

SCRIPTURÆ SACRÆ

CURSUS COMPLETUS,

EX COMMENTARIIS OMNIUM PERFECTISSIMIS UBIQUE HABITIS, ET A MAGNA

PARTE EPISCOPORUM NECNON THEOLOGORUM

EUROPÆ CATHOLICÆ,

UNIVERSIM AD HOC INTERROGATORUM, DESIGNATIS,

UNICÈ CONFLATUS,

*Plurimis annotantibus presbyteris
ad docendos levitas pascendosve populos altè positis.*

ANNOTAVIT VERO SIMUL ET EDIDIT

J. P. M™.

EDITIO NOVISSIMA.

TOMUS QUARTUS.

Introductionis Pars quarta.

DE AUCTORITATE LIBRORUM VETERIS ET NOVI TESTAMENTI.
RESOLUTIO DIFFICULTATUM QUIBUS IMPUGNANTUR LIBRI SACRI.

PARISIIS,

APUD EDITOREM,

IN VIA GALLICÆ DICTA :

RUE D'AMBOISE, BARRIÈRE D'ENFER

1841.

ELENCHUS
AUCTORUM ET OPERUM

QUI IN HOCCE VOLUMINE CONTINENTUR.

DUVOISIN. — TUVACHE. — STATTLER.

De Auctoritate Librorum veteris et novi Testamenti.

VEITH.

Scriptura sacra contra Incredulos propugnata.

INDEX RERUM.

DUVOISIN VITA.

DUVOISIN (Joannes Baptista) iis accensendus est viris quibus nihil deficit ut magnum ex omni puncto relinquere nomen, si tempestate meliori vixissent. Doctoris infulâ donatus, à primâ ferè juventute professoris vices explevit in Sorbonâ. Dein Parisiacæ officialitatis promotor, censor regius, canonicus Antissiodorensis, Laudunensis canonicus ac vicarius generalis, hocce postremo munere defungebatur. cum, ingruente civilium procellarum asperitate, extra Galliæ fines deportatus est. Ad Angliam primum appulit, unde transitit Bruxellas, episcopum Laudunensem revisurus, demùmque Brunsvici consedit, ut publicas matheseos humaniorumque litterarum lectiones recitaret. Pacatâ post concordatum anni 1801 Galliâ, Duvoisin in patriam redux ad episcopatum Nannetensem evectus est, sibi que adeò Bonapartii conciliavit benevolentiam, ut haronis titulo et honorariâ legionis stemmate ab eo insignitus fuerit. Utinam à formidando bellatore qui jam Europe fata suo premebat ense, non alia fiducia pignora accepisset! Verùm compluribus immixtus est hujus temporis negotiis in quibus perdifficillimum erat terrestris heri gratiam æquè ac veritatis jura servare. Unus fuit ex quatuor episcopis deputatis ut S. pontifici Pio VII in Galliâ captivo adessent. Cardinalibus etiam adjunctus ac episcopis quibus commissa cura de quibusdam difficultatibus sententiam cum rationum expositione ferendâ; inò congressus fuit plerùmque amanuensis. Tunc, si nonnullis fides, religionis partes non equidem deseruit, sed molliori brachio tutatus est. Hujus in excusationem afferri tamen potest epistola paulò antequàm obiret ad Bonapartium scripta: *Imperatorem obtestor, aiebat, ut S. pontifici restituat libertatem; cujus captivitas ultima vita mee momenta conturbat. Mihi non semel contigit ut ipsi die rem quantum hâc captivitate doleat Christianitas universa, quàmque molestum foret si ea produceretur. Imperatoriæ felicitati necessarium esse mihi videtur, ut Sua Sanctitas Roman revertatur.*

Epistole mox citatæ nemo est qui non pios sensus incultamque simplicitatem miretur. Num verò sufficiat ad defendenda omnimodò factorum quorundam vestigia, incertum est. Audiamus hic laudatum jam in primo Cursûs nostri theologici volumine scriptorem: « Hæc epistola, inquit auctor libri inscripti: *Mémoires pour servir à l'histoire ecclésiastique du 18e siècle*, honori habenda est episcopo Nannetensi; nonne autem validior esse potuisset? In extremo hocce momento episcopum sanè decebat veritatem totam effari. Illâ igitur epistolâ haud auferretur nota mollietis eò minus ignoscendæ, quòd multo ingenii acumine, multâ habilitate pollebat. »

Narrant de eo historiunculam que duplex est monumentum et leporum ingenii, et propè aulicæ comitatis quâ Bonapartio placere studebat. Civilis turbinis damna reparaturus, imperatorem deorabat ut ecclesiis Nannetensibus campana aliquot largiretur. Quo penuriam ærarii opponente: *Eia, inquit præsul, æneo cuique tormento quod bello occupaveris dematur metalli libra una, et nobis plus quàm satis erit.*

J. B. Duvoisin subitâ thoracis distillatione sublatus est, nonâ julii die, anno 1813. Lingonis natus erat decimâ sextâ die octobris anni 1744. Pleraque illius opera sermone gallico prodire: 1° *Dissertation critique de la vision de Constantin*, 1774, in-12. 2° *L'Autorité des livres du Nouveau Testament défendue contre les incrédules*, Paris 1775, in-12. 3° *L'Autorité des livres de Moïse établie et défendue contre les incrédules*, Paris 1778, in-12. 4° *Essai polémique sur la religion naturelle*, Paris 1780, in-12. 5° *De verâ Religione*, Parisiis 1785, 2 vol. in-12. In ultimo hoc opere collectæ sunt prælectiones theologice quas in cursu sorbonico publicè recitârat. Dividuntur in dissertationes quatuor, quarum prima habet de religione naturali; secunda de religione revelatâ in genere; tertia de religione judaicâ (inde multa expressimus quæ circa librorum sacrorum authentiam divinitatemque observantur); quarta de religione christianâ. 6° *Examen des principes de la révolution française*, 1795, in-8°. 7° *Défense de l'ordre social contre les principes de la révolution française*, Londres, 1798, in-8°. 8° *Démonstration évangélique*, Brunswick 1800, et Paris 1802-1805. Postremæ editioni Parisiacæ accessit tractatus de Tolerantiâ gallico quoque sermone adornatus. Demonstratio evangelica, auctore Duvoisin, etsi immortalis Abriucensis episcopi operi non præstet, utilior tamen est, utpote necessitatibus hodiernis aptius respondens.

TUVACHE VITA.

TUVACHE hos inter homines annumerandus est, qui vitam paulò obscuriorem exegerunt, quippe qui in provinciâ modesto minuscule celebrato munere defuncti, nullo prorsus gravius momenti eventu innotuerunt.

Theologiam in seminario Rothomagensi longo tempore professus est, ac theologicum opus Rotomagi nomine inscriptum, pro majori quibus constat tractatum parte unâ cum D. Baston locubravit. Porrò, quod ex ipsius laudato mox opere desumptum infra veniet, hand sine labore aliquo multis aliis sive à Statllero, sive à Duvoisin præsertim mutuatis intermixtum ordinavimus, ex quibus omnibus unum quoddam uno quasi tenore collatarens opus conflavimus, quo sacrorum Codicum auctoritas præclarè asserta vindicataque demonstrabitur.

STATTLERI VITA.

STATTLER (Benedictus), è Societate Jesu, floruit in Germaniâ versùs medium seculum decimum octavum. Cùm occasione Constitutionis cujusdam Benedicti XIV multæ in eum criminationes orirentur, ad pontificem scripsit literas tueandi honoris et solatii causâ; Benedictus in suâ responsione, ad eum datâ tertîâ martii die 1753, quæ plena est apostolicæ benignitatis, quanti eum fecerit ipse satis testatur: eum scilicet hortatur ad pergendum, sicut faciebat, religiosæ vite conversatione, optimisque studiis ac laboribus de christiânâ republicâ benè mereri. Ita enim fiet, adjiciebat, ut quam apud æquos rerum aestimatorès acquisisti, doctrinæ ac probitatis laudem, constanter tuearis, nostrumque magis demeraris præsidium. (Extat integra hæc epistola apud Zallinger, Institutiones juris nat. lib. 1, c. 13, § 108.)

Suppressâ Societate Jesu sub Clemente XIV, anno 1773, Statller in Baviariâ remansit, et multos per annos. lectiones philosophicas primùm, deinde theologicas dedit in celebri academiâ Ingolstadiensi, in quâ gessit munus procancellarii ac professoris ordinarii. Suas philosophicas disputationes divulgavit anno 1771, sub eo titulo: *Philosophia methodo scientiis propriâ explicata* (Augusto-Vindelicarum, 8 vol. in-8°). Deinde indefesso labore incubuit studio theologiæ quam dogmaticam appellant, et multos tractatus ordine successivo in lucem edidit; præcipuos indicasse sufficiat.... *Demonstratio Evangelica*, 1 vol. in-8°; in eâ inconcussa ostenduntur fundamenta quibus innititur religio christiana, adversùs Deistas et omnes seculi ultimi pseudophilosophos; hæc Demonstrationem in compendium redigit Michael Sailer, qui fuerat Statlleri discipulus. — *Demonstratio Catholica* libro præcedenti serie idearum subjungitur; prodit anno 1780, 1 vol. in-8°; in eâ auctor expendit quodnam sit genuinum systema Ecclesiæ sub ratione societatis considerata. — Post editum systema hierarchiæ prodit liber *de Locis theologicis*, 1 vol. in-8°. Hi Loci theologici complectuntur corollaria principiorum quæ in Demonstratione catholice posita erant, et viam parant ad tractatus speciales. — Tandem typis impressa est *Theologia christiana theoretica*, 3 vol. in-8°. In suis operibus Statller summam venerationem proficitur erga sanctam Sedem, cujus eximias prærogativas propugnat contra novatores; dùm ea conscriberet, vaus ipsi labor erat, nimirùm provocare unionem religionis in Germaniâ, adductis novatoribus ad pristinam fidem et ad obsequium erga romanam Ecclesiam, ut ipsemet protestatur in epistolâ ad ducem electorem Bavaricæ, quæ extat in ipso limine *tractatus de Sacramentis*. Attamen, quantumvis solam veritatem sincero animo prosequeretur, non dissimulandum illum aliquando lapsus esse, contra intentum, in quasdam opiniones paulò liberiores et reprehensione dignas circa puncta difficilia; idcò sacra Congregatio nonnullos illius libros catalogo *Indicis* inseribendos censuit, non quidem ut errore vitiatos, vel ad erronea systemata tuenda scriptos, verùm ut quasdam complectentes assertiones minùs accuratas, et quibus abuti posset. Hæc sacra Congregatio imprimis notavit librum *de Locis theologicis*, decreto 10 julii anni 1797. Obstabat obsequium suum quo veneramus decreta hujusce Congregationis, quominùs librum in quo assertiones reprehendendas reperit, in lucem ederemus; verùm cùm multa theologis utilissima etiam complectatur, hoc nobis licitum existimavimus, quedam ex his Locis theologicis depromere, quæ ad nostrum institutum referuntur, et sunt ab omni suspitione erroris prorsùs immunia, et theologorum sanioris note placitùs ex omni parte consona.

DE AUCTORITATE SCRIPTURÆ SACRÆ.

Multa jam protulimus, præsertim in primâ hujusce || teuchum deventum erit, quæ planè sufficiunt ad vin-
Introauctioonis partè, aut profereatur cùm ad Penta- || dicandam summam auctoritatem Scripturarum erga

omnes homines : attamen cum tanti momenti ac adeo fundamentale sit dogma existentia et auctoritatis harum Scripturarum, opportunitatem fore duximus, ac junioribus praesertim clericis theologiae studio addictis, si specialem dissertationem praecedentibus addiderimus desumptam ex eruditissimis auctoribus (1).

Auctoritas de qua in praesenti agitur, sumitur pro dignitate, et, ut ita dicam, exigentia fidei, et significat virtutem et potentiam sermonis alicujus, ad capiendum intellectum, ita ut praebet assensum iis quae proponuntur. Auctoritas alia est verbi humani, propter testimonium hominum veridicorum; alia verbi divini, propter testimonium Dei revelantis: porro, ut ait S. Joan. (1 Ep. 1. 9) « Si testimonium hominum accipimus, testimonium Dei majus est... » Haec auctoritas probanda occurrit, 1° adversus ethnicos et incredulos, qui profanas habent nostras Scripturas veluti librum qualemcumque labore humano exaratum; 2° vel adversus Judeos, qui respiciunt novum Testamentum ac divinam revelationem in eo consignatam; 3° vel adversus Christianos, quorum quidam fuisse inter novatores merito reputati, qui docuerunt scriptores canonicos in rebus levioribus fidem ac mores spectantibus sibi fuisse derelictos errorique obnoxios: ita olim haeretici à sancto Hieronymo confutati (2); et proximis temporibus, Erasmus, Episcopus, Grocius, nonnullique Batavi, et quidam hodierni protestantes, qui libris sacris divinam auctoritatem hoc sensu attribuunt, quod in illis nonnullae veritates divinae contineantur. Num verò hae veritates revelatae divinae etiam auctoritate libris sacris mandatae sint, non curant. Pro conditione hostium diversa adhibenda sunt arma.

Si adducendus sit ethnicus vel incredulus ad admitendas Scripturas sacras, et assensum dandum his quae in illis libris continentur, tria accuratè praestanda videntur: 1° ostendendum est libros, quos Judaei et Christiani sacros esse dicunt, verè esse genuinos, id est, temporum, locorum et personarum quibus tribuuntur; nec esse supposititios, id est, non fuisse praeposterè confictos et dolosè adinventos novissimis temporibus; 2° libros illos non fuisse corruptos et mutatos *substantialiter*, sive quoad veritatem historiae, sive quoad notitiam mysteriorum, sive quoad traditionem legum et praceptorum; 3° libros illos in omnibus esse veraces, nihil falsi continere, saltem in iis à quibus pendet veritas religionis.

Si cum Judaeo disputandum sit, supposita auctoritate veteris Testamenti, quod admittit, probanda erit auctoritas novi Testamenti. Hoc autem fiet ostendendo scriptores novi Testamenti summè veridices fuisse, nec deceptos, nec deceptores; unde coacti ipsa veritate agnoscere debebunt figuras omnes in veteri Testa-

(1) Duvoisir, *de verà Religione*; Baston, *de verà Religione*, in Theologia Rotomagensi; Staitler, *de Locis theologicis*; Theologus Wirceburgensis, *de Scriptura sacra*, seu Killber, S. J.

(2) Hieronymus, in prooemio super Epistolam ad Plumenouem, t. 4, p. 441, ed. B.

mento descriptas, in novo adimpletas fuisse, eo ipso modo quo describuntur in libris novi Testamenti; prophetias omnes perfectum habuisse eventum; omnia tandem eà praecisè ratione contigisse in novo Testamento, quàm in veteri fuerant praenuntiata series.

Tandem si cum Christiano agatur, nubes traditionis Patrum et iudicium Ecclesiae, Scripturae sacrae pondus et auctoritatem palam manifestabunt; Christianis enim, nihil validius et efficacius, duobus illis veritatibus divinae fontibus, proferri potest. Traditio Patrum purissimus est canalis per quem ad nos usque immaculata pervenit veritas à Deo tradita: Ecclesia autem est supremus iudex controversiarum, quae circa mores et fidem oriri possunt inter Christianos. Ex his concludemus libros integros Scripturarum cum omnibus suis partibus prout in Ecclesia Christi catholica legi consueverunt, pro sacris esse habendos ac divinos, id est Deo ipso auctore ac inspirante à scriptoribus sacris fuisse conscriptos... Haec etiam nos conducent ad expendendam controversiam inter ipsos doctores catholicos exortam de ratione et extensione inspirationis.

Tria igitur erunt capita hujus dissertationis: 1° de authenticitate, integritate et veracitate librorum veteris Foederis; 2° de authenticitate, integritate et veracitate librorum novi Foederis; 3° de divinitate seu divina inspiratione horum omnium monumentorum tum veteris tum novi Foederis.

● ARTICULUS PRIMUS.

DE AUTHENTICITATE, INTEGRITATE ET VERACITATE LIBRORUM VETERIS TESTAMENTI.

Dicemus seorsim de Pentateucho et de cæteris libris sacris Pentateucho posterioribus.

ARTICULUS PRIMUS.

De authenticitate Pentateuchi.

Liber ille authenticus dicitur qui ab eo auctore, eaque ætate scriptus est cui vulgò tribuitur, et cujus nomen pro se fert: contra spurius et supposititios dicitur liber sub antiqui alicujus auctoris nomine recentiori manu editus. Liber authenticus non continuo verax habendus est, et vicissim liber verax esse potest, quin authenticus sit. Ex dicendis tamen constabit Pentateuchi veracitatem magnà ex parte pendere ex illius authenticitate.

Unanimis semper fuit Judaeorum et Christianorum sententia Pentateuchi auctorem esse Mosem, qui circa annum ante æram vulgarem 1500 Hebræorum genti leges dedit. Primi omnium constantem hanc traditionem apertè impugnaverunt Hobbius et Spinosa, à quorum opinione non multum recedit Isaac Peyrierius, qui in *Systemate theologico ex Præadamitarum hypotesi* contendit periisse libros in quibus res Hebræorum fusiore calamo descripserat Moses; eos verò, quos ejus nomine insignitos habemus, non esse nisi fragmenta et brevitaria operis Mosaici. Inventas ab iis scriptoribus difficultates studiosissimè collegit, ampliavit, eaque styli elegantia et facilitate quàm nemini

secundus erat, ornavit Voltaire, *Traité de la Tolérance, Philosophie de l'Histoire, Dictionnaire Philosophique, Questions sur l'Encyclopédie, la Bible expliquée, etc.*

Singularem et relatæ mox opinioni cognatam sententiam amplexus est Richardus Simon in *Historiâ criticâ veteris Testamenti*. Videlicet existimat Mosem commentaria de rebus suo tempore gestis scripsisse, vel describi curavisse, et instituisse in Hebræorum republicâ ordinem virorum qui Scribarum munere fungerentur, quique res gestas in commentaria publica referrent; hanc verò Scripturarum quæ nunc extat collectionem, non continere ipsa genuina scripta ætate Mosis edita, verùm breviarium quoddam et epitomen esse tabularum publicarum post captivitatem Babylonicam adornatam et publicâ confirmatam auctoritate. Hanc Richardi Simon conjectationem redarguit Joannes Clericus, libro cui titulus: *Sentiments de quelques Théologiens de Hollande*: ast aliam ipse proponit non minus temerariam, quâ nimirum ait à sacerdote quodam Israelitico quem regnante Josiâ ad novos Palestinæ incolæ missum esse existimat, Pentateuchum scriptum, et deinceps ab Jerosolymitanis doctoribus recognitum et probatum fuisse. Ab eâ tamen opinione discessit vir doctissimus: quippè dissertatione III in *Genesim, Pentateuchum à Mose conscriptum fuisse gravissimis argumentis conficit.*

PROPOSITIO. — *Pentateuchus coævus est reipublicæ Hebræorum, genuinumque Mosis opus.*

Probatür tùm perpetuâ et publicâ Judæorum fide, tùm exoticorum auctorum testimoniis, tùm characterum antiquitatis in Pentateucho conspicuis, tùm denique ex manifestâ sententiæ adversariorum vanitate et repugnantâ.

Argumentum primum, ex perpetuâ et publicâ Judæorum fide. Vel nunquàm constare potest de libri cujuscumque auctore, vel liber ille habendus est veluti authenticus, quem natio integra ad certum nominatumque auctorem refert traditione universali laud interruptâ, quæque in ipsâ auctoris ætate originem habeat; maximè si is qui libri scriptor dicitur, celeberrimus olim et æqualibus suis notissimus esse debuerit; liber verò ejus generis sit, qui omnia religionis et politicæ apud eam nationem receptæ fundamenta contineat, ac præterea omni ætate publicus ac vulgatissimus fuerit.

Atqui 1° certum est Mosem fuisse virum apud Judæos celebratissimum, quandoquidem Judæi illum veluti legislatorem, reique suæ tùm sacræ, tùm politicæ fundatorem agnoscunt, semperque agnoverunt. Certum est etiam Pentateuchum à Judæis semper habitum fuisse veluti librum maximi momenti, ex quo ritus omnes religionis, judiciorum civilium forma, diversarum familiarum jura et hereditates, gentis universæ monumenta pendere intelligerentur. Neque dubitari potest quin omni ævo publicus atque apud Judæos vulgatissimus fuerit Pentateuchus. Præcipuus illius partes auctor ipse coram populo universo recitâsse dicitur. Exodi XXIV, 7, et alibi. Deuteronomii XXXI, 9, lex traditur sacerdotibus... et cunctis

senioribus Israel. *Ibid.* 12, jubetur legem coram universo populo singulis septenniis recitari. Ejusdem libri XVII, 18, regibus præcipitur ut describant sibi *Deuteronomium legis, accipientes exemplar à sacerdotibus, et habeant secum, legantque illum omnibus diebus vitæ suæ.* Ex quibus patet Pentateuchi auctorem, quicumque ille sit, institutis ac legibus cavisse ne apud Judæos memoria libri illius unquam obliteraretur.

2° Universa Judæorum natio Pentateuchum ad Mosem refert traditione constanti, nunquàm interruptâ et Mosis ipsius ætati coævâ. Etenim 1° viget nunc in Judæorum animis persuasio illa, neque ullo argumento probabili ostendere possunt adversarii eam aliquandò post Mosis tempora invaluisse. Ergò jure, ut itâ dicam, præscriptionis, Mosis ipsi æqualis existimanda est. Si enim à Mosis temporibus et ex rei compertâ veritate fluxerit, necesse est illum esse etiamnum apud Judæos universalem; sin autem Mosis temporibus recentior, difficile admodum est, ne plus dicam, verisimilem illius originem assignare. 2° Judæi continuam habent librorum sacrorum successionem ab ipsâ Mosis ætate, ad annum circiter antè Christum natum 450 productam: eo quippè tempore floruit Malachias, prophetarum ultimus. Atqui auctores illi omnes supponunt librum aliquem à Mose conscriptum fuisse, neque liber ille, quem Mosis tribuunt, alius esse potest quàm Pentateuchus noster. Probanda est utraque pars minoris propositionis.

Prima quidem innumeris testimoniis demonstratur. Pauca pro variis historiæ Judaicæ periodis, inverso temporum ordine referemus. Igitur Malachias prophetiam suam concludit iis verbis: *Memento legis Moysi servi mei, quam mandavi ei in Horeb ad omnem Israel, præcepta et judicia.* Nehemias Malachiae æqualis, libri Cognominis cap. I, Deum iis verbis deprecatur: *Memento verbi tui quod mandisti Moysi servo tuo, dicens: Cum transgressi fueritis, ego dispergam vos in populos, etc.;* qui in loco manifestè respicit Nehemias ad ea quæ Deuteronomio XXVIII et XXX prædicuntur. Nehemias iterum XIII hæc leguntur: *In die autem illa lectum est in volumine Moysi, audiente populo, et inventum est scriptum in eo, quod non debeant introire Ammonites et Moabites in Ecclesiam Dei usque in æternum, eò quod non occurrerint filiis Israel cum pane et aqua, et conducerint adversum eos Balaam ad maledicendum eis, etc.* Lex ea Deuteronomio est Cap. XXIII; factum verò Balaam refertur Numer. Capp. XXII et XXIII.

Baruch et Daniel, qui tempore captivitatis Babylonicæ floruerunt, Mosis legisque ab eo datæ disertis verbis meminerunt. Hic Cap. IX, ille Cap. II, Tobiae VII citatur lex è Numer. XXVI petita. IV Reg. XIY Amasias filios eorum qui patrem suum interfecerunt, non occidit, *justè quod scriptum est in libro legis Moysi*: lex autem ad quam respicit extat Deuteronomio XXIV. II Paralipom. XVII, regnante Josaphat, mittuntur sacerdotes et Levitæ, *docebantque populum in Judâ habentes librum legis Domini.* III Reg. II, David moriens Salomonem hortatur ut sedulo observet quæcumque scripta sunt in lege Moysi. In libris Judicum et Josue

lex eadem sæpe memoratur. Denique ex pluribus ipsismet Pentateuchi locis, manifestum est librum aliquem à Mose exaratum fuisse, in quo disciplina omnis Judæorum religiosa et civilis continebatur.

At non minùs certò constat quod etiam addidimus, librum hunc toties laudatum veluti Mosis opus, alium non esse quàm Pentateuchum ipsum quem legimus. Enimverò quisnam alius sit, nec dicitur, nec verò dici potest. Neque sanè suspicari fas est periisse genuinum Mosis scriptum, atque ejus in locum subrogatum ac receptum fuisse librum aliquem recentiori manu conscribatum. Obstât quippè ne illa suspicio admittatur, tùm hypotheseos illius repugnantia de qua postea dicturi sumus, tùm continua et nunquam intermiscia testimoniorum series, quibus liber à Mosè conscriptus commendatur. Præterea in reliquis Judæorum libris non injicitur libri à Mose exarati nuda commemoratio, sed etiam facta plurima aut leges referuntur quæ in Pentateucho etiamnum exstant, nihilque ex libro Mosi attributo laudatur, quod in Pentateucho non esset. Porrò illa libri tam sæpè apud Scriptores judæos citati cum Pentateucho nostro consensio, luculentissimè probat librum hunc ab ipso Pentateucho diversum non esse. Insuper variaz Pentateuchi partes omninò similes sunt iis libris quos Moses in Exodo, Numeris et Deuteronomio scripsisse dicitur. Etenim libri illi complectebantur itinera, castrametationes, bella populi Israelitici, legesque nascenti Israelitarum reipublicæ datas, quibus referendis pars Pentateuchi præcipua insumitur. Denique varii Judæorum ritus, mores, et consuetudines quales in omnibus Scripturæ locis describuntur, ità consonant cum iis quæ præscribit Pentateuchus noster, ut manifestum sit, hæc omnia ex libro illo expressa fuisse, ac proinde ab eo conscriptum fuisse Pentateuchum, à quo leges suas Judæos accepisse constat.

Argumentum secundum, *ex testimoniis Exoticorum.* Sententia quam defendimus non est Judæorum duntaxat, sed etiam Exoticorum omnium quibus Moses et Judæi non omninò incogniti fuerunt. Illustrissimus Huetius *Demonstr. Evangl. Propositione IV*, cap. 2, quàm plurimos auctores enumerat qui Mosis meminerunt veluti Judæorum doctores et legislatoris. Verùm, ut dicamus quod res est, conjectationibus nimium indulget eruditissimus Præsul, cùm illis auctoribus accenset Homerum, Hesiodum, Thaletem, Solonem, Pythagoram aliosque veteris philosophiæ parentes; eò quòd illi nonnulla reliquerint quæ cum Pentateuchi doctrinâ consanguinitatem aliquam habere videantur. Quamvis enim fieri fortassè potuerit, ut vetustissimi illi Scriptores in legum Mosaicarum codicem inciderint, nonnullaque ex iis fontibus hausta suas in scholas derivaverint, ut Tertullianus, Clemens Alexandrinus, Eusebius et plerique veterum existimaverunt; id tamen reipsè factum fuisse nullâ satis firmâ ratione adversus incredulos ostendi potest. Multò minùs verisimilis est alia ejusdem assertio, quâ contendit universam propemodum Ethnicorum theologiam, ex Mose Mosisve actis aut scriptis manavisse, ita ut

Taautus et Adonis Phœnicum dii, Mercurius, Osiris, Apis, Serapis, Anubis Ægyptiorum, Zoroaster Persarum, Græcorum Apollo, Priapus, Esculapius, Prometheus, Minos, Æacus, etc., verbo dicam, populorum omnium etiam Americanorum dii aut heroes veteribus fabulis celebrati, sint ipsemet Moses diversâ ubique larvâ personatus, ubique tamen certis indicis inter-noscendus. Missis itaque doctis illis somniis (1) quibus in religionis defensione nihil loci esse debet, iis solummodò testimoniis utemur quæ sunt extra omnem controversiæ alcem posita.

Ejusmodi est 1° testimonium gentis Samaritanæ. Videlicet Samaritæ ab Esdræ temporibus sui eos sacros et infanes esse jussit, perpetuas et capitales cum Judæis inimicitias exercuerunt, ita ut populo utriusque nullus amor nec fœdera fuerint, sed implacabile odium quod etiamnum perseverat. Iidem tamen Samaritæ Pentateuchi codicem asservant peculiaribus litteris, qui sunt antiqui Hebræorum characteres, exaratum, et nihil, vel certè quàm minimùm, à Judæorum Pentateucho dissentientem, eumque veluti ipsissimum Mosis opus, et totius religionis suæ fundamentum, rejectis aliis veteris Testamenti libris, venerantur. De Samaritarum origine ac præsentis conditione, atque auctoritate Pentateuchi Samaritani consuli potest liber inscriptus: *Nouveaux Eclaircissements sur le Pentateuque des Samaritains*, ab uno e congregatione Benedictinâ Sancti Mauri. Paris, 1760.

2° Pentateuchi antiquitatem, Mosemque illius parentem agnoscunt Scriptores vetustissimi Manethon Ægyptius, Philocorus Atheniensis, Eupolemus, Apollonius Molonius, Alexander Polyhistor, etc., quorum quidem opera jam non exstant, sed exstant ætate Josephi, Clementis Alexandrini et Eusebii, qui plurima ex iis testimonia describunt, ut efficiant Judæorum leges Græcorum legibus ac disciplinis multò antiquiores esse.

Inter scriptores quorum opera ad nos venerunt, Mosis meminit Diodorus Siculus, qui libro I *Historiarum*, Mosem recenset inter eos legumatores qui leges suas divinitus sibi traditas fuisse affirmaverunt. Insigne aliud Diodori testimonium ex libro XL descripsit Photius, ubi de Mose plurima refert Diodorus, partim vera, partim falsa pro more Græcorum, qui Judæorum historiam nonnisi leviter admodum attigerunt. Mosis meminerat Trogi Pompeius, uti patet ex Justino qui universam Trogi historiam contraxit, ac de Judæis ita loquitur, ut, quamvis narrationi suæ fabulas et errores gravissimos admisceat, sententia tamen Hebræorum gentem legibus à Mose datis temperatam fuisse. Meminit Strabo qui scribit: *Mosem exosum profanos Ægyptiorum mores, collectâ ingenti piorum hominum multitudine, concessisse in Judæam, ibique fixis sedibus, et sanctis Dei colendi ritibus institutis, abstractoque potissimum et ejurato idololorum cultu, non tam vi et armis, quàm pietate imperium confirmavisse.* Meminit Juvenalis Sat. XIV:

(1) Auctoris ista sententia nimis severior. Nam ex recentiori doctrinâ constat multa falsarum religionum dogmata ex corruptelâ traditionis Mosaicæ derivari.

(Editores.)

*Judaicum ediscunt, et seruant, et metuunt jus
Tradidit arcano quodcumque volumine Moses.*

Denique Mosis tanquam legum Judaicarum auctoris meminerunt Galenus, Tacitus, Apuleius, ac præsertim Longinus de *Subt. genere dicendi*, sect. VII, qui ait *Judæorum legislatorem virum fuisse non vulgarem, quandoquidem naminis potentiam pro dignitate notam fecit, declaravitque in præmio legum suarum scribens: Dixit Deus, fiat lux, et facta est, fiat terra, et facta est.*

Argumentum tertium, ex antiquitatis characteribus in *Pentateuco conspicuis*. Ipsemet Pentateuchus antiquitatem suam testatur: in eo quippè nihil deprehenditur quod non redoleat ætatem quâ conscriptus fuisse existimatur. Hanc sapiunt facta in Genesi relata; leges, cæremonia, mores, consuetudines, res gestæ quæ argumenta sunt quatuor posteriorum librorum; denique styli color, et orationis genus.

Et 1° quidem mundi creationem, humani generis ortum, gentium vetustissimarum origines, imperiorum omnium incunabula, urbium exordia, regionum situs ita describit liber Geneseos, ut non modò probatissimis veteris historiæ monumentis non contradicat, sed potius vel ab illis confirmationem sæpius accipiat, vel iis magnam lucem afferat quæ scriptores antiquissimi confusè et obscurè tradiderant, prout videri potest tum in operibus viri eruditissimi Samuelis Bochart, tum apud auctores Anglos *Historiæ universæ*, tum in *Historiâ Mundi* Samuelis Shuckford. Jam verò minimè credibile est recentiorum Scriptorem de rebus adeò remotis ita scribere potuisse, ut nihil diceret quod non vel secum, vel cum aliis historiæ monumentis pugnaret. Non desunt præfectò exempla falsariorum, qui scriptis recentibus antiquitatis colorem et rugas inducere tentaverunt: at iis seriùs ociùsve vultum retextit ars critica, quæ quò magis suam in Geneseos librum censuram exercuit, cò eruditorum omnium judicio majori in luce antiquitatem illius collocavit. Facta verò quæ in quatuor aliis Pentateuchi libris narrantur, non videntur alio tempore scribi potuisse, quàm quo contigerunt. Omnia enim ita accuratè, ita minutatim describuntur, tanta est, tamque sollicita in referendis designandisque variis Israelitarum castrametationibus, in texendis familiarum genealogiis, in enumerandis omnibus quæ vel ad fabricam tabernaculi, vel ad vestes pontificias et ritus sacrificiorum pertinent, aliisque ejusmodi rebus auctoris diligentia, ut dubitari minimè possit, eum vel interfuisse, vel etiã præfuisse iis omnibus quæ describit. Singula tam accuratè persequi inutile non fuit, cum res ipsæ gerebantur, tum ne Israelitæ superstites obliviscerent eorum quæ diurnæ peregrinationis spatio contingant; tum ut eorum posterì factorum suis omnibus circumstantiis vestitorum veritatem faciliùs ac certius percipere possent; tum præsertim quia ubi nova instituitur religio multiplici ritu onusta, necesse est describi cæremonias, factaque omnia quæ cum illius institutione conjuncta sunt, posterius exemplo et argumento esse debent. At si multò post Mosis ætatem.

et vigente jam religione Judaicâ scriptus fuit Pentateuchus, nulla ratio apparet cur auctor tot exiguas rerum circumstantias, nec jucundas legendibus, nec operis scopo inservientes, tam diligenter commemoraverit. Uno verbo, qui libros Exodi, Levitici, Numerorum et Deuteronomii attentè perlegerit, is statim intelliget, eos similiores esse operi extemporaneo quod auctor singulis diebus quibus res accidebant, et prout sese dabat occasio, raptim confecit, quàm historiæ diligenti et continuo studio elaboratæ. Conferatur Pentateuchus cum *Antiquitatibus Judaicis* à Josepho scriptis, et statim deprehendetur quantum discrimen interis inter annales et veluti diarium ab oculato teste exaratum, et historiam ex collectis antiquis monumentis artificiosè compositam.

2° Leges ritusque religionis, eodem tempore quo præscribi cœperunt, litteris etiã mandati fuere. Neque enim fieri poterat leges cæremoniasque adeò multiplices et arbitrarías ab Israelitis cognosci et observari, nisi libro complexus eas fuisset legislator. Jam verò dubium non est quin Leviticus et Deuteronomium sint libri illi in quibus conscriptæ primitus fuerunt Judæorum leges: tum quia nullus alter existit, aut etiã aliquando extitisse probari potest codex legum Judaicarum; tum quia in iis libris leges non certo quadam ordine, aut sub certis capitibus referuntur, sed factis permixtæ, et prout variis temporibus et in variis rerum adjunctis latæ fuerunt; quo sanè scribendi genere confuso et perturbato usus non fuisset auctor, qui datas majoribus suis leges referre et in unum corpus redigere voluisset.

3° Illæ consuetudines, iique mores in Pentateuco describuntur, qui antiquis iisce temporibus mirum in modum congrunt. Quæ referuntur de Patriarcharum simplici ac nobili vitæ ratione, de conviviis atque dapibus, de mulierum in vitâ domesticè officii, de funeribus et sepulturæ ritibus, de anni atque mensium divisione, de monumentis erectis et nominibus impositis in eventuum memoriam, de armis et universi belli apparatu, de altaribus, sacrificiis, aliisque ritibus sacris: hæc omnia eos primorum hominum mores exhibent, quorum vestigia supersunt in scriptis Homeri, Hesiodi aliorumque vetustissimorum auctorum, prout observarunt Jacquolot, *Dissertation sur l'existence de Dieu*, Fleuri, *Mœurs des Israélites*, Goguet, *Origine des Loix, des Sciences et des Arts*. Sic etiã quæ in Pentateuco narrantur de Ægypto et illius gentis opibus, potentia et consuetudinibus ex Herodoto, Diodoro Siculo cæterisque rerum veterum scriptoribus confirmantur. Jam verò remotissimæ antiquitatis indolem et vultum non solum imitari tam perfectè atque ad verum exprimere non potuisset recens aliquis scriptor, sed procul dubio plurima ex ætatis suæ moribus in hanc primorum hominum historiam inconsultè transtulisset, ex quibus artis criticæ consulti fraudem aliquandò detexissent.

4° Ipsum dicendi genus et styli color multas habent notas antiquissimæ illius ætatis. Nam multe formæ loquendi novæ eas usurpârunt scriptores sub Davide

et Salomone, quæque occurrunt in posterioribus Judæorum libris, nusquam in Pentateucho reperiuntur. Verbi gratiâ, *Schin* præfixum, uti animadvertit Ladvocat, *Gram. Hebræiq.*, nunquam adhibet auctor Pentateuchi, licet eo sæpè et eleganter usi fuerint ceteri Hebræicæ lingvæ scriptores. In Pentateucho non distinguuntur menses nisi solo ordine, ita ut dicantur primus, secundus, tertius, etc., at in libro Regum aliisque posterioribus libris singuli menses proprio nomine appellantur: porrò menses ordine suo duntaxat prius designatos fuisse, quàm propriis nominibus manifestum est. Est etiam aliud antiquitatis indicium positum in eo quòd nec Pentateuchus, nec varie illius partes propria nomina habeant in Hebræico exemplari. Tituli enim singulis Pentateuchi libris nunc præfixi, *Genesis, Exodus, Leviticus, Numeri, Deuteronomium*, vocabula græca sunt, quibus præcipuarum Pentateuchi partium argumenta designantur. At Judæi Pentateuchum universum veluti librum unicum spectant, quem nomine *Thora* seu legis appellant, diversasque illius partes designant primo uniuscujusque libri vocabulo: sic *Genesim* appellant *Beresith*, id est, *in principio*, *Exodum* *Veelle semoth*, id est, *hæc sunt nomina*, etc.; quod sanè argumento est Pentateuchum eo tempore scriptum fuisse, cum nullus apud Hebræos liber esset: ideò quippe libri omnes titulis insigniuntur, ut propriâ appellatione ab aliis libris discerni possint. Denique Pentateuchi auctor non semel indicat se esse hunc ipsam Mosen, cujus historia in maximâ operis parte describitur. Vide in primis *Exod. 17, 14, Num. 25, 3, Deuteron. 31, 9, 24*, etc. Nec movere quemquam debet quòd de se ipso loquens tertîâ personâ utatur, id enim familiare est optimis scriptoribus Xenophonti, Cæsari, Josepho et alii.

Argumentum quartum, *ex manifestâ sententiæ adversariorum vanitate et repugnantâ*. Adversariorum sententiâ est, vel nullum à Mose librum conscriptum fuisse, vel perisse olim genuinum Mosis opus, et Pentateuchum hodiernum multò post Mosis ætatem sub illius nomine editum fuisse. Atqui nullum ex his tribus dici potest.

1° Dici non potest nullum à Mose librum scriptum fuisse. Quippè contrarium evincit non solum antiqua et universalis Judæorum persuasio, et eorum omnium auctoritas qui de Mose aut Judæis mentionem injece- runt, sed ipsa etiam religionis et politice apud Judæos receptæ natura, quæ ejusmodi est, ut sine legibus scriptis, neque institui, neque tamdiu vigere potuis- sent: eas verò leges quibus Judæos ab incunabulis rei- publicæ suæ usos esse constat, quibus aliis scripsisse existimandus est, nisi Moses reipublicæ Hebræorum fundator legumque judaicarum institutor?

2° Dici nequit perisse aliquandò genuinum Mosis opus, tùm quia nulla est ætas in historiâ judaicâ quæ non tulerit scriptores à quibus commemorarentur, ci- tentur, et quandoque exscribantur libri Mosaici; tùm quia Pentateuchus tanti erat apud Judæos momenti, ut eum non solum religiosè aservari, sed etiam ab omnibus diligenter evolvi plurimi semper interesset.

Intererat certè sacerdotum et levitarum penitus nôsse librum illum quo ordinis sui munia, jura et privilegia continebantur: intererat magistratum et principum quos ex eodem libro oportebat publici regiminis judiciorumque rationem et formam repetere: intererat denique singularum tribunum, familiarum et privatorum omnium, quibus Pentateuchi codices exhibebant gentilitiæ originis descriptionem, hæreditatis domesticæ tabulas, vitæ institutiõe normam, fuderis divini, uti quique persuasum erat, instrumenta. Porrò librum aliquem tanti momenti oblivioni demandari ac penitus interire posse nemo sibi in animum induxit.

3° Dici nequit Pentateuchum hodiernum multò post Mosis ætatem sub ejus nomine editum fuisse. Quod ut manifestum fiat, tempus omne quod à Mosis ætate usque ad æram Christianam effluxit certis intervallis distinguemus, ostendemusque nullam assignari posse temporis epocham, ad quam cum aliquâ veri specie referatur prætensa illa Pentateuchi suppositio.

1° Subjici non potuit Pentateuchus post annum antè æram vulgarem 250: eo enim circiter tempore sacri Judæorum libri, aut saltem Pentateuchus, qualis nunc exstat, promovente Ptolomæo Philadelpho Egypti rege, in linguam græcam translatus, atque ita publici apud exteras nationes juris facti sunt.

2° Subjici non potuit post Esdræ obitum qui annis antè Christum 450 florebat: constat enim Judæos post instauratam sub Esdrâ et Nehemiâ rempublicam, religiosissimos legum suarum cultores sese exhibuisse, nihilque deinceps immutatum fuisse in iis quæ Esdras et Nehemias sanciverant. Horum temporum historiam descriptam habemus, tùm in Maclabæorum libris, tùm in *Antiquitatibus* Josephi, ex quâ patet rem Judæorum tùm sacram, tùm civilem ad normam legum Mosaicarum semper administratam fuisse.

3° Subjici Pentateuchus non potuit ipso Esdræ tempore, quod tamen post Spinusam dicere amant adversarii: tùm quia I Esdræ III dicuntur sacerdotes plurima fecisse, *sicut scriptum est in lege Moysi viri Dei*, priusquàm Esdras ipse Jerosolymam revertere- tur; tùm quia Esdras nullibi Pentateuchi auctor dicitur, sed tantummodò *scriba velocis in lege Moysi quam Dominus Deus dedit Israel*; tùm quia inter Judæos Esdræ æquales, non deerant quorum patres antè servitutis Babylonicæ initium vixissent, quibus idcirco persuaderi minime potuisset, extitisse antè Pen- teateuchum ex cujus præscripto omnia regebantur, qui reverà tamen non extitisset, sed post solutam capti- vitem recenti calamo exaratus fuisset; tùm quia pluribus Scripturæ sacræ testimoniis constat Judæos in Assyriam liberos, quibus lex sua et religio contine- bantur, secum asportavisse; tùm denique et maximè quia Samaritæ, quos Esdras sibi suæque genti infen- sissimos reddiderat, nunquam à Judæis accipissent Pentateuchum quem vel Esdras, vel quivis alius Judæus sub Mosis nomine subdere ausus fuisset. Profe- ctò etiâsi cætera argumenta deessent, decretorium est illud quod ex Samaritano codice petitur; præsertim si attendatur exemplar utrumque Hebræicum et

Samaritanum diversis characteribus exaratum esse. Ea quippe diversitas ex eo nata est quod Samaritæ literas hebraicas veteres sed phœnicias retinuerint, quas Chaldaicis mutavit Esdras, qui istæ elegantiores sunt, et Judæis, dum in Assyriâ commemorarentur, familiares factæ erant: quo solo evidenter probatur Pentateuchum Samaritanum esse Esdrâ antiquiorem.

4° Subjici non potuit Pentateuchus post Salomonis ætatem, qui anno antè Christum 980 extremum diem obiit. Enimverò ab eo tempore, sub Roboamo videlicet Salomonis filio et successore, natio universa in duas partes scissa est, quarum altera legitimis obtinens regibus avitam religionis formam retinuit, altera Jeroboamo ejusque successoribus subdita, supersticiosos impiisque vicinarum gentium ritus æmulata est: ex quo duo nata sunt imperia, Jude scilicet et Israelis, inter quæ graves inimicitia: et bella feruè continua exarserunt. Jàm verò nequaquam fieri potuit ut vel populus uterque ad Pentateuchum sub nomine Mosis concipiendum amicè conspiraverit, vel confectum à Judæis librum Israelitæ, aut vicissim ab Israelitis Judæi receperint. Igitur quoniam certissimè constat Pentateuchum à Judæis et Israelitis pari exceptum fuisse reverentiâ, nullis dubitandi locus relinquitur, quin funesto illo schismate quod Salomonis mortem subsequutum est, antiquior sit Pentateuchus. Idque adeò certum est, ut alios Judæorum libros qui vel post illud schisma, vel etiam paulò antè illius initium scripti fuerant, Israelitæ rejicerent, prout nos docet Samaritarum opinio, qui solo etiamnum Pentateucho utantur.

5° Subjici non potuit Pentateuchus per illud temporis intervallum quod à Mosis obitu usque ad Salomonem effluxit: tum quia quò magis accedimus ad Mosis ætatem, eò difficiliorem in dies factam fuisse pretensam illam Pentateuchi suppositionem perspicuum est; tum quia libri Josue, Judicum, Ruth et Samuelis, continuam temporum illorum historiam exhibent, quæ docemur Judæos non aliam eâ ætate religionis formam habuisse, quam quæ in Pentateucho describitur, atque eos fortunâ vel secundâ, vel adversâ usos semper fuisse, prout legem à Mose datam servabant aut negligebant. Igitur in totâ Judæorum historiâ nullum est temporis punctum in quo eum aliquâ veri specie collocari queat, seu potius in quo non omninò impossibilis fuerit illa Pentateuchi suppositio quam factam aliquandò fuisse contendunt increduli.

Et certè, omittamus jam argumenta historica, remque ipsam diligentius consideremus. Si, quemadmodum fingunt adversarii, Esdras, vel alius quisvis Pentateuchum sub eamantio Mosis nomine conscribere spargereque in vulgus, veluti antiquissimum religionis Judaicæ monumentum, aggressus est, is operam moliebatur quâ nullâ poterat esse difficulter. Etenim debuit ille non solummodò Pentateuchum integrum conficere, sed etiam reliquos omnes veteris Testamenti libros, sive *historicos*, sive *propheticos*, quandoquidem in iis omnibus libris quos complectitur Judæorum canon, vix ulla est pagina quæ possit sepa-

rata à Pentateucho consistere. Ubique Moses interpellatur; lex à Mose data ubique indigitatur: prodigia in Pentateucho laudata ubique celebrantur: omnia denique in Pentateuchi historiâ, doctrinâ et præceptionibus posita sunt. Quis verò in animum sibi inducat ab uno homine, vel etiam à pluribus tot scripta ingenii et styli varietate distincta, subito et eodem tempore fuisse conficta (1)?

Objicies 1° cum Spinosâ et Voltaire. Libri illi scribi à Mose non poterunt in quibus plurima occurrunt locorum nomina post Mosis tempora iisdem locis imposita; plura etiam historica facta Mosis ævo recentiora; quorum auctor satis clarè significat se vixisse in terrâ Chanaan, quam nunquam ingressus est Hebræorum legislator. Atqui, etc.

1°. Quidem plurima sunt in Pentateucho locorum nomina, quæ non nisi post Mosis obitum locis illis imposita fuere. Verbi gratiâ Genesios X mentio fit urbis *Ninive*, cum tamen urbs illa, teste Strabone, nomen suum acceperit à Nino, Assyriorum rege, qui Mose recentior est. Ibid. XIV, legitur Abrahamum persecutum esse reges qui captivum Lot abduxerant usque *Dan*; atqui istud nomen urbi prius *Lais* dictæ impositum est post mortem Josue, quando scilicet expugnata fuit à sexcentis viris de tribu *Dan*; uti colligitur ex libro Judicum, XVIII. Genesios itidem XXXV commemoratur civitas *Hebron*, cui nomen illud inditum est ab Hebron filio Caleb post mortem Mosis, antea verò vocabatur *Cariatharbe*, ut docet liber Josue XIV, etc.

2°. Pentateuchi auctor res plurimas narrat quæ non nisi post Mosis obitum contigere. Genes. XXII et XXIII, observat Chanaanæos tempore Abrahæ in terrâ Chanaan fuisse. Ergo quo tempore scribebat auctor *Pentateuchi*, pulsî jam è terrâ suâ fuerant Chanaanæi, aliàs inutilis fuisset præfata observatio. Sed Chanaanæi è regione suâ ab Israelitis expulsi non sunt nisi post obitum Mosis. Ibid. XXXVI. Recensentur octo reges Idumæorum qui regnaverunt in terrâ Edom antequam

(1) Caterùm abs re non erit annotare ea quæ sequuntur. 1° Cùm authenticitas alia sit ratione auctoris, quâ liber ad certum auctorem, alia ratione ætatis, quâ ad certum tempus refertur; dicimus: Etiamsi non demonstraretur Pentateuchus auctore ipso Moysè scriptus et vulgatus, certum tamen maneret illum non alia epochâ, quam republica: Hebraicæ initio, prodire potuisse. — 2° Etiamsi ne quidem Judaicæ gentis exordiis coævus demonstraretur Pentateuchus; fatemur, unum deliceret ex argumentis quæ factorum Mosaicorum veritatè probandè conducunt: attamen ea veritas nihilominus foret extra omnem controversiam posita. Horum quippe factorum certitudo non solum pendet ex testimonio Moysis scripto, sed potissimum ex constanti Judæorum persuasione, ex monumentis publicis et ipsâ republicæ constitutione, ut intrâ conficiemus: quæ quidem vim suam servant independentè ab authenticitate Pentateuchi. — Porro cum dicimus, etiamsi non demonstraretur, absit ut rem vel minimum suspiciosam arbitremur; sed loquimur tantum argumentando ad hominem: eaque annotata volumus strictioris methodi causâ; atque ut intelligant adversarii, si quando immorentur questionibus quas ipsi difficultatibus implacare amant, id à nobis gratuitò prorsus et ad juris abundantiam fieri, non fortè eorum assultus vereri videamur. Baston, *de verâ Religione*, t. 1, part. 4, cap. 1.

regem haberent Israëlita; deinde undecim numerantur duces qui Idumæis præfuerunt ad illud usque tempus procul dubio, quo Idumæam universam ditioni suæ subiecit David. Nam Idumæi duces non habuere nisi post mortuum Mosem, et etiamsi antea habuissent multò pauciores numerari deberent à tempore Esau, usque ad Mosis ætatem. Præterea illa verba, *antequam haberent regem filii Israel*, satis indicant hæc scripta fuisse cum jam regibus parerent Israëlita. Exodi XVI hæc leguntur: *Filii Israel comederunt manna quadraginta annis, donec venirent in terram habitabilem: hoc cibo aliti sunt usquequò tangerent fines terræ Chanaan*. Atqui etiam post obitum Mosis manna comederunt filii Israel, et non nisi post circumcisionem celebratam in Galgalis tempore Josue, terræ frugibus uti cœperunt. Deuteron. III Og regis Basan ingens statura ex ejus lecti ferrei magnitudine à Pentateuchi auctore probatur: *Monstratur*, inquit, *luctus ejus ferreus qui est in Rabbah filiorum Ammon*. Quo tempore gigantis illius lectus sic monstrabatur, jam dudum ipse procul dubio occubuerat; sed Mosis coævus fuit rex ille Basan, omnesque Israëlita illum post victoriam prostratum viderant. Denique ejusdem libri capite ultimo referuntur Mosis obitus, sepultura, Hebræorum luctus, susceptaque à Josue republicæ administratio: quæ profectò Moses scribere non potuit.

3° Auctor Pentateuchi Deuteron. 4, sapere significat se in terrâ Chanaan versatum fuisse cum opus suum scriberet: Mosem verò in campestribus Moab trans Jordanem populum allocutum fuisse constat. *Hæc sunt*, inquit, *verba quæ locutus est Moyses ad omnem Israel trans Jordanem, in solitudine campestri*. Ex quibus omnibus contici posse videtur Mosem non esse Pentateuchi auctorem.

Resp. P: Nego majorem propositionem, videlicet libros illos scribi à Mose non potuisse in quibus, etc. Si enim nomina quædam Mosi incognita aut facta nonnulla ipsius ætati posteriora in Pentateucho deprehendantur, hæc sequitur solummodò mutata fuisse vetera locorum nomina quæ obsoleverant, et narrationi Moisaicæ, quò plerique ac perfectior esset, facta quædam inserta fuisse. Fortè etiam id originem duxit ab annotationibus quæ ex libri margine in ipsum contextum aliquandò irrepserant. Caterùm ex ipsâ objectione, patet mutationes illas ad ipsam libri substantiam minimè pertinere. Quid enim verò libris Moisaicis additum est? Num aliqua lex aut constitutio nova? an ritus aliquis? an dogma? an miraculum, aut prophetia aliqua? Nequaquam, talis mutationis nullum deprehenditur vestigium. Quid igitur? Urbium nominibus jam exoletis recentiora nomina substituta sunt: quædam alia, per parenthesis, recentiori manu in gratiam lectoris addita: adjuncta est præterea Mosis mortis narratio, ut in eodem volumine haberentur quæcumque ad illius historiam pertinebant. Num idcirco convellitur Pentateuchi authenticitas tot evidentissimis rationibus confirmata? Quin imò præterea hæc novitatis indicia omnem suppositionis et imposturæ suspicionem removere potius videntur. Qui enim Pentateuchum

sub nomine Mosis confingere aggressus fuisset, non eas libro suo observationes inseruisset, ex quibus fraudem suam pateferi necesse erat. Si quædam Pentateucho præpostera manu addita fuerint, id factum fuisse apparet bonâ fide, et sine ullo fallendi consilio. Præterea additiones illæ non probant Pentateuchum ab Esdrâ suppositum fuisse, quod tamen volunt adversarii; nam omnes reperitur in Pentateucho Samaritano, ac proinde non solum ipsomet Esdrâ, sed etiam Roboami temporibus antiquiores sunt.

Resp. II: Nego minorem, et dico ea omnia loca quæ obijciuntur tanquam recentioris ætatis indicia, ab ipso Mose scribi potuisse.

1° Mentionem habere potuit urbis *Ninive*, cum juxta Eusebium et Petavium, Ninus illius fundator Abrahamo æqualis fuerit; et juxta alios Nemrod sit ille ipse quem Historici profani Ninum appellaverunt.

2° Nomen *Dan* vetustissimum Mose est; nam Mosis temporibus nomen *Jordan* erat impositum fluvio ad cujus ripas cum Israëlitis condescit: sed ex Josepho et S. Hieronymo discimus istud vocabulum *Jordan* constatum esse ex duobus vocabulis *Jor* et *Dan* quibus duo fontes fluvii nuncupabantur. Hunc *Dan* fontem indicare potuit Moses, non urbem *Laïs*, cui postea nomen suum imposuerunt Danitæ.

3° Falsum est civitatem illam quæ *Cariatharbe* vocata olim fuerat, nomine *Hebron* donatam fuisse ab Hebron, filio Caleb. Quippè sic appellata dicitur Josue XI et XII, priusquam Caleb ipsam possideret. Multò verisimilius est Caleb tradidisse sibi urbis nomen unum è filiis suis imposuisse. Urbs *Dan* antiquissima, primò dicta est *Cariatharbe*, et nomen *Hebron* accepit seu antè Mosem, seu illius ætate.

4° Parenthesis istius, *Chanaanæ tùm erat in terrâ*, sensus est Chanaanæ jam tùm fuisse in illâ terrâ. *Tunc*, gallicè *dès lors, déjà*, non verò *alors, encore*. Nec sine causâ notavit Moses Chanaanitidem terram jam tunc invasisse Chanaanæ, antè Abraham adventum. Id enim lectorem fugere poterat, cum pauci effluxissent anni inter Chanaanæ et Abrahami in illam regionem adventum.

5° Qui Genes. XXXVI, numerantur reges et duces Idumæorum, ii omnes vel Mosis æquales fuisse, vel antè Mosem vixerant. Nam intervallo ducentorum annorum qui ab Esau Idumæorum parente, usque ad Mosis ætatem elapsi sunt, octo certè reges imperare potuerunt, præsertim si non jure hæreditario principatum obtinuerint, sed ex diversis regionibus vel familiis oriundi, ætate maturâ ad regnum assumerentur. Undecim verò duces, qui eodem loco recensentur, non alius post alium universis Idumæis præfuerunt, sed simul omnes variis provinciis præfuisse significatur his verbis: *Hæc nomina ducum Esau in cognationibus et locis et vocabulis suis, et versu ultimo: Hi duces habitantes in terrâ imperii Edom*. Falso assertitur Idumæos non habuisse reges, nisi post Mosis obitum. Nam eorum mentio est in cantico illo quo Moses transitum maris Rubri celebrat: *Tunc conturbati sunt principes Edom*. Denique ubi dicitur reges plures re-

gnasse in terrâ Edom, *antequàm Israelite Regem haberent*, sensus non est illos regnavisse antè Davidis aut Saulis ætatem, sed antequàm Israelite excusso servitutis Ægyptiæ jugo in unius reipublicæ corpus adnarentur. Certè Moses ipse Rex appellatur Deuter. XXXIII, 5.

6° Nihil obstat quominus Moses scripserit filios Israel comedisse manna *quadräginta annis usque dum venirent in terram habitabilem et tangerent fines terræ Chanaan*. Nam reverà per quadräginta annos vivente Mose in deserto manna comedebant Israelite: præterea comperium habebat Moses statim post obitum suum introducendos esse Israelitas in terram Chanaan.

7° Mirum nemini videri debet, quòd Moses regis Og ingentem staturam ex lecti ejus magnitudine probet. Nam etsi Israelitarum magna pars regem Og vel vivum, vel cæsum spectasset, non tamen, inquit Huetius, omnes viderant pueri, senes, femine Deinde non suæ solùm ætatis Hebræis historiam scribebat Moses, sed præsertim eorum posteris, quos ut de portentosa gigantis illius mole certiores faceret, lectum ejus prostrare scripsit in Rabbath.

8° Verosimile est ea quæ ad calcem Deuteronomii de Mosis interitu et sepulchrâ leguntur ab Josue scripta fuisse, vel esse exordium ipsius libri Josue, quod exindè abstractum fuit atque adjectum Deuteronomii libro quem nocturnâ diurnaque manu versare debebant Israelite, ut videlicet universam Mosis historiam uno volumine comprehensam haberent.

9° Denique ex istis verbis: *Hæc sunt verba quæ locutus est Moyses trans Jordanem*, malè colligitur auctorem Pentateuchi versatum fuisse in terrâ Chanaan. Nam vox hebræa *Behaber*, quam reddit vulgatus interpretres *trans*, significat *in transitu*, quandoque citiora, quandoque ulteriora designat. Septuaginta interpretes et auctor vulgatæ editionis idè verterunt *trans Jordanem*, quia habitâ ratione Palestinæ ad quam regionum situs referre solent Judæi campestria Moab trans Jordanem posita erant. Sic nos qui Franciam incolimus haud absurdè diceremus Clodovæum trans Rhenum gessisse id quod gessisset in Germaniâ, nondum tracto illo flumine. Harum et similiarum difficultatum pleniorè solutionem suppeditabunt Huetius, Houbigant, auctores *Synopsis Criticorum*, et Biblia à doctiss. Chais edita.

Obj. 2°: Falsò diximus nullum in historiâ Judaicâ tempus sese offerre quo sub Mosis nomine Pentateuchus subjici potuerit ob frequentissimum libri illius usum quem Judæorum omnium manibus tritum semper fuisse asseruimus. Etenim ex facto quod accidit regnante Josiâ constat legem Mosis incognitam tunc fuisse regi, sacerdotibus, plebi universæ. Res ita narratur IV Reg. XXII, et II Paralip. XXXIV: *Cumque efferrent pecuniam quæ illata fuerat in templum Domini, reperit Helcias sacerdos librum legis Domini per manum Moysi, et ait ad Saphan scribam: Librum legis invent in domo Domini, et tradidit ei. At ille intulit volumen ad regem et nuntiavit ei, dicens... Tradidit mihi*

*Helcias sacerdos hunc librum; quem cum rege præsentè recitasset, audissetque ille verba legis, scidit vestimenta sua, et præcepit dicens: Ite et orate Dominum pro me, et pro reliquis Israel et Juda super universis sermonibus libri istius qui repertus est... At ille, convocatis universis majoribus natu Juda et Jerusalem, ascendit in domum Domini... et cunctus populus à minime usque ad maximum; quibus audientibus in domo Domini legit rex omnia verba voluminis, et stans in tribunali suo, percussit sedes coràm Domino, ut ambularet post eum, faceretque quæ scripta sunt in volumine illo quod legerat. Hactenus auctor Paralipomenon, cujus in narratione plurima notata digna sunt. 1° Liber legis repertus fuisse dicitur: ergò antèa latebat atque incognitus erat. 2° Liber ille ab Helciâ fortuito casu inventus, statim ad regem defertur ut res quædam nova et maximi momenti. 3° Liber ille præsentè rege recitatur, quia nimirum hunc necdum viderat aut legerat Josias. 4° Postquàm rex audit verba legis, obstupuit novitate rei percussus, et scidit vestimenta sua. 5° Convocatur universus populus, qui legem sibi priùs incognitam edisceret, ac sacramento solemnè ad illius observationem obstringeretur: legem dico priùs incognitam, nam, IV Reg. XXII, hæc ait Josias: *Magna enim ira Domini succensa est contra nos, quia non audierunt patres nostri verba libri hujus, ut facerent omne quod scriptum est nobis*. 6° Demum, idque ex mox notatis sequitur, supponi hand improbabilius potest librum legis vel ex integro confectum, vel saltem interpolatum fuisse ab Helciâ sacerdote, qui piàm hanc fraudem invenit quâ Judæos ab idololatrâ avocaret. Saltem hoc facto disertè probatur nullum aliud in universâ Judæâ legis exemplar extitisse, præter illud quod in templo repertum est.*

Resp. hanc facti suprâ recitati expositionem consecutionesque ex eo illatas forsân valituras esse, si factum illud solitariè atque à cæteris historiæ Judaicæ monumentis, avulsim consideraretur. Verùm cum indubitatis argumentis constet librum legis in omni ætate usque ad Josiam, et etiam sub impiissimis principibus cognitum, laudatum et vulgare fuisse, utpotè qui non religionis solùm, sed regiminis politici non patiantur artis criticæ leges itè exponi factum undè petitur objectio, ut ex eo sequatur librum legis tempore Josiæ omninò incognitum fuisse, si præsertim alia ejusdem facti explicatio afferri valeat probabilis cæterisque historiæ Judaicæ monumentis consentiens. Jàm verò probabilis illius facti interpretatio habebitur, si dicatur 1° librum ab Helciâ repertum non fuisse vulgare aliquod legis exemplar, sed ipsum Mosis autographum codicem; 2° ingentem hunc regis et populi universi stuporem et admirationem non ex legis ignoratione et oblivione, sed ex quodam reverentiæ sensu erga pretiosum adeò monumentum profecta esse.

1° Quidem probabile est librum ab Helciâ repertum, ipsum fuisse autographum Mosis exemplar. Enimverò Deuter. XXXI hæc leguntur: *Postquàm scri-*

paſt Moyses verba legis hujus in volumine atque complevit, præcepit Levitis, dicens... Tollite librum istum, et ponite eum in latere arcæ federis Domini Dei vestri. Josephus verò auctor est sacrum hunc codicem in templo asservatum fuisse usque ad ætatem impii Manassis, quo regnante, illum unâ cum arcâ federis in locum quemdam secretiorum transtulerunt sacerdotes. Igitur mirum non est si Helcias omnes templi partes, omnia cubicula et sacraia diligenter perlustrans, in illud Mosis exemplar paulò antea reconditum inexpectatò incidit. Favet locus ipse Paralipom. qui nobis objicitur : *Reperit Helcias sacerdos librum legis Domini per manum Moysi* : vox enim illa, *per manum Moysi*, primigenium exemplar propria Mosis manu exaratum indicare videtur.

2° Ille qui describitur regis ac populi universi stupor, non ortus est ex novitate et ignoratione eorum quæ in libro legis continebantur, sed ex reverentiæ sensu quo sacrum illud monumentum prosequi debuerunt : videbantur enim sibi audire ipsam Mosem loquentem, atque in characteribus manu suâ exaratis quodammodò spirantem. Profectò si casus aliquis authenticum Evangeliorum exemplar nobis objiceret, ipse conspectus codicis virorum apostolicorum manibus descripti fidem nostram auget, novamque oraculis Christi auctoritatem addere videretur. Præterea recolenda est lex Deuteronom. XVII, quæ regi præcipitur ut postquam sederit in solio regni sui describat sibi Deuteronomium legis in volumine, accipiens exemplar à sacerdotibus leviticæ tribus. Huic legi nondum satisfecerat Josias, quia ab ætate Manassis latebat codex Mosis autographus, undè legis Deuteronomium sibi describere regem oportebat. Et igitur hoc suo officio rex defungeretur, repertum in templo legis volumen ad eum referri curavit Helcias; cùmque piissimus princeps diligentissimè legisset vaticinia Mosis, qui cunctas abominaciones Manassis avi sui et Amon patris prædixerat, timuit ne sua ætate ingruerent variae calamitates quas in penam idololatriæ denunciatas audiebat, Deuterom. præsertim XXVIII, quod omen ut averteret à se, populumque ad accuratiorum legis observationem revocaret, legem integram ex illo ipso authentico exemplari palam recitavit, ratus nihil fore idoneum magis excitandæ Judæorum fidei et pietati. Deinde verò ne continuò evanescerent religiosi affectus quos in omnium mentibus lectio hæc pepererat, seipsum, populumque universum novo ac solemnî sacramento obstrinxit, quod etiam in certis quibusdam rerum adjunctis usurpatum fuisse legimus sub Josue, Josaphat, Ezechia, Esdrâ. Quod verò in objectione dicitur, incognitam hæcæntis Judæis fuisse legem cujus exemplar mox repertum erat, id minimè probatur iis verbis, IV Reg. XXII, *magna ira Domini succensa est, etc.*, quin potius ex iis manifestò sequitur legem hanc neglectam quidem antea fuisse, non audierunt... ut facerent, non autem omninò ignoratam, aliàs quippe inobedienciæ rei non fuissent patres Judæorum.

Alia vermulta objiciunt Bolingbroke, Boulanger,

Voltaire, et alii quorum solutio repeti potest ex doctissimo D. Bergier, *Traité dogmatique et historique de la Religion*, et egregio auctore libri inscripti : *Lettres de quelques Juifs à M. de Voltaire*.

ARTICULUS II.

De integritate Pentateuchi.

Non satis est probasse Pentateuchum esse genuinum Moysis opus, nisi etiam ostendatur illum, ab ætate Moysis ad nostram usque, integrum pervenisse. Itaque hæc statuimus :

Pentateuchus hodiernus ipsi Mosis codici autographo, in iis saltem quæ ad rerum substantiam pertinent, simillimus est.

Argumentum primum, *ex perpetuâ et publicâ Judæorum fide et traditione*. Constat ex suprâ dictis, nullam in historiâ Judaicâ temporis periodum occurrere, in quâ Moses veluti Pentateuchi auctor habitus non fuerit. Sed Pentateuchus quem legislatori suo tribuebant Judæi, idem erat saltem quoad factorum, dogmatum legumque substantiam, qui nunc Judæorum et Christianorum manibus teritur : quoddamquidem in variis veteris Instrumenti libris non alia facta, dogmata, instituta veluti ex Mosis scriptis deprompta laudantur, quàm quæ referuntur in Pentateucho hodierno. Præterea testantur nunc, semperque testati sunt Judæi exstare apud se sincerum incorruptumque sui legislatoris opus, illique testimonio gentis universæ factum domesticum et gravissimum asseverantis credendum est, nisi indubitata in contrarium argumenta afferantur. At nullum argumentum Deistæ afferunt, nisi quòd miracula, id est, facta, ut illi aiunt, incredibilia liber ille contineat. Verùm hæc suâ argumentatione disputationis leges et controversiæ statum intervertunt, idque quod in questionem venit, videlicet nulla unquam miracula divinitus patrata fuisse, veluti certissimum principium assumunt; nec, si constare sibi velint, Pentateuchum solùm, sed etiam universos historiæ Judaicæ libros veluti spurios et adulteratos rejicere debent, eòd nullus eorum sit qui plurima miracula non referat. At librorum omnium ex quibus Judæorum historiâ constat interpolatio, factum esset quibuslibet miraculis longè incredibilibus.

Argumentum secundum, *ex solâ Pentateuchi hodierni inspectione*. Enimverò, si quid genuino Mosis operi præposterâ manu assutum fuisset, maximè, ut contendunt adversarii, prodigia in libris Exodi et Numerorum descripta. Atqui miracula hæc tam necessariam cum reliquis historiæ illius partibus connexionem habent, adeò ex illis dependentes sunt leges firmè omnes, omnesque caeremonie in Levitico et Deuteronomio præscriptæ, ut omnes Pentateuchi libri vel ex integro admittendi sint, vel ex integro rejiciendi. In iis libris non unum alterumve miraculum referitur quod ab historiæ narratione, salvâ illius substantiâ divelli queat, sed historiæ omnis componitur ex continuâ prodigiorum serie, quam si deinceps genuino

Mosis operi insertam fuisse contendas, nihil fermè superest quod dicere possis à Mose scriptum fuisse. Præterea, vel miracula illa quibus universus Pentateuchus refertus est post legem ab Israelitis susceptam excogitata et Mosis libro inserta sunt, vel antequam lex ab Israelitis susceperetur. Si post legem susceptam, dicendum est quæ ratione, quo motivo impulsus Israeliticæ legem hanc tam austeram prodigia illa in eam et Pentateucho assuta fuerint, quomodò fabulæ illæ populo non omninò stulto, neque admodum morigerò persuaderi potuere, et ità quidem ut eam ob causam legi durissimæ ac molestissimæ sese subjecerit?

Argumentum tertium, *ex manifestâ sententiæ oppositæ vanitate et repugantiâ*. Huc videlicet redeunt momenta omnia quibus in argumento quarto propositionis superioris usi fuimus. Illa enim quam factam aliquandò fuisse supponunt adversarii librorum Mosaicorum interpolatio neque fieri potuit post editam vulgatamque septuaginta Interpretum versionem, neque post Esdræ obitum, neque dum Esdras viveret, neque post Salomonis ætatem, neque eo tempore quod à Mosis temporibus usque ad Davidem intercessit; idque iisdem prorsus rationum momentis demonstratur, quibus supra conficimus Pentateuchum in diversis illis temporum periodis subijci ex integro non potuisse. Quinimò interpolatio librorum Mosaicorum res videtur multò difficilior, et, si ita loqui fas est, magis impossibilis quàm integra librorum eorundem suppositio. Enimverò positum est in omnium hominum naturâ, ut libros undè pendere religionem suam intelligunt impensissimè venerentur, atque instar nefandî sacrilegii habeant, si quis eos temerare aggreditur: at nota est imprimis Judæorum diligens ac propè superstitiosa erga libros suos observantia, quorum voces omnes, omnia litterarum elementa studiosissimè enumerata sunt. Quis in animum sibi inducat potuisse aliquem legis exemplaria adulterare, Judæosque adversus tantum facinus non modò non reclamavisse, sed etiam impostoris consilium adjuvisse, atque in codices suos retulisse varia additamenta quibus ille purum sincerumque Mosis opus infecerat? Possunt sanè homines in religionis negotio decipi, falsasque doctrinas aut commentitia facta pro veris et divinis habere; at fieri omninò nequit ut populus universus, ut vel unus homo sibi ipsi lubens volensque imponat, atque in religionis suæ partem admittat aliquid ejus falsitatem cognitam perspectamque haberet.

Et certè non hic agitur de libro quodam obscure vel exigui momenti, qui paucissimis tantùm hominibus notus esse debuerit, sed de libro publico ad gentem universam spectante, in quo continebatur jus omne seu politicum, seu ecclesiasticum: agitur de libro qui juxtà legis præscriptam singulis septennii coràm populo recitabatur, quem magistratus et doctores quotidie manibus tenebant, quem rex ipse sin-

gulis diebus perlegere, et propriâ manu describere tenebatur ex Deuteron. XVII.

Præterea singulis annis, Judæi varia festa celebrabant quibus in memoriam revocabantur præcipua Pentateuchi facta: apud ipsos vigeabant consuetudines et instituta in quibus quodammodò legebatur universa ferè Pentateuchi historia. Quapropter facta Pentateuchi omnium Judæorum animis infixæ erant, non solum ob frequentem Pentateuchi lectionem, sed etiam ob auctoritatem monumentorum quibus rerum sub Mose gestarum historia continebatur. Hujusmodi porrò librum interpolari vel in seipso populo universo, vel eodem conscio et approbante aut dissimulante, prorsus impossibile erat.

Objicies 1°: Facilè interpolari potuerunt libri Moisaici sub judicibus: Judicum enim c. 2 legitur, prima ipsorum Regiminis initia longo tempore disjuncta fuisse à Josue obitu; et capituli ejusdem v. 7 et 10, dicitur post mortem Josue extinctam fuisse generationem eorum qui *noverant omnia opera Domini quæ fecerat cum Israel*, aliamque surrexisse quæ *eadem non noverat*. Deindè administrationem, sive religiofam, sive civilem, ad normam legum Mosaicarum exactam non fuisse patet, ex frequenti Judæorum in idololatriam lapsu, ex eorum matrimonii et commercio cum alienigenis, et licentiâ populi tantâ, ut unusquisque quod rectum sibi videbatur hoc faceret, et Domini præcepta minimè servaret. Atqui in his rerum adjunctis patet nihil obtusissè quominus, etc. Ergo, etc.

Resp. 1°: Ergo non solum Pentateuchus, sed et liber Josue supponi debuit. — 2° Concedamus tentam ab aliquo suppositionem; quo tempore, quibus mediis usus est, ut proles supposititia reciperetur? Quò magis enim depravata et à lege aliena gens erat, eò minùs proclivis ad concipiendos eos fidei et reverentiæ sensus quos erga Pentateuchum nunc experitur. — 3° Inter obitum Josue et prima Judicum initia non satis temporis effluxit, ut penitus obliterari potuerit memoria rerum à Mose gestarum; enimverò, per generationem quæ non noverat opera Domini, intelligi debet generatio immediatè subsequens eam quæ prodigiorum Moysis testis oculata fuerat; hæc autem Moysi et Josue coæva, utpotè fida divinarum præceptorum observatrix, liberos suos scientiâ legis et prodigiorum quæ viderat, informare non omiserat. *Longum autem tempus*, quo Seniores post Josue præfuisse dicuntur, Chronologorum optimorum judicio, vicennium exæquat, aut saltem non multùm superat. — 4° Licet ante regum ætatem videatur paulò liberior fuisse Hebrææ gentis vivendi modus; non idcirco tamen vel omni Regimine caruit, vel institutis usa est à Mosaicâ lege penitus alienis: non modò enim ad legis observantiam revocabatur ab illis judicibus qui tunc Republicam administrabant, sed etiam hinc sibi hæreditatum, officiorum, solemnitatumque ordinem repetiisse colligitur ex locis compluribus Judicum cap. 1, v. 2, c. 13, v. 4, c. 21, v. 19. Ergo, etc.

Obj. 2°: Frustrâ rationes permultæ afferuntur quare impossibilis fuerit in quavis ætate librorum Mosaicorum

rum interpolatio: nullum quippe argumentum valet adversus factum certissimum. Atqui interpolatio Pentateuchi in re gravissimâ et ad historiæ substantiam pertinente, factum est certissimum ejus vestigia etiamnum supersunt. Eninverò tria habemus Pentateuchi exemplaria æquè authentica, Hebræum, Samaritanum et versionem Græcam regnante Ptolomæo Philadelpho elaboratam: porrò tria hæc exemplaria ita differunt in computandis Patriarcharum annis, et mundi ætate usque ad tempora Abrahami determinandâ, ut evidens sit corruptos fuisse operâ vel duos saltem, vel fortè etiam tres Pentateuchi codices. Illa enim computorum diversitas non oritur ex unâ alterâve lectione variante, quam inducere potuisset characterum similitudo, aut amanuensium incuria, sed à certo quodam adulterationis consilio et veluti systemate proficiscitur. Namque, ut observat S. Augustinus, *de Civit Dei*, l. 15, c. 15: *Videtur habere quamdam, si dici potest, error ipse constantiam, nec casum redolet, sed industriam.* Diximus præterea interpolationem hanc pertinere ad ipsam veritatis historiæ substantiam. Etenim si Samaritano computo subscribamus, ab ore condito usque ad diluvium non effluerunt anni plus quàm 1507: si Hebræo, cui Vulgata nostra concinit, anni intercesserunt 1656; si Græco denique, annos numerabimus 2242, aut etiam juxta quædam exemplaria 2262. A diluvio verò usque ad vocationem Abrahami apud Samaritanos anni habentur 1017, apud Hebræos et Latinos 567, apud Græcos 1197. Jam verò tam insigne Mosaicæ chronologiæ vel in ipsis fontibus, vel in græcâ translatione ex industriâ violatæ exemplum, omnia jactatæ Pentateuchi integritatis, etiam cæteris in rebus, fundamenta convellit. Namque si involare ausi sint Judæi in Pentateuchi chronologiam, frustrâ prædicatur summa illorum erga libros suos reverentio: frustrâ enumerantur obices illati ex compertissimâ librorum illorum notitiâ, ex assiduâ lectione usque quotidiano, ex inimicarum partium affectibus, etc. Iis enim momenti, si quid ponderis haberent, efficeretur eâ iam perverti à Judæis non potuisse Pentateuchi chronologiam.

Respondeo gravissimas et fortè insuperabiles scientiæ temporum difficultates accessisse ex illâ variorum Pentateuchi exemplarium discordiâ. Alii calculos hebræos, alii græcos, alii nec sine probabilibus argumentis samaritanos approbant. Sunt etiam qui collatis inter se tribus Pentateuchi exemplaribus, aliquid ab omnibus mutantur, atque chronologiam adornant ab iis que in triplici exemplari exhibentur dissimilem. Hinc enata sunt innumera fermè chronologiæ systemata, quorum quodnam ad verum propius accedat, ut expendamus, nec postulat, nec patitur instituti nostri ratio. Hic quippè illam trium Pentateuchi exemplarium discordiam non consideramus, nisi prout integritati librorum Mosaicorum officere videtur.

Subnascentem eximè difficultatem feliciter dissoluturum se confidit Baccalaureus Joan. Martinus de Prades in famosâ illâ thesi quam censurâ suâ confixit

sacra Facultas, si diceret, *nullam ex his tribus à Mose chronologiam proficisci, sed tria tantum esse systemata præposterè adornata, et in ipsam Mosæ historiæ alienis manibus inserta.* Quæ sententia si admittatur, spontè equidem concidunt variæ objectiones quibus chronologiam sacram adoriri solent Deistæ, facilisque ac prompta redditur ratio, cur in computandis Patriarcharum annis adeò inter se dissentiant diversi codices. Sed 1° ineptum est difficultatem velle solvere hypothesis gratis admissâ, et quæ longè majorem difficultatem facessit: atqui sanè Pentateuchi duo capita ex integro superaddi potuisse motû difficilius concipitur, quàm in iisdem capitibus notas quasdam numericas immutatas fuisse. 2° Non modò periculosum ac Religioni nocivum est, sed certissimè falsum illud argumentum. Quis enim non videt Moysem voluisse mundi Annales et Historiam describere? Atqui certè pars operis essentialis erat Chronologia: gentium assignavit origines, loca notavit, eorum situm et nomina geographicè delineavit. Porrò nonne Chronologia aliud est, cum Geographiâ, historiæ lumen? Quis Geneleos caput V et XI inspicens, statim non videat ipsa sine numeris consistere non posse; adeoque, si Numeri Moysi tribuendi non sint, ipsi abjudicanda esse hæc duo capita? Jam verò quomodò vir catholicus, cui curæ esse debent Ecclesiæ definitiones, hanc assertionem conciliabit cum decreto concilii Tridentini, declarantis *libros ipsos integros cum omnibus suis partibus, prout in Ecclesiâ catholicâ legi consueverunt, pro sacris et canonicis habendos esse?* 3° Quis esset suppositæ insertionis auctor, quale tempus, quale motivum? Numquid fingi potest exituisse tempus aliquod, quo sensum sui non fecisset talis adulteratio; nullos fuisse saltem ex eruditiss, Regibus, Sacerdotibus, aut Prophetis, qui animadvertentem intrudi, quæ in opere Mosaico desiderabatur, Chronologiam? 4° Tandem vel dicitur eam insertionem factam fuisse ante translationem Pentateuchi ad Samaritanos, et natam versionem LXX Interpretum; vel postea: si priùs, explicanda jam superest trium exemplarium diversitas; et nihil explicat, hypothesis, licet ad eam difficultatem enucleandam excogitata: si posterius, quomodò gentes à se invicem studiis, loco, aliisque causis disjunctæ, in admittendam mutationem, sin planè eamdem in omnibus, saltem ejusdem speciei, præsertim in admittendam interpolationem, reverentiæ quæ sacro textui debetur adeò contrariam, consentire poterunt (1)?

Aliam ingeniosamque difficultatis istius solutionem excogitaverat doctissimus Menochii editor P. Tourne mine. Censet ille Hebræos codices non discrepare reipsâ à Græcis et Samaritanis quibus veram secundæ ætatis chronologiam contineri existimat; sicque rem universam exponit caput XI Geneleos, quo describuntur Patriarcharum postdiluvianorum generationes: juxta Hebraicum exemplar, et vulgatam versionem, tribuuntur Semo anni 100 cum

(1) Baston, *de Integrit. Pentat.*, obj. 2°.

gennit Arphaxad, aliis verò Patriarchis anni 55, 50, 34, etc., cum iis nati sunt filii à sacro scriptore appellati. In quo à Samaritano et Græco differt codex Hebræus, quòd illi annos 100 adjiciant annis in Hebræo notatis. Contendit porò Turneiminius numerum hunc centenarium qui jam appellatus erat in annis Seni à quo genealogiarum ordo ducitur, in Hebræo codice subintelligi atque adeò revocandum esse, ubi determinantur anni Patriarcharum subsequentiū, ità ut pro numeris 55, 50, 54, etc., intelligendi sūt numeri 155, 150, 154, etc., qui in Samaritano et Græco expressi habentur. Hanc porò dicti illius rationem afferit quòd ubi calculi subducuntur, numerus capitalis sæpè reticetur brevitatis causà. Si quis, verbigratià, diceret Ludovicum XIII. solum consensisse anno 1610, Ludovicum XIV. anno 643, Ludovicum XV. anno 715, Ludovicum XVI. anno 774, facillè conciperetur numerum millesimum à primà epochà ad alias postea enuntiatas revocandum et adjungendum esse. Cùmque id apprime intellexissent græci interpretes atque editores Pentateuchi samaritani, minime recesserunt à verà hebræici fontis chronologià, sed ut percipiuitatis consulere, neve à quibus in errorem induceret compendiosa hæc loquendi ratio, singulorum Patriarcharum annis addiderunt, seu potius restituerunt numerum centenarium, ubicumque in Hebræis codicibus subintelligendus erat. Hujus conjectationis commendatio est quòd placandis chronologicorum dissidiis, solvendæque difficultati quam hic expendimus commodè adhiberi posset, et eam reipsà veluti probabilem admittit Lenglet du Fresnoi, *Tabl. Chronol. Disc. prælim.* Nobis tamen non arridet, primum quia omnimò gratuita est, magisque ob utilitatem quàm propter vim argumenti ullius invecata; deinde quia in quorundam Patriarcharum, etiam postdiluvianorum, annis fallit Turneimii principium; denique quia rationem non reddit diversitatis quæ pro triplici exemplari in annis Patriarcharum antediluvianorum observatur.

Itaque cum D. Augustino et plerisque interpretibus, ingenuè fateamur perturbatos fuisse delectà operà, calculos quibus in variis Pentateuchi codicibus definiuntur anni ab orbe condito usque ad Abrahæ vocationem elapsi. Attamen veri nequaquam simile nobis videtur, id sacrilego Scripturæ integritatem sollicitandi animo attentatum fuisse. Nefarium hujusmodi consilium nimis certè abhorret ab eà pietate et veneratione, quà Judæi libros suos semper prosecuti sunt. Sed multò probabilius est, principio inductum fuisse leve aliquod discrimen variantibus in diversis exemplaribus loci ejusdem lectionibus: additus est, verbigratià, veris Patriarchæ alicujus annis numerus centenarius, aut si malueris, ab eis detractus est. Sciolus aliquis in exemplar minus accuratum incidens, mendum veluti antiquam et sinceram lectionem admisit: præterea observans ætates quibus Patriarchæ illius susceptisse dicuntur, non jam sibi satis similes esse; fortè etiam animum afferens præjudiciis circa rem chronologicam occupatum, reliquos numeros deprava-

vavit, ut à numero primitus corrupto minus distarent, sicque suam Mosi chronologiam restituisse se existimavit, cùm tamen eam mirum in modum perturbavisset; qui error ab unico exemplari in alia quæ ex eo descripta fuerunt facillè manavit. Illud unanimiter admittunt Chronologi nostri, etsi aliunde diversa circa veriorentextum opinantes. Nempe qui ab Hebræo computo recedunt, aiunt litteram, quà ut signo numerario Judæi ad exprimendum numerum centenarium utebantur, in antiquis exemplaribus fuisse amanuensium incurià alteratam aut transpositam in aliquorum Patriarcharum ætate; errorem illum ab aliis scriptoribus auctum, propagatum, et ad cæterorum Patriarcharum ætatem extensum fuisse; sed correctum à LXX Interpretibus, tùm ex traditione gentis, tùm ex accuratioribus exemplaribus. Qui verò calculum LXX Interpretum rejciunt, teperrariæ correctionis insulamant, non ipsos Interpretes, sed illum forsàn qui primus exemplar in Ptolomei bibliothecà asservatum exscripsit: nimirum aut gentem suam antiquitate venerabiliorem apud Græcos efficere studuit; aut (quod censet S. Aug.), ne tantus vite patriarchalis annorum numerus Græcis incredibilis videretur, voluit cum de annis mensuris seu lunariibus intelligi posse; ideòque centenarium addidit ætati quæ genuisse dicuntur, ut puberes censerentur; v. g., cùm Adam, natus tantummodò lunares annos 150, Seth gignere non potuisset (quia 150 anni lunares ad summum 15 solares annos constituunt), ideò prædictus amanuensius centum annos ante generationem ejus ætati addidit, ut tempore generationis annos 25 habuisse et proli suscipiende par inveniretur. Idem aut simile correctionis motivum excogitare debent, quibus non arridet calculi samaritanus. Ex quo sequitur sentire omnes inscitiam ac temeritatem potius quàm impietatem eas diversitates peperisse. Contrà verò novorum dogmatum, aut factorum, aut novarum legum insertio, nonnisi malà fide et aperto Scripturas intervertendi consilio, attentari potuisset: ergo unum est altero longè repugnantius.

Verum quoquo modo res contigerit, ab illius interpolationis exemplo malè inferunt Deistæ, in aliis etiam rebus gravioris momenti, vitari potuisse Pentateuchum. Nam 1° in cæteris omnibus quæ ad historiam vel doctrinæ summam attinent, consueti codices omnes Hebræi, Græci, Samaritani. Is porò consensus omnem cujusvis interpolationis suspicionem excludit. Etenim liber vulgatissimus non ita nebulonis alienjus artificio corrupti potest, ut nullum prorsus exemplar adulterationis labem effingat, nec sanè omnes ad unum qui tunc extabant codices in potestatem falsarii venire potuerunt. At si vel unum exemplar falsarii diligentiam fefellerit, quoniam ex illo plurima deinceps procul dubio descripta fuissent, varias diversasque in variis exemplaribus lectiones deprehenderemus, prout deprehendimus in iisce Genesico leis quibus Patriarcharum anni computantur. Et certè, si computorum chronologicorum discordia argumentum est interpolatam fuisse in aliquot exemplaribus sinceram Mosi

chronologiam, exemplarium omnium in reliquis capitibus consensio, argumentum est cæteras Pentateuchi partes inemeratas ad nos pervenisse.

2° Chronologia adulterationem non impietas peperit, sed inscitia et temeritas, uti modò exposuimus; at cæterarum Pentateuchi partium, historice doctrinæ integritas sollicitari non potuisset, nisi ab eo qui impium sacras Scripturas violandi consilium inisset, quod consilii genus in cujusquam incidere, atque à fortiori ad felicem exitum adduci potuisse nemo sibi persuadebit.

3° Demùm respectu Judæorum longè gravioris momenti erat factorum legumque quibus totius gentis historia et religio continebantur integritas, quàm numerorum quorundam, quibus immutatis et corruptis, nulla pars publicæ vel religiöse rei nuabat: atque idcirco pauci omninò, aut fortè etiam nulli ad ea Genesios loca mentem appellebant, quibus series temporum describitur. Quæ quædam loca viris quibusdam eruditissimis et curiosis rerum veterum indagatoribus pretiosissima videri possunt, minimè tamen necessaria erant ad perfectam historice ac legis judicæ intelligentiam. Nec præterea nobis excludere debet discrimen illud inter diversas Genesios chronologias esse annorum duntaxat, non verò factorum. Codex Samaritanus et versio Græca nullum factum referunt quod in Hebræo codice non legatur: illi plures, iste pauciores annos numerat intra quos res prorsus easdem evenisse omnes consentiunt. At certè historice veritatis substantiam constituunt facta, non anni eventuum steriles, maximè tam remotis temporibus.

ARTICULUS III.

De veracitate Pentateuchi.

1° Quæ in Pentateucho leguntur, alia sive auctoris oculis et ipsa quæ scripsit ætate contigerunt; alia verò ante ejus ætatem: hæc in Genesi, illa in quatuor aliis libris continentur.

2° Ad finem quem impræsentiarum intendimus, videlicet divinitatis religionis judicæ demonstrationem, strictè agendo satis esset factorum, quæ in Exodo et posterioribus libris continentur, demonstrata veracitas: cum tamen Genesios historiam pro certâ jam habuerimus (part. tertiâ de primævâ relig.), et habituri simus infra, ejus fidem stabilire non negligimus. Itaque sit

ASSERTIO PRIMA. — *Certa sunt facta quæ in Genesi narrantur.*

Prob. Certa est historia quam scribit auctor domesticus, ferè coætaneus, factorum optimè guarus, verax, extraneisque historicis valdè consentaneus: atqui sic se habet Moyses, auctor Genesios. — 1° Res domesticas narrat, non suæ gentis tantum, sed suæ familie proprias; narrat, inquam, in ipso familie sinu, fratribus non modò non reclamantibus, sed certam fidem summamque reverentiam exhibentibus. — 2° Ferè coætaneus: licet enim inter Moysen et eventum antiquissimum, scilicet creationem, effluerint ad minus

anni bis mille quingenti; non tamen ex illo annorum, benè verò ex generationum numero æstimanda est eventuum proximitas: atqui licet sequitur non multò magis Moysen ab origine mundi disitisse, quàm distans nos, v. g., ab initis Henrici IV. Nam juxta consuetam hodiernæ vitæ durationem, intra ducentos annos vigent quinque generationes: atqui non plures ab Adamo ad Moysen numerantur: Moysis enim pater diù cum avo suo Levi conversatus erat, hic verò cum Isaac; porrò Isaac Sem, filium Noe, viderat; Noe Mathusalem per sexcentos annos; Mathusalem verò ducentis annis Adami comes et conviva fuerat; hinc Adam facillè potuit nepotes edocere ea quæ de creatione resciverat; Noe, quæ de diluvio; Abraham, quæ vocationem suam et promissa divina spectabant. Ergo, etc. — 3° Facta adipiscendæ veritatis auxilia...

1° Traditio oralis, cujus cò major censeri debet auctoritas, quòd ex modò dictis recens erat; quid apud familiam continuus Dei beneficis nobilitatam, cum ipso Deo fœderatam, et ad servandum religionis depositum electam, religiosissima omnium memoria servari debuerit. Adde homines, et præsertim senes, nativâ propensione esse laudatores temporis acti; vix alia fuisse de quibus parentes cum filiis colloquerentur, cum solis hisce factis tota ferè contineretur historia, et curta foret artium et scientiarum suppellex...

2° Non defuit traditio scripta; si (quod valdè probabile est), adfuerint memorialia, præsertim ad epocham eventuum, Patrum ætatem et generationum seriem servandam, quæ apud familias scriptis mandata custodirentur... At 3° saltem adfuit scripturæ æquivalens canticorum usus; hisce nimirum temporibus apud Judæos et alias etiam gentes in commendationem factorum memorabilium mos erat carmina condere, quæ in festis publicisque conventibus decantarentur, quæ f'ii à patribus edicerent, cujusmodi duo meminit Moyses, et alia plurima verbis tantum initialibus quasi populo satis nota laudat Numer. cap. 21, v. 14, 17, 18, 27 et alibi... 4° Moyses etiam adjuvari potuit monumentis et signis publicis; adhuc viselatur Area diluvii insigne; erat in usu circumcisio fœderis cum Deo initi testimonium; ostendebantur loca in quibus Patriarchæ tentoria fixerant; putei quos effoderant; altaria super quæ Deo litaverant; sepulcra in quibus conditi jacebant: quin imò ipsa illorum nomina ad indolem, ad aliquam nativitatis aut vitæ circumstantiam referebantur; Noe enim, Abraham, Isaac, etc., sunt nomina totidem significativa. Ergo 3° res sibi compertas loquebatur Moyses. — 4° Verax. Res narrat ingenue et simplici stylo, sine ullâ specie vanitatis; nihil adulationem, vindictam, detractionem et partium studium spirat; ab omni animi commotione alienus, nec laudibus extollit Abraham, Isaac, Josephi sanctitatem ac præclara factiora; nec culpas dissimulat, invidiam Esau, conjunctionem undecim fratrum in Josephum, Simeon ac Levi perfidiam et crudelitatem, incestum Ruben et maledictionem quæ percussit eum pater morti proximus, turpe flagitium Juce cum Tha-

mar; nihil curat quòd variis tribubus ansam præbeat de inustâ sui patris nomini sempiternâ infamiâ conquerendi : uno verbo nullus est integri et incorrupti testis character quem non habeat... Præterea, si mentiendi consilium habuisset, sese et mendacia sua remotissimæ ætatis tenebris involvere studuisset : atqui à contrario paucissimas fingit generationes, adeoque facillimam præbet semetipsam refellendi materiem. Ergo, etc. — 5° Cum antiquissimis historicis consentit : quâ de re, quæ nimio eruditionis apparatu indigeret evolvi, quam tamen leviter tetiginus (vide superius authenticas notas intrinsecas), malum credi Grotio quàm nobis. Porrò sic habet vir eruditus de Verit. Relig. Christ., lib. I, c. 16 : *Accedunt ad hæc non paucorum alienorum à religione judaicâ testimonia, quæ ostendant vetustissimam apud omnes gentes famam ita habuisse, ut Moysis scripta prædicant* (quorum quidem nomina laudantur, et textus exscribuntur ad calcem ejusdem capituli); et subjungit : *Neque verò cuiquam prudenti credibile fiet Moysen, qui non Ægyptos tantum hostes habebat, sed et plurimas gentes alias, Idumæos, Arabes, Phœnices, vel de mundi ortu et rebus antiquissimis, ea ausum palam prodere quæ aut aliis scriptis prioribus revinci possent, aut pugnantem sibi haberem persuasionem communem atque veterem.* Ergo, etc.

Nota. Objectiones quamplures et minutas, quas in Geneseos veritatem increduli contorquent, prosequi non fert animus : quasdam tantum breviter attingemus quæ celebriores sunt et magis ad rei substantiam attingunt, mundi novitatem, omnium hominum ex uno originem, diluvii existentiam : quarum solutionem ad Scripturam sacram contra incredulos propugnatum remittimus, ne diutius ab intento potissimum proposito divertatur.

ASSERTIO SECUNDA. — *Vera atque indubitata sunt facta quæ in Exodo aliisque Pentateuchi libris referuntur.*

Notæ et characteres quibus facta certa fides fieri potest, hi sunt : 1° ut factum sit grave et momentosum, proptereaque aptum ad excitandam hominum attentionem; 2° ut sit publicum, manifestum, quò fraudis et erroris periculum amoveatur; 3° ut referatur à scriptore coætaneo, cujus fides, religio, probitas in suspicionem venire nequeant; 4° ut fidem obtinuerit apud eos quibus imponi omnino non potuit, et quorum maximi intererat, ne factum illud, si modò falsum aut dubium fuisset, pro vero admitterent; 5° denique ut supersint monumenta in perpetuum facti memoriam erecta eo ipso tempore quo res contigisse dicitur. Atque illos veritatis characteres assignamus, non quòd existimemus eos omnes requiri, ut de facti alicujus veritate constet, sed quia constituunt supremum certitudinis historicæ gradum. Jam verò eos omnes sibi vindicant miracula mosaica.

I. Facta in quibus suam auctoritatem ponebat Hebræorum legislator erant valde momentosa. Ex illis pendebat totius gentis fortuna : salus quidem, si modò vera erant, excidium verò, si ad fraudem conficta.

Cogitemus enimverò qualis Hebræorum mens esse debuerit, cum primùm eis renuntiavit Moses se divinitus deputatum esse qui eos libertati restitueret. Certè debuerunt illi in hujus legationis argumenta diligenter inquirere, ne si impostori sese committerent, non modò non liberarentur, sed Ægyptiorum animos exasperarent, duriorumque, ut reipsâ primùm contigit, servitutem suam efficerent. Annis quadraginta quibus Mosen per desertos horridosque regionum tractus secuti sunt Hebræi, cavere etiam sedulo debuerunt, ne sibi præstigie et verba pro miraculis darentur : tum quia hinc pendebat religio et politica omnis administratio, tum quia ob eorum prodigiorum fidem Moses supremam in Israelitis plerumque invitos et repugnantes potestatem exercebat. Exodi XXXII, viginti tria hominum millia, seu, ut ferunt Hebræi codices, tria millia jubente Mose, ob adoratum vitulum aureum interficiuntur : Numer. XVI, Core, Dathan et Abiron cum aliis ducentis et quinquaginta tellure debiscente absorpti, et igne consumpti sunt : ibidem descriptam habemus stragem hominum ferè quindecim millium qui adversus Mosen rebellaverant. Procul dubio valde momentosa erant facta propter quæ unus homo jus sibi tribuebat tam severè in integram nationem animadvertendi : neque inter crebras Israelitarum seditiones consistere potuisset illud Mosis imperium, nisi populus universus compertam habuisset factorum quibus illud innitebatur veritatem.

II. Facta illa non obscura erant, sed splendida, manifesta, atque ejusmodi quæ, si non evenissent, ne ab uno quidem homine sano potuissent admitti. Quid enimverò omnibus tum Ægyptiis, tum Hebræis notius esse debuit, quàm plagæ illæ Ægypticæ, à quibus sola regio quam incolebant Hebræi immunis erat? Quis credat Mosen adeò imprudentem, seu potiùs adeò dementem fuisse, ut prodigia hujusmodi fingeret, et coram iis commemorare auderet, qui de illis nunquam audierant, et tamen rebus ipsis interfuisse, omnia propriis oculis vidisse ac veluti manibus contrectavisse debuissent? Profectò; nisi omnes ad unum Hebræi mente, oculis, auribus capti fuerint, nunquàm iis serio, et cum aliquâ spe fidei inveniendæ narrari potuit, se inter suspensos utrinque fluctus, nube lucidâ iter collustrante, incessisse, se per annos quadraginta manâ de cælo delapsâ alitos fuisse, se ad candentis et fumantis montis infima fulguribus ac voce divinâ perterritos stetitisse, etc., cum nihil simile unquàm experti essent. Dabunt, ut quidem confidimus, adversarii, Hebræorum legislatorem non fuisse hominem planè ineptum et imperitum? at nemo illo demerito extitisset, si auctoritatem suam in iis fabulis posuisset, quarum vanitatem Israelitæ omnes non potuissent non perspicuam exploratamque habere.

Plurimi equidem celebrantur legumatores qui, ut suis institutis pondus adderent, deorum commercia jactitaverunt : sed illi imposturæ scenam ab omnium oculis removere studebant, eaque colloquia in recondito quodam luco, vel in antro habita fuisse dicebant. Verùm, uti observat S. Augustinus, de Civit. Dei. L.

X. c. 13, *cum oporteret Dei legem... dari, non uni homini paucisve sapientibus, sed universæ genti et populo ingenti, coram eodem populo magna facta sunt in monte, ubi lex primum dabatur, conspiciente multitudine metuenda ac tremenda quæ fiebant. Non enim populus Israel sic Moysi credidit, quemadmodum suo Lycurgo Lacedæmonii, quod à Jove, seu Apolline leges quas contulit accepisset.*

III. Facta illa referuntur à Scriptore non solum coætaneo, sed etiam rerum gestarum teste ac præcipuo auctore : cujus præterea fides, probitas ac religio in suspicionem venire nequeunt. Enimverò Pentateuchum ab eo scriptum fuisse qui Hebræorum republicam instituit, ex iis que supra diximus, constat. Igitur si de celebri Græcorum qui Cyro Juniori opem tulerant receptu, Xenophonti eorum duci et historico credimus, si belli Peloponnesiaci ex Thucydide, belli Gallici à Cæsaris Commentariis historiam repetimus, cur Mosi fidem non tribuemus ea narranti quæ per annos quadraginta sub oculis suis, suo ductu, suoque ministerio gesta sunt? Is certè non magis decipi potuit quàm Cæsar aut Thucydides : at multò minùs quàm illi lectoribus suis imponere potuit, sive quia historiam describit longè gravioris momenti, sive quia Pentateuchus magis apud Judæos vulgatus esse debuit quàm apud Græcos et Romanos Thucydides et Cæsaris libri, quibus religionis civilisque administrationis fundamenta non continebantur. Illud igitur jam constet eam omnem Mosi fidem esse adhibendam, quàm vindicare jure suo potest scriptor coætaneus idemque oculatus testis.

Si verò, quod reliquum est, Mosis indolem in ejus scriptis ac legibus expressam inspiciamus, inveniemus eam ab omni fraude, mendacio, ambitione atque assentatione quàm maximè abhorrentem : imò potiùs ad pietatem, probitatem, veritatisque ac virtutis studium compositam. Moses neque affectavit imperium, neque ullas dedit notas ambitionis : populi sui liberandi consilium contra omnem humanam spem suscepit, jubente et cogente Deo : quamdiù vixit, molestias, ærumnas, pericula expertus est, magis eligens affligi cum populo Dei, quàm temporalis peccati habere jucunditatem. Sacerdotium, summum in republicâ munus, Aaroni ejusque posteris contulit, propriis filiis in Levitarum plebem redactis : Josue virum ex aliâ familiâ et tribu ducem populi constituit. Propria peccata non dissimulat : Ægyptium à se interfectum narrat sine ullâ facinoris defensione, fugam suam apud Madianitas refert, concitatum in se iram Dei ob omissam filii circumcisionem, diffidentiam denique, ob quam ab ingressu terræ promissæ prohibitus est, non prætermittit ; Aaronis fratris, Mariæ sororis, Nadab et Abiu fratris filiorum memoriam non parit. Uno verbo, in totâ historie suæ complexione, nihil ad famam sibi suisque comparandam dictum, imò hominem sui oblitum invenimus, solius Dei rebus intentum. Nec fucata aut illecebrosa utitur orationè, qualis mendaciam fidem impetrare solet, sed simpliciter et ingenuâ : ab omni assentatione et adulatione maximè alienum sese exhi-

bet : nedùm blanditiis populi gratiam, ut assolent factionum principes, accupari studeat, ipsi haud rarò duritiem cordis, ingratum et in idololatriam proclivem animum, crebras murmuraciones seditionesque gravi ac severâ oratione exprobrat. Denique scripta Mosaica tenerimam in Deum pietatem studiumque virtutis ubique spirant, inculcant, commendant ; eò spectant leges omnes Hebræis datæ, ut ab eis omnia religionis, justitiæ, humanitatis officia discantur et observentur : quod certè unum omnem videtur à Mose fraudis et improbitalis suspicionem removere.

IV. Facta in quatuor posterioribus Pentateuchi libris descripta fidem obtinuerunt apud immensam hominum multitudinem quibus imponi non potuit, et quorum maximè intererat ne facta hæc, si modò falsa aut etiam dubia foissent, pro veris ac certis admitterent. Ac primum quidem satis multa hucusque diximus de factorum illorum notorietate ac gravitate, quod verò fidem iis prodigiis commodaverint Hebræi qui Mose duce ac legislatore utebantur, id constat multiplici argumento. Videlicet, ex stylo narrationis Mosaicæ nudo, simplici, candido, qualis esse debet hominis factum aliquod recens, publicum, indubitatum coram ipsismet testibus fidenter et securè describentis : ex frequenti miraculorum illorum commemoratione quâ Moses utitur, sive ut instituta dura sæpè et maximè invidiosa confirmet, sive ut Israelitas ad virtutem cohortetur, aut avocare studeat ab idololatriâ aliisque vitis in quæ propensissimi erant, sive demum ut ex iis prodigiis eos redarguendi et increpandi opportunitatem accipiat. Non ita sese gerit impostor, sed ne aliqua fraudis suspicio oriatur, in commemorandis machinationibus suis perpetuò versari non solet, de iis parè admodum, cautissimè, nec coram omnibus mentionem injicit. 2º Certum est Judæos, quorum commercio utimur, constantem immobilemque iis prodigiis fidem adjungere. Ipsdem etiam fidem habuisse Judæos qui vel ætate Christi, vel temporibus Antiochi Epiphani, Alexandri et Cyri vixerunt, constat, tum ex ipsis Judæorum annalibus, tum ex scriptoribus exoticis apud Josephum laudatis, qui singularem Judæorum erga legislatorem suum observantiam testatam reliquerunt. Jam verò fidei illius quàm miraculis in Pentateucho descriptis adhibuerunt Judæi veteres, initium et prima origo ad ipsam Mosis ætatem ascendit. Si enim prodigia hæc aliquando pro veris haberi cœperunt, cum antea nullam fidem impetravissent, dicant adversarii quo tempore, quo auctore, quibus artibus nova hæc opinio invaluerit. 3º Denique, ut cætera omittamus, Israelitarum Mosi coætaneorum fides ex ipsis rebus et eventibus probata manet. Hebræi se Mosi regimini fermè inviti commiserunt : eo duce Ægyptum cujus tenebantur amore reliquerunt : superstitiones quibus erant addictissimi deposuerunt : legem sibi imponi passi sunt molestissimam : regionem incultam et inhospitalem per annos quadraginta peragraverunt : Mosi imperio paruerunt, etiam cum ille in principes et plebem severissimè animadverteret. Quo, quæso, ducti motivo, nisi opinione divi-

ducis sui legationis? Hanc verò opinionem undenam hauserunt, nisi in perspectâ exploratâque veritate prodigiorum quæ descripta legimus in quatuor posterioribus Pentateuchi libris?

Dicent fortassè adversarii Hebræos Mosi fidem non adhibuisse, sed in fraudem ab eo structam consensusse, sive ut prodigiorum celestium opinione ad legum in deserto latarum observantium posteros suos adducerent, sive etiam ut favoris divini famâ aliquam genti suæ gloriam apud exteros compararent. Verum unanimitas illa hominum plusquam viginti ceutum millium in fraudem adeò manifestam cõspiratio, miraculum seu potius portentum esset multò incredibilius quàm decem plagæ ægyptiæ, sive Arabici trajectio, cæteraque prodigia in Pentateucho relata. Nec sanè minus admirandum foret in hæc tantâ hominum multitudine totoque illo quadraginta annorum spatio, neminem repertum fuisse, qui ductus vel ingenii levitate, invidia, aut rerum novarum studio, vel animi candore, aut religionis sensu, fraudem impugnarè ac retegere adorsus fuerit. Crebris equidem seditionibus exarsèrunt Israelitarum castra: at rebellionum auctores Mosen mendacii insimulare nunquam ausi sunt: neque si id fecissent, comprimi ac sedari à Mose potuissent illi hominum Mosi et Aaroni infensissimorum motus. Deinde verò, etsi in hanc fraudem consensusset omnes ad unum Israëlite qui Mosis ætate vivebant, sequentibus tamen generationibus minime imponere potuissent. Etenim non ita sibi succedunt generationes, ut unâ penitus extinctâ, nova generatio oriatur; sed in quovis temporis puncto, eadem in gente, eademque in domo vivunt senes, adulti, infantes qui ad triplicem, ut minimum generationem pertinent: quo posito nullum tempus assignari valet, quo universa natio ab opinione et conscientia fraudis à legislatore suo inventæ, ad firmam, constantemque divinæ illius legationis fidem transire poterit.

Denique ineptæ admodum sunt rationes quibus inductos fuisse Hebræos, ut impostori faciliem aurem commodarent, supponunt Deistæ. Videlicet legibus molestissimis, durissimoque Mosis imperio sese submisissent, ut filii sui sub eodem iugo miserè oppressi viverent: estne illud in hominum indole et constitutione morali positum? Prodigia inaudita, anilesque fabulae commenti fuissent ut vicinarum gentium exigitationem sibi conciliarent: at quâ, quæso, arte, omnium hominum contemptum sibi parere atque indignationem excitare melius potuissent? Inventæ sapientius fuere apud varios populos fabulae ad commendandam gentis antiquitatem nobilitatemque generis; sed scena in remotissimis ætatibus collocata erat, et involuta temporum obscuritate: verum eas fabulas pro factis historicis tradere quæ, propter compertam omnibus vanitatem, fidem nequeunt obtinere, nemo unquam seriò cogitavit. Prætercâ, si famæ comparandæ studio omnia hæc prodigia adinvenerunt Judæi, cur semper ab exterarum gentium commercio abhorruerunt, nec liberos suos ubique vulgari curaverunt? Cur factis illis admiscuerunt facta permulta quæ æternum genera-

tioni illi opprobrium inurunt? Quam gloriam tribus Ruben ex supplicio Dathan et Abiron, aut filii Core ex parentis sui morte infamè acquirere poterunt? Lepidè etiam ad conciliandam exterorum existimationem adinventâ historia vituli aurei, quam alio silentio premit Josephus, gentis suæ adulator; enumeratio seditionum quæ tantas Hebræis calamitates accesserunt, et præcipuè illa in omnem istam generationem, præter solos Josue et Caleb, lata à Deo sententia, quæ exclusi terrâ promissionis vitam aspernam in deserto agere coacti sunt, propter stolidam diffidentiam et perversitatem.

V. Factorum in Exodo et sequentibus Pentateuchi libris descriptorum veritatem invictè probant monumenta erecta, festivitatis instituta, nomina imposita in perennem eorum memoriam. Quippè monumentum publicum, occasione insignis alicujus eventus, atque eo ipso tempore quo res contigisse dicitur consecratum, testimonium est omni exceptione majus, conexum videlicet eum eorum à quibus monumentum erectum est opinione et testimonio. Hinc etiamsi interirent libri eorum qui de rebus à Ludovico XIV gestis scripserunt, præcipuos tamen eventus quibus ætas illa nobilitata est in numismatibus, statuis, inscriptionibus, anaglyptis, ædificiis descriptos legereat posteri. Jam verò magna pars historię Mosaicæ in publicis et antiquissimis monumentis, quorum quædam etiamnum supersunt, descripta atque exarata est.

Exodi XII, instituitur Pascha in memoriam interfectionis primogenitorum Ægyptiorum: *Et cum dixerunt vobis filii vestri: Quæ est ista religio? Dicitis eis: Victima transitus Domini est, quando transivit super domos filiorum Israel in Ægypto, percutiens Ægyptios, et domos nostras liberans.* In ejusdem facti memoriam instituta fuerat lex quâ Deus omnem primogenium seu ex hominibus, seu ex jumentis peculiari ritu sibi consecrari voluerat. Vas manna repletum, tabulæ lapideæ in quibus descripta fuerant præcepta decalogi; virga Aaron quæ spontè floruerat; serpens æneus quo conspecto sanabantur qui serpentum morsibus vulnerati fuerant; laminae aeneæ factæ: ex thuribulis Core, Dathan et Abiron, totidem erant monumenta prodigiorum Mosaicorum ob omnium oculos posita, et in sequentes ætates asservata. Instar monumenti publici haberi etiam debet carmen illud sublime, quo accente populo universo, Moses non poetico, sed verè divino æstu afflatus, mare trajectum celebrat. Apud antiquos solemne erat locis nomina ex rebus gestis imponere, plurimaque illius moris vestigia in libro Genesios occurrunt. Nec verò in illis Pentateuchi libris desideratur illud monumentorum genus, quodque notatu dignum est, pleraque nomina variis locis à Mosè indita factorum Israelitis probrosorum memoriam replicabant. Talia sunt nomina, *tentationis, incensionis, sepulcrorum concupiscentiæ*, etc. Igitur insigniora historię Mosaicæ facta æternæ hominum memoriæ consecrata fuere, sive solemnibus religionis ritibus, sive impositis nominibus, sive publicis monumentis quæ ab ipso Mose, vidente et consentiente

populo universo, erecta, haberi debent veluti Hebræorum omnium fidel atque adeo tollis illius historię testes locupletissimi. Nec verò argumentum illud infringitur ex eo quòd apud Paganos monumenta plurima prodigiorum fictorum extiterint : nam monumenta illa vel pluribus post rem quæ peracta dicebatur seculis dedicata erant, vel cum motis in superstitionem animis, prodigia in disitis regionibus vulgata temerè credebantur. Iis solummodo monumentis vim probandi tribuimus, quæ eo ipso tempore quo res evenisse supponitur, et ab iis ipsis quos rei spectatores esse oportuit consecrata fuerunt. Monumenta omnia, si non veritatem factorum ad quæ referuntur, saltem eorum opinionem indicant à quibus erecta sunt : illa autem opinio à veritate sejuncta esse nequit, ubi monumentorum dedicatores, iidem sunt qui testes factorum.

Objicies 1°: Audienda non est eorum traditio quorum interest facti veritas ; atque, etc. Credi enim potest Judæos in fraudem simul cum Mose conspirasse, ut prodigiorum illorum opinione ad legis in deserto promulgatæ observationem posterii efficacitatis inclinarentur ; aut etiam ut favoris divini famâ aliquam genti suæ commendationem apud exteros compararent. Præterea supposita sunt innumera deorum Paganismi prodigia, licet ex iis penderet religio Paganorum, licet monumentis publicis, festivitatum institutione, statuarum dedicatione, templorum erectione consignarentur. Nonne Minos decepit Cretenses, se à Jove leges suas accepisse commentus ? Numa Pompilius Romanos, statuta sua Nymphæ Ægeriæ accepta referens ? Mahumes Arabes, Alcorani fabulas Gabrieli Archangelo tribuens ? Ergo, etc.

Resp. ad primum : 1° Unanimis hominum bis mille millium in fraudem adeo manifestam conspiratio non modò miraculum est, sed aliquid miraculo incredibilius : nec ullo modo concipi potest in tantâ multitudine contumaci et ad seditionem pronâ nullos repertos esse, qui vel levitate, vel invidia, vel studio novitatis, vel animi candore et religionis sensu fraudem detegere et impugnare ausi fuissent..... 2° Etsi in hanc fraudem consensissent Moyses coæuales, non item eorum filii : advertendum est enim generationem generatione non trudi, ut clavus clavo ; ita ut unam penitèntiam extinctam altera subito excipiat ; sed permittuntur simul et quovis temporis puncto eadem in familiâ versantur, triplicis ut minimum generationis membra, senes, adulti, infantes : unde nullum instans assignari potest, quo universa Judæorum natio ab opinione et conscientia fraudis quam tentasset legislator, ad certam divinæ illius legationis fidem transire poterit... Tandem vanissima sunt motiva quibus inductos fuisse Judæos fingitur : profectò gens nulla est quæ ob inanem gloriam cruciari se velit. Quà spe et quo fructu prætensam hanc gloriam affectâssent erga alios populos, quibus semper odio et contemptui fuerunt, quorum risus et cachinnos suppositâ hæc historia movisset, et quibuscum familiarem consuetudinem habere lex ipsa prohibebat.

Ad secundum : 1° Ipsæ deorum historię à sanioribus paganis irridebantur ; nec unquam, vel apud populum, obtinere fidem indubiam, universalem, et factis coævam : eorum aut origo non assignabatur, aut tanta prædicabatur antiquitas, ut veritatem expendere non liceret : aliunde fabulæ istæ, nedum molestis adstringerent officiis, vanitatem, ostentationem et licentiam fovebant.— 2° Quod spectat ad prodigia, vel occulta erant, nec famosa fiebant nisi vesanâ populi credulitate in iis quæ cupiditatibus favent ; vel si publica erant, existebant quidem, sed hominis aut dæmonis industriam non superabant.— 3° Quoad monumenta, per nos licet iis fidem non haberi quæ pluribus tantùm post rem ipsam seculis instituta sunt : at certè, si instituta publicè fuerint, eo ipso tempore quo factum contigisse assertur, ab iis ipsis quos facti illius testes esse oportuit ; facti veritatem inficiari poterit solus in historiâ Pyrrhonianus : porrò apud Paganos nullum laudari potest monumentum verè publicum quod fuerit coævum ; apud Judæos nullum quod non fuerit.— 4° Ad pseudorevelationum paritates, reponimus prætensa hæc cum Divinitate colloquia occulta fuisse nulloque monumento nixa, idèoque ineptè à populo credita : at Moysis cum Deo colloquium et publicum fuit, et infinitis demonstratum prodigiis, et ipsâ Dei voce coram universo populo confirmatum.

Obj. 2°: Facta illa inter fabulas amandari debent, quæ cum ob splendorem et gravitatem omnibus vicinarum gentium scriptoribus immotescere debuissent, à nemine tamen præterquam à Judæis, quorum hic fides meritò suspecta est, referuntur. Porrò, inquit Voltaire, *Philosophie de l'Histoire*, cap. 19, facta hæc adeo insignia, adeo extraordinaria nullus præter Mosen antiquus scriptor commemorat : eorum non meminerunt neque Manethon, neque Eratosthenes, neque ipse Herodotus qui tot fabulas ab Ægyptiis sacerdotibus acceptas suam in historiâ retulit.

Resp. 1°: Valdè infirmum esse illud argumenti negativi genus, quo ex quorundam historicorum silentio narrationis numeris omnibus absolutæ, atque à scriptore coævane et teste oculato institutæ fides impugnatur. Si hujusmodi suspicionibus indulgere liceret, nullum fermè in historiâ universâ factum adeo probatum esset, cujus veritas sollicitari non posset. Verbi gratiâ, Gallias octodecim circiter abhinc seculis à Julio Casare domitas in Romanorum ditionem venisse certum exploratumque est : hujus tamen facti non alii testes supersunt præter Casarem ipsum, et paucos ex eadem Romanorum gente, quorum fidem eodem jure in dubium adducere possumus, quo Judæorum fidem suspectam habent increduli. Quis tamen hæc adeo morosum et difficilem sese præbuit, ut negaret admitti à se posse belli Gallicæ historiam, nisi sibi exhiberentur veterum Druidum libri, quos vel nunquam extitisse, vel certè interiisse constaret ?

2° Etiamsi in omnibus quæ supersunt Ægyptiorum et Græcorum monumentis, nullum illius historię Mosaicæ vestigium occurreret, nihil idcirco historię illius fidei

deperiret. Etenim 1° citatus mox Voltaire fatetur doletque interesse vetustissimos Ægyptiorum libros duplici illo incendio quo Bibliotheca Alexandrina consumpta est, primum in bello Cæsaris adversus Pompeium, deinde sub Omaro Musulmanorum califo. Præterea res phœnicæ Sanchoniato, chaldaicæ Berossus, persicæ et medicæ Ctesias, assyriacæ Abydenus, etc., litteris persœciti fuerant, quorum vix præter nomen et desiderium superant; adeo ut ad illustrandam Hebræorum historiam nihil nobis opis præstare possint. 2° Ægyptii plurima equidem Herodoto prodigia ac fabulas vendidârunt, sed utique conjuncta cum gloriâ gentis suæ, non verò ea quibus maximum Ægyptiis dedecus inurebatur. 3° Nulla est in præsentî negotio neque Herodoti, neque Manethonis aut Eratosthenis auctoritas, utpotè nimis recentium. Herodotus, quem Græci historici parentem dixerunt, à Mosis ætate distat annis plusquàm mille; Manetho et Eratosthenes, qui sub Ptolomæo Philadelpho floruerunt annis fermè mille et trecentis.

3° Falsum est nullam prorsus rerum à Mose gestarum mentionem apud profanos scriptores occurrere. 1° Artapanus Eusebio laudatus *Præpar. Evangel.* L. IX. C. 27, refert asservatam ab Heliopolitanis traditionem de traiectione maris Rubri, cum narratione mosaicâ prorsus consentientem. 2° Diodorus Siculus *Histor.* I. III, testatur memoriæ olim apud Ichthyophagos proditum fuisse, mare Erythræum vehementi vento quondam ita divisum fuisse, ut fundus maris appareret: quod quidem in gratiam Israelitarum sub Mose factum fuisse, nec aliàs unquàm, legimus. 3° Veram Mosis historiam plurimis figmentis interpolat Justinus, inter quæ tamen veritas haud penitus extincta illustribus indicis sese prodit. *Ægyptii*, inquit, *cum cæcibem et vitiliginem paterentur, responso moniti, Mosem cum ægris ne pestis ad plures serperet terminis Ægypti pellunt. Dux igitur exulum factus, sacra Ægyptiorum furto abstulit, quæ repetentes armis Ægyptii, donum redire tempestatibus compulsi sunt.* Scabies illa et vitiligo quid indicant aliud nisi pestem et ulcera quibus confecti fuere Ægyptii, sed quæ à suis in Israelitas transfulerunt Ægyptii scriptores, quos secutus est Trognus Pompeius? Tempestates verò illæ, quibus Judæos insequi prohibiti sunt Ægyptii, nomine referunt eladem et submersionem universi Pharaonis exercitûs, quam gentis illius scriptores honestis coloribus oblegere studuerunt. 4° Aquarum à rupe quam Moses virgâ percusserat scatulentium meminit Tacitus, ita ut ex ipsâ quam narrat fabulâ, prodigium à Mose relato confirmationem accipiat. *Sed*, inquit, *nihil æquè quàm inopia aquæ fatigabat. Jamque haud procul exitio totis campis procubuerant, cum grex asinorum agresium è pastu in rupem nemore opacam concessit. Secutus Moses conjecturâ herbidi soli, largas aquarum venas aperuit.* 5° Plinius *Antiquior Hist. Natur.* L. XXX. C. 2, et Apuleius *Apolog.* I, Mosem inter magos celebratissimos referunt: quare verò nisi ob vulgatam prodigiorum famam? Numenius Pythagoræus apud Eusebium, *Præpar. Evang.* L. IX. C. 8, Jannes et Jambres lau-

dat veluti homines rerum magicarum peritissimos, quique idcirco communi Ægyptiorum consensu delecti sunt, qui Moysi duci Judæorum obisterent, invectasque ab eo in Ægyptum calamitates averterent. 6° Plurimis veteris Testamenti locis constat percubuisse apud gentes finitimas famam prodigiorum, quæ nullis præterquam Judæis cognita fuisse contendunt adversarii. Ea certè noverat Rahab, *Jos. II*; Gabaonitæ, *ibid. IX*; Philistæi, *1 Reg. IV*; Achior dux Ammonitarum, *Judith V*, etc.

Obj. 3°: Ea narratio falsa est, vel saltem incerta, cui contradicunt annales vetustissimi. Atqui narrationi à Mose institutæ adversantur antiquissimæ Ægyptiorum historiae. Manethon, Chæremon, Lysimachus, Appion Alexandrinus, quorum quidem scripta interiorerunt at fragmenta apud Josephum supersunt; prima reipublicæ Hebræorum exordia ita describunt, ut appareat huic ortum dedisse agmen hominum leprâ affectorum qui ex Ægypto pulsi, Mosemque ducem secuti, Syriam occupaverunt. Idem habent Justinus et Tacitus. Equidem scriptores illi, si cum Mose conferuntur, recentes videri possunt: at procul dubio secuti sunt historicos vetustiores, atque inprimis Manthon totius historiæ à se ordinatæ seriem ex antiquissimis monumentis descriptam esse affirmat. Quo posito, citati auctores, quanquàm ab ætate Mosis plurimùm distiti, vetustissimorum ac fortè Mosi ipsi æqualium auctorum mentem nobis referunt. Neque adversus eorum testimonia satis erit dixisse, narrationem hanc ab Ægyptiis adinventam fuisse, quâ gloriæ suæ miraculorum Mosaicorum famâ non parùm imminuta consulerent. Eodem quippè jure dici posset excogitamam ab Hebræis fuisse plagarium ægyptiacarum, trajecti maris Erythræi, mannaque à cælo depulentiis fabulam, ut originis suæ dedecus et infamiam abstergerent. Id unum certè constat, mentitos fuisse vel ægyptios historicos, vel Hebræorum legislatorem: at ratio nulla apparet cur Ægyptiis potiùs quàm Mosi illud mendacii crimen imponi debeat.

Respondeo nullam citatis scriptoribus fidem habendam esse, tum quia secum ipsi non consentiunt, tum quia eorum narratio multa non improbabilia solum, sed etiam absurda complectitur, tum denique quia cùm omnes recentiores sint quàm ut per seipos fidem facere possint, nullum tamen antiquum atque authenticum rerum quas referunt monumentum appellent. 1° Quidem secum nullo modo consentiunt, sed Hebræorum originem et egressum ex Ægypto ita quisque describit, ut Manethonem refellat Chæremon, Chæremonem Lysimachus, Lysimachum Justinus et Tacitus, prout ex collatis eorum testimoniis manifestò apparebit. 2° Veri prorsus absimile est, quod ii narrent, exercitum ex hominibus leprâ affectis conflatum, non solum adversus Ægyptios diu atque felici interdum Marte pugnasse, sed etiam longissimum iter per deserta atque inhospita loca fecisse, profligatisque bellicosiss nationibus imperii tandem fundamenta potuisse. Verùm fabulam hanc manifestè refellunt ipsæ Hebræorum leges, quibus summo studio cavetur

ne leprosi ullam cum cæteris hominibus vitæ societatem habeant : quod sanè argumento est, non omnes aut perosque Israelitas eo morbo laborasse, cum leges illæ editæ sunt : eas porrò editas fuisse constat ab ipso Mose paucis post Exodum annis. Iisdem legibus leprosi pro immundis et impuris renuntiantur, quod profectò à Mose constitutum non fuisset, si Moses ipse populussque universus scabie illà laborasset. Denique ex Justino apparet quàm oscitanter et imperitè res Judæorum attingerent scriptores ethnici. Scribit ille Mosen filium fuisse Josephi ac Aaronis patrem : montem Sina itineris metam Hebræis fecisse : morem apud Judæos semper viguisse, ut eosdem reges ac sacerdotes haberent, aliæque ejusmodi apertè falsa. Quin ipse Tacitus, accuratissimus cæteroquin historicus, scribere non dubitat effigiem asini in Judæorum templo consecratam esse, quamvis puidum istud mendacium refellant hæc ejusdem verba : *Judei mente solà, unum numen intelligunt... summum illud et æternum, neque mutabile, neque interiturum. Igitur nulla simulacra urbibus suis, nedum templis sunt.* 3° Scriptores in objectione laudati nullum vetus monumentum, nullum antiquiorem auctorem appellant, cujus fide narrationem suam nuntiant. Contestatur equidem Manethon se ex prisca instrumentis totam suam historiam descripsisse : at verò quæ potest esse instrumentorum illorum fides, quibus si credamus, in Ægypto dii primum, tum heroes, deindè homines regnaverant spatio annorum fernè 60,000? Igitur duo hic certa sunt : primum, scriptoribus profanis ubi Mosi contradicentem fidem habendam non esse : alterum summam esse Mosis auctoritatem, sive ipsius testimonium in se consideretur, sive attendamus ad firmam constantemque Hebræorum fidem, quæ testimonium Mosis mirum in modum confirmatur.

Obj. 4°: Saltem conjicere possumus in iisce factis quæ veluti miracula à Mose describuntur, nihil contigisse præter naturæ leges, sed Mosen universam hanc historiam poetico stylo adornavisse, hominibusque imperitis et superstitionis persuasisse eventus maximè naturales totidem esse divini in se favoris argumenta. Si enim narrationi Mosaicæ pigmenta quibus illita est detrahamus, nihil in prodigiis illis supererit quod tribui causis naturalibus non valeat, prout ex plagarum ægyptiacarum et trajectûs maris Rubri verà expositione apparebit.

Ac 1° quidem plagæ ægyptiacæ causis naturalibus adscribi possunt. Nam, si excipiamus primum prodigium quod imitatus sunt magi Pharaonis, conversionem virgarum in serpentes, cætera phænomena fuisse videntur varii effectus ejusdem pestilentiæ, quæ primum orta in flumine, pisces omnes fluxu sanguinis corripuit, quo decolorata fuit aqua fluminis. Aquarum infectio ranas, amphibium genus, in terras expulit. Cyniphum exorta deindè multitudo inusitato aeris calori et ovorum in pulvere delitescendum copiæ debebatur : pestis gravis quam postèd invaluisse legimus, ejusdem pestilentiæ jam firmiora animantium corpora tentantis progressio erat. Insecuta deindè pulveris

pluvia quædam haud inusitata in illis regionibus torrenti soli suppositis, quæ vi valdè naturali ulcera in jumentis hominibusque procreavit, etc. En vera et physica plagarum ægyptiacarum historia, quam Moses poeticè exornavit et amplificavit. Ita Spinosa et Morgan deista Anglus libro cui titulus : *Le Philosophe moral.*

2° Quod spectat trajectionem maris Rubri, multa totam hanc historiam à Mose adornatam vanitatis condemnare videntur. Principio, incredibile est multitudinem immensam Ægyptiorum cum rege eò devenisse insanix, ut cum suspensos cernerent utrinque fluctus, sese tamen mari committerent. Deindè nihil hic præter communes naturæ leges evenisse testis est Artapanus, qui ex Memphitarum traditione refert, *Mosen totius regionis scientissimum reciprocantis æstus tempore, sicco mari universam multitudinem transmississe.* Neque verisimilitudine caret illa Memphitarum traditio, tum quia eo mense quo Hebræi Ægyptum reliquerunt, æstus maris maximi erat, eosque, Mose ipsomet teste, augebat ventus vehemens; tum quia iter illud noctu peragebatur, et propterea facile potuit Moses rudibus Hebræis persuadere divisas esse aquas, cum tamen per arenas ex maris refluxu nudatas incederent. Eadem etiam obscuritas causa esse potuit, cur pars exercitûs ægyptiaci studio persequendi accensa sese inconsideratè arenis implicaret, ex quibus expedire se ante affluentis maris æstum non valuit, quorum corpora proximo mane visa in litore. Mosi præbuere opportunitatem gloriandi, quasi deletus fuisset universus Pharaonis exercitus. Denique Josephus, quamvis patriæ religioni addictissimus, institutum à Mose narrationem calculo suo comprobare ausus non est; sed contra miraculum extenuat iis verbis : *Nemo autem mirari debet tanquam incredibile, si prisca hominibus et ad malitiam rudibus de salute periclitantibus, via per mare potuit, sive Dei voluntate, sive spontè naturæ: quandoquidem heri et nudius tertius Alexandri ductu, Macedonibus Pamphilitum mare cessit, et etiam viam non habentibus illac iter aperuit, cum Deus ejus operâ ad destruendum Persarum imperium uti decrevisset, id quod omnes testantur qui res gestas illius regis scripto prodiderunt. Sed de his, ut cuique libet, ita sentiat.*

Resp. 1° generatim. Moyses narrat summâ sermonis gravitate, oratione simplici, non inflatâ; tempus, locum, personas omnesque circumstantias accuratè describit; ne verbum quidem ullum ad oblectationem profert; sed cuncta candidè et seriò sunt ad persuasionem composita : profectò aut stylus ille, aut nullus erit historicus; et omnes historias ad poeticas fabulas amandare licebit... Deindè Moyses in factis quæ narrat suæ Reipublicæ constitutionem ponit, et suæ gentis persuasionem sibi non denegari passim confidit : numquid ergo cœtaneorum oculis, auribus, sensibus cunctis, et mentibus illisit arte poeticâ, voces et verba venditando pro veris miraculis : profectò extra naturam est gentem numerosam eò stoliditatis devgnire; nec ab ullo miraculo abhorreere debet, quisquis admiserit portentum tantæ stupiditatis aut delirii, su-

bitō in immensam hominum multitudinem irruentis, eamque, nemine excepto, per intervallum quadraginta annorum exagitantis. Certē pefas est singularem personam, et à fortiori totam gentem, insaniam, vel imprudentiam arguere sine causā: quam porro accusationis suæ causam profertur adversarii? Istam, *credibile, probabile non est*; verūm negamus nos *incredibilia, improbabilia* esse miracula, cum certō existere prohibentur; negamus nullo modo *credibilia et probabilia* esse factorum monstra, quæ miraculis subrogare tenentur adversarii.

2° Nunc respondeamus ad singula;

1° Quidem plagæ ægyptiæ, etiamsi absolutē et seorsim ab omnibus circumstantiis considerentur, inter phænomena naturalia referri nequeunt. Nulla datur causa naturalis quæ valeat universas regionis aliquas, etiam profluentes aquas, in sanguinem convertere, aut immensam procreare caçarum, cyniphum, muscarum multitudinem. Nam in rebus physicis argumentum certissimum præbet experientia, sine ullā unquam oblatā exceptione. Cum ergo tantæ calamitates simul conjunctæ nunquam nisi ex tempore contingerint quæ Moses Hebræos ex Ægypto eduxit, meritō existimamus illas extraordinariā et divinā virtute inflictas esse. Deinde, etiamsi daremus plagas aliquas, si in se et seorsim à circumstantiis considerentur, non fuisse præter naturā vires, omnes tamen supernaturalē vim arguerent, propter modum et limites ex consilio arbitrarij singulari præfinitas. Quippe non solum à Mose prædicebantur, sed etiam ad illius nutum incipiebant aut desinebant: ad certum tempus, atque ad certā loca determinatā erant. Dum tota Ægyptus grandine, locustis, peste, etc., vastaretur, terra Gessen, quam incolēbant Hebræi, in medio Ægypti posita, ab iis calamitatibus immunis erat. Demum, quod tamen manifestō falsum est, omnia hæc phænomena naturā quādam vi contingisse, saltem ea prædicere, excitare, suspendere, iisque modum et fines præscribere solus Dei legatus potuisset.

2° Miraculum ad mare Rubrum patratum frustra causis naturalibus adscribere conantur adversarii. Incredible non est Pharaonem ejusque exercitum irā inflammatum, persequendū studio accensum et luce destitutum, sese arenis inconditatē implicuisse: non suspicatus est Pharao eam viam, per quam incedere Israelitas exploratores retulerant, sibi esse negatam, et sine dubio credidit illud iter Hebræis ex refluxu maris patuisse. Traditioni Memphitarum ab Artapano laudatæ, opponimus traditionem Heliopolitanorum narrationi Moysiæ consentientem, quam supra ex eodem Artapano retulimus. Eorum verō opinionem qui volunt Mosen favente aestu reciproco mare Rubrum trajecisse, pullo modo verisimilem esse dicimus.

1° Si favente maris refluxu iter fecissent Israelitæ, illa pars maris quæ versūs Suez jacebat, arida fuisset, et Pharao, ubi sensit affluens mare, aestum antevertere et Suez incolomis pertingere cum equitatu potuisset. 2° Qui loca diligentissimē inspexerunt, referunt mare Rubrum maximi aestus tempore non deserere spatium

quod trecentos passus superet, proindeque vix supponi potest spatium aquis nudatum æquale esse centum et quinquaginta passibus per sex horas continuas quibus refluxus omnis conficitur. At certē per spatium adeo angustum non potuisset Moses vicesies centena hominum millia cum jumentis et apparatu omni transmittere. 3° Illa verba Mosis, quibus significat vento vehementi ex orientis partibus excitato mare divisum fuisse, miraculum confirmat, nedum contraria opinio ex illis vim accipiat. Nam mare Rubrum non est protensum ab oriente in occidentem, sed à meridie in septentrionem; proindeque illo vento orientali refluxus augeri non potuit, transversum mare perflavit, illudque reverā divisit in partes duas, quarum una versūs meridiem, altera versūs septentrionem, ad isthmum Suez prolapsa est. 4° Si aestus maris affluentis Ægyptios occupavisset, tulisset eorum cadavera versūs septentrionales plagas, non verō ad litus Arabiæ, ubi ea postridiē conspexerunt Hebræi. 5° Demum quis putet Mosen adeo insipientem fuisse, ut omnem spem suam in opportuno maris refluxu collocaret, cum in proximis Arabiæ montibus facile refugium adversūs equitatum et currus Pharaonis parare sibi potuisset? Nesciebat profectō an non attingeret Hebræos Pharao mari affluente, æquē ac refluxente: imò istud accidisse constat ex ingenti terrore et querelis Hebræorum qui se inter Ægyptios et mare conclusos videbant. Nullo igitur modo nacti sunt Hebræi opportunitatem refluxus maritimi, nec si nacti fuissent, evasisent incoelumes: nam post proximum aestum, Pharao cum equitatu suo agmen incompositum, mulieribus, genibus, ægrotis, oneribus impeditum, citō assecutus fuisset. Quod evaserint Hebræi, aliter fieri non potuit, quàm communi exercitūs ægyptiaci clade; hæc verō clades non aestui maris, cujus certē ignari non erant Ægyptii, sed vi supernaturali tribuenda est.

Denique falsō dicitur Josephum huic prodigio fidem non dedisse: id enim ex citato loco concludi non potest. Equidem res gestas ad mare Rubrum confert cum Alexandri itinere, in quo nihil præter naturam evenisse constat. Verūm existimabat Josephus non sine manifesto Dei numine, Alexandrum, *cujus operā Deus ad evertendum Persarum imperium uti decreverat*, mare Pamphiliū trajecisse: et reverā, si fides Appiano de Bello civ. L. II, et Arriano de Exped. Alex. L. II, Alexander ipse deorum opem in hoc negotio se experitum fuisse arbitratus est. Sed illi historici revincuntur ex Plutarcho in Vitā Alex. et ex Strabone qui scribit l. XIV, Alexandrum maris aestu observato, exercitum agrè transmisisse. Quod verō narrationi suæ subjicit Josephus, de his quemque ut liberit sentire posse, hoc loquendi modo non indicat se dubitare verumne sit quod dicitur de trajecto ab Israelitis mari; sed quia in usum Græcorum et Romanorum scribebat, illā loquendi ratione utitur, ut si hæc illis fidem superare viderentur, suo frui possent arbitrio, nec propterea à legendā Judæorum historiā deterreci se permitterent. Hinc etiam rerum quas narrat exempla interdum profert ex gentium historiis, ut suam narra-

tionem ipsis facilius approbet. Ipsum verò de prodigio ad mare Rubrum patro minimè dubitasse, satis ostenditur ex modo quo ipsum describit, et quòd ex sacris voluminibus se hæc edoctum testetur.

Ceterùm quod universam hanc objectionem evertit, frustra laborant increduli in quærendis explicationibus physica plagarum ægyptiacarum, transitus maris Rubri et aliorum quorundam Pentateuchi prodigiorum. Nihil proficiunt nisi omnia ad unum Mosis miracula causis naturalibus tribui posse ostendant. Si enim vel unum in illâ historiâ miraculum evidens reperitur, hoc uno Mosis legatio et ceterorum miraculorum fides satis assertur. Interruptæ semel naturæ leges demonstrant hic interessisse potestatem naturæ viribus superiorem, Mosisque auctoritas hoc uno prodigio firmata impedit, ne factis quæ ipse ut miracula tradit, causas naturales assignare velimus. Nunc verò in Pentateucho non unum aut alterum, sed plurima facta deprehenduntur quorum nullam causam naturalem assignari posse manifestum est: verbi gratiâ, Deus in monte Sina Mosen inter tonitrua et fulgura, conspiciente universo populo, alloquens; manna per quadraginta annos depluens diebus singulis, præter diem sabbati; tellus sub pedibus Core et sequacium delibescens; ægri ad conspectum serpentis ænici confestim sanati, etc.; quæ omnia aut ab incredulis physicè explicanda sunt, aut certè deserenda explanationes quibus aliis quibusdam factis viam omnem et rationem miraculi eripere aggrediuntur.

Obj. 5°: Ex Hebræorum fide non solum non probatur veritas miraculorum à Mose editorum, sed contra eorum agendi ratio, quamdiu in deserto versati sunt, demonstrat illos miraculis Mosaicis fidem nequaquam adjecisse. Fides enim miraculis Mosaicis habita docilitatem et obsequium peperisset: at Israelitarum castra ebreis ac fermè continuè seditionibus exarserunt, nihilque aliud penè referunt libri Exodi et Numerorum quàm rebelliones illas pœnasque sontibus irrogatas. Certè non concipitur quomodo Israelitæ, Aaron ipso consentiente, vitulum aureum adorare potuerint, cum montem Sina flammis coruscantem in conspectu haberent.

Respondeo 1° illas Israelitarum rebelliones non ita crebras, nullò minùs continuas fuisse. Frequens equidem eorum commemoratio in libris Exodi et Numerorum occurrit: at observandum est iis in libris contineri historiam quadraginta annorum, inter quos, si singule illæ rebelliones dividantur, apparebit longè majorem temporis illius partem in obsequio exactam fuisse. Et reipsâ tranquillitatis statum diuturniorem fuisse quàm rebellionis et discordiarum, vincit sola legum Mosaicarum institutio: leges enim illæ nunquam sanciri ac firmari apud Israelitas potuissent, si illi animum docilem legislatori plerumque non præbuisse. Non ex motibus quibusdam brevi compositis, sed ex institutâ, stabilitâ ac semper observatâ religionis ac regiminis formâ aestimandus est Israelitarum erga Mosem animus. Tempore ipso quo maximè exardebat seditio, major pars populi Mosi obtemperabat, et se-

dato animorum æstu, ipsi rebellionis auctores vel respiscebant, vel debitas pœnas, obmutescente aut etiam plaudente populo, luebant: quod sanè argumento est valdè firmatam fuisse Mosis potestatem. Hanc porrò in miraculis totam positam fuisse certum est: ex quo sequitur miracula illa pro veris aut competentis habita fuisse, quandoquidem eorum fidem non destruant, sed augment potius, magisque ac magis confirmant variegatas seditiones quibus Israelitarum castra turbata fuerunt.

2° Illæ rebelliones ortæ non sunt ex eo quòd miraculis à Mose editis fidem non haberent Israelitæ. Nulibi legimus Mosen fraudis et impostoræ à rebellibus insinulatam fuisse: nullam ipse adhibet defensionem, quâ se ab illo crimine purget, sed prodigia sub omnium oculis edita, veluti facta certissima et ab omnibus recepta commemorat, iisque ad factiones compescendas audacter et fidenter utitur. Undenam igitur ortum duxerunt seditiones illæ? ex illâ levitate et inconstantia quæ vulgi animos hæc atque illæc flectere solet; ex tædio longi et difficilis itineris, ex molestiâ rituum novâ religione impositorum, ex desiderio Ægypti cujus amore multi tenebantur, ex perversis gentium finitimarum exemplis, ex quorundam ambitione et invidia, qui Mosis imperium agrè ferebant. Fateor concipi vix posse vituli aurei ad pedem ipsius montis Sina adorationem. Tamen observandum est, 1° terribile illud spectaculum quod mons Sina ediderat à plurimis diebus desiisse, cum de confando vitulo aureo cogitaverunt Israelitæ. 2° Illos timuisse ne Moses sibi ereptus in perpetuum esset: *Videns autem populus quòd moram faceret descendendi de monte Moyses, congregatus adversus Aaron, dixit: Surge, fac nobis deos qui nos præcedant: Moysi enim huic viro qui nos eduxit de terrâ Ægypti, ignoramus quid acciderit.* 3° Sub illâ vituli formâ, non novum aliquem deum, sed hunc ipsum qui eos ab Ægyptiis liberos fecerat, Israelitas adoravisse; *dixeruntque: Hic sunt dii tui, Israel, qui te eduxerunt de terrâ Ægypti.* 4° Eos in illam superstitionem eò faciliùs delabi potuisse, quòd ritibus et festis ægyptiacis assueti, ingentem præterea Ægyptiorum multitudinem secum haberent, *vulgus prorsus innumerabile;* quos illius seditionis et earum quæ postea secutæ sunt, primos instigatores fuisse probabile est.

ARTICULUS I.

De libris veteris Fœderis Pentateucho posterioribus (1).

Præter Pentateuchum alia sunt revelationis Judaicæ monumenta: habent enim Judæi non interruptam Religionis et Reipublicæ suæ historiam consignatam libris, qui usque ad quadringentos circiter annos ante Christum successivis temporibus prodierunt, ut divinæ Providentiæ consiliorum ordo, et continuata ab origine mundi Religionis series, magis pateat; operæ pretium est iis libris fidem indubitam conciliare. Itaque sit

(1) Tuvache, quest. primæ Scholium.

ASSERTIO. — *Libris qui in canone Judæorum continentur, spectatio verò Prophetiis, non minor debetur quam Pentateucho fides.*

Nota. Per libros in canone Judaico contentos, eos intelligimus qui à Judæis ut sacri et divini habentur; et quos *Vetus Testamentum* nos Christiani dicimus: exceptis tamen libris Tobie, Judith, Sapient., Eccli., et duobus Machab. Ili enim, cùm inclusi non fuerint in catalogo seu *Canone* (quem post solutam captivitatem, approbantibus tùm Synogògà, tùm Prophetis qui tunc florebant, redigisse fertur Esdras *Scriba doctus in lege Domini*), idcirco minorem habent apud Judæos auctoritatem: quoniam non inferiorem cæteris, et summam, eis tribuat apud nos Ecclesiæ definitio (1).

PROB. Illis libris certa debetur fides, quibus efficaciter accommodantur eadem momenta quæ Pentateuchi *authenticitatem, integritatem, veracitatemque* suprâ demonstraverunt: atqui, etc.

1° *Authenticitas.* Nam 1° suffragatur Judæorum gentis fides; quæ libros illos, auctoribus quorum nomina præ se ferunt, vel saltem (si auctoris nomine careant) certæ quam assignat ætati attribuit. — 2° Ea fides non modò universalis est, publica, et certa; sed etiam in partem Religionis venit: aliud nullum ipsius initium, nulla interruptio assignari potest. Atqui omninò repugnat ut genti, quæ annales sacros et publicos se habere hactenus ignoraverat, aliquandò suadet, et annales illos semper extitisse, et semper sibi fuisse cognitos. — 3° Nullum est prejudicium, nullum motivum quod impellere poterit ad authenticitatis honores libris suppositiis tribuendos: quot enim sunt Judaicæ genti probrosa, quot animi terrestres, ingrati et rebellis indicia! quot divinæ vindictæ signa! quot apud Prophetas objurgationes et convicia! Sola certè rei evidèntia Judæos ad tantam erga libros ejusmodi venerationem coegit. — 4° Confirmatur ea traditio, librorum ipsorum auctorumque posteriorum testimonio: nam libri Josue, aut saltem eorum quæ narrat, meminerunt auctores libri Judicum; Josue et Judices pariter laudantur in Psalmis et libris Regum; isti apud varios Prophetas, et sic deinceps; ut cuique Bibliorum margines, vel Concordantias oculis percurrenti facilè constabit: undè sequitur mutuam sibi præsidium ferre varios libros; nec ullà ætate potuisse unum supponi, quin tota anteriorum collectio supponenda fuisset. — 5° A quo suppositio facta dicitur? Si tempore Judicum, an à pio, vel ab idololatrâ? Si sub initio Regum, an à Saulis, vel Davidis subdito? Si post Salomonem, an à Judæo, vel Israelitâ? Sed nemo non videt animos, sibi invicem infensos, nunquam potuisse in eundem fidem, multò minùs in eandem fallaciam, amicè conspirare... Deindè fuissent ne inimicos amici, vel inimici Judæorum? Si amici, qui tot Judæis ignominiosè inscruerunt? Si inimici, qui tot

(1) De canone Judæorum et de auctoritate librorum sacrorum quæ in isto canone non includuntur, vide in Præloq. Bonfrerii cap. 3, sect. 6 et cap. 4.

honorificè finxerunt?... Tandem suppositio esset ne unius aut plurimum opus? Si unius, undè tanta in dictione varietas? Si plurimum impostorum, undè tanta in iis quæ doctrinam, mores et facta spectant, consensus? — 6° Plerique, præsertim historici, ad instar Diarii scripti videntur; temporum ordinem, locorum descriptiones et nomina, hominum cognomenta et familiarum genealogias, Regum et Pontificum successionem minutatim exponunt: atqui hæc arguunt annualium seriem, quæ variis temporum intervallis prodierit; conscripta scilicet ab auctoribus, qui locis illis ac ætatibus de quibus loquuntur coexistierint. 7° Quid ad hæc adversarii? Grammaticas annotationes, fictas antilogias, chronologicas obscuritates, notulas quasdam fortè textui postmodum incertas, obloquuntur: nos autem hoc unum Bossuetii dictum opponemus: *A-t-on jamais jugé, je ne dis pas d'un livre divin, mais de quelque livre que ce soit, par des raisons si légères?*

2° *Integritas.* 1° Quia adulterati non probantur; nec appellantur depravationis tempus, auctores, motivum, circumstantiæ: 2° quia eorum incorruptelam testatur fides publica; repugnat quippe impiis falsariorum manibus permixtos fuisse, nemine reclamante, Annales, quos tùm antiquitate tùm divinitate venerandos habebat gens integra: 3° quia non unum, sed omnes libros (saltem falsario antiquiores) inter se tam mirè concordantes et tamen genere orationis adeò discrepantes, vitari oportuisset; neque singulos tantùm libros, sed singula unuscujusque exemplaria: 4° Si quid interpolare licuisset, præsertim incumbendum erat in delendas quæ Judæis inuruntur ignominie notas: atqui tamen vix pagina superest quæ Judæis injuriosa non sit, etc.

3° *Veracitas.* 1° Sequitur ex modò probatis authenticitate et integritate: quis enim finxerit à coætaneis summâ veneratione excipi potuisse libros mendacis, quorum unusquisque conscius fuisset, referτος? 2° Credendum auctoribus, qui præ se ferunt omnes prudentiæ et sinceritatis characteres: atqui ii sunt de quibus loquimur; nihil nisi sanum, pium ac benè moratum spirant; de naturâ Dei et perfectionibus, de hominum officiis et moribus digna et ætate quæ scribebant altiora sentiunt; nulla sunt vanitatis, adulationis, artis et doli signa; at multa candoris et ingenuitatis, multa pietatis in Deum et charitatis in proximum. 3° Agitur de factis apertis, gravibus, extraordinariis sæpè et prodigiis, maximi momenti; quippè quæ ad Religionem, ad Republicæ statum, ad gentis dedecus aut gloriam pertinerent: in quibus proindè falli, vel fallerè non licebat. 4° Eventus illi solitarii non sunt, sed cum variâ Judaicæ societatis conditione necessariam connexionem habent; v. g., secundi templi structura ad prioris incendium sub Nabuchodonosore, ad ejusdem ædificationem sub Salomone, revocat; deindè à solutione captivitatis regredi datur ad imperii Judaici tempora, et schismaticam Israelitici regni divisionem, ad Judæorum in terrâ Chanaan pacificam commorationem, ad pugnas et victorias sub Josue et Judicibus habitas, et sic de cæteris: eadem facta cum exterarum

gentium historiis connectuntur. Ergo facta illa sibi sunt invicem alia aliorum præludia et consequentiæ; nec proinde negari possent, quin alia negarentur, citra Pyrrhonismum tamen non neganda. 5° Indubiã fide semper ab universis Judæis, piis vel infidelibus, in adversis aut prosperis rebus, credita; quin ratione, vel minimè probabili, suspicari detur quenam fuerit ejus persuasionis, si falsa sit, origo, quæ causa, quis auctor, etc. Imò credita non obstantè liberitè vivendi cupidine, et desiderio excutiendi jugum legis quod ea facta gravius imprimebant.

Diximus porrò *specitum de Prophetiis*. Etenim, quæ modò de libris generatim dicta sunt, strictiùs adhuc præmunt quoad Prophetias. Nam 1° Prophetiæ alicujus emissio factum erat publicum et sensibile: cum enim Propheta, divinæ voluntatis interpretes, in summo honore apud gentem versarentur; cum eorum muneris esset populum regesque palàm alloqui, vitia increpare, de futuris admonere et sapiùs de his quæ facta reipublica contingebant; cum Divinitatis existimationem haberent quæ proferebant; et idcirco ipsis incumberet verba quæ Deus in ipsorum ore posuerat mansuris scriptis consignare, ne mendacii postea posset argui divina revelatio; patet prolobo vaticinio omnium animos in attentionem erigi debuisse, et in ipso diligentissimè servando excitari Religionem... At multò magis sensibile esse complementum oportuit: facta enim in se levia nulliusque momenti, præcisè quia Prophetiam implent, gravia fiunt; et omnium etiã rudium studia commovent. Ergo repugnat ita universæ genti illudi, ut credat prænuntios fuisse eventus quorum testis est, at de quorum prædictione nunquàm audierat; vel propheticos esse libros, qui nonnisi post eventum confecti sunt. — 2° Inter omnes Judæorum libros nulli sunt quos minoris facere, imò magis negligere et odisse debuissent quàm Propheticos; cum ii potissimùm frequentissima et gravissima vituperia contineant: atqui tamen non minori in honore ac veneratione habentur. — 3° Ad declinandam efficaciam argumenti quod Prophetiæ subministrant, nihil proderit incredulis Prophetiarum, quæ ante Christum completæ sunt, authenticitatem integritatemque negavisse; modò demonstraretur eas quæ Christum ipsum spectant post eventum supponi, vel adulterari nequaquàm potuisse; si enim istæ genuinæ sint, quidni et aliæ, præsertim cum eadem curâ, eadem traditione ac Religione omnes ad nos delatæ sint? Atqui libros qui de Christo vaticinantur (et vaticinantur ferè omnes), post ætatem Christi confictos aut violatos non fuisse facillè demonstratur; præsertim ex consensu omnium exemplarium, quæ toto orbe terrarum in Judæorum et Christianorum manibus versantur: ex translatione LXX Interpretum, quæ diù ante Christum pervulgata est: ex necessitate fingendi simul aut corruppendi omnes novi Testamenti, et auctorum christianorum libros; qui alioqui veteri Testamento concordēs non fuissent: ex impossibilitate assignandi quis impostor fuerit, an infidelis, an Judæus, an Christianus.

Ut magis pateat hæc impossibilitas, 1° quæremus num unus falsarius, an verò plures suam in illà fraude struendâ operam collocaverint. Tot libros argumento, sententiis, temporum ratione, stylo ipso ac genere dicendi adeò dissimiles ab uno eodemque scribi non potuisse facillè concedet æquus et peritus rerum æstimator. Plures extitisse fraudis illius architectos nequaquàm verosimile est, cum felix hujusmodi consilii exitus in religione arcani positus esse debuerit; arcanum porrò inter plures, maximè verò inter improbos servari rarò admodum solcat. 2° Nimis absurdum est dicere Judæos usum litterarum à Babiloniis accepisse, cum Pentateuchi exemplar Samaritanum referat antiquos characteres quibus Judæi ante captivitatis Babiloniæ tempora utebantur. Babilone supponi non potuisse prophetias veteris Testamenti hoc uno satis constat, quòd in illis prænuntiatorum facta plurima quæ nonnisi multò post captivitatis Babiloniæ finem contigerunt, qualia sunt inter cætera excidium imperii Persarum, Alexandri Magni victoria, mors et hæreditas inter quatuor reges divisa, Seleucidarum et Lagidarum conjugia, fœdera et dissidia, calamitates quas sub Antiocho Epiphane perpassi sunt Judæi. Neque etiã Jerosolymis, solutâ captivitate, libri prophetici describi potuerunt, idque fatebitur qui libros illos cum libris Esdræ et Nehemiæ contulerit; non magis enim à Cicerone differt Petrus Chrysologus, aut à Virgilio Sidonius Apollinaris, quàm Esdræ stylus humilis et semibarbarus ab Isaïæ majestate et eloquentiâ. Stum quæque ætas scribendi genus et veluti colorem habet, qui certè apud Prophetas longè diversus est ab illo quem in libris post captivitatem exaratis deprehendimus. Multò minùs à Judæis Alexandrinis supponi potuerunt libri prophetici, tùm ob rationes quas modò tetigimus, tùm quia procul dubio Judæi Palæstinæ, ipsaque Synagoga libros ab Hellenistis confictos non admisissent aut in sacrum canonem retulissent. Constat nimirum tantam fuisse Judæorum in libris recentioribus admittendis religionem, ut libros Tobiæ, Judith, Ecclesiastici, Machabæorum, quamvis à probatissimis auctoribus conscriptos, nec ullâ in re ab historicè et religionis fide alienos, in canone suo cum antiquioribus veteris Testamenti libris censi posse non existimaverint. 3° Denique actiones Prophetarum, editaque ab ipsis oracula adeò intimè cum certissimis et maximè memorandis historicæ Judaicæ factis conjuncta sunt, ut libri quos habemus eorum nominibus inscriptos supponi non potuerint, quin fraus continè omnibus innotuisset. In iis enim libris Isaïas, Jeremias, Daniel, etc., exhibentur veluti homines suâ ætate celeberrimi, in gravissimis quibusque negotiis occupati, magnâque tùm apud populum, tùm apud reges ipsos pollentes auctoritate. Eorum vaticinia dicuntur pertinuisse ad reipublicam, et sæpè ingenitum motuum occasiones extitisse. At certè, hujusmodi et hominum et vaticiniorum aliqua semper apud Judæos memoria servari debuit, nec recipi potuissent sub eorum nominibus libri in quibus facta et or-

cula hæc tenens Inaudita Judæi deprehendissent (4).

CAPUT SECUNDUM.

DE AUTHENTICITATE, INTEGRITATE ET VERACITATE LIBRORUM NOVI TESTAMENTI.

Ab ipso præsentis discussionis exordio duo observabimus : 1° à nemine vel judæo, vel pagano ad nostram usque ætatem et ante exortam deistarum pseudophilosophiam impugnatam fuisse librorum nostrorum antiquitatem et integritatem. 2° Hanc controversiam quam aggredimur non tanti importare ad demonstrationem christianæ religionis, ut sine illa stare ac probari non posset. Etenim miracula Christi, quæcumque demùm ratione nobis innotescant, firma sunt et immobilia Christianismi fundamenta : jam verò etiamsi certa non foret librorum novi Testamenti auctoritas, non idcirco nutaret fides miraculorum Christi quæ universali, antiquissimâ et nunquam interruptâ Ecclesie christianæ traditione confirmantur, et præterea cum factis certissimis intimo et necessario nexu conjuncta sunt. Quin imò fidem miraculorum Christi libris novi Testamenti antiquiorem esse constat, quandoquidem libri ab iis solummodò recipi potuerunt, quibus jam persuasum erat edita fuisse à Christo miracula in iis descripta ; quæ persuasio stare profectò, atque etiam ad posteros manare potuisset, etiamsi Christi discipuli magistri sui gesta litteris non commendavissent.

Verùm si ad defensionem causæ christianæ non omninò necessarium sit in auctores novi Testamenti inquirere, plurimùm tamen adversùs incredulos profecerimus, si demonstratum maneat libros novi Testamenti et eorum esse quorum nominibus inscribuntur, et integros incorruptosque ad nostram ætatem pervenisse, quibus duobus continetur libri alicujus auctoritas. Hinc quippè duo sequentur in gratiam miraculorum Christi planè decretoria : primum illa comprobari testimonio publico octo scriptorum coetaneorum ; totidem enim sunt novi Testamenti auctores, quem testium et librorum superstitum numerum, nescio an ulla alia ejusdem antiquitatis historia sibi vindicare queat ; alterum miracula eadem apud immensam hominum multitudinem fidem obtinuisse eo tempore quo fraus et error facillimè animadverti ac revinci potuisset. Verùm hæc aliàs : nunc dicendum, 1° de authenticitate, 2° de integritate librorum novi Testamenti.

ARTICULUS PRIMUS.

De authenticitate librorum novi Testamenti.

Authenticitas duplex est, alia ratione ætatis, alia ratione auctoris : utramque novo Testamento vindicant eadem ferè momenta, quanquam in gratiam prioris (quæ nostrâ pluris interest) validius adhuc, si has est, militent ; verum antequàm evolvantur hæc momenta, quædam juvat prænotare.

Libri è quibus constat novum Testamentum, sunt omninò viginti septem, videlicet quatuor Evangelia,

(4) Difficultates speciales circa singulas prophetias solvantur suo loco, in decursu.

Acta Apostolorum, quatuordecim Pauli Epistolæ, duæ Petri, una Jacobi, tres Joannis, una Judæ, et Apocalypsis, quos unanimi Christianorum omnium consensione veluti authenticos semper receptos fuisse constat, si paucos excipias, scilicet Petri alteram, eam quæ Jacobi est et Judæ, duas posteriores Joannis, epistolam ad Hebræos et Apocalypsim. De scripturum illorum auctoribus in quibusdam ecclesiis aliquandùm dubitatum est, ita tamen ut eo ipso tempore in ecclesiis permultis pro canonicis haberentur, ac deinceps re plenius eliquatè, apud eos qui primum dubitaverant, fidem atque auctoritatem obtinuerint : idè dicuntur libri illi *deutero canonici*. Cæterùm de illorum authenticitate frustrâ litem moverent deistæ, namque libri illi nullum referunt vel dogma, vel factum, vel miraculum quod non reperitur in libris *protocanoniciis* ; imò omnia novi Testamenti scripta ita seque hærent, ita sese invicem continent, atque supponunt, ut unum pro omnibus ferè haberi possit, nihilque effecerint deistæ, nisi omnia ad unum conficta aut corrupta ostenderint.

PROPOSITIO. — *Libri novi Testamenti æquales sunt apostolicorum temporum, et ab iis auctoribus exarati quorum nominibus inscribuntur.*

Probatur multiplici et invicto argumento ; 1° publicâ et antiquissimâ Christianorum fide ; 2° desertis auctorum Apostolicorum testimoniis ; 3° ipsâ vetustorum hæreticorum et paganorum confessione ; 4° pluribus notis ætatis apostolicæ in novo Testamento conspicuis ; 5° denique ex manifestâ sententiæ adversariorum vanitate et repugnantia.

Argumentum primum : *Ex publicâ et antiquissimâ christianarum Ecclesiarum fide*. Etenim ii libri sunt genuini, qui genuini habitus sunt ab omnibus proximè et continuatè serie sequentibus ætatis. Hoc axioma, si quis vocaverit in controversiam, jam certum nihil habebit in litteris. Ut enim ratiocinatur S. Augustinus *contra Faust. Manich. L. XXXIII. C. 6* : *Platonis, Aristotelis, Ciceronis, Varronis aliorumque ejusmodi auctorum libros undè noverunt homines quòd ipsorum sint, nisi eadem temporum sibimet succedentium contestatione continuâ? Multi multa de litteris Ecclesiasticis conscriperunt... undè constat quid cujusque sit, nisi quia his temporibus quibus ea quisque scripsit, quibus potuit insinuavit, atque edidit, et in alios atque alios continuatè notitiâ latiusque formatâ, ad posteros etiam usque ad nostra tempora pervenerunt, ita ut interrogati cujus quisque liber sit, non hæsitemus quid respondere debeamus? Quòd si quis ne id quidem ad fidem faciendam satq; firmum putet, videat quo argumento probare possit proavita bona hæreditario jure ad se pertinere. Nec tutior est enim publicarum tabularum aut domesticorum instrumentorum auctoritas quàm historix, imò etiam infirmior. Illorum enim custodes sunt pauci homines èt obscuri, hujus verò universus orbis.*

Porrò unanimis, antiquissima, certissima Ecclesiarum omnium christianarum traditio novi Testamenti libros iis auctoribus adscribit quorum nomina præfe-

runt, Christi videlicet Apostolis et discipulis. Christianorum societas innumerabilis, in omnes orbis regiones diffusa, scripta nobis exhibet quæ sibi à fundatoribus suis relicta fuisse testatur. Scripta illa fidei normam, morum principia, cultus publici ritus, leges disciplinæ, sacra omnia apud religionis illius sectatores recepta continent. Ex quo celebratum est Christi nomen, scripta illa universo orbi innotuerunt, in omnes linguas conversa sunt, ea Christiani assidue perlegunt, meditantur, venerant tanquam ipsammet Dei verbum: ex illis exortas apud se controversias dirimunt. Profecto si quæ sit vis testimonii humani, admitti debet testimonium illud tam constans, tam unanime quo Christiani factum gravissimum et domesticum asseverant.

Librorum novi Testamenti authenticitas primis Ecclesiæ sæculis adeo explorata erat, ut Tertullianus et S. Augustinus Marcionitas et Manichæos sacris Scripturis adversantes non aliis armis debellarent, quam traditionis adhuc recentis auctoritate. Marcionitæ exemplar aliquod Evangelii Lucæ, sed mutilum miris modis corruptum pro verò et germano obtrudebant. Quid porrò Tertullianus, adversis Marcion. L. IV. C. 4? *Ego meum dico verum, Marcion suum, ego Marcionis adfirmo adulteratum, Marcion pneum. Quis inter nos determinabilis, nisi temporis ratio, ei præscribens auctoritatem quod antiquius reperiatur, et ei præjudicans vitiationem quod posterius revincatur?... Quod ergo pertinet ad Evangelium Lucæ, adeo antiquius Marcione est, quod est secundum nos, ut et ipse illi Marcion aliquando crediderit... Itaque diu emendat, utrumque confirmat, et nostrum antèrius, id emendans quod invenit, et id posterius quod de nostri emendatione constituens, suum et novum fecit... In summa, si constat id verius quod prius, id prius quod et ab initio, id ab initio quod ab Apostolis, pariter utique constat id esse ab Apostolis traditum quod apud Ecclesias Apostolorum fuerit sacrosanctum... Dico itaque apud illas, nec solas jam Apostolicas, sed apud universas quæ illis de societate sacramenti consederantur, id Evangelium Lucæ ab initio editionis suæ stare quod cum maxime tuemur, Marcionis verò plerisque nec notum, nullis autem notum, ut non eo damnatum... eadem auctoritas Ecclesiarum Apostolicarum cæteris quoque patrociniabitur Evangelis. Hactenus Tertullianus. Eadem traditionis auctoritate S. Augustinus Manichæos profligat, qui Evangelia ab Apostolis discipulive scripta fuisse negabant. Sicut ergo, inquit contrà Faust. L. XXVIII. c. 2, *ego credo illum librum esse Manichæi, quoniam ex ipso tempore quo Manichæus vivebat in carne, per discipulos ejus certâ successione præpositorum vestrorum ad nostra usque tempora custoditus atque productus est, sic et istum librum credite esse Matthei, quem ex illo tempore quo Mattheus ipse in carne vixit, non interruptâ serie temporum Ecclesia certâ connexionis successione usque ad tempora ista perduxit.* Hinc affirmare non dubitat S. Doctor non aliam sibi suppetere rationem cur libros sacros ipsumque Evangelium admittat, nisi fidem Ecclesiæ libros illos tanquam certos et authenticos pro-*

ponentis: *Ego verò Evangelio non crederem, nisi me Ecclesiæ catholicæ commoveret auctoritas.*

Argumentum secundum: *Ex disertis scriptorum Apostolicorum testimoniis.* De Christianorum fide circa auctores novi Testamenti post tertium Ecclesiæ seculum nulla est inter nos et deistas controversia. Ab illâ quippè ætate libros illos eodem in pretio habitos fuisse quo nunc apud omnes habentur certum exploratumque est, neque idcirco in re minime dubiâ testes adhibendi sunt. De iis solùm temporibus quæ ævum apostolicum proximè exceperunt dubitare se significant adversarii, ac præcipuè Freretus, libro cui titulus: *Examen critique des Apologistes de la Religion chrétienne.* Pauca veneranda hujus ætatis monumenta supersunt: at in eis non solùm doctrina eadem, eademque facta continentur quæ in libris novi Testamenti, sed etiam quod ad rem nostram propius attinet, libri illi sæpius laudantur, citantur, exscribuntur, quod certè argumento est illos ab Apostolis aut discipulis scriptos fuisse, cum auctores illi qui apostolici dicuntur, Apostolos vel viderint, vel saltem proximè exceperint.

Barnabas Apostolus, quem epistolæ *Cognominis* parentem esse existimat doctissimus Cotelierus aliique eximii critici, nonnulla ex Evangelis testimonia appellat, quæ totidem verbis in Evangelis hodiernis leguntur. *Attendamus, inquit, ne fortè sicut scriptum est, multi vocati, pauci electi inveniamur,* quæ Christi sententia habetur apud Matthæum cap. XX. *Non vobis vocare justos, sed peccatores ad penitentiam, quod ex Matth. IX expressum est. Quoniam ergo dicturi erant Christum esse filium Davidis, reformidans et intelligens errorem sceleratorum ait: Dixit Dominus Domino meo, etc., ex Matth. XXII.* Barnabas librum undè hæc descripsit nominatim non appellat, sed nullibi etiam designat libros veteris Testamenti è quibus tamen plurima depromit testimonia.

Clemens Romanus episcopus, primâ suâ ad Corinthios Epistolâ, quam veteres omnes agnovèrè, hæc Christi placita refert: *Miseremini ut misericordiam consequamini; dimittite ut dimittatur vobis: sicut faciis, ita vobis fiet; sicut datis, ita dabitur vobis; sicut iudicatis, ita iudicabitur vobis: sicut indulgetis, ita vobis indulgebatur: quæ mensurâ metimini, in eâ mensurabitur vobis.* Quæ omnia totidem fermè apicibus jacent apud Lucam 6. Laudat etiam illud Christi dictum ex Matth. 18 excerptum: *Væ homini illi! bonum erat ei si natus non fuisset.* In secundâ verò, quæ est etiam ad Corinthios, Epistolâ, et cuius maximam partem nobis invidit injuria temporis, plura quæ referre longum foret, ex Evangelis testimonia ad verbum citantur; ac ne quis dubitet quin ea ex Evangelis deprompta sint, Clemens ipse prohibet iis et similibus verbis utens: *Ait quippè Dominus in Evangelio; alia quoque scriptura ait; dicit autem Dominus, etc.* Neque solum Evangelia, sed etiam Epistolæ Paulinæ Clementi Romano innotuisse constat. Primâ quippè Epistolâ mox citatâ, iis verbis Corinthios compellat: *Sumite in manibus scripta beati Pauli Apostoli, quid vobis præsertim edicit intus*

epistolæ illius quam ad vos scripsit? Profectò à Spiritu sancto acceperat id quod ait de seipso, de Cephâ et Apollo, et de schismaticis apud vos exortis. Iis certè verbis clariùs designari non potuit prior D. Pauli ad Corinthios Epistola, cujus in exordio reprehendit Apostolus dissensiones occasione sui ipsius, Cephæ et Apollo in nascenti Corinthiorum Ecclesiâ excitatas: ac proinde manifestò constat illam D. Pauli Epistolam non solum Clementi Romano, sed etiam universæ Corinthiorum Ecclesiæ apprimè notam fuisse.

Ignatius Antiochensis episcopus, qui sub Trajano Imperatore martyr occubuit, quàm plurima refert ex Evangelis Christi dicta. Epistolâ ad Ephesios, istud Matth. 12: *Manifesta est arbor ex fructu ipsius; Epistolâ ad Polycarpum, istud Matth. 10: Prudens esto sicut serpens in omnibus, et simplex ut columba. Epistolâ ad Smyrnenses ait Christum à Joanne baptizatum fuisse, ut impleretur ab eo omnis iustitia, quod ipse Christus dixerat Matth. 3. Eadem Epistolâ jubet teneri Evangelium, in quo, inquit, passio et resurrectio Domini certis comprobantur testimoniis. Denique, ut plura omittamus, Epistolâ ad Philadelphenses hæc habet: *Confugiens ad Evangelium tanquàm ad carnem Jesu, et ad Apostolos tanquàm ad senatum Ecclesiæ, prophetas etiam amplectimur.* Quibus verbis sanctissimus martyr triplicem sacrorum librorum ordinem distinguit, Evangelium quo probatur contra Docetas hæreticos istius temporis Christum veram carnem sumpsisse, Apostolorum Epistolâ quibus forma regiminis Ecclesiastici præscribitur, et Prophetas quorum nomine veteris Testamenti libros omnes designat.*

Una tantum superest Polycarpi Smyrnensis episcopi Epistola, in quâ duo testimonia ex Mattheo excerpta laudantur. *Si Domino petimus ut nobis dimittat, et ipsi dimittere debemus, Matth. 7. Oremus Deum, ut ne nos inducat in tentationem; ut enim ait Dominus, spiritus promptus est, caro autem infirma, Matth. 6 et 26.*

Justinus Martyr, in eâ quam circâ annum 160 edidit pro Christianâ religione apologiâ, testatur Apostolorum Commentaria, Evangelia videlicet, simul cum prophetarum scriptis legi solita in Christianorum conventibus. Porrò usus ille inualescere ætate Justiniani non potuisset, nisi jam pridem Evangelia pro genuinis Apostolorum scriptis habita fuissent.

Laudati hæc Scriptores nullibi equidem nominant auctores Evangeliorum Mattheum, Marcum, Lucam et Joannem. Verùm dubitari nequit quin ad eorum libros quales nunc exstant respexerint, tum quia loca ab iis appellata totidem plerumque verbis nostris in Evangelis leguntur, tum maxime quia Patres permulti ejusdem ad proximè sequentis ævi quatuor Evangeliorum auctores suis nominibus designant, nec verò suspicari fas est, istos alia admisisse Evangelia quàm quæ à patribus suis et decessoribus recepta et laudata viderant. Papias, quem Joannis Apostoli auditorum et Polycarpi condiscipulum fuisse testatur

Irenæus, commemorat Evangelia Matthæi et Marci apud Eusebium, *Hist. Eccles. l. 3, c. 39*, qui etiam animadvertit eum testimoniis ex primâ Joannis Epistolâ et ex primâ Petri desumptis usum fuisse. Idem verò Irenæus hæc habet, *adversus Hæreses, l. 3, c. 1. Mattheus apud Hebræos propriâ eorum lingua conscriptum Evangelium edidit, dum Petrus ac Paulus Romæ Christum prædicarent et Ecclesiæ fundamenta jacerent. Post horum verò interitum Marcus discipulus atque interpres Petri, quæ à Petro prædicata fuerant per scripta nobis tradidit. Lucas quoque sectator Pauli Evangelium à Paulo prædicatum litteris mandavit. Joannes denique Domini discipulus qui etiam in ejus sinu recubuerat, Evangelium edidit cum Ephesi in Asiâ moraretur. Pantænus scholæ Alexandrinæ præfectus et Origenis magister, ad Indos usque penetravit, ibique, teste Eusebio, *Hist. Eccles. l. 5, c. 10*, Evangelium Matthæi apud quosdam Christi notitiâ jam imbutos reperit. Origenes non tam suam quàm totius Ecclesiæ atque etiam antiquitatis sententiam iis verbis exhibet apud eundem Eusebium; *ibid. l. 6, c. 25: Sicut ex traditione accepti de quatuor Evangelis quæ sola in universâ Dei Ecclesiâ, quæ sub celo est, circa controversiam admittuntur, primum scilicet Evangelium scriptum à Mattheo, etc.*, cui variis in locis concinit Clemens Alexandrinus. Denique Tertullianus ipsa Apostolorum scripta authographa suo tempore existitisse testatur: *Age, inquit, de Præscript. c. 26, percurre ecclesias Apostolicas apud quas ipsæ adhuc cathedræ Apostolorum suis locis præsidet, apud quas ipsæ authenticæ litteræ eorum recitantur, sonantes vocem et representantes faciem nniuscujusque. Proxima est tibi Achaia? habes Corinthum. Si non longè es à Macedoniâ, habes Philippos, habes Thessalonicenses. Potes in Asiam tendere? habes Ephesum. Si autem Italiæ adjaces, habes Romam, undè nobis quoque auctoritas præsidet.* Certè vocum illarum, *authenticæ litteræ, sonantes vocem, representantes faciem*, singularis energia, enumeratio illarum Ecclesiarum ad quas D. Paulus Epistolâ direxerat, probant locum hunc intelligendum esse non de accuratis quibusdam exemplaribus, ut contendit Richardus Simon, sed de ipsismet autographis propriâ Apostolorum manu exaratis. Quidni, inquit Grotius, ipsa manus Apostolorum tum exstitit, ehm Quintilianus dicat suo tempore exstitisse manum Ciceronis, Gellius Virgillii suo tempore?*

Argumentum tertium: *Ex antiquorum hæreticorum et paganorum confessione.* Hæretici omnes qui post Apostolorum obitum Ecclesiam variis oppositisque erroribus turbaverunt, suo quisque modo librorum novi Testamenti antiquitatem et authenticitatem confirmabant. Alii quippè libros illos vel omnes, vel saltem aliquos, vel integros, vel truncatos admittere se profitebantur: alii libros novi Testamenti rejiciebant, non quòd existimarent eos ab Apostolis scriptos non fuisse, sed quia juxtâ ipsos, Apostoli genuinam Christi doctrinam suis in scriptis non exhibuerant. Secundo Ecclesiæ seculo, Heracleon, Ptolomæus et Valentinus libris novi Testamenti abutebantur, et Apo-

stolorum dicta pravis interpretationibus ad errores suos detorqueere conabantur. Ebionitæ *Evangelium secundum Hebræos* habebant, Evangelio S. Matthæi haud multum absimile; Paulum verò veluti legis Judaicæ, quam illi superstitiosè retinebant, desertorem odio prosequerantur, illisque Epistolas ita rejiciebant, ut eo ipso earum authenticitatem probarent. Contrà, Marcionitæ, quorum error legi veteri infensissimus erat, Evangelium Lucæ præ cæteris, mutilum tamen, nonnullasque Pauli Epistolas retinebant. Fatebantur Gnostici, quo nomine sectæ innumera designantur, Evangelia ab Apostolis scripta fuisse, at negabant Apostolos veram Christi doctrinam assecutos fuisse, seque ipsos, teste S. Irenæo, Apostolis doctiores ac sapientiores affirmare non dubitabant. Porrò illa opinio quæ nihil impium magis et insanum excogitari potest, evidenter ostendit quàm stabilita tùm fuerit librorum novi Testamenti authenticitas, quam Gnostici, non nisi rejectæ ipsorummet Apostolorum auctoritate, rejicere poterant. E veteribus hæreticis soli Manichæi, et quidem seculo quarto, Evangeliorum authenticitatem negare ausi sunt; at eorum sententiæ nulla ratio haberi debet, tùm quia non aliis innoxia erat argumentis, nisi quòd evangelicam doctrinam erroribus suis repugnare intelligerent, uti manifestò apparet ex S. Augustini disputatione adversùs Faustum Manichæorum principem; tùm quia recens illa opinio antiquà et constanti Catholicorum et hæreticorum traditione invictè confutata manebat. Meritò itaque S. Irenæus librorum ab Ecclesiâ catholicâ receptorum testes ac vindices ipsosmet sui ævi hæreticos appellat. *Tanta est, inquit, circa Evangelium firmitas, ut et ipsi hæretici testimonium reddant ei, et ex ipsi egrediens unusquisque eorum conetur suam confirmare doctrinam... Quando ergo hi qui contradicunt nobis testimonium perhibent, et utuntur his firma et vera est nostra de illis ostensio.*

Accedit paganorum consensio, Juliani imperatoris, Porphyrii, Celsi Epicurei, qui adversùs religionem christianam stylum exaceruerunt, quorum certè maximè intererat novi Testamenti fidem minuere, qui tamen hæc in re ne minimam quidem fraudis suspicionem significavere. *Julianus imperator, quem, utpotè sacris Christianorum initiatum, nihil eorum quibus defendi vel impugnari poterat Christianismus latere debuit, quique nulli studio, nullis impensis pepercit ut argumenta et monumenta, si quæ forent, fidei christianæ adversa undequaque colligeret, Julianus, inquam, libros novi Testamenti eorumque auctores Apostolos sæpè appellat: varia Christi vel dicta vel gesta ex Lucà, Matthæo, vel Joanne refert, uti videre est apud S. Cyrillum Alexandrinum: vetuit edicto ne Christiani humaniorum litterarum studio, poetarumque lectioni incumbere: Eant, inquit, Epist. 24, Lucamque et Mattheum in conventibus Galilæorum exponant.* Ex his quæ tertio seculo adversùs Christianos scripserat Porphyrius, manifestum est nullum inter paganos de novi Testamenti authenticitate dubium exortum fuisse, quandoquidem pleraque Porphyrii

argumenta ex ipsis Evangelis deprompta sunt, prout ex variis sancti Hieronymi locis colligitur. Sic etiam Celsus, qui sub Adriano imperatore floruit, historiam evangelicam sugillat, irridet; at nullibi insinuat sibi dubiam videri Evangeliorum antiquitatem vel authenticitatem: neque illud caput sibi probandum aut referendum suscepit Origenes, qui omnia Celsi argumenta et diceria diligentissimè persequitur. Denique cùm in Christianos fureret Diocletianus, summo ubique studio librorum sacrorum exemplaria conquirebant pagani, quod persecutionis genus ostendit sanè libros illos à gentilibus ipsis habitos fuisse pro authenticis Christianismi monumentis. Igitur non solum domesticis, sed extraneis et infensissimorum hostium testimoniis constat libros novi Testamenti ab illis quorum nominibus inscribuntur, exaratos fuisse. Constat controversiam hæc quam hodiè, post tot secula elapsa, movent deistæ, eo ipso tempore quo factorum ad illam pertinentium recentissima erat memoria, solemnè judicio definitam fuisse, quod hæretici et pagani ipsi suffragio suo vel silentio confirmare ratumque habere coacti sunt (1).

Argumentum quartum: *Ex notis apostolicæ originis in libris novi Testamenti conspicuis.* Videlicet ea scripta æqualia sunt Apostolorum temporibus, quæ recentioris ætatis signa nulla præ se ferunt, imò referunt certa indicia ætatis apostolicæ, atque ad eò auctorum quibus unanimi Ecclesiæ consensu tribuuntur. Principium illud negari aut etiam in controversiam vocari non potest, quin fundamenta artis criticæ convellantur. Si quis enim impugnare velit scriptum aliquod multa per secula receptum, et procul dubio incunabit onus afferendi argumenta scripto fidem derogantia; quòd si id facere nequeat, tunc liber ipsa suæ antiquitatis possessione satis se tuetur. Argumenta verò quibus libris supposititiis fides derogari solet, petuntur ut plurimum ex illorum repugnantia cum factis, moribus, consuetudinibus ætatis illius quæ scripti esse feruntur. Porrò in novo Testamento nulla recentioris ætatis vestigia deprehenduntur. Nihil referunt illius auctores quod non apprime consonet cum tempore illo apostolico, nihil quod non exhibeat verum locorum situm, mores eà ætate receptos, formam regiminis, religionem, leges, cæremonias, opiniones, sectas Judæorum; nihil quod ab historicis profanis, Josepho

(1) Huic suffragio tum Christianorum, tum extraneorum, res et facta concordant. Scilicet etiamnum existunt maximè antiquitatis exemplaria, iisdem atque nunc inscripta nominibus, et præ cæteris manuscripta Vaticanum et Alexandrinum quinto aut quarto seculo non recentiora: Tertull. ipsa Apostolorum autographa suo tempore extitisse scribit lib. de Præscript. c. 36: *Percurre Ecclesias apostolicas, ait compellens hæreticos... apud quas authenticæ litteræ Apostolorum recitantur.* Hinc tantà sollicitudine Diocletianus ea exemplaria conquiri jubebat, et Christianos qui tradere renucent sævissimè torqueri. Atqui tanta manuscriptorum vetustas, studium autographa Apostolorum servandi, Diocletianæ persecutionis genus, hæc totidem facta ad prædictorum librorum antiquitatem et authenticitatem, aut saltem ad ejus opinionem apud Christianos et Gentiles ex æquo receptam alludunt. Ergo, etc.

presertim ullo modo dissentiat, vel quod postea evenisse suspicari possimus. Verùm nōrunt omnes, multipliciter experimento constat, quàm difficile sit falsam historiam eudere, eamque ita locis, temporibus ac personis cognitis accommodare, ut non errores aliquos habeat admixtos, undè artis criticæ periti fraudem susbodorari et arguere valeant. Cùm igitur nullum aliud antiquitatis scriptum tam studiosè ab hominibus diversarum et oppositarum factionum exploratum, sollicitatum, atque in omnes partes versatum fuerit, detecta aliquandò fuissent in novo Testamento recentioris originis indicia, si non ætate Apostolorum, et ab ipsis Apostolis scriptum fuisset.

At non solum ab omni suspitione fraude immunes sunt libri nostri, sed multas præterea et valdè conspicuas ætatis apostolicæ notas exhibent. Verbi gratiâ, apud Matthæum, Marcum et Lucam referuntur Christi Domini vaticinia de proximè futuro urbis Jerosolymitanæ totiusque gentis Judaicæ excidio : silent tamen iidem Scriptores de rerum exitu et executione oraculorum illorum, non aliâ sanè ratione, nisi quia quo tempore scribebant, prophetiæ illæ nondum eventu completæ erant : deindè illud Christi vaticiniùm, prout ab Evangelistis refertur, Jerosolymæ obsidionem et excidium ita prænuntiat, ut plurima etiam conlineat quæ nonnisi ad ultimum Christi adventum respicere videntur, undè obscuritas quædam nascitur quam sanè sustulissent Evangelistæ, si prophetiam illam vel ipsi finxissent, vel post res gestas scripto mandavissent. Alia etiam quàm plurima manifestò indicant libros novi Testamenti plerosque ante Jerosolymitanum excidium vulgatos fuisse. Eorum auctores, prout ex libro Actuum Apostolorum et Pauli Epistolis constat, Jerosolymis degunt, in templo adorant et concionantur, coram sacerdotibus et magistratibus Judæorum accusantur. Ergo templum adhuc stabat, ergo urbs Romanorum armis nondum expugnata. Eo tempore quo scriptæ sunt Epistolæ illæ quæ Paulo tribuuntur, gravissima inter Christianos exorta erat controversia, utrùm cum lege Christi consocianda esset observantia rituum Mosaicorum, uti cum ex aliis Epistolis, tum præcipuè ex eâ quæ ad Galatas scripta est evidentissimè patet. Jam verò et ipsa hæc controversia, et genus argumentorum quibus illam dirimit auctor Epistolæ ad Galatas, manifestò supponit tunc temporis stetitisse et templum, et cultum Leviticum. Id etiam indicat Epistola ad Hebræos, prout eam legenti patebit, eoque ipso constat Epistolas illas bello Judaico antiquiores esse, ac proindè apostolicæ ætatis. Apparet etiam librum Actuum Apostolorum antea conscriptum fuisse quàm Paulus à primis *apostolis* liber fieret. Nam eò usque historie filum deducit Lucas Pauli discipulus et individuis comes, qui si postea animum ad scribendum appulisset, narrationem haberemus rerum quæ deindè contigerunt. At liber Actuum Apostolorum non nisi post Evangelium Lucæ scriptus est, uti docet præfatinecula Actibus Apostolorum præfixa ; ipsaque Lucæ Evangelium Evangelicis Matthæi et Marci recentius esse testantur antiquissimi Patres, et Lucas ipse in

Evangelio suo, statim à principis, innuere videtur.

Sub alio etiam respectu, libri novi Testamenti, perfectam habent convenientiam cum circumstantiis temporum et auctorum quibus nuncupantur ; etenim conveniunt 1° quoad designationes annorum, dierum, locorum ; quoad nomina personarum, principum tunc regnantium, summorum Sacerdotum, etc. ; quoad omnia quæ Judæorum Religionem, leges, politiam, jurisprudentiam, opiniones, sectasque spectant... 2° Conveniunt cum antiquissimis Ecclesiæ monumentis quoad primorum Christianorum mores, celebrationem Paschatis, Pentecostes, et diei Dominicæ, ordines Ecclesiasticos, Episcoporum, Præsbyterorum, Diaconorum munia, Ecclesiæ jejunia, Sacramenta, constitutiones ; nihil non primævam sapit Ecclesiæ simplicitatem : altum verò silentium est de variis ritibus qui post Apostolicam ætatem ad augendam divini cultûs pompam inventi fuère ; et quorum mentio N. T. suppositionem argueret, sicuti Constitutionum et Canonum quæ Apostolorum nomine inscribuntur arguit... 3° Conveniunt cum indole auctorum : enitet quippè mira simplicitas et candor ingenuus, pietas in Deum, studium virtutis, erga omnes homines effusa caritas, sollicitus pro salute suorum ardor, adversus malos Christianos tempestiva severitas, in pseudo-Apostolos vehemens auctoritas ; quæ quidem Apostolos omnindè decent, in impostores non caderent... 4° Tandem cum auctorum literaturâ convenit orationis genus : cum enim fuerint origine Hebræi, et Græcis Religionem nuntiarent, debuerunt loqui græco idiomate hebraïsmis referto ; excepto tamen S. Matthæo, qui, cum ad usum Judæorum potissimùm scriberet, sermonem syriacum tunc Judæis usitatum adhibuit : cum fuerint homines sine litteris, debuerunt uti genere dicendi non perpolitato, sed rudi et simplici ; excepto tamen S. Lucâ, cujus utpote medici et humanioribus litteris imbuti, stylus paulò cultior est.

Argumentum quintum : *Ex manifestâ sententiæ oppositiæ vanitate et repugnantia.* Etenim 1° vana est eæ opinio quæ libro à multis seculis et ab innumeris diversarum partium hominibus recepto fidem adimere conatur, absque ullo certo vel etiam probabili argumento. Atqui hujusmodi est opinio eorum qui libros novi Testamenti suppositionis arguunt. Impugnant illi domesticam, antiquissimam, universalem Ecclesiarum omnium quæ nunc exstant, quæque olim exstiterunt traditionem : negant authenticos esse libros qui ab Apostolorum ævo ad nostram usque ætatem pro sinceris genuinisque Apostolorum scriptis habiti sunt unanimi Christianorum omnium, ad quos res illa præcipue spectabat, consensione, imò confessione hæreticorum et paganorum adversis quos argumenta validissima ex libris illis depromebantur. Habent igitur deistæ certa quædam rationum momenta, quibus paradoxo huic tam incredibili fidem facere queant. Deprehenderunt in iis libris manifestâ quædam recentioris ætatis indicia. Dicere possunt quo auctore, quâ ætate, quibus in locis falsâ hæc opinio apud Christianos et ipsosmet paganos invalescere cœperit. Minimè gentium : sed

afferunt illi dubia ac meras conjectiones quæ, si in hujusmodi causâ admitterentur, nihil historia et publica seculorum omnium fides tam certi haberent; quod in controversiam adducere ac penitus labefactare non liceret. At nobis longè diversa erit disputandi ratio, et quamvis ipsâ vetustate possessionis et quodam præscriptionis jure libri nostri satis defendi possent, aliam tamen exceptionem proponemus adversus sententiam deistarum, petitam videlicet ex manifestâ illius repugantiâ.

Enimverò opinio illa et rationi et sibi ipsi pugnat, quæ cùm affirmet libros novi Testamenti suppositos esse, nullam tamen temporis epocham assignare valet, quâ non prorsus impossibilis fuerit liberum illorum suppositio. Atqui reipsâ nullam temporis epocham fingere valent adversarii, quâ libri novi fœderis sub ementitis Apostolorum nominibus subjici poterint. Id enim factum fuisse dicent vel viventibus Apostolis, vel iisdem fato functis: utrumque repugnat.

Primum certè: nam nemo esse potuit tam perfrecta frontis, ut illud facinus aggrederetur sub oculis Apostolorum, ipsis palàm in orbe universo docentibus, ipsis ad fidem neophytas suos instituentibus; neque, si attentâssent aliquis, permisissent Apostoli ut suo nomine abuteretur nefarius impostor ad corrumpendas pravis erroribus fidelium mentes, cùm ipsi sinceram Christi doctrinam nec sine immensis laboribus et aperto vitæ discrimine disseminarent; neque etiam si fraudem ignoravissent, aut dissimulavissent Apostoli, ea tamen primis Christianis imponere potuissent. Fingamus, verbi gratiâ, duas ad Corinthios Epistolas non ab ipso Paulo ecclesiæ Corinthiensi fundatore, sed ab alio quodam, qui Pauli nomen mentis fuerit, scriptas esse: num fingere etiam licebit Corinthios omnes tam ineptâ fraude deceptos fuisse? num Apostoli, quem in civitate suâ, suis in domibus diu, nec semel viderant, audierant, allocuti fuerant, doctrinam, stylum manumque ipsam penitus ignorabant? Continent Epistolæ illæ resolutiones plurimum quæstionum quas procul dubio Corinthii Paulo proposuerant, de schismate jam apud se exoriente, de incesto qui novercam duxerat, de litibus ad tribunalia delatis, de celebratione Eucharistiæ, idololatriæ, matrimonio, virginitate, etc. At quis alius, præter Paulum ipsum, dubiâ hæc solveret, et ad Corinthiorum quæsitâ tam apertè respondere potuisset? Deinde ex alterâ ad eosdem Corinthios Epistolâ manifestum est primam ab eis cum summâ religione exceptam fuisse, quandoquidem ob ejus auctoritatem plurimi in ecclesiâ illâ abusus sublatis fuerant. At Corinthii priorem hanc Epistolam tanquam quoddam oraculum non receperunt, nisi compertum habuissent hanc ab eodem Apostolo, quem de ecclesiæ suæ præsentî statu consuluerant, scriptam et ad se missam fuisse. Argumentum illud tum pro cæteris novi Testamenti Epistolis, tum pro Evangelii ipsis nullitat, utpotè quod et Epistolæ illæ, et Evangelia nihil essent aliud quam prædicatio Apostolorum litteris mandata. Itaque constat 1° libros novi Testamenti sub

Apostolorum adhuc viventium nominibus falsò subjici non potuisse.

2° Non minùs invictè probatur eosdem libros non potuisse sublatis Apostolis sub eorum nomine vulgari. Primis enim temporibus quæ mortem Apostolorum proximè secuta sunt, nihil recens vigeat illorum memoria, quàm ut variis ecclesiis persuadere liceret scriptos fuisse ab iis libros, de quibus ecclesiæ nunquam audierant, quos tamen antequam Apostoli è vivis excederent notissimos et vulgatissimos esse oportebat. Etenim libri illi, et præsertim Epistolæ nomine Pauli inscriptæ, non ad unum quemdam et obscurum hominem directæ erant, sed ad ecclesias in nobilissimis urbibus constitutas, Romæ, Corinthi, Ephesi, Thessalonice, Jerosolymis, etc., et in solemnibus ecclesiarum illarum conventibus, testè Justino et aliis antiquis Patribus, palàm legebantur. Profectò vel ecclesiæ Romana aliquas à Paulo litteras acceperat, vel nullas. Si aliquas, cur negant adversarii genuinam esse quæ hodiè superest ad Romanos Epistolam? Quid in illâ indignum vel ætate illâ vel viro apostolico reperitur? Si nullas, cur Romani Epistolam hanc mortuo Paulo receperunt, quam nemo eorum viderat, dùm Paulus viveret, ac scripti illius origo tam certò quam facilè constare posset! Cur illi omnes quorum nomina et salutationes ad calcem Epistolæ illius recensentur, fraudem apertam non vident vel non declarant? Idem, ut quisque intelligit, circâ Evangelia ratiocinium institui potest; at epistolarum novi Testamenti, imò vel unius epistolæ authenticitatem adversus deistas probare sufficit, cùm inter varios hovi Instrumenti libros tanta et historiæ et doctrinæ veluti consanguinitas deprehendatur, ut quod aibi observavimus, unus pro cæteris omnibus haberi possit, hæc fructum illum percipere valeant Deistæ ex dimidiatâ sententiâ quæ alios tanquam spurios, alios tanquam authenticos admitteret. Nam et argumenta suppositionis vel authenticitatis omnibus communia sunt; et uno admissio, eadem ex illo doctrinæ et historiæ summâ colligitur quæ ex cæteris omnibus. Et hæc quidem de ætate Apostolorum mortem proximè subsequatâ dicta sint. Quòd verò ad alia quæ deinceps effluerunt tempora attinet, quò magis ab avo apostolico discedimus, eò magis impossibilis evadit liberorum novi Testamenti suppositio, tum quia crescabat in dies Christianorum numerus, et difficilior esset infinitæ multitudinî quàm paucis hominibus imponere; tum quia, mortuis Apostolis, variis hæresibus turbata est Ecclesiâ, nec fraudem illam ignorare vel permittere potuissent sectarum oppositarum principes; tum quia quò magis ab Apostolorum ætate recedimus, eò propiùs accedimus ad tempora illa quibus libros novi fœderis communi Christianorum omnium consensu receptos fuisse adversarii ipsi confitentur.

Atque hæc sanè manifestè ostendunt nullam ab adversariis temporis epocham assignari posse, quâ non omninò impossibilis fuerit ea quam factam fuisse contendunt novi Testamenti suppositio. Verùm, ut magis magisque pateat quàm absurda sit deistarum

opinio, fingamus hypothesim huic illorum hypothesi planè consimilem. Ponamus, verbi gratiâ, exire in publicum præteritum aliquid edictum quo jus novum veteri oppositum induceretur. Afirmet imposturæ illius architectus edictum illud centum abhinc annis promulgatum, ac in publicas supremorum Tribunalium tabulas relatum fuisse : quis non continuò derideret stultam hominis malè et ineptè fraudulentè audaciam ? Atqui non multò sapientiùs sese gessissent quicumque, viventibus vel mortuis Apostolis, libros eorum nominibus inscriptos in medium proferre ausus fuisset. Etenim libri illi cultum sive à paganis, sive à Judæis, id est, ab universis qui tunc essent hominibus usurpatum abrogabant, novamque et molestissimam inducebant formam religionis : propter fidem iis commodatam infinita hominum multitudi dirissimis suppliciis ipsique adeò morti devovere se non dubitabat : iidem libri statim atque exarati sunt vulgatissimi, fideliumque omnium manibus triti esse debuerunt ; tum quia ad eorum præscripta Christiani vitam suam ac mores componere tenebantur ; tum quia controversias omnes circa religionem enatas ex illorum auctoritate supremâ dirimi oportebat ; tum quia eorum plerique ad ecclesias insignes et numerosas directi, atque idcirco in publicas ecclesiarum tabulas relati erant.

Obj. 1°. Libri plures ut genuini diù habiti sunt, quos tamen suppositos esse decursu temporis detexit et demonstravit ars critica. Ergo à pari, etc.

Resp. 1°. Retorquere licet, ac eadem methodè inferre, et Demosthenis, et Tullii, et Virgiliti opera, et quosvis generatim libros fuisse suppositos. — Nùm valet à particulari ad universale conclusio : et ex eo quòd nummi quidam falsi et adulterati sint, sequitur nullos dari genuinos ? Si libros Evangelicos genuinos esse argueremus, quia dantur quidam libri veraces, equidem argumento proposito refelleremur : sed absit ut sic ratiocinemur. 2° Libri quorum suppositio deinceps detecta est, vel erant levis momenti et ad paucos hominès spectabant, vel diù post mortem eorum quibus tribuuntur proditière, vel laudati non sunt ab auctoribus à quibus laudari debuissent, nec in alia idiomata translati iis fermè temporibus quibus vivebant prætensi illorum auctores ; vel habebant diversa suppositionis indicia quæ tandem deprehensa sunt. Atqui nihil simile occurrit in libris N. T. ; imò verò quò magis exploratur eorum authenticitas, eò magis splendescit. Ergo, etc.

Obj. 2° cum auctore libri inscripti : *Examen des Apologistes de la Religion chrétienne* : Ex Patrum Apostolicorum testimoniis temerè concluditur antiquitas et authenticitas librorum novi Testamenti : quippè veteres illi Patres non alia Evangelia laudant, quàm apocrypha, canonica verò nullibi citant, imò nec agnovisse videntur. *Les plus anciens Pères de la secte dominante ne paraissent pas avoir connu les quatre Evangiles qui nous restent, tandis qu'ils citent fréquemment et avec une entière confiance les livres apocryphes, comme faisant autorité... Jusqu'à Justin, on ne trouve que des livres apocryphes cités. Depuis Justin jusqu'à Clément d'A-*

lexandrie, les Pères employent l'autorité des livres supposés, et de ceux qui passent maintenant pour canoniques. Enfin, ces derniers l'emportent, et éclipsent totalement les autres... C'est une chose digne de grande attention, que, quoique les premiers Pères fassent fréquemment usage des faux évangiles, jamais ils ne nous parlent de ceux qui nous restent. Matthieu, Marc, Luc et Jean ne sont cités ni dans Barnabé, ni dans Clément, ni dans S. Ignace, ni enfin dans aucun écrivain des premiers siècles... S. Justin est le premier de ceux qui nous restent qui ait eu quelque connaissance des quatre Evangiles que nous avons entre les mains. La conformité de quelques passages des anciens Pères avec des textes de l'Evangile, ne prouve pas que ces premiers auteurs l'aient voulu citer lorsqu'ils écrivaient ;... il y a plutôt lieu de croire que ces passages sont tirés des livres apocryphes dans lesquels il y avait plusieurs des sentences qui se trouvoient dans les Evangiles qui nous restent... Les plus anciens Pères, comme on l'a remarqué, lisaient et alléguaient fréquemment les livres apocryphes. Or, il est constant qu'il y avait dans ces ouvrages de mensonge, plusieurs choses conformes à ce que nous lisons dans nos Evangiles, et même en propres termes. Ex quibus istud argumentum nascitur : Patres Justino antiquiores Evangelia canonica nullibi laudaverunt, sæpissimè verò usi sunt auctoritate evangeliorum apocryphorum, nec probari potest testimonia illa quæ nos tanquam ex Evangeliiis canonicis expressa retulimus, ex illis reverè evangeliiis potiusquàm ex apocryphis deprompta esse : ergo incerta manet Evangeliorum authenticitas.

Resp. 1°. Nego consequentiam. Quamvis enim loca à Patribus apostolicis ex Evangeliiis citata, vim procul dubio maximam habeant ad probandam Evangeliorum nostrorum antiquitatem, alia tamen nobis suppetit probatio multò certior, testimonium dico et consensionem ecclesiarum omnium, undè docemur quibusnam libris usi fuerint viri apostolici. Enimverò libris illis in doctrinæ suæ confirmationem utebantur Scriptores apostolici quos videbant in Ecclesiâ universâ recipi tanquam genuina Apostolorum opera ; neque enim supponere fas est in gravissimo illo capite aliam fuisse fidelium, aliam Episcoporum opinionem, et libros à Clemente, Ignatio, Polycarpo laudatos diversos fuisse ab iis quos Romani, Antiochenses, Smyrnenses tanquam Apostolicos et divinos admittebant. Porrò constat non alios in Ecclesiâ universâ libros receptos fuisse quam libros novi Testamenti hodiernos qui, Justino teste, ex antiquâ consuetudine in sacris Christianorum conventibus inter solemnia recitabantur. Librorum illorum apostolicam originem Ecclesiæ omnes apostolicæ suffragio suo comprobant, uti adversus Marcionem invictè demonstrat Tertullianus. *In summa, inquit, si constat id verius quod prius, id prius quod et ab initio, id ab initio quod ab Apostolis, pariter utique constat id esse ab Apostolis traditum, quod apud ecclesias Apostolorum fuerit sacrosanctum. Videamus quod lac à Paulo Corinthii hauserint, ad quam regulam Galatæ sint correcti, quid legant Philippenses, Thessalonicenses, Ephesii, quid etiam Romani de vicinè*

sonent, quibus evangelium Petrus et Paulus sanguine quoque suo signatum reliquerunt. Habemus et Joannis alumnas ecclesias... His serè compendii utimur, cum de Evangelii fide adversus hæreticos expeditur, defendentibus et temporum ordinem posteritati falsariorum præscribentem, et auctoritatem ecclesiarum traditioni Apostolorum patrocinantem.

Resp. 2°: Nego antecedens quoad omnes partes.

1° Falsum est evangelia canonica nunquam à Patribus Justino antiquioribus laudata fuisse. Plurima Barnabæ, Clementis, Ignatii, Polycarpi loca retulimus quæ ex evangelis canonicis descripta esse manifestò apparet. Equidem nullus eorum Matthæi, Marci, Lucæ, Joannis nominatim meminit: at sæpè etiam Prophetarum sententias referunt, Prophetis minimè appellatis. Ignatius sæpissimè periodos integras ex variis Pauli Epistolis describit, tacito vel Apostoli vel ecclesiarum ad quas scribebat Apostolos nomine. Videlicet sanctissimi illi viri, non tam adversus hæreticos de fide scripserunt, quàm de pietate Christianà in gratiam fidelium, qui cum Apostolorum scripta diurnà nocturnaque manu tererent, loca ex unoquoque de prompta, etiam non appellatis auctoribus, faciliè discernabant. Igitur quatuor evangeliorum auctores nullibi à Patribus apostolicis nominatos fuisse, id fortassè nihil probat aliud, nisi ità receptam et exploratam apud omnes fuisse, dum illi scriberent, evangeliorum canonicorum auctoritatem, ut Christiani statim intelligerent ex iis depremi quæ veluti Christi dicta vel gesta in Patrum scriptis referantur. Certè Patres apostolici nullibi prorsus appellant evangelia hæc apocrypha quorum auctoritate sæpius illos abusos fuisse affirmat Freretus. Quod verò ait idem Scriptor, nemini antè Justinum evangelia canonica certò cognita et probata fuisse, non solum apertè falsum, sed etiam valdè absurdum est; qui enim evangeliorum canonicorum ità meminit, ut simul etiam testetur ea ex more antiquo legi solita in sacris Christianorum cœtibus, is certè nec solus, nec primus illa novisse dicendus est.

2° Falsum est evangelia apocrypha à Patribus apostolicis pro authenticis sæpissimè laudata fuisse. Eusebium audiamus testem Frereto certè locupletiorum. Post enumeratos novi Testamenti libros qui vel communi omnium consensu recepti erant, vel quorum canonicitas adhuc incerta videbatur, loquitur Eusebius de falsis quibusdam evangelis et actibus sub nomine Petri, Thomæ, Matthæi et aliorum Apostolorum vulgatis, *quos quidem libros*, inquit Hist. Ecclesiast. l. 3, c. 25, *nullus unquam qui continuatè ab Apostolis successione in Ecclesià docuit, in scriptis suis commemorare dignatus est*. Alibi equidem notat Eusebius Evangelium secundum Hebræos à Papià et Hegesippo laudatum fuisse, idque veluti rem prorsus singularem observaverunt etiam Clemens Alexandrinus et Hieronymus. At evangelium illud Hebræorum, priusquam saltem ab hæreticis interpolatum fuisset, non nullum discrepabat ab evangelio S. Matthæi: imò Patres nonnulli utrumque illud unum idemque

fuisse evangelium existimaverunt. Deindè nullà ratione ostendi potest evangelium secundum Hebræos ab Hegesippo et Papià pari in pretio cum evangelis canonicis habitum fuisse. Cæterum non inficiamur quin Clemens Alexandrinus, Irenæus, Origenes, Eusebius et alii evangeliorum apocryphorum meminerint: ex eorum quippè scriptis quinquaginta ejusmodi evangeliorum fragmenta et titulos collegit Joan. Albertus Fabricius. At constat etiam libros illos ab iisdem Patribus spectatos fuisse veluti spurios et nullius ponderis: quod verò ad Patres apostolicos Justino antiquiores attinet, à quibus evangelia apocrypha veluti authentica laudari affirmat Freretus, negamus ullam in eorum scriptis librorum apocryphorum mentionem occurrere. Objicit equidem Freretus loca duo ex Clemente Romano quæ ab apocryphis descripta esse contendit; verum immeritò, quandoquidem loca illa, si non ad verbum, saltem penes sensum in evangelis canonicis leguntur: et etiamsi in iis non exstarent, dici haud improbabilius posset nonnulla Christi dicta Patribus qui cum Apostolis conversati fuerant traditione innotuisse, veluti istud Christi effatum: *Beatus est magis dare quàm accipere*, quod sanè non ex evangelis apocryphis quæ suo tempore nulla erant, sed ex recenti traditione Paulus dicerat.

3° Falsum est probari à nobis non posse testimonia illa Patrum apostolicorum quæ nos tanquam ex evangelis canonicis expressa retulimus, ex illis evangelis, potiusquam ex apocryphis petita esse. Etenim testimonia hæc procul dubio ab evangelis canonicis, non verò ab apocryphis mutuata sunt, si omnium sensus et plurimorum verba ipsa in evangelis canonicis legantur, et aliudè constet libros apocryphos antiquissimis Patribus vel ignotos vel contemptos fuisse. Utrumque porrò ex dictis manifestum est. Præterea Patres illi ecclesiarum apostolicarum episcopi, ea certè evangelia laudabant quæ suis in ecclesiis admissa erant: sed ostendimus suprà non alia, præter illa quæ hodiè supersunt, in ecclesiis apostolicis evangelia recepta fuisse.

Objicit 3° Freretus: Non constat evangelia quæ nunc præ manibus habemus ab Apostolis scripta fuisse, si ipsa Apostolorum ætate, vel paucis post eorum mortem annis, Christiani plurimi existerint qui libros novi Testamenti vel penitus ignorabant, vel apertè negabant scriptos fuisse ab Apostolis. Atqui primis Ecclesiæ seculis res ita se habebat. Nam hærescon auctores quorum dogmata cum evangeliorum canonicorum dogmatibus adversà fronte pugnabant, evangelia canonica procul dubio vel non noverant, vel non fatebantur genuina esse Apostolorum opera, alioqui omnem sui placitis fidem ipsi admissent.

Resp.: Nego minorem propositionem. 1° Ut omitamus argumenta omnia quibus modò ostensum est libros novi Testamenti tanquam Apostolicos ab origine receptos fuisse, nullum dubium esse potest quin hæretici ad ætatem apostolicam proximè accedentes ab antiquiori tamen ecclesià defecerint, ac veluti novatores habitii sint, cum primùm dogmata sua in publicum

efferre cœperunt. Id uno ore affirmant Scriptores vetustissimi, Ignatius, Irenæus, Tertullianus, qui omnes hoc præsertim argumento eos premunt, quòd novas et inauditas hæcenus in ecclesiis apostolicis doctrinas spargerent. Id agnoscebant ipsimet hæretici, quippè, teste S. Irenæo, *gloriantur se esse emendatores Apostolorum*; nec dicere dubitabat Marcion, *semetipsum esse veraciorem quàm sunt hi qui evangelium tradiderunt Apostoli*. Id denique evincunt ipsæ sectarum illarum appellationes, ut enim ab antiquâ et catholice ecclesiâ accernerentur hæretici veteres, nomen ab auctoribus plerumque sumebant, dicebanturque Marcionitæ, Ebionitæ, Carpocratiani, Basilidiani, Valentini, etc. Jam verò ecclesiâ illa antiquior, undè recesserat hæretici, eandem doctrinam tenebat quam nos hodiè tenemus; siquidem hæreticorum illorum fragmenta fidei nostræ adversantur, uti adversabantur fidei ecclesiæ illius matricis quam deseruerant. Ergo evangelia canonica, utpote fidei veteris ecclesiæ consentanea, ab illâ admittentur, non secus ac à nobis admittuntur. Ergo nedum primis hæreseon artificibus incognita fuerint, ab iis etiam recepta fuisse constat, priusquàm illi ab Ecclesiâ discederent. Ad eò antiquius Marcione est, inquit Tertullianus, adv. Marc. l. 3, c. 4, *quod secundum nos (Evangelium S. Lucæ), ut ipse illi Marcion aliquando crediderit*. Relegite S. Irenæi locum in expositione argumenti tertii descriptum.

2° Idem hæretici nunquàm inficiari ausi sunt libros novi Testamenti ab iis scriptos fuisse quorum nomina præ se ferebant. Alii quidem negabant standum esse Apostolorum doctrinæ; alii scripta Apostolorum miserè depravabant, aut fictis interpretationibus placitis suis accommodare tentabant; alii revelationes quasdam commisitcebantur, unde doctrinam antiquam emendari oporteret. At, si Manichæus excipias, qui ad recentiorum ætatem pertinent, nullus disertè affirmavit libros novi Testamenti sub Apostolorum nominibus suppositos fuisse. Immeritò igitur contendit Freretus plurimos ætate illâ, quæ Apostolorum proximè excepit, Christianos existisse, qui libros evangelicos vel ignorarent, vel ut spurios haberent. Quod verò in hujus propositionis confirmationem subjicit, videlicet hæreseon auctores dogmata dogmatibus evangelicis prorsus adversa tradituros non fuisse, nisi etiam authenticitatem evangeliorum quibus facillimè revinci poterant inficiati essent, id affirmari non potest, nisi ab eo qui priscorum hæreticorum iudolem et doctrinam nullatenus perspectas habeat. Etenim à vero procul aberraverit qui aliquam in eorum erroribus constantiam deprehendi posse existimabit. Illi sectarum principes non tam Christiani erant, quibus probata esset Christi et Apostolorum doctrina, quàm Judæi aut Philosophi Pagani quos splendor miraculorum ab Apostolis virisque apostolicis editorum, ad Christianismum ita adduxerat, ut simul etiam opiniones quibus imbuti erant retinerent, Christianamque fidem ad eas revocare et accommodare conarentur. Nequaquam igitur mirum est, si homines ejusmodi decepti per philosophiam et inanem fallaciam, secundum traditionem

hominum, secundum elementa mundi, et non secundum Christum instituti, doctrinam tradiderint quam haud ignorarent apostolicæ doctrinæ contrariam esse.

3° Ex illâ hæreticorum et catholicorum dogmatum oppositione, nova et invicta colligi potest authenticitatis evangeliorum demonstratio. Sic enim ratiocinari possumus. Secundo Ecclesiæ seculo varie exortæ sunt hæreses, quæ, ut ait Freretus, doctrinæ evangelicæ adversabantur. Atqui certissimè constat evangelia nostra sectarum illarum auctoribus antiquiora esse, quandoquidem ab iis vel emendabantur, vel interpolabantur, vel in alienos sensus detorquebantur. Ergo etiam certissimè constat evangelia nostra pertinere ad ætatem apostolicam, ac proinde ab iis quorum nomina præferunt conscripta fuisse. Et verò, ætatemquæ primi hæretici Saturninus, Basilides, Carpocrates, Valentinus, Marcion nova sua dogmata disseminarent, ferebant Ecclesiæ ab Apostolis fundatæ Romana, Jerosolymitana, Antiochensis, Corinthiense, Alexandrina, etc. Illæ igitur Ecclesiæ vel recipiebant evangelia nostra, vel nulla, vel diversa à nostris. Secundum et tertium dici nequeunt. Secundum quidem, Barnabas enim Apostolus, Clemens Romanus, Ignatius, Polycarpus, qui ipsâ Apostolorum ætate floruerunt, quique eandem profectò doctrinam ac celebres illæ Ecclesiæ tenebant, plurima, ut vidimus, Christi dicta gesta que evangelio, quod ipsi declarant, expressa referunt. Tertium verò, nam secundo, tertio et sequentibus seculis, Ecclesiæ illæ apostolicæ ministerii et doctrinæ successione à primâ suâ origine haud interruptam servabant, ideòque in suis adversis hæreticos controversiis, antiqui Patres ad Ecclesiarum illarum fidem provocare non desinunt. At tertio, quarto et sequentibus seculis, Ecclesiæ apostolicæ non alia admittent evangelia quàm quæ nos hodiè admittimus. Ergo eadem etiam à primâ suâ origine admiserunt: ergo evangelia nostra primis novatoribus antiquiora sunt, nam et ipsis antiquiores sunt Ecclesiæ illæ.

Obj. 4° cum eodem Frereto: Certum est primis Ecclesiæ seculis plurima à Christianis sub Apostolorum nominibus vulgata fuisse evangelia, quorum titull et fragmenta habentur in Fabricii Codice apocrypho. Atqui, hoc semel agnito, spontè concidunt argumenta omnia, quibus evangeliorum nostrorum authenticitatem probare conati sumus. Etenim 1° factum illud traditionis ecclesiasticæ ad quam provocavimus, fidem prorsus incertam efficit. Nam si in ipsâ Ecclesiæ origine, falsa hæc evangelia supponi atque à multis recipi potuerint, ex eo quòd nostra etiam recepta fuerint, non sequitur illa esse genuina. *Il résulte de ce fait, qu'il n'était pas difficile de tromper les premiers Chrétiens, et de leur donner des romans pour des livres historiques..... Les premiers Chrétiens se laissaient tromper toutes les fois que quelques fourbes voulaient prendre la peine de les séduire.* 2° Nulla ratio afferri potest quare ex tot evangelis, quæ parem aliquandò apud Christianos venerationem obtinuisse videntur, cæteris omnibus rejectis, quatuor duntaxat asservata fuerint.

Verisimile est id fortunæ quodammodo tribuendum esse. Videlicet Christiani à primâ suâ origine in variâs oppositasque sectas abierunt, quarum unaquæque libros doctrinæ suæ consentaneos habebat. Earum sectarum maxima pars intra breve tempus interiit, ac vicinâ illi quibus evangelia nostra probata erant. At si aliqua ex aliis sectis supervivisset, manerent hodièdum libri alii, nostraque evangelia aut omninò interissent, aut inter apocrypha procul dubio amandarentur. 3° Argumenta quibus probari solet evangeliorum nostrorum authenticitas, valent etiam pro evangelis apocryphis, seu potius nullius omninò sunt roboris. Etenim si dixerimus evangelia canonica supponi non potuisse, seu viventibus, seu mortuis à Apostolis, argumentum illud eliditur, eo ipso quo constat libros ejusdem generis suppositos fuisse eâ ipsâ ætate quæ evangelia nostra in lucem prodierunt. Si verò, cum celeberrimo Abadie, vim fecerimus in illâ primorum Christianorum constantiâ, qui ne fidem suam proderent, dirisimos cruciatus ipsamque aded mortem non deprecabantur, simili argumento probari posset evangeliorum apocryphorum authenticitas. *Je demande qui sont ceux qui, dans les premiers siècles, ont supposé de faux livres en faveur du Christianisme. On ne contestera pas apparemment que ce sont les Chrétiens. Si tous ceux qui professaient le christianisme étaient dans la résolution de mourir pour leur foi, il faut donc supposer qu'il y a eu des faussaires disposés à mourir pour défendre la gloire de leurs fictions.... et c'est ce qui démontre contre Grotius et contre Abadie, qu'il pouvait se faire que, parmi les premiers prédicateurs du christianisme, il y en ait eu qui aient voulu en imposer à leur siècle.*

Respondeo plures equidem in ipso Ecclesie exordio libros sub Apostolorum discipulorumve nominibus confictos fuisse; verum itæ fraudibus non modò non elevari, sed potius confirmari librorum canonicorum authenticitatem. Quod ut ostendamus, de librorum suppositiorum origine ac naturâ paucis dicendum est.

Igitur 1° duplex fuit librorum illorum genus. Alii evangelis canonicis non multùm absimiles doctrinam in ecclesiis apostolicis receptam non impugnabant, ac præcipuos vitæ Christi casus satis accuratè referabant, additis tamen quibusdam factis aut sententiis quæ in libris canonicis non legebantur. Hujusmodi fuisse videtur *evangelium secundum Hebræos*, quod ab evangelio Matthæi non multùm, imò ferè nihil discrepasse testantur Epiphanius et Hieronymus, *evangelium secundum Ægyptios*, quod tum in secundâ Clementis Romani Epistolâ, tum apud Clementem Alexandrinum laudatur; et scripta quedam sub Petri et Pauli nominibus vulgata, de quibus Origenes, Eusebius et alii veteres. Aliud erat apocryphorum genus; plerique enim scatebant manifestis erroribus, doctrinæque apud ecclesias apostolicas receptæ ex adverso repugnabant. Porrò libri et evangelia primi generis scribi certè poterant ab hominibus minimè fraudulentis, et sine ullo decipiendi consilio. Etenim res à Christo Apostolisque gestæ ejusmodi erant quæ in plurimis scribendi studium commovere possent; qui verò cum

Christo ipso aut Apostolis conversati non fuerant, plurima ex incertis rumoribus, ut fieri solet, literis mandaverunt, nec idcirco prorsus accuratam historiam instituerunt. Hinc communi ecclesiarum omnium consensione evangelia illa rejecta sunt, non quidem ut falsa et mendacis referata, sed ut incertæ auctoritatis, et ab hominibus qui non satis noti essent conscripta, eaque solùm retenta sunt, quæ ab Apostolis Matthæo et Joanne, et ab apostolicis viris Marco et Lucâ exarata esse constabat. In quo sanè apparet quàm cauti et diligentes fuerint primi Christiani in expendendâ origine librorum ad religionem pertinentium, quàmque immeritò illos exhibeat Freretus veluti homines quibus nullo negotio imponi posset. Illius primorum Christianorum diligentie exemplum habemus apud Tertullianum, qui refert lib. *de Baptismo*, c. 17, presbyterum quemdam in Asiâ loco motum fuisse, eò quòd acta quædam sub Pauli nomine subdividisset.

Quod verò spectat alterum librorum et evangeliorum apocryphorum genus, illa auctores habuerunt hæreticos, qui, ut fidem novellis suis opinionibus conciliarent, vel libros ex integro confictos vulgare, vel evangelia apud Christianos recepta interpolare non dubitârunt, prout testantur demonstrantque Patres antiquissimi. *Inenarrabilem*, inquit Ireneus, *multitudinem, apocryphorum et perperam scripturarum quas ipsi finxerunt, afferunt ad stuporem insensatorum*. Scripta plurima ab hæreticis Gnosticis supposita nominatim appellat Epiphanius. Refert Agrippa Castor apud Eusebium, Hist. Eccl. L. IV. C. 7, confictas fuisse à Basilide Prophetias sub nominibus Barcabæ cujusdam et Barcoph. lisdem fraudibus suos errores tuebantur Asclepiodorus, Hermophilus, Apollonius, teste apud eundem Eusebium, ibid. L. IV. C. 23, scriptore anonymo, qui secundo seculo floruit. Tamque exploratum erat illud hæreticorum crimen, ut Amphilocus Ico-mensis librum scripserit *de Pseudepigraphis hæreticorum operibus* in actis concilii Niceni secundo laudatum. At audiendus præ cæteris Tertullianus, qui non solùm malam hæreticorum fidem in aperto collocat, sed etiam hinc librorum nostrorum auctoritatem invictè confirmat. *Mea est possessio*, inquit, *olim possideo, prior possideo. Habeo origines firmas ab ipsis auctoribus, quorum fuit res. Ego sum hæres Apostolorum. Sicut cavaverunt testamento suo, sicut fidei commiserunt, sicut adjuraverunt, ita teneo. Vos cerè hæredaverunt semper et abdicaverunt ut extraneos, ut inimicos. Undè autem extranei et inimici Apostolis hæretici, nisi ex diversitate doctrinæ quam unusquisque de suo arbitrio adversus Apostolos aut prævult, aut recepit? Illic igitur et scripturarum, et expositionum adulteratio deputanda est, ubi diversitas doctrinæ invenitur. Quibus fuit propositum aliter docendi, eos necessitas cogit aliter disponendi instrumenta doctrinæ. Aliis enim non potuisset succedere corruptelæ doctrinæ, sine corruptelâ instrumentorum ejus. Ità et nobis, et à nobis integritas doctrinæ non competisset, sine integritate eorum per quæ doctrina tractatur... Quod sumus, hoc sunt scripture ab initio suo, ex illis sumus an*

tequam aster fuit, antequam à vobis interpolarentur. Cum autem omnis interpolatio posterior credenda sit, veniens utique ex causâ æmulationis, quæ neque prior, neque domestica unquam est ejus quod æmulatur, tam incredibile est sapienti cuique, ut nos adulterum stylium intulisse videamur scripturis, quæ sumus à principio et primi, quam illos non intulisse qui sunt et posteri et adversi.

Cæterum ipsimet hæretici, falsorum evangeliorum consarcinatores, aliqua è canonicis, vel ex integro, vel ex parte admittebant, adeò scilicet certa et explorata erat apud omnes evangeliorum canonicorum antiquitas. Neque illi falsa evangelia, falsosve Apostolorum actus aliam ob causam scripserunt, nisi quod viderent in omnibus ecclesiis summâ religione excipi libros iis titulis insignitos. Et verè si evangeliorum apocryphorum fragmenta quæ supersunt, inspiciamus, deprehendemus illa ad imitationem evangelicorum canonicorum elaborata fuisse. Animadvertendum etiam à Frereto multum amplificari numerum evangeliorum apocryphorum. Nam etsi quinquaginta hujusmodi librorum titulos collegerit doctissimus Fabricius, ipse tamen admonet unum idemque scriptum multiplici nomine designari. Verbi gratiâ, evangelium S. Matthei cum aliquot mutationibus et interpretatioribus dictum est evangelium Cerinthi, Carpocratis, duodecim Apostolorum, secundum Hebræos, secundum Nazaræos, Syros, Ebionitas, etc. Evangelium S. Marci dictum est evangelium Petri, Evangelium S. Lucæ, Paulo tributum est: eo, quibusdam refectis et immutatis, utebantur Marcion et Appelles, undè eorum quoque nomina tulit, etc. Hæc de evangelis apocryphis præfati, ad singula objectionis mox propositæ capita facilius respondebimus.

Ad primum igitur, dicimus traditionis ecclesiasticæ fidem nequaquam incertam effici, eò quod primis Ecclesiæ temporibus plurimi sub Apostolorum nominibus libri suppositi fuerint. Etenim libelli inficias ivimus, quin sive ex consilio fallendi, sive piâ, ut aiunt, seu potius sceleratâ fraude, libri ad religionem pertinentes subijci potuerint: imò id variis temporibus, cum magno rei christianæ detrimento factitatum fuisse novimus et deploramus. At non idcirco notabit librorum omnium auctoritas, non idcirco nulla erunt indicia, quibus libri genuini à spuris secerni valeant. Sunt profectò certa quedam et recepta ab omnibus artis criticæ peritis principia, quibus fraudes ejusmodi facile deteguntur, quæ si ad presentem controversiam accommodentur, evangeliorum canonicorum authenticitatem evidentissimè comprobabunt. Etenim librum hunc ab omni suspitione fraudis absolvunt certissimæ criticæ regulæ, quem receptum fuisse constat eo ipso tempore quo scriptus putatur, et ab iis quorum maxime intererat ne deciperentur, quique fraudem, si quæ exstîtisset, facillimè animadvertere potuissent. Jam verò constat ex suprâ dictis libros novi Testamenti ab ipsâ Apostolorum ætate communi ecclesiarum omnium consensione receptos fuisse, quamvis ecclesiæ illæ nec doctrinam sibi ab Apostolis traditam, nec epistolâs ad se ab iisdem missas ignorare possent. Falso-

rum evangeliorum longè dissimilis est fortuna. Illa neque ab omnibus, neque à primâ Ecclesiæ origine admissa fuerunt: eorum nulla mentio occurrit apud Patres apostolicos, Barnabam, Clementem, Ignatium, Polycarpum: qui verò eorum primi meminerunt Irenæus, Tertullianus, Origenes, iis simul utpotè recentibus figmentis auctoritatem omnem adjudicant. Quæ de re præter ea quæ diximus, luculentum Serapionis Antiocheni testimonium exstat apud Eusebium Hist. Eccles. l. 6, cap. 12: *Nos, inquit, et Petrum, et reliquos Apostolos, perinde ac Christum ipsum suscipimus, sed quæ nomen illorum falsò inscriptum præferunt (loquitur de evangelio quodam sub Petri nomine vulgato), ea nos, utpotè gnaricæ periti, repudiamus; quippè qui compertum habeamus, ea nos à majoribus minimè accepisse.*

Duplex erat, uti suprâ observatum est, evangeliorum apocryphorum genus. Quæ ab apostolicâ doctrinâ non abhorrebant, mirum non est si fidem apud nonnullos obtinuerint. Quamvis ab auctoribus scripta essent nec satis certa, nec satis cognitâ, plurima tamen Christi dicta vel facta in evangelis canonicis prætermissa continebant, quæ certâ et antiquâ traditione innotuisse supponi haud immeritò poterant. Neque forsân Petri, Jacobi, Thomæ, Bartholomæi aliorumque Apostolorum nominibus eo consilio scripta erant, ut iis Apostolis tanquam veris auctoribus tribuerentur, sed conjici potest hæc ab aliquo Petri, Jacobi, Thomæ discipulo conscripta, ipsorum nominibus insignita fuisse, eò quod ipsam Apostolorum illorum doctrinam referre existimarentur. Contrâ verò evangelia ab hæreticis vel ficta, vel interpolata, statim atque innoverunt unanimi ecclesiarum judicio, veluti nova et majoribus incognita repudiata sunt. Neque verò quisquam mirari debet quod in ejusmodi fraudibus fanatici novatores præsidium suis opinionibus quæserint. Quibus enim *propositum fuit aliter docendi, ut aiebat citatus mox Tertullianus, eos necessitas coegit aliter disponendi instrumenta doctrinæ.* Hæc igitur et similia librorum suppositiorum exempla nihil prorsus offiiciunt librorum canonicorum authenticitati, illudque Frereti dictum primos Christianos quibusvis fraudibus credulos se præbuisse, non minùs falsò quam contumeliosè assertum est. Cum enim primi illi Christiani à teneris annis non christianæ religionis principiis imbuti, sed in religione judaicâ, aut in idololatriæ superstitionibus instituti fuissent, religionem novam, peregrinam, molestissimam cum certo fortunarum et capitæ discrimine amplecti non debuissent, nisi omnibus, ut in re gravissimâ fieri solet, diligentissimè perpensis et exploratis.

Ad secundum, dicimus quatuor quæ supersunt evangelia, sola ex tot aliis servata fuisse, quia sola authentica erant, cætera vel spuria, vel incerta. Id quamvis ex dictis satis constat, evidentius tamen erit, si attendamus ad summam illam diligentiam quæ in secernendis genuinis et adulterinis scriptis primi Ecclesiæ Doctores sui sunt. Frequens apud ipsos occurrit distinctio librorum in *genuinis, adulterinos et incertos.* Eos solummodò pro genuinis habebant qui 1° do-

ctinam exhibebant consentientem tum doctrinae Apostolorum, tum disciplinae in ecclesiis antiquioribus ex Apostolorum institutis receptae; qui 2° confirmationem habebant ex unanimi consensu et testimonio omnium ecclesiarum, earum praesertim quas Apostoli ipsi erexerant ac gubernaverant; qui 3° in stylo et orationis contextu morem, ingenium et veluti manum Apostolorum referebant. Triplicem hanc critices regulam, qua nihil severius certiusve desiderari potest, commendatam invenimus apud S. Irenaeum, Tertullianum, ac praesertim Eusebium, *Historiae Ecclesiasticae* lib. 5, c. 25. Inter adulterinos rejiciebantur libri illi quorum doctrina ab apostolica fide manifestò dissentiebat; qui verò in hoc peccare non videbantur, et tamen ex unanimi ecclesiarum consensu confirmationem sanctionemque non habebant, illi inter dubios et incertos collocabantur. Majorem certè diligentiam in investigandâ librorum sacrorum origine afferre non potuerunt ecclesiae Christianae praesides. Equidem in eo quò nunc utimur volumine, libri nonnulli reperiuntur qui aliquandù pro incertis habiti sunt; at hoc ipso quàm maximè efficitur nulla in sacrum canonem scripta relata fuisse, nisi de quorum origine certissimè antea constitisset. Libri enim deuterocanonici, quamvis à pluribus nobilioribusque ecclesiis reciperentur, quia tamen non admittabantur ab omnibus, dubii et incerti remanserunt, donec re plenius eliquata, et collatis saecularum ecclesiarum traditionibus et antiquissimis monumentis, compertum est eos ab illis auctoribus profectos esse, quorum nomina praeferebant: adeò ut, si quid in illo examine instituendo peccatum sit, nimis certè severitatis, potiusquàm praecipitis iudicii accusandi sint qui componendo sacrorum librorum canonem praefecerunt, si quidem in eum canonem plurima scripta non retulerunt, quorum origo apostolica certis deinde testimoniis comprobata est.

Aliqua igitur, eaque optima ratio afferri potest, quare ex tot evangelis quatuor duntaxat asservata fuerint, supremamque in ecclesiis omnibus auctoritatem obtinuerint. Profectò religiosâ Fidelium veneratione digna erant, si modò constabat hæc ab iis scripta fuisse quibus tribuuntur. Id verò nunquam certius ac facilius constare potuit, quàm primis temporibus, cum superessent plurimi qui Apostolos et Apostolorum litteras autographas viderant. Quæ cum ita sint, praesens controversia legitimo jamdudum ac supremo iudicio definita est, nec jam audienti sunt qui publicam tot saeculorum fidem levissimis dubiis ac frigidis conjectationibus labefactare se posse arbitrantur. Observant adversarii ecclesiam Christianam ab ipsâ suâ origine in varias oppositasque haereses scissam fuisse, quarum unaquæque libros doctrinae suae consentientes habebat: addunt obsolevisse jamdudum maximam librorum illorum partem, ac supervisse solummodò eos qui sectæ dominatrici, ecclesiae scilicet Catholicae favebant. Verùm, inquirunt, si vicissent Basilidiani, Marcionite, aut Carpocratiani, eorum libri remansissent, nostraque evangelia vel omninò interiissent, vel inter apocryphos recenserentur. Doctam sanè et judi-

cio plenam observationem! Quasi verò non evidentissimum sit ecclesiam Catholicam, inter illos haereseon fluctus, ideò immotam stetit, quia sectis omnibus antiquior, in orbe universo diffusa, ut de miraculo illius in sinu editis nihil dicam, puram sinceramque Christi doctrinam, genuina Apostolorum scripta, ac ministerii successionem absque ullâ intermissione ab Apostolis ductam constanter retinuerat. Quasi evidentissimum non sit libros, quibus hodiè utimur, non idcirco pro canonicis haberi, quia caeteris extinctis soli nunc supersunt, sed potius solos superesse, dum caeteri omnes interierunt, quia soli originem apostolicam sibi vindicare poterant. Hæc in re accidit, quod in aliis evenire solet: mendacium tractu temporis evanuit, dum veritas singulis diebus invalescens, sola tandem superstes remansit.

Ad tertium objectionis caput, negamus valere pro evangelis apocryphis argumenta quibus evangeliorum canonicorum authenticitatem probavimus. At 1° quidem evangelia canonica nec viventibus, nec mortuis Apostolis subijci potuisse multiplici ratione ostensum est: apocrypha verò, si non viventibus et ecclesiae supremæ auctoritate regentibus Apostolis, iisdem facto functis in lucem prodire potuerunt, seu bonâ fide, ac sine ullo fallendi consilio ab Apostolorum auditoribus scripta essent, seu ab hæresiarchis per fraudem et in odium doctrinae catholicae confecta. Verùm libri illi à privatis et obscuris hominibus conscripti, nec diù, nec apud multos parem evangelis canonicis fidem obtinuerunt, non in publicis Christianorum conventibus inter sacrorum solemnia lectitabantur, non ad celebres ecclesias Apostolorum nomine missi ferant, non ad eos veluti ad communem fidei normam Christiani provocare solebant, non denique admittabantur ab ecclesiâ Catholica, quæ sectas omnes antiquitate et a saecularum numero vincebat. 2° Primis Ecclesiae saeculis Christiani quàm plures librorum nostrorum authenticitatem fuso sanguine comprobaverunt, neque testimonii illius, quod urget eloquentissimus Abadie, vim ulla tenens infringit Freretii observatio. Haud abnueri- mus equidem evangelia apocrypha scripta à Christianis et supposita fuisse: demus etiam, si placet, eorum auctorum nonnullos pro fide christianâ mortem oppetiisse, quamquam id gratis omnino supponatur. At negamus eos haberi posse veluti impositos qui vitæ dispendio confecti à se fraudem defenderint. Etenim libri illi, ubi supra observavimus, non malo dolo, ut plurimum, et animo fallendi scripti erant, nec proinde eorum auctores falsarii audire merentur. Deinde librorum illorum scriptoribus tormenta admovebantur, ut Christianæ religioni nuntium mittere, non verò ut evangeliorum apocryphorum, de quibus Pagani vel non audierant, vel certè parùm curabant, auctoritatem rejicere cogerentur, proindeque fidei christianæ sanguine suo litabant, non verò structi à se fraudibus, si tamen sanctissimi martyres in aliquam fraudis suspicionem venire possint. Illius certi criminis hæreticos insimulare multò æquius est, cujus illos arguant Patres antiquissimi, quorum testimonia supra retuli-

mus. At illi priorum seculorum hæretici nedum suos errores librosve à se confictos profuso sanguine confirmarent, contrà nihil non moliebantur ut suos asseclas à morte pro Christi confessione obeundâ deterrent, uti Patres plurimi observaverunt, atque inter alios Tertullianus, qui adversus hunc illorum errorem librum *Scorpiaci* edidit.

Obj. 1°: Canon Scripturarum novi Testamenti confectus non fuit, nisi 60 annis post Christi mortem; imò verò quidam opinantur editum tantùm fuisse Adriano imperante, circa annum aerae Christianæ 117. Ergo, etc. — Deindè plures sunt in N. T. libri, quos ut divinos ac genuinos omnes Christiani non agnoscunt: sic à Protestantibus rejicitur Epist. ad Hebræos, Epist. S. Petri, Jacobi, Judæ, etc. Ergo, etc. — Tandem nihil evincere potest Traditio seu testimonium Christianorum; quis enim admittatur iudex in propriâ causâ? Ergo, etc.

Resp. ad primum: Neg. cons. Liqueat Canonem seu collectionem librorum N. T. fieri non potuisse, antequàm existerent *omnes* libri: porrò, juxta eruditorum sententiam, *omnes* conscripti non fuere ante an. aerae vulg. 97, sed ab anno 40 usquè ad illam epocham variis temporibus occasionibusque editi sunt. Irredere-mus certè eum qui plura Tullii opera negaret esse genuina, quia collectio omnium ejus scriptorum confecta non fuit, nisi multis annis post priorum editionem: ergo à pari, etc.

Ad secundum: Quædam sunt de quibus litigant eruditi, an genuini sint Tullii fetus: ergo nulla sunt authentica Tullii opera. Quem talis ratiocinii non pudeat?

Ad tertium: 1° Non modò Christianorum, sed etiam paganorum, Celsi, Porphyrii, aliorumque testimonia nobis suffragari confectum est. 2° Quis in iis, quæ ad regimen, leges, consuetudinesque domestica instrumenta pertinent, audietur, nisi populus ipse vel familia cujus sunt? 3° Christiani, ut jam pluries observavimus, antequàm religioni nomen darent, Pagani erant vel Judæi; adeoque omnibus inbuti præjudiciis, quæ secum importabat ea conditio: ergo non fuere iudices in propriâ causâ; aut si fuerint, contra seip-sos definierunt eorumque testimonium ipsi Paganorum testimonio æquivalet (1).

ARTICULUS II.

De integritate librorum novi Testamenti.

Si ageremus tantùm cum incredulis ad fidem christianam adduceadis, probatâ semel authenticitate librorum novi Testamenti, non tanti referret, expendere an hi libri ad nos pervenerint integri. Quippè libri illi nihil fermè aliud continent quàm doctrinam Christi, et narrationem miraculorum ab ipsomet Christo aut Apostolis in doctrinæ illius confirmationem editorum. Cùm igitur iis miraculis præsertim offendantur Deistæ, meliùs profectò illi causæ suæ consulent, si dicant libros evangelicos ex integro suppositos fuisse,

quàm si nobiscum ipsis auctoribus consentientes, de solâ integritate litem moveant. Tam multa etenim, tam crebra in iis libris prodigia referuntur, ut si hæc præ-posterâ manu genuinis Apostolorum scriptis asserta fuisse dicantur, jam nihil fermè in evangeliiis superfuturum sit, quod ipsis auctoribus tribui valeat. Attamen dicemus de novi Test. integritate, ad majus discussionis complementum et ad tuendam causam Ecclesiæ catholice contra novatores, qui ex his libris quædam loca vel retrahere vel mutare audent in patrocinium sui erroris, sub prætextu quod contigerit aliqua interpolatio.

Cæterùm in asserendâ librorum sacrorum integritate, non ita anxie religiosi sumus, ut defendamus nullum proorsû, nequidem levissimum mendum in eos irrepere potuisse. Cùm enim ipsa Apostolorum autographa exemplaria jam pridem amiserimus, nec nisi apographa ex aliis apographis descripta supersint, quod aliis omnibus antiquis libris accidit, hic etiam contigisse necessarium est, ut videlicet varias lectiones et menda plurima librariorum incoçitantia, vel etiam ignorantia pepererit. Neque casum hunc à sacris codicibus avertere debuit divina providentia, qui et sine perpetuo miraculo præcaveri non potuisset, et Scripturarum integritati nihil officit. Ut eam observat Ludovicus Cappellus *Criticæ sacræ* l. VI, cap. 5, non libri sacri labascere apud nos debet auctoritas, nisi periculosus error subindè in eo habeatur, et quidem ita ut ex eodem revinci atque confutari non possit. Veritas et integritas verbi Dei non est metienda aut æstimanda ex ejusmodi variarum lectionum minutis, neque ex eis periclitatur.

PROPOSITIO. — *Libri novi Testamenti integri et incorrupti ad nos venerunt, seu nullam in rebus saltem alicujus momenti interpolationem passi sunt.*

Probatur tum fide Christianorum constanti et publicâ, tum testimoniis scriptorum ecclesiasticorum, tum manifestâ sententiæ oppositæ vanitate et repugnantia.

Argumentum primum, *ex publicâ et constanti Christianorum fide*. Antiqua, constans, solemnissimæ ecclesiarum omnium fides evidentissimè demonstrat libros novi Fœderis ab iis auctoribus profectos fuisse quorum nomina præferunt. Atqui eadem fides libros eosdem ab omni interpolationis suspitione immunes facit. Fidem ex publicâ illâ fide quâ Christiani omnes novi Fœderis libros veluti genuina Apostolorum scripta admittent, tria sequuntur quorum unumquodque certissimè efficit libros illos nec fuisse interpolatos, nec potuisse interpolari.

Sequebatur 1° libros novi Testamenti summo venerationis sensu excipi à fidelibus qui in illis fundamenta religionis, puramque divini sui legislatoris doctrinam à scriptoribus divino spiritu afflatis propositam deprehendere se arbitrabantur. Singularem hanc à Christianis omnibus reverentiam iis libris exhiberi postulabat ipsa librorum illorum natura, ac reipsâ nunquam non exhibitam fuisse innumera historiæ ecclesiasticæ

(1) Tuvache, de *Authent. nov. Test.*, obj. 4°.

monumenta declarant. Cùm jubente Diocletiano, sacrorum librorum exemplaria in ecclesiis sacrariis, in ipsis domibus et cubiculis diligentissimè conquirentur, plurimi martyres, ne illa in infidelium manus venirent, mortem oppetere non dubitaverunt; et qui mortis aut exilii metu victi sacros codices tradiderant, non nisi post exantlatos longæ pœnitentiæ labores ad communionem ecclesiasticam admissi fuerunt. Porrò is esse debuit primus potissimusque religiosæ illius erga sacros codices venerationis fructus, ut Christiani, studiosissimè providerent, ne quis vel incuriâ, vel animo fallendi eos corrumpere. Refert Sozomenus *Historiæ Ecclesiast.* l. I. cap. 14, in ecclesiâ quâdam plebem universam graviter commotam fuisse, eò quòd episcopus evangelium exponens, voculam unam, illæso tamen loci illius sensu, inani elegantix studio emendare ausus fuisset. Verebatur Hieronymus ne, si novam aggredereetur librorum sacrorum versionem, in se indignationem concitaret. *Pius labor*, inquit Epistola à Damasum summum pontificem, *sed periculosa præsumptio; ... quis enim doctus pariter vel indoctus, cùm in manus volumem assumpsisset, et à salivâ quam semel imbibit viderit discrepare quod lectilat, non statim erumpat in vocem, me falsarium, me clauitans esse sacrilegum, qui audeam aliquid in veteribus libris addere, mutare, corrigere?* Tanta videlicet erat Christianorum in libros suos reverentia, ut ne verbum quidem, etiam cùm sensus in tuto esset, immutari æquo animo paterentur.

2° Ex eadem publicâ fide sequebatur libros novi fœderis vulgarissimos ac familiari Christianorum omnium usu tritos esse. Id cùm per se verisimillimum sit, tùm etiam seculorum omnium, omniumque populorum qui religioni christianæ nonpè dederunt historiâ certissimè constat. Imò ipsâ ætate Justinî Martyris, mos in Ecclesiis omnibus jam invaluerat, ut in sacrorum celebratione pars aliqua librorum apostolorum palam recitaretur, et ordo Clericorum institutus est qui illo *lectorum* munere fungerentur. Jam verò si quò magis liber aliquis vulgaris ac notus est, eò minùs illius integritas sollicitari possit, integri præ cæteris et incorrupti procul dubio habendi sunt libri Christianorum, qui statim atque in lucem prodierunt, per orbem universum diffusi variasque in linguas translati fuerunt. Certè, si quis ætate nostrâ vel unicum novi Testamenti voculam depravare auderet, quàm subitâ Christianorum omnium, omniumque sectarum indignatione, quàm unanimi reclamazione hominis illius temeritas castigaretur! at quò ætate nostrâ non liceat, neque etiam præteritis temporibus licuisse existimandum est.

3° Denique ex fide publicâ Christianorum sequebatur controversiam omnem quæ ad fidem aut disciplinam moralem ecclesiasticamve pertineret, auctoritate librorum novi Testamenti componendam esse. Cùm igitur nullo unquam tempore christiana doctrina adversariis caruerit, cùm præter Paganos et Judæos, ipsa Apostolorum aetas hæreticos quàmplures Ecclesiæ infensissimos tolerit, cùm singula propè Christia-

nismi dogmata ab hominibus superbis vel indoctis impugnata fuerint, nullus fermè librorum sacrorum locus est, nulla sententia, nullus apex quem sive orthodoxi, sive hæretici maximâ diligentia non ponderaverint. Utrique ad ea scripta provocabant, utrique disputationis aciem in iis collocabant, utrique pari curâ invigilabant ne quid iis adversariorum dolo insereretur, aut detraheretur. Atqui fieri non poterat, ut tot diversarum oppositarumque partium homines vel in fraudem eandem consentirent, et communicatis secum consiliis Scripturas depravarent, vel si id ab aliquibus attentatum fuisset, cæteri tantum facinus non dissimularent solùm, verùm etiam interpolationem inimicis manibus inductam in codices suos referrent. Eadem igitur fides quæ librorum novi Testamenti originem apostolicam adstruit, eorum etiam integritatem asserit.

Argumentum secundum, *ex scriptoribus ecclesiasticis qui ab Apostolorum ætate continuatâ serie sibi successerunt.* Scriptores illi non solùm testes sunt quàm religiosâ veneratione Christiani libros sacros prosequerentur, et quantum proinde ab omni eorum vitandorum consilio abhorrent, sed etiam ex eorum operibus evidentissimè demonstratur libros novi Testamenti hodiernos eosdem penitus esse qui olim erant, eandem historiam, doctrinam eandem, imò easdem plerùmque voces nobis referre quas olim in remotissimâ antiquitate et in ipsâmet origine referebant. Et enim in tot editis à se operibus, sancti Patres, non modò creberrimam librorum novi Testamenti mentionem injiciunt, sed ex iis sententias quàmplures et satis proluxa interdùm testimonia exscribunt, quibus dictis suis robur et auctoritatem adjiciant; ad eò ut si casu aliquo omnes ad unum novi Testamenti codices interirent, singuli fermè librorum sacrorum versiculi in scriptis sanctorum Patrum disjecti reperirentur, et ex iis in unum collectis exurgeret aliud novi Testamenti exemplar integrum, et nostro simillimum.

Atqui hoc ipsum evidentissimè demonstrat codices evangelicos ab omni semper non solùm interpolatione, sed etiam interpolationis periculo innumes fuisse. Enim verò, si uti minimè dubium est, Scripturæ loca ab antiquis Patribus laudata, cum exemplaribus nostris omnimò consonent, vel dicendum est eadem fraude exemplaria nostra et scripta Patrum omnium corrupta fuisse, vel fatendum exemplaria hodierna simillima esse eis quibus utebantur olim Augustinus, Origenes, Tertullianus, Irenæus, Ignatius, Clemens Romanus, ac proinde iis etiam quæ Apostoli propriâ manu scripserant. At prius factum fuisse dici nequit, tum quia consilium illud omnia Patrum scripta interpolandi neque ab eodem falsario, neque à pluribus, neque eodem tempore, neque diversis temporibus iniri et ad exitum perducti potuisse manifestum est; tum quia si in sanctorum Patrum operibus textus adulteri pro veris ac genuinis suppositi fuissent, nulla in iis constantia reprehenderetur, nulla orationis series, nulla vis argumentorum, sed perturbatio maxima, imò perpetuum delirium. Cùm enim sancti Patres Scri-

pturarum testimonia in doctrinæ suæ confirmationem afferre soleant, si in eorum operibus testimonia illa deinceps corrupta fuisse dicantur, jam pro argumentis probativis inducta sunt argumenta causæ suæ vel adversa, vel saltem inutilia, eorumque sententiæ contrariæ atque inter se repugnantes videri debent. Præterea series illa scriptorum ecclesiasticorum ab Apostolorum ævo haud nunquam interrupta novi Testamenti integritatem pro singulâ quâque ætate indubitatam efficit. Quippè dubium non est quin Patres qui quarto, verbi gratiâ, Ecclesiæ seculo florebant, iisdem uterentur librorum sacrorum exemplaribus quibus usi fuerant Patres seculi tertii, cum eandem in utroqueque scriptis doctrinam inveniamus. Sic etiam Patres tertii seculi novi Testamenti libros à decessoribus acceperant, isti verò ab Apostolis Apostolorumve discipulis; atque hinc exsurgit traditio constantissima et firmissima scriptorum qui ab Apostolorum temporibus usque ad ætatem nostram librorum novi Testamenti tum authenticitatem, tum integritatem testimonio suo invictè demonstrant.

Argumentum tertium, *ex manifestâ sententiæ oppositæ vanitate et repugantiâ*. 1° Sententia illa jure vanitatis damanda est quæ cum evidentissimis rationibus probari deberet, nulli tamen vel etiam levissimo argumento innitur. Atque ejusmodi est opinio eorum qui libros novi Testamenti corruptos aliquandò fuisse defendunt. Etenim si summo jure agere velimus, fides illa quâ Christiani libros suos veluti genuinos et integros suscipiunt, legitimum sanè præjudicium est à quo discedere illi non debent, nisi certissima in contrarium argumenta afferantur. At nihil afferunt adversarii quo opinionem suam non modò certam, sed etiam probabilem efficiant; nisi fortè dicant ob ipsamet antiquitatem librorum novi Testamenti, suspectam sibi videri eorum integritatem. Verim si hujusmodi ratio valeat, in suspicionem venire debent monumenta omnia præteritarum ætatum, neque libri illi quos Homeri, Demosthenis, Ciceronis, Taciti nominibus inscribimus, Homerum ipsum, Demosthenem, Ciceronem nobis representare existimandi sunt. Præterea si libri evangelici antiqui admodùm sint, non minùs antiqua est Christianorum erga libros eosdem reverentia, quâ ab omni adulteratione incolumes semper servari debuerunt. Non ipsa temporum antiquitas monumentum aliquod suspectum ac incertum facit, sed eorum obscuritas, quandò videlicet non satis constat monumentum illud omnibus retrò seculis agnitum ac pro certo habitum fuisse. At quamvis decimum et octavum suat seculum ex quo scripti sunt libri novi fœderis, haud minùs nobis notè sunt, ac si ætate proximè elapsâ in lucem primùm prodiiissent, propter constantem, publicam, certissimam Ecclesiæ christianæ traditionem, quæ intervallum omne quo ab Apostolis distamus implet, atque itâ quodammodò tollit. Igitur vana est, eoque título, etiamsi argumenta alia nobis non suppetent, rejicienda adversariorum sententia.

2° Eadem sententia manifestò absurda est, ac plurima involvit quæ nec dici, nec fingi ullâ ratione pos-

sunt. Ponamus enim verò libros novi Testamenti in rebus quæ ad fidei vel historiciæ substantiam spectant, hoc enim adulterationis genus defendere tenentur adversarii, vitiatos et interpolatos fuisse; quæremus utrùm id ex industriâ aut casu fortuito et temerè factum fuerit, utrùm omnia ad unum exemplaria vel aliqua duntaxat corrupta fuerint, utrùm viventibus adhuc Apostolis, aut post eorum mortem, et quo tandem tempore, quæve in ecclesiâ id primùm contigisse dicendum sit; quæremus etiam utrùm omnium ecclesiarum pastores in fraudem conspiraverint, aut fideles ipsi eam probaverint, vel dissimulaverint, vel non animadvertierint; utrùm unus exstiterit tanti sceleris auctor, an plures, iique nùm Christiani fuerint, nùm Pagani, nùm Judei, nùm Orthodoxi, nùm Hæretici. Quæ profectò quæsitæ omnia ejusmodi sunt, ut quidquid respondeant adversarii, eos absurda loqui, ac innumeris implicari contradictionibus omninò oporteat, prout attendenti et singulas hypotheses exploranti facillè patebit.

Obj. 1°. Multiplici ratione constat libros novi Testamenti vitiatos et adulteratos fuisse. Etenim 1° plura testimonia veluti ex evangelicis descripta antiqui Patres laudaverunt, quæ in hodiernis codicibus desiderantur. 2° In exemplaribus hodiernis novi Testamenti nonnulla et quidem gravissimi momenti extant, quæ primigenio textui assuta fuisse videntur. Nam tradunt Gregorius Nyssenus, Hieronymus et Euthimius in antiquis codicibus non reperiri ultimum caput S. Marci, in quo Christi resurrectio describitur. Constat etiam in perisque codicibus grecis, et in codicibus latinis antiquissimis et melioris notæ, non legi factum mulieris adulteræ, neque in exemplaribus hodiernis habemus, Joan. 8, neque versiculum illum primæ Joannis Epistolæ, cap. 5: *Tres sunt qui testimonium dant in celo, Pater, Verbum et Spiritus sanctus, et hi tres unum sunt*. At nemo non videt illas interpolationes ad ipsam historiciæ et fidei substantiam pertinere.

Respondeo ad primum: Negamus desiderari in hodiernis codicibus testimonium ullum quod antiqui Patres veluti à scriptis apostolicis expressum laudaverint. Equidem plurima Scripturæ loca non totidem verbis jacent in sacris codicibus et in Patrum scriptis: at illa lectionum diversitas nullam interpolationis suspicionem inducere debet. Cum enim antiqui Patres varia Scripturarum testimonia memoriter, plurimum, appellarent, ea interdum mutatis vel inversis, additis vel omissis quibusdam verbis, recitabant. Sæpè etiam ad Evangelii facta, vel ad Christi Apostolorumve sententias alludunt tantum, suaque verba cum verbis sacris intermiscunt, quod etiam apud nos scriptores mystici et concionatores facere consueverunt. Quòd si unum alterumve Christi dictum, quod in Evangelicis nullo modo extet, veluti istud, *probi numularii estote*, à quibusdam Patribus laudatum fuerit, illud non ex Evangelicis canonicis descriperant, sed acceperant vel à sincerâ et recenti traditione, vel fortè legerant in libro quodam apocrypho ex eorum genere qui primis seculis aliquo in pretio habebantur.

Ad secundum: Dicimus exemplis quæ ab adversariis proferuntur, neque elevari vim argumentorum nostrorum, neque suspectam dabiamque effici scriptorum apostolicorum integritatem. Etenim si dederimus versiculum unum aut alterum nostris codicibus assumptum fuisse, aut non habere eamdem cum aliis auctoritatem propter lectiones manusccriptorum codicum diversas, num idcirco sequetur cætera omnia pro dubiis habenda esse, quæ unanimi exemplarium omnium fide comprobata sunt? nec verò, uti monuimus, novi Testamenti integritatem ita propugnamus, ut hodiernos codices omnis prorsus mendæ expertes esse velimus. Id neque postulat causa quam defendimus, neque patitur naturalis rerum conditio. Id unum dicimus et probamus, nullam in scriptis apostolicis vel factam fuisse, vel etiam fieri potuisse immutationem quæ alicujus momenti esset, id est, quæ vel ad historiam hanc, vel ad substantiam dogmatis pertineret. Atqui exempla ab adversariis in medium prolata hujus certè generis non sunt. Ulteri versus S. Marci continent equidem narrationem resurrectionis et ascensionis Christi, quæ facta procul dubio sunt gravissima. At cum in tribus reliquis Evangelii, in Apostolorum Actibus et Epistolis sæpius referantur facta illa aut supponantur, eorum certitudini nihil addit aut detrahit testimonium aut silentium D. Marci, quem abundè certò scimus hæc factis, in quibus tota posita est religio Christiana, fidem præbuisse. Historia mulieris adulteræ non inducit novum aliquod dogma, neque factum illud tanti est momenti, ut sine illo historia evangelica et fides Christiana stare vel defendi nequeant. Versiculus denique primæ Joannis Epistolæ: *Tres sunt qui testimonium dant in cælo*, etc., quamvis ad astruendum dogma sanctissimæ Trinitatis plurimum valeat, non tamen necessarius dici potest, cum alia non minus luculenta in aliis novi Testamenti libris testimonia reperiantur. Etiam si igitur triplex ille locus adulteræ manu scriptis apostolicis insertus fuisset, non idcirco dubia efficeretur scriptorum illorum integritas.

Verùm dicimus 2° nullâ satis firmâ ratione probari triplicem hunc locum spurium et institutum esse. Plurimi equidem laudantur codices manuscriti, sed neque antiquiores, neque melioris notæ, in quibus loca illa desiderantur, multoque probabilis est ea in genuinis exemplaribus temerè expuncta fuisse, quàm iisdem fuisse addita.

Etenim quod Marci Evangelium atinet, ultimum illius caput integrum agnoscunt Latini interpretes, Syrus, Arabs, et cujus pro suâ antiquitate magna esse debet auctoritas, Irenæus, l. 3 *adversus Hæreses*. Agnoscunt etiam Eusebius, Athanasius, Augustinus, Theophylactus, etc. Omissam à Marco resurrectionis historiam quæ historiæ Christi potissima pars est, nemo facile crediderit; scriptam ab ipso, sed deperditam et ab alio partem hanc suppletam fuisse, recentioribusque codicibus insertam non minus incredibile videtur. Quapropter cur in quibusdam græcis codicibus caput illud vel integrum, vel à versu nono omissum fuerit, exscriptoribus tribuendum est, qui in hac parte

Marcum à Matthæo dissentientem existimaverunt, quia uterque diversas refert resurrectionis circumstantias. Hanc omissionis illius causam reddit Hieronymus, quanquam et falsum sit secum pugnare Matthæum et Marcum, uti facile ostendunt interpretes.

Factum mulieris adulteræ in orientalibus ecclesiis semper receptum est, ut liquet ex Tatiani et Harmonii Alexandrini *Harmonia*, quorum ille Justinus discipulus scripsit circâ annum 160, iste circâ annum 250. Quod verò in codice Syriaco et in Græcis nonnullis desideretur, oriri potuit ex duplici causâ: vel quia timebant quidam ne exindè religio Christiana apud magistratus malè audiret, neve illi putarent illo Christi facto everti ordinem judiciorum publicorum; vel quia eo tempore quo pœnitentia canonica vigeat, periculum erat ne fideles illo benignitatis Christi exemplo pravè intellecto abuterentur ad declinandas pœnitentiæ illius severissimæ leges. Quod incommodum ut præcaverent aliqui pastores, narrationem hanc obelo notari jusserunt, ne palàm in ecclesiis legeretur: obelo autem sic notatam, eoque uti dubiæ auctoritatis, præterierunt amanuenses, undè nec mirum si in plurimis codicibus desideretur.

Denique celebrem Joannis locum: *Tres sunt qui testimonium dant in cælo*, etc., non equidem legunt Syrus, nec vetus Latinus interpres, nec multi codices Græci: at legunt exemplaria antiquissima et probatissima. Codices Græci omnes tempore Hieronymi, ipso teste in prologo epistolarum canonicarum ad Eusebium, ubi insigne illud Trinitatis argumentum ab infidelibus interpretibus omissum queritur, legunt codex Vaticanus vetustissimus, Correctorium Sorbonicum, Lectionarium Græcum quarto vel quinto seculo conscriptum: codices quibus usi sunt auctores editionis Complutensis anno 1547, de quâ testatur in præfatione Ximenius cardinalis *maximam laborum partem in eo præcipuè fuisse versatam, ut castigatissima omni ex parte, vetustissimaque exemplaria pro archetypis haberentur*. Erasmus qui versiculum hunc in primâ novi Testamenti editione omiserat, ipsum re maturius expensâ deindè restituit. Huic notæ lectioni favent antiqui Patres. S. Cyprianus libro de *Unitate Ecclesiæ*, hæc habet: *Dicit Dominus, ego et Pater unum sumus, et iterum de Patre et Filio et Spiritu sancto scriptum est: Et hi tres unum sunt*; quæ illius verba citantur etiam à Tertulliano libro *contrâ Praxeam*. Eodem testimonio adversus Arianos utuntur S. Athanasius libro 1 *ad Theophilum*, sanctus Fulgentius, et Idacius qui anno 408 celebrem fidei professionem à quadringentis episcopis subsignatam Hunnerico Vandalorum regi exhibuit. Præterea versus ille ab Arianis expunctus fuit, vel ab orthodoxis per fraudem additus. At prius multò probabilis videtur; sive enim casu hoc tribuatur, proclivis erat in describendo aliquid omittere, cum præsertim primæ versus illius voces, *tres sunt qui testimonium dant*, in versu proximè sequenti repetantur, quod exscriptoris oculum fallere potuit, quàm integram pericopen textui asserere; sive dolo adscribatur, credibilis est reos fuisse Arianos quàm Orthodoxos,

tum quia major illis quàm istis necessitas fraudem adhibendi, cum si hoc testimonium genuinum sit, hoc ipso prorsus evertitur Arianorum hæresis, si verò supposititium, doctrina Trinitatis ex aliis novi Testamenti locis luculenter adstruitur; tum quia sæpius hæc in re detecta est fraus hæreticorum et nominatim Arianorum, qui teste Ambrosio, libro V. *de Fide*, cap. 7, et libro III. *de Spiritu sancto*, cap. II, alia Scripturæ loca errori suo adversa exponerunt. Quæ cum ita sint, censemus versionem hanc omnino retinendam esse.

Obj. 2°: Ab ipsâ Ecclesiæ origine, Christianos violatâ Scripturarum suarum fidei Pagani accusabant. *Quidam fidelium*, inquit Celsus apud Origenem l. III, contrâ Cels., *quasi per temulentiam permittunt sibi quidvis in permutandâ Scripturâ evangelicâ, tribus modis quatuorve aut pluribus, ut sic retractata possint negare quoties arguantur.* Quinimò Patres ipsi haud rarò conqueruntur exemplaria seu græca, seu latina ab hæreticis corrupta infinitis erroribus scatere, monentque latina ex græcis, græca ex latinis castiganda esse. *Codicibus emendandis*, inquit S. Augustinus, *de Doctr. Christianâ*, l. II. C. 14, *primitiis invigilare debet solertia eorum qui Scripturas sacras nôsse desiderant.* Verùm quâ tandem ratione constabit, ita emendatos fuisse aut etiã emendari potuisse codices quibus utimur, ut in rebus gravioris momenti à verâ et primigeniâ lectione nunquàm aberrent?

Respondeo ad primum, legi equidem apud Origenem hanc Celsi adversus Christianos accusationem: at legi etiã debet Origenis responsio. *Certè*, inquit ille, *à nemine alio Evangelium mutatum scio, præterquàm à Marcionis et Valentini, et fortassè Lucani discipulis, quod crimen non est Evangelii, sed eorum qui id temerè depravare audent.* Certè multiplici argumento suprâ ostendimus quam foret in adulterandis Scripturis veterum quorundam hæreticorum audacia: juvat tamen adjicere luculentissimum scriptoris antiqui testimonium ab Eusebio asservatum, *Histor. Eccles. l. V, c. 28: Sacras autem Scripturas audacter adulteraverunt, primitivæ autem fidei regulam abjecerunt..... atque id à me non falsò eis objici quisquís voverit facillè cognoscat. Nam si quis exemplaria illorum undique conquisita simul inter se contulerit, inveniet profectò illa inter se plurimùm dissentire. Certè Asclepiodoti exemplaria non conveniant cum illis quæ sunt Theodoti... tum Hermophilii exemplaria cum iis quæ dixi minimè consentiunt: ea verò quæ dicuntur Apollonidis ne secum quidem ipsa concordant..... Neque verò negare possunt hoc facinus à se admissum esse, cum ipsorum manu descripta sint exemplaria, neque ab illis à quibus in Christianâ fide instituti sunt ejusmodi codices accepervit, nec ostendere possint exemplaria à quibus sua illa descripserunt.*

Ad secundum, asserunt sancti Patres Evangelia ab hæreticis corrupta fuisse, illa videlicet quibus ipsimet hæretici utebantur, non ea quæ à primis ecclesiarum fundatoribus accepta in Ecclesiâ Catholica legi consueverant. Eaque Patrum querimonia nihil probat aliud nisi eos maximè sollicitos fuisse de integritate scriptorum apostolicorum, quibus si aliquid additum

vel detractum fuisset, id sacrilegii loco habebant. Aiunt etiã græca exemplaria ad fidem latinorum, et latina ad fidem græcorum restitui oportere in iis videlicet quæ levioris essent momenti, neque ullo modo ad ipsam fidem aut historiam evangelicæ substantiam perlinerent. Non enim inficiamur quin sicut in aliis libris, præsertim antiquissimis, sic etiã in novi Testamenti exemplaribus menda nonnulla deprehendi valeant, quæ librorum incuriâ in textum primigenium irrepserint. Quocirca sapientissimè et appositè admodum ad sanioris critices regulas, sancti Patres græcos et latinis codices inter se conferri volebant. Verùm quod ipsam rerum substantiam attinet, maxima semper fuit omnium exemplarium seu græcorum, seu latinorum consensus. *Nihil*, inquit S. Augustinus, l. de Uiliis. credendi, c. 5, *nihil mihi videtur ab eis (hæreticis) impudentius dici, vel, ut nitiùs loquar, incariosius et inbecillius, quàm Scripturas divinas esse corruptas, cum ita nullis in tam recentî memoriâ existantibus exemplaribus possint convincere.*

Obj. 3°: Innumere deprehenduntur in libris novi Testamenti variantes lectiones, ita ut, si quis, ait Vossius, *de Ætate mundi*, cap. II. *omnes inter se committeret codices, quot verba, totidem penè sit, inventurus discrepantias.* Reipsâ unaqueque linea suas exhibet. Millius, qui non omnes sanè codices manuscriptorum videre poterat, triginta circiter millia lectionum variantium in novo Testamento animadvertit. Quo posito quisvis perspicit quàm incerta sit lectionum hodiernarum auctoritas, quotque in primigenium textum menda irrepserint, seu datâ operâ, seu, quod lectorum respectu eòdem prorsus recidit, scriptorum amanuensium negligentia aut imperitiâ.

Resp. illâ lectionum variantium multitudinem nullo modo elevari, sed potius confirmari sacrorum codicum integritatem. 1° Quidem hinc minimè destruitur novi Testamenti integritas. Ea enim quanta quanta est variantium lectionum copia, adeò primigeniâ textûs sinceritatî nihil officit, ut quocumque modo legatur, sensus ubique idem remaneat, veluti si latinè quis legat *enim vel nam, igitur vel ergò, dicebat vel loquebatur*, ac similia: hæc enim redeunt longè maxima pars lectionum diversarum quas tantò cum studio collegerunt Capellus et Millius. Quæ verò sensum aliquatenus immutant, rarè admodum, nullæ autem, nullæ prorsus quæ vel dogma aliquod, vel factum sibi non expressum inducant. Accipe pessimum novi Testamenti exemplar, cum omnibus suis mendis, eandem penitus ex illo colliges rerum gestarum historiam, eandem doctrinam, eandem morum ac disciplinæ præcepta. Varietas non est in sententiis, sed in vocibus, adeoque in versionibus plerumque evanescit. 2° Illa quæ objicitur lectionum varietas codicum sacrorum integritatem egregiè confirmat. Etenim illius libri minùs suspecta esse debet integritas cujus plura descripta sunt exemplaria. Atqui, multitudo lectionum diversarum probat multitudinem exemplarium. Ergo et integritatem codicum.

Quòd verò libri alicuius veteris textûs eò castigatio

sit, quò plures in eo deprehendantur lectiones variantes, facillimè intelligi potest. Ponamus enim unicum detectum fuisse manuscriptum novi Testamenti codicem, cùm primùm liber ille typis mandatus est: nullas tunc habebimus varias et discrepantes lectiones, at multò minùs accurata erit editio ad fidem unius illius exemplaris facta. Cùm enim codicem omnem etiam diligentissimè exaratum pluribus mendis scaterere oporteat, menda omnia codicis illius quem unicum extitisse supposuimus, in editionem novi Testamenti referentur, neque ut plurimum vera et authentica lectio restitui poterit. At si codex alter deinde reperitur, priore, etiamsi velis, imperfectior, quia probabile non est utrumque in iisdem locis peccare, nonnulla procul dubio prioris codicis errata emendabit, genuinamque lectionem in isto depravatam non semel indigetabit, et ex utriusque collatione, exurget editio novi Testamenti multò purior quàm si codex unicus consulti potuisset. Quòd verò de secundi codicis cum primo collati utilitate diximus, id etiam dici potest de tertio cum duobus primis collato, de quarto cum tribus aliis, de quinto cum iis quatuor, atque ità de cæteris, qui cæterè quò plures erunt, eò propius ad ipsius exemplaris autographi veritatem accedere licebit. Aliudè tamen cùm unumquodque exemplar proprias habeat lectiones propriaque menda, statim intelligitur crescere in immensum pro numero exemplarium inter se collatorum varias et discrepantes lectiones. Itaque multitudo illa lectionum variantium quæ in novo Testamento deprehenduntur, nedùm illius fidem elevet, eam potiùs luculentissimè demonstrat. Nec verò de libri veteris cuiuscumque integritate aliter constare solet. E scriptoribus profanis eos maximè corruptos et mutilos animadvertimus, quorum pauciora inventa sunt exemplaria manuscripta. Hesyehius, verbi gratià, et Velleius Paterculus scateant lacunis et erroribus quæ expleri et emendari non potuerunt ob penuriam codicum manuscriptorum. Contrà, Terentii comædiæ, inter alios remota: illius antiquitatis libros, integrè ad nos pervenerunt, quamvis in variis codicibus ingentem lectionum diversarum copiam critici deprehenderint, seu potiùs quia tantam lectionum varietatem deprehenderunt.

Obj. 4°: Certum est libros novi Testamenti dedità operà interpolatos, subindè castigatos et emendatos fuisse studiò Anastasii imperatoris. Apertum est hanc in rem testimonium Victoris Tunonensis, cujus in *Chronico* hæc verba sunt: *Messalà viro clarissimo consule, Constantinopoli jubente Anastasio imperatore sancta evangelia tanquam ab idiotis evangelistis composita reprehenduntur et emendantur.* Id porrò scribebat Victor Tunonensis sexto Ecclesiæ sæculo, quo scilicet regnabat Anastasius, Eadem tradit Isidorus Hispanensis: *Anastasius*, inquit, *Acephalorum errorem vindicans episcopus Chalcedonensis synodi defensores exilio damnavit; evangelia quoque tanquam ab idiotis evangelistis composita reprehendit et emendat.* Ita nec sine magnà jactatione Collins, libro inscripto: *Discours sur la liberté de penser.*

Resp. objectionem hanc non tam seriò, quàm cavillandi et moras nectendi causà ab adversariis proponi posse. Esto enim, quod tamen non satis probat scriptorum appellatorum testimonium, quorum hic in Hispanià, ille in Africà de re Constantinopoli gesta scribit: esto, inquam, vitiosa et temerata fuisse sub specie emendationis ab Anastasio imperatore evangelia nostra: constat saltem corrupta hæc evangelia nusquam vulgata fuisse, nullibi fidem invenisse. Exstant etiam unum scripta innumera sanctorum Patrum qui ante Anastasii tempora floruerunt, quorum multi evangelia perpetuis commentariis illustraverunt, in quorum libris omnes fermè novi Testamenti versiculi ac voces citantur, ita ut cum hodiernis codicibus apprimè consentiant: quo solo evidentissimè conficitur evangelia illa quæ præ manibus habemus antiquis Patribus cognita ac probata fuisse. Nisi fortè dicant adversarii interpolata etiam fuisse ab Anastasio omnia qui antea vixerant scriptorum ecclesiasticorum opera, quo nihil absurdum magis excogitari posset. Hoc etiam tempore in orbe universo disseminati, et quotidiano episcoporum omnium omniumque fidelium usu triti erant sacri codices: exstant innumera librorum novi Testamenti versiones apud populos ditissimi imperatoris græci minimè subditos. Porrò et eas versiones, et omnia hæc exemplaria ab imperatore imbecilli, quem Eutylianæ hæreseos suspicio inivsum occidentalibus præsertim fecerat, aboleri aut depravari potuisse evidentissimè repugnat. Quid igitur sibi volunt Victor et Isidorus? Hoc unum, ut nos quidem existimamus, nimirum displicuisse Anastasio, viro sic licet exigui et inepti iudicii, simplicem et incomptam evangelistarum narrationem, ideòque jusse illum, ut *evangelia tanquam ab idiotis*, id est, illiteratis, *evangelistis composita, emendantur*: quæ evangeliorum emendatio ipsum duntaxat stylum, non verò factorum aut doctrinæ substantiam afficere debebat. Verùm ille malè delicati principis conatus statim repressus est, nullumque exitum habuit, quòdquidem nullus in libros evangelicos mutationis inductæ meminerunt alii ejusdem ætatis scriptores, neque ullos ideò motus excitatos fuisse legimus. Fortè etiam insuperabili rei susceptæ difficultate deterritus Anastasius ab incepto destitit: quemadmodum, teste Gregorio Turonensi, Childericus, qui perficiendæ, ut sibi videbatur, religionis Christianæ consilium animo conceperat, à proposito recessit, cùm repugnantes sibi episcopus expertus fuisset. Aliter respondent Bentleius et Huttevilleus, sed ut nobis videtur, minùs rectè, et minùs oppositè ad testimonia Victoris et Isidori.

ARTICULUS III

De veracitate librorum novi Testamenti.

Ex demonstratà librorum novi Testamenti authenticitate, sequitur nos præ manibus habere historiam Christi et Apostolorum ab auctoribus coætaneis et plerumque rerum gestarum oculatis testibus exaratam, cuius ope post secula ferè octodecim elausa,

factis quodammodo intersumus, Apostolos loquentes audimus, eorumque testimonium paulò secùs ac illi qui ætate illa vivebant excipere ac ponderare possumus. Eò proindè controversia omnis adducta est, ut quaeratur utrùm illud Apostolorum testimonium ejusmodi sit cui nulla vel erroris vel imposturæ suspicio subsesse valeat.

Atque ut questio illa gravissima eo quo par est studio expendatur, dicemus 1° de miraculis Christo tributis et historià evangelicà universà; 2° de Christi resurrectione, quam præcipuum doctrinæ christianæ ac prædicationis suæ fundamentum fecerunt Apostoli; 3° de miraculis Apostolorum in libro Actuum descriptis.

PROPOSITIO PRIMA. — *Vera ac certissima sunt miracula Christi cæteraque omnia facta historiæ evangelicæ.*

Vel in omnium gentium annalibus nihil certi exploratique habemus, nullaque ratione facti cujusquam veritas probari valet, vel facta illa pro veris ac certissimis habenda sunt, quæ tùm ob suam naturam, tùm ob nexas ex illis consecutiones gravissima erant et maximi momenti; quæ palàm patrata sunt sub eorum oculis quorum contradicere ac fraudem redarguere plurimi intererat; quæ referuntur ab octo scriptoribus constantis rerum quas narrant, ut plurimum, oculatis testibus, viris ob omni mendacii suspicione quàm maximè alienis, qui nec ipsi decepti fuerint, nec alios decipiendi consilium inire voluerint; quæ eo ipso tempore quo error facillimè refelli potuisset, fidem obtinuerunt apud infinitam hominum multitudinem quibus imponi omninò non potuit: quæ demùm ab adversariis doctrinæ christianæ, Judæis nimirùm et Gentilibus, non modò confutata non fuerunt, sed nequidem negata, vel in controversiam adducta. Atqui ejusmodi sunt miracula Christi cæteraque omnia facta historiæ evangelicæ.

1° Miracula Christi facta erant gravissima et maximi momenti, sive spectentur in seipsis, sive eorum consecutiones attendantur. In se quidem spectata, adeò frequentia erant, adeò splendida, ut illum auctor supremum in naturam universam imperium exercere, ac suprâ humanam conditionem longè positus existimaretur. Jesum nascentem stella prænuntiât, angeli celebrant, magi adorant, Herodes expavescit: vox Patris è cælo non semel audita ipsius doctrinam comprobât. Christus tempestates sedat, variis inveteratisque morbis laborantes verbo, nutu, contactu sanat, demones fugat, mortuos etiam sepultos ad vitam revocat, modò quatuor, modò quinque hominum millia satiat, appositis paucis panibus et pisciculis. Eo moriente, sol repentè obscuratur, velum templi scinditur, terra motibus insolitis qualitur, auctori suo natura universa parentat: mox ereptus sepulcro redivivus apparet, et spectante ingenti discipulorum turbâ cælum conscendit. Procul dubio ejusmodi facta per se apta erant ad excitandam hominum attentionem, et etiãsi Christus non alium ob

finem miracula illa edidisset quàm ut potestatem suam demonstraret, ipsa spectaculi novitas et magnitudo omnium animos percillere debuerat. Verùm hæc omnia non ad stuporem solum et admirationem fiebant: iis prodigijs utebatur Christus ut probaret se divinitus missum, qui legis mosaicæ cultum abrogaret novamque religionis formam induceret, Judæorum prædicationis opinionibus, ac superstitionibus Gentilium adversâ fronte repugnantem.

Hinc porrò sequebatur miracula Christi ab omnibus tum Judæis, tum Paganis, tùm Christi ipsius asseclis spectari debuissent veluti rem maximi momenti, undè videlicet pendebat omnis de religione controversia, quâ nulla inter homines gravior agitari potest. Judæos, qui miraculorum illorum auctoritatem spreverant, nefandi sceleris reos declarabant Apostoli. *Jesum Nazarenum, inquebant, virum approbatum à Deo... hunc... per manus iniquorum affigentes interemistis; vos autem sanctum et justum negastis, et petistis homicidam donari vobis, auctorem verò vitæ interfecistis.* Christi asseclæ ob fidem illis miraculis commodatam Judæorum odio obnoxii, in fortunæ, libertatis ac vitæ discrimen vocabantur: *Deus nos Apostolos novissimos ostendit tanquam morti destinatos... Usque in hanc horam et esurimus et sitimus, et nudi sumus, et colaphis cedimur, et instabiles sumus;... tanquam purgamenta hujus mundi facti sumus, omnium perispema usque adhuc.* Gentilibus denique miracula Christi proponebantur, ut, relictis superstitionum avitarum ritibus splendidis, facillimis, cupiditatum amicis, aliam sibi religionem imponere sinerent novam, peregrinam, humilem, auctoris supplicio infamem, vitiorum omnium impatientem, quæque sectatores suos nulli periculo non obnoxios faceret. Igitur consecutiones è Christi miraculis enascentes ad omnes illius ætatis homines pertinebant; ac proindè miracula Christi facta erant gravissima et maximi momenti, quæ ab hominibus ratione suâ utentibus, non nisi instituto severo examine recipi debuerunt.

II° Miracula eadem facta erant publica, notoria, manifesta, coràm infinità testium etiam infensorum multitudine, sub eorum ipsorum oculis quorum contradicere, ac fraudem, si qua extitisset, aperire maximi intererat, peracta. Publica erant ratione locorum, *neque enim, aiebat Paulus Agrippam regem alloquens, in angulo quidquam horum gestum est, sed cùm in cæteris vicis et urbibus, tùm in nobilissimâ Palestinæ civitate, Jerosolymis, in foro, in templo, diebus festis, cùm natio universa hùc ad religionis solemniam conflueret.* Publica erant ratione personarum et testium; quippè exstabant tum Jerosolymis, tum in cæteris Palestinæ urbibus et oppidis, illi omnes quos vel sanavisse, vel à dæmoniis liberavisse, vel vitæ restituisse Christus dicebatur, è quibus plurimi suis nominibus ab evangeliorum auctoribus appellati, neque obscuri, neque ignoti. Denique publica erant ratione sui: Christus non ambigua jactitabat prodigia, quæ utrùm occultis quibusdàm artibus patrari possent, utrùm vim supernaturalem ac divinam opem exposu-

larent, non satis certum atque exploratum esset. At homines variis insanabilibusque morbis affectos, leprosus, cecos, paralyticos, nullo medicamine admoto, soloque imperio curatos, mortuos etiam vitæ redditos, aliæque ejusmodi miracula nobilissima obtendebat, quibus efficiendis parem esse vel naturam, vel industriam humanam nemo sanus affirmaverit.

Præterea miracula hæc edita fuerunt sub eorum oculis quorum contradicere, ac fraudem, si qua extitisset, reterege maximi intererat, Judæorum omnium dico, ac præsertim Sacerdotum, Scribarum, Pharisæorum, qui præ cæteris Christum, ipsiusque doctrinam implacabili odio prosequabantur. Porro verisimile non est ab illâ hominum potentissimorum simul et oculatissimorum factione quidquam eorum prætermisum fuisse, quibus fraus et mendacium reteri potuissent. Non deerant testes quos interrogare licuisset: supererat mediæque in urbe, in templo versabantur illi ipsi quos Christus sanavisse dicebatur, nulloque negotio rei omnis veritas vel ab ipsis, vel ab eorum cognatis aut vicinis edisci, vel extorqueri poterat. Res ipsa magistratus admonebat ut diligenter inquirerent sive in hominum qui curati dicebantur indolem et probitatem, sive in morbos ipsos è quibus convalescerant, sive in curationem et varias illius circumstantias. Et quidem examen illud juridicum sæmel atque iterum à sacerdotibus et magistratibus tentatum legitimus; primum cum audierunt cæcum natum à Christo sanatum fuisse, deinde cum ipsis renuntiatum est de homine illo claudo omnibus noto quem Petrus et Joannes ad portam templi curaverant: at nedum ullum fraudis indicium hæc sua inquisitioneprehenderint, utriusque prodigii veritatem agnoscere et confiteri coacti sunt. Legantur Joannis caput 9 et Actuum caput 4, ubi res omnis cum iis simplicitatis, candoris et fiduciæ caracteribus narratur qui omnem ex animo dubitationem eximant. In Christi et Apostolorum miracula si non inquisierunt Judæorum principes, id tribuendum est non eorum negligentia, sed aperta factorum veritati quam intelligebant nullis artibus obscurari posse. Ea certè est natura miraculorum evangelicorum, ut etiamsi favore sacerdotum ac Pharisæorum Christus usus fuisset, vix ac ne vix quidem impetrare potuisset ut à paucis admitterentur, nisi ob manifestam rei veritatem: quantum igitur magis difficile erat ejusmodi fraudem et imposturam ad felicem exitum perducere, contradicentibus renitentibusque ex adverso illis quos divitiæ, doctrinæ fama, ministerii sacri auctoritas, opinio pietatis apud vulgus commendabant!

III° Miracula Christi referuntur ab octo scriptoribus coætaneis, rerum quæ narrat, ut plurimum, oculatis testibus; viris ab omni mendacii suspitione quam maxime alienis. Ac 1° quidem octo superesse historicæ evangelicæ Scriptores coætaneos manifestò probatum manet ex iis quæ de librorum novi Testamenti authenticitate disseruimus; neque enim hic novi Testamenti Epistolas à libris historici. sejungimus, cum facta præcipua in Evangelii vel Actibus

Apostolorum descripta, in omnibus Epistolis ubique passim supponantur, vel etiam commemorentur. Mattheus, Joannes, Petrus, Jacobus, Judas inter Apostolos Christi annumerabantur, diuturno familiarique ipsis convicto usi fuerant, prodigiorum quæ referunt testes, ut plurimum, et quodquæ ministri esse debuerunt. Nullus eorum dicere non potuit, quod in primâ sua Epistolâ præfatur Joannes: *Quod audivimus, quod vidimus oculis nostris, quod perspeximus, et manus nostræ contractaverunt de verbo vitæ... annuntiamus vobis.* Lucas equidem et Marcus collegio apostolico adsciti non erant; at eos inter Christi discipulos et comites versatos fuisse, verisimilis est Patrum sententia: saltem negari non potest quin et Christi æquales vixerint, et cum Apostolis ipsis conjunctissimi fuerint à quibus totam historiæ illius seriem ediscere potuerunt, quorum præterea jussu et auctoritate evangelia sua scripserunt, ut docent Irenæus, Tertullianus, Clemens Alexandrinus, Eusebius, Hieronymus, etc. Paulus denique Christum fortè, dum in vivis ageret, non vidit, at usus est familiari consuetudine Apostolorum, non secus ac Lucas et Marcus; deinde Christum sibi post mortem redivivum apparuisse testatur: *Novissimè autem omnium tanquam abortivo visus est et mihi*: quo posito nihil vetat quominus eum etiam oculatis testibus annumeremus. Jam verò si non sufficiat tot oculatorum testium auctoritas, videant adversarii cujusnam historiæ fides stare queat. Certè, si res nostrâ et patrum memoriâ gestas excipiamus, nulla est pars historiæ quæ tam idonee et tam multiplici testimonio innitatur. Non loquimur de Alexandri bellis et victoriis quæ ex Arriano et Quinto Curtio discimus, quorum ille sub Adriano, hic fortassè sub Theodosio Magno floruit: at Socratis gesta, quibus nihil in Græcorum annalibus certius habetur, non ut Christi historia ab octo scriptoribus coætaneis tradita sunt, sed à duobus tantum Platone et Xenophonte qui Socratis scholam frequentaverant. Igitur si miraculorum Christi testibus, quanquam pluribus, coætaneis et oculatis minimè credendum esse velint adversarii, ipsorum est argumenta afferre quibus tanta auctoritas labefactetur: tot enim testium fidem nullâ datâ ratione rejicere aut elevare non licet. Porro duplici tantum exceptione impugnari potest testium auctoritas, videlicet si quis contendant eos vel deceptos fuisse, vel esse deceptores. Videamus itaque utrùm adversus Apostolos utraque illa exceptio valeat.

IV° Circa miracula Christi, utrum patra fuissent necne, Apostoli decipi non potuerunt. Erant miracula illa, facta sensibilia, publica, manifesta, sub ipsis Apostolorum oculis edita, de quorum veritate facillimè ac certissimè constare Apostolis debuit, nisi illos omnes quotquot fuerunt, visu, tactu, auditu, omnibus denique sensibus orbatos supponamus. Quid enim? fac Apostolos rudes, ignaros, credulos fuisse quantum volueris: nùm ignorare poterant an homo sibi apprimè notus, quomodo familiariter tres annos continuos conversati fuerant, hæc vel illa opera se testibus ac sæpè subministrantibus palàm edidisset? an morbos

varii generis solo verbo, vel nutu in omnium conspectu curavisset? an seipsis videntibus ac stupentibus tempestatem sedavisset? quodque omnium maximum, an postquam publico supplicio affectus esset, et sepulcro custodibus munito inclusus, triduo post revixisset, seque conspiciendum, alloquendum, palpandum toto quadraginta dierum spatio ipsis præbuisse? Non hic de uno dumtaxat facto agitur quod brevissimo instanti peractum, aliquem suspicioni locum dare queat; sed plurima et valde diversa variisque in locis et temporibus peracta occurrunt, et ejus quidem nature, ut omnis vel dubii, vel erroris causa procul amoveatur; neque testis unus est qui hæc visa à se et penitus conspecta referat, sed plurimi, ita ut resurrectionis Christi testes non pauciores quam quingenti à Paulo memorentur. Neque etiam Apostoli homines insani aut fanatico æstu correpti fuisse videntur: quin potius eorum scripta viros gravissimos, sapientissimos, moderatissimos et judicii plenos demonstrant; quamquam et nescio an conditio humana eum ferat stupiditatis et dementiæ modum quo illos insanisse oporteret, si vera non fuissent miracula illa quæ sub oculis suis toties patrata fuisse testantur. Denique, inter hæc quæ describunt miracula, plurima ab ipsis edita referuntur, in quibus certè nullæ vel ignorantie vel deceptionis partes esse poterunt; si enim sibi imponi atque illud à magistro permiserunt, saltem ipso mortuo, non sibi in animum induxerunt prodigia illa quotidie à seipsis elici quæ nullatenus efficebantur. Ratum igitur atque indubitatum sit Apostolos circa facta evangelica deceptos non fuisse, nullamque in eo negotio fraudem admitti posse, nisi ejus ipsi vel inventores, vel saltem conscii et adjuutores fuerint.

V° Multiplici ratione constat Apostolos, ab omni fraudis et mendacii suspicione quam maximè alienos esse. Principio enim consideremus quo tempore, quibus in locis, quibus presentibus ac audientibus suam hanc narrationem instituerint. Nempe iis in locis quibus res dicuntur gestæ, iis temporibus quæ proximè secuta sunt, iis presentibus qui factorum veritatem vel falsitatem comperitissimam habere debuerunt. Singulas factorum circumstantias diligenter exponunt, quo tempore quæque res contigerit, quâ in urbe, quibus testibus sedulo notant. Appellunt nomina eorum quorum aliquæ his in factis partes fuerunt; nihil uno verbo prætermittunt eorum quibus ut historia vera confirmari, sic historia falsa protinus refelli debeat. Deinde in Apostolorum scriptis illa sinceri atque ingenui animi indicia deprehenduntur, quibus candidus et attentus lector non possit non plurimum affici, veluti quòd sibi ipsis nanquam blandiantur, sed proprias culpas sæpius referant, ingenui tarditatem et indocilitatem, dissidia intemptivè admodum inter se exorta, Petri abnegationem, incredulitatem Thomæ, cæteraque ejusmodi ex quibus sanè nullam vel laudem vel commendationem reportare poterant. Historiam ita scribunt, ut ab omni humano affectu liberi videantur, facta ipsa narrant nullâ observatione additâ quæ vel Magistri sui innocentiam demonstrare, vel invidiam

in Judæos conflare possit: nullum, quæ laus sacris auctoribus propria est, vel amoris, vel odii, vel admirationis, vel indignationis signum exhibent: diceres eos de rebus ad se minimè pertinentibus scripsisse, et nisi eorum sententiam aliudè cognitam haberemus, vix colligi ex Evangelicâ narratione posset, utrum à Christi potiusquam à Judæorum partibus steterint. Stylo utuntur candido et simplici, ut deceat homines qui testium munere funguntur, et fiduciam suam omnem collocant in manifestâ et omnibus exploratâ historiæ quam describunt veritate: at in ipsâ illâ simplicitate vis quædam traheret et energia quæ lectoris præjudiciis vacui animum afficit, et quasi invitum persuadet.

Apostolorum sinceritas in eo etiam se prodit, quòd non unum communi operâ elaboratum, sed quatuor Evangelia reliquerint à totidem auctoribus diversis temporibus composita, nec quatuor hæc Evangelia communicatis consiliis scripserint, uti liquidè probant discrepantiæ illæ et antilogiæ quas in Evangelis deprehendimus, à quibus certè diligentissimè cavissent, nisi freti veritatis conscientia, speravissent sponte suâ elucidandas fore difficultates ex diversis illis narrationibus scaturientes. Impositores, aut perfectam consensionem sectati fuissent, suamque ex condito fabulam adornavissent, aut certè in veras et nullâ ratione solvendas contradictiones incidissent; quippè mendacio proprium est ut sibi diu constare nequeat. Evangelistæ dissentire interdum videntur, quia unusquisque ex suâ, non ex aliorum conscientia scripsit, solentque homines ad diversas facti ejusdem circumstantias attendere: at illæ dissensiones veram repugnantiam et contradictionem nullibi important, sed aut evanescent diligenter adhibito examine, aut saltem admissâ facili et probabili suppositione conciliantur.

Nihil igitur in Apostolorum scriptis occurrit, undè non appareat eos ab omni fraudis suspicione quam maximè alienos esse. Id etiam demonstrat eorum in doles et totius seu vitæ, seu doctrinæ ratio ad virtutem et pietatem composita, quæ de re opportunior erit dicendi locus. Unum interim observari volumus, videlicet in hominum naturâ positum esse, ut nemo fraudem aliquam moliat, quin ex eâ aliquid mercedis, commodi, aut honoris expectet; at verò quænam commoda, quem fructum aut honorem ex suo illo fignento sperare potuissent Apostoli? Non certè vel ad opes congerendas, vel ad parandas voluptates, aut gloriam adipiscendam fictio illa valebat, sed potius tam malè consultæ fabulæ auctores non aliud præmium manebat quàm ærummæ, paupertas, opprobria, cruces, prout Christus non semel prædixerat, ipsique etiam Apostoli præsentiebant, et in primo suæ missionis ingressu nimio diversæ experti sunt. Non igitur ad præsentis vitæ commoda respexerunt Apostoli; ut enim aiebat unus ex illis, *si in hac vitâ tantum in Christo sperantes sumus, miserabiliores sumus omnibus hominibus*. Quam verò in vitâ futurâ mercedem, si modò impositores erant, sibi adpromittere poterunt, nisi supplicia mendaciorum et seditioinum artificibus debita?

At eorum fidei nullum sanè est argumentum luculentius, quàm quòd historiam à se promulgatam profuso sanguine obsignaverint. Etenim etiãsi hactenùs fallendi causas habuissent, nullas certè habuerunt probrosam et crudelissimam mortem oppetendi pro defensione fabulæ quam hominibus exitiosam Deoque invisam intelligebant : tunc certè confessione fraudis vitam redimere debuerunt, *cum veræ voces tum demùm pectore ab imo ejiciuntur, et eripitur persona, manet res.* Hujusmodi confirmationem nulla, præter Evangelicam, historia sibi vindicat; nulla est igitur cujus tam idonei testes appellari possint.

VII° Apostoli, etiãsi fallendi consilium iniissent, nemini tamen hujusmodi fabulam approbare potuissent. Impostores illi felicem fortè exitum sibi polliceri possunt qui facta peregrina, obscura, claudesina renuntiant, quorùm testimonium confutari nequit testimoniis oppositis, qui cum maximã auctoritate et doctrinæ pietatisque famã ipsi polleant, in auditores simplices, imperitos, dociles incidunt, qui fabulam venditant eorùm quibus imponere student affectibus ac præjudicatis opinionibus atemperatam, quibus denique favet, vel saltem non adversatur potestas publica ac religio in omnium animis altè defixa. Haud aliter nimirùm idololatriæ superstitiones ac Mahumetis religio propagatæ fuerunt. At verò non similia, sed planè opposita erant ea in quibus versabantur Apostoli rerum adjuncta. Facta illi renuntiabant quæ publica, notoria, manifesta fuisse oportebat, quæ non in dissità quâdam regione, undè testes accersiri non potuissent, sed in ipsâ urbe Jerosolymitanâ, non remotis ac incertis temporibus, sed heri ac nudiustertius contigerant, quæ demùm habitâ ratione circumstantiarum omnium eo ipso evidentissimè falsa videri debebant, quò eorum veritas innumeris testimoniis comprobata non esset. Apostolorum nulla certè apud Judæos auctoritas, nisi quæ esse poterat hominum ignobilium, illiteratorum ac discipulorum illius quem paulò antè veluti erroris impietatisque magistrum Judei probrosissimo supplicio affecerant. Non vulgus imperitum duntaxat et credulam plebem alloquuntur Apostoli, sed *Annam principem Sacerdotum, et Caïpham, et Joannem, et Alexandrum, et quotquot erant de genere sacerdotali* : palàm docent in urbe, in templo; doctrinam spargunt nationi universæ, sed præsertim illius principibus valdè invidiosam, utpotè quæ vera esse non possit, quin illi omnes immanissimi sceleris, interfecti videlicet Messie, rei declarentur. Non modò non utuntur Apostoli magistratum favore, sed eos sibi quàm maximè adversos experiuntur. Non in receptis ac diuturnâ consuetudine sacratis opinionibus presidium quærun, imò potius eas impugnant, habenturque ab omnibus veluti impii novatores ac eversores legis Mosaicæ tot prodigiis et oraculis confirmatæ. Verbo dicam, ex iis omnibus quibus impostorum fraudes adjuvari solent, non modò nihil Apostolorum consilium promovit, sed contrà ea omnia obstitērunt quibus opus ab iis susceptum retardari atque inpediri debuisset. Atque ita, etiãsi supponerè liceret initium ab Apostolis fuisse

consilium fallendi, constat eos nemini hæc suâ fraude imponere potuisse, sive facta ab iis proposita, sive ipsorummet Apostolorum conditionem, sive auditorum indolem, affectus, opiniones cæteraque omnia rerum, locorum, temporum adjuncta consideremus.

VII° Attamen miracula Christi eo ipso tempore quo error facillimè detegi ac refelli potuisset, fidem obtinuerunt apud innumeros homines, qui ne sibi imponeretur diligentissimè cavere debuerunt. Primò quidem miracula Christi apud ingentem hominum copiam hîdem obtinuisse tam certum est, quàm certum intrâ paucos à Christi morte annos fundatas fuisse in nobilissimis imperii Romani urbibus ecclesias. Quippè non aliâ ratione quàm certâ fide et opinione miraculorum Christi, primi illi Christiani adducti fuerunt ut novam religionem amplecterentur. At quo tempore Ecclesiæ Apostolica constitutæ sunt, nimirùm recens erat factorum evangelicorum memoria, quàm ut cuiquam error obtrudi potuisset. Jerosolymis certè undè Christiana religio in cæteras orbis partes disseminata est, supererat immensa hominum multitudo, qui de rebus illis testimonium dicere poterant, qui procul dubio palàm reclamavissent, quicquid hæc suâ publicâ reclamatione, imò silentio suo, omnem Apostolorum dictis fidem admissent. Quicumque verò iisec temporibus Christianæ religioni fidem dederunt, non modò ut id facerent nullis invitati sunt præjudiciis, vel illecebris, sed potius ab eâ doctrinâ admittendâ omni præjudiciorum et motivorum naturalium genere deterrebantur. Etenim primi Christiani omnes vel Judæorum religionem, vel gentilium superstitiones cum lacte suxerant : utrumque porrò illud hominum genus multiplici præjudicio in avito cultu retinebatur : Judæos commovebant miracula Mosis, prophetarum vaticinia, insignia peculiaris Dei in suam republicam providentiæ argumenta, synagogæ auctoritas; doctiorum potentiorumque ferè omnium sententiâ : Gentilium animos feriebant exempla majorum, sparse in vulgus oraculorum et prodigiorum opiniones, facillimus ac splendidus naminum cultus, doctrinâ præsertim genio indulgens ac voluptatis amica : omnes terrebant ac veluti à se repellebat nova religio, quæ non solum bellum indicabat vitiiis et cupiditatibus, sed etiam assecas suos in apertum discrimen vocabat. Igitur nisi supponamus eos omnes qui hæc etate, in iisque rerum adjunctis nomen apud Christianos profitebantur phrenesi quâdam et cæco furore correptos fuisse, omni certè studio atque operâ cavere debuerunt ne sibi mendaciæ ac meræ præstigiæ pro miraculis divinis venditarentur. At ejusmodi erant, uti patet ex dictis, quæ Christo tribuebantur miracula, ut adhibitâ vel levissimâ attentione statim patere an vera essent, an fraude conficta. Ex quibus istud, et nisi fallimur, decretorium argumentum nascitur : facta ea certa sunt quæ pro veris habita fuerunt ab iis qui facillimè et certissimè in eorum veritatem inquirere poterant; et quorum maximi Intererant ne in ille negotio decipi se permitterent. Atqui miracula Christi pro veris habita fuerunt tum à Judæis, tum à Gentilibus quàm plurimè quibus suppetebant omnia ad hu-

jusee quæstionis definitionem necessaria, et qui doctrinam Christianam, non aliam ob causam quàm ob compertam miraculorum illorum veritatem amplecti potuerunt; ergò miracula Christi pro veris indubitatisque etiãnum haberi debent.

VIII° Expositum mox argumentum dederunt illi qui Apostolorum dictis fidem commodaverunt: aliud nec minùs efficax dabunt ipsimet doctrinæ Christianæ adversarii. Enimverò miracula Christi ab adversariis doctrinæ Christianæ, Judeos dico et Gentiles, non modò non confutata, sed nequidem negata fuerunt; quin imò ab iis quanquàm invitis facta evangelica pro veris agnita fuisse constat. Judæi sicut ipso Christi tempore, ita et sequentibus ætatibus, Christi miracula apertè negare ausi non sunt, sed ea vel Beelzebub principi dæmoniorum, vel magicis artibus tribuerunt, eoque ipso quàm certa sibi viderentur declaraverunt. Et quidem hæc olim adversus Christi miracula defensionis usos fuisse, Scribas, Phariseos et sacerdotes liquidò constat multiplici evangeliorum testimonio, ubi sacri auctores ingenuè, pro more suo referunt Judæorum diceria et Christi responiones, ex quibus apparet nullam circà ipsam miraculorum substantiam litem exstitisse. Id etiã probat Judæorum agendi ratio, qui neque Christum, neque Apostolos fraudis convincere unquàm aggrediuntur, imò edita ab illis miracula disertè agnoscunt: *Collegerunt ergò pontifices et Pharisei concilium et dicebant: Quid facimus, quia hic homo multa signa facit? Si dinatimus eum sic, omnes credent in eum. Jusserunt autem eos (Petrum et Joannem) extrà concilium secedere, et conferebant ad invicem, dicentes: Quid faciemus hominibus istis? quoniam quidem notum signum factum est per eos omnibus habitantibus Jerusalem; manifestum est, et non possumus negare. Itaque, ut jam observavimus, nulla in Christi vel Apostolorum miracula juridica inquisitio à magistratibus instituta est, quã tamen, si modò ficta illa fuissent, nihil facilius, nihilque ad fraudem penitus exstinguendam magis idoneum erat. Facilem præsertim certissimamque fraudis patefaciendæ occasione ipsi præbuit Judæ perfidia, qui omnium Christi consiliorum particeps omnes illius artes patefacere debuit, et ejus testimonio Christum ipsum cæterosque Apostolos nullo negotio revincere poterant Judæi. Verùm nihil eos à Judâ didicisse quo Christus jure condemnaretur apparet, tùm ex totâ serie litis in Christum intentatæ, et ipsi iudicij formâ ab æquitate naturali et legibus abhorrente, tùm maximè ex proditoris ipsius confessione, desperatione et horrendâ morte: quæ omnia ab Evangeliorum et Actuum auctoribus narrantur veluti facta hesternâ, publica, ipsisque Judæis ita comperta, ut ager emptus pecuniâ illâ quam à sacerdotibus acceptam Judas in templum projecerat, vocaretur etiãnum *Haecildama*, id est, *pretium sanguinis*.*

Illam quam sacri auctores Judæis tribuunt de miraculis Christi opinionem testantur etiã scriptores Judæi, qui comminiscuntur Christum magicas artes in *Ægypto* edoctum, miracula per multa virtute ineffabilis nominis *Jehovæ* edidisse: quæ fabula quò magis

inepta est, eò magis probat quàm certa et explorata Judæis ipsis viderentur Christi miracula. Eandem magiæ calumniam plerique veteres Rabbinii instauraverunt; Maimonides verò, eorum doctissimus, argumentum è miraculis Christi petitum non aliter diluit, quàm negando miracula debuisse à Messia patrari, quo sanè effugio usus non fuisset, si cum aliquâ veri specie miracula Christi confutare, vel etiã in dubium vocare potuisset.

Verùm præ cæteris insigne est Josephi testimonium hominis Judæi et Apostolorum æqualis, quod etiãmsi à multis ut spurium aut incertum habeatur, hic tamen referendum ducimus, tum quia nihil continet Josepho indignum, tum quia illud antiqui Patres, Eusebius, Hieronymus et alii velut authenticum laudaverunt, et in omnibus codicibus manuscriptorum legitur. Exstat locus ille Antiqui. Judaicæ. l. XVIII, cap. 3: *Exo etiã tempore fuit Jesus, vir sapiens, si tamen hominem eum appellare fas est: fuit enim mirabilem operum effector, magister eorum qui verum cum voluptate accipiunt, multosque Judæorum, multos item Gentiles ad se pellexit. Hic erat Christus; quem cum Pilatus ab hominum nostrorum primoribus delatum crucis supplicio affecisset, eum tamen amare non desierunt qui primùm amaverant. Apparuit enim iis tertio die rediit, divinis vatibus, et hæc et sexcenta alia de eo miranda effatis; atque ab eo Christianorum natio ad hanc usque diem perseverat (1).*

(1) Celeberris illius testimonij authenticitatem critici plures post Osiandrum, Blondellum, Tanaquillum, Fabrum et Clericum, suspectam habent: verùm, ut nobis videtur, immeritò. 1° Reperitur in omnibus seu manuscriptorum, seu editis codicibus. Refert Baronius *Annal. ecclesiasticæ*. ad ann. 134, recondi in Bibliothecâ Vaticanâ manuscriptum codicem Josephi *Antiquitatum* hebraicè redditurum, in quo locus ille obelo confossus est, quod certè non ab alio quàm à Judæo fieri potuit. Exstat locus ille integer in versione Arabica apud Maronitas montis Libani asservatâ, *nouvelle édition de la Bibliothèque française de Duverdière, par M. de Brévilgny*. 2° Illud Josephi testimonium laudant Eusebius, *Histor. Eccles.* l. I, cap. 10, et *Demonstr. evangel.* l. III, cap. 5, Hieronymus in *Catal. Script. ecclesiasticæ*. Rufinus *Histor.* l. I, Isidorus Pelusiotes, Sozomenus, Cassiodorus, Nicephorus, etc., qui omnes varios procul dubio et vetustos codices viderant. 3° Locus ille stylum Josephi itâ accuratè refert, ut, juxta Huclii dictum, nec ovum ovo similis videatur, quàm periodus hæc reliquarum Josephi scripturatum similis est. Quod etiã ex collatis pluribus Josephi commatibus probat Carolus Daubuz, cujus de illo argumento dissertatio erudita exstat in Josephi editione Havercampiensi. 4° Josephus non solum de Joanne Baptistâ cum laude loquitur *Antiqui.* l. XVIII, cap. 1, sed etiã de Jacobo: *Ananus concilium judicum coegit, et coram eo adduxit Jacobum fratrem Jesu qui dicitur Christus, et alios quosdam, eosque veluti legis transgressores lapidandos tradidit*. *Ibid.* l. XX, cap. 8. Locus iste, de cujus authenticitate nulla est controversia, alludit ad ea que de Christo superius dicta fuerant; cur enim Jacobum hominem ex se non satis notum designa visset veluti fratrem Jesu, si nihil antea de Jesu ipso dixisset? 5° Nequaquam probabile est Josephum, qui hujus ætatis historiam tam diligenter scripsit, qui mentionem habet Judeæ Gaularitæ, Theudæ afortunæque satis obscurorum Pseudo-Messiarum, qui Joannis Baptistæ etiã et Jacobi meminit, de Christo, cujus tunc et apud Judæos et apud Romanos nomen celeberrimum erat, prorsus siluisse. At

IX° Miraculorum Christi veritatem pagani, non se-

in universis Josephi operibus nullum præter istud de Christo testimonium occurrit. 6° Denique nemo sibi in animum inducit locum hunc vel ab Eusebio qui primus illum exscripsit, vel alio quodam scriptore antiquiore conlictum fuisse, cum illa fraude non indigeret, imò potius ex illa, quod facillimum erat, patefacta plurimum detrimenti capere potuisset res Christiana.

Obijcit Blondellus ea quæ de Christo hic leguntur non potuisse scribi à Josepho homine Judæo et religioni Judaicæ addictissimo; nempe *Christum vix dici posse hominem*, id est, esse Deum, illum fuisse *mirabilem operum effectorem, veritatis magistrum*, imò *Christum* seu Messiam de quo prophete vaticinati erant, qui demùm tertio post mortem die rediivus apparuit. Dicta illa Judæi non sunt, sed Christiani.

Resp. non ita religioni suæ adductum fuisse Josephum, ut Judæorum agendi rationem et opinionem ergà Christum ejusque doctrinam probaret. Ex illa iudicii moderatione quam in historiâ belli Judaici passim exhibet, meritò inferitur ipsi displicere debuisse fanaticum furorem et sævitiam quam in Christum nationis suæ principes demonstraverant. Innocentiæ, sanctitati, miraculis Christi testimonium reddit quod postulabat historiæ fides, neque idèò religionem patriam adhaeret, sive quòd communi Judæorum præjudicio imbutus, Messiam quemdam victorem et regnantem expectaret, sive quòd, ut multi solent, ad gravissimam illam controversiam non satis attendens, maluerit religionem in quâ institutus fuerat retinere, quàm novam non sine periculo amplecti, sive demùm quòd in illa opinione fuerit liberum esse vel Judaicam vel Christianam religionem profiteri, quæ unus idemque Deus colebatur. Sic porrò affectus Josephus ea omnia scribere potuit quæ in laudato testimonio leguntur. His vocibus, si tamen hominem eum appellare fas est, non significat Christum Deum esse, sed hominem eximium, sapientiâ suâ et operibus supra communem hominum conditionem positum. Illum *mirabilem operum effectorem* fuisse dicit, quia miracula à Christo edita fuisse ita competum erat, ut illud Judæi ipsi, quod modò vidimus, fateri cogereant. Dicit *magistrum hominum qui cum voluptate verum accipiunt*, tum quia moralia Christi præcepta Josepho maxime probabantur, tum quia Christi discipuli non alio motivo, quàm ardenti veritatis studio se e illi applicuerunt. Comma illud, *hic erat Christus*, seu potius *Christus erat hic*, græcè, ἔστιν Χριστὸς οὗτος ἕρ, minimè exprimit Jesum fuisse Messiam, sed tantummodò cum fuisse hominem illum quem Christiani et Romani ipsi apud quos scribebat Josephus nomine *Christi* designabant, velut si gallicè diceretur, *c'est lui le même que celui qu'on nomme Christ*; Josepho nomen Christi est appellativum, non verò nomen qualitatis, idque satis patet ex alio loco ubi Jacobum nuncupat *fratrem Jesu qui dicitur Christus*. Denique de Christi resurrectione prophetiis quæ ad ipsum pertinentibus, vel loquitur Josephus ex Christianorum magis quàm ex propria suâ opinione, vel reipsâ existimavit Christum rediivum apparuisse, atque id fuisse à sacris vultibus prænuntiatum: quo quidem posito, si constans sibi fuisset, religionem Christianam amplecti debuisset. At ne sibi hæc in re constaret, plurima, ut quisque intelligit, obstatè potuerunt; neque novum aut mirum est homines in religionis negotio præsertim sibi contradicere, nec sequi omnia veritatis cognita consecraria. Certè ætate nostrâ nemo de Christo magnificentius locutus est quàm philosophus Genevensis, qui tamen tum in aliis scriptis, tum in ipso illo opere Christianam religionem impugnat et acriter insectatur.

Obj. 2. Ante Eusebium illius testimonii nemo meminuit, neque Justinus in suo Dialogo cum Tryphone Judæo, neque Clemens Alexandrinus qui tot suis in *Stromatibus* veterum auctorum loca exscribit, neque Origenes contra Celsum, quin imò illius operis libro I. cap. 35,

cus ac Judæi agnoverunt. Id primum ex eo constat, quòd in variis monumentis controversiæ inter Christianos et paganos de Religione habitæ, nihil deprehendatur unde conijcere liceat negata à paganis fuisse Christi miracula. Ea scriptores Christiani inter disputandum afferunt cum magnâ securitate, et cum plures adversariorum objectiones diluant, de probandis aut defendendis Christi miraculis nunquàm satagere videntur, quod tamen fuisset præcipuum illius controversiæ caput, nisi paganos hæc in re consentientes habuissent. Deindè positivis paganorum testimoniis miracula Christi confirmata habemus. Celsus, apud Origenem lib. I, non inficitur prodigia à Christo parata fuisse, verum hæc ille tribuit magicis et arcanis artibus, negatque Christum idcirco pro Deo habendum esse, quòd cæcos et claudos sanaverit. Julianus imperator, apud Cyrillum Alexandrinum l. II, quanquàm miracula Christi verbis extenuare conetur, ea tamen agnoscit: *Nisi quis, ait, claudos et cæcos curare, et dæmonio correptos adjurare, in pagis Bethsaide et Bethaniâ, magni alicujus facinoris loco habeat.*

Phlegon, Adriani imperatoris libertus, stupendi illius solis deliqui et terræ motuum qui moriente Christo contigerunt meminit: *Quarto autem anno ducentesimæ secundæ olympiadis, magna et excellens inter omnes quæ ante eam acciderant defectio solis facta. Dies horâ sextâ illi in tenebras noctem versus, ut stellæ in cælo visæ sint, terræque motus in Bithyniâ Nicææ urbis multas edes subvertit.* Hæc Phlegonis verba in Eusebii Chronico laudata non indicant naturalem quandam eclipsem, sed tenebras illas toti terræ offusas dum Christus in cruce penderet: nam annus quartus olympiadis 202 ipse est annus mortis Christi, prætereaque anno illo nulla solis eclipsum in tabulis astronomicis notatur. Hinc Phlegon defectionem illam solis

desertè affirmat Origenes Josephum qui de Joanne Baptistâ mentionem iniecerat, Christum non agnovisse. Ergo ante Eusebii ætatem non exstabat in Josephi exemplaribus illud testimonium.

Resp. nullam esse vim argumenti istius negativi ex silentio Patrum Eusebio antiquiorum ducti. Testimonium Josephi Patres non laudaverunt, seu quia Josephi librum præ manibus non habebant, seu quia illorum scopo testimonium illud non congruebat, seu quia parùm utile ipsis videbatur, cum primis præsertim temporibus miracula Christi à Judæis non negarentur, seu quia Josephi, ob hoc ipsum testimonium, levissima erat apud Judæos auctoritas. Justinus tamen ad illud videtur alludere, cum sic Tryphonem alloquitur: *Nôstis, ô Judæi, Jesum, surrexisse et ad cælos ascendisse, uti prophete prædixerat?* Quod verò Origenem spectat, is non dixit Christum Josepho incognitum fuisse; sed non fuisse agnitum ut Caristum, id est, ut Messiam: ἵπποτι οὐκ ἀγνοοῦσθαι ἔδει Χριστὸν, et commentario in *Matthæum*, καὶ τὸ γὰρ ἀπιστοῦν τῷ Ἰησοῦ ὡς Χριστῷ; quibus verbis indicat Origenes Josepho cognitum quidem fuisse Jesum, at non habitum ut Christum, seu Messiam. Atqui id dicere potuit Origenes, etiam lecto illo de quo disputatum Josephi loco, ubi nomen Christi, uti supra diximus, est appellativum, nec tribuit Christum qualitate Messie.

Atque hæc de celebri illo testimonio obiter dicta sufficient. Fusiores et accuratissimum illius argumenti tractationem dabit vir eruditissimus J. Vernet, in Academiâ Genevensi Professor: *Traité de la Vérité de la Religion Chrétienne*, t. IX. Lausanne 1782.

magnam et excellentem appellat, quia non in novilunio, sed in plenilunio contigerat. Idem prodigium Romæ observatum affirmat Tertullianus: *Eodem momento dies, medium orbem signante sole; subducta est... cum nudis casnis velatum in archibus vestris habetis*: quod etiam testatur Lucianus Martyr apud Ruffinum Histor. Eccles. l. IX, c. 6. Præter Phlegontem insignis illius phœnomeni meminerat Thallus, qui primo Ecclesie seculo historias syriacas ab Eusebio laudatas scripserat.

Chalcedius, non ignobilis è scholâ Platonis philosophus, confirmat Matthæi narrationem de stellâ Christi ortûs præmittit: *Est quoque, inquit, Commentar. in Timæum, alia sanctior et venerabilior histôria, quæ perhibet ortu stellæ cujusdam, non morbos mortisque denuntiatas, sed descensum Dei venerabilis, ad humanæ conservationis, rerumque mortalium gratiam; quam stellam cum nocturno itinere insperasset Chaldaeorum profectò sapientes viri, et consideratione rerum celestium satis exercitati, quævisse dicuntur recentem ortum Dei, repertique illi majestate pueri, veneratos esse, et vota Deo tanto convenientia nunciâsse.*

Macrobius, Saturnalium l. II, c. 4, facetum Augusti imperatoris dictum refert, quo S. Matthæi narratio de cade infantium jussu Herodis interfectorum egregiè confirmatur. *Cum audisset (Augustus) inter pueros quos in Syriâ (Syrie nomine Palestinam designare solebant Romani) Herodes rex Judæorum infra bimatum jussit interfici, filium quoque ejus occisum, ait: Melius est Herodis porcum esse quàm filium, alludens videlicet ad legem illam quæ Judæis carnem porcina interdicebat.* Equidem Antipater ab Herode patre, non infans, sed adultus interfectus est; verum conjici potest Augusto simul renuntiâtas fuisse mortem Antipatri et eadem Bethleemitanam. Ceterùm Macrobi, quanvis quarto seculo flourit, levis non est auctoritas, cum hunc suum Saturnalium librum ex veterum scriptorum fide, ut ipse admonet, composuerit.

Porphyrus, teste Eusebio *Præparat. Evangel. l. V, c. 1*, querebatur nihil utilitatis à diis homines consequi, ex quo Jesus coli, Esculapius verò aliaque numina sperni cœpissent. Ipse alique hujus ætatis philosophi Christi miracula magicis artibus tribuebant, uti ex Arnobio discimus qui calumniam illam sic depellit, l. I. adversus Gentes: *Magus fuit, clandestinis artibus omnia illa perfectè Ægyptiorum... remotas furatus est disciplinas. Quid dicitis, ô parvuli, incomperata vobis et nesci temeraria vocis loquacitate gurrientes? Ergone illa quæ gesta sunt, demoniis suæ præstigiâ et magicarum artium ludî? Potestis nobis aliquem designare, monstrare ex omnibus illis magis qui unquam fuere per secula, consimile aliquid Christo millesimâ ex parte qui fecerit? Philostratus non aliam certè ob causam tot Apollonio Thyaneo miracula affinxit, nisi ut miracula Christi ubique celebrata æmularetur, eoque ipso miraculorum Christi veritatem, si non apertè, saltem tacitè agnôvisse dicendus est.*

Et reipsâ tanta erat apud paganos Christi prodigio-

rumque ab ipso editorum fama, ut referente Tertulliano, Tiberius, Pontii Pilati relationè permotus, de Christo inter deos referendo cogitaverit. *Tiberius ergo cujus tempore nomen Christianum in seculum introivit, annuntiatum sibi ex Syriâ Palestinæ quod ille veritatem isus divinitatis revelarat, detulit ad senatum, cum prærogativâ suffragii sui. Senatus verò quia non ipse probaverat, respuit. Cæsar in sententiâ mansit, comminatus periculum accusatoribus Christianorum.* Tertulliano consentiunt Eusebius et Orosius qui etiam addit Sejanum præfectum Tiberii suscipiendæ religioni obstinatissimè contradixisse. Non desunt equidem audaciores critici qui meris innixi conjectationibus relationem illam Tiberii ad Senatum de Christo inter deos accensendo rejiciunt, Tertullianumque mendacii postulare audent: illorum argumenta eruditè dissolvit citatus paulò antea clariss. Vernet. Certè idem quod Tiberio tribuit Tertullianus, Adriani et Alexandri Severi consilium fuisse testatur Lampridius, scriptor Elnicus. *Templum Christo facere voluit, inquit in Vitâ Alexandri Severi, eumque inter deos recipere, quod et Adrianus cogitasse fertur, qui templa in omnibus civitatibus sine singulacris jusserat fieri, quæ hodiè idcirco, quia non habent numina, dicuntur Adriani, quæ ille ad hoc parasse dicebatur. Sed prohibitus est ab eis qui consulentes sacra, repererant omnes Christianos futuros, si id optatò evenisset, et templa reliquæ deserenda.*

Neque verò mirari debemus hanc de Christo existimationem apud paganos pervagatam fuisse, si modò verum sit quod habet etiam Tertullianus Apologet., c. 21, videlicet Pilatum de rebus à Christo gestis ad Tiberium retulisse: *Hæc omnia super Christo Pilatus, et ipse pro suâ conscientia Christianus, Cæsari tunc Tiberio nuntiavit.* Idem ante Tertullianum affirmabat Justinus in utraq; Apologiâ, atque imperatores ipsos et Senatores hortabatur, ut Christi miracula ex Pilati actis discerent; cumque, uti observat Eusebius, provinciarum rectores de rebus gravioris momenti, qualia profectò erant Christi gesta, ad imperatorem renuntiare solerent, nihil dubiè esse potest, quin existierint acta illa Pilati antiquis ad eò celebrata. Et certè refert Eusebius, Maximini jussu conficta et sparsa ubique fuisse acta quardam nomine Pilati inscripta, et in Christum valdè injuriosa, quæ Christiani nullo negotio mendacii et suppositionis arguerunt: Maximinus porrò fraude illâ usus non est, nisi ut acta esset opprobando, Christianis eriperet argumentum quod ex genuinis Pilati actis accerebant. Tunc interierant genuina illa acta, nihilque nisi eorum memoria et mentio à Patribus injecta remanebat: nam quæ in Fabricii codice apocrypho novi Testamenti etiamnum leguntur hæc Pilati ad Tiberium Epistola, eruditorum omnium judicij spurcæ sunt et necroticæ.

De argumento è paganorum testimoniis ducto consulti possunt Colonia è Societ. Jesu: *La Religion Chrétienne autorisée par le témoignage des auteurs païens*; celeberrimus Addison: *De la Religion Chrétienne*, cum notis D. Seigneur de Corveion, Lausanne 1757, æ præsertim doctissimus Bulet: *Histoire de l'Établissement*

ment du Christianisme, tirée des seuls auteurs juifs et païens, Paris. 1764. Quod verò propositionem ipsam à nobis hactenus probatam spectat, legendi sunt Abadie, Lhouteville, Denyse, Duguet, Vernet, et eximius ætatis nostræ philosophus Carolus Bonnet, libro cui titulus: *Recherches sur le Christianisme*.

Ut autem magis magisque confirmetur hæc probatio, observamus 1° in dubium revocari non posse authenticitatem textuum quos, non directè ex adversariorum scriptis utpotè jam extinctis, sed ex operibus Patrum à quibus confutantur, laudavimus. Tanta enim stultitia et impudentia Apologistis nostris imputari non debet, ut pro scripto vel concessio ab adversariis assumerent id quod nec scriptum, nec concessum erat; decorum magis et utile fuisset silere, quàm simili disputandi ratione fidelibus Christianis scandalum, et adversariis risum, præbere. — 2° Allatis auctoritatibus meritò adjungeremus apostatarum agendi rationem: vel primà Christianismi ætate non defuerunt, qui à religione, qualibet ex causâ, defecerant; plures hujusmodi Plinius interrogaverat, et illorum numerus, pro sævità persecutionum, crescere debuit; atqui licèt, prodendo arcana Ecclesiæ, falsitatem historie Christi Apostolorumque ad eam persuadendam machinationes revelando, de Judæis et paganis benè meriti essent; licèt ipsorum interesset ignaviam suam, obtentu studii veritatis, prætexere; inauditum est aliquid ab eis declaratum esse, quod historie Evangelicæ veritatis noceret. — 3° Ad hæc etiam accedere potest confessio hæreticorum primævæ Ecclesiæ ætatis qui quidem, cum ipsi rerum origini essent proximi, nec non quidam Judæi; cum nec Apostolorum, nec Evangelistarum auctoritatem revererent, sed adhuc humanæ philosophiæ servirent; cum à se invicem et à Catholicis dissentanei, nullâ communis causæ utilitate moverentur; nihilominus Evangelica facta, Christi Nativitatem, Passionem, Resurrectionem minimè revocârunt in dubium: sed alii, ut Ebionithæ et Cerinthiani, Christum negabant Deum esse, quia non potuisset omnes humanitatis casus experiri; alii, ut Menander, Saturninus, Basilides, Valentiniiani et Gnostici, volebant eum *apparenter* quidem ac *sensibiliter* exercuisse quæ in Evangelio narrantur, at *non realiter*. Porrò hoc est Evangeliorum veritatem æquivalenter agnoscere. Ergo, etc.

PROPOSITIO II. — *Resurrectio Christi factum est certissimum.*

Factum illud certissimum est quod refertur à testibus idoneis qui nec decipi, nec decipere potuerunt; quod ab adversariis non modò non confutum, sed etiam pro vero habitum fuit; quod necessariò conexum est cum reliquis historie certissimæ partibus; quod denique rejici non potest, quia facta multò magis incredibilia, imò verè impossibilia et absurda admittantur. Atqui hujusmodi est resurrectio Christi.

I. Resurrectio Christi refertur à testibus idoneis, qui nec decipi, nec decipere potuerunt. Testes resurrectionis habemus non solum Apostolos omnes, sed

etiam discipulos eo certè numero qui ad faciendam factò alicui fidem sufficiat. Eos porrò deceptos fuisse non patitur; neque testimonium numerus et indoles, neque facti illiusque circumstantiarum natura, neque diuturnitas temporis quo factum illud eorum oculis subjectum est. Testium quidem numerus et indoles; si enim in aliquâ hominum societate unus aut alter reperiri queat qui, ferventi abreptus imaginatione, res minimè existentes videre se, audire, palpares sibi videatur, istud dementiæ genus non omnes simul afficit, aut si omnes, non easdem singulis imagines et phantasias exhibet; non ea in illorum deliriis unanimitas et constantia deprehenditur quæ in Apostolorum narratione; non denique hujusmodi insanie conjuncta est illa sapientiâ quam in Apostolorum vitâ, sermonibus et scriptis admiramur. Præterea ex illorum indole notique animi affectibus nequaquam conjicere licet eos hujusmodi errori valdè obnoxios fuisse. Mortuo Christo, trepidant illi, fugiunt, delitescunt, *non dùm sciebant Scripturam, quia oportebat eum à mortuis resurgere*. Audità mulierum relatione, *visa sunt ante illos sicut deliramenta verba ista, et non crediderunt eis*; neque etiam crediderunt duobus Discipulis ab Emmaüs redeuntibus; conspecto ipsomet Christo, existimant *se spiritum videre*: verbo non credunt, nisi re examinata et diligentissimè perspectâ; Thomas præsertim consentienti cæterorum testimonio fidem non habet: *Nisi, inquit, videro in manibus ejus fixuram clavorum, et mittam manum meam in latus ejus, non credam*. Facti ipsius natura et variæ circumstantiæ, temporis diuturnitas et apparitionum frequentia omnem deceptionis suspitionem procul amovent. Quid enim facilius erat quàm certò explorare utrum is quem videbant, audiebant, alloquebantur Apostoli, is ipse foret quocum tres annos integros exegerat, cujus non solum vultum, vocis sonum, animi sensus, doctrinæ seriem, verùm etiam plagiarum cicatrices agnoscebant, quem præterea eadem virtute et miraculorum edendorum potestate instructum videbant? Non uni aut alteri Apostolorum, sed duodecim, imò quingentis Discipulis, non singulis seorsim; sed omnibus congregatis; non noctu solum, aut in cubiculo clauso, sed in apertâ luce, suprâ montem; non semel aut iterùm Christus sese ostendit, sed præbuit seipsum vivum in multis argumentis *per dies quadraginta apprensus eis, et loquens de regno Dei*; ex quibus certè manifestum est Apostolos in referendâ Christi resurrectione deceptos non fuisse.

Neque etiam suspicari fas est illos decipere voluisse, et communi consilio resurrectionis Christi fabulam confinxisse; nam ejusmodi fraudem neque animo concipere, neque exequi potuissent Apostoli. Mortuo Christo, vel sperabant fore ut tertiâ die resurgeret, vel non sperabant. Si primum, nullam îi fraudem machinari debuerunt, sed expectare donec redivivum se, uti promiserat, Christus exhiberet: sin autem, tribus elapsis diebus, se ab illo deceptos fuisse deprehendissent, nihil certè restabat aliud quàm ut errorem suum et magistri perfidiam apud Judæorum principes con-

fiterentur, non sine certâ spe mercedis; aut saltem in domos suas et ad sua retia redirent; nec ulli deinceps periculo sese objicerent pro defendendâ hominis illius memoriâ à quo turpiter se deceptos fuisse, et quem justam imposturæ penam luisse intellexissent. Si verò Christum è mortuis excitandum non speraverint Apostoli, multò minùs fraudem hanc moliri debuerunt, quâ Judæorum odium in eos accendebatur, et ipsi impietatis et gravissimi sceleris reos se constituebant: ut enim unus eorum observat: *Si Christus non resurrexit, inanis est ergo prædicatio nostra, inanis est et fides vestra; invenimur autem et falsi testes Dei, quoniam testimonium dicimus adversus Deum quòd suscitaverit Christum.* Quæcumque igitur fuerit Apostolorum post Christi mortem opinio, nullum assignari potest motivum, seu temporale, seu religiosum, quo ut tantum facinus aggrederebantur determinati fuerint.

Concedamus tamen initum fuisse à mulierculis, à piscatoribus, ab hominibus indoctis consilium illud plenum audaciæ et impietatis: quomodò intrâ paucos dies à morte Christi usque ad festum Pentecostes elapsos, potuerunt illi universum doctrinæ suæ systema componere, Scripturæ interpretationem aptam fabulæ suæ invenire, Historiam Christi cum accuratâ temporum, locorum, personarum enumeratione ita adornare, ut in eâ mendaciorum congerie, nullum erroris indicium deprehenderetur? Inter tot fraudis illius architectos, inter tot mulieres quæ totius rei primas in se partes susceperant, quomodò nemo repertus est, qui fuerit ab hoc scelerato consilio avocatus, vel levitate animi, vel studiorum diversitate, vel imminenti suppliciorum metu, vel sensu religionis et conscientiæ aegritudine? Quomodò in illo improborum hominum coetu non exstitit Judas alter, qui ingentis præmii spe certâ illectus, pestilentis illius factionis consilia et fraudes magistratibus et sacerdotibus renuntiaret? Quomodò Apostoli confictam à se fabulam, non post longum tempus, non in remoto aliquo terræ angulo elanculum insinuant, sed quinquaginta diebus vix elapsis, in ipso rerum illarum theatro, coram gente universâ, coram iudicibus ipsis qui Christum morte damnaverunt, promulgare audent? Hæc sanè omnia, et alia ejusmodi quæ consulò prætermittimus, si quis diligenter ponderaverit, deprehendet, opinor, historiam resurrectionis Christi, si modò vera non fuisset, neque excogitari, neque propagari ab Apostolis potuisse. Proindeque etiamsi facti illius non alii testes proferantur, quam ipsimet Apostoli et Discipuli, summa est hujus testimonii auctoritas, cum certissimè constat Apostolos neque deceptos fuisse, neque decipiendi consilium inire voluisse, aut etiam potuisse.

II. Resurrectio Christi non solum à Judæis confutata non fuit, verum etiam ab iis quantumvis invitis pro verâ habita. Equidem circa factum illud quod palam gestum non est, et cuius Judæi ipsi testes non fuerant, non est ab iis expectanda confessio huic similis quâ cæterorum Christi miraculorum veritatem agnoverunt. Ex adverso, cum intelligerent omnem de

Christi legatione et divinitate controversiam pendere ex illius resurrectione, factum istud nunquam apertè confiteri voluerunt. Verum illud ita negabant, ut ex totâ eorum agendi ratione faciliè appareret eos veritati cognitæ frustrâ oblectari. Illi enim resurrectionis Christi quam verbis negabant veritatem agnovisse meritò putantur, qui factum illud nunquam confutaverunt, cum tamen illud, si modò verum non fuisset, confutare debuissent, et facillimè potuissent, quorum præterea agendi ratio omnis seu ante, seu post Christi resurrectionem singulas narrationis Evangelicæ partes confirmat. Atqui factum resurrectionis Judæi non modò non confutaverunt, sed etiam suâ agendi ratione mirè confirmaverunt. Judæorum quidem plurimi intererat sparsum ab Apostolis de Christo redivo rumorem confutare, cum illa opinio recipi atque invalescere non possêt, sine maximo religionis Judaicæ detrimento, eorumque periculo et infamiâ qui Christum veluti impostorem supplicio affecerant: nec verò, si modò falsus ille rumor fuisset, fraudem revincere difficile erat, maxime cum sepulcro custodes ipsi Judæorum principes apposuissent, atque ita cadavere post tertium diem exhibitò, historiæ ab Apostolis confictæ vanitatem hoc ipso demonstrare potuissent. Verum non modò id non effecerunt, sed confessi sunt in sepulcro repertum non fuisse post diem tertium Christi corpus, contenderuntque illud clam ab Apostolis fuisse sublatum. Porrò dum fatentur corpus Christi in sepulcro quod ipsi custodibus armatis manuerant inventum non fuisse, Evangelistarum narrationem confirmant: quod verò addunt de corpore noctu et dormientibus militibus ab Apostolis sublato, omnes præ se fert fabulæ et imposturæ characteres.

Primò enim, uti observat S. Augustinus, quis unquam homines dormientes in testimonium adduxit? Si obdormierant satellites, quis eos docuit corpus furto sublatum fuisse, non verò propriâ vi Christum è tumulo exiisse? Quis deinde in animum sibi induxerit custodes militari disciplinæ assuetos rem tanti momenti adeò negligenter perfecisse, ut ne unus vigil existeret, qui, ubi opus foret, socios excitare posset? 2º Nequaquam verisimile est discipulos, homines naturâ et vitæ conditione timidos, maximo terrore percussos, qui magistrum à Judæis comprehensum vel negaverant, vel ignavè deseruerant, illo mortuo, cum nihiljam ab ipso sperandum haberent, animos sumpsisse facinusque à Judæis impositum aggressos. Et quamvis eò usque audaciæ, seu potiùs dementiæ, processissent, sperare non debuerunt se inventuros custodes somno sepultos, aut se ingentem lapidem quo speluncæ os obturabatur, sine strepitu dimovere, et corpus exanime per militum turbam, ipsis nihil animadvertentibus auferre. Neque etiam suspicari licet eos per cuniculos effossâ humo monumentum ingressos sustulisse corpus; nam præterea quòd monumentum in petrâ excisum erat, si res ita contigisset, lapis non fuisset fracto sigillo amotus, nec deseruissent sepulcrum milites, mansissentque telluris excavatæ et fraudis indicia quibus procul dubio Judæorum Principes

ad revincendos Apostolos usi fuissent. 3° Si corpus furto, dormientibus satellitibus, ablatum fuit, lintamina et sudarium in sepulcro relinqui non debuerunt: in re trepidâ et periculi plenâ non solent fures tempus otiosè consumere in evolvendis linteaminihus multâ arte complicatis, ac propter admixta aromata corpori multùm adhærentibus, præsertim cùm involutum linteis cadaver faciliùs efferrî potuissent. 4° Denique cùm fraudis et imposturæ reos esse oporteat vel Apostolos qui Christum propriâ virtute surrexisse, vel Judæorum Principes qui ipsius corpus furto sublatum fuisse contenderunt, utrumque indoles, studia, commoda, agendi ratio ponderanda sunt. Apostolorum nihil intererat magistri, à quo miserè deceptos se intelligebant, gloriam cum tanto discrimine tueri: Pharisei verò et Sacerdotes nihil intentatum relinquere debuerunt, ne Dei legatum et Messiam condemnâvisse viderentur. Si ergo *is fecit scelus cui prodest*, suspicio in Judæos, multò potiori jure quàm in Apostolos cadere debet. Apostolis longè minùs quàm Judæorum Principibus præstò erant divitiæ, auctoritas, industria, cæteraque fraudis adjumenta. Ipsi Judæi sepulcrum satellitibus munierant, et prout libuerat, fraudem omnem ab Apostolis tentandam præcaverant: quapropter audiendi non sunt, cùm aiunt admissam fuisse fraudem quam eos impedire et potuisse, et voluisse constat. Ab omni impietatis et mendacii suspicione quàm alieni fuerint Apostoli colligitur ex eorum vitâ, scriptis, imò ex Judæorum confessione, qui præter unum illud prætersum facinus, nullum eis crimen imponere ausi sunt: contrâ verò Phariseos, Sadducæos, ac primores populi veluti homines perditissimos qui omnes fidei, pudoris et humanitatis sensus exuerant, in eâ quam scripsit temporum illorum historiâ exhibet Josephus. 4° Igitur certum manet resurrectionem Christi à Judæis confutata non fuisse, que tamen confutari studiosissimè debuisset, et, si vera non sit, facillimè potuisset.

Nunc verò, si consideremus quæ Judæorum seu ante, seu post Christi resurrectionem agendi ratio fuerit, manifestò apparebit quàm ex omni parte accurata sit Evangelistarum narratio. 1° Mortuo Christo, Principes Sacerdotum et Pharisei Pilatum adeunt, iisque verbis compellant: *Domine, recordati sumus quia seductor ille dixit adhuc vivens: Post tres dies resurgam. Jube ergo custodiri sepulcrum usque in diem tertium, ne fortè veniant Discipuli ejus, et furem eum, et dicant plebi: Surrexit à mortuis; et erit novissimus error pejor priore.* Hic Judæos ipsos testes habemus prænuntiatæ à Christo suæ resurrectionis: porrò hæc prophetia argumentum est ipsius resurrectionis minimè contemnendum. Nisi enim Christus divinæ virtutis quâ seipsum è tumulto excitare posset, conscius sibi fuerit, hæc imprudenter nec necessariâ vaticinatione fraudem hactenus sat feliciter contextam in apertâ luce collocabat, omnemque sibi post mortem adhærendi Discipulis suis rationem tollebat; præsertim cùm ipsum resurrectionis diem indixisset, atque ita Judæos admonuisset uti à Discipulorum suorum dolis, et artibus caverent.

Deindè illa Judæorum circâ prænuntiatam Christi resurrectionem anxietas, non obscura est confessio miraculorum à Christo antea patratum. Etenim si Christus dùm viveret, nulla edidisset prodigia, emissum ab eo de futurâ suâ resurrectione vaticinium contempserunt Sacerdotes et Pharisei, nec tam sollicitè sepulcrum custodiri providissent: verentur illi ne, si Apostoli Christum surrexisse dicant, fidem apud multos inveniant, sique novissimus error exoriatur pejor priore: at injiciendus ille rumor de Christo redivo, iis solummodò non ineptus videri poterat, quos miraculorum antea patratum fides, ad fidem novi istius et inauditî prodigii disposuisset.

2° Quæ verò Christi resurrectionem secuta sunt, demonstrant factum illud Judæis ipsis certum probatumque visum fuisse. Namque palàm promulgatâ ab Apostolis Christi resurrectione, ita sese gerunt, ut nemo non perspiciat eos vi veritatis opprimi et suæ conscientia repugnare. Neque enim testibus aut iudiciis convincere aggrediuntur surreptum fuisse à Discipulis corpus Christi, nullum afferunt argumentum patefactæ fraudis; sed quamvis Apostolorum prædicatione maximam sibi apud plebem invidiam conflari intelligant, rem totam silentio sepultam volunt. *Videntes autem Petri constantiam et Joannis, comperto quòd homines essent sine literis et idiotæ, admirabantur... et vocantes eos denuntiaverunt, ne omninò loquerentur, et docerent in nomine Jesu.* Num porrò illà in Apostolos mansuetudine et clementiâ usi fuissent Judæi? Num paulò post moderatam Gamalielis sententiam secuti essent, si præstò habuissent argumenta quibus resurrectionis præcones fraudis et imposturæ convincerentur? In asseverandâ Christi resurrectione illam simplicitatem et constantiam ostendunt Apostoli quæ decent testes veridicos: *Si justum est in conspectu Dei vos potius audire quàm Deum, judicate: non enim possumus quæ vidimus et audimus non loqui.* In Judæorum consiliis, comminationibus universâque agendi ratione, illam levitatem, trepidationem, diffidentiam deprehendimus cum odio et furore conjunctas, quæ mentes veri conscias et inimicas arguunt.

Dicent fortassè adversarii immeritò nos vim facere in factis quorum non alii testes existent quàm Scriptores librorum novi Testamenti, negabuntque res eo quo ab ipsis referuntur modo gestas fuisse. Sed huic objectioni facillè occurritur. 1° Omnis illa Apostolorum narratio ad eò sibi ubique constat, ad eò verisimiliter ea omnia que in hisce rerum adjunctis contingere debuerunt exponit, ita consentit cum iis omnibus quæ sive de Judæorum affectibus, sive de primâ Christianismi origine aliunde certè discimus, tam splendide denique candidi ingenique animi characteres exhibet, ut æqui rerum æstimatoris fidem impetrare debeat. 2° Facta ex quibus arguimus, non modò publica erant, et Judæis nota, sed erant facta ipsorummet Judæorum quæ Apostoli falsò ipsis imponere non potuerunt. Profectò non commenti sunt Apostoli satellites à Judæorum Principibus sepulchro appositos, et percrebuisse apud Judæos usque in hodiernum diem Christi corpus

noctu à discipulis furto sublatum fuisse : non etiam finxerunt se à Judæorum Synedrio in iudicium vocatos, reprehensos, admonitos, incarcerationis, virgis caesos. 5° Constat Judæorum Principes contraxisse resurrectioni Christi. Vel igitur iis machinationibus quæ sacri auctores referunt factum illud impugnaverunt, vel usi sunt argumentis iuridicis et decretoriis. Si posterius, cur nullum superest monumentum aut vestigium invicte illius defensionis? Cur religio Christiana quæ ipso in ortu, tum veritatis evidentiâ, tum adversariorum potestate opprimi debuit, tam celeriter apud Judæos ipsos propagatur, ut post paucos dies, modò tria, modò quinque hominum millia simul huic religioni nomen profiteantur?

III. Resurrectio Christi cum reliquis historie partibus adò connexa est, ut illà negatà, rerum quas deinceps evenisse constat nulla ratio probabilis afferri queat. Etenim duo certissimè constant : primum, Christi doctrinam, non tam ab ipso Christo, dùm viveret, quàm ab ejus Apostolis post ipsius mortem, propagatam fuisse : alterum, quàm plurimos Judæos, ut de gentilibus non loquar, novam religionem suscepisse. Jam verò duplicis hujusce facti nulla probabilis causa excogitari potest, præter certam competentemque omnibus veritatem miraculorum, ac præsertim resurrectionis quâ potissimum missionem suam confirmari voluerat Christus.

4° Quod Apostolos spectat, nullo pacto intelligitur eos Christo mortuo cum tanto discrimine adhærere potuisse, nisi verum fuisset, quod illi uno ore tamque asseveranter contestati sunt, Christum relivium sibi apparuisse. Concedamus adversariis Apostolos, homines videlicet credulos et imperitos à Christo, quandù vixit, decipi potuisse : at saltem fraus illa omnis eodem quo Christus tumulo sepeliri debuit : hominis mortui nulla est potestas, nullæ artes, nullæ præstigie. Igitur qui hæcenus decepti fuerant, mortuo Christo deceptores facti sunt, sine ullo prorsùs motivo, sine spe ullâ, imò cum certissimâ suppliciorum quibus magistrum suum affectum viderant expectatione. Dicant aliquandò adversarii quamnam Apostolis personam et indolem tribuendam esse velint. Eosne habebunt, ut homines simplices quidem, sed probos et religiosos? At neque religio, neque prohibitas sinebat eos illam fraudem struere, quâ religionem avitam destrui, rempublicam misceri, inupiam superstitionem induci oportebat. Num ambitio Apostolos impulit, ut hoc mendacio viam sibi ad imperium et sanam sternerent? At ubi intellexerunt rem aliter atque speraverant succedere, debuerunt ab infelici incepto desistere, et saluti suæ erroris confessione, vel saltem dissimulatione consulere. Nec verò totius rei rationem faciliùs reddent increduli, si Apostolos, vel ut indoctos, imperitos, stupidos, vel ut callidos doctrinæque et sapientiâ pollentes exhibeant : impostura enim cujus arguuntur neque à doctis et sapientibus tentari, neque ab imperitis et stupidis hominibus executioni demandari potuisset. Igitur 1° nisi Christi resurrectio pro verâ habeatur, nulla fingi potest ratio quare, mortuo Christo, ipsius discipuli do-

ctrinam ab illo traditam retinuerint, et cum tante discrimine promulgaverint.

2° Si falsa vel etiam dubia fuisset Christi resurrectio, non intelligitur quomodò tot Judæi novæ religioni quæ in facti illius veritate tota posita erat, nomen dederint. Videamus enim quo tempore, quibus audientibus, quibusve in rerum adjunctis Christiana religio promulgari cœperit. Vix elapsi erant quinquaginta dies ex quo Christus tumulo conditus fuerat, cum Apostoli in publicum prodeunt, atque inter ipsa Pentecostes solemnia Christi resurrectionem audiente populo universo predicant; atque ut huic prodigio fidem faciant, prodigia alia coràm omnibus edita in memoriam revocant : *Jesus Nazarenum, virum approbatum à Deo in vobis, virtutibus, et prodigiis, et signis quæ fecit Deus per illum in medio vestri, si vobis scitis*. Quæ si ficta, et nemini nota fuissent, in tantâ Judæorum adstantium multitudine, ne unus quidem tam impudenti mendacio imponi sibi passus fuisset. Quis tamen fuit primæ istius prædicationis exitus? Continù tria, paulò post quinque hominum millia baptismo initiantur; quibus plurimi tum è plebe, tum è primoribus, tum è Synagogâ ipsâ deinceps sese addicunt. Hinc porrò manifestò patet Christianismum ab iis primùm susceptum fuisse, qui de veritate factorum quibus ille innititur facillimè ac certissimè judicare potuerunt. Proindeque ortus et propagatio Ecclesiæ Jerosolymitanæ spectari debet veluti factum ita indivulsè cum miraculis et præsertim resurrectione Christi connexum, ut in iis solis causam suam et rationem haberit.

IV. Denique resurrectio Christi negari non potest, quin facta multò magis incredibilia, imò verè impossibilia admittantur. Resurrectio Christi non aliam ob causam incredibilis videri potest, nisi qua consuetò nature ordinis repugnat hominem mortuum ad lucem revocari; et reipsâ nullam fidem mereretur, qui factum ejusmodi sine ullâ peculiari Dei providentiâ contigisse diceret. At si dicatur illud miraculum in confirmationem veræ religionis divinitus paratum fuisse; quia minimè repugnat, vel miracula divinitus patrari, vel proponi hominibus divinam religionem, factum resurrectionis neque impossibile, neque etiam incredibile videbitur, si modò idoneis testimoniis confirmatum fuerit. *Considera auctorem, et tolle dubitationem*. Vanæ credulitatis arguendus non est qui miraculum credit, sed qui credit sine sufficienti motivo credendi, aut qui, ne credat miraculum, facta admittit quibusvis miraculis incredibilia. Atqui philosophi illi qui incredulorum nomen affectant, stultè credulos sese exhibent, dùm Christi miracula et resurrectionem agnoscere detrectant : quod manifestum ut fiat, consideremus quamnam facta, negatâ resurrectione, admittenda sint.

Primum, in universo illo negotio nullas fuisse Dei partes contendunt, proindeque omnia quæ tunc sive à Christo et Apostolis, sive à Judæis acta sunt, ad normam legum moralium æstimare debent increduli. At certè, hic multa inveniuntur à legibus mora-

libus naturalique hominum indole et agendi ratione quàm maximè aliena. In hominum naturâ positum non est, eundem simul esse scelestum impostorem, et virtutis eximium magistrum cultoremque ad eò rigidum, ut ob illius susceptam defensionem credulissimæ morti sese lubens devoteat. Utramque tamen in incredulorum systemate Christus personam sustinuit; nam et divinam legationem mentis est, et innumeris fraudibus mendacium illud propugnavit, et tamen sanctissima morum præcepta tradidit, vitamque virtuti promovendam in paupertate, in opprobrio, in periculis exactam crudeli supplicio finivit, quod deprecari facilitè potuisset. In hominum naturâ et morali ordine positum non est, virum sapientissimum, qualem fuisse Christum ipsi deïste negare non possunt, palàm renuntiare se triduo post mortem è tumulo excitandum fore, illudque prodigium veluti legationis suæ sigillum discipulis et adversariis proponere, cum evidentissimum sit non alio magis argumento fraudem revinci debuisse. Non fert moralis hominum conditio ut homines quàm plurimi è plebe, pauperes, indocti, consilium ineant evertendæ patriæ religionis, atque hujus sui consilii fundamentum collocent in fabulâ insulsâ, eujus vanitatem perspectam non habere non possunt illi omnes à quibus eam recipi volunt; ut fabulam illam constanter, uniformiter, et ad mortem usque spontè tolerant defendant. Judæi etiam, sive qui Apostolis crediderunt, sive qui Apostolos persecuti sunt, plurima fecerunt à consuetudine naturæ abhorrentia: illi enim sine ullo motivo, contrâ rationes evidentissimas, et eum maximo periculo crediderunt: isti imposturam præfocare aggressi sunt; at nullum ex iis quibus id facilitè effici poterat, medium adhibuerunt; imò ita sese gesserunt, ut Apostolorum dictis novam vim addere voluisse videantur. Uno verbo, si quis factum resurrectionis, variisque illius circumstantiis et consequentiis attentè expendit, deprehendet nihil non actum fuisse contra solitum naturalemque rerum humanarum ordinem.

Hinc nondùm inter incredulos constare potuit quâ ratione explicanda esset maxima hæc quæ tunc in Judæâ dictis rerum conversio. Alii summis laudibus Christum extollunt, haberique volunt veluti virum sanctissimum et eximium virtutis præceptorem; alii ipsam impostoribus annumerare, latamque in eum à Judæis capitis sententiam probare non dubitant. Illic magnam ingenii vim exquisitamque doctrinam et immodicam ambitionem Christo tribuit; ille eum fingit bonum quidem, sed simplicem, superstitionis obnoxium, fanatico æstu corruptum neque semper iudicio suo utentem. Eadem circa Apostolorum indolem dissensio, ita ut variæistarum hypotheses mutuò sese evertant. In contrâ in systemate Christiano, admissio semel, quem minimè repugnare ostendimus, supernaturali Dei interventu, omnia plana, facilia et sibi consentanea sunt; facta alia ex aliis spontè nascuntur; eam personam Christus, Apostoli, Judæi sustinent quam inducere in iis rerum adjunctis debuerunt. Resurrectio Christi eorum omnium, quæ sive

præcesserunt, sive secuta sunt, rationem reddidit, estque in illâ factorum catenâ annulus ita necessarius, ut illâ remota, nihil aliud referat hujus temporis historia quàm inordinatam congeriem rerum, non modò sine ullis causis, sed etiam contrâ vim causarum moralium effectarum.

De resurrectione Christi, egregiè inter alios scripserunt Humphreus Ditton: *La vérité de la Religion chrétienne démontrée par la résurrection de J.-C.* Gilbertus Weest: *Observations sur l'histoire et sur les preuves de la résurrection de J.-C.* Thomas Sherlock: *Les témoins de la résurrection de J.-C. exanans et jugés selon les règles du barreau.*

PROPOSITIO III. — *Apostoli illa ediderunt miracula quæ in libro Actuum describuntur.*

Isdem hic uti possemus argumentis quibus miraculorum Evangelicorum veritatem propositione primâ demonstravimus. Nam edita ab Apostolis miracula facta erant maximi momenti, quibus Judæi Christi interfectores horrendi sceleris convincerentur: palàm patrata fuerunt in ipsâ urbe Jerosolymâ, sub eorum oculis quorum fraudera patefacere maxime interfuisset quæ, inter cætera, die Pentecostis evenerunt innumeros ex omni natione collectos testes habuerunt: referuntur eadem miracula à teste oculato cum eis honestæ fidei et veritatis characteribus qui in Evangelistarum narratione observati sunt: à Judæis denique non videntur in controversiam adducta fuisse, imò ex Principum et Sacerdotum universâ agendi ratione, meritò conclusimus eos de prodigiorum illorum veritate minime dubitavisse. Verùm in instituendâ illâ probatione quam ex dictis propositione primâ colligere facile est non immeritò, sed miracula ab Apostolis edita probabimus duplici argumento, quorum prius ductum erit ab eventibus qui Apostolorum predicationem secuti sunt, alterum à testimonio D. Pauli eujus ad fidem Christianam conversio, et ipsa egregium est miraculum, et miracula ab Apostolis edita invictè confirmat.

1° Igitur certissimè constat in celeberrimis Orientis urbibus, in ipsâ urbe totius orbis princepe, Romæ, fundatas fuisse ab Apostolis Ecclesias apud quas recepta erat miraculorum ab Apostolis editorum opinio. Jam verò si plurimi tum è Judæis, tum è gentibus ad Christianam religionem adducti fuerint, auctoritate quam sibi ob patrata miracula vindicabant Apostoli, manifestum est miraculorum illorum veritatem diserto primorum omnium Christianorum testimonio confirmari; et nisi fingamus eos omnes mente et sensibus captos fuisse, nihil est quod tam unanimi tot hominum testimonio opponere valeamus. Profectò qui negat miracula ab Apostolis edita fuisse, is unum ex iis tribus defendere debet: aut nusquam extitisse Ecclesias ab Apostolis constitutas, aut Apostolorum miracula admissa non fuisse à primis antiquarum illarum Ecclesiarum Christianis, aut denique miracula hæc pro veris inter Christianos habita fuisse, quoniam falsa et fictitia essent. Porrò difficile est dicere quænam ex triplici illâ hypothesis minus absurda sit.

Prima quidem invictè confutatur tum testimonio scriptoris coætanei libri Actuum Apostolorum, tum Ecclesiarum ab Apostolis constitutarum Jerosolymis, Samariæ, Cesareae, Lydæ, Saroni, Antiochiæ, etc., originem, initia, progressus accuratè describit; tum Epistolis omnibus in novum Testamentum relatis, quæ nominibus Ecclesiarum in Asiâ Minori, in Græciâ, in Galatiâ, in Macedoniâ et Italiâ florentium inscribuntur; tum constanti Ecclesiarum plurimarum traditione quæ primam suam originem continuatè episcoporum successione ad Apostolos ipsos referebant; tum denique testimonii auctorum profanorum Taciti, Suetonii, Plinii Junioris, qui cùm apostolicis temporibus ferè æquales essent, observant suâ ætate jam ubique invaluisse christianam Religionem.

Secunda hypothesis non solum repugnat historiæ libri Actuum Apostolorum quæ manifesta præ se fert candoris et veritatis indicia, sed etiam manifestè revincitur ex omnibus D. Pauli Epistolis, in quibus ille edita à se miracula frequenter commemorat, veluti facta fidelibus omnibus approximè nota. *Et ego, inquit, cùm venissem ad vos, fratres, veni non in sublimitate sermonis, aut sapientiæ...; sermo meus non in persuasibilibus humanæ sapientiæ verbis, sed in ostensione Spiritûs et virtutis (id est, in prophetiis et miraculis), ut fides vestra non sit in sapientiâ hominum, sed in virtute Dei. Evangelium nostrum non fuit ad vos in sermone tantum, sed et in virtute et in Spiritu sancto, et in plenitudine multâ, sicut scitis quales fuerimus in vobis propter vos. Non enim audeo aliquid loqui eorum quæ per me non efficit Christus in obedientiam gentium, verbo et factis, in virtute signorum et prodigiorum, in virtute Spiritûs sancti. Quomodo nos effugiemus, si tantam neglexerimus salutem? Quæ cùm initium accepisset enarrari per Dominum ab eis qui audierunt, in nos confirmata est contestante Deo signis et portentiis, et variis virtutibus et Spiritûs sancti distributionibus, secundum suam voluntatem. Aded tùm frequens erat apud Christianos miraculorum edendorum potestas, ut eam inter cætera Ecclesiæ ministeria enumerare non dubitet Apostolus. Quosdam quidem posuit Deus in Ecclesiâ, primùm Apostolos, secundò Prophetas, tertio Doctores, deinde virtutes, eandè gratias curationum, opulationes, gubernationes, genera linguarum, interpretationes sermonum. Imò ne ex donorum supernaturalium frequentia aliqua inter fideles exoriretur confusio, quo ordine illa usurpanda essent, præcipit Paulus: *Qui loquitur linguâ, oret ut interpreteur..... Gratias ago Deo meo, quòd omnium vestrùm linguâ loquor..... Itaque linguæ in signum sunt non fidelibus, sed infidelibus: Prophetiæ autem non infidelibus, sed fidelibus... Cùm conveniis, unusquisque vestrùm psalmum habet, doctrinam habet, apocalypsim habet, linguam habet, interpretationem habet; omnia ad ædificationem fiant... Itaque, fratres, æmulamini prophetare, et loqui linguis nocte proliferare.* Hæc certè Apostoli præceptiones ostendunt haud rara existisse in Ecclesiâ Corinthiensi, atque aded in cæteris Ecclesiis dona illa linguarum, prophetiæ, interpretationis. Constat igitur ex D. Pauli Epistolis rece-*

ptam fuisse à primis fidelibus opinionem miraculorum ab Apostolis editorum. Idem etiam testantur scriptores omnes ævi apostolici et subsequentium temporum: nec certè liber Actuum apostolicorum pro genuino ac divinitus inspirato admitti potuit, quin etiam tanquàm vera admessa fuerint quæ in illo referuntur miracula.

Tertiâ denique hypothesis quâ diceretur miracula Apostolorum pro veris inter Christianos illius ætatis habita fuisse, quanquàm falsa et fictitia essent, confutata manet iis omnibus rationum momentis quibus suprâ demonstratum quæ Apostolos circâ miracula Christo attributa decipi non potuisset. Miraculorum illorum ea est natura, ea notorietas, illi splendor et numerus, ut nullus errori, fraudi, deceptioni locus subesse queat. Non uno tantum in loco, nec semel aut iterùm, nec iisdem paucisve testibus prætantur, sed ubicumque Ecclesiæ constituuntur, per plures annos continuos, apud infinitam hominum multitudinem diversis procul dubio oppositisque studiis, opinionibus, præiudiciis occupatorum? Prodigia illa in Palestinâ, in Asiâ, in Græciâ, in Italiâ fidem inveniunt. Illa agnoscunt Judei quàm plurimi et Gentiles qui illis permoti religionem patriam abdicant. Multò plures equidem Apostolorum doctrinam non suscipiunt: at ii minimè negant facta ab iis miracula, sed alias incredulitatis suæ causas habent, disciplinæ Christianæ severitatem, vim antiquæ consuetudinis, pericula novæ religionis professoribus imminientia, humilè Christi et Apostolorum conditionem, aut alia huiusmodi præiudicia quibus vel à suscipiendâ, vel etiam ab examinandâ Christianâ religione deterrabantur. Iis præiudiciis superari potuisse miraculorum vim facilè intelligitur; at eandem præiudicia sine miraculorum vi superata fuisse nemo concipiet. Ergo Apostolorum miracula omnium qui vel apud Judæos, vel apud gentes Christo nomen dederunt fide probantur, neque confutantur aliorum incredulitate. Itaque propositiones triplici huic deistarum hypothese contrariæ triplex factum citrà controversiam omnem positum enuntiat: 1° Ecclesias quampures ab ipsis Apostolis fundatas fuisse; 2° Apostolos à primis fidelibus habitos fuisse, veluti homines supernaturali virtute instructos; 3° non aliud fuisse illius Christianorum opinionis fundamentum, quàm perspectam exploratamque veritatem prodigiorum ab Apostolis editorum.

2° Miraculorum eorundem veritas invictè probatur testimonio D. Pauli et mirabili illius ad Christianismum conversione. Quâ ratione ad fidem quam ardentissimè persequebatur suscipiendam adductus fuerit Paulus, relatum habemus tum à Lucæ, Actuum apostolicorum auctore, Paulique individuo comite, tum à Paulo ipso modò Judæos, modò regem Agrippam et Festum Proconsulem alloquente. Jam verò vel agnoscendum est veram esse illam relationem, vel Paulus habendus est veluti impostor, qui confictam à se fabulam obtrudit, aut veluti fanaticus qui neque visa, neque audita se vidisse atque audivisse imaginatur, ac firmissimè sibi persuadet. Atqui neutrum cum aliquâ veri specie supponi potest.

1° Dicitur nequit hanc suæ conversionis fabulam à Paulo confictam fuisse, ejus inveniendæ nullum motivum habuit, et cui fidem facere nunquam potuisset. Atqui 1° nullum hujus fabulæ inveniendæ Paulus motivum habuit. Fraudis et imposturæ motiva sunt ambitio, gloriæ aut divitiarum cupiditas, vitæ jucundæ et liberioris desiderium. Porrò à vitiosis illis affectibus immunem fuisse Paulum merito concluditur, tum ex illis pietatis, honestatis, moderationis sensibus qui ubique suis in Epistolis enitent, tum ex illâ securitate et fiduciâ quâ suum apud varias Ecclesias ministerium commendat, tum ex universâ vitæ suæ serie in paupertate, humilitate, laboribus, periculis, persecutionibus exactæ. Deinde verò, si vel potestati, vel gloriæ, vel opibus aut voluptatibus comparandis studuisset, non certè deseruisset Judæorum factionem opulentam et potentissimam, cujus favorem intemperanti suo adversus Christianos zelo jam obtinuerat, ut partes sequeretur sectæ contemptæ et invidiosæ cujus auctor paulò antèa probrosâ morte affectus fuerat, quæ ex hominibus è mediâ plebe collectis, pauperibus, indotatis, timidis coalescebat, ex quâ nihil horum expectari poterat quæ hominem ambitiosum, et gloriæ cupidum movere solent, quæ denique omni seu divinâ, seu humanâ ope destituta, à Judæorum Principibus et magistratibus certò opprimenda et penitus exstinguenda videbatur. Primas in hujusmodi hominum cœtu tenere, non ad eò magnum aut præclarum erat: nec tamen illud sperare potuit Paulus, qui non ignorabat Christum suam omnem potestatem Apostolis, primumque inter eos ipsos locum Petro reliquisse. Quid igitur ex suâ ad Christianos defectione sibi adpromittere debuit? quid verò, nisi ignominiam et persecutiones quæ primos omnes Christianos manebant? quid nisi carcerem, cruciatum, mortem quam non multò antèa, teste et consentiente Paulo ipso, Stephanus perpessus erat? Atque eò magis se Judæorum furori obnoxium fore intelligere debuit, quòd in defectores et apostatas vehementius odium excitari solet. Cæteros Apostolos utcumque excusatos reddebat necessitudo et amicitia quæ ipsi eum Christo intercesserat, Paulus verò in sectâ Phariseorum à Gamaliele institutus, qui etiam à Principe Sacerdotum epistolas et potestatem Christianos vincendi mox petierat, Paulus hæc suâ perfidîâ omnium Judæorum indignationem et furorem in se potissimum convertebat.

Deinde huic fabulæ fidem facere nunquam potuisset Paulus sive apud Judæos, sive apud Christianos ipsos. Non quidem apud Judæos quibus summo perè displicere debuit illa Pauli apostasia, qui proinde nihil omiserunt, ut prodigiū ab ipso conficti vanitatem demonstrarent. Illud autem confutare aut difficile erat, cum juxta ipsam Pauli narrationem, comites qui sibi iter facienti aderant, quique procul dubio *minas et cædem in discipulos Domini* etiam *aperabant*, lucem è cælo fulgentem vidissent, in terram decidissent, Paulumque subito oculis captum manu Damascum deduxissent. Si nihil horum contigit, Pauli comites imposturam revincere debuerunt, quæ tamen ad eò confutata

non est, ut post aliquos annos rem omnem coram Agrippâ rege confidenter renuntiante Paulo, fateatur rex parùm abesse quin Christianus fiat, ipse verò et Festus proconsul agnoscant nihil vinculis aut morte dignum admissum à Paulo fuisse. Judæi sæpè calumniis, seditionibus Paulum opprimere aggrediuntur, eum violatè religionis et tranquillitatis publicæ accusant, non mendacii et imposturæ: imò cum audiente populo conversionis suæ rationem exponeret, nemo contradicit, ast omnes eum mortis clamant, quòd se ad nationes missum dixisset. Ergo Judæi prodigia in Pauli conversione edita, si non apertè confessi sunt, saltem negare non poterunt; quæ si sint conficta, ineptè admodum, et sine ullâ spe fidei inveniendæ conficta fuissent. Nam neque ab ipsis Christianis hanc suam fabulam admittendam fore Paulus confidere potuit. Quamvis enim causæ Christianæ fraus illa favere videretur, Apostoli tamen et Discipuli timere debuerunt ne novus ille proselytus quem sibi hactenus infensissimum fuisse sciebant, insidias ipsis et dolos strueret. Nimirum cum ipsimet imposturæ suæ concessi essent, minimè existimare poterunt tanto prodigio confirmatam fuisse falsam quam prædicabant religionem; sed neque etiam prudentia, quæ in impostoribus nimia esse nequit, sinebat ut Paulo prodigium illud narrati credere viderentur, et cum ipso consilia communicarent, ne ille detectas per fraudem et simulatam conversionem Christianorum artes Judæis patefaceret. Reipsâ Christiani quibus res ad Damascum gestæ satis compertæ non erant, Paulum suspectum habuerunt: *Cum enim venisset in Jerusalem, tentabat se jungere Discipulis, et omnes timebant eum, non credentes quòd esset Discipulus.* Itaque fraus à Paulo inventa ejusmodi erat quæ neque apud Judæos, neque apud Christianos fidem obtinere potuisset: aliudè nullum habuit motivum illius inveniendæ. Ergo Paulus fraudem molitue non est, nihilque nisi ex bonâ fide et intimâ persuasione retulit.

2° Intima illa persuasio et bona fides non nisi ex certâ et apertè perspectâ veritate oriri potuit. Etenim ex Pauli scriptis et universâ agendi ratione apparet ipsum non omnis sensûs et intelligentiæ expertem fuisse; nullum in ipsis indole et ingenio deprehenditur indicium perturbatæ mentis et imaginationis sine lege furentis quæ hominibus fanatico cœstu correptis imponere solet. Contrâ, prudentem Ecclesiarum rectorem, eximium virtutis præceptorem, intrepidum veritatis præconem, hominem, non solum sui semper competentem, sed judicio, sapientiâ, moderatione plenum agnosceat, qui vel levissimè ipsius Epistolas aut acta perlegerit. Præterè illa animi dispositio quâ quis res minimè visas et auditas videre se et audire imaginatur cognitionem quamdam habere debet cum opinionibus, præjudiciis, affectibus quibus antèa imbutus, et præoccupatus erat. Porrò Pauli affectus, præjudicia, opiiones, consilia cum Damascum, iter læceret, *sperans ministrum et cædis in Discipulos Domini*, repugnabant quàm maximè iis omnibus quæ tùm experiri sibi visus est: nec verò religionis Christianæ

contemptor et hostis acerrimus ita mente affectus erat, ut sibi per imaginationem fingeret mediâ die Christum in cœlo magnâ cum luce apparentem, et loquentem audire existimaret. Tam subita animi omniumque affectuum conversio ab eo solo proficisci potest qui, ut ait Augustinus, *hominum voluntates magis habet in suâ potestate, quàm ipsi suas*. Verùm etiamsi concederemus nihil hic nisi per imaginationem et delirium contigisse, quæ deinde secuta sunt hâc ratione explicari nequeunt; visio Ananix oblata, Pauli et Ananix congressus, ocnolorum usus Paulo redditus, ut de illius itineris comitibus nihil dicam, quorundam imaginationem eodem morbo laborare oportuisset. Reliqua Pauli historia referta est miraculis innumeris, quæ, si vera sint, probant vera etiam esse quæ ad Damascus contigerunt; si falsa, tribui etiam debent cæco eidem enthusiasmo. Atqui posterius prorsus repugnat, tum quia nemo usque adeò insanit, ut sibi persuaderet se aegros sanare, mortuos excitare, cæteraque ejusmodi publica et manifesta portenta sæpius et per annos continuos operari, qui nihil eorum efficeret, tum quia si quis tam insanabili morbo ægrotaret, is certè novæ religioni propagandæ idoneus non foret, neque ea loqueretur aut scriberet, quæ à Paulo dicta et scripta non sine admiratione legimus.

Denique si Paulus fanatici cujusdam furoris impetu ad religionem Christianam adductus fuisset, eundem furorem secutus doctrinam ad arbitrium depravatæ imaginationis conflictam, incoherentem, mutatamque in dies prædicavisset: quænam enim in hominis fanatici somniis et deliriis constantia esse potest? Illuminationis divinæ sibi conscius cæterorum Apostolorum documenta sprevisset, sibi quæ aliquod religionis systema effinxisset aliorum systemati minimè consentaneum. Idque eò facilius exequi poterat, quod non ut cæteri Apostoli, Jerosolymis, et apud eos qui Christum viderant, sed in regionibus dissitis, ubi Christi nomen nequidem auditum fuerat, apostolatûs, non ab hominibus, ut ipse gloriatur, sed à Deo sibi commissi munia obiret. Si non ipsa animi levitas, si non ambitio et desiderium novæ cujus princeps foret sectæ instituentæ, certè ipsa doctrine Christianæ natura adeò excelsa et intellectu difficilis aliquam diversitatem inducere debuit in Pauli et cæterorum Apostolorum prædicationem. Porrò legimus quidem Paulum circa cærenoniarum legalium observantiam cum aliis quibusdam non consensisse, imò ipsum Cephæ, seu Petro coràm omnibus, in facie restitisse, quod argumento est eos communicatis consiliis, et ex conducto, impostorum more, non egisse: ac controversia illa brevi tempore sopita est, et in reliquis seu fidei, seu discipline moralis et ecclesiasticæ capitibus, Paulus Apostolos omnes consentientes nunquam non habuit. Imò, quodcumque pergeret, *dogmata quæ erant decreta ab Apostolis et Senioribus qui erant Jerosolymis* observanda præcipiebat. Igitur multiplices et invictæ ratione constat Pauli conversionem cæco enthusiasmo imaginationique fervidæ et depravatæ tributandam non esse: constat aliud eò ipsi factum illud narranti imposturæ

crimen objici non posse; ergo divi Pauli ad fidem Christianam conversio miraculum est splendidum, quo omnia cæterorum Apostolorum et ipsiusmet Christi miracula egregiè confirmantur. Argumentum illud eleganter exponit Mylord Littleton, libro inscripto: *La Religion Chrétienne démontrée par la conversion et l'apostolat de S. Paul*, ex quo pauca hæc decerpimus.

Obj. 1° adversus primam propositionem. Evangelicorum auctores in multis inter se non consentiunt. Facta alia apud Matthæum, alia apud Lucam, alia apud Joannem referuntur, imò facta sæpè eadem leguntur cum variis et oppositis circumstantiis, uti videre est, præsertim in narrationibus resurrectionis Christi quæ secum vix ac ne vix quidem conciliari valent, et in duplici Christi genealogiâ quorum una à S. Mathæo, altera à S. Lucâ describitur, sed adeò discrepantes, ut alterutram saltem falsam esse omnino oporteat. Etenim juxta Matthæum, Joseph vir Mariæ filius est Jacobi qui ipse ab Abiud Zorobabelis filio ortum ducebat: apud Lucam verò, Joseph filius est Heli, cujus majores retrò recitantur usque ad Reza, alium filium Zorobabelis. Deinde in utrâque genealogiâ reperitur Salathiel, sed hunc Mathæus Jechonix filium fuisse tradit, qui genus à Davide per Salomonem et cæteros reges ducebat; contrâ verò Lucas Salathieli parentem facit Neri, ex Salomone etiam, sed per Nathan oriundum. Ita Isaac Orobio apud Philippum à Limborck, Woolston, Voltaire, etc.

Resp. ad primum, maximam esse tum in historia summa, tum in omnibus doctrinæ partibus Evangelistarum consensionem. Facta eadem ab omnibus non referuntur, neque etiam referri oportuit, alioquin non quatuor Evangelia, sed unum duntaxat scribendum fuisset: imò id consilii habuisse videntur Lucas et Joannes, qui posteriores scripserunt, ut facta à Matthæo et Marco ommissa colligerent, sicut perfectiorem historix Christi complexione ederet. Diversas etiam factorum eorundem circumstantias nonnunquam referunt, sed minimè oppositas; aut si aliquandò facta similia cum circumstantiis oppositis describant, probari nequit eos de uno eodemque facto locutos. Illa Evangelistarum circa historix summam concordia eos veritatem secutos fuisse ostendit; diversitas vero in quibusdam factis et circumstantiis indicat eos non scripsisse collatis consiliis, quod impostores consueverunt. Habemus duplicem primorum Cesarum historiam à Tacito et Suetonio adornatam, habemus etiam Dionis Cassii breviora duo à Xiphilino et Theodosio compacta, in quibus similis deprehenditur convenientia et disconvenientia. Eventus præcipui ab utrisque describuntur et eodem modo, sed multa ab uno minutius relata ab altero præmittuntur; nec tamen sequitur, aut Tacitum cum Suetonio, aut Xiphilinum cum Theodosio pugnare. Sic vita Christi Evangelistis scribendi exemplar et materies fuit, ut historia Cesarum Suetonio et Tacito, ut Dionis opus Theodosio et Xiphilino: quemadmodum illi Evangelistæ res majoris momenti referunt et eodem modo, neque sibi contradicere exi

stimandi sunt, vel cùm factum ab uno omissum ab altero recitatur, vel cùm è pluribus facti ejusdem circumstantiis, alter illam ut sibi notiozem et scopo magis convenientem seligit.

Ad secundum dicimus faciliè secum conciliari posse diversas, et in speciem oppositas, Evangelistarum relationes circa nonnullas resurrectionis Christi circumstantias et eventus qui illam subsequuti sunt. Etenim contrarietas omnis evanesceat, si supponatur, 1° mulieres de quibus Evangeliste, nec omnes simul, nec eodem tempore, nec semel ad Christi sepulcrum profectas fuisse; 2° plures angelos apparuisse; 3° eosdem nunc visibiles, nunc invisibiles sese præbuisse; 4° facta hæc à diversis mulieribus ac diversis temporibus Apostolis renuntiata fuisse; 5° duplicem fuisse Christi apparitionem mulieribus factam; 6° denique Petrum bis ad sepulcrum accessisse. Illæ omnes suppositiones, ut dilucidè ostendit Gilbertus West libro suprâ laudato, in ipsis Evangelistarum narrationibus fundamentum habent, verisimilitudine non carent; imò consentiunt cum illâ mentis perturbatione in quâ post Christi mortem versabantur Apostoli et mulieres quæ illi adhererant; tandem his admissis exurgit è quaduplici Evangelistarum narratione historia resurrectionis accuratissima et ab omni contradictionis suspitione purgata. Consulatur doctiss. Hooke. Tomo 2, pag. 365 et sequentibus.

Ad tertium respondemus 1° nullam inter duplicem hanc Christi genealogiam pugnam admittendam fore, etiamsi nodum hunc solvere nullâ probabili ratione possemus, tùm quia credibile non est Matthæum et Lucam hanc suæ historiae partem tam negligenter scripsisse, ut sibi in re aperta, facili et omnibus obviâ contradicere voluerint; tùm quia, ut observat Philippus à Limborch in *amicâ suâ collatione cum erudito Judæo*, nemo nescit in rebus genealogicis et chronologicis sæpè contingere, ut post longum temporis intervallum multa explicatu difficilia occurrant, quæ dùm scribebantur, nihil obscuritatis videbantur involvere, pluribus scilicet tùm cognitis rerum circumstantiis quarum memoria ad posteros transmissa non fuit. *Qui gnari sunt morum populi Judæici*, inquit Grotius in caput III Lucæ, *sciunt multas esse posse genealogias quæ pugnarè videantur, nec tamen pugnent, idque non uno modo accidere solere, ut ex iis libris quos Judæi nobiscum agnoscunt, facile est probatu*. Cujus rei exempla reperiuntur præsertim in libris Regum et Paralipomenon, ubi earamdem personarum genealogiæ, sed nonnunquam diversæ, habentur.

Verùm 2° apparentis hujusce contradictionis tollendæ duplex ratio afferri potest. Primam explanationem accipimus à Julio Africano apud Eusebium, *Histor. Ecclesiast.* l. 1, c. 7. Videlicet in eâ opinione quam sancti Patres calculo suo comprobaverunt, duplicem Josephi genealogiam tuxerunt Matthæus et Lucas, iste legalem, iste naturalem. Quod ut intelligatur, recolendum est ex lege quæ Deuteron. XXV, 5, habetur, apud Judæos morem invaluisse, ut frater uxorem fratris sine susceptis liberis mortui duceret,

atque ita *suscitare semen fratris sui*; quo posito, filius ex secundo illo conjugio matris duplicem patrem quodammodò agnoscebat, naturalem à quo procreatus erat, et legalem cujus hæreditas et jura omnia ad se pertinebant. Itaque supponit Africanus Jacobum duxisse uxorem Heli ut juxtâ Deuteronomii legem *suscitaret ei semen*, adeoque Josephum ex eo conjugio progenatum, fuisse filium naturalem Jacobi et habuisse avatos naturales recitatos à Matthæo, ac simul fuisse filium legalem et hæredem Heli eorumque omnium quos Lucas appellat. Verùm neque id difficultatem solvit; Jacobus enim et Heli fratres non erant, imò ne cognati quidem, cùm per annos circiter quingentos nullum communem parentem habuisse deprehendantur, atque ita Jacobus jure Leviratûs uxorem Heli sibi conjungere potuisset non videtur. Respondet Africanus ac supponit Jacobum et Heli fuisse fratres uterinos progenatos ex eadem matre quæ Mathan et Mathat successivè nupserrat. Verùm in hæc expositione id etiam incommodi superest quòd jus Leviratûs extendat ad fratres uterinos, quod nullibi receptum fuisse videtur, seu lege, seu consuetudine Judæorum; nisi quis dicat illud quamvis lege minimè præscriptum, tunc temporis obtinuisse, quemadmodum ex Ruth IV, apparet jus Leviratûs ad consanguineos extensum fuisse, quamvis lex Deuteronomii fratres tantummodò respiceret. Illius Africani sententiæ substantiam ipsam retinet Grotius, ac rem universam ex veteribus quibusdam traditionibus aliter exponit, loco suprâ citato.

Alia erit, utrumque Evangelistam conciliandi ratio à verisimilitudine nullo modo aliena, si dicatur Josephi à Matthæo, Mariæ verò genealogiam à Lucâ exhiberi. Videlicet hæc voces apud Lucam, *ut putabatur filius Joseph*, parenthesi includendæ sunt, ita ut quæ sequuntur: *qui fuit Heli, qui fuit Mathat*, etc., non referantur ad Josephum, sed ad Jesum, et hic sensus sit, Jesum qui putabatur filius Joseph, fuisse reipsâ filium Heli, filium Mathat, filium Levi, etc., quæ certè Interpretatio textui græco minimè repugnat. In hæc sententiâ Jesus dicitur filius Heli, nomine matris prætermissio pro Judæorum more, quia Heli pater erat Mariæ: Heli quippè, seu Eliacim idem est nomen ac Joachim, et juxtâ antiquissimam traditionem à S. Epiphanio assertatam, Mariâ Joachim patrem habuit. Nec verò ille loquendi modus quem hujus interpretationis auctores Lucæ tribuunt, apud Hebræos omninò insuetus est. Nam eodem modo exponi debet versiculus secundus cap. XXXVI Genesios, ubi Hebræa *Haolibamah bath Anah*, *bath Tsibeon* non significant *Oolibamah filiam Anæ, filia Sebcon*, sed *filiam Anæ, filiam Sebcon*, siquidem ex versibus 24 et 25 planum est Anam virum fuisse filium Sebcon et patrem Oolibamæ. Cæterùm dici etiam potest Josephum apud Lucam nuncupari filium Heli, eò quòd ejus filiam Mariam conjugio sibi devinxisset, quippè in usu positum est, ut gener filius appellari possit. Eamque genealogiæ Christi instituendæ rationem secutus est Lucas, tùm quia Christus magis propriè filius erat Heli quàm Josephi, tùm quia aliam genealogiam per Josephum à Davide ductam

Matthæus texerat, et merito existimavit Lucas operare pretium facturum, si ostenderet Christum per matrem etiam genus ad Davidem referre.

Quod verò ad Zorobabelem et Salathielem attinet qui in utraq̃ue genealogiâ commemorantur, dici potest vel utrumque duplicem patrem agnovisse, alium naturalem, alterum legalem, quemadmodum de Josepho exponit laudatus mox Africanus, vel extitisse in lineâ Nathanis Salathielem et Zorobabelem diversos ab iis qui in lineâ Salomonis reperiuntur. Quidquid sit, duplex illa Matthæi et Lucæ genealogia descripta procul dubio erat ex publicis Judæorum tabulis, in quas si ob ommissa, addita, aut mutata quedam nomina mendum aliquod irrepserit, Evangeliorum auctoribus tribui non debet.

Obj. 2° In Evangeliiis reperiuntur errores manifesti. Lucæ II hæc leguntur : *Factum est autem in diebus illis, exiit edictum à Cæsare Augusto, ut describeretur universus orbis : hæc descriptio prima facta est à præside Syriæ Cyrino. At constat nullam descriptionem orbis anno quo natus est Christus factam fuisse. Quippè juxtà Suetonium, censum populi ter egit Augustus, primam ac tertium cum collegâ, medium solus : et ex monumento Ancyrano apud Gronovium colligitur priorem censum anno Juliano 8, ante æram vulgarem 23, habitum fuisse ; secundum, anno Juliano 58, ante æram vulgarem 8 ; tertium, anno Juliano 59, Augusti ultimo et æræ vulgaris 13. Porrò Christum anno ante æram vulgarem 5 natum fuisse communis ac probabilior fert opinio. Deindè Cyrinus à quo factam fuisse descriptionem hanc ait S. Lucas, tum temporis Syriam non gubernabat. Constat enim, tum ex Josepho Antiquit. l. XVII. c. 7, tum ex nummis pluribus apud Eminentiss. Norisium in *Epochis Syro-Macedonibus*, Quintilium Varum Syriæ præfuisse anno ante æram vulgarem 6. Denique Josephus silet hanc Judææ descriptionem sub Herode à Cyrino factam, immò censum actum à Quirinio, seu Cyrino reatum ad annum æræ vulgaris 7, mortuo jam à decem annis Herode. Errat igitur Lucas qui censum hunc Quirinii, regnante Herode, habitum fuisse dicit.*

Cædes infantium Bethlehemitanorum mera fabula esse videtur, tum quia facti adeò singularis meminisset Josephus qui omnia ab Herode crudeliter gesta commemorat, tum quia immanis illa Herodis sævitia seditionem aliquam excitasset ab historicis minimè prætermittendam, tum quia alia et certiora media habebat Herodes Christum infantem interficiendi. Et certè vel existimabat illè vera esse quæ Magi de Jesu ad se retulerant, vel non : si primum, puerum à sacris vatibus prænuntiatum, tot signis conspicuum venerari et adorare ; si secundum nascentem fraudem contemnere, aut lenioribus certè mediis illis occurrere debuit. Notatu etiam dignum est facti illius mentionem non extare apud Marcum, Lucam et Joannem.

Joan. II. 20. Sic Judæi loquentes inducuntur : *Quadragesima et sex annis ædificatum est templum hoc, et tu in tribus diebus excitabis illud ?* Quibus verbis manifestus error continetur. Nam Herodes illius templi

conditor regnavit solummodò annis 37, atque, ut tradit Ben-Gorion, octo annorum spatio templi ædificium absolutum fuit.

Marci II, 23, dicitur David panes propositionis accepisse ab Abiathar summo pontifice, cum tamen constet, non Abiathar, sed ejus patrem Achimelech tum summo pontificatu functum fuisse.

Joan. denique V. 2. De probaticâ piscinâ prodigia multa leguntur, quæ mirum est à Joanne solo referri. Miraculum illud tacent ceteri Evangelistæ. Tacet Josephus qui temporum illorum historiam fusiori calamo persecutus est ; hujus nulla neque in Thalmude neque in Judæorum traditionibus mentio deprehenditur. Prætereâ, si tam promptum adversus quamcumque infirmitatem remedium Judæi habuissent, nullus in regione universâ ægrotus superfuisset, neque ullam ferè miraculorum materiem Christus reperisset.

Resp. In Evangelistarum narratione nullum deprehendi errorem historicum. Ad primum, negari non potest quin ipso anno natiuitatis Christi, universi orbis, seu totius imperii Romani descriptio jussu imperatoris Augusti facta fuerit. Nam præter testimonium S. Lucæ scriptoris coætanei quem ad factum hujusmodi confingendum nulla ratio movebat, constat rem adeò certam visam fuisse, ut Justinus et Tertullianus ad publicas censûs illius tabulas provocare non dubitaverint. Si verò circâ censûs illius epocham difficultates quædam subindè enatæ sint, tribuendæ ille sunt antiquitati temporis et monumentorum authenticorum inopie. Verisimile est censum à Lucâ memoratum eum ipsum esse quem secundum appellat Suetonius, qui licet anno ante æram vulgarem octavo ab Augusto decretus fuerit, potuit certè, tum propter rei susceptæ difficultatem, tum propter rationes alias non nisi anno abhinc tertio, qui ipse nati Christi annus est, in Syriâ et Judæâ perfici. Quod attinet Cyrinum quem tunc temporis Syriæ non præfuisse contendunt adversarii, multiplici ratione Lucas cum Josepho conciliari potest. Unam solummodò exponemus quam Lucæ phrasî græca suppeditat. Videlicet cum vox *πρῶτος primus*, tum apud sacros, tum apud profanos scriptores pro voce *πρότερος prior* usurpari soleat, locus ille ita reddi potest : *Hæc descriptio prior facta est quam illa præsidis Syriæ Cyrini*, seu ad litteram *prior præside Cyrino*, id est, antequam Syriæ præesset Cyrinus. Quo posito, nulla, ut patet, superest inter Lucam et Josephum contradictio. Si quis verò postulaverit cur Lucas eò loci Cyrini censûsque deinceps ab eo habiti meminerit, ratio est quòd posterior ille census celebrior apud Judæos fuerit, utpotè qui ansam præbuerit variis seditionibus quas commemorat Josephus *Antiquit. l. XVIII. et ipsemet Lucas Act. V. 37.*

Ad secundum, nihil causæ est cur cædes Bethlehemitica in dubium vocetur. Eam refert Matthæus, non modò sine ullâ mentiendi ratione, sed cum certo fidei in cæteris rebus amittendæ periculo, si modò de facti illius veritate non constitisset. Matthæi narrationem confirmari suprâ vidimus testimonio Macrobi, seu po-

tius Augusti imperatoris. Certis hujusmodi auctoritatibus, et argumento positivo frustra opponitur silentium vel Josephi vel cæterorum Evangelistarum. Si, ut contendunt adversarii, genuinum non sit celebre Josephi de Christo testimonium, mirum ipsis videri non debet prætermisum ab illo fuisse factum quod referre non poterat, nisi illius occasionem et Herodis consilium exponeret, ac proinde verba faceret de Christo conjus tamen historiam ne attingere quidem voluisset Josephum dicere coguntur adversarii. Si verò, ut nos existimamus, Christus egregius quidem, sed generalioribus verbis semel commendavit Josephus, arbitramur tamen eum minimè voluisse particulares Christi actiones describere, et consulo omissis tum eadem Bethleemiticam, tum facta alia non minoris momenti. Cæteri Evangelistæ factum illud silent; at neque omnes vitæ Christi casus singuli referendos susceperunt, neque dubitari potest quin Evangelium Matthæi, quod primum omnium exaratum fuit, aliis novi Testamenti scriptoribus cognitum et probatum fuerit. Immanem illam Herodis savitiam credibilem faciunt plurima alia ejusdem facinoræ quæ apud Josephum leguntur. Nec multum refert scire utrum tyrannus metu, impotenti ambitione et nativâ crudelitate excecatus certiorum aliam Christi interficiendi viam seligere potuisset. Ipsi certè nulla dubitandi ratio erat quin promiscuâ illâ cæde inivisus infans cum cæteris periret. Magorum relationi, Prophetarumque oraculis nullam fidem adjiciebat Herodes Judaicæ et cujusvis religionis contemptor : at verebatur ne Judæi quibus valdè inivisus se esse intelligebat, illis crederent atque hinc rebellandi occasionem arripere. Namque infantem hunc è stirpe Davidicâ oriundum constabat, et prophetiæ de Messia venturo ita vulgò à Judæis accipiebantur ut imperium Herodi alienigenæ et Idumæo auferebatur, Davidisque nepotì restituendum existimaretur.

Ad tertium, quamvis Herodes intrâ octo annos templi ædificium ita promoverit, ut sacris usibus aptum fuerit, quemadmodum tradit Josephus Ben-Gorion, scriptor cæteroquin subleste fidei, constat tamen ex multiplici Josephi loco non omnino absolutum idem ædificium temporibus Neronis, nulloque tempore defuisse operarios qui templum augerent et perficerent. Judæi Christum alloquentes numerabant omne illud tempus quod elapsum erat à jactis fundamentis anno Herodis 18 : illud verò tempus annos 46 complectebatur. Nam Herodes templi ædificium promovit per annos 19, et à morte Herodis usque ad publicum Christi ministerium anni 27 effluerunt. In quoniam sit aliquis objectioni locus, apparet contrâ, quam accuratè res etiã levissimæ ab Evangelistis descriptæ fuerint.

Ad quartum, Abiathar, quo tempore David panes propositionis manducavit, sacerdos erat, patris sui vicarius, ac paulò post successor. Illius nomen multò magis Judæis notum fuit quam patris sui Achimelech; potuit igitur Christus tacito patre solum Abiathar appellare, eoque magis quòd ætate Christi summi Pon-

tificis vicarii et etiã sacerdotes nobilissimi dicerentur archipontifices.

Ad quintum, de probaticâ piscinâ miræ illius virtute solus loquitur Joannes. At quia cæteri tacent, nùm sequitur eum mentitum fuisse, referendo factum publicum quod ipse procul dubio oculis usurpaverat, factum præterea minimè idoneum ad miracula Christi amplificanda, sed aptum duntaxat ad designationem loci et circumstantiarum prodigii quod modò narraturus est Joannes? Res Judæorum Evangelistæ non attingerunt, nisi quantum necesse erat ad exponendam Christi historiam : Mattheus, Marcus, Lucas, cum paralyticum ad piscinam curati factum non retulerint, nullam causam habuerunt cur de piscinâ ipsâ loquerentur. Josephus etiã miram piscinæ probaticæ virtutem silere potuit, seu quia res erat omnibus satis nota, seu ne Gentiles tam stupendi miraculi commemoratione offenderet, seu quia, uti ex *Antiquit.* l. V. c. 5 colligitur, peculiari volumine quæ ad Jerosolymorum descriptionem pertinebant, complecti decreverat. Thalmudistarum verò ac recentiorum Judæorum nulla est auctoritas, neque cum tacent, neque cum loquuntur. Quod verò additur, nullum, si vera sit Joannis narratio, in Judæâ universâ superfuturum fuisse ægrotum, ipsi Joannis narrationi manifestò repugnat. Namque juxta ipsum : *Angelus Domini descendebat secundum tempus, in piscinam.* Vox illa *secundum tempus*, græcè κατὰ καιρὸν, indicat certam quamdam anni tempestatem; et cum antea dixerit sacer auctor id evenisse *die festo Judæorum*, id est, probabiliter, vel ipso die paschatis, vel intrâ paschatis solemnitate quæ dies octo complectebatur, verisimile est paucis istis diebus quibus paschatis et azyrnorum festa celebrabantur alligatam fuisse divinam hanc fontis probaticæ efficientiam, quæ erat veluti extremum Theocratæ apud Judæos mox penitus interitæ vestigium. Præterea observat Joannes unum duntaxat ægrotum sanari potuisse, postquam aqua ab Angelo mota fuerat.

Alias ut plurimum levissimas difficultates ex Evangelistis petunt increduli, quas omnes referre et confutare infinitum foret. Consulte Stackhouse : *Le sens littéral de l'Écriture-Sainte défendu contre les anti-Scripturaires*; Bullet : *Réponses critiques*; et Doctiss. D. Bergier : *Traité historique et dogmatique de la religion*, t. VIII.

Obj. 3° adversus resurrectionem Christi. In hujus facti narratione multa inveniuntur quæ Evangelistarum fidem dubiam et suspectam efficiant. 1° Videtur resurrectionem Christi Apostolis non satis exploratam fuisse; quippè legitur Christum neque à Mariâ Magdalene, neque à duobus discipulis quibuscum Emmaüs iter fecerat agnatum, ipsum mox evanuisse ex oculis conspicientium, mox cubitulum ingressum januis clausis, quæ omnia vel frandis suspicionem non satis remonent, vel probant merum phantasma, non autem corpus reale et solidum Apostolis apparuisse. Imò, testis S. Mattheo, Christi resurrectionem non omnes Apostoli crediderunt : *Undecim autem discipuli abierunt in Galilæam, in montem ubi constituerat illis Jesus. Et videntes eum adoraverunt, quidam autem dubitaverunt.* 2° V. c.

lato sigilli sepulcro appositi indicium est haud ambiguum sublato ab Apo tolis corporis Christi. Etenim sigillum auctoritate publicâ sepulcro appositum vim habebat pacti taciti inter Judæos et Christi discipulos initi, ut si post tertium diem salvus sigillis corpus in sepulcro non inveniretur, tunc certa haberetur resurrectione; si inveniretur, fraus omnis manifestò pateficeret. 3° Prædixerat Christus se in tumulo per tres dies integros et noctes mansurum: *Erit filius hominis in corde terræ tribus diebus et tribus noctibus*: at prophetia hæc minimè completa est: Christus enim duas noctes et diem unum integrum in sepulcro exegisse dicitur. 4° Denique Christus à mortuis excitatus Senioribus populi, Principibus, Sacerdotibus, Phariseis conspiciendum sese præbere debuit, tunc ut miraculo tam stupendo unde missio nis sue veritas pendebat fidem faceret, tunc ut promissum Judæis datum exsolveret: etenim Scribis et Phariseis signum aliquid seu miraculum doctrinæ suæ confirmativum postulantibus responderat Christus: *Generatio mala et adultera signum quærit; et signum non dabitur ei, nisi signum Jonæ Prophetæ. Sicut enim fuit Jonas in ventre ceti tribus diebus et tribus noctibus, sic erit filius hominis in corde terræ tribus diebus et tribus noctibus*. At verò signum illud generationi huic, nempe Judæis, datum non est, si Christum redivivum nec conspexerint, nec conspiciere poterint.

Resp. resurrectionem Christi validissimis argumentis probatam manere, uti patet ex dictis propositione secunda, quorum vim non elevat quæ hic objiciuntur.

1° Si Christus à Mariâ Magdalene duobusque discipulis Enimâus pergentibus non statim agnitus fuerit, id tribuendum est mentis perturbationi quam res adeò insolita et insperata excitare debuit. At pluries deinceps per dies quadraginta Christus se Apostolis et discipulis videndum, alloquendum, palpandum præbuit, neque tunc eorum ullus dubitavit de ipsius resurrectione. Cùm verò legimus Christum ex Apostolorum oculis subito evanuisse, aut januis clausis presentem in cubiculo stetisse, in his nihil deprehendimus quod superet potentiam illam quâ Christus tot prodigia dum viveret patraverat. Referri Matthæus Apostolos quosdam de Christi resurrectione dubitavisse, sed illud intelligi debet de his qui mulierum relationi fidem habere noluerant, de Thomâ præsertim qui crediturum hæc negaverat, nisi in plagas Christi digitum inferret. Hoc uno versu breviter et obscure indicat Matthæus quæ post resurrectionem contigerant et fusiis apud Lucam et Joannem describuntur; nec profectò Matthæi sensus est, aliquos ex Apostolis de Christi resurrectione dubios semper extitisse.

2° Quærenda non est ab Apostolis ratio fractorum sepulcri sigillorum, cùm ipsi illa non fregerint, sed à Deo. Jam verò videant adversarii an Judæi conditiones Deo præseribere poterint, vel an aliquod inter Deum et illos pactum intercesserit. Sigillum sepulcro appositum non habebat rationem pacti cum Apostolis initi; non enim aderant Apostoli quando lapis sepulcri ingressum obturans à Judæis obsignatus est.

Sepulcrum adversus Christi discipulos satis munebant satellites: at ne satellites ipsi perniciâ corrupti cum discipulis conspirare eisque magistri corpus tradere possent, apposita sunt sigilla, nullâ, ut manifestum est, initâ inter Judæos et Apostolos pactione.

3° Juxta popularem loquendi rationem apud Judæos, imò ubique usurpatam, dici potuît Christi corpus tribus diebus ac noctibus in tumulo conditum fuisse. Nam Christus die tertio resurrexit; vox autem *die tertio*, idem sonat ac *post diem tertium*, non in Scripturâ solum, sed etiam apud auctores profanos, uti liquet ex eo Ciceronis loco: *Apollo se id daturum ostendit post ejus diem tertium, qui ut illuxit mortui sunt reperti*. Porro Christus, illucescente die tertio, seu post diem tertium, uti prædixerat, è tumulo egressus est. Certè supponi nequit in re hujusmodi à familiari Judæorum sermone recessisse, aut sibi ipsis contradixisse Evangelistas.

4° Minimè necesse erat Christum Judæis conspiciendum sese præbere, seu ut promissum ad ipsos datum exsolveret, seu ut resurrectionem suam certio rem faceret. Ac 4° quidem his Christi verbis: *Generatio mala et adultera signum quærit; et signum non dabitur ei nisi signum Jonæ Prophetæ*, non promittit Christus novum missionis sue argumentum quod Judæis proprium ac peculiare sit, seu novum aliquid miraculum cujus testes esse debeant. Videlicet in ministerio et missione Christi duplex epocha consideranda est. Quamdiù vitam mortalem egit Christus, declaravit se missum esse *ad oves quæ perierant domus Israel*. Judæos primùm ad regnum Dei vocari oportebat, hinc tot labores à Christo suscepti, tot edita miracula in gratiam et sub oculis Judæorum. Verùm cùm oblatam sibi salutem non solum obstinatâ mente repudiarent, sed etiam de interdicendo salubri Auctore deliberarent, venturas in ipsos calamitates denuntiavit Christus, ac declarat genti perversæ et adulteræ, non aliud deinceps signum concessum iri quàm commune gentibus omnibus miraculum, nempe suæ resurrectionis, cujus apud gentiles, non secis ac apud Judæos, testes extiterunt Apostoli. Itaque signum illud factò Jonæ adumbratum non pertinebat ad eam Christi missionis partem quæ Judæos solummodò aut saltem præcipuè respiciebat, sed intum erat ministerii quod in omnes gentes per Apostolos adimpleturus erat, ac prouidè necesse non fuit ut Judæis argumenta suæ resurrectionis concederet quæ gentibus concessurus non erat, quæ quàm et aliquo sensu Judæos Christi resurrectionis testes fuisse dici potest. Namque varia prodigia quæ Spiritus sancti in Apostolos illapsam comitata sunt necessario conexa erant cum veritate resurrectionis; eaque Apostoli ut facti illius argumenta proposuerunt. At illa prodigia inter solemnissima Pentecostes, coram innumera Judæorum qui Jerosolymam undequaque convenerant multitudine patrata fuerunt; adeò ut si non ipsummet Christum redivivum, saltem Christi redivivi certa et manifesta signa viderint. *Excitatum illum à mortuis, inquit S. Chrysostomus, corporis oculis non vidisti, sed oculis fidei*

*cernis illum à mortuis excitatum. Non vidisti illum occul-
tis à mortuis excitatum : at per illa miracula excitatum
illum à mortuis intuebere. Ad illum enim fidè consp-
ectum signorum exhibitio te deducet. Itaque multò major
et evidentior illa fuit demonstratio, quòd in ejus nomine
signa fierent, quàm quòd excitatus ille à mortuis.*

2° Ubi facti alicujus veritas ita constat, ut à no-
mine sani ingenii ac bonæ fidei in dubium vocari
queat, iniquum et ineptum est nova ejusdem facti ar-
gumenta desiderare. Id unum debuit divinus chris-
tianæ religionis Auctor, ut idoneo et quod apud om-
nes cordatos fidem facere posset testimonio suam re-
surrectionem probaret, non verò ut pro cujusque
arbitrio religionis œconomiam subverteret. Porrò re-
rum à se gestarum, ac præsertim suæ resurrectionis
fidei satis consuluit Christus qui quingentos hujus pro-
digii testes reliquit, eorumque testimonium iis muni-
vit characteribus qui omnem errandi formidinem ex-
cludant. Nostrum est ut luce nobis concessà, non
vividiorem quæ negari potuit nec necessaria est, ex-
pectare, aut Deo modum agendi præscribere. Nullà
certè ratione tenebatur Christus ut sese Judæis redi-
vum exhiberet, tum quia, uti mox dicebamus, sum
ergà gentem illam ministerium expleverat, tum quia
Judæi tanto favore indignos sese præstiterant, tum
quia minimè constat eos sic etiam ad doctrinam Chri-
sti suscipiendam adducendos fuisse. Qui enim sepul-
cri satellites pecunià corruperant, qui post editum à
Petro et Joanne nomine Christi redivi in igne miracu-
lum præcipiant Apostolis ne de Christo ulli homi-
ni loquantur, qui demùm resurrectionis quam ipsi
compertam habebant fidem et memoriam omni ope
atque operâ extinguere conabantur, ita certè ab impio
proposito non destitissent, etiamsi Christus sese iis
redivivum obtulisset.

Et certè : vel contendunt adversarii Judæis defuisse
argumenta idonea resurrectionis Christi, vel negant
facti illius veritatem nobis qui tum vivimus satis pro-
batam esse, idèque significant aliud se desiderare
argumentum, publicam videlicet ac solemnem Christi
redivi apparitionem Judæis factam. Utrum candidè
et sincero animo disputent penès alios esto judicium :
nos duo solum hinc observata volumus : Primum, re-
surrectionem Christi iis momentis confirmari quæ
Judæos olim convincere debebant, et quæ nostrâ
etiã ætate vim persuadendi maximam retinent : quod
utrumque ex dictis sequitur ; alterum nullo respectu
nostri certiore futuram fuisse Christi resurrectionem,
etiãsi Christus Judæis omnibus apparuisset.
Etenim vel Judæi omnes aut plerique hoc spectaculo
permoti, Christi doctrinam statim amplexi essent, vel
non : si posterius, publica hæc apparitio non in ar-
gumentum resurrectionis, ut patet, sed in objectionem
gravissimam cederet : si prius, quoniam factum illud,
quemadmodum cetera facta Evangelica in scriptorum
quorundam et hominum auctoritate positum oportet,
superasset locus variis cavillationibus quibus
librorum sacrorum, miraculorum et testimonii hu-
mani vim et usum impugnamur solent deistæ. Imò non

sine veri quãdam similitudine dicere possent suspe-
ctam sibi videri illam Judæorum omnium cum Apo-
stolis consensionem ; non satis amoveri communis
eiusdem utilitatis et fraudis politice suspitionem ;
prodigii denique loco habendum non esse, si tam citò
propagata fuerit religio auctoritate sacerdotum et ma-
gistratum confirmata.

Obj. 4° : Non magis, imò multò minùs valet ad pro-
banda miracula Christi testimonium Apostolorum,
quàm ad ea confutanda Judæorum incredulitas. Ete-
nim constat et ipsismet novi Testamenti scriptoribus
longè maximam Judæorum partem, Sacerdotes præ-
sertim, Scribas, Phariseos legis ac religionis peritos à
doctrinâ Christi sive dùm viveret, sive post ipsius
mortem valdè alienos fuisse. Dùm itaque nonnulli ex
infimâ plebe, ut plurimum, et illitterati Christo adhæ-
rebant propter opinionem miraculorum ab ipso edi-
torum, longè major et sanior pars nationis palàm
profitebatur à se non admitti miracula illa ; nec enim sup-
poni potest eò sceloris ac furoris venisse Judæorum
principes et Sacerdotes, ut Messiam quem tot vaticini-
is prænuntiatur, tot prodigiis insignem agnovissent,
non rejicerent solum, sed etiã improbrâ morte dan-
narent. Si valeat argumentum istud : Plurimi è Judæis
religioni Christi nomen dederunt : ergo crediderunt
miracula ab ipso ejusque Apostolis edita fuisse ; valet
etiã istud : Judæi longè plures Christum et Apostolos
veluti impostores semper habuerunt : ergo minimè
crediderunt patrata ab eis fuisse miracula. Hæc enim
est vis nativa miraculorum ut spectatores ad assen-
tiendum inclinent et quodammodò cogere videantur.
Cum itaque Judæi plerique et doctiores Christo non
assenserint, existimare possumus hujus generis fuisse
Christi miracula, quæ rudis et indocte plebis animos
percellere possent, doctorum verò et oculatorum ho-
minum examen et judicium minimè sustinerent. Ut sit,
incredulitas illa nationis penè universæ omnia
Apostolorum testimonio vim ad mit : est enim juri-
dica quadam protestatio et reclamatio facta adversùs
Evangelistarum narrationem. De miraculis Christi
duplex à spectatoribus latum judicium habemus, aliud
paucorum et indoctorum, aliud penè omnium et ad
quos præcipuè rei illius æstimatio pertinebat. Quis
porrò istorum sententiam potiori loco habendam
esse non fateatur ? Ex quibus argumentum sic po-
test institui : Judæi omnes, qui ætate Christi et
Apostolorum fidem christianam amplexi non sunt,
hoc ipso testantur falsa sibi visa fuisse Christi et Apo-
stolorum miracula. Atqui in illo testimoniorum oppo-
sitorum conflictu, nulla ratio est cur Apostolis potius
credamus quàm Sacerdotibus, Phariseis, legis peritis,
unò verbo, majori ac saniori Judæorum parti. Ergo
miracula Christi aut falsa, aut saltem incerta sunt.

Resp. Nego tum majorem, tum maiorem proposi-
tionem hujus argumenti. Ac 1° quidem falsò dicitur
Judæorum incredulitatem habendam esse veluti pro-
testationem quadam quâ declarabant falsa sibi vi-
deri Christi et Apostolorum miracula. Etenim de
miraculorum illorum causâ, utrum videlicet à Deo,

utrum à principe dæmoniorum profecta essent disputabatur, at ipsamet facta in controversiam adducere nunquam ausi sunt Judæi increduli. Quin imò ex iis prodigiis Christum accensandi ausam non semel arripuerunt. *Et ejecto dæmonio locutus est mutus et miratæ sunt turbæ.... Pharisei autem dicebant: In principe dæmoniorum eiecit dæmonia. Respiciens autem Archisynagogus indignans quia sabbato curasset Jesus, dicebat turbæ: sex dies sunt in quibus oportet operari; in his ergo venite et curamini, et non in die sabbati. Dicebant ergo ex Phariseis quidam: Non est hic homo à Deo qui sabbatum non custodit. Alii autem dicebant: quomodo potest homo peccator hæc signa facere? et schisma erat inter eos, etc., etc.* Itaque, etsi Sacerdotes et Pharisei negarent Christum esse Messiam à Prophetis prænuntiatum, ipsius tamen miracula, rei videlicet evidentiæ coacti, agnoscebant. Nec verò supponi potest illa Phariseorum dicta ab Evangelistis conficta fuisse, tum quia mirum in modum cum totâ eorum agendi ratione dicta illa consentiunt, tum quia ex rerum adjunctis spontè nascuntur, et in eis referendis maximè elucet Apostolorum sinceritas, tum etiam quia quo tempore scribebant Apostoli nemo ignorabat quæ Phariseorum sententia fuisset circa miracula Christi. Hinc in libro Actuum, Apostoli adversus Judeos ita disputantes inducuntur, ut de probandâ miraculorum vel à Christo, vel à seipsis editorum veritate minimè sollicitos se exhibeant, utpotè quòd res in confesso apud omnes esset. *Jesum Nazarenum*, inquit, *virum approbatum à Deo in vobis virtutibus et prodigiis et signis quæ fecit Deus per illum in medio vestri, sicut vos scitis.* Duo tantummodò probare aggrediuntur à quibus præcipuè divina Christi legatio pendebat: ipsum è tumulo propriâ vi surrexisse, et in eo completa fuisse Prophetarum de Messia venturo oracula. Nimirum nunc qui hodiè est cum deistis, idem tum ac etiam postè fuit cum Judæis controversiæ status. De miraculis Christi duplex moveri potest quæstio, altera facti, an vera sint illa miracula? altera juris, an sint certâ veræ doctrinæ argumenta? Circa primam quæstionem Judæos non solum Apostolicorum, sed etiam subsequentium temporum consentientes habemus, ut patet ex dialogo Justinii cum Tryphone Judæo, ex variis Thalmudis utriusque Babylonici et Jerosolymitani locis, ex illis Christi historiis seu *Thaloth Jesu*, quas vulgaverunt Judæi et in lucem editi Wagenselius, ex celebriorum et antiquorum Rabbinorum confessione. Ipsa ergo Christi miracula Judæi antiqui vera esse fatebantur. At circa quæstionem juris à nobis dissentiebant, et negabant sequi ex illis miraculis veram esse Christi doctrinam, aut ipsum pro Messia habendum; atque ut illud evincerent contendebant miracula Christi potestate diabolicâ et magicis quibusdam artibus effecta fuisse. Hæc altera pars eorum sententiæ rursus constat, non solum ex testimonio Evangelistarum, sed etiam ex ineptis fabulis quibus refertæ sunt prætensæ illæ, quas scripserunt, Christi historie. Quæ cum sint, Judæorum incredulitas nedum spectari debeat

veluti testimonium Apostolorum testimonio oppositum, novum potius invictumque miraculorum Christi argumentum nobis subministrat. Nimirum facta illa pro certissimis habenda sunt, quæ ab iis ipsis admittuntur quorum illa negare maximè interfuisset; porò Sacerdotum et Phariseorum maximè sanè interfuisset Christi miracula negare, neque causæ suæ præsidium in vanâ magiæ et artis diabolicæ accusatione collocare; igitur qui miracula Christi admittimus, non antepenimus iudicium paucorum quorundam et indoctorum, iudicio pleròrumque et doctiorum, sed iudicium nationis universæ sequimur. Nec sanè, si res ipsa consideretur, ullus esse potuit circâ miraculorum Christi substantiam inter Judæos illius ætatis opinio-num conflictus, quia fieri nequit ut facta plurima, continua, splendida, notoria, vel pro veris si falsa, vel pro falsis si vera sint habeantur. Ipsa rei natura nos docet nullam inter Judæos dissensionem oriri potuisse nisi circâ ipsorummet miraculorum causam effectricem et consecutaria, quæ quidem quæstio non tam auctoritate et testimonio, quàm ratione et argumentis dirimi debet.

2° Longè major est Apostolorum et primorum Christianorum auctoritas miraculorum Christi veritatem divinamque originem admittentium, quàm Judæorum incredulorum, etiamsi Judoæi miracula Christi non confiterentur. Etenim si quis temporum eorum factorumque circumstantias omnes diligenter expendierit, statim comprehendet eos omnes qui tunc Christianismo nomen dederunt, cum imminente rei familiaris ac vite ipsius discrimine, non aliam habere potuisse hujus sui facti rationem quàm cognitam et henè compertam veritatem miraculorum Christi. Valet proinde istud argumentum: Plurimi è Judæis Christi fidem amplexi sunt; ergo miracula à Christo et Apostolis edita pro certis et indubitatis habuerunt. At non valet istud: Maxima Judæorum pars Christo et Apostolis non credit: ergo vera non sunt, ipsis iudicibus, Christi et Apostolorum miracula. Etenim maximam Judæorum partem causæ permultæ detertere poterunt ab admittendâ Christi doctrinâ, quamvis patrata ab ipso aut Apostolis miracula novissent, imò et viderent. 1° Nonnulli persuadere sibi potuerunt quod à Phariseis sepiùs dictum fuisse legimus, miracula hæc quibus lex Mosaicâ destrui videbatur, non à Deo, sed à dæmoniis proficisci. Certè ipsemet Orobio Judæus doctissimus in tertio suo scripto ad Limborchium sæpè asserit, *etiamsi hæc miracula facta essent, tamen non debuissent nec potuisse Judæos Jesum agnoscere esse Messiam.* 2° Plurimi totum illud negotium parvi penderunt. In omni quippè ætate et natione reperitur homines rerum ad religionem pertinentium incuriosi, voluptati, ambitioni, pecuniæ dediti, qui præter illa quibus cupiditates suas explere valent, nihil curant, sapiunt, intelligunt. Ingentem porò horumque hominum turbam Jerosolymis tunc temporis exstitisse discimus ex Josepho, quo teste, gens Judæorum impietate suâ et perditissimis moribus ultimum excidium sibi conscivit. 3° Plerique à suscipiendâ Christi reli-

gione deterriti sunt præjudicatis quibusdam opinionibus quas ex male intellectis Prophetarum oraculis conceperant. Nimirum quæ de regno Messiae spirituali sacri vates eccinerant, illi sensu nimirum litterali accipientes, Messiam ibi effingebant veluti regem bellicosum qui Jerosolymam à Romanorum potestate liberam faceret, solum David excitaret, efficeretque ut Judæorum natio, cæteris gentibus debellatis, rerum potiretur. Hujus opinionis, adeo altè in Judæorum animis defixa erat, vestigia in ipsis Christi discipulis deprehendimus, sive cum mater filiorum Zebedæi postulat à Christo ut primi in ipsius regno sedeant, sive cum post resurrectionem quæerunt à Christo discipuli nòm in tempore hoc resitutus esset regnum Israel. Itaque cum hanc sibi Messiae imaginem finxisse Judæi plerique, minimè adduci poterunt ut Christum infami morte affectum, qui que non aliam spem discipulis suis reliquerat, quàm ærumnarum et suppliciorum, veluti Messiam haberent. 4° Tum florebat apud Judæos sectæ duæ Pharisæorum et Sadducæorum, quæ, etsi mutuis jam dudum odiis se prosequerentur, in impugnandâ tamen Christi doctrinâ mirè consentiebant. Pharisei quidem legi Mosaicæ ad superstitionem usque additi templum frequentabant, jejuniis et orationibus vacabant, decimam olerum omnium ultrâ legis præscriptum pendebant, et sub eâ pietatis larvâ maxima vitia occultantes magnam sibi apud vulgus existimationem comparaverant. Itaque cum simulatam eorum virtutem ac hypocrisim Christus palam redargueret, nullum hominum genus sibi magis infensum expertus est, multorumque idcirco invidiam incurrit : quippè haud agrè persuadebant Pharisei non tam se ipsos legis Mosaicæ defensores, quàm legem ipsam à Christo impugnari. Sadducæi verò qui angelos et immortalitatem animorum negabant, nec multum ab Epicuri scholâ dissentiebant, hæc sua dogmata apud magnates et divites præsertim disseminaverant. At certè homines mollibus et voluptariis hujusmodi opinionibus imbuti ab admittendâ Christi doctrinâ valdè alieni esse debeuerunt. Cum igitur duæ illæ factiones, quarum una virtutis ac doctrinæ commendatione, altera opibus et potestate apud populum plurimum valebat, bellum communibus auspiciis Christo indixissent, mirari certè nos oportet tot Judæos Christi partes secutos fuisse, non verò majorem nationis partem tot præjudiciis occupatam in incredulitate mansisse.

Cæterum falsò existimaretur vel paucos Judæos, vel plebeios duntaxat, inopes et illiteratos Christo et Apostolis sese adjunxisse. Namque inter Christi discipulos reperimus Nicodemum, *principes Judæorum*; Josephus ab Arimathæâ, *nobilis decurio*, seu, ut ferunt voces græcæ, *senator inclutus*; Zachæus, *princeps publicanorum* et *ipse dives*; Jairus, *princeps synagogæ*, etc. Quin et ex principibus multi crediderunt in eum, sed propter Phariseos non confitebantur, ut è synagogâ non ejicerentur. Mortuo Christo crescit in dies credentium numerus, modò tria, paulò post quinque hominum millia simul baptizantur. *Multa etiam turba Sacerdotum*

obediebat fidè, imò nonnulli ex hæresis Pharisæorum Christi fidem susceperant; et in ipso Ecclesiæ Jerosolymitanæ exordio, jam observari à Paulo volebat Jacobus *quot millia essent in Judæis qui crederant*. At si religionem proscripam et assecras suos in maxima pericula vocantem, tam ingens ex omni conditione hominum multitudo secuta est, meritò conjicimus alios longè plures, illius veritate agnitâ, ab illâ palam suscipiendâ metu et animi ignaviâ prohibitos fuisse. Quo posito, non modò, uti mox ostendimus, circâ ipsorum miraculorum realitatem, sed neque etiam circâ eorum consecraria opponi nobis debet Judæorum suffragium. Quippè Judæorum pars, si non potior numero, saltem potior judicio et virtute Christi doctrinæ adhasit. Profectò illorum major est auctoritas qui religionem novam, non sine evidenti infamiam aut etiam mortis periculo amplectuntur, quàm eorum qui præjudiciis et studio commodorum temporalium impediti, vel novæ religionis argumenta non expendunt, vel iis perceptis obsistere nituntur. In illâ Judæorum dissensione duplex phænomenum morale exponendum venit, aliorum fides sine miraculis, aliorum incredulitas miraculis admissis : posterioris causas permultas et probabiles assignavimus, prioris nullas omninò supponere ac fingere possunt Deistæ.

Inst. 1^a: Atqui non ex enumeratis modò præjudiciis, sed ex ipsâ factorum vanitate orta est Judæorum incredulitas. Attendamus enim primùm prodigia, quæ Christi nativitatem et priora ipsius vitæ tempora comitata dicuntur : Christus media inter portenta nascitur et adolescit; sibi præcursorem deputat Joannem Bap., non sine prodigio natum : nascitur ipse, statimque laudes ejus concinunt Angeli; è cunabulis lucet stella tanti eventus nuntia : æmulum pertimescit Herodes, et in ejus odium omnes Bethleemiticos infantes interneconi devovet : tam præclara sanè exordia omnium cœtaneorum oculos in hunc parvulum convertere debuissent; et extra humanam indolem fuisse Judæos inertes mansisse, neque suspicatos hunc futurum, sin Messiam, saltem maximum Prophetam..... Quid tamen accidit? Puer ille crescit vili sub tecto, artem indecoram exercet; et, cum annis triginta natus prodigiorum, quæ nativitatem ejus illustraverant, memoria; et Judæi se invicem interpellant : *Nonne hic est fabri Filius?* etc. : uno verbo priora facta vel publica fuerant et credita, vel non : si prius, quâ tantò deleri potuit eorum memoria, vel fides? si posterior, quid de Evangeliorum veritate censendum est?

Resp. 1^a Ea difficultas Apostolorum ingenuitatem arguit; quippè qui, solâ et nudâ factorum veritate confisi, apparentem hanc repugnantiam, quæ ipsos fugere non poterat, solvere non curent : dum à contrario, si objectionem prævertissent, forsân quædam daretur bonam eorum idem suspicandi ratio. 2^a Nonne alia sunt facta quæ istis objectionibus non subjacent, miracula nimirum, quæ Christus durante suâ missione operatus est; 3^a Expediunt difficultas, attentâ tum naturâ factorum. tum Judæorum lispotione;

nam miraculorum, quæ Christum nascentem illustraverunt, rumor non ultrâ Bethleemicos limites exiverat; at arguit commotio, quam, Jerosolymæ nuntio velut inaudito percussæ, utulit Magorum adventus; is tamen publicitatis gradus, licet ad urbem Bethleem vicisque proximos restrictus, veræ certitudini in loco ipso fundandæ et latius propagandæ satis fuit. Equidem adventus Magorum, ejusque motivum habuit in urbe Regiâ publicitatem summam; at quàm brevi obscuraverit, tùm præceptis et tacita ipsorum fuga, tùm Christi receptus in Ægyptum; unde inferri debuit prodigiosum hunc infantem strage quam jusserat Herodes involutum fuisse... Hinc planè explicatur Judæorum in perquirendâ actionum Christi serie incuria. Jam enim diximus qualem Messiam sibi Judæi fingerent; futurum scilicet gentis liberatorem et Romanorum debellatorem: atqui hinc pronum fuit, ut de infante illo non adeò sollicitè inquirerent; quippè qui, tempore præstituto, sese victoribus in hostes reportandis conspicuum satis demonstraturus esset: præsertim cùm accederent ad hæc rationes politicæ, metus Herodis et Romanorum. Ergo patet præjudiciis Judæorum locum adfuisse, iisque retardari potuisse ipsorum fidem.

Inst. 2°: Atqui consulatur ipsa Evangelistarum narratio, faciltèque deprehendetur non imprudentem fuisse Judæorum incredulitatem. Nam—1° sanissima gentis alicujus opinio ex primoribus æstimanda est: atqui ii potissimum, Pharisei scilicet, Doctores Legis, Sacerdotes et Principes, credere reuerunt: *numquid ex Principibus aliquis credidit in eum, aut ex Phariseis?* Ii sunt qui Christum sæpius urgebant ut sibi prodigium ostenderet; qui tamen nihil aliud impetrare potuerunt, præter id responsum: *Generatio hæc... signum querit, et signum non dabitur ei, nisi signum Jonæ Prophetæ?* Matth. c. 16, v. 4, Luc. c. 11, v. 29: atqui tanta Christi in recusando prodigio constantiâ suspiciosam efficit præstigiaticæ ejus potentiam, quam nollet coram doctioribus et oculatioribus exercere, sed tantum coram ignavis et idiotis quibus illudere facilis esset. —2° Si fidem apud aliquos Christus invenire debuisset, maximè apud parentes suos et concives. At contra omnes in eo scandalizabantur; et *Jesus conquirebatur non esse prophetam sine honore, nisi in patriâ suâ... et non poterat ibi virtutem ullam facere... propter incredulitatem eorum*, Marc. c. 6, Matth. c. 13, Luc. c. 4. Porro impotentia miraculorum, ex eo orta quòd animi minùs essent ad credulitatem proni, demonstrat aliis in circumstantiis, zomisi ex cæcâ et populari credulitate, ejus opera pro miraculis habita fuisse. —3° Si aliquam veri speciem attentione dignam præ se tulissent, pronum erat ut de ipsis institueretur à Magistratibus inquisitio juridica; cùm totius gentis interesset de ipsorum veritate aut falsitate certiorum fieri: facta tamen non est. Ergò non satis constantem.

Resp. ad primum: Aliud est ex prodigiis credere Christum esse Messiam; aliud credere à Christo patrari prodigia: prius quidem negabant Pharisei, ex falsò conceptis opinionibus, quòd scirent undè esset, *Christus autem, cùm venerit, nemo scit undè sit*, Joan.

c. 7, v. 27; quòd Galilæus esset, et à *Galilæâ propheta non surgit*, ibid. v. 52; quòd blasphemaret, et divinam dimittendi peccata potestatem æmularetur, Luc. c. 5, v. 21; quòd è celo descendisse, Abrahamo majorem et antiquiorem se predicaret, Joan. c. 8, v. 53, 58; quòd metueret, ne in suspicionem rebellionis vocarentur à Romanis, *qui locum et gentem tolerant*, Joan. c. 11, v. 48. At verò longè aberat ut Christi miraculorum existentiam abnegarent; tùm quia ea malo genio tribuebant; tùm quia loco mox citato v. 47, inquirunt: *Quid facimus, qui hic homo multa signa facit? si dimittimus eum sic, omnes credent in eum* (propter Lazari suscitati prodigium).—Præterè falsò insinuat nullius prodigii testes oculatos fuisse Phariseos, eorumque præsentiam potestati Christi formidandam et infaustam fuisse: eis enim presentibus Paralyticum, nec non habentem Daemonium cæcum et mutum, curavit, Matth. c. 12. Vide etiam Marc. c. 3, Luc. c. 5 et 14. Cùm autem Christus postulantes *signum de cælo* reprimat, non alio dato quàm *signo Jonæ Prophetæ*, in causâ est, aut eorum insatiata curiositas, aut incredulitatis pertinacia, quæ jam visis prodigiis vincî debuerat, aut saltem in prodigio resurrectionis habitura erat undè vinceretur.

Ad secundum eadem est responsio: iisdem serè præjudiciis, eadem forsân et majori invidiâ laborabant Christi concives—ideò Christus *non fecit ibi multas virtutes*, quanquàm ex hoc ipso textu consequens est, quòd nonnullas saltem fecerit; idque testatur S. Marc., c. 6, v. 5: *Et non poterat ibi virtutem ullam facere, nisi paucos infirmos impositis manibus curavit*. Cæterùm, etsi ne unum quidem miraculum in patriâ Christus edidisset, quid indè contra innumera, quæ alibi gessit, inferri valeret? Præsertim, cùm ex dictis, et publica, et conspicua, et eorum omnibus indiscriminatim, variis in circumstantiis et locis patrata fuerint.

Ad tertium 1° minimè noceret juridicarum inquisitionum defectus, cùm, ex dictis, de miraculorum existentia minimè dubitarent; neque ad illud caput suam cum Christo controversiam reducerent: cùm aliundè Judæis, non verò Christo aut Apostolis imputari debeat hæc negligentia: cùm tandem multò æquius foret ex hæc omissione concludere, Judæos timuisse ne in sui opprobrium res verteretur.—At 2° nedum de fuerint inquisitiones, varia carum exempla nos ipsi adduximus in probationem veritatis factorum evangelicorum.

Obj. 3°: Facta illa pro veris habenda non sunt quæ ipsamet Apostolorum ætate à plurimis etiam Christianæ fidei sectatoribus negata fuere. Atqui veteres Hæretici Apostolis coævi falsa esse Christi miracula et scriptis editis et doctrinâ suâ palam declarabant. Ac 1° quidem dubitari non potest quin Evangelia apocrypha apud varias hæreticorum sectas recepta Evangelis nostris repugnarent: id Patres antiqui affirmant, et probat studium illud quo secta dominatrix ita illa abolèvit, ut vix brevia aliquorum fragmenta et tituli ipsi ad nos pervenerint. 2° Illorum Hæreticorum

doctrina historię Evangelicę adversabatur. Cerinthus, Gnostici, Basilidiani, Christum è Virgine natum fuisse et resurrexisse negabant. Evangelistas mendacii postulabat Marcion: *Semetipsum esse veraciorem quàm sunt hi qui tradiderunt Evangelium Apostoli, suavit discipulis suis, non Evangelium, sed Evangelii particulam tradens eis.* Verbo Hæretici omnes Evangelia nostra veluti erroribus et mendaciis referta aspernabantur, gloriabanturque *se esse emendatores Apostolorum.* Jàm verò Hæretici illi doctrinam suam ab ipsis Christi discipulis acceptam contendebant, ac proinde habendi sunt veluti testes historię Christi cœtanei, non minùs audiendi ac ipsimet Evangeliorum canonicorum auctores; ex quo sequitur incertam prorsus esse historiam Evangelicam utpote quæ testimoniis oppositis et ejusdem roboris confirmata et impugnata esse videatur. Ità Frereticus, *Examen critique des Apologistes de la Religion chrétienne.*

Resp.: Ex veterum Hæreticorum opinionibus nihil sequi aliud, nisi novum invictumque miraculorum Christi argumentum. Illi neque scriptis editis, neque suâ doctrinâ declaravere falsa sibi videri Christi miracula. Imò ea tanquàm certissima ab illis admissa fuisse constat, tum ex libris apocryphis apud varias sectas receptis, tum ex doctrinæ systemate quod illi defendebant. 1° Hæretici veteres quavis Evangelia sua habebant, plerique tamen aliquod ex Evangeliiis canonicis retinebant. Cerinthus Matthæi, Marcion Lucæ leviter interpolatum admittebat; Nazaræi et Ebionitæ utebantur Evangelio secundùm Hebræos Evangelio Matthæi simillimo. Qui porrò vel unum ex Evangeliiis canonicis recipiebant, eo ipso omnia quoad historię summam, et præsertim quoad miracula Christi probabant ac sua faciebant. Libros quosdam novi Testamenti rejiciebant, non quòd existimarent falsam in eis Christi historiam contineri, hæc enim ratio effecisset, ut ne vel unum quidem admisissent, sed quòd suos errores in iis luculentius confutatos deprehenderent. Recolantur quæ de Evangeliiis apocryphis diximus, capite 1.

2° Veterum Hæreticorum doctrina veritatem miraculorum Christi supponebat, nedùm excluderet. Quantumvis discordes essent, in eo tamen consentiebant, Christum esse Filium Dei, seu nomine illo intelligerent unum quemdam è spiritibus quorum genealogia et æones adò ridiculè exponebant, seu merum hominem supernaturalibus donis ornatum; atque ità à negandis illius miraculis alieni erant, ut contenderent esse quamdam artem inveniendi cum Angelis seu genis commercii, sicut operandi miracula miraculis Christi similia: qui error ab opinione miraculorum Christi profectus, philosophos ipsos infecit, Plotinum, Porphyrium, Jamblichum, Maximum, Julianum imperatorem. Duo equidem Historię Christi facta præcipua ab Hæreticis negata fuisse dicuntur, ipsius è Virgine nativitas et resurrectio: at ea negari potuere quin Evangelistæ fraudis et mendacii postularentur. 1° Christi nativitas non erat factum aliquod publicum cuius vel Apostoli vel alii testes existissent; pendebat

illud ex Mariæ solius testimonio quod rejici poterat salvâ miraculorum Christi et reliquarum historię evangelicę partium veritate: ejusmodi factum ad dogmatis magis quàm ad historię fidem pertinebat, et qui illud negabant Ebionitæ et Nazaræi, Evangelium Matthæi, id est, universam Christi historiam, agnoscebant. 2° Gnostici resurrectionem Christi, ità negabant, ut hoc ipso narrationem Evangelistarum confirmarent. Nimirum juxtà ipsos duplex erat in Christo persona, Jesus homo merus, cæteris tamen perfectior, et Christus qui è *pleromate* delapsus Jesum informabat. Christus naturâ spiritualis et impassibilis in cœlum avolavit, ubi Jesus ad Pilatum ductus est: Christus itaque neque crucifixus est, neque surrexit. At Jesus post mortem virtute Christi è tumulo exiit. Juxtà alios ex eadem Gnosticorum familiâ, Verbum divinum naturam humanam, non verè, sed apparenter tantùm assumpsit, adeò ut Christus esset homo phantasticus, omnesque illius actiones nihil referrent præter meras apparentias. At inter actiones illas apparentes, Doctæ, sic illi à suâ opinione dicebantur, admittent miracula omnia in Evangeliiis descripta, ipsamque resurrectionem. Jàm verò qui utroque mox relato sensu negant Christum resurrexisse, illi certè historiam evangelicam non rejiciunt, sed exponunt tantummodò juxtà præconcepta opinionum portenta; descripta ab Evangelistis facta agnoscunt, at volunt accipi à se factorum illorum rationem, in quo sanè non ut testes antiqui, sed ut novatores fanatici habendi sunt. Hinc patet quo sensu sese *Apostoli veraciores et emendatores Apostolorum* dicebant Hæretici. Non relictam ab Apostolis historiam, sed doctrinam castigare se gloriabantur, quam, ut alibi vidimus, vel ab Apostolis malè intellectam, vel à Christo minimè puram et integram Apostolis traditam fuisse affirmabant. Illa igitur Frereti objectio, non modò veritati factorum Evangelicorum nullatenus officit, sed novum invictumque nobis argumentum suppeditat; tum quia primi hæreseon auctores qui Apostolos aspernabantur et novas sectas philosophicas magis quàm christianas constituere decreverant, opinionum suarum fundamentum in miraculis Christi, et Apostolorum prædicatione non posuissent, nisi miracula hæc certissima esse, et iis valdè commota et inclinata hominum ingenia vidissent; tum quia eorum plurimi ad hypotheses absurdas confugere coacti sunt, ut miraculorum à Christo editorum rationem redderent. Consulatur liber inscriptus, *l'Autorité des livres du nouveau Testament*, cap. 13.

Obj. 6°. Multiplicem ob rationem suspecta est miraculorum Christi et Apostolorum veritas. 1° Referuntur à scriptoribus Christianis, hominibus indocis, credulis, superstitionis, quorum, præsertim in propriâ causâ loquentium, nulla est auctoritas. 2° Illorum non meminerunt celeberrimi ejusdem ætatis scriptores Judæi, Græci, Romani. Atamen facta ejusmodi, tam stupenda et splendida omnium admirationem commovere debuerunt, neque illa scriptores omnes vel ignoravissent, vel siluissent. Est quidem argumentum illud

negativum, at maximi tamen roboris : ubi enim agitur de factis valdè illustribus, summique tum ratione sui, tum ratione consequentiarum momenti, silentium auctorum qui loqui debuissent majorem vim habet quàm testimonium paucorum quos supponi potest causæ suæ servire voluisse. Certè si quis contenderet Parisiis seculo proximè elapso floruisse hominem prodigiis insignem, hic solo eorum qui res illius temporis scripserunt silentio satis confutaretur. 3° In gravissimà illà quam adversùs Judæos et Paganos Christiani habuerunt controversià, probabile non est ita sibi defuisse Judæos et Paganos, ut nihil pro suà defensione scriberent : imò constat à viris doctissimis Celso, Porphyrio, Hierocle, Juliano, aliisque certè plurimis religionem Christianam impugnatam fuisse. At scripta illa omnia perierunt, neque nos ideo auditis, ut oporteret, partibus, rebusque omnibus ponderatis, litem hanc definire possumus. In iis scriptis quorum auctores monumenta omnia ad historiam Christi pertinentia viderant et expendenter, multa fortè deprehendebantur quibus Christi et Apostolorum miracula invictè confutata manebant, eoque potiori jure rem ita se habuisse conjicimus, quòd certum sit libros illos perisse invidis Christianorum artibus, qui adversariorum argumenta abolere quàm solvere maluerunt.

Resp. ad primum, summam esse auctoritatem scriptorum Christi et Apostolorum miracula referentium, cum ex dictis pateat eos neque decipi neque decipere potuisse. Demum illos omnes inductos, credulos et superstitiosi obnoxios fuisse : at illa erat factorum de quibus agitur natura, ut neque doctrinà aut ingenio ad eorum veritatem percipiendam opus esset, neque si falsa fuissent, ab hominibus maxime credulis ullo modo admitti potuissent. Superstitio quæ tenebantur eos potius ab illis miraculis admittendis deterrèbat : erat enim superstitio illa, religio judaica in quâ instituti fuerant, cui erant addictissimi, quamque ideo non sine gravissimà et apprime compertà ratione deseruerunt. Superstitio et credulitas animos inclinare solent ad novas opiniones, novos ritus, prodigia etiam occulta aut æquivoca suscipienda ; at vim eam non habent circà facta sensibilia publica, notoria, per annos continuos iterata. Si vera non sunt Christi et Apostolorum miracula, Apostoli ipsi primique omnes Christiani non inducti, creduli et superstitiosi fuerunt, sed præter omnem fidem et modum stupidi, amentes, phrenetici. Neque eorum testimonium veluti hominum in proprià causâ loquentium rejici debet. Quo enim sensu causa Christi erat Apostolorum et primorum Christianorum causa? An quia hinc illi aliqua vitæ commoda aut emolumenta expectabant? minimè profectò. An quia, ut ipsi aiunt, non poterant quæ viderant et audiverant non loqui, existimabantque salius esse obedire Deo quàm hominibus? Id agnosimus. Num verò Apostolorum testimonio nocet, quòd ipsi ea quæ narrant propriis oculis viderint aut quæ à iis fidem constantem adhibuerint? Certè si Christo non adhasissent, eorum testimonium meritò suspectum haberemus;

neque arbitraremur iis credendum qui ipsi viderentur ea quæ narrant non credidisse.

Ad secundum tria dicimus : 1° eorum qui Christi et Apostolorum miracula retulerunt, auctoritatem satis probatam manere, ut aliorum scriptorum testimonio confirmari non indigeat ; 2° non deesse tamen factis evangelicis illam ab extraneis confirmationem ; 3° silentium quorundam scriptorum aliis causis tribuendum esse quàm falsitati factorum evangelicorum. 1° Quidem eorum qui Christi et Apostolorum miracula retulerunt, auctoritas testimonii extraneis confirmari non indiget. Ubi de facti alicujus veritate controversatur, duo tantum quærenda sunt, an qui factum referunt decipi poterint, an voluerint decipere : in his duobus omnis historiæ fides consistit. Porrò demonstravimus nullam esse in historiâ miraculorum Christi vel deceptionis vel fraudis suspicionem. Res igitur confecta est, neque ullo externo argumento confutari potest testimonium quod propriis et certos habet veritatis characteres. Sua sunt certitudinis moralis principia in ipsâ hominum naturâ fundata, nec minus, imò aliquo sensu magis immobilia quàm leges ordinis physici : istis enim per miraculum Deus quandoque ob fines sapientissimos derogare potest, illa verò infringi nunquàm postulat aut patitur divinæ providentiæ ratio. At everterentur omnia certitudinis moralis, adeoque ipsa rerum humanarum principia, si editum ab Apostolis primisque Christianis testimonium erroris aut mendacii argueretur. In hoc testimonio securi quiescere possumus, neque expendere tenemus quæ circà facta illa aliorum sententia fuerit. Et certè, si unus aut alter è scriptoribus Judæis vel Paganis Apostolorum narrationi disertè contradiceret, præciperet sana critica ut Apostolis numero pluribus, rem sibi compertissimam, graviter, constanter, unanimitè, ingénue testantibus crederemus potius quàm paucis illis contradicentibus. A fortiori stare debet Apostolorum auctoritas, cum ipsi non disertum aliquod testimonium, sed silentium opponitur. Is equidem solo scriptorum coætaneorum silentio satis confutaretur, qui hodiè scriberet Parisiis seculo proximè elapso exiitisse hominem prodigiis insignem, quia hujusmodi factum, si non ab omnibus, certè à quibusdam historicis referri debuisset : nos porrò miraculorum Christi octo scriptores coætaneos in medium producimus, ideoque ad nos nullo modo spectat illa hypothesis.

2° Testimonii illis extraneis minimè necessariis, non tamen caret Christi historia. Jam inter argumenta propositionis primæ plurima scriptorum profanorum testimonia vidimus, quibus nonnulla historiæ Evangelicæ facta egregiè confirmantur. Nec verò ab iis qui negligenter, per transennam, ut aiunt, et occasione aliundè acceptâ, paucissimis verbis rerum Christianarum quas contemplant mentionem injiciunt, expectanda est accurata historiæ Christi descriptio ; sufficit quædam illis excidisse, ex quibus concludere jure possumus Judæis et Paganis non omnino incognita fuisse Christi miracula. At testimonium luculentius ediderunt illi omnes vel Judæi, vel Pagani cui relicta patriâ re-

ligione Apostolorum partes secuti sunt. Erant illi non solum extranei, sed hostes novæ religionis, cui certè non adhæserunt nisi ob fidem miraculis habitam: sunt igitur testes miraculorum Christi et Apostolorum, et quidem ex eo hominum genere cui præcipuè credendum volunt adversarii. Qui erant Clemens uterque Romanus et Alexandrinus, Aristides, Quadratus, Ignatius, Justinus, Athenagoras, Origenes, Tertullianus, Minutius Felix, Arnobius, etc., nisi Pagani doctissimi iisdem opinionibus et præjudiciis imbuti quibus Suetonius, Tacitus, Seneca, et alii quorum silentium nobis objicitur? Equidem illi fidem Christianam professi sunt. Verùm hinc non modò non minuitur, sed augetur potius vis testimonii ab ipsis editi. Supponamus, inquit celeberrimus Addison, apud scriptorem quemdam Ethnicum qui sexaginta post Christum annis floruerit, hæc reperiri: *Clanculum et coràm paucis dubieque fidei testibus falsa eduntur miracula. At Christi opera conspexerunt innumeri omnis conditionis homines, quique ab eo vel sanati vel suscitati sunt, non tunc solum, sed multò postea visi sunt; nam plerique postquam ille de terris excessisset vivebant, et hodieum nonnulli superstites manent.* Hæc si Paganus aliquis scripsisset, magnam sanè vim habere viderentur: at majorem certè haberent, si Paganus ille totà vitæ suæ ratione, imò profuso sanguine hujus sui dicti veritatem confirmavisset. Jàm verò extat apud Euseb. *Hist. Eccles.* l. III. cap. 56, testimonium illud in apologiâ quam Adriano imperatori obtulerunt Aristides philosophus Atheniensis et Quadratus. Nec minor est illorum auctoritas, eò quòd religionem Christianam amplexi fuerint: imò hinc maximè apparet illos non ex incertis rumoribus, sed re diligenter exploratâ, et ex intimâ animi convictione de Christi miraculis locutus fuisse. Legem disputationis valdè iniquam sancient adversarii, si velint eos duntaxat admittendos esse testes miraculorum Christi qui Christo non crediderint, cum is sit miraculorum Christi apprimè cognitorum naturalis effectus, ut cordatum quemque et salutis suæ studiosum ad suscipiendam Christi doctrinam inclinent.

3° Silentium quorundam scriptorum qui miracula Christi commemorare debuisse videntur, aliis causis tribuendum est quàm falsitati illorum miraculorum. Scriptores illius ætatis qui miraculorum Christi meminisse potuissent, alii non supersunt nisi Josephus et Philo apud Judæos, Arrianus et Appianus apud Græcos, et è Romanis Suetonius et Tacitus. Quod Josephum spectat, illum de Christo adeò magnificè locutum fuisse vidimus, ut ob id ipsum, locum hunc supposititium esse contendant adversarii. Demus itaque genuinum non esse illud testimonium, et Josephum de Christo penitus siluisse: nihil nostri interest, et hoc suo silentio Evangelicæ historiæ veritatem eloquentissimè confirmat Josephus. Enimverò non negabunt adversarii paulò ante excidium Jerosolymitanum, et eo tempore cujus historiam describit Josephus, vixisse in Judæa Jesum novæ religionis ingentisque rerum conversionis auctorem, multorumque prodigiorum famâ seu verâ seu falsâ insignem; cum principum et

Sacerdotum judicio crucis supplicio, affectum ipsis doctrinam in Judæa universâ finitimisque regionibus promulgatam ac receptam, exortasque inter Judæos et novæ religionis sectatores gravissimas contentiones. Non etiam diffitebuntur eo tempore quo Romæ scribat Josephus, in hac urbe notissimum fuisse Christianorum nomen, quod ipsi testantur Suetonius et Tacitus. Hæc omnia ignorare non potuit Josephus, neque illa prætermittere debuit, cum res longè minoris momenti diligentissimè persecutus sit, cum meminerit plurimorum pseudo-messiarum qui vix nomen aliquod et nullos sequaces reliquerunt. Hujusmodi silentium procul dubio affectatum est, et aliquid causæ fuit contra historiæ leges, de Christo et Christianis ne verbum quidem faceret Josephus. Si quæ à Christianis circumferebantur miracula, falsa ille existimabat, pro suo in avitam religionem, in patriam, in Romanos imperatores, in veritatem studio, sectam Judæis infensissimam Romanisque exosam fraudis et mendacii convicere debuit: proferre in medium debuit acta et instrumenta publica judiciorum à principibus et Sacerdotibus in Christum et Apostolos latorum: retigere debuit malas artes quibus nova hæc superstitione invaluera: debuit saltem exponere quibus initiis Jerosolymis et in ipso religionis Judæicæ sinu exorta, hinc in Imperium universum propagata erat. Homini Judæo, Sacerdoti, eruditissimo, curioso monumentorum illius ætatis indagatori, facilimum erat in tam recenti factorum memoriâ verum in aperto collocare, idque ut efficeret non solum historici munus, sed scriptoris ipsius studia, affectus, utilitas postulabant. Ergò Josephi silentium causam suam non habet in compertâ falsitate factorum Evangelicorum, imò explicari illud nequit suppositâ factorum illorum falsitate. Sî verò existimaverit Josephus vera esse, aut saltem confutari non posse Christi miracula, facilè intelligitur hominem communibus Judæorum et Romanorum præjudiciis imbutum de Christo ejusque factis penitus siluisse, ne illa vel admittere, vel negare videretur, quorum illud Judæis et Romanis displicuisset, istud veritati et auctoris conscientie repugnasset. Ergò Josephi silentio confirmaretur magis quàm elevaretur veritas miraculorum Christi. At non sicut Josephus, sed, uti suprâ ostendimus, de Christo locutus est, ut decebat hominem minimè Christianum quidem, sed Christianis non iniquum, fidei historicæ propriæque existimationis studiosum.

Philo videtur scripsisse antequàm Christi facta extrâ Judæam vulgata essent. Illum enim ad Caligulam imperatorem miserunt Judæi Alexandrini, utpote hominem ætate et eruditione commendatum. Si sub Augusto et Tiberio libros qui supersunt scripserit, minimè mirum est in iis non commemorari Christi miracula quæ vel nondùm edita erant, vel Alexandriæ, ubi vitam agebat Philo, nondùm satis cognita. Præterea causæ illæ quæ Josepho silentium imponere potuissent, Philonem etiam movere debuissent. Arrianus Alexandri bella descripsit: Appianus in sua provinciarum Imperii Romani descriptione, Judæam

omittit : in utrisque scriptis nullus erat historiae Christi locus.

Suetonius et Tacitus silent de miraculis Christi, quamquam Christi ipsius et christianorum meminerint. Ergo, inquit Tacitus, Annal. l. XV, c. 44, *abolendo rumori* (urbis à seipso incensæ), *Nero subdidit reos, et quæstissimis penis adiecit quos per flagitia invidios vulgus christianos appellabat. Auctor nominis ejus Christus Tiberio imperitante per procuratorem Pontium Pilatum supplicio adfectus erat. Repressaque in præsens exitiabilis superstitione rursus erumpebat, non modò per Judæam originem hujus mali, sed per urbem etiam, quò cuncta undique atrocia aut pudenda confluent celebranturque. Igitur primò correpti, qui fatebantur, deindè in indicio eorum multitudo ingens, hæud perindè in crimine incendiù, quàm odia humani generis convicti sunt.* Hinc certè concludi aliud non potest, nisi Tacitum de christianis non minùs oscitanter scripsisse quàm de historià et religione Judæorum *Histor. l. V*, ubi tot fermè errores quot verba habentur. Videlicet cùm à Romanis, præsertim litteratis et Philosophis, religiones omnes externæ contempnerentur, nullo loco habita fuit præ cæteris religio christiana ita apud Judæos gentem invisam, et occidio recenti infamem, instituta ab homine probrosà morte affecto, legibus Imperatorum proscripta, hominibus ambitioni, libidini, luxuriæ, impietati deditis nullis, illecebris commendata. Iis occupatis præjudiciis Tacitus sententiam de christianis tulit ex vanis vulgi rumoribus, nullumque studium attulit ut sectam, quam odio generis humani convictam existimabat, penitèntia cognosceret. Totum hunc Taciti locum probris et calumniis referent esse nemo non videt. Quis enim ferat christianos exhiberi veluti homines per flagitia invidios, eorum religionem dici superstitionem exitiabilem, atrocem, pudendam? Christianorum mores et doctrinam aliter pingebat Plinius junior Taciti amicus, qui proprio judicio usus, nihil in christianorum disciplinà nisi pietati ac honestati consonum se deprehendisse ad Trajanum referebat. De Christi et Apostolorum miraculis silere debuit Tacitus ità iniquè in christianos affectus, de illis ne inquirere quidem dignatus est, et similia esse existimavit prodigiis illis quæ per fraudem et imposturam ubique recepta videbat : eoque lubentius ea contempsit, quòd Judæi, à quibus christiani tùm non scece nebantur, pro gente stolidè credulà et superstitioni maxime obnoxia passim laberentur, ex quo illud Noratii dictum, *Credat Judæus Apella*. Jam verò silentium, quod hujusmodi causas habuit, veritati factorum Evangelicorum nihil obesse manifestum est.

Duo alii ejusdem ætatis scriptores de Christianorum rebus loqui debuissent videntur Lucianus et Plutarchus. Ille equidem semel et iterùm de Christianis mentionem injicit, sed pro more suo leviter et jocando, ita ut satis appareat illum nullam in re expendendà operam posuisse. Philosophiæ Epicuri addictus religiones omnes, illam ipsam quam profitebatur, palàm irridebat : ab hujusmodi homine grave aliquod et latum cognitâ causâ de Christianis judicium

non expectaveris. Plutarchum quod attinet, virum gravem et sapientem, mirari subit in tot operibus historicis, philosophicis, moralibus, ne Christianorum nomen quidem inveniri, cùm tamen ille Romæ eo tempore scripserit quo omnibus notissima erat religio Christiana. Verosimile est præconcepis quibusdam opinionibus, litterarum studio, aut aliâ quavis ratione ab expendendâ Christianâ religione deterritum fuisse, atque ideò penitènt de illâ siluisse, ne quod satis exploratum non habebat temerè condemnare vel approbare videretur. Interim silentium illud indicat, ut quidem arbitramur, laudandam potiusquàm vituperandam à Plutarcho fuisse religionem Christianam, si suam ille mentem aperire voluisset. Miltæ etenim causa occurrere potuerunt, cur scriptis publicis Christianæ fidei in quam sæviebant Imperatores favere noluerit vel ausus non sit, cur verò illam insectatus non fuerit, quamvis antiquis ipse superstitionibus adiectus, non alia excogitari potest ratio, nisi quòd in novâ illâ religione nihil reprehensione aut vituperio dignum animadverteret.

Ad tertium, respondemus ex solis religionis Christianæ monumentis cum historia sive profanâ sive ecclesiasticâ conjunctis, pronuntiarî posse de veritate factorum evangelicorum, adeòque parvi referre scire utrùm et quid olim scripserint Judæi et Pagani. 1° Christi et Apostolorum miracula, tùm in libris novi Testamenti, tùm in cæteris ætatis illius monumentis tot probationibus confirmata exhibentur, ut manifestò appareat non potuisse illa firmo aliquo argumento unquam impugnari. Ubi factum aliquod obscurum aut verisimile in controversiam venit, cohilendus est assensus donec expensa fuerint momenta omnia in utramque partem allata; at si pars alterutra argumenta certa et evidentiâ afferat, statim oritur firma persuasio, etiam non auditâ parte alterâ : cognitâ enim et semel perceptâ veritate, quidquid adversùs illam objici potest ignorare et contemnere licet. 2° Probabili est nullum à Judæis primo vel secundo Ecclesiæ seculò librum alicujus ponderis adversùs historiam evangelicam vulgatum fuisse. Si quis enim tunc exstisset, etiamnum apud Judæos existeret, non secùs ac libri alii posterioribus seculis adversùs Christianos exarati, eoque diligentiori studio asservatus ab his fuisset, quòd majorem sibi fidem et auctoritatem vindicaret. Deindè libri illius vestigia aliqua apud scriptores Christianos deprehenderentur, et ex controversiæ statu, ex disputationis serie, ex Christianorum responsionibus præcipuas Judæorum objectiones colligeremus : at nullibi, neque in libris novi Testamenti, neque in dialogo Justinii cum Tryphone Judæo, neque apud Celsum qui Judæum disputantem inducit, neque etiam in posterioribus Judæorum scriptis polemicis videmus negata ab iis aliquandò fuisse Christi miracula præter resurrectionem et ascensionem : quin potius cætera disertè agnoscunt et tribuunt magicis et arcanis artibus quas Christus in Ægypto didicerat. Judæorum hanc in rem testimonia videte apud doctissimum Bullet, *Histoire de l'Établissement du Christianisme*. Denique si ipsi Apo-

stolorum ætate Judæi scriptis editis miracula Christiana invictè confutârunt, cur religio Christiana vi et ratione simul oppressa statim non evanuit? cur libri Christianorum mendaces et fabulosi magnam ubique auctoritatem obtinuerint, dùm Judæorum scripta veracissima ita perierunt, ut ne illorum quidem nomen et memoria supersit? 3° Adversùs Christianam religionem styllum excaverunt Celsus, Porphyrius, Hierocles, Julianus, quorum scripta interierunt, sed fragmenta plurima extant apud Origenem, Hieronymum, Eusebium, Cyrillum Alexandrinum, qui eos dedita operâ confutaverunt; et ex iis fragmentis facillè dignoscitur quis fuerit motus inter Paganos et Christianos controversiæ status. Jam verò nedùm appareat confutata aut negata fuisse ab adversariis Christi miracula, constat illa ab ipsis fuisse admissa, ut alibi diximus, nec aliter impugnari solita quàm accusatione magiæ et exemplis similium prodigiorum ab Esculapio, Apolline, Baccho, Apollonio Thyanaeo, etc., editorum: quod quidem defensionis genus quò magis infirmum est, eò magis probat solâ rei evidentia coactos fuisse Paganos ut ne miracula Christiana negarent. Nec verò supponi potest ab Apologistis vel conficta fuisse illa Paganorum dicta, vel saltem consultò prætermittas graviores eorum objectiones. Quo enim tempore Origenes, Cyrillus et alii defensiones vulgabant, in omnium manibus versabantur libri quos confutandos suscipiebant, ingensque et sibi ipsis et causæ Christianæ dedecus creâssent, nisi sincerâ fide adversariorum sententias et verba ipsa retulissent. Nihil etiam ab iis, quod alicujus momenti esset prætermittendum fuisse hinc patet quòd omnes fermè recentiorum incredulorum difficultates ex illis Celsi, Porphyrii et Juliani fragmentis, tanquàm ex communi impietatis armamentario depromptæ sint. Quod verò in objectione additur, invidis Christianorum artibus periisse libros à Paganis conscriptos, id nec verum, nec probabile est. Malâ fide asseritur nulla jam extare vestigia operum, quibus impugnabatur religio. Quid enim sunt liber S. Irenæi adv. Hæreses, Justini Apologiæ, et Dialogus cum Tryphone Judæo; octo libri Origenis in Celsum; Minutii Felicis, Tertulliani, Arnobii, Lactantii opera, etc.? Quid Eusebii Cæsareensis *Præparatio et Demonstratio evangelica*? Nonne in iis exponuntur simul et confutantur incredulorum ipsâ eorum ætate viventium difficultates, eadem persuis quas proponunt hodiè Deistæ?

At nonne suspicari licet à PP. corruptas mutilatasque fuisse adversariorum objectiones? — Resp. minime gentium. 1° Non legitur unquàm Patribus exprobrata fuisse hæc infidelitas. 2° Videmus illos pedetentim adversariorum vestigia sequi, objectiones ipsorum verbis expressas laudare; itâ Origenes adversus Celsum, S. Cyrillus contra Julianum. 3° Quis credat à Patribus tentatam fuisse depravationem detectu tam facilem et apertam? Intendebant religionis defensores eam in animis credentium confirmare, et insinuare non credentibus; atqui, nedùm finem optatum promovisset, à contrario omnes animos abalie-

nâset, pinguis hæc astutia, quâ de levioribus difficultatibus triumphus agitur, at de gravioribus siletur: ergò, etc.

Saltem ut quid opera ipsa non comparent, nisi quòd à Christianis suppressa sint? — Resp.: 1° Ut quid tot opera SS. PP. amissa dolet Ecclesia, licèt iis diligentius certè quàm scriptis adversariorum asservandis invigilaverit? 2° Si adfuisse illud, quod inter Christianos fingitur, hæc opera compactè delendi propositum, qui contigit neminem Hæreticorum aut Apostatarum illud prodidisse? Quarè SS. PP., quos latere non potuit, subtiliora Paganorum argumenta referendo, operum ipsorum memoriam in perpetuum servant? 3° Potuitne unquàm Christianorum societas aliam destruere societatem sibi infensam, se ipsâ antiquiorem, et in exordio numerosiorem, Judaicam videlicet, quæ prædicta anti-evangelia aliaque scripta, si aliquandò extitissent, etiamnum præ manibus haberet? 4° Tandem quâ ætate potuisset à Christianis fieri hæc abolitio? Non ante Constantinum; cùm Paganis omni potestate valerent, nec apud solos Christianos omnia hæc exemplaria delenda versarentur. Non etiam postea; si enim religionis propagationi nocere non potuerant ea scripta, cùm à tyrannis oppressa gemeret, multò minùs potuère, cùm Imperatorum patrocinio tuta floreret: quodnam igitur tunc Christianis adfuisse ea delendi motivum? Dicendum ergò, hæc opera vetustate et injuriâ temporum periisse; quia primum est difficultates, aut vanas, aut jam abundè solutas, negligi; quia mendaciæ sors ea est, ut tandem evanescat et dissipetur; quia, victis Gentilibus, Ecclesia jam de ipsis parùm sollicita, hæreticis debellandis incubuit; quia tandem, in occidentem ingruentibus Barbaris, monumenta sacra et profana vastavit temporum calamitas; atque in tantâ rerum confusione iis, quæ sibi chariora erant, potissimum invigilavit Ecclesia.

CAPUT TERTIUM (1).

DE DIVINITATE SEU DIVINA INSPIRATIONE LIBRORUM TUM NOVI TUM VETERIS TESTAMENTI.

§ I. Principia prævia.

1. — Scripturæ, quas Christiani sacras appellant, habendæ sunt veluti pro tabulario publico summè authenticæ, et summâ saltem fide humanâ certo, seu cùm facta referunt, seu prophetias veterum prophetarum publicè editas, seu facta doctrinarum, ac proprios sermones Christi Domini; hoc sequitur ex dictis in præcedentibus.

2. — Scriptores sacri novi Testamenti, tm qui Apostoli fuère, tum cæteri non Apostoli, cùm ipsas doctrinas et sermones, instructionesque Christi Domini, approbante S. Petro, seu capite Ecclesiæ, ac cæteris Apostolis, scripsère et scriptos publicè proposuère, nec falli in his errore fidei aut morum, nec fallere fideles christianos potuère, ob certam S. Spiritus assistantiam, quam vel ipsi scriptores in scri-

(1) Desumptum ex Statler.

bendo, vel S. Petrus, et cæteri Apostoli in approbandis illis Scripturæ partibus divinitus contestatis, habuere; etenim

1° Mandavit Christus suis Apostolis ut dogmata omnia illis à se tradita docerent omnes homines, hosque ad eorum fidem, atque baptismum recipiendum, invitarent. Hoc quidem palam est ex Matth. ult. 18, ubi ait : *Data est mihi omnis potestas in cælo et in terrâ; euntes ergo docete omnes gentes, baptizantes eos in nomine Patris, etc.; docentes eos servare omnia, quæcumque mandavi vobis.* Ecce legislator loquitur : primò profiteretur palàm potestatem suam spiritualem constituendi regulas officiorum et obligationes perfectas ad salutem æternam pertinentes (*in cælo et in terrâ*); deinde jubet leges omnes à se traditas doceri omnes homines : *Docete omnes gentes, servare omnia*, convenienter fini sui adventûs in mundum qui erat reparatio salutis omnium; siquidem teste Petro Apostolo Act. 4, 12 : *Non est aliud nomen sub cælo datum hominibus, in quo oporteat nos salvos fieri.*

2° Christus simul promisit suis Apostolis, ac proinde pro fidelitate suâ, deficere nesciã, reipsâ contulit donum auctoritatis infallibilis in rectè docendis dogmatibus, et legibus quos ipse prior illos docuerat. Nam Joan. 14, 16, ait Apostolis suis : *Ego rogabo Patrem meum, et alium Paraclitum dabit vobis, ut maneat vobiscum in æternum, Spiritum veritatis; et 5, 26 : Ille vos docebit omnia, et suggeret vobis omnia quæcumque dixerit vobis.*

Nota bene : *Spiritum veritatis* promittit, qui nonnisi vera docere potest : quo fine? ut eos *doceat omnia*, scilicet, ut ne quid è memoriã elabatur ex omnibus quæcumque ipse eis unquam dixisset. Idem promissum repetit Joan. 16, 13, et in ipso suo in cælum discessu, Luc. ult. 49, dicens : *Ego mitto promissum Patris tui in vos, vos autem sedete in civitate, quoadusque induamini virtute ex alto.* Ecce, pritis adorari munus docendi veta- tum, quàm hoc dono instruantur. Promissi hujus executio habetur Act. 2, 4 : *Repleti sunt omnes Spiritu sancto.* Et ecce continuò ejus effectum, ad docendum omnes gentes : *Et cæperant loqui variis linguis, prout Spiritus sanctus dabat eloqui illis.*

Ex inde Apostolus Paulus Ecclesiam Christi talibus instructam doctoribus vocat, 1 Timoth. 3, 15, *columnam et firmamentum veritatis.* Ac de dono isto immunitatis istius ab omni errore in docendo grave testimoniura fert ad Ephes. 4, 11, dicens : *Et ipse dedit quosdam quidem Apostolos, quosdam autem Prophetas, alios verò Evangelistas, alios autem pastores et doctores; quo fine? ad consummationem sanctorum (Christianorum videlicet, qui jam sunt in Ecclesiã Christi; quos ibid. 5, 4, dixerat esse unum corpus; in quo sicut est unus Spiritus, ita debere esse unam fidem, sicut est unus Dominus, id est, institutor hujus societatis et corporis istius moralis creator; unum baptismum, seu una externa ejusdem professio per idem signum legale; unus Deus et pater omnium) in ædificationem corporis Christi... Ut jam non simus parvuli fluctantes et circumferantur omni vento doctrinæ, in nequitia hominum,*

in astutia ad circumventionem erroris. Ecce totum doni istius finem et seriem Christi legislatoris supremi voluntatem de unitate doctrinæ et fidei in corpore suo, Ecclesiã visibili conservandã, eaque tam perfectã, quàm perfecta est unitas *unius spiritûs* in uno corpore; ut videlicet sicut omnia membra reguntur ab unã animã, sic omnes Christiani regantur ab uno Spiritu Dei, loquente per doctores à se constitutos.

3° Christus gravi lege divinã obligavit omnes Christianos ad audiendos Apostolos docentes, quæ ipse eis mandavit, et ad fidem eis habendam. Etenim Marci ult. 16, Christus ascensurus in cælum declarat ultimam suam voluntatem his verbis : *Euntes in universum mundum prædicate Evangelium omni creaturæ; qui crediderit et baptizatus fuerit, salvus erit; qui verò non crediderit, condemnabitur.* Ecce severam perfectamque gravis legis obligationem : *Qui non crediderit; cui?* Apostolis prædicantibus Evangelium. Hoc ipso autem fine necessario legatorum suorum seu ministrorum caractere eos insignit addens continuò : *Signa autem eos, qui crediderint, hæc sequentur : In nomine meo demonia ejicient; linguis loquentur novis, etc.* Eventu prædictionis pluribus locis in Actis Apostolorum legere est, maximè in primã ministerii hujus functione, factã in ipso die Pentecostes. Deinceps quoque Apostoli concessã sibi hæc lege auctoritatem in omni occasione palàm professi sunt, maximè si qua controversia de morum regulis exoriretur; uti Act. 15 : *Visum est Spiritui sancto et nobis, nihil ultra imponere vobis oneris; ubi ab onere legalium cæremoniarum legis veteris absolvent omnes Christianos.* Hinc S. Paulus declarat ad Galat. 1, 7, cum vigore potestatis declarat : *Sunt aliqui qui vos conturbant, et volunt convertere Evangelium Christi (nobis solis delegatum).*

Sed licet nos aut Angelus de cælo evangelizet vobis præterquam quod evangelizavimus vobis, anathema sit. Sicut prædicimus, et nunc iterum dico : Si quis vobis evangelizaverit præter id quod accepistis (à nobis), anathema sit. Et ibid. 5, 2 : *Ecce ego Paulus dico vobis, quoniam si circumcidamini (ex erroneo judicio, ac si necessaria sit vobis circumcisio ad salutem, contra ac nos docemus), Christus vobis nihil proderit.* Ita pro auctoritate loquitur Paulus, postquam et ipse apostolici doni particeps et ceu legatus Dei missus à Spiritu sancto prædicabat verbum Dei (Act. 13, 4) (1).

3. — Doctrinæ Christi et Prophetiæ quæ in sacris Scripturis referuntur, divinam auctoritatem et originem habere, et certã fide à nobis credi ac haberi pro talibus possint; etsi scriptæ non essent divinitus, nec pro talibus agnoscerentur.

Divinitas religionis Christianæ totius in cumulo acceptæ et illius divinitatis certa cognitio non dependet à divinitate et certã cognitione divinitatis, seu immediate divinæ originis, Scripturarum.

De ipsã auctoritate Ecclesiæ infallibili in doctrinã

(1) Statler, *Demonstratio catholica*, etc., 118-119-120.

fidei et morum, ac de totâ lege fundamentali regiminis Ecclesiæ certi sumus fide divinâ, etsi nondum perspexerimus certam divinitatem Scripturarum. Nusquam enim hoc posterius dogma pro principio assumitur in omni demonstratione catholicâ quam dant theologi, cum explicant regimen Ecclesiæ à Christo institutum.

4. — Uti locutio vivâ voce facta significatio conceptuum mentis et rerum conceptibus illis substantium est per voces ore articulatum prolatas; ita scriptio seu scriptura locutio est scriptis vocibus facta, seu significatio conceptuum mentis per voces scriptas. Unde Scriptura divina est locutio scripta, per quam Deus ipse, seu illius auctor, intendit homini significari suos conceptus.

5. — Porrò autem potest Deus duplici modo esse auctor scripturæ alicujus, sicuti et locutionis; primò immediatè, nimirum si ejus existentiam sic determinet, ut illa immediatè significet atque exprimat conceptus ipsius Dei; et tunc ipse Deus scribere et loqui per Scripturam dicitur, talisque scriptura immediatè divina appellari potest; sive jam Deus immediatè litteras et voces scripturæ talis iidem ipse efformet, sive homine ut instrumento utatur, seu merè physico, movendo ejus manum nullâ libertate ei relicta, seu merè morali, scriptionem vel de verbo ad verbum imperando et dictando; uti cum princeps ipse scribæ suo propriam suam locutionem et decretum dicit; vel saltem res suo nomine, seu suis conceptibus expressas, sigillatim scribendas designat, tumque scriptum revidet, an ritè omnia ad mentem suam expressa fuerint; etsi fortè modum et formam scribendi eandem stylumque scribæ dexteritatè et arbitrio relinquat. Secundò potest Deus esse auctor alicujus scripturæ solùm mediatè, quatenus alterius immediatè scribentis conceptus sic determinat, ut sint suis divinis conceptibus conformes, tum verò ejus voluntatem moveat, ut eodem scripto exprimat: qualis scriptura mediatè divina rectè vocari, Deusque ipse scribere et loqui per alium scriptorem, vel alii scribere auctore Deo, dici poterunt.

6. — Rursus verò in alterius scribentis conceptus, voluntatem scribendi, et scripturam ipsam, influere Deus diverso modo potest. Distinguenda enim in scriptione, seu actione valdè composita: I. cognitio veritatis; II. voluntas eam scribendi; III. verba, quibus concipitur ejusdem scriptio; IV. ordo rerum; V. ordo verborum, seu stylus sermonis. Itaque 1° in cognitionem alterius scribentis Deus influere potest, seu antea, seu in actuali scriptione, veritates omnes, aut non omnes, de novo revelando, aut jam aliquin cognitias suggerendo, vel solùm cavendo et dirigendo, ne in eis è propriâ memoriâ enarrandis erret: item veritatum declarationem, applicationem, argumenta, cognitionis denique ipsius distinctionem, vivacitatem, nobilitatem expressionis suggerendo, etc. 2° In voluntatè scribentis influere Deus potest eam inspirando, seu per imperium, internum aut externum, seu alia motiva, ex. gr., utilitatem supernaturali actione suâ suggerendo. 3° In verba influere potest tum ratione idiomatis,

etiam scribenti ignotum suggerendo, tum ratione delectus verborum ex synonymis, propriorum, vel impropriorum. 4° In ordinem rerum, determinando naturalem ordinem phantasie, vel rationalem. 5° In ordinem verborum ratione formæ prosæ, aut metricæ, epistolaris, historicæ, vel oratoricæ, item ratione dictionis, styli, constructionis grammaticæ, etc. 6° Denique hæc singula mixto modo ad existentiam determinari possunt, videlicet partim relicto cursu naturali actioni hominis scribentis, partim verò accedente supernaturali divino influxu, ut hoc modo potius fiat quodvis quàm alio. Sic cognitio existet mixto modo, si Deus, relicto cursu naturalis cogitationis solùm impediatur, ne quid falsi irrepatur; si delectum rerum determinet; si attentionem et acumen excitet, et incitet ad naturalem usum optimum; si illustret; si defectus præcisè suppleat, etc. Voluntas mixto modo aget, si partim occasione naturali, partim divinâ accedente inspiratione, moveatur. Idem est de verbis, ac de rerum et verborum ordine (1).

7. — Ex his quinque veluti gradus influxus divini in scripturam hominis distingui possunt: 1° si omnia supernaturali præcisè modo fiant; 2° si unum vel alterum tantum supernaturali, reliqua mixto modo; 3° si omnia mixto modo; 4° si aliqua tantum naturali, reliqua modo mixto fiant; 5° si fiant omnia naturali modo; sed Deus postea, seu immediatè per se, seu mediatè per alium, suo influxu à se directum, verè esse testetur, quæ scripta fuere.

8. — Quilibet gradus immediati influxus auctoritatis divinæ ex prædictis § præc. scripturæ tribuit auctoritatem divinam; modò Deus impediatur ne quid falsi eidem immisceatur; idque ipsum satis constet; vel certè postea auctoritatem suam scripto applicet mediatè, vel immediatè, testando illud esse ab omni falsitate immune. Dei auctoritas enim infinita ac semper eadem ratio sufficiens exclusi erroris est, talique scripturæ in omni prædicto casu eadem reverentia, assensus idem, et obedientia debetur propter Dei veracitatem infinitam illi applicatam, sive in ratione testimonii supervenientis eidem jam existentè aliunde.

9. — Nihilominus scriptura, quæ modo merè naturali tota existit (7, n. 5), et cui solùm consequenter applicatur approbatio divinæ auctoritatis, immediata, vel

(1) Hinc manifestum apparet discrimen inter assistentiam, inspirationem et revelationem. 1° *Specialis assistentia* stat in peculiari auxilio, quo Deus ita adest scriptori, ut ne inter scribendum erret aut mentiatur, aut falsum proferendo, aut defectum quemcumque committendo, qui impediatur ne scriptio ad Dei directionem referri queat. 2° *Inspiratio*, præter specialem assistentiam, dicit incitationem quamdam interiore motumque insolitum, quo quis ad scribendum impellitur, sine rationis tamen aut libertatis periculo. 3° *Revelatio*, memoratè inspiratio, superaddit veritatis antea ignotæ factam divinitus manifestationem. Potest autem trifarius hic modus spectari, et pertinere vel ad libri sacri generale tantum et scriptionem universim, vel ad singulas etiam ejus sententias et veritates earumque ordinem, vel ad singula quoque verba earumque compositionem seu phrasin et stylum.

mediata, propriè divina scriptura non est (4). 2° Ad scripturam divinam propriè talem requiritur, ut voluntas hæc ipsa scribendi sit inspirata à Deo, et intellectus cognitio dirigatur, ne erret (5, n. 2; 6, n. 2). Nisi enim sensus scripturæ inspiratione divinâ sit existentiam sortitus, sed solâ voluntate humanâ ipsius scriptoris; etsi Deus errorem omnem impediât, non erit positivè à Deo intenta sensus ejusdem scriptio; sed solùm suppositâ scriptio, voluntate humanâ susceptâ, sensus veri (merè humani) expressio, et impeditio falsi, à Deo intendetur. 3° Unde rursus alia esse potest scriptura divinâ divinos sensus exprimens, alia exprimens sensus merè humanos. Ad posteriorem sufficit directio divina intellectus scribentis hominis, sine inspiratione; ad priorem, ceu magis propriè divinam, etiâ inspiratio voluntatis, hæc talia determinatè scriptio exprimens, saltem materialis, requiritur. Dico: *Materialis saltem voluntatis* talia scribendi inspirationem divinam requiri: nec enim opus est, ut scribens semper totum id intelligat, quod inspirante Deo scribendo reipsâ exprimit; nec aded ut formaliter, seu expressè velit ea exprimere, que intendit exprimi Deus inspirans. Certè hoc modo adhuc Deus verè per alium, propriò licet nomine loquentem, sua sensa loquetur, et scribi curabit; et scriptura propriè adhuc erit verbum Dei.

§ II. *Argumenta varia Scripturæ totius divinitatem probantia examinantur.*

10. — Influxus auctoritatis divinæ in scripturam aliquam est factum. Ergo potest probari, 1° vel à priori, saltem ex parte, ex. g., ex divinis perfectionibus et necessitate talis facti suppositâ institutione religionis christianæ à Christo factæ; 2° vel à posteriori ex ipsâ indole et ratione intrinsecâ totius scriptiois; eò quòd ista talis sit, quæ vires naturæ per se excedat, nec nisi Dei immediato aliquo concursu exarari poterit; 3° vel testimoniis, iisque seu auctoritatibus immediatè divinæ, ex. gr., per miracula, aut verba ipsius Christi id attestantis; 4° seu auctoritatis merè humanæ satis certa: testium immediatorum, nempe ipsorum scriptorum, qui Dei revelationem vel influxum sensatione intinâ, vel externâ, ipsi experti sint, et certè discrevère, idque ipsam testentur; 5° vel denique ex declaratione auctoritatis partim humanæ, partim divinæ, qualis est declaratio seu iudicium Ecclesiæ, id assistente Spiritu sancto declarantis.

Variè ex DD. Protestantibus doctores theologi variè primis quatuor ex his probandi modis ad evincendam Scripturæ sacræ divinitatem utuntur. Videndum porrò, an benè.

11. — Probant divinitatem Scripturæ integræ 1° à priori, hoc modo: Deus, qui totam doctrinam religionis christianæ primitivè revelatione supernaturali nobis revelavit, verisimillimè ex consilio ejusdem suæ sapientiæ pro conservanda etiâ deinceps in perpetuum hoc pretioso deposito supernaturali quodam modo quidquam operatus est, videlicet procurando ejus consignationem per litteras, et omne falsum ab his suo immediato influxu excludendo. Respondeo verò 1° hoc

argumentum ad summum probaturum, quòd scriptores sacros Deus ipse direxerit in dogmatibus à Christo revelatis veraciter describendis; quin integer contextus divinitus scriptus esse supponi debeat; uti decreta conciliorum de fide divinâ esse possunt, quin argumenta omnia sint divitiæ fidei, quibus dogmata, per decreta declarata, à Patribus concilii cujusque probantur. 2° Sed ne hoc quidem determinatè probat argumentum allatum; sed solùm indeterminatè evincit, moraliter necessarium fuisse, ut Christus de aliquo sufficiente medio conservandæ in perpetuum tempus suâ in Ecclesiâ doctrinæ à se semel traditæ, et unitatis fidei, provideret. Atqui satis providit hæc in parte, si rectores Ecclesiæ perpetuos instituit; et auctoritate infallibili (promisso videlicet divitiæ suæ veracitatis in eorum oracula influxu) insignivit; vi cuius ipsi, seu scripto, seu vivâ voce, docerent, quæ ipse semel tradidisset, in ipsis dogmatibus istis, et quæ cum his arctius connexa essent, errare non possent. Hoc posito Apostolorum Scripturæ auctoritatem divinam habebunt, quoad dogmata à Christo tradita, vel cum his proximo et necessario nexu conjuncta, proponunt; non item quoad reliqua narrationes historicas, quas suo unius nomine præterea scribunt. SS. Lucæ et Marci Evangelia, cum ipsi Apostoli non fuerint, ex approbatione Apostolorum, cum S. Petro in illis publicè pro regulâ proponendis consentientium, similem prorsus nanciscuntur auctoritatem cum cæteris, quin sint Scripturæ propriè divinæ (9). De veteris Testamenti Scripturis ut plurimum vel minùs adhuc, vel certè non plus idem argumentum à priori evincet. Suppono autem, saltem Apostolos singulos habuisse donum falli nesciæ doctrinæ; secùs nec Matthæi, nec Joannis Evangelistæ, nec S. Pauli scripta, aliter quàm accedente approbatione S. Petri, ceu fundamenti ultimi Ecclesiæ, habent auctoritatem divinam etiam in dogmatibus, nec essent scripturæ propriè divinæ (NB.) vi hujus præcisè argumenti quasi à priori petiti; nisi insuper probetur inspiratio ad hæc determinatè scribendum in singulis illorum scriptis (9, n. 2): secùs enim Apostoli, quæ divinitus cognoscebant, merè humanitè scribere potuissent. Itaque Scripturarum integrarum divinitas à priori non probatur.

12. — Probant divinitatem Scripturæ integræ 2° à posteriori, nempe ex notis intrinsecis Scripturæ, quam sacram nos omnes Christiani appellamus, ceu effectus, arguendo causam divinam. Sunt autem notæ istæ sequentes, I. vel in voluntate scribentium, si consilium et intentio se prodât in illis aliis, magisque amplum et complicatum, quàm cadere in personæ scribentis conditionem possit; II. vel in intellectu ratione cognitionum, si res tales scribat, quæ vel omnem humanam scientiam superent, uti prophetiæ, vel scientiam et acumen hujus personæ scribentis; III. vel circa verba, si in idiomate sibi ignoto, vel in lingua sibi familiari peritius scribat, quàm naturalis ejus peritia ferat; IV. vel circa ordinem verborum et rerum, si is excedat vires naturales scribentis (6). Urgent verò ex his nonnulli ex DD. Protestantium doctoribus sequentes notas,

videlicet 4° consilium quoddam commune in sacris scriptoribus utriusque Testamenti, quod in personis tam disparatis sine speciali concursu Dei supernaturali concepri non possit. Nam Scripturæ sacræ simul sumptæ continent tum historiam antiquæ et novæ religionis divinitus revelatæ, et veram ipsam utramque religionem revelatam secundùm omnia sua dogmata; sic, ut pars una alteram pro suâ intelligentiâ completâ supponat, ita, ut penè pars nulla earum omitti sine detrimento cæterorum possit. Urgent 2° sanctitatem et sublimitatem doctrinæ, hujusque inprimis divinam planè efficaciam et virtutem in corde quovis humano movendo ad bonum, et abstergendo à malo; quæ sub sensum intimum cujusque pii lectoris cadat. 3° Addunt cæteras exquisitæ cujusdam perfectionis notas, circa rerum delectum in historicis narrationibus, circa brevitàem, simplicitatem sublimem, nobilitatem styli, ordinem, etc.

Verùm excepto casu, quo vel in idiomate sibi ignoto, vel prophetias certas, aut res sibi immediatè ante planè ignotas, quis scribit, aut loquitur, difficile sanè est, ex solâ naturâ et notis intrinsicis scripti, vel sermonis, cum certitudine concludere de concursu Dei supernaturali immediato ad scriptionem, vel sermonem ejusdem: siquidem opus ad hoc foret, ut vires omnes naturales præsentis personæ scribentis cum actu scriberet, planè nobis perspectæ essent. Imò in ipso casu prophetiæ incertum esse potest, an non jam aliàs ante scriptionem prophetiâ divinitus quidem accepta, sed deinde merè humanitùs scripta fuerit. Porrò hoc ipsum valere de sacris scriptoribus nostris facie est ostendere singillatim. Nam 1° voluntas scribendi, et quidem hæc determinatè scribendi in scriptoribus novi Testamenti, post acceptum ab Apostolis S. Spiritum et donum falli nescium docendi, quæ Christus tradidit, et post divinam vocationem ad Evangelium propagandum, facillimè ex occasione ipsius prædicationis istius nasci potuit, et recipi, ut constat, semper ex occasione quorundam factorum nata est in omnibus scriptoribus sacris inde à Mose usque ad auctorem Apocalypsis. Consilium et intentio cujusque scriptoris scorsum ut plurimum ad hæc ipsas occasiones scribendi, et ferè ad lectores suæ ætatis respicit, quorum necessitati inprimis prospicere satagit, Mose legislatore et Prophetis exceptis, quorum res scriptæ futurum magis respiciunt. Consilii communis concordia, et perfectè sufficiens aptitudo Scripturarum ad unum communem finem, non excedit providentiam Dei naturalem, et industriam prudentiamque hominis, eos præcisè libros ex plurimis aliis præterea similiter scriptis seligentis in unum canonem, et pro auctoritate publicâ proponentes suæ Ecclesiæ. Denique libris Ruth, Esther, Tobiæ, cur salvâ religione carere simpliciter non possimus? 2° Quod porrò cognitionem intellectus, seu res scriptas universè attingit, constant illæ aut historiarum factorum, aut dogmatibus, aut prophetiis. Atqui 1° historiarum omnes naturaliter scire et scribere potuere; quia vel testes omnium oculati fuerunt, vel fontes allegant, vel certè hi satis constant, unde acce-

perint. Delectus earum ferè in particulari cujusque scriptoris fine et occasione scribendi facili, ceu ex regulâ determinante mediâ, intelligitur. Historica narratio sermonum Christi longiorum tam dissimilis est in Evangelistis, tam subinde contracta in synopsis, nec uno relata nexu, ut naturalem eorum memoriam saltem apertè non excedat. Fortè commode tempore aliqua adnotarunt; aliqua ipso usu, repetitione interesse, prædicatione sæpius iteratâ, profundius et ordinatius memoriæ impressere. 2° Dogmata à Christo proposita partim ad naturalem, partim ad supernaturalem religionem pertinent. Jam certum quidem est, originem totius systematis religionis à Christo propositi divinam esse, et captu naturali Evangelistarum superiorem. Naturalis totius religionis cognitio saltem moraliter, supernaturalis verò absolutè, per solas vires naturæ illis possibilis non erat. Certò utique utramque tam Apostoli, quàm Moses, divinâ ex revelatione acceperunt. Verùm ex hoc non sequitur, non potuisse illos, quod divinitus et supernaturali modo acceperant, naturaliter litteris consignare; nec sequitur, ex naturâ scripti probari posse, quòd vel dogmata divinitus ipsi Apostoli conscripserint; quippe quod solo ex Christi testimonio, etiam humanæ scripturæ inserto, probari posset; nec sequitur denique omnes et quoscunque sacros scriptores in personâ religionis illud systema immediatè à Deo revelante, vel à Christo, accepisse; sed potuere id accipere mediante alio Apostolo, uti S. Marcus à S. Petro, S. Lucas à S. Paulo; idemque deinde potuerunt scribere saltem ipsi merè humanitùs. Denique quot religiosos libros habemus, qui summo animo pietatis in Deum et virtutis sensu afficiunt; et tamen merè humanitùs scripti sunt! Aut quis gradum sensûs istius discernet, qui divinam originem certò prodat? 3° Demùm de Prophetis idem planè, quod de dogmatibus valet: accipi immediatè divinitus, scribi humanitùs potuere; fortè per partes, prout accepte sunt, si multitudine rerum abundant, ut Apocalypsis. 4° In verbis et idiomate scriptorum nihil supernaturalis apparet. Idiomatis omnes eam peritiam habere per naturalem industriam poterant, quantum in scriptis suis quisque prodit. Constat enim, græcum quoque idioma tunc in Palæstinâ plebeiis etiam hominibus familiare fuisse, et faciliè potuisse fieri, ut scriptores sacri idem ex necessario cum Græcis usu penitus discerent in prædicatione ipsâ Evangelii, per annos octo decemve saltem jam productâ, priusquam scriberent. 5° Methodus scribendi et docendi quidem illustri prorsus simplicitate et perfectione suâ altius quod ingenio naturali Apostolorum passim prodit, et verisimilitudinem divini concursûs præ se fert. Sed quis cum certitudine naturalem capacitatem scribentium definiat, tunc præsertim, postquam cor et totus animus illorum divinâ quâdam sapientiâ et nobilitate totius sensûs interioris de rebus religionis Jesu Christi impletus est? Certum itaque esse concludo, ex intrinsicis notis sacrarum Scripturarum originem earumdem immediatam divinam cum certitudine colligi nequaquam posse.

15. — Probant divinitatem integræ Scripturæ 3° ex testimoniis divinis, nempe ipsius Christi Domini, et primò quædam divinitatem Scripturarum novi Testamenti. Testimonia Christi in hanc rem præcipua sunt I. Matth. 10, 19 : *Cum autem tradent vos, nolite cogitare, quomodo, aut quid loquamini. Non enim vos estis, qui loquimini, sed Spiritus Patris vestri, qui loquitur in vobis.* Verùm hic tantum pro casu publicæ defensionis doctrinæ suæ illis actualis inspiratio divina promittitur. Unde idem Marcus, 13, 11, sic exprimit : *Quod datum vobis fuerit in illâ horâ, id loquimini*; et S. Lucas, 12, 12 : *Spiritus enim sanctus docebit vos in illâ horâ, quid oporteat vos dicere.* Jam ex hoc ad summum inferri poterit similis assistentia in scribendis doctrinis Christi, non item in aliis. Præterea in defensione publicâ doctrinæ fidei coram magistratibus singularis erat necessitas, ne vacillando, ex defectu præsentis spiritus et quietis mentis, ac libertatis, malè illam defenderent; cùm ad hoc acumine, prudentiâ et animi constantiâ fallaciâque opus fuerit. II. Joan. 14, 16, promittit eisdem Apostolis Christus : *Pater alium Paraclætum dabit vobis, ut maneat vobiscum in æternum*; et v. 26 : *Ille vos docebit omnia, et suggeret vobis omnia, quæcumque dixerò vobis*; id est, aperiet sensum omnium, et refricabit memoriâ omnium, etc. Verùm hæc promissa probant influxum perpetuum S. Spiritus in omnem publicam prædicationem et propositionem doctrinæ Christi, atque etiam in scriptionem dogmatum à Christo acceptorum; ast non item in omnem reliquam merè historicam factorum narrationem, totumque contextum. III. Miracula denique, ceu totidem Dei testimonia allegant, pro contestandâ Scripturarum christianarum divinitate facta. At enim miracula quidem pro contestandâ Christi divinitate, et consequenter pro divinitate universæ doctrinæ et institutionis ipsius, pro divinâ item Apostolorum missione confirmandâ, tum à Christo, tum ab Apostolis putrata, eaque plurima, omnes novimus; sed pro hoc singulari dogmate divinæ immediatæ originis Scripturarum editum miraculum, idque satis publicum, equidem ne unum quidem novi, neque nõrunt ipsi, qui hoc argumento in istâ questione utuntur. Præterea, etsi miracula extarent pro veritate Scripturarum contestandâ edita, applicatio hæc divinæ auctoritatis, consequenter Scripturis superveniens, eisdem quidem certitudinem divinam, non tamen divinam immediatam originem tribueret (8-9). Ut adeò pro divinitate integræ Scripturæ novi Testamenti testimonium divinum satis certum non extet.

14.—Testimonia divina divinitatem Scripturarum veteris Testamenti, in canone hebraico contentarum, probantia plura magisque solida suppetunt. Nam 1° Joan. v. 39, Christus, ad veteres Scripturas alegans Judæos, ait : *Scrutaminis Scripturas, quia vos putatis in ipsis vitam æternam habere; et illæ sunt, quæ testimonium perhibent de me; et non vultis venire ad me, ut vitam habeatis.* 2° Joan. 10, 34, eisdem ait : *Nonne scriptum est in lege vestrà (id est, in Psal. 81, 6, in quo Asaph auctor Psalmi sic Deum loquentem inducit) : Quia ego*

dixi : Dii estis. Si illos dixit deos, ad quos sermo Dei factus est, et non potest solvi Scriptura, etc. 3° Math. 22, 44, ait quòd David in Spiritu Messiam vocet Dominum, dicens (Psal. 109, 1) : *Dixit Dominus Domino meo.* Jam ad vim horum testimoniorum perspicendam inprimis supponi debet, quod infra ostensurus sum, videlicet apud Judæos ætate Christi receptam fuisse certam persuasionem communem, quòd Scripturæ in canone suo hebraico enumeratæ omnes divinam auctoritatem haberent. Porrò totus ille canon in cit. vers. Joan. 10 nomine legis designatur : siquidem si nomine legis soli libri Leviticus, Numeri, et Deuteronomium appellarentur, quomodò Christus ceu partem legis ibidem Psalmum 81 citare potuisset? Jam verò, hoc supposito, Christus in his allegatis locis apertè approbat ceu veram istam Judæorum sententiam. Nam etsi in primo loco Joan. 5, possit videri solum argumentari ad hominem (quia vos putatis, etc.), tamen altero in loco Joan. 10, apertè ex proprio sensu ait, *Scripturam solvi non posse*, id est, falsam esse; ubi profectò per legem æquè ac scripturam iterum non solum Pentateuchum, sed totum Canonem, ac mente Judæorum intelligit. Pariter cùm dicit, Davidem in spiritu scripsisse Psalmos, apertè illum divinitus scripsisse secundum modum loquendi Judæis familiarem affirmat. Fuisse enim istum usitatum apud Judæorum vetustissimos interpretes sacras Scripturas citandi modum, quòd Deus, vel S. Spiritus, hoc illudve dixerit, videre est in Tanchumâ f. 17, col. 4, et f. 15, col. 1. Unde et S. Petrus Act. 1, 16, ante acceptum ab Apostolis S. Spiritum dicit : *Oportet impleri Scripturam, quam prædixit Spiritus Sanctus per os David de Juda, ... in libro Psalmorum, ... et episcopatum ejus accipiat alter* (Psal. 68, 26). Argumentans nempe Christus adversus Judæos pro suâ divinitate probandâ ex Scripturis ipsorum, supponit pro certo principio, non solum Prophecias de Messîa in illis contentas (quomodò David in Spiritu vocat eum Dominum?) sed etiam alia dogmata et doctrinas in iis contentas (scriptum est : *Dii estis. Si illos dixit deos, ad quos sermo Dei factus est, et non potest solvi Scriptura*) eò quòd Spiritu divino inspirante scripta sint, falsas esse non posse. Sed an etiam supponebat, totum contextum merè historicum et narrationes factorum fuisse ex integro divinitus scriptas? Hoc enim verò ad vim argumentationis Christi supponere absolutè necessarium quidem non erat : attamen cùm nec Judæi inter doctrinas et prophetias ex unâ, et merè historica facta in Scripturis contenta ex alterâ parte distinguerent, sed eas ex integro divinas haberent; nec Christus item quid excipiat, sed Scripturam simpliciter *solvi non posse* affirmet; ratio cinio theologico verisimillimè ex his Christi verbis concluditur, totam Scripturam veteris canonis hebraici divinitus scriptam fuisse.

15. — Probant divinitatem integræ Scripturæ 4° ex testimoniis humanis, ac primò ipsorum scriptorum sacrorum veteris Testamenti de istius propriis Scripturis. Ex his I. Moses testatur se expressam jussionem divinam accepisse Exodi 17, 14; ut scriberet victoriam,

adversus Amalecitas ab Israelitis relatum; et Deuter. 31, 19, ut scriberet canticum illud : *Audite, cœli*, quod cap. seq. ibidem habetur. II. David inprimis ipse de se testatus esse in lib. 2 Reg. 23, 2, refertur, quod Spiritus Domini locutus sit per ipsum : *Dixit David... egregius Psaltes Israel : Spiritus Domini locutus est per me, et sermo ejus per linguam meam*. Sed dubium est, an istud testando, David affirmet in omnibus Psalmis scribendis, an verò solum in eo qui mox ibidem subjicitur velut ab eo compositum, per illum locutum esse Dominum. Quòd si præterea Deus saltem in canticis prophetis, quæ Psalmis Davidis commixta sunt, per illum verè locutus esset; jam de se ex vero David affirmare potuisset : *Spiritus Domini per me locutus est*. Deinde non ait David, in scriptione primùm et compositione Psalmorum Dei locutiones illas ad se directas fuisse. Potuit ante excepisse, et jam exceptas scripsisse merè humanitùs. Undè communis hujus loci interpretatio apud Catholicos recepta, quæ tenet, illum de omnibus Psalmis generalem Dei inspirationem exprimere, hunc sensum non tam ex tenore litteræ et expressionis propriæ emphasi derivari, quàm ex aliunde notâ (nimirùm ex Ecclesiæ judicio, ut infra patebit) totius Scripturæ divinâ inspiratione. Pariter in Psal. 45, 2, David *linguam* suam vocans *calamum scribæ velociter scribentis*, creditur ex communi sensu interpretatum id dicere de universis Psalmis; quia scilicet id ex Ecclesiæ judicio aliunde certum supponitur. Secus certè de solo illo ipso Psalmo id dicere cogitari posset. III. Similiter Isaias 8, 1; 30, 8; et Jeremias 30, 2, 36, 2, 51, 59. Habacuc 2, 2. Ezechiel 24, 2; 45, 11, affirmant, saltem partes aliquas acceptarum à Deo revelationum ac prophetiarum se ex divino jussu expresso scripsisse; Daniel verò librum suum totum ita se scripsisse c. 12, 4, innuit. Jussus porrò inspirationem probat; quæ directione divinâ in Prophetis non caruit, eo ipso quod Prophetiæ, ceu diù post habendæ, citra ullum errorem litteris consignari debebant, ut fructum sibi proprium suo tempore afferre possent (9). Porrò alia testimonia non suppetunt, ex libris sacris veteris Testamenti. Ad summum ergo ex scriptoribus sacris Testamenti veteris, ceu testibus, probatur, aliquas, easque (relatè ad residuas) perpaucas partes veteris Testamenti Scripturarum divinitùs conscriptas esse.

16. — Sacrorum scriptorum novi Testamenti testimonia de divinitate Scripturarum ejusdem veteris Testamenti præcipua sunt sequentia. 1° 2° Timoth. 3, 16, S. Paulus secundùm lectionem vulgatam ait : *Omnis Scriptura divinitùs inspirata utilis est ad docendum, et arguendum*, etc. Textus verò græcus ita habet : Πᾶσα γραφὴ θεόπνευστος, καὶ ὠφέλιμος πρὸς διδασκαλίαν, πρὸς ἐλεγχόν, cui hic sensus respondet : *Omnis Scriptura divinitùs inspirata, et utilis ad docendum, ad reducendum*, etc. Jam autem, sive vox *inspirata*, θεόπνευστος, sit *subjectum*, uti illud est in lectione vulgatâ; sive sit eadem vox *prædicatum* perinde atque *vox utilis*, καὶ ὠφέλιμος, quod græcus textus innuit; Apostolus utrâque in hypothesi, affirmat, vel certè supponit, existe-

re Scripturam divinitùs inspiratam. Nam paulò ante v. 6, monuerat Timotheum, ut ne seductione malorum hominum à veritatis viâ se abduci sineret, sed (v. 14) permaneret in iis, quæ didicisset : quia *ab infantia sacras litteras nôsse*; quæ illum possent instruere ad salutem per fidem, quæ est in Christo Jesu. Tum verò mox de his ipsis SS. litteris, quæ didicisset Timotheus ab infantia, subdit idem Apostolus : *Omnis Scriptura divinitùs inspirata*, etc. Ubi si non per modum prædicati affirmat inspirationem (uti reipsa versio latina, syriaca et arabica videtur locum *inspirata* potius ad subjectum retrahere), certè tamen supponit existentiam inspirationis earum SS. litterarum, quas Timotheus ab infantia suâ didicerat, et de quibus S. Paulus eidem paulò ante dixerat, quòd *illum instruere possent ad salutem per fidem in Christo Jesu*. Jam verò ex hoc ipso patet, quòd S. Paulus (nisi aliunde, nempe ex auctoritate Ecclesiæ, aliud probetur) nomini de SS. litteris veteris Testamenti loqui videatur, vel saltem illum de his solis isto quidem in loco loqui necessariò admitti debeat. Itaque 1° ex isto immediatè nihil de existentia SS. litterarum novi Testamenti, sed tantùm de existentia aliarum SS. litterarum veteris Testamenti inferri potest; quippe quas solas S. Timotheus ab infantia suâ nôsse poterat, ceu ex matre Judæâ natus; cùm Scripturas christianas nomini jam adultus accipere potuerit. 2° Præterea vox autographia θεόπνευστος, aliud strictè non dicere videri possit, quàm scripturam *Spiritu Dei plenam*, id est, quæ contineat plurimas doctrinas immediatè à Dei Spiritu revelatas, etsi humanitùs deinde scriptæ sint; vel certè si sola dogmata et prophetiæ in veteris Testamenti libris divinitùs scripta essent, non item cætera mera facta historica, nec totus contextus, librì tamen illi *Spiritu Dei pleni* rectè vocari à S. Paulo potuissent. Neque verò scopus Apostoli præsens amplius quid requirebat; qui erat is, ut Timotheus contra seductionem malorum hominum, à viâ veritatis alios abducere querentium, se firmaret lectione SS. litterarum, quæ illum abundè possent instruere ad saltem in fide Jesu Christi. Atqui hoc possunt SS. litteræ etiam veteris Testamenti, quatenus res divinitùs revelatas et prophetias de Christo, certâ fide etiam solum humanâ scriptas continent. Nec obstat, quòd omnis Scriptura in textu græco prædicetur divinitùs inspirata; quia jam hoc verum erit, si omnis ejus liber contineat res, dogmata, vel prophetias, divinitùs revelatas. Interim nihilominùs verum est, S. Paulum, nisi plus affirmare vellet, quàm Scripturas veteres esse Dei Spiritu plenas ob solas res contentas, sic non discreturum eas à catechismis, à scriptis sermonibus sacris, aliisque religiosioribus libris. Præterea nunquàm in utitur voce θεόπνευστος nisi de SS. litteris; ac proinde aliquid illis solis proprium per illam sine dubio exprimere voluit. Denique cùm certum sit, Judæos id temporis communiter verè divinitùs scriptos credidisse SS. libros sui canonis hebraici (saltem quoad dogmata et prophetias, si non omninò integros); nec Timotheus, nec alii Christiani, S. Paulum aliter intelligere, nec iste cã vo-

ce aliud designare potuit; ac proinde aliqua immedia-
ta origo divina SS. litterarum veteris Testamenti ex
hoc loco 2 ad Timoth. 3, 16, certissimè; integra au-
tem earum divinitas valdè verisimiliter, non tamen
certissimè probatur.

2° 2 Petri 1, 19, S. Petrus post enarratam histo-
riam transfigurationis Christi in monte Thabor, et au-
diam Dei vocem: *Hic est filius meus dilectus, quorum*
omnium se testem præsentem dicit, porrò sic pergit:
Et habemus firmiorem propheticum sermonem; cui bene
facitis attendentes:..... hoc primum intelligentes, quòd
omnis prophetia Scripturæ proprià interpretatione non
fit. Non enim voluntate humanà allata est aliquando
prophætia: sed Spiritus sancto inspirati, locuti sunt san-
cù Dei homines. Jam 1° locus iste ad solas Scripturas
veteris Testamenti pertinet. Ad has enim unicè, qua-
tenus prophetias de divinitate Christi continent, ablegat
S. Petrus lectores suos ex Judaismo conversos ad
Christum. 2° Si abrahamus adhuc ab omni Ecclesiæ
iudicio et interpretatione istius loci, omninò quidem
probabile videri potest, nomine *prophetici sermonis*, et
prophætæ Scripturæ, non præcisè prophetias propriæ
tales, in SS. litteris veteris Testamenti contentas, de-
signari, sed omnes illius libros universè more prophe-
tiarum divinitus inspiratos indicari. Certè etiam ad
Ephes. 2, 20, cum gentiles ad fidem conversi dicun-
tur esse hospites in civitate Dei *superædificati super*
fundamentum Apostolorum et prophetarum; et ad Hebr.
1, 1, cum S. Paulus ait, *multifariam Deus nobis lo-*
quens in Prophetis; utroque in loco valdè probabile est
non solos Prophetas in specie sic à Judæis appellatos,
sed Mosen item et Davidem, qui de Messia item prophe-
tias protulerunt, imò universè omnes scriptores
sacros veteres designari. 3° Nihilominus, abstrahendo
à Ecclesiæ iudicio, profectò id certum non est. Nam
expressè loquitur S. Petrus de Prophetis loquentibus
propheticè (*locuti sunt sancti Dei homines*). Nec argu-
mentum ejus ullo pacto exigit, ut affirmet, vel supponat,
scripsisse prophetas divinitus. Siquidem probare
præcisè vult, Christum et Messiam præsentem esse et
Deum, tum ex voce Dei Patris, quam ipse in Thabore
audiisset, tum ex testimonio Prophetarum illum præ-
dicantium; quorum prophetiæ non potuerint esse in-
venta arbitraria phantasia, sed revelationes S. Spiritus
loquentibus illis factæ. Itaque de loquentibus solum
Prophetis locutus ipse videri S. Petrus adhuc proba-
biliter potest, non de scribentibus SS. litteras univer-
sè. 4° Denique si etiam priorcm sententiam supponas
de hoc loco; tamen haud certò evinces immediatè,
SS. libros integrè, sed solum, prophetias illorum, di-
vinitus scriptas fuisse.

Cæterum easdem observationes applicare oportebit
ad illud dictum S. Petri 1 Act. 16: *Oportet impleri*
Scripturam, quam prædixit Spiritus sanctus per os Da-
vid de Judâ, etc., uti et ad alia similia. Quanquàm vix
aliqua suppetunt SS. scriptorum novi Testamenti tes-
timonia, quæ vel parem vim cum duobus isthic pro-
positis utcumque habere possint; ut adeò volens ea
omninò præteream.

17. — Sacri scriptores novi Testamenti nuspiam tes-
tantur, se omnia ex integro divinitus scripsisse.
Enimverò nuspiam id genus testimoniorum in eorum
litteris invenitur; et, quod amplius est, nec exstat
quidem testis ullus alius probatæ fidei in Ecclesiâ, qui
id expressè testetur, quòd ipsi SS. scriptores id un-
quam de se testati ipsimet fuerint. Nec verò iidem
uspiam relatè ad universa à se scripta talem tantamque
attentionem ac reverentiam uspiam requirunt, qualis
quantaque scripto ex integro divino circa res omnes
scriptas debetur; sed hanc semper restringunt ipsi
Apostoli ad solam doctrinam suam. Solus auctor Apo-
calypsis S. Joannes se Dei accepisse imperium testa-
tur, ut visiones et prophetias divinitus acceptas con-
scriberet.

Similem in modum Ecclesiasticus à cap. 45 usque
ad 50 laudat plerosque sacros scriptores veteris Tes-
tamenti singillatim; et tamen ne verbum de divinâ
illorum inspiratione et directione in universis scriptis
suis memorat. Adde quòd Melchior Canus de Locis
theol. L. 5, cap. 5; Bellarminus, l. 4 de Verbo Dei,
c. 4, § 2; Costerus in Enchir. c. 1; Lindaus in Pa-
noplâ l. 1, c. 25, negent uspiam legi, aut testari Apo-
stolos, se ex mandato Christi scripsisse.

Martyres quoque frustra veluti hujus divinæ origi-
nis Scripturarum testes allegantur. Nullus enim ostendi
potest, qui pro hoc facto singillatim contestando marty-
rium subierit. Pro divinitate autem totius doctrinæ
Apostolicæ mortem obire, illamque certam habere
potuere, quin Scripturas integras divinitus scriptas
assumi necesse sit.

18. — I. Itaque Scripturarum integrarum divinitas
nec probatur à priori (11), nec à posteriori ex notis
intrinsicis illarum (12): pro divinitate integræ Scrip-
turæ novi Testamenti nec certum testimonium divi-
num (13), nec ullum ipsorum sacrorum scriptorum
exstat (17): divinitas verò Scripturarum integrarum
veteris canonis hebraici ex Christi divino quodam tes-
timonio verisimillimè quidem concluditur (14); ex
testimoniis autem ipsorum sacrorum scriptorum, seu
veteris (15), seu novi Testamenti (16), non certissimè
probatur.

Videmus itaque, sepositâ auctoritate Ecclesiæ, plura
solidioraque argumenta pro divinitate integræ Scrip-
turarum veteris canonis hebraici, quam pro eadem di-
vinitate integræ Scripturarum novi Testamenti sup-
petere, illorumque vim ratione integræ divinitatis
probandæ præcipuè in eo repositam esse, quòd Chris-
tus et Apostoli, SS. Petrus et Paulus, divinitatem
veterum Scripturarum adstruentes, verisimillimè eam
intellexerint ad mentem Judæorum, qui eas ex inte-
gro divinas habuere. Sectis certè istum errorem ipsi
confirmassent. Profectò S. Paulus in Epist. ad Roma-
nos et ad Hebr. 3, 7, item 10, 15, et Act. 28, 25, at-
que alibi sæpius dognata fidei varia absolutissimè se
probare credit solâ allegatione locorum Scripturæ vete-
ris, passimque Apostoli dicunt, Spiritum sanctum
locutum esse per Psaltem (Act. 1, 16), Isaiam (Act.
28, 25), Jeremiam (ad Hebr. 10, 15); dùm istorum

scripta citant, ac proinde divinâ ista pollere auctoritate supponunt.

19. — H. Systema totum religionis atque dogmatum fidei in Scripturis, tam veteris, quam novi Testamenti, contentum, etiam sepositâ auctoritate Ecclesiæ, multo certioribus et efficacioribus argumentis probatur divinitus scriptum fuisse, quam integer contextus, cui illa miscentur. Patet id ex dictis supra.

Dices verò : Si semel probatum satis est, sacros scriptores divinitus scripsisse dogmata et prophetias in suis scriptis contentas, tunc eo ipso admittendum esse consequitur, eos nullâ prorsus aliâ in re ita divino caruisse influxu, ut actu in ullâ errare potuerint. Quòd si enim aliquando in factis aliis narrandis errorem admisissent, fides, memoria, et notitia illorum etiam in relatione dogmatum haud extra omnem suspicionem erroris futura essent. Neque enim quid leve, quid magnum in Scripturis, quæ facta salvo dogmate falsa esse, quæ non falsa esse possint, tam facile est statuere. Unde rectè S. Augustinus in Ep. 8, S. Hieronymo, simulationem S. Paulo affingenti, cùm Cepham reprehendisse se, istumque reprehensibilem fuisse idem ad Galat. 2, scribit, ita respondet : *Admisso semel in tantum auctoritatis fastigium officioso aliquo mendacio, nulla illorum librorum particula remanebit, quæ non, utcumque videbitur vel ad mores difficilis, vel ad fidem incredibilis, eadem perniciosissima regula ad mentientis auctoris consilium officiumque referatur.* Verùm respondeo : hæc ratio fundare prudens humanum iudicium et solidam conjecturam de integrâ divinitate Scripturarum potest ; cuius etiam solius gradum attinget communis populi Judaici de eadem sententiâ, si hæc alio fundamento nixa non est. Ast non conficiet talis utcumque prudens persuasio firmum dogma, cui adstipulari continuo omnes graviter obligemur ; nisi hujus ipsius persuasionis auctoritatem altiore ex fonte in Dei Ecclesiâ derivemus.

§ III. Argumentum unicum convincens esse Ecclesiæ concors sententiâ ostenditur.

20. — Documenta de sensis Judæorum circa divinitatem suarum Scripturarum proferuntur. 1° Ipsi sacri scriptores Judæorum nusquam divinitatem immediatam suarum Scripturarum, sed solum divinam originem et revelationem totius systematis religionis profertur, cuius et dogmata et historiam scribunt. Unicum vestigium in 1 Machab. 12, 9, occurrit in Epistolâ Jonathæ ad Spartanos, ubi dicitur, hæc esse se solatio sanctos libros in omni scilicet adversitate, τὰ βιβλία τὰ ἀγία. Auctor libri quarti Esdræ cap. 14 quidem asserit, certo prodigio divino libros sacros omnes, in captivitate Babylonica perditos, Esdræ à Deo de verbo ad verbum dictatos fuisse. Sed constat ejus libri auctorem fuisse Judæum, Christi fide imbutum, eò quod Christi distinctissimam faciat mentionem. 2° Amplius quid hæc in rem nobis Aristæas, Philo, et Josephus Judæus offerunt. Aristæas apud Josephum Antiq. l. 12, c. 2, narrat (de Mosis Pentateucho quidem solo) versionis Septuaginta duorum historiam,

et quidem citra omne id genus miraculum factam, quale post Philonem nonnulli ex SS. Patribus christianis eidem factio nimis creduli affluxere. Ubi præmissâ quidem narratione fabulosâ de Theopompo, qui obtentam jam antea similem versionem SS. librorum rationis usu à Deo in penam privatus fuerit, mirabilem solum consensionem tantæ multitudinis interpretum (quos in commune contulisse operam et consilium expressè affirmat) extollit ; reipsâ, ut videtur, in id intentus, ut præjudicium adversus græcam versionem illam conceptum, et de ficitâ profanatione SS. librorum inde ortâ, Judæis eriperet. Ex quo proinde satis antiquitas opinionis Judæorum de divinâ quâdam origine suorum SS. librorum innotescit, quos versione in alienam linguam profanari credebant. Neque verò reverentiam istam solum divinæ origini legis et religionis suæ in illis SS. libris contentæ, non scriptiori ejusdem à Judæis habitam credas. Nam 3° Philo Judæus eamdem versionis 70 historiam in lib. II. de Vitâ Mosis multis prodigiorum signis interpolatam referens, apertè interpretibus versionem de verbo ad verbum divinitus singillatim dictatam, indeque in tantâ græcæ lingue copiâ ac verborum synonymorum multitudine sanè mirabilem consensionem ortam fuisse affirmat. Si ita de versione sensit Philo, nam fortè minùs quidpiam de autographis crederit ? Appellans ille SS. libros passim his vocibus utitur *λεπτά γραφικά, ἱερῶτατοι γράμματα, βιβλος Θεοῦ, ἱερῶταται βιβλοι.* Ipse modus commentandi in SS. libris, eidem usitatus, et in verbis juxta ac sententis mysteria persequens, certam sententiam illi fuisse ostendit, integrè à Deo fuisse dictatos. Universè idem Prophetam definit eum qui non nisi quæ Deus illi internè locutus est, externè proloquitur ; indeque concludit, in sermone talis prophætæ nihil imperfectum ineptumque inesse posse. 4° Josephus contra Appionem, l. 1, de libris historicis suæ nationis ait, *eos non nisi à prophetis scriptos esse ; quæ vetustissima facta ex divinâ revelatione, sui verò temporis acta sinceritate summâ scriperint. Esse apud sese (Judæos) non ingentem numerum, sed 22 haud amplius libros, qui totius acti temporis historiam complexi, incertè pro divinis haberentur. Ex his quinque Moysen habere auctorem, qui et leges, cum historiâ à mundi principio usque ad Mosis obitum, continerent. Intervallum illius temporis saltem ter mille annos complecti. A Mosis obitu usque ad regnum Artaxerxis, qui post Xerxem in Persiâ regnârit, Prophetas post Moysen historiam suæ ætatis tredecim libris complexos fuisse. Quatuor reliquos partim canticis laudis divinæ, partim institutionibus vitæ religiosæ ducendæ constare. Eandem quidem et historiam inde ab Artaxerxe usque ad hodiernam diem litteris consignatas inter Judæos fuisse : sed eas fidem atque auctoritatem priorum librorum non habere ; eò quòd prophetarum series ulterior incerta sit. Summam esse Judæorum erga SS. libros reverentiam, ita, ut post tot secula nemo ausus sit quid addere, vel demere, vel mutare ; sed omnibus id à teneris persuasum esse : scripta illa pro ipsis Dei dogmatibus habenda, eis constanter inherendum, et si opus fuerit, pro iis mortem cum gaudio oppellendam.*

esse. Tum memoratâ Machabæorum fratrum constantiâ in tormentis pro divinâ legis et SS. librorum observantiâ et æmendâ exantlatis, Græcos urget: *Num quis ex ipsis simile quid patendum sibi pro universorum suorum librorum jacturâ amolendâ existimaret? Ejus porro discriminis hanc unam esse causam ait, quòd eos narrationes non nisi tales complecti crederent quas illorum auctores non nisi ex merâ humanâ sententiâ conscripserunt.* Itaque Josephus absolutè testatur, Christi ætate à Judæis universos SS. libros sui Canonis pro divinitus dictatis habuisse: etsi documenta nos deficiant, quibus doceamur de primâ epochâ sententiæ istius per eos conceptæ, aut num inde à principio semper ita senserint. 5° Denique ex allatis Christi testimoniiis (15), et testimoniis SS. Petri et Pauli (18) patet illo ipso tempore receptam apud Judæos sententiâ fuisse, res omnes saltem ad dogmatis alicujus rationem pertinentes, quæcumque in SS. litteris continerentur, divinitus scriptas, atque ob divinam auctoritatem certissimè credendas esse. Quo enim pacto secus aut Christus, aut Apostoli, continuò Judæis SS. litteras ut in Spiritu scriptas, et in quibus S. Spiritus loqueretur, citare potuissent? Quâ emphasi Christus et Apostoli toties ex unico verbo scriptoris sacri argumentum irrefragabile repetere possent, ex gr., ex voce: *Dei estis*, David in Spiritu vocat Messiam *Domnum*, et ad Hebr. 1, 5: *Cui angelorum dixit aliquando: Filius meus es tu?* 6° His adde testimonia Thalmodis Babylonici in Gemarâ ad tract. Sanhedrin, et Jerosolymitani, tract. Taanith, et Rabbiorum Mosis Maimonidis in tract. de Pœnitentiâ, Menasseh Ben Israel in Probl. 6 de Creat., assenserunt divinitatem SS. Scripturarum esse articulum fidei fundamentalem.

21. — Sensa Patrum et scriptorum Ecclesiæ Christi de divinitate integrarum Scripturarum utriusque Testamenti. 1° S. Clemens Romanus Ep. 1 ad Corinth. vocat *Scripturas sanctas*, dicitque, *esse oracula S. Spiritus, quæ nihil injustum, nihil falsum continere possunt*: item, Epistolam S. Pauli ad Corinthios *in Spiritu scriptam esse.* 2° S. Polycarpus in Ep. ad Ephesios itidem *Scripturas sanctas* vocat, et inter has allegat Epistolam S. Pauli ad eosdem scriptam. 3° S. Justinus Martyr in Apol. 2 *non prophetis, sed Spiritu sancto ac Dei Verbo tribuenda esse, quæ illi loquuntur.* In Dial. cum Tryphone *negat absolutè, in Scripturis antilogias esse posse, et SS. scriptores vocat de ω Πνεύματι λαλῆσαντες, ἐν τῷ πληρωθέντι Πνεύματι.* In Parnesi ad gentes, quæ eidem adscribitur, docet SS. scriptores fuisse *instrumenta à S. Spiritu ceu plectro mota.* 4° S. Dionysius Corinthiacus apud Euseb. 4, 23, vocat *Scripturas Domini.* 5° S. Irenæus, adv. hæres. L. 1, c. 47, 46, defendit Scripturam perfectam credi debere, eò quòd sit *Verbum Dei et Spiritus ejus.* Idem L. 2, 27; 1, 8; 3, 20, appellat *Scripturas divinas, divina oracula, Scripturas Domini.* 6° Clemens Alexandrinus in Pædag. ait, *os Domini et S. Spiritum omnia locutum esse, quæ SS. litteræ dicunt; ac provocat ad 3. Pauli dictum 2 Tim. 3, 6: Omnis Scriptura divinitus inspirata, etc. In Stromat. L. 4, ait Scripturas*

omnipotenti auctoritate confirmatas esse. 7° Origenes de Princ. Scripturas dicit *Spiritu sancto scriptas*; in L. 5 contra Celsum: *Judæos et Christianos convenire in hoc, quòd SS. libri divino Spiritu scripti sint.* In Comment. in Lucam Præfat., ait quatuor Evangelistes scripsisse à S. Spiritu inspiratos; in Præfat. in Matth. addit cooperante S. Spiritu scripsisse, *συνεργῶντος τοῦ ἁγίου Πνεύματος.* 8° S. Cyrilianus de Unit. Eccl., ait *S. Spiritum per Apostolum Paulum in ejus Epistolis loqui.* 9° Eusebius in Hist. Eccl. 5, 28, Artemionis heresiarchæ assectas de corruptis Scripturis accusatos fuisse ab aliquo scriptore memorat, qui hoc scelus ita exaggeret: *Vel non credabant ipsi, SS. Litteras à S. Spiritu dictatas, et sunt infideles; vel se S. Spiritu prudentiores existimant, et fatui sunt.* 10° S. Athanasius decretoriè decernit in Exposit. Psalm. *utriusque Testamenti libros integros dicantè (vel inspirantè) S. Spiritu scriptos fuisse.* 11° S. Ambrosius in Epist. ad Justum ait, aliquos inficiari, SS. scriptores arte scripsisse: seque ejusdem esse sententiæ; non enim arte, sed per gratiam omni arte majorem scripsisse, eò quòd scripserint quæ S. Spiritus dictaret. 12° Abhinc nubes integræ interpretum sequitur, qui omnes ipso interpretandi modo, et in omnibus apicibus divinos sensus venando, satis ostendunt sensa sua de divinâ origine integræ Scripturæ.

Atque hic sensus publicus ac summè concors Ecclesiæ totius catholicæ est, per omnia secula sequentia ad nos usque conservatæ; quancumque, quoad res omnes in Scripturis divinitus scriptas affirmat, nullo unquam solenni Ecclesiæ definitione confirmatus. Etenim concilium Tridentinum œcumenicum sess. 4, in Decreto solenni de Scripturis et traditionibus divinis, traditum Dei verbum scripto æquiparare contentum, apertè abstrahit ab eo, an præter *salutaria veritatis et morum disciplinæ dogmata*, res etiam cæteræ in Scripturis contentæ divinitus aut revelatæ, aut dictatæ, aut quoquo modo scriptæ sint. Postquàm enim dixit, *id, quod promissum ante per prophetas fuisset, nempe ut sublatis erroribus puritas Evangelii in Ecclesiâ semper conservetur, D. N. J. Christum, Dei Filium, proprio ore primum promulgasse; deinde per suos Apostolos, tanquàm omnis et salutaris veritatis et disciplinæ, prædicari jussisse;* sic pergit: *Perspicimus (SS. synodus) hanc veritatem et disciplinam contineri in libris scriptis et sine scripto traditionibus, quæ ipsius Christi ore ab Apostolis acceptæ, aut ab ipsis Apostolis, Spiritu sancto dicantè, quasi per manus traditæ, ad nos usque pervenerunt: orthodoxorum Patrum exempla secula, omnes libros tam veteris, quàm novi Testamenti, cum utriusque unus sit auctor, necnon traditiones ipsas, tum ad fidem, tum ad mores pertinentes, tanquàm vel oratenus à Christo, vel à Spiritu sancto dictatas, et continuò successione in Ecclesiâ conservatas, pari pietatis ac reverentiâ sensu suscipit, et veneratur.* Ecce! de solâ veritate salutari et disciplinâ in libris sacris contentis memorat Tridentinum, ac proficitur, se idèò, quia hanc in illis ac in traditionibus contineri ex æquo nosset, et has et illos, se pari pietate suscipere.

22. — Sensus Ecclesiae catholicae publicus et communis de divinitate integrae Scripturae veteris ac novi Testamenti ipse regitur à Spiritu sancto, ac proin falsus esse non potest. 2° Certi ergo ex Ecclesiae concordii iudicio sumus, universam Scripturam quoad res omnes in eà narratas non minùs quàm quoad dogmata divinitus esse scriptam. Regitur enim ille sensus Ecclesiae à S. Spiritu, si is suo influxu impediatur, ne in istà re Ecclesia fallatur integra (5). Atqui S. Spiritus reipsa ita influit in eundem. Promisit enim Christus hanc S. Spiritus assistentiam, ut nec erret ipsa unquam integra, nec errore doceatur in materia fidei divinae, sive docendo aliquid contrarium dogmatibus divinitus acceptis, sive proponendo aliquod dogma ceu divinitus acceptum, quod tale non est. Jam verò erraret Ecclesia in materia fidei, si res omnes in Scripturis narratas, imò vel unam aliquam ex eis, proponeret ceu à Spiritu sancto inspiratam, aut suà divinà auctoritate confirmatam, ac proinde credendam propter Dei auctoritatem; quae talis non esset. Ergo, etc.; quod primum. Ex hoc verò alterum utrò consequitur.

Adde: Si Apostolus aliquis, cui immediate promissa in docendo Evangelio Christi assistentia S. Spiritus est, idem declarasset de quocumque Evangelicorum libro, ex. gr., S. Lucae, iudicium ejus vi divinae promissionis Jesu Christi foret, et ab omni christiano rectè haberetur erroris expertus, et falli nescium. Atqui promissum Christi stabile est, nec solos attingit Apostolos, sed vel maximè eorum successores episcopos, atque caput ipsum Ecclesiae; maxime verò ipsam universalem Ecclesiam, quam Christus Matth. 16 promittit fore in omne tempus suo *fundamento* ita immobiliter *indefectam*, ut *portae inferi adversus eam non praevalcant*.

Opponit huic argumento vir eximius Joannes Amaeus Tollner, theologiae et philosophiae doctor publicus in academiae Francofurtensi ad Oderam, in exactissimo ac caeteroquin sincerissimo calamo scripto opere de divina inspiratione S. Scripturae a. 1772 edito; quo penè exhaustis praesentem primi in christianà Ecclesia nominis questionem; ita ut aliud mihi non superesset, nisi ut inde succum praecipuum excerperem; quod ipsum sincerissimè fateor; opponit, inquam, vir eximius in illo opere, § 56, quod sequitur. Fatetur inprimis, tam concors Ecclesiae christianae iudicium de integrae Scripturae Testamenti utriusque divinitate, quod mox inde ab editis ipsis Scripturis communi sententià invaluit, ipsa suà antiquitate omnem veritatis speciem habere. Amplius verò hanc verisimilitudinem illius crescere ex ortu, quem verisimillimè habuerit hoc ipsum universae christianae Ecclesiae iudicium. Scusa enim id genus Ecclesiae de veteri Testamento abs dubio orta fuisse ex eo quòd Christus juxta atque Apostoli verbis et facto ipso non solum nunquam impugnarent opinionem et conceptum, quem Judaei de divinitate illius pridem haberent; sed insuper tum totum Canonem pro collectione Scripturarum à Deo inspiratarum declararint; tum verò eandem passim argumentis ex eà petitis ceu infallibile et

divinum planè fidei principium repraesentarint. Itaque Ecclesia iudicium de his Scripturis Christi et Apostolorum iudicio consentaneum tulit. Sed hoc ipso non poterat non ferre similes idemque prorsus iudicium de Apostolorum scriptis. Quis enim christianus serio credat, scripta Prophetarum nominis supernaturali influxu Dei exarata fuisse, quin hoc ipso par aliquid evenisse in scriptis apostolicis idem sibi persuadeat? Si enim Deus immediate est cooperatus, ut revelationes suae ante Christi aetatem factae, saltem praecipue, nobis authenticè transcriberentur; profectò multò amplius id ipse immediate effecerit, ut de revelatione per Christum et Apostolos factà scripto authentico edoceremur. Praeterea notum fuisse primis Christianis, Apostolos auctores esse Scripturarum novi Testamenti: quo sine adjuncto istas pro divinitus inspiratis nunquam habuissent; quod ipsum iudicium inversè probet, illas pro Apostolorum Scripturis habitas fuisse. Jam verò Apostolos fuisse communi sententià aestimatos pro hominibus à Deo motis; qui, quidquid docuissent, ex Dei illustratione didicissent. Quod ipsum iudicium primum erat, ut ad illorum scripta extenderetur. At enim, pergit praefatus scriptor, hoc quidem erat iudicium Ecclesiae inde à principio conceptum; haec verisimillima origo ejusdem. Sed an iudicium hoc Ecclesiae vim testimonii authentici habet de facto, quod in questione est? Rationes, ex quibus formari id Ecclesiae iudicium potuit, quidem in ejus veritatem ac verisimilitudinem influunt: sed inde necdum id qualitatem et vim talis authentici testimonii attingit. Est enim testimonium affirmatio, quae rationem sufficientem praebere possit, ut factum aliquod pro vero habeatur. Atqui haec assertio non nisi in illum cadit, qui aut proprio sensu id expertus ipse est, aut certè ab oculatis testibus id exceptit. Si iudicium Ecclesiae sufficiente ratione nititur, tantum illud valebit apud nos, quantum ista ratio, quae nititur: sed ipsum ratio sufficiens nobis esse non poterit, ut ei adstupulemur. At testimonii vires si gerat; Patres, qui divinam Scripturae inspirationem affirmant, ipsi oportet testentur, se ab Apostolis ipsis audivisse, quòd isti sese inspiratos à Deo intimè senserint, dum scriberent. Negari non potest, fieri potuisse, ut Patres hoc ab Apostolis testimonium acceperint: at enim ut, quòd actu ita acceperint, certi esse possemus opus esset, ut vel christiani doctores aliqui id ipsum certà fide testarentur, vel certè ut alius modus non suppeteret ostendendi, quo pacto ad illud de Scripturis iudicium adducti essent. Atqui neutrum reipsa evenire videmus. Nec Patres testantur, Apostolos de accepta rerum omnium à se scriptura divina inspiratione quidquam affirmasse; nec nobis desunt rationes aliae, ex quibus ortum verisimillimum illius Ecclesiae concordis iudicii explicare possumus. Manere itaque his christianae totius Ecclesiae sensus vim veri fundatque iudicii, sed nequaquam testimonii authentici. Verùm huic peracuto quidem ratiocinio et oppositioni breviter respondeo. Seu merum iudicium hoc sit Ecclesiae de Scripturarum universalium

divinitate, eo pacto et ex illis rationibus ortum, quo vult scriptor iste eximius; sive reipsâ testimonii rationem habeat; cujus tamen primi auctores, qui ex ore ipsorum Apostolorum id factum exceperint, ignorantur: nihilominus nec fid judgmentum ob rationes, ex quibus formatum est, nec testimonium præcisè ob fidem testium merè humanam, ita erroris expertus est, ut certissimam ei fidem habere et possimus et debeamus; sed quia tam concors istud seu judgmentum, seu testimonium Ecclesiæ in argumento ad fidem pertinente, vi promissionis à Christo factæ certissimè à Spiritu sancto regitur. Etsi ergo certis ex documentis probare non possimus, merone iudicio ex dictis rationibus concorditer lato, an verò certis ex attestacionibus sacrorum ipsorum scriptorum, concors iste sensus Ecclesiæ totius christianæ de Scripturarum divinitate exortus sit; tamen de infallibilitate ejusdem in asserendâ eadem aliunde, ex Christi nimirum promisso, certi sumus, atque ex eo item quòd Ecclesiæ innumeræ res pro materiis fidei divinæ falsò proponeret, si in illâ de Scripturarum divinitate sententiâ tam concordî à vero aberraret. Hanc responcionem eximio scriptori, de quo dixi, ipsimet sic probatum iri confido, ut in eâ nihil sigillatim à sententiâ meâ discrepet, si semel inecum Ecclesiæ Christi judgmentum falli nescium in universis rebus fidei à Christo attributum concedat. Sed enim

Opponunt hæc in parte 2° communiter Protestantes Catholicis, circum aptè vitiosum ab his committi, et Scripturæ divinitatem per Ecclesiæ auctoritatem, istamque vicissim ex divinâ Scripturæ attestacione probari. Ego verò fidem vestram requiro, viri estimatissimi! Probatur equidem auctoritatem illam falli nescium judgmenti Ecclesiæ in rebus fidei ex divinis Christi ipsis verbis; sed nusquam hæc aliter in Evangeliiis quam merè humanitatis, quamquam fide summâ humanâ, ab Apostolis conscripta supponitur. Non ergo Ecclesiæ auctoritatem illam ex Scripturæ divinitatis scriptâ attestacione, sed ex locutione divinâ Christi probamus, quam interim solùm humanâ fide scriptam assumimus. Evidenter itaque abest circulus in demonstratione nostrâ. Unde hoc ipso, non alio sensu, pridem S. Augustinus celebre illud dictum edidit contra Epist. fundam. c. 5: *Evangelio non crederem* (scilicet non in omnibus) *nisi Ecclesiæ auctoritas me moveret*. Est enim notior ista Ecclesiæ auctoritas, quam rerum omnium divina in Scripturis exaratio.

Opponunt 3° velut à priori. Deus non facit miracula sine necessitate. Atqui nulla erat necessitas supernaturalis influxus Dei in Scripturas sacras ad hoc, ut servirent perpetuò veluti pro tabulario publico et summè authentico dogmatum christianæ religionis à Christo traditorum. Neque enim sine tali miraculo deerat sacris scriptoribus seu sufficiens rerum scriptarum notitia naturalis, neque fides authentica et sinceritas. Addunt, satis saltem futurum fuisse, si illorum scripta merè humanitatis exarata, postmodum relecta probasset vi aliis, ex. gr., Apostolus, à Deo

hâc in parte illustratus, et auctoritate præditus. Respond. 1° quid sacris scriptoribus necessarium de altiore concursu Dei fuerit, scitissimè perspexerit ipse Deus. Si ergo semel aliunde satis de immediato Dei influxu ex Ecclesiâ judicio constat, inferamus oportet, illius immediati influxus determinatam necessitatem Deo probè perspectam fuisse. 2° Deus etiam solius utilitatis et majoris salutis causâ miracula facit; si hæc ad istam necessariam esse, nec illam sine his obtineri posse intelligit. Atqui utile profectò, imò necessarium esse hoc miraculum potuit, ut sacri scriptores huiusmodi etiam in dogmatibus, præsertim profundioribus, referendis errarent: ad quem certè finem Christus Apostolis S. Spiritum promisit; item ut ne quid utilium dogmatum oblivione quâdam, vel neglectu omitterent. Denique necessarium esse provideri potuit, ut ne SS. scriptores errarent in reliquâ narratione historici: de quo errore si postea convincerentur, fides illorum etiam in dogmatibus referendis redderetur suspecta. Vide dicta (19). Et verò cum Theistæ multî tantoperè elaborant in erroribus chronologicis, historicis, geographicis, etc., in SS. Scripturâ detegendis, nisi ut per istos fidem SS. scriptoribus etiam in divinis revelationibus referendis eripiant.

Opponunt 4° à posteriori, et ex notis intrinsicis constare, Scripturas non esse divinitus scriptas. Nam 1° sæpè obscure sunt; lingue et styli imperitiâ, aliisque defectibus laborant passim. 2° Antilogiæ plurimæ in illis occurrunt. 3° Subinde in illis contra bonos mores peccatur, tum factò, ut cum Psaltes Ps. 108 malè inimicis suis imprecatur; S. Paulus Act. 23, 5, summum sacerdotem conviciatur, eidemque illam precatur, etc.; tum doctrinâ, ut cum Christus Math. 5, 43, dixisse fertur: *Dictum est antiquis: Odio habebis inimicum tuum*. 4° Aliàs certi errores historici deprehenduntur. Sic Mathæus 27, 9, pro Zachariâ citat falsò Jeremiam. Marcus 1, 2, loco Malachiæ allegat Isaiam. Resp. ad 1: Id solùm probat, divinam directionem solùm ad id sese extendisse, ut ne falsum uspiam scriberent. Cur obscuritatem permisit Deus, alibi explicatur (vide Bonfrer. cap. 9, sect. 4 et 5). Ad 2, antilogias esse merè apparentes, et solvi ab interpretibus; etsi non omnes aptè explicari possunt, in causâ est aliquis defectus eruditionis circa mores et regionis indolem, chronologiæ certioris, geographicæ, etc. Ad 3; Prophetæ mansuetissimi non imprecationes malæ, sed vitæcinia sunt, quæ obventura oppressoribus innocentium à Deo supplicia prædicat. Passim enim Hebræi futurum indicativi et imperativum inter se permutare solent. *Constitue super eum peccatorem*, idem est ac *constitues* Act. 23; etsi factò materialiter saltem errasset S. Paulus, tamè divinitus scribi factum à S. Lucâ potuit. Interim potuit S. Paulus Dei inspiratione moveri ad exprobrandam summò Sacerdoti etiam sibi ignoto hypocrisin, quòd accusans ipse Paulum violatè legis, actu contra legem peccaret jubeudo ipsum percussu. Christus Math. 5, non dicit, lege Mosis præceptum fuisse in-

micorum odium, sed malâ interpretatione Judæorum id licitum fuisse creditum. Ad 4 : Error Matthæi ex opinione Origenis, Eusebii Cæsareensis lib. *Demonst. Evang. dem. 4*, et S. Hieronymi in Psal. 77, à librariis describentibus primum exortus est. Opinantur alii, eandem sententiam olim et apud Jeremiam scriptam extitisse; sed non omnia amplius Jeremiæ scripta et vaticinia extare. Interim in fonte syriaco nullius prophætæ nomen expressum legitur, sat verisimili indicio, Jeremiæ nomen non esse Matthæi autographon, sed merum glossema, quod margini fortè adscriptum per librarios, demùm in græcum et latinum irrepserit. In Marco ex mente S. Chrysostomi illa verba : *Sicut scriptum est in Isaiâ*, non referuntur ad omnia ea quæ sequuntur; sed ad id tantum : *Vox clamantis in deserto*, etc. Illa idem à suo Evangelista addidit; quod facere jure potuit, quamvis eadem in alio Prophætâ reperiantur. S. Hieronymus ait, Evangelistam non de verbis, sed de sensu fuisse sollicitum : omnia verò illa quæ ibi sequuntur, ab Isaiâ scripta fuisse, non secundum verba quidem, sed secundum sensum; qui enim *vocem clamantem*, etc., apertè dixit, is angelum eundem esse sensit, qui viam Domino prepararet. Addi secundum responsum S. Hieronymi potest, Malachiam non nisi repetitis Isaiæ vaticiniis, nullâ re novâ additâ : proin utriusque prophætæ expressionem repetisse Marcum, sed non nisi eum allegasse Prophetam, qui primus illius auctor extitit.

Opponunt 5° testimonia ipsorum SS. scriptorum potius contrarium innuere. Nam aliqui apertè profiterentur se scribere quæ ipsi viderint, et audierint, uti S. Joannes I Epist. 1, 1 : et S. Lucas ait, *se omnia à principio diligenter assecutum esse ab his, qui ab initio ipsi viderunt, et tradiderunt nobis*. Veteris Testamenti scriptores allegant documenta publica, ex gr., librum Bellorum Domini, etc. Adde SS. scriptores saltem suspicari testari de suæ scriptioris divinâ inspiratione et directione; idque silentium ipsum satis pro contrario probare. Resp. : Illa testimonia tantum probant, SS. scriptores non omnia quæ scripsere novâ revelatione divinâ sub ipsâ scriptiorne accepisse; sed solum motos esse inspiratione ad ea scribenda quæ alioquin perspecta satis habebant, et directos divinitus, ne falsum uspiam miscerent (6). Quod attinet silentium eorumdem de divinâ inspiratione et directione suâ, certum est, vel testatos fuisse ipsos SS. scriptores de illâ, si Ecclesia hoc factum didicisset ex eorumdem immediato testimonio; vel, si Ecclesia etiam solummodò communi quodam judicio intulit illorum inspirationem divinam generalem, ex testimoniis quidem Christi et Apostolorum de veteri Testamento (16-14), ex Christi promissione verò Apostolis factâ de novo Testamento, hanc seu traditionem Ecclesiæ, seu judicium, de isto facto falsum esse non posse (22).

§ IV. De qualitate et gradu influxus immediati divinæ auctoritatis in Scripturas sacras : ex quo planè osten-

ditur, SS. Scripturas non posse unicum sufficientem fidei regulam conficere.

23. — FACTA HISTORICA HUC SPECTANTIA. — 1° SS. Patres christianæ Ecclesiæ plerique vel confusè exprimunt gradum divinæ inspirationis SS. scriptorum, vel hos ut meros amanuenses Dei, et instrumenta physica, vel saltem moralia describunt. Vide supra (21) imprimis Justinum M., S. Ambrosium, et S. Chrysostomum in hom. 15 in Genes. c. 2, ait, *in omni verbo et syllabâ Scripturæ thesaurum inesse, ne esse nisi verba Spiritus sancti*. 2° Interim sunt aliqui ex scriptoribus ecclesiasticis, qui parcè de istâ re jam primis seculis sensère. Sic Papias apud Euseb. 3, 39, scripsit : *S. Marcum sermones et facta Christi præcisè ex memoriâ narrare, prout ea tenuisset ex narratione S. Petri; indeque nec illos verbis ipsis Christi, quæ ipse non audisset, nec ista ordine temporis referre*. S. Hieronymus S. Pauli dictionem sæpius perstringit cum vitiosam. Nam in Psal. 81, de illo ait : *Videte Paulum, qui solacismos facit in loquendo, a totum orbem subegit*. In Epist ad Ephes. 5, dicit illum *sermone triviali uti*; sique passim illum corripit Hieronymus, ut apologiam denique hæc in parte pro se scribere necesse habuerit. Nos, inquit in Epist. ad Gal. 3, *quotiescumque solacismos, aut tale quia adnotamus, non Apostolum pulsamus, ut malevolî criminantur, etc.*; et ad Gal. 6, de eodem Apostolo ait : *Quòd profundos sensus alienâ lingua exprimeri non valuerit, nec curârît magnoperè de verbis; cum sensum haberet in tuto*. Et ad Tit. : *Non juxta humilitatem, ut plerique æstimant, sed verè dixit Paulus se sermone imperitum esse*. Denique ad Gal. 3 dicit : *Stultum cum stultis Galatis factum, simplicioribus solummodò usum argumentis, et quo stulti possent intelligere, et penè de trivio; aded ut nisi præmisisset; secundum hominem dico, sapientibus displicere possent*. Enimverò hæc satis innuunt, Hieronymum non credidisse, S. Paulo scribenti omnia verba dictata fuisse. Similia verò de illo scribit ad Algasium q. 11, et ad Hildibiam q. 11. S. Basilium lib. 3 contra Eunomium, cap. penult., apertè hoc discrimen asserit inter ipsum loquentem Dei Spiritum, et inter quemvis hominem, ex gr., S. Paulum scribentem; nempe quòd Dei Spiritus semper loquatur, quæ Dei sunt; homo autem aliquando sua, aliquando quæ Dei sunt, loquatur : solius autem Spiritus Dei verba omnia Dei ipsius verba esse; non item ea quæ S. Paulus de suo dixit, scribens : *De virginibus præceptum non habeo*. Ubi sanè S. Basilium solum negat, S. Paulum ibi Dei verba proferre; non item quòd is ipse suum verbum proferat dirigente Deo, ne erret. 3° A. 1587, Duacensis, et a. 1588, Lovaniensis academiæ damnarè has theses a. 1586 à Lessio et Hamelio Jesuitis traditas : I. *Ut aliquid sit Scriptura sacra, non est necessarium singula ejus verba inspirata esse à Spiritu sancto*. II. *Non est necessarium ut singulæ veritates et sententiæ sint immediatè à Spiritu sancto ipsi scriptori inspiratæ*. III. *Liber aliquis (qualis fortè est secundus Machabæorum) humanâ industriâ sine assistentiâ Spiritus sancti scri-*

plus, si *Spiritus sanctus* postea testetur nihil in esse falsum, efficitur *Scriptura sacra*. Interim fassi sunt theologi prædicti Societatis Jesu, parenthesin postremæ propositionis, quæ est de secundo libro Machabæorum delendam esse: fateri enim se, illum esse divinitus scriptum, se verò quætionem solum proposuisse de possibili, non de facto. Vide dicta (9). Interim nomine *inspiracionis*, quod in prop. 2 negabant esse necessariam, intelligebant theologi illi novam *revelationem*, non autem motionem internam et excitationem ad hoc præ alio scribendum; ut patet ex Lessii responsione ad Censuram Lovaniensem: istam quippè ipsi requirebant ad omnes veritates et sententias. Censebant itaque, prophetias et dogmata fidei SS. scriptores, vel ante, vel sub ipsam scriptionem, omnia accepisse immediatâ Dei revelatione; historias et facta, quorum ipsi testes immediati fuerant, vel quæ à certis et indubitatis testibus immediatis audierant, sine speciali revelatione, non tamen sine inspiratione et directione divinâ scripsisse è propria memoriâ: verba denique, dictionem, et stylum ejusque scriptoris ingenio, indoli, ac peritiâ relictâ fuisse. 4° Et verò primas duas propositiones jam ante annos amplius quinquaginta docuerat Cajetanus comment. in Lucam; Melchior Canus de Locis theolog. lib. 2, cap. 18. Post illam Censuram Jesuitis Lovaniensibus adhuc consensere Bellarminus tom. 2 de Verbo Dei c. 15; Cornelius à Lapide in 2 Tim. 3, 16; Bonfrerius in Pentat.; Frassen disquis. Bibl.; Calmet in Dissert. de SS. librorum inspiratione; Tournely tom. 1, disput. præviâ, q. 4, de Loc. theol., aliique plurimî.

Cùm Tridentinum (21) ab hac quæstione prorsus abstrahât, nec SS. Patres in ejus solutione consentiant, patet, controversiam merè scholasticam esse de gradu inspirationis divinæ, seu immediati influxûs divinæ auctoritatis, in SS. Scripturas. Interim tamen, cùm ab hac quæstione regulæ quædam magni momenti dependeant, quæ in SS. Scripturarum interpretatione observandæ sunt aliæ atque aliæ, pro eo atque in hanc vel illam partem quæstio ista decisa fuerit, breviter quidem, non tamen indiligenter, sed per propositiones probè determinatas (ut in logica vocamus) eam resolvere placet.

24 — In SS. Scripturis plurima continentur, quæ Deus ipse immediatè vel ipsi SS. scriptoribus, vel aliis revelavit, ex quibus ea SS. scriptores immediatè acceperunt. Talia sunt tum prophetiæ omnes, tum universum systema religionis, tam veteris judaicæ, quam christianæ; item quæcumque in eis referuntur seu locutiones immediatæ ipsius Dei ad homines, seu singulares, seu ad integram plebem, etc.

25. — Deus ut plurimum in SS. Scripturis non ipse immediatè loquitur, sed solum SS. scriptores, quos ipsos immediatè loqui permittit, inspiratione suâ movet, ut ea præcisè loquantur, vel scribant, quæ actu scribunt, simulque dirigit ita ut ne unquam falsum scribant. SS. scriptores enim passim et constanter sic scribunt, et in suis scriptis loquantur, ut nuspian fere profiteantur Deum ipsum immediatè per se loqui,

ita ut ex ipsis singulorum propriis scriptis immediatè ne quidem colligere possemus, eos sigillatim sub inspiratione et directione divinâ loqui; nisi id ex sensu Ecclesiæ, vel Christi testimonio, aut promisso nobis innotesceret. Non enim, quid Deus de rebus, quas scribunt, de factis juxta ac dogmatibus propositis, judicet, Deus ipse significat in SS. Scripturis; sed soli fermè scriptores loquantur, et produunt sua judicia tum de factis, tum de acceptâ à Deo notiâ dogmatum. Unde dogmata revelata et prophetias ipsas narrant ipsi, non Deus per illos. Ipsi referunt verba Christi, ipsi docent, probant dogmata sua, subinde obsecrant, excusant libertatem scribendi (Rom. 15, 15); petunt sibi conniveri errores, imò fatentur se contraxisse in synopsis jam scripta ab aliis, ut auctor 2 Machab. 2, 25; aiunt se minus sapienter loqui (2 Cor. 11, 1). In Apostolis scribentibus ipsam munus apostolicum exigebat, ut ipsi suo nomine loquerentur; probarent sæpè doctrinas suas, sicuti Christus ipse sua asserta sæpè probabat ex veteri Testamento. Ipsi Prophetæ solum inducunt locutionem Deum, non sub ipsâ scriptione, sed quæ antehac ipsis in visione præteritâ locutus esset. Sermones Dei non nisi historicè referunt, dicentes: *Hæc dicit Dominus: Dominus juravit: audite, quibus! audi, terra! quia Deus hæc locutus est*. Denique in calisque Prophetis proprium styli et dictionis discrimen observatur, et indoles propria Prophetæ. Atqui ista singula totidem sunt indicia Dei non immediatè loquentis in suâ personâ, sed loquentis alterius (5); quem tamen ex Ecclesiæ sensu (quæ SS. Scripturas simpliciter divinas judicat (21-22) constat, Deo inspirante et dirigente scripsisse (9). Denique de veteris Scripturæ auctoribus ait S. Petrus 2 Epist. 1, 21: *Non voluntate humanâ, sed Spiritu sancto inspirati, locuti sunt sancti Dei homines*. Ergo etiam de novi Testamenti auctoribus secundum totius Ecclesiæ sensum rectè id ipsum credimus (1).

(1) Hic duo sunt annotanda ad mentem auctoris; primum, adfuisse inspirationem scriptoribus sacris quâ Deus eos moveret ad scribendum; secundum, hanc inspirationem se extendere ad omnes partes Scripturarum, omnes proinde sententias.

Quoad primum hæc inspiratio certò admittenda est; nam 1° Scriptura sacra est *verbum Dei*, non hominum, ut liquet ex Apost. ad Thess. 2, 13; at verò si Spiritus sanctus tantum assisteret scriptoribus sacris ne falsum scriberent, non autem eos saltem moveret suâ inspiratione ad scribendum, res et sententias suggereret, Scriptura esset verbum hominum et non Dei. 2° Juxta conc. Trid. sess. 4, Scriptura sacra fuit à Deo dictata; sed nullâ ratione dictata diceretur à Spiritu sancto, nisi ille Spiritus conceptus inspiraret, moveret ad scribendum ea que actu scribuntur... Idem conc. declarat omnes libros tam veteris quam novi Testamenti pari pietatis affectu suscipere ac venerari, quia Deus utriusque *est auctor*; porro Deus nequit esse auctor nisi à suâ inspiratione Scriptura suam existentiam sortita sit, siquidem omne auxilium infra inspirationem, non positivè infuit in scriptionem; ergo primum adfuit scriptoribus sacris divina inspiratio. Eâ assertione modicam viam teneamus inter duo extrema: nimirum non requirimus immediatam pro omnibus revelationem, nec sufficere putamus simplicem assistentiam, multò minùs subsequenter approbationem à Deo datam libro spiritu

26. — SS. Scriptores plurima scribendo narrant, quæ vel ipsi divinâ revelatione non accepere omnino, vel saltem non sub ipsâ scriptiōne. Plurima enim facta et res scribunt, quæ constat illis, vel ceu testibus oculatis, vel ex id genus testium certo testimonio,

humano conscripto (9), ut quidam voluere. Vide Bonferrium, cap. 8, sect. 3.

Quoad secundum, hæc inspiratio se extendit ad omnes res et sententias : eadem possent adduci argumenta ; magis specialia eligemus, unde 1° S. Petrus 2 Ep. v. 1, S. Paulus ad Tim. 2, c. 3, nos docent *prophetiam non humanâ voluntate esse allatam, sed Spiritu sancto inspiratos locutos esse sanctos Dei homines... omnem Scripturam divinâ inspiratam, utilem esse ad docendum, etc.* Hæc verba sunt generalissima, et nullam admittunt restrictionem ; omnes libros spectant, omnes illorum partes, quales Judei habebant ad quos Apostoli scribebant ; hos textus non alio modo interpretati sunt SS. PP. 2° Conc. Trid. sessione mox laudatâ, anathema pronuntiat in eos qui *libros integros* Scripturæ cum *omnibus suis partibus*, prout in Ecclesiâ catholicâ legi consueverunt, pro sacris et canonicis non susceperunt ; porro non tenebunt singulas omnes partes librorum pro sacris habere, si ad has omnes et singulas partes non se extenderet inspiratio divinâ ; per partes autem illas de quibus loquitur concilium, intelligendæ veniunt, non solum ea quæ ad fidem et dogma attinent, sed etiam quæ historiam spectant, ut ipso textu apparet manifestò. 3° Sententia contraria multum detraheret auctoritatî Scripturarum, et constantissimæ traditioni adversaretur ; nam si nihil in Scripturis foret inspiratum præter partes doctrinales et ea quæ cum doctrinâ habent necessariam connexionem, vel auxilium specialis Dei, unam partem libri, non alteram spectaret, assignandum foret medium quo alia ab aliis secernerentur ; alioquin novatores faciliè eluderent vim testimoniorum quæ contra illos afferrentur ; » nullum hujusmodi medium extat ; non istud assignat Ecclesiâ quæ ipsa protestatur se omnes partes Scripturarum pari pietatis affectu venerari ; non ipsâ naturâ rerum certò designaretur ; hæc enim sunt sæpè valdè difficilia, et quæ levia sunt secundum captum humanum, ea tamen non sunt secundum inscrutabile iudicium Dei, et gravia continent documenta pro moribus. Ergo, etc.

Hæc ultima assertio dirigitur contra nonnullos qui sunt arbitrati, multa Scripturæ sacræ non fuisse inspirata ; his adhæsisse videtur Holden, *Analysis fidei*, lib. 1, cap. 5. Ibi nimirum contendit assistentiam Spiritus sancti ad errores præcavendos pertinere ad sola doctrinalia, atque ad ea quæ hæc proximè aut necessariè respiciunt. Nonnulli alij asseruerunt, Spiritum sanctum auctores ab erroribus levioribus haud præservasse, illosque humana divinis admiscuisse. Quod cum Holdenii opinione coincidit.

At non digne de Deo summè provido cogitant, qui existimant illum hujusmodi legatos verbiqûe sui ministros elegisse, qui falsa ac heterogenea divinis infallibilibusque veritatibus permiscuissent.

Hoc nostro ævo nonnulli dubitant, utrùm assistentia Spiritus sancti ad præcavendos errores necessaria sit scriptoribus historicis, eò quòd historia à viris sinceris, rerumque benè gnaris scripta, sat amplâ auctoritate polleat.

Ast hi non perpendunt, doctrinam religionis magnâ ex parte historiis biblicis imitti ; quare, si ipse historie ab omni dubio immunes haud essent, et auctoritatè divinâ, nec doctrinâ Religionis illis superstructa talis foret. Dein libri historici maximam partem Scripturæ sacræ constituunt, et Christus et Apostoli libris sacræ divinam auctoritatem, sine ullâ restrictione attribuerunt. D. Paulus verò (Rom. 15, 4), omnia quæ in Scripturâ sacrâ sunt, ad doctrinalia refert, cum ait : *Quæcumque enim scripta sunt, ad nostram doctrinam scripta sunt* (Virceburgenses et Janssens).

notissima fuisse absque omni revelatione. Tum verò nullo argumento verisimili probatur, eis de rebus eisdem sibi alioquin satis perspectis fuisse factam de novo revelationem ; non alio testimonio divino ; non ipsorum proprio testimonio ; non ex sensu aliquo communi Ecclesiæ ejusque Patrum (23) ; non à priori (11) ; nec à posteriori ; quippe cum id genus influxus et revelatio Dei nova nullo pacto necessaria fuerit ad ea scribenda quæ jam alioquin sciebant. Denique Deus miracula superflua patrare non solet. Atqui id genus nova revelatio profectò miraculum fuisset planè superfluum. Ergo, etc.

27. — Deus SS. Scriptoris scribenda non dictavit de verbo ad verbum ; sed verba, horumque ordinem, dictionem, stylum (quoad salvis dogmatibus et veritate, per verba expressis, item salvâ Ecclesiæ utilitate à Deo intentâ, fieri poterat) ipsorum ingenio, peritiâ, indoli permisit. Probatur hoc tum eodem argumento negativo, quo § præc. usus sum ; tum verò ex eo quòd sæcùs eadem ubique styli et dictionis, imò et peritiæ idiomatis, perfectio, et istius idem gradus, relucere in SS. Scripturis universis debent. Atqui multiplex discrimen et gradus in his diversissimus perfectiōnis observatur in diversis sacris libris. Non eadem est claritas et distinctio in methodo proponendi in Isaia et Jeremiâ, licet, paucis exceptis, idem argumentum tractent : prior admodum obscurus, clarissimus alter est. Cæterum Isaia, homo nobilis et urbanus, elegante, Ezechiel temperato, Amos pastor duro et inculto sermone utitur. Psalmi multò majorem peritiâ poeticâ, quàm libri historici historicam præ se ferunt. Attamen Deus profectò æquè bonus historicus ac poeta est. Novi Testamenti scriptores græcum loquuntur, quales Judeis tum usitata erat. Paulus longas parentheses amat. Joannes sermone diffuso, ac subinde tautologiâ utitur. Marcus initio penè nimium brevis, postea verò satis prolixus sæpè in eâ narratione est. Lucas, ut græci sermonis peritior erat, ita multò elegantius cæteris scribit, Hieronymo ipso id adnotante (1).

(1) Hanc doctrinam his ratiociniis confirmat Virceburgensis, de Scripturâ sac. art. 3 :

« 1° Ut Scripturâ sacrâ dicatur verè ac propriè
« verbum Dei, adeoque summam et divinam habeat
« auctoritatem, sufficit res omnes et singulas senten-
« tias esse inspiratas, verba autem saltem confusè à
« Spiritu sancto fuisse simul subministrata ; tum quia
« ratio verbi divini plus non exigit, ut patet in tra-
« ditionibus divinis, quæ commune genus verbi di-
« vini cum Scripturâ sacrâ participat ; tum quia in-
« fallibilitas loquentis Dei non tam ex vocibus aut
« verborum figuris, quàm ex veritate ac sensu de-
« pendet ; ergo specialis inspiratio etiam verborum
« ac phrasæ necessaria non est ; ergo, cum aliunde
« ostendi nequeat actualis inspiratio verborum facta,
« Deus non videtur sacros scriptores semper inspi-
« rasse quoad singula verba eorumque phrasin. Si
« princeps aut rex amanuens generatim duntaxat
« declarat, quid epistola continere debeat, quo stylo
« eam velit exarari, humilior scilicet aut sublimior,
« sine aut cum testificatione honoris et observantiæ,
« erga eum ad quem dirigitur, sic exarare litteræ
« habentur et leguntur ut principis litteræ et epistola
« regis, in iisque solus rex aut princeps et nullatenus

Dixi: *Quoad salvis dogmatibus, etc., fieri poterat.* Nam speciale divinum influxum etiam sæpissimè ad ipsum verborum delectum sese extendisse, patet tum ex eo quòd verba essent media ad sensum et res ritè et ex vero exprimendas; ergo, si res divino speciali concursu scribentur, etiam Deus efficere suo influxu debebat, ut ne verba inepta, aut falsum experimentia, aut planè non intelligibilia à SS. Scrip̄toribus adhiberentur, præsertim in dogmatibus subinde obscurioribus difficilioribusque exprimendis, explicandis et probandis: tum ex eo quòd Christus et Apostoli, dogmata fidei probaturi, in ipsis verbis SS. Scripturæ veteris Testamenti se præcipuè non semel fundent. Sic Christus ex eo, quòd Psalmista Ps. 81, magistratus publicos Deos vocet: *Ego dixi: Dii estis*; item quòd David Messiam vocet *Dominum* Ps 109, et S. Paulus ex eo quòd in Ps. 12 Messias à Deo Patre *filius* dicatur: *Filius meus es tu*, probant divinitatem personæ istius.

amanuens loquitur; ergo, cum in Scripturis sacris exarandis non tantum idem, sed plus etiam à nobis exseratur, hæc licet quoad verba singula specialiter non inspirata, erant nihilominus verè ac propriè verbum Dei.

2° Moses præcepta Decalogi, Evangelistæ vocem Domini post Christi baptismum de celo factam, et Paulus institutionem Eucharistiæ diversis vocabulis et vocabulorum constructione referunt: sed nisi dicamus sententias tantum esse inspiratas, sacri scriptores ab errore et falsitate, aut Spiritus sanctus à mendacio excusari nequeunt: ergo. In primo Moses Exod. 20, v. 1, sic prolatur: *Locutusque est Dominus cunctos sermones hos*; Deut. 5 autem, v. 5 et 6, ita loquitur: *Facie ad faciem locutus est nobis in monte de medio ignis..... et ait.* In secundo autem Matth. 3, v. 17, hæc habentur: *Et ecce vox de caelis dicens*; Marc. 1, v. 11: *Et vox facta est de caelis*; Luc. 3, v. 22: *Vox de caelo facta est.* In tertio denique Matthæus c. 26, v. 27, Marc. 14, v. 24. Luc. 22, v. 19 et 20, Paulus 1 ad Cor. 11, v. 24, præmittunt consecrationis formulæ has voces: *Dicens, ait, dixit*; ergo cum his vocibus exprimentur verba Dei aut Christi verè et propriè talia, et tamen in ipso sermone relato habeatur diversitas vocabulorum et phrasèos; sequitur ad veritatem et proprietatem verbi divini sufficere inspirationem sententiarum, nec illam vocabulorum esse necessariam.

3° Trident. sess. 4, in dec. de canonicis Scripturis vulgatæ editioni latine tribuit auctoritatem divinam et rationem verbi Dei, dum ita inquit: *Si quis autem libros ipsos integros cum omnibus suis partibus, prout in Ecclesiâ catholicâ legi consueverunt, et in veteri Vulgatâ latinâ editione habentur, pro sacris et canonicis non susceperit..... anathema sit*; sed omnino certum est, editionis nostræ vocabula omnia et phrasin dici non posse divinitus inspirata; et Hieronymus Ep. 3, de translatione libri Judith à se facta testatur, magis sensum è sensu, quam ex verbo verbum fuisse translatum: ergo. Idem conc. sess. eadem in decret. de editione et usu sac. lib., statuit et declarat, ut hæc ipsa veritas et vulgata editio, que longo tempore seculorum usu in ipsâ Ecclesiâ probata est, in publicis lectionibus, disputationibus, prædicationibus et expositionibus pro authentica habeatur; et ut nemo illam rejicere quovis prætextu audeat vel præsumat; sed nisi sufficeret inspiratio sententiarum, versio vulgata non foret habenda tanquam authentica, possetque rejici ex hæc maxime causâ, quòd etiam in rebus ad fidem et mores pertinentibus vocabulorum et constructionis diversitas hic occurrat; ergo.

28. — Sacra Scriptura, prout nunc reipsâ etiam divinitus scripta extat, non potest esse regula se solâ sufficiens, aut communiter sufficiens universale medium respectu vulgi hominum ad cognoscenda omnia dogmata religionis, quæ Christus docuit, et ab Apostolis suis omnes homines doceri voluit; sive moraliter saltem impossibile est, ut vulgus hominum ex solis Scripturis discat omnia dogmata à Christo tradita, prout tamen ea doceri omnes Christus certò voluit. Demonstrò illud eâ ipsâ demonstratione, quâ in loco proprio demonstravi moralis impossibilitatem, ut homines vulgò sine divinâ revelatione perveniant in notitiâ dogmatum religionis etiam solùm naturalis. Nam ex solis SS. Scripturis vulgus hominum, seu homines christiani communiter, dogmata à Christo tradita dicere non possunt, nisi quæ certè interpretationis et intellectionis ipsarum Scripturarum. Atqui hanc obtinere homines christiani communiter saltem moraliter non possunt, nec per viam demonstrationis naturalis, ob imperitiâ in linguis autographis, et obscuritatem insitam Scripturarum, atque ipsorum codicum autographorum, græcorum imprimis, plurimas variationes et originalium exemplorum defectum; nec per viam auctoritatis merè humanæ, ob incertam peritiâ et fidem versorum, tum latinorum, tum vernaculorum, et summam eorumdem inter se variationem; nec per viam auctoritatis immediate divinæ, sive Dei revelantis sigillatim, nec publicè quid porrò revelat: qui enim spiritum privatum, id est, privatas Dei revelationes de sensu vero Scripturæ allegant, sibi mentiri possunt, non mihi, nec aliis, qui tales nullas experimur, nec in nobis discernere possumus. Alia denique veritatis criteria circa sensum genuinum scripturæ alicujus locum non habent; quippe qui nec sub sensum commune, nec sub sensum externum, nec intimum cadit. Ergo.

Cui criteriorum veritatis doctrina completa perspecta ex bonâ logicâ est, is certò advertet, demonstrationem istam de insufficientiâ Scripturarum in ratione regulæ completæ credendorum æquè perfectam esse, atque illam quæ de insufficientiâ solius naturalis rationis in noscendâ religione naturali alibi assertur; ac proinde quàm præter istam nobis moraliter necessaria fuit revelatio divina; tam item moraliter nobis præter SS. Scripturas necessariam esse aliam adhuc regulam, vel potiùs magisterium, quod ipsam Scripturam fidelium multitudini communiter interpretetur.

29. — Supposito quòd Deus ipse immediatè hominibus loqui, aut sensum Scripturæ revelare, porrò non velit; sola auctoritas Ecclesiæ à S. Spiritu inspiratæ, vel saltem directæ (9), criterium est universè idoneum ac sufficiens pro omnibus Christianis, doctis æquè ac rudibus, in cognoscendis certâ notitiâ omnibus quibuscumque dogmatibus à Christo immediatè traditis, et in ipso intelligendis sensu SS. Scripturarum. Nec enim ratio naturalis demonstrativa, nec sensus communis naturæ, nec ipsa Scriptura, nec auctoritas aliqua merè humana ad hoc sufficit (præc. in demonstratione ipsâ): ergo solum aliqua auctoritas di-

vina sufficere potest. Atqui inspiratio et directio divina saltem quoad res scriptas in scriptoribus sacris sufficit jam, ut eorum scripta evadant divina, et divinam obtineant auctoritatem (9). Ergo etiam Ecclesiae oracula, si Deo inspirante et dirigente edantur, tum circa dogmata à Christo tradita, tum circa ipsum sensum SS. Scripturarum, in his item obtinebunt auctoritatem reipsa itidem divinam: ac prorsus, si de hac inspiratione et directione divinâ oraculorum Ecclesiae satis certò constat: eadem erunt criterium unicè idoneum et sufficiens, etc., supposito quòd Deus ipse immediatè nobis porrò loqui et aliqua revelare porrò non velit.

50. — I. Sicut itaque ex Scripturâ evangelicâ, adhuc spectatâ ceu purâ (sed summâ) fide humanâ scriptâ, certò jam aliàs constat, Ecclesiae rectoribus, cum ejusdem capite et fundamento unitis, competere auctoritatem falli nesciam in universis dogmatibus fidei et morum, à Christo traditis, promulgandis ac declarandis; imò, sicut ex isto unico capite directè, ex ipso testimonio divino probatur divina inspiratio et directio Apostolorum Christi in suis Scripturis saltem quoad eadem dogmata (15); ita vicissim ex modo et obscuritate multiplici, quâ SS. Scripturæ conceptæ sunt, velut à posteriori rectè infertur necessitas istiusmodi auctoritatis falli nesciæ, non solis Apostolis à Christo collatæ, sed conservandæ in eorum successoribus in omne ævum. Neque enim alia nisi divina auctoritas explicandæ obscuritati Scripturarum in rebus quidem gravissimis sufficere potest; ex. gr., de necessitate baptismi in parvulis, de veritate presentie Christi in SS. Eucharistiâ, etc. Atqui auctoritas divina vel directè novis revelationibus et propriâ Dei locutione, vel inspiratione solùm et directione loquentis alterius indirectè, exercere se potest (5).

51. — II. Finit itaque Dei inspirantis et dirigentis SS. Scriptores non potuit esse plena Christianorum de universis dogmatibus fidei per solas Scripturas instructio et certa institutio (28-29-30): sed solùm primò, ut de institutione divinâ utriusque ecclesiasticæ societatis, judicæ et christianæ, sub certâ lege fundamentali et determinatâ regiminis formâ, authenticum documentum ab oculatis fermè, vel certè proximis testibus publicè conscriptum, extaret; sine quo utriusque illius Ecclesie auctoritas et potestas legislatrix in decursu seculorum satis contestari non posset; secundò, ut doctrinæ semper ejusdem ab Ecclesie rectoribus in omni decursu temporum Christi nomine proponendæ antiquitas et divina origo saltem in plerisque magisque necessariis capitibus, etiam alio quodam ex criterio, divinam auctoritatem habente, id est, ex Scripturis divinis multis saltem in locis satis clara; adversus eos probari facilitè posset, qui pravis affectibus abrepti, solius Ecclesie viva oracula essent contempturi: tertio denique, quatenus etiam facta et res à dogmatibus diversas divinus ille immediatus ac specialis influxus attingit; ut ne error aliquis in his rebus et factis narrandis commissus, quæ sæpè ad ipsa dogmata, vel ad occasiones factæ divine institutionis intelligen-

das necessariae sunt, absolute auctoritati scriptorum et Scripturarum præjudicium crearet (19).

52. — III. Unde ex hoc sine gradus æquè ac modus divinæ inspirationis atque directionis, SS. scriptoribus adhibitus, metiendus est; siquidem Scripturæ universæ non nisi mediâ rationem respectu illorum finium habent, cujus perfectam aptitudinem ope illius specialis divini in ipsas influxus obtinere.

53. — IV. Non nisi ope istiusmodi conceptus de fine Scripturarum, et divinæ illarum inspirationis ad eos fines limitatæ, explicari possunt variæ apparentes illarum imperfectiones; quæ tamen sub eo ipso conceptu nullam formalem imperfectionem Scripturarum in ratione mediâ ad fines à Deo intentos important; nec verò, ceu in opere eatenus verè divino, importare possunt. Nam 1° in ipso argumento SS. Scripturarum nullum certum propositum communis systematis, nec commuæ quoddam consilium apparet, SS. scriptores salutis universas doctrinas et completam istarum synopsin scribere collatâ operâ decrevisse; sed singuli illorum solùm pro datâ occasione, et pro necessitate immediatè presentium lectorum suorum hanc vel illam doctrinam in particulari, nunc breviter, nunc diffusius, eandemque subinde sæpius repetitam, explanarunt; certè videlicet, ceteræ necessariae instructioni magisterium Ecclesie nullo tempore futurum. Quid quòd doctrinæ gravissimæ sæpè minus diligenter et distinctè, quàm minùs necessariae, explicantur; ex. gr., de baptismi in parvulis necessitate, quibus tamen unicum est salutis remedium; de fide ad salutem necessariâ, ad debeat esse propriè talis, et qualium veritatum; de peccato originali non nisi ad Romanos Apostolos satis distinctè loquitur. Moses contra bis leges describit. Regum historia bis repetitur. Eadem dicta moralia in Salomone bis occurrunt. Nimirum ista omnia probè concipiuntur, si à singulis non ex communi aliquo consilio et fine universis Ecclesie necessitatibus collatâ operâ simul et semel in omne tempus prospiciendi, sed ex cujusque singulari ac præsentè solùm proposito et fine immediato, ac pro particulari necessitate, scripta, atque eodem proposito à Deo scriptio directè inspirata fuisse assumantur. Ex adverso si Dei solius, hoc uno remedio Scripturarum universæ fidelium instructioni prospicientis, consilio, revelatione, et dictatu singulorum, secundùm conceptum vulgarem inprimis A Catholicorum, et pro unicâ regulâ fidei, hæc ita scripta sint; profectò concipi non potest, quo pacto Deus id genus propositum consiliumque suum tam imperfectè exereretur, aut potius planè dissimularet. Profectò enim, si completam atque unicè sufficientem regulam esse SS. Scripturas in omne tempus Deus voluerit, ut clarissimè in eis scriberentur omnes doctrinæ fidei, et in certo systemate dispositæ, et in idiomate omnibus facilè noscende, procuraverit oportet. Atqui tanto tamque amplo fini illæ, ut modò scriptæ sunt, ne quidem mediocriter pro medio sufficiunt: sufficienti verò prorsus universis finibus illis n. 31 recensitis, si solùm in subsidium alterius vivæ regulæ Dei consilio

adjunctæ sunt, quam Ecclesiæ auctoritas et institutio offert. 2° Alia imperfectio apparet in SS. litteris sunt antilogiæ apparentes tum in historiis factorum, tum in relatione dogmatum, locis plurimis observari solitæ. Priorum exempla sunt. I. Matthæus 8, 5, narrat, cum Jesus introisset Capharnaum, accessit ad eum centurio, rogans eum; Lucas è contra 7, 6, sic habet: *Cum jam non longè esset (Jesus), misit ad eum centurio amicos, dicens: Domine! non sum dignus, etc.* II. Matthæus 5, 4, refert verba Christi: *Beati qui lugent, quoniam consolabuntur*; S. Lucas verò eadem 6, 21, sic enuntiat: *Beati, qui nunc fletis, quia ridebitis.* III. Matthæus 6, 21, rursus ita Christi verba recitat: *Non omnis qui dicit mihi: Domine, Domine, etc.*; Lucas contra 6, 46, sic: *Quid vocatis me: Domine, Domine; et non facitis quæ dico, etc.* Quòd si neges fortè, sermonem Christi in monte à Matthæo relatum eundem esse cum ejusdem sermone campestri, quem Lucas narrat: IV. certè verba institutionis SS. Eucharistiæ eadem Christi verba sunt; et tamen Matthæus 26, 2, Christum ait dixisse: *Hic est sanguis novi Testamenti, qui pro multis effundetur*: secundùm Lucam verò 22, 20, eadem sic habebant: *Hic calix novum testamentum est in meo sanguine.* Sed neque antilogiarum in dogmatibus, apparentium videlicet, exempla desunt; puta, de solâ fide sine operibus justificante apud S. Paulum ad Rom. 5, 28, et de eadem fide sine operibus mortuâ apud S. Jacobum in Epist. 2, 20 et 24; item de peccatis in S. Spiritum; quæ non remissum iri dicit Christus Math. 12, neque in hoc seculo, nec in futuro; cum tamen Deus apud Ezechielem 18, 21, pœnitenti omnium iniquitatum veniam plenissimam promittat, etc. 3° Citationes item, quibus scriptores novi Testamenti allegant loca Testamenti veteris, admodùm sæpè imperfectæ sunt. Citant ea prorsus, prout tunc, cum scriberent, memoriâ tenebant; nunc ex textu autographo, nunc ex versione 70, nunc ex neutro istorum; nunc tantùm quoad sensum et substantiam, nunc etiam ex versione non accuratâ. Enimverò, si præter SS. Scripturas alia regula à Deo constituta non esset, antilogias saltem in doctrinis etiam solùm apparentes prohibere eundem Deum inspiratione et directione suâ internâ æquè oportuerat atque ipsas falsitates. Rursus verò, si inspiratio et directio divina cum novâ revelatione, aut etiam solùm suggestione accuratâ veritatum scribendarum, quin et verborum dictatu, conjuncta fuisset, numquid Deus, dictans omnia singulis, idem factum idemque dogma diversis, Lucæ et Matthæo, etiam eodem modo dictasset? Certè nullus accuratior scriptor idem in diversis locis diverso modo narraverit; quin saltem variationis rationem aliquam reddat. Idem verò in se ipso citando profectò multò præcisior erit. Evidens itaque est, permisisse Deum SS. scriptoribus, ut in scribendo propriâ memoriæ et ingenii peritiâ uterentur; nec aliud fecisse ut plurimùm nisi ut inspiratione

suâ dogmatum ad Ecclesiæ institutionem necessario scriptionem satis accuratam saltem in omnibus SS. scriptoribus simul junctis procuraret, ac de cætero singulos in minimis quibusque rebus conscribendis sic dirigeret, ut nunquàm falsitatis quidpiam immiscerent; de cætero verò, expressionis claritatem, præcisionem, selectum etiam adjunctorum facta sæpè determinantium (ex quorum additione apparentes antilogiæ oriuntur) citationum accuratationem, etc., singulorum propriæ peritiæ, industriæ, memoriæ, reflexioni, atque etiam indoli permitteret. Ex quo ipso patet, immediatum illum ac specialem Dei influxum in SS. litterarum scriptionem non semper eundem, nec in eodem gradu fuisse; sed modò cum revelatione conjunctum, modò sine istâ, modò cum inspiratione præcisæ veritatis, ejusdemque accuratâ suggestionem, modò solùm cum inspiratione substantiæ ejusdem; semper verò cum directione, errorem excludente; et universè necessitati præsentium tum SS. scriptorum, tum totius Ecclesiæ, commensuratum fuisse.

34. — I. A Catholicis quicumque, et in specie Protestantibus, qui Ecclesiæ etiam universæ judicis in argumento fidei divinæ auctoritatem falli nesciam et certam Dei directionem adjudicant; nulli certo argumento probare, sed solùm conjecturis verisimilibus divinare possunt, SS. Scripturas, præsertim novi Testamenti, ex integro, et secundùm omnes rerum et veritatum, in illis assertarum, minutias, esse divinitus scriptas, et virtute immediati influxus divinæ auctoritatis ab omni prorsus errore etiam in factis merè humanis recensendis immunes. Patet ex dictis.

II. Idem tamen solidè ex Christi et Apostolorum testimoniis probare possunt eandem divinitatem tum dogmatum in SS. litteris consignatorum, tum scriptionis eorundem, in novo quidem Testamento saltem per Apostolos, Matthæum et Joannem, non item per Marcum et Lucam; quia solis Apostolis (ceu episcopis) cum Petro conjunctis, promissiones supra n. 13 recensitæ à Christo factæ sunt; à quibus Marci et Lucæ scripta secundùm eadem dogmata quidem judicio falli nescio approbari, ac proinde aliquam divinam auctoritatem (8), sed non rationem Scripturæ divinæ obtinere (9) poterunt.

III. Idem A Catholicis errant, cum Apostolis solis divinas illas promissiones vindicant, et eorum successoribus episcopis item convenire negant, atque idcirco Ecclesiæ judicis in fidei materiâ Dei directionem adjudicant: cum tamen in multis dogmatibus à Christo traditis ex ipsis Scripturis ritè colligendis eadem sit necessitas istius privilegii à Christo promissi, quæ erat ante Scripturas novi Testamenti conscriptas, propter Scripturarum ipsarum obscuritatem, vulgo Christianorum nequaquam perviam (28); atque Christi promissa alioquin vi verborum perpetua sint. *Non prævalebunt portæ inferorum. Vobiscum ero usque ad consummationem seculi.*

VEITH VITA.

VEITH (Laurentius) natus est Augustæ Vindelicorum reparatæ salutis anno 1725. A parentibus piissimis nactus educationem similiter piissimam, ad omnem virtutem pulcherrimè adolevit. Litteras humaniores, et philosophiam Augustæ didicit, fuitque ornamentum Gymnasii primùm, deinde et Lycei. Theologia cum non-dùm Augustæ tunc traderetur, ad eam descendam Dilingam abiit, ubi post primum annum cursus theologici summâ laude confectum, in Societatem Jesu susceptus est. Landspergam, ubi locus tunc erat tyrociniæ pro Germaniæ superioris provinciâ, venit anno Domini 1744, decimo calendis Octobris, pridè festi S. Matthæi, de cujus postea Evangelio erat præclare meriturus. Ibi toto religiosi tyrociniæ biennio implevit partes omnes novitii, non boni, sed optimi. Adiri non poterat, quin vel scribentem, vel orantem, vel consulentem libros, vel consulentibus respondentem invenire esset. Non erat liber, quem ille non noverat, imò quem non legerat; non angulus bibliothecæ, quem non excusserat. Unde quærentibus de scriptore quovis promptissimè respondebat, deque libri argumento, de ejus merito, de orthodoxiâ, de modo probandi, etc., notitiâ dabat utilissimam, et omninò securam. Unde mirum non est, quòd tantâ eruditione ac doctrinâ vir præclaros illos libros conscripserit, quos omnes novimus. Sunt, 1° Dissertatio Theologica de primatu et infallibilitate Romani Pontificis. — 2° Edmundi Richerii systema de ecclesiasticâ et politicâ potestate singulari dissertatione confutatum. — 3° Dissertatio de geminâ delectatione cælesti ac terrenâ relativè victrice. — 4° Monita et Regulæ, Scripturam legere volentibus utiles ac necessariae. — 5° Scriptura sacra contra Incredulos propugnata. Dignatus est Papa optimus testari fiduciam quam in Laurentii nostri doctis laboribus reponeret. En Breve quod ei scripsit :

PAPÆ PP. VI. — « Dilecte Fili, salutem, et apostolicam benedictionem. Gratum nobis accidit opus à te inscriptum : Pentateuchus Moysis contra incredulos propugnatus —, quæ sanè elucubrati in publicam lucem data religionis confirmat studium, quo non solum juventutem sacris disciplinis pergis instituire, sed facilem cunctis aditum præbere contendis ad confingendas impiorum hominum in sacros codices fallacias. Quæ animo nostro inest de te, deque tuis in isto catholico Lyceo asseclis benè merendi voluntas, eam jamdiu comperlam habes, ac postremis litteris tuis pietatis plenissimis effecisti ardentiorum; interim paterni animi pigius ad te mittimus certissimum, apostolicam Benedictionem, quam tibi, dilecte Fili, cunctisque auditoribus tuis intimo cordis affectu, ac peramanter impertimur. »

Per aliud Breve ejus *dissertationes* adversus Richerium egregiè laudabantur, et ei facultas impendebatur cujuscumque generis libros, ne uno quidem excepto, legendi.

Has litteras Romanas sibi perhonorificas dissimulasset fortassè R. P. Laurentii modestia, nisi aliunde de illis innotuisset, et ita locus eas occultandi jam non superesset. Erat enim vir probissimus, unius gloriæ divinæ studiosus, sanctior adhuc quàm doctior. Non est virtutum vel una, à quâ ille ornamentum non acceperat.

Fuit humilis, fuit mitis. Nunquam edidit verbulum, quod famam proximis minueret aut quovis modo laderet. E contrario semper in excusandis aliis industrium fuisse fertur; aliquando etiam ridiculum fieri maluisse, quàm proximum destituere patrociniò suo. Irasci omninò non posse videbatur, nisi sibi, et iis quibus etiam Deus irascitur, quibus peccatum est non irasci. Pauperes in R. P. Laurentio perdidere plurimum. Ad eum veniebant veluti ex conducto et petendi titulos afferebant varios.

Ubi charitas proximi est, abesse non potest charitas Dei. Iude natum est et illud studium orationis, quod in eo mirabantur; oravit quotidie horas multas, et, quod majus est, oravit intensissimè; intensiùs, quàm ferret et corporis et sanitatis conditio. Creditus est ab omnibus nimiam actuum, maximè theologiorum, intensione sibi mortem accelerasse. Sed excusat illa virtus, quam habentibus teste Paulo omnia cooperantur in bonum. Inde natæ sunt et cæteræ virtutes omnes, puta: Contemptus rerum mundanarum. Habebat vilissimè. Erant in cubiculo omnia misera, sella lacera, mensa incommoda, supellex modicissima, nudi parietes, ornamentum nullum, nisi incola. Patientia item, quæ crucem ferebat aenosam simul, et plus quàm dici possit, penalem. Intelligo scrupulos, quos visus est ad quemlibet ferè passum incurere. Tamen sub extremos vitæ annos hoc purgatorium potissimum in purissimam animam desævit. Commiserationem movebat omnibus, qui videbant vel ad aram operantem, vel sacramentum penitentiae ministrantem. Timebat etiam ibi, ubi alii exemplum capiebant. Amor item tenerrimus in matrem Dei, quam unâ saltem coronâ in dies singulos demerebatur. Ultimis vitæ diebus cum id non posset solus, faciebat cum socio. Tandem voce articulatâ ferè penitus destitutus, Mariæ tamen ac Jesu pretiosa nomina, ut poterat, et invocabat adhuc, et tandem in hoc nobili conatu deficit. Inde denique et nata est vigilantia illa, quam Christus Dominus tam graviter in Evangelio inculcavit, quæ paratos esse nos jubet ad adventum Domini, quæcumque horâ venerit. Inventæ sunt post ejus mortem schedulæ, et chartarum lætitiæ viles et hominum oculis contemptæ, sed Deo et Angelis pretiosæ, quibus singulæ minutæ accuratè et ad scrupulum continebantur: puta, quid dedisset, aut accepisset mutuo; quos cubiculi libros non liceret tangere, nisi habentibus facultatem; quæ pecuniâ, quo fine empti essent.

Sic igitur præparato R. P. Laurentio et jam præcinctos lumbos habenti supervenit infirmitas novissima.

Agon ultimus fuit sesqui horæ cæriter, quo leniter perfunctus commendatâ à sacerdote Creatori animâ, expletis ætatis suæ annis septuaginta ac decem mensibus ad eum migravit, cujus gloriæ majori unicè semper vixerat.

SCRIPTURA SACRA

CONTRA INCREDULOS PROPUGNATA.

¶

Pars prima.

PENTATEUCHUS MOYSIS.

Ego enim fateor charitati tuæ, solis eis Scripturarum libris, qui jam Canonici appellantur, didici hunc timorem honoremque deferre, ut nullum eorum auctorem scribendo aliquid errasse, firmissimè credam. Ac si aliquid in eis offendero literis, quod videatur contrarium veritati, nihil aliud quàm vel mendosum esse codicem, vel interpretem non assecutum esse, quod dictum est, vel me minime intellexisse, non ambigam.

(S. Augustinus, epist. XIX ad S. Hieronymum.)

Præfatio.

Quantùm christiano saltem cuivis homini circa difficultates, loca obscuriora, vel apparentes, ut vocant, SS. litterarum antilogias, satis esse iudicium Ecclesiæ catholicæ debeat; quæ, ceu *columna et firmamentum veritatis*, in œcumenicâ Tridentinâ synodo libros tam veteris quàm novi Testamenti cum omnibus partibus suis, prout in Ecclesiâ catholicâ legi consueverunt, recipi jubet, atque in iisdem falli nescium Dei verbum contineri declarat; sunt tamen, proh dolor! hæc nostrâ ætate sanè quàm multî, qui, ejusdem Ecclesiæ sinu nati atque educati, Matris optime effata fastu propemodum incredibili contemnunt, et neglectâ solemnissis sponsonis, quæ se in baptismo Deo Religioni revelatæ auctori ac Ecclesiæ dudum obstruxerunt, fide, ad impia theismi, naturalismi, materialismi, etc., castra transfugientes, nescio quæ absurdâ, falsa atque inter se pugnantiâ in codice sacro videre sibi videantur.

Igitur operæ pretium fore duximus, si exemplo M. Augustini in LL. de Civ. Dei contra Paganos, Origenis contra Celsum, etc., item clarissimorum inter recentiores virorum, Hæneti, episcopi Abricensis, Bergier, Bullet, Nonnotte, de Feller, etc., adversus revelatæ Religionis hostes ostenderimus, nihil in SS. paginis, quod reverâ repugnet, nihil, quod falsitatem redoleat, absurdi nihil, aut *τοῦ ἀδυνάτου* occurrere; idque humanis etiam (quas respuerit homines, philo:ophorum nomine ceu proprio gloriantes, laud oportet) rationibus magnam partem evincere conati fuerimus. Initium autem à Pentateucho Moysis ducimus, quem turba in credula et crebrius vulgò et vehementius impugnavit consuevit.

Tu quidem, benevole lector, tenuem opellam nostram æqui bonique consulto, tuo, quâ potes, commodo utere, ac benè valeto.

PENTATEUCHUS

CONTRA INCREDULOS PROPUGNATUS.

SECTIO PRIMA.

DE MOYSE, EJUSQUE PENTATEUCHO GENERATIM SPECTATO.

Pentateuchus, vox græca à *πέντε*, *quinque*, et *τέυχος*, *vas*, aut *volumen*, quasi *quintuplex volumen*, quinque libros *Moyseis* (1) nimirum Genesim, Exodum, Leviti-

(1) In decursu hujus Operis semper scribemus *Moyseis*, et non (ut alii volunt) *Moses*. Nam ita scribunt 70 Interpretes *Μωυσης* *Moyseis*. Ita etiam scribendum censet Cl. Weitenauer in Notâ Exod. 2, 10, adjectâ, ubi hunc in modum ratiocinatur: « Sicut Joseph Gen. 41, v. 45, à Pharaone tunc regnante non he-

cum, Numeros et Deuteronomion significat; quos Ju-

« braum, sed copticum seu ægyptiacum nomen accē-
« pit, *veritque* (rex) *nomen ejus*, et *vocavit eum linguâ*
« *ægyptiacâ, salvatorem mundi*: ita filia alterius ejus-
« dam Pharaonis adoptato suo filio ex aquis, quibus
« in fiscellâ scirpæa expositus erat, extracto nullum
« hebræum, sed copticum nomen imposuit, Exod. 2,
« v. 10, *vocavitque ejus nomen Moyseis, dicens: Quia de*
« *æquâ tuli eum*. Nam (prout Athanasius Kircherus in
« Prodromo Copto. c. 5, ex vetustissimis copticis libris
« ostendit) *yses* in copico idiomate significat extractus
« vel liberatus, *mo* verò, *mos*, *moy* aquam denotat.
« Quare nullum aliud nomen in illum infantulum aquis

dai unâ voce *Thora, Legem*, quasi summarium Judaicæ religionis, fœdus Dei ac Reges Israelitis datas complectens, vel gemino vocabulo *Chamischach Chumischim, quinarium volumen* vocant. Ejusdem voluminis scriptor fuit Moyses, prout infra (1) videbimus. Quare in primis de *Moyse*, dein de chronologiâ Mosaicâ, aliisque ad Pentateuchum generatim spectatum pertinentibus per varias propositas quæstiones agemus.

CAPUT PRIMUM.

De personâ Moysis.

1. Quæres I: An Moyses persona vera, vel ficta sit?

Resp. *Voltaire* in suo philosoph. Lexico manuali, aliique incredulî nostræ ætatis hoc dubium moventes, idem faciunt, quod ille faceret, qui in dubium vocaret, an unquam *Cyrus, Alexander M., Caesar, etc.*, extiterint. Æqualis enim, imò majoris auctoritatis testimonia Moysis memoriam ad nos usque transmissere, quæ et qualia evincunt, *Cyrum, Alexandrum M., Cæsorem, etc.*, olim extitisse. Nam 1°, ut nihil dicam de vetustissimo libro *Josue, Judicum, Regum*, ceterisque sacris voluminibus, quæ toties Moysis mentionem faciunt; tota gens Judaica ab antiquissimis temporibus constanter Moysen legislatorem suum agnoscit. Et profectò, si ab hodiernis Judæis per singula secula usque ad tempora *Josue* regrediamur, videbimus quòd tota gens Judaica semper sibi persuasissimum habuerit, se Pentateuchum et legem suam scriptam à Moysæ accepisse; prout insigniter demonstratum invenies in *Hermani Goldhagen Religions-Journal* (2). 2° Moysen verè extitisse, et legislatorem esse populi Judaici fatentur ipsi ad eò Samaritani infensissimi Judaicorum hostes; id ipsum concedunt *Julianus Apostata, Celsus, etc.*, quorum maximè itererat, id negare. 3° Idem asserunt auctores ethnici et profani vetustissimi, *Diodorus Siculus, Strabo, Eupolemus, Numemus, alique*, quorum verba *Cl. Nonnotte* (3) adducit.

Verùm his non obstantibus *Voltaire* loc. cit. quærit his verbis: *An veritati consentaneum est, Moysen extitisse? Si homo toti naturæ prodigiòse imperans apud Ægyptios viasset, numquid tam stupenda facta præcipuam ægyptiacæ historię partem conficerent? Numquid Sancheoniaton, Manethon, Megasthenes, Herodotus ea*

« à filia *Pharaonis* creptum melius quadrabat, quam nomen *Moyses*, id est, *ex aquâ extractus*. Præterea « *Flavius Josephus, Piilo et Clemens Alexandr.* jam antiquitus observabant, nomen *Moyses* non ex hebræo, sed ægyptio idiomate derivari. Neque verisimile est, quòd filia regis ægyptiaci ex aliâ, quam ex ægyptiacâ seu copticâ lingua nomen filio suo adoptivo imposuerit; imò rex *Pharao* infensissimus Hebræorum hostis nunquam passus fuisset prolem, quam suam ex filia nepotem putabat, hebræo nomine insigniri. » Hucusque laudatus auctor, qui insuper, cit. loc., ostendit nomen *Moyses* non rectè ex hebræâ radice derivari. Omnibus ergo perpensis potius scribendum esse videtur nomen *Moyses* quam *Moses*, salvo tamen aliorum judicio.

(1) Quæst. III.

(2) Ad ann. 1777, 2 Bandes IV. Stück, pag. 360 et seqq.

(3) In philos. Lexico Relig. artic. *Moyses*.

*commemorassent? Josephus historicus, quamvis omnia ex antiquis scriptoribus corraserit, quæ in laudem Judæorum cedunt, non tamen ausus est asserere vel unicum scriptorem ex iis quos citat, aliquid de Moysæ scripsisse. Vah callidum Voltairii consilium! Appellat ad illos ipsos scriptores, qui ei è diametro repugnant, et ipsius vel inscitiam, vel fraudulentiam manifestè detegunt. Nonne enim Manethon apud Josephum (1) expressè ait: « Politiam et leges composuit eis (Hebræis) sacerdos quidam Heliopolites, qui et vocatus est « Moyses? » Neque obest, quòd Moysen vocet sacerdotem Heliopolitanum. Ejusmodi enim errores circa rerum vel personarum circumstantias sæpenumerò apud historicos salvâ historice veritatis substantiâ reperire est. Manethoni ægyptio addi potest alter ægyptius Chæremon, qui in suâ Ægypti historîâ exitum Hebræorum ex Ægypto duce Moysæ describit, quamvis fabulas veris admisceat (2). Porro Megasthenem adducendo *Voltaire* denuò inscitiam suam prodit. Megasthenes enim non de Ægypto, sed de Indiâ historiam scripsit, olim summoperè æstimatam, sed hodiè non amplius existentem (3). Quod *Herodotum* attinet, is quidem parens historię vocari solet, sed à *Ciccone* (4) pater mendaciorum appellatur; à *Manethone* verò arguitur errorum in iis, quæ de Ægypto scripsit. *Manethon Ægyptius*, ait *Josephus* (5), frequenter arguit *Herodotum* in Ægyptiacis ignoratione mentium. Porro nec *Sancheoniaton* ab incredulis jure hic adducitur. Ejus enim aliqua tantùm fragmenta extant, quæ ab *Eusebio* conservata sunt: imò dubitant aliqui, an unquam hujus nominis historiographus (6) apud Phœnices extiterit. Denique etiamsi auctores à *Voltaire* modò citati de Moysæ siluissent, sufficere testimonia et scriptores de Moysæ loquentes, quos supra citavimus (7).*

2. Quæres II: An Moyses omnibus legislatoribus, et scriptoribus gentilibus antiquior sit? Resp. affirmativè. Nam teste *Pererio, Tornielo, Cornelio à Lapide*, aliisque, primus in *Atticâ* rex tempore Moysis fuit *Cæcrops*, qui condidit *Athenas*, post quem ferè omnia contigerunt, quæcumque Græci aut historibus tradita, aut fabulis permixta narrat de suis heroibus, diis, sapientibus, legislatoribus, aliisque memorabilibus. Post *Cæcropem* enim fuit partus *Apollinis, Cadmus Thebas* condidit, *Dionysius* seu *Liber Pater* *Indos* subegit, *Oriente*que domuit, *Minos* leges *Cretensibus*

(1) L. I. contra Apionem.

(2) Vide *Natal. Alex. Hist. Eccl. IV, mundi ætat. c. 6, artic. 1.*

(3) Vide *Calmet Dictionar. biblic. Item Lexicon univ. Lipsiens. v.º Megasthenes.*

(4) L. de naturâ Deorum.

(5) L. I. contra Apionem.

(6) Sic *Dodwell* nobilis Anglus ostendere conatur, *Sancheoniaton* nunquam extitisse, et operis, quòd eidem attribuitur, versionem in græcun idioma casæ *Philonis* partum.

(7) His accensendus est etiam *Artabanus* pervetustus scriptor, qui teste *Clemente Alex. L. I. Stromat.* non tantùm prodigia Moysis in *Exodo* recensita commemorat, sed alia insuper addit, sapientes *Mempheos* et *Heliopoleos* in testes vocans.

dedit, Æsculapius medicinæ gloriâ excelluit. Post Cecropem Persei victoriæ, Herculisque labores celebrantur, et poetæ, à quibus proflixit Græcorum theologia, Amphion, Linus, Orpheus et Musæus floruerunt. Post Cecropem quadringentis minimùm annis bellum Trojanum gestum est, quo bello minimùm centum annis posterior est Homerus. Igitur Moyses non solùm tempore longè præcessit Homerum antiquissimum Græciæ scriptorem (1), sed etiã alios omnes Græciæ et gentiliùm sapientes et legislatores, puta Hesiodum, Thaletem, Pythagoram, Socratem, Solonem, Lycurgum, et his seniores Orpheum, Linum, Museum, Herculem, Æsculapium, Apollinem, quin et ipsum Mercurium Trismegistum, qui omnium fuit antiquissimus, et philosophiæ apud Ægyptios princeps et inventor. Nam, ut D. Augustinus (2) refert, Mercurius Trismegistus nepos fuit Mercurii majoris, cujus maternus avus Atlas astrologus et æqualis Promethei eo tempore floruit, quo Moyses vixit. Similiter Sanchoniaton (si tamen aliquis hujus nominis historiographus apud Phœnicies unquam extitit), teste ipso Porphyrio infensissimo Hebræorum et Christianorum hoste, tempore posterior Moysæ extitit (3). Ex his palam est, Moysen, qui Cecropi cœvus fuit, omnium, quorum nunc extant scripta, vel quorum nomen in gentiliùm scriptis proditum est, primum fuisse theologum, philosophum, historicum, et nomine Dei legislatorem. Consule hæc de re Huetium (4), Cornelium à Lapide (5), Berti (6), Eusebium Pamphyli (7), ipsumque S. Augustinum (8).

3. Corollarium I. Moyses suam doctrinam non ex gentiliùm poetarum philosophorum aut legislatorum libris, sed hi potius (utpote multò juniores Moysæ) ex hujus Pentateucho, aliisque S. Scripturæ voluminibus ea hauscrunt, quæ veritati consona acutè dixerunt, aut sapienter docuerunt. Ità testantur veteres Patres, Clemens Alex. (9) fusè detegens furta poetarum, historicorum et philosophorum gentiliùm, Tertullianus (10), Ambrosius (11), Theodoretus (12). Prolixè quoque hoc assertum nostrum probat illustriss. Huetius (13), qui simul ostendit, quomodò per colonias Phœnicum, aliisque Judæorum cum fuitimis populis commercia Pentateuchus cæterique sacri libri pervenerint ad Græcos, reliquasque gentes. Vide etiã Calmet (14).

(1) Teste Josepho Jud. L. I contra Appionem, nullam habet Græciã scriptiõnem poemate Homeri antiquiorem.

(2) L. 18 de Civ. Dei, c. 39.

(3) Vide Eusebium de Præparat. Evang. L. 10, c. 3. Item Lexicon Univers., Lipsiens. v.º *Sanchoniaton*.

(4) Demonstr. Evang. Propos. 4, c. 2.

(5) Comment. in Exod. c. 2, v. 2.

(6) Tom. II Theol. Discipl. L. 11, c. 1, num. 2.

(7) Loc. cit.

(8) L. 18 de Civ. Dei, c. 37 et 39.

(9) L. 6 Stromat.

(10) in Apolog. c. 70.

(11) L. 2 Epistolarum, Epist. 7 ad Simplicianum.

(12) L. 1 de Curatione græc. affectionum.

(13) Demonstr. Evang. Proposit. IV, c. 2, 3, 11 et 12.

(14) Dissertat. ante Commentarium in Proverbia.

4. Coroll. II. Turpiter denuò errat Voltairius, dùm loc. cit. ait: *Multis ante Moysæm seculis Orientalium fabulæ omnia illa mira attribuebant Baccho, quæ postea Judæi Moysi affingebant*. Turpis profectò anachronismus his verbis comprehenditur, cùm Bacchus ille dormitor Indiæ non ante Moysæm, sed hic ante illum diu extiterit. Nam Semele mater Bacchi erat filia Cadmi regis in Phœnicia, qui urbem Thebe an. M. 2520 ædificavit. Moyses verò juxta præstantissimos chronologos natus est an. M. 2433, et Hebræos ex Ægypto an. M. 2513 eduxit. Concludat jam æquus rerum æstimator, quanto tempore Moyses extiterit ante Bacchum. Idipsum confirmat Eusebius (1), qui, dùm antiquitatem Moysæ ex instituto demonstrat, inter alia ait: « Cadmus, à quo litteras Græci habuerunt, multò posterior Moysæ invenitur. » Cæterum tantùm abest, ut historia Moysæ sit imitatio fabularum de Baccho fictarum, ut potius fabulæ de Baccho ex corruptâ à gentilibus historiâ Moysæ censendæ sint natæ, prout Vossius, Bochartus, Huetius, aliique eruditè ostendunt (2).

5. Quæres III: *An Moyses sit auctor Pentateuchi?* Resp. affirmativè. Id enim pro explorato semper habuere unanimi tot seculorum consensu nam Judæi quàm Christiani, ut Huetius (3) demonstrat. Patet id etiã ex iis, quæ Moyses de seipso in Pentateucho scripsit (4), et ex verbis Philippi ad Nathanaelem in Novo Testamento (5): *Quem scripsit Moyses in Lege et in Prophetis, invenimus Jesum filium Joseph à Nazareth*. Item ex verbis Christi (6): *Si enim crederetis Moysi, crederetis forsitan et mihi; de me enim ille scripsit*. Verùm, cùm Spinosa, Hobbesius, Bolingbroock, Voltairius, aliique increduli, ut S. Scripturæ auctoritatem et authenticam statim in limine subruant, prætractè negent Moysæm esse Pentateuchi auctorem, proavè ipsorum cavillationes confutarunt Huetius (7), Calmet (8), Goldhagen (9), Didacus à S. Antonio (10), Nonnotte (11), aliique. Nos idem præstabimus incipiendo à Voltairii deliriis, qui in suo Lexico manuali

6. Objicit I, et ita quærit: *Verumne est, quòd Moyses certas leges à regibus Hebræorum servandas in Deuteronomio, c. 17, v. 14 et seqq., præscripserit eo tempore, quo Hebræi nondum habebant reges, sed ab illis summunopèrè abhorrebant? Siccine Moyses statuit leges regibus non nisi post octo circiter secula extituris; tancit autem de summis sacerdotibus et iudicibus, qui ipsam proximè erant secuturi? An non hæc reflexio po-*

(1) L. 10 Præpar. Evang. c. 3.

(2) Sic Huetius loc. c. 4, fusè ostendit, quòd Moyses ab Ægyptiis inter deos relatus, et Theuthi sive Mercurius, item aliis nominibus Bacchus, Apis, Serapis, Anubis, etc., dictus sit.

(3) Demonstr. Evang. Propos. IV, c. 1 et 2.

(4) Exod. c. 17, v. 14, et c. 24, v. 4, et Deuterom. 31, 24.

(5) Joan. 1, 45.

(6) Joan. 5, 46.

(7) Demonstr. Evang. Propos. IV, c. 14.

(8) Præfat. in Genesis.

(9) Introd. in S. Script. Prop. II, sect. I, p. 49.

(10) Tom. I Enchir. Script. Præfud. 3 Dissert. 1.

(11) Lexic. Philos. v.º *Moyses*.

tius evincit, *Pentateuchum non nisi tempore regum Hebræorum compositum fuisse? Certè plures docti aiunt, ex ipsâ S. Scripturâ probari, quod primum Pentateuchi exemplar, de quo constat, non nisi tempore Josiæ regis (4 Reg. 22, et 2 Paralip. 34) inventum sit.* Ad fallaces hæc Voltairii cavillationes resp. : Is, qui leges illas pro regibus Hebræorum statuit, valde difficilia onera et officia regibus imponit, dictat eis leges perquam imperiosè, eosque aliis hominibus plurimum assimilât, ut legenti citatum locum patebit. Jam verò talem secum loquendi et agendi modum reges tolerare non solent. Unde concludendum, leges illas non tempore regum, sed antequàm hi constituerentur, scriptas esse. Porrò Moyses tanquàm præcellens propheta (1) prævidit futura, et certas regendi regulas extituras post quadringentos (2) annos (non post octingentos, ut Voltairius falsò ait) regibus præscriptis observandas. Falsissimum autem est, Moysen tacuisse de futuris summis sacerdotibus et iudicibus, nullasque eis leges servandas præscripsisse. Contrarium apertè legimus in LL. Levit. Num. et Deut. pluribus in locis (3). Falsum quoque est, primum Pentateuchi exemplar non nisi tempore Josiæ regis repertum esse. Nam ex ipsâ S. Scripturâ constat, libros legis Mosaicæ jam tempore Judicum Hebræis notos et summoperè æstimatos fuisse. Sic in L. Josue, c. 8, v. 31 et 32, dicitur : *Scriptum est in volumine legis Moysi, et scripsit super lapides Deuteronomium legis Moysi.* Igitur viri illi docti, quorum Voltairius meminit, non sunt verè docti, sed ignorant, aut matè fidei scriptores.

7. Objicit II, et quærit : *Si Moyses est auctor Pentateuchi, quâ linguâ eundem scripsit? nunquid ægyptiacâ? Nam ipse et ejus populus in Ægypto natus est, ac proin non alio quàm ægyptiaco sermone utebantur. At Ægypti nondum papyro utebantur, sed characteres suos hieroglyphicos marmori vel ligno insculpebant. Igitur si Moyses in deserto Pentateuchum scripsit, debuit quinque magna volumina politis lapidibus aut lignis insculpere. Verisimilene est, tam artificiosos sculptores in deserto datos, in quo nec sartores, nec su-*

tores reperire erat? Ingeniosa profectò argumentatio! Moyses natus est in Ægypto; ergo nullam aliam linguam calluit, nisi ægyptiacam. Hæc illatio similis est huic: Voltairius natus est in Galliâ; ergo nullam aliam linguam calluit, nisi gallicam. Porrò meminisse debuisset Voltairius, Hebræis, quamprimum in Ægyptum venerant, regionem Gessen, quæ in extremis finibus Ægypti Arabiam respicit, ad inhabitandam concessam fuisse (1). Ibi proin Hebræi habitabant, ab Ægyptiis separati, et veterem linguam suam, scilicet hebraicam, quam à patribus suis didicerant, retinebant. Neque opus fuit, ut Moyses Pentateuchum lapidi vel ligno insculperet. Unde enim probat Voltairius tempore Moysi nondum esse inventum papyrum ægyptiacam? Certè eruditissimus Marchio Maffei, in opere de re Diplomaticâ testatur, papyrum antiquissimis temporibus fuisse in usu, et Mabilionius (2), ac Calmetus (3) expressè advertunt, chartam quâ veteres ad scribendum utebantur, ex papyri plantæ foliis in Nilî ripis crescentis fuisse certâ ratione præparatam. Quid quòd veteres etiam in membranis seu pelibus animalium scripserint? Sed Moyses, inquit adversarius, vastum suum opus characteribus hieroglyphicis scribere debuisset. Quasi verò non ipse Moyses esset inventor litterarum alphabeticarum hebraicarum, aut (ut alii volunt) hæc jam ante Moysen non extitis sent (4).

8. Objicit III, et quærit : *Cur Moyses, si Pentateuchum scripsit, in eo urbium meminit, quæ Moysi tempore nondum steterunt?* Resp. hanc et similes objectiones jam ante seculum effutiisse Spinosam, sed ab Huetio aliisque viris doctissimis pridem solutas ac explosas esse. Equidem fatemur, Hebronis nomen urbis in Pentateucho iteratò (5) exprimi, quæ tamen urbs hoc nomen primum post mortem Moysi juxta probabilem multorum opinionem ab Hebrone Calebî filio accepit. Dan item urbis nomen illi diu post Moysen mortem inditum est (6), etiamsi hæc urbes jam tempore Moysi steterint, alio nomine insignitæ (7). Sed

(1) Genes. 47, 6 et 27.

(2) De re Diplomaticâ, L. I, c. 8.

(3) Dissert. de libris veterum, ante Commentarium in Genes. Item in Dictionario Bibl. v° *Papyrus*.

(4) Inter eruditos controversum est, utrum litteræ hebraicæ veteres, id est, samaritanæ, à Moysè primitivè inventæ sint, vel jam ante Moysen extiterint? Primum defendit Nierebergius de origine S. Scripturæ, L. 2, c. 8 et 9, habetque duces et patronos suæ sententiæ non paucos PP., et duos antiquissimos scriptores, Eupoleum et Artapanum. Alterum verò verisimiliter est, ac defenditur ab Huetio Demonstr. Evang. propos. IV, cap. 13, Natale Alex. de Historiâ exoticâ 4 mundi ætatis, tom. I, cap. 7, § 6; Berti, tom. IV, Theol. L. 20, cap. 7, num. 14, aliisque sequentibus D. Augustinum, qui, lib. 18 de Civ. Dei, c. 39, ait : *Non itaque credendum est, hebræas litteras à lege crepisse, quæ data est per Moysen; sed potius per illam successionem Patrum (seu Patriarcharum) memoratam linguam cum suis litteris constitutam.*

(5) Genes. 23, 2, et c. 35, v. 27.

(6) Jud. 18, 29.

(7) Urbs Hebron tempore Moysi vocabatur Arbee, vel Cariath Arbee, id est, *Civitas Arbe*, cui fuit pater

(1) Sic Moyses, Num. 14, 30 et 31, prædixit, omnes à viginti annis et supra, exceptis Caleb et Josue, in deserto morituros, parvosque eorum terrâ ipsis promissâ potituros, quod etiam factum est. Præterea Lev. cap. 26, et Deuter. cap. 28, v. 36, 49 et seqq., prædixit Israelitas terrâ promissionis iterum expellendos, et in exilium deportandos fore : id factum iri à gente quâdam remotâ, ejus linguam non callebant; habituros eos tunc regem, et hunc usâ cum ipsis in exilium translatum iri; urbes eorum cingendas, et unâ cum Sanctuario vastandas; tempore obsidionis horrendam fore famem eousque, ut liberos parentes sint devoraturi; Judæos dispergendos per omnes gentes inglorios : multos in Ægyptum deportandos et vendendos; Deum tandem eorum penitentiam motum, fœderis sui aliquando reconditurum, isque opem laturum; quæ omnia postea ad amissum evenère. Adde, quòd etiam Dent. 34, 10, de Moysè scriptum sit : *Non surrexit ultra propheta in Israel, sicut Moyses, quem vidisset Dominus facie ad faciem.*

(2) Vide Tabulam chronologicam Calmeti, aut aliorum scripturarum.

(3) Levit. c. 16 et 19, Num. c. 18, Deuter. c. 16 et 25.

nihil vetat cum Cornelio à Lapide (1) et aliis interpretibus dicere, illa nomina *Hebron, Dan*, aut pauculas sententias post obitum Moysis ab aliis quibusdam scriptoribus agiographis additas esse; quo non obstante Moyses, qui omnes Pentateuchi partes (exceptis paucis illis, quæ postea accessere) meritò auctor Pentateuchi dici potest (2).

9. At oppones 1. Auctor Pentateuchi in variis locis de Moysæ velut de tertiâ quâdam personâ loquitur; ergo scriptor Pentateuchi non est ipse Moyses. 2. Auctor Pentateuchi Moysæ vocat *virum mitissimum* (3), *Deo maxime familiarem* (4); sed Moyses salvâ modestiâ suâ non potuit illa seipsum laudare. 3. Multa in Pentateucho continentur, quæ Moyses scire non potuit, nempe res gestas ante diluivium, aut res diu post obitum suum eventuras; ergo Moyses Pentateuchum non scripsit.

Resp. ad primum, nego cons. Nam Christus ipse et Apostoli non semel de seipsis quasi de aliis in tertiâ personâ loquuntur. Sic Christus in Evangelio de seipso loquens ait *Filius hominis*, aut *Filius Dei*, loco *ego*. Similiter S. Matthæus (5) de seipso scribit: *Et cum transiret inde Jesus, vidit hominem sedentem in telonio*,

Enaci gigantis, et quo prognati sunt Enacim gigantes. Vide Josue 15, 17. Genes. 25, 2, et 35, 37. Similiter urbs Dan tempore Moysis vocabatur Lais vel Lesem (vide Josue 19, 47); et ita in Pentateucho Genes. 14, 14, scripsit Moyses; sed qui hæc diaria Mosis digessit, pro *Lais* substituit nomen *Dan*, quo post Moysæm vocata est illa urbs. Itaque sedulo advertendum est, Moysæm Pentateuchum simpliciter conscripsisse per modum diarii vel anamium; alium tamen scriptorem agiographum eosdem hos Moysis annales in ordinem digessisse, distinxisse, sententias nonnullas aut nova quædam nomina addidisse, et intextisse; fermè sicut prophetia Jeremiæ à Baruch digesta, et in ordinem redacta est, uti Cornelius à Lapide ostendit præfatione in Jeremiam, vel sicut parabole Salomonis, non ab ipso, sed ab aliis, ex ejus scriptis congestæ et digestæ sunt, ut patet Proverb. 25, 1. Huc etiam referendum est totum caput ultimum Deuteronomii, ubi mors ipsius Moysis narratur, quod juxta Cornelium à Lap., Bonfrerium, etc., non ab ipso Moysæ, sed à Josue vel alio scriptore agiographo, id est, divinitus inspirato fuit additum; sicut Josue mors ab alio addita est Josue ultim. v. 29. Imò probabile est, caput illud Deuteronomii ultimum, aliquando exordium fuisse libri Josue: abstractum verò inde, et Deuteronomio adjunctum esse tanquam complementum historie de Moysæ, quam nocturnâ diurnâque manu versare debebant Israelitæ. Vide de his Cornelium à Lap. Præfat. in Genes. et ejusdem Comment. in Genes. 14, 14, aliosque S. Scripturæ interpretes.

(1) Loc. cit.

(2) Possit adhuc alia dari responsio ad objectam difficultatem, et dici, potius Spiritu prophetico hæc nomina urbium *Hebron, Dan* Moysæm scripsisse, quam à quoquam postea libris ejus inserta, cum aliunde constet Moysæm multa alia seris post mortem suam temporibus eventura prædixisse; vide supra, num. 6. Item Menochium Comment. in Genes. 25, 2, et 35, 27. Sic etiam Philo in fin. L. 5 de vitâ Moysis, putat Moysæm ipsum de se suâque morte, prophetico Spiritu scripsisse caput ultimum Deuteronomii. Verum necesse non est, ad hanc alteram responsionem confugere; sufficit nostra superius data.

(3) Num. 12, 5.

(4) Deut. 34, 10.

(5) Cap. 9, v. 9.

Matthæum nomine. Quare laud mirum, quòd Moyses quoque de se quasi de alio (1) scribat: *Dixitque Dominus ad Moysæm*, et sic alibi sæpi-simè. Advertunt hunc morem loquendi Scripturæ jam pridem SS. Augustinus (2) et Gregorius (3). Imò hic nos etiam in historicis profanis, e. g., in Commentariis Casarii, in historia Josephi de Bello Judaico, in historia Procopii, observatur.

Ad secundum inprimis responderi potest, hanc laudem non à Moysæ, sed à Josue vel Esdrâ fuisse additam; sicut paulò ante (4) alia quædam à scriptore quodam agiographo post mortem Moysis Pentateucho addita fuisse diximus. Dein ommissâ hæc responsione, rectè dici potest, quòd, sicut S. Paulus se ipsum (5) laudat, et S. Joannes se passim vocat *discipulum, quem diligebat Jesus*, sic etiam Moyses altiori instinctu laudem suam scripserit, e. g., mansuetudinem suam ad magis explicandam duritiem et ingratiitudinem Israelitarum, familiaritatem verò suam cum Deo ad prædicanda magna Dei et virtutum gratiæ divini in seipso. Scripsit, inquam, hæc altiori instinctu et sine fastu ac elatione, cum non minus infirmitatem et errorem suum à Deo punitum scripto publicârit (6). Adde, quòd cuius fas sit, vera de se scribere, ubi tempus et res id postulat aut suadet; angustique ac pusilli est animi, egregia sua decora, ubi loquendum est, non posse absque vanâ gloriolâ commemorare.

Ad tertium respondeo: Moyses eventus futuros ex revelatione scire potuit et scivit. Multa enim prophetico Spiritu prædixit, quæ postea ad amissim impleta fuere (7). Ea autem, quæ ante ipsum et ante diluivium ab origine mundi contigerant, faciliè scire potuit ex traditione majorum, quod sic demostro. Ex tabulâ chronologica generali historie Biblicæ (8) patet, quòd Adam mortuus sit anno Mundi 930; Mathusalem verò natus est an. M. 687; ergo Mathusalem Adamo cocontaneus fuit 243 annis. Porrò Mathusalem mortuus est

(1) Exod. 6, 1.

(2) *Erat eorum*, inquit S. Augustinus, tract. 61 in Joan., *hæc consuetudo, qui sacras litteras nobis ministraverunt, ut quando ab aliquo eorum divina narratur historia, cum ad se ipsum veniret, tanquam de alio loqueretur.*

(3) Similiter S. Gregorius in Præfat. Moral., cap. 2, ait: *Moris Scripturæ sacræ est, ut ipsi qui scribunt, sic de se in illâ quasi de aliis loquantur. Hinc est enim, quòd Moyses ait: « Erat Moyses vir mitissimus.... » Hinc Joannes dicit: « Hic est discipulus ille, quem diligebat Jesus... » Joannes Baptista etiam (apud Matthæum 3, 5), convertens sermonem ad se in tertiâ personâ, ait: « Hic est enim de quo dictum est per Isaiam « prophetam: Vox clamantis in deserto: parate viam « Domini. »*

(4) Vide supra responsionem ad primum.

(5) 2 Cor. cap. 11 et 12.

(6) Num. 20, 12.

(7) Vide supra, num. 6.

(8) Ejusmodi tabulas chronol. Biblic. exhibent præter alios Calmet ad finem sui Dictionarii Biblici, Winderhofer ad finem tom. 1 S. Scripturæ dogmatic. et polem. explicatæ, Goldhagen ad finem P. II Introduct. in S. Scripturam Et quamvis hæc tabulæ non præstent in omnibus inter se convenienti, discrimen tamen neutiquam est tantum ut propagationi traditionis ab Adamo usque ad Moysæm obsit, prout consideranti patebit.

an. M. 1656; Noe verò natus est an. M. 1056; ergo Noe Mathusale coetaneus fuit 600 annis. Similiter, quia Sem filius Noemi (vid. Calmeti tabulam Bibli-chronol. et ejusdem Commentar. in Genes. 5, 31, natus est an. M. 1558, patet Semum Mathusale coetaneum fuisse 98 annis. Per Semum itaque et Noemum traditio de rebus ante diluvium gestis facile potuit post diluvium usque ad Moyssem propagari. Noe enim vitam suam post diluvium ad 550 (1), Sem verò ad 500 annos (2) produxit. Porrò Sem etiam Isaacum vidit. Nam Sem mortuus est an. M. 2458; Isaac verò natus est an. M. 2108; ergo Isaac Semo per dimidium seculum coetaneus fuit. Deinde Isaac mortuus est an. M. 2288; Levi verò natus est an. M. 2254, vel juxta tabulam chronol. Calmeti an. M. 2248; ergo Levi Isaac ultra triginta annos coetaneus fuit. Pari modo Amram, pater Moysis, et nepos patriarchæ Levi (3), huic avo suo ad minimum ultra 20 annos coetaneus fuit. Nam Levi mortuus est ante exitum Hebræorum ex Ægypto 122 annis (4); Amram autem ante eundem exitum obisse dicitur 13 vel 20 annis, (5); ergo Amram post Levi mortuus est 122 — 13 = 109 annis, vel 122 — 20 = 102 annis. Cùm igitur Amram universim vixerit 157 annis (6), sequitur Amramum patriarchæ Levi coetaneum fuisse 28 vel 35 annis. Nam 157 — 109 = 28, vel 157 — 102 = 55. Denique Amram anno ætatis suæ circiter septuagesimo (7) Moyssem genuit; ergò, cùm vitam suam juxta dicta ad 157 annos produxerit, potuit filium suum Moysen in scientiâ sacrâ et traditione patrum per dimidium seculum et ultra instruere. Ecce quomodò traditio religionis revelatæ et rerum ante diluvium gestarum potuerit per quinque vel sex homines Mathusalem, Noe et Semum, Isaacum, Levi, Amramum ab Adamo, usque ad Moyssem propagari. Tam longævi nimirum tunc erant homines, ut quinque vel sex viri traditionem rerum gestarum ab Adamo ad Moyssem usque perferre poterint. Præterea, quæ Moyses ante se gesta narrat, magnam partem ediscere potuit ex monumentis Patriarcharum Abrahami, Isaac et Jacob, quæ licet ipse non viderit, communi tamen famâ et certâ aliorum narratione descripta intellexit. Extabant enim adhuc in terrâ Chanaan et apud circumjacentes populos, monstrabanturque varîæ, quas Patriarchæ illi fixerant, habitationes, putei quos effoderant, montes in quibus Deo immolaverant, lapides quos in titulos erexerant, etc. Denique

(1) Genes. 9, 28.

(2) Genes. 11, 11.

(3) Juxta Exod. 6, 18, et Genes. 46, 11, Amram fuit filius Caathi, et Caath fuit filius Levi; ergo Levi fuit avus Amrami, et Amram nepos istius Levi, adeoque ex tribu Levi.

(4) Vide memoratas tabulas chronol. Bibl. Hermani Goldhagen, vel Franc. Xav. Widenhofer.

(5) Vide Cornelium à Lapide Commentar. in Exod. 6, 20, ubi testatur, Amramum juxta Eusebii Chronicum obisse 15 annis, juxta Alexandrum Polyhistor. verò 20 annis ante exitum Hebræorum ex Ægypto.

(6) Exod. 6, 20.

(7) Vide Cornelium à Lap. loc. cit., aut Bonfrerium Commentar. in Exod. 2, 2.

multa quoque Moyses scire potuit ex Canticis. Novimus enim tum apud Hebræos, tum etiam apud alias gentes tunc moris fuisse, eventus conspicuos carminibus celebrare. Legimus ejusmodi Cantica in ipsis libris Moysis (1).

10. Scholion I. Quancùm Moyses ea quæ populo Israelitico tradidit documenta ex divinâ inspiratione et directione accepit; enim tamen in præsentî dùm contra incredulos agimus, ut merum historiographum consideramus, cui tantò major fides etiam humana debetur, quò certiores is rerum, quas narrat, notitiam ex incorruptâ traditione Patrum habuit, et quò vicinior primæ et secundæ mundi ætati fuit. Omnibus enim, quorum vel opera vel fragmenta supersunt, scriptoribus antiquior est (2). Quapropter, cùm quilibet testis alioquin fide dignus eò majorem fidem mereatur, quò propius ad ætatem rerum gestarum accedit, et quò sinceriores de iisdem notitiam accepit, hoc ipso Moysi præ reliquis omnibus scriptoribus de rebus antè diluvium et ab ipsâ Mundi origine gestis maxima adhibenda est fides. Imò omnes alii, quamprimum in diversas à Moysse sententias abeunt, jam nullam ampliùs fidem merentur, cùm ex turbidis duntaxat lacunis haurire ea potuerint, quæ Moyssem non habent auctoritatem, de quo solo constat ipsum ex fonte bibisse.

Scholion II. Nulla in Moyssem suspicio cadit, quòd studiosè voluerit decipere, quâ certè onerari non potest, sive integerrimum mentis candorem, qui undique in Pentateucho relictus, sive styli simplicitatem ab omni fallendi artificio alienissimam, sive animum ab omni proprii commodi cupiditate remotum (3), sive demùm ipsam rerum quas narrat, seriem, et personarum, quorum mentio fit, characterem primæ hominum infantia ac ruditati tam exactè respondentem consideremus.

Scholion III. Moyses ea quæ in Pentateucho scripsit, partim traditionè, partim divinâ revelatione, partim oculari inspectione didicit et accepit; nam quæ in Exodò, Levitico, Numeris, et Deuteronomio narrat, ea præsens ipse vidit et gessit (4).

CAPUT II.

De chronologiâ Mosaicâ, aliisque ad Pentateuchum generatim spectatum pertinentibus.

11. Quæres IV: An chronologia Mosaicâ de duratione mundi chronologie Ægyptiorum, Chaldæorum, Sinesium et Indorum præferenda sit? Resp. affirmativè. Antequàm autem assertionem meam probem, observo, mira esse, quæ de origine et antiquitate dictarum gentium in libris variorum scriptorum cùm antiquorum, tum recentiorum legimus. Pauca commemoro. Dioscorus Siculus, lib. 1, narrat sacerdotes ægyptios, factâ supputatione temporum, à regno solis ad Alexan-

(1) Exod. 15, 1 et seqq. Deut. 1 et seq. Num. 21, 17 et 18.

(2) Vide supra num. 2.

(3) Vide supra num. 9, ad secundum.

(4) Vide Cornelium à Lapide Commentar. in Pentateuchum, p. 23

dri transitum in Asiam circiter viginti tria millia annorum numerare. Similia et adhuc majora de antiquitate Chaldæorum, Sinensium leguntur. Illud certum, annales Sinicos multum ultra tempora Adami excurrere, adeoque nullatenus cum chronologiâ Mosaicâ convenire. In secula item innumera Indorum computum porrigitur. Ex quibus omnibus theistæ alique increduli inferunt, Moysen in suâ chronologiâ errasse, falli aut fallere, ac proin Pentateuchum non esse opus Deo inspirante conscriptum.

Verum fabulas de antiquitate dictarum gentium in primis generali responsione explodemus; tum earum demum fragmenta sigillatim disjicimus. Ac primò quidem apud eruditos omnes in confesso est, in historiâ profanâ certè nihil, fabulosi plurimum habere primorum regnorum et populorum origines. Patet hoc ex ipsâ historiâ profanarum hæc de re discordiâ multiplici. Unde quævis historia profana de primâ gentium origine tractans, si Pentateucho contradicit, meritò est rejicienda. Plus enim credendum est Moysi, utpote scriptori ægiographo ac vetustissimo (1), qui antiquissimis illis temporibus multò vicinior in regione, nempe in Mesopotamiâ, Exod. cap. 2, habitabat, quæ post diluivum omnium gentium seminarium fuit (2).

12. Jam verò, ut de singulis illis vetustissimis populis, de quibus supra mentio facta est, paulò distinctius loquamur, in primis de Ægyptiis notandum est, quòd teste Herodoto, lib. 2, nuspiam certè aliquid in eorum historiâ reperitur ante Pсамметichum, qui annis ante Christum sexcentis, vel septingentis in Ægypto regnavit. Similiter Diodorus Siculus, lib. 1, asserit, se in rebus ægyptiacis nullam firmitatem fide dignam ante Trojana tempora reperire, et inane esse Ægyptiorum commentum, quòd de diuturnâ regum suorum (quos deos ipsos aut semideos esse volebant) serie jactarent. Ipse quoque S. Augustinus (3) fabulosam Ægyptiorum antiquitatem deridet. Equidem Manetho, scriptor ægyptius, ex quo cæteri hanc fabulam descriperunt, recenset plurimas dynastias deorum, semideorum et mortalium per multa annorum millia in Ægypto regnantium. Verum hujus auctoris hæc in re auctoritatem et fidem historicam parvi pendunt post Josephum Eusebium, Gregorium, Syncellum, eruditissimi viri

(1) Vide supra, num. 2 et 10.

(2) Quomodo post diluivum varii populi orti, et in omnes orbis partes diffusi sint, narratur Genes. cap. 10; à Bonfrerio et Calmeto aliisque interpretibus Commentar. in hunc locum summâ eruditione ostenditur. Vide etiam in Calmeti Dictionar. Bibl. v° *Mesopotamia*.

(3) L. 18 de Civ. Dei cap. 40, ubi S. Doctor ita loquitur: « Frustra itaque vanissimâ præsumptione garrunt quidam dicentes, ex quo rationem siderum computavit Ægyptus, amplius quam centum annorum millia numerari.... Quomodo non isti ridendi potius quam refellendi sunt, qui spatia temporum tam diversa, et huic exploratæ veritati tam contraria persuadere conantur? Cui enim melius narrauit præterita credimus, quam qui etiam futura prædixit, quæ presentia jam videmus? Nam et ipsa historicorum inter se dissonantia copiam nobis præbet, ut ei potius credere debeamus, qui divinæ, quam tenemus, historiæ non repugnat. » Lucusque S. Augustinus.

Petavius, Jacobus Cappellus, Hermannus Conringius, alique. Multi tamen hodiè putant, Manethonis historiâ cum historiâ Mosaicâ conciliari posse, nominatim Richerus, qui Manethonis cum sacrâ chronologiâ conciliandi viam valdè expeditam detexisse videtur (1).

13. Quòd Chaldæos attingit, de his Diodorus Siculus, lib. 2, ait: *Chaldæi mundi naturam sempiternam esse sentiunt*, etc. En errorem crassissimum! Lactantius verò, lib. 2, c. 14, inquit, *Chaldæi*, ut Cicero tradidit, L. 1 de Divinitate, *quadringenta septuaginta millia annorum monumentis comprehensa se habere delirant in quo quia se non posse argui putabant, liberum sibi crederent mentiri*. Et profectò Ctesie et Berosi fragmentis universa nilitur chaldaica historia. Atqui Ctesias vanus fideque in multis indignus scriptor visus jam olim fuit quàm plurimis, Straboni, Plutarcho, aliisque etiam recentioribus (2), inter quos etiam Herimannus Conringius in Advers. Chronol., et Cl. Bernard. de Montfaucon (3); Berosus verò, etsi multa vera scripsit, ac Mosaicæ historiæ non dissentanea (4), fabulas tamen veritati immiscuit. Cæterum Berosus in statuendâ Chaldæorum origine nobis reipsâ non est contrarius. Scribit enim (5), Chaldæos originem à Saturno Babylonicò ducere, quem Hueticus (7) et Berti (7) ostendunt, esse Nembrod filium Chus. Porrò adversarii jactant quidem vetustissimas et ultra chronologiam Mosaicam retrò longè excurrentes observationes astronomicas Chaldæorum et Ægyptiorum. Verum de his nihil memorant antiqui astronomi, Ptolomæus, Hyparchus, Aristarchus, alique; recentiores verò historici et mathematici easdem explodunt tanquàm conflictas.

At oppones: Plinius affirmat, lib. 50, Zoroastrem philosophiæ et astronomiæ in Chaldea parentem, sex annorum millibus ante Platonis obitum extitisse: ergo observationes astronomicæ diu ante Adamum apud Chaldæos fuere in usu. Resp. adeò incerta sunt omnia circa Zoroastris patriam, personam, et tempus, quo extiterit, ut nihil solidi ex re tam dubiâ inferri possit (8). Id solùm certum est, quòd tempore Cambysis Persarum regis (id est, mille circiter annis post Moysen) vir Zoroaster dictus extiterit. Cæterum Hueticus existimat, veteres nomine Zoroastris denotasse ipsum Moysen, et hunc ab illo re non differre. Cl. Berti verò (9) contendit, Zoroastrem esse aut Cham, aut filium ejus Chus, aut filium ipsius Chus Nembrodum. Denique Diodorus Siculus Justinus, et alii gra-

(1) Vide Trivoltenses ad annum 1744, Septembris art. 31.

(2) Vide Lexicon Universal. Lipsiens. v. *Ctesias*.

(3) L. de Veritate historie Judith, p. 120, seq.

(4) Hæc de causâ à Josepho L. 1 contra Apionem, et à Theophile Antiochæno L. 3, ad Autolicum laudatur.

(5) V. Wolfgangum Latinum, L. 1 de Migratione gentium, p. 14.

(6) Dem. Evang. Proposit. 4, c. 10, num. 6.

(7) Tom. 2, L. 12, cap. 1, num. 13.

(8) V. Calmeti Dictionar. Biblic., vel Lexicon Univers. Lipsiens. v° *Zoroaster*.

(9) Tom. 2. L. 10, cap. 21, num. 7.

ves auctores Zoroastrem equalem faciunt Nino regi, à quo bello victus dicitur, regnoque spoliatus; à Nino autem ad obitum Platonis non sex millia annorum, sed duntaxat paulò plures septingentis et mille annis numerantur (1).

14. Verùm major difficultas videtur esse in conciliandis annalibus Sinensium cum chronologià Moysis. Ast neque ex his annalibus, neque ex astronomià sinicà solidi quid contra chronologiam sacram evinci potest. Non ex annalibus Sinicis; nam imperator Sinicus Chi-boang-ti, qui 250 vel 250 annis ante Christi adventum regnavit, in mandatis dedit, ut omnes bibliothecae in toto imperio Sinico, librìque (exceptis iis, qui de arte medicà, jurisprudentià et architectonicà agerent) comburantur, intentatà mortis poenà transgressoribus infligendà. Atque hoc edictum, teste Du Halde, aliisque, qui de rebus Sinicis scripsere, summà severitate ubique executioni datum est. Tandem non nisi 60 annis post mortem dicti imperatoris, hoc est, 160 circiter annis ante adventum Christi, unus ex successoribus ejusdem imperatoris facultatem concessit conscribendi ea, quae de rebus Sinicis orali traditione et memorià hominum conservabantur. En firmum fundamentum annalium Sinicorum. Præterea in ipso kang mo seu magnis fastis Sinensibus, qui apud Sinas maximam auctoritatem habent, apertè dicitur, de iis, quae ultra 200 aut 300 annos ante æram christianam in Sinis fuere gesta, non posse haberi certa monumenta historica. Idem testatur episcopus Eleutheropolitanus, in suo erudito opere de chronologià Sinensium an. 1729 Romæ edito et eò magis æstimando, quia idem episcopus viginti quinque annis in Sina degebat, et Sinensis linguæ et historie optimè erat peritus. Imò ipse Confucius jam suo tempore, id est, 600 circiter annis ante Christum, conqueritur, quòd rerum monumenta, ex quibus annales Sinici componi possent, interciderint: *Libri et Sapientes, inquit (2), qui existant hoc tempore, haud sufficient* (ad scribendos annales Sinicos), *haud, inquam, sunt, à quibus ætas nostra testimonium satis luculentum petat.... alioquin si sufficerent, tunc et ego possem testificari;... nunc autem cum mihi desint præsidia tam necessaria, quorsum frustra laborem, et proloquar ea quæ posteri non credant?* Denique, annales Sinici, qui per multa millia annorum monarchiam Sinicam extendunt, primis Sinarum imperatoribus Fohi, Xin-Num, Hoamti multa planè falsa et fabulosa tribuunt, e. g., quòd imperatoris Fohi caput humanà quidem formà fuerit, sed corpus serpentinà; quòd mater Hoamti lætum ediderit quatuor et viginti post mensibus, quam conceperit, et alia hujusmodi (3). Certè historia tot scæptis fabulis suspectæ fidei est, et proin contemnenda, si cum chronologià sacrà conciliari nequeat, secundùm

(1) Vide Pererium in illud Genes. 1, 4: *In principio.*

(2) Hæc Confucii verba refert Bayerus Regiomontanus publicus in academià Petropol., græcarum romanarumque antiqui. professor in suo *Musæo Sinico.*

(3) V. Natal Alexandrum Histor. Eccles., tom. 1, ad primam mundi ætatem, dissert. 8, prope finem.

certissimam illam S. Augustini regulam, de vanitate chronologiæ Ægyptiorum ita loquentis, lib. 18, de Civ. Dei, c. 40: *Nos in nostræ religionis historià, fulti auctoritate divinà, quidquid ei resistit, non dubitamus esse falsissimum, quomodo libet se habeant cætera in secularibus litteris.*

At neque ex astronomià Sinicà, quidquam contra chronologiam Moysis evincitur. Astronomia enim, cui tanquàm fundamentum chronologia imititur, Sinenses sunt parùm periti, prout ante duo circiter secula Missionarii Europæi in Chinam penetrantesprehenderunt (1). Demonstrabat tunc Sinensibus P. Verbiest, ipsorum calendarium esse plenum erroribus astronomicis, et factà hæc demonstratione Sinenses illud emendabant, et à Missionariis in mathesi et astronomià meliùs instructi, Europæos pro suis in astronomià magistris agnoscebant. Ante hos autem, teste Bayero supra citato, Persas et Judæos in suum tribunal astronomicum accèpere, quæ sanè magnæ incitiæ confessio fuit. Unde laud mirum, quòd observationes astronomicæ Sinensium à D. Cassini (2), aliisque celeberrimis astronomis parvi penduntur, et exigua eis fides adhibeatur. Si autem tam defectuosa est Sinarum astronomia, num sitendum erit ipsorum chronologiæ, cujus fundamentum astronomia est?

Jactant quidem Voltairius, alique amplificatores antiquitatis regni Sinici (3) aliquam eclipsim solarem, quam aiunt in annalibus Sinicis contineri, eamque 2155 annis ante Christum natum, hoc est, ducentis circiter annis post diluvium contigisse. Ex quâ concludunt, jam tunc regnum Sinese, et in eò perita astronomos extitisse. Verùm hoc argumento neutiquam evincitur. Nam 1° in annalibus Sinicis non dicitur, quòd hæc eclipsis à Sinensibus, existente jam regno Sinensi predicta, aut observata fuerit. Verisimillimum est, quòd aliqua notabilis eclipsis solaris, quæ fortè ducentis post diluvium annis contigit, in memorià hominum conservata, et ab illis qui in regionem quæ postea China dicta est, primò migrarunt, vel ab eorum posteris, in annales Sinicos relata fuerit. Verùm ex hoc minimè sequitur, Sinese regnum jam ducentis post diluvium annis (4) extitisse, aut Sinenses ab antiquissimis temporibus insignes fuisse astronomos. Esto enim, quòd iidem aliquas solares eclipses, per traditionem à suis progenitoribus acceptam novèrint, suisque fastis inscripserint; idipsam nostri ruricolæ simili modo facere, et eclipses à suis majori-

(1) Ita testantur celeberrimi viri, Bergier: *La certitude des preuves du Christianisme*, tom. 2, chap. 11, § 4, pag. 153, edit. Paris. 1771; *De Feller, Catéchisme philosophique*, n° 267, 2 vol. p. 102, edit. Leod. 1805; Nonnotte, *Dictionnaire philosophique de la religion*, art. *Chinois*.

(2) Mém. de l'Acad. des Sciences, tom. 8, p. 300.

(3) Vide Bergier loc. cit. p. 156; Nonnotte art. cit., vol. 1, pag. 188, edit. Paris. 1818.

(4) Initia monarchiæ Sinensium anno mundi 2006, id est, 400 aut 300 circiter annis post diluvium, sive 2000 circiter annis ante Christum natum posita sunt per Fohi, vel per regna Yao et Xun. Vide tabulam Chronol. Biblic. Hermanni Goldhagen ad finem partis tertiæ Introd. ad S. Scriptur.

bus observatas diariis inscribere possent, quin ideo tanquàm præcellentes astronomi à quoquam suspicerentur (1).

15. At fortassis litteratus lector originem et causam scire cupit, ob quam Sinenses tam stupendam regni sui antiquitatem confinxere? — R.: Verisimiliter id factum est ex æmulatione et studio exaggerandi vetustatem gentis suæ ad imitationem vicinorum populorum, maximè Indorum, inter quos Malabares teste Ziegenbalgio (2) numerant ab orbe condito 10, 720, 486, 400, hoc est, plusquàm decies milles, septingentos viginti miliones annorum. Bayerus verò supra citatus ait, opinionem Brachmannum (3) ante annos circiter mille et septingentos à Sinensibus adoptatam esse, quæ jactabant, perpetuam mundorum conversionem infinitis ante nos seculis exiitisse, ut alii ex aliis nascerentur; hunc quoque præsentem mundum aliquandò desiturnum, et alterius mundi relicturum semina. Verùm non vacat, tam exotica Indorum deliria, nullà probabili ratione nixa, pluribus confutare. Conantur quidem increduli etiam ex observationibus geographicis et rationibus philosophicis demonstrare, mundum jam ante quatuordecim millia annorum exiitisse, etc. Verùm hæc doctè refutat Cl. De Feller in suo Catechismo Philos. tom. 2, à n° 298 ad 385, pag. 178, art. 4: *Erreurs physiques reprochées à l'Écriture sainte.*

16. Quæres V: *An Moyses mira, quæ de ipso in Pentateucho narrantur, reipsà patravit?* Hoc dubium movet Rousseau, in suo *Emile*, tom. 3, his verbis: *Æquumne est, inquit, totum humanum genus obligare, ut credat Moysi aliqua mira patranti; quæ dumtaxat in conspectu ignobilis Hebræorum populi facta sunt, et de quibus totum reliquum humanum genus nihil scit, nisi quod de iis narrari audit?* — Resp.: *Æquissimum est.* Moyses enim, qui Pentateuchi auctor (4) est, narrando hæc mira, decipere nec voluit, nec potuit. Non voluit; si enim decipere voluisset, tunc suum decipiendi con-

(1) Doctiss. D. Bergier, canonicus eccles. Paris., loco supra citato ad objectionem ex memoratâ eclipsi solari petitam similiter respondet, dùm ait: *Qui ita objiciunt, vel ignorant, vel sese ignorare simulant, quod quis ope astronomiarum tabularum in notitiam omnium præcedentium eclipsium usque ad creationem mundi venire possit.* Unde talis astronomica computatio et notitia antiquarum eclipsium minimè probat antiquitatem computantis, nisi aliunde ostendatur, dictas eclipses eo ipso tempore, quo contigerunt, ab eodem computante fuisse predictas, aut observatas. Jam verò ex annalibus Sinicis demonstrari nequit, quòd illa eclipsis solaris, quæ 2155 annis ante Christum natum contigit, et in annalibus Sinicis commemoratur, ab ipsis incolis regni Sinensis predicta aut observata fuerit; ergo ex narratione memoratæ eclipsis in annalibus Sinicis contentâ neutiquàm probatur, regnum Sinense aut astronomos Sinenses tempore hujus eclipsis jam exiitisse.

(2) Ziegenbalgius Regio Danicus in Indiâ Orientali per plures annos Missionarius, præter lexicon Malabaricum et grammaticam Malabaricam, etiam de morali doctrinâ Malabarum, atque ethnicâ superstitione Indorum Orientalium scripsit.

(3) Brachmannes sunt Indici philosophi, quorum quedam species etiam est apud Sinenses.

(4) V. supra, quæst. 3, num. 5 et seqq.

silium vel inscio, vel consentiente populo Israelitico executus fuisset. Non inscio populo; stultissimus enim. et in arte fallendi minimè peritus (1) fuisset, si apud integram Judæorum gentem fraudes suas, eâ insciâ et inconsultâ, nectere voluisset, et quidem in narratione publicorum factorum, quorum ea gens testis esset. Non inscio et consentiente populo; qui enim inscio aliquo dolos machinator, animum ejus disponit et demulcet, nihil nisi quod gratum ipsi est, facit et dicit. At Moyses Israelitarum culpas et scelera toti orbi in Pentateucho (2) detegit, et severè objurgat. Dein quis credat Moysen fraudis suæ secretum tot hominum millibus credidisse, aut creditum tam constanter per tot secula à tantâ multitudine fuisse servatum? Certè repugnat, hominem sanum id sperare, et fidelitatem tam diuturnam sibi promittere à populo, aliâs tam duro et rebelli. Præterea, etiamsi Israelitæ in has fraudes consensissent, et silentium servassent, non tamen aliæ finitimæ gentes consensissent, quarum intererat, non esse vera illa mira, quæ in Pentateucho narrantur. Quæ enim ibi referuntur, non sunt ita soli Judicæ genti propria, ut non etiam alios populos perstringant, et non rarò quamdam infamie notam iis aspergant. Unde si facta in Pentateucho contenta conflictata essent, si plagæ ægyptiicæ, si transitus maris Rubri totidem essent fabulæ, certissimè Ægyptii Moysen et Hebræos tanquàm infames impostores mendacii et calumniæ postulassent. Verùm id tantùm abest, ut potius, quidquid ferè à Moysæ relatum est, id omne consensu scripturum etiam profanorum et gentiliùm firmatum sit, prout Gotius (3) cum aliis ostendit, et nos ipsi mox ostendemus. Ex his omnibus abundè patet etiam alterum membrum nostræ assertionis supra positæ verum esse, scilicet Moysen in iis quæ scripsit, decipere ne quidem potuisse, etiamsi voluisset.

17. Quæres VI: *An etiam historici profani et gentiles de rebus in Pentateucho, vel aliis in veteri Testamento contentis mentionem faciant?* Resp. affirmativè. Ostendunt hoc Josephus Judæus (4), Tatianus natione Assyrius (5), et ex his Eusebius (6), ostendunt, inquam, hoc ex ipsis antiquis Ægyptiorum, Chaldæorum et Phœnicum (id est, gentium Judæis conterminarum) scriptoribus, quorum libri illo tempore adhuc extabant, et in omnium manibus versabantur. Sic apud Eusebium, loc. cit., Berosus Chaldæus, Hieronymus Ægyptius, et Abydenus historicus de Noemi diluvio; Manetho Ægyptius, Berosus, et Græci complures de longâ Patriarcharum ante diluvium ætate; Abydenus, Eupolemon, et Estius de turris et confusione Babelicâ; Hecateus, Berosus, Eupolemon, Melo de Abrahamo; de Isaaco autem, Jacobo et Esaù, Alexander Polyhistor; idem quoque de Josepho prærege Ægypti, de familia Jacobi in Ægyptum adventu, Moysisque exortu

(1) Increduli verò quidam contendunt Moysen iam arte decipiendi fuisse versatissimum.

(2) Exodi cap. 16, 17, 52, etc.

(3) De veritate Religionis Christianæ.

(4) L. 1 contra Appionem.

(5) L. contra Ethnicos.

(6) In Prezoar. Evang. l. 9, c. 4.

scripsere. Similiter Eupolemon de Samuele, Saule, Davide, Salomone, temploque per hunc edificato, de Arcâ foderis, de vasis templi, hujusque divitiis accuratè scripsit (1). Quòd autem scriptores ægyptii non aequè ac Moyses transitum maris Rubri, et plagas, quibus à Deo Hebræorum afflicti sunt, suis fastis inseruerint, haud mirandum est. Scimus enim, quanto-perè quævis natio ea, que in suum dedecus et infamiam cedant, occultare aut imminuere studeat. Porrò causam, cur Hebræi Græcis aliisque dissitis gentibus minus fuerint cogniti, quàm Phœnicibus, Tyriis, Ægyptiis aliisque sibi finitimis gentibus, Josephus potissimum hanc assignat, quia parùm vel nihil populo Hebræo cum Græcis aut aliis remotioribus gentibus commercii fuit per totam illam ætatem, ad quam libri canonici Judæorum pertingunt. *Non igitur, inquit, loc. cit., neque regionem maritimam habitamus, neque mercimoniis gaudemus, neque per hoc alterutris peregrinationibus flagitamus. Sed nostræ civitates procul à mari sitæ sunt, regioneque uberrimam possidentes in eâ assidue laboramus, incumbentes ad legum custodiam et pietatis traditionem.* Addit, nil esse novi, quòd populus aliquis ab aliis remotis populis ignoretur: *Et hoc apparet etiam, inquit, circa Europam contigisse; quando de Romanorum civitate tam vetustâ atque bellicosâ neque Herodotus, neque Thucydides, nec ullus qui fuit cum istis, fecit aliquam mentionem, sed serò tantum et vix ad Græcos potuit eorum venire notitia.* Idem asserit de Galliâ et Hispaniâ dicens, de his valdè tenuem habuisse notitiam scriptores græcos. Tum subdit: *Quomodo ergo mirari decet, si neque nostra gens plurimis erat nota; neque ad scribendum de se aliquam dedit occasionem, et ita dissita procul à mari, et talibus institutis vivens?* Hucusque Josephus Jud. Cæterùm de totâ præsentî questione eruditè disserunt Huetius, loc. cit., et Statlerus (2). At dices: Tametsi Mosaicæ historiæ quædam vestigia in libris gentium deprehendantur, tamen in his regestæ sæpè cum aliis nominibus et circumstantiis, quàm quas Moyses narrat, referuntur ita, ut historia profana in multis cum Pentateucho conciliari nequeat; ergo Pentateuchus de suâ veracitate meritò suspectus est. — Resp.: Conc. ant., negans. Discordiæ hujus inter historiam Mosaicam et profanam causa est, tum superstitio scriptorum gentium fabulas suorum deorum veris historiis non rarè immiscitium, tum junior ætas historiæ profanæ, quæ secundum potissimam partem multò seriùs conscripta est, quàm libri veteris Testamenti, præsertim Mosaici seu Pentateuchus. Præterea illius discordiæ causa est; quòd regiones, urbes, reges, aliæve personæ plura diversa nomina habuerint, quòdque populi pro diversitate linguarum suarum et idiotismorum hæc nomina diversimodè vériterint. Unde nomina propria in historiâ profanâ plerumque aliter sonant, quàm in sacro codice, imò aliter in uno historico profano, quàm in altero. Denique non tanta accuratè, nec tam ingenua veri-

tatis in doles ac sinceritas observatur in historiâ profanâ, quanta ex omni parte elucet ex Pentateucho aliisque libris S. Scripturæ, uti apertè fatetur ipse, in suo *Emile*, Jacobus Rousseau, famosus theista. Igitur si alicubi inter historiam sacram et profanam contradictio occurrit, hæc ex illâ, non illa ex hac emendanda est, præsertim cum jam aliâ authenticâ et divinitus S. Scripturæ passim à theologis orthodoxis (1) demonstretur, et ipsa etiam ratio naturalis dicet, quòd, quædocumque de rebus ab ætate nostrâ remotissimis quaeritur, iis auctoribus major adhibenda sit fides, qui antiquiores sunt, omnesque veritatè notas præ se ferunt. Atqui Moyses scriptorum omnium, de quibus nobis constat, est antiquissimus, omnesque veritatè notas præ se fert, ut supra (2) ostendimus, et alii cum Laurentio Berti (3) ostendant.

18. *Quæres VII: An Pentateuchus usque ad nostra tempora integer conservatus sit?* Resp.: Licet autographum Pentateuchi Mosaici, seu primævus et originalis codex quem Moyses exaravit, non ampliùs extet (4), tamen Pentateuchus adhuc integer in suis apographis seu exemplaribus existit. Nam corruptioni aut amissioni Pentateuchi semper obstuit et obstat 1° divina Providentiâ; Dei enim est, operum suorum integritati et conservationi providere. 2° Judæorum in doles, ac in Pentateuchum Mosis reverentiâ. Summo enim zelo libros Mosis semper custodiebant, tanquàm sibi specialiter revelatos et concreditos, in quibus totum jus reipublicæ Judaicæ, et omnia ejus sacra, spes et promissiones Judæis à Deo factæ continerentur. 3° Adulterationi aut amissioni horum librorum sese constanter opposuit quotidianus eorum usus et publicitas. Omnium enim manibus Pentateuchus tenebatur; quotidie à Judæis pervertebatur; libro hoc perperdito et à memoriâ deletò, Judæi oblivisci debuissent suarum legum, et constitutionum reipublicæ suæ. — Sed opponitur I. Helcias Pontifex legem Mosis seu Pentateuchum improvisè invenit in templo (5),

(1) V. Statleri *Demonstr. Evang.* § 305, usque ad § 509; Hermanni Goldhagen, *Introduct. in S. Scripturam* p. 1. sect. 1, quæst. 1 et 2.

(2) Num. 2, 9, ad 2, 10 et 16.

(3) Tom. 2 theol. Disciplin. l. 41, c. 4.

(4) Equidem Sixtus Senensis l. 2 Bibliol. sanct., verbo: *Esdrae Pentateuchus*, ita ait: *Pentateuchus unica et oblonga membrana, ipsius, ut Hebræi credunt, Esdræ manu conscriptus absque ullis vocibus prædicta servatur annuâ veneratione in cubo nostro prædicatorum Bononiæ.* Verùm Sixtus Sen. non absolutè asserit hunc Pentateuchum ab ipso Esdrâ esse exaratum, sed tantum ait, Judæos ita credere: « Ut Hebræi erudunt. » Imò ipsi Judæi hæc de re non om. es conveniunt, sed in assignando loco discrepant, in quo autographum Pentateuchi ab Esdrâ conscripti habeatur. Unde potius rumor vulgi, ut in vetustis quibusdam monumentis contingere solet, antiquum illum Bononiensem codicem, falsâ persuasione Esdræ vindicavit. Certè si alicubi hoc autographum asservaretur, maximi indiq. ad illud concursus fierent, ut apographa seu transumpta juxta illud emendarentur. Denique dato etiam, quòd Esdræ codicem illum exaraverit, id non est contra nos, quia hic non loquimur de autographo Esdræ, sed de autographo ipsius Mosis ex Dei inspiratione conscripto.

(5) 4 Reg. 22, et 2 Paral. 34.

(1) Vide Huetii *Demonstr. Evang.*, proposition. 4, c. 2.

(2) In *Demonstr. Evang.* §§ 204 et 317.

isque et huic Pontifici, et regi Josiæ, omnique populo àntea prorsus incognitus erat; omnes enim ad ejsdem libri lectionem obstupère; ergo Pentateuchus tempore Josiæ regis omninò perierat, unico excepto exemplari tunc reperto; quod tamen faciliè corrupti potuit. — Resp. : Conc. ant., nego cons. Ex toto hoc factò nil aliud colligitur, nisi quòd probabilitè tunc ipsum autogram Pentateuchi, vel saltem Deuteronomii repertum fuerit in templo ad latus Arceæ, ubi a Moysè positum fuerat; considerato enim textu sacro, intelligimus regem non tam libri inventionè, quàm aspectu tam venerandi thesauri, et verbis legis minas intentantis commotum esse. Hinc rex eo reperto non dixit : *Magna ira Domini succensa est contra nos*, quia non noverunt, sed *quia non audiverunt patres nostri verba libri hujus*. Et sanè certissimum est, legem Moysis omni ætate usque ad Josiam regem integram fuisse conservatam. Erat enim ea, ut supra jam observavimus, summè connexa cum Judæorum republicâ, ita ut lex Moysis everti aut corrumpi non potuerit, quin et ipsa Judæorum respublica rueret; quod tamen usque ad Josiam non esse factum, ex historiâ sacrâ scimus.

Oppon. II. L. 4 Esdræ, c. 14, v. 21 et seqq., dicitur, omnes libros legis combustos fuisse, et ab Esdrâ per 40 dies et noctes quinque scribis iterùm dictatos; ergo Pentateuchus Moysis aliquando penitus interit. — Resp. : Conc. ant., neg. cons. et suppositum, quòd liber 4 Esdræ sit canonicus aut auctoritatis divinæ. Continet enim plures fabulas (1). Dein quando in l. 4 Esdræ loc. cit. dicitur, quòd lex *incensa sit*; id intelligi nequit de omnibus exemplaribus Pentateuchi in toto orbe extantibus, sed duntaxat de iis quæ, captâ à Nabuchodonosore Hierosolymâ, unâ cum templo exusta fuere. Eo enim tempore decem tribus Israël jamdiù gemebant oppressæ captivitate Assyriorum, utpote ante 150 et amplius annos in eam abstractæ, in quibus multi erant pii Israëlità, e. g., Tobias, alique (2), qui haud dubiè libros sacros secum tulerunt. Præterea undecim annis ante illam Hierosolymæ eversionem Ezechiel, Daniel, et alii plures Deum timentes in Babylonem cum rege Joakim asportati fuerant (3), qui sine dubio libros illos pariter secum tulerunt. Denique, ut libri sacri omnes regni Judæ in illo Hierosolymitano incendio perissent, ii omnes ex toto regno Judæ (quod tamen nullibi legitur, factum esse) debuissent in templum priùs transferri, aut ibi fuisse repositi.

3. Oppon. III. Satellites Antiochi Epiphanis, 1 Mach. 1, 53, 60, et *libros legis Dei combusserunt, igni, scindentes eos, et apud quemcumque inveniebantur libri Testamenti Domini, trucidabant eos*; ergo Pentateuchus cum aliis libris veteris Testamenti tunc interierunt. — R. : Conc. ant., neg. cons. Nam haud verisimile est, omnia legis exemplaria ab Antiocho fuisse inventa, nulla per totam Judæam loco securo abscondita, nulla in

exteris bibliothecis, ne quidem versionem 70 Interpretum præsertim Alexandria extra ditionem Antiochi residua fuisse, nulla denique in manibus Judæorum, aut Israelitarum, qui apud exterarum gentes morabantur, hæsisse. Certè post furorem Antiochi *expenduntur* Judæi in Maspâ congregati *libros legis*, ibid., 3, 48, et Jonathan ac universus Judæorum populus in Epistolâ ad Spartiatas, ibid., 12, 9, scribunt, solatio sibi fuisse libros sacros.

Oppon. IV. Multi ex SS. Patribus Judæos incusant, quasi sacrorum codicum corruptores; ergo nec Pentateuchus, nec alii libri veteris Testamenti hodiè integri et incorrupti extant. — Resp. : Dist. ant. : Incusant Judæos tanquam corruptores sacrorum librorum stante etiamnum Synagogâ, neg. ant.; tanquam corruptores, nimirum ex odio in Christum et Christianorum legem, Synagogâ et republicâ Judæorum post mortem Christi dissolutâ, trans. ant. et neg. cons. Plura in confirmationem hujus nostræ propositionis card. Gotti (1), et Natal. Alexander (2) disserunt. Cæterum, etiamsi transmittatur vetus Testamentum à Judæis dicto modo in quibusdam textibus corruptum esse, id incredulis nihil patrocinatur, quia Judæi non omnia exemplaria, quorum innumera tunc jam erant in Christianorum aut aliarum gentium manibus, corrumpere, ad eoque nec impedire poterant, quominus Pentateuchus, alique V. T. libri integri ad nos pervenirent. Accedit, quòd Patres in objectione memorati vel non loquantur de corruptione ipsius *fontis hebræi*, sed de Aquilâ, Theodotione et Symmacho Judæis apostatis, qui fontem suis græcis versionibus corruerunt, vel loquantur solum de ineptis S. Scripturæ expositionibus judaicis, non verò de verborum et litterarum S. textus corruptione, vel Judæos reprehendant de corruptione *quorundam duntaxat exemplarium*, non omnium, etc. (3).

SECTIO II.

DE QUINQUE LIBRIS PENTATEUCHI SPECIATIM SUMPTIS.

CAPUT PRIMUM.

De Libro Genesis.

Primus Pentateuchi liber hebraicè, *Bereschith*, seu *in principio* nuncupatur, nomine indito ab ipso libri initio, quemadmodum cæteris quoque libris Moisaicis contigit; græcè verò *Γένεσις*, id est, *Origo*, dicitur, eo quòd originem seu creationem mundi, ac præsertim hominis enarret. Nam à capite 1, usque ad caput 7, mundi hominisque originem, primorum parentum lapsum et penam, propagationem hominum, eorumque multiplicia scelera exhibet; à cap. 7, usque ad cap. 12, fabricationem arce, diluvium, confusionem linguarum Babelicam, ac genealogiam filiorum Noë, à quibus gentes post diluvium ortæ sunt, recenset; à cap. 12, usque ad cap. 50, seu ultimum, gesta primorum Pa-

(1) Tom. 1, verit. Relig. Christian. Dem. tract. 3, c. 8, num. 6, 7, 15, 16 et 17.

(2) Tom. III, secul. 2, dissert. 11, q. 1, art. 1, conclus. 3.

(3) Consule hæc de re card. Gotti, et Natalem Alex loc. cit.

(1) Vide Dissertat. Calmeti Commentar. LL. Esdræ præfixam.

(2) Tob. 1, 2. Item 4 Reg. 17, 27, 28.

(3) Ezech. 1, 1, 2, et 40, 1. Item Esth. 2, 6.

triarcharum usque ad mortem Josephi commemorat. Unde Genesis annos mundi 2369 complectitur. Totidem enim à creato mundo usque ad mortem Patriarchæ Josephi fluxère. Porrò quo tempore et loco Moyses Genesis scripserit, dubium est, inque duas diversas sententias auctores abeunt. Una à Moysè scriptam Genesim ait, cum in terrâ Madian opilionem ageret, et Jethronis gregem pasceret; altera et communior vult, tam Genesim, quam cæteros Pentateuchi libros post acceptam in monte Sinai legem à Moysè deserto scriptos esse (1). Expendamus jam præcipuas difficultates, quas increduli contra hunc primum Pentateuchi librum nobis partim objiciunt, partim ob apparentem antilogiam aut difficultatem objicere possent.

§ 1. — *De mundi creatione.*

19. Quæres VIII: *An Genes. 1, 1, legendum sit: « In principio creavit Deus cælum et terram, » ut nostra Vulgata habet, vel: « Fecerunt dii cælum et terram, » ut Voltairius (2) vult?* Ait enim, in hebræo textu legi *bara Elohim*, hoc est, *fecerunt dii*, aut *fecit dii*. Addit, Hebræos vetustam de pluralitate deorum doctrinam à vicino et potente Phœnicum populo didicisse, et libro Genesis inseruisse, cum servi, quales respectu Phœnicum fuissent Hebræi, suorum dominorum sensa sectari soleant. Verùm resp. ineptissimam esse Voltairii versionem citati textûs, crassamque is hoc loco linguæ hebræicæ ignorantiam suam prodere. Nam nomen plurale *Elohim* cum verbo singulari *bara, fecit*, conjunctum, non multitudine, sed excellentiam significat. Unde *bara Elohim* est hebraismus, quem pluralem dignitatis vocat, et passim usurpat, nominativum pluralem cum verbo singularis numeri conjungentes, nemine Hebræorum propterea fluxes res, e. g., plures deos suspicante. Hinc auctor nostræ Vulgate citatum textum optimè vertit hoc modo: *In principio creavit Deus cælum et terram*, et sic eundem verterunt, atque intellexerunt per 17 secula usque ad nostra tempora omnes doctores omnium Ecclesiarum, tam græci, quam latini, syri, arabes et ægyptii.

Porrò nonne fallitur Voltairius, dum asserit, Phœnices fuisse potentem populum, à quibus Hebræi tanquam ipsorum servi doctrinam de pluralitate deorum didicissent. Quamvis enim Phœnices ob commercium cum aliis populis, et colonias in varias alias regiones seductas incluserint, nunquam tamen erant potens populus, sed angustum terræ tractum ad fines maris Mediterranei possidebant, qui quoad magnitudinem cum Palestinâ neuiquam comparandus est. Præterea, liber Genesis scriptus fuit priusquam Hebræi Palestinam occupârunt (3), et antequam cum Phœnicibus commercium habuère. Quis ergo Hebræi doctrinam de pluralitate deorum (ante librum Genesis à Moysè scriptum) haurire poterant? Denique ubinam Voltairius legit, Hebræos fuisse servos Phœnicum? Nullus hucus-

que alius scriptorum (4) vel verbulo de hâc servitute mentionem fecit.

20. Quæres IX: *Qualis fuerit illa lux primo die creata. Genes. 1, 3, 5, et an tres dies dari potuerint sine sole, qui primum quartâ die factus est?* — R.: Lux primigenia primo die creata, fuit vel ignis, vel æther vel certè aliquid diversum à sole perfectè formato, quippe qui die quartâ primum perfectus est. Dixi: *Aliquid diversum à sole perfectè formato*. Duplex enim hâc de re interpretum sententia est. Beda, Lyranus, Tostatus, etc., defendunt, primam illam lucem non fuisse solem, sed corpus quoddam lucidum instar nubis languidè lucentis, et instar tremulæ auroræ. Auctor verò de divinis nominibus, c. 4, S. Thomas (2), Pereira (3), Quadros (4) dicunt, lucem primâ die creatam eandem fuisse cum luce solis, solemque quoad substantiam primâ quoque die formatum fuisse, sed ejusdem et lunæ, cæterorumque astrorum lucem usque ad quartum diem extitisse informem et imperfectam; quartâ autem die eandem fuisse formatam in globum solis, lunæ et astrorum quoqueversum perfectè illuminantem; fernè sicut Deus ab initio creavit terram informem, quam paulatim herbis, arboribus ac animalibus ornari voluit (5). Quid jam in hâc totâ explanatione absurdum, aut impossibile?

21. Quæres X: *Quenam sint illæ aquæ, quæ Genesis cap. 1, v. 6 et 7, dicuntur esse super firmamentum, et divisæ ab aquis existentibus sub firmamento?* Hæc verba Genesis, inquit Voltairius, sapiunt errorem veterum, qui cælos credebant solidissimos, et super eos tanquam super fornacem crystallinum disposita esse putabant hydrophylacia, fenestras et cataractas, quæ reserari et claudi possent. Verùm iniquè populares hos errores Moysi vel Hebræis affligit impius ille derisor. Nam in textu hebræo loc. cit. ponitur nomen *Rakiah*, quod latinè significat *expansum* seu *extensum*, quodque aeri maximè convenit, sæpiusque de cælo in libris divinis dicitur. Quare Genes. 1, 7, ubi Vulgata nostra dicit: *Et fecit Deus firmamentum*, textus hebræus ait: *Et fecit Deus expansum*, i. e., extensum spatium. Quomodò autem inde concludes, hoc spatium esse durum et solidum? Equidem Vulgata nostra voce *firmamenti* utitur, sed non eo sensu, quasi cælum sit corpus durum et firmitudine suâ aliis corporibus resistens, sed quia est opus stabile et per tota secula perdurans: quâ ratione ab Eliu, Job. 37, 48, cæli poeticè appellari poterant *solidissimi quasi ære fusi* (6). Porrò per *aquas supra firmamentum* probabilius intelliguntur aquæ subtiliores, seu vapores aquei non supra cælum sidereum, sed supra aerem nostrum

(1) Vide Nonnotte, in Lexic. Philosoph. artic. *Création*.

(2) P. 1, q. 67, à 4, et q. 70, à 1.

(3) Commentar. in Genes. c. 1.

(4) Tom. 1, decad. 2, q. 1.

(5) Vide *Apol. de la Relig. Chrét.*, c. 10, § 2.

(6) Cæterum hoc effatum de cælorum soliditate in S. Scripturâ duntaxat narratur tanquam dictum ab Eliu prolatum, cujus tamen sermones à Deo mox improbantur sequenti cap. 38, 2, his verbis: *Quis est iste involvens sententias sermonibus imperitiis?*

(1) Vide Bonfrerium Appendic. ad cap. 7, Prælog. in S. Scip. sect. 5.

(2) In suo Lexico Philosophico.

(3) Vide paulò supra, Præfat. in librum Genesis.

inferiorem existentes, quæ suo tempore de nubibus defluunt ad irrigationem terræ. Sensus igitur illorum verborum Genes. 1, 7: *Et fecit Deus firmamentum, divisitque aquas quæ erant sub firmamento, ab his quæ erant super firmamentum*, est iste: Fecit Deus aerem, divisitque aquas, quæ sub aeris atmosphæra erant, ab his quæ erant super aerem, seu in parte superiore aeris. Aquarum enim pars gravior et suo statui relicta infra aerem constitit; subtilior et rarefacta supra eum elata est. Ita citatum Genesis locum exponunt præter Rabbios Hebræorum glossa interlinealis, Tornicellus, Pererius, Valentia, Lorinus, Suarez, de Opere sex dierum, aliique (1). Neque obstat, quòd tibi, nempe Psal. 148, 4, dicatur: *Et aquæ, quæ super caelos sunt, quasi aquæ darentur non tantum super aerem, sed supra omnes caelos*. Etenim ita dicitur est, ut S. Chrysostomus (2) observat, secundùm phrasim linguæ hebraicæ, in quâ nomen *caeli* caret singulari solèmq; pluraliter dicitur *schamajm caeli*, sicut duntaxat in numero plurali latine dicimus Athene, Parisii, Venetiæ.

22. Quæres XI: *An, et quomodo sitas Paradisi Genes. 2, 10 et seqq., descriptus cum hodiernâ geographiâ concitari possit?* — Nullus in orbe terrarum locus datur, inquit D. Freret (5), ubi *Tigris et Euphrates cum duobus aliis fluvii* (prout tamen cit. loc. Genes. narratur) eruntur. Et Voltairius, in suo philos. Lex., hunc Scripturæ locum contemptim ita traducit: *Secundum hoc caput Vulgatæ Paradisus per tertiam sermè Aÿæ atque Africæ partem se extendebat. Euphrates et Tigris in origine suâ plusquàm 60 milliariibus majoribus distant à se invicem. Fluvius « Gehon, qui circum omnem terram « Æthiopiæ, » non potest esse alius, quàm Nilus, in origine suâ distans ab origine Euphratis et Tigris plusquàm 70 milliariibus. Phison verò, siquidem is dicitur esse fluvius Phasidis, in Scythiâ oritur. Res sanè mira,*

(1) Equidem scio, multos insignes interpretes et antiquos Patres, ac inter hos ipsum S. Augustinum, l. 2 de Genesi ad litteram c. 5, per *aquas super firmamentum* intellexisse aquas propriè dictas et fluidas super ipsum cælum sidereum positas. At etiam scio, quòd idem S. doctor ibidem, c. 4, nostram de his aquis sententiam valde commendat his verbis: *Hæc ergo diligentiam* (sic explicandi aquas super firmamentum) *considerationemque laude dignissimam iudico. Quod enim dixit* (defensor hujus explanationis) *neque contra fidem est, et in promptu posito documento credi potest.*

(2) Homil. 4 in Genesim, ubi hic S. Pater ita ait: *Quis igitur post tantum doctrinam ferret eos qui ex suo capite loqui, et contra divinam Scripturam multos caelos dicere audent? Porro dicunt: Ecce beatus David* (Psal. 148) *laudem Deo offerens, dixit: « Laudate enim, cæli cælorum. » Ne turberis, dilecte, neque putos S. Scripturam sibi ipsi alicubi adversam.... Dicunt igitur qui linguæ ejus* (hebraicæ) *gnari sunt, cæli nomen plurali numero ab Hebræis vocari, quod confitentur, qui et Syrorum linguam sciunt. Et nemo eâ linguâ dicit cælum, sed cæli. Et idcirco sic dictum est, quod à beato David dictum, cæli cælorum: non quòd multi sunt cæli... sed quia mos est linguæ hebraicæ, unam rem nominare numero plurali. Hincque S. Chrysostomus.*

(3) Vide D. Bargier supra num. 14, in notis citatum, pag. 100, § 2. Porro de Duo. Freret sermo redibit infra num. 26, quæres XV.

*quòd origo fluminis in Scythiâ, et origo alterius fluvii Gehon in Africâ in uno eodemque Paradiso sitæ sint.... Denique difficile captus est, Adamo hortum 700 aut 800 milliarium assignatum esse, ut illum coleret et custodiret. Verisimiliter socii hujus laboris eidem adjuncti sunt. Hucusque Voltairius. Sed nemini mirum videri debet, quòd situs terrestris Paradisi in libro Genesis descripti, difficulter à nobis determinari, et haud faciliè cum hodiernâ geographiâ conciliari possit (1). Verisimiliter enim intra lapsam tot seculorum, quæ ab origine mundi hucusque fluxere, nomina fluminum Paradisi saltem aliquorum mutata sunt, sicut passim urbium et locorum nomina hodiè alia sunt, quàm antiquitùs fuere. Fors etiam cursus et alvei dictorum fluminum tempore universalis diluvii, et aliàs mutati sunt, cum haud dubiè terre facies intra decursum tot seculorum, et maximè tempore diluvii per ingentes terræ motus, quæis omnes fontes abyssi magnæ rapti sunt, Gen. 7, 11, plurimùm immutata fuerit (2). Præterea, ut quis de situ Paradisi solidè scribat, aut loquatur, veteris geographiæ, veterumque linguarum notitiâ benè instructus sit, oportet: hæc autem geminâ notitiâ nec Voltairius, nec plerique alii excellunt. Nihilominus non desunt doctissimi quidam viri, qui geminâ illâ notitiâ adjuvi, terrestris Paradisi situm, saltem verisimiliter invenerunt, ac omnia, quæ Moyses de eo scripsit, vera esse deprehenderunt. Sic, si cum Cl. Nonnotte (3) Paradisus ad fines australes regionis Babylonice inter 32 et 33 gradum latitudinis ponitur, faciliè intelliguntur ea quæ sacer textus de Paradiso profert. Invenitur ibi tractus terrarum amenissimus, in quo post diluvium maximi Asiæ monarchæ sedem suam fixerunt. Ibi erat famosa urbs Babylon apud Assyrios, Persas, Græcos et Arabes celebratissima. Invenitur ibi fluvius, qui terrestrem Paradisum irrigavit, in 4 capita divisus. Fluvius iste est Tigris et Euphrates, qui ibidem in unum alveum conjuncti per magnam terræ tractum uniti volvuntur, donec de novo divisi duo flumina efficiunt, quæ Phison et Gehon dicuntur, et ambo in sinum Persicum sese præcipitant. Phison faciliè dignoscitur ex notis, quibus eum Moyses, Genes. 2, 11 et 12, describit, dicens: *Ipse est qui circum omnem terram Hevilath, ubi nascitur aurum. Et aurum terræ illius optimum est, ibique invenitur bdellium, et lapis onychinus*. Omnes hæc notæ quadrant occidentali tractui Euphratis, qui versùs Arabiam cursum suum dirigit, et adhuc hodiè *Schat-el-Arab* seu *Fluvius Arabum* dicitur. Hevilath enim juxta multorum opinionem est Arabia, in quâ aurum optimum, et bdellium, et onychinus, omnisque generis gemmæ præstantissimæ reperiuntur, ut Diodorus Siculus, lib. 2, Plinius, lib. 12, c. 9, et Strabo, lib. 16, testantur.*

(1) Hinc non mirum, quòd variæ et diversæ de situ Paradisi terrestris opiniones tam antiquorum, quàm recentiorum scriptorum dentur, quas plerasque Cartier in dissertatione de situ Paradisi tomo 4 Bibliothecæ à se editorum adnexâ recenset.

(2) Vide infra, num. 26, resp. ad 2.

(3) In suo Lexico Philosoph., verbo: *Paradisus terrestris*.

Invenimus hucusque tria Paradisi flumina, Tigrim, Euphratem et Phison. Superest, ut quartum seu Gehon investigemus, de quo Moyses in hebraeo textu ait, quòd terram Chus, seu, ut Vulgata nostra habet, *terram Æthiopic circumeat*. Ubi advertendum est, quòd nomen *Æthiopiae* non solum Æthiopiae propriè dictæ, sed pluribus aliis regionibus tam à S. Scripturâ, quàm à profanis scriptoribus attribuitur, uti Calmetus (1) ostendit. Sic, e. g., Scphora, Moysis uxor, *Æthiopissa* dicitur, Numer. 12, quæ ex Madian ad mare Rubrum oriunda erat. Ilas inter regiones nomine Æthiopiae compellatas, est etiam regio Susiana ad sinum Persicum sita, quæ hodiè Chusistan, voce à nomine *Chus* derivatâ dicitur; imò eruditissimus geographus Marius Niger testatur, Chusistanos adhuc hodiè regionem suam appellare *terram Chus*. Cùm igitur omnes geographi fateantur, regionem Chusistan esse terram Chus (quam nostra Vulgata Æthiopiam veritè) et eandem orientali Euphratis alveo adiacere, ubi hic fluvius in sinum Persicum sese exonerat, sequitur, fluvium, qui adhuc hodiè in regione Chusistan reperitur, esse illum ipsum, quem Moyses ante ter mille et trecentos annos nomine Gehon appellavit. Ecce invenimus in pulcherrimo climate et amœnissimâ regione partem terræ, quam fluvius in duo superiora et alia duo posteriora capita divisus irrigat. Præterea vidimus, quòd regiones, quas quatuor illa flumina permeant, designatas à Moysè notas habeant. Igitur locus et situs Paradisi, quasi in I. Genesis describitur, hæc ratione *saltem verosimiliter* detegitur (2), ac consequenter S. Scriptura in descriptione Paradisi nullius manifestæ contradictionis aut falsitatis argui potest, sed ejusdem veritatis in firmâ possessione manet; præsertim quia pro veritate tam S. Scripturæ, quàm totius christianæ religionis aliunde plura et potentissima evidentiis credibilitatis motiva pugnant, prout theologii orthodoxi in tractatu de Fide seu Religione ostendere soleant.

Neque curanda sunt Voltairii diceria demirantis, quòd tam vastus terræ tractus Adamo excolendus traditus sit, *ut operaretur et custodiret illum*, Gen. 2, 15, intellige à feris et animalibus, ne sata et plantata conculerent, ac destruerent, etc. Hæc enim cultura et custodia non soli Adamo, sed simul toti ipsius posteritati, quam Adam in sese tanquam Protoparentis totius generis humani quodam modo continebat et representabat, à Deo cit. loc. commissâ est; quia, si Adam non peccasset, etiam ejus liberi et posterii in Paradiso collo-

cati, eundem colere et custodire debuissent. Cæterùm Adam Paradisum colere et operari jussus est non ad victum comparandum, vel ad fatigationem, sed (ut interpretes cum S. Chrysostomo passim exponunt) ad honestum exercitium, recreationem et fugam otii; quia ne in illo quidem innocentia statu otiosi licebat homini, cùm otium non diù cum innocentia consistat.

Pro coronide totius hujus questionis de situ Paradisi illud quoque observo, nos penitus latere, qualibus mappis geographicis Voltairius usus sit, dùm Euphratem et Tigrim in origine sua plus quàm 60 miliaribus majoribus à se invicem distare assertit; cùm tamen Xenophon, oculatus testis (1), Procopius, Quintus Curtius, et maximè *Relationes Missionis Kurdistanicæ* anni 681, testentur, fontes Tigris non multùm distare à fontibus Euphratis.

§ II. — De lapsu primorum parentum.

25. Quæres XII: *An ea, quæ Genes. cap. 3, de serpente Evam tentante narrantur, fide digna sint?* — Responsum dari rationem, hanc narrationem in dubium vocandi. Equidem increduli variam contra eandem effutiunt, et sarcasticè quærent 1°, cur Eva cum serpente sermones miscuerit? Mulieres enim aliæ ne quidem aspectum serpentis ferunt. — R.: In statu innocentia, cùm necdùm ad serpentem dictum esset: *Inimicitias ponam inter te et mulierem*, etc. (2), nihil in hæc vel aliâ bestia fuit, quod Evam terreret, cùm Deus jam antea Evæ et Adamo dederit dominium in universa animantia (3), et fera ante lapsum primorum parentum (divinâ providentiâ tunc arcente omnia noxia) homini minimè nocivæ fuerint. Quærunt 2°, quare Eva admiratione non capta sit super loquente bestia? et cur tam innocens et sapientiâ præstans persona accusationibus Dei sine indignatione auscultarit? et vicissim ex incredulis quæro: Vel sermo est de admiratione indeliberatâ rationem præveniente et turbante, vel de deliberatâ? Si primum, negamus suppositum, quòd in illo felici statu innocentia aliquis motus admirationis indeliberatus, vel alia passio indeliberata seu rationem præveniens data fuerit. Si secundum, ulterius respondeo et dico actum admirationis deliberatum in Evâ tunc dari potuisse, et probabilitus datum esse, quamvis de hoc Scriptura expressè nihil enuntiet. Nam cùm Eva adverteret, animal irra-

(1) Initio libri 4 de Expeditione Cyri Minoris, Xenophon ita ait: *A captivis enim acceperunt* (milites)... *se ad Pigeitis ipsius* (qui haud dubiè Tigris est) *fontem, qui in Armenia est, venturos, à quo non longè Euphratis etiam fons abesset.*

(2) Genes. 3, 15, in quem loquitur Cornelius à Lapide eum cæteris interpretibus observat quòd, quia Deus hominem ob peccatum dominio in bestias privavit, hinc serpens homini cæperit esse noxius et lethalis, et vicissim homo cæperit serpentem horrere et persequi, cùm ante peccatum nec antipathia, nec horror, nec odium, nec nocendum studium fuisset inter hominem et serpentem.

(3) Genes. 1, 28, Deus post creationem primorum parentum ad eos dixit: *Crescite et multiplicamini — et dominamini piscibus maris, et volatilibus cæli, et universis animalibus, quæ moventur super terram.*

(1) In suo Dictionario Biblico, verbo: *Æthiopia*.

(2) Si hæc clarissimi Nonnotte explicatio de situ Paradisi alicui non ex toto placeat, poterit aliam aliorum hæc de re probabilem opinionem amplecti, e. g., illam Tirini, qui Commentar. in c. 2 Genes. v. 8, ita ait: *Non est impossibile, neque improbabile, quòd S. Augustinus et alii Patres dicunt* (nam est ferè omnium antiquorum communis sententia) *hos fluvios verè ex uno eodemque Paradisi fonte scaturire primum, sed mox subterraneis cuniculis et meandris etiam longissimis abscondi, atque iis demùm locis, quibus nunc se produunt, rursus emergere* (ut de Alpheo, Aréthusa, hispano Anâ, et aliis quibusdam fluminibus constat). *Deo sic occultante primum scaturiginem, ne locus Paradisi hæc vidè mortalibus innotescat.*

tionale scilicet serpentem loqui, ratiocinari, et sermones contra Deum evomere, ipsa ratio eidem facile dictabat, hanc rem esse valde miram, et quoddam ens rationale sive spiritum quendam malum serpente tanquam organo ad se seducendam uti. Non tamen ideò cohorrui Eva, quia (ut supra ad quaesitum primum jam indicavimus) sciebat, se in illo statu innocentiae, quamdiu in eo permaneret, à Deo diligì, paternè protegì, sibique dominium in universa animantia datum esse. Quando autem sic intellectà malà fraude dæmonis non statim recessit, sed loquenti serpenti auscultare perrexit, jam cœpit aliquo modo delinquere. Nam peccatum veniale, quale fuerit illa auscultatio ad verba serpentis, etiam in illo statu innocentiae locum habuit. Vide Augustinum, lib. 3 de libero Arbitrio cap. 24, ubi subtiliter in illud inquit, cur primi parentes cùm præsarent sapientià, nihilominus perverti se tam facile sint passi? Adde l. 14 de Civit. Dei, c. 11. Cæterùm nemini mirum videri debet, quòd de rebus ab Adamo et Evà ante lapsum gestis difficulter dissiceramus, quia in peccato nati, et ignorantiae, concupiscentiae, ac plurimis inordinatis ac indeliberatis passionum motibus obnoxii, de felici illo innocentiae statu, in quo primi parentes ante lapsum erant, difficulter claram et distinctam ideam formamus. Quærent 3°, cur Deus, Genes. 3, 14, maledixerit serpenti, poenamque injunxerit, si non serpens, sed diabolus, serpente tanquam organo usus, perverit hominem? Injustum est enim ut quis poenam luat alienae culpæ. Dein cur Deus serpenti de se innocenti in poenam denuntiavit: *Super pectus tuum gradieris, et terram comedes*, etc.? quasi verò serpens, nisi dæmoni ad decipiendum hominem serviisset, terram non comedisset, nec super pectus suum reptasset. Ita denuò cum aliis quibusdam incredulis Voltairius (1). Resp. hæc incredulorum cavillationes à SS. Patribus (2) et interpretibus catholicis pridem fuisse solutas et explosas; juxta quorum expositionem maledictio et diræ illæ potissimùm quidem in serpentem figuratum seu dæmonem primam mali causam, simul tamen etiam in serpentem verum, tanquam dæmonis organum, quo hic ad seducendam Evam usus est, cum adjunctà poenâ meritò prolatae sunt. Sed forte, inquit S. Chrysostomus homil. 17 in Genes., dixerit aliquis: *Cum diabolus serpentis operâ usus, malum attulit consilium, cur bestiae illi poena infligitur?* En ipsissimam incredulorum nostri temporis objectionem. Et quid ad eam S. Pater respondet? *Est et hoc (pergit) ineffabilis misericordiae Dei opus. Nam sicut clementissimus pater puniens eum, qui filium suum occiderit, et gladium et ensen, per quæ filius suus occisus, destruit, et in multas partes dividit; eodem modo Deus egit. Quippe serpens quasi gladius quidam diabolicae servivit militiæ, unde et perpetua ipsi poena intentata est. Porrò poena illa: *Super pectus tuum gradieris, et terram comedes*, etc., non est propriè poena, sed tantùm quasi poena, aut potius probrum et*

dedecus. Nam ista serpenti erant naturalia jam ante lapsum primorum parentum, scilicet humi reptare (1), terram comedere, etc. Quod autem alicui est naturale, non est propriè poena, nisi præcedente aliquo delicto (2), cujus serpens animal irrationale erat incaus. Nihilominus ista, quæ serpenti ante lapsum Evæ et Adami erant naturalia et minimè probrosa, jam eidem ex Dei sententiâ destinantur in probrum et dedecus, jugemque memoriam, quòd dæmon per serpentem primos parentes deceperit, eosque cum suis posteris in summam miseriam præcipitaverit. Sæpè enim id, quod de se naturale aut honestum est, intercedente culpâ vel judicis sententiâ, poena, vel quasi poena et probrum fieri potest. Sic Adamo quoque et Evæ post lapsum quædam deputantur in poenam, quæ etiam in statu innocentiae fuissent ipsis naturalia, v. g., uxorem subdi marito, herbis vesci, terram ipsis germinare spinas (3), et alia. Sic ligna cadere, et aquam comportare ad usum domus Domini, opus honestum et religiosum est; sed Gabanonitis à Josuâ ob fraudem impositum, poena ac dedecus erat. Similiter ergo proreptatio serpentis supra pectus et terræ comestio ante peccatum serpenti ignominiae et probrum non fuerunt; post lapsum autem primorum parentum illa proreptatio et comestio serpenti præ illis animantibus ad ignominiam, contemptum et horrorem ex Dei sententiâ fuere. Atque hanc sententiam Deus ferre potuit, et tulit pro summo suo jure in animalia, causâ hominis creata: daturus isti documentum, quàm ingens malum patrasset, cùm hujus mali causâ irrationale animal, quod nihil participasset de culpâ, tamen poenam aut quasi poenam participaret. Quærent 4°, unde serpens loquenti facultatem acceperit? et quo idiomate locuta sit hæc bestia? Resp.: Non tam serpens, quam dæmon per serpentem locutus est, hujus bestiae linguâ utens velut organo quodam; fermè sicut per engerumenos loqui solet (4). Quod autem spectat genus sermonis, facillima responsio est. Locutus est dæmon eodem idiomate, quo Eva. Id adhuc observo, quòd jam olim Julianus Apostata hoc geminum dubium moverit, per ludibrium quærens, unde serpenti facultas sermonis, et quo idiomate locuta sit bestia? Sed ideò à S. Cyrillo Alexandrino (5) graviter confutatus est.

24. Quæres XIII: *An non consultus foret, ad evitandas prædictas difficultates, tentationem Evæ per serpen-*

(1) Necessè enim non est, ut cum Josepho Jud., l. 1. Antiq. c. 1, dicamus serpentem, antequàm Evam tentaret, erectum incedere consuevisse; in poenam verò illius tentationis à Deo damnatum fuisse, ut reperi.

(2) Sic mors homini et humano corpori ex elementis contrariis composito, est quasi naturalis (immortalitas enim in statu innocentiae seu ante lapsum primorum parentum erat donum speciale, et natura humane indelubum), sed post hominis lapsum est poena peccati.

(3) Genes. 3, 16 et 18. Vide etiam hæc de re Tirinum Commentar. in Genes. 3, 14.

(4) Varios alios modos explicandi locutionem serpentis ad Evam recenset Calmetus Commentar. in Genes. 3, 1.

(5) L. 3 contra eundem Julianum.

(1) In suo Lexico Philos. verbo: *Genesis*.

(2) Hos Patres Pererius, Tirinus alique interpretes citant Commentar. in Genes. 3, v. 14.

tem accipere duntaxat allegoricè, intelligendo per serpentem nil aliud, quàm tentationem veneram, et per lapsum primorum parentum consensum in hanc tentationem? — Resp. negativè. Antequàm autem responsum meam probem, priùs exotica illius sententia defensores, eorumque hæc de re doctrinam breviter recenseo. Jam primo Ecclesiæ seculo Philo Jud. (1) docuit, serpentem Evæ deceptorem nil aliud fuisse, quàm voluptatem. Id ipsum, sed multò itelutius cum quibusdam recentioribus scriptoribus docuit pestilentissimus liber primùm gallico, tum germanico idiomate vulgatus (2), qui totam humani lapsus historiam amandat ad allegorias. Nempe ex sententiâ hujus libri titillationes carnis, ex mutuo conspectu ortæ, fuerunt illa tentatio, quæ nomine serpentis hic designatur: ejusque plectu Adam et Eva induci se siverunt ad venerem, nondum ipsis concessam. Verùm allegorica hæc expositio nullatenus sustineri potest. 1° Quia juxta effatum S. Scripturæ concupiscentia carnis et pruritas ad sexum juugendum non præcessit (prout damnabilis ille liber docet), sed subsequuta est lapsum primorum parentum; non fuit causa, sed effectus pœnaque peccati, seu comesti pomi (3). Videlicet cùm peccassent comedendo pomum vetitum, agnovissent se esse nudos, et rebellionem carnis experti sunt; ante peccatum verò nuditas tam parùm ipsis pudori erat, quàm parvulus usus rationis nondum adeptus. 2° Certè is ipse est sensus Ecclesiæ, omniumque interpretum, Patrum atque doctorum, ut ostendere solent theologi in tractatu de Peccatis, ubi agunt de concupiscentiâ, vel in tractatu de Deo Creatore hominis, ubi de primorum parentum statu post lapsum agunt. 3° Rursus universa Ecclesia constantissimè per tot secula hunc lapsum non allegoricè, sed ad litteram intellexit, ac firmiter sibi persuasit, serpentem Evæ deceptorem fuisse verum serpentem, quod daemon tanquàm organo usus est; et licet illud commentum, quo quidam tentationem illam Evæ per serpentem duntaxat allegoricè explicant, nonnullis antiquis jam venerit in mentem, explosum tamen illud fuit semper, neque uspiam potuit fidem reperire (4). Hinc etiam ab communissimâ theo-

(1) *De Opificio mundi*, prope finem, et de *Agriculturâ* ultra medium, quo ultimo loco verba Philonis ex græco in latinum versa ita sonant: *Itaque illum mulieris insidiatorem serpentem... voluptatem esse dicimus repentem sinuosis orbitibus..... ad sola terrena pronam, foveas quarntem in corpore, velut scrobes hiatusque, et in quovis sensu stabulantem, hominis consiliariam, meliori contradicentem*, etc.

(2) Titulus hujus libri est: *L'état de l'homme dans le péché originel*, imprimé 1714 et 1740. Versionis autem germanicæ: *Philosophische Untersuchung von dem Zustand des Menschen in Erbsünde*. — 1746.

(3) Sufficit hic notasse verba Genes. 3, 11. Cui dixit Dominus: Quis enim indicavit tibi, quod nudus esses, nisi quod ex ligno de quo præceperam tibi, ne comederes, comedisti? Ecce violatio præcepti præcessit, et fuit causa cognitionis, quæ primi parentes adverterunt causam nuditatem et confusionem ex eo, quod sentirent in se motus concupiscentiæ rebelles rationi, præsertim libidinis ad invicem. Ita Cornelius à Lapide cum cæteris interpretibus in Genes. 3, 7 et 11.

(4) Utinam omnes, qui S. Scripturam nostrâ præ-

logorum meritò rejicitur opinio Cajetani, qui in c. 3 Genes. docuit, diabolum tentasse Evam per solam suggestionem interiorem, sicut nos nunc tentare solet, metaphoricè intelligens quæ dicuntur de serpente. Nihilominus scriptor supra memorati pestiferi libri opponit 1°: Si historia lapsus primorum parentum dicto modo allegoricè explicetur, evitantur multe difficultates, quibus hæc historia, ad litteram intellecta, obnoxia est; ergo. — Resp.: Talibus in rebus, quæ fidem tangunt, non major explicandi facilitas, sed concors interpretum, Patrum atque doctorum orthodoxorum, seu universæ Ecclesiæ sensus et auctoritas spectanda est. Certè Ecclesiæ, Præf. in missâ de Cruce supponit, lapsum primorum parentum non fuisse peccatum luxuriæ, sed gulæ, sive comestione vitium pomi de ligno ser arbore, dum ita orat: *Qui salutem humani generis in ligno crucis constituisti, ut, unde mors oriebatur, inde vita resurgeret, et qui in ligno vincebat, in ligno quoque vinceretur*. Cæterum, apparentes illæ difficultates, de quibus obiectio loquitur, jam supra à nobis, num. 23, q. 12, solutæ sunt.

Opponit 2°: Scriptor sacer turpibus in argumentis utitur semper involveris quibusdam verborum, ne pudicum lectorem offendat; ergo etiam tentationem et lapsum primorum parentum solùm allegoricè sub figurâ serpentis, comesti pomi, etc., describit. — Resp.: Nego, quòd scriptor sacer res obscenas valdè abscondat. Nam in hoc ipso libro Genesim obvis verbis narratur petulantia Cham, incestus Lothi, iniquitas Sodomæ, etc. Simplicitas illorum temporum, ut Cl. Weissenbach (1), præsentem quæstionem discutiens, rectè ait, longissimè aberat à nequitia ætatis nostræ, ubi quidem, quò magis profligantur mores, eò honestiora queruntur verba ad spurcicias tegendas; cùmque homines ruunt magno impetu in omne genus libidinis, ad ejus solam mentionem cohorrescere videri volunt. Sed tum scilicet scapham scapham appellabant.

Sed quare (instat, et quærit auctor illius damnabilis libri) Adamus et Eva post lapsum occultarunt sese, et consuerunt folia ficus et fecerunt sibi perizomata, Gen. 3, 7, si non peccarunt per libidinem? — Resp.: Jam supra dixi, id non fecisse eos ob libidinem admissam, sed ob adeptam post peccatum seu comestione pomi vetiti scientiam, sensumque concupiscentiæ, sibi ante prorsus ignotæ. Audiamus verba Ruperti Tuitiensis, qui cum cæteris Patribus et interpretibus hanc rem ita (2), explicat: *Aperti sunt oculi anborum (primorum parentum); statim nanque (post comestione pomi vetiti) concupiscentia rebellis utrumque peccatorem ob superbiæ meritum injussis (id est, indeliberatis) motibus similiter colaphizare incæpit. Ignominiam hujus cupiæ ætate interpretantur, juratum suum promissum semper implere student, dum tanquàm professores publici, aut aliâ dignitate vel officio publico in Ecclesiâ Dei fulgentes, in emittendâ formâ Professionis fidei Catholicæ à Tridentino præscriptâ, jurato spontoderunt in hæc verba: Item sacram Scripturam... nunquam, nisi juxta unanimum consensum Patrum, accipiam et interpretabor.*

(1) *In novâ formâ Theolog. Biblic.* tom. 1, qu. 42.

(2) *Commentar. in Genesin.* L. 2, cap. 10.

passions puaendam esse, natura spontè cognoscit, sine doctore intelligit, ultronea fuga confitetur. Cur hoc? quia rationali creaturæ inesse non debuit, sed ab offenso Deo non intelligenti honorem suum imposita est, ut compararetur iumentis.

Dices : Multa in S. Scripturis solùm allegoricè interpretatur Origenes; ergo etiam tentatio Evæ per serpentem solum allegoricè explicari potest. — Resp.: In primis Origenes nullibi serpentem Evæ deceptorem duntaxat allegoricè exponit, sed potius serpentem verum fuisse supponere videtur in (1) his verbis : *Et primum quidem in Genesi serpens Evam seduxisse describitur; de quo in ascensione Moysi (cujus libelli meminit in Epistolâ suâ Apostolus Judas) Michael archangelus cum diabolo disputans de corpore Moysi, ait diabolo, inspiratum serpentem (quid aliud est inspiratus serpens quàm verus serpens à dæmone inspiratus?) causam exitus prevaricationis Adæ et Evæ. Atque iterum (2) : Fuit quippe Adam in Paradiso, sed serpens captivitatis ejus causa exiit, et fecit, ut veniret in locum hunc lacrymarum. Serpens hostis est contrarius veritati. Contrarius autem non à principio creatus est, neque statim super pectus et ventrem suum ambulavit, neque fuit ab initio maledictus. Certè Origenes neque hic, neque in alio loco nomine serpentis voluptatem, aut titillationes carnis intellexit. Dein, etsi Origenes omnia penè ad allegoriam trahat, tamen càm ipsâ de causâ ab aliis Patribus vehementer capitur. Sic S. Basilius (3) contra Origenem et Appollinarium ait : *Et quidem isti prætextu analogici sensûs et sublimioris intelligentiæ, ad allegorias se transferunt... asserentes potentias quasdam spirituales expertesque corporis tropicè significari per aquas; et supernè quidem supra firmamentum præstabiles mansisse, infernè verò in terrenis et materialibus locis subsedisse, quæ erant maligniores... His igitur et ejus generis sententiis, ut quæ somniis et anilibus fabellis conferendæ veniunt, relegatis aquam, nos ut aquam intelligamus, etc. Et rursùm (4), contra eundem Origenem laudatus S. Pater inquit : *Novi leges allegoriarum, etsi non à me inventas, ab aliis tamen elaboratas teneo. Nam qui non acceptant sententias Scripturæ communes, si non aquam, ut aquam, accipiunt, sed aliam quandam naturam inquirunt esse; et piscem ad id, quod ipsis videtur, suâ permutant interpretatione. Reptitium etiam ortum, atque ferarum, ad suas sententias deflectentes interpretantur perinde, ut somniorum interpretes, qui ad id respicientes, quod sibi proposuerunt, eorum quæ secundum quietem visa sunt, interpretationes afferre solent. Ego verò cùm fœnum audio, fœnum intelligo; et stirpem, et piscem, et feram, iumentum; omnia uti dicia sunt, ita accipio. Non enim me pudet Evangelii. Similiter S. Hieronymus (5) effatur : *Origenem loquor, et Eusebium Phamphitii; quorum alter liberis allegoriæ spatii evagatur, et interpretatis****

nomimibus singulorum, ingenium suum facit Ecclesiæ sacramenta; alter historicam expositionem titulo repromitens, interdum obliviscitur propositi; et in Origeni scita concedit. Et profectò id, quod SS. Basilius et Hieronymus loc. cit. Origeni obijciunt, maximè in exponendo opere sex dierum, et lapsu primorum parentum Gen 1, 2 et 3, locum habet. Cùm enim Moyses hic historiam mundi conscribat, patet, narrationem ejus non symbolicam, non allegoricam, sed historicam, simplicem et planam esse; ac proinde ea, quæ narrat de Paradisi, Adami, Evæ et rerum omnium creatione spatio sex dierum successivè peractâ, item de tentatione per serpentem, lapsuque primorum parentum, etc., historicè et propriè, ut sonant, accipienda esse (1).

§ III. — De Arcâ Noe et universali diluvio.

Variis incredulorum cavillis arca Noetica et diluvium universale exposita sunt. Unde

25. Quæres XIV : *An de Arcâ Noe sequentia sint fide digna? 1°* Quòd ingentem hujus Arcæ fabricam Noe cum tribus filiis suis perficere potuerit? Quòd omnes omnium animalium species cum suis alimentis in Arcâ sufficiens spatium et locum invenerint? 2° Quòd ex remotissimis terris, et ultimis Americæ plagis omnes animalium species ad Arcam venerint? 3° Quòd manuociata (den *Paradysvogel*) in Arcâ commorari potuerit, cùm solo cœli rore nutriatur, et pedibus carens nullibi consistere valeat, sed in perpetuo volatu sit?

Resp. ad primum : Vir dives et nobilis (qualis fuit Noe) facilè potuit operarios conducere, qui, si non fidem de futuro diluvio, manus tamen Patriarchæ ob pactam mercedem præbabant. Nomen enim frequenter videmus, plures homines operi, quod cateroquum non probant, manus accommodare unius stipendii aut mercedis causâ?

Ad secundum, antiquam hanc esse Celsi, aliorumque incredulorum objectionem, quam Origenes (2), et S. Augustinus (3) pridem confutârunt; quamvis ad eam solvendam opus haud sit, cum prædictis Patribus ad cubitos geometricos, aut cum aliis ad cubitos sacros, quos Moyses in Arcæ descriptione (4) intellexerit, confugere; sed sufficiunt cubiti vulgares, qui cubitis geometricis aut sacris sunt minores. Nihilominus enim Arcæ capacitas et amplitudo fuit tanta, ut omnium specierum animalia, quot in eam introducta fuisse S. Scriptura commemorat, cum alimentis congruis, Noemum ac ejus familiam cum annonâ et utensilibus, facilè continerèt, prout Buteo Angelus, et cum

(1) Vide Coruel. à Lapide, Canone 1 in Comment. Pentateuchi.

(2) L. 1 contra Celsum, et Homil. 2 in Genes.

(3) L. 15 de Civ. Dei, c. 27.

(4) Genes. 6, 15, ubi Deus ad Noe ait : *Et sic facies eam : Trecentorum cubitorum erit longitudo Arcæ, quinquaginta cubitorum latitudo, et triginta cubitorum latitudo illius.*

(1) T. 1, l. 3 de Princip. seu Periarcho, c. 2, initio.

(2) Ibid. Homil. 1 in Ezechielém.

(3) Homil. 3 in Hexameron, prope finem.

(4) Homil. 9 in Hexamer. initio.

(5) Commentar. in Isaiam, l. 5, in Prologo.

eo Natalis Alex. (1), Pererius (2), Bonfrerius (3), Calmet (4), aliique demonstrarunt. Ponamus enim, Moysem, Gen. 16, 5, loqui de cubito vulgari seu ordinario, qui sesquipedralis (5) est; ergo tota Arca area, ejus longitudinem in latitudinem ductâ, cubitorum hujusmodi quadratorum millia quindecim, seu 33,750 pedes quadratos capiebat. Porrò quoniam Arca non habuit formam navium, quibus hodiè utimur, sed erat instar rectanguli parallelipedi dedicata, tres ejusmodi arca tribus contignationibus quæ in eâ erant, respondentes dabantur. In imâ contignatione sive arca poterant consistere animantes quadrupes et repentes. In tabulato medio, seu contignatione alterâ locus sat amplus erat annonæ pro hominibus et animalibus, etiam dolis aquæ dulcis ad potum et lotionem. In supremâ avibus et hominibus cum culinâ, molâ, lignorum cellâ et penu. Infra imam aream seu tabulatum infimum saburra et sentina, ubi etiam serpentes ac virulenta animalia locari poterant. Cæterum enumera cum Gesnero, Aldrovand, et aliis antiquioribus omnes animalium species volantium, reptantium, ambulantium; adde insuper, quotquot ad nostra usque tempora per tot navigationes in provinciis transmarinis repertæ sunt; ad ducentas tamen species quadrupedum et reptantium non pervenies, multoque mixtâ eandem summam in volucribus obtinebis. Porrò magnitudinem animalium si species, terrestrium sex tantum species novimus equo majores, non multas ei pares, plures ariete minores; avium pauca majores cygno, minores pleræque sunt. Revoca nunc in memoriam, Arca aream cubitorum quadratorum 15000 fuisse; quod spatium, cum ob triplicem contignationem triplum fuerit, profectò tam amplum erat, ut in eo consistere totus hominum exercitus potuisset. Nostræ bellicæ naves sunt exiguæ machine comparatè ad arcam Noe; et tamen præter homines et milites, annonam et apparatus bellicum, integri greges animalium in illis asservantur. Cui ad extremum addas velim, non fuisse in Arca commoditatis causâ adhibendam laxitatis curam, sed à divino aræ itecto imperatas tantum *mansiunculas*, hebraicè קנים, nidos, seu cellulas. Nec enim Noe commoditati aut oblectamento animalium, sed necessitati eo tempore serviebat.

Unde si quæras, an et quomodò tunc de carnibus prospectum fuerit carnivoris animalibus, leonibus, ursis, aquilis, lupis, etc. — Resp., non erat Arca is locus, ubi gulæ indulgeretur, sed ingenti beneficio consuleretur vitæ, ut *possint vivere*, inquit, ad Noe Dominus, Gen. 6, 20, 21: *Tolle tecum ex omnibus escis,*

(1) T. 1 in primam mundi ætatem, dissert. 10, art. 1.
(2) Commentar. in Genes. 1, 10, Disput. 8. Et l. 11, Disput. 9, usque ad finem Disput. 14.

(3) Commentar. in Genes. 6, 15.

(4) Comment. in Genes. 6, 15.

(5) Palmus minor, sive romanus, est spatium 4 digitorum; pes continet 4 palmos minores, seu 16 digitos; cubitus communis sive romanus habebat 6 palmos minores seu 24 digitos; cubitus verò sacer habebat 7 palmos minores seu 28 digitos. Cubitus geometricus æquivalet 6 nostris cubitis, ut Origenes et Augustinus tradiderunt.

quæ mandî possunt, et comportabis apud te, nullâ carnis factâ mentione; simplex enim alimentum ad necessitatem vitæ servandæ, non sagina ad voluptatem concedebatur. Equidem prædictæ fere gaudent carnibus ubi suppetunt; sed non idèa enecantur fere, cum desunt. Nec sufficiens apparet causa, feras tam tristi tempore alendi carnibus, quas gustare ipsis hominibus nondum licebat. Plura de his et similibus, e. g., de transpirationibus hominum et animalium ex Arca emissis, de sordibus animalium ex illâ ejectis, etc., vide apud Cornelium à Lapide (1), aliosque interpretes.

Ad tertium. Non est opus, ut animalia ex regionibus tam remotis in Arcam venisse, asseramus. Ex omnibus enim speciebus in Asiâ quedam poterant adesse, Deo ita disponente temporibus Noe, licet fortassis post diluvium una aut altera animalium species migraverit tota in Americam, aliasve orbis partes indoli et naturæ suæ aptissimas. Si autem id jam ante diluvium contigit, Dei intererat, illa animalia in Arcam compellere, quemadmodum Patriarchæ Noe promiserat, dicens, Gen. 6, 20: *Bina de omnibus ingredientur tecum*, id est, ut S. Augustinus (2) exponit, ultrò venient. Et quis demùm mortalium negare ausit, id Creatorem omnipotentem suo imperio efficere potuisse? unde plerique doctores cum D. Aug. asserunt, voluntate ac potestate Dei, ministerioque Angelorum, aut singulari quodam animalibus indito instinctu ea omnia undique congregata et deducta esse ad Arcam. Neque via et modus deerat, illa ex remotissimis insulis, ipsaque ex Americâ in Asiam deducendi, ut infra (3) ostendemus. Denique illud quoque animadversione dignum, quòd quamvis quedam bestiarum species non deprehendantur alibi, quàm e. g., in Americâ, non tamen statim concludendum sit, eas in solâ Americâ existere; ferè sicut botanici olim putarunt, certas plantarum species in solis Indiis reperiri, quæ postea majori adhibitâ industriâ deprehensæ sunt in Europâ circa Pa-

(1) Commentar. in Genes. 6, 16. Cæterum fortassis studiosus lector scire cupit, quot pedes Parisinos vel Augustanos trina dimensio Arca Noeticæ complexa fuerit? Arca Noeticæ longitudo complectebatur pedes Parisinos 497, 03, hoc est, quadringentos nonaginta septem pedes Parisinos, et tres centesimas, si nempè unus pes Parisinus dividatur in centum aequales partes: latitudo continebat pedes Parisinos 82, 84; altitudo pedes Parisin. 49, 69. Pedes verò August. 543, 12 longitudo; 90, 85 latit.; 54, 58 altitudo Arca complectebatur. Hæc omnia demonstrari possent, si cumulus materiaram longiorem calculum permitteret; prout patebit expendenti, quòd juxta Genes. cap. 6, 15, longitudo Arca fuerit trecentorum cubitorum (probabilius hic intelligitur cubitus Judaicus communis, qui juxta præcedentem notam minor erat cubito sacro); latitudo quinquaginta cubitorum; altitudo triginta cubitorum. Jam verò, si pes Parisinus in 1440 aequales partes dividatur, cubitus Judaicus communis continebit ejusmodi partes 2785, 85; cubitus verò sacer 2785, 49; pes Judaicus 1590, 57; pes Augustanus 1515. His suppositis prædictum calculum per regulam auream eruere poteris.

(2) L. 15, de Civ. Dei, cap. 27.

(3) Vide sequentem quæst. 15, ad septimum.

risios aut sibi, quamvis in minore copia, et fors minori vigore et virtute prædæ.

Ad quartum cum Menochio (1), non esse verisimile, quòd avis ista in perpetuo volatu sit, cum quodlibet animal quandòque quiescere debeat. Accedit, quòd aves post tempus partus ovis suis incubent, quod pariter sine quiete fieri nequit. Porrò teste Ulysse Aldrovando memorata avis non rore cœli, sed muscis, et aliis insectis in aere volitantibus, vel aliis, quæ arboribus adhæserunt, alitur; et quamvis pedibus careat, instructa tamen est duobus veluti filis, quibus quandò quiescere capit, arborum ramis adhæret. Potuit igitur hæc avicula in Arcæ esse, Deoque providente convenienti aliquo pabulo refici. Plura de manucodiatiâ habent Canicularæ Maioli pag. 115, ubi ex Melchiorè Guillardino Borrusio tanquàm teste oculato qualitates hujus volucris fusè describuntur; vocatur autem eadem volucris alio nomine avis Paradisiaca ob venustatem varietatèque pennarum, et in solis Moluccis insulis visitur.

26. Quæres XV: « Quid incredulus respondendum ad sequentia de diluvio dubia? » 1° Estne credibile, quòd diluvium fuerit universale, et totum globum terrestrem operuerit? 2° Unde tanta aquarum quantitas et abundantia? 3° Ant quem in finem aqua totum globum terrestrem operuerit, cum humanum genus tunc solam Asiam habitaret? 4° Unde columba finito diluvio oleam attulit, cum olivæ in Armeniâ non crescant, nec eæ anno intergo, quo diluvium duravit, sub aquis virere potuerint? 5° Quomodò verba illa Vulgate latinæ, Gen. 8, 6 et 7: *Noe... dimisit corvum, qui egrediebatur, et non revertebatur donec siccarentur aquæ super terram, conciliantur cum textu hebræo dicente: Exiit (corvus) egrediendo et redendo, donec, etc.* 6. Quomodò iris, Gen. 9, 12, 15, post diluvium est signum fœderis inter Deum et homines, quasi verò ante diluvium nulla iris unquàm apparuisset? 7° Quâ vi homines et animalia post diluvium (siquidem hoc universale fuit, et omnia animantia intererit) pervenire potuerunt ultra lacus et maria in remotissimas insulas, ipsamque Americam à reliquis orbis partibus immenso mari sejunctam?

Resp. ad primum. Quamvis Voltairius (Lex. phil.) dicat, diluvium juxta philosophorum effatum esse mysterium fidei, in eo consistens, ut credamus, quod ratio non credit, multique increduli, Præadamitas (2)

(1) Centuriâ 3, cap. 93.

(2) Præadamitæ dicuntur ii, qui asserunt, jam ante Adamum existisse homines. Systemati autem Præadamitico jam olim Julianus Apostata, et præter Muselmanos quidam Rabbinii, ac famosus apo tata Jordanu Brunus præcluserant. Sed quod isti præconceperunt systema, explicatiùs protulit, et in libro hæc de re edito multis argumentis stabilire conatus est Isaacus Peyrerius donio Bardigalensis, religione Calvinista an. 1635. Postea tamen Romam adiens calviniana dogmata sub Alexandro VII Pontifice ejuravit, et Præadamiticum quoque systema decantavit. Verùm non obstante hæc palinodia quidam systema Præadamiticum reconquere ausi sunt, et nostrâ maxime ætate increduli eo ad impugnandam Pentateuchi auctoritatem abutuntur. Porrò memoratum Peyrerii systema est hujusmodi:

hæc in resecuti, universitatem diluvii Noetici, tanquàm commentum explodant; tamen ipsa sana ratio dicat, quòd Deus omnipotens plura posset, quàm finitus intellectus noster capere valeat; imò quòd omnia possit, quæcumque nullam contradictionem involvunt; atqui universalitas diluvii nullam contradictionem involvit, nec ulla ab incredulis ostendi potest: ergo univèrsalitas diluvii fuit possibilis. Actualis verò ejusdem existèntia patet ex S. Scripturâ (1), cui non solum unanimes PP. et interpretum orthodoxorum consensus, sed etiam persuasio omnium populorum, ipsaque experientia accedit. Nam teste Josepho Jud., lib. 1 Antiq. cap. 3, *hujus diluvii et Arce meminerunt omnes barbaricæ historiæ scriptores, et in his Berossus Chaldaeus.... et Ili ronymus Ægyptius, qui antiquitates Phœnicum scripsit, et Manaseas Damascenus*. Similiter teste Eusebio (2) Assyriorum scriptor Abydenus narrat, Sissithrum à Saturno certiore factum fuisse de diluvio terram inundaturo, et ad vitam salvandam conscendisse navim, cujus ligna ad huc in Armeniâ invenirentur, et remedium hominibus adversus multos morbos afferrent.

Deus, inquit, diù ante Adamum plures simul homines, masculos et feminas in omnibus terræ partibus creavit, sicut ubique terrarum arbores et plantas produxit; et primos hos homines fecit capita et parentes gentium; diù autem postea creavit Adamum et Evam, ut essent capita et parentes sui populi Israëliti. Moyses enim, ait Peyrerius unice intentus tradendæ Hebræorum historiæ, cæterarum gentium, quarum nullum tunc cum Hebræis commercium erat, historiam neglexit. Diluvium verò Noeticum, addidit citius auctor, non totam latè orbem inundavit, sed eam tantum regionem, quam posteri Adami incolebant. Vide Calmeti dictionarium Bibl. verbo: *Præadamitæ*. Verùm hoc systema nullatenus sustineri potest, utopse S. Scripturæ multiplici ex capite aperte contrarium, et à Calmeto loc. cit., et Commentar. in Genes. 4, 17, Billuarto tom. 3 de Peccatis, in digressione histor. ad finem sextæ dissertationis, Zaccuriâ in Thesaurò theol., tom. 2, Controvers. 4, Opusculo 3, pluribusque aliis solidè refutatum.

(1) Dixit enim Deus, Genes. 6, 13 et 17, ad Noe: *Finitis universæ carnis venit coram me. — Ecce ego adducam aquas diluvii super terram, ut interficiam omnem carnem, in qua spiritus vitæ est subter cælum: universa, quæ in terrâ sunt, (addeoque omnes homines, omniaque animantia terrestria paucis exceptis) commentar.* Porrò Genes. 7, 15, 19, species animalium ingressæ sunt ad Noe in arcem, bina et bina ex omni carne, in quæ erat spiritus vitæ. — *Et quæ prævaluerunt nimis super terram, operitque sunt omnes montes excelsi sub universo cælo. Quindècim cubitis altior fuit aqua super montes quos operat. Consumptaque est omnis caro, quæ movebatur super terram, volucrum, animalium et bestiarum, omniumque reptantium, quæ reptant super terram; univèrsi homines, et cuncta, in quibus spiraculum vitæ est in terrâ, mortua sunt.* An non sat clarè S. Scriptura his verbis exprimit universalitatem diluvii? Præterea S. Petrus in suâ Epist. 2, cap. 5, v. 6, de diluvio loquens, ait: *Tunc mundus aquâ inundatus perit.* Non ait, tunc Palestina, Mesopotamia, vel Asia, sed mundus perit. Denique à tribus filiis Noe, Sem, Cham, et Japhet Genes. 8, 9, *disseminatum est omne genus hominum super universam terram, totusque globus terrarum, tanquàm vacua possessio divisa est filiis et nepotibus ipsius Genes. 10, 5; manifesto argumento, non solum Palestinam vel Asiam, sed universam terram cataclysmo exhaustam fuisse.*

(2) L. 9. Præpar. Evang. cap. 4.

Item teste S. Cyrillo Alex., lib. 1 advers. Julian., narrat Polyhistor, et explicitè docet, quadrupedes, reptilia, et volucres in navi fuisse servatos. Imò teste Grotio, in diluvii historiam fermè omnium gentium memoria desinit, claro indicio, quòd diluvium fuerit universale, omnesque homines paucis exceptis, suffocavit. Præterea diluvii universalis vestigia sunt tot conchyliya, pisces, aliæque corpora petrificata, quæ in altioribus etiam montibus longissimè à mari dissitis, fermè in omnibus terræ partibus inveniuntur, prout naturalium rerum scriptores etiam acatholici in suis libris non rarò testantur.

Reperit quidem Voltairius, et ait, in Americà non reperiri tractus conchyliorum, aut vestigia corporum marinorum. Sed turpiter errat. In historià enim Pennsylvania, in historià Tellamedii, in inquisitionibus philosophicis (1) copiosè narratur, quàm multæ conchyliorum species reperiantur in Pennsylvania, Virginià, Mavrandià, in montibus Peruvianis, Chilensibus, et alibi. Præterea, si Hispanis, aliisque in Americà degentibus, aut ex illà redemptibus fides est, Americani diluvium universale nôrunt, unicam familiam in diluvio servatam, linguasque multiplicatas. Canadenses post diluvium aiunt, orbem fuisse reparatum à Mesos, hoc est, à Messia. Similiter in regionibus, Cuba, Mechoakana, Nicaragua, diluvii, animalium servatorum, quin et corvi et columbæ Noeticæ antiquissima memoria servata est.

Alia incredulorum responsio est dicentium, conchyliya et marina corpora, quæ in altissimis montibus à mari remotissimis non rarò inveniuntur, haud esse effectum diluvii, sed transmigrætionis maris, quòd intra spatium multorum seculorum ex unâ regione in aliam, e. g., per Italiam, Germaniam, cæterasque regiones successivè migrat. Sed nego suppositum, quòd detur ejusmodi transmigrætionis maris. Nam si ea daretur, hodiè deberet esse alius terræ et marium situs, quàm fuerit ante duo vel tria millia annorum. Jam verò sive Strabo, sive Pomponius Mela, magni illi cosmographi consulantur, qui ante 16 vel 17 secula scripserunt; deprehendemus, quòd hiscriptores eodem loco portus et litora Hispaniæ, Galliæ, Italiæ, Græciæ, Asiæ, Africæ sita descripserint, quo hodiè sita intuemur, e. g., Calpem, seu Gibraltar, Carthagenam, Barcelonam, Massiliam, Genuam, Neapolim, Constantinopolim, Sidonem, etc. Neque dicas, mare intra tempus 500 annorum recessisse à Fretio, Aiguesmortes, Ravennà, ubi olim portus maris erat, et circiter duobus milliariibus post se reliquisse terram sine aquâ; ergo intra spatium temporis duorum millionum, ducentorum et quinquaginta millium annorum idem mare globum terrestrem totum suâ transmigrætionem circuire potuit; verumtamen causas, cur mare à predictis locis recesserit, esse specialem situm harum urbium, vel neglectum culturæ et portuum ibi exstructorum, etc.; quæ ratio non suadet, mare per totum globum terræ un, et ultra præalios illos montes, in quibus con-

chyliya, pisces, et corpora marina petrificata inveniuntur, migrare, aut aliquandò migrâsse. Aut edicant adversarij: ubinam tunc temporis, quandò mare transgressum est Alpes, montes Pyrenæos, aliæque montana telluris, ubi, inquam, tunc erant homines et animalia? Certè, juxta leges æquilibrium fluidorum tunc totus globus terræ debuisset aquâ fuisse circumfusus, adeoque adversarii deberent admittere aliquod omninò simile universali diluvio, quòd negant. Adde quòd objectio ab iisdem allata supponat, mundum jam ultra duos milliones annorum existere, et mare successivè ex unâ regione in aliam migrare, quorum primum chronologicè Mosaicæ jam alibi stabilitæ repugnât; alterum verò sine ullâ ratione sufficiente assertur. Quamvis enim multi recessus et mutationes à maris inundationibus factæ sint; non tamen sive ex historiâ sive aliunde constat, quòd integrum mare ex regione in regionem, et multò minùs circum totum globum terrestrem migraverit.

Denique contra universalitatem diluvii etiam illud objicitur, quòd D. Freret (1) Scripturistis explicandum proposuit: *Magni operis et laboris est, inquit, diluvii universalitatem cum illâ hominum multitudine conciliare quæ brevi post diluvium terram inhabitavit.* Addit et citat ob hanc rem D. abbé Lenglet, qui affirmat, in solâ Ægypto ducentis vel trecentis post diluvium annis tantam populi multitudinem exitisse, cui capiendæ ne quidem viginti millia urbium sufficerent. Verùm cur D. abbé Lenglet nulla documenta aut argumenta adducit, ex quibus suum assertum de tam stupendâ hominum multitudine brevi post diluvium in Ægypto existentium probet et demonstret? Forsan illam multitudinem apud Herodotum invenit, qui primum post duo millia annorum à tempore finiti diluvii scripserit? Præterea quadragesimè etiam post diluvium annis adhuc solam illam Ægypti partem, quæ Delta (2) vocatur, ab incolis cultam et habitatum scimus, et ne quidem hodiè tota Ægyptus octo millia urbium continet. Quis igitur credat, olim unicam partem hujus regni tam populosam fuisse, ut viginti millia urbium iniquilinis implere potuisset? Quis, inquam, hoc credat, aut undè illud D. Lenglet, seu quis alius scire

(1) Ita testatur Cl. Bergier: *La certitude des preuves du Christianisme*, t. 2, pag. 134. Porrò D. Freret in Præfatione suorum scriptorum, affirmat quidem, se non malo fine varias objectiones contra religionem christianam in medium proferre, sed ut viri profundè docti meliùs et solidiùs, quàm lucusque à scriptoribus christianis factum esset, ad illas responderent. At hoc consiliu D. Freret vehementer improbat Cl. Bergier loc. cit. t. 1, pag. 1, § 1, et addit: *Quod ad D. Freret excusationem dici potest, id solum est, quòd non spernet hæc sua scripta ad typum pronoverit, sed eadem haud dubiè suppressisset, si illa in manibus suis etiamnum habuisset.*

(2) Delta à græcis et latinis scriptoribus inferior pars Ægypti vocatur, quæ ab urbe Memphis usque ad mare extenditur. Nomen illud inde ortum est, quia Nilus propè Memphin in duos præcipuè amnes dividitur, quorum unus prope Pelusium, alter prope Canopus in mare sese exonerat: undè regio inter hos duos amnes intercepta formam græcæ litteræ Δ seu Delta præ se fert, et hoc nomine appellata est.

(1) *Recherches philosophiques*, tom. 1, pag. 24 et 123.

poterit, cum de antiquissimis illis temporibus (nimirum de rebus brevi post diluvium gestis) non alia documenta fide digna extent, nisi S. Scriptura, et speciatim Pentateuchus Moysis (1), ubi tamen nihil de stupendâ illâ multitudine hominum in Ægypto brevi post diluvium existentium commemoratur?

Ad secundum. Nos non ignorare demonstrationes physicas vel geometricas, quas Vossius (2), Pellete-rius (3), Henric. de Justi (4), aliique philosophi nostrorum temporum contra possibilitatem et existentiam universalis diluvii altissimos montes aquis operientis (5) in medium proferunt. Aiunt, aquas omnium fluminum et marium non sufficere ad implendas simul cavitates et alveos terræ, ac tegendos in universo orbe altissimos montes; pluvias verò non aliunde, quam ex fluminum, mariumque vaporibus provenire. Igitur ad operiendum totum globum terrestrem cum altissimis montibus Deum novas aquas creare debuisse, easdemque finito diluvio iterum annihilare, quod non facile theologi admittent. Addunt, altissimos montes, quales sunt Olympus in Græciâ, Athos in Thraciâ, Atlas in Africâ, etc., altitudine mediam regionem aeris, in quâ imbres, nives ac venti generantur, multum superare, adeoque pluvias tempore diluvii non potuisse in hos montes decidere aut eosdem operire, nisi denuò novum adstruatur miraculum; et quæ sunt his similia. Sed

Observo 1°, mirum profectò esse, quòd philosophi christiani argumenta conquirant, ut impossibile ostendant illud, quod factum esse Scriptura clarè affirmat, Gen. 7, 19, 20 : *Operitiq;e sunt omnes montes excelsi sub universo caelo. Quindecim cubitis altior fuit aqua super montes, quos operuerat.* An quia Vossius ejusque sequaces id philosophicè explicare non possunt, Moy-ses mentitur? Quàm multa, quæso, vel in ipsâ rerum naturâ sunt, quæ, quomodò fiant, aut facta sint, ignoramus? Cæterum potius miracula attendenda sunt, quàm manifestis S. Scripturæ effatis fides deneganda.

(1) Vide supra, ad finem numeri 17.

(2) Epist. ad Coluvium. Item Opusc. de ætate mundi, p. 28.

(3) Opusc. de Arcâ, c. 56.

(4) In historiâ de globo terraqueo.

(5) Notandum contra hos philosophos, quòd nequaquam sufficiat, admittere diluvium particulare, e. g., solam Palestinam vel Asiæ quamdam partem inundans (vide supra, num. 26, ad primum de Præadamitis). Nam in particulari diluvii hypothesi non salvantur textus S. Scripturæ, prout consideranti Genesis textus patebit. Dein hæc hypothesi egisse hunc contra rationis leges supponit. Nulla enim necessitas suberat, ut Deus Arcam extrui juberet, ut illic animantia cogeret, atque intus octo compelleret homines, ad diluvium particulare, quod non nisi aliquam terræ partem inundaturum esset, evitandum; cum hominibus his significare potuisset, ut in eas regiones secederent, quò aquæ diluvii non essent perventuræ. Denique in hæc suâ hypothesi adversarii id quòd intendunt, non obtinent, scilicet evitacionem miraculorum. Nam sine miraculo aquæ ad quindecim cubitos supra cacumina montium effleri unâ in regione non poterunt, quin ad eandem altitudinem contigat terræ et regionis aquis obrutæ fuerint; ut ex æquilibrio fluido-rum constat.

Audiamus S. Augustinum similes hodiernis philosophis argutationes his verbis exsibilantem, lib. 15 de Civ. Dei. c. 27 : *Opinantur quidam, tam magnum fieri non potuisse diluvium, ut altissimos montes quindecim cubitis aqua crescendo transcenderet, propter Olympi verticem montis, supra quem perhibentur nubes non posse conscendere... Nec attendunt, omnium elementorum crassissimam terram tibi (in hujus montis vertice) esse potuisse.... Quid itaque rationis afferunt, quare terra gravior... locum cæli tranquilliorē invasit per volumina tot amorum, et aqua levior... permessa non sit hoc facere saltem ad tempus exiguum?*

Observo 2° varios ad explicandum diluvium universale excogitatos esse modos et systemata. Talia profertur Burnctus Anglus (1), et D. Pluche (2). Aliud hæc de re systema fabricavit Whiston (3) Anglus cœvæ ac familiaris Newtoni. Iterum aliud est systema illius Galli, qui in Actis Parisinis rem ita explicat, supponens, terram circa solem moveri. Deus, inquit, subito sicut motum vertiginis terræ circa axem suum. Hinc omnia maria et flumina ob motum vertiginis prius conceptum, desertis suis alveis et meatibus subterraneis, maximâ vi effusa sunt supra superficiem et altissimos montes telluris, accedentibus copiosis 40 dierum imbribus è caelo deciduis. Si autem quæras, cur hæc aquæ non statim iterum in suas voragine relapsæ sint? Poterit responderi, id eâ de causâ factum esse, quia effusus ultra montes aquis, Deus terræ motum vertiginis mox iterum restituit; unde aquæ supra terram et montes excussæ permanserunt in illâ distantia instar aquæ in scypho, vel lapidis in fundâ rotati, donec Conditori placuit, eas in suos alveos et abyssos remittere. Huic simile systema etiam Cl. Bergier, loc. cit. tom. 2, p. 450, format. Supponit hic auctor globum terrestrem ante diluvium, quemadmodum de facto saltem quoad dimidiam sui partem, aquis marinis circumfusum fuisse, simulque pont, axem terræ tempore diluvii, à Deo fuisse inclinatum, simulque punctum æquilibrii seu centrum gravitatis mutatum. His suppositis aquæ Oceani et marium necessariò effusæ sunt in partes terræ siccæ. easque operuerunt juxta illud Gen. 7, 11 : *Rupti sunt omnes fontes abyssi magnæ, hoc est, Oceanus et alia maria effusa sunt alveis et meatibus suis.* Porrò adhuc aliud systema est, si dicamus, Deum ab æterno prævisâ hominum malitiâ cursum causa-

(1) In Libro, cui titulus : *Archæologie philosophicæ.* Hoc systema etiam recenset, sed non unâ de causâ improbat Calmet, Commentar. in Genes. 7, 11, prope finem.

(2) *Spectacle de la Nature*, tom. 3, p. 515, édit. Paris. 1765.

(3) V. *Lexicon universal.* Lipsiens., tom. 55, verbo : *Whiston.* Docuere nimirum iste Whiston et Worton, ambo Angli, tempore diluvii apparuisse cometam, qui suâ caudâ aqueosis vaporibus plena globum terrestrem, ad quem propius accessit, quadraginta continuis diebus et noctibus involverit; postmodum autem, cum in suâ orbitâ satis propinque ad solem accessisset, et vehementer incaluisset, denuò ad terram finito diluvio reversam esse, excessum aquarum abundantium exsiccaret, et velut evotaret, ut Worton censuit.

rum naturalium ita ordinasse, ut statuto tempore per ignes et ventos subterraneos vehementissimos maria et flumina ultra superficiem terræ et demùm ultra altissimos etiam montes intumerint, accedentibus densissimis et diuturnis de cœlo imbribus, et ingentibus terræ crustis ac montium ruinis ob horrendos terræ motus in imâ hinc inde subsidentibus, donec tandem juxta definitum à conditore tempus et ordinem vehementia illa ventorum subterraneorum et motuum terræ remisit, et maria ac flumina successivè detumescentia suos in alveos et abyssos rediêre. Atque hinc systemati pariter, ut consideranti facilè patebit, multùm favent illa Gen. 7, 11, verba : *Rupti sunt omnes fontes abyssi magnæ, et cataractæ cœli apertæ sunt.* Confirmatur hæc explicatio paritate aquæ aut alterius liquoris in ollâ calidâ effervescentis, quæ quamvis ab initio vix dimidium ollæ repleat, vehementi tamen calore concepto exundabit. Quidni similè quò tempore diluvii contigerit, præsertim cùm in globo terraqueo major aut certè æqualis sit aquæ copia massæ terrestri solidæ comparatâ (1), ut proin aqua ab ignibus et ventis subterraneis, meatibus et alveis extrusa, massam terræ ob ingentes motus hinc inde subsidentem facilè potuerit denique totam obruere? Denique etiam illud memorâsse juvat, quòd ultimis nostris temporibus simplicissimam machinam, quæ diluvii rationem commodè exhibeat, videre licerit Parisiis apud Tremellium, mechanicum ordinarium Delphini (2). Ecce quòd motos explicandi diluvium sine aquâ de novo creatâ et postea iterum annihilatâ humana ratio et dexteritas invenerit. Conclude, quantò facilis Deus omniscius et omnipotens aliquem ex his, vel alium modum noverit, quò diluvium univèrsale, prout in libro Genesis narratur, procurare ac exequi potuerit.

Adde, falsum esse illud adversarium assertum, quòd montes Olympus, Athos, etc., surgant ultra illam aeris regionem, in quâ pluvie et nives generantur. Nam, quod Solinus commemorat, reliquias sacrificiorum in Olympi montis vertice nec ventis difflatas, nec imbribus dilutas, sed elapso anno ita planè reperitas esse, prout relicta fuerant, fabulam esse testatur Franciscus Philadelphus, qui hunc montem conscendit, referente Ludovico Vives (3). Imò Xenagoras altitudinem Olympi geometricè dimensus, reperit eam esse ad perpendicularum non nisi decem stadiorum cum cæstante, ut Plutarchus in Æmilio Paulo refert. Quod Atlantem spectat, ejus verticem nive semper cooperatum experientia probat. Similiter Galli astronomi Bouguer, Condamine, et Goudin jussu Ludovici XV, ad æquatorem pro gradibus terræ dimetiendis missi, item

(1) Vide Piccolomineum l. de Quantitate terræ et aquæ. Item Julium Scaligerum, Exercitat. contra Cardanum. Item Philosophiam Eclectic. Monteiro Lusitani, tom. 5. Geographiæ physic. p. 3. Lection. 5. de Telluris globo.

(2) *Bullet Réponses*, tom. 1, du Déluge. Item *Mémoires de Trévoux*, l'an 1767, mois de Mars.

(3) Commentar. in S. Augustini l. 13, de Civ. Dei, c. 27.

Missionarii recens ex Americâ reversi unanimiter testantur montes Americæ omnium in toto orbe altissimos, e. g., Chimboraco, Cayambe aliosque toto anno in vertice nivibus tactos esse. *Mons Chimboraco*, inquit D. Bouguer (4), *illorum, quos observavi, altissimus est. Ascendit supra libellam maris 3217 perticis. Tegitur pars illius 800 perticis nive. Nubes nullam infra ipsius verticem moventur. Observantur autem sæpissimè etiam in distantia trecentarum, aut quadringentarum perticarum nubes, quantum à longinquo observari potest, supra illius verticem.* Potuerunt igitur tempore diluvii imbres in altissimos etiam montes decidere, quibus conjunctæ aquæ mariùm et fluminum exundantes, et ex imo in sublime intumescentes, denique cacumina altissimorum montium operuerunt.

Ad tertium, negando suppositum, quòd ante diluvium homines in solâ Asiâ extiterint, aut fuerint numero pauciores, quàm hodie sint. Nam omnes ferè geographi, factis quàm plurimis calculis in eo conveniunt, terrestrem globum tempore diluvii longè majorem (vigecuplo majorem dicunt plurimi mitioris calculi assertores) habitatorum numerum habuisse, quàm modò habeat; quòd quidem ex eo demonstrant, quia per sedecim secula ab origine mundi usque ad Noe patriarcham ob robur et fecunditatem illorum temporum plures nascebantur, et ob longissimam vitam plurimos filios et filias gignebant, et tardius è vitâ discedebant. Neque difficile fuit illis hominibus in remotissimas orbis plagas, et insulas etiam, ac transmarinas regiones deferri, easque incolere; cùm tellus tunc esset fertilissima, et aliquo navigii genere lacus et maria tranare potuerint. Quòd enim jam ante diluvium navigationes in usu fuerint, sive ratibus, sive pellibus (quæ naves teste Plinio l. 4, c. 16, Britannis usitatæ erant) perquam verisimile est. Certè Noe ante acceptum à Deo mandatum de construendâ Arcâ, navium rationem cogitatum habuisse videtur; quia Deus de formâ navigii, qui tanquam basi Arca incuberet, et in aquis commodè hinc inde naret, nihil planè præcepit, sed id Noe prudentiæ commisit. Fuit autem navigii forma omninò necessaria.

Ad quartum, falsa esse, quæ increduli vera esse, ibidem supponunt. Negat enim Voltairius in Armeniâ, ubi Arca quievit, oleas crescere testem adducens Tournesfortium. Verùm quas oleas Tournesfortius in Armeniâ desideravit, eas Strabo geographus antiquus et celeberrimus, idemque in Cappadociâ Armeniæ finitimâ natus et quidem à perpetuo viro celebres prædicavit. Quòd si hodiè ibi desiderantur, nemo mirabitur, qui maximas globi terræque mutationes perpenderit. Confer agrum Romanum hodiernum cum antiquo, Hollandiam ætate Cæsaris cum hodiernâ, et mirari desines. Alii increduli, qui quærent, quomodò olea anno integro, quò diluvium daravit, potuerit sub aquis virere, legant naturalium rerum scriptores, præsertim Plinium, lib. 3, cap. 5, et ab eo discent, etiam in mari Rubro sylvas virere,

(5) In actis Parisinis, ad annoth 1744.

lanrum maximè et olivam ferentem baccas.) Plura hanc in rem scriptorum testimonia recenset Natalis Alex. (1). Potuit ergo olea illa sub aquis diluvii annum integrum folia sua naturaliter servare, quemadmodum etiam S. Chrysostomus (2) asserit; quamvis eam miraculosè sub aquis germinasse aut conservatam esse existimet S. Ambrosius, lib. de Arcè, c. 19.

Ad quintum, hæc facili conciliari, si dicamus, evolasse corvum recuperatà libertate lætum, et cadaverum carnibus ita cupiditate explèsse, ut identidem revolans in Arcæ tecto quiesceret, neque tamen in eam recipi se pateretur. Sic utrumque veritatè consentaneum erit, et rediisse corvum, et non rediisse; rediisse ad Arcam, non rediisse in Arcam.

Ad sextum dico : Iris, quæ jam ante diluvium haud dubiè sapiùs apparuit, et fuit duntaxat signum naturale nubium roscidarum et pluvie, destinata est à Deo post diluvium in signum ad placitum promissionis divinæ de diluvio universali non amplius immittendo; fermè sicut proreptatio serpentis post lapsum primorum parentum erat serpenti in pœnam et probrum, quæ antea erat ipsius motus præcisè naturalis (vide supra, num. 25).

Ad septimum, varias esse vias et modos, quibus et homines et animalia post finitum diluvium (idem etiam de animalibus ad Arcam adductis ante coeptum diluvium proportionaliter intelligi debet) in remotissimas insulas ipsamque Americam pervenire potuerint. Et homines quidem navigiis vel de industrià, vel casu aliquo aut tempestate potuerunt illic deferri, vel etiam sine navigiis. Asia enim non solum coheret cum Europà, sed etiam prope mare Rubrum cum Africà, cum ex Palestinâ in Ægyptum proficiscentibus nullum fretum sit superandum. Satis quoque compertum hodiè habetur, ipsam adeò Americam inter septentrionales Russiæ provincias Siberiæ et Kamschakam per continentem continuam Asiæ conjungi; quod quidem an. 1758 primus detexit Guilielmus Georgius Stoller, Windeshemiensis Franco professor academici scientiarum Russicæ Petropoli. Poterant igitur Seythæ vel hæc viâ, vel per fretum glacialium migrare in Americam; poterant coloniæ ex portibus Orientalibus Tartariæ et Japoniæ navibus proveli in Americam. Quamvis enim America à Japoniâ et Tartariâ Chinensi 800 aut 900 circiter milliariis distet, spatium tamen illud intermedium copiosis terrarum tractibus seu insulis sibi maximè vicinis interpolatum est; ut videre est in mappâ geographicâ, quam D. L'Isle post confectum à se per hoc mare iter exaravit (3).

Similiter animalia iisdem fermè, quibus homines, viis modisque in remotissimas insulas ipsamque Americam pervenire potuerunt. Nam in proximas insulas, ubi angustum est fretum, natando pervenire poterant;

(1) Tom. 1 in primam mundi ætatem dissert. 10, artic. 4, Object. 5.

(2) Homil. 26 in Genesis, ubi etiam ait, dispositione divinâ factum esse, quòd columba ramum olivæ invennerit, et ad Noe attulerit.

(3) Vide Cl. Nonnotte, l. contra errores Voltairii, de populatione Americæ.

in remotiores ab hominibus navi transvehi, ut eorundem species ibidem propagata, venationibus, spectaculis aut aliis usibus humanis serviret. Fors etiam fera in ingentibus glacialibus frustis, quæ circa polum mari frequenter innatant, subito avulsis, in insulas remotiores, ipsamque Americam septentrionalem fuere transportatæ, aut hyeme, dum mare congelatum est, illic pervenere sive sponte, sive ab hominibus venando propulsæ. Ecce quot viæ sint, quibus homines et animalia post diluvium in remotissimas regiones ipsamque etiam Americam pervenire potuerunt.

§ IV. — De annis Patriarcharum ante diluvium.

27. Quæres XVI : An anni primorum hominum et Patriarcharum ante diluvium viventium fuerint nostris annis pares? Occasionem huic questioni dederunt quidam existimantes, S. Scripturam narrantem, quòd primi homines Adam, Seth, Enos, Cainan, Jared, Mathusalam ad nongentos et amplius annos vixerint, non esse intelligendam de annis solaribus, quales nostri sunt, sed ex lunæ cursu metiendos, et non nisi menstrosos, aut non multò majores fuisse, hoc est, 36 dierum, ita ut annus unius solaris denos hujusmodi annos abbreviatis comprehenderet, ne nimirum fateri cogantur, primos illos homines vitam ad tam longa annorum spatia produxisse præ nostri ævi hominibus. Imò famosus ille Horus adhuc breviores facit annos primorum Patriarcharum, ut ex corollario ad finem hujus questionis ponendo patebit.

Sed omnino dicendum est, primorum illorum hominum annos fuisse solares, seu pares nostris annis, adeoque 12 mensium. Probari id potest 1° ex astronomiâ et siderali scientiâ, quam primi illi homines, Sethique posteri invenerunt, ut Josephus, lib. Antiq. c. 2, scribit, imò verius ab Adamo acceperunt. Cùm igitur non deesset illis scientiâ, ut annum ad solis cursum ordinarent, planè dicendum, id eos fecisse. 2° Si dicti anni tantummodò menstrui vel 36 dierum, quorum deni unum annum solare conficiunt, fuissent, sequeretur, quòd quidam primorum hominum statim post annum solare sextum aut septimum ætatis suæ generint. Sic Cainan septennis genuisset filium suum Malaëel, et Enoch sexennis Mathusalam. Nam *vixit Cainan septuaginta annis, et genuit Malaëel... Porro Enoch vixit sexaginta quinque annis, et genuit Mathusalam* (1). Quis autem credat, puerum sexennem jam fuisse puberem et patrem generandis prolihus. 3° In eo uno anno, quo duravit diluvium, fit mentio (2) secundi, septimi, et decimi mensis. Et ne quis posset fingere, menses illos fuisse trium duntaxat dierum, memoratur ibi decimus septimus dies mensis secundi (3), et vigesimus septimus mensis septimi (4). Quinimò, si dies, quos memorat *Moyes* in descriptione diluvii per unum illum annum sexcentisimum Noe, quo diluvium duravit, recensentur, reperientur ii

(1) Genes. 5, 12 et 21.

(2) Genes. 7, 11 Genes. 8, 4 et 5.

(3) Genes. 7, 11.

(4) Genes. 8, 4.

ad trecentos sexaginta (4). Ergo anni illi nongenti quos vixisse memorantur homines illius ætatis, non fuisse menstrui, sed solares seu pares nostratibus annis. Pura in hanc rem disserunt S. Augustinus (2), Bonfrerius (3), Natalis Alex. (4), alique. Verum

Dices I. Homines non solent expectare usque ad centesimum annum solarem, ut incipient generare; atqui si anni illi primorum hominum fuissent solares, Patriarchæ ante diluuium expectassent usque ad annum centesimum solarem et amplius, donec inciperent generare. Legimus enim (5): *Vixit autem Adam centum et triginta annis; et genuit filium... Vixit quoque Seth centum quinque annis, et genuit Enos.* Et sic de reliquis. — Resp. cum D. Augustino (6), hanc difficultatem duplici solutione posse emolliiri. *Aut enim, ait S. Doctor, tantò serior fuit proportione pueritas, quantò vitæ totius major annositas; aut, quod magis video credibile, non hic primogenitii filii commemorati sunt, sed quos successione ordo pœcebat, ut perveniret ad Noe, à quo rursus ad Abraham videmus esse perventum.* Igitur hos tantummodò genitos voluit Scriptura recensere, quia ex his Noe, et sic omnes deinceps post diluuium homines fuerunt propagati; fermè sicut in genealogiâ Salvatoris descriptâ apud S. Matthæum, cap. 1, non perpetuò primogeniti, sed hi, per quos rectâ lineâ ab Abrahamo Christus ducebatur originem, annotati sunt; idque clarè constat in Davide et Salomone, qui indubiè primogeniti non fuisse.

Dices II. Saltem anni primorum Patriarcharum non fuerunt solares, sed lunares; quia Hebræi festa sua et neomenias celebrabant juxta lunares variationes. Ita aliqui, qui quidem admittunt annos primorum hominum non fuisse menstruos, sed nostris annis solaribus prope æquales, nimirum fuisse annos lunares, quorum unus duodecim lunationes seu conjunctiones lunæ cum sole, ac universim 354 dies neglectis scrupulis complectitur. — Resp.: Quamvis Hebræi usi fuerint mensibus lunaribus ad celebranda sua festa (7), tamen annos suos lunares per embolismos seu intercalationem quamdam redigebant ad annum solarem, ut suum annum cum plerisque aliis gentibus inchoarent, suumque computum, genealogias, ipsamque chronologiam ad morem aliarum gentium accommodarent; idque apud Hebræos usitatum fuisse à temporibus Moysis, tradit Aben Esra. Consulatur etiam D. Augustinus, loc. cit. cap. 14 et 15.

Corollarium. Ex dictis patet quàm crassè hallucinetur auctor impij libri *Horus* dicti, dùm annos vitæ Adami, et cæterorum Patriarcharum, quos Moyses in L. Genesis enumerat, fuisse tantum totidem menses

(1) Genes. 7, 24, et 8, 5, etc.
 (2) L. 15 de Civit., cap. 12 et 14.
 (3) Commentar. in Genes. 5, 3.
 (4) Tom. 3, Secul. 2, Dissertat. 11, artic. 1, Object. 5.
 (5) Genes. 5, 3 et 6.
 (6) Loc. cit., c. 15.
 (7) Sic neomenia debebat celebrari in novilunio, et Pascha decimâ quartâ mensis Nisan.

lunares, neutiquàm autem annos solares asserit, in Præfatione detestandi operis sui ita pronuntians: *Was die vielen Jahre (Patriarcharum ante diluuium viventium) betrifft: so siehet man offenbar, dass es nur Monden (seu menses lunares, quorum unus 29 dies cum aliquot horis et minutis, ut ibidem ipse Horus ait, complectitur) waren. Man darf nur allemal mit zweifeln dividiren, und man erhält niemals mehr, als etwa siebenzig bis achtzig Sonnenjahre, oder das gewöhnliche Alter der Kandidaten des natürlichen Todes.* Ita Horus contra quem sic arguuntur: Si anni vitæ Adami, et cæterorum primorum hominum et Patriarcharum ante diluuium degentium non nisi totidem menses lunares fuissent, sequeretur, quosdam illorum primorum hominum, dùm ætatem duntaxat duorum vel trium annorum solarium implérant, *proles genuisse*, quod asserere, apertissima insania est. Veritas autem dictæ sequelæ patebit, si primorum illorum hominum ætatem in mensibus lunaribus computatam ad annos solares reduceret. Cùm enim mensis lunaris, qui ab uno novilunio ad alterum computatur, constat 29 diebus, 12 horis, et 44 minutis primis; annus verò solaris 365 diebus, 5 horis, et 49 minutis primis; manifestum est quòd, si per annos primorum hominum duntaxat menses lunares intelligantur, quidam eorum, e. g., Sale, Pheleg, Sarug, genuissent, dùm erant infantes 2 annorum solarium et circiter 6 mensium. Nam generent, cùm essent 30 annorum, Gen. 11, 14, 18 et 22, seu juxta Horum, cùm essent 50 mensium lunarium; sed 30 menses lunares conficiunt 2 annos solares cum dimidio; quippe 30 menses lunares — 1275720 = 2 annis solaribus et 6 circiter mensibus. Nachor autem, qui cùm esset 29 annorum, ibid. 24, genuit filium suum Thare, genuisset, dùm erat infans 2 annorum solarium, et 4 circiter mensium. Nam 29 menses lunares — 4233196 = 2 annis solaribus et 4 circiter mensibus. Quanta autem insania est asserere infantem 2 aut 3 annorum solarium generare? Et tamen hujusmodi deliriis et stultitiis repletus est impius et insanus liber *Horus* dictus, cujus auctor unus ex primipiis incredulorum est.

Cæterùm juvat hic in mentem revocare illa quæ Josephus Flavius (1) de longâ Patriarcharum ante diluuium existentium vitâ scribit his verbis: *Nec est, cur aliquis presentem vitam, amorumque ejus paucitatem cum priscorum rebus conferendo fidem nobis abroget, aut quia nunc eam non peræquè prorogari videt, conjecturam hinc de eorum longævitate faciat. Illi enim Dechari cum essent, ipsiusque recens etiam tum opificium, et commodiore victu ad diuturnitatem uterentur, merito per tam multos annos vivebant.... Præterea tum propter studium virtutis, tum propter utilitatem inventarum artium ut astronomiæ ac geometriæ, Deus illis profixiorum largitus est vitam, quarum certitudinem assequi non poterant, si minus 600 annis vixissent; ex toto enim Ma-*

(1) L. I. Antiquitat. Judaic. cap. 5.

GENES ANNUS (1) constat. Attestantur autem mihi omnes, qui græcos, barbaricave antiquitates litteris prodiderunt. Nanius et Manetho ægyptiacarum rerum scriptor, et Berossus chaldaicarum, ad hæc Mochus, Hestæus, Hieronymus Ægyptius, qui Phœnicum res prosecuti sunt, nobiscum consonant. Hesiodus quoque cum Hecataeo, Hellanicus, et Acusilius, Ephorus, et Nicolaus narrant, priscos illos ad mille annos vitam produxisse. En quot testes gravissimi (à Josepho Flavio citati) contra insanum auctorem libri *Horus* dicit, asserentem annos, quos in Genesi legitimus, esse tantum totidem menses lunares! Piura adhuc de longævitate primorum illorum Patriarcharum invenies apud Natalem Alexandr. (2), Pererium (3) aliosque.

§ V. — De rebus post diluvium gestis.

28. Quæres XVII: An credibilia sint omnia quæ de rebus post diluvium gestis in libro *Genesis* narrantur? Sic 1° an credibile est quod Noco posterii volerint ædificare turrim, cuius culmen pertingat ad cælum, Genes. 11, 4? Ad quod cælum querit Voltairius, lunæ, an Veneris? 2° An Loth uxor Genes. 19, 26, verè in statuum salis conversa est, et quidem quoad corpus et animam? 3° Quomodò Jacob, Rachelè jam mortuà, ad filium suum Joseph, Genes. 37, 10, dicere potuit: *Num et ego et mater tua adorabimus te super terram?* 4° Quomodò verum esse potuit illud Josephi de pistorum Pharaonis præfecto vaticinium, Genes. 40, 19: *Pharao auferet caput tuum, ac suspendet te in cruce?* An malefactores amputato capite suspenduntur?

Ad primum, ineptum est illum Voltairii sarcasum. Licuit enim Ciceroni dicere, orat. pro domo: Ad cælum extruxit villam. Num mirandum superbos Noachi posteros dixisse: *Faciamus turrim id cælum pertingentem?* Est nimirum hyperbolica hæc locutio, quasi dicerent: *Faciamus ingentis altitudinis et magnificentis turrim* (4).

Ad secundum. Nemo hic suspicetur totius substantiæ factam conversionem, quasi etiam anima in salem conversa sit. Id enim neque necesse est hic asserere, neque (ut Bonfrerius rectè ait) ullo modo verisimile, esse factum, cum anima suapte naturà sit immortalis. Corpus tamen uxoris Loth verè conversum est in statuum salis. Nam quamvis non defuerint, qui verba illa Scripturæ: *Versa est in statuum salis*, figuratè duntaxat sumpserint, pro monumento scilicet perpetuo mansuro, sicut in Scripturà pactum inviolabile *pactum salis* nominatur, vel quòd tantum igne celesti adusta, et piceo fumo velut incrustata instar statuæ lapideæ exanimis jacerit; tamen communis interpretum verba Scripturæ hic strictè sumenda, et feminam illam verè in statuum salis conversam fuisse asserit, cum nulla

sit necessitas, S. Scripturam hoc loco improprie sumendi. Imò Josephus Jud., lib. 1 Antiq. c. 11, dicit hanc salis statuum adhuc suo tempore extitisse; et Bochartus P. 1, cap. 7, scribit esse adhuc extare inter montem Engaddi et mare Mortuum. Ibidem etiam eam Adrichomius in suà descriptione Terræ sanctæ constituit. Eamdem adhuc supresse pariter affirmant R. Eliezer, R. Benjamin, etc. Si autem aliquis sciolus ironicè querat, quomodò salis statua tamdiu inter tot pluvias et tempestates perdurare potuerit? resp. eam in lapidis morem fuisse duratam, ut nullæ pluviæ, nullæ tempestates eam liquefacere aut disturbare potuerint. De hujusmodi sale lapideo meminere Pliinius (1), Isidorus (2), Aulus Gellius (3), Solinus (4), Olaus Magnus (5). Imò Pliinius refert, apud Uticam acervos esse salis ad collium speciem, qui ubi sol lunavè indurnere, nullo humore liquescunt, vixque etiam ferro cædi possint. Præterea ex chymia constat de sale Tartari vitriolato, id non dissolvi, nisi ab aqua valdè calidà.

Ad tertium nomine *matris Josephi* hic non intelligi Rachelem, neque Liam, sed Balam, Rachelis ancillam, et Josephi nutricem, quæ jam mortuà Rachel in matris locum successerat. Accedit quòd apud Hebræos nutrices vocatæ sint matres, prout notat R. Masses Ben-Israel (6). Ita objecta S. Scripturæ verba Lyranus, Tostatus, Bonfrerius explicant.

Ad quartum duplex est interpretum responsio quarum quælibet nodum solvit. Prima est Bonfrerii et aliorum dicentium, Josephum per hebraismum quo caput pro homine signatur, pistori mortem imminentem prædicere, quasi diceret: *Pharao auferet te de numero viventium*. Tum mortis genus significat, scilicet suspensum iri in patibulo. Altera est responsio Calmeti, qui eruditè ostendit, sotentibus caput plerumque obruncatum fuisse, antequàm eorum cadavera suspenderentur (7). Sic Jeremias, Thren. 5, 12, narrat, principes Judæorum, qui in captivitatem à Chaldæis abducti fuerant, *manu suspensos fuisse*, quia jam fuerat illis antea caput amputatum. Item Philistæi cum Sautis cadaver invenissent, præciso capite truncum corpus suspenderunt in muro Bethsan, 1 Reg. 31, 10.

CAPUT II.

DE LIBRO EXODI.

Liber hic hebraicè *Veelle* schemoth, id est, *hæc sunt nomina*, nuncupatus, à græcis *ἔξοδος* dicitur, quem titulum Latini retinuerunt, et significat *Exitum* filiorum, scilicet Israel de Ægypto, ut in terram Chanaan proficiscerentur. Scriptus est hic liber à Moysè in deserto, ut Præfat. in L. Gen. diximus, et capitibus quadraginta narrat Hebræorum ab Ægyptiis oppressionem,

(1) L. 31, cap. 7.

(2) L. 16, cap. 2.

(3) Noct. Attic. L. 2, c. 22.

(4) Cap. 50.

(5) L. 13, c. 5.

(6) L. 4 de Resurrectione, c. 1.

(7) Vide Philonem L. de Joseph.

(1) De hoc magno anno sexcentorum annorum solarium consule astronomiam D. de la Lande, tom. 1, pag. 6, 2, editionis primæ.

(2) *Hist. Ecclesiast. tom. 1, in primam Mundi ætatem, Dissertat. 9.*

(3) *Commentar. in Gen. L. 7, disput. de longitudine vitæ priscorum hominum ante diluvium.*

(4) Mira et varia de hæc turri recensent Calmet aliique Interpretes.

duramque servitute, Moysis nativitate, gesta et decem plagas Ægypti, exitum Hebræorum ex Ægypto, et transitum per mare Rubrum, continuationem itineris per desertum, legem datam in monte Sinai, denique fabricam tabernaculi, et variam ejus suspellectilem. Inque iste liber gesta annorum 145 complectitur, puta à morte Patriarchæ Joseph usque ad alterum annum ab egressu Hebræorum ex Ægypto.

§ I. De prodigiis Moysis et Magorum Ægypti coram rege Pharaone.

29. Quæres XVIII: An virgæ horum Magorum, Exod. 7, 11 et 12, in veros serpentes versæ sint? Resp. Triplex est auctorum hæc in re sententia. Prima asserit, serpentes Magorum ægyptiacorum coram Pharaone exhibitos, tantum fuisse phantasticos, et non veros ac reales. Ita sentiunt Josephus Jud. (1), Justinus M. (2) vel quiscumque est auctor Responsionum ad Orthodoxos, etc., Ambrosius (3), Hieronymus (4), Gregorius Nyssen. (5), Rupertus (6), et Sedulius (7). Secunda sententia docet, eos fuisse veros serpentes ope dæmonum productos, aut aliunde allatos. Ita censet Theodoretus (8), Augustinus (9) et doctor Angelicus (10). Nec tamen ex hæc doctrinâ sequitur, à dæmonibus posse patrii vera miracula, sed tantum serpentes ab illis celerimè allatos, aut applicando activa passivis productos fuisse, prout S. Augustinus (11) explicat. Tertia sententia est Scipionis Maffei (12), Constantini Grimaldi (13), Don Ferdinand. Sterzinger (14), et quorundam aliorum, qui putant, magos illos, cum à Pharaone vocarentur, potuisse serpentes infra suas vestes abscondere, et dein mirâ celeritate velut in momento virgarum loco projicere. Verùm hoc opinio ab aliis meritò improbat, quia neque in SS. Patribus, neque in S. Scripturâ fundamentum habet, sed huic et illis potius contraria est. Nam quando Patres opera illorum magorum fallacias, mendacia, aut illusionem oculorum vocant, non intelligunt dexteritatem purè artificialem (eine pure Taschenspielerey), sed præstigiis diabolicis et opera phantastica dæmonum (15).

(1) L. 2 Antiq. c. 3.

(2) In Quæst. orthodox. respons. ad quæst. 26; item in Dialog. cum Tryphone.

(3) In cap. 5 Epist. 2 ad Timoth.

(4) Quæst. 11 ad Algasiam.

(5) L. de vitâ Moysis.

(6) L. 1 in Exodum, c. 50.

(7) L. 4 Carminum.

(8) In Exod. quæst. 18.

(9) L. 3 de Trinit. cap. 7, 8 et 9. Item L. 83 Quæstionum, quæst. 76.

(10) P. 1, quæst. 114, a. 4.

(11) L. 3 de Trinit. c. 9.

(12) L. 5 Arte magic. annih. cap. 2.

(13) Dissert. sopra le tre Magie, § 20.

(14) Dissert. de Magiâ deceptrice, § 36.

(15) Sic S. Justinus M. Respons. ad cit. quæst. 26. ait: Quæ ab incantatoribus (ægyptiacis) facta sunt, operâ dæmonum facta sunt, qui spectantium oculis eas præstigijs offuderunt, ut qui serpentes non esset, eum viderent quasi serpentem. Et S. Hieronymus loc. cit. comparat præstigijs illorum Magorum ægyptiacorum cum præstigijs Antichristi, quæ hæc dubiè diabolicæ erunt, dum ait: Quomodo enim signis Dei, quæ (Deus) operabatur per Moysen, Magi suis restiterunt mendacis, et

Atque hoc denotare videtur textus hebræus Exod. 7, 11: Vocavit autem Pharaon sapientes et maleficos, ubi in textu hebræo loco maleficos ponitur vox hebræa mechasschephim, quæ malas artes sonat, et, ut Hebræi volunt, propriè significat præstigiatores et inanibus formis hominum sensibus illudentes (1): in textu græco verò ponitur vox Φαρμακος, quæ pariter veneficum, seu Magum habentem commercium cum dæmone significat. Similiter in verbis immediatè sequentibus de Magis magiam diabolicam exercentibus sermo est. Nam in textu hebræo dicitur: Et fecerunt etiam ipsi mechasschephim (malefici) ægypti per chartummim (incantationes) eodem modo. In textu autem græco: Et fecerunt ἐκδοδοὶ incantatores Ægyptiorum φαρμακίας incantationibus suis similiter. Denique in Vulgatâ latinâ dicitur: Et fecerunt etiam ipsi per incantationes ægyptiacas et arcana quædam similiter. Ubi per incantationes et arcana videntur verba magica, quæ ferè à Magis usurpari solent, intelligi; uti et in textu hebræo et græco, imò et in textu chaldæo, qui voce lic utitur, quæ mussitationem, susurationem sonat, ut Bonfrerius (2) observat. Certè voces venefici, malefici, incantatio, incantatores, non meram artificialem dexteritatem (eine blossе Taschenspielerey) denotant.

30. Quæres XIX: An non sit contradictio inter Exod. 7, 20 et 21, ubi dicitur quòd aqua versa sit in sanguinem, et in totâ terrâ Ægypti fuerit sanguis, et inter v. 22, ubi dicitur quòd Magi ægyptiaci fecerint similiter? Quomodo enim hi fecerunt similiter, cum non amplius fuerit in Ægypto aqua, quam mutarent in sanguinem? Hanc quæstionem jam proposuit S. Justinus M. (3) vel quiscumque est auctor Responsion. ad Orthodoxos, et eandem solvit his verbis: Omnibus aquis quæ super terram erant in sanguinem conversis, cogebantur Ægyptii circa flumen fodere puteos (vide Exod. 7, 24) et haustâ inde aquâ seipso sive animalia et pecora sustentare. Ex hæc aquâ ex puteis haustâ fecerunt incantatores (Ægyptii) sanguinem, nec ullo pacto falsus est sermo. Alias responsiones dant alii. Tostatus et Lyranus putant, aquam pro maleficiis ægyptiacis celerimè aliunde fuisse alatam in Ægyptum, nimirum vel ex vicino mari (nam solus Nilus cum alii fluvii videtur in sanguinem versus fuisse per septem dies, v. 24), vel, quod verisimilius est, ex terrâ Gessen, seu ex sedibus Hebræorum, ubi aqua in sanguinem conversæ non fuerant, uti notat liber Sapientiæ, 11, 5. Denique S. Augustinus (4) et Bonfrerius (5) autumant, Magos præstigijs suis effecisse, ut, qui reverè erat sanguis, aqua appareret, dein præstigijs iterum solutis esset et appareret sanguis.

virga Moysis devoravit virgas eorum; ita mendacium Antichristi, Christi veritas devorabit. Et Rupertus Tuitiensis loc. cit. ait: Virgæ (Ægyptiorum) erant quod fuerant, sed per incantationes ægyptiacas et arcana quædam fascinaverant Magi oculos hominum, ut virgæ viderentur eis speciem habere draconum.

(1) Vide Bonfrerium in c. 7 Exodi, v. 11.

(2) Vide Bonfrerium in c. 7 Exodi, v. 11.

(3) Respons. ad quæst. 26.

(4) Q. 25 et 26 in Exod.

(5) Comment. in Exod. 7, 22.

31. Quæres XX: *An non sit contradictio inter Exod. 9, 6, ubi affirmatur quòd mortua sint omnia animantia Ægyptiorum, et v. 9, ubi animantia ulceribus inficienda prædicuntur: ERUNT IN HOMINIBUS ET JUMENTIS ULCERA. Si jam ante mortua fuerunt omnia animantia, undenam fuere illa jumenta, in quæ sequens plaga ulcerum deserviit?* Resp. cum Calmeto, textum illum, *mortuaque sunt omnia animantia*, intelligendum esse de iis omnibus quæ in agris deprehensa sunt, neque in stabula reverti poterunt, non verò de illis animantibus quæ in urbibus vel domibus; prout colligitur ex versu 5 præcedente, ubi hæc plaga prædicitur his verbis: *Ecce manus mea erit super agros tuos: et super equos, et asinos, et camelos, et boves, et oves, pestis valde gravis.* Idem etiam colligitur ex versu 19 et 25, ubi illa solùm animalia grandine percutienda et percussa narrantur, quæ fuerunt in agris. Alia responsio ad eandem objectionem dari potest, dicendo hebraicum *kol, omne*, non semper in Scripturâ denotare omnia et singula individua, sed interdum solummodò multa paucis exceptis, interdum multa ex omni genere. et specie, quod etiam hic locum habere potest; ferè sicut de Christo, Math. 4, 23, dicitur: *Sans omnem languorem*, hoc est, omnis generis infirmitates, vel sicut de linteo, quod S. Petrus vidit, scriptum est, Act. 10, 12: *In quo erant omnia quadrupedia terræ, h. e., omnis generis quadrupedia.*

Ex his etiam colliges, incredulos cum impio Zapatâ (de quo sequenti numero 32 sermo redibit), peperam querere, unde Pharaoni post mortua omnia animantia tam numerosus equitatus, quo fugitivos Hebræos persecutus est, residuo fuerit?

§ II. De exitu Israelis ex Ægypto, et transitu maris Rubri.

32. Quæres XXI: *An Moyses fuerit dux Hebræorum arrogans et truculentus?* Resp.: Increduli qui Moysen tanquam ducem populi fugitivi ambitiosum et barbarum describere solent, dennò crassam suam ignorantiam, aut impudentem criminandi libidinem manifestè produnt. Edicant enim nobis, si possunt, quibus in rebus aut factis Moyses se ambitiosum aut truculentum exhibuerit? Nullibi in sacris litteris vestigium extat, quòd vel sibi, vel liberis suis dominatum ampliare studuerit; ipsemet juxta jussum divinum inauguravit successorem suum et populi ducem Josue filium Nun, qui neque ex eadem cum Moyse tribu, neque ex eadem erat familiâ; Moyses enim erat ex tribu Levi, Josue ex tribu Ephraim (1). Præterea Moyses ipsemet fateatur (2), se non transiturum Jordanem in terram promissam. Ubi ergo vestigia ambitionis Mosaicæ (3)? Neque crudelitatis à Moyse exercitæ exemplum increduli afferre possunt. Quòd enim aliquem Ægyptium, qui Hebræum percutiebat, occiderit, justè id fecit, vel omninò ex inspiratione divinâ, aut si hoc facto

(1) Deut. 31, 7. Exod. 2, 1 et seq. Num. 15, 9, 17, et 27, 18.

(2) Deut. 31, 3.

(3) Vide supra, num. 9, ad secundum

erravit, tuit id non tam effectus truculentæ, quam zeli nimii et adhuc inculti (1). Quòd autem Chananæorum excidium prædixerit, et horum detestationem Israelitis insullarit, fecit id jussu Dei, et propter Chananæorum scelera: *Propter istiusmodi scelera debet eos (Deus) in introitu tuo*, ait Moyses ad populum Israel (2). Cæterùm humilitas et mansuetudo Moysis vel inde patet, quòd sæpè murmure populi, calumniis, probris, etc., impetitus, immotà blandaque facie perstitit, ultus se non minis, sed precibus ad Deum pro populo fuis; meritò proindè Deus eum hoc celebratologio (3): *Erat enim Moyses vir mitissimus super omnes homines.* Vide etiam infra de Moysis mansuetudine numer. 45, argumenti 1 solutionem.

35. Quæres XXII: *Quare Moyses cum sexcentis milibus bellatorum, qui armati exierant de Ægypto (Exod. 12, 37, et 15, 18), fugit coram Pharaone, et non potius expugnavit totam Ægyptum, recente primogenitorum morte consternatam?* Ad hæc larvatî Zapatæ (4) quæstionem, resp. rationem esse, quia Israelitæ, licet armati, non tamen erant armis assueti, nec bello, sed oneribus et jugo; præterea Deus Moysi non mandavit pugnare adversus Pharaonem, sed populum ex Ægypto educere. Exod. 5, 10.

34. Quæres XXIII: *An in transitu Hebræorum per mare Rubrum miraculum intervenit?* Resp. affirmativè contra deistas, aliosque incredulos ætatis nostræ, qui, sicut alia prodigia pro veritate religionis revelatæ edita, ita etiam istud exinanire omni modo laborant. Nam prodigium nature vires superans fuit, mari ad virgam sublatam illicò diviso, aquas ex utraq; parte (ut Scriptura narrat) ad dexteram et sinistram muro-rum instar constitisse immobiles, et quidem sic bifariam diviso mari, factam esse in medio maris viam tam amplam, ut universus Hebræorum populus transire posset incolomis. Hinc S. Scriptura in pluribus locis (5) hujus rei tanquam ingentis prodigii meminit, ut videas quòd Deus iterando testimonia sua de hoc miraculo velut munire id voluerit, cum probè sciret successu temporis illud à temerariis hominibus quàm maximè impetendum. Tota quoque Hebræorum natio, quæ transitum illum maris Rubri fecit, cum semper pro ingenti prodigio habuit, et filiis ac posteris suis tanquam stupendum miraculum in gratiam ipsorum à Deo factum enarravit. Porrò hæc de re præ aliis legi merentur epistola Claudii Sicard, superioris Missionum Cairi in Ægypto, quam dedit anno 1722, cum regiis sumptibus iter Israelitarum ad usque montem Sinai

(1) Vide Cornelium à Lapide in Exod. 2, 12.

(2) Deut. 18, 12.

(3) Num. 12, 3.

(4) Zapatæ nomine seipsum designat petulans ille scribulator opusculi *tes Questions de Zapata*, cui et alia plura similia anonyma adscribuntur. Plures hujus navigandulæ quæstiones contra S. Scripturam discutit et solvit Cl. Statterlus Demonstr. Evang. § 268, num. 5, et §§ 275 et 315.

(5) Judith. 5, 12. Ps. 77, 15. Sapientiæ 10, 17 et 18; item 19, 7. Habacuc 3, 15.

per se ipsum emensus esset (1), item Cl. Schaw (2), qui ambo accurata omnia illa loca lustrârunt, ipsumque transitûs locum (quem Arabes hodièdum vocant *Tiah beni Israel*, vadum filiorum Israel, vel *Baideah*, ob stupendum illius loci miraculum) recognoverunt, et planè transitum illum non sine grandi miraculo fieri potuisse agnovère. Sed audiamus argumenta adversariorum.

Argumentum I. Ipse Josephus (3) incertum dicit, an via Israelitis patuerit per mare Rubrum voluntate Dei, vel naturæ sponte, et hunc Israelitarum transitum comparat cum transitu Alexandri M. per mare Pamphyliae, qui haud dubiè sine miraculo contigit; ergo.—R.: Dùm Josephus dicit: *Via per mare patuit, sive Dei voluntate, sive naturæ sponte*, sese accommodat gentilibus, seu ethnicis, quibus ista scribebat, ut quæcumque demùm ratione hoc ipsis portentum credibile redderet. Interim tamen non absolutè assertit id naturaliter factum esse, sed solum disjunctivè: *sive Dei voluntate (et per miraculum), sive naturæ sponte*, subdens: *Sed de his, ut cuique libet, ita sentiat*. Quid verò ipse senserit, satis prodit tum cit. cap. 7, tum cap. 6 præcedente. Nam Moysen inducit ad Hebræos dicentem, transitum per mare Rubrum esse *viam divinitus datam*; item fatetur, Hebræis tunc nullum fuisse effugium, nullam fugæ spem, si humana spectemur. Cæterùm, citâmsi Josephus transitum Israelitarum per mare Rubrum merè naturalem credidisset et asseruisset, majoris longè præ illo auctoritatis est Moyses et tota natio Judæorum constanter id habens pro ingenti prodigio. Accedit quòd Josephus in suâ historiâ etiam aliàs sæpè hallucinetur, ut ostendunt critici (4).

Porrò, dùm transitum Israelitarum per mare comparat cum transitu Alexandri M. per mare Pamphyliae, id denuò solum adducit tanquam argumentum ad hominem, ut nimirùm ethnicis possibilitatem transitûs maris Rubri ostenderet ex alio eventu, quem ipsi historici gentiles referebant. Reipsâ autem nulla est paritas inter transitum Israelitarum, et Alexandri M. per mare. Nam imprimis Israelite semper erant persuasi, transitum suum non nisi divinitus potuisse fieri; at verò Alexander M., teste Plutarcho (5), nul-

lum miraculum suspicatus est in transitu maris Pamphyliae. Strabo quoque (1) hunc transitum describit sine ullâ vel levisimâ miraculi suspicione his verbis: *Est mons nomine Climax, Pamphylico mari adjacens; is transitum perangustum in littore relinquit; qui mari tranquillo aquis ita nudatur, ut iter facientibus sit pervius; pelago autem affluente totus conlegitur. Transitus porrò per montem tum arduus est, tum etiam prolixus; quare tranquillo mari via, quæ in littore est, capitur ab omnibus. Alexander verò in hyemem incidens et maximam partem rerum suarum fortunæ permittens, priusquam fluctus rediret, movit; sed oppressus à fluctibus contigit ut totâ die iter faceret in aquâ, umbilico tenuis. Hæc Strabo.*

Argum. II. Historici profani antiqui nec verbulo mentionem faciunt de eventu tam mirabili (scilicet de transitu Israelitarum per mare Rubrum), quem sanè, cùm grandius nil occurrat in historiâ, omittere nullus poterat, si quid veri subfuisset. Resp.: Falsissimum est veteres scriptores profanos de hoc eventu tacuisse. Artapanus enim pervetus scriptor ethnicus, in Opere de Judæis, ait memoriam transitûs Israelitarum per mare Rubrum apud ipsos quodam Ægyptios conservari, quanvis ii de ratione et modo hujus transitûs in duas abierint diversas sententias. *Memphitis enim dicere, cùm magnam locorum Moyses haberet peritiam, resturum maris observasse, ac ita cum populo transivisse. Heliopolitas autem propter gazam, quam Judæi mutuò abstulerant, regem commotum magnâ manu in Judæos profectum fuisse. Moysen verò percussisse baculo mare, ut celesti voce admonitus fuit, et sic diviso mari transivisse.* Hæc sunt Artapani verba, prout ea refert Eusebius (2). Similiter Diodorus Siculus pariter scriptor antiquus (3) ita scribit: *Traditum est à majoribus fama, iis, qui prope Ichthyophagos habitant, magno quodam ejus sinûs fluxu mari ad oppositum litus secedente, omnibusque locis ejus sinûs urefactis, terram funditis colore viridi apparuisse; ex immenso rursus maris refluxu aquam in priorem locum resitutam.* Quæ verba, ut Calmetus (4) rectè observat, aliud quam in Hebræorum transitu prodigium spectare vix credimus, cùm ordinarius refluxus maris nudet solum aquis littora, vel littoribus propinqua loca; medium verò mare nudare aquis, et fundum ipsum detegere nec refluxus, nec ulla potest causa naturalis. Igitur hujus miraculi (transitus Hebræorum per mare Rubrum) memoria et fama cum ingenti admiratione et terrore diu viguit apud omnes vicinos populos, ut etiam patet ex verbis Rahab meretricis ad exploratores à Josue missos (5); item ex verbis Achioris, ducis

« simile perscribens, iter narrat se fecisse per Climaca appellatam (id est, per montem, qui κλίμαξ seu « Scala appellatur), atque ex Phaselide progressum, « eam peragrasse. »

(1) L. 14 Geographia.

(2) L. 9 Præpar. Evang. c. ultimo, propè medium.

(3) L. 3 succ. Bibliothecæ c. 3, ultra medium.

(4) In Dissertat. de transfratatione maris Erythræi per Hebræos.

(5) Josue 2, 10, ubi Rahab ad exploratores ait:

(1) Vide Joseph Stocklin Welt-Both, tom. 13, Epist. 2, Sicarâ.

(2) *Voyages de Barbarie et du Levant*, tom. 2, pag. 31.

(3) L. 2 Antiq. c. ultimo, ubi ait: « Nemo autem mirari debet tanquam incredibilia, si (Israelitis) « de salute periclitantibus via per mare patuit, sive « Dei voluntate, sive naturæ sponte; quandoquidem... « Alexandri ductu Macedonibus Pamphilum mare cecit « et aliam viam non habentibus illâc iter aperuit, « cùm Deus ejus operâ ad destruendum Persarum imperium uti decrevisset. »

(4) Natalis Alex. tomo 1 Histor. Eccles. in IV Mundi ætatem, c. V.

(5) In vitâ Alexandr. M., ubi ita scribit: « Exkursio verò Pamphiliæ ingentem plurimis historicis « scribendi materiam... exhibuit, quòd divini quâdam sorte mare ipsum... cesserit Alexandro.... « Alexander autem in epistolis suis nihil tate monstri

Ammonitarum ad Holofernem, quem monuit, ne temerè contra Israelitas à Deo tam mirabiliter conservatos pugnaret (1).

Argum. III. Observatus antea à Moysè æstus maris expedita et obvia est ratio hunc eventum sine miraculo explicandi, prout jam observarunt Memphitæ Ægyptii in cit. loc. Artapani. Resp. : Quamvis Memphitæ transitum Hebræorum per mare sic explicare conati sint, aliter tamen sensere sacerdotes Heliopolis, qui traditionem de hoc prodigio eo prorsus modo, quo à Moysè in sacris litteris narratur, conservarunt (2). Quòd autem non omnes Ægyptii (nominatim Memphitæ) transitum maris Rubri et suffocationem Pharaonis cum toto suo comitatu ingens prodigium fuisse, fassi sint, mirandum haud est. Scimus enim quantoperè quævis natio, quæ in suum dedecus et infamiam cedunt, occultare aut imminuere solet. Cæterùm explanationem Memphitarum (et incredulorum hos sequentium) non sufficere, dum dicunt, Moysè observasse refluxum maris Rubri, ejusque tempus et durationem; sicque populum Hebræum per eum locum aquis denudatum traduxisse, patet ex multiplici ratione. Nam 1° inter tot millia Ægyptiorum haud dubiè plures norunt naturam æstus marini, qui inde à condito orbe constanter quoque die acciderat. Quòd si autem norunt, cur Hebræis dederunt spatium utendi hoc æstu? cur ipsi Ægyptii cum se immisissent in alveum maris, incipiente refluxu aquarum ad litus non recurrerunt; quod faciliè erant assenturi, si initium refluxus in tempore attendissent? Sex enim horis mare æstuans paulatim à littore recedit ad certum spatium; et postquam quadrante uno substitit, rursùm aliis sex horis paulatim ad litus se iterùm adjungit. 2° Falsum est quòd Moyses studiosè præstitit, Hebræos tempore æstus per mare traducere. Nam omnia adjuncta evincunt, illum non animo præmeditato, verùm necessitate et Dei imperio, id fecisse, cum non alius pateret effugio locus, prout Calmetus (3) invictè demonstrat. 3° Æstus non denudat totum fretum, sed aquas duntaxat ad certum spatium à littore reducit; et quod ad Erythræi maris æstum spectat, qui rem sedulò examinarunt, viri eruditi testantur (4) ejus aquas, cum maximus est æstus, 250 vel 500 circiter passibus à littore recedere, ita ut imus quidem fundus per aquas tralucens appareat. Cæterùm medius alvei sinus, aquis vel maximè à littore recedentibus, arescit nunquam, ut Julius Scaliger (5) observat. Ex quo, inquit idem Scaliger, vir planè neque facilis neque credulus, colligitur, hostes S. Scripturæ per summam prorsus

impudentiam asseruisse, captam à Moysè æstus occasione fuisse in transitu ejusdem maris.

Sed instant. Propè portum Suez mare Rubrum in fretum adèd æstum cogitur, ut illius latitudo, teste Bellonio (1), ibi non sit major, quàm latitudo Sequanæ inter Harfleur et Honfleur fluentis: ergo Hebræi faciliè ibi trajecerunt, præsertim quia tunc erat æquinoctium, ubi æstus solet esse maximus, et aquæ plurimùm recedunt à littore. — Resp. : Etsi Hebræi ibi transitum tentasse ponantur (quod nemo potest ostendere), tamen neque spatium se extendendi, neque tempus elabendi habuissent in loco tam angusto. Assignemus enim cum Calmeto (2) pro freti hujus latitudine, ubi minima est, 300 tantummodò passus (3); neque tamen brevem hunc tractum transvadari Hebræos potuisse credimus exiguo eo temporis spatio, quod inter fluentes resfluentesque undas intercedit. Adnumeratis quippe feminis, parvulis, etc., erant ad minimum duo milliones, ut Calmetus (4) observat; imò, juxta Cornelium à Lap. (5), faciliè tres milliones hominum, præter currus et jumenta, etc. Cogita jam tecum animo in valle illà aquis nudatà, consistere duos vel tres milliones hominum cum tot impedimentis; et quidem de nocte inter summum pavorem, tumultum, festinationem, quod fit semper in casibus magnis minimeque expectatis; atque, quod est caput rei, cum inter recessum et accessum maris intercederet unicus quadrans, qui pervium illis vadum præberet. Cogita, inquam, hæc omnia, et conlude, num verisimile sit, totum populum Hebræorum occasione æstus marini per angustum illud fretum aquis nudatum transiisse. Plura hæc de re apud Calmetum (6) invenies.

Argum. IV. Potest cum Spinozà et quibusdam aliis dici, totà illà nocte, quâ Israelitæ mare transierunt, flavisse vehementem ventum, qui aquas à fundo removerit, et hunc exsiccatum transituris apererit; hoc autem naturaliter sine miraculo potuit fieri. Resp. : Hæc Spinoza explicatio risu potius aut commiseratione, quàm refutatione, digna est. Quis enim sanæ mentis homo credat, ventum vi suâ naturali posse dividere mare, et immensam aquarum molem murorum instar ex utràque parte erectam per aliquot horas immobilem tenere? Numquid ventus adèd vehementis Israelitas vadum ingressos oppressisset, suffocasset, aut certè à transitu plurimùm impedivisset, cum esset orientalis ventus, quemadmodum in textu hebræo et chaldæo appellatur, adèoque Israelitis itinerantibus contrarius? Iter enim tunc faciebant contra Orientem, et contra mare Rubrum, quod respectu Ægypti ad Orientem situm est. Igitur Moysè extendente virgam super mare, mox non ventus, sed Deus vel Angelus jussu Dei divisit mare; ventus verò à Deo im-

Audivimus, quòd sicaverit Dominus aquas maris Rubri ad vestrum introitum, quando egressi estis ex Ægypto.

(1) Judith. 5, 12 et seqq. ubi Achior ad Holofernem ait: *Fugientibus (Israelitis) Deus cæli mare aperuit, ita ut hinc et inde aquæ quasi murus solidarentur, et isti pede sicco fundum maris perambulando transirent. In quo loco diu innumerabilis exercitus Ægyptiorum, etc.*

(2) Vide responsonem ad præcedens Argum. II.

(3) In Dissert. citatâ.

(4) Bernier, lettre à M. de Chaumont, évêque d'Acqs, et Moriz. Voyage du mont Sinai. L. 1, c. 4.

(5) Apud Drus. in Exod. 15, 4.

(1) Obser. I, 2, 58.

(2) In Dissert. citatâ.

(3) Certè minor latitudo statui nequit, ut ex cit. Dissert. Calmeti perspicies.

(4) In cit. Dissert.

(5) Commentar. in Exod. 14, 21.

(6) In cit. Dissert.

missus est tantum ad hoc, ut alveum aquis vacuum exsiccaret et solidaret, auferendo quidquid in eo reliquum erat humidum et lutulentum (1).

Corollarium. Neque satisfacit opinio Jo. Clerici (2), qui transitum Israelitarum per mare Rubrum explicat partim per aestum maris à Moysè observatum, partim per ventum prodigiosum, quo Deus hunc aestum seu recessum aquarum à littore subito auxerit, aquasque in altum murorum instar sublatas continuerit, donec populus Israeliticus per exsiccatum alveum transierit. Nam ventus tam vehemens potius impedivisset (ut modò ostendimus), quam facilitasset transitum Hebræorum. Dein si prodigium seu miraculum admittitur in vento illo, melius illud adstruitur in ipsâ exaltatione aquarum immediatè à Deo, vel Angelo factâ, vento dumtaxat ad exsiccationem fundi maris concurrente, ut ex dictis patet.

Argum. V. Etiam catholici scriptores putant, Hebræos non in litus oppositum, sed descripto vel semicirculo ad ejusdem littoris superiora evasisse; sed hoc tempore aestus marini, quando aquae ab illo littore recesserunt, potuit fieri sine miraculo. Resp.: Dist. maj., id putant aliqui scriptores catholici, sed longè plures et communis sententia id ipsum negat, et illi respectivè pauci nihilominus fatentur, in describendo memorato semicirculo intervenisse miraculum, conc.; secus, nego. Equidem Tostatus, Paulus Burgensis, Didacus à S. Antonio, alique, quibuscum hæc in re etiam sentit S. Thomas (3), putant Hebræos non totam maris Rubri latitudinem transiisse, ita ut ex uno littore ad alterum usque litus oppositum evaserint; sed potius parte aliquâ alvei trajectâ, reflexo postea itinere ad evitandos invios scopulos solitudinis Ethan, iterum reversos fuisse ad ejusdem littoris, per quod ingressi erant, oram aliquam, ita ut hoc suo itinere in alveo quendam semicirculum descriperint, cujus unum crus erat in unâ, alterum crus in aliâ ejusdem littoris parte. Miraculum tamen in hoc Hebræorum itineris semicirculo describendo intervenisse dicti auctores non negant, nec negare possunt (4); sed solum à communis sententiâ, quæ Israelitas per totam maris latitudinem usque ad oppositum litus evasisse docet, recedunt ob apparentes quasdam difficultates evitandas, quas tamen Cajetanus, Pererius, Calmetus commodè solvunt. Quare cum his communis sententia omninò tenenda videtur. Nam ex utrà parte vetustissimi Hebræorum Josephus (5), et Philo (6); item Gregorius Nyssen. (7), omnesque veteres Ecclesiæ Patres semper erant in eâ opinione, quòd Hebræi

per medium fretum in oppositum litus evaserint; ex alterâ parte adversa Tostati et aliorum sententia nullo nititur satis solido fundamento, ut supra laudati auctores ostendunt, ac præterea falso nitenti supposito videntur, putantes vocem *Etham* significare locum particularem, cum sit nomen genericum, universè desertam regionem denotans (1).

At oppones: Hebræi vix quatuor vel summum quinque horis intra alveum maris morati sunt; nam ultra mediam noctem flavit ventus urens et desiccans fundum maris, postea ingressi sunt hunc fundum Hebræi: egressis autem ipsis ex mari, suffocati in aquis sunt Ægyptii ante finem vigiliæ matutinæ, hoc est, prope ipsum diluicium; quæ circumstantiæ ex S. Scripturâ (2) colligi possunt. Jam verò spatium 5 horarum non potuisset tota maris latitudo, quæ satis magna est, ab ingenti illâ Israelitarum multitudine transmitti. Ergo non per totam maris latitudinem transierunt, sed per semicirculum ad ejusdem littoris, per quod ingressi sunt, oram aliquam reversi sunt. — Resp.: Dux Moyses cum Israelitis mare Rubrum non transivit, ubi est latissimum, sed ubi est breve fretum, quod pauculis horis trajici potuit. Joannes de Barros (3) isti fretu Arabico, eo loco, ubi à Moysè divisum fuit, duntaxat novem millia passuum assignat; Claudius Sicard verò supra (4) citatus admittit latitudinem illam esse 5 vel 6 horarum. Illud tamen præsens obiectio adversariorum vincit, illam maris Rubri per virgam Moysis divisionem fuisse valdè magnam secundum freti longitudinem; quoniam per eam intra paucas horas omnia castra Hebræorum transire debuerunt, quæ, ut supra (5) advertimus, facillè tribus hominum millionibus constabant. Porrò, an exercitus Hebræorum per unam tantum viam an per duodecim vias transierit, pro numero videlicet duodecim tribuum populi Hebræi, ut perantiqua tum Hebræorum, tum christianorum traditio fuit; eruditè examinat Pererius (6) eligens primam sententiam, et cum S. Hieronymo, ac plerisque recentioribus meritiò defendens, unam tantum in mari viam factam esse; præsertim cum miracula absque necessitate multiplicanda non sint. Idem sentit etiam Calmetus (7).

§ III. De vitulo aureo, et itinere Israelitarum per desertum.

35. Quæres XXIII: Quomodò vitulus aureus, Exod.

(1) Claudius Sicard. in suâ Epistolâ supra ad initium num. 33 citatâ, contendit, sententiam istam (quòd Israelitæ per semicirculum ad idem litus reversi sint) ex merâ ignorantia linguæ hebraicæ ortum habere. Cum enim Hebræi tam antè quam post transitum maris Rubri metati sint in Etham, num. 33, 6 et 8, putarunt multi, eos ex mari non in Arabiam, sed ad partem superiorem Ægypti reductos esse. Nesciebant ergo vocem Etham non significare locum particularem, sed universè desertam regionem, pentusque reclusam magnam vallem.

(2) Exod. 14, 21, 22, 23 et 24.

(3) In suis de Asiâ historiis Decad. 2, l. 8, c. 1.

(4) Ad initium numeri 33.

(5) Argum. III: Sed instant, etc.

(6) Comment. in cap. 14 Exod., disput. 2.

(7) In citatâ Dissert.

(1) Vide Cornelium à Lap. loc. cit.

(2) In Dissert. de Trajectione maris Idumæi.

(3) Commentar. in 1 Cor. c. 40.

(4) Naturaliter enim fieri non potuit, ut duo vel tres miliones hominum uno horæ quadrante, qui inter recessum et accessum maris intercedebat, semicirculum illum in fundo maris aquis nudato descriperint. Vide responsiones nostras ad præcedens argum. III et IV.

(5) L. 2 Antiq. c. 7.

(6) L. 3 de Vitâ Moysis.

(7) In l. de Vitâ Moysis.

32, 20, *potuerit à Moysè conteri usque ad pulverem*, et *hic pulvis potabilis reddi*? Antequàm respondeam, observo, Zapatam (1) fateri, se chymizæ imperitum, proin nescire se utrum Moyses vitulum aureum verè reduserit in cinerem, Vollairium (2) verò absolutè negare, aurum hujus vituli à Moysè potabile redditum. Hoc prænotato dico, interpretes minimè convenire in citato textu explicando. Plerique censent, Moysen validissimis ictibus malleorum contulisse vitulum aureum; ac denique sub molâ contritum, pulverem effecisse. Corpora enim auro longè duriora possunt abradi, conteri ac comminui in tenuissimas particulas. Favet etiam huic explanationi alius locus S. Scripturæ (3). Cæterum usus pulveris auri olim communis fuit (4); censent, aurum non simpliciter, sed arte quâdam chymicâ à Moysè solum in pulverem esse; ut aquæ permistum instar liquoris hauriretur. Certè Emmanuel Sà, notissimus interpres, fidenter pronuntiat, peritum alchymistam aurum ob oculos suos in pulverem redegisse. Praxim quoque aurum in pulverem chymicè dissolvendi exactè describit Statterus (5), idque fieri posse testantur celeberrimi chymici ætatis nostræ D. Senac, D. Macquer, D. Ruelle, D. Baro, D. Stahl (6). Taceo alios magno numero quâ medicos, quâ historicæ naturalis scriptores, quorum aliqui inter socios ipsius academici regni scientiarum tam Parisinæ quàm Londinensis sunt.

At inquires: Si verum est, quòd aurum dissolvi possit, ac potabile reddi, non sequitur, hanc artem etiam antiquis, nominatim verò Hebræis, aut Moysi fuisse compertam. Resp.: Ex græcis scriptoribus certissimum est (7), quòd Ægyptii jam inde à temporibus primorum regum artes fundendi, et purgandi metallâ cognoverint. Ita Diodorus Siculus, Agatorchides, et alii. Igitur in tantâ multitudine Hebræorum, qui diu inter Ægyptios versabantur, facile fuerit reperire hominem mysterii illius non ignarum. Imò cum ipse Moyses in aula regiæ educatus et eruditus fuerit omni sapientiâ Ægyptiorum, et fuerit potens in verbis, et in operibus suis (8), nihil mirum inter cæteras

etiam istam artem dissolvendi aurum, ad Moysen et Hebræos manasse.

36. Quæres XXIV: *Cur Moyses Hebræos per desertum itinere 40 annorum duxerit, cum eos intra spatium aliquot dierum ex Ægypto in terram promissionis deducere potuisset?* Resp.: Potuisset quidem Deus aliquot dierum itinere Israelitas ex Ægypto in Terram promissionis deducere. Nam teste Aben Ezrà ex Ægypto in terram Chanaan per regionem Philistinum erat iter decem duntaxat dierum, quin opus fuisset transire mare Rubrum. Deus autem, et Moyses juxta divinam dispositionem tam brevi itinere Hebræos in Palestinam deducere noluit ex ratione non unâ. Prima fuit, ne promissis statim diebus à formidandis hostibus (Philistinæis) læcessiti, in Ægyptum reditum pararent; fermè sicut regredi voluère, cum exploratores à Moysè missi in Chanaan, ac inde reversi nuntiant, quàm fortes et bellicosos homines illam regionem possideant (1). Certè hanc ipsam rationem allegat S. Scriptura (2) his verbis: *Igitur cum emisisset Pharaon populum, non eos duxit Deus per viam terræ Philistinum, quæ vicina est, reputans ne forte paventer eum, si videret adversum se bella consurgere, et reverteretur in Ægyptum. Sed circumduxit per viam deserti, quæ est juxta mare Rubrum.* Altera ratio, cur Deus tam longo et laborioso itinere Israelitas deduxerit, fuit, ut eos ærumnis et laboribus in dies magis assuefaceret, et eorum in servandis præceptis divinis constantiam experiretur. Id clarè iterum indicat S. Scriptura (3) dicens: *Recordaberis cuncti itineris, per quod adduxit te Dominus Deus tuus 40 annis per desertum, ut affigeret te atque tentaret, et nota fierent, quæ in tuo animo versabantur, utrum custodires mandata illius, an non.* Tertiam et quartam rationem affert Josephus (4) his verbis: *Moses autem hæc viâ Hebræos idè duxit, ut, si Ægyptii mutata sententiâ persequi eos vellent, pœnas multitiæ violatiq; pacti persolverent: neve Palestinæ, quos ob veterem simultatem insensos habebat, de hæc profectioe certiores fieri possent.... Quapropter omissâ viâ, quæ in Palestinam (per terram Philistinum) ducit, per desertum viâ dispensiosâ ac difficili voluit Chananæam invadere.* Ut autem ista Josephi verba meliùs intelligas, inspicie chorographiam Terræ sanctæ præfixam tomo 1 Commentar. Tirini. Denique quinta ratio addi potest hæc: Quia copiosissimum Hebræorum populum, antequàm Palestinam occuparet, imbuendus erat novis legibus et ritibus, novâ regiminis formâ, quam Deus præscripsit, et quæ per quindecim secula quibus Hebræi Palestinam possidebant, observanda erant. Jam verò ad hunc finem diuturna in deserto commoratio Hebræorum optimè serviebat, ut Cl. Nonnotte (5) rectè observat.

At dices: Prima ex allatis quinque rationibus pa-

(1) Vide supra, num. 32.

(2) In Lexico philosoph. et tractatu de Tolerantiâ. (3) Moyses Deut. 9, 21 ait: « Peccatum autem vestrum quod feceratis, id est, vitulum, arripiens igne combussi; et in frusta comminuens, omnimodè in pulverem redigens projecit in torrentem, qui de monte descendit. » Autographum hebraicum habet: « Contrivi illum molendo benè, donec in pulverem comminutus esset, » etc. Textus chaldæus indicat vitulum in mortario contusum; arabicus limâ tamdiu abrasum, donec penitus in pulverem abiret.

(4) Josephus, l. 8 Antiq. c. 2, narrat. juvenes aulicos Salomonis auri pulvere crines inspersisse. Stephanus verò ad Saxonem Grammaticum à pag. 70, observat, auri pulvere conspersas dapes esse.

(5) Demonst. Evang., § 513. Et in Mineralogia p. 1, §§ 85, 125 et 169.

(6) Omnium loco potest esse Stahlii Dissertatio de auro potabili, quæ legitur inter Opuscula ejus minorâ.

(7) Vide Cl. Weissenbach. tom. 1 Theologiæ Biblicæ, p. 177 et 178.

(8) Actorum 7, 21 et 22.

(1) Num. 14, 3 et 4.

(2) Exod. 13, 17 et 18.

(3) Deut. 8, 2.

(4) L. 2 Antiq. c. 6.

(5) In Lexic. philos. Relig. art. Moyses, § 6.

rùm probare videtur; quia Israelitæ in itinere per desertum aquæ cum hostibus Amalecitis (1) dimicare debuerunt; sicut ipsis pugnandum fuisset cum Philistæis, si viâ longè breviorè per terram Philistiim in Palestinam profecti essent. Resp. : Magna est disparitas. Nam pugna cum Amalecitis primùm post 40 vel adhuc plures dies ab egressu ex Ægypto contigit. Facta enim est hæc pugna in Raphidim, ubi erat undecima Israelitarum statio; unde proximè venerunt ad montem Sinai die 47 post egressum ex Ægypto (2), ubi ipsorum duodecima statio (3) fuit. Præterea, cum ab Amalecitis invadebantur, jam erant confirmati itineru Ægyptiorum in mari Rubro, visisque aliis prodigiis (4) in ipsorum gratiam patris, nec facilis erat regressus in Ægyptum, cum non possent eò venire, nisi post longum iter, et transeundo iterum mare Rubrum, vel ipsius sinum circumeundo (5). E contrario, si per terram Philistiim iter fecissent, primis statim diebus cum hoste formidando fuisset dimicandum, et longè facilius fuisset regressus in Ægyptum, sine transitu maris Rubri, etc.

Neque replices: Deus Israelitas contra Philistæos defendere potuisset, sicut eosdem contra Ægyptios in transitu maris Rubri, vel contra Amalecitas in deserto defendit. Resp. : Potuisset hoc Deus, sed alio modo et viâ multò longiore voluit per desertum illos in Chanaan deducere, ex rationibus paulò ante allegatis.

CAPUT III.

De libro Levitici.

Liber hic hebraicè Vajjikra, à primâ voce *Vocavit* (6); latinè verò et græcè *Leviticus* nominatur, qui pro tribu Levi à Moysè in deserto (7) scriptus est, cum leges ad sacerdotes et levitas pertinentes contineat. Tractat enim capitibus viginti septem de offerendis sacrificiis et hostiis, de sacerdotibus et levitis, de eorum ordine et ministerio, deque diebus festis celebrandis. Porrò generatim observandum, quòd omnia illa antiqua sacrificia legis Mosaicæ figura fuerint sanctissimi sacrificii quod Christus in cruce obtulit cruento modo, in cruento verò quotidie in Missâ Patri divino offert; prout SS. Patres et doctores orthodoxi unanimiter tenent et docent.

37. Quæres XXV : *Ad quid proferunt innumeræ leges cæremoniales in libro Levitici et Deuteronomii contentæ, quibus populus Israeliticus onerabatur?* — Resp. contra Voltairium, aliosque incredulos in leges has

(1) Exod. 17, 8.

(2) Vide Exod. 19, 1 et 11; vide etiam Commentar. Cornelli à Lapide vel aliorum interpretum in eundem locum.

(3) Vide tabulam chorographicam Terræ sanctæ præfixam tomo 1 Commentar. Tirini.

(4) Vide Exod. 15, 23, 24 et 25; Exod. 16, 12 et seqq.; Exod. 17, 6.

(5) Vide tabul. chorograph. Terræ sanctæ Tirini aut aliorum interpretum.

(6) Vide supra Præfat. in I. Genesis.

(7) Ibidem.

cæremoniales impudenter debacchantes, ac dico, nec multitudinem nec varietatem harum cæremoniarum sanctitati legis Mosaicæ obesse, sed easdem ob fines sapientissimos à Deo institutas esse. Et 1^a quidem in tanto pruritu Hebræorum, hominum rudium, erga sensibilia, ad temporum illorum infantiam se Deus quasi demisit; atque ne soli viderentur Hebræi habere religionem nudam, planèque à sensibus abstractam, variis ritibus ac cæremoniis eos ab idolis finitimum populorum avertit, ut observat S. Augustinus (1); et ne dæmoni mactarent victimas, potius sibi mactari iussit, ut docet S. Chrysostomus (2). 2^a Hæ cæremonie erant totidem symbola, seu figura, quæ morum sanctitatem respiciebant, vel eventus futuræ legis Christianæ præmonstrabant. Cæterùm eruditis compertum est, apud omnes ferè gentes maximè Orientales fuisse semper in more positum, ut mysteria theologiae suæ sub velo ænigmatum, atque parabolarum traderent, et partem maximam religionis in imaginibus ritibusque repositam haberent. Quare nihil est mirum, Deum quâdam sapientissimâ indulgentiâ gessisse morem ingenio populi, ex Ægypto tum recenter egressi, et partem religionis magnam variis ritibus et signis involvisse; istâ tamen necessariâ cautione ubivis adhibitâ, ut procul abesset omne illud, quo plebs rudis et superstitiosa ad aliquem creaturarum cultum induci posset. Ita gravissimis semper verbis vetuit simulacra ob periculum idololatriæ (3). Quòd verò cæremonie et sacrificia legis Mosaicæ præluserint mysteriis legis Evangelicæ tanquàm horum figura, interpretes ad oculum ostendunt collatione utriusque Testamenti institutâ. Imò, si ritè inspexeris, non ritus solum, sed cætera quoque huc omnia V. T. gesta et facta ferebantur, ut legem Christi novam significarent, juxta illud D. Pauli 1 Cor. 10, 11 : *Omnia in figurâ contingebant illis.* 5° His cæremoniis Judæi distinguebantur ab aliis populis : neque faciliè commiseri cum illis poterant, à quibus gravissimis de causis (ne nimirum in idololatriam aliaque vitia finitimarum gentium inciderent) segregari debuerunt. *Moyse quòd sibi in posterum gentem firmaret, inquit Tacitus (4), novos ritus, contrariosque cæteris mortalibus indidit. Profana illic omnia, quæ apud nos sacra, rursùm concessa apud illos, quæ nobis incesta.* Quod etiam Tertullianus (5) probè notavit.

(1) Tract. 10 in Joan. dicens : *Illi populo pro eju carnalitate et corde adhuc lapideo, talia data sunt, quibus teneretur, ne ad idola deflueret.*

(2) In Psalmum 49.

(3) Vide Cornelium à Lap. Commentar. in Deuter. 5, 8.

(4) L. 5 Historiarum, cap. 4.

(5) L. 2 contra Marcionem, c. 18, ubi ita ait : *Sacrificiorum quoque (in lege Mosaicâ) onera et operationum et oblationum negotiosas scrupulositates nemo reprehendat, quasi Deus talia sibi desideraverit... sed illam Dei industriam sentiat, quâ populum prorsum in idololatriam et transgressionem, ejusmodi officii religioni suæ voluit adstringere, quibus superstitiæ seculi agebatur, ut ab eâ avocaret illos; sibi jubens fieri quasi desiderant, ne simulacris faciendis delinqueret.*

Sed oppones : Ipse S. Petrus (1) de jugo legis Moisaicæ dicit : *Quod neque Patres nostri, neque nos portare potuimus*; ergo jugum illud (præsertim tot leges cæremoniales) fuit intolerabile. Resp.: Conc. ant., dist. cons.: fuit intolerabile, id est, valdè difficile, conc.; fuit simpliciter intolerabile, neg. cons. Scriptura, quod valdè difficile est, solet moraliter impossibile vocare, ut ex pluribus ejusdem locis (2) patet. Moraliter autem impossibile non est simpliciter impossibile. Certum enim est, quòd Deus non præcipiat impossibilia, cùm talia præcipere, tyranicum sit. Imò constat, multos jugum legis antiqûæ olim portasse, ut de Josue (3), Davide (4), Asà (5), Josià (6), Elisabeth et Zacharià (7), et pluribus aliis (8) Scriptura testatur. Cæterùm jugum legum cæremonialium, seu, ut Augustinus (9) loquitur, *sarcina innumerabilium observationum* duræ Judæorum cervicì à Deo sapientissimè fuit imposita, ne ad idololatriam, ut jam supra observavimus, deflecterent, et ut in exequendis illis cæremoniis continuò occuparentur, sicque deesset tempus sculptendi idola, et spreto vero Deo exercendi ritus ethnicos; prout S. Augustinus (10) et Tertullianus (11) rectè notant.

38. Quæres XXVI : *Quomodò leges cæremoniales de illicito esu quorundam animalium, salvâ veritate historicâ rerum naturalium, explicari possint; e. g., dùm Lev. 11, 6, esus leporis ex hæc causâ prohibetur, quia lepus ruminat quidem, sed ungulam non dividit; quod falsum est utrumque. Item dùm Lev. 11, 13, Israelitis prohibetur, ne gryphem comedant; cùm tamen incertum sit, an gryphes dentur.*—Resp.: Moyses minimè in his erravit, quia hæc ex inspiratione Dei, qui nec in dogmaticis, nec in historicis fallere aut falli potest (12), asseruit. Et profectò ab incredulis ostendi nequit, adductis S. Scripturæ locis ullam subesse falsitatem. Nam quod leporem attinet, qui loc. cit. *ruminare* dicitur, id falsum esse nequaquam demonstrari potest; cùm ipsi historie natural. scriptores hæc in re concordet non sint. Sic *del Sign. di Buffon* (13), quamvis ipse contrarie opinionis sit, tamen fatetur, quòd aliqui auctores pro certo affirmant, leporem ruminare. Item fatetur, in lepore inventam fuisse valvulam membranaceam subtilissimam, ejusdem ferè consistentiæ,

(1) Actor. 15, 10.

(2) Matth. 19, 24. Hebr. 6, 4, et 10, 26.

(3) Josue 11, 15.

(4) Actor. 15, 22.

(5) 3 Reg. 15, 41.

(6) 4 Reg. 25, 25.

(7) Luc. 1, 6.

(8) Vide Origenem contra Celsum, l. 1 et 5.

(9) Sermo. 9 de verbis Domini.

(10) Locis paulò ante citatis.

(11) Loc. cit. Item ibidem cap. 19, ubi ait, Judæos observatione tot legum cæremonialium fuisse occupatos, et ut istis legalibus disciplinis ubique occurrentibus, ne illi momento vacarent à Dei respectu.

(12) Benè notandum, quòd Deus scriptoribus, theopneustis, i. e., divinitus inspiratis, qui libros S. Scripturæ primitus scripserunt, ita adstricit, ut nec in dogmaticis et moralibus, nec in historicis unquam errarent. Vide Widenhofer Prolegom. in S. Scriptur. quæst. 4.

(13) *Historia naturale*, tom. 6 della Lepre, pag. 142,

quæ est in stomacho animalium ruminantium. Similiter in Valmontii Dictionario Hist. natural. lepus, artic. *animalia ruminantia*, ruminat; articulo *lepus non ruminat* (1). Possunt autem hæc duo inter se conciliari dicendo, quòd lepus verè ruminet, sed non aded manifestè, sicut alia animalia ruminantia, quæ quadruplicem ventriculum (2), et ungulam bisulcam habent, uti oves, boves, capræ. Rem hæc distinctè explicat Joan. Jacob. Scheuzerus Academiæ imperial. naturæ curios. Leopoldino-Carolinæ adjunct. et Soc. Regg. Anglicæ ac Prussicæ membrum (3) his verbis: *Vidimus supra, occasione cuniculi, simplicitem ventriculi non obstare ruminatiõni, et ventriculum his animalibus (cuniculo et aliis leporibus) non tam simplicem esse, quàm duplicem, saltem valvulâ membranaceâ eminenti interstinctum. Structuram hæc (duplicis in leporibus ventriculi) accuratè, ut solet, describit Peyerus (4). Ruminatiõnis aliud indicium (in leporibus) est coagulum (in stomacho illorum reperiri solitum), cujus et meminit Aristoteles (5), ruminantibus (aliis animalibus) commune. Et paulò ante, nimirum pag. 281, idem laudatus auctor de cuniculo ita scribit: « Non quidem ruminant aded manifestè digitata hæc (animalia) ut bisulca, neque illorum ventriculi sunt, aded ut horum, distincti, non quadruplices, sed nec simplices; discriminat (illorum stomachum) et œsophagi insertio, et valvula membranacea emens in duos (ventriculos). Pinxit eum F. I. (Et reverà hic auctor ibidem stomachum cuniculi in figurâ exhibet.) Accedit experientia. Mandant hoc genus animalia semihorâ post cibum; et sufficit ventriculi duplicitas ad ruminatiõnis negotium, cùm unicus suffecerit hominibus, qui ruminasse leguntur. Hucusque Schenclzerus. Porro etiam teste De Feiler in Catechis. Philosoph. tom. 2, n. 504, p. 495, vir ruminans Bristolii in Angliâ anno 1757 extitit, et Peyerus varia exempla hominum ruminantium memorat. His omnibus perpensis, spectatâ etiam ratione humanâ, illi audiendi non sunt, qui dubitant, ut omninò negant, leporem ruminare; sicque auctoritas et veritas S. Scripturæ leporis ruminatiõnem asserentis, quæ jam aliunde potentissimis credibilitatis motivis stabilita est, manet in suâ inconcussa possessione.*

Quod autem alterum eriminationis membrum attinet, dùm liber Leviticus erroris incusatur, quia in eo loc. cit. dicitur : *Lepus... ungulam non dividit*, miror sanè, Zapatam (qui hoc objicit, et cujus jam supra,

ubi ait : *Alcuni autori han dato per certo, che le lepri ruminano.* Et pag. 167, ita habet : *Il solco spirale, che circondava esteriormente il cieco, si trovava alla radice d'una lamina membranosa sottilissima, e di consistenza simile à quella dello stomaco chiamato BEREITA degli animali ruminanti.*

(1) Ita testatur D. Feiler, loc. mox citando.

(2) Animalia ruminantia quadruplicem stomachum plerumque habent, quorum primus ventriculus magnus, alter reticulum, tertius omasus, quartus abomasus appellatur, uti refert Lexicon Universal. Lipsiens. tom. 55, p. 2104.

(3) In *Physicâ sacrâ*, tom. 2, tab. 256, p. 285.(4) *Ruminat.*, l. 2, cap. 6.

(5) De partibus animalium l. 3, c. 15.

num. 32. meminimus) tam patenter aut suam malitiam, aut suam linguæ naturæ ignorantiam prodere, etsi de cetero integros satyrici salis modios ad res longè religiosissimas protervè irridendas in idiomate suo gallico jugiter prodigat. Existimat enim homo iste incredulus, leporem habere unguam divisam, haud dubiè hæc de causâ, quia lepus habet ungues plures et aculeatos; adeoque putat, aut se putare fingit, quòd unguila idem sic ac unguis; id quod falsissimum est. Secus enim equi ungues haberent, et volucres unguilas, quod nemò sane mentis dixerit. Cùm igitur lepus nullam unguam habeat, hoc ipso verissimum est, quod Moyses cit. loc. ait : *Lepus... unguulam non dividit*. Divisam enim unguulam habere non potest, qui nullam unguam habet. Paucis : Sensus verborum cit. loc. (prout Cornelius à Lap. rectè observat) est iste : *Lepus non habet unguulam seu basin osseam et continuum, quam dividat, sed loco ejus habet ungues varios et aculeatos*. Dicat nunc Zapata cum suis : Quid in hæc propositione falsi ? Illud solùm adhuc addo, valdè paradoxum esse, et incredulos sibi ipsis manifestè contradicere, dùm ex unâ parte Moysen calumniantur, et depingunt tantquam vaferrimum et maximum impostorem, qui scientiâ Ægyptiorum et variis ad decipiendum artibus instructissimum populum Hebræorum aliosque homines turpissimè deluserit; ex alterâ verò parte crassos eisdem errores contra physicam et historiam rerum naturalium impingere conantur; Æ. g., cum arguant, quòd in lege à se promulgatâ scripserit, leporem ruminare, cùm tamen non ruminet; non habere unguulam divisam, cùm tamen talem habeat; esum gryphum Israelitis esse prohibitum, cùm tamen gryphes nulli dentur. Profectò, si hæc accusatio aliquid probaret, clarè sequeretur Moysen non fuisse callidum et expertum impostorem, sed legislatorem imperitum, qui legi suæ crassos errores contra rerum naturalium veritatem historicam inserendo, et se, et legem suam publico derisui ac contemptui exposuerit. Verùm plura iam de gryphe.

Itaque ad objectionem de gryphe, cujus esus Lev. 11, 13, Israelitis prohibetur, cùm tamen incertum sit, utrùm gryphes dentur, resp. negando suppositum, quòd hoc loco sermo sit de gryphe illo, quem describit Herodotus lib. 3, Ælianus, lib. 4, cap. 26, Philostratus, lib. 3 de Vitâ Apollonii, et alii, qui que animal sit quadrupes, auritum, pennatum, alis et facie aquilarum, leoninis unguibus ac jubis totoque reliquo corpore in scythicis aut hyperboreis Asiæ montibus habitans, aurum, quod iis in locis copiosum est, ab Arimasporum, qui monoculi sunt in eâ regione populi, rapinâ custodiens, ob idque cum iis perpetuum bellum gerens; hæc enim omnia meritò à Plinio, lib. 10, c. 49, Alberto Magno et aliis passim recentioribus, fabulis accensentur. Et verò, quorsùm ejus animalis esum prohiberet Scriptura, quod nec in Judæâ nasceretur, nec Judæis esset notum? Adde, quòd nec in rerum naturâ reperitur; et à quo, si reperiretur, satis per se natura abhorreret, sicut nec tigrides, nec leones Scriptura inter prohibitos cibos nominat.

Accedit, non fuisse speciatim id genus animalis exprimentum, cùm, etsi alicubi extaret, generali illâ sententiâ et inhibitione Lev. 11, 20, omne de volucris quod graditur super quatuor pedes, abominabile erit vobis, esset ejus esus prohibitus. Igitur meliùs hic gryphis nomine interpretes intelligunt accipitrem, vulturum, vel aliud simile animal rapax et pennatum, sic dictum à rostri et unguium aduncitate. Vox enim græca ἰσὶψ, avem adunco rostro, et hebræa *peres* (quæ cit. loc. adhibetur) nasum, certæ speciei aquilam significat. Sunt enim in genere accipitrum vel aquilarum plures species, quibus diversa esse poterunt nomina. Nec verò desunt, qui aquilam, cit. loc. Lev. v. 13, ossifragam interpretentur, prout testatur Bonfrerius in cit. locum Levitic; et sanè hanc avem ex aquilino esse genere, probabile facit, quòd eodem versu 13, aquila antecesserit, et mox halæetus subjungatur (1), quæ etiam aquilæ species est, scilicet ea, quæ *aquila marina* dicitur. Præterea, cùm nomen hebraicum *peres* à radice hebræâ *paras, fidi, fregit*, derivetur; aptè significare creditur avem seu aquilam ossifragam, quæ captæ prædæ carnis devoratis, etiam ossa frangit, ut medullâ potiatur. Verùm, quidquid de hoc sit, Scriptura certè non prohibet esum ejus animalis, quod Judæis prorsus esset incognitum; sed, sicut Moyses haud dubiè sciverit, quale volucrum rapacium genus, prohiberet ita Judæi sciverint quid prohibeatur.

39. Quæres XXVII : « An lex Lev. 2, 1, dicens : « *Anima cùm obtulerit oblationem sacrificii Domino, si mila erit ejus oblatio; fundetque super eam oleum, et ponet thus*, non contradicat legi Lev. 5, 11, quæ sic « *habet : Offeret pro peccato suo simlæ partem ephi decimam. Non mittet in eam oleum, nec thus aliquid imponet; quia pro peccato est?* An præcipere, et prohibere idem (nimirum affusionem olei, et impositionem thus) non sunt leges sibi oppositæ? Resp. : Hæc duæ leges nequaquam sibi opponuntur, quia diversa respiciunt sacrificia. Nam in primâ lege est sermo de sacrificio gratiarum actorio, in alterâ verò de expiatorio seu satisfactorio pro peccato, ut admonet ipse citatus versus; *quia pro peccato est*. Oleum enim et thus ad delicias et jucunditatem faciunt, non ad penitentiam. Ita cum aliis interpretibus Cornelius à Lap. (2) dictas leges inter se conciliat, secutus hæc in re S. Cyrillum, Procopium, et Theodoretum, quos citat.

40. Quæres XXVIII : *An ritus circumcisionis originaliter sit ex præcepto divino (3) Abrahamo dato, et Israelitis in libro Levitic (4) per Moysen promulgato, vel an jam ante Abrahamum apud Ægyptios usitatus fuerit?* Resp. : Originaliter est ex memorato præcepto divino. Antequàm autem id pluribus ostendam, ob-

(1) Nam Levitic. 11, 13, dicitur : *Hæc sunt quæ de avibus comedere non debetis, et vitanda sunt vobis: aquilam et gryphem, et halæetum.*

(2) Comment. in Lev. 5, 11.

(3) Genes. 17, 10 et seqq.

(4) Lev. 12, 3.

servo, quòd Celsus (1), et Julianus Apostata (2), quibus hæc in re Marshamus, Joan. Clericus et Voltairius adsupulantur, contendunt, ritum circumcisionis jam ante Abrahamum apud Ægyptios in usu fuisse. Ad hanc suam sententiam confirmandam Voltairius (3) adducit testimonium Herodoti, lib. 2, ita dicentis: *Nam et Phœnices, et Syrii, qui sunt in Palæstinâ, didicisse id (nimirum ritum circumcisionis) ab Ægyptiis et ipsi confitentur.* Verùm Herodoti testimonium, uni duntaxat innixum relationi sacerdotum Ægyptiorum cæremonias et vetustatem suæ gentis jactantium, parvi facienda est. Qui enim fieri potuisset, ut circumcisio esset signum speciale pacti seu fœderis à Deo cum Israelitis initi, quod Hebræos à gentilibus distingueret, si eadem apud Ægyptios et alias gentium nationes jam prius fuisset usitata? Præterea Herodotus à pluribus tam antiquis, quàm recentioribus scriptoribus, Ctesia, Strabone, Diodoro Siculo, Plutarcho, Josepho Jud., Ludov. Vives, Bodino, etc., (quamvis quidam respectivè pauci, Ald. Manutius, Joach. Camerarius, Montfaucon, causam Herodoti defendendam susceperint), pro fabulatore habetur (4). Confirmatur hæc assertio ex ipsis Herodoti verbis supra adductis. Nam ait, populos *Palæstinæ confiteri, se circumcisionem ab Ægyptiis didicisse.* Verùm populi Palæstinæ tempore Herodoti, qui (utpote an. mundi 3501 natus) Esdræ vel Nehemia cœvus erat (5), erant Judæi, Philisthæi et Phœnices. At Judæi nunquam confessi sunt, se circumcisionem ab Ægyptiis didicisse. Philisthæi verò in S. Scripturâ passim nominantur *incircumcisi.* Similiter Phœnices nunquam usi sunt circumcisione. Qui verò seribunt, eos hunc ritum servasse, nomine Phœnicum intelligunt Samaritanos sive Cuthæos, qui hunc ritum unâ cum Moysis lege sibi adoptarunt, adeoque ex Moysis lege didicerunt. Phœnices verò cæteros à circumcisione abhorruisse, liquidò constat, ut Calmetus (6) ait. Falsum igitur est, Palæstinæ populos ritum circumcisionis ab Ægyptiis didicisse. Imò Ægyptios inter gentes incircumcisas ponit Jeremias (7) dicens: *Super Ægyptum... et super Edom, et super filios Ammon, et super Moab... quia omnes hæc gentes habent præputium.* Noverat enim verò Jeremias Ægyptios; habitabat inter eos; Ægyptii et Judæi illo tempore multum habebant inter se commercii. Præponderat igitur testimonium hujus prophætæ (etiãsi duntaxat ut humanum spectetur testi-

monium præter supra memoratos, præscindendo ab inspiratione divinâ, quam is habuit) narrationi Herodoti, scriptoris græci, de quo Cicero (1) ait, quòd apud illum *innúmerabiles fabulæ* reperiantur. Præterea, cum nemini ignotum sit, quàm severè Deus per Moysen et Prophetas Hebræis prohibuerit, ne gentium ritus sibi adsciscant, quis credat, Moysè et Prophetis non solum permittentibus, sed approbantibus et nomine Dei jubentibus, Hebræos circumcisionem ab Ægyptiis sibi adscivisse?

Circumcidebantur quidem apud Ægyptios aliqui, sed soli sacerdotes et philosophi, ut testatur Origenes (2), qui ipsemet Ægyptus erat, utpote Alexandriæ natus. Admittebant autem sacerdotes et philosophi ægyptiaci hunc ritum verisimillimè ex hæc ratione, quia sciebant, eum in signum divini cujusdam pacti esse institutum; quare et ipsi per hoc signum se à vulgo discernere, et instar hominum Deo specialiter consecratorum, longèque supra ignobile vulgus eminentium haberi volebant. Igitur non Israelitæ ab Ægyptiis, sed hi ab illis ritum circumcisionis vel immediatè, vel mediatè didicerunt. Bochartus non immediatè ab Hebræis, sed ex Arabibus hunc ritum in Ægyptum fluxisse autumat; quod probabilius videtur. Nam Ægyptii circumcisione non utuntur octavâ post nativitatem die, ut Hebræi; sed primùm decimo tertio ætatis suæ anno, -ut Arabes faciunt, Ismaelem, à quo descendunt, imitaturi, qui 15 annos impleverat tempore circumcisionis suæ, Gen. 17, 25. Dein pars Arabiæ erat intermina Ægypto, et teste Strabone, regionem quæ inter Nilum et mare Rubrum interjacet, Arabes incolebant. Præterea scriptores quidam contendunt, reges pastoritios, qui Ægyptum diu ante Græcorum gentem occupabant, ex Arabiâ venisse; quâ occasione circumcisionis apud Ægyptios aliquis usus induci potuit. Porrò quod ad ipsos Arabes et Ismaelitas spectat, extra dubium est, eos hunc ritum ex Abrahamo recepisse, quem non secus ac Hebræi generis sui auctorem illi agnoscunt. Idumæi verò, quamvis ex genere Abraham et Isaac, non tamen nisi postquam à Joanne Hircano debellati sunt, circumcisionem et Moysis legem à victore populo traditas subierunt (3). Denique Æthiopes, qui pariter circumcisione utuntur, hunc ritum similiter ab Arabibus didicerunt, ut non vana conjectura est. Arabia enim ab Africa et Æthiopiâ solo freto Babelmandelo disternatur, et Africani ac Æthiopes olim, sicut hodiè, magnum habebant cum Arabibus commercium, quod occasio esse potuit introducendæ in Æthiopiâ circumcisionis. Omnes igitur populi qui circumcisionem ritum damittebant, vel admittunt, eum ab Hebræis vel immediatè vel saltem mediato receperunt; Hebræi autem jussu Dei ab Abrahamo, ac dein à Moysè, qui cit. loc. in libro Levitici legem circumcisionis Hebræis solemniter promulgavit. Qui plura de origine circumcisionis

(1) Vide Origenem contra Celsum l. 1 et 5.

(2) Vide Cyrillum contra Julianum, l. 10.

(3) Vide Cl. Nonnotte philos. Lexicon. tom. 1, artic. *Circumcision*, § 1. Idem Cl. auctor cit. loc. § 8, etiãsi recenset et relutat effatum Voltairii dicentis, non esse mirandum, quòd Deus, qui baptismum apud Asiaticos ab antiquissimis temporibus usitatum ad rationem sacramenti elevavit, etiã circumcisionem apud Africanos æquè vetustam sanctificaverit.

(4) Ita testatur Universal. Lexicon. Lipsicæ. tom. 12, verbo *Herodotus*.

(5) Inspice tabulam chronol. biblicæ, de qua mentionem fecimus supra, num. 8, ad tertium.

(6) In Dictionario Biblico v^o *Circumcisio*.

(7) Jerem. 9, 25 et 26.

(1) L. 1 de Legibus

(2) L. 2, cap. 2, in Epist. ad Roman.

(3) Vide Josephi Antiq. l. 13, cap. 17.

scire desiderat, consulat Calmetum (1), Nonnotte (2), de Feller (3), aut alios.

Scholion. Modò laudatus de Feller cit. loc. rectè observat, nostris temporibus morem invalescere negandi, quòd doctrina et cæremonia legis Mosaicæ in origine suâ fuerint Hebræis propriæ et à Moysè primitùs traditæ. Nam juxta hodiernorum philosophorum (ut sese appellant) effatum Moyses easdem ab exteris gentibus mutuatus est : « *Hexameron*, inquit, seu *creationis mundi spatio sex dierum factæ historiam Moyses didicit à Phœnicibus, Chaldæis, Indis, et Persis; circumcisio jam ante Moysen et Abrahamum apud Ægyptios usitata fuit, etc. Paucis : Moyses terrarum orbem percuravit, ad colligendos omnium gentium errores, et Pentateucho suo inserendos.* » Verùm hæc et similia sunt nuda vanorum hominum asserta, nullo solido nixa argumento. Omnes enim eruditi consentiunt, quòd Moyses cunctis scriptoribus profanis antiquior sit; quòd veteres poætæ, gentiles philosophi et legislatores magnam partem suæ doctrinæ ex Pentateucho, aliisque libris veteris Testamenti desumpserint, prout referunt Clemens Alex., Justinus, Tertullianus, Eusebius, Augustinus, etc. (4). Res mira! tantæ antiquorum auctoritatis contradicitiõnã novandã libido, et quod tota veneranda Patrum antiquitas sibi persuasum habuit, id post octodecim æræ christianæ secula negant novaturientes philosophi, ac asserunt, gentiles non ex sacris Hebræorum libris didicisse, sed potiùs Moysen et Hebræos suam doctrinam et ritus ex gentiliùm doctrinã et ritibus hausisse; asserunt id, inquam, sed minimè probant.

CAPUT IV.

De libro Numerorum.

Vocatur hic liber ab Hebræis *Vajdabber* à primã libri voce *locutusque est*; à Latinis verò *Numeri*, quemadmodum etiam à Græcis *ἁριθμοί*, propterea, quòd hic liber nullus sit in variis dinumerationibus faciendis, e. g., bellatorum Israel, cap. 1, primogenitorum et levitarum cap. 3, etc.; quanquã non hæc tantummodò hoc libro contineantur, sed et multa alia partim historica, partim præcepta cæremonialia ac judicialia nonnulla. Complectitur autem idem liber gesta annorum ferè triginta novem, nempe à mense secundo anni secundi egressùs Hebræorum ex Ægypto, usque ad finem penè vitæ Moysis, sive peregrinationis 40 annorum in deserto, prout ex Num. 1, v. 4, et Deuter. 1, v. 3, liquet.

41. Quæres XXIX : *Utrum verisimile sit, tam grandes uvas in Palesinã crescere, aut olim crevisse, ut duo viri exploratores (5), unam earum ex palmite pendentem in*

(1) In Dissert. de origine circumcissionis, tom. 1, ante Comment. in I. Genes. Item in Dictionario Biblic. v. *Circumcisio*.

(2) Loc. cit.

(3) *Catéchisme Philos.* tom. 2, p. 158, n° 280 et 281.

(4) Vide supra, quæst. 2, num. 2, 3 et 4.

(5) Num. 13, 24, ubi narratur : *Pergentes usque ad torrentem botri, absiderunt palmitem cum uvã suã, quem portaverunt in vecte duo viri.*

vecte portaverint? Resp. Id omninò verisimile est. Nam imprimis aptiùs portare uvam non poterant, nisi in vecte non tam propter ejus magnitudinem aut pondus, sed ne comprimeretur, ut alio modo lasca putresceret. Dein neque illud incredibile est, uvam fuisse miræ magnitudinis et ponderis. Qui enim hoc asserunt in suspicionem falsitatis adducunt, in regiones exteras deducendi sunt, ut alibi esse multa intelligant, quibus domi carent. Doctiss. Calmet in hunc S. Scripturæ locum, exempla uvarum grandium ex auctoribus gallicis collegit. Sic, ut alia taceam, in valle Sorec reperiuntur uvæ vulgares librarum duodecim, generosissime ad viginti quinque, Damasci ultra quadraginta. Plinius (1) affirmat, in inferiori Africæ parte uvas nasci, quæ magnitudinem infantium puerorum exsuperant. Strabo (2) refert, gigni botros in Carmaniã, qui ad duos cubitos in longum extenduntur. Joan. Forsterus (3) narrat, se Norinbergæ novisse virum quemdam religiosum, Acacium nomine, divini verbi in eã urbe præconem, qui octo annos in Palesinã transegerat. Hic tunc hydropè laborans, cum in dies singulos, quò se recrearet, granum tantummodò ex racemis aliàs in Terrã sanctã à se visis desiderare diceret, interrogatus à Forstero de horum botrorum magnitudine, respondebat, unum hujusmodi botrum agrè gestari posse à duobus viris, eosque gigni in valle Hebron (ubi etiam botrum suum reciderant Israelitarum exploratores) ac ab incolis linguã barbarorum *Musi* appellari.

42. Quæres XXX : *Sitne credibile, quòd usina Balaami (4) locuta sit, cum tamen locutio rationem supponat?* Resp. : Quamvis brutum loqui non possit propriè, atque ita ut intelligat quid loquatur (istud enim necessariò requirit usum rationis); tamen intactã bruti naturã aliquis spiritus sive bonus sive malus ejus organis velut instrumento uti potest ad sonos formandos, quin horum sententiam brutum ipsum intelligat. Quòd si ne hoc quidem portentum capis, homo incredulus, age, an faciliùs capis, quomodò olim dæmon ex idolis, vel per ventriloquos et pythones ex imo ventris fuerit locutus? Numquid etiam solã arte humanã psittaci, picæ, etc., condoceferi possunt, ut voces articulatas profertant? Nonne plura ejusmodi exempla brutorum sive ope dæmonis (5), sive sine hac (6) ar-

(1) L. 14, c. 1.

(2) L. 2, 11.

(3) In Dictionar. hebraico, n° 1625, in Rad. *Schalchal*. voce *Escol*.

(4) Num. 22, 28, ubi narratur : *Aperuitque Dominus os asinæ, et locuta est : Quid feci tibi? cur percutis me? ecce jam tertio?*

(5) Vide Thesaurum Biblic. collectum à Reverendiss. Carolo Stengelio, abbate Anhusano p. 2, cap. 4, ubi inter alia narratur, quòd canis Simonis Magi tum alios, tum D. Petrum sit allocutus, prout testatur Glycas in Annalibus. Item, quòd eo tempore, quo Tiberis violentiore quam aliàs unquam impetu alveo digressus, urbiq; illatus plurima tum publica tum privata evertit monumenta, bos fuerit locutus et dixerit : *Roma, tibi cave, ut refert Julius Obsequens in l. de Prodigis.*

(6) Sic memorat Cælius Rhodiginus, psittacum

luculât loquentium extant? Itaque dicendum, quòd Angelus commoverit asinæ Balaami linguam, atque aerem in ore asinæ ita colliserit et alliserit ad organa oris asinæ, ut sonus eaderet articulationis, vocicque humanæ quàm simillimus. Nihil enim in hoc est vel absurdum, vel in decentis, vel incredibile, ut ex dictis patet.

Corollarium. Fallunt, aut falluntur increduli, dum exclamant : *Papæ! quale prodigium, quòd asina loquitur! Tales eventus vix ullibi reperias, præterquam apud poetas, et in libris à Deo inspiratis.* Errant etiam ii qui locutionem illam asinæ non nisi in mente, cogitatione Balaami, quemadmodum alii illud colloquium serpentis cum Evâ (1), admittere volunt. Nulla enim est necessitas ita torquendi S. Scripturam, et in sensu improprio sumendi; præsertim, cum etiam in novo Testamento S. Petrus hanc historiam de asinâ Balaami loquente apertè confirmaverit (2), dicens : *Correctionem verò (Propheta Balaam) habuit suæ vanitiæ; subjugale mutum animal, hominis voce loquens, prohibuit prophete insipientiam.*

Neque replicas cum incredulis interrogantibus : Si asina locuta est, cur ergo sessor nullâ tactus est admiratione? Nam Scriptura, etsi admirationem non exprimat, eandem tamen non negat. Ceterum si Balaam nullâ admiratione est captus, talibus monstris, utpote ariolis et necromantes (3), jam assueverit oportet : vel cum Bonferio (4) dici poterit, ob iram vehementem, quæ cum quodammodò exaceraverat, factum esse, ut audiens asinam loquentem non expaverit, aut obstupuerit, imò ei etiam animus ad respondendum fuerit.

43. Quæres XXXI : *Utrum creditibile sit, quòd Deus (uti Num. cap. 25, narratur) propter fornicationem aliqujus Israëlitiæ cum scorto Madiantide commissam, cædem viginti quatuor millium Israelitarum præceperit,*

Ascanii cardinalis perpetuâ serie recitâsse latino idioma fidei Symbolum nullo admissio errore. Et Macrobius, l. 2 Saturn. narrat. de corvo, qui ex Actiaco prælio revertentem Octavianum salutavit his verbis : *Ave, Cæsar Victor Imperator.* Alia hujusmodi exempla invenies in laudato Thesaurò Biblic., loc. cit.

(1) Hinc Philonis et quorundam aliorum colloquium serpentis cum Evâ duntaxat allegoricè explicantium opinio semper à theologis et interpretibus S. Scripturæ fuit rejecta; ut supra num. 24, ostendimus. Item meritò rejecta semper est sententia Cajetani, qui in c. 3 Genes. docuit, diabolum tentasse Evam per solam suggestionem interiorem, sicut nos nunc tentare solet, metaphoricè intelligens, quæ dicuntur de serpente.

(2) In suâ primâ Epistolâ, c. 2, 16.

(3) Nam Num. 22, 5, expressè vocatur ariolus, et Num. 24, 1, indicatur, quòd vanus angur fuerit. Hoc non obstante simul fuit verus Propheta Dei transeuntes, et velut per accidens, præter alia quadam etiam Num. 24, 17, prædicando adventum Christi Domini; sicut Caiphas (quamvis malitiosus et Christicida), Joan. 11, 51, prophetavit; et sicut multi ex reprobis in die extremi judicii dicent : *Nonne in nomine tuo, propheta vimus?* Math. 7, 22. Nam prophetia nequam certum est sanctitatis hominis, cui Deus hoc donum clarigatus est, indicium. Ejusmodi enim dona gratis data sine fide et charitate nihil præsent ad salutem ejus, cui data sunt, ut S. Paulus, 1 Cor. 13, 1, 2, 3, rectè monet.

(4) Comment. in Num. 22, 28.

aut approbârit? Antequàm respondeam, observo D. de Voltaire vehementer dolere, tam multum humani sanguinis fusum, ad noxam unius minime capitalem piandam, ac denique concludere, factum hoc esse incredibile, et librum, qui id refert, alterius quàm Moysis esse. Ita ille, teste Cl. Weissenbach (1) ex sententiâ magistrorum suorum, videlicet Tindalii, Collini, etc., decernit in tractatu de Tolerantiâ et alibi. Qui paucis resp. : Cædes illa tot hominum longè aliter in libro Numerorum narratur, prout legenti citatum caput 25 ad oculum patebit. Non enim ibi dicitur tot homines cæsos unius Israëlitiæ causâ, qui ad scortum divertisset. Minime. Sed illud apertissimè declaratur, tam multos homines neci datos, quòd omnes scelus idolatriæ cum publicâ libidine, et offendiculis aliorum conjunctum, per se ipsi admisisse. Porro, quòd alterum spectat, id genus facinoris non esse capitale aut tam grande nefas, ad morte sit piandum, id unum observâsse sufficit, alia esse judicia Dei, alia hominum, maxime Voltairii, ejusque simulum, qui flagitia quæcumque cum venere conjuncta inter noxas leviores, minoraque piacula computare, ne dicam ipsis rectè factis adnuerare solent. At profectò, cum divinus Judex potissimum ob vitium carnis ferè totum humanum genus universali diluvio deleverit, Sodomam pluvîa ignis et sulphuris exusserit, imò ob culpam respectivè levem et alienam Davidis populum suum numerantis 70 millia virorum pestilentia è vivis sustulerit; quid mirum, quòd 24 millia Israelitarum ob scelus idolatriæ cum luxuriâ conjunctum exterminari voluerit? Legatur interpretes Lorinus, Bonferius, Cornelius à Lap., Calmet in hunc Scripturæ locum, et cessabit admiratio.

44. Quæres XXXII : *Utrum verisimile sit, quòd à cæsis Madiantibus ingens illa præda, quæ Num. cap. 51, describitur his verbis : « Fuit autem præda, quam i exercitus ceperat, ovium sexcenta septuaginta quinque milia; boum septuaginta duo milia; asinorum sexaginta milia et mille; animæ hominum virorum et femine; quæ non cognoverant viros, triginta duo milia, » reportata fuerit?* Resp. : Equidem quàm plurimum sibi tribuit Voltairius in Evangelio rationis, in tractatu de Tolerantiâ, et alibi propter narrationis hujus biblicæ perspectam plauè (ut ille blasphemus) absurditatem. Quoniam verò non est operæ pretium ad singula ejus in hunc locum Scripturæ maledicta pluribus respondere, compingamus ea in cumulum, et quàm brevissimè fieri poterit, hominem expediamus.

Itaque opponit 1° : Non est creditibile, quòd tam copiosa præda in castris Madianitarum reperta sit. Resp. : Sacer textus non dicit, hanc prædam de solis castris, sed ex totâ provinciâ Madianitarum devictâ, occupatâque abactam esse. Sic enim cit. loc. v. 7 et sequentibus dicitur : *Cumque pugnâssent contra Madiantitas, atque vicissent omnes mares occiderunt... ceperuntque mulieres eorum et parvulos, omniâque pecora, et cunctum suppellectilem, et quidquid habere poterant*

(1) In novâ formâ Theol. Biblic. tom. 1, p. 205.

depopulati sunt, tam urbes quam viculos, et castella flamma consumpsit. Et tulerunt prædam, et universa quæ ceperunt, tam ex hominibus quam ex jumentis.

Oppon. 2°: Terra Madian non extenditur ultra octo vel novem leucas; ergo incredibile est hanc ingentem prædam ibi factam esse. Resp. : Vicini ejus regionis, nimirum Josephus Jud. Eusebius, Hieronymus, quando de Madian loquuntur, altum silent de dimensione hujus provincie, à Voltairio assertæ. Hodie post tot vicissitudines rerum dictæ terræ fines accuratè non possunt definiti. Sufficit autem Scriptura, quæ reges vel principes quinque regionis Madian numerat. Ait enim hoc ipso capite, v. 7 et 8: *Cumque pugnavissent (Israelitæ) contra Madianitas, atque vicissent, omnes mares occiderunt, et reges eorum Evi, et Reem, et Sur, et Hur, et Rebe, quinque principes gentis.* Adde, quòd alibi, nempe Judic. 6, 1 et 2, Scriptura dicat, à Madianitis Israelitas durâ servitute septem annorum fuisse oppressos: *Fecerunt autem filii Israel multum in conspectu Domini; qui tradidit illos in manu Madian septem annis. Et oppressi sunt valdè ab eis.* Ex quo iterum patet, quòd Madianitæ tunc fuerint copiosa et potens natio. Cæterum, quòd regio 8 vel 9 leucarum valdè magnum incolarum numerum (et majorem, quàm loc. cit. 1. Numer asseritur) capiat, nonnullis exemplis illustrari posset, præcipuè Romanorum, qui sub rege Servio supra ducenta millia hopinorum numerabant, cum tamen eorum regio vix 8 leucas quadratas æquaret. Vid. *Lettre VII de quelques Juifs Portugais et Allemands.*

Oppon. 3°: Terra Madian infrequens est, sterilis et petris horrens; ergo manet argumentum. Resp. : Hodierna regionis Madian infrequentia est fatum commune cum optimis Asiæ provinciis Turcarum Sultano subjectis, quas non obstante Turcarum polygamia hodie infrequentes esse, periti testantur. Ex hoc tamen neutiquam sequitur, easdem olim fuisse tam infrequentes, et parùm populosas. Cæterum habet quidem terra Madian petras et montes, sed pingues illos, et ut plurimum ita fertiles, ut plantitiem ipsosque agros fecunditate superent. Certè Thomas Schaw, doctissimus medicus Anglus, in Iliiberibus per varia loca Barbariæ et Orientis, id affirmat de plerisque jugis et editoribus terris tractuum illorum. Atque hoc ipsum etiam inde colligitur, quia teste S. Hieronymo (1), et Adrichomio (2), regio Madian habet camelorum, ovium, caprarumque multitudinem; et quæ his opibus ferè viciant incolæ: quod sanè magnam illius regionis fertilitatem indicat.

Oppon. 4°: Regio Madian octo tantum leucarum spatium continens tantam copiam hominum et jumentorum, quanta in illâ prædâ fuit, non cepit, minùs alit; ergo. Resp. 1°: Solutio hujus objectionis facile colligitur ex paulò ante dictis, præcipuè oppon. 2, 3. Resp. 3°: Si usquam alibi, hic certè sua Voltairium philosophia longissimè destituit. Loquamur primùm de in-

colarum numero, et sumamus quæ probabilissima sunt: 1° numerum femellarum, quod ubique terrarum usvenire comperimus, notabiliter excedere numerum masculorum, servareque illum numerum ad hunc rationem 4, 3, 2. Numerum innumptorum ad numerum omnium incolarum esse, uti 1, 5 (1). His suppositis, cum sacer textus commemorat, femellas innumptas in terrâ Madian fuisse 32000, per consequens dati fuerint masculi pariter innumpti 24000. Et hinc summa innumptorum 56000, atque adèò summa omnium incolarum 168000; quot nempe vel inter nos reperire hodieùm est in unica civitate nec maximâ, nec populosissimâ (2). Denus autem (quod nimis liberale est) terram Madian, etsi S. Hieronymus, alique (3) eam à fertilitate tantoperè commendent, tantam tamen fructuum copiam sinu suo progerminare haud potuisse, quanta tot incolis alendis sufficeret, quos tamen lacticiis potissimum vitam sustentasse, ex Adrichomio, aliorumque probatissimorum scriptorum testimonio (4) compertum habemus. Quid inde consequitur? Num illud quòd tantus numerus incolarum in terrâ Madian non potuerit subsistere? Minimè id quidem. Numquid enim ex finitimis regionibus Amallectarum aliarumque orientalium nationum (5) eò comportari frumenta, cæteraque ad vitam necessaria potuerunt? Numquid hodieùm Helveti, Tyrolenses, alique passim monticola: tali subsidio exterorum viciant? An id fieri non facillimè potuit commutatione pecorum aut mercium, cum Madianitas hos, sicut illos quibus Joseph à fratribus suis venditus est (6), mercaturam exercuisse perquam verisimile sit? Adde multitudinem pecorum, de quâ jam supra (7) locuti sumus, et mox iterum dicemus, et quorum carnis pars incolarum magna sustentari potuit. Ut adèò Voltairius necesse non haberet, in tantâ ovium, boum et asinorum multitudine, etiam hircocervos venari. Sed de pecoribus terræ Madian loquamur.

Quòd si passum geometricum 5 pedibus, leucam 2400 passibus censeamus, et terram Madian, ad quadratum redactam, adocto dumtaxat leucas cum Voltairio extensam sumamus, subducto ritè calculo reperietur, eam 207,900 jugera complecti, quorum quodlibet 40000 pedibus quadratis constabit. Denus insuper, tractus à Madianitis habitatos, sirata viarum, vada et ripas fluminum, etc., jugera omninò 7900 continere, quæ in computum non veniunt. Restabant nihilominus jugera fertilia 200000.

(1) Quamvis in nostris regionibus plures soleant esse innumpti, quàm nupti; tamen ex nimia liberalitate ponimus, in terrâ Madian (ubi probabiliter plerique juvenes et puellæ, quamprimùm nobiles facti sunt, nupserunt) triplo plures fuisse nuptos et nuptas, viduos et viduas, quàm innumptos et innumptas.

(2) Nam in populosissimis urbibus longè major datur hominum numerus. Sic Londini incolæ numerantur circiter 960000, Parisiis 800000, Vienna Austriae in urbe et suburbiiis 500000.

(3) Vide solutionem præcedentis objectionis.

(4) Ibidem.

(5) Vide Judic. 6, 3.

(6) Genes. 37, v. 25 et 28.

(7) Vide solutionem præced. object.

(1) Commentar. in Ezech. c. 55.

(2) in theatro Terræ sanctæ, in tribu Ruben et confiniis ejus, num. 45.

Quòd si verò leucam gallicam cum astronomis 3000 passuum censeamus, continebit terra Madian jugera omninò 360000, demptisque infertilibus 60000 jugeribus, habebit jugera fertilia 300000. Si ergo comparatio instituat inter regionem nostram et illam Madianitarum multò sanè fertiliorem, perspicuum est eam pecorum multitudinem, quam sacer textus Numer. 31, 32 et sequentibus apud devictos Madianitas inventam commemorat, ali omninò sustentarique in illà regione potuisse. Sunt enim in vicinià nostrà prædia, quæ ex 100 circiter pratorum jugeribus, quæ bis in anno tendentur, alunt oves 300, vaccas et boves 80, equos 14, porcos 60. Factà igitur proportione, si 100 jugera pratorum sufficiunt alendis ovibus 300,

———— bobus 80, tunc in eàdem nostrà regione

———— equis 14,

sufficiunt jugera 300000 alendis ovibus 900000

———— bobus 240000

———— equis 42000.

Factà ergo hypothesi nimis liberali, quà ponimus 1° terram Madian ad octo solùm leucas extendi (1); 2° unum jugerum 4000 omninò pedes quadratos continere, cum tamen in nostris partibus sæpè non plus quàm 30000 pedes quadrati jugero tribuantur; 3° regionem nostram terræ Madianitarum fertilitate æquiparandam, sequitur regionem Madianitarum, ultra numerum pecorum, quem sacer codex commemorat, alere potuisse oves omninò 225000; boves 168000, substitutis, pro 61000 asinis, 42000 equis, quem defectum, si tamen aliquis esse censeatur, Voltairio insigni porcorum grege, cui insuper nutriendi regio illa nostra sufficit, possumus compensare. Igitur omnibus consideratis, impossibilitas ista, quam Voltairius somniaverat, in terrà Madian collocandi et alendi assertam à S. codice in illà prædà hominum et jumentorum copiam, extra unius illius hominis insanum caput nusquam reperitur.

Oppon. 5°. Moyses in suum socerum Jethro Madianitam, à quo beneficiis maximis erat affectus, ingratus fuit, populares ejus omnes nimirum Madianitas excindendo. Resp. : 1° Si socer Moysis, qui prope mare Rubrum habitabat, etiam ipse pertinuit ad hos Madianitas, de quibus hoc loco sermo est, regio Madian jam non ad octo (ut Voltairius asserit), sed ad quinquaginta leucas extendebatur. Si verò (id quod probabilius et satis certum est) ad alios Madianitas (2) regione longè diversos pertinuit, frustra

(1) Ipse Voltairius alibi, nempe in Philosophià Histor. articulo : *Sacrificia humana*, terram Madian ad novem leucas extendit, teste Cl. Weissenbach, in formà Theol., bibl., tom. 1, p. 207.

(2) Teste Calmeto et Bonfrerio Commentar. in Numer. c. 22, regio Madian est duplex. Una est illa Madian, cujus mentio fit Exod. 2, 15, quò et Moyses occiso Ægyptio profugit, quæque sita est ad mare Rubrum, et monti Sinai vicina; quocirca et juxta Sinai montem pascebat fugitivus Moyses greges Jethro soceri sui, alio nomine Raguel vocati. Altera verò Madian est regio à mari Rubro et monte Sinai remotior, Moabitibus contermina, et sita in Arabià Petræa. Atque de hæc

Moysi vitium ingrati animi objicitur, ut consideranti patet. Resp. 3°. Non Moyses, sed Deus imperavit excidium illius impiæ gentis, quæ Israelitas seduxerat, prostituendo eis ilias suas, ad fornicationem et ad idololatriam Beelphegor (1). Unde Numer. c. 31, ubi illa cædes Madianitarum, et præda ab eis relata narratur, statim v. 1 et 2, dicitur : *Locutus est Dominus ad Moysen, dicens : Ulciscere prius filios Israel de Madianitis*, etc.

43. Quæres XXXIII : *An odium Hebræorum erga Chananæos, quale Num. 33, 50 et sequentibus, velut à Deo Israelitis præceptum describitur, fuerit justum et licitum?* Antequàm respondeam, observo, quòd odium humani generis jam inde à multis seculis scriptores antiquissimi Judæis exprobrarint. Quos inter Tacitus (2) disertè affirmat, quòd ipsi « adversus omnes alios « hostile odium sit. » Multò plures etate nostrà idipsum Judæis exprobrant. Quos inter Christianus Edelmann, et Voltairius cum Anglis quibusdam hæc de causà planè execrantur Hebræum genus; imò ex Moysè tyrannum « fingere modis omnibus adlaborant. Sed contra eos, aliosque præcones tolerantiae, ita statuo. Odium Hebræorum, vel potius eorum severitas adversus Chananæos in sensu mox explicando (3) licita ac justissima fuit. Nam Chananæi à Deo, supremo rerum omnium Domino, anathemati erant devoti; cum quibus nullum sive fœdus, sive pacem licebat sancire. Cesset ergo omnis disputatio necesse est, quòd Deus ipse Hebræis, velut licitoribus suis volebat uti ad istos sceleratos excindendos. Verùm huic nostræ probationi non acquiescunt adversarii, sed sequentia argumenta opponunt.

Argumentum I : Moyses ubique solitus est, suam voluntatem sub prætextu divini imperii Hebræis inculcare, ut nimirum suæ ambitioni et crudelitati indulgeret. Resp. : Moysen non fuisse ambitiosum et crudelem tyrannum, jam alibi, Num. 31 pluribus demonstravimus, quibus adde testimonium libri Ecclesiastici, cap. 45, v. 1 et 4, ubi de Moysè ita perhibetur : *Dilectus Deo et hominibus; cujus memoria in benedictione est*. Et iterùm : *In fide et lenitate ipsius sanctum fecit illum, et elegit eum ex omnī carne*. Nempe nulli sciebat irasci, præterquam Dei causà. Maledictis atque injuriis suis illatis rependebat beneficia et preces; imò pro salute inimicorum debebat se ultrò (4), vitamque offerebat, ad illos penis ac interfectioni eripiendos. Hæc autem, ni fallor, non sunt hominis ambitiosi, cruenti atque tyranni. Certè tyranni non solent esse dilecti Deo et hominibus, eorum memoria non est in benedictione, non sunt lenes et hominum omnium mitissimi super terram, prout iterùm alibi,

terrà Madiar. Num. cap. 31, sermo est, ubi narratur illa cædes Madianitarum, et præda ab eis relata.

(1) Vide Numer. 25, 1, 2, 3, 6, 17 et 18, cum Commentario Calneti in hos versus.

(2) L. 5. Historiarum, cap. 5.

(3) Vide solutionem sequentis argumenti adversariorum.

(4) Exodi 32, 11, 12, 13, 31 et 32. Item Deut. 9, 24, et seqq.

nempe Numer. 12, 3, de Moyse dicitur; neque pro hominibus sibi molestis aut adversantibus devovent sese, neque injurias benefactis ulciscuntur.

Argum. II : Hebræi erant homines, humanitatis omnium expertes, qui cæteris nationibus negarunt communia officia debita ipso jure naturæ, et internecinum ac implacabile odium adversus illas fovebant idque duce et instigatore Moyse; quod planè illicitum ac intrinsecè malum est. Resp. : Nego suppositum, quòd Deus per Moysem Hebræis jussisset, Chananæos aut alias nationes odio habere. Jussit tantùm eos deleri, nullumque fœdus sive pacem cum illis sancire, non tamen eosdem odio habere; sicut judex jubet occidi reum, non tamen eum odit, sed amat; curat enim ut culpam et scandalum à se datum emendet, pro eaque Deo et reipublicæ satisfaciatur; sic et miles in bello justo hostem licitè cædit, sed non odit. Est enim executor sui dicitur, quasi judicis. Nam etiam legem veterem præcepisse, ut non solum amici, sed et inimici diligantur, patet Exodi 23, 4, 5, ubi dicitur: *Si occurreris bovi inimici tui, aut asino erranti, redue ad eum*, etc. Item Lev. 19, 18 : *Non queras ultionem*. Lex enim naturæ jubet, omnes homines, etiam inimicos, etiam exterarum nationes sine ullà exceptione diligere.

Neque dicas, post illa verbi Levitici : *Non queras ultionem*, statim subditur, *nec memor eris injuriæ civium tuorum* (sive ut Septuaginta, habent : *Nec contra filios populi tui furore corripieris*). *Diliges amicum tuum sicut te ipsum*; ergo Hebræis duntaxat prohibendum erat, odisse amicos et populares suos, non verò gentes exterarum. Hinc Christus ipse Matth. 5, 43, dixit, in lege veteri præceptum fuisse odium inimicorum : *Audistis, quia dictum est : Diliges proximum tuum, et odio habebis inimicum tuum*. Ne, inquam, sic ratiocineris. Nam Christus non ait, id dictum esse à lege, sed duntaxat, id dictum esse, nempe non à lege, sed à Scribis legem interpretantibus (1). Hi enim, ex eo quod cit. loc. Levitici dicitur : *Diliges amicum tuum* (vel, juxta Hebraicum textum, *proximum tuum*), inferebant : ergo odio habebis inimicum tuum. Per amicum autem vel proximum ipsi intelligebant proximum cognomine et gente, puta Judæum, quasi à Judæis soli Judæi essent diligendi; cæteræ verò gentes, quæ ex Abraham et Jacob non sunt prognatæ, præsertim Chananææ, odio habendæ; qui manifestus est error. Unde Christus apud Matth. cit. loc. 44, hunc errorem correxit, legemque explicavit, videlicet per amicum et proximum cit. loc. Levitici intelligi quemvis hominem, etiam extraneum, gentilem et inimicum; omnes enim homines ad invicem proximi sumus in primo patre Adamo, utpote ex eo progeniti, ideòque fratres; et in secundo parente Christo, per quem regenerati sumus ad eandem Dei similitudinem, vocatæ ad eandem Dei Patris hæreditatem in cælis. Ita S. Hieronymus, S. Augustinus, Theophylactus, et alii apud Cornelium à Lap. (2).

Argum. III : Quòd si Deus ipse sic voluit, ut Hebræi internecinâ hostilitate cæteras gentes, maximè Cha-

nanæos insectarentur, multò major difficultas exurgit. Quis enim id credat de illo, qui ipsa bonitas, et nihil agit sine sapientissimâ causâ? Resp. : Dist. : Deus est ipsa bonitas, et nihil agit sine sapientissimâ causâ vel notâ nobis, vel ignotâ, concedo; nobis notâ semper, nego. Quamquam non adeò incognita hic est causa. Duæ enim præter alias erant justissimæ causæ, ob quas Deus jussit deleri Chananæos. Una istorum populorum horrenda flagitia (1), ob quæ meriti sunt penitus exscindi et deleri; altera, ne scandalo essent Hebræis, hosque suis idolis ac vitiiis polluerent et seducerent. Ob similes graves causas Deus etiam præcepit vindictam sumi ab Amalecitis (2) et Madianitis (3).

CAPUT V.

De libro Deuteronomii.

Hic liber ab Hebræis de more à primis hujus libri verbis *Elle haddebarim, hæc sunt verba*, à Græcis verò et Latinis *Δευτερονόμιος, Deuteronomium* dicitur, hoc est, *secunda lex*; quia est repetitio legis in Exodo, Levitico et Numeris contentæ, et inculcatio facta à Moyse, aliquibus etiam legibus additis, aut explicatis. Promulgavit autem hanc secundam legem, seu Deuteronomium Moyses Israelitis sub finem anni quadagesimi itineris per desertum, paulò ante mortem suam, priusquam Jordane transmissio Chananæam terram Israëlita sibi vindicaret.

46. Quæres XXXIV : *An non sit contradictio, dum Deut. 1, 1, dicitur : « Hæc sunt verba quæ locutus est Moyses ad omnem Israel trans Jordanem; » cum tamen alibi, nempe Deut. 32, 52, dicatur, quòd Moyses Jordanem non sit transiturus?* Resp. : Si D. Bolingbroock (4), qui hoc objicit, linguam hebraicam benè

(1) Chananæorum scelera fuere idololatria, quæ etiam proprios filios igni comburendo diis immolabant, libido nefanda, adulteria, sodomia, bestialitates, etc. Hæc ita abominanda fuerunt, ut terra non poterit esse amplius sustinere, sed eos evomere sit coacta, ut ait Scriptura Levit. 8, § 24 et 25, his verbis : « Nec polluamini in omnibus his, quibus contaminatæ sunt universæ gentes, quas ego ejicim ante conspectum vestrum, et quibus polluta est terra : cujus ego scelera visitabo, ut evomat habitatores suos. » Vide etiam I. Sapientia 12, 5, 4, 5.

(2) Exod. 17, 14, legimus : *Dixit autem Dominus ad Moysen : Scribe hoc monumentum in libro et trade auribus Josue : delebo enim memoriam Amalec sub cælo*. Porrò tulit Deus in Amalec tam severam sententiam, eò quòd Amalecites Exod. 17, 8, immani bello appetissent innoxios vacillantesque Hebræos, et in vocatione sua in terram Chanaan novitios, ut eos à Dei ductu sequendo absterrent, quòdque, ut dicitur Deut. 25, 18, extremos agminis Israelitarum lassos, et fame laboreque confectos interfecerint. Ut hinc discamus, quam gravis sit offensa Dei, teneros recentescque Dei asseclas ab ejus vocatione et sequela, puta, à verâ fide, vel religione statuque perfectionis avertere.

(3) Deus de Madianitis vindictam sumi jussit, quia ipsi provocarunt Israelitas, prostituendo eis filias ad fornicationem et idololatriam, Numer. 25, 6, 17 et 18. Item Numer. 31, 1 et 2.

(4) D. Bolingbroock fuit deïsta. Mortuus an. 1751, qui in suis scriptis auctoritatem S. Scripturæ, religionem revelatam, et christianam impugnat, sed ab aliis, præsertim ab Hervey et Leland refutatus est. Plura de illo refert Paulin. Erdt in der ge-

(1) Vide Calmet Commentar. in Matth. 5, 45.

(2) Commentar. in Matth. 5, 43.

calloisset, haud dubiè perspectum habuisset, vocem hebraeam heber, quam latinus interpres hoc loco per præpositionem *trans* vertit, idem significare, ac in *viciniâ*, *juxta*, *prope*, ita ut textus hebraicus ad litteram sumptus significet : *Hæc locutus est Moyses ad Jordanem*, scilicet juxta locum, ubi Jordanes trajectebatur : prout Calmet (1) eruditè observat. Inò juxta linguæ hebraicæ grammaticos (2) memorata vox hebraica seu *cis*, seu *trans* denotare potest, prout nimirum contextus exigit. Vertit autem latinus interpres *trans Jordanem*, quia, ut Cornelius à Lap. (3) ait, respectu terræ promissæ sive Palestinæ (juxta quam Scriptura solet consignare plagas et situs locorum) regio illa, ubi Moyses hæc verba ad omnem Israel locutus est, trans Jordanem erat. Hinc eadem regio etiam alibi trans Jordanem vocatur. Sic Num. 32, 32, filii Gad et filii Ruben dixerunt : *Ipsi armati pergenus coram Domino in terram Chanaan, et possessionem suam suscepisse non constiterunt trans Jordanem*, hoc est, ante transitum Jordanis. Vide Joannem Lorinum in hunc locum.

47. Quæres XXXV : *Quomodo explicentur verba Deut. 4, 2, ubi Moyses dicit : « Non addetis ad verbum quod vobis loquor ; » cùm tamen postea, Josue, Judices, David, Salomon, et omnes prophetae plurima addiderint ?* Resp. Moysen loc. cit. non vetare omne additamentum, sed duntaxat additamentum contrarium legi. Igitur *ad verbum*, idem est quod, *contra verbum* ; sicut Paulus Galat. 1, 8, anathema dicit iis qui aliud evangelizant, præter id quod ipse evangelizavit, præter, id est, *contra* ; agit enim de iis qui Judaismum addere volebant Christianismo, et sic evertabant Christianismum. Hisce igitur verbis : *Non addetis, tantùm præcipit Deus per Moysen, ut nihil legi repugnans et contrarium addatur, præsertim quòd Beelphegor (de quo sequenti versu tertio sermo est) vel alterius falsi numinis aut idoli cultum inducat. Hæc enim nova numina, novamque religionem et ritum sacròrum excludere toto hoc cap. et passim in Deuteronomio intendit Moyses, seu Deus per Moysen loquens. Cùm enim Hebræi proclives admodum essent in idololatriam et superstitiones ritus gentilium, prohibetur illis tale quid attentare, etiamsi id vellent facere in honorem veri Dei, e. g., proles vivas cremare prout à Chananæis fiebat in honorem falsi numinis, et similia. Hinc Deus alibi, Deut. 12, 30, ad populum hebræum, ait : *Cave ne imiteris eas (gentes), postquam hæc fuerint introeunte subversæ, et requiras caeremonias earum dicens : Sicut coluerunt gentes istæ Deos suos, ita et ego colam.**

48. Quæres XXXVI : *Quomodò hi duo textus, Deut. cap. 12, 15 : « Occide et comede, sive immundum fuerit, et sive mundum, » et Deut. cap. 14, v. 3 : « Ne comedatis quæ immunda sunt, » inter se conciliantur ?* Antelehrten Geschichte der christlichen Religion, 2 Bande, § 215.

(1) Commentar. in Deut. 1, 1.

(2) Vide Ignat. Weitenaner Hierolexicon linguarum Orientalium, p. 240, aut Franc. Haselbaver Lexicon Hebraico-Chaldaicum, litteræ v. Columnâ 40.

(3) Commentar. in Deut. 1, 1.

quàm respondeam, observo, in veteri lege aliqua animalia fuisse immunda absolutè, alia secundùm quid tantùm. *Absolutè*, immundum erat, quod nec comedi, nec in sacrificiis immolari licebat. Talia erant lepores, sues, chærogrilli, et alia plura, quæ Deuter. cap. 14, et Levit. cap. 11, describuntur. Immundum *secundùm quid* erat illud quod comedi quidem poterat, non tamen in sacrificiis offerri ; cujusmodi erant bubalus, cervus, caprea, oryx et alia, de quibus Deut. 14, 5. Item illa animalia, quæ munda alioquin, ut capra, ovis, bos, sed maculâ seu vitio aliquo laborabant, ideòque in sacrificio offerri prohibita, ut si fuerint caeca, clauda, mutila (vide Levit. 22, 22). Itaque sensus primi textûs est : *Occide et comede, sive secundùm quid immundum fuerit, sive absolutè mundum.* Textus hebræus id ipsum innuit, ita sonans : *Immundus et mundus comedet eam (carnem), sicut capream, et sicut cervum.* Sensus verò textûs posterioris est iste : *Ne comedatis quæ absolutè immunda sunt.* Ita Menochius et Boniferrius.

49. Quæres XXXVII : *An Deuteronomion cap. 16, 2 dicens : « Immolabis phase de ovibus et de bobus, » non contradicat libro Exodi 12, 3 et 11, ubi non nisi agnus pro phase immolari permittitur ?* Resp. : Per phase Deut. 16, non intelligitur paschalis illa victima, quæ ad vesperam diei decimæ quartæ à Judæis erat immolanda (hæc enim debebat esse agnus vel hædulus) ; sed intelliguntur varia sacrificia, quæ septem diebus solemnitatibus paschalis fiebant (1). Unde S. Augustinus (2) in hunc locum ait : *Quid hæc sibi volunt boves ? an propter alia sacrificia ipsis diebus azymorum immolanda !* Vide etiam Calmetum, aliosve interpretes in hunc locum.

50. Quæres XXXVIII : *An omnia, quæ de Palestinâ seu Terrâ sanctâ in Pentateucho, vel in libro Josue dicuntur, sint verisimilia ?* Nimirum 1° an mereatur dici SPATIOSA, aut LATISSIMA, prout dicitur Exod. 3, 8, et Josue 13, 1, cùm S. Hieronymus ipsemet fateatur, eam esse regionem exiguam ? 2° An verisimile sit, in regione tam exiguâ ante adventum Hebræorum regnasse TRIGINTA ET UNUM REGES, prout Josue cap. 12, narratur ? 3° An tam FERTILIS et FOECUNDA fuerit Palestinâ, prout Deut. 8, 7, 11, et cap. 32, v. 15 et 14 à Moysè describitur ? Resp. : Non tantùm verisimilia, sed etiam vera hæc omnia sunt, debito sensu intellecta, et ab homine non obstinatè incredulo perpensa. Nam ad primum dicimus et fatemur quidem quod terra sancta sit exigua regio, prout testantur S. Hieronymus, Brochardus et Adrichomius hujus regionis speciatores. Et S. Hieronymus quidem (3) ei à Dan usque Bersabee, id est, secundùm longitudinem considerata, assignat duntaxat 160 miliaria, quorum duo et dimidium fermè faciunt milliaria unius horæ, teste Adrichomio ; secundùm latitudinem verò S. Doctor tantùm numerat 46 ejusmodi milliaria. Guil. Postellus (4) ait : *Chananæorum regno*

(1) Vide Numer. 28, 16, 25.

(2) Quæst. 24 in librum Deuteronomii.

(3) Epist. ad Bardanum.

(4) In Cosmographiæ compendio.

nequaquam Galliam Cisalpinam cum montosis locis æquat. Bonfr. (1) Duaci in provincia Flandro-Belgica S. Scripture professor, scribit his verbis: *Itaque, ut concludam, tota Terra promissa dimidium nostri Belgii non attingit, vix etiam partem tertiam.* Arias Montanus, Genebrardus, Abulensis octo, novem, vel decem dierum iter Terræ sanctæ secundum longitudinem attribuant (2). Nihilominus erat et dici poterat spatiosa, latissima, et magna, non quidem absolutè, sed respectivè, nempe respectu terræ Gessen longè angustioris, in quam Israëlita in Ægypto ante exitum suum compacti erant. Deum Terra sancta erat spatiosa respectu populi Hebræi, qui tunc temporis comparativè ad hanc terram fuit exiguus, et ab illà facilè capi et ad delicias usque nutriri poterat. Præterea memorati auctores tantum loquuntur de terrâ ab Israëlitis occupatâ; latior autem fuit illa promissa; sed propter peccatorum suorum magnitudinem illà totâ politâ nunquam sunt (3). Denique cœlestis patria est satis ampla et spatiosa, quæ per Terram sanctam præfigurabatur, neque Israëlitis terrestris hæc gleba primariò promissa fuit, sed illa spiritualis et cœlestis, cujus typus et figura erat Terra promissionis.

Ad secundam. Meminisse oportet ex Aristotele (4), Strabone (5), Plinio (6) et Genebrardo (7), olim reges vocari solitos singularum ferè urbium majorum dominos, maxime si municipia quædam accessissent. Urbes autem et oppida in Palestinâ antiquis illis temporibus erant copiosa. Quamvis enim hæc regio non ita magna sit, tamen quia frequentibus et perquam frugiferis montibus vallibusque referta erat, multis aleudis urbibus, oppidis et pagis plurimis satis comoda, opportunaque ad eò extitit ut, teste Josepho Jud. (in vitâ suâ), in solâ Galilæâ ducentæ et quatuor urbes ac vici numerentur. Alibi verò (8) idem scriptor testatur, in singulis Galilææ urbibus ac vicis etiam minimis reperiri plusquam quindecim millia capitum. Si jam multiplicetur hic numerus colonorum cum singulis urbibus et vicis Galilææ, erant in solâ Galilæâ tres milliones et sexaginta millia incolarum. Similia Josephus scribit de Samariâ et Judæâ. Idipsum confirmat Princeps Radzivilius, qui Terram sanctam ipsemet lustravit, postea testatus, adhuc hodiè ex frequentibus civitatibus oppidorumque ruinis apparere, eam fuisse populosissimam. Neque dicas, hæc in re Josepho non esse fidem adhibendam, qui utpote Judæus encomia Palestinæ immodicè exaggeraverit. Nam quamvis Josephus alios in suâ historiâ errores contineat; haud tamen verisimile est, quod de integrâ regione, et maxime de Galilæâ, falsum scribat, cujus ipse in-

cola, imò præfectus fuit, ubi ad initium belli Judaici contra Romanos memoranda plurima gessit. Adde quòd hæc scripserit eâ ætate, quâ plurimum omni apertè mendacii arguere potuissent, siquidem hæc confixisset.

Ad tertium questione colligitur partim ex dictis, partim ex confessione ipsius Rabsacis, principis regis Assyriorum, et infesti hostis Judæorum, qui hos ita, 1 Reg. 18, 32, est allocutus: *Transferam vos in terram, quæ similis est terræ vestræ, in terram fructiferam et fertilem vini, terram panis et vincurum, terram olivarum olei ac mellis.* Ergo ex confessione ipsorum hostium Palestinâ erat regio valde fertilis, quæ in libro Deuteronomii describitur. Idem ipso facto testati sunt tot gentes et reges, Ægyptii, Assyrii, Babylonii, qui opulentia et feracitate Terræ sanctæ invitati, ad eam præcedendam et capiendam toties advolarunt. Accedunt testimonia D. Hieronymi (1) expressè dicentis, *nihil terrâ promissionis pinguius esse*; et illustriss. Radzevilii asserentis, Epist. 2, *tantam esse in Galilæâ situm amenitatem, ut difficulter describi ac verbis explicari possit; soli fertilitatem insignem hinc apparere, quòd licet propter incursions Arabum agri non excolantur, optimarum tamen herbarum vim maximam producat*; item aliorum viatorum testantium, ad hanc usque diem in Palestinâ passim mellis et cereæ odorem perficere, velut qui ex proximis alvearibus dimanat (2). Denique audiamus Adrichomium oculatum testem et spectatorem hujus regionis, qui in Præfatione theatri Terræ sanctæ profatur his verbis: *Terra promissionis... regio est nobilissima Syriæ... Ob singularem autem cæli temperiem, aeris salubritatem, soli ubertatem, pecorum, avium, piscium, frumentii, vini, olei, sacchari, balsami, ficum, malorum granatorum, herbarum, florum, frugum omnis generis copiam, Dei ore lacte et melle, sarpenumerò dicta est. Ut partim propter hæc, partim propter insignium montium, camporum, fontium, fluviorum, nemorum, urbium, castellorum, pagorum, et hominum frequentiam, ob rerum denique omnium abundantiam, ceu paradus Domini, ac figura cæli reliquas sub cælo mund. partes longè excellere dicenda sit.*

At inquires: Palestinâ multorum opinione est hodie sterilis, semperque debuit esse talis, cum sit valde montosa, saxisque et montibus instar Helvetiæ rigeat, ut Voltairius jocular. Quis ergo credat, infert idem irrisor S. Scripture, Palestinam aliquando fuisse tam fertilem, prout à Moyse describitur? Resp.: hæc multorum falsa persuasio de Terræ sancta sterilitate pridem refutata est à supra citatis scriptoribus, Brochardo (3), Adrichomio (4), aliisque testibus oculatis; etsi non negaverim, terram illam hodiè multum à pristina bonitate ac fertilitate defecisse. Quid enim mirum, si vel ob neglectum culturæ (5) vel ob peccata Judæorum

(1) Commentar. in Exod. 3, 8.

(2) Vide Tirinum Commentar. in Josue 12, 24. Et Cornel. à Lap. in Exod. 3, 8.

(3) Vide Bonfrerium, et Serarium in Josue c. 1, et Calmetum in Josue 1, 3.

(4) Polit. 3.

(5) L. 16.

(6) L. 6, cap. 9.

(7) In Psal. 134.

(8) L. 3 de Bello Judaico c. 2.

(1) Commentar. in Isaïæ cap. 5.

(2) Vide Calmet Commentar. in 1 Reg. 14, 25.

(3) Part. 2, c. 1.

(4) Loc. cit.

(5) Ferobat Palestinâ exquisitos fructus præsertim postquam Hebræi, ac fortè jam priores incolæ, ope

et Saracenorum sterilis effecta est? Fertilitas enim illius tempore veteris legis erat partim naturalis è terræ ipsius bonitate, partim ex speciali Dei providentiâ continuatâ, quamdiu ab Israelitis studioso cultu honorabatur, ut ex non uno Scripturæ loco (1) colligitur. Unde cessante pietate Israelitarum, haud mirum defecisse specialem illam benedictionem cœlestem ipsorum terram fecundantem. Præterea aliunde novimus, è præsentium rerum conditione non semper argumentum duci posse ad præteritum alicujus regionis statum. Sæpè enim regio aliqua fecundissima per eluviones, bella, neglectum culturæ, aut alias causas seu naturales seu civiles ita devastari potest, ut sibi non amplius sit similis. Sic, ut alia taceam, regio Gazam inter et Ægyptum squalet hodiè, tota sterilis, quæ suos olim habuit incotas. Uno enim geographorum consensu totus littoris mediterranei tractus inter Gazam et Pelusium urbem Ægypti ad ostium Nili orientale, et ad Palæstinam adjacentem olim habuit urbes Raphiæ, Anthedonis, Rinocoruræ, Bethaphu, Obstracina; imò nostrâ etiam ætate plura adhuc manere columnarum et ædificiorum rudera, veteris magnificentiæ vestigia, testantur itineraria (2). Sed redeamus ad ipsam Palæstinam. Hecateus (3), vir collectaneus Alexandri M., scalprorum montes steriles atque saxosos scæssant scalprum in morem, imò in formam amphitheatri redigissent. Porrò in plana gradum è locis subjectis acceptam terram transtulerant, illique et vineas implantaverant, et semina commiserant. Nam absque tali subsidio industriæ ac speciali culturâ nunquam videtur potuisse Judæa tam multos homines alere; sed nec sine singulari benedictione et liberalitate Dei quam cultoribus pollicitus est, ut mox dicam.

(1) Deus ipse, Deuter. 11, 10-18, Israelitico populo prædixit, Terram promissionis ad fecunditatem suam indigere singulari divinâ benedictione, his verbis: *Terra enim, ad quam ingredieris possidendam, non est sicut terra Ægypti, de qua existis; ubi factio semine in hortorum morem aqua ducuntur irriguæ; sed montosa est et campestris, de cælo exspectans pluvias, quam Dominus Deus tuus semper invisit, et oculi illius in eâ sunt à principio anni ad finem ejus. Si ergo obedieritis mandatis meis quæ ego hodiè præcipio vobis... dabit pluviam terræ vestræ temporaneam et serotinam; et colligatis frumentum, et vinum, et oleum; fenumque ex agris ad pascenda jumenta, et ut ipsi comedatis, et saturamini. Cavete, ne fortè decipiatur cor vestrum, et recedatis à Domino, servatisque diis alienis, et adoretis eos; iratusque Dominus claudat cælum, et pluviam non descendat, nec terra det germen suum, pereratisque velociter de terrâ optinâ, quam Dominus daturus est vobis.*

(2) Thevenot. Itiner. Oriental. p. 2, cap. 35, et Petr. della Valle, Epist. 13.

(3) Apud Josephum contra Appionem.

qui sub Ptolomæo I scribebat, Palæstinam tanquam solum feracissimum, frequentissimumque cultoribus exhibet; uno verbo eam esse dicit provinciam optimam ac fructuosam omnis generis feracem. Similia ferme habet Plinius, lib. 5, cap. 14, 15, tradens, Jerusalemam urbem esse inclytam non inter Judaicas tantum, sed inter Orientales omnes; cursum Jordanis tanquam annis lætissimi describit; effert lacum Genesareth, balsamum et palmeta Judææ. Tacitus, lib. 15, cap. 6, Ammianus Marcellinus, et veterum plerique, cum per occasionem de Palæstinâ mentionem faciunt, nunquam vacant à laudibus. Mahometani, quos melius nosse regionem par erat (1), exaggerant quidem aliquandò Palæstinæ laudes, sed eximie ejus feracitati luculentum ferunt testimonium. Affirmant præter duas illas principes urbes Eliam, et Aribam, i. e., Jerusalem et Jericho, tractum illum disseminatam esse mille vicis amœnissimis, hortis maximè insignibus, ibi maturescere uvas quarum racemus onus esset quinque hominibus vix ferendum; olim in eo tractu sedes habuisse immanis corporaturæ gigantes è stirpe Amalech, etc. Ipsi itinerantes recentiores, qui de præsentium Terræ sanctæ sterilitate testantur, non negant tamen manere ibi certis in locis vestigia plura veteris fertilitatis, ubi fructus omnis generis benignum solum nullâ satum culturâ reddit; crescit etiam alicubi luxurians herba. Ex quibus omnibus abundè demonstratur, Moysen nullius mendacii aut falsitatis argui posse, dum Terram promissionis seu Palæstinam tanquam apprime fertilem et fecundam describit et dilaudat. Cæterum illud denuò monitum velim, Deum promittendo Israelitis terram bonam, terram lacte et melle fluentem, primario designasse et promississe terram viventium et cœlis, quæ utique est verissimè lacte et melle fluens, hoc est, gaudiis superabundans; Palæstinam autem terrestrem tantum designasse secundario tanquam typum et figuram illius cœlestis. Ita S. Hieronymus (2). Denique observo quòd, præter jam laudatos aliosque plures scriptores, insigne testimonium de fertilitate Terræ sanctæ perhibeant Salméron (3), Cl. Bullet (4), et Epistolæ Judæorum ad D. de Voltaire (5).

(1) D. Herbelot, Biblioth. Orient.; pag. 336.

(2) Epist. ad Dardanum.

(3) Prolegom. 44.

(4) *Réponses Critiques*, p. 129 et 157, ubi scripturam veterum ac recentiorum, Palæstinæ miram fertilitatem ostendunt, seriè recenset.

(5) P. 5, Epist. 2.

Pars ij.

LIBRI JOSUE, JUDICUM ET RUTH.

Tantum id conantes pro modulo nostro... efficere, ne aliqua absurditas vel repugnantia putetur esse in Scripturis sanctis, quæ opinionem lectoris offendat, et dum existimat fieri non potuisse, quæ facta esse Scriptura commemorat, vel resiliat à fide, vel non accedat ad fidem. (S. AUGUST. l. 5. de Genesi ad litteram, cap. 8.)

SECTIO PRIMA.

DE LIBRO JOSUE.

Auctor hujus libri incertus est; communior tamen

sententia tenet, ipsum Josue (1) hunc librum conscri-

(1) Josue, filius Nun seu Nave (nam Græci pro *Nave*

psisse, et ad calcem Pentateuchi adjecisse; quamvis fatendum sit, aliqua ab alterâ, quàm Josue, manu (1) addita fuisse, inter quæ est mors Josue, et quæ hanc secuta sunt. Narrantur autem in hoc libro capitibus 24 transitus Jordanis, expugnatio civitatum Jericho et Hai, prodigiosa solis statio, Chananæi ab Israelitis debellati, illorumque terra occupata, et inter duodecim tribus Israelitarum distributa. Itaque hic liber gesta Josue per annos septemdecim, quibus principatum gessit, complectitur.

1. Quæres I : *An transitus Jordanis Josue 5, 16 et 17 fuerit miraculum?* Resp. : Fuit grande miraculum. Quamvis enim auctor libri *de la Philosophie de l'Hi-noire*, h. e., Voltairius cum deistis et Socinianis, qui miracula omnia ut plurimum eliminare student, hoc prodigium more suo elevare conetur, dicens, sine miraculo tantillo fluvio (nimirum Jordani) 40 pedes lato pontem facile imponi, quin et Israelitas vado transmeare potuisse; contrarium tamen constat ex relationibus eorum, qui Jordanem eo etiam loco, ubi ab Israelitis sicco pede transitum est, accuratè explorârunt; prout Cl. Bullet pluribus horum adductis testimoniis (2) invictè demonstrat. Inde enim constat, Jordanem ordinariè quinque circiter supra septuaginta pedes latum, valdè rapidum et profundum esse, ut prout nullibi vadusos sit; sæpius autem crescere et supra ripas effundi, prout effusus erat illo ipso tempore (3), quo Israe-

ponunt *Nave* à Scripturâ passim (Exod. 24, 15, Deut. 1, 38, etc.) Moysis minister seu famulus appellatur. Primum illius nomen Num. 13, 9 et 17, erat Osee (Græci pro *Osee* legunt *Auseum*, Hebræi vero *Hoshea*) cui Moyses divino suggerente Spiritu et *επιπροσπεποιητός* Dei nomine syllabam sive litteram *Jod* præfixit, sicque illud in nomen *Jehoschua* seu *Josue*, h. e., *Jesus* sive *salutem Dei* mutavit Num. 15, 17. Hinc etiam à Græcis Josue, *Ἰησους*, *Salvator* nominatur. Et profectò Josue non solum nomine, sed et re gestis egregium Jesu Christi, seu Salvatoris mundi typum gessit. Nam lebellavit hostes Israelitarum, ceu populi electi; huic salutem attulit, eundemque in Terram promissam introduxit. Unde Ecclesiasticus, c. 46, 1 et 5, de eo magnificum textit elogium his verbis : « Fortis in bello Jesus Nave, successor Moysi in Prophetis, qui fuit magnus secundum nomen suum, maximus in salutem electorum Dei, expugnare insurgentes hostes, et consequeretur hæreditatem Israel. »

(1) Vid. Calmet, præfat. in L. Josue.

(2) *Réponses critiques*, tom. 1, num. 29, ubi oculatos testes hanc in rem adducit, nimirum Antonium Regnaut, Doubdan, Maundrell, Morison, Naud, et Schaw, qui de Jordanis profunditate et rapido cursu luculenter testantur. Sic Regnaut Jordanum comparat Tiberi, atque illius aquam esse valdè rapidam et profundam; Schaw assertit, se in Barbariâ nullum Jordane majorem fluvium vidisse, excepto Nilo. Similiter loquuntur ceteri.

(3) Josue 5, 15 : *Jordanis autem ripas alvei sui tempore messis impleverat.* Hic notandum, quòd sicut Nilus et Tigris, ita etiam Jordanis exundare soleat; prout legitur 1 Paral. 12, 15, item Eccli. 24, 36. Atque id ipsum testatur etiam Aristæus, qui 70 Interpretum historiarum conscripsit. Nimirum in illâ regione tempore messis hordaceæ, seu nempe Nisan (qui nostro ferè Martio respondet) ob nives, quæ sub id tempus à monte Libano liquatæ defluunt, Jordanis intumescit et exundat. Elegit verò Deus tractatò Hebræorum tempus istud exundationis, ut tantò majus ac patentius esset miraculum, et ut animos iisdem adderet; Chana-

litæ eundem transibant. Ex quo simul patet crassa ignorantia Voltairii asserentis, tunc Jordani pontem facile imponi potuisse. Accedit, quòd fabrica pontium Hebræis tunc incognita, vel certè inusitata fuerit Nomen enim pontis in totâ Scripturâ nonnisi semel occurrit, et quidem seris temporibus Machabæorum (1); quamvis in libris canonicis Hebræorum non raro de bellis sermo sit, quæ Hebræi trans Jordanem gesserunt, ubi proin obvia occasio fuisset de pontibus (siquidem per hos exercitum transmississent) faciendi mentionem.

2° Quæres II : *An muri urbis Jericho, Josue cap. 6, absque miraculo collapsi sint?* Resp. negativè. Quamvis enim quidam (2), ut parcant prodigijs, causam collabentium murorum repetant ex certâ soni à clamore populi et clangore buccinarum orti proportionè ad muros sternendos; tamen risu potius explodenda, quàm refutanda est hæc explicatio. Quis enim unquam physicorum aut mathematicorum tantam sono inesse vim prudenter suspicatus est, ut compagem moenium solvat? Dein quis duci Josue tam insigni stratagemâ ex arcaniore physicâ petitum suggestit? Ad hæc si vi soni tubarum vocumque dejecti fuerunt muri urbis Jericho, cur non potius corpora proxima, in quæ sonus citius incurrebat, nimirum arbores obviæ aliæque inter castra Israelitarum et urbem posita fuere prostrata? cur non it ipsi, qui clamârunt, se ipsos sternebant, et alii alios? Denique cur præfecti militiæ, qui artem militarem hodîe ad summum ferè perfectionis gradum evehant, urbibus obsidendis et expugnandis adduceant tot numero tormenta, mortaria, tantum pulveris pyrii, globorum missilium et tormentariorum apparatus? Nonne faciliori longè operâ, et minori sumptuum dispendio advocari possent centies mille Homerici Stentores, iisque maxima cornicinum, liticinum, tubicinum et tympanistarum multitudo associari; pueri etiam et puellæ cum nolis et crepitaculis aggregari, ut ingenti vociferatione, et reduplicato diversissimorum instrumentorum sonantium clangore ac strepitu muros prosternerent. En in quantas absurditates memorata explicatio desinat, et quàm ex omni parte ridiculum illius emicet.

At iniques : Vis soni ad frangenda corpora negari nequit. Notum est Nicolai Petteri ænopolæ Amstelædamensis exemplum, qui solo vocis prolate sono vitra quævis diffrægit. Præterea sonus ejusque effectus in locis montibus aut alio modo clausis intenditur. Adde, quòd exercitus Israelitarum in circulo circa urbem Jericho positus, pleno gutture vociferatus sit. Et

næos verò ad interitum maturos terrore completeret.

(1) 2 Machab. 12, 7 15.

(2) Inter hos non solum sunt hostes religionis, sed iisdem etiam ali quidam hanc in rem argumenta philosophica suppeditârunt, nimirum P. Marinus Marsennus commentar. in Genesin, et Daniel Georgius Morhollus in *Hyaloclaste*, sive libello suo de scyphio vitro per certum humanæ vocis sonum fracto, qui prodiit Kilix Holsatorum an. 1685. Sed demùm ambo hi duo celebres viri, postquàm omnes Philosophiæ naturalis angulos perreperârunt, nullumque explicandæ siue miraculo huic rei sat aptum modum invenerunt, ingenuè fassi sunt, collapsum murorum Hierichuntinorum accensendum esse miraculis.

quid si ipsi hujus urbis muri fuerint vetustate exesi, et ad ruinam proni? quid si infirmo nixi fundamento? quid si gravitatis centrum pristinum jam mutaverit situm? Certè quòd hæc mœnia jam fuerint suffossa, ad laesum prona, ac sono, quo sternerentur, recipiendo aptissima, inde colligitur, quia in libro Talmudico *Tamid*. c. 3, § 8, narratur, in Hierichunte urbe auditum fuisse sonum, quoties aenea templi porta Jerosolymis fuerat aperta. Resp. : Omnia hæc argumenta, quamvis incauto imponere possent, tamen probè examinata citiùs quàm Jerichuntini muri corruunt. Nam vitrum à sono ad octavam surgente, vel eam superante dirumpi haud mirum est: sed mirum, dejeci muros; vitri constructio alia longè, quàm murorum est. Haud procedit argumentatio à minori ad majus, à minimo, fragili, tenso vitro, ad maximam, ad firmissimam murorum compagem. Porrò fuit Jericho urbs non in angustà valle, montibus undique clausa, sed sita in planitie, cui mons nudus ac sterilis imminebat; ita describitur à Josepho (1). Neque vociferatio aut clangore circumentis exercitus Israelitici muros sternere poterant, ut jam supra ostensum est; ac ex eo patet, quia sonus tubarum et populi confusan-son non rectè versùs Jerichuntinos muros tendebat, ut solent hodiè tormenta bellica in eadem vel parallelà directionis lineà locari contra fortalitiùs muros; sed ad latera quaeveris diffundebatur in omnem aera. Imò, etiãsi eandem et rectè versùs muros Jerichuntinos omnis sonus habuisset directionem, nil effecisset; sicut tormenta bellica non sono dejiciunt muros, aperturasque faciunt, sed glòbis multarum librarum ferreis, ingenti vi explosis. Cæterum, posito licet, fuisse, muros Jericho vetustate exesos et ad ruinam pronos, collapsi fuissent vel spontè, vel non hæc præcisè solemni occasione, vel non omnes, sed hic ibi aliquæ partes. Jam autem collapsæ sunt omnes, ut infra, quæst. 3, ostendetur; item collapsæ sunt in circumstantiis planè singularibus licet ad murorum ruinam naturaliter nil conferentibus prorsùs, videlicet institutà per septem dies processione, septem tubis, quarum in jubileo usus erat, etc. (2). De quibus omnibus id tandem concludere licet, quod Paulus prædicat Hebr. 11, 30: *Fide muri Jericho corruerunt, circuitu dierum septem, q. d.:* Non suffossione, non arctibus, non impactu soni, aut aliis mediis naturalibus, sed fide, quæ et Josue et Hebræi crediderunt, et obediverunt Deo promittenti, quòd circumeundo urbem septem diebus cum Arcâ clangore tubarum et clamore populi, muri ejus, licet firmissimi, corruerent, muri hi reipsà corruerunt. Unde etiam S. Chrysostomus (3) de murorum Jerichuntinorum dejectione loquens, ait: *Non enim sonus tubarum potest muros dejicere, etiãsi mille annos novauerit; sed fides potest omnia.*

Scholion I. Mira illa soni propagatio à templo Jerosolymitano usque ad urbem Jericho, de qua in præcedente objectione, ex libro Talmudico *Tamid* mentio

(1) De Bello Judaico, l. 5, cap. 4.

(2) Josue 6, 3, 4, 5, 12, 13, 14, 15 et 20.

(3) Homil. 27 in Epist. ad Hebræos.

facta est, fabula esse videtur. Teste enim Calmeto (1) septem circiter milliariibus Jericho distat à Jerosolymà. Quis autem credat, strepitura aperturæ portæ aeneæ in templo Jerosolymitano per septem milliaria propagatum esse? Accedit, quòd in eodem libro Talmudico, loc. cit., alia quoque vix ac ne vix quidem credibilia narrentur, e. g., quòd in Jericho etiam auditus fuerit sonus organi cujusdam in templo Jerosolymitano pneumatici: item sonus sacerdotum collegas officii sui admonentis. Adhuc absurdius desipiunt illi cabalisticantes Rabbini, qui everSIONEM murorum urbis Jericho explicaturi ad astrologiam confugiunt, dicentes, tubas sacerdotum singulari astrorum influxu ad intelligentiis cœlestibus, inprimis Sefiroth (2), ita fuisse tensas, et veluti animatas, ut murorum collapsus sequi necessariò debuerit.

Scholion II. DejECTIONIS murorum Jerichuntinorum simile exemplum etiam in lege gratiæ reperimus. Cùm enim Robertus, Francorum rex, Avallonem urbem obsideret, intercaque temporis precibus vacaret, unàque cum sacerdotibus psalleret; illius muri subitò corruerunt, sicque obsidentibus copiis in urbem aditus patefactus est, uti narrat Espenœus (3) et Lipsius (4).

3. Quæres III: *Quid sentiendum sit de illà quorundam (5) sententià, qui putant, non omnes in toto ambitu urbis Jericho muros fuisse collapsos, sed eos præcipuè, qui exercitui Israelitico fuere expositi?* Resp.: Hæc opinio non concordat cum S. Scripturâ, præsertim juxta sensum 70 Interpretum acceptâ. Neque enim dubium est, urbem cinctam undique fuisse ab exercitu subitò juxta præceptum Domini, Josue, 6, 3, quod Septuaginta his verbis exprimiunt: *Circumdante civitatem omnes viri belli in circuitu urbis.* Sat certum quoque est, omnes in toto ambitu urbis muros fuisse collapsos juxta illud, ibid. 20: *Et cecidit murus in circuitu.* Et ita quoque ascendere poterat unusquisque in urbem per locum, qui contra se erat, ibid., aggressu universali in omnibus (ut ita loquar) peripheriæ punctis.

4. Quæres IV: *An sol ad imperium Josue verè steterit (6), ita, ut dies reapsè prolongatus fuerit?* Antequàm respondeam, synopsis sacræ hujus historiæ

(1) In Dictionario Bibl., vº Jericho.

(2) *Sefiroth*, hebræa vox, *Splendores* significat. Plura de his Calmet in Dictionario suo Biblico.

(3) Tractatu de Eucharistiâ.

(4) Lib. Exemplorum Politicorum, c. 2.

(5) Hæc opinio teste Scheuchzero, tom. 2 Physicæ sacræ, pag. 452 (quamvis ipse eandem non amplectatur) est Isidori Clarii, Ludovici de Tenâ, Quistorpii, et quorundam aliorum.

(6) Hoc loco non examinamus, sed philosophis et mathematicis examinandam reliquimus celebrem illam questionem physico-astronomicam, utrùm sol circa terram (ut Tychohici voluit), vel vicissim terra circa solem (ut Copernicani contendunt) moveatur? Abstrahendo igitur ab hæc controversiâ inter ipsos etiam Catholicos in utramque partem disputari solitâ, id unum contra deistas, aliosque incredulos hic inquirimus, an ad imperium Josue sive sol, sive terra verè steterit, ita ut dies reapsè fuerit prolongatus, prout in lib. Josue, c. 10, narratur.

enarrare juvat. Cum dux Josue hostes Israelitarum in fugam dedisset, Deo ipso lapideâ grandine hostilem exercitum conserente, jamque sol in occasum vergeret, Josue, fuis ad Deum precibus, et fiducia incredibili in solis et lunæ Creatorem animatus, solem et lunam jussit consistere, ne nimirum vicina nox præsidio hostibus foret. Verba S. Scripturæ hanc rem narrantis Josue cap. 10, hæc sunt: *Cumque (hostes) fugerent filios Israel in descensu Bethoron, Dominus misit super eos lapides magnos de caelo usque ad Azeca; et mortui sunt multo plures lapidibus grandinis, quam quos gladio percusserunt filii Israel. Tunc locutus est Josue Dominus... dixitque coram eis (Israelitis): Sol contra Gabaon, ne movearis, et luna contra vallem Aialon. Steteruntque sol et luna, donec ulcisceretur se gens de inimicis suis. Nonne scriptum est hoc in libro justorum? Stetit itaque sol in medio caeli, et non festinavit occumbere spatio unius diei. Non fuit antea nec postea tam longa dies, obediens Dominus voci hominis, et pugnante pro Israel.* Narratione mirabilis hujus facti præmissâ, jam quaeritur: An sol et luna ad imperium Josue steterint? Qui hoc miraculum negant, diversos S. Scripturæ verba interpretandi modos excogitarunt. Rabbi Levi filius Gersonis, alique nonnulli Hebræorum magistri, ne concedant Moysen à duce Josue inhibiti solaris cursûs gloriâ superatum fuisse, dicere non dubitant, solem reipsâ non substituisse, neque ducem Josue id petiisse. sed verbis illis: *Sol, contra Gabaon ne movearis, etc.*, id optasse unum, ut ante noctem hostes penitus profligaret; perinde ac si dixisset: *Da, Domine, ut priusquam sol et luna occidant, populus tuus plenissimam de hostibus victoriam obtineat*, Deumque id unum effecisse, ut Israelitæ brevi illo, quod supererat, ejus diei spatio, tantam ediderint hostium stragem, cui perficiendæ solidus dies vix sufficiens esset (1). Aliam fabulosam sacri textûs expositionem afferunt Sem Tob Judæus, et David Kimchi, qui volunt, Deum post solis occasum novi generis corpus in caelo condidisse, quod solem representaret, et ejus vice orbem terrarum illustraret, dum hostium strages ab Israelitis plenissimè confecta esset. Ab hæc interpretatione non multum receperunt Spinoza (2), alique è naturalistarum grege, qui ut miraculum de statione solis ad imperium Josue eluderent, et ad communes naturæ leges revocarent,

(1) Hanc explicationem probabilem vocare ausus est Grotius, quanquam non neget, quod Deus cursum solis continere, aut ejus imaginem, etiam post occasum, refractis nempe in objectâ nube radiis representare supra nostrum horizontem potuisset. Verba Grotii Annot. in Josue sunt hæc: *Maionides et Hebraei, quos citat Masius, nullum hæc miraculum agnoscent, sed phrasin poeticam, quasi sol expectasset, donec occisio hostium perfecta foret... Et jam sequitur, Deum voci hominis se accommodasse, non quidem soleni sistendo, sed pugnando, id est, pugnantibus vires et invictum contra labores animam subministrando, innuitendo præterea lapides pro grandine. Hæc ita non improbabiler dici possunt: quanquam impossibile Deo non est, solis cursum morari, aut etiam post solis occasum speciem ejus in nube supra horizontem extanti per reflexum ostendere.*

(2) In Tractatu Theologico-Politico, cap. 2.

pronuntiârunt dictam solis stationem nihil aliud fuisse, quam luminosum quoddam phænomenon in aereâ Palestini cæli regione conspicuum, sive Parelion in grandinosâ quadâ de effûrmatum. Sic Spinoza, loc. cit., ait Judæos ut physicæ prorsus rudes, ac inexpertos, ex ruente tum grandine ortam radorum solarium refractionem halmis pro ipso sole. Verum omnes hæc opiniones in solum commentarium in I. Josue D. Clericus collegit, adoptavitque, quin et plus aliquid adiciendum illi visum est; prout testatur Calmet in suâ Dissertatione hæc de re.

Resp., et dico: « Sol et luna reipsâ steterunt, Deo « ad votum Josue miraculum operante. » Probatum hæc propositum ex Scripturâ sacrà, id clarissimis verbis supra recitatis referente et asserente. Qui enim hæc verba Scripturæ duntaxat phrasin poeticam esse censent, iisque solummodò tantam Josue in conficiendâ hostium internectione inveni celeritatem volunt, ut dies prolongatus esse videretur, it turpiter hallucinantur. Quis enim auctor aut sacer aut profanus ita unquam celeritatem descripsit? Quis orator vel poeta, nedum historicus, hujusmodi metaphorâ vel hyperbole usus unquam est, ad alicujus imperatoris velocitatem in bellicis expeditionibus exprimentam? Qui verò dicunt, novum corpus vicarium solis Deum supra horizontem creasse, quod post illius occasum orbem illustraret, nova fingunt miracula, dum è contrario illud miraculum impudenter ac temerè negant, quod Scriptura sacra disertè commemorat. Denique illi, qui dictam solis stationem nihil aliud fuisse asserunt, quam parelion, aut refractionem solaris lucis, non attendunt, quòd hoc ipso miraculum admittere debeant in conservando tamiù post solis occasum parelio, ut sol occidens spatio unius diei cursum sistere videretur. Nam vel sol infra horizontem demersus cursum suum continuavit, vel nou? Si primum, ergo paralem spatio unius diei naturaliter perdurare non potuit, ut quilibet non omninò rudis facile perspicit. Parelion enim seu refraçtio lucis solaris tam vivax, ut imaginem solis diemque exhiberet, planè non potuit tamiù perdurare, siquidem sol reapse occubisset, et infra horizontem cursum continuasset. Si secundum, ergo hoc ipso miraculum solis in suo cursu inhibiti admittitur. Dein, si adversarii stationem solis ad imperium Josue per phænomenon parelii explicare velint, debebunt eodem modo stationem lunæ per paraselenem explicare: *Steteruntque sol et luna, Josue 10; 13.* Quomodo autem citra miraculum parelion ex intensis radiis solaribus reflexis, et paraselenem ex debilissimis ejusmodi radiis ortum in caelo simul apparere potuerunt, et quidem tanto tempore, ut una dies fieret quasi duo? Eccli. 46, 5.

Confirm. I. Juxta regulam D. Augustini (1) interpretandi S. Scripturæ ab omnibus orthodoxis interpretibus et theologis receptam, verba S. Scripturæ in sensu proprio et litterali accipienda et explicanda

(1) L. 8 de Genesi ad litteram, cap. 7.

sunt, quando nihil ex illis sic acceptis sequitur falsi, absurdi, impossibilis, vel contra veritatem fidei aut bonos mores. Quòd autem sol reipsa steterit inaudito antea miraculo, nihil continet falsi, absurdi aut impossibilis, nec pugnat contra veritatem fidei aut bonos mores. Certè nihil tale ostendere possunt adversarii. Illa igitur statio solis propriè accipienda est, et miraculo tribuenda (1). Atque ita accepit Habacuc Propheta cap. 3, ubi inter alia divina miracula, quæ ibi enumerat, istud commemorasse videtur his verbis: *Sol et luna steterunt in habitaculo suo*. Sic accepit etiam Jesus Sirach, Ecclesiastici cap. 46, dicens: *An non in iracundiâ ejus* (id est, ex zelo et irâ Jehoschuz contra hostes Dei) *impediens est sol, et una dies facta est quasi duo? Invocavit Altissimum potentem in oppugnando inimicos undique, et cœdavit illum magnus et sanctus Deus in sazis grandinis virtutis valdè fortis. Impetum fecit contra gentem hostilem et in descensu perdidit contrarios, ut agnoscant gentes potentiam ejus, quia contra Deum pugnare non est facile*. Profectò hæc tam sunt perspicua et manifesta, ut si victoria ducis Josue cum statione solis et lunæ sine miraculo solis naturæ viribus effecta est, scriptores sacri velut quâdam conspiratione incautus lectoribus imponere voluisse videantur.

Confirm. II, ex SS. Patribus tam græcis, quàm latinis, qui apertè asseverant, solem ad imperium Josue

(1) Neque dicas: Si verba S. Scripturæ de statione solis ad imperium Josue in sensu proprio accipienda sunt, omninò sequitur, quòd sol circa terram verè moveatur, quòd tamen Copernicani et plerique philosophi et mathematici hodiè negant. Nam non diximus absolute et absque ullâ limitatione aut exceptione verba S. Scripturæ propriè et in stricto literali sensu sumenda esse, sed addidimus hanc limitationem: *Quando ex verbis Scripturæ sensu proprio et stricto acceptis nihil falsi, absurdi, etc., sequitur*; sicut nihil tale sequitur, si sacer textus de statione solis ad imperium Josue sic intelligatur, quòd sol sive verè sive apparenter ita steterit, ut dies reapse, verè et propriè fuerit *prolongatus*. An verò sol reapse vel apparenter duntaxat tunc steterit, est questio impertinens ad alteram questionem, utrum dies tunc verè prolongatus fuerit; sive enim sol, sive terra reapse tunc steterit (dummodo alterutrum contigerit), jam verissimum est, quòd dies tunc verè prolongatus fuerit; quòd unicum contra incredulos hic propugnandum suscepimus. An verò sol (ut Tychoñici volunt) vel terra (ut Copernicani, vel Newtoniano-Copernicani, contendunt) tunc steterit, est questio astronomico philosophica; sique Copernicani pro suo systemate veram demonstrationem attulerint, aut jam attulerunt (id quod philosophi et mathematici examinandum relinquimus) Ecclesia non erit invita, si sol ad imperium Josue solim apparenter stetisse dicatur. Ita jam olim P. Honoratus Fabri, Romæ ad S. Petrum Penitentiarium (prout Acta philos. Societ. Regiæ Anglicæ ad annum 1665, mense jun., testantur) euidam Copernicano in hæc verba rescripsit: *Ex vestris coryphæis non semel quæsitum est, utrum aliquam haberent demonstrationem pro terræ motu adstruendo, nunquam ausi sunt id asserere. Nihil igitur obstat, quin loca illa in sensu literali Ecclesia intelligat et intelligenda esse declaret, quamvis nullâ demonstratione contrarium evincitur, quæ si fortè aliquando id vobis excogetur, in hoc casu nullo modo dubitabit Ecclesia declarare, loca illa in sensu figurato et improprio intelligenda esse*.

non sine cœlesti prodigio stetisse. Sic ex Græcis S. Justinus M. ad Tryphonem Judæum ait: *Accepistis Terram* (promissionis) *tantâ virtute fugatisque hostibus, ut sol ipse cursum suum susteret, spectando res gentem ducem Jesum recens cognominatum, et per triginta sex horas differret occasum. Alia quoque inter vos patrata sunt prodigia, etc.* Et S. Chrysostomus (1): *Cogita, inquit, quanta res sit vir justus. Dixit Jesus Nave: « Stet sol contra Gabaon, et luna contra vallem Aialon, » et factum est. Veniat ergo universus orbis terræ, imò verò duo, et tres, et quatuor, et viginti orbis terræ, et dicant, et hoc faciant. Sed non poterunt. Dei autem amica imperabat creaturis; imò verò amicum suum rogavit, et cedebant, quæ serviebant, et inferior imperabat supernis.* Ex latinis verò Patribus Tertullianus (2) inquit: *Jesum Nave debellantem Amorrhæos, præmissis illâ die existimamus, quâ ipsis elementis stationem imperavit? Stetit sol in Gabaon, et luna in Aialon.... Non fuit dies talis retrò et in novissimo; utique tam prolixus, ut exaudiret Deus hominem, etc., scilicet ducem Josue. Similiter S. Hieronymus (3) ita scribit: *Jesum, filium Nave, stationem imperavit solis et lunæ, et mediam plus quàm unius diei, victoris exercitus protelavit*. Denique S. Augustinus (4) ait: *Nos autem in divinis libris legitimus, etiam solem ipsum stetisse, cum hoc à Domino Deo petivisset vir sanctius, Jesus Nave, donec ceptum prælium victoriâ terminaret.... Sed ista quoque miracula, quæ meritis sunt concessa Sanctorum, quando credunt isti (gentiles) facta, magicis artibus (5) tribuunt*. Sed audiamus argumenta adversariorum.*

Opponunt I. Si sol (vel juxta systema Copernicanum terra) ad imperium Josue verè stetisset, prodigium hoc attentum habuisset universum orbem; et tamen nullus profanorum scriptorum vel verbo ejus meminit; etsi eorum haud pauci res multas alias minoris momenti accuratè persequantur. Resp.: Scriptores profani omnes, quorum notitiam habemus, Josue sunt multò juniores. Nam non est scriptor aliquis gentilis assignabilis, qui sit antiquior aut coævus Moysi et Josue, ut jam alibi (6) demonstravimus. Et quamvis fortassis ante Moysen fuerint aliqui sapientes seu philosophi gentiles, ita tamen vel nihil scripto posteris reliquerunt, vel certè ipsorum scripta et libri jamdiu interierunt. Nec enim gentilium libri, quorum notitiam habemus, quidquam eorum, quæ ante bellum Trojanum acciderunt, commemorant præter pauca, quæ ipsa ex sacris litteris cum perrecessent alieni à verâ religione homines, suâ conspurcârunt vanitate. At bello Trojano vetustiores sunt res à Josue gestæ annis circiter trecentis aut omninò mille, si Theophilus Alexandrino ad Ar-

(1) Homil. 27 in Epistolam ad Hebræos.

(2) L. de Jejuniis, cap. 10.

(3) L. 2 contra Jovinianum.

(4) L. 21 de Civitate Dei, cap. 8.

(5) Solemne quippe fuit gentilibus, imò et hæreticis miracula sanctorum magicis artibus adscribere, ac nihil divinitatis eis inesse, impiè blasphemare. Vid. Michael Medinam lib. 2 de rectâ in Deum Fide, cap. 7.

(6) Vide p. 1. S. Scripturæ contra Incredulos propugnate, sect. 1, quæst. 2.

tolycum scribenti credimus, ut Andreas Masius (1) cum aliis ait.

At quæres : Cur posteriores scriptores ethnici Josuanum miraculum ex libro Josue non descriperint, et in scripta sua transulerint? Resp. : Causam potuisse esse multiplicem, videlicet quia tam stupendum, et aliquot aut etiam multis retrò seculis patrum miraculum non crederunt, aut quia librum Josue ad manus non habuere, aut denique quia noluerunt rem enarrare in laudem Hebræorum et religionis Judaicæ, quæ idololatriam et idololatrias tantoperè detestabatur. Cæterum aliquid vestigium memorati grandis miraculi deprehendimus in pervetustis Sinensium annalibus, in quibus teste Martino Maritino (2), narratur, quòd regnante Yao septimo Sinensium imperatore, *sol diebus decem non occidit*; cui narrationi miraculum solis ad imperium Josue stantis et apud Sinas quoque visibile occasionem dedisse videtur; quamvis Sinenses illi annaliste, quemadmodum in aliis (3) faciebant, fabulam admiscuerint, et rem exaggerantes, uni dici, quo sol ad imperium Josue stetit, decem dies substituerint.

Oppon. II. Apostolus in Epistolâ ad Hebræos, c. 11, recensens prodigia Testamenti veteris, de isto (nempe de statione solis ad imperium Josue) altum silet; licet hoc unum ex præcipuis dicendum esset. Resp. : Silentium hoc magni ponderis foret, si Paulus loc. cit. prodigia Testamenti veteris non aliqua solum, verum omnia percensuisset. Sed tantum summam nonnulla ibidem attingit, ut consideranti patebit, aliaque non pauca et Moyses, et aliorum miracula prætermittit, quæ tamen in dubium revocari non possunt. Unde Apostoli silentium de miraculo stationis solis ad imperium Josue tam parum probat, id factum non esse, quàm parum unius Evangelistæ silentium probat, falsum esse, quod ab altero narratur. Præterea, quamvis Paulus ad Hebræos miraculi illius Josuani non meminert; tamen illud Ecclesiasticus, cap. 46, v. 5, inter laudes ducis Josue commemorat.

Oppon. III. Hæc ratione Josue gloriâ miraculorum superasset Moysen, qui nunquam solem stare fecit; sed hæc sequela admitti nequit, cum juxta S. Scripturam, Deut. 34, 10 et seq., Moyses gloriâ miraculorum cæteros viros divinos omnes antecelluerit. Resp. : Moyses quidem plura fecit miracula, habuitque majorem præ aliis Prophetis familiaritatem cum Deo, et quoad omnia simul spectata, seu quoad Prophetarum dotes et munia simul sumpta aliis Prophetis antefereendus est, ut S. Thomas 22 quæst. 174, art. 4, distinctè explicat; nullibi tamen S. Scriptura assertit, quòd Prophetarum nemo tam magna miracula in particulari fecerit. Nam et alii Prophætæ et viri sancti quædam paria et majora patrârunt. Sic Moysen mortuos suscitasse non legimus, quod tamen ab aliis fa-

ctum est. Equidem Deuter. cit. loc. dicitur : *Non surrexisset ultra Prophetam in Israel, sicut Moyses, quem nõsset Dominus facie ad faciem, in omnibus signis atque portentis, quæ misit per eum, ut faceret in terrâ Ægypti... magnaque mirabilia, quæ fecit Moyses coram universo Israel.* Sed hæc solum probant, quòd nemine mortalium vel ante vel post, usque ad Christum Dei Filium tam sit familiariter usus Deus, atque Moyses usus est; quòd nemo tot et tam terribilia miracula patravert, quot et quàm terribilia ille patravit in Ægypto, et coram universo Israele; non autem, quòd nemo majora et admirabiliora fecerit. Quanquàm majus non sit solem et lunam sistere, quàm mare dividere, et per medium illius, stantibus hinc et inde murorum instar aquis, populum sicco itinere traducere. Nam universim loquendo, in patrando uno prodigio non est major difficultas, quàm in altero; omnia enim æquè superant communes naturæ leges. Denique cum Christus (4) dixerit, eos qui in ipsum crederint virtute fidei similia facturos miracula his quæ ipse fecit, et his majora; quid mirum, si etiam Josue majus miraculum patravert, quàm Moyses?

Oppon. IV. Si dies tandiù durasset, ut una fieri quædam, Eccli. 46, 5, milites ducis Josue diuturno astui expositi et præliantes omnibus viribus defecissent. Resp. : Cùm æstus interior exteriori prævaleat, multa possumus, quæ solitæ vires ferre non possent. Sed et auctas Israelitis vires divinitùs reor, ut tandiù pugnarent. Nos igitur omnem hanc curam, sollicitudinem omnem, quomodò milites Josuani tandiù pugnare potuerint, Deo remittimus, qui manus populi sui reddidit pugnaces, et animos fortes, tantique momenti miraculo socias pro immensâ suâ potentia valuit jungere vires. At

Quæres : Quomodò stare possit veritas illorum Scripturæ verborum, Josue, 10, 14 : *Non fuit antea, nec postea tam longa dies?* Siquidem dies Ezechie regis 4 Reg. 20, 11, longior fuit, quippe horarum triginta duarum; sol enim retrocessit decem gradibus; decem ergo horæ consumptæ sunt in retrocessione, et totidem in reversione ad priorem locum. Accedit, quòd etiam in regionibus polaribus longè diuturnior sit dies, quàm fuerit illa tempore Josue. Resp. : Juxta communem interpretum S. Scripturæ (prout alibi (2) ostendimus) certum non est, quòd sol tempore Ezechie regis sensim regressus sit, et in illâ reciprocatione, quâ à lineâ decimâ ad primam revocabatur, decem solidas horas consumperit. Potuit enim, ita volente Deo, uno quasi momento transilire, ac deinde à primâ lineâ sensim ad decimam alias horas decem conficere. Sicque totus ille dies horis viginti duabus fuerit abso-

(1) Christus, Joan. 14, 12, ait : *Amen, amen dico vobis, qui credit in me, opera quæ ego facio, et ipse faciet, et majora horum faciet.* Quasi dicat : Qui credit in me ut Filium Patri consubstantialem, hic vi et virtute hujus fidei similia miracula et opera divina faciet qualia ego facio, imò majora faciet, quàm faciam ego. Ita Tiranus cum aliis interpretibus.

(2) De hoc redibit sermo in quæstionibus in librum 4 Reg.

(1) Comment. in I. Josue 10, 12.

(2) In Sinensium Historiæ, l. 1, p. 25, edit. Monacens. an. 1658.

(3) Vide p. 1. S. Scripturæ contra Incred. propugnat. sect. 1, quæst. 4.

lutus; cùm Josuanus minimum viginti quatuor duraverit (1). Addit Natalis Alexander (2), quòd in objectis S. Scripturæ verbis neget quidem historicus sacer, ullam diem tam longam vel antea vel postea fuisse, nempe usque ad ea tempora, quibus hæc scripsit: at non negat, diem longiorem post sua tempora futuram.

Porrò, quod de longâ diei duratione in regionibus polaribus in objectione dictum est, minimè obstat veritati S. Scripturæ. Nam et verbum Dei verum est, et assertio mathematicorum de longâ duratione diei prope polos vera est. Verum est, neque fuisse antea, neque postea tam longam diem in regione Gabaonitide, qualis fuit præcipiente miraculum Josue. Sed non extendendum miraculum illud et longitudo diei illa extra Gabaonem ad regiones alias. Verissimum enim est, in regionibus polaribus longiores multò fuisse et futuras dies die illâ, quâ ad imperium Josue sol stetit, et una dies facta est quasi duo; dantur enim sub polo habitantibus dies, non quasi duorum dierum, sed reverà 182 dierum, et ultra.

Oppon. V. Observaciones astronomicæ omnes fallunt, si tanta intercapedo, ac veluti geminatus ad imperium Josue dies adstruatur. Resp. cum Cl. Usse-rio (3), et dico: Cùm sol et luna simul et cœperint et desierint stare; hæc mora nihil turbat calculos astronomorum. In concentu musico harmonia salva manet, modò voces in signo aliquo concursus quiescant, et post ad suas quæque vox leges symphoniam prosequatur. Perturbatio tunc oritur, si discrepent soni et confundantur, vel calculi concurrentes semper nunc ita repentè variant, ut uniri ac componi jam minimè possint. Paucis: Sole et lunâ ad imperium Josue quiescentibus quiescebant simul et cætera asura; progressis iterùm et illa resumpserunt intermissum cursum.

Oppon. VI. Juxta optimos quosque astronomos et philosophos non sol terram, sed terra solem circumit; ergo Josue non solem, sed terram alloqui et sistere debuisset. Resp.: Tametsi terra reapse circa solem moveri ponatur, ut Copernicani volunt; tamen Josue coram rudi exercitu ineptè dixisset: *Sta, terra*, sed rectè dixit: *Sol, contra Gabaon ne movearis*. Ipsi enim astronomi hodierni, utut systema terræ motæ ex animo amplectantur, tamen non modò in sermone vulgari, sed etiam in tabulis et ephemeridibus suis utuntur his et similibus loquendi formulis: *Sol oritur, occidit, meridianum attingit, declinat ad Boream vel Austrum*, etc., ut nimirum communi hominum usui sese accommodent, receptasque loquendi formulas non deserant. *Quantò igitur minus*, ait Klepperus celeberrimus mathematicus (4), *exigendum erit à Scripturis divinitus inspiratis, ut repudiatâ vulgari loquendi consuetudine*,

(1) Vide Tirinum, aliosve interpretes Comment. in Josue 10, 14.

(2) Histor. Eccles. tom. 2, in quartam Mundi ætatem dissertat. 13, in fine.

(3) In Annalibus veteris Testamenti, parte 1, ætate ad annum Mundi 3294.

(4) In epit. astron. ad fin. L. I.

verba sua ad scientiæ naturalis amussim aspernant, abstrusisque et importunis locutionibus, de rebus ultra captum eruditorum, populum Dei simplicem perturbent, eaque re viam ipsi ad scopum suum longè sublimiorem intersepiant!

Neque dicas cum Clerico, quòd Josue ne quidem in sensu vulgi poterit dicere: *Sol, contra Gabaon ne movearis*, quia sol in eo jam erat, ut occideret. Nam Josue prælium inerat mane diei ejus; hostes fugârât, et fugientes itinere aliquot horarum insecutus erat à Gabaone ad usque Bethhoron. Tum autem sol, ut habet v. 13, *erat in medio cæli*, id est, medium cursus sui peregerat, seu non multùm ultra meridiem processerat. Igitur Josue hostes ad interneccionem delaturus, cùm maximam eorum partem adhuc superesse videret, prolongari diem volebat. Stabat autem ad occidentalem plagam Gabaonis, et facie retrò ad urbem conversâ dixit: *Sol, contra Gabaon ne movearis*, h. e., ne contra Gabaon in occasum vergas. Vide Calmet (1). Sed

Inquis: Si terra ad imperium Josue subito stetisset, in tantâ rapiditate motus propter subitam quietem omnes milites debuissent humi affligi. Resp. 1°: Hæc objectio in systemate Tychonico terræ quiescentis cessat, ut patet. 2° Etiam in systemate Copernicano terræ motæ circa solem facilis est responsio. Nam inprimis opus non erat, ut terra (quemadmodùm objectio supponit) uno velut momento, punctoque temporis sisteretur, aut post quietem subito iterùm moveri inciperet. Dein, etsi hoc uno velut momento fuisset factum, potuit Deus eadem facilitate, quâ fecit stare solem, etiam impedire prolapcionem militum. Hoc enim erat quasi complementum grandis illius miraculi, quo sol ad imperium Josue stetit.

Oppon. VII. Historia hæc tota de statione solis et lunæ ad imperium Josue ex libro, quem vocant *Justorum*, etoque poetico desumpta est, libroque Josue inserta; ut patet ex illis verbis Scripturæ, Josue 10, 13: *Nonne scriptum est hoc in libro Justorum?* Solemne est autem poetis elato et hyperbolico stylo loqui. Quare ejus libri seu carminis auctor turgenti hæc phrasi. *Steteruntque sol et luna*, duntaxat designare voluit, utrumquæ illud astrum signis in occasum ruere eâ die visum esse, sive quòd radii utriusque sideris inusuetâ quâdam refractione diutius super horizonte emicuerint, etiam post solis occasum, ut apud Lappones contingit, ubi perpetua dies in solstitio astivo datur, quamquam alioquin sol in Occidentem demergitur; sive quòd divinâ virtute, seu Angelorum ministerio factum esset, ut micanti aliquo phænomeno solis et lunæ defectus suppleretur. Ita Clericus, cujus hæc de re opinionem jam supra in prolatione assertionis nostræ confutavimus, quique excremento putidissimo velut certum assumit, quòd erat maximè probandum, scilicet auctorem *Libri Justorum*, dùm de statione solis et lunæ ad imperium Josue loquitur, voluisse duntaxat hyperbolicè et poetè cè loqui. **Nemo**

(1) Commentar. in Josue 10, 12.

hunc librum insepit; mentio illius nominis hoc loco, et libro 2 Reg. cap. 1, v. 18, occurrit. Videtur esse (1) Commentarius rerum memorabilium ab Hebræis gestarum, stylo sublimi, vel etiam versibus ligato magnam partem ornatus, sed non ideò falsa, aut hyperbolicè dicta de statione solis et luna continentis. Multa enim in Scripturis sacris, poeticè vel per modum carminis originaliter scripta sunt, quin ideò solum hyperbolicè dicta continent, ut patet ex variis Canticis, e. g., Moysis, Deborah et Barac, Judith, etc., in quibus mirabilis per mare Rubrum transitus, occisio Sisaræ et Holofernis, et similia non sensu hyperbolico, sed stricto et literaliter scripta et intelligenda sunt.

5. Quæres V: *Quomodo conciliantur verba Josue, cap. 11, 21 et 22: « Josue interfecit Enacim.... Non reliquit unum de stirpe Enacim, » cum verbis Judic. cap. 1, v. 20, ubi dicitur: « Caleb deleuit ex Hebron tres filios Enac. » Si Josue jam omnes de stirpe Enacim interfecit, quomodo potuit Caleb eorum aliquos delere? Josue quidem interfecit Enacim, nec uni de hac stirpe pepercit, quos videlicet invenit in civitatibus à se captis. Verùm quia ipse non omnes civitates cepit, ut Geih, Gazam, et Azotum, haud mirandum quòd Caleb quosdam residuos filios Enac postmodum de-*

(1) Quis sit *Liber Justorum*, Josue 10, 15, citatus, variae variorum sunt opiniones, quas Sixtus Senensis in Catalogo sacrorum librorum, Andreas Masius, Serarius, et Calmet Commentar. in cit. locum L. Josue, accuratè recensent. Probabilior opinio est, quòd Hebræi veteres in ipsis republicæ suæ primordiis summam curam in annales retulerint quicquid earum nationi memoriæ dignum contingeret; hæc autem monumenta in tabernaculo servabantur, vel in templo, atque *Liber Justorum* vel *Justi seu Recti* (ut in hebraico et arabico textu legitur) appellabantur, quia de recto et æquo tractant, h. e., in justis acquisque rebus docent de summis Dei erga homines beneficiis, et de horum erga illum officiis et caeremoniis; vel etiam quia recta et optimâ fide atque serie res apud Dei cœtum gestas enarrant, aut quia Israelitici populi facta continebant, quem populum *Jeschurun*, h. e., *rectum*, tum *Moyseus* Dent. 32, 15, tum *Isaias* 44, 2, vocarunt. Porrò nonnulli putant *Librum bellorum Domini*, qui Numer. 21, 4, citatur, eundem esse ac *Librum Justorum*, vel hunc illius esse partem, quod satis est probabile, quantum perspicuè satis id nequeat demonstrari. Nemo verò miretur, illiusmodi annales seu libros jam nullo superesse. Postquam enim historia sacra, ut nunc habetur, ex illis annalibus sive per Esdras, sive per alios scriptores agiographos seu divinitus inspiratos extracta fuit, levior visa est iorum jactura. Et quis recitat, qui modò Regum historiam et Paralipomena vel scianter legit, quam multa alia sacrarum rerum scripta monumenta interierint? Talia sunt *liber sermorum dierum Juda*, 5 Reg. 14, 29; *liber verborum dierum regum Israel*, ibid., 19; *liber verborum dierum Salomonis*, 5 Reg. 11, 41; *liber Samuelis videntis*, 1 Paral. 29, 29; *liber Nathan Prophetæ*, ibidem; *liber Gad videntis*, ibid.; *liber Abiæ Silonitis*, 2 Paral. 9, 29; *liber Semeiæ Prophetæ*, 2 Paral. 12, 15, et plura alia, que non amplius extant saltem integra, vel non sub illis nominibus, sub quibus in sacris literis citantur. Denique, quænam horum scriptorum amissionis seu jacturæ fuerit causa, an quòd gens pervicax Judæorum tam sæpè ob sua scelera solum vertere coacta est, an verò divino consilio acciderit, non est præsentis loci disputare.

leverit. Res nimirum, ut Masius ait, ita contigit: Filii Enac seu gigantes à Josue partim cæsi, partim pulsi sunt ex Hebron, Dabir et Anah, cum ipse illas urbes victor percurreret. Pulsi verò ac profugi, qui scilicet Josue manus evaserunt, sese receperunt in Gazam, Geih et Azotum, que erant urbes Philistinorum. Unde post mortem Josue viribus resumptis, majorum suorum sedes, scilicet Hebron, Dabir et Anah recuperarunt, rursùmque occuparunt, donec tandem à Caleb et Othoniele funditis fuere deleti. Vide Cornelium à Lap. (1).

6. Quæres VI: *Quomodo liber Josue secum ipso concordet, dum urbem Jerusalem modò tribui Benjamin (2), modò tribui Juda (3) assignat? Resp.*: Ita optime sibi concordant. Nam tribus Juda et Benjamin secundum Terræ sanctæ partitionem sese contingebant, et urbem Jerusalem dividebat ea linea que tribum Juda et Benjamin separabat, sique Jerosolyma ad utramque hanc tribum spectabat. Superior quidem hujus urbis pars, continens montem Sion, ad tribum Juda, pars autem inferior cum interjacente monte Moria, in quo templum positum erat, ad tribum Benjamin pertinebat. Unde hæc urbs in S. Scripturâ modò uni, modò alteri ex duabus illis tribubus attribuitur (4).

Neque dicas: Deus subinde in Scripturis dicitur habitasse, templumque fuisse in monte Sion; ergo falsum est quòd templum non in monte Sion seu parte urbis superiore, sed in monte Moria seu parte ejusdem inferiore collocatum fuerit. Nam ideò Deus in monte Sion habitasse, vel templum in eo fuisse dicitur, quia non rarò mons Sion pro totâ urbe Jerosolymitanâ per figuram synecdoches sumitur; vel etiam quia coræquata à Salomone voragine Mello (5), que inter montem Sion et montem Moria interjacebat, uterque hic mons videri unus mons, et qui major erat (videlicet mons Sion) alteri communicare nomen sum potuit (6).

7. Quæres VII: *Quomodo verba Josue cap. 11, v. 8, 19 et 23: « Ita percussit (Josue) omnes, ut nullas ex eis dimitteret reliquias.... omnes civitates belloduce cepit.... Cepit Josue omnem terram, sicut locutus est Dominus ad Moysen, quievitque terra à præliis, » concordent cum cap. 17, v. 12, et cap. 18, v. 2, quibus plurimos adhuc Chananæos, urbes et arces expugnandas superfuisse perhibetur? Resp.*: Josue percussit omnes, qui nempe ipsi resistebant, omnesque civitates expu-

(1) Commentar. in Josue 11, v. 21.

(2) Josue 18, 28: *Et Sela, Eleph, et Jebus, quæ est Jerusalem.... Hæc est possessio filiorum Benjamin juxta familias suas.*

(3) Josue 15, 4 et 8: *Igitur sors filiorum Judæ per cognationes suas ista fuit.... ascenditque per corvalem filii Ennon ex latere Jebusæi ad meridiem, hæc est Jerusalem. Similiter Psal. 77, v. 68, mons Sion, qui erat pars Jerosolymæ, attribuitur tribui Juda his verbis: Sed elegit tribum Juda, montem Sion quem dilexit.*

(4) Vide Tirinum Commentar. in Deuter. 33, 13. Et Josue 18, 28.

(5) Vide interpretes S. Scripturæ Commentar. in 5 Reg. 9, 15.

(6) Vide Bonfrerium Comment. in Deut. 33, 12; Lyranum in Genes. c. 28; Calmeti Dictionar. Biblic., v. Mello.

gnavit, quas scilicet bellando adiit, ac omnem terram cepit, sed quoad eas partes solum, quas suis victoriis pertransiit. Ita S. Augustinus (1), et Cornelius à Lapid. (2).

8. Quæres VIII: *Quomodo Josue Israelitas in Sichem congregatos poterit sistere in conspectu Domini, et ponere lapidem in Sanctuario Domini, Josue 24, 1 et 26; cum Sanctuarium et Arca tunc, Josue 18, 1, non fuerint in Sichem, sed in Silo?* Resp.: Josue tunc Arcam ex Silo transferri fecit in Sichem, ut coram à fœdus populi Israelitici cum Deo sanciret. Causa autem, cur Josue in Sichem potius quam in Silo hoc fœdus renovaverit, fuit, quòd Deus per Moysen, Dent. 17, 4, jusserat in Sichem in monte Hebal (3) sanciri dictum fœdus, repetique primum fœdus initium in Sinà, Exod. 19. Atque hoc mandatum divinum Josue jam executus erat, cap. 8, v. 30. Sed cap. 24, paulò ante mortem suam idem fœdus instaurat. Voluit nimirum Josue ad exemplum magistri sui Moysis (4) legis et fœderis cum Deo repetitione suis Israelitis ultimùm valdeicere; idque in Sichem, ut ubi Abraham Chananæam ingrediens primum Deo sacrificium obtulit, Gen. 12, 6, 7, designatus est, ibid., ibi posteri ejus, hæreditate hæc jam aditã, in Dei legem solemniter jurarent, ibique æternum religionis et juramenti sui haberent monumentum (5).

SECTIO II.

DE LIBRO JUDICUM.

Liber hic, hebraicè, *Sophim*, id est, *Judicum* inscribitur, quia qui eo tempore apud Israelitas republicam gubernarunt, Judices vocabantur; eorumque hic gesta à morte Josue usque ad Heli et Samuelem capitibus 21 recensentur. Auctor libri est incertus. Sunt qui non unum scriptorem hujus libri esse putent, sed plures. Singulos enim judices vel eorum scribas, quæ ejusque judicis temporibus accidissent, in Commentarios retulisse existimant. Sed verisimilius est, Esdram, vel potius Samuelem, aut alium scriptorem sacrum prædicta antiqua judicum diaria et annales collegisse, et in hunc librum scribendo redeigisse.

9. Quæres I: «*Quid nomine Judicum hoc in libro intelligatur?*» Resp.: *Quid judex sit, nemini, qui latinam linguam callet, ignotum. Sed quia non generatim hic, quid nomine judicis intelligatur, sed definitè quinam hoc in libro sint, queritur, dicendum breviter est cum Serario (6) fuisse hos principes, qui Israeliticum populum è servitutibus et malis, quibus tum premebatur, vindicârunt, eumque toto vitæ tempore postea ex legum præscripto, senatorumque consiliis reaverunt; ad hoc ipsum non generis aut opum prerogativã constituti, sed aut mirabiliter à Deo excitati, aut à populo ipso electi et inviati. Omnia verò et singula, quæ hic posui,*

(1) Quæst. 17 in librum Josue.

(2) Commentar. in Josue 12, 23.

(3) Mons Hebal erat propè urbem Sichem, è regione montis Garizim.

(4) In toto Deuteronomio, maximè cap. 32.

(5) Vide Cornel. à Lap. Comment. in Josue 24, 1 et 26.

(6) Comment. in, L. Judicum, cap. 3, in Parasceve-ticia, quæst. 1.

patebunt legenti historiam de his judicibus in memorato libro S. Scripturæ contentam. Nam 1° dixi eos principes fuisse, quia hoc ipso quòd judices fiebant, principatum in populo tenebant. Dixi 2° vindicâsse populum è servitutibus et malis, quibus vicinæ gentes Philistini, Moabitæ, Ammonitæ, Madianitæ, etc., Israelitas affligebant, quia hic ferè fuit scopus, à quo judices incæperunt omnes, et ejus causâ hoc ad munus vocabantur. Dixi 3° toto eos vitæ tempore populum gubernâsse, ne principatus eorum intelligeretur certo circumscriptus tempore, ut apud Romanos consulatus et dictatura. Dixi 4°, ex legum præscripto, senatorumque consilio, ne judices potenter fuisse reges, aut qui arbitrio suo imperarent domini, de quo plura paulò infra (1). Addidi 5° et postremò initium ac modum, quo hæc istis imponebatur functio, perpetuæque dignitas. Fiebat nimirum id interdum clarè ac palam à Deo; interdum à populo, qui tamen et ipse à Deo ad hoc movebatur, licet minus perspicuè, de quà re Azor (2).

10. Corollarium I. *Judicum officium erat triplex.* Primum fuit, populum Isaciticum è servitute liberare, uti jam dixi. Secundum, bello præesse; erant enim hi judices quasi belli duces et imperatores. Unde Josephus eos vocat στρατηγους, (3) id est, imperatores. Tertium, propriè judicare, id est, jus populo dicere, eorumque lites justâ sententiã dirimere, uti fecit Samuel et Heli. Unde nonnulli judices, ut Thola, Abejan, Abialon, Abdon, nulla leguntur gessisse bella, sed tantum populo præfuisse et jus dixisse. Nam licet ipsi non haberent absolutum jus necis èt vitæ, reos tamen juxta legem Dei morti adjudicabant et plectebant.

Coroll. II. Cùm judices populum regerent, et populum sanè non minimum (nempe Israeliticum), quidni et reges potuissent vocari? præsertim, cùm et Josue vocetur in Samaritanorum Chronico (4) *primus Israelitarum rex*, et Aristoteles (5) quintuplicem regis notionem, seu quinas regum formas ac species constituat, quarum prima et quarta in judices, de quibus hic loquimur, congruit optimè. Quia tamen in hujusmodi nomenclationibus præter nudam nominum originationem, considerantur etiam alia quadam hisce nominibus subjecta, ut modus regendi et gubernandi, ac alia, ipseque loquendi et in Scripturâ et in scriptoribus aliis usus, non sunt hi propriè loquendo reges vocandi. Nam nec novas leges condere, nec tributa populo imponere poterant, uti possunt reges, nec diademate et sceptro utebantur, nec satellitio regio cincti erant, nec ungebantur, uti unguuntur reges, nec hæreditario jure succedebant, ut faciunt filii regum, sed electione Dei vel populi creabantur. Electus tamen per omnem vitam manebat judex, id est, princeps; quare non erat

(1) Num. 10, corollar. II et III.

(2) Parte 2 Intit. Moral. lib. 10, c. 2.

(3) Vide Serarium loc. cit., quæst. 5, ubi ait quòd judices populi Israelitici à Josepho Judæo appellentur modò ἀρχοντες, modò ἡγεμόνες, interdum etiam στρατηγοί et ἀρχαχοί.

(4) Apud Scalig. Isag. p. 218.

(5) L. 3 Polit.

dominus nec propriè rex, sed conservator duntaxat et curator reipublicæ.

Coroll. III. Israeliticæ reipublicæ forma tempore judicium monarchiæ aristocratice mixta fuit. Antequàm hoc declarem, observo, triplex posse alicujus reipublicæ regimen esse, videlicet democraticum, cùm ἄριστος, id est, populus, seipsum regit, in quo pluralitas vocum prævalet, remque dubiam definit, uti teste Joanne Hübnero (1) fit apud Helvetos, saltem in 6 minoribus pagis, seu (ut vulgò vocantur) *cantonibus* (2). *Aristocraticum*, in quâ ἀριστοι, id est, optimates imperant, uti erant olim Romæ consules et senatores, ac etiamnum sunt Venetiis, Genævæ, et aliis in locis. *Monarchicum*, in quo μὶνος, id est, unus solus imperat, uti monarchiæ in regnis suis sunt reges et principes absoluti, ac Cæsares. His notionibus præmissis, dico: Judices, de quibus hic loquimur, habuerunt regimen non democraticum, nec aristocraticum, sed monarchicum aristocratico mixtum. Unus enim solus judex suo tempore præerat populo. Monarchiam ergo obtinebat, at non regiam regum propriè dictorum, ut jam supra (3) observavimus. Porrò monarchia hæc judicium mixta erat aristocratice. Nam judices in rebus difficilioribus supremi consilii, quod *Sanhedrim* dicebatur, sententiàm exquirere, ejusque decretis stare debebant (4); in cæteris verò legem Dei sequi, ac juxta eam populum gubernare. Unde non tam ipsi, quàm Deus Deique lex populum regebat. Hoc est, quod Deus dixit Samueli judici, 1 Règ. 8, 7: *Non te abjecerunt, sed me, ne regnem super eos. Et Gedcon, judex Israel, cùm ipsi ejusque posteris juxta regum consuetudinem populus summam rerum detulisset his verbis: Dominare nostrū tu, et filius tuus, et filius filii tui, quia liberasti nos de manu Madian, respondit Jud. 8, 25: Non ego dominabor in vos (id est, non ero rex), nec filius meus; sed dominabitur in vos Dominus Deus vester.*

11. Querens II: *Utrum Israeliticæ tempore judicium certum et definitum veræ religionis systema habuerint?* Occasionem huic quæstioni præbuit auctor impii libri, *Dieu et les hommes* inscripti, qui teste Cl. Bullet (5) contendit, Israelitas tempore judicium nulli certe religioni fuisse addictos. Id evincere conatur ex illis iudicis Jephthe ad regem Ammonitarum verbis, Jud. 11, 24: *Nonne ea, quæ possidet Chamos Deus tuus, tibi jure debentur? Quæ autem Dominus noster victor obtinuit, in*

nostram cedent possessionem? Quasi diceret: Tu occupas regiones illas, quas Deus tuus Chamos tibi dedit; ergo pari jure nos Israelitæ occupamus terram, quam pro nobis pugnans victor Dominus Deus noster nobis dedit. Ex quo memorati impii libri auctor infert, Israelitas illo tempore in opinione fuisse, quòd Chamos sit verus Deus, et credidisse quemlibet populum habere suum peculiarem Deum, ac proin illos tunc nondum certum religionis systema de uno veroque Deo colendo habuisse. Sed quicumque Pentateuchum Moysis, et librum Josue vel obiter lustrarit, huic ad oculum patebit, Israelitas jam tempore Moysis et Josue, adeoque multò magis tempore subsequentium judicium certum ac definitum de uno vero Deo colendo habuisse religionis systema. Numquid enim Israelitarum religio, modusque colendi unum verum Deum jam in deserto, cùm ad montem Sinai morarentur, formata est? Exod. 20 et seq. Numquid fœdus inter Deum et populum Israel jam tum sancitum est, oblatiis etiam Domino sacrificiis, fœderisque sanguine in populum persero (1)? Numquid vivente adhuc Moysæ Israelitis à Deo prohibita est gentium societas et idololatria, dataque præcepta de primogenitiis, sabbato, azymis, cæterisque festis celebrandis, ibid. 34, 12, 11? Numquid jam tum ex jussu divino formatum est tabernaculum, arca, propitiatorum, Cherubin, mensa, candelabrum, lucernæ, altare thymiamatis, altare holocaustorum, etc., item pontificalia, sacerdotaliaque confecta ornamenta, totumque Moysi à Deo inunctum opus, et apparatus ad religionem Mosaicam exercendam perfectum, ibid. c. 36 et seq.? Numquid, quando tabernaculum erectum et consecratum est, operuit nubes tabernaculum testimonii, et gloria Domini implevit illud, nec poterat Moyses ingredi tectum fœderis, nube operiente omnia, et majestate Domini coruscante, quia cuncta nubes operuerat, ibid. 40? Quis ergo sane mentis homo negare ausit, Israelitas jam tempore Moysis (adeoque multò magis tempore judicium) habuisse certum ac definitum religionis nimirum Mosaicæ systema, Deumque unum ac verum adorasse? Præterea, numquid Josue senex, jamque moribundus exhortatus est filios Israel ad servanda Dei præcepta, et cavendam societatem cum gentibus? Numquid servavit Israel Domino cunctis diebus... seniorum qui longo vixerunt tempore post Josue, et qui novierunt omnia opera Domini, quæ fecerat in Israel, Jos. 24, 20? Quis

(1) Im Staats-Zeitungs- und Conversations-Lexicon von der Schweiz, Helvetia.

(2) Hi sex minores pagi seu cantones sunt Uri (latine *Oriensis pagus*), Schwiz (*Suitia*), Unterwalden (*pagus Untervaldensis*), Zug (*pagus Tugiensis*), Glaris (*pagus Glaronensis*), et Appenzell (*Abbatiscellus*); reliqui septem cantones majores, nimirum Zürich (*pagus Tigurinus*), Bern (*Berna*, vel *pagus Bernensis*), Luzern (*Lucerna*, vel *pagus Lucernensis*), Solothurn (*Solodurum*, vel *pagus Solodurius*), Schaffhausen, (*Schafusia*, vel *Schaphusia*, aut *pagus Schaphusinus*), Basel (*pagus*, vel *tractus Basleensis*), Freyburg (*Friburgum*, vel *pagus Friburgensis*), teste eodém Hübnero reguntur regimine aristocratico, alicquantum tamen admixtâ democraticâ.

(3) Immediatè præcedente corollario II.

(4) Vide Cornelium à Lap. Præfat. in librum Judicium.

(5) Réponses critiques, tom. 2, num. 29.

(1) Exod. 24, 5, 9, ubi ita legitur: *Venit ergo Moyses, et narravit plebi omnia verba Domini, atque judicium; responditque omnis populus una voce: Omnia verba Domini, quæ locutus est, faciemus. Scripsit autem Moyses universos sermones Domini; et manè consurgens edificavit altare Domino ad radices montis, et duodecim titulos per duodecim tribus Israel. Misitque juvenes de filiis Israel, et obtulerunt holocausta, immolaveruntque victimas pacificas Domino, vitulos duodecim. Tulit itaque Moyses amidiam partem sanguinis, et misit in crateras; partem autem residuum judit super altare. Assumensque volumen fœderis, legit audiente populo, qui dixerunt: Omnia, quæ locutus est Dominus, faciemus, et erinus obedientes. Ille verò sumptum sanguinem respersit in populum, et ait: Hic est sanguis fœderis quod pepigit Dominus vobiscum super cunctis sermonibus his.*

ergo, repeto, sancte mentis homo dicet, aut sibi persuadebit, Israelitas tempore iudicium habuisse religionem informem, nullamque certum religionis systema de Deo uno et vero tenuisse?

Equidem verum est, quòd pars Israelitarum in deserto in idololatriam prolapsa sit; sed particulares impiorum prævaricationes non tollunt publicum veræ religionis exercitium. Similiter verum quidem est, quòd tempore intermedio inter mortem Josue et seniorum, ac institutionem regum hebræorum, id est, tempore iudicium, Israelitæ sapiens ad idolorum cultum defecerint, sed poenitentes iterum ad Deum verum huiusque cultum rediisse, non uno in loco (1) legitimus. Numquid similes prævaricationes Judæi ædificato jam templo commiserunt? Quis ideò dicere ausit, religionem Judæorum tunc adhuc informem fuisse, eosque nullum certum ac definitum religionis systema habuisse, cum tamen sciat quantà solemnitate sacræ cæremonia, cultusque Dei in magnifico illo ædificio quodiè exercita fuerint?

12. At iniquus cum auctore supra memorati impii libri: Si Hebræi tempore iudicium tantum unicum Deum, qui universum mandum condiderit, agnovère, qui potuit Jephthæ, Jud. 11, 24, per suos ad regem Ammonitarum nuntios Deum Chamos cum Deo Israelitarum comparare: *Nonne ea quæ possidet Chamos Deus tuus*, etc.? Ut hæc quæstio apparenter difficilis solvatur, et penitus dilucidetur, meminisse oportet quò occasione et ad quos Jephthæ hæc locutus sit. Rex Ammonitarum ab Israelitis certum terræ tractum, qui aliquando ad Ammonitas pertinebat, sibi restitui poscebat. Quælibet autem vicinarum gentium peculiarem Deum suum colebat, cuius auxilio ac protectione ditionem suam se possidere existimabat. Porrò Israelitæ ab Ammonitis oppressi et affecti clamabant ad Dominum poenitentes, et omnia idola de finibus suis projecerunt, Jud. cap. 10, ac proin tunc longè aberant, ut Chamos crederent esse Deum; nihilominus Jephthæ Israelitarum princeps et iudex, ut Ammonitarum falsa præjudicia in suum suorumque comminudum verteret, ac argumento (ut scholæ loquuntur) ad hominem ostenderet, quam iniquum sit illorum postulatam, ab Israelitis terram, quam hi Deo Israelitis dante occuparunt, reposcentium, ita contra regem Ammonitarum à simili argumentatur: Tu occupas regiones illas, quas Deus tuus Chamos tibi dedit; ergo pari jure nos occupamus terram, quam pro nobis pugnans victor Deus noster nobis dedit. Antecedens non absolute asseritur aut conceditur, sed per quamdam solummodò permissionem et ex Ammonitarum tantummodò sententiâ loquitur, quasi diceret: Quæ tibi tuus, quemadmodum tu quidem putas, dedit Chamos, ea iudicas justè te

possidere; ergo de iis, quæ à nostro nobis data sunt Deo, similiter à te iudicandum est. Ita Cornelius à Lap. cum aliis. Sed

13. Instat memoratus auctor, et ait: Jud. 1, 19, Adonai (i. e., Dominus) montana possedit: nec potuit delere habitatores vallis, quia falcatis curribus abundabant. Ergo Deus Israelis tunc iuxta persuasionem Judæorum tantum erat Deus præsidens montibus, non autem vallibus: sicut vicinarum gentium dii (Chamos, Moloch, Beelphegor, Astaroth, etc.), tantum ad certum quilibet territorium, suum extendere dominatum credebantur. Resp.: Allatus textus manifestè corruptus est. Genuinus enim sic sonat: *Fuitque Dominus cum Judâ, et montana possedit; nec potuit delere habitatores vallis, quia falcatis curribus abundabant.* Ex quibus verbis patet, quòd dictus auctor illud, quod S. Scriptura de Judâ dicit (vide hæc quòd non poterit delere habitatores vallis), impiè sacri textus corruptione Deo Israelis attribuat, quasi hujus dominium duntaxat ad loca montana, nequaquam autem ad valles sese extendere.

Dixi: Impiè sacri textus corruptione. Manifestum enim est, quòd is qui non potuit delere habitatores vallis, ille ipse sit qui montana possedit: sed hic fuit Judas, juvante Adonai, seu Domino Deo Israelis. Sensus enim genuinus sacri textus est: *Judas (i. e., tribus Juda) auxiliante Domino montana obtinuit; nec potuit delere habitatores vallis, etc.* Id patet ex toto contextu Jud. 1, 18, et 19, qui ita habet: *Cepitque Judas Gazam cum finibus suis, et Ascalonem, atque Accaron cum terminis suis. Fuitque Dominus cum Judâ, et montana possedit (nempe Judas); nec potuit delere habitatores vallis, quia falcatis curribus abundabant.* Adhuc clarior id ostendit Paraphrasis chaldaica (vide Polyglotta Biblia Card. Ximenii) hunc locum Scripturæ exprimens his verbis: *Et subegit Jehuda Chazam et terminum ejus, et Ascalon et terminum ejus, et Chebron et terminum ejus. Et fuit verbum Domini in auxilium domus Jehuda, et extirpaverunt habitatores montis; post sic (quòd peccarunt) non potuerunt ad extirpandum habitatores planities; nam currus ferri illis.*

14. Verum opponit teste Gl. Bullet alius incredulus, vel potius idem auctor paulò supra memoratus, sed alià larvâ tectus, ac ait: Valde mirabile est quòd Judas auxilio Domini munitus non poterit delere habitatores vallis. — Resp.: Volenti Domino et adjuvanti nullos utique currus, nullas aut falces, aut ferratas espides posse obsistere, ideòque duplicem hic expositionem esse, quarum quælibet solveudæ objectæ apparenti difficultati sufficit. Una Cajetani, qui ex non exterminatione habitatorum vallis colligit, Judæis ad exterminandos hostes in valle habitantes auxilium divinum defuisse. Divina, inquit, providentia fert opem secundum mensuram suæ dispositionis, et propterea utrumque dicit Scriptura, et quòd fuit Jehovah cum Judâ (ad montana obtinenda), et quòd non fuit cum eo ad expellendos habitatores vallis. Non enim hebræicè scribitur: « Et non potuerunt, sed: Et fuit Jehovah cum Judâ, et hereditavit montem, quòd non ad expellendum

(1) Jud. 8, 9, 6, 7 et 10, ubi v. 10, 15 et 16, ita legitimus: *Et clamantes (Israelitæ) ad Dominum, dixerunt: Peccavimus tibi, quia dereliquimus Dominum Deum nostrum, et servivimus Baalim... Dixeruntque filii Israel ad Dominum: Peccavimus; redde tu nobis, quidquid tibi placet; tantum nunc libera nos. Quæ dicentes, omnia de finibus suis aliorum Deorum idola projecerunt, et servierunt Domino Deo, qui doluit super miseriis eorum.*

« habitatores vallis, » hoc est, fuit *Jehovah* cum *Judâ* ad hoc, ut possideret montem, ita quod non ad expellendum habitatores vallis. Altera expositio est S. Augustini, fuisse Dominum cum *Judâ* tam ad expellendum montanos, quàm ad expellendos in valle habitantes Chanaanæos. Et hoc magis congruere videtur sacro textui, quanquam verbis potius quàm re expositiones hæc duæ discrepant. Cum enim nobis omnibus præsens adsit semper Deus, quando præcipue dicitur esse cum aliquo, ea ejus præsentia intelligenda est secundum effectum aliquem. Effectus verò hic vel est opitulatio ad finem aliquem, verbi causâ, victoriam, vel à finis ejusdem adeptione impeditio. Utrumque siquidem bonum; et licet æspè ignoremus hoc bonum, novit tamen divina sapientia. Cum *Judæis* igitur fuit Dominus ad montana obtinenda, et cum iisdem fuit ad impediendum, ne vallem hostium tum obtinerent. Impediti verò illos, vel solâ sui auxilii privatione, ut *Cajetanus* supra citatus censet, vel tam auxilii privatione, quàm rei alicujus effectione, si aut metum terroremque iis injecit Dominus, aut si eos considerare fecit ingens hostium robor, terribiles quadrigas, formidabilem belli totius apparatus; unde metum ipsi ac pavorem conciperent, seque adversus illa nimium quàm infirmos ac debiles putarent.

Sed quæres ulterius: *Cur Deus Judæos ad obtinendam hostium vallem non adjuvit, eosque sicut perterriti, aut terrorem iisdem injecit?* — Resp.: *Chaldaeus Paraphrastes*, cujus verba supra ad finem numeri 13 recitavimus, id generaliter propter peccata quæ in *Judæis* tunc erant, factum tradit, dicens: quod peccârunt. Et specialiter hoc peccatorum genus putat *Arias Montanus* fuisse diffidentiam in Deum, et ignaviam. Sed *D. Augustinus*, quæst. 5. in librum *Judicum*, existimat id factum propter futura potius avertenda *Judæorum* peccata, bonumque horum aliquod efficiendum, ut modestiæ nimirum quedam occasio *Judæis* ipsis relinquere; et ut in tot tantisque rebus secundis aliquid, quod utiliter pertimescerent, superesset. *Quis*, ait, non intelligat, etiam hoc ipsum ad id pertinuisse, quod erat Dominus cum *Judâ*, ne totum repente obtinendo extolleretur? Et postea: *Cur autem intuerit, cum quo Dominus erat, si queritur, hoc est, quod prudenter intelligendum est, restringere Deum propitium etiam in cordibus suorum nimis prosperitatis excessus, ut in usum eorum convertat inimicos, non solum quando vincuntur inimici, sed etiam quando metuntur. Illud ad commendandam largitatem suam; illud (istud) ad eorum reprimeendam elationem.*

Tertia expositio (quam *Cl. Bullet* amplectitur) negat suppositam, quod in objecto textu *Jud. 1, 19*, hæc verba: *Nec potuit delere habitatores vallis, impotentiam significent, prout objecto supponit*; sed verba illa, inquit *Bulletus*, intelligi possunt, perinde ac si legeretur: *Judas* (i. e. *Judæi*) noluit delere habitatores vallis. Nam non posse sæpè idem significare, ac *nolle*, constat non solum ex idiotismis variarum linguarum, sed etiam ex non uno *S. Scripturæ* loco, e. g., *Gen. 32, 25*; *Gen. 37, 4*; *Marci 6, 5*. *Nihilominus* nos, re-

lictâ hæc tertiâ expositione, inhæremus primæ et secundæ expositioni, tanquam magis conformibus menti *S. Scripturæ*.

15. Denique instat incredulus auctor, de quo ad initium numeri 15 mentionem fecimus, ac ironicè ait, se nolle inquirere, an habitatores montosæ illius regionis falcatos currus habere poterint, cum non alia jumenta, quàm asinos habuerint. Prorsus ineptum est hoc hominis increduli argumentum, quasi verò in montanis regionibus Chanaanæorum non etiam hinc inde date fuerint sat magnæ planities, et præter asinos equi, qui falcatos currus trahere poterint. Numquid in *Helvetiâ*, *Tyrolis*, aliisque montanis regionibus præter asinos et mulos etiam equi, et præter montes hinc inde spatiosæ planities dantur? Numquid de *Palæstina* quantumvis montosâ idipsum dici potest? Numquid *Deut. cap. 11*, cum dux *Josue* regem *Jabin* cum aliis plurimis regibus vicisset, jussu Dei equos eorum subnervavit, currusque combussit igni? Numquid idem *Josue cepit omnem terram montanam et meridiam, terramque Gosen, et planitiem?* etc. *Josue 11, 16*. Numquid *3 Reg. 4, 26*, habebat *Salomon* quadraginta millia præsepia equorum currutium, et duodecim millia equestrium? Ad quid tot equi et currus, si in montosâ regione *Palæstina* nullus equorum et currum usus fuit?

16. Quæres III: *Quo sensu, Jud. 1, 8, Jerusalem dicitur ab Israelitis capta et tota exusta; cum tamen diu postea, 2 Reg. cap. 3, David eam, pulsus Jebusæis, primum expugnârit?* — Resp.: *Jerusalem* quidem jamdiu erat capta et exusta; prout in lib. *Judicum* loc. cit. narratur his verbis: *Oppugnantes ergo filii Juda Jerusalem, ceperunt eam, et percusserunt in ore gladii, tradentes cunctam incolendo civitatem.* Sed hoc intelligendum est solum de inferiore parte civitatis *Jerusalymæ*. Nam superiore partem, quæ erat arx *Sion* inaccessissima, *Israelitæ* nunquam (1) *Jebusæis* extorquere poterant, donec *David* tandem eam expugnâvit; quâ occasione *Joab* insigne specimen fortitudinis edidit, *1 Paral. 11, 6*. Porro pars hæc superior civitatis ad tribum *Juda*, pars verò inferior ad tribum *Benjamin* pertinebat.

At iniquis: *Juxta* modò dicta pars inferior civitatis à filiis *Juda* seu à tribu *Judâ* expugnata est; ergo videtur pertinuisse ad tribum *Juda* et non tribum *Benjamin*. — Respondeo: *Conc. ant., neg. cons.* Quanvis enim pars inferior *Jerusalymæ* ad tribum *Benjamin* pertinuerit, tamen à filiis *Juda* expugnata est, quia *Benjamitæ* viribus suis diffidentes, eam expugnandam tradiderunt *Judæis*. Vide hæc de re *Cornelium à Lap. (2)*.

17. Quæres IV: *Cur tribus Dan, Jud. 18, 1, quæsierit possessionem sibi, ut habitaret in eâ; etsi jam antea, Josue 19, 40, unâ cum aliis tribubus partem suam acceperit?* — Resp.: *Licet* *Davitæ* jam prius ad instar aliarum tribuum suam in *Palæstina* sortem acceperint, magnam tamen illius sortis partem *Amorrhæi*

(1) Vide *Jud. 1, 21*. Item *Josue 15, 63*

(2) *Commentar. in L. Jud. 1, 8.*

adhuc occupabant (1); postea verò Danitæ sortem quærebant ampliozem, et tantæ suæ multitudinis sat capacem (2).

18. Quæres V : *An verisimilia sint, quæ de prælio, quod Barak comitante Debora inivit cum Sisarâ, belliduce Jabin, regis Chanaan, in libro Judicum cap. 4 narrantur?* Huic quæstioni ansam præbet *Encyclopædia*, cujus falsitates titulo *Barak* propositas refutare, religionem christianam defendere est. Itaque auctor *Encyclopædiæ*, loc. cit., prout Cl. Bullet (3) testatur, ita disse-rit : *Nolumus inquirere, inquit, quâ die ad montem Thabor in Galilæâ Debora (seu Barak jussu Debora) prælium inierit cum Sisarâ, qui trecenta millia peditum, decem millia equitum, et tria millia falcatorum curruum, si Josepho (4) credimus, in aciem eduxit.*

Nos hæc in re Josephum non defendimus, utpote qui apparatus bellicum Jabin regis Chananæorum cit. loc. ultra modum exaggerat, prout Calmet (5) aliique observant. Scriptura enim duntaxat 900 falcatos currus (6) regi Jabin attribuit : numerum autem ipsius militum ne quidem designat. E contrario Josephus ait, regem Jabin habuisse 5000 currus falcatos, 300000 pedites, et 10000 equites. Sed auctor *Encyclopædiæ*

19. Instat I, et ait : *Ad radicem montis Thabor prope torrentem Cison hoc prælium fuit commissum.... At inter hunc montem et vicinas rupes caigua planities silicibus obsita invenitur, quæ hæc ipsâ de causâ bellicis exercitationibus, equitum præcipuè, impedimento erat. Extenditur autem hæc planities solum ad quadringentos aut quingentos passus. Profecto haud verisimile est Sisaram in loco tam angusto sua trecenta millia virorum in aciem disposuisse. Adde etiam, quòd sua tria millia curruum falcatorum ibi difficulter circumagi potuissent.*

Dico : Adversarius allatis verbis locum prælio destinatum talem delineat, qualem instituto suo perficiendo apissimum credit, ut nimirum S. Scripturam apertè falsitatis convincat; utpote quæ ingens prælium commissum fuisse narret in loco, ubi vix duæ legiones consistere potuissent. Verùm quàm aptè illa loci descriptio quadrat ad impium dicti auctoris propositum, tam procul à vero abest. Audiamus hæc de re oculos testes. *Mons Thabor, inquit Morison (7), à Deo in celebri illâ planitie Galilææ positus est, quam Scriptura magnum campum Esdreton aut Maggedo appellat. Similiter Maundrell (8) ait : Thabor est mons sublimis, rotundus et amœnus, qui solum in aspectabili planitie Galilææ positus est... Ex vertice hujus montis pulcherrimus prospectus patet, qui difficultatem, quæ in*

*ascensione hujus montis superanda est, abunæ compensat... Circùm circa conspiciuntur amplæ et amœnæ planities, magni campi Esdreton et Galilææ, quæ ob oculos ponunt varia loca, ubi Filius Dei miracula patravit. Eodem modo loquitur P. Naud (1). Campus Esdreton, inquit, est una pulcherrimarum, maximè fertilium, et amplissimarum planitiarum, quas unquam vidi. Haud dissimile testimonium de monte Thabor jam olim perhibuit S. Hieronymus, qui magnam vitæ suæ partem in Palestinâ consumpsit. Ejus verba (2) sunt : Est autem Thabor mons in Galilæâ, situs in campestribus (3) rotundus atque sublimis, et ex omni parte finitus æqualiter. Tot testibus adjungimus duos alios non qui dem oculos testes, atamen ad vastam suam in rebus S. Scripturæ historicis et geographicis eruditionem celeberrimos, idèoque fide omninò dignos. Primus est Adrichomius, qui in *Theatro Terræ Sanctæ* (4) campum magnum Esdreton, in cujus medio mons Thabor teste Calmeto (5) situs est, his verbis describit : *Campus magnus, qui et campus Maggedo, et campus Esdreton et planities Galilææ (est)... adeò rebus omnibus affluit, ut qui suis oculis aliquando conspexerunt, affirmant sese nihil unquam perfectius, et in quod natura æquè omnia sua contulisset, aspexisse. In hoc campo Josias, rex Juda, à sagittariis Necho regis Ægypti vulneratus, interit; et in his Sisara, et omnis exercitus ejus, Barac vincente, prostratus est. Alter est eruditiss. Calmet, qui in Dictionario suo Biblico (6) de monte Thabor et magno campo Esdreton eadem testatur.**

Cæterum idem celeberrimus interpres S. Scripturæ distinctè explicat (7) modum, quo Barac Sisaram vicerit. Descendit nimirum Barac cum suis decem millibus puguatorum de monte Thabor, quem prius occupaverat, et repentinum impetum in Sisaram fecit, qui ad torrentem Cison (8) in vastâ planitie copias

(1) Voyage de la Terre Sainte, pag. 620.

(2) Comment. in Osce, cap. 5.

(3) Campestria vocantur magne planities. Ubi notandum est quòd duplex sit *Magnus Campus*, quo nomine ab historicis et geographicis duæ Palestinæ valles satis ample appellantur. Harum altera à Tiberiade ad Segor 1200 stadiorum spatium in longitudinem, ac 120 in latitudine protenditur. Altera verò ab oriente in occidentem à Scythopoli ad Legionem usque longitudinem ferè 75 miliarium producit. Atque hæc vallis (de quâ etiam in præsentis quæstione de prælio Baraci cum Sisarâ commissio sermo est) ab iis urbibus, quas ambitu suo continet, *Campus Esdreton, Legionis, vel Jesrael* subinde appellatur. Vide Calmeti Dictionarium Biblicum, verbo : *Campus*.

(4) De tribu Issachar num. 48, *Campus Magnus*, etc.

(5) In Dictionario suo Biblico, verbo *Thabor*.

(6) Ibidem. Item verbo *Barac, Sisara, Campus*.

(7) Comment. in Jud. 4, 7, 9, 15.

(8) Torrens Cison, qui alias *Cyson, Cisson*, hebræicè autem *Chison* dicitur, ex pede montis Thabor scaturit, et mediam planitiem campi latissimi intersectat ad montis ejusdem meridiem; hic Sisara copias suas in aciem explicuit, cum curribus suis; Barak verò è montis vertice per præcipes anfractus et rupes cum decem bellatorum millibus descendens in ipsum impetum fecit, sicque dans se suosque prælii periculo, se cum suis videbatur præcipitare in vallem, et profundam exiti sepulchricè fossam; quemadmodum Jud. 5, 15, narratur : *Qui quasi in præceps, ac barathrum se discrimini dedit.*

(1) Vide Judic. 1, 34.

(2) Vide Calmet, aliosve interpretes Commentar. in Jud. 18, 1.

(3) Réponses critiques, tom. 2, num. 50, v^o *Barak*.

(4) L. 3 Antiq. Judaic. c. 6, ubi ita scribit : *Israëlites verò... imperio Jabin Chananæorum regis subjugati sunt. Ie... peditum alabat millia trecenta, equitum decem, præterea currus bellicos habebat ter mille. His comitis præfectus Sysares, etc.*

(5) Commentar. in Jud. 4, v. 15.

(6) Jud. 4, v. 3 et 15.

(7) Voyage de Jérusalem, pag. 209.

(8) Voyage d'Alep, pag. 190, 191.

suas in aciem explicuit, cum curribus suis : cùmque simul Dominus Sisaram, omnemque hujus multitudinem ad conspectum Barac perterritisset, ille cum omni suo exercitu in fugam effusus est. Totâ hæc narratio desumpta est ex Jud. c. 4, v. 6, 7, 12, 13, 14, 15 et 16. Item c. 5, v. 15, 20, 21 et 22. Sed redeamus ad scriptorem *Encyclopediæ*. Is

20. Instat II, et ironicè ita pergit : *Jabin, qui erat rex ALCIJUS VICI nomine Asor, plures habebat milites quàm Turcarum sultanus. Miseret nos ipsius summi ducis Sisaræ, qui prælio victus... quadrijugo curru desiliens, PEDIBUS FUGIT, ut scilicet CELERIUS AUFUGERE POSSET. A SANCTA quâdam muliere Judæâ hospitio recipi flagitavit, quæ ei lac potandum præbuit, et eundem dormientem clavo per tempora adacto interfecit.*

Resp. et quero ex *Encyclopedistâ*, ubinam S. Scriptura dicat, Jabinum regem plures habuisse milites quàm Turcarum sultanus? Nam assertum Josephi Jud. hæc in re non defendimus, ut jam supra num. 18 à nobis observatum est. Cæterum Jabinum regem ingentem habuisse exercitum, extra dubium est; quamvis S. Scriptura numerum militum ejus explicitè non exprimat, sed tantùm dicat, ipsum habuisse nongentis currus falcatos, et multitudinem exercitûs (1). Prorsus autem impudenter et sine omni solido fundamento Asor (aliò nomine *Asor, Hasor, Asorum, Hesser*, etc.) ab *Encyclopedistâ* vocatur *vicus*; cùm tamen antiquissimus scriptor libri Josue eam appellet *urbem munitissimam* (2), eaque antiquitûs totius regionis Chanaan metropolis et caput fuerit (3), atque inter omnia Chanaanæorum regna tenuerit principatum. In quâ habitavit potens ille rex Jabin (alius à Jabinò rege, de quo in presente questione loquimur), qui cum pluribus aliis regibus (4) innumerabilem hominum multitudinem, quæ arenam maris æquare videbatur, contra Josue eduxit, ac cum eo ad aquas Meron pugnavit. Quibus devictis Josue primariam illam ac munitissimam civitatem Asor mox cepit, eamque rege et incolis illius trucidatis, flammâ consumpsit (5). Quam eum postea Chanaanæi restaurassent, alius Chanaanæorum rex et ipse Jabin dictus (de quo in presenti questione sermo est) in eâ regnavit (6). Hic Israelitas ob idololatriam justo Dei judicio, suo suljugavit imperio, et subjugatos viginti annis vechententer oppressit. Quibus evolutis Deus Opt. Max., ut respicientes Israelitas à tam gravi jugo Chanaanæi regis liberaret, ejus militiæ duces Sisaram ad montem Thabor à Deborah prophetissâ et Barac vinci et fugari curavit. Porrò commemorat Scriptura (7), civitatem illam Asor etiam à Teglathalassar, Assyriorum rege, captam esse. Jam verò,

(1) Jud. 4, 3, 15, 15 et 16.

(2) Josue, 11, 15.

(3) Josue 10, ubi expressè dicitur : « Asor enim antiquitûs inter omnia regna hæc principatum tenebat. »

(4) Ibid. 4.

(5) Ibid. 10 et 11.

(6) Jud. 4, 2 et seqq.

(7) 4 Reg. 15, 29, in quem locum Calmet ita commentatur : *Asor vetus civitas ac celeberris, quæ ante Josue primùm sibi vindicabat locum inter urbes Galilææ.*

cùm scriptores antiquissimi (nimirum Josue, vel quicumque est auctor libri Josue; item scriptores libri Judicum, et libri quarti Regum), quorum ætate vetus illa et celebris in Galilæâ urbs Asor (1) existebat, talia de hæc urbe scripserint, quis satis miretur proterviam et impietatem supra memorati *Encyclopedistæ*, qui ter mille annis post laudatos illos vetustissimos scriptores sacros negare audeat, Asorum fuisse urbem et id solummodò *vicum* (een Dorp) appellat; hocque facit sine probatione, sine documento, sine ullâ aliâ ratione, nisi ut S. Scripturæ contradicatur. Daturne in republicâ Doctorum simile exemplum?

21. Dùm autem idem adversarius Scripturam irridet, quòd Sisaram narret curru desiliisse, ac pedibus fugisse, quasi verò quis pedibus celerius, quàm curru et equis sese in fugam dare posset, dico, ex triplici causâ hanc Scripturæ narrationem etiam infidelibus omninò verisimilem reddi posse. Nam 1° benè observat Arias Montanus (2) : *Sisara fugam quærebat, idque pedes, quò facilius et sese expedire, et, si evadendi oportunitatem nancisceretur, latitare posset; ratus hoc pacto hostem fallendum, curru nimirum, qui certis insignibus notabilis esset, in aliam; se verò in aliam usque partem fugiente, atque insequentis currum hostis impetum declinante, ita ut qui currum fugientem viderent, duces in curru quoque esse existimarent, atque ita quidem ille Barakum effugeret.* 2° Fors equi currûs, quò Sisara vehebat, in tantâ perturbatione et effusâ totius exercitûs fugâ fuère consternati, et eversionem ac ruinam tam currûs, quàm in eo sedentes minitabantur. Certè id Sisara meritò timere poterat, præsertim quia, teste Scripturâ sacrâ, Jud. 4, 15, Dcus ipse perterritavit Sisaram, et omnes currus ejus, universamque multitudinem in ore gladii, ad conspectum Barac, etc. Addit Josephus (cui hæc in re interpretes fidem non denegant), et testatur (3), in Chanaanæos vehementem è cælo demissam fuisse tempestatem, grandinem, pluviam, quæ omnia, cùm in faciem Chanaanæorum, et in capita equorum quadrigam Sisaræ trahentium vento ferrentur, quid mirum, hæc animalia fuisse consternata, ducesque coegisse, ut curru desiliret, et in pedibus salutem quæreret. 3° Etiamsi daremus, imprudens et inconsultum tunc fuisse, relicto curru pedibus

(1) Hic notandum, quòd teste Calmeto non una fuerit hujus nominis Asor civitas, prout idem interpres Comment. in Josue 15, 25, observat. Sic etiam erat *Asor nova*, Josue 15, 25, ita dicta, ut à veteri Asor urbe, ubi olim Jabin rex Chanaan imperitabat, distinguatur. Erat autem Asor nova ad Ascalonis orientem posita, ad eamque spectabat. Vide Calmetum, loc. cit.

(2) Commentar. in Jud. 4, 15.

(3) L. 5 Antiq. Judaic. c. 6, ubi ita ait : *Itaque commissâ pugnâ vehementis imber mixtus grandine supervenit, quem ventus in adversos Chanaanæorum vultus ingerens, et prospectum adimens, inutiles eorum jaculatores ac funditores reddidit. Israelitas verò tempestas à tergo imminens non solum mitius offendebat, sed alacriores etiam faciebat, manifestario Dei præsentis ac juvenis signo accensos. Porrò, quamvis de hæc tempestate nihil explicitè legamus in Scripturâ, potuit tamen Josephus hæc relationem ex veterum traditione hausisse.*

fugere, nequiquam tamen sequeretur Scripturam falsum narrasse, sed solummodo, Sisaram vehementi terrore perculsam inconsulte egisse. Quis enim nescit, suis terroribus usum rationis turbari, iisque non raro homines in illud ipsum periculum aut exitum, quod vitare volunt, precipitari? D. du Bellay in suis adversariis luculenta eâ de re exempla in medium profert, quæ Cl. Bullet (1) adductis propriis auctoris illius verbis recitat. *Cum imperii mareschallus de Bourbon, inquit D. du Bellay, l. 3, Romam obsideret, singularis casus accidit; nam, cum aliquis signifer apud collapsum quemdam murum excubias ageret, et mareschallum de Bourbon cum aliquot militibus, situm loci explorantem, per vineas adventare cerneret, ita perterritus est, ut putans, se versus urbem retrogradi, rectâ antrovisum per ruinas murorum progredere, vexillum manu tenens... Cum verò trecentis ferè passibus ita extra urbem processisset, et in castris hostilibus bellicum audiret, repente agnovit errorem suum, et instar hominis ex alto sopore evigilantis eadem viâ, quâ egressus est, ad urbem regrediebatur, ac per eundem ruinarum hiatus, per quem egressus erat, se iterum recepit. Hinc exemplum idem scriplor alibi, L. 1, refert huic in modum: *Dux Yville, inquit, propugnaculam ad portam urbis Dourlens (2) positam defendendum susceperat... Ejusdem ducis signifer, vir cæteroqui strenuus et expertus, cum in propugnaculo, vexillum manu tenens, staret, et hostem incursionem facturum appropinquare cerneret, ita perterrefactus est, ut, cum in urbem se recipere vellet, per aperturam explodendo tormento bellico paratum penetravit, et cum vexillo in manu directè ad hostem properavit, à quo occisus est. Jam iteratò ex adversario quero, mirumne, aut omninò incredibile foret, si Sisara ingenti terrore perculsus, præposterum fugæ medium arripuisset; quamvis fugam illius pedibus quasitam, ineptum in illis circumstantiis fugiendi medium fuisse, nunquam concesserim; ut ex supra dictis (3) patet. Id solum cum Calmeto (4) adhuc observo, quòd etiam apud Homerum, Iliad. 5, Trojanus quidam miles terrore captus de curru desilierit, ut è Diomedis manu dilaberetur; quod ipsum alius fecit, ut Achillem fugeret, ibid. 20. Nimirum ipsorum equi non eâ, quâ optabant, celeritate ferebantur.**

22. Denique id quod Encyclopedista de facto Jahelis occidentis Sisaram falsè pronuntiat, nobis minime obest. Nam necesse non est Jahelis factum quoad omnes circumstantias excusare, cum inter ipsos Catholicos tres hæc de re sint diversæ opiniones. Calmet (5) in eam propendit sententiam, quòd Jahel peccarit, non solum mentiendi, quando Sisaram in tentorium suum invitavit, dicens: *Intra, ne timeas*, Jud. v. 18; sed etiam quia illum occidendo jura hospitalitatis violavit, pacemque, quam ipsius maritus Ha-

ber Cincus cum Jabino rege Chananeorum inierat, ibid. 17, sic fregit; quamvis cæteroquin ob suam virtutem et animum jure commendanda sit. Abulensis (1) verò cum Lyrano et Joanne Arboreo existimat, non peccasse quidem Jahelem occidendo Sisaram, peccasse tamen leviter fictis quibusdam blanditiis ac mendaciolis. Tertia denum opinio est, nihil omninò peccasse, sed istà in cæde fecisse omnia prudenter, justè ac rectè. Sic Arias Mont. (2), Serarius (3), Cornel. à Lapide (4), Cl. Bullet (5), quos, si lubet, aliosve interpretes (6) consue.

23. Quæres VI: *An S. Scriptura in voto Jephthe abominabilem quarundam gentium morem homines velut victimas diis suis immolandi approbet?* — Resp. negativè. Contrarium enim clarè constat ex Deut. c. 12, v. 30 et 31, ubi Deus ad populum Israeliticum ait: *Cave, ne imiteris eas (gentes), postquam te fuerint introcunte subversa, et requiras caeremonias earum, dicens: Sicut coluerunt gentes istæ deos suos, ita et ego colam. Non facies similiter Domino Deo tuo. Omnes enim abominaciones, quas avertatur Dominus, fecerunt diis suis, offerentes filios et filias, et comburentes igni.* Falsum itaque est quòd Deus in lege veteri gentium illarum ritum approbavit, quæ diis suis seu demoniis humanas hostias immolare solebant. Aliud est, quòd Deus, tanquàm absolutus dominus vitæ et mortis, in uno alterove singulari casu ex altissimis finibus præceperit aut voluerit hominem immolari, nimirum filium Isaac ab Abrahamo, vel fortassis etiam filiam Jephthe à patre suo.

Dixi: *fortassis*. Nam valdè dubium et controversum est, utrùm Jephthe filiam suam cruentâ morte sacrificaverit, vel solum incruentâ civili, et in æstimatione morali, eam Deo in perpetuum sacrandò, ita ut illa absque spe consequendi mariti et prolium perpetuò caelebs manserit, sicut in æstimatione Judæorum civiliter mortua fuerit. Hoc ultimò præter Rabbinos defendunt viri doctissimi Le Clerc, Marsham, Vatablus, Pagninus, Lyranus, Bullet, et Nonnotte cum plerisque recentioribus; favetque huic sententiæ ipso sacer textus, Jud. 11, 37, 39, ita sonans: *Dixitque (filia Jephthe) ad patrem: Hoc solum mihi præstâ, quod deprecor; dimitte me, ut duobus mensibus circumteam montes, et plangam virginitatem meam cum sodalibus meis..... Eapletisque duobus mensibus reversa est ad patrem suum, et fecit ei sicut voverat; quæ ignorat virum: h. e., ad implendum votum suum pater curavit, ut ea ab omni hominum conspectu et consuetudine sequestrata, et civiliter sic mortua, viveret uni Deo; quæ proin mansit virgo absque spe consequendi mariti et prolium. Id adhuc clariùs exprimitur textus græcus, et paraphrasis Chaldaica, quæ ambo loco verbo-*

(1) Réponses critiques, t. 2, num. 30, Barak.
 (2) Dourlens, seu Durians est parva munita civitas in Picardiâ.
 (3) Relege primam et secundam responcionem hoc numero positam.
 (4) Comment. in Jud. 4, 15.
 (5) Comment. in Jud. 4, 17.

(1) Hoc loco, quæst. 24.
 (2) Comment. in Jud. 4, 18 et 21.
 (3) Comment. in Jud. 4, quæst. 22.
 (4) Comment. in Jud. 4, 17 et 18.
 (5) Loc. cit., ubi Jahelem excusat, saltem ab omni peccato formalis.
 (6) Ubi in Jud. cap. 4 commentantur.

rum quæ ignorabat viram habent et illa non cognovit virum (1).

24. Nihilominus, quia SS. Patres et interpretes antiquiores, quos Serarius (2), et Calmet (3) longâ serie citant et sequuntur, communissimè defendunt, filiam Jephthe cruentâ à patre suo fuisse sacrificatam; ulterius dico: Etiam si hoc verum esset, tamen non sequeretur, Deum approbâsse abominabilem barbararum illarum gentium consuetudinem, quæ solebant homines immolare diis suis, sed duntaxat (ut supra jam diximus) in uno alterove casu ad immolandum hominem speciali instinctu (4) stimulâsse, non quidem ac si Deus humanis victimis secundum carnalem affectum delectaretur, sed ob a.ias altissimas causas, et fines sapientissimos. Audiamus hæc de re disserentem S. Augustinum. *De filiâ Jephthe*, inquit (5), *quod eam pater in holocaustum obtulit Deo... solet esse magna et ad dijudicandum difficillima quæstio; quibusdam quid sibi hoc velit, nōsse cupientibus et piè quærentibus; quibusdam verò, qui Scripturis his sanctis imperitâ impietate adversantur, hoc maximè in crimen vocantibus, quod legis et Prophetarum Deus etiam humanis sacrificiis fuerit delectatus. Quarum calumniis sic prinxius respondemus, ut Deum legis et Prophetarum... nec illa sacrificia delectaverint, ubi pecorum holocausta offerebantur: sed quod significativa fuerint et quædam umbræ futurorum, res ipsas nobis, quæ his sacrificiis significabantur, commendare voluisse... ne verè secundum carnalem affectum ta-*

(1) Textus græcus in latinum translatus ita habet: *Et factum est post finem duorum mensium, et rediit ad patrem suum, et perfecit Jephthe votum suum quod vovit, et hæc non cognovit virum, et facta est in præceptum Israel.* Similiter paraphrasis Chaldaica in latinum translata sic sonat: *Et fuit à fine duorum mensium, et rediit ad patrem suum, et fecit illi votum suum quod vovit; et illa non cognovit virum, et fuit ad statutum in Israel, sive, ut Vulgata latina habet, exinde non increbuit in Israel, ut scilicet filie Israel singulis annis conveniant, et plangent filiam Jephthe, prout sacer textus mox subjungit. Vide Polyglotta Biblia Ximenii cardinalis archiepiscopi Toletani.*

(2) Comment. in I. Jud. cap. 11, quæst. 14.

(3) In Dissert. de voto Jephthe.

(4) Sic Serarius loc. cit. quæst. 17, cum aliis quibusdam censet, Jephthe ex speciali Spiritus S. instinctu edidisse et implèsse votum illud, de quo hic agit; quamvis S. Augustinus loc. supra cit. dubitet, alii verò omninò negent, Jephthe hoc votum ex Spiritus S. instinctu conceptum esse. Varia enim sunt hæc de re auctorum sensa, quæ Serarius loc. cit. accuratè recenset. Aliqui enim cum SS. Augustino et Hieronymo dubiè loquuntur; alii verò sententiam quidem unam definiunt, sed ita ut in quatuor opinionum genera videri possint divisi. Nam 1° quidam aiunt, Jephthe iudicem peccasse: *vovendo*, sed non *implendo*. 2° Alii peccasse *implendo votum*, non autem *vovendo*. 3° Alii existimant peccasse Jephthen et votum illud *vovendo* et ipsum *implendo*. 4° Nonnulli demùm consent illum *neque vovendo, neque votum hoc implendo* peccasse; horumque due rursum sunt sectæ. Quibusdam enim videtur Jephthe S. Spiritus instinctu vovisse, atque quod voverat, explèsse. Aliis videtur, Jephthe iudicem votum illud concepisse non quidem ex speciali Spiritus S. instinctu, sitamen ita prudenter et cautè, ut neque in vovendo, neque in expletione voti, peccati quidquam sit. Plura de his vide apud Serarium, loc. cit.

(5) Comment. in I. Jud. quæst. 49.

libus Deum delectari putaremus.... Deinde... Dominus in ipso Abraham filio (nimirum Isaac) talibus sacrificiis (humanis) quod non delectaretur, ostendit; cum patrem, cujus fidem iubendo probaverat, à filii tamen interfectione prohibuit, ac arietem, quo sacrificium licitè secundum veterem congruam temporibus consuetudinem compleretur, apposuit. Hucusque S. Augustinus. Similia etiam habet S. Chrysostomus (1).

At iniques: Si Jephthe illud votum suum ex speciali instinctu divino concepisset, Deus saltem cruentam huius voti executionem impedivisset, sicut actualem Isaacii immolationem inhibuit. — Respondeo: Nego illatum et paritatem. Nam Deo tanquam absoluto domino vitæ et mortis liberrimum fuit, unius eadem impedire et alterius exigere. Causæ autem speciales Jephthe filie actualem immolationem exigendi, aut saltem permittendi poterant esse sequentes. 1° Ut mundus universus intelligeret, quàm inviolatè vota Deo reddi debeant, etiam si gravissimæ difficultates occurrant, ut ex S. Ambrosio observat Turrianus (2). 2° Ne homines allicerentur ad simile votum sæpius concipiendum. Si enim, ait S. Chrysostomus, loc. cit., *post votum et promissionem illam (patris Jephthe executionem huius voti Deus) prohibuisset, multi etiam post Jephthe Deum sperantes non suscepturum, multa vovissent huiusmodi vota, et pergentes in filiorum cadem incidissent; nunc verò illud opere permittens impleri, posteros omnes prohibuit (à similibus votis)... Et quod non conjectura (vana) sit, quod dicitur, finis demonstravit. Post illud enim sacrificium, nemo tale Deo votum vovit.* 3° Ac præcipuè, ut sic in morte cruentâ filie Jephthe esset mortis, quam Christus amore nostrî pertulit, figura clarissima, quæ morientem Christum non tantum quoad voluntatem moriendi, ut Isaacus, sed quoad ipsam pecis tolerantiam repræsentaret. Præterea per innocentem Jephthe filiam cruentè immolatam significatur innocens Christi caro in passione dilaniata, sicut per promptissimam illius voluntatem moriendi (3) præfiguratur promptissima Christi Domini voluntas, qui (4) oblatas est, quia ipse voluit, et (5) factus est obediens usque ad mortem.

25. Corollarium I. Impiè errarunt illi infideles, qui teste S. Augustino (6), et Chrysostomo (7) ex voto Jephthe intulerunt, Deum legis et prophetarum esse crudelem, et humanis cædibus oblectari. Contrarium constat ex omnibus supra dictis.

Coroll. II. Crassè quoque errat Voltairius, dum non uno in loco sui Lexici philosophici (maximè ubi de voto Jephthe agit) audacter asserit, in veteri lege ap-

(1) Homil. 14 ad populum Antiochenum.

(2) L. 1 de Votis, pag. 1, et l. 2, pag. 28.

(3) Jud. 11, 46 — (4) Isai. 53, 7.

(5) Ad Philipp. 2, 8.

(6) Loc. supra cit. nimirum in I. Jud., quæst. 49.

(7) Verba S. Chrysostomi homil. 14 ad populum Antiochenum sunt: « Et novi quidem, quod infidelium est multi crudelitatem et inhumanitatem nobis improperant propter hoc sacrificium (filie Jephthe). Ego verò multæ providentiæ et clementiæ (divinæ) demonstrationem permissionem in hoc sacrificio factum esse dicerem, etc. »

probari ἀβρομότητων, seu sacrificia cruenta hominum. Neque enim is dici potest humanarum victimarum approbator, qui eas severissimè prohibet; prout easdem Deus, Deut. 12, 30 et 31, prohibuit, et nonnisi in uno alterove singulari casu easdem præscripsit, et quidem sic, ut eas semel in effectu impediret, ut factum est in Isaaco, semel autem justissimas ob causas permitteret, ut juxta multos permisit in filiâ Jephthæ; quavis alii non sine gravi ratione negent, eandem à Patre suo reapse et morte quentâ fuisse immolatam, ut supra ad initium hujus questionis ostendimus.

26. At instat Voltairius. Lege Mosaicâ, inquit, omnes homines, qui Deo erant consecrati, debebant immolari juxta illud Levit. 27, 29: *Et omnis consecratio, quæ offertur ab homine, non redimatur, sed morte moriatur.* Vi hujus legis etiam Samuel regem Agag in frustra concidit, cui Saül pepererat; ergo in veteri lege sacrificia humana approbantur, imò præscribuntur. — Resp. Voltairium in hoc quoque argumento turpiter hallucinari. Nullibi enim in Scripturâ dicitur, quòd homines Dei consecrati seu sanctificati occidendi sint; neque loc. cit. dicitur: *Omnis homo Deo consecratus, etc.* (prout Voltairius corruptè exponit); sed: *Omnis consecratio quæ offertur ab homine, non redimetur, etc.*, hoc est, omnes res, seu omne animal, quod offertur ab homine. Vel si sermo etiam est de homine Deo consecrato, tamen sensus non est, quòd talis morte cruentâ, sed solùm civiliter mori debeat, ita, ut sensus sit: *Omnis consecratio quæ offertur per modum Cherem seu anathematis (1), morte moriatur, scilicet vel naturali, vel civili, juxta diversitatem materiæ et conditionem rei Deo consecratæ. Animalia quippe, quæ sic offerebantur, mori debebant morte naturali et cruentâ; homines autem, aut res inanimatæ, v. g., donus, agri, sic oblata, solummodo mori debebant morte civili, quantum absque spe aut potestate ea redimendi, vel in profanum usum convertendi, in perpetuum manebant Deo consecratæ, vel ad ministerium templi et cultum divinum obligatæ. Atque in hoc sensu ibidem versu immediatè præcedente dicitur: *Omne quod Domino consecratur, sive homo fuerit, sive animal, sive ager, non vendetur, nec redimi poterit. Quidquid semel fuerit consecratum, sanctum sanctorum erit Domino.* Hæc tamen lex solùm intelligenda erat de rebus vel personis Deo consecratis per modum Cherem seu anathematis (quale etiam fuit votum Jephthæ), non verò de consecratis Deo per simplex seu qualecumque votum. Ille enim redimi poterant (2). Porro non erat Deo Deique cultui consecratus, sed tum ab origine suam ex maledictâ Amalecitarum gente, quam Deus ad interfectionem deleri (3) voluit, tum et specialiter propter suam crudelitatem occisus est, et pœnam talionis subiit; prout propheta, antequàm eum in frustra concederet, eidem indicavit his verbis, 1 Reg. 15, 33: *Sicut fecit**

absque liberis mulieres gladius tuus, sic absque liberis erit mater tua.

27. Quæres VII: *Quomodo historia de examine apum et favo mellis in ore leonis à Samsonè occisi reperto, Jud. 14, 8, congruat cum experienciâ et testimonio Aristotelis (1), Varronis (2), Plinii (3), et aliorum unanimiter asserentium, apes procul à putredine fugere, nec unquam illuc accedere, ubi feda sunt cadavera, vel sanguis, vel caro, vel adeps? Quomodo igitur apes ad hæserunt leonis carni, cujus lues præ aliorum animalium tabe est putida?*

Ad hanc difficultatem ab incredulis contra librum Judicum objectam, omissis aliis quorundam responsionibus, quas apud Calmetum (4) invenire poteris, amplector ejusdem celeberrimi interpretis solutionem, quam etiam Blasius Ugolinus (5), et Bullet (6) solidè tuentur, ac nego suppositum quòd Samson in ore leonis adhuc putrescentis favum mellis invenerit, sed eundem reperit in leonis seculo osseo et exsiccato, cum jam carnes penitus fuissent assumptæ, et tabes cadaveris defluxisset et exaruisset. Certè ita hunc locum Scripturæ accepit Syrus interpres, qui Jud. 14, 8, non simpliciter posuit vocem cadaveris, sed veritè *cadaver osseum*, seu, quod idem est, *σκήλετο*, id est, corpus exsiccatum atque arefactum, in quo nihil superest præter compagem osseam (7). In tali autem seculo quidni poterit apum examen consistere, et mel suum conficere, sicut in Onesii capite ad Amathuntis portas suspensio? Ita enim habet Herodotus, lib. 5, cap. 114: *Onesii caput Amathusii, quia ipsos oberoderat, amputatur, et Amathuntem delatum supra portas suspendunt. Illud autem suspensum, cum exsiccatum jam esset, examen apum ingressum, favis implevit.* Et in sepulchro Hippocratis, medicorum principis, si Sorano credimus in ejus vitâ, *mellificantium apum examen diu fuit.* Androvandus quoque (8) narrat, Veronæ in S. Crucis templo, in tumulto binarum celeberris jurisconsulti Bartholomæi Vitalis sororum virginum, quarum una an. 1558, altera anno 1562 decesserat, apes habitasse, mellisque favos copiosè admodum inter utrumque cadaver confecisse, donec tandem anno 1566 fulmine absque ullâ vel illorum cadaverum vel etiam favorum lusione apertum sepulchrum, favos ipsos, apesque nu-

(1) L. 9 de Historiâ animalium, c. 40, ubi ait: *Carnem (apis) non tangit nec obsoletum (carneum) appetit.*

(2) Rustic. l. 5, cap. 16, Varro sic habet: *Nulla harum (apum) assidet loco inquinato, aut eo, qui multò oleat... Non ut muscæ liquorum, quod nec has videt (ut illas) in carne, aut sanguine, aut adipè.*

(3) Plinius, l. 11, cap. 21, de vespiis et crabronibus inquit: *Omnes carne vescuntur; contra quam apes, quæ nullum corpus attingunt.*

(4) Commentar. in Jud. 14, 8.

(5) In Thesaurò Antiquitatum sacrarum, tom. 29, p. 247, edit. Venet. an. 1765.

(6) Réponses critiques, tom. 3, de celle leonis à Samsonè dilacerati.

(7) Textus enim syriacus Jud. 14, v. 8, sic habet: *Reversus... defecit ad videndum osseum cadaver leonis.*

(8) L. 1 de Insectis, cap. 1, pag. 47, edit. Francofurt. an. 1618.

(1) Plura de Cherem et diversis consecrationibus jà veteri lege eruditè disserunt Bonfrerius et Cornelius à Lapide Comment. in Levit. 27 et 28.

(2) Vide Bonfrerium et Cornelium à Lap., loc. cit.

(3) Deut. 25, 17, 18, 19. Num 1 Reg. 15, 3.

merosissimè ac diligentissimè mellificantes coràm omnibus demonstraret

28. Sed dices : Juxta modò dicta cadaver leonis , quandò Samson ad illud visendum rediit , jam fuit totum consumptum , et sola compages ossa seu skeleton sine carnibus aridum et exsuccum residuum erat ; sed hoc est falsum et incredibile ; nam intra spatium paucorum dierum cadaver illud non potuit ita consumi , ut esset skeleton sine omni carne aridum et exsuccum. Scriptura autem ait, Samsonem occiso leone rediisse *post aliquot* seu paucos dies ad visendum cadaver occise bestie. Rem enim hanc Scriptura nartrat, Jud. 14, 6, his verbis : *Et post aliquot dies (ab occisione leonis clapsos) revertens, ut acciperet eam (Philisthæam mulierem in uxorem), declinavit, ut videret cadaver leonis, et ecce examen apum in ore leonis erat ac favius mellis.*

Ad hanc replicam Calmet, Ugolinus, Bullet locis supra (1) citatis, item Arias Montanus (2), et Rabbini à Calmele citati respondent, Samsonem nonnisi post longius tempus, nimirum unius anni, vel aliquot mensium rediisse ad visendum cadaver occisi leonis. Nam in textu originali hebræo simpliciter ponitur vox *dies* hoc modo : *Et reversus est post dies ad accipiendam eam.* Similiter versio græca 70 Interpretum sic habet : *Et reversus est post dies accipere eam.* Et Chaldaica paraphrasis ait : *Et rediit ad tempus dierum ad accipiendam eam.* Jam autem vox *dies* numero plurali posita (hebræicè ימים) in Scripturâ non rarò tempus longius unius anni, aut aliquot mensium significat. Sic (ut plura alia exempla ab auctoribus supra laudatis recensita taceam) Gen. 4, 3, in textu hebræo ad litteram dicitur : *Factum est post dies seu in finem dierum*, id est, sub anni finem, *ut offerret Cain de fructibus terræ munera Domino.* Et Exod. 13, 10 : *Custodies hujusmodi cultum statuto tempore à diebus in dies*, id est, ab anno in annum, seu quotannis, ut Calmet (3), Cornelius à Lap. (4), aliique interpretes exponunt. Taceo alia ejusmodi exempla, in quibus vox *dies* in S. Scripturâ pro tempore unius anni aut aliquot mensium accipitur.

Instabis : Quamvis negari non possit vocem *dies* numero plurali positam in sacris litteris quandòque annum significare, tamen id perpetuùm non est, et sæpè (5) pro diebus naturalibus seu nycthemeris aliquot (6) accipitur, ita ut, num pro anno, an pro aliquot duntaxat diebus pluralis hebræus *iamim* accipiendus sit, è loci cujusque circumstantiis expendi oportet.

(1) Vide hujus opusculi præcedentem num. 15.

(2) Commentar. in 1. Jud. 14, 8, ubi Arias Mont. ita ait : *POST ALIQUOT DIES. Hebræica idiotismus annum integrum significat, qui post sponsalia, ex gentium more illarum, permittebatur liber puellis ad sui ipsarum curationem, ut ex hoc loco et ex Abrahami historia adnotavimus.*

(3) Comment. in Exod. 13, 10.

(4) Comment. in Exod. 13, 10.

(5) Deut. 34, 8. Levit. 12, 2, 4, 5, 6, et in pluribus aliis Scripturæ locis.

(6) Nycthemerum significat tempus unius diei et noctis seu spatium temporis 24 horarum.

teat. Jam verò in loco Scripturæ, de quo hic agimus, nullæ apparent speciales circumstantiæ, ob quas modò dicta vox potius annum aut longum tempus, quàm aliquot duntaxat dies naturales significet. Resp. : Ad sunt speciales circumstantiæ, et specialis ratio. Nam tempus intermedium inter occisionem leonis, et reditum Samsonis ad visendum bestie illius cadaver erat illud tempus, quod inter sponsalia Samsonis cum illâ muliere Philisthæâ (1), et ipsam matrimonium cum eadem initum intercedebat, prout patet legenti totum cap. 14 in 1. Jud., præsertim v. 2, 3, 6, 7, 8, 10 et 20. Jam autem tempus intermedium inter sponsalia et matrimonium cum sponsâ initum apud Hebræos ordinariè erat tempus unius anni, quo nimirum sponsus et sponsa vestes et ornamenta nuptialia, aut alia ad ineundum matrimonium prærequisita præpararent, prout manifestum est ex Misnâ (2) vocabulo *Chetuboth*, quod significat *Regulas nuptialium pactorum*, cap. 5. Videri etiam hæc de re potest Calmet (3), et Serarius (4), præter alios.

COROLLARIUM I. Non est magnoperè mirandum, quòd S. Hieronymus in sua versione latinâ, quam nostra Vulgata continet, Jud. 14, 8, tempus longum seu unius anni expresserit pro hæc verba : *Post aliquot dies.* Iste enim, teste Ario Montano (5), est idiotismus hebræicus, et simile exemplum habemus in paraphrasi chaldaicâ. Nam Genes. 4, 3, ubi textus hebræus habet : *Factum est sub finem dierum*, seu (prout interpretes communiter exponunt) *sub finem anni*; nostra Vulgata verò : *Factum est post multos dies*; paraphrasis chaldaica ait : *Et factum est post aliquot dies.*

COROLLARIUM II. Quoniam juxta dicta cadaver occisi leonis per longum tempus vel annum integrum sub dio jacuit carnivoris feris et avibus, aeri, ventis ac ardentibus solis radiis expositum, donec Samson ad illud visendum rediret, facillè, id interim in skeleton, seu compagem osseam, carnibus extam, aridam et exsuccam converti potuit, in quâ examen apum veluti in alveari sedem figere et mel colligere poterat. Imò, Cl. Bullet (6) censet, intra spatium dierum non adeò multorum cadaver illius bestie in skeleton converti potuisse, præsertim quia illa regio tantâ vulpium multitudine abundat, ut ea ipsius caprarum gregibus non modicum nocumentum inferat; prout teste eodem Bulleto asseveravit D. Hasselquist, qui anno 1751 in Palestinam profectus est. Cæterum nos ipsi de ingenti vulpium copiâ in Palestinâ existentium plura inferius, quæst. 6, dicemus. Jam verò tam copiosè ac rapaces feræ, cum gregem pecorum quantumvis à pastoribus custoditum non rarò invadant et devorent,

(1) Mulier hæc Philisthæa non fuit Dalila, ut infra demonstrabimus num. 31, in *Scholio*.

(2) Misna corpus est juris hebræici, de quo plura vide in Dictionario Biblico Calmeti.

(3) Comment. in Jud. 14, 8.

(4) Comment. in Jud. cap. 14, quæst. 10.

(5) Vide Biblia polyglotta card. Ximenii de hoc loco Scripturæ.

(6) Réponses critiques, tom. 3, de melle leonis à Samsonem dilacerati.

haud dubiè cadaver occisi leonis sub dio jacens et in-stoditum avidè invaserunt, et intra paucos dies consumptis carnis in skeleton converterunt.

29. Quæres VIII : *Quomodò verisimile reddi possit, quòd Spiritus Domini, Jud. cap. 14, v. 6 et 19, item cap. 15, v. 14, in Samsonem irruerit, ac eidem insolitum illud corporis robur, quo stupenda et vires humanas longè superantia facta patruit, concesserit; etiãsi Samson fuerit peccator, graviterque deliquerit contra legem Dei, Exod. 34, 12, Deut. 7, 5, ducendo uxorem exteram, Jud. cap. 14, mulierem Philisthæam? Resp.: Etiãsi Samson mulierem illam Philisthæam in uxorem eligendo graviter peccasset, inde nequiquàm sequeretur quòd Deus insigni eum ad Philisthæarum excidium robore non affecerit. Nam corporis robur potest à Deo etiã peccatoribus dari, sicut et omnia animi charismata quæ gratiæ gratis datæ appellantur. Ubi notandum quòd theologù cum D. Thomà (1) præter alias divisiones gratiæ supernaturalis gratiam etiã dividere soleant in gratiam gratis datam et gratum facientem. Gratia gratum faciens dicitur ea quæ confertur primariò ad recipientis propriam salutem, ut gratis et acceptus Deo reddatur, aut formaliter, ut fit per gratiam sanctificantem, aut dispositivè ac præparativè, ut fit per gratias actuales. Gratia autem gratis data sic dicitur, non quasi ipsa sola gratis detur (omnis enim gratia, prout hic accipitur, est donum gratis datum), sed quia proprio et specifico nomine caret, et vulgò nomen generis accommodari solet speciei ignobiliori; jam verò gratia gratis data est ignobilior, quia non ita immediatè hominem conjungit cum Deo, sicut gratiagram faciens, sed primariò confertur ad salutem aliorum, licet secundariò etiã conducat ad salutem illius qui illam recipit. Variæ autem species gratiæ gratis datæ ab Apostolo (2) enumerantur, inter quas sunt donum prophetiæ, donum loquendi peregrinis linguis, donum patrandi miracula, etc., quas Suarez (3) fusè explicat. Ex dictis colliges, gratias datas quandòque etiã improbis conferri, ut patet exemplo Balaani, qui, cum esset homo impius, nihilominus donum habuit prophetiæ (4), et Caiphæ, qui, quamvis iniquè ad mortem Christum condemnaret, reipsà tamen prophetavit (5); imò id patet etiã ex illis Christi verbis (6) : *Multi dicent mihi in illà die: Domine, Domine, nomine in nomine tuo demonia ejecimus, et in nomine tuo virtutes multas fecimus? Et tunc confitebor illis: Quia nunquàm novi vos, disceditè à me, qui operamini iniquitatem.* Donum ergo miraculorum vel aliæ gratiæ gratis datæ non rarò dantur etiam peccatoribus, et nequaquàm certa sunt sanctitatis eorum, quibus Deus eas est elargitus, indicia. Ex his denudò concludo, Samsonem, etiãsi mulieri Philisthææ nubendo, aut Dalilam inordinatò amore prosequendo graviter pec-*

(1) 1-2, q. 111, art. 1.

(2) 1 Cor. 12, 8 et seqq.

(3) De divină Gratiã, p. 1, Prolog. 3, cap. 5.

(4) Vide Num. c. 22, v. 5, et c. 24, v. 17. Item Bonifreii ac Calmeti Comment. in Num. 22, 3.

(5) Joan. 11, 49, 50 et 51.

(6) Math. 7, 22.

casset, tamen à Deo potuisse miraculoso illo corporis robore instrui. Hoc enim erat donum gratis datum, principaliter in bonum aliorum, scilicet Hebræorum à jugo Philisthæarum, sub quo tunc gemeabant, liberandorum Samsoni à Deo concessum. Ex dictis simul colliges, Samsonis vires fuisse supernaturale ac mixculosum quoddam donum; nam à Spiritu Dei, qui in ipsum irruerat (1), proveniebant: erant etiã permansens donum, atque habituale voluntate Dei ipsius comæ et Nazarcæui adhærrens (2).

30. Dixi : *Etiãsi Samson graviter peccasset, etc.* Nam nequaquàm certum est, Samsonem contra legem divini deliquisse, dàni mulierem Philisthæam uxorem duxit. Quamvis enim id aliqui affirmant, citantes in favorem sententiæ suæ Theoretum, Serarius (3), tamen contrariam sententiã dicit probabiliorẽ (4), et pro cã citat Lyrannum, Cajetanum, Ariam Montan., aliosque, quibuscum etiã Cornelius à Lap. (4) hãc in re sentit ex eã potissimùm ratione, quia Scriptura dicit, Jud. 14, 4 : *Parentes autem ejus* (i. e., Samsonis) *nesciebant quòd res* (nempe attentatò matrimonii cum muliere Philisthæã ineundi) *à Domino ferret, i. e., Deo impellente ac in lege suã dispensante.* Causa autem justa dispensandi erat, ut Philisthæi his nuptiis conciliarentur cum Hebræis, vel ut Samson (si Philisthæi Hebræis arroganter dominari pergerent) occasionem propinquam nancisceretur Philisthæis gravia damna inferendi, siquæ Hebræos à servitute Philistunorum liberandi; eo enim tempore *Philisthim dominabantur Israeli* (loc. cit.), et Samson à Deo destinatus erat, ut esset populi sui liberator.

31. Scholion. Mulier Philisthæa, de quã numero præcedente locuti sumus, non erat Dalila. De hãc enim dubium et controversum est, utrùm uxor Samsonis fuerit, pluresque celeberrimi interpretes, nominatim Serarius (5), Cornelius à Lap. (6), Calmet (7), Tirus (8) id negant. E contrario mulier illa Philisthæa, de quã numero præcedente loquebamur, fuit vera uxor Samsonis, ut patet legenti cap. 14, in Libro Judicum; imò ibidem expressè et iteratò (9) vocatur *uxor Samsonis*. Præterea, sequenti cap. 15, 6, narratur quòd Philisthæi hanc mulierem cum ejusdem patre combusserint. Dein cap. 16, primùm sermo fit de Dalilã, hujusque consortio cum Samsonẽ. Ex quibus manifestum est aliã fuisse mulierem illam Philisthæam, de quã Jud. cap. 14 et 15 sermo est, et aliã Dalilam, de quã cap. 16 mentio fit.

32. Quæres IX : *An non fabula potius quàm historia illud sit, quòd Scriptura, Jud. 15, de vulpibus Samsonis narrat? Quis enim credat, 1º unum hominem, nimirum Samsonem, trecentas vulpes cepisse? 2º Quis cre-*

(1) Jud. 14, 6 et 19. Item 15, 14.

(2) Vide Calmeti Comment. in Jud. 14, 6.

(3) Commentar. in Jud. 14, quæst. 3.

(4) Commentar. in Jud. 14, 4.

(5) Commentar. in Jud. cap. 16, quæst. 5.

(6) Comment. in Jud. cap. 16, v. 4.

(7) Comment. in Jud. cap. 16, v. 4.

(8) Comment. in Jud. cap. 16, v. 4.

(9) Jud. 14, 15 et 20.

dat, Samsonem caudas harum vulpium ad caudas jun- gere, et faces in medio ligare potuisse? 5° Cur non Samson ipsemet in segetes Philisthæorum ignem injecit? Cur non loco vulpium canes, feles, aut lepores adhibuit? An- tequam respondeam, observo, quòd hæc, quam explicandam suscipio, Samsonis historia una ex iis sit, quæ hostibus religionis revelata, et universè omnibus rerum sacrarum irrisoribus ansam dat narrationes S. Scripturæ falsè deridendi, et ejusdem *adversario* ac divinitatem impiè negandi. Imò Serarius (1) jam de suo tempore loquens, testatur his verbis: *Audio, superioribus hæc annis, in Rheno hujus nostri urbe quãdam, virum fuisse, ceterà bonum ac prudentem, qui diceret, posse omnia, quæ in sacris litteris sint, credere se; unum hoc non posse, tot à Samsonè captas vulpes. Ut igitur imaginaria hæc difficultas penitus tollatur.*

Resp. ad primum: Eruditissimum est, Palestinam (2) vulpibus scatere, quod etiam ii qui Palestinam lustrarunt, apertissimè testantur. Id patet testimonio D. Hasselquist, supra (3) adducto; item ex testimonio D. Morison, qui illam ipsam ingentem plauti- tiem, in quâ Samson trecentas vulpes tædis ardentibus onustas in segetes Philisthæorum immisisse dicitur, in itinere suo per Palestinam contemplatus est. Is enim contra incredulos ita, lib. 2, cap. 31, scribit: *Si critici increduli siverint, sicut ego compertum habeo, Philisthiim regionem maximè multitudine vulpium affluere, haud ulterius in incredulitate subridentes inquirerent quomodò et quo in loco Samson tot vulpes potuerit reperire. Addit, se gaudius vulpium ex frutetis, ædificiorum ruderibus et ruinis, aut ubi hæc animalia fermè sine numero foveas suas habent, audivisse. Accedunt testimonia S. Scripturæ, quæ in pluribus locis clarè indicat, Palestinam vulpibus abundare. Sic Canticorum sponsus (4) ait, eas scatuisse in tantum, ut demolirentur florentes vineas: *Capite nobis vulpes parvulas, quæ demoliantur vineas.* Propheta Jeremias (5) inquit: *Propter montem Sion, qui disperit, vulpes ambulaverunt in eo.* Et Ezechiel (6) loquens de pseudo- prophetis, qui erant in Israel, eos vulpibus deserti comparat: *Quasi vulpes in desertis propnetæ tui, Israel, erant.* Præterea sacer codex non pauca Palestinæ loca commemorat, quibus nomen à vulpeculis, quæ ibi*

(1) Comment. in Jud. cap. 15, quæst. 3.

(2) Ex Philisthæis, qui portionem aliquam Palestinæ latius acceptæ occupabant, *Palestinæ* nomen originem trahit. Dixi: *Palestinæ latius acceptæ.* Latiori enim et strictiori sensu Palestina accipi potest. Si Palestinam strictiori sensu usurpes, Philistinos seu Palestinos designabis, eam Terræ promissionis partem occupantes, quæ juxta Mediterraneum, à Gazâ ad meridiem, Lyddam usque ad septentrionem pro- tenditur. Si verò laxius Palestinam sumas, omnem re- gionem Chanaan ad utrasque Jordanis partes, seu Ter- ram promissionis intellige; quæquam sæpissimè ad citeriorem Jordanis ripam restringitur, adeò ut pos- tremis temporibus Judæa et Palestina synonyma ha- berentur. Vide Calmeti Dictionarium Biblicum, verbo *Palestina*, et *Philisthiim*.

(3) Num. 23, corollar. II.

(4) Cant. 2, 15.

(5) Threour. 5, 13.

(6) Cap. 13, 4.

complures aderant, accessit; c. g. (1), *erets schual terra vulpis* (2). *Chatazar schual, atrium vel habitatio vul- pis*, urbs in tribu Judâ: alia ejusdem nominis in tribu Simeonis (3). Copia igitur vulpium, quas caperet, Sam- soni non defuit; neque eidem dexteritas et modus eas capiendi decrat. Cùm enim Deus specialiter ipsum ele- gerit ad Philisthæos affligendos, et Spiritus S. eidem à primâ adolescentiâ fuerit comes, rector et magister (4), haud dubiè ei dedit non solum singulare corporis robur et fortitudinem, sed etiam miram dexteritatem et velocitatem similem illi, quam Asael (5) habuit, qui *cursor velocissimus fuit, quasi unus de capris quæ morantur in sylvis.* Ex his planè liquet, nequaquam in- credibile esse, quòd Samson brevi, aut perpaucis certè diebus, adhibitis fortassè quibusdam retibus aut aliis instrumentis venatoriis, et adjutoribus venationis sociis, trecentas vulpes cepcrit.

Dixi: *Adjutoribus venationis sociis.* Nam quod quis per alium facit, id censetur ipse facere, aiunt juriscon- sulti. Et profectò nullibi legitur, quòd Samson solus aut intra unum diem tot vulpes cepcrit. Partem earum forsân cepcrit servi, amici, coloni; imò fortè ad mandata iudicis et principis sui parati erant vicini omnes ex hebræâ gente, tunc temporis sub Philisthæo- rum iugo gementes. Adde quòd idem Deus, qui flante vento innumeras coturnices in castra Israel egit, Num. 11, 31, pariter plurimas vulpes in casses Sanso- nis; hujusque adjutorum poterat impellere.

Ad secundum: Nec impossibile, nec incredibile est, quòd Samson (accidente verisimiliter plurium virorum adjutorum operâ) binas quasque ex illis trecentis vul- pes fune ad caudam alligato, in cuius medio tæda po- sita erat, junxerit, ita tamen ut cùm easdem jam vel- let emittere, tædam primùm accenderet, prout sat clarè indicat textus sacer, qui post illa verba: *Caudasque earum junxit ad caudas, et faces ligavit in medio*, sub- dit: *Quos igne succendens, dimisit, ut hæc illuc discurre- rent;* vel, ut textus græcus 70 Interpretum habet: *Et accendit ignem in facibus, et misit in mantipulos Phi- listinorum*, Jud. 15, 5.

Cæterùm exemplum simile huic stratagemati habe- mus in *Vulpinalibus* Romanorum, quæ hoc loco silen- tio præteriri haud debent, cùm ostendant, nequiquàm incredibile esse, quòd Samson vulpes cum tædis ar- dentibus ipsarum dorso impositis in segetes immisce- rit. Igitur Vulpinalia erant annum Romanorum festum, medio aprilis celebrari solitum. Tunc enim Romani plures in circo vulpes cum tædis ardentibus dorso al- ligatis decurrere permittébant. Originem autem hujus festi Ovidius (6) narrat his versibus:

Cur igitur missæ junctis ardentia tædis

Terga ferant vulpes, causa docenda mihi est.

Causam verò ille subjungit hæc, quòd Carseolanus (7)

(1) 1 Reg. 15, 17.

(2) Josue 15, 28.

(3) Josue 19, 3.

(4) Jud. 13, 25; et 14, 6, et 19.

(5) 2 Reg. 2, 18.

(6) Lib. 4 Pastorum.

(7) Carseoli olim Italiae civitas erat 4000 passus

quidam adolescens, cum cepisset vulpeculam, eamque stipulâ fœnoque involvisset, illi ignem applicuerit, ut eam combureret; verum cum animal celeriter aufugisset, flammâ intulerit segeti, quæ jam erat matura ad messem; cujus rei, ut perenne monumentum existeret, inquit Ovidius, comburebantur vulpes in circo, eas dimittendo, cum tergo incense tædæ alligatæ fuissent. En dicti Poete versus :

*Is (adolescens) capit extremi vulpem convalle salicti,
Abstulerat multas illa cohortis aves.*

*Captivum stipulâ fœnoque involvit, et ignes
Admoveret, urentes effugit illa manus.*

*Quâ fugit, incendit vestitos messibus agros,
Dammosis vires ignibus aura dabat.*

*Factum abiit; monumenta manent : nam vivere captam
Nunc quoque lex vulpem Carseolana vetat.*

*Utque luat pœnas genus hoc cerealibus ardet,
Quoque modo segetes perdidit, illa perit.*

Ita quidem Ovidius. Sed Serarius (1), et Bochartus (2) hujus poëtæ sententiâ de spectaculo istius origine refellunt; atque id factum fuisse à Romanis conténdunt ad imitationem illius, quod Samson fecit adversus Philisthîm; quamvis post annos et secula memoria Samsonis apud Romanos obliterata fuerit, et Carseolani illius adolescentis fabula successerit. Constat enim poetarum fabulas quàm plurimas è rebus verissimis, quas memoris Moyses, aliique divini prodiderunt vates, ortum ducere. Quare valdè videtur credibile, aliquam de Samsonis vulpibus famam ex Oriente in Occidentem, è Palestinâ Romam, et Thamnathæis aliisque Philisthæis ad Carseolanos et Romanos pervenisse; aliquodve anniversarium Philisthææ gentis spectaculum ad memoriam hujus rei conservandam institutum Romam tractatum esse; quod, ut alia quæ vera fuerunt, ab idololatris oblivione, falsisque narrationibus, et superstitionibus obscuratum ac inquinatum, ad Nasonis tempora usque manserit.

Ad tertium : Ope bestiarum Samson hoc incendium disseminare maluit, quàm hominum, quia sic citius et minore sui suorumve periculo voti fiebat compos. Neque enim ipse solus, imò nec plures homines, tam citò, tam longè tamque latè ultrices has perferre flammâs potuissent, nisi sese in illas penè medias, magno cum vitæ suæ periculo, ineptèque temeritate voluissent identidem inferre. E bestiis verò omnibus ad disseminandum incendium Samsoni meritò visæ sunt aptissimæ vulpes, quia hæc animalia non solum iis in locis sunt numerosissima, sed etiam oblongior ipsorum cauda optimè facibus deferendis inservire poterat, quas adnectere illis volebat; et quia eadem animalia ignium sunt maximè metuentia, et pedibus velocissima, semperque hæc illæ obliquè feruntur, sicque præ cæteris animalibus melius flammâs per segetes atque in Philistinorum agros diffundere pote-

rant, quò instinctus naturaliter illa proripiebat, ut extinguerent ignem, qui ea sequebatur et incendebat. Nihil ergo Samson eligere poterat consilio suo accommodatius quàm vulpes.

33. Quæres X : 1° *An verisimilesit, quòd Samson, Jud. 15, 15, maxillâ asini mille viros interfecerit?* 2° *Quòd aqua (ibidem, 19) ad levandam Samsonis sitim de maxillâ asini scaturit?* 3° *Quòd hic fons Samsonis (ut interpretes communiter asseverant) per multa secula fluxum suum continuaverit, et fortassis etiamnum continuet?*

Ad primum : Asini uti magna habent duraque capita, sic et maxillas, præsertim in Syriâ, ubi sunt grandiores et fortiores nostratibus. Accedit, quòd maxilla illa fuerit asini haud ita pridem mortui, utpote *Betintho, humens et tabo adhuc fluens* (ut paraphrasis chaldaica habet), adeoque magis tenax et minùs fragilis, quàm si fuisset exsiccata et arida. Hoc insuper habito, naturaliter vix fieri poterat, ut Samson unâ maxillâ occideret mille viros; sed Dei virtus (1) ei adfuit, quæ et maxillam in suo robore conservavit, ut tot ictibus allisa duris corporibus non rumperetur, ac Samsoni vires dedit, ut hoc instrumento mille viros necaret. Hoc fecit Samson, qui erat judex et vindex illius populi, cui Dens in I. Levitici 26, 8, si præcepta servaret, promisit : *Persequentur quinque de vestris centum alienos, et centum de vobis decem nullia.* Imò in I. Josue 23, 10 : *Unus è vobis persequetur hostium mille viros, quia Dominus Deus vester pro vobis ipse pugnabit, sicut pollicitus est.*

Ad secundum : Deus miraculosè (neque ulla impli-cantia aut impossibilitas hujus miraculi ab incredulis ostendi potest) fontem eduxit ex molari dente maxillæ; atque in prodigiù illius monumentum, locus ille appellatus est *fons invocantis de maxillâ* usque ad tempus auctoris, qui librum Judicum conscripsit (2). Contraversum autem est, quid hic per *dentem molarem* intelligatur, an dens molaris maxillæ asini, quâ Samson mille Philisthæos interfecit, quem sensum verba Vulgate, et 70 Interpretum, prout jacenti, accepta exhibent, quemque plerique sequuntur interpretes. An verò petra, quæ ibi erat, et cui nomen dens *maxillarum*, propter formam, quam præ se ferebat, erat inditum, quem sensum paraphrasis chaldaica (3) exprimere videtur, et Josephus (4) amplectitur, quique Cal-

(1) Sicut aliàs, quandò Samson ejusmodi stupenda fortitudinis seu roboris corporis specimina dedit (Jud. cap. 14, v. 6 et 19); ita etiam hic non viribus merè humanis, sed extraordinario robore cælitus confortatus, id factum præstitit, prout satis indicant hæc verba : *Irruit Spiritus Domini in eum, Jud. 15, 14.*

(2) Textus enim sacer, Jud. 15, 19, ita habet : *Aperuit itaque Dominus (en miraculum) molarem dentem in maxillâ asini, et egressæ sunt ex eo aquæ. Idcirco appellatum est nomen loci illius, Fons invocantis de maxillâ, usque in presentem diem.*

(3) Jud. 16, 19, Hebr. : *Rupit Deus rupem, quæ in maxillâ, et exierunt ex eâ aquæ.* Quæ verba videtur habere hunc sensum : *aperuit Dens petram quæ in loco lechi, id est, Maxilla dicto sita erat, et exierunt ex eâ aquæ.* Hic etiam observare juvat, quòd Josephus, lib. 5 Antiq. Judaicæ, cap. 10, dicit nomen hunc loci, ubi fons ille scaturit, postea fuisse *Σαδύωρ, Maxilla.*

(4) Verba Josephi loci cit., nempe lib. 5 Antiq. Jud.

distans à loco ubi hodiè est Civita Carentia, prout ex Holstenio narrat Lexicon Universal. Lipsiens. tom. 5, p. 1149.

(1) Comment. in Judic. c. 15, quæst. 7.

(2) Hieroz., p. 1, l. 5, cap. 13.

meto (1) magis arridet præcipuè ex sequentibus rationibus. 1° Miracula non sunt multiplicanda sine necessitate. Nonne satis magnum miraculum fuerat, Deum petram aperuisse, ut inde aqua emanaret? Igitur necesse non est cum Serario (2), Tirino et Cornelio à Lap. (3) dicere, quòd aqua ex terrâ, in quam Samson maxillam asini projecerat, erumpens in maxillam, et per hujus dentem molarem scaturierit, aut cum adhuc ibi jaceret asinina maxilla, ex hac solâ fluxerit, ipsâ verò post remotâ, è terrâ cœperit scaturire. 2° In sententiâ Calmeti explicatur factiè, quomodo fons ille eodem in loco persistere potuerit plurimum seculorum spatio, qui fortè ad hanc usque diem perseverat. Ruptâ enim semel per miraculum petrà, aquæ ductibus subterraneis hùc directæ, continuârunt postea fluxum juxta naturæ leges. Certè, qui credidère fontem hunc adhuc existere in Palestinâ, non id profectò existimârunt, illum ex maxillâ asini adhuc emanare. Si autem dicas, eundem, quandò ortus est, miraculosè tam ex terrâ, quàm ex dente molari maxillæ asini profluxisse; postea verò, cum Samson sitim extinxisset, et vires suas refocillasset, cessasse fluxum aquæ ex mandibulâ, sed continuatum esse ex terrâ, multiplicas miracula absque necessitate. 3° Hebræis usitatum erat *dentium* nomen abscessis rupibus imponere (4). Igitur verisimile est, quòd petrà in loco *lechhi*, id est, *maxilla* dicta sitæ, vel ob formam, quam præ se tulit, vel post factum illud Samsonis maxillâ asini mille Philisthæos occidit, ac in eventus hujus gratiam, nomen *Machtes*, id est, *dens maxillarum* seu molaris, fuerit inditum, non secus ac *lechhi* seu *maxillæ* nomen inditum fuit loco, ubi Samson maxillâ asini fuderat Philisthæos. Quibus suppositis, sensus S. Scripturæ Jud. 15, 19 prodit iste: *Dominus rupit Machtes seu dentem molarem* (id est, rupem hujus nominis), *quæ erat in lechhi* (id est, in loco *maxilla* nominato), *atque inde egressæ sunt aquæ, et Samson bibit; et spiritum recepit, et viri* (sese collegit); *idcirco dedit illi* (loco) *nomen fontis clamantis seu invocantis* (orante enim et Deum invocante Samsone obtentæ fuerunt hæc aquæ, et ideò locus ille (5), ubi fons erupit, *Een hakaura*,

daïcarum, cap. 10, sunt hæc: *Deus eduxit è lapide, qui ibi erat, fontem aquæ dulcis, atque abundantis.*

(1) Commentar. in Jud. 15, 19.

(2) Loc. cit. quæst. 16.

(3) Comment. in Jud. 15, 19.

(4) Sic 1 Reg. 14, 4, dicitur: « Eminentibus petræ et ex utraq; parte, et quasi in modum dentium scopuli hinc, et inde prærupti, nomen uni *Boses*, et nomen alteri *Sen*. » Item 1 Reg. 7, 12: *Inter Masphat, et inter Sen*, etc. Ubi notandum, quòd vox hæc hebræa *Sen*, sive *Schen* טן, dentem significat, et ab Hebræis usurpatur de cauitibus præruptis instar dentium.

(5) Hic cum Menochio Comment. in Jud. 15, 18, bene notandum, quòd totus locus, ubi Samson mandibulam asini projecit, et ad levandum sitim aquam à Deo petiit et obtinuit, dictus sit *Ramatlechhi, elevato maxillæ*, prout Jud. 15, 17, narratur; peculiaris verò locus, in quo eruperant aquæ ex dente molari, appellatus sit *Fons invocantis*, v. 19. Porro, quando Vulgata nostra hoc versu dicit: *Idcirco appellatum est nomen loci illius; Fons invocantis de maxillâ, usque in præ-*

id est, *fons invocantis* appellatus est) qui (fons) est in loci (seu in loco *maxilla* nominato) usque ad diem hanc. Certè hunc sensum et paraphrasin chaldaïca (1), et textus græcus 70 Interpretum, saltem quoad ultima verba (2), etiam textus originalis hebræus ad litteram acceptus (3), præ se fert, ideòque hoc sensu etiam verba Vulgate intelligenda sunt. 4° Confirmat Calmetus suam sententiam auctoritate plurimorum atque eruditissimorum interpretum, citans pro se Ariam Montanum, et plures alios (4).

Ad tertium; Equidem non negamus, sed cum S. Hieronymo (5), Glycâ (6), et communi interpretum

sentem diem, verba illa *de maxillâ* vel non debent accipi ut conjuncta cum voce *invocantis*, sed potius cum voce *loci*, vel si accipiuntur ut conjuncta cum voce *invocantis*, solum sic accipi possunt, hoc sensu, quòd Samson Deum invocaverit *de maxillâ*, id est, in vel è loco, qui *maxilla* dictus est. Fatetur id ipse Serarius loc. cit., et declarat his verbis: « Non dixit (latinus in-terpres) in *maxillâ*, sed *de maxillâ*; quod tamen non est cum voce *invocantis* jungendum, sed cum voce « *loci*, ut connexio (seu sensus) sit: *Appellatum est nomen loci illius de maxillâ*; id est, è toto illo qui « *maxilla* vocatus erat, campo, certi et particularis, « quem occupavit fons, loci nomen erat. *Fons invocantis*. Si tamen (has voces: *de maxillâ*) cum *invocantis* vellet quis connectere, posset interpretari, « *Fons invocantis de maxillâ*, id est, è loco, qui *maxilla* « dictus. » Ita Serarius, cui hæc in re etiam paraphrasin chaldaïca, textus græcus 70 Interpretum, et ipso textus hebræus originalis suffragantur, ut ex sequentibus notis mox videbimus.

(1) Verba paraphraseos chald. Jud. 15, 19, (prout in Polyglottis card. Ximenii invenimus) sunt hæc: *Propterea vocatum est nomen ejus, Fons, qui datus est in oratione Samson: ecce ipse constans in lechhi* (id est, in loco *lechhi* seu *maxilla* dicto) *usque ad diem hanc.*

(2) Textus græcus 70 Interp. ita sonat: *Idcirco appellatum est nomen illius, Fons invocantis, qui est in maxillâ, usque ad diem hanc.*

(3) Jud. 15, 19: *Idèò vocavit nomen ejus fontis clamantis, qui est in lechhi usque ad hanc diem.*

(4) Eandem sententiam Doctiss. Calmet repetit et confirmat in Dictionario suo Biblico, verbo *Lechhi*, dicens: « Aspera ac prærupta saxa aliquando apud Hebræos dentes appellantur, 1 Reg. 14, 4 et 5; Jobi « 39, 28; quare Deus è saxo cui nomen *dens molaris*, « (Jud. 15, 19) fortè in loco victoriae Samsonis mandibulæ ope relata occurrens, venam aquæ eduxit; « unde loco nomen *lechhi*, sive *mandibulæ*. Cum verò « eodem loco, et saxum *dens molaris* dictum, et nomen *mandibulæ* conjungerentur, inde autumârunt « plures, fontem illum non è saxo, sed è dente mandibulæ asini eductum, quòd quidem monstrî loco esset. Verisimilissè nos, et minori prodigio hunc fontem è saxo deducimus; nec nos tantum, sed et Josephus; et paraphrastes Jonatham, et interpretes « plurimi. »

(5) Verba S. Hieronymi in Paulæ Epitaphio sunt hæc: « Transibo ad Ægyptum, et in Sochoth, atque « apud fontem Samson, quem de molari dente maxilla produxit, subsistam paulisper, et arentia ora « collum, et refocillatum videam Morasthim, se- « pulcrum quondam Michæe Prophætæ, nunc Eccle- « siam. »

(6) Glycæ in annalium parte 2 inquit: « De maxillâ, « quam objecerat Samson, ingens aquæ copia promanavit. Atque hic fons in hodiernum usque diem in « Eleutheropolis suburbio conspicietur, et fons maxillæ « nominatur. » Observat autem Serarius, interpretem legitimum (nam Glycæ erat monachus græcus, et antiq;

admittimus, fontem illum Samsonis multis post seculis perdurasse, et fortè etiamnum perdurare: sed in hoc continuo fluxu aquarum explicando non est difficultas, ut patet ex allatâ responsione ad secundum. Sive enim cum Calmeto et aliis dicas, aquam profluxisse non ex dente molari maxillæ asini, sed ex saxo ibi posito, *Machtes*, seu *dens molaris* appellato; sive cum communiore interpretum contendas, quòd aqua ex terrâ, sed per loculamentum seu mortariolum dentis molaris maxillæ asini fluxerit, utrobique faciliè capè potest, quòd aqua solum ex terrâ, vel rupe fluxum suum iuxta naturæ leges, aquæ ductibus subterrancis semel hùc directis, continuârunt, quamvis extinctâ Samsonis siti, ex maxillâ asini (si tamen ex hac priùs fluxere) fluere cessârunt.

34. Quæres XI: *An verisimile sit, 1° quòd Philisthæi, cum audissent, Jud. 16, 2, quòd Samson urbem Gazam ingressus sit, et ibidem apud mulierem meretricem diver-tat, hujus domum non invaserit, ut Samsonem ibi jaculis confoderent, vel cremarent unâ cum domo? 2° Quòd Samson ambas urbis Gazæ fores, ibid. 3, cum postibus suis et serâ ad verticem montis portârît? 3° Quòd tam laeta humeros habuerit, ut isdem ambas portæ fores imponere potuerit? Neque enim constat, quòd staturam corporis giganteam habuerit. 4° Quòd CUSTODES, QUI AD PORTAM CIVITATIS, Jud. 16, 2, TOTA NOCTE CUM SILENTIO PÆSTOLABANTUR, UT FACTO MANE EXEUNTEM OCCIDERENT, Samsonem ab egressu et violentâ ablatione forium portæ urbis non impederint? — Resp.: Multa fiunt, et sunt vera, quæ non sunt verisimilia; sicut vicissim multa sunt verisimilia seu probabilia, quæ tamen falsa sunt. Quamvis igitur in sacro codice non pauca sint, quæ spectando solam rationem humanam non sunt satis verisimilia, minimè sequitur, illa esse falsa aut impossibilia. Aliud enim est, esse falsum aut omninò impossibile, et aliud spectatâ ratione humanâ, aut juxta ordinarium naturæ cursum, et communem hominum agendi modum non esse satis verisimile.*

Ceterùm ad primum non una est interpretum responsio. Calmetus ait, Philisthæos veritos fuisse palàm et in urbè suâ Samsoni inferre bellum, ne heros iste sese defendens illam eade repletet; sed posuerunt insidias in portis urbis, ut nisi ad eò viribus præstarent, ut illi possint obsistere, saltèm ei portas clauderent, ne ad suos sese posset recipere. Hæc eadem videtur esse ratio, quamobrem domui, ubi aderat ignem minimè apposuerè. Silentium autem servârunt, ne leonem hunc excitarent ad totius civitatis excidium. Abulensis addit, Philisthinos putasse, quòd si eum intra domum capere vellent, potius eum occiderent, quàm caperent; et tamen ipsi desiderabant, ipsum viventem capere, ut, antequàm eum interficerent, in eo ludibria exercerent; sicquæ postea fecerunt. Ideò expectârunt, donec egredieretur domo, quia extra hanc

les suos originaliter græcè scripsit) *Suburbium* fortè vocasse, quòd *suburbanum* alii. Forrò Glycas non nisi sex vel septem seculis nos antecessit. Nam legitur extitisse anno 1150, et annales suos continuavit usque ad Joannem Commenum imperatoris Αΰϰϰ 4-
lium.

putabant eum vivum capiendum. Præterea non potuissent eum capere intra domum mulieris, nisi vel dirueretur domus, vel incenderetur: et cùm existimarent, se aliter posse eum capere, noluerunt hoc damnum domui inferre.

Ad secundum: Hæc et plura similia Samson utique non potuit per vires naturales, sed per robur super-naturale, quòd ipsi habitualiter (1) præstò fuit, donec illud culpâ suâ (2) amitteret. Certè qui magni hujus herois gesta vel obiter et per transennam aspicit, mira ubique videt, inò miracula; in nativitate, vitâ, morte (3). Neque Deo omnipotenti difficilior est, miraculum respectu nostri majus patrare, quàm minus, ut jam alibi (4) observavimus, et ex eo patet, quia Deo nihil difficile est. Omnipotentia enim divina, id est, potentiae infinitæ nullus effectus est productu facilior aut difficilior altero, sed omnium et singulorum productio (dummodò possibiles sint, seu nullam implicanti-am seu contradictionem involvant) est aequè facilis. Atqui incredulù neque in factis Samsonis, neque in aliis mirabilibus S. Scripturæ implicanti-am seu contradictionem ullam unquam ostendere potuerunt, nec unquam poterunt. Ceterùm Samsonem extror-dinaria prorsùs, et humanas vires longè superantia fortitudinis specimina edidisse, etiam inde elucescit, quia fama de stupendis ejusdem factis ad eò in orbe inclaruit, ut gentiles, quemadmodùm alia multa ex sacris litteris desumpta ad ethnicas fabulas suas detor-serunt, ita etiam Herculeum Samsoni similem ambitioso mendacio confinxerint. Verus itaque Hercules, cujus occasione gentiliùm fabulæ de suo Hercule vel Hercu-libus prognatæ sunt, erat Samson; ut ex multis indi-ciis probant Serarius (5), Cornelius à Lap. (6), et Cal-met (7), comparando verâ Samsonis facta cum fictitiis Herculis gestis.

Ad tertium: Quamvis Samson ob eximiam roboris sui præstantiam, rerumque ab se uno gestarum magnitudinem atque admirabilitatem pro tropum non ineptè gigas vocari possit; tamen propriè gigas non fuit, nec giganteam corporis molem ac figuram habuit. Nam 1° id verbo aliquo innuisset Scriptura, ut in Goliath, et aliis; sed Scriptura nullibi Samsonem vocat gigantem, nec dicit, eum giganteâ corporis mole et staturâ fuisse. 2° Non petiissent ab eo per Dalilam Philisthæi (8) quâ in re suum haberet collocatum robur. Omnium enim fuisset persuasio, in vastâ illâ corporis magnitudine (siquidem eam Samson habuisset) situm illud esse. 3° Fortitudo Samsonis non in giganteâ corporis mole, sed in capillis sita erat. 4° Momenti nullius est argumentum, quòd Samson utrasque portæ foree humeris imponere non potuisset, nisi eos ingenti lati-

(1) Vide suprâ, num. 29 ad finem.

(2) Jud. 16, 17, 21.

(3) Jud. 13, et sequentibus usque ad c. 17.

(4) Vide supra, quæst. 4, de libro Josue, oppo-n. III, in solutione.

(5) Comment. in Jud. cap. 16, quæst. 36

(6) Comment. in Jud. cap. 16, v. 30.

(7) Comment. in Jud. cap. 16, v. 31.

(8) Jud. 16, 5.

indine habuisset extensos. Nonne enim quàm plurimi quàm plurima, quæ ipsorum humeris latiora sunt, ferunt? Nonne valvæ valvæ imponere, sicque ferre potuit? Præterea, quândo vires supernaturales sunt, non requiritur, ut amplum, magnum, immaneq. supra consuetum modum corpus sit; cum et in mediocri corpore illas progignere possit Dominus. Hinc ad solvendam modò allatam objectionem nentiquàm necesse est cum Rabbino Simeone Hachasid (1) dicere, Samsoni humeros adeò latos fuisse, ut inter eorum utrumque essent cubiti sexaginta; prout de hoc Thalmudico Rabbino narrat Serarius et Corn. à Lap.

Ad quartum: Dico cum Abulensi (2), verosimile esse, quòd, cum mediâ nocte Samson egrediretur, custodes ad portam urbis contremuerint, nec ausi sint movere manus adversus eum, sed potius metu mortis fugerint. Sciebant enim, quòd ipse solus fugaverit totum agmen Philistinorum et occiderit mille viros (3). Unde Samson nullo impediendo dejecit januas urbis ad terram, et asportavit eas. Cæterum Deus sapientissimum finem habuit, Samsoni concedendi supernaturales vires ad fores portæ urbis cum probro hostium suorum asportandas. Samson enim mediâ nocte tollens ambas portæ fores urbis Gazæ representabat Christum, post mediam noctem è sepulcro resurgentem, ac lapidem sepulcri alevantem, insuper portas mortis et gehennæ auferentem, indeque Patriarchas et Prophetas, sanctosque omnes cum triumpho educentem. Ita S. Augustinus (4), S. Hieronymus (5), S. Gregorius M., qui ita (6) pronuntiat: « Quem nisi Redemptorem Samson ille significat? Quid Gaza civitas nisi infernum designat? Quid per Philisthæos nisi Judæorum perfidia demonstratur? Qui eum mortuum Dominum viderent, ejusque corpus in sepulcro jam positum, custodes illicè deputaverunt, et eum, qui auctor vitæ claruerat, in inferni claustris retentum, quasi Samsonem in Gazâ se deprehendisse letati sunt. Samson verò mediâ nocte non solum exiit, sed etiam portas tulit; quia videlicet Redemptor noster ante lucem resurgens, non solum liber de inferno exiit, sed et ipsa etiam inferni claustra destruxit. Portas tulit, et montis verticem subivit, quia resurgendo claustra inferni abstulit, et ascendendo cælorum regna penetravit. Hanc ergo resurrectionis ejus gloriam, fratres charissimi, quæ et priùs demonstrabatur ex signo, et post patuit ex facto, totâ mente diligamus, pro ejus amore moriamur. »

35. Quæres XII: An credibile sit, quòd Deus Samsoni, Jud. 16, 28, 29 et 30, supernaturales vires concesserit ad duas columnas domûs concutiendas, et sic ulciscendum se de hostibus suis, et tam hos, quàm seipsum communitâ ruinâ edificiûi occidendum; cum tamen

odium inimicorum, et occisio sui ipsius sint contra jus naturæ?

Equidem intrinsecè malum seu jure naturæ prohibitum est *odium inimicorum*, hoc est, si quis inimico vult vel inferi malum ut malum, sive hoc sine, ut ipsi malè sit; non verò si inimico vult vel inferi quidem aliquid malum vel molestum aut damnosum, sed ex alio sapiente fine, e. g., ut inimicus justè puniatur, aut gloria Dei vel reipublicæ felicitas defendatur, aut læsa recuperetur. Jam verò, licet Samson, antequàm columnas domûs concuteret, privatam tantùm excecationis suæ ultionem à Deo flagitaverit, dicens, Jud. 16, 28: *Domine Deus, memento me, et redde mihi nunc fortitudinem pristinam, Deus meus, ut ulciscar me de hostibus meis, et pro amissione duorum luminum unam ultionem recipiam*; tamen quia ipse publicus erat populi sui iudex vindicæque, et quia Apostolus, Hebr. 11, 32, eum à fide et fortitudine commendat, illumque inter sanctos V. T. enumerat; hinc omninò verosimile est, ipsum tanquàm personam publicam, iudicem et vindicem populi Israëliti omnem hanc ultionem retulisse ad Dei honorem et reipublicæ suæ bonum utque laudes idolo Dagon à Philisthæis ob se captum attributas (1) adimeret, et Deo vero restitueret: qui finis erat sapientissimus et sanctissimus. Accedit, quòd lex naturæ de dilectione inimicorum (2) tunc nondum fuerit ita nota hominibus, sicut est in lege evangelicâ à Christo Domino clarè promulgata (3). Unde Samson illam potuit vel ignorare vel in illis angustiis publicæque confusione non adeò expendisse, intentione suâ potissimum ad Dei honorem vindicandum, et bonum populi sui procurandum directâ.

36. Neque Samson peccavit *seipsum occidendo*. Quamvis enim sibi ipsi proprio consilio ac voluntate mortem inferre fas nemini sit (4); tamen Samson, se communi ruinæ illi domûs collabentis exponendo, sique sic mortem consciscendo, non peccavit; quia id non humano aut proprio consilio, sed instinctu Spiritûs S., qui est Dominus vitæ et mortis, fecit; prout S. Augustinus ex tantarum, quæ tum temporis et ad opus illud conficiendum (puta, ad concutiendas columnas) illi à Deo inditæ sunt, virium miraculo colligit. « Nec Samson, inquit (5), aliter excusatur,

(1) Sic enim legimus Jud. 16, 23 et 24: *Et principes Philistinorum convenerunt in unum, ut immolarent hostias magnificas Dagon deo suo, et epularentur, dicentes: Tradidit Deus noster inimicum nostrum Samson in manus nostras. Quod etiam populus videns, laudabat Deum suum, eademque dicebat: Tradidit Deus adversarium nostrum in manus nostras.*

(2) Vide interpretes, Cornelium à Lap. aliosque in Math. 5, 43, aut Pentateuchum contra incredulos à nobis propugnatum, sect. 2, cap. 4, quest. 33.

(3) Matth. 5, 44; Luc. 6, 27 et 35.

(4) Hanc in Christianorum legibus certissimam doctrinam Serarius, Comment. in Jud. cap. 16, quest. 31, etiam ethicorum philosophorum effatis luculenter confirmat, ac inter alia ait: « Ipse verò Plato, l. 1 de Legibus, qui seipsum interfecerit, eos à communi aliorum arcet sepulturâ, vultque obscuros, et sine statuâ, sine inscriptione ullâ suis in sepulcris computrescere ignobilis. »

(5) L. 1 de Civit. Dei, cap. 21.

(1) In *Sutach* cap. 1, fol. 10.

(2) In *Jud.* cap. 16, quest. 4.

(3) *Jud.* 15, 15.

(4) *Serm.* 107 de Temp.

(5) In cap. 1, ad *Ephes.*

(6) *Homil.* 21 in *Evang.*

« quod seipsum cum hostibus ruinâ domûs oppressit, nisi quia Spiritus latenter hoc jusserat, qui per illum miracula faciebat. » Et alibi (1) ait : « Quod cum inimicis occidit et seipsum Samson, quando super se et super illos dejecit domum, mortem, quam mox ab eis fuerat perpessus, communem voluit cum illis habere quia non posset evadere. Quod quidem non suâ sponte fecit, sed hoc Spiritui Dei tribuendum est, qui usus est eo, ut faceret, quando illi ad fuit, quod facere non poterat, quando idem Spiritus decessit. Eandem doctrinam tertio loco (2) inculcat, docens, « Samsonem hoc fecisse non humanitûs decedentem, sed divinitûs jussum nec errantem, sed Deo obedientem. » Tum subdit hæc verba : « Cum autem Deus jubet, sequi jubere, sine ullis ambagibus incitat, quis obedientiam in crimen vocet? Quis obsequium pietatis accuset? »

Confirmatur I. Apostolus ad Hebr. cap. 11, Samsonem à fide et fortitudine commendat, eumque inter eos, qui fide et morum sanctitate præstabant collocat his verbis : *Et quid adhuc dicam? Desicet enim me tempus enarrantem de Gedeon, Barac, Samson, Jephthe, David, Samuël et Prophetis, qui per fidem vicerunt regna, operati sunt iustitiam, adepti sunt repromissiones, obtulerunt ora leonum.* Atqui tam insigne elogium de Samsonem Apostolus non dixisset, si existimasset, Samsonem domûs illius ruinâ se obruendo peccasse, siveque in mortali culpâ mortem obisse maximè stultitiam.

Confirm. II. Non tantum S. Augustinus sed etiam S. Ambrosius à peccato excusat Samsonem, seipsum dicto modo occidentem; inò ait, eundem in morte seipsum vicisse : « Etsi incomparabilis, inquit (3), in hac vitâ fuerit, tamen in morte seipsum vicit, et insuperabilem gessit animum, ut contemneret, et quasi pro nihilo haberet vitæ finem omnibus formidolosum. Virtutis igitur fuit quod victoriarum numero diem clausit, nec captivum exitum sed triumphalem invenit. Denique non telis, sed cadaveribus hostium pressus, humatus est, proprio tectus triumpho. » Similiter S. Paulinus (4) de Samsonem ait : « Qui servus gloriantem vixerat hoste, obruto victor cadit. » Denique sanctus vetusque auctor Bacharius (5) Samsonem omninò vocat martyrem, quod pro Dei religione et honore ultrò occubuerit, sed (ut Cornelius à Lap. ait) abusivè. Sic enim milites contra hæreticos vel Turcas pugnantem occumbentes essent martyres, quod *beno dicit*; martyr enim propriè talis non pugnat, sed patitur.

(1) L. 1 contra Gaudentium cap. 31.

(2) L. 1 de Civit. Dei cap. 26.

(3) Epist. 70.

(4) Ad Cytherium.

(5) Epist. ad Januarium de recipiendis lapsis ait : « Ecce in fine seculi consistimus. Instant pro Christi nomine prælia passionum. Quid mirum, si ille quem fornicationis hasta percussit, in passionis congressione superaverit? Quid, si victor fuerit in martyrio, quem vicerat incontinentia et libido? Nomen sic fecit ille Nazareus et repromissionem natus? quem etiam in periculum aut mulieris blandimenta vitæ

37. Porrò ad excusandum Samsonem à peccato, dum seipsum cum Philisthæis ruinâ domûs oppressit, interpretes Serarius, Cornelius à Lap., alique plurimi solent afferre adhuc aliam rationem distinctam à speciali Spiritûs S. inspiratione, quâ id fecit Samson. Nam ita argumentantur : Etiam si Samson nullam particularem divinam inspirationem ad hoc habuisset, tamen solâ virtute muneris sui, scilicet iudicis ac liberatoris Israel, potuit hostibus populi sui interitum moliri, quamvis prævideret, se mortem effugere nequaquam posse, verum cum aliorum clade se quoque interiturum; dummodò hæc in re ad hostium detrimentum, et Dei gloriam, veluti primam præcipuamque rationem, animum adverterit; mortem autem suam indirectè duntaxat voluerit, aut potius permisit, veluti quid necessarium, ut rectum, laudibusque dignum facinus exequatur. Atqui hanc intentionem Samsonem habuisse, nullatenus dubitandum est. Primum enim ipsius consilium fuit, gloriam Dei ulciscendi; alterum verò pro illâ vitam quoque suam tradendi, quanquam eam servare maluisset, si id cum interitu hostibus illato fuisset possibile. Quòd autem, quamvis directè, primariò ac per se suam ipsius mortem deligere, procurare ac effecere non liceat, licitum tamen sit, indirectè, secundariò ac per aliud, seu in alio velite seu potius permittere, quod per se bonum et honestum est, sed non potest nisi morte nostrâ obtineri; patet in quotidianis bellicæ fortitudinis, sanctissimæque religionis et martyrii exemplis. « Non eligitur, inquit Cajetanus, in huiusmodi casibus mors propria in seipsâ; sed per se eligitur mors hostium, et concomitans propria mors toleranda admittitur propter bonum ultionis... Sic princeps exercitûs prostraturus hostes, mortem (sui ipsius) concomitantem non respuit. » Itaque Samson hic propriè seipsum non occidit, uti fecisset, si gladio se transfodisset, vel caput ad columnas allisisset; sed permisit tantum se communi cum hostibus ruinâ opprimi; sicut Eleazar videns elephantem regium, illi se supposuit, eumque occidit, ac ejus ruentis mole obrui se permisit, ut populum liberaret, 1 Malach. 6, 46.

38. At oppones : Samson non tantum permissivè, sed directè sui ipsius occisionem fecit et positivè intendit; prout satis indicant hæc ejus verba, Jud. 16, v. 30, antequàm columnas coneretur : « Moriatur anima mea cum Philisthæis. » — Resp. cum Serario et dico hæc Samsonis ultima verba partim videri votiva, partim permissiva. Votum seu optatio est, ut moriantur Philisthæi; permissio, ut ipse simul moriatur, quasi diceret : Opto et volo, Philisthæos mori, et huius ruinâ domûs obrui, et hoc ut fiat, non recuso quin et ego cum iis moriar, simulque obruar; quemadmodum, ut paulò ante ex Cajetano audivimus, « princeps exercitûs prostraturus hostes, mortem propriam concomi-

sent, postmodum in fine obitûs sui sub martyrii passione majorem inimicorum exercitum prostravisse, quam ante, quando Nazareus, hoc est, immaculatus fuerat, reperitur. »

« tantem non respuit. » Vel cum Augustino dicendum est, id Samsonem ex speciali Dei inspiratione, qui est Dominus vitæ et mortis, dixisse et fecisse. Sed

Instabis : S. Augustinus (1) et S. Bernardus (2) expressè dicunt, aliter Samsonem excusari non posse, quàm per latentem internumque Spiritûs S. jussum; ergo altera ratio, quòd tantùm indirectè et permissivè mortem suam intenderit, eundem à peccato non excusat. — Resp. 1° : Etiamsi duntaxat prima ratio (nimirùm specialis instinctus Spiritûs S.) Samsonem à peccato excusaret, inconcussa tamen maneret principalis nostra assertio, videlicet Samsonem non peccasse, seipsum ruinâ domûs obruendo. Resp. 2°, miri nil fore, si prior tantùm SS. Augustino et Bernardo in mentem venisset ratio, sed à posterioribus posterior inventa esset ratio theologis. Nam, ut Serarius (3) ait: *Dies diei eruat verbum*. Vult dicere : Sicut dies edocet diem aliam, et singuli dies nova identidem præbent divinæ sapientiæ argumenta; sic veritates novæ et novæ successu temporum deteguntur; proin mirum non foret, si Augustinus non omnem rationem excusandi Samsonem à peccato occisionis sui ipsius pervidisset, quam posteriores theologi detexere. Addit tamen idem auctor, eandem secundam rationem, quam posteriores theologi ad excusandum Samsonem afferre solent, ipsi etiam occurrisse Augustino, idque colligi posse ex allato supra contra Gaudentium loco S. doctoris; solum tamen laudasse rationem priorem, quia hæc clarior, et ab obscurioribus aliis disputationibus, quibus secunda ratio adhuc obnoxia est, sejunctior.

39. Corollarium. Cùm Samson ex singulari Spiritûs S. inspiratione (ut SS. Augustinus et Bernardus contendunt), vel certè heroico, ac eximie religioso actu (ut ex SS. Ambrosio, Paulino, et Bachiaro supra divinivus) sese communi illâ domûs ruinâ involvendo vitam finierit; ac præterea ab ipso S. Paulo ad Hebr. c. 11, inter Patres V. T. fide et sanctitate illustres collocetur, haud dubiè æternam salutem consecutus est. Neque enim verisimile est, quòd summa Dei bonitas Samsonem, per irrisiones et opprobria Philistæorum humiliatum, et penitentiam jam expiatum, sed nihilominus publicam Israelitici populi, sanctissimeque religionis causam, ad quam natus, et à puero divinitus destinatus erat, strenuè agentem, tamque seriò et medullitùs preces ad Deum, antequàm columnas domûs concuteret, fundentem (4), nunc in extremo vitæ tempore siverit gravissimâ homicidii culpâ contaminari, et per illud ipsum, quod tum patrabat miraculum, non corpore solum, sed animo etiam occidi.

(1) L. 1 de Civ. Dei, cap. 21.

(2) De Præcept. et Dispensat. c. 3 ait : « Quod utique factum (Samsonis seipsum domûs ruinâ obtruentis) si defenditur non fuisse peccatum, prius vatium habuisse consilium indubitanter credendum est. »

(3) Comment. in Jud. 16, quæst. 31, prope finem.

(4) Jud. 16, 28, ubi de Samson scriptum est : *At ille invocato Domino ait : Domine Deus, memento mei, et redde mihi nunc fortitudinem pristinam, Deus meus, ut ulciscar me de hostibus meis, etc.* Cujus sacri textûs expositionem vide supra. num. 35.

At dices : Samson non credit animæ immortalitatem, sed eandem cum corpore interituras putavit; quoniam ultima ejusdem verba, antequàm columnas domûs concuteret, erant : *Moriatur anima mea cum Philistiim*; ergo Samson non est æternum salvus.

— Resp. : Sensus horum verborum : *Moriatur anima mea, etc.*, non est : *Intereat aut morte extinguatur anima mea*, id est, ipse spiritus vivificans corpus meum, sed est figura synecdochica, quæ pars pro toto (nimirùm anima tanquàm præcipua pars hominis pro toto homine) ponitur (1), quasi diceret : *Moriur ego*. Aut certè anima mori dicitur non in se, sed corpori, quasi diceret : *Moriatur anima mea corpori, ut illud deserat, nec amplius vivificet.* Nam, ut Arias Montanus Comment. in hunc locum eruditè observat, hoc loco (2) in textu hebræo, *nepesch*, usurpatur, quod animam significat, in quantum ea est forma corporis, istud vivificans, seu in quantum corpus nutrit, vegetat, aspirationi et respirationi continenter operam dat, et corporis membris motum ac sensum sufficit; in quantum verò anima intelligit, judicat, ratiocinatur, et liberè eligit, propriè *ruach* appellatur (3). Sic etiam antiquis et doctis Latinis facultas intelligendi mens vel *animus*, facultas verò sentiendi *anima* dicitur juxta illud veteris poete Juvenalis, satyrâ 15 :

. . . . . *Mundi*

Principio indulsit communis Conditor illis (brutis)

Tantum animas, nobis animum quoque.

Quandò igitur Samson dixit : *Moriatur anima mea*, non intellexit animum seu mentem (certè hoc à nemine probari potest, præsertim quia animarum immortalitas semper sanctum erat apud Israelitas et Judæos, exceptis Sadducæis et uno alterove Rabbino, æquè ac apud Christianos dogma, prout Calmetus (4) eruditè ostendit); sed solum dicere voluit : *Cesset nepesch*, id est, *desinat anima mea vivificare corpus.*

Instabis : In revelationibus, quæ S. Mathildis appellantur, dicitur, velle Deum hominibus ignotum esse quid misericordia sua cum Samsonis, Salomonis, Originis et Trajani animabus fecerit; ergo incertum est utrum Samson salvus sit. — Resp. cum Serario (5), et dico, revelationes, quæ dicuntur S. Mathildis, pseudonymas esse atque commentitias, prout Baronius (6) fusè ostendit, concludens his verbis : « Sed absit ut credam, quòd hujusmodi divinitus pronuntium... Nec fiat ut credam quid hujusmodi fuisse sanctissimis et feminis (Mathildi vel alteri) revelatum, vel ab ipsis

(1) Sic anima pro toto homine ponitur, Genes. 14, 21 : *Dixit autem Rex Sodomorum ad Abram : Da mihi animas, cætera tolle tibi*; h. e., da mihi cives et subditos meos captivos. Item Genes. 12, 5 : *Abraham et Loth tulerunt secum animas, quas fecerant in Haran, h. e., tulerunt liberos, servos, ancillas, quas genuerant, emerant, aut permutarant.*

(2) Jud. 16, 30.

(3) Vide Lexicon hebraico-chaldaicum Franc. Heselbauer litterâ 7, columnâ 38 et 42.

(4) In Dictionario Biblico, v° *Anima*.

(5) Comment. in Jud. c. 16, quæst. 31.

(6) Annalium tom. 8, ad annum Domini 604, num. 46, 50.

« fuisse conscriptum, sed tantum ipsarum nomine ab
« aliis promulgatum. Abeant igitur vana commenta,
« silicant prostris inanes fabulae, sepelianturque aeterno
« silentio. »

40. Quæres XIII : An non melius scriberetur et dice-
retur SIMSON, prout in textu hebræo scriptum est, et ab
hebraizantibus pronuntiatur, quam SAMSON, prout legi-
tur in Vulgatâ latinâ, et in textu græco 70 Interpretum?
Eadem quæstio institui potest de omnibus aliis nomi-
nibus propriis originaliter hebraicis in S. Scripturâ
occurrentibus. « Utrum nimirum scribi et pronuntiari
« debeant, prout in textu originali hebræo scripta
« sunt, et ab hebraizantibus pronuntiari solent; vel
« potius prout in Vulgatâ latinâ et in textu græco 70
« Interpretum scripta sunt, et à nobis communitè pro-
« nuntiantur? »

Antequàm respondcam, observo, hanc quæstionem
inter eruditos esse celebrem et controversam, eamque
Salmeronem (1), et Jacobum Gretserum (2) jam suo
tempore fusè discussisse. Atque hi duo quidem aucto-
res defendunt, nomina propria quæ usus 70 Interpre-
tum et veterum PP. cum totâ Ecclesiâ jam ad inflexio-
nem græcam et latinam emollivit, non esse ad hebræam
formationem revocanda, ideòque prædicta nomina esse
scribenda et pronuntianda juxta morem septuaginta
Senum, et SS. Patrum, ac Ecclesiæ latinæ, nimirum
juxta morem nostræ Vulgatæ. Rabbinii verò, et novelli
eorum sectatores (fors non pauci id faciunt ad ostend-
tandam suæ linguæ hebraicæ peritiam), contendunt,
voces originaliter hebræas, quæ in græco aut latino
textu aliter, quàm in hebræo scribuntur aut terminan-
tur, esse hoc ipso corruptas, nec juxta græcum, lati-
numve, sed juxta hebræum codicem scribendas ac
pronuntiandas.

Sic loco *Eva* dicitur *Chava* חַוָּה disyllabum, *Noe* —
Noach נֹחַ monosyllabum; nam patach suffuratum non
facit syllabam distinctam, sed cum præcedenti coale-
scit in unam. Sic loco *Mathusala* dicitur *Metuschélach*
מֶתוּשֶׁלַח quadrissyllabum: penultima longa. *Samson*
— *Schimschon* שִׁמְשׁוֹן. *Salomon* — *Schalamoh* שְׁלֹמֹה
disyllabum: prima longa. *Job* — *Jiob* אִיִּב disyllabum.
Nabuchodonosor — *Nbuchadnétsar* נְבוּכַדְנֶצַּר quadrissi-
syllabum: penultima longa. *Cyrus* — *Coresch* כּוֹרֶשׁ
disyllabum. *Darius* — *Dariävesch* דָּרְיוֹשׁ trisyllabum:
secunda longa. *Ezechias* — *Chizquiahua*, vel *Chisquiahua*
חִזְקִיָּהוּ quadrissyllabum: penultima longa. *Messias* —
Maschiach מָשִׁיחַ disyllabum propter patach suffuratum.
Jesus — *Jehoschua* יְהוֹשֻׁעַ trisyllabum propter patach
suffuratum: secunda longa. *Maria* — *Miriam* מִרְיָם
disyllabum. *Esaias* — *Jeschahiahua* יֵשַׁעְיָהוּ quadrissi-
syllabum: penultima longa. *Hieremias* — *Jirmeiahua*
יֵרֵמְיָהוּ quadrissyllabum: penultima longa. *Ezechiel* —

(1) Proleg. 9 in SS. Evangelia. can. 18 et 19.

(2) Tom. 8, in defensione Operum Bellarmini, tra-
ctatu de novis sectariorum translationibus biblicis,
cap. 3, ubi ad finem hujus capituli carpit Pagninum,
quod hanc Rabbinicam pronuntiationem rationem, etiam
in novum Testamentum à se ex græco in latinam lin-
guam conversum, traducere conatus fuerit planè con-
tra ipsam Evangelistarum et Apostolorum consuetu-
dinem.

Jechézel, D. Guarin legit *Jehhésquel* יְהֵזְקֵל trisylla-
bum: secunda longa. Sic loco *Abdias* dicitur *Hobadiad*
חַבְדִּיָּהוּ trisyllabum: secunda longa. *Habacuc* — *Cha-
baquq* חַבְקוּק trisyllabum: secunda longa. *Michæas*
Michah מִיכָה disyllabum. *Sophonias* — *Tsephaniah*
צְפַנְיָהוּ trisyllabum: secunda longa. *Zacharias* — *Zh-
chariah* זְכַרְיָהוּ trisyllabum: secunda longa. *Judæa* —
Jehuda יְהוּדָה trisyllabum: secunda longa. *Samaria* —
Schomeron שְׁמֶרֶן trisyllabum: secunda brevis. *Jeru-
salem* — *Jruscalaim* יְרוּשָׁלַיִם quadrissyllabum: penul-
tima longa. *Sion* — *Tzjion* צִיּוֹן disyllabum. *Dama-
scus* — *Daméseq* דְּמָשֶׁק trisyllabum: secunda longa.
Sodoma — *Sedom* סֶדֶם disyllabum — *Gomorra* *Hamo-
rah* עֲמֹרָה trisyllabum: secunda longa.

Hæ igitur, similesque sunt voces, in quibus novelli
hebraizantes differunt à pronuntiatione communi, quâ
nostra Vulgatâ hæc nomina juxta usum 70 Interpre-
tum et veterum Patrum scribere consuevit (1). Ego
verò cum Salmerone, et Gretsero dico, has voces
juxta usum septuaginta Senum, et nostræ Vulgatæ lati-
næ esse scribendas et pronuntiandas, ex sequentibus
causis.

1. Maxima pro nostrâ assertione stat auctoritas.
Nam jam per trecentos ante Christum natum annos
septuaginta Interpretes voces illas seu nomina pro-
pria hebræa ad formam græcam inflexerunt, quorum
hæc in re consuetudinem S. Hieronymus (licet linguæ
hebraicæ optimè peritus), aliique SS. Patres secuti
sunt. Jesus quoque junior, qui librum Ecclesiasticus ex
hebræo in græcum vertit, quique erat nepos senioris
Jesu, filii Sirach, is, inquam, licet longè ante adven-
tum Christi scripsit, et natione Judæus fuerit, he-
bræa tamen nomina nonnisi eo modo, quò ab Ecclesiâ
catholicâ pronuntiantur, in græcum eloquium vertit.
Sic exempli causâ, Eccli. 44, 17, scripsit *Noz*, *Noe*,
non *Noah*, ibid. 48, 19, *Egézæz*, *Ezekias*, non *Chiz-
quiahua*. Adde etiam Evangelistas, et Apostolos, quo-
rum nobis debet esse sacro sancta auctoritas, qui
pariter scripsere et dixere *Isaias* *Esaias*, non verò
Jeschahiahua; ut ex decore textu (2) Evangelii S. Lucæ
et S. Joannis (3), et ex D. Paulo patet, qui frequenter
citans Esaiam, eum semper *Esaias* vocat (4). Nonquid
igitur nobis ab Apostolis et Evangelistis ad novos
Rabbinos est relabendum, et ab his potius, quàm
ab illis descendende nominum pronuntiationes? Præterea
Josephus et Philo, qui et ipsi Judæi fuerant, et græcè
et hebraicè doctissimi, hæc in re nobiscum sentiunt.

(1) Vide præter Salmeronem et Gretserum, modò
citatos, etiam Sixtum Senensem, l. 1 Bibl. Sanctæ.

(2) Evangelii SS. Lucæ et Joannis originaliter ab
his Evangelistis græcè scripta sunt, et probabilius
etiam Epistola ad Romanos mox citanda D. Pauli;
quamvis quidam censeant, hanc Epistolam originaliter
scriptam esse latinè; sed in ordine ad præsentem
nostrum finem perinde est, sive originaliter græcè,
sive latinè scripta sit, ut consideranti faciliè patet.

(3) Luc. 3, 4, item 4, 17. Et Joan. 1, 23, item 12,
38, 39 et 41.

(4) Ad Rom. 9, 27 et 29, item 10, 16 et 20, item
15, 12. Poteris autem textum græcum (sicut etiam
hebræum, etc.) S. Scripturæ invenire in Bibliis po-
lyglottis card. Ximenii.

Josephus enim non veretur dicere Adamum, Abrahamum, Salomonem, et ita de reliquis nominibus hebræis, ea in singulis casibus inflectendo juxta consuetudinem græcæ et latinæ linguæ. Et profectò hæc inflexio inservit plurimum ad majorem casuum cognitionem, et significationem accipiendam; in quo sæpe hebræa deficiunt, quia casus non habent, etsi articulos habent, quos de more nominibus præfigunt; quibus cum Latini careant, non ita facile nomen indeclinatum, indicat casum, sicut declinatum, sed orationem reddit ambiguum. Cæterùm idem auctor (1) Ἐσαίαν, *Esaiam*, prophetam vocat, non *Jeschahiah*, et Ἐζεχίαν *Ezechiam*, non *Chizquiah*, et (2) Ἱερραίαν *Hieremiam*, non *Jiermeiah*. Atque (3) rationem reddens, cur hebræica nomina non hebræicè proferat, respondet solere hebræica nomina, cum græcè vertuntur, leniri, quò mollius et blandius sonent. Similiter Philo Judæus (4) vocat *Hieremiam*, et *Esaiam*, *Sodomam* et *Gomorrhiam*, non *Sedom* et *Homorah*. Accedit auctoritas S. Hieronymi, qui, quamvis linguæ hebræicæ optimè esset peritus, tamen in suis operibus nomina hebræica non hebræicè, sed juxta morem Ecclesiæ et nostre Vulgatæ (quæ potissimum ex hujus S. Patris versione, vel emendatione composita est) pronuntiat.

II. Ratio ipsa nos docet, retinendam pronuntiationem nominum hebræorum, prout ea de facto in Vulgatâ nostrâ, et ab Ecclesiâ proferri solent. Quis enim nescit totam pronuntiandi rationem inconstantem prorsus esse, et incertam, ac ab usu potissimum pendere, quem *penes arbitrium est, et jus et norma loquendi*, ut (5) Hor. canit. Sic aliter profert hebræas voces Judæus Occidentalis, et aliter Orientalis, et inter Occidentales aliter Hispanus, vel Lusitanus, aliter Gallus, aliter Italus, aliter Germanus. Porrò ex omnibus hæc sensus dictis fluunt sequentia corollaria.

41. Corollarium I. Mala est hæc novellorum Rabbinorum argumentatio: Hoc nomen non profertur more hebræo, aut non scribitur cum omnibus litteris, quibus in hebræo textu scriptum est, aut non habet terminationem hebræam: ergo est corruptum, aut vitiatum. Nam, ut Salmeron, loc. cit., rectè ait: « Nomina propria, quæ usus 70 Interpretum et veterum Patrum cum totâ Ecclesiâ, jam ad inflexionem græcam, aut latinam emollivit, non opus est ad hebræam formationem revocare. Durum est enim et auribus latinis et græcis, pro *Esaiâ*, dicere *Jeschahiah*; pro *Hieremiâ*, dicere *Jiermeiah*; pro *Nubuchodonosor*, *Nbuchadnetsar*.... et multa his similia, quæ nostrorum nonnulli, etsi aliqui viri docti et prudentes, à Judæis religionis prætextu decepti acceperunt, et in Ecclesiam Dei invexerunt, atque illi (Ecclesie obnivium) tanquam egregium et singulare munus obtulerunt; cum tamen reverè aut parùm aut nihil ad rem facere, et tantùm novitatem sapere

viderentur, et de illis cum Paulo, 1 Tim. 6, 20, « dicere possimus: *O Timothee, depositum custodi*; « *de vitans profanas vocum novitates*, etc. » Hucusque Salmeron. Cæterùm ipsimet illi novelli hebraizantes non semper institutum suum observant, sed nomina hebræa quandoque emolliunt, eaque, ne nimis dura et aspera auribus illabantur, aliter scribunt et pronuntiant, quam in textu hebræo scripta sunt. Sic passim dicunt et scribunt *Simson* loco *Samson*; cum tamen, si textum originale hebræum exactè sequi vellent, non deberent dicere et scribere *Simson*, sed *Schim-schon*. Nam omnibus, qui vel leviter linguâ hebræicâ tincti sunt, notum est, quòd valter litteræ hebræicæ (ש) in orthographâ cum puncto in dextero cornu (ש) sit Sch; cum puncto verò in sinistro cornu sit S. Cùm igitur in nomine hebræo שִׁשְׁוֹן, in utraqûe litterâ (ש) punctum sit in dextero cornu (ut patebit legenti textum hebræicum, e. g., Jud. cap. 15 et 16), pariter consequens est, strictè ad litteram hebraicam scribendum et pronuntiandum esse *Schimson*, et non *Simson*.

Coroll. II. Absurdum et absurdum est, in versione originalis textûs hebræi in linguam latinam passim hebraizare, et nomina propria hominum, locorum, et similibus in veteri Testamento posita ita transformare, et ab usitatâ scribendi et pronuntiandi formâ detorquere, ut, quæ aliquin ipsi etiam plebi notissima, et apud vulgus ex antiquo usu vulgatissima sunt, vix à doctis intelligantur, nisi quis mentem attentè advertat. Id ut clariùs patefaceret, integrum aliquem catalogum ejusmodi novarum versionum hebraizantium texuit Jae. Gretserus, loc. cit., ex quo pauca duntaxat hujus rei exempla profero. Oecolampadius principium *Esaiæ* prophetæ, quod in nostrâ Vulgatâ ita sonat, *Visio Isaïæ filii Amos, quam vidit super Judam et Jerusalem in diebus Ozïæ, Jonathan, Achaz, et Ezechïæ, regum Juda*, aliter latinè vertit hoc modo: *Visio Jesaiahu filii Amoz, quam vidit super Jehudah, et Jerusalem; in diebus Yziahu, Jotham, Achaz, Jehizakiah regum Jehudah*. Quis, quæso, ista intelligit, et quis dicat, se hæc latinè, latinisque auribus consuetè proferre? Sed huic fortassis incommodè remedium attulit versio Junio-Tremmeliana. Audi et judica: *Visio Jeschahie filii Amoz, quam vidit de Jehudâ et Jeruschalainis, à temporibus Huzzæ, Jothami, Achazi, Jehiskie, regum Jehudæ*. Ubi nescias, num latinam, sclavonicam, vel dalmaticam linguam audias. Alterum exemplum sit initium Hieremiæ Prophetæ quod in nostrâ Vulgatâ ita sonat: *Verba Jeremiæ prophete filii Helcie, de sacerdotibus, qui fuerunt in Anathoth, in terrâ Benjamin*. Versio verò latina Junio-Tremmeliana sic habet: *Verba Jirmeie filii Chilkiæ, ex sacerdotibus, qui erant Hanathotis in terrâ Binjaminis*. Tertium exemplum sit septimus versiculus primi capitis Danielis, ubi in nostrâ Vulgatâ sic legimus: *Et imposuit eis præpositus eunuchorum nomina Danieli, Baltassar, Ananie, Sidrach, et Azarie Abdenago*. Sed Junius et Tremmelius hunc versiculum latinè ita reddiderunt: *Imposuit Danieli nomen Belschatzaris; et Chananie, Schadraci; et Michaeli, Me-*

(1) L. 10 Antiq. Jud. cap. 1.

(2) Ibidem, cap. 10.

(3) L. 2 Antiq. Jud. cap. 1.

(4) De Cherubin et romphæâ, et de ebrietate.

(5) De Arte, haud procul ab initio.

chaci; ac Hazariæ Habedregonis. Finis nullus foret, si omnia persequi velim. Confer versiones latinas Junii, Tremmelii, Munsteri, et similes cum editione vetere et receptâ scribendi et proferendi hujusmodi nomina ratione, quæ in nostrâ Vulgatâ latinâ observatur; vix ac ne vix quidem intelliges, quinam aut quænam res illis nominibus significentur; quod non tantum factum est in nominibus propriis hominum, sed et regionum, populorum, fluviorum, urbium; unicum adhuc exemplum addo, nimirum clausulam libelli Ruth, quæ in nostrâ Vulgatâ (1) ita habet: *Hæ sunt generationes Phares; Phares genuit Esron, Esron genuit Aram, Aram genuit Aminadab, Aminadab genuit Nahasson, Nahasson genuit Salmon, Salmon genuit Booz, Booz genuit Obed, Obed genuit Isai, Isai genuit David.* Hanc clausulam Junius et Tremmelius Calvinista ita vertunt: *Hæ sunt generationes Peretz: Peretz genuit Chetatronem. Chetatron autem genuit Ramum, et Ram genuit Hamminadabum, Hamminadab autem genuit Naschonem, et Naschon genuit Salmonem, Salmonem autem genuit Bohazum: et Bohaz genuit Hobedum. Hobed autem genuit Iischaium: et Iischai genuit Davidem.* Sed satis de his.

Coroll. III. Cum toti christianæ antiquitati, et universis Patribus tam græcis, quàm latinis, et communi omnium Christianorum veterum sensui et consensui hæc novitas (scilicet nomina propria in sacris litteris contenta, in idiomate græco aut latino, aut alio à linguâ hebraicâ distincto scribendi aut pronuntiandi juxta morem novellorum hebraizantium) adversetur, jure optimo vel hoc solo nomine à nobis exploditur; præsertim quia jam ante exortum christianismum eadem novitas septuaginta Interpretibus prorsus erat incognita, qui hebraicæ et græcæ lingue peritissimi, procul dubio non ignorabant, quomodò nomina propria originaliter hebraea, si in aliam linguam, e. g., græcam (idem est de latinâ) vertenda essent, scribenda et efferenda sint. « Nam quòd post tot annos, imò secula, quidam nuperrimi Hebraicæ et Rabbicæ nistæ eos acensant, quasi nec hebraicè, nec græcè satis doctos, id, inquit Gretserius, loc. cit., aperi-
tior est calumnia, quàm ut refutationem mereatur, et solo risu, solisque sibilis digna. » Idem auctor addit auctoritatem septuaginta Interpretum, ipsum quoque Zwinglium, quantumvis novatorum maximum, non parum movisse, quò minus peregrinam illam novellorum hebraizantium pronuntiationem approbaret.

Omnibus ergo perpensis nomina propria originaliter hebraea scribenda et pronuntianda sunt juxta consuetudinem septuaginta Interpretum, et nostræ Vulgatæ latinæ. Aut numquid cogendi Christiani, ut non amplius cum Apostolis et Evangelistis Servatorem nostrum appellent *Jesum*, sed *Jehoschua*, neque amplius dicant: *Ave, Maria*, gratiâ plena, sed cum Pagnino pronuntient: *Ave, Miriam*, etc? Verùm audiamus.

(1) Ruth. 4, 18 usque ad finem capituli.

42. Argum. I. Ipse S. Hieronymus (1) ait: « Dilectem et studiosum lectorem admonendum puto, et si tamen scientiâ Scripturarum, et non vanis oratorum declamationibus ducitur, ut sciat omnia verba hebraica, et nomina, quæ in græcâ, et latinâ translatione sunt posita, nimia vetustate corrupta, scriptorumque vitio depravata; et dùm de inemendatis scribuntur inemendatiora, de verbis hebraicis facta esse sarmatica, imò nullius gentis, dùm et hebraea esse desierint, et aliena esse non cœperint. » Eandem sententiam hic S. Pater confirmat alibi (2) his verbis: « Liberè vobis loquor; ita in græcis et latinis codicibus hic nominum fiber (loquitur de libro Paralipomenon) vitiosus est, ut non tam hebraea, quàm barbara quedam et sarmatica nomina conjuncta arbitrandam sit; » ergo, cum juxta ipsum S. Hieronymum nomina hebraea in translationibus seu versionibus græcis et latinis adeò corrupta sint, meritò ea scribenda et pronuntianda sunt prout in textu originali hebraeo scribuntur.— Resp. S. Hieronymus non loquitur de versione septuaginta Interpretum, aut nostrâ Vulgatâ latinâ, sed de aliis versionibus græcis aut latinis, in quibus nomina hebraea dicto modo erant corrupta et vitiosa. Nam in posteriore loco (scilicet Præfat. in I. Paralipom.) post illa verba: *ut non tam hebraea, quàm barbara quedam et sarmatica nomina conjuncta arbitrandum sit*, immèdiatè ita pergit: « Nec hoc septuaginta Interpretibus, qui Spiritu S. pleni, et ea, quæ vera fuerunt, transtulerant, sed scriptorum (id est, describentium) culpæ adscribendum, dùm de emendatis inemendata scripserunt, et sæpè tria nomina subtractis è medio syllabis in unum vocabulum cogunt; vel è regione unum nomen propter latitudinem suam in duo vel tria vocabula dividunt. » Hucusque S. Hieronymus doctè moneus, eos codices, qui tunc circumferebantur, sive græci, sive latini, multis vitiis fuisse depravatos. Non tamen hoc in universum de omnibus asseverat, nec nos de nostris Bibliis emendatis (puta, de nostrâ Vulgatâ latinâ) id asserere audent debemus. Cum enim ipse S. Hieronymus ex fonte hebraeo novam et emendatam versionem latinam veteris Testamenti confecerit, ex quâ nostræ Vulgatæ vetus Testamentum potissimum (3) constat, isque etiam in aliis suis scriptis et operibus nomina propria hebraea scripserit, prout nostrâ Vulgatâ latinâ et septuaginta Interpretes eadem exprimit, planè culpandi non sumus, dùm illa nomina propria juxta consuetudinem septuaginta Interpretum, et nostræ Vulgatæ seu ipsius S. Hieronymi scribimus et pronuntiamus.

43. Argum. II. Negari nequit, quòd in nominum propriorum pronuntiatione septuaginta Interpretes, et

(1) Commentar. in Ezechiel. cap. 40.

(2) Præfat. in I. Paralipomenon, sive (quod idem est) Epist. 108 ad Dominionem et Rogat.

(3) Dixi potissimum. Nam Psalterium, libri Sapientiæ, Ecclesiastici, et Machabeorum in nostrâ Vulgatâ non sunt ex versione S. Hieronymi desumpta, sed ex veteri Vulgatâ seu Italâ.

nostra Vulgata multum discrepat à textu hebræo, præsertim punctis vocalibus Masorethicis hodiè instructo: ergo vel Masorethæ (1) errarunt, vel septuaginta Interpretes, et nostra Vulgata latina. — Resp.: Conc. ant., neg. cons. Nam septuaginta Interpretes, et Interpres latinus nomina propria originaliter græcè et latinis auribus, quantum potuere, accommodarunt. Quapropter non solum ultimas syllabas græcæ aut latinæ terminatione sæpius donarunt, verum etiam cæteras, quantum per earum naturam licuit, mollire conati sunt, addendo, vel omitiendo, aut mutando vocales aut consonantes. Ex nominibus itaque propriis aliter ab Hebræis, et aliter à Græcis vel Latinis scribi ac pronuntiarî solitis nec adversus septuaginta Interpretes et Vulgatam latinam, nec adversus Masoretharum punctuationem firmum colligi potest argumentum. Masorethæ nomina illa, prout ab Hebræis semper pronuntiatâ sunt, et pro linguæ hebrææ, ex quâ deducuntur, indole punctis vocalibus instruxerunt; septuaginta verò Interpretes, et Interpres latinus (nempe S. Hieronymus), cujus versionem latinam Vulgata nostra continet, plerumque nomina hebræa juxta consuetudinem græcæ vel latinæ linguæ, ut par erat, inflectebant.

At iniquis: Hoc ipso quòd illa nomina in textu græco aut latino aliter terminentur, et pronuntiantur, quam in hebræo incorrupto, evidens signum est quòd in græco et latino vitiatâ sint. — Resp.: Nego hoc illatum. Nam non sunt vitiatâ, sed prudenti consilio immutata, ut ex dictis abundè constat. Accedit, quòd hæc mutatio seu inflexio græcæ vel latinæ nominum originaliter hebraicorum plurimum inserviat ad majorem casuum cognitionem, ut jam supra (2) observavimus. Denique omnia hæc de re hucusque dicta confirmo hæc paritate: Si quis, v. g., dialogum inter Petrum, Joannem et Georgium habitum ac germanico idiomate conscriptum in linguam latinam verteret, retentâ nominum propriorum terminatione germanicâ, et, e. g., sic verteret: *Peter ad Johann et Georg dicebat*, etc., malè ageret, et cachinnos contra se excitaret. Debuisset enim nomina propria juxta morem linguæ latinæ terminare hoc modo: *Petrus ad Joannem et Georgium dicebat*: sic à pari nomina propria originaliter hebræa in versione græcâ aut latinâ juxta morem græcæ aut latinæ linguæ inflectenda et terminanda sunt.

SECTIO III.

DE LIBRO RUTH.

Liber *Ruth* dicitur, quia, licet in eo etiam Booz et Noëmi, ac aliorum gesta contineantur, quæ tamen de

(1) *Masora* vox hebræa *traditionem* significans, de. ivatur ex verbo hebræo *Masar*, quod tradere significat. Doctores hebræorum Masorethæ dicti sunt, qui lectionem sacri textus S. Scripturæ determinarunt, additis punctis vocalibus indicantibus, quomodo textus ex antiquâ Patrum traditione legi debeat. Unde illis nomen Masorethæ, eorumque operi *Masora*, sive traditio inditum. Vide Calmeti Dictionar. Biblic. v° *Masora*.

(2) Num. 38, probat. I, ex auctoritate.

Ruth (cujus adversam primùm, dein secundam fortunam exponit) referuntur, plura sunt mirabiliora, et mysteriorum plena. Aliqui hujus libri auctorem faciunt Ezechiam regem, alii Esdram, alii Samuelem; quæ ultima opinio plures habet patronos, et verior videtur, tum quia Samuel sub hoc tempus vixit, tum quia ipse liber primùm Regum conscripsit, ad quem, ut mox videbimus, liber *Ruth* viam sternit.

44. Quæres I: *Cur liber Ruth medius ponitur inter librum Judicum et quatuor libros Regum?* Resp. cum Cornelio à Lap. (1) hoc idèd fieri, quia libellus *Ruth* est appendix libri *Judicum*, et manuductio ad libros *Regum*. Ac imprimis est appendix libri *Judicum*, non ratione materiæ, quasi ad publicam *Judicum*, vel populi Israelitici sub *Judicibus* historiam quidquam faceret (exponit enim fermè ea duntaxat quæ privatim in Booz ædibus et familiâ gesta sunt), sed ratione temporis, quia *Judicum* ætate historia *Ruth* contigit, ut legimus in principio hujus libri *Ruth* 1, 1: *In diebus unius judicis, quando judices præerant, facta est famis in terrâ*. Hoc itaque sensu liber *Ruth* est appendix libri *Judicum*; unde et ab Hebræis illi annectitur. Sed etiam est præludium et quasi manuductio ad libros *Regum*, quia Davidis genealogiam et originem cap. ultimo recenset, adèque linguæ regni Davidici et regum ab eo descendentium veluti præludium.

45. Quæres II: *Cur Elimelech, Ruth. 1, 1, dicitur fuisse de Bethlehem Juda, cum ejus filii, ibid., 2, appellentur Ephratæi, quasi ex tribu Ephraim?* Equidem nomen Ephratæi quandoque in Scripturâ usurpatur ad innuendum virum quempiam ex tribu Ephraim (2); sed hic significat hominem è Bethlehem Juda. Vetus enim nomen civitatis Bethlehem erat Ephrata (3), et hoc nomine etiam apud Michæam (4) nuncupatur. Inò idipsum clarè indicatur in objecto loco Scripturæ (nimirum *Ruth. 1, 2*). Nam ibi expressè dicitur: Duo filii (Elimelech), alter Mahalon et alter Chelion, Ephratæi de Bethlehem Juda. Scriptura enim plerumque eam Bethlehem Juda vocat, ad distinctionem alterius Bethleem in tribu Zabulon (5).

46. Quæres III: 1° *An filii Elimelechi, natione Judæi, licitè acceperint, Ruth. 1, 4 et 13, uxores Moabitides? Eadem quæsitio redit: An Booz, Ruth. 4, 13, licitè nupsit Ruth Moabitid, cum tamen prohibitum fuerit Hebræis, ne uxorem Moabitidem ducerent, juxta illud Deut. 23, 3: « Ammonites et Moabites etiam post decimam generationem non intrabunt Ecclesiam Domini in æternum? »* — Resp. cum Ruperto Tutiensi, filios illos Elimelechi præ nimia fame in regionem Moabitidem peregrinatos, non lege, sed necessitate excusatos esse à peccato. Juvenes erant; ætatis fervor prolixus amor conjugium suadebant; in peregrinâ autem terrâ sponsæ Israeliticæ nullæ, sed solæ Moabitides. Præte-

(1) Præfat. in I. *Ruth*.

(2) *Jud. 12, 5. Et 1 Reg. 1, 4. Et 3 Reg. 11, 26.*

(3) *Genes. 35, 19. Et cap. 48, 7.*

(4) *Cap. 5, v. 2*, ubi dicitur: *Et tu, Bethlehem Ephrata, parvulus es in milibus Juda.*

(5) *Josue 19, 45*. Vide etiam Calmet Dictionar. Biblic. v° *Bethlehem*.

rea sperare poterant, successu temporis has ad Judicam religionem convertum iri, quo casu (si nimirum mulier alienigena convertebatur ad veram, seu Judicam religionem) licebat Hebraeis alienigenas ducere. Tunc enim cessabat ratio legis prohibitive, nempe perversionis periculum. Unde Deut. 21 expressè permittitur Hebraeis, ut, si è captis in bello mulieribus alienigenis cernerent aliquam, quæcum matrimonium inire vellent, fierent caremonie quædam, quæ erant abjuratio publica prioris falsæ religionis feminae illius paratæ, ut ponitur, transire ad religionem Judaicam; et sic acciperent illam. Accedit, quod etiamsi pars alienigena non fuerit conversa ad religionem Judaicam, tamen licebat cum illa inire matrimonium in casu raro contingente (1), si scilicet nullum fuit morale periculum seductionis. Tunc enim iterum cessabat ratio præcipua legis prohibitive. Unde sicut, e. g., Esther hæc de causâ licitè inivit matrimonium cum Assuero, ita duo filii Elimelechi (videlicet Mahalon et Chelion) eadem de causâ licitè acceperunt duas uxores Moabitidas Orpham et Ruth, quarum ultima tam parùm erat infesta religioni Judaicæ, ut eam postea defuncto suo marito Mahalone (2) professâ sit, ad Noëmi socrum suam dicens (3): *Populus tuus populus meus: Deus tuus Deus meus*: Orpha verò, quamvis idolorum cultum nunquam deseruerit, tamen tam bonam et docilem indolem habuit, ut, marito suo Chelione pariter mortuo, exulare à patriâ et cum paupere socru suâ Noëmi in Bethlehem migrare voluerit, et migrâset, nisi ab hæc ad remanendum fuisset persuasa (4). Itaque duo illi Elimelechi filii licitè poterant has Moabitidas ducere, præsertim in regione, in quâ, ut supra dixi, nullam Hebraeam poterant nascisci. Addit tamen Calmet (5) meritò aliquam imitationem, et dicit, illos nihilominus non debuissè hoc matrimonium contrahere, nisi postquam religionis veri Dei rudimenta memoratis uxoris tradidissent, easque impulissent, quantum in ipsis erat, ut inanes superstitiones suas descrerent.

Hinc facilis jam est responsio ad alterum, nempe de matrimonio Boozî cuius Ruthâ. Licet enim id Booz inivit: quia Ruth jam erat proselyta et conversa ad Judaismum (6). Præterea lex illa (Deut. 23, 3): *Moabitides... non intrabit Ecclesiam Dei in æternum*, non de feminis, sed de solis viris intelligenda est. Solorum

(1) Dixi: *In casu raro contingente*. Ordinariè enim, et generatim loquendo, respectu Hebræorum in idololatricam tantoperè propensorum (si paucos excipias), proximum erat seductionis periculum, si ipsis communiter licuisset inire matrimonium cum alienigenis, prout constat ex scelerato consilio, quod Balaam dedit regi Balac, atque ex infelici effectu illius (Num. cap. 24, 14, etc.; et cap. 25, 3 et 9). Unde lex (3 Reg. 11, 2) generaliter prohibebat illa connubia, cum illa emulsi: *Certissime enim avertent corda vestra*.

(2) Ruth, 4, 10, ipse Booz appellat Ruth Moabitidem uxorem Mahalonis, jam defuncti.

(3) Ruth, 1, 6. — (4) Ruth, 1, 8, 15.

(5) Commentar. in Ruth, 1, 4.

(6) Hoc colligitur ex verbis Ruthæ ad Noëmi socrum suam (Ruth, 1, 16) paulò antè citatis: *Populus tuus populus meus; Deus tuus Deus meus*

enim virorum, inquit Augustinus (1), pro suâ sententiâ citans l. Numeri 22, 5, culpa fuerat, ob quam poena ista Moabitibus inflicta esset. Aliam adhuc causam, cur hæc lex de solis viris statuta sit, offert Abulensis (2) dicens: *Notabat Deus Moabitibus concedere hunc honorem, quòd aliqui de progenie eorum essent pars populi hebraei, et per hoc intrarent in Ecclesiam Dei; atqui hoc fuissent consecuti, si Moabitæ ad Judaismum conversi potuissent accipere uxores de Israelitis, quia filius de progenie patris est. Vicissim, si mulieres Moabitides acciperentur ab Israelitis in uxores, istud non sequitur, quia filii non nominantur de stirpe matrum, sed patrum; imò sic nunquam Moabitæ intrarent Ecclesiam Dei, quia filii mulierum Moabitidarum non erant Moabitæ, sed Judæi, cum patres illorum essent Judæi; filii autem virorum Moabitarum erant Moabitæ, etsi matres illorum essent Hebrææ.*

47. Quæres IV: *An ab suo in Judæam comitatu Ruth et Orpham dehortando, Ruth, 1, 8, etc., non peccarit Noëmi?* — Resp.: Equidem peccasse videtur Noëmi. 1° Quia ex idololatriæ illas exire loco bonum erat. 2° Quia eas jebat in falsorum deorum tenebris perstare, neque à vanâ desciscere superstitione. Nam de reditu non in Moabitidum modò, sed ad deos etiam locutum fuisse Noëmi, cum ad Ruth et Orpham diceret, v. 8, 11 et 12: *Revertimini*, patere videtur ex eo, quòd, v. 15, Orpham ait, non ad suum tantummodò populum, sed ad deos etiam suos revertisse. Deinde cum hoc ipsum dixisset, disertè ipsi Ruth præcipit, *vade cum eâ*, hoc est, ipsam sequere. Fac quod fecit illa. Illa verò non ad populum modò suum reversa est, sed ad deos etiam. Revertere igitur et tu, non ad illum modò, sed ad istos etiam. 3° Noëmi, his monitis magnam Ruthæ et Orphæ ad Deum verum sese convertendi occasionem eripuit. In Judæâ enim tanquam terrâ divino deditâ cultui, inter viros bonos, inter feminas Deum timentes habitare, magna hominibus non omnino sceleratis illecebra erat.

His omnibus tamen insuper habitis illâ in dehortatione à Noëmi factâ, culpam abesse judicant Abulensis (3), Serarius (4), et alii interpretes ex sequentibus rationibus. Quidquid à Noëmi dictum est, ad duo revocari potest capita. Unum est urbanitatis, alterum religionis. Urbanitatis erat, non siuere, ut Ruth et Orpha, suâ unius (id est, Noëmi) causâ, è patriâ, à parentibus, ab amicis et notis in alienam terram (nimirum in Judæam) ad alienos et ignotos emigrarent, sicque pauperiem variosque casus, qui peregrinantes et inopes comitari assolet, subire cogerentur. Religionis, aut religiose certè sapientiæ erat, præcavere, ne gemine illæ femine Moabitides, si in Judæam deducerentur, ethnicâ superstitione suâ scandalo sint aliis, aut, si ibidem ad veram religionem converterentur, sed ex inconstantia animi, aut ob occurrentes et non satis prævisas in lege Mosaicâ servandâ difficultates

(1) In Deuter., quæst. 55.

(2) Commentar. in l. Ruth. cap. 4, quæst. 76.

(3) Commentar. in l. Ruth. cap. 1, quæst. 17.

(4) In l. Ruth. cap. 1, quæst. 25.

sterum à fide deficerent, religioni Judaicæ, ipsique Noëmi dedecus pariant. Hinc eadem Noëmi voluit earum experire constantiam, proponendo ipsis motiva suadentia, ut in regionem Moabitidum redeant. Cognitâ autem Ruth voluntate constanti, huic non amplius suasit, ut in patriam suam redeat, Ruth. 4, 18. Unde Rabbi Abahu, aliique Rabbinii teste Serario, loc. cit., ex hoc Noëmi facti probant, sollicitè discutiendos proselytorum, antequàm ad sacra, Deique gentem admittentur, animos. Imò videmus in Christianæ quoque religionis aditu ea, quæ illius difficillima sunt, catechumenis proponi, ut etiam atque etiam expandant, num servare illa velint. Verbi causâ, an abjurare Satanam, mundum, ejus pompas et illecebras? An Ecclesiæ legibus morem gerere, summumque hujus in terris visibile caput, Pontificem Maximum agnoscere? An unâ uxore contentum, christianam vitam traducere; et similia, quæ aut personæ, aut loca postulavit. Ex his jam facile erit, ad ea, quæ supra contra memoratum Noëmi factum objecta sunt, respondere. Nam

Ad primum, bonum quidem esse, ex idololatrico exire loco, dum bene id fit; dum ad eum redeundi non est animus; alioqui fixum ratumque manet illud (1): *Melius erat illis, non cognoscere viam justitiæ, quam post agnitionem, retrorsum converti, ab eo, quod illis traditum est, sancto mandato.* Et illud S. Augustini, in psalm. 50, conc. 2: *Pejus vivunt mali in sacramentis meis, quam qui ad illa nunquam accesserunt.*

Ad secundum: Quando Noëmi ad Ruth dixit, cap. 4, v. 15: *En reversa est cognata tua* (nempe Orpha) *ad populum suum* (id est, in regionem Moabitidum), *et ad deos suos, vade cum eâ, non jussit, Rutham ad deos redire, sed tantum permisit; imò illud, vade cum eâ, refert Abulensis, quæst. 17, tantummodò ad populum, non ad deos, ita ut duntaxat sensus sit: Vade cum eâ ad populum tuum.* At etiamsi hæc verba referantur ad deos, non obest, dummodò permissivè verba ea sumantur, quemadmodum illa Joan. 13, 27: *Quod facis, fac citius.* Permissionem verò hanc suam imperativis et suavioris quodammodò verbis Ruthæ proponit Noëmi, ut sic illius exploret accuratius animum et constantiam.

Ad tertium. Noëmi dehortatione illâ Ruthæ et Orphæ non eripuit occasionem sese convertendi ad Deum verum, sed idèò hæc suas nurus à peregrinatione in Judæam repellebat, ut earum expiscaretur ac intelligeret animum, ardorem et constantiam; atque hæc in Ruth dum vidit, lubens ac læta Bethlehemiticam ei professionem annuit; neque dehortatorium addidit verbum ullum amplius. In terram igitur eas sanctam, ait Serarius, adducere optabat Noëmi; sed si bonæ constantisque mentis essent, idque indagare ipsa, et omninò, quantum fieri posset, introspicere satagebat.

Corollarium. Quando Noëmi (2) ad Ruth et Orpham teratò dixit: *Revertimini, filie mee, cur venistis mecum? Revertimini, filie mee, et obite, non positivè*

jussit, ut in regionem Moabitidum redeant, sed solum ex urbanitate id eis liberum esse voluit, simulque eorum constantiam in bono proposito exploravit, quasi diceret: « Nolo, meâ unius causâ, è solo patrio, è domibus, à parentibus, ab amicis et notis in alienam terram, ad alienos et ignotos emigretis; et pauperiem, liberorum orbitatem et alios casus, qui peregrinantibus et pauperibus comites esse solent, subire cogamini. Nolo etiam, meâ solius causâ religionem mutetis, ne fortè malorum, quæ Judaicam fidem amplexis, sed minùs in eâ constantibus evenire solent, ignare et scandalum aliis, et vobis exitium, et mihi probrum creetis. » Ita, ut jam supra monui, Abulensis, Serarius, et alii.

48. Quæres V: *An Noëmi non peccârit, dando Ruthæ ridiculum, penèque lenoninum consilium, Ruth. 3, 4, et ostendens eidem modum quærendi matrimonio cum Boozo inuendo? Imò, nonne peccavit ipsa Ruth, ibidem, 7, exequendo hoc consilium, dum se noctu ad Boozum, id est, ad virum mulier solum sola, cubantem, jacentem, largioreque cæni et potu hilariorum, lauta et nuptiarum cupida contulit, et proximè applicavit?* Antequàm respondeam, observo, quòd in hæc questione solvendâ ipsimet interpretes non unanimiter consentiant. Lyranus enim Noëmi graviter accusat, Rutham verò propter solam ignorantiam excusat. Similiter Dionysius hoc consilium Noëmi et factum Ruth excusat, quasi parùm honestum et illecebrosum; imò ipse S. Ambrosius (1) videtur in eandem sententiam esse propensus. At contrarium sentiunt, et utramque (tum Noëmi quàm Rutham) excusant Theodoretus, auctor Operis imperfecti, Abulensis, Serarius, aliique interpretes communiter, tum quia illæ hoc omni apparatu et illecebris de se adiaiphoris, nec intrinsecè malis non aliud quàm legitimum matrimonium intenderunt; tum quia tum Booz quàm Ruth erant grandævii, probatæ, et castæ vitæ (2), ut eis de fornicatione non esset metuendum; tum ac præcipuè, quia hæc res dirigebatur à Noëmi, quæ sapiens et piâ erat matrona, ac magis à Deo, qui hoc conjugium contrahi volebat, ut ex eo nasceretur Obed (3), ex hoc Isai, ex Isai David, et ex eo Christus. Unde auctor Oper. imperfecti (4) ait, Ruth hebraicè idem esse quod *inspiratio*, eò quòd inspirata à Deo hæc egerit: *Nisi, inquit, inspiratio Dei fuisset in Ruth, non dixisset quæ dixit, nec fecisset quæ fecit.* Nam aliis feminis et viris hoc factum Ruth non est imitandum, quia, si cummunem et ordinarium hominum operandi modum spectemus, illud periculo-um est, et ad fornicationem illiciens. Pergit auctor Oper.

(1) Lib. 3 de Fide, c. 8.

(2) Ipse Booz scivit, Rutham esse feminam insignis castimonie et virtutis. Illic (Ruth. 3, 8 et 11) ad eam dixit: *Benedicta... es à Domino, filia... qui non es secuta juvenes pauperes, sive divites. Noti ergo meture, sed quidquid dixeris mihi, faciam tibi. Scit enim omnis populus, qui habitat intra portas urbis mee, mulierem te esse virtutis.*

(3) Ruth 4, 21 et 22. Item Matth. c. 1, et Luc. c. 3.

(4) In c. 1 Matth.

(1) S. Petri 2 Epist. 2, 21.

(2) In Ruth. 1, 11 et 14.

imperfecti: « Quid primùm laudatur in eà (Ruthà)?
« dilectio generis Israel? aut simplicitas? aut fides?
« Dilectio quidem generis Israel, quia sic desiderabat
« suscipere filios ex semine Israel, et una fieri ex po-
« pulo Dei. Si enim communicationem viri desideràs-
« set quasi puella lasciva, aliquem juvenem potiùs
« appetiisset. Quoniam autem non lascivie suæ, sed
« religioni satisfacere cupiens fuit, familiam potiùs
« sanctam elegit, quàm juvenilem ætatem. Simplicitas
« autem, quia ultronea sub pallium ejus ingressa est,
« nec cogitavit nec fortè sperneret eam, quasi vir justus
« lascivam puellam, aut ne deluderet eam, et quod
« gravius erat, contemneret delusam, sicut faciunt
« multi; sed obaudiens facta socrus suæ consiliis fiden-
« ter credit, quòd prosperaturus fuerat Deus actum
« ipsius, sciens conscientiam suam, quia non libido
« ad hoc eam compulerat, sed religio erat horta-
« ta. » At

49. Oppones: Ipse S. Ambrosius loc. cit. de hoc facto Ruth ait, id non sine pudore et horrore posse legi: ergo Ruth non potest excusari. Resp.: Hic S. Pater hoc dicit quidem, si historia Ruth precisè secundùm litteram, et secundùm depravatum communemque hominum morem, quo talia fieri solent, intelligantur; non autem si Noëmi et Ruthæ dicta et gesta secundùm finem bonum et rectum, secundùm quem dicta et gesta sunt, aliasque circumstantias haud prohibitas considerentur. Verba enim S. Patris loc. cit. sunt hæc: « Hi-
« storia (Ruth) simplex, sed alta mysteria. Aliud enim
« gerebatur, aliud figurabatur. Nam si secundùm lit-
« teram sensum torqueamus, propè quidam pudor et
« horror in verbo est, si ad commixtionem corporeæ
« consuetudinem sententiam intellectumque refera-
« mus. Designabatur autem futurus ex Judæis (ex
« quibus Christus secundùm carnem), qui proximi sui,
« hoc est, populi mortui, semen, doctrinæ cœlestis
« semine suscicaret. »

Instabis: Quandò Ruth obsecuta consilio Noëmi, ad pedes Boozii dormientis adrepsit, cum rogavit, c. 3, v. 9, ut *expanderet pallium suum super famulam suam*. Quid est hoc aliud, quàm allicere ad fornicationem? — Resp.: Hæc non fuit invitatio ad fornicandum, sed modesta verecundaque petitio conjugii. Unde verba illa: *Expande pallium tuum super famulam tuam*, Paraphrasís Chaldaica ita vertit: *Voceatur nomen tuum super ancillam tuam, ad accipiendum me in uxorem*. Erant nimirùm verba illa, *expande pallium*, etc., quoddam proverbium, quo Ruth implorat Boozii protectionem ac tutelam, non qualemcumque, sed maritalem, quæ uxori à marito debetur. Apud Judæos enim, cum sponsus sponsæ fidem promittit, sponsus partem vestimenti sui solet imponere sponsæ; quod Valabius, Serarius, Tirinus aliique interpretes (1) studiosè observant. Itaque Ruth non procaciter et lascivè se in-

(1) In eundem libri Ruth locum.

sinuavit in thorum dormientis sed modestè, ac ingenuè rei justissimæ desiderium ostendit. Cùm enim pauperrima esset, ac omnibus relictiis exulatum venisset, et primi sui mariti Mahalonis jam defuncti semen per novum matrimonium cum illius propinquo initum resuscitandum esset; ejus partes erant, ut conjugium cum Boozo Mahalonis propinquo et viro divite sibi procuraret. Etsi ergo hic artes intercesserint, ac lenocinia, nil aliud tamen præter nuptias secundùm legem ineundas, spectabatur. Licitum autem est, ut docet S. Thomas (1), hujusmodi quibusdam signis et honestis significationibus ad matrimonium ineundum invitare. Sed

Inquis: Adjuncta et loci, et nocturni temporis, etc. debuisset suspicionem periculi movere. — Resp.: Noëmi, ut jam supra indicavimus, tum ætatem grandævam, cùm Ruthæ virtutem et continentiam secum reputans, tutò sperare potuit, consilium suum honestè executioni dandum.

Dices: Saltem in eo peccârunt Noëmi et Ruth, quòd illa snaserit, hæc verò illius snasu matrimonium petierit cum Boozo ineundum, cùm tamen alius propinquo esset, qui juxta legem (2) habebat jus ineundi matrimonium cum Ruthâ, ad resuscitandum semen defuncti Mahalonis primi Ruthæ mariti. Cùm enim Ruth à Boozo nuptias petiisset, iste ultrò factus est esse alium propinquiorem, qui jus haberet eam ducendi, dicens, Ruth. 3, 12: *Nec abnuo me propinquum, sed est alius me propinquo*. Ad hanc relictam insignis interpres Serarius (3) respondet ad dicit, hæc alterius majorem propinquitatem tunc ignorasse Rutham, ipsamque fortassis Noëmi. Vel si eam sciebat hæc, ejus tamen haud memor erat; vel si erat, prævidebat id quod comprobavit eventus, cap. 4, 6, eam alterius illius propinqui vel duritiam vel fastum esse, ut, etiãsi peteretur, recusaret tamen et aspernaretur paupercaule Ruth conjugium. Ita Serarius. Addi potest, quòd Noëmi præterea crediderit, illum alterum propinquum Boozii reverentiã facillimè inducendum, ut cederet jure suo.

Corollarium. Expensa tota Ruthæ et Noëmi historia luculenter clarescit, ab eis omnia sapienter, temperanter et ad leges honestatis hinc dicta et gesta esse; quamvis carnalibus, si ad solam litteram attendant, aliter appareat. Patris: Quemadmodùm castis omnia casta, ita impudicis philosophis sunt omnia impudica (1).

(1) 2-2 quest. 154, a. 4, et quest. 169, a. 2.

(2) Deut. 25, 5; vide etiã Bonfrerii Commentar. in hunc locum.

(3) In l. Ruth. c. 3, quæst. 9.

(4) *Voltairius*, quo spurciorem scriptorem vix apud Ethnicos invenies, ludificat in *Lexico Philosophico*, art. *Ezechiel*, etiã verba communissima, quibus in libro Ruth. cap. 4, v. 13, res matrimonii indicatur. Vide Cl. Guenée, *Lettres de quelques Juifs*, etc., tom. 1, pag. 135 et 146, édit. Par. an. 1821.

Pars ij.

LIBRI IV REGUM, II PARALIPOMENON, ET II ESDRÆ.

Ne turberis, dilecte, neque putes sacram Scripturam sibi ipsi alicubi adversam : sed discere potius dictorum veritatem, et tenens diligenter illius doctrinam, obtura aures illis contraria dicentibus. (S. CHRYSOSTOMUS, homil. 4 in GENES.)

SECTIO I.

DE QUATUOR LIBRIS REGUM.

Quisnam horum librorum auctor fuerit, certò non constat. Communis ferè sententià est, librum primum à Samuele esse conscriptum usque ad caput 25, ubi de ipsius morte agitur; ab hoc autem loco usque ad finem libri secundi auctores esse Nathan et Gad Videntes, id est, Prophetas; tertii verò et quarti libri Esdras, vel Jeremiam. Alii, inter quos est Sanctius (1), putant, reges Israel et Juda habuisse, qui quod singulis diebus dignum videretur publicà memorià, in annales referrent; Ezechiam verò regem, aut eo jubente alios ex his annalibus concinnasse seu in ordinem redegisse hanc regum historiam, prout hodiè in 4 libris Regum extat. Porrò, ex quatuor hisce libris, priores duo ab Hebræis vocantur *liber primus et secundus Samuelis*, haud dubiè, quia Samuel est libri primi auctor; posteriores verò duo libri, qui à nobis nominantur *liber tertius et quartus Regum*, ab Hebræis vocantur *liber primus et secundus Regum*. Cæterùm synopsis horum quatuor librorum est sequens. Liber 1, capitibus triginta et uno, describit vitam Heli Pontificis, virtutes et gesta Samuelis, electionem Saülis, gesta Davidis et Jonathæ. Liber 2, capitibus viginti quatuor, recenset acta Davidis jam regis. Liber 3 et 4 prosequuntur historias regum usque ad captivitatem Babylonicam, nimirùm à Salomone usque ad Sedeciam et Osee, illum Juda, hunc Israelis reges ultimos. Complectitur autem liber tertius capita viginti et duo; liber verò quartus capita viginti et quinque.

CAPUT PRIMUM.

De libro 1 Regum.

1. Quæres I : *Quomodò Elcana, 1 Reg. 1, 1, dici possit Ephraheus, quasi ex tribu Ephraim oriundus; cum tamen 1 Paral. 6, 36, apertè dicatur fuisse ex tribu Levi?* Resp.: Vir Ephraheus vocatur Elcana, non quòd genus duxerit ex tribu Ephraim (nam erat ex tribu Levi), sed quia habitavit in monte Ephraim, et in civitate leviticà Ramà (2), sità in tribu Ephraim, natus erat et educatus. Quo modo in Actis Apostolorum, cap. 2, multi Judæi appellantur *Cretes, Arabes*, etc., eà solùm de causà, quòd in Cretà, Ara-

(1) Proleg. I in libros Regum.

(2) Ut hoc meliùs intelligatur, notandum est, quòd tribus Levi in divisione Chanaanæ non acceperit sortem propriam, uti cæteræ tribus, sed per eas sparsa sit, adeoque in his sua habuerit oppida, inter quæ erat Rama. Vide Cornel. à Lap. Commentar. in 1 Reg. 1, 1.

bià, etc., vel educati essent, vel domicilium fixissent.

2. Quæres II : *Quomodò veritas illorum verborum Domini ad Heli, 1 Reg. 2, 32 : « Videbis æmulum tuum in templo, » etc., salva possit subsistere? Vel enim hic per æmulum intelligitur Samuel; vel, ut interpretes communiter asserunt, Sadoc summus Pontifex? Non primum; quia hoc loco sermo est de æmulo, qui sit Sacerdos summus, juxta illud (cit. loc. 33) : « Et suscitabo mihi Sacerdotem fidelem; » sed Samuel nunquàm fuit Sacerdos. Non secundum; nam non apparet quomodò Deus de Sacerdote Sadoc ad Heli dicere potuerit : « Videbis æmulum tuum, » cum Heli diu ante Sadoc mortuus fuerit. Resp.: Per æmulum intelligendus est Sadoc, qui Abiathari summo Sacerdoti ex Heli oriundo postmodum à Salomone rege est substitutus. Salomon enim Abiathar pontificem descendentem ex Heli à pontificatu amovit, eò quòd contra se cum Adonià conspirasset; ac Pontificem constituit Sadoc, qui oriundus erat ex Eleazaro, juxta illud 3 Reg. 2, 27 : *Ejecit Salomon Abiathar, ut non esset Sacerdos Domini, ut impleretur sermo Domini, quem locutus est supra domum Heli in Silo.* Et ibid., v. 35 : *Sadoc Sacerdotem posuit pro Abiathar.* Hanc autem vicissitudinem spectare non potuit Heli, qui octoginta annis, antequàm hæc mutatio pontificatùs accideret, mortuus est. Undè illà voce *videbis*, Deus alloquitur non tam Heli, quàm ejus posteros, ita ut sensus sit : *Videbis in posteris tuis, quod in predictionibus propheticis, teste Sanctio, (1) infrequens non est.* Sic, quæ promissa sunt Abraham, in suis posteris impleta sunt. Sic etiàm quòd hoc loco minatur Deus : *videbis æmulum tuum, non vidit Heli; vidit tamen, qui quartus ab eo summus Pontifex fuit, Abiathar.* Nam pontificatus in familià Heli mansit per quinque posteros, scilicet Phinees, Achitob, Achias, Achimelech et Abiathar; inde rediit ad Sadoc et familiam Eleazari, in eàque mansit usque ad Christum (2). Vide etiàm infra, quest. 36.*

3. Quæres III : *An Samuel, 1 Reg. 7, 17, licitè edificavit altare in Ramathà, etsi tunc tabernaculum fœderis fuerit alibi?* Resp.: Licitè hoc fecit Samuel. Quamvis enim tabernaculum fœderis tunc in Ramathà non fuerit, sed vel in Maspath (3), vel in Nobè (4), neque regulariter licuerit aras erigere et sacrificare extra locum tabernaculi fœderis (5); tamen subiade

(1) Commentar. in 1 Reg. 2, 32.

(2) Vide Cornel. à Lap. Comment. in 1 Reg. 2, 30

(3) 1 Reg. 7, 5. — (4) 1 Reg. 21, 1.

(4) Lev. 16, Josue 22, 10 et 19.

viris sanctitate spectatissimis id ex speciali dispensatione et privilegio indultum legimus, ut, exempli causâ, Gedeoni (1), Manue (2), Davidi in arca Arcana Jebusei (3), Elicæ in Carmelo monte (4), in quibus locum non habebat ratio legis id vetantis, puta, periculum idololatriæ, cum essent viri pietate et sanctitate morum conspicui. Atque idem censendum est etiam de Samuele. Ita Abulensis, Cajetauus et Serarius.

4. Quæres IV : *Quomodo Samuel inter iudices populi Israelitici Badan ponere poterit, 1 Reg. 12, 11, dicens : « Misit Dominus Ierobaal, et Badan, et Sephte, et Samuel, et eruit vos de manu inimicorum vestrorum » cum tamen nullus inter iudices sciatur, BADAN nomine ?* Resp. : Hoc loco nomine Badan vel, ut in hebræo est, *Bedan* intelligitur Barac, ut habet textus græcus 70 Interpretum, vel Samson, ut habet textus chaldaicus, vel Jair ex tribu Manasse, qui viginti duobus annis Israelæm indicavit (5), ut existimat Calmet (6). Neque enim in Scripturâ infrequens est, quod una eademque persona habeat plura diversa nomina; adeoque ille Jair potuit alio nomine vocari Badan, sicut Gedeon alio nomine vocatus est Ierobaal (7), prout ipsum etiam hoc ipso loco (8) Sammel nominat.

5. Quæres V : *Num verisimile sit, quod Saül tam enormem exercitum habuerit, qualis, 1 Reg. 11, 8, his verbis : « Et recensuit eos in Bezech; fueruntque filiorum Israel trecenta milia, » describitur? Antequam respondeam, observo, quod D. de Voltaire (9) hebræum regem rideat, qui duos, non amplius, gladios (10) habens in omnibus, sibi subjectis provinciis nempe unum, quo ipse, et alterum, quo filius suus Jonathas acinctus erat), exercitum tamen tercentum millium confasset, talem scilicet, qualem nec sultanus Turcarum haberet, et qui satis foret ad orbem universum subigendum.*

Resp. : Numerus tercentum millium militum in exercitu Hebræorum loc. citato nihil est exaggeratus. Hebræi enim jam tum, cum Jordanem transirent, innumerabilem populum confababant. Præterea notandum, quod ille populus non habuerit specialiter conductum et exercitatum militem (sicut nostris tempo-

ribus fieri solet), sed proclamato semel bello, omnes ferendis armis idonei confluebant; ubi quisque, quod obvium, aptumque erat ad hostes vulnerandos, arripuit. Neque enim prisca illa secula componere debemus cum nostris, ubi ipse usus bella in artem redegit. Cæterum qui plura de re militari veterum Hebræorum scire cupit, legat Calmeti dissertationes duas de militia Hebræorum. Taceo alios, qui hæc de re scripserunt.

Neque dicas : Limites duodecim tribuum in Palaestinâ nimis angusti videntur ad tot millia militum capiendam. Nam si sola urbs Thebæ in Ægypto per singulas centum portas suas, ut Pomponius Mela (1) narrat, eodem tempore decem millia armatorum, adeoque integrum millionem militum emittere potuit, cur non tertiam hujus partem demus universæ Palaestinae? Item, si Londini incolæ numerantur circiter 900,000, Parisiis 800,000, etc., cur in totâ Palaestinâ non inventi fuerint 300,000, qui ferendis armis idonei erant?

At inquires : *Si in omni terrâ Israel, non inventebatur faber ferrarius, qui Israelitis arma cuderet et suppeditaret, nec in die prælii ensis aut lancea in manu totius populi, qui erat cum Saüle et Jonathâ, inventa est, excepto Saül et Jonathâ, filio ejus, prout in Scripturâ (2) expressè legitur; quomodo aut quibus armis Saül Ammonitas aliosque Israelis hostes (3), et Jonathas (4) Philistæos superare potuit? Resp. : Non dicit Scriptura, omnes Israelitas ensibus et lanceis caruisse, sed tantum sexcentos illos viros qui erant cum Saüle (5). Erant autem multi alii Israelitæ, qui venerant ad pugnam, scilicet illi, qui prius erant cum Philisthæis, ascenderuntque de terrâ eorum (6) ut se Israelitis associarent, omnesque qui se prius absconderant in monte Ephraim (7). Præterea, si legatur totus contextus capituli 15 et 14 libri primi Regum, apparebit, valdè verisimile esse, sexcentos illos viros fuisse plerosque ex Gabaâ, quæ illis cum Saüle communis erat patria. Gabaite autem ad pugnam non indigebant ensibus et lanceis, sed fundâ plurimum valebant (8), ita ut hujus potissimum adminiculo fermè adversus universum Israel ali-*

(1) L. 1, cap. 9. Id ipsum refert etiam Lexicon Univers. Lipsiens., tom. 43, pag. 472, addens, quod hæc Thebæ Ægypticæ græcè etiam dicantur *ἑκατομυρία* (*Hecatompyrios*), id est, *Urbs centium portarum*. Dixi : *Thebæ Ægypticæ*. De his enim solis hic loquimur, non verò de aliis urbibus Thebæ dictis. Sic alia sunt Thebæ Bœotia in Græciâ, etc.

(2) 1 Reg. 15, 19 et 22.

(3) 1 Reg. 14, 47.

(4) 1 Reg. 13, 3; item 1 Reg. 14, 13 et 14.

(5) 1 Reg. 15, 15, 19 et 22.

(6) 1 Reg. 14, 21.

(7) Ibidem, 22.

(8) Unde de habitatoribus Gabaâ Jud. 20, 16, legitur : *Septingenti erant viri fortissimi, àz sinistra ut dextra præstantes, et sic fundis lapides acæ certum jaciebant, ut capillum quoque possent percutere*. Porrò hæc armorum species (nempe fundæ), in quâ Israelitæ maximè excellēbant, cætera hostium arma ad vim inferendam parata, inania fermè effliciebant. His enim usus esse non poterat, nisi cum manus comminus congererentur.

(1) Jud. cap. 6.

(2) Jud. cap. 15.

(3) 2 Reg. 24, 25.

(4) 3 Reg. 18, 19, etc.

(5) Jud. 10, 3.

(6) Comment. in 1 Reg. 12, 11.

(7) Jud. 6, 52.

(8) 1. Reg. 12, 11.

(9) Vide Cl. Weissenbach., tom. 2, *Nova forma Theologicæ Bibliocæ*, quæst. 11, pag. 52.

(10) Nempe, ut ait Scriptura 1 Reg. 15, 19, etc. : *Faber ferrarius non inventebatur in omni terrâ Israel; caverunt enim Philisthæi, ne forte facerent Hebræi gladium, aut lanceam. Descendebat ergo omnis Israel ad Philisthæm, ut excuceret unusquisque vomerem suum, et il jonem, et securum, et sarculum. Reinsæ itaque erant acies vomerum et ligonum, et tridentum, et securum, usque ad stimulum corrigendum : cùmque venisset dies prælii, non est inventus ensis et lancea in manu totius populi, qui erat cum Saüle et Jonathâ, excepto Saül et Jonathâ, filio ejus*

quandò (1) egregie obstiterint. Unde non improbabile est, eos alia armorum genera neglexisse; quemadmodum postea David cum Goliatho pugnaturus. Certè etiam pugnatore illi egregii, qui Davidem à Saùle fugientem comitabantur, non nisi ex singulari peritià jaclandi, ac torquendi utrâque manu fundam commendantur (2). Vel etiam dici potest, quòd Israelitæ cum Saùle et Jonathâ adversus Israelis hostes pugnantes, quamvis caruerint ensibus et lanceis, habuerint tamen præter fundas et arcus alia armorum genera, aut rustica etiam instrumenta, vomeres, ligones, secures, sarculos; prout indicat ipsa Scriptura, dum post illa verba (3): *Porrò faber ferrarius non inventebatur in omni terrâ Israel. Caverant enim Philisthiim, ne fortè facerent Hebræi gladium aut lanceam, immediatè (4) subdit: Descendebat ergo omnis Israel ad Philisthiim, ut exaceret unusquisque vomerem suum, et fionem, et securim, et sarculum.* Poterat ergo his et similibus instrumentis obviis, quæ sæpè erant priscorum arma, adversus Israelis hostes pugnare; ac fortè ea igne liquando aliquandò conflabant in perticas, pugiones et gladios, sed rudes et impolitos; fermè sicut Samgar judex (5) vomere aratri occidit sexcentos Philisthaeos, vel sicut Hebræi insignem victoriam de Sisarâ retulerunt, etiamsi nec clypeum, nec hastam haberent (6). Denique, etiamsi maxima pars Israelitarum, qui ibant cum Saùle, ab initio inermes fuissent, postea tamen occuparunt arma multa Philistinorum, quæ ab his fuere relicta Israelitis subito irruentibus. Videntes enim Philisthæi quasi viginii viros è suis in mediâ parte jugeri à Jonathâ et armigero ejus occisos, obstupèrè, et hinc illuc diffugentes, in istâ perturbatione seipsos mutuâ cæde interfecerunt (7), multique ex his teste Josepho (8) arma in viâ reliquerunt, ut facilis sibi per fugam consulerent.

(1) Jud. 20, 46 et seqq.

(2) 1 Paral. 12, 4 et 2, ubi dicitur: *Hi quoque venerunt ad David in Stegley, cum adhuc fingeret Saùl, filium Cis, qui erant fortissimi et egre, ii pugnatore, tendentes arcum, et utrâque manu fundis saxa jucentes, et divergentes sagittas.*

(3) 1 Reg. 13, 19.—(4) Ibidem, 20.

(5) Jud. 3, 31.

(6) Sic enim Debora et Barac in suo Cantico post illam victoriam cœcinerunt, Jud. 5, 8: *Nova bella elegit Dominus, et portus hostium ipse subvertit; clypeus et hasta si apparuerint in quadraginta millibus Israel: hoc est, non apparuerunt in quadraginta millibus Israel; sive, in toto exercitu Israel nec hasta erat, nec gladius; sed debuerunt Israelitæ armari fustibus, ligonibus, vomeribus, et quasi inermes adversus Sisaram prodire. Unde et soli Deo, quo duce ille prolifatus est, omnis victoria et triumphus debetur; prout hunc locum exposuit Tirinus cum aliis. Is ipse interpres ad initium sui tomì 1, de idiotisimis lingue hebræicæ et græcæ in Scripturâ occurrentibus, observ. 15, notat, quòd particula si apud Hebræos subinde significet non; sicut in textu paulò ante allato. Sic etiam 5 Reg. 17, 4, Elias dixisse narratur: *Vivit Dominus... si erit amnis his ros et pluvia, nisi juxta oris meæ verba*, h. e., non erit ros et pluvia, nisi, etc. Et Isai. 22, 14: *Si dimittetur iniquitas hæc, etc.*, h. e., non dimittetur. Et Psalm. 94, 11: *Juravi in irâ meâ; Si introibunt in requiem meam*, h. e., non introibunt in requiem meam.*

(7) 1 Reg. 14, 46 et 20.

(8) H. G. Antiq. et. T.

Corollarium: Ex his sapiens lector facillè colliget, quid anonymo illi incredulo, de quo infra, quæst. XVI, num. 17, mentio redibit, respondendum sit dum in suo scripto ad D. Joannem Christoph. de Zebuensig dato ita inquit: *Si nullus faber ferrarius in omni terrâ Israel tunc inventus est, qui Israelitis arma cuderet, et Israelitæ omnibus armis exuti erant, unde tum citò tot millia ensium (nempe pro armandis trecentis millibus Israelitarum) suppeditata sunt? Hoc planè mirum. D. Nonnotte demonstrare debuisset, quòd Judaici fabri ferrarii feliciter ex hostili captivitate evaserint, vel quòd rex Israel exteros fabros ferrarios adseverit, quòd tamen neutrum ostendi potest. Verùm neutrum necesse est, ut ostendatur, prout ex nostris observationibus supra allatis facillè cuilibet patet.*

6. QUÆRES VI: Quomodò solus Jonathas et armiger ejus, 1 Reg. 14, 14, poterint percutere viginii Philisthaeos, cum tamen hi eos, ibid., 11, viderint adventantes? Resp: Jonathas et armiger ejus non ascenderunt ex illâ parte, ubi à Philisthæis conspecti sunt, sed ex aliqâ aliâ parte, ut cum Josepho (1) Menochius, et nonnulli sentiunt; et hæc quidem gesta sunt, ut idem Josephus narrat, diluculò dum homines adhuc solent esse sopiti. Philisthæi autem inopinatum hunc ascensum videntes contreriti sunt nimis, ita ut præ stupore efficerentur immobiles instar lapidum, et facilè à Jonathâ ejusque armigero acceleratis ictibus occidi possent; quòd indicat Scriptura (2) dicens: *Et factum est miraculum in castris, sive ut textus græcus septuaginta Interpretum habet: Et factus est stupor in castris, ita quidem, ut Philisthæi videntes duos viros tantam stragem edere, putârunt omnes hostes super se irruere, et in tantum perturbati sint, ut metu excaecati, et (ut Josephus narrat) sole nondum plene orto se invicem nou cognoscerent, sed socios suos putarent esse hostes, ac proin mutuâ cæde sese laniant; fermè sicut in bello, quòd gessit Gedeon contra Madianitas, contigit (3). Fuit autem hæc consternatio prorsus extraordinaria, et (ut Cornelius à Lap. aliique contendunt) à Deo Philisthæis singulariter immissa. Probant id ex eo, quia sacer textus in fine versus supra citati (4) repetit, hoc fuisse miraculum, et quidem quasi à Deo.*

(1) Loc. cit. ubi rem hanc his verbis narrat: *Cumque (Jonathas, et armiger ejus) propius ad hostilia castra accederent appetente jam die, Philistini (id est, Philisthæi) ubi, hoc viderunt, inter se dicebant: Ex antris et cuniculis prorepunt Hebræi. Deinde Jonathæ cum armigero inclamabant: Venite hinc daturi penas audacia. Quam vocem Saùli filius cupidè arripit, ut indubitatum omen victoriae, tunc quidem recessi è loco in quo conspecti fuerant. Sed ex alia parte ad ripem accedentes propter situm incustoditum, magno labore difficultate loci superatâ evaserunt ad hostem, aggressique sopitos viginii ex his interfecerunt, et totum exercitum stupore ac consternatione repleverunt, ut obiectis armis in fugam se darent.*

(2) 1 Reg. 14, 15.

(3) Jud. 7, 21 et 22.

(4) 1 Reg. 14, 15, ubi sic dicitur: *Et factum est miraculum in castris, per agros; sed et omnis populus stationis eorum (Philistinorum), qui terant ad prædandum, obstupuit, et contrubata est terra, et accidit quasi miraculum à Deo.* Vide Sanctium Commentar. in hunc locum,

Denique Josephus (1) addit adhuc aliam circumstantiam, ex quâ facillè intelligi potest, quòd Jonathas ejusque armiger viginti Philisthæos interfecerint, nempe sepitos.

7. Quæres VII: *An Propheta Samuel regimen despotici tyrannorum approbaverit, dùm, 1 Reg. 8, 11 et seqq., jus regis ita descripsit: « Hoc erit jus regis, qui imperaturus est vobis: filios vestros tollet, et ponet in curribus suis facietque sibi equites et præcursores quadrigarum suarum... agros quoque vestros, et vineas, et oliveta optima tollet, et dabit servis suis. Sed et segetes vestras, et vinearum redditus addecimabit, ut det eunuchis et famulis suis. Servos etiam vestros et ancillas, et juvenes optimos et asinos auferet, et ponet in opere suo. Greges quoque vestros addecimabit, vosque eritis ei servi. » Nonne Samuel hæc descriptione juris regii despotismum regum solemniter approbavit? Resp.: His verbis Samuelem nequaquam despotismum regum approbat, neque describit quid reges jure à Deo sibi dato possint, sed quid jure putatio et usurpato audeant, et, prout Sanctius (2) ait, pro supremâ potestate, quam habere se putant, contra naturæ leges, et omnem humanitatem tyrannicè decernant. Distinguendum nimirum est (3) inter jus regum regum Hebræorum antiquum à Moysè intimatum, et Deo proptio datum ac dictatum, et inter jus regum usurpatum magis, quàm datum. Jus regum veteris, ac à Deo datum, seu potius regulæ, quæ regi eligendo sint observandæ, extant Deut. cap. 17, ubi v. 14 et seqq. ita legitur: *Cum ingressus fueris terram, quam Dominus Deus tuus dabit tibi et possederis eam, habitaverisque in illâ, et dixeris: Constituum super me regem, sicut habent omnes per circuitum nationes, cum constitueris, quem Dominus Deus tuus elegerit de numero fratrum tuorum. Non poteris alterius gentis hominem regem facere, qui non sit frater tuus. Cùmque fuerit constitutus, non multiplicabit sibi equos... non habebit uxores plurimas, quæ alliciant animum ejus, neque argenti et auri immensa pondera. Postquàm autem sederit in solio regni sui, describet sibi Deuteronomium legis hujus in volumine, accipiens exemplar à Sacerdotibus leviticæ tribus, et habebit secum, letoque illud omnibus diebus vitæ suæ, ut discat timere Dominum Deum suum, et custodire verba et cæremonias ejus, quæ in lege præcepta sunt. Nec elevetur cor ejus in superbiam super fratres suos, neque declinet in partem dexteram vel sinistram, ut longo tempore regnet ipse, et filii ejus super Israel. Alterum jus usurpatum magis fuit, quàm datum, Deoque irato et irritato non approbatum, sed permissum, quod Samuel verbis supra in objectione citatis (nimirum 1 Reg. 8, 11 et seqq.) non tam dicitur, quàm presagit. Uli enim Samuel jus regum proponit, sine dubio non loquitur de jure justo et legitimo. Longè enim hoc ab illo antiquiori jure discrepat; neque dùm ait: *Hoc erit***

jus regis, dicere voluit: *Hoc erit verum et legitimum jus*, sed dumtaxat prædicit: *Hoc erit à regibus usurpatum jus*. Non tamen idèd Propheta de nudo facto loquitur; nihil enim esset in eo singulare, cùm injurias facere etiam privati privatis soleant; sed de tali facto, quod conjunctum erat cum obligatione subditorum ad non rebellandum, ut nihil superesset, nisi penitens ad Deum vindicem provocatio. Porro, quàm gravia reges Hebræorum, hoc jus seenti, subditis imposuerint vectigalia, docuit Salomon, qui populum sic gravavit, ut eo defuncto principes populi ad ejusdem filium Roboam novum regem mox accederent, dicentes, 3 Reg. 12, 4: *Pater tuus durissimum jugum imposuit nobis; tu itaque nunc imminue paululum de imperio patris tui durissimo, et de jugo gravissimo, quod imposuit nobis, et serviemus tibi*. Nec filius leviora cogitabat, sed sic respondit insolenter et barbare, ibid., v. 11: *Pater meus aggravavit jugum vestrum; ego autem addam jugo vestro; pater meus cecidit vos flagellis, ego autem cælum vos scorpionibus*.

Corollarium I. Ex descriptione juris regii à Samuele factâ increduli apud Cl. Bergier (1) pessimè et prorsus ineptè inferunt, Scripturam veteris Testamenti continere perniciosas et ab omni humanitate abhorrentes leges politicas. Neque enim Propheta tibi de legitimo et in jure nature ac positivo divino humanoque fundato regum jure, sed de illegitimo et tunc temporis à regibus gentium iniquè sumpto et usurpato loquitur, quos brevi postea Hebræorum reges imitati sunt. Hinc idem Propheta immediate addit, 1 Reg. 8, 18: *Et clamabitis in die illâ à facie regis vestri, quem elegistis vobis; et non exaudiet vos Dominus in die illâ, quia petistis vobis regem*.

Corollarium II. Errat (ut mitissimè loquar) comes de Boulainvilliers, dùm M. Bossueto Meldersi episcopo dicam impingit, quòd in suo opere, *Politica ex SS. literis extracta*, inscripto, abutens sacro codice, nova vincula opprimenda: hominum libertati apta fabricarit, fastumque ac duritiam regum nimium quantum auxerit (2). Errat, inquam, ille comes; nam Bossuetus in memorato suo opere non fundat jus regum in usurpato illo jure regio, quod Samuel loco supra citato 1 Reg. 8 describit, sed potius illud fundat in amore, quem omnes homines mutuo sibi debent, et in mutuis necessitatibus principum et subditorum (3). Præterea docet, et ex S. Scripturâ probat, quòd regia auctoritas debeat esse paterna (4); quòd principes ipsi legibus subjaceant (5); quòd arbitrarium et despoticum regimen sit barbarum ac detestabile (6).

8. Quæres VIII: *An Samuel fuerit vir ambitiosus, et an idèd petito populi Israelitici regem petentis ipsi displicuerit, quia prævidit sic jus judicis super Israel sibi*

(1) *Traité historique et dogmatique de la vraie Religion*, tom. 6, chap. 3, art. 3, § 10.

(2) *Encyclop. art. Vingtième*, ajouté p. 862.

(3) *Politique tirée de l'Écriture sainte*, lib. 1, art. 4.

(4) L. 5, art. 3.

(5) L. 4, art. 1, prop. 4.

(6) L. 8, art. 2.

(1) Loc. cit.

(2) Commentar. in 1 Reg. 8, 11.

(3) Hanc distinctionem Jo. Conr. Dammhaverus afert et explicat in sua *Politica Biblica*, eamque Blasius Ugolinius, tom. 24 *Theaur. Antiquitat. sacrarum*, edit. Venet. 1761, col. 249 et 250, refert.

filiique suis adimendum? Resp. : Iniqua et vana est hæc incredulorum suspicio Samuelem criminantium, ac dicentium, ideò tam tetricis coloribus (1) eundem Prophetam jus regium descripsisse, ut populum à petitione regis averteret (2). Verùm numquid Samuel ipsemet (qui juxta commune sententiam est auctor l. 1 Regum) fatetur et asserit, se ex Dei jussu do- buisse cedere voluntati populi regem petentis? *Dixit autem Dominus ad Samuelem, 1 Reg. 8, 7 et 9: Audi vocem populi in omnibus quæ loquuntur tibi, non enim te abjecerunt, sed me, ne regnem super eos... Nunc ergo vocem eorum audi, verumtamen contestare eos, et prædic eis jus regis qui regnaturus est super eos.* Ambitiosus et malè contentus, quòd substitutione eligendi regis ipsi regimine populi excludatur, talem confessionem de voluntate Dei obsecrandi petitioni populi non inseruisset libro suo. Prædixit quidem Samuel Hebræis, quàm durè à futuro rege habendi essent. Sed experientia tempore Salomonis et Roboami gravissima onera eis imponentium (3), item tempore Achabi et Jezabelis, innocentis Naboth vineam injustè occupantium, 3 Reg. 21, luculenter ostendit utrùm ipsius prædictio fuerit falsa. Planè iniquum est, ideò aliquem vituperare, quia futura prævidit; et veritatem apertè prolocutus est. Præterea, cùm populum pœniteret quòd regem petierit, metuementem, ne eà de causâ à Deo puniatur, Samuel eundem sedavit et solatus est. *Dixit autem Samuel ad populum: Nolite timere... nolite recedere à tergo Domini, sed servite Domino in corde vestro.... Et non derelinquet Dominus populum suum, propter nomen suum magnum; quia juravit Dominus facere vos sibi populum. Absit autem à me hoc peccatum in Dominum, ut cessem orare pro vobis, 1 Reg. 12, 20 et seq.* Suntne hæc verba hominis ambitiosi aut inordinatè contristati, quòd rege constituto regimem populi sibi suisque filiis subtrahatur?

9. Quæres IX : 1^a *An fundata sit suspicio, quòd Samuel Saulem non ex instinctu divino, sed ex compacto seu conventionione cum eo pridem initâ regem elegerit, ex spe, Saulem in regendo populo nil nisi ex voluntate et iussu suo (i. e., Samuelis) acturum?* 2^a *An Samuel Saulem neoelectum regem domum redire jusserit; ipse verò loco Saülis populum multis adhuc annis regere perrexit, novo rege interim vitam privatam ducente?* Resp. : Utrumque est vana suspicio, putidumque incredulorum (4) commentum. Quòd enim Saül non ex conventionione humanâ, sed jussu et voluntate Dei in regem electus unctusque sit, non solum clarè dicit Scriptura, 1 Reg. 9, 16 et 17, sed etiam inde patet, quia cùm Samuel Saulem secretò in regem unxisset, id se Dei jussu fecisse triplici signo Saüli dato, et accuratè impleto confirmavit. *Et hoc tibi signum (dicebat Samuel) ad Saulem recens unctum regem, ibid. 10, 1, 9, quia unxit te Deus in principem. Cùm abieris hodie à me, in-*

*venies duos viros juxta sepulcrum Rachel in finibus Benjamin, in meridie, dicentque tibi: Inventæ sunt asinæ, ad quas ieras perquirendas... Cumque abieris inde, et ultra transieris, et veneris ad quercum Thabor, invenient te ibi tres viri ascendentes ad Deum in Bethel, unus portans tres hædos, et alius tres tortas panis, et alius portans lagenam vini..... Post hæc venies in collem Dei, ubi est statio Philistinorum; et cùm ingressus fueris ibi in urbem, obviam habebis gregem prophetarum descendentium de excelso, et ante eos psalterium et tympanum, et tibiam, et citharam, ipsosque prophetantes..... Itaque cùm (Saül) avertisset humerum suum ut abiret à Samuele, immatavit ei Deus cor aliud, et venerunt omnia signa hæc die illâ. Præterea, quòd Saül non ex compacto cum Samuele inito rex constitutus sit, etiã ex eo elucescit, quia sorte electus est ad regendum populum. *Et applicuit Samuel, 1 Reg. 10, 20 et 21, omnes tribus Israel, et cecidit sors tribus Benjamin. Et applicuit tribum Benjamin et cognationes ejus, et cecidit cognatio Metri, et pervenit usque ad Saül, filium Cis.* Denique si hæc electio fuisset callidum inventum Samuelis, is haud dubiè stirpem suam prætulisset; jam verò sors cadebat, non super tribum Levi, ex quâ erat Samuel (1), sed super tribum Benjamin, ex quâ erat Saül. Neque dici potest, ideò Samuelem non ex suâ tribu, sed ex tribu Benjamin, constituisse regem et motum populi non contenti sedaret. Nam Samuel jam priùs Saulem secretò unxit in regem, inscio populo; ergo causa, cur Samuel Saulem ad munus regis promoverit, non fuit motus populi, sed alia, nimirùm voluntas seu jussum Dei.*

At inquis : Si Saül jam ante jussu Dei fuit unctus in regem, superflua erat regis electio per sortem postea instituta. — Resp. cum Cornelio à Lap. (2), et dico : Samuel quidem jam ante ex Dei jussu Saulem unxerat in regem, sed secretò; postea verò, ut eundem à Deo electum toti populo ostenderet, sortem jecit instinctu Dei, qui Samueli suggestit, se ita sortes has directurum, ut non in alium, quàm in Saulem caderent. Prudenti consilio id fecit Deus, ne quis à Samuele, non à Deo electum Saulem ob privatam amicitiam, spes et commoda arbitretur. Porrò sors hæc fuit divinatoria, sed à Deo suggesta, ideòque licita (3).

Restat ut breviter ad alteram questionis partem, utrùm Saül in regem unctus domum redierit, ita volente Samuele, ibique multis adhuc annis privatam vitam duxerit, etc., respondeamus. Falsitas hujus asserti inde patet, quia Saül, postquàm in regem electus est, non nisi uno mense (non verò multis annis) vitam privatam duxit. Nam postquàm Saül neoelectus rex abiit in domum suam in Gabaà (4),... *factum est quasi post mensem, ut Naas Rex Ammon voluerit viris Jabes*

(1) 1 Reg. 8, 11 et seqq.

(2) *Esprit du Judaïsme*, cap. 4, p. 69, Bible expliquée, pag. 294

(3) Vide præcedentem quest. 7.

(4) *Esprit du Judaïsme*, c. 4, p. 69, Morgan. t. 1, p. 295.

(1) 1 Paral. 6, 33, vide etiam Cornel. à Lap. 1 Reg. 1, 1.

(2) Comment. in 1 Reg. 10, 20.

(3) Vide Cornel. à Lap. Comment. in Actor. cap. 1, et Jonæ cap. 1, de sorte triplici.

(4) 1 Reg. 10, 26. Et 1 Reg. 11, 1.

Galaad eruere oculos dextros. Quo audito Saül cogebat exercitum, et caedebat castra Naas ad internecionem; Hebræi verò applaudebant Saüli, eique regnum confirmabant in Galgalá (1). Adde, quòd etiã teste Josepho (2) Saül electus rex, uno tantùm mense à regio munere abstinerit.

10. Quæres X : An Samuel 1, Reg. 15, 22, 33, ex puro et laudabili zelo Saülem regem increpauerit, ac à Deo abiectionem pronuntiãrit, eò quòd ille crypto rege Agag ex humanitate et misericordiã pepercerit? Item : An decerit virum sanctum, quem quis dicitur fuisse Samuel, misericordiam et captivum regis (ibid. 33) in misericorditer in frusta concidere? — Resp. : Hæc et similia diceria ab incredulis (3) in Samuelem ob hoc factum congesta virum cordatum, et solidè doctum minimè moyent. Nam inprimis tantùm abest, ut Samuel ex inordinato et amaro zelo Saülem reprehenderit, ut potius, postquam ex Domino Saülis peccatum intellexit, vehementer contristatus fuerit, et clamãrit ad Dominum totã nocte (4), antequã ad objurgandum Saülem accederet; post factam verò objurgationem et declarationem, quòd Saül à Domino reprobatus sit, abiit.... in Ramathã.... et lugubat.... Saülem, quoniam Dominum pœnitentia quòd constitueret eum regem super Israel (5). Amavit igitur Samuel Saülem; nec ex immodicã irã, aut spurio, sed justo zelo animatus, eum reprehendit, quòd contra expressum Dei mandatum (6) non funditis deleverit Amalec, Agag regem, multamque prædam reservans. Imò ipse Saül factus est se peccasse : Dixitque Saül ad Samuelem : Peccavi, quia orevaricatus sum sermone Domini et verba tua (7). Porrò nihil fuit indeens in eo, quòd Samuel regem Agag in frusta conciderit, quia, ut Scriptura (8) clarè ait, in frusta concidit eum.... CORAM DOMINO, quasi sceleratum in victimam anathematis justitiæ divinæ sacrificans; idque non ex sævitia, sed ex zelo justæ vindictæ (9), qualem zelum

(1) Ibidem, 14 et 15.

(2) L. 6 Antiq. Judaic., c. 5.

(3) Bible expliquée, p. 310, seqq. Morgan. t. 1, p. 298.

(4) 1 Reg. 15, 11.

(5) Reg. 34 et 35.

(6) 1 Reg. 15, 5 : Nunc ergo vade, et percute Amalec, et demolve universa ejus; non parcas ei, et non concupiscas ex rebus ipsius aliquid; sed interfice à viro usque ad mulierem, et parvulum atque lactentem, bovem et ovem, camelum et asinum. Vide etiã hanc in rem, Exod. 17, 8 et 14.

(7) 1 Reg. 15, 24.

(8) 1 Reg. 15, 33.

(9) Hinc, antequã regem Agag in frusta concideret Samuel, dixit ad illum, 1 Reg. 15, 33 : Sicut fecit absque liberis mulieres gladius tuus, sic absque liberis inter mulieres mater tua. Præterea omnes Amaleciti à Deo erant internecioni destinati, quia Israelitis ex Ægypto per desertum ascendentibus restiterunt in Raphidim, et contra eos pugnârunt. Unde Exod. 17, 14, dixit Dominus ad Moysen : Scribe hoc munimentum in libro..... delebo enim memoriam Amulec sub celo. Et iterùm, 1 Reg. 15, 2 et 3, Samuel Propheta ad Saül ait : Hæc dicit Dominus exercituum : Recusavi quæcumque fecit Amalec Israel, quomodo restitit ei in viã, cum ascenderet de Ægypto. Nunc ergo vade et per-

etiã habuit Phinees occidens Zambri Israelitam, et Cozbi mulierem Madianitidem (1); et Elias Propheta occidens sacerdotes Baal (2). Accedit, quòd, quamvis hæc verba Scripturæ, in frusta concidit eum, intelligat Serarius cum aliis hoc sensu, quòd Samuel propriã manu occiderit regem Agag; tamen, ut Cornelius à Lap. (3) observat, Josephus ait id factum esse per alios jussu Prophætæ. Verba Josephi (4) sunt : Post hæc adductus est ad eum (Prophetam Samuelem) Agagus rex Amalecitarum, qui, cum, ò MORTEM AMARAM exclamasset, audivit à Prophætã : Quenadmodum tu multis Hebræorum matribus, cæsis earum filiis, lamenta et luctum attulisti, ita equum est ut ipse matri tuæ maestitiam afferas. Jussitque eum ibidem in Galgalis interfici; ipse verò reversus est Ramatham.

11. Quæres XI : An Samuel fuerit vir seditiosus, et turbarum in regno Israel, ac dissidiũ inter regem Saül et Davidem auctor? Antequã ad hanc incredulorum calumniam respondeam, observo, quòd si Samuelem depingant tanquã virum ambitiosum et seditiosum, qui pro plenitudine potestatis sibi arrogate regem creãrit, et iterùm deposuerit. Sic aiunt, Samuelem idèò Davidem occultè unxisse in regem, 1 Reg. 16, 13, ut æmulum regni contra Saülem excitaret quibus insidiis et machinis intellectis, Saül rex in profundissimam tristitiã seu melancholiã demersus sit; Samuelem verò in nomine Domini prædicasse et excitasse seditionem et turbas in regno Hebræorum, hanc fuisse originem continui dissidii et discordiarum inter reges Hebræos et prophetas, sicque ortas fuisse apud superstitiosum Hebræorum populum geminas potestates perpetuò invicem pugnantes, unam regum, alteram Prophetarum. Ita increduli (5). Porrò auctor omnium harum calumniarum, teste Cl. Bergier (6), addit, res eodem modo se habere in religione christianorum.

Tota hæc objectio nihil aliud est quã congeries falsitatum et calumniarum adversus sanctum Prophetam Samuelem et religionem christianam. Nam falsum est quòd Samuel reges pro arbitrio suo creãrit aut deposuerit. Saül enim non ex gratiã hujus Prophætæ, sed sorte in regem electus est, ut supra, quæst. 9,

cutè Amalec;.. non parcas ei;.. sed interfice à viro usque ad mulierem, et parvulum atque lactentem, etc. En : quã justo zelo Samuel Propheta regem Amalecitarum, quem Saül vivum reservavit, interficere potuerit.

(1) Num 25, 10 et seqq., ubi Deus ipsi Phinees dat pro mercede perpetuum Sacerdotium, eò quòd divino zelo Zambri et Cozbi pugione confudisset : Dixitque Dominus ad Moysen : Phinees..., avertit iram meam à filiis Israel, quia zelo meo commotus est contra eos.... idcirco loquere ad eum : Ecce do ei pacem fœderis mei, et erit tam ipsi, quã sonni ejus sonitus pro Sacerdoti sempiterno. quia zelatus est pro Deo, et expiavit scelus filiorum Israel. Erat enim Zambri Israelita, qui peccavit cum Cozbi muliere Madianitide.

(2) 3 Reg. 18, 40.

(3) Comment. in 1 Reg. 15, 33.

(4) L. 6 Antiq. Judaic., cap. 9.

(5) Esprit du Judaïsme, cap. 4, pag. 72; Bible expliquée, pag. 311; Morgan t. 1, pag. 209.

(6) Traité historique et dogmatique de la vraie Religion, tom. 11, c. 9, art. 1, § 17.

demonstravimus. Neque is à Samuele, sed à Deo (Samuele duntaxat sententiam divinam promulgante) depositus, regnoque privatus est, et quidem solum in actu primo (1) ut scholæ loqui solent. Præterea falsum est, quòd Samuel ad excipiendam contra Saulem seditionem prædicarit, seu ad populum dixerit; id enim nullo probabili argumento ab incredulis evinci potest. Falsum quoque, quòd Samuel scditioso aut alio inordinato affectu humano Davidem occultè in regem unxerit, sed id fecit, postquam miserando Saülis lapsus vehementer indoluit, expressè jussus à Deo. Nam Reg. 15, 35, *lugebat Samuel Saulem, quoniam Dominum pernebat, quòd constituisset eum regem super Israel. Dixitque Dominus ad Samuelem: Usquequò tu luges, Saül, cum ego projeceim eum, ne regnet super Israel. Imple cornu tuum oleo, et veni, ut mittam ad te Isai Bethlehemiem; providi enim in filiis ejus mihi regem (nempe Davidem). Et ait Samuel: Quomodo vadam? audit enim Saül, et interficiet me.... Tulit ergo Samuel cornu olei, et unxit eum in media fratrurn ejus. En! non motu proprio, sed jussu divino adactus Samuel Davidem in regem unxit, atque hoc*

(1) Quamvis enim nonnulli putent, Saulem, quando ad eum Samuel, 1. Reg. 15, 25, dixit: *Pro eo ergò quòd abiecit sermonem Domini, abiecit te Dominus, ne sis rex*, à Deo actu privatum esse regno, ut amplius non fuerit rex, sed Israelis rex fuerit David: ipseque S. Chrysostomus (homil. de David cum Goliath) dicat *Saulem regem putari, Davidem vero esse*; tamen melius alii cum Cornelio à Lap. censent, Saulem cit. loc. duntaxat privari regno quasi in actu primo, non secundo, hoc est, potestate regni illum dejici, sed permitti tamen ei illius usum et administrationem ad dies vite, aut potius denunciari ei privationem regni, cujus privationis realis executio postea faciendæ erat in ejus clade et morte. Nam Saulem mansisse regem usque ad mortem, patet primò, quia ipse eò usque regnum continuò gubernavit, perinde ut fecerat ante. Secundo, quia populus etiam posthàc eum ut regem suum habuit et coluit. Tertio, quia David semper professus est Saulem esse regem, se verò ad regnum actu gubernandum jus non habere, nisi post ejus mortem. Nec aliud voluit Chrysostomus, dicens Davidem regem esse, scilicet à Deo designatum, ut Saülis abdicato morientis succederet, ac regnum ad posteros suos (i. e., Davidis) transmitteret, in iisque perpetuaret. Denique ipse Samuel post hanc privationem, Saülis honorem regium detulit, eumque ut regem secutus est, 1. Reg. 15, 31. Alioqui enim Israel caruisset rege; nec enim David, ut dixi, rexit ante mortem Saülis. Quod ergo ait Samuel Propheta: *Abiecit te, ne sis rex*, sensum habet: *Abiecit te, ne diu in regno perseveres. Decrevit enim tibi regnum cum vitâ brevi asserre, illudque in Davidem transferre; quare non tui, sed Davidis posteri in regnum succedent, eruntque reges continuò Israelis.* Si enim Saül Deo semper fidelis et obediens permanisset, regia dignitas et potestas mansisset apud ejus posteros; eum autem factus sit inobediens, transfatum est regnum sensu paulò ante explicato ad Davidem et huius posteros, prout Samuel, 1. Reg. 15, 15 et 14, Saülis prædixit his verbis: *Stultè egisti, nec custodisti mandata Domini Dei tui, quæ præcepit tibi. Quod si non fecisses, jam nunc præparasset Dominus regnum tuum super Israel in sempiternum. Sed nequaquam regnum tuum ultra consurget. Quæsiit Dominus sibi virum juxta cor suum; et præcepit ei Dominus, ut esset dux super populum suum, eò quod non servaveris, quæ præcepit Dominus. Plura hæc de re invenies apud Sanctium*

quidem ita intelligendum, non ut statim actu regnaret, sed ut Saülis mortuo in regno succederet. Sicut autem incredulus ille calumniator, de quo supra, loc. cit., mentio facta est, impudenter fingit dissidia et turbas adversus Saulem à Samuele seditiosè excitatas: ita somniat nescio quas similes continuas lites et discordias inter alios Prophetas et reges Hebræos Saülis successores tumultuosè suscitatas. Denique per modum epiphonematis addit, res eodem modo se habere in religione christianâ, quâ crisi (ni vehementer fallor) dicere vult, similiter apud nos christianos perpetuam esse collisionem inter potestatem sacram et profanam. Verùm animadvertere debuisset, ejusmodi collisionem, si quæ datur, non ex intrinsicâ utriusque illius potestatis constitutione, aut harum potestatum segregatione oriri (multi enim dabantur, aut dantur principes ecclesiastici et seculares, qui non ita colliduntur), sed ex errore, ignorantia, præjudicatis opinionibus hominum, ex infligatione pseudo-politicorum, vel similibus causis, prout theologo et Canonistæ orthodoxi passim ostendere solent.

Corollarium. Ex dictis faciliè colliges, omnes accusationes, quibus deistæ (maximè Thomas Morgan, doctor medicinæ in Angliâ, in parte 3 suæ *moralis Philosophiæ*), nescio quæ crimina sanctissimo viro Samueli impingunt, nullo negotio diffari, et à solâ horum incredulorum deicacitate studiose criminandi ortum habere. Cæterùm perquam concinnè ac verisimilè hic observat Cl. Bergier, quòd increduli nostræ ætatis argumenta sua, quibus christianam religionem impugnant, ex Anglicanis deistis tanquam insignes plagiarum describant, Anglicani verò deistæ echo quædam sint veterum christianæ religionis hostium.

12. Quæres XII: *Quomodo Deus præparare, id est, confirmare in æternum poterit regnum Saülis, qui erat ex tribu Benjamin, juxta illud 1. Reg. 15, 15.* Quod « si non fecisses (i. e., si mandata Dei non violasses), « jam præparasset Dominus regnum tuum super Israel « in sempiternum; » cum tamen jam multis ante secutis sceptrum Israel promissum fuerit tribui Juda? Sic enim Patriarcha Jacob, Gen. 49, 10, de Judâ vaticinatus est: « Non auferetur sceptrum de Judâ, et dux de femore « ejus. » — Resp.: Saülis, ejusque posterioris promissum fuit sceptrum Israelis tantum sub conditione, seu ex hypothesi, quòd Dei mandatis morem gesturus sit, ut patet ex illis ipsis verbis Samuelis ad Saulem loc. cit.: *Stultè egisti, nec custodisti mandata Domini Dei tui, quæ præcepit tibi. Quòd si non fecisses, jam nunc præparasset Dominus regnum tuum super Israel in sempiternum.* Tribui Juda verò promissio absoluta facta est, et diù ante fieri potuit; eum diù ante, nempe ab æterno Deus præviderit, Saulem conditionem sibi ponendam, non impleturum. Ita Sanctius cum aliis.

13. Quæres XIII: *Quomodo explicari possint verba illa, 1. Reg. 15, 1: « Filius unius anni erat Saül, cum « regnare cœpisset; duobus autem annis regnavit, » cum tamen utramque falsum sit, et quòd Saül unius duntaxat anni filius fuerit, quòd regnare cœpit, et quòd duobus tantum annis regnârit? — Resp.: Utrumque in sensu*

S. Scripturæ ritè intellecto verum est. Duplex autem celebrior, magisque commendata hujus sacri textûs expositio est. Primam affert Hieronymus, Abulensis, Cajetanus, pluresque alii, dicentes, sensum allati textûs esse hunc: *Saül, sicut parvulus infans unius anni, innocens et sine culpâ fuit, cum ad solium regni eveheretur; et in eâdem innocentâ regnavit super Israel.* Favet huic expositioni Targum Jonathan, seu paraphrasis chaldaica, quæ ita habet: *Sicut filius anni, in quo non sunt culpæ, Saül (erat) quandò regnavit, et duobus annis regnavit super Israel.* Altera, et hebraico textui conformior videtur expositio Cornelii à Lap., et aliorum contententium, hæc verba: *Filius unius anni erat Saül, cum regnare cœpisset; duobus autem annis regnavit super Israel; et elegit sibi Saül tria millia, etc.,* esse velut superioris capitis undecimi (caput duodecimum non nisi allocationem Samuelis ad populum Hebræum continet) conclusionem, ac veluti præonium, vel, si mavis, epocham eorum quæ consequuntur, ita ut sensus sit: *Saül partâ victoriâ, de Naas, rursim in regem à Samuele unctus, cap. 11, v. ult., agebat primum sui regni annum, ac inchoabat secundum; quo exacto elegit tria millia militum prædicatorum.* Hic sensus, ut dixi, conformior est textui hebraico, qui ad verbum sic habet: *בר שנה שאול במלך בן שנה אחת, in regnando ipsum, quasi dicat: Jam regnabat Saül unum annum; jam agebat primum regni sui annum, cum hæc gesta sunt, videlicet cum victoriam de Naas retulit, ideòque comparatâ sibi auctoritate et gratiâ populi, rursim in regem à Samuele unctus est.*

Corollarium I. Verba hæc: *Filius unius anni erat Saül, cum regnare cœpisset,* est hebraismus; nam *filius anni,* juxta Hebræos, illum significat, qui natus est, vel qui incepit ex anno, de quo sermo est (1). Porrò initium regni, seu ea dies, quâ aliquis ad solium pervenit, in principibus habebatur velut dies nativitatis eorum; ab hoc tempore eorum anni recensebantur (2). In hoc sensu etiam Saül appellatur *Filius anni,* h. e., eo anno factus rex.

Corol. II. Verba illa objecti textûs: *Duobus autem annis regnavit,* non sic accipienda sunt, quòd Saül duobus tantum annis universim regnaverit, sed quòd biennio regnaverit tunc, quando tria millia de Israel elegit, qui sibi à prætorio essent, ut ex contextu planum est. Sic enim habet Vulgata nostra: *Duobus annis regnavit super Israel, et elegit sibi Saül tria millia de Israel.* Et adhuc clariùs textus syriacus ita sonans: *Cum autem anno uno vel duobus regnasset Saül in regno suo super Israel, elegit sibi Saül tria millia virorum ex Israele.* Et textus arabicus, dicens: *Cum autem regnasset Saül uno, duobus, vel tribus annis è regno suo super filios Israel, delegit Saül ex Israelitis tria millia virorum,* etc. Igitur nulla est necessitas, verba illa sacri textûs: *duobus autem annis regnavit* intelligendi

de annis regni Saül universim sumptis; quamvis non desinent graves auctores, qui acriter contendunt, Saülem biennio solo regnasse, et solo biennio contingere commodè potuisse, quæcumque de rege Saüle toto primo libro Regum recensentur. Ita censent Hebræi in Seder-Olam, Gaspar Sanctius, Tiriùs, Arias Montanus, Gerardus Mercator, Adrichomius, et quidam alii. Argumenta, quæ in oppositum afferuntur, vide soluta apud Sanctium (1), et in Chronico sacro Tirini, cap. 26, 27.

14. Quæres. XIV: 1° *Quomodò intelligenda verba illa, 1 Reg. 16, ult.: « Igitur quandomcumque spiritus Domini malus arripiebat Saül, David tollebat citharam, et percutiebat manu suâ, et refocillabatur Saül et lenius et habebat. Recedebat enim ab eo spiritus malus. »* Quis est iste spiritus Domini malus? 2° *Si fuit spiritus Domini, quomodò simul potuit esse malus?* 3° *Qualis est proportio, habitudo aut vis musicæ, seu pulsus citharæ ad fugandum spiritum?*

Ad primum. Quamvis aliqui hunc spiritum nequam, qui insiliit in regem Saül, et tam atrociter eum exagitavit, putent nihil aliud fuisse, quàm morbum melancholicæ, atræque bilis, aut omninò maniacæ; alii verò contendunt, fuisse spiritum seu angelum bonum, qui missus sit à Deo, ut excruciet Saülem, et pœnas ab eo sumeret volorumque præcepit; tamen communis est Patrum, doctorumque sententia, energumenum fuisse Saülem; id est, obsessum, et intus exagitatum à dæmone, seu spiritu malo. Ita Gregorius, lib. 2 Moral., cap. 6, Theodoretus, quæst. 38, Rupertus (2), Lyra, Abulensis, Serarius, Sanctius, Cornelius à Lap., aliique interpretes passim. Ac profectò invita trahitur et omninò contorta S. Scripturæ littera in aliam sententiam.

Ad secundum. Dicitur loc. cit. dæmon spiritus Domini, cum tamen sit malus, quia ejus ministerio usus est Dominus ad affligendum Saülem. Cum enim dæmones vel inviti pareant Domini voluntati, licet mali sint, spiritus tamen Domini esse dicuntur, quia servilem ei operam navant. Quare hanc in rem optimè Gregorius, loc. cit., inquit: *Diabolus, licet afflictionem justorum semper appetat; tamen si à Deo potestatem non accipit, ad tentationis articulum non convalescit, unde omnis voluntas ejus injusta. Ex se enim tentare appetit; sed eos, qui tentandi sunt, et prout tentandi sunt, Deus justè tentari permittit. Ideò idem spiritus et Domini appellatur, et malus; Domini, per licentiam justæ potestatis; malus, per desiderium injustæ potestatis.* Hæc enim potestas ex parte Dei punientis Saülem per diabolum, erat justa; ex parte verò diaboli tyrannicè Saülem excruciantis, erat injusta. Diabolus autem in Saülem nil poterat, nisi potestatè à Deo acceptâ, qui illam limitarat, ut tantum et non ampliùs eum affligere posset, ut fecit in S. Job.

Ad tertium. Vim ad sedandas, componendasque passiones tum animi, tum corporis, magnam esse in musicâ, sicut est in lituis et tubis ad easdem in prælio

(1) Vide Calmeti et Cornelii à Lap. Commentar. in 1 Reg. 15, 1.

(2) Vide Calmeti Commentar., loc. cit. Item ejusdem Commentar. à Matth. 14, 6.

(1) Commentar. in 1 Reg. 15, v.

(2) L. 2 in cap. 1 Reg.

excitandas inflammandasque, plurimis rationibus et exemplis docent Plutarchus (1), Seneca (2), Basilus (3), Vallesius (4), Delrio (5), aliique. Igitur etiam valebat ad compescendam agitationem dæmonis, qui passionibus istis et humorum commotionibus sese ingerit, iisdem utitur ad animum occupandum, vel magis exagitantum. Cæterum illa Sautis refocillatio non à solâ musicâ seu pulsu citharæ proficisci potuit, cum spiritus malus dicatur etiam recessisse à Saule, 1 Reg. 16, v. ult., seu fugatus fuisse per Davidem, quod nullis sonis quantumcumque numerosè modulatis convenire potest. Censeo itaque cum Tirino (6), id potiùs adscribendum sacris psalmodum et hymnorum verbis, quin et piis precibus et votis, quibus David pro regis incolumitate Deum interpellabat; pene eo modo quo nunc Ecclesiâ per preces et sacra verba, per adjurationes et exorcismos expellit cacodæmonas ex emergenceis. Ita ferè Theod. aliique.

13. Quæres XV : *Quomodò explicari possit illud 1 Reg. 18. 10 : « Invasit spiritus Dei malus Saül, et prophetabat in medio domus suæ; » cum tamen prophetare sit boni, et non mali spiritus ?* Resp. : Quamvis prophetare juxta communem significationem idem sit, ac futura prædicere, in S. Scripturâ tamen etiam in variis aliis sensibus (7) hæc vox adhibetur; et hoc quidem loco neutiquam significat futura ex afflatu divino prædicere, sed insanire, id est, agitatione corporis ab obsidente dæmone impulsus, et more fanatico fundendo verba aliena ac absurda, prophetarum motus ineptè imitari. Unde textus chaldæus ita habet : *Mansit spiritus malus.... super Saül, et insanivit intra domum.* Similiter, 3 Regum 18, v. 29, ubi nostra Vulgata de sacrificulis Baal ait : *Postquam autem transiit meridies, et illis (sacrificulis) prophetantibus venerat tempus quo sacrificium offerri solet, textus chaldæus habet : Et fuit cum transiret meridies, et insanirent, usquequò offerri solet munus (8).*

(1) L. de Musica.— (2) L. 3 de Ira, cap. 9.

(3) De libris Gentilium.—(4) Philos. sacræ c. 28.

(5) L. 3 Disquis. Magic.

(6) Comment. in 1 Reg. 16, 25.

(7) Hæc vox *Prophetare*, præter communem notionem, quæ est futura prædicere, aliquandò in S. Scripturâ significat Deum laudare. Sic 1 Reg. 10, 5, Samuel Saül dicit : *Obvium habebis gregem prophetarum.... et ante eos psalterium et tympanum et tibiam, et citharam ipsoque prophetantes, h. e., psalmos et hymnos in honorem Dei canentes.* Alibi significat Scripturas interpretari. Sic 1 Cor. 14, 5, legimus : *Qui prophetat (h. e., qui Scripturas explanat) hominibus loquitur ad edificationem.* Iterum alibi significat prophetiam confirmare. Sic Ecclesiastici 49, 18, de Josepho Ægyptio dicitur : *Et ossa ipsius visitata sunt, et post mortem prophetaverunt, h. e., prophetiam ab ipso editam confirmarunt.* Cum enim juxta ipsius prædictionem ossa ejusdem ex Ægypto elata sint, ipsa ossa translata declaraverunt, illum verum fuisse Prophetam. Alibi verò vox prophetare significat miraculum edere. Sic de Eliseo, Ecclesiastici 48, 14, dicitur : *Et mortuum prophetavit corpus ejus, h. e., miraculum edidit mortuum suscitando, qui in ejus sepulchrum projectus erat.* Denique interdum significat insanire, ut responsione ad propositam quæst. 15 ostendimus.

(8) Vide Biblia polyglotta card. Ximenii in hunc S. Scripturæ locum.

16. Quæres XVI : *Quomodò explicetur illud 1 Reg. 15, 33 : « Non vidit Samuel ultra Saül usque in diem mortis suæ; » cum tamen postea 1 Reg. 19, 24, Saül coram SAMUELE TOTA DIE PROPHETARE ?* Resp. nullam hic esse antilogiam seu contradictionem. Nam post illud bellum adversus Amalecitas *non vidit Samuel ultra Saül*, id est, non amplius eum invisit honoris, officii vel amicitie gratiâ, quomodò priùs eum invisere solebat, ut illum scilicet in administratione regni dirigeret, admoneret, reprehenderet. Sciebat enim eum esse reprobatum à Domino, neque ab illo amplius quidquam sperabat sanum, aut ex suo republicæ; quamvis perrexerit eum intrinsecòs amplecti charitate, quâ proximum suum prosequi tenebatur, et miserando ipsius lapsus omnibus diebus vitæ suæ sit illacrymatus. Paucis : Samuel et Saül non amplius occurrerunt sibi veluti amici, et mutuâ familiaritate utentes. Verùm hoc insuper habito contigit, ut Samuel videret Saülem cum cæteris prophetantem; fermè sicut spectamus oculis imaginem, arborem, feram, aut aliud objectum; quod casu sæpè contingit. Ita Sanctius, Calmet, aliique interpretes passim. Inò teste Sanctio (1), sunt qui dicunt, visum quidem tunc à Samuele Saülem prophetantem, non autem à Saule Samuelem, additque idem auctor hæc verba : *Quod mihi verisimile est, cum alienatus à mente fuerit Saül, quo tempore fuit in cætu prophetarum.*

17. Quæres XVII : *Quorsum, 1 Reg. 24, 4; narretur quòd « Saul ingressus fuerit speluncam, ut purgaret ventrem? » An non hoc, et plura alia similia in Scripturâ sunt inutiliter dicta, inò eloquio Dei indigna, et indecentia? Hanc vel similes quæstiones et dubia movere solent quidam rudes mechanici, ut loquitur D. Chrysostomus (2), et dissoluti cælestique indigni, qui multa in sacris litteris superflua contineri dicere audent. Ita quoque ante 15 annos scriptor ille anonymus, qui se regis Borussia officialem bellicum dixit, aut finxit, variaque dubia contra divinam S. Scripturæ auctoritatem in proluxiore suo scripto ad D. Joannem Chrystoph. de Zabuesniq (3) dato accumulavit, quæ-*

(1) Commentar. in 1 Reg. 19, 24.

(2) Homil. 31 in Epist. ad Roman.

(3) Cum D. Joan. Chrystoph. de Zabuesniq orbi litterato ad præclarum suum opus, *Historische und kritische Nachrichten von dem Leben und Schriften des Herrn von Voltaire, und anderer Neu-Philosophen unserer Zeiten*, notissimus, aliud quoque insignis opus Cl. Nonnotte cui titulus, *Philosophisches Lexicon der Religion* ex gallico in idioma Germanicum verterit, occasione hujus versionis anonymus ille officialis bellicus, de quo paulò ante diximus, ad eundem scripsit, variaque contra S. Scripturam, et religionem christianam dubia eidem proposuit, sanctè tamen contestans, se non esse ex numero incredulorum, prout in suâ ad eundem Epistolâ germanicâ patet, quæ ita sonat : *« Mein Herr! ich nehme mir die Freyheit, Ihnen einen Anhang zu meinen Bedenken über einige Religionspunkte zu überschicken. — Sie werden vielleicht sagen, dass dieser Anhang gar sehr nach der Freidenckerei schmecke; aber ich betheure Ihnen, dass ich von dieser Seuche befreiet bin. Es sind wiederum nur Zweifel. Ich habe sie einigen unserer evangelischen Prediger vorgetragen, allein sie haben mich nicht befriedigen können. Ich wage es*

sivit his verbis : *Quid est Scriptura? Nonne est verbum Dei? an Deus ex alio fine ad hominem loquitur, quàm ut hunc edoccat? Planè in divinis libris nullum dictum contineri deberet, quod Deo non sit dignum, et ad eam instructionem serviat. Jam verò quid inde disco, quòd Aod, Jud. 5, 21 et 22, « pugionem sinistra manu apprehensum, tam fortiter in ventre regis Eglon infixit, ut per secreta naturæ atvi stercora proruperint? » Talia dicta minimè debent exare in libro, de quo dicitur, quòd in eo Deus loquitur. Deus enim nec inutiliter, nec sordidè loquitur. Hucusque scriptor ille anonymus. Verùm*

Qui talia effluunt, et S. Scripturam impiis hujusmodi dictis lacessunt, non attendunt, quòd eæ circumstantiæ, quæ in sacris litteris narrantur, et ipsis inutiliter scriptæ videntur, conducant vel ad nostram institutionem, vel ad integritatem sermonis, vel ad simplicitatem sinceritatemque narrationis, ex quâ veritas historiæ mirè elucet, vel denique ad alium finem à Deo sapientissimè intentum, quamvis nobis incognitum. Sic, quòd in sacris litteris de Eglon rege Moabitarum, aut de aliis quedam vilia narrentur, non obstat majestati S. Scripturæ. Id enim fieri potuit, ut integra historiæ series sincerè referatur, et ut simul pateat, etiam reges et principes hujus mundi humanis miseriis et fragilitatibus, ac subitaneis, minimèque prævisis mortis casibus æquè ac plebeios subjectos esse. Similiter non otiosè, nec sine causâ in S. Scripturâ narratur, quòd Saül speluncam ingressus sit ad purgandum ventrem. Clarior enim inde fit Davidis in Saulem singularis misericordia et clementia, qui ne in distinctum quidem et exarmatum hostem, quod facile potuisset, irruerat occisurus.

Porrò quàm parùm sol, dum radiis suis cloacas perlustrat, maculatur, aut omnipotentia divina, dum in vilissimas creaturarum actiones physicè influit, labem contrahit; tam parùm sanctitas et majestas Scripturæ defectum patitur, dum ejusmodi res vilissimas narrat, præsertim, quia id nunquàm sine sapiente consilio fit, ut paulò ante demonstravimus. Ac profectò, si Deo indignum non est naturam humanam ejusmodi necessitatibus obnoxiam creare, cur illo indignum, aut indecens sit, easdem narrare? Deus purissimus spiritus est, incapax omnis macule aut sordis. Hinc sive creet, sive physicè influat in quascumque creaturarum actiones; sive has narret, cum id semper ex sapientissimo fine faciat, nunquàm sorde-

« also mich bei den Katholiken Rath zu erholen. Es sind doch keine unauflöbliche Zweifel, obson « sie mir von einiger Wichtigkeit zu sein scheinen. » Eadem epistola ex germanico in latinum translata ita habet : *Domine mi! audeo tibi appendicem ad Reflectiones SUPER QUEDAM RELIGIONIS PUNCTA mittere. — Dices fortassis, quòd hæc appendix liberissimum vehementer redoleat. Verùm asseveranter tibi affirmo me hæc tue immune esse. Sunt solum quedam dubia, quæ nostris evangelicis præconibus solvenda proposui. Sed animi meum tranquillare non potuerunt. Ideò Catholicorum hæc vere responsa exquirere statui. Fateor, hæc dubia non esse insolubilia; attamen non exigui momenti mihi videntur.*

scit, nunquàm labem seu physicam seu moralem contrahit.

18. Corollarium I. Sicut non est indignum omnipotentis divinæ majestate, res minimas creare, aut in quascumque etiam vilissimas creaturarum actiones physicè influere; sic non fuit indignum sanctitate et sapientiâ divinâ, res ejusmodi minimas aut vilissimas scriptoribus agiographis, seu sacris, qui Scripturæ divinæ libros primitiis conscribere, scribendis dictare, præsertim, quia sæpè magna mysteria sub figurâ minimarum rerum latent, aut certè res minimæ, vel etiam vilissimæ nunquàm sine ratione ac sapienti consilio in sacris litteris sunt annotatæ. Sic præter exempla Scripturæ jam de Eglon rege Moabitarum, et Saule allata, inutilis quoque non est narratio, de cane Tobix, qui redeunte in domum paternam Tobix juniore præcurrit... *et quasi nuntius adveniens blandimento suæ caudæ gaudebat*, Tob. 11, 9. Præterquam enim, quòd hæc descriptio ad simplicitatem et sinceritatem historicæ narrationis apprime serviat, et audita vel lecta delectat (1), eadem quoque ad morum instructionem utilis est. Audi Bedam citatum locum Scripturæ ita exponentem : *Non est contemnenda figura canis hujus, quia viator et crines Angeli est. Doctores enim exprimit Ecclesiæ, qui confisgendo cum hæreticis, lupos graves à Pastoris summi fugant orti. Et pulchrè dixit, QUASI NUNTIUS ADVENIENS; quia nimirum doctor quispiam fidelis nuntius est veritatis; pulchrè : BLANDIMENTO SUÆ CAUDÆ GAUDEBAT. Cauda, quæ quasi finis est corporis, finem bonæ operationis, id est, perfectionem, vel certè mercedem, quæ sine fine tribuitur, insinuat.* Aliam instructionem moralem D. Ambrosius, lib. 6 Hexamer. cap. 4, ex hoc loco Scripturæ eruit. Nam juxta interpretationem hujus S. doctoris Ecclesiæ, canis idèò Tobix comes adjungitur, ut, cum esset gratitudinis symbolum, juvenem Tobiam ad grates Deo, atque angelo Raphaeli debitas, cumulatè referendas, erudiret; vel etiam, ut, cum esset vigilantissimus domus custos, juvenem prima tractandæ familiæ gubernacula aggressum, suo exemplo ad custodiam domus hortaretur. Addo adhuc unum Scripturæ locum, qui primo intuitu videtur, aut saltem incredulis videri posset inutilis ad fidei vel morum instructionem. Est is ex Epist. 2 ad Timoth. cap. 4, v. 13, desumptus, ubi dicitur, quòd D. Paulus habuerit *penulam, quam reliquerit Troade apud Carpum*. Quid autem hoc ad nos? quid inde discimus ad fidei vel morum instructionem conducens? Verùm etiam ista narratio cum primis servit ad nostram institutionem, maxime si spectetur contextus, qui ita habet : *Penulam, quam reliqui Troade, apud Carpum, veniens affer tecum; et libros, maxime autem membranas*. Nam ex eo quòd D. Paulus à Timotheo petat, ut illam penulam veniens afferat secum, intelligimus, posse nos laudabiliter et meritorie providere necessitatibus corporis, dummodo id fiat cum debitâ moderatione, atque ad Dei gloriam

(1) Sic etiam apud Homerum in Odysseâ quedam et his similia de Argo cane narrantur, quæ legentem cum fructu innocuæ voluptatis tenent.

referatur. Præterea paupertatis hic exemplum habemus, quòd Paulus totius orbis doctor Timotheo totius Asiæ primati nullas alias divitias, quàm penulam, credo jam attritam et obsoletam, et paucos libros, et membranulas commendarèt. Insuper singulare religionis exemplum ex supra citatis Pauli verbis elucet, quòd addit: *Maximè autem membranas*, hoc est, interpretè Theodoretò, divinas Scripturas, quas in membranis tunc temporis describebant. Quasi Paulus, etsi penulam, libros, membranasque exegerit, facile tamen cæterorum omnium jacturam pateretur, dummodò membranæ, seu Scripturæ sanctæ, ad eum incolumes afferrentur. Hæc pluraque alia emolumenta, tum ex citatis locis, tum ex aliis, quæ improbi homines tanquàm inutilia condemnant, facile colliguntur. Nihil igitur in sacrâ historiâ otiosum aut inutile reperitur. Verùm hæc de re etiam infra in libris Paralip. sermo redibit.

Corollarium II. Crassè et impiè errârunt et errant ii qui putant, res quidem majoris momenti in sacro codice contentas à scriptoribus sacris Deo inspirante et dictante fuisse literis consignatas; non item res omnes minutas, quas sacro codici inscrève; has enim, aiunt, eruditione suâ et spiritu duntaxat humano addidisse. Profectò sic semper essemus in dubio, quid in sacro codice sit scriptum Deo inspirante et dictante, et quid non; quid ibi sit verbum Dei scriptum, et quid præcisè verbum hominis, nempe illius, qui primitus sacri codicis partem aliquam scripsit; ac proin etiam incerti essemus, quid in Bibliis fide divinâ credi possit et debeat, et quid non. Cæterùm, (ut jam in Corollario I observavimus) tam parùm Deo indignum fuit, res ejusmodi minimas sacro scriptori scribendas dictare, quàm parùm Deo indignum fuit, res minimas et opinione nostrâ vilissimas creare. Unde S. Hieronymus (1) contra eos qui putant, non provenire ab inspiratione Spiritûs S. res minutas in sacro codice scriptas, cum tamen scriptoribus agiographis inspiraverit res majoris momenti ibidem scribendas, ait: *Quòd si non putant esse parva, quorum (scriptorum à Deo inspiratorum) et magna sunt, alterum mihi conditorem, juxta Valentinum, Marcionem et Apellem, formicæ, vermium, culicum, locustarum; alterum cæli, terræ, maris et Angelorum debet introducere.*

Corollarium III. Verissimum, et in lectione aut meditatione sacrarum Scripturarum semper præ oculis habendum est illud S. Pauli 2 ad Timotheum, 16, 17, effatum: *Omnis Scriptura divinitus inspirata, utilis est ad docendum, ad arguendam, ad corripiendum, ad erudiendum in justitiâ, ut perfectus sit homo Dei, ad omne opus bonum instructus.* Igitur juxta testimonium Pauli nulla pars Scripturæ, quantumvis parva et exigua, otiosa vel inutilis est. Nam *omnis Scriptura*, h. e. quælibet pars Scripturæ utilis est. Idipsum etiam Patres tam græci, quàm latini de utilitate S. Scripturæ loquentes, unanimiter docent. Audiamus quosdam ex

præcipuis. S. Chrysostomus (1) ait: *Doceamus vos, neque dictionem parvam, neque syllabam unam in divinis literis contentam, prætereundam. Non enim verba quæcumque sunt, sed etiam Spiritûs S. verba. Et propterea magnum in his thesaurum invenire licet, etiam in unâ dictione.* Ac iterùm (2): *Ne putetis, hoc absque causâ fuisse adjectum; nihil enim in divinâ Scripturâ continetur, quod non aliquâ ratione dictum sit, et latentem in se habeat utilitatem.* D. Basilius (3) inquit: *Sacræ Scripturæ verba, si utcumque legantur, aut perfunctoriè, syllabæ tantum quædam esse videntur et eadem perexiguæ; sed cum verborum sententiæ pervestigantur, tunc quanta sit sapientia Creatoris, perspicitur.* Et iterùm (4): *Ingens blasphemia est dicere verbum aliquod in Scripturis redundare.* S. Hieronymus (5) ait: *Singuli sermones, syllabæ, apices, puncta in divinis Scripturis plena sunt sensibus.* Similiter loquuntur alii Patres, quos apud Mendozam (6) citatos invenies.

19. Quæres XVIII: *Quomodò pythonissa in Endor, 1 Reg. 28, 12, Samuelis animam ad inferis resuscitare potuerit? Num defunctorum animæ, et quidem sanctæ (qualis fuit illa Samuelis) arte magicâ in suâ quiete turbari possunt? Aut fors non verus Samuel, sed tantum demon illusor, formam Samuelis assumens, tunc Sauti apparuit? Antequàm respondeam, observo quòd Deistæ in hæc apparitione Samuelis nugæ, meras, meo-rissimas nugæ se reperisse existunt: atque sive verum, sive personatum dicamus apparuisse Samuellem, absurdum putent. Equidem vix ulla questio tam diversis opinionibus apud antiquos æquè ac recentiores scriptores ventilata est, ac ista. Alii enim censent, animam Samuelis incantatione pythonissæ evocam è limbo. Alii et ipsi dicunt, apparuisse Samuellem, non tamen evocatum à veneficâ, sed à Deo. Iterùm alii dicunt, non apparuisse ipsam Samuellem, sed Deum per se, vel per Angelum respondisse sub formâ hujus Prophete. Quarta sententiâ docet, demonem simulacro quodam spectantium oculos luisse. Taceo alia hæc de re Rabbiorum deliria, ac ex tam discrepantibus sententiis secundam tanquàm veram amplector. Itaque resp. et dico: Samuel ipse apparuit, sed Dei, non diaboli imperio, nec magicâ arte suscitatus. Hæc enim est communior PP. et interpretum sententiâ, nominatim Origenis, Ambrosii, J. sephi Jud., Cajetani, Cornelii à Lap., Abu.ensis, Estii, et plurimorum aliorum. Ratio est, quia Scriptura de eo, qui hic apparuit, constanter et ubique loquitur, tantum de vero Samuele. Id patet ex illis verbis Scripturæ, 1 Reg. 28, 12: *Cum autem vidisset mulier (pythonissa) Samuellem, exclamavit voce magnâ. Item ex illis ibid. 15: Dixit autem Samuel ad Saut: Quare inquietasti me, ut suscitarer, Et iterùm, ibid? 16, 17: Et ait Samuel:**

(1) Homil. 15 in Genes.

(2) Homil. 25 in Genes.

(3) Homil. 9 in Hexamer.

(4) Homil. 10 in Hexamer.

(5) L. 2, Commentar. in Epistol. ad Ephes. cap. 3, v. 6.

(6) Commentar. in II. Reg., annot. 2 proœnial., sect. 4, num. 3 et seqq.

(1) In proœnio super Epist. ad Philemonem, ad Paulam et Eustochium. Vide tom. 6. Operum D. Hieronymi, edit. Roman. 1517.

Quid interrogas me, cum Dominus recesserit à te, et transierit ad annulum tuum? faciet enim tibi Dominus sicut locutus est in manu meâ, et scindet regnum tuum de manu tuâ, et dabit illud proximo tuo David. Ac potissimum, quia in libro Ecclesiastici, cap. 46, v. 25, postquam alia laudabilia Samuelis facta sunt enarrata, additur: *Et post hoc dormiit (Samuel) et notum fecit regi, et ostendit illi finem vitæ suæ, et exaltavit vocem suam de terrâ in prophetiâ delere impietatem gentis,* quibus verbis significatur, eundem illum Samuelem, qui dormierat, seu mortuus fuerat, regi Sâul indicasse, quæ ventura illi erant, et prophetasse; ergo verus Samuel Sâuli apparuit.

ARGUMENTA ADVERSARIORUM.

20. Opponunt I. Dæmon illusor in formâ Samuelis assumptâ ita locutus et mentitus est. — Resp.: non dæmonem, sed ipsa Scriptura Samuelem, apparuisse dicit; ut patet præcipuè ex cit. loc. Ecclesiastici.

Oppon. II. Scriptura sæpè de specie rerum haud secus loquitur, atque de ipsis rebus; verbi gratiâ, serpentes magorum Ægypti, quantumvis fictitios, nihilominus serpentes vocat. Ergo et illud phantasma potuit Samuelem vocare. — Resp.: Inprimis neutiquam certum est, illos magorum ægyptiacorum serpentes fuisse fictitios. Nam juxta Theodoretum, Augustinum et doctorem Angelicum, ille fuisse veri serpentes, ut jam alibi (1) observavimus. Dein transmissio etiam, quòd dicti serpentes fuerint duntaxat fictitii, inde neutiquam sequitur, quòd etiam Samuel Sâuli apprens non fuerit ipse Samuel, sed tantum ejusdem simulacrum. Sunt enim speciales rationes dicendi, quòd tunc apparuerit ipse Samuel, quia, ut numero præcedente vidimus, Scriptura constanter et ubique de eo qui apparuit, loquitur tanquam de vero Samuele, et non de hujus simulacro; imò, in libro Ecclesiastici loc. cit. Samuel ex eo laudatur, quòd etiam *post mortem* (quandò nimirum Sâuli apparuit) *prophetavit, et exaltavit vocem suam de terrâ;* atqui hæc laus à Scripturâ utique ipsi Samueli, et non ejusdem simulacro tribuitur. Præterea omnia, quæ Samuel apprens Sâuli prædixit, planè evenerunt. At dæmon non præscit futura, si non sint effectus necessarij; ergo non dæmon Samuelis formam mentitus, sed ipse Samuel tunc prophetavit. Ad hæc, si dæmon apparuisset, nomen divinum, sanctum et terribile יהוה, Jehovah, cujus solâ pronuntiatione torquetur, non usurpasset toties (2) in illo colloquio.

(1) P. 4 S. Scripturæ contra incredulos propugnatae, sect. 2, c. 2, quest. 18.

(2) 1 Reg. 28, 16, 17, 18 et 19. Neque dicas: Quamvis in textu hebræo citatis locis nomen divinum Jehovah ponatur, dæmonem tamen sub specie Samuelis apparentem non hoc, sed nomen Adonai pronuntiasse; termè sicut Judæi, quoties nomen Jehovah in hebræo iectu occurrit, nunquam illud pronuntiant, sed pro filo Adonai, quod unum è Dei nominibus est et Dominos meos plurali numero (sicut Adoni, Dominum meum singulari numero) significat, legunt. Hoc enim insuper habuit vis nostri argumenti manet, cum dæmon non solus à nomine Jehovah, sed etiam à nomine Adonai mirum quantum abhorreat, Deumque nequaquam nomine Domini sui honorare velit. Cæterum eruditionis

Neque dicas: Dæmon sæpè usurpat nomen Dei, imò veneratur: ergo potuit etiam istic usurpare. Nam resp., usurpat, si sit coactus; quod colligi ex adjunctis debet. Nullum autem vestigium in Scripturâ habemus, quòd is, qui tunc Sâuli apparuit, coactè nomen Dei usurparit.

Oppon. III. Samuel ille apprens falsa prædixit, nempe Sâulem cum filiis suis cras occidendum: *Cras autem tu et filii tui mecum eritis,* 1 Reg. 28, 19, id est, in altero seculo, in loco statuque mortuorum eritis; quod tamen non nisi interjectis aliquot diebus contigit. Nam inter caput 28, in quo hæc apparitio Samuelis narratur, et caput 31, ubi Philistinorum prælium cum Sâule commissum, hujusque ac filiorum ejus mors referitur, intermedia sunt capita 29 et 30, in quibus quedam gesta recensentur, quæ non nisi interjectis aliquot diebus fieri poterant. Ergo Samuel ille apprens non fuit verus Samuel, sed mendax dæmon. — Resp.: Nil falsi prædixit Samuel Sâuli in apparitione suâ. Nam vox *cras* non semper in rigoroso atque stricto sensu usurpatur; sed crebrò in phrasi hebraicâ futurum ac indefinitum tempus significat, prout Calmet iteratò (1) monet. Sic exempli gratiâ, in libro Exodi, c. 13, v. 14, dicitur: *Cumque interrogaverit te filius tuus cras, dicens: Quid est hoc, respondebis ei: In manu forti eduxit nos Dominus de terrâ Ægypti.* Idem repetitur in libro Deuteronomij, c. 6, v. 20. Et in libro Josue c. 4, v. 6, 7, dicitur: *Quandò interrogaverint vos filii vestri cras dicentes, quid sibi volunt lapides isti? respondebitis eis: Defecerunt aquæ Jordanis ante arcam fœderis Domini, cum transilirent eam.* Unde non mirum, quòd Usserius (2) existimet, aliquot dies effluxisse à consultatione pythoniæ ad certamen Gelboe, in quo Sâul cum filiis suis interit. Calmet tamen (3) credibile censet, quòd vox *cras* in loco Scripture, quem explicamus, strictè et ad litteram sit intelligenda; nihilque nos cogere, ut aliter illam accipiamus. Sâul enim iter vesperè suscepit, ut veniret in Endor, qui locus satis castris illius vicinus erat; consulere pythoniisam potuit, domi illius manducare, ac in castra reverti. Philistiim prælium Sâuli inferunt, hic vincitur; fusamque videns aciem suam se suo gladio confodit, occisis etiam ab hoste filiis suis. Hæc omnia, inquit laudatus interpres, faciliè evenire potuerunt postridiè diei, vel noctis, quâ pythoniisam consulit. Neque obstat, quòd Scriptura inter consultationem pythoniisæ et mortem Sâulis cum filiis suis narrationem gestorum cap. 29 et 30 interponat. Nam quæ his duobus capitibus recensentur, ea vel ante, vel simul contigerant, vel anticipatò narratur.

causâ illud adhuc observo, quòd judæi, dum loco nominis Jehovah nomen Adonai pronuntiant, id substitutione, sive religione quâdam faciunt. Hic tamen nos veteribus Judæis in usu non erat, cum nullâ lege Dei nomen Jehovah profuso veritum sit. Vide Calmet Dictionar. Biblic. verbo: Adonai.

(1) Comment. in 1 Reg. 28, 19. Et in suo Dictionario Biblic. verbo: Cras.

(2) Ad annum M. 3949.

(3) Comment. in 1 Reg. 28, 19.

Urgent : Saut non poterat dici cum Samuele futuro. Samuel enim justus in limbo PP. fuit : Saut autem reprobis abiit in gehennam; ergo falsa fuisset illa praedictio : *Cras autem tu et filii tui mecum eritis*, si ponatur, haec verba dixisse ipsum Samuelem. — Resp. : Quando Samuel dixit, Sautem cras cum ipso futurum, locutus est solum de futuro illius morte, ita ut sensus sit : Cras tu et filii tui moriemini, ac mecum eritis in loco statuque mortuorum. Atque haec praedictio verissima erat, ut paulo ante explicavimus. Itaque Saut et filii ejus cit. loc. dicuntur cum Samuele futuri, nempe in altera vita sub terra, vel in inferno, proportionate ad conjusv merita; vel in inferno damnatorum, vel in limbo justorum, qui etiam in Scriptura infernus dicitur. Nam, ut S. Augustinus (1) ait, verba illa Samuelis ad Sautem dicentis : *Meum eris, non ad aequalitatem felicitatis, sed ad parem conditionem mortis referuntur, quod uterque homo fuerit, et uterque mori poterit, jamque mortuus mortem vivo praenuntiet.*

Oppon. IV. Verus Samuel non permisisset se adorari; sed qui apparuit, permisit se adorari a Saule, juxta illud 1 Reg. 28, 14 : *Et intellexit Saut, quod Samuel esset, et inclinavit se super faciem suam in terra, et adoravit*; neque legitur, quod is, qui apparuit, contra hanc adorationem fuerit protestatus; ergo non fuit verus Samuel. — Resp. : Hanc adorationem permisit et permittere merito potuit Samuel, quia ea non nisi carentia, signumque specialis reverentiae erat, ac probe sciebat, se coli ut Samuelem, et ut Prophetam, non ut Deum. Mos enim erat apud Hebraeos, similes adorationes reverentiae tantum causa usurpare erga quasvis personas singulari observantia dignas, ut fecit Abigail ante Davidem (2), David ante Sautem (3), et plura id genus; quorum ultimata ratio est, quia adoratio in genere est nihil aliud, quam honor externo corporis gestu exhibitus, ac proin sicut honor indifferens est ad honorem delatum Deo et hominibus, ita et adoratio alia est Deo, alia hominibus in dignitate consuetis exhibita, quamvis utraque externo corporis gestu fieri possit, et fiat.

Urgent. Nullatenus verisimile est, quod Deus, qui noluerat Sauli respondere per somnia, per sacerdotes, per prophetas, juxta illud 1 Reg. 28, 6 : *Consuluitque Dominum, et non respondit ei, neque per somnia, neque per sacerdotes, neque per prophetas*, ei denique responderit per Samuelem, et quidem tunc, quando rex impius ad daemone confugit. Resp. : Deus in poenam impietatis respondit in ira sua, et instantem illi ejusque filiis supremam diem praedixit.

Oppon. V. Verus Samuel non poterat ad Sautem dicere, ibid., 15 : *Quare inquietasti me, ut suscitarer?*

(1) L. 2 ad Simplicitanum, quaest. 3.

(2) 1 Reg. 25, 23, ubi ita legimus : *Cum autem vidisset Abigail David, festinavit, et descendit de asino, et prociuit coram David super faciem suam, et adoravit super terram.*

(3) 1 Reg. 24, 9, ubi de Davido dicitur : *Et egressus de spelunca clamavit post tergum Saul, dicens : Domine mi rex. Et respexit Saut post se; et inclinans se David pronus in terram, adoravit.*

Quomodo enim ars magica quietem prophetae turbaret? Aut, quis credit, Pythonissam ope diabolica virum tam sanctum jam mortuum inquietasse, et ad redeundum ex limbo PP. coegisse? Resp. : Non ars magica, non Pythonissa ope diabolica Samuelem suscitavit, sed hoc contigit Dei jussu, animam Samuelem vel per se, vel ministerio bonorum angelorum advocantis, ut prophetae hujus oraculo impius rex disceret, quanta in caput suum ex denegata Deo obedientia redundarent mala. Igitur anima Samuelem apparuit quidem, dum Pythonissa exercebat artem magicam, non tamen vi illius artis ad apparendum coacta, sed Dei consilio et potestate è limbo evocata, ita ut Deus magicam evocationem praevenerit, Prophetam statuendo coram rege ante completum superstitiosum à Pythonissa ritum; fermè, sicut volentem Balaamum maleficis suis à daemone responsa extorquere, praevenerit Deus, et per os illius benedixit Israeli Numer. cap. 23, 24; vel sicut Ochozia mittente qui consulerent Beelzebub idolum Accaron, praevenerit Deus responsionem diaboli, misso Elià qui mortem regi praediceret, 4 Reg. 1, v. 2, 3, 4 et 16. Atque haec de apparitione illà Samuelis sententia est communis PP. et interpretum, quos longa serie citat et sequitur Tirinus (1). Favent quoque eisdem sententia SS. Augustinus et Thomas, quorum prior (2) de memorata apparitione ita ait : *Non est absurdum credere, ex aliquà dispensatione divinae voluntatis permissum fuisse, ut non invitus nec dominante aut subjugante magica potentia, sed volens atque obtinens occultae dispensationi Dei, consentiret spiritus prophetæ sancti se ostendi aspectibus regis, divina cum sententia percussurus.* Alter verò (3) inquit : *Nec obstat, quod arte demonum hoc (i. e., illa Samuelis apparitio) dicitur factum, quia etsi daemones animam alicujus sancti evocare non possint, nec cogere ad aliquid agendum, potest tamen hoc fieri divina virtute, ut dum daemone consulti, ipse Deus per suum nuntium veritatem enuntiet. Sicut per Eliam veritatem respondit nuntius regis qui mittebantur ad consulendum deum Accaron, ut habetur 4 Reg. 1.*

Corollarium. Verba illa suscitavit Samuelis ad Sautem regem : *Quare inquietasti me, ut suscitarer?* non sunt sic intelligenda, ac si per artem magicam violentia Samueli illata, aut is vi magica ex inferis evocatus sit; sed Samuel istic loquitur more Hebraeorum et aliorum populorum, qui omnes illos qui sunt vita functi, velut dormientes in silentio et umbrà exhibent; vel potius ait, se inquietatum à Saule, quia commotus fuit et iratus indignitate modi quo Saut per magiam eum suscitare conabatur. Undè sensus horum verborum : *Quare inquietasti me, ut suscitarer?* meritò assignatur iste : Cur fuisti non causa, sed occasio, ut suscitarer, et quidem occasio tam indigno modo?

Oppon. VI. Vel Samuel se stitit in corpore, vel extra corpus? Non primum, quia corpus ejus pridem defuncti (4) jam in putredinem et pulverem resolu-

(1) Comment. in 1 Reg. 28, 13.

(2) L. 2 ad Simplicitanum, quaest. 3.

(3) 2-2, q. 174, a. 5, ad 4.

(4) Test. Cornelio à Lap. (vide hujus Comment. in

tum erat; non secundum, quia si extra se stitit, quomodo pythonissa eum videre potuit? Dixit enim hæc conterrita, 1 Reg. 28, 13: *Deos vidi ascendentes*, id est, hominem quemdam divinum (1), puta Samuelem. Resp.: Samuelis anima apparuit non assumpto proprio corpore, sed in corpore aereo: et sicut angeli, cùm apparent, corpus sibi formant et aptant ex aere, ut docet S. Thomas, in cap. Matth. 17, sic etiam Samuel non corpus resumpsit proprium, quod jam extabuerat, sed aliud sibi finxit ex alienâ materiâ. Atque hæc, teste Sanctio (2), est communis sententia auctorum, ipsiusque Abulensis (3).

Oppon. VII. Fortassis nec verus, nec personatus (i. e., dæmonem speciem prophætæ assumens) hic Samuel fuit, sed pythonissa vocem Samuelis est imitata, cæteraque omnia finxit, quæcumque contigisse hic leguntur. Resp.: Id apertè adversatur sacræ narrationi, præsertim libro Ecclesiastici à nobis suprâ, num. 19, citato. Præterea mulieris intererat, ut viam longè aliam iniret, si decipere anxium regem voluisset. Assentari enim debebat, ejusque liberalitatem prædicatione prosperi eventus provocare, aut certè ambigüè loqui, ne, si res aliter ac ab ipsâ prædictæ sunt, evenissent, iram et vindictam regis incurreret. Accedit, quòd nec pythonissa, nec dæmon ipse mortem Saülis et filiorum ejus proximè securitatem certò prævidere potuerit. Undè verba illa: *Cras autem tu et filii tui mecum eritis*, non erant pythonissæ, vel demonis vaticinantis, sed Samuelis jussu Dei interitum impio regi denuntiantis.

Qui plura de totâ hæc quæstione, seu apparitione Samuelis coram rege Saül factâ legere cupit, consulat Calmetum, hujusque de eadem apparitione Disser-

1 Reg. 25, 1.) Sallianus probabiliter (certi enim hæc de re nihil constat) opinatur, Samuelem biennio ante Saûlem obiisse, cui opinioni favent Clemens Alexand. Ruffinus, Beda, Abulensis et Joseph, quos ipse citat.

(1) Ubi Vulgata nostra in citato textu habet vocem *Deos*, textus hebraicus habet *Elohim*, quæ vox in Scripturâ plerùmque Deum significat, aliquandò autem aliquid eximium, quales sunt angeli et judices, et heroes: et licet hæc vox sit numeri pluralis, aliquandò tamen verbum sibi asciscit singulare. Quare nihil hic dicit alienum à vocis hujus sive proprietate, sive usu, qui in *Elohim* virum aliquem eximium agnoscit; et quidem paraphrasis chaldaica *angelum* habet hoc modo: *Angelum Domini vidi, qui ascendit è terrâ*. Quòd verò vox *Elohim*, quamvis sit numeri pluralis, tamen denotare possit, et in Scripturâ sæpè denotet rem singularem, inde patet, quia, ut dixi, passim *Elohim*, seu *Dii* pro uno Deo in Scripturis ponitur. Est nimirum mos Hebræorum pluralem numerum pro singulari ponere, ad designandum personæ vel rei, de qua agitur, dignitatem. Sic Exod. 32, 4, Israelitæ de vitulo aureo, qui erat unicus, dixerunt: *Hi sunt dii tui Israel, qui te educaerunt de terrâ Ægypti*. Sic etiam pythonissa his verbis: *Deos vidi ascendentes*, insinuat, eum, qui apparebat, tanto esse splendore, ut non aliquis ex hominum numero, sed Deus ipse esse videretur. Quod et Saül optimè intellexit, cum in singulari numero rogat, *qualis est forma ejus?* Et mulier quoque relicto jam plurali numero respondet: *Vir senex ascendit amictus pallio*, nempe prophæticò, quale dudum laceravit Saül, 1 Reg. 13, 27.

(2) Comment. in 1 Reg. 28, 17, num. 38.

(3) Comment. in 1 Reg. cap. 28, quæst. 33.

lationem, quam idem auctor in fronte sui in libros Regum Commentarii posuit.

21. Quæres XIX: *An Saül sit æternum damnatus?*

Resp.: Non desunt quidam patroni hujus infelicitis regis, censentes, eum poenituisse, et esse salvatum. Hoc affirmant Hebræi, præsertim Rabbi Isaac (1), qui Saülis fortitudinem, constantiam bonamque mortem laudant. Ex Christianis verò Lyranus dubitat an Saül sit æternum damnatus, vel fortassis salvatus. Similiter Cæsar Calini (2), quamvis fateatur, non dari solidam rationem asserendi æternam Saülis salutem, tamen multis probare conatur, ejus damnationem non esse certam, cum ex ignorantia invincibili, judicari poterit, sibi in iis circumstantiis licitum esse, seipsam occidere, vel in extremâ tristitiâ et perturbatione animi anxio et perplexo regi sufficiens libertas ad mortaliter peccandum defuerit. Undè (infert memoratus auctor) Saül, si post apparitionem Samuelis ante mortem suam de consultâ pythonissâ, aliisque sceleribus suis ritè poenituit, salvari potuit. Verùm omnes penè SS. Patres, alique doctores et interpretes asserunt, aut inclinant in eam sententiam, quòd Saül sit æternum damnatus. Sic S. Chrysostomus de Saüle (3) expressè ait: *Nonne regno excussus est? Nonne miserandâ morte perit unâ cum filio? Nonne ab omnibus vituperatur? et quod his gravius est, æterna luit supplicia*. Similia habent S. Ambrosius, in cap. 9 ad Roman., S. Hieronymus, in Ezechielem c. 20, et S. Bernardus, serm. 26, in Cant., qui resurrectorem dicit Saûlem, sed non ad vitam. Porrò interpretes, nominatim Tirinus, Comment. in 1 Reg., ita ratiocinantur: Scelera Saülis sunt certa, neque est vel levisima conjectura, quâ eum de tot, tamque horrendis sceleribus poenitentiam egisse colligamus: imò septuaginta Interpretes, 1 Paral. 10, 13, apertè dicunt: *Mortuus est Saül in suis iniquitatibus*. Unde concludes, quid hæc de re sit sentiendum.

22. Quæres XX: *Num credibile sit, quòd David gladium Goliathi tractare, eoque in secundo et pugnando uti potuerit, cum tamen Goliath ingens gigas altitudinis sex cubitorum et palmi, 1 Reg. 17, 4, David autem adhuc puer seu adolescens ibidem, 35, 42, tunc fuerit?* Priusquam respondeam, observo quosdam deistas non capere quomodo David immanem Goliathi machæram tractare, eadem hujus gigantis caput præcidere, 1 Reg. 17, 51, aut in itineribus ac præliis (4) illâ uti potuerit.

(1) Apud Rab. Azen. l. 3, cap. 35. Vide etiam hæc de re Calmet., Comment. in 1 Reg. 31, 4.

(2) In der biblischen Welt-Geschichte oder historischen, nach der Zeitordnung eingerichteten Erklärung des alten Testaments im IV Buche, XXVII Capitel.

(3) Tom. I operum hujus S. Patris, homil. de David et Saüle.

(4) Cùm enim David fugiens à facie Saülis veniret ad Achimelech Pontificem summum, et peteret gladium, nec alius nisi gladius Goliathi à Davide occisi adesset, iste Davidi maxime placuit, et præ aliis armis ad se defendendum et pugnandum aptissimus videbatur: *Dixit autem David ad Achimelech: Si (est hebraismus, et conjunctio si hic idem significat ac an) habes hic ad manum hastam aut gladium? quia gladium meum et arma mea non tuli mecum. Sermo enim regis*

Quare staturam gigantis *sax cubitorum et palmi*, Davidis verò adolescentiam, quem ipse Saül (1.) puerum tunc vocavit, cogitare nos jubent. Sed resp. : David tum erat maturâ ætate, et corpore valido, proceroque. Itaque potuit gladio gigantis, quamvis valdè gravi ac longo expedite uti, nec inconditè præcingi. Ostendo hanc assertionem per singulas partes. Inprimis David tum jam erat *maturâ ætate*. Nam cum Goliathum sterneret, eique caput præcideret, juxta Calmetum (2), duobus vel tribus supra viginti natus erat annos; dum verò Saülem fugiens venit in Nobæ ad Achimelech sacerdotem, et gladium Goliathi ad usus suos repeteret, juxta Cl. Bullet (3), erat circiter viginti et septem annorum. Neque obest, quod Saül eum adversus Goliath pugnatum vocarit puerum : *Puer es, hic autem vir bellator est ab adolescentiâ suâ*. Nam Saül Davidem vocat puerum non ætate, sed usu et peritiâ rei militaris. Hinc puero statim opponit militem expertum et veteranum : *Hic autem vir bellator est ab adolescentiâ suâ*. Igitur non erat eo tempore David usque ad eum puer, ut tractare arma non potuerit, et certamen subire, spectando ejus ætatem. Ut enim ex toto libro primo Regum constat, nil egit ab hoc tempore non virile, cum multa jam tum susceperit, peregeritque, quæ virile corpus constantiamque desiderant; sed *puer* appellatur à Rege, ut dixi, quia rudis erat in arte bellandi, cujus tunc studebat specimen reddere; quod Saül ex habitu illius conjectabat pastoritio, à quo procul abesse solet usus et disciplina militaris. Ita Sanctius, Comment. in 1 Reg. 17, cum aliis interpretibus. Cæterum aliunde constat, quòd vox *puer* in S. Scripturâ non semper eum, qui est in puerili ætate, sed servum, vel ad ministerium serviendi deputatum, vel eum qui solum comparative ad alium est ætate minor, significet.

Præterea David jam tum erat *corpore valido ac robusto*, quia jam leonem et ursum interfecerat. Hinc quando Saül ad eum cum Goliath congressurum dixit : *Non vales resistere Philisthæo isti... quia puer es*, ille imperterritè respondit : *Ei leonem et ursum interfeci ego servus tuus; erit igitur et Philisthæus hic incircumcisus, quasi unus ex eis*, 1 Reg. 17, 36. Profectò, si David adhuc juvenis tam valido et lacertosus fuit corpore, ut leonem et ursum jugularet, haud dubiè etiam gigantis gladium tractare, eoque expedite uti potuerit; quod ulterius inde confirmatur, quia in Palestina antiquitus mos viguit, et fortassis jam tempore Davidis vigebat, ut juvenes in levandis et movendis gravissimis ponderibus exercebantur. Audiamus hæc

urbebat. Et dixit sacerdos : Ecce hic gladius Goliath Philisthæi, quem percussisti in valle Terebenthi, est involutus pallio post Ephod; si istum vis tollere, tolle. Neque enim hic est altus absque eo. Et ait David : Non est huic alter similis, dæ mihi eum. 1 Reg. 21, 8-10.

(1) 1 Reg. 17, 35, ubi ita legitur : *Et ait Saül ad David : Non vales resistere Philisthæo isti, nec pugnare adversus eum, quia puer es, hic autem vir bellator est ab adolescentiâ suâ.*

(2) Comment. in 1 Reg. 17, 53,

(3) Réponses critiques, tom. 3, num. 24, *Épée de Goliath.*

de re testimonium S. Hieronymi, qui ipsemet in Palestina fuit, et in Commentario suo super Zachariæ cap. 12, v. 3, ita scribit : *Mos est in urbibus Palestinæ, et usque hodiè per omnem Judæam vetus consuetudo servatur, ut in viculis, oppidis et castellis, rotundi ponantur lapides gravissimos ponderis, ad quos juvenes exercere se soleant, et eos pro varietate virum sublevarè, alii ad genua, alii ad umbilicum, alii ad humeros et caput, nonnulli super verticem rectis junctisque manibus, magnitudinem virum demonstrant, pondus extollant.*

Denique David tum jam erat *procerò corpore*, ita, ut gladio Goliathi non inconditè præcingi potuerit; nisi enim procerâ fuisset statura, Saül ipsum adversus Goliath pugnatum non *induisset vestimentis suis*, ibid., 38, Saül, inquam, qui ipsemet erat valdè procerus; imò *altior universo populo ab humero et sursum*, 1 Reg. 10, 25. — At

Dices : Vestimenta et armaturam regiam David mox iterum deposuit, dicens : *Non possum sic incidere*, 1 Reg. 17, 39 : ergo vestimenta Saülis viri proceri erant Davidi adhuc adolescenti nullo modo accommodata, sed nimis ampla. Resp. : Conc. ant., neg. cons. Quando David vestes et gladium Saülis deposuit, non dixit, se non posse sic incidere, quia vestes essent nimis amplæ, neque suo corpori quadrarent, sed solum dicebat : *Non possum sic incidere, quia usum non habeo*, indicaturus nimirum, se non assuevisse ejusmodi armis, neque liberè incidere posse gravatum tanto pondere, ac ferreo tegumento, velut vinculis constrictum. Ita Tirus, Comment. in 1 Reg. 17. Veritas hujus responsionis magis patescit legenti totum contextum, qui ita sonat : *Et induit Saül David vestimentis suis, et imposuit galeam æream super caput ejus, et vestivit eum lorica. Accinctus ergo David gladio ejus super vestem suam, cæpit tentare, si armatus posset incidere; non enim habebat consuetudinem (sic incidendi). Dixitque David ad Saül : Non possum sic incidere, quia usum non habeo. Et deposuit ea; et tulit baculum suum, quem semper habebat in manibus; et elegit sibi quinque limpidissimos lapides de torrente, et misit eos in peram pastoralem, quam habebat secum, et fundam manu tulit; et processit adversum Philisthæum.*

23. Quæres XXI : *Quomodò à Scripturâ, 1 Reg. 13, 14, et Actor. 13, 22, David cum veritate dici possit VIR SECUNDUM COR DEI, cum tamen præter adulterium cum Bethsabeâ, et occisionem Uriæ, etiam alia gravia delicta commiserit, ut cum in Ammonitas, 2 Reg. 12, vers. ult., tantâ crudelitate descenit, ut super prostratos circumageret ferrata carpenta, et cultris, et ferris, et aliis inusitatis tormentis miseròs discruciet? Aut dùm, 1 Reg. 23, 34, universam familiam Nabal neci destinavit, et quæ sunt plura hujusmodi? Vix credi potest, quam probrosè delicta Davidis deistæ, aliivè revelatæ religionis hostes exaggerent, ut S. Scripturæ ac christianæ religionis, quæ Davidem virum secundum cor Dei appellant, auctoritatem depriment. Teste Cl. Bullet, loc. cit., num. 32, solent primum enarrare peccata Davidis; deinde per ludibrium et ironiam addunt hæc verba : *At is erat vir secundum cor Dei.* Teste autem Cl. Ber-*

gier (4) hujus furfuris homines (2) de Davide hunc in modum scribunt : *Hunc tantoperè æstimatum grassatorem, quem libri Hebræorum VIRUM SECUNDUM COR DEI appellârunt, et quem Christiani hodiè que tanquàm exemplar regum considerant et dilaudant, nos cognovimus, esse prædonem, adulterum, latronem, monstrum crudelitatis, quod singulis fermè momenti atrocissima scelera perpetrabat. Vita ipsius ante et post consensum ope Sacerdotum solum nil aliud erat, quàm continua series præditionum, perfidiæ et malefactorum. Paucis, in tali homine non possumus amicum Dei, sed amicum Sacerdotum, virum secundum cor istorum agnoscere. En pænegyricum, quæm increduli sancto Davidi dicunt. Verùm,*

Increduli ex unâ parte delicta Davidis nimium exaggerant, ut fusè et eruditè ostendit Cl. Bergier (5), et cum eo Cl. Weissenbach (4); ex alterâ verò parte verba Scripturæ (5) Davidem appellantis *virum secundum cor Dei*, non intelligunt, aut perperam accipiunt. Ut enim ex ipsorum scriptis et verbis paulò ante memoratis patet, putant, vel fingunt, quasi *vir secundum cor Dei*, cit. loc. Scripturæ, significet virum, qui in omnibus prorsus actionibus suis Deo placere studet, omnisque gravioris peccati experti est. Verùm juxta SS. Patres et celeberrimos interpretes, verba illa Scripturæ longè alium sensum habent. Tripliciter autem eadem exponi possunt. Prima explicatio est, Davidem fuisse virum secundum cor Dei, qui fecerit omnes voluntates Dei, ut dicitur Actor. 13, 22; quia plerasque Dei voluntates fecit. Nam si in magno numero pauca deficiunt, universè aliquid dicitur fieri, et cum in magno cumulo, v. g., hominum, unus alterve tantùm deest, dicimus omnes adesse, ut Sanctius (6) et Cornelius à Lap. (7) rectè observant, sic hoc loco, quia David divina præcepta in corde abscondit, ne peccaret, eaque toto vitæ tempore ut plurimum accuratissimè servavit, etiãsi aliquandò graviter offenderit, omnes tamen Dei voluntates ex Scripturæ more fecisse, virque secundum cor Dei dici potest. Ad perpetuum ergo vitæ tenorem respexisse videtur Dominus potius, quàm ad unum vel alterum Davidis opus.

Secunda expositio, quam etiam Salmeron (8) et Lorinus (9) adoptant, est S. Augustini, et cum primâ fermè coincidit. Cum enim Dulcitiis inter octo quæstiones hanc ipsam numero quintam proponeret : *Quare Deus Davidem tanquàm virum secundum cor suum elegerit?* respondit S. doctor, prævidisse in Davide Deum sicut peccata, ita etiam veram ejusdem pœnitentiam,

(1) Traité historique et dogmatique de la vraie Religion. Tom. 7. chap. 6, art. 2, § 2.

(2) Espri: du Judaïsme, c. 5. Morgan, tom. 1, p. 300, tom. 2, p. 88. Bible expliquée, p. 324.

(3) Loc. cit. § 2, 9.

(4) Tom. 2, Nova forma Theologiæ. Bibl. quæst. 17, p. 67, 75.

(5) 1 Reg. 13, 14. Item Actor. 3, 22.

(6) Comment. in 4 Reg. 13, 14.

(7) Comment. in Act. 13, 22.

(8) Tom. 12. seu Comment. in Act. Apost., tractat. 37, mili p. 248. Edit. Colon. an. 1604.

(9) Comment. in Act. 13, 22.

ac proin propter hanc, aliaque multa bona opera hunc regem meritò vocari virum secundum cor Dei. Verba S. Augustini (1) snt: *Quæris... quare dixerit Dominus, Act. 13, 22, nimirum præscius futurorum: ELECTI DAVID SECUNDUM COR MEUM; cum talis tantaque ipse homo commiserit. Quod quidem, si de ipso David... dictum intelligamus, magis quia Deus præscius futurorum est, prævidit in eo tantam pietatem, tamque veracem pœnitentiam, ut esset in eorum numero, de quibus ipse Psalm. 51, v. 1 et 2, dicit: « Beati quorum remissæ sunt iniquitates, et quorum tecta sunt peccata. » « Beatus vir, cui non imputavit Dominus peccatum. » Cum ergo præsciret eum Deus peccatum, et peccata sua piâ humilitate et sincera pœnitentiâ delicturum, cur non diceret: INVENI DAVID SECUNDUM COR MEUM; cui non erat imputaturus peccatum tam multa bona facienti, et cum tantâ pietate viventi et ipsâ pietate pro peccatis suis sacrificium contriti spiritus offerenti? propter hæc omnia verissimè dictum est: INVENI DAVID SECUNDUM COR MEUM; quia licet secundum cor Dei non esset, quòd ille peccavit, tamen secundum cor Dei fuit, quòd pro peccatis suis congruâ pœnitentiâ satisfecit. Hoc solum ergo in illo secundum cor Dei non fuit, quòd illi Deus non imputavit. Hoc itaque ablatò, id est, non imputato, quid remansit, nisi unde verissimè diceretur: INVENI DAVID SECUNDUM COR MEUM? Hucusque S. Augustinus.*

Tertia expositio, eaque juxta Sanctium, loc. cit. et Cl. Bullet loc. cit., ad mentem S. Scripturæ maximè accommodata est, quòd David, cit. loc., dicatur *Vir secundum cor Dei*, omnes hujus voluntates faciens, non hoc sensu, quasi David omnem prorsus Dei voluntatem fecerit, sed solum illam omnem, quæ ad regni, bellorumque administrationem pertinet. Nam Samuel citato loco (nempe 1 Reg. 13, v. 14, quem locum etiam Paulus, Actor. 13, v. 22, adducit) postquam Saül exprobravit inobedientiam, quòd contra mandatum Domini in absentia sua alienum ministerium usurpare ausus sit, et sacrificiis Deum populo conciliare voluerit, eidem denuntiavit, ab illo tanquàm inobediente translatum esse regnum, aliumque regem, qui esset vir secundum cor Dei, jam esse destinatum. Verba Samuelis sunt: *Sed nequaquam regnum tuum ultra consurget. Quæsit Dominus sibi virum juxta cor suum; et præcepit ei Dominus, ut esset dux super populum suum, eò quòd non servaveris quæ præcepit Dominus. Eamdem feralem sententiam Propheta repetiit post alteram Saülis inobedientiam, dùm hic cæcis Amalecitis contra mandatum Domini pepercit Agag regi, et melioribus jumentis. Ait enim tunc ad Saulem, 1 Reg. 15, 26 et 28: Quia projecisti sermonem Domini, et projecit te Dominus, ne sis rex super Israel.... Scidit Dominus regnum Israel à te hodie, et tradidit illud proximo tuo meliori te. Ex his omnibus patet, quòd Samuel, vel potius Deus per os Samuelis opponat inobedientiæ regis Saül obedientiam Davidis*

(1) Tom. 4 operum S. Augustini, libro uno de octo Dulcitiis quæstionibus, quæstione quinta, quæ in fine hujus libri ponitur.

tanquam novi regis, qui specialia in publicâ gubernatione regni Hebræorum accepta à Deo mandata esset accuratè ac constanter executurus. Erat nimirum Deus speciali modo supremus Israelitarum Dominus tanquam populi sui electi; rex illorum, v. g., Saül, David, etc., erat duntaxat Dei vicarius, qui tenebatur mandata Domini in administratione regni et bellorum exactè exsequi. Jam verò Saül in hæc administratione mandata divina bis neglexit, quâ inobedientiâ Deus offensus regnum ipsi abstulit, et in ducem populi sui alium virum elegit, qui longè aliam ac Saül regnum administrandi rationem habiturus, omnemque Dei voluntatem in gubernando regno facturus, sive in regendo populo electo *Vir secundum cor Dei* futurus esset. Proinde videmus, citatis Scripturæ locis sermonem esse de Davide ut rege, non ut homine privato. Unde hæc verba: *Vir secundum cor Dei*, non sunt approbatio omnium actionum et operum Davidis, sed solum sunt prædictio exacti studii, quo David omnem Dei voluntatem in gubernando Hebræorum regno executurus sit, prædictio, inquam, cui rei eventus omnino respondit; nam David omnes Israelis hostes bello persecutus est, ac Israelitas in possessione Terræ sanctæ magis magisque stabilivit, gentesque vicinas subjugavit et tributarias fecit; scilicet Philisthæos, Moabitas, Adarezer regem Soba, Syriam Damasci, Idumæos, eorumque spolia fecit apathemata, Deoque consecravit; faciebat quoque David iudicium et iustitiam omni populo, curavitque, ut cultus veri Dei in regno suo constanter floreret, prout hæc omnia SS. literæ partim in libro secundo Regum cap. 8, partim alibi de Davide testantur. Fuit is itaque in administratione regni, sive in explendo munere regis *Vir secundum cor Dei*, et specialia ipsi à Deo in publicâ gubernatione regni mandata imposita promptè et constanter executus est; quamvis fuerint etiam aliæ Dei voluntates, à quibus recessit non semel David, exempli gratiâ committendo adulterium cum Bethsabee, et ad id celandum adjungendo cædem Uriæ, etc.

Confirmatur hæc expositio sequenti paritate. Quando Deus summo Pontifici Heli per prophetam denuntiavit, quòd propter ipsius nimiam indulgentiam in liberos, et negligentiam ritè administrandi sacrificia pontificatum ab ipsius familiâ in aliam translaturus, aliumque sacerdotem magis fidelem sibi electurus sit, 1 Reg. 2, 35: *Et suscitabo mihi sacerdotem fidelem, qui iuxta cor meum et animam meam faciet*, per hæc verba nil aliud significat, quam quòd sibi electurus sit sacerdotem, nempe Sadoc, 3 Reg. 2, qui longè aliter ac accuratius ac Heli sacerdotale munus executurus (1), siveque *Sacerdos secundum cor Dei* futurus esset. Quare hoc loco duntaxat sermo est de fidele sacerdote, seu fidele administratione muneris

(1) Et reverà Sadoc longè aliter, quam Heli ministerium obiit pontificale; nam fidelem Deo ac templo navavit operam, neque aliter se in tanto munere prestando gessit, quam divina ab eo voluntas exigebat, prout Sanctius Comment. in 1 Reg. 2, 35, rectè observat.

sacerdotalis, non verò de omnibus aliis actionibus, quas hic sacerdos (1) extra functiones sacerdotales positurus esset; fermè sicut si dominus furacem servum è servitio dimittit, et ad eum dicit: *De alio servo magis fidei mihi providebo, qui sit secundum cor et voluntatem meam*; his verbis solum significatur, quòd sibi electurus sit servum in præstando servitio magis fidelem: quiddid dein sit de aliis actionibus sive internis sive externis talis hominis, ad officium servi non pertinentibus. Ergo à pari, dum Samuel ad Saulem propter inobedientiam suam in regimine publico commissam regno privatum dixit: *Nequaquam regnum tuum ultra consurget. Quæsiit sibi Dominus virum iuxta cor suum*; hæc verba nil aliud significare censenda sunt, quam quòd Deus alium regem in administratione regni Hebræorum divinis mandatis exactè obediendum elegerit: quiddid deinde sit de aliis actionibus talis regis ad gubernationem publicam regni non pertinentibus.

At inquit: Nonne David non solum in obeundo munere regio, sed etiam in aliis actionibus suis (illis exceptis, quas Scriptura improbat) fuit vir Deo placens et sanctus? *Fuit enim verò*, inquit Cl. Bullet, loc. cit., *sed hoc non evincitur præcisè ex eo, quòd Deus Davidem* (cit. loc., nimirum 1 Reg. 13, 14) *appellavit virum secundum cor suum: Hoc enim præconium non privatam Davidis personam, sed eundem ut regem publicam regni et bellorum administrationem gerentem spectat. Sanctitas verò ejusdem ex multis aliis Scripturæ locis abundè demonstratur. Et profectò sanctitas Davidis simpliciter spectata, solidè probatur ex effato Dei, 3 Reg. 3, 14, ad Salomonem dicentis: Si autem ambulaveris in viis meis, et custodieris præcepta meâ, et mandata mea, sicut ambulavit pater tuus, longos faciam dies tuos. Aut ex illo Dei per Abiam prophetam ad Ieroabam dicentis, 3 Reg. 14, 8: Non fuisti sicut servus meus Davia, qui custodiivit mandata mea, et secutus est me in toto corde suo, faciens quod placitum esset in conspectu meo. Aut ex illo, quod de pio Josiâ rege, 4 Reg. 22, 2, scriptum est: *Fecitque quod placitum erat coram Domino, et ambulavit per omnes vias David patris sui; non declinavit ad dexteram, sive ad sinistram. Taceo alios textus S. Scripturæ, in quibus de penitentia Davidis, aut de ejus sanctitate sermo est* (2).*

CAPUT II.

De libro 2 Regum.

24. Quæres XXII: *Quomodò concordet sermo Amalecitarum, 2 Reg. 1, 10, narrantis, se occidisse Saulem, cum illis Scripturæ, 1 Reg. 31, et 4 et 5, verbis: «Dicitque Saül ad armigerum suum: Evagina gladium tuum, et percutite me... et noluit armiger ejus;... arripuit itaque Saül gladium et irruit super eum. Quod cum vidisset armiger ejus, videlicet quòd mortuus*

(1) Nolumus tamen ideò dicere, quòd Sadoc in aliis actionibus unquam graviter deliquit. Hoc enim dicendi nullam habemus rationem.

(2) 2 Reg. 12, 15. Et ibid., cap. 24, v. 17. Item 3 Reg. 11, 4. Et ibid., cap. 15, v. 3, 5 et 11. Item 4, 48, 3.

« *esset Saül, irruit etiam ipse super gladium suum, et mortuus est cum eo.* » Nam si Saül seipsum occidit, quomodo ab Amalecità occidi potuit? Resp. cum plerisque interpretibus, illam narrationem juvenis Amalecitàe fuisse falsam, cum ipse Saülem non occiderit, sed duntaxat à se occisum fuisse sinxerit, putans se tali modo Dávidi placitum, quia Saül erat hostis Davidis. Porrò Scriptura, dum hoc mendacium illius Amalecitàe narrat, non mentitur, sed verum dicit. Aliud enim est mentiri, aliud narrare quod aliud quispiam mentitus sit. Dixi, quòd juvenis ille Amalecitàe mentitus sit. Saülem enim ex suo ipsius vulnere interiisse, loquuntur clara Scripturæ verba in hac ipsà objectione citata. Neque prius voluit armiger Saülis se quoque interficere, quam vidisset jam mortuum Saülem, 1 Reg. 31, 4 et 5; neque unquam permisisset armiger nam vilis Amalecitàe regem suum occidi. Ita Theodoretus, Abulcasis, Lyranus, Serrarius, Sanctius, Tirinus, et alii.

At inquit: Saltem David peccavit, et crudelis fuit, quòd juvenem hunc Amalecitam nuntium mortis Saülis è vestigio interficere jusserit, nullo ipsi relicto spatio temporis agendi poenitentiam, et se ad mortem disponendi. Nam percepto hoc nuntio, *vocavit David unum de pueris suis*, i. e., juvenem de satellitio suo, et *ait ad eum: Accedens irruere in eum. Qui percussit illum, et mortuus est*, 2 Reg. 1, 15. Resp.: Inprimis David non peccavit occidendo hunc Amalecitam. Habuit enim hanc potestatem, quia sciebat post mortem Saülis regnum ad se pertinere ex dispositione Dei. Ideò enim in regem unctus erat à Samuele, ut Saüli à Deo reprobatò (vel adhuc vivo, ut volunt nonnulli, vel potiùs inorienti) in regno succederet. Fuit etiam justa causa occidendi, tum quia Deus omnes Amalecitas occidendi jussit, 1 Reg. 15, tum quia hic ipse Amalecitàe factus est se occidisse unctum Domini, nempe Saülem. Unde David, antequàm illum interficere juberet, ad eum dixit: *Quare non timuisti mittere manum tuam ut occideres Christum* (i. e., unctum) *Domini?* Quòd autem eidem non reliquerit spatium poenitentiae, ex Scripturæ verbis erui non potest. Quamvis enim sacer textus de concessò spatio temporis ad poenitendum nihil dicat, hoc tamen concessum esse non negat, et aliunde scimus, quòd Scriptura solet esse verborum parcissima, et in recensendis factis historicis sæpè aliqua adjuuncta omittère, quæ rearsè contigerunt. Imò, si legatur totus contextus, non vana videtur esse suspicio, inter narrationem illius Amalecitàe de morte Saülis, et ejusdem nuntii cædem notabile temporis intervallum interpositum fuisse; nam immediatè post illam narrationem Amalecitàe describitur luctus Davidis de morte Saülis: dein primùm subjungitur interfecit Amalecitàe hoc modo: *Ait adolescens (Amalecità), qui nuntiabat ei: Occidi illum... et tuli diademam, quod erat in capite ejus, et armillam de brachio illius, et attuli ad te dominum meum hunc. Apprehendens autem David vestimenta sua scidit, omnesque viri qui erant cum eo, planxerunt, et flevērunt, et jejunaverunt usque ad vespèram... Et ait ad eum (Amalecitàm) David: Quare non timuisti mit-*

tere manum tuam ut occideres Christum Domini? vocansque David unum de pueris suis, ait: Accedens irruere in eum. Qui percussit illum et mortuus est. Dein etiamsi ponamus, Davidem jussisse, ut è vestigio occidatur Amalecità ille, id fecisse censendus est, quia nunquam aut vix unquam ejusmodi infideles convertuntur ad veram fidem, adeoque nulla probabilis spes erat, hunc alienigenam, etiamsi ei longius tempus se præparandi ad mortem concederetur, veram fidem et salutem consequenturum.

25. Quæres XXIII: *Quo sensu Deus, 2 Reg. 7, 15, de Salomone dicit: « Misericordiam meam non auferam à ab eo, » cum tamen Salomon probabiliter æternam perierit?* Resp. duplicem hujus nodi dari solutionem. Multi neque ex levibus argumentis defendunt Salomonem egisse poenitentiam, et factum esse salvum, prout præter plures alios Menochius (1), et Widenhofer (2) defendunt et nos ipsi num. 52 et 53, quæst. 1, defendemus; alii, qui negant, aut judicium suum de salute Salomonis (3) suspendunt, poterunt cum Cornelio à Lap. (4) responderè, cit. loc. (nempe 2 Reg. 7, 15) non agi de æternà salute, sed de regno Salomonis perpetuando in ejusdem posteros, quamdiù Hebræorum regnum duraturum erit; quâ ratione regnum Saülis perpetuatum non fuit.

26. Quæres XXIV: *Quo sensu, 2 Reg. 8, 18, dicitur: « Filii David sacerdotes erant; » cum tamen sacerdotes non ex tribu Judâ, ex quâ David erat, sed tantum ex tribu Levi fuerint?* Resp.: Equidem vox hebraica כהן *Cohen*, quæ cit. loc. in textu hebraico ponitur, ferè semper sacerdotem propriè dictum significat, subinde tamen usurpatur pro principe, seu magnate, qui apud regem tali ferè est familiaritate et ministerio, quali sacerdos apud Deum: unde familiares et primi ministri regis vocantur subinde sacerdotes. Et hoc sensu filii Davidis loc. cit. dicuntur fuisse sacerdotes, i. e., aulæ principes. Et reverà in textugræco 70 Interpretum hoc loco vocantur ἀρχιερεῖς, *aularchæ*, i. e., aulæ principes; paraphrasi Chaldaicâ *magnates* hoc modo: *Et filii David magnates erant. Et iterùm alibi in Scripturâ, 1 Paral. 18, 17, iidem appellantur primi ad manum regis*, his verbis: *Porrò filii David, primi ad manum regis.*

27. Quæres XXV: *Quomodo hæc verba, 2 Reg. 10, 18: « Occidit David de Syris septingentos currus, et quadraginta milia equitum, » cum illis verbis, 1 Paral. 19, 18: « Et interfecit David de Syris septem milia curruum et quadraginta milia peditem, » conciliari possint; cum longè aliud sint septingenti currus, quàm septem milia curruum; item aliud quadraginta milia equitum, quàm quadraginta milia peditem?* Resp.: Liber Paralipomenon, ut patet ex hoc ipso nomine (5)

(1) Centurià 1, cap. 29.

(2) Comment. in 5 Reg. 11, 4.

(3) Vide Calmet. Comment. in 5 Reg. 11, 42.

(4) Comment. in 2 Reg. 7, 19.

(5) Nam ideò hic liber S. Scripturæ à 70 Interpretibus Παράλειποντος, id est, *relictorum* sive *residuum*, teste S. Hieronymo Epist. ad Dommionem, inscriptus est, quia ea, quæ in libris Regum omissa sunt, supplet et historicè recenset.

hujus libri, supplet ea, quae in libris Regum ommissa sunt: illa verò, quae in iisdem dicta sunt obscurius, explicat clarius. Ergo quòd in secundo libro Regum loc. cit. dicuntur occisi 700 currus, intellige milites pugnantes è curribus (1); milites enim occiduntur, non currus. Unde id confirmat liber Paralip. dicens: *Interfecit septem millia curruum*, id est, septem millia militum pugnantium è curribus. Erant igitur currus septingenti, sed militum septem millia erant; quilibet enim currus continebat decem milites.

Illud difficilius, quia in libro secundo Regum loc. cit. quadraginta equitum millia dicuntur occisa; in libro autem Paralip. quadraginta millia peditum. Sed est dicendum, neque in libro Regum, neque in libro Paralipomenon omnia fuisse numerata. Aliquid enim omissum est in libro Regum, quod addidit liber Paralipomenon; cuius, ut paulò ante dixi, id est, praecipuum; juxta sui nominis etymologiam, ut ommissa adjiciat; quare addidit *peditum quadraginta millia*, quòd omissum erat in libris Regum; neque equitum meminit, quia de illorum numero jam in libris Regum disertis verbis actum est. Quare in illo bello universim de Syris tam peditum, quam equitum cesa sunt octoginta millia, praeter septem millia pugnantium è curribus. Ita Abulensis, Sanctius, Cornelius à Lap., et alii.

28. Quæres XXVI: *An David à crudelitate excusari possit, dum, 2 Reg. 12, 31, item 1 Paralip. 20, 3, super cives expugnate urbis Rabbath circumegit ferrata carpenta, sicque eos serravit, et cultris divisit?* Resp.: Variæ sunt variorum hæc de re sententiæ. Bayle (2), postquam modò citatum Scripturæ locum recitavit, addit hæc verba: *Potestne negari, quòd hæc ratio bellandi vituperanda sit? Nonne Turcæ et barbari plus humanitatis habent?* Auctor Dictionarii Philosophici odiosam hanc annotationem à Bayle factam confirmat, hunc in modum cavillando: *David devincit regnum Ammonitarum; expugnat urbem vel oppidum Rabbath; omnes incolas extraordinariis tormentis occidit jubet; dissecantur, lacerantur ferratis carpentis; comburuntur in fornacibus laterariis. Profectò nobilis et generosa bellandi ratio.* Sanctius (3) et Tirinus (4) censent, Davidem tam crudele factum patrâsse eo tempore, quo adhuc hærebat in lato aduiteri Bethsabee et homicidii Uriæ, ac nondum penituerat de tantis sceleribus. Solent enim peccatores, quamdiù non resipiscunt, ex uno in aliud scelus ruere, et magis magisque sordescere in dies, ut docent theologi passim, et ipsa experientia. Atque ita, inquit, enormis illa sævitia fuit appendix quedam sermonis seu historie Uriæ, quâ speciatim peccasse Davidem, Scriptura, 3 Reg. 15, 3, dicit. Iterum alii, et quidem plures hodiè defendunt, textum hebraicum loc. cit. probè ponderatum, nil aliud dicere, quam Ammonitas à Davide damnatos esse ad saxa et marmora ferris secunda, ad

(1) Nimirum ii, qui in curribus vehabantur, hic dicuntur currus per metonymiam, quæ rem continentem ponit pro re contentâ.

(2) In Diction. art. David.

(3) Comment. in 2 Reg. 12, 26.

(4) Comment. in 1 Paralip. 20, 3.

trahendas ferreas certi generis trabas, ad ligna securibus findenda, lateresque faciendos, in quibus omnibus nulla apparet sævitia aut crudelitas in hostes devictos. Verùm nolim hanc ultimam explicationem adoptare.

Sed ex omnibus, quas hæc de re inveni, opinionibus mihi præplacet sententia Calmeti, qui censet Davidem, quem S. Scriptura tanquam virum secundum cor Dei, 1 Reg. 13, 14, omnibusque præceptis divinis (excepto sermone Uriæ Hethæi) obedienti (1) laudat, non facile debere argui nimie in Ammonitas sævitie, cum Deus in S. Scripturâ nullibi hoc factum improbet, et variae potuerint esse cause. Sed, quamvis nobis non sat cognita, ob quas David jure potuerit in Ammonitas tam severe animadvertere. Verba laudati interpretis (2) sunt hæc: *Verùm haud probabilitate vacat, David has ideò poenas de illis sumpsisse, quòd idem similiter in captivos Hebræos desævisse consueverant. Si Ammonitæ ex acie victores discessissent, crudelitas ad huc fortassè eos cruciatibus enecassent. Non fugit quâ impotentia Naas Ammonitarum rex viris Jabes Galaad deditonem molientibus responderit; dixit enim, se eà tantum conditione proposita in deditonem accepturum fuisse, ut cuilibet dexterum oculum erueret (3). Amos huic populo exprobrat, eò quòd prægnantium mulierum alvum secussissent, factus illarum interfectorum, illudque in bellis, ubi de finium dilatatione tantummodò agebatur (4). Supplicandum est, David hæc in re temporum illorum communes belli leges secutum fuisse, vel Ammonitas præcedentibus injuriis, quæ quidem latent, id supplicii genus fuisse promeritos. Id autem certum est, à Scripturâ Davidem hæc de re nuspiam redargui; imò illam palam testari præter Uriæ factum, Davidem omni culpâ vacasse, 3 Reg. 15, 5. Non igitur temerè damnandum est, quòd non satis constat, ut certum exactumque judicium ferre possimus. » Hucusque Calmetus.*

29. Quæres XXVII: *Num credibile sit, quod in Scripturâ 2 Reg. 12, 30, item 1 Paralip. 20, 2, narratur, nimirum Davidem coronam regis Ammonitarum tulisse de capite ejus, et eandem, licet ponderaverit talentum auri, id est, 125 libras romanas (5), imposuisse capiti suo? Quis enim credat 125 librarum coronam potuisse*

(1) 5 Reg. 15, 3, ubi dicitur: *Eo quòd fecisset David rectum in oculis Domini, et non declinasset ab omnibus, quæ præceperat ei cunctis diebus vitæ suæ; excepto sermone Uriæ Hethæi.*

(2) Comment. in 2 Reg. 12, 31.

(3) 1 Reg. 11, 2, ubi legitur: *Et respondit ad eos Naas Ammonites: In hoc feriam vobiscum sedes, ut erum omnium vestrum oculos dextros, ponamque vos opprobrium in universo Israel.*

(4) Amos 1, 13: *Hæc dicit Dominus: Super tribus sceleribus filiorum Ammon, et super quatuor non covertam eum; eò quòd dissecurit prægnantes Galaad ad dilatandum terminum suum.*

(5) Vide Tirinum Comment. in 1 Paralip. 20, 2; aut Cornelium à Lap., tractat. de Mensuris et Ponderibus Hebræorum, Græcorum, Romanorum et Hispanorum, § 1, *milii*, p. 1055. Habet autem laudatus interpres hunc tractatum in fine sui Commentarii in Pentateuchum.

ab Ammonitarum rege, et deinde à Davide in capite gestari? — Resp. : Duplex datur ab interpretibus ad solvendum hoc dubium responsio. Prima est Cornelii à Lap., dicentis, hanc fuisse coronam idoli Ammonitarum, quod habebat formam *melech*, id est, regis; Davidem autem sibi ex hac coronâ fecisse diadema, puta ex parte ejus, reliquum venâ auri ejusdem coronæ in alia templi vel palatii sui ornamenta distribuisset. Atque huic responsioni videtur favere liber primus Paralip. loc. cit., ubi ita dicitur : *Tulit David coronam Melschom de capite ejus, et invenit in eâ auri pondo talentum, et pretiosissimas gemmas, fecitque sibi inde diadema.*

Verùm melior mihi videtur altera responsio, quæ est Tirini, aliorumque dicentium, neque regem Ammonitarum, neque Davidem hanc coronam gestasse in capite, sed supra utriusque caput alligatam vel suspensam fuisse in throno et conopeo regio, ut capiti sedentis in throno jugiter immineret, quod fatente ipso Cornelio à Lapide sat est verisimile. Et certè apud veteres coronæ tales non erant infrequentes. Sic Athenæus, lib. 5, cap. 8, memorat coronam auream *ambitu* cubitorum octoginta, et aliam cubitorum sedecim, aliam *altitudine* duorum cubitorum, ac denique alias nonnullas cubitorum quatuor aut quinque. Et Benjamin Tudelensis narrat de Comneno imperatore, suspendisse illum supra solium suum coronam auream, pretiosissimis gemmis distinctam (1). Accedit, quòd juxta hanc secundam responsionem necesse non sit dicere quòd corona illa apud Ammonitas non fuerit corona regis ipsorum, sed idoli formam regis præ se ferentis, et idèd *Melschom* dicti; cùm tamen graves interpretes, Abulensis (2) et Sanctius (3), expressè contrarium sentiant. Verba Sanctii loc. cit. sunt ista : *Ubi hoc loco (nempe 2 Reg. 12, 30) vulgatus (puta, interpretes) legit REGIS EORUM, libro primo Paralip. cap. 20, v. 2, idem legit MELCHOM, quod nomen est idoli. Quare non videtur diadema fuisse regis Ammonitarum, sed Ammonitarum idoli; id quod nonnulli putant. Sed dicendum est, utroque loco coronam esse regis; nam idem est utrobique hebraicum nomen; et sanè Melchom, sive Malchan, quod est in hebraico, idem valet, quod REGIS EORUM (4); noster autem interpretis modò nomen ipsum peregrinum relinquit (nimirùm 1 Paralip. 20, 2), modò illius tradit significationem (nempe 2 Reg. 12, 30).*

30. Quæres XXVIII : Num credibile sit, quòd 2 Reg. 14, 26, scriptum est : *PONDERABAT ABSALOM (quotannis) CAPILLOS CAPITIS SUI DUCENTIS SICLIS, i. e., octo libris romanis cum triente; cùm tamen capillis unius hominis non possit anniversariâ tonsione tantum ponderis inesse?* Resp. Equidem quæstio hæc magnis obsepta est difficultatibus. Nobis sufficit, propter ipsam rei obscuritatem nihil in præjudicium sacerorum librorum ex

(1) Vide Calmet. Commentar. in 2 Reg. 12, 30.

(2) Quæst. 29.

(3) Comment. in 2 Reg. 12, 30.

(4) Nam מלך *melech* significat. rex. Inde est, quòd D. de Voltare Davidem per ludibrium Judaicum *Melch* vel *Melch* appellat.

hoc loco erui posse. Ut tamen, quæ verisimiliora hæc de re interpretes in medium proferunt, lectori indicemus, duas eorum præcipuas et diversas hujus rei explicationes recensemus. Prima est D. Joannis Pelletier (1) cujus hæc in re opinioem secutus est Calmet (2) asserentis, pondus illorum 200 siclorum non fuisse hebræum, sed babilonicum, quod multò minus est pondere hebræo; neque solos detonsos capillos, sed unâ cum remanentibus capillis in capite habuisse pondus ducentorum siclorum. Scriptura enim non ait, Absalonis capillorum segmenta ducentis siclis ponderasse, sed duntaxat capillos capitii illius ducentis siclis appendisse : *Ponderabat capillos capitii sui ducentis siclis.* Si autem quæras, quinam capillos in capite remanentes, aut quomodò ponderaverint, respondet Calmet loc. cit., pondus illorum, qui in capite relinquebantur, æstimabatur ex illorum pondere, qui secti erant; atque rem circiter ad calculos redigebant utrorumque habitâ ratione, quid simul sumpti possent appendere; atque juxta hanc explicationem cæsaries Absalonis habuit, ut ait Calmet, pondus æquivalens 31 fermè uncis gallicis.

Secunda responsio est Sanctii (3), Tirini (4), et aliorum dicentium, sensum citati textus non esse, quòd capilli Absalonis fuerint adeò graves, ut quoad pondus æquivalerint ponderi ducentorum siclorum, sed quòd ipsorum pretium, quo vendebantur, fuerint ducenti sicli, ita ut citatus textus : *Ponderabat capillos capitii ducentis siclis*, hunc sensum habeat : *Æstimabantur capilli capitii ducentis siclis* (5). Ut autem hoc magis intelligatur, imprimis notandum, quòd jam antiquis illis temporibus ii, qui elegantes videri volebant, adscititiis ornamentis capillos suos nitentes reddebant. Sic fecerant adolescentes, quos secum in suis deliciis et majestate adducebat Salomon, si quândo in agros animi gratiâ cum regio apparatu progrediebatur. Aureis enim ramentis, et tenuissimo pulvere aspergebant capillos, ut aurei viderentur, et solaribus radiis non dissimiles. Sic Josephus, lib. 8 Antiq., cap. 7, inquit : *Equis optimis Salomonis insidebant equites, flos juventutis, proceræ staturæ, proluxo capillitio conspicui. Ad hæc ramentis auri capillos quotidie spargebant, ut ad solarium radiorum contactum fulgor è capilibus eorum reflecteretur.* Quod etiam fecisse dicuntur quidam principes, inter quos teste Sanctio loc. cit. fuere imperator Commodus et Gallienus. Hujusmodi comas habuit Absalom flavas, non ab aliquo artis lenocinio, sed à naturâ; quæ sic erant splendentes et aureæ, ut magno impendio emerentur à Solymitanis puellis, vel aliis, ut uterentur pro suis; quod fieri sæpè solitum

(1) Vide hujus Epistolam ad religiosum amicuum suum, in Diario Trivultienis ad annum 1702, mense Augusto, paginâ 175.

(2) Comment. in 2 Reg. 14, 26.

(3) Comment. in 2 Reg. 14, 26.

(4) Comment. in 2 Reg. 14, 26.

(5) Ita etiam hunc locum Scripturæ exponit Cl. Weitenauer in suâ germanicâ versione Bibliorum, addens aliquam notam his verbis : *Der Werth dieser schönen Haare wurde auf 200 Sikel geschätzt, welches bey uns über 100 Gulden kommt.*

antiquo ævo legimus, et nostro quotidie fieri solet. Non est tamen verisimile, quod Absalom regis tanti filius quæstionem ex capillis suis publicè venum propositis quæsierit: sed dono dabat qui volebat è suis; qui dein pretium supra dictum à puellis Solymitanis, flavos illos ac rutilos capillos in sui capitis adscititum ornatum magnâ contentione ambientibus facile extorquebant; præsertim quia illa summo sibi honori duxerunt, regii principis capillos ornare capita sua. Hoc adhuc verosimilius redditur, si ponatur pretium ducentorum siclorum fuisse, quo æstimabantur non soli capilli detonsi, sed hi unâ cum reliquâ cæsarie in capite tonsi Absalomis remanente; fermè sicut juxta primam responsionem pondus ducentorum siclorum erat pondus non solorum capillorum detonsorum, sed horum unâ cum capillis in capite Absalomis remanentibus. Hoc enim posito pro emendis detonsis illis capillis non tota summa 200 siclorum, sed tantùm pars aliqua hujus summæ sive pretii pendi debebat; ut consideranti patet.

31. Quæres XXIX: *An non est absurdum, et fabulæ proximum, quod, 2 Reg. 18, 9, 15, narratur, Absalomem propriis suis capillis suspensum in arbore fuisse, et quidem per aliquam temporis moram?* Resp.: Hæc objectione pictores, quidem et sculptores qui Absalomem capillis suis ex arbore suspensum exhibere solent, impugnari possunt; non verò sacer historicus, qui hoc loco nullam de capillis explicitam mentionem facit, sed solum dicit, caput ejus (nempe Absalomis) adhæsisse quercui. Textus enim sacer ita sonat: *Accidit autem, ut occurreret Absalom servis David, sedens mulo: cumque ingressus fuisset mulus subter condensam quercum et magnam, adhæsit caput ejus quercui; et illo suspensus inter cælum et terram, mulus, cui insederat, pertransiit.* Porrò opinio communis, quam etiam pictores et sculptores sequuntur, de suspensio ex propriis capillis haud dubiè est inde profecta, quòd, 2 Reg. 14, q. 26 (ut præcedente quæstione vidimus), de proluxâ ejus et eleganti comâ fiat mentio, et ipse textus hebræus huic opinioni favere videatur, qui teste Cornelio à Lapide (1) ita sonat: *Adhæsit cæsaries ejus in ramis perplexis quercûs.* Verùm Calmeto (2) et Weissenbachio (3) haud ita verosimile videtur, virum armorum pondere gravem diutiùs hoc pacto pendere potuisse, atque capillos ipsius ita implicari, ut diutiùs corporis pondus et armorum et ejusdem motum, quo præ nimio dolore agitabatur, sustinerent. Neque Scriptura ait ipsam capillis, sed capite pependisse: *adhæsit caput ejus quercui* (4). Quamvis ergo cæsaries Absalomis verosimiliter condensæ quercûs ramis implicata fuerit, non tamen necesse est dicere, eundem ex hæc solâ suspensum pependisse; sed mulo vectus caput inter duos ramos illisit, qui ad collum ipsius ita in arcum coacti sunt, ut inde nequiverit se exsolvere, neque

manibus jam uti, ut se liberaret. Atque hoc videtur etiam indicare græcus textus 70 Interpretum, qui in latinum translatus ita sonat: *Et implicatum est caput ejus in arbore, et suspensus est in arbore inter cælum et terram.* Item Paraphrasis chaldaica quæ ita habet: *Et apprehensum est caput ejus in quercu, et suspensus est inter cælum et inter terram.* Similiter Vatabl. dicens: *Detentum est caput ejus à quercu.* Et S. Chrysostomus (1) sic Absalomem alloquens: *Adest, inquam, arbor in campo ramorum telis ornata, quæ te excipiat fugientem, properantem rapiat; et post intervallum ita pergit: Paratam properè festinat ad arborem, cui est traditus, et ictu violento inmissus, animal subducto, et subter in campos elapso, inseritur ramis, obligatur lignis, transfixus gutture colligatus.* Et Theodoretus (2): *De illo, inquit, scelerato justas (Deus) sumpsit pœnas. Effecit enim ut in querceto equitans veniret sub arborem quæ ramos habebat inclinatos, ut qui obliquè germinârunt, non nullum inter se distantes. Illic cum venisset mulus, inter ramos quidem infixum fuit ejus caput, pependit autem totus. Transiit autem mulum foliorum strepitus. Ille autem mansit suspensus, jucundissimum spectaculum viris yis, et omnia administrantis Providentiæ justam ostendens sententiam.* Quæ omnia haud obscure confirmant sententiam illorum qui dicunt, Absalomem non ex capillis, sed capite à ramis arboris intercepto suspensum pependisse. Et sapè, ut etiam Sanctius (3) observat, ex textu tam hebraico quàm latino vulgato (i. e., nostræ Vulgatæ latinæ), nihil convinci potest in oppositum. Tantùm enim ex utroque habemus, adhæsisse caput quercui, et illum suspensum fuisse inter cælum et terram. Utrumque verò contingere potuit, inserto collo inter ramos coarctantes, ut Theodoretus modò citatus verbis indicat, et S. Chrysostomus innuere voluisse videtur, dùm de Absalomo loc. cit. ait: *Inseritur ramis, obligatur lignis, transfixus gutture colligatus.*

32. Quæres XXX: *Quomodò Adeodatus filius Saitis, 2 Reg. 21, 1, Goliath Gethæum percutere potuerit, cum iste 1 Reg. 17, 4, jam à Davide fuerit occisus?* Memoratus Adeodatus occidit Goliath Gethæum, hoc est, fratrem Goliath gigantis, quem occidit David, ut expressè dicitur, 1 Paralip. 20, 5, his verbis: *Aliud quoque bellum gestum est adversus Philisthæos, in quo percussit Adeodatus filius Saitis Bethlehemites fratrem Goliath Gethæi, cujus hæc lignum erat quasi licitariorum texentium.* Frater igitur Goliathi pariter vocatus est Goliath; aut potius dicitur est Goliath, eo quòd proceritate, robore et viribus similis esset Goliatho, quem stravit David. Sic vulgò de viro eximie forti dicimus: *Iste est alter Hercules, vel alter Samson.*

33. Quæres XXXI: *An verosimile sit, in Palæstinâ, regione tam exigua, tempore Davidis fuisse octingenta milia virorum fortium, et in solâ tribu Juda quingenti*

(1) Comment. in 2 Reg. 18, 9.

(2) Comment. in eundem Scripturæ locum.

(3) Tom. 2, *Nova forma Theol. Bibl.*, quæst. 21, p. 80.

(4) 2 Reg. 18, 9.

(1) Tom. 1 operum S. Chrysostomi, Homil. de Absalomo persequente patrem.

(2) Tom 1 operum Theodoretii Cyren. episcopi, in libros Regum quæst. 34.

(3) Comment. in 2 Reg. 18, 14.

militia pugnatorum, ut Scriptura, 2 Reg. 24, 9, dicit, aut factâ jam divisione decem tribuum à tribu Juda et Benjamin, in solo regno Juda sub rege Josaphat fuisse viros bellatores et robustos ad undecies centena et sexaginta milia, 2 Paralip. 17, 13, 19, EXCEPTIS ALIIS, QUOS POSDERAT IN URBIBUS MURATIS IN UNIVERSO JUDA? Hæc nequaquam sunt incredibilia, si ad sequentia attendatur. 1° *Ad stupendam hominum multitudinem* illis temporibus in Palestinâ degentium. Certè teste Josepho Jud., ut alibi (1) distinctè demonstravimus, in solâ Galilæâ (cujus regionis incola, imò præfectus erat memoratus scriptor) erant tres milliones et sexaginta milia incolarum. 2° *Ad summam Palestinæ tunc temporis fertilitatem* pro alendâ ingenti hominum cõpiâ abundè sufficientem, ut pariter jam alibi (2) à nobis ostensum est. 3° *Ad amplitudinem regni Davidici et Salomonici.* Nam tempore Davidis et Salomonis Israëlita non tantùm à Dan usque Bersabee, vel ab introitu Emath usque ad torrentem Ægypti, sed ab hoc torrente usque ad fluvium magnum Euphratem dominati sunt, et omnes interjectos populos sibi fecerunt vectigales et tributarios, juxta illud: *Exercuit etiam (Salomon) potestatem super cunctos reges, à flumine Euphrate usque ad terram Philistinorum, et usque ad terminos Ægypti, 2 Paral. 9, 26.* Quod ipsum mox infra (3) pluribus ostendemus. 4° *Ad magnitudinem regni Judaici regnante Josaphat.* Tunc enim ditio regum Juda nequaquam conclusa fuit limitibus tribuum Juda et Benjamin (4). Latius enim patebat in tribus Dan, Ephraim et Simeon, necnon in Arabiam et Philistinorum regionem, et, ut paucis dicam, à Bersabee et à Pelusio usque ad montes Ephraim, atque à Jordane usque ad Mediterraneum. Unde alii limites regno Juda constituti sunt, quàm qui plerùmque ponuntur; duplò enim major teste Calmeto (5) patebat illi regio, quàm in tabulis geographicis obtineat. Non est igitur, cur vehementer miremur instructissimos illos regum Juda exercitus. Regio enim, ut paulò ante diximus, erat culta maximè et feracissima; cui ad commodum accedebat cum finitimis populis commercium terræ marique, quibus omnibus consideratis, abundè numerus ille militum et etiam major sustentari poterat; præsertim cum ex, quæ ad meridiem Juda squalidæ nunc jacent regiones, florētissimæ tunc erant maximè, ut pariter jam alibi (6) observavimus. 5° *Ad alias circumstantias.* Nam etiam illud consideratione dignum est, quòd, quamvis sub Josaphato regnum Juda à regno Israel jam fuerit dissociatum, tamen multi ex decem tribubus vitæ religionis studiosi, et prosperitate Josaphati illecti, ad Jerusalem transfugerint; uti fecerunt sub ejus patre Asà,

(1) P. I. S. Scriptur. contra Incred. propugn. sect. 2, cap. 5, quæst. 38, pag. 140 et 141, ad secundum.

(2) Ibidem, ad tertium.

(3) Quæst. 38.

(4) Vide Calmet Comment. in 2 Paralip. 17, 19.

(5) Vide hujus auctoris animalversiones in tabulam geographicam terræ promissionis, quas tom. 2, ante Commentarium suum in L. Josue, posuit.

(6) P. I. S. Scriptur. contra incred. propugn. loc. cit. pag. 144.

juxta illud 2 Paral. 15, 9: *Congregavitque (rex) Asa universum Juda et Benjamin; et advenas cum eis de Ephraim, et de Manasse, et de Simeon; plures enim ad eum confugerunt ex Israel, videntes quòd Dominus Deus illius esset cum eo. 6° Ad veterum bellandâ rationem.* Nam sola urbs Thebæ in Ægypto (salletm prout Pomponius Mela (1) narrat) centum portis instructa poterat per quamlibet suarum portarum eodem tempore decem milia pugnatorum, adeòque universum exercitum milione hominum constantem in aciem educere. Nimirum non debent tam remota tempora cum nostris, et tam dispares populorum mores cum nostris comparari. Non omnes, qui antiquis illis temporibus pugnabant, erant, ut hodiè, homines militiæ stabiliter destinati. Dicebatur populo, ut ad arma convolarent; et quicumque arma portare poterat, ea arripiebat. Unde haud mirum, confluisse immensum exercitum.

34. *Quæres XXXII: An verosimile sit, quòd Deus optimus ob numeratum à Davide populum 70 milia virorum pestilentia occiderit, 2 Reg. 24, 15, item 1 Paralip. 21, 14; cum tamen non iniquum, sed potius officium principis sit, scire numerum suorum subditorum, maxime militum?* — Respondeo: Equidem hæc quæstionem incredulitatis movent, et teste Cl. Bullet (2) hunc in modum arguantur: « In hoc Davidis factò, inquit, nihil reprehensione dignum reperitur. Quilibet enim rex vel alienjus territorii princeps robor sui regni aut ditiosis scire debet; sed tali modo non solum non est poenâ dignus, si census populi sui instituit, sed officium suum implet. Cur ergo Deus Davidem punivit ob factum, quod non solum culpâ vacat, sed ipsius regis officium ab ipso postulabat? » Verùm ad hanc incredulorum cavillationem respondemus, quòd factum etiam de se bonum vitietur, et fiat malum, si ex malo fine, aut in circumstantiis Deo displicentibus ponatur. Jam verò David ex vitioso fine, et in circumstantiis Deo displicentibus populum numeravit. Nam hic princeps tunc altâ fruebatur pace; subditos habuit sibi addictos et imperio suo obtemperantes, hostes verò externos devictos ita, ut neque in, neque extra regnum suum aliqui esset, quod timeret; solus terror sui nominis et potentia hostiles incursiones à regno Israelitarum longè removebat. Nulla igitur necessitas instituendû census populi ad præcavenda regni damna, sed quoddam elati in rege animi vitium, quo sibi in tantâ populi multitudine placebat, causa erat hujus facti, et quidem cum periculo pariter populo præbendi occasionem peccati. Unde ipse Joab, quamvis aliàs conscientiam minimè anxie fuerit, tamen regem à proposito numerandi populum avertere studuit, duplici usus argumento. Primum erat, quòd nulla

(1) L. I. de Situ orbis, in descriptione Ægypti, prope finem, ubi ita ait: « Thebæ utique (ut Homero dictum est) centum portas, sive (ut alii aiunt) centum aulas habent, totidem olim principum domos, solitasque singulas, ubi negotium exegerat, dena armatorum milia effunderent. » Porrò hæc Thebæ Ægyptiæ alio nomine vocantur Diospolis, aut urbs Jovis, vel propter memoratas centum portas *ἑκατόμυλος*, *hecatompylos*.

(2) Réponses critiques, tom. 2, n. 54.

modo necessitas esset numerandi populum, cum omnes subditi sint tranquilli, regique addicti et obtemperantes (1). Alterum, quòd si hic census institueretur, id Israël in peccatum reputandum sit (2). Sed actu megit Joab; rex perrexit urgere executionem propositi sui, et reipsa per Joab illud executus est. Primum post aliquod tempus respuit, et dixit ad Dominum: *Peccavi valde in hoc facto; sed precor, Domine, ut transferas iniquitatem servi tui, quia stultè egi nimis*, 2 Reg. 24, 10.

Punivit itaque Deus non censum populi præcisè secundum se spectatum, sed vanam gloriam quæ erat causa hujus censûs sine omni necessitate, et cum multorum peccato in Israël instituti. Porrò, quòd Deus numerationem populi secundum se spectatam et in circuitantiis convenientibus institutam non prohibuerit, nec puniverit, patet ex eo, quia Saül, 1 Reg. 11, 8, cogens exercitum, *recensuit eos* (pugnatores) in *Bezech*; fueruntque filiorum Israël *trecenta millia*; virorum autem Juda *triginta millia*. Neque hæc recensitio à Samuele Prophetâ, qui præsens aderat (3), improbata est, neque Deo displicuit, aut punita est, sed potius Saül post hanc recensitionem insignem victoriam de Ammonitis retulit, quam populus Israël singulari Dei auxilio obtinens credebant, idèoque in gratiarum actionem obtulerunt *victimam pacificam coràm Domino*, 1 Reg. 11, 15.

(1) 2 Reg. 24, 5: *Dixitque Joab regi... Quid sibi dominus meus rex vult in re hejusmodi?* Et 1 Paralip. 21, 5: *Responditque Joab... Nonne, domine mi rex, omnes servi tui sunt? quare hoc querit dominus meus?* Quasi dicat: Si in Israël à Dan usque ad Bersabee confusus esset populus, cujus pars altera faveret, altera regis adversaretur aut invideret incommodis, probarem hoc consilium, quod amicum et subditum ab hoste atque alieno secernit. Sed omnes qui in regno Israëllico degunt, fideles tui subditi sunt; tuo, ò rex! student honori; te cupiunt diu florentem et saluum. Quem igitur aut tibi, ò rex! aut regno tuo afferret usum, hæc populi tam importuna numeratio?

(2) Nam in libro primo Paralip. loc. cit. dicitur cum addito: *Quare hoc querit dominus meus, quòd in peccatum reputetur Israël?* Dixit his verbis Joab, numerationem populi in peccatum Israël reputandam fore, quia nimirum hæc numeratio occasio erit peccati multorum in Israël. Nam Exodi cap. 30, 12 et 13, lege divinâ præscriptum erat, ut quæcumque census populi institueretur, singuli ex recensitis dimidium sicii offerrent ad pios sumptus tabernaculi: *Quando tuleris summam filiorum Israël juxta numerum, ait Dominus ad Moysen loc. cit., dabunt singuli pretium pro animabus suis Domino, et non erit plaga in eis, cum fuerint recensiti. Hoc autem dabit unius qui transit ad nomen, dimidium sicii juxta mensuram templi.* Cum igitur unusquisque eorum, qui in censum illum à Davide institutum essent relati, dimidium siculum deberet impendere in religiosum usum tabernaculi, neque omnes aut vellent, aut sine incommodo aliquo possent; occasio illis offerebatur à rege, ut multi peccarent, sustinerentque plagam, quam Exod. loc. cit. Deus minabatur illis, qui pretium illud redemptionis omitterent. Quòd si nullum aliud à rege peccatum esset admissum, hoc certè dignum fuit, propter quod militaretur durè, cum vanæ cujusdam curiositatis gratiâ absque ullâ urgente necessitate in illud periculum tantam populi multitudinem traheret.

(3) Vidè Cornelium à Lap. Comment. in 1 Reg. 11, 7.

Corollarium. Tam David quàm populus, instituto memorato censu, peccavit. In Davide peccatum fuit, quòd citra jussu Dei et citra necessitatem censum ejusmodi instituerit, solum ad ostendam suam potentiam, et cum periculo satis manifesto præbendi populo occasionem peccandi. In populo verò peccatum fuit, quòd tributum semisicii, quod in ejusmodi censu in usus templi capitatum pendì debebat, in agnitionem supremi domini Dei, à plurimis, fortè à plerisque (connivente rege, regisque ministris) persolutum non fuerit. Ita Sanctius, Bonfrerius, et Tirinus ex S. Augustino, Bedâ, alisque. Unde hand mirandum, quòd geminum hoc peccatum tam gravis plaga seu pœna, in regem et populum statuta, subsequuta sit.

53. Quæres XXXIII: « Quomodò verba illa (2 Reg. 24, 9): « *Dedit ergo Joab numerum descriptionis populi regi, et inventa sunt de Regio octingenta millia virorum fortium, qui educerent gladium, concordant cum illis* » (1 Paralip. 21, 5): *Deditque Davidi numerum eorum quos circumierat; et inventus est omnis numerus Israël, mille millia* (i. e., millio) *et centum millia virorum educentium gladium?* An octingenta millia sunt idem ac millio cum centum millibus? Resp. Hæc textum appares contradictio tollitur, si cum Abulensi (1), Menochio (2), et aliis dicanus, numerum majorem, qui habetur in Paralipomenis, esse eorum qui recensiti seu numerati sunt, minorem verò, qui habetur in libro 2 Reg. loc. cit., eorum qui relati sunt in fastos regios. Quòd enim non omnes, qui recensiti sunt, etiam in fastos regios relati sint, inde patet, quia, 1 Paralip. 27, 24, dicitur: *Joab... ceperat numerare, nec complevit; quia super hoc ira* (Dei, seu plaga divinitus immissa) *irruerat in Israël, et idcirco numerus eorum qui fuerant recensiti, non est relatus in fastos regis David.* Nimirum res ista, ut Abulensis cum aliis censet, ita conligit. Joab non discurreret per singula loca Israël tam magna quàm parva computando omnes et singulos, quia sic numerationem populi non finivisset in tam brevi tempore, scilicet in novem mensibus (3), cum regnum esset valdè magnum; sed habebat secum alios adjuutores, ut patet ex illis Scripturæ verbis, ibidem: *Egressusque est Joab, et principes militum, à facie regis, ut numerarent populum Israël.* Mittebat ergo Joab istos principes per singula loca, et habebant illi libros suos particulares, in quibus describebant nomina et summam computatorum: et erant isti multi libri, cum essent multi principes numerantes. Joab autem habebat librum principalem, qui vocabatur *Fasti Regis*, et in illum redigebantur nomina et summa computatorum secundum ordinem provinciarum et locorum, transcribendo de aliis libris particularibus, ut postea ostenderetur regi solum iste liber magnus fastorum. Deindè cum jam computasset Joab et prin-

(1) In 2 Reg. c. 24, quæst. 14.

(2) Comment. in 2 Reg. 24, 9.

(3) 2 Reg. 24, 4, 8: *Egressusque est Joab, et principes militum, à facie regis, ut numerarent populum Israël... Et lustratâ universâ terrâ, affuerunt post novem menses et viginti dies in Jerusalem.*

cipes militiæ totum Israel, exceptis tribubus Benjamin et Levi, audivit Joab plagam exivisse à Domino in Israel propter hunc censum populi, et noluit computare residuas tribus Benjamin et Levi, cum istam recensionem invitus (1) inchoavit, et nondum incepta illarum duarum tribuum computatione intellexerit Dominum, ut dixi, propter institutam computationem dimisisset plagam in Israel. Sed adhuc de aliis tribubus jam computatis supererant trecenta millia, quæ quidem jam scripta fuerant in libris particularibus principum, sed nondum redacta in fastos regis, id est, in librum principalem Joab; et noluit Joab redigere illa in hunc librum suum, quia, sicut putavit peccatum esse, si ultra procederet in computatione, ita putavit peccatum fore, si ageret aliquid pertinens ad illam; pertinebat autem ad illam redigere libros particulares in fastos regis: idèd noluit illos in hos redigere, ut clarè patet ex supra citato textu 1 Paralip. 27, 24: *Joab ceperat numerare, nec complevit*, etc. Undè Joab veniens in Jerusalem ostendit regi solum summam illam, quæ erat in fastis principalibus; et ibi solum reperta sunt octingenta millia de Israel, quoniam trecenta millia deficiebant, quæ quidem computata erant in libris particularibus, sed nondum fuerant redacta in fastos regis; sed postea ille, qui scripsit Paralipomenon, non solum posuit summam quæ erat in fastis regis, sed etiam totum quod erat in libris particularibus, quia hi libri manebant, licet non fuerint ostensi regi, sed solum liber principalis fastorum.

At inquit: 1 Paralip. 21, 5, de Joab dicitur: *Deditque Davidi numerum eorum quos circumierat; et inventus est omnis numerus Israel, mille millia et centum millia virorum educientium gladium*; ergo totus iste numerus Davidi ostensus est. Respondet Abulensis loc. cit., et dicit, quòd hic locus Scripturæ debeat legi per intercessionem sententiæ. Nimirum *dedit Davidi numerum eorum quos circumierat*; i. e., numerum illorum quos redegerat in fastos regis; non tamen omnes, qui recensiti fuerant, in hos fastos redegerat, ut supra declaratum est. Verba autem immediatè sequentia, *et inventus est omnis numerus Israel, mille millia et centum millia*, referenda sunt ad aliud tempus, scilicet tunc quidem non inventum est, tantum esse numerum ex fastis regis; attamen postea computando ex libris particularibus, qui non fuerant ostensi regi, inventus est iste numerus. Ita Abulensis. Taceo alias aliorum responsiones, quibus apparentem antilogiam hæc quæst. 33 ventilatam tollere satagunt.

Corollarium. Si *octingentis millibus virorum de Israel*, quæ in fastos regis relata sunt, et de quibus 2 Reg. 24, 9, sermo est, addantur trecenta millia, quæ in aliis libris particularibus supererant, sed in fastos regis non redigebantur, exactè prodit numerus 1 Paralip. 27, 5, indicatus, scilicet *mille millia et centum millia virorum*, sive, quod idem est, millio cum centum millibus.

(1) 1 Paralip. 21, 6: *Nam Levi et Benjamin non numeravit, eo quòd Joab invitus exequeretur regis imperium.*

36. Quæres XXXIV: *An David non sit reus perfidiæ, perjuriæ, et geminæ meditatae cædis, dum propinquus morti, 3 Reg. 2, 6 et 9, Salomoni jussit, ut Joabum et Semei interficiat, etiamsi Joab de Davide in belligerando tam bonè meritus sit, et ipse David maledico Semei pœnam mortis, ibidem 8, jam pridem jurato condonaverrit?* Resp.: Equidem haud nos laet, quòd increduli in Davide præter plura alia etiàm hoc ultimum ejusdem factum vehementer vituperent. Sic famosus auctor libri, cui titulus: *Spiritus Judaismi*, quemque hæc in re etiàm alii quidam increduli (1) sequuntur, ita (2) ait: « Postquam abominabilis hic princeps (David), cujus penitentiam tantoperè laudatur, tyranni in morem regnavit, etiàm tanquam tyrannus mortuus est. Ingratus in Joab ducem suum, cui plerasque victorias suas acceptas referre debebat..., ut hunc interficiat, Salomoni filio suo moriens mandavit; ipsius ultima verba perfidiam et meditatam cædem spirabant. » Verùm nullam ingratum in Joabum animi notam idèd contraxit David. Scandalum fuisse in Israel, si vir cædibus ac sceleribus inquinatus, qualis erat Joab (3), in extremâ et felici senectute pacato et naturali fine dies suos clausisset. Unde David Salomoni justè præcepit, ne hoc contingere patiatur, sed illum violentâ nece de medio tollat, cum sese obtulisset occasio, et cum ipse pro singulari suâ sapientiâ accommodatam viam invenisset: *Facies ergo juxta sapientiam tuam, et non deduces cantitem ejus pacificè ad inferos*, 3 Reg. 2, 6. Fatendum quidem, quòd Joab de Davide optimè profectò meritus sit, et ipsa impunitas, quam illi David diutius adèd permiserat, erat veluti quædam ob diutinos exantlatos labores remuneratio. At hoc grati animi officium nequaquam exsolvebat regem onere persequendi sceleris, atque Joab ob injustè et per insidias occisum Abnerem et Amasam (4) puniendi. Sed

Dices: Cur David non ipsem occidit Joab, sed id moriens mandavit Salomoni? Resp.: Quia cum Joab occidit Abnerem et Amasam, nondum tantam habuit potentiam David, ut auderet adversus Joab, qui potentissimus erat et exercitus princeps, quidquam moliri. Necdum enim in regno erat plenè confirmatus, sed metuebat ducem Joab, ne is contra se Israelen concitaret; postea verò David bellis continuus implicitus id facere non potuit, præsentim quia duce Joab indigebat; nec enim alium habebat tam idoneum, quem castris præficeret. E contrario morti propinquus habuit regnum Israel ab intestinis tumultibus et externis bellis quietum. Quare cum silerent tunc arma, neque

(1) Questions sur l'Encyclopédie, *Gouvernement*. Bible expliquée, pag. 357.

(2) *Esprit du Judaïsme*, chap. 5.

(3) Nam Joab duos præcipuos Israelicis exercitibus duces Abnerem (2 Reg. 3, 27) et Amasam (2 Reg. 20, 10) per insidias interfecit.

(4) *Ibid.* 5. Item 2 Reg. 3, 27. Et 2 Reg. 20, 10.

tunc Joab amplius necessarius, imò propter grave senium (1) tolerandis porrò bellorum molestiis parùm idoneus esset, dare tunc potuit sine ullo reipublicæ detrimento pœnas effusi sanguinis. Mandavit ergo moriens David filio suo Salomoni, ut datâ opportuna occasione supplicium de Joab sumeret, Salomoni, inquam, qui jam ad initium regiminis sui plenâ pace potiebatur (2), ideòque plenâ dignitate et auctoritate pollebat. Confirmat hanc responsonem nostram Josephus, lib. 7 Antiq., cap. 12, qui Davidem mortu propinquum inducit cum Salomone ita loquentem : *Memento etiam iniquitatis Joab, qui propter emulationem duos duces istos interemit. In eum tuo arbitrato animadvertes, quandoquidem hactenus pœnam evasit, quòd me ipso esset potentior.*

Quod autem Semei attinet, cui David pœnam mortis jurato remisit, notandum, quòd David solum juraverit, quòd ipse illum non sit interfectorus : *Juravi ei per Dominum, dicens : Non te interficiam gladio*, 3 Reg. 2, 8; ac si diceret : Pollicor, ac juro tibi, me, quoad vixero, te non interfectorum. Unde non fuit perjurus David mandando Salomoni ut occideret Semei, quia, cum illi mortis reo pepercit, præcisè juravit se non occidurum illum. Et licet verba Davidis aliter à Semei forent accepta, imò juxta communem acceptionem aliter sonarent, tamen sensus juramenti juxta Davidis mentem erat, neque illo die, neque suâ manu, aut dum ipse viveret, occidendum esse Semei. Pietatis igitur et clementiæ Davidis fuit, Deo, quoad ipse vixit, relinquere injuriarum, quibus impetitus fuerat, ultionem; at non ideò justitiæ obesse poterat, et pati, ut scelus publicum atque facinorosum abiret impunè. Unde ultionem illius commendavit Salomoni filio et successori suo sumendam eo tempore, quo non ira, non vindictæ libido adversus inimicos, sed justitiæ amor eam imperaret. Ita hanc rem explicant Abulensis, Sanctius, Calmet, Menochius et Cornelius à Lap.

37. Quæres XXXV : « An Salomon (3 Reg. 2, 25) justè egerit, fratrem suum Adoniam occidendo ? » Resp. affirmativè. Equidem D. de Voltaire teste Cl. Weissenbach (5) hoc factum respiciens, audacter dicit, Deum, qui Salomoni spiritum sapientiæ dedisset,

(1) Quòd Joab tunc senio gravis et bellorum molestiis porrò tolerandis parùm idoneus fuerit, inde colligitur, quia non minùs annis quadraginta castris præfuit, ab ipso nimirum exordio regni Davidici; atque ideò, cum ad illam præfecturam seu ducis officium tricenario minor non videatur fuisse promotus, sequitur, quòd sub tempore obitùs Davidis verisimiliter annum atatis septuagesimum jam attigerit, aut saltem à septuagenario non abfuerit procul. Cano certè eum fuisse capite, ipse docet David 3 Reg. 2, 6, de Joab dicens : *Non deduces canitiem ejus pacificè ad inferos.* Vide hæc de re Sanctium Comment. in 3 Reg. 2, 8, num. 22, aut alios interpretes.

(2) Ipse Salomon, 3 Reg. 5, 4, de se dicit : *Nunc autem requiem dedit mihi Dominus Deus per circuitum, et non est satan* (i. e., adversarius, seu inimicus), *neque occurus malus.*

(3) Tom. 2, *Nova forma Theol. Bibl.* quæst. 25, pag. 84

paulò post spiritum justitiæ et humanitatis abstulisse Verùm contra hunc et alios quosdam dico, et cum Natali Alexandro (1), Abulensi (2), aliisque ita statuo : *Salomon justè egit fratrem Adoniam occidendo.* Probat 1° : Rebelles, qui regnum injustè affectant, et regem legitimum è solio deturbare moluntur, à rege aut supremo principe morti addici possunt; sed talis fuit Adonias et Salomonem regem legitimum è solio deturbare moliebatur : ipsum itaque Salomon justè morti addidit. Probat minor. Cùm enim Bethsabee pro eo ad Salomonem supplex accessisset (3), Abisag Sunamitidem, quæ Davidi conjuncta fuerat, ut senem foveret, Adonias postulatura uxorem, comperturam habuit Salomon, ipsum res novas moliri, nec à prioris conjurationis ambitioso consilio, quod vivente adhuc Davide foras eruperat (4), destituisse. Unde Salomon matri respondit (5) : *Quare postulas Abisag Sunamitidem Adonias? Postula ei et regnum; ipse est enim frater meus major me, et habet Abiathar sacerdotem, et Joab filium Sarvæ.* (In more enim fuisse videtur apud Hebræos, ut regum viduæ nemini nisi regi in matrimonium darentur.) *Juravit itaque rex Salomon per Dominum, dicens : Hæc faciat mihi Deus, et hæc addat, quia contra animam suam locutus est Adonias verbum hoc. Et nunc vivit Dominus, ... quia hodiè occidetur Adonias. Misitque rex Salomon per marum Banaïæ filii Joiadæ, qui interfecit eum, et mortuus est.*

Probat 2° : Judicium illud capitale Salomonis in Adoniam fratrem S. Scriptura nullibi accusat aut improbat. Imò Ecclesiastici cap. 47 ponuntur laudes Salomonis et peccata ejus; et ibi nihil dicitur de violentâ morte Adonias. At si Salomon peccasset occidendo illum, peccatum fuisset grave nimis, utpote injustum fratricidium, et Scriptura non subtrahisset tam grave peccatum; et tamen non ponit illud cum aliis peccatis Salomonis; ergo Salomon non peccavit occidendo Adoniam. Sed

38. Oppones 1 : Adonias veniam affectati regni vivente patre à Salomone obtinuerat, 3 Reg. 1, 25, 55; iniquè ergo videtur egisse Salomon, cùm ipsum interfici jussit ob conjurationem antea condonatam, sicut initio regiminis sui fraterno sanguine manus fœdavit. — Resp. et dico, Adoniam veniam non impetrâsse à Salomone nisi conditionatam, eâ scilicet lege, ut nihil novi moliretur; nec ambitu suo et fastu novarum suspitionum ansam præberet, quæ læsæ majestatis crimen ita condonatam excitant. Cùm enim Adonias timens Salomonem, ad cornu altaris confugisset dicens : *Juret mihi rex Salomon hodiè, quòd non interficiatur servum suum gladio*; respondit Salomon his verbis : *Si fuerit vir bonus, non cadet ne unum quidem capillum ejus in terram; sin autem malum inventum fuerit in eo, morietur*, ibid. 52. At Adonias

(1) Dissertat. in *Histor. Ecclesiasticæ veteris Testamenti*, ad hunc locum Scripturæ.

(2) In 3 Reg. cap. 2, quæst. 27.

(3) 3 Reg. 2, 19, 22.

(4) 3 Reg. 1, 5, etc.

(5) 3 Reg. 2, 22.

novam conjugationem cum Joabo et Abiathare contra Salomonem fecit post mortem Davidis, quod ex eo colligitur, quia narratè Adoniam morte et Abiatharis Pontificis exactione et exilio subdit sacer historicus 5 Reg. 2, 28, 29: *Venit autem nuntius ad Salomonem, quod Joab declinasset post Adoniam, et post Salomonem non declinasset. Fugit ergo Joab in tabernaculum Domini, et apprehendit cornu altaris. Nuntiatumque est regi Salomoni, quod fugisset Joab in tabernaculum Domini, et esset juxta altare. At nisi fuisset conjugationis reus, malèque sibi conscius, non fugisset. Nova itaque conjurato contra Salomonem facta est ab Adonià, Joabo et Abiathare, quam etiam prodidit perspicacissimo et sagacissimo Salomoni petitio facta ab Adonià per Bethsabeam, ut sibi liceret conjugem accipere Abisag Sunamitidem viduam, et prius Davidi conjunctam, 5 Reg. 2, 17, 26.*

Oppones II: Jus suum persequatur Adonias; regnum enim ipsi primogeniti jure debebatur. Unde Bethsabeam sic alloquitur ibid. 15: *Tu scis quia meum erat regnum, et ipse Salomon ad eandem de Adonià dixit, ibid. 22: Ipse est enim frater meus major me. Nemo porrò justè interficitur ob eam causam, quòd rem suam repetat.* — Resp. 1° Etsi jus ad regnum habuisset Adonias, eodem merito privatus fuit à patre Davide, quòd eo vivente regiam potestatem usurpasset; prout in Scripturà, nempe 5 Reg. 1, 5, etc., distinctè narratur. Unde regno in Salomonem fratrem paternà sententià translato non potuit Adonias in Salomonem conjurare, quin fieret læsæ majestatis reus. Eleganter expressit S. Ambrosius (1) dicens: « David eò usque præcavit, ut, cum Adoniam filium regnum sibi usurpare comperisset, et serere conventus, non eum, qui præripere gestiebat, sed eum qui expectaret, eligeret. » — Resp. 2° et dico, Adoniam, quamvis Salomone natu majorem, nullum jus ad regnum habuisse, quia regni successio (2) ex patris etiam voluntate pendebat. Unde Roboamus multis filiis potens Abiam, non primogenitum, sed quartum, et ex tertià uxore susceptum, regem constituit, quia sapientior erat, et potentior cæteris fratribus suis numero viginti septem (3). Denique Dei electione in cujus manu sunt omnia jura regnorum, Salomon rex constitutus erat. Dixerat enim Dominus Davidi per Nathan Prophetam, 2 Reg. 7, 12, 13: *Suscitabo semen tuum post te, quod egredietur de utero tuo, et firmabo regnum ejus. Ipse ædificabit domum nomini meo, et stabiliam thronum regni ejus usque in sempiternum.* Quæ verba de Salomone intelligenda esse, patet ex 1 Paralip. 22, 11, ubi David ad Salomonem ait: *Nunc ergo, fili mi, sit Dominus tecum, et prosperare, et ædifica domum Domino Deo tuo, sicut locutus est de te.* Item ex eo, quia Salomon reipsà domum seu templum Domino ædificavit. Cæterùm divinà dispositione collatum Salomoni regnum Adonias ipse haud ignoravit, cum ad

Bethsabean dixerit, 5 Reg. 2, 15: *Sed translatum est regnum, et factum est frateris mei: à Domino enim constitutum est ei.* Id autem noscens Adonias, non potuit absque perduellionis crimine regnum ambire, adèque justè à Salomone occidi jussus est.

59. Quæres XXXVI: An Salomon, 3 Reg. 2, 26 et 27, Abiatharem summum Pontificem jure exautoraverit? — Resp. affirmativè. Nam qui conscius fuerat conjugationis Adoniam (de qua præcedente questione egimus), ipsiusque partes contra Salomonem legitimum regem auctoritate suà joverat, meritò est exautoratus sacerdotio; imò capitali penà dignus erat. Atqui Abiathar sacerdos conjugationis Adoniam in Salomonem legitimum regem conscius erat, ejusque partes auctoritate suà joverat, juxta illud, 5 Reg. 1, 7: *Et sermo ei (nempe Adoniam) cum Joab filio Sarvix, et cum Abiathar sacerdote, qui adjuvabant partes Adoniam.* Justè igitur sacerdotio exautoratus est à Salomone. Imò ipsum saltem jure extraordinario defensionis capitis damnare poterat Salomon, sed sententiam clementià laudabiliter temperavit ob reverentiam sacerdotii, et vetera Abiatharis in Davidem officia. Hunc autem exautorando, judicium Dei hæc occasione executus est, qui pontificatum à familià Ithamari in penam peccati Heli et filiorum ejus, 1 Reg. 2, 32, 35, ad primævam Eleazari stirpem, ex quà erat Sadoc loco Abiatharis à Salomone in exercendo summi pontificatus officio substitutus (1), transferri decreverat. Unde Scriptura ait (2): *Ejecit ergo Salomon Abiathar, ut non esset sacerdos Domini, ut impletetur sermo Domini, quem locutus est super domum Heli in Silo.*

Confirmatur ex Theodoro (3) dicente: « Erat quæque (Abiathar) obnoxius crimini tyrannidis, ut qui opem tulisset Orniæ, sive Adoniam. Sed divinæ quæque prædictionis admiserat fuit Salomon. Heli enim sacerdoti summo) et per celeberrimum Samuelem, et alium Prophetam, prædixit Deus generis ignominiam. Hoc autem historia quoque ostendit, » nimirum sacra. Addit enim verba Scripturæ paulò ante à me laudata Theodoretus. Sed

40. Oppones: Non erat jus principi laico exautorandi summum sacerdotem; ergo Salomon Abiatharem injustè pontificatu deposuit. — Resp.: Salomon non privavit eum ordine sacerdotali, sed solùm officio seu usu et exercitio dignitatis pontificalis. Certè 3 Reg. capite 4, v. 4, Abiathar adhuc numeratur inter principes Salomonis, et sacerdos vocatur: *Banaius filius Joiadae super exercitum; Sadoc autem et Abiathar sacerdotes.*

Corollarium: Mala est argumentatio, quæ teste Suarez (4) usus est Jacobus, rex Angliæ, quæque utuntur Puffendorfius, aliique ex Protestantibus, ita

(1) 3 Reg. 2, 35: *Et Sadoc sacerdotem posuit pro Abiathar.*

(2) Ibid. 27.

(3) Quæst. 9 in L. 3 Regum.

(4) Lib. 3 adversus Anglicanæ sectæ errores, cap. 26.

(1) In priore Davidis apologià, cap. 6.
(2) Vide Joannem de Pineda, de Robus Salomonicis L. 2, c. 1, ubi de jure succedendi.
(3) 2 Paralip. 11, 22, 23.

argumentando : *Salomon ejecit Abiathar, ut non esset sacerdos Domini*; ergo rex fuit pontifice superior in veteri lege; ergo etiam eo superior est in lege novâ, habetque jus in personas etiam sacras. Nam resp. 1° cum Suaresio, loco cit., hanc objectionem fundari in re valdè dubiâ, scilicet an in lege veteri pontifex esset exemptus à jurisdictione regis quoad civilia, sive criminalia. Quidquid verò de hoc sit, et etiamsi daremus pontificem in lege veteri non fuisse exemptum à potestate coercitivâ regis, nullum inde argumentum sumi potest ad tempus legis gratiæ. Nam potestas regum in lege gratiæ non est major quàm fuerit in lege veteri; in utraq; enim est merè civilis, et naturalis ordinis ac originis, quamvis in lege veteri fuerit specialiori modo à Deo collata. Dignitas autem et potestas pontificia in lege novâ est longè major, et altioris ordinis, quàm illa in lege veteri. Ideoque nullum argumentum fieri potest à Pontifice veteri ad Christi Vicarium in his quæ ad subjectionem pertinent. Nam Mosaico Pontifici non sunt datæ claves regni cælorum, neque illa potestas ligandi et solvendi, cujus actio in terris rata habetur in cælis, quæ summo Pontifici Vicario Christi datæ sunt cum suprêmâ Ecclesiæ gubernatione longè majori, quàm haberet vetus Pontifex ad regendam Synagogam, cui nullibi dictum est : *Pasce oves meas*, sicut dictum est Petro. Ergo multò magis pugnat cum pontificatu legis novæ subjectio ad temporalem principem, quàm in lege veteri repugnârit; ac proinde ex factis legis veteris nullum argumentum ad legem novam sumi potest. — Resp. 2°, ex hoc facto Salomonis adversus Abiatharem nequaquam probari, quòd rex exercuerit jus directum in sacra, vel in personam sacram quâ talem, seu in Pontificem ut talem, sed duntaxat jus indirectum, eum ut rebellem, conjurationi addictum et reipublicæ noxium, in exilium mittendo, et sic indirectè ab officio seu usu et exercitio pontificatus (non verò ab ipso ordine sacerdotali) semovendo; ut patet ex textu hebraico 3 Reg. 2, 27, qui ad litteram ita sonat : *Ejecit eum ab esse sacrificantem Deo*; et chaldaica Paraphrasis habet : *Repudivit Salomh Abiathar, ne esset sacerdos ministrans ante Dominum.* — Resp. 3° : Salomon Abiatharem exactoravit non jure proprio, potestati regni per se annexo, sed jure extraordinario, specialiter à Deo concesso. Nam expressè dicitur ibidem : *Ejecit eum... ut impleretur sermo Domini, quem locutus est super domum Helî in Silo* (4). Idcirco Theodoretus, loco cit., ait quòd Salomon in hoc fuerit *divinæ prædictionis administer*. Igitur ex facto Salomonis adversus Abiatharem potestate extraordinariâ à Deo concessâ exercitio nihil probari potest pro potestate ordinariâ regum, seu jure proprio potestati regni per se annexo in res aut personas sacras.

14. Quæres XXXVII : *Quomodò verba illa Dei ad Salomonem, 3 Reg. 3, 12 : « Dedi tibi (i. e., Salomoni)*

cor sapiens, ut nullas ante te similis tui fuerit, nec post te surrecturus sit, » intelligenda sint, cum tamen Aaam, Moyses, B. Virg. sapientiores Salomone fuerint? Resp. : Pauci interpretes, ut Calmetus (1) rectè observat, citata Scripturæ verba sine ullo limite intelligunt. Alii ea sic exponunt (2). Nullus unquam vel fuit, vel erit rex Israel, qui sapientiâ sit similis tibi. Vel (3) : Nemo eorum qui acquisitâ et naturali tantum sapientiâ præditi fuère, tibi par esse poterit. Vel (4) Salomon dicitur sapientior omnibus, sed ita ut pauci aliqui excipiantur. Vel (5) sensus est : Tu rerum naturalium et politicarum cognitione iis omnibus præstas, qui ante te florère, vel post te florebut. Sed non ideò dicendum est superâsse, exempli gratiâ, Moysen, B. Virginem, Prophetas et Apostolos, mysteriorum ac supernaturalium rerum cognitione. Quod autem Adamum attinet, non omnes in unam conspirant sententiam. Abulensis (6) Adamum sapienterem fuisse Salomone negat, et hunc in laude sapientiæ omnibus præponit, uno excepto Christo Domino, et B. Virgine. Alii plures contra sentiunt, qui dicunt majorem Adamo datam esse sapientiam, quàm Salomoni; quia illi, utpote humani generis protoparenti, ad posterum instructionem et gubernationem multò plus sapientiæ infusum esse oportuit. Ita Gregor. de Valentia (7), Sanctius (8), aliique. Iterum alia est opinio Joannis de Pineda (9) viâ mediâ incidentis, et admittentis quidem, quòd Adam tanquam caput generis humani excellentissimus fuerit non solum corporis, sed etiam animi, ideòque sapientiæ quoque ornamentis et donis; nihilominus credibile censet, Salomonem re aliquâ aut scientiâ peculiari præstitisse Adamo, v. g., scientiâ politicâ, ac reipublicæ benè moderandæ, aut scientiâ architecturæ, et œconomiæ benè administrandæ; quippe hæc non tam necessaria erant Adami seculo. Quis enim negat, multa ad vitæ humanæ gubernationem uno seculo necessaria fuisse aut esse, quæ altero minimè requirantur? Quippe humana vita nunc paucioribus contenta est, nunc plura exigit. Neque verò docebat Adamus suos illos filios, atque nepotes, quæ futuris seculis necessaria essent, sed quæ suo (10). In his sapientissimus erat Adam; in illis Salomon.

(1) Commentar. in hunc Scripturæ locum.

(2) Ita Lyranus, Cajetanus, Vatablus, Emmanuel, etc.

(3) Ita Tostatus et Serarius.

(4) Ita Pererius L. 5 in Genesim q. 3, et alii quidam.

(5) Ita Calmet loco cit., et Xav. Widenhofer Comment. in hunc Scripturæ locum.

(6) In 3 Reg. cap. 3, quæst. 7.

(7) T. I. D. 7, q. 2. — (8) Comment. in 3 Reg. 3, 12.

(9) De rebus Salomonicis, L. 3, cap. 10.

(10) D. Thomas, I P. Summæ, quæst. 94, art. 3, scientiam, quam habuit Adam, describit his verbis : « Primus homo sic institutus est à Deo, ut haberet omnium scientiam, in quibus homo natus est instrui. Et hæc sunt omnia illa quæ virtualiter existunt in primis principis per se notis, quæcumque scilicet naturaliter homines cognoscere possunt. Ad gubernationem autem vitæ propriæ et aliorum, non solum requiritur cognitio eorum quæ naturaliter

(1) Vide supra, num. 39, probationem nostræ assertionis.

Omnibus ergo consideratis præponenda videtur illorum responsio, qui cum Calmeto et Xav. Widenhofer dicunt, Salomonem sapientiâ naturali, politicâ, œconomicâ, physicâ, etc., cæteris omnibus puris hominibus, ipsoque Adamo antecelluisse. Et politicam quidem sapientiam singulariter ostendit Salomon in dirimendâ lite duarum mulierum de infante, cujus is sit, inter se altercantium (1); undè Scriptura ibidem addit (2): *Audiuit itaque omnis Israel iudicium quod iudicasset rex, et timuerunt regem, videntes sapientiam Dei esse in eo ad faciendum iudicium.* De physicâ verò, rerumque naturalium scientiâ, quam Salomon habuit, testatur Scriptura (3) his verbis: *Et disputavit super lignis, a cedro, quæ est in Libano, usque ad hyssopum, quæ egreditur de pariete; et disseruit de iumentis, et volucris, et reptilibus, et piscibus.* Imò alibi (4) ipse ait: *Deus mihi dedit... ut sciam dispositionem orbis terrarum, et virtutes elementorum, ... stellarum dispositiones, naturas animalium, ... vim ventorum, cogitationes hominum (facile eas explorando, ut fecit in lite illâ duarum mulierum dirimendâ), differentias virtutum et virtutes radicum. Et quæcumque sunt absconsa et improvisa didici; omnium enim artifex docuit me Sapientia.* Ex quibus liquet, Salomonem fuisse insignem physicum, astrologum, medicum et scientiarum omnium encyclopediam.

42. Quæres XXXVIII. : *An verisimile sit, quòd imperium Salomonis tam amplum fuerit, ut « habuerit omnia regna à flumine terræ Philisthæim usque ad terminum Ægypti offerentium sibi munera, et servientium ei cunctis diebus vitæ ejus, » prout, 3 Reg. 4, 21, dicitur?* Huic quæstioni ansam dedit Voltairius, qui scriptorem sacrum ridet, quòd, cum (eodem libro 3 Reg. cap. 9, v. 16) dicat, regem Ægypti regnum Gazer in Chananaâ occupasse, et civitatem Gazer filie suæ, à Salomone dictæ, dedisse dotem, hoc loco (nimirum 3 Reg. 4, 21) dicere audeat, Salomonem regnasse super

scribi possunt, sed etiam cognitio eorum quæ naturalium cognitionem excedunt; eò quòd vita hominis ordinatur ad quandam lineam supernaturalem; sicut nobis ad gubernationem vitæ nostræ necessarium est cognoscere quæ fidei sunt. Unde et de his supernaturalibus tantam cognitionem primus homo accepit, quanta erat necessaria ad gubernationem vitæ humanæ secundum statum illum. Alia verò, quæ nec naturali hominis studio cognosci possunt, nec sunt necessaria ad gubernationem vitæ humanæ, primus homo non cognovit; sicut sunt cogitationes hominum, futura contingentia, et quædam singularia, puta quot lapilli jaceant in flumine, et alia ejusmodi. Ex quibus verbis doctoris Angelici liquet, quòd Adam solum habuerit scientiam requisitam secundum statum illum, h. e., necessariam ad gubernationem vitæ humanæ, et ritè instruendos filios ac nepotes suos. Hoc autem insuper habito Salomon potuit habere et habuit ampliore scientiam politicam, œconomicam, physicam, etc., quia ipsius seculo plura erant necessaria, aut valde utilia ad gubernandum vastissimum regnum, hominesque ritè instruendos ad gubernationem vitæ humanæ.

- (1) 3 Reg. 3, 16, usque ad finem capitis.
- (2) Ibid. 28.
- (3) 3 Reg. 4, 33.
- (4) Sapient. 7, 17, 22.

cunctos reges, à flumine (per quòd flumen Cornelius à Lap., Calmet et Tiriuvus fluvium Euphratem intelligunt) usque ad terminum Ægypti. Sed hanc difficultatem eruditè enodavit D. Nonnotte (1), et ante ipsum insignes interpretes, præsertim Bonfrerius (2) et Cornelius à Lap. (3), quibuscum resp., et dico, Salomonem omnia illa regna ab Euphrate usque ad terram Philisthinorum, et usque ad terminos Ægypti habuisset, non hoc sensu, quòd illa omnia tanquam propria possederit, sed solum quòd ea aliquo modo haberit sibi subjecta, seu vectigalia. Salomon enim ob præclarè gesta tum à se (4), tum à patre suo Davide (5) vectigalia sibi habebat regna Syria, Damasci, Moab et Ammon, quæ Euphratem inter et Mediterraneum erant posita. Quamvis igitur Salomonis regnum propriè loquendo tantummodò Palæstinam complexum fuerit, ejus tamen potentia et dominatus se multò latius extendebat, quam ipsius regnum. Id clariùs exprimit sacer textus (2 Paralip. 9, 26) ubi de Salomone dicitur: *Exercuit etiam potestatem super cunctos reges, à flumine Euphrate usque ad terram Philisthinorum, et usque ad terminos Ægypti.*

Cæterùm Voltairius dicit quidem, regionem Gazer, teste Scripturâ 3 Reg. 9, 16, sitam esse in Chanana. Verùm Cl. Nonnotte, loc. cit., observat Scripturam, loc. cit., solum dicere quòd Pharaos rex Ægypti urbem hujus nominis Gazer ceperit, et Chananaeam in eâ urbe habitantem interfecerit, sed non exprimere in quâ regione (in Chanana, vel in aliâ regione) hæc urbs sita fuerit. Verba enim Scripturæ loc. cit. ita sonant: *Pharaos rex Ægypti ascendit, et cepit Gazer, succenditque eam igni; et Chananaeam, qui habitabat in civitate, interfecit, et dedit eam in dotem filie suæ uxori Salomonis.* Unde laudatus auctor verisimile censet, quòd Chananaei ad ingressum Hebraeorum ex Palæstinâ fugientes, in urbem hanc extra Palæstinam sitam se receperint. Abulensis verò concedit, urbem Gazer sitam fuisse in Palæstinâ; sed suspicatur eam tributariam fuisse Salomoni, ac ob certa pacta cum Salomone inita, non potuisse ab hoc expugnari; quibus pactis, cum rex Ægypti non teneretur, illam captivavit, non auctoritate suâ, sed ex licentiâ Salomonis socii sui. Denique Calmet (6) hæc de re ita disserit: « Civitatem hanc (Gazer) Josue ceperat (7), ejusque regem occiderat. » Ea verò in hæreditatem tribui Ephraim cesserat, atque pro Levitarum incolatu destinata fuerat. Sed cum iterum Chananaei eâ fuissent potiti, ad Salomonis usque regnum ibidem dominati sunt. Pharaos Ægypti rex illi bellum intulit, cepitque, captamque Salomoni tradidit in filie dotem, quæ eidem nuptiæ data est. » Quæcumque jam ex his responsionibus vera sit, semper inconcussum manet, quòd Salomon omnia regna à flumine Euphrate usque ad terminos

(1) Lexic. Philosoph. art. *Salomon*.

(2) Comment. in Genes. 15, 18.

(3) Comment. in Num. 34, 11.

(4) 2 Paralip. 8, 7.

(5) 2 Reg. 8, 2, 3, 5, 6. Item 2 Reg. 10, 19.

(6) Comment. in 3 Reg. 9, 15.

(7) Josue 10, 33, et 12, 12.

Ægypti habuerit, vel ut propria, vel ut sibi tributaria. Sed

Instat Voltairius, et ait : Florentissima tempore Salomonis erant regna Sidonis et Tyri, nec tamen Salomoni subjecta. — R. : Quamvis Sidon et Tyrus fuerint urbes celeberrimæ ac florentissimæ regnum tamen Sidonis et Tyri fuit unicum regnum perexiguum, ut insipienti mappam geographicam Terræ promissæ patebit, et ex capite 5 libri 3 Reg., v. 9, colligi potest. Porro Salomon permisit Hiram regi Tyri dominari Tyro, ejusque operâ usus est in fabricâ templi, *eratque pax inter Hiram et Salomonem, et percusserunt ambo fœdus*, 3 Reg. 5, 12. Igitur Salomon etiam hunc regem habuit saltem ut amicum et socium, ejusque regni fructus et emolumenta percepit, *ibid.* v. 6, 8, 11; alioqui eundem regem regno Tyri excludere jure potuisset (1).

Denique etiamsi unum vel alterum regnum à flumine Euphrate usque ad terminos Ægypti nullo modo fuisset Salomoni devinctum, tamen in sensu generali accommodo verum esset, quod Salomon habuerit omnia regna à flumine Euphrate usque ad terminos Ægypti. S. Scriptura enim vocem *omnis* sæpè sumit in sensu duntaxat accommodo, soletque tribuere universaliter omnibus, quod reapse tantum convenit plerisque, prout SS. Hieronymus (2) et Augustinus (3) rectè observant, et variis exemplis (4) ostendi potest.

45. Quæres XXXIX : Num verisimile sit, quod de cibo Salomonis, 3 Reg. 4, 22, 25, his verbis : *« Erat autem cibus Salomonis per dies singulos, triginta cori sive milæ, et sexaginta cori farinæ : decem boves pingues, et viginti boves pascuales, et centum arietes, exceptâ venatione cervorum, caprearum, atque bubalorum, et avium altitium, » scriptum est? Hoc dubium ante annos non adeò multos præter alia proposuit in MS. suo ad D. Joannem Christoph. de Zaubensig dato anonymus ille scriptor, contra quem jam supra (5) egimus. Is (6) ita arguitur : *« Salomonis, ut dicitur l. 1 Regum (debuisset scribere l. 3 Regum), cibus per dies singulos erant decem boves pingues, et viginti boves pa-**

(1) Vide Cornel. à Lap. Comment. in Num. 34, 11.

(2) Epist. 146 ad Damas.

(3) L. 1 Quæst. in Genes. q. 17.

(4) Sic Jeremias cap. 6, v. 15, ait : *A minore usque ad majorem omnes avaritiæ student; et à prophetâ usque ad sacerdotem cuncti faciunt dolum.* At certè rex piissimus Josias coætaneus Jeremiæ, item ipse Jeremias et Sophonias, qui prophetavit tempore Josiæ, item Baruch amanuensius Jeremiæ, hi quatuor, inquam, ac haud dubiè aliqui adhuc alii viri et femine neque avaritiæ studebant, neque dolum faciebant; ergo Jeremias attribuit omnibus, quod tantum conveniebat maximæ parti. Sic etiam ad Philipp. 2, 21, Paulus scribit : *Omnes, quæ sua sunt, quaerunt, non quæ Jesu Christi.* Ubi iterum vox *omnes* non accipitur absolutè et simpliciter, sed tantum in sensu accommodo, ita ut sensus sit : Plerique, aut plurimi, quæ sua sunt, quaerunt, etc. Taceo alia hujusmodi exempla, quæ ex S. Scripturâ adduci possent.

(5) Quæst. 17, num. 17.

(6) Pag. 14 et 15 sui manuscripti.

scuales, et centum arietes, exceptâ venatione cervorum, caprearum, etc. Super hæc re cum aliquo lanione sequentem calculum confeci. Bos pinguis habet circiter pondus 700 librarum; ergo decem boves pingues habent pondus 7000 librarum. Porro viginti boves pascuales, posito quod quilibet pondus 500 librarum habeat, pendunt 10000 libras. Centum oves (debuisset scribere arietes), posito quod quævis pondus 60 librarum habeat, pendunt 6000 libras. Denique ponamus, cervos, capreas, etc., duntaxat habuisse pondus 1000 librarum; ergo universum summa 24000 librarum emergit. Profectò in maximis Europæ aulis simul sumptis non consumitur quotidiè tantum carnis. Hucusque anonymus ille. Sed

Resp. : Nemo incredibile arbitrabitur, tot libras carnis quotidie in domo Salomonis fuisse consumptas, si perpenderit ingentem numerum hominum, qui in Salomonis domo alebantur. Villalpandus (1) autumat eos fuisse 48000; quo posito nequidem dimidia carnis libra juxta calculum ab anonymo incredulo adductum per dies singulos uni homini alendo respondebat. Calvinus, teste Calmeo (2), omnino 54000 homines in domo Salomonis numerat. Et profectò pluribus hominum millibus alendis cibum Salomonis suppeditatum fuisse et suffecisse, inde colligitur, quia cibus ille non ex unâ tantum provinciâ, sed ex diversis ac etiam longè dissitis regionibus colligebatur, et quidem non tantum ab uno vel altero, sed à pluribus, iisque diligentissimis Salomonicæ domus vel œconomis, vel procuratoribus. Omnia hæc distinctè narrat Scriptura. Nam post verba illa, 3 Reg. 4, 22, 25 : *« Erat autem cibus Salomonis, etc., »* immediatè, v. 24, subjungit : *« Ipse enim (de Salomone sermo est) obtinebat omnem regionem, quæ erat trans flumen, à Taspâ usque ad Gazam, et cunctos reges illarum regionum; et habebat pacem ex omni parte in circuitu.* Et eodem capite, v. 7, dicitur : *« Habebat autem Salomon duodecim prefectos super omnem Israel, qui præbebant annonam regi et domui ejus.* Et inferiùs, v. 27, additur : *« Supradicti regis prefecti necessaria mensæ Salomonis cum ingenti curâ præbebant tempore suo.* Prætercâ Josephus, lib. 8 Antiq., enumerat prefectis, quos super Israel Salomon constituebat, et qui mensæ regis curabant annonam, subdit : *« Erant præterea regi alii prefecti, qui Syrorum cæterorumque barbarorum Euphratem inter et Ægyptum incolentium gubernabant regiones, tributa ex eis colligendo. Hi barbari conferebant in quotidianos regis mensæ sumptus similæ coros triginta, farinæ sexaginta, saginatos boves decem, et pascuales viginti, et saginatos agnos centum, præter capturas venationum, quæ constabant cervis ac bubalis, præterque aves et pisces. »* Ex quibus verbis Flavii Josephi concludit Villalpandus, loc. cit., nosque cum illo duplicatam fuisse Salomonis annonam, quam tum Israeliticæ tribus, tum gentes Salomonis imperio subiectæ ministrarent

(1) Tom. 2, p. 2, l. 5, disp. 3, cap. 51.

(2) Comment. in 3 Reg. 4, 22.

Corollarium I. Duplicata hæc annona alendis 48600 hominibus, quos Villalpandus in domo et familiâ Salomonis ponit, imò adhuc pluribus abundè sufficit, ut ex dictis prudens lector facile colligit.

Corollarium II. Non immeritò mirata est regina Saba magnificentiam mensæ regis Salomonis, juxta illud, 3 Reg. 10, 4, 5: *Videns autem regina Saba... cibos mensæ ejus... et ordines ministrantium... et pincernas... non habebat ultra spiritum*, h. e., supra modum stupebat.

Corollarium III. Cùm Salomon, sicut in magnificentiâ et abundantâ ciborum et mensæ regis, ita etiam in sapientiâ et rebus aliis regio splendori consensio universos non solum ætatis suæ principes et reges, sed cujuscumque ævi ac temporis longè multumque superaverit, ut interpretes S. Scripturæ, aliique scriptores (1) passim ostendunt; jure optimo sacræ literæ de eo dicunt 3 Reg. 10, 23: *Magnificatus est Salomon super omnes reges terræ divitiis et sapientiâ. Quæ omnia idè in unum Salomonem confluisse voluit Deus, ut unius etiam Christi Domini infinitos sapientiæ thesauros, et investigabiles divitiis, ad Ephes. 3, 8, præsignaret. In Christo enim (2) sunt omnes thesauri sapientiæ, et scientiæ, et dives est in misericordiâ in omnes, qui invocant illum. Sed*

44. Instat anonymus ille scriptor, cujus argutias præcedente numero confutavimus, et in suo scripto, pag. 15, ita pergit: « In eodem libro Regum (scilicet 3 Reg. 4, 26) dicitur: *Et habebat Salomon quadraginta millia præsepia equorum currilium, et duodecim millia equestrium*. Sed eadem difficultas redit, cùm apud omnes majores Europæ aulas vis tanta equorum multitudo reperitur. » — R.: Hæc difficultas disparebit, si increduli ad sequentia attendant. 1° Sensus objecti sacri textûs, juxta Cornelium à Lap., Menochium, aliosque interpretes, est: « Et habebat Salomon quadraginta millia equorum in præsepis (3)

(1) Inter hos est etiam Villalpandus, loc. cit.

(2) Ad Coloss. 2, 5. Ephes. 2, 4. Rom. 10, 12.

(3) Est hypallage: *Habebat præsepia equorum*, i. e., habebat equos in præsepibus, sive in equilibus. Quòd enim quadraginta millia equorum habuerit in præsepibus vel stabulis, expressè dicitur 2 Paralip. 9, 25, his verbis: *Habit quoque Salomon quadraginta millia equorum in stabulis, et currum, equitumque* (h. e., equestrium equorum) *duodecim millia*. Neque obest, quòd in textu hebræo legatur hoc loco: *Habebat Salomon quatuor millia præsepia equorum, et currus, et equitum duodecim millia*. Nam quoad substantiam, hæc verba textûs hebræi non differunt à nostrâ Vulgatâ. Habebat nimirum Salomon in quolibet præsepi sive equili decem equos, ita ut universum haberet 40 millia equorum currilium, ut vertit scriptor nostræ Vulgatæ. Nam quatuor millia multiplicata per decem faciunt quadraginta millia. Ita Cornelius à Lap. citans pro hæc explicatione Vatablum. Porrò supra dixi, quòd in citato textu Paralip. vox *equitum* significet equestris equos. Usus enim veterum non rarò equitem pro equo indiscriminatim usurpavit. Sic Virgilius, Georg. 3, equitem prodit pro equo, ita canens: *Atque equitem docuere sub armis insultare solo, et gressus glomerare superbos*. Et alibi: *It eques, et pluteus cava concutit unguia terram*. Plura Aulus Gellius in hac sententiam lib. 10, cap. 1, ubi alia citat antiquorum poetarum carmina, et tandem addit: « Pleraque veterum

« ad currus trahendos destinatorum, et duodecim millia equorum specialiter ad equitandum designatorum, h. e., talium, qui sternuntur ephippiis, et equitem cum gloriâ et dignitate portant. » Igitur Salomon universim habebat 52000 equos. 2° Hos autem neque omnes circa se Jerosolymis retinuit, sed eos magnam aut majorem partem in *urbibus quadrigarum constituit*, prout testatur Scriptura (1), et narrat Josephus (2); neque ad solam pompam aulicam, sed ad varios alios usus adhibuit. Nam tot *currilibus equis* utebatur ad vehendum suas reginas, quas habuit 700, et concubinas, id est, secundarias uxores, quas habuit 300. Item ad rem rusticam, ad annonam, aquam, ligna, lapides, etc., convehenda ad fabricam templi et palatiorum suorum, ad apparatus bellicum. Cùm enim Philisthæi (1 Reg. 13, 5) *triginta millia currum* ad bellandum secum traherent, nolebat (ut Tirinus ait) Salomon vel illis, qui bellum aliquando movere possent, eâ ex parte cedere; prout etiam ex textibus paulò infra citandis (nempe 3 Reg. 9, 22, et 2 Paralip. 8, 9) ampliùs patebit. Adde potest, et cum Abulensi dici, tot equos curriles nutritos à Salomone, non quia tot essent pro quadrigarum numero necessarii, sed quia currum onus grave est, et faciliè equi ab eâ vectione lassantur; unde voluit ut alii essent qui integri fessis laborantibusque succederent.

Equestris verò equos habebat paratos partim ad milites seu equites, si fortè bellum aliquod ingrueret, partim ad principes et famulos honorarios, qui his equis insidentes regem honoris et magnificentia causâ stipabant et comitabantur; uti Josephus, lib. 8 Antiq., cap. 1, his verbis narrat: « His decus addebant equites, flos juventutis, procerâ staturâ promissioque capillitio conspicui, et tunica à Sarraâ purpurâ induti..... Hi armati et pharetris succincti regium currum stipabant. » Quòd verò etiam pacato populo, et hostibus undequaque silentibus, Salomon paratum haberit ad quascunque inimicorum irruptiones exercitum, et copiosum equitatum ex hebræo milite, constat ex l. 5 Reg. cap. 9, v. 22, ubi dicitur: *De filiis Israel erant viri bellatores, et ministri ejus, et principes*

« etas et hominem equo insidentem, et equum, qui insidentur, equitem dixerunt. » Vide etiam Sanctium, Comment. in 5 Reg. 4, 26, num. 19.

(1) 2 Paralip. 9, ubi dicitur: *Habit quoque Salomon quadraginta millia equorum in stabulis, et currum, equitumque duodecim millia, constituitque eos in urbibus quadrigarum, et ubi erat, vix in Jerusalem*. Ex quibus Scripturæ verbis patet, stabula equorum Salomonis distributa fuisse in plures civitates, ubi tot equorum millia commodius alebantur. Rem hæc explicatius proponit Josephus in sequenti notâ.

(2) L. 8 Antiq. cap. 2, ubi ait: « Tantam etiam currum multitudinem habebat, ut quadraginta millia præsepium numerarentur, in quibus equi jugales (seu currules) alebantur, et absque his equitatus ei fuit duodecim millium, quorum media pars Hierosolymis circa regem versabatur, reliqui verò sparsim per villas regias debebant. » Et iterum propè finem citati capituli, inquit: « Distribuitis oppidum currilis, et in singula certo numero ad alendum præfinito, circa se quidem paucos reservavit; loca verò, ubi alebantur, *currum oppida* appellavit. »

et duces, et præfecti curruum et equorum; et ex I. Paralip. cap. 8, v. 9: *De filiis Israel non posuit ut servirent operibus regis; ipsi enim erant viri bellatores, et duces primi, et principes quadrigarum, et equitum ejus; omnes autem principes exercitiis Salomonis fuerunt ducenti quinquaginta, qui erudiebant populum.* Edicat nunc anonymus ille scriptor, utrum paradoxum aut incredibile sit, quod Salomon rex potentissimus 52000 equos habuerit per varias civitates regni dispersos et in stabulis nutritos, ac ad bella, ad pompam aulicam, aliosque usus supra enumeratos destinatos? Edicat, an omnes reges et principes Europæ non tot equos ad usus modò dictos alere soleant? At

Inquires: Non potest ostendi, unde Salomon tot equos conquirere potuerit, cum Palæstina asinis, minimè autem equis abundet, et rarus apud Hebræos equorum usus fuerit. Unde Voltairius, teste Cl. Weissembach (1), contempnit, Salomonis parentem (Davidem) mulum unicum (2) possedisse, regnumque ejus non nisi asinos nutritisse. — R.: Equidem non diffitemur, in Israëlide terrâ, saltem usque ad tempus Salomonis, paucos nutritos fuisse equos, adeòque Salomonem post mortem Davidis patris, seu ad initium regni sui tot equos non habuisse, sed tam numerosos illorum greges successivè et aliunde congregare debuisse. Hoc verò haud difficultè ostendi potest. Nimirum, quoad Salomon jamdudum in regio condisset solio (ut Sanctius (3) rectè observat), et seipsum magis in suo regno et statu confirmaret, equorum ad ingentem illam multitudinem numerus in regis stabulis excrevit. Et fortassè sumptus, qui in alendis tot equis immòdicus erat, in causâ fuit (ut idem interpres, ibid., num. 25, (cum aliis observat), ut Salomon populum ita gravaret duriter, ut iste oppressus onere, clamare sit coactus ad filium Roboam, cum primùm hujus pater Salomon in vivis esse desiit, 3 Reg. 12, 4: *Pater tuus durissimum jugum imposuit nobis; tu itaque nunc imminue paululum de imperio patris tui durissimo, et de jugo gravissimo quod imposuit nobis, et serviemus tibi.* Obtinuit autem Salomon tot equos partim dono, partim emptione. Dono quidem; equi enim non modò à regibus sibi subditis, sed à cunctis terrarum regibus, qui desiderabant videre faciem Salomonis, ipsi dono offerrebantur, prout expressè testatur Scriptura duplici loco, nimirum in libro 3 Reg. cap. 10, v. 24, 27, his verbis: *Et universa terra desiderabat vultum Salomonis, ut audiret sapientiam ejus... Et singuli deferebant ei munera, vasa argentea et aurea, vestes et arma bellica, aromata quoque, et equos et mulos, per annos singulos.* Ac statim subjungitur: *Congregavitque Salomon currus et equites, etc.* Dein in libro 2 Paralip. cap. 9, v. 22, 26, his verbis: *Magnificatus est igitur Salomon super omnes reges terræ præ divitiis et gloria. Omnes*

que reges terrarum desiderabant videre faciem Salomonis, ut audirent sapientiam... Et deferebant ei munera, vasa argentea et aurea, et vestes, et arma, et aromata, equos et mulos, per singulos annos. Ac statim additur: Habuit quoque Salomon quadraginta millia equorum in stabulis, et curruum equitumque duodecim millia. Accedit magnificum Josephi testimonium, simulque rem, de quâ agimus, elucidans: « Fama celeberrima, inquit in lib. 8 Antiq., cap. 22, per omnes circumquaque regiones de Salomonis virtutibus ac sapientia divagabatur; quâ exciti plerique reges, quò certiores de jam dictis fierent, visendi ejus cupidine flagrabant; et exquisitâ magnificentiâ studiosos ejus se declarabant. Mittebant vasa tam aurea quàm argentea, et vestes purpureas, et omne genus aromata, equos præterea, currusque et mulos subvehendis sarcinis, qui vel robore, vel pulchritudine regi placituri videbantur. »

Emptione autem Salomon pariter magnam equorum copiam acquisivit. Nam ex Ægypto, ex Coâ, ex Syriâ et Hethæorum regione equos oblato pretio accerbæ, prout interpretes, nominalim Sanctius (1) et Cornelius à Lap. (2) ex S. Scripturâ ostendunt. Nam in libro 3 Regum, cap. 10, v. 28, 29, legitur: *Et educerentur equi Salomoni de Ægypto et de Coâ. Negotiatores enim regis emebant de Coâ, et statuto pretio perducebant. Egrediebatur autem quadriga ex Ægypto sexcentis siclis argenti, et equis centum quinquaginta, atque in hunc modum cuncti reges Hethæorum, et Syriæ equos venundabant.* Sic etiam in lib. 2 Paralipomenon, cap. 1, v. 16, 17, dicitur: *Adducebantur autem ei (regi Salomoni) equi de Ægypto et de Coâ, à negotiatoribus regis, qui ibant et emebant pretio quadrigam equorum sexcentis argenteis, et equum centum quinquaginta; similiter de universis regnis Hethæorum, et à regibus Syriæ emptio celebrabatur.* Id solùm adhuc addo, et cum Sanctio, loc. cit., aliisque observo, fuisse in Ægypto plurimos et vidè generosos equos, quod etiam indicat illud in Canticis, cap. 1, v. 8: *Equitatus meo in curribus Pharaonis assimilavi te, amica mea.*

45. Quæres XL: Num decesserit, Salomonem regem opulentissimum munera accipere à quâdam reginâ ex Arabiâ adventante, prout 3 Reg. 10, 10, narratur? Hunc scrupulum nobis injicere tentat idem anonymus scriptor, quocum immediatè præcedente questione disceptavimus. Is enim, loc. cit., pag. 15, ita concludit: « Quàm magni fuerint redditus ac divitiæ hujus regis (Salomonem intelligit), jam supra vidimus. Nonne mirandum, vel potius probrosum est, quòd tam opulentus monarcha, qui potius ipsemet maxima dona aliis elargiri debuisset, dona non levia ab aliquâ reginâ, quæ ex Arabiâ venit, acceperit? — R.: Prorsus inanis, risuque dignus est hic scrupulus. Numquid enim summa fuisset inurbanitas, si gnunquæ intolerandi fastus regii, si Salomon munera à reginâ ex alienis terris adventante oblata acceptare

(1) Tom. 2, *Nova forma Theol. Bibl.*, quæstione 27, p. 93.

(2) Alludit, credo, Voltairius ad illa verba Davidis 3 Reg. 1, 33: *Imponite Salomonem filium meum super mulam meam; et ducite eam in Gihon.*

(3) Comment. in 3 Reg. 4, 26, num. 48, 25.

(1) Comment. in 3 Reg. 10, 28, 29.

(2) Comment. in 3 Reg. 10, 28, 29.

recusaret? Quæso, si Cæsari, aut alteri cuidam supremo principi aut monarchæ doua aliqua à principe barbaro Asiæ aut Africa offerrentur, et ille eadem accipere recusaret, an non talis princeps munera offerens, se contemptum putaret? Cæterum, quòd Salomon à reginà Saba non descendens cupidine aut avaritià munera acceptaverit, inde patet, quia eidem reginæ *dedit omnia quæ voluit, et petiit ab eo* (1), et multò plura, quàm ab illà acceperit, prout expressè dicitur in lib. 2 Paralip. his verbis: *Rex autem Salomon dedit reginæ Saba cuncta quæ voluit, et quæ postulavit, et multò quàm attulerat ad eum; quæ reversa, abiit in terram suam cum servis suis.*

46. Quæres XLI: *Cum Salomon peccàrit, septingentas reginas, et trecentas concubinas seu uxores secundarias, 3 Reg. 11, 3, habendo; item coacerando sibi, Ecclesiastis 2, 8, argentum et aurum?* Occasionem huic quæstioni pertractandæ denuò dedit jam sæpius memoratus anonymus scriptor, quocum in præcedentibus 39 et 40 quæstionibus decertavimus, quique, loc. cit., pag. 14, hunc in modum scribere non veretur: « Moysees in libro Deuteronomii, cap. 17, v. 17, prohibuit, « ne rex habeat uxores plurimas.... neque argenti et auri immensa pondera. Rex Salomon autem habebat septingentas reginas et trecentas concubinas, et annuatim, 3 Reg. 10, 14, 15, sexcenta sexaginta sex talenta auri, excepto quod negotiatores afferebant, aut reges Arabiæ, aliique potentes terrarum principes. Verùm hoc nequaquàm mirandum. Salomon sapientior erat Moysè; nam erat sapientissimus inter omnes homines qui unquam exsisterunt. » Ita ille. Sed

Resp.: Salomon, non quia sapientissimus inter homines, sed quia in senectute suà immo dico et inordinatè multum etiam alienigenarum amore nimium quantum desipuit, tot reginas et concubinas habuit, ut ex verbis Scripturæ, 3 Reg. 10, 1, 5, hanc rem narrantis clarè patet, quæ ita sonant: *Rex autem Salomon ad-amavit mulieres alienigenas multas.... et Moabitidas, et Ammonitidas, Idumæas et Sidonias, et Hethæas.... His itaque copulatus est Salomon ardentissimo amore. Fueruntque ei uxores quasi reginæ septingente et concubinæ trecentæ; et averterunt mulieres cor ejus. Cùmque jam esset senex, depravatum est cor ejus per mulieres, ut sequeretur deos alienos.* Quare nullum est dubium, Salomonem graviter peccasse toto mulierum consuetudine. Plura de hac re præter alios disserit Pineda (2). An verò Salomon peccàrit, coacerando argentum et aurum, diversa est doctorum sententia. D. Thomas, Abulensis, aliique censent, nihil Salomonem peccasse in eà auri et argenti coacervatione; alii verò cum Gregorio Nysseno (3) affirmant, Salomonem hanc in re peccasse, et virtutis ac temperantiæ modum excessisse, prout Pineda (4) utramque hanc sententiam recensens eruditè ostendit; ipse verò viam mediam eligit, dicitque, opulen-

tiam Salomonis primo tempore regiminis sui fuisse sanctam et laudabilem, sed in senio suo hunc regem avaritià fuisse tactum, aut etiam prodigalitate, dùm ipsius opes jam serviebant libidini et idololatriæ.

Scholion: Anonymus ille scriptor, cujus dubia hic tollere studemus, in principiis primis erant, dùm in objectione modò allatà (ut expendenti ejus verba facilitè patebit) supponit, quòd leges in Deuteronomio contentæ sint leges à Moysè auctoritate humanà et fallibili latæ, cùm tamen juxta omnes, qui vetus Testamentum tanquàm Verbum Dei scriptum venerantur, hæc leges sint divinæ, et à Moysè Hebræis jussu Dei solùm promulgatæ.

49. Quæres XLII: *Quomodo Salomonis templum, 3 Reg. 6, 7, edificari potuerit, quin malleus, et securis, aut aliud instrumentum ferreum audiretur?* — Resp. cum Abulensis, Menochio, et aliis. Sacer textus non vult quòd simpliciter nullum instrumentum auditum fuerit in ædificatione templi, sed tantum quòd non fuerit auditum vel necessarium ad poliendos lapides, aut dolanda ligna; quia jussu Salomonis jam in monte, ex quo excidebantur, ita poliebantur et concinabantur, vel dolabantur ad præscriptam mensuram et normam, nihil ut postea opus fuerit instrumentis in templo ad ea reliquæ fabricæ coaptanda. Unde sacer textus loc. cit. ait: *Domus autem cum ædificaretur, de lapidibus dolatis atque perfectis* (idem de lignis, 3 Reg. 5, 28, indicatur) *ædificata est; et malleus, et securis et omne ferramentum non sunt audita in domo, cum ædificaretur;* quæ verba Cl. Wietenauer in suis Bibliis germanicis nitidè ita vertit: « Da man das Gotteshaus erbauete, gebrauchte man keine andere, als beehauene und schnurrichtige Steine: darum hørte man in dem Tempelbaue keinen Hammer, kein Beil, noch ein anderes Werkzeug von Eisen. » Igitur nullum instrumentum ferreum tunc auditum est ad poliendos lapides, vel dolanda ligna, sed benè ad aliud quid aliud, v. g., ad compaginandas tabulas, vel figendos clavos, nisi dicere velis, clavos in helicis formam elaboratos fuisse, vel allata Scripturæ verba hyperbolicè et per exaggerationem esse dicta. Vide Calmet in hunc Scripturæ locum.

48. Quæres XLIII: *An templum Salomonis ob structuram, 3 Reg. cap. 6, descriptam, majestatem et elegantiam suam, dilaudari mereatur?* — Ad hanc quæstionem Voltairius (1) respondet negativè, et minimè dubitat affirmare, si Bramantes Urbinas (2), vel Michael Angelus Buonaruoti (3), vel Andreas Palladio (4) templum Salomonicum vidissent, id suspecturos vix fuisse. Vocat autem hoc templum genus

(1) Vide Cl. Nonnotte Philos. Lexic. p. 2, artic. *Salomon*, § 7.

(2) Bramante d'Urbino erat insignis architectus in Italià. Mortuus est Romæ an. 1514.

(3) Michael Angelus Buonarota vel Buonaruoti erat seculo decimo sexto præclarus pictor, statuarius et architectus.

(4) Andreas Palladio, excellens architectus Vicentià in Italià oriundus. Quatuor libros de Architectonicà an. 1570 in lucem edidit.

(1) 3 Reg. 10, 15, et 2 Paralip. 9, 12.

(2) De rebus Salomonis Regis, l. 7, cap. 5.

(3) Homilià 4 in Ecclesiastis.

(4) Ibidem, c. 13, § 2.

quoddam castelli, positi in quadrum, et includentis aream, binaque ædificia, quorum unum quadraginta, alterum viginti cubitos habuisset. Ipsum sanctuarium secundum omnes dimensiones viginti cubitos habens, hominibus Europæis, inquit, pro monumento barbarie fuisse futurum. Verum

Resp. : Si Voltairius hæc seriò scripsit, et non potius eà solùm de causâ, ut nihil sacri adeoque nec templum Salomonicum intactum relinqueret, pudendam sanè in Architectonicâ et historiâ veteri ignorantiam suam hoc loco manifestè prodidit. Longè enim aliud de hoc templo iudicium architecti præcipui, virique doctissimi ferunt; imò persuasi sunt, hoc ædificium superâsse templa omnia Romanorum, quæ legimus apud Vitruvium (1). Quid quòd Appollodorus (2) secundo post Christum seculo, Adriano ichnographiam exhibiturus fundamenti omnium magnificentissimi, non aliam, quàm istam Solymæi templi representavit? Audiamus quoque hæc de re Joannem Scheuzerum Matth. in lyceo Tigurino prof. academice imperialis naturæ curiosior. Leopoldino-Carolinæ adjunctum, socc. regg. Anglicæ ac Prussiæ membrum. Is in sua *Physicâ sacrâ* (3), antequàm ichnographiam et scenographiam templi Salomonici per plura folia exhiberet, post recitata verba Paralip. 1, cap. 28, v. 11, 12 et 19, ita pergit : « Unde luce meridianâ clarîus patet, « fuisse Deum ipsum fundatorem, inventorem, et « summum structuræ hujus incomparabilis archi- « tectum; et abundè vel ex tenui nostrâ adumbratione « constabit, fuisse templum hocce absolutissimum « omnibus et numeris et mensuris architecturæ civilis « exemplar, imò omnem Romanorum et Græcorum « architectandi rationem, aut si quæ est alia, vel no- « billior vel vetustior, ab *hujus fabricæ ratione ejusque « ideis desumptum fuisse, idèoque hæc atque illam non « aliâ ratione conferendam esse, quàm si fluminis aquæ « cum aquis comparentur fontis, ex quâ dimanant.* « Verba sunt Villalpandi, lib. 2 Isagog. c. 13. Stru- « ctura omnibus septem mundi miraculis, tantoperè « decantatis, et simul sumptis superior, nostrâ proin- « attentione, eâque summâ, dignior tantò, quia illu- « stris fuit novæ Ecclesie typus. » Illicusque Scheuze- « rit, vir quidem acatholicus, attamen mathematicus et archi- « tectonicæ apprime intelligens. Accedit testimonium Josephi, qui templum tertîa vice (4) exstructum vidit,

(1) Vitruvius, celeberrimus Romanus architectus Veronæ oriundus, vivebat tempore Augusti, cui insigne suum opus de Architectonicâ decem libris constans dedicavit.

(2) Apollodorus, architectus valdè celebris, Damasco oriundus, temporibus Trajani et Adriani vivebat. (3) Tom. 3, tab. 320, pag. 521.

(4) Templum primum erat Salomonicum, seu à Salomone exstructum. Postquam autem hoc à Nabuchodonosore (4 Reg. 25, 9) exustum est, Judæi ex captivitate Babylonica rediitantes obtinuerunt licentiam ædificandi, et ædificaverunt (1 Esdræ 6, 14, 15) templum secundum. Denique post quinque secula ab erectione templi secundi, Herodes Magnus, ut Judæos sibi conciliaret, vel (quemadmodum Tirinus Comment. in Joan. 2, 20, ait) ut haberi posset Messias, quem Prophete prædixerant instauraturum tem-

nempe templum Herodianum. Hoc ille (1) appellat « opus omnium quæ audivimus aut vidimus maximè « admirabile, tam exstructionis genere, quàm magni- « tudinis, itemque munificentie in singulis rebus et « gloria, quæ de sanctis habebatur. » Item, ibidem, cap. 9, testatur quòd Titus imperator, coram quo de- liberatio habebatur de expugnando et incendendo templo, affirmârit, *nunquàm se tantum opus incensurum; jam enim Romanorum fore hoc damnum, sicut ornamentum quoque fore imperii, si maneret.* Præterea, Tacitus malè licet in res et gentem Judæorum animatus, tamen *immensæ opulentie templum Jerosolymæ fuisse scribit, lib. 5 Histor.* Denique attestante Lexico Univers. Lipsiens. (2) apud Judæos tunc viventes in proverbium transiit : *Qui templum Herodianum non vidit, nunquàm vidit ædificium eximium.* Tanta majestatis et gloria erat templum ab Herode M. exstructum ! Jam verò templum Herodianum longè fuit inferius templo Salomonicum, ut Villalpandus (3) probat, omnesque fateri debent. Concludat jam prudens lector, quid de Voltairianâ templi Salomonici vilipensione sentiendum sit.

49. Quæres XLIV : *Quomodò concilietur locus Scripturæ, 3 Reg. 7, 26, ubi de mari æneo dicitur : Duo MILLIA BATOS CAPIEBAT, cùm altero loco, 2 Paral. 4, 5, ubi de eodem dicitur : CAPIEBAT TRIA MILLIA METRETAS, sive batos? Batus enim et metreta idem significant, et in hebræo textu utrobique in citatis locis est eadem vox כַּוֵּזִי. BAT ?* — Resp. : Ad apparentem hanc antilogiam explicandam et tollendam varia variorum responsio est. Afferro solùm duas. Prima est Menochii et aliorum dicentium, quòd mare æneum ceperit duo millia batorum duntaxat, si communi modo moderatè tantum implebatur; sin verò ad summum omninò apicem seu usque ad labia repletur, cepisse tria millia batorum, et hoc significare Hebr. כַּוֵּזִי *machazik*, loc. cit. Paralip. *Machazik* enim idem est quod *fortificant*, id est, fortiter plenèque usque ad summum implenti, capiebat tria millia batorum; textus hebræus aut verbum hunc sensum habet : *Fortificare facient, capiebat batos tres mille.* Peripheria enim superior quia erat amplissima, exiguo suo limbo paucorum digitorum facilè capiebat mille batos. Altera responsio est eruditissimi viri Pelletier (4), Calmeti (5), et aliorum, qui mari æneo assignant formam duplicem, supernè cylindricam, infernè parallelipedam, ita ut crates maris enei seu pars superior ceperit 2000 batos, basis autem ejusdem parallelipeda excavata batos 1000. Ita duplex hoc vas, quòd unum tantummodò erat intrinsecus, quam-

plum Dei, diruto ex parte templo secundo, aliud longè magnificentius ædificare cœpit. Quòd templum Herodianum vocatur, estque quodammodò tertium. Atque hoc ultimam est illud, quòd à Romanis militibus, invito ipsorum duce Tito, incensum fuit atque exustum.

(1) L. 7 de Bello Judaico, cap. 10.

(2) Tom. 42, pag. 760.

(3) Tom. 3, apparatus urbis et templi Jerosolymitani. P. 1, l. 2, c. 5, p. 80.

(4) Mélanges d'Histoire, tom. 1, p. 115.

(5) Comment. in 3 Reg. 7, v. 23.

vis extrinsecus duplex videretur simul continebat 3000 batos. Quæ sententia esset valde bona, modò demonstrari posset mare æneum habuisse structuram hanc duplicis formæ, et simul ratio dari, cur Scriptura in uno loco (nempe 3 Reg. 7, 26) expresserit capacitatem duntaxat ex parte, alio in loco totam, cum tamen ex hypothese tam cylindrus, quam parallelipedum pertinuerint ad ipsum mare. Unde omnibus perpensis prima responsio mihi præpæcet.

50. Quæres XLV : *An illud de mari æneo* (3 Reg. 7, 25), dictum : « *Fecit quoque mare fusile decem cubitorum à labio usque ad labium..... et resticula triginta cubitorum cingebat illud per circuitum,* » salvâ mathesi defendi possit? Certè, si vasis diametrum à labio ad labium fuit decem cubitorum, periphæria non tantùm fuit triginta, sed triginta et unius fermè cum dimidio cubitorum, ut ex geometriâ constat. Periphæria enim ad diametrum non est ut 3 ad 1, sed ferè ut 3 1/7 ad 1, sive ut 335 ad 115. Ita quidam perfrectæ frontis homines qui hoc loco S. Scripturam erroris accusant. Sed

Resp. cum Abulensi et Menochio, hoc loco Scripturæ subintelligendum esse ferè, ita ut sensus sit : *Resticula ferè triginta cubitorum cingebat illud* (mare æneum) *per circuitum.* Scriptura enim sæpè in numeris minutias negligit. Sic 3 Reg. 2, 11, de Davide legitur : *In Hebron regnavit septem annis,* et tamen regnavit aliquid plus, nimirum septem annis cum dimidio, 2 Reg. 5, 5. Item de rege Joachin, 4 Reg. 24, 8, dicitur : *Tribus mensibus regnavit in Jerusalem.* At constat, illum regnâsse tribus mensibus et decem diebus, 2 Paral. 36, 9. Verissimum igitur est effatum S. Augustini dicentis, q. 46 in Exod. : « *Scriptura solet tempe pora ita nuncupare, ut quod ex summâ perfectioris numeri paulum exerescit, aut infra est, non computetur.* » Nempe parùm habetur pro nihilo. Sic etiam nos ipsi solemus appellare rotundo numero septuaginta Interpretes, qui ad petitionem Ptolomæi Philadelphii in Ægypto regnantis sacros libros ex hebræo in græcum sermonem verterunt ; quamvis reapsè fuerint plures, nimirum septuaginta duo viri, sive seni ex singulis tribubus selecti (1). Igitur mirum non est, quòd Scriptura minutias in numeris non raro negligat, sese accommodans mori loquendi humano, juxta quem ad minima, præsertim si de colosseis machinis, qualis fuit æneum mare, sermo sit, attendi non solet.

Corollarium. Ineptè prorsus Spinoza (2) ait : « *Quia non tenemur credere Salomonem mathematicum fuisse, licet nobis affirmare, eum rationem inter periphæriam et circuli diametrum ignoravisse, et eum vulgo operariorum putavisse, eam esse ut 3 ad 1.* » Nam scriptor libri 3 Reg. (quicumque demùm ille fuerit) non ideò loc. cit. scripsit : *Resticula triginta cubitorum cingebat illud* (mare æneum) *per circuitum,* quia veram rationem inter periphæriam et circuli diametrum ignoravit (scripsit enim illustratus et inspiratus à Deo), sed ideò, ut dixi, quia Spiritus S. hæc

scribenda dictans, se accommodavit modo loquendi humano, juxta quem sæpè minutie numerorum negliguntur.

51. Quæres XLVI : *An id quod* (3 Reg. 7, 24) *de mari æneo dicitur : « Et sculptura subter labium circumcubatur decem cubitis ambiens mare, » credibile sit? Certè vasis, cujus diametrum est decem cubitorum, ambitus seu periphæria non potest pariter esse duntaxat decem cubitorum.* — R. : Ad hanc apparenter magnam difficultatem variæ variorum sunt responsiones quas Calmet (1) recenset. Alii enim vertunt : *Fecit cæclaturas huic mari, quod habebat decem cubitorum diametrum.* Alii hebraicum textum hoc pacto reddunt : *Posuit poma (scilicet sculpturam pomorum seu sphaerularum similitudinem habentem) subter labium illius quæ circumcumbant omnem ambitum ejus. In cubiti unius intervallum decem aderant poma.* Itaque juxta hanc sententiam fascia infra labium ænei maris aderat ex trecentis ejusmodi pomis seu sphaerulis composita, ita ut in cubiti unius intervallo seu spatio decem talia poma adfuerint. Atque hæc sententia Calmeto ad literam magis videtur accedere. Alii denique cum Abulensi (2) et Menochio (3) dicunt, quòd sculptura illa decem cubitorum ambiens mare æneum, non fuerit in, aut propè labium ænei maris, ubi erat maxima amplitudo hujus vasis, sed multò inferior labio, idque colligi videtur ex voce *subter*, quæ sacer textus dicit : *Sculptura subter labium,* etc. Atqui descendendo subter labium ad partes inferiores maris ænei in formam hemisphaerii formati, continud circumferentia illius erat minor et minor versùs basin, ita ut inter alias circumferentias etiam fuerit una decem duntaxat cubitorum, in quâ sculptura illa erat expressa. Confirmat Menochius hanc suam sententiam ex lib. 2 Paralip. cap. 4, v. 5, ubi dicitur : *Decem cubitis quædam extrinsecus cæclaturæ, quasi duobus versibus alvum maris circumcubant,* quæ verba juxta memoratum interpretem significant : « *Ex quo loco istius vasis ambitus, quod semper angustius erat versùs fundum, ad decem cubitis reductum erat, ex eodem cæclaturæ ornamenti causâ erant adhibitæ.* » Jam verò ex tam diversis interpretum responsionibus illud saltem constat, quòd hic locus Scripturæ nullam manifestam falsitatem, aut contradictionem involvat, adeòque auctoritas verbi divini scripti tot motivis credibilitatis (quemadmodum theologi et polemici passim ostendunt) minuta, in suâ possessione maneat.

52. Quæres XLVII : « *An illa, quæ Salomon (3 Reg. 8, 41, 42 et 43) de templo à se ædificato ad Deum dixit : Insuper et alienigena, qui non est de populo tuo Israël, cum venerit de terrâ longinquâ propter nomen tuum... et oraverit in hoc loco, tu exaudies in celo... et facies omnia, pro quibus invocaverit te alienigena, et sint rectè ac piè dicta, et opere ipso impleta? Quis enim credat, quòd alienigenæ, seu gentiles idololatræ in templum Salomonicum venerint, adoraturi Deum*

(1) Vide Calmet Dictionar. Bibl., v. *Septuaginta Interpretes.*

(2) Tr. Theol. Polit., cap. 2.

(1) Comment. in 3 Reg. 7, 24.

(2) In 3 Reg. cap. 7, quæst. 15.

(3) Comment. in 3 Reg. 7, 24.

« Israel, aut quòd Deus, qui (Joan. 9, 31) peccatores non audit, alienigenarum preces in templo illo exaudire paratus fuerit? » — R. : Hæc oratio Salomonis omninò pia, et valdè ad impetrandum idonea erat, quæ id à Deo petit, quod illi futurum esset gloriosum, neque Salomon aliud in eâ petitione spectabat, quàm ut divinum nomen et se latius ad gentiles extra israeliticis terminos extenderet, et ubique gentium haberetur illustrius. Hinc Salomon, post citata verba, immediatè addit : *Ut discant universi populi terrarum nomen tuum timere, sicut populus tuus Israel, et probent, quia nomen tuum invocatum est super domum hanc, quam ædificavi.*

Porrò, quamvis gentiles idololatræ errârunt colendo plures Deos, tamen inter hos etiam Deum Israel numerabant, eumquè credebant Deum esse potentiorè aliis diis. Unde eum valdè timebant, ut patet de Philisthæis, qui cum primùm foderis Arcam in Hebræorum castra venisse cognoverunt, timore penè exanimati dicebant : *Venit Deus in castra. Et ingemuerunt dicentes : Væ nobis !..... Quis nos salvabit de manu deorum sublimium istorum ? Hi sunt dii, qui percusserunt Ægyptum omni plagâ in deserto, 1 Reg. 4 et 8.* Quàm autem apud Ammonitas potens existimaretur, et fidelis suorum custos Judæorum Deus satis ostendit Achior Ammonitarum dux ad Holofernem principem militiæ Assyriorum dicens, Judith. 5, 25 : « Si verò non est offensio populi hujus (israelitici) coram Deo suo, non poterimus resistere illis; quoniam Deus eorum defendet illos, et erimus in opprobrium universæ terræ. » Rex quoque Nabuchodonosor, qui tres viros Sidrach, Misach et Abdenago in fornacem ardentem misit, sed hos à flammâ incolunes vidit, de dit legem, ne quis sub pena mortis malediceret Deo Israel, Dan. 3, 96. Cum ergo eam gentes de Israelitarum Deo opinionem concepissent, quid mirum, si illum consultum in dubiis, et oratum in rerum angustiis esse vellent, et hunc in finem venirent in templum Jerusolymitanum? Sic venit adorare in Jerusalem eunuchus reginæ Candacis, Act. 8, 27, qui juxta opinionem SS. Basilii et Thomæ ac aliorum adhuc fuit tunc ethnicus; quamvis juxta alios verisimiliter jam fuerit proselytus Judæorum (1). Alii verò clarè dicunt, quòd quidam gentiles venerint, ut adorarent in templo : *Erant gentiles quidam ex his qui ascenderunt, ut adorarent in die festo, Joan. 12, 20,* scilicet in die azymorum. Atque hunc in finem pro gentilibus in templo atrium quoddam extractum erat, quod vocabatur *gentium*, quia in illo gentiles esse, ulterius verò progredi non permittebantur. De hoc atrio vide Josephum (2).

Ad alterum, quod in præsentî questione nobis obiectum est, scilicet peccatores à Deo non exaudiri, resp. et dico non omnes gentiles fuisse peccatores, seu in peccato mortali constitutos. Non enim peccabant graviter per hoc, quòd non observârunt legem Mosai-

cam, quia hæc solos Israelitas obligabat, non verò alias gentes. Neque omnes gentiles erant idololatræ, sed multi erant, qui non colebant idola, quamquam non observarent cæremônias legis Moisaicæ, uti Job, Melchisedech et similes. Unde poterant isti exaudiri à Deo. Dein objectus textus : *Scimus quia peccatores Deus non audit, non est sententia ipsius S. Scripturæ, sed hæc tantùm narrat, illam prolatam esse ab homine cæco, quem Christus paulò ante illuminaverat, Joan. 9, 6, 7.* Unde S. Augustinus (1) ait, hunc cæcum nimis generaliter dicendo, *peccatores Deus non audit,* crâsse, cum adhuc esset catechumenus et necdùm satis in fide instructus; generaliter enim id ipsum non esse verum. Et profectò Deus peccatores, si penitentes veniam petant, illam eis indulget, iisque bona temporalia, quin et spiritualia petentibus sæpè elargitur. Alii respondent, illius effati sensum esse duntaxat hunc : Deus non exaudit peccatores ita, ut ad declarandam eorum sanctitatem, quæ nulla vel ficta et simulata est, miracula faciat, ut tamen fecit per Jesum, ad testandum, quòd ipse sit Messias. De hæc enim re ibi agebatur. Ita Theophylactus, Euthymius, Maldonatus (2) ac Suarez (3).

53. Quares XLVIII : « An Salomon (3 Reg. 9, 14) licitè dederit regi Hiram viginti oppida in terrâ Galilææ; etsi in lege (Lev. 25, 25) prohibitum fuerit, aliquid de terrâ promissionis alienare? » — Resp., ommissâ responsione Grotii (4), quam Calmet (5) recenset, communior interpretum (6) sententia est, Salomonem nequaquam cessisse dominium et proprietatem harum urbium regi Hiram, sed ad tempus duntaxat illi permisisse, ut terræ fructibus fruere, donec princeps hic sumptus, quos fecerat, et pecunias, quas Salomon miserat ad templi ædificationem, reparâset. Cæterùm hæc oppida erant in eâ regione Galilææ, quæ Tyro vicina est, quæque exinde *Galilæa Gentium* appellata est, Isa. 9, 1. Verùm, cum rex Hiram per otium ea oppida contemplantus esset; et neque talia putaret, ex quibus nisi longo tempore et hæc magnâ sumptus factos recuperare posset nòuit ea admittere (7). Quare cum horum oppidorum cessio à Salomone facta nullam, teste etiam Josepho (8), obtinuerit effectum, non est cur nobis diutius negotium facessat, præsertim quia, etsi Salomon in hoc facto errâset, nihil inde contra divinam S. Scripturæ auctoritatem concludi posset, ut cuilibet facillè patet.

(1) L. 5 de Baptismo, contra Donatistas, 20.

(2) Comment. in Joan. 9, 31.

(3) Tom. 2 de Religione, l. 4, de Orat., c. 23.

(4) L. de Jure belli et pacis, c. 3, art. 12.

(5) Comment. in 3 Reg. 9, 14.

(6) Tost. Menoch. Tirin. Serar. Cornel.

(7) 3 Reg. 9, 12. Idem colligitur ex 2 Paralip. 8, 2.

(8) L. 8 Antiq., c. 2, ubi sic ait : « Præterea Galilææ oppida numero viginti, non procul à Tyro dis-
cisa ei donavit; quæ cum ille (nimirum rex Hiram) per-
lustrata satis considerâset, et non valdè probâ-
set, renuntiare jussit Salomoni, sibi non esse opus
eis oppidis; et ex eo terra Chabalon (seu Chabul) est
appellata, voce Phœnicum linguâ id quòd displicet
significante. »

(1) Calmet, in Actor. 8, 27.

(2) L. 2 contra Appionem, longiusculè à principio.

54. Quæres. XLIX : « An illud (3 Reg. 8, 9) : « In arcâ autem non erat aliud nisi duæ tabulæ lapideæ, quas posuerat in eâ Moyses in Horeb, verbis Pauli (ad Hebr. 9, 4) : In quâ (arcâ) erat urna aurea habens manna, et virga Aaron, quæ fronderat, et tabulæ testamenti, non contradicit? » — R. : Nulla hic est realis contradictio. Nam etsi ea omnia, quæ S. Paulus loc. cit. commemorat, intra arcam tempore Salomonis non amplius asservata fuerint, non sequitur, intra eam illa non extitisse tempore Moysis, ad quod Apostolus alludit. Præterea id certum habetur, etiam sub Salomone urnam, et virgam prope arcam appensas vel posita fuisse, ut adeò in sensu ampliore quasi in arcâ extitisse dici possint, qui loquendi modus non omninò insoluitus est. Sic Christus dicitur passus in Jerusalem, eum juxta eam urbem sit crucifixus. Sic vulgò dicimus, Romæ, Angustæ, Parisiis contigisse, quod juxta illas urbes contigit. Idem ergo hic de urnâ et virgâ vult dicere Paulus, quod de libro Deuteronomii Moyses dicit, Deut. 51, 26 : *Tollite librum istum, et ponite eum in latere arcæ fœderis.* Sicut ergo liber Deuteronomii positus fuit non in arcâ, sed in latere arcæ, ita quoque ibidem posita sunt urna et virga, rectèque dici potest, hæc omnia fuisse posita in arcâ, id est, in latere arcæ. Atque hoc est quod jusserrat Dominus Moysi, et Moyses Aaroni, de manna dicens, Exod. 16, 35. *Repone (illud) coram Domino.* Non dicit : *In arcâ, sed coram Domino*, id est, coram arcâ et propitiatorio, in quo quasi throno suo residet Dominus. Ita Cornelius à Lap. (4) cum alio.

55. Quæres L : « An Salomon sit salvus? » — R. : Quamvis Salomon graviter peccârit, amando *ardentissimo amore mulieres alienigenas*, et idola colendo, 3 Reg. 11, 4, 2, et 4, 5, tamen 1° multi SS. Patres et interpretes judicant eum penitentiam egisse, et adhuc salvatum esse, præsertim S. Ambrosius, qui proem. in Lucam, ob libros ejus canonicos vocat *sanctam* Salomonem, qualem non vocaret, si non bonum ejus finem seu mortem judicasset. Certè ob bonum initium non vocasset Judam Iscariotem *sanctum*. Ad hæc idem S. Pater alibi (2), relatis peccatis Davidis, Salomonis, Pauli, ait : « Si erraverunt justi, erraverunt ut homines; sed peccatum suum inquam justi agnoverunt. » Similiter S. Hieronymus (3) inquit : « David amicus et Domini, et Salomon amabilis ejus victi sunt quasi homines, ut et ruinæ nobis ad cautionem, et penitentini ad salutem exempla præberent. » His accedunt S. Cyrillus Hierosolym., S. Gregorius Thaumaturgus, S. Antonius, S. Bonaventura, Rupertus, Dionysius Carthus., Pineda, Salianus, Barradius, Serarius, Martinus Delrio, et alii, qui acriter pro æternâ Salomonis salute certant.

2° Huic sententiæ etiam favet S. Scriptura. Nam in libro Proverbiorum, cap. 24, v. 32, Salomon agri spinis obsiti conspectu in se reversus ait : *Quod cum vi-*

dissem, posui in corde meo, et exemplo didici disciplinam; ubi 70 interpretes habent : *θετερον ἐβδη μετρηθησαι.* Postea ego penitentiam egi, quæ verba citans sanctus Hieronymus (4) ait : « Peccavit Salomon, licet postea egerit penitentiam, scribens Proverbia, in quibus ait : *Novissimè ego egi penitentiam.* » Eodem modo sanctus Cyrillus Hierosol., Catechesi 2., profatus : « Salomon ceciderat : sed quid inquit postea? *Ego egi penitentiam.* » Et certè ostendit penitentem animum in eodem libro, 50, 2, 3, dicens : *Stultissimus sum virorum... et non novi scientiam sanctorum, scilicet ob peccata præterita.* Et paulò infra, v. 7, 8 et 9, ait : *Duo rogavi te, ne deneges mihi, antequàm moriar. Vanitatem et verba mendacia longè fac à me; mendicitatem, et divitias ne dederis mihi; tribue tantum victui meo necessaria, ne fortè satiatus illiciar ad negandum Dominum.* Taceo alios textus S. Scripturæ, ex quibus auctores supra laudati, ut alii æternam Salomonis salutem probant. Cæterùm, etiamsi penitentia Salomonis nulla in sacris litteris vestigia haberemus, non statim sequeretur, quòd penitentiam non egerit. Certè Bethsabæ adulterium cum Davide commissum in Scripturâ narratur, nullaque de ejusdem femina penitentia ibidem mentio fit. An ideò statim concludendum, quòd illa nullam egerit, æternùmque damnata sit? Et sic de aliis loquendo, quorum quidem peccata in sacris litteris narrantur, servato silentio de eorumdem penitentia. Dein, quis non prohibebit, cum doctissimo Lorino (cap. 2 Prolegom. in Ecclesiasten) dicere, quòd data Salomoni venia certisquidem et indubitatis monumentis potuerit mandari, quæ tamen ad nos non pervenère. « Potuit, inquit laudatus auctor, alius aliquis (de venia Salomoni datâ) scripsisse, v. g., Nathan, Addo, Ahias, qui res Salomonis persecuti sunt. » De his enim, 2 Paral. 9, 29, Scriptura testatur his verbis : *Reliqua autem operum Salomonis priorum et novissimorum scripta sunt in verbis Nathan Prophetæ, et in libris Ahiaë Sitonitis, in visione quoque Addo videntis.*

Verùm his omnibus non obstantibus, multi sunt ex Patribus, aliisque scriptoribus, qui Salomonem damnatum esse arbitrantur, aut arbitrari dicuntur. Tales sunt Prosper (2), Eucherius (5), Tertullianus (4), Cyprianus (5), Augustinus (6), Chrysostomus (7), Isidorus (8), Beda (9), Raban (10), Abulensis (11), Lyranus (12), Andreas (13), Vega, et alii (14), ex quibus proin petita solvi debent.

(1) Comment. in Epist. ad Hebr. 9, 4.

(2) P. 2 de Prædict. cap. 27.

(3) In 4 Reg., c. 23.

(4) L. 2 de Præscript., cap. 2.

(5) Epist. 7.

(6) L. 17 de Civ., cap. 20.

(7) Serm. de Penitentia, tom. 5 Operum hujus S. Patris.

(8) De vitâ vel obitu Sanctorum, cap. 34.

(9) In 1. 3 Reg. c. 6.

(10) In 1. 4 Reg. c. 23.

(11) In 1. 3 Reg. cap. 11, quest. ult.

(12) In 2 Reg. 7, et Prov. 50.

(13) Comment. in 1. 4 Reg. cap. 25.

(14) De vitâ vel obitu Sanctorum cap. 34.

(1) Comment. in Epist. ad Hebr. 9, 4.

(2) Apologiâ posteriore de Davide, cap. 3.

(3) Epist. 9 ad Salvinam.

ARGUMENTA CONTRARIA.

56. Argumentum I. Salomon non egit sinceram penitentiam, quia fana idolis ædificata non destruxit, sed reliquit hæc scandala filiis Israel: ergo. Prob. ant.: In libro quarto Regum, cap. 25, v. 15, dicitur: *Excelsa quoque... quæ ædificaverat Salomon Astaroth idolo Sidoniorum... et Chamos... et Melchon... polluit rex*, nimirum Josias: ergo Salomon ea nondum destruxerat. R.: Neg. ant. et cons. Nam 1° fortè Salomon penitentiam ductus et subruit templa idolorum, et delevit; at posteriores reges illa iterum instaurarunt, quæ tamen semper retinebant appellationem illam *excelsorum Salomonis*, à primo illorum inventore et investore; fermè sicut templum à Zorobabele recedificatum vocabatur adhuc *Templum Salomonis* (1). Igitur Josias verisimiliter destruxit ac polluit *excelsa Salomonis*, sic dicta, sed instaurata vel ab Ammon impio Manassis filio, vel ab aliis impijs regibus Juda, Salomone posterioribus, Josiâ prioribus. Atque hujusmodi profectò videntur fuisse altaria illa, quæ evertit Josias (2), nimirum instaurata ab Amon, de quo scriptum est (3): *Servitit immunditiis, quibus servierat pater ejus* (Manasses), *et adoravit eas*. Quod fieri aliter non potuit, quàm instaurata altaribus et idolis, quæ penitens pater ejus everterat (4). Nam mira illius gentis in servitio et cultu veri Dei inconstantia erat ac levitas. Unus destruebat, quod alter ædificabat, summâ religionis instabilitate ut tum ex aliis, tum ex illo perspicitur, quòd Salomon primùm Dei cultor, mox idolorum, Roboam verò ejus filius triennio tantùm (5) fidelis Domino fuerit. Ac, ut alia regum Juda facta variantia taceam, *Manasses... ædificavit excelsa, quæ dissipaverat Ezechias pater ejus* (6). Diruit autem eadem tandem penitens Manasses, sed recedificavit illa Amon, etc. 2° Vel dici potest, quòd Salomon evertit quidem statuas, labefactaverit et diruerit delubra seu templa idolorum, sed non complanavit usque ad fundamentum, ita ut ruinae et parietinæ tantùm manserint, tum peccati tum respicientiæ Salomonis testes. Porrò illas Josias rex ingenti animi et pietatis ardore omninò delevit, et locum illum polluentem ad detestationem præteritæ impietatis sanctissimè curavit; fermè sicut aras idolorum à penitente rege Manasse jam dirutas, penitus delevit. Constat enim ex sacrâ historiâ, Manassem, postquàm egit penitentiam, *abstulisse deos alienos, et simulacrum de domo Domini, aras quoque, quas fecerat in monte domus Domini, et in Jerusalem, et projecisse omnia extra urbem* (7); et nihilominus nepos ejus rex Josias legitur (8) *altaria, quæ fecerat Manasses, in duobus atris templi Domini, destru-*

xisse... et dispersisse cinerem eorum in torrentem Cedron; quæ cum in speciem contraria videantur, conciliari possunt ratione jam indicatâ, nimirum dicendo, Manassem diruisse sua illa altaria, sed ita tamen, ut penitus non complanarit neque delevit; Josias verò reliquias ruinarum et impietatis vestigia delevit. 3° denique, etiâsi Salomon delubra idolis à se dicata non destruxisset ob metum rebellionis, aliòrumque graviorum malorum, propterea non continuò damnatus esset; sicut pii reges Josaphat, Ezechias, intermedii inter Salomonem et Josiam propterea damnandi non sunt, quòd ea scandala non sustulerint, quæ tamen per se loquendo evertere tenebantur. Sic Abulensis (1) expressè probat, Ezechia non verti culpæ, quòd delubra illa non evertit; imò potius hujus regis pietas mirificè commendatur in S. Scripturâ (2). Quare simili modo Salomonem excusant Pineda (3), Widenhofer (4), Weitenauer, qui (5) ita argumentatur: « Quare reges « Juda pietate celebres, et inter Salomonem ac Josiam « intermedii excelsa Salomonis non destruxerunt? Nimi- « rum alterutrum dicendum est: Salomonem destru- « xisse quidem hæc fana, sed eadem à quodam ex ejus « successoribus in regno Juda iterum fuisse restaurata, « et usque ad tempora Josiæ conservata, retento anti- « quo nomine *excelsorum Salomonis*; vel Salomonem « aditum excelsorum à se ædificatorum ita obserâsse « et clausisse, ut omne periculum et occasio scandali « tam suo quàm sequentium regum tempore fuerit sub- « latum. Qui neutrum ex his duobus admittere vult, « non solùm Salomonem, sed etiam sequentes reges « Juda, quamvis virtute et religione celebres, damnare « debet. »

Argum. II. S. Eucherus (6) ait: « Palàm ostenditur, « quòd Salomon de admittæ idololatriæ scelere nun- « quàm perfectè penituit; nam si fructus penitentia « dignos faceret, satageret ante omnia, ut idola, quæ « ædificaverat, tollerentur. » Sic etiam Prosper (7) inquit: *Salomon elatus in senio, fornicatus in mente et corpore, Domino ipsum deserente malè obiit*. Sic S. August., Isid., Chrysost., etc. Resp. S. Eucherio et S. Prospero opponendo communem SS. Patrum sententiam, fundatam in S. Scripturâ; ut satis constat ex probatione nostræ assertionis supra, num. 52 allatâ. S. Augustinus (8) dicens: *Salomon reprobatus est à Deo, intelligi potest de reprobatione à statu innocentie; non à regno cœlorum. Nam subjicit, Salomonem cecidisse, id est, peccâsse; sicut Adam cecidit in paradiso, qui tamen æternùm reprobatus non est: Quid mirum, subdit S. doctor loc. cit., quia in populo Dei cecidit Salomon? in Paradiso non cecidit Adam? Certè cum idem*

(1) Joan. 10, 25. Item Actor. 5, 11.

(2) 4 Reg. c. 22.

(3) 4 Reg. 21, v. 21.

(4) 2 Paralip. 35, 15, ubi de rege Manasse dicitur: « Et abstulit Deos alienos, et simulacrum de domo Domini, aras quoque, quas fecerat in monte domus Domini, et in Jerusalem, et projecit omnia extra urbem. »

(5) 2 Paralip. 11, 17.

(6) 4 Reg. 21, 3.

(7) 2 Paralip. 35, 15.

(8) 4 Reg. 23, 12.

(1) In 4 Reg. cap. 18, quæst. 10.

(2) 4 Reg. cap. 18, et Ecclesiast. cap. 48.

(3) In Salomone prævio, L. 8, cap. 1, sect. 7, num. 68.

(4) S. Scripturæ explicat. tom. 1 in 3 Reg. 11, 4, pag. 759 et 760.

(5) Præfat. in Ecclesiasten.

(6) In 4 Reg. cap. 25.

(7) P. 2 de Prædict. cap. 27.

(8) Præfat. in Psalmum 126, ubi ait: *Salomon mulierum amator fuit et reprobatus à Deo.*

S. doctor ibidem ait, Salomonem post peccata adhuc *θεραπευτορ*, seu à Deo inspiratum fuisse, implicite asserit, illum pœnitentiam egisse. Id enim de seipso Salomon in L. Proverb. cap. 24, v. 32, quem post lapsus suum scripsit, testatur, dicens: *Postea ego egi pœnitentiam*. Unde, dum idem S. Augustinus, L. 17 de Civ., cap. 20, de Salomone ait: *Hic bonis initiis, malos exitus habuit*, tantum videtur velle dicere, quòd post bona initia senex in vitia lapsus sit, quòd innocentie libido, religioni perfidia sacrilegiumque successerit. Plura locus ille M. Aurelii non desiderat, nihilque cogit, exitus illos ipsam ultimam vite lineam interpretari; fermè sicut similia verba S. Isidori mox pari modo interpretabimur. S. Chrysostomus verò, serm. de Pœnitentiâ, solùm ait: *Salomon nesciens pœnitentiam, perdidit gratiam*, nimirum quamdiu pœnitentiam nescivit; non ait, quòd semper nesciverit. Similiter S. Isidorus L. de vitâ et morte Sanctorum, c. 34, de Salomone tantum ait: « Cujus principia bona fuerunt, novissima autem mala; nam post miram virtutum et gloriam, amore depravatus femineo, et acceptam sapientiam perdidit, et in profundo idololatriæ flendam ruinâ demersit; » nempe cum peccavit; non cum pœnitens salvatus est. Tandem Patribus vel dubiis, vel paucis oppono PP. plures claros, et ipsa Scripturæ efata, supra, num. 52, pro asserendâ Salomonis pœnitentiâ et æternâ salute allegata. Alios Patrum textus apparenter nobis contrarios explicat et solvit Lorinus loco mox citando.

Argum. III. Saltem peccata Salomonis sunt certa, pœnitentia est dubia; ergo hæc non debet adstrui. Resp.: Quamvis nondum sit de fide æterna salus Salomonis, quia id Ecclesia nondum definitivè, nec tam facile definitur videatur, ob varias sententias Catholicorum de authenticâ textûs græci adhuc incorrupti, de perseverantiâ Salomonis in pœnitentiâ usque ad mortem, etc.; nobis tamen ob rationes allatas pœnitentiâ Salomonis est verisimilior. Hanc enim si non certam, saltem probabiliorè nobis facit tum S. Scriptura, tum communior Patrum et aliorum scriptorum catholicorum, quibus hic addo S. Bachiarium, S. Augustino cœævum, qui dubium in objectione propositum solvit (1) his verbis: « Salomon ille mirabilis, qui vinculis et libidinibus illaqueatus etiam sacrilegii errore se polluit, qui per Prophetam culpam erroris agnovit, nunquid misericordiæ cœlestis extorris fuit? an forsitan dicas: Nunquam in canone eum lego pœnituisse, neque misericordiam consecutum? Audi ergo, frater: pœnitentia ejus, quæ non inscribitur publicis legibus, fortassè à Deo acceptabilior judicatur, qui non ad faciem populi, sed in secreto conscientie teste Deo pœnitit. Veniam autem consecutum esse agnoscimus. » Insigni huic S. Bachiarium testimonio addo aliud, quod in antiquissimis et superiore demùm seculo erutis Granatensium libris plumbeis (2) de Salomonis pœnitentiâ

tiâ legitur his verbis idioma arabico vetustissimo exaratis:

Guabakâ danbahî bucaân xadîden :

(Et flevit scelus suum fletu vehementi:)

Iahû guaghafara quamâta aminân naimannân.

(Et condonatum est illi; et obit fidelis et secur us.)

Denique qui plura de Salomonis pœnitentiâ et æternâ salutè legere cupit, consulat præter alios Lorinum (1) et Ignat. Weitenauer (2), ubi Patres aliosque auctores pro vel contra æternam Salomonis salutem pugnantes, singulari accuratione citatos inveniet.

57. Querens LI : « Quomodo explicetur illud (3 Reg. 15, 5) : *David fecit rectum in oculis Domini, et non declinavit ab omnibus quæ præceperat ei, cunctis diebus vite suæ, excepto sermone Uriæ Hethæi*; cum tamen constet, eum sapienter peccasse, nimirum 1º nunc merando populum, 2 Reg. c. 24; 2º decernendo occidere Nabal, 1 Reg. 25, 34; 3º Miphiosetho innocenti mediam partem facultatum adimendo, 2 Reg. 19, 29; 4º tantâ crudelitate sciendo in Ammonitas, ut super prostratos circumageret ferrata carpenta, et cultris et ferris miseros dilaniaret, 2 Reg. 12, ult. ? » — Resp. : Quamvis hæc res sit explicatu difficilis, in quâ laborarunt plurimam interpres, hi tamen fermè omnes eò inclinant, ut putent, Davidem à Scripturâ loc. cit. dici in uno tantum casu Uriæ peccasse, quia hoc peccatum fuit patens et enorme, reliqua verò illius comparatione exigua, sive genus illorum, sive durationem, seu alias circumstantias spectes. Nam vel non erant mortalia, saltem in æstimatione hominum, sed honesto aliquo prætextu, vel virtutis saltem apparentis velamine tecta (5), vel mox iterum retractata (4), aut plurimis aliis benefactis veluti obliterata et disparentia (5). E contrario adulterium et ætate suâ inventos, plurimi faciunt Joannes Pineda (in Salomone prævio lib. 8, cap. 1, num. 75), ubi argumentum ex iis petitum « firmissimum, et veluti Colophonium auxilium Salomonis salutis et defensionis » esse ait. Porro jam inde à D. Jacobi Apostoli ejusque sociorum in Hispaniâ conversantium temporibus volumina hæc, teste Pinedâ, scripta creduntur, sermone arabico antiquissimo.

(1) Cap. 2 Præfationis in Ecclesiasten.

(2) Oratione academica, cui titulus : *Salomon cælo assertus*. Edit. August. et Frib. Brig. 1756.

(3) Sic sevitiâ Davidis exercenda in Nabalitas, et exercita in Ammonitas tegmine justæ vindictæ velabatur; imò vindicta in Ammonitas exercita reapse justâ videri potest, ut quest. 26, ex Calaneo indicavimus. Sic etiam numeratio populi à Davide facta, prætextu religiosi tributi pro templo construendo, vel prætextu, quòd rex robur sui regni scire debeat (vide supra, quest. 32) velari potuit.

(4) Sic David adorationem Abigail (1 Reg. cap. 25) confestim damnavit, quòd voluerit Nabal cum suis occidere, et gratias egit, quòd ab illâ prohibitus, gladium in vaginam reconderet, et manus referret à cædè puras.

(5) In Scripturâ sacrâ usitatum est, ut si pauca desint ex magno numero, nihil existimetur defuisse. Sic quia David multa edidit opera laudabiliter et sanctè, etiamsi aliquando peccaverit, quia id fuit perquam rarò, nunquam peccasse traditur; aut, quod idem est, omnes fecisse Dei voluntates, prout legitur Act. 13, 22 : *Inveni David filium Jesse, virum secundum cor meum, cui faciet omnes voluntates meas*. Et idem affir-

(1) Epist. ad Januarium de recip. lapsis, in Biblioth. PP. Coloniensi, t. 5.

(2) Libros hos plumbeos, à Granatensi archiepiscopo Petro de Castro inter montis Granatensis cuniculos

homicidium in casu Uriae à Davide commissum fuit peccatum prorsus enorme et manifestum, quod nullo honesto pretextu velari poterat, ac in eo David diu haeserat; quia jam natus erat ex adulterio filius, quando à Nathan Prophetâ rex reprehensus respuit, et egit poenitentiam. Quocirca optimè juxta communem hominum sensum, et Scripturæ consuetudinem, excepto casu Uriae, nunquam declinasse dicitur David à viis Domini, quia vel modicè deflexit, vel statim rediit, aut honesto pretextu cætera delicta sua texit, eaque insuper plurimis beneficiis velint obliteravit. Quæ enim ita fiunt, vulgus hominum, quibus se Scriptura in modo loquendi hic accommodat, à peccatorum nomine et turpitudine liberat. Vide Sanctium (1), Tirinum (2) aliosve interpretes.

Cæterum non omnia, quorum increduli aut alii Davidem insimulant, esse tam gravia peccata, jam supra (3) à nobis ostensum est.

58. Quæres LII : « An non sint contradictoria, dum (3 Reg. 15, 14) de rege Asâ dicitur : *Excelsa autem non abstulit*; sed (2 Paralip. 14, 2) commendatur : « *Subvertit altaria peregrini cultûs et excelsa*; item, (3 Reg. 22, 44) de rege Josaphato dicitur : *Veruntamen excelsa non abstulit*; sed (2 Paralip. 17, 6) de eodem legitur : *Cumque sumpsisset cor ejus et audaciam propter vias Domini, etiam excelsa et lucos de Judâ abstulit*? An excelsa auferre et non auferre non sunt contradictoria? » — Resp. : In neutro horum datur contradictio, nisi duntaxat apparens. Nam excelsa, quorum in Scripturâ fit mentio, duplicis generis fuere. Alia erant dicata vero Deo altaria in excelsis locis constituta, in quibus ante templi ædificationem aliqua sacrificia per indulgentiam populo permittunt fuerant (4). Alia excelsa erant idolorum cultui destinata. Hæc ultima rex Asa abstulit, non item illa, sibi vires deesse putans, ut et ista subverteret (5). Verēbatur enim, ne populus, qui excelsa illa, ædificata in templo, ex assuetudine frequentare non omisit, obisteret, ac ipse quoque ferre cogere tur excelsa idolis dicata, eò quòd ferre noluisset ea quæ vero Deo consecrata erant. Eadem est responsio ad alterum. Nimirum Josaphat non secus ac Asa pater ipsius, cujus pietatem æmulatus fuerat, demolitus est excelsa idolis dicata, non autem excelsa Deo Israel sacra. Unde eum Scriptura dixisset (6), Josaphat sustulisse *excelsa et lucos*, postea alio loco (7) subjicit : *Veruntamen excelsa, scilicet Deo vero dicata, sed ab eo vetita, non abstulit*.

59. Quæres LIII : *An corvi, à quibus Elias, 3 Reg.*

mat. Eccli. cap. 40, v. 4, de Josiâ et Ezechia, qui licet aliquando peccaverint, id fecere perquam rarè, et innumeris beneficiis peccatorum suorum nomen et memoriam obtriverunt : *Præter David, et Ezechiam et Josiam, omnes peccatum commiserunt*.

(1) Comment. in 1 Reg. 23, 33, Num. 49, 56.

(2) Comment. in 3 Reg. 15, 5.

(3) Quæst. 21, 26, 53 et 34.

(4) Vide Theodoretum, in 3 Reg. quæst. 47.

(5) Ibidem, quæst. 12.

(6) 2 Paralip. 17, 6.

(7) Ibidem c. 20, v. 53.

17, 7 et 6, *pastus est, fuerint veri corvi, vel potius Angeli specie corvorum, aut hominis Arabes, vel mercatores*? Antequàm respondeam, observo, Abulensem (1) censere, quòd dici possit, fuisse Angelos in specie corvorum apparentes, et cibos Eliae afferentes, cum Angeli sint ministri Dei, et ab hoc ordinentur ad ministerium salvationis nostræ (2), quamvis hic ipse auctor loc. cit. verisimiliter judicet, non fuisse Angelos, sed veros corvos. Alii quidem critici, ut multiplicationem miraculorum evitent, teste Cl. Bullet (3), aiunt, vocem hebræam *העורבים*, quæ hoc loco ponitur, hic non significare *corvos*, prout nostra Vulgata habet, sed *Arabes*, vel *mercatores*; et quidem incolas urbis Arab prope Bethsan. Sed Resp. : Elias neque ab Angelis in specie corvorum apparentibus, neque ab Arabibus, aut mercatoribus, sed à veris corvis pastus est. Nam dictam vocem hebræam *העורבים* tam Judæi quàm Christiani omni tempore intellexerunt et verterunt in nomen *corvi*. Ita enim habet versio græca 70 Interpretum, versio syriaca, Paraphrasis Chaldaica, Aquila, Symmachus, Theodotius, Josephus, vetus Vulgata (ut ex pluribus citationibus à S. Augustino, qui hanc sequebatur, factis patet), nova seu nostra Vulgata, Patres, Rabini, nostrique interpretes unanimiter. Num duos vel tres innominatos, aut parùm cognitos auctores tam unanimi aliorum consensui præponere fas est? Et quis est, qui dubitare ansit totam naturam, quanta est, ad Dei conditoris nutum esse paratam? Deus (4) *mandavit locustis, ut absument terram*; (5) *serpenti, ut mordeat rebelles*; (6) *pisci, ut emoveret Jonam in aridam*. Quid igitur tam paradoxum aut incredibile apparere in eo, quòd mandaverit *corvis, ut Eliam pascant*?

Neque nos moratur locus à quo, mensa à quâ corvi alimenta acceperint? Quæstio hæc est curiosa magis, quàm vel utilis, vel necessaria; et ingenue fatetur Augustinus, vel quicumque est auctor libri *de Mirabilibus S. Scripturæ* (7), ignorare se, undenam corvi cibos illos attulerint : Abulensis (8) tamen non temerè conjectat, hæc alimenta fuisse ex regis Achabi domo. Quòd si verum est, mirifica illa fuit Dei providentia; et intercessit haud dubiè aliqua Angelorum cura, corvos ceteroquin crudeles et rapaces, ad id ministerium stans horis impellentium, à voracitate compescientium, et ad conductum locum conducentium.

Majoris videtur momenti quæstio, an Elias salvâ lege divinâ cibum accipere potuerit ab avibus immu-

(1) In 3 Reg. 17, quæst. 15.

(2) Ad Hebr. 1, 14.

(3) Réponses critiques, tom. 1, num. 34, mili p. 208.

(4) 2 Paralip. 7, 13.

(5) Amos, 9, 3.

(6) Joan. 2, 11.

(7) Auctor operis *de Mirabilibus S. Scripturæ*, l. 2, c. 15, ita inquit : « Unde verò eas carnes et panes ille corvus detulerit, ipse viderit, qui tale officium committebat. » Cæterum hic auctor satis certò non est S. Augustinus, sed alius quidam, qui l. 2 hujus operis, c. 4, dum de cyclis disserit, manifestat, se post annum Domini sexcentimum vixisse, et hæc scripsisse.

(8) In 3 Reg. c. 17, quæst. 16.

dis, scilicet à corvis? Sed est haud difficilis solutio. Fuit corvus immunda avis cibo, non tactu; et posito etiam, immundum ex lege cæremoniali fuisse cibum, quem fortè corvus tetigerit, poterat, qui legem dele- rat, dispensare àb eà; valetque hic illud (1): *Quod Deus purificavit, tu commune ne dixeris*. Imò verò leges cæremoniales Judæi in casu necessitatis non ieneban- tur observare. Unde profugus David fame compulsus panes propositionis comedit datos ab Achimelech sacer- dote (2), quorum esus non erat permissus nisi sacer- dotibus, et Christus ipse hoc Davidis facto discipu- los spicas sabbato vellentes excusavit coram Phari- sæis (3), dicens: « Nec hoc legistis, quod fecit David, cum esurisset ipse, et qui cum illo erant; quomo- do.... panes propositionis sumpsit, et manducavit, et dedit illis qui cum ipso erant: quos non licet man- ducare nisi tantum sacerdotibus? »

60. Quæres LIV: *An sacrificium ad preces Eliæ snapte sponte succensum, 3 Reg. 18, 58, fuerit verum miraculum?* Occasionem huic quæstioni dedit Joannes Jacobus Rousseau, qui (4) ita irridet cœlestes flam- mas, quibus depastum est Eliæ sacrificium: « Si Ba- alis sacerdotes, inquit D. Rouelle (5), habuissent se- cum struem lignorum, quam paraverant (6), sine adminiculo abiisset in flammam, et Elias delusus fuis- set; » quibus verbis innuere vult, Eliam sine mira- culo incendium sui sacrificii suâ sponte ortum potuisse obtinere. Verùm

Resp.: Etiam si Baalis sacerdotes dominum *Rouelle* secum habuissent, nunquam ipsorum sacrificium modo tam mirabili successum fuisset, quo consumptum est holocaustum ab Eliâ præparatum. Hujus enim incen- sio, spectatis omnibus circumstantiis, fuit verum mira- culum. Postquam enim sacerdotibus Baalis frustra in- vocarunt nomen Baal de mane usque ad meridiem, di- centes: *Baal, exaudi nos!... et se incidere juxta ritum suum cultris et lanceolis, donec perfunderentur sanguine, incensum expectantes ignem divinitus consumpturum holocaustoma quod præparaverant, jamque transiisset meridiem, dixit Elias omni populo: Venite ad me. Et accedente ad se populo, curavit (i. e., rursùm erexit et in- stauravit) altare Domini, quod destructum fuerat. Et tulit duodecim lapides juxta numerum tribuum filiorum Jacob... Et edificavit de lapidibus altare in nomine Do- mini; fecitque aqueductum quasi per duas aratunculas (seu duos sulcos, quales aratro ducuntur) in circuitu altaris. Et composuit ligna; divisitque per membra bo- vem, et posuit super ligna (7). Ut autem ignis, quem cœlitis accendendum præstolabatur Propheta, Israe- litarum oculis tantò splendidiùs illucesceret, ita inquit ad illos: *Implete quatuor hydrias aquâ, et fundite super holocaustum, et super ligna. Rursùmque dixit: Eliam**

*secundò hoc facite. Qui cum fecissent secundò, ait: Eliam: terciò idipsum facite. Feceruntque terciò, et curabant aquâ circum altare, et fossa aqueductus repleta est (1). Debebat namque triplex hæc aquâ affusio miraculum in oculis populi reddere illustrius, et omnem causam naturalium suspicionem adimere. Mox verò at- que Eliam suum et totius Israelis Deum ardentibus in- vocaverat precibus, cecidit (de calo addunt 70 Inter- pretes) ignis Domini, et voravit holocaustum, et ligna, et lapides, pulverem quoque, et aquam, que erat in aquæ- ductu lambens (2). Quos effectus frustra expectaveris ab igne ordinario, ne quidem à solari per lentes Tschiruhusianas concentrato. Ne scintilla quidem ignis, antequàm is de cælo cadebat, aderat; madebant aquis ligna, sacrificium iis impositum, ara ipsa; imò hanc circumfluebat deflusa ex altari aqua in fossâ seu elice satis amplo. Et en! non accenditur dumtaxat cœlitis lignum, non solum consumitur holocaustoma, sed cal- cinantur lapides, è quibus constructum fuerat altare, ac si per aliquot dies expositi fuissent vehementissimo calcarii fornacis igni, rediguntur in pulverem, et ex- siccatur prorsus fovea. Unde populus in conspectu tanti miraculi cecidit in faciem suam, et exclamavit: *Dominus ipse est Deus, Dominus ipse est Deus (3)*. Ne- que tacendum, quòd ipse quoque Julianus imperator, licet infestissimus christianæ religionis hostis (4), tam stupendum ignis, quem Eliæ preces de cælo elice- rant, effectum inter prodigia numeraverit. *Visum fuit, inquit ille, prodigium hoc jam pridem Moysis tempore, ac multò post evo Eliæ Thesbitis*. Atque, ut opinor, ipse etiam D. Rouelle memoratum effectum pro miraculo habuit semper; neque unquam, non dico quid simile præstitit, sed neque tentandum sibi unquam existi- mavit.*

61. Quæres LV: « An cædes sacerdotum Baal (3 Reg. 18, 40) justè patrata sit? » Antequàm respon- deam, observo quòd Baylius famosus, tolerantia præco (5) acerrimè invehat in Eliam, quòd sine officio civili, jureque gladii innoxios homines, qui Baal pro Deo habuerint, ejusque causâ tam multa et egerint et tulerint, muletârî morte velut homines orco devotos, apud quos nec monitis nec emendationi jam locus esset. Cui ejusque asseclis

Resp. cum Cl. Weissenbach (6), et dico, apud He- bræos lege (7) cautum, ut falsus propheta occi- datur. Nimirum in oreatrico regimine, quale fuit illud Hebræorum, pseudopphetam agere erat publi- cum crimen divinæ majestatis læsæ. Elias autem ago-

(1) 3 Reg. 54, 55.

(2) Ibid. 58.

(3) Ibid. 59.

(4) Apud S. Cyrillum, L. 10, Julianus Apostata ait: « Ignis enim non descendit, quemadmodum Moysis tempore, qui victimas consumat. Semel hoc sub Moysæ factum est, et sub Eliâ Thesbite iterum, longo post tempore. »

(5) In Dictionario historico-critico.

(6) Tom. 2, Nova forma Theol. Bibl., quæst. 33, pag. 108 et 109.

(7) Deut. 13, 5.

(1) Actor. 10, 15.

(2) 1 Reg. 21, 6.

(3) Luc. 6, 3, 4.

(4) In opusculo, quod inscripsit: *Lettres de la Mon- tagne*, pag. 99.

(5) Celeberrimus chymicus in Galliâ.

(6) 3 Reg. 18, 25, 26.

(7) Ibidem, 26, 34.

bat nomine Dei, cujus legatus fuit. Præterea sacerdotes Baal erant impietatis antistes et doctores idololatriæ, dümque suum Baalem commendabant et colebant, Israël Deum despiciebant et obscurabant, sicque erant blasphemii in verum Deum, quos Deus per Moysen jusserat occidi (1). Unde auctor de Mirabilibus S. Scripture (2) ait : « Sacerdotes ergo idololatriæ sine homicidii culpâ Elias Dei servus interfecit. Quippe qui erat in illâ lege, quæ dicit : *Blasphemum non patieris vivere*. Nullus hominum ergo idololatriæ cultores mactaverat, blasphemos et sacrilegos de terrâ purgabat. » Et S. Basilius (3) inquit : « Illum, qui tanquam pharmaco ad ea, quæ oportet, irâ utitur, Dominus minimè condemnat. Moyses omnium hominum mansuetissimus, vitulii idololatriam damnans, Levitarum manus in cædem fratrum armavit. Phœneæ justâ contra publicè fornicantes irâ, ut oportebat, usus, protinus utrumque trucidavit. Samuel regem Amalec justâ irâ in medium trahens occidit. Sic itaque fit ira sæpenuerò bonarum actionum ministra. Elias verò zelotes quinquaginta supra quadringentos turpitudinis sacerdotes, et quadringentos sacrorum nemorum comedentes de mensâ Jezabel, justâ sapientique indignatione in totius Israel utilitatem, ut morte multarentur, effecit. »

Neque Popæ Baalim ignorantia peccabant, probè gnari prodigiorum, in gratiam Mosaicæ legis divinitus patratorum. Inò, cum oculos eorum hoc prodigium sacrificii igne de cælo cadente ad preces Eliæ consumpti recens patratorum esset, tamen non legitur mutasse mentem. Jure ergo dederunt pœnas.

Quid verò (quod maxime veretur Baylius) si nostrâ ætate intolerantes quidam exemplo Eliæ tueri audent sua consilia? Resp. rectè facturos, modò suam vocationem prodigiis firmarent, solisque Dei hostibus obstinatis ex mandato Dei inferrent manus, ut fecit Elias.

At inquires : Christus Eliæ spiritum improbavit, aut certè in lege novâ abrogavit. Nam, cum *discipuli ejus Jacobus et Joannes ad eum dixissent : Domine, vis, dicimus ut ignis descendat de cælo* (prout nimirum Elias eundem de cælo evocavit), *et consumat illos?* Samaritanos, qui Christo diversorium negabant, is *increpavit illos, dicens : Nescitis cujus spiritus estis. Filius hominis non venit animas perdere, sed salvare* (4). Resp. : Christus his verbis non occisionem sacerdotum Baal, sed factum Eliæ longè aliud respexit, pœnam nimirum militum, quos titulo *hominis Dei* se ludum facientes, idem Propheta igne descendente de cælo cremavit (5). Itaque sensus verborum Christi, prout ea interpretes communiter et rectè explicant, est : « Nescitis, ad

quem spiritum à me vocati et electi estis; vultis imitari zelum Eliæ, qui duos pentacontarchos cum suis militibus igne cælesti cremavit; sed nescitis hunc spiritum esse veteris legis, in quâ dominabatur spiritus severitatis. Sic enim regendi erant homines illius ævi, utpote statu et conditione servi. Vos verò qui in lege filiorum estis, qui spiritum legis novæ et Evangelii sequi debetis, oportet mitiori spiritu regi, et ne imitari, qui mitis sum et humilis corde, nec veni animas perdere, sed salvare. » Igitur Christus hoc loco nec improbat spiritum Eliæ, utpote legi veteri accommodatum, nec prohibet seclera (maximè injurias Deo et religioni illatas) severè punire, sed solum commendat mansuetudinem et mititatem, ne quis, sub prætextu quòd à Spiritu Dei agatur, se sinat agi spiritu humano impatientiæ et vindictæ.

Scholion. Mirabitur fortassè aliquis, quòd rex Achab, qui in illo cœtu aderat, et cujus imperio omnes illi Popæ Baal convenerant, nihil contra Eliæ consilium, et populi conspirationem volentis occidere hos pseudo-prophetas, molitus sit. Sed planè impio regi Deus timorem incussit, et subitè illius incendiis sacrificium Eliæ consumentis admiratio regios fregit spiritus. Neque alioqui satis putabat tutum, incitiam et illius miraculi stupore attonitam multitudinem à suo conatu tam ardenti et alacri prohibere. Ita Sanctius et Menochius.

62. Quæres LVI : *An Propheta Michæas à mendacio et fraude excusari possit, dùm, 3 Reg. 22, 15, regi Achab interroganti, num eundum sit in Ramoth Galaad ad præliandum, vel non, respondit : Ascende, et vade pro-sperè, et tradet eam (urbem) Dominus in manu regis; cum tamen postea Achab in eo prælio occisus sit?* Resp. : Michæas non ex suâ, sed ex regis Achab, ejusque falsorum Prophetarum, quos impius hic rex jam ante, 3 Reg. 22, 6, consuluerat, mente, ac ironicè utens iisdem verbis, quibus falsi Prophetae victoriam regi prædixerunt (1), loquebatur; quasi diceret, ut ait Cornelius à Lap. : « Quandoquidem, ô rex ! Prophetae tui tibi victoriam spondent, et tu eis credis, vade ad prælium, et experire illorum prædictionem; ego, quamvis te in hoc prælio periturum prævideo, non dicam tibi, cum indignus sis, qui veritatem audias à Deo, postquam mendacem Baal consuluisti. » Et profectò ipse rex Achab ex vultu, gestu et modo dicendi Michææ, videbat eum non seriò, sed ironicè loqui, dùm victoriam prædixit. Undo non acquievit, sed eundem adjuravit, ut veritatem dicat, verumque oraculum seriò ex animi sui sensu depromat. *Dixit autem rex ad eum : Iterum atque iterum adjuro te, ut non loquaris mihi nisi quod verum est, in nomine Domini* (2). Cùmque exin Michæas ipsi exitium prædiceret, impius rex ad suos ait : *Mittite virum istum* (nimirum Michæam)

(1) Lev. 24, 16.

(2) L. 2, cap. 18. Porrò, quis sit iste auctor operis de *Mirabilibus S. Scripturæ*, indicavimus supra, quæst. 53.

(3) Homil. 20 de Irâ.

(4) Luc. cap. 9, 54-56.

(5) 4 Reg. 1, 9, 15, in quem locum Scripturæ vide *Menochium*, et alios intereetes.

(1) 3 Reg. 22, 12, ubi dicitur : « Omnesque prophetae (i. e., pseudo-prophetae) similiter prophetabant, dicentes : Ascende in Ramoth Galaad, et vade pro-sperè, et tradet Dominus in manu regis. »

(2) *Ibid.* 16.

in carcerem, et sustentate eum pane tribulationis, et aqua angustiar, donec revertar in pace (1). Ex quibus omnibus patet, Michæam nec mendacii nec fraudis in toto hoc facto argui posse.

63. Quæres LVII : An non sit contradictio, dum 3 Reg. 22, 34, dicitur : Vir autem quidam tetendit arcum, in incertum sagittam dirigens, et casu percussit regem Israel (i. e., Achab) inter pulmonem et stomachum; contra 2 Paralip. 18, 35, idem rex Israel sagittâ inter cervicem et scapulas percussus, scribitur? — Resp. : Nulla hæc est contradictio, sive cum Abulensi dicas, sagittam hanc intrasse inter cervicem et scapulas Achabi, ac penetrâsse usque ad regionem corporis pulmonem inter et stomachum; sive cum Menochio arbitreris, dictam sagittam ex inferiore loco in regem curru eminentem (2) emissam per anteriorem armorum commissuram ingressum inter pulmonem et stomachum, sursum versus inter scapulas et cervicem prorupisse.

CAPUT IV.

De Libro IV Regum.

64. Quæres LVIII : An verisimile sit, quod Eïas, 4 Reg. 2, 11, curru igneo, et equis igneis per turbinem in cælum raptus sit, sub finem mundi, ut Christiani volunt, rediturus? — Resp. : Et verisimile, et verum hoc est, utpote ab ipso Verbo Dei scripto, tot motivis credibilitatis stabilito, assertum. Neque ipsa ratio in hoc facto aliquid adsurdi aut ἀδύνατον detegere poterit. Quid enim hic absurdum, sanæque rationi adversum existimas? An quod currus igneus et equi ignei dicantur rapuisse Eliam? Sed, ut Sanctius, Cornelius à Lap., alique interpretes exponunt, hic currus et hi equi non erant verè ignoi, sed habebant formam et speciem ignis. Erat enim nubes splendentissima ministerio Angelorum aut aliâ quâcumque ratione in curru equorumque similitudinem efformata, quæ accepit Eliam, illumque ita amplexa est, ut in curru sedere ac veli videretur. Atque hic modus explicandi videtur facilius, et aliud evitat miraculum, quo et Elias in corpore adhuc passibili et mortali non fuit adustus, nec pallium ad Elisæum missum est ustulatum. Accedit, quod turbo non tam rapiat ignem, quàm nubem. Præterea hic modus explicandi S. Scripturæ, et etiam profanorum scriptorum non est alienus. Id enim quod splendidum et fulgens est, non rarè igneum vocatur. Sic in Scripturâ (3) inaurati et splendidi Chaldaeorum clypei ignei dicuntur, item et habentæ currus; et quæ toties (4) vocatur *columna ignis* Israelitis in deserto de

(1) 3 Reg. 22, 27.

(2) Authentiam et divinitatem sacrarum librorum veteris et novi Testamenti theologi aut polemici orthodoxi passim demonstrant, quales sunt Hermannus Goldhagen, Introduct. in S. Scripturam, P. I., alique.

(3) Nahum 2, 3, ubi dicitur : *Clypeus fortium ejus igneus, viri exercitus in coccineis; igneæ habentæ currus in die preparationis ejus.*

(4) Exod. 13, 21 et 22, et cap. 14, v. 24. Num. 14, v. 14. Item 2 Esdræ 9, 12 et 19. Item Sap. 48, 3. Præterea idem lumen Israelitis de nocte lucens ignis etiam vocatur in Ps. 77, 14 et in Ps. 104, 39.

nocte viam monstrans illa splendida et non verè ignea (1) communiter existimatur, ut etiam (2) putavit Abulensis. Idem autem modus loquendi, ut dixi, etiam profanis scriptoribus frequens est, qui igneum appellant aut flammæum, seu ardens, id quod est splendidum; sic Maro, lib. 10 Æneid. :

*Stans celsâ in puppi, clypeum tum deinde sinistra
Eatuli ardentem.*

Et iterum ibidem :

*Ardet apex capiti, cristisque à vertice flamma
Funditur; et vastos imbo vomit aureus ignes.*

Et ad nostrum institutum accommodatius, nubes, qualis hic existimatur esse igneus currus, ardere dicitur, cum fulget :

..... *Qualis cum carula nubes*

Solis inardescit radiis, longæque resulget.

Porro ex hæc historiâ Eliæ curru igneo in cælum rapti occasionem sumpsisse putantur poetæ gentiles, solem curru igneo imponendi et equis igneis circumvehendi (3).

Eliam autem sub mundi finem rediturum, viamque Domino paraturum, apertè Scriptura docet (4). Quod traditio quoque et Patrum auctoritas, quorum verba Natalis Alexand. (5) prolixè citat, luculenter confirmat. Sed ipsi etiam Judæi cum Christianis hic planè id ipsum sentiant, teste S. Justino M., qui (6) Tryphonem Judæum hunc in modum interrogat : « An non Eliam Verbum per Malachiam adventurum esse dicit, ante magnam et terribilem istam Domini diem? » Respondet Thypho Judæus : « Maximè. » Tum S. Justinus pergit : « Si ergo ratio cogat fateri, duos futuros Christi adventus Prophetarum responsis prædictos esse; alterum cum passioni subditus et inhonoratus, et informis apparebit; alterum cum gloriosus et Judex omnium aderit; annon terribilis et magni illius diei, hoc est, secundi adventus ejus et Eliam præcursorem fore, Verbum Dei prænumtiâsse intelligemus? » Respondet Trypho denuò : « Maximè. »

Itaque sententia Grotii (7), aliorumque ex sectariis, qui hunc reditum Eliæ impugnant, omninò rejicienda est, utpote nullo nixa argumento. Vide Natalem Alex. loc. cit. et interpretes ad citatos Scripturæ locos.

(1) Sic Cornelius à Lap. Comment. in Num. 9, 15, ait : « Hinc liquet verius esse ignem hunc columnæ nocturnum non fuisse verum ignem, sed quasi ignem, id est, habuisse speciem ignis, ut dicitur Num. 9, 15 et 16, ubi ita legitur : « Igitur die, quâ erectum est tabernaculum, operuit illud nubes. » A vespere autem super tentorium erat quasi species ignis usque mane. » Sic fiebat jugiter; per diem operiebatur illud nubes, et per noctem quasi species ignis. »

(2) In 4 Reg. cap. 2, quæst. 17.

(3) Vide Tirinum, Comment. in 4 Reg. 2, 11.

(4) Matthæi c. 17, 10, Malachia 4, 5, Ecclesiastici 48, 1.

(5) Tom. 2 Histor. Eccles. veteris Testamenti in quintam Mundi ætatem, dissertat. 6.

(6) In Dialogo cum Tryphone Judæo.

(7) Annotationibus in cap. 17 S. Matthæi.

65. Quæres LIX : An non factum Elisæi Prophætæ, dum, à Reg. 2, 23, 24, in PUEROS PARVOS, qui de civitate Bethel egredientes ipsi ob calvitiam illudebant, DUOS URSOS IMMISIT QUI LACERAVERUNT EX EIS QUADRAGINTA DUOS PUEROS, fuerit inhumanum et crudele? Hic notandum, quòd Tindalius, teste Cl. Weissenbach (1), nullum aliud facinus Elisæi vehementius impugnet, quàm istud. Sed etiam D. de Voltaire aliique increduli (2) ei Theonimum dentem infingunt. Imò, teste Cl. Bullet (3), non desunt homines impij, qui hic renovant blasphemiam Manichæorum, Deumque Israelis crudelitatis insimulant, quòd evocando de sylva ursos illos operam præstitit truculentum et vindictæ cupido seni ad jugulandas innocentes illas creaturas, uti illos pueros *Philosophia Histor.* appellat (4).

Verùm facillima Elisæi et S. Scripturæ defensio est, modò res, ut decet, penitus examinetur. Elisæus venerat in urbem Bethel, superstitionis sedem, ubi vituli aurei Jeroboami etiamnum colebantur. Civis, qui agrè ferebant, hominem ad cultum Dei veri restaurandum subire urbem suam, subornârunt petulantes pueros, ut illum de ridiculo haberent. Illis ergo accurrentibus magno numero, et illudentibus, Elisæus non tam ludibrio sui, verùm ministerii sui sacri offensus, ut Dei honorem in hac sede superstitionis vindicaret, maledixit illis. Unde ursi, stragesque puerorum. At

Oppones I : Propheta Elisæus in hoc facto cupiditati vindictæ videtur indulgisse. — Resp. : Minimè ; si enim studio ulciscendi sui maledixisset, à Deo auditus nequaquàm fuisset. Quia ergo Deus hujus Prophætæ approbavit studium et zelum, adducens duos ursos ad puniendos petulantes pueros, patet quòd Elisæus non ex spiritu humano vindictæ, sed divino afflatu impulsus et ex justo religionis zelo maledixerit. Atque hunc sensum habent verba Scripturæ (5) dicentis : *Maledixit eis in nomine Domini.*

Oppon. II : Tamen elucet inhumanitatis aliquid in uris evocandis, præsertim quia erant *pueri parvi* (6) injuriæ Elisæo illata gravitatem non intelligentes ; in quos proin minimè decebat tam severè animadvertere. — Resp. : Propriè loquendo non Elisæus, sed Deus ursos de saltu evocavit. Propheta solum invocato Dei nomine pueris à Deo justam punitionem expetiit, de cætero hæc rem arbitrio læsi Numinis permittens. Neque tam rudes aut adeo parvuli (7) erant pueri illi, ut Prophetam minimè agnoscerent, et pares hand essent dignoscendo in illius personâ characteram et dignitatem Prophætæ, ac ministri Domini, qui colebatur in

(1) Loc. cit. pag. 113.

(2) Esprit du Judaïsme, chap. 9, pag. 105 ; Bible expliquée, pag. 402.

(3) Réponses critiques, tom. 1, num. 33, *mihî*, p. 212.

(4) Philos. de l'Hist. chap. 43, pag. 210.

(5) 4 Reg. 2, 24. — (6) *ibidem* 23.

(7) S. Chrysostomus l. 3 adv. vituperatores vite Monast. putat, pueros hos et ætate fuisse, ut facti rationem reddere tenerentur, atque decem saltem essent annos nati.

Judæ. Accedit, quòd clades illa puerorum potius opus fuerit divinæ clementiæ, dùm illi de medio sublatis sunt, quos Deus, si vitæ contigisset usura diuturnior, deteriores fore prævidebat. Si enim diutius vixissent, sceleratiores et in idololatriâ roborati parentum doctrinâ et exemplo evasissent. Denique cruentâ illâ puerorum clade Deus magis parentes, quàm pueros punire voluit ; parentes enim filiis instillabant suam idololatriam, et contemptum veri Dei, ejusque Prophetarum.

Neque dicas, prorsus gratis asseri, hos pueros à parentibus instigatos fuisse ad illudendum Prophætæ. Nam ratio hoc dicendi est, quia civitas illa, unde hæc multitudo puerorum egressa est, plurimis abundabat idololâtris, qui veram religionem contemnebant, ac proin valdè verisimiliter insultabant his qui alienam profitebantur religionem, et illis maximè, quos impensius videbant pietati servire, quorum è numero Elisæus erat. Cùm ergo id ferat natura rerum, ut parentes liberos suos moribus suis imbuant, et liberi parentum expriment mores, omninò credibile est, pueros illos exemplo et monitis parentum ad illudendum Prophætæ incitados fuisse. Certè hæc est communis sententia interpretum, quibus etiam Patres ad stipulantur. Sic S. Justinus M. (vel quisquis est auctor antiquus Questionum ad orthodoxos) ait, quæst. 80 : « Itaque non est Propheta (Elisæus) culpandus propter severitatem. Cùm enim comperisset, patientiam non præbere peccantibus sensum peccati, cùmque voces illas, quas dicebant pueri, Prophetam contumeliâ afflicentes, à parentibus suis, qui semper infensi fuerant Prophetis, didicissent ... propterea occasione puerorum castigavit parentes, ut discerent non afflicere contumeliâ Prophetas, et per eos Deum. » Similiter S. Augustinus (1) expressè affirmat, pueros illos ex

(1) Sermone 204 de Tempore, nunc. 41, in Appendice editionis operum S. Augustini Maurianæ, ubi hæc crisis Maurianorum additur : « In appendice nunc primum (hic sermo) collocatur. Dubius (an ad genuina S. Augustini opera hic sermo pertineat) à Lovaniensibus, à Verliuo et Vindingo supposititius putatur. Videtur nobis (id est, Maurianis) ad Casarium pertinere. Confer ejus hom. 14, inter editas à V. C. Balluzio. » Cæterum, etiamsi ille sermo 204 de Tempore non esset D. Augustini, sed Casarii Arelatensis, qui cum S. Augustino seculo quinto floruit, magnæ tamen foret auctoritatis. Porrò, ne, quæso, eruditus lector miretur, quòd dictam homiliam decimam quartam inter editas Parisiis an. 1669, à Stephano Balluzio, non inveniat in aliis editionibus Homiliarum Casarii Arelatensis. Testatur enim ipse Balluzius in Prefat. quòd hæc 14 homilia nondùm sint typis impressæ. Verba ejus sunt : « Casarii Arelatensis episcopi homilia non uno omnino tempore edita fuerant, sed diversis, prout eas doctorum virorum industria eduxit è penetrali antiquitatis. Nunc demùm nos quatuordecim vulgamus, quæ nondùm prodierunt, descriptas ex pervetusto codice MS. quem nobis pro sua humanitate et amicitia nostrâ subministravit vir clarissimus Petrus Carcavius Bibliothecæ Regiæ prefectus. Continet hic regius codex quamplurimas Casarii homilias, omnes editas, præter istas quatuordecim. » Porrò, in laudatâ homiliâ decimâ quartâ Casarii de illo Elisæi facto ita loquitur : « Hoc etiam et de beatâ Elisæo sentire debeamus : cui cùm luxuriantes pueri

instigatione parentum suorum Elisæo illuisse. Quia autem hic locus Augustini tam veterum Manichæorum, quam nostræ ætatis incredulorum objectionem contra memoratum Elisæi factum distinctè confutat, totum illius contextum hic adducendum censui. « Cum divina lectio, inquit, legeretur, audivimus, quòd prætereunte Elisæo pueri irridentes clamaverunt: *Ascende, calve*. » Ob quam rem, orante Elisæo, *egressi sunt duo ursi de saltu, et laceraverunt quadraginta duos pueros*. Inimici Dei et hostes animæ suæ immundissimi Manichæi, qui Scripturam veteris Testamenti non solum recipere nolunt, sed etiam rabido ore blasphemare præsumunt, solent dicere: Quæ fuit tanta crudelitas in Elisæo, ut propter jocularia verba infantum, quadraginta duos pueros fecerit lacerari? Et idè qualiter eorum insanie respondendum sit, breviter charitati vestræ suggeremus. Tempore illo, quo beatus Elisæus in Judæa fuit, tam ille quàm reliqui Prophetæ, non solum non honorabantur ex maximâ parte populi, sed etiam irrisui et opprobrio habebantur..... Nam in illo tempore sancti Prophetæ ita in grandi contemptu et opprobrio habebantur, ut etiam beato Elisæo, qui tanta miracula faciebat, sicut supra diximus, pueri indisciplinati clamarent: *Ascende, calve; ascende, calve*. Quam rem etiam parentibus suis instigantibus (N. B.) fecisse credendi sunt. Manifestè et pueri illi non clamarent, si hoc eorum parentibus displiceret. Dolens ergo B. Elisæus de interitu populi, in sanctus Spiritus per B. Elisæum volens reprimere superbiam Judæorum, fecit venire duos ursos, et laceraverunt quadraginta duos pueros; ut percussis parvulis majores reciperent disciplinam, et mors filiorum fieret disciplina parentum, et Prophetam, quem mirabilia facientem volebant amare, discerent vel timere. » Hucusque S. Augustinus, vel Cæsarius Arelat., aut alius quicumque pervetustus et præclarus scriptor.

66. Quæres LX: *Num ex illis Elisæi verbis, 4 Reg. 3, 15. : « Nunc autem adducite mihi psalterem; cumque caneret psalteres, facta est super eum manus Domini, » Spinoza rectè probet, Prophetas in prophetando variasse pro variâ et diversâ dispositione temperamenti corporis sui et imaginationis suæ?* Antequàm respondeam, juvat recitare ipsa Spinozæ verba (1) adducentis in sententiæ suæ patrocinium ipsum hoc Elisæi exemplum: « Revertatio, inquit, variabat in unoquoque Prophetâ pro dispositione temperamenti corporis et imaginationis. « Si enim Propheta erat hilaris, ei revelabantur victoriæ, pax, et quæ porro homines ad lætitiâ movent. « Tales enim similia sæpius imaginari solent. Si contra clamarent: *Ascende, calve; ascende, calve*, Spiritus sanctus, qui in ipso habitabat, imperavit ut ascenderent duo ursi, et lacerarent quadraginta et duos pueros..... idè pauci percussi sunt ut plurimî sanarentur. Ut quia Prophetas Judæi non solum contemnebant, sed etiam irridebant, tali plagâ percussi agnoscerent potentiam Spiritus sancti..... Si ergo hoc Spiritus S. operatus est, nefas est beato Elisæo aliè quid imputare, quia et reverâ tantam potentiam solus homo sine Spiritu S. habere non potuit. »

(1) In Tractatu Theologico-Politico, c. 11.

« tristis erat, bella, supplicia, et omnia mala ei revelabantur: et sic, prout Propheta erat misericors, « blandus, iracundus, etc., eatenus magis erat « ad has quàm ad illas revelationes. Hoc constat ex isto casu Elisæi, 2 Reg. 3, 15, qui, ut Joramo propheta, organum petiit, nec Dei mentem percipere « potuit, nisi postquam musicâ delectatus fuit; tum « demùm Joram cum sociis læta prædixit, quod antea « contingere nequit; quia regi (Israelis) iratus erat, « et qui in aliquem irati sunt, apti quidem sunt ad « mala, non verò bona de hisdem imaginandum. »

Verùm absit hic Spinozæ naturalismus, qui naturæ id donum Prophetiæ tribuit, quod Deo unicè adscribi debet. Prædicunt enim à Prophetis, et sæpius ab isdem prædicta sunt futura contingentia, quæ cum rerum naturâ, cum dispositione temperamenti corporis et imaginationis Prophetæ nullam habent connexionem, sed à Dei solius nutu et causarum liberarum arbitrio dependent. Ad hanc divinitus concessam futurorum notitiâ pertinet et præsens casus. Cum eos sanè, quod hoc loco prædixit Elisæus, nullum habet nexum musica, quæ attentum quidem reddere valet hominem, et animo sedatum, neutiquàm Prophetam. Nam negari quidem non potest, musicæ magnam esse vim in flectendis, domandis, aut mutandis affectibus. Unde teste Cicero (1), « solebant Pythagorei mentes « suas à cogitationum intentione cautè fidibusque ad « tranquillitatem reducere. » Et fortè hic animus Prophetæ Elisæi distractus aut commotus per modulamina musica in ordinem fuit reductus, et attentior tantò redditus ad inspirationem divinam. Et Deus ipse sæpè rebus naturalibus, tanquàm suis creaturis, harumque actionibus, passionibus, motibus utitur pro liberrimo suo arbitrio ad executionem. suæ voluntatis. Sic concessero facilè, animum Elisæi ob perversos Joram regis Israel mores turbatum, aut etiam iratum, modulaminibus harmonicis fuisse mitigatum. Sed non dùm hæc sufficiunt ad prophetiam, non ad prædictionem futurorum, quæ à Dei et causarum liberarum arbitrio dependent, vel cum causis naturalibus secundum communes naturæ leges nullum prorsus habent nexum, qualia fuerunt tum aquæ sine pluvîa, tum victoria de rege Moab ab Elisæo promissæ, et post promissionem reapè subsecutæ. Audiamus hæc de re ipsam textum sacrum, 4 Reg. 3, 15, 25: *Cumque caneret psalteres, facta est super eum (id est, super Elisæum) manus Domini, et ait: Hæc dicit Dominus: Facile avehem torrentis hujus fossas et fossas. Hæc enim dicit Dominus: Non videbitis ventum, neque pluviam; et alveus iste replebitur aquis (hoc est, facile multas scrobes et fossas in toto hoc loco, in quo solet torrens decurrere, et absque vento vel pluvîa Deus aquas de thesauris suis promet, et per alveum torrentis effundet), et bibetis vos et familiæ vestræ et jumenta vestra. Parumque est hoc in conspectu Domini; insuper tradet etiam Moab in manus vestras..... Factum est igitur mane, quando sacrificium offerri solet, et ecce, aquæ veniebant per viam Edom, et*

(1) Tusc. 4, quæst. 50, 4.

repleta est terra aquis..... Porrò, consurgens Israel, percussit Moab... Venerunt igitur qui vicerant, et percussentur Moab, id est, Moabitas.

Itaque nequaquam subsistit suppositum Spinozæ, Prophetas pro vario corporis temperamento ad has magis quàm alias revelationes fuisse aptos. Nam quæ à solius Dei vel liberarum causarum arbitrio dependent, aut nullam prorsus cum naturalibus causis nexum habent (nulla tamen sæpènumèr prædixerunt Prophetæ), illa hoc ipso neque cum temperamento corporis Prophetæ, neque cum hujus imaginatione connexionem habent. Dein haud rarò Prophetæ vaticinia sua tristi sunt exorsi comminatione aut lamentis, sed lætissimas subnexuere rerum vices (1). Unde absurdum id in Spinozæ sententiâ sequeretur, temperamentum mutasse eos unicâ sæpè horâ.

Corollarium. Ex hactenus dictis etiã patet, quàm ridicula et malè fundata sit Spinosizantium opinio, qui prophetiam deducunt ex atomorum confluxu et cum animâ communicatione; vel Platonizantium insana mens, qui effectum vaticinii mirabilè adscribunt animæ mundi intelligenti, cujus ἀποθεωτικὰ seu velut abstracta quædam particula sit hominis anima per musicam excitata, et subtilitate suâ res futuras prævidens. Taceo eorum ridicula somnia, qui volunt, animam musicæ beneficio caelestium corporum harmoniâ illectam è corpore exspatiari, et futurorum cognitione saturam redire in corporis carcerem, eumque agitare et quatere. Somnia, inquam, nullo nixa fundamento, derisione quàm refutatione digniora. Manet igitur hoc inconvulsus, prophetiam illam Elisæi fuisse omni musicâ longissimè superiorem, quæ solùm adhibita fuit, ut sono suavi et harmoniâ musicæ animum Elisæi nonnihil indignatione in regem Israel commotum colligeret, sedaret, eumque in Deum orando sustolleret, et ad recipiendam à Deo prophetiam disposeret, ut S. Gregorius (2) eleganter docet. Animus enim effervescens aut commotus non erat aptus S. Spiritus afflatu excipiendo, qui affectus quiescentes, ac nullâ perturbatione agitados requirit. Porrò, psaltes ille, qui suo cantu excitavit spiritum Elisæi, et ad excipiendum divinum afflatum aptè disposuit, ait Theodoretus (3),

(1) Vide Isa. cap. 30, Daniel. cap. 9, Osee. c. 15. Porrò de hac re etiã Cornelius à Lap. in 4 Prophe-
tas majores disserit canone 12 inter canones *Prophe-
tias facem præferentes*.

(2) Homil. in Ezechielem, ubi ait: « Cùm eum (i. e., Elisæum) Josaphat (qui cum rege Israel, et rege Edom adversus Regem Moab tunc egrediebatur) de futuris requireret, et prophetiæ ei Spiritus deesset, psaltem fecit applicari, ut prophetiæ ad hunc Spiritum per laudem psalmodiæ descenderet, atque ejus animus de futuris repleret. Vox enim psalmodiæ cùm per intentionem cordis agitur, per hanc omnipotentem Domino ad cor iter paratur, ut intentæ menti vel prophetiæ mysteria, vel compunctionis gratiam infundat. »

(3) In l. 4 Reg. quest. 11, ubi ait: « Divinissimus David... sapienter ordinavit munus ac ministerium sacerdotale, et sacerdotes quidem convenienter legi Mosaicæ jussit uti tubis; levitas autem citharis et tibis et cymbalis et aliis instrumentis. Utebantur autem ipsi spirituali Davidis modulatione. Ex iis unum

fuit levita, qui Psalmos pios à Davide compositos psallere solebat, quibus valdè verisimiliter ipse Propheta preces et pia suspiria admiscuit.

67. Quæres LXI: An Propheta Elisæus ab errore et scelere excusari possit, diùm, 4 Reg. 5, 18, 19, Naaman Syro concessit, ut comitando dominum suum regem Syriæ coram idolo Remmon adoraret? Antequàm respondeam, observo deistas, hunc in modum nobiscum cavillari. Naaman, inquit, Elisæo Prophetæ loc. cit. casum, quem vocant, conscientiæ proposuit: an scilicet, cùm dominus suus rex Syriæ ininites brachio suo idolum Remmon adoraret, liceret sibi unâ cum rege flectente inclinari et provolvi? Respondi autem, aiunt, Elisæus, quod *laxissimus theologorum moralium non respondisset*: Poneret hanc curam; neque ideò deinceps sollicitus esset. Cùm enim Naaman ad Elisæum dixisset: « Hoc autem solum est, de quo depreceris Dominum (Deum) pro servo tuo, quandò ingredietur dominus meus (rex Syriæ) templum Remmon, et illo ininitente super manum meam si adoravero in templo Remmon, adorante eo in eodem loco, ut ignoscat mihi Dominus (Deus) servo tuo pro hac re, Propheta dixit ei: *Vade in pace.* » Numquid, inferunt irrisores S. Scripturæ, spirans imago penitentis simulati et indulgentis confessarii hic unâ exhibetur? Nempe apertissimè sibi contradicunt scriptores Canonici; et cùm aliàs tanto ardore, omnem speciem idololatriæ detestentur, hic eam haud secus ac civilem cæremoniam omni crimine absolvunt. Ita increduli vehementiâ magnâ. Verùm audiatur et altera pars. Itaque

Resp. et dico, Elisæum non concessisse, neque Naaman postulasse licentiam adorandi, aut saltem simulandi adorationem idoli, sed solum cum rege ingrediendi templum idoli, comitando illum, et ibidem coram idolo flectentem sustentando inclinato corpore, quod erat actus muneris sui et politice observantiæ, non sacræ cæremonix, et ideò non erat simulatio adorationis idololatriæ, neque actio per se mala, præsertim quia adstantes sciebant Naaman utpote ex idololatriâ ad verum Deum jam conversum id non facere intentione idolum colendi, sed unicè obsequium politicum vi muneris sui regi præstandi, ut ex dicendis magis patebit. Sensus ergo verborum Naaman ad Prophetam, ut Cornelius à Lap. ait, fuit iste: « Peto, ó Elisæe, facultatem, ut curvante se rege in templo Remmon, ad idolum hoc adorandum, liceat, et mihi regem sustentanti curvare me, non ad adorandum Remmon, sed ut hoc obsequium et servitium regi meo præstem, ad quod ex officio meo teneor tam in templo quàm alibi, ne gradu et dignitate apud regem excidam. Rex enim solet inniti super me; quare quocumque ipse se flectit et vertit, ego pariter me vertere et flectere debeo. » Ex his patet, verba illa

« jussit accersiri Propheta (Elisæus). Illo autem psalente, quod erat agendum, significavit gratia Spiritus. In torrente enim jussit fossas fodi, ut procul illato fluente, aquâ implerentur fossæ, et exercitui usum exhiberent necessarium. »

Naaman loc. cit. ad Elisæum dicentis : Si adoravero in templo Remmon, non intelligenda esse de adoratione idoli, seu propriè dictâ et religiosâ (sic enim fuisset impia et idololatrica), sed solum de adoratione impropriâ, scilicet incurvatione corporis, vel genuflexione obsequii causâ, ut scilicet regem ex officio sibi commissô fulciret et sustentaret in templo, quemadmodum et alibi facere sueverat; quod facere non poterat, nisi, rege genuflexente, ipse pariter genuflexeretur. Idipsum etiam patet ex paraphrasi chaldaicâ, quæ ita habet : Cum intrabit dominus meus in domum Rimon ut adoret ibi, et ipse innixus fuerit super manum meam; et incurvare me in domo Rimon, incurvante me in domo Rimon, ignoscat Dominus servo tuo in re istâ. Alia ergo fuit adoratio regis, alia Naaman; rex enim propriè adorabat idolum suum Remmon; Naaman verò adorabat impropriè, id est, curvabat se, ut regi suo se curvanti accommodaret, eumque sustentaret et honoraret. Unde hæc ejus adoratio non erat religiosa, sed politica et civilis; sicut Abraham, Gen. 23, 7, adoravit filios Hath, id est, iis reverentiam exhibuit; Abigail, 1 Reg. 25, 23, adoravit, id est, venerata est Davidem. Taceo alia exempla, in quibus Scriptura verbum adorare adhibet, ubi nullus divinus aut religiosus, sed duntaxat civilis seu politicus honor alicui exhibitus est. At

Dices I. Naaman cooperabatur regi adoranti idolum Remmon; ergo cooperabatur ejus idololatricæ. Resp. negando consequentiam. Cooperabatur enim regi ad actionem duntaxat naturalem, scilicet ad curvationem corporis, non autem ad morale, vel ad intentionem regis, quæ erat curvando se idolum adorare. Sic si Christiana quedam captiva cum suâ dominâ fanum ethnicum ingrederetur; ibique manu teneret extremam dominæ vestem; ne posset in pavementum defluere; atque ita dominâ se inclinante in terram, illa pariter, servitio suo id postulante, sese inclinaret, profectò non peccaret, si non intenderet per hoc aliquam reverentiam exhibere idolo. Aliam paritatem adhibet Cajetanus. Nobiles, inquit, comitantes suum regem euntem ad concubinam, non peccant, quia non comitantur eum, ut vadat ad fornicandum et peccandum, sed comitantur eum duntaxat, ut alias comitari solent, honoris et obsequii causâ, seu famuli dominum suum.

Dices II. Naaman dedit scandalum auleis et aliis circumstantibus; putabant enim ipsi, eum cum rege adorare idolum Remmon. Resp. : Nullum fuit scandalum, tum quia sciebant Naaman ex officio teneri ad sustentandum regem in hæc corporis curvatione, nec aliud ipsum nisi hoc servitium politicum intendere; tum quia Naaman publicè abdicarat idola et profitebatur cultum veri Dei Israelis. Postquam enim eum Elisæus septenâ in Jordane lotione mundavit à leprâ, Deum Israelis unicam Deum credere se dixit, et à Propheta petiit, ut sibi liceat, Israeliticâ humo duos mulos onerare, quam secum in Syriam deferret, ad Deum Israelis colendum. Permissi Elisæus, illius fidem admiratus, qui Syriæ humani sacrificiis Domino offeren-

dis indignam, impuramque, nullamque nisi Israeliticam huic muneri sufficientem putaret. Verba sacri textûs, 4 Reg. 5, 14, 19, sunt : Descendit, et lavit in Jordane septies juxta sermonem viri Dei, et restituta est caro ejus; sicut caro pueri parvuli, et mundatus est. Reversusque ad virum Dei cum universo comitatu suo, venit et stetit coram eo, et ait. Verè scio quòd non sit alius Deus in universâ terrâ, nisi tantum in Israel... obsecro, concede mihi servo tua, ut tollam onus duorum burdonum de terrâ; non enim faciet ultra servus holocaustum aut victimam diis alijs, nisi Domino. Hoc autem solum est, de quo deprecis Dominum pro servo tuo, etc. Ubi sensus posteriorum verborum est : Concede ut possim tollere de terrâ tuâ tantum quantum possunt ferre duo burdones, id est, muli; ut ex eâ quasi sanctâ erigam in patriâ meâ altare Deo Israel, quem solum verum esse Deum ex hoc miraculo sanationis meæ agnosco, veneror et amo. Unde verisimile est, ait Cornelius à Lap. (1). Naaman circum suum altare erexisse templum vel sacellum, in eoque cum totâ familiâ suâ Deum verum coluisse, ac multos alios ad illum ibi colendum induxisse.

68. Scholion : Singularem hæc de re sententiam tenent Samuel Bochartus (2), Calmetus (3), et non pauci alii, asserentes Naamanum non fuisse veniam deprecatum pro adoratione in templo Remmon in posterum faciendâ, sed ob jam factam et præteritam. Sic enim nodum Gordium uno ictu se scidisse putant hi auctores, omnesque difficultates à deistis, aliisve incredulis hic objectas evitari. Et profectò, si hæc sententia subsisteret, cessarent omnes deistarum cavillationes ad initium hujus questionis à nobis receptæ. Si enim Naaman post agnitionem et confessionem veri Dei solummodo veniam præteritorum peccatorum, et Elisæus sic contritum de veniâ obtentâ fuisset solatus : Vade in pace, nihil esset, quod deiste aut in Naamano, aut in Elisæo hic cum apparentiâ difficultatis reprehendere possent, ut consideranti facile patet. Verum hoc non obstantè nolim illum Bocharti et Calmeti, etc., sententiam amplecti, eam potissimum ob causam, quia, ut Cl. Ignatius Weitenauer (4) rectè observat, Naaman tam in textu hebræo, quàm græco et chaldæo loquitur (5) in tempore futuro : Adorabo, inquit, seu me incurvabo in templo Remmon. Nam in textu hebræo verbum *אֲדַרְבֵּנוּ*, quod *incurvabo* significat, incipit à litterâ *Vau*, terminationem autem habet temporis quidem præteritî, sed cum accentu in ultimâ syllabâ; quod infallibile signum est futuri temporis. Similiter in textu græco dicitur in tempore futuro : Et adorabo in domo Reman. Nam totus versus ita sonat : Et de verbo hoc propitiabitur mihi Dominus

(1) Comment. in 4 Reg. 5, 17.

(2) In Epistolâ suâ, tom. 2 Geographiæ sacræ.

(3) Dissertatione præfixâ libro 4 Reg., in qua discutit : Quid Naaman concedi sibi postulârî ab Elisæo, ut coram Remmon sese prosterneret liceret.

(4) In sua germanicâ versione Bibliorum, in notâ ad 4 Reg. 5, 18, adjectâ, p. 200.

(5) Vide Calmeti Dictionarium Bibl., vocabulo Gaver.

servo tuo, quando ingredietur dominus meus in domum Reman, ut adoret ibi, quia ipse requiescet in manu meâ, et adorabo in domo Reman quando adoraverit ipse in domum Reman, et propitiabitur mihi Dominus servo tuo pro verbo hoc. Denique etiam textus chaldaicus loquitur in tempore futuro hoc modo: *In re hâc ignoscat Dominus servo tuo, cum intrabit dominus meus in domum Rimon, ut adoret ibi, et ipse innoxius fuerit super manum meam, et incurvaverit me in domo Rimon, incurvante me in domo Rimon ignoscat Dominus servo tuo in re istâ.* Vide Polyglotta Biblia card. Ximenii, ex quibus hæc descripsi. Relictâ igitur Bocharti, Calmeti et aliorum in præsentî questione sententiâ, nobis sufficit prior responsio num. 67 data et stabilita ac à communi interpretum adoptata. Eam præter plures alios amplectuntur Abulensis, Lyran., Cajetan., Serarius, Sanctius, Cornelius à Lap., Tyrinus, quos si lubet, consule.

69. Quæres LXII: « Quomodò (4 Reg. 9, 27) « Ochozias dici possit jussu Jehu percussus in ascensu « Gaver, quæ sunt fauces non longè à Jerusalem, cum « tamen (2 Paralip. 22, 9) Jehu dicatur *Ochoziam « comprehendisse latitantem in Samariâ, adductaque « ad se occidisse?* » Ochozias vulneratus est in ascensu Gaver; fugâ tamen elapsus, latuit in Samariâ, ubi comprehensus, et ad Jehu adductus, et occisus est. Vide Menochium (1), aliosve interpretes.

70. Quæres LXIII: « Sitne credibile, unicum Ange- « lum (4 Reg. 19, 35) unâ nocte interfecisse 185000 « Assyriorum? Item, fueritne iste Angelus bonus, an « malus? Et cur non ipsum etiam assyriaci exercitûs « Principem Sennacheribum occiderit? Denique, cur « historici ethnici et profani de stupendâ hâc strage « nil meminerint? » Resp. ad primum. Id nullatenus in- « credible est, præsertim si Angelorum summam in mo- « vendo et agendo celeritatem consideremus. Præterea « cum angelicâ naturæ potentiam et vires non perfectè « perspectas habeamus, hoc ipso imprudentissimè ne- « gatur virtute angelicâ produci posse effectum, quem « ab Angelo productum fuisse, S. Scriptura tot ac tantis « Divinitatis notis insignita expressè testatur. Cæterum « de modo, quo Angelus interfecit illos Assyrios, sunt « diversæ explicationes, quas Abulensis (2) accuratè « recenset. Tradunt Hebræi, et cum iis Abulensis et « Cajetanus, Assyrios ab Angelo igne occulto (quem Jo- « sephus pestilentiam vocat) fuisse percussos, neque « hanc Hebræorum sententiam SS. Hieronymus et Tho- « mas videntur improbare. Plura hæc de re vide apud « Abulensem (3) et Sanctium (4).

Ad secundum resp.: Sive fuerit Angelus bonus, sive malus, strages illa Assyriorum ab illo certissimè est effecta. Cæterum fueritne bonus, an malus, discors est auctorum sententia. Abulensis (5) hunc Angelum, quia Scriptura (6) eum vocat *Angelum Domini*, censet

bonum fuisse, et quidem Gabriele, aut Michaelem sy- « nagogæ præsidem. Alii putant, tam hunc, quàm illum « qui primogenita Ægyptiorum percussit (1), fuisse dæ- « monein, ut alibi (2) insinuari videtur, vocari autem illum « *Angelum Domini*, quia Dominus Deus dæmone utitur tan- « quàm justitiæ ministro ad puniendos impios. Neque « Patres hâc in re conveniunt. Nam Origenes (3) gene- « raliter censet, Deum dæmonum operâ duntaxat uti, « cum mala in homines immittit. Alii verò Patres plu- « rimi, teste Calmeto (4), crediderunt Deum sæpius usum « fuisse bonorum Angelorum ministerio, ut severitatem « suam in impios exerceret. Sic S. Ambrosius (5) ait: « *Angelos genere, cum à Deo adhibentur pœnarum et ex- « cidiorum ministri.* Similiter Theodoretus (6) ait, « quod hæc pœnæ in Psalmis vocantur *immissiones per « Angelos malos*, eos vocari malos, non quòd mali sint « naturâ, sed quòd adhibeantur ad mala hominibus in- « ferenda; quod ipsum alibi (7) repetit.

Ad tertium resp. Sennacheribum non fuisse occisum « ab Angelo ad inferendam ei majorem pœnam, ut Abu- « lensis (8) luculenter ostendit. Nam Sennacherib in- « primis punitus est in damno quod pertulit perditio « exercitu: dein in ignominia quam sustinebat in terrâ « suâ, cum iret illuc amissis toto exercitu ferè solus; imò « Hebræi dicunt, tantum decem viros cum eo re- « didisse. Denique reservatus est ad pœnam duriozem et « acerbiozem, utpote occidendus à filiis suis, 4 Reg. « 19, 37.

Ad quartum resp.: Falsum est, quòd hujus ingentis « stragis Assyriorum scriptores ethnici non meminerint, « licet mixtis, ut aliâ solent, fabellis, prout Abulen- « sis (9) eruditè demonstrat. Sic Herodotus fingit hunc « eundem Sennacheribum, quem dicit fuisse regem « Arabum et Assyriorum, in Ægypto à sacerdote Vul- « cani fugatum, eò quòd effusa subitò vis soricorum seu « murium agrestium pharetras, arcus et habenas om- « nium militum unâ nocte abedisset. Verba Herodoti (10) « sunt: « Cum Sennacherib, Arabum Assyriorumque « rex, cum magnis copiis invasisset Ægyptum, tunc « memorant, sacerdotem consilii inopem in cœnaculo « lum se contulisse, ibique apud simulacrum complor- « rasse, quanta pati periclitaretur, eique inter lamen- « tationem obrepssisse somnum, et inter quietem vi- « sum astare Deum exhortantem, nihil ipsum molestias « passurum, si copiis Arabum obviam iret; se enim « auxilios ei missurum. His in somniis fretum sa- « cerdotem sumptis Ægyptiorum his, qui secum vel- « lent, castra in Pelusio possuisse, etc. Et cum per- « venissent noctu, effusam ipsis hostibus vim agre- « stium murium, qui illorum tum pharetras, tum

(1) Exod. 12, 29.

(2) Psalm. 77, 49.

(3) L. 8, contra Celsum.

(4) Comment. in Psalm. 77, 54. Et in Proverb. 17,

11.

(5) Ep. 34 in Horontiam.

(6) In Psalmum 77.

(7) In Jeremiam 49, 14.

(8) In 4 Reg. 19, quæst. 30.

(9) In 4 Reg. 19, quæst. 27.

(10) In Euterpe l. 2.

(1) Comment. in 4 Reg. 9, 27.

(2) In 4 Reg. 19, quæst. 29.

(3) Loc. cit.

(4) Comment. in Isaia cap. 10, 16.

(5) In 4 Reg. 19, quæst. 28.

(6) Isa. 37, 36.

« arcus, tum scutorum habenas obroserunt, ita ut
 « posterâ die hostes armis exuti fugam fecerint multis
 « amissis. » Ubi Herodotus pro Judæâ substituit Ægyptum,
 pro rege Assyriorum, regem Arabum et Assyrium,
 pro rege Ezechîâ sacerdotem, pro precibus ab Ezechîâ
 ad verum Deum fuis, lamenta apud simulacrum seu
 idolum prolata, pro vero Deo Vulcanum, pro Angelo
 exterminatore mures. Berosus autem, qui chaldaicam
 scripsit historiam, rem hanc aliter teste Abulensi,
 loc. cit., narrat. Dicit enim, quòd Sennacherib, rex
 Assyriorum, castrametatus sit in omnem Asiam et
 Ægyptum; reversus autem à præliis ægyptiacis ad
 Jerosolymam invenerit exercitum, quem ipse Rabsaci
 dimiserat, in periculo pestilentiæ constitutum. Deus
 enim, ait, morbum populo immiserat.

71. Quæres LXIV : *An omnia quæ 4 Reg. 20, 8, 12, de horologio regis Achaz ægrotantis narrantur, sint verisimilia?* Antequàm respondeam, observo, quòd auctor
des Questions sur l'Encyclopédie cujus verba Cl. Bullet, loc. cit., recitat, dicat quidem se non negare miraculum de retrogradatione solis in horologio Achaz,
 sed certissimò illud credere; attamen varias difficultates,
 quæ incredulis ad oppugnandum S. Scripturam inservire
 possent, in medium profert. Ac inprimis ait: *Hoc miraculum
 debuisse toti orbi terrarum patere, causamque fuisse maximam
 in eo perturbationis; cum cursus stellarum subito fuerit mutatus,
 sicutque omnia calendaria præsertim in designandis eclipsibus
 solaribus et lunariibus à vero necessariò aberraverint.* Sed
 absolutè loquendo necesse non est admittere, quòd hoc
 prodigium totus orbis terrarum observaverit. Nam Vatablus,
 Paulus Burgensis, et Arias Montanus censent, solam
 umbram in horologio regis Ezechîæ retrocessisse, non
 verò ipsum solem, atque hanc sententiam probabilem
 putant Emmanuel Sà, Gaspar Sanctius, eamque multis
 argumentis stabilire conantur Cl. Bullet, loc. cit., et
 Weissenbach (1); Cajetanus verò cum quibusdam aliis
 admittit quidem, ipsum solem retrocessisse, sed subito
 et quasi in momento, et mox iterùm ad motum
 ordinariùm rediisse. Supposità autem hâc explicatione
 iterùm non sequitur, hoc miraculum ab omnibus,
 vel pluribus terrigenis observari debuisse; uti
 expedit hanc rem faciliè patebit. Denique, juxta
 S. Dionysium (2), et Tirinum, comment. in 4 Reg.

(1) Tom. 2. Nov. Form. Theol. Bibl. quæst. 59, p. 125, 129.

(2) Epistolâ ad S. Polycarpum, ubi de Apolliphane sophistâ ita scribit: « Cur igitur non colit eum, quem
 « hinc quoque veraciter cognoscimus esse omnium
 « Deum, admirando ejus, à quo cuncta subsistunt, ad-
 « mirabilem potestatem? Quandoquidem ab ipso sol
 « et luna, potentâ statque mirabili, simul cum hâc
 « rerum universitate, ad omnimodam immobilitatem
 « (tempore Josue solom stare jubentis) redacta sint,
 « necnon ad integri diei spatium, in iisdem universa
 « signis constiterint; vel, quod amplius est, etiam
 « cunctis orbibus primariis, qui cæteros complexu suo
 « continent, more suo gyrantibus, ea quæ illorum
 « complexu continebantur (scilicet sol et luna) non
 « unâ in orbem circumlata sint » (alludit nimirum
 S. Dionysius his verbis ad duplicem illam opinionem
 circa miraculum solis ad imperium Josue stantis, qua-

20, 9, ipse sol retroactus fuit non in momento, sed
 motu successivo ordinario, ac proin ita, ut etiam aliæ
 gentes extra Judæam positæ hoc miraculum advertere
 debuerint, et adverterint, cuius rei non obscura
 indicia (1) habemus. Inde tamen non sequitur, quòd per-
 turbatio in cursu astrorum, aut in calendariis, etc.,
 orta sit. Nam juxta systema Copernicanum, seu terræ
 motæ circa solem, tunc cum solesimul totum systema
 solare seu planetarium, ut vocatur, retrocessit; juxta
 systema verò Ptolemaicum et Tyronicum cum sole
 omnes orbis cœlestes cum omnibus planetis et astris
 retrocesserunt; sicuti stante sole sub Josue stetit et
 luna, Jos. 10, 12 totumque systema solare, seu juxta
 Ptolemaicos et Tyronicos omnes orbis cœlestes cum
 suis planetis et sideribus, ut alibi (2) diximus. Sup-
 positâ autem explicatione, quam Abulensis, aliique

rum una est quòd quiescentius tunc sole et lunâ, etiam
 cætera cuncta cœlestia corpora quieverint, seu ut
 S. Dionysius loquitur, *ad omnimodam immobilitatem
 redacta sint.* Aliâ, quòd sole et lunâ tunc stantibus,
 tamen aliâ cœlestia corpora motu solio mota, seu
more suo gyrata fuerint : « Quin et alius quidem dicit
 « continuatio ferè triplò longior effectus (tempore
 « regis Ezechîæ ægrotantis), et totis viginti horis
 « universum... motu contrario... admirandis retrogra-
 « dationibus retrogressum ac reversum sit; vel ipse
 « sol cursu suo... motum suum ad decem horas con-
 « tractum, denuò gradu retrogrado, aliis item decem
 « horis novam quandam semitam incedendo, repe-
 « tierit; » (alludit S. Dionysius denuò ad duplicem il-
 lam opinionem, de quâ paulò ante diximus. Quemad-
 modum enim duplex opinio est circa stationem solis
 et lunæ tempore Josue, an scilicet omnia aliâ cœlestia
 corpora simul steterint cum sole et lunâ, an illis duobus
 stantibus, ipsa continèdo perrexerint moveri; sic
 circa istam retrogradationem solis tempore Ezechîæ
 ægrotantis sunt duæ opiniones; una, quòd aliâ cœlestia
 corpora simul cum sole regressa fuerint. Alia opinio,
 quòd non omnia, sed quòd sol solus gradu retrogrado
 retrocesserit) : « Quod utique Babylonios jure merito
 « consternavit, et eos Ezechîæ, tanquam Deo suppari,
 « similive, atque hominibus præstantiori, sine pugnâ
 « subegit.... Sed omninò dicit Apolliphanes, ista
 « minimè vera esse; attamen id vel maximè sacris
 « Persarum monumentis celebratur; atque etiamnum
 « Magi triplicis Mythræ sive solis memoriam recolunt; »
 i. e., in historiis Persarum, et memorabilibus scriptis
 sacerdotum illorum istud narratur, *atque etiamnum
 Magi, i. e., sapientes memoriam recolunt solis triplici-
 cati, i. e., diei illius tempore Ezechîæ quasi tam longi,
 ut sunt tres dies artificiales, sicutque sol quasi triplex
 fuit in effectum.*

(1) Nam in S. Scripturâ, 2 Paralip. 32, 31, mentio
 fit de legatione principum Babylonis, qui missi fuerant
 (ad regem Ezechîam), ut interrogarent de portento,
 quòd acciderat super terram. Portentum autem hoc non
 potest esse aliud quàm regressio solis, ut communiter
 docent interpretes; nam cædes exercitûs Sennacherib
 posterius, scilicet ut Cornelius à Lap., Comment. in
 Isa. 38, 8, ait, secundo abhinc anno contigit. Ergo
 etiam in Babylone visa est regressio umbræ, orta ex
 regressione solis; cujus miraculi causam esse in Judæâ
 cum Babyloniis ex rumore percepissent, eò legatos mis-
 serunt, qui eam cognoscerent. S. Dionysius quoque,
 ut in præcedente notâ vidimus, testatur Persas in
 memoriam tantî prodigii triplicem solem celebrare,
 puta progredientem, regredientem, ac rursus progred-
 ientem.

(2) Scriptura S. contra incredulos propugnate p. 2, sect. 1, quæst. 4.

interpretes (1) tenent, eamdem semper habitu inter solem et reliquum systema planetarium mansit, ac per consequens nulla perturbatio seu in cursu corporum coelestium, seu in eclipsibus, etc., orta est. Aliud est, si quis teneat alteram opinionem (2), quæ censet, solem et lunam tempore Josue stetisse, et solem solem tempore Ezechia retrocessisse, reliqua verò corpora coelestia solum suum cursum continuasse. Nam juxta hanc opinionem præter miraculum stationis aut regressionis solis, etc., debet admitti aliud miraculum, quo perturbatio ex hac solis lunæque, aut solius solis ab aliis corporibus distractione naturaliter necessariò oritura, impedita fuerit.

Cæterum nostri officii est, ex hoc miraculo tempore Ezechia (sicut ex illo tempore Josue) patrato, agnoscere et admirari Dei ter optimi Maximi potentiam. Miraculum adfuisse negaverit nemo (3) probè

(1) Cornelius à Lap. Comment. in Isa. 58, 8, *Quæritur quintò*. Item Tirinus Comment. in 4 Reg. 20, 9. *Petes secundò*.

(2) Vide supra notam, col. 431.

(3) Non est audiendus Spinoza, qui in Tractatu Theologico-Politico cap. 2 regressum umbræ in horologio Achaziano, non prodigio, sed casui tribuit. Nubes enim, inquit, è solis regione tum pendebat, hujusque radios exceptos instylum horologii solaris ita regerebat, ut umbra in oppositum converteretur. Itaque ex Spinoza mente duntaxat ad captum vulgi recessit umbra: quia nildùm de parellis resciebant illi homines. Ita ille. Verùm hæc explicatio imprimis est contra sensum omnium fidelium et SS. Patrum, qui supponunt, grande hic factum esse miraculum simile illi, quod sol et luna ad imperium Josue steterunt. Vide supra, textum S. Dionysii. Similiter S. Gregorius Naz. diem illum Ezechia miraculo auctum agnovit oratione 19, in laudem Patris, ubi de sanitate divinitus illi restitutâ sic loquitur: « Quæ quidem res miraculo illo, quod in Ezechia editum est, meo quidem judicio nequaquam inferior haberi debet; quem cum in morbum incidisset, et preces adhibuisset, et Deus vitæ incremento donavit; idque per retroactam... graduum umbram indicavit. » Et S. Augustinus, l. 21 de Civ. Dei, cap. 8, inquit: « Nos autem in divinis libris legimus, etiam solem ipsum et stetisse, cum hoc à Domino Deo petivisset vir sanctus Jesus à Nave, donec ceptum prælium victoria terminaret; et retrorsum rediisse, ut regi Ezechia, quindecim anni ad vivendum additi, hoc etiam prodigio promissioni Dei significarentur adjuncto. Sed ista quoque miracula, quæ meritis sunt concessa sanctorum, quando credunt, isti facta magicis artibus tribuunt. » Item Theodoretus, quæst. 52 in 4 Reg., de signo Ezechia divinitus dato sic loquitur: « Solis autem miraculum pervasit universum orbem terræ. Omnibus enim fuit cognitum, solem retrocessisse. Quamobrem rex Babylionorum... misit legatos et dona ad regem Judæorum, etc. » Igitur explicatio Spinoza recessum umbræ in horologio Achaziano non prodigio, sed casui tribuentis est contra sensum fidelium et SS. Patrum, ac prorsus gratis et sine solido fundamento conficta, cum nullum prorsus vestigium de illâ nube vel parellis, de quo Spinoza meminit, seu in S. Scripturâ seu alibi deprehendamus; sed potius ipse rex Ezechias, illum umbræ recessum tanquam signum seu grande miraculum petiit, et Propheta Isaias tanquam tale promisit, omnibusque persuasum fuit, hoc signum divinitus seu miraculosè datum esse precibus, et ad fidem pollicitationi de restituendâ sanitate faciendam imperatum, prout patet legenti sacrum textum 4 Reg. 20, 8, 12, qui ita sonat: *Dixerat autem Ezechias*

orthodoxus, sive id factum fuerit in umbrâ duntaxat horologii Achaziani, sive in sole ipso, et quidem vel subito, vel successivè et lentè retrocedente. Si autem curiosiùs scire aves determinatum modum, quo hoc miraculum patratum est, audi D. Chrysostomum, in Psalm. 138, de mirabilibus Dei operibus ita loquentem: « Quomodò autem factum est, volo scire, imò verò nec volo quidem scire modum, neque enim (solum) potest fieri, sed factum credo; eum autem qui fecit, adorò. Plurima enim ejus facta sunt occulta et arcana.... Naturæ enim rerum semper est Dominus, qui fecit naturam, non ut productæ quæ non sunt, sed ut mutet. » Hæc tamen ignorantia docta non impedit, quominùs nobis liceat dicere, potuisse hoc miraculum fieri hoc illoque modo, suspensis his illisve naturæ legibus, salvâ semper liberissimâ Dei voluntate, et sapientissimâ, quæ infinitis agere potest modis, omnipotentia.

72. Memoratus Encyclopedista aliam quoque difficultatem de horologio Achaziano in medium profert his verbis: *De hoc horologio multùm disputatum est. Eruditi demonstrârunt, quòd Judæi ante captivitatem babylonicam* (miraculum horologii Achaziani multis annis ante hanc patratum est) *nullam notitiam sive de aliquo horologio, sive de gnomone habuerint.... Notum est, quòd ii in sua lingua ne quidem vocem habeant, quæ horologium aut gnomonem.... significet; et in textu libri Regum horologium regis Achaz hora lapidis vocatur.* Resp., et quero ex Encyclopedistâ, quid per hæc verba probare intendat? An quòd tempore regis Achaz nulum in Judæâ et ne quidem in aulâ regiâ horologium aut gnomon fuerit, adeoque quòd regressus umbræ in horologio Achaziano sit confectus. Verùm sic manifestè non solum S. Scripturæ, sed sibi met ipsi contradiceret, cum ipsemet protestetur (1), se miraculum de retrogradatione umbræ in horologio Achaziano firmissimè credere. Itaque ut contradictionem evitet, debet nobiscum dicere, defuisse quidem tunc Judæis appellationem et vocem *horologium*, non autem ipsam rem, præsertim in aulâ; quod è Chaldæâ, vel Ægypto, ubi jam tum horologia solaris (2) vigeant, affereba-

ad Isaiam: Quod erit signum, quia Dominus me sanabit; et quia ascensus sum die tertiâ, templum Domini? Cui ait Isaias: Hoc erit signum à Domino, quòd facturus sit Dominus sermone, quem locutus est: Vis, ut ascendat umbra decem lineis, an ut revertatur totidem gradibus? Et ait Ezechias: Facile est umbram crescere decem lineis: nec hoc volo ut fiat; sed ut revertatur retrorsum decem gradibus. Invoçavit itaque Isaias Propheta Dominum, et reduxit umbram per lineas, quibus jam descenderat in horologio Achaz retrorsum decem gradibus.

(1) Vide supra ad initium numeri 71.

(2) Equidem sciothericum seu solarium horologiorum primus inventor perhibetur fuisse Anaximenes Milesius, qui post regem Achaz annis ferè 196 vel 172 vixisse dicitur. Verùm S. Hieronymus in *1 Gnomonicis*, pag. 7, ubi de inventoribus sciothericorum horologiorum, eorumque scriptoribus scribit, expressè negat, primum horum inventorem fuisse Anaximenes Milesium, et ait: « Quare rationem hanc horologiorum à primis illis patribus (quod et de aliis scientiis affirmat Jostæsephus in lib. de Antiquitate) originem traxisse cre-

tur; quamvis incertum et inter auctores controversum (1) sit, cujus formæ seu figuræ horologium Achaizianum fuerit. Cæterum ejusmodi horologium aut ars tale conficiendi potuit ex Chaldæa facillè pervenire in aulam regiam Achazi, cujus filius erat Ezechias, 4 Reg. 16, 20. Nam rex Achaz, cum à regibus Israel et Syriæ Jerusalem obsideretur, auxilium à Teglatphalasar rege Assyriorum petiit et obtinuit, 4 Reg. 16, 5, 10. Quà occasione ex fœdere inter Assyrios et Judæos inito, hi facillè venire poterant in notitiam construendi horologia solaria, apud Assyrios seu Chaldæos jam usitata. Quod autem Encyclopedista addit, in sacro textu libri Reg. horologium Achaz appellari *horam lapidis*, in hoc decipitur. Nam in textu originali seu hebræo horologium Achaz vocatur *gradus Achaz* בְּעֵלֶיךָ אַחַז, quia scilicet lineæ in horologio solari designatæ totidem gradus sunt, per quos umbra velut per scalam successivè ascendit vel descendit. Videtur Encyclopedista textum hebræum confudisse cum paraphrasi chaldaicâ, quamvis etiam in hæc horologium Achazi non *hora lapidis* (ut Encyclopedista erroneè dicit), sed *lapis horarum* appelletur hoc modo: יְהוֹדִיעַ לְבַעֲדָת אֲבָן שְׁעָה נְדוּחָת שְׂבֹשֵׁט לְאוֹרֵהֶיּוֹ עֵשֶׂר שָׁעָן עֲלֵי שְׂעָה נְבִיאִים קִדְּם יְיָ וְהָתִים: בְּשֹׁפְקָא דְאַחַז *Et oravit Isaias Propheta Dominum, et reduxit umbram per figuram lapidis horarum, quibus descenderat in ascensu sol Achaz retrorsum decem horas.*

73. Porrò idem Encyclopedista ita pergit: « Sed præcipua quæstio est, quâ ratione rex Ezechias possessor hujus horologii solaris dicere potuerit: *Facile esse, umbram crescere decem lineis*; cum tamen æquè difficile sit umbram contra ordinariam naturæ cursum sive antorsum crescere, sive retrorsum moveri; unde ista propositio Prophete: *Vis ut ascendet umbra decem lineis, an ut revertatur totidem gradibus?* æquè heteroclitica et inepta fuit, ac responsio regis.... Rex et propheta hærebant ambo in crasso errore. » Resp. : Ex hæc Encyclopedistæ instantiâ plus non sequitur, quàm quòd rex Ezechias in rebus mathematicis parùm fuerit versatus (quod utique concedi potest), et juxta opinionem vulgi putaverit, facillius esse umbram secundùm ceptam jam viam antorsum moveri, quàm contra ordinariam morem retrorsum verti. 2° Ad nihillum sequeretur, quòd et rex petierit, et Propheta promiserit motum umbræ non subitum et velut momentaneum (æquè enim difficile vel miraculosum est, umbram momentaneè decem lineis crescere, quàm reverti), sed successivum. Tunc enim omninò verum est, quòd rex dixit, scilicet facile seu naturale esse, quòd umbra decem lineis successivè crescat, sed difficile, i. e., contra consuetum naturæ ordinem est, quòd *revertatur retrorsum decem gradibus*. Unde Cl. Weitenauer, in Isa. 38, 8,

« diderim, eamque sensim ad Egyptios, ab his ad Græcos, à Græcis denique ad Latinos pervenisse. » (1) Vide Calmetum in Dissertatione de retrogradatione solis in horologio Achaz, præfixâ ejusdem Commentario in i. 4 Reg., aut ejusdem Dictionarium Bibl. verbo *Horologium*.

concludit, et regem et Prophetam non momentaneam sed successivam mutationem umbræ intellexisse. Idem auctor ibidem cum aliis (1) contendit, *decem lineis seu gradibus*, quibus regressa est umbra, non designatas fuisse totidem horas, sed tantum totidem semihoras. Sic enim omnia de hoc miraculo retrocedentis umbræ facillius explicantur. Verùm satis de his.

74. Quæres LXV: « Quomodò concordat illud (4 Reg. 25, 7): *Vincit* (Nabuchodonosor rex Sedeciam) *catenis, et adduxit in Babylonem*, cum illo (Ezech. 12, 13): *Non videbit* (Sedecias) *terram Chaldæorum*. An Sedecias adductus Babylonem non vidit « terram Chaldæorum? » Resp. : Utrumque est verum. Nam in Babylonem abductus est Sedecias, regemque Nabuchodonosorem vidit in Reblatâ, prout ei prædixit Jeremias (2). Neque tamen vidit Babylonem, quia eò ingressus non est, nisi effossis prius oculis (3). Narrat Josephus (4), Sedeciam regem, postquàm Jeremias prædixisset, adductum illum iri in Babylonem, cum hæc duo putaret simul conciliari non posse, utrumque vaticinium et Ezechielis et Jeremie contempsisse. Sed reverà, ut vidimus, Deus utrumque vaticinium complevit.

SECTIO II.

DE DUOBUS LIBRIS PARALIPOMENON.

Geminos Paralipomenon libros unâ contextûs serie jungebant olim Hebræi; hodiè verò in Bibliis pro more nostro eos distinguunt; fors iteò, ut concordantiis, quas à Latinis acceperunt, commodè ut possint. Totum opus inscribitur Dibre Haïamim, i. e., *Verba dierum*, quasi dicas diarium sive chronicon res gestas per singulos dies, i. e., per singula tempora et secula breviter enarrans. Spectari enim hi duo libri possunt velut brevis quædam epitome universalis historiae ab Adam usque ad finem captivitatis Babylonicæ; præcipuè verò videntur compendium esse annuæ, qui frequenter in LL. Regum (5) citantur hoc modo: *In libro verborum dierum regum Juda, vel Israel*. Nos ambos illos libros græco vocabulo à 70 Interpretibus accepto παραλειπόμενα appellamus, h. e., *pretermissa*, quia quædam in his supplentur, quæ in præcedentibus Scripturæ libris, præsertim Regum, prætermissa sunt, vel non nisi leviter tacta. Præcipuus tamen auctoris horum librorum scopus non eò spectare videtur, ut supplementum cæterorum S. Scripturæ librorum daret; sed potius, ut sub ipsis legentium oculis exhiberet, quis olim ante captivitatem Babylonicam familiarum status fuerit, quæ hæreditas, quæ munera, genealogie, familiae, et ordines sacerdotum et levitarum; res enim erat maximo post captivitatem momenti, ut singulis vetus ordo, prima munera et avita

(1) Tirinus, Abulensis, Sanctius, Menochius.

(2) Cap. 34, v. 3, et cap. 39, v. 5, 8.

(3) Jerem. 39, 7, et cap. 52, 11.

(4) L. 10 Antiq., cap. 11.

(5) 3 Reg. 14, 19. Et 15, 7. Et 4 Reg. 1, 18. Et 8, 23, ac alibi sæpius.

hereditas juxta veterum tabularum normam constant. Denique si petas, quisnam libros Paralipomenon composuerit? Resp. : Auctor est incertus. Alii Esdræ tribuunt, alii Jeremiæ; certi nihil habetur ex Scripturâ. Verosimilior tamen est sententia, quod Esdras ex publicis annalibus sive diariis eos divino dictante Spiritu conscripserit, quibus tamen posteriores Prophetæ aliqua addiderunt. Sic genealogia Zorobabelis ad 12 usque generationem (1) deducta, ab Esdrâ prius mortuo, scripta esse non potuit, cum duodecim generationes sanè spatium, ut minùs, 300 annorum exigant.

CAPUT PRIMUM.

De libro I Paralipomenon.

75. Quæres I : « An chronotaxis regum Juda in LL. « Regum et Paralipomenon ubique concordet? Item « an LL. Paralipomenon etiam cum aliis historicis V. « T. libris consentiant? » Resp. : Ad utrumque quæsitum affirmativè. Et quidem concordiam chronotaxis regum Juda in libris Regum et Paralipomenon, in schemate accuratè exhibet Hermannus Goldhagen (2). Quomodò verò sibi respondeant anni regum Juda et anni regum Israel, idem auctor (3) cum Calmeto (4) et Xav. Widenhofer (5) exhibet in tabulâ chronologicâ generali historiæ Biblicæ.

Ad ostendendam verò librorum Paralipomenon consensionem cum aliis historicis V. T. libris præclarâ exhibet *Ev. παραλληλισμός* tabellam Rondet (6), et nos ipsi cum Tirino (7) et aliis interpretibus eandem consensionem in sequentibus QQ. ostendemus.

Cæterum cum Calmeto (8) præviè observo, audaciam esse nunquam ferendam, si quis de rebus longè ætate remotis, et exploratè alioqui auctoritatis (quæ hæc gesta in LL. Paralipomenon, vel in aliis S. Scripturæ libris relata) dubitare aut judicium ferre ex arduis nonnullis occurrentibus difficultatibus præsumperit. Dolenda profectò res! Cùm de sacris Scripturis, rebusque ad religionem pertinentibus agitur, increduli nihil indulgendum arbitrantur. Levissima quæque argumenta, et quidquid tandem fuerit, quo religioni invidia creetur, illud tanquam maximi momenti imbecillas illas mentes terret; cùm alioqui nullo solidissimo pro religione adducto argumento moventur. Libros et historias profanas, quas in rem suam esse putant, faciliè omnes suscipiunt; cùm verò de sacris libris suscipiendis agitur, res est argumentorum va-

lidissimorum armis evincenda, semper enim imponi sibi aliquid suspicantur.

76. Quæres II : « Ad quid prosint prolixi nominum « catalogi, et longissimæ genealogiæ l. I. Paralip. « primis 9 capitibus, et alibi frequenter in Scripturâ « contentæ; cùm tamen Apostolus, 1 Tim. 1, 4, mon- « ceat ne intendant homines *fabulis et genealogiis* « *interminatis*. Et rursus Titum, cap. 3, v. 9, hortetur : « *Stultas autem quæstiones et genealogias... evita.* « *Sunt enim inutiles et vanæ?* » Resp. : Eos, qui nominum catalogos in sacris litteris occurrentes contemnunt, vocat D. Chrysostomus (1) homines rudes, ebriosos, et carni viventes, ac planè indignos, quorum rationes audiantur. « Multarum siquidem rerum, inquit, monumenta sunt nomina. » Et alibi (2) : « Sunt, inquit, homines quidam opifices, qui posteaquam « sacros libros in manus sumperint, deinde repererint vel annorum numerum positum, vel nomen « recensionem, illicò prætercurrunt, et incusantibus « respondent : Nomina tantùm sunt, neque quidquam « habent utilitatis. Quid vis? Deus loquitur; et tu aures « dicere, nulla est dictorum utilitas! » Vana igitur non sunt, quæ in sacris litteris nomina recensentur, suasque habent utilitates, finemque sapientissimum. Fætor quidem inutiles esse illas genealogias, quibus Judæi distinguendis incumberebant. Sive essent illæ, quas fingebant, dicentes, primo homini duas uxores à Deo concessas, et ex quaque suam posteritatem propagatam, ut refert D. Augustinus (3), et D. Anselmus (4) : sive essent fabulosæ apud gentes theogoniæ, sive deorum origines, ut D. Chrysostomus (5) arbitratur; sive denique essent illæ genealogiæ, quas Judæi ex primis Patriarchis Abraham, Isaac et Jacob, non quidem secundum divinas litteras, sed secundum suas traditiones multis mendaciis corruptas, recensebant; partim ut suam doctrinam, et antiquitatis peritiam venditarent; partim ut suam quisque nobilitatem præferret, dùm se optimâ de stirpe satum testaretur; partim, ut veram Christi Domini à Davide genealogiam adulterarent, atque ad eum à posteris David, et quod inde consequitur, à dignitate Messîæ excluderent, ut Lyranus interpretatur. Has igitur genealogias rectè monet Apostolus penitus abolendas, cùm non solum sint inutiles, sed perniciosæ. At verò illæ, quæ in sacris litteris continentur, multum habent utilitatis. Prima est, ut distincta tribum memoria conservetur, et proinde, ex quâ natus fuerit Messias, dignoscatur. Unde Herodes, qui alienigena erat, gentili de stirpe natus, ut refert Eusebius (6), postquam regnum fraude quæsivit, « conscius, inquit D. Ambrosius, lib. 3 in « Luc., ignobilitatis suæ, ne quâ posteris suis, vel de

(1) 1 Paral. 3, v. 49, etc., ubi duodecim generationes exprimuntur his nominibus : Zorobabel, Annanias, Phaltias, Hieseias, Raphaia, Arnan, Obdia, Sechenias, Semcia, Naaria, Elionai, Oduia.

(2) Introd. in S. Script. p. 2, num. 79.

(3) Ibid., p. 3, ad finem.

(4) In dictionario Biblico ad finem tomi 2.

(5) S. Script. dogmat. et polem. explic. ad finem tomi. 1.

(6) In Diario Ecclesiastico (Journal ecclésiastique), mens. julio 1763.

(7) Ad finem tomi 2, in Indice apparentium anti-logiarum S. Scripturæ.

(8) Præfat. in LL. Paralip.

(1) Homil. 51 in Epist. ad Rom.

(2) Homil. 2 de verbis Isaia.

(3) L. 2 contra adversarium Legis, cap. 1.

(4) Comment. in 1 Timoth. 1, 4.

(5) Loc. cit. dicens : « Arbitror autem millum (nempe « Apostolum) hoc in loco etiam gentiles significare « voluisse, cùm dicit : *Fabulis et genealogiis*. Quippe « illi deorum suorum seriem enumerarent. »

(6) L. 1 Histor. Eccl., c. 6.

« præscripto veteri quæstio moveretur, Scripturas eorum (Judæorum) incendit: existimans, quòd si e indicia de publico sustulisset, nullis aliis testimoniis e clarere posset, quis de Patriarcharum, vel proselytorum veterum genere emanaret. Sed, ut pleraque e curæ humanæ sunt, cognitioni hoc, et indagini veritatis præjudicare non potuit. » Itaque genealogias tollebat, quia se alienigenam esse convinci, iis sublati, non posse putabat. Erant igitur illæ genealogiæ necessariæ ad propriam cujusque familiam, ac tribum distinguendam, in gratiam Messix, ex tribu, unde nasceretur, cognoscendi. Altera ex his genealogiis utilitas est, ut alia mysteria reserentur, prout Mendoza (1) ex D. Irenæo, lib. 3, cap. 33, de Genealogiâ Christi Dei Domini apud Lucam cap. 3, ostendit. Tertiâ et specialiis utilitas nominum et genealogiarum in Paralipomenis contentarum est, ut velut sub ipsis legentium oculis exhibeatur, quis olim ante captivitatem Babyloniam familiarum status fuerit, uti jam supra in præfatione ad LL. Paralip. observavimus.

77. Quæres III: « Quomodò (1 Paralip. 1, 36) e Thamna numerari possit inter filios Eliphaz, cum e tamen Thamna (Genes. 36, 12) dicatur fuisse Concubina Eliphaz? » — Resp.: Eliphaz habuit quidem concubinam, Thamna dictam, sed et filium ejusdem nominis. Nam quamvis Genes. loc. cit. dicatur: *Erat autem Thamna concubina Eliphaz... quæ peperit ei Amalech*; tamen Paralip. loc. cit. Eliphaz in textu hebræo et græco præter filium Amalech dicitur habuisse filium Thamna. Textus enim hebræus ita sonat: *Filii Eliphaz... Thamna, Amalech*. Et simpliciter textus græcus: *Filii Eliphaz... Thamna et Amalech*.

78. Quæres IV: *Quo fundamento, 1 Paralip. 1, 38; filii Seir, i. e., Esau, vocentur Lotan, Sobal, etc.; cum Esau nullos habuerit filios horum nominum?* — Resp.: Seir, de quo hic sermo est, fuit alius ab Esau, pater Horæorum, qui ante Esau in Idumæâ habitavit, et de quo Genes. 36, 20, scriptum est: *Isti sunt filii Seir Horæi, Lotan et Sobal, etc.*

79. Quæres V: *Quomodò, 1 Paral. 2, 15, David dici possit septimus filius Isai; cum tamen (1 Reg. 16, 11), referatur, quòd inter septem filios, quos Isai Samuelti stitit, non fuerit David?* — Resp.: Cit. loc. Paralip. non omnes numerantur filii Isai, sed unus prætermittitur ob causam, ut Cornelius à Lap. (2) ait, nobis incognitam, fortè eò quòd octavus genitus sit ex concubina, vel uxore secundaria; vel, ut Lyran. Cajet. et Dion. censent, eò quòd Isai unum ex illis octo filium haberet duntaxat adoptivum, non naturalem, nimirum Jonathan filium Semmæ (3), id est, nepotem suum

(1) Comment. in 4 LL. Reg. annotat. 2 proœmial., sect. 4, num. 15.

(2) Comment. in 1 Reg. 16, 10.

(3) 2 Reg. 13, 3, dicitur: « Erat autem Ammon amicus, nomine Jonadab, filius Semmæ fratris David, vir prudens valdè. » Et ibidem, 21, 21: « Percussit autem eum Jonathan filius Semmæ fratris David. » Unde Calmet in suo Dictionario Bibl. ita ait: « Simmæ, sive Semmæ, filius Isai, et frater Davidis, pater Jonathan et Jonadab. »

ex tertio filio suo Simmæ. Fortè etiam dici posset, ut Tirinus (1) ait, ex octo propriis et naturalibus filiis unum præmaturâ morte sublatum in ipso adolescentiæ flore, nullâ dùm re gestâ, quæ memoriæ mandari mereretur: ac proin cit. loc. Paralip. silentio suppressum fuisse. Ecce quot viæ pateant, Scripturam ab anti-logiis seu contradictionibus immunem pronuntiandi.

Corollarium. Nulla realis contradictio est, dùm loc. cit. Paralip. in versione syriacâ et arabicâ octo ponuntur Isai filii, et quidem Eliaus septimus, et David octavus; contra in textu hebræo et græco, ac in nostrâ Vulgatâ latinâ hoc loco tantum septem ponuntur, et quidem David dicitur fuisse septimus Isai filius. Nimirum in textu hebræo, græco et latino prætermisissus est octavus ille Isai filius, de quo paulò ante locuti sumus; hoc autem prætermisso David est septimus Isai filius, et non octavus.

80. Quæres VI: *Quomodò, 1 Paralip. 3, 5, Davidi de Bethsabee quatuor filios natos fuisse dici possit, cum tamen, Prov. 4, 3, Salomon se unigenitum coram matre suâ vocet?* — Resp. Salomonem in Proverbiis vocari *unigenitum*, id est, *unicè dilectum*, ubi ibidem indicant 70 Interpretes hoc modo: *Filius enim fui et ego patri obediens, et dilectus in facie matris*; vel vocatur Salomon unigenitus coram matre suâ, id est, dilectus à matre suâ, sicut diligi solet unigenitus; quam tamen particulam sicut Hebræi in comparationibus sæpè omittunt. Cæterum quòd Salomon non absolutè dici possit unigenitus fuisse matri suæ ex Davide filius, inde patet, quia Bethsabee etiam filiolum ex adulterio cum Davide commissio suscepit (2).

81. Quæres VII: *Quomodò illud, 1 Paral. 3, 19: « De Phadaia orti sunt Zorobabel, et Semei; Zorobabel genuit Mosollum, » concilietur cum verbis Matthæi 1, 12 et 13: « Salathiel autem genuit Zorobabel; Zorobabel autem genuit Abiud. » Si enim Zorobabel ortus est de Phadaia, quomodò poterit simul esse ortus seu genitus de Salathiele?* — Resp.: Phadaia et Salathiel erant fratres, eodem patre Jechonia geniti (3). Uterque habuit filium Zorobabel nomine. Ille Zorobabel Phadaia filius genuit Mosollam: alter Zorobabel Salathielis filius genuit Abiud (4). At

Dices: Jerem. 22, 30, Jechonias vocatur *vir sterilis*; ergo non potuit esse pater Phadaia, Salathielis et aliorum filiorum. — Resp.: Dicitur est *vir sterilis*, non quia filios non habuit, sed quia nullus illorum patri in regno successit, ut ibidem Propheta Jeremias se explicat his verbis: « Nec enim erit de semine ejus vir, qui sedeat supra solium David, et potestatem habeat e ultra in Judâ. » Igitur Jechonias solùm vocatur *sterilis* respectivè ad filium regem, qui *sedeat super solium David* regium; quod verum fuit, quia nullus ex filiis Jechoniae fuit rex Juda.

82. Quæres VIII: *An, aut quomodò promissio divina*

(1) Comment. in 1 Paralip. 2, 15.

(2) 2 Reg. 14, 27, et 12, 15.

(3) Vide 1 Paral. 3, 17, et 18.

(4) Præter alios interpretes hæc de re vide si lubet, Xax. Widenhofer S. Scriptur. dogmat. et polem. explicat. t. 1 Comment. in 1 Paralip. 3, 19.

David, 1 Paralip. 10, 11, 12, facta : « *Cumque impleveris dies tuos, ut vadas ad patres tuos, suscitabo semen tuum post te, quod erit de filiis tuis, et stabilitam regnum ejus. Ipse edificabit mihi domum, et firmabo solium ejus usque in æternum, ÷ impleta fuerit; cum tamen Nabuchodonosor solium Salomonis in Sedeciâ penitus everterit?* — Resp. : Deus verbis citatis Davidi revelavit partim Messiam ex ipso nascenturum, partim Salomonem velut hujus Messie typum. Ilinc quædam conveniunt Messie etiam litteraliter, ut illud : *Firmabo solium ejus in æternum*; imò etiam Salomoni non quidem in personâ propriâ, sed in personâ Messie, qui etiam ut homo, et secundum carnem à Salomone, à quo descendit, assumptam in æternum regnabit; vel etiam solium David aliquo sensu, ut Calmet (1) existimat, firmatum dici potest in æternum, quia posteri David diu regnum possederunt; quamvis non semper eodem potiti sint. In Scripturis autem in æternum non semel diuturnum tantummodò tempus (2) significat. Salomoni verò litteraliter conveniunt illa verba : *Ipse edificabit mihi domum*; allegoricè verò Messie, velut novæ Dei Ecclesie fundatori.

83. Quæres IX : *Quomodò concilietur illud (1 Paralip. 18, 12) : « Abisai filius Sarvix percussit Edom in valle Salinarum, decem et octo millia, » cum verbis in titulo Psalmi 59 : « Et convertit Joab, et percussit Idumæam in valle Salinarum duodecim millia. » Si Abisai Idumæam percussit, ergo non Joab. Si hæc victoriâ percussa sunt decem et octo millia, ergo non tantum duodecim millia. Aut quomodò ista conciliantur?* Resp. : Videntur hæc fuisse duæ diversæ victoriæ partiales, una totalis; quarum prima ab Isai obtenta, etiam Davidi (3) tribuitur, cæsis in acie octodecim millibus hostium. Sed ut eadem victoria completeretur, residuos fugitivos hostes persecutus Joab dux alterius agminis, percussit duodecim millia, de quibus citatus Psalmus agit; ideò additur : *Et convertit Joab, etc.*

84. Quæres X : *Num credibile sit, quòd David Salomonis filio suo ad ædificandum templum, 1 Paralip. 22, 14, legaverit AURI TALENTA CENTUM MILLIA, ET ARGENTI MILLE MILLIA TALENTORUM? Et præterea de cu-*

(1) Comment. in 1 Paralip. 17, 12.

(2) Sic David, 1 Paralip. 15, 2, ait, Deum elegisse Jevitas ad ministrandum sibi usque in æternum. Et Ezechiel cap. 27, v. ultimo, de Urbe Tyro ait : *Non eris usque in perpetuum, i. e., in longum tempus, 70 scilicet annorum, post quod reedificaberis, ut dicitur apud Isaiam, cap. 23, v. 15, etc. Similiter S. Augustinus Q. Q. in Genesis, quæst. 31, tractans illud Genes. 17, 8 : *Dabo tibi et semini tuo terram peregrinationis tuæ, omnem terram Chanaan in possessionem æternam*, quæstio est, inquit, quomodò dixerit æternam, cum Israelitis temporaliter data sit? » Et respondet, esse modum loquendi Scripturæ, ut æternum appellet, ejus rei finis non definitur, quamvis aliquandò habiturum sit finem.*

(3) 3 Reg. 11, 15, dicitur : *Fecit quoque sibi David nomen, cum reverteretur captâ Syriâ in valle Salinarum, cæsis decem et octo millibus.* Unde Calmet, Comment. in 1 Paralip. 18, 12, loquens de primâ illâ victoriâ ab Isai obtentâ, ita ait : « Et senè ex Regum libris videtur rex ipse (David) huic interfuisse prælio; quare fit, ut velut regi, atque expeditionis principi victoriâ Abisai illi referatur accepta. »

mulatis à se pecuniis reliquerit, 1 Paralip. 29, 4, « *triu millia talenta auri de auro Ophir; et septem millia talentorum argenti probatissimi, ad deaurandos parietes templi?* » Num, inquit multi ex philosophis et politiciæ hodiernis, hæc credibilia sunt? Et profectò, ait quidam incredulorum, in toto terrarum orbe non fuit tempore Davidis tanta numeratæ pecuniæ quantitas data, quantum in filio suo Salomoni reliquisse hic dicitur.

Resp. : Equidem non diffitemur, ingentem et primo intuitu propè incredibilem fuisse Davidis et Salomonis thesaurum, qui cit. loc. describitur. Certè sola illa centum millia talentorum auri, et argenti mille millia, de quibus in primo citato textu mentio fit, conficiunt, teste Ignat. Weitenauer (1), nostratum florenorum, miliones 5320; juxta Cornelium à Lap. (2) verò ascendunt ad 2400 miliones aureorum francicorum. Unde non pauci, inter quos Mariana (3) et Brerewoodus (4), existimant, talenta à Davide relicta minoris fuisse valoris, quàm reliqua quæcumque talenta hebræa, quorum apud Moysen, aut in aliis Scripturæ locis ante Davidis et Salomonis tempora mentio fit. Verùm ejusdem eâ fuisse valoris cum priscis illis ante tempora Davidis talentis hebræis contendunt et probant Villalpandus (5), et Tirinus (6). Igitur quidam alii interpretes, teste Bullet (7), aliter respondebant, suspicati, quòd in citatis Scripturæ locis thesaurus Davidis et Salomonis per figuram hyperboles sit exaggeratus, adeòque non strictè ad litteram intelligendus. Verùm si figura hyperboles adhibetur, non solet poni certus numerus, ac determinatæ partes, ex quibus ille constat, prout tamen fit in illis Scripturæ locis. Iterùm alii (8) existimabant, cit. loc. S. Scripturæ aliqua menda per errorem librorum seu describentium in illos numeros irrepisse. At hæc responsione non de-

(1) Notâ additâ in Paralip. 22, 14. Item in suo Lexico Biblico : *Talentum*.

(2) Comment. in 1 Paralip. 22, 14.

(3) 12 Tract. de Ponder.

(4) De comparatione veter. et recent. monet. c. 1.

(5) Tom. 3 Apparatus urbis ac templi Hierosolymitani, p. 2, l. 2, disp. 4, c. 35.

(6) Comment. in 2 Paralip. 25, 6. Item ad initium tom. 1 Comment. in S. Scrip. Propè finem *Prolegomenorum de antiquis ponderibus et monetis*.

(7) *Réponses critiques*, tom. 1, num. 36.

(8) In horum sententiam etiam propendit Cl. Weisenbach, qui tom. 2 *Nov. Formæ Theol. Bibl.*, l. 4, quæst. 2, pag. 140 et 141, ita disserit : « Ego qui summam res istas transigo, malim dicere, fors menda aliquot (ut ferè fit) in hos numeros irrepisse. Etsi enim non esset ratio conjecturæ ejus, etsi nullus locus, versio nulla, exemplar nullum injiceret suspitionem, ipse numerus *duodecim millium milliorum Ludovicæorum* est aliquid prorsus enorme; est summa, qualem nemo vidit, et quæ templum ex mero argento posset excitari. Ejusmodi menda, quæ vitio librorum frequentissima sunt apud profanos, non nocent auctoritatibus divinis codicibus; nec ideò conclamatum est de illius integritate, etsi semel ac iterùm in re prorsus singulari et exoticâ, quæ fidem vel mores nequaquam tangit, ad lapsum exscribentis confugiamus; præsertim cum in arabicâ versione nonnisi mille talenta auri, et mille talenta argenti numeremus. » Ita ille.

benus ut, quamdiù possibile est invenire aliam, ut Cl. Millet, loc. cit., rectè monet.

85. Omissis igitur responsionibus hucusque recensitis, afferro aliam, quæ est communior interpretum, nominatim Cornelii à Lapide (1), Calmeti (2) et aliorum contententium, haud esse incredibile, tantùm thesaurorum fuisse intra plures regiminis annos, nimirum per diuturnum imperium quadraginta annorum (3) à Davide collectum, si consideremus 1° tributa subjectarum ipsi gentium; 2° spolia regum vel hostium ab ipso devictorum; 3° regni Israelitici jura et Israelitarum vectigalia et census persolutos. Sic quisque Israelitarum pendebat quotannis in usus sacros dimidium siclum juxta legem Mosaicam, Exod. 30, 43. Quocirca Israelitæ etiam extra Judæam degentes, per totum orbem dispersi, hanc capitationem quotannis mittebant Jerosolymam, cùmque eorum ingens esset numerus, ingentem conflabant auri summam, ut Cornelius, loc. cit., probè observat; 4° mercimonia ditissima cum finitimis gentibus exercita; 5° classes in Ophir, unde aurum referebatur; 6° rei familiaris parcimoniam, cui per ea tempora non privati tantùm, sed rex ipse Hebræorum studebat; 7° denique singularem Dei favorem et providentiam, cui nihil est impossibile, nihil difficile; quare ei facile fuit omnem hanc divitiarum copiam Davidi suggerere ad fabricam tam magnifici templi; unde ipse volens templum hoc à Chaldaicis exutum restaurari per Zorobabel et Judæos pauperes, eos ad fabricam animat per Prophetam Aggæum, dicens Agg. 2, 9: *Meum est argentum et meum est aurum*. Præterea Calmet, loc. cit., aliique assentur, haberi exemplum non imparium, aut etiam majorum divitiarum Magni Mogolis, regum Persarum, regum Peruvii et Mexici, imperatorum Sinensium, etc., etc., quàm fuerint illæ Davidis in Scripturâ assertæ. Sardanapalus quoque rex Assyriæ, auctore Ctesia (in fragmento), in urbe metropoli obsessus, ingenti accensâ pyrâ combussit centum quinguenta lectos aureos, totidem aureas mensas, millionem integrum talentorum auri, decies totidem argenti, cum vestibus et suppellectilii aliâ pretii incredibilis. Sed et filii suis fugientibus commeatum trium millium talentorum auri dedit. Si hæc enis dicta omnia simul spectentur, numquid credibile sit, Davidem per plures regiminis sui annos assertum à sacro codice thesaurum coacervare potuisse? Accedit aliud insigne S. Scripturæ testimonium, quo compertum est, tantùm opes Israelitarum sub Salomone crevisse, ut *argentum in diebus illis pro nihilo reputaretur*, 2 Paral. 9, 20. Et tanta esset copia argenti in Jerusalem, quasi lapidum, ibid. 27: *Erat autem pondus auri, quod offerebatur Salomoni per singulos annos, sexcenta sexaginta sex talenta auri; exceptâ eâ summâ, quam legati diversarum gentium, et negotiatores afferre consueverant,*

(1) Comment. in 1 Paralip. 22, 14.

(2) In dissertatione positâ ante ejusdem auctoris Commentar. in 1. 3 Regum.

(3) 3 Reg. 2, 44, ubi dicitur: « Dies autem quibus regnavit David super Israel, quadraginta anni sunt. »

omnesque reges Arabiæ et satrapæ terrarum, qui comportabant aurum et argentum Salomoni, ibid., 13, 14. Fac jam computum, et attende quòd Hebræorum talentum argenti valet 1500 imperiales, talentum aut verò 18000 imperiales. Porrò, si tante fuerint opes Salomonis, quidni etiam divitiæ Davidis tantæ esse potuerint, quantæ in sacris litteris describuntur? At

Dices: Si tam magna fuerunt Davidis divitiæ, quomodò ergo David ait, hæc se collegisse in paupertate? Nam ad Salomonem filium suum dixit, 1 Paral. 22, 14: Ecce ego in PAUPERATE MEA præparavi impensas domus Domini, auri talenta centum millia, et argenti mille millia talentorum, etc.

Resp.: Idèò David se hæc in paupertate suâ præparasse dixit, primò, quia hæc omnia præ Dei dignitate et majestate erant parva et pauca. Secundò in paupertate, id est, in multo labore et afflictione. Tertio, quia hæc omnia erant Dei; nam David ex se pauper erat, et nihil habebat, nisi quòd à Deo acceperat.

86. Quòd si tamen alicui supra allata Cornelii à Lap. et Calmeti responsio de possibilitate tanti thesauri à Davide collecti non videatur ex integro satisfacere, poterit adhuc aliam, et ad tollendam difficultatem, ut videtur, aptiorem, responsonem in subsidium vocare, quam suppeditat Cl. Bulet (4) hæc de re hunc in modum disserens. « Ad solvendam, inquit, difficultatem, de qua agitur, id tantùm supponamus necesse est, quemadmodum Gallis, ita Hebræis quoque monetarum species fuisse pares quidem nomine, at valore ac pondere admodùm disparēs. « Quantam in pretio mutationem subière nostri denarii, solidi, libræ, thaleri (2)! Quantus foret exteri ejusdem error, qui si inaudiat, regem nostrum in annos singulos trecentos milliones librarum percipere, « substituens in locum monetæ fictæ, cui nomen libra (livre) est, ideam *est pondo*, sibi persuaderet, annuos illius redditus constare sexcentis millionibus marcarum argenti, quæ argenti vis, si marcam quinquaginta libras (monetarias intellige) valere supponas, « summam conficit triginta millium millionum talium librarum! At verò eodem in errore versantur illi qui, nullâ agnitâ monetæ fictæ specie cui talenti nomen esset, solum pondus talenti apud Hebræos in usu fuisse existimant, atque eâ de causâ contendunt, « Davidem duodecies mille milliones ad construendum templum obtulisse..... Haud equidem negaverim, « Scripturam sacram discrimen inter *monetam*, quæ talenti nomen habeat, et inter *pondus* talenti disertis verbis non exponere. At neque opus erat, expressam mentionem facere de hæc duplici talenti specie apud Hebræos usitatâ; cùm res per se sit satis manifesta. Quis enim fieri potuisse credit, ut aliquis Israelitarum thesaurum duodecies mille millionum accumularet? » Vult nimirum laudatus auctor

(1) *Réponses critiques*, tom 41, num. 36.

(2) Thalerus gallicus continet 6 libras; libra 20 solidos; solidus 12 denarios.

dicere, per se manifestam esse necessitatem distinguendi duplicem talenti speciem, unam quoad *pondus*, et alteram, quæ quoad valorem et pretium multò minor fuerit, *monetariam* in sensu explicato; cùm incredibile sit, tantum thesaurum talentorum auri et argenti, si quoad *pondus* spectentur, à Davide collectum esse pro structurâ templi. Cæterùm apud veteres usitatum fuisse, ut inter geminam illam talenti speciem distinguerent, et talentum quoad *monetam fictam* spectatum multò minoris fuisse pretiï, quàm illud idem quoad *pondo* consideratum, ostendit Cl. Bullet loc. cit., ita pergens: « Græci quoque scriptores nullibi expressam mentionem de duplici illâ talenti specie faciunt: et tamen admittendum est, quod apud illos discrimen geminæ illius speciei fuerit, nisi concedere velimus, illos res prorsus incredibiles narrasse. Refert Homerus, Iliad. lib. 23, Achillem in Iudis funebribus ob defunctum Patroclum institutis primùm præmium curriculo inter se decertantibus statuissæ personam captivam cum tripode auræ; secundum præmium sexennem equam uterum gestantem; tertium lebetem quatuor mensuras capientem, album etiamnum, quia nondùm igni impositum; quartum duo auri talenta, quæ proin minoris pretiï fuerint necesse est, quàm lebes ille, vel equa uterum gestans. Unde concluditur, illa non fuisse talenta auri quoad *pondo* spectata, utpote quæ 27000 libras gallicas (*livres*) confecissent; quod pretium nec lebes, etsi argenteus fuisse ponatur, nec equa uterum gestans ullo modo adæquasset; sed verisimiliter illa duo talenta auri erant monetæ auræ, *talenti* quidem nomine præditæ, sed multò minoris pretiï, quàm essent duo talenta auri quoad *pondo* talia. » Plura ejusmodi exempla ex profanâ historiâ idem auctor addit, quibus confirmatur, quòd veteres inter *monetam*, quæ talenti nomen habet, et inter talentum quoad *pondus* spectatum distinxerint, quòdque talentum primo modo consideratum multò minoris pretiï ac valoris fuerit, quàm sumptum altero modo. Denique ad quæstionem: *Quanti ergo valoris seu pretiï totus Davidicus thesaurus fuerit?* iteratò memoratus auctor nihil determinatè respondet, sed contentus se ostendisse, quòd ille thesaurus multò minoris fuerit valoris ac pretiï, quàm si talenta auri et argenti à Davide collecta quoad *pondo*, et non in ratione *monetæ fictæ* sumerentur, duntaxat generatim ait: « Tanta fuit summa dicti thesauri, quanta divitiis populi Israelitici, amplitudini regni Davidis, durationi regiminis hujus regis, ejusdemque proposito (puta, intentioni ædificandi magnificum illud templum Jerosolymitanum) commensurata erat. »

Corollarium. In sententiâ Bulleti hætenus explicatâ non est necesse dicere, quòd talentum tempore Davidis fuerit minoris ponderis et valoris, quàm ante tempora Davidis, prout aliqui ex supra dictis volunt. Nam Cl. Bullet solum contendit, tempore Davidis fuisse discrimen inter *pondus* talenti, et *monetam*, cui talenti nomen erat, hænoque fuisse minoris pretiï, quàm pondus talenti; quæstionem autem et controversiam,

utrum pondus talenti tempore Davidis fuerit idem et æquale illi ponderi, quod ante tempora dicti regis talentum habuit, non attingit.

87. Quæres XI: *Quomodo David totam templi delinationem manu Dei scriptam accepit, prout in Scripturâ 1 Paral. 18, 19, narratur?*—Resp.: Variæ sunt interpretum explicationes, quarum nulla implicat, circa modum quo Deus Davidi descriptionem templi dederit. Verisimilior est explicatio Cajetani, Est., Sallian., Calmei et aliorum dicentium, hænc descriptionem à Deo factam, non fuisse corpoream, sed intellectualem, nimirum impressam divinitus intellectui Davidis; ab hoc autem, vel hujus jussu depictam Salomoni datam. Favet huic expositioni textus hebraicus, qui ad litteram ita habet: *Itæc omnia in scripto manus Domini super me, id omne opus mihi significavit*, perinde ac innuere vellet, dùm in extasin raptus esset, in Domini revelatione cùm manus Dei esset super illum, vilis id veluti autè oculos suos delineatum, atque supernaturali afflatum lumine omne opus spectasse, quod deinde graphicè delineandum curarat, ut illud Salomoni exhiberet. Alii putant, Davidem de manu Samuelis, vel prophetæ Nathan, jussu Dei, templi descriptionem iisdem divinitus revelatam accepisse.

88. Quæres XII: *Quo sensu David senex, 1 Par. 29, 1, Salomonem filium suum jam adultum et regno maturum vocarit ADHUC PUERUM ET TENELLUM?* R. cum Abulensi et Menochio: Rex David jam senex, cùm regnum et ædificationem templi jamjam committeret Salomoni, huic appellavit *adhuc puerum et tenellum*, non absolutè et simpliciter ratione ætatis (nam vigesimum secundum annum Salomon jam agebat), sed vel comparatione sui, i. e., Davidis, qui septuagesimum jam superabat; vel respectu habito ad magnitudinem operis mox suscipiendi, scilicet regni gubernandi, et templi ædificandi, quod utrumque requirebat hominem omnibus naturæ, artibus, doctrinæ, prudentiæ, experientiæ præsidiiis cumulatè instructum. Unde David addidit: *Opus namque grande est, neque enim homini præparatur habitatio, sed Deo.*

CAPUT II.

De libro II Paralipomenon.

89. Quæres XIII: *Quomodo verba illa, Paralip. 1, 13: « Venit ergo Salomon ab excelso Gabaon in Jerusalem coram tabernaculo fœderis, » concordent cum verbis illis, ibid., 3: « In excelso Gabaon erat tabernaculum fœderis? » Si enim in excelso Gabaon tunc fuit tabernaculum fœderis, quomodo simul potuit esse in Jerusalem?*—Resp. cum Tirino (1) et aliis: Arca tum jam translata erat in Jerusalem, solo tabernaculo in Gabaon adhuc existente, ex quo loco Salomon redibat in Jerusalem. Hinc textus hebraicus loco *coram* habet *de coram* tabernaculo fœderis, מלפני אהל מועד. Et septuaginta Interpretes verterunt: *A facie tabernaculi*. Aliam insuper responsionem suggerit Cl. Widenhofer (2),

(1) Commentar. in 2 Paralip. 1, 13.

(2) Commentar. in eundem Scriptur. locum.

dicens tabernaculum quidem, prout erat contradistinctum ab Arcâ, tum non fuisse in Jerusalem; attamen ibi fuisse Arcam, quæ quia præcipuum tabernaculi sanctuarium erat pro tabernaculo sumi potest per figuram synecdoches.

90. Quæres XIV: *Quomodo concordent verba, 2 Paralip. 2, 2, ubi præpositi operatoriæ ad structuram templi dicuntur fuisse 3600, cum verbis, 3 Reg. 5, 16, ubi tantum 3500 præpositi numerantur?* — Resp.: Cit. loc. Paralip., sermo est de præpositis tam ordinariis, quam extraordinariis, qui ordinariis invigilare debebant. Contra in cit. loc. Reg. sermo est de ordinariis solum præpositis. Nam ex 3600 erant trecenti, qui ipsis præpositis ordinariis præerant, quosque addit et supplet liber Paralip. Ita Vatabl. Cajet. Salian. Cornelius à Lap., alique.

91. Quæres XV: *Quomodo concordet locus Scripturæ, 2 Paralip. 3, 1, ubi Salomon dicitur edificasse domum Domini in monte Moriâ, cum alio Scripturæ loco, Psalm. 77, 68, ubi eadem dicitur edificatâ in monte Sion?* — Resp.: Mons Moriâ est pars montis Sion. Nam in monte Sion David fuit, et in aliquâ illius parte, quæ dicebatur Moriâ, erat templum extructum. Et sanè cœquâtâ à Salomone voragine Mello (1), quæ inter montem Sion et montem Moriâ interjacebat, uterque mons videri unus mons poterat, et qui major erat (nempe mons Sion) alteri communicare suum nomen potuit. Dein non rarò in S. Scripturâ mons Sion per synecdochen pro totâ Jerosolymâ sumitur. Vide Lorinum (2) et Bonfrerium (3).

92. Quæres XVI: *Quomodo concilietur Scripturæ locus 2 Paralip. 3, 4, ubi de templo dicitur: « Porro altitudo centum viginti cubitorum erat, cum alio Scripturæ loco, 3 Reg. 6, 2, ubi templum duntaxat TRIGINTA CUBITOS IN ALTITUDINE HABUISSE legitur?* Resp.: Nulla hic est contradictio. Nam templum Salomonicum constabat ædificiis velut totidem partibus diversæ altitudinis; ædificium intimum, in quo ministrabatur Deo, complectebatur Sancta sanctorum, et Sanctum seu templum anterius, habens triginta cubitorum altitudinem à pavimento usque ad tectum de trabibus cedrinis. Atque de hac altitudine sermo est in lib. Reg. cit. loc. ut Tirinus (4) observat. Ad præter hoc ædificium erat aliud, quod instar magnæ turris quadrilateræ in ipsâ templi fronte (5) assurebat, et hoc habebat altitudinem centum viginti cubitorum, ut in Paralipom. cit. loc. dicitur. Vide Salianum (6), et Calmetum, loc. cit.

Aliam responsionem ad solvendam propositam hic

(1) *Mello* nomen hebræum significat *repletum*. Hoc nomen inditum fuit valli profundissimæ, inter veterem urbem Jebus, sive Jerusalem, et novam à Davide in monte Sion ædificatam jacenti. Hanc vallera aggestâ humo replendam curârunt David et Salomon (3 Reg. 9, 15. Et 2 Reg. 5, 9. Et 1 Paralip. 11, 8), ut in plateis cogendis populis complanaretur. Vide Calmeti Dictionarium Bibl. v° *Mello*.

(2) Comment. in 2 Paralip. 3, 1.

(3) Comment. in Deut. 35, 12.

(4) Comment. in 3 Reg. cap. 6.

(5) Vide Calmet comment. in 2 Paralip. 3, 4.

(6) Ad annum mundi 3024, num. 18.

questionem suppeditat Cornelius à Lap. (1), et ita ait: « Altitudo templi usque ad primam contignationem, sive usque ad primum tabulatum, erat triginta cubitorum, ut in lib. Reg. cit. loc. dicitur; altitudo verò ejusdem usque ad summam contignationem, sive usque ad summum tectum et pinnaculum, erat centum viginti cubitorum, ut in lib. Paralip. dicitur. Erat enim quasi aliud ædificium supra templum, ubi repositi fuere templi thesauri, donaria, vota, item vetus tabernaculum Moysis, et Davidis altare, etc.; ita Eucherius, Abulensis, et passim interpretes. Vide Riberam (2), et Villalpandum (3). » *Tanta altitudo et moles templi sustentabatur crassis parietum muris, quibus incumbebat. Muri quoque fulciebantur per suas parastadas (vulgò pilastras), et antherides, de quibus vide Villalpan. »*

93. Quæres XVII: *Quomodo Hiram rex Tyri 2 Paralip. 3, 18, naves Salomoni in Asiongaber, quæ est (ibid. 17) ad oram maris Rubri, mittere potuerit? Aut an naves è portu Tyrio, qui ad mare Mediterraneum situs est, per intermediam terram continentem ad oram maris Rubri devehî potuerint?* Resp.: Non desunt exempla navium ab uno loco in alium dissitum plaustris devectarum. Sic Alexander M., teste Strabone, lib. 16, plaustris Thapsacam diversæ magnitudinis naves devexit, ut eas inde Babylonem duceret, ac postea in Persicum sinum. Sic etiam Mahometes II ab uno ad alterum mare per Corinthiacum Isthmum naves traduxit (4). Quæ et plura similia fieri potuere navium partes plaustris imponendo, et postea iterum contextendo. Igitur rex Hiram potuit hæc ratione mittere naves Salomoni, aut si hoc modo non misit, tamen eas misisse dici potest alio sensu, nempe mittendo nautas suos, qui ad litus maris Rubri ad usum Salomonis fabricârunt, aut coemerunt naves, et in hac classe unâ cum servis Salomonis in Ophir navigârunt. Sidonii enim et Tyrii, qui primi existimantur rei nauticæ inventores, artis nauticæ erant valdè periti, et longè peritiores quàm Hebræi. Favet huic nostræ responsioni alius S. Scripturæ textus ubi dicitur: *Classem quoque fecit rex Salomon in Asiongaber... misitque Hiram in classe illâ servos suos viros nauticos et gnaros maris, cum servis Salomonis, 3 Reg. 10, 26, 27. Vide Sanctum in hunc locum. Denique tertia responsio est Calmeti et aliorum dicentium, regem Hiram hoc sensu Salomoni misisse naves, quòd classem, quam in Rubro mari habebat, Salomoni commodaverit, et fortè iter ac navigatio communi sumptu suscepta fuerit; cum aliunde certum sit, quòd Hiram classem suam miserit in Ophir unâ cum Salomonis classe, 3 Reg. 10, 22, quia classis regis per mare cum classe Hiram semel per tres annos ibat in Tharsis. Unde Calmet in hunc locum Scripturæ ait, liquidò constare classes Salomonis et Hiram è portu Asiongaber in mari Rubro solvisse, atque inde in Ophir contendisse.*

(1) Comment. in 3 Reg. 6, 2.

(2) L. 1 de Templo, cap. 5.

(3) Tom. 2, p. 2, l. 4, cap. 12, p. 267.

(4) Vide Calmetum Comment. in 2 Paralip. 3, 18.

94. Quæres XVIII : *Quomodo Hebræi, 2 Paralip. 10, 4, coram Roboamo conqueri poterint de tributorum excessu, à Salomone impositorum : PATER TUUS DURISSIMO IUGO NOS PRESSIT, etc. ; cum tamen, ex 2 Paralip. 9, 20, constat, eam sub Salomone ditiarum affluentiam fuisse, ut ARGENTUM IN DIEBUS ILLIS PRO NIHILLO REPUTARETUR?* Resp. : Quamdiu Salomon manserat Deo fidelis, affluēbat divitiis ; quod verò mulieres Deo relicto adamavit, 700 uxores et 500 concubinas (1), divitiæ tantò magis sensim imminuebantur, in quantum plures pellices illæ dissipabantur, atque ut harum expleret cupiditatem, superbiam, domos et fana pro earum idolis construebat, novisque tributis cæpit populum opprimere. Nimirum lascivo amorì nullæ divitiarum nimie sunt, qui montes etiam aureos concoquet.

95. Quæres XIX : « Quomodò concordet illud (2 Paralip. 14, 6) : *Nulla temporibus ejus (i. e., regis Asa) bella surrexerant, pacem largiente Domino, cum verò his illis (ibid., 9) : Egressus est contra eos (i. e., contra exercitum Asæ) Zara æthiops cum exercitu suo decies centena milia, et curribus trecentis, et (Ibid., 10) Asa perrexit obviam ei, etc. ? Nunquid tali modo surrexerunt bella temporibus ejus, i. e., Asæ? » — Resp. : Versus sextus loquitur in plus quam perfecto : *Nulla... bella surrexerant, nempe ad id usque tempus, quo de muniendis urbibus suis agebat, 2 Paral. 14, 6, 7; at fuerunt bella deinceps. Ideò tam in textu hebraico, quam in græco citato versus sexto dicitur in annis istis. Sicut enim textus hebræus reapse ita habet : *Ædificavit urbes, quia requievit terra et non cum eo bellum in annis istis, quia requiem dedit ei Dominus ; sic similiter 70 Interpretes verterunt : Et ædificavit urbes muratas in terrâ Judæ, et non fuit ei bellum in annis his, quoniam requiem ei dedit Dominus. Præterea versu primo dicitur : In cuius (nempe Asæ) diebus quievit terra annis decem, ibid., v. 1 ; ergo non semper.***

96. Quæres XX : « Quomodò (2 Paralip. 15, 49) salvâ veritate dici possit : *Bellum non fuit usque ad 35 annum regni Asa ; cum tamen certum sit, quòd et Zara multis antea annis bellum adversus regem Asa moverit? »* Item : « Quomodò (2 Paral. 16, 1) veritati consentiat illud : *Anno autem trigesimo sexto regni ejus (i. e., Asæ regnantis), ascendit Baasa rex Israël in Judam ; cum tamen Baasa jam ante annum 27 regis Asa (3 Reg. 16, 8) evivis excesserit? »* Resp. : Bellum, quod ad annum 35 regni Asa narratur, numerari debet non ab anno primo regiminis Asa, sed ab anno primo factæ divisionis regni Israelitici à regno Juda, ut sensus sit : *Bellum non fuit usque ad 35 annum regni Juda, quod Asa obtinuit.* Similiter Baasa ascendit in Judam anno 36 regni Asæ, non numerando ab anno primo regiminis Asa, sed numerando ab anno divisi à regno Israel regni Judaici, quod tunc administrabat Asa. Ita interpretes communiter.

97. Quæres XXI : Quomodò (2 Paral. 21, 12) regi « Joram ab Eliâ literæ afferri poterint, cum hic « Propheta sub Jorami patre rege Josaphat (4 Reg.

(1) Vide supra, num. 46, q. 41.

« 2, 12) jam in cœlum raptus sit? » Resp. : Communior est interpretum sententia, Eliam litteras has de Paradiso terrestri, vel de loco, ubi adhuc vivens persisit, ad Joram misisse per aliquem Angelum in formâ humanâ comparantem. Alii putant, Eliam has litteras scripsisse, antequam ad cœlum raperetur, jam tum impietatem Jorami spiritu prophetico prænoscentem, easque in Elias manus dedisse, qui eas regi Joram suo tempore offerret.

98. Quæres XXII : « Quomodò illud (2 Paral. 22, 2) : *Quadragesima duorum annorum erat Ochozias, cum regnare cœpisset, cum illis verbis (4 Reg. 8, 26) : Viginti duorum annorum erat Ochozias, cum regnare cœpisset, conciliari possit? »* Resp. : Cit. locus Paralip. à librariis seu descriptoribus vitiatu est, quod etiam syriacus et arabicus textus ostendunt, qui cit. loc. Paralip. pariter habent viginti duos annos. Dein, si rex Ochozias fuisset 42 annorum quando regnare cœpit, esset ante Joram parentem suum biennio natus. Joram enim, cum moreretur, non fuit nisi 40 annorum, ut Scriptura dicit his verbis, 2 Paral. 21, 20 : *Triginta duorum annorum fuit (Joram), cum regnare cœpisset, et octo annis regnavit in Jerusalem... et sepelierunt eum in civitate David.* Ergo vitiatu est cit. locus libri 2 Paralipomenon. Unde verò mendum irrepserit, explicat Tirinus in Chronico sacro (1) his verbis : « Cùm 2 Paralip. 22, 2 (Ochozias) dicitur fuisse 42 annorum, necessariò videtur mendum « isthic agnoscendum, ex notis numerorum in prioribus hebr. exemplaribus vitiatu, et pro כב, *Caph Beth*, id est, 22, positum כז, *Mem Beth*, id est, 42, quod notæ non multum absimiles sunt. » Eodem modo Cornelius à Lap. (2) respondet ita scribens : « Facilius « in ciphris irrepserit error, ut pro כב, id est, 22, positum sit כז, id est, 42, ait Mariana; nam כ et ז characteres sunt affines. Atque hæc videtur origo fuisse mendii... Plura in editione vulgatâ (Scripturæ) à Romanis correcta sunt et plura corrigi possent, uli ipsi correctores in præfatione fatentur, atque error in « numeris faciliè contingit, nec spectat ad fidem vel « bonos mores. » Ita Cornelius à Lap.

99. Quæres XXIII : « Quomodò illud (2 Paral. 24, 14) : *Cumque complissent omnia opera, detulerunt coram rege et Joiada reliquam partem pecunie, de quâ facta sunt vasa templi aurea, etc., cum alio Scripturæ loco (4 Reg. 12, 15), ubi dicitur : Non fiebant ex eadem pecuniâ hydriæ templi Domini et omne vas aureum, etc., concordet? »* Resp. : Initio non fiebant, et de hoc loquitur textus posterior ; at postquam Complissent omnia opera (ut in priore textu habetur), de reliquâ parte pecunie fiebant vasa templi ; cum nimirum jam perfectâ omni instauratione templi, deprehensum fuit, ex illâ collatiâ pecunie partem adhuc superesse. Ita Tirinus (3), Cornelius à Lap. (4), aliique.

(1) Cap. 29, ad annum Mundi 3151, Ochozias.

(2) Comment. in 2 Paralip. 22, 2.

(3) Comment. in 4 Reg. 12, 15.

(4) Comment. in eundem Scripturæ locum.

100. Quæres XXIV : « Quomodo illud (2 Paralip. c. 36, 9) : *Octo annorum erat Joachin, cum regnare cœpisset, cum verbis (4 Reg. 24, 8) : Decem et octo cœ annorum erat Joachin, cum regnare cœpisset, conciclietur?* » Resp. : Octodecim annorum erat, quando solus post patrem regnavit; anno verò octavo cœpit cum patre Joakim regnare. Ita Hebræi, et cùm his Tiriinus (1), Cornelius à Lap. (2), aliique.

SECTIO III.

DE DUOBUS LIBRIS ESDRÆ.

Extant sub Esdræ nomine quatuor libri, quorum duo priores, teste etiam D. Hieronymo (3), unâ contextûs serie apud Hebræos continuati sunt, adeoque unum apud eos librum constituunt. Hi duo soli (nempe primus Esdræ et alter Nehemiæ ab universâ Ecclesiâ in canonem S. Scripturæ recepti sunt; duo posteriores verò (nimirum liber tertius et quartus Esdræ) ab Ecclesiâ latinâ meritò (4) rejecti, in deficiendis religionis dogmatibus nullam obtinent auctoritatem. Porro auctor libri primi est is, qui inscribitur, nempe *Esdra* filius Saraïæ, 1 Esdr. 7, 1. Narrat autem hoc libro reditum Judæorum ex captivitate Babilonicâ Jerosolymam, quam unâ cum templo cœperunt restaurare; sed præpediit adversariorum calumniis, coacti sunt supersedere. Et hæc est summa totius libri primi. Liber secundus, licet à Nehemiâ, qui erat sacerdos (2 Mach. 4, 21) et Artaxerxis Longimani pincerna (1 Esdr. 2, 1), conscriptus fuerit saltem quoad maximam partem, tamen à Latinis *Esdra* pariter inscribitur; quia, ut supra jam inui, olim unus idemque liber erat, qui in duos nunc dissectus, à nobis *1. 1* et *2 Esdræ* vocatur. In horum ultimo Nehemias narrat, quo pacto Jerosolymæ restauratio valè invitit et repugnantis hostibus à se procurata, et republica Judaica optimis legibus constituta fuerit.

CAPUT PRIMUM.

De libro 1 Esdræ.

101. Quæres I : *An Esdras sit auctor Pentateuchi?* Resp. negativè. Antequàm responsum probem, observo, quòd huic questionì occasionem dederit larvatus ille Mylord Bolingbroeck (5), qui de Pentateucho Moysis loquens, impie ait : « Suspico Esdræ, post cœditum è captivitate Babilonicâ, omnes has aniles fabulas fabricasse. Scripsit eas litteris chaldæis, in lingua tunc Judæis vernaculâ. Jeremias, ut mihi verisimile videtur, ad conscribendam hanc romanentem fabulam multum contulit. » Ita blasphemus ille. Sed contra est : 1° Jeremias ad minimum 40 et amplius annis in Ægypto mortuus est (6), antequàm

Esdras è captivitate Babilonicâ Jerosolymam rediit. Quomodo ergo hic Propheta aliquid conferre potuit ad fabricandas ab Esdrâ post reditum è captivitate Babilonicâ aniles fabulas? 2° Omnes Christiani et Judæi Pentateuchum semper pro verbo Dei scripto habuere, et etiamnum habent, et homuncio ille eum appellat *aniles fabulas*. 3° Aliunde certum et demonstratum est (1), quòd Moyses sit auctor Pentateuchi, et quòd hoc opus à tempore Moysis usque ad nostram ætatem semper integrum conservatum sit, ibid., quæst. 7. Quâ fronte ergo Bolingbroeckius asserere audeat, illud ab Esdrâ primùm excogitatum et fabricatum esse?

102. Quæres II : *An Esdras libros sacros restaurarit tantum, vel tempore captivitatis Babilonicæ deperditos recens è memoriâ dictarit?* Resp. : Esdras libros sacros tempore captivitatis Babil. dissipatos aut mendis infectos collegit quidem, digessit, et ab erroribus repurgavit; sed eos non ex integro reparavit, aut ex memoriâ conscripsit, aut conscribendos dicitavit. Nam, ut alibi demonstravimus, non est verisimile, quòd omnia exemplaria S. Scripturæ durante captivitate Babil. interierint aut fuerint destructa; ergo non fuit opus, ut Esdras libros sacros de novo è memoriâ dicitaret aut scriberet, sed satis erat, quòd eosdem à mendis, quæ irreperant, repurgaret, et primaræ suæ puritati restitueret. Quis enim eredit, integram Judæorum nationem legum et jurium suorum tenacissimam omnes libros sacros penitus interciderere permisisse, in quibus universa Hebræorum republica et religio ad legum Mosaicarum normam dirgebatur? Scimus, quantâ curâ Jeremias ignem sacrum et Arcam cum altari thymiamatum, et candelabro aureo in lateribus servavit, 2 Machab. 2, 5; an minorem fortè curam Judæi adhibuerint ad custodiendum verbum Dei scriptum? Certè Esdras ipsemet cum volumine sacræ Scripturæ Jerosolymam rediit, ut in edicto regis Artaxerxis dicitur his verbis, 1 Esdr. 7, 14 : *Missus es, ut visites Judæam et Jerusalem in lege Dei tui, quæ est in manu tua.*

Dices : In libro quarto Esdræ, cap. 14, narratur, quòd Esdras per 40 dies et noctes nunquam tacens, sacros libros dicitaverit; ergo. Resp. : Liber quartus Esdræ (ut supra in præfatione indicavimus) est apocryphus, et intolerabiles quosdam errores et fabulas continet, qualis etiam est illa cap. 4 de animabus justorum ante mundi finem ad cælum non assumendis (2). Unde ex hoc libro nihil solidè probari potest.

103. Quæres III : *An Esdras veteribus characteribus hebraicis (id est, phœnicis, seu samaritanis,*

primò rediisse cum Zorobabele vulgò creditur. Vide Calmeti Dictionarium Bibl. Jeremias et Esdras; item ejusdem auctoris Tabulam Chronologicam generalem Historiæ Bibliæ ad annum M. 5417, ad calcem sui Dictionarii Bibl. positam.

(1) Vide p. 1 S. Scripturæ contra incredulos propugnata, sect. 1, quæst. 5.

(2) Vide Calmeti Dissertationem de quarto libro Esdræ, autè Commentarium suum in 1 et 2 librum Esdræ positam.

(1) Comment. in 2 Paralip. 36, 9.

(2) Comment. in eundem Scrip. locum.

(3) Vide Calmeti præfat. in librum 2 Esdræ.

(4) Vide ejusdem auctoris Dissertationem de tertio et quarto libro Esdræ.

(5) Vide Nonnotte Lexicon philos. artic. Biblia. Object. 2.

(6) Teste Calmeto, Propheta Jeremias anno Mundi 3418 obiisse creditur in Ægypto : Esdras verò regnante Cyro an. M. 5468. Babilone Hierosolymam

quibus Judæi ante captivitatem Babyl. utebantur) *characteres hebraicos novos* (id est, chaldaicos) *substituerit?* Resp. affirmative. Id enim asserunt non solum Rabbini, sed etiam S. Hieronymus (1) expressè dicens: « Certum est, Esdram scribam alias litteras reperisse, quibus nunc utimur (in Bibliis hebraicis), cum ad illud usque tempus iidem Samaritanorum et Hebræorum characteres fuerint. » Ratio autem hujus mutationis characterum seu litterarum hebraicarum fuit duplex. Una, ne Judæi, è captivitate reduces ullum, commercium vel litterarum cum apostatis Samaritanis haberent; altera, quia Judæi in captivitate Babylonicâ, sicut sermoni chaldaico, ita etiam characteribus Chaldæorum assueverant, veterum characterum hebraicorum propè oblit. Unde Esdras scripsit et summa librum (qui dicitur Liber 1 Esdræ), et reliquos libros sacros reparavit, non samaritano characterè, ut ante scripti fuerant, sed chaldaico, cui jam per 70 annos Judæi in captivitate Babylonicâ assueti fuerant; de quâ characterum hebraicorum mutatione per Esdram factâ vide plura in speciali dissertatione, quam doctiss. Calmet ante Commentarium suum in 1 et 2 librum Esdræ posuit.

104. Quæres IV: *An Esdras textui hebraico addiderit puncta vocalia, quæ hodiè in Bibliis hebraicis habentur?* Antequam respondeam, observo quadruplicem de origine horum punctorum vocalium dari sententiam. Prima suspicatur, puncta illa cœpisse unâ cum litteris hebraicis à primâ statim mundi creatione, seu Adami temporibus; ita docet R. Azarias (2). Secunda contendit, puncta hæc fuisse saltem jam tempore Moysis, cui ea Deus in Sinai monte unâ cum lege traderit. Tertia vult fuisse ab Esdrâ primum inventa, et textui hebraico adscripta; sic multi Protestantes, præsertim Lutherani, duce Buxtorffo (filio), tract. de punctorum hebr. antiq., quem sequuntur Wasmuth, Carpzovius, Pfeiffer, etc.; vel Moysen, aut Esdram dictorum punctorum ita auctorem faciunt, ut puncta illa divinæ auctoritatis velint esse. Quarta denique, et apud Calvinistas communior, doctorum autem Catholicorum omnium, qui hæc de re agunt, unanimis sententia est, nonnisi ad finem quinti à Christo nato seculi, vel ad initium 6 aut adhuc seriùs (3) puncta hæc à Judæorum Rabbiniis ex scholâ Tiberiadis, qui à **מסרה**, *Masora Masorethæ* (4) vocantur, excogitata et Bibliis

(1) Præfat. in LL. Regum.
 (2) L. 3 Meorhenaim, cap. 59.
 (3) Præter Morinum etiam Natalis Alexander (tom. 2 in VI Mundi ætatem, dissert. 4, a. 2) et Calmet (in Dictionar. Bibl., v^o *Masora*, et *puncta vocalia*) contendunt, illa puncta primum octavo vel nono seculo esse inventa.
 (4) *Masora* est vox hebræa derivata ex verbo **מסר**, *Masor*, *tradere*, et idem significat, ac *traditio*. Definunt autem, quòd sit *doctrina critica circa rectam lectionem, et scripturam textus hebraici S. Scripture*. Ex quo ipso patet, illam ad hoc fuisse inventam, ut genuina lectio et scriptio textus hebraici sacri ab omni mutatione et corruptione servetur immunis; nam in opere Rabbidorum, quod *Masora* dicitur, singuli versus seu sententiæ S. Scripture, imò singulæ voces et litteræ, earum item varietas, numerus, ordo annotantur, additis

hebraicis adscripta fuiste, ut genuina S. Scripture lectio ex PP. traditione accepta perpetuò conservaretur illæsa. Ita cum plurimis Rabbiniis Elias Levita (1) asserit, et ex Catholicis præter alios Serarius (2), Salmeron (3), Natalis Alexander (4), Morinus (5), card. Gotti (6), Widenhofer (7). Ubi tamen observo, quòd nullus horum auctorum dicat, nec nos ipsi, quòd eorundem hæc in resentimentum amplectimur, asseramus textum hebraicum unquam sine vocalibus fuisse *pronuntiatum*, cum sine illis consonantes pronuntiari non possint; attamen absque illis vocalibus notis seu punctis, quæ hodiè textui hebraico appingi solent, usque ad Masoretharum tempora textum hebraicum fuisse *scriptum*, contendimus, ac proin negamus, has quas modò habentis vocalium punctorum formas, à Moysè vel Esdrâ, vel ab aliquo alio ante Masoretharum tempora additas textui hebraico fuisse. Sententia nostra sic explicata sequentibus rationum momentis ostenditur.

I. Litteræ hebraicæ veteres seu samaritanæ (8),

punctis vocalibus et marginalibus notis. Doctores verò hebraei, qui hoc opus composuerunt, appellantur *Masorethæ* seu *Custodes traditionis*. Cum enim Hebræi antiquitùs sine vocalibus significationem vocum determinantis scribere soliti fuerint, nonnisi traditionibus quibusdam à patre in filium derivatis consonantes legere didicerant, variegatè induci poterat significatio pro vocalium, quæ subintelligebantur, varietate. Porro Masoræ perficiendâ plurimi anni insumpti fuerant. Hujus enim operis auctores seu Masorethæ erant plurimi, et ut Elias Levites (in Masoreth Hammasoreth l. 1.) ait: *Fuerunt centum et mille generationes post generationem*. Præterea priorum Masoretharum notis absque scrupulo suas adjecerunt magistri posteriores, Masoramque ipsam tanquam opus imperfectum semper spectarunt. Unde memoratus Elias præfat. in Masoram « notas illas ejusmodi esse ait, ut semper eis aliquid novi adjici possit et nova in dies excogitari possint. »

(1) Præfat. in Masoreth. Hammasoreth.
 (2) In Proleg. S. Scripture cap. 3, quæst. 5.
 (3) Proleg. 4.
 (4) Tom. 2 in 6 Mundi ætatem, dissert. 4, art. 2.
 (5) L. 2 Exercit. 9 de hebræi græcicæ textûs sinceritate.
 (6) Tom. 1 Veritat. Religion. christian. demonstr. tract. 3, cap. 2, § 3.
 (7) Tom. 1 Scriptur. dogmat. et polem. explicat., quæst. prælimin. in l. 1 Esdræ.

(8) Hic notandum, quòd litteræ hebraicæ seu hebræus character sit triplex. Primus vocatur samaritanus, aut phœnicicus, vel chanaanæus, vel character hebræus antiquus, quo scriptus est Pentateuchus samaritanus, et quo inscripti sunt nummi omnes Judæorum sub Machabeis significati, quibus vetustiores ex hebræis monetis nulli supersunt. Si autem quæras, cur characteres phœnicici seu hebræi veteres vocentur samaritanus, cum tamen diù ante Samariam ipsam sub Amri rege Israelis (3 Reg. 16, 24) conditam in usu fuerint apud Hebræos et alios Phœnicicæ populos? Resp.: Ratio videtur esse ista, quia hunc characterem Samaritani semper retinuerunt etiam postquam apud Judæos in desuetudinem venit sub Esdrâ, et præcipuè dispersis in omnem terram sub Tito et Adriano Judæis; unde character ille hebraicus antiquus, serò denique ab Hebræis dictus est samaritanus. Secundus character hebræus vocatur quadratus, vel assyrius, vel chaldaeus, aut hebræus novus, cujus scriptio aut lectio hodiè in grammaticâ hebraicâ addiscitur et quo hodiè Testamentum vetus hebraicum scribi aut typis

que in siclis Hebræorum leguntur, punctis vocalibus carent. Præterea Samaritani nulla puncta inscribunt suo Pentateucho, quos olim à quodam sacerdote hebræo acceperunt, 4 Reg. 17, 27, 28, quod argumento est, codicem illum, quem secum advexerat iste sacerdos, aut à Judæis mutuum acceperat, punctis quoque fuisse destitutum. Ille enim sacerdos hebræus, quem admodum legem Moysis, ita haud dubiè etiam litteras, quibus illa lex scripta erat, novis Samariæ incolis tradidit. II. Volumina sacra, quibus Judæi in suis Synagogis utantur, non sunt cum punctis vocalibus descripta, neque his punctis in Synagoga uti licet Judæis, quod utique non fieret, si jam à Moysè vel Esdrâ puncta fuissent apposita. III. In toto Talmud (1) nulla fit punctorum mentio, cum tamen sexcentis in locis de iis commemorandis sit occasio, ut, e. g., quando controversia erat de vocabuli alicujus lectione, quod pro diversitate punctorum vocalium, siquidem jam tunc apposita fuissent, varios sensus efficere poterat. Jam autem nunquam dicunt Talmudistæ: *Ne legas cum hoc puncto vocali, sed cum illo*. IV. S. Hieronymus, qui secuto 4 Ecclesiæ floruit, et linguæ hebræicæ fuit peritissimus, expressè testatur, Hebræos adhuc suo tempore consuevisse scribere sine additis vocalibus, ex hoc ortam fuisse ambiguitatem in exponendis Scripturis. Nam (1) ita ait: « Verbum hebraicum, quod tribus litteris scribitur (לבר) (vocales enim in medio hoc verbum apud Hebræos non habet, sed pro con-

imprimi solet. Tertius denique est character hebræus minor, seu litteræ currentes, quæ Judæi vulgò usurpant, et litteras currentes vel minores appellant à cæteri earum ductu, et figurâ notabiliter litteris quadratis minore. Alio nomine vocantur etiam rotundæ vel rabbinicæ; quia sicut litteræ quadratæ seu chaldaicæ accedunt ad figuram angulosam et quadratam; ita litteræ currentes ad rotundam, hisque Rabbinii uti solent, quemadmodum ad oculum patet in Talmude, ubi sacer textus exaratus est litteris chaldæis seu quadratis; glossæ verò et annotationes doctorum Talmudicorum litteris rotundis seu currentibus. Porrò aliter Judæi Itali, aliter Hispani, aliter Germani suas has vulgares seu currentes litteras efformare solent. Denique si quis harum litterarum currentium formam et figuram videre velit, consulat Institutiones hebr. Georgii Mayr, p. 4, cap. 4, in annotat., et p. 4, cap. 10, ubi hic auctor alphabetum litterarum currentium, et pro exemplo psalmum aliquem hisce litteris expressum exhibet.

(1) Talmud sive *Thalmud* ex verbo תלמוד *lamud, didicit vel docuit*, seu *discere fecit*, derivatur. Unde Talmud verti potest *doctrinale*, etque nihil aliud, quam corpus totius juris sacri et civilis Judæorum, constatque duabus partibus, videlicet *Mischnâ* et *Gemará*, quæ ultima nihil aliud est, quam Mischnæ complementum, quo quicquid in Mischnâ breviter vel obscurius dictum est, id ex, variis Rabbinorum sententiis amplificatur, et elucidatur. Porrò Talmud est duplex, *Jerosolymitanum*, ita appellatum, quia in ruinis urbis Jerosolymæ scriptum est, et quidem linguâ Jerosolymitanâ, hoc est, syrochaldaicâ tunc vigente. Hoc opus absolutum fuit circa annum Christi 250 vel adhuc serius. Alterum Talmud Babylonicum multò seriùs confectum est Babylonie urbe Ægypti, in cujus dirute viciniâ (teste Lexico Lipsiensi) hodiè sita est Ægypti metropolis Cairum seu *Alcair*. Verùm de utroque Talmude fors alibi plura.

(1) Comment. in Jerem. cap. 9, v. 22.

(sequentiâ et legentis arbitrio) si legatur דבר *dabar, sermonem* significat, si דבר *deber, mortem*; si דבר *da-ber, loquere*. Unde et 70 et Theodotus junxerunt illud præterito capitulo, ut dicerent: *Disperdent parvulos de foris, juvenes de placis, morte*; Aquila verò et Symmachus transtulerunt *δάραρα*, id est, *loquere*. Et alibi (1) idem S. Pater circa lectionem *Zacer* et *Zecer* ita scribit: « Nec nos terrere debet, quòd 70 *masculum*, et cæteri interpretes *memoriam* transtulerint, cum iisdem tribus litteris *ZCR* utrumque scribatur apud Hebræos; sed quando *memoriale* dicimus, legitur זר (*Zecer*), quando *masculum*, זר (*Zacer*). Et hæc verbi ambiguitate deceptum arbitrantur Judæi Saulem, cum pugnavit contra Amalecitas. » V. Antiqui interpretes græci, et versionum chaldaicæ et syriacæ auctores, sæpè diversimodè interpretantur eandem textûs hebraici vocem, prout ea nimirum pro diversitate punctorum vocalium, quæ subintelligi possunt, diversas res significat, manentibus iisdem consonantibus; fermè sicut in linguâ latinâ sæpè idem vocabulum, variatâ unâ aut alterâ vocali, sensum ipsum mutat, e. g., *amantes, amentes; audire, audere; mandare, mandere*. Idem fit in aliis linguis, sed frequentissimè in linguâ hebræâ. Quare, si tempore illorum interpretum adscripta fuissent puncta vocalia, sanè li non ita variâsent, præsertim si puncta hæc ab ipso Moysè vel Esdrâ divinitus inspirato apposita fuissent. Nec S. Hieronymus, ut sæpè de seipso testatur, toties hæsisset anceps, quisnam sensus vocibus hebraicis sit tribuendus, neque priorem expositionem retractâset, aliamque substituisset, prout tamen non rarò fecit.

Taceo plura alia argumenta, quæ apud alios auctores supra pro nostrâ sententiâ citatos invenies. Sed audiamus etiam argumenta adversariorum.

105. Argumentum I. Nulla lingua potest esse sine vocalibus; ergo neque hebræa. Resp.: Dist. ant.: In pronuntiando, conc.; in scribendo, neg. Quamvis enim unâ cum vocibus humanis coortæ sint quoad sonum litteræ tam consonantes quam vocales; non tamen eadem necessitate statim inventa sunt et harum et illarum figura, characteres aut signa, quibus hodiè exprimuntur. Retorsio est in linguâ samaritanâ, quæ nec olim, nec hodiè vocales appictas habet; item in arabicâ veteri, etc. Cæterùm non negamus veteres Hebræos jam ante Masoretharum tempora habuisse aliquas, licet perraras, vocales litteras, seu potius consonantes, quibus vocalium loco utebantur in scribendis aut legendis codicibus hebraicis; unde hæ consonantes appellabantur *matrices lectionis*, erantque duntaxat quatuor, videlicet א *Aleph*, ה *He*, ו *Vau*, י *Jod*. Erat autem difficillimus harum vocalium usus tribus potissimum de causis. I. Quia eadem litteræ interdum fungebantur munere suo, id est, *consonantium*; interdum alieno, id est, *vocalium*, nec faciliè dijudicari poterat, quando hoc officio, quando illo funderentur. II. Eadem litteræ diversarum vocalium locum obtinere poterat. Nam *Aleph* sæpè per e, sæpiùs per a, inter-

(1) Comment. in Isa. cap. 26, v. 14.

dum etiam per *i* et *o* pronuntiabatur. *He* sæpius per *e*, sæpè etiam per *a* exprimebatur. *Vau* initio dictionis per *u* semper, in medio autem et in fine modò per *u*, modò per *o* efferebatur. *Jod* denique poterat sonare *i* vel *e*. III. Sæpè nulla harum quatuor litterarum in vocibus hebraicis apertè ponebatur, sed subintelligendæ erant. Itaque magis usu loquentium, quàm præceptis ratio legendi et pronuntiandi apud Hebræos olim conservabatur. Quare ad hanc difficultatem minuendam postea à Masorethis inventa sunt puncta vocalia (1). His autem inventis cessârunt quatuor illæ litteræ fungi officio vocalium, et vocari cœperunt *nuéscentes*, quia post inventa illa puncta non semper sonant seu pronuntiantur, etiamsi in voce sint positæ, sed sæpè quiescunt. Sonant enim duntaxat, quândo funguntur munere suo proprio, id est, consonantium, quiescunt, quândo fungi deberent munere alieno, id est, vocalium, quo olimungebantur (2). Hæc de his punctis eruditionis causâ dicta sunt. Illud autem denudò observo, nos non negare, illa quatuor puncta, *matrices lectionis* dicta, jam ante tempora Masoretharum extitisse, et apud Hebræos fuisse in usu, quamvis contendamus, puncta vocalia, quæ hodiè textu hebraico appingi solent, et universim numero sunt quatuordecim (3), esse inventum Masoretharum.

Argumentum II. Non est verisimile, quòd Deus usque ad seculum æræ christianæ 5 aut 6, reliquerit sensum sacri textûs hebraici vagum, dubium, et incertum; sed talis fuisset punctis vocalibus non appositis; ergo hæc puncta jam à Moysè, vel certè ab Esdrâ sacro textui fuère apposita. Resp. 1°: Hoc argumentum ipsimet adversarii, saltem plerique solvere debent, qui puncta illa vocalia non à Moysè, sed primùm ab Esdrâ sacro textui addita fuisse dicunt; prout eorum plerique docent. Quæro enim ex ipsis, an verisimile sit, quòd Deus usque ad tempora Esdræ (hoc est, per novem circiter secula, quot nimirùm à Moysè usque ad Esdram numeramus) reliquerit sensum sacri textûs hebraici à Moysè scripti vagum, dubium, incertum? 2° Conc. maj., neg. min. Nam ambiguitas lectionis potuit tolli, et sublata est per continuam traditionem, usum et judicium Ecclesiæ. Sicut enim usus genuinæ lectionis per antiquos Rabbinos ad posteros propagatus usque ad Christum fuit, ita ad nos per 70 Interpretes ac SS. Patres verus sensus (quem Ecclesiæ

(1) Triplicis generis sunt hæc puncta. Quinque eorum sunt magna, id est, vocales longæ; alia quinque sunt parva, s-u vocales breves; quatuor denique sunt minima seu vocales brevissimæ, et *puncta rapta* vocantur, quia raptim et cum maximâ celeritate pronuntiantur. Universim itaque Hebræi habent vocales, seu potius puncta vocalia quatuordecim, quæ nos à Masorethis inventa et textui hebraico apposita fuisse contendimus. Porrò omnium horum punctorum nomina, formam et potestatem exhibent Bellarminus, Guarin, Weitenauer, aut alii in suis grammaticis hebraicis.

(2) Vide Bellarmini grammaticam hebraicam. P. 1, cap. 2 et 5, aut Guarin, tom. 1, l. 1, cap. 2, et tom. 2, in præfat., ad initium, art. 1, et art. 2, § 2, argum. 3, ac etiam principio 7.

(3) Vide penultimam notam.

præcipuè spectat et determinat ad conservandam doctrinam fidei et morum) pervenit. Ex quo ipso, ut Morinus rectè ait, patet *divinum consilium*, ut omnes *Ecclesiæ judicio se submitterent*, ut se olim submitterunt Israelitæ. At

Inquies: Hoc ipsum non est perceptibile, neque verisimile, quòd per tot secula recta legendi textum hebraicum ratio sine punctis vocalibus conservata sit. Resp.: Nego illatum. Nam non est captu difficile, quomodò prædicta traditio textum hebraicum etiam sine punctis vocalibus rectè legendi per tot secula potuerit in suâ integritate conservari. Fuerunt enim quovis seculo apud Judeos Rabbini multi, qui libros divinos diurnâ nocturnaque manu versabant, suisque discipulis versandos tradebant, eos instructes, quomodò ex veterum traditione Patrum legi debeant. Sollemne insuper fuit toti genti Judaicæ, ubicumque degeret, per omne sabbatum, in singulis synagogis legere Moysen et Prophetas, psalmosque lingua hebraicâ decantare. Unde S. Jacobus, Act. 13, 21, ait: « Moyses enim à temporibus antiquis habet in singulis civitatibus, qui eum prædicant in synagogis, ubi per omne sabbatum legitur. » Quid igitur mirum, quòd sine adscriptis vocalibus aut punctis recta legendi ac pronuntiandi textum hebraicum ratio usque ad tempora Masoretharum per continuam traditionem apud Judæos fuerit conservata? Et profectò olim « pueri, » ait Salmeron, Proleg. 4, solebant legere sine punctis, eum hæc non essent; et modò Maronitæ, qui « habent Scripturas in lingua et caractere hebræo, » sine ulla legunt punctis. Item liber legis in Judæorum synagogis legi solitus (1), librique Rabbinarum, etsi nullas habeant punctorum vocalium, accentuum, periodorum et commatum notas, leguntur tamen ab iis qui linguæ periti sunt; leguntur, inquam, cum periodorum distinctione, et cum vocalium et accentuum pronuntiatione. Idem contingit in lingua arabicâ, aliisque linguis orientalibus. Unde P. Lamy (2) ait: « Pueri Turcarum, Arabum, Persarum, ac omnium denique Mahumedanorum sine punctis legere discunt. » Sic etiam periti antiquissimos libros græcos et latinos legunt, et pausant, ubi pausandum est, et distinctiones à se invicem secerunt, et cum legitimo accentu efferunt, licet in illis libris nulli sint accentus, nulla commata, nulla sæpè dictionum distinctio, sed lineæ omnes velut una dictio scriptæ sint. Cæterùm, si dubium sit, quomodò textus S. Scripturæ legendus aut intelligendus sit, id ultimatò ex judicio Ecclesiæ desumendum, quæ, sicut in aliis fidei et morum, ita etiam in hoc infallibilis controversiarum judex est.

Argumentum III. Punctorum vocalium et accentuum mentio jam fit in ipsâ Masorâ, seu in doctrinâ criticâ circa rectam lectionem et scripturam textûs hebraici S. Scripturæ, multaque ibi notantur vocabula, quæ contra regulas punctantur: ergo hæc puncta sunt

(1) Vide supra, num. 101, in probatione nostræ sententiæ, probat. 2.

(2) In Apparatu Bibl. d. 2, cap. 3.

Masorethis antiquiora. Resp. Masoram nec unius auctoris, nec unius seculi opus esse, sed à variis criticis cœptam, et longà temporum serie continuatam. Priores itaque puncta vocalia invenerunt, et sacro textui inscripserunt: posteriores verò notas suas circa punctationem vocum quarundam addiderunt. Certum enim est, quòd Masoræ perficiendæ plurimi, et, ut inquit Elias Levites (1), fuerunt centum et mille generatione post generationem. Præterea priorum Masoretharum notis absque scrupulo suas adjecerunt posteriores notas magistri, Masoramque ut opus imperfectum semper spectarunt. Unde memoratus Elias (2) ait, *notas illas ejusmodi esse, ut semper eis aliquid novi adjici possit, et nova in dies excogitari possint.* Unde non mirum, quòd in ipsâ Masorâ sæpè de punctis vocalibus mentio fiat, etsi hæc puncta primùm à Masorethis inventa fuerint.

Argumentum IV. Christus ipse jam mentionem punctorum facit, cum ait, Matth. 5, 18: *Iota unum aut unus apex non præteribit à lege, donec omnia fiant.* Et apud Lucam, cap. 16, v. 17: *Facilius est cælum et terram præterire, quàm de lege unum apicem cadere.* Pro apice autem in textu græco est *apex*, quæ vox apud Plutarchum etiam punctum significat; ergo jam tempore Christi puncta legi seu textui sacro hebraico adscripta erant. Accedit testimonium S. Hieronymi, qui pariter apicem sacro textui hebraico adscriptorum iteratò meminit. Resp.: Apicis nomine in his textibus non significatur punctum vocale, sed litteræ quantumvis minimæ particula. Sensus itaque est, cælum et terram potius interitura, quàm unum iota, hoc est, ullum *Jod* (ut textus syriacus habet) vel minimæ hujus litteræ. *Jod* particula è lege excidat, aut ea, quæ ibi prædicta sunt, non impleantur. Ratio hujus responsionis est, quia apices litterarum ipsos litterarum ductus seu partes dixit Gellius, et hinc natum proverbium, *de juris apicibus disputare.* Hinc in textu syriaco loco *apicis* ponitur *sertha*, quæ vox syriaca (3) non significat punctum, sed lineolam vel ductum litteræ. Eodem sensu S. Hieronymus (4) ait, litteram *Resch* à litterâ *Daleth* juxta Hebræos apice differre, id est, ductu modicissimo seu *paululum litteræ apice commutato*, ut idem S. Pater ait; item in Prologo Galeato, sive Præfat. in L. Reg. inquit: *Samaritani etiam Pentateuchum Moysi totidem litteris (quot litteris Hebræi) scriptitant, figuris tantum et apicibus discrepantes.* Ubi S. Hieronymus denudò nomine apicem non intelligit puncta vocalia (his enim semper caruerunt Samaritani), sed minutulos quosdam litterarum ductus, seu inflexiones et curvaturas, quibus Samaritanæ litteræ ab hebraicis novis, seu Chaldaicis differunt. Neque enim verisimile est, Samaritanos olim puncta vocalia habuisse, cum hodiè nulla habeant, nec afferri possit prudens ratio cur fuerint abrogata, nec tempus designari quòd hæc motatio facta sit.

(1) In Masoreth Hammasureth, l. 1.

(2) Præfat. in Masoram.

(3) Vide Cotson in citata S. Matthæi verba.

(4) Comment. in Abdiâ, cap. univ., v. 4.

Instabis: In libro Talmud, qui Masorethis antiquior est, item apud S. Hieronymum, epist. 20 ad Evagrium, pariter antiquiore, mentio fit accentuum apud Hebræos usitatorum; atqui per hos accentus nil aliud intelligitur, quàm puncta vocalia. Imò S. Hieronymus ibidem expressè ait, *Hebræos vocalibus litteris, licet perrarò, uti.* Resp.: Nec Talmudis auctores, nec D. Hieronymus nomine accentuum intelligunt inscriptionem punctorum vocalium, sed pronuntiationem seu certam soni rationem ac vocis inflexionem, quâ non solùm vocales, sed etiam consonantes litteræ efferruntur, quæque pro locorum, temporum ac personarum diversitate solet esse diversa, manente licet eodem verborum sensu. Hinc sanctus Hieronymus in citatâ epistolâ ad Evagrium, ait: *Non refert, utrum Salem, an Salim nominetur, cum vocalibus in medio litteris perrarò utantur Hebræi, et pro voluntate lectorum atque varietate regionum, eadem verba diversis sonis atque accentibus proferantur.* Igitur S. Hieronymus de litteris vocalibus et accentibus non scriptis, sed pronuntiativis loqui cœnsendus est, quia ait, *pro voluntate lectorum atque varietate regionum, eadem verba diversis sonis atque accentibus proferri.* Similiter de libro Talmud dicendum, quòd non de accentibus scriptis, sed de pronuntiatione, seu certâ soni ratione ac vocis inflexione loquatur.

Cæterùm, etiamsi D. Hieronymus loqueretur de vocalibus litteris scriptis, non esset nobis contrarius. Non enim negamus, veteres Hebræos jam ante Masoretharum tempora habuisse aliquas, licet perraras, vocales litteras, seu potius consonantes, quibus vocalium loco utebantur in scribendis aut legendis codicibus hebraicis, ut supra in solutione primi argumenti pluribus explicavimus.

Argumentum V. Liber Zohar, cujus auctor R. Simeon Joachi circa annum Christi 120 (adequè diù ante tempora D. Hieronymi) mortuus, imò (ut quidam volunt) Christo antiquior est, asserit, *puncta et vocales traditionem esse Moisis de monte Sinai;* ergo puncta vocalia jam seculo secundo æræ christianæ vel omnino ante Christum cognita erant. Resp. cum Joanne Morino viro doctissimo (1), librum Zohar esse longè recentiore, et R. Simeoni suppositum. Novo enim libro antiquum nomen præfixum fuit, ut non rarò fieri solet; et inane Judæorum figmentum est, quòd hic liber tamdiù (nimirum à temporibus R. Simeonis Joachi) in Ægypto latuerit. Nam R. Saadias, totus Ægypti Rabbini celeberrimus, ex Ægypto Babylonem ad scholas Judæorum regendas evocatus ante annos circiter 700, libri Zohar ñe quidem meminit. Apud Moysem quoque Cordubensem, qui totam ferè vitam in Ægypto egit, magna que scripsit volumina, in quibus aliquando (2) Simeonis Ben Joachi honorificè meminit; item apud R. Abraham Levitam, qui ante annos quingentos Judæorum Historiam scripsit, magna que cum diligentia Rabbiorum antiquorum libros celebravit,

(1) L. 2, Exercit. 9, de hebræi græcique textûs sinceritate, cap. 5 et 6.

(2) Ut Commentario in Misnam.

et ipsius R. Simeonis, quem libri Zoar auctorem esse commentū sunt, cum laude meminit; tamen altum de eodem libro silentium est. Nemo denique Judæus ante 300 aut 400 annos de hoc libro aliquid audiverat. Præterea argumentum recentioris ætatis hujus libri est laus sapientiæ, doctrinæ et eruditionis, quam sæpè Ismaelitibus sive Arabibus tribuit, apud quos tamen scientiæ non floruerunt nisi ducentis post Mahumetem annis, id est, seculo æræ christiænæ octavo vel nono. Taceopla alia argumenta ex quibus ostenditur librum Zohar primùm post tempora S. Hieronymi scriptum esse. Tantum igitur abest, ut ex libro Zohar vocatum punctorum antiquitas apud Hebræos probetur, ut potius ex punctorum vocalium mentione libri illius novitas demonstratur; quam agnoscunt etiã Buxtorfius (1), Josephus Scaliger (2), et alii hebraicã literaturã insignes scriptores.

Argumentum VI. Prosrus incognita illa schola Masoretharum, in quã dicuntur puncta vocalia esse inventa, nec locus designari potest, ubi illa schola fuerit; ergo. Resp. 1°: Etsi punctorum vocalium inventores et locus, ubi eorum schola exstitit, incogniti essent, certum tamen est, dictorum punctorum originem ad Moysen vel Esdram referri non posse, ut patet ex argumentis supra, num. 101, ad probandam nostram sententiã adductis. Cæterum sæpè res quoad substantiam certa est, etsi non omnia ejus adjuncta, seu circumstantiæ, id est, quo loco, tempore, etc., illa exiterit, demonstrari possint. 2° Communissima auctorum sententiã est, scholam Masoretharum fuisse Tiberiadis, quæ est urbs in Palestinã percelebris, vicina mari Tiberiadis seu stagno Genesareth, Joan. 6 et 21. Hic enim scholam Hebræorum valde celebrem fuisse, colligitur ex SS. Epiphanio, hæres. 50, et Hieronymo (3) testante, se linguæ hebraicæ præceptorem Jabbuse Rabbini Tiberiensem suos inter celebrem. Nemo etiã diffidet, R. Ben Ascher, qui Biblia hebraica, eorumque punctationem post annum Christi millesimum recensuit, in Palestinã vixisse, ibique scholæ cuidam Judaicæ præfuisse.

106. Corollarium. Cùm puncta vocalia, textui hebraico adscripta, non sint auctoritatis divinæ, sed humanum inventum Rabbini, qui diu post Christum natum ea textui apposuerunt, ne pronuntiatio penitus cederet, patet quòd hæc puncta præcisè secundum se spectata non habeant irrefragabilem auctoritatem. Imò non desunt, qui cum Calmeto dicant, sacri textus puritatem à Masorethis interdum fuisse corruptam odio christiænæ religionis. In hoc tamen omnes conveniunt, quòd Masorethæ, exceptis locis quæ christiænæ religionis odio juxta quorundam opinionem corruerunt, in reliquis Scripturæ textibus hebraicis incorruptè servandis diligentes admodum et minuti etiã fuerint; nam, ut Serarius (4) notat, Masorethæ singulos Scripturæ versus, singulorum versuum voca-

bula omnia, singulorum vocabulorum litteras omnes dinumerarunt, annotarunt et ad posteros transmiserunt. Itaque eò etiã descenderunt, ut, quoties unaquæque littera in sacris libris, quos Hebræi recipiunt, repeteretur, annotaret, et summam inirent, v. g., *Aleph* esse 24577, *Beth* 38210, *Ghimel* 29557 in sacris libris, et sic de reliquis litteris alphabeti hebraici. Ex quo fit, textum hebraicum versioni nostræ latinæ magnam lucem afferre posse, et linguæ sanctæ cognitionem magno esse adjumento Bibliorum interpretibus, ut verum illius sensum assequi possint, salvã tamen Vulgatæ latinæ à Tridentino approbatæ auctoritate. Cæterum, quamvis laude digni sint Masorethæ, quòd menda textus hebraici emendãrunt, quòd puncta et accentus invenerint, quæ ad faciliorem textus lectionem multum conferunt, quòdque singulos versus, voces et litteras sacri textus annotãrunt; aliqua tamen, quæ in aliis linguis ad facilitatem lectionis magnum afferunt adjumentum, omiserunt, notas scilicet interrogationis, admirationis, interjectionis, exclamationis, parentheses, et alia id genus, quorum in exemplaribus hebraicis nullum apparet vestigium.

107. Quæres V: *Quomodò concilietur locus 1 Esdr. 1, 9, 10, ubi dicitur, vasa sacra, Judæis restituta, universim confectisse 2499, cum versu 11 ibidem, ubi scribitur, fuisse vasa 5400?* Resp.: Versu 9 et 10, solùm sermo est de vasis majoribus; versu 11 autem de omnibus tam majoribus quàm minoribus. Ita Cl. Widenhofer (1).

108. Quæres VI: *Quomodò concilietur locus 1 Esdr. 2, 5, ubi Esdras numerat 775 filios Area, qui cum Zorobabele è Babylone in Judæam redierunt, cum loco 2 Esdr. 7, 20, ubi solum 632 filii Area cum Zorobabele rediisse dicuntur?* Resp.: Vel aliqui inscripti primo catalogo ab Esdrã recensito mutãrunt consilium suum et Babylone permanserunt, aut redierunt Babylonem; vel in itinere mortui sunt, quos propterea Nehemias in libro, qui 2 Esdræ dicitur, in suo indice omittere voluit. Ita Cl. Widenhofer (2) cum aliis.

109. 1° Quæres VII: *Quomodò, 1 Esdr. 1, 8, Sassabasar dici possit princeps Juda, cum tunc temporis Zorobabel, 1 Esdr. 2, 2, fuerit princeps Juda?* Resp. cum Calmeto, Tirino et aliis interpretibus: Sassabasar ille erat ipse Zorobabel, qui à Chaldæis vocabatur Sassabasar, i. e., *lætitia in tribulatione*, non secus ac Daniel appellabatur Balthasar, Dan. 1, 7. Res enim eruditus notissima est, viros nobiles apud Hebræos, et maximè apud gentes variis notari nominibus.

2° Quæres VIII: *An in catalogo Judæorum Babylone Jerosolymam revertentium, 1 Esdræ cap. 2, et 2 Esdr. cap. 7, nulla sit contradictio? Hi enim catalogi neque in summi personarum, neque in earum nominibus concordant.* Resp.: Hæc diversitas nullam supponit falsitatem in S. Scripturã, sed inde orta videtur quòd numerus Judæorum è captivitate Jerosolymam

(1) In Bibliothecã Rabbiniã.

(2) Epistolã 245 ad Buxtorfium.

(3) Præfat. in Paralip. ad Domin. et Rogat.

(4) In S. Script. Proleg. c. 12, quæst. 2.

(1) Comment. in 1 Esdr. 1, 11.

(2) Comment. in 1 Esdr. 2, 5.

revertentium sapiens sit recensitis. V. g., primò cum è Babylone demigrant; secundò, cum in Judæam appellerent; tertio, cum instaurato jam templo dedicationem illius celebrarent. Unde et diversi catalogi confici, et diversi personarum numeri notari poterunt, prout decursu temporis alii aucti fuerunt liberis, alii orati. Quare ex uno horum catalogorum potuit Esdras sua excerpisse; Nehemias, qui est auctor libri qui 2 Esdræ vocatur, ex alio catalogo (1). Præterea dicta varietas potuit accidere, quòd nonnulli jam catalogo revertentium adscripti, mutata mente remanserunt, aut in vià obierint; vel in catalogo Esdræ initio non adjuncti, profectioem tamen deinceps susceperint, et numerum in catalogo Nehemias auxerint. Aliter ad enotandum hanc difficultatem respondet Calmet (2) contendens, Esdras cum Nehemiâ in summâ personarum recensitarum omninò convenire. At

Instat impius auctor de Analsi religionis Christiane (3), et ait: « Summa omnium Israelitarum ex captivitate reversorum (1 Esdr. 2, 64) dicitur fuisse quadraginta duo millia trecenti sexaginta. Verùm, si singulæ summæ partiales illo capite enumeratæ in unam colligantur, tantùm universim 29819 reperiuntur, « manifesto contradictionis indicio. » Resp.: Esdras cit. capite inprimis recenset eos, qui genealogiam suam poterant indicare, et hi erant numero 29818 (objectio erroneè ponit summam 29819). At præter eos qui recensiti sunt, alii plurimè esse potuerunt tum liberi, tum servi, tum ex Judâ et Benjamin, tum ex aliis tribubus, qui genealogiam suam cum ostendere non possent, in hæc recensione minimè expressi fuere sub nomine patrum suorum, nec eorum numerus cit. capite distinctè positus. Sic Esdras, loc. cit., v. 59, ait: *Et hi qui ascenderunt de Thelmasa, Thalharsa, Cherub, et Adon, et Emer; et non poterunt indicare domum patrum suorum, et semen suum, utrim ex Israel essent.* Hi igitur, aut horum similes, quorum numerum Esdras non, sicut de aliis fecerat, indicavit, cum cæteris Judæis Jerosolymam ascendebant, erantque numero 12542, ut ex totâ summâ ascendentium in Jerusalem, quam Esdras cit. c. 2, v. 64, assignat, colligitur. Si enim 12542 addatur numero 29818, exactè prodit summa 42360. Jam quæro ex incredulo adversario, ubi sit contradictio?

110. Quæres IX: *Quomodò concilietur locus 1 Esdr. 2, 2, ubi Mardochai cum Zorobabele è Babylonia in Judæam rediit, cum alio Scripturæ loco, Esther 2, 5, ubi Mardocheus in Persidis civitate Suzan habitasse dicitur?* Resp.: Quamvis ille Mardochai idem probabilis sit cum Mardocheo, Estheris patruo, nulla tamen hic est contradictio. Dici enim potest, quòd, sicut Nehemias publici boni causa ad tempus in Judæam excurrit, postea verò iterùm Babylonem reversus est, officio pincernæ regii functus (4); ita etiam Mardo-

cheus forsân ad recuperandas possessiones paternas, hæc tam commodâ occasione cum Zorobabele excurrit in Judæam, rediturus post paulò in Chaldaeam, ubi sedem figere statuit (1).

111. Quæres X: *Cur, 1 Esdr. 2, 63, loco NEHEMIÆ ponitur ATHERSATA?* Resp.: Nehemias dicebatur chaldaicè *Athersata*, prout constat ex 2 Esdr. 8, 9, ubi legimus: *Dixit autem Nehemias (ipse est Athersata), et Esdras sacerdos, et scriba, et Levitæ interpretantes universo populo (2).*

112. Quæres XI: *Quomodò locus Scripturæ, 1 Esdr. 4, 6, ubi dicitur, quòd Israelis hostes Samaritani adversus Judæos ad regem Assuerum scripserint, concilietur cum subsequente versu 7, ubi dicitur quòd similem accusationem præfecti regii ad Artaxerxes regem Persarum scripserint; cum tamen tunc nec Assuerus, nec Artaxerxes, sed Cambyses, et post hujus mortem Oropastes (alio nomine Smerdis) rex Persarum fuerit?* *Quomodò hic nodus solvitur?* Resp.: Non est opus gladio Alexandri M. ad nodum hunc solvendum. Nam Cambyses vocabatur chaldaicè *Assuerus*, et persicè *Artaxerxes*; imò, teste Cornelio à Lap. et Menochio, nonnulli codices hic v. 6 sic habent: *In regno autem Assueri, ipse est Artaxerxes.* Et reverè ita habet translatio B. Hieronymi in Polyglottis Bibliis card. Ximenes. Si verò cum Calmeto cit. vers. 6 Cambysen, sed v. 7, Smerdem intelligi contendas, pariter nihil contra nos sequitur, quia juxta hanc opinionem Cambyses v. 6 vocatur *Assuerus*, et vers. 7 Smerdis vocatur *Artaxerxes*. Nimirò Assuerus chaldaicè, et Artaxerxes persicè erat commune nomen regum Persarum et Babyloniorum (3), sicut Ægyptiorum regum commune nomen erat Pharaò, et postea Ptolomæus; Romano-rum verò imperatorum Cæsar. Id ita esse patet ex variis Scripturæ locis (4).

113. Quæres XII: *Quo sensu Zacharias, 1 Esdræ 5, 1, dici possit filius Addo; cum tamen, ex Zachar. 1, 1, constet, Addonem fuisse avum Zachariae, hujus verò patrem fuisse Barachiam?* Resp.: Zacharias fuit Adonis nepos, qui juxta modum loquendi hebraicum dicitur filius sui, vel nempè mediatus. Phrasi enim hebræa omnes nepotes, aut qui ab alio mediâtè des-

(1) Vide Tirinum in 1 Esdr. 2, v. 2. Et in Esther. 2, v. 5. Item Calmeti Dictionarium Bibl., v° Susæ, sive Susan.

(2) Tirinus, Comment. in 1 Esdr. 2, 63, suspicatur, Nehemiam chaldaicè vocatum esse Athersatam Chaldaeo verbo *thersa*, id est, aluit; et *satha*, id est, bibit, seu potavit, q. d., *aluit potu*, seu pincerna erat regis. Similiter Calmetus, comment. in 2 Esdr. 8, 9, ait, Athersata esse nomen officii, et significare, quòd Nehemias fuerit regis pincillator.

(3) Sæpè nomina propria, cum in aliam linguam transferuntur, ita mutantur, ut vix eadem esse videantur. Sic qui hebraicè et chaldaicè vocatur *Ahhassueros* (id est, *magnum caput*, sive magnus capitaneus), et latinè *Assuerus*, persicè nominatur *Ochoar-sea* vel *Xerxes* (id est, *bellator*), aut *Azurxes* seu *Artaxerxes* (id est, *magnum bellator*); græcè verò *Oayares*, id est, *acer Mars*.

(4) Confer Esther. c. 1, v. 1, cum c. 13, v. 1, et c. 16, v. 1.

(1) Vide Franc. Lucam hic notat. 79.

(2) Comment. in 2 Esdr. 2, 2.

(3) Vide Cl. Nonnotte, *Dictionnaire Phil. de la Religion*, art. *Ecriture sainte*, object. 7.

(4) 2 Esdr. 1, v. ultimo. Et ibid. c. 2, v. 1.

cedunt, vocantur filii, ut ex pluribus Scripturæ locis patet (1).

114. Quæres XIII : *Quomodo, 1 Esdr. 6, 5, dici possit : « Vasa, quæ tulerat Nabuchodonosor, posita « sunt in templo Dei ; cum tamen tunc nondum reedificatum fuerit ?* Resp. et dico cum Tirino et Cornelio à Lap., per templum hic intelligi gazophylacium templi, seu certa loca vicina templo jam exusto, in quæ inferebantur vasa et dona templa.

115. Quæres XIV : *Quomodo, 1 Esdr. 6, 22, dici possit, quòd ad Judæos DOMINUS CONVERTERIT COR REGIS ASSUR ; cum tamen excisa jum à 20 circiter annis fuerit monarchia assyriaca, succedente persicà ? Quomodo rex Assur, qui non amplius dabatur, potuit cor suum ad Judæos convertere ?* Resp. : Persarum monarcha Darius Hystaspis hoc loco vocatur rex Assur ; quia, juxta Herodotum et Justinum, Persiæ et Assyriæ imperavit, et Babylone, quæ ab eo defecerat, Zopyri operâ recuperatâ, tam Persarum quàm Assyriorum rex erat, et meritò nuncupabatur.

CAPUT II.

De Libro II Esdræ.

116. Quæres XV : *Num credibile sit, quòd Nehemias, 2 Esdr. 1, 4, propter muros Jerusalem pridem eversos, et portas à Nabuchodonosore ante 140 circiter annos combustas, amarè FLEVERIT, ET LUXERIT DIEBUS MULTIS ?* Ad hanc questionem duplex dari potest responsio. Prima est Tirini, Sanctii et aliorum communiter assertentium, hoc esse omninò credibile. Quid enim mirum, quòd Nehemias, audiens muros charissimæ patriæ suæ etiamnùm jacere dissipatos, neque illius quidquam reliquum præter inane bustum, tantum mororem et luctum conceperit ? Alii cum Thomà Holtzclau (2) defendunt, et meâ opinione probabilius, quòd Nehemias non tam dolerit propter devastationem Jerosolymæ pridem à Nabuchodonosore factam, quàm propter murum Jerusalem infestatione vicinorum hostium de novo dissipatum, postquam Judæi duce Zorobabele Jerosolymam reversi, eundem reparârunt (3).

117. Quæres XVI : *Quomodo explicetur illud, 2 Esdr. 2, 1 et seq., ubi dicitur, quòd Nehemias anno 20 regiminis Artaxerxis mense Nisan, qui partim Martio, partim Aprili nostro respondet, facultatem proficiscendi Hierosolymam à rege Artaxerxe petierit ; cum tamen, ex 2 Esdr. 1, v. 1 et seq., constat, Nehemiam primum in mense Casleu seu Novembri ejusdem anni 20 regiminis Artaxerxis, miserum urbis statum intellexisse, quo motus Hierosolymam proficisci primum decrevit. Quomodo in Martio vel Aprili proficisci potuit, qui in Novembri ejusdem anni se ad iter primum resolvit ?* Resp. : Neutro loco Scripturæ citato sermo est de eodem anno naturali, sed in utroque loco sermo est de eodem anno regiminis regis Artaxerxis. Regnum autem regum non

semper computatur à kalendis Januarii. Si igitur Artaxerxes regnare incœpit in novembri (seu mense Casleu), et eodem mense vigesies repetito, Nehemias intellexerit, quid Hierosolymis agatur, (sed eò ire resolverit, potuit sequente mense Nisan (id est, Martio vel Aprili) ejusdem anni 20 regiminis Artaxerxis nondum completi propositum iter instituere, ut consideranti facilè patet.

118. Quæres XVII : *« Quomodo verba illa Nehemias (2 Esdr. 5, 14 : A die illâ, quâ præceperat rex mihi, « ut essem dux in terrâ Judâ, ab anno 20, usque 32 Artaxerxis regis, per annos duodecim annonas, quæ duobus debentur, non comedi, intelligenda sint ?* Nehemias enim erat sacerdos (ex 2 Machab. 1, 18 et 21) : ergo non fuit dux Juda ? » Resp. : Dist. cons. : Non fuit dux Juda sanguine, conc. ; electione, neg. *Idem rex præcepit (non nativitas fecit), ut essem dux (non de tribu Juda), sed in terrâ Juda, vicarius regis Persiæ. Itaque Nehemias non ait se esse origine ducem Juda ; sed ait, in terrâ Juda se esse constitutum ducem ex imperio regis, h. e., ab extrinseco.*

Dices : Non est credibile! quòd Nehemias 12 annis manserit Hierosolymis, qui (2 Esdr. 2, 6) *constituit tempus, quo redire velit.* Resp. : Duplex ad hanc objectionem responsio dari potest. Aliqui respondent, quòd muro, 2 Esdr. 6, 15, 52, *diebus completo, die 25 mensis Elul* (qui nostro mensi Augusto ferè respondet) redierit ad regem et regiam, interea per substitutum Hierosolymis residens, cui etiam absenti annonæ debebantur, quas tamen non exegit. Alii dicunt, quòd 12 annis manserit Hierosolymæ, quia, 2 Esdræ 5, v. 14, expressè dicitur quòd non redierit ad regem, nisi anno 32 Artaxerxis.

119. Quæres XVIII : *Quomodo, 2 Esdr. 2, 16, dici possit, quòd Nehemias nihil de suo proposito indicaverit illis, qui FACIEBANT OPUS, h. e., qui muros Hierosolymæ restaurabant ; cum tamen tunc nondum erat inchoata instauratio murorum ?* Resp. : Hoc loco, per eos quæ faciebant opus intelliguntur, juxta Cornelium à Lap., opifices et præfecti operarum, qui scilicet jam destinati quidem erant ad fabricam murorum, sed ob hostium incursus et vexationes opus intermiserant, vel tardè et remissè illud exercebant ; vel, ut Tirinus aliique explicant, intelliguntur opifices et præfecti, non quòd de facto operarentur, aut muros instaurare cœperint, sed quòd ex officio suo ad hoc essent destinati.

120. Quæres XIX : *« An hæc verba (2 Esdræ 7, 4) « Civitas erat lata nimis... et non erant domus edificatæ « non contradicant illis (ibidem 3) Nehemias verbis : « Posui custodes de habitatoribus Jerusalem... unum « quemque contra domum suam. Numquid hæc ultima « verba supponunt, domus tunc jam fuisse edificatæ ? » — Resp. : Cit. versus 4 tantùm docet, sufficientes domos non fuisse edificatas ad implendam latitudinem urbis ; ideò enim præcedit : *Civitas erat lata nimis.* Alia responsio est, quòd custodes positi sint *contra domum suam* designatam, vel contra tentorium, in quo interim habitabant.*

121. Quæres XX : *« Quomodo illa verba (2 Esdr. 9,*

(1) Vide Matth. 4, 1 ; Judith. 8, 1. Sic etiam alibi frequenter posteriori alicujus in Scripturâ vocantur ejusdem filii ; ut filii Edom, filii Moab, filii Israel.

(2) Tract. 3 Theol. de Verbo incarnato, num. 67.

(3) Galluet, Comment. in 2 Esdr. 1, 5.

« 7) : *Eduxisti Abram de igne Chaldæorum*, intelligendum a danti? Quomodo enim Abram de igne educi potuit, cum non fuerit in ignem conjectus? Artequam respondeam, observo, Hebræos credidisse, Abram à Chaldæis in fornacem ardentem immissum fuisse, eà quòd adorare nolisset ignem, quem illi pro Deo habebant; sed fuisse illatum inter flammam conservatum. Verùm contra est, quia, si Abram per tam illustre miraculum, ut Rabbini volunt, conservatus fuisset, hoc Moyses non siluisset in Genesi, nec Josephus Jud. in suà Historià, ubi gesta hujus sancti Patriarchæ exactè et distinctè recenset; nec Philo, qui de gestis Abrahami integrum librum conscripsit; nec auctor L. Ecclesiastici, qui cap. 44 laudes illius enarrat; nec denique S. Paulus ad Hebr. cap. 11, ubi de fide Abrahamæ loquitur, ad quam extollendam plurimum profuisset, si eam in igne contra idololatricam dicto modo probasset. Porrò occasione huic fabulæ dedit ambigua vox hebræa *Ur*, quæ interdum est nomen proprium alicujus civitatis in Chaldæa, ubi Abram cum suo patre Thare aliquo tempore immorabatur, Gen. 11, 28, 31; interdum verò est nomen appellativum, significans ignem. Hinc cit. loc. Esdræ sensus est: *Eduxisti Abram de Ur Chaldæorum*, nempe de civitate illà; prout dicitur in libro Genesis, cap. 11, v. 31, his verbis: *Tulit itaque Thare Abram filium suum, et Lot... et educit eos de Ur Chaldæorum, ut irent in terram Chanaan*. Septuaginta Interpretes ad omnem æquivocationem vitandam cit. loc. Esdræ posuerunt:

Eduxisti eum de regione Chaldæorum, et arabica versio: *Eduxisti eum de climata Chaldæorum*. Similiter Josephus (1) inquit: « Abrahamus... cum jam esset annorum 75, monitus oraculo, Chaldæam terram « mutavit Chanaanæ. »

Cæterum, utrum Abram, antequàm à Deo evocaretur, fuerit idololatra, præter alios expendunt Calmet (2) et Menochius (3). Præter defendit affirmativam, posterior negativam sententiam. Utraque habet pro se graves rationes, multosque magni nominis auctores patrones.

122. Quæres XXI: « Quomodo intelligendum illud « (2 Esdræ 12, 46): *Et omnis Israel... sanctificabant « levitas, et levitæ sanctificabant filios Aaron*? Certè inferior non sanctificat superiores; ergo laici non levitas, nec hi sacerdotes. » — Resp.: *Sanctificare* hic sumitur pro *dare quòd sanctum seu sanctificatum est*, nempe pro dare decimas, quæ sanctæ et Deo dicatæ sunt; vel etiam pro *ostendere aliquà actione religiosâ* (nimirum solutione decimarum) *alterius sanctitatem, vel destinationem ad cultum Dei, vel suam subjectionem per oblationem decimarum*. Unde sensus est: *Omnis Israël dabat decimas levitis, et levitæ filiis Aaron, sive sacerdotibus, juxta legem Mosalicam* (4).

(1) L. 1 Antiq. cap. 7.

(2) Comment. in Isa. cap. 43, v. 27.

(3) Centur. 11, cap. 88.

(4) Num. 18, 26. Vide Cornelium à Lap. in hunc locum.

Pars iv.

TOBIAS, JUDITH, ESTHER ET JOB.

« Si quis autem libros ipsos integros cum omnibus suis partibus, prout in Ecclesiâ catholicâ legi consueverunt, et in veteri vulgatâ latinâ editione habentur, pro sacris et canonicis non susceperit, anathema sit. » (Tridentinum, sess. 4, in Decreto de Canonicis Scripturis.)

SECTIO PRIMA.

DE LIBRO TOBIÆ.

Hic liber, in cujus priore parte Tobix senioris vita, posteriore verò peculiaris Dei circa ejus filium providentia commemoratur, verisimillimè auctorem habet utrumque Tobiam, scilicet patrem et filium. Hi enim, ut historiam hanc litteris mandarent, ab angelo jussi sunt (1) his verbis: *Vos autem benedicite Deum, et narrate omnia mirabilia ejus*; seu, ut græcus textus habet: *Scribite omnia, quæ consummata sunt, in libro*. Itaque verisimillimum est, quòd Tobias senior, adjuvante filio suo, hunc librum usque ad caput 14, in quo ejus obitus recensetur, scriperit; filius verò solus illud caput 14, usque ad versum 16, in quo ejusdem Tobix junioris è vitâ excessus narratur. Quod reliquum est capituli, ab alio auctore theopneusto seu divinitus inspirato, quem ignoramus, suppletum. Calmet (2) ait:

(1) Tob. 12, 20.

(2) Præfat. in L. Tobix.

« Liber hic utrumque Tobiam habuit auctorem, vel saltem hi monumenta reliquerunt, quibus inspectis recentior quidam auctor librum hunc digessit, omnibus ferè phrasibus priorum scriptorum servatis. »

1. Quæres 1^a: *Utrum liber Tobix, alique Libri Deutero-Canonici, quos Tridentinum in Canone sacrarum librorum postit, inter Canonicas Scripturas rectè Catholicis censentur?*

Resp. affirmativè. Antequàm autem hanc assertionem contra Protestantés aliosque Ecclesiæ catholicæ adversarios probem, quedam præviè observo. Ac imprimis notandum est, quòd Biblia Protestantium dissentire hic incipiant à Bibliis Catholicorum, librumque Tobix cum aliis, quos Catholici *Deutero-Canonici* appellant, inter apocryphos reponant. Ut autem ista distinctis intelligantur, explicandum est, quid sit Canon S. Scripturæ? Quid libri Proto-Canonici? Quid Deutero-Canonici? Quid libri apocryphi? Itaque Canon, *Κανὼν*, græca vox regulam primariò significat; deinde ea etiam, quæ accedunt ad formam regulæ, ex.

gr., tabellas, ligna, nempe lævia et oblonga. Et quoniam tabellis hujusmodi ea inscribebantur, quæ ad omnium notitiam venire debebant, proptereaque publicè proponebantur, *canonis* nomen etiam rebus tabellæ ejusmodi publicæ inscriptis tribui cœpit. Hinc decreta conciliorum *canones* vocantur; alio quoque inscriptus index sanctorum, quorum commemoratio publicè in Ecclesiis fieri debebat, nomine *canonis* venebat; inde nomen *canonizatus*, i. e., ab Ecclesiâ tanquam sanctus ad publicum cultum propositus. Ex his facillè liquet, cur index seu catalogus *librorum*, quos Ecclesiâ agnoscit ac declarat esse divinos, appelletur *Canon S. Scripturæ*, seu *sacrorum librorum*, libri verò ita propositi vocentur *libri Canonici*, quia nempe tanquam divini fidelibus publicè Ecclesiæ auctoritate proponuntur. Notandum autem, quòd priusquam liber aliquis ita fiat canonicus *quoad nos*, i. e., publicè Ecclesiæ auctoritate approbatus, nobisque propositus tanquam divinus, possit jam antea esse *in se* verè divinus, seu Deo auctore conscriptus. Sic libri Deutero-Canonici, *Tobias, Judith*, etc., semper erant *in se* divini; Canonici autem *quoad nos* primùm facti sunt, postquam ab Ecclesiâ in Canonem sacrorum librorum relati sunt.

Præterea observandum, hunc divinorum librorum Canonem non uno tempore fuisse totum confectum, tum quia non omnes scriptores hagiographi uno eodemque tempore scripserunt, sed unus post alterum; tum quia alii fuere libri, de quorum divinâ auctoritate nulla fuit unquam in Ecclesiâ dubitatio, quique ab initio statim suæ existentie in Canone recepti sunt, dicti propterea *Proto-Canonici*, i. e., *Primo-Canonici*, quales præter alios sunt Pentateuchus, seu quinque libri Moysis, in veteri Testamento, et quatuor Evangelia in novo: alii verò erant libri, de quorum divinâ auctoritate aliquandù inter ipsos orthodoxos dubitatum est, et circa quos Ecclesiâ suam ad tempus suspendit iudicium, nihil de iis in alterutram partem decernens, quo toto tempore licuit de horum librorum auctoritate dubitare, quia licet divinam *in se* haberent auctoritatem, ea tamen non erat sat cognita et promulgata fidelibus, quamdiù de iisdem libris nihil certi Ecclesiâ constituerat. At ubi re diligenter examinât eos in Canonem admisit Ecclesiâ, non amplius de eorum divinitate dubitare licet. Atque hi libri vocantur *Deutero-Canonici*, i. e., *Secundo-Canonici*, suntque ex veteri Testamento *Tobias, Judith*, liber *Esther* totus, vel certè ejusdem septem postrema capita; *Sapientia, Ecclesiasticus, Baruch, liber I et II Machabæorum*; et in libro *Danielis* quædam partes, nempe oratio Azariæ cum sequenti hymno trium puerorum; *Susannæ* historia; item historia *Belis* et *draconis* à *Daniele* intercepti. In novo Testamento, caput ultimum *Marci* à versu 9 usque ad finem; historia de Christi sudore sanguineo, Angelicæ apparitione Christo factâ, *Lucæ* cap. 22, et juxta *Canum*, aliosque etiam historia de muliere adulterâ in Evangelio *Joannis*, cap. 8; *Epistola S. Pauli ad Hebræos*; *Epistola Catholica S. Jacobi*; *Epistola secunda S. Petri*; *secunda et tertia S. Joannis*; *Epistola S. Judæ*, et *Apocalypsis S. Joan-*

nis. Hinc patet quòd libri Deutero-Canonici aliquando fuerint apocryphi, i. e., occulti, *absconditi*, ex verbo ἀποκρυφτος, *abscondo*, eò quòd ad tempus ab Ecclesiâ non fuerint publicè propositi, saltem tanquam divini. Reliqui libri omnes, tam novi quam veteris Testamenti, sunt *Proto-Canonici*, ab omnibus Catholicis semper recepti. His prænotatis, probò jam conclusionem catholicam, quâ dixi, omnes libros tam *Proto* quam *Deutero-Canonicos*, qui continentur in Canone concilii Tridentini, sess. 4, esse verè *Canonicos* et *divinos*.

Argumentum petimus ex antiquissimâ traditione, atque auctoritate Ecclesiæ, ita ratiocinando: Canon S. Scripturæ à concilio Tridentino approbatus, antiquissimâ Ecclesiæ occidentalis et orientalis traditione nititur; ergo legitimus est. *Cons.* à nullo Christiano (1) negari potest, cum à temporibus Apostolorum semper in Ecclesiâ Christi vigerit firma hæc persuasio, Deum Ecclesiæ, quæ est *columna et firmamentum veritatis* (2), dedisse potestatem infallibiliter dijudicandi quinam libri sint divini, et in Canonem Scripturarum admittendi, necne. Hinc S. Augustinus (3) apertè ait: « Ego « Evangelio non crederem, nisi me catholica Eccle- « siæ commoveret auctoritas. » Et alibi (4) de Evangelio S. Matthæi respondet Fausto Manichæo his verbis: « Sicut ego credo, illum librum esse Manichæi, « quoniam ex ipso tempore, quo Manichæus vivebat in « carne, per discipulos ejus certâ successione præpo- « sitorum vestrorum ad vestra usque tempora custo- « ditus ac perductus est; sic et istum librum credite « esse Matthæi, quem ex illo tempore, quo Matthæus « ipse in carne vixit, non interruptâ serie temporum « Ecclesiâ certâ connexionis successione usque ad « tempora ista perduxit. Et dic mihi, cui libro potius « credere debeamus, ejusne Apostoli, qui Christo, « cum adhuc in terrâ esset, adhaeserat, an nescio cui « Persæ, qui tantò post natus est?..... Cum ergo ne- « cesse sit, alterum horum librorum esse mendacem, « cui nos potius censes fidem accommodare debere? « Eine, quem illa Ecclesiâ ab ipso Christo inchoata, et « per Apostolos profecta certâ successionum serie « usque ad hæc tempora toto terrarum orbe dilatata, « ab initio traditum et conservatum agnoscat atque ap- « probat; an ei, quem eadem Ecclesiâ incognitum re- « probat? » Ita S. Augustinus. Similiter S. Irenæus (5) jam secundo Ecclesiæ seculo florens ait: « Non enim « per alios dispositionem salutis nostræ pervenimus, « quam per eos, per quos Evangelium cognovimus et

(1) Nos hic solum contra protestantes aliosque adversarios religionem christianam profitemes agimus. Contra Paganos enim, Mahumetanos, Dæistas, aliosque Anti-Christianos, antequam Canon S. Scripturæ catholicus probetur esse legitimus, prius probandum est quòd Ecclesiâ Christi sit sola vera religio divinitus instituta, id quod Polemici et Tholozi in Tractatu de religione aut alibi passim ostendere solent.

(2) 1 Timoth. 3, 15.

(3) L. contra Epist. Fundamenti, c. 5.

(4) L. 28 contra Faustum, c. 2.

(5) L. 3 contra Hæreses, c. 4.

« (de Apostolis loquitur) quod quidem tunc præconia-
 « verunt, postea verò per Dei voluntatem in Scripturis
 « nobis tradiderunt fundamentum et columnam fidei
 « nostræ futurum. » Et inferius (1) ex instituto probat, hanc Apostolorum traditionem in Romanæ Ecclesiæ
 « semper fuisse conservatam : « Ad hanc enim Eccle-
 « siam, inquit, propter potentiorum principalitatem,
 « necesse est omnem convenire Ecclesiam, hoc est,
 « eos qui sunt undique fideles, in quâ semper ab his
 « qui sunt undique, conservata est ea, quæ est ab
 « Apostolis, traditio. » Accedit manifesta ratio. Nisi
 enim Ecclesiæ hæc à Deo potestas data esset, infal-
 libiliter discernendi libros divinos à non divinis, nul-
 lus de istorum librorum auctoritate altercandi foret
 finis, prout et veterum et recentiorum sectariorum
 non cum Catholicis modò, sed mutua etiam inter ip-
 sos declarant certamina; atqui sapientiæ et bonitati
 divinæ repugnat, Ecclesiam suam relinquere in tantâ
 incertitudine et dubiis circa res summi momenti veram
 fidem et religionem concernentibus sine infallibili
 harum controversiarum iudice; ergo dicendum est,
 quòd veræ Dei Ecclesiæ competat infallibilis potestas
 dijudicandi circa authenticam et divinitatem librorum
 in Canonem sacrum recipiendorum. Certè, si Ecclesia
 falsas pro veris, aut humanas et errori obnoxias pro
 divinis Scripturis admittere posset, faciliè in errores
 circa res credendas incideret, fidesque ejus defectui
 obnoxia esset, quod salvâ Christi promissione fieri
 nequit; cum juxta divinum ejusdem effectum portæ
 inferi adversus Ecclesiam, quæ est columna et firma-
 mentum veritatis, nunquam sint prævalitura. Igitur
 si demonstravero, à primis Ecclesiæ seculis usque ad
 nostrum tempore eosdem S. Scripturæ libros habitos
 fuisse ab Ecclesiâ Christi pro divinis et canonicis,
 quos Ecclesia catholica hodiè pro talibus habet et
 agnoscit, hoc ipso Canon sacrorum librorum catho-
 licis legitimus esse evincitur. Antecedens verò osten-
 ditur ex concilio Carthaginensi III, celebrato anno
 Christi 397; ex Epistolâ Innocentii I, an. 401, et De-
 creto Gelasii I, 494. Item ex conciliis Florentino et
 Tridentino, ac denique ex ipsius hodiernæ Ecclesiæ
 græcæ quantumvis schismaticæ publicâ professione.
 Unde sic argumentor.

1° EX CONCILIO CARTHAGENSI III.

2. Hoc concilium præsentibus circiter 46 episcopis,
 inter quos ipse etiam D. Augustinus (2) erat, prorsus
 eundem divinorum librorum catalogum, can. 47,
 texuit, quem Tridentinum, sess. 4, habet. Neque hic
 catalogus tunc primùm compositus, sed ex antiquâ
 traditione acceptus erat, prout Patres hujus concilii
 disertè affirmant, addentes hæc verba : « A Patribus
 « ista accepimus legenda. » At dices 1° : Citatus Canon
 47 concilii Carthag. III spurius est. Huic enim
 Canonis in fine additur : « Hoc etiam fratri et consa-

(1) Ibidem, c. 3.

(2) Hinc non mirandum, quòd S. Augustinus, l. 2
 de Doctrinâ Christianâ, c. 8, eundem divinorum
 librorum catalogum, quem concilium Carthag. III,
 can. 47, statuit, recensent.

« cerdoti nostro Bonifacio, vel aliis earum partium
 « episcopis innotescat; » cum tamen tempore concilii
 Carthag. III, Romæ Pontifex fuerit non Bonifacius
 sed Siricius, multis annis Bonifacium in Pontificatu
 antecedens. Resp. 1° et dico cum Harduino (1), hunc
 esse errorem illius qui acta concilii Carthaginensis III,
 et aliorum Carthaginensium descripsit. Nam, ut Har-
 duinus (2) observat, subscriptio illa : *Hoc etiam fratri*,
 etc., pertinet ad concilium Carthag. VI, anno 419, sub
 Bonifacio I celebratum. Quòd autem in canone 47
 concilii Carthag. III perperam mentio Bonifacii Papæ
 fiat, patet ex ejusdem concilii canonè 48 immediatè
 subsequente, ubi de Donatistis consulendus dicitur
 Siricius eo tempore Romæ Pontifex; item patet ex eo,
 quia ad initium concilii Carthag. III designantur con-
 sules Romani Cæsarius et Atticus, quos constat con-
 sulatûs officium non sub Bonifacio, sed sub anno 15
 Siricii, 5 Arcadii et Honorii, et 397 aræ vulgaris ges-
 sisse. Cæterum fieri faciliè potuit, ut in frequentibus
 illius ævi conciliis Cathaginè celebratis additamentum
 aliquod ab uno in aliud (à Carthaginensi VI in Cartha-
 ginense III) scriptoris vitio migraret; quod tamen vi-
 tium ex totâ serie actorum concilii Carthag. III faciliè
 detegitur. Resp. 2° et dico, etiamsi illâ additio : *Hoc
 etiam fratri*, etc., in Carthaginensi III retinenda esset,
 non tamen sequi, canonem 47 hujus concilii de cata-
 logo divinorum librorum spurium esse. Res enim
 sic explicari potest : Mittendus ille canon dicitur ad
 Bonifacium tum adhuc inter primarios cleri Romani
 viros ac consultores existentem, ut idem canon à Si-
 ricio Papâ, cæterisque earum partium episcopis ap-
 probaretur. Quæ responsio confirmatur ex canone 48
 immediatè sequente, quo, ut dixi, consulendus dicitur
 Siricius de baptismo Donatistarum infantibus dato.
 Denique, sive decretum illud de Canone divinorum li-
 brorum, quod hodiè in canone 47 concilii Carthag. III
 legitur, sit concilii Carthag. III, sive VI, parùm refert.
 Neque enim 21 anni (quot nimirum ab anno 397, quo
 concilium Carthag. III celebratum est, ad annum 419,
 sive ad concilium Carthag. VI, effluxerè) antiquitatem
 traditionis notabiliter augment, aut minuant.

Dices 2° : Concilium Carthag. III (sicut etiam Ge-
 lasius Papa in suo Decreto infra citando) in catalogo
 divinorum librorum omittit librum Baruch, quem Tri-
 dentinum inter libros sacros ponit; ergo cum Triden-
 tino hæc in re non penitus consentit. Ant. patet ex
 verbis concilii Carthag. III, can. 47, ita loquentis :
 « Item placuit, ut præter Scripturas canonicas, nihil
 « in Ecclesiâ legatur sub nomine divinarum Scriptu-
 « rarum. Sunt autem canonicæ Scripturæ : Genesis,
 « Exodus, Leviticus, Numeri, Deuteronomium, Jesus
 « Nave, Judicum, Ruth, Regum libri quatuor, Paral-
 « pomenon libri duo, Job, Psalterium Davidicum, Sa-
 « lomonis libri quinque, libri duodecim Prophetarum
 « minorum. Item Isaias, Jeremias, Ezechiel, Daniel,
 « Tobias, Judith, Esdræ libri duo, Machabæorum libri

(1) Tom. 1 Concil., pag. 968.

(2) In citati canonis recensione ad marginem.

« duo. Novi autem Testamenti Evangeliorum libri quatuor, Actuum Apostolorum liber unus, Pauli Apostoli Epistolæ tredecim : ejusdem ad Hebræos una ; Petri Apostoli duæ ; Joannis Apostoli tres ; Judæ Apostoli una, et Jacobi una ; Apocalypsis Joannis « liber unus. » Resp. : Notum est eruditiss. librum Baruch primis Ecclesiæ seculis sub Jeremiæ nomine (cujus amanuensis erat Baruch) à veteribus citari, uti S. Augustinus (1) expressè monet, et videmus factum à Clemente Alexandr. (2), S. Ambrosio (3), S. Basilio (4), S. Chrysostomo (5). Non ergo mirum, quòd Carthaginense III et Gelasius Papa in Canone sacrorum librorum Jeremiam posuerint, non expressè nominato seu addito Baruch ; prout tamen fecit Tridentinum, sess. 4, in Decreto de canonicis Scripturis præter alia dicens : « Isaias, Jeremias cum Baruch, « Ezechiel, Daniel. »

2° EX INNOCENTIO I ET GELASIO I.

3. Innocentius I, in Epist. ad Exuperium, episcopum Tolosanum (6), c. 7, ita loquitur : *Qui verò libri recipiantur in Canone sanctarum Scripturarum, brevis adnexus ostendit... Moysi libri quinque, etc.* Enumerantur deinde libri iidem, licet diverso ordine, qui in Carthaginensi III, et in Tridentino. Eundem etiam Canonem divinorum librorum recenset Gelasius Papa in Decreto concilii Romani 70 episcoporum ann. 494 celebrati. Ex quibus testimonio R. Pontificum denuò patet antiquissima traditio de Canone sanctarum Scripturarum catholico. — At dices 1° cum Caveo Anglo asserente, hoc Decretum Gelasianum esse spurium, et incerti auctoris. Alia enim vetusta MS. idem Decretum tribunt, Damaso Papæ, ipseque Baronius (7) ex concilio Romano sub Damaso celebrato partem hujus Decreti exhibet ; manuscriptum verò Jurense illud Hormisdæ Papæ tribuit. Denique ab Alhelmo idem Decretum describitur, sed tacito Gelasio non. nec. Resp. : Cavæi scriptoris Angli conjectura satis refellitur ab antiquissimis auctoribus Hincmaro Rhemensi, Burkardo Wormatiensi, Lanfranco Cantuariensi, et criticis ferè omnibus, qui Decretum illud ut genuinum Gelasii opus agnoscent. Dein ex illa ipsa manuscriptorum diversitate satis patet, laudatum Decretum esse profectum ab aliquo antiquiorum Pontificum, solùmque esse dubium, à quonam determinatè id factum ; quamvis commune modernorum criticorum judicium illud Gelasio attribuat. Cæterum sive ab hoc, sive à Damaso vel Hormisdâ fuerit editum, parùm refert. Si enim Decretum istud Damasi sit, seculo integro Gelasio Pontifice erit antiquius, idèoque antiquissimum

de nostro Canone sacrarum Scripturarum trauicuum adhuc magis stabiliet. Si verò Hormisdæ fuerit, illud 18 duntaxat annis Gelasio recentius erit.

Dices 2° : Cujuscumque Papæ istud Decretum sit, cum hodierno Catholicorum Canone non plenè consentit. Nam omittit librum secundum Esdræ et librum secundum Machabæorum. Dicit enim : « Esdræ liber unus ; Machabæorum liber unus. » — Resp. et dico, Gelasium in suo catalogo sacrorum librorum Græcos et Hebræos secutum esse, apud quos, teste S. Hieronymo, ambo volumina, quæ juxta nos sunt l. 1 et 2 Esdræ, in unum librum conjunguntur ; librum verò secundum Esdræ illi vocant eum, qui juxta nos est liber tertius Esdræ apocryphus, è Canone nostro exclusus. Hinc Tridentinum, in suo Canone, studiosè dicit : « Esdræ primus et secundus, qui dicitur Nehe- « mias, » ne per secundum intelligatur ille qui ab Hebræis et Græcis liber secundus Esdræ dicitur. Librum verò unum Machabæorum Gelasius dicit, quia videlicet in utroque Machabæorum libro ferè eadem tractatur historia, licet aliter et diverso modo. Cæterùm nec ista quidem unius tantum libri (seu Esdræ, seu Machabæorum) in Decreto Gelasiano commemoratio certa est. In aliis enim ejusdem concilii Romani sub Gelasio Papâ celebrati manuscriptis antiquissimis, ut Harduinus (1) adnotat, leguntur, duo libri Esdræ, et duo libri Machabæorum.

3° EX FLORENTINO ET TRIDENTINO ; ITEM EX SOLEMNI TESTIMONIO ECCLESIE GRÆCÆ QUANTUMVIS SCHISMATICÆ.

4. Nam in Concilio Florentino, in Decreto Eugenii IV pro Armenis, iidem ipsi denuò libri tanquam Canonici recensentur, qui à concilio Carthag. III, ab Innocentio I et Gelasio I, et à Tridentino enumerantur. — At dices Decretum pro Armenis non esse statutum ipsius concilii generalis, cum conditum sit à solo Pontifice, soluto jam ante triennium concilio, et Græcis in patriam digressis. Resp. : Decretum illud digressis quidem Græcis, sed concilio nihilominus sub Eugenio IV, etiamnum per tres annos Florentiæ continuato, ac dein Romam translato conditum est anno 1442, in publicâ sessione habitâ in Ecclesiâ Lateranensi, præsentibus adhuc cardinalibus Bessarione et Rotheno ; id quod in synodo Tridentinâ sess. 4, cardinalis de Monte contra episcopum Clodiensem, productis ex arce S. Angeli genuinis actis concilii Florentini, invictè demonstravit, et ampliùs confirmavit Cervinus asserens, autographum Decreti subscriptione Eugenii et cardinalium signatum et Bullâ munitum à se visum esse ; de quâ Pallavicinus (2). Accedit, quòd jam ante Græcorum discessum Armeni legati advenirent, et summâ Græcorum voluntate Pontifici Eugenio unionis perficiendæ negotium permissum sit. Quare Decretum pro Armenis Florentino accensendum omninò est, ac irrefragabili auctoritate pollet.

Denique etiam Ecclesia Græca, etsi nunc schisma-

(1) L. 18 de Civit. Dei, c. 33.

(2) L. 1 Pædagog., c. 10.

(3) L. 3 Hexam., c. 14.

(4) L. contra Eunomium.

(5) In Oratione, quòd Christus sit Deus.

(6) Hæc Epistola Innocentii I ad Exuperium jam à Dionysio Exiguo, seculi sexti scriptore, qui Archivi Romani tabulas penitus inspexit, refertur, et ab omnibus literatis tanquam genuinum Innocentii I partus agnoscitur.

(7) Hist. Eccles. ad an. Christi 60.

(1) Tom. 2 Concil., pag. 938.

(2) Hist. Conc. Trident. l. 6, c. 11.

tica, eosdem cum Catholicis suscipit libros S. Scripturæ. Hæc enim cum à Protestantibus ad inveniendam secum concordiam fuisset invitata, synodus Jerosolymis sub Dositheo Patriarchâ celebravit anno Christi 1672, quo Protestantium errores damnavit, responsoque ad eos dato, inter alia catholica doctrinæ capita solemniter de sacris libris in Tridentino enumeratis professæ est: « Hos omnes judicamus esse Canonicos et sacram Scripturam confitemur, quoniam eos tradidit antiqua consuetudo, seu magis Ecclesia catholica. »

Solvuntur argumenta contra catholicum sacrarum librorum canonem.

5. Argumentum I. Ex unâ parte non omnes libri, quos Tridentinum inter Canonicos numerat, continentur in Canone Hebræorum; ex alterâ parte Ecclesia libros veteris Testamenti non aliter quàm ex Canone Hebræorum discere potuit; quâ de causâ SS. Patres certitudinem librorum V. T. ex judicio Synagogæ repetere solent; ergo Canon sacrarum librorum à Tridentino statutus non est legitimus. Resp.: Omitto ant. quoad primum membrum, nego quoad secundum. Nam Ecclesia libros Canonicos ex traditione Apostolicâ cognoscere potuit, Apostoli verbò à Christo, vel ex speciali Spiritûs S. revelatione intelligere poterunt, eosdem libros esse divinos. Neque SS. Patres Canonem Hebræorum allegant tanquàm unicam regulam veteres libros sacros dignoscendi; S. Hieronymus enim (1) admittit e., g., librum Judith, licet in Canone Hebræorum non contineatur. Accedit auctoritas D. Augustini (2), qui ait: « Libros Machabæorum non Judæi, sed Ecclesia pro Canonicis habet. » Quibus verbis clarè significat, Ecclesiam habere aliquos libros V. T. pro Canonicis, quamvis ii in Canone Hebræorum non contineantur. Quando autem alibi ait, nos à Judæis tanquàm librariis et capsariis nostris accepisse libros divinos; item quando D. Paulus (3) ait, Judæis credita esse eloquia Dei, tantum volunt SS. Augustinus et Paulus, quòd aliqui vel plerique V. T. libri à Deo Judæis fuerint crediti, ut eos custodirent, nobisque licet inviti in lege novâ traderent; non verò volunt quòd Judæi nobis omnes prorsus libros sacros V. T. tradiderint, aut si omnes nobis tradiderunt, eos etiam omnes habuerint pro divinis. Vel denique SS. Paulus et Augustinus intelligendi sunt de Judæis non Palæstinis tantum, sed etiam de Hellenistis seu Judæis Græcis (4) Alexandriae et in Ægypto aut aliis Orientis

partibus degentibus, qui nullum inter Proto et Deutero-Canonicos V. T. libros discrimen faciebant, sed utrosque Canoni suo inseruerunt. Unde ad propositum adversariorum argumentum non concessi, sed duntaxat omisi primum membrum antecedentis, quòd etiam sic distingui potest: Non omnes libri V. T. à Tridentino recensiti continentur in Canone Hebræorum seu Judæorum Palæstinarum, conc.; non continentur in Canone Judæorum Hellenistarum seu Græcorum Alexandriae et in Ægypto, etc., degentium, nego.

6. Argum. II. 1° Si libri Deutero-Canonici V. T. essent divini seu Deo inspirante et dictante conscripti, Esdras eorum divinitatem haud dubiè agnovisset, eosque Canoni suo inseruisset. 2° Aut certè id post Esdras fecisset synagoga magna. 3° Neque semper SS. Patrum aliqui de eorumdem librorum divinitate du-

Palæstini seu hebraizantes; nec ullus est apud eos liber, qui æqualem cum illis 22 libris Canonicis auctoritatem obtineat. Dixi: *Judæi saltem Palæstini*. Aliter enim sensere Hellenistæ seu Judæi Alexandrini, ut mox dicam. Nam Tourneminius, teste Hermano Goldhagen (Introduc. in S. Scripturam p. 4, sect. 1, quæst. 8) valdè verisimiliter et ex solidis argumentis censet et probat, alium fuisse Canonem Hebræorum in Palæstina degentium, et alium Judæorum Hellenistarum. Derivatur autem hæc vox à vocabulo *ελλην*, id est, *græcus*; erant igitur Judæi Hellenistæ ii qui Alexandriae et in aliis urbibus et provinciis per Orientem dispersi debebant, ubi hebræus sermo non erat pervulgatus, quique hebraicum vel syriacum idioma non callentes, græcâ S. Scripturæ versione non privatim modò, sed etiam in cœtibus publicis utebantur, Judæis Palæstinis id vehementer improbantibus et ægerimè ferentibus. Unde etiam evenit, ut post excidium Jerosolymæ Judæi Palæstinæ eorumque posteri vatiniano in Judæis Hellenistas, quorum plerique facti sunt Christiani, odio exarserint, adeò ut ne ipsi quidem græcis Hellenistarum Bibliis parcerent, quemadmodum S. Justinus aliique PP. testantur. Porro Judæi Palæstini probabilius non alium divinarum librorum Canonem agnovissent, nisi Esdrinam, quem supra commemoravimus; vel si præter istum admisissent alium Canonem secundarium, in quo erant libri Deutero-Canonici, huic certè minorem credebant inesse auctoritatem etiam essentialem, seu relatè ad veritatem, ut disertè testatur Josephus, l. 1 contra Apionem, dicens, « præter 22 libros, qui sunt in Canone Hebræorum, fuisse et alios, nempe Tobiam, Judith, etc., at non simili dignos fide. » Judæi verò Hellenistæ non modò libros Deutero-Canonicos Tobie, etc., in Candem admiserè, sed ne quidem discrimen aliquod inter hos et alios libros Proto-Canonicos in Canone Esdrino contentos agnovèrè. Denique benè notandum, quòd hunc ipsum Hellenistarum Canonem græco sermone conscriptum, qualis Alexandriae et in Græcorum synagogis legebatur, prius Christiani ex gentilitate ad Christum conversi ab Apostolis acceperint, prout omnes manuscriptorum codices comprobant; idipsum etiam Apostoli inuunt, qui Tobiam, Sapientiam, Ecclesiasticum, Machabæorum libros haud aliter quàm cæteros Scripturæ libros prolatis inde sententias commendant, uti videre est apud Huetium, Proposit. 4, cap. 14, et Hermannum Goldhagen, loc. cit., part. 2, num. 87, 93, 169, 178, 282. Idem evincunt plurima PP. testimonia, quæ pro singulis libris Deutero-Canonicis longè et accuratè serie è seculo secundo Ecclesiæ usque ad seculum decimum septimum Tourneminius (in Appendic. 4 ad Prælog. Bonfrerii) duabus tabulis exhibet.

(1) Præfat. in l. Judith.

(2) L. 18 de Civ. Dei, c. 36.

(3) Ad Rom. 3, 2.

(4) Ut res ista omninò distinctè intelligatur, plura hic observanda sunt. In primis satis recepta apud Hebræos traditio, teste Calaneo (in suo Dictionario Bibl. v^o Canon), est, apud Judæos Canonem Scripturæ clausum non fuisse, hoc est, libros divinos certo numero non fuisse determinatos nisi Esdræ tempore, quando nimirum Esdras annuente Synagoga magnâ, seu concilio generali totius nationis Judaicæ librorum sacros in unum corpus collegit, et canonem Scripturarum 22 voluminibus constantem digessit. Canone sic clauso, nullum librum in eum inveni tolerarunt Judæi saltem

bitassent, etiam post concilium Carthag. III et Epistolam Innocentii I ad Exuperium Tolosanum.

Resp. ad primum : Nego sequelam. Gemina enim potissimum erat causa, cur hi libri ab Esdrâ in Canonem non fuerint relati. Prima fuit, quia eorum aliqui e., g., lib. Sapientiæ, Ecclesiastici, Machabæorum, tempore Esdræ nondum erant conscripti ; neque posteriorum temporum Judæi in Palæstinâ degentes ausi sunt eosdem Canoni Esdrino jam clauso inserere, quanquam etiam apud illos liber Ecclesiastici maximæ fuerit auctoritatis, ac teste Josepho (1) velut pars legis Mosaicæ habitus. Altera causa fuit, quia aliqui illorum librorum, etsi tunc jam scripti, potuerunt faciliè diligentiam Esdræ effugere, cum gens Israelitica illis temporibus maximis rerum difficultatibus premeretur, quamvis libertati et patriæ restituta ; unde et Esdras quantumlibet studiosus ac diligens omnes gentis Judaicæ historias, et veteris memoriæ monumenta à popularibus suis scripta colligere haud poterat. Neque divinæ Providentiæ placuit, illa per miracula detegere, præsertim cum absque his scriptis, quæ vocantur Deutero-Canonica, Judæi per solos libros Proto-Canonicos sufficienter in lege suâ instrui gubernarique potuerint. — Ad secundum : Ex iisdem fermè rationibus, nego ant. Judæi exim Palæstini post clausum semel Canonem Esdrinum semper horrebant aliquid ei addere, etiamsi scripta hagiographa postea inventa magno in pretio et veneratione habuerint (2). — Ad tertium : Nego ant. Cùm enim nec Carthaginense III, nec Innocentius I, apertè declaraverint, Canonem SS. Librorum, quem recensent, haberi ex traditione Apostolicâ, mirum non est, quòd semper aliqui dubitârunt de canonicitate horum librorum, donec res ab Ecclesiâ in Tridentino fuerit solemniter decisa. Præterea quando SS. Patres libros Deutero-Canonicos appellant apocryphos, vel minus aptos ad confirmandam ecclesiasticorum dogmatum auctoritatem, aut quando referunt solum Esdrinum Canonem, propriè non dubitârunt de librorum Deutero-Canonicorum divinitate, sed tantùm indicant, quòd hi libri suo tempore fuerint minus idonei ad refutandos Judæos et hæreticos, vel etiam ad dogmata fidei inter Catholicos adstruenda, quia tunc nondum supremo universalis Ecclesiæ judicio recepti fuerant tanquam divini et Canonici, vel non ex suâ sententiâ loquuntur, sed Judæorum Palæstinorum, solùmque referunt, qualem isti Canonem statuunt, ut facit S. Epiphanius (3), et S. Hieronymus (4), qui etiam alibi (5) expressè ait : *Non quid sentirent, sed quid Hebræi contra nos dicere soleant* (Præfatione in Daniele) *evocant*. Denique si aliqui SS. Patrum verè dubitârunt de divinitate Deutero-Canonicorum, id fecerunt, quia vel Ecclesiæ mentem ignorârunt, vel minus expenderunt ; cùmque veterum quorundam qualemcum-

(1) L. 2 contra Appionem.

(2) Vide Calmeti Dictionar., Bibl. v^o *Hagiographa*.

(3) L. de Ponderibus, et l. 1 Hæres. 8.

(4) Præfat. in Daniele.

(5) In Apologiâ advers. Ruffinum I. 2 c. 9.

que dubitationem seu realem, seu apparenter talem legerent, putârunt in eorum sententiâ se posse acquiescere.

Neque dicas, Patres illos non potuisse habere ignorantiam invincibilem, cùm libri Deutero-Canonici jamdiù ab Hellenistis, imò ab ipsâ Ecclesiâ Catholicâ in synodo Nicænâ fuerint in Canone positi, et de illorum divinitate constaret ex traditione apostolicâ. Nam resp. id eâ ratione fieri potuisse, quia PP. illi de hæc ipsâ traditione, aut de Nicæni decreto non habuere sufficientem notitiam, et fortassis quibusdam illorum solus Canon Esdrinus, in quo libri Deutero-Canonici omissi erant, innotuit, cùm de hoc solo Judæi Palæstini loquerentur. Certè etiam magni viri sæpè ignorant, quòd scire ipsos interest, quemadmodum D. Augustinus contra Nicæni concilii vetitum, quòd tunc ignorabat, ordinatus est episcopus, vivente adhuc Valerio episcopo antecessore suo, ut Possidius (1) testatur. Simili itaque modo Patribus illis Canon synodi Nicænæ de libris Deutero-Canonicis ignotus esse potuit, aut non satis perspectus, præsertim quia non satis constat, quibus et quàm gravibus verbis libros illos Nicænum concilium receperit, an per modum decreti alicujus, an adjecto anathemate in eos qui hos libros non susciperent, an verò per modum simplicis enarrationis, quæ non tolleret omnem dubitationem. Imò nequidem satis constat, qui libri in illâ synodo fuerint ut Canonici recepti præter librum Judith, de quo Hieronymus (2) testatur, eum in synodo Nicænâ computatum esse in numero sanctarum Scripturarum. Quòd verò in objectione additum est de traditione Apostolicâ, ita distinguendum est : De divinitate librorum Deutero-Canonicorum constabat ex traditione apostolicâ, quæ tunc temporis data et conservata fuit in omnibus Ecclesiis, nego ; quæ conservata fuit in aliquibus tantùm Ecclesiis, præcipuè in Romanâ, et Patriarchatu Occidentis, concedo. Res hæc se habet fermè sicut traditio de non rebaptizandis iis qui ab hæreticis baptizati sunt. Hæc enim traditio verè fuit divina et apostolica à Romanâ Ecclesiâ semper conservata, quamvis plurimi Africæ episcopi cum multis Asiaticis aliter sentirent. Faciliè igitur contingere potuit, ut pariter traditionem alteram apostolicam de divinitate librorum Deutero-Canonicorum PP. aliqui orientalis Ecclesiæ ignorarent, cùm Ecclesia id tunc nondum apertè deciderit, uti postea justis de causis à Tridentino factum est ad coercendos Protestantium errores, et novandi libidinem. — At inquires : libri V. T. Deutero-Canonici non erant Canonici in Synagogâ ; ergo neque possunt esse Canonici in Ecclesiâ Christi, quia hæc non potest facere, ut liber aliquis sit divinus, seu Deo inspirante conscriptus, qui prius talis non fuit. Rep. : Dist. ant. : Non erant Canonici ac divini in se, neg. ; non erant Canonici quoad Judæos, seu non recipiebantur in Canonem Esdrinum saltem à Judæis Palæstinis, conc. Rationem additam dist. : Ecclesia non potest facere, ut liber aliquis sit divinus, qui

(1) In S. Augustini vitâ, cap. 8.

(2) Præfat. in I. Judith.

prius talis non fuit in se, conc. ; non potest declarare, librum aliquem esse divinum, qui prius talis non fuit quoad nos, seu non potest ex promissâ sibi (1) infallibili assistentiâ Spiritûs S. declarare, quòd liber aliquis sit divinus, de quo prius dubitabatur, utrum sit divinus, nego.

7. Argum. III. Si Apostoli, ut col. 476, in fine notæ diximus, Canonem Hellenistarum seu Judæorum græcorum, in quo libri Deutero-Canonici V. T. continebantur, approbârunt, Christiani nunquàm de horum librorum divinitate dubitâssent; atqui dubitârunt jam seculo secundo et sequentibus, præeunte Melitone Sardensî; ergo Apostoli Canonem illum non approbârunt. Distinguo maj.: si Apostoli Canonem illum *publicâ quâdam et apertè decisione* approbâssent, conc. maj.; si cum duntaxat approbârunt *ipso facto*, prædictos libros citando tanquàm Scripturam divinam, primisque Christianis Hellenistarum Biblia tradendo et suadendo, sed tamen absque expresso mandato et definitione, neg. maj.; et concessâ minore, eodem modo dist. cons.: ergo Apostoli Canonem illum non approbârunt *publicâ et apertâ definitione, conc.*; non approbârunt eum ipso facto, neg. cons.

Audiamus Cl. Hermanum Goldhagen (2) hâc de re disserentem: « Equidem, inquit, primi Christiani ex voluntate Apostolorum passim utebantur græcis Hellenistarum Bibliis. Verùm labente seculo secundo, primus erat Melito Sardensîs (in Asiâ) episcopus, qui à Palesinâ Judæis edoctus discrimen aliquod proposuit inter Canonem Judæorum, atque Ecclesiæ Christianæ tunc usitatum, secutusque Judæorum Palesinorum sensum per licentiam immoderatæ criticæ novum sacrorum librorum Canonem vulgavit, à quo libri supra nominati Tobie, Judith, etc., imò et Estheris libri, etsi in Canone Hebræorum alioquin contentus, aberant. Fecit subin auctoritas Melitonis, cujus major, quàm debuisset, ratio habita est, ut in Ecclesiis orientalibus controversiæ et dubia de posterioribus hisce libris nascerentur; quæ tamen non obstiterè, quominus in ipsis Orientis Ecclesiis libri hi, ut antea, legerentur et pro divinis haberentur. Omnis controversia eò tandem valuit, aliquid ut discriminis inter libros priores Esdrino Canonis ab initio statim insertos, et hos posteriores deinceps detectos statueretur, ita, ut illi posthac Proto-Canonici, isti Deutero-Canonici dicerentur. Et qui minùs his favebant, id unum affirmabant, minùs idoneos esse Deutero-Canonicos ad Judæos, Incredulos, Hæreticosque arguendos. Occidentales verò Ecclesiæ nihil planè disputationibus istis commotæ sunt; sum illæ Canonem servârunt græcorum nempe Bibliorum, qui Apostolorum erat atque Ecclesiæ Canon. Præ cæteris cã in re valuit Ecclesiæ Romanæ traditio in asse-

(1) Ecclesia, sicut in decidendis aliis controversiis ad fidem vel mores spectantibus ex divinâ promissione (Math. 16, 18, et alibi) infallibilis est, ita etiã in declarando Canone S. Scripture, quæ una cum traditione divinâ est regula credendorum.

(2) P. 1, Introd. in S. Scriptur., num. 154.

« tendo vero Canone, quem hodiè adhuc habet firma « semper et constans, ipsâque hâc suâ constantiâ satis « docens, à magnis Apostolis Petro et Paulo hoc sibi « depositum relictum fuisse. » Hucusque laudatus auctor. Cæterùm ex hâc ipsâ narratione patet, quòd Melito Sardensîs non ex Asiaticarum Ecclesiarum traditione, neque ex Christianorum in Oriente degentium, sed ex Judæorum Palesinorum sententiâ, ad quos idcirco iter à se susceptum fuisse fatetur idem Melito (1), catalogum suum divinorum librorum vulgârît, quem nævis non caruisse, ipsi Protestantes fateri debent. Omititur enim à Melitone liber Estheris certò divinus, et Esdrino Judæorum Canone comprehensus; ponitur verò ab eodem episcopo inter libros omnium consensione approbatos liber Sapientie, quem tamen Deutero-Canonicis accenseri, et nec in Esdrino Canone contentum, nec ab ipsis Protestantibus olim receptum fuisse, constat. Parùm igitur ex Melitonis Canone adversarii lucrantur. At

8. Dices: S. Athanasius, in Synopsi Canonem SS. librorum V. T. edidit prorsus conformem Melitonis catalogo: Laodicenum quoque concilium, seculo quarto celebratum, libros Deutero-Canonicos V. T. in Canone omittit; similiter Canon 85 Apostolorum in catalogo SS. Librorum omittit libros Tobie, Judith, et Ecclesiastici; ergo non est Apostolica traditio, dictos libros esse divinos. Resp.: Synopsi quæ S. Athanasii dicitur, non habet auctorem S. Athanasium, sed alium quemdam seculi sexti scriptorem parùm curandam, ut plerique ex eruditis hodiè consentiunt. Laodicenum fuit 24 annis ante concilium Carthaginense III, et tantummodò recensere voluit libros tunc ab Ecclesiâ jam canonizatos, de reliquis verò præscindere, fortassis ob litem de libris Canonicis à Melitone Sardensî priori seculo excitatam, et nondùm in omnibus orientalibus Ecclesiis extinctam. Canon 85 Apostolorum est subreptitius, quia SS. Scripturarum Canonis etiam inserit librum 3 Machabæorum, et Clementis Epistolâ duas communi conciliorum ac SS. Patrum sententiâ ex catalogo divinorum librorum exclusas. Dein peritorum omnium judicio certum est, ex 83 Canonibus Apostolorum ultimos 35 Canones non semper cum orthodoxâ fide concordare, ideòque à Romanâ Ecclesiâ fuisse reprobatos.

9. Argum. IV. Ecclesia nullam habet superioritatem in Scripturas divinas; ergo non potuit in Tridentino de iisdem iudicium ferre. Resp.: Conc. ant., dist. cons.: non potuit ferre iudicium auctoritatis, ad quod requiritur superioritas, conc. cons.; non potuit ferre iudicium discretionis, quod nullam exigit superioritatem in id quod discernitur, sed duntaxat jus et virtutem discernendi, neg. cons. Ecclesia, quia est columna fidei et veritatis, et infallibilem sibi à Christo assistentiam promissam habet (2), hoc ipso etiã habet jus discernendi Scripturas veras à falsis, et in hoc ei assistit Spiritus S., ne erret.

(1) In Epistolâ ad Onesimum

(2) 1 ad Timoth. 3; 15. Math. 16, 18.

10. Dices 1°: Si Ecclesia potest exercere iudicium discretionis circa divinas Scripturas, sequetur, quòd l' Ecclesia sit regula S. Scripturæ, non verò S. Scriptura Ecclesiæ; item, quòd Ecclesia pro libitu sibi statuatur regulam, quà in decidendis fidei controversiis utatur: sed utraq; hæc sequela est absurda et paradoxa; ergo. Resp.: Nego utramque sequelam. Quamvis enim Ecclesia sit nobis regula, seu potiùs magistra infallibilis ad veram Scripturam, ejusque genuinum sensum cognoscendum; ipsa tamen S. Scriptura sic cognita est et manet regula Ecclesiæ, quam hæc in dirimendis fidei controversiis sequi debet. Unde Ecclesia non pro libitu suo regulam fidei et morum eligit, sed eam à Spiritu S. constitutam et præscriptam habet, eamque semel agnitam, ut dixi, sequi debet. Quam parùm enim juris doctores sibi pro libitu vivendi regulam statuunt, dùm dijudicant aut discernunt, quodam sit genuinum jus naturæ vel positivum, quidve istis juribus præcipiatur, vel prohibeatur; tam parùm Ecclesia sibiinet regulam fidei et morum propriâ auctoritate statuit, dùm regulam hanc Deo illustrante infallibiliter agnoscit, et fide libus sequendam proponit.

11. Dices 2°: Si Ecclesia habet et semper habuit dictam potestatem infallibiliter discernendi libros divinos, non est ratio, cur illa primùm tempore Tridentini hæc potestate solemniter usa fuerit, clarè et cum comminatione anathematis in secùs asserentes lati definiendo SS. Librorum Canonem; ergo. Resp.: Neg. ant. Ideirò primùm in Tridentino id explicitè definitum fuit, quia ante illa tempora nunquam erat tanta necessitas, quantam Tridentinis Patribus imposuit insatiabilis Protestantium libido omnia novandi. Ceterùm ex allatâ objectione sequeretur grande illud absurdum et falsum, quòd nimirùm omnia concilia œcumenica perperam egerint, damnandò novos errores, antea in Ecclesiâ Dei nondùm explicitè damnatos. Nam ante Nicænum I, Ecclesia nunquam tam clarè et expressè definitivè divinitatem Verbi, nec ante Constantinopolitanum I, divinitatem Spiritûs S., nec ante Ephesinum unicum in Christo personam, et sic de aliis loquendo.

12. Dices 3°: Si iudicium Ecclesiæ circa scripta divina in Tridentino infallibile fuisset, tunc singulæ partes S. Scripturæ, prout in Ecclesiâ Catholicâ legi consueverunt (1), pro divinis habendæ essent; sed hoc ne Catholicis quidem observant. Prob. min. Cajetanus (2) auctor ait, quòd auctor l. 1 Machabæorum (3) malè intellexerit illam Danielis (4) prophetiam: *Erit in templo abominatio desolationis, dùm eam applicat ad idolum Antiochi dicens: Ædificavit rex Antiochus ubominandam idolum desolationis super altare Dei.* Et alibi, idem auctor ait, libros Deutero-Canonicos eatendû esse Canonicos, quatenus regulares sunt ad ædificationem fidelium, non quatenus regula sunt ad firmandam ea, quæ

sunt fidei. Similiter Sixtus-Senensis (1) septem ultima capita l. Esther numerat inter apocrypha ex Josepho Judæo, vel aliunde à quopiam interprete græco piâ intentione, sed Spiritu S. neutiq;am dictante, apposita. Denique illis ambobus adhuc recentior Elias Dupin, doctor Sorbonicus (in Prolegomenis Bibliicis), ultima l. Esther capita pariter Canonè excludit. Resp.: Dist. maj.; pro divinis habendæ essent singulæ partes, hæc est, additamentum illa, et partes olim controversæ, quæ nunc in Vulgatâ nostrâ à Tridentino approbata tanquàm veræ partes S. Scripturæ exstant, conc. maj.; singulæ partes, hoc est, singulæ voces vel particule, quæ vix partium nomen merentur et dissensionem inter ipsos doctores Catholicos obnoxie sunt, neg. maj. Quandò Tridentinum, sess. 4, in Decreto de Canonicis Scripturis anathema dicit ei, qui libros ipsos integros cum omnibus suis partibus, prout in Vulgatâ latinâ editione habentur, pro sacris et Canonicis non agnoverit, non loquitur de particulis aut singulis vocibus, quæ vix partium nomen merentur, et dissensionem inter doctores etiam Catholicos obnoxie sunt, sed de septem postrenis capitibus l. Esther, de additamentis Danielis et similibus, quæ supra (2) enumeravimus, quæque olim inter ipsos orthodoxos, tempore Tridentini verò inter hos et A catholicos controversa erant, num ad S. Scripturam pertineant.

Quod autem Cajetanum et Sixtum Senensem atinet, uterque erravit. Et Cajetanum quidem, qui ante Tridentinum scripsit, meritò redarguit et refutat Canus (3); bonâ tamen fide egisse censendus est. Sixtus verò Senensis, qui suam Bibliothecam sanctam, in quâ septem ultima Estheris capita inter apocrypha numerantur, post Tridentinum scripsit (4), tamen studiosè conatur hujus concilii œcumenici infallibilitatem salvare, ita (5) pronuntians: « Sed venit hoc loco in mentem simul admonere, et adhortari piùm ac benevolum lectorem, ne me temeritatis arguat, quòd hæc septem postrema capita (Estheris) à Canonicis scriptis avulsa in hunc ultimum Apocryphorum ordinem redegerim, ac si oblitus sim Decreti sanctæ Synodi Tridentinæ, quod sub anathematis interminatione recipi jubet omnes libros integros, prout in Ecclesiâ Catholicâ legi consueverunt et in veteri Vulgatâ latinâ editione habentur. Est enim Canon ille intelligendus de veris ac germanis partibus, quæ ad librorum integritatem spectant, non autem de laceris quibusdam appendicibus et pannosis additamentis incognito à quovis auctore appositis, et utcumque insutis, qualia sanè sunt hujusmodi ultima (Estheris) capitula. » Quamvis autem hæc exposi-

(1) In Bibliothecâ sanctâ l. 1, sect. 3, prope initium; item l. 8, hæresi 11 in solut. object.

(2) Num. 1.

(3) L. 2 de Libris theol. cap. 10 et 11 in solutione quarti argumenti.

(4) Tridentinum finitum est an. 1563, die 3 de cembri: Sixtus Senensis verò suam Bibliothecam sanctam scripsit an. 1566, et mortuus est an. 1569, prout Lexicon univers. Basileense testatur.

(5) L. 1 Biblioth. sanct. sect. 3, prope initium,

(1) Vide Tridentinum sess. 4, in Decreto de Canonicis Scripturis.

(2) In cap. 24 Mathæi.

(3) 1 Machab. 1, 57.

(4) Daniel. 9, 27.

tio Tridentini falsa sit, et à Bellarmino (1), meritò refutata, ac jussu sacræ Inquisitionis correctâ; tamen ex illâ patet, Sixtum Senensem non negasse, sed suppressisse, infallibilitatem Ecclesiæ in judicio circa veras Scripturas à falsis discernendas ferendo, solumque malè exposuisse verba Tridentini. Verùm de Sixto Senensi infra, num 63, sermo redibit.

De Eliâ autem Dupino notandum, quòd suam de ultimis capitibus I. Esther sententiam, ab archiepiscopo Parisiensi condemnatam retraxerit cum aliis per Bibliothecam suam sparsis erroribus, quemadmodùm constat ex libello, Parisiis an. 1695 impresso ubi Dupinus ita ait: « Post Sixtum Senensem defendi posse putaveram, dubiam esse ultimorum Estheris capitum canonicitatem. Cùm verò significatum mihi fuerit, hujus (opinionis) capacia minime esse præcisa concilii verba, quibus omnes libros in suo expressos catalogo, pro Canonicis haberi mandat, integrè et secundam partes ipsorum, ut solent legi in Ecclesiâ Catholica, sententiam mutavi, et pro Canonicis habeo. » Cæterùm Dupinus aliudè ob novas opiniones, systemata, et errores tanquàm intemperantiore criticæ scriptor satis famosus est.

15. Argum. V. Libri Canonici V. T. non aliudè, quàm ex Canone Esdrino Judæorum dignosci debent; ergo cùm libri Deutero-Canonici V. T. non fuerint in Canone Esdrino, non sunt libri Canonici accensendi. Prob. ant. Teste Apostolo (2) solis Judæis usque ad Christum credita erant eloquia Dei; et ipsi tanquàm capsarii nostri ea Christianis tradiderunt, dicente Augustino (3): « tanquàm capsarii nostri sunt (Judæi), studentibus nobis codices (V. T.) portant; » ergo. Resp.: Neg. ant.; ad prob. conc. ant., neg. cons. Nam Apostolus loc. cit. generatim commendat beneficentiam Dei erga Judæos, quòd illis, non verò Gentilibus legem suam, sive oracula Prophetarum, etc., dederit atque crediderit, nihil autem decidit de numero sacrorum Librorum. Et sanè eloquia Dei tam continentur in Canone Esdrino, quàm in Canone Judæorum Hellenistarum, in quo juxta supra (4) dicta etiam libri Deutero-Canonici V. T. continebantur. Utriusque dein Canonicos libros Judæi tanquàm capsarii attulerunt Christianis.

14. Argum. VI. Saltem Canon catholicus librorum novi Testamenti debitè caret antiquitate et authenticâ,

(1) Verba Bellarmini l. 1 de Verbo Dei c. 7, non longè ab initio sunt ista: « Sed concilium, inquit Sixtus, de veris librorum partibus loquitur, non de additamētis, qualia sunt postrema capita libri Esther. Atqui si ista Sixti responsio vera esset, multæ aliæ partes sacrorum Librorum Danielis, Marci, Lucae, et Joannis apud Catholicos in discrimen vocarentur. Quid enim haberet Sixtus, quod diceret, si ei ad eas partes divinorum voluminum conservandas, concilii Decretum quasi murum quendam objicenti, responderetur ab adversariis, concilium de veris partibus esse locutum, ea verò additamēta esse, non partes? » Ita Bellarminus.

(2) Ad Rom. 3, 2.

(3) Enarrat. in Psalm. 40.

(4) Num. 5, argum. 1.

quia primùm fuit confectus post 60 annos à morte Christi; quidam existimant, editum fuisse Adriano imperante, id est, circa autum 117 æræ Christianæ; imò Joannes Clericus illum circa seculum decimum tertium procurum atque orbi fuisse obtrusum contendit (1). — Resp.: Ridicula planè objeçtio, quæ librorum N. T. auctoritatem ex eo impugnat, quòd eorum collectio facta non fuerit, antequàm scripti essent omnes hi libri. Editi enim sunt diversis temporibus, prout occasio sese offerebat ab anno 40 usque ad annum 97 æræ Christianæ. Quid ergo mirum, quòd Canon seu collectio librorum N. T. non statim totus primis à morte Christi annis exstiterit? Cæterùm ipse S. Joannes Evangelista, teste Eusebio, divinorum librorum Canonem, et tria Evangelia in suam et aliorum notitiam perlata, suo testimonio tanquàm genuina, et Deo inspirante scripta confirmasse dicitur. Obiit autem S. Joannes Ev. Ephesi (2) anno Christi centesimo, cùm juxta S. Epiphanium (3) natus esset annos 94. Juxta alios longè senior obiit, ætatis suæ anno vel 98, vel 99, seu etiam 104 vel 106, sive demùm 120 (4). Porrò Clerici deliramentum de nostro N. T. Canone circa seculum 15 primùm procurso satis ex eo confutatur, quòd PP. Tridentini Canonem sacrorum Librorum utriusque Testamenti acceperunt à concilio Florentino; hoc à concilio Romano sub Gelasio I papà an. 494; hic ab Innocentio I, in Epistolâ ad Exuperium seculo 5; item à concilio Carthaginensi III, cui S. Augustinus interfuit, quodque anno 597 celebratum est; ac tandem per traditionem continuam à temporibus Apostolorum (5). Hæc verò traditio apostolica destituta, Clericus omni destituit solidâ auctoritate suorum bibliorum contra deistas, aliosque Incredulos asserendâ.

15. Argum. VII. In libris Deutero-Canonicis Tobiae, Judith, etc., non paucæ occurrunt narrationes falsæ, aut antilogiæ sive contradictiones; ergo hi libri non sunt divini. — Resp.: Dist. ant.: Multæ occurrunt narrationes falsæ aut contradictiones apparenter tales, conc.; verè tales, neg. Contrarium ostendunt interpretes orthodoxi, nosque ipsi plerasque aut præcipuas harum antilogiarum aut falsitatum solùm apparenter talium per decursum hujus et sequentium operum explicare et dispendere conabimur. Cæterùm apparentes hujusmodi antilogiæ seu contradictiones non tantùm in libris Deutero-Canonicis, sed etiam in Proto-Canonicis, quos tamen omnes Christiani tanquàm divinos agnoscunt et agnoscere debent, frequenter occurrunt, ut videre est apud S. Augustinum (6), Tironum (7), aliosque S. Scripturæ interpretes passim. Quàm parùm igitur ejusmodi antilogiæ aut falsitates

(1) Le Clerc, Bibliothèq. ancienne et moderne, tom. 22, p. 2, a. 4.

(2) Vide S. Augustini serm. 235, c. 4.

(3) Hæres. 51.

(4) Vide Calmeti Dictionar. Bibl., vº Joannes Ev.

(5) V. supra, num. 1, 2, 3 et 4.

(6) In lib. de Consensu Evangelistarum.

(7) Vide præterea Frassen, concil. bibl. in 2 curâs hujus parte.

apparenter solum tales, canonicitati librorum Proto-Canonicorum obest, tam parum illæ canonicitati librorum Deutero-Canonicorum officunt.

16. Scholion. Causæ, ob quas Deus tot apparentes antilogias sacris litteris inesse voluerit, aut permiserit, possunt esse variæ. Scripturistæ solent afferre sequentes: Ut in enodandis his difficultatibus hominum ingenia utiliter exerceantur, superbia humana melius comprimat, necessitas recurrendi ad pastores Ecclesiæ, et supremum controversiarum iudicem, apertius agnoscat; mysteriorum altitudo quibus divina Scriptura abundat, luculentius ostendatur; tum etiam ut per has ipsas apparentes contradictiones et difficultates bona et sincera sacrorum Scriptorum fides palam innotescat, nec ulli suspitioni locus sit, sacros Scriptores quasi ex conducto ad talia scribendum conspirasse, aut unum aliquem omnia confinxisse. Præterea multæ apparentes antilogiæ aut obscuritates solum oriuntur ex versionum S. Scripturæ varietate, ex diversitate morum illius temporis à nostris moribus, ex ignorantia multorum factorum et rerum tum, cum libri illi primitus scripti sunt, omnibus notorum, nunc verò post tot seculorum decursus et infinitas mutationes planè ignotorum. Et verò, annon similes difficultates in quovis scripto paulò antiquiore observamus? Nòrunt id satis, qui vel olim vel nunc novas editiones Homeri, Horatii, Ciceronis, etc., evulgare, vel commentaria in hos auctores scribere voluerunt. Denique utinam omnes increduli, qui librum Esther, aliosve libros à Tridentino pro Canonicis habitos eà maximè de causâ rejiciunt, quòd in iis non pauca contradictiones sive chronologicæ, sive historicæ appareant, utinam, inquam, attendent ad sapientissimam illam criticæ regulam, quam celebris ex ipsorum Protestantium numero Drusius occasione quarundam in septem ultima Estheris capita objectionum proponit. « Cùm, inquit, à tempore, quo libri hi scripti sunt, distemus maximè, neque historicæ tam remotorum seculorum notitiam habeamus nisi obscurissimam, non licet nobis absque temeritate ob historicas aut chronologicas conjecturas illud rejicere, quod ab auctoribus, qui nobis proximiores fuere temporibus illis, receptum novimus, quin in iis, quæ nos morantur, difficultatibus deterrentur. »

Sed pergamus jam ad argumenta particularia contra 1. Tobiz, et videamus quomodò apparentes antilogiæ, aut aliæ difficultates in hoc libro Deutero-Canonico occurrentes solvendæ sint.

17. Quæres 2°: « Quo sensu de amicis Job, qui cum consolandis causâ, Job. 2, 11, accesserant, dici possit, Tob. 2, 15: *Beato Job insultabant reges*. An amici Job fuere reges? Item, an consolari est insultare? » Resp.: Amici Job fuere reges, non quales hodiè reges in Europâ, sed quales olim triginta et unum devicit Josue (1), aut quales septuaginta reges sub mensâ Adonibezec (2) reliquias ciborum carpebant, nempe

(1) Josue, cap. 12.

(2) Jud. 1, 5, 8.

reguli seu principes aliquot oppidorum. Cæterùm amici Job etiam in græcâ versione libri Job (1), et apud veteres quosdam auctores (2) reges vocantur. Venerunt autem hi tres reges seu amici Job hæc quidem mente, ut eum consolarentur, et initio quidem cum dolente doluerunt; sed in decursu colloquiorum calamitosos Jobi casus importuniùs exagitabant, et misero insultabant, prout ex sacris litteris (3) manifestè patet.

18. Quæres 3°: « Quomodò Tob. 1, 2, cum veritate dici possit, quòd senior Tobias *captus fuerit in diebus Salmanasar regis Assyriorum*; cùm tamen alibi, 4 Reg. 15, 29, expressè dicatur, quòd *Theglathphalasar*, qui Salmanasarem in regno Assyriorum præcessit, ceperit universam terram Nephthali, et in Assyrios transtulerit? Certè etiam Tobias fuit ex tribu et civitate Nephthali, Tob. 1, 1, ac proin jam sub Theglathphalasare captivus factus est. » Ita Protestantes. Sed resp. et dico, nuspiam legi, in primâ Israelitarum deportatione sub Theglathphalasare factâ, incolas prorsus omnes terræ Nephthali fuisse in captivitatem translatos, nullamque se familiam subduxisse. Neque id evincitur ex citatis S. Scripturæ (4) verbis universaliter dicentis, à rege Theglathphalasare captam esse universam terram Nephthali, et in Assyrios translata. S. Scripturæ enim sæpè loquitur in sensu generali duntaxat accommodato, soletque tribuere universaliter omnibus vel universis, quod reapse tantum convenit plerisque, prout jam alibi (5) demonstravimus. Dein incertum est, utrùm Tobias cum familiâ suâ tunc, quandò prima illa deportatio sub Theglathphalasare facta est, in regione Nephthali commoratus fuerit, non Hierosolymæ, quòd singulis annis (6) itabat, aut alibi locorum. Illud omninò certum, quòd post primam illam deportationem multi Israelitarum manserint in terrâ Israel; quemadmodum accidit etiam post alteram captivitatem populi hujus, et excisum penitus Israelis regnum. Nam nihilominus plures in terrâ Israel perstitissent, uti patet ex tributo ab reliquiis earum tribuum deinceps per Josiam regem Juda (7) exacto. Quantò igitur id magis evenerit post primam deportationem! Proin capti facile est, quòd Tobias serius in captivitate abductus sit, quam cæteri Israelitæ, qui jam sub Theglathphalasare in eandem abstracti sunt.

19. Quæres 4°: « An non sit contradictio, dùm Tob. 3, 7, dicitur Sara, quam in uxorem habiturus erat Tobias junior, habitasse in Rages civitate Medorum, ubi etiam fuisse Gabelum habemus, Tob. 4, 21; cùm tamen postea, quandò Tobias cum angelo Raphaelæ pervenit in locum, Tob. 7, 1, etc.,

(1) Job. 2, 11.

(2) Vide Aristem de 70 Interpret. et Alex. Polyhist. apud Euseb. Prepar. l. 9.

(3) Job. 6, 26 et 27; item c. 19, 2, 3 et 5.

(4) 4 Reg. 15, 29.

(5) P. 3 S. Scriptur. contra Incredulos propugn., sect. 1, q. 38, num 42. Item q. 54, in notâ.

(6) Tob. 1, 6.

(7) 2 Paralip. 34, 9.

« ubi erat Sara, inde miserit Angelum, Tob. 9, 3, ad Gabelum in Rages civitatem Medorum? Quomodo ista concordat? Quomodo Angelus ex Rages civitate Medorum, in qua jam erat, potuit à Tobia mitti in Rages civitatem Medorum ad Gabelum? » Resp.: Nulla hic est contradictio. Quadruplex autem est responsio, quæ apparet hæc antilogia nobis contra liberum Tobia à Protestantibus objecta, dilui et ad nihilum redigi potest. Prima est aliquorum dicentium, in Mediâ fuisse duas civitates eodem nomine Rages insignitas; sicut in Palestinâ duæ urbes dicebantur Bethlehemi, una, quæ Christo Domino natale solum præbuit, et vulgò dicitur Bethlehemi Juda, altera urbs tribus Zabulon (1); vel sicut in Europâ duæ urbes dicuntur Vienna, nimirum Vienna Austriæ, et Vienna in Galliâ. Et sanè dum de Gabelo (2) dicitur: *Qui moratur in Rages civitate Medorum, quæ posita est in monte Ecbathanis*, hæc ultima verba, *quæ posita est in monte Ecbathanis*, videntur esse addita ad differentiam alterius civitatis Rages, in qua Sara habitabat. Potuit igitur Angelus ex hac civitate mitti ad aliam ejusdem nominis, ubi Gabelus morabatur.

Altera responsio, quam etiam Bellarminus (3) amplectitur, est illorum, qui dicunt sedem, in qua tunc morabatur Sara, vocari (4) *Rages*, non ipsam civitatem, sed locum aliquem huic civitati vicinum. Dicitur enim habitare Romæ, e. g., qui Tusculi, vel alibi in agro Romano habitat. Potest itaque dici, Raguelem cum Sarâ filia domicilium habuisse in villâ prope urbem Rages, Gabelum verò habitasse in hac ipsâ urbe. Ragucl enim cum esset ditissimus, plures censendus est habuisse domos, unam in civitate Rages, aliam ruri, in qua tunc morabatur. Cum ergo jam tempus urgeret in patriam redeundi, Tobias neo-nuptus ad Gabelum in civitate Rages commorantem delegavit Azariam, i. e., angelum Raphaelem, ut pactam pecuniam ab eo reciperet; ipse verò cum Sarâ novâ suâ conjuge remansit in domo Ragucl, in villâ scilicet, quam in agro vicino possidebat Ragucl, ad quam invitatus ab Angelo Gabelus venit, et cum cæteris nuptiale convivium egit, ut Scriptura expressè (5) narrat.

Tertiâ responsio est Medinæ (6) et aliorum suspicantium, Tob. 3, 7, mendum irrepisse in nostram Vulgatam latinam, ut in eâ scriberetur Rages pro civitate Ecbathanis, in qua Sara habitavit. Nam tam in editionibus hebraicis Munsterii et Fagii, quam in versione Syriacâ et antiquissimâ græcâ loc. cit. non legitur Rages, sed Ecbathanis civitas his verbis: *Ἐκβατανῶν τῆς Μεδίας*. Verùm Bellarminus (7) vix credibile esse putat, hunc errorem describentium incuriâ aut imperitiâ contingere potuisse, cum nulla sit inter Rages

et Ecbatana similitudo. Unde supra anatam responsionem secundam præfert.

Quarta responsio est Tirini (1) dicentis, totam illam regionem, in qua tam urbs Ecbatana, quam urbs Rages exstiterat, antiquitus vocatam esse Rages, quia sæpè tota aliqua provincia nomen habet à metropoli. Sic Neapolis in Italiâ et civitas est, et regnum. Brunswick in Germaniâ est et urbs, et ducatus. Geldria, Namurum in Belgio urbes sunt, et integræ provinciæ. Sara ergo ejusque parentes, inquit laudatus auctor, habitabant Ecbathanis in regione seu provinciâ Rages, sed Gabelus in ipsâ urbe Rages. Neque obest, quòd sacer textus (2) dicat, Saram habitasse in Rages civitate Medorum. Nam civitas apud Cæsarem, aliosque probos latinitatis scriptores regionem quoque et provinciam designat. Ex tam multiplici responsione abundè patet, nullam realem, sed duntaxat apparentem antilogiam in citatis l. Tobiaë textibus inveniri.

20. Quæres 5°: « An non apertam fabulam sapiat, quod, Tob. 3, 8, narratur, scilicet Saram traditam fuisse septem viris, et demonium nomine *Asmodæum* occidisse eos, mox ut ingressi sunt ad illam? Item, quod in versione græcâ 70 interpretum, Tob. 6, 15, dicitur, nimirum Saram fuisse adamatam à dæmonio? Quis enim credat dæmonem, qui est purus spiritus, carnaliter dilexisse Saram, et ex zelotypiâ septem illos viros occidisse? » Resp.: SS. Patres et concilia, quibus liber Tobiaë Canonicus est, hanc quoque narrationem veram habent, et meritò; nil enim aliud continet, quam septem Saræ maritos ob suam lasciviam ab Asmodæo, qui juxta Cornelium à Sap. (3), et alios est dæmon ad venerem incitans, morte affectos fuisse. Quid autem hic fabulam sapit, dæmon ad lasciviam incitans, vel lascivia morte castigata? Neque quidquam fabulosum aut incredibile continet versio græcâ 70 Interpretum. Textus enim græcus non absolute dicit, quòd dæmon Saram adamaverit, sed duntaxat Tobiam juniorem id dixisse his verbis: *Et timeo, ne ingressus moriar... quoniam dæmonium amat ipsam*. Potuit autem Tobias, cum esset juvenis, faciliè vulgi rumoribus in hanc opinionem erroneam (4) induci, dæmonem Saræ amore flagrâsse, et ex zelotypiâ necem intulisse iis, qui ad eam accesserant. Vera autem causa terribilis hujus eventus (ut Calmet rectè docet) erat, quia Deus noluit, virum aliquem ad Saram accedere, ut eam Tobiaë reservaret, juxta illud (5) Angeli Raphaelis ad Raguelem dicentis: *Noli timere dare eam isti (nimirum Saram Tobiaë juniori), quoniam huic timenti Deum debetur conjux filia tua: propterea alius non potuit habere illam*. Unde Deus copiam Asmodæo fecit in eos qui eam ex libidinoso affectu tangere audent, furorem suum ac nequissi-

(1) Josue 19, 15. Item vide Calmeti Dictionar. Bibl. *Bethlehem*.

(2) Tob. 5, 8.

(3) L. 1 de Verbo Dei, cap. 11.

(4) Tob. 3, 7.

(5) Tob. 9, 7, usque ad finem capitis inclusivè.

(6) L. 6 de rectâ in Deum fide, cap. 14.

(7) Loc. cit.

(1) Commentar. in Tob. 9, 3.

(2) Tob. 5, 7.

(3) Comment. in Tob. 3, 8.

(4) Erat vulgaris Chaldeoorum persuasio, à materia sensuque non penitus secretos dæmones esse. Cujus sententiæ etiam Patres nonnullifuerunt.

(5) Tob. 7, 12.

mam voluntatem exercendi, quæ hominum perniciem duntaxat querit et interitum.

21. Quæres VI : « An à mendacio excusari possint, quæ in libro Tobix Angelus Raphael de se affirmasse legitur? E. g. dùm 1° interrogatus à Tobix juniore, unde esset? respondit, Tob. 5, 7, se esse ex filiis Israel. Dùm 2° de viâ in Mediam interrogatus ait, ibidem, 8 : *Novi, et omnia itinera ejus frequenter ambulavi, et mansi apud Gabelum fratrem nostrum.* Dùm 3° rogatus de familiâ suâ, inquit, ibidem, 18 : *Ego sum Azarias Ananiæ Magni filius.* Dùm 4° ad quæstionem Raguelis, unde ipse et Tobias junior essent, respondit, Tob. 7, 5 : *Ex tribu Nephthali sumus ex captivitate Ninive.* Nonne cum Witackero (Calvinistâ (1) ex his meritò concluditur, librum Tobix non esse Canonicum, cum Angelum Dei mendacem exhibeat? — Resp. : Omnia hæc Raphaelis dicta nil nisi veritatem, licet ænigmatistæ tectam, continent. Angelorum nempe subita apparitionum actiones et verba ordinis sunt multò altioris, nec ab humanis moribus, aut communi modo loquendi hominum semper æstimandæ. Unde singula Raphaelis responsa sub vulgarium verborum cortice sensus mysticos, simulque verissimos continent. Nam Raphael sine mendacio dicere potuit, se esse ex filiis Israel, non quidem origine, sed custodiendi officio, eò quòd Israelitarum, et præsertim tribus Nephthali custodia ipsi à Deo demandata esset; vel quia Israel idem est ac *videns Deum*; Angeli autem semper vident Deum; unde Raphael cum veritate dicere potuit, se esse ex iis, qui vident Deum. Dein rectè dicit : *Mansi apud Gabelum fratrem nostrum*; quippe boni Angeli piis ab hominibus *fratrum* nomine vocari non dedignantur, siquidem eundem patrem et conditorem Deum, eandem hæreditatem vel in re, vel in spe utrique habent. Præterea Raphael verum dixit, dùm ait, se *regionis Medorum vias frequenter ambulasse*, seu lustrasse non pedibus, non equo, non curru, sed more Angelis proprio, cum esset Israelitarum hic degentium designatus à Deo custos. Verissimè quoque se nominavit Azariam, b. e., auxilium Domini ad Tobiam missum, Magni Ananiæ filium, i. e., Magni obnubilati seu latentis Dei filium. Ananias enim significat *Nubem Domini*, sive Dei, utpote qui oculis corporeis videri nequit. Denique interrogatus, de qua tribu ipse et Tobias essent, rectè respondit : *De tribu Nephthali sumus*, nempe Tobias genere, Raphael protectione; ille per naturæ generationem, alter per specialem deputationem divinam.

Dices : Hæc Raphaelis dicta tamen erant valdè ambigua et æquivoca; atqui ejusmodi æquivocationes videntur dedecere Angelum bonum, cum non multum absint à mendacio. — Resp. : Equidem locutiones amphibologicæ seu æquivocæ, id est, quæ virtute grammaticalis significationis ipsorum verborum duos sen-

sus, unum obvium, alterum minùs quidem ex rerum præsentibus adjunctis obvium, sed reverà tamen virtute verborum competentem habent, sine gravi causâ prolata illicite sunt; quia, si communiter liceret eis uti, magnum humano commercio nasceretur damnum, cum omnes ad singula colloquia suspicari deberent, se sermonum ambiguitate ludendos. Attamen nonnunquam gravi exigente causâ, licet, imò obligatio sæpè est, uti æquivocatione, si nimirum ordinatus sui ipsius, aut aliorum hominum amor, vel ipsa religio et justitia jubent non communicare notitiam veritatis, ceu quæ noxia futura esset, sique aliter respondendi interrogantibus necessitas declinari non possit. Si autem ulterius quæras, quenam fuerit gravis causa Angelum Raphaelem impellens ad utendum æquivocatione? — Resp. : Consilia Dei et cœlitum non sunt curiosè investiganda. Cæterum causa potuit esse, ut ad tempus personam suam angelicam occultaret ad officium suum duceudi et reducendi Tobiam à Deo sibi commissum, modo cum hominibus agendi magis naturali exequendum. Certè, si statim ab initio se Angelum esse manifestasset, haud dubiè utique Tobias præ reverentiâ et sacro horrore in terram corruisset, sicut factum est, dùm idem Angelus in fine (1) se manifestavit; nec junior Tobias eodem in itinere tam familiariter fuisset usus, sicut fecit, dùm eum purum hominem, seu unum ex filiis Israel (2) esse putavit.

22. Corollarium. Occultare suam personam ex rationabili causâ (sicut etiam de locutionibus æquivocis diximus) licet, quia occultatio ejusmodi, sicut et ambiguitas verborum, cum abest fallendi animus, nil commune cum mendacio habet. Aliud est mentiri, aliud verum occultare, et alterius vel aliorum errorem permittere. Non nego, alterum decipi, sed per accidens id fit, quia is non loquentem aut se occultantem, sed seipsum minùs attentum debet accusare. Atque hic est usus communissimus in humano commercio : quod docent simulationes non rarè licitæ, stratagemata, etc. Quòd si loquimur de Angelis, patet, eosdem uti simulatione, quoties humanam speciem assumunt, et sub hæc angelicam dignitatem suam occultant. Similiter Christus personam suam occultavit, dùm Magdalene specie hortulani (3), et discipulis euntibus in Emmaus specie peregrini viatoris (4) apparuit.

Neque dicas : Non licet occultare personam suam, aut amphibologicè loqui animo et intentione alterum fallendi; ergo neque animo et intentione sese occultandi; quia unum cum altero est connexum. Certè non apparet, quomodò possim intendere mei occultationem, quin intendam alterius deceptionem. — Resp. : Non intendo alterius deceptionem, sed intendo permissionem ejusdem deceptionis. Sæpè autem licitè et laudabiliter permittitur malum, ut ex tali permissione

(1) Tob. 12, 16 et 22.

(2) Tob. 5, 7.

(3) Joan. 20, 14 et 15.

(4) Luc. 24, 15 et 16; vide etiam Cornel. à Lap Comment. in hunc S. Scripture locum.

(1) L. 1 contra Edmundum Campianum. Vide etiam hanc in rem testimonium Cornelii à Lap., et Tirini, quod (Comment. in Tob. 5, 18) de Witackero perhibent.

bonum ematur. Præterea non raro aliqua sunt connexa, quorum unum intendi potest, quin intendatur alterum. Sic Deus intendit redemptionem generis humani, obtinendam per mortem à sceleratis crucifixoribus Christo illatam, et tamen non intendit, sed solum permisit malitiam crucifixorum, quamvis hanc talis redemptio supponat. Similiter parentes licite intendunt generationem proles, tametsi in hæc providentiã generatio proles cum infectione proles per peccatum originale connexa sit, neque unum sine altero obtineri possit. Intendunt nimirum generationem, infectionem autem proles per peccatum originale duntaxat permittunt, quamvis hæc duo ita connectantur, ut unum sine conjunctione alterius obtineri nequeat.

25. Quares VII : « An non asiaticas fabulas sapient, que in libro Tobie referuntur 4° de pisce et fumo cordis ejus, Tob. 6, 8 et 19, his verbis : *Cordis ejus (i. e., piscis) particulam si super carbones ponas, fumus ejus extricat omne genus demoniorum, sive à viro, sive à muliere, ita ut ultra non accedat ad eos.* Et iterum : *Incenso jecore piscis fugabunt demonium.* Sed quid demonio cura fumo piscis? 2° de demonio, Tob. 8, 3, *reliqato in deserto superioris Ægypti.* At quomodo spiritus, qualis dæmon est, ligari potuit? 3° de eane, Tob. 11, 9, *precurrente, et reditum junioris Tobie blandimento cauda suæ quasi præmittante.* Numquid hæc et similia in epistolis piæ fabulæ ad consolandum in captivitate Judæos excogitata censeri possunt? — Resp. : Nego hoc assertum incredulorum. Nihil enim ex modò recensitis factis est fatuosum aut majestatem divinæ Scripturæ ullo modo dedecens. Ac ad primum quidem præcipue duplex responsio dari potest. Prima est Tirini dicentis, hunc fumum fuisse signum, quo posito dæmon ab Angelo bono erat expellendus et in perpetuum fugandus; idque non intuitu fumi, sed obedientiæ Tobie: in illo fumo, ut jussus erat, excitando, et intuitu piarum precum ejusdem, quibus dæmonem fugari à Deo postulabat: unde factò illo suffitò Tobie, dicitur (1) *Raphael Angelus apprehendisse demonium et religasse.* Altera responsio est Calneti et multorum aliorum, dicentium, quòd cor et jecur illius piscis incensum habuerit virtutem naturalem ad sedandam motus concupiscentiæ, et sic conduxerit ad castitatem Tobie, et indirectè ad fugandum dæmonem; fermè sicut sonitus citharæ Davidis dissipando humores melancholicos fugavit spiritum malum Saisil; prout alibi (2) explicavimus. Nam ex unâ parte vim istam frenandæ veneris auctores *Historiæ naturalis* multis plantis, succinis et odoribus tribuunt; quemadmodum è contrario multis illis adscribunt vim veneris irritandæ; ex alterâ verò parte certum est, quòd effrenis concupiscentia fuerit causa, ob quam diabolus ante insidiatus fuerit septem illis viris Saræ, et illos occiderit; ut juniori

Tobie clarè indicavit Angelus (3) his verbis : *Audi me, et ostendam tibi, qui sunt, quibus prævalere potest demonium. Hi namque, qui conjugium ita suscipiunt ut Deum à se et suâ mente excludant, et suâ libidini ita vacent, sicut equus et mulus, quibus non est intellectus, habet potestatem demonium super eas.* Duas tamen hic censeo adhuc addendas observationes. Prima est Cl. Josephi Anton. Weissenbach (4), asserentis fumum illum ex corde, jecoreque assati piscis non solum habuisse virtutem naturalem sedandam motus concupiscentiæ, et sic fugandi libidinis dæmonem seu Asmodeum, sed temperandi singulos humores humani corporis, sicque componendi quasvis etiam alias affectiones malas, quia Angelus expressè dixit (2) : *Fumus ejus extricat omne genus demoniorum.* Certè hæc verba non solum de libidinibus dæmone, sed de omnibus dæmoniis idipsum affirmant. Altera est Cornelii à Lap. (5) et aliorum, qui primam et secundam responsonem veluti conjungunt, dicuntque fumum cordis piscis assati expulisse quidem dæmonem inchoatè vi naturali, sed completè eundem expulsum fuisse vi naturali et celesti. Inchoatè vi naturali, nimirum impediendo actionem dæmonis per dispositionem contrariam, ut paulò ante declaravimus. Dæmon enim agit per naturales causas, et humores melancholicos vel alios; quæ ergo humores istos tollant vel minuunt aut sedant, dæmonis actionem, et vexationem infringunt. Completa tamen causa abigens dæmonem, fuit Raphael Angelus, quid ad suffitum jecoris propter merita et orationem Tobie fugabat dæmonem. Hoc autem tacuit Raphael et suffitum prætexit, ne se manifestaret, neve Tobias sciret, cum esse Angelum, quem quasi hominem habebat vicè comitem et ducem, sicut eandem de causâ vocavit se Azariam, ac cum Tobia comedit et bibit.

24. Ad secundum cum S. Augustino (4) : « Alligatio diaboli est non permitti exercere totam tentationem, quam potest vel vi, vel dolo ad seducendos homines. » Similia non semel occurrunt in Scripturis, v. g., in libro Apocalypses (5), ubi dicitur : *Et apprehendit (Angelus) draconem, serpentem antiquum, quæ est diabolus et satanas, et ligavit eum per annos mille.* Item in Epistolâ secundâ (6) S. Petri legimus, *Deum Angelis peccantibus non pepercisse, sed rudentibus inferni detractos in tartarum tradidisse cruciandos.* Et in Epistolâ Catholicâ B. Judæ Apostoli (7) idem repetitur his verbis : *Angelos verò qui non servaverunt suum principatum vinculis æternis sub caligine reservavit.* Verùm increduli his non acquiescunt; sed instans I, et aiunt : Quid ergo diabolus ligat, aut certo loco tenet? R. : Imperium Dei, qui ejus potestatem nocendi coarctet certis limitibus, quos ultra citraque nullum

(1) Tom. II, nov. Formæ Theol. Eibl. L. IV, Quæst. IX, pag. 154 et 155.

(2) Tob. 6, 8.

(3) Comment. in Tob.

(4) L. 20 de Civ. Dei, c. 7.

(5) Cap. 20, 2.

(6) Cap. 2, 4.

(7) V. 6.

(1) Tob. 8, 5.

(2) P. III S. Script. contra Incredulos propug. sect. 1, num. 14, ad tertium.

(3) Tob. 6, 16, et 17.

hominibus possit detrimentum afferre. Sic in ipsâ domo Saræ nemini nocuisse legitur, nisi illius septem viris, qui solâ libidinis causâ ad puellam accesserunt.

Instant II. Cur ergo in Thebaidem pulsus daemon? Resp.: Quia regio hæc, quam vocant superiorem Ægyptum, propter sterilitatem et bestias venenatas quàm maximè inculta est (1). Cæterùm Christus ipse inuuit, demones in locis desertis, squalidis et arenibus morari, donec nanciscantur facultatem et tempus revertendi et iterùm nocendū hominibus. *Cum autem*, inquit apud Matthæum (2), *immundus spiritus exierit ab homine, ambulat per loca arida* (vel, ut Lucas (3) ait, *per loca inaquosa*) *quærens requiem, et non invenit. Tunc dicit: Revertar in domum meam, unde exiit.*

Instant III. Saltem præferenda est explicatio, quâ Hugo Grotius omnium primus inextricabilem hunc nodum præcidit, nomine Asmodæi nihil aliud intelligens, quàm noxiam quamdam in corpore Saræ affectionem, que irritata venereo actu septem illis viris mortem attulerit. Hebrei enim omnes morbos, quorum causâ latebant, demones appellasse dicuntur. Hanc porro pestem Tobias cum temperantiâ, tunc fumo illo, quo conclave et lectum purgabat, depulit. Increduli libenter adoptant hunc modum explicandi, ut levi brachio se expediant, nullumque prodigium, demonem nullum admittere cogantur. Verùm huic sententiæ Grotianæ, quæ pro se nihil habet, quàm libidinem novandi, sensum omnium PP. et totius Ecclesiæ opponimus, quæ semper iudicavit, nomine Asmodæi aliquem demonem in Scripturâ denotari, ac septem illos viros à dæmone, et non ex morbo à Sarâ contracto fuisse occisos. Unde Calmet (4) sententiam Grotii refutans, rectè ait: « Nullus esse momenti reputanda est quorundam recentiorum interpretum singularis opinio, qui nullo satis firmo ducti argumento, de historia omnium tam Judæorum quàm Christianorum assensu probate veritate dubitarunt. » Accedit, quòd uxor junioris Tobiaë nullo, quantum scimus, corporis vitio laborarit, adeoque Grotius noxiam illam corporis Saræ affectionem prorsus gratis confinxit. Denique ex Grotio, ejusque sectatoribus quæro: « An, aut quomodò Angelus Raphael noxiam illam affectionem corporis Saræ (5) in deserto superioris Ægypti religarit, siquidem Asmodæus seu demonium septem illos viros eneans nihil aliud (ut adversarii volunt) fuerit,

quàm aliqua noxia qualitas seu affectio corpus Saræ inficiens? »

25. Ad tertium; de cane Tobiaë jam alibi (1) respondimus, et diximus, ejusmodi minutiora rei gesta adjuncta à scriptore expressa ad fidem historici conciliandam, et ad alias utilitates multùm conducere.

26. Quæres VIII: Quomodò Tobias senior de exustione templi Hierosolymitani tanquàm de re præterita loqui poterit, Tob. 14. 7: *Domus Dei, quæ... incensa est, reedificabitur*; cum tamen hoc diu post mortem Tobiaë (2) contigerit? Nonne talis locutio ansam præbet suspicandi, quòd aliquis impostor primùm post eversionem Hierosolymæ et templi librum Tobiaë confinxerit? R.: Tobias, loc. cit., propheticè loquitur. Sicut enim præcedente capite 13 de Jerusalem felicitate et gloriâ præclare vaticinatus est, ita morti proximus cap. 14 prædicat eversionem Ninivæ æquè ac Jerusalem, hujusque restorationem et gloriam per vocationem gentium ad veram fidem. Jam verò Propheta sæpè usurpat præteritum pro futuro, quia tam certò futurum vident ac si jam factum esset. Sic Propheta Isaias (3), ac si Christi passio jam præterisset, dicit: *Vidimus eum, et non erat aspectus... verè languores nostros ipse tulit, et dolores nostros ipse portavit*. Dicendus igitur Tobias loc. cit. vaticinari, atque præteritum pro futuro usurpare; quòd græcus textus palam ostendit, qui ita habet: *Hierusalem erit deserta, et domus Dei in eâ comburetur... Et iterum miserebitur eorum Deus... Et ædificabunt Hierusalem honorificè; et domus Dei in eâ ædificabitur*. In prophetiam.

27. Quæres IX: Quomodò idem Tobias senior, Tob. 14, 6, eversionem urbis Ninivæ prædicere potuerit his verbis: *Propè erit interitus Ninivæ*; cum tamen ex historiâ certum sit, quòd Ninivæ jam ante hujus Tobiaë tempora diruta fuerit? Resp.: Non semel, sed iteratis vicibus (4) capta et vastata est Ninivæ. Nam primò capta est ab Arbace Medorum præfecto, atque à Beleso Babylonio, regnante in Ninivæ rege Sardanapalo, qui ita obsessus et in angustias reductus, semet cum uxoribus suis, eunuchis, et opibus, ut omnes nôruat, incendit. Hoc autem factum est anno M. 3257 (5), adeoque ante prædictum vaticinium senioris moribundi Tobiaë, qui primùm obiit an. M. 3563 (6). Sed præterea capta et vastata est Ninivæ sub an. decimum tertium Josiæ regis Juda an. M. 3578, adeoque post obitum Tobiaë; et de hoc excidio cit. loc. loqui Tobiam censent S. Hieronymus, Euseb. et

(1) Desertum superioris Ægypti secundum Ptolemaicum, l. 4 Geograph., est desertum Thebaidos; nempe australior et superior Ægypti pars, è qua Nilus delabitur, montibus aspera, arenis plena, pluvius destituta. Unde etiam S. Hieronymus, Comment. in cap. 50 Ezechielis, eandem regionem describit tanquàm valdè incultam his verbis: « Ibi Nilus innavi-gabilis est, et cataractarum fragor, et omnia in via, plenaque serpentum, et venenatorum animantium. »

(2) Cap. 12, 43.

(3) Cap. 11, 24.

(4) In Dissertatione de Dæmone Asmodæo, quæ ante Commentarium ipsius in L. Tobiaë posita est.

(5) Tob. 3, 3.

(1) Vide P. III S. Scriptur. contra Incredulos pugnat. num. 17 et 18, quæst. XVII.

(2) Templum Salomonicum 53 annis post mortem senioris Tobiaë exustum est. Nam teste Calmeto in suo Dictionario Biblic., v° Tobias, senior Tobias mortuus est anno M. 3563: templum verò Salomonis exustum est an. M. 3416. Vide Tabulam chronologicam generalem historiciæ Biblicæ, positam ad finem citati Dictionarii Biblic.

(3) Isa. 53, 2, etc.

(4) Vide Cornel. & Lap. aut Calmet Comment. in Tob. 14, 6.

(5) Vide Calmet, loc. cit.

(6) Vide Calmet Dictionar. Biblic., verbo: Tobias.

2)ii. Imò Cornelius à Lap. (1) contendit, Niniven ad-huc seriùs, nimirum quinto anno post excidium Jerosolymæ eversam esse.

28. Quæres X : « Cur Josephus Judæus gesta To-biæ, si vera sunt, in suâ historiâ de Antiquitatibus « Judaicis aut alibi ne verbulo quidem attigerit? » Resp. : Silentium Josephi de Tobîâ variis ex causis proficisci potuit. Primò, quia defixus in referendâ publicâ totius gentis Judaicæ historiâ, particularis il-lius familia: gesta et facta narrare supersedit. Secundò, quia libri hujus historiâ Chaldaico sermone scrip-tam (2), nec in hebraicis Judæorum scriptis, nec in Canone Esdrino reperit. Unde non mirum, quòd de Tobîâ sileat, quandoquidem et Jobi historiâ, utpote nationi Judaicæ extraneam, et cædem infantum sub Herode, et nonnulla alia privatis ex studiis omisit. Præterea est sane critica: regula : Si plures Scripto-res rem quandam referant, de quâ alii ne verbo qui-dem disserunt, audiendus potius est is, qui refert, quàm ille, qui rem silentio premit. Cùm igitur Tobîæ historiâ auctor hujus libri referat, et SS. Patres eam ut historiâ agnoscant, non est curandum silentium Josephi Judæi, præsertim quia hujus scriptoris omis-siones et errata alia graves auctores (3) perstringunt.

SECTIO II.

DE LIBRO JUDITH

Auctor hujus libri, juxta communioem sententiam, fuit Eliachim (4), qui nonnunquam vocatur Joa-chim (5), quique tanquam Sacerdos summus rebus hoc libro narratis non modò interfuit, sed et penè præfuit. Adde, quòd hoc publicarum scriptionum his-toricarum munus teste Josepho (6) Sacerdotum prin-cipibus demandari solitum fuerit. Porrò tres in partes liber iste dividitur. Prima occasionem belli contra Palestinam ab Assyriis suscepti, altera obsidionem Bethulix ab exercitu Holofernis, tertia urbis hujus obsessæ et Palestinæ liberationem per cædem Holo-fernis ab Judithâ illatam exponit.

29. Quæres I : An liber Judith sit vera historia? An-tequam respondeam, observo, quòd juxta Luthe-rum (7) et Grotium, quos sequuntur Theologi Bata-vi (8), scriptores Actorum Lipsiensium (9), nec ob-

(1) Loc. cit., item Comment. in Nahum 2, 1.

(2) Vide S. Hieronymi Epistol. 100 ad Chromat. et Heliodor.

(3) Vide Cornelii à Lap. Comment. ad LL. Regum, et ibi inquire in indice, verbo : *Josephus*. Item consule Natal. Alex. Tom. I Histor. Eccles. in quartam Mundi ætatem cap. VI, et in Tom. II, in quintam Mundi ætat. cap. II, et in sextam Mundi ætat. cap. 2. Item et in Histor. Bibl. in Præfat., et alibi.

(4) Judith. 4, 5.

(5) Judith. 15, 9. Item vide Calmet Dictionar. Bibl., verbo : *Eliachim*.

(6) L. 1 in Apponem.

(7) Præfat. in L. Judith, ubi teste Widenhofer, tom. I. S. Script. dogmat. ac polemic. explicat. de historiâ Judithæ ait : *Ein Gedicht, das man gespielet hat, wie man bey uns die Passion spielet*.

(8) Sentiments, lett. 8.

(9) Tom. VI, p. 270.

scure Bayle (1), liber Judith non contineat veram his-toriam, sed duntaxat parabolum, aut fictionem alle-goricam solandis afflictis Judæis excogitatum. Verùm contrarium omninò certum est, quòd nimirum liber Judith veram contineat historiâ. Id enim probatur tum ex genealogiâ Judithæ (2), ex ejus patriâ, mari-to, et tot aliis nominibus propriis hæud obscurè ver-am historiâ indicantibus, tum ex testimonio PP. Clementis Alexandr. (3), Tertulliani (4), Ambrosii (5), Hieronymi, qui (6) ad Salvinam expressè ait : *Ad prio-ra te extendas habens tui ordinis, quas sequaris, Judith de Hebræâ historiâ, et Annam filiam Phanelis, etc.* Rejicienda itaque est illorum audax et merè arbitra-ria opinio, qui totum librum Judith meram fabellam sive parabolum, quâ sub fictis nominibus victoria Ec-clesiæ Judaicæ in hostes suos, ac potissimùm in An-tiochum Epiphancem celebraretur, autumârunt. Ita juxta Grotium vidua Judith designat gentem Judaicam omni auxilio destitutam; Bethulia templum Dei; Ju-dithæ gladius preces sanctorum; Nabuchodonosor dia-bolum; Assyria ejus fastum; Holofernes Antiochum, quasi licetore serpentis Stygii; Joachim sive Eli-achim Deum surrecturum in opem. Ast, ut dixi, hæc expositio refutatur tum ex ipso libro Judith, tum ex testimoniò SS. Patrum, atque ex sensu Synagogæ veteris, et Ecclesiæ Christianæ, quarum utraque semper res gesta Judithæ pro verâ habuit historiâ. Quamvis enim Judæi librum Judith in Canonem Esdrinum non retulerint (7), tamen illum inter scripta sancta, ver-ranque historiâ continentia numerârunt. Apud He-bræos, inquit S. Hieronymus (8), « inter agiographa « legitur... inter historias computatur. » Porrò contra Grotium illud quoque observare juvat, quòd allegori-câ nominum interpretatione veritas historix nequa-quàm destruitur. Certè multas S. Scripturæ historias Origenes alique Patres atque Interpretes tanto inge-nio allegoricè exposuerunt, ut res non tam veræ quàm ad allegoriam excogitate videantur; quibus accedit, quòd teste S. Augustino in Testamento veteri tam no-mina quàm actiones et personæ rationem typi et figu-ræ sustineant, dicente Apostolo : *Omnia in figurâ con-tingebant illis*; quin ideò veritas historica illarum rerum, actionum et personarum deficiat. Plura de som-niis Grotii videre licet apud Pridæum et Montfaucon-ium, qui ea solidè confutârunt. « At necesse est, « subjungit rectè Tourneminius, auctor celeberrimus, « tantùm diligentix in audaci adè et utriusque Ec-clesiæ, Judaicæ, inquam, et Christianæ traditioni « contrariâ, evertendâ sententiâ ponere? » Non obsta-te igitur Grotii dissensione liber Judith manet vera historia.

30. Neque obest, quòd auctores non conveniant

(1) Diction., art. *Judith*.

(2) Judith. cap. 7.

(3) L. 4 Stromat.

(4) L. de Monogamiâ, cap. 17.

(5) L. 5 de Officiis, c. 13.

(6) Epist. 9.

(7) Vide supra, num. 5.

(8) Præfat. in L. Judith.

circa tempus, quo hæc historia contigerit. Nam neque conveniunt circa tempus natiuitatis et mortis Christi. An propterea Christum natum et mortuum negabimus? Cæterum verisimilior est opinio illorum qui historiam Judithæ et liberationem Bethuliæ ante captiuitatem Babylonicam sub rege Manasse contigisse aiunt, ut infra (1) plaribus ostendemus.

21. Sed dices : Nulla festi anni in memoriam Judithæ instituti (ut in libro Judith, cap. 16, 51, narratur) mentio fit in liturgicis Hebræorum libris. 2° In libro Judith, cap. 16, 8, occurrit mentio fabulæ de Titanum filiis; ergo liber Judith non continet veram historiam, sed falsa et fabulas. — Resp. ad primum : Quamvis de hæc festiuitate (2) in monumentis Hebræorum recentiorum expressa mentio non fiat, ea tamen fit in monumentis Hebræorum antiquiorum. Tornielus (3) enim ex veteri Judæorum Calendario diem 25 mensis Casleu seu Nouenbris huic festo assignatum docet. Suffragatur Sigonius (4), qui cedit Calendarium Judaicum, ubi festiuitas Judith pariter affigitur diei 25 mensis Casleu, quâ die etiã incidit festiuitas ignis noui, vel templi à Judâ Machabæo instaurati; quâ novâ lætitiã prævalente, mirum non est, si antiquioris victoriæ manu Judithæ obtentæ memoria apud recentiores intercederit. Vide Serarium (5). Potuit nimirum, quod sæpè fit et in Ecclesiâ non semel factum est, memoria hujus festi humanâ tantum auctoritate instituti iterum abrogari; aut distincta ejus expressio negligi, quòd plures hujus diei festi causæ essent. Certè Josephi (6) aëo celebratur adhuc festum ob victoriam Judæ contra Nicanorem; sed jampidem solemnitas hæc apud Judæos recentiores obsoleta fuit. Præterea Babylonica captiuitas violenter ad eò Judæorum reipublicam conuulsit, ut mirum non sit, si diuturno hoc exilio plures eorum festiuitates, ac veteres solemnitates intercederunt, exceptis iis quæ lege diuinâ erant præceptæ. Plura hæc de re disserit Calmet (7).

Ad secundum, resp. : Voces ejusmodi à fabulis desumptæ, v. g., filii Titanum, aut similes in S. Scripturâ occurrentes in aduentitiis habendæ sunt, quæ ab interpretibus prodierint. Sic interpretes latinus nomine magis noto et emphatico usus est : Nec filii Titan percusserunt eum, pro illo : Non gigantes, nec vastæ molis homines percusserunt eum. Observat enim S. Hieronymus (8), interpretes tam Septuaginta, quam nostrum latinum subinde hebræa nomina vocabulis fabularum Gentilium Græcorum et Latinorum in linguam Græcam et latinam transferre, non quasi fabu-

las narrent aut probent, sed quia non bonè nec plenè intelligimus id quod dicitur, nisi per ea vocabula quæ usu didicimus et quasi cum lacte combibimus, ut ait Hieronymus loc. cit. Atque eâ de causâ quoque in librum Job majori licentiã græcæ originis omnia Pleiadum, Hyadum, Arcturi, in librum Proverbiorum cap. 26, v. 8, acervus Mercurii, inserta sunt.

32. Scholion. Si eruditus lector synopsis seu compendium historiæ libri Judith desiderat, eam Hermannus Goldhagen (1) suppediat his verbis : « Assyriorum rex Nabuchodonosor bello adversus regem Medorum Arphaxad impeticus, auxilia ab omnibus passim Asiaticis gentibus ad Ægyptum usque petiit; his fructu stratus cum Arphaxadam nililominus bello superasset, Holofernem ingenti cum exercitu adversus gentes auxilia negantes ire jussit, qui plerisque aliis sub jugum missis Israelitis ad vim repellendam paratos offendit. Præ cæteris Bethulienses à summo pontifice Joachimo communiti aditum Assyrii obstruxerunt, indeque ad se impetum hostium deriverunt; Holofernes enim, spreto Achioris principis Ammonitarum consilio de armis à populo Hebræorum ope divinâ suffulto abstinendis, Bethuliam obsidione cinxit, ipsamque Achioem obsessâ in urbe concludit. Arctis in urbe rebus ob occupatas ab Assyriis aquas cum jam nimia siti periclitaretur populus, et principes civitatem tradituri essent, nisi quinque dierum intervallo supplicia ferrentur, una Judith altiori instinctu acta improbens principum diffidentiam ad avertendam patriæ calamitatem sese accinxit, depositoque viduitatis vestitu instar sponsæ seipsam ornavit, et multis adhortata primores civitatis, ne eam, quod statuisserunt, post quinque dies traderent, ad Holofernem divino confisa presidio egressa est, et tertiâ post exitum die suâ illum sapientiâ decepit, atque que soporemersum clam Assyrii capite truncavit. Quod factum cum Judith Bethuliensis nuntiasset, et Assyrii comperissent, hi fœdam protinus in fugam effusi sunt; Israelitæ autem undequaque concurrentes fugientibus cladem maximam intulerunt. Itaque liberati, directis hostium spoliis, victrici Judithæ, quæcumque Holofernes erant, consignarunt; ipsa verò Hierosolyman profecta, omnia obtulit Domino, indeque domum reversa pietatis exercitiis se totam impendit in viduitatis proposito ad mortem usque perseverans, quam demùm generosi facinoris gloriâ et virtutum laude nunquam non celebratissimâ anno ætatis quinto supra centesimum pie obiit. »

33. Quæres II : An historia Judithæ ante vel post captiuitatem Babylonicam, aut quo tempore contigit? Antequàm respondeam, observo, quòd, teste Bellarmino (2), adversus librum Judith difficillima quedam obiectio formetur, quærendo quâ ætate hæc historia contigerit? Nam videtur ea omninò conficta, cum Judith, 5, 25, dicatur, contigisse post reversionem populi à Babylonicâ captiuitate; et tamen statim ab initio

(1) Num. 33, 38.

(2) De hæc festiuitate in libro Judith, cap. 16, v. 51, dicitur : *Dies autem victoriæ hujus festiuitatis ab Hebræis in numero sanctorum dierum accipitur, et colitur à Judæis ex illo tempore usque in presentem diem.*

(3) Ad annum 2533, num. 53.

(4) De rep. Jud. L. 3, c. 17.

(5) Hic, q. 9, p. 2, de iis, quæ post mortem Judith contigerunt.

(6) L. 12 Antiq., c. 16.

(7) Comment. in Judith 16, v. 51.

(8) Comment. in Amos c. 5, 8.

(1) Introd. in S. Script. P. II. sect. 2, num. 96.

(2) L. 1 de Verbo Dei, cap. 18.

Judith. 1, 1 et 5, dicitur eo tempore Nabuchodonosor rex Assyriorum pugnasse contra Arphaxad regem Medorum, qui ædificaverat Ecbatana, quæ nullo modo videntur coherere. Nam quo tempore populus rediit à captivitate, eversa erat monarchia Assyriorum, et non Nabuchodonosor, sed Cyrus, vel Darius Assyriis, et Persis ac Medis imperabat.

Hæc summa difficultas miro modo exercuit ingenia eruditorum. Dux sunt autem sententiæ principales. Una eorum, qui volunt historiam Judith contigisse post captivitatem *Babylonicam*, quorum aliqui referunt eam ad tempora Cambysis, quem esse voluit Nabuchodonosor, ut Eusebius in Chron., Augustin. (1), Beda (2), Lyranus (3), Joannes Driedo (4). Aliqui referunt ad tempora Darii Hystaspis, ut Gerardus Mercator in sua Chronologia, et alii nonnulli. Severus Sulpicius (5) ad regnum Artaxerxis Ochi eam pertinere existimavit.

Altera sententia est aliorum, qui docent historiam Judith contigisse ante captivitatem *Babylonicam*. Sed horum aliqui eam referunt ad tempora regis Sedeciae, ut Gilbertus Genebrardus (6); aliqui ad tempora regis Josiae, ut Joannes Benedictus (7). Sed nulla harum sententiarum lactenus pro utralibet opinione recensitarum videtur satis probabilis, et singula à Bellarmino loc. cit. refutantur. Nobis igitur cum Bellarmino (8), Hermanno Goldhagen (9), et pluribus aliis dicendum videtur, historiam Judith incidisse in tempora Manassis regis Juda, adeoque ante captivitatem *Babylonicam* contigisse; prout laudati auctores ex variis signis, è quibus cognosci potest, quo tempore illa historia contigerit, evincere conantur. Nos solum expendamus

ARGUMENTA CONTRARIA.

34. Argum. I. Si tempore regis Manassis contigit hæc historia, quare in præparatione ad repellendum hostilem exercitum Holofernis nulla fit mentio illius regis? Cur negotium hoc totum in libro Judith tribuitur magno Sacerdoti Eliachim, de quo dicitur (10), quòd circumierit omnem Israel, et adhortatione sua Israelitas adversus Holofernem animavit? Resp. et dico cum Bellarmino (11), fortassè hoc bellum incidisse in tempus ipsius captivitatis Manassis, et ideò rege absente et etiamnum Babylone captivo per pontificem Eliachim negotia regni procurata fuisse; fortassis etiam regis mentio facta non est, quia non accessit bellum ad ipsam urbem Jerusalem, ubi rex erat, sed

infestavit Bethuliam urbem in tribu Simeon teste Calmeto (1) sitam. Cæterum, quod in libro Judith habetur, Sacerdotem Eliachim circumivisse omnem Israel, ut eos ad constantiam hortaretur, non est mirandum. Nam etiam tempore Ezechiae regis Juda, quamvis nondum esset summus Sacerdos, nomine regis multa faciebat, ut patet ex L. 4 Reg., cap. 18, v. 18, 26, 37. Et Isaias prædixerat, cap. 22, v. 21, fore ut Eliachim esset quasi pater omnium habitantium Jerusalem. At tum præcipuè credibile est, summa negotia et periculosa tractata esse per summum Sacerdotem, quando rex de captivitate reversus, et ad Deum seriò conversus erat. Nam etsi non sit improbabile, adhuc rege captivo obsidionem et liberationem Bethulie contigisse, probabilius tamen Bellarmino videtur, eo jam reverso id gestum esse.

35. Argum. II. Ævo regis Manassis nullus modò in catalogo summorum Pontificum apud Josephum occurrit Eliachim; ergo historia Judith non contigit tempore regis Manassis. Resp.: Satis est, summum Eliachim sacerdotium luculenter indicari 4 Reg. cap. 18, et Isaiæ cap. 22, præcedente num. citatis. Successit autem Eliachim Lobnæ, qui sub Ezechia pontificatum gessit; præcessit verò Helciam, qui eundem sub Josia administravit; catalogum igitur Josephi exactum esse negamus, quippe qui plures omittit pontifices in S. Scripturâ commemoratos, ut Amasiam regnante Josaphat; Joiadam, regnante Joas; Azariam, regnante Ozia. Accedit, quòd Josephus etiam alios errores in sua historiâ habeat, ut jam alibi (2) observavimus. Non repugnat tamen, Eliachimum pluribus fuisse nominibus appellatum, indeque sub alio ab Josephò nomine recensitum; reverà enim assignati illis temporibus pontifices duplici sunt nomine in Tabulis affecti, v. g. Achitob dictus Usias; Merathoth dictus Nereia; Sadoc dictus Osaias.

36. Argum. III. Tempore regis Manassis urbem Bethuliam, quæ in unâ ex decem tribubus, nimirum in tribu Simeon sita erat, incolere debuissent *Cathæi* et *Babyloni*, non verò Israelitæ jam priùs à *Salmanasare* in Assyrios captivi abducti. Resp.: Nego assertum. Etsi enim Israelitæ ex urbis Samarie vicinis captivi fuerint abducti, non continuò sequitur, eadem calamitate omnes quoque alias civitates etiam remotiores, ac præsertim montanas, qualis Bethulia fuit, fuisse comprehensas; in has præ cæteris ex dispersione remeare, et nonnullis cum *Cathæis* unam in civitatem coalescere.

37. Argum. IV. Eo tempore quo historia Judith contigit, templum Jerosolymitanum jam erat destructum. Nam Achior, dux Ammonitarum (3), ad Holofernem de populo Israelitarum inter alia dixit, juxta textum Græcum: « Et captivi ducti sunt in terram non propriam, et templum Dei eorum factum est in pavi-

(1) L. 18 de Civit. Dei, cap. 26.

(2) In lib. de sex rotulis.

(3) In 4 cap. lib. Judith.

(4) De Ecclesiasticis Scripturis et dogmatibus lib. 4, cap. 2, part. 2, et lib. 5, cap. 5, part. 3.

(5) L. 2 sacrae historiae.

(6) Lib. 2 Chronologiae.

(7) In Annotationibus marginalibus ad 4 c. L. Judith.

(8) Loc. cit.

(9) Introd. in S. Script. P. II sect. 2 num. 102, 103.

(10) Judith. 4, 11

(11) Loc. cit.

(1) In Dictionario Bibl., v. Bethulia.

(2) Vide supra, num. 28, Q. X.

(3) Judith 5, 16.

mentum, a. n. e., eversum, solo aequalum est; sed hoc non est factum tempore regis *Manassis*, sed postea, sub rege *Sedeiâ*, dùm is à *Nabuchodonosore* expugnâtâ Jerosolymâ (1), effossis oculis in captivitatem Babylonicam cum reliquo populo Judaico abstractus est: ergo historia Judith non sub rege Manasse contigit. Resp. hoc additamentum græcæ versionis, καὶ δὲ τοῦ τοῦ θεοῦ αὐτῶν ἐγενήθη εἰς ἕσπερος, et templum Dei eorum factum est in pavementum, videtur Bellarmino (2) esse supposititium, cùm S. *Hieronymus*, qui fidelissimè transtulit librum Judith ex chaldaeo sermone in latinum, suâ in versione de templo destructo nihil commemoret; etenim si græcam versionem rectè examines, aliud in eâ non asserti intelliges, ac templum pedibus obtritum, quod versio syriaca exprimit, et profanatum fuisse. Quis autem ignorat, non unâ vice templum (quantumvis persistens et non eversum) Hierosolymæ etiam ante *Manassis* ævum fuisse profanatum, atque à *Manasse* ipso foedâ idololatriâ contaminatum? Et pronum est conjicere, loci sanctitatem turpissimis tum actionibus deformatam fuisse.

At inquires: In ipsâ versione Latinâ S. *Hieronymi* bellum hoc *Holofernis* contra Judæos gestum esse dicitur paulo post reditum eorum ex captivitate Babylonicâ. Sic enim ibidem (3) legitur: *Nam et ante hos annos, cùm (Hebræi) recessissent à viâ, quam dederat illis Deus, ut ambularent in eâ, exterminati sunt præliis à multis nationibus, et plurimi eorum captivi abducti sunt in terram non suam. Nuper autem reversi ad Dominum Deum suum, ex dispersione, quâ dispersi fuerant, adnati sunt, et ascenderunt montana hæc omnia, et iterum possident Jerusalem, ubi sunt Sancta Sanctorum.* Resp. cum Bellarmino (4), non esse intelligendam hunc locum de captivitate Babylonicâ, sed de variis afflictionibus Hebræorum præcedentibus. Nam si sermo esset de Babylonicâ captivitate, non dicerentur ii exterminati à multis nationibus, sed ab unâ, id est, Chaldæorum, nec dicerentur plurimi abducti captivi, sed omnes; fuit enim generalis captivitas Babylonica; paucissimi enim remanserunt relictî à Nabuchodonosore, et illi ipsi paulo post fugerunt in Ægyptum (5). Ita dispersio ac desolatio plenissima fuit. Igitur Scriptura non legitur de captivitate Babylonicâ, sed de variis afflictionibus populi Judaici, quas variis temporibus à variis nationibus passus est, et præcipuè de illâ ultimâ, quæ acciderat cùm caperetur Manasses; tunc enim tota regio devastata fuit, et rex ipse cum aliis multis captus et ductus in Babylonem; et multi etiam dispersi fugatique in varia loca. Quod autem additur: *Nuper autem reversi... ex dispersione... adu-*

nati sunt, etc., vel intelligitur de reversione regis *Manassis* cum suis ex Babylone, vel (si absente rege gestum est hoc bellum adversus Holofernem) intelligi poterit de reversione ex iis locis, ad quæ fugiendo pervenerant, cùm rex Assyriæ vastaret regionem ipsorum.

33. Scholion I. Sunt equidem adhuc alia adversariorum argumenta, quibus assertio eam nostram de tempore quo historia Judithæ contigit, impugnant. Verùm, quia hæc vel in sequentibus quæstionibus à nobis discutientur, vel apud alios auctores (1) diligenter et copiosè examinata solutaque legi possunt, nobis animus non est, chronologicis hisce rebus inter ipsos catholicos auctores controversis diutius immorari.

Scholion II. Etiam si tempus quo historia Judithæ contigit, exactè determinari non posset, inde non statim inferendum, hanc historiam non esse veram, ut jam alibi (2) monuimus. Certè in historiis etiam profanis, e. g., Romanorum aut aliarum gentium, multa sunt dubia, obscura, vel controversa quoad adjuncta temporis, loci, etc., quo res gestæ sunt, quoniam idè hæc historia dicenda sicut confictæ; sed potius ejusmodi difficultates ex eâ, in quâ versamur veteris historiae omnium gentium ignorance, derivantur. Et profectò, si annales regum Juda et Israel sæpius in Scripturâ (3) laudati suppetere, quantum ex illis locis ignorantia nostræ adfulgeret? Si veteres commentarii gentis Judaicæ, quibus gestorum omnium majores momenti apud illos memoria ad posteros transmittebatur, non intercidissent, quot agitatae modò controversiæ sopirentur, quot depellerentur obscura, fortassis etiam quoad librum Judith?

Scholion III. SS. Patres eadem, quæ nos, in libro Judith legerunt; habuerunt præ manibus, quæ nobis desunt, historias profanas; majori etiam in vetere historia et geographiâ valebant eruditione, ac nos; et tamen magnum illum antilogiarum à Protestantibus alitise adversariis objectarum numerum in libro Judith non animadverterunt. Quid autem inde concludas, nisi citra jus fasque, imò contra omnis sanæ criticæ regulas postulari, præoccupatis ut hominibus, judicibusque studio partium abreptis, et necessariò ad ferendam sententiam subsidio destitutis plus deferaimus, quàm SS. Patribus, id est, viris et pietate et doctrinâ præstantibus, qui et retate illis temporibus propinquiores, et monumentis, ex quibus veritas historiae Judith desumi poterat, instructiores fuerant? Cæterum, quamvis nullum ex Patribus habeamus, qui

(1) 4 Reg. cap. 25.

(2) Loc. cit., ubi idem auctor suspicatur, quòd fortasse ista additio græci textus in causâ fuerit, cur tot gravissimi auctores, Eusebius, Augustinus, Sulpitius, Beda in historia Judithæ suo tempore collocandâ decepti fuerint, eamque primùm post captivitatem Babylonicam contigisse autumaverint, ut supra, num. 35, observavimus.

(3) Judith 5, 22 et 23.

(4) Loc. cit.

(5) 4 Reg. 25, 26.

(1) Inter hos unus ex præcipuis est Didacus de S. Antonio Euchirid. Script. Tom. 1. Vide etiam Proleg. Serarii in L. Judith, Bernard de Montfaucon, de Verit. histor. Judith. et Calmeti Præf. in L. Judith. Item ejusdem Dictionarium Bibl., v^o Judith. Illud quoque silentio non prætereundum censeo, quòd Alphonsus Nicolai recentissimum in librum Judith Commentarium cum doctissimis dissertationibus italicè divulgavit.

(2) Vide supra, num. 50.

(3) Vide 3 Reg. 14, 19 et 20.

librum Judith commentariis illustrarit, non tamen desunt cum Patres, tum alii scriptores ecclesiastici, qui ejusdem libri tanquam canonici mentionem faciant, nempe Origenes, Hilarius Pictaviensis, Gregorius M., alique infra (1) adducendi. Præterea non pauci sunt, qui Juditham ipsam laudibus celebrarunt, quemadmodum fecere S. Ambrosius (2), S. Hieronymus (3), S. Chrysostomus (4), S. Fulgentius (5), pluresque alii, qui proin omnes sibi persuasum habebant, Juditham reapse existisse. librumque ejus nomine inscriptum non fabulam, sed veram historiam continere.

39. Quæres III : « Cur Josephus Judæus de historiâ Judithæ altum sileat in suis libris ? » — Resp. : Rationes sunt ferè eadem, ob quas idem Josephus de gestis Tobie tacuit (6). Nimirum haud mirandum, quòd hic auctor hebræus de historiâ Judithæ sileat, cum non nisi historias Esdrino Canone contentas recitare solet; liber verò Judithæ in hoc Canone (7) contentus non fuerit. Dein Josephus fortassis alio in libro, quem de Assyriorum et Medorum rebus promisit (8), nos autem ad manum non habemus, de historiâ Judithæ simul et Tobie vel egit, vel agere constituit. Denique idem Josephus, ut pariter alibi (9) jam observavimus, etiam Jobi historiam et infantium sub Herode eadem, aliaque prætermisit, quomvis hæc certò gesta sint; ergo à pari ex eo, quòd Tobie et Judithæ historiam prætermiserit, non sequitur, has non esse veras historias.

40. Quæres IV : « An liber Judithæ sit Canonicus ? » — Resp. : Est verè Canonicus, etsi Deutero-Canonicus (10). Hæc assertio supra (11) jam abundè probata est; ulterius tamen ex eo confirmatur I. quia teste S. Hieronymo (12) « hunc librum synodus Nicæna » (loquitur de synodo Nicænâ I, omnium synodorum generalium primâ et celeberrimâ) « in numero sanctarum « Scripturarum legitur computasse. » Confirm. II. ex aliis Patribus et scriptoribus ecclesiasticis, qui libri Judithæ tanquam Canonici mentionem fecerunt; nempe Origenes (13) dicens : « Volo exemplum dare à Scri- « pturâ, » etc., et immediatè offert exemplum Judithæ. Item Hilarius Pictav. (14), Isidorus Hispal. (15), Ilderonsus (16), Rabanus Maurus (17), usque ad seculum IX, quos plures alii usque ad seculum XVII excipiunt in Tabellâ 2 Tournemianii, ut adeò continuatâ à pri-

mis Ecclesiæ seculis usque ad nostrum ævum traditione gaudent Catholici. Adde plures Patres, qui in Judithæ laudes excurrerunt, quosque jam supra (1) citavimus. Verùm audiamus et refutemus

ARGUMENTA CONTRARIA ADVERSARIORUM.

41. Argumentum I. Ex S. Hieronymi testimonio (Præfat. in L. Judith) nihil probatur pro divinitate seu *θεοπνευστικῆς* libri Judithæ, quia ibi aliorum duntaxat opinionem refert, uti indicat « *legitur* »; alibi autem suâ ex sententiâ loquens (2) expressè ait : « Sicut ergo « Judith, et Tobie, et Machabæorum libros legit qui- « dem Ecclesia, sed eos inter canonicas Scripturas « non recipit, sic et hæc duo volumina (LL. Eccle- « siastici et Sapientiæ) legat ad ædificationem plebis, « non ad auctoritatem ecclesiasticorum dogmatum « confirmandam. » — Resp. : Si verba S. Hieronymi tum locis citatis, tum alibi extantia ritè expendantur, sensus à mente adversariorum longè diversus eruitur. Nam Præfatione in L. Judith laudatus S. Pater ita loquitur : « Apud Hebræos liber Judith inter agiographa « legitur; cujus auctoritas ad roboranda illa que in « contentione veniunt, minis idonea judicatur. « Chaldæo tamen sermone conscriptus, inter historias « computatur. Sed quia hunc librum synodus Nicæna « in numero sanctarum Scripturarum legitur compu- « tasset, acquevi postulationi vestra, et sepositis oc- « cupationibus, quibus vehementer arctabar, huic « unam lucubratiunculam dedi (vertendo hunc librum « ex Chaldæo sermone in Latinum, magis sensum è « sensu, quàm ex verbo verbum transferens. » His igitur verbis S. Hieronymus affirmat, apud Hebræos librum Judith numerari in sanctis libris, qui tamen (scilicet ex eorum mente) non sint idonei ad dogmata fidei comprobanda; deinde verò huic Hebræorum sententiæ opponit Nicænæ synodi auctoritatem. Itaque, ut Bellarminus (3) rectè concludit, « teste « Hieronymo Nicæna synodus librum Judith ita rotulit « in numerum sacrorum librorum, ut eum idoneum « censuerit ad fidei dogmata confirmanda. »

42. Dices I. Testimonium S. Hieronymi de synodo Nicænâ modò allegatum nusquam ab aliis Patribus confirmatur; ergo parùm probat. — Resp. : Patres concilio Nicæno posteriores, quod in eo factum erat, non cogebantur asserere. Non pauci fortassis singulorum, quæ ibidem gesta fuerant, ignorentie tenchantur, eâ etiâ de causâ, quia Nicæni Canones mutili, non integri ad posteros pervenère, et, ut Baronius in loco à nobis mox citando ait, « Nicænos Canones ali- « quod passos esse naufragium, tabule, que hinc inde « dispersæ reperiuntur, manifestè significant. » Fortassis etiam, ut Baronius (4) suspicatur, non fuit Canon de libris sacris à Nicænâ synodo statutus, neque

(1) Num. 50. Q. IV.
 (2) L. de Viduis, propè médium.
 (3) In Epist. ad Forian et Eustochium.
 (4) Homil. 9, ex variis super Matthæum.
 (5) Epist. 2, ad Gallam.
 (6) Vide supra, num. 28. Q. X.
 (7) Vide supra, num. 1 et 5.
 (8) L. 10 Antiq. Jud. c. 5.
 (9) Vide supra, num. 28. Q. X.
 (10) Quid et quot sint libri Deutero-Canonici, supra, num. 1, explicavimus. — (11) Num. 1, 5.
 (12) Præfatione in L. Judith, que in tom. 3 Operum S. Hieronymi, Epist. CXI, extat.
 (13) Homil. 19 in Jeremiam.
 (14) In Psalm. 125, et Proleg. in Psal.
 (15) Origin. L. VI, cap. 1 et 2 Procem. de LL. V. ac N. Testam.
 (16) I. Adnot. de Cog. Bapt. c. 79.
 (17) De Univ. L. 5, in Comm. et L. 1, de Inst. Cleric. cap. 55.

(1) Num. 38, Scholion III.
 (2) Præfat. in Proverbia, Ecclesiasten et Canticum Cantiorum Salomonis, que in tom. III Operum S. Hieronymi, Epist. CXV, extat.
 (3) L. 1 de Verbo Dei, cap. 12.
 (4) Tom. 3 Annal. ecclesiast., ad annum Christi 525, num. marginal. 157 et 158

ex Canone de libris sacris confecto id asseruit S. Hieronymus, sed potius ex Actis Iulij synodi, in quibus liber Tobie obiter citatus fuerit tanquam divinus. Quare iterum haud mirandum, quod alii Patres tenuis hujusce citationis non meminerint. Nemo tamen, quod narravit Hieronymus, vocavit in dubium aut falsitatis coarguit; satis itaque ad fidem faciendam est, idem à S. Hieronymo disertis verbis affirmari.

Dices II. Nullibi in concilii Niceni Actis liber Judith legitur, aut citatur tanquam divinus aut Canoniceus (II), nec Hieronymus dicit, ubi legatur; sed tantum asserit: Synodus Nicæna librum hunc in numero sanctorum Scripturarum legitur computasse, quod legi etiam potuit in auctore exiguae auctoritatis (III). Denique S. Hieronymus hoc loco non ex mente sua loquitur, neque asseverat, quod ipsemet id legerit, sed tantum ait: Legitur, nempe in scriptis unius aut alterius auctoris. Resp. ad primum. Dist. Nullibi in concilii Nic. Actis recentioribus id legitur, conc. Nec legebatur in antiquis, quæ Hieronymus vidit, neg. Contrarium enim restat adversariis probandum. Nec credibile est, Hieronymum (Præfat. in L. Judith) Hebræis opponere voluisse Canonem aut assertionem Nic. Synodi dubiam, aut talem, quam tantum legisset apud auctorem exiguae auctoritatis. Nec dicit se audivisse tantum, rumore hominum; sed simpliciter asseverat: *legitur*. Quo modo loquendi satis inuit, se legisse, eum nempe in libro, cujus auctoritatem merito opponere et præponere potuerit Hebræis, hoc est, in Actis concilii Niceni, quod allegat ipse. Ex his etiam patet responsio *ad secundum et tertium*. Prorsus enim gratis fingitur, quod S. Hieronymus loc. cit. hac voce, *legitur* absolutè prolata indicare voluerit, quod id solum legatur in auctore uno, aut aliquibus exiguae auctoritatis.

Dices III. S. Hieronymus loc. cit. duntaxat ait, quod synodus Nicæna librum Judith legatur computasse in numero sanctorum Scripturarum; sed aliud est librum aliquem Canonice definire, aliud eum inter libros sacros computare, quod etiam convenit libro tertio et quarto Esdræ et aliis, qui S. Bibliis in calce subnexi sunt (III). Si synodus Nicæna librum Judith esse propriè Canonice decrevit, quare non eodem hoc Decreto cæteros quoque libros controversos Tobie, Ecclesiastici, Sapientie, etc., complexa est? Numquid approbando librum Judith alios gravi eorum præjudicio excludisset? R.: ad primum. Hocipso, quia S. Hieronymus loc. cit. postquam dixerat, librum Judith apud Hebræos solum inter agiographa legi, huic Hebræorum sententiæ opponit auctoritatem synodi Nicæne eundem librum computatis, h. e., numeratis in numero sanctorum Scripturarum, plus asserit, nempe quod Nicæna synodus dictum librum non tantum agiographis, sed libris Canonice annumeraverit. Hinc nulla est paritas inter librum Judith et librum tertium et quartum Esdræ, qui duo ultimi non sunt Canonice, sed apocryphi. Resp. ad secundum et dico, perperam inferri, libros cæteros Deutero-Canonicos, ita per synodum Nicænam à Canone excludi; non enim à S. Hieronymo asseritur, certum sanctorum librorum Canonem à Patribus

Nicænis fuisse conceptum, in quo solus liber Judith à Deutero-Canonicis locum habuisset; sed generatim tradit, eundem in synodo illà legi in numero sanctorum Scripturarum computatum; id quod variis modis et locis (1) per peculiarem hujus libri mentionem fieri poterat. Omnibus itaque consideratis alterutrum necesse est; aut Protestantes librum Judith ut divinum seu ut partem S. Scripturæ agnoscat, aut universæ Ecclesiæ in primum generale concilium seculo IV congregatæ adversentur.

43. Argum. II. S. Hieronymus præfat. in LL. Salomonis, ut jam supra (2) in argumento I indicatum est, expressè ait: *Judith, et Tobie, et Machabæorum libros legit quidem Ecclesia, sed eos inter canonicas Scripturas non recipit*: ergo vel sibi contradicit, vel in altero loco (nempe Præfat. in L. Judith) dùm ait *librum Judith à synodo Nicæna in numero sanctorum Scripturarum legi*, sensus non est, quod Synodus Nicæna hunc librum inter canonicas Scripturas receperit, aut Canonice esse agnoverit. Resp.: Vel cum Hermanno Goldhagen (3) dicendum, quod S. Hieronymus præfat. in librum Judith tacitè retractaverit, quæ Præf. in LL. Salomonis Hebræorum sententiæ insistentes inter scripserat, vel cum Xaverio Widenhofer (4), quod dictus S. Pater, dùm ait, quod Ecclesia librum Judith inter Canonicas Scripturas non recipiat, loquatur de tempore ante Synodum Nicænam. Cæterum transmitti potest; quod ipse S. Hieronymus ante perceptam synodi Nicæne sententiæ in contrariâ de libro Judith opinione fuerit; postea tamen hunc librum certò Canonice habuit, ut ex ipsius Præfatione in eundem librum supra (5) luculenter ostensum est.

At inquis: In hac ipsâ Præfatione S. Hieronymus

(1) Vide Baronium loc. cit. ubi hic auctor ita ait: « Quis neget, inò quis auctoritate S. Hieronymi non affirmet, atque tunc confirmet, in eadem magnâ synodo (Nicæna) de divinis Scripturis authenticis editum esse Canonem?... Nemo igitur inficias ire poterit, ejusmodi Canonem, quo libri Canonice (in Synodo hac) numerati erant, nescio quo casu, penitus excidisse. At hæc quantumlibet dici posse videantur; tamen considerando, quod qui post concilium Nicænum scripti reperiuntur Canones sanctorum librorum catalogo continentes, ut à concilio Laodicæno, sive à Patribus, ut Athanasio, Gregorio Nazianzeno, Amphilochio, vel aliis, in illis liber Judith inter agiographa (seu libros sacros) non numeretur: hæc haud affirmandum omnino existimarem, Canonem de libris sacris statutum esse à Nicæno concilio, à quo neminem ausum fuisse recedere, jure debet existimari. Sed non ex Canone de sacris libris confecto id asseruisse S. Hieronymum, verum potius ex Actis ejus, in quibus obiter citatus idem liber inventus fuerit. Nisi dixerimus, quod librum quem apud Occidentales in Canone sanctorum librorum invenit cum aliis agiographis annumeratum existimaverit ex Niceni concilii fonte manasse. Ecce non uno modo verba illa S. Hieronymi dicentis, « librum Judith à Synodo Nicæna in numero sanctorum Scripturarum legi, » explicari possunt, uti Baronius censet.

(2) Num. 41.

(3) Introd. in S. Script. P. II, sect. 2, num. 99.

(4) Tom. 1 S. Script. Dogmatic. et Polemic. explicat. pag. 959.

(5) Num. 40, 43.

de libro Judith ait : *Cujus auctoritas ad roboranda illa, quæ in controversiam veniunt, minus idonea judicatur.* Sed si hic liber esset Canonius, non esset minus idoneus ad roboranda fidei dogmata controversa. Resp. Dist. ant. Ait hoc S. Hieronymus ex sensu aliorum maxime Hebræorum, quibus statim eodem loco oppositæ auctoritatem concilii Nicæni, conc. ; ex sensu suo, subd. ; respectivè ad eos qui primis seculis non nisi Canonem Esdrinum admittabant, conc. ; respectivè ad alios, qui ex auctoritate concilii Nicæni et PP. hunc librum inter sacros, saltem Dextero Canonicos (1) numerabant, neg. Idèò ait : *judico, vel à me judicatur, sed dumtaxat indicat, quid alii, maxime Hebræi judicent ; fermè sicut alibi (2) idem S. doctor loquens de Præfatione suâ in Daniele, clarè ait : Non quid sentirem, sed quid Hebræi contra nos dicere soleant, explicavi.*

Adde I. Quòd liber Judith semper inter agiographa ab ipsis adèò Hebræis positus fuerit. II. Quòd etsi hic liber minus idoneus sit ad controversias fidei dirimendas, quas non agit ; quoniam tamen spem ait in Deum, mores format, etc., rectè ait Hieronymus (3) : « Librum Judith legit Ecclesia. »

44. Argum. III. Synodus Laodicæna, quæ paulò post Nicænam habita est, non reliquisset librum Judith in apocryphis, sed eundem catalogo sacrorum librorum, quem Canone LX exhibet, inseruisset, si hunc librum synodus Nicæna Canonicam statuisset. R. : Ex hoc ipso probat Baronius in tom. 4 Appendice, Laodicænam synodum ante Nicænam fuisse habitam. Verùm quidquid de hoc sit, id saltem certum est, quòd eo tempore, quo typographia nondùm erat, notitiâ canonis aut aliorum decretorum, aut scriptorum non tam citò ad omnes pervenire poterit, cujus notitiæ defectu non statim fuere hæretici, qui divinam huic libro auctoritatem negarunt. Accedit, quòd juxta opinionem Baronii (4) incertum sit, utrùm concilium Nicænum de libro Judith expressum Canonem ediderit, vel dumtaxat ejus tanquàm libri divini obiter mentionem fecerit ; quo posito adhuc magis credibile sit, quòd Patres Laodicæni mentem synodi Nicænae de libro Judith ignoraverint, præsertim quia testè eodem Baronio (5) Acta hujus synodi non integra, sed mutila ad posteròs pervenerunt. Præterea etiamsi Patres Laodicæni de judicio synodi Nicænae circa librum Judith aliquam notitiam habuissent, peculiare causa fuerint, cur de hoc aliisque libris Dextero-Canonicis mentionem distinctam non fecerint. Fors id unum propositum ipsis erat, quinam libri Canonii Judæorum Esdrino essent inscripti, quinam contra ab eo abessent, edocere ; quin idèò de librorum Dextero-Canonicorum divinitate dubitarent. Ceterùm Canon LX concilii Laodicæni, ubi

ponitur catalogus librorum sacrorum non legitur in veteri versione latinâ Dionysii Exigui ; et in Canone græco recensentur libri Baruch, quem tamen Protestantes rejiciunt, recensentur Epistolæ ad Hebræos, una Jacobi, una Judæ, etc., quas Protestantes longo tempore apocryphas putarunt.

45. Dices I. Librum Judith omisit Esdras in suo Canone ; ergo Ecclesia in concilio Nicæno hunc librum non potuit facere ex non Canonico Canonicum. — Resp. : Quando Esdras condidit Canonem, vel historia Judith nondùm contigerat ; vel si (ut nos supra (1) ostendimus) tunc jam contigerat, Esdras tamen, urgentibus undique hostibus, sat spatii non habuit, ut tam illustre facinus elaboraret. Quem autem librum Esdras non addidit Canoni, Synagoga (2) non amplius addidit, nisi agiographis, ut supra (3) jam observavimus. Ceterùm Deo non est à mortalibus præscribendum tempus aut modus, quo verbum suum scriptum nobis communicare aut promulgare debeat. Neque Ecclesia, quando fidelibus librum aliquem proponit tanquàm *Canonicum*, facit eum divinum in se, sed tantùm *quoad nos*, hoc est, declarat nobis, quòd sit divinus, seu Deo dictante, eumque tanquàm verbum suum inspirante scriptus.

Dices II. De facto adhuc sine notâ hæreses dubitarent aliqui de authenticâ libri Judith, sècuti Ruffinum, inter quos est etiam Cajetanus ; ergo in Nicæna synodo hic liber non est declaratus Canonicus. Resp. Dist. ant. : Dubitarent aliqui ante concilium Tridentinum, trans ; post illud, et quidem sine errore in fide, neg. Jam definitum est à Tridecimo, sess. IV, in Decreto de Canonicis Scripturis cum anathemate, si quis librum Judith non pro sacro et canonico libro susceperit. Ante illud erant adhuc qui, mente S. Hieronymi non satis perspectâ, de illo Canone vel citatione synodi Nicænae, ubi liber Judith libris Canonicis annumeratur, dubitabant, sicque de ipsâ hujus libri divinitate seu *deuterocanonicitate* incipiebant hærebant ; quam dubitationem jam omnem sustulit concilium Tridentinum. Ioc. cit. Porrò Cajetanus quoque ante Tridentinum (4) floruit. Quod Ruffinum attingit, is in pluribus erravit, ut ostendit S. Hieronymus in libro contra eundem.

46. Argum. IV. Ex ipsis Tournemini tabulis luculentè patet pro libro Judith (sicut etiam pro additamentis Esther) admodum pauca Patrum testimonia suffragari, ergo authenticâ libri Judith meritò suspecta est. Resp. Dist. ant. : Pauca Patrum testimonia suffragari ; si conferantur cum aliis Scripture libris, conc. ant. ; si secundum se et communem Ecclesie occidentalis sensum spectentur, neg. ant. et cons. Patribus frequentissimè erat occasio loquendi de libris, ut vocant, sapientialibus vel hi-torico-dogmaticis, quàm de privata historia, qualls in libro Judith vel Esther continetur. Ceterùm si paucis etiam hisce testimoniis addas decreta conciliorum et testimonia Sedis apostoli-

(1) Quid sint libri Proto et Dextero-Canonici, supra num. 4, explicatum est.

(2) In Apologiâ adversus Ruffinum, l. II, c. 9.

(3) Præfat. in LL. Salomonis.

(4) Vide supra, num. 42 : Dices I. Item eodem numero notam his verbis incipientem : *Vide Baronium*, etc.

(5) *Ibidem*, nimirum, num. 52 : Dices I.

(1) Num. 53, 58.

(2) Num. 6 argum. II, *Ad primum*.

(3) Num. 43, ad finem.

(4) Vide supra, num. 12.

cæ romanæ, ac consensum utriusque Ecclesiæ tam latinæ quàm græcæ (1), sufficiens auctoritatis pondus ad comprobandam illorum librorum authenticam ac divinitatem accedit.

47. Argum. V. Libri Judith versio latina à D. Hieronymo facta et vulgatæ latinæ inserta nmiùm discrepat à versione græcâ; ergo alterutra non est authentica. Resp. Dist. ant.: Discrepat in doctrinâ fidei et morum, neg.: in aliis. conc. Ratio est, quia D. Hieronymus in Præfatione in hunc librum (2) ipse fatetur se magis sensum è sensu, quàm ex verbo verbum transtulisse. Quòd si et de græcâ versione id dicitur, vel etiamsi hæc transferendo chaldaicum originale ex verbo ad verbum facta esset, mirum non est, utramque versionem (latinam et græcam) tali modo discrepare in verbis, verborumque constructione, etc., ut consideranti facilè patet.

48. Argum. VI. In libro Judith continentur falsa, et complures antilogiæ seu contradictiones: ergo hic liber non est Canonicus.—Resp.: Nego ant. Contrarium constat ex dictis, et magis constabit ex dicendis in sequentibus quæstionibus.

49. Quæres V. « Quomodo, Judith 1, 1, absque errore in re historica dici possit: *Arphaxad... rex Medorum... ædificavit civitatem potentissimam, quam appellavit Ecbatanis*, cum tamen ex Diodoro constet, quòd hæc civitatem jam ante regem Arphaxad ædificaverit Dejoces Medorum Rex? » — Resp.: Esse poterit, ut Dejoces hæc civitatem primus molitus sit, quin tamen eam absolverit, maxime quoad sua propugnacula et ornamenta. Quare transmitti potest, quòd quidem Arphaxad eandem non ædificavit primò et simpliciter; eam tamen, teste Scripturâ, ædificavit potentissimam, id est, secundùm quid et quarsi secundò, quia eam novis palatiis, turribus, muris auxit, et ornavit. Unde græca versio (3) de Arphaxad dicit: *Et ædificavit in Ecbatanis circa circum muros ex lapidibus sectis*, etc. Certè urbis alienius ædificatio laus non primo duntaxat ejusdem conditori, sed et instauratori ejusdem et amplificatori tribui solet. Ex communi hoc sensu Nabuchodonosor (4) gloriatur, et ait se Babylonem condidisse: *Nome hæc est Babylon magna, quam ego ædificavi* id est, ornavi et amplificavi. Nam primus turrim Babel et Babylonem condidit Nemrod (5) cum sociis. Sic etiam Romulus dicitur condidisse Romam, cum tamen Virgilius (6) dicat:

Tum rex Evandrus Romanæ conditor arcis.

50. Quæres VI.: 1° Quomodò salvâ veritate historica, « Judith 1, 5, dici possit: *Nabuchodonosor rex Assyriorum, qui regnavit in Ninive civitate magnâ, pugnavit contra Arphaxad*; cum tamen tempore Nabuchodonosoris Ninive jam destructa fuerit? 2° Quis fuit ille « Nabuchodonosor rex Assyriorum, qui regnabat in

« Ninive? Certè Nabuchodonosor non Assyrius, sed « Chaldaeus erat, neque in Ninive civitate Assyriæ « conditâ à Nino, sed in Babylonâ regnabat. » Antequàm respondeam, observo, quòd sicut una persona tam in historiâ sacrâ, quàm profanâ sepe habet plura nomina, ita vicissim unum nomen, quod videtur esse uui proprium, non rarò commune est pluribus hominibus. Nam etsi ejusmodi nomen ab initio fuerit cujusdam certæ personæ aut rei proprium, aut familiæ alienius cognomen, postea tamen commune factum est omnibus successoribus; quemadmodùm omnes reges Ægypti usque ad imperium Græcorum vocabantur Pharaones, postea autem à Græcis appellati Ptolomæi; omnes imperatoriâ dignitate apud Romanos conspicui Cæsares et Augusti. Similiter ergo reges apud Babylonios dicebantur Nabuchodonosores, aut Merodach (1), aliusque Nabuchodonosor in libro Judith loc. cit. diversus ab illo Nabuchodonosore, qui templum Salomonicum destruxit, et Judæos in captivitatem Babyloniam abstraxit (2), cujus filius Baltassar fuit à Cyro interfectus. His prænotatis, ad primum dico, quòd Pfaffius, qui hæc objicit, confundat historias. Nam locus ex libro Judith allatus non loquitur de Nabuchodonosore Danielis, i. e., de illo, qui templum Salomonicum destruxit, et Judæos in captivitatem Babyloniam abduxit, et quo regnante Ninive Metropolis Assyriæ jam erat destructa, utpote à Cyaxare sub Josiâ rege Juda circa annum M. 3370 (ut Usseus vult) vel circa an. M. 3378 (ut Calmetus (3) existimat), devicta, post quam cladem teste eodem Calmeto (4) ad pristinam sui majestatem nunquam revocata est: sed loquitur de alio quopiam Nabuchodonosore circa tempora Manassis regis Juda, in quibus historiâ Judithæ (5) contigit, in Assyriâ regnante; prout mox ex responsione ad secundum palàm fiet.

Ad secundum dico, oppidò controversum esse, qualis fuerit ille Nabuchodonosor. Nam hoc nomen Nabuchodonosor, ut paulò supra demonstravi, fuit commune regibus Chaldaeorum. Duas solùm præcipuas ac de re sententias in medium profero. Tirinus existimat, Nabuchodonosorem, de quo Judith 1, 5, sermo est, fuisse prognatum è chaldaico sanguine regum Babylonis, et casu aliquo delapsum in Assyriam, factumque fuisse filium adoptivum, vel certè generum, aut alio modo affinem Assar-Haddoni Assyriorum tunc monarchæ, atque ita successorem ejusdem in imperio; chaldaicum tamen nomen regum Babyloniorum Nabuchodonosor retinere voluisse in æternam suæ familiæ et sanguinis memoriam. Alii malunt, Nabuchodonosorem illum non è chaldaico, sed assyriaco sanguine procreatum, è cognatis fuisse Assar-Haddonis, vel saltem è primoribus regni ejus, qui vel regis adoptione, vel procerum factione, vel populi electione

(1) Vide supra Num. 1, 5.

(2) Vide supra Num. 41.

(3) Judith 1, 2.

(4) Daniel. 4, 27.

(5) Genes. 10, 10.

(6) Æneid. 8.

(1) Vide Tirinum Commentar. in 4 Reg. cap. ultim., in fine.

(2) 4 Reg. c. 24, Jerem. c. ultim., et Daniel. c. 1

(3) In suo dictionario Bibl., v^o Ninive.

(4) Loc. cit.

(5) Vide supra, Q. II, Num. 33, 38.

sceptum adeptus Assyriacum, etiam usurpavit nomen chaldaicum regum Babylonensium Nabuchodonosor, ut hoc suo nomine demonstraret, se regem esse Babyloniae non minus, quam Ninives et Assyriae. Plura de hac controversia vide apud Cornelium à Lap., Tirinum, Sauctium, aut Serarium in cit. loc. Scripturae.

Corollarium I. Cùm Nabuchodonosor, de quo Judith 4, 5 sermo est, fuerit filius, vel cognatus, aut alio titulo devinctus Assar-Haddoni regi Ninives et Assyriae; hic autem regnavit paulò ante aut circa tempora Manassis regis Juda, ut patet insipienti tabulam chronologicam generalem (1) historiae biblicae ab anno M. 3292 usque ad an. 3361, denuò colligitur, quòd historia Judithae tempore regis Manassis contigerit; quemadmodum supra (2) asseruimus. II. Patet, quòd regnante memorato Nabuchodonosore urbs Ninive nondùm fuerit eversa. Haec enim, ut paulò ante (3) observavimus, primùm tempore Josiae regis Juda, qui ab anno M. 3370 usque ad an. 3395 exclusivè sumptum regnavit, à Cyaxare devastata est. III. Denique patet, quòd idem ipse Nabuchodonosor sit longè alius et diversus à Nabuchodonosore Danielis. Iste enim est posterior, et mortuo suo patre anno M. 3599 regnavit solus usque ad an. 3444, prout haec omnia iterùm videre est in laudatà tabulà chron. general. histor. Bibl. et in Dictionario Bib. Calmeti, v^o *Nabuchodonosor*.

31. Quæres VII: « Quomodò illud (Judith 2, 7): « *Tunc Holofernes dinumeravit viros in expeditionem....* » 42000 equitum, concordet cum alio Scripturae loco, « Judith 7, 2, ubi dicitur, quòd omninò fuerint equites « 22000? » Resp.: Omissà alià aliorum responsione, mihi præplacet explicatio eorum qui dicunt, non initio, sed postquam equitibus ab omnibus Assyriae regionibus ad Holofernem confluentibus accessio facta est, ejusdem exercitum 22000 equitibus instructum fuisse. Haec autem auxiliares copias, ut Cornelius à Lap. (4) ait, submittebat Nabuchodonosor, qui et ipse cum toto exercitùs robore subsequi destinabat, ut habet versio graeca cap. 2, v. 11, de Holoferne dicens: *Et egressus est ipse et omnis exercitus ejus in viam, ut præcederet regem Nabuchodonosor*. Porrò nemini mirum videri debet, quòd Holofernes tantam in suo exercitu equitum multitudinem numeraverit. Certè, teste Curtio (5), Darius contra Alexandrum M. eduxit equitum omninò 44 millia, et adhuc hodiè Hungarorum, Polonorum, Turcarum, etc., exercitus potissimum equitum multitudine abundat.

32. Quæres VIII: « Quomodò, Judith 5, 14, cum veritate « dici possit, quòd Holofernes *pertransiens Syriam Sobal* « *venit ad Idumæos* in terram Gaba; cùm tamen Ga-

« *baa* sit in Tribu Benjamin prope Jerosolymam, cui « utique Holofernes non appropinquavit? » Resp.: Non est hic sermo de urbe Gabaá, non longè à Hierosolymá sita, sed de Gabaá sumptá pro terrâ montosâ; nam גבא, Gabaá, hebraicè significat *montem, collem*. Hinc in regione Judææ, montibus adè impedita nil mirum, si plura ejusdem nominis, ut *Gabaá, Gabaath, Gabaon, Gabathon, Gabeé*, tanquàm plura nomina ejusdem sensus, occurrant, prout videre est in Calmeti Dictionario Bibl. Tom. II, ad calcem. ubi hic auctor versionem litteralem nominum hebraeorum in Scripturâ occurrence, secundùm ordinem alphabeti proponit.

33. Quæres IX: « Quomodò in libro Judith caput « IV, 4, ubi Sacerdos magnus illius temporis vocatur « *Eliachim*, concilietur cum capite XV, 9, ubi *Joachim* « appellatur? » Ille Sacerdos magnus fuit binomius, et utrumque nomen in hebraico idem sonat, nempe *qui Deum surgere facit*, ex חַיִּים *kum*, i. e., surgere, et אֱלֹהִים *el*, i. e., Deus; sive יהוה *Jehova*, i. e., Deus. Paucis: *Eliachim* est compositum ex nomine hebraeo *El, Deus*, et verbo *kum, surgere*; sicut *Joachim* est compositum ex nomine hebraeo *Jehova, Deus*, et ex verbo hebraeo *kum, surgere*, vel, ut Calmetus (1) vult, ex nomine hebraeo *יָהוּ *Jah, Deus**, et verbo hebraeo *kum, surgere*. Unde patet, *Eliachim* et *Joachim* idem significare.

34. Quæres X: « Num credibile sit, quòd Holofernes dux Assyrius ignoraverit, qualis populus sint « Hebraei, et Judith 5, 3, principes Moab et duces « Ammon interrogaverit his verbis: *Dicite mihi, quis « sit populus iste....* aut quæ et quales, et quantæ « civitates eorum; quæ etiam sit virtus eorum, aut « quæ sit multitudo eorum; vel quis rex militiæ illo- « rum? Quis enim credat Assyrium ducem tantâ « gentis hebraeae ignoratione laborasse; cùm tamen « inter ipsos Assyrios in urbe Ninive non pauci gentis « hebraeae degerent, et ipse Judæorum rex Manasses « ante aliquot annos à ministris regis Assyriorum in « Chaldaeam captivus abductus fuerit? » Resp.: Frustrâ hæc adversarii cum Witackero contra librum Judith objiciunt. Potuit enim Holofernes Cappadeciâ oriundus et forte novus è Mediâ vel Persiâ accitus bellidux ignorare quæ ad Manassem et Israelitas spectant; quippe non Ninivem in Assyriâ sed Babylonem in Chaldaea fuit abductus Manasses. Est esto audierit aliqua narrari de Israelitis, in minimis tamen hæc posuit, et ex contemptu tam vilis, ut putabat, gentis, interrogavit, qui illi essent, qui præter omnem expectationem sibi regique Nabuchodonosor resistere auderent. Unde hæc Holofernis interrogationes non sunt omninò ignorantis, sed sunt pronuntiata ferocis ducis minantis quòd sibi tantas copias ductanti, suoque regi potentissimo resistere quidam non reformidarent. Cæterùm prudentis est belli ducis, hostium conditionem, vires et statum à peritoribus ita exquirere, quasi ipse horum omnium ignarus esset.

35. Quæres XI: « Quomodò Achior dux Ammoni-

(1) Hæc Tabula Chron. extat in Calmeti Dictionario Bibl. Tom. II, ad finem; item ad calcem Tom. I. S. Scripturae Dogmaticæ et Polemicæ explicatæ, auctore Franc. Xaverio Widenhofer.

(2) Q. II. nu. 53, 58.

(3) Num. 50, Ad primum.

(4) Comment. in Judith, 7, 2.

(5) L. 4.

(1) In citatâ versione litterali nominum hebraeorum, v^o *Joachim*.

tarum, Judith 5, 22 et 23, de Hebræis dicere potuerit : « Nam et ante hos annos, cum recessissent à viâ (mandatorum Dei), exterminati sunt praeliis à multis nationibus, et plurimi eorum captivi abducti sunt in terram non suam. Nuper autem reversi ad Dominum Deum suum, ex dispersione, quâ dispersi fuerant, adunati sunt, et ascenderunt montana hæc omnia, et iterum possident Jerusalem, ubi sunt sancta eorum. » Quænam hæc captivitas? Quis hic reditus Hebræorum ex captivitate? Certè historia Judith probabilius contigit ante captivitatem Babylonicam tempore regis Manassis. 2. Quomodo Achior, cit. cap. 5, 16, in textu græco dicere potuit : *Templum Dei eorum* (Hebræorum) *factum est in pavimentum*, i. e., solo æquatam, dirutum est; cum tamen tunc templum adhuc steterit; quia tempore regis Manassis, quo historia Judith contigisse dicitur, templum nondum fuerat eversum? An Achior hæc ignoravit, aut ignorare potuit? Resp. ad primum : Achior, cit. loc. de Hebræis, rectè ait : *Ante hos annos..... exterminati sunt praeliis à multis nationibus*; sæpius enim Israelitæ traditi sunt in manus Gentium, nunc Ægyptiorum, nunc Moabitaram, Ammonitarum, Assyriorum, etc., ac nuper plurimi cum Manasse ex patria suâ exterminati fuere, et ab exercitu regis Assyriorum captivi abducti in terram non suam. Inde verò, clementiâ et favore Phraortis sive Arphaxad ex dispersione collecti, aut ex diversis locis, in quibus deserta suâ regione dispersi morabantur, redeuntes denuò patriam et montanas potissimum civitates occupare ac iterum possidere Jerusalem cœperant (1). Cæterum non mirandum, si Achior historiam Judæorum sic enarret, ut leviora nonnulla mutare videatur tanquam homo externus et in bello educatus.

Ad secundum Bellarminus (2) respondet verba illa in textu Græco suppositiua videri; quandoquidem D. Hieronymus, qui librum Judithi fidelissimè ex Chalæo sermone in latinum transtulit, nihil de excidio templi in suâ versione posuit; et aliunde constat textum græcum, qualis nunc extat, non rarò esse mendosum et corruptum (3). Nihilominus, etiamsi ponatur Græci textûs verba non esse suppositiua, nil falsi ideò liber Judithi cit. loc. assereret. Nam si verba

(1) Observat Calmetus, Comment. in Judith 5, 22, captivitatem, de qua loquitur Achior, etiam intelligi posse de decem tribubus à Salmanasar in servitutem abductis. Quamvis enim tribus illæ post Manassis reditum non redierint, verosimile tamen est eorum plerosque, qui belli tempore aufugerant, et se in finitimas provincias receperant, fuisse in terras suas reversos, postquam procella detenuit, et Assyriorum copie recesserunt. Certè Ezechia, (2 Paralipomenon cap. 30, v. 4 et 18, item c. 31, v. 1) et Josiâ, (2 Paralip. cap. 34, v. 9) imperantibus, scimus in terris Israel adhuc fuisse magnam Israelitarum numerum ex decem tribubus, qui post captivitatem, quæ sub Osee rege Israel contigerat, ibi sedem suam rursus stauerant. Nihilominus Calmetus loc. cit. huic responsioni præfert priorem responsionem ad primum datam.

(2) L. I de Verbo Dei, cap. 12.

(3) Vide Hermann. Goldhagen introduc. in S. Scriptur. P. 1, sec. 2, quæst. 8.

illa græci textûs ritè examinentur, aliud in illis non asseritur, quam templum *pedibus obritum*, ut habet versio syriaca, hoc est, pollutum, profanatum; id quod etiam auctor primi libri Machabæorum cap. 3, v. 51, de stante templo furentis Antiochi tempore polluto affirmat his verbis : *Et sancta tua conculcata sunt, et contaminata sunt*. Quis autem ignorat, non unâ vice templum Hierosolymæ etiam ante Manassis ævum fuisse profanatum, atque à Manassis ipso fœdâ idololatriâ contaminatum, ut ex Scripturâ (4) clarè liquet?

56. Quæres XII: *Quænam, et ubi sita fuerit BETHULIA, de qua Judith 7, 1, sermo est?* Resp. : Quamvis incertum sit ubi sita fuerit Bethulia, tamen Geographi Palæstinæ, SS. Patres, alique aliquam hujus nominis urbem in Palæstinâ extitisse fatentur, hoc tamen discrimine, quòd Brocardus et Adrichomius apud Tironum (2) dicant fuisse urbem Galilææ, monti impositam, in tribu Zabulon, aliquot leucis à mari Tiberiadis, versus Occidentem : S. Hieronymus verò, alique quos Calmetus (3) sequitur, eandem urbem in tribu Simeon collocant. Non vacat hanc rem pluribus examinare. Si lubet, eam ventilatam invenies apud Xaver. Widenhofer (4), et Calmetum (5), aliosque.

57. Quæres XIII: *Quomodo Judith, 8, 1, dici possit oriunda ex tribu Ruben; cum ibid. c. 9, v. 2, originem suam referat ad tribum Simeon?* Resp. : Codices græci, item versio syriaca, editiones Sixtina, Complutensis, et emendata Vatabli cit. cap. 8, loco *fili Ruben* habent *fili Israel*, id est, filii Jacob, et ita legendum censent S. Fulgentius (6), Bellarminus (7), Serarius, alique judicantes, hoc loco mendum irrepisse in textum latinum. Quia tamen codices alii constanter habent *fili Ruben*, dicendum cum Lyrano et Cornelio à Lap., hunc Ruben non esse Patriarcham et Primum genitum Jacobi, sed esse virum quempiam alium illustrem ex tribu Simeon, ad quem proinde genus Judithæ hic produciatur et terminatur, non progrediendo ulterius ad ejus progenitores et avos usque ad Patriarcham Simeon sex secundum Jacobi filium. Id ita esse, confirmatur ex eo quòd, cit. c. 8, Judith dicatur *filia Merari.... filii Simeon, filii Ruben*; atqui Ruben primogenitus Jacobi nullum habuit filium, qui vocatus sit Simeon (8).

58. Quæres XIV: *Cur Judith 8, 1, sedecim duntaxat generationes usque ad Juditham recenseantur; cum tamen, Matth. cap. 1, à Jacob communi Judæorum Patriarchâ usque ad captivitatem Babylonicam (quæ cum ævo Judithæ fernè coincidit) numerentur plus quam viginti generationes?* Resp. : Non omnes Judithæ proavi cit. loc. recenseantur; sicut præcedente quæstione de

(1) 4 Reg. 24, 4 et 7. Item 2 Paral. 35, 4, 5 et 7;

(2) Comment. in Judith, 6, 7.

(3) In Dictionario suo Bibl., v° *Bethulia*.

(4) Tom. I S. Scrip. Dogmatic. et Polemic. explicat., pag. 969, 971.

(5) Loc. cit.

(6) Epist. 2, c. 24.

(7) Loc. cit.

(8) Vide Genes. 46, 9. Item 1 Paralip. 5, 2.

alio loco libri Judith dictum est. Nam in sacrâ Scripturâ non semper integrè recitantur genealogiæ, uti etiam conspicuum est ex 1 Reg. 9, 1, ubi de majoribus Saülis sermo est. Sufficit enim S. Scripturæ, genealogiam alienjus ad virum aliquem illustrem, e. g., genealogiam Saülis ad Jemini perducere. Simili ergo modo S. Scripturæ satis fuit, genealogiam Judithæ ad illustres stirpis auctores referre.

59. Quæres XV. 1°: An Juditha jure laudare poterit, cap. 9, facinus Simeonis, qui Sichemitas eo ipso tempore, quo dolore circumcissionis optimâ fide admittæ, cruciabantur, nec resistere illatæ vi poterant, misericordione nullâ peremit? 2° Quomodò hic locus Scripturæ conciliari possit cum aliis Scripturæ locis, Genes. 34, 30, item Genes. 49, 5, ubi hoc factum Simeonis vehementer improbat? Resp.: Factum Simeonis à Judithâ non laudatur ex modo quo peractum est, sed ex causâ et re secundùm se spectatâ. Duo enim sunt hoc in facinore, zelus sive justa indignatio ob Dinæ pudicitiam à Sichemitis violatam, et crudelis ulciscendi modus, qui merito ab Jacobo Patriarchâ in cit. loc. Genes. reprehensione castigatus est. In laudandi prioris, h. e., zeli secundùm se spectati excurrit Judith, non posterioris crudelitatis; primum præ oculis habuisse censenda est Judith, quando assertit, cap. 9, v. 2, Simeoni fuisse gladium datum in defensionem, sive, ut textus græcus habet, εἰς ἐπίληψιν, in ultionem alienigenarum. Idem est, quando Simeonem et Levi, vel potiùs reliquos fratres appellat *Servos Dei* (1), et quòd in græco legitur ἀγαπημένους, *dilectos à Deo*, ac affirmat eos zelasse zelum Dei. Potuit miràm Judith imitari phrasin Jeremie, qui Nabuchodonosorem crudeliter in Judæos debacchantem vocat *servum Dei* (2), quòd scilicet Deus eo tanquàm instrumento usus fuerit ad castiganda Judæorum peccata. Sensus igitur orationis Judithæ (3) est iste: *O Deus! qui per patrem meum Simeonem punivisti Sichemitas; nunc per me, unam mulierem, puni Holofernem ejusque exercitum.* In quâ oratione nihil est reprehensione dignum. Cæterùm addit Estius h. l. et ait: *Non est necesse verba ejus (Judithæ) omnia habere pondus et auctoritatem sacræ Scripturæ.* Quamvis enim Scriptura multa narret ab aliis dicta vel gesta, non tamen omnia hæc approbat.

Ad 2, responsio patet ex dictis. Approbatur nimirum factum Simeonis in libro Judith ex causâ et re secundùm se spectatâ, improbatur verò in libro Genesis per Patriarcham Jacob propter modum, quo peractum est. Approbat Juditha 1°, zelum Simeonis pro Dinæ pudicitia; 2° horrorem à flagitio Sichem; 3° animum illud justè puniendi: idèque ait, quòd Deus illi dederit gladium in justam ultionem, etc. Jacob autem in libro Genesis reprobatur 1°, mendacium et dolum (4); 2° perditionem contra fidem fœderis; 3° sa-

crilegium, quòd circumcissione abusi fuerint (1); 4° injustitiam, quia privatâ auctoritate rem aggressi sunt; 5° crudelitatem (2).

60. Quæres XVI: An Judith sine peccato potuerit omnibus ornamentis suis ornare se (Judith 10, 3) hunc in finem, ut Holofernes capiatur laqueo oculorum suorum in ipsâ; prout ipsamet (Judith 9, 13) de se ait? Resp.: Ad hanc questionem et difficultatem, quam Chamierus, alique novatores ad deprimentam libri Judith auctoritatem obmovent, non una est interpretum responsio. Aliqui dicunt, etiamsi daretur Juditham ex inconsideratione aut invincibili ignorantia quædam materialiter mala dixisse aut fecisse, tamen illam esse laudabilem, eamque à libro divino posse tanquàm exemplar virtutis et fortitudinis proponi, quia saltem ut plurimum bonâ fide egit, et in suis dictis et gestis habuit finem quoad substantiam bonum, scilicet liberationem gentis judaicæ, et defensionem veræ religionis. Nam S. Scriptura Judithæ quidem virtutem commendat, verùm nulli peccato obnoxiam fuisse, nullibi assertit. Unde Calmetus (5) existimat, salvâ Canonica auctoritate libri Judith, concedi posse Juditham non ab omni peccato scandali, vel alio immnem fuisse, quamvis ipsius ignorantia illud plurimum imminerit.

Verùm hæc responsione non omnis difficultas subblata est. Vel enim Judith licitè potuit se tam specioso vestitu ornare, previdens peccatum Holofernis inde secepturum, vel non potuit. Si licitè potuit, ergo non est dicenda peccasse, sed potiùs eam habuisse intentionem, quâ absque peccato tam speciosum vestitum induere potuit; præsertim quia Scriptura ipsius virtutem mirè extollit. Si autem id licitè non potuit, oritur ulterior questio, quomodò Deus potuerit specialem ei addere splendorem, et in illâ pulchritudinem ampliare, ut incomparabili decore omnium oculis appareret (4)? Igitur omissâ priore responsione censeo eam aliis (5) distinguendum et dicendum, id Juditham non fecisse, ut Holofernem pelliceret ad amorem illicitum, sed ad licitum. Directè enim intendebat liberationem patriæ, et tanquàm medium ad hunc finem obtinendum adhibuit ornatum, quo honestè placeret ad gratiam patriæ impetrandam, vel etiam ad matrimonium cum Holoferne inendum, si Deus id vellet; sicut se ornavit Esther (6); vel denique, ut sic hostem occidere faciliùs posset, non intendendo peccatum Holofernis, quod iste evitare poterat, et loco impuri castum habere amorem; sed illud permittendò, sicut Deus ipse ampliando Judithæ pulchritudinem, et specialem addendo splendorem, non intendit peccatum Holofernis,

(1) Genes. 34, 15.

(2) Genes. 49, 3, 8.

(3) Comment. in Judith 9, 13.

(4) Judith 10, 4.

(5) Inter hos sunt Tourneminius in Append. ad Prolog. Bonfrerii, Alphonsus Nicolai la Giuditta. Dissertationi in Firenze 1765, Dissert. XIV; Hermannus Goldhagen Introd. in S. Scrip. Part. II, sect. 2, num. 101.

(6) Esther 5, 1.

(1) Judith. v. 3. Confer etiam. Genes. 34, 23, 30.

(2) Jeremie 25, 9.

(3) Judith 9, 2 et 3.

(4) Genes. 34, 15.

sed liberationem populi sui; peccatum autem illud tantummodò permisit. Porrò ratio præcipua Juditham specioso vestitu sese ornantem ab omni peccato excusandi est effatum S. Scripturæ, quæ illam ob hoc factum simpliciter laudat his verbis: *Omnibus ornamentis suis ornavit se. Cui etiam Dominus contulit splendorem; quoniam omnis ista compositio non ex libidine, sed (N. B.) ex virtute pendebat: et ideò Dominus hanc in illam pulchritudinem ampliavit, ut incomparabili decore omnium oculis appareret* (1).

At diæes I. Judith non potuit ignorare *Holofernem* ad illicitum amorem pellectum iri, si sic ornata accederet; sed ad hunc illicitum amorem eum tentare non potuit; ergo non potuit sic ornata accedere. Resp.: Neg. majorem. Quia prudenter potuit judicare se ab illo posse honestè amari ac peti in conjugem; si tamen prævidebat ejus peccatum, illud, ut jam supra dixi, non intendebat, sed duntaxat ex gravissimâ causâ permittebat; *Holofernes* autem ex propriâ ipse culpâ suâ illud commisit, quia id vitare poterat.

Dices II. Judith (2) se obtulit ad omne quod erit ante oculos ejus bonum; ergo erat parata ad omnia etiam illicita cum *Holoferne* perpetranda. Resp.: Dist. ant.: Obtulit se ad omne licitum, conc.; illicitum, neg. Hæc enim oblatione non obstante, illa nunquam manducavit ex cibis *Holofernis* sibi vetitis (3), etsi jussa. Præterea, quòd bonum, ad quod se barbaro obtulit, in ipsius intentione nil aliud, quàm honestum fuerit, satis colligimus ex illo ejusdem testimonio sanctè asseverantis (4): « Vivit... Dominus, quoniam... non permisit me Dominus ancillam suam coquinari, sed sine pollutione peccati, revocavit me vobis, gaudentem in victoriâ suâ, in evasione meâ, et in liberatione vestrà. » Quibus verbis *Juditha* gaudens contentatur, quòd libidinosas hæc manus incoincidentata evaserit; verba autem ejusdem in objectione allata: « Omne quod erit ante oculos ejus bonum, faciam, » tantum fuerunt urbanitatis verba, quæ non semper pressius intelligenda sunt, sed multum continent sensum ac secretam conditionem: *Quantum pudicitia ac religio mihi permittunt.*

61. Quæres XVII, 1°: « An Judith mentita sit, Judith 10, 15, dicendo ad exploratores Assyriorum, se venisse, ut *Holoferni* indicet secreta Judæorum, et « facilem aditum ad capiendam Bethuliam? Verba ejus erant: *Vadam ad faciem principis Holofernis, et ut indicem illi secreta illorum, et ostendam illi, quo aditu possit obtinere eos, ita ut non cadat vir unus de exercitu ejus.* » 2° An si his verbis mentita est, peccavit? Resp.: Sunt, qui cum Cornelio à Lap. tam hæc, quàm alia (5) *Judithæ* verba à mendacio excusant. Sic laudatus auctor ad citata in hæc questione *Judithæ* verba ait, eam reverà sibi proposuisse, ire ad *Holofernem*, eique secreta Judæorum manifestare,

nimirum cives obsessos laborare extremâ siti et fame, ideòque murmurare contra suos principes, eosque urgere, ut se dedant *Holoferni*, etc. Attamen hic finis non erat ultimatus, sed mediatus. Hoc enim manifestando *Juditha* cogitabat sibi devincire *Holofernem*, ut sibi devinctum et securum verba ad exploratores daret. Sic igitur citata *Judithæ* data ad exploratores Assyrios à mendacio excusari possent.

Quòd si tamen cum S. Thomâ (1), et multis aliis daremus, *Juditham* fuisse mentitam, liber tamen *Judithæ* manet Canonicus; sicut talis manet liber *Genesis*, cap. 18, v. 15, ubi Sara mentitur, dicens se non risisse; quia hic liber tantum refert, non approbat mendaciam, etsi Saram tanquam mulierem virtute præditam laudet; nimirum cum sanctitate essentiali potest consistere levis noxa.

Nilominus longè verisimilius est, *Juditham* mentiendo ne quidem venialiter peccasse formaliter seu scienter, sed ex ignorantia invincibili putasse, mendacium pro tuenda patriâ, et conservandâ religione esse licitum; imò obsequium se præstare Deo, opusque bonum se operari in his circumstantiis mentiendo credidit. Neque enim credibile est, quòd mulier tam sancta, jejuniis et orationibus ad eam dedita, scienter voluerit Deum suum, pro cujus conservandâ religione vitam suam manifesto periculo exposebat, mentiendo offendere; præsertim cum aliunde sciamus, quòd graves philosophi, imò aliqui SS. Patres olim judicaverint, mendacium quandoque esse licitum. Sic Plato (2) asserit, quòd oporteat aliquando mentiri vel pro patriâ et civibus, vel contra hostes. Clemens Alex. (3) ait: *Homo, cui necessitas mendacii incumbit, sic eo utatur, quemadmodum medicamento.* Cassianus (4) inquit, *omnes propemodum Patriarchas, sanctosque innumera-biles, alios pro vitæ tutamine, alios pro desiderio benedictionis, alios pro misericordia, alios pro zelo Dei... patrocinium assumpsisse mendacii.* S. Chrysostonus (5) concludit his verbis, *fraudem non fraudem nominandam, sed potius quamdam sapientiam, ac artem, quâ possis è mediis rerum desperatarum angustiis evadere. Sæpe numerò profuit decessisse. Per artem saluti multorum, in periculo subventum est.* Ergo olim sapientissimi et sanctissimi putarunt, fraudem et mendacium quandoque esse licitum. Quamvis igitur de facto post S. Augustinum certissimum nobis sit, mendacium pro omni casu peccatum esse; apud vetores tamen, et maximè in veteri Testamento temporibus *Judithæ* non erat hoc ita perspectum. Imo etiamnum ævo D. Augustini, ut hic ipse S. doctor (6) fatetur, erat « magna quæstio, latebrosa tractatio, disputatio inter doctos alternans, » an non aliquando liceat mentiri.

62. Quæres XVIII: *An Judith non peccavit dum Holofernem vino et libidine ebrium in somno obruncavit,*

(1) Judith 10, 4.

(2) Judith 12, 14.

(3) Ibid. 1, 5, et v. 19.

(4) Judith 15, 20.

(5) Judith. 11, 4, 5, 8, 12, 13 et 15.

(1) 2-2, q. 110, a. 5, ad 5.

(2) In 3 de Republicâ.

(3) L. 6 de Stromat.

(4) Collat. 17, c. 25.

(5) L. 1 de Sacerdot.

(6) L. de Mendacio, c. 1.

Judith cap. 13, certè prævidens ejus æternam damnationem? Resp. Juditham per hoc non peccasse. Nam peccatores istiusmodi omnes possunt omni momento justissimè à Deo sempiternis addici suppliciis. Horum enim isti rei sunt; et ille summus omnium Judex et Dominus. Porrò, cum justum bellum, divinisque legibus consentaneum est, licet hostem, ubi et quando sese offert occasio, necare; tumque quisquis necat, divinæ justitiæ minister est; quomadmòdum ex disputationibus de bello apud D. Thomam (1) et Bellarminum (2) perspicuum est. Unde S. Augustinus (3) rectè ait: « Nequaquam contra hoc præceptum fecerunt, quò dictum est: *Non occides*, qui Deo auctore bella gesserunt, aut personam gerentes publicæ potestatis secundum ejus leges, hoc est, justissimæ rationis imperium sceleratos morte punierunt. »

At iniquis: Saltem Judith non potuit sine peccato querere mortem Holofernis somno et ebrietate gravati. Sic enim quæsitv mortem peccatoris in peccato, ejusque certam damnationem. — Resp.: Judith quæsitv quidem mortem Holofernis, sed non petiit, nec quæsitv, ut moreretur in peccato, æternùmque damnetur. Hoc enim duntaxat permisit, et quidem justè de causâ; quod ita declaro. Juditha rectè intendit defensionem patriæ veræque Religionis; medium ad hunc finem erat occisio Holofernis, utpotè qui causa fuisset ruinæ patriæ veræque religionis, si Bethuliam expugnâsset. Hoc medium Juditha adhibuit, non considerato, aut certè non intento Holofernis peccato, vel ejusdem damnatione. Sic David rectè percussit Goliathum, etsi hunc infidelem (4) damnandum præviderit. Nimirum quòd hostis vel infidelitate, vel ebrietate, vel alio ullo peccato strictus moriatur, sique in æterna gehennâ tormenta miser abeat, hoc ad ipsius, non ad ejus, qui, dum illum interficit, jure suo utitur, culpam pertinet. Quem alioqui Turcam aut infidelem in acie ferire, quem impium, impoenitentem et præfractum latronem extremo afflicere supplicio liceret? Quin verò ex repentinis hujusmodi funeribus intelligi datur, quanto studio ab omni semper scelere abstinendum, quantâque curâ providendum sit, ne vino madidos, libidine flagrantés, criminè alio quocumque contaminatos, repentinus quispiam casus occupet. Hoc enim est, quod (5) tam seriò monuit Dominus: *Vigilate itaque, quia nescitis diem, neque horam*. At Holofernes non vigilavit. In crapulâ et ebrietate obdormiscens stertuit. Supervenit ultimæ horæ laqueus, eumque constrictum in gehennâ chaos præcipientem egit. Cujus culpa?

63. Quæres XIX: « Quo sensu Judith 13, 15, de civibus Bethulie, redeuntem è castris Juditham cum gaudio excipientibus, dicatur: *Et concurrerunt ad eam omnes, à minimo usque ad maximum; quoniam sperabant eam jam non esse venturam*. Hocce spe-

« rârunt miseri obsessi? Timuerint potiùs. » Resp.: *Sperabant* hic idem est ac *timebant*. Sperare enim pro timere usurpavit Virgilius (1) cancus:

Hunc ego si potui tantum sperare dolorem.

Item Herodianus, Sophocles, Thucydides, aliique, teste Serario (2). Eadem catachresis etiam invenitur in aliis Scripturæ locis. Sic (3) legimus: *Malè jurantes noceri se non sperant*, h. e., non timeant se damno affectum iri. Et apud Matthæum (4) Christus ait: *Veniet Dominus servi illius in die, quâ non sperat*, h. e., quâ non putat, non timet adventum Domini.

64. Quæres XX: « Quomodò Achior dux Ammonitarum, Judith 14, 6, per circumcensionem populo hebræo associari potuerit; cum Dent. 25, 3, lex divina prohibens expressè dicat: *Ammonites et Moabites etiam post decimam generationem non intrabunt Ecclesiam Domini in æternum?* » Resp.: Citata lex Deuteronomii prohibens, ne Ammonites et Moabites in Ecclesiam admittantur, intelligenda est cum exceptione, nisi nimirum tam præclara essent viri alicujus Ammonitæ vel Moabitæ merita, ut contra rationem videretur, eum à Dei populo repellere. Hæc ratione, inquit Menochius et Bonfrerius (5), scilicet ex speciali dispensatione Achior, Judith 14, 6, *appositus est ad populum Israel*, h. e., à Judeis fuit admixtus in partem honorum, privilegiorum et nationis suæ dignitatum, ut sic illius fidem et officia (6), quæ populo Dei præstiterat, remunerarentur. Quamvis enim nequaquam vetitum fuerit Ammonitis, Moabit, uti neque etiam Chananeis sese ad Deum verum convertere, atque ita in Domini cœtum admitti; tamen Judæis propter citatam legem non licebat, eos in partem vocare honorum et privilegiorum populi Judaici, saltem nisi in casu raro, et ex dispensatione ob singulare meritum aut virtutem, qualis etiam in Achiore eluxit. Ita hanc difficultatem solvit etiam D. Thomas (7) his verbis respondens: « Dicendum, quòd homines nullius gentis exclusi lex à cultu Dei et ab his quæ pertinent ad animæ salutem; dicitur enim Exod. 12: *Si quis peregrinorum in vestram voluerit transire contoniam... circumcidetur prius omne masculinum ejus, et tunc ritè celebrabit, eritque sicut indigena terræ*. Sed in temporalibus, quantum ad ea quæ pertinent ad communitatem populi, non statim quilibet admittebatur... Sed quidam in tertiâ generatione, scilicet Ægyptii, Idumæi; alii verò perpetuò excludantur in detestationem culpæ præteritæ, sicut Moabite, et Ammonitæ, et Amalecitæ... poterat tamen dispensatione aliquis in collegium populi admitti propter aliquem virtutis actum, sicut Judith c. 14 dicitur, quòd Achior dux filiorum Ammon *appositus est ad populum Israel, et omnis successio generis ejus*. » Ita doctor Angelicus.

(1) Æneidos 4.

(2) Commentar. in L. Judith. cap. 13.

(3) Sap. 14, 29.

(4) Matth. 24, 50.

(5) Comment. in Dent. 25, 3.

(6) Vide Judith cap. 3 et 6.

(7) 1-2, q. 105, a. 3.

(1) 2-2, q. 40.

(2) L. 3 de Laicis, c. 14.

(3) L. 1 de Civit., c. 21.

(4) 1 Reg. 17, 45.

(5) Matth. 25, 13.

65. Quæres XXI : « Quomodo, Judith 16, 28, de « Judithâ dici possit : *Defuncta est ac sepulta cum viro suo in Bethulia*; eùm tamen textus græcus, Judith. c. 8, 3, affirmet, quod Manasses Judithæ maritus se- « pulch sit cum patribus suis in agro, qui est inter Do- « thaim et Balamo? » Resp. : Nomine Bethulie hic in- telligitur totus ager adjacens Bethulie; sicut L. 2, et L. 159, et L. 147, ff. de verborum Signif. *Romæ nati intelliguntur, qui in eâ continentibus ædificiis nati sunt, etsi non intra murum*, etc. Ita et Bethulie sepulta Judith dicitur, quia in continenti agro sepulta fuit.

SECTIO III.

DE LIBRO ESTHER.

Hic liber regis Assueri magnificentiam, Amanis contra Judæos consilium, et ex hoc imminens illis periculum, ab Esthere tamen feliciter deceptum; Judæorum exinde tripudium, et Mardochei exaltationem capitibus sedecim enarrat. Ex his septem ultima capita S. Hieronymus non ex hebræo, sed ex græco textu in latinum transtulit; eùm illa hebraicè non reperiret. Cæterùm jam seculo tertio Origenes (1) advertit, librum Esther non integrè hebraicè, sed partim hebraicè, partim græcè extare, scribens ad Jul. African. his verbis : « In libro Esther neque Mardochei, « neque Esther preces, quæ legentes possint adifi- « care, habentur apud Hebræos; sed neque Epistolæ, « neque quæ ab Aman scripta est de eversione gentis « Judæorum, neque Mardochei ex nomine regis Ar- « taxerxis gentem à morte liberans. Apud Septuaginta « autem et Theodotionem ea sunt, etc. », nempe græcè. Porrò auctor L. Esther potissimus juxta ple- rosque omnes scriptores et interpretes hebræos, græcos et latinos, fuit Mardocheus, idque liquet ex libri hujus cap. 9, v. 20, ubi legitur : *Scriptis itaque Mar- docheus omnia hæc, et litteris comprehensa misit ad Judæos*, etc. Dixi, auctor potissimus; nam aliquid operæ ad conscribendum hunc librum contulisse reginam Esther, colligitur ex cap. 9, v. 29, ubi explicatè in textu græco legitur : *Και ἔγραψεν Βεθθὴρ ἡ βασι- λισσα.... καὶ Μαρδοχαῖος.... ὅσα ἐποίησαν*, etc. : *El scripsit Esther regina... et Mardocheus, quanta fecerunt*, etc. Potuit præterea volumen hoc in ordinem redigi et nonnullis additamentis instrui vel à Joachimo summo Pontifice; vel ab Esdrâ scribâ doctissimo, aut viris magnæ Synagogæ, prout in horum vel illorum tem- pora hæc historia incidit.

66. Quæres I : *An liber Esther sit vera historia, vel potius drama quoddam, in quo primarias quasi personas sustinent Esther, Mardocheus et Aman?*... Resp. : Est vera historia. Quamvis enim Anabaptistæ, et auctor scripti gallici, cujus titulus : *Sentiments de quelques Théologiens de Hollande*, lett. 8 et 11, cum quibusdam aliis dicant, esse hanc totam narrationem in libro Esther contentam tragœdiæ simi- lem, et adjuncta pleraque sapere fabulas asiaticas, nec præferre illum candorem naturalem ac consuetos

historiæ characteres; facilis tamen est, et solida ad hanc objectionem responsio. Nam, ut Cl. Weissenbach (1) rectè ait, si in historiâ, præsertim barbarâ, velimus singula ad leges verisimilitudinis exigere, præcipui quidam historici tam sacri, quàm profani, de quorum sinceritate in hunc diem nemo dubitavit, ad tragœdos omninò et scriptores fabularum ablegandi forent. Plura de totâ hæc quæstione Calmetus præfat. in librum Esther disserit.

67. Quæres II : *Quis fuerit ille rex Medorum vel Persarum, qui in libro Esther, cap. 1 et in aliis pluri- bus locis ASSUERUS vocatur?* Resp. quòd non possimus pro certo dicere, quis ille rex sive Medus sive Persa fuerit, qui hic nomine Assueri venit, parùm sollicitos habere nos debet. Quàm multa enim apud profanos non minùs obscura et implexa, quæ in istâ temporum distantia hanc ob causam in suspicionem vocare, amentis fuerit, quia tolleret humanam fidem, omnem- que historiam labefactaret. Quare sicut mala est hæc argumentatio : *Sciri certò non potest, quis fuerit ille sponsus, cujus nuptiæ Joan. cap. 2 referuntur; ergo Evangelium Joannis falsa narrat, nec est liber canoni- cus*; ita similiter malè concludit hæc argumentatio : *Certò sciri non potest, quis fuerit ille Assuerus, aut quo tempore regnaverit, de quo in libro Esther narratur, quòd Estherem uxorem duxerit, ergo liber Esther falsa narrat, nec est canonicus*. Nimirùm, licet propter tem- poris antiquitatem, et auctorum varia placita certò determinari non possit historiæ Estheris tempus et rex, sub quo ea contigit, non ideò libri hujus fides, aut historiæ veritas in dubium vocanda est. Cæterùm circa intricatissimam hanc quæstionem de Assuero, Estheris marito, octo potissimum diversæ versantur sententiæ, quæ magnis se singulæ auctoribus com- mendant. I. Gerardi Mercatoris et aliorum, qui Astya- gen Cyri avum maternum, sponsum Estheris putant II. Codreni et aliorum, qui Darium Medium maritum Estheris designant. III. Nicolai Lyrani et aliorum qui, Hebræos secuti, Cambysen, Cyri Magni filium, Esthe- ris conjugem fuisse contendunt. IV. Fevardentii et aliorum, qui Darium filium Hystaspidis Estheris virum asserunt. V. Josephi Scaligeri et passim Protestan- tium, qui Xerxem Magnum, invasorem Græciæ, mari- tum Estheris esse contendunt. VI. Josephi, Bellar- mini et aliorum, qui Artaxersem longinamum sponsum Estheris faciunt. VII. Eusebii et aliorum, qui Arta- xerxem Mueomonem ad hoc peridoneum existimant. VIII. Serarii et aliorum qui historiam Estheris sub Ocho sive Dario Notho evenisse autumant. Quibus au- tem quæque prædictarum sententiarum argumentis probetur, aut impugnetur, eruditè ostendunt Didacus à S. Antonio (2), et F. Martinus Wouters (3). Nobis tantùm temporis non vacat ab aliis officiis nostris, ut his examinandis diutius insistamus, tantasque lites dirimamus; quippe quæ librum Estheris ipsum non

(1) Tom. II, Nov. Formæ Theol. Bibl., L. IV, quæst. XIII, 170 et 171.

(2) Enchirid. T. I.

(3) Dilucidation. Part. IV.

(1) Epist. ad Jul. African.

spectant, sed unice interpretum conjecturas de hujus historiae tempore (1). Id solum addo, nomen *Assuerus* non esse proprium unius hominis, sed commune regum Medorum et Persarum; sicut supra (2) de nomine Nabuchodonosor diximus, fuisse nomen commune regum apud Babylonios.

68. Quæres III : *An liber Esther sit canonicus?* Resp. affirmative. Nam in concilio Carthaginensi III, in Epist. Innocentii I, et in Decreto Gelasii I Papæ, in concilio Florentino et Tridentino supra (3) allegatis, inter Canonicas Scripturas numeratur, adstipulantibus Hebræis, teste Josepho (4), plurimis Patribus et Ecclesiæ tam græcæ, quam latinæ. At

Oppones I. Librum Esther Melito Sardensis in catalogo librorum Canonicorum non ponit. Similiter Julianus, episcop. Africanus, seculo VI, et Gregorius Nazianz. in recensione librorum Canonicorum historiam Esther silentio prætermittunt. Resp. : Melitonis catalogum suis laborare nevis supra (5) ostensam est; id quod etiam Protestantes, Melitonis Canonem aliis summis laudibus deprecantes, fateri hoc loco debent, teste Carpovio (6). Silentium porro quorundam Patrum argumentum est nihil ponderis habens adversus contrariam testimoniorum nubem.

Oppon. II. In universo textu hebraico libri Esther, non occurrit Dei nomen; ergo indicium est quòd hic liber non sit theopneustus, adeoque nec Canonicus. Resp. : Ad hoc argumentum responsum querant Protestantes, qui hoc tanquam *θεοπνευστος*; criterio Canonem Catholicorum subinde oppugnant. Nobis disserta Dei appellatio librum nec reddit Canonicum, nec ejusdem omissio Canonicæ ejusdem libri auctoritatis derogat. Sufficit, librum ab Ecclesiâ in Canonem referri et argumentum Deo dignum in eo tractari.

Oppon. III. Liber Esther caret approbatione Christi et Apostolorum in N. T.; ergo non est Canonicus. Resp. neg. cons. et suppositum, necesse omnino esse, ut pro astruendâ libri è veteri Testamento auctoritate Canonicâ, ejusdem clara testimonia proferantur in libris novi Testamenti; istam sacros libros discernendi regulam nusquam invenias. Quin si hæc obtineret, plures V. T. libri præter L. Esther migrarent è Canone, e. g., liber Judicum, Ruth, 1 et 4 Regum, 1 et 2 Paralipomenon, Esdræ et Nehemie, Cantici Canticorum, Abdiæ, ex quibus nulla testimonia desumpta in libris N. T. extant. Num ideo divinæ horum librorum auctoritatis labe adhærescit? absit.

Oppon. IV. In libro Esther nec vestigium apparet alicujus de mittendo Messia oraculi; cum tamen vetus Testamentum ad Christum ejusque Ecclesiam passim alludat; ergo liber Esther non videtur esse genuinus liber veteris Testamenti. Resp. : Neque isto tanquam libri divini criterio utuntur Catholici. Colligere autem

inde possunt Protestantes, inquit Hermannus Goldhagen (1), quam ruinosam fundamenti loco regulam ipsi posuerint, cum defectum ejusmodi pro caractere libri apographi assumpserunt, quam hic fallere ipsi vident et fatentur : nam ipsimet librum Esther agnoscunt esse Canonicum, exceptis additamentis à v. 4 capitis 10 usque ad finem (2). Cæterum etiam liber Esther ad Christum, et hujus Ecclesiam, ac sanctissimam Christi Matrem Mariam certâ ratione pertinet, quia historia Estheris illustres horum omnium typos continet; uti Oliverius Bonartius, alique præclari ejusdem libri Commentatores copiose ostendunt.

69. Quæres IV : *Nam additamenta libri Esther à v. 4 capitis 10 usque ad finem hujus libri Canonicâ polleant auctoritate?* — Resp. et dico cum Catholicis contra Protestantes : Additamenta hæc non secus ac priora novem Estheris capita polleant auctoritate Canonicâ. Prob. I. Ex gravissimis monumentis, quibus catholicus Canon sacrorum librorum innititur, ut jam alibi ex instituto à nobis ostensum est (3). Nam tam concilium Carthaginense III, quam Gelasius I, et Innocentius I, summi Pontifices, item Florentinum et Tridentinum, et Ecclesia græca etiam schismatica sub Dositheo Patriarchâ an. 1672, librum Esther citra ullam distinctionem capitum priorum à posterioribus in numero librorum verè Canonicorum reponebant : et cum tempore, quo Tridentini concilium celebrabatur, Protestantes de illis additamentis libri Esther litem moverent, decretum ejusdem concilii de Canonicis Scripturis munitum celebri hæc clausulâ fuit : *Si quis autem libros ipsos integros cum omnibus suis partibus prout in Ecclesiâ Catholica legi consueverunt, et in veteri Vulgatâ latinâ editione habentur, pro sacris et Canonicis non susceperit, anathema sit.* Atqui in veteri Vulgatâ editione habentur illa 7 ultima capita, utpote ex græco textu (in quo dicta capita pariter extant) in antiquam italicam Vulgatam dictam translata teste Hieronymo (4), et etiamnum leguntur in Ecclesiâ; nempe caput 13 L. Esther legitur feria IV Dominicæ 2 Quadragesimæ; quod etiam fit in lectione Messia contra Paganos, in introitu Missæ Dominicæ 21 post Pentecosten. Similiter Dom. 22 post Pentecosten offertorium Missæ sumptum est ex cap. 14 L. Esther.

Confirmatur. Dicta 7 capita L. Esther sunt in antiquâ italicâ Vulgatâ dictâ, ut ex S. Hieronymo modò adivimus; atqui antiqua itala Vulgata dicta primis Ecclesie sæculis fuit Canonica; ergo adhuc est: quod enim semel fuit authenticum ac Canonicum, tale manet.

70. Prob. II. Ex auctoritate PP. tam Græcorum,

(1) Introd. in S. Script. P. II, Sect. II, Num. 106.

(2) Vide sequentem Quæst. IV.

(3) Vide supra, Quæst. I, num. 2, 5.

(4) Vide versionem L. Esther à S. Hieronymo factam seu nostram Vulgatam latinam, ubi post versum tertium cap. X libri Esther legitur nota interlinearis S. Hieronymi, concepta his verbis : « Quæ habentur in hebræo, plenâ fide expressi; hæc autem quæ sequuntur (nempe ultima 7 capita), scripta reperi in editione Vulgatâ (seu in veteri Itala) quæ Græcorum è lingua et litteris (seu in textu græco) continentur. »

(1) Vide supra simile quid de libro Judith dictum Num. 27. Schol. II.

(2) Num. 50, Q. VI.

(3) Quæst. 1, Num. 2, 5.

(4) L. 1 contra Apollonem.

(5) Num. 7.

(6) Introd. ad LL. Bibl. Part. 1, pag. 368.

quàm Latinorum (1), qui inter sacros libros volumen Esther numerant, et haud dubiè de eo volumine sunt locuti, quo tum ipsi, tum Ecclesia universa eo tempore utebatur. Utebatur autem eo tempore universa Ecclesia libris sacris juxta eam Editionem, quam S. Hieronymus Prafatione in librum Esther et sæpe alibi Vulgatam appellare solet, quæ, ut ipse (2) ait, septem illa capita libri Esther continet. Quare si concilia et Patres librum Esther, qualem ipse legere consueverunt, in sacrum Canonem retulerunt, certè librum integrum, atque his septem adjunctis capitibus retulerunt.

Verùm Patres non modò librum ipsum Esther inter sacros numerant, sed etiam ex postremis septem capitibus non rarò testimonia petunt. Sic S. Chrysostomus (3) citans ex libro Esther cap. 14. v. 15, ait : *Fuit quedam mulier Hebræa, Esther erat ipsi nomen; hæc Esther.... Divinæ clementiæ supplicabat.... et talia orans verba ad ipsum dabat: Grata, Domine, fac verba mea, et da sermonem ornatum in os meum.* Similiter S. Basilus (4) citans ex L. Esther cap. 14, v. 11, inquit sapientissimam Esther orasse : *Non tradas, Domine, sceptrum tuum iis, qui non sunt.* Et Rupertus Abbas Tuitiensis (5) ex eodem capite citans v. 15 et 14, ait, quòd sacer Ecclesiæ chorus per singulos annos statim diebus declamet ante Dominum, citatos versus : *Everte cor ejus, scilicet regis in odium repugnantium nobis.... nos autem libera in manu tuâ, etc.* Præterea, S. Augustinus (6), citans ejusdem capitis 14, v. 16, ait : *Esther illa regina Deum timens... cum extremo periculo, non suo tantum, sed gentis suæ.... tremo prosterneretur orando, in ipsâ oratione dixit, ita sibi esse ornatum regium, sicut pannum menstrualementem, et ita orantem confestim exaudivit, qui cordis inspector eam verum dicere scivit.* Et alibi idem S. Pater (7) loquens de L. Esther cap. 14 et 15, manifestè declarat, hæc capita esse Canonica, seu divinam Scripturam. Nam ita disserit : *Quid est autem, quòd Esther illa regina (cap. 14, v. 15), orat et dicit: Da sermonem concinnum in os, et verba mea clarifica in conspectu Ieonis (i. e., regis Assueri), et converte cor ejus in odium impugnantis nos? Ut quid ista in oratione dicit Deo, si non operatur Deus in cordibus hominum voluntatem?... Et: Intuitus est eam (rex), sicut scriptum est (intelligit S. doctor caput 15 L. Esther, v. 9, 10 et 11), velut taurus in impetu indignationis suæ. Et timuit regina, et conversus est color ejus per dissolutionem.... Et convertit Deus (cor regis) et transtulit indignationem ejus in lenitatem. Jam*

sequentia commemorare quid opus est, ubi Deum complevisse, quod illa rogaverat, divina Scriptura testatur operando in corde regis. Quid aliud, quàm voluntatem, quâ jussit factum est, quod ab eo regina poposcerat?... Deus... cor regis, antequàm mulieris sermonem poscentis audisset, occultissimè efficacissimè potestate convertit et transtulit ab eodignatione ad lenitatem, hoc est, de voluntate laedendi ad voluntatem savendi, secundùm illud Apostoli (ad Philipp. 2, 15) : *Deus est enim, qui operatur in vobis et velle.* Numquid homines Dei, qui hæc scriperunt, imò et ipse Spiritus Dei, quo auctore per eos ista conscripta sunt, oppugnavit liberum hominis arbitrium? Absit; sed omnipotentis in omnibus et judicium justissimè, et auxilium Dei misericordissimè commendavit. Ex quibus verbis S. Augustini manifestè patet, quòd is etiam ultima septem capita L. Esther, nominatim caput XIV et XV agnovit esse Canonica; nam ea recitatis modò verbis expressè vocat *divinam Scripturam* seu monumenta *Deo auctore per homines Dei* (i. e., per scriptores theopneustos, seu à Deo inspiratos) *conscripita.* Denique idipsum etiam Origenes apertè docuit. Nam in Epistolâ ad Julium Africanum (1) hanc ipsam partem libri Esther, quæ in Hebræorum voluminibus non habetur, sacram et Canonica esse demonstrat. *In libro, inquit, Esther, neque Mardochei, neque Esther preces (vide in nostra Vulgatâ latinâ L. Esther cap. 13 et 14), quæ legentes possint edificare, habentur apud Hebræos, sed neque epistolæ, neque quæ ab Aman scripta est de eversione gentis Judæorum (ibidem cap. 13), neque Mardochei ex nomine regis Artaxerxis gentem à morte liberans (ibidem cap. 16). Apud Septuaginta autem et Theodotionem ea sunt.* Et infra pergit his verbis : *Vide ergo, ne imprudentes et inscientes abrogemus exemplaria, quæ habentur passim in Ecclesiis, et legem statnamus fraternitati, ut deponant quidem sacros, qui apud eos feruntur, et libros; assententur autem Hebræis, et persuadeant, ut nos puris (Hebræi) impertiant, et qui nihil habeant figmenti. An non Providentia in sanctis Scripturis dedit omnibus Christi Ecclesiis ædificationem? Non curam gessit eorum, qui empti sunt pretio, pro quibus Christus est mortuus?*

Confirmatur. Septem ultima capita L. Esther non solum jam antiquitùs nullo facto discrimine inter priora et posteriora capita hujus libri lecta fuere in Græcis, latinisque Bibliis, quibus Ecclesiæ utebantur, sed etiam legebantur ab eâ Judaicæ Ecclesiæ parte, quæ Hellenistas seu Judæos Græcos (2) complectebatur; lecta insuper sunt à Josepho Judæo (3); à 70 Inter-

(1) Tales teste Bellarmino (L. I de Verbo Dei, cap. 7.) sunt Origenes, Cyrillus, Damascenus, Hilarius, Augustinus, etc., quos citat.

(2) Loc. cit. nempe in suâ versione ultimorum 7 capitum libri Esther ex græco in latinum, post capitis X versum 3.

(3) Ilomil. 3 ad populum Antiochenum.

(4) L. 2 contra Eunomium.

(5) L. 8 de Victoriâ Verbi Dei, cap. 12.

(6) Epist. 199 ad Ecdiciam.

(7) L. 1 contra 2 Epistolas Pelagianorum, cap. 20.

(1) Hæc Epistolâ invenitur in fine operis, cui titulus : *Origenis Philocalia.*

(2) Vide supra Num. 5 Argum. I, cum notâ.

(3) Josephus Jud. majorem additamentorum L. Esther partem Antiquitatibus suis inseruit, aliâs profusus, nihil relatum à se iri, nisi quod hebraico sermone (i. e., in textu sacro hebraico) scriptum esset. Vide Josephum Antiq. L. 10, cap. 6. Quamvis igitur de lacto (imò jam tempore Origenis) illa additamenta non

prebitus, et à Theodotione, prout Origenes (1) et S. Hieronymus (2) testantur; ergo eadem 7 ultima capita jam ab antiquissimis temporibus tanquam pars Canonica divinæ Scripturæ suscipiebantur.

SOLVUNTUR ARGUMENTA PROTESTANTIUM.

71. Argum. I. Liber Esther originaliter hebræo sermone scriptus est; ergo 7 ultima capita, quæ in hebræo non extant, sine dubio censeri debent supposita. — Resp.: Nego cons. Quamvis enim non extet in textu hebræo moderno, extabant tamen in hebræo veteri, ex quo 70 Interpretes ea in idioma græcum translulerunt. Namque Origenes (3) testatur, illa 7 capita apud Septuaginta et Theodotionem fuisse. Præterea Josephus (4) dum historiam Esther narrat, duas Epistolas Assueri, et orationem Mardochei, quæ in ultimis 7 capitibus continentur, non præmittit; cum tamen nihil horum nunc in Hebræorum codicibus habeatur: neque credibile est, à Josepho hæc esse conficta, aut aliunde quàm ex Hebræo desumpsisse, cum ipse idem alibi (5) expressè testetur, se sua ex textu Hebræo desumpsisse, neque aliquid addidisse. Verba ejusdem sunt: *In ipso historię meæ principio propter eos, qui quæstionem faciunt, aut in aliquo culpæ nituntur, astruxi dicens, translaturum me libros hebraicos in eloquium græcum; et hos volentibus aperire, neque adjicere me aliquid seorsum, neque subtrahere me promittens.*

Scholion. Ad quæstionem, quomodo factum fuerit, ut in moderno textu hebræo ultima 7 capita non amplius existant, respondet Bellarminus (6) duas fuisse editiones hebraicas libri Estheris, alteram, quæ adhuc extat, quæque brevior est; alteram uberiorem, quæ intercidit, sed ex quâ prodierit græca interpretatio. Atque hæc adornata ab Lysimacho est, à quâ versione verisimiliter additamenta nunc ad calcem libri Estheris adjecta habemus; quo autem fato interciderit versio 70 Interpretum, non constat; quamvis in Bibliis Polyglottis Waltoni textus græcus 7 ultimorum capitum libri Estheris, quem etiamnum habemus, attribuat 70 Interpretibus. Cæterum Huetius, qui Synagogæ magnæ librum Estheris attribuit, complures ad eum scribendum existimat adjectisse animus, indeque factum esse, ut diversa ejus prodierit exemplaria, unum quod habemus, alterum locupletius, ex quo, quæ habemus græca cum additamentis fuerint derivata. Ex quo patet, sententiam Huetii hæc in re coincidere cum sententiâ Bellarmini.

72. Argum. II. S. Hieronymus, Præfat. in L. Esther ait: *Libram Esther variis translationibus constat esse vitiatum; ego de archivis Hebræorum revelans, verbum*

extent hebraicè, primitus tamen in Hebræo extabant.

(1) In Epist. ad Julium African.

(2) In Notâ interlinearî suæ versionis L. Esther cap. 10, post 3 vers.

(3) In Epist. ad Julium Africanum ad finem præcedentis numeri citatâ.

(4) L. II. Antiq. cap. 6.

(5) L. 10 Antiq. cap. 12.

(6) L. 4 de Verbo Dei, cap. 7.

*è verbo expressius transtuli. Quem librum editio Vulgata laciniosis hinc inde verborum sensibus trahit, addens ea quæ et tempore dici poterant, et audiri; ergo haud obscure rejicit septem postrema capita libri Estheris, tanquam additamenta, quæ quidem in Vulgatâ extant, sed in hebræo nec hodiè, nec tempore D. Hieronymi extabant. Resp. I. Hæc scripsit S. Hieronymus, antequàm Ecclesia illa 7 capita declararet esse Canonica, adeoque etiamsi hoc loco nobis contradiceret, cum reverentiâ etiam sic deserendus. Resp. II. S. Hieronymus, loc. cit. nomine Vulgatæ non intelligit nostram Vulgatam latinam, quæ tunc nondum erat perfecta, sed carpit græcas libri Esther versiones, quæ tum non sine extraneis additionibus (1) circumferebantur, gloriæque sibi ducit, hebraicum librum fideli testimonio simpliciter tradere (2); mitius tamen deinceps S. doctor sensit, ipsaque græcæ versionis additamenta latinè vertit, eaque velut sacræ Scripturæ partem citat (3) laudans capituli 14 L. Esther versum undecimum, qualis in nostrâ extat Vulgatâ. Verba S. doctoris loc. cit. sunt: *Cum Moyse meretur audire: QUI EST, MISIT ME AD DISTINCTIONEM eorum qui non sunt, de quibus in Esther legitur: NE TRADAS SCEPTRUM TUUM HIS, QUI NON SUNT.**

Dices: Ecclesia etiamnum permittit, ut in Vulgatâ latinâ postremis capitibus L. Esther interserantur verba Hieronymi testantis, « ea in hebraico non haberi, etc., apud nullum interpretem reperiri; » prout videre est in dictâ Vulgatâ Esther cap. 11, post versum 1 et cap. 13, post versum 7. Ergo Ecclesia cum S. Hieronymo monere nos voluit, capita illa non esse authentica. Resp.: Nego cons. Ecclesia monere nos voluit, quod monuit hic S. Hieronymus, nempe dicta capita non fuisse in hebraico tempore hujus S. Patris, fuisse tamen tunc in versione græcâ 70 Interpretum, ut Hieronymus in suâ versione latinâ, seu in nostrâ Vulgatâ clarè ait, Esther cap. 10, post versum 3, quo hoc ipso authentia illorum capitum stabilitur; simul autem patet, quod S. Hieronymus, dum Esther cap. 13, post vers. 7, dicit: *Quæ sequuntur... apud nullum penitus feruntur interpretem, per interpretem non intelligat 70 Senes (hi enim hæc, ut dixi, habent), sed alios interpretes vel recentiores eo tempore Patres. Cæterum ipse S. Hieronymus, ut supra (4) jam observavimus, Commentario suo in Prophetam Joel cap. 1, statim ab initio citat ex Esther cap. 14, v. 11, perinde ac ex alio libro Canonico. Si tamen quandoque plus dixisse videatur, id dixit ante definitionem Ecclesiæ, ut pariter jam supra cit. loc. indicavimus.*

(1) Vide Calmeti Præfat. in L. Esther.

(2) S. Hieronymus Præfat. in L. Esther ita pergit: « Vos autem, Paula et Eustochium, quoniam et Bibliothecas Hebræorum studuistis intrare, et interpretum certamen comprobastis, tenentes Esther hebraicum librum per singula verba nostram translationem aspiciat, ut possitis agnoscere, me nihil etiam augmentasse addendo, sed *fideli testimonio simpliciter*, sicut in Hebræo habetur, historiam hebraicam latine lingue tradidisse. »

(3) Commentar. in Joel. cap. 1.

(4) Num. 72.

73. Argum. III. Septem postrema capita L. Esther à Canone excludunt etiam plures doctores Catholici, Hugo, Card. Nicolaus de Lira; Dionysius Carthusianus, et post Tridentinum Sixtus Senensis; ac recentior Elias Dupin, doctor Sorbonicus (1). R.: Tres primi ex citatis auctoribus ante concilium Tridentinum floruerunt, indeque eos excusari posse existimat Hermannus Goldbagen (2), quòd S. Hieronymi opinionem non satis examinatam secuti fuerint, quorum tamen privato errori communis aliorum auctorum ipsiusque Ecclesie catholice sensus opponitur. De Elià Dupin et Sixto Senensi, jam supra (3) diximus nil ex eorum sententià contra catholicum sacrorum librorum Canonem probari. Id solum hic cum Bellarmino repeto, rationem illam, ob quam Sixtus Senensis putavit, 7 postrema L. Esther capita non esse à Tridentino declarata Canonica; cum Tridentinum, sess. 4, in decreto de Canonicis Scripturis approbavit tantum libros *cum partibus suis*; posteriora autem 7 capita, ut Sixtus Senens. quidem censuit, non sint partes, sed tantum pannosa additamenta libri Estheris; rationem, inquam, hanc hujus auctoris esse infirmam, imò prorsus nullam. Aliàs enim singula aliorum SS. librorum capita liceat in dubium vocare, an sint partes illius libri, uti Bellarminus (4) rectè observat. Dein ea ut partes SS. librorum probavit concilium Tridentinum, quæ in veteri Vulgatà latinà editione habentur; atqui hæc 7 postrema capita L. Esther ibi habentur (5): ergo. Præterea, ea ut partes agnovit concilium Trident., quæ in Ecclesià catholica lege consueverunt; atqui hæc 7 capita leguntur in Ecclesià, ut pariter supra (6) demonstravimus: ergo. Valeat igitur hic seria Origenis de his capitibus probatio Epist. ad Julium Africanicentis (7): *Vide, ne imprudens et inscientis abrogemus exemplaria quæ habentur passim in Ecclesiis*. Unde etiam meritò, prout Antonius à Matre Dei (8) refert, *jussu sanctæ Inquisitionis in Sixto Senensi expuncta est sententia, quæ ultima libri hujus (i. e., L. Esther) capita inter apocrypha ponit*.

74. Argum. IV. Ultima 7 capita L. Esther multoties in rebus historicis, aut in chronologicis pugnant cum prioribus hujus-libri capitibus hebraicè extantibus, ut ex inductione locorum pugnantium patet; ergo non sunt Canonica. — Resp.: Nego ant. Contrarium ostendemus in solutione sequentium questionum, ubi apparentes antilogias et paradoxa, quæ vel Protestantes, vel alii religionis nostræ hostes contra librum Esther aut ultima Estheris capita in medium proferre solent, dissolvemus.

Scholion. Protestantes dùm ob nonnullas historicas

- (1) Prolegomènes sur la Bible.
- (2) Introd. in S. Scriptur. P. II. sect. 2, num. 117, argum. III.
- (3) Num. 12.
- (4) Vide supra, num. 12, notam sic incipientem, *verba Bellarmini, etc.* Aut ipsam Bellarminum, L. 1 de Verbo Dei, cap. 7.
- (5) Vide supra, num. 69.
- (6) Ibidem.
- (7) Vide supra; prope finem numeri 70.
- (8) Prol. Isag. de L. Esther.

aut chronologicas tricas, additamenta Estheris rejiciunt, haud videntur advertere, quòd hæc ratione armatis suppeditant, quibus adversus plures S. Scripturæ libros, v. g., Pentateuchum utantur, quem non dissimilibus impugnant argumentis. Meliùs hoc perspexit celebris eorum è numero Drusius, qui occasione quarundam in hæc ipsa Estheris capita objectionum sapientissimam illam statuit criticæ regulam, quam supra recitavimus, num. 16.

75. Quæres V: « An credibile sit, quòd rex Assuerus, Esther 1, 5, ad convivium invitârit omnem populum, qui inventus est in Susan, à maximo usque ad minimum; et jusserit septem diebus convivium preparari in vestibulo hortii et nemoris, quod regio cultu et manu constitum erat? » Resp.: Apparens hæc difficultas evanescit, si ad sequentia attendatur. 1° Hoc convivium non uno eodemque die, sed continuis septem diebus celebratum est. 2° Soli viri et personæ masculini sexûs ad hoc convivium à rege Assuero invitabantur. Feminas enim regina Vasthi ad convivium in alio loco separato, nempe in palatio celebrandum invitaverat; prout Esther cap. 1, 9, expressè dicitur his verbis: *Vasthi quoque regina fecit convivium seminarum in palatio*. 3° Non totus populus succul, sed in certas classes, e. g., in septem cohortes distributus, intra spatium septem dierum successivè, et per partes illo regio convivio refectus fuisse, censendus est. 4° Imò Cl. Bullet (1) censet, hoc convivium etiam intra decursum ejuslibet diei ex illis septem repetitum fuisse pro diversitate coetum convivantium sibi succedentium, ita ut uno coetu saturato mox succederet alius, et sic successivè non unus duntaxat coetus unâ eademque die conviverent. Hæc omnia si simul sumpta spectes, haud difficulter capies, quomodò plura hominum millia intra spatium septem dierum illo convivio regio successivè convivari, et opiparè refecti potuerint.

Quòd si neges convivas sibi successisse, velisq; universam civitatem simul accubuisse, ignarum te produs omnium rerum antiquarum. Quid enim tam pervulgatum, ac luxus veterum principum, maximè Asianorum? Quid certius solemnibus epulis hunc in modum, id est, cum successione novorum et novorum hospitem protractis? Non contenti in conviviis agitando diem nocti jungere, prolatabant illa ad longius tempus, admirabili ordine, magnificentia singulari; prout cruditè narrant Joannes Guilielmus Stuekius (2), Julius Caesar Bulengerus (3), Christianus Gottlieb. Schwarzius (4); ex antiquis verò Athenæus (5), ex

(1) Réponses critiques, tom. III, num. 26.

(2) In opere antiquitatum convivialium.

(3) In opere de conviviis.

(4) Dissertat. de comensationibus veterum.

(5) Athenæus iste Naucratisis Ægyptius, seculo secundo, regnante M. Aurelio imperatore vivebat, eratque græcus grammaticus, qui præter alia opus eruditissimum scripsit, cujus titulus est: *Athenæi Deipnosophiston, vel Deipnosophistarum libri XV*. Idem opus Isaacus Casaubonus recensuit, et ex antiquis membranis supplivit, auxitque ac notis illustravit; textum verò græcum Athenæi in latinum transtulit Jacobus

quo juvat sequens exemplum adducere de Ariamne ditissimo Gallo, qui omnibus Gallis non solum oppidanis, sed et rusticis, et extraneis toto anno convivium exhibuit : « Idem Philarchus, inquit modò laudatus auctor (1), libro tertio scribit, Ariannem Gallum ditissimum Gallis omnibus promississè futurum anno se toto convivatore; idque præstitisse hæc ratione et diligentia: opportunissimas vias tractum regionis illius mansionibus divisit et obsedit, ac in illis ex arundinibus, palis et amerinà salice tabernacula extruxit, quæ trecentos circiter viros caperent, vel etiam plures, quantum locus permitteret, ut commodè ex oppidis atque vicis concursura multitudo exciperetur; illic athena magna carnibus omnifariis plena statuit, quæ anno prius antequàm id futurum esset, accitis ex oppidis artificibus, fabricanda curaverat; quotidie multas hostias immolavit, tauros, sues, aliasque pecudes; multa vini dolia comparavit, polentaque jam subacta plurimum; eaque rerum copiam voluit frui non solum eos qui ex urbibus et pagis adventabant, sed prætereuntes externos homines, quos ei negotio præfecti servi non dimitterent, priusquam epularum fuissent et participes. » En exemplum convivii per integrum annum protracti, in quo singulis diebus succedentes sibi identidem aliæ atque aliæ turmæ saturabantur.

76. Quæres VI: « Quomodò verba illa Esther 2, 16: *Ducta est itaque (Esther) ad cubiculum regis Assuæri*, intelligenda sint; cum juxta legem divinam, Deuter. 7, 3, feminæ Judææ non licuerit nubere alienigenæ, et minùs ejus concubinam agere? — Antequàm respondeam, observo quòd Joannes Clericus, quem hæc in re increduli avidè sequuntur, Estherem gravissimè accuset, quòd nupsit regi gentili. Verùm pensanda sunt adjuncta, et divinus instinctus. Certè clarissimi interpretes. Gaspar Sanctius, Serarius, Calmetus, et præter plures alios recentissimè Alphonsus Nicolai, absque magnà difficultate reginam Esther defendunt. Ostendunt enim gravissimis rationibus, potuisse eam salvis legibus nubere regi Assuero. Ipsa enim, sicut et aliæ ejusmodi virginæ, cum ad regem venirent, verè et legitimè ejus uxores factæ sunt, sed secundariæ et minùs principales; unde concubinae (2) vocabantur. Ubi Cornelius à Lap. (3) observat matrimonium tunc initum fuisse per ipsum mutuum viri et feminæ consensum in copulam maritalem. Unde Josephus (4) inquit: *Cum venisset ad regem Esther, ipse illà delectatus, ejusque amore captus, eam legitimè duxit uxorem.* Non ergo peccavit Esther illis virginibus ad regem deducendis sese aggregando, aut permettendo se ad cubiculum regis duci.

At dices I: Regina Vasthi tunc adhuc erat in vivis; ergo Assuerus non potuit alteri nubere, nempe Es-

Dalcechampus Cadomensis, adjectis notis marginalibus, cum necessariis indicibus.

(1) L. 4 *Dipnosophist.* num. 76.

(2) Vide Tirinum aut alios interpretes in Genesis 25, 6.

(3) Comment. in Esther 2, 16.

(4) L. 11 Antiq. Judaic. c. 16.

theri. — Resp.: Nego cons. Eà enim ætate (supposito, quòd polygamia jure naturæ prohibita sit, nullique unquam sine divinà revelatione, ut Innocentius III, c. *gaulemus* de divort. ait, aut sine divinà dispensatione licuerit plures uxores habere), sublata nondùm fuerat dispensatio divina in lege decudendi plures uxores, et hæc dispensatio, ut Cl. Billuart (1) cum aliis (2) ostendit, etiam pertinebat ad Gentiles. 1° Quia Scriptura (3) refert Esau, qui non erat de populo Dei, plures accepisse uxores, nec in hoc eum reprehendit. 2° Quia S. Augustinus (4) docet, Jacob licitè accepisse plures uxores à Laban idololatrà, in terrâ Gentilium, scilicet Mesopotamiâ, ob inculpabilem quæ tunc ibi vigeat consuetudinem: *Quando mos erat, inquit, peccatum non erat, nunc propterea crimen est, quia mos non est.* 3° Piissima Esther non fuisset passa se jungi in matrimonium regi Assuero jam habenti uxorem (licet enim Vasthi ab Assuero esset repudiata, manebat tamen vera ipsius uxor); neque Mardocheus vir timens Deum hoc conjugium consuluisset et approbasset, si illicitum et invalidum fuisset.

Neque tamen inde sequitur, nunc adhuc esse licitam inter infideles polygamiam, quia Christus (5) omnia matrimonia, tam fidelium quàm infidelium ad primævam institutionem revocavit, vi cujus (6) *dimittet homo patrem et matrem, et adhærebit uxori suæ, et erunt duo in carne unà.*

Dices II: Nondùm tamen sublata est difficultas, quomodò Hebræa virgo licitè matrimonio copulari potuerit gentili marito, Esther Assuero; ergo. — Resp.: Id peculiari Dei instinctu et dispensatione factum, qui et periculum omne seductionis ad vitia et idololatriam, propter quod lex illa matrimonium inter Hebræos et Gentiles prohibens lata erat, ab Esthere avertente, et ingens inde bonum (nempe Judæorum liberationem ab interitu) eliciebat. Vide hæc de re Tirinum (7). Accedit, quòd Hebræis licuerit nubere conjugii gentili, quando erat spes convertendi conjugem infidelem ad veram religionem: regem autem Assuervum conversum fuisse ad cultum veri Dei, satis colligitur ex Epistoiâ hujus regis, quæ revocat prius decretum de Judæis cædendis, ac contrarium edit, scilicet ut Judæi suos hostes mactent, utque hujus diei memoriam festo

(1) Curs. Theolog. tom. 49, tractat. de Matrimonio dissertat. 5, art. 1, § 2.

(2) Vide Cornelium à Lap., Tirinum, aliosve interpretes in Esther 2, 16. Item Cl. Selram Theologiæ compend., tom. 3, § 1228, scholion 3. Card. Gotti. Theol. tom. 3, tract. 15 de Matrimonio, quæst. 4, § 4, pag. 557.

(3) Genes. 36, 2 et 3.

(4) L. 22 contra Faustum, c. 47.

(5) Matth. 19, 4, 10. Et Marci 10, 11.

(6) Genes. 2, 24. Ex quo textu Scripturæ S. Thomas in 4 dict. 35, q. 1, a. 1, probari posse censet, polygamiam esse jure naturæ prohibitam, ita disserens: « Illud præcipue videtur esse de jure naturali, quod homini in sua institutione humanæ naturæ est inditum; sed quòd sit una unius (et non plures simul), et in ipsâ institutione humana: naturæ est inditum; et ut patet Genes. 2: *Erunt duo in carne unà.* Ergo est et de lege naturæ. »

(7) Comment. in Exod. 34, 15.

quotannis recurrente celebrent. Ibi enim (1) ita ait: *Nos autem... in nullâ penitus culpâ (Judæos) reperimus, sed è contrario justis utentes legibus filios altissimi et maximi semperque viventis Dei, cujus beneficium et patribus nostris et nobis regnum est traditum, et usque hodiè custoditur... Hanc enim diem Deus omnipotens mæroris et luctus, eis vertit in gaudium.*

77. Scholion. Quamvis severissimè prohibitum fuerit (2) Hebræis tam viris, quàm feminis contrahere matrimonium cum Gentilibus; id tamen certis in circumstantiis licitum erat. Sic Scriptura (3) sine additâ reprehensione refert, quòd David duxerit Maacham filiam Tholmai pagani regis Gessur. Similiter Samson cum philisthæâ licitè matrimonium contraxit juxta communem interpretum sententiam (4). Salmon quoque ex tribu Juda nobilissimus duxit Rahab Jerichontinam, ex quâ genuit Booz (5); et Booz patrem imitatus duxit Ruth Moabitidem, cujus nuptiæ magno populi applausu celebratæ sunt (6). Præterea duo filii Noemi præ nimia fame in regionem Moabitidem peregrinati, ibi acceperunt uxores Moabitidas, quarum una vocabatur Orpha, altera Ruth (7). Ratio autem, cur hæc matrimonia fuerint licita, fuit una ex sequentibus. 1° Si alienigena convertebatur ad religionem judaicam, licitum erat cum tali inire matrimonium, etiamsi fuisset chananæus vel chananæa, quibuscum aliis severissimè erat prohibitum contrahere matrimonium. Tunc enim cessabat ratio legis prohibentis, nempe periculum perversionis. Unde expressè permittitur (8) Hebræis, ut si è captis in bello mulieribus cererent aliquam feminam gentilem, quam ducere vellent, fierent cæremoniæ quædam, quæ erant abjuratio publica prioris falsæ religionis feminæ illius, et sic acciperent illam. Hinc non mirum, quòd Salmon duxerit meretricem chananæam Rahab; quia hæc verbis et opere jam conversa erat ad veri Dei cultum. Verbis quidem; nam ad duos illos exploratores Hebræos (9) dixit: *Dominus enim Deus vester, ipse est Deus in cælo sursum, et in terrâ deorsum.* Opere quoque; quia, ut S. Paulus scribit (10): *Fide Rahab meretrix non perit cum incredulis, excipiens exploratores cum pace.* Similiter Booz sibi copulavit Ruth Moabitidem, quia hæc quoque conversa erat ad Hebræam religionem, inquiring socii suæ Noemi (11): *Populus tuus populus meus, Deus tuus Deus meus.* De filiâ quoque regis Gessur, quam David in uxorem assumpsit, tradunt Hebræi apud S. Hieronymum in Tradit., quòd facta sit proselyta, et ad Judæismum se converterit (12). Sic etiam connubium Sam-

sonis cum philisthæâ juxta communem sententiam à peccato excusatur, vel quia Samson nolebat uxorem illam ducere, nisi fieret proselyta Judæicis sacris susceptis; vel quia has nuptias cum philisthæâ, in infidelitate permanente, iniit peculiari Dei instinctu et dispensatione, qui et periculum perversionis ad idololatriam avertebat, et ingens inde bonum nempe liberationem populi israelitici de manu Philistinorum eliciebat; quæ explicatio fundatur in ipsâ Scripturâ, ubi dicitur (1): *Parentes autem ejus nesciebant, quòd res à Domino feret, et quæreret occasionem contra Philisthæum.*

2° Itaque ratio licitè nubendi alienigenæ apud Hebræos fuit specialis instinctus et dispensatio divina, qualis juxta dicta dabatur respectu Samsonis ducentis Philisthæam, et Estheris matrimonium cum rege Assuero ineuntis. 3° Etiamsi pars alienigena non fuerit conversa ad veram religionem, tamen licebat cum illâ inire matrimonium in *casu raro contingente*, si scilicet nullum fuit morale periculum seductionis, maxime si adhuc alia gravis ratio accessit tale connubium ineundi. Sic supra memorati duo filii Noemi licitè acceperunt duas uxores Moabitidas Orpham et Ruth, quarum ultima tam parum erat infesta religioni judaicæ, ut eam postea defuncto suo marito omninò professâ sit (2); Orpha verò, quamvis idolorum cultum nunquam deseruerit, tamen tam bonam et docilem indolem habuit, ut marito suo pariter mortuo exulare à patriâ, et cum senè ac paupere socru suâ Noemi in Bethlehém migrare voluerit, et migrasset, nisi ab hæc ad remanendum fuisset persuasa (3). Itaque duo illi Noemi filii licitè poterant has Moabitidas ducere, præsertim in regione, in quâ nullam hebræam poterant nancisci (4).

Dixi autem supra: *In casu raro contingente* licitum fuisse, etc. Ordinariè enim, et generatim loquendo de Hebræorum populo in idololatriam tantoperè propenso proximè erat seductionis periculum (paucis exceptis), si communiter licuisset inire matrimonium cum alienigenis, ut constat ex scelerato consilio, quod Balaam dedit regi Balac, atque ex infelici effectu illius (5). Unde lex (6) generaliter prohibebat illa connubia, cum hæc emphasi: *Certissimè enim advertent corda vestra.*

78. Quares VII: « An non saltem peccaverit Esther comedendo cibos lege Moysis sibi prohibitos, dum ei juxta mandatum regis Assueri, Esther 2, 9, dabantur partes suæ, h. e., de mensâ, statutaque cibi et epularum portio, quæ de mensâ regi ei præbebantur? » — Resp.: Quamvis Joannes Clericus etiam de comestis cibis lege vetitis Estherem accuset, nullum tamen dubium est, religiosissimam hanc feminam abstinuisse ab illis cibis, uti ab idololatriis

(1) Esther 16, 15, 16 et 21.

(2) Vide Deut. 7, 3. Item 3 Reg. 11, 2.

(3) 2 Reg. 5, 3. Et 1 Paralip. 5, 2.

(4) Vide P. II Scriptur. sacr. contra Incredul. propugn., sect. 2, num. 30.

(5) Matth. 1, 5.

(6) Ruth 4, 11.

(7) Ruth. 1, 4.

(8) Deut. 21, 10, 14.

(9) Josue 2, 11.

(10) Ad Hebr. 11, 51.

(11) Ruth. 1, 16.

(12) Vide Cornelium à Lap. Comment. in 2 Reg. 3, 3.

(1) Judic. 14, 4.

(2) Ruth. 1, 16.

(3) Ibidem 14.

(4) Vide P. II Script. sacr. contra Incredul. propugn., sect. III, num. 46.

(5) Num. 24, v. 14, etc. Et c. 25, 3 et 9.

(6) 3 Reg. 11, 2.

se abstinnisse ipsamet profiteatur, Deum orans (1), his verbis : *Tu scis necessitatem meam... quòd non comederim in mensà Anan, nec mihi placuerit convivium regis, et non biberim vinum libaminum, scilicet idolis oblatum et prelibatum.*

Si autem petas, quomòdò fieri poterit, ut ista ciborum abstinentia non notaretur, nec tali modo Esther populum patriamque suam manifestaret, id quod ab initio (2) noluit; — resp. : Facile erat delicatæ virginis, et æstomatissimæ regi Assuero, ac postea reginæ, prætexere se non oblectari his vel illis ferculis, et in tanto ciborum delectu nunquàm deerat, quo liceret vesci. Cæterùm etiamsi fortè nos lateat modus et via, quòd Esther hæc in re violationem legis declinavit, duo tamen certissima nobis esse debent : Unum non violasse Estherem legem à Deo per Moysen datam. Alterum, sicut ad malum ingeniosa est hominum perversitas, ita etiam ad bonum virtus.

79. Quæres VIII : « An non sit contradictio, dum « in capitibus posterioribus libri Esther, cap. 12, 12, « et alibi, maritus Estheris appellatur *Artaxerxes*; in « capitibus verò prioribus, cap. 2, v. 16, et alibi sæ- « piùs, vocatur *Assuerus* ? » — Resp. : Nulla est contradic- tio. Nam nemo veterum linguarum et historiarum peritus ignorat, voces *Assuerus* et *Artaxerxes* unius ejusdemque principis cognomina, seu dignitatis titulos esse posse. Certè Herodotus jam monuit, quòd *Artaxerxes* significare *magnum bellatorem*; similiter autem etiam *Assuerus* juxta dialectum linguæ turcicæ et tartaricæ, quæ probabilis Medorum veterum propria fuit, significat *magnum caput*, seu principem ducum bellicorum. Recole, quæ hæc de re jam diximus suprâ, num. 50, quæst. 5.

80. Quæres IX : « Quomòdò *Edissa*, seu *Esther* « dici possit filia fratris *Mardochei*, cum tamen Hero- « dotus, lib. 7, *Estherem*, quam *Artystonam* appellat, « dicat, fuisse filiam regis *Cyri* ? » Herodotus in hoc erravit, quòd Estheri regiam *Cyri* stirpem affluerit, fortè deceptus ab aliis, qui ex adulatione Estheris genus extollere conabantur; excusandus tamen eò facilius, quòd occultius Esther ipsa suos diu progenitores (3) occultavit. Tirinus (4) verò, et Cornelius à Lap. (5) suspicantur, causam hujus erroris fuisse sequentem : cum constaret, Estherem oriundam esse ex tribu Benjamin, et à stirpe regiæ Saülis, adeoque simul esse filiam, seu ex posteris *Cis* (6), inde factum est, ut Herodotus Estherem, quam debuisset dicere *filiam Cis*, appellâret *filiam Cyri*, quia nimirum ipse non nôrat *Cis*, sed *Cyrum*, putabatque Esther esse Persianam, non Judæam.

81. Scholion. Nomen *Esther* persicam habet originem, et apud Persas idem significat, ac *استر* apud Græcos, et *stella* apud Latinos. Rectè autem nomen

astri reginæ huic inditum est utpote quæ in densissimis nebulis gentilitatis ex extremæ judaicæ calamitatis tenebris tanquàm fulgentissimum sidus apparuit. Alio quoque nomine, fortè à parentibus indito, Edissa, ut supra vidimus, appellatam (1) invenimus, hebraicè et chaldaicè *Hadassa*, id est, *myrtus*, vel *myrtea*, ob eximiam pulchritudinem, probitatem, et venustatem tum corporis, tum morum. Porrò *Hadassa* seu Edissa videtur esse illa *Artistona*, de qua Herodotus (2) meminit. Certè Estheris nomen ab hoc altero nomine non admodum differt, præsertim si paululùm immutetur, et loco *Artystona* legamus *Astirtona*. Denique multi putant Estherem adhuc alio nomine vocatam esse *Atossam*. Opinantur enim *Atossam* uxorem *Darii Hystaspidis* eandem esse cum *Hadossâ* vel *Hadassâ*, quæ est *Esther*. Verùm Herodotus (3) *Atossam* distinguit ab *Artystonâ*, quæ est *Esther*, dum ait : *Darius* (*Hystaspis*) *matrimonio ex Persis auspiciatus est, ductis duobus Cyri filibus Atossâ, quæ Cambysi fratri et rursus Mago nupsit, et Artystonâ virgine.*

82. Quæres X : « An non sit contradictio, dum « (*Esther* 2, 21 et 22) dicitur, conspirationem eunu- « chorum *Bagathan* et *Tharan* contra regem *Assuerum* « detectam esse anno septimo regni ejus; cum tamen « (*ex Esther* cap. 11, v. 2, et cap. 12, v. 1) ma- « nifestum videatur, quòd hæc conspiratio anno regni « ejus secundo detecta fuerit ? » — Resp. : Nulla hic est contradictio. Nam detectio insidiarum, quas duo illi eunuchi *Assuero* struxerunt, utique incidit in annum septimum hujus regis; somnium verò *Mardochei*, quod capite undecimo exponitur, contigit anno secundo *Assueri*; prout ex hujus capituli versu 2 patet. Ad hunc verò annum 2 non est referenda detectio insidiarum initio sequentis capituli 12, v. 2, posita. Quamvis enim caput 12 incipiat his verbis : *Morabatur autem* (*Mardochei*) *eo tempore in aulâ regis cum Bagathâ et Tharâ eunuchis... cumque intellexisset* (eorum insidias), *nuntiavit... regi*; tamen hæc verba *eo tempore* non significant annum 2 regni *Assueri*, quo somnium *Mardochei* præcedente capite 11 expositum contigit, sed indicat indeterminatum tempus, vel illud cap. 2, v. 16, expressum, scilicet annum septimum regni *Assueri*. Ratio hoc dicendi est, quia in versione græcâ non sunt hæc verba *eo tempore*, sed caput 12 simpliciter ita incipit : *Et quievit Mardocheus in aulâ cum Gabathâ et Tharrâ duobus eunuchis.* etc. Sunt igitur verba illa *eo tempore* in versione latinâ tantùm transitio interpresis, non connexio rei gestæ; non connectens novum caput cum versu 2 capituli præcedentis, sed, ut dixi, indicans annum septimum regni *Assueri*, vel tempus indeterminatum, sicut multoties in S. Scripturâ dicitur *in illo tempore, in diebus illis, etc.*, quibus loquendi formulis S. Scriptura utitur, etiam cum illa narrat, quæ post multorum annorum spatium contingunt; prout pridem observavit S. Chrysostomus dicens, homil. 10 in Matthæum : *Mos est Scriptura-*

(1) Esther. 14, 16 et 17.

(2) Esther. 2, 10 et 20.

(3) Ibidem.

(4) Comment. in Esther. 2, 7.

(5) Comment. in Esther. 2, 5.

(6) *Cis* enim erat pater Saülis. 1 Reg. 9, 1 et 2.

(1) Esther 2, 7.

(2) L. 7.

(3) L. 3.

rum et utique celeberrimus, hoc uti locutionis modo, non solum cum ad præteritam narrationem aliud continuè tempus adjungitur; verum etiam cum illa narrat, quæ post multorum annorum spatia contingunt.

83. Quæres XI: « Quomodò hæc duo conciliantur, « dùm (Esther 3, 1) Aman dicitur de stirpe Agag, ad eò- que (juxta 1 Reg. 15, 8) Amalecites; è contrario (Esther 16, 10 et 14) dicitur fuisse Macedo? » Resp.: Duplex præcipuè diversorum auctorum circa hanc rem est sententia. Primam tenent Josephus uterque, Flavius et Gorion, Hebræi omnes, Targum utrumque, Rupertus, Lyran., Cajetanus, qui tradunt Amanem fuisse de stirpe Agag, regis Amalecitarum à Samuele confossi. De quodam enim hujus regis filiorum aut nepotum ex strage Amalecitarum profugorum, et in Macedoniam profugentium, hujus Amanis postmodum vel patrem vel avum fuisse autumant, quo casu posito utrumque verum est, scilicet Amanem fuisse de stirpe Agag et Macedonem.

Verum, cum (1 Reg. 15, 35) legamus, Samuelem regi Agag imprecatum esse, ut sicut ipsis gladius fecit mulieres absque liberis, sic absque liberis sit inter mulieres ipsius mater, verisimilius est, omnem hujus Agagi familiam pridem extinctam fuisse, et Amanem Assueri ministrum, quem nullibi Scriptura Amalecitam vocat, ab alio Agag, gente Macedone ortum esse; quæ est altera sententia.

84. Dices: Rex Assuerus (Esther 16, 14) dicit, quòd Aman regnum Persarum voluerit transferre in Macedonas; sed hoc non est credibile; nam Macedones, quorum regnum usque ad Alexandrum M. obscurissimum fuit, illo tempore non fuissent ausi invadere Persas. — Resp. per Macedones hic intelligi omnes Græcos, quia inter eos eminebant Macedones, ex quorum gente erat Aman; ii ergo præ cæteris omnibus Græcis hic nominantur. Porrò Græcos sub Dario Hystaspe, qui probabiliter vel probabilis (1) est iste Assuerus in libro Estheris, fuisse Persis metuentes et de his malè meritos, docet Herodotus (2), et Diodorus Siculus (3); atque inde patet, quia idem Darius quarto ante mortem suam anno cum Græcis dimicavit apud Marathonem, celeberrimo in græcis romanisque historiis prælio, uti notavit quoque Severus Sulpitius (4).

Consentit, teste Cornelio à Lap. (5), Jossippus Gorionides, qui et addit, duos illos eunuchos contra Assue- rum conjurantes, destinasse caput Assueri deferre ad regem Græcorum, ut ei gratificarentur: eunuchos autem hos fuisse propinquos Aman. Potuit igitur rex Assuerus meritò timere, ne Aman, cum esset gente Macedo, illorumque eunuchorum propinquus, regnumque Persarum affectaret, ne, inquam, vellet illud in Macedones transferre, sique gentem suam tunc adhuc obscuram, illustrem reddere, translatò ad se

suosque nobilissimo persico imperio, uti postea transiit Alexander M.

Scholion. Aman, de quo loquimur, etiam in Scripturà (1) Bugeus vocatur hoc modo: *Aman.... Bugeus erat gloriosissimus*. Quæ vox vel à Græco *πολλή, multum*, et *γλῶσα, glorior*, quasi *gloriabundus thraso*, vel à voce Persicâ *Bagau*, quæ eunuchum sonat, probabiliter derivatur. Alii aliam hujus vocis originem assignant, ut passim apud interpretes videre est.

85. Quæres XII: « Quomodò concordent hæc duo, « dùm, Esther cap. 5, dicitur Amanum quæsisvisse « malefacere Mardocheo et Israelitis, quia Mardocheus « recusavit genua flectere Amano; sed Esther 12, 6, le- « gitur, quòd Aman voluerit nocere Mardocheo et po- « tulo ejus, propter interfectos duos eunuchos regis? » — Resp.: Nihil repugnat, plures fuisse causas ob quas Aman odium in Mardocheum et Judæos conceperit. Ægrè tulit ob causas sibi peculiariter notas (2) eunuchos per Mardocheum (3) in exilium ruisse; ægrè pariter delegatam sibi genuflexionem; nihil hic alienum à characterem Amanis hominis callidi, perfrecti et ambitiosi.

86. Quæres XIII: « Quomodò conciliantur hæc duo, « dùm Esther 6, 5, Mardocheus nil mercedis ob dete- « ctam duorum eunuchorum conspirationem recepisse « scribitur; contra, Esther 12, 5, dicitur Assuerum de- « disse Mardocheo munera ob delationem illam? » — Resp.: Data quidem sunt Mardocheo (ut Esther cap. 12 narratur) ob delationem eunuchorum aliqua respectivè exigua munera, præsertim quòd nomen ejus et factum in annalibus regni notarentur, quòdque jus- sus sit in aula palatii morari (4), et fortè amplioris præmii promissio eidem adjecta. Verum cum ista nec meritis Mardochei, nec regis personæ sat digna sint visa ministris regis, nihilque honoris aut gloriæ publicæ (de quo rex cap. 6 interrogasse censendus est) Mardocheo tributum fuerit, abruptè responderunt faventes Mardocheo ministri: *Nihil omninò mercedis accepit*, puta, nullam mercedem honoris publici et justis præmii, quod sit dignum ejusdem meritis, et regis remunerantis liberalitate ac magnificentiâ. Ita Steyartius cum aliis.

87. Quæres XIV: « Quomodò, Esther 6, 4, dici « possit, quòd Aman interior atrium domus regie « intraverit, cum tamen ex cap. 4, v. 11, constet, « nemini prius non vocato, interior atrium regis intrare « licuisse; nullibi autem Aman tunc vocatus esse le- « gatur? » — Resp.: Per atrium interioris, Esther 6, 4, non intelligitur interior absolutè, seu atrium intimum Assueri, quod nemini nisi vocato intrare licuit, sed solùm intelligitur interior respectivè ad alia atria exteriora. Itaque notandum est, quòd atrium intimum, si- ve interior absolutè fuerit illud, ubi rex erat in solio, et istud non licebat ingredi sine vitæ periculo; ideò

(1) Vide Cornel. à Lap. Præfat. in l. Esther.

(2) L. 7.

(3) L. 11

(4) L. 2.

(5) Comment. in Esther 16, 14.

(1) Esther 12, 6.

(2) Vide præced. num. 84.

(3) Esther 2, 21, 22 et 23. Item 12, 4, 4.

(4) Esther 6, 2. Et. 12 5.

rex torvis oculis aspicebat Estherem, quia putabat, eam non vocatam velle ingredi basilicam regis, i. e., intimum conclave regium; sed Aman non erat in hoc interiori atrio, sed extra hoc. Unde textus hebraicus non habet *atrium interius*, sed חֲצוֹנוֹתַי, *hachizonai*, i. e., *exterius*. Sic etiam hoc loco paraphrasis Chaldaica ait: *Aman autem intrabat in atrium regis exterius*. Et ipse rex, cit. cap. 6, v. 5, postquam intellexit, Amanem stare in atrio, dixit: *Ingradiatur*; ergo Aman nondum erat in interiore atrio absolutè tali, seu in intimo. Erat tamen atrium, quod Aman jam intraverat, interius respectivè ad atrium exterius famulorum, vigiliarum, etc., idèoque Vulgata habet: *Aman... interius atrium* (i. e., respectivè duntaxat interius) *domus regis intraverat*.

88. Quæres XV: *An vindicta à Judæis de suis hostibus sumpta, horumque interfectio, Esther cap. 9, fuerit licita, vel potius contra legem de non vindicandis inimicis?*—Resp.: Fuit licita, quia sumpta est auctoritate publicâ regis, ut patet ex Esther. cap. 8, v. 11, ubi narratur, quòd rex imperaverit, Judæos per singulas civitates congregari, ut starent pro animabus suis (i. e., se defenderent); et omnes inimicos suos, cum conjugibus ac liberis et universis domibus interficerent. Et sequenti vers. 12 additur: *Et constituta est per omnes provincias una ultionis dies*, id est, tertia decima mensis duodecimi Adar, cap. 16 verò extat exemplar epistolæ Assueri pro Judæorum salute cum inimicorum suorum interemptione, ad singulas regni provincias missæ. Porrò Christus duntaxat prohibuit, privatas injurias privatâ auctoritate ulcisci, non verò vetuit, alias publicâ auctoritate punire. Fuit autem hæc interemptio hostium Judaici populi justa defensione jus ipsius regis peracta, quia Judæi de vitâ suâ securi esse non poterant, nisi illis occidis. Et hoc est, quod tum cap. 8, v. 11, ut starent pro animabus suis, tum cap. 9, v. 16, dicitur: *Pro animabus suis steterunt* Judæi, interfectis hostibus ac persecutoribus suis. Nisi enim hi interfecti fuissent, timendum erat, ne rursùm Judæos invaderent, imò contra regem rebellarent. Porrò, quemadmodùm Cornelius à Lap. (1) observat, jussit Mardocheus Judæis, ut diligenter inquirerent et annotarent, qui reverâ essent Judæorum hostes, ne quis amicus vel innoxius inter hostes et noxios occideretur, idèoque per novem menses cædem differri jussit, scilicet à mense tertio usque ad mensem duodecimum (2). Denique illud quoque observatione dignum, quòd Judæi, cùm hostes suos occidissent, nihil de horum bonis seu facultatibus diripere voluerint, ut Scriptura (3) testatur, etsi rex id eis concessisset (4), ut nimirùm ostenderent se non aliud quàm vitæ suæ incolumitatem querere; hanc enim, ut dixi, perdere volebant ii, qui occidebantur. Utinam Judæos illos hæc in re imitetur christiani milites, qui non

tantum inimicos, sed etiam amicos sæpe, spoliant, aut omnino spe prædæ interdum mactant!

89. Quæres XVI: « Quomodò (Esther 11, 1) dici possit: *Anno XVII, regnantibus Ptolomæo et Cleopatra, attulerunt... hanc epistolam Phurim; quam dixerunt interpretatum esse Lysimachum*, etc.; cùm tamen hæc epistola jamdiù ante regnantem Ptolomæum et Cleopatram ad omnes Judæos (Esther 9, c. 30) missa fuerit? » Occasionem huic questionì discutiendæ dedit Pfaffius, contendens esse evidenter falsum et conflictum, hanc epistolam sub regimine Ptolomæi et Cleopatræ allatam esse, cùm ea jamdiù ante ad omnes Judæos missa fuerit. Verùm resp.: Dist.: Epistola hebraica jamdiù ante ad omnes Judæos missa fuit, conc.; græcè versè et ad Ptolomæum missa, neg. Ille sermo est de versione Lysimachi græcæ ad regem Ægypti missâ anno 4 regni Ptolomæi et Cleopatræ. Plura de hoc videre poteris apud Cl. Widenhofer (1).

90. Quæres XVII: « Quomodò Mardocheus, anno 2 regis Assueri, Esther 11, 2 et 3, fuerit *vir magnus et inter primos aulæ regis*; cùm tamen, juxta Esther c. 6, 10, non nisi Amane pereunte exaltatus fuerit? » Resp.: Mardocheus loc. cit. dicitur *magnus* pro prolepsin seu anticipationem in S. Scripturâ usitatam (2), quia talis postea fuerat. Imò sine prolepsi affirmari potest, quòd Mardocheus jam ante Amanis fatum fuerit magnus, quia jam ante ad regis januam morabatur, juxta illud (3): *Manebat ad januam regis*, et iterùm (4): *Ad regis januam morabatur*; quæ phrasis apud Orientales recepta significat conspicuam aliquam in aulâ regis dignitatem, sicut illud de Daniele dictum: *Erat in foribus regis* (5).

91. Quæres XVIII: « Quomodò (Esther 12, 2) dici possit, quòd Mardocheus *nuntiaverit super eo* (negotio detectionis insidiarum) *regi*; cùm tamen (Esther c. 2, 22) id non regi, sed *reginæ Esther* nuntiaverit? » Resp.: Mardocheus per hanc nuntiavit regi, ut cit. cap. 2, v. 22, clarè dicitur his verbis: *Quod* (scilicet insidiæ eunuchorum) *Mardocheum non tuluit, statimque nuntiavit reginæ Esther, et illa regi, ex nomine Mardochei, qui ad se rem detulerat*. Quod enim per alium quos facit, in æstimatione morali per seipsum fecisse censendus est.

92. Quæres XIX: « Quomodò concordet Esther c. 13, v. 6, ubi pro exterminio Judæorum in epistolâ Amanis assignatur dies 14 mensis Adar, cum c. 3, c. v. 12, c. 8, v. 12, et c. 9, v. 1, ubi pro hoc exterminio constanter assignatur dies 13 dicti mensis? » Resp.: Capitibus præcedentibus (nempe c. 3, 8 et 9) sermo est de initio laniensæ, quæ die decimâ tertîâ dicti mensis cæpit; sed c. 13, v. 6, sermo est de ejus fine, ut sensus sit: *Deleantur usque ad quartam deci-*

(1) Comment. in Esther 9, 16.

(2) Esther 8, 9 et 12.

(3) Esther 9, 10 et 16.

(4) Esther 8, 11.

(1) Comment. in Esther 11, 1.

(2) Vide Salmeron Proleg. XII, canone 15, propâ finem.

(3) Esther 2, 19.

(4) Ibid., 21.

(5) Daniel. 2, 49.

nam diem. Colligitur id ex petitione Estheris, quæ c. 9, v. 13 et seq., in pœnam talionis postulavit, ut ultio Judæorum de suis hostibus pariter duraret usque ad 14 diem dicti mensis. Nam legimus c. 9, v. 17: Dies tertius decimus mensis Adar primus apud omnes interfectionis (hostium Judaici populi) fuit, et quartâ decimâ die cædere desierunt.

95. Quæres XX: « An non sit contradictio, dùm (Esther 15, 4) de Esthere dicitur: *Die autem tertio deposuit vestimenta ornatis sui, et circumdata est gloriâ suâ.* Nam quomodò circumdata est gloriâ, si ornamenta vestium deposuit? Dein (juxta cap. 14, v. 2) Esther per triduum orationis *luctui apta indumentis suscepit*: ergo et illa die tertio deposuit, non verò *vestimenta ornatis*. Quomodò hæc combinantur? » Resp.: Facilè combinantur. Nam die tertio Esther deposuit *vestimenta ornatis* lugubris, h. e., ornatis modesti et mœsti, quod ad luctum et penitentiam induta et ornata erat, *et circumdata est gloriâ suâ*, i. e., gloriosâ coronâ regiâ, cæterisque vestibus aureis et gemmeis, utpote regalibus. Nam *ornatus* vox generica est, conveniens tam lugubri quam splendido. Hic autem satis determinatur ad lugubrem ornatum ex cap. 14, v. 2, et ex contrapositione cum vestibus gloriæ, cap. 15, v. 4: *Deposuit vestimenta ornatis sui, et circumdata est gloriâ suâ*, ac denique ex textu græco, qui hoc loco habet: *Deposuit vestimenta luctus*.

94. Quæres XXI: « Quomodò illud (Esther 15, 9 et 10): *Ingressa Esther stetit ante regem... qui erat terribilis aspectu... cumque... ardentibus oculis furorem pectoris indicasset, regina corruit*, concordet cum altero textu (Esther 5, 2), ubi dicitur: *Cum rex vidisset Esther reginam stantem, placuit oculis ejus*? » Resp.: Rex initio conspiciens Estherem, *fuli terribilis aspectu*, quia facilè fuit ad iram mobilis, ut patet ex c. 1, v. 12, idèquæ Esther illum vocat, c. 14, v. 13, *leonem*; at postquam vidit consternatam reginam, *convertit Deus*, c. 15, v. 11, *spiritum regis in mansuetudinem*, ut *placeret oculis ejus*, ut legimus c. 5, v. 2. Nempe caput quintum recitat historiam per compendium; at caput decimum quintum recitat rem fusiùs, enarrans iram regis, consternationem reginæ, dein blandimenta regis.

95. Quæres XXII: Quomodò Estheris c. 16, v. 18, ubi dicitur, quòd jam ante edictum promulgatum de interficiendis Judæorum hostibus, Aman cum omni suâ cognatione pœnas dederit, concilietur cum capite 9, v. 14, ubi legitur, quòd decem filii Aman primum suspensi fuerint post 9 menses ab illo edicto? Resp. cum Serario et aliis: Cap. 16 loquitur de cognatis, qui cum Amane conspirarunt contra Mardochæum; filii autem Aman servati in carcere, non nisi 43 die mensis Adar occisi sunt, ut dicitur c. 9, v. 14.

96. Quæres XXIII: « An litteræ Artaxerxis, seu Assueri (Esther c. 16) recitatae, quibus revocantur priores litteræ, c. 8, v. 11 et seq., ad excidium Judæorum datae, sint authenticæ, quia et argumento plurimùm discrepant ab illis prioribus litteris, et formâ à rescriptis regum Medorum et Persarum

« dissident, quæ rescripta nunquam mutari licuisse, c. ex Esther. 1, 19, Daniel. 6, 8, etc., constat? » Resp.: Nulla est dissensio inter summarium epistolæ et ipsam epistolam; summarium sive primarium epistolæ caput habes cap. 8; epistolam verò c. 16, ubi rex occurrit criminatiori, quasi revocando priorem suam epistolam contra regum Medorum et Persarum legem ageret, dicens, v. 9: *Nec putare debetis, si diversa jubeamus, ex animi nostri venire levitate, sed pro qualitate et necessitate temporum, ut republicæ possit utilitas, ferre sententiam.* Vult nimirum rex dicere: « Nec putare debetis si diversa jubeamus (revocando Amanis decretum de Judæis occidentis) ex animi nostri venire levitate, ut legem Persarum, quæ jubet decreta regum esse irrevocabilia, violemus et abrogemus; nam hæc lex solum jubet irrevocabilia esse decreta, quæ subreptitiâ non sunt, vel fraude extorta, sed sano sinecero consilio constituta. Jam verò decretum prius de excidendis Judæis non fuit nostrum, sed Amanis, qui illud à nobis per fraudem et mendacium extorsit, idèquæ subreptitiûm, injustum et impium, ac proinde cognitâ jam veritate, à nobis hoc novo edicto revocandum et corrigendum.

97. Quæres XXIV: « Quomodò (Esther 16, 15) dici possit, ab Amane expetitam fuisse reginam Esther cum totâ illius gente ad interitum, cum tamen (Esther 2, 10 et 20) S. Scriptura referat, ignotum fuisse aule regiæ, atque ad eò ipsi etiam regi et Amano Estheris et Mardochæi genus, donec regina, die quo Aman suspensus est, regi id (Esther 7, 3 et 4) declaravit? » R.: Etiamsi Aman nondum distinctè sciverit, reginam Esther esse Judæam, tamen reipsâ eam cum totâ illius gente ad interitum expetivit, utpote implicite contentam in universali edicto, quò adversus universam Judæorum nationem obtinuerat. Hinc rex Assuerus domum Aman, h. e., hujus bona reginæ Esther meritò dedit. Nam hæc bona ob scelus ab Amane commissum publicata, regis arbitrio cedebant, eademque, unicuique vellet, poterat elargiri; at nemo potiori jure iniquissimi illius viri exuviis frui merebatur, quàm ii quos improbitate suâ in discrimen adduxerat.

SECTIO IV.

DE LIBRO JOB.

Hic liber in eo potissimùm argumento versatur, an Deus solum in impiis hæc in vitâ afflictionibus animadvertat, quemadmodùm Jobi amici arbitrabantur; an verò pius quoque ac justos adversis probet, ut ipse Job propriâ experientiâ edoctus contendebat. Cæterum, quisnam hæc librum conscripserit, non certò constat. Aliqui ipsum Job ejus auctorem faciunt, alii aliquem amicorum ejus, alii Moysen, aut Prophetam alium. Verisimilior est opinio Origenis et aliorum putantium, ab ipso Job res quæ sibi contigerant notatas aut conscriptas fuisse linguâ patriâ, i. e., syriacâ (1) seu arabicâ, vel idumæâ; postea verò à Moysæ ad

(1) Sanctius, Proleg. VIII in l. Job rectè observat, quòd, quando S. Hieronym. Præfatione prioris in l. Job,

solatium Israelitarum in linguam hebraicam, retentis non paucis arabismis et syrisms, translatas, cum inter Madianitas gentem in Arabia, Syrorum et Idumæorum vicinam degeret (1). Porrò non est mirandum, quòd Moyses dicte translationi arabismos et syrismos inspersione. Cum enim diù, non minis annis quadraginta inter Arabes seu Madianitas, qui aut lidem sunt, aut certè non admodum diversi, commemoratus fuerit, auresque audiendis arabicis sermonibus assuetas haberet, nihil mirum, si hebraicum sermonem, quem Hebræus ipse ab Hebræis didicerat, arabismis et syrisms inquinaverit; quam tamen linguam hebraicam corruptionem Moyses postea ad Hebræos reversus et subin scribendo Pentateucho intentus ad hebraici sermonis munditiem emendavit (2). Dixi autem, Moysen ad solatium Israelitarum librum Job ex arabico, etc., sermone transtulisse in hebraicum; cum enim Israelitæ ab Ægyptiis gravi servitutis jugo tunc premerentur, Moyses, ut afflictis vivum patientiæ exemplum daret, vertit, ut diximus, librum Job, in quo continuum afflictionum et tolerantie certamen graphicè depingitur. Ex his tria colliges: 1° Jobum ætate præcessisse Moysen, aut certè eidem fuisse synchronum seu cœvum; nec improbabilem esse opinionem eorum, qui asserunt, Jobum eundem esse cum Jobab, cujus mentio in libro Genesis (3) fit. 2° Hebræos, licet Job non fuerit ex filiis Israel, sed Idumæus, vel Arabs, qui ab Hebræis pro hostibus habebantur, tamen admisisse librum Job in Canonem suum, non quidem ut scriptum arabicè à Jobo, sed ut translatum in hebræum sermonem à Moysè. 3° Ex incertitudine quisnam fuerit auctor libri Job, non posse peti argumentum contra authenticam et divinitatem hujus libri, cum divinæ alicujus libri auctoritati nihil decedat, quantumvis ejus scriptor ignoretur.

Denique si quæras, quid nomen Job significet, et unde is stirpem suam duxerit, aut ubi terrarum habitaverit? — Resp.: Græcè sanctus iste vir ordinariè *Ἰὼβ* appellatur, hebraicè autem *יֹבִיב* *Jiob*, et *יָבֵב* *Jobab* à *יָבֵב* *Jabab*, *doluit*, et notio hujus nominis *Job* juxta plerosque Patres quasi idem est, ac *dolens* et *gemens*; Ribere verò et aliis recentioribus placet vocis etymon deducere ab *יָבֵב* *inimicitias egit*; voluntque designari *virum ab inimicis vehementer agitatam*, vel

de suâ hujus libri translatione sic loquitur: « Hæc autem translatio nullum de veteribus sequitur interpretem, sed ex ipso hebraico, arabicoque sermone, et interdum cæ syro, nunc verba, nunc sensus, nunc utrumque reseravit; » per syrum sermonem non intelligat illum, qui ex hebraico chaldaicoque conflatus est idiomate, quem post solutam captivitatem Babylonicam habuerunt Hebræi. Neque enim illum agnovit Moyses, à quo memorata translatio hujus libri facta est, quamque S. Hieronymus multa post secula fecit latinam; sed intelligit sermo seu lingua, quæ Syria propria erat, Israeliticis finibus vicinæ. De quo pluribus Origenes in principio commentariorum libri Job.

(1) Exod. 2, 15 et seq.
(2) Vide Hermann. Goldhagen Introd. in S. Scriptur. V. T. P. 2, pag. 211, num. 419.
(3) Cap. 36, v. 31 et 33.

osorem impiorum, vel virum zelotem. Quod autem Jobi stirpem et patriam atinet, is natus est in terrâ Huss inter Idumeam et Arabiam sitâ; unde verò genus suum duxerit, controversum est inter Patres. Aliqui autumant, eum natum esse ex posteris Nachor fratris Abraham: alii verisimilius censent Jobum fuisse illum Jobab, de quo in libro Genesis (1) sermo est, quique erat pronepos Esavi, ab Abrahamo descendens in quintâ generatione. Nam Abraham genuit Isaac; Isaac genuit Esau; Esau genuit Rahuel; Rahuel genuit Zara; Zara genuit Jobab, sive Jobum (2). Vide hæc de re Salmæronem (3), et Calmetum (4). His prænotatis, jam ulteriores ac præcipuas de libro Job quæstiones Biblicas discutiamus.

98. Quæres I: « An Job verè extiterit, et res de eo in Scripturâ narratæ reipsâ contigerint, vel tantum sint parabola ad patientiæ exemplar conficta? » — Resp.: Job verè extitit, et vera in libro Job narratur historia, quæque reipsâ contigit. Hæc assertio nostra est contra Talmudistas (5), Anabaptistas, Lutherum (6), et quosdam etiam recentiores, inter quos est Joannes Clericus (7); item contra quosdam antiquos, de quibus D. Thomas (8) testatur his verbis: *Fuerunt autem aliqui, quibus visum est, quòd iste Job non fuerit aliquid in rerum naturâ, sed quòd fuerit quædam parabola conficta, ut esset quoddam thema ad providentiæ disputationem, sicut frequenter homines confingunt aliqua facta ad disputandum de eis; et quamvis ad intentionem libri non multum referat, utrum sic vel aliter fuerit, refert tamen quantum ad ipsam veritatem*. Ita doctor Angelicus, quocum et cum unanimi Catholicorum interpretum asserimus, narrationem de Jobi calamitate in sacris litteris consignatam, esse veram historiam, et non fictam tragico-comœdiam ad proponendum patientiæ exemplum excogitam. Hæc assertio tam gravibus rationum momentis demonstrari potest, ut Ribera (9) meritò dixerit, dubitationem de hujus historie veritate, si non apertam hæresim, saltem manifestum esse errorem. Cajetanus ait, *non licere hæc de re dubitare*, i. e., de veritate historie Job. Similiter Sixtus Senensis (10) opinionem eorum qui hanc historiam negant, *impium errorem*, atque hæresim vocat; Bellarminus (11), *hæresim Hebræorum*. Quæ minutim adducenda duxi, quòd novim, fuisse aut esse nostrâ quoque ætate, qui rem hanc existimaverint alienam esse à fidei errorisve periculo. Sed contrarium ulterius patebit ex sequentibus argumentis.

Nam 1° S. Scriptura manifestè docet et supponit,

(1) Cap. 36, v. 33.
(2) Ibid., v. 40, 15, 17 et 53. Item 1 Paral. 1, 33, 37 et 44.

(3) Proleg. X, cap. 25.
(4) In Dictionar. Bibl., v. Job.
(5) In Bavâ Bathrâ.
(6) In Symposiacis.
(7) In Judic. Theol. Batav. p. 274.
(8) Proleg. in l. Job.
(9) Præfat. in Job. c. 1.
(10) L. 8, hæresi 4.
(11) L. I de Verb. Dei, c. 5.

Jobum extitisse in rerum naturâ, dum (1) ait : *Hanc autem tentationem (cæcitatem oculorum) ideò permisit Dominus evenire illi (Tobiæ seniori), ut posteris daretur exemplum patientiæ ejus, sicut et sancti Job. Et apud Ezechielem (2) Deus inquit : Si fuerint tres viri isti in medio ejus, Noe, Daniel et Job, ipsi justitiâ suâ liberabunt animas ; atqui certum est, Tobiam, Noe et Danielem fuisse homines in rerum naturâ existentes ; ergo talis etiam fuit Job, qui cum eisdem in Scripturâ expressè ponitur. Præterea S. Jacobus in Epistolâ Catholâ (3) adhortatur ad patientiam exemplo Jobi exercendam : Ecce beatificamus eos qui sustinuerunt ; sufferentiam Job audistis, etc. ; ergo certum est, Jobum fuisse hominem in rerum naturâ existentem. Quæ enim vis esset in adhortatione S. Jacobi, si fictitium, ad quod provocat, Jobi esset exemplum, virtutemque commendaret imitandam, quæ nunquam in rerum naturâ extitit, sed solùm in ideâ hominum conciperetur, essetque conflictâ ? Audiamus deus doctorem Angelicum (4) idem argumentum his verbis proponentem : « Dicitur... Ezechielis 14, ex personâ « Domini : Si fuerint tres viri in medio ejus, Noe, Daniel et Job, ipsi justitiâ suâ liberabunt animas suas. « Manifestum est autem, Noe et Daniel homines in « rerum naturâ fuisse ; unde nec de tertio eis connumerato, scilicet de Job, in dubium debet venire. « Dicitur etiam Jacobi 5 : Ecce beatificamus eos qui « sustinuerunt ; sufferentiam Job audistis, et finem Domini vidistis. Sic igitur credendum est Job, hominem « in rerum naturâ fuisse. » Hucusque S. Thomas.*

2° Communis est PP. consensus, Origenis, Tertulliani, Cyriliani, Basilii, Chrysostomi, Hieronymi, Augustini, Ambrosii, quos Calmet Præfat. in L. Job citat, et plurium aliorum, veram esse historiam Jobi, utpote cujus heroicam virtutem hi Patres prædicant, ejusdemque natales, calamitates et mortem historicis et chronologicis in tabulis consignant. Sic, ut alios taceam, S. Augustinus (5) appellat *Jobum sanctum et mirabilem virum, qui nec indigena, nec proselytus populi Israel fuit, sed ex gente Idumæa genus duccens, ibidem ortus, ibidem mortuus est.*

3° Tam in Menologiis Græcorum, quàm in Martyrologio Ecclesiæ latinæ B. Jobi memoria celebratur. Nam sexto idus maii, i. e., decimâ maii, apud nos in Martyrologio Romano annuntiatur his verbis : *In terrâ Hus sancti Job Prophetæ, admirandæ patientiæ viri ; apud Græcos verò, teste Natale Alexandr. (6), pridie nonas maii, i. e., die sextâ maii ejusdem memoria celebratur. In Menologio Basilii Porphyrogeniti imperatoris, inquit hic auctor, ad dictam diem hæc leguntur : Memoria Jobi viri justî, et multorum certaminum victoris. Prophetavit autem annos quinque et triginta, ac Christi incarnationem præcessit annis mille nongentis*

(1) Tob. 2, 12.

(2) Cap. 14, v. 14.

(3) Cap. 5, v. 11.

(4) Loc. cit.

(5) L. 18 de Civ. Dei, c. 47.

(6) Tom. 1 Histor. Eccles. Dissert. 13, propositione 1.

viginti et quinque... Denuò etiam duplo majores divitias super terram assecutus, et uxorem resumens, ac liberos suscipiens... in pace decessit. Similia sunt, quæ in MS. Synaxario Constantinopolitano, et in Menais, ac novo Anthologio habentur. In Menais totum officium ecclesiasticum est de S. Jobo, et ejus virtutes, præsertim patientia, dignis laudibus celebrantur in Canone. Eodem die celebratur etiam memoria Jobi justî apud Syros in Typico S. Sabæ, et apud Arabes et Ægyptios in Martyrologio, quod ex Arabico latinè editum est. Ita testatur Natalis Alex. (1). Quis ergo prudens et sanæ mentis dubitet, Jobum fuisse virum in rerum naturâ verè existentem ?

4° Tunc judicanda est historia, non parabola, quando nomina adhibentur propria, personarum nimirum, locorum, aliisque exactè determinantur, quæ in fabulis et in parabolis negligi solent, Nam, ut S. Chrysostomus (2) ait : *Neque enim in parabola dicenda nomina sunt. Parabolæ illæ sunt, ubi exemplum ponitur et tacentur nomina : ubi autem dicitur Abraham, et Prophetæ, et Lazarus, et Moyses, hic verus Lazarus, si verus est Abraham, verus est Lazarus... Si verum dicitur Abraham, verum intelligimus et Lazarum.* Similiter Tertullianus (3) resurrectionem Lazari veram esse historiam, ex nomine Lazarus probat. *Quid illic, inquit, Lazari nomen, si non in veritate res est ? Cur ergo non pariter veram Jobi existimemus historiam, in quâ tot occurrunt nomina propria, et res aliæ individue ac certæ, quæ planè historie et non parabolæ aut fabulæ characterem præse ferunt. Audimus enim in libro Job inprimis proprium nomen Jobi ac terræ Hus (4) ; recensentur ibi nomina amicorum ejus (5) : item numerus filiorum et filiarum ipsius (6) ; necnon numerus ovium, camelorum, etc. (7), quæ possedit ; anni quoque vitæ ejus (8), etc. Atque hæc abundè sufficient ad demonstrandum, quòd narratio de vitâ et patientiâ S. Jobi in sacris litteris contenta, non sit duntaxat parabola, sed vera historia.*

ARGUMENTA CONTRARIA.

99. Argum. I. Stylus libri Job præsertim in hebraico fabulam sapit ; narratio enim partim prosâ, partim carmine quasi hexametro et pentametro digesta est, fermè sicut Canticum canticorum, quod ideò pastoritiam fabulam et argumentum bucolicum continere agnoscitur ; ergo quàm parùm liber Canticorum, tam parùm liber Job continet veram historiam, sed tragicomædiam (9), vel fabulam poeticam, aut parabolam.

(1) Loc. cit.

(2) Tom. 2, homil. 1, de Divite, et Lazaro in principio homiliæ.

(3) De resurrectione carnis.

(4) Job. 1, 1.

(5) Ibid. c. 2, v. 11. Item cap. 42, 9.

(6) Ibid. c. 1, v. 2. Item cap. 42, v. 13.

(7) Ibid. c. 1, v. 3. Item cap. 42, v. 12.

(8) Ibid. cap. 43, v. 16.

(9) Huic errori favet multorum Protestantium partitio libri Job secundam dramatis partes instituta ; eorum mente Cocejus t. 1 *Ævæ*, pag. 78, inquit : « Distribui hic liber variè potest. 1° Ex more tragœ-

— Resp. : Ad veritatem historię perinde est, sive liber aliquis carminice, sive solutâ oratione sit conscriptus, prout sacrę et profanę litteraturę exempla satis docent. Numquid enim Cantica Moysis (1), Deborah et Barac (2), et hujus generis alia narrationem rerum verę gestarum ornata poetico referunt? Numquid Lucanus, Silius pluresque alii poetę historias versibus oriant? Porrò permagnum discrimen est inter historiam Jobi et Canticum canticorum. Hoc enim non habet illos characteres verę historię, quos in libro Job elucere, supra (3) demonstravimus; sed ex toto orationis et argumenti genere ad sacri epithalamii formam exactum est; è contrario in libro Job ea que simplicem historiam continent, stylo soluto in primis potissimum duobus capitibus, et in capite ultimo enarrantur. Dixi : *In primis potissimum duobus capitibus, et in cap. ultimo.* Nam in aliis quoque locis libri Job, ut Sanctius (4) censet, non rarò est soluta sine metro oratio, ut in capitulum multorum exordiis, disputantium proponuntur nomina, aut aditus ad disputationem aperitur; quemadmodum cap. 32, ubi sex versus videtur esse à lege metricâ soluti. Cætera deinceps Jobi verba et varia cum amicis colloquia, etc., metro illigantur. Quale autem carminis genus, quę metri leges in libro Job obtineant, agrè definiri potest, diversis auctoribus diversa opinantibus; quã opinionum diversitate viri docti etiam de styli ratione disputant, aliis in Jobo merum hebraismum, aliis merum arabismum videntibus. Sed, ut jam in præfatione ad L. Job observavimus, utrumque extremum hæc in re vitandum est, atque dicendum, librum Job stylo et linguã hebraicã à Moysæ conscriptum esse, non tamen sine idiotismis arabicis et syriacis; testatur enim S. Hieronymus (5) de suã translatione L. Job in latinum his verbis : *Hęc translatio nullum de veteribus sequitur interpretem, sed ex ipso hebraico arabicoque sermone, et interdum syro nunc verba, nunc sensus, nunc simul utrumque resonabit.*

Dices : Est incredibile, quòd Job in summis tam corporis quàm animi doloribus carmina ad uxorem et amicos fuderit, aut hi vicissim virum tot ærumnis oppressum allocuti sint versibus, quos in libro Job legimus; ergo iste liber non continet historiam, sed fabulam. — Resp. cum Huccio, Natale Alex., aliisque eruditissimis viris, probè distinguendum esse inter historię veritatem et scriptiõnis indolem atque structuram.

« diarum animadvertitur post *prologum*, cujus partes « sunt in principio libri, *protasis* à v. 6, cap. I ad v. 9, « cap. 2; *epitasis* inde usque ad cap. XXVII; *cata-* « *stasis* hinc ad sermonem *Elihu*, cap. XXII; *cata-* « *strophe* sermone *Elihu*. Deique cum Jobo colloca-

(1) Exod. cap. 15.

(2) Jud. cap. 5.

(3) Vide præced. num. 65.

(4) Proleg. I in L. Job.

(5) Præfat. in L. Job.

Nam omnino verum est, Jobum in rerum naturâ extitisse, in acerbissimas calamitates incidisse, adisse ad ipsum uxorem et amicos, verbaque simul cum ipso conseruisse in eam sententiam quam liber Job refert, etc.; verba verò, verborumque collocationem, dispositionem, figuras, et reliquum sermonis ornatum citatè auctores repetunt ab ipso scriptore theopneusto, qui librum Job conscripsit, sive dein is fuerit Moyses, sive ipse Job, sive alius à Deo inspiratus scriptor. Potuit nempe Job querimonias, poterant ipsius amici criminationes snas in eum proferre sensum, quo de facti in S. Scripturâ extant, verbis licet è re natis, et ut ferebat occasio; quem sensum postea describit scriptor sacer libri Job in metrum seu carmen redegit, retentâ quidem historię veritate, stylo tamen et ornata verborum asiaticam poesim plurimum sapiente usus.

100. Argum. II. Nomina et rerum et personarum in libro Job scenam redolent, utpote ex argumento hujus libri (sicut in dramatis fieri assolet) deprompta et conficta. Sic persona primaria in fictâ hæc tragico-comediã ad proponendum patientie exemplum instituta vocatur *Job*, i. e., *dolens*, ejus amicus *Baldad*, i. e., *vetus amicitia*, etc. — Resp. : Arcana nominum significatio, præsertim in vocibus ex hebræâ origine derivatis, adeò in S. Scripturâ perfræquens est, ut, si inde de personarum fictione statuere liceret, historia Biblicâ quoque plurima in fabulam migraret, quid enim Adam, Eva, Cain, Abel, Abraham, Isaac, Jacob, Josue, etc. (ut multa alia taceam), nisi arcanae notiones ex rebus, quæ contigerunt, hãuiste? Nempe Deus sæpissimè voluit personas nominibus appellari, quæ congruentem rebus ipsis, quæ geruntur, significationem haberent. Sic, v. g., Abraham, i. e., *pater magnę multitudinis* dictus est, eò quòd esset pater futurus multarum gentium; Isaac, i. e., *risus*, quia mater in ejus optato partu (1) dixit : *Fisum mihi fecit Deus*; Jacob, i. e., *supplantator*, eò quòd supplantaverit fratrem (2), et sic de aliis hebræis nominibus (3) loquendo. Imò inde firmum exquisitæ hebræorum sapientie argumentum sumi ostendunt Eusebius (4), Cyprianus (5) et Chrysostomus (6). Quid proinde mirum, si Job futurus patientie exemplar, et præcipuus Jesu Christi viri dolorum typus ipsâ vi nominis dolorem exprimat, aut si cætera nomina in libro Job contenta instituto suo quadrent?

101. Dices I. In libro Job plura occurrunt nomina fabulosa, poetis gentilibus usitata. Sic (7) nomina filiarum Job hæc referuntur : *Et vocavit nomen unius Diem, et nomen secundæ Cassiam, et nomen tertię Cornustibium*; atqui hæc sunt nomina propria fabularum,

(1) Genes. 21, 6.

(2) Genes. 25, 25.

(3) Vide Calmeti Dictionar. Bibl., tom. 2; ad finem, ubi versionem litteralem nominum hebræorum, chaldæorum, syrorum et græcorum in S. Scripturâ occurrentium ponit secundum ordinem alphabeti.

(4) De Prepar. Evang. cap. 3.

(5) De montibus Sina, etc.

(6) Homil. 51.

(7) Job. 42, 14.

qualia apud poetas gentiles in usu erant; ergo liber Job continet fabulam, seu tragico-comœdiam ad exhibendum patientiæ exemplum. — Resp.: Nomina trium filiarum Job non sunt fabulosa, sed sunt desumpta à virtutibus et speciosâ formâ dictarum virginum, ac præ se ferunt mirabilem pulchritudinem, et gratiam tum internam, tum externam illarum. Unde S. Gregorius Nyssen. (1) inquit: *Litteræ sacræ filiarum Jobi pulchritudinem admiratæ, et vocibus ipsis eximium hoc miraculum demonstrant, cum DIEI nomen audimus, honestatem; quemadmodum et Apostolus filios lucis ac diei appellat eos, qui vitam puram agunt. CASSIÆ appellatione puritatem, ac fragrantiam studiorum; CORNU VERO AMALTHEÆ (2) laudem omnis generis virtutum significantes. Ita S. Greg. Nyss., verbis paululum immutatis. Similiter doctor Angelicus (3) ait: Et vocavit nomen UNUS DIEM, scilicet, propter claritatem ejus; ET NOMEN SECUNDÆ CASSIAM, quæ est species aromatica, propter suavitatem ipsius; ET NOMEN TERTIÆ CORNUSTIBII. Est autem stibium, quo mulieres utuntur ad ornatum oculorum, secundum illud, 4 Reg. 9: DEPINXIT (Jezabel) OCULOS STIBIO, ET ORNAVIT CAPUT SUUM, quod quidem stibium in cornu à mulieribus conservatur, ut habeant ipsum paratum cum opus fuerit; unde vocavit eam CORNUSTIBII, ad designandum abundantem pulchritudinem oculorum. Unde et de pulchritudine earum subditur: « Non sunt autem inventæ mulieres speciosæ sicut filię & Job in universâ terrâ. »*

Alii memorata nomina filiarum Job non ex virtutibus et pulchritudine illarum, sed ex ipsius Jobi felicitate, quam post exantlatas suas miseria abundanter consecutus est, repetunt. Sic, este Sanctio (4), docet Catenæ auctor his verbis: *Primam, inquit, filiam DIEM nominavit, idè quod ab obscurissimâ ærumnarum nocte ad felicitatem restitutum divinitus, quasi ad diei lucem aspiciendam esset revocatus. Secundam CASSIAM appellavit, quod jam is odoris quidam suavitatis, honorumque voluptate fruere. Tertiam AMALTHEÆ CORNU vocavit, quod vitam deinde vixerit omni bonorum genere perfluentem. Tria enim Job in suo certamine, eaque gravissima infortunia pertulerat, ex quibus cum jam esset solutus et liber, tamen illarum memoriam illis filiarum suarum nominibus conservare voluit. Jacuerat in tenebris; quod ipse non semel questus est (5): *In tenebris stravi lectulum meum. Et (6): Præstolabor lucem, et eruperunt tenebræ. In tenebris autem nemo nescit ærumnosam exprimi vite conditionem; ut ergo hujus beneficii à Deo profecti, quo ex ærumnosâ vitâ ad felicem revocatus est, nunquam oblivisceretur, primam filiam appellavit Diem, quasi jam evocatus esset ad lucem, neque timeret obscuratum iri splendorem illum, qui post longam**

(1) Homil. 9, in Cantica.

(2) Ne mireris S. Gregorius Nyssen., loco Cornustibii dicere Cornu Amaltheæ. Nimirum secutus est 70 Interpretes, qui hoc loco pariter habent ἡρακλῆος Κέραν, Amaltheæ Cornu, seu Cornu Copiæ.

(3) Commentar. in Job. 42, 14.

(4) Commentar. in Job. 42, 14.

(5) Job. 17, 13.

(6) Job. 30, 26.

noctem jam afflisset. Quam gravis esset fetor ab ulceroso corpore Jobi, quam ab sterquilino tæd odor, etc., satis ex libro Jobi perspicuum est. Cum autem jam gratum undecumque caperet odorem, et ipse ac tota domus efflaret non ingratum, quasi ex pretioso aromate, idè filiam secundam appellavit Cassiam, quæ est species aromatis, odorem gratissimum et purum spirans. Ad extremum cum, Job ex sanguis jam esset, et consumptus macie, corrosus à vermicibus et sanie diffusus, eò denique redactus, ut consumptis carnibus pelli propè nuda adhærerent ossa, ut ostenderet, quam post finitam miseriam suam assecutus esset speciem nitentem, plenam et succidam; idcirco tertiam filiam vocavit Cornustibii, id est, vas pigmento seu antimonio plenum, quo picta facies repentè mutatur et alienum colorem ostendit tanquam suum.

102. Scholion I. Dietæ duæ diversæ opiniones, explicantes quo consilio illa nomina trium filiarum Job imposita fuerint, possunt conciliari, et velut in unam conjungi, ut Pineda (1) rectè advertit. Dici enim potest, quòd nomina illa filiarum Job ex utrâque causâ indita fuerint, cum ob earundem virginum specialem pulchritudinem tam externam quam internam, tum ad memoriam eximie felicitatis à Jobo post finitas calamitates suas obtente.

Scholion II. Sicut duplex est diversa opinio de causâ, ob quam illa nomina filiabus Job imposita fuerint, ita duplex diversa est sententia à quo hæc nomina illis indita fuerint, à parente cum natæ sunt filię, vel à populo filiarum speciem admirato; utrumque est verisimile, neque facile est definire, utrum illorum magis videatur probabile. Et quidem utitatum fuit, ut Patriarchæ, virique sancti tale susceptæ soboli nomen imponerent, quod accepti beneficii memoriam toties renovaret, quoties filii audiretur nomen, aut ejusdem aspectus occurreret. Sic Joseph filius, quos servitute jam perfunctus, et extractus è vinculis suscepit, nomen imposuit, quod ipsum accepti beneficii immemorem esse non sineret. Nam (2) vocavit nomen primogeniti Manasses (i. e., oblitus) dicens: *Oblivisci me fecit Deus omnium laborum meorum, et domus patris mei. Nomen quoque secundi appellavit Ephraim (i. e., crescens) dicens: Crescere me fecit Deus in terrâ paupertatis meæ. Eodem spiritu Moyses (3) in duobus filiis extare voluit suscepti à Deo beneficii familiare monumentum. Primum filium vocavit Gersam (i. e., advena) dicens: *Advena fui in terrâ alienâ. Alterum Eliezer (i. e., adjutorium Dei) dicens: Deus... patris mei adjutor meus eripuit me de manu Pharaonis. Hoc eodem modo videtur Job filiabus suis certa indidisse nomina, ut ærumnosæ fortunæ non oblivisceretur, ex qua tanquam è naufragio incolumis emerserat, et ut Dei beneficium recens quotidie viveret in animo memori et grato.**

Hæc explicatio videtur præferenda, sed neque displicet, si dicas hæc nomina non à Jobo filiabus indita, sed à populo, postquam harum contemplati sunt

(1) Commentar. in Job. 42, 14.

(2) Genes. 41, 51 et 52.

(3) Exod. 2, 22.

et admirati singularem formam, quæ omnium in universâ terrâ speciosissima fuisse dicuntur. Est enim valdè usitatum, ut homines pro eo nomine, quod in ipso vitæ exordio à parentibus acceperunt, aliud deinde accipiant à vulgo ob aliquam proprietatem aut notam, quod sive ad commendationem, sive ad convicium ipsi imponitur. Ab exemplis commemorandis abstinere, quæ passim occurrunt; ex sacris literis aliqua adducam in hujus rei confirmationem proportionata. Pulcherrima fuit Susanna, ut constat ex S. Scripturâ (1) quæ, ut putat Sanctius (2), aliud fortassè nomen habuit à parentibus positum. Vulgus tamen hominum propter admirandam pulchritudinem Susannam vocavit, quod idem valet ac *lilyum*, quod Hebr. שושנה *sosannah* dicitur. Speciosa item erat Esther, ita ut propter pulchritudinem ad regium nomen et thalamum (3) vocata fuerit. Quæ à populo vocata est Edissa, Hebr. אדסה *hadassa*, ab hebraicâ voce אדס *hadass*, quæ *myrtum* significat; quod nomen à profanis eandem ob causam datum est Veneri, quia myrto gratus est nitor, et perpetua viriditas. Sic verisimile est, aliud tres Jobi filias à parente nomen habuisse, aliud à populo; sunt autem nomina, quæ nunc legimus, ad indicandam illarum femininarum venustatem accommodata plurimum, ut supra (4) explicavimus.

Scholion III. Job (idem est de populo tunc existente) et Moyses, qui librum Job in linguam hebraicam (5) transtulit, exiterunt ante Homerum omnesque alios, quorum notitiam habemus, scriptores gentiles et veteres poetas, ut jam P. I Script. S. contra Incred. propug. Q. II, demonstravimus: adeoque dicta nomina filiarum Job, quæ Job, vel populus illis imposuit, non potuerunt ex fabulis gentium poetarum esse desumpta. Quòd si autem postica gentiles poætæ tam ista quàm alia plurima nomina aut historias à divinâ Scripturâ suffurati sunt, et ad fabulas converterunt, id nobis non obest.

103. Dices II: In libro Job mentio fit poetici infernalis fluvii Coecyti (6), item fabulosorum nominum Arcturi, Orionis, et Hyadum (7); ergo iste liber non veram historiam, sed fabulam poeticam sapit. — R.: In textu hebræo non legitur Coecytus, sed נחל *nachal*, i. e., *torrens*. Unde etiam 70 Interpretes posuerunt χερμέβρου, quæ vox pariter *torrentem* significat. Ita enim habent: Ἐνλυκευθίῳρον αὐτῷ χέλιος χερμέβρου: *Dulces fuerunt ei silices torrentis*. Vulgatus autem Interpres (nempe D. Hieronymus), ut rem hanc aliâ re valdè notâ et pervulgatâ illustraret, *Coecytum* pro *torrente*, seu speciem pro genere, *fluvium Arcadiæ* (8) pro rapido quovis fluvio posuit; vel etiam ideò nomen Coecyti, qui unus est ex fabulosi fluvii infernalibus,

versioni suæ inseruit, ut impiorum ad inferos descensum designaret (1). Cæterum nulla adest probabilitatis species, ipsam Jobum, aut Moysen, dum librum Job primitus conscripsit, hanc infernorum fluviorum fabulam agnovisse, cum hæc omnia non nisi diù post fuerint excogitata, ut ex supra dictis constat (2).

Sic etiam quando in L. Job (3) legimus: *Qui facit Arcturum, et Orionem, et Hyadas*, nequaquam animo fingere debemus, Job secutum fuisse ethnicorum fabulas, vel stellis dedisse hæc nomina, quæ græcæ originis sunt, sed ea ab interpretibus posita sunt; sicut etiam in S. Judith (4) loco nominis gigantum græcus et latinus interpretes posuerunt poeticum nomen filii Titan (5). Cæterum hebraice voces, quibus harum stellarum nomina in textu latino respondent, obsecuræ sunt, neque eodem ab omnibus interpretibus modo vertuntur. Id ipsum jam observavit S. Hieronymus Comment. in Amos Prophetam, ubi hæc nomina *Arcturum* et *Orionem* deum legimus. « Arcturus, inquit laudatus S. Pater (6), qui hebraicè Kimah dicitur, à Symmacho et Theodotione in Pleiadas vertitur, quem vulgò Bootem vocant, Orionem autem, qui hebraicè dicitur *Kesil*, Symmachus absolutè « stellas, Theodotio interpretatus est *Vesperum*. Hebraus autem, qui nos in Scripturis erudit, *Kesil* interpretari putat splendorem, et significare generatim astra fulgentia. »

Scholion: Rectè in hanc rem observat idem S. Hieronymus (7) monens his verbis: « Quandò audimus Arcturum et Orionem, non debemus sequi fabulas poetarum, ridicula ac portentosa mendacia, quibus etiam cælum infamare conantur... Sed scire hebræa nomina, quæ apud eos aliter appellantur, vocabulis fabularum gentilium in linguam nostram esse translata. Qui non possumus intelligere quod dicitur, nisi per ea vocabula, quæ usu didicimus, et errore combibimus. »

104. Argum. III. Non est credibile, quòd Job vir tam potens, tam omnibus charus, omnesque inter Orientales paulò ante spectatissimus, repente præ miserâ et egestate ad sterquilinum reductus fuerit; et quòd ipsius amici, viri utique principes, qui consolandi gratià venerant, passi sint Jobum jacere tamdiù in sterquilinio ulcerosum et nudum, imò eundem ad tam miserandum rerum articulum reductum, verborum acerbitate multò exulcerârunt vehementius: præterea incredibile est, Jobi uxorem (ut 70 Interpretes tradunt) in suâ diuione seu regno ancillæ munus obîsse et vixisse mendicantem; ergo liber Job non historiam, sed fabulam comicam continet, ad exhibendum patientiæ exemplum excogitam. — R.: Vetus historia, quia non rarò repugnat moribus nostris, et adjuncta seu circumstantias quasdam omittit, multa habet apparenter absona, quæ tamen respè contigerunt. Cæterum nihil supra fidem in Jobi histo-

(1) Daniel. 13. 2.

(2) Comment. in Daniel. loc. cit.

(3) Esther. 2. 7.

(4) Num. 68.

(5) Vide præfat. nostram in L. Job.

(6) Job. 21. 33.

(7) Job. 9. 9.

(8) Coecytus, Arcadiæ amnis est, quem poætæ unum à quatuor inferni fluvii esse comminiscuntur.

(1) Vide Calmet, Comment. in Job. 21. 33.

(2) Num. 69, Scholion III.

(3) Job. 9. 9.

(4) Judith. 16. 8.

(5) Vide Calmet. Comment. in Judith. 16. 8.

(6) Comment. in Amos 5. 8.

(7) Ibidem.

riâ narrari, faciliè intelligit is, qui in Jobo typum Jesu Christi, Deique in eo patientiæ exemplar elaborantis consilium; datam insuper dæmoni in Jobi bona et corpus sæviendi facultatem consideraverit. Et profectò, quicumque perpendit traditam esse Satanæ potestatem in omnes Jobi facultates, et ea quæ hominum opinione numerantur in bonis, unâ exceptâ vitâ (1); non mirabitur, tam amplam et fortunatam domum tam grandi ac subitâ collapsam ruinâ, et hominum amicos benè in tantum dominum ac parentem prius affectos, repentiè abalienatos esse, atque eundem non solum inclementer et durè, sed etiam superbiè atque ignominiosè tractâsse, dæmone nimirum ad ista vehementer incitante (2). Non erat Jobo minus potens, aut minus de suis, reque publicâ benè meritis David, et tamen relictus est et proditus à suis, impias manus adversus ipsam armaute rebelli filio Absalome. Accedit, quòd, cum S. Job placuisse Deo cognovisset, ut ipse nudus et ager pateretur relictus à suis, ipsemet in seipsum cooperari cum Deo voluerit, et illum locum, ac quasi palæstram tam duri certaminis eligere, quam putabat ad executionem divini consilii opportunam magis. Quare sequestratum elegit, ut cruciaretur fœtore, et soli duritiæ, ubi ut homo, qui benè divini noverat providentiæ omnia suaviter disponentis morem, salutem sperabat propinquam magis, et si placeret Deo, prioris fortunæ restauracionem. Ad extremum, ut supra diximus, etiam illud observandum est, quòd in Jobo florente primùm, deinde abjecto, et à domesticis et amicis exagitato, ac tandem ad majorem gloriam revocato, expressa sit Christi Salvatoris imago, qui non minus ab illis, apud quos nomen obtinuerat illustre, derelictus est, et exagitatus multò acerbius, quàm Jobus. Quòd si Christus à cognatis, imò et à Patre divino, ut in cruce moriens palam edixit, derelictus est, et ad illam carnificinam, et ignominiam adactus, ad quam non pervenit Jobus; quid mirum, si in typo accidisse videamus, quod in figurato, atque adumbrato multò acerbius contigisse, negare potest nemo?

Ex dictis faciliè patet, quid ad ea, quæ de miseriâ et inopiâ uxoris Job ex 70 Interpretibus allata sunt, respondendum sit. Qui enim, quas in calamitates Job devenerit, considerat, nihil circa egestatem uxoris incredibile animadvertet. Addè, quòd haud adeò rarè in historicis tam sacris, quàm profanis occurrant similes tristissimæ rerum maximarum conversiones, et illustrissimæ ruinæ. Cæterùm additamenta græca libri

(1) Job. 2, 6.

(2) Imò aliqui putant, dæmonem, ut olim per serpentem, vel etiamnum per encrungenos, ita per uxorem Jobi locutum. « Verè, inquit Chrysostomus (Hom. 3 in Job.), diaboli verba sunt hæc: quousque torquentis « uxorem. » Et Origenes (L. 2 in Hierum Job.) in illa verba Scripturæ (Job. 2, 9): *Dixit ad eum uxor ejus, ita commentatur: « Uxorem dixit dixisse, sed verè diabolus « dixit. Sic namque et olim ait: Dixit serpens ad mu- « lierem. Serpentem dixit dixisse, sed non serpente dixit, « sed diabolus, qui per serpentem locutus est. Sic et « nunc isthæ uxorem dicit dixisse, sed verè non uxor « dixit, sed adversarius, qui per uxorem est locutus. »*

Job, quale etiam est illud de egestate uxoris Job, in nostrâ Vulgatâ latinâ non continentur; imò, neque in translatione græcâ 70 Interpretum in Polyglottis card. Ximenii; quamvis eadem extent in polyglottis Bibliis Waltoni, in quibus (Job 2, 9) oratio uxoris ad Jobum in versione græcâ 70 Interpretum latinè reddita exprimitur his verbis: *Quousque sustinebis.... in putredine vermium sedes pernoctans sub dio; et ego errans et ancilla, loc. m. ex loco, et domum è domo, exspectans solem, quando occidet, ut requiescam ab arumnis et doloribus, qui me nunc premunt, etc.* Hanc orationem etiam græci Patres agnoscunt, et quidam illorum eam luculentè explicant. Sic S. Basilii (1) uxorem ad Jobum ita locutam inducit: *Vaga et ancilla oberro, regina servio, et ad meorum famulorum manus respicere coacta sum, et quæ multos olim nutriti, benè nunc mecum agi existimo, si enutrir ex alienis.* Eodem fermè modo sermonem uxoris ab Jobum referunt Chrysostomus et Origenes. Plura de his additamentis libri Job recenset Hermannus Goldhagen (2).

105. Argum. IV. In Jobo habemus hominem gentilem, et gentilium poësin affectantem; concilium enim Dei cum Angelis, et inter eos Satanam instar momi dicta Dei carpentis inducit (3); ubi videmus personas et res planè confictas; ergo liber Job est fabula poetica. Ita Spinosa (4). — Resp.: Hoc argumentum Spinossæ impietate et falsitate plenum est. Nam 1º, quamvis Job non fuerit Judæus, sed gentilis eo sensu, quòd legem scriptam (nempe Mosaicam) nullam sciret, fuit tamen *vir simplex et rectus, ac timens Deum et recedens à malo* (5), ipsisque Hebræis, tanquam absolutum exemplar virtutum propositus est. Cæterùm quòd inter gentiles, (i. e., non prolitentes, nec subjectos legi Mosaicæ) dati fuerint quidam homines sancti et justii, quales præter Jobum fuerunt Melchisedech et alii, nõnunt omnes, qui in theologiâ et scientiâ scripturistica non sunt prosors peregrini. 2º Gentilium poësin non potuit affectare Job, utpote qui dudum ante græcorum poetarum tempora librum suum exaravit (6). Et licet hic liber metro ligato maximam partem compositus sit (7), à poetarum tamen fabulis longissimè recedit (8). 3º Nihil est absurdum aut impossibilis in ille Dei cum illius Dei seu Angelis habito concilio, Satanæque interventi (9), sive dein dicatur, hæc tantum referri figuratè, et velut per figuram prospopopæiæ aut poësis mimescos, per quam verarum personarum verba et dicta, interdum etiam gestus per imitationem effinguntur, et repræsentantur, ita, ut cit. loc. libri Job solum significetur omniscientiâ et providentiâ Dei,

(1) Vide S. Basilii opera ex editione Manrlanâ tom. 3, in Appendice, Sermone XIII de patientiâ et longanimitate, pag. 346.

(2) Introduct. in S. Scriptur. P. II, in num. 422, pag. 215.

(3) Job. 1, 6, 13. Item cap. 2, v. 1, 7.

(4) Tract. Theol. cap. 10.

(5) Job. 1, 1.

(6) Vide supra, num. 59, Scholion III.

(7) Vide supra, num. 66.

(8) Vide supra, num. 65.

(9) Job. 1, 6, 15. Item Job. 2, 4, 7.

et machinationes malo dæmonum, vel custodia Angelorum, ut voluit Emmanuel Sà (1), et Mariana (2) cum aliis, et docere videtur ipse Origenes (3); sive dicatur, hæc omnia per solam visionem seu revelationem divinam, quasi ita peracta essent, sacro scriptori librum Job exaranti divinitas fuisse ostensa, ut vult Polychron., Eusebius, et Hugo (4); formè sicut Zachariæ Prophætæ cap. 3, 4, etc., Deus ostendit *Je- sum Sacerdotem magnum stantem coram Angelo Domini, et Satanam stantem à dextris ejus, ut adversaretur ei*; sive denique (quod verisimilius est) reapse talia concilia Dei cum Angelis, et interventu Satanæ evenisse dicamus, eo tamen, qui spiritibus convenit modo, ita ut colloquia illa Satanæ cum Deo, seu potius cum Angelo quodam Dei nomine in concilio presidente (5) fuerint solummodò spirituales cogitationum manifestationes, prout explicant Ribera (6), aliique. Certè verum aliquid colloquium Satanæ cum Deo et Angelis sonant simpliciter verba Scripturæ loc. cit. posita: et ita sentiunt Athanasius, Lactantius, Augustinus et Gregor. Nazianz. Hoc tamen concilium non est habitum in caelo, ex quo scimus cecidisse Satanam, sed in terrâ, et fortè in domo S. Jobi, in quâ etiam erant filii illi, eorumque tutelares genii. Unde dum S. Scriptura ait filios Dei, seu Angelos adstittisse coràm Domino, hoc non intelligendum est de assistentiâ in caelo, sed in terrâ, quia Deus suâ immensitate omnia replet, et ubique est in caelo et in terrâ. Eleganter hanc rem explicat S. Athanasius (7). Cum enim quæsisset his verbis: *Cùm ex caelo diabo-*

(1) Annot. in Job. 4, 6.

(2) Ibidem.

(3) L. 1 in Libri Job. cap. 1.

(4) Vide Pinedam Comment. in Job. 4, 6, num.

10.

(5) Quando in S. Scripturâ Deus dicitur apparuisse hominibus, e. g., Patriarchis, intelligendum est, quòd Angelus nomine Dei apparuit. Equidem fuit hæc veterum multorum opinio, Patrem divinum invisibilem esse, Filium verò à multis visum fuisse in veteri Testamento, e. g., ab Abrahamo, Moysi, et Prophetis, non quidem hoc sensu, quòd Filius divinus non habeat eandem cum Patre naturam divinam, quæ ex se invisibilis est, sed quòd solus Filius destinatus ad humani generis reparationem Patris legatus et Angelus formam visibilem olim assumpsit, in quâ jam tum cum hominibus conversari incæperit, non quidem corpore alio (ut postea in Incarnatione fecit) unitus unione verâ physicâ et hypostaticâ, sed ad tempus solummodò in formâ corporeâ se visibilem præbens, ut docuere Cyprianus (L. 2 contra Judæos), Hilarius (L. 5 de Trinitate), et Gregorius Nazianz. (Tract. de Fide).

Sed verius est omnes has apparitiones factas esse per Angelos qui, corporibus assumptis, Deum representabant, sicut erant Deus *representativè* et *auctoritativè*, non verò *personaliter*, prout longè communius PP., Hieronymus (in cap. 8 ad Galatas), Augustinus (L. 5 de Trinitate c. ult.), et alii passim docent. Certè, qui apparuit Moysi dixitque, Exod. 3, 6: *Ego sum Deus patris tui, Deus Abraham, Deus Isaac*, etc., fuit Angelus, ut testatur S. Stephanus (Act. 7. 50). Nimirum Angeli sunt administratorii spiritus, per quos Deus decreta sua exequitur.

(6) Comment. in Job. 1, 6.

(7) QQ. in S. Scripturam ad Antiochum, quæst.

XII.

lus prolapsus sit, quomodò scriptum est in libro Job, quòd ingressi sint Angeli Dei, ut starent in conspectu Dei, et in medio eorum diabolus? Respondet his verbis: Non dicit Scriptura, quòd in caelis diabolus venerit in medio Angelorum. Manifestum igitur est, quòd in terrâ. Etenim ubicumque sint Angeli, adstant Deo. Verum sciendum est, quòd per sanctum atque Angelum diabolo est Deus locutus; quemadmodum etiam reges per hominem aliquem intermediùm alloquuntur adversarium.

Scholion I. Addendum hæc est, quòd Deus non tantùm mediâtè per alium Angelum, sed immediatè per seipsum possit alloqui Angelos seu bonos seu malos, nempe bonis aliquid per illustrationem manifestando, aut inspirando, malis verò vias eorum injustas et negotia mala increpando, aut electorum contra illos justitiam proponendo, vel ut justorum innocentiam tentent, eis permitiendo. Vicissim Angeli boni loquuntur ad Deum per affectus voluntatis, aut desideria, vel motus admirationis, obsequii, amoris. Diabolus verò loquitur ad Deum, cum vel vias suas et negotia insinuat, non occultum aliquid Deo revelando, sed sciendo ac agnoscendo, quòd actus suos oculis divinæ majestatis occultare non possit; vel cum electorum innocentiam fictis criminibus accusat, aut tentandam eorum innocentiam postulat (1).

Scholion II. Si liber Job eâ de causâ, quòd in eo describitur iteratò concilium, cui Deus præfuerit, et ad quod præter Angelos bonos etiam Satanus admittus fuerit, liberè cum Deo colloquens, non esset historicus, sed fabulosus, eadem ratio probaret etiam librum tertium Regum aut certè caput illius ultimum historicam non esse, quia in illo simile traditur fuisse concilium, descriptum his verbis (2): *Et ait Dominus: Quis decipiet Achaab regem Israel, ut ascendat et cadat in Ramoth Galaad? Et dixit unus verba hujuscemodî et alius aliter. Egressus est autem spiritus, et stetit coram Domino, et ait: Ego decipiam illum. Cui locutus est Dominus: In quo? Et ille ait: Egrediar, et ero spiritus mendax in ore omnium Prophetarum ejus. Et dixit Dominus: Decipies et prævalebis; egredere, et fac ita.*

106. Argum. V. Incerta est persona Job, an ex Nachor fratre Abraham descendat, ut vult Hieronymus; an verò ex Esaù, ut tradunt Origenes, Ambrosius, Augustinus. Incertus etiam ejus locus et patria, quia Origenes L. 4 in librum Job, vel alius eo posterior (3) Jobum in terrâ Hus facit Arabem; et alii Patres eum faciunt Idumæum. Incertum etiam tempus, quo floruit; nam alii eum Moysi coævum, alii verò multò ante Moysen extitisse tradunt. Incertus denique libri auctor; multè enim illum tribuant ipsi Jobo, alii alicui ex

(1) Plura de his inveniet lector in Sante Pagnino L. IX Isagoge, cap. 53.

(2) 3 Reg. cap. ult. v. 20, 22.

(3) Libri tres in Job non videntur esse Origenis, ut Bellarminus I. de Scripitoribus ecclesiasticis (vº Origenes) probat ex eo, quia auctor illorum trium librorum lib. 2 meminit S. Luciani M. tanquam si jam tum martyrio affectus fuisset. At S. Lucianus posterior Origenis fuit.

ejus amicis, vel ex prophetis, alii verò ipsi Moysi (1); ergo liber Job non habet characteres veræ historicæ, sed potiùs fabulæ.—Resp.: Totam hanc Anabaptistarum aut aliorum adversariorum, qui librum Job non veram, sed commentitiã esse narrationem contendunt, objectionem eruditè ac solidè solvit Salmeron (2). Et inprimis, etsi maximè obscurum esset, ex cujus progenie S. Job descenderit, non ob id evinceretur, eum non extitisse. Nam aliunde constat, quòd de quibusdam in Scripturis dubium sit, quibus parentibus sint orti, nec propterea perit ratio historicæ. Imò vana esset questio à Patribus ventilata, ex quo genere vel progenie Job descenderit, quæ eju-dem fuerit patria, etc., si ille nunquam extitisset, et liber Job mera esset fabula, aut parabola. Caterùm fatemur, contrarium esse inter Patres, unde Job genus suum duxerit, de quo vide Salmeronem (5). Quod verò de Jobi loco incerto in objectione dicitur, falsum est. Erat enim terra Has propè Idumæam, et juxta Arabiam. Nam Idumæa, teste Plinio (4), partim Syriæ miscetur, cujus ultima ad occidentem solem pars est, partim verò Arabiæ Petrææ, cui contigua est, et in eam excurrit. Unde non mirum, quòd alii Jobum faciunt Arabian, alii Idumæum. Similiter vanum est, quòd adversarii dicunt de incerto tempore, quo Job extiterit. Vixit enim iste, quo tempore Israëlites erant in captivitate Ægypti detentii, vel paulò ante, ut demò ostendit Salmeron (5). Denique, quòd incertus sit scriptor libri Job, nihil refert; satis est hunc librum esse Canonicum, ut infra (6) ostendemus, et Spiritum S. esse primarium illius auctorem; sicut etiam de libris Tobias, Judith, non satis constat, quòd homines fuerint eorum scriptores immediati.

107. Argum. VI. Nec Philo, nec Josephus Judæus de Jobo mentionem faciunt, facturi certè, si librum Job historiam potiùs, quàm fabulam credidissent. Imò Josephus in Catalogo divinorum librorum librum Job penitus omittit (7); ergo hunc librum nec historicum, nec Canonicum esse censuit. — Resp.: Nulla fuit necessitas Josepho aut Philoni, de Jobo loquendi. Aliunde enim constat, principalem Josepho (idem de Philone censendum est) curam fuisse, gentis suæ Judaicæ monumenta referre; unde faciliè Jobum utpote virum exterum et gentilem (8) negligere potuit. Multa insuper Josephus in suà historià (9) prætermisit, licet illa in S. Scripturà inventiantur. Quare nullum argumen-

tum duci potest ex Josephi silentio ad infrimandam historicæ Jobi veritatem. Dein quamvis Josephus et Philo de hâc historià silent, tamen de eâ non siluit Aristæus pariter Judæus (1) apud Eusebium (2) his verbis narrantem: *Aristæus autem in Judæicâ historiâ de Job quinquè conscripsit, dicens, Esau ipsum filium fuisse, habitasse in Idumæa et Arabiæ finibus, fuisseque ipsum et justitiam et divitiis præcipuum, tentatumque divinitus magnis calamitatibus fuisse.*

Præterea de historià Job non siluere Ezechiel (3), Tobias (4), et S. Jacobus (5), apud quos aperta de Jobo mentio fit. Multùm etiam in eam rem confert consensus veterum interpretum græcorum, ealdæorum, et syrorum in canonem librum Job recipientium, ac hujus historicæ veritatem agnoscentium. Omnes tandem Patres, quorum longum catalogum Calmet recenset, omnes Catholici, et ipsimet Protestantæ non interruptæ traditionis seriem pro veritate hujus historicæ constituunt, si paucos entusiastas temerè prorsus reclamantes excipias.

Neque obstat, quòd Josephus Judæus in catalogo divinorum librorum librum Job penitus omittat. Nam tantùm generatim (6) ait, præter 5 libros Moysis, Prophetas suorum temporum res gestas conscripsisse; non verò enumerat, nec particulatim singulos Prophetas, aut eorum libros nominat, aut recenset. Dein eodem loco Josephus agnoscit, probatque non secùs ac Judæi omnes, 22 libros Canonicos, qui planè numerus nunquam constabit, nisi in censum liber Job referatur. Denique eùm Ecclesia Judaica semper librum Job habuerit pro Canonico, haud est credibile, eundem à Josepho Judæo fuisse Canone exclusum.

108. Argum. VII. Conditor fabulæ de Jobo scepticus fuit. Plura enim capita insumit ad illud evincendum, in hoc mundo dubia omnia atque incerta esse, nihilque perspectum haberi in tantâ rerum obscuritate, prout patet ex Job. cap. 28, 38, 59 et 40. Ita Anonymi Halleenses (7) contra S. Jobum, ejusque libri scriptorem objicere non verentur. Sed resp.: Novatores interdum præ libidine novandi ea non vident, quæ ta-

(1) Licet enim ipse Aristæus se Ægyptium, et ex custodiibus corporis Ptolomæi Philadelphii, ac tandem religione gentilem asserat, operis tamen, quod exaravit, genus, ratiocinationes, sermo, expressiones Judæum produunt. Vide Calmet Dictionar. Bibl., aut universal. Lexicon Basileense, vº *Aristæus*.

(2) L. 9 Præpar. Evang. c. 4.

(3) C. 14, 14.

(4) C. 2, 12.

(5) In Epist. Cathol. c. 5, v. 11.

(6) Verba Josephi loc. cit. (nimirum L. 1 contra Apionem) sunt hæc: *Infiniti libri non sunt apud nos discordantes et sibiinvicem repugantes; sed solummodò duo et viginti libri, habentes temporis totius conscriptionem; quorum justè fides admittitur. Horum ergo quinque sunt Moyses, qui natiuitates continent, et humanæ generationis traditionem habent usque ad ejus mortem... A morte verò Moyses usque ad Artaxerxem Persarum regem.... Prophetæ suorum temporum res gestas conscripserunt in tredecim libris. Reliqui verò quatuor, hymnos in Deum, et vitæ humanæ præcepta noscuntur continere.*

(7) Tom. VIII. Observationum suarum, observatio-
ne 15.

(1) Vide præfationem, quam in librum Job supra attulimus.

(2) Proleg. X in S. Scriptur. Canon. 25.

(3) Loc. cit.

(4) L. 5, c. 15.

(5) Loc. cit.

(6) Vide Præfationes in hos libros, quas supra attulimus.

(7) L. 4 contra Apionem.

(8) Vox *gentilis* est æquivoca. Sæpè enim hâc voce denotantur Infideles et Idololatæ: non rarò tamen homo gentilis vocatur, præsertim à Judæis, omnis ille, qui non est Judæus, licet cæterò qui sit homo justus et fidelis. Tales gentiles erant Jobus, Melchisedech, etc.

(9) Vide supra, num. 28 et 39.

men manifesta in oculis omnium incurrunt. Quid enim aliud vult citatum caput 28, quàm *veram sapientiam præcipuè supernaturalem*, in quâ potissimum religio versatur, humanâ sagacitate altiore esse, et non nisi à Deo largitore impetrari posse (1)? Tria autem illa capita (nempe trigesimum octavum, nonum, et quadragesimum) nos docent divinam potentiam et sapientiam esse homini prorsus incomprehensibilem, et inscrutabilia judicia Dei (2). Numquid autem hoc est verissimum? Aut an hæc asserta damnabilem illum scepticismum continent, quem anonymi illi Halkenses in libro Job se invenisse putant? Nequaquam. Cæterum in admirabili illo colloquio suo cum Jobo, quod citatis tribus capitibus narratione tam illustri proponitur, præter alios sapientissimos fines id spectasse videtur Deus, ut ægerimum Jobi animum, variis cogitationibus curisque molestissimis atque acutissimis doloribus agitata admiratione simul ac voluptate, quæ ex divinorum operum enarratione percipi poterat, tranquillaret et demulceret, tum et modestiam in disputatione de rebus ordinis superioris singulariter commendaret.

409. Quæres II : *Cur liber Job ad eò intellectu sit difficilis et obscurus*? — Resp. : Equidem hic liber difficilis est semper habitus, et perobscurus. Præter causas autem generales obscuritatis S. Scripturæ, de quibus fortassis alibi agemus, sunt adhuc aliæ speciales, et libro Job propriæ, ob quas hic liber intellectu difficilis et perquam obscurus redditur. Prima causa est, quia dictus liber instar poematis est conscriptus, verbis et locutionibus ab usitato loquendi modo discrepans, cum syriacas et arabicas voces quàmplurimas hebraeis intermixtas, et figuratum dicendi genus habeat, quod alienis utitur, et translatis à propriâ significatione vocabulis, quodque pro diversâ diversarum linguarum proprietate diversum est. Unde hæ figuratæ locutiones in varios patent sensus quasi ænigmaticæ quedam species, in quibus multa latent sententiarum semina; cumque variæ linguæ varias habeant metaphoras, varia proverbialia, quæ non faciliè assequitur illarum proprietatum ignarus, necesse est tale dicendi scribendique genus esse intellectu difficile ac perobscurum. Agnovit id S. Hieronymus dum de sua versione libri Job ita (3) loquitur : « Hæc... translatio « nullum de veteribus sequitur interpretem, sed ex « ipso hebraico, arabicoque sermone, et interdum « syro, nunc verba, nunc sensus, nunc utrumque resonabit. Obliquus etiam apud Hebræos totus liber « (Jobi) fertur, et lubricus, et, quod græci rhetores « vocant, ἀσχηματισμένος, dum qui aliud loquitur, aliud « agit, ut si velis anguillam vel murexulam strictis « tenere manibus, quantò fortius presseris, tantò citius elabitur. » Secunda causa est, quia in libro Job per modum dialogi disseritur inter Jobum et ejus amicos, et non semper, quæ Jobo opponunt ejus

adversarii, solida et vera sunt; nec etiam omnia, quæ Job dixit, ut illa, quæ ipse Deus in fine disputationis in eo reprehendit (1), erant satis castigatè dicta. Tertia causa est, quia argumentum disputationis altum fuerat et sublime. Dissertitur enim in eo de divinâ providentiâ, quæ sæpè mortalibus dubia, aut abesse videtur. Quarta causa est varietas et multiplicitas materie, de quâ in libro Job disseritur. Quàm enim sæpè de divinâ naturâ, de moribus, de re astronomicâ ac physicâ sive à Jobo, sive ab ejus amicis inductus sermo! Quare qui dignè opus istud versare atque explicare voluerit, scientiarum omnium thesaurum præditus sit oportet. Porrò de libri Job obscuritate et illius causis vide Salmeronem (2), Pinedam (3), et Sanctium (4).

110. Quæres III : *An liber Job sit Canonicus*? — Resp. : Hic liber est Canonicus, et quidem Proto Canonicus (5), cum de ejusdem divinâ atque Canonicâ auctoritate hactenus nullum inter orthodoxos fuerit dubium. Illum enim Ecclesia tam Judaica quàm Christiana in Canonem sacrarum librorum indubitanter recepit, prout ex omnibus, quibus canon S. Scripturæ nititur, monumentis (6) constat; unde non nisi perpauci inter Christianos, iique exiguæ apud suos auctoritatis reperti sunt, qui divinitatem libri Job impugnare ausi sunt. His accensendus est Theodoros Mopsuestenus (7), qui hujus libri auctorem (qui est ipse Spiritus S.) accusat, quasi degeneri quâdam et fœdâ sapientiæ suæ ostentandæ vanitate, simulque ut omnem, quam comparaverat, fabularum et profanarum historiaram mercem expanderet, Jobum ipsum absurda et tanto viro ejusque religione indigna loquentem induxerit, quibus non moram ædificationi, sed potius corruptioni serviret. Verùm hanc Theodori Mops. blasphemiam in solutione objectionum confutabimus.

ARGUMENTA CONTRARIA.

111. Argum. I. In libro Jobi, inquit Joannes Clericus (8) divini nihil est, vel prophetici. Dicta enim amicorum ejus non habent auctorem Deum; et dicta Jobi querelæ sunt, quæ vel profano homine prorsus indignæ et quæ tantum non in blasphemias vergant. — Resp. : In primis falsissimum est nihil divini aut prophetici in hoc libro contineri. Quid enim aliud, quàm illustris de Christo et resurrectione mortuorum propheta sunt illa Jobi (9) verba : *Scio enim quod Redemptor meus vivit, et in novissima die de terrâ surrecturus sum, et rursus circumdabor pelle meâ, et in carne meâ videbo Deum, quem visurus sum ego ipse, et oculi mei conspecturi sunt, et non alius. Quem locum ex libro Job cum adduxisset*

(1) Job. 39, 32.

(2) Prolegomeno X, Quinquag. 2, cap. 24.

(3) Præfat. in librum Job cap. 8.

(4) Prolegomeno IX in librum Job.

(5) Vide supra de libro Tobia: quæst. I, num. 1.

(6) Ibidem, num. 1, 5.

(7) Vide synodum V œcumen., seu constantinopol. II, collat. 4, art. 63.

(8) In Judic. de Hist. Crit.

(9) Job 19, 25, 28.

(1) Vide Calmeti Comment. in Job. 28, 12.

(2) Vide Tirini Comment. in Job. 39, 54. Et 40, 5.

(3) Præfatione priori in L. Job.

S. Hieronymus (1), statim subdit : *Quid hæc prophetia manifestus? Nullus tam aperte post Christum, quam iste ante Christum, de resurrectione loquitur.* Similiter S. Augustinus (2) post recitata illa verba : *Et in varne meâ video Deum,* mox addit, quòd de illo tempore prophetavit (S. Job), *quando Christi Deitas habitu stræ carnis induta est.*

Et S. Gregorius M. (3) Christi incarnationem à Job dicit esse prædictam, ac alibi (4) ait : « Crebrò dixisse me memini, quoniam beatus Job passiones Redemptoris nostri, ejusque corporis, id est, sanctæ Ecclesie, et passione signavit et nomine... Sanctus Job per vulnera et verba sic loquatur sua, ut etiam nostra significet, et plerumque per prophetiæ spicritum futura narret, presentia transcendat. » Quibus verbis S. Gregorius simul innuit, non tantum verbis, sed factis etiam propheticari posse et signis, quod fecit, e. g., Isaias (5), Jeremias (6), Ezechiel (7), qui in seipsis futurorum signa quædam edidit prognosticè. Et sic etiam, si quæ passus est Jobus, et quæ post passionem consecutus fuit, attentè consideres, videbis in illo patientis Christi, et deinde gloriôsè resurgentis non adumbratam et obscuram, sed vivam quandam, et spirantem imaginem. Nam Job percussus fuit aut leprâ aut alio morbi genere tam acerbè, ut in toto corpore nihil esset à dolore vacuum; talem quoque Isaias (8) intuebatur Christum patientem. Job Satanæ traditus est, ac despectus à suis, et ab illis illusus, quibuscum antea familiariter vixerat, et amicè; quod idem etiam accidit Christo in passione derelicto à suis (9), et tenebrarum potestati tradito (10). Job post durum certamen, post squalorem et ignominiam, ad gloriam rediit, et multò ampliora consecutus est, quàm ante perdidit (11), in quo gloriam illam et splendorem expressit, quem post passionem Christus redivivus obtinuit. Atque hunc parallelismum inter Christum et Jobum carptim hic delibatum prolixius describunt Pineda (12), Sallianus (13), et Goldhagen (14). Quare si ullus typicè Christum patientem et post passionem gloriôsè redivivum adumbravit, Job sanè omnium maximè; et atque idè in hoc prophetandi genere princeps fuit. Unde optimè Beda (15) inquit : *Sanctus Job, vir summæ patientiæ et virtutis, Deique testimonio appellatus, multa de Domino prophetavit, cujus etiam ipse personam figuratè gessit.*

112. Porrò, cùm Joannes Clericus in allatâ ad ini-

(1) Ad Pammach. contra Joan. Hieros.
(2) Tom. X inter Homilias de Tempore, Serm. de Nativitate Domini.

(3) L. 14 Moral. cap. 26.

(4) L. 17 Moral. cap. 1.

(5) Cap. 20.

(6) Cap. 27, v. 2.

(7) Cap. 4.

(8) Cap. 53, v. 2, 6.

(9) Matth. 26, 56.

(10) Luc. 22, 53.

(11) Job. 42, 12.

(12) Comment. in Job. P. I. in Præfat. cap. 7.

(13) Tom. 1 Annal. Eccl., p. 350.

(14) Introd. in S. Scriptur. P. II, p. 220, num. 123.

(15) In principio libri primi Expositionum in Job.

tium hujus numeri objectiono ait, *dicta amicorum Jobi* (in ejusdem libro relata) *non habere auctorem Deum,* idèque librum Job negat esse divinum et Canonicum, suam aut ignorantiam, aut malitiam manifestè prodit, nihilque prorsus hoc argumntandi genere contra Canonicam auctoritatem libri Job evincit. Nam ut liber aliquis sit Canonicus, plus non requiritur, quàm ut Deo auctore suo tanquam verbum suum dicantur sit scriptus; non verò, ut omnia quæ ibi narrantur ut dicta, Deo auctore sint dicta. Alioqui expungendi essent prorsus à Canone illi libri, in quibus à sacro historico aliorum mendacia aut ficta commenta referuntur; qualia, e. g., fuerunt, quæ David, cùm Saülis vesanum furorem declinaret, dixit ad Sacerdotem Achimelech (1), aut ad Achis regem Geth (2); aut quæ dixit Amalecitas (3) narrans Davidi Saülis mortem, ut suo loco (4) probavimus; nemo tamen idè negabit libros illos Regum, in quibus hæc narrantur, Canonicæ fidei pondus habere. Nimirùm cùm Scripturæ sacer aliorum refert orationem et verba, refert quidem illa fideliter, non tamen hoc ipso ea probat; quare illa dicta fuisse, de fide est, non tamen semper Canonicæ fidei pondus habent, quæ dicta narrantur, sicut quando Coelæ sacer narrat aliqua gesta esse, de fide est, ea gesta fuisse, non tamen eadem semper Deo auctore sunt gesta, sed sæpè sunt peccata et scelera.

At dices : Si in amicorum Jobi verbis error aliquis aut culpa est, quomodò illorum verba S. Paulus tanquam laudabilia adducit, dicens (5) : *Sapientia enim hujus mundi stultitia est apud Deum; scriptum est enim : Comprehendam sapientes in astutiâ eorum.* Quæ uluma verba (6) protulit Eliphaz Jobi amicis. — Resp. : Non omnia amicorum Jobi verba sunt culpanda, sed, ut Sanctius (7) rectè observat, ipsorum propositiones generales (quas logici majores appellant) omnes sunt, aut certè pleræque, veræ, ac alii Scripturæ locis comprobatae, quamvis in applicatione earum ad sanctum Job illi errarint. Cæterùm, in hoc ipso loco Pauli ad Corinthios satis indicatur, librum Jobi esse Canonicum; sic enim verba ex libro Job desumpta ibi citat Apostolus, quomodò citare illa assolet, quæ ex Scripturâ sumit. Ait namque, *scriptum est enim;* qui modus loquendi adhiberi non solet nisi cùm ex Scripturâ sacra verba promuntur. Et cum his verbis ex libro Job sumptis : *Comprehendam sapientes in astutiâ eorum,* alia conjungit, quæ negare potest nemo Canonicæ fidei habere pondus, cùm sint ex Psalmo 93, v. 11. Et iterùm (dicit, nempe Scriptura) : *Dominus novit cogitationes sapientum, quoniam vanæ sunt.*

113. Corollarium : Colloquia amicorum Job in iis,

(1) 1 Reg. 21, 2; vide Cornelium à Lap. in hunc locum.

(2) 1 Reg. 27, 10.

(3) 2 Reg. cap. 1.

(4) P. III. S. Scriptur. contra incred. propug. Q. XXII.

(5) 1 Cor. 3, 19.

(6) Job. 5, 15.

(7) Comment. in Job. 4, 1, num. 7.

quæ cum aliis Spiritûs S. oraculis seu Scripturæ locis consentiunt, authenticâ fidei valent; ac licet amici Job locuti non fuerint, ut Propheta: aut homines theopneusti, fuere tamen viri à pietate et rerum humanarum ac divinarum scientiâ commendati, quorum dicta, qualiacumque demum fuerint, scriptor theopneustus libri Job fideliter recenset, atque *ex eorum verbis*, inquit S. Augustinus (1), *potest aliquam sanam sententiam assumere, qui novè sapienter dicta discernere.*

114. Denique de querelis Jobi, et nonnullis asperius ad speciem ab eo prolatis, quæ Joannes Clericus Canonice auctoritati libri Job obstare putat, dicemus infra singulari questione (2). Interim id solum observo generatim: cum beatus Job variis totius libri, nomine ipsius inscripti, locis, maxima patientiæ, spei et fiducia exhibeat argumenta; cum idem divini sententiâ iteratò absolvatur (3), quòd *labiis suis non peccaverit*, licet leviores navos, quorum à Deo veniam (4) demisse expetit, nonnullos admiserit; cum insuper ipse et Propheta et Christi Jesu typus fuerit, pleraque ejus verba non ex superficie litteræ, sed ex mystico in iis latente sensu, quem SS. Patres, præsertim S. Gregorius M. (5) tam luculenter evolunt, sui æstimanda. Unde hic S. Pater (6) rectè monet, dicens: *Quædam verba responsionum Job imperitiis lectoribus aspera resonant, quia sanctorum dicta piè intelligere, sicut dicuntur, ignorant; et quia animam dolentis et justii in semetipsis assumere nesciunt, ideò doloris verba benè interpretari non possunt.*

115. Argum. II Theodori Mopsuesteni. Auctor libri Job, inquit ille (7), fabularum et poeticonum eventuum profanam scientiam ostentat, et Jobum ea proferentem inducit, quæ optimi viri sanctitati minimè respondent, et nequitia potius, quam probitatis exemplum præstant. — R.: Hæc blasphemiam Theodori sunt potius contemnendæ, quàm multis refutandæ, eùm careant omni solido fundamento, et pridem in concilio V œcumenico, collatione IV, sint reprobata. Dùm enim ibidem septuaginta articuli Theodori Mopsuest. recensentur, ante articulum 63, hæc verba leguntur: *Ejusdem Theodori reprobandis et librum Job, et contra conscriptorem ejus, id est, sanctum Spiritum dicentis, quod pagana sapiens hunc librum conscripsit.* Et ante articulum 66, ita legitur: *Et per omnia reprobandis* (Theodorus Mopsuest.) *Scripturam Job, et conscriptori malè dicentis* (idem autem est dicere sancto Spiritui) *In fine interpretantis blasphemiam suam ita dicit, etc.* Ac post omnes recensitos 70 articulos subditur: *Isti sunt thesauri*

impietatis Theodori. Fundat quidem Theodorus blasphemam opinionem suam in iis, quæ cap. ultimo libri Job leguntur, de imposito scilicet tertie Jobi filii nomine Amalthæe. Nam art. 66, ita ait: *Hoc enim quod* (scriptor libri Job) *dixit, tertiam filiam suam Amalthæe cornu eum* (scilicet Jobum) *vocasse, nihil aliud est quàm ostendere, eum (nempe Jobum) paganis fabulis assentientem, e. idololatriæ figmenta diligentem.* Verùm audax ille criticus hæc non attendit: scriptor libri Job (nimirum Moyses vel ipse Job) vixit ante inventas ethnicorum fabulas, (1) ad eumque Jobum non potuit ostendere *paganis fabulis assentientem.* Præterea, quamvis in textu græco Job 42, 14, dicatur: *Καὶ ἐκάλεσεν... τρεῖς Ἀμαθιθαῖας Κόρνας: Et vocavit... tertiam Amalthæe Cornu*, tamen in textu hebræo non nomen poeticonum, *Cornu Amalthæe* sive *abundantiæ* sed *קַרְנֵי צֶבֶד, Cornu seu vas pigmenti* legitur, quocum nostra Vulgata latîna, habens hoc loco nomen *Cornu stibii*, consentit.

Nec cætera Theodori Mopsuest. momenta meliora sunt; scriptor enim libri Job, quicumque tandem (2) censeatur, Jobum exhibuit (quem ipse maximè in scribendo scopum intendebat) tanquàm illustre justitiæ et patientiæ documentum. Id nobis semper ratum erit certumque, Ecclesie maximè consensu nosram hanc sententiam probante, quoad usque contrarium omninò non fuerit demonstratum; contrarium autem nec Theodorus Mops. demonstrare potuit, nec ullus alius unquàm poterit.

Argum. III. impij Spinosa, aliaque, quæ ab adversariis contra librum Job, ejusque Canonice auctoritatem objici solent, jam supra (3) soluta sunt, aut in sequentibus questionibus solvantur. Unde de his hoc loco agere supersedeo.

116. Quæres IV: *An Job graviter peccaverit labiis suis?* Antequàm respondeam, observo, quòd dubium hoc inde potissimum ortum sit, quia Job (4) maledixit diei suæ natali, et optavit ut nunquàm fuisset natus. Unde quidam Judæi, et ex sectariis Brentius et Anabaptistæ assertuere, Jobum fuisse blasphemum, et malè sentientem de divini providentiâ. Iis accessit Joannes Clericus (5), qui inde conclusit librum Job non esse divinum, utpote nihil sancti et divini, sed potius querelas Jobi continentem, vel ethnico homine, ut ait, indignas, et tantùm non in blasphemiam vergentes. Verùm impia est hæc Clerici et aliorum criminatio. Nam ex multis argumentis, quibus Salmeron (6) Jobi immunitatem ab omni blasphemia et graviore peccato luculenter ostendit, sufficiant hæc duo: 1° Si Job blasphemando aut maledicendo peccasset, non fuisset à SS. Patribus et ab ipsâ Scripturâ iteratò (7) propositus tanquàm exemplar patientiæ et sustinentiæ, sed potius

(1) L. ad Oros. cap. 9.

(2) Quæst. 4, num. 87, 88.

(3) Job. cap. 1, v. 20, cap. 2, v. 10. Similiter in cap. ultimo, v. 7, Deus ad Elliphaz ait: *Iratus est furor meus in te, et in duos amicos tuos, quoniam non estis locuti coram me rectum, sicut servus meus Job.*

(4) Job. cap. ult. 3, 6.

(5) Exposition. Moral. in librum Job.

(6) In Prologo seu Pæfat. S. Gregorii M., cap. 3; posita autem est hæc Pæfatio ante expositionem Moral. in L. Job.

(7) Vide apud Binium concil. œcum. V seu Constantinopolitanum II, collat. IV.

(1) Vide supra, num. 69, Scho'ion III.

(2) Vide supra, num. 68 et 70.

(3) Num. 72. Et universum totâ quæst. 1, præsertim num. 66, 76.

(4) Job. 3, 4, etc. Item Job. 10, 1 et 18.

(5) Vide quæ supra, num. 78, diximus.

(6) Prolegom. X, in S. Scriptur. canon. XXVI.

(7) Tob. 2, 42. 2. Et in Epist. Cathol. S. Jacobi, cap. 5, v. 11.

in detestationem impatientie et blasphemie. 2° Neque Deus post longam illam Jobi cum amicis suis disputationem dixi set ad Eliphaz (1): *Iratus est furor meus in te, et in duos amicos tuos, quoniam non estis locuti coram me rectum, sicut servus meus Job.* Nec evadit Judæus dicendo, quòd Job pœnituerit, alii verò de peccato suo pœnitentiam non egerint. Nam ceteri est: etiam alii, pro quibus exauditus est Job sacrificans (2), probabilissimè de sua stultà locutione pœnitentiam egerunt, ut illis Deus remitteret, præsertim quia Deus, post verba modò citata, ad Eliphaz perrexit dicere: *Sumite ergo vobis septem tauros et septem arietes, et ite ad servum meum Job, et offerte holocaustum pro vobis: Job autem servus meus orabit pro vobis.... Abierunt ergo Eliphaz Themanites, et Baldad Suhites, et Sophar Naamathites, et fecerunt, sicut locutus fuerat Dominus ad eos, etc.* Præterea Deus illis verbis præcedentibus: *Non estis locuti coram me rectam, sicut servus meus Job,* laudat Jobum de toto progressu disputationis, in quâ si Job labiis graviter peccasset, falsum esset dicere, quòd Job fuerit locutus rectum coram Domino, et socii sui amici ejus oppositum. Verùm audiamus alia adversariorum

ARGUMENTA CONTRARIA.

117. Argum. I. Job maledixit diei natiuitatis suæ, et optavit, ut nunquàm fuisset natus, ut patet ex his ejus verbis (3): *Pereat dies in quâ natus sum, et nox in quâ dictum est: Conceptus est homo; sed talis maledictio et optatio fuit grave peccatum.* — R.: Duplex potissimùm aut triplex est modus, Jobum ita loquentem excusandi à gravi peccato. Primus est, quo S. Hieronymus (4), aliique utuntur, dicentes, Jobum non suam hinc solius calamitatem deplorare, sed communem, quæ ab originali labe emanavit in longam Adami posteritatem, lamentarique, quòd ipse cum aliis Adæ posteris in peccato, ex quo tot pœnæ et miseriæ consequuntur, natus sit. Sic enim etiam alii Sancti et Prophete multùm affligebantur in consideratione natiuitatis sub peccato. Unde S. Hieronymus loc. cit., expendens illa Jobi verba: *Pereat dies, in quâ natus sum, etc.*, expressè ait: *Nulli dubium est, quòd hi omnes (loquitur de Jobo et Jeremiâ, qui (5) pariter in hæc verba: Maledicta dies, in quâ natus sum, etc., prorupit) prævaricationem Adæ detestentur.* Nimirùm cap. 1 et 2, Job loquitur de suis afflictionibus sibi immissis, jacturâ scilicet bonorum et liberorum, ac ulcere pessimo, totum corpus desepescente; in quibus tamen afflictionibus se ad eò dei beneplacitum resignabat, ut in nullam peccaminosam vocem erumperet. Verùm post 7 dies, quas cum amicis in silentio transegit, immunditiam peccati contemplatus, in quo conceptus et natus fuit, tanto ejus odio exarsit, ut in hæc execrationis verba erumperet: *Pereat dies, in quâ natus sum, et nox, etc.*, animo utique non alio, quàm ut detestetur peccatum,

in quo homines nasci contingit. Nec mirum, si Job notitiam habuit originalis peccati, illo tempore quò nondùm erat data lex scripta, quâ fide apprehendit illud, sicut cùm dixit (1): *Scio, quòd Redemptor meus vivit, et in novissimo die de terrâ surrecturus sim,* agnoscens se indigere Redemptore. Cæterum peccati originalis in nos transfusi maculam Job etiam alibi (2) professus est, dùm exclamat: *Quis potest facere mundum de immundo conceptum semine? nonne tu qui solus es?* quem textum Patres aliique interpretes de immunditiâ per peccatum originale contractâ intelligunt (3).

118. Alter modus explicandi et à gravi peccato excusandi illa Jobi verba, *pereat dies, etc.*, ostenditur nobis à S. Thomâ (4), Sanctio (5), pluribusque aliis contententibus, verba Jobi modò alliegata esse duntaxat vocem sentientis nature, non rationis aliter judicantis. Sæpè enim dolor et afflictio vehemens vocem exprimit gravis doloris testem, etiamsi ratio contra sentiat, inò quòd patitur, eligit et amet. Sic strenuus miles aut gladiator robustus gemunt interdum accepto vulnere, et cùm dolcant gemantque, tamen neque vulnus statim alligant, neque vitæ conservandæ desiderio aciem aut arenam deserunt, nec mortem evitant, quam ante oculos obversari vident. Item ferè in agroto quotidie videmus, qui horret cauterium et chirurgi manum, et potionem amaram; quam cùm præsentem habet, fastidiente ac nauseante stomacho, haurit tamen non illibenter, et agit gratias illi à quo eam preparari atque propinari contigit. Sed optimum habemus exemplum in Christo, cujus in suis afflictionibus Job referebat imaginem (6): nam cùm crucem et passionem appeteret usque ad eò ut quamlibet moram existimaret esse instar mortis, ut ex ejus desiderio (7) clamaret *coarctari* se, id est, spiritum suum affligi vehementer, donec suo se sanguine baptizaret; nihilominus in eo nature sentientis infirmitas ita horrebat mortem, et dirum illius genus, ut læderet pavereque, sumque dolore sanguineo sudore testaretur, et voce habitaque maximè significante oraret, ut à se propinati calicis amara potio, si consentiente divino Patre id fieri posset, transiret (8).

Sed dices illam Jobi querimoniam, *pereat dies in quâ natus sum, et nox in quâ dictum est: Conceptus est homo,* vocem impatientis esse animi; neque enim tantùm dolet, sed etiam malum aliquod imprecatur diei in quâ natus, et nocti in quâ conceptus est, quòd non videtur à gravi aliqua culpa excusari posse. — Resp.: Si Job maledicendo diei natiuitatis suæ graviter peccasset, etiam Jeremias, qui pariter diei suæ natali male-

(1) Job. 19, 25.

(2) Job. 14, 4.

(3) Vide Pinedam, Comment. in Job. 14, 4.

(4) In cap. 5 Job, lectione 1.

(5) Prolegom. V in librum Job. Item Comment. in Job. 5, 1.

(6) Vide supra, ad finem numeri 78.

(7) Luc. 12, 50, ubi Christus ait: *Baptismo autem habeo baptizari: et quomòdo coarctor usque diem perficiatur?* quæ verba de passione Christi intelligenda sunt, prout Calmet aliique interpretes exponunt.

(1) Job. 42, 7.

(2) Ibidem, 8 et 9.

(3) Job, 3, 3.

(4) Comment. in Job. 5, 3.

(5) Jerem. 20, 14.

dixit (1). *Gravis peccati arguendus esset; quod nemo Patrum aut interpretum orthodoxorum de prophetâ in utero sanctificato* (2) *asserere unquam ausus est. Nimirum hi et similes loquendi: Maledicta dies in quâ natus sum, etc., in quibus aliqua apparet execratio, tantum significant dolorem acerbissimum, neque valent aliud quàm interjectio heu, heu, vae! ut exponit Theodoretus in locum citatum Jeremias; et Chrysostomus in Catenâ ad cap. 3 Job. Neque videtur verisimile, viros hosce tantos, tamque illustratos divino lumine, execrationes has diras intorquere voluisse, aut in res inanitates, quæ peccaverunt nihil, aut in tempus illud, quod jam omninò præterierat, neque pati aliquid poterat ab execratorio diroque illo convicio. Igitur Job et Jeremias supervenientibus sibi tribulationibus magnis maledixit diei natiuitatis suæ, ut ostenderent, se esse in tantis miseriis, ut vita sua secundum partem inferiorem seu appetitum sensitivum, quem homines ut plurimum sequi solent, odibilis sibi sit et onerosa. Consuetum enim est apud sapientes, ut passionum suarum motus, quos sentiunt, manifestent; licet ratio seu animæ pars superior illos non approbet. Confirmatur hæc explicatio ex eo, quia sacer textus (3) de Jobo ait: *Post hæc, i. e., post septem dies ab amicorum adventu, aperuit os suum, et maledixit diei natiuitatis suæ.* Ex quo faciliè colligitur, quòd Job ex nullâ animi graviter vitiosâ perturbatione locutus sit, quæ non tanto tempore dedisset quietem et silentium, sed ex ratione et maturâ deliberatione. Dicitur enim, quòd aperuerit os suum, non solum ad significandum, quòd proluxiore sermonem esset habiturus, et de rebus magnis et gravibus, sed etiam ad insinuandum, quòd ex deliberatâ et meditatâ ratione hæc loqueretur. Cùm enim quis passione aliquâ agitatus in verba prorumpit, non ipse sibi propriè os aperit, sed passione, e. g., irâ aut dolore, et quidem præpropere agitatur ad loquendum. Vide S. Thomam (4).*

Cæterum, etiamsi Job (idem est de Jeremiâ) citatis verbis verè maledixisset diei natiuitatis suæ, non sequitur, quòd graviter peccaverit.* Nam justâ de causâ licitum est optare irrationabilibus creaturis (5), e. g., diei natiuitatis malum, nempe ut non sint, aut ut careant aliquo suo ornamento, ut Tirinus (6) cum aliis rectè observat. Neque verò læditur hic charitas, cùm adversus irrationabilia non sit charitas. Suppono autem non maledixi eis, quatenus creaturæ Dei sunt, neque in odium proximi, sed solum ut sunt causa, exordium, aut occasio malorum. Porrò licere volitione inefficaci et conditionatâ ac gravi de causâ desiderare *se natum non esse* (dummodò absolutâ et efficaci vo-

luntate resignatus sis in omnem voluntatem Dei, ut erat Job), patet etiam ex ipsius Christi exemplo orantis (1): *Transeat à me calix iste.*

119. Tertius modus à gravi peccato illa Jobi verba, *percat dies, etc.*, excusandi est, si cum Calmeto (2) et aliis dicamus Jobum, qui erat *vir magnus inter omnes Orientales* (3), etiam in modo loquendi seculum esse styllum Orientalium. Notandum enim est Orientalium populorum styllum magis elatum, vividum atque patheticum esse, quàm nostrum. Igneum quid spirat et hyperbolicum, ut frequenter ipsorum verba et phrases debeant infra veram earum significationis vim accipi, si genuinum earum sensum assequi velimus. Jeremias (4) easdem formè ac Job adhibet voces, *maledicis diei natiuitatis suæ*; eas certè, quas ægrè possis in homine novis alio excusare. Psalmi (5), aliique Scripturæ textus non rarò locutiones continent, quæ primo intuitu nimis acres et vehementes videntur. Nempe hi impetus qui videntur reverentia et obsequio in Deum adversari, merissimæ sunt hyperbolæ aut figuratæ locutiones ex more Orientalium. Igitur etiam verba Job in mitiorem sensum revocanda sunt, et semper præ oculis habendum D. Gregorii monitum supra (6) indicatum, docentis verba Jobi quæ nimis aspera videntur, mitiori sensu intelligenda esse. Igitur verba quibus Job maledixit diei natiuitatis suæ intelligenda sunt in sensu num. 84 vel 85 indicato, aut alio Jobum à gravi peccato excusante.

Et profectò, si Job verè in gravis impatientiæ et blasphemæ scelera lapsus esset, Satan de eo triumphasset, et laudes patientiæ ejus à Scripturâ (7), et Patribus (8) assertæ mendaciæ forent, quod nemo orthodoxorum dixerit, nec dicere potest. Verbis igitur Job sensus attribuendus est, qui procul absit à blasphemâ atque impatientiâ graviter peccaminosâ, quas præ se ferre primo aspectu videntur.

Non ideo tamen adeò excusandus est Job, ut singula ipsius verba probare conemur: quædam enim acria nimis ac violenta videntur; ac heros noster similis bellatori fuit, qui, hostis quidem impetum fortiter propulsat, ipsumque demùm prosternit, atque vincit; non tamen quin et ipsi quædam vulnera saltem levia et non mortifera fuerint inflicta, ut ex sequenti quæstione à nobis discutiendâ palam fiet. Job spiritu blasphemæ tentatur; intrinsicè acerrimis stimulis urgetur; eos patitur pluribus diebus, aut fortassè mensibus; tandem luctus, ac lacrymæ excidunt; cor ipsius

(1) Luc. 22, 42.

(2) Comment. in Job. 3, 1.

(3) Job. 1, 3.

(4) Jerem. 20, 14.

(5) Exempla habemus Psalm. 12, 1, Psalm. 43, 24.

(6) Num. 80.

(7) Tob. 2, 12. Et in Ep. Cath. S. Jacobi c. 5, v. 41.

(8) Tales sunt Tertullianus L. de Patientiâ c. 14; S. Chrysostomus Homil. 3 ad populum Antiochenum, initio; S. Gregorius Nazianz. Orat. 21 in laudem Athanasii; Sulpitius Severus, L. 1 Historiæ sacræ; S. Cyprianus L. de Bono patientiæ. Hi omnes expressè dicunt Jobum fuisse victicæ patientiæ, et nullis Satanæ tentationibus potuisse frangi, prout legenti ipsorum verba loco citato patebit.

(1) Jerem. 20, 14, ubi hic Propheta ait: *Maledicta dies, in quâ natus sum; dies, in quâ peperit me mater mea, non sit benedicta.*

(2) Jerem. 1, 5.

(3) Job. 3, 1.

(4) In Job. cap. 3, lectione 1.

(5) Imò etiam rationalibus creaturis licet in certis circumstantiis certâ ratione optare malum, ut theologi morales explicare solent.

(6) Comment. in Job. 3, 1.

coram suis amicis effunditur, dolorem suum acerbis sanè, vehementibusque vocibus testatur, quin tamen graviter violet reverentiam, quæ Providentiæ, ac sapientiæ Dei debetur. Non nihil acutissimo dolori conceditur, veluti ægro acerrimis morbi cruciatibus laboranti.

120. Argum. II. Job ad finiendam miseram vitam suam elegit suspendium et mortem, ac desperavit, prout ipse ait (1) his verbis : *Quamobrem elegit suspendium* (hebraicè *strangulationem*, chaldaicè *suffocationem*) *anima mea, et mortem ossa mea. Desperavi, nequaquam ultra jam vivam*; ergo graviter peccavit. Resp. : Dist. ant. Elegit suspendium anima Jobi, hoc est, parti inferiori seu appetitui sensitivo mors violenta videbatur optabilior, quàm ulterior sustinentia tantorum dolorum et calamitatum, conc. ; in hanc tentationem Job deliberatâ voluntate consensit, neg. ant. et cons. Cùm nullum haberet tempus Job à miseriis et doloribus vacuum, nec spes levamenti et quietis appareret, consilium sese offerebat desperationis plenum. *Offerebat*, inquam, non probabatur, aut placebat Jobo, quod suggererat dolor, neque improbabat animalis natura, quia hæc majora neque meditabatur, neque nôrat incommoda ; at refutabat ratio, horrebaturque vehementer, quia et rationali naturæ, et divinæ legi violentam sui ipsius occisionem repugnare didicerat. Erat itaque pulsus quidem à naturâ sentienti, cui supra modum et vires videbatur ulterior dolor, vel potius à diabolo, qui nusquàm aberat. Sed longè aberat à consensu religiosus Jobi animus, et jam pridem et doctrinâ sanâ, et honestis moribus institutus. Porro ratio ita respondendi sunt omnia illa, quæ præcedentibus numeris 85 et 86 diximus.

Ceterùm, quandò Job loc. cit. ait : *Desperavi*, hæc non fuit vox desperantis de beatitudine seu salute aeternâ (de qua nullus hic sermo), sed de vitâ et salute corporis, seu sanitate naturaliter recuperabili. Hinc statim subdit. *Nequaquam ultra jam vivam*, rogatque Deum, ut paucillum, quod reliquum est vite, duci sinat, perargue clementiùs, et parcitiùs feriat, ac temperet stimulos, quos priùs exacerat. Hoc enim juxta S. Thomam, Pinedam, Sanctium, aliosque interpretes sibi volant illa verba immediatè subsequenter : *Parce mihi, nihil enim sunt dies mei*. Itaque sensus verborum Jobi cap. 7, v. 16, dicentis : *Desperavi, nequaquam ultra jam vivam; parce mihi, nihil, enim sunt dies mei*, est iste : Abjici omnem vivendi spem, quia tanto malo non video adhiberi posse medicinam. Quare, ó Domine. quandò recusari non potest vicina mors, parcitiùs, obsecro, et clementiùs percute ; et stimulos tempora heu nimium hactenus acutos, ut pacificè moriar, quod extremum est in hoc mortali statu beneficium. Nimirùm sie erat calamitatibus affectus Job, et exhaustus, sic omnes videbat aditus ad spem de recuperandis viribus concipiendam interclusos, ut animum de sanitate corporali recuperandâ omninò desponderit, neque crederet usuram futuram esse diuturnam ærumnosæ vite.

(1) Job. 7, 15 et 16.

Atque ideò cùm jam sibi persuasisset instantem supremum diem, sese ad Dominum simplex convertit, oratque ut quandò quod superest vite exiguum est, illud velit sic moderari, ut respiret paulisper. Et quandò recusare non potest, quin spiritum agat, moriatur saltem pacificè, quod extremum est in hac vitâ mortali beneficium.

121. Quæres V : « An Job saltem leviter peccaverit labiis suis? » Resp. affirmativè. Id enim patet ex ipsâ Jobi confessione (1) dicentis : *Qui leviter locutus sum, respondere quid possum? manum meam ponam super os meum*, h. e., cùm locutus fuero parùm consideratè et leviter, respondere Deo quid possum? Quare satius duxi, continere linguam, et pro responsione adhibere silentium. Tum in confessione suâ Job pergit (2) : *Unum locutus sum, quod utinam non dixissem, et alterum, quibus ultra non addam*; h. e. : Unum fateor, et alterum verbum locutus sum, cujus me pudet ac penitet, neque committam unquam, ut in verbum aliquod deinceps simile prolalabar, et iterùm alibi (3) : *Insipienter locutus sum, et quæ ultra modum excederent scientiam meam*; ergo S. Job saltem leviter peccavit labiis suis. Confirmatur ex S. Thomâ, qui in illa Scripturæ (4) verba : *Dominus quoque conversus est ad penitentiam Job, cùm oraret ille pro amicis suis*, ita ait (5) : *Dignum enim erat, ut qui pro levi suo peccato humiliter penitebat, etiam aliis graviter (6) peccantibus veniam impetraret*. Et ex S. Hieronymo (7) dicente : *Job, qui justus et immaculatus ac sine querelâ in principio voluntinis sui scribitur postea et Dei sermone et confessione sul peccator arguitur*. Ac etiam ex unanimi interpretum, qui, dum in textus Scripturæ paulò ante citatos commentantur, asserunt, Jobum labiis suis venialiter peccasse, scilicet quia in loquendi modo signa quædam dedit hominibus externa tantùm intuitibus impatientis animi, quia temerè, nimis audacter, et re non sat maturè excussâ locutus est, dum plusculum questus est de Deo, cum eo contendere gestiens, quasi prælisus suæ justitiæ et plenæ innocentie, adversus inscrutabile judicium Dei. Vide Sanctium (8), Tirinum (9), Pinedam (10), aliosve insignes in libris Job

(1) Job. 39, 54.

(2) Ibid., 35.

(3) Job. 42, 3.

(4) Ibid., 10.

(5) In Job. cap. 42, lectione unicâ.

(6) Tres amici Job graviter peccârunt, videlicet nimia acrimoniâ et injustitiâ de Jobi hominis sanctissimi meritis temerè judicando. Inducant idipsum illa Domini ad Eliphazem verba, Job. 42, 7 : *Iratus est furor meus in te, et in duos amicos tuos, quoniam non estis locuti coram me rectam*, etc. Inter hos tamen amicos non erat Eliu, qui minus peccavit, minusque erravit, et non tam in præteritâ vite Jobi criminibus probandis, quàm in hujus respondendi et ad Deum judicem provocandi constantiâ et fiducia comprimendâ laboravit, ut Pineda, in Job. 32, 6, observat.

(7) Epist. 46.

(8) Comment. in Job. cap. 39, v. 33. Et c. 42, v. 3.

(9) Comment. in Job. c. 39, v. 34. Et c. 42, v. 3 et 4.

(10) Comment. in Job. c. 39, v. 33, num. 3. Et c. 42, v. 3, num. 3.

commentatores. Ergo Job saltem venialiter peccavit labiis suis.

122. Neque opponas 1°: Ipsa Scriptura (1) testatur: *In omnibus his non peccavit Job labiis suis, neque stultum quid contra Deum locutus est.* Et iterum (2): *In omnibus his non peccavit Job labiis suis;* ergo neque venialiter in loquendo deliquit. Ne, inquam, sic opponas. Nam ex duobus hisce textibus sacris, quorum primus in primo, alter in secundo capite libri Job continetur, tantum habetur, quod Job non peccaverit in his, quæ cap. 1 et 2 dixisse narratur; neutiquam autem iude sequitur, quod neque in aliis, quæ in longo illo discursu, per plura capita cum amicis suis (5) habito, de divinâ providentiâ dixit, ullo modo peccaverit.

Si dicas: Job neque peccavit in longâ illâ cum amicis suis disputatione, quia cap. 27, v. 6, expressè de se dicit: *Justificationem meam, quam capi tenere, non deseram; neque enim reprehendit me cor meum in omni vitâ meâ.* Job in his verbis seipsum tantum justificat à gravibus illis peccatis, ob quæ amici temerè putabant, ipsum à Deo tantis miseris et afflictionibus puniri: non verò se justificat ab omni levi peccato; imò ipsemet alibi (4) de se fatetur: *Leviter locutus sum... unum locutus sum, quod utinam non dixissem... insipienter locutus sum,* etc., videlicet non satis cautè loquendo de divinâ providentiâ (5).

Eadem est responsio, si dicas: ipse Deus ad Eliphazem de Job ait: *Non esis locuti coram me rectum, sicut servus meus Job;* ergo Job rectè et sine peccato locutus est. Nimirum hæc Domini verba eo tantum sensu intelligenda sunt, quod Job labiis non peccaverit graviter; sicut tunc peccaverant amici ipsius, qui temerè iudicabant, Jobum ob gravia sua peccata tam severe puniri à Deo, et petulantius ac acrioribus verbis id afflictio exprobrabant.

123. Oppon. II. Job in suis doloribus et afflictionibus constitutus, figura fuit Christi patientis: atqui in eo, qui Christi figura seu typus est, non videtur decens ulla vel levissima peccati suspicio, aut impatientis animi significatio, alioquin non esset effigies vera, imò neque honesta, cum aliud videamus in figurâ, idque parum honestum et pulchrum; aliud in eo, quod figuratur. Resp.: Nego suppositum, quod typus seu figura idè amittat nomen. aut naturam typi seu figure, quod leviter aberret à prototypo, aut non omnes illius partes assequatur et exprimat. Certè, si spectemus alias Christi figuras, quæ in S. Scripturâ extant non paucas, in ipsâ etiam actione, in quâ illustre illud expresserunt exemplar, inveniemus aliquid, quod non agnosceamus in adumbrato Christo. Exemplo nobis sicut Samson, David; imò, ut docent Hieronymus (6), Augustinus (7), Gregorius Ma-

gnus (1), Eucherius (2), qui suam sententiam variis confirmarunt exemplis, non solum bonus in re omninò bonâ, sed etiam malus in re malâ typus esse potest rei bonæ. Sic David videns inter deambulandum in solario suo Bethsabæe; eamque malè concupiscens, juxta S. Gregorium loc. cit., figura fuit Christi Domini copulantis sibi legem, ut Judæi ex carnali ejusdem intelligentiâ emergent ad spiritualem. Similiter S. Eucherius (3) expendens concubitum Loth cum duabus suis filiabus, patrem suum antea hunc in finem studiosè vino inebriantibus, agnoscit typum Christi in Loth, et duorum Testamentorum in duabus illis filiabus, S. Augustinus quoque loc. cit., de hoc facto loquens ait: *Illud factum, cum in S. Scripturâ narratur, prophetia est; cum verò in illorum vitâ, qui hoc commiserant, consideratur, flagitium est.* Taceo alia hujuscemodi exempla. Nimirum quemadmodum periti pictores interdum formare solent imagines, quæ ex uno angulo spectatæ representant, e. g., hominem, ex altero verò monstrum; ita rector universi interdum permittit actiones malas, quæ, ut Augustinus ait, in suis auctoribus sunt flagitia, respectu aliorum verò promissiones et prophetia.

124. Oppon. III. Job fuit Propheta, seu homo propheticus spiritu impulsus ad loquendum: ergo nec graviter, nec leviter peccavit labiis suis, quia spiritus propheticus seu à Deo immissus ne quidem ad verbum venialiter peccaminosum impellere potest. Resp.: Non omnia, quæ dicunt Prophete, spiritu fundunt propheticò, sed interdum suo ducuntur, imò abducuntur spiritu. Unde nonnunquam reprehenduntur à Deo, quod aliqui fecerint, dixerintque, et minus sanctè et non valdè attemperatè ad rem. Exemplo esse poterit Jonas, in cuius verbis non pauca sunt, quæ à divino atque propheticò afflatu recesserunt. Neque verba de sunt in aliis prophetis, quæ ex affectu humano potius, quàm à propheticò prodierint, quæ ipsi damnarunt postea, et de quibus ignosci sibi à Deo petierunt. Vide S. Thomam (4), et S. Gregorium (5). Sic ergo Jobus, etsi Propheta fuerit, multa tamen suo sensu ac spiritu locutus est; è quorum numero sunt illa, quæ reprehendit Dominus, et quæ ipse Job illustratus à Domino condemnat, et à quibus in posterum sibi cavendum esse dicit (6).

Scholion. Quamvis Job ex inspiratione Spiritûs S. ne quidem leviter peccarit, potuit tamen postea locutiones suas leviter peccaminosas ex inspiratione Spiritûs S. scripto annotare, et verisimiliter eas annotavit, ut in præfatione ad librum Job diximus. Etiam si enim Spiritus S. non possit esse auctor levis peccati à Job commissi, potuit tamen esse auctor libri Job, in quo hoc narratur; sicut multa alia peccata in S. Scripturâ narrantur, sed non approbantur.

(1) Job, 1, v. 20.

(2) Job 2, v. 10.

(3) Job. cap. 4, 5, 6, 7, etc.

(4) Vide præcedentem numerum 88.

(5) Ibidem.

(6) Epist. 121 ad Rufinum.

(7) L. 22 contra Faustum, cap. 43.

(1) L. 3 Moral. cap. 21.

(2) L. 2 in Genes., cap. 50. Item in fin. Commentar. in L. 1 Regum.

(3) L. 2 in Genes., cap. 50.

(4) 2-2, q. 471, art. 5.

(5) Homil. 1 in Ezechielem.

(6) Job. 33, 35, et Job. 42, 5.

125. Quæres VI: *Num credibile sit, quòd tres amici Job, Job. 2, 13, sederint cum eo in terrâ septem diebus et septem noctibus, et nemo ei locutus sit verbum toto hoc temporis spatio?* Resp.: Quamvis Origenes, vel auctor Commentarii, quod illius nomine inscribitur, libro 3 dicat, amicos Job septem continuis diebus et noctibus jugiter Jobo adhaesisse, quin libenter vel comedereut eo omni temporis intervallo, sed supernaturali quâdam ac divina virtute fuisse nutritos; tamen necesse non est, tale miraculum adstruere, sed cum Olympiodoro, Pinedâ, Menochio aliisque interpretibus meliùs dicitur, verba illa Scripturæ: *Sederant cum eo in terrâ septem diebus, et septem noctibus, et nemo ei loquebatur verbum*, non accipiendâ esse strictissimè, sed moraliter, sive ita, ut discesserint tamen subinde sumendi cibi, aut somno curandi corporis causâ, summo tamen mane iterum redeuntes, usque in multam noctem apud ipsum morati fuerint; ferè sicut de Annâ (1) dicitur: *Non discedebat de templo*, hoc est, frequentissima erat in templo, ac penè assidua; vel sicut Jacob (2) ad Labanum ait: *Die nocturque æstu urebar et gelu, fugebatque sonuus ab oculis meis, sicut per viginti annos in domo tuâ serviivi tibi*, non quasi Jacob toto illo tempore nunquam subierit tectum, neque ullam quietis partem captaverit, sed duntaxat significare voluit moralem continuationem sui laboris suarumque vigiliarum. Porro Scriptura non ait, quòd amici Job septem diebus et septem noctibus prorsus nihil locuti fuerint, sed tantum quòd ei, h. e., Jobo, non sint locuti propter magnum dolorem et miseriam, cui immeritus jacebat; nam post illa Scripturæ verba nemo ei loquebatur verbum statim additur: *Videbant enim dolorum esse vehementem*. Unde amici Job nil aliud agebant, quàm in gemitu ruebant, atque in silentio plorabant, quin se ad Jobum converterent, cumque ad loquendum egerent; sed haud dubiè locuti sunt inter se, et cum ejus uxore et domesticis, qui accedebant visuri, quòd Job ageret, vel ab eo recedebant; Jobo ipsi verò inter summos dolores et ærumnas afflictissimo volebant esse molesti eum suscitando vel alloquendo. Volebant igitur expectare, donec res mutaretur, et Job vel exspiraret, vel ipse inciperet loqui, prout etiam postea, cap. 3, *aperuit os suum, et cepit loqui*.

126. Quæres VII: *« Quomodò Job, cap. 19, 17, « dicere potuerit: Orabam filios uteri mei, h. e., si quæ re in meis miseris indigebam, orare et suppl. x fieri « debebam filiis meis; cum tamen, cap. 1, 19, omnes « ejus filii et filie jam ante ruinâ domûs obtriti dicantur? »* Resp.: 70 Interpretes habent: *Filios concubinarum mearum, seu secundariorum uxorum* (3).

(1) Luc 2, 37.

(2) Genes. 31, 40 et 41.

(3) *Nomine concubinae apud profanos auctores nuncupari solet femina, quæ sine legitimis nuptiis viro tanquam nupta adjungitur. Alium tamen longè sensum hæc vox in Scripturâ obtinet: eo enim nomine in sacris litteris femina significatur, quæ legitimè viro alieni nupta, legitima et propriè dicta erat hujus uxor, sed tamen honorem et domûs administrationem uxori*

Nam filii primariæ uxoris Jobi omnes interempti jam erant, scilicet ruinâ domûs obtriti.

127. Quæres VIII: *Quomodò illud Job. 27, v. 6: « Neque enim reprehendit me cor meum in omni vitâ « meâ, conciliandum sit cum illo Job. 7, 20: Peccari! « quid faciam tibi, ô Custos hominum? aut cum aliis « textibus, in quibus Job fatetur se peccasse? »* Resp.: In secundo textu solum est sermo de peccatis levibus et quotidianis; in primo autem de gravibus illis, quæ viro sancto ab amicis tum objectabantur (1). Nimirum peccasse se (saltem leviter) fatetur Jobus, dum urgente dolore minùs quàm fas esset, moderatè locutus est; aut etiamsi in sermonibus nihil peccatum esset, tamen quia bonarum est mentium ibi timere, ubi nihil est, quòd timeas; in metu erat, ne in illo dolorum æstu fecisset, aut cogitasset aliquid quod religiosum hominem parum deceret. Atque ideò pro erratis, offenso Deo satisfactum esse cupit, et satisfactiois modum ab ipso quærit: *Quid faciam tibi, ô Custos hominum?*

Similem ferè responsonem suggerit S. Thomas, alique d'centes Jobum non absolutè asserere voluisse se peccasse, sed ut *mos bonarum mentium esse, timuisse ne peccaverit, et in citato textu particulam conditionalem si subaudiendam esse*. Quasi dicat, *si peccavi, aut esto peccaverim*. Verba S. Thomæ (2) sunt: *« Et ideò subdit: Peccavi. Quasi dicat: Esto « quòd peccaverim, et propter hoc merear flagellari, « adhuc remanet ratio, quare mihi parcere debeas. »* Atque huic responsoni plurimum favet versio 70 Interpretum, quæ sic habet: *Si ego peccavi, quid poterò facere, quis scis mentem hominum?*

128. Quæres IX: 1° *« Cur Vulgata latina, Job. 29, « 18, textum hebræum ita reddidit: In vidulo meo moriar, et sicut palma multiplicabo dies; cum tamen « vox hebræa חול Chol, in textu Hebræo hic posita, « nuspam alibi in totâ Scripturâ significet PALMAM, « sed ARENAM potius? »* 2° *Vel an non meliùs loco vocis « Palma hic poneretur Phænix volucris, prout hæc « vox in textu græco 70 Interpretum ponitur hoc modo: Εἴπα δὲ, ἡ ψικία μου γίγνεται ὡς περ πτελέως φοβένης, « πάλιν χροῖον βιάται. Certè hæc voce phænicens volucrem hic significari docet R. Salomon, Mercerus, « et quidam alii. Sed dein opponunt Deiste, et quæ « runt: Quomodò fabulosa hæc avis congruat divino « libro qualis dicitur esse liber Job? »* Ad primum:

primariæ cedens; cavebaturque pactis dotalibus, n filii ejusmodi concubinarum seu uxorum secundariarum jus haberent ad hereditatem paternam, sed hæc integrâ relicta filiis primariæ uxoris, quæ erat domina totius familiæ, jubebantur certis muneribus seu donis pro arbitrio patris designandis esse contenti. Tales concubinae seu uxores secundariæ Abrahami erant Agar et Cethura Genes. cap. 16, v. 1, 5. Et cap. 25, v. 1, 5 et 6. Tacet alia exempla Scripturæ de concubinis seu uxoris secundariis. Similiter igitur etiam Job ex ejusmodi concubinis seu uxoris secundariis habuerit filios. Vide hæc de re à nobis jam dicta supra, num. 76.

(1) Vide supra, num. 122: *Si dicas*.

(2) *Lectore 4 in cap. 7 Job.*

Vulgatus interpres loc. cit. rectè posuit vocem *palma* ex sequentibus rationibus. 1° Ita legunt septuaginta Interpretes, Vetus Itala, et tota fermè vetustas, cum pluribus recentioribus. 2° Quidquid in toto illo textu Jobi legitur, satis cum *palma* congruit. Hæc enim arbor est maximè annosa, succisa facillè germinat, teste Plinio (1), et est mirè fecunda. Unde plurimum servit exprimendo citatorum verborum Jobi censui, ut mox videbimus. 3° Quadrant quoque in *palma* arborem, quæ versu 19 proximè sequenti Job dicit: *Radix mea aperta est secus aquas*; aquosa quippe loca amat dicta arbor, quod pariter Scriptura alibi (2) innuit his verbis: *Venerunt autem in Elim filii Israel, ubi erant duodecim fontes aquarum et septuaginta palmæ*. Igitur illorum Jobi verborum: *In nidulo meo moriar, et sicut palma multiplicabo dies*. *Radix mea aperta est secus aquas*: sensum Sanctius in suâ paraphrasi meritò ponit istum: *Postquam longævam egero vitam, qualis est palmæ, pacificè moriar non extorris aut profugus; sed in domo meâ velut in nidulo, fortunatus et hilaris; et similis plantæ, quæ juxta decurrentes aquas depasta est in feraci glebâ*. 4° Nec novum, nec infrequens est, quòd in S. Scripturâ similitudo palmæ arboris in Judæâ et Arabiâ celebratissimè adhibeatur. Sic legimus (3): *Justus ut palma florebit*. Sponsus in Canticis (4) Sponsæ suæ proceram staturam palmæ comparat. Sponsæ coma ramis palmarum similis esse dicitur (5) Ipsa de se Sapientia cætera omnia infra se despiciere ait, veluti palma in agro Cades (6). Filii Aaron sacerdotes insigni coronâ Oniam summum sacerdotem ambiunt, quasi *rami palmæ* (7). Quiddam mirum, quòd etiam Job similitudinem palmæ scopo suo tantoperè accomodatam adhibeat?

His omnibus, quæ lectioni Vulgatæ, Job. 29, 18, et *sicut palma multiplicabo dies*, apprimit favent, alii, qui hic loco *palma* legesdum putant *arena*, vel *Phœnix* volucris, unum opponunt, quod tamen pluribus æquivalere argumentis existimant; nempe vocem hebræam *Chol*, quæ hoc loco in textu hebræo ponitur, nullibi in Scripturâ *palmarum*, sæpè autem *arenarum* (8) designare. Frequenter quidem in sacris litteris vox *palma* occurrit; sed in textu hebræo in nullo alio loco nomine *Chol*, sed nomine תמר *Thamar* exprimitur (9). Nec Septuaginta vocem *Chol* alibi unquam, quàm in hoc Jobi loco, de quo agimus, *palmarum* reddiderunt. Neque in linguâ chaldaicâ, syriacâ et arabicâ hebraicâ affinis, ex quibus radicem hebraicarum vis interdum colligitur, vox *Chol* significat *palmarum*. Quare, concludit Calmet (10), septuaginta Interpretes, qui hoc

loco *palmarum* vertunt, vel alium textum hebraicum, quàm quem nos hodiè habemus interpretati sunt, vel mendosè legisse illos fateamur oportet. Addit duo alia argumenta, quibus probat, cit. loc., legendum esse *arena*, loco *palma*. Primum est, quia deducta ab arenâ similitudo pro rerum multitudine exprimens Scripturæ maximè familiaris (1) est. Alterum, quòd peritissimi interpretes, chaldaeus, syriacus, arabicus, Montanus, Pagninus, Vatablus, plures alii cit. loc. legant *arena* hoc modo: *In nidulo meo moriar, et sicut arena multiplicabo dies*.

Equidem speciosa sunt hæc argumenta, nec tamen talia, ut necessitas appareat recedendi à lectione Vulgatæ, et loco *palma* legendi *arena*. Rationes enim retinendi lectionem Vulgatæ sunt omnes illæ, quas supra, num. 95, allegavimus, quæ per argumenta hic num. 94 proposita nondum videntur elisa. Accedit, quòd, quamvis in linguis orientalibus hebrææ affinis non occurat vox *Chol* palmarum significans, tamen in illis occurrunt alia nomina palmarum designantia, quæ aliquam cum voce *Chol* similitudinem habent, prout Joannes Jacob. Scheuchzerus, medicus et math. in lyceo Tigurino prof., et inter Protestantas ob insignem suam eruditionem celeberrimus (2) in sua Physicâ sacrâ (3) imaginibus illustratâ testatur. Hic enim quamvis vir catholicus, postquam multa argumenta in defensionem lectionis Vulgatæ, Job. 29, 18: *Sicut palma multiplicabo dies*, attulit, ita pergit: « Junge his omnibus, in Palmæ favorem affinia חול *Chol*, in Oriente nomina. Nachl Arabibus et Persis est Palma. Kämpf. l. c. Chæst. Chæstet, Palmarum pumile et silvestris fructus. — Menink. Lex. 1901. Dækal Turcis Palma. Id. 2102; yskal, iskal, uskal, uskul, — iisdem Palmæ ramus, peculiariter racemosus dactylorum maturescientium multos botros ferens. Id. 5665, 5216. Kyb. Kub, Kæb, Palmæ interior medulla, Plur. Ekklab. Id. 5742, 5794 » Hincque Scheuchzerus.

Ceterum quidquid sit, sive cit. loc. legatur, *sicut palma multiplicabo dies*, prout habet Vulgata; vel, ut *arenas maris multiplicabo dies meos*, uti habent textus chaldaeus, syriacus et arabicus, utrobique prodit idem sensus à S. Jobo intentus, ut consideranti facillè patet.

129. Resp. ad secundum. In citato Jobi textu non est sermo de *Phœnice* volucris, sed de *palma* arbore, vel, ut alii volunt, de *arenâ*. Neque contrarium ex eo evincitur, quòd septuaginta Interpretes cit. loc. posuerint græcam vocem ποίη, quæ volucrem illam designat. Sciendum enim, quòd apud Græcos hæc vox tria vel quatuor maximè diversa significat; palmarum nempe arborem, Phœnicem avem, et Phœnicium, i. e.,

palma multiplicabo dies, quam commentario ipsius in libro Job præfixam invenies.

(1) Genes. 32, c. 12. Genes. 41, 49. Josue 11, 4. Jud. 7, 12. 1 Reg. 13, 5. Psalm. 138, 18. Isa. 48, 19.

(2) Laudes eius enarrat Lexicon Universal. Lipsiens. tom. 34, pag. 1356 et 1357; Lexicon verò Universal. Basileens. tom. 6, pag. 242.

(3) Tom. 3, pag. 757.

(1) L. 13, cap. 4: « Sunt et caduæ palmarum quæque sylvæ, germinantes rursus ab radice succisæ. »

(2) Exod. 15, 27.

(3) Psalm. 91, 15.

(4) Cap. 7, v. 7.

(5) Cant. 5, 11.

(6) Eccli. 24, v. 18.

(7) Ibidem cap. 50, v. 14.

(8) Deut. 33, v. 19. Josue 11, v. 4. Jud. 7, 12. 1 Reg. 13, 5. Psalm. 138, 18. Osee 1, 10.

(9) Jud. 4, 5. Psalm. 91, 13. Cant. 7, 7.

(10) In Dissertatione in illud Job. 29, 18: *Sicut pal-*

Phœnicie incolam, ac tandem herbam certi generis (1). Hanc æquivocationem 70 Interpretes evitare voluisse visi sunt addentes vocem *στέλεχος*, *truncus*. Non enim scribunt simpliciter *ὡσπερ φοίνιξ*, sicut *Phœnix*, sed significanter, *ὡσπερ στέλεχος φοίνικος*, sicut *truncus Phœnicis* (sive *Palme arboris*) *multiplicabo dies*. Equæ enim alia voci *Phœnis* congruere potest significatio, nisi *palme arboris*, si vox *truncus* addatur? Absurdum quippe foret statuere, vitam sibi optare Jobum ad eam longævam, qualis est trunci Phœnicis avis : de arboris, non animalis trunco adhibetur vox *στέλεχος*. Sic *στέλεχος φοίνικος*, trunci sunt palmarum etiam in aliis Scripturæ (2) locis in textu græco. Cæterum est adhuc fortè alia insuper ratio, cur Septuaginta in sua versione posuerint : *Sicut truncus Palmæ multo vivam tempore*. « Ubi fortè, inquit Pinedæ, *truncus cum dixerunt, tum propter firmitatem, tum propter gradatos illos corticis pollices, quos cum faciunt rami decedentes singulis annis, annis gradibus* (Palma) *cresecere videtur, adeoque in trunco Palmæ multi anni numerantur.* »

150. Scholion. Ipsa hæc æquivocatio seu multiplex et diversa significatio græcæ vocis *φοίνιξ* peperit errorem non unum apud scriptores profanos, quod (ut Scheuchzerus loc. cit. ait) probari posset fusiis. Inò si rem peccatius introspeciamus, ipsa illa de Phœnicie ave fabula originem habet ex Palmâ arbore moriente ac renascente ex seipsâ. « In meridiano orbe, inquit Plinius (3), præcipuam in Palmâ (arbore) obtinent nobilitatem Syagri... mirumque de eâ accepimus, cum Phœnicie ave, quæ putatur ex hujus Palmæ argumento nomen accepisse, mori ac renasci ex seipsâ », etc. Similiter Kœmpferus (4) hæc de re ita disserit : « In τὸ φοίνικος sive Palmæ dactyliferæ argumento, arboris omnium principis, Phœbo dicatæ, venustissimæ, felicissimæ, et maximè longævæ nates suòs nomenque invenit Phœnix ipse plumosus. Et per Phœnicem nihil unquam aliud præcisè nisi Palma designata est; alæ frondium ordines alatos indicant : decus plumarum pinnatam seriem foliorum; renascens illa ex igne origo ardorem significat, in palmiferis Arabiæ desertis maximè intencum, qui cum cæteris viventibus ferat interitum, Phœnici tamen nostro (i. e., Palmæ arabici) ortum et vitam, partibus omnibus incrementum, caudici firmitatem et robur, fructibus maturitatem et perfectionem tribuit. Cæterum et vita utriusque longæva, soli utraque sacra, par fama et gloria, idem denique nomen est. »

Corollarium I. Phœnix volucris fabulosa seu conficta est, prout Cornelius à Lap. (5) cum aliis hodiè perisque aut omnibus fatetur. Certè nemo eruditus sive longam ætatem, sive genus mortis, sive mutationem et resurrectionem Phœnicis, quam in veterum

scriptis legimus, jam admittit. Omnia enim sunt ejusmodi, ut superent fidem humanam (1). Fors aliqui Phœnicem cum ave Paradisiacâ, de quâ Calmet (2) multa eruditè scripsit, confundebant; cujus quidem avis Paradisiacæ veritatem fatentur omnes, sed sine miris illis et incredibilibus proprietatibus, quas non pauci veteres Phœnici volucris affinxerunt.

Corollar. II. Deistæ ex citato libri Job loco nimirum cap. 29, 18, nihil lucrantur. Nam non est, cur librum Job spernant et exsibilent, quòd ibi mentionem Phœnicis fabulosæ avis faciat. Negamus enim suppositum, quòd vox ibi posita Phœnicem volucrum designet, sed vel palmam, vel arenam significat. Dein etiamsi fabulosam illam avem designaret, posset nihilominus, ut Tirinus (3) ait, comparatio ab eâ desumi, ut desumimus à Chimærâ, à Cerbero, à campis Elysiis. Verùm, ut dixi, necesse non est, ad hæc ultimam Tirini responsionem confugere.

151. Quæres X : « Quomodò, Job. 55, 14, cum veritate dici possit : *Semel loquitur Deus, et secundò ipsum non repetit*; cum tamen sæpè idem per Prophetas repetierit? » Resp. : Nego suppositum, quòd Eliu, qui hoc dixit, locutus sit spiritu Dei. Scriptura quidem testatur, quòd Eliu hoc dixerit; vera autem esse hæc dicta non asserit; sicut alia multa, quæ dixit Eliu et alii, qui cum Jobo longam mière disputationem, usque ad eò non sunt Deo inspirante dicta, et potius à Deo improbata fuerint (4). Aliud nimirum est, quòd hæc verba Eliu Deo inspirante sint dicta, et aliud, quòd Deo inspirante sint scripta ab auctore libri Job; sicut multa alia in libris veteris aut novi Testamenti à scriptoribus sacris sunt scripta tanquam dicta vel gesta ab hominibus, quæ tamen ab his non sunt dicta aut gesta Deo inspirante. Quare faciliè concedo, quòd Eliu, sicut in aliis suis dictis erravit, ita etiam erravit, quando dixit, Deum loqui semel, neque secundò id ipsum repetere, saltem si illud dixit in sensu obvio et illimitato. Ita Gaspar Sanctius in hunc locum. Nihilominus verum est illud dictum Eliu in sensu, quem probabilius intendebat, altiore, nimirum isto : *Semel loquitur Deus*, i. e., mentem suam, et verborum suorum sensum non mutat, sed immutabilis est in verbis et consiliis suis. Vide Tirinum et Calmetum in eundem locum.

152. Quæres XI. « Quisnam sit ille concentus cœli, de quo Job. 58, 57, dicitur : *Concentum cœli quis dormire faciet?* Aut in quo iste concentus à fabuloso cœlorum concentu, quem Pythagoras adstruxit, differat? » Resp. : Sermo hoc loco est de concentu cœli, non musico, ut volebat Pythagoras (5), quem optimè re-

(1) Vide Calmeti Dissertationem supra citatam.

(2) Ibidem.

(3) Comment. in Job. 29, 18.

(4) Job. 42, 7 et 8.

(5) Fuere, qui ex cœlestium corporum collisione cieri crederent perpetuos et numerosos sonos, cujus sententiæ auctor fuit Pythagoras, quem alii deinde secuti sunt. Inter quos fuit Philo Judæus in lib. de Somniis, ubi cœlum vocat archetypum musicæ instrumentum, atque idè tam scitè atque affabrè fuisse elæ-

(1) Vide Dioscoridem, l. 4, cap. 45.

(2) Exod. 15, 27. Numer. 32, 9.

(3) L. 13, cap. 4.

(4) Amanit. Exot. p. 665.

(5) Comment. in Genes. 7, 2.

fellit Aristoteles (1), sed de concordii motu ac stabili cursu celestium corporum. Ex motibus enim orbium cœlestium seu astrorum licet diversis, mirâ tamen ratione atque ordine contententibus, efficitur ille concentus seu harmonia, quam silere nemo, aut dormire, non cessare faciet nisi solus Deus in fine mundi. Certè hic concentus, seu mirabilis celestium corporum motus et ordo divi a laude perpetuo personat, et conditoris sapientiam ac potentiam diu nocturne deprædicat juxta illud (2): *Cœli enarrant gloriam Dei, et opera manuum ejus annuntiat firmamentum.* Et prolo infra (3) de iisdem cœlis subditur: *In omnem terram exiit sonus eorum.*

153. Quæres XII: 1° « Quis sit ille *Behemoth*, de quo Deus ad Jobum, Job. 40, 10, dicit: *Ecce Behemoth, quem feci tecum, fœrum quasi bos comedet?* 2° « Cur de eo semel (Ibidem 14), dicatur: *Ipsè est principium viarum Dei, qui fecit eum?* An fortassis *Behemoth* ante omnes alias creaturas productus est? » Resp. ad primum. Hebraica vox בְּהֵמוֹת, Behemah, significat animal, in plurali autem numero dicitur בְּהֵמוֹת, Behemoth, i. e., animalia, bestia, junctura. Hoc tamen loco unum aliquod peculiare animal designatur, quod numero plurali Behemoth dicitur, eò quod mole corporis, aut feritate pluribus bestiis parceri possit. Hebræi enim sæpius multitudinis numero utuntur, ut aliquid mirificè magnum, atque præstans designent. Caterùm cujusnam d. terminata speciei animal hoc nomine cit. loc. designatur, non una est omnium interpretum sententia: nobis sufficit illud esse certum quòd Deus et hoc præcedentibus capitibus 38 et 39 doceat Jobum, ceterosque omnes, divinam potentiam ac sapientiam esse homini prorsus incomprehensibilem, inductione factâ per varias creaturas, et creaturarum operationes ac proprietates, quæ aciem mentis humane prorsus effugiunt; atque inter has creaturas recenset etiam Behemoth. Nihilominus, ut saltem eruditionis causâ aliquid magis distinctè ad propositam quæstionem respondeamus, observo, quòd Sanctius per hanc vocem Behemoth taurum designari existimet: Bochartus verò contendit, Behemoth esse hippopotamum, i. e., equum fluvialium seu marinum. At Calmet, Tirinus, et complures alii cum S. Thoma

boratum. Cicero quoque qui hæc in re cum Pythagorâ adducit sensit, in Somnio Scipionis adducit elegantè Scipionem sic loquentem: « Quis hic, quis est, qui complet aures meas tantus et tam dulcis sonus? Hic est, inquit ille (nempe Africanus ad Scipionem), qui cum intervallis conjunctus imparibus, sed tamen pro rata portione distinctus, impulsu et motu ipsorum orbium conficitur, qui aëna cum gravibus temperans varios æquabiliter concentus efficit. Neque enim silentio tantum motus incitari possunt, et natura fert, ut extrema ex altera parte graviter, ex altera autem acute sonent. Quam ob causam summus ille cœli stellariferi cursus, cujus conversio est concitatio, acuto et excitato movetur sono, gravissimè autem hic lunaris, et infimus. » Hæc Cicero, l. 6 de Republicâ, ubi somnium Scipionis narrat.

(1) L. 2 de Cœlo.

(2) Psalm. 18, v. 1.

(3) Ibidem, v. 5.

et Hebræis passim elephantem hoc loco describi assentunt; ut etiam ex contextu colligi posse videtur, dùm de Behemoth dicitur (1): *Fortitudo in lumbis ejus.... Ossa ejus velut fistule eris, etc.* Patres (2) autem Behemoth interpretantur diabolum.

Resp. ad secundum. Behemoth, seu juxta communem interpretum sententiam elephas dicitur principium *viarum Domini*, non quòd ante alias res creatas fuerit productus sed quòd sit maximum divine opus potentia, scilicet inter bruta animalia; cum non solum magnitudinis et mole corporis, sed etiam d. celsitate, et quasi prudentia naturali inter illa excellat (3). Ubi notandum est, quòd vox principium aut initium in S. Scripturâ non semper designat id, quod tempore aut duratione primum est, sed id, quod maximum est aut optimum et præcipuum in aliquo genere. Hoc sanè sensu hanc vocem sumpsit Ecclesiasticus (4) dicens: *Initium vitæ hominis aqua et panis, et vestimentum, et domus protegens turpitudinem.* Hæc enim, ut patet non prima sunt, sed præcipua vitæ humane subsidia. Similiter ergo elephas initium esse dicitur creaturarum rationis expertum; de his enim, ut apparet, cit. loc. est sermo, quia præcipua esse inter animalia.

154. Quæres XIII: « Quis sit ille *Leviathan*, de quo Deus ad Jobum, Job. 40, 21, ait: *An extrahere poteris Leviathan hamo, et fene ligabis linguam ejus?* » Resp.: Leviathan nomen frequens in Scripturâ. Patres in sensu morali de serpente versuto et inimico, demone nimirum interpretantur. Etymon autem hujus nominis Leviathan ex voce hebræâ, piscem seu monstrum marinum significatè derivatur. Nam לֵוִיָּתָן *Leviath juncus* sive *agglutinatus* significat; תָּן *Than* verò *cetus* (5), ac si diceretur cetus squamatus fortissimè sibi mutuo adherentibus atque coarctis productus. Unde teste Tirino (6) de cetis, seu balenâ pregrandi hunc locum Jobi exponant Aquila, Symmachus, Theodotion, Hebræi, Græci et Latini passim. Sed Calmet (7), et

(1) Job. 40, 11 et 15.

(2) Patres, qui nullum alium priorem litteræ sensum in Behemoth agnoscent vere alicujus nature animalis, sed duntaxat sub specie bellæ et membrorum corporeorum, volunt representari Diabolum s. evilium, fortitudinem, calliditatem, ingenium, sunt sequentes: Augustinus. l. 11 de Genesi ad litteram, cap. 20. Et l. 11 de Civit. cap. 15, 17. Hieronym. hoc loco. Ambros. l. 1 de Pœnit. cap. 15. Cyrillus, Chrysost. Origenes, pluresque alii, quos citat Pineda Comment. in Job. 40, 10. p. 1085. Edit. Urselis an. 1623.

(3) Stupenda et penè incredibilia de docilitate et veluti prudentiâ elephantis referunt præter alios Plineus l. 8, c. 1, 2, 3, et Lipsius Centur. 1, Epist. 50.

(4) Cap. 29, 28.

(5) Hebraicum nomen תָּן *than* singularis numerus est nominis לֵוִיָּתָן *leviathan*, quod dubio præcui marina monstra significat, vel magis fluviorum pisces. לֵוִיָּתָן *Leviath* vel *Leviath* adjectivum est feminini generis, quod significat conexum adjunctum, simul conglutinatum, fortasse propter horum piscium aut monstrorum fluvialium aut marinorum squamas, quæ sibi mutuo adherent, atque nunquam duntaxat veluti textum efficiunt.

(6) Comment. in Job. 40, 20.

(7) Comment. in Job. 7, 8. Et Job. 40, 20. Item in suo Dictionario Bibl., v° *Leviathan*.

computures alii hoc loco nomine *Leviathan* crocodilum designari contendunt; id quod Calmetus (1) ex toto contextu eruditè ostendere conatur.

155. Quæres XIV : « Quomodò illud Job. 41, 16, intelligendum sit : *Cùm Leviathan, i. e., cetus vel crocodilus sublatus fuerit* (i. e., sese in aquis exeret), *timebunt angeli, et territi purgabuntur*. An angeli cetum crocodilum timeant? » Resp. : In hebræo loco vocis *angeli* est vox אַלְיָא *elim*, seu *fortes*, quasi dicat : Fortissimi quique, e. g., rectores navis ceteroqui valde experti et magnanimi timebunt, solutà alvo præ timore. Ita hunc locum explicat Emmanuel Sa et alii; quemadmodum ad timoris magnitudinem significandam similis expressio apud Ezechielem (2) adhibetur. Neque hæc expositio repugnat nostræ Vulgatæ; cùm nomen *Angelus* vel *Angeli* in Scripturâ non semel significet homines, qui aliis præsuat (3). Sanctius verò verba

(1) Loc. cit. maxime in Dictionario Bibl.

(2) Cap. 21, 7.

(3) Apoc. cap. 2 et 5. Item 1 Cor. 11. 10.

illa *territi purgabuntur* censet, meliùs et decentiùs intelligi de purgatione peccatorum per poenitentiam. Qui enim in mari periclitantur, Numen sibi per poenitentiam propitiare student. Accedit quòd ubi *Vulgatus* interpres ponit *purgabuntur*, textus hebræicus habet אֲרִיִּים, *Jithohatau*, quod in hitphael significat expiare se à peccato.

156. Quæres XV : « Qualis fuerit Jobi morbus? » Resp. : Non vacat pluribus curiosè examinare hæc questionem. Illud solum sciendi avidum lectorem admonemus eandem in speciali dissertatione Commentario in librum Job præmissâ à Calmeto discuti, ubi inter alia ait : *Quidquid elephantiasis* nomine censetur, nempe morborum phalanx, id totum Jobum invaserat. Pineda (1) quoque ad 51 vel 52 morborum genera in Jobo enumerat; quamvis plures solo inter se nomine distincti sicut, et multò etiam minor morborum summa resultaret, si morbi singuli ad suos veluti fontes et capita referantur.

(1) Commentar. in Job. cap. 2, per 9 sectiones.

Pars 6.

PSALMI. LIBER PROVERBIORUM. ECCLESIASTES. CANTICUM CANTICORUM. LIBER SAPIENTIÆ. ECCLESIASTICUS.

Psalmus est profligandis dæmonibus ac depellendis quoddam amuletum, angelicæ tutelæ conciliator, scutum securitatis inter timores nocturnos, divinorum requies laborum..... incipientibus..... elementaris est institutio psalmi, proficientibus augmentum, perfectis denique sufficiens stabile firmamentum. Vox est Ecclesie psalmus. Hic dies festos illustriores reddit ac perfundit gaudio, cùm tristitiam aliquin operetur, sed que secundum Deum est : è corde enim lapideo ciet lacrymas.... In hoc (*psalterio*) sanè reconditus est perfectæ theologiæ thesaurus. Hic reperias de Christi in carnem adventu oraculum, comminationem iudicii, resurrectionis spem, terrorem intentati supplicii, gloriæ promissionem, revelationem mysteriorum. In Psalmorum libro periode ac in amplissimo quoque et communi promptuario nihil non bonorum reconditum est. (S. Basilii M. Præfat. in psalmum primum.)

SECTIO I.

DE LIBRO PSALMORUM.

Psalmus hebræicè *mizmor* dicitur, quæ vox cantum sive sonum significat. Deducitur enim à radice *zamar*, quæ et canere, et cytharam sive psalterium pulsare significat. Idipsum apud Græcos ψάλλον significat, ex quo ψαλμός *Psalmus* derivatur, et nomen *psalterium*, quod licet musicum instrumentum sit, alio nomine *nablon* (hebræicè *nebel*) appellatum, vel *decachordon*, quia passim decem chordis seu fidibus instructum erat, quamvis interdum ambo illa, *psalterium* et *decachordum*, distinguantur; tamen etiam ac non infrequenter vox illa *psalterium* pro ipso *Psalmorum libro* sumitur. Porrò hunc librum Hebræi appellant librum hymnorum, quod nomen illi à majori parte inditum est; nam præter hymnos seu laudationes Dei, etiam querelas et lamentationes, et imprecationes et narrationes, etc., continet. Præcipuus autem scopus Psalmorum est Christus et Ecclesia juxta effatum P. Hieronymi, Hilarii, Augustini, etc., ac ipsius Davidis (1).

(1) Vide 2 Reg. 23, 1 et 2.

An verò David sit auctor omnium Psalmorum, dubium est et controversum. Nam aliqui PP. (1) Psalmos iis auctoribus tribuunt, qui in titulis Psalmorum prænotantur, *Davidi, Moysi, Salomoni, Asaph, Idithun*, etc. At D. Augustinus (2) alique Davidem Psalmorum omnium auctorem agnoscunt. Utraque sententia suis nititur argumentis; quamvis ea, quæ Psalmos omnes Davidi tribuit, communior et magis recepta sit (3); cui tamen Calmet (4) cum quibusdam aliis contradicit adstipulante D. Hieronymo, qui Epist. 159, expressè ait : « Sciamus quoque, errare eos, qui omnes Psalmos David arbitrantur, et non eorum, quorum nominibus inscripti sunt. » Ita S. Hieronymus cum aliis. « Ego autem (utar verbis Theodoretii Præfat. in Psalm.) de his non multùm contenderim. Quid enim refert, sive hujus (i. e., Davidis) omnes, sive illorum aliqui (Psalmi) sint, cùm constet divini Spiritus afflatu universos esse conceptos? » Eadem erat Gregorii Ma-

(1) Vide Salmeron Proleg. X canon. 28.

(2) L. 17 de Civ. Dei, c. 14.

(3) Vide Salmeron loc. cit.

(4) In Dissertat. præfixâ Commentario suo in Psalmos.

gni (1) sententiâ, tractantis de auctore libri Job. « Sed quis hæc scripserit, ait ipse, valdè supervacue queritur, cum tamen auctor libri Spiritus sanctus fideliter credatur. Ipse igitur hæc scripsit, qui hæc scribenda dictavit. Ipse scripsit, qui et illius operis inspirator extitit, » etc.

1. Quæres I : « Quisnam fecerit Psalmorum collectionem, qualis hodiè extat? » Antequàm respondeam, observo, hic non quæri, quisnam sit auctor Psalmorum? De hoc enim paulò ante in Præfatione diximus. Sed quæstio est, quis Psalmos seu à Davide, seu partim ab hoc, partim ab aliis compositos collegerit in hunc ordinem, quo hodiè habentur? Ad hanc igitur quæstionem dico : Collectio Psalmorum, quæ hodiè extat, non abs re passim adseribitur Esdræ post captivitatem Babylonicam Canonem sacrorum Librorum veteris Testamenti concinnati; S. Hilarius (2) tamen eandem 70 Interpretibus attribuit.

Dixi : *Collectio Psalmorum, quæ hodiè extat.* Nam verisimiliter aliqua Psalmorum collectio jam ævo Davidis (3) extitit, cujus clausula fuerit, quæ legitur his verbis (4) : *Defecerunt laudes David, filii Jesse.* Sat certum quoque est, tempore Ezechiae regis aliquam Psalmorum collectionem fuisse; cum ille pristinum Dei cultum restituent, Psalmos Davidis in templo cantari jusserit (5).

2. Quæres II : *An Psalmi in Bibliis sint secundam seriem rerum, de quibus agunt, gestarum, vel eo ordine dispositi, quo primitus ab auctore suo fuere compositi?* — Resp. negativè. Nam Psalmus 3 scriptus fuit, quando David fugiebat persecutionem Absalonis filii sui; Psalmus 50 verò multò antea fuit scriptus, quando mirum David reprehensus fuit à Nathan Propheta ob crimen adulterii et homicidii; Psalmus 141 autem adhuc prius scriptus est, quando scilicet idem David in spelunca ob metum Saülis regis delitescbat: similiter Psalmus 143 longè antea scriptus est, quando nempe David cum Goliath gigante pugnavit; certum quoque est, Psalmum 71 esse omnium postremum ordine temporis, cum scriptus sit in Salomonem jam regnare incipientem, et post eum Psalmum addatur : *Defecerunt laudes David filii Jesse* : et tamen videmus hunc Psalmum non in ultimo loco, sed ferè in medio constitutum.

Cur autem hoc ordine, quo eos hodiè habemus, Psalmi dispositi sint, non est facile divinare. Philaster (6), Eusebius (7), S. Chrysostomus, alique communiter hujus ordinis rationem assignant, quia Psalmi (sicut et aliae partes S. Scripturæ) aliquoties, et maximè in captivitate Babylonicâ perière; post hanc verò solutam non omnes simul fuere recuperati, sed dispersi, nempe vel unus, vel duo, vel tres fortè aut plures Psalmi. Conjungebantur autem ab Esdrâ,

vel ab alio collectore in unum librum ita, ut fuerunt inventi, non autem, ut ab initio dicti sunt.

Scholion. In Psalmis non quærendus magis anxie ordo, quam in aliis libris tum sacris, tum etiam profanis. Nam, e. g., Epistolæ Pauli non habent dispositionem temporis, nec eo ordine in nostris Bibliis continentur, quo scriptæ sunt (1). Plinius quoque Junior de suis idem testatur Epistolis, causam reddens, quia non componebat historiam, quæ id videlicet exigit propriè. Eadem de Cicerone ratio, cujus tyro Epistolæ nullo certo compositionis ordine congressit.

3. Quæres III : *An igitur ordo Psalmorum, qualis hodiè extat, sit merè casualis?* — Resp. negativè. Quamvis enim verisimiliter Psalmi ab Esdrâ, vel alio collectore dispositi sint eo ordine, quo sunt inventi, non tamen existimandum est, quòd hæc inventio et collectio prorsus fuerit casualis, sed divinâ sic ordinante providentiâ facta est. Unde S. Augustinus (2) ait : « Ordo Psalmorum mihi magni sacramenti videtur continere secretum. » Et S. Chrysostomus observat, tristiores Psalmos ferè primo ordine collocatos; lætiores et qui laudem sonant, ad finem reservatos esse, ut laboribus doloribusque excitatus animus in Dei laudes, inque ipsum *Alleluia* desineret, ibique facto sine conquiesceret. Bellarminus (3) quoque non conternendam censet illorum opinionem, qui volunt primos quinquaginta Psalmos, quorum ultimus incipit, *miserere mei, Deus*, pertinere ad penitentes, sive incipientes; alteros quinquaginta, qui desinunt in Psalmum, *miserordiam et judicium cantabo tibi, Domine*, pertinere ad justos proficientes; postremos quinquaginta, quos concludit Psalmus, *laudate Dominum in sanctis ejus*, pertinere ad viros consummatos et perfectos. Denique alio adhuc modo mysteriosum Psalmorum ordinem in tabulâ exhibet egregius sacrarum litterarum interpres Rondetius (4) contra thesin an. 1762. Parisiis evulgatam hujus tenoris : *Nullus in Psalmorum collectione quærendus est ordo... frustra igitur in Psalmorum hodiernâ dispositione materiæ ordinem quærebat SS. Hilarius, Augustinus, etc.* Contra hanc thesin Rondetius eruditam tabulam proposuit et exposuit, in quâ Psalmorum syllogem pro mystico apud Hebræos alphabeti ordine in 22 sectiones partitur.

4. Quæres IV : *An Psalmi originaliter sint metricè seu ligatè numeris oratione compositi, et quali metro?* Resp. metricè Psalmos compositos esse, opinio communis est etiam SS. Patrum. Tres solum adduco. S. Cyrillus Hieros. (5) de Libris sacris disserens ait :

(1) Vide Tirini Præfationem de Epistolis Apostolorum, aut Hermanni Goldhagen ordinem chronologicum Epistolarum S. Pauli Introd. in Scriptur. p. 3, num. 129, exhibitum, ubi Epistola 1 et 2 ad Thessalonicenses dicuntur tempore, quo scriptæ sunt, omnes alias S. Pauli Epistolas præcedere; Epistola verò ad Romanos multò posterius tempore scripta asseritur, etc.

(2) Enarrat. in Psalm. 150.

(3) Præfat. in Psalm.

(4) Journal Ecclésiastique, octobr. 1763 et seqq.

(5) Catechesi 4.

(1) Præfat. in Exposition. Moral. l. Job.

(2) In Prologo Psalm.

(3) 2 Paralip. 29, v. 25.

(4) Psalm. 71, v. 20.

(5) 2 Paralip. 29, 25 et 30.

(6) Heres. 79.

(7) In Proœmio Psalm. et in Psalm. 86.

Scripti autem versibus sunt quinque, Job, liber Psalmorum, Proverbia, Ecclesiastes, et Cantica canticorum. Similiter S. Hieronymus (1) ait: « Quòd si cui videtur incredulum, metra scilicet esse apud Hebræos, et in morem nostri Flacci, græcique Pindari et Alcei, et in Sapphus, vel Psalterium, vel lamentationes Jeremias, vel omnia fermè Scripturarum Cantica comprehendit; legat Philonem, Josephum, Origenem, Cæsariensem Eusebium, et eorum testimonio me verum dicere comprobabit. » Tertius est S. Augustinus (2) ita disserens: « Quibus numeris consistant versus Davidici, non scripsi, quia nescio. Neque enim ex hebræâ lingua, quam ignoro, potuit etiam numerus interpres exprimere, ne metri necessitate ab interpretandi veritate amplius, quam ratio sententiarum sinebat, digredi cogetur; certis tamen eos constare numeris, credo illis qui eam linguam probè callent. Amavit enim ille vir sanctus (nimirum David) musicam piam, et in ea studia nos magis ipse, quam ullus alius auctor accendit. » Est igitur consensus Patrum, Psalmos originaliter fuisse metricè compositos. Neque obstat auctoritas S. Gregorii Nyseni (3) negantis, eandem artem, ut in Psalmis inest, similem ei esse, quâ utuntur alii poete. Is enim sic explicari potest, ut hebraicam poesin græcæ et latinæ similem esse negaverit, non ut nullam apud Hebræos poeticam, nullosque libros sacros metro seu modulis adstrictos, præsertim Psalmos Davidicos agnovit. Porro de poesii Hebræorum dissertationem D. Abbatis Fleury, et illustriss. Calmeti invenies apud eundem Calmetum (4).

Quali autem carmine, seu metri genere editi Psalmi sint, hodiè nescitur. Fuit quidem adhuc Hieronymi seculo cognita poesin Scripturarum, ut ex hujus S. Patris (5) verbis colligitur, de libro Job ita scribentis: « A principio itaque voluminis usque ad verba Job apud Hebræos prosa oratio est. Porro à verbis Job, in quibus ait: *Pereat dies, in quâ natus sum...* usque ad eum locum, ubi ante finem voluminis scriptum est: *Idcirco ipse me reprehendo, et ago penitentiam in favilla et cinere;* hexametri versus sunt, dactylo spondæoque currentes, et propter linguæ idioma crebrò recipientes et alios pedes, non earundem syllabarum, sed eorumdem temporum. Interdum quoque rhythmus ipse dulcis et tinnulus fertur numeris lege solutis. Quod metrici magis, quam simplex lector, intelligunt. A supra dicto autem versus usque ad finem libri parvum comma, quod remanet, prosâ oratione contextitur. » Ex his, inquam, S. Hieronymi verbis clarè colligitur, ipsius ætate hebræam Scripturarum poesin adhuc fuisse cognitam; hodiè tamen eandem ignorari fatentur Bellarmi-

nus (1), Ludovicus Lusitanus (2), Alphonsus Mendocza (3), Lorianus (4), passimque ceteri. Et quavis Genebrardus (5) post Rabbi David Kimhi affirmet, Psalmos vario metro constare, monet tamen, ad instrumenta musica decem generum scandendi rationem intercidisse, sicut et hodiè magnâ ex parte Pindari et similium; nec Hebræos ipsos satis perspectam habere rationem sacræ poesoes, et ipsosmet fateri, scandendi modum se ignorare. Hoc unum Hebræi aiunt in Tractatu Sopherim (sive de Scribis), versus carminum biblicorum non paucos in suum statum juxta mensuræ rationem à Scribis restitutos, cùm ante fuissent à librariis confusè et permixtè scripti. Cæterum qui plura de metro psalmoreum nôsse cupit, consulat Natalem Alex. (6), Guarin (7), Menochium (8), etc.

Scholion I. Culpam, cur hodiè metrum Psalmorum, etc., nesciamus, Genebrardus (9) refundit in Masoretas. Nam dâm distinguunt diligentius versus per sententiâ (quam conceperant) membra et periodos, metra sive mensuras versuum non modò neglexerunt, verùm etiam confuderunt atque miscuerunt, quas fortassè propius servaverunt 70 Interpretes; ut non mirum sit, si inter utrosque nonnunquàm distinctionum in notandis versibus varietas reperiat.

Scholion II. Anabaptistæ, cùm assequi non possent rationem metri in textu hebræo Psalmorum aut aliorum carminum biblicorum V. T., dixerunt Scripturas depravatas esse. Verùm si hoc valet, depravati pariter essent poete græci latinique antiquiores, potissimum tragici, comicique, quorum carminis hodiè ignoratur artificium. Cæterum hanc Anabaptistarum objectionem pluribus refellit Sixtus Senensis (10).

5. Quæres V: « Quid in textu hebræo Psalmorum vox *Selah*, vel in textu græco 70 Interpretum vox « *Diapsalma* significet? » Resp.: Vox hebræa *Selah*, vel græca *Diapsalma* in Psalmis juxta communem Hebræorum et interpretum opinionem designat certam rationem cantandi, nimirum vel pausam, vel elevationem vocis, aut mutationem melodiæ, aut aliquid simile. In diversam tamen opinionem propendit S. Hieronymus (11) existimans, hanc vocem *Selah* idem significare ac *amen*, in *sempiternum*, in *æternum*, vel *ita est*, aut aliquid simile. Plura de hæc voce præter alios eruditè disserit Calmet (12).

6. Quæres VI: *An liber Psalmorum canonicus sit?* Resp. affirmativè. Et profectò librum Psalmorum ferè

(1) In Institut. linguæ Hebr. Part. 3, cap. ult.

(2) Quæst. de carm. David.

(3) In Globo ling. San. L. 9, cap. 1.

(4) Præfat. in Psalmos cap. 7.

(5) In Chronico ad annum Mundi 3106.

(6) In 4 Mundi ætat. Dissertat. 24, quæst. 1, propos. 4.

(7) In Grammaticâ hebræo-chaldaicâ.

(8) Centur. 1, cap. 76. (Vide etiam D. Lowth, *de sacrâ poesii Hebræorum.*)

(9) Loc. cit.

(10) L. 8. Biblioth. sacr. Hæres. 2.

(11) Ad Marcellam.

(12) In Dissertat. præfixâ Commentario in Psalmos, et in suo Dictionario Bibl., v° *Selah*.

(1) Præfat. in L. Job.
 (2) Epist. 104, aliàs 151, ad Memorium episcopum.
 (3) Tract. 1 in Psalm.
 (4) Ante Commentarium in Exodum, et ante Commentar. in Psalm.
 (5) Loc. cit.

omnes, qui S. Scripturam admittunt, pro divino et Canonico habent, etiam heterodoxi plerique. Neque id mirum; quia hunc librum Canonicum et sacrum esse, non solum docent concilia Patresque, et omnes Canonicorum sui divinatorum librorum Catalogi (1); sed et Christus ipse (2), Apostoli, nominatim Petrus (3), et Paulus (4), dumque aliquos ex Psalmis citant, Spiritum S. per os Psalmistæ locutum esse, asserunt (5). Porro Psalmi vel in solo novo Testamento ferè sexagesies citantur.

Scholion. Hoc insuper habito fuere quidam hæretici veteres, quos hæc in re imitatus est Nicolaus Machiavellus, qui detrahentes Davidis auctoritati, hoc ipso Psalmorum pariter Davidicorum æstimationem imminuisse censendi sunt. Sic Philastar (6) referet, Manichæos, Gnosticos; Nicolaitas affirmasse, Davidem humanæ cantionis, ac secularis rei conscripserunt extitisse. Similiter Machiavellus, in suo illo quem finxit principe, Davidem virum sanctum fuisse, negare ausus est, scribendo cuncta eum susdeque in regno permittasse, esurientes implevisse bonis, divites dimisisse inanes, etc. Anabaptistæ verò teste Sixto Senensi (7) asseverabant, Psalmos neque à Davide, neque ab alio quodam sancto viro divinitus fuisse conditos, sed à recentioribus quibusdam Judæorum Magistris post Christi adventum compositos; et diris multis et imprecationibus in Christum et Christianorum gentem repletos, ut haberent Hebræi ad captivitatis solatium cantilenas nonnullas, quibus publicè in synagogis suis convenientes, orando et canendo, hostibus suis calamitates et exitium imprecarentur.

7. Quæres VII: An diræ sui imprecationes in libro Psalmorum (præcipuè Psalm. 108, v. 6, etc.) contentæ, obsint sanctitati et divinitati hujus libri? Minimè obsunt. Nam execrationes, quibus David in Psalmis hostes Dei suosque diris devovere, infaustaque omnia eisdem imprecari videtur, vel non sunt execrationes propriæ tales, sed sub execrationis specie veræ prædictiones et vaticinia, ut Patres et interpretes communiter exponunt; vel, si sunt execrationes propriæ sumptæ, proficiuntur non ex libidine vindictæ, sed ex amore justitiæ, suntque intelligendæ tanquam conditionales, hoc est, ut mali malè pereant, nisi respiciant; vel denique significant desiderium non pœnæ, sed destructionis culpæ. Non enim David mansuetissimus malorum hominum interitu delectabatur; comminatus est potius, quam imprecatus; homines dilexit, scelera odio habuit (8). Eleganter totam hanc rem explicat D. Thomas (9) his verbis: « Dicendum, quod hujus-

(1) Vide Part. IV. S. Scriptur. contra Incredulos propugn. num. 2, 5.

(2) Matth. 22, 45 et 44.

(3) Actor. 1, 16.

(4) Ad Hebr. 4, 7.

(5) Locis modò citatis. Item hæc de re disserit Natalis Alex. Tom. II, in 4 Mundi ætat. Dissertat. 24, quæst. 1, propos. 1.

(6) De Hæresib. c. 26

(7) Bibliothec. sac. L. 8, Hæresi 5.

(8) Vide Lorinum Comment. in Psalm. 78, 6.

(9) 2 2 q. 25, art. 6 ad 3.

« modi imprecationes, quæ in S. Scripturâ irremittuntur, tripliciter possunt intelligi. Uno modo per modum prænuntiationis, non per modum operationis, ut sit sensus Ps. 9, v. 18: *Convertentur peccatores in infernum*, id est, convertentur. Alio modo per modum operationis, ut tamèn desiderium optantis non referatur ad pœnam hominum, sed ad justitiam punientis, secundùm illud Ps. 57, v. 11: *Lætabitur justus cum viderit vindictam*, quia nec ipse Deus puniens lætatur in perditione impiorum, sed in suâ justitiâ; quâ *justus Dominus, et justitias dilexit*. Ps. 10, v. 8. Tertio, ut, desiderium referatur ad remissionem culpæ, non ad ipsam pœnam, ut scilicet peccata destruantur, et homines remaneant. Similia etiam habet S. Augustinus (1), et illustriss. Calmet, qui (2) ita disserit: « Pluribus ergo de causis (Psalmes regius) adversus inimicos suos obloqui potuit: 1° Ex sincerâ correctionis illorum cupiditate. Eos percutite, Domine, ut iniquè agere, ac læcesserè tandem aliquando desistant. 2° Ut in hoc mundo castigati, minoribus in altero afficiantur. 3° Ut eorum supplicium impiis deterrèat, qui ex illorum nequissimo exemplo paria conantur. 4° Ut bonis scandalum adimatur, quod impii injustis vexationibus ingerunt illis. 5° Ut Deo gloriam ac providentiam vindicet adversus impiôs, qui renuunt intelligere, Deum justorum præsidio invigilare. 6° Ne justis pravo iniquorum exemplo corrumpanentur. »

Coroll. I. Imprecationes et horrendæ maledictiones in Ps. 108, qui vulgò *Psalmus execrationis* dici solet, contentæ, vel sunt vaticinia, et non imprecationes; vel si tales sunt, eas David divino afflatus Spiritu, ac ardenti justitiæ zelo succensus ex justo zelo, Deoque inspirante protulit. Si autem quæras, contra quem, aut contra quos easdem protulerit? varia est interpretum responsio. Multi putant, illas Davidem protulisse adversus Doeg Idunæum, et in Achitophel, aliosque inimicos suos; vel, ut Patres Chrysostomus, Hieronymus, Augustinus, Theodoretus, Euthymius, ac interpretes duce S. Petro (3) communiter exponunt, futuram Judæ Iscariotis et Judæorum Christi persecutorum infelicitatem prædixit; vel denique (ut Calmetus rectè docet) Psalmes regius utrumque fecit, hoc est, in sensu historico seu litterali adversus Doeg et Achitophel terribiles illas mias protulit, in sensu verò elatiori et spirituali de Judâ et Judæis Christi persecutoribus vaticinatus est, quorum veluti figurâ et præcursores erant Doeg et Achitophel.

Corollarium II. Sensus verborum Ps. 158, v. 20 et 21, juxta expositionem Lorini et aliorum est iste: *Nome, qui oderunt te, Domine, oderam*, h. e., in peccatoribus crimina et flagitia erant, Domine, sed in illis id, quod tuum est, diligis, nempe naturam humanam, et qualitatem ingenitas, quarum auctor es: Ego quodque similiter facio; hominem enim, peccatum ejus abominor. *Perfecto odio oderam illos*, h. e., eorum nequitiam et

(1) Sermon. 2, in Psalmum 34, v. 6.

(2) Præfat. in Psalm. 34.

(3) Actor. 1, v. 20.

scelera perhorrescebam. Unde S. Augustinus (Enarrat. in hunc Psalmum) querit: *Quid est perfectio odio?* et respondet: *Oderam in eis iniquitates eorum, distigebam conditionem tuam.* Eodem sensu alibi (1) scriptum est: *Odio sunt Deo impius et impietas ejus, nempe impietas invisa est Deo; impius verò tantum, quatenus impius est; suo ratione impietatis. Nam, quatenus creatura et homo est, amatur à Deo. Hinc etiam S. Thomas (2) ex instituto ostendit, quòd, quavis respiciendo culpam diligenter peccatores non sint, secundum tamen naturam, ut divina beatitudinis ipsi sunt capaces, ipsos quoque diligere debeamus.*

8. Quæres VIII: *An tantum 150 Psalmi canonici sint?* Resp.: Tam Synagoga, quam Ecclesia Christi ab antiquissimis temporibus non plures, quàm 150 Psalmos, qui in nostra Vulgata extant, pro Canonicis agnovit, ut proinde à Canonice auctoritatis prerogativa excludatur Psalmus centesimus quinquagesimus primus, qui in Codice graeco 70 Interpretum ad calcem Psalterii adjectus est cum hæc inscriptione: *Ὅσες ὁ Ψαλμὸς Ἰδαριώπης ἐπὶ Δαυὶδ, ἢ ἐπὶ τῶν ἑρμῶν, ὅτε ἐπορεύετο ἐκ Τολαῖδ.* Quasi scriptus à Davide extra numerum, cum pugnasset cum Goliatho. Porro hic Psalmus in latinum translatus, ita sonat: *Parvus eram in fratribus meis, et junior in domo Patris mei; pascēbam oves patris mei. Manus meæ fecerunt organum, et digiti mei concinnaverunt psalterium. Et quis annuntiabit Domino meo? ipse Dominus ipse excaudit; ipse enisit Angelum suum, et tulit me de ovibus patris mei, et unxit me in oleo unctiois suæ. Fratres mei pulchri et magni: et non bene complacuit in eis Dominus. Exivi in occursum alienigenæ (Philistæo) et maledixit me in idolis suis; ego verò trahens gladium, qui ab illo, capite truncavi eum, et abstuli opprobrium ex Israel. Verum de hoc Psalmo Bonfrerius (3) non abs re ait: *Psalmus ille, nescio quid adulterium redolet, et Ecclesia hactenus tantummodo approbavit psalterium 150 Psalmorum.**

Citatur quidem hic Psalmus in suppositiâ Marice Cassaholensis ad S. Ignatium Epistolâ; et à S. Chrysostomo (4), et in conflictu Arnolii et Serapionis, et in Sinopsi S. Athanasio adscriptâ. Sed, ut Natalis Alex., (5) merito observat, *horum auctorum testimonium canonicam auctoritatem huic Psalmo conferre non potest, hebraicâ veritate, et melioris notæ codicibus tam græcis quam latinis repugnantibus, Patribusque cæteris iuvitis, et Ecclesiâ contradicente, quæ centum quinquaginta Psalmos duntaxat recipit.*

9. Multò etiam longius à Canonice auctoritate abest *Psalterium Salomonis* Psalmis octodecim græcè scriptis constans, ex Augustanæ Bibliothecæ vetustissimis membranis ab Andrea Schotto descriptum, postea ad Joannem Ludovic. de la Cerda missum, ab eoque latinè conversum, et ad calcem Adversariorum sacrorum vulgatum. Hæc enim istorum 18 Psalmorum collec-

tio, cum et veteri Sytagogæ et Ecclesiæ Christi incognita inanserit, *tutius credi potest, inquit Huettius (1), Hellenistæ alicujus opus esse, quo plurima eum ex Davidicis Psalmis, tum ex Isaiâ et Ezechiele et aliunde etiam ad id opus mutuatus fuerit.* Plurâ de hoc Psalterio Salomonis refert Calmeius (2).

10. Quæres IX: *An tituli Psalmorum perinde ac ipsi Psalmi Canonici sint, divinamque auctoritatem habeant?* Ut ad propositam hæc questionem ritè ac distinctè respondeatur, præviè notanda sunt sequentia: In primis sciendum, varios esse Psalmorum titulos. Nam non pauci nomina propria vitorum præ se ferunt David, Asaph, Idithum, Salomonis, Mosis, Eriam, Èthan, Jeremiæ, Aggei, Zachariæ, Filiorum Core, filiorum Jonadab, Non nullis Psalmis in titulo præter nomina propria quiddam aliud annectitur ad rem pertinens. Sic Psalmi 62 titulus est: *Psalmus David, cum esset in deserto Idumææ.* Alii Psalmi notant diem pro certis Psalmis decantandis, e. g., *primâ die Sabbati, etc., ante Sabbatum, etc.* Plures Psalmi adscriptum habent *Alleluia; quidam cognomen Graduum; nonnulli orationis, laudationis, cantici, etc.* Nonnulli Psalmi sunt *alphabetaril* sive *acrostici*; nonnulli sine omni titulo et inscriptione, etc. Accuratam autem horum titulorum explicationem invenies in Bellarmini et Lorini, aliorumve commentariis in Psalmos.

Porro notandum, quòd duplex sit de auctoritate horum titulorum diversa sententia. Præcipui quidam Patres, Hieronymus, Augustinus, Chrysostomus, Theodoretus in titulis Psalmorum auctoritatem divinam agnoscere. Sic Theodoretus (3) adjectos cæset eosdem titulos ab Esdrâ, non sine peculiari S. Spiritus afflatu; servasse autem illos addit iù suâ græcâ versione 70 Interpretes viros ab eodem S. Spiritu ductos, qui sanè ab addendis S. Scripturæ his additamentis cavissent, si ea humanum inventum esse judicassent. Judæi quoque in Synagoga eodem planè ritu et Psalmum et titulum cantant, sicque veluti portionem quamdam Psalmi recipere titulos videntur. Eorum interpretes Rabbinii, sicut et nostri commentatores, plurimum laborant in exponendis Psalmorum titulis; quibus rejectis, auctores Psalmorum frustra quaerantur. Unde etiam Illustriss. Bossuet, episcopus Meidensis (4), apertis verbis ait: *Psalmorum titulos divinitus inditos conservatosque dicimus, ut Psalmorum auctores et argumenta noscerentur.*

Nihilominus non desunt recentiores critici, nominatim Natalis Alexander (5), et Calinet (6), qui non in omnibus titulis Psalmorum divinam auctoritatem agnoscunt. Argumenta ipsorum sunt, quæ sequuntur. Quòd non omnes illi tituli divinâ auctoritate instructi sint, inde probari aiunt, quia aliqui eorum nec à David, nec ab alio scriptore sacro compositi fuerunt, sed à privatis

(1) Demonstr. Evang. propos. 5, § 10.

(2) In Dictionario suo Bibl., v° Salomon.

(3) Prefat. in Psalmos.

(4) Dissertat. de Psalmis cap. 6.

(5) Loc. cit.

(6) In Dissertat. de Psalmorum titulis, quæ ipsius Commentario in Psalmos præfigitur; item in suo Dictionario Bibl., v° Psalmus.

(1) Sapient. 14. 9.

(2) Loc. cit.

(3) Præloq. in S. Scriptur. cap. 5, sect. 6.

(4) Homil. 17 ad Populum Antiochenum.

(5) Loc. cit., propos. 2.

hominibus, iisque infērdūm parūm antiquis appositi. Sic Psalmi nonagesimi titulus, cūm ab hebræis codicibus et à S. Augustini commentario absit, suam ipse prodit novitatem, quæ et S. Hieronymi, Theodoretī et Euthymii testimonio confirmatur, asserentium hunc Psalmum titulo carere. Præterea ipse Theodoretus, quamvis auctoritatem divinam tribuat titulis in textu hebræo et versione græcā 70 Interpretum extantibus, tamen eos omnes rejicit, qui ibidem non extant. Ita reprobandum censet titulum Psalmi 64, et putat eum titulum recentioris alicujus scriptoris; satis historię Psalmorum sensū imperiti, operā adjectum esse. Imperitiæ pariter et stultitiæ accusat illos, qui Psalmi 136 titulum, cūm in hebræo nullus appareat, adjecerunt. Similia scribit de titulis Psalm. 138 et 145, et 145, etc. Accedit, quōd 70 Interpretes, vel alii posteriores Græci, alios, quā apud Hebræos, titulos addiderint. Neque semper et in omnibus versionibus eodem titulos legi contingit. Versio enim syriaca, vetustissima sanè, non rarō eā in re à textu hebræo, et à versione græcā 70 Interpretum, et à textu latino nostræ Vulgatæ discrepat. Quis autem titulus, si omnes Canonici essent, immutandis temerario ausu manu apposuisset unquā? Numquid Ecclesia, si titulos Psalmorum in canonem recipiendos censeret, modum aliquem imposuisset tantæ commentariorum licentiæ, ac extra præscriptos in fronte Psalmi limites prætergredi prohibuisset severissimè? Neque id fecit Ecclesia, dūm in concilio Tridentino Canonicam auctoritatem nostræ Vulgatæ, adeoque etiam libri Psalmorum adstruxit. Quōd enim ipsius mens non fuerit, tunc etiam omnes Psalmorum titulos declarare, esse divinæ auctoritatis atque Canonicos, inde colligitur, quia hodiè usque eruditissimi plures theologī (non reclamante aut improbante Ecclesiā) demonstrandum sibi sumunt, non omnes illos titulos Divini Spiritūs opus esse, nec in censum divinarum Scripturarum cooptandos. Certè Illustris. Calmet (1) expressè ait his verbis: *Concilium Tridentinum canonicam auctoritatem textui vulgatæ adstruens, titulos librorum sacrorum (loquitur ibi ex instituto de titulis Psalmorum) in medio reliquisse, omnes consentiunt. Cūm igitur satis conveniat inter theologos, non omnes æquè librorum sacrorum titulos pro inspiratis habendos (aliquos enim divinitus inspiratos fuisse, non ambigimus, ait ipse Calmet); fateamur oportet, eos qui divinitus inspirati sunt, cum cæteris titulis immixtos, confusosque non satis posse distingui, ut profundè in eā, quæ sumus ambiguitate, neque rejicere omnes, neque probare tantūm divinitus inspiratos et Canonicos audeamus.*

11. Quare omnibus consideratis, videtur media via hæc in questione tenenda, et dicendum 1°: Psalmorum titulos omnes retineri et servari oportet, cūm inter illos non rarō divinam habeant auctoritatem. 2° Qui à primis auctoribus, h. e., scriptoribus textus originalis, vel ab Esdrā originem ducunt, divinæ auctoritatis esse, dicendi sunt. 3° Tandem, qui sive ante,

sive post Esdrā profanā manu, sive græcā, sive judæā, adjecti sunt, dictæ auctoritatis carent. Neque sanè Patribus, qui divinam titulis auctoritatem astruunt, alia fuisse mens existimanda est, quā quōd tituli in textu originali extantes, vel ab Esdrā, aut aliquo Prophetarū appositi, divinam habeant auctoritatem; cæteros vel ipse Theodoretus non rarō deseruit, ut supra vidimus.

12. Quæres X: Cur Liber Psalmorum adeo obscurus?

Resp.: Plures sunt tantæ obscuritatis causæ. 1° Textus hebraici abstrusitas, quæ sanè in Psalmis, utpote poetico et metrico scripto, magis quā in aliis prosæ exaratis libris, sese prodit: fermè sicut facilius intelliguntur, e. g., libri Ciceronis aut Titi Livii, quā carmina Horatii, Homeri, Pindari, etc. In lingua autem Orientalibus maximè difficultas augetur, quorum prosa pariter oratio eas patitur figuras, quas rarō, et non nisi cautissimè Latinorum poetis admitteret. Præterea illorum (i. e., Orientalium) carminis ea est sublimitas, ut et græcorum et romanorum poetarum stylum et sublimitatem sæpè multūm superet. Accedit ignorata vis particularum in linguā hebræā, contextum orationis colligantium; quin et aliquando ab auctore, in argumenti magnitudine occupato, eadem partiæ omisse, lectorem in incerto vagantem relinquunt. 2° Apparentes antilogiæ seu contradictiones; quamvis reapse tales non sint. 3° Varietas sensuum; cūm alius sit sensus litteralis seu historicus, alius mysticus. 4° Prædictio rerum futurarum. Est enim Psalterium profundissimè et implexi sensus liber, in quo non mysteria tantūm maximè sublimia, sed vaticinia etiam obscurissima pariter et ænigmaticè proposita (1). Et quamvis sciamus, in Psalmis contineri futurorum oracula, et præter litteralem lectoribus obvium, penitentiam alium esse et sub figurarum velaminibus latentem sensum, tamen quæ determinatè vaticinia in hoc aut illo Psalmo, quisve contineatur sensus, non semper nobis constat. 5° Illa gravissima æquè omni conveniens Scripturæ causa, cur adeo difficilis et obscura sit ejus intelligentia, quia requirit eundem in lectore Spiritum, quo scripta est. Tradunt eam causam Basilius (2), Bernardus (3), Cassianus (4): « Nunquam intelliges David, ait Bernardus loc. cit., donec ipsa experientiā ipsius Psalmorum affectus indueris. » Quo sanè difficiliores Psalmi ad percipiendum videntur, cūm plus quā cæteræ Scripturæ affectibus abundent, et quidquid in illis est, in se contineant.

Scholion. Librum Psalmorum esse valdè obscurum, nihil magis probat, quā immensa commentariorum in Psalmos editorum multitudo. Sunt qui ultra 500 enumeraverint, non computatis veterum Patrum commentariis. P. Le Long, sacerdos Oratorii, scdulus, si quis alius et exactus earum rerum perscrutator,

(1) Vide Hilar. Prolog. in Psal. num. 5, et in Psal. 142, et Cassiodor., conclus. Comment. in Psal.

(2) Proem. in Isaiam.

(3) Ad Fratres de Monte Dei.

(4) Coll. 8, cap. 3, L. 3, Inst. cap. 33 et 34.

(1) In suo Dictionario Bibl., v° *Psalmus*.

expansis tabulis ad 650 recensuit, iis demptis, qui super universam Scripturam commentaria elucubrârunt, tum et iis, qui Psalterii solummodò partem aliquam persecuti sunt; ut proinde teste Calaneo (1) omnibus collectis, ad 1000 scriptorum in Psalmos summa constet. Accedit, quòd etiam post hoc hujus auctoris assertum quidam in Psalmorum expositione magno studio laboraverint.

13. Quæres XI: « Quisnam sit præcipuus Psalmorum scopus, à Spiritu S. intentus? » Resp.: Non multos duntaxat, sed omnes omninò Psalmos ad Jesum ejusque Ecclesiam collineare vel in sensu litterali, vel in sensu spirituali seu figurato, gravissimè nititur rationum momentis, scilicet 1°, assertione ipsius Davidis (2) quasi communem ad Psalmos præfationem asserentis his verbis: *Dixit David filius Isai: Dixit vir, cui constitutum est de Christo, hebraicè hūkam al Meschiach.* Obvio hic sensu declarat David, Psalmorum argumentum fuisse id omne, quod ad Christum pertinet, prænuntiare, seque ipsum in his velut organum Spiritus S. extitisse. 2° Jesus Christus et Apostoli Psalmos in N. T. libris non alià de causâ toties allegant, nisi ut eos de Christo accipiendos esse ostendant; ac licet non de omnibus et singulis mentionem faciant, utpote argumento, quod tractabant, minùs convenientem, ipso tamen usu Psalmorum, quos allegabant, generalem de germano omnium sensu regulam statuissè videntur. 3° SS Patres legitimi S. Scripturæ interpretes eundem Psalmorum scopum esse affirmant. Sic præter Tertullianum (3) et alios Hilarius, Hieronymus, Augustinus, Theodoretus disertè admonent, omnes Psalmos in Personâ Christi loqui, ac ad Christum ejusque Ecclesiam collineare; id quod S. Augustinus expressè asserit, fidenter ad auditores suos pronuntians: *Certè illud meminimus, sæpè vos audivisse, quod dicimus: vix est, ut in Psalmis inveniamus voces, nisi Christi et Ecclesiæ; aut Christi tantum aut Ecclesiæ tantum, quod utique ex parte nos sumus.*

Corollarium. Minùs probanda, hoc præsertim tempore, videtur trium litteratorum in Galliâ virorum opera Ludovici de Poix, Hieronymi de Arras, Claudii Francisci de Paris, qui ante annos non adeò multos novam Psalmorum ex Hebraico versionem atque explicationem proposuere, in quâ potissimâ Psalmorum parte ad veterem et novum Israelè relata Christo Domino non nisi septem ex omni numero *κατά λέξιν* convenire docent. Sed majori ipsius laude respondit Cl. Rondetius, ostenditque multò plures Psalmos *κατά λέξιν* ad Christum pertinere; imò Christum et Ecclesiam sensum esse principalem, h. e., propheticum et spirituale omnium Psalmorum. Porrò insigne quoddam schema de illustrioribus Psalmorum Prophetiis expressiùs ad Christum Dominum relatis exhibet Hermannus Goldhagen (4).

(1) Præfat. in univers. Psalm. librum § V, et in Dictionario Bibl., v^o *Psalmus*.

(2) 2 Reg. 23, 1.

(3) Contra Praxeam, cap. 1.

(4) Introd. in Scriotur. Part. II, sect. 3, pag. 246, num. 136, 142.

14. Quæres XII: « Quomodò intelligendum illud (Psalm. 13, 3): *Omnes declinaverunt, simul inutiles facti sunt, nec est qui faciat bonum usque ad unum;* cum tamen multi in S. Scripturâ nominentur justii, et inter cæteros Zacharias et Elisabeth? » Omissis aliorum responsionibus, quas Cornelius à Lap. (†) accuratè recenset, respondeo cum eodem laudato auctore, Psalmistam in citatis verbis describere corruptionem naturæ humanæ, omniumque hominum, si sola eorum natura peccato vitata, sine Dei gratiâ illam reparante et restaurante consideretur. Tali enim statu homines in omnia peccata proclives ruunt. Non autem loquitur Psaltes de hominibus, in quantum verâ fide et gratiâ divini instructi sunt, quales erant Zacharias et Elisabeth. Quòd verò hic sit genuinus sensus citati Psalmi, inde patet, quia S. Paulus, qui verus est Davidis interpres, citata Psal. 13 verba hoc sensu allegat in Epist. ad Romanos, cap. 3, v. 9, 13 dicens: « Causati enim sumus, (h. e., jam causam attulimus) Judæos et Græcos (seu Gentiles) omnes sub peccato esse, sicut scriptum est: *Quia non est justus quisquam; non est intelligens, non est requirens Deum. Omnes declinaverunt, simul inutiles facti sunt, non est qui faciat bonum, non est usque ad unum.* » Quibus verbis Apostolus ostendit, omnes homines, tam Judæos quàm Gentiles, esse peccatis obnoxios, et egere gratiâ Christi, nec eòdem à peccato liberari et justificari, nisi ex fide in Christum propitiorem, et per gratiam Christi. Quare cit. loc. genuinus horum verborum, *non est qui faciat bonum*, sensus est: Non est qui ex se, sine Dei, id est, Christi gratiâ faciat bonum, scilicet tale, quod sit perfectè et absolutè bonum et justum coram Deo, seu meritum gratiæ, justitiæ aut vite æternæ, etsi possit facere aliqua opera moraliter bona. Hinc ergo non sequitur, omnia opera infidelium esse mala et peccata, sed tantum esse inepta ad justitiam et gratiam Dei ad vitam æternam promerendam. Hoc enim, quod istæ promeretur, cit. loc., vocatur *bonum*, prout ex intentione et scopo S. Pauli manifestum est.

15. Quæres XIII: « Quomodò verba illa Psalmistæ, (Psalm. 31, v. 5: *Quoniam tacui, impleverunt ossa mea, diem clamarem totâ die,* intelligenda sint? Si enim tacuit, quomodò totâ die clamavit? aut si totâ die clamavit, quomodò maximè tum tacuit? » — Resp.: Psalmus hic agit de peccato et poenitentia Davidis; et secundum plerosque interpretes putatur scriptus post reprehensionem, quâ Nathan Davidem ob crimen adulterii et homicidii commissum objurgavit. Itaque citati versiculi, adstupulante Theodoro, Athanasio, August., Genebrard. et Hebræis plerisque apud Calmetum, Comment. in Psalm. 31, v. 3, sensus est iste: *David tacuit; celavit facinus suum, donec Nathan detexit illud; deindè verò non cessavit totâ die illud peccatum confiteri, atque propter illud adeò poenitentia afflicti, ut valetudo detrimentum passa fuerit, et ossa il-*

(†) Comment. in Epist. ad Roman. Cap. 3, v. 10, 11 et 12.

lius inveteraverint. Et reverà longo tempore David peccatum adulterii cum Bethsabeà commissum tacuit, imò multis artibus occultare conatus est. Primò enim Uriam multis modis inducere tentavit, ut cum uxore proprià dormiret; ut filius ex adulterio conceptus, ipsius Uriæ proprius putaretur. Et cùm Urias ad domum propriam accedere nollet, adjicit David crimen homicidii, ut Urià sublatò, et illius viduà in uxorem continuò ductà, partus, qui post novem menses expectabatur, crederetur esse Uriæ mariti, et non Davidis adulteri. Nec tamen viduà illà in uxorem assumptà, David peccatum suum continuò confessus est; sed expectavit, ut filius nasceretur. Et fortassis ne tunc quidem peccatum suum deffere cõpisset, nisi à Prophetà Nathan admonitus fuisset. Itaque annum ferè integrum, et fors etiàm diutius David in cœno peccati jacuit, et confessionem distulit. Propterea dicit, *quoniam tacui*, et non continuò peccatum confessus sum, sed abscondere et occultare volui; ideò *inveteraverunt ossa mea, dum clamare totà die*; id est, post agnitum peccatum totà die pro indulgentià clamare cõpi, et tandiu ac tanto affectu clamavi, ut ossa mea debilia et vetusta facta sint. Vox enim Hebræa בָּלוּ *balu*, significat *inveteraverunt*, et etiàm consumpta sunt, sive attrita sunt. Illud etiàm, *dum clamarem*, in hebræo ad verbum est, *dum rugirem*. Ex quo intelligimus, clamorem illum fuisse clamorem doloris et compunctionis, qui rectè rugitus dici potest. Vide Bellarminum in eundem Psalmi trigesimi primi locum.

16. Quæres XIV : « Quomodò veritati consentiat illud (Psalm. 56, v. 25) : *Junior fui, etenim senex, et non vidi justum derelictum, nec semen ejus querens panem?* » Item illud (Prov. 10, 5) : *Non affliget Dominus fame animam justi*; cùm tamen (Luc. 16, 20), « Lazarus, mendicans et justus, inedià laboraverit? » — Resp. : Psalmista non ait, nullum dari hominem justum mendicantem, sed tantùm ait, se non vidisse talem. Adducit nimirum propriam experientiam, dicens : Licet sim senex, nullum unquàm justum penitens derelictum, nec filios ejus stipem ostiatim querentes conspexi. Dein, etiàm si justj quandoque aut sapè cogantur mendicare, et fortè aliquos tales etiàm Psalmista viderit; tamen in eis inopiam temporalem compensat Deus solatiis et gratiis æternis, ac spe æternorum honorum, ita ut non possint dici penitens derelicti, nec anxii et tristes ad quasi desperantes *querunt panem*, sed reapse inhiant potius bonis spiritualibus et æternis; bonis verò temporalibus paucis contenti vivunt.

Quod autem atinet alterum *textum* ex Proverbiis desumptum, inprimis ille intelligendus est in sènsu distributivo tantùm accommodo, seu solùm de ordinariè contingentibus; nam bæ et similes promissiones rerum temporalium in veteri Testamento saltem in plurimùm impletæ sunt. Aliquando tamen secus factum est, sed tunc Deus famem corporalem supplebat saturitate et copià donorum spiritualium; ut etiàm verè tum dici posset, egestatem et incommoda corporis esse justo delicias animi. *Non igitur affugebat tunc Dominus*

fame animam justj, sed potius eandem saturabat., et recreabat. Sic etiàm Lazaro illi evangelico inopiam temporalem compensavit Dominus æternorum spe et retributione bonorum quæ potiora sunt.

17. Quæres XV : « Quomodò David (Psalm. 50, v. 6) ad Deum dicere potuerit : *Tibi soli peccavi?* » Numquid enim etiàm peccavit adversùs Uriam, quem per adulterium cum ipsius uxore commissum gravissimè inhonoravit, et occidit? adversùs Bethsabeam, quam seduxit? adversùs populum suum, cui tantis sceleribus pessimum exemplum præbuit? — Resp. : Omissis aliis aliorum interpretum responsionibus, quas apud Calmetum (comment. in Psalm. 50, v. 6) invenire poteris, mihi præplacent duæ aliæ expositiones, quarum prima est Bellarmini, altera Bulleti. Bellarminus hunc locum ita exponit : « *Tibi, inquit, soli peccavi*; non dicit, *contra te solum peccavi*; peccaverat enim etiàm contra Uriam, quem occiderat, et contra Bethsabeam, quam adulteraverat, et contra populum, quem scandalizaverat; sed dicit : *Tibi soli peccavi*, nimirum ut judici, apud quem solum convinci poterat; nam nec alium judicem habebat; etsi labuisset, quoniam factum erat sine teste, et etiamvis ex suspitione fama peccati manasset in vulgus, tamen legitimè peccatum probari non poterat; sed apud Deum judicem convictus erat, tum quia Deus viderat, tum quia conscientia ipsius testis erat apud Deum, qui scrutatur renes et corda; et ideò subjungit declarans : *Et malum coram te feci.* » Quamvis enim David occultè peccaverit, in tenebris clausi cubiculi, tamen oculos Dei excludere non potuit. »

Alterà expositio est Cl. Bulleti (1), qui inprimis monet, et exemplis probat, vocem *solus* non semper esse exclusivam omnium aliorum. Sic summus sacerdos Achimelech ad Davidem dicebat, 1 Reg. 21, 1 : *Quare tu selus, et nullus tecum?* Et tamen ex sequente versu 4 patet, Davidem cum aliquibus, sed solito paucioribus comitibus, tunc venisse. Unde teste Cornelio à Lap., Comment. in 1 Reg. 21, 1, Lyran, Dion. et Athanasius, homil. de Semente, docent Davidem cit. loc. dici solum venisse, quia non veniebat comitibus solità frequentià famulorum et militum, sed paucis duntaxat stipatus. Sic etiàm in Epist. S. Judæ vers. 4, legimus : *Subintroierunt enim quidam homines... inipi, Dei nostri gratiam transferentes in luxuriam, et solum Dominatorem et Dominum nostrum Jesum Christum negantes.* Profectò, dùm S. Judas Apostolus Christum hic appellat *solum Dominatorem et Dominum nostrum*, non vult excludere Patrem divinum et Spiritum S., qui pariter noster Dominator et Dominus sunt. Taceo plura alia exempla à laudato auctore hanc in rem adducta, qui his verbis concludit : *Igitur pari modo, quanvis David contra Uriam, contra Bethsabeam, contra multos Israelitas, quos cum Urià in perniciem tradidit, et contra populum suum taliter scandalizatum peccaverit, tamen ait, se SOLI DEO PECCASSE, quia vehementissima*

(1) Réponses critiques, tom. III. num. 31.

dolore offensi Numinis occupatus, de solo hoc summo bono tantoperè offenso cogitabat, in eo contritionis momento omnium creaturarum, etiam earum in quas peccavit, obliviscatur. Itaque Cl. Buletus.

18. Quæres XVI: Quomodo illud (Psalm. 57, v. 5 et 7): *Furor illis secundum similitudinem serpentis, sicut aspidis surdæ, obturantibus aures suas, quæ non exaudiet vocem incantantium, et benefici incantantis sapienter*, conveniat cum hodiernorum philosophorum doctrinâ, qui inter fabulas numerant illam multorum opinionem, quod serpentes obstruant aures suas, ne vocem incantantium audire cogantur? Ut cavillis horum philosophorum (et præsertim de Voltaire, qui (1) sacros Yates irridet, quod crediderint serpentes hunc in modum fascinari posse) plenius faciam satis, observo I: Bochartus, qui (2) omnes consuetæ eruditionis suæ nervos in hoc argumentum de excantandis serpentibus intendit, demonstrat notos apud veteres fuisse angues, qui benefici incantantis artem omnem eluderent; in assignando autem modo, quo animalia isthæc id effecerint aut efficiant, variant auctores. S. Augustinus, Cassiodorus, Beda, S. Isidorus, alique plures in eâ fuerunt persuasione, aspidem vix ad primum magicorum carminum sese è latebris evocantium susurrum, alteram aem terrem tæm applicare, alteram verò caudæ summitate occludere, donec evocatio absolvatur. Patres græci, uti Eusebius, S. Athanasius, Theodoretus, callidâ quâdam arte surditatem sibi inducere serpentem credebant, sed quam potissimum, non explicant. Bochartus verò duplicem modum, quo serpentes vim magicorum carminum eludere possunt, recenset. 1° Cum anguis horrenti quodam sibilu elato, incantantis vocem vel superat, vel saltem æquat; seu potius serpens sibilatione suâ evocanti mago et respondet, et illum rudi quâdam imitatione æmulatur, quod à Latinis verbo *recanere* exprimitur. 2° Cum serpens naturali surditate laborat, sive veneni sui malignitate vim magicorum carminum superat. Sic teste eodem Bocharto est apud Arabes quoddam serpentum genus, qui surdi sunt, et quorum venenum insanabile et lethale, quique vim omnem magici carminis ita eludunt, veluti si obstructas haberent aures. Nimirum malignitate veneni sui, quod hi angues habent, impeditur stupor, à carmine magico inducendus Quo enim vehementius est virus, et major agitatio spirituum et sanguinis oritur; quæ non potest continè à demone compesci applicatione causæ naturalis. Neque enim illimitata est potestas demonis vel in ipsis bestias. Tales ergo angues vim magici carminis haud secus eludunt, ac si aures obturatas haberent. Cæterum non negamus, sed potius asserimus, excantationes serpentum sæpè aut plerumque esse naturales et non superstitiosas. Plures enim sunt artes et non superstitiosæ, quibus angues, alique belluæ soporentur, capiantur, ac veluti incantentur; musica videlicet, et cantu, seu potius imitatione sibili ipsis

proprii; denique et odoribus nonnullis, ac maxime sufflatis (1).

Observo II. Quamvis nostrâ ætate ab eâ incantandi angues superstitione homines desueverint, non penitus tamen ab hoc magiæ genere cessarunt. Testatur Scalger (2) vidisse se homines, qui magicorum carminum obmurmuratione serpentes accirent; et Pomponacius, de Incant. cap. 4, viri ejusmodi Mutinæ versantis meminit, angues tractantis prorsus innoxii; sed cum fortè simul virtutis suæ in immanem aliquem et virulentiorum anguem dare specimen vellet, subito morsu correptus, diros inter cruciatibus interficit. D. Bernier (3) testatur, etiam in regno Cachemir reperiri homines, quorum id proprium esset institutum, serpentes excantare. Texeira (4) asserit, à se visos serpentes, ipso aspectu immanes ac terribiles, qui carmine cicurati non solum manibus hominum palpari se sinerent, sed dominos suos haud secus ac domestica animalia sequerentur, ad tibias edocti saltarent, atque alia hujus generis facerent. Taceo alia ejusmodi exempla, quæ apud Calmetum, loc. cit., et Weissenbach (5) annotata invenies.

Observo III. Si quis omnia hæc incantationis serpentum exempla ad fabulas amandare velit, faciat meâ pace. Nam citra vim S. Scripturæ illatam cum Bellarmino (6), et Calmeto dici potest, non multum referre ad citati Psalmi explicationem, utrùm sit verum, an fabulosum, quod dicitur de aspidè claudentes sibi aures, ne audiat maleficium incantantem. David enim similitudinem ducit ab eo quod vulgò fertur, loquiturque ex sententiâ populari, seu ad mentem vulgi carminibus magicis vim istam incantandi serpentes tribuentis. Neque in imaginibus seu similitudinibus semper verum, sed veri speciem sequi solemus. Et profectò solemne est scriptoribus sacris, quanquam divino, supernaturali, et infallibili lumine illustratis, ut vulgarem loquendi rationem non rarò sectentur, quò se ad captum et indolem vulgi accommodent. Hinc legimus in Scripturâ odium, iram, penitentiam Dei, ejusque oculos, manus et pedes. Audire Deus legitur voces pulli corvorum ad ipsam clamantis, Ps. 146; columbæ simplicitas, et serpentis prudentia proponitur in exemplum Math. 10, 16; quatuor esse super terram scribit Salomon Prov. 30, quæ, minima licet, sapientiâ tamen vel ipsos sapientes viros superant; nempe formica, lepusculus, locusta, et lacerta. Quidni igitur Psalmista sine errandi periculo sese poterit accommodare communi veterum persuasioni de incantatione serpentum, dicens: *Furor illis secundum similitudinem serpentis!* etc.

Scholion. Monet S. Augustinus, non idè approba-

(1) Vide Calmet, Dissert. de excantatis serpentibus, quæ Commentario in Psalmos præfixa est.

(2) De Animalibus L. 1, cap. 23, sect. 123, apud Bochart.

(3) Tom. IV Itinerarii sui in Cachemir, pag. 162, gallicè.

(4) Histor. Persicæ L. 4, cap. 19.

(5) In formâ Theol. Bibl. Tom. II, pag. 197, 204,

(6) Comment. in Psal. 57, 5.

(1) Tractatu de Tolerantiâ, ubi quasdam observationes super Prophetas accumulât.

(2) De animal. Sacr. P. II, L. 3, cap. 6.

ri in Scripturâ incantationes veneficorum. quia Psalmista inde similitudinem accepit: nam et Dominus in Evangelio similitudines duxit à iudice injusto, qui nec Deum timet, nec hominem reveretur; et à villico iniquitatis, qui donando bona domini sui, amicos multos sibi conciliavit; nec tamen approbavit injustitiam iudicis, neque fraudes servorum. Porrò, quando Psalmista loc. cit. veneficum sapienter incantare ait, quæ (aspis) non exaudiet vocem incantantium: et venefici incantantis sapienter, non laudat aut probat artem magicam, sed (ut Menochius et Bellarminus rectè exponunt) sensus est: « Quæ non exaudiet vocem... venefici incantantis sapienter, id est, valdè periti in arte sua, seu in arte magicæ exercitissimii. »

19. Quæres XVII: « Quomodò Psalmista, Psal. 68, 29, in sensu mystico contra Judæos persecutores Christi Domini orare potuit: *Deleantur de libro viventium, et cum iustis non scribantur*; cùm tamen hi nunquam scripti fuerint in libro vitæ? » Resp.: Variæ sunt hujus sententiæ explicationes; prout etiam variæ sunt libri vitæ vel libri viventium significaciones, quemadmodum apud Lorinum (1), aliosve interpretes videre poteris. Mihi præplacet explicatio Bellarmini, qui per librum viventium et iustorum hoc loco intelligit librum populi Dei, atque ita ait: « Probabilior videtur eorum sententia, qui per librum viventium et iustorum, intelligunt populum Dei, in quo scripti sunt veri cultores Dei, quibus solis vera justificatio contingit, et qui sunt filii et hæredes. Verè enim Judæi qui olim erant populus Dei, nunc deleti de libro viventium et iustorum, non sunt amplius populus Dei, neque partem habent in hereditate filiorum Dei; et contra gentiles, qui non erant populus Dei, per fidem in Christum cœperunt esse populus Dei, et partem habere in regno Dei. Hoc prædixit... Daniel cap. 9: *Non erit ejus populus, qui cum negaturus est. Et Oseea 1: Non populus meus, et ego non ero vester Deus.* Et Dominus in Evangelio sæpissimè hoc prædixit Judæis, fore, ut auferretur ab eis regnum Dei, et filii regni ejicerentur foras, et in locum eorum venirent gentes ab Oriente et Occidente, et recumberent cum Abraham, Isaac et Jacob in regno cœlorum. Hanc expositionem attingit breviter S. Hilarius, sed fusiùs S. Hieronymus, qui dicit Judæos persecutores Christi deletos esse de libro, in quo scribebantur Patriarchæ et Prophætæ, et non esse scriptos in libro eorum qui justificantur per fidem Christi, quorum nomina scripta sunt in cœlis. » Ex his Bellarmini verbis satis, ut opinor, sensus illorum verborum: *Deleantur* (Judæi persecutores Christi) *de libro viventium, et cum iustis non scribantur*, patet.

20. Quæres XVIII: « Quomodò David, Ps. 75, 9, dicere poterit: *Jam non est Propheta*; cùm tamen tunc Prophætæ fuerint Nathan, Gad, alique? » — Resp.: Nego suppositum, quòd hoc loco sermo sit de tempore Davidis, sed describitur oratio populi Judi-

ci in afflictione positi sub Nabuchodonosore tempore captivitatis Babylonicæ, vel, ut alii volunt, gentium sub jugo Antiochi Epiphani. Et sanè, si citatum textum accipiamus de statu Judæorum tempore captivitatis Babylonicæ, aptè explicari possunt illa captivorum suspiria, cit. loc. expressa: *Signa nostra non videntur, jam non est propheta.* Quamvis enim signa seu prodigia quædam tempore captivitatis Babylonicæ facta fuerint, e. g., liberatio Danielis, et sociorum ejus de ardenti fornace, et iterum Danielis de lacu leonum, etc.; tamen ista non erant ad liberationem totius populi Judæici adeò patenter edita, ut illa in Ægypto olim, atque in deserto facta, quæ idè Judæi merito appellare poterant *signa nostra.* Dein non erat tunc *Propheta*; quamvis enim Daniel fuerit Babylone, tamen non erat Propheta popularis, quem vulgò consulerent homines, quemadmodum in Judæâ olim consueverant. Ezechiel longiùs Babylone aberrat in Mesopotamiâ superiori, juxta fluvium Chobar divino æstu afflatus. Jeremias omninò non erat cum Judæis captivis Babylonem profectus, sed à reliquiis Judæorum, ut secum iret in Ægyptum, compulsus est, Jer. 43, 4, 8. Denique, licet tempore captivitatis Babylonicæ fuerint Prophætæ aliqui, nulli tamen erant, quales Judæi captivi optassent, et quales olim post exitum ex Ægypto habebant, aut in Judæâ ei Jerusalem intuebantur; qui palam ipsis initium, vel finem malorum annuntiabant, qui eos hortabantur, vel in calamitatibus ipsorum consolabantur, ac etiam in galamitis seu miraculis juvabant. Sensus itaque illorum verborum: *Jam non est Propheta*, rectè assignatur iste: *Jam non est Propheta, qui nobis opituletur, ut olim Moyses, Samuel et alii, quique coram præsens non voce soletur, et signis seu miraculis juvet contra hostes.* Vide Tirinum, Calmetum, Menochium Commentar. in hunc locum.

21. Quæres XIX: « Quomodò Psalmista, Ps. 81, 5, predicere poterit: *Movebuntur omnia fundamenta terræ*; et simul, Psal. 105, v. 5, asserere: *Fundasti terram super stabilitatem suam. Non inclinabitur in seculum seculi.* Quomodò hic evitatur contradictio? » Resp.: Nulla hic est contradictio. Nam in primo textu (ut Bellarminus et Menochius exponunt) Scriptura loquitur in sensu morali et metaphorico, quòd nempe ob ignorantiam vel injustitiam Judicium secutura sit perturbatio et tumultus, seditio et defectio populorum. Deplorat enim ibi Psalmista voluntariam cæcitatem Judicium, ob quorum injustitias totus orbis terrarum conturbatur. In altero autem textu Scriptura loquitur in sensu physico, ac sensus est: Terra non innititur alteri solido corpori; illa sibi basis est ac fundamentum; illa innititur super stabilitatem suam, super æquilibrium et centrum suum, si ve ut textus hebræus habet: *Fundavit terram super basim suam, non commovebitur in seculum seculi.* Sic etiam alibi Scriptura dicit: *Fundavit (Deus) orbem immobilem*, 1 Paral. 16, 30.

22. Quæres XX: « Quomodò explicetur illud Psal. 124, v. 5: *Non relinquet Dominus virgam peccatorum super sortem Justorum*; cùm tamen experientia do-

(1) Comment. in Psalm. 68, v. 29.

ceat, ab impiis sæpè opprimi justos, et illos his domi-
 « nari? » — Resp. : Textus non ait : *Non ponet Dominus*
virgum peccatorum, etc., sed : *Non relinquet*, vel ut in
 hebræo est : *Non requiescet virga* (seu sceptrum) *pec-*
catoris super sortem justorum; quæ metaphora non *re-*
quiescet eleganter exprimit brevitem temporis, quo
 peccatores permittuntur regnare super justos. Quam-
 vis enim tempus hoc longum videri possit iis, qui non
 cogitant aternitatem; tamen iis, qui ex divinâ promissio-
 ne certi sunt, regnum sanctorum cum Christo sine
 fine duraturum, momentaneum videtur omne, quod
 habet finem. Ait igitur Psalmista : *Non requiescet virga*
peccatoris super sortem justorum, id est, erit quidem
 potestas peccatoris non rarò super justos ad eorum
 probationem, vel exercitationem, vel correctionem;
 sed non erit manens, sed transitura; temporalis, non
 æterna. Ita Bellarminus cum aliis. Eadem fermè expo-
 sitio est Menochii, qui citatum textum ita exponit :
Non requiescet virga peccatoris, etc., id est, non per-
 mittet Dominus pius et fideles populos, qui sors et
 hereditas illius sunt, nimis diù vexari flagello impio-
 rum, *ut non extendant justi ad iniquitatem manus suas*.
 id est, ne si justi diuturno tempore se malis conflictari
 animadvertent, à pietate descendant, quasi Deus pa-
 rum curet suos, et impiis meliùs sit.

22. Quæres XXII : « Quomodò concordet illud Psal.
 « 126, 3 : *Vanum est vobis ante lucem surgere*, cum illo
 « Sap. 16, 28 : *Oportet prævenire solem, ad benedictio-*
nem tuam, et ad ortum lucis te adorare. Quomodò hi
 « duo textus conciliandi? » — Resp. : Sensus primi
 textus est, inutiles esse hominum curas, ac vigilantiam,
 nisi Domini adsit auxilium. Nam, ut S. Chrysostomus,
 Theodoretus, et Eutymius traxerunt, hæc prophetica
 exhortatio, sive admonitio in sensu litterali pertinet
 ad populum Hebræorum post reversionem à captivitate
 Babilonicâ, quando laborabat in ædificandâ domo Dei,
 et restaurandâ civitate Jerusalem, et à vicinis gentibus
 toto ferè illo tempore vexabatur et impediabatur (1).
 Dùm igitur filii Israel præ nimia sollicitudine, dùm in
 angustiis essent, ante lucem opus ædificationis aggre-
 diebantur; monet illos Spiritus S., nihil profuturum,
 quòd ante lucem operari incipiant, nisi Dominus illis
 adfuerit : sed si Dominum adiutorem habuerint, et in
 illo spem suam posuerint, opus prosperè successurum,
 etiamsi post necessariam quietem, orto jam sole ope-
 ri se accingant. Insinuat nobis hunc sensum totus sacer
 contextus cit. loc. positus. *Vanum*, inquit Deus,
 est *vobis ante lucem surgere*, ad opus videlicet ædifica-
 tionis prosequendum; ubi subintelligendus est versus
 immediatè præcedens, *nisi Dominus ædificaverit domum*,
 vel *custodierit civitatem*; et ideò confidentes in
 Domino, et illum assidue invocantes, *surgite, postquam*
sederitis, id est, post nocturnam, ac necessariam quie-
 tem, surgite ad opus : *Qui manducatis panem doloris*,
 id est, vos qui in angustia et oppressione nunc vivi-
 tis propter infestationem continuam inimicorum. Sen-

sus autem alterius textus ex L. Sapientia desumpti
 est longè alius, nimirum iste : *Oportet prævenire so-*
lem, seu ortum solis, *ad benedictionem*, græcè *ἐ-*
κπροσπορευτα, id est, gratiam tuam recipendam; vel ad
 gratiarum actionem pro manâ reddendam, et *ad or-*
tum lucis te adorare. Unde patet allatos duos textus
 neutiquàm inter se pugnare.

24. Quæres XXII : « Quomodò David, Ps. 131,
 « 2, 6, jurare et votere potuerit, se non intraturum
 « domum suam, nec in lectum ascensurum; imò etiam
 « neque extra lectum dormiturum, aut quietem ullam
 « capturum, donec tale templum extruxerit, ut in eo
 « dignè possit arca Domini collocari? Nonne absurdum
 « et insipientium est, aiunt increduli, jurato promit-
 « tere et votere, quod implere non possis, quodque
 « nature vires superat, videlicet tamdiù insomnem
 « esse, dùm templum struat? » Antequàm responde-
 deam, recito Psalmi modò citati verba hæc de re ita
 sonantia : *Sicut* (David) *juravit Domino, votum vocit*
Deo Jacob : *si introiero in tabernaculum domus meæ, si*
ascendero in lectum strati mei, si dederò somnum oculis
meis, et palpebris meis dormitationem, et requiem tempori-
bus meis; donec inveniam locum Domino, tabernaculum
Deo Jacob. Quæ ultima verba, ut Bellarminus
 cum aliis rectè advertit, non significanc Davidem vo-
 visse, se non accepturum ullam quietem, donec à Deo
 sibi locus templi ædificandi revelaretur; sed sensus
 est, donec reapse templum extruxisset. Nam, ut ex 2
 Reg. cap. 7, et ex 1 Paralip. cap. 22, constat, David
 non tam de designando templi loco, sed de ipsâ ejus-
 dem ædificatione sollicitus erat, et in hanc executioni
 dandam ingenti studio invigilabat. Jam autem, in-
 quiunt increduli, nolle quietem capere, aut dormire,
 donec templum tam magnificentum ædificatum fuerit;
 idque juratò votere, non nisi hominis insipientis est.
 Aut, an ille sanæ mentis est, qui juratò promittit,
 quod servare non potest? Verùm ad hunc incredulo-
 rum cavillum, resp. cum Bellarmino et Bulleto, hoc
 perquam ineptè objici ab incredulis. Equidem David
 et asseverat et votet, se nec domum, nec lectulum
 suum ante aditurum, sed nempe per figuram hyper-
 boles, ad iugens desiderium suum exprimendum, quo
 semper astuabat, Deo templum ædificandi. Neque
 ejusmodi figura in S. Scripturâ, aut in communi modo
 loquendi infrequens est, quæ hoc loco, et in similibus
 circumstantiis duntaxat sollicitudinem magnam rei
 faciendæ denotat. Sic in L. Proverb., cap. 6, v. 3 et 4,
 sponsori præscribitur, ut maximâ sollicitudine fidem
 datam liberet : *Discurre, festina, suscita amicum tuum;*
ne dederis somnum oculis tuis, nec dormitent palpebræ
tuæ. Neque tamen ideò precipitur, ut sponsor om-
 ninò non dormiat, donec promissum suum impleverit.
 Hoc enim interdùm non nisi intra spatium longi tem-
 poris fieri potest. Itaque sensus solummodò est, ut
 sponsor morale diligentiam adhibeat, et impletionem
 promissi sui inter primas curas numeret. Simili modo,
 quando Jeremias post devastationem Jerosolymæ ad
 Jerusalem ait, Thren. 2, 18 : *Deduc quasi torrentem lac-*
rumas, per diem et noctem, non des requiem tibi, neque

(1) Vide Bellarminum aut Calmetum Comment. in
 hunc Psalmum.

taceat pupilla oculi tui, non petit, ut Judæi diu noctuque absque intermissione fletent: id enim fuisset impossibile, sed ut animo valde contristarentur, quoties devastationis sanctæ civitatis recordarentur. Taceo plura alia ejusmodi exempla. Unicum addo ex communi nostro loquendi modo desumptum. Sæpe dicimus, nos non antea quieturos, donec certum aliquod propositum aut negotium perfectum fuerit, cujus tamen executio interdum pluribus æquet indiget. Atqui hoc modo loquendi planè dicere nolumus, nos toto hoc tempore nullam quietem, nullam animi tranquillitatem, somnumve capturos. Solummodò illis verbis indicare volumus, tale negotium nobis maxime cordi esse, nec illius executioni curam nos unquam animo dimissuros, donec plenè perfectum fuerit. Sic etiam hæc verba intelligit unusquisque, ad quem ita loquimur.

Similiter igitur etiam juramentum illud Davidis intelligendum est: *Si introiero in tabernaculum domus meæ*; id est, juro me non intraturum in domum meam, ita ut obliviscar domus Dei ædificandæ: *Si ascendero in lectum strati mei*, id est, juro me non ascensurum in lectum meum, ita ut non cogitem de ædificio templi, ubi propriè arca Domini requiescat. *Si dederò somnum oculis meis, et palpebris meis dormitationem*, id est, juro me non dormiturum, ita ut non vigilem circa templum Domini erigendum: *Et requiem temporibus meis*, id est, juro me non compositurum caput meum ad quiescendum, ita ut quiescam de sollicitudine domus Domini præparandæ. Quod juramentum et votum David, quoad in se fuit, accuratissimè adimplevit ut intelligi potest ex verbis ejus, 1 Paral. 29, 2: *Ego, inquit, totis viribus meis præparavi impensas domus Dei mei; aurum ad vasa aurea, argentum ad argentea, etc...* *Et super hæc, quæ obtuli in domum Dei mei de peculo meo aurum et argentum, do in templum Dei mei, exceptis his, quæ præparavi in aedem sanctam, tria milia talenta auri de auro Ophir, et septem milia talentorum argenti probatissimi ad deaurandum parietes templi.* Ac præter has ingentes opes, paravit etiam David descriptionem omnium partium templi, porticus, et cellariorum et cenaculi et similium rerum, ac præterea omnium ornamentorum, ut habetur in L. 1 Paralip. cap. 28.

Neque dicas: Templum ipsum tamen non ædificavit David, sed Salomon ejus filius; ergo David votum suum juratum non integrè implevit. Resp.: Deus votum quoad ipsam ædificationem templi noluit à Davide impleri, sed ei per Prophetam Nathan indicavit, non ipsum, sed ejus filium Salomonem à Deo electum esse, ut templum ædificaret, 1 Reg. 7, et 1 Paral. 28.

25. Quæres XXIII: « Quomodò illud Psalm. 152, v. 5: *Sicut ros Hermon, qui descendit in montem Sion*, intelligendum sit? Quæ enim viâ aut canali ros montis Hermon, qui in tribu Issachar situs est, descendere poterit in montem Sion, qui est Jerosolymis? » Resp.: Variæ sunt variorum interpretum hujus textus expositiones, quarum aliquas solum commemoro. Bellarminus ait Psalmistam considerasse montem

Hermon esse altissimum, et amplissimum, atque in eo magnum esse roris abundantiam; montem autem Sion esse multò humiliorum et aridiorum; et ideò more poetico dixisse, ex monte Hermon descendere rorem in montem Sion, quasi communicet mons Hermon rorem, quo abundat, cum monte Sion. Non quòd idem omninò ros, qui est in monte Hermon, descendat in montem Sion, sed quòd similis ros descendens in montem Sion, videatur quodam modo ex monte Hermon descendere. Et aptissimè convenit hæc similitudo in conventum fratrum habitantium in unum, de quo ibi sermo est (1). Sunt enim fratres concordēs, quasi tot montes, sive colles Sion, in quos descendit ros cælestis à Christo, qui est quasi Hermon altissimus, et rorē cælesti plenissimus. Unde dixit Joannes, cap. 1, v. 16: *Et de plenitudine ejus nos omnes accepimus.* Non communicat autem Christus nobiscum eam ipsam gratiam, et gloriam numero, quam in se habet; sed aliam similem, et minorem. Itaque Psalmista rectè ait: Bonum utilitatis fratrum habitantium in unum *sicut ros Hermon, qui descendit in montem Sion*, sive, ut est in hebræo, *in montes Sion*.

Altera expositio est Euthymii, Theodoretii, Genebrardi, aliorumque dicentium, per ventum Euro-Aquilonem ex monte Hermon in montem Sion deferri roscidam materiam cum nubibus, et hoc sensu rorem ex illo in istum descendere.

Tertia expositio est Haymonis, Jacobi Perez de Valenzia, episcopi Christianopolitani, Vatabli, et plurium aliorum, qui censent, aut iteratò subintelligi debere nomen roris, ita ut sensus sit: *Sicut ros Hermon, et sicut ros qui descendit in montem Sion, jucundus est et exoptatus; ita bonum et jucundum est habitare fratres in unum.*

Scholion. In citato Psalmo commendatur fratrum concordia, et duabus similitudinibus explicatur jucunditas et utilitas fratrum habitantium in unum. Ac primò jucunditas hæc comparatur unguento pretioso, quo ungebatur caput summi pontificis, quod erat odoris suavissimi (vid. Exod. 30, 23, 31): quod quidem unguentum effusum in caput pontificis, inde defluebat ad barbam, et à barbâ in oram vestimenti, id est, in illam partem vestimenti, quæ circumdat collum, seu quæ immediatè subjecta est barbæ. Neque enim per oram intelligitur extremitas vestis sacerdotalis, sed summitas, ut notavit S. Augustinus, et ut indicat textus hebræus, qui ad litteram habet: *Super os vestium illius*; nam, juxta Scripturæ stylum, os vestium superiorem illum hiatus significat, quæ collum inseritur (2). Idipsum etiam ratio ipsa demonstrat; non enim tantum unguenti in caput pontificis effundi solebat, ut usque ad extremas vestes deflueret. Itaque ho-

(1) Contextus Psalm. 152, 1, 4, ita sonat: « Ecce quàm bonum et quàm jucundum habitare fratres in unum! Sicut unguentum in capite, quod descendit in barbam, barbâ Aaron; quod descendit in oram vestimenti ejus: sicut ros Hermon, qui descendit in montem Sion. »

(2) Exod. 28, 31. Item 39, 20 et 21. Job. 30, 18.

rum verborum : *Ecce quàm bonum, et quàm jucundum habitare fratres in unum! Sicut unguentum in capite, quod descendit in barbam, barbam Aaron; quod descendit in oram vestimenti ejus, merito assignatur iste sensus : « Sicut unguentum sacerdotale effusum in caput Aaronis defluebat in barbam et oram summam vestimenti ejus; et sic fragrantia sua mirè recreabat et tum Aaronem, tum præsentes omnes; ita concordia et fratrum mirè oblectat Deum et homines. »* Vide Tirium, aliosque interpretes in hunc locum. Eandem veritatem Psalmista illustrat aliâ adhuc similitudine roris decidentis in montem Hermon et Sion, ut supra ex Bellarmino explicatum est.

26. Quæres XXIY : « Quomodò explicatur illud et Psalm. 158, 8 : *Si ascendero in caelum, tu illic es : et si descendero in infernum, ades.* » Resp. : Non diffitemur, in hoc textu nomine *inferni* non intelligi sepulcrum, aut fossam, aut quidam hebraizantes volunt (1), sed infernum damnatorum, seu gehennam. Negamus autem, esse indecens, aut absurdum, quòd Deus per immensitatem suam ibi, sicut in quovis alio spatio reali, existat, non quidem, ut ibidem aliquid patiar, sed ut damnatos et ignem infernalem conservet. huncque omnipotentis suâ virtute vindice ad puniendos spiritus reprobos elevet. Caterùm Deus in inferno præsens est, ac manet in se æquè beatissimus, ac existens in caelo. Neque enim ibi patitur *pœnam damni*, cùm se ipsum in inferno æquè clarè videat et amet, ac in caelo; neque *pœnam sensus*, utpote cujus incapax est; Deus enim, cùm sit ens à se, et ab omni alio prorsus independens, à nullâ creaturâ, adeoque nec à demonibus, nec ab igne infernali aliquid pati valet : sed potius ipse, ut diximus, tanquàm Ens ex naturâ suâ immensum et causa universalis omnium rerum creatorum, à quâ hæc omnes essentialiter dependent, conservat ipse etiam esse daemonum et ignis infernalis, usque tribuit virtutem cruciandi damnatos.

27. Quæres XXV : « An oratio vel cantus Psalmorum, si fit à moniale, aliâve personâ non intelligente et sensum verborum, Deo tamen accepta sit? » Resp. : Affirmativè, dummodò ita erans, aut cantans verba, ordinatè, distinctè et reverenter pronuntiet; simulque intentionem seu voluntatem habeat orandi, et per hæc verba, quæ profert, aut cantat, Deum honorandi et laudandi. Solidè id demonstrat Dissertatio, cui ti-

(1) Vocem hebream *schoel*, quam latinus *infernes* hoc loco *infernum* et alibi *inferos* solet interpretari, semper in Scripturâ significare fossam vel sepulcrum quidam contendunt, nunquàm autem locum inferorum, vel gehennam. Ast contrarium ostendunt Lorianus (Commentar. in hunc Psalmi 158 locum), et Peticus (in Genes. cap. 37, disput. 8). Ac profectò in his cit. Psalm. verbis : *Si ascendero in caelum, tu illic es; si descendero in infernum, ades.* opponuntur duo loca distantissima tum inter se, tum à superficie terræ, ubi habitant homines. Unus locus est distantissimus secundùm altitudinem, quod est cœlum; alter locus est disjunctissimus secundùm profunditatem, qui est infernus. Liqueet igitur non posse accipi hic nomen inferni pro sepulcro, quippe quod parùm distat à superficie terræ, et longissimè abest à profundissimis terre locis.

tulus : *Defensio Breviarii nuper accusati, germanicè Rectification des unlangst angeklagten Breviers* (1). Quamvis autem hæc attentio ad sola verba quam theologi morales cum S. Bonaventurâ (2) attentionem superficialem nominare solent, ad essentiam orationis sufficiat (3); certum tamen est, quòd attentio, quæ est ad ipsum sensum verborum, melior et præferenda sit. Huic autem in Psalmis aut aliis Scripturæ locis, maxime apud homines illiteratos, obstare solent varii obscuri aut peregrini modi loquendi, hebraismi, græcismi aut similia, quorum quidem aliqua jam explicavimus, sed plura explicanda restant. Unde difficiliores aut obscuriores quasdam locutiones in Psalmis occurrentes hic secundùm ordinem Psalmorum evolvemus.

Psalm. XI, 7, dicitur : *Eloquia Domini, eloquia casta : argentum igne examinatum, probatum terræ, purgatum septuplum.* Sensus est (4) : Verba Dei sunt casta, i. e., pura, sine ullâ falsitatis, mendacii, doli admixtione; sunt velut *argentum* defæcatum, quòd per ignem *probatum* et à scoriâ separatum, ac *septuplum*, i. e. pluries seu maximâ diligentâ purgatum est. Alii hæc verba, *probatum terræ*, explicant de argento à populis terræ approbato, videlicet ab hominibus peritis metallorum; alii de argento à regionis domino, rege, principe, approbato. Psalm. XXI, 15 : *Circumdederunt me vituli multi; tauri pingues obsederunt me.* Hæc verba sunt Psalmistæ in personâ Christi patientis, loquentis, in quibus per *vitulos multos* intelliguntur populi Judæorum et milites, qui instar pelulantium vitulorum joco sibi vertebant atque oblectationi, nequissimas quaslibet contumelias tempora passionis Dominice in Servatorum optimum ingerere : nomine autem *taurorum pinguium* designant sacerdotes Judæorum et pharisæi pervicaci superbi et inter necino odio Christum persequentes, qui fortes et pingues instar taurorum pinguium dicuntur; quia erant potentes et divites. Vel, ut Bellarminus existi-

(1) Hæc dissertatio idiome germanicè impressa, extat in tom. XXXV, NEUESTER SAMMLUNG, etc. Legi etiam hæc de re præcipuè meretur Ludovicus de Ponte, tom. IV de Perfectione Christianâ, tractat. III, cap. 6, § 1 et 2.

(2) L. VII, de processu Religionis cap. 3, ubi S. doctor ita ait : « Orandi tres sunt modi. Unus vocalis per verba composita et usitata, sicut cùm Psalmos, hymnos, collectas, et alias orationes, vel laudes compositas, ad exercitandam devotionem, vel solvendum debitum recitamus. Triplex autem est (in oratione vocali) attentio. Una superficialis tantum, ut si attendat quæ dicit, quem Psalmum interim dicat, vel quam antiphonam, vel orationem. Fructus hujus attentionis est, quòd non cogitur repetere, cùm sciat se dixisse.... Alia attentio est literalis, quâ homo sensum litterarum tantum attendit, quid exterius verba sonant.... Tertia attentio est spiritualis, vel intellectualis, quando ex verbis Psalmorum quaritur sensus spiritualis.... In tali attentione est fructus maximus. »

(3) Vide laudatam dissertationem loc. cit. pag. 72, 76.

(4) In assignando sensu Psalmorum, et ejusmodi difficultiorum et obscuriorum, quas hic afferemus, locutionum in Psalmis contentarum, sequimur communiorum interpretum explicationem.

mat, hæc posteriora verba, *tauri pingues obsederunt me*, sunt explicatio sive repetitio verborum immediate præcedentium, *circumdederunt me vituli nulli*; nam, ubi in Vulgatâ nostrâ dicitur, *tauri pingues obsederunt me*, in hebræo ad verbum habetur, *fortes Basan obsederunt me*. Vituli enim vocantur *fortes Basan*, quia erant robusti et pingues; nam Basan erat regio abundans optimis pascuis, unde pinguis tauri et arietes prodibant. Quare, juxta hanc Bellarmini explicationem, citatus versus habet hunc sensum: Judæi, milites, pontifices, et pharisæi instar vitulorum et taurorum pinguium petulantes et esferati me circumdederunt, et persecuti sunt.

Psalm. XXII, 4: *Virga tua et baculus tuus me consolata sunt*. Id est, pastoralis tua cura, ô Deus! et sustentatio, quâ me infirmum fulcis; quin subinde etiam castigatio, quâ me errantem mones et in viam revocas, mihi solatio erant. Lætatur enim anima, cùm videt profectum suum et salutem curæ esse Deo. Ita Origenes, Hieronymus, Augustinus, et Bellarminus cum aliis. Psalm. XXXII, 17: *Fallax equus ad salutem: in abundantia autem virtutis suæ non salvabitur*. Id est, fallax est spes, quam quis in equo ponit, quasi eodem saluus esse possit: equus enim in abundantia virtutis suæ, seu in multo suo robore et velocitate non salvabitur. Hebr. non salvabit, scilicet se, et sessorem suum. Porrò, quæ hic dicta sunt de salute corporali, nullò magis intelligenda sunt de salute spiritali, ad quam obtinendam nemo sufficiens est, sine præveniente, et subsequente gratiâ Dei. Psalm. XLIII, 25: *Quoniam humilitata est in pulvere anima nostra: conglutinatus est in terrâ venter noster*. Id est, vita nostra morti propinqua, est quodam modo in sepulcri pulvrem redacta. Ante te super pulvrem, ac cinerem prostrati sumus. In altissimâ humilitationis statu à te misericordiam petimus. Facies et corpus nostrum humi prostratum, omninò terræ ac pulveri adhæsit.

Psalm. LXVIII, 14: *Sicut oves in inferno positi sunt, mors depascet eos*. Quoniam Psalmista dixit, homines factos esse per peccatum similes bestiis insipientibus, addit finem illorum fore, ut more ovium brutarum et stolidarum, ad macellum ultrò et gregatim cursitantium, in infernale stabulum cogantur maximo numero. Ibi *mors depascet eos*, id est, pabulum erunt æternorum cruciatuum, et ignis, qui non extinguitur. Ita S. Basilius, Athanasius, Eusebius, Chrysostomus et Augustinus, qui legit, *mors pastor erit eis*, quia scilicet Christi veri pastoris oves esse noluerunt.

Psalm. LIX, 10: *Moab olla spei meæ. In Idumæam extendam calcamentum meum: mihi alienigenæ subditi sunt*. Sensus est: Moab, id est, regio Moabitica, est olla spei meæ, i. e., quam spero mihi subjectum et pedibus substratum iri, quasi ollam lavacri, (ut veritè Aquila, Hier. et Chaldeus), id est, ollam, in quâ pedes abluere possim, q. d. Moabitæ mihi in omnibus etiam abjectissimis rebus, inservient tanquàm villa mancipia, ut contigit 2 Reg. 8, 2. Ita Theodoretus. In Idumæam extendam calcamentum meum. Porrò pergamam prosequi victoriam de Idumæis obtentam, et

vestigia ponere in regione ab illis possessâ. Quamvis enim, cùm hic Psalmus scriberetur, jam obtinisset David unam victoriam adversùs Idumæos, et occidisset ex ipsis duodecim millia, id dicitur in titulo hujus Psalmi, tamen nondùm totam Idumæam sibi subjecerat; quod postea factum est, ut patet ex illis verbis 2 Reg. 8, 14: *Et facta est universa Idumæa serviens David*. Ait igitur: *In Idumæam extendam calcamentum meum*, vel, ut Chaldeus habet: *Super juncturam colli cervicis fortium Idumæorum projeci calcem meum*, id est, pergam ad debellandam et pedibus conculcandam Idumæam. *Mihi alienigenæ subditi sunt*, hoc est, jam enim Philisthæos, qui alienigenæ sunt, debellavi. Dicitur autem Philisthæi alienigenæ, quia nullam affinitatem habebat cum Israelitis; Idumæi verò, Ammonitæ, et Moabitæ, quamvis non essent filii Jacob, tamen erant affinitate aliquâ illi conjuncti; nam Idumæi descendeant ab Esau, fratre Jacob; Ammonitæ verò, et Moabitæ à Loth nepote Abraham. Sensus ergo, ut dixi, est: Pergam occupare Idumæam; nam jam mihi parent Philisthæi. Vide Bellarminum et Menochium in hunc Scripturæ locum.

Psalm. LXIII, 8: *Sagittæ parvulorum factæ sunt plagæ eorum, et infirmatæ sunt contra eos linguæ eorum*. Id est, Deus in irritum abire jussit omnes inimicorum meorum conatus in me. Illorum tela seu ictus sunt valuti si parvulorum manu sagittæ emitterentur, vulnus inferre non valentes. Ipsorum linguæ, quæ tanquàm gladii, atque sagittæ acutæ erant, omni adversùs me vi caruerunt. Eos tantùm vulnerârunt, qui utebantur illis. Alludit nimirum Propheta ad illud, quod præcedente versu 3 dixerat: *Exacuerunt ut gladium linguas suas, intenderunt arcum, rem amarâ*; ac si diceret: Laboraverunt, ut gladium linguæ exacuerent, atque ut sagittas lethales ex arcu jacerent; sed linguæ eorum, gladius plumbeus, et sagittæ, tela infantium evaserunt.

Psalm. LXVII, 14: *Si dormiatis inter medios cleros, pennæ columbæ deargentatæ, et posteriora ejus in pallore auri*. Hic versiculus, quem Bellarminus cum aliis interpretibus fatetur obscurissimum esse, juxta commune interpretum est apostrophe ad Ecclesiam, maxime ad prædicatores Evangelii, ita ut sensus sit: *Si dormiatis inter medios cleros*, id est, si vos, qui evangelizatis verbum Domini, dormiatis, id est, quiescatis in medio duorum Testamentorum novi et veteris, acquiescentes videlicet veritati divinitus inspirata: Prophetis et Apostolis, tunc pennæ columbæ, id est, Ecclesiæ fides et mores erunt deargentatæ puritate sapientiæ, et deauratæ fervore charitatis. Nam per duos cleros (vox enim hebraica *sephathaim* dualis est numeri) intelligenda esse duo Testamenta, scribunt communi consensu latini et græci interpretes, S. Augustinus, S. Hieronymus, Theodoretus et Enthymius. Neque absurdum est, per duos cleros, intelligi duo Testamenta, quoniam clerus sortem, possessionem, et hæreditatem significat: sunt autem Scripturæ divinæ possessio quædam et hæreditas Ecclesiæ. Quòd si etiam per cleros intelligamus cum S. Hieronymo

terminos, rectissimè duo termini erunt, extra quos egredi non licet iisdem contrariis docendo, nisi veritatis semitam perdere velimus. Possent etiam per duos clericos intelligi possessio cœlestis, et terrena. Debent enim prædicatores Evangelii non toti esse affixi contemplationi cœlestium bonorum; neque toti addicti vitæ activæ, et operibus charitatis erga proximos, sed in medio utriusque sortis quiescere, et nunc per contemplationem erigi in Deum, nunc per charitatis obsequium descendere ad proximos. Alias hujus perdifficilis versiculi interpretationes alii afferunt, quas referre nimis amplum et molestum esset, cum sint numero plurimæ. Eas qui nôsse volet, legat apud Lorinum, aliosque interpretes.

Psalm. LXXVII, 31 : *Inerepa feras arundinis, congregatio taurorum in vaccis populorum : ut excludant eos, qui probati sunt argento.* Hæ feræ, quæ in arundinetis pascuntur, et hi tauri, qui sunt in medio armentorum, designant hostes Israel. David eos confert tauris furentibus, id est, qui ferocient quasi tauri congregati in vaccis populorum, id est, cum populis, qui instar vaccarum (hebraicè *vitalarum*) lasciviant, salaces et dissoluti sunt. Metaphorâ sumptâ à tauris, qui tum ferociores sunt, cum generationi inter armenta dant operam. *Ut excludant*, id est, vitâ et hæreditate suâ depellant eos qui tibi, ô Deus *probatii sunt argento*, id est, instar argenti. Allegoricè per *feras arundinis*, juxta S. Hilarium intelliguntur demones, qui libenter versantur inter homines leves et vanos, et in locis humentibus, ubi regnat luxuria. Sic de diabolo sub figurâ Behemoth dicitur Job. 40, 16 : *Sub umbrâ dormit in secreto calami, et in locis humentibus.*

Psalm. LXXVIII, 15 : *Adversum me loquebantur, qui sedebant in portâ, et in me psallebant, qui bibebant vinum.* Sensus est : *Qui sedebant in portâ*, id est, principes et iudices in conciliis de interitu meo consultabant, et falsa testimonia querebant, etc. Judicia enim in portis civitatum, vel propè portas civitatum in publico apud Hebræos exercebantur; unde est illud Prov. 31, 24 : *Nobilis in portis vir ejus, cum senatoribus terræ* (1). Porro pergit Psalmista : *Et in me psallebant, qui bibebant vinum*, hoc est, non solum publice in conciliis, sed etiam privatim in domibus tempore conviviorum, vel etiam nebulones omnes et peccatores, qui in popinis versantur, inter pocula de me garriabant, et cantabant ludentes et irridentes. Cæterum, quoad Psalmi hujus argumentum in literali historicoque sensu desumptum, non satis inter

(1) Sæpè in Scripturâ nomen *portæ* .ocum denotat, ubi cœtus judicum assidebat, Deut. 17, 5 et 8. Item cap. 21, v. 10, et cap. 22, v. 15, et cap. 25, v. 7, etc. Cum enim Judæi vulgò in arvis exercebantur, locum tribunalium præ portis urbium constituendum censuere, ut lites citius possent expediri. *Ne cogerentur agricolæ intrare urbem, et aliqnod subire dispendium, ait S. Hieronymus in Zach. 8, iudices in portis residebant, ut tam urbanos, quam rusticos in exitu et introitu urbis audirent, et finito negotio unusquisque confestim ad sedes vovarius reverteretur.*

interpretes convenit (1); sed Patres, atque expositores alii pro illius spirituali ac prophetico sensu consentiunt, et uno ore fatentur, hunc Psalmum ad Messiam spectare, atque apertissimas de Jesu Christi adventu, passione, resurrectione, Ecclesiæque institutione Prophetias continere.

Psalm. LXXIII, 14 : *Tu confirmasti in virtute tuâ mare, contribulasti capita draconum in aquis* Explicat Psalmista, quomodò Deus operatus sit salutem Judæorum, et ait : *Tu, Deus, confirmasti mare in virtute tuâ*, id est, potentia tuâ fecisti, ut *Mare Rubrum* firmissimè quasi murus consisteret, dum transiret per medium ejus divinâ virtute siccatus filii Israel. Et eadem potentia obruisti in aquis ejusdem maris, ad locum suum refluentibus, capita Ægyptiorum, qui instar draconum ferocientium filios Israel insequabantur.

Psalm. LXXIV, 5 et 6 : *Dixi iniquis : Nolite iniquè agere ; et delinquentibus : Nolite exaltare cornu. Nolite extollere in altum cornu vestrum, nolite loqui adversus Deum iniquitatem.* Bis monet Deus iniquos, ne exaltent cornu, hoc est, ne peccaminosè glorientur, ne superbiâ intumescant. Nam vox *cornu* in S. Scripturâ non rarò significat gloriam, potentiam, dignitatem, sublimitatem; quæ significatio inde videtur derivari, quia cornutum animalium robur et fortitudo sita est in cornibus. Sic etiam in eodem septuagesimo quarto Psalmo vers. ult. dicitur : *Et omnia cornua peccatorum confringunt : et exaltantur cornua justii*, i. e., peccatorum fastum confundam; et potentia, dignitas, gloria justii exaltabitur. Et iterum in Psalmo 91, v. 11, legitur : *Et exaltabitur sicut unicornis cornu meum*, i. e., potentia mea, et robur meum exaltabitur sicut cornu monocerotis. Monoceros enim, seu unicornis, animal est gerens in fronte cornu unicum, sed excelsum et robustum valdè. Similiter vox *cornu* interdum etiam regnum significat; sicut Luc. 4, 69 : *Et erexit cornu salutis nobis, in domo David pueri sui*, i. e., erexit regnum et florentissimum fecit in familiâ David servi sui.

Psalm. LXXVII, 54 : *Et ejecit à facie eorum gentes ; et sorte divisit eis terram in funiculo distributionis.* Ejecit Dominus Chananæos à facie Hebræorum. Quoad distributionem verò Terræ promissionis per sortes Israelitis divisæ, patet ex L. Josue (2). Porro textus sacer ad litteram ait, ipsis Terram promissionis divisam fuisse in *funiculo distributionis*; Ægyptii enim (Vid. Herodot. l. 2, c. 6) et Hebræi (3) funiculis utebantur ad longitudines locorum, agrosque metiendos.

Psalm. LXXVII, 65 : *Et excitatus est tanquam dormiens Dominus, tanquam potens crapulatus à vino*, id est, Deus postquam diutius dissimulavit, ac dormire visus est, dum tantam Philisthæi exercebant de populo ejus stragem, et indignissimè Arcam sanctam tractabant, Deumque ipsum impiissimè blasphemabant, tandem, veluti completo somno, excitatus est

(1) Vide Calmeti Prafationem in hunc Psalmum.

(2) Cap. 14, v. 2. Et cap. 15, usque ad cap. 20.

(3) Psalm. 15, v. 6. Josue 17, v. 5, 14, et passim.

ad auxilium et ultionem populi sui, injuriarumque sibi illatarum; et militi animoso ac forti similis, cui ex largiter epoto vino alacritas, roburque accedit novum, majoreque in hostem ruit impetu, exarsit plenus quodam modo indignationis merito in Philistharum exitium. Ita S. August. et Theodoretus. Loquitur nimirum Scriptura hic (sicut sæpius alibi) de Deo more humano.

Psalm. LXXVII, 69: *Et edificavit sicut unicornium sacrificium suum in terrâ, quam fundavit in secula*, id est, edificavit templum suum, sicut facere solent unicornes, qui præ cæteris animalibus magnificis sibi mansiones alto et prærupto loco, easque stabiles strunt. Sic Deus templum sibi struxit in arce Sion excelsum, magnificentum, non mobile, ut in Sion, sed stabile, quodque erectum est in terrâ, quam fundavit in secula, scilicet in terrâ sanctâ montis Sion, qui erat figura Ecclesiæ Christi perpetuò duraturæ, adversus quam porte inferi non prævalebant.

Psalm. LXXVII, 70: *Et elegit David servum suum, et sustulit eum de gregibus ovium, de post fatantes accepit eum. Pascere Jacob servum suum, et Israel hæreditatem suam*; id est, Deus elegit David servum suum, scilicet in regem populi electi; et tulit eum de humili loco, de gregibus ovium, seu de officio et munere pastoritio, quod reipsâ exercebat, cum oves factas et prægnantes sequeretur. *Pascere Jacob servum suum et Israel hæreditatem suam*, id est, transtulit eum de ministerio pascendi oves ad ministerium pascendi homines. Hic notandum, quòd hæc verba, *de post fatantes accepit eum*, sicut hebraismus seu modus loquendi apud Hebræos usitatus. Nam ab Hebræis non rarò præpositio una ante alteram ponitur, ut præter exemplum modò allatum etiam patet ex illo 1 Reg. 14, 27: *Ut dederit Israel de sub celo*, i. e., ex omni regione sub cælo sitâ. Item Sophoc. 1, 6: *Avertuntur de post tergum Domini*, i. e., contemnunt Dei legem, et ab eo avertuntur. Item Matth. 4, 23: *De trans Jordanem*, i. e., de regionibus ultra Jordanem sitis respectu Galilæe, quæ erat cis Jordanem, in quâ prædicabat Christus. Item, Luc. 17, 24: *Fulgur coruscans de sub celo*, i. e., è nubibus, quæ sub cælo sunt.

Psalm. LXXXI, 1: *Deus stetit in synagoga deorum, in medio autem deos diducit*; id est, Deus collocavit se in synagoga deorum, in congregatione, et concessu judicum vicem Dei gerentium, ut scilicet eorum actiones contempleret, et de eorum judiciis et sententiis censuram ferat. Argumentum enim hujus Psalmi est exhortatio ad iudices, ut rectè judicent; quæ exhortatio ut efficacior sit, inducitur Deus summus Judex inferiores iudices increpans.

Psalm. XCVI, 5: *Montes sicut cera fluxerunt à facie Domini; à facie Domini omnis terra*; id est, terra ac montes terrore quodammodo correpti fuerunt coram Omnipotente; liquefacti sunt, soluti, ad nihilum reducti coram Domino. Hi loquendi modi S. Scripturæ sunt familiares (1), et mirum in modum significant

eam reverentiam, quæ Omnipotentis aspectui debetur. Juxta Menochium hic locus Psalmorum potest de Christo intelligi, et de igne conflagrationis, qui præmittitur ante judicium extremum, et omnia absumit, juxta illud 2 Petr. 5, 10: *Adveniet autem dies Domini, ut fur: in quo cæli magnò impetu transibunt; clementerò calore solventur; terra cutent, et quæ in ipsâ sunt opera, exurentur*. Quibus verbis concordat Psalusta, in hoc Psalmo, v. 5, dicens: *Ignis ante ipsam præcedet, et inflammabit in circuitu inimicos ejus*.

Psalm. XCVII, 8: *Flumina plendent manu, simul montes exultabunt à conspectu Domini; quoniam venit judicare terram*. Psalmista, sicut in versu immediatè præcedente mare et terram invitavit; ita invitavit nunc flumina et montes, ut similiter signa lætitiæ ob adventum Christi edant. Porrò hæc et similes locutiones, *flumina pludent manu, montes exultabunt*, etc., sunt locutiones magnificæ et figuratæ, quæ quidem in Scripturâ (1) et apud Orientales usitate sunt: in nostrâ tamen lingua non nisi ægerimè adhiberi possunt. Illud autem, *quoniam venit judicare terram*, potest referri tam ad primum quàm ad secundum Christi adventum. Si ad primum adventum referatur, sensus erit: Exultent terræ et mare, montes et flumina, quoniam Dominus venit judicare, id est, regere et moderari optimis et justissimis legibus orbem terrarum, non solum, ut olim, majestate invisibilis Divinitatis, sed etiam corporali et visibili formâ, in similitudinem hominum factus, et habitu inventus ut homo, Philipp. 2, 7. Si referatur ad secundum, sensus erit: Exultent terræ et mare, montes et flumina, quoniam Dominus venit judicare terram, et exterminabit omnes peccatores, et ostendet suam potentiam, et specialem amorem erga electos.

Psalm. CI, 7: *Similis factus sum pellicano solitudinis; factus sum sicut nycticorax in domicilio*; id est, sicut pellicanus (2) solitarius et lucifugus, et nycticorax, seu noctua, ut Chaldaeus vertit, vel, ut Hieronymus, bubo, qui in angulo domus per diem quasi lucifugus latet, noctu vigilat, et non tam canit, quàm gemit et luget: ita et ego præ terrore fugio lucem et homines, noctes insomnes ago, gemo, etc. Vide Tiritium aut alios interpretes.—Psalm. CIII, 4: *Qui positis nubem descensum tuum; qui ambulat super petras ventorum*. Psalmistâ prædicat admittibilem Dei sapientiam et potentiam in velocitate nubium, quæ vi ventorum stupendâ celeri-

(1) Vide etiam Psalmi. 95, 41 et 42. Item Psalm. 143, 4, etc.

(2) De pellicano scribit S. Hieronymus in Epist. ad Præsidium; Augustinus, Isidorus, Albertus M. et alii apud Gesnerum L. de Avibus, eum esse avem ægypticam in Nilu solitudinibus conivorantem, quæ pullos à serpente occisos, lateribus rostro perforatis, suo sanguine suscitât. Sed ipse Gesnerus negat, talem avem dari: Nisi, inquit, accipias vulturum ægypticum, de quò Orus scribit, quòd pullos in foveâ sicut sanguine suo, quom ex furore prolicet. Fatetur tamen Gesnerus pellicanum, quem alio nomine Plateam nominat, avem esse solitariam et lucifugam. Et hoc servit proposito Psalmistæ, uti ex nostrâ expositione hujus versûs datâ patet.

(4) Vide Judic. 5, 5. Judic. 16, 18. Mich. 1, 4.

tate transeunt ab unâ parte mundi ad aliam. Aliquando enim serenum aerem conspiciamus, et mox, ut ita loquar, in ictu oculi, flante Austro; cernimus eundem aerem obductum nubibus; et contra, videmus interdum aerem nubibus undique coopertum; et mox flante Aquilone vel Enro, cernimus nubes omnes velut in puncto temporis dissipari. Describit autem Psalmista hæc omnia more poetico, ac si Dens incidat nubibus velut in curru, et utatur ventis, quasi equis pennigeris. Sed hæc metaphora nihil significat aliud, nisi Deum esse principalem auctorem omnium rerum, et ejus nutu ventos moveri, et nubes adduci vel abduci. Vide Bellarminum in hunc locum.

Psalm. CIII, 32: *Qui tangit montes et fumigant.* Et Psalm. CXLIII, 5: *Domine, inclina cælos tuos, et descende; tange montes, et fumigabunt.* Alludit Psalmista ad caput 19 Exodi, v. 16 et 18, ubi describitur mons Sinai terribilis, et fumigans descendente Domino. Ita Bellarminus; vel ut, alii explicant, sensus est: *Tange montes, fulmina immittendo, ex quo ignem concipient, et fumigabunt.*—Psalm. CXIX, 4: *Sagittæ potentis acute cum carbonibus desolatoriis.* Psalmista, v. 3 immediate precedenti, interrogavit: *Quid detur tibi, aut quid apponatur tibi ad linguam dolosam?* q. d. Quem fructum, quod emolumentum capies ex linguâ dolosâ? Vel: *Quid mali dari, aut addi possit supra linguam dolosam?* Jam respondet v. 4, et dicit: *Sagittæ potentis, etc.*, id est, durissimæ plage, gravissimæ pœnæ, et incendia vehementissimè urentia tibi dabuntur, et apponentur. Illas porrò pœnas per metaphoram sagittas vocat à potenti Dei brachio emissas. Vel sensus est, linguam dolosam similem esse sagittis graviter ferientibus. *Cum carbonibus desolatoriis.* In hebræo est, *cum carbonibus juniperorum*, ut vertit S. Hieron. Hoc enim significat vox hebræa *rethaim*. Sed 70 Interpretes explicaverunt metaphoram; carbones enim juniperorum sunt admodum solidi, ideòque apti ad incendendum, vastandum et desolandum. Sensus ergo citati v. 4 est, vel linguam dolosam manere graves dolores, et incendia ex carbonibus acerrimè urentibus, et omnia populantibus et absumentibus orta; vel talem esse linguam dolosam, ut cum hujusmodi carbonibus; qui acriter urunt, conferri possit. Vide Menochium in hunc locum.

Psalm. CXXV, 4: *Converte, Domine, captivitatem nostram, sicut torrens in Austro*, id est, reduc captivos nostros tantâ velocitate in patriam suam, quemadmodum aquæ torrentium, Austro flante, et nives solvente, per alveum citissime deturrunt, et ad mare properant.

Psalm. CXLVII, 6: *Mittit crystallam suam sicut buccellas; ante faciem frigoris ejus quis sustinebit?* Quamvis diversæ sint hujus loci interpretum expositiones, communior tamen sententia est hic similitudinem crystalli grandinem intelligi, quæ similis est buccellis; hoc est, bolis. Descendit enim in globos compacta magnitudine ferè boli unius; Græcis, *επιστάλας*, et glaciem significat, et lapidem crystallum. In hebræo est *qerach*, quæ vox propriè glaciem significat. Sed convenit etiam hoc vocabulum grandini, quia omnis grando quædam glacies est. *Ante faciem frigoris ejus quis sustinebit?* q. d. Quis

ferre possit vim frigoris ejus? adeò enim frigida est grando, ut qui multa illius grana manibus collegerit, frigus ejus ferre vix possit. Alia expositio hæc verba, *ante faciem frigoris ejus, etc.*, ad Deum refert, quasi Psalmista dicat: Nullus homo sustinere posset, si Deus frigus vellet intendere, ut posset.

Atque hæc respectivè pauca exempla sufficient ad ostendendum, qualis sit sensus seu literalis, seu spiritualis Psalmorum. Institutum et scopus operis mei non permittit, ulterius in explanationem singulorum Psalmorum excurrere; præsertim quia plurima in Psalterium commentaria jam sunt edita; et adhuc hodiè insignia in lucem eduntur; prout jam supra, (quæst. X, in scholio,) observavimus.

SECTIO II.

DE LIBRO PROVERBIORUM.

Juxta unanimum tam Hebræorum, quàm Catholicorum sententiam, Salomon edidit tres libros sapientiales, scilicet Proverbia, Ecclesiasten, et Canticum canticorum. Dubitarunt autem multi Hebræorum antiquorum, an Salomon à Spiritu S. fuerit illustratus in compositione horum librorum. At oppositum declaravit Esdras, totaque Synagoga, ac ipsa Ecclesia Christi, quæ prædictos libros in Canone S. Scripturæ collocarunt. Porrò Salomon juxta opinionem S. Hieronymi (1) librum Proverborum composuit pro juvenibus, librum Ecclesiasten pro viris, et Canticum canticorum pro senibus; vel, ut Salmeron (2) cum aliis existimat, librum Proverborum fecit pro incipientibus, Ecclesiasten pro proficientibus, Canticum canticorum pro perfectis. Nam in primo præcepta tradit ad mores formandos, virtutemque amplectendam; in secundo, vanitate omnium rerum terrenarum ostensâ, in futurorum et æternorum bonorum spem erigit, ac ita ad progressum in virtute stimulat; in postremo, perfectam charitatem in amoribus sponsi et sponse delineatam exhibet. Si autem quæras: an Salomon hos tres libros composuerit antè vel post lapsum suum in peccatum et idololatriam? Resp.: Proverbia et Canticum canticorum verisimiliter composuit antè lapsum; Ecclesiasten verò ponitens post lapsum (3). Incipiendo jam à primo, seu libro Proverborum; est ille, ut modò diximus, absolutissima Summa trium moralis doctrinæ partium, videlicet ethice, œconomice, et politice. Ab Hebræis *Misle* vocatur, quæ vox sententias graves et apprime utiles significat.

28. Quærès I: *«An liber Proverborum ecloga sit, et sive delectus optimarum sententiarum ex plurimis, et qui ante Salomonem floruerunt, scriptoribus, ut Grotius (comm. in c. I Prov.) cum quibusdam Batavis et assertit? »* Resp. negativè. Nam hoc Grotii assertum repugnat tum S. Scripturæ, quæ pluribus locis (4) Sa

(1) In Prefat. librorum sapientialium.

(2) Proleg. X, canon. 32.

(3) Vide Pinedam in Salomone prævio L. VIII, c. 1, sect. 5 et 7.

(4) Proverb. 1, v. 1. Et cap. 25, v. 1. Item Ecclesiasten cap. 12, v. 9. Et 1 Reg. 4, 32.

lomonem auctorem Parabolarum seu Proverbiorum pronuntiat; tum constanti et antiquissimæ Hebræorum et Christianorum ferè omnium traditioni et persuasioni, Salomonem esse auctorem libri Proverbiorum; tum etiam chronologiæ. Non enim dici potest, quinam excellentes illi scriptores ante Salomonis ævum fuerint, ex quibus sententiæ L. Proverb. collectæ fuerint. De hebræicis enim non constat; gentiliùm verò Sapientum vix nomen, primam ante olympiadum quadringentis ferè annis Salomone posteriore fuit auditum. Accedit, quòd veteres legislatores et philosophi, juxta probabilem multorum Patrum opinionem, sapientiam potiùs ex S. Scripturâ hauserint, quàm scriptores sacrorum librorum ex veteribus philosophis, prout in solutione III quæstionis ostendemus.

29. Quæres II: « An liber Proverbiorum, si à Salomone in scelera luxuriæ et idololatriæ lapsus scriptus esset, propterea è Canone sacrorum librorum foret eliminandus? » Resp. negativè. Nam, licet homo sit malus et vitiosus, tamen Deus per illum suas veritates manifestare potest; sicut prophetavit per Balaam et per Caiapham. Pulchrè hanc in rem S. Augustinus, in Psalm. 126, loquens de Cantico canticorum ait: « Salomon erat tempore suo filius David, magnus ille per quem multa sancta præcepta, et salubria monita, et divina sacramenta Spiritus S. in divinis litteris operatus est. Nam ipse Salomon mulierum amator fuit, et reprobus est à Deo.... Sed si illo cadente, quæ per illum dicta sunt, delebantur, judicaretur, quia ipse dixerat, non quia per illum dicta erant. Optimè igitur etiam hoc egit misericordia Dei, et Spiritus ejus, ut quidquid boni per Salomonem dictum est, Deo tribueretur, peccatum autem hominis homini. » Cæterum librum Proverbiorum Salomon verisimiliter ante, et non post lapsum suum composuit; prout supra cum Calmeto in Prefatione ad L. Proverb. observavimus.

30. Quæres III: « An veteres legislatores et philosophi leges suas et moralem scientiam ex libro Proverbiorum, aliisque S. Scripturæ partibus hauserint? » Resp. rem hanc inter ipsos Catholicos esse controversam. Calmet, citans pro se Origenem, Tertullianum, S. Augustinum, ac Lactantium, propendit in sententiam negativam; affirmativa tamen (saltem ipso Calmeto) majori nititur auctoritate. Eam enim tenent Clemens Alex. (1), S. Cyrillus Alex. (2), Theodoretus (3), Eusebius (4), S. Justinus M. (5). Porrò Origenes, Tertullianus, et S. Augustinus pariter affirmativam tenent, aut saltem dubium et controversum est, utri sententiæ affirmativæ vel negativæ, magis accedant. Denique affirmativè etiam favent Hermippus (6), et Josephus Jud. (7). Plura de hæc questione Calmetus (8) in spe-

ciali quadam Dissertatione. Item Huetius (1), et Weisenbachius (2) in medium proferunt.

31. Quæres IV: « Quomodò verba illa Prov. 6, 1 et 2: « *Fili mi, si sponderis pro amico tuo, defixisti apud extraneum manum tuam: illaqueus es verbis oris tui, et captus propriis sermonibus*, conveniant cum charitate proximo debitâ, quæ sæpè petit, ut ad juvandam amicum, vel alium, sponsonem faciamus. » Resp.: Liber Proverbiorum solùm agit de sponsonem temerariâ, quâ, e. g., juvenes improvidi suas non rarò facultates periculo eas perdendi exponunt; neutiquàm verò de illâ sponsonem, quam proximo, in necessitate constituto, charitas imperare solet.

32. Quæres V: « Quomodò illud Prov. 6, 6, 9: « *Vade ad formicam, ò piger, et considera vius ejus, et discite sapientiam; quæ... parat in æstate cibum sibi, et congregat in messe quod comedat, cum illis Christi verbis, Matth. 6, 34: Nolite solliciti esse in crastinum, et concordet? » Liber Proverbiorum loc. cit. agit de illis, qui ex pigritiâ nullam curam habent rerum temporalium; quos proin jubet, providos esse; Christus verò loquitur de illis, qui rebus mundanis se nimium impendunt contra illud, quod v. 33 immediatè præcedente dictum est: *Quærite... primum regnum Dei, et hæc omnia adjicientur vobis.**

33. Quæres VI: « An verba illa Prov. 6, 30: *Non grandis est culpa, cum quis furatus fuerit, non sint illicitum furandi? » Resp. negativè. Nam his verbis Salomon furum non excusat ab omni culpâ et penâ, sed solùm dicit, illud esse minorem culpam, quàm adulterium, præsertim si ex necessitate aliqua, et famis pellendæ causâ fiat, prout ex contextu patet, qui ita habet: *Qui ingreditur ad mulierem proximi sui, non erit mundus cum tetigerit eam. Non grandis est culpa, cum quis furatus fuerit; furatur enim, ut esurientem impleat animam. Deprehensus quoque reddet septuplum, et omnem substantiam domus suæ tradet. Qui autem adulter est, propter cordis inopiam perdet animam suam.* Hoc est, per insipientiam et insaniam perdet animam suam.*

34. Quæres VII: « Quomodò illud, Prov. 10, 3, « *Non affligit Dominus fame animam justî, congruat cum experienciâ, juxta quam plurimos justos et pios reperire est, quibus domi res valdè arctæ? » — Resp. Ad hanc questionem jam respondimus supra, quando de libro Psalmorum egimus, quæst. XIV, num. 16.*

35. Quæres VIII: « Quomodò Salomon, Prov. 23, 31, scribere potuerit: *Ne intuearis vitrum, quando fluverit, cum splenderit in vitro color ejus; cum tamen (ut quidam incredulorum ait) Salomonis ætate vitrum nondum fuerit inventum? » — Resp.: Nego, quòd tempore Solomonis nondum inventum fuerit vitrum. Quamvis enim certa origo et initium artis conficiendi vitra nesciatur; ea tamen antiquissima est, et jam apud veteres Sidonios (3), qui erant Palæstinæ*

(1) Admonitione ad Gentes.

(2) Adversus Julianum L. 1.

(3) In opere adversus Græcos, seu Gentiles.

(4) Toto libro XI Præparat. Evang.

(5) Apolog. 1, p. 15. Editi. Paris. 1636.

(6) Apud Josephum L. 1 contra Apionem.

(7) L. II contra Apionem.

(8) Ante suum Commentarium in L. Proverb.

(1) In Demonstrat. Evang. Propositione IV, cap. 8.

(2) Nova forma Theologiæ Biblicæ. Tom. II, L. IV, Quæst. 22.

(3) Vide Lexicon Universal. Lipsiens. Tom. X. art. Glas.

vicini, viginisse dicitur. Præterea, Aristophanes, de vitris causticis apud Athenienses, et Plinius, lib. 36, c. 27, de sabulo Boli fluvii in Phœnicia, quod *multa per secula* gignendo vitro fuissent, loquuntur. Enimvero, ex genuino hoc testimonio antiquissimorum auctorum satis apparet, usum vitri ætate Salomonis non fuisse in Palestinâ prorsus ignotum. Accedit, quod in fonte hebræo, Prov. 23, 31, non legatur in *vitro*, sed in *calice*, puta pellucido, v. g., crystallino; quo sensu etiam in libro Job, cap. 28, v. 17, de vitro videtur sermo esse, quando dicitur: *Non adæquabitur ei* (sapientiæ) *aurum vel vitrum*. Ubi per *vitrum* intelligitur crystallum, aut adamas, qui lapides vitro similes sunt; quanvis alii hunc textum de vitro ipso intelligunt, quod olim fuit in non exiguo pretio. Vide Menochium in hunc locum.

36. Quæres IX: « An ex verbis illis Prov. 24, 16: « *Septies enim cadet justus, et resurget*, anonymus quidam in Opusculo: *Nouvelles Libertés des Pensées*, « rectè inferat, Religionem tantoperè adversari naturæ humanæ, ut etiam, qui maximè sunt religiosi, « nihilominus ferè singulis horis in peccatum labantur, « fatente idipsum hoc loco Scripturâ? »—Resp.: Iste anonymus, verè religiosis impius contemptor, qui toties sibi et libertatem, et novitatem cogitationum gratulatur, neque veretur dicto modo Religionem in invidiâ vocare, debuisset ad sequentia benè attendere. 1° Liber Proverborum cit. loc. non dicit justum septies de die cadere, sed *septies*, id est, sæpius universè. Quamvis enim auctor Catenæ Græcæ Cassianus, collat. 22, c. 13, et nonnulli codices manuscripti legant cit. loc., *septies in die cadit justus*, ex quo non pauci colligunt justum ordinariè non posse se cohibere per unum diem, quin in aliquod peccatum veniale, imò in septem, id est, in plura labatur; tamen, ut Cornelius à Lap. (1) rectè monet, *re, in die*, nec est in textu hebræo, nec in Sept. et Vulgatâ nostrâ, cæterisque codicibus impressis; adeoque ex hoc textu sacro non sequitur, quod homines etiam maximè religiosi ferè singulis horis in peccatum labantur. Imò, teste Suario (2), ipse Soto et Vega expressè admittunt justum ad unum diem posse abstinere à peccato veniali; et S. Augustinus (3) docet justos, præsertim cautions et puritatis conscientia studiosos, posse aliquo tempore esse puros ab omni peccato veniali (4). 2° Dicitur quidem cit. loc., *septies cadet justus*; sed mox additur: *Et resurget*, i. e., resipiescet. 3° Ibidem non intelligitur alii lapsus hominis justi, quam levis et veniales, et à quibus statim resurgunt. Hinc levis hi lapsus in eodem versu opponuntur gravibus et lethaliibus impiorum lapsibus hoc modo: *Septies enim cadet justus, et resurget; impij autem corrunt in malum*. Quid autem mirum, quod homo quantumvis justus in

statu naturæ lapsæ et per peccatum originale (cujus penalitates etiam post baptismum remanent) corrupte, non rarò in leviores defectus seu culpas labatur, à quibus tamen, quæ Dei bonitas est, brevi resurgit, ac sese restituit? Aut an Deus ad obtinendam majorem humilitatem hominum justorum vel ex aliis altissimis finibus non potest permittere ejusmodi tenues lapsus, quin aliquid suæ infinitæ perfectioni et sapientiæ, aut sanctitati Religionis ab ipso institutæ decedat?

37. Quæres X: « Quomodò auctor Libri Proverb. « sine contradictione, Prov. 26, 4, dicere poterit: « *Ne respondeas stulto juxta stultitiam suam, ne efficiaris ei similis*; et tamen, ibidem, 5, mox addere: *Re-sponde stulto juxta stultitiam suam, ne sibi sapiens esse videatur*? An respondere et non respondere « stulto juxta stultitiam suam, nulla contradictio? »—Resp.: Nulla est contradictio. Nam, ut interpretes rectè monent, sensus prioris textûs sacri est: Ne cum stulto stultè ac insipienter agas, scilicet imitando illius stultitiam verbis et gestibus, vociferando, contentendo, conviciando, ut colligitur ex verbis immediatè additis, *ne efficiaris ei similis*. Sensus verò posterioris textûs est: Responde stulto juxta meritum stultitiæ suæ, et modo ad eum redarguendum accomodato. Hinc additur: *Ne sibi sapiens videatur*. Convincendus nimirum est homo imprudens seu stultus solidis rationibus et gravibus prudentibusque verbis, vel si opus est, etiam verberibus arguendus et castigandus juxta illud, Prov. 26, 3: *Flagellum equo, et camus usino, et virga in dorso imprudentium* (1).

38. Quæres XI: « Quomodò Salomon, Prov. 50, 2, « de seipso dicere poterit: *Stultissimus sum virorum, et sapientia hominum non est mecum*; cum tamen, 3 « Reg. 5, 12, Deus dicat Salomoni: *Dedi tibi cor sapientis et intelligens in tantum, ut nullus ante te similis fuerit, nec post te surrecturus sit*; quin et post lapsum suum Salomon, Eccle. 2, 9: *Sapientia quoque perseveravit mecum*, de se ipso testetur? »—Resp.: Omnis apparens antilogia evanescit, si consider mus quod verba primi textûs proferantur à Salomone (si tamen ea Salomonis sunt) modestiæ causâ, ut sensus illorum sit: *Stultissimus sum*, si quæ ex me habeo vel scio, secluso Deo spectem. Unde mox subdit: *Sapientia hominum non est mecum*, q. d. Sapientia non est à me humano studio acquisita, sed si quid nactus sum sapientiæ, id omne à Deo didici et accipi.

Dixi: *Si tamen hæc verba sunt Salomonis*. Nam Menochius cum non paucis aliis contendit citatum cap. 50 Prov. propriè auctorem habere Aghur, cujus tamen dicta Salomon suis adjunxit parabolis, tanquam illis consentientia, et iisdem planè digna. Unde, cum ea suis dictis admiscuerit, iisdemque subscripserit, meritò tanquam Salomonis citantur (2).

39. Quæres XII: « Quomodò locus Scripturæ Prov « 31, 22, ubi commendatur valdè mulier, quæ sibi

(1) Comment. in L. Prov. 24, 16.

(2) Tom. III De Gratiâ L. 9, c. 8, num. 29.

(3) L. 2 de Pec. mer. c. 2.

(4) Plura hanc in rem vide apud Nicolaum Lancium Opusc. Spiritual. XVI, L. 2, c. 1, conclus. 7, num. 261.

(1) Confer hùc Basil. Poncii *Questiones expositivas*.

(2) Vide Menochium et Calmetum Comment. in Prov. 50, v. 1.

« *stragulatam vestem* confecerat, et in *byssu et purpura* incede-
 « *bat*, concilietur cum aliis Scripturæ locis, « *Luc. 16, 19*, ubi vituperatur homo dives, qui indu-
 « *batur purpurâ et bysso*; item, 1 *Timoth. 2, 9*, ubi
 « *mulieres ornare se veste pretiosâ prohibentur?* » —
 Resp. : SS. Lucas et Paulus intelligendi sunt de cultu
 feminarum superfluo, et immodico, neglectis interim
 pauperibus, aut aliis officiis probæ feminae. In L. Prov.
 autem loc. cit. describitur uxor viri nobilis, et sena-
 torii ordinis; quæ tamen non omisit munia probæ mul-
 lieris adimplere, et suam manum largè pauperibus
 aperire; prout ibidem fusè recensetur, ac inter alia
 expressè dicitur, cap. 31, v. 19 : *Manum suam aperuit*
inopi, et palmas suas extendit ad pauperem.

SECTIO III.

DE LIBRO ECCLESIASTÆ.

Hujus libri auctor est Salomon, ut in Præfatione ad
 L. Prov. jam diximus, ac ex ipso Eccles. cap. 1, v. 1,
 patet, ubi dicitur : *Verba Ecclesiastæ filii David, regis*
Jerusalem. Nullus enim filiorum David fuit rex in Jeru-
 salem, nisi Salomon (1). Porrò hic liber videtur
 scriptus à Salomone post lapsum, et agnitam pecca-
 minosarum voluptatum vanitatem, ut Hebræi, S. Hiero-
 nymsus, et commentatores plerique autumant. Idem
 liber hebræicè vocatur, *Cohelèth*, id est, *congregatrix*.
 Solent enim Hebræi nominibus generis feminini pro
 masculinis interdum uti, ad exprimendum magis rei
 præstantiam et elegantiam. Itaque se congregatricem
 appellat Salomon, hoc est, elegantem concionatorem,
 qui Ecclesiam seu cætum ad concionem audiendam
 congregat. Græcè hic liber dicitur *Ἐκκλησιαστής*, id
 est, *Concionator* : nam more propemodùm concionato-
 rio de rerum vanitate, aliisque argumentis ad mores
 formandos idoneis disserit.

40. Quæres I. « An L. Ecclesiastæ meritò in cano-
 « nem sacrorum Librorum relatus sit? » — Resp.
 affirmativè. Id enim constat ex constanti Synagogæ et
 Ecclesiæ consensu de libri hujus divinitate : item ex
 aliis argumentis pro Canone sacrorum Librorum Catho-
 lico alibi (2) adductis. Quæ autem contra theo-
 pneustiam seu divinitatem Libri Ecclesiastis à quibus-
 dam sectariis, vel incredulis objici solent, in sequen-
 tibus quaestionibus solventur.

41. Quæres II : « An L. Ecclesiastæ faveat Epi-
 « cureis? » Resp. negativè. Scio quidem, priscos He-
 bræorum Rabbinos in Talmude ausos fuisse Ecclesia-
 stem hujusmodi erroris arguere, ideòque deliberâsse
 de eo penitè repudiando, non aliâ re absterritos, quàm
 quòd et initium, et finis L. Ecclesiastæ legi consenti-
 ant; uti videre est tum apud Maimonidem, tum apud
 S. Hieronymum (3). Haud majore reverentiâ de Ecce-

siaste opinati sunt veteres quidam hæretici (1) cum
 Theodoro Mopsuesteno. Iisdem hæc in re consentiunt
 Lutherus, Grotius, alique cum famoso illo impietatis
 magistro Voltairio (2), qui de Ecclesiastæ dicit, miran-
 dum esse, quòd iste Epicureismum redolens liber Ca-
 noni sacrorum librorum insertus sit. Sed nempe id
 factum ait, eo tempore quo libri crant perquam rari,
 et magis admirationi, quàm lectioni serviebant. At
 quæso unde Voltairius novit illo tempore adeò raros
 fuisse libros? Numquid ipse Ecclesiastes, cap. 12, v.
 12, expressè dicit : *Faciendi plures libros nullus est fi-
 nis?* Plura contra impiam illam Voltairii de Ecclesiastæ
 assertionem invenies apud D. abbé Nonnotte (3). Illud
 solùm addo, valdè paradoxum et absurdum videri, quòd
 Voltairius ex unâ parte librum Ecclesiastis tanquàm
 hominis epicurei et materialistæ abominetur; ex alterâ
 verò parte tamen eundem librum beneficio poeseos
 suæ polium, ac numeris adstrictum gallicis, in lucem
 emisit. Si enim hic liber est ejusmodi; si Epicureis
 favet; si incitat ad vitam more bestiarum transigen-
 dam, quasi unicus hic sit vitæ fructus, ac nullum dein-
 ceptis virtutis præmium; cur illum veritè in linguam
 patriam, et innumeris legendum offert?

Cæterum, ut directè ad Voltairii, et aliorum paulò
 ante memoratorum criminationem respondeam, ulter-
 rius observo, quòd ex ipsâ synopsi et scopo libri Ecce-
 siastis facilè colligatur, ejus auctorem non sensisse
 cum Epicureis. Nam in eo toto Salomon demonstran-
 dum suscipit, in omnibus hujus mundi rebus vanitatis
 plurimùm et molestiæ esse; num duntaxat superesse,
 in quo conquiescere homines possint, timorem Dei
 scilicet, et mandatorum divinatorum observantiam; his
 solidis obtineri veram beatitudinem. Occurrunt quidem
 in hoc libro non pauca Epicureorum et impiorum
 opiniones, quibus tamen auctor nonquàm adhæret;
 alteram vitam agnoscit, Eccles. 11, 8, 9, simul et
 præmia pœnasque post obitum, ibid. 12, 14; laudibus
 prosequitur sapientiam, virtutem, justitiam (4); ora-
 tionem suam claudens, in eo totam hominis rationem
 sitam esse ait, si Deum timeat, ejusque præceptis ob-
 sequatur, ibid. 12, 13.

42. Quæres III. « An duo auctores invicem dissi-
 « dentes librum Ecclesiastis scripserint; vel unus
 « quidem, sed scepticus, qui repugnanti loquitur, et
 « modò ad vitam more belluarum voluptuosam, modò
 « ad virtutem et honestatem homines stimulat? »
 Resp. : Nec duo invicem dissidentes, nec unus à seipso
 dissidens seu scepticus, sed Salomon in hoc libro
 unum eundemque scopum respiciens, sibi que constans
 et neutiquàm repugnans, istius operis auctor est.
 Nam, quando in eo videtur modò ad vitam voluptuo-
 sam belluarum ritu transigendam (5), modò ad virtu-

(1) Vide Calmetum Præfat. in L. Ecclesiastis, ubi
 Grotii et aliorum negaptium Salomonem esse aucto-
 rem Libri, falsam opinionem refutat. Eandem opinio-
 nem etiam refellit Hermannus Goldhagen, Introduct.
 in Scriptur. P. II, sect. 3, § 2, num. 148 et 149.
 (2) Vide Scripturæ S. contra Incredulos propugna-
 tæ, Part. IV, quæst. 1.
 (3) In fine Commentarii in Ecclesiast.

(1) Vide Philastrum, hæres. 133.

(2) In Lexico Philos. manuali.

(3) In Lexico Philosoph. Relig. artic. *Prediger*.

(4) Ibid. cap. 4, v. 17, cap. 5, v. 1 et seq., cap. 7,
 v. 26 et seq.

(5) Ibid. cap. 2, v. 24, cap. 3, v. 22, et alibi.

tem et honestatem (1), incitare, siquæ repugnantia loqui, non reapse à seipso dissidet, nec scepticorum more anceps fluctuat; sed duntaxat dicta illa Epicureismum redolentia in personâ stultorum et impiorum hominum, non autem ex sententiâ suâ profert; sed ea, dicto modo prolata, refutat. Facit niuirum, quod facere solent concionatores, qui dùm populum salutari doctrinâ instituunt, sæpè impiorum cavillos proponendos sibi et refutandos suscipiunt; vel si mavis, sua Salomon prioris vitæ perversâ sensa hæc ratione prodit, et jam pœnitens, quam absurda et ridenda olim saperet, simul demonstrat.

Dices I, cum Joanne Clerico: Non est credibile Spiritum S. voluisse Epicureorum sententias cum aliis sapientibus et sanctis effatis ita miscere, ut perdifficile sit distinguere, quæ auctor libri per se, quæque personam agens impiorum loquatur. Resp.: Hoc non est adeò difficile, maximè illis, qui scopum auctoris ob oculos semper habent, ad eumque singula dicta conferunt. Hi enim satis intelligent librum Ecclesiastis veluti perpetuam quandam orationem seu dissertationem unius auctoris esse, varia impiorum argumenta proponentis, et refutantis, ac omnia liberius in hoc libro dicta ex initio et fine ejusdem libri dijudicanda esse. Certè qui asserit et repetit, omnia in mundo vanissima esse præter timorem Dei et mandatorum ejus observationem, prout monet Ecclesiastes ab initio et in fine libri, is planè moralem Epicureorum doctrinam non tenet. Adde, quòd in autographo libri Ecclesiastis sensa impiorum fortassis (imò Cl. Weissenbach loc. cit. quest. 25, id sibi omninò persuasum habet) sic per-scripta fuerint, ut subjæcte responsiones haberent diversos characteres, aut notarium instar adderentur. Etsi verò sublatum nunc sit hoc discrimen in exemplaribus sacrorum codicum, quos hodiè habemus, nemo tamen hucusque hoc libro perversus, multi verò, ut respicerent, adducti sunt. Soli impietatis magistræ, eorumque asseclæ, qui sacris in libris non remedia scelerum, sed licentiæ patrocinium quærent, ex propriâ suâ malitiâ relatis ex libro Ecclesiastis impiorum sententiis flagitiosissimos mores suos et errores tueri volunt.

Dices II, cum observatoribus Hallensibus: Illud scepticorum principium, nos nihil scire nec scire posse, per totum librum Ecclesiastis insinuat: ergo auctor hujus libri videtur fuisse scepticus. Prob. aut. ex illis verbis Ecclesiastis, cap. 3, v. 21: *Quis novit, si spiritus filiorum Adam ascendat sursum?* Item ex illis, cap. 8, v. 17: *Et intellexi, quòd... quantum plus laboraverit homo ad quærendum, tantò minùs inveniat; etiamsi dixerit sapiens se nôsse, non poterit reperire.* Resp. I. Ex his et similibus Protestantium in Ecclesiastem criticis observationibus patet (2), quàm multi eorum sint, qui effata Spiritus S. in libro à veteri Synagoga et Ecclesiâ Christi constanter pro canonico habito contenta censurare et vilipendere audeant. Imitantur nimirum

Lutherum suum, qui in symposiacis sermonibus eundem librum parvi pendendo pro jocum dixit, « auctorem libri, qui *Ecclesiastes* inscribitur, sibi videri creòis et calcaribus destitutum, equitare tantùm in soccis, quemadmodum ipse solet, cum adhuc esset in cœnobio. » Resp. II. Ex allatis textibus nullum in auctore libri Ecclesiastis scepticismum evinci posse. Nam verba illa: *Quis novit, si spiritus filiorum Adam, etc.*, Ecclesiastes non profert ex suâ, sed ex impiorum sententiâ, sensibus omnia metientium; prout ex contextu colligitur; vel si ex suâ mente loquitur, tantùm difficultatem rei, non impossibilitatem demonstrare voluit; fermè sicut in aliis Scripturæ locis (1) modus interrogandi per particulam, *quis*, erit modus rei difficultatem indicat. Unde sensus iste: *Quis novit?* hoc est, *arduam ac difficile est cognoscere*, prout Calmetus (2) rectè observat. Quid autem ipse Ecclesiastes senserit, claris verbis indicat cap. 12, dicens: *Et revertatur pulvis in viam suam, unde erat, et spiritus redeat ad Deum, qui dedit illum.* Quod verò alterum attinet textum: *Quantò plus laboraverit, etc.*, is loquitur de investigatione viarum Dei, et inscrutabili divinæ Providentiæ ratione; in quibus utique nostram profiteri debemus ignorantiam, cum Apostolo, ad Rom. 11 exclamantes: *O altitudo divitarum sapientiæ et scientiæ Dei! quàm incomprehensibilia sunt judicia ejus, et investigabiles viæ ejus?*

Dices III. Saltem illud non potest negari, in libro Ecclesiastis desiderari ordinem, nexumque sententiarum vix posse inveniri. Resp.: Spiritus S., cum quid inspirat, non tenetur id exigere ad leges eloquentiæ humanæ. Sæpè enim, et etiam in libro Ecclesiastæ, quod deest dispositioni ac nexui sententiarum, compensatur divinius quibusdam subditisque conversionibus, quas esse in Bibliis admodum frequentes, res ipsa loquitur, et lustranti sacras litteras facillè patebit. Quanquàm illud quoque notandum, quod jam olim Joannes de Pineda (3), et nuper abbé Nonnotte (4), in eo sedulam operam posuerint, ut arcanam dispositionem capitum libri Ecclesiastæ aperirent.

43. Quæres IV: « 1° An non Ecclesiastes, cap. 1, v. 4 et 9, dicens: *Generatio præterit, et generatio advenit; terra autem in æternum stat;* item: *Quid est, quod fuit? ipsum quod futurum est, satis apertè æternitatem mundi judicet, prout impius Collinus (5) censet?* 2° An non ex adverso vitam æternam atque animæ immortalitatem neget, dùm, cap. 3, v. 18 et 19, ait: *Dixi in corde meo de filiis hominum, ut probaret eos Deus, et ostenderet similes esse bestiis. Idcirco unus est interitus hominis et jumentorum, et æqua utriusque conditio, etc.*? Item, cap. 9, v. 5: *Viventes enim sciunt se esse mortuos; mortui verò nihil nocuerunt ampliùs, nec habent ultra mercedem.* Si enim unus est interitus hominis et jumentorum; si mor-

(1) Jerem. 17, v. 9. Psal. 14, v. 1.

(2) Comment. in hunc locum Ecclesiastæ.

(3) In commentario in Ecclesiastem.

(4) In Lexico Philos. Relig. art. *Prediger*.

(5) Discours sur la liberté de penser, pag. 918.

(1) Ibid. cap. 4, v. 17, cap. 5, v. 1 et seq. cap. 7, v. 26 et seq., cap. 11, v. 8 et 9, cap. 12, v. 15 et 14.
(2) Vide Calmet Præfat. in Ecclesiastem.

«tui nihil noverunt amplius, nec ultra mercedem habent, quomodo animæ immortalitas et vita æterna evincetur?»

Resp. ad primum. Ecclesiastes cit. loc. non loquitur de æternitate mundi simpliciter tali, sed de duratione ejus oppositâ durationi singulorum hominum, ita, ut sensus sit: Hominum alii moriuntur, alii nascuntur, et in defunctorum locum succedunt (1); terra autem, quoad suam massam considerata (2), stabilis, et quasi commune diversorium est venientium et abeuntium. Cæterum, quòd vox hebraica *olam* (pro quâ nostra Vulgata Eccles. 1, 4, habet, in æternum, non rarò *tempus definitum* significet, evidenter demonstrat Joseph Albo Ikarim, tum aliis ex locis, tum ex hoc ipso Eccles. cap. 1, v. 10, idemque jam priùs copiosè ostenderit Maimonides. At petes fortassis: Quomodo verba illa Eccles. 1, 4: *Terra autem in æternum stat*, conciliari possint cum illo Evangelistarum, Matth. 24, 35, Luc. 21, 35, Marc. 13, 31, effato: *Cælum et terra transibunt?* Resp.: Equidem terra in æternum stat, hoc est, ut paulò antè diximus, aliis et aliis hominum generationibus sibi succedentibus et transeuntibus, ipsa stabilis persistit. Evangelistæ autem loquuntur de novissimis diebus, quibus cælum quoque et terra transibunt, id est, secundum præsentem suum statum peribunt et mutabuntur. Ad secundum. Textus ex cap. 3 et 9 desumpti ab Ecclesiaste proferuntur, non ex sententiâ suâ, utpote jam poenitentis, sed in personâ impiorum animæ immortalitatem negantium, prout in solutione secundæ et tertie quæstionis suprâ fusiùs explicavimus. Possunt tamen memorati textus in sensu etiam vero et sano exponi, ita, ut *Salomon* solum significare voluerit, unum esse interitum hominum et jumentorum quoad corpus, non verò quoad animam. Item: Mortui nihil noverunt amplius, hoc est, nihil quidquam eorum, quæ hic in terris aguntur, de novo discernere possunt, nisi eis reveleetur. Vel per mortuos significatur conditio hominis mortui præcisè secundum corpus, non verò secundum animam à corpore jam separatam spectati. Illud verò: *Non habent ultra mercedem*, verissimum est. Nam mortui benè operando non amplius mercedem promereri possunt, cum sint extra merendi statum, et non jam in viâ, sed in termino existant. Vide Calmetum, Menochium, aut alios interpretes in citatos Scripturæ textus.

Dices: Ecclesiastes post illa verba: *Unus interitus est hominis et jumentorum*, etc., in eodem capite, v. 21, ait: *Quis novit si spiritus filiorum Adam ascendat sursum, et si spiritus jumentorum descendat deorsum?*

(1) Hoc sensu etiam in 1. Ecclesiastici 14, 18 et 19, dicitur: *Omnis caro sicut fœnum veterascet, et sicut folium fructificans in arbore viridi. Alia generantur, et alia deiciuntur; sic generatio carnis et sanguinis. alia finitur, et alia nascitur.*

(2) Dixi: *Terra quoad massam considerata*, non autem quoad ea, quibus est circumdata; hoc enim in sensu ipsa quoque juges patitur vicissitudines, temporum tempestatumque immutationem, atque eam inversionem, quam procurant homines laboribus suis, aut quæ efficitur bellis, aquis, etc.

Ergo censuit unum esse interitum hominum et jumentorum tam quoad corpus, quàm quoad animam, vel saltem dubitavit, an in hoc aliquod inter hominem et bruta discrimen sit. Resp.: Conc. ant., neg. cons. Nam verbis illis, *quis novit*, etc., Ecclesiastes non vult significare nullum esse discrimen inter conditionem animæ hominis, et animæ bruti in morte; sed solum vult difficile esse cognoscere hoc discrimen, si nimirum ex iis, quæ extrinsecus apparent, judicium quis ferre velit. Unde sensus est: *quis novit?* hoc est, *arduum est cognoscere*, pauci cognoscere valent, quid in morte hominis et bruti accidat duobus his entibus, quæ in vitâ et in morte ad eòdè similia videntur. Atque hæc responsio est etiam S. Hieronymi, qui in hunc locum: *Quis novit, si spiritus filiorum Adam ascendat sursum*, etc., ita commentatur: «Non inter pecudes et hominem secundum animæ dignitatem nihil interesse contendit (Ecclesiastes), sed adjiciendo, *quis, quis*, in Scripturis sanctis, non pro impossibili, sed pro difficili, semper accipitur, ut Isa. 55, 8: *Generationem ejus quis enarrabit?* Et in Psalmo quarto decimo: *Domine, quis habitabit in tabernaculo tuo et in monte sancto tuo*, et cætera quæ sequuntur... Inter homines igitur et bestias hæc sola est differentia, quòd spiritus hominis ascendit in cælum, et spiritus jumentum descendit in terram, et cum carne dissolvitur: si tamen hujus rei vir aliquis ecclesiasticus, et quasi dubia rei certus assertor sit.» Quibus ultimis verbis S. Hieronymus dicere vult, hoc discrimen inter spiritum hominis et spiritum jumentum difficulter ab aliquo agnosci, nisi sit vir veræ fidei ac sapientiæ lumine præditus (1).

Cæterum, quòd Ecclesiastes ex sententiâ suâ in libro suo loquens de animæ nostræ immortalitate non dubitaverit, patet ex cap. 3, v. 17, ubi ait: *Et dixi in corde meo: Justum et impium judicabit Deus*. Item ex cap. 12, v. 7, ubi expressè inquit: *Et revertatur pulvis in terram suam, unde erat, et spiritus redeat ad Deum, qui dedit illum*. Ac versu 14: *Cuncta, quæ fiunt, adducet Deus in judicium pro omni errato, sive bonum, sive malum illud sit*.

44. Quæres V: «Quomodo verba illa Eccles. 3, 1: *Omnia tempus habent, et suis spatiis transeunt universa sub sole*, conciliantur cum subsequenti v. 14, et ubi omnia opera, quæ fecit Deus, perseverare in perpetuum dicuntur?» Resp.: Prior textus agit de hominum actionibus, et negotiis suo tempore finiendis; posterior de rebus ipsis, stabiliter in suâ specie permanentibus.

45. Quæres VI: «Quomodo illud Eccles. 7, 5: *Cor sapientium, ubi tristitia est, et cor stultorum, ubi est lætitia*, conciliatur cum illo Apostoli ad Philipp. 4, et 4: *Gaudete in Domino semper?*» Resp.: In primo textu reprehenditur lætitia immoderata et profana; in altero textu laudatur lætitia seu hilaritas sancta et

(1) Vide hæc de re Menochium, Comment. in Ecclesiaste cap. 3, v. 21 et 22. Item, cap. 2, v. 25, usque ad cap. 3.

spiritualis. Unde primi textus sensus est: Cor sapientium est, ubi severitas vultus et gravitas morum, non ubi levitas et proclivitas ad risum. In altero autem textu sensus est: Servite Domino in sanctâ hilaritate et letitiâ cordis; quia hilarem datorem diligit Deus, ut dicitur 2. Cor. 9, 7.

46. Quæres VII: « Quomodo concordet illud Eccl. 7, 17: *Noli esse justus multum, cum illo Apoc. ultimo, 11: Qui justus est, justificetur adhuc, et qui in sordibus est, sordescat adhuc?* » Resp.: Primi textus sensus est: *Noli esse justus multum*, hoc est, nimium, vindicando nimirum tuam vel aliorum justorum innocentiam, ac exposulando cum Providentiâ, quæ permittit justum perire temporaliter, et impium vivere longo tempore. Hic sensus patet ex contextu, ut apud Menochium, aliosque interpretes videre potes. Sensus autem alterius textus, ex Apocalypsi desumptus, est: Quisque pius ac justus accumulare studeat sua merita, sicut impii accumulunt demerita. Hoc enim pacto et impiorum supplicia, ac justorum præmia tandem ad plenum suum cumulum devenient. Ita exponunt Cornel. à Lap., Tirinus, Alcazar.

47. Quæres VIII: « Quomodo Ecclesiastes, cap. 7, v. 29, dicens: *Virum (sapientem) de mille unum reperit, mulierem ex omnibus non inveni, conciliari possit cum auctore libri Proverb., capite ultimo, v. 10 et seqq., laudante mulierem fortem, licet rarò eam dari fateatur?* » Resp.: Illa Ecclesiastis locutio est hyperbole, quâ ostendit, paucos esse viros sapientes et perfectos: feminas verò prudentes paucissimas et vix ullas, propter sexus imbecillitatem. Cæterum Ecclesiastes, id est, Salomon, non absolutè negat, ullam dari feminam sapientem; sed tantum ait se nullam invenisse, vultque, ut S. Hieronymus in hunc locum observat, dicere: *Omnes enim (mulieres) me ad luxuriam, et non ad virtutem deduxerunt.* Fortè Salomon alludit ad 700 uxores, et 500 concubinas suas, quas lepidè perstringit.

48. Quæres IX: « Quomodo Ecclesiastes, cap. 9, v. 1, dicens: *Nescit homo, utrum amore vel odio dignus sit*, concordet cum D. Paulo, 2 Timoth. 4, 7 et 8, de seipso asseverante: *Bonum certamen certavi; in reliquo reposita est mihi corona justitiæ?* » Resp.: Quamvis prorsus certam et infallibilem scientiam de statu gratiæ, vel prædestinatione suâ homo (seclusâ revelatione) in terris degens non habeat; conjecturalem tamen de his notiâam ex interno spei robore et virtutum exercitiis, quæ anxietatem excludat, obtinere potest; prout docent Cyprianus (1), Augustinus (2), Leo (3), Gregorius (4), Bernardus (5), quos hæc in re sequuntur alii doctores communiter. Itaque Ecclesiastes loc. cit. tantum negat nos (nisi Deus id nobis revelet) posse habere absolutam et pro-

vis infallibilem scientiam de nostro animæ statu, vel prædestinatione: D. Paulus autem vel solum asserit, se habere de suâ prædestinatione firmam spem et certitudinem minùs strictè talem; vel de eâ specialem à Deo revelationem accepit.

SECTIO IV.

DE CANTICO CANTICORUM.

Libellus hic inscribitur *Canticum canticorum*, et non *Cantica canticorum*, ut aliqui perperam illud citare solent. Nam in hebræo est *schîr aschîrîm*, in singulari, ut etiam apud Græcos *ἄσμα ἄσματῶν*. Ejusdem autem *Canticum canticorum*, ad notauidam ejusdem excellentiam, ita ut sensus sit: *Eximium prorsus, et omnium excellentissimum canticum.* S.ient enim Hebræi rem præstantissimam exprimere geminando substantivum hoc modo, *Deus deorum, Rex regum, Sanctum sanctorum, mons montium.* Itaque similiter hoc appellatur *Canticum canticorum*, quia est canticum præstantissimum et suavissimum, et longè superat non tantum omnia cantica Moysis, Debboræ, etc., ut explicat Origenes, sed et ipsius Salomonis, qui composuit carmina quinque et mille, 3 Reg. 4, 32, estque auctor hujus ipsius *Cantici canticorum*; prout patet ex titulo in nostrâ Vulgatâ his verbis extante: *Canticum canticorum Salomonis*, etc. Neque obstat, quòd in hebræo sit *Liselomo, ipsi Salomoni*, quasi ipsi potius inscriptum sit opus, et dicatum, quàm ab ipso compositum. Hebræi enim, ut Græci, sæpè dativo utuntur pro genitivo, præsertim cum rem alicui propriam esse significant; unde dicunt, villa quæ est mihi, id est, quæ est mea; liber, qui est illi, id est, qui est illius; sic titulus Psalmorum, pro *Psalnis Davidis* Septuag. vertunt τῷ Δαβὶδ, id est, Davidi, in dativo, quia Davidi inspirati et dictati sunt Psalmi à Deo, æquè ac Canticum hoc Salomoni. Hinc et arabicè hic libellus inscribitur: *Carmen carminum, sive Laus laudum Salomoni sapienti*, hoc est, cujus auctor est Salomon; Arabes enim dativo personæ utuntur, cum significant rem alicui esse propriam et peculiarem (1).

Porrò Canticum canticorum scriptum est in modum dialogi inter sponsum et sponsam, qui jam ut rex et regina, jam ut pastor et puella pastoritia, jam ut vinitor vel hortulanus et puella hisce laboribus in vineis et hortis occupata representantur. Ex communi autem PP. sententiâ, sub his allegoriis canitur epithalamium sive nuptiale carmen, quo incomparabilis amor Christi in Ecclesiam sponsam, et reciprocos hujus amor in Christum sponsum exhibetur; ubi tamen advertendum, Canticum hoc non debere sic de Ecclesiâ intelligi, ut vel B. Virgo, vel quelibet justi hominis anima, quæ sunt partes nobiliores Ecclesiæ, excludantur; nec vicissim de B. Virgine, vel de quâvis animâ justî, ut non id præcipue de Ecclesiâ universâ dictum putetur. Quamvis enim de B. Virgine tanquam sponsâ lectissimâ et dilectissimâ celeberrimum hoc Canticum multi

(1) L. de Immortalitate, et L. adversus Demetrianum.

(2) Comment. in Psalm. 149.

(3) Serm. 8, de Epiphaniâ.

(4) L. 6 Registri, c. 187.

(5) Serm. 69.

(1) Vide Cornel. à Lap., Proleg. in Cant. cantic., cap. 1.

interpretes, nominatim Dionysius Carthusianus, Rupertus Tuitiensis, Martinus del Rio, Salmeron, et alii benè multi (1), sensu historico indirecto, aut tropologico aut accommodatitio elegantissimè exposuerint; item quamvis idem Canticum de cujusque justì animà, tanquam singulari Christi sponsà explicant Origenes, Nyssenus, Theodoretus, Ambrosius, Bernardus, alique; ex communi tamen PP. et interpretum consensu in hoc libello Spiritus S. primariò respexit et exprimere voluit spirituale connubium et reciprocum amorem inter Christum sponsum, et Ecclesiam sponsam. Hùc etiam tendit interpretatio eorum, qui dicunt hoc Canticum velut epithalamio celebrari ineffabilem unionem Verbi divini cum naturà humanà in incarnatione. Nam in desponsatione Christi cum Ecclesià, sive in institutione Ecclesiæ, includitur et præsупponitur Verbi Incarnatio, velut in fine medium, et quasi in effectu causa. Ideò enim Verbum humanitatem assumpsit, sibi que quasi despondit, ut per eam omnes homines, veram fidem amplexos, quasi membra sibi copularet et adstringeret, utque eorum esset caput, et quidem caput homogeneum, ejusdem scilicet cum hominibus generis et naturæ.

49. Quæres I: « An Canticum canticorum inter libros Canonicos meritò numeretur? » Resp. affirmativè. Nam hoc Canticum tam ab Hebræis in veteri Testamento, quam à Christianis in novo semper habitum est pro scripto Canonico. Accedit, quòd omnia (2) argumenta, quæ pro catholico sacrorum librorum Canone pugnant, etiam Cantici hujus auctoritatem canonicam demonstrent. Unde detestandæ audaciæ maculam veteres quidam hæretici contraxerunt, inter quos seculo quinto Theodorus Mopsuestenus erat; ultimis verò Ecclesiæ seculis Anabaptiste, Castalio, Theologi Batavi, et Wisthouus Anglus, ac recentissimè in suo Lexico Philos. manuali Voltairius, qui omnes Cantica canticorum indignum censuere, ut inter libros Canonicos referatur, blasphemè asserentes, illud non Spiritu Dei, sed impuri amoris afflatu esse conscriptum, nihilque continere nisi sermones amatorios Salomonis regis, et uxoris ejus filicæ Pharaonis, vel etiam amicæ cujusdam suæ nomine Abisag Sunamitis. Sed nempe *animales* ejusmodi *homines*, qui hanc de Canticò cantic. censuram ferunt, *non percipiunt ea quæ sunt spiritus* (3); prout ex præloquio nostro in hoc Canticum facillè colligi potest, et adhuc magis infra ex solutione sextæ questionis patebit. Plura de Canonicà auctoritate ejusdem Cantici invenies apud Calmetum (4), et Hermann. Goldhagen (5).

Objiciunt hujus Cantici impugnatores, Dei nomen in Canticò canticorum nusquam extare; adeòque non esse divinum, et Spiritu S. afflante conscriptum. —

(1) Vide Herman. Goldhagen, Introd. in S. Scriptur. P. II, num. 158.

(2) Vide S. Script. contra incredulos propugnat. P. IV, num. 1, 5.

(3) Sont S. Pauli, 1 Cor. 2, 14, verba in simili arguimento.

(4) Loc. cit. num. 161 et seqq.

(5) Præfat. in L. Cantici cantic.

Resp.: Libri sacri auctoritas divina non ex Dei nomine, sed ex Dei revelantis auctoritate, et Ecclesiæ testimonio pendet. Cæterùm in Canticò cant. sub aliis nominibus epithalamio accommodatus Deus latet, nimirum *Fratris, Amici, Dilecti*, quæ ad amorem exprimendum et excitandum aptiora sunt, quam nomina majestatis ac potentiae. Cætera adversariorum argumenta per decursum sequentium questionum solventur, aut apud auctores paulò antiè citatos soluta extant.

50. Quæres II: « An Cl. Grotius de Canticò canticorum decenter et rectè scripserit? » Resp. negativè. Nam, ut Natalis Alex. (1) meritò ait, Grotius non multùm abest ab errore illorum, qui Canticum canticorum non nisi amatorium carmen esse contendunt in gratiam filicæ Pharaonis à Salomone conditum, et aiunt, hunc libellum nihil aliud esse, quam garrutum conjugum, lenesque amantium susurros, nihilque in eo divini esse, sed profanum duntaxat amorem spirare omnia. Addit quidem Grotius laudabile esse Christianorum studium, hoc Canticum ad spiritualem Christi cum Ecclesià conjunctionem applicatum. Verùm hoc dicendo memoratus auctor nondùm distinctè asserit illud, Deo inspirante, à Salomone esse conscriptum, opusque verè divinum (2). Porrò, verba Grotii (3) sunt hæc: « Carmen hoc (nimirum Canticum canticorum) vocatur Hebræis *excellētissimum carmen*, ob multas elegantias, quæ in alium sermonem translata, non idem sapiunt. Est autem (hoc carmen) garrivus conjugum inter se, inter Salomonem et filiam regis Ægypti, interloquentibus etiam choris duobus tum juvenum tum virginum, qui in proximo thalamo locis excubabant. Nuptiarum arcana sub honestis verborem involueris hic latent; quæ etiam causa est, cur Hebræi veteres hunc librum legi noluerint, nisi à jam conjugio proximis. Creditur autem Salomon, quò magis perennaret hoc scriptum, eà arte id composuisse, ut sine multà distorsione allegoriæ latentes sensus in eo inveniri possent, quæ Dei amorem adversus populum Israeliticum exprimerent; quòd et sensit et ostendit chaldæus Paraphrastes; nec aliter accepit Maimonides. Ille autem amor typus cum fuerit amoris Christi erga Ecclesiam, Christiani ingenia sua ad applicanda ad eam rem hujus carminis verba exercuerunt laudabili studio. Nam et Apostoli Christi cum Ecclesià conjunctionem matrimonio comparaverant. Ephes. 5, 32. » Ecce, non dicit Grotius, Canticum canticorum à Salomone ex inspiratione divinà scriptum esse, sed solum quò magis perennaret hoc scriptum, eà arte id illum composuisse, ut sine violentià ad amorem Dei erga populum Israeliticum applicari possit; item *Christianos ingenia sua laudabili studio* (industrià scilicet humanà) *exercuisse ad sensum spirituales in hoc Canticò illo eruendum.*

(1) Hist. Eccles. tom. II in quintam mundi ætatem, dissert. IV, artic. 4.

(2) Vide Calmet, Præfat. in Canticum canticorum.

(3) In Annotationibus ad cap. 1 Cantici canticorum.

51. Quæres III : « An Salomon Canticum canticorum scripserit ante, vel post lapsum suum in luxuriam et idololatricam? » Resp. : Non convenit quidem inter auctores, quo tempore et quâ filia hoc Canticum Salomon scripserit; communior tamen sententia cum Salmerone, Bellarmino, Cornelio à Lap. et Calmeto tenet, scriptum esse ante lapsum Salomonis, verosimiliter non diu post nuptias suas cum filiâ Pharaonis, cum adhuc sapientiâ cœlesti à Deo donatus, castâ piâque religione Deum coleret, et vocaretur *amabilis Domino*, 2 Reg. 12, 25. Quare Salomon in hoc Canticò se castosque suos erga filiam Pharaonis affectus in exemplum profert, dumque in verâ historiâ ea fingit, quæ flagrantissimo amori congruunt, describit apûssimè sub elegantissimâ fabulæ involucris cœlestes amores, Christi et Ecclesiæ conjunctionem. Sed ne parùm congruè regio nomini in amatorios sensus ac verba deliqueret, majestatem tantisper depositâ, plerumque pastorem, vinitorem, aut hortulanum induit, et in idem vice genus Pharaonis traduxit filiam. Neque id vacat mysterio, quòd Salomon filiam Pharaonis sponsam suam tot laudibus exornet : ea quippe est imago Ecclesiæ, quam Christus etiam è gentibus congregavit. Cæterùm, Belrio, Bæcebiarius et alii, qui hoc Canticum à Salomone scriptum volunt post lapsum, illud ab eo jam pœnitente compositum esse asserunt.

Dices : In Canticò canticorum. cap. 6, v. 7, numerus reginarum sexaginta, et octoginta concubinarum disertè affirmatur, non accensendo adolescentulas sine numero, quas Salomon habuit, dùm Canticum hoc scripsit; ergo voluptatibus obscenis immersus Canticum canticorum scripsit. Resp. : Tot reginas et concubinas cit. loc. Salomoni non tam tribui, quàm per figuram concessionis permitti, numerumque certum ac definitum constitui pro indefinito, ita ut sensus sit : *Licet mihi sexaginta forent reginæ et octoginta concubinæ, adolescentularum porrò non esset numerus, una tamen est columba mea.* Vide Menochium aliosve interpretes in hunc locum. Alia est expositio S. Hieronymi et aliorum concedentium, Salomoni etiam sub initium regni, et quando Canticum canticorum scripsit, tot fuisse reginas et concubinas non tam libidinis, quàm regalis magnificentiæ causâ pro more regum in Oriente dominantium, cum quibus proinde animus etiamnum castus et à Deo inspiratus consistere pro ratione illorum temporum potuisset. Neque per concubinas hic intelliguntur pellicæ, sed legitimæ uxores, quamvis secundariæ; prout jam alibi indicavimus.

52. Quæres IV : « An Canticum canticorum habeat aliquem sensum litteralem proprium, vel tantùm sensum spirituales? » Resp. : Equidem Theodorus Mopsuestenus, ejusque sequaces supra citati, solum litteralem sensum in hoc Canticò admittebant, nihil sensum spirituales morati, quem tamen Spiritus S. maxime intendit; imò negabant ullum subesse sensum pium à Deo inspiratum, sed contendebant unicè ibi narrari amatoria colloquia et nuptias Salomonis cum filiâ regis Ægypti, vel aliâ amasiâ. At certum est non omnia in hoc Canticò habere sensum litteralem pro-

prium, sed quædam sensu spirituali accipiendâ esse. Ineptissima enim forent quædam locutiones et gesta ibi contenta, si omnia Salomoni et ejus sponsæ vel amasiæ in sensu historico seu litterali proprio unicè accommodanda essent. Quis enim credat, quòd tanti regis sponsa facta sit custos vinearum, paverit oves juxta tabernacula pastorum, ab excubitoribus fuerit spoliata, percussa et vulnerata? Neque decet sponsas magnorum principum obvis quibusque amorem suum aperire, uti sponsa in Canticò facit, et post sponsum currere etiam noctu per plateas et vicos civitatis. Præterea, forma sponsæ Salomonis admodùm monstrosa fuisset, si omnia Cantici verba sensu litterali proprio seu historico sumenda essent. Habuisset enim caput instar *Carmeli*, cap. 7, v. 5, nasum *sicut turrim Libani*, vers. 4, oculos instar *piscinæ*, ibid. Spirituales igitur hic sensum investigare opus est. Interim nolim positivè defendere nonnullorum Patrum (1) et commentatorum sententiam, qui in hoc Canticò nulum prorsùs quærendum sensum litteralem et historicum dicebant, nec in eo quiddam referri ad temporale Salomonis cum femina Ægyptiâ vel Judicâ connubium, sed unicè de spirituali Jesu Christi cum Ecclesiâ fœdere illud scriptum esse contendebant. Neque enim improbandos censemus Patres illos et interpretes, qui sensu litterali et historico admissò, spirituales tamen præferunt, suamque interpretationem Jesu Christo maxime accommodant. Hanc methodum teste Calmeto sibi constituerunt veterum et recentiorum interpretum plerique. Nec immeritò; nam magna vel major pars veteris Testamenti (quid mirum, si idem fiat in Canticò canticorum? duplicem sensum, unum historicum et litteralem, alterum mysticum et spirituales continet. Certè, quòd multa in V. T. præter sensum litteralem habeant sensum mysticum, satis apertè docet S. Paulus, 1 Cor. 10, 11, dicens : *Hæc omnia in figurâ contingebant illis.*

Oppones : Sensus mystici usus longè posterior est ætate Salomonis; nam prima ejusdem origo ad Esæcorum sive Therapeutarum ætatem referenda est; ergo Canticum cantic. à Salomone scriptum non continet sensum mysticum. Neg. Antecedens multò falsissimum. Numquid enim Jud. 9, 8, 16, Joatham, apologus; item 2 Reg. 12, 1, 5, Nathanis parabola jam ante Salomonis ætatem; numquid in vaticiniis Prophetarum, maxime apud Jeremiam, Ezechielem, Danielem, et Zachariam, diu ante ætatem Therapeutarum, plurima symbolica, figurata, aut sensum mysticum habentia reperiuntur? Numquid ex Apostolo novimus, legem Mosaicam umbram fuisse legis novæ; adeò ut omnia veteribus Hebræis in figurâ contingerent, prout D. Paulus in Epistolâ ad Hebræos explicat?

At instat Whistonus hunc in modum : Nullus vel in vet. vel in nov. Testam. liber integer reperitur, qui (quemadmodùm Canticum canticorum) totus sit allegoricus, totus tamen allegoriæ evolutione et clave (uti in Canticò canticorum fit) destituitur. Resp. : Fal-

(1) Vide Præfat. Theodoretî in Canticum cantic.

sitas hujus asserti patet vel ex unius S. Joannis apocalypsicis visionibus, ad hunc usque diem explicatu difficillimis. Porrò qualis inter Canticum cantic. et Apocalypsin harmonia intercedat, copiosè ostendit Cornel. à Lap. in Prolegom. in Cant. cantic. cap. 4.

53. Quæres V : « An lectio Cantici canticorum omnibus promiscuè suadeatur, aut permittenda sit? » Resp. negativè. Nam quicumque profanis oculis et minùs casto corde ad legendum hoc Canticum accedit, pro spiritu vivificante occidentem litteram offendit, ut præter alios monet Origenes in prolog. in Cant. cant., his verbis : « Epithalamium libellus, id est, nuptiale carmen, in modum mihi videtur dramatis à Salomone conscriptus (scilicet Canticum canticorum), quum cecinit inстар nube tis sponsæ et erga sponsum suum, qui est sermo Dei, cœlesti amore flagrantis. Adâmavit enim eum, sive anima quæ ad imaginem ejus facta est, sive Ecclesia. Sed et magnificus hic ipse atque perfectus sponsus, quibus verbis usus sit ad conjunctam sibi animam, vel Ecclesiam, hæc ipsa Scriptura nos docet... Perfectiorum autem est solidus (iste) cibus; et tales requirit auditores, qui possibilitate sumendi exercitatos habeant sensus ad discretionem boni et mali... Si verò aliquis accesserit, qui secundum carnem tantummodò vir est, huic tali non parùm ex hæc Scripturâ discriminis, periculique nascetur. Audire enim purè et castis auribus amoris nomina nesciens, ab interiore homine ad exteriorem et carnalem virum omnem deflectet auditum, et à spiritu convertetur ad carnem, nutrietque in semetipso concupiscentias carnales, et occasione divinæ Scripturæ commoveri et incitari videbitur ad libidinem carnis. Hoc ob ergo moneo, et consilium do omni, qui nondum carnis et sanguinis molestiis caret, neque ab affectu naturæ materialis abscedit, ut à lectione libelli hujus, eorumque quæ in eo dicuntur, penitèns temperet. Anni enim observari etiam apud Hebræos, quòd nisi quis ad virtutem perfectam maturamque pervenerit, libellum hunc ne quidem in manibus tenere permittatur. » Hucusque Origenes. Nemo igitur in legendo hoc Canticum amantis sponsi et sponsæ colloquia et amores carnaliter aut corporaliter cogitet, sed spiritu ascendat ad suavitates et dulcedines animorum, quæ omne carnis et mundi delectamentum superant, ne in verbis æternæ vitæ certissimum spiritus mortem sibi accersat. Uinum hoc sibi notarent carnales homines, et quamdiù tales sunt, à legendo hoc Canticum abstinere! Fructus enim hujus lectionis non alius expectari aut potius timeri potest, quàm carnalia peccata, quibus se et alios, qui ipsorum obscena et impia de sacro illo carmine scripta perlegunt, commaculant et perdunt. Exemplo est Voltairius, cujus impius et spurcissimus Commentarius in Canticum canticorum, ut primum lucem vidit, decreto supremi senatûs ad rogum est damnatus.

Si porrò quæras : An omnes versiones Cantici cantic. approbandæ sint, etiam illa *Castalionis*? Resp. negativè. Castalio enim Canticum hoc nimis affectatâ vocularum blanditiæ veritè, quas ille voces ex profanis

auctoribus mutuans, perniciosas quasque passiones veluti ad vivum depinxit, et sannis impiorum exposuit opus venerabile. Aut an Spiritu S., vel potius amasio digna sunt illa verba : *Mea columbula... fac, ut audiam tuam voculam. Nam et voculam venustulam, et vulticulum habes lepidulum*, et quæ sunt plura ejusmodi. Vide Gretserum (1), et Calmetum Præfat. in Cant. cantic. Unde haud mirum, quòd ipse Theodorus Beza in Castalionem invecus sit, et hujus in vertendo Canticò cantic. absurditatem, et consilii levitatem vehementer improbârit.

Quæres VI : « Quomodò sponsus sponsam, Cant. 4, 7, poterit vocare *pulcherrimam mulierem*; cum sponsa ipsa, *ibid.* 4, de se dicat : *Nigra sum*; et v. 5 : *Fusca sum, quia decoloravit me sol.* An nulla hic datur contradictio? » Resp. : Nulla. Nam licet ista verba secundum sensum litteralem seu historicum spectata alicui videri possent antilogiam seu contradictionem continere, nullam tamen continent, si spectentur, prout vel unicè, vel potissimum spectari debent, secundum sensum spirituales et mysticum. Nam sponsa seu Ecclesia Christi est quidem fusca exterius, intus verò ex gratiâ Christi, virtutibus et donis Spiritûs S. pulcherrima. In humilitate enim fundata, et multis persecutionibus vexata foris intuentibus contemptibilis videtur, penitèns verò noscentibus amabilis et venerabilis. Unde ipsa sponsa, loc. cit. v. 4, ait : *Nigra sum, sed formosa.* Cæterùm etiam in sensu litterali et historico, sponsa Salomonis, seu filia regis ægyptii potuit se dicere nigram, fuscam et à sole d. coloratam; quia ægyptiæ mulieres generatim fusco sunt colore; quamvis cæteròqui possint esse et sæpè sint formosæ et pulchræ.

55. Quæres VII : « Quomodò, Cant. 4, 7, sub typo sponsæ de Ecclesiâ dici possit : *Tota pulchra es, amica mea, et macula non est in te*; cum tamen in Ecclesiâ tot mala, tot peccata et peccatores existant? » Resp. : Quæ loc. cit. dicuntur, magis ad Ecclesiam triumphantem, in quam nihil coinquatum ingreditur, et quæ sine maculâ est, sine rugâ, quàm ad militantem pertinent; possunt tamen etiam de hæc dici, quantum ad professionem sanctitatis et fidei; nihil enim in fide falsum, in moribus pravum docet orthodoxa Ecclesia.

56. Quæres VIII : « Quomodò, Cant. 4, 16, his verbis : *Surge, aquilo, et veni, auster, et perfla hortum meum, et fluant aromata illius*, sponsus hos ventos prudenter advocare poterit ad perflandum hortum, cum non tantum loco et qualitatibus hi contrarii sint, sed aquilo insuper hortis non modicè necat? » — Resp. : Duplex diversa interpretum expositio hujus loci datur. Prima est Calmeti dicentis, Salomonem cupere, ut venti hi non simul, sed subinde et vicissim perflent hortum suum, ut illius odor latius diffundatur, h. e., ut nomen, pulchritudo, et meritum sponsæ suæ quocumque diffundatur, ac omnes intelligant, illam omnes sponsas et oris speciem, et animi virtute antecel-

(1) Tom. VIII operum suorum, pag. 535.

lere. Altera, eaque meâ opinione verisimilior explicatio est Sanctii, Est., Theodoret. et Menochii affirmantium, quòd, dùm aquilo à sponso surgere jubetur, intelligi debeat, quòd ei suo horto interdicat et non in eumdem invitet, ita ut citati textûs sensus sit: *Fuge, recede, aquilo: tu autem, auster, veni et perfla hortum meum.* Ratio sic interpretandi est, quia in hebræo pro surge est וַיִּצְוֶה , *uri*, id est, *evigila*; Syrus, *experiscere*, qui quasi dormis. Hæc autem vox ambigua est, potestque habere hunc sensum: *Surge ut habeas, matura fugam, citò discede, ô aquilo, quia tu es ventus frigidus, plantas adurens et necans, ut veniat tibi que succedat auster, qui suo calore et humiditate flores et arbores vegetat et fecundat.* Quamvis si וַיִּצְוֶה surge accipiatur in alio et opposito sensu, ut referatur ad וַיִּפְּלֵה , tamen aptam aliquam significationem facere possit; prout in primâ expositione citati textûs indicavimus. Vide Cornelium à Lap. in eumdem locum.

57. Quæres IX: « Quomodò sponsus in hoc Cantico modò *rex et pastor*, et suæ sponse *frater*; sponsa vero simul ut *filia principis*, et *vinitoris*, et tamen ab excubitoribus *percussa et vulnerata* induci possit sine antilogiâ seu contradictione? » — Resp.: Quæ in Cantico canticoorum narratur, non unice Salomoni, et filie Pharaonis accommodanda sunt. Altior hic sensus latet, quo sub schematibus sponsi et sponse, pastoris et gregis, vinitoris et vineæ, amor Jesu Christi in Ecclesiâ, et ejusdem in Jesum Christum reciprocus describitur; prout jam supra quæst. IV, num. 52, indicavimus.

SECTIO V.

DE LIBRO SAPIENTIÆ.

Totus est hic liber in instituendis regibus, principibus ac iudicibus ad zelum et amorem justitiæ; præcipuè tamen ad sapientiam, cujus originem, pretium, utilitates copiosè exponit. Illustrata quoque de Christi, qui vera Sapientia est, passione, vaticinia hoc libro contineri, patebit conferenti caput II, à vers. 17 prope, usque ad finem, cum iis quæ de Judæorum adversus Christum conciliis, dictoriis et machinationibus in Evangeliiis recensentur. Auctor autem hujus libri incertus est, prout Calmet (1) fusè ostendit. Equidem sententiæ in hoc libro contentæ Salomonis esse creduntur, ita tamen, ut illæ ab alio quodam in scriptum seu librum redactæ fuerint. Hinc, quamvis hunc librum SS. Patres (2) non rarò sub titulo *Sapientia Salomonis*, laudent; alius tamen à Salomone ejusdem auctor est. Certè, si Salomon hunc librum scripssisset, in Canone Esdrino fuisset positus; quod tamen factum non est. Caterùm, D. Hieronymus (3) refert, juxta multorum existimationem, Philonem hujus libri compositorem esse. Ubi tamen notandum, quòd Philo, de quo hæc loquimur, non is fuerit, qui tempore Aposto-

lorum vixit; sed antiquior alius, quem Genebrardus putat unum fuisse ex 70 Interpretibus. Verùm nullus Philo in historiâ 70 Interpretum ab Aristæâ nominatur; eùm tamen in eâ recensentur nomina, et tribus singulorum 70 Interpretum (1). Unde hodiè plurimi existimant, non à Philone, sed ab alio Judæo quopiam divinitus excitato, græcicè sermonis perito (originaliter enim L. Sapientiæ probabiliùs græcè scriptus est), ac fortè ab uno 70 Interpretum librum Sapientiæ fuisse compositum. Sed, ut diximus, res est incerta.

58. Quæres I: « An liber Sapientiæ sit Canonicus? » — Resp.: Affirmativè. Quamvis enim non sit Proto-Canonicus, est tamen Deutero-Canonicus, ac ab Ecclesiâ catholicâ meritò in numerum sacrorum librorum relatus; prout alibi jam ostendimus, et polemici ac scripturistæ passim contra Protestantes ostendere solent. At

Opponunt I. S. Hieronymus de libro Sapientiæ ait: *Valebat tantum ad ædificationem plebis, non ad auctoritatem ecclesiasticorum dogmatum confirmandam; sed si esset liber verè divinus et Canonicus, valeret etiam ad confirmanda dogmata fidei.* — Resp. 1°: Ex hoc dicto S. Hieronymi plus non sequitur, quàm librum Sapientiæ aliquando non valuisse ad prædictum effectum, quando nimirum ab universâ Ecclesiâ nondùm erat receptus in Canonem sacrorum librorum; non autem inde inferitur, *nunc* ad illum effectum præstandum non valere, postquam à Tridentino solemniter declaratus est canonicus. Igitur S. Hieronymus duntaxat vult, quòd L. Sapientiæ tunc non fuerit omninò validus ad hæreticos convincendos, et dogmata fidei contra eos stabilienda, quando hujus libri auctoritas divina inter ipsos Catholicos erat adhuc controversa. 2° D. Hieronymo et alijs quibusdam Patribus cum eo hæc in re idem sentiebantur, opponi possunt alii Patres de libro Sapientiæ contrarium judicantes, videlicet eum etiam ad dogmata fidei confirmanda adhiberi posse. Sic S. Justinus in Dial. cum Tryphone, contra Judæos utitur illo ex L. Sapientiæ 2, v. 12: *Circumveniamus justum, quoniam inutilis est nobis, et contrarius est operibus nostris*, etc. S. Basilius, lib. 5 contra Eunomium, probat Spiritum S. esse Deum ex illo Sap. 1, 7: *Spiritus Domini replevit orbem terrarum*, etc., et sic de aliis. 3° Quàm malè Protestantes contra L. Sapientiæ aliosque libros Deutero-Canonicos V. T. ex dubitatione primorum seculorum argumententur, inde patet, quia ipsimet hodièdum in Canonem recipiunt libros N. T. (nempe epistolas Jacobi, Judæ, 2 Petri, 2 et 3 Joannis Epistolam ad Hebræos, Apocalypsin), quos Lutherus, aliique ipsorum primi parentes olim rejecerunt.

Opponunt II. Liber Sapientiæ deest in Canone Judæorum, quos latuisse hoc opus ante adventum Christi videtur: ergo non est Canonicus. — Resp.: Ad

(1) In dissertatione Commentario suo in L. Sapientiæ præmissâ.

(2) Tertullian. L. 1 de Præscrip. c. 7; S. Hilarius in Psalm. 127; S. Ambros. de Parad. c. 7, et alibi.

(3) Præfat. in libros Salomonis.

(1) Vide Sixtum Senensem in Bibliothecâ sanctâ, L. 4, verbo: *Septuaginta*.

hanc objectionem jam alibi (1) respondimus. Dein Judæorum auctoritas nunquam valdè magni ponderis in Ecclesiâ Christi habita est, saltem recentiorum Judæorum, quorum livor, et prava in religionem christianam studia exploratissima sunt. Apostoli, quibus sanè major, quàm Judæis debetur fides, plura ex L. Sapientiæ testimonia, tanquam oracula divina in Evangelium, vel Epistolâ suas Canonicas derivârunt, prout Calmet et Hermannus Goldhagen eruditè ostendunt. Ab Apostolis autem ad fideles liber Sapientiæ devenit, acceptusque ab Ecclesiâ velut divinum depositum servatus semper, et tanquam Scriptura divina habitus est. Causæ autem, cur non ab omnibus Ecclesiis semper pro Canonico libro habitus sit, potuerunt esse plures; nimirùm prinò, quia Apostoli nunquam publicè et apertè decisionem hunc librum Canonicum esse declarârunt, sed eum duntaxat approbârunt ipso facto ex illo textus quosdam allegando. Præterea aliæ causæ erant immoderata crisis Melitonis Sardensis episcopi (2), item librorum primis seculis raritas, Ecclesiarum inter se distantia, cogendorum conciliorum difficultas; donec tandem longiore tempore et discussione explorata veritas, unanimi omnes Ecclesias consensu in recipiendo in Canonem libro illo conciliavit. Nam inter divinos libros eum recensuit concilium Carthaginense III, an. 397, Sardinense, an. 347, Constantinopolitanum, in Trullo an. 692, Toletanum XI, an. 675, Florentinum, an. 1438, et Tridentinum, sess. 4.

Reliqua novatorum contra librum Sapientiæ argumenta partim jam alibi (3) soluta sunt; partim in sequentibus questionibus soluta inveniuntur.

59. Quæres II: « Quomodò illud Sap. 1, 13: *Deus æ mortem non fecit*, cum alio sacro textu, Eccli. 4, 14: « *Bona et mala, vita et mors, paupertas et honestas à Deo sunt*, concordet? » — Resp.: Rectè dicit sapiens: *Deus mortem non fecit*. Non enim Deus hominem mortalem, sed immortalem condidit; interim tamen, quia hic peccavit, mortem non nisi ut supplicium eidem decrevit. Hinc Eccl. loc. cit. dicitur: *Vita et mors... à Deo sunt*: quæ duo tamen sibi contraria non sunt, ut S. Prosper, in Sent. coll. sent. 305, ait: *Profectò videt, quisquis ab operibus divinis judicia divina discernit, cui aliud est creando non instituisse mortalem, aliud judicando plectere peccatorem*.

60. Quæres III: « An verisimile sit auctorem L. Sap. fuisse à Deo inspiratum, etiamsi, cap. 1, v. 14, inducat fabulam Plutonis seu regni inferorum; et in textu græco, cap. 17, v. 14, qui in Vulgatâ nostrâ latinâ est versus 15, fabulam fluvii Lethe, et ut quidam exponunt, insinuet; ac denique, cap. 1 ult. v. 20, loco manæ ambrosiæ velut cibi deorum suggerat? » — Resp.: Hæc omnia non obstant theopneusticæ auctoris L. S. Cùm enim hic auctor totum suum librum stylo poetico donaverit, mirum

non est, illum hinc inde ad fabulas alluisse, non ut eas suâ auctoritate quasi ratas habeat, sed ut vel veritatem aliquam iisdem fabulosis dictionibus nobis innuat; quemadmodùm cap. 1, v. 14, ubi indicat imperium mortis et demonis in homines non ex Dei institutione, sed ex ipsius hominis culpâ esse; vel ut eventum quemdam nobis magis graphicè proponat, ut cap. 17, v. 14, ubi illum stuporem, quò Ægypti nocte illâ horrendâ (loquitur de densissimis Ægypti tenebris Exod. 10, 22 et 23), affligebantur, tantùm exaggerat, ut eo illos non aliter attonitos et velut consopitos fuisse dicat, quasi spississimis orci tenebris essent stupefacti, aut (ut alii exponunt) quasi de fluvio Lethe bibissent. Cæterùm nec Vulgata nostra, nec versio 70 Interpretum locis citatis nominant Plutonem aut fluvium Lethe, sed solum dicunt, quòd non sit inferorum regnum in terrâ, et quòd Ægyptiis Ægypti speluncis supervenientem noctem dormierint. Denique, dùm auctor L. Sap. manna vocat *ambrosiam*, non nisi nostro loquendi scribendique modo sese accommodat, qui cibum palato gratissimum nomine *ambrosiæ* designare solemus. Accedit, quòd Spiritus S. scriptoribus sacris non semper singula verba, sed sensum duntaxat inspiraverit, et delectum verborum iisdem librorum reliquerit.

61. Quæres IV: « Quomodò illud Sap. 2, 1: *Non est, qui agnitus sit reversus ab inferis*, cum resuscitatione Samuelis ab inferis (1 Reg. 18, 15) concordet? » — Resp.: Verba illa ex L. Sap. citata non sunt effata Spiritus S. ea approbantis, sed solum narrantis, quid dicant homines impij, qui opinantur animam esse mortalem, et omnia cum morte finire. Hinc Sapiens loc. cit. præmittit hæc verba: *Dixerunt enim cogitantes apud se non rectè... Non est qui agnitus sit reversus ab inferis: quia ex nihilo nati sumus et post hoc erimus tanquam non fuerimus; quoniam fumus flatus est in naribus nostris* (h. e., fumo similis est respiratio nostra, quæ simul fit, et simul deficit); *et sermo scintilla ad commovendum cor nostrum* (h. e., vita nostra est res quædam scintille similis); *quæ extinctâ, cinis erit corpus nostrum, et spiritus diffundetur tanquam mollis aer, et transit vitæ nostræ tanquam vestigium nubes, et sicut nebula dissolvetur*, etc.

62. Quæres V: « An vaticinia de Christi passione (Sap. 2, 17 et seqq. contenta) non sint conficta, et, et ut Grotius suspicatur, ab aliquo christiano post mortem Servatoris huic libro inserta? » — Resp. negativè. Vana enim est Grotii suspicio, cùm totius libri Sapientiæ contextui vaticinia illa optimè cohereant. Sanè longè aliter Patribus (1) visum est, et ab illis creditum, vaticinia illa in Jesu Christo impleta esse. Neque suspicionem suam Grotius ullo gravi argumento firmare potest.

63. Quæres VI: « Quomodò textus ille Sap. 6, 8:

(1) S. Scriptur. contra Incredulos propugn. P. IV, quæst. 1, num. 6.

(2) Vide S. Scriptur. contra Incredulos propugn. P. IV, num. 7 et 8.

(3) Ibidem, num. 5, 8.

(1) Tertullian. L. 3 contra Marcion.; Clemens Alex. L. 5 Strom.; Lactant. L. 4, c. 16; Augustinus L. 17 de Civ. Dei, c. 20, et L. 12 contra Faustum, c. 4.

« *Æqualiter ei cura est de omnibus, cum illo, 1 Cor. 9, 9: Numquid de bobus cura est Deo? conciliari possit?* » — Resp.: Etsi providentia Dei ad omnes sine exceptione se extendat, non tamen æquales sunt effectus Providentiæ Dei respectu omnium. Sensus itaque primi textûs est: Deus æqualiter curam habet omnium, scilicet tam vulgarium, quàm nobilium et potentum, ita tamen, ut cuique provideat pro cuiusque statu, conditione et exigentiâ. In altero autem textu non significatur, quòd Deus nullam curam bouum habeat; sed sensus solummodò est, quòd præcipua cura Dei in illâ lege Mosaicâ, Deut. 25, 4: *Non alligabis os bovi trituranti, non fuerit de bobus, sed quòd Deus in eâ statuendâ altius quid spectaverit, videlicet prædicatores Evangelii, qui sunt boves typici laborantes et triturantes in agro et arèâ Dominicâ, ex Evangelio posse vivere.* Vide Cornelium à Lap., aliosque interpretes comm. in citatos S. Scripturæ textus.

64. Quæres VII: « An verba illa Sap. 8, 19 et 20: *Sortitus sum animam bonam, et cum essem magis bonus, veni ad corpus incoïnquinatum*, non supponant præexistentiam animarum, antequàm corpora effingantur, ab Origene assertam? Aut an non oleant Paganismum docentem, adesse in animâ quædam naturalia virtutis semina, ita ut ad salutariter operandum non indigeat auxilio supernaturali; vel doctrinam aliorum hæreticorum asserentium, quasdam animas esse minùs peccato originali infectas, quasdam verò magis? » — Resp. ad omnia negativè. Sensus enim citati textûs, ut Menochius, alique rectè docent, est iste: *Sortitus sum animam bonam, i. e., ingenii acumine, et aliis præclaris dotibus præditam; et cum essem magis bonus, veni ad corpus incoïnquinatum, i. e., cum bona indoles in dies magis excoleretur, et hæc me ad bonum fortiter extimularet, factum est, ut corpus quoque intemeratum custodirem.* Igitur Sapiens his verbis significat, bonitatem animæ, quam Dei munere habuit, et quâ benè usus est, fuisse causam munditiæ corporis. Quis autem non videt, iuxta hanc explicationem, neque præexistentiam animæ ante corpus formatum, neque sufficientiam virium naturalium ad salutariter, i. e., meritoricè ad vitam æternam operandum, neque inæqualem communicationem peccati originalis in posteros Adæ asseri?

65. Quæres VIII: « Quomodò, Sap. 10, 4, dici possit, propter Cain terram diluvio delctam esse: *Propter quem* (i. e., Cainum), *cum aqua deleteret terram, etc.*; cum tamen potius propter scelera gigantum id factum esse (Genes. 6, 4, 8, et Sap. 14, 6) indicetur? » — Resp.: Sensus, Sap. 10, 4, non est, quòd Cain unus ea omnia patrârit scelera, quæ diluvii Noëti causa fuère; sed genuinus sensus est, quòd propter impium Cain, ejusque posteros ejusdem impietatis assecas et imitatores aqua diluvii delèrit terram. Cæterùm etiam illud notandum, quòd inter alios loquendi modos in Scripturâ existentes etiam ille sit, quo S. Scriptura majoribus aut progenitoribus tribuit, quod non tam ipsis, quàm filiis aut nepotibus suis competit. Sic Christus per os Zachariæ Propheta, cap. 2,

v. 8, ait, *se missum ad gentes*, nempe Evangelii prædicandi causâ; quod tamen non fecit ipse per se et in suâ personâ, sed per Apostolos suos.

66. Quæres IX: « Quomodò illud Sap. 10, 14, de Josepho, Jacobi patriarchæ filio, dictum, quòd in Ægypto obtinuerit *sceptrum regni*, explicetur, cum tamen non fuerit rex Ægypti, sed solum minister regis, ut ex libris Moysis constat? » — Resp.: Etiam in libris Moysis legitur, fratres Josephi ad patrem retulisse: *Joseph filius tuus vivit; et ipse dominatur in omni terrâ Ægypti*, Gen. 45, 25. Sicut ergo Joseph in Ægypto non ut rex, sed ut administrator regis dominabatur, ita hic *sceptrum regni* non suo, sed alieno (nempe regis) arbitrio ac favore gessisse, dicendus est.

67. Quæres X: « Quomodò, Sap. 10, 15, Israelitæ sub Pharaone velut viri probi describi possint his verbis: *Hæc* (Sapientia) *populum justum, et semen sine querelâ, liberavit à nationibus* (i. e., ab Ægyptiis), *quæ illum deprimebant*, cum tamen Prophetæ Israelitæ post exitum ex Ægypto lapsi sint in idololatricam, non tamen leguntur coluisse idola, usque dum post exitum ex Ægypto ad radicem montis Sinai absente Moysè fabricârunt et adorârunt vitulum aureum. Præterea auctor L. Sapientiæ populum Israeliticum meritò potuit vocare *populum justum*, seu ut græcus textus loc. cit. habet, *εὐνοῦ*, id est, *sanctum* ex sequentibus causis: 1° ob Dei vocationem et electionem; quia Deus Hebræos ex omnibus gentibus selegerat sibi in populum, id est, in Synagogam et ecclesiam, ut ad eo sacrificiis et legitus à se sancitis colebatur. 2° Sanctum, id est, sanctorum Patriarcharum stirpem et posteritatem. Nam *si delibatio sancta est, et massa; et si radix sancta, et rami*, Rom. 11, 16. 3° Quia inter priscos primosque Hebræos multi erant sancti, ut Abraham, Isaac, Jacob, Joseph, Moyses, et cæteri, qui à Pharaone opprimebantur. Oppressio enim facit sanctos, cogitque ad Deum confugere. Neque obest, quòd inter Hebræos multi fuerint improbi. Nam etiam Ecclesia christiana est et dicitur sancta, quia multi in eâ sunt sancti, etsi plures sint impii. A potiori enim et digniori parte res denominatur.

68. Quæres XI: « Quomodò veritati consentiat illud de Moysè dictum, Sap. 10, 16: *Stetit contra reges et horrendos in portentis, etsi toto lib. Exodi non fiat mentio, nisi unius regis Ægypti?* » — Resp.: Rex unus fuit Pharaon contra quem stetit Moyses, sed regum nomine hic intelliguntur etiam principes Pharaonis coram quibus edite sunt plage ægyptiacæ. Hinc etiam in Psal. 104, terra Ægyptiorum dicitur *edidisse ranas in penetralibus regum ipsorum*, qui in aliis locis (1) vocantur *servi* Pharaonis. Eandem responsonem etiam amplectitur incognitus quidam priscus auctor, qui Commentaria in Psalmos in duos tomos divisa scripsit, quæ in tenebris delitescentiâ, primus Joannes Fonseca, episcopus Burgensis, vir doctissimus, in lucem curavit edenda. Ibi auctor ille incoguit

(1) Exod. 7 40 Item Exod. 8, 3 et 4.

tus in hæc verba psal. 104, 30 : *Edidit terra eorum ranas in penetralibus regum ipsorum*, ita commentatur : *Et dicit regum in plurali, quamvis unus esset rex Aegypti : quia reges intelligit omnes principes regum, populique regentes*. Nimirum Hebræi consueverant reges vocare eos omnes, qui ad insueti honoris, aut potentie gradum evecti sunt; et in Chanaanite antiquitus jam invaluerat mos, ut qui alieni civitati præessent, regum nomine insignirentur; prout alibi (1) observavimus.

69. Quæres XII : « Quomodo illud Sap. 14, 25 : *Diligis omnia quæ sunt, et nihil odisti eorum quæ fecisti, cum illo, ad Rom. 9, 13 : Jacob dilexisti, Esaü autem odio habui, concilietur?* » Resp. : Ad Romanos loc. cit. per odium non intelligitur odium propriè, et strictè tale, quale Deus solum habere potest et habet erga opera mala; sed tantum neglectus aliquis quoad bona quædam temporalia, quem Deus respectu Esaü exercuit, dum non ipsum, et ejus posteros, sed Jacobum cum suis descendentibus in peculiarem sibi populum elegit, eique fertilem terram Chanaan ad habitandum assignavit, Esaü non nisi sterilibus montibus Seir relictis.

70. Quæres XIII : « An auctor libri Sapientie in assignandâ idololatriæ origine, Sap. 14, 15, 22, non erraverit, ut Calvinus, L. I Instit. cap. 11, § 8, asserit, et etiam ex eo videtur probari posse quia in libro Sap. loc. cit. origo idololatriæ tribuitur amori patrum in filios; cum tamen historici eam passim derivent ab amore filiorum in parentes, dum referunt Ninum patri suo Belo primitus statuam adorandam crexisse? » Resp. : Auctor L. Sap. nullius mendacii aut falsitatis argui potest, dum loc. cit. causam idololatriæ repetit ex inordinato parentum in filios defunctos amore, imaginem mortuæ prolis tanquam Dei colentium. Nam non negat, etiam alias, et fortè antiquiores fuisse idololatriæ causas; imò ipsemet alibi (2) aliam adhuc pervertustam idololatriæ originem assignat, describens cultum à Chananæis et Aegyptiis in astra et elementa impensum, videlicet ob admirationem pulchritudinis, præstantiæ et bonitatis harum creaturarum, quin mente sua ad Creatorem ascenderent. Quando igitur auctor L. Sap. loc. cit. occasionem idololatriæ derivat ex immodico parentum in filios defunctos amore, duntaxat vult ostendere, causam idololatriæ præcipuam aut unam ex præcipuis fuisse inordinatum affectum erga suos jam defunctos, quod apud varias gentes et idololatrias diversimodè factum est; apud quosdam patre extruente imaginem defuncti filii, apud alios filio extruente imaginem defuncti patris, ut fecit Ninus patri suo Belo erigendo statuam; iterum apud alios erigendo simulacrum regis, aut alterius defuncti;

(1) P. I. S. Scriptur. contra incredulos propugnata. sect. 2 cap. 5, de libro Deuteronomii, quæst. XXXVIII, ad secundum.

(2) Sap. 13, 1 et 2, ubi ita legitur : « Vani autem sunt omnes homines... Sed aut igneri, aut spiritum, aut citatum aerem, aut gyrum stellarum, aut nimiam et aquam, aut solem et lunam, rectores orbis terrarum et deos putaverunt. »

uti ipse auctor L. Sap. iterum insinuat his verbis : *Multitudo autem hominum abducta per speciem operis, eum qui ante tempus tanquam homo honoratus fuerat, nunc Deum estimaverunt. Et fuit vitæ humanæ deceptio; quoniam aut affectui, aut regibus deservientes homines, incommunicabile nomen lapidibus et lignis imposuerunt*. Sap. 14, 20, 21. Verissimum itaque est, quod idolum fixerit inordinatus defunctorum amor et veneratio. Auctor autem libri Sap., cap. 14, 15, unicum exemplum (cæteris omissis, sed non exclusis) adducit, nempe parentis filium demortuum in imagine sibi representantis.

71. Corollarium. Crassè erravit Calvinus, dum librum Sapientie falsitatis coarguit. De idolorum, inquit, origine publico ferè consensu receptum est, quod in libro Sapientie habetur, primos scilicet extitisse eorum auctores, qui nunc honorem detulerunt mortuis, ut ipsorum memoriam superstitiosè colerent : et sanè fateor perversum hunc morem fuisse vetustissimum... Non tamen concedo hunc fuisse primum mali fontem. Idola enim jam fuisse prius in usu, quam ista in consecrandis imaginibus mortuorum ambitio invaluisset... constat ex Mose. Cum enim Rachelem narraturam esse patri suo idola, non secus ac de communi vitio loquitur, lib. Instit. 1, cap. 11, § 8. In his verbis Calvinus asserit, aut supponit, 1° quod ante Rachelem tempora nulla fuerint idola in hominum defunctorum superstitiosum honorem fabricata. 2° Illa ipsa idola, quæ furata est Rachel, non fuisse imagines hominum defunctorum. Jam verò primum ex his duobus suppositis est omnino falsum. Certum enim est Belum primum regem Assyriorum, qui fuit ante Rachelem, imò et ante Abraham, fuisse pro Deo habitum post mortem suam, ut Eusebius initio Chronicæ testatur, et statuam illi à Nino filio positam, fuisse primum idolum publicè propositum ad adorandum; prout Cyrillus (1) et Ambrosius in primum caput ad Roman. sive quicumque fuit eorum Commentariorum auctor, docuere (2). Alterum verò, quòd illa ipsa idola, quæ Rachelem furtivè abstulit, non fuerint imagines hominum defunctorum, Calvinus probare nequit; præsertim, quia positivè probari potest, quòd representaverint figuram humanam. In textu enim hebræo cit. loc. adhibetur vox *Teraphim*, quæ statuas seu idola significat, hominis figuram representantia, et arte diaboli loquentia seu responsum dantia (3). Quòd enim hæc vox hominis figuram significet, patet ex L. I Reg. cap. 19 ubi Michol, cum vellet emovere Davidem de manibus Saül, emisit illum per fenestram, et in lecto loco ejus posuit simulacrum, quod hominem referret; ubi in hebræo pariter est *Teraphim*, pro eo quod nos in Vulgatâ habemus *statuam* vel *simulacrum*. Quòd autem dicta idola locuta fuerint, patet ex Ezechiele, cap. 21, 21; ubi enim nos legitimus : *interrogavit idola, in hebræo est Teraphim*. Et similiter Zachar. 10,

(1) L. 3 in Julianum, non procul à fine.

(2) Vide Bellarminum L. I de Verbo Dei, cap. 13.

(3) Vide Caluæti Dictionarium Biblic., v^o *Teraphim*, aut consule Cornelium à Lap., aliosve interpretes in Genes. 31, 19.

2, ubi legimus : *Simulacra locuta sunt inutile. Ceterum unam ex præcipuis idololatriæ causis fuisse fabricationem imaginum humanarum in memoriam defunctorum, ut liber Sap. docet, testantur Cyprianus (1), Chrysostomus (2), Egesippus (3) et alii passim.*

Scholion. Quamvis ad vindicandam libri Sapientie divinam auctoritatem necesse non sit, omnium primam causam seu originem idololatriæ determinare, ut præc. num. 70 et 71 jam observavimus : tamen in gratiam studiosi lectoris hæc de re sequentia breviter commemorare juvat. Inprimis sat certum est, quod ante Noeticum diluvium primâ ætate non fuerit idololatria propter recentem, ut S. Thomas ait, memoriam creationis mundi, ex quâ cognitio unius Dei in mente hominum adhuc vigeat. Quenam autem omnium prima idololatriæ causa seu origo post diluvium fuerit, res est incerta (4). Communiter tamen interpretes docent, Ninum initium dedisse universali idololatriæ statuaræ ; idque ad longum deducit Cornelius à Lap. (5). Quamvis enim ante tempora Nini jam fuerint idola, initium tamen idololatriæ Nino tribuitur ; quia tunc idola cœperunt esse universalia, utpote regiâ auctoritate erecta. Quâ de re S. Hieronymus (6) loquitur his verbis : *Ninus in tantam pervenit gloriam, ut patrem suum Belam referret in Deum, qui hebraicè dicitur BEL, et in multis Prophetis maximèque in Daniele et juxta Theodotionem sub idolo Babytonis, hoc appellatur nomine.* Porro postea à populo pro varietate linguarum varia sortitus est nomina, nimirum *Bel* ab aliis dicebatur *Baal, Baalim, Beelzebub, Beelphegor* ; et quia Græci Saturnum deorum parentem faciebant, teste Eusebio in *Chronico*, *Belam Assyrii deum nominarunt Saturnum.* Igitur cum interpretes Abrahæ nativitatem ponant 45 anno imperii Nini, dicendum erit, idololatriam universalem incœpisse circa Abrahæ nativitatem, id est, circa annuum mundi 2008, seu ante Christum annis circiter 1992 (7).

72. Quæres XIV : « Quomodo illud Sap. 16, 28 : « *Operet prævenire solem, et ad ortum lucis te adorare, cum illis Jobi verbis (Job. 31, 26 et seqq.) dicens : « Si vidi solem cum fulgeret, et lunam incedentem clarè : « et osculatus sum manum meam, quæ est iniquitas maxima « et negatio contra Deum altissimum, conciliare possit? » Resp. : Nulla hic est contradictio. Nam in primo textu sermo est de adoratione veri Dei ad ortum lucis ; in altero autem textu de supersticiosa adoratione ipsius solis. Solebant enim olim idololatriæ adorantes idola, hæc contra manu tangere, et deinde manum ad osculum reducere : de quâ adorandi cæremoniâ vide S. Hieronymum (1), Plinium, lib. 28, c. 2, aut Apuleium (2).*

Neque inferas. Ergo Job fuit idololatra. Resp. : Nequaquam. Nam Job loc. cit. non dicit : *Vidi solem... et osculatus sum manum meam, etc.*, sed solum conditionatè pronuntiat : *Si vidi solem*, etc. Nimirum sensus est : « Si idololatriam exercui adorando solem, et punit me Deus, » etc. Probè enim notandum, quod Job citato capite ex instituto ostendat innocentiam suam, et à variis criminibus, ac inter alia etiam ab idololatriâ se immunem esse, asserat cum juramento execratorio, dicens : *Si hoc, aut illud crimen feci, Deus me punit ; libenter fateor, me omnia mala et pœnas, quas patior, promeritum esse, si tale quid commisi.* Ac non rarò quidem ejusmodi pœnam conditionatam Job loc. cit. explicitè addit, e. g., v. 7 et 8 : *Si declinavi gressus meos de viâ.... et si manibus meis adhesionem macula ; seram, et alius comedat, et progenies mea eradicetur.* Aut v. 21 et 22 : *Si levavi super pupillum manum meam.... humerus meus à juncturâ suâ cadat, et brachium meum cum suis ossibus confringatur.* Ubi autem ejusmodi pœnam conditionatam explicitè non addit, subintelligenda est, quemadmodum in objecto v. 26 et seqq. : *Si vidi solem, etc.*, prout Cl. Weittenaur rectè annotat, ad Job. cap. 31, v. 34.

75. Quæres XV : « 1° An verisimile sit illud assertum Sap. 16, 20 : *Angelorum escâ nutritivâ populum tuum, et paratum panem de cælo præstitisti illis.* « Quis enim sibi persuadeat, quod manna fuerit escâ in cælo parata ad cibum Angelorum? 2° An verisimile sit, quod manna habuerit omnem saporem pro cujusque desiderio et voluntate, ut (ibidem) his verbis : *Omne delectamentum in se habentem, et omnis saporis suavitatem*, asseritur ; cum tamen, Num. 21, 5, constat quod manna Hebræis fastidium moverit? An Hebræi hunc cibum nauseâssent, si sapuisset enique id quod volebat? Præterea manna (Exod. 16, 31) sapor fuit similis saporis *similæ cum melle* : quomodo igitur potuit habere quancumque alium saporem pro cujusque voluntate? »

Ad primum, dico, hanc loquendi rationem esse figuratam et in poetico sensu accipiendam, ita ut sensus sit : Si Angeli corporali cibo uterentur, tali meritò uti possent ; imò celestis fuit quodam modo hæc escâ, quandoquidem de cælo unâ cum rore decidebat, atque jucundi adeo saporis erat, ut jure dici posset, Angelorum manu præparatum fuisse. Ceterum non desunt aliæ figuratæ loquendi rationes in S. Scripturâ, quæ ab hæc minimè ablundant, et pariter in sensu poetico accipiende sunt. Sic de promissâ Terrâ dicitur Exod. 3, 47 et alibi, ibi mellis lactisque rivus manare ; et Joel, cap. 3, v. 18, patriæ celestis felicitatem describens, futurum ait, ut *montes stillent dulcedinem, et colles fluant lacte.* Est nimirum ejusmodi modus loquendi figuratus populis orientalibus perquam usitatus.

(1) L. 1 contra Ruffinum.
(2) In Apolog. 1, et L. 4 de Asino.

(1) Initio libri de idolorum vanitate.

(2) Homil. 87. in Matth.

(3) Apud S. Hieronymum de Viris illustribus.

(4) Vide Calmeti Dissertationem de Origine idololatriæ, quæ hujus auctoris Commentario in L. Sap. præfixa est.

(5) Comment. in Sap. cap. 14.

(6) Comment. in c. 2 Oseeæ.

(7) Vide Tabulam Chronologicam Biblic. universalem, quam apud Calmetum ad finem Dictionarii Biblici, aut apud alios interpretes invenies.

Ad secundum, dico, quòd Scriptura, quando Exod. 16, 31, dicit, manna gustum fuisse quasi simile cum melle, loquatur de sapore ipsi mannae quasi congenito et naturali; nam ita sapiebat, si comedens nullum alium cibum desideraret; si enim ipse aliud quid desiderabat, mox id manna sapiebat juxta effatum Sap. 16, 20 et 21. Sed hoc tantum in justis, et qui Deo obsequentes erant, locum habebat, quos ibi, v. 21, filios Dei Scriptura appellat. At alii hoc beneficium non fruebantur, sed his tantum naturalem saporem manna referebat, unde etiam hunc cibum tandem nauseabundi rejecerunt, quod utique non fecissent, si in illo, vel ex illo omnem cibi saporem exprimere potuissent. Ita rem hanc cum S. Augustino (1), Bonfrerius (2), Calmet, aliique explicant. Menochius verò, et illi, qui contendunt, non tantum pios, sed etiam impios Israelitas omnem saporem, quem desiderabant, ex manna percipisse, ad objectam difficultatem poterunt cum Lorino et Cornelio à Lap. respondere, nauseam et murmur Israelitarum non ex fastidio saporis provenisse, sed ex eo, quòd color, odor, forma, tenuitas et similes alie qualitates eadem semper perseverarent in manna, quarum jucunda diversitas solet gustatum magis allicere. Sic enim pueri alique gulosi non tantum ventrem, sed et nares et oculos et manus cibis pascere et implere cupiunt. Poscebant igitur Israelitæ varietatem et soliditatem ciborum, et manna tanquam escam nimis tenuem; et exiguae substantiæ ac virtutis respuebant, dicentes: *Anima nostra jam nauseat super cibo isto levissimo*, Numer. 21, 5.

74. Quæres XVI: « An liber Sapientiæ non faveat « fabulosis gentiliùm poetarum metamorphosibus, dum, « cap. 19, 18, ait: *Agrestia (animalia) in aquatica « convertentur; et quaecumque erant natantia, in « terram transibant*. Verùm an in librum divinitus dictatum cadit, fabulosas ejusmodi metamorphoses « adstruere? » — Resp.: Toto caelo aberrant omnes, qui, ut librum Sapientiæ impugnent, hunc Scripturæ locum ad somnia de mutatis animalium naturis detorqueunt. Nullus enim licet sermo est de fabulosâ quâdam metamorphosi, sed de iis, quæ acciderunt in regione Ægypti variis plagis percussâ, ubi inter cæteras plagas, postquam aqua in sanguinem, tam in ligneis vasibus quam in saxeis, et in omni terrâ Ægypti, Exod. 7, conversa fuerat, agrestia animalia præ vehementiâ sitis in Nilum se conjiciebant; et vicissim omnis generis pisces, et maximè amphibia, cum sentirent, aquas Nili in sanguinem mutari, vel in terram se effundere properabant, vel morte occupata ac super aquas sensim eminentia vi fluctum in terram exeuntiebant. Extat in hunc libri Sapientiæ locum celeberrima Dissertatio in Diario Ecclesiastico, decembris 1761.

Scholion. Cornelius à Lap., Menochius, Calmet aliique interpretes memoratum L. Sap. locum paulò

aliter explicant. Animalia agrestia, inquit, in aquatica convertentur. id est, homines, boves, oves, armenta Hebræorum, quodam modo in aquatica animalia convertentur, quando Hebræi per mare Rubrum transibant. Et quæcumque erant natantia, in terram transibant, hoc est, pisces, et amphibia (ut jam in primâ responsione dictum est) in terram effundebantur, cum aquæ Ægypti in sanguinem versæ sunt; vel intelliguntur hoc loco ranae, quæ ex aquis exsistentes domos Ægyptiorum invaserunt, Exod. 8, et sic ex aquaticis quasi terrestria animalia facta sunt.

SECTIO VI.

DE LIBRO ECCLESIASTICI.

Hic liber à Latinis inscribitur *Ecclesiasticus* ad imitationem libri à Salomone scripti, qui *Ecclesiastes* dicitur. Complectitur enim similem philosophiam moralem, tradens encomia sapientiæ et præcepta virtutum, quibus laudes Patriarcharum et Prophetarum subnectit. Appellatur autem *Ecclesiasticus*, et non *Ecclesiastes*, ut sit aliquis distinctio ab hoc altero libro; quamvis *Ecclesiasticus* idem significet ac *Ecclesiastes*, nempe *Concionator*. Porrò Ecclesiastici auctor est Jesus, filius Sirach senioris, qui tamen multa ex Salomone deprompsit, et ob similitudinem argumenti, styli et phrasium cum libris Salomonis plurimum convenit, ex quo factum est, ut multi SS. Patres testimonia ex Ecclesiastico desumpta passim citent nomine Salomonis. Alius dein Jesus, item filius Sirach, sed junioris ac nepos auctoris L. Ecclesiastici, hunc librum ex hebræo in græcum sermonem transtulit. Distinguendum igitur est inter Jesum, filium Sirach senioris, auctorem Ecclesiastici, et inter Jesum, filium Sirach junioris, interpretem ejusdem libri. Nam Sirach senior genuit Jesum auctorem Ecclesiastici; hic genuit Sirach juniorem, cui mortuus Ecclesiasticus hebræicè compositum reliquit: Sirach junior genuit Jesum juniorem, qui avi sui hebræicum volumen in idioma græcum transtulit (1).

75. Quæres I. 1^a: Quot fuerint in veteri Testamento « celebriores viri, compellati *Jesus* nomine? 2^a Et quo « seculo extiterit Jesus, filius Sirach senioris, auctor « L. Ecclesiastici? » — Resp.: Plures in V. T. hoc nomine *Jesus*, i. e., *Salvator*, compellantur; tres tamen magis celebres sunt, quorum singuli erant figura Christi Domini. Primus fuit Josue, apud Græcos Ἰησοῦς, et apud Sirachidem seu Ecclesiasticum, Jesus Nave appellatus; alter erat Jesus, filius Josedec pontificis tempore captivitatis Babylonice; tertius Jesus, filius Sirach senioris, auctor Ecclesiastici. Josue, dux populi Israelitici, expressit typum Jesu Christi fideles suos in terram promissam, id est, in regnum cæleste deducendis. Jesus, filius Josedec, tanquam pontifex representavit sacerdotium et pontificatum Christi. Denique Jesus, Ecclesiastici auctor, præ-

(1) L. 2. Retract. c. 20

(2) Comment. in Exod. 16, 14.

(1) Vide in S. Bibliis Prolog. Ecclesiastici.

figuravit Christum tanquam magistrum et doctorem universi.

Ad secundum dico, Siracidem seniore, seu Jesum filium Sirach senioris, floruisse tempore Ptolomæi Philadelphæi, 70 Interpretum et Eleazarî, summi Pontificis, hoc est, circiter 280 annis ante Christum natum (1). Nam Siracides junior Siracidis senioris nepos versionem Ecclesiastici ex hebræo in græcum se suscepisse ait tempore Ptolomæi Evergetis, qui Philadelpho fratri successit. Præterea Siracides senior seu auctor Ecclesiastici magnorum virorum laudes recensere desinit in elogio Simonis pontificis, qui fuit frater Eleazarî Pontificis, signo satis manifesto, se circa illud tempus scripsisse Ecclesiasticum. Denique valde probabilis multorum opinio est, auctorem Ecclesiastici fuisse unum aliquem ex 70 Interpretibus, inter quos Aristæas (2) etiam quemdam Jesum recenset.

76. Quæres II : Num credibile sit, quod auctor Ecclesiastici fuerit theopneustus, seu à Deo inspiratus; cum potius videatur fuisse philosophus gentilis de sectâ Platonica. Antequam respondeam, observo, quemdam recentiorum ex doctoribus acatholicis divinitatem libri Ecclesiastici ex eo maximè capite impugnasse, quod hujus libri auctor videatur esse philosophus ex scholâ Alexandrinâ sectæ Platonice, cum dicat cap. 1, v. 18 : *Et effudit illam* (i. e., Sapientiam suam Deus) *super omnia opera sua et super omnem carnem secundum datum suum*, prout scilicet eam dare et communicare voluit; atqui hæc est doctrina Platonica. Plato enim docuisse fertur, Deum primò produxisse per effluxum quemdam ex se duo principia, unum quod esset mens, ratio et idea mundi efformandi; alterum quod materiam animaret, et esset anima seu spiritus mundi. Ita Plato in Philebo seu de summo bono, et in Timæo, de mundi naturâ; prout refertur in Lexico universal. Lipsiensi (3). Verùm dico, verba illa Ecclî. : *Et effudit illam super omnia opera sua*, non ita crassè et materialiter accipienda esse de effusione aliquâ seu effluxu reali ex Deo, quemadmodum Plato docuit; sed metaphoricè, ita ut sensus sit : Sapientia Dei effulget in omnibus operibus suis, secundum mensuram perfectionis eis datæ. Igitur auctor L. Ecclî. non loquitur de ideis Platonis, aut de spiritu mundi à Deo realiter distincto, et super omnes creaturas effuso; sed potius de idea Dei aternâ, juxta quam ipse hoc universum condidit, producendo singulas creaturas ad quamdam similitudinem suarum divinarum perfectionum, quin tamen ideò de suâ essentiali vel ideâ aternâ, quæ reapse Deus ipse est, aliquid decerpere, aut realiter extra se effunderet. Sicut enim artifex dici potest effundere artem suam in artefactum, v. g., pictor pingendo imaginem similem suæ arti et ideæ, quam mente concepit; sic Deus quasi artifex universi, sapientiam et ideam suam

veluti in illud contulit et transtulit, cum illud juxta illam, illicque simile condidit. Unde textus yriacus habet : *Manifestavit eam* (nimirum Sapientiam suam), *et divisit eam omnibus operibus suis*; et arabicus : *Patet fecit eam et revelavit eam... distribuit eam inter universam creaturam suam*. Cæterum hæc locutio metaphorica, *effudit illam super omnia opera sua*, significat largitatem beneficentiæ Dei, quod sua dona et sapientiam instar imbris vel torrentis in sensu ante explicato copiosissimè effuderit in creaturas hoc universum constituentes (4). Porro Siracidem seniore, qui est auctor Ecclesiastici, non fuisse philosophum gentilem de sectâ Platonica, etiam ex eo satis manifestum est, quia creditur unus fuisse ex 70 Interpretibus (2); et quia laudes Patriarcharum, et aliorum apud Hebræos præclarorum, incipiendo ab Enoch usque ad Simonem summum Pontificem longâ serie continet: Præterea is erat civis Jerosolymitanus eximie sapientiæ, et alter sui ævi Salomon (3), ac per multas et graves tribulationes probatus, et ad culmen perfectionis deductus (4), ac deniquè propheticè lumine à Deo illustratus. Insignis enim ab ipso scripto consignata prophetia est illa cap. 24, v. 45 : *Penetrabo omnes inferiores partes terræ, et inspiciam omnes dormientes, et illuminabo omnes sperantes in Domino*. Quæ loquentis sapientiæ divinæ verba per descensum Jesu Christi ad inferos perfectissimè impleta esse, docent cum S. Isidoro (5) passim interpretes catholici; tum enim anima Christi per mortem in cruce à corpore separata ad limbum descendit, detentosque ibidem patres sui cognitione et latissimâ presentis suæ luce perfudit, beatos reddidit, ac subinde à terrâ ascendens secum in caelestem gloriam deduxit. Ad prophetias etiam pertinent, quæ idem auctor Ecclesiastici scribit (6) de reditu Henoch et Eliæ; namque ex his locis veteres passim ac recentiores uno quasi consensu docent, Henoch venturum cum Eliâ contra Antichristum. De utroque loco fusè disserit Cornelius à Lap.

77. Quæres III : An Ecclesiasticus, omnibus consideratis, meritò repositus sit in Canonem Librorum divinarum? — Resp. affirmatè contra Lutherum, Calvinum, eorumque sequaces. Quamvis enim Ecclesiasticus non sit liber Proto-Canonicus, est tamen Deutero-Canonicus, ut alibi ostendimus. Confirmatur idipsum ex Patribus, qui libro Ecclesiastici tanquam Scripturâ divinâ et Canonica suis in operibus usi sunt; longam horum seriem tam ex PP. græcis quam latinis secundum ordinem seculorum recensent et citant Tourneminius, et Hermannus Goldhagen. Insuper auctoritas divina Ecclesiastici elucet ex novo Testamento, in quo non paucæ ex Ecclesiastico depromptæ sen-

(1) Vide Cornelium à Lapide, Commentario in Ecclî. 1, 40.

(2) Vide num. 75, Quæst. 4, ad secundum.

(3) Vide Ecclî. 50, 29, 50 et 51.

(4) Ibidem, et sequenti cap. 51, v. 2, 15. Item cap. 54, v. 15.

(5) L. de Resurrect. Domin. cap. 51.

(6) Ecclî. cap. 44, v. 16. Item cap. 48, v. 40.

(1) Vide apud Calmetum ad finem Dictionarii Bibl., aut apud alios Tabulam Chronol. universal. Historiæ Biblicæ, ad annum Mundi 5742.

(2) In Historiâ de 70 Interpretibus.

(3) Tom. XXVIII, verbo *Platonische Philosophie*.

tenſe occurrunt tanquã effata divina, ut denuò Cl. Goldhagen oſtendit. Adde ſenſum Eccleſiæ græcæ etiam hodiernæ quantumvis ſchiſmaticæ, quæ contra Cyrillum Lucarem, et Calvinis in ſynodo Hieroſolymitanã ſub Doſitheo celebrata an. 1672, pronuntia- vit, *Sapientiam Sirach* (i. e., Eccleſiaſticum) alioſque libros Deutero-Canonicos *inſipienter, inſcitè, ac magis malitiòſè vocari apocryphos* (1).

Cæterùm argumenta peculiaria contra librum Eccleſiaſtici Proteſtantes ordinariè nec aſſerunt, nec habent; communia verò eorum contra hunc alioſque libros Deutero-Canonicos argumenta jam alibi conſultavimus. Unicum aſſero, quod tamen pariter ex alibi dictis ſolvi poteſt; ſed hoc loco paulò enucleatiùs re- cenſendum, reſellendumque cenſemus.

Est autem hujusmodi : Librum Eccleſiaſtici in Scripturarum Canonicarum catalogo non adſcripſit Melito Sardeniſis epiſcopus in Epistolã ad Onesimum; Origenes in Expositione Psalmi 1; nec S. Athanaſius in Epistolã Feſtali; nec S. Gregorius Nazianz. in Carmine ad Seleucum; nec S. Epiphanius L. de Menſuris et Ponderibus; nec S. Joannes Damascenus L. 4 de Fide orthodoxã; nec concilium Laodiceum, Canone ultimo; nec S. Hieronymus Præfat. in libros Salomonis, ubi teſtatur Eccleſiam hunc librum (nempe Eccleſiaſticum) legere ad ædificationem plebis, non ad auctoritatem eccleſiaſticorum dogmatum confirmandam; nec tandem Rufinus in expositione Symboli, ubi cum libros enumerãſſet, quos *Patres intra Canonem concluderunt, ex quibus fidei noſtræ aſſertiones conſtare voluerunt, addit : Sciendum tamen eſt, quòd et alii libri ſunt, qui non Canonici, ſed eccleſiaſtici à majoribus appellati ſunt; ut eſt Sapientia Salomonis, et alia Sapientia, quæ dicitur Jeſu filii Sirach; qui liber apud Latinos hoc ipſo generali vocabulo ECCLEſIAſTICUS appellatur; quo vocabulo non auctor libelli, ſed ſcripturæ qualitas cognominata eſt: ergo liber Eccleſiaſtici non eſt Canonicus.*

Dist. cons. : ergo liber Eccleſiaſtici non eſt liber Proto-Canonicus, conc.; non eſt liber Deutero-Canonicus, nego. Ex omnibus in allatã objectione allatis ſolùm confequitur, librum Eccleſiaſtici non eſſe Proto-Canonicum ſeu in primo Canone non contineri, quia nec Hebræi illum ut Canonicum habuerant, cum poſt obſignatum jam Canonem Eſdrinum ſit editus, et de illo à nonnullis veterum dubitatum ſit, num ſit liber divinus, ſeu Deo dictante et inſpirante ſcriptus. At eſt liber Deutero-Canonicus, ſeu in ſecundo ordine librorum Canonicorum habetur; ſiquidem longè plures et majoris auctoritatis Eccleſiæ illum ab Apoſto- rum temporibus ut ſacrum et divinum receperunt, et Eccleſia univerſa illum Canonicum declaravit in oecumenicã ſynodo Tridentinã (2). Ad hæc, *Patres ipſi, qui in librorum Canonicorum indice Eccleſiaſtici prætermiſerunt, illius tamen teſtimonia tanquã libri ſacri, et Spiritu S. auctore conſcripti laudare non*

dubitãrunt, ſcilicet Origenes, qui Homiliã 9 in Ezechielem ita profatur : *« Quid enim ait Scriptura? Quid superbit terra et cinis? Et : In vitã ejus projecti inter- ranea ejus. »* Habetur autem hoc Eccli. 10, 9 et 10. S. Gregorius Nazianz., Oratione 4 contra Julianum, inquit : *« Duc tu quoque precibus tuis, præi ſermonem, fulci ſpiritu. Benedictio enim patris firmat domos fieriorum. »* Quod ſcriptum eſt Eccli. 3, 2 et 3. S. Epiphanius in Anchorato cap. 12 : *« Elenim cum nos Scriptura reprehendat his verbis : Quæ præcepta tibi ſunt, hæc cogita; neque arcanis et occultis tibi opus eſt : et aliora te ne quaeris, ac profundiora te ne inquiras. »* Habetur Eccli. 3, 22. S. Hieronymus Epist. 34 ad Julianum : *« Divina Scriptura loquitur : Musica in luctu intempeſtiva narratio. »* Habetur Eccli. 22, 6. S. Joannes Damascenus, Oratione 4 de Dormitione Deiparæ : *« Quamvis omnibus Dei ſervis, quorum mors beata ducitur, ab ipſo vitæ ſine iſtud comparetur, ut Deo grata eorum vita jam in tuto ſit, coque nomine mors ipſorum fauſta ac felix habeatur (mors enim eos perfecit, beatosque oſtendit; id videlicet ipsis aſſerens, ut in eorum virtutem nulla jam mutatio cadat, juxta illud Scripture oraculum : Ante mortem neminem beatum dicas) : minime tamen hoc in te uſurpabimus. »* Quod Eccli. 11, 30, ſcriptum eſt : *« Ante mortem ne laudes hominem quemquam. »*

78. Quæres IV : *« An etiam Prologus L. Eccleſiaſtici Canonicus ſit? »* — Reſp. rem hanc ab Eccleſiã nondum eſſe deciſam, ſed inter ipſos doctores Catholicos controverſam. Equidem, teſte Hermanno Goldhagen, plerique cum Cornelio à Lap. negant, Prologum illum eſſe Canonicum, et ratio negandi eſt, quia Siracides junior, qui hujus Prologi auctor eſt, avi ſui librum ſeu Eccleſiaſticum duntaxat ex Hebræo in græcum tranſtulit, ut ipſemet in prædicto Prologo teſtatur : ſed interpres, qui librum aliquem divinum ex unã in aliam linguam tranſfert, non eſt hoc ipſo auctor theopneuſtus ſeu à Deo inſpiratus, quamvis eideſdem Prologum præfigat; ergo prologus ille non eſt Canonicus, neque pars S. Scripturæ. Hinc idem Prologus in multis ſacris codicibus deeſt, ut in Bibliſ Complotenſibus 70 Interpretum, item in verſione arabicã et ſyriacã. Hoc non obſtante ſunt, qui (quamvis ex rationibus meã opinione minus firmis) defendunt, memoratũ Prologum eſſe Canonicum. Ita ſentit Bonfrerius (1), et Gretſerus (2), quos, ſi lubet, conſule.

79. Quæres V : *« Quomodò illud Eccli. 7, 15 : Non iteres verbum in oratione tuã, cum illo Math. 26, 44 : Oravit (Christus) tertio, eundem sermonem dicens, concordet? »* Reſp. : In L. Eccli. loc. cit. ſpectandus eſt totus verſus, qui ita ſonat : *« Noli verboſus eſſe in multitudine preſbyterorum, et non iteres verbum in oratione tuã. »* Unde Scriptura hoc loco tantum vult id, quod Chriſtus alibi docuit, dicens : *« Orantes nolite multum loqui, ſicut ethnici : putant enim, quod in multi-*

(1) Vide Harduinum, tom. XI Coll. concil.

(2) Sess. IV, in Decreto de Canoniciſ Scriptris.

(1) In Preloq. S. Scriptur. cap. 4, ſect. 14.

(2) In Deſenſione Bellarmini, l. 1, cap. 14.

loquio suo exaudiantur. Matth. 6, 7. Clamandum igitur potius affectu quam voce, cavendaque futilis battologia sine affectu interno prolata. Laudabilis autem Ecclesiae consuetudo et usus fidelium est, qui exemplo Christi eundem sermonem orando repetentes, ex abundantia pii affectus easdem preces repetunt.

80. Quæres VI : « An verba illa Eccli. 18, 1 : *Qui creavit in æternum, creavit omnia simul*, non contradicant primo capiti Geneseos, ubi disertis verbis narratur Deum non simul et semel, verum successivè « seu spatio sex dierum, hujus mundi singula creasse? » Resp. : Etiamsi Deus rerum species successivè per sex primos mundi dies creaverit, tamen cum veritate dici potest, quòd *omnia simul creaverit*. Et sanè Cornelius à Lap. (1) decem diversas hujus sacri textus auctorum expositiones refert, quarum omnes sunt probabiles. Ego tres solùm ex præcipuis affero. 1° Ergo omnia simul simul creata creatione propriè dicta. Creatio enim est et dicitur, cum res producitur ex nihilo, sine ullà materià præjacente. Talis autem fuit duntaxat primo die, imò primo instante mundi : illo enim creavit Deus cælum, terram et abyssum ex nihilo, ex illis deinde cætera omnia sequentibus quinque diebus non tam creavit, quàm formavit et distinctit. Quare omne quod propriè creavit ex nihilo, hoc totum primo die creavit; primo enim die creavit omnem mundi materiam, ex quâ cæteris diebus cuncta in suis species et formas effinxit, sicut figulus ex luto varias vasorum formas effingit. Ita Suarez cum aliis. Hinc 2° Deus omnia simul creavit, quia primo mundi die virtute omnia simul creata sunt : nam simul facte sunt principales mundi partes, scilicet cæli et elementa, in quibus alia virtute et quasi in semine continebantur, atque ex illis postea cætera omnia corporea facta sunt; astra enim de cælo facta sunt; viventia verò ex aquis et terrâ. Ita S. Gregorius (2), S. Thomas (3), Raban., Hugo, Dionys., Lyran. et alii. 3° Omnia creata sunt simul, græcè *κοινη*, id est, *pariter*, nullâ re exceptâ; q. d. Omnia pariter à Deo sunt creata; nihil est, quod ab eo non sit creatum. Atque hanc expositionem Corn. à Lap. censet maximè genuinam ex sequentibus rationibus. 1° Quia hoc significat vox græca *κοινη*, id est, communiter, pariter, nullo excepto; unde vox *simul* referenda est non ad *creavit*, sed ad *creavit omnia*; q. d. Omnia simul, id est, pariter, nullo excepto, creavit Deus; ita ut nullum sit ens, quod Deo suum esse non debeat, seque ab eo creatum confiteri non cogatur. 2° Quia vox *simul* etiam alibi in Scripturâ non rarò idem significat ac pariter, communiter, nullo excepto, ut Psal. 15, 5 : *Omnes declinaverunt simul*, id est, communiter, nullo excepto. Item Psal. 48, 3 : *Simul in unum dives et pauper*; et iterùm, ibid. 11 : *Simul* (id est, pariter, quamvis non eodem tempore) *insipiens et stultus peribunt*, et sic sæpè alibi. 3° Quia Eccli. 18, 1, pro *simul* vertunt *communiter* Complut., Rom., Tigurina, alique. 4° Quia idem sensus patet ex contextu, atque ex scopo

Siracidis. *Sonus enim ejus loc. cit. est docere, tam solem quàm homines, cæteraque omnia, creata esse à Deo simul*, id est, communiter, pariter, ac proinde omnia omninò manifestare immensam Dei potètiã, bonitatem, etc., eaque jugiter indigere, ut in suã naturã, quàm à Deo acceperunt, conserventur. Ad hoc autem impertinens est, quòd *simul*, id est, eodem instante omnia sint creata.

81. Quæres VII : « Quomodò illud Eccli. 49, 5 : « *Præter David, et Ezechiam, et Josiam, omnes peccatum commiserunt*, intelligendum sit? Nonne enim etiam David peccatum adulterii et homicidii, etc., commisit? Nonne Ezechias, 4 Reg. 20, 13, etc., exitiorum principum amicitia, et divitiarum suarum « copiaminiùm confudit? » R. et dico sermonem ibi esse de peccato idololatriæ, vel alio huic affini, in quod reges Juda plerique lapsi sunt. Igitur peccatus est : Omnes præter David, Ezechiam et Josiam peccatum idololatriæ, vel huic aliquo modo affine commiserunt, quia scilicet excelsa, in quibus vel idolis, vel Deo quidem vero, sed loco et modo indebito cultus deferabatur (1), non abstulerunt. Equidem Scriptura laudat quoque Josaphat, sed cum redarguit, quòd cum Achab et Ochoziã fœdus percussisset, et excelsa non succiderit. Asa quoque ejusdem culpæ de excelsis non sublatis se reum fecit.

At inquit : Si Asa et Josaphat dicto modo peccaverunt, non apparet, quomodò Scriptura, 3 Reg. 15, 14, cum veritate dicere possit : *Cor Asa perfectum erat coram Domino cunctis diebus suis*. Et iterùm, 3 Reg. 22, 43, de Josaphat rege : « *Ambulavit in omni viã Asa patris sui, et non declinavit ex eã* : fecitque quod rectum erat in conspectu Domini. » — R. : Certum est, quòd Asa et Josaphat non fuerint immunes ab omni culpã, ut à nobis jam ostensum est, et de Asã etiam ex eo liquet, quia is potius in Benadad rege Syriae fiduciam posuit, quàm in Domino Deo, et Hanani Prophetam, qui ipsum ob id increpavit, in nervum conjecit, hoc est, jussit ei injici compedes ex nervis confectos; ac denique ægrutans non *quæsit Domi-*

(1) Jam alibi (scilicet Scripturæ S. contra Incredulos propug. P. III, quæst. LII, in LL. Regum. n. 58) observavimus, duplicis generis fuisse apud Judæos *excelsa*, quo nomine altaria et templa in locis altioribus erecta designantur. Quædam profanis idolis erant erecta, cum status, et lucis, et peregrino cultu; quedam autem vero Deo erant erecta, sed loco non debito. Hæc posteriora non everterunt rex Asa, ut habetur 3 Reg. 15, 14, et rex Josaphat, 2 Paral. 20, 17. Neque tamen hoc illis verbis magno vitio, quia plurimi putabant id adhuc licere condito jam templo, et certo loco Jerosolymis statuto pro publico cultu divino et sacrificiis; sicut licuerat Judæis ante conditum templum Hierosolymitanum, cum nondùm certus locus talis pro cultu divino et sacrificiis designatus esset. Quia tamen prudentiores sciebant id illicitum esse, neque hoc poterat reges latere; hinc saltem pro novo notatur tum in Asã, tum in Josaphat, quòd seu metu popularis offensiois, seu neglectu accuratioris discipline, tolerarint ejusmodi excelsa, quæ ad cultum veri Dei erant erecta; et idcirco Eccli. 49, 5, præter Davidem, Ezechiam et Josiam omnes alii reges Juda peccasse dicuntur, nempe excelsorum vel usu, vel tolerantia culpabili.

(1) L. 1 de Opere sex dierum, cap. 12, num. 22.

(2) L. 32 Moral. c. 9 et 10.

(3) I. P., quæst. 74, art. 2, ad 2.

num, sed magis in medicorum arte confisus est. Quare, cum cor Asæ vel Josaphat in sacris litteris dicitur fuisse perfectum aut rectum in conspectu Domini, hoc non est intelligendum de perfectione aut rectitudine prorsus universali et omnimodâ; sed tantum de perfectione aut rectitudine pernamâ in puncto religionis, in quantum in corde suo abominati fuerunt excelsa, quæ tamen ob metum populi justo diutius tolerarunt. Hoc enim significant verba S. Scripturæ loc. cit.: *Excelsa autem non abstulit. Verumtamen cor Asæ perfectum erat coram Domino.* Item illa de Josaphat testantia: *Fecitque quod rectum erat in conspectu Domini. Verumtamen excelsa non abstulit.* Cæterum, per hoc, quod corde tantum adversati fuerit excelsa, non excusabantur à diuturnâ horum excelsorum permissione; ferè sicut sacerdos Ielli non excusabatur à peccato nimis indulgentiæ in filios, etsi horum scelera intus in corde suo, imò etiam verbis improbaverit.

82. Quares VIII: « Quomodò Siracides, Eccli. 49, 46 et 47, dicere poterit: *Nemo natus est in terrâ, qualis Henoch, neque ut Joseph;* cum tamen inter natos « *Christus non supererit major Joanne Baptistâ,* prout « *Mulier ipse, Matth. 11, v. 11, testatur?* » Resp.: Siracides hæc scripsit de hominibus veteris Testamenti, qui ipsum præcesserunt, et quorum laudes ibi recenset. Hos enim inter se, non verò cum hominibus nondum natis, e. g., cum S. Joanne Baptistâ comparat. Cæterum textus Syrus habet: *Pauci creati sunt super terram sicut Henoch, et mater ut Joseph non peperit.*

Comparatio autem inter Henoch et Joseph loc. cit.

instituitur hoc sensu: Sicut Henoch ante diluvium, ita Joseph post diluvium Noeticum inter cæteros maxime enituit, quilibet in genere suo. Henoch quidem, eò quòd Dei pietatem impensius coluit inter nequissimam vitiorum omnium colluviem, et insigni prerogativa vivens adhuc ex his terris abreptus est; Joseph verò, eò quòd imprevit fratribus suis, licet non esset primogenitus eorum; et singulari Dei providentiâ in Ægypto prorex factus, familiam suam tueri, atque inter prementem annonæ caritatem alere potuit, ipsiusque defuncti ossa Deus visitavit, et post mortem prophetaverunt, hoc est, ossa Josephi prophetiam, quam Joseph vivens de exitu Hebræorum ex Ægypto ediderat, confirmarunt. Contextus enim ita habet: *Nemo natus est in terrâ qualis Henoch; nam et ipse receptus est à terrâ. Neque ut Joseph, qui natus est homo, princeps fratrum, firmamentum gentis.... Et ossa ipsius visitata sunt, et post mortem prophetaverunt,* Eccli. 49, 46, 47 et 48. Plura autem de comparatione inter Henoch et Joseph eruditè more suo refert Cornelius à Lap. in eundem locum.

83. Quares IX: « Quid nomine Sapientiæ, Eccli. c. 4, intelligatur? » Resp.: Quæ hoc loco Sapientiæ tribuuntur, partim increatæ, partim creatæ sapientiæ conveniunt. Increatæ quidem, ut quòd fuerit ab omni ævo, seu ab æterno; creatæ verò, ut quòd timor Domini sit initium sapientiæ. Itaque sapientiæ, Eccli. c. 4, quemadmodum in libro Sapientiæ, sumitur generalitè, prout Deo convenit infinitè, hominibus pro modo cujusque. Pluribus hoc explicat Cornelius à Lap. Comment. in Eccli. 1, 4.

Pars VI.

PROPHETÆ IV MAJORES, XII MINORES, LIBRI DUO MACHABÆORUM.

Vidisti diligentiam Prophetarum, quomodò (de Christo) ventura omnia prædixerunt? Quomodò ergo adhuc in incredulitate persistas, cum tantam irtutis ejus demonstrationem acceperis? (S. Chrysostomus in Sermonè: *Quòd Christus sit Deus.* Vide tom. V Operum hujus S. Patris, pag. 482. Edit. Antwerp. anno 1614.)

SECTIO PRIMA.

DE PROPHETIIS GENERATIM SPECTATIS.

Cum prophetiæ sint unum ex præcipuis argumentis quibus veritas et divinitas nostræ religionis invictè demonstratur, hæud mirandum, quòd eadem à deistis, aliisque tam antiquis, quàm recentioribus christiænæ religionis hostibus acerrimè impugnentur. Sic famosus atheismi doctor Spinosus nil omisit ad evadendam prophetiarum auctoritatem et veritatem. Similiter Du Marsais in impio opere suo, cui titulus: *Anatomia christiænæ religionis, (Zergliederung der christlichen-religion),* varia contra prophetias Jacobi, Isaia, Jeremiæ, Danielis, etc., impudenter effudit (1).

(1) Ita Cl. Nonnotte in suo Philosoph. Lexico religion.; art. *Vaticinia,* testatur, ubi dicti sycophantæ argumenta contra prophetias divinas prolata luculenter refellit.

Taceo plures alios incredulos, qui divinarum vaticiniorum in sacris litteris extantium veritatem aut divinitatem negant et pernegant. Undè opere pretium esse duximus, naturam, possibilitatem atque existentiam prophetiarum divinitus inspiratarum paulò distinctius evolvere, ac ab incredulorum dieteris et blasphemis vindicare.

1. Quares I: « Quid vox *Propheta* propriè significet? » Resp.: Omnium sapientium iudicio vox *Propheta* in sensu stricto et maxime proprio accepta significat hominem, qui res omni naturali sagacitate superiores (præsertim futuras) divinâ luce collustratus cognoscit, easque vel per signa, vel per verba jussu divino manifestat. Dixi: *Vel per signa, vel per verba.* Nam non semel Propheta à Deo jussi sunt, factis prophetare et portendere res futuras; ut cum Isaïas, cap. 20, nudus incescit, spoliationem Ægypti et Æthiopiæ si-

gnificaturus; cùm Jeremias, cap. 27, vincula et compedes collo gestavit, quò captivitatem Babylonicam portenderet; cùm Ezechiel, cap. 4, trecentis et nonaginta diebus uni lateri incubuit, et in fimo bonum panem exorire jussus est, quò obsidionem et famem Jerosolymæ prenuntiaret; aut cùm, cap. 12, preceptum à Deo accepit, ut faceret vasa transmigrætionis, et transmigraret per diem in conspectu populi, in signum quòd populus Judæicus transmigrare deberet.

2. Corollarium. Quamvis vox *Propheta* aut *propheta*, varias alias in S. Scripturâ significationes habeat, nulla tamen est magis propria, quam modò assignata. Nam nomen προφήτης *propheta*, si Eusebio, Demoust. evang. cap. 5, credimus, à verbo προφητεύω, id est, portendo, significo, originem habet; vel p. titus, ut Isidorus Hispalensis L. 7 Origin. c. 8, existimat, à verbo προφητεία, hoc est, præfor, præloquor, prædico. « Quos enim gentiles, ait laudatus S. doctor, *Vates* appellat, hos nostri *Prophetas* vocant, quasi præfatos, quia porrò fantur, et de futuris vera prædicunt. » Concordant huic etymologie etiam voces hebrææ *Nabhi*, *Choze* et *Rhoe*, quibus Hebræi loco nominis, *Propheta*, utuntur. Nam *Nabhi* peculiari notione futurorum prænuntium significat (1); ut ex Scripturæ loco non uno (2) constat: *Choze* verò, et *Rhoe* significant *Videntem*, quo nomine indicatur, Prophetam esse eum, qui oculos mentis in res futuras, aut aliqui humanæ perspicaciæ incognitas altè defigit. Unde, 1 Reg. 9, 9, legimus: *Qui enim Propheta dicitur hodie, vocabatur olim Videns*. Atque hoc vocabulo *Videns* aut *Visio* ad designandum Prophetam aut prophetiam S. Scriptura sæpè (3) utitur. Est igitur *Propheta* propriè dictus ex ipsâ etiam hujus nominis etymologiâ ille, qui res, maximè futuras, omni naturali sagacitate superiores divinâ luce collustrate cognoscit, easque aliis jussu divino manifestat.

3. Quæres II: « An notioni Prophetæ in sensu stricto accepti hactenus à nobis stabilitæ non obestet, quòd Scriptura hanc vocem, *Propheta*, aut, *propheta*, in variis aliis significationibus minùs propriis diversis in locis accipiat? » Resp.: Non obstat. Significatio enim propria alicujus vocis aut nominis non excludit alias ejusdem vocis aut nominis significationes minùs proprias, ut ab inductione facilè probari posset. Porrò, quòd Scriptura voces modò dictas in variis significationibus minùs propriis accipiat, ex sequentibus exemplis patet. Sic 1° vox *propheta* etiam significat psallere et laudes divinas canere; quo sensu Samuel (4) ad Saulem dixit: *Obvium habebis gregem Prophetarum..... et ante eos psalterium et tympanum et tibiam et citharam, ipsosque prophetantes*, hoc est, psalmos et hymnos in honorem Dei

canentes. 2° Alibi vox *propheta* significat Scripturas interpretari. Sic (1) legimus: *Qui prophetat*, hoc est, qui Scripturas explanat, *hominibus loquitur ad ædificationem*. Similiter, quando Deus ad Moysen (2) ait: *Aaron frater tuus erit propheta tuus*, vox *propheta* significat interpretem, ita ut sensus sit: *Aaron erit interpres tuus*, per quem, quæ vel Pharaoni, vel populo dicta voles, exponi et promulgari facies. 3° Iterùm alibi vox *propheta* significat prophetiam confirmare. Sic de Joseph Ægyptio (3) dicitur: *Et ossa ipsius visitata sunt, et post mortem prophetaverunt*, h. e., prophetiam ab ipso editam confirmârunt. Cùm enim juxta ipsius prædictionem ossa sua ex Ægypto elata sint, ea sic translata facto ipso declaraverunt ipsum fuisse verum Prophetam. 4° Alibi verò vox *propheta* significat miraculum edere. Sic de Eliseo (4) legimus: *Et mortuum prophetavit corpus ejus*, h. e., miraculum eddidit, suscitando mortuum, qui in ejus sepulcrum projectus erat (5). 5° Denique vox *propheta* quandoque significat insanire, vel ex afflatu spiritûs nequam loqui insana. Sic de Saule (6) narratur: *Invasit spiritus Dei malus Saul, et prophetavit in medio domus suæ*, h. e., insaniebat, corpore à dæmone quo obsessus erat, agitato, et aliena ac absurda more arpeopterum loquebatur. Hunc sensum etiam habet illud de sacrificulis Baal (7) scriptum: *Illis prophetantibus venerat tempus*, etc.; ubi textus chaldæus rectè ponit: *Illis insanientibus*.

Scholion. Cùm vocis, *Propheta*, aut, *propheta* plures ac diversæ, ut modò diximus, sint significationes, laudè mirandum, quòd increduli more suo eas confundant, et minùs proprias eligant, ne maximè propriam admittere, ac fateri cogantur, dari aut datos fuisse homines, qui res omnes naturali sagacitate superiores, præsertim futuras, divinâ luce collustrati cognoverint, easque jussu divino manifestârunt, prout ex mox dicendis ampliùs patebit.

4. Quæres III: « An Prophete V. T. tantùm fuerint concionatores et adhortatores populi? » Ansam huic questioni discutiendæ dedit supra memoratus Du Marsais, qui notionem nominis *Propheta* tradit hunc in modum: « Vera significatio (hujus vocis) est: *Concionator* sen *Adhortator*. Hoc profectò erat munus *Prophetarum*: adhortabantur populum, ut ad cultum veri Dei reverteretur; minitabantur ei penas, si in infidelitate suâ perseveraret; promittebant ei remunerationes, si ad officium suum rediret. Hæc promissa et comminationes habebantur in numero vaticiniorum, et Christiani sibi persuadebant, aliqua eorum de Christo venturo intelligenda esse. » Ita ille. Sed dico hunc scriptorem non explicare, sed

(1) 1 Cor. 14, 3.

(2) Exod. 7, 1.

(3) Eccli. 49, 18.

(4) Eccli. 48, 14.

(5) 4 Reg. 13, 21.

(6) 1 Reg. 18, 40. De eodem Scripturæ loco vide nostram P. III. Scriptur. contra incredulos propugn. sect. 1, cap. 1, quæst. XIV et XV.

(7) 3 Reg. 18, 29.

(1) Vide Cl. Goldhagen Introd. in S. Scriptur. P. II, sect. 4, num. 179, pag. 348

(2) Inspice textum hebræum Deut. 15, 1, 2. Num. 12, 6. Jer. 28, 8, 9.

(3) 1 Paral. 29, 29. Item 2 Paral. 9, 29. Isai. 1, 1. Abdæ 1, 1, et in aliis Script. locis.

(4) 1 Reg. 10, 5.

fraudulenter dissimulare genuinam notionem hujus nominis *Propheta*. Prima enim et maximè propria hujus nominis significatio est, ut denotet hominem, qui divinà luce collustratus res omni naturali sagacitate superiores, præsertim futuras, prævidet, et jussu divino manifestat, quemadmodum supra demonstravimus. Equidem *Propheta* populum adhortabatur, populo comminabantur, aut bona promittebant, prout Spiritus S. eis suggestit. Sed inde non sequitur, præcipuam et maximè propriam notionem hujus vocis, *Propheta*, designare concionatorem duntaxat aut adhortatorem. Sed, ut jam repetitis vicibus diximus, vox, *Propheta*, propriè significat hominem qui ex divinà illustratione res omni naturali sagacitate superiores, præsertim futuras, prævidet et manifestat. Ac profectò omnes quos Christiani inter Prophetas seu majores seu minores numerant, erant viri, qui divinitus illustrati res futuras prædicebant, quæ dein conformiter his vaticiniis reapse evenerant, et quandoque multis post illa vaticinia seculis. Hæc igitur omnium sapientum judicio est præcipua et maximè propria notio *Prophete*.

5. Quæres IV: « An *Prophete* Hebræorum fuerint et homines fanatici, deceptores populi vanique astrologi; vel saltem (quemadmodum auctor pestiferi libri *Horus* dicti (1) fingit, et identidem repetit) an « sua vaticinia de Christo ex malè intellectis Chaldaeorum, Ægyptiorum et Persarum magorum seu astrologorum ethnicis fabulis, et hieroglyphicis symbolis velut venturi Messie prognosticis consarcinaverint? » — Resp.: Mendaces et blasphemæ hæc sunt calumniae ad impugnandam Prophetarum V. T. auctoritatem et theopneustiam ab incredulis excogitatae, nec ullà solidà ratione nitæ. Quæro enim ex hisce calumniantibus, num ex malitià, vel ignorantia factum sit, ut *Prophete* Hebræorum vanam ethnicorum astrologiam amplexantes, astrologicas fabulas Ægyptiorum, Chaldaeorum et Persarum vaticiniis suis immiscuerint, easque dein de venturo Messia interpretati sint? *Non ex malitià*. Quis enim est adeò imperitus, ut nesciat, quantà vigilantia et curâ *Prophete* studuerint religionem Hebræorum ab omni superstitione puram conservare, et legis observationem ad amussim severè exigere, quæ omnem vanam divinationem et hariolationem sub penâ mortis (2) prohibebat? Quis

(1) Titulus impij hujus libri est: *HORUS, oder astrognostisches Endurtheil über die Offenbarung Johannis, und über die Weissagungen auf den Messias, wie auch über Jesum und seine Jünger*. Ebenæzer, in Verlage des Verwurfschäuses, 1784. Latine: *HORUS, sive astrognosticum judicium de Apocalypsi Joannis, et de vaticiniis Messiam prævultantibus, necnon de Jesu ejusque discipulis*. Ebenæzer in domo Rationis 1784. Execrabilem hunc librum ex instituto refutavit Aloys Sandbüchler in XXXI Epistolis. Utinam eruditis hic auctor arma sua literaria, quibus contra *Horum* strenuè depugnavit, contra alios quoque novatores stringere perrexisset!

(2) Sic Lev. 20, 6, legimus: *Anima, quæ declinaverit ad magos et hariolos, et fornicata fuerit cum eis (h. e., magos aut hariolos de futuris et occultis consuluerit), ponam faciem meam contra eam, et interficiam il-*

nescit, quàm sollicitè iidem populum dehortati fuerint, ne astra vanè observarent, aut à signis cœli superstitionis sibi metuerent (1); item quàm contemptum de astrologis, magis et hariolis ethnicorum nationum semper locuti sint (2)? Igitur studiosè et ex malitià, Hebræorum *Prophete* astronomicas gentium magorum fabulas et superstitionosas observationes vaticiniis suis non immiscuerunt. Restat, ut id fecerint *ignorantià*, prout famosus ille *Horus* de iisdem asserit. Verùm quis prudens *Propheta* suspectos habeat de tam crassâ ignorantia sive circa legem Mosaicam, vanitatem astrologiæ et fabularum ethnicarum summopere detestantem, sive de ignorantia repugnantia harum fabularum adversus sanctam religionem? Quis, inquam, tantam, tam supinam de *Prophete* Hebræorum ignorantiam suspicetur, de viris, aïo, divino lumine adeò collustratis, ut remotissimos rerum eventus post secula futuros certissimò præviderint, prout exactissimam harum rerum reapse gestarum consensio enim vaticiniis præcedentibus luculenter demonstravit? Profectò tam extraordinarium divinum lumen tantam ignorantiam sibi sociam non habet. Accedit, quòd ipsa landatorum *Prophetarum* volumina, sine præjudicio et sincero veritatis amore lecta, putidam illam criminationem ab incredulis adversus eosdem effutitam abundè refellant. Firmitas enim argumentorum, selectus sententiarum, sublimitas styli, flumen eloquentiæ et sacræ poseos in libris *Prophetarum* ubique se prodit, et testatur auctores horum voluminum non levi admodum curâ aut sine altiore instinctu locutos esse; nec instar obscurissimorum oratorum aut poetarum defectum proprii ingenii alienis et peregrinis ethnicorum fabulis supplevisse.

6. Corollarium. Atrax incredulorum calumnia est, *Prophetas* Hebræorum fuisse homines fanaticos, impostores, aut vanæ astrologiæ cultores. Fuere iidem potius viri, quamvis non semper omni humanâ infirmitate superiores, tamen ut plurimum vitæ integre et inculpatae, in quâ aliam infensissimam ipsorum hostes nil vituperandum, alii verò multa encomia ac admiratione digna deprehenderunt, præsertim ob severam illorum abstinentiam, et austeram vivendi conditionem. Fuere iidem viri ardentissimo studio promovendi bonum republicæ, legis observationem, et Altissimi honorem præditi; viri, qui officio sibi divinitus delato nunquam non fideliter ac strenuè fugebantur.

lam de medio populi sui. Alii textus, quibus Deus in Pentateucho magos et hariolos ethnicos detestatur, sunt Lev. 19, 26 et 31, Deut. 18, 10.

(1) Jerem. 10, 2, dicitur: *Hæc dicit Dominus: Juxta vias gentium nolite discere; et à signis cœli nolite metuerre, quæ timeant gentes*.

(2) Sic Babylonis humiliatio ab Isaia prædicitur propter ipsius superbiam et crudelitatem in Judæos captivos: et quia in auribus cœli seu astrologis, et incantatoribus spem posuit. Verba Isa. 47, 12 et 13, sunt hæc: *Stæ (ô Babylon!) cum incantatoribus tuis, et cum multitudine maleficiorum tuorum, in quibus laborasti ab adolescentia tua, si forte, quid prosit tibi..... Stent et salvent te augures cœli, qui contemplantur sidera, et supputabant menses, ut ex eis annuntiarent ventura tibi. Ecce facti sunt quasi stipula, ignis combussit eos*.

Inde generosus ille privati commodi neglectus, quo minus suum explebant; illa libertas animi, quæ regibus et subditis, magnis et parvis, sacerdotibus (1) et laicis horrenda ipsorum scelera in faciem exprobrabant; eosdem ad agendam seriam penitentiam hortabantur, sæcis terribiles penas à Domino obstinatis infligendas prænuuntias; inde invicta illa animi fortitudo, quæ publicas ignominias, acerbissimas cruciatus, et quandoque (2) ipsam adeò violentam mortem constanter excipiebant. Itaque non fanatici, non impostores, non deceptores populi erant Prophetae Hebræorum, sed multò magis viri prorsus admirandi ac veneratione digni, Deo conjunctissimi, legati Numinis ad populum suum missi, interpretes divinæ voluntatis, et reconciliatores pacis inter cælum et terram; qui extraordinariam missionem suam etiam extraordinariis signis et prodigiis (3), ipsâque resuscitatione mortuorum (4) interdum confirmarunt.

7. Quæres V: « An ars prophetandi instar aliarum artium aut scientiarum apud Hebræos tradita fuerit? « Et quid aut quales apud eosdem fuerint scholæ Prophetarum? » Huic questioni ansam præbet enormis illa incredulorum calumnia, teste Cl. Sigismundo Storchenaui (5) contententium, apud Hebræos artem prophetandi fuisse ordinariam (ein Handwerk), quæ, instar aliarum artium aut scientiarum, in scholis Prophetarum, præsertim à Samuele discipulis tradita fuerit; quam tamen nonnisi homines ex infimâ plebe didicerint; et dein in foro seu locis publicis populum fictis visionibus et fabulosis deliramentis deluserint; fermè quemadmodum in magnis urbibus circulatorios (die Marktschreyer und Quacksalber, oder Scharlatane) facere solent.

(1) Sic Jeremias, Thren. 4, 11 et 15, ita lamentatur: *Complevit Dominus furorem suum, effudit iram indignationis suæ, et succendit ignem in Sion... propter peccata Prophetarum ejus, et iniquitates sacerdotum ejus.* Similiter Ysaías, cap. 2 v. 1, 2, 3, sacerdotibus, ni resipiscant, in nomine Dei his verbis comminatur: *Et nunc ad vos mandatum hoc, ô sacerdotes. Si nolueritis audire, et si nolueritis ponere super cor, et detis gloriam nomini meo, ait Dominus exercituum, mittam in vos egestatem, et maledicam benedictionibus vestris... Ecce ego proficiam vobis brachium, et dispergam super vultum vestrum stercus solvuntatum vestrarum, etc.*

(2) Sic constans Hebræorum, Christianorumque traditio fert, Isaiam initio regni Manassis regis Judæ, serrâ dissectum obisse. Vide Origen. in cap. 25 Matth., et Epist. ad Julium Afric.: Tertull. de Patientiâ c. 14; Justin. contra Tryphon.; Hieron. L. 15 in Isa.; Aug. L. 18 de Civit. c. 24, etc. Sic etiam complures ex antiquis (nimirum Tert. ad Gnost. cap. 8, Hier. contra Jovin. l. 2, Epiph. de vitâ et morte Prophetarum, etc.) tradunt Jeremiam Prophetam lapidibus obrutum in Taphnis à Judæis, ejus minas atque loquendi libertatem impatienter ferentibus, ac de ipso dictum intelligunt illud Apostoli Hebr. 11, 37, *lapidati sunt.*

(3) Vide Isa. 58, 1, 9. Item 4 Reg. 2, 8. Et ibid. cap. 4, v. 5, 6, 45.

(4) Sic Elias (5 Reg. 17, 22), et Elisens (4 Reg. 4, 34, etc.) defunctum revocarunt à morte ad vitam.

(5) P. III Appendix. ad Philosophiam Religion. pag. 79, 84 germanicæ editionis Augustæ Vindel. 1787, hoc titulo: *Zugaben zur Philosophie der Religion. — Dritter Band.*

Verùm, ô immanem calumniam! Quis enim nescit, quales quantaque auctoritatis viri inter Prophetas numerentur? Orbi notus est Moyses liberator et dux filiorum Israel: Samuel judex et præses totius Israelis; David rex; Daniel à regibus Babylonis ad præcipuas regni dignitates promotus; Isaias è regali genere; Jeremias et Ezechiel è sacerdotali genere oriundi. An omnes hi nobiles et illustres viri ex infimâ fece plebis erant? An vero simile, quòd iidem ad instar vilissimorum histrionum aut circulatorum nugis et fabulis populum deceperint? Equidem etiam in plebe dabantur selecti homines, qui prophetiæ dono gaudebant. Sed hujus rei causâ prophetia fuit non ars aut instructio humana, sed quia Spiritus spirat, ubi vult, neque acceptor est personarum. Unicè enim à Deo (uti ex sequentibus quæstionibus amplius patebit) pendet grande illud donum prophetiæ, quod largitur quando et cui vult; quodque neque natura, neque ars, nec ascititia ulla notitia, nec habitus corporis, nec capacitas ingenii, nec nobilitas generis conferre possunt.

Unde absurdissimum est scholas fingere, in quibus Prophetae discipulos suos ex instituto artem prophetandi edocuerint. De hariolis quidem ethnicarum nationum simile quid cogitare licet; et enim certas habebant vaticinandi regulas ex situ astrorum, ex volatu avium, ex constitutione viscerum in victimis, ex somniis, et centenis aliis casibus opinione hominum sortuitis, ex quibus nescio quas absurdas et mendaces faciebant conjecturas ad homines præsertim rudes decipiendos, et modò ad gaudium, modò ad terrorem, modò ad spem, modò ad desperationem impellendos. Verùm de Hebræorum Prophetis nil tale dici potest, sed potius oppositum, ut supra demonstratum est.

8. Scholion. Negari quidem nequit, quòd quedam scholæ Prophetarum apud Hebræos datæ fuerint; utpote quas ipsa S. Scriptura indicat. Verùm in his scholis discipuli non in arte propriè prophetandi, seu res futuras omni humano sagacitate superiores prædicendi; sed in studio, contemplatione et lectione sacræ Scripturæ, ac in cantandis hymnis et laudibus divinis exercebantur. Schola ejusmodi in Naisio Ramathæ sub Samuele floruit, quòd satellites suos misit Saul, ut apprehenderent Davidem; sed illi propiores facti cœtui prophetarum, cujus erat princeps Samuel, pariter prophetare, id est, Drum sacris hymnis et canticis laudare (1) ceperunt, prout (1 Reg. 19, 20) narratur his

(1) Vox prophetare sæpè in S. Scripturâ significat psallere, seu laudes divinas decantare, nonniam in sermo est de memoratis scholis Prophetarum, aut de cœtu plurimum in honorem Dei cantantium. Sic Samuel (1 Reg. 10, 5) ad Saullem dixit: *Obivium habebis gregem Prophetarum... et ante eos psalterium et tympanum, et tibiam et citharam, ipsosque prophetantes, h. e., psalmos et hymnos in honorem Dei canentes.* Sic etiam Chonenias (1 Paralip. 15, 19, 25) dicitur præfuisse prophetiæ ad præcenaam melodium, et vocatur princeps prophetiæ, id est, melodiæ inter cantores; et (1 Paralip. 25, 1), David et magistratus exercitus dicuntur varios constituisse, qui prophetarent in citharis, et psalteriis et cymbalis. Ex quibus vel solis instrumentis patet hic agi non de prænuuntiatoribus futurorum aut

verbis: *Misit ergo Saül lictores, ut raperent David, qui cum vidissent cuneum Prophetarum vaticinantium* (i. e., laudantium Deum solitis hymnis et psalmis), *et Samuelem stantem super eos* (quasi eorum præcettorem et chorsagum), *factus est etiam Spiritus Domini in illis* (lictoribus), *et prophetare* (i. e., psallere) *cæperunt etiam ipsi*. Dictavit nimirum Spiritus Domini memoratis satellitibus hymnos, quos canerent, puta eosdem, quos canebat Samuel cum suis, et simul indidit eis affectum canendi, ac modulus vocis ad scitè canendum. Censendus autem est Deus hoc fecisse in gratiam Davidis, ut is haberet tempus effugiendi. Porrò tales, quas paulò ante diximus, scholæ Prophetarum, etiam erant in Bethel, juxta illud 4 Reg. 2, 3: *Egressi sunt filii Prophetarum, qui erant in Bethel*, et in agro Jerichuntino; *accesserunt filii Prophetarum, qui erant in Jericho*, ibid. 5. Hi nimirum et similes erant Eliæ, Elisei, aliorumque Prophetarum discipuli, qui quasi viri religiosi totos se dabant Deo et contemplationi legis divinæ, ac cantandis hymnis et canticis sacris. Idem tamen non erant omnes Prophætæ propriè dicti, qui futura prædicarent; quamvis inter eos aliqui tales fuerint, ut rectè observant Tirinus (1) et Cornelius à Lap. (2). Qui autem ex iis erant Prophætæ propriè tales, et res futuras omni sagacitate humanâ superiores prædicèdè, id non didicerunt in scholis aut institutione humanâ, sed inspiratione divinâ more aliorum Prophetarum propriè talium. Certè contrarium adversarii nec ex Scripturâ, nec alio probabili argumento ostendere possunt.

9. Quæres VI: « An prophætæ, quando ad vaticinandum se accingebant, sese inebriârunt, aut vehementes corporis agitationes ad caput infatuendam et perturbandum exercuerint; quas tamen populus ex supernaturali impulsu et divinâ inspiratione provenire putabat? » Ita denudè calumniantur increduli dicentes (3), *Prophetarum morem fuisse, ut se prius inebriarent; et dein instar Corybantum, aut Fakirs Indorum, aliorumque ethnicorum vatium inter varias ineptias corporis distorsiones et indecoras gesticulationes, temulenti saltantesque vaticinarentur*. Sic Saülèm, quando se accingebat ad prophetandum, *exuisse omnia vestimenta sua; et Davidem Prophetam ad eò indecorè ante arcam nudum saltasse, ut ejus uxor id eidem acerbè exprobrârùt dicens: « Quàm gloriosus fuit hodie rex Israel, discipuli eius se... et nudatus est, quasi si nudetur unus de securis. » Sic etiam Isaiam, cum prophetaret, totum denudatum; Jeremiam verò funibus et catenis onustum, per urbem incesisse; interdum verò Prophetis opus fuisse psalle aliquo et instrumentis musicis, ad recipiendam propheticam inspirationem, etc.*

10. Sed primò dicant increduli, qui Prophetas tam absentium, sed de cantoribus musicis seu modulatoribus psalmodum.

(1) Comment. in 1 Reg. 10, 5.

(2) Comment. in 1 Reg. 10, 5. Item Comment. in 4 Reg. 2, 3.

(3) Morgan tome 1, p. 22, *Esprit du Judaïsme*, note, p. 125; de l'Homme, tom. II, p. 102.

impiè calumniantur, ubinam in sacris Bibliis legerint, Prophetas vaticinatos, sese prius inebriârè, aut vehementibus et insanis gesticulationibus caput suum perturbârè? Profectò tam gravis accusatio non temerè effutienda, sed manifestis rationibus demonstranda foret. Secus horrendæ calumniæ se reum facit, quisquis viros, quòrum apud suos, et quosdam etiam cævos reges ethnicos magnum nomen, maxima auctoritas erat, tam fædorum scelerum arguit; quæ tamen nullâ solidâ ratione probare potest. Certè exemplum Saülis et Davidis ab adversariis in objectione allatum prorsus non est ad rem. Agimus enim hic de Prophetis propriè talibus, et de prophetiis propriè dictis; sed nec ex S. Scripturâ, nec aliundè constat, quòd Saül aut David in illis circumstantiis propriè (1) prophetârint; sed id solùm Scriptura in objectis locis dicit, quòd David coram arcâ saltaverit; Saül verò altiore impulsu incitatus *etiam ipse cum cæteris coram Samuele prophetaverit*, nimirum *impropriè*, h. e., laudes divinas seu hymnos cecimerit, prout interpretes hunc locum unanimiter intelligunt.

11. Præterea falsum est, quòd in objectione additur, scilicet Saülèm tunc se exuisse *omnibus* vestimentis suis. Dicitur quidem de Saule cit. loc.: *Et expoliavit etiam ipse se vestimentis suis, et prophetavit cum cæteris...*, et *cecidit nudus totâ die illâ et nocte*. At hoc non sic intelligendum, ac si *omnibus*, etiam interioribus se vestimentis exuerit, et omninò nudus in terram procubuerit; sed, juxta communem interpretum sententiam, expoliavit se duntaxat exterioribus vestimentis regiis, quibus à vulgo secernebatur. Et hoc sensu dicitur *nudus cecidisse*, h. e., more adorantium sæpè procidisse in terram venerationis et honoris ergo, ut solebant ceteri illi prophetantes. Nudus enim verè dicitur tum apud sacros, tum apud profanos auctores, qui sui ordinis ac dignitatis ornamentis exutus est. Sic nudus ambulare dicitur, qui præter morem patrium, sine togâ ac pallio forâ egreditur. Sic etiam David loc. cit. dicitur nudus ante arcam saltasse, quia paludamento regio spoliatus. Nam nudum omninò omni veste non fuisse vel inde patet, quòd ibidem, 2 Reg. 6, 14, dicitur indutus fuisse *lineo ephod*. Sic pariter Isaias loc. cit. nudus incesisse dicitur, quia abjecerat vestem prophetalem seu cilicium, sine quâ citra notam incedere non poterat. Præterea notandum, quòd in Scripturâ talis aliquis dicitur, cum parùm abest à formâ, à quâ propriè et verè talis vocari posset. Sic apud Isaiam, 19, v. 5, *siccus* vocatur Nilus, quando minus habet aquæ quàm solet, aut quàm exigit agri Ægyptii necessitas. Et Actor. 27, 33, *jejuni* fuisse scribuntur socii Pauli quatuordecim diebus, eò quòd toto illo navigationis tempore famem tenui admodum cibo sustentabant. Similiter ergo Saül et Isaias citatis locis dici possunt nudi, quia parùm ab omninò nuditate aberant. Cæterum non solùm in sacris literis, sed etiam apud profanos familiari phrasi sæpè aliquis di-

(1) Quis sit Propheta propriè talis, et quid sit propriè prophetare, jam supra, num. 1, 3, explicavimus.

citur talis, cum parum abest ab eâ formâ, à quâ verè et propriè solet quis talis vocari. Unus sufficit Seneca, qui expressis verbis, lib. 5 de Beneficiis, cap. 13, dicit, *male vestitum et pannosum, nudum* vocari solitum. Verba ejusdem sunt: *Quædam etiamsi vera non sint* (verbis in sensu strictissimo sumptis), *propter similitudinem* (adde, et propter vicinitatem) *eodem vocabulo comprehensa sunt. Sic illiteratum non ex toto rudem, sed ad litteras altiores non perductum; sic qui male vestitum et pannosum vidit, nudum se vidisse dicit.*

12. Porrò, etiamsi verum esset, quòd David, Saul, vel Isaias cit. loc. *omnibus omninò vestimentis sese exuerint*, prout saltem de ultimo graves auctores (1) asserunt; nihil inde incredulè contra dignitatem et theopneustiam Prophetarum lucrarentur. Potuissent enim id sine peccato et ex instinctu divino facere; quemadmodum Cornelius à Lap. de Isaiâ gravibus argumentis ostendit. Quis enim Deo supremo rerum omnium Domino ueget potentiam, id ex altissimis et sapientissimis finibus præcipiendi; præsertim cum ei haud difficile sit, scandalum omne, quod inde comaterialiter oriri posset, impedire?

13. Neque dicas: Incedere omninò nudum, est turpe et scandalosum, ac incentivum libidinis: ergo hoc Isaias non potuit præcipere Deum. — Resp. cum Cornelio à Lap. « antecedens esse quidem verum, si id spontè et ex petulantia fiat; non autem si fiat ex necessitate, ut cum quis nudus fugit ex incendio, aut excidit dio urbis; aut si fiat ex voluntate et jussu Dei; tum enim Dei mandatum omnem ab hac nuditate foeditatem abstergit. Judæis autem constabat Isaiam esse Prophetam Dei, et ex Dei jussu nudum incedere, idque ad hoc ut populum (Æthiopiæ et Ægypti) pari modo ab hoste (ab Assyriis) expilandum et captivum nudandos portenderet; undè magis ad metum et pavorem, quam ad libidinem (Propheta) hac nuditate suâ incitabat; præsertim quia corpus ejus jam effectum hirsutum, macie et inedia confectum, horrorem potius movebat, quam concupiscentiam. »

Addo, quòd, si jussu Dei quædam ponatur actio naturâ suâ et per se loquendo indifferens (qualis est incedere nudum), in eadem omnis ratio scandali directi et per se talis cesset, et ipso illo, qui jubet, providente impediatur; aut certè, si scandalum per accidens oriatur, illud non Deo, sed solùm malitiæ hominis tale Dei jussu scientis, ascribendum sit.

14. Ex dictis facilè colligitur, quòd sicut Deus rectè et sanctè Isaiam jussit nudum incedere, ut portendat Ægypti et Æthiopiæ spoliationem, et captivorum nuditatem; ita pariter absque absurdo poterit Jeremiæ præcipere, ut vinculorum et catenarum gestatione, et ad vicinos reges transmissione portendat et prædicet, gentes illas omnes subdendas Chaldæis. Numquid enim Deo liberrimum est, per suos Prophetas aliquid prædicere verbis, vel factis?

15. Deniquè ad id, quod de Eliseo antequàm pro-

phetaret, psaltem advocante, ab adversariis supra dictum est, aibi (1) respondimus. Id solùm addo, quòd, quamvis Spiritus S. spirat, ubi vult, et nullis certis regulis, e. g., artis musicæ, inspirationem suam alliget; tamen negari non possit, ad pietatem aliquod musicæ genus opportunum esse, quale est illud, quod ad sacrum officium adhibet Ecclesia, quod, ut experientia ipsâ norunt viri pii, animos quodam modo abstrahit à terrenis et rapit ad coelestia, non hoc sensu, quòd moduli musici sint positiva dispositio ad gratiam supernaturalem, sed dumtaxat, quòd removeant obstacula gratiæ naturaliter orta, e. g., immoderatam tristitiam, iram, etc., sicque animum suo modo disponant ad gratiam, quam Deus gratis dat, recipendam. Sanè S. Augustinus in Confession. mirè se afflicti dicebat, cum canticum audiret ecclesiasticum. Sic enim (2) Deum alloquitur: *Quantùm flevi in hymnis et canticis tuis suave sonantis Ecclesie tue vocibus commotus acriter! Voces ille infusebant auribus meis, et eliquabatur veritas tua in cor meum, et ex eâ aestuabat affectus pietatis, et currebant lacrymæ, et benè mihi erat cum eis.* Neque alios numeros aut cantus audivit Elisens, quàm qui modò ab ecclesiasticis personis in Ecclesia cantantur. Ut enim docet Theodoretus (3), psaltes ille, qui suo cantico excitavit spiritum Elisæi, et ad excipiendum divinum afflatum a; tè disposuit, levita fuit, qui psalmos cecinit Davidicos. *David, inquit, levitas uti jussit citharis, et tibiis, et cymbalis, et aliis instrumentis. Utebantur autem ipsi spirituali Davidis modulatione. Ex his unum jussit accersiri Propheta (Elisens); illo autem psallente, quod erat agnendum, significavit gratia Spiritus. Quemadmodum enim Psalmus malum è Saule spiritum pellebat aut sedabat (nam suos tunc Psalmos cecinisse Davidem verisimile est); sic etiam Psalmus bonum spiritum advocare potuit. Quà de re vide Gregorium M., homil. I in Ezechielem, ubi per psalmodiam dicit omnipotenti Deo ad hominum corda iter aperiri. Certè S. Franciscus Seraph ad lyricinis cantum ad coelestium rerum contemplationem excitabatur.*

16. Quæres VII: « An ad prophetiam supernaturale lumen à Deo infusum requiratur, vel an ea potius homini prophetanti possit esse naturalis, et varia pro vario temperamento seu dispositione corporis, et vel imaginationis, aut pro ratione opinionum, quas antea talis homo amplexus fuerat? » Resp.: Vis prophetica homini naturalis esse non potest; neque ea pendet à temperamento seu dispositione corporis, vel imaginationis Prophetae, aut ab opinionibus, quas iste antea amplexus fuerat. Antequàm autem hanc nostram responsionem magis declarem et probem, observo, quòd huic quæstioni enucleatius discutendæ ansam dederit Spinosa (4) cum quibusdam aliis (5)

(1) Vide Scriptur. S. contra Incredulos propugnata. P. III, sect. 1 cap. 4, quæst. LX.

(2) L. 9 Confession. cap. 6.

(3) Comment. in L. 4 Reg. quæst. XI.

(4) Tract. Theol. Polit. cap. 2.

(5) Teste Cl. Thomâ Cerboni (Theologiæ revelat.

(1) S. Hieronymus, Haymo, Dionysius, Sasbout, Cornelius à Lap.

audacter affirmans non unam in omnibus Prophetis, sed diversam fuisse prophetiæ rationem pro variâ dispositione corporis, inclinationis, habituum atque opinionum, quibus antea Prophetæ imbuti erant; quod idem est ac dicere, prophetiam inter cognitiones naturales recenseri posse, et à naturali prophetantis dispositione pendere.

Verùm ostendo contrarium, atque ita argumentor: Sæpius à Prophetis prædicta sunt futura contingentia, quæ à solius Dei, vel etiam à liberarum causarum arbitrio dependent; ut Cl. Goldhagen per multa exemplâ ostendit, e. g., dùm Balaam de Saule Israelis rege prædixit: *Tolleitur propter Agag rex ejus, et auferetur regnum illius*; hoc est, propter Agag servatum Saul rex Israelis excidit regio; prout reapse etiam factum est; aut dùm idem Propheta de Romanis prænuñtiavit, Num. 24: *Veniens, in trieribus de Italia, superubunt Assyrios, vastabuntque Hebræos* (nimirum Vespasiano et Tito imperantibus) *et ad extremum etiam ipsi peribunt*; aut dùm Isaias, cap. 44 et 45, mira de Cyri prædixit, expresso etiam ejus nomine; aut dùm Daniel de futurâ Christi occisione et excidio Hierosolymæ per Titum, cap. 9, definitè enuntiat. Taceo plura alia, quæ nullâ naturali sagacitate prævideri potuerunt, utpote à solius Dei et liberarum causarum arbitrio pendencia. Et profectò excutiant hinc Spinosa, theistæ, alique increduli, quidquid ingenii habent, ut ratione quâdam verisimili probent, naturali quâdam sagacitate hæc tam varia, tam ab omni expectatione aliena, tam longè à prophetantium temporibus remota prædici adeò distinctè potuisse. Nil nisi absurda hic dicunt; prout Cl. Houttevilleus (1) manifestissimè ostendit.

Confirmatur I. Si prophetia dici posset naturalis, tunc vel ideò, quia ejusdem principium activum esset natura, vel quia natura eas dispositiones produceret, ad quas vis prophetandi consequeretur? Neutrum dici potest. Non primum. Nam si principium activum prophetiæ esset natura, tunc anima, quandocumque vellet, futura prænoscere posset; sicut quandocumque vult intelligit, si aliud non impeditur; atqui falsum est animam, quandocumque vult, futura prænoscere; ut quisvis facillè videt. Neque etiam alterum. Intellectus enim noster viribus naturalibus ad ea tantùm cognoscenda disponitur, quæ vel ex naturalibus causis prævideri, vel conjecturâ aut argumentatione prospici possunt; verùm ut etiam ea cognoscamus, quæ omninò latent, et à liberâ Dei et hominum voluntate pendent, nunquàm intellectum vi naturali capacem reddere valemus.

Confirmatur II. Per prophetiam ea res cognoscuntur, quæ non solùm nondùm evenerunt, quando co-

tom. I, L. 1, quest. 2, art. 3, pag. 78) jam ante Spinosa idem hæc in re seuserant Petrus Aponensis, Pomponatius, Cardanus, et alii, quos tamen etiam nulli acatolicorum solidè confutârunt. Eandem Spinosa et aliorum sententiam nos ipsi, alibi (nimirum P. III, Scriptur. S. contra incredulos propugn. sect. 1, cap. 4, quest. LX) breviter refutavimus.

(1) La Relig. Chrét. prouvée, tom. III, chap. 4.

gnoscuntur, sed neque ex naturalibus causis, neque ex eâ conditione rerum, quæ sensui, aut rationi obversatur, conjici possunt; sed hæc solus Deus omniscius cognoscere valet; quia ea sunt talia, ut in suis causis ab humanâ mente prævideri non possint; ergo solus Deus prophetiæ auctor esse potest, scilicet per lumen supernaturale, hoc est, transcendens vim nostram cognoscendi naturalem. Hinc rectè Origenes, lib. 6, contr. Celsam. n. 10, inquit: *Propria Divinitatis nota est, res futuras ita prædicere, ut prædicendi ratio vires humanas superet, et ea eventu judicetur, divinum Spiritum esse prædictionis auctorem.*

17. Corollarium I. Hallucinatur Spinosa, dùm asserit, variam in unoquoque Prophetâ revelationem fuisse pro dispositione temperamenti corporis, indeque factum esse, ut Prophete, prout benè vel malè erga alios affecti erant, aut ad hilaritatem, vel tristitiam inclinabant, læta vel infausta prædixerint; prout exemplo Elisei, antequàm prophetaret, psaltem advocantis 4 Reg. 3, ut hujus cantu ad hilaritatem excitaretur, aliisque similibus exemplis ex Scripturâ adductis probare contendit. Verùm præter jam dicta contra est 1° Querimus à Spinosa, quænam ad prophetandum habitudo corporis necessaria sit? Cùm enim inter tam multos, qui usque modò vixerunt, tam pauci prophetiæ dono inclauerint, neque omnes, qui hilari animo erant, læta; qui tristi, infausta prædixerint; explicare ipse debet, quâ potissimum ratione propter habitudinem corporis nonnulli prospera, adversa alii prænoverint; cur non omnes, qui in alios benè affecti erant, felicitates; quæ autem malè, infortunia illis prænuñtaverint. Cùm enim se philosophum esse profiteatur, et philosophicâ ratione prophetiæ donum explicare audeat, hujus rei rationem afferre debet. Quia ergo verisimilem afferre nunquàm poterit, abundè patet eum tarpiter hallucinari. 2° Ex ipsâ Scripturâ manifestè ostendi potest falsum esse sanctos Prophetas, prout benè, vel malè erga alios affecti erant, aut ad hilaritatem, vel tristitiam inclinabant, læta vel infausta prædixisse, sicuti Spinosa ineptè nugatur. Moyses, quamvis in Pharaonem malè affectus, et propter Israelitarum calamitates tristi animo esse deberet, tamen non sola infortunia illi, si Dei mandatis non obsequeretur, prædixit, sed etiam liberationem ab his malis propter suas ad Deum preces futuram prænuñtiavit, modò quidem ut rancæ atque muscæ ab eo recederent, modò ut grandæ atque tonitrua cessarent. Falsum itaque est Moysen, quia in Pharaonem iratus erat, nonnisi mala et infortunia ei prædixisse. Joseph eunuchis secum in carcere degentibus, alteri supplicium crucis subeundum, alteri in pristinam dignitatem restituendum esse, eodem tempore, eademque animi affectione præditus prænuñtiavit, atque Pharaoni septem annos ubertatis totidemque alios sterilitatis consecuturos, simul prædicit. Ex hisce ergo satis patet, quàm absurdè jactet Spinosa, propter habitudinem corporis, aut affectiones animi, modò læta, modò infausta à sanctis Prophetis prævisa fuisse. Cæterum, ad exemplum Elisei, antequàm propheta-

ret, psaltem advocantis, à Spinosà nobis objectum jam atibi (1) respondimus.

18. Corollarium II. Pariter hallucinatur Spinosà, dum ait prophetiam à *vidiōre imaginatione* pendere. Nam prophetiæ vel sunt veræ et reapse tales, vel non sunt: si non sunt veræ et reales, Prophetis propter vidiōrem imaginationem frustra tribuuntur; si autem sunt veræ atque reales, superest, ut Spinosà cum aliis sui similibus exponat, quæ ratione fieri possit, ut propter vidiōriorem imaginationem tales prophetiæ menti objiciantur. Imò, à vidiōri imaginatione multa sæpè fingi, atque etiam eà representari, quæ quoad esse repugnant experientiâ compertum habemus. Cæterum, ut per eam noverimus, quæ pendent à liberis causis (qualia Prophetæ sæpè præviderunt), gratis omnino fingitur. Nam ut nos vel imaginatione nostrâ influamus in alterius liberâs electiones, vel ea quoque quæ primum fient post longum spatium annorum, in vidiōrem imaginationem influant, nemini unquam ne apparenter quidem verum videri poterit; imò nihil absurdius dici posse, nullus negaverit; ergo prophetiam à vidiōri imaginatione pendere, delirantis Spinosæ ineptia est. Deinde, licet res materiales imaginatione representantur, tamen veritatem rerum ut imaginatione cognoscamus, fieri nunquam potest: ergo cum prophetia illarum veritatum cognitionem supponat, quæ longè à nobis positæ sunt, impossibile est, ut à phantasiâ seu imaginatione diuinet, quantumvis vivida ea sit. Tandem, non potest phantasia efficere ut id sit, quod non est; ergo per phantasiâ, quæ liberè futura sunt, atque æquè esse, ac non esse possunt, prævidere non possumus.

At inquit cum quibusdam pseudo-philosophis (2): Prophetas efficit imaginatio valdè vivida, si ea secundum certas, quantumvis nobis incognitas, naturæ leges operetur. Vel etiam dici potest, quod certæ e traordinariæ tensiones, aut vehementes concussiones ac tremores nervorum et fibrillarum cerebri in causâ sint, cur vidiōri quorundam imaginatio futurorum rerum eventus acutiùs et altiùs introspectat. Sed contra est: Cl. Wolffus et post hunc non exiguus præstantissimorum metaphysicorum numerus leges naturæ, secundum quas phantasia seu vis imaginatiua operatur, accuratissimè explicârunt et dibecidarunt. Igitur nil prodest, ad incognitas naturæ leges, et nescio quas tensiones aut violentas concussiones nervorum provocare. Equidem possumus ope phantasiæ variâs res tanquam futuras animo nostro representare; sed realem his rebus existentiam, et nobis ipsis certitudinem, qualem Prophetæ habebant de futurâ reali existentia illarum rerum tribuere non possumus. Præterea tam notæ, quam incognitæ naturæ leges semper et ab origine mundi eadem sunt. Qui ergo fit, ut nullus jam Isaias, nullus Jeremias aut Ezechiel sit, qui nobis res prorsus inexpectatas, et primum post multa secula futuras more Prophetarum fidenter denuntiet?

19. Scholion. Negari quidem non potest, per imaginariam visionem nonnulla Prophetis aliquando revelari; verum neque in imaginariâ visione prophetia consistit, neque prophetia, quæ imaginariam visionem conjunctam habet, est perfectissima omnium. Rem totam D. Thomas more suo doctissimè explicat (1) his verbis: *Per donum autem prophetiæ confertur aliquid humanæ menti supra id quod pertinet ad naturalem facultatem quantum ad utrumque, scilicet et quantum ad iudicium per influxum luminis intellectualis, et quantum ad... representationem rerum, quæ fit per aliquas species.... Horum autem duorum principalis est primum in prophetiâ, quia iudicium est completivum cognitionis. Et ideò, si cui fiat divinitus representatio aliquarum rerum per similitudines imaginarias, ut Pharaoni et Nabuchodonosor, aut etiam per similitudines corporales, ut Balthasar, non est talis censendus Propheta, nisi illuminetur ejus mens ad iudicandum. Sed talis apparitio est quiddam imperfectum in genere prophetiæ.... Erit autem Propheta, si solummodo intellectus ejus illuminetur ad iudicandum etiam ea, quæ ab aliis imaginariè visa sunt: ut patet de Joseph, quæ exposuit somnium Pharaonis. Porro prophetiam, quâ futura conspiciuntur per solam veritatem intellectus, longè præstantiorem eâ esse, quâ per similitudinem rerum corporalium secundum visionem imaginariam cognoscitur veritas rei futuræ, idem doctor Angelicus (2) ita demonstrat: *Dicendum, inquit, quod dignitas eorum quæ sunt ad finem, præcipuè consideratur ex fine. Finis autem prophetiæ est manifestatio alicujus veritatis supra hominem existentis. Undè quantò hujusmodi manifestatio est potior, tantò prophetia est dignior. Manifestum est autem quod manifestatio divinæ veritatis, quæ fit per nudam contemplationem ipsius veritatis, potior est, quàm illa, quæ fit sub similitudine corporalium rerum. Magis enim appropinquat ad visionem patriæ, secundum quam in essentia Dei veritas conspicitur. Et inde est, quod prophetia, per quam aliqua supernaturalis veritas conspicitur secundum intellectualem veritatem, est dignior quàm illa, in quâ veritas supernaturalis manifestatur per similitudinem corporalium rerum secundum imaginariam visionem.**

20. Corollarium III. Impiè quoque, ac insipienter finxit Spinosà, variam in unoquoque Prophetâ revelationem fuisse pro diversitate opinionum, quas antea amplexus fuerat. Ad quam assertionem stabilendam plura ex sacris litteris adducit exempla. Adamo, inquit (3), revelatus fuit Deus secundum captum ejus, uti in paradiso ambulans post meridiem, Gen. 3, 8, quia eum ubique esse, atque omnia nôsse ignorabat; Caino quoque Deus velut rerum humanarum inscius secundum capacitatem illius representatus fuit, Gen. 4, 9. Similiter Deus se Labano manifestavit, uti Deum Abrahami, Gen. 31, 29, quia unamquamque nationem suam proprium Deum habere Laban putabat, etc. Porro, ex hæc diversitate opinioinum, illud quoque evenisse conclusit Spinosà, ut sacri scriptores non semper unum idemque senserint. Neque enim, ait

(1) P. IH Scriptur. S. contra incredul. propugn. sect. 1, cap. 4, quæst. LX.

(2) Vide Cl. Storchenau loc. cit. pag. 133.

(1) 2-2, quæst. 173, art. 2.

(2) 2-2, quæst. 174, art. 2.

(3) Tractatu Theologico-Politico, cap. 2.

Spinosa loc. cit., ea quæ Ezechiel de non sustinenda iniquitate patris à filiis cap. 18 tradit, cum iis consentiunt, quæ Exod. cap. 34, v. 7, leguntur, in quo à filiis iniquitatem patris usque ad quartam generationem portandam esse dicitur. Ita Samuel supplicum preces à Deo non exaudiendas putavit, I Reg. 8, 18; contrarium tamen Jeremie, cap. 29, v. 12, 13, aliisque sanctis prophetis revelatum fuit. Simili ratione ex Geneseos cap. 4, v. 7, constat, appetitum nostrum esse sub nobis, nosque in illum dominari; contra autem sine gratiâ Dei de tentationibus nullum triumphum nos reportare posse, Paulus caterique Apostoli sæpè clamant. Hæc sunt præter alia, quæ impius Spinosa cit. loc. contra divinam revelationem prophetiarum impudenter opponit.

Sed ex toto hoc Spinosæ discursu sequeretur, quod revelatio sanctorum Prophetarum vel non fuerit divina, vel quod Deus sibi metipsi contradixerit, et opposita revelaverit; quod sine blasphemâ dici non potest. Cæterum ad allegata à Spinio à exempla Scripturæ dico, neque Adamum credidisse, non ubique esse Deum, neque secundum hanc ejus opinionem Deum illi apparuisse. Nam Adamum credidisse, Deum ubique non esse, inde se colligere posse Spinosa fortasse putavit, quia à facie Dei sese abscondisse legitur. Verùm hoc non fecit, quasi, si fingeret, à Deo se videri non posse putaret, sed admissi criminis conscientia agitatus à facie ejus declinare voluit, ne eum tantum sibi scelus exprobrantem audiret. Omnibus enim compertum est, impellente passione ruboris, nos sæpè ea facere, quæ nobis prodesse, aut deformitatem admissi criminis tegere non possunt.

Similiter mala est illatio, quam Spinosa ex verbis Dei ad Cainum fratricidam prolatis format. Non enim Deus à Caino de illius fratre quæsitivè, quasi ignoraret, ubi esset, sed ut eum cogueret, atque de admissio crimine convinceret. Nam apud nos quoque usu venit, ut quamvis admissum crimen non ignoremus, reusque probè sciat nos illud non ignorare; tamen confessionem illius ad augendam confusionem et pœnam, ab ipso reo extorqueamus. « Interrogat Deus Cain, inquit « S. Augustinus, lib. 22 contra Faustum, cap. 10, non « tantquam ignarus eum, à quo discat, sed tanquam « judex reum, quem puniat, ubi sit frater ejus. »

Temerè etiam Spinosa ait, Labanum existimâsse, unamquamque nationem suam propriam habere deum; quia Laban ad Jacob, Gen. 31, 29, cum omnibus suis auferentem, sed in fugâ deprehensum ait: *Valet manus mea reddere tibi malum; sed Deus patris vestri* (i. e., Abrahami) *heri dixit mihi: Cave ne loquaris contra Jacob quidquam durius.* Verùm, undè constat Spinosæ Labanum eâ potissimum de causâ *Deum patris vestri*, i. e., Abrahami vocasse, quia quamlibet nationem suam deum habere putaret? An non potius Deum Abrahami appellâsse censendum est, quia Abraham ampliori benedictione præ cæteris fuit à Deo repletus, vel quia suam fidelitatem erga Deum exemplo inusitato comprobavit? Ast mirandum non est, si in suæ desperatæ causæ patrocinium quavis absurda Spinosa confingat.

Cæterum, pessimè asserit idem impius auctor, oppositionem dari inter ea, quæ Ezechielis cap. 18, et Exod. cap. 34, v. 7, leguntur. Plures enim ex; licendi modi suppetunt, quibus nullam inter hæc contrarietatem esse demonstratur. 1° Enim dici potest, pœnas scelerum paternorum juxta citatum locum Exodi à filiis luendas esse, quando et parentum suorum pravos mores expresserint, et iniquitatum secuti fuerint. Quando autem filios paternorum scelerum pœnas luros non esse Ezech. cap. 18 decernitur, eâ conditione decernitur, ut ab eorum sceleribus aversi esse debeant. 2° Dici etiam potest, Deum aliquando permittere, ut cum impiis simul justî puniantur, vel innocens filius propter iniquitatem patris sui aliqua mala sustineat, non quidem in pœnam sceleris, quod non admiserunt; sed vel ut exorcitatione virtutis gloriam æternam assequantur, vel à propriis peccatis respiciant. Solummodò ergo propter peccatum patris nunquam filius punitur. Nullam ergo oppositionem inter ea esse, quæ Ezechielis cap. 18 et Exod. cap. 23, leguntur, sive prior, sive alter explicandi modus accipiatur, luculenter patet.

Samuel autem non quascumque supplicum preces à Deo exaudiendas esse negavit, sed tantum eas, quibus ipsi Judæi aliquando deprecaturi essent Deum, ut à dominatione regum ipsos eriperet. Verba enim hujus Prophetæ loc. cit. sunt ista: *Et clamabitis in die illâ, à facie regis vestri, quem elegistis vobis; et non exaudiet vos Dominus in die illâ, quia petistis vobis regem.* Jeremie verò, aliisque sanctis Prophetis nunquam revelatum fuit Deum votis nostris *semper* obsequi, quando eum rogamus, ut mala temporalia à nobis avertat. Nulla igitur inter Samuelem, cæterosque Prophetas oppositio est, nisi in cerebro Spinosæ conficta.

Demùm illis verbis Geneseos, quibus appetitus noster sub nobis esse dicitur, de libertate nostrâ admonemur; quando autem Paulus caterique Apostoli ad vincendas tentationes gratiâ Dei nos indigere affirmant, contra arbitrii nostri libertatem non sentiunt; non enim gratiâ Dei nos necessitat ad agendum, sed facit, ut liberè volentes consentientesque operemur.

21. Scholion. Cùm prophetiæ V. T. accuratè impletæ, sint unum ex præcipuis argumentis veritatem et divinitatem Christianæ religionis demonstrantibus; mirum haud est quod deistæ, alique increduli ejusdem religionis hostes acerrimi theopneustiam Prophetarum modis omnibus impugnent, et propheticum cognitionem rerum futurarum homini naturalem esse posse, nulloque supernaturali lumine indigere, ostendere conentur. Id patet ex questionibus hæctenus propositis et solutis, ampliùsque patebit ex mox solvendis.

22. Quæres VIII: *An exemplis brutorum, hominum, aut demonum probari possit, quòd futura contingantia absque lumine supernaturali videri possint?* Theistæ cùm omnem lapidem moveant ad impugnantandam *theopneustiam* seu divinam inspirationem Prophetarum, præter multa alla apponunt 1°: Bruta quædam animalia habent prænotionem futurorum ad se pertinen-

tum; e. g., formicæ, pisces, gallinæ, etc., præsentiant pluvias, etc.; ergo multò magis et perfectiùs homo potest naturaliter prænoscere futura. Oppon. 2°: Cognitio animæ humanæ magis viget in vigilando, quàm in dormiendo; atqui in dormiendo quidam naturaliter prævident quædam futura, ut docet Aristoteles (1). Similiter S. Augustinus (2) docet, animam humanam posse futura prævidere, dùm à sensibus corporis abstrahitur. Et S. Gregorius M. (3), quòd ipsa aimarum vis suâ subtilitate quædam prævideat; ergo naturaliter et sine lumine divinitus immisso homo potest futura prævidere et prædicere. Oppon. 3°: Dæmones possunt futura certò prædicere; habent enim intellectum perspicacissimum, diurnam experientiam, et præsentés sunt rebus occultissimis; ergo facultas prophetica etiã naturaliter, sine lumine supernaturali obtinere potest. Confirmatur 1°: Dæmones reipsâ per prophetas suos, v. g., Balaamum, veras ediderunt prophetias, e. g., Num. 24, 17: *Orietur stella ex Jacob*, etc. Confirm. 2°: Vates Ethnicorum, et oracula idolorum non rarò futura annuntiant: ergo.

Resp. 1. Futura, quæ à solius Dei, vel etiã à liberarum causarum arbitrio dependent, illa nec brutum, nec homo, nec dæmon solâ naturali sagacitate infallibiliter prævidere potest, uti ex supra dictis patet, et sic ampliùs demonstrabitur. Et sanè semper erat communis ipsarum etiã gentium sensus, soli Deo, iisque creaturis, quas ille singulari divino lumine illustrat, ejusmodi futurorum cognitionem competere, prout Huetius (4) adductis copiosis veterum poetarum ac philosophorum testimoniis ostendit. Undè etiã ethnici vates suos appellârunt *Divinos*. Accedit ratio manifestata, à nobis jam adducta. Nam ejusmodi futura non possunt ab homine naturaliter cognosci *in seipsis*, quia needùm existunt; nec *in suis causis*, quia cum his necessariam, sed duntaxat liberè contingentem connexionem habent. Hinc extra mentis creatæ cognitionem posita sunt futura hominum ignotorum consilia, præcipuè si pendent ex innumerabilium voluntatum liberâ consensione, earumdemque cum innumerabili serie causarum physicarum conjunctione; qualia sunt remotissima imperiorum facta, quæ tamen à Prophetis non semel prædicta fuere. Præterea ab homine sine supernaturali lumine cognosci nequeunt ea omnia, quæ præter naturæ ordinem divinâ virtute contingunt, uti miracula et divina decreta. Hæc enim nec videri possunt in causis naturalibus, cùm sint præter naturæ ordinem; nec in ipsâ divinâ voluntate, cùm hujus consilia, nisi Deo manifestante, nobis innotescere non possint. Cùm igitur Prophetæ etiã talia prædixerint aut manifestârint, fatendum omninò est, causam unicam harum prophetiarum esse Deum, Prophetas supernaturali lumine illustrantem. Neque contrarium evincunt argumenta incredulorum opposita. Nam

23. Ad primum, dist. ant.: Quædam bruta habent

prænotionem futurorum in suis causis proximis phantasiam moventibus, conc. ant.; habent prænotionem futurorum in seipsis, neg. ant., et dist. cons.: Ergo multò magis homo potest naturaliter præscire futura necessaria in suis causis proximis, v. g., ortum, occasum, conjunctionem aut eclipsim planetarum, et alia, de quibus non est prophetia propriè dicta, conc. cons.: potest præscire futura libera, seu illa, de quibus est prophetia propriè dicta, neg. cons. Nam prophetia propriè dicta, ut supra ostensum est, definitur, quòd sit certa cognitio rei liberè ea contingenter futura, quæ nullis indicis naturalibus certò prævideri potest.

24. Ad secundum, nec S. Augustinus, nec S. Gregorius loc. cit. ait, quòd anima naturali suâ vi, et absque revelatione divinâ possit infallibiliter prævidere futura contingentia libera, quod proprium Prophetarum est; sed S. Augustinus solùm vult, animam, quantò magis à corporeis abstrahitur, tantò aptiorem fieri ad percipiendas revelationes divinas, vel etiã ad percipiendos motus subtiles ex impressionibus causarum naturalium in phantasiâ relictis. Similiter S. Gregorius tantùm vult, ab animâ, ubi ad mortem propinquat homo, prænosci futura quædam subtilitate stræ naturæ, in quantum scilicet tunc percipit modicas etiã impressiones; aut etiã futura ab eadem cognosci, non propriâ virtute, sed revelatione angelicâ, seu à Deo per Angelos acceptâ. Nam Angeli etiã boni non possunt vaticinia propriè talia edere tanquàm primæorum auctores, sed solùm ea annuntiare jussu Dei, ut S. Thomas 2-2, quest. 172, art. 6, rectè observat; neque pollent facultate cognoscendi ea, quorum cognitio nullis potest naturalibus indicis haberi, seu circa quæ versatur prophetia propriè dicta; sed solùm prænoscent, quorum cognitio naturalibus indicis acquiri potest, sive quæ sine prophetiâ strictè tali prædicari possunt.

25. Ad tertium, neque dæmones ea, circa quæ versatur prophetia strictè talis, id est, futura libera, prædicere possunt, nisi interdum *conjecturaliter* ex causis præsentibus sibi cognitis, nobis verò occultis. Prophetia autem strictè talis non tantùm est conjectura, sed certa cognitio rei futuræ. Cæterum multa sunt, à quorum cognitione dæmones, Deo vetante, arcuentur. Præ omnibus autem eos latent intimè hominum cogitationes, nisi exterius prodantur, et futura contingentia à libero Dei decreto, vel etiã à libero arbitrio hominum pendentia. Hinc oracula apud gentiles per dæmones edita erant valdè ambigua, et æquivoca, ac ad omnem eventum parata.

Ad confirm. 1° Resp.: Prophetia illa à Balaamo edita non erat à dæmone, ut objectio supponit, sed à Deo, prout S. Thomas ibidem docet, et nos ipsi infra (1) ex instituto exponemus.

Ad confirm. 2° Resp.: Dist. ant.: Vates ethnicorum ac oracula idolorum futura annuntiant conjecturaliter, ambiguè, æquivocè, aut modo longè

(1) In questione, an etiã malis Spiritus propheticus communicari possit?

(1) L. de Somn. et Vigil.

(2) L. 12 de Genesi ad litteram.

(3) L. 4 Dial. cap. 26.

(4) In Demonstr. Evang. axiom. 4.

diverso à prædictionibus verorum Prophetarum, conc.; secūs, neg. ant. et cons. Vaticinia ethnicorum ac oracula idolorum à prædictionibus sanctorum Prophetarum plurimum discrepabant. Nam 1° vates gentilium vaticinabantur, fugientes præsentiam prudentium, et maxime Christianorum; passim quoque Græci et sapientiores Romani, teste Origene, cap. 23, v. 8 et seqq., nihili pendebant celeberrima Græciæ oracula. E contrario Prophætæ in præsentia populi ipsorumque regum aspera quæque prænuntiabant, nullo timore tormentorum aut mortis absterriti, ipsasque prophetias, ut posteritati innotescerent, scripto relinquebant. 2° Idolorum vaticinia sæpè inter se discrepabant. Sic oracula Apollinis Clarii dissonabant aliquando ab Apolline Delphico. E contrario vaticinia Prophetarum optimè inter se consentiunt, licet Prophætæ interdum loco fuerint maxime dissiti. Sic, v. g., Jeremias in Palæstinâ, et Ezechiel in Chaldæa eadem utrinque prænuntiabant; sic etiam, quæ de Christo et Ecclesiâ à diversis Prophætis fuere prædicta, videmus hodiè consentire in eventu. 3° Gentilium oracula, si de rebus magis latentibus edebantur, æquivoca semper, ambigua, et ad omnem eventum erant parata, ut supra jam indicavimus: vicissim prædictiones Prophetarum sæpè erant clarissimæ, ut, e. g., illa Jeremite de futurâ captivitate 70 annorum. Plura de discrimine inter oracula gentilium et vaticinia Prophetarum eruditissimè disserit Cl. Storchenaus, loc. cit. pag. 112, 124; item pag. 190, 195. Plura nos quoque infra, num. 56, dicemus.

26. Quæres IX: *Cur nonnullæ prophetiæ (e. g., quæ sunt Isaiæ Prophætæ) elegantiori, aliæ verò (e. g., quæ sunt Amos Prophætæ) rudiori stylo seu dicendi ratione scriptæ sint? Item cur aliæ clarioris, aliæ obscurioris exarata; cum tamen unus idemque Spiritus sanctus omnium prophetiarum verè et propriè talium auctor sit?* Resp. cum Melchiorè Cano (1) Bellarmino, Less., Contenson., aliisque præstantissimis theologis, Deum non singula verba *materialiter* sumpta et quoad sonum, sed solum *formaliter* accepta, id est, sensum verborum sacris scriptoribus inspirasse; ita tamen, ut simul vellet omnia et singula verba ab illis scripta habere pro suis; sicque tota Scriptura iisdem inspirata et dictata esset, saltem quoad sensum (2). Quia tamen Spiritus S. ipsa verba et verborum constructionem *materialiter* sumptam non semper (3) suggestit, inde factum fuit,

(1) L. 2 de Locis Theologicis, cap. 18.

(2) Sic videntur conciliari posse diversæ theologorum sententiæ, quorum aliqui affirmant, alii negant, omnia et singula verba à Deo fuisse sacris scriptoribus dictata; conciliari, inquam, has sententiâs diversas posse, dice. do, omnia et singula dictata quidem fuisse *formaliter* et quoad sensum, sed non *materialiter* sumpta; quamvis Deus aliqua etiam *materialiter* sumpta dictaverit, ut mox in sequenti notâ dicam.

(3) Dixi: *Non semper*. Omnes enim admittunt, Deum sacris scriptoribus, maxime prophetis sæpè dictasse verba, etiam *materialiter* sumpta: eis nimirum suggerendo ipsas voces, iis præcipue in locis ubi de Deo rebusque divinis et mysteriis supernaturalibus sermo est. Aliquis etiam phrases ac figuras energicas seu ad movendum aptiores, eisdem inspiravit, et in-

ut, cum variis sacrorum scriptorum genus ac peritiâ esset, variâ quoque dicendi ratione usi fuerint; atque in nonnullis esset elegans, sicut in Isaiâ, qui in aula regiâ versatus fuerat; in aliis autem simplex et humilis, sicuti in Prophætâ Amos inter pastores emérito. Neque enim Spiritus divinus scriptores sacros eâ ratione movebat, quo enorgumeni ab immundis spiritibus impelluntur, sed ita ad scribendum incitabat, ut eorum indoli sese attemperaret.

Duplici autem ratione contigit, ut, una eademque res non omnibus Prophætis eadem claritate ac perspicuitate manifestaretur. Prior *ex modo revelationis*, altera *ab ipsis rebus revelatis* repeti debet. Quibusdam enim Prophætis per intellectuale cognitionem, aliis per similitudinem rerum corporalium secundum visionem imaginationis veritas supernaturaliter manifestata fuit. Cùm verò revelatio, quæ fit per simplicem contemplationem veritatis, longè præcelleret eâ sit, quæ habetur per similitudinem rerum corporalium secundum visionem imaginationis, et per illam mens Prophætæ altius assurgat, quia absque imagine veritatem in seipsâ videt (1), consequens inde est, ut veritatem revelatam i. clarioris et distinctius cognoverint, quibus per cognitionem intellectualem manifestata fuit; qui autem rem revelatam per similitudinem rerum corporalium secundum visionem imaginationis cognoverunt, non æquè clarè et distinctè cognoverint. Porrò, sicuti cur hæc, et non illa, isto tempore et non alio, Prophætis revelata fuerint, ratio penès Deum est, ita etiam apud ipsum scit, cur non omnes veritates eodem modo supernaturaliter manifestate fuerint.

Deum etiam ab ipsis rebus revelatis hæc diversitas repeti debet. Nam Deus de Christi incarnatione homines per divinam revelationem eò plenius edoctos esse voluit, quò minis ab illâ distabant. Prophetia quoque, quæ pertinet ad fidem Deitatis, tribus diversis distinctisque temporibus crevit; hoc est, naturæ, legis, atque gratiæ, quo ultimo tempore (nempe gratiæ) ab ipso Filio Dei mysterium Trinitatis apertè revelatum est (2). Unde denud patet, hallucinari *Spinosam* (3), dùm ait, propter imbellicitatem aut acumen ingenii

terdum aut sæpius subministravit ubertatem verborum. Dùm autem sacri scriptores loquebantur de rebus sibi naturaliter notissimis, delectant, constructionemque verborum *materialiter* sumptorum Deus aliquando permisit libertati atque ingenio ipsorum; et sic non semper dictavit verba *materialiter*, sed tantum *formaliter* sumpta, seu quoad sensum, ac ita scribentium calumum attemperavit, ne scribendo laborarent, voluit tamen omnia et singula verba, ab illis scriptoribus habere pro suis, ut proin omnia et singula sic scripta sint verè et propriè verbum Dei scriptum.

Cæterum, quia non constat, quanam sint omnia illa verba, quæ non tantum formaliter, sed etiam materialiter sumpta divinitus inspirata fuerunt, merito si gula diligenter expenduntur, nec in sacris Bibliis mutanda sunt, præsertim quia sæpè aliqua videntur synonyma, quæ reverà non sunt, et omnia verba saltem scripta fuerunt cum speciali assistentiâ Spiritus sancti.

(1) Vide S. Thomam part. 1, q. 74, art. 2.

(2) Vide S. Thomam 1-2, q. 174, art. 6.

(3) Tractatu Theologico-Poliucio, cap. 2.

contigisse, ut non omnes Prophetæ veritates sibi revelatas æquè distinctè noverint.

27. *Quæres X : Cur Prophetæ plerumque sint tam obscuræ; cum tamen earum auctor sit Deus, qui est lux ipsa (1), et Pater luminum (2)?* Resp. : Cause obscuritatis prophetiarum sunt plures. 1° Res ipsæ per prophetias propositæ, quæ in se obscure sunt, et sæpè ænigmatibus, symbolis, proverbiiis, ac tropis involutæ; de quo infra dicemus. 2° Ignorantia historiarum; quia non satis tenemus, quibus in circumstantiis rerum et personarum, quisque Propheta vaticinatus sit. 3° Ignorantia linguarum orientalium. Nam prophetiæ V. T. ut plurimum hebraico, aut aliquæ chaldaico vel alio orientali idiomate originaliter conscriptæ sunt, et tum in græcum per 70 Interpretes translata; postea demùm in latinum conversæ ad nos pervenere. 4° Frequentes saltus seu repentini in vaticinando transitus Prophetarum à figurâ ad figuratum, à rebus corporeis et temporalibus ad mysteria Christi et Ecclesiæ; item latentes mutationes personarum in prophetiâ loquentium, aut etiam temporum, dum jam in tempore præsentî, jam in præterito, jam in futuro vaticinantur. 5° Multæ prophetiæ obscuræ sunt, quia plura eorum quæ iisdem prædicuntur, antequàm eveniant, nobis impossibilia esse videntur. Hoc etiam contingit in rebus humanis; unde licet, postquam res aliqua iniuriata evenierit, distinctè advertamus, talia ejus principia fuisse, ut iisdem hic et non alius exitus respondere debuissent; tamen, antequàm evenierit, et nihil certè conjicere possumus, et in summâ obscuritate versamur. 6° Sæpè quoque in divinis prophetiis deprehenditur obscuritas, vel quia in iis velut inter se unita sunt, quæ non uno eodemque tempore contingere debent, vel quia nonnullæ circumstantiæ aliquando reticentur quæ ad rem illustrandam plurimum conferrent, vel demùm quia temporales promissiones cum æternis simul conjunguntur, et sic figura cum figurato quasi convolvitur, ut paulò ante diximus, aut tam multa atque in se diversa uno tempore revelantur, ut ea inter se pugnare, alicui videri fortassè possent, nisi fides contrarium doceret. Fecit autem Spiritus S. tam multiplici difficultate obscurari prophetias ex duplici potissimum (ut PP. et interpretes censent) capite. 1° Ut consuleretur incoluntiam tam Prophetarum ita tectè et obscurè loquentium (3),

(1) 1 Joan. 1, 5 : *Quoniam Deus lux est, et tenebræ in eo non sunt ullæ.*

(2) In Epist. S. Jacob. 1, 17 : *Omne datum optimum, et omne donum perfectum desursum est, descendens à Patre luminum, etc.*

(3) Hanc rationem assignat S. Chrysostomus, concione 1, de prophetiarum obscuritate num. 3, ita loquens : « Multa Judæis istæ (hoc est, prophetiæ) mala prædicantur, ac fore, ut ejiciantur illi, non recipiantur, templum evertatur, nec amplius excitetur... Neque verò tantùm ista, sed et alia multa ejusmodi prædicabant Propheta, dum innumeras suis libris tragedias immiserent. Ne igitur ab initio Judæi manifestè hæc audientes, eos interficerent, qui hæc dicebant, interpretationis difficultate predictiones occultarunt, ac multa obscuritate rebus offusa, per eorum quæ dicebantur obscuritatem prophetarum incoluntiam tali consulerunt. »

quàm securitati librorum ab ipsis scriptorum (4). Voluit enim Deus hæc ratione infidelibus Judæis aut gentibus rem ad tempus celare, ne margaritas projicerent ante porcos; et ne impij reges aut populi, audientes quæ sibi non placent, in Prophetas insurgent, vel sacros Prophetarum libros exurerent, ut interdum fecerunt. 2° Ut prophetia ipsa ob obscuritatem suam cogeret, vaticiniorum sanctorum auctorem Deum adire, et ad illum humiles preces fundere, vel ad Ecclesiam, doctoresque in eâ existentes accedere, pro illorum adipiscendo intellectu : qui sanè ingens est factus. Ob eandem et alias causas Deus etiam reliquas Scripturas sacras censendus est voluisse in multis esse obscuras. Habebit autem Ecclesia semper viros doctos et pios, qui requisitâ linguarum ac historiæ notitiâ pollentes, insuper veterum Patrum lectione, et Apostolorum, Evangelistarumque doctrinâ adjuti, ac (quod præcipuum est) divino lumine collustrati, obscura dilucidabunt, et prædictas diffiultates in explanandis prophetiis, modo et tempore quo Deus voluerit, superabunt.

Scholion. Quamvis non pauca prophetiæ sint obscuræ, negari tamen non potest, multa quoque tam clarè atque distinctè Prophetarum oraculis manifestata fuisse, et nullus in eis sit obscuritatis locus. Cur verò hæc clarè, illa obscurè revelata fuerint, à mortalibus non est curiosus inquirendum.

28. *Quæres XI : Cur in vaticiniis Prophetarum nullus ordo servetur, quin potius temporibus et locis maxime disjuncta velut unita exhibeantur, et susæque omnia misceri videntur; cum tamen quæ à Deo sunt, ordinata esse debeant?* Resp. : Quamvis Dei veritas et sapientia postulent ut nulla inter se pugnantia in divinis vaticiniis asserantur, nihil tamen prohibet, quominus in iis plura simul unita occurrant, quæ diversis distinctisque temporibus atque locis contigerunt. Quis enim mortalium tante erit audacia, ut eorum, quæ per Deum revelanda erant, modum, rationem, ordinem atque numerum præscribere contenderet? Numquid Deus aliqua, quæ post longum tempus eventura erant, revelare potuit, quin simul revelaret, quæ antecedere et subsequi debebant, vel uno tempore simul manifestare, quæ distinctis locis atque temporibus implenda erant? Perfectò tantæ temeritatis nemo extiterit, qui hæc in re agendi rationem Deo constitutore præsupserit. Non est ergo, cur miremur, si non semel sancti Prophete divino Spiritu afflati remotissime locis atque temporibus simul prædixerunt, nam ea tantum cognoscere ac prædicere poterant; quæ à divino Spiritu sibi manifestabantur.

(4) Eusebius, in Proœmio L. 6 Demonstrationis Evangelicæ, ad questionem cur de Christo venturo alia quidem obscurius, alia autem apertius dicta in Prophetis inveniantur, ita respondet : « Atque ego qui dem arbitrator, occultiora illa propter Judæos ita involutè atque implicite reddida esse, quòd videlicet trista quadam in illis contra ipsos canerentur, ob quæ verisimile fuit, ipsos abolituros, perditurosque fuisse Scripturam, si apertè extremum ipsorum interitum significasset. Sic sanè etiam Prophetis infestus fuisse, memoriæ prodium est, propterea quòd ab illis reprehenderentur. »

Habebant nimirum Prophetæ amplum lumen, et ideo ad plures et plura diversis temporibus futura sua oracula extendebant. *Tales sunt Prophetæ*, ait S. Chrysostomus (1); *omnia tempora percurrunt, præsentia, præterita, futura*; et, ut Cl. De Feller (2) significanter ait: *Instar fulguris, quod exit ab oriente, et paret usque in occidentem* (3), *salvati ab uno ad aliud*. Idem quoque affirmatur à S. Hieronymo (4) his verbis: *Hinc vel maxime obscuri sunt Prophetæ, quia repente dùm aliud agitur, ad alios persona mutatur*. Sic, ut Cornelius à Lap. (5) observat, Prophetæ transeunt à captivitate assyriacâ decem tribuum, ad captivitatem duarum tribuum, Juda scilicet et Benjamin, atque hæc omnia faciunt citissimè, saliendo à priori ad posteriorem, et statim ad priorem resiliendo; subindè verò id faciunt post longam orationem et quasi parentesin. Similiter sæpè transeunt ab historiâ seu figurâ ad figuratum, i. e., Christum; eum enim habent pro scopo: et à Christo rursus redeunt ad historiam et res sui temporis. Porro id faciunt tribus de causis. 1° Ut videatur esse prophetia, non ingenio humano ordinata narratio aut historia. Undè in suis vaticiniis quasi in cyclade variegatâ et auro intertextâ prædicant sæpè historiæ flum, ut Christum historiæ atextant et intertextant. Ita S. Hieronymus, in Osee cap. 1. 2° Quia Prophetæ elevati lumine prophetico, omnia (quæ nobis remota et longè dissita videntur) sub se quasi exilia, coram et conjuncta intuebantur, uti reverâ sunt, si cum æternitate Dei conferantur. Quomodò S. Benedictus in Deum elevatus vidit totum mundum collectum quasi in parvo globo, uti narrat S. Gregorius, 2 Dialog. cap. 35. 3° Quia mos Prophetarum est diversorum temporum conjungere prophetias, ut ex eò, quod ipsimet audientes, vel eorum successores viderent impletum, etiam crederent, quod in posterius tempus differtur, v. g., de Christo et Ecclesiâ fore implendum. *Prophetæ*, inquit S. Hieronymus, in cap. 1 Malach., *futurem tæxant vaticinium, ut præsens tempus non deserant; nam utriusque miscent sermonem, et ex occasione hujus felicitatem Christi prædicant*. Similia habet Theophilus loco mox citando.

29. Scholion I. Quamvis sancti Prophetæ diversis locis atque temporibus futura prædixerint, quamvis non eodem semper ordine prophetaverint, quamvis futurorum nonnulli plura, alii pauciora manifestaverint, quamvis demùm, ut multa alia omittam, non omnes eadem dicendi ratione usi fuerint; tamen nihil in iisdem, in quo unus alteri in vaticinando contradicat, occurrit, nihilque, quod vel antea prævisis, vel sequenti rerum eventui, eo sensu quo prædictus est, non respondeat. Hanc autem consensionem etiam Israelitæ pro certo discrimine habuerunt, quo falsi à veris Prophetis internoscerentur, sicut monet S. Au-

gustinus (1). Eleganter quoque in hanc rem Theophilus (2) ait: « Sed Dei homines, cum Spiritu S. efferentur, et Prophetæ essent, divinitus docti, et sancti, et justè fuere, utpotè ab ipso Deo afflati et eruditi. Quamobrem hæc etiam mercede dignati sunt, ut Dei instrumenta herent, et sapientiam, quæ ab eo est, caperent; cuius quidem sapientiæ beneficio et de creatione mundi, et cæteris omnibus rebus dixerunt. Pestes enim, et fames, et bella prædixerunt; nec unus, aut alter, sed plures variis temporibus fuere apud Hebræos..... ac amica inter se, et consona omnes dixere, tum quæ ante eos gesta fuerant, tum quæ ipsis erant æqualia, tum quæ apud nos hodiè perficiuntur; undè etiam et de futuris certò scimus, ea ita esse eventura, quemadmodùm et priora ad exitum perducta sunt. »

30. Scholion II. Quamvis Prophetæ temporibus et locis maxime dissita simul annuntiârunt, nimirè tamen sequitur, quòd ipsorum vaticinia sint aliquotum in suas partes velut discriptum; quales essent, v. g., laciniæ Virgilit aut aliorum poetarum, perturbato ordine à contextu avulsæ. Nam prophetia in se sunt aliquid secundùm Dei intentionem perfectum; et quamvis earum cohærentiam aut sensum sæpè non intelligamus, ob ignorantiam tam dissitarum rerum, temporum et locorum, vel ob alias rationes, tamen illæ dicto modo sunt perfectæ, suamque habent cohærentiam. Res hæc, ut Cl. De Feller scitè ait, declarari potest similitudine carminis lyrici. In hoc enim, v. g., in præstantissimis odis Pindari aut Horatii, sæpè eruditissimi commentantes totam cohærentiam seu contextum non satis penetrant.

31. Quæres XII: 1° *An omnes prophetiæ divinarum Scripturarum sint allegoriæ? 2° An allegoria res sit inanis, eaque pendens à genio illius qui ad allegoricam explicationem recurrit?* Ad primum, resp. negativè. Nam omnes prophetias divinarum Scripturarum eo sensu esse allegoricas, ut per eas nonnulli allegoricè aliquid prædictum fuerit, falsissimum est. Quid? anne fortassè Jeremias exiditum Jerosolymorum et captivitatem 70 annorum allegoricè prophetavit? Anne Josephi propheta de iis, quæ eventura erant eunuchis secum in carcere degentibus, deque futurâ famè in Ægypto, allegoria fuit? Atque, ut alia plurima omittam, Mysesne Pharaoni allegoricè prædixit quæ illi eventura erant, ni Domini mandatis obtemperaret? Quamvis ergo factis quoque à sanctis Prophetis futura prædicta fuisse legamus, tamen sæpè ac frequenter verbis, et iis non allegoricis aut obscuris, sed omninò claris ac per se manifestis, nullique ambiguitati obnoxiiis, futura multa à sanctis Prophetis prædicta fuisse, nemo sanæ fidei dubitaverit.

32. Scholion. Ad dicta et dicenda melius intelligenda breviter explicandum, in quo ipsa allegoria (prout hic ab Augustino accipitur), allegoricusque sensus consistat. *Allegoria dicitur*, inquit S. Augustinus, Enarrat. in Psal. 103, serm. 1, d. 13, *quàm*

(1) Comment. in Psalm. 43.
 (2) In Philosoph. Catechismo, tom. 2, art. 2, n. 334 et seq. præcipue n. 343.
 (3) Matth. 24, 27.
 (4) Sub initium Commentar. in cap. 2 Nahum.
 (5) Comment. in Prophetas majores. Inter Cauones, qui faciem præferunt Prophetis, canon. IV.

(1) L. 18 de Civit. Dei, cap. 41.
 (2) L. 2 ad Autolyceum, num. 9.

aliquid aliud videtur sonare in verbis, et aliud intellectu significare. Quomodo dicitur agnus Christus, numquid pecus? Leo Christus, numquid bestia? Petra Christus, numquid duritia? Et sic multa aliud videntur sonare, aliud significare, et vocatur allegoria. Sicuti verò animadvertit S. Thomas, part. 1, quæst. 1, art. 10, divinarum Scripturarum sensus spiritalis triplex est, et allegoricus quidem, quando ea, quæ sunt veteris legis, significant ea quæ sunt novæ legis.

33. Ad secundum, resp. pariter negativè. Tantùm enim abest, ut allegoria sit quædam res inanis, ut potius plurimùm utilitatis in se contineat; quemadmodùm S. Augustinus (1) rectè monuit his verbis: « Ad ipsum autem ignem amoris nutriendum... ista omnia pertinent, quæ nobis figuratè insinuantur; plus enim movent, et accendunt amorem, quàm si nuda sine illis sacramentorum similitudinibus ponerentur. Cujus rei causam difficile est dicere. Sed tamen ita se habet, ut aliquid per allegoricam significationem intimatum plus moveat, plus delectet, plus honoretur, quàm si verbis propriis diceretur aper-tissime. Credo quòd ipse animæ motus, quamdùm rebus terrenis implicatur, pigriùs inflammatur; si verò feratur ad similitudines corporales, et inde referatur ad spiritalia, quæ illis similitudinibus figurantur, ipso quoque transitu vegetatur, et tanquàm in facula ignis agitata accenditur, et ardentiore dilectione rapitur ad quietem. »

Allegoriam autem pendere à genio ejus qui ad allegoricam explicationem recurrit, soli Deistæ suâ solità confidentiâ affirmare audent. Quid? Anne in allegoricâ explicatione, quæ quondam dicta vel facta esse leguntur, non oportet, ut in eam quædrant, ad quem referuntur? Anne in allegoricâ explicatione congruâ ratione evinci non debet, quæ præcesserunt, fuisse typum eorum quæ secuta sunt? Anne de aliquâ connexionem constare non oportet inter figuram et figuratum? Quapropter in allegoricâ explicatione, nisi reverà inter duo connexio, sive ordo sit, ea neque ad arbitrium poni, neque ad libidinem confingi potest; sicuti accideret si eadem penderet à genio illius qui ad allegoricam explicationem recurrit; sed necesse est, ut independentem à cujusque judicio figura et figuratum inter se ordinem habeant.

35. Corollarium. Ex omnibus hæc quæstione dictis patet, effrons esse incredulorum mendacium, omnes prophetias divinarum Scripturarum esse allegoricas, atque turpiter illos à vero aberrare, dum effutiant, allegoriam rem inanem esse, eamque pendere à genio ejus, qui ad allegoricam explicationem recurrit, tantùmque abesse, ut per allegoriam Indus sensatus vincatur, ut potius rationi illius contraria sit (2). Nam, uti supra dicebamus, allegoria plurimùm utilitatis continet, cum, uti ex S. Augustino audivimus, *aliquid per allegoricam significationem intimatum plus moveat, plus delectet, plus honoretur*, et nexum quemdam at-

que ordinem esse supponat inter ea, quæ quondam facta, atque dicta fuere, atque inter illud, ad quod referuntur, licet illud multo post tempore contigerit. Quapropter si quæ utilia sunt, à nemine sanæ mentis respui debent; si quæ mirabilem quondam inter se connexionem habent, licet temporum, locorumque intervallo inter se distent, et ab hominum libero arbitrio pendeant, peculiari ratione divinitus et ordinata et prævisa esse constat, atque iocirco suæ divinitatis argumenta præ se ferunt; nullus sanè rectè rationi contraria ea esse affirmaverit, dum tamen ipse polleat judicio rationis. Indus ergo, si bardus, stupidus, insensatusque ille sit, aut si ita indocilis et obfirmato animo, ut sunt increduli, allegoricæ explicationi sese acron dare non poterit, non verò si sit sanæ mentis, atque polleat sano judicio rationis. Hinc rectè S. Augustinus (1) observavit, quòd neque etiam pagani in hoc nobis Christianis obstrepant, aut contradicere dicant, ne ea, quæ in Scripturis divinis figuratè sunt dicta, interpretentur ad Christum intelligendum; præsertim, quia ea, quæ sic prænuntiata sunt, reapse jam sunt impleta. Verba S. doctoris loc. cit. ita sonant: *Nec pagani* (hoc verò est, quod incredulos recentiores vellem advertere, ut ipsis paganis deteriores sese agnoscerent) *nobis in hoc obstrepunt; neque enim audent contradicere, ne illa non solum dicta, sed etiam facta, figuratè accepta, interpretentur ad Christum intelligendum; præsertim quia ea, quæ prænuntiata intelligimus, etiam demonstramus impleta.*

33. At inquires: Ideò oracula gentilium exploduntur, quia ænigmatica, obscura et ambigua fuerant; ergo idem dicendum de mysticis allegoricis, vel ænigmaticis prophetiis Isaia, Jeremiæ, Ezechielis, aut aliorum Prophetarum. — R.: Oracula gentilium non tam ob obscuritatem suam, quàm ex aliis causis, quas supra (2) recensimus, rejiciuntur. Præterea ingens est discrimen inter duplicem sensum (literalem scilicet et mysticum) quem mysticæ prophetiæ divinarum Scripturarum continent, et amphibologiam oraculorum gentilium. Hæc enim continebant duplicem sensum oppositum, quorum unus excluderet alterum; ita, ut si unus erat verus, alter necessariò esset falsus, quo factum est, ut homines deciperentur; quemadmodùm Cræsus expertus est, dum percipiens ambiguum illud oraculum: *Cræsus Halym* (fluvium) *pertrans, magnam pervertet opum vim*, putavit hostium vim sese perversurum; pervertit autem suam, ut Cicero (3) ait, regnumque cum ingentibus divitiis suis amisit.

At in prophetiis allegoricis, mysticis, vel ænigmaticis longè aliter se res habet. Nulla ibi oppositio inter sensus diversos, nulla contradictio. Duntaxat duo diversa objecta indicantur, quorum unum: figura, alterum figuratum, ita tamen, ut ambo successivè impleantur. In exemplo, Propheta Nathan, 2 Reg. 7, in nomine Dei ad Davidem dixit: *Cumque completi fuerint*

(1) Epist. 57, num. 21, aliàs Epist. 119.
(2) Auctor Operis inscripti: *Examen de la Religion*, cap. 7, num. 1 et 2, ita delirat.

(1) L. 12 contra Faustum, cap. 40.
(2) Num. 24, ad confirm. 11.
(3) L. 9, de Divinatione, ultra medium.

dies tui, et dormieris cum patribus tuis, suscitabo sementum post te... et firmabo regnum ejus. Ipse ædificabit domum nomini meo, et stabiliam thronum regni ejus usque in sempiternum. Ego ero ei in patrem, et ipse mihi erit in filium. Quò aciem mentis et spiritus sui Propheta his verbis intendebat? in Salomonem, et, teste S. Paulo, Hebr. 1, 5, etiam in Messiam, i. e., Christum; in figuram et figuratum; et quòd hoc loco dicit, tam in uno quàm in altero, modo quamvis illo- rum decente, impletum est. Salomon enim unus è maximis terræ regibus factus est; ædificavit templum Domino; et Deus in eum, velut dilectissimum filium, singularia paterni amoris officia exercuit. Sed et Messias noster Jesus Christus secundum carnem descendit ex Davide; secundum potentiam et dignitatem est Rex regum, cuius regni non erit finis; secundum naturam verò divinam est Dei Filius naturalis, consubstantialis Patri; ædificavit seipsum fundavit Ecclesiam legis novæ, quasi regnum et thronum Dei sempiternum. Quid jam in hoc absurdi? quid contradictorii? quid fraudulentii aut seductorii? An non potius ex harmoniâ seu consensu gemini hujus sensus (litteralis et mystici) potius elucet infinita Dei sapientia, quæ, sicut sola in omnes quantumvis remotissimè rerum eventus penetrat, ita etiam futura sacratissimè ordinare, et longè distantia per viciniora tanquàm imaginem et figuram designare seu portendere potest?

36. Quæres XIII: *An prophetiæ sint efficax argumentum ad veritatem religionis christianæ demonstrandam?* Resp. affirmativè contra impiam olim Theodori Mopsuesteni doctrinam in synodo V œcumenicâ damnatam, negantis, ullam prophetiis vim probandi inesse; item contra Grotium eandem doctrinam posterioribus seculis recoquentem, cum ait (1), prophetiâs non in vim argumenti propriè adhiberi, sed duntaxat ad illustrandam et confirmandam rem jam creditam. Quæ sententia, ut bene inquit Huetius, tota Socini fermento turget; ejus quippe discipuli, i. e., Sociniani, eandem avidè arripiunt atque defendere conantur. Apicem autem temeritatis attigit impius Collinus Anglus, dum prophetiis utpote merè typicis, mysticis et ænigmaticis, nullam probandi vim inesse contendit, indèque christianam religionem, quæ his prophetiis maximè niteretur, luculentè falsam pronuntiare non reformidat.

Verùm contra hos omnes, eorumque doctrinam, 1° Christus ipse veris prophetiis ad probandum usus est, Joan. 5, Judæos incredulos remittens ad Moysen Prophetam: *Scrutamini Scripturas... illæ sunt, quæ testimonium perhibent de me... Si crederetis Moysi, crederetis forsitan et mihi; de me enim ille scripsit.* Sic etiam duos discipulos in Emmaus euntes reprehendit, quòd editis de se prophetiis modicam fidem adhiberent, dicens ad eos, Luc. 24: *O stulti et tardi corde ad*

(1) Verba Hugonis Grotii in suo Commentario in Matth. cap. 1, v. 22, divina vaticinia deprimentis sunt ista: *Illæ igitur omnia, et quæ alia sunt ejus generis, suis locis excutienda, non in vim argumenti propriè adhibentur, sed ad confirmandam et illustrandam rem jam creditam.*

*credendum in omnibus, quæ locuti sunt Propheta? In eandem sententiam allocutus est ibid. etiam Apostolos: Illæ sunt verba, quæ locutus sum ad vos. quoniam necesse est impleri omnia, quæ scripta sunt in lege Moysi, et Prophetis, et Psalmis de me; ergo ex ipsius Christi effatis patet, prophetias esse potens argumentum ad probandas fidei veritates. 2° Ipsius testantur etiam Apostolorum principes, Petrus et Paulus. Nam prior, Epist. 2, cap. 1, prophetias vocat firmiorem propheti-cum sermonem; posterior verò, cum Romæ Judæos ad se convenientes christianâ lege informare vellet, suadebat eis de Jesu ex lege Moysi et Prophetis, à mane usque ad vesperam, Act. 28. Hoc eodem argumento tanquàm validissimo usus est apud Agrippam regem, Act. 26, vimque argumenti agnoscens Agrippa, dum à Paulo interpelleretur: *Credis, rex Agrippa, Prophetis?* statim respondit: *In modico suades, me Christianum fieri:* ergo ex prophetiis potest solidum verè religionis argumentum desumi. 3° Ex prophetiis fortissimum argumentum petere consueverunt omnes veteres christiane religionis defensores et Patres gravissimi. Sic S. Justinus M. in Apologiâ primâ pro Christianis num. 30, ait: *Sed ne quis nobis opponat nihil ob stare, quominus et is qui apud nos dicitur Christus, homo ex hominibus arte magicâ, quæ dicimus miracula ediderit, ac propterea Filius Dei esse visus sit, jam demonstrationem instituemus, non dicentibus credentes, sed futura antequàm fiant prædicentibus necessariò fidem habentes, eò quòd ipsi oculis ita, et prædicta fuerant, evenisse et evenire videamus; quæ sanè demonstratio vobis quoque, ut arbitramur, maxima et verissima videbitur.* Et num. 33, ita pergit: *Quæ enim incredibilia erant, et fieri non posse hominibus videbantur, ea Deus per spiritum propheticum futura prænuñtiavit, ut cum evenissent, fides eis non derogaretur, sed ex eo quòd essent prædicta, crederentur.* Similiter Origenes Prophetarum oracula passim contra Celsum adhibet, eamque probationem ex prophetiis petitam L. 2 vocat, *ἡχυφατάων ἀπόδειξις validissimam demonstrationem.* Similia quoque habent S. Irenæus, lib. 2 advers. Hæres. cap. 12, qui non prophetiarum veritatem miraculis, sed miraculorum Christi veritatem prophetiis comprobat; Tertullianus, qui librum suum adversus Judæos hæc absolvit clausulâ: *Hæc aut prophetata nega, quæ coram videtur, aut adimpleta, cum leguntur; aut si negas utrumque, in eo erunt adimpleta, in quem sunt prophetata;* S. Augustinus (1), Lactantius (2) Eusebius (3), atque innumeri alii. 4° Ipsa natura veræ prophetiæ, quæ per se certam dicit eum veritate connexionem, utpote à solo Deo tanquàm causâ efficiente proveniens, demonstrat, invictum ex veris prophetiis argumentum ad stabiliendam religionem peti posse.*

37. At inquit: *Apostolus, 1 Cor. 14, expressè ait: Itaque lingue in signum sunt non fidelibus, sed infideli*

(1) L. 12. adv. Faustum, cap. 46; tract. 38 in Joannem; L. 1 de Conf. Evang. c. 11.

(2) L. 5 Instit. cap. 5.

(3) Præpar. L. 1, cap. 3.

bus; *prophetiæ autem non infidelibus, sed fidelibus;* ergo prophetiæ non habent vim argumenti efficacis ad convincendos infideles de veritate christianæ religionis, sed duntaxat utiles sunt fidelibus ad illustrandam rem jam creditam. R. : Nego cons. et suppositum, quòd hoc loco nomine *prophetiarum* intelligantur vaticinia seu prædictiones futurorum; sed, uti interpretes consentiunt, hic per prophetias intelliguntur exhortationes sacræ seu et interpretationes S. Scripturæ, laudes divinæ, aut cantus sacri in Ecclesiis, prout patet ex illis verbis initio cit. cap. 3 positus : *Nam qui propheta, hominibus loquitur ad ædificationem, et exhortationem, et consolationem.* Uudè jam suprâ num 8, monuimus ð *prophetare* non semper futurorum prædictionem (de quâ hic agimus), sed interpretationem divinaram Scripturarum, aut laudes Dei vel cantus sacros designare.

Scholion : Reliqua adversariorum (efficaciam prophetiarum ad demonstrandam christianæ religionis veritatem insipientium) argumenta in præcedentibus questionibus jam præoccupavimus, aut in subsequentibus diluimus.

38. Quæres XIV : *Utrum prophetiæ alicui possint esse efficaciæ argumentum ad stabilendam religionem christianam, etiamsi ille propriis auribus non audiverit Prophetas vaticinantes, nec eventum talibus prophetiis respondentem viderit propriis oculis?* Resp. affirmativè. Nam 1°, nil velle pro certo habere nisi quod quis propriis oculis vidit, et propriis auribus audivit, extremæ pertinaciæ et insipientiæ indicium est. Si enim nil nobis certum esse posset, nisi de quo ipsimet oculati et auriti testes sumus, sequeretur, quòd etiam dubitandum sit de veritatibus, de quibus nemo sanæ mentis dubitat, e. g., an unquam datæ fuerint Athenæ, Babylon, Ninive, Roma, etc. ? Nam istas urbes propriis oculis non vidimus. An unquam datus sit Socrates, Plato, Aristoteles, Homerus, Virgilius, Cicero, etc. ? Nam hos tam parùm propriis oculis vidimus, aut propriis auribus loquentes audivimus, quàm Moysen, Isaiam, Jeremiam, Danielem, aut alium è Prophetis. 2° Utrum, e. g., Jeremias hoc vel illud vaticinatus sit; et utrum ejus vaticinia fuerint impleta, est quæstio facti; sed quæstiones facti à nobis absque prudenti dubio aut periculo errandi decidi possunt ex testimonio aliorum, si sint testes omni exceptione majores, etiamsi ipsimet tale factum, e. g., Jeremiam prophetantem, propriis auribus non audiverimus, nec eventum prophetiæ respondentem propriis oculis viderimus. Nisi enim quæstiones facti ex aliorum fundatissimo testimonio sine periculo errandi decidi possent, pessimè essent constituta tribunalia iudicium et magistratus, iique omnes, qui publica munera gerunt. Hi quippe omnes, si nemini nisi propriis auribus et oculis fidem habere debent, sæpissimè neque remunerari, quos æquitalis ratio postulat, neque eos punire poterunt, prout horum scelera merentur. Rectè igitur et sapienter credimus testibus omni exceptione majoribus, si de aliquo facto testantur, quod quidem nos propriis oculis non vidimus, nec alio

sensu percepimus. Quare, cùm de existentia sanctorum Prophetarum, et vaticiniorum ab iis editorum, ac eventu his vaticiniis respondente multa millia hominum testata fuerint, et testentur, nullaque prudens ratio sit, omnes hos testes falsitatis arguendi; ac præterè hoc testimonium per constantem et continuam traditionem ad nos usque sit propagatum, non nisi homo protervè contumax aut emotæ mentis, has prophetias factas et impletas fuisse, ac proin easdem esse efficaciæ argumentum ad stabilendam religionem, negaverit. 3° Si ad hoc, ut prophetiæ nobis sint efficaciæ argumentum ad stabilendam religionem, requireretur, ut ipsimet Prophetas vaticinantes audiverimus, simulque eventus prophetiis respondentes propriis oculis viderimus, prout quidam deistarum contendunt; sequeretur omninò, quòd Deus, quantumvis omnipotens, omniscius et sapientissimus hujus mundi gubernator sit, tamen nec per seipsum, nec per aliquem suorum servorum, mortalium aliquem eventum, qui primùm post plura secula eveniet, revelare possit; vel si hoc potest, talis revelatio esset inutilis, esset inefficax argumentum ad aliquid demonstrandum, e. g., ad stabilendam religionem, quia illa ab uno eodemque homine non potest simul audiri, et impleta conspici. Atqui Deum vel non posse revelare aliquem eventum post plura secula futurum; vel ejusmodi revelationem fore inutilem, dici nequit sine grandi injuriâ omnipotentis, sapientissimo, et optimo Numini illata. Plura de præsentii quæstione doctissimè disserit Cl. Storchenau.

Corollarium : Ex dictis constat, et omninò impiam, et prorsus contemnendam eam rationem esse, quam præter alios deistas sequitur etiam Rousseau, tom. 3, in dialogo quem ibi habet. Nam hoc in dialogo pag. 145, miracula inde negat, quia illa non vidit. Simili ratione pag. 144, quia neque audivit prophetias, neque testis fuit eventus, quem habuerunt, illas quoque negat.

39. Quæres XV : *An testimonium historicum de existentia Prophetarum et prophetiarum ab eis editarum, harumque adimplentione, nihil de suâ certitudine amittat ob longissimam temporum, quibus ista contigisse dicuntur successionem?* Resp. negativè. Nam universim notandum est, quòd testimonium, quod ob omnes suas circumstantias certum est, propter longam successionem temporum nihil de suâ certitudine amittit; id quod Cl. Thomas Carboni (1) sequenti ratiocinatione demonstrat : « Certitudo rei alicujus, ut per se micui-
« que patet, pendet ab argumentis ipsius credibilita-
« tis; ergo si argumenta credibilitatis eadem perseve-
« rent, ipsa res eodem modo credibilis persistit,
« atque, quamvis longum tempus fluxerit, tamen ar-
« gumenta credibilitatis semper eadem perseverant,
« ergo successio temporum de certitudine rei alicujus
« nihil detrahit. Ergo contra apertam rationem insa-
« nientur, qui propter successionem temporum certi-
« tudinem alicujus facti semper minui, ac tandem

(1) De Theologia revelatâ tom. 1, l. 2, lemma, 12, pag. 104 et 105

omnino evanescere, geometricâ methodo se demonstrare somniati sunt (1). Infiniti quidem calculi fieri possunt; verùm, si arbitrariis suppositionibus ii imitantur; quales suppositiones, tales et calculi sunt. Ut ergo per calculum hæc de re institutum evincatur, rem aliquam aliorum testimonio confirmatum per successionem temporum suam certitudinem amittere, illud demonstrari deberet, testimonium aliorum, quamvis idem perseveret, eandemque evidentiam habeat, tamen non esse idem, eandemque evidentiam non habere, si ad solam successionem temporum advertatur. Ad autem nunquam evinci posse, quicumque demùm calculi instituantur, per se manifestum est. Nam quod semel verum est, semper est verum, quamcumque tandem successionem temporum præterfluxisse ponatur; nam successio temporum non facit, si non fuerit, quod semel fuit.... Ergo successio temporum veritates rerum non immutat; ergo neque etiam facit, ut testimonio multorum confirmatum non sit, quod reverâ confirmatum fuit; ergo testimonium, quod ob omnes suas circumstantias... certum est, propter ipsam successionem temporum do suâ certitudine nihil amittit.

Verùm ut nullus hæc de re ambiguitati, vel obscuritati locus esse possit, *impressio*, quam aliquis eventus mente causat, à convictione, seu *persuasione*, quam inducunt argumenta credibilitatis, distinguenda est. *Impressio* consistit in admiratione, gaudio, tristitiâ, aliisque passionibus, quæ factum aliquod magni momenti comitari solent; *convictio* autem, seu *persuasio*, est firma assensio mentis propter evidentiam, ob quam aliquid reverâ factum esse dubitari non potest. *Impressio*, secundùm distantiam temporum atque locorum, datâ proportionem minuitur, ac fieri potest etiam, ut propter longinquitatem temporum prorsus evanescat; præcipuè si, quod contigit, neque attentius meditemur, neque ad nos aliquo modo pertineat. Verùm *convictio*, seu *persuasio*, eadem omni tempore perseverat, quoadusque suppetunt eæ rationes, quæ in illam semel inducunt. Hucusque laudatissimus auctor, qui insuper addit et rectè monet certitudinem alicujus facti, licet propter successionem temporum non minuatur, tamen successu temporum augeri posse. Verùm enimverò (inquit) propter successionem temporum alicujus facti certitudinem augeri posse contendo. Suffragio, auctoritate atque consensione multorum fieri, ut res aliqua certior evadat, nemo negaverit; sed quò major fuerit successio temporum, suffragium quoque, auctoritas, et consensio multorum magis extendi potest; ergo, propter successionem temporum, alicujus facti certitudo augeri potest; ergo, si successione temporum factum fuisse con-

stet ut multi sapientiâ, doctrinâ, atque sanctitate præcellentes viri, non solum in rem aliquam (tanquam gestam) consenserint, quæ licet suo tempore non contigerit, tamen omnia credibilitatis argumenta retineret, sed etiam in defensionem illius tum scriptis laboraverint, tum omne malum sustinuerint, et ipsam vitam profuderint, res illa procul dubio semper certior evadit; sed hoc in omnibus iis contingit, de quibus cum deistis disputationem nos habemus, ergo hæc talia sunt, ut propter successionem temporum certiora semper evaserint. Tunc ergo de iis certiores sumus, quæ paucis, quàm de iis, quæ multis ante annis contigerunt, quòd quæ remotiora sunt, vel non retinent pristina argumenta creditibilibus, vel subsequentiùm temporum homines illa rationabilibus de causis in dubium revocant; ceterùm, si ea et pristina argumenta credibilitatis retineant, et homines omnium temporum suo testimonio constantissimè confirmaverint, dubitari non potest, quin majorem gradum certitudinis semper acquirant.)

Corollarium: Ex dictis consideranti facilè patet certitudinem de existentia sanctorum Prophetarum, et prophetiarum ab eis editarum, harumque adimpletionem propter longam successionem temporum ab illis usque ad nos extensam, non modò non imminutam, sed potius auctam fuisse; cum traditio de existentia illorum vaticiniorum, eorumque adimpletionæ sit antiquissima æquè ac constantissima, ad nos usque propagata.

40. Quæres XVI: An demonstrari possit, quòd eventus à Prophetis prædicti non acciderint fortuito atque casu? — Resp. affirmativè contra famosum Rousseau, qui, ut in dubium revocat, quòd in Prophetiis divinæ virtutis argumentum evidentissimum occurrat, ait, nunquam fuisse demonstratum, non accidisse contingeret atque casu, ut eventus prophetiis responderet. Verùm contra est 1°: Nil in mundo reapse fit casu merè fortuito, sed omnia fiunt juxta sapientissimam Dei ordinationem, ea vel positivè volentis, vel, si peccata sint, permittentis; quamvis nos mortales has Dei ordinationes sæpè ignoremus, ut ad eas non attendamus, sicutæ multa casu fortuito contingere nobis videantur. 2° Probè notandum, fieri non posse, ut, quæ connexionem inter se nullam habent, semper inter se quoad omnia etiam minutissima fortuito, atque casu conveniant; potissimum verò si pendeant à liberis causis, iisque multiplicibus et omnino diversis quoad indolem, ingenium, institutionem et alia omnia; vel si sint contra naturalem ordinem, consuetudinemque aut nature, aut hominum agendi modum; sed talia sunt, quæ factis multo ante tempore prophetiis omnino etiam quoad minutiora responderunt (1);

(1) Hoc Traiguus tentavit, Theolog. Christ. Princip. Mathem. cap. 11, proposit. 17, qui etiam eò usquè demerite devenit, ut post ter mille quingentos à Christi ortu annos evangelicam historiam amplius probabilem futuram non esse, divinare non dubitaverit.

(1) Vide Cl. Hermannum Goldhagen, p. 2 Introduct. in S. Scripturam, sect. 4, num. 189, 193, ubi cum Cl. Montevillio quatuor ex omni numero prophetias, è quatuor scilicet majoribus Prophetis delibatur, et paulo fusiùs ostendit, eos tam multa, tam varia, tam ab omni expectatione aliena, tam longè à temporibus, quibus prophetarunt, remota distinctissimè præ-

ergo evidentissimè constat eventum non fortuito, aut casu respondisse prophetiis.

41. Quæres XVII: *An Prophetæ contraria docuerint, et sibi contradixerint?*—Resp. negativè. Falsam enim hanc esse Spinosæ contra sanctos Prophetas prolatam calumniam, jam supra, quæst. 7, num. 20, ostensum est, et paulò infrà (1) adhuc magis ostendemus.

42. Quæres XVIII: *An prophetiæ semper sint impletæ, aut implendæ?*—Resp.: Prophetiæ divinitùs inspiratæ, seu quas Ecclesiæ Romano-Catholica tanquàm veras prophetiàs agnoscit, semper sunt impletæ aut implendæ. Contradicunt quidem increduli, et opponunt prophetiam Jonæ de interitu urbis Ninive non impletam; prophetiam Jeremiæ de Sedecia rege in pace dormituro, cui tamen ambo oculi effossi, ejusque filii in ipsius conspectu occisi sunt; prophetiam Isaiaë de morte regis Ezechiaë pariter non impletam, et similia. « Comminationes et promissiones Prophetarum, inquit Du Marsais (2), sæpè effectu carebant suo. Jonas prædicebat urbem Ninivem intra 40 dies « subvertendam; cùm autem eventus vaticinio non « respondisset, dicebat Deum, penitentia Ninivitarum « commotum, decretum suum revocasse. Jeremias « nomine Dei promittebat Sedeciaë, ipsum in pace « dormiturum; et tamen postea eidem ambo oculi « adempti sunt, postquàm gemini ejus filii in ipsius « conspectu occisi fuissent. » Verùm hi et similes incredulorum assultus contra vaticinia sanctorum Prophetarum vani sunt. Non enim genuinam notionem habent comminatoriæ sententiæ, qualis fuit illa Jonæ adversùs urbem Ninive. Sententia enim comminatoria solet esse implicitè conditionata, ni respiscat reus; cùm igitur ante elapsos 40 dies Ninivite respuerint, mirum haud est eis fuisse paritum. Aut an Deus fortassè debuisset penitentibus non parcere? Sed, ô immanem tyrannidem! hic exclamâssent adversarii. Igitur rectè concludimus prophetiam illam fuisse conditionatam, quæ conditione non impletâ, nec debebat, nec poterat impleri. Præsens hoc ipse Jonas; hinc tantoperè detrectavit, exequi mandatam divinum annuntiandi Ninivitis interitum, prout postea afflictus, quia vaticinium suum adversùs Ninivem videbat non impleri, orans ad Dominum fassus est his verbis: *Propter hoc præoccupavi, ut fugerem in Tharsis. Scio enim quia tu Deus clemens et misericors es, patiens et multæ miserationis, et ignoscens super multitudinem.*

Neque fefellit prophetia Jeremiæ cap. 34, ut Du Marsais blasphematur. Prædixit enim Jeremias Sedeciaë regi, Jerosolymam expugnandam, ipsum in manus Nabuchodonosoris perenturum, et captivum adducendum fore Babylonem, ibi in pace moriturum, et more regum suorum antecessorum sepeliendum et clangendum; et omnia hæc impleta sunt, ut Jeremias nuntiâsse, ut prorsùs incredibile sit, illos naturali quâdam sagacitate prævidisse, aut eventus his prophetiis exactè respondentes fortuito duntaxat casu contigisse.

(1) Perlege sequentem quæst. 43.

(2) Vide Cl. Nonnotte, *Dictionnaire de la religion*, tom. 5, art. *Prophéties*, S. 2, pag. 567.

prædixit. Quamvis enim in captivitate fuerit mortuus, tamen decessit in pace, id est, naturali, non violentâ morte. Hoc enim duntaxat vult sacer textus ibidem dicens: *Non morieris in gladio, sed in pace morieris.* Atque ita evenisse testantur etiam Hebræi in suâ Chronologiâ, quam *Seder Otam*, id est, *Historia seculi* appellant: ubi etiam planctum ei exhibitum commemorant (1).

Quod verò attinet vaticinium Isaiaë, 4 Reg. 20, de morte vicina Ezechiaë, illud fuit conditionatum, sicut prædictio Jonæ de interitu urbis Ninive, ita, ut verborum illorum: *Morieris enim tu, et non vives*, sensus sit: *Morieris certè ex vi hujus morbi; juxta naturalem causarum ordinationem, ægritudo lethalis est, nisi Deus extraordinario modo sanet, qui unus mederi jam potest.*

Ita quoque Elisæus, 4 Reg. 8, quamvis sciverit, Syriæ regem ægotantem moriturum morte violentâ, quia Hazael illum suffocaturus erat; tamen cum veritate respondit, futurum, ut Syriæ rex convalesceret, nimirum intelligendo, quantum ad vim morbi attinet (morbus enim non erat lethalis), et nisi alia mortis causa extrinseca accedat. Et convalescit etiam, nisi alia vis extrinseca et violenta ægritudini accessisset.

43. Instant I. Auctor operis *de Spiritu Judaismi* ait: Percipi nequit, quomodò Propheta Judæus (qualis erat Jonas) Ninivitas convertere posset, quibus religio Judaica prorsus erat incognita. Sufficit, quòd Ninivite verum Deum agnoverint; quem haud dubiè agnoscebant, cùm ad eum per penitentiam confugerint, ejusque iram penitendo placârunt. Simile exemplum habemus in Achab, rege Israelis, qui, quamvis idololatra et impius, tamen comminatione plurimorum malorum ab Eliâ factâ territus, se coram Deo vero humiliavit, et temporalem veniam obtinuit (2); quâ de re consule Cornelium à Lap. (3), aliosve interpretes.

44. Instant II. Auctor citati operis *de Spiritu Judaismi*, aliique increduli (4), dicunt: « Mos Prophetarum erat, ut, quandò falsa prædixere, ad honorem « suum in tuto ponendum dicerent se à Domino de- « lusus fuisse, Dominum ad se misisse spiritum men- « dacem, ut ii, quos perire volebat, falso vaticinio « decepti, in ruinam præcipitarentur. Sic quadrin- « genti Prophetæ Domini decipiebant Achab regem « Israel et Josaphat regem Juda, eis prædicendo fe- « licem exitum pugnaë adversùs Syros preinundæ. So- « lus propheta Michæas veritatem fassus est. Jeremiæ « contradixit Propheta Hananias, cui Dominus pro- « cius opposita vaticinijs Jeremiæ inspiravit. »—Resp.: Hæc incredulorum objectio sequentes falsitates complectitur. 1° Falsum est ullibi in sacris Litteris scriptum esse, quòd Dominus suos Prophetas deciperit, aut in suos Prophetas spiritum mendacii miserit. Dicit quidem Deus per os Ezechielis Prophetæ cap. 14,

(1) Vide Tirinum Comment. in Jerem. 34, 5.

(2) 5 Reg. 21, 20, usque ad finem hujus capituli.

(3) Comment. in 5 Reg. 21, 27 et 29.

(4) Tindal, c. 15, p. 252 et 253, Bible expliquée. Morgan, tome 2, p. 165, 205.

v. 9 : *Propheta cum erraverit, et locutus fuerit verbum; ego Dominus decepi prophetam illum.* Sed agit ibi de idololatriis et pseudopphetis, ac sensus est : *Decipi illum permisi; toleravi ejus mendaces prophetias et promissiones, ut per eum puniam interrogantes idola et horum prophetas.* Sermo enim hoc loco sicut etiam capite precedente, est de falsis prophetis, qui fallaci responsione populum decipiebant, et simulabant se esse Prophetas Domini, quales tamen non erant. Unde illis comminatur Dominus, Ezech. 13, 3 his verbis : *Væ prophetis insipientibus, qui sequuntur spiritum suum, et nihil vident!* Similiter quadringenti illi impostores, qui Achabum et Josaphat falsâ predicatione deceperunt, non erant Prophete Domini, sed pseudo-prophetae Achabi regis impii et idololatræ. Certè ex S. Scripturâ clarè patet, non hos pseudopphetas, sed solum Michæam ibi fuisse *Prophetam Domini*. Nam ita, 3 Reg. 22, 6, legitur : *Congregavit ergo rex Israel prophetas quadringentes circiter viros... Dixit autem Josaphat : Non est hic Propheta Domini quisquam, ut interrogemus per eum? Et ait rex Israel ad Josaphat : Remansit vir unus, per quem possumus interrogare Dominum; sed ego odi eum, quia non prophetat mihi bonum, sed malum, Micheas filius Gemla.* En ! solus Michæas (1) appellatur ab Achabo Propheta Domini, et ex toto illo capite 22 l. 3 Reg. manifestum est, non quadringentos illos viros, sed solum Michæam ibi fuisse Prophetam Domini. Et profectò ipse solus geminis illis regibus veritatem non dissimulavit; sed exauditus non est, imò loco præmii in carcerem a rege Achabo detrusus est, 3 Reg. 22, 26, 27. Porrò, dum cit. cap. v. 23, Deus dicitur *dedisse spiritum mendacii in ore omnium prophetarum, i. e., pseudopphetarum*, eo solum sensu spiritum mendacii illis dedisse dicitur, quo magnos peccatores excecavit et indurat; hoc est, permittebat, eos à spiritu mendacæ obsideri et decipi; ut interpretes orthodoxi (2) rectè exponunt.

2° Falsum est, quòd Prophetae Domini deceperint regem Achab. Hic enim, ut modò demonstratum est, non à Prophetis Domini, sed à suis pseudopphetis deceptus est.

3° Falsum est, quòd Dominus Hanaanæ id, quod erat oppositum vaticinio Jeremiæ, inspiravit. Hanaanias enim non fuit Propheta Domini, sed pseudoppheta, quem Jeremiás, verus Propheta Domini ita est allocutus : *Audi, Hanaanias, non misit te Dominus, et tu confidere fecisti populum istum in mendacio. Idcirco hæc dicit Dominus : Ecce mittam te à facie terræ; hoc anno morieris; adversum enim Dominum locutus es. Et mortuus est Hanaanias propheta in anno illo, mense septimo, Jer. 18, 15, 16, 17.*

(1) Iste Michæas est alius et diversus ab alio Michæa, qui inter minores Prophetas sextus est positus. Ille enim prior alterum Michæam centum et pluribus annis præcessit; quoniam prophetavit sub Josaphat et Achab; alter verò sub Joathan, Achaz et Ezechia; ille prior in Israel, alter in Judâ.

(2) Vide Cornelium à Lap., Tirinum, aliosve probatos interpretes Comment. in Ezech. 14, 9. Item in 3 Reg. 22, 20 et 22.

45. Instant III. Apostoli vicinam mundi finem prænuntiârunt. Unde etiam quidam Patres opinabantur propinquum esse mundi interitum; et tamen hæc prædictio Apostolorum post septemdecim secula nondum est impleta; ergo non omnes prophetiæ, quas Christiani tanquàm divinitus inspiratas venerantur, implete sunt. — Resp. : Apostoli non hoc sensu propinquum mundi finem dicebant, quasi post paucos dies vel annos mundus interiturus esset. Hanc enim opinionem expressè rejicit D. Paulus, et in Epistolâ 2 ad Thessalonicenses monet fideles, ne se falsâ hæc persuasione infici sinerent : *Rogamus autem vos fratres, ait 2 Thess. 2, 2, ut non citò moveamini à vestro sensu, neque terreamini, neque per spiritum (quasi divinum, aut propheticum), neque per sermonem (scilicet nostrum; erant enim qui mentiebantur, se ex ore Pauli audisse, quòd instaret dies Domini); neque per Epistolam tanquàm per nos missam (h. e., si quis epistolam aliquam tanquàm à nobis scriptam profereat), quasi instet dies Domini.* Itaque longè alio sensu in sacris litteris vicinus dicitur mundi finis; quia nimirum ultima est mundi ætas. Si enim tempus omne ab origine mundi usque ad illius finem dividamus in primum, medium et novissimum, sive in legem naturæ, Moysis, et gratiæ, tempus legis gratiæ (licet ad multa secula extensum) est ultimum, cui alind non succedet, sed sola æternitas. Sic apud Isaiam 2, 2, dicitur *in novissimis diebus* (h. e., in novissimo tempore, puta Messie) *preparatus mons domus Domini in vertice montium*, etc. Sic etiam, quandò S. Joannes, Epist. 1, cap. 2, v. 18, inquit : *Filioli, novissima hora est, intelligit ultimam mundi ætatem, quâ venturus est Antichristus, et ejus præcursores (1), vel etiam ideò propinquus dici potest mundi finis, quia licet plura sint secula usque ad extremi judicii diem, tamen apud Deum mille anni sunt instar unius diei, prout S. Petrus modò allatam incredulorum objectionem præoccupans, distinctè ait, Epist. 2, cap. 3, v. 3 et seqq. : Venient in novissimis diebus illusores; juxta proprias concupiscentias ambulantes, dicentes : Ubi est promissio aut adventus ejus? ex quo enim patres dormierunt, omnia sic perseverant ab initio creaturæ... Unum verò hoc non lateat vos, charissimi, quia unus dies apud Dominum sicut mille anni, et mille anni sicut dies unus.* Ex quibus verbis patet, quòd Apostoli sensu incredulorum plenè prænaverint, et quòd id, quod nostræ ætatis pseudo-philosophi tanquàm fructum doctæ suæ inquisitionis evulgant, in Apostolorum scriptis jam ante septemdecim secula refutatum fuerit.

Cæterum, si aliqui Patres finem mundi tanquàm proximum per errorem annuntiârunt, id mirandum non est; cum Christus ipse, Math. 24, dixerit, quòd *de die illâ et horâ nemo sciat, neque angeli cælorum, nisi solus Pater.* Sunt autem alii Patres, qui mundi finem non tam propinquum esse, asseverârunt. Sic S. Chrysostomus, homil. 9 in Math., ait : *Moram autem*

(1) Vido Menochii Comment. in 4 Joan. 2, 18.

faciente sponso... non parvum temporis spatium interjectum ostendit.

46. Quæres XIX : *An libri Prophetarum V. T. sint authentici, vel potius suppositi, serius conficti, ac Prophetis illis falsò attributi?* — Resp. : Sunt authentici, nec serius conficti, nec Prophetis illis falsò attributi. Antequàm id probem, observo, quòd olim contrarium senserit Porphyrius, et postea Spinosus, ac post hunc magna caterva incredulorum philosophorum. Porphyrius quidem propriè impugnabat solius Danielis prophetias, et eam duntaxat ob causam, quia illæ ipsi videbantur nimis claræ et apertæ; sed Porphyrii sectatores jam audaciores facti, ex simili causâ etiam cæterorum Prophetarum vaticinia carpebant, sed contra est : Liber Danielis jam diù ante Antiochi tempora extitit; nam teste Josepho, lib. Antiq. 11, cap. 8, Jerosolymis à summo pontifice Jaddus appellato hic liber ostensus est regi Alexandro M., qui non solum extraordinariam reverentiam summo pontifici et memorato libro exhibuit, sed etiam Judæos singularibus favoribus exin persecutus est. Verba Josephi Judæi loc. cit. sunt : « Alexander... in urbem (Jerosolymam) pervenit, et ascendens in templum... pontifici quocumque suum honorem habuit. Ostensoque sibi Danielis libro, in quo Græcum quemdam Persas debellaturum significat, hunc ipsum se esse interpretatus, lætus dimisit multitudinem. Sequenti verò die, vocatis eis (i. e., Judæis), jussit, ut, quidquid vellent peterent. Pontifice autem petente, ut patris legibus vivere sibi liceat, atque septimo quoque anno concederetur eis tributorum immunitas, concessit omnia, » etc. Jam verò stabilitâ hâc veritate, quòd liber Danielis Prophetæ jam tempore Alexandri M. extiterit, hoc ipso omnis timor panicus, ne fors iste liber supposititiùs, aut ab impostore aliquo confictus, et Danieli fraudulentè attributus sit, evanescit. Is enim, qui hunc dolum necere voluisset, ipsemet debuisset verus esse Propheta, quia in scriptis Danielis multa facta prædicuntur, quæ diù post mortem Alexandri M. contigerunt. Sic cap. 9, v. 26, Angelus Gabriel Danieli prædicit devastationem civitatis Jerusalem, et templi à romano exercitu duce Tito factam. Sic cap. 11, prædicuntur bella posterorum Alexandri M., puta Seleucidarum regum Asiæ et Ptolomæorum Ægypti, ac tandem, v. 21, sermo fit de Antiocho Epiphane, in quo Antichristus, ejusque tyrannus describitur.

Porro, si Danielis scripta (ut hactenus ostendimus) authentica et nequaquam supposita sunt, tunc neque de scriptis Jeremiæ aliud suspicari licet. Huic enim Daniel testimonium perhibet, dum eum nominat Prophetam, et ad ejus vaticinia provocat, dicens, cap. 9, v. 2 : *Anno uno regni ejus (Darii), ego Daniel intellexi in libris numerum annorum, de quo factus est sermo Domini ad Jeremiam Prophetam, ut complerentur desolationis Jerusalem septuaginta anni.*

Quod autem Prophetias Isaïæ, cæterorumque Prophetarum attinet, ex tam arcto nexu cum totâ historiâ populi Judæici cohærent, ut nemo ex gravi aut ve-

risimili quâdam ratione de illarum authenticâ dubitare queat. Et universim loquendo, edicant increduli, si possunt, et nomen virum, à quo, locum ubi, et tempus exactè determinent, quo dolosa illa suppositio fictarum prophetiarum facta sit; sed ita ut antiquissimæ et perenni Patrum traditioni non contradicant. Profectò id non poterunt. Unde manemus in possessione, et contra quemvis incredulum aut scepticum palàm asserimus, quòd Prophete Judaici populi res futuras reapse prædixerint; et quidem ejusmodi res; quæ humani intellectus ac perspicaciæ spheram longè superant, uti jam supra, quæst. 7, num. 16, demonstravimus.

47. Corollarium. Ex dictis patet falsum quoque esse, quòd prophetiæ, quas in scriptis veteris Testamenti habemus, primum post adventum Christi à Christianis fuerint confictæ, et in libros V. T. intrusæ, ut Christus et religio christiana divinitus prænuntiata et approbata videretur. Falsa, inquam, et apprime injuriosa hæc assertio est; cum veras esse, non suppositas prophetias, quas in libris V. T. habemus, ipsi etiam Judæi, infensissimi hostes Christi et religionis christiænæ semper fassi sint, et hodièdum fateantur. Præterea, genuinas et non confictas esse illas prophetias, sed divinitus inspiratas, declaravit Ecclesiâ, inquam, Romano-Catholica, quæ in rebus fidei et morum, ad eoque etiam in proponendo fidelibus Canone sacrorum librorum, est infallibilis iudex, prout orthodoxi theologi in tractatu de Religione ex instituto ostendere solent.

48. Quæres XX : *An prophetiæ etiam falsis sectis faveant?* Resp. negativè. Nam omnis prophetia, si sit propriè talis, est à Deo auctore qui falsam religionem signis aut prophetiis approbare nequit. Certè oracula gentilium non erant prophetiæ propriè tales, ut supra, num. 25, ostendimus.

49. Quæres XXI : *An etiam homines nequam et peccatores possint habere, et quandoquè habeant Spiritum propheticum ac prædicant verum?* Resp. affirmativè. Verè enim prophetarunt Balaam et Caiphas uterque sceleratus, prout alibi jam diximus. Rationem autem, cur donum prophetiæ etiam malis hominibus communicari à Deo possit, et quandoquè iis communicetur, S. Thomas (1) assignat istam, quia Deus utitur etiam malis in utilitatem bonorum, atque ita fit, ut veritas magis credibilis evadat, quia etiam ei adversantium testimonio confirmatur. Verba doctoris Angelici loc. cit. sunt : *Deus utitur etiam malis ad utilitatem bonorum. Unde et per Prophetas demon aliqua vera prænuntiat; tum ut creditibilis fiat veritas, quæ etiam eorum adversariis testimonium habet, tum etiam quia cum homines talia credunt, per eorum dicta magis ad veritatem inducuntur.* Aliam adhuc rationem idem S. doctor alibi affert, scilicet hanc, quia donum prophetiæ est gratia gratis data, quæ alicui conferri potest, quin eidem conferatur gratia gratum faciens, i. e., gratia sanctifi-

(1) 2-2, quæst. 172, art. 6, ad primum.

cans, per quam homo fit amicus Dei. « Bonitas homi-
nis, inquit laudatus S. doctor (1), in charitate con-
sistit, per quam homo Deo unitur. Quæcumque ergo
sine charitate esse possunt, communiter inveniri
possunt in bonis et malis. In hoc enim divina bonitas
præcipue commendatur, quòd tam bonis quàm ma-
lis utitur ad suum propositum implendum, et ideo
utriusque tam bonis, quàm malis, illa dona largitur,
quæ ad charitatem necessariam dependentiam non
habent. Prophetia autem non habet necessariam
quamdam colligantiam cum charitate propter duo :
« primò, quia prophetia est in intellectu, charitas in
« affectu..... Secundo, quia prophetia datur alicui pro-
« pter utilitatem Ecclesiæ, et non propter seipsum.
« Contingit autem aliquem utiliter quantum ad aliquid
« deservire Ecclesiæ, qui in se bonus non est... Unde
« prophetia et operatio miraculorum, et ecclesiastica
« ministeria, et alia hujusmodi, quæ ad utilitatem Ec-
« clesiæ conferuntur, inveniuntur quandoquæ sine
« charitate, quæ sola homines bonos facit. »

Observandum tamen hic est, quòd donum prophæ-
tiæ, quamvis sit gratia gratis data in utilitatem alio-
rum destinata, tamen etiam in utilitatem eorum, qui-
bus hoc donum conceditur, dari possit, et sæpè detur ;
et tunc Deus per gratiam gratis facientem seu sancti-
ficantem sese transfert in animos eorum, quibus don-
um prophetiæ communicatur, eosque Prophetas sim-
mul, et amicos suos constituit. Si autem prophetiæ
donum ad utilitatem aliorum solummodò communi-
catur, tunc nulla hujusmodi gratiæ transfusio fit in eos,
quibus communicatur. « Dicendum, inquit S. Tho-
mas (2), quòd donum prophetiæ aliquandò datur
« homini et propter utilitatem aliorum et propter pro-
« priæ mentis illustrationem ; et hi sunt, in quorum
« animas sapientia divina per gratiam gratum facien-
« tem se transferens amicos Dei et Prophetas eos
« constituit. Quidam verè consequuntur donum pro-
« phetiæ solum ad utilitatem aliorum, qui sùnt quasi
« instrumenta divinæ operationis. Unde Hieronymus
« dicit super Matthæum, c. 7, v. 22 : *Prophetare, et
« virtutes facere, et demonia ejicere, interdum non est
« meriti ejus qui operatur, sed vel invocatione nominis
« Christi hoc agit, vel ob condemnationem eorum, qui
« invocant, et utilitatem eorum, qui vident et audiunt,
« conceditur. »*

50. Quæres XXII : « Quomodò ille textus Deuter-
« XIII, 1, 2 et 3 : *Si surrexerint in medio tuâ Prophe-
« ta, aut qui somnium se vidisse dicat, et prædixerit si-
« gnum atque portentum, et evenerit, quod locutus est, et
« dixerit tibi : Eamus et sequamur deos alienos..... non
« audies verbum prophetæ illius aut somniatoris, intelli-
« gendus sit? Aut an Spiritus propheticus etiam alicui
« communicetur ad confirmandam doctrinam falsam,
« e. g., sequendi deos alienos, et exercendi idolola-
« triam? » Resp. : Donum prophetiæ nulli communi-
catur à Deo ad confirmandam doctrinam falsam : ne-
que citatus textus id dicit, sed longè alium sensum*

habet. Afferunt autem interpretes orthodoxi triplicem
hujus textus expositionem, quarum nulla concedit, aut
supponit, donum prophetiæ dari posse ad confirman-
dum falsum. Prima expositio est eorum, qui dicunt in
citato textu esse argumentationem ex hypothese in-
possibili, quæ interdum in loquendo uti solemus, ita
ut sensus sit : Etiam si fieri posset (quod tamen in-
possibile est), ut quis veram prophetiam cum eventu
et miraculo conjunctum ederet, et sic ad idolorum
cultum incitaret, talis audiendus non est; fermè sicut
Paulus, Galat. 1, 8, ait : *Licet nos aut Angelus de cælo
« evangelizet vobis, præterquam quod evangelizavimus
« vobis, anathema sit.* Altera expositio est, quòd in citato
Deuteronomii loco sermo esse videatur de homine, qui
fingeret se per somnium habuisse visionem rei futuræ,
et qui eventu, quæ naturali sagacitate prævidet, præ-
nuntiatio, ad idololatriam incitaret. In hoc casu jubet
Deus eventum hujusmodi non curare; cum satis ex
perversâ talis somniatoris doctrinâ pateret, divinam
ac propriè talem prophetiam hic esse non posse. Ter-
tia denique, et Tirini, aliorumque judicio genuina ex-
positio est hæc : « Propheta, sive à Deo is sit, sive à
« demone afflatus; sive falsa edat prodigia et ficta ad
« suæ impiæ doctrinæ confirmationem, sive vera olim
« ediderit ad veritatem confirmandam, atque his no-
« men et auctoritatem veri Prophætæ compararit; si
« tamen post contingat, ipsum idololatriam suadere,
« nullo modo audiendus est; qualiscumque tandem
« ille Propheta sit, quantumcumque signa ediderit, et
« quantumcumque portenta, quæ prædixerat, eve-
« niant. » Talis Propheta fuit, e. g., Balaam, qui
verus fuit propheta, et res futuras, longè remotas,
et veras prædixit. Sic de regno Christi, iustar stellæ
ex Israël nascituri, item de Amalec, de Cincis, de
regno Romanorum, eorumque excidio, Num. 24, vati-
cinatus est. Nihilominus mansit in impietate suâ,
et scelerato consilio suo Israelitis ad idololatriam et
impudicitiam induxit.

51. Quæres XXIII : *An et quomodò prophetiæ veræ à
« falsis discerni possint? Resp. : Characteres veræ pro-
« phetiæ sunt sequentes. 1º Prophetiæ eventus, hoc est,
« si quæ propheta prædixit, ipso eventu compleantur.
« Unde in Scripturâ, Deut. 18, hoc assignatur signum,
« falsum prophetam à vero discernendi : *Quòd si tacitè
« cogitatione responderis : Quomodò possum intelligere
« verbum, quod Dominus non est locutus? Hoc habebis
« signum : Quod in nomine Domini propheta ille prædi-
« xerit, et non evenerit, hoc Dominus non est locutus, sed
« per tumorem animi sui Propheta confinxit, et idcirco
« non timebis eum.* Duo tamen hic sùnt notanda : 1º, quòd
« hic character, scilicet prophetiæ eventus, ad veritatem
« prophetiæ solum requiratur, si aliquid absolutè, non
« verò si conditionatè prædicatur, et conditio non im-
« pleatur. 2º Quòd solus hic character non semper suffi-
« ciat ad existentiam prophetiæ propriè talis demonst-
« randam, si nempe aliquid prædicatur, quod etiam natu-
« rali sagacitate prævideri potest. 3º Doctrinæ veritas.
« Si enim prophetia aliquid continet repugnans veritati-
« bus jam antea vel ex revelatione, vel ex rectâ ratione*

(1) De Veritate, quæst. 12, art. 5.

(2) 2-2, quæst. 172, art. 4, ad primum,

certis, non est vera, sed spuria prophetia. Hinc Paulus, 1 Cor. 12, 3, ait: *Nemo in spiritu Dei loquens dicit anathema Jesu*; ergo prophetia divinitati Christi contradictoria, hoc ipso spuria est et adultera. 3° *Prophetia claritas suo tempore apparet*; nam prophetia debet habere sensum determinatum, ita ut saltem post eventum clara fiat. Sic, e. g., prophetia de excidio templi et Jerosolymæ, Dan. 9, v. 26, his verbis expressa: *Et civitatem et sanctuarium dissipabit populus cum duce venturo*, omnino perspicua est, postquam exercitus romanus duce Tito Jerosolymam expugnavit, templum et urbem devastavit. 4° *Miracula*, quæ si prophetiæ confirmandæ accedant, maximam probandi vim illis conferunt. Plura de signis et characteribus veræ prophetiæ à falsâ discernendæ apud Calmetum (1) et Sigm. Storchenau invenies.

52. Corollarium. Ex dictis patet frivolum ac infirmum esse incredulorum (2) argumentum, dùm aiunt, nihil ex prophetiis probari posse; quia dùm illæ sunt aut non fiunt, nondùm discerni poterat utrùm sint veræ vel falsæ. Nam, etiamsi ab initio hoc dubium fuisset, tamen dubitatio de veritate prophetiæ cessasset, postquam illa impleta est. Consensus enim prædicti eventus cum vaticinio, quo prædicatur, clarum indicium est illud vaticinium fuisse verum, et illius auctorem non esse falsum Prophetam; notanda tamen ea, quæ hæc de re numero præcedente observavimus. Cæterum falsi prophetæ semper faciliè discerni poterant, quia omnibus temporibus sui similes erant, impii hominibus adulantes, impunitatem scelorum ac pacem falsò promittentes, et contemptum religionis divinæque justitiæ inculcantes; sicut nostrâ ætate solent facere increduli, et pseudophilosophi. Certè falsi prophetæ nunquam deceperunt alios, nisi volentes.

53. Quæres XXIV: *An ab origine mundi usque ad ultima Ecclesiæ tempora dati sint Prophetæ?* Resp. affirmativè. Nam Prophetæ in lege naturæ erant Adam (3) suo cum Evâ conjugio præsignans communium mysticum Christi cum Ecclesiâ; Noe prædicans diluvium: Abraham, Isaac et Jacob de rebus diù post futuris à Deo instructi, alique. In lege Mosaicâ prophetarum Moyses, Samuel, David, Eliás, Eliseus, pluresque alii, quibus accesserit omnium summis pontifices, per *Urim et Thummim* oracula (4) reddentes. Præ aliis autem nomine Prophetarum V. T. veniunt ii, qui vocantur Prophetæ Majores, nimirum Isaias, Jeremias, Ezechiel, Daniel, vel Minores, Oseas, Joel,

(1) Præfat. general. in Prophetas, artic. 4.

(2) Esprit du Judaïsme, c. 9, p. 127, Philos. de l'Hist., cap. 43.

(3) Genes. 2, 21 et 23, ubi: cum Deus Adamo immisit soporem cum extasi mentis conjunctum, is spiritu prophetico cognovit matrimonium naturale esse figuram unionis Christi cum Ecclesiâ. Vide interpretes orthodoxos in cit. loc.

(4) Quid in rationali summi pontificis fuerit *Urim et Thummim*, et quomodo Deus per *Urim et Thummim* summo Pontifici responderit, seu oracula dederit, explicat Cornelius à Lap., alique interpretes Comment. in Exod. 28, v. 30. Idipsum etiam exponit Calmetus in suo Dictionario Biblico, v^o *Urim et Thummim*.

Amos, etc., quorum vaticinia sub nomine Prophetarum in sacris Bibliis continentur. Denique, in lege gratiæ apparuit summus Prophetarum, et Prophetiarum auctor Jesus Christus, in quem tanquam scopum collimant tota lex et Prophetæ. Præterea donum Prophetiæ in lege novâ Deus communicavit (1) Mariæ sanctissimæ matri suæ, Zachariæ, Simeoni, Joanni Baptistæ, quæ sequebantur Apostoli, pluresque viri Apostolici, continuâ quasi successione in Ecclesiâ catholica dono prophetiæ illustres; uti testantur S. Justinus (2) et S. Augustinus (3) de suis temporibus; de aliis verò secutis Thomas Bozius (4), et theologi polemici passim.

54. Quæres XXV: *Quomodo intelligendum illud Luc. 16, 16: « Lex et Prophetæ usque ad Joannem; » cum tamen usque ad ultima Ecclesiæ tempora prophetæ aliqui fuerint?* Resp.: Dictum illud Christi Domini intelligendum est de illis solum Prophetis, qui de primo Christi adventu in hunc mundum prophetarunt; non de illis, qui vel de secundo ejusdem adventu in extremâ judicii die, vel de aliis quibusvis rebus aliqua prædixerunt, Nam, ut de aliis nihil dicam, Agabus post Joannem Bapt. ab ipsâ S. Scripturâ vocatur Prophetæ, act. 21, 10, et famem generalem vaticinatus est, ibid., 11, 28, ac S. Paulo prædixit, fore ut Jerosolymæ in vincula conjiciatur, ibid., 21, 11, S. Joannes quoque in Apocalypsi verus est Prophetæ, liberumque suum in ultimo Christi adventu ad judicium extremum terminat.

55. Quæres XXVI: *Quinam, et quot numero dicantur Prophetæ V. T. MAJORES et MINORES?* Resp.: Prophetæ, qui dicuntur *maiores et minores*, sunt universim sexdecim, nimirum quatuor majores, Isaias, Jeremias, cui junctus est Baruch ejus amanuensis, Ezechiel, Daniel. Atque hi ob prophetias suas fusiores appellantur quatuor Prophetæ *maiores*. Sequuntur duodecim minores, nimirum Oseas, Joel, Amos, Abdias, Jonas, Michæas, Nahum, Habacuc, Sophonias, Aggæus, Zacharias, Malachias, ideo dicitur Prophetæ *minores*, quia vaticinia sua libellis brevioribus sunt complexi; licet cæteroque auctoritate canonica omnino pares sint Prophetis majoribus.

56. Quæres XXVII: *Quo tempore Prophetæ majores et minores prophetaverint, et an eo ordine, quo in sacris Bibliis ponuntur?* Resp.: Ad intelligenda vaticinia Prophetarum tam majorum, quam minorum, magno perè refert scire chronotaxim seu tempus, quo quisque illorum Prophetarum vaticinatus est. Hinc scripturistæ, nominatim Cornelius à Lap. (5), Tirinus (6), Goldhagen (7), solent oculis subjicere tabulam chronologicam Prophetarum tam majorum, quam minorum.

(1) In Cantico Magnificat.

(2) Dial. contra Tryphon.

(3) L. 3 de Civ. c. 26.

(4) De Signis Ecclesiæ Dei tom. 1, l. 6, signo 19. Item tom. 2, l. 22, cap. 3, pag. 421.

(5) Ad initium Commentar. tam in Prophetas majores, quam minores.

(6) In Chronico sacro ante Commentarium suum in S. Scripturam posito, cap. 30.

(7) Part. 2 Introduct. in S. Scriptur. num. 209.

Et quamvis hæc tabulæ inter se discrepent quoad figendum annum mundi, quo primus Prophetarum istorum, nempe Oseas, prophetare cepit; tamen omnes in eo conveniunt, quòd Propheta tam majores, quàm minores intra spatium 300 annorum circiter, aut certè non ultra spatium 400 annorum flourint.

Porrò scire expedit, quinam eorum ante, in, aut post captivitatem Babylonicam vaticinati sint. Ante captivitatem prophetarunt Oseas, Joel, Amos, Isaias, Abdias, Jonas, Michæas, Nahum; Jeremias verò prophetauit paulò ante captivitatem Babylonicam, et durante ipsà hæc captivitate, quæ contigit sub Sedecia rege Juda. Circa idem tempus prophetarunt Habacuc, Sophonias, Baruch, Ezechiel. Undè colliges, quòd Jeremias et Ezechiel eodem fermè tempore vaticinati sint; Jeremias quidem in Judæa, Ezechiel in Babyloniâ: idem erat utriusque Prophetae argumentum, hoc solo discrimine, quòd, quæ, Jeremias clarè et apertè Judæis Jerosolymæ; eadem Ezechiel in Babyloniâ tectè per figuras et ænigmata proposuerit; quod idè fecisse creditur, quia noluit sua innotescere Babyloniis, ne li causam inde sumerent irridendi et vexandi Judæos, sed voluit illa à solis popularibus snis intelligi, quibus ipsemet omnia explicabat. Circa idem tempus in captivitate Babylonicâ clarere cepit sub Nabuchodonosore Daniel, et Prophetam egit usque ad tempora Cyri. Post reditum Judæorum ex captivitate Babylonicâ flourerunt Aggæus, Zacharias et Malachias.

Præterea, notandum, quòd ex prædictis Prophetis aliqui etiã ante eversionem regni Israel (hoc est, antequàm decem tribus ad Assyrios abducerentur) vaticinati sint. Nam Oseas, Amos, Isaias et Michæas non tantùm de regno Juda, sed etiã de regno Israel, ejusque interitu prophetarunt; cæteri ex prædictis Prophetis fermè unicè regnum Juda respiciunt. Voluit nimirùm Deus tot Prophetas intra spatium 300 annorum (vel certè non ultra spatium 400 annorum) ad regnum Israel de Juda mittere, ut lapsos in abominanda scelera, præsertim idololatriæ de imminente penâ præmoneret, et ad avitam religionem ac Deum patrum suorum revocaret.

Denique ad partem alteram præsentis quæstionis dico Prophetas eo ordine temporis prophetasse quo in nostris Bibliis ponuntur, nisi quòd quatuor majores Prophetae cum Baruch præponantur Prophetis minoribus, etiãsi non hos omnes tempore præcesserint. Nam teste Cornelio à Lap. (1) (cui hæc in re etiã cæteri scripturistæ fermè in omnibus consentiunt) primus secundùm seriem temporis, quo vaticinati sunt, fuit Propheta Oseas; secundus Joel; tertius Amos; quartus Isaias; quintus Abdias; sextus Jonas; septimus Michæas; octavus Nahum; nonus Habacuc; decimus Sophonias; undecimus Jeremias; duodecimus Baruch; tredecimus Ezechiel; quatuordecimus Daniel; quintusdecimus Aggæus; sextusdecimus Zacharias; septimusdecimus Malachias.

(1) In Prophetas Proemio, quæst. 4.

Hæc de prophetis et Prophetis generatim sumptis (maximè in ordine ad scopum nostrum contra incredulos) adnotasse sufficiat. Plures adhiuc Canones seu regulas, quæ ad intelligendis propheticos S. Scripturæ libros apprime serviunt, eruditissimè recensent Salmeron (1), Cornelius à Lap. (2) Calmet (3), alique.

SECTIO II.

DE PROPHETIS MAJORIBUS.

CAPUT PRIMUM.

De Isaid.

Isaias secundùm etymon nominis sui, Jeschajah, *Salus Domini*, in vaticiniis suis regnum Israël, præcipuè tamen regnum Judæ spectat, quam historiam licet respiciat, permagnâ tamen curâ circa vocationem gentium, et Jesu Christi adventum, prædicationem, passionem, mortem, regnumque versatur. Porrò hic Propheta fuit vir per omnia magnus, puta primò splendore generis, utpote regiâ stirpe ortus (4). Secundò vitæ sanctitate; ut patet ex ejus scriptis, et ex communi Ecclesiæ sensu, in quâ pridem receptissimum fuit, huic Prophetae titulum sancti attribuere (5). Tertio, eloquentiâ, quâ ut alicuius et è regiâ stirpe, et regiè educatus, plurimum valuit. Undè à S. Chrysostomo (6) meritò *Propheta vocalissimus et magniloquentissimus* vocatur: à Grotio verò Demostheni; à Mornæo Tullio Ciceroni; à Heideggero fulguranti Pericli comparatur; imò Gaspar Sanctius neminem illi vel oratorem vel poetam, vel historicum confendum puta, utpote quos omnes eloquentiâ styloque sublimi longo post se intervallo relinquit, nobilitatem generis sui ipsâ dictione præ se ferens. Scripsit autem Librum suum hebraicè, quem 70 Interpretes in linguam græcam, S. Hieronymus in latinam transtulerunt; quamvis hodiè translatio græca ab hebraico et latino textu hinc inde discrepet. Quarto, constantiâ in adversis, et glorioso martyrio. Nam serrâ lignea ab impio rege Manasse dissectum fuisse, quòd regem et principes acrius increparet, communis est Hebræorum traditio, inquit Tertullianus, Hieronymus, Basilius, Ilaymo et alii. De magnificâ ejus sepulturâ et egregiis miraculis multa referunt Epiphanius et Dorotheus.

57. Quæres I: Quid de vaticiniis Isa. 7, 14, etc.: *Ecce virgo concipiet et pariet filium*, etc., exposi-

(1) Prolegom. in S. Scripturam, proleg. X. canon. 35, usque ad Canon. 48.

(2) Vide in fronte Commentarii hujus auctoris in Prophetas majores, Proemium et Canones, qui facer præferunt intelligendis Prophetis; item Proemium et Canones, in 12 Prophetas minores.

(3) Præfat. General. in Prophetas.

(4) Isaias fuit nepos Amasie regis Juda, ex fratre, patruelis et socer Manassis, ut teste Hieronymo in cap. 20. Ita Hebræi tradunt.

(5) In Martyrologio Romano annuntiatur diè sextâ juli memoria S. Prophetae Isaiæ, coliturque is tam in Ecclesiâ græca, quàm latinâ; quemadmodum in Actis sanctorum à Bolandistis conscriptis, tom. 2 mensis juli, pag. 250 et 251, fusè demonstratur.

(6) Homil. 8 in Genes. et Homil. 40 in 1 ad Cor.

« tione, quam auctor impii libri *Horus* dicti excogitavit, « sentiendum sit? » Antequam respondeam, aliquas annotationes præmittere oportet. Primò notandum, quòd memorati libri auctor, qui sub assumpto *Horus* nomine latere voluit, in detestando opere suo inani loquacitate ostendere conetur, libros propheticos S. Scripturæ nil aliud continere, quàm hieroglyphica veterum Ægyptiorum et Orientalium malè intellecta. Atque hæc videtur esse una (1) ex rationibus, cur idem auctor sibi adoptaverit fictitium nomen *Horus*. Sicut enim seculo V, quidam grammaticus *Horus*, *Apollo* appellatus fragmenta veterum ægyptiacorum hieroglyphicorum græco sermone explicavit (2); ita recitator ille nostræ ætatis *Horus* prophetias in sacris Litteris contentas, quæ ipsius opinione eandem cum hieroglyphicis veterum Ægyptiorum et Orientalium originem habent, ad horum normam exponere adlaborat (3). Secundò notandum, quòd idem auctor illud Isaïæ vaticinium: *Ecce Virgo concipiet et pariet filium, et vocabitur nomen ejus Emmanuel*.... Quia antequàm sciat puer reprobare malum et eligere bonum, derelinquetur terra quam tu detestaris à facie duorum regum suorum, in memorato libro suo (4) sequentibus verbis (quæ ex germanico in latinum translata, lectori ob oculos ponimus) exponat: « En denudò afflusio fit ad juvenem *Horum*. « Notum est, quòd cœlestis Virgo, juxtà opinionem Ægyptiorum fuerit Isis, mater Hori. Ea hunc singulis annis pariebat, quandò sol ex signo cœlesti Virginis ad libram transibat. Quamdiù autem sol in his ambobus regibus cœli, puta in leone et virgine morabatur, tamdiù Isis *Horum* gestabat in utero, et omnis regio, exundante Nilo, tegebatur, hoc est, à gemino illo cœlesti signo quodam modo deserta erat. — At Propheta (nimirum Isaïas) ipsemet nesciebat, quòd virgo illa sit Isis, et Emmanuel sit juvenis *Horus*; ideò Emmanuelem facit Messiam Judæorum.... pro ambobus verò illis regibus cœli (leone et virgine) duos reges, nimirum regni Juda, et regni Israel substituit. » Ita fabulosus ille auctor. Sed resp. et dico hanc memorati vaticinii Isaïæ expositionem esse fal-

(1) Dixi una ex rationibus, etc. Potuit enim etiam alia esse, scilicet illa, quam ipse *Hori* liber totus indicat. Omnia enim in eo plena sunt hieroglyphicis ad *Horum*, aut meliùs loquendo ad antiquissimum ægyptiacum idolum allusionibus. Ubi enim auctor pestiferi hujus libri audet Prophetas et Evangelistas exponere, *Horus* ipsi quodammodò instar clavis servire debet ad aperienda nescio quæ æigmata, quæ nullus alius S. Scripturæ interpres hæcuscùs in sacris Litteris videre aut detegere potuit.

(2) Optima editio libri ab hoc grammatico de *Hieroglyphicis Ægyptiorum* conscripti est illa, quæ græco et latino idiomate an. 1727, cum Notis Joan. Corn. de Paw prodiiit.

(3) Nam magicum nomen *Horus*, quod impius ille liber in fronte seu titulo suo præ se fert, secundum mentem auctoris hujus libri indicat, quòd idem liber sit Ægyptiacus. — Mythologica demonstratio, sacros libros Christianorum nil aliud esse, quàm malè intellecta hieroglyphica veterum Ægyptiorum et Orientalium.

(4) De vaticiniis Messiam prænuuntiantibus, pag. 288.

sam, prorsus gratis confictam, et sibi metipsi contradicentem. Nam, ut nihil dicam, quòd ea sit omninò nova, inaudita, ac contra unanimem SS. Patrum et totius Ecclesiæ sensum, præterea etiam ex eo falsa ostenditur, quia Isaïam depingit veluti virum, cujus caput superstitiosus Ægyptiorum fabulis de *Horo*, *Iside*, etc., oppletum; cum tamen sanctus hic Propheta morum sanctitate et miraculis insignis, ac ob clarissimam suam de Christo vaticinia ab Hieronymo et Cyrillo nominatus Evangelista et Apostolus, simulque Mosaicæ legis, quæ omnem gentium superstitionem tantoperè detestatur, studiosissimus fuerit. Dein, si fabula de *Iside* tanquam virgine pariente apud Ægyptios jam tempore Isaïæ erat res pervulgata, adeoque Judæis, quorum majores diù in Ægypto commorati sunt, non omninò incognita; num idem Propheta ausus fuisset hanc fabulam tanquam signum prorsus novum et inauditum liberandæ Jerosolymæ et gentis judaicæ regi Achaz et Judæis timentibus excidium proponere, dicens: *Audite ergo, domus David*.... Propter hoc dabit Dominus ipse vobis signum: *Ecce Virgo concipiet, et pariet filium*, etc. Præterea, quomodò inter se cohærent, quæ in fabulosâ illâ expositione hujus vaticinii ab adversario nostro dicuntur, scilicet quòd virgo pariens primò sit signum cœlestè in zodiaco, dein Isis, quam tamen ipsi Ægyptii non credebant, esse virginem, sed uxorem Osiris, regis Ægypti, etc. Nullane hic contradictio, vel, si dicere malis, summa absurditas? Verùm piget nos ulterius moræ in eviscerandâ falsitate illius expositionis (1).

Corollarium. Liber *Hori* est recens exemplum, quod de novo demonstratur, in quas absurditates et errores intellectus humanus sibi soli relictus, aut spiritu privato ductus deviet, si deserto SS. Patrum et Ecclesiæ sensu S. Scripturam interpretari audeat, prout novatorum solent. Aliud simile exemplum in sequentibus diatribis questionibus mox adducemus, in quibus etiam genuinum sensum memorati vaticinii Isaïæ pluribus explicabimus.

58. QUÆRES II: Quænam memorati vaticinii de Virgine pariturâ, Isa. 7, 14, etc., fuerit expositio Joan. Laurentii Isenbiehl, et quàm justè ea sit condemnata? Resp.: Juxta judicium theologorum Argentincensium, 5 aprilis 1778, de Libro J. L. Isenbiehl (2), ejusque expositione vaticinii Isa. loc. cit. de Virgine pariturâ latum, totum hujus auctoris systema ad has tres propositiones reducit, 1° Isaïas, cap. 7, v. 14 et 15, dicens: *Ecce Virgo concipiet et pariet filium et vocabitur, nomen ejus Emmanuel*. Butyrum et mel comedet, ut sciat reprobare malum et eligere bonum, nihil prædixit de Christo et ejus Matre. 2° Emmanuel Isaïæ de Christo intelligi nequit, seu in sensu litterali, seu in sensu ty-

(1) Plura contra impium librum *Horus* dictum habet Cl. Sandbuecher supra, sect. 1, quæst. 5, num. 5, in notâ citatus.

(2) Titulus hujus libri germanicè vulgati est: *Joahn. Lorenz. Isenbiehls neuer Versuch über die Weissagung vom Emmanuel*. 1778. Sive latine: *Joan. Laurentii Isenbiehl novum Tentamen de Emmanuele*. 1778.

pico. 3° s. matthæus in Evangelio suo cap. 1, v. 22 et 23, de conceptione et partu Christi futuro per angelum Mariæ annuntiato ita loquens: *Hoc autem totum factum est, ut adimpleretur quod dictum est à Domino per prophetam dicentem: Ecce Virgo in utero habebit, et pariet filium, et vocabunt nomen ejus Emmanuel, quod est interpretatum: Nobiscum Deus*, textum Isaïæ cap. 7, v. 14, ut meram adnotationem historicam adducit, vel tantum ad illum alludit. Porrò hæc tres propositiones laudati theologi *Argentineses* in judicio suo theologico (1) declararunt esse hæreticas, addentes hæc verba: « Declaramus pariter in tentamine seu opere auctoris (Joan. Laurentii Iseubieh) de dictâ e prophetiâ (Isaïæ), plures alias reperiri propositiones falsas, temerarias, scandalosas, Ecclesiæ et Patribus injurias, ac hæresi faventes. » Nomina autem eorum, qui huic judicio theologico subscripserunt, sunt sequentia: Louis, S. theologie professor, ejusdem Facultatis syndicus et summi chori ecclesiæ cathedralis præbendarius; Hirn S. Th., D. Th. m. prof. Sem. dir. ad S. Petrum canonicus et schol.; Sættler, S. Th. professor, ad S. Petrum Seniore canonicus. Brendel S. theol. et juris can. doct. ac ejusdem prof. nec non Facult. can. synd. Cæterum huic censuræ seu judicio theologico in comitiis die decimâ mai habitis lectæ sacra Facultas Argentinensis unanimiter adhæsit, eamque approbavit; quod et subscriptione suâ et majoris sigilli appositione testatus est. Argentinæ undecimâ maii 1778. Bantz, Univers. rector.

Verum non solum à Facultate theologicâ Argentinensi, sed etiam à Sorbonâ seu Facultate sacrâ Parisiensi expositio Iseubiehlana citati loci Isaïæ de Virgine pariturâ censurata et rejecta est 1 august. 1778, tanquam *perniciosa, temeraria, scandalosa, erronea, contraria Verbo Dei.*

Præterea, memoratus liber et expositio Iseubiehlana severissimè prohibita est ab archiepiscopali vicariatu Moguntino 9 martii 1778, in quâ prohibitione ad finem adduntur hæc verba, quæ ex germanico in latinum translata, referimus: « Cogitur hæc prohibitionem eò magis divulgare, quia libertas contra religionem christianam loquendi et scribendi nostrâ ætate per omnes hominum status tam latè propagata est, ut multi de christianismo nil nisi solum nomen christiani retineant, et præcipuè non pauci eò audaciam procedant, ut S. Scripturæ probrosissimè vim inferant, in hujus expositione à sensu SS. Patrum penitus deflectant, siquæ in periculosissimos errores secundum ductum propriæ rationis suæ prolabantur, eosque cum universali scandalo Christianorum verè catholicorum, et ad maximam animarum ruinam dissemiunt (2). »

Simili ferè modo sonat prohibitio dicti libri et ex

positionis Iseubiehlane, quæ episcopus Spirensis 24 april. 1778 eandem proscripsit (1).

Sed, quod caput rei est, ipse SS. dominus noster Pius VI eundem librum damnavit, et quia in hæc damnatione ulcus novatorum, qui sacras Litteras secundum proprium arbitrium suum aut ductum spiritus privati contra sensum SS. Patrum interpretari audent, ad vivum tangit. Ejusdem sapientissimi et doctissimi pontificis verba magnam partem hic recensenda censeo. Inter alia ita ait: « Dolemus autem majorem in modum, quòd ex iis ipsis, qui catholicam religionem profitentur, non desint errorum magistri, qui profanis novitatibus indulgentes, dum terminos transiliunt, quos Patres nostri posuerunt, à viâ veritatis deflectunt; et domestici fidei cum sint, seu potius videri velint, apertis hostibus se adiungere non verentur, eisdemque ad impietatis propagationem nova veluti subsidia et adjumenta stipenditare: hi scilicet prædicti sunt qui veniunt ad vastandum gregem, tecti vestimentis ovium, eò deterioris, quò sunt ad nocendum aptiores. Hinc commovemur etiam christianæ plebis periculo, cujus fidei innocentiam laqueis, insidiis, fraudes omnem parte comparari animadvertimus. Nam ad quæ jam grex sanctus septa confugiet, si intra ovilia Ecclesiæ sancti cietur? Id tum sæpè aliàs, tum maximè præcipuè quâdam ratione hisce præteritis mensibus experiri sumus, cum ad aures nostras allatum est, superioris anno teterimum librum prodixisse germanico idiomate conscriptum, ex quo maxima christiano populo certissimæque perniciæ impenderet. Is autem liber hunc titulum præfert: *Johann Lorenz Iseubiehl's neuer Versuch über die Weissagung vom Emmanuel... 1778.*

« Mirum dictu, quantum liber iste, statim atque vulgari cæpit, bonorum omnium indignationem commoverit, mirantium, ab homine sacris addicto tantam errorum labem in tam exiguum opus conjici potuisse; tum etiam dolentium, non id tantum agi, ut veneni particulam, qui legant, per imprudentiam hauriant; sed eò totam infelicis tentaminis summam spectare ac ducere, ut posthabita Patrum auctoritate, quos Ecclesiæ suæ Deus doctores dedit, ac pastores, novis, peregrinis, atque à privato depravatoque spiritu prosectis explanationibus divina oracula pervertat... Sanè, cum ad divini verbi puritatem conservandam, et à petulantibus ingeniis vindicandam, Tridentini Patres decreverint, ut in rebus ad fidem et mores pertinentibus nemo sacram Scripturam contra eum sensum, quem tenuit ac tenet sancta Mater Ecclesia, aut etiam contra unanimum consensum Patrum interpretari audeat, querebantur, non eo decreto coerceri potuisse procaz hominis ingenium, sed eò temeritatis, et eò insaniam progressum esse, ut saluberrimam regu-

(1) Hoc judicium theologorum Argentinensium typis impressum est Moguntie, ex typogr. Aulic. Academ. priv. apud Joan. Alcf. Hered. Illæfner. 1778.

(2) Hanc prohibitionem dicti libri ab archiepiscopali vicariatu Moguntino factam recenset Cl. Hermannus

Goldhagen. P. 3 sui Diarii Religion. (Religions-Journal) pag. 194-196.

(1) Vide Hermann. Goldhagen. Ibidem, pag. 293, 294.

« lam, nec sine divini Spiritus ope constitutam, fallaciously commentis eludere, seu verius in discrimen et contemptum adducere nitretur. Maxime verò se prodidit Catholicorum offensio, cum prædicari audierunt, propheticum oraculum de divino Emmanuelis ortu ex Virgine, non ad virgineum Deiparæ partum, quem propheta omnes annuntiaverunt, non non ad verum Emmanuelem Christum Dominum illo sensu, sive litterali sive typico, pertinere; cumque S. Mattheus insignè istud vaticinium in illo mirabili pietatis sacramento adimpletum expressis verbis testatur, hoc tamen ipsum non ut oraculi adimplementum, sed ut adnotationem meam vel allusionem à S. Evangelistâ memorari. Quâ in re horruerunt piæ aures, Scripturam simul et traditionem, qualis perpetuè unanimi Patrum consensu ad nos pervenit, per summam impudentiam labefactari.

« Quæ cum ad nos multorum litteris et querelis deferrentur, succurrit animo, quod jam olim quebatur Leo M., Epist. synod. ad Flavianum.... in hanc eos insipientiam cadere, qui, cum ad cognoscendam veritatem aliquo impediuntur obscuro, non ad propheticas voces, non ad apostolicas litteras, nec ad evangelicas auctoritates, sed ad semetipsos recurrunt. Certum est autem, quod pridem exiderat S. Cælestinus, scribens ad cler. et popul. Constantinopolitanum, ... quia tales sermonum novitates de vano gloriæ amore nascuntur; dum sibi nonnulli volunt acuti, perspicaces, et sapientes videri, querunt, quid novi proferant, undè apud animos imperitos acuminis gloriam consequantur. »

Demùm SS. dominus noster, postquàm fusè retulisset, quantâ curâ et circumspectione liber ille Joannis Laurentii Isenbiehls Romæ fuerit examinatus, damnationis sententiam fert his verbis: « Nos itaque pro apostolico munere, quo licet immeriti fungimur... motu proprio, et ex certâ scientiâ nostrâ, deque apostolice potestatis plenitudine, anathematizatum librum, Joannis Laurentii Isenbiehls novum Tentamen in prophetiam de Emmanuele 1778, in duas partes divisum, ... tanquàm continentem doctrinam et propositiones respectivè falsas, temerarias, scandalosas, perniciosas, erroneas, hæresi faventes, et hæreticas damnamus ac pro damnato et reprobo in perpetuum habere volumus, atque decernimus, etc. » Subscriptio autem in fine hujus prohibitionis et damnationis est hæc: « Datum Romæ apud S. Mariam Majorem sub annulo Piscatoris, die 20 septembris 1779, pontificatus nostri anno V. »

Porro, si quis hanc damnationem et prohibitionem dicti libri à Pio papâ VI factam, legere integram cupit, eam apud Cl. Hermannum Goldahgen (1) inveniet. Idem auctor (2) jussu archiepiscopalis ordinatus

(1) In Appendicibus partis 2 Diarii Religion., appendix specialis 2, seu germanicè: fn. II, besondrem Her für den II. Band, der Beylagen zum Religions-Journal 1779, am. 58. Blatt., etc.

(2) Ibidem, pag. 87, 89.

Moguntini, suo Diario, quod religioni dedicat, etiam palinodiam seu retractationem Joann. Laurentii Isenbiehl, ut publicaretur, inseruit, quæ germanicè concepta verbis ita sonat: « Ich Endesunterschiedener bekenne hiemit feyerlich und ungeheuchelt, dass ich den neuen Versuch über die Weissagung vom Emmanuel, nach dem Zeugnisse der beygedruckten Vorrede, zwar in einer löblichen Absicht, der katholischen Kirche einen Dienst zu leisten, geschrieben habe: nachdem aber der heiligste Vater zu Rom diese meine Abhandlung in eine reifere Untersuchung gezogen, und ein dogmatisches Urtheil darüber abzufassen für nöthig befunden hat: so erkläre ich mich ferner aufrichtig und offenherzig, dass ich nunmehr diesen meinen neuen Versuch, da nach dem Ausspruche des heiligsten Vaters darinn falsche, freventliche, ärgerliche, schädliche, irrige, der Ketzerey günstige, und ketzerische Sätze enthalten sind, schlechterdings und ohne Rückhalt oder Ausnahme verwerfe und verdamme. Mainz, den 25. December 1779. Johann Lorenz Isenbiehl, m. p. » Hæc palinodia ex germanico in Latinum sic transferri potest: « Infra scriptus profeitor publicè et sincerè quòd novum Tentamen in prophetiam de Emmanuele, quemadmodùm apposita præfatio testatur, bono quidem fine catholice Ecclesie aliquam operam præstandi scripserim. Postquàm autem sanctissimus Pater Romæ hoc meum scriptum maturius expendit, et de eodem dogmaticum judicium necessariò ferendum censuit; sensa mentis meæ candidè et sine fuce aperio, nimirùm quòd illud meum novum Tentamen, cum juxta effatum sanctissimi Patris falsas, temerarias, scandalosas, perniciosas, erroneas, hæresi faventes, et hæreticas propositiones contineat, simpliciter et sine restrictione aut exceptione rejiciam et damnem. Moguntia: 25 decembris 1779. Joann. Laurentius Isenbiehl m. p. »

59. Ex dictis, et maximè prohibitione dicti libri à Pio VI, summo pontifice, factâ, faciliè patet, quàm justè hic liber proscriptus sit. Si quis autem ampliorè ejusdem refutationem desiderat, consulat judicium theologorum Argentinensium ad initium præcedentis num. 58 citatum. Inveniet in eo solidam et prolixam confutationem systematis Isenbiehliani de Virgine pariturâ, non solum ex unanimi contrariâ sententiâ Patrum omnium seculorum, sed etiam ex aliis argumentis generalibus, quorum unum duntaxat alterumve hic recenseo quòd simul serviet ad plenè intelligendam Isenbiehlianam in vaticinium Isaiaè de Virgine pariturâ et Emmanuele doctrinam. Itaque Argentinenses theologi primum suum argumentum sic instruant: « Cùm queritur, an versus 14 et 15 cap. 7 Isaia: *Ecce Virgo concipiet et pariet filium, et vocabitur nomen ejus Emmanuel*, etc., intelligendi sint de B. V. et Jesu Christo, nemo sanè meliùs questionem dissolvere potest, quàm ipsa Ecclesia; nemini enim licet... » rebus fidei et morum ad xpi

« ficationem doctrinæ christianæ pertinentium sacram
« Scripturam ad suos sensus contorquere contra eum
« sensum, quem tenuit et tenet S. Mater Ecclesia.
« cujus est judicare de vero sensu et interpretatione
« Scripturarum sanctarum... Trid. sess. 4 Ecclesia
« autem judicavit dictos versus spectare ad Jesum
« Christum ejusque Virgineam matrem; sententia certè
« Ecclesiæ apertè habetur in libris liturgicis (1). Spe-
« ctare verò ad ædificationem doctrinæ christianæ
« dictum prophetiæ sensum quis neget, qui conside-
« raverit, de illà prophetià populum fidelem toties et
« ubique edoceri, tanquam de firmo fundamento ve-
« ritatum, quas credit revelatas de virgineo partu Je-
« su Christi Dei simul et hominis.

« Simile ferè argumentum ex auctoritate Ecclesiæ
« efformat summus pontifex Bened. XIV, in festis B.
« V. lib. 2, cap. 2, num. 8, ubi probat in his Evan-
« gelistæ (Lucæ) verbis cap. 2, v. 22: *Et postquam
« impleti sunt dies purgationis ejus...* vocem ejus refe-
« rendam esse ad Beatam Virginem, non ad Jesum,
« quia Ecclesia catholica, cuius est SS. interpretari
« Scripturas, non modò in Martyrologio festivitatem
« appellat *Purificationem B. Mariæ*, sed in Evangelio,
« quod in missà legendum præscribit, loco pronomi-
« nis ejus ponit *Mariæ*. »

60. Neque dicas cum Isenbiehlio : Ecclesia de hoc
« textu : *Ecce Virgo concipiet*, etc., nihil formaliter de-
« finivit. Ne, inquam, hoc dicas. Meritò enim theologi
« Argentinenses hanc responsionem Isenbiehlianam re-
« futant sequentibus rationibus. 1° Quamvis Ecclesia
« explicitè et formaliter id non definiverit; tamen omnes
« Catholici hæc verba : *Ecce Virgo concipiet*, etc., una-
« nimiter de Christo et sanctissimà ejus matre Virgine
« semper intellexerunt. Unde Estius in hunc locum
« Scripture ait : « Inter Christianos nulla est quæstio,
« quin his verbis contineatur vaticinium de partu Vir-
« ginis, seu nativitate Salvatoris ex Virgine. » Imò
« interpretes plures non hæsitârunt pronuntiare de fide
« esse, citatum textum Isaïæ de Christo et B. Virgine
« intelligendum esse. Sic Cornelius à Lapide inquit :
« Dico ergo : De fide est, sic vertendum esse : *Ecce
« Virgo concipiet*, et hæc verba intelligenda esse de
« B. Virgine Deiparâ, integrè et intactâ virginitate
« Christum Dominum concipiente et pariente, ita ut
« qui hoc neget, sit hæreticus; ut fuit Helvidius, con-
« tra quem scripsit S. Hieronymus; id patet Matth. 1,
« 20 et 23. » Tirinus ait : « Porrò vaticinari hic Isaïam
« de conceptione Christi in utero virginali Mariæ, de
« fide est, ex Matth. 1, 22, ubi... dicit (Evangelista),

(1) Vide Missale Romanum feriâ 4 quatuor tempo-
« rum Adventûs, lectione 2; item missam in festo An-
« nuntiationis B. Mariæ Virginis; et missam de S. Mariâ
« ab Adventu usque ad Nativitatem Domini. Dictam Isaïæ
« prophetiam etiâ adhibet liturgia arabica in lectione
« nativitatis apud Waltonum, in Isaïâ; in aliis quoque
« officiis divinis, citato vaticinio Isaïæ ad Christum et
« sanctissimam ejus matrem Virgineam designandam Ec-
« clesia utitur. Legatur in Brevariario Romano antiphona
« ad *Magnif.* pro die 25 decemb. Item capitulum ad *Vesperas*,
« et lectiones primi nocturni in festo Annun-
« tiationis B. V.

« impletum fuisse, quod dictum est à Domino per
« Prophetam : *Ecce Virgo in utero habebit*, etc. Unde
« fas non est Christianis hæc de re dubitare. »

Nec immeritò ita docent Catholici, si modò antiqua
« Ecclesiæ traditio spectetur; fatebitur enim quilibet,
« prophetiam Isaïæ de Virgine pariturâ æquè facilè et
« constanter de virgineo Christi partu ab Ecclesiâ fuisse
« intellectam, quam alios Psalmorum textus de Christo,
« e. g., illa Psalmi 15, 10, verba : Quoniam non dere-
« linques animam meam in inferno, nec dabis Sanctum
« tuum videre corruptionem; et tamen *Theodoro Mopsue-
« steno* hæc verba aliter interpretanti *Vigilius* papa
« in suo Constituto (1) anathema dixit, ita effatus : In
« supra scriptis 21 et 22 capitulis (*Theodori Mopsue-
« steni*) hoc videtur dici, prophetiam quæ ex personâ
« Christi loquens ait : *Non derelinques animam meam
« in infernum, nec dabis Sanctum tuum videre corru-
« ptionem*, non de ipso Christo prædictam fuisse, sed
« de populo Israëlitiçæ generationis; beatum verò
« *Petrum* Apostolum ad Christum hanc prophetiam
« per eventum aptare voluisse, et idèò, qui hæc ita
« sapit, docet, credit aut prædicat, anathema sit. »
« Ratio autem, cur *Vigilius* papa hoc anathema vibret
« in *Theodorum Mops.*, est, quia Apostoli (2) in sensu
« litterali intellexerunt de Christo citatum textum, quem
« *Theodorus* contendeat Christo tantùm aptari posse
« per eventum; quomodò ferè, juxta *Isenbiehlium*, S.
« *Matthæus*, cap. 1, v. 22, verborum Isaïæ meminit.
« Ergo *Vigilius* idem anathema vibrasset in eum qui
« illum textum Isaïæ Christo tantùm per eventum aptari
« potuisse, docuisset, sicut *Isenbiehlius* docuit.

Addunt theologi Argentinenses, et ita argumentan-
« tur : « Si quis diceret verba hæc Christi : *Hoc est cor-
« pus meum, hic est sanguis meus*, non spectaret corpus
« Christi eucharisticum... quid responderet auctor
« (id est, *Isenbiehlius*)? Certè non diceret Ecclesiam
« formaliter definivisse, hæc verba significare Eucha-
« ristiam; talis enim definitio (seu expressus canon
« id definiens) nullibi legitur; responderet ergo per
« hæc Trid. sess. 13, cap. 1: Ita enim majores nostri
« omnes, quotquot in verâ Christi Ecclesiâ fuerunt,
« qui de sanctissimo hoc sacramento disseruerunt,
« apertissimè professi sunt, hoc tam admirabile sa-
« cramentum in ultimâ cœnâ Redemptorem nostrum
« instituisse, cùm post panis viniq; benedictionem
« se suum ipsius corpus præbere, ac suum sanguinem
« disertis ac perspicuis verbis testatus est; quæ verba
« à SS. Evangelistis commemorata et à D. Paulo postea
« repetita, cùm propriam illam et apertissimam signi-
« ficationem præ se ferant, secundùm quam à Patri-
« bus intellecta sunt, indignissimum sanè flagitium

(1) Tom. 2 conciliorum, p. 2, pag. 19. Edit. Colon. 1618.

(2) Sic S. Petrus, Actor. 2, 31, ait : *Providens locu-
« tus est de resurrectione Christi, quia neque derelictus est
« in inferno, neque caro ejus vidit corruptionem*. Et S. Paulus
« Actor. 13, 34 et 35, inquit : *Quòd autem suscitavit
« eum à mortuis, amplius non reversurum in corruptio-
« nem... aiàs dicit : Non dabis Sanctum tuum videre cor-
« ruptionem*.

est, ea à quibusdam contentiosis et pravis hominibus ad fictitios et imaginarios tropos, quibus veritas carnis et sanguinis Christi negatur, contra universum Ecclesiae sensum detorqueri. Hæc ipsa autem respondemus auctori (id est, Isenbielilio) quoad textum Isaiaæ, et id non sine fundamento, ut ex dictis patet. » Ita laudati theologi, ex quorum argumentatione simul de novo elucescit, quàm justam causam dammandi librum Isenbielilii de illo Isaiaæ vaticinio: *Ecce Virgo concipiet*, etc., disseverentem habuerit SS. dominus noster Pius VI.

61. Scholion. Eruditus lector fortassis scire cupit 1° qualem Virginem, aut filium Virginis nomine Emmanuelis insignitum in vaticinio Isaiaæ intellexerit Joan. Laurentius Isenbiel, cum negaverit Virginem illam esse Matrem Christi, et filium illum esse Jesum Christum? 2° Quo sensu idem auctor dixerit S. Matthæum vaticinium illud Isaiaæ citasse duntaxat per historicam adnotationem, vel applicationem aut allusionem; et quomodo hoc probaverit?

Ad primum: In vaticinio Isaiaæ loco. cit. secundum systema Isenbielilii, non est sermo de Virgine quæ per stupendum miraculum semper virgo permaneret in conceptu et partu filii, sed de virgine seu puellâ, quam Propheta Isaiaæ regi Achaz digito præsentem monstraverat, et quæ ex matrimonio proximè contrahendo aliquem filium, qui vocandus esset Emmanuel, modo communi conceptura et paritura erat. Hujus enim prophetiæ: *Propter hoc dabit Dominus ipse vobis signum: Ecce Virgo concipiet et pariet filium, et vocabitur nomen ejus Emmanuel*, genuinus sensus secundum systema Isenbielilianum fuisset iste: « Ex hoc signo, tu (ô Achaz, cum cæteris Judæis) disces, te à hostiibus tuis liberandum; scias hanc tibi liberationem obventuram intra spatium temporis, quod requiritur ad hoc, ut puella modò adhuc virgo, quam hic præsentem vides, nubat et pariat, id est, intra novem menses; et infans post novem menses natus, Emmanuel (id est, *Nobiscum Deus*) vocandus est, ut certum fiat, Dei auxilio te ab hostibus tuis esse liberatum. » Itaque systema Isenbielilianum ad hæc quinque puncta revocatur. 1° Isaiaæ loquitur de puellâ nupturâ, concepturâ et pariturâ filium modo communi et naturali. 2° Hæc puella regi quasi digito monstrabatur præsens à Propheta. 3° Isaiaæ verba nullo modo respiciebant Christum, nec ejus Matrem. 4° Consequenter signum, quod promittebat Isaiaæ, non erat verum miraculum. 5° Hinc S. Matthæus hoc Isaiaæ vaticinium in Evangelio suo allegans, aliter explicari non potest, nisi quòd textum Isaiaæ citaverit per historicam adnotationem vel applicationem aut allusionem. Ita systema Isenbielilii referunt et testantur theologi Argentineses.

Ad secundum: Quando Isenbielilius ait S. Matthæum in Evangelio suo illud vaticinium Isaiaæ Prophetæ: *Ecce Virgo concipiet*, etc., citasse duntaxat per historicam adnotationem vel applicationem aut allusionem, vult, quòd vaticinium illud non tunc primum in conceptu et partu Mariæ Christum concipientis et

parientis fuerit impletum; sed quòd S. Matthæus illius vaticinii solum meminerit, quia inter verba Isaiaæ regem Achaz alloquentis, et verba Angeli S. Josephum alloquentis quædam intercedit similitudo; dixerat enim Angelus, Matth. 1, 21: *Pariet autem filium, et vocabis nomen ejus Jesum*; dixerat Isaiaas ad Achaz: *Virgo concipiet et pariet filium, et vocabitur nomen ejus Emmanuel*. Hinc concludit Isenbielilius, verba Matthæi: *Hoc autem totum factum est, ut adimpleretur quod dictum est per Prophetam dicentem: Ecce Virgo in utero habebit*, etc., nil significare aliud, quàm adnotationem quædam historicam ad verba Angeli à Mattheo factam, ita ut vox *adimplere* nil exprimat aliud, quàm applicationem quædam vel allusionem ad verba Isaiaæ demonstrantis regi Achaz, adolescentulam mox nupturam et parituram filium, qui sit signum liberationis proximè futuræ. Ita systema Isenbielilii denuò referunt theologi Argentineses.

Verùm hæc explicatio vocis, *adimpleretur*, ab Isenbielilio facta, est torta, et contra unanimum SS. Patrum, totiusque Ecclesiae sensum, unicè à dicto auctore excogitata ad sui systematici defensionem, ac tam parùm naturalis et obvia, ut nemini ante ipsum in mentem venerit. Certè ipse Isenbielilius non diffidet, suam illam explicationem esse omninò vetericam, et omnium aliorum (scilicet Catholicorum) sententiæ contrariam. Ita enim disserit: « Primus aspectus vel prima consideratio horum verborum: *Hoc autem totum factum est*, etc., clarè videtur indicare Evangelistam credidisse prædictionem Isaiaæ cap. 7, veterem esse prophetiam, quæ usque ad id tempus nondum fuerit impleta, quæ complementum suum habuerit tantum in B. V. Mariâ, ejusque filio Christo. Si enim jam impleta fuisset, vel de Christo non ageret, ineptè fuisset allata; cum immediatè ante allegationem ejus prophetiæ de nullâ aliâ re mentio fiat, quàm de virgineo conceptu Mariæ, et de angelo Salvatore mundi ab ipsâ nasciturum annuntiantem; et statim post allatum vaticinium narratur ille reipsâ natus: in medio autem hujus narrationis affertur prophetia, quæ idem dicit quod in Evangelio describitur; utitur Evangelista ad relationem illius prophetiæ hæc formulâ: *Hoc totum factum est, et impletur*, etc., ex quo nihil aliud concludi potest, quàm quòd ejus mens fuerit, virgineam Jesu nativitatem his verbis prædictam fuisse; quomodo enim alioquin prophetam citare, vel etiam de eo cogitare potuisset? Prophetas (Matthæus) sæpius citare solet, ut Evangelio suo magnum auctoritatis gradum conciliet; et hic probabiliter in prædicto loco fuit ejus scopus. Paganis et Judæis incredibile et falsum videri debebat, Jesum non ex viri semine, sed contra omnem naturæ usum ex virgine fuisse natum. Matthæus non poterat hanc veritatem verisimiliorem et credibiliorem reddere Judæis (in quorum favorem hebraicè scripserat suum Evangelium), quàm si illis monstraret, supernaturalem hunc partum ab Isaiaâ jam olim esse prædictum. Ad hoc autem præstantum in toto Evangelio opportuniorem

« non habebat occasionem, quàm in cap. 1 (sui Evangelii, in quo generationem Jesu secundum ordinem et circumstantias describit. Sic omnes ex Evangelio Matthæi concludunt. » Hucusque Isenbiehlius. En utro fatetur suam S. Matthæi cit. loc. explicationem esse omnium aliorum fundatissimæ sententiæ contrariam.

62. Corollarium. Omnibus ergo consideratis, novum Tentamen Isenbiehlii in prophetiam Isaïæ cap. 7, 14, meritò et multipliciter, ac ab ipsâ Sede romanâ fuit damnatum, utpotè sensui omnium PP. ac totius Ecclesiæ, ac etiã verbis atque scopo S. Matthæi omninò contrarium. Sanctus enim hic Evangelista cap. 1 sui Evangelii, v. 18, sic inchoat: *Christi autem generatio sic erat*; narrat deinde quomodò S. Josephus viderit B. Virginem in utero habere; quomodò eam occultè dimittere voluerit: quomodò ab Angelo de mysterio edoctus et jussus sit, ut filium Mariæ vocaret Jesum. His narratis Evangelista, vers. 22, addit: *Hoc autem totum factum est, ut adimpleretur, quod dictum est à Domino per prophetam, etc.*; ubi evidens est, *Hoc totum factum est*, referendum esse ad omnes mysterii circumstantias à precedente versu 18 usque versum 22 narratas; illudque contigisse, prout ipse Dominus per Prophetam prædixerat. Additur id factum esse, ut adimpleretur hæc propheta: *Ecce Virgo concipiet*, etc. Præterea Evangelista explicat nomen Emmanuelis, quod est interpretatum, *Nobiscum Deus*; ut nemo dubitaret, illum, cujus generationem ab Isaïâ loc. cit. prædictam, ibi describit esse ipsum Emmanuelem, et non filium aliquem communem, ex adolescentulâ quâpiam natum, ut Isenbiehlius voluit; quis igitur hic simplicem et nudam citationem, applicationem vel allusionem ad verba Isaïæ suspicet, et non potius inferat, in nativitate Christi ex Mariâ geniti impletum esse vaticinium illud Isaïæ? Aut quibusnam ergo verbis (si ista non sufficiunt), utendum fuisset Matthæo, si voluisset significare, prophetiam ab Isaïâ factam habuisse complementum in nativitate Christi ex Mariâ nati?

63. Quæres III: *Quomodò Judæi cum incredulis, multisque aliis novatoribus vaticinium Isaïæ de Virgine pariturâ exponere soleant, et quid de eorum expositione sentiendum?* Resp.: Res mira! Increduli, qui aliàs populum et religionem Judaicam tantoperè contemnunt, dicti tamen vaticinii expositionem ex libris Judeorum exscribere, et contra Christianos in medium proferre non erubescunt, cum Judæis (1) asserentes, prophe-

(1) *Munimen Fidei*, sect. 1, cap. 21; *Examen des Prophètes*, § 8, p. 46; *Espr. du Judaïs.* c. 9, p. 138; *Opinions des Anciens sur les Juifs*, p. 122; *Quest. sur l'Encyclop. Prophétiques*. Ac præter hos du Marsais in Anaton. Religion. Christian. Ubi, postquam asseruit, per Virginem parituram significari uxorem Isaïæ, ita concludit, seu potius blasphemat: « Ex his patet, quàm parùm hic locus Scripturæ respiciat nativitatem Jesu Christi. Non minus duntaxat criticus, imò et ipse abbe Houtevillæ maluerunt hoc vaticinium Isaïæ silentio prætereire, quàm ejus mentionem facere, et quia advertebant credulitatem hominum illo nimis impudenter ludificari. Et profectò mirandum est quòd Matthæus ausus sit, tam ridiculam hujus vaticinii

tiam illam Isaïæ nullatenus respicere ad Jesum Christum, neque vocem hebræam אלתא *Alna*, cit. loc. in textu hebræo positam (cui interpres latinus in nostrâ Vulgatâ latinâ vocem *Virgo* substituit) semper significare virginem, sed adolescentulam, sive virgo sit, sive non sit virgo: ac proin dici posse, quòd cit. loc. his verbis: *Ecce Alma concipiet et pariet filium*, designetur uxor Isaïæ, quæ adhuc juvenis tunc erat, et postea (quemadmodum sequenti cap. 8, v. 3, narratur) ab Isaïâ concepit et peperit filium. Eandem sententiam adoptârunt Joannes Crellius (1), et Wolzogenius (2) Sociniani, cum multis aliis novatoribus, ipsoque Grotio (3): quibus etiã ante palinodiam suam accessit Isenbiehlius, sed cum quodam discrimine (4).

« applicationem (ad partum Christi), facere, et quòd homines aliàs valdè perspicaces, tamen hæc in re adeò debilis sicuti judicii, ut dicti Evangelistæ exemplum (sue doctrinam) sequantur. » Ita du Marsais, prout testatur et refert Cl. Nonnotte in Lexico Phil. Rel. tom. 5, art. *Prophéties*, § 4, pag. 573.

(1) Crellius, tom. Operum exegeticorum p. 17, scripsit: *Quare nihil est dubitandum in verbis illis (Isa. cap. 7, v. 14)... sermonem esse de puero, qui tempore Isaïæ Prophætæ et Achazæ regis Judæ conceptus natusque fuerit.* Et pag. 18, dicit eam virginem fuisse uxorem Isaïæ, quæ hucusque virgo fuerit, sed mox conceptura et paritura esset filium.

(2) Wolzogenius, Commentario in Matthæum, pag. 51, ait: *Hoc autem totum* (liberationem nempe regni Achaz), *quod futurum prædicit Propheta, istè inclusit tempori, quo puella, quæ tum temporis adhuc virgo erat, nuberet, conciperet, pareret, et filium educaret.* Et pag. seq. ait, eandem fuisse prophetissam Isaïæ uxorem.

(3) Grotius, qui antequàm Crellio amicitia junctus fuerat, scripserat in egregio suo libello de veritate Religionis Christianæ, Edit. Elzev. pag. 558, 559 et 540, virginem Christi partum Isa. 7, 14, fuisse prædictum, et à S. Matthæo cap. 1, ac à S. Lucâ pariter c. 1 explicatum; aliter (prout theologî Argentianenses in suo de casu Isenbiehliano judicio theologico, quod supra jam sæpius laudavimus, referunt) sensit post initam cum Crellio Sociniano amicitiam; nam in primâ, quæ Parisiis data est, 10 maii 1651, suum promittit Grotius studium Crellio aliisque Socinianis, quos valdè commendat; in secundâ, quæ data est 20 junii 1652, profitetur, se magno cum fructu scripta Crellii legisset; quantum autem exinde profecerit, patet ex annotationibus in Matthæum, Operum Theologicorum tom. 2, vol. I, pag. 43, colum. 1, ubi sic scribit: *Describitur autem temporis istius ambitus* (quo duo Reges hostiles Rasin, et Phæceæ Judææ discederent) *hoc spatio, quo puella, quæ tum virgo adhuc erat, nuberet, conciperet, pareret, et infantem educaret.* Column. sequenti docet, illam fuisse Isaïæ uxorem.

(4) Nam Isenbiehlius negavit, vaticinium Isa. 7, 14, ullo modo intelligi posse de Christo, sive in sensu literali, sive in sensu typico, prout supra, num. 58, jam observavimus; Crellius autem, Wolzogenius et Grotius, quamvis illud vaticinium in sensu literali de uxore Isaïæ et hujus filii explicent, tamen latentur, id ipsum in sensu sublimiore typico seu mystico spectare ad Christum, ejusque Matrem. Sic Crellius, postquam, pag. 17, docuisset, apud Isaïam agi de puero, qui tempore Prophætæ conceptus, natusque fuerit, addit: « Hæc nihil obstant, quinonius idem et locus à Matthæo ad Christum ejusque admirabilem et nativitatem rectissimè fuerit relatus; etenim ut in aliis multis locis de Messîâ præsertim loquentibus, duplex est sensus, literalis nimirum seu historicus, et mysticus: ..... ita etiã de hoc loco statuendum

64. Verùm, in illo vaticinio: *Ecce Virgo concipiet et pariet filium, et vocabitur nomen ejus Emmanuel, voce Virgo* (hebraicè *Alma*) non significari uxorem Isaïæ, vel adolescentulam proximè concepturam et parituram cum amissione suæ virginitatis; neque nomine *Emmanuel*, designari filium Isaïæ ex uxore suâ genitum, de quo seq. cap. 8, 1, 3, juxta adversarij sermo est, ostenditur sequentibus argumentis. Filius, de quo Isa. 7, 14, sermo est, vocatur *Emmanuel*; sed filius prophetissæ, Isa. 8, 3, non est vocatus *Emmanuel*, i. e., *Nobiscum Deus*, sed: *Velociter spolia detrahere, festinus prædari*, ut patet ex Isa. cap. 8, v. 1: ergo hic filius prophetissæ non est filius de quo, ut adversarij volunt, sermo est Isa. 8, 3.

Neque dicas cum Judæis, hunc filium Isaïæ habuisse tria nomina, respicientia tres reges, de quibus hoc loco sermo est; ac inprimis illi impositum esse nomen *Emmanuel* (*nobiscum Deus*), ad assicurandum regem Achaz de auxilio divino non defuturo: dein *Maher Schalal* (*velociter spolia detrahe*) ad indicandum, quòd rex Israel Phacee sit despoliandus: et, *Casch Bas* (*citò prædare*) ad præsignificandum, quòd Assyrii sint deprædaturi Rasin, regem Syriæ. Ne, inquam, hoc dicas; nam sine omni sufficiente ratione dicitur, quòd ille filius Isaïæ habuerit tria nomina; cum *Maher, Schalal* et *Casch Bas*, (Isa. 6, 1), rearsè sint idem nomen, significans velocem depredationem. Præterea *Emmanuel* tanquam Dominus terræ Juda, Isa. 8, 8, nobis ponitur ob oculos his verbis: *Et erit extensio alarum ejus*, i. e., regis Assyriorum *implens* (copiis suis militaribus) *latitudinem terræ tuæ, ô Emmanuel*. Sed Filius Isaïæ aut alterius hominis privati non fuit Dominus terræ Juda; ergo filius Isaïæ aut alterius hominis privati non fuit *Emmanuel*, de quo Isa. 7, 14, sermo est. Denique hoc loco nomine *Emmanuelis* designari filium Isaïæ, aut alterius hominis privati, non solum est contra unanimum SS. Patrum et Ecclesiæ catholicæ sensum, sed etiam contra Rab. Davidem Kimchium, qui hæc in re ab alijs Rabbinis Judæorum dissentit, et Commentario in cit. locum Isaïæ contendit, puerum illum *Emmanuelem* probabilius non fuisse filium Isaïæ, aut alterius hominis privati, sed filium regis Achaz.

est: et tantò quidem magis, quod... verba... ita sint comparata, ut nonnisi duriter ac sensu valdè tenui, ad puerum Isaïæ tempore natum accommodari queant. Id ipsum adstruit Wolzogenius, pag. 51 et 52, colum. 2, sic concludens: « Ex quibus jam atsis intelligitur, locum hunc Isaïæ prophetæ à Matthæo allegatum, primo ac litterali sensu de filio Prophete qui imperante rege Achaz natus est, accipiendum esse; cæterum sensu mystico et spirituali sublimius aliquid ac excellentius, nempe miraculosa Christi conceptio atque nativitas, verbis istis significata ac præfigurata est. » Grotium pariter audiamus. Postquam is de uxore Isaïæ litteraliter explicasset illa verba: *Ecce Virgo concipiet*, etc., addit, pag. 13, colum. 2: « Illud autem, *Virgo concipiet*, quantò excellentiorem habet sensum, si referatur ad eam, quæ cità concepit, ut Virgo post conceptum maneret, quod solum Mariæ evenit! nomen autem *Emmanuel* sicut et *Jesus*, habere quidem in alijs suam potest significationem restrictam atque limitatam; at in Christo aliam habet infinitis partibus perfectiorem.

Verba ejus sunt: « Puella autem hæc (Isa. 7, 14) erat uxor Prophetæ, vel uxor Achaz; quod probabilius videtur. Si enim fuisset uxor Prophetæ, appellavisset eam prophetissam, quemadmodum ait: *Et accessi ad prophetissam*, Isa. 5, 3. » Cæterum in hoc tamen notissimus hic Rabbini David Kimchius certissime errat, dum ait, virginem illam de quâ Isa. 7, 14, sermo est, probabilius fuisse uxorem regis Achaz. Nam, etsi ponatur, Isaïam vaticinium illud de virgine pariturâ edidisse primo statim anno regni Achaz, tamen filius ejus Ezechias tunc jam erat puer novem annorum (1), prout ipse etiam R. Salomon, et R. David Kimchi fatentur. Quapropter mater ejus tempore editi illius vaticinii neque amplius erat virgo, neque adolescentula, ut ipsimet Judæi denuò fatentur. Certè ipse R. David Kimchi cit. loc. denique fatetur, neque Ezechiam filium regis Achaz esse *Emmanuelem* (Isa. 7, 14), prædictum, neque matrem Ezechia esse illam virginem, de quâ cit. loc. Isaïa sermo est, esse matrem Ezechia. Verba Kimchi sunt: *Hunc verò filium (Emmanuel dictum) non possumus dicere esse Ezechiam; etenim quando regnavit Achaz, Ezechias filius erat novem annorum, et hæc prophetia dicta fuit Achaz in diebus regni ipsius. Adolescentula pariter ne ea quidem est mater Ezechia, quia non erat puella, quando dicta fuit prophetia hæc. Quare non video, quale effugium huic aliisque Rabbini (siquidem vaticinium illud: *Ecce Virgo concipiet et pariet filium*, etc., de virgine Christi partu intelligere nolint) supersit, nisi dicere malint, *Emmanuelem* non quidem esse Ezechiam, sed alium filium regis Achaz, vel filium alterius hominis privati, ex virgine, quam Propheta tunc presentem regi Achaz velut digito demonstrabat, quæque proximè erat nuptura, et conceptura, et paritura, nasciturum.*

65. Sed neque hoc dici potest. 1° Quia præter Ezechiam, qui regi Achaz in regno Judææ successit, Achaz nullum alium filium habuit, qui dici poterit Dominator terræ Judææ, quo tamen nomine *Emmanuel* ille, Isa. 7, 10, insignitur. Ob eandem rationem *Emmanuel* ille neque erat filius alterius hominis privati, ut præcedente numero 64 jam ostendimus. 2° Idem *Emmanuel* à Virgine concipiendus et gignendus, Isa. 7, 14, dicitur: sed nullus alius à Virgine conceptus, et genitus est, nisi Jesus, Messias Christianorum; de quo S. Matthæus in suo Evangelio, cap. 1, v. 18, 24, testatur quòd Maria Virgo eum sine commercio virum de Spiritu S. conceperit et pepererit. At Judæi, coramque hæc in re sequaces dicunt, et, ut supra, num. 63, jam indicavimus.

66. Opponunt I. Vox hebræa *עלמה Alma* (Isa. 7, 14) in textu hebræo posita non semper significat virginem, sed duntaxat adolescentulam, sive virgo sit,

(1) Nam quandò Ezechias patri Achaz in regno successit, natus erat 25 annos, Achaz verò regnavit 16 annis, juxta illud 4 Reg. 16, 2: *Viginti annorum erat Achaz, cum regnare coepisset, et sedecim annis regnavit in Jerusalem*. Porro, 4 Reg. 18, 2, dicitur: *Viginti quinque annorum erat (Ezechias), cum regnare coepisset*; ergo Ezechias anno primo regni Achaz patris sui natus erat puer novem annorum.

sive non sit virgo; ergo ex hoc vaticinio non potest efficaciter probari, quod Christus de Virgine, illasâ hujus virginitate, conceptus et natus sit. Resp. 1°: Etiam si vox hebræa *alma* non semper significaret virginem, tamen in hoc Isaia loco virginem significat, quemadmodum S. Matthæus, cap. 1, v. 18, 24, clarè docet. Unde hæc objectio à nullo christiano fieri potest. Sed quia Judæi Evangelium S. Matthæi (sicut et cæteros libros novi Testamenti) negant, esse divinos et irrefragabiles auctoritatis, ulterius tam contra Judæos, quam multos novatores christianos. 2° Ostendo, quod vox *alma* semper, et per consequens etiam in citato vaticinio Isaia virginem significet. Nam 1° hebraicum vocabulum *alam*, significat adolescentulam absconditam, à radice אלמה *alma*, abscondit; quæ ipsa etymologia commonstrat, vocabulum *alma*, significare illibatam castissimamque puellam; ideò enim virgo appellatur *alma*, abscondita, quoniam sub custodia servatur à virorum aspectibus segregata: quod constat ex l. 2 Machab. 3, 19, ubi dicitur, quod præter mulieres per plateas confluentes, etiam virgines quæ conclusæ erant, procurrerent ad Oniam; item ex l. 2 Reg. 15, 2, ubi de Amnon legitur: Ita ut propter amorem ejus (i. e., Thamaris, sororis suæ) ægrotaret, quia, cum esset virgo, difficile ei videbatur, ut quidpiam inhonestè cum ea ageret. Itaque non potuere apud Hebræos viri accedere ad virgines ob arctam harum custodiam, et ideò Amnon usus est consilio Jonadabi, ut cum Thamarè conversandi occasione nancisceretur. Cum ergo virgo apud Hebræos tam arctè detineretur occultata, ut difficulter ad ipsam viris pateret accessus; merito dicebatur, abscondita. 2° In aliis S. Scripturæ locis, *alma* designat virginem incorruptam, ut liquet ex Genes. 24, 16, et Exodi 2, 8, ubi Rebecca, et Maria, soror Moysis, appellantur *almæ*, seu incognitæ viris, nec junctæ maritibus. Rebecca enim loc. cit. expressè dicitur *incognita viro*; neque ulla est ratio suspicandi, quod Maria, soror Moysis, quæ Exod. loc. cit. *puella* (1) dicitur, fuerit corrupta, aut jam nupta. Ergo per hanc vocem *Alma* pariter in vaticinio Isaia designatur Virgo. 3° Demonstrat Buxtorfius in Lexico, et constat ex l. 1 Reg. 17, 56, et ex l. 1 Reg. 20, 22, למב significare puerum cœlibem, et domi in parentum curâ latitantem. Idem ergo de feminino *Alma* dicendum est. 4° Tria tantum vocabula reperitur in lingua Hebræorum, quibus demonstrari possit femina adolescentula, videlicet עלמה, *alma*, בתולה, *Betula*, et נערה, *Naara*; at postrema duo non significant propriè virginitatem; nam *Naara* est nomen ætatis, et tribuitur etiam juveneulæ conjugatæ; *Betula* autem est nomen femine innuptæ, sive ea sit adolescentula virgo, sive aut ætate jam provecta, aut juvenis vidua, ut constat ex Joel. 1, 8, ubi legitur: *Plange quasi virgo accincta sacco super virum pubertatis suæ*, i. e., sicut virgo, quæ recens nupta fuit, amarissimè solet plangere, cum perdit virum suum; cui in adolescentiâ et virginitate suâ nuperat. Igitur

(1) Maria, soror Moysis, tunc erat puella, 10 aut 12 annos ætatis habens, ut illustriss. Calmet in suo Dictionario Biblico, art. *Mara*, ait.

vocabulum solum, *alma*, est illud proprium, quo denotatur adolescentula et virgo incognita. 5° In illo vaticinio Isa. 7, 14, ad vocabulum, *alma*, additur littera emphatica ה he, demonstrans singularem ac spectabilem aliquam virginem. Ineptè autem singularis et inclyta ideò diceretur femina, quia aut fornicaria, aut adultera, aut à marito cognita est. 6° Vocem, *alma*, cit. loc. designare virginem etiam ex eo probatur, quia eadem vox in lingua punicâ, quæ linguæ hebrææ affinis est, teste S. Hieronymo virginem incorruptam significat. Verba S. Patris (1) sunt: *Lingua quoque punica, quæ de Hebræorum fontibus manare dicitur, propriè virgo, alma, dicitur. Virginem quoque cit. loc. reddit versio græca 70 Interpretum, versio chaldaica, syriaca et arabica.* 7° Denique Isaia loquitur de signo et prodigio, quod daturus erat Dominus domui David maximè admirandum in profundum inferni, sive in excelsum supra, Isa. 7, 11. At quod concipiat femina ex viro, nullum signum, nullum prodigium est. Non ergo de adolescentulâ, quæ ex viro conceptura et paritura esset, locutus est Propheta. Idem argumentum S. Hieronymus loc. cit. contra Judæos urget, dicens: « Quandò autem (Isa. 7, 14) dicitur: *Dabit Dominus ipse vobis signum*; novum debet esse atque mirabile. « Sin autem juveneula vel puella, ut Judæi volunt, et non virgo pariat, quale signum poterit appellari; « cum hoc nomen ætatis sit, non integritatis? »

67. Instant 1°: Aquila, Symmachus et Theodotus in cit. vaticinio Isaia vocem *alma*, non verterunt *Virgo*, sed, *adolescentula*, vel, *mulier abscondita*; ergo.—Resp.: Dicitur Symmachus, Aquila et Theodotus versionem non curamus, ut qui studio partium et affectu in Judæos abrepti, in suis S. Scripturæ versionibus, quas post adventum Christi edidère, hoc oraculum Isaia, et plura alia Scripturæ loca, quæ christianæ religioni favebant, non sat fideliter verterunt (2). Symmachus quippe fuit è sectâ Ebionitarum, qui Deiparæ integritatem denegarunt; Aquila verò et Theodotus, primùm gentiles, tum Christiani, demùm apostatæ et Judæorum proselyti facti sunt. Huic hominum facti opponimus, qui Judæis suspecti esse non possunt, 70 Interpretes et paraphrastas chaldaeos, Onkelos scilicet et Jonathan, præter versionem Syriacam et Arabicam, qui, perindè, ac latina Vulgata, vertunt: *Eccè Virgo concipiet*. Cæterùm, admittâ etiam symmachi, aquilæ et Theodotus versione pro, *alma*, ἀσχεπίστου, *abditam*, vel, *absconditam*, reddentium, nego, virginem non dici propriissimè *absconditam*, cùm virorum subtrahatur consortio, ut præcedente num. 66 ostendimus.

68. Instant 2°: Eodem vocabulo, *alma*, designatur scortum, Prov. 30, 19, ubi Vulgata habet: *Viam viri in adolescentiâ*; extat in hebraico, *ad almam*, et versu

(1) Comment. in Isai. 7, 14.

(2) Sic de Aquilâ Pontico S. Epiphanius. (L. de Mens. et Pond. cap. 15) ait: « Ad interpretandum esse contuli, non sincerè animi inductione, sed ut quædam Scripturæ loca depravaret..... atque ex-
« pressa sacris Litteris de Christo testimonia aliter
« egerit. »

loc. vaticinatur, non esse Jesum Nazarenum, seu Messiam Christianorum, eruditè afferit, ac solidè solvit Cl. Bergier (1), quas tamen nos, non hoc loco, sed infra diluemus.

71. Oppon. 5^a: Isaias, 7, 14, promittit signum regi Achaz, ut credat se liberandum fore à duobus regibus, qui Jerusalem invaserant, Isaias, rege Syriae, et Phasae, rege Israel. Atqui signum debet precedere rem, quæ tali signo promittitur. Ergo signum, de quo Isaias loc. cit. loquitur, præcessit liberationem Jerusalem à duobus illis regibus. Sed Christi conceptio et nativitas hæc liberationem non præcessit, sed eandem septingentis primùm annis subsequuta est; ergo nec Christus est illè Emmanuel, nec Maria est illa virgo, de qua in cit. vaticinio Isaiæ sermo est.—Resp.: Propheta Isaias vaticinium illud, quoniam ad solum regem Achaz, neque ad præsentem tantum Judæos, sed ad omnem Davidis domum, seu ad omnes hujus posteros direxit, dicens: *Audite ergo, domus David..... Dabit Dominus ipse vobis signum: Ecce virgo concipiet.* Præcipuus enim scopus prophetæ, (ut infra, num. 74, videbimus), erat, toti domui David oblato signo fidem facere, quòd ea nec à duobus illis regibus, nec ab illo alio imminente infortunio eradicanda sit, cum Messias ex stirpe Davidis nasciturus esset. Ad obtinendum autem hunc finem, necessarium non erat annuntiare signum brevi eventurum. Imò, quòd magis distans et remotum hoc erat, eò securior domus David reddebat, quòd diu esset perstitura. Cùm enim impius rex Achaz Deo diffideret et signum de liberatione à duobus regibus hostilibus futurà, quod Deus ipsi obtulerat, respiceret Isa. 7, 12, propheta Isaias huic incredulo regi, totique domui David in memoriam revocat fundamentum fœderis, puta Messiam, in quem tanquam suum liberatorem credebant et sperabant omnes Judæi, et quasi dicit: « Tu quidem, ô rex impie, promissionem divinam signumque de tuâ et tui populi liberatione futurâ respucendo, pessimè agis. Sed quia tu cum tuis non facitis quod debetis, non creditis Deum vos posse liberare à duobus illis hostilibus regibus; hinc Deus faciet aliquid dignum se, non quod debet, sed quod misericorditer decernit, scilicet dabit multò mirabilius et potentius quid, quam sit hæc liberatio vestra; dabit, inquam, vobis non in personâ vestrâ, qui increduli, idèque indigni estis, sed in nepotibus vestris (2) signum prorsus stupendum. Aliquantò enim Messiam Salvatorem ex virgine suscitabit, quod manifestum est argumentum, Deum jam nunc populo suo posse succurrere, eumque salvare, et à duobus illis regibus Syriae et Israel liberare; imò liberabit. »

(1) *Traité historique et dogmatique de la vraie Religion*, t. 7, chap. 7, art. 3, §§ 5, 6.

(2) Solet Scriptura promittere quædam, quæ non in eo, cui promittuntur, sed in posteris ejus implenda sunt. Sic Genes. 13, 15, Deus promittit Abraham terram Chanaan, quam tamen non ipse, sed posterius ejus post aliquot secula sub Josue occuparunt. Tace plura alia similia exempla, quæ Cornelius à Lap. (canone 34 inter canones prophetas faciem præferentes, Commentario in quatuor prophetas majores) adducit.

Porrò hoc signum virginis parituræ Messiam non erat prævium seu præcedens ipsam liberationem regni Judææ à duobus illis regibus hostilibus, sed erat signum subsequens et confirmativum promissionis divinæ de illà liberatione factæ et jam impletæ. Dantur enim etiam signa quæ non sunt prævia seu prognostica rei futuræ, sed quæ sunt velut posthuma, et complete jam promissionis vel alterius rei commemorationes, quale, e. g., est illud Exodi 3, 12: *Et hoc habebis signum, quòd miserim te: cum eduxeris populum meum de Ægypto, immolabis Deo super montem istum.* Item illud 4 Reg. 19, 29, ubi Isaias regi Ezechia: à Sennacherib obsesso in periculo famis assignat alimoniam, eamque dat signum futuræ liberationis urbis Jerusalem obsesse, dicens: *Tibi autem, Ezechia, hoc erit signum: Comede hoc anno, quæ repereris in secundo anno anno, quæ spontè nascuntur: porrò in tertio anno seminate et metite.* Hoc autem tertio anno, obsidione jam solutâ, messis facta est, postquàm angelus 185 millia in exercitu Sennacherib occidit; ergo rei præcedentis res subsequens (e. g., præcedentis liberationis Jerosolymæ messis tertio illo anno facta) signum esse potest.

Cæterùm Deus per Isaiam Judæis non solum dedit dictæ liberationis signum illud subsequens virginis aliquandò Messiam parituræ, sed etiam duo alia signa prævia seu liberationem illam præcedentia, nempe in duobus filiis Isaiæ, aduliore et recens nato, prout paulò infra pluribus explicabimus.

72. Scholion. Quòd Messias ex virgine sine patre carnaliter generante nasciturus esset, veterum etiam rabbinorum testimoniis palàm evincitur, quæ eùm ac aliis non paucis scriptoribus collecta sint, non opus est illa transcribere. Accedit quòd, teste *Michaele Medinâ* (1) scribat *Joannes Zonaras*, celebris græcus historicus (2), imperantibus Constantino VII et Irene, quemdam in Thraciâ inter fodiendum in lapideam eistam incidisse, quæ humanum cadaver (sive Judæi, sive alterius defuncti) continebat, cum hæc græcâ prophetica inscriptione: *Χριστό; μέλλει γενέσθαι εκ παρθένου, και πιστεύω εις αυτόν. Επί δε Κωνσταντίνου, και Ειρήνης των βασιλέων πάλο, ηδαι, θρεμα.* Id est, *Christus generandus est ex Virgine; et credo in eum. Tempore autem Constantini et Irene regum rursus me videbis, ô sol.* Idem factum narrat etiam Natalis Alexand. (3) loquens

(1) L. 2 de rectâ in Deum Fide, cap. 9.

(2) Joannes Zonaras circa annum Christi 1120 vivebat. Gravia et honorifica obibat munera in aulâ imperatoris Constantinopoli; postea autem monachus ordinis S. Basilii factus est; unde alio nomine *Joannes Monachus* vocatur. Præter plura alia scripsit etiam annales, seu historiam universalem ab initio mundi usque ad Alexii Comneni obitum, sive annum Christi 1118. Hoc enim anno dictus imperator Græco-Orientalis obiit. Porrò annales illi continentur tribus voluminibus, in quorum tertio res gestæ à tempore Constantini M. usque ad Alexii Comneni mortem, sive usque ad annum Christi 1118 recensentur. Cæterùm de Zonarâ illud quoque observatio dignum, quòd antequàm monasticam vitam amplexus esset, etiam fuerit supremus secretarius Constantinopoli.

(3) *Histor. ecclesiast.* tom. 6, in Synopsi historiae eccles. octavi seculi cap. 6, art. 6.

de Constantino VII et Irene his verbis : « Tunc annus Christi septingentesimus octogesimus vertebatur. Eodem anno ad longos Thraciæ muros cista effossa est, in qua vir proceræ magnitudinis sepultus iacebat, et hæc insculpta legebatur inscriptio : *Christus ex virgine nascetur, inque eum ego credo. Constantino et Irene Imperantibus, sol! me rursum videbis.* »

75. Oppon. 4° : De illa matre et de illo filio est sermo in vaticinio Isaia cap. 7, v. 14, de quo est sermo sequenti cap. 8, v. 3 et 4; sed cap. 8, cit. loc. non est sermo de matre Christi, et ejus filio recens nato; ergo etiam de iisdem sermo est in cap. 7, v. 14. Major ex eo ostenditur, quia sicut in cap. 7, v. 14, 17, dicitur puer nasciturus ex virgine in signum liberationis futuræ Judæorum, sic etiam in cap. 8 cit. loc. dicitur filius nasciturus in idem signum; item sicut cap. 7, v. 16, regnum Juda dicitur liberandum, *antequam puer sciat reprobare malum et eligere bonum*, ita cap. 8, v. 4, dicitur liberandum à duobus illis hostilibus regibus Rasin et Phacce, *antequam sciat puer vocare patrem suum et matrem suam*. Minor verò patet legenti cap. 8, v. 3, ubi expressè narratur, quod Isaías accesserit ad prophetissam, i. e., uxorem suam, quæ concepit et peperit filium, cui jussu Dei inditum est nomen : *Velociter spolia detrahe, festina prædari*; quia scilicet erat natus in signum et pignus, quod illi duo hostes regni Juda, eorumque regiones brevi sint spoliandæ, id quod etiam intra biennium factum est.

Ad hanc objectionem, quæ una ex præcipuis est, datur à catholicis interpretibus duplex diversa responsio. Multi enim, concessâ majore, negant minorem; alii negant, vel potius distinguunt majorem et minorem. Itaque 1° multi negant minorem, i. e., negant in illis verbis Isa. 8, 3 : *Et accessi ad prophetissam, et concepit, et peperit filium*, sermonem esse de uxore Isaia, et hujus filio recens nato. Hanc enim assertionem tanquam continentem sensum nimis crassum et Judaicum, negarunt plerique Patres, et plurimi S. Scripturæ interpretes, præsertim veteres. Sic Eusebius, Hieronymus, Augustinus, Epiphanius, Ambrosius, Tertullianus, Basilus, aliique dicunt, prophetissam illam, Isa. cap. 8, esse ipsam B. Virginem, quæ non tantum prophetissa fuit, eò quod sanctissima esset et in templo educata apud virgines Deo consecratas, sed, et propriè, quia futura prædixit, ut in suo hymno, *Magnificat*, prædixit illud : *Beatam me dicent omnes generationes*, quod etiam hodie impleri et verificari cernimus; item quia genuit summum orbis prophetam Christum. Cæterum, quæ citato cap. 8 de accessu Isaia ad prophetissam, aliaque huc pertinentia dicuntur, juxta Menochium et Cornelium à Lap. (qui pariter hinc primæ responsioni adherent) non realiter contigerunt, sed per imaginationem tantum et visionem mentalem objecta sunt Isaia. « Itaque (ut hæc interpretes aiunt) sicut cap. 6 Isaías per mentalem visionem vidit Deum in throno, et Seraphim ei acclamantes, *Sanctus*, unumque ex eis calculo urentem, labia sua; ita et hæc vidit non corporaliter, sed mentaliter librum grandem, in quo visus est sibi

scribere stylo hominis, *velociter spolia detrahe*, atque mentaliter testes suæ scriptionis adhibuit Uriam et Zachariam; cùmque quid hæc scriptura sibi vellet, non intelligeret Isaías, innitit ei Deus ut adiret venerandam quamdam matronam ac prophetissam, quam ejus imaginationi objecit. Visus ergo est sibi Isaías eam adire, ac videre quòd illa conciperet et pareret filium, cui ipse jubetur imponere illud nomen, quod in libro jussus erat scribere, scilicet, *accelera spolia detrahere, festina prædari*. Mox causam et mysterium in hoc nomine latens discit, dùm audit : *Quia antequam sciat puer*, etc. » Porro fusior hujus responsionis explicatio et defensio legi potest apud eundem laudatum interpretem loc. cit.

Alii verò cum S. Chrysostomo, Richardo à S. Victor, Sixto Senensi, Vatablo, Tirino, etc., ad objectionem iniùo num. 75 propositam respondent et dicunt, prophetissam, Isa. 8, 3, esse uxorem Isaia, et filium ex eâ recens natum in signum brevi liberandi regni Juda esse filium Isaia, ita tamen, ut uxor Isaia fuerit typus seu figura B. Virginis; filius verò ille ex prophetissâ recens natus figura Christi, qui regnum diaboli citò spoliavit. Atque, juxta hanc secundam responsionem, syllogismus in memoratâ objectionem allatus ita distinguendus est : De illa matre et de illo filio sermo est Isa. cap. 7, in illis verbis : *Ecce virgo concipiet*, etc., de qua matre et de quo filio in sequenti cap. 8, v. 3 et 4, sermo est in sensu mystico, conc. maj.; de qua matre et de quo filio ibidem sermo est in sensu litterali, neg. maj. et dist. min.; de uxore et filio Isaia sermo est cap. 8, v. 3 et 4, in sensu litterali Scripturæ, conc. min.; in sensu mystico, neg. min. et cons.

Porro, quamvis ex his duabus diversorum auctorum responsionibus nobis præferenda videatur, ex sequenti questione IV patebit.

74. Quæres 4° : *Quomodo interpretes catholici vaticinium Isaia c. 7, v. 14, de virgine pariturâ concilient, aut conciliare possint cum Isa. cap. 8, v. 3 et 4, et cum pluribus aliis ejusdem Prophetae effatis.*—Resp. : Quamvis interpretes catholici in eo conveniant, quòd verba illa vaticinii Isa. 7, 14 : *Ecce virgo concipiet et pariet filium*, etc., in sensu litterali de Virgine Christum, illaesa suâ virginitate, concipiente et pariente intelligenda sint; discrepant tamen in exponendo Isa. cap. 8, v. 3 et 4, prout præcedente num. 75 ostendimus. Nobis videtur præferenda sententia illorum, qui dicunt, in illis verbis Isaia cap. 8, v. 3 : *Et accessi ad prophetissam, et concepit et peperit filium*, in sensu litterali intelligi filium Isaia, ex prophetissâ, h. e., uxore suâ recens natum; quamvis in sensu mystico, quem hic præcipuè intendit Spiritus sanctus, exponenda sint ista de Christo per has umbras præfigurato. Nempe Spiritus sanctus accessit ad B. Virginem non uno ex titulo prophetissam; quæ obumbrata à Spiritu sancto concepit et orbi peperit Christum, qui celerrimum prædator et victor fuit totius regni diaboli. Itaque uxor Isaia Prophetæ fuit figura B. Virginis, quæ pariter verè dici potest prophetissa; et filius ille recens natus Isaia, cui nomen : *Accelera spolia de*

trahere, festina prœdari, jussu Dei inditum est, typus erat Christi celerrimè spoliantis et debellantis regnum diabolicum.

Hæc jam assumptâ sententiâ, facilè ea, quæ Isaias cap. 7, v. 14, de virgine pariturâ et ejus filio Emmanuele dicit, conciliamus cum ejusdem prophetæ cap. 8, v. 5 et 4, et aliis ipsius effatis. Inprimis autem observandum est, quòd prophetia Isaiaë capite 7 et 8 triplicem scopum respexerit, ad quem etiam nos studiosè attendere debemus. Primus erat, fidem facere regi Achaz, quòd urbs Jerusalem à duobus hostilibus regibus Rasin et Phacee non sit expugnanda; unde in signum et confirmationem hujus rei Isaias promittit, quòd antequàm filius suus *Sear-Jasub*, quem jussu Dei ad prophetandum, duos illos hostiles reges contra regnum Juda non prævalituros, secum adduxit (1), *sciat reprobare malum et eligere bonum*, et antequàm alter filius suus, quem prophetissa, seu uxor sua proximè esset paritura, *sciat vocare patrem suum et matrem suam*, hoc est, antequàm biennium elabatur, reges illos hostiles Israel et Syriæ esse ab Assyriis spoliandos. Et reverà hoc conigit post istud vaticinium intra spatium biennii vel triennii (2). Secundus erat, regem Achaz reprehendendi, quòd Deo disfidens, regem Assyriorum in auxilium vocaverit, eique prædicendi, quòd hoc auxilium tristem habiturum sit exitum. Unde Isaias (3) regi Achaz prædicit, quòd Assyrii graviora mala inducitur sint in regnum Juda, quàm

(1) Isa. 7, 5 et 4 legimus: *Et dixit Dominus ad Isaiam: Egredere in occursum Achaz, tu, et qui derelictus Jasub filius tuus, ad extremum aquæ ductus piscine superioris in viâ agri jullonis. Et dices ad eum: Vide ut sileas; noli timere, et cor tuum ne formidet à duabus caudis titonum fumigantium istorum in irâ furoris Rasin regis Syriæ et filii Romelie.*

(2) 4 Reg. 16, 9, legimus: *Ascendit enim rex Assyriorum in Damascum, et vastavit eam; et transtulit habitatores ejus Cyrenem, Rasin autem interfecit.* Porro 4 Reg. 15, 29, narratur: *In diebus Phacee regis Israel venit Theglathphalasar, rex Assur et cepit Aion et Abel, domum Maacha et Janoe, et Cedes, et Asor, et Galaad, et Galileam, et universam terram Nephthali, et transtulit eos in Assyrios.* Hæc autem clade, quæ memoratur hoc versiculo vigesimo nono, amisit regnum Israel duas tribus cum dimidiâ, quæ erant trans Jordanem, tribum scilicet Ruben et Gad, et dimidiam tribum Manasse; cis Jordanem autem totam tribum Nephthali, quâ tota superior Galilæa, quæ gentium dicitur, continetur. Vide Menochium in hunc Scripturæ locum. Quòd autem hæc gemina clades duorum regum, Rasin regis Syriæ et Phacee regis Israel, intra spatium biennii vel triennii post illud vaticinium Isa. 7, 14, contigerit, in Calmei Tabulâ chronologica generalis Historiæ bibliæ (ad calcem Dictionarii bibliæ, ab eodem auctore compositi, positâ) videri potest ad annum mundi 3264. Aut in notâ Cl. Ignatii Weitenauer additâ ad Isa. cap. 7, v. 16. Consule etiam, si vis, hæc de re Sanctium, Commentar. in Isa. 8, 4, num. 9. Vel ejusdem Commentar. in 4 Reg. 16, 7, num. 19.

(3) Verba Isaiaë ad regem Achaz, cap. 7, v. 17 et seqq., sunt: *Adducet Dominus super te (ò Achaz) et super populum tuum, et super domum patris tui, dies qui non venerunt à diebus separationis Ephraim à Juda cum rege Assyriorum. Et erit in die illâ: Sibilabit Dominus.... api, quæ est in terrâ Assur, et. Et 2 Paral. 28, 19 et 30, narratur: Humiliteraverat enim Dominus Judam propter Achaz regem Juda, eo quòd.... contemptui habuisset Dominum; adduxitque contra eum The-*

fuere omnia illa, quæ hoc regnum à tempore separationis suæ à regno Israel expertum est. Tertius et præcipuus erat, toti domui David fidem faciendi, quòd ipsa neque à duobus illis regibus hostilibus, Rasin et Phacee, neque ab Assyriis, nec alio quocumque imminente infortunio eradicanda sit; cum Messias ex stirpe Davidis nasciturus esset. Ad tertium autem hunc scopum assequendum non erat necessarium, domui David prædicere signum hujus rei brevi eventurum; sed potius (ut suprâ jam observavimus) quò magis distans et remotum hoc signum erat, eò securior fiebat domus David de diuturnâ suâ duratione; quia Judæi à generatione in generationem sciebant et credebant, ex stirpe David, adeoque ex domo David nasciturum Messiam. Hinc Isaias vaticinium de virgine pariturâ Emmanuelem seu Messiam non ad regem Achaz, sed ad totam domum David direxit: *Audite ergo, domus David, etc.*

Porro, postquàm licet Propheta in cap. 7, partum Emmanuelis, *Deus nobiscum*, prædixit, eundem Emmanuelem cap. 8, v. 10, tanquàm pignus auxilii divini adversus Assyrios et alios Judææ hostes proponit, dicens: *Inite consilium (ò hostes Judææ), et dissipabitur; loquimini verbum, et non fiet, quia nobiscum Deus.* Et cap. 9, v. 6 et 7, assert prærrogativas characteristicas Emmanuelis, qui *super solum David et super regnum ejus sedebit.... in sempiternum.* Denique cap. 11, Emmanuelis seu Messiaë describit virtutes et exaltationem, ut ipsi Judæi fatentur.

75. Ex omnibus hactenus dictis colliges: 1° Filium virginis concipientis et parientis, Isa. 7, v. 14 et 15, est Jesus Christus, verus Emmanuel, cujus mirabilis conceptio et partus domui David datus est in signum, ipsam à duobus illis regibus hostilibus Rasin et Phacee non eradicandam, cum ex stirpe David aliquandò nasciturus esset ex Virgine Messias. 2° Ibidem, versus 16: *Quia antequàm sciat puer reprobare malum et eligere bonum, derelinquetur terra, etc.*, non est intelligendus de Emmanuele seu Christo ex Virgine nascituro; quia Deus per Isaiam prophetam his verbis indicat celerem liberationem Jerosolymæ à duobus illis regibus hostilibus, Rasin et Phacee; sicut illis verbis, cap. 8, v. 4: *Quia antequàm sciat puer vocare patrem suum et matrem suam, auferetur fortitudo Damasci et spolia Samarie coram rege Assyriorum*, Propheta indicavit velocem illam liberationem. Atqui Christus non nisi 700 annis post utrumque hoc effatum Isaiaë natus est; ergo in neutro hoc effato Isaiaë sermo est de Christo puero, saltem in sensu litterali.

Ceterum, quòd puer, de quo Isa. 7, 16, sermo est, non sit Emmanuel seu Christus, de quo ibidem, 14 et 15, sermo erat, fatetur etiam Sanctius (1) his verbis: *Hic autem puer, Isa. 7, v. 16, non est Emmanuel, cujus proximè antecesserat nomen, nempe ibid. v. 14, sed aut hic filius Isaiaë, aut quicumque alius, qui tunc esset in lucem editus.* Similiter Cl. Bergier, cujus vestigiis in *glathphalasar, regem Assyriorum, qui et affixit eum, et nullo resistente vastavit.*

(1) Loc. cit. § 3.

hac questione insisto, negat, puerum illum cit. v. 16, esse Emmanuel. Verum etiam negat eundem esse filium Isaïæ (cit. cap. 8, v. 3) recens natum, atque esse potius alterum Isaïæ filium adultiorem, *Sear Jasub* dictum, quem ad vaticinandum secum jussu Dei tunc adducebat. Atque hanc sententiam etiam nos amplectimur, et cum laudato auctore dicimus: 3° Puer, de quo sermo est Isa. 7, 16, non est filius Isaïæ ex prophetissâ recens natus, de quo Isa. 8, 3 et 4, sermo fit; sed est filius adultior Isaïæ, *Sear Jasub* dictus, quem Isaïas jussu Dei tunc secum adduxit, uti sequentibus rationibus ostenditur. 1° Si tam in versu 16 capitis septimi, quam in versu 3 et 4 capitis octavi idem filius Isaïæ, nempe ex prophetissâ recens natus et בן ישרל *Maier Schalal* nominatus, dicatur intelligi debere, oritur contradictio. Nam in cap. 7, v. 16, sacer textus habet: *Antequàm sciat puer reprobare malum et eligere bonum*; in cap. 8 autem v. 4, dicitur: *Antequàm sciat puer vocare patrem suum et matrem suam*; sed hæc duæ epochæ non sunt una eademque. Infans enim in tertio ætatis suæ anno potest loqui et vocare patrem suum et matrem suam; at primùm in septimo anno ordinariè gaudet usu rationis, ac discernit inter bonum et malum. Igitur in cap. 7, v. 16, non est sermo de eodem puero, de quo cap. 8, v. 4, sermo est. Si autem dicatur (prout nos cum Cl. Bergier dicimus), quòd Isa. 7, 16, de filio Isaïæ, *Sear Jasub* dicto, qui tunc 4 circiter annorum puer fuisse ponitur, sermo sit; in altero verò textu (nempe Isa. 8, 3 et 4) de filio Isaïæ, *Maier Schalal* appellato, et proximè nascituro, omnia facile conciliantur, et eadem epocha liberandæ à duobus hostilibus regibus Hierosolymæ prodit. Nimirum, antequàm adultior filius Isaïæ perveniret ad ætatem, qua usu rationis uti, et inter bonum et malum discernere posset, et antequàm alter ejusdem prophetæ filius loqui, et patrem matremque suam vocare posset, h. e., antequàm biennium vel triennium elaberetur, duo regna illorum hostilium regum, Rasin et Phæce vastanda erant; id quod etiam factum est. 2° Si solus filius Isaïæ, *Maier Schalal* dictus, de quo in cap. 8 sermo est, fuisset datus in signum brevi liberandæ Jerosolymæ, isque ille ipse esset, de quo cap. 7, v. 16, sermo est, non apparet ratio, cur Deus Isaïam jusserit, alterum adultiorem filium suum *Sear Jasub* dictum secum ad vaticinandum adducere: si autem dicatur, quòd cap. 7, v. 16, sermo sit de *Sear Jasub*, facile redditur ratio (quam etiam interpretes unanimiter asserunt), cur Deus cit. loc. Isaïam jusserit, filium suum *Sear Jasub* dictum ad vaticinandum secum adducere, ut scilicet hic puer suo nomine esset in signum brevi restaurandi regni Juda ab hostibus vastati, ut mox distinctiùs explicabimus. 3° Si solus *Maier Schalal* fuisset datus in signum brevi liberandi regni Juda, non potuisset Isaïas cum veritate dicere in numero plurali: *Ecce ego et pueri mei, quos dedit mihi Dominus in signum et portentum Israel*. Jam verò juxta nos id verissimum est, quia, juxta nostram modò explicatam doctrinam, his Isaïæ verbis indicatur uterque ejus filius, nempe adultior *Sear Jasub* dictus, quem Isaïas

jussu Dei ad regem Achaz secum adduxit vaticinaturus, et alter postea recens conceptus ex prophetissâ, *Maier Schalal* dictus, quorum uterque suo nomine fuit in signum et portentum Israel, ac præfiguravit liberationem regni Juda, et cladem regni Israelis et Syriæ. Nam nomen hebræum שָׂרַשׁוּב *Sear Jasub* (1) ex duabus dictionibus compositum significat, *reliquum redibit*, vel, *reliquia convertentur*. Ex quo rex Achaz, et populus regni Juda facile colligere poterant, illos Judæos, quos præsentium temporum iniquitas patriâ exulare, aut in captivitatem hostium incidere coegit, postliminiò redituros, vel populum regni Juda, qui malè ab hostibus vexatus fuerat, qui que à Deo videbatur esse derelictus, ad priorem statum et gloriam quodam modo redituro. Nomen verò alterius filii recens concepti, *Maier Schalal*, i. e., *Velociter spolia detrahe*, indicabat, regna hostilia Syriæ et Israelis citò fore spolianda, ut aded duo Isaïæ filii suo nomine fuerint reverà ænigma, prodigia, et oracula spirantia, seu figuræ dictorum eventuum brevi futurorum. Benè enim hic notandum est, quòd Deus non tantùm per verba, res et symbola, sed etiam per nomina soleat prophetare. Sic Osæe prophætæ, cap. 1, v. 6, 9, præcepit, proles suas nuncupare, *Abseque misericordiâ.... Non populus meus*. Similiter igitur Isaïas Dei jussu illis duobus filiis suis nomina *Sear Jasub*, et *Maier Schalal*, ut dictos eventus præfigurarent, indidit. Audiamus jam contra expositionem nostram Isaïæ hucusque propositam argumenta contraria.

76. Argumentum I. Hæc expositio asserit, quòd ille puer, Isa. 8, v. 3 et 4, fuerit filius Isaïæ ex uxore suâ recens natus; sed hoc dici nequit; prob. min. De eodem puero (cit. loc. v. 4) 70 Interpretes dicunt, quòd spoliabit Samariam. Nam ubi Vulgata latina habet: *Antequàm sciat puer vocare patrem et matrem suam, auferetur fortitudo Damasci, et spolia Samariæ*, etc. Septuaginta vertunt: *Accipiet* (nempe hic puer) *fortitudinem Damasci et spolia Samariæ*. Atqui hoc non convenit filio Isaïæ, sed soli Christo. Ita Cornelius à Lap. contra expositionem, quam nos amplectimur. — Resp.: Dist. maj. Hæc nostra expositio asserit, quòd ille puer fuerit filius Isaïæ, etc., ipso tamen nomine

(1) Nostra Vulgata latina, et 70 Interpretes hunc Isaïæ filium decurtato nomine appellant *Jasub*; nam nomina propria non rarò decurtantur, ut cum Idumæa vocatur *Duma*, Isa. 21, 14, aut cum Jerusalem vocatur *Salem*, Genes. 14, 18, aut cum Bethlemitem vocatur *Lemites*, 1 Paral. 20, 5. Taceo quedam alia hujusmodi exempla. Cæterum, in textu hebraico, Isa. 7, 3, est *Sear Jasub*, *filius tuus*; filius ergo ille dictus est *Sear Jasub*. Unde illud *derelictus*, pro quo in textu hebræo ponitur *Sear*, juxta Sanctium et plures alios pertinet quoque ad nomen illius filii Isaïæ, et totum nomen est *Sear Jasub*, quod valet idem ac, *derelictus redibit*, seu, *reliquia convertentur*; quasi in nomine hujus filii sui, quod instinctu divino proli suæ indidisse censendus est, prædicat Isaïas fore, ut regnum Juda à vexatione hostilium regum sit liberandum; ut mox explicabimus. Porrò nomen proprium hujus filii Isaïæ esse *Sear Jasub* ex duabus dictionibus compositum, tenent Pagninus et Vatavilus, Osorius, Forerius, Sanctius, Cornelius à Lap. et Tirinus, quos, si malis, consulere poteris.

« vaticinandum eladem Moab. » Similiter igitur etiam nos merito dicimus, verba illa Isa. 8, 8 : *Et erit extensio alarum ejus implens latitudinem terræ tuæ, ô Emmanuel!* repentinum spirituum Prophetæ ad Christum, quin idem sequatur, quòd etiam puer præcedente versu 3 et 4 sit Emmanuel, aut Christus ex Virgine natus.

78. Argumentum III. Expositio supra (num. 74 et 75) allata non satis coheret cum verbis Isaie, et cum historiâ. Nam regnum Samariæ eversum est anno 6 regis Ezechie, cum puer ille Isaie, de quo Isa. 8, 3 et 4, sermo est, jampridem sciret vocare patrem et matrem; erat enim tum facitè 16 annorum. Neque juvat respondere, tunc quidem eversum esse regnum Samariæ, sed longè ante cepisse Assyrios eam deprædârî, quòd solum prædixit Isaïas cit. loc. dum ait, *auferenda spolia Samariæ, antequàm sciat puer vocare patrem suum, et matrem suam.* Nam contra est: Isaïas non tantum deprædationem, sed et interitum regni prædicit; nam cap. 7, v. 8, expressè ait: *Adhuc sexaginta et quinque anni, et desinet Ephraim* (hoc est, regnum Samariæ) *esse populus.* Ita denuò Cornelii à Lap.—Resp. negando suppositum, quòd in verbis illis Isa. 8, 4: *Antequàm sciat puer vocare patrem et matrem suam, auferetur fortitudo Damasci et spolia Samariæ,* sermo sit de omnimodo excidio Samariæ; sed duntaxat hoc loco sermo est de deprædatione Samariæ, ut ex eo haud obscurè colligitur, quia propheta ait *auferenda esse spolia Samariæ.* Atque hoc reverà per Theglathalasar regem Assyriorum factum est, antequàm puer ille sciebat vocare patrem et matrem suam; uti jam supra à nobis ostensum est. Post plures (1) autem annos Salmanasar, rex Assyriæ et successor Theglathalasar, captâ Samariâ, reliquias decem tribuum captivas duxit et transtulit in Assyrios, 4 Reg. 17, 6; atque hic fuit finis Regni Israel, et tunc impletum est illud: *Ephraim* (2) *desinet esse populus;* prout Isaïas, cap. 7, 8, prædicit.

Aliam adhuc responseionem ad allatam hic objectionem iteratò (3) affert Sanctius, docens, Ephraim seu regnum Israel post magnam illam cladem, quam acceperat tempore Phacee, 4 Reg. 15, 29, jam dici posse, devastatum seu exciditum esse passum, etsi plenus et perfectus interitus nonnisi post plures annos secutus sit; quia aliquid tunc factum dicimus, aut completum, cum bonè ex parte coeptum est fieri. Atque hunc modum loquendi laudatis auctor etiam exemplis S. Scripture confirmat. Sic, ait, Dan. cap. 9, anno primo Darii completi esse dicuntur septuaginta anni desolationis Jerusalem, cum tamen septuagesimo illinc anno non desolata fuerit, sed desolari cœpta.

(1) Vide Calmeti Tabulam chronologicam generalem Historiæ biblicæ (ad calcem Dictionarij biblicijusdem auctoris positam) ad annum mundi 3264 et 3285.

(2) Non rarò nomen Ephraim pro toto regno decem tribuum, seu pro toto regno Israël usurpatur. Vide Calmeti Dictionarium biblicum, v^o *Ephraim.* Rationem autem, cur Ephraim sumatur pro toto regno Israël, Sanctius (Commentar. in Isa. 8, 4) assignat istam, quia ex tribu Ephraim ortus fuit Jeroboam, qui primus omnium regnum illud obtinuit.

(3) Commentar. in 4 Reg. 16, 7, num. 9. Et Commentar. in Isa. 8, 4, num. 9.

79. Quæres 5° « quo sensu (Isa. 18, 2) de rege « Æthiopiæ dicitur: *Mittit in mare legatos in vasis papyri.* Annayibus papyraceis trajicitur mare?»—Resp.: *In vasis papyri*, id est, in navibus ex papyro arbore confectis, ut moris est in Æthiopiâ et Ægypto, teste Herodoto, lib. 2, qui scribit Ægyptios suas naves ex junco fabricare. Est enim papyrus (1) arbuscula vel frutex juxta Nilum nascens, sicut apud nos nascuntur junci in locis palustribus, vel marginalibus fluminum. Id ipsum testantur Theophrast. (2), Plinius (3), et Lucanus (4) ita canens:

Conseritur bibulâ Memphis cymba papyro.

Porro, quia Ægyptij ex eadem arbore, ejusque foliis tenui phylurâ, acu deductâ faciunt chartam ad scribendum teste eodem Plinio, lib. 13, c. 11, ideò charte nostræ, licet ex contritis linteis factæ, quia tamen eundem scribendi usum præbent, papyrus vocatur.

80. Quæres 6° « quo sensu (Isa. 19, 2) dicitur:

« *Concurrere faciam Ægyptios regnum adversus regnum,*

« cum tamen Ægyptus non sit nisi unicum regnum. »—

Resp. sensum esse: *Concurrere faciam regnum adversus*

regnum, id est, provinciam adversus provinciam, ut

Septuaginta habent; vel satrapiam seu præfecturam

unam adversus aliam. Cum enim Assyrii Ægyptum

invaderent, quedam provinciæ seu præfecturæ Assyriis

sese dedere volentes, insurrexerunt etiam armis ad-

versus alias, quæ se dedere volebant. Quâ dissensione

et mutuâ cæcè factum est, ut Sennacherib nullo negotio

subigeret Ægyptum; prout etiam loc. cit. indicatur.

Totus enim versus ita habet: *Et concurrere faciam*

Ægyptios adversus Ægyptios, et pugnabit vir adversus

fratrem suum, et vir contra amicum suum, civitas adversus

civitatem, regnum adversus regnum, id est, provincia

adversus provinciam. Ægyptus enim tuæ in duodecim

partes divisa erat. Ita Calmetus cum aliis.

81. Quæres 7° num verisimile sit, quòd Deus (Isa.

20, 2) *Isaiam jusserit, excutis vestibus nudum incedere,*

ad præsignificandum quòd Ægyptij et Æthiopes nudi

ab Assyriis abstrahendi sint in captivitatem. Num man-

datum, quod pudicitia repugnat, potest esse divinum?

Ita complures increduli (5) ad deprimidam auctori-

tem Scripture et Prophetarum. Verum hanc objectionem

alibi (6) jam solvimus. Hinc pluribus eam refellere,

hic supersedeo.

82. Quæres 8° « quomodò concordet dictum Isaie

« (cap. 23, v. 17): *Post 70 annos reduct Dominus Ty-*

rum ad mercedem suas, cum effato Ezechielis (26, 14),

« de Tyro dicentis: *Non ædificaberis ultrâ.* Et (v. 21):

« *Non inveniatis ultrâ in sempiternum.* An hæc non re-

« pugnant verbus Isaie modò citatis?»—Resp.: Certum

est, quòd post illos 70 annos urbs Tyrus dicta extiterit,

prout patet ex citato Isaie loco, et ex eo, quòd Alex-

xander M. eam rursus expugnârit. Ad objecta verò

(1) Vide Cornel. à Lap. Commentar. in Exod. 2, 5.

(2) L. 4 Histor. plant.

(3) L. 7, c. 56.—(4) L. 4.

(5) Philos. de l'Hist. c. 45, p. 22. Essai sur la Tolérance, c. 12, note f. p. 125. Examen important, c. 10.

Tindal, c. 13, p. 251.

(6) Vide supra, sect. 4, quæst. 6, num. 9, 14.

Ezechielis verba, omissis aliis responsionibus, dupliciter responderi potest. Nam primò dici potest cum S. Hieronymo, instauratam quidem fuisse Tyrum in urbem, sed nunquam pristinam suam gloriam et potentiam ab eà fuisse ex integro recuperatam. Tyrus enim ab eo tempore, quo à Nabuchodonosore eversa fuit, deinceps subfuit Chaldæis, Græcis, Romanis. Unde verba Ezechielis possunt habere hunc sensum: *Non recuperabis ultra pristinam tuam gloriam et dominatum.* Vel cum Calmeto (1) dici potest, duas Tyri urbes fuisse: veterem penitùs à Nabuchodonosore eversam, quæ nunquam in pristinum decus reversa est; et novam in insulâ, quæ usque ad Alexandri M. tempora floruit. Josephus enim (2) testatur, Nabuchodonosorem constituisse Ithobal, ut esset rex Tyri, cujus successores ibi usque ad Alexandri M. tempora imperitarunt.

83. Quæres 9° « quo sensu Isaias (cap. 33, v. 7) dicat: *Angeli pacis amarè fletunt;* cum tamen in celo neque luctus, neque dolor locum habeat. »—Resp. negando suppositum, quòd hoc loco per *angelos pacis* intelligantur spiritus angelici; sed intelliguntur nuntii (3) seu legati pacis, qui egressi sunt ad Rabsacem, ducem Sennacheribi, pacis cum eo componendæ causâ, scilicet Eliakim, Sobna et Joabe. Verùm cum pacem à tyranno non impetrarent, sed potiùs minas et contemptus, videntes præsentissimum urbis periculum flevissent, et *scissis vestibus* Regi Ezechiæ in maximis angustiis constituto *nuntiaverunt verba Rabsacis.*

Si quis autem in sensu spirituali per *angelos pacis* cum S. Hieronymo intelligere velit spiritus angelicos præsides templi Salomonici, lugentes, dum viderent templum esse in periculo tantæ cladis, is textum snmere debet in sensu improprio et figurato; sicut etiam Deus in S. Scripturâ quandoquæ dicitur dolere, penitere, irasci.

84. Quæres 10° « quid sentiendum de expositione verborum Isaiæ (cap. 40, v. 3, 4 et 5): *Vox clamantis in deserto: Parate viam Domini, rectas facite in solitudine semitas Dei nostri. Omnis vallis exaltabitur, et omnis mons et collis humiliabitur, et erunt prava in directâ, et aspera in vias planas. Et revelabitur gloria Domini, et videbit omnis caro... quòd os Domini locutum est.* Quid, inquires, sentiendum de hujus loci expositione, quam auctor famosi libri *Horus* dicit « assert? »—Resp.: Sicut alia hujus detestandi libri asserita, ita etiam hæc expositio est prorsus gratis conficta, falsissima, et in contemptum S. Scripturæ excoGITATA. Antequàm hoc ostendam, observo, memoratum auctorem hæc Isaiæ verba non de S. Joanne Baptistâ præcursore Domini, sed de futuro regimine solis, seu puri cælestis ignis secundùm magorum Persarum do-

ctrinam interpretari. Propria ipsius verba (1), quæ ex germanico in latinum transtulit, sunt hæc: *Hoc loco noster Videns (id est, Isaias) utitur arcana doctrinâ persicorum magorum de futuro regimine solis, seu puri cælestis ignis. Audivit, quòd sol in fine præsentis mundi dominatur, quem eidem apud aliquos populos impij planetæ eripuerè, recuperaturus, et tum omnî inordinatione sublâtâ, cunctos montes humiliaturus, cunctas valles exaltaturus esset. Quam ob rem (Isaias) sibi proponebat, vaticinium pro suâ (Judæorum) natione indè confingere.*

Dominus, cui via paranda esset, erat sol, cui astra ab ortu in occasum veluti viam faciem et planam faciunt. Vates itaque (seu vox) in deserto non erat Joannes Baptista, sed magus in Persiâ (qui hanc de sole doctrinam annuntiavit), et ille Dominus, cui astra viam pararent, potiùs solem, quàm Jesum significare poterat.

Hucusque fanaticus ille auctor, de cujus scripturistics expositionibus problema esto, an magis absurde et heteroclite, vel magis impiæ sint, et execrabiles.

Et profectò in citato Isaiæ textu, *vox clamantis in deserto*, etc., primo statim intuitu patet, hoc loco sermonem esse de adventu magni cujusdam regis, cui ubique parandum esse viam, præco aliquis ex deserto Judæis acclamat, apertè asseverans, hunc regem esse ipsum יהוה *Jehova* (2): atque hæc viæ preparatio sub magnificentissimo schemate humiliandi montes et colles, exaltandi valles, ac omnia complandandi proponitur et imperatur. Quomodò jam cum his concordat memorati auctoris expositio? Num sol unquam dictus est *Jehova*? an unquam persicum magum tanquam vocera clamantem in deserto ab ullo describi aut nominari legitimus? Quis credat, quòd Isaias propheta tam sanctus à magis Persiæ doctrinam aliquam mutuatus sit, qui omnem superstitionem ethnicam juxta præceptum Domini summoperè aversabatur (3)? Isaias, inquam, qui capitale errorem magorum in Persiâ, dari duo principia rerum, unum bonum, alterum malum (4), palam refellit, dum cap. 45, v. 5, 8, in personâ Dei

(1) In suo *Horo* seu astrognostico judicio de vaticiniis Messiam prænuntiantibus.

(2) In citato textu Isa. 4, 3 et 5: *Parate viam Domini... et revelabitur gloria Domini, et videbit omnis caro... quòd os Domini locutum est*, in Hebræo semper ponitur *Jehova*, ubi in latino *Domini* positum est nomen.

(3) Vide supra, sec. 4, quæst. 4, num. 5 et 6.

(4) Persicæ philosophiæ, quæ tempore magorum vigeat, et cujus sectatores etiamnum in Persiâ superstites esse dicuntur Gafri dicti, Persicæ, inquam, hujus philosophiæ primum ac fundamentale dogma est, dari duo magna principia, unum lucem, alterum tenebras. Primum horum principiorum appellatur *Oromasdem*, alterum *Arimanium*. Inter hæc duo, aiunt, esse tertiam substantiam mediam, quam *Mithram* vocant. Lux seu *Oromasdes* juxta doctrinam dictæ persicæ philosophiæ est principium omnis boni: tenebræ seu *Arimanium* est principium omnis mali. *Oromasdes* dominatum tenet in naturas æternas; *Mythra* in æterna; *Arimanium* in res terrenas et transientes, seu in corruptibilia. Plura de hæc persicâ philosophiâ refert Lexicon Universal. Lipsiens. tom. 27, artic. *Persische Philosophie*, citans in hanc rem Plutarchum de Isid. et Osirid. p. 369. Diog. Laërtium in præem. Joan. Christoph. Wolf de Manich. ante Manichæos pag. 51.

(1) Commentar. in Isa. 23, 15. Et in Ezechiel. 26, 14.

(2) L. 1 contra Appion.

(3) Angelus est vox Græca, ἀγγελος, et latinè nuntius significat. Nam officii nomen est, non nature, hoc est, officium significat, non naturam. Illic quia cælestes genii sæpè à Deo ad homines mittuntur tanquam nuntii vel legati, vocantur angeli.

ita ait: *Ego Dominus, et non est amplius, extra me non est Deus...* *Ego Dominus, et non est alter, formans lucem et creans tenebras, faciens pacem, et creans malum* (1); *ego Dominus faciens hæc omnia*. In quo textu, quoties in vulgatâ nostrâ ponitur vox *Dominus*, toties in hebræo ponitur vox, *Jehova*. Quis autem non videt Isaiam his verbis præcipuum antiquæ philosophiæ persicæ dogma de duobus principiis et veluti diis apertè impugnare? Quis proin credat eundem prophetam suam doctrinam, et vaticinia ex dictâ philosophiâ malè intellectâ; aut malè applicatâ conflixisse? præsertim cum in eodem 45 capite statim initio (nempe v. 1, 2, 3) *Cyros*, qui primum ducentis annis post hanc Isaiæ prophetiam extitit, quemque, v. 1, hic Propheta expressè nominat, victorias à Deo concedendas prædicat his verbis: *Hæc dicit Dominus Christo meo Cyro, cujus apprehendi dexteram, ut subjiciam ante faciem ejus gentes...* *Ego ante te ibo; et gloriosos terræ humiliabo...* *Et dabo tibi thesauros absconditos... ut scias quia ego Dominus, qui voco nomen tuum, Deus Israel*. Num Isaias etiam hanc notitiam de Cyro post ducentos primum annos extituro, et de victoriis ipsi à Deo concedendis ex philosophiâ persicâ, vel ab aliquo mago persico accepit, aut potius à Deo ipsius mentem propheticò lumine collustrante?

Corollarium I. Vox clamantis in deserto (Isa. 40, v. 1) non erat aliquis magus in Persiâ hominibus annuntians, quòd sol regimen suum in fine mundi recuperaturus sit; sed est Joannes Baptista, qui reapse mensuram hujus nominis implevit, in deserto homines adhortatus ad penitentiam, eosque stimulans, ut Domino viam præparent; Dominus autem ille est Jesus Nazarenus, cujus Joannes Baptista Præcursor erat, Jesus, inquam, verus Messias, et ipse Jehova, de quo Isaias in eodem capite v. 10 et 11, ad civitates Juda nomine Dei ait: *Ecce Dominus Deus in fortitudine venit, et brachium ejus dominabitur; ecce merces ejus est cum eo, et opus illius coram illo*. *Sicut pastor gregem suum pascet; in brachio suo congregabit agnos, et in sinu suo levabit; fetus ipse portabit*. Certè, qui amorem Jesu erga genus humanum penitus novit, eundem his verbis depingi, facilè agnoscat, memor illius similitudinis apud S. Lucam cap 13, v. 5, ubi amantissimus Servator comparat se pastori, qui ovem errantem in humeros tollit, et ad ovile reducit; aut memor illorum ejusdem verborum apud S. Joannem cap. 10, v. 11, ita loquentis: *Ego sum pastor bonus. Bonus pastor animam suam dat pro ovibus*. Et v. 27 et 28: *Oves meæ vocem meam audiunt, et ego cognosco eas, et sequuntur me; et ego vitam æternam do eis; et non peribunt in æternum, et non rapiet eas quisquam de manu meâ*.

(1) Hoc loco per *malum*, non intelligitur malum culpæ, seu peccatum (Deus enim non est auctor peccati, ut Calvinus blasphemavit), sed malum pœnæ, h. e., pestis, fames, bellum, servitus, captivitas, et quidquid hominem affligit. Nam sensus citati loci est: *Ego Dominus... faciens pacem, h. e., dans prosperitatem (nam pax hebr. significat quietem, opulentiam, et bonorum omnium affluentiam), et creans malum, v. g., pestem, famem, aut alias afflictiones*.

Corollarium II. Ex dictis etiam patet, quàm futilis, absurda et impia pariter sit expositio, quâ Horus modò citata Isaiæ (cap. 40, v. 11) verba: *Sicut pastor gregem suum pascet; in brachio suo congregabit agnos et in sinu suo levabit; fetus ipse portabit*, hunc in modum interpretatur: *Id est, supremus Deus, seu pura lux (hoc nomine Horus conformiter suo systemati solem designat) in posterum sub novo suo regimine omnia astra, sicuti pastor gregem suum, in celo pascet; ea cautè custodiet, nec amplius permittet illa manè à ferocibus lupis devorari; multò minus fœdum draconem tolerabit, qui in præsentì malè constituto mundo tot mala soli, lunæ et stellis infert*. Ita Horus. Sed quis sanæ mentis homo sibi persuadet, Isaiam virum tam sapientem, tam sanctum suis illis verbis tam heteroclitias et insanas fabulas Judæis annuntiare voluisse? Credat hoc Judæus Apella.

85. Quæres 11°: Quomodò explicatur illud (Isa. 45, 15): *Ipse (nempe Cyrus) ædificabit civitatem meam*; cum tamen diu post mortem Cyri (2 Esdræ 2, 8) anno vigesimo Artaxerxis Longimani Nehemias 1° primum impetraverit licentiam ædificandi Jerusalem?—Hæc ita conciliantur. Cyrus ædificavit Jerusalem, sed inchoatè tantum, jubendo ruinas ejus instaurari, 1 Esdræ cap. 1. Licet enim hoc loco tantum de restaurando templo explicita mentio fiat, tamen non est præsumendum, quòd Cyrus, jubens Judæos ascendere in Jerusalem, ibique ædificare templum, voluerit hoc stare in loco deserto sine circumstitis ædificiis speciem inchoatæ urbis referentibus. Præterea Esdras ibi expressè addit: *Ut completeretur verbum Jeremiæ*. Sed Jeremias, 30, 18, non solum de restauratione templi, sed etiam urbis Jerusalem vaticinatus est his verbis: *Hæc dicit Dominus: Ecce ego convertam conversionem tabernaculorum Jacob, et tectis ejus miserbor, et ædificabitur civitas in excelso suo, et templum juxta ordinem suum fundabitur*. Verùm plura hæc de re invenies in tractatu theolog. de Incarnatione, auctore Thomâ Holzclau num. 61 et seqq.

86. Quæres 12°: Quomodò Isaias (cap. 52, v. 1) his verbis: *Consurge, consurge, induere fortitudinem tuâ, Sion, induere vestimentis gloriæ tuæ, Jerusalem, et civitas Sancti; quia non adjiciet ultrâ ut pertranseat per te incircumcisus et immundus, prædicare potuerit, per Jerusalem solutâ captivitate Babylonica, non amplius pertransiturum incircumcisum et immundum*; cum tamen etiam post reditum ex captivitate Babylonica, multa passa sit Jerusalem ab Antiocho, Tito et gentibus incircumcisus?—Resp.: Omissâ aliorum responsione, hæc difficultas facilimè videtur tolli, si cum Cl. Franc. Xaverio Widenhofer (1) dicatur, hoc loco sermonem esse de Hierosolymâ non terrestri, sed cœlesti, seu de Ecclesiâ triumphante in cœlis, in quam nullus incircumcisus corde ac moribus, nullus immundus, intrare potest. Ratio citatum textum ita explicandi est 1° Quia hoc loco, ubi vulgata latina habet, *Consurge*, in hebræo est, *Evigila* (עִירָא Uri) *Sion!* sed evigilatio propriè fit, cum huic

(1) Commentar. in Isa. 54, 1.

mundo mortui cœlo evigilamus. 2° Dicitur : *Induere vestimentis gloriæ tuæ, Jerusalem!* sed *vestimentis gloriæ* in sensu magis stricto et proprio vestietur in cœlo; ibique erit civitas sanctitatis (ut hebraicum habet) seu, ut 70 loquuntur *πόλις ἡ ἁγία* quoad singulos suos cives seu membra. Excitat igitur hic Deus Jerusalem terrestrem, sive Ecclesiam militantem, ut evigilet ad gloriam, ubi erit *civitas* in sensu explicato perfectè sancta, quia tum non adijciat ultra ut pertranseat per eam gloriosam *incircumcisus* corde ac moribus, quales Judæi sunt, Actor. 7, 51, et *immundus*, quia teste Joanne, Apoc. 21, 27, in eam (Jerusalem) non intrabit aliquid *coinquinatum*.

87. Quæres 13° : « An verba illa Isa. 53, 2 et seqq. : *Non est species ei, neque decor; et vidimus eum, et non erat aspectus, et desideravimus eum; despectum et novissimum virorum, virum dolorum, et scientem infirmitatem, etc.*, intelligenda sint de Christo patiente, vel potius de gente Judaicâ in statu hodiernæ humiliationis et afflictionis consideratâ, ut recitiores « Judei contendunt? »—Resp. : Allata verba Isaie necessariò intelligenda sunt de Christo patiente, non autem de gente Judaicâ. Nam non tantùm Jesus Christus prophetam Isa. cap. 53 contentam de seipso interpretatus est (1), et illa de eodem intellexit, et exposuit Philippus diaconus in Actis Apost. (2) : sed etiam Isaac Orobio pertinacissimus Judæus lassus est (3), historiam passionis et mortis Christi ab Evangelistis esse accuratè transcriptam ex Isa. capite 53. Nemo tamen prudens aut sanæ mentis homo ideò suspicabitur Evangelistas ejusmodi historiam de Christo finxisse. Mox enim osores christianæ religionis, Judæi et Gentiles, qui Christo et Evangelistis cœvi erant, fuissent protestati, et Evangelistas mendacii arguissent. Summa igitur consensus est inter Isa. caput 53 et historiam Christi patientis. Et profetò Propheeta Isaias tam plenè et fusè, adeò clarè et planè Christi passionem et ignominiam hoc capite pertractat, ut non prophetam, sed evangelistam agere, neque futura predicere, sed facta et visa narrare videatur. Quocirca hoc caput, at Cornel. à Lap. (4) ait, inscribi posset : *Passio Jesu*

(1) Luc. 22, 37, Christus de seipso ait : *Dico enim vobis, quoniam adhuc hoc, quod scriptum est, oportet impleri in me : Et cum iniquis deputatus est.* Indicat nimirum optimus Servator his verbis illud Isa. 53, 22, de se scriptum : *Tradidit in mortem animam suam* (pro nobis) et *cum sceleratis reputatus est.*

(2) Act. cap. 8, postquam narratum est, quòd vir æthiops eunuchus Candacis reginæ Æthiopyum petierit à Philippo sibi explicari, de quo propheta ille locus Isa. 53, 7 : *Tanquam ovis ad occisionem ductus est; et sicut agnus coram tondente se, sine voce, sic non aperuit os suum, etc.*, intelligendus sit, Philippus ei respondit, de Jesu intelligendum esse. Nam Act. 8, 35, subditur : *Aperiens autem Philippus os suum, et incipiens à Scripturâ istâ, evangelizavit illi (eunuchus) Jesum.*

(3) Ita de Orobio Judæo refertur in Philippo Limborch opere, *Amica collatio cum Judæo*, dicto p. 101. Auctor enim iste quedam Collatqua seu Collationes de Religione cum Orobio instituit, quæ dein titulo *Amica collatio cum Judæo*, inscriptæ, Basileæ an. 1740, in lucem editæ sunt.

(4) In Synopsi Isa. capitulis 53.

Christi secundum Isaiam. Tam luculenter enim (pergit) insignis hic interpres) ejus dolorem, condemnacionem, verbera, mortem, sepulturam, locum, causam, fructus, socios denique latrones hic describit, et ut Judæi nihil habeant hic, quod objiciant aut respondeant, nisi sua somnia (scilicet hoc capite describi afflictionem et despectum populi Judaici, quem jam patitur à Christianis et Turcis); quæ tamen ipsis propheta verbis mendacii et falsitatis statim convincuntur, uti eos convincit S. Irenæus, lib. 4, 56; Justin. contra Tryphon.; Tertullian. contra Judæos cap. 9; Eusebius, 3 Demonstr. cap. 2; Cyprianus, L. 2 contra Judæos, cap. 15; Chrysost., Orat. 3 contra Judæos, et alii. Quin et Chaldæus (1) hæc de Christo (seu Messia) non de populo accipit; sic enim veritè sub finem capituli 53, v. 13 : *Ecce prosperabit servus meus Messias, exaltabitur.* Sic et R. Moyses Gerundensis, in cap. 29 Genes. Quocirca S. August., lib. 1 de Consensu Evangel. cap. 51, putat, hæc de Christi passione vaticinia explanatione non indigere. Nimirum egent potius piâ meditatione, vivaci sensu et lacrymis. Illicusque Cornelius à Lap. Præterea verba Isaie (incipiendâ à capite 52, v. 13, usque ad finem sequentis capituli 53) ab omnibus priscis expositoribus, tam qui Christi antecesserunt adventum, quam qui post Christum passum exiterunt, nonnisi de Messia exposita sunt : sicut ipse quoque Rabbi Selomo (quantùmvis adversarius, et sententiæ recentiorum Judæorum defensor) apertè testatur, dum verba illa Isa. 52, 13 : *Ecce intelligit servus meus cum reliquis exponens, sic ait : Magistri nostri totum hoc de Messia intelligi affirmant.* Ex quibus omnibus satis manifestè patet, quòd omnia Isaiæ verba ab eo loco (cap. 52, v. 13) : *Ecce intelligit servus meus*, usque ad finem 53 capituli, ab antiquis Judæorum sapientibus de Messia intellecta fuerint. At recentiores Rabbinî, Rabbi Salomî, Rabbi Dabid, ac alii, cum tantam inter historiam evangelicam de passione et morte Jesu Nazareni, et verba illa Isaiæ cap. 52, v. 13, usque ad finem capituli 53, viderent consensionem, nec tamen Jesum Naz., verum Messiam vellent agnoscere, negarunt in citatis Isaiæ verbis sermonem esse de Messia, sed illa de gente Judæorum hodîe tantoperè afflictâ et humiliatâ exponebant.

88. Verùm quòd illa Isaiæ verba nullatenus Judæorum populo in hæc novissimâ afflictione et tribulatione existenti, applicari possint, ostendo sequentibus argumentis. 1° Citato cap. 53, v. 4, Isaias, dicit : *Ipse autem vulneratus est propter iniquitates nostras, attritus est propter scelera nostra.* At quæso, quomodò hæc verba sine violentâ distortionem de Judaico populo intelligi possunt? Respondet quidem Isaac Orobio (2), et ait Deum prenas, quas nationes Judæis infestæ proneruerunt, Judaico populo intelligere, atque hunc

(1) Isa. 52, 13, incipit Propheeta loqui de Christo seu Messia, de quo postea, cap. 53, sermonem suum continuat; prout pluribus mox ostendimus.

(2) In Opere suo Munimen Fidei nuncupato, sect. L, cap. 22, p. 159, 162.

locō omnium aliarum nationum punire. Cæteras enim nationes in oculis divinis aded viles et despectas esse, ut Deus non majorem earum curam habeat, quàm brutorum animalium, et ne quidem eadem in scelera ruentes punire dignetur. Quare cæteras nationes per vulnera populi Judaici sanari; qui, dum aliarum gentium persecutiones patitur, insuper oret pro suis persecutoribus, et Deo supplicet pro veniã eisdem impetranda. Verùm, quòt falsã unã hãc responsione Orobio Judæis effusã? Falsum enim est, quòd Deus per Isaiã citato cap. 53, dicat populum Judaicum percuti propter scelera aliarum gentium. Nam prorsus nullum vestigium hujus rei ibi invenitur. Falsum quoquẽ est, quòd Judaicus populus pro gentibus persecutoribus suis oret; imò teste Galatino (1), Judæi non solum non orant pro aliarum nationum salute, sed potiùs pro earum destructione et præsertim pro romani imperii et Ecclesiæ christianæ perniciẽ ac perditione, existimantes quòd post romani imperii defectionem, atquẽ Ecclesiã Christi destructionem, mox à præsentis afflictionis suã statu liberandi sint. 2° Isaiã de eodem sctis Dei vulnerato, attrito, etc., cap. 53, loquens, vers. 9, ait: *Ed quòd iniquitatem non fecerit, nequẽ dolus fuerit in ore ejus*; atquẽ hoc de populo Judaico, ut Petrus Galatinus loc. cit. ait. *Apertè falsum est, ut per rei evidentiam liquidò patet; eò quòd (Judæi) pro majore parte sint omnes usuris, iniquitatibus, dolis... atisque flagitiis immersi*. Ergo servus ille Dei, de quo Isã. 52, 13, usquẽ ad finem sequentis capitis 53, sermo est, non est populus Judaicus. 3° Idem servus Dei Isã. 53, dicitur *novissimus virorum, vir dolorum*. Atquẽ sic modò loquendi non significat integrum populum, sed personam aliquam singularem. Et sanè, incipiendo à versu 13 capitis 52, usquẽ ad finem sequentis capitis 53, officinã de servo Dei dicta proferuntur tanquàm de unã singulari personã. *Ecce intelliget servus meus... verè languores nostros tulit... ipse autem vulneratus est... obtulit est, quia ipse voluit*, etc., sat claro indicio, quòd hĩc de unã certã personã, scilicet Christo, sermo sit, nõh de Judæis seu integro populo Judaico. Respondent quidem recentiores Judæi populum Judaicum à prophetis non rarò *Servum Dei* nominari in numero singulari, adedquẽ meritò dici, quòd etiã Isã. 52, 13, usquẽ ad finem capitis 53, *Propheta per Servum Dei*, quem ibi afflictum, vulneratum, etc., sed postea iterum exaltatum describit, Judæorum populum intelligat, et de hoc quasi de uno homine loquatur. Sed contra est: Non negamus, quòd Deus in S. Scripturã populum Judaicum appellet *servum suum* (2); sed etiã Moyses, David, etc., et ipse Christus seu Messias (3) in illã hoc nomine appellantur. Unde ex subiectã materiã, circumstantiis, aut aliundè desumi debet, utrũ in hoc vel illo Scripturæ loco per ser-

vum Dei intelligatur totus populus Judaicus, vel persona aliqua singularis. Jam autem, quòd Isã. 52, 13, usquẽ ad finem capitis 53, per *servum Dei*, de quo ibi sermo est, non intelligatur integer populus Judaicus, sed persona singularis, jam supra (1) probatum est ex unanimi consensu interpretum. Veterum etiã hebræorum, ex Paraphrasi chaldaicã, ac ex ipso contextu, seu verbis capitis 53.

89. Instat Orobio Judæus, et ait: Si Jesus Nazareus Deus est, ut Christiani credunt, non potuit dici servus Dei, non potuit pati, mori, etc.—Resp.: Jesus Nazar. est Deus et homo; ut homo potuit pati, mori, estque simul filius et servus Dei; licet enim idem, quã homo sit filius Dei, et quidem filium naturalis; quatenus scilicet humanitas illa subsistit in personã Verbi, quæ est Filius Dei naturalis; tamen idem est et servus ratione ipsius naturæ, puta humanitatis, quãtã assumpsit; hæc enim est creatura, ac proindẽ servi sui Creatoris; prout Cornelius à Lap. rectè observat, et theologi orthodoxi (2), cum D. Thomã (3) in tractatu de Incarnatione, fusiùs explicare solent.

Cæterum, nisi Jesus Nazar. verus Deus esset, non potuisset Deo condignam satisfactionem præstare pro nostris peccatis, siquẽ nos à morte æternã redimere; quia nulla pura creatura sive pro suis, sive pro alienis peccatis condignè Deo satisfacere potest; prout denudò theologi cum D. Thomã (4) probare solent. Certè ab ipsomet Isaiã Messias appellatur *Deus fortis* (5), ac *Emmanuel*, i. e., *nobiscum Deus*; unde veteres Judæi divinitatem Messia attribuebant, sicut hos eandem Jesu Nazarenò attribuimus; quemadmodum Galatinus, lib. 3, cap. 5 et seqq., solidè ac eruditè ostendit.

90. Scholion. Equidem multa adhuc de vaticiniis Isaiæ contra novatores et incredulos in medium proferri possent, inter quæ etiã distinctior explicatio horum verborum Isã. 53, 4 et 5: *Verè languores nostros ipse tulit, et dolores nostros ipse portavit... Ipse autem vulneratus est propter iniquitates nostras, attritus est propter scelera nostrã*, etc., quibus et sequentibus verbis contra Socinianos efficaciter sanè probatur Christum pro nobis non tantum improprie (prout ipsi volunt), sed verè et proprie satisfecisse passione ac morte suã. Verùm hæc fidei veritas passim in theologorum orthodoxorum libris (6), tum ex modo citatis Isaiæ verbis, tum ex aliis S. Scripturæ locis manifestè demonstrata extat, ut aded hoc loco hæud necessariam judicem ampliozem illius controversiæ discussionem. Similiter quamvis multa adhuc de tortis, falsis et im-

(1) Num. 87, et præsentè num. 88.

(2) Suarez, Commentar. in 5 part. D. Thomæ 1, disput. 44: Billuart, Cursus theolog. tom. 15, dissertat. 20, artic. 1; Joseph Widman, in Institut. univers. theolog. tom. 3, § 38, pag. 176 et 177.

(3) Summa theolog. part. 3, quest. 20.

(4) 5 part., quest. 1, art. 2, ad 2. Vide etiã Joseph Monschein, Theolog. dogmat. specul. p. 2, disput. 1, quest. 2, num. 297 et seqq.; Tourneley, tom. 1 Cursus Theolog. p. 3, quest. 5, art. 1, argum. 2.

(5) Isã. cap. 7, 14, et cap. 9, v. 6.

(6) Vide Tourneley, loc. cit. artic. 2, Billuart, loc. cit., dissert. 19, art. 4.

(1) In Opere suo de Arcanis catholice veritatis, lib. 8, cap. 15, p. 337.

(2) Sic Isã. 44, 8, his verbis: *Et tu, Israel, serve meus*, significatur populus Israelicus. Vide etiã Isã. 44, 1, aliav Scripturæ loca in hanc rem.

(3) Vide Cornelium à Lap. Commentar. in Isã. cap. 42, 1, cap. 43, 10, cap. 49, 3.

piis vaticiniis Isaie ab Horo factis expositionibus dici possent, his tamen ulterius commemorandis sumpersedeo; præsertim quia ex supradictis, num. 5, 6, 57 et 84, abundè patet, quàm absurdæ et prorsus gratis confictæ sint hujus auctoris expositiones, ex vanis Ægyptiorum aut aliorum gentium fabulis hauste. Nihilominus, ut idipsum amplius confirmetur, in sequentibus prophetis illius fabulatoris (puta Hori) hinc inde aliquam mentionem, additâ refutatione somniorum ipsius, facturus sum.

CAPUT II.

De Jeremiâ cum Baruch.

Jeremias, hebraicè *Jirmea*, sive, ut in contextu libri habetur, *Jirmiahu*, id est, *exelsus Domini*, vel *celstudo Domini*, fuit filius Helcia ex genere sacerdotali natus in Anathoth, viculo de tribu Benjamin, distante tribus milliariis Hierosolymâ, ut S. Hieronymus, præfat. in Jeremiam, observat. Teste eodem S. doctore Jeremias anno vitæ suæ circiter 15, adhuc puer existens prophetare cepit, ac continuavit per 45 ferè annos sub quinque regibus Juda, nempe sub Josiâ, Joachaz, Joakim, Jechoniâ, Sedeciâ, usque ad excidium urbis et templi, quod deplorat in suis Lamentationibus. Tandem in Ægyptum abductus à residuis Judæis, ibidem in Taphnis, urbe regiâ, à Judæis lapidibus obrutus est (1), et celebratur ut martyr à Tertulliano (2), Epiphanio (3), Dorotheo (4), Isidoro (5) et Martyrologio romano, 1 maii. Eum semper virginem permansisse, tradunt Ignatius M. (6), Hieronymus loc. cit., Isidorus ibid., et colligitur ex illis Dei ad ipsum verbis, cap. 16, v. 2: *Non accipies uxorem.*

Porrò liber *Jeremiæ* ab omnibus à *proto-canonicis* (7) admittitur. Notandum tamen, 1° quòd *Jeremias* prophetias suas communiter dictaverit; *Baruch* verò ejus scriba seu amanuensis easdem scripserit, ut patet ex Jerem. 36, 4: « Vocavit ergo Jeremias Baruch filium Nerie; et scripsit Baruch ex ore Jeremiæ omnes sermones Domini, quos locutus est ad eum, in volumine libri. Cùmque *Joachim*, rex Juda (ibidem 21) tres pagellas vel quatuor oraculorum *Jeremiæ* combussisset, *Jeremias* (ibidem 32) tulit volumen aliud et dedit illud *Baruch*, qui scripsit in eo ex ore *Jeremiæ* omnes sermones libri, quem combusserat *Joachim* rex Juda igni, et insuper addidit sui sermones multò plures, quàm antea fuerant. » Cæterum, quanvis *Baruch* fuerit amanuensis *Jeremiæ*, et hujus prophetias scripto exaraverit, tamen proprium quemdam librum propheticum scripsit. Nam post mortem *Jeremiæ*, cui constanter adhæsit etiam in Ægypto, ipse hanc regio-

nem deseruit et recessit in Babyloniam anno quinto ab excisâ Jerosolymâ, Baruch. 1, 2, ut regem Jechoniam aliosque Judæos ibi captivos solaretur ac roboraret. Unde ibi librum suum, qui in vulgatâ nostrâ nomine *Prophetia Baruch* continetur, conscripsit haud dubiè hebraicè vel chaldaicè; sed hebræum exemplar jam intercidit. Verùm redeamus ad librum *Jeremiæ*. Notandum, 2° quòd postremum caput libri *Jeremiæ*, nempe 52, ab alio (probabiliter ab *Esdrà*) appositum sit; prout patet ex fine capitis 51, quod sic clauditur: *Ilucusque verba Jeremiæ*. Notandum, 3° quòd ordo capitulum in libro *Jeremiæ* non sit ordo temporis, quò singula contigerunt, sed sæpè priora capita ea quæ posteriora facta sunt referunt, aut posteriora quæ prius facta sunt recensent; quod in Prophetis perfrequens est.

Denique argumentum *Prophetiæ Jeremiæ* est: 1° Prædicat excidium Jerosolymæ ob peccata quæ Judæis exprobrat. 2° Consolatur tamen iterum eosdem, prædicando post septuaginta annos è captivitate reditum. 3° Porrò non rarò *Jeremias* fuit typus aut *Propheta Christi* (1). De stylo autem hujus *Prophetæ S. Hieronymus* (2) ait: *Qui quantum in verbis simplex videtur et facilis, tantum in majestate sensuum profundissimus est.*

91. Quæres 1: « Num verisimile sit, quòd *Jeremias*, antequàm exierit de vulvâ, sanctificatus fuerit, ut (Jerem. 1, 5) dicitur; cùm tamen ipsemet (cap. 20, v. 14 et seqq.) diei nativitatæ suæ maledixerit, exclamans: *Maledictus dies, in quâ natus sum!* Num maledicendum diei, in quo homo sanctificatus nascitur? » Resp. 1°: Teste *Salmeron* (3), et *Tirino* (4), graves quidam auctores verba illa: *Antequàm exires de vulvâ, sanctificavi te*, non exponunt hoc sensu, quòd *Jeremias* adhuc in utero materno existenti remissum fuerit peccatum originale, et infusa gratia sanctificans; sed duntaxat isto sensu: Antequàm nascereris, prædestinasti, preparavi te in prophetam. Verùm, quia communis est doctorum sententia, quòd *Jeremias* verè fuerit sanctificatus in utero, et infusa ei gratia sanctificans, antequàm nasceretur, resp. 2° et cum *Calmeto* (5) dico *Jeremiam*, dùm diei nativitatæ suæ maledixit, more Orientalium usum esse modis loquendi vehementioribus, violentis et hyperbolicis, quibus ostendere voluit, quantas angustias et quàm gravia mala patiatur. Vel cum *Cornelio à Lap.* (6) et quibusdam aliis ab eodem citatis dici potest, hæc verba, *maledictus dies, in quâ natus sum!.. maledictus vir, qui annuntiavit patri meo, dicens: Natus est tibi puer!* etc., esse modum loquendi Hebræorum, ut per maledictionem tantum intelligant interjectionem optantis, ita ut sensus sit: Utinam nunquàm essem natus, ac consequenter utinam nunquàm fuisset homo id nuntians! Porrò, dùm ita optat *Jeremias*, abstrahit à sanctificatione seu statu gratiæ

(1) Vide *Bellarminum* de Scriptor. Eccles. v^o *Jeremias*.

(2) In *Scorpiaco*, cap. 8.

(3) De vitâ Prophetarum.

(4) In *Synopsi*.

(5) De vitâ et morte Sanctorum.

(6) *Epist. ad Philadelphios*.

(7) Vide part. 4 *Scriptur. S. contra incredulos propugn.* sect. 1, quæst. i.

(1) Vide *Cornel. à Lap. Proleg.* in *Jeremiam*.

(2) *Præfat.* in lib. 6 *Commentar.* in *Jeremiam*.

(3) *Tom. 2, tract. 34.*

(4) *Commentar.* in *Jerem. 1, 5.*

(5) *Commentar.* in *Jerem. 20, 14.*

(6) *Commentar.* in *Jerem. 20, 14*

et ordinatione Dei, tantum spectans naturalia bona et mala. Sunt enim illæ puræ naturæ voces et velleitates circa rem præteritam et mutata impossibilibus, quas vehementia doloris quasi naturaliter exprimit, præcisè ad mali gravitatem ostendendam (1). Quasi diceret: *Si commoda et incommoda naturalia spectem, quæ sunt tam in vitâ, quam in carentiâ vitæ, optatum nunquam notus esse, quam vivere.* Sic alibi (2) dicitur: *Laudavi magis mortuos quam viventes, et feliciorum utroque judicavi, qui necdum natus est, nec vidit mala, quæ sub sole fiunt.* Et iterum (3): *Melior est dies mortis die natiuitatis.* Vel denique, et fortassis omnium optimè cum Xaverio Widenhofer dici potest, quòd Jeremias non absolutè, sed tantum conditionatè maledixerit diei natiuitatis suæ, nimirum sub hæc conditione: *Si sim falsus propheta, et non ex Dei sensu loquar, sed ex meo, ut frustra patiar, quæcumque ob mea vaticinia patior.* Ita nimirum conditionatè maledixit ad defendendam suam innocentiam et veram missionem prophetandi à Deo acceptam contra calumniatores, qui ipsum deridebant, et studiosè ad ejus dicta et facta attendebant, utrum non in aliquâ re erret et decipiatur, ut sic illum tanquam falsum prophetam apud regem accusare possint. Sed audiamus verba ipsa memorati Cl. auctoris. Sic ait (4): « Quod ad v. 14 et 15 « Isa. cap. 20, attinet, ea per hysteriologiam recitata, « versui octavo, nono et decimo subiungenda sunt, ut « maneant continuatio querimoniarum; vel subintelligi de- « bet ex 9, *dixeram: Maledicta dies, in qua natus sum,* etc. Sed ad quos dixerat Jeremias hos versus « execratorios? Respondeo: Ad illos, qui v. 10 Jeremiam calumniabantur ut falsum Prophetam, dicentes: *Perssequamur eum, si quo modo decipiatur, et prævaleamus adversus eum,* etc. His ait: Si ego non ex Dei sensu loquor, sed ex meo, ita ut frustra hæc « patiar, verè melius esset, si nec natus, nec per quemquam patri annuntiatum fuisset, sed, jam maledictus in conceptione statim in vulvâ occubissem..... At cur v. 15 et 16, maledicit viro, qui annuntiauit patri, quòd natus sit Jeremias? Resp.: Non maledicit absolutè, sed conditionatè, ut dixi, quatenus in natiuitate particeps gaudii, nunc particeps maledictionis pronuntiatur fore, si indicasset natiuitatem falsi prophætæ, qui se ultrò ac sine ratione in tot labores ac sine dolore coniecerit. »

Hucusque laudatus auctor, cujus expositioni etiam suffragatur germanica versio Bibliorum facta à Cl. Ignotio Weitenauer, qui Jerem. 20, 14, adjectâ per parenthesis conditione, ita (5) veritè: (Wenn ich die-

ses nicht mit aufrichtigten Herzen sage) soll der Tag, an dem ich von meiner Mutter bin gebohren worden, verflucht und ungesegnet seyn. Et pariter, v. 17: *Warum hat mich (Gott) nicht eker im Mutterleibe getödtet, und mein Geburth verhindert* (ween er vorsah, dass ich ihn mit falschen Weissagungen entlehren würde)? En etiam iste auctor in germanicâ sua versione supponit, et censet Jeremiam non absolutè, sed solùm conditionatè diei natiuitatis suæ maledixisse, ad demonstrandum nempe suam contra calumniatores innocentiam; quia sciebat hanc conditionem, *si sim falsus propheta deceptor*, non impleri, sequè à tanto crimine quàm longissimè remotum esse.

Corollarium. Calvinus hæc Jeremiæ verba, *maledicta dies in qua natus sum,* etc., immeritò et prorsus malignè vocat blasphemias et contumelias in Deum naturæ et ortus auctorem. Si enim propheta verbis illis Deum blasphemare voluisset, certè in versu 15 immediatè precedente non tam affectuosè Deum laudasset, dicens: *Cantate Domino, laudate Dominum, quia liberavit animam pauperis de manu matorum; prout teste Cornelio à Lap. S. Hieronymus, Origen., Theodoret. et cæteri rectè observarunt.*

92. Quæres II: « An ex illis verbis Jerem. 7, 22: « *Non sum locutus cum patribus vestris, et non præcepi eis in die, quâ eduat eos de terrâ Ægypti, de verbo hoc locutum et victimarum,* D. de Voltaire rectè « probet Hebræos in deserto nullum Deo publicum cultum impendisse. » Resp. negativè. Nam interpretes (1) ex contextu solidè ostendunt, quòd citata verba Jerem. 7, 22, nil aliud velint, quàm Deum abominari exteriorem cultum, qui non sit conjunctus cum cultu interno, seu cum observatione mandatorum Dei; quemadmodum ejusmodi cultum merè externum (Isa. 1, 13; Amos 5, 21, 44, et alibi) sine interno Deus reprobatur. Unde etiam auctor Epistolarum Judaicarum ad D. de Voltaire, pag. 209, ad oculum ostendit, quàm improvidè hoc argumentum Voltairius à Tindalio mutuatus sit; cum citata verba Jerem. 7, 22, reapsè nil aliud vellet, quàm Deo non esse grata sacrificia illorum, qui Deum externè colunt, intus autem in animo sceleribus pleno ipsum inhonorant et offendunt. Cæterùm, quòd Hebræi in deserto publicum Deo cultum impenderint, patet ex Exod. 20, 24, ubi Deus ad Moysen ait: *Altare de terrâ facietis mihi, et offeretis super eo holocausta et pacifica vestra.* Idem indicat Exod. cap. 27, ubi altare holocaustorum et alia ad cultum Dei externum parari jubentur. Exod. cap. 38, ubi fabricatur altare holocaustorum cum aliis ad cultum externum destinatis. Libro Levitici, ubi tractatur de sacrificiis et hostiis, de sacerdotibus et levitis, deque diebus festis celebrandis. Libro Num. cap. 7, ubi oblatione principum duodecim tribuum in dedicationem tabernaculi et altaris recensentur, et vers. 2 et 3, dicitur: *Obtulerunt principes Israel..... munera coram Domino, etc.*

(1) Vide Tirinum, Menochium, etc., Comment Jerem. 7, 22

(1) Vide Scriptur. S. contra incredulos propug. p. 4, sect. 4, de Libro Job, quæst. 4, num. 117, 121.

(2) Ecclesiasticis 4, 2.

(3) Ibid. 7, 2.

(4) Comment. in Jerem. 20, v. 7.

(5) Hujus Germanicæ versionis sensus latinè sic exprimi potest, Jerem. 20, 14: « (Si hoc non sincero corde dicam) maledicta sit dies, in qua natus sum. » Et 17: « Quare me (Deus) non interfecit in utero materno, et natiuitatem meam impedivit (si prævidit, quòd ipsum falsis prophetis inhonoraturus essem)? »

93. Quæres III : « Quomodò illud Jerem. 20, 7 : *« Seduxisti me, Domine, et seductus sum, intelligendum « sit? »* Resp. cum Cornelio à Lap. et dico, Jeremiam hic loqui ex humano spiritu pusillanimitatis et anxietatis animi, uti et Job (1). Videtur autem nobis quærimonia Jeremiæ (sicut et Jobi) nimium acres vehementesque, quia nos Europæi loquendi modis uti solemus castigatioribus, magisque simplicibus, quam quibus Orientales uti consueverant, prout Calmet in hunc locum Jeremiæ rectè observat. Nam apud eos populos verba, quæ nostratibus duriuscula et audacia viderentur, res omninò simplices inuunt. Sic cum ait Propheta se à Deo seductum fuisse, tantum vult innuere se sperasse futurum, ut absque tantis afflictionibus, opprobriis et irrisionibus Judæorum munere suo prophetandi fungeretur, ac se in hoc sensu verba Domini ad hoc munus vocantis intellexisse; at nosse tandem, se in sua spe esse deceptum, et onus opinionæ suæ gravius se suscepisse. Itaque Jeremias his querelis ad Deum fuis : *Seduxisti me, Domine, et seductus sum... factus sum in derisum totâ die, omnes subsannant me, etc.*, quasi dicat : « Detrectavi munus Prophetæ, diceus : *Puer ego sum* (Jerem. 4, 6), ad id me induxisti, « promittens me fore quasi *columnam ferream* (ibid. « 18), contra quam hostes non essent prævalituri; et « ecce omnes obruunt me, et succumbo carceri, ærumnis, « odliis, irrisionibus et sannis Judæorum; sicque « veluti callidè in hosce compedes et ærumnas inductus mihi videor. » Ita rem hanc explicat Cornelius à Lap. cum Theodoro et Vatablo.

Aliam expositionem hujus loci nobis suggerit Sanctius, qui ait subindè in S. Scripturâ dici factum esse aliquid eo consilio et affectu, quo plerumque ab hominibus fieri solet, licet reipsâ longè aliter se habeat. Sic jubetur à Christo odisse patrem, quin et animam, id est, eorum suggestiones relinquere, cum Dei legi aut voci repugnant; quod tamen reipsâ potius est eos amare quam odisse. Sic Christus, Galat. 3, 13, dicitur pro nobis factum maledictum, quia talia passus est, qualia patiuntur qui à Domino sunt maledicti. Sic Jeremias seductus à Deo dici potuit, quia talia pertulit, dum ei obsequitur; qualia, qui ab alio in insidias inducitur, sustinere solet.

Iterum aliam expositionem memorati loci affert Cl. Schunk (2) hunc in modum disserens : Seductio, inquit, sive deceptio duplex est. Alia accidit vitio et culpa aliquid promittentis; alia vitio ejus cui quid promittitur. Hæc, non illa Prophetæ accidit. Nempè promiserat Jeremiæ (3) Deus, non fore, ut à suis hostibus expugnetur; ille autem non tantum hoc intellexisse videtur, sed etiam, quod ab illis nil gravius

aut certè non tanta adversa passurus sit, in quo seductus, seu errore suo deceptus est.

94. Quæres IV : « Quomodò illud Jerem. 22, 10 : « *Nolite flere mortuum, neque loquatis super eum fletu, « cum effato, Eccli. 22, 10 : Supra mortuum plora, de- « fecit enim lux ejus, conciliandum sit. »* Resp. : Jeremias Propheta solum prohibet, ne mortuus immoderatè plangatur, præsertim quando major adest ploratus causa propter aliam rationem, qualem Judæi, mortem Josiæ piè et gloriôsè defuncti, supra modum deflentes, habebant in deflendo ejus filio Joachaz (qui alio nomine Sellum dicebatur) utpote procul à patriâ in captivitate mortuo. Cæterum Ecclesiasticus solummodò approbat moderatam luctum supra mortuum, ut patet ex vers. 11 immediatè sequenti, ubi dicitur : *Modicum plora supra mortuum, quoniam requievit.*

95. Quæres V : « Quomodò sequentes Scripturæ « textus invicem conciliantur, dum Jerem. 22, 19, de « rege Joachim dicitur : *Sepultura asini sepelietur, pu- « trefactus et projectus extra portas Jerusalem, h. e. »* ut « Jerem. 36, 30, explicatur : *Cadaver ejus projicietur « ad æstum per diem, et ad gelu per noctem; sed, 4 « Reg. 24, 6, legimus hunc regem dormivisse cum pa- « tribus suis; inò 2 Paralip. 36, 6, narratur eundem « vincium calenis ductum fuisse Babylonem. Quomodò « hæc tam diversa inter se conciliantur? » Resp. : Verisimilior modus hos textus conciliandi mihi videtur ille, quem Cornelius à Lap. adhibet. Cum hoc igitur celeberrimo interprete dicimus, regem Joakim quætum esse Babylonem (1). Sed mox à Nabuchodonosore, quocum res suas composuit, eiq; tributum promissit, remissus est in Jerusalem; ubi rursus rebellans anno undecimo regni sui à latroneulis (2) Chaldæorum, ut dicitur 4 Reg. 24, 1, urbe Jerusalem interceptâ, in eâ occisus est, et extra portas protractus, insepultus, instar asini in sterquilinum projectus est, ut ab avibus et feris lanaretur. Sic enim verisimum manet, quod rex Joakim Babylonem captivus fuerit abductus, et tamen cadaver ejus extra portas Jerusalem projectum. Neque obstat quod Scripturæ alibi dicant hunc regem *dormivisse cum patribus suis*. Nam non addit eum etiam cum iisdem tumulatum fuisse, quod tamen Scripturæ aliàs solet addere, quando de morte regum loquitur; prout S. Hieronymus in hunc locum benè observat his verbis : « Nec tamen ejus (regis Joakim) « sepultura narratur, hanc habente Scripturâ sacrâ « consuetudinem, ut omnes reges, et mortuos referat, « et sepultos. » Igitur locus Scripturæ, ubi rex Joakim dicitur *dormivisse cum patribus suis*, non aliud, quam illius obitum significat, ita ut sensus sit : Mortuus est non secus ac patres sui; aliorum hominum conditionem secutus est.*

(1) Vide Scriptur. S. contra incredulos propugnat. p. 4, num. 118 et 119.

(2) In Notione dogmaticâ S. Scripturæ utriusque Testamenti, pag. 198.

(3) Jerem. 1, 18 et 19. Observat autem Tirinus cum alio in hunc locum, Deum hic Jeremiæ polliceri, ut solis selectoribus amicis suis, non pacem, non quietem, non prospera; sed adversa, sed præliâ, sed insignes victorias.

(1) Cl. Weitenauer in suâ versione germanicâ Bihlorum, Daniel. 1, 4, in notâ, ostendit regem Joachim à Nabuchodonosore captisè quidem obsideri anno regni sui tertio, captum autem esse primum anno regni sui quarto.

(2) Latroneuli isti erant pars exercitus et militum Nabuchodonosoris, quos ipse contra Pharaonem miserat.

96. Quæres VI : « Quomodo Propheta Jeremias, cap. 22, v. 30, Jechoniam virum sterilem appellare potuerit : *Scribe virum istum sterilem*, cum tamen Esdras, lib. 1 Paralip. 3, 16, octo filios Jechonice recensat? » Resp. : Propheta Jechoniam virum sterilem dicit, non quia liberis caruit; nam hi v. 28 præcedente ipsi tribuuntur, sed quòd nullum ex semine suo habiturus sit, qui sceptrum regium teneat in Judâ; ut clarè dicitur cit. vers. 30, his verbis : *Scribe virum istum sterilem, virum qui in diebus suis non prosperabitur : nec enim erit de semine ejus vir qui sedeat super solium David, et potestatem habeat ultra in Judâ*. Nam Zorobabel, filius Salathielis, et nepos Jechonice, non fuit rex, sed solùm dux populi redeuntis è Babilone in Judeam, et principatus Judæorum deinceps penes pontifices fuit usque ad Herodem, inquit Josephus, lib. 11 Antiq. cap. 4, et Eusebius, lib. 1 Histor. cap. 5.

Dices I : Christus descendit ex Jechoniâ, et regnavit in domo David, Luc. 1, 32; ergo Jechonias non fuit rex sterilis. Resp. : Christi regnum non temporale fuit, de quo loquitur Jeremias, sed spirituale.

Dices II : Jechonice successit Sedecias rex. Resp. : Sedecias non fuit de semine, id est, proles Jechonice, sed patruus. Cæterùm brevissimum post tempore, et rex, et regnum sub Sedecia funditus interit.

97. Quæres VII : « Quomodò explicetur illud Jerem. 27, 27 : *Omnes gentes servient Nabuchodonosori, et filio ejus, et filio filii ejus*; cum tamen Nabuchodonosori filio Balthasari nullus hujus filius successerit, sed, Dan. 5, 51, Darius Medus? » Resp. : Jeremias loc. cit. loquitur de Nabuchodonosore seniore seu Nabol Assare, cujus filius erat Nabuchodonosor junior postea dictus Magnus; qui Jerolymam everitit : Balthasar autem erat Nabuchodonosoris senioris nepos, seu filius filii, nempe filius Nabuchodonosoris Magni : ut ostendit Tirinus (1) cum Cornelio à Lap. Et profectò veritas hujus responsionis patet ex ipso initio citati capituli 27, ubi Jeremias Propheta ait, se hæc locutum esse in principio regni Joakim filii Josiæ regis Juda. Atqui, in principio regni Joakim regnabat Nabuchodonosor senior, et quidem solus; nam anno demùm quarto regni Joakim socium et collegam regni sui accepit filium suum Nabuchodonosorem juniorem, ut habetur Jerem. 25, 1.

98. Quæres VIII : *An Jeremias fuerit proditor patriæ suæ, et Jerolymam traderit in potestatem Assyriorum?* Resp. negativè. Calumniantur quidem increduli, et aiunt Jeremiam Nabuchodonosori in expugnandâ Jerolymâ magno usui fuisse, et hujus Prophetæ adjumento respicere eandem esse expugnatam. *Ut enim, inquam, Jeremias concivium suorum animum frangeret, eosque à defensione urbis avocaret, prædicebat illis certum interitum, et sine intermissione hortabatur, ut ultrò et citò hosti se dederent; sic enim meliorem futuram ipsorum sortem, quàm si pertinaciter resisterent. Interim, quod benè notandum est, idem Propheta, au-*

gebat suas possessiones; et in regione, cujus prozoman devastationem prædicebat, emebat sibi novum agrum; claro indicio, quòd jam prænoverit mercedem suam ab Assyriis se accepturum. Et reverà liberaliter remunerabatur eundem postea rex Assyriorum, dum cum belli duci suo Nabuzardan optimè commendatum, libertatem aliisque egregiis donis officii jussit. In hunc modum de Jeremiâ increduli (1) disserunt.

Sed expendamus paulò enucleatius, quàm falsæ, quàm malè fundatæ sint omnes hæc contra sanctum Prophetam eructatæ calumniæ. Negari quidem non potest, quòd Jeremias concivibus suis certum interitum prædixerit; et quòd eosdem ad ultrancam dedicationem adhortatus fuerit; verùm hæc adhortatio in obstinatorum Judæorum animis effectu caruit. Hi potius credebant Ananiam, et aliis falsis prophetis, contrarium prædicentibus, Jerem. cap. 28; Jeremiam verò in carcerem conjecerunt, ipsi autem extremâ pertinaciâ hosti repugnabant; et ideicò postea irati victoris graviorem furorem, ut eis Jeremias prædixerat, experti sunt. Quis jam ex his gestis, et ex ipso rei eventu non videt Jeremiam fuisse verum Prophetam, et Judæis salutare monitum seu consilium dedisse, urbemque Jerolymam absque ipsius adminiculo (utpote cui Judæi nec credebant, nec obsequabantur) in potestatem hostium venisse?

Cæterùm, si sola prædictio excidii justa causa esset, Prophetam suspectum habendi de prodicione urbis vel regni, cujus interitum prædicit, sequeretur quòd Jeremias non tantùm proditor Judæorum fuerit, sed etiam Idumæorum, Moabitarum, Ammonitarum, Tyriorum et Ægyptiorum, imò ipsorum etiam Assyriorum; nam omnibus his regnis feralem desolationem prænuñtiavit (2). Equidem cum harum posteriorum gentium hostibus Jeremias occultè non conspiravit; sed neque in Judæorum excidium conspiravit cum Assyriis. Certè id increduli nullâ solidâ ratione probare possunt. Sic vana est suspicio, quòd memoratus Propheta in atrio carceris positus agrum in Anathoth emerit à suo patrele, hæc de causâ, quia vidit se ob prodicionem patriæ suæ accepturum mercedem ab Assyriis. Emptio enim illa neque fiebat auro assyriaco, neque ex terrenâ cupiditate possessiones suas augendi, aut pingues fructus ex agro illo percipiendi; sed facta est jussu Dei, eratque symbolica quadam actio portendens, quòd terra illa, à Judæis ex captivitate Babilonica dimissis (id quod post 70 annos futurum esset) iterùm inhabitanda et colenda sit : in cujus rei confirmationem Propheta librum emptiois in vase fictili, in futura tempora asservari jussit.

Sed neque favor hostilis regis, ejusque belliducis erga Jeremiam evincit, hunc Prophetam fuisse proditorem patriæ suæ. Ambo Nabuchodonosor et Nabuzardan non poterant non magni facere virum, qui, prout verisimiliter ex transfugis (3) intellexerant,

(1) Esprit du Judaïsme, c. 9, p. 152. Bible expliquée, p. 457.

(2) Vide quatuor capita, nimirum Jerem. cap. 27, 46, 50 et 51.

(3) Jerem. 38, 19 : *Rex Sedecias ad Jeremiam*

(1) In Chronico ad initium sui Commentarii Bibliici, tom. 1 passio, cap. 35, conclus. 3, dices 1.

tantâ certitudine prævidit futura ; et tam imperterritè odiosam veritatem, nullâ habitâ ratione gravium persecutionum, publicè coram rege Juda et aulicis, coram sacerdotibus et falsis prophetis et coram universo populo annuntiavit ; et quamvis illi (scilicet rex Assyriorum, et hujus bellidax) Deum Jædæorum non profiterentur ; honorabant tamen Jeremiam tanquam amicum Dei sui, et verum Prophetam. *Dominus Deus tuus*, ait Nabuzardan ad Jeremiam, cum eum de catenis solvi jussit, *locutus est malum hoc super locum istum, et adduxit, et fecit Dominus, sicut locutus est*, Jerem. 40, 2, 3.

Inde nati sunt favoreis illi à rege hostili ejusque jelliduce exhibiti Jeremiæ, solutio de catenis, libera electio vel in Judæâ remanendi, vel cum Nabuzardân pergendi Babylonem ; et exigua quedam munera ad vitæ sustentationem servientia (1). Magnifica sanè remuneratio ! præsertim cum facultas remanendi in Judæâ adhuc multis aliis concessa fuerit. Quæso an ab hoste victore tam tenuibus donis compensari solet proditoris fidelitas ?

His omnibus adde, quòd Jeremias non uno in loco (2) Judæis liberationem ex captivitate Babylonicâ post 70 annos futuram prædixerit, cujus prophetiæ veritatem ipse eventus comprobavit, claro indicio, hunc Prophetam non proditorem patriæ suæ, sed verum et à Deo inspiratum vatem fuisse. Certè Judæi illi in captivitate Babylonicâ detenti, quibus Baruch (3) legebat litteras Jeremiæ, *audientes plorabant*, Baruch. 1, 5, et dolebant, quòd ejus monitis divinitus inspiratis, ut Chaldæorum imperio sese spontè submitterent (4), non paruerint. En ! coævi testes gestorum Jeremiæ, quibus illa ipsa monita dedit, agnovère hujus Prophetæ innocentiam, divinam missionem, ac immunitatem à crimine prodicionis. At post annos tandem bis mille quadringentos prodicionis scelus in Jeremiâ se detexisse somniant increduli nostræ aetatis ; quæ quidem res tam acuti ingenii, tanteque benevolentiæ viris ingentem scilicet gloriam conciliat.

Scholion. Lutherus de seipso apertè pronuntiat, quòd, si tempore Jeremiæ extitisset, et hujus prophetiam de interitu Hierosolymæ audisset, tam *pa-*

didixit : Sollicitus sum propter Judæos, qui transfugerunt ad Chaldæos.

(1) Ibid. 5, ubi dicitur : *Dedit quoque ei (i. e., Jeremiæ) magister militiæ cibaria, et manuscula, et dimisit eum.* Quæ verba Calmetus cum aliis interpretibus hoc sensu intelligit, quòd præter cibaria alia quedam ad vitæ sustentationem servientia, puta indumentum, argentum dono dederit Jeremiæ ; iste enim nudus erat, et catenis vincitus, non secus ac vilissimus quisvis ex captivis.

(2) Jerem. 25, 11 et 12 ; item 29, 10. Et Baruch. 2.

(3) Baruch. 1, 5. Vide Calmeti Commentar. in Baruch. 1, 3.

(4) Baruch. 2, 20, 25. Vide Calmeti Commentar. in Baruch. 2, 21, ubi eruditus hic interpres citat Jerem. 25, 9, 10, 11, et 27, 7, 8, et seqq. et 28, 14, quibus in locis Jeremias Judæos à Chaldæis subigendos prædicat, et capite quidem 27, v. 8 et seqq. Judæos hortatur, ut Chaldæorum imperio sese spontè submittant.

rùm id credidisset, ut potius propriis manibus Jeremiæ caput amputasset ; et tamen fatetur ultrò, quòd injustè egisset, cum prophetia hæc fuerit à Deo Jeremiæ inspirata, et reipsâ impleta. Verba Lutheri in Colloq. conviv. (in seinen Tischreden), artic. 60, *de Patriarchis et Prophetis*, titulo, *Prophetarum severæ conciones adversus hypocrisim et idololatriam*, german. edit. Francofurti an. 1567, pag. 499. In primâ facie paginæ sunt hæc : *Da Jeremias sagt : JERUSALEM WIRD ZERSTÖRET WERDEN, wenn ich das von ihm hätte gehört, so hätte ich ihm selber den Kopf abgeschlagen : Und doch gleichwohl hats der heilige Geist durch Jeremiam geredet ; und es ist auch also geschehen und ergangen.* Latine : *Dùm Jeremias ait : JERUSALEM VASTADITUR, si hoc ex ejus ore audivissem, ipsemet ei caput amputassem ; et tamen id Spiritus S. per Jeremiam locutus est ; atque etiam ita factum est et evenit.* Eadem verba extant etiam in aliis editionibus Colloq. conviv. Lutheri ex gr. in edit. Francofurt. an. 1568, pag. 590, in alterâ facie paginæ. In edit. Francofurt. an. 1575, pag. 583, in primâ facie. In edit. Islebseni an. 1566, artic. 61, pag. 358, in primâ facie.

Sic increduli hodierni sunt constituti ; omnia negant et pernegant pertinaciter, imò fors eorum quidam caput amputare parati essent isti qui, ex gr., æternitatem pœnarum, divinitatem Christi, infallibilitatem Ecclesiæ, presentiam realem Christi in Eucharistiâ, judicium extremum, etc., prædicant. Attamen omnia ista aut fient, aut facta jam sunt. Per impudentem incredulorum contradictionem divinæ revelationes et prophetiæ non evacuantur.

99. Quæres IX : *Quomodò illud Jerem. 34, 2 et 3, de rege Sedecia vaticinium : « Ecce ego tradam civitatem hanc in manus regis Babylonis.... et tu non effugies de manu ejus : sed comprehensione capieris, et in manu ejus traderis ; et oculi tui oculos regis Babylonis videbunt... et Babylonem introibis, cum illo altero vaticinio Ezechiel. 12, 13 : Extendam rete meum super eum (id est, super Sedeciam), et capietur in terram Chaldæorum ; et ipsam non videbit, ibique morietur, conciliari possit ? » An Ezechiel non contradicit sibi metipsum, et collegæ suo Jeremiæ ? Si enim Sedecias adductus est in Babylonem, viditque regem Babylonis, quomodò hanc urbem potuit non videre ?* Resp. : Nulla hic est vera, sed duntaxat apparens contradictio. Sedecias venit Babylonem in terram Chaldæorum, nec tamen hanc urbem vidit, prout Ezechiel 12, 13, rectè asserit, quia jam ante ex mandato regis Babylonis ei effossi erant oculi. Res ita contigit : Urbs Jerusalem à Nabuchodonosore rege Babylonis capta est anno undecimo Sedeciæ regis Juda. Sedecias quidem noctis favore dilabebatur, sed tandem in hostium manus incidens, Reblatam ad Nabuchodonosorem deducebatur. Hujus jussu cæcitate mulctatus, Babylonem in terram Chaldæorum abstractus est. Ita prophetiæ conciliantur, quarum illa Ezechielis nunquam illum visurum Babylonem prænuntiabat ; altera

verò Jeremiæ, visurum illum suis oculis regem Babylonis (nempe in Reblatâ), ac ingressurum urbem Babylonem asserebat.

Scholion. Citata Ezechielis verba cum non intelligeret rex Sedecias, putaretque esse contraria verbis Jeremiæ, neutrius oraculis credidit, teste Josepho, l. 10 Antiquit. c. 10. Sed, ut videmus, duo illa prophetarum in speciem pugnancia oracula exactè conciliata sunt.

100. Quæres X : « Quomodo illud Jerem. 36, 30 : « Non erit ex eo (i. e., ex Joakim rege), qui sedeat super solium David, cum illo 4 Reg. 24, 5, 6 : Dormi-
« vit Joakim cum patribus suis, et regnavit Joachin filius ejus pro eo, conciliatur ? » Resp. : Trimestre illud, idque valdè turbulens, quo Joachin regnum Chaldaicis obnoxius ; et post Joachin in captivitate Babylonicam cum omnibus aulicis abductus est, non meretur nomen *sessionis super solium David*. Scripturæ enim mos est, parva parvi pendere et habere pro nihilo (1). Undè regnum Joachin, qui alio nomine Jechonias dictus est, adèd breve, atque arctæ adèd auctoritatis pro nihilo haberi potest. Porrò Joachin successorem in regno habuit Sedeciam patrum suum ; qui proin non fuit ex eo, i. e., neque filius, neque nepos ipsius.

Neque dicas regis Joachin posteros regnasse. Nam ii non fuerunt reges, sed, ut summum, duces ac principes tributarii, regibus Persiæ subjecti.

101. Quæres XI : *An Jeremias cum Baruch, Jerem. 43, 5, 8, Judæos illos, qui contra prohibitionem Domini, Jerem. 42, 18, ex Judæâ in Ægyptum secesserant, licitè comitatus sit?* Resp. : Jeremias verus et sanctus Propheta haud dubiè agnovit voluntatem Domini, et prohibitionem illam divinam ritè intellexerit ; neque de viro prophetiæ dono et sanctitate morum conspicuo præsumendum, quòd contra agnitam Dei voluntatem quidquam facere attentaverit. Idem præsumendum de Baruch ejus discipulo et scribâ. Itaque dicendum quòd prohibitio illa Domini non spectabat singulos, sed solùm principes et populum in genere ; illis nihilominus cum populo Ægyptum petentibus, Jeremias et Baruch se jungere potuerunt ; præsertim quia expedire non videbatur, ut populum desererent, et ab idololatriâ aliisve violationibus legum divinarum non cohererent. Hæc enim fuit ratio, cur Deus Judæos noluerit ire in Ægyptum, ne fiant idololatræ more gentium ibi degentium ; quodque reipsâ factum est, Jeremiâ Judæos illos, qui in Ægyptum fugerunt, ab idololatriâ frustra debortante ; prout patet legenti Jerem. cap. 44. Vide etiam Menochium, comment. in Jerem. 42.

102. Quæres XII : « Cur loco Nabuchodonosoris, Jerem. 46, 16, vox *columba* ponatur : *Revertamur... à facie gladii columbæ*, i. e., gladii Nabuchodonosoris et Chaldaeorum ; cum tamen nulla sit similitudo columbæ cum tam formidando rege et gente ? » Resp. : Graves docent interpretes (2), ideò hoc loco

nomine columbæ appellari Nabuchodonosorem et Chaldaeos, quòd hostilis iste rex celeriter advenisset, et quasi volans ut columba, vel quòd Chaldaei in vexillis et labaris suis præferrent columbam, sicut Romani aquilam ; idque, ut notat Diodorus Siculus, lib. 2, cap. 2, in gratiam memoriam Semiramidis primæ reginæ suce, que, ut poetæ fabulantur, à columbis entrita fuerat, et à morte in columbam versa. Porrò, qui plura hæc de re scire cupit, adeat Cornelium à Lap., comment. in Jerem.

103. Quæres XIII : « Quo sensu Jerem. 51, 36, de Babylone dicitur : *Desertum faciam mare ejus, et sicco cavo venam ejus* ; cum tamen hæc urbs longè fuerit à mari dissita, et non huic, sed Euphrati adiacuerit ? » Resp. : Quamvis Babyloni Chaldaeorum metropolis (1) à mari longè esset dissita, meritò tamen mare vocabatur, propter ingentem aquarum vim ibi existentem. Nam situs hujus urbis erat in solo plurimis secto rivis (2) prope Euphratis aquas, qui urbem interlucbat, eamque undequaque circumdabat ; unde non uno tantùm Scripturæ loco (3) Babylon mare appellatur ; mare enim vocatur ab Hebræis omnis aquarum copia ; prout Cornelius à Lap. in Isa. 21, 1, observat. Accedit quòd, teste Abydeno pervetusto scriptore de rebus Chaldaeorum, Babyloniorum et Assyriorum (4), locus ille, ubi Babylon aedificata fuit, antè ob ingentem aquarum vim, quibus contegebatur, mari quodammodò similis visus fuerit. Cÿrus verò hanc aquarum vim exhauriens, ac Euphratem aliò detorquens, ad litteram has Jeremiæ minas explevit : *Desertum faciam mare ejus, et sicco cavo venam ejus*. Itaque mare Babylonis exsiccatum est, et post plura secula, Euphrates in paludes desertasque terras dilapsus exaruit, ita ut ad mare usque non perveniat (5). Denique sunt, qui citata Jeremiæ verba in sensu allegorico interpretentur, per mare intelligentes abundantiam civium et opum, quæ tanta erat, ut instar maris videretur exhauriri non posse (6). Et sanè, ex quo Euphrates aliò defluere coactus fuit, Babyloni negotia-

ment. in Jerem. 46, 16, ubi celeberrimus hic interpres ait, Nabuchodonosorem hoc loco vocari columbam, quòd celeriter advenisset, et quasi volans ut columba, vel quòd in vexillis suis haberet columbam.

(1) Duplex diversa erat Babylonia. Una et celeberrima Chaldaeorum, de qua hic agimus ; altera in Ægypto non procul à Nilo fluvio sita. Utraque fuit devastata ; prout refert Lexicon Lipsiense Universal. tom. 3, artic. *Babylon*.

(2) Vide Herodot. l. 1, cap. 193.

(3) Isa. 21, 1 ; Jerem. 51, 36 et 42.

(4) Eusebius, l. 9, de Præparat. evang. prope finem capituli 4, de Abydeno ait : *De Babylone quoque Abydenus hæc scribit : Omnia, inquit, illa loca aquis contexta fuisse dicuntur. Belus autem regionem siccissimè perhibetur, et Babyloniam condidisse, quæ moenia aquarum illuvione deleta, Nabuchodonosorus restituit... et fluvios Arnachalem atque Arachanum ab Euphrate ortos obstruxit ; paludem etiam effudit viginti passuum altitudinis, parasangarumque quadraginta, portasque in eâ fecit, quas rivofentes appellabant, quibus apertis Babyloniæ campos irrigabant... Hæc ab Abydeno sumere placuit. Ita Eusebius, loc. cit.*

(4) Plinius, l. 7, c. 27 ; Cellar. Geograph. l. 3, c. 16.

(5) Vide Menochium ubi Tirinum in Jerem. 51, 56.

(1) Vide Bonfrerii Præloquia in S. Scripturam, cap. 21, sect. 4, canon. 19.

(2) Vide, præter alios interpretes, Menochium, Com-

tio, quæ florebat ob naves in sinum Persicum missas, prorsus intercidit.

104. Quæres XIV: *An Præfatio in Threnos seu Lamentationes Jeremiæ canonica sit?* Antequam respondeam, recito hanc Præfatiunculam in nostrâ Vulgatâ his verbis extantem: *Et factum est, postquam in captivitate redactus est Israel, et Jerusalem deserta est, sedit Jeremiæ Propheta flens, et planxit lamentatione hæc in Jerusalem, et amaro animo suspirans et ejulans dixit.* Jam de hæc Præfatiunculâ controversia est inter ipsos doctores catholicos, ab Ecclesiâ nondum decisa, an ea canonica sit, et divinam auctoritatem habeat, necne? Gretserus (1), Gislerius, Delrius et Acosta defendunt esse canonicam; quorum sententiam Tirus reputat probabilem. Sed longè communior et verisimilior est sententia S. Bonaventuræ, Lyrani, Cornelii à Lap., Calmeti, aliorumque plurium negantium, dictam Præfatiunculam esse canonicam, ac asserentium, hoc esse duntaxat Græcorum additamentum, neque uspiam in autographo textu fuisse. Certè hæc Præfatiunca neque in hebraico textu, neque in chaldæo, neque in syro, neque in probatoribus et antiquioribus editionibus versionis S. Hieronymi invenitur (2).

Neque obstat, quòd dicta Præfatiunca extet in nostrâ Vulgatâ, quæ cum omnibus suis partibus à Tridentino declarata est canonica. Nam dico Præfatiunculam hanc censendam esse veluti titulum vel argumentum Threnorum, non partem eorumdem; quod ita verum est, ut hic titulus seu hoc proœmium in nonnullis Bibliorum editionibus omnino non inveniatur, neque obfuerit quominus complures tum ex veteribus, tum ex recentioribus interpretibus (3), crediderint, lamentationes has in obitum Josiæ fuisse conscriptas; quod tamen apertè contrarium est huic Præfatiuncule. Plura de præsentî questione seu de memoratæ Præfatiuncule auctoritate apud Herman. Goldhagen (4) invenies.

105. Quæres XV: *An liber Baruch meritò libris canonicis S. Scripturæ accensatur?* — Resp. affirmativè contra Grotium aliosque Protestantés. Hanc assertionem nostram jam alibi (5) probavimus, ubi etiam ad objectiones contra canonicam hujus libri auctoritatem respondimus (6). Qui plura de hæc questione polemico criticâ scire cupit, eam solidè discussam reperiet apud laudatum Hermannum Goldhagen, aut apud alios scripturistas, vel polemicos.

CAPUT III.

De Ezechiele.

Ezechiel, græcè Ἐζεκιήλ, hebr. Jechezgel, id est,

(1) Tom. 1 Defensio. Bellarmini, l. 1, c. 14.

(2) Vide Not. in Threnos nov. edit. S. Hieronymi.

(3) Vide Calmeti Præfationem in Threnos Jerem.

(4) Part. 2 introd. in S. Scripturâ, num. 226 et seqq.

(5) Part. 4 Scripturæ sacræ contra incredulos propug. sect. 1, quæst. 1, num. 1 et seqq.

(6) Ibidem, num. 2, dices II; num. 5 et seqq.

robur seu fortitudo Dei (1), ex nobili sacerdotum stirpe, à Chaldæis Babylonem deportatus unâ cum Jechoniâ rege Juda, prophetare cœpit in Chaldæâ anno quinto deportationis ejusdem, continuavitque usque ad vigesimum septimum, id est, per 22 annos; quorum priores undecim concurrerunt cum undecim posterioribus Jeremiæ prophetantis in Judæâ. Et verè idem est utriusque Prophetæ argumentum. Sicut enim Jeremiâ primis 27 capitibus excidium Judæorum et captivitatem Babylonicam prædicit, ita idem facit Ezechiel per prima 24 capita, causasque, scilicet peccata eorum recenset et arguit. Secundò, sicut Jeremiâ, à cap. 46 ad 51, aliis gentibus, nempe Ægypto, Ammon, Moab, Edom, Philisthæis excidium minatur; ita facit et Ezechiel, à cap. 25 ad 33. Denique sicut Jeremiâ, à cap. 50 usque ad cap. 54, et alibi sparsim, ita Ezechiel ultimis capitibus prædicit reditum et liberationem Judæorum à captivitate, Messie regnum, vocationem gentium, etc. Deus ergo, qui omni tempore Ecclesiæ et fidelibus providet doctores et præcones, tunc temporis Judæis in Babylone dedit Ezechielem, Judæis verò in Jerusalem dedit Jeremiam. Illud tamen discriminis est inter utrumque hunc Prophetam, quòd quæ Jeremiâ clarè et apertè Judæis Jerosolymæ, eadem Judæis in Babyloniâ Ezechiel tectè per figuras et ænigmata proponat, quod ideò fecisse videtur, quia nolbat sua immoscere Babyloniis (ne ansam inde sumerint irridendi et vexandi Judæos), sed solis popularibus suis, quibus ipsemet omnia explicabat. De ipso autem dicendi genere, quo Ezechiel utitur, S. Hieronymus (2) ita judicat: *Sermo ejus nec salis disertus, nec admodum rusticus est, sed ex utroque mediè temperatus.* Cæterum Grotius (3) hoc de illo encomium pronuntiat: *Valuit eruditione et ingenio, ita ut (seposito prophetiæ dono, quod incomparabile est) non immeritò Homero eum compares ob pulchras einojas, comparationes illustres, magnam rerum multarum, præsertim architecturæ cognitionem.*

Præterea martyrem fuisse Prophetam Ezechielem, à duce populi Judaici occisum, quòd eum idololatriæ argueret, docet Martyrologium romanum die 10 aprilis, item Dorotheus (4), Isidorus (5) et Epiphanius (6), qui et varia ejusdem miracula enarrant. Circa genus martyrii, quòd subiti, discrepant auctores. Adrichomius (7) vult eum equis distractum fuisse; auctor verò Operis imperfecti (8) per saxa raptatum et exerebratum.

Ex dictis constat falsum esse, quòd quidam veterum apud Clementem Alexand. (9) opinati sunt, Eze-

(1) Vide Ezech. 5, 8, aut versionem litteralem nominum Hebræorum in S. Scripturâ occurrentium, quam in tom. 2 Dictionarii Bibl. Calmeti ad finem positam invenies.

(2) Præfat. in Vers. Ezech.

(3) Præfat. Comment. in Ezechielem.

(4) In Synopsi, cap. 16.

(5) De vitâ et obitu SS. cap. 59.

(6) De Prophetarum vitâ, cap. 19.

(7) In terrâ sanctâ, p. 246.

(8) In Math. Homil. 46.

(9) L. 1 Strom.

ehielem esse ipsam Pythagoram. Primò, quia Ezechiel floruit regnante apud Chaldaeos Nabuchodonosore; Pythagoras verò regnante Cambyse filio Cyri, qui Chaldaeorum monarchiam evertit. Secundò, Pythagoras Græcus fuit, ex Samo insulâ oriundus, ut veteres passim docent; Ezechiel verò Judæus. Tertiò, Pythagoras, etsi fortè ab Ezechiele aliisque Prophetis aliqua mutuatus sit, in multis tamen ac præcipuis dogmatibus ab illo dissidet, ut ex ridiculâ *περὶ φύσεως*, seu animarum ex uno corpore in aliud transmigratione, et aliis fabellis ipsius apud Tertullianum (1) et Hermian (2), quivis facillè colligere potest. Vide hæc de re præter alios Calmetum.

106. QUÆRES I: « Quomodò illud Ezech. 1, 14: *Anima ibant et revertebantur, in similitudinem fulguris coruscantes*, cum illo Ezech. 1, 9 et 17: *Non revertebantur, cum incederent*, concordet? An non vultum dictu, ac paradoxum, *reverti*, et tamen *non reverti*? — Resp.: Non est hæc realis, sed duntaxat apparens contradictio, quam Cornelius à Lap. ita solvit et explicat: *Ibant* animalia seu Cherubini, id est, rectâ ad locum, ad quem impetu Spiritus Dei agebantur, tendebant, et *non revertebantur, cum incederent*, hoc est, non *regrediebantur*, sed rectâ antro-rsùm semper pergebant unâ cum curru communi motu; quo modo loquendi significat Angelos rectâ properare eò quò mittuntur, nec desistere, sed perseverare, donec jussum Dei perficiant, idque citissimè. Cùm autem venissent ad locum, quo mittebantur, *revertentur, in similitudinem fulguris coruscantis*, id est, convertebant se, et ibant quocumquè Deus jubebat; aut revertebantur, ut rursùs se sisterent Deo, quasi prompti ad alia ejus jussa excipienda, et pari rectitudine et fortitudine exequenda. Deo enim jubente evolabant et revolabant celerimè instar fulguris.

107. QUÆRES II: « An ex illo loco, Ezech. 5, 1, 4: *Et dixit ad me (Dominus Deus): Fili hominis... comedet volumen istud...; et aperui os meum, et cibavit me volumine illo. Et dixit ad me: Fili hominis, venter tuus comedet, et viscera tua complebuntur volumine isto, quod ego do tibi. Et comedi illud, et factum est in ore meo sicut mel dulce*, D. de Voltaire (3) meritò captet occasionem, Prophetas tanquam amentes traducendi? — Resp. negativè. Imò potius hæc rursùs sive inscitiam sive impudentiam suam prodit Voltairius. Aliud enim est narrare factum tanquam re ipsâ factum, aliud illud tanquam visum referre. Ezechiel non est à Deo reipsâ porrecta pergamena charta aut volumen aliquod, sed neque ab hoc Propheta comestum ore corporali, sed per visionem imaginariam, quâ hæc omnia ei representabantur. Docet hoc ipsum initium secundi capituli prophetiæ Ezechielis, quod ita incipit: *Hæc visio similitudinâ gloriæ Domini. Et vidi; et cecidi in faciem meam, etc.*

(1) L. de Anima, cap. 28.

(2) In tractatu de gentiliū philosophorum irratione. Extat tom. 4 Biblioth. SS. Patrum.

(3) Ita de Voltairio refert Cl. Weissenbach in novâ formâ Theologiæ Bibl. tom. 2, lib. 4, quæst. 56, p. 240.

Sic etiam apud S. Joannem in libro Apocalypses, cap. 10, v. 8 et seqq., legimus: *Et audivi vocem de caelo iterum loquentem mecum et dicentem: Vade et accipe librum apertum de manu Angeli stantis super mare et super terram. Et abiit ad angelum dicens ei, ut daret mihi librum. Et dixit mihi: Accipe librum, et devorâ illum; et faciet amaricari ventrem tuum; sed in ore tuo erit dulce tanquam mel. Et accepi librum de manu Angeli, et devoravi illum; et erat in ore meo tanquam mel dulce: et cum devorâsem eum, amaricatus est venter meus. Hæc, cùm narrantur in libro visionibus sacris repleto, nemo sanus reipsâ dicit contigisse, sed S. Joanni per visionem imaginariam fuisse representata. Idem ergo etiam de libro, quem Ezechiel comedit, dicendum est. Quòd si autem hæc non reipsâ contigerunt, quid tanquam emotâ mentis deliria à Voltairio exploduntur, et in invidiam vocantur? Aut numquid res etiam valdè paradoxæ, etiamsi spectato consueto ordine, et legibus nature fieri non possint, exhiberi tamen per visionem imaginariam possunt?*

Porro, quòd visio illa Ezechielis (idem est de memoratâ visione S. Joannis in Apocalypsi) nihil absurdi aut implicatorii contineat, patet eadem ritè intelligenti et exponenti. Sensus nimirum illius visionis Ezech. loc. cit. est iste: *Comede volumen istud*, scilicet per visionem, ut dixi, quæ significat id quod explicat Deus v. 10 dicens: *Omnes sermones meos, quos loquor ad te, assume in corde tuo; q. d.: Hæc traditio voluminis symbolum est legationis tuæ (1), et indicat tibi infundi spiritum propheticum; comestio verò significat ea quæ in hæc legatione à Deo audis et vides, in intima animæ tuæ ruminando et meditando transmitti, ut cum affectu, ac toto animo et spiritu, ea populo proloquaris, sicut cibus et vinum, sanguinem et spiritus excitant, ac novos suggerunt, qui linguam faciunt discretam. Et aperui os meum, et cibavit me volumine illo, h. e., visus sum mihi volumen hoc comedere; videbatur enim mihi quòd Deus volumen illud os meum ingerat faciatque ut illud devorarem; hoc est, docuit me cuncta quæ in illo erant scripta, scilicet minas et excidia Judæorum aliarumque gentium eis à Deo decreta. Unde textus Chaldaeus hunc versum 2, cap. 5, ita exprimit: *Et inclinavi animum meum, et docuit me quod scriptum erat in volumine isto*. Sed pergamus: *Venter tuus comedit, et viscera tua complebuntur volumine isto quod ego do tibi*, id est, ut Chaldaeus habet: *animam tuam satabis... si susceperis quod scriptum est in volumine isto, etc.*; vel, ut Menochius exponit, *venter tuus comederit (puta, prophetias corde excipiendo, eas sedulè meditando et velut ruminando et concoquendo), anima tua saturabitur, et ita complebitur, ut satis materiæ ad prophetandum habiturus sis nihil erit quod amplius desideres. Et comedi illud, et factum est in ore meo sicut mel dulce*. Nimirum, valdè suave est nosse divina et arcana Dei consilia*

(1) Sicut doctores creantur, tradendo ipsis librum (inquit Cornelius à Lap. in hunc locum), sic in hæc visione Ezechiel creatur Propheta, accipiendo volumen prophetiarum à Deo.

ac judicia, inquit S. Hieronymus et Theodoretus. Dulce item est zelare Dei justitiam, predicare et minari, qui et videre peccatorum punitionem, quâ vindicetur Dei honos. *Amaricatum est tamen postea venter, ut S. Joannes in Apocalypsi loc. cit. ait, videlicet ex condolentiâ et compassione, cum postea cogitavit iram Dei, et supplicia maxima, et tot hominum damnationem.* Sic etiam Ezechiel, citato cap. 3, v. 14, inquit: *Abii amarus in indignatione spiritus mei, hoc est, ut Cornelius à Lap. exponit, abii meditabundus et tristis, ac cum indignatione quâ indignabar sceleribus populi mei, propter quæ Deus urbem et templum volebat evertere; simul anxius quod facerem. Dicebam enim intra me: Si hæc, quæ Deus jubet, prædicem populo, eum contra me concitabo; si non, Dei majestatem offendam. Hic ecce pilula voluminis in ore dulcis... in ventre dissoluta operatur, et ventrem torquet et lancinat.* Ridebunt fortassis ad hæc et similes orthodoxorum interpretum expositiones increduli, easque per sibilos et convicia explodent; neque id mirum; animalis enim homo non percipit ea quæ sunt spiritus, 1 Cor. 2, 14.

108. Quæres III: *Quid sentiendum de Voltairio, qui in tractatu de Tolerantiâ (1) narrationem, Ezech. 4, 4, 9, de situ recubantis Ezechielis Prophætæ deridiculo habet?* — Resp.: Censendus est, id more suo fecisse ex irreligiositate et impiâ audaciâ irridendi sacras litteras. Si autem increduli replicent, et petant, an non reverâ ridiculum, imò impossibile sit, Jeremiam dormivisse super latus suum sinistrum 390 diebus continuis pro totidem annis iniquitatis Israel, et postea aliis 40 diebus super latus suum dexterum pro totidem annis iniquitatis Juda, quemadmodum Deus huic prophetæ mandasse loc. cit. dicitur? — Resp.: Neque ridiculum, neque impossibile hoc fuit. Non ridiculum, quia molesto hoc situ prophetæ Deus indicavit poenam iniquitatibus Israelitarum et Judæorum debitam (2). Quis autem neget, Deum per servos suos prophetas posse prophetare sive verbis, sive factis, ex gr., certo gestu aut situ corporis? Et reverâ non rarò prophetæ etiam factis ipsis prophetarunt (3), idque sine deridiculo. Sed neque impossibile fuit Jeremiam tot diebus in memorato situ corporis dormire. Nam vel hoc reapse non contigit, sed tantum per visionem propheticam Jeremias sibi visus est tot diebus in situ corporis supra dicto dormire, uti quidam, inter quos est etiam Hector Pintus (4), et quorum opinioni ipse S. Hieronymus (5) prælusit, contendunt. Et tunc per se

patet ejusmodi visionem non fecisse impossibilem, quemadmodum in præcedente quæst. 2 de illâ quâdam visione propheticâ Ezechielis jam diximus. Vel in illo situ corporis propheta reverâ tot diebus dormivisse asserit, ut communiter Patrum (1) et interpretum (2) tenet? Sed neque tunc aliquid dicitur quod fieri non potuerit. Quamvis enim durum sit in eodem semper aut longiori tempore latere cubare, interdum tamen hæc homines ex virtute patientiæ aut necessitate tolerant, ut in ægrotis videmus, qui longo tempore ita incumbunt in latus, aut supini jacent, ut lapides putes, aut truncos insensibiles. Cæterum cum Sanctio facile concessero, in diuturno illo Ezechielis cubitu super latus sinistrum, et postea super latus dextrum, aliquid supra humanum intervenisse; nam qui eo modo jacere jussit, ille vires addidit et constantiam, ut cum minori fastidio fieret, quàm experiantur illi, quos aut voluntas propria, aut valetudinis necessitas addicit, vel alligat lecto. Vide etiam Cornelium à Lap. Comment. in Ezech. 4, v. 17: Quæritur secundò.

Denique illud quoque notandum quòd ille Ezechielis per 390 dies cubitus super latus sinistrum, et dein per 40 dies super latus suum dextrum, non fuerit conjunctus cum somno continuo. Nam ubi Vulgata nostra habet, Ezech. 4, 4: *Et tu dormies super latus tuum sinistrum, etc.*, in Hebræo est, שכבא, *schekab*, id est, *jace, decumbe*. Non ergo dormivit propheta 390 dies; sed vigil decubuit, quâsi obsidens, aut potiùs spectans obsidionem urbis Jerusalem. Sic vulgò dicimur totâ nocte dormire, id est, decumbere in lecto, etiamsi multi multas horas propriè non dormiant, sed vigilent, vel morbi, vel curarum, vel curationis causâ, præterea ex eo etiam patet, Deum prophetæ loc. cit. non præcepisse continuùm per tot dies summum, quia eodem cap. 4, 9, 15, ac dein v. 15, Deus Ezechielem jussit, ut cibo et potu valdè vili et modico illis diebus utatur. Vide Cornelium à Lap. Comment. in Ezech.

109. Quæres IV: *Num credibile sit quòd Deus, Ezech. 4, 12 et 15, Ezechieli prophetæ præceperit, ut ex stercore humano aut bovino panem conficiat et comedat.* — Antequàm respondeam, observo quòd Voltairius, qui toties S. Scripturam inprudētissimè risui et contumptui exponit, etiam hoc loco rotundè asserat, Ezechielem prophetam panem suum finivisse stercore humano, quod tamen falsum. Inde justo Dei judicio factum ut infelix hic auctor brevi ante obitum suum, inter terribiles agitationes corporis et rabidos ejulatus, propria sua stercorea voraverit (3).

negat, Ezechielem reverâ dormivisse tot dies super unum latus, addens hæc rationem: *Hoc enim rerum natura non patitur, ut quisquam hominum per 390 dies in uno semper latere dormiat.*

(1) S. Chrysostomus, l. 3 de Dei Providentiâ; S. Basilium in illud Isa. 8: *Sume tibi librum grandem.* Item Theodoretus in cap. 1 Osee.

(2) Cornel. à Lap., Tirinus, Sanctius, Calmet, etc.

(3) Res hæc in Diario, cui titulus: *Diarium pro amicis Religionis et rei litterariæ*, edit. August. in tabernâ librariâ Bartliani, part. 4, ad annum 1780, p. 361, in Notâ (1) cum omnibus circumstantiis suis distinctè narratur.

(1) Ita denuò de Voltairio refert Cl. Weissenbach, loc. cit. quæst. 37, p. 242.

(2) Vide Cornelium à Lap. aut Menochium, Commentar. in Ezech. 4, 4 et 5.

(3) Vide supra, sect. 1, num 1.

(4) Comment. in Ezech. 4, 4, ubi ita ait: *Hic autem somnus non fuit realis per tot integros dies; qui enim fieri poterat ut Ezechiel super unum latus trecentos et novaginta dies continuò dormiret? et somno solutus super aliud latus quadraginta? Sed fuit hoc factum in visione quâdam intellectuâ et propheticâ; videbatur enim illi se tot dies dormire.*

(5) Comment. in Osee 1, 8, ubi hic S. Pater pariter

Hoc ad terrorem impiorum commemorato, respondeo et dico assertionem Voltairii de citato præcepto divino esse apertam falsitatem, eamque duplicem. Primò enim Scriptura dicit, ejus rei indulgentiam Ezechielii à Deo factam, et stercuris humanum cum stercore bovino commutatam esse. Quamvis enim Deus, loc. cit. v. 9 et 12, ab initio jusserit : *Sume tibi frumentum et hordeum, etc., et quasi subcinerium comedes illud; et stercore, quod egreditur de homine, operies illud in oculis eorum;* tamen cum Ezechiel, v. 14, horrorem suum in sumendo ejusmodi sordido cibo reponeret, Deus ejus petitioni cessit ad eum v. 15, dicens : *Ecce dedi finum bouum pro stercoreibus humanis, et facies panem tuum in eo.* Secundò Scriptura neque his, neque prius citatis verbis dicit, prophetam jussum comedere stercuris humanum, aut bovinum, sed duntaxat coquere panem sub cinere, ex ejusmodi excrementis composito atque successo : quæ duo longè diversa sunt. Imò, v. 9, 12 et 15, Deus propheta expressè mandat, ut panem suum ex frumento et hordeo, etc. (non ait ex stercore), conficiat, et quasi subcinerium, i. e., sub cinere, ex dictis excrementis composito coquat : *Sume tibi frumentum, et hordeum, et fabam, et lentem, et milium, et viciam, et mites ea in vas unum, et facies tibi panes...* Et quasi subcinerium hordeaceum comedes illud : et stercore, quod egreditur de homine, operies illud... Et dixit ad me : *Ecce dedi finum bouum pro stercoreibus humanis, et facies panem tuum in eo.* Voluit nimirum Deus hæc omnibus portendere famem, sordes et angustias summamque rerum penuriam, quam passuri essent postea Judæi sub rege Sedecia, obsessi à Chaldeis in Jerusalem. Solent enim qui obsidentur, aut pauperes admodum sunt, subcinerico pane uti, coctoque non sub prunis lignorum, sed sub stercore bouum, aliorumque animalium ; quod hodiè in nonnullis locis ex lignorum penuriâ fieri consuevit.

Certè in regionibus Orientis, ubi rara sunt ligna, quemadmodum in Arabia Petrosâ, in Mesopotamiâ, etc., erat hoc maximè usitatum, sub ejusmodi cinere, ex stercoreibus bouum, camelorum, aliorumque pecorum coquere panes, ac maximè hordeaceos. Imò Cl. Bullet (1) ex variis itinerariis, vel aliis relationibus D. d'Arvieux, D. de Tournefort, Villalpandi, etc., prohibet, hunc morem utendi stercore bovino combusto loco prunarum ligni durare hodiè apud varias nationes. Similiter Scheuchzerus (2) hæc de re ita loquitur : *Genes offendimus, quæ ex defectu ligni vel cespitum bituminosorum utuntur fimo vaccino... Et quò, quæso, redigerentur Belyæ, si turfa deficeret? miseriores li traherent vitam præ Ægyptiis, qui in ipsâ metropoli Cairo cespitibus ex fimo equino et asinino uti tenentur; vix Melitenibus, quò cardui speciem in minutias concisam cum stercore vaccino commixtam in cespites redigunt... hodiè Arabes placentas coquant igne fimi vaccini.* Ita Scheuchzerus. Igitur illa Scripturæ verba

Ezech. 4, 12 : *Et quasi subcinerium hordeaceum panem comedes, ... et stercore, quod egreditur de homine, operies illud, habent hunc sensum : Sub cinere stercoreis humani coques illum, prout Menochius aliique interpretes passim exponunt. Atque eundem sensum distinctiùs innuit versio græca 70 Interpretum, quæ loco vocis operies, ponit vocem ἐγχερπέεις, id est, abscondens illum, nempe sub dicto cinere, ita ut eundem non sub prunis lignorum in cibus, sed sub cinere stercoreis humani torreas; quamvis, ut supra ostensum est, Deus postea permisit, ut propheta in torrendis panibus stercore bovino loco stercoreis humani uteretur.*

Vide de hæc Biblicâ questione interpretes Ezechielis, vel etiam Cl. Bullet, loc. cit., et Nonnotte (1).

110. Quæres V : Quomodò Scriptura, Ezech. 18, 20, dicens : *Filius non portabit iniquitatem patris, et pater non portabit iniquitatem filii, conciliari possit cum illo loco Scripturæ, Deut. 5, 9, ubi Deus amittit, reddens iniquitatem patrum super filios in tertiam et quartam generationem, dicitur?* Etiam istam apparentem contradictionem, toties apud interpretes ventilatam et solutam ad illudendum recoxit Voltairius, qui impiè docet, citatum locum Scripturæ apud Ezechielem rectè opponi illis quæ leguntur Deut. 5, 9, ubi expressè dicitur Deum iniquitatem parentum vindicare etiam in liberis ad usque tertiam quartamque generationem.

Verùm duplex potissimum potest dari responsio, quarum qualibet apparentem hanc contradictionem disolvit et ostendit, nullam hic esse veram et realem antilogiam. Nam 1° cum Cornelio à Lap. et aliis meritò dicitur, apud Ezechielem loc. cit. sermonem esse de filiis piis, qui impiorum parentum peccata detestantur; in Deuteronomio verò, loc. cit., Scripturam loqui de impiorum patrum impiis filiis, qui peccata parentum imitantur : in his enim peccata parentum punit Deus, quia filius punitur ob peccatum patris, non quatenus est peccatum patris, sed quatenus illud imitatus est, et sibi proprium effect. 2° Cl. Nonnotte et alii dicunt citata verba Deuteronomii esse intelligenda de delictis universalibus totius populi, e. gr., si totus populus in idololatriam labitur. Tunc enim universalis pœna saltem in temporalibus transit etiam in filios, prout Judæi sæpius experti sunt, dum ob scelus progenitorum suorum etiam innocentes, ut Tobias, Daniel, Baruch, etc., in captivitatem abducti fuerunt. Verba autem Ezech. 18, 20, esse directa ad quamlibet personam privatam, et intelligenda de delictis cujusque singularibus, ita ut sensus sit : *Patris crimen non luet filius, nec filii crimen pater.* Elucescit hic sensus ex toto contextu loco citato, qui ita sonat : *Anima, quæ peccaverit, ipsa morietur; filius non portabit iniquitatem patris, et pater non portabit iniquitatem filii; justitia justus super eum erit, et impietas impius erit super eum. Si autem impius egerit penitentiam ab omnibus peccatis suis... vita vivet*

(1) Réponses critiques, tom. 4, num. 40, de Præcepto Domini ad Ezechielem.

(2) Physicæ sacr. tom. 4, pag. 4192 et 4193.

(1) In Lexico philosoph. tom. 4, art. Ezechiel., pag. 473.

et non morietur. Vide Calmetum aut alios interpretes in hunc locum.

111. Quæres VI : An his verbis Ezech. 20, v. 25 : *Ergo et ego dedi eis præcepta non bona*, etc., sanctitas legis Mosaicæ in dubium vocetur; prout Tindalius, et qui istâ in re hunc excerpit, Voltairius, ad *hunc locum animadvertunt?* Resp. : Tindalius et Voltairius, sicut increduli solent, vel nodum quærent in scirpe, vel crassam suam in studio scripturistico ignorantiam produunt. Solidam enim huius dubii solutionem reperire est apud obvios interpretes. Dicimus itaque cum S. Hieronymo (1), Paraphrasi chald. (2), Maldonato et aliis, hoc loco verbum, *dedi*, idem esse atque *permisi*, ita ut sensus sit : Permissi eis dari seu imponi præcepta gentilium non bona de ritu et caeremoniis colendi idola, quale præceptum erat illud, de quo statim versu sequenti (3) sermo fit, nempe de primogenitis idolo Moloch immolatis; idem *dedi*, id est, permisi eos facere quicquid vellent; noluerant obtemperare præceptis meis, quæ illis vitam conferre potuissent; ergo verò in eorum infidelitatis pœnam eos suis erroribus et perniciosis cupiditatibus relinquo; mancipent sese illi, quam elegerunt, religioni et fructus suorum flagitiorum percipiant. Porrò hunc sensum, non solum versus immediatè sequens, ut jam observavi, indicat, sed etiam immediatè præcedens. Postquam enim Dominus, v. 24 præcedens, Judæis scelus idololatriæ reproblâsset, infert v. 25, verba illa : *Ergo et ego dedi eis præcepta non bona*; fermè sicut Rom. 1, 24, dicitur : *Propter quod tradidit illos* (ethnicens) *Deus in desideria eorum, in inundationem*, etc., id est, permisit eos ambulare secundùm viam cupiditatum suarum.

Negatur itaque suppositum, quòd Ezech. 20, 25, per *præcepta non bona* intelligantur præcepta divina legis Mosaicæ; sed intelliguntur leges, ritus et caeremoniæ servandæ in cultu idolorum, à gentibus excogitatæ, quas Deus dicitur Hebræis *dedisse*, quia permisit eos in idololatriam labi, et se illarum observationi subjicere.

112. Quæres VII : *Quomodo propheta Ezechiel, cap. 33, sub parabolâ duarum meretricum describens fornicationem, id est, idololatriam tam Samaritæ quàm Jerusalem, à criminatione Voltairii vindicandus sit.* — Resp. : Iniquè impudens et incredulus hic scriptor Ezechielii objicit obscœna dicta et imagines lubricas de geminâ

illâ meretrice cit. loc. expressas; imò (ut Cl. viri Nonnotte et Weissenbach observant) potius ipse Voltairius criminis, quod Propheta objicit, se rem fecit, dum memoratum locum Ezechielis exaggerando, addendo, demendo studiosè videtur lectorum animos nimis vivacibus et periculosis imaginibus ad libidinem provocare. E contrario Ezechiel ex fine bono, et gravibus justique de causis parabolâ et imaginibus, ob quas à Voltairio acerbè carpitur, usus est.

Nam notandum 1° quòd peccata libidinis gravissima habebantur apud Hebræos, eùm lex Mosaica in omnia ferè ejus genera capitali supplicio animadverteret. 2° Quòd cultus idolorum fuerit semper cum libidine et scortationibus publicis conjunctus; vel, rectius loquendo, erat pars rituum et caeremoniarum ethnicae superstitionis seu cultûs falsorum deorum; quemadmodum Lucianus, Strabo, multique alii ethnici scriptores, teste Cl. Nonnotte, referunt. Unde propheta Ezechiel ad demonstrandam abominationem idololatriæ et conjuratorum scelorum, quibus Samaria et Jerusalem pollutæ sunt, simulque graviter promerite pœnæ indicandam et horrorem horum scelorum excitandum, usus est parabolâ duarum meretricum in abyssum luxuriæ miserimè prolapsarum. 3° Sed neque perfidia populi Judaici, quem Deus singulari fœdere quasi desponderat sibi, poterat aptius ob oculos poni, quàm moribus adulteræ omnibus sese prostituentis. 4° Accedit, quòd antiquis illis Ezechielis et aliorum veterum Prophetarum temporibus multa dicta et imagines, quas hodiè castæ aures horrent, nequaquam adeò inhonestæ et periculosæ visæ fuerint, prout nunc sunt, ubi mox pluribus declarabo.

Ceterùm in praxi circa lectionem memoratî c. 23 Ezech. abstinendum à temerariâ curiositate, et observandum id quod jam alibi (1) de lectione Cantici canticorum monuimus.

115. Scholion : Quæ hic diximus de cit. cap. Ezechielis, serviant et aliis Scripturæ locis defendendis. Nam non rarò in S. Scripturâ modî loquendi aut res gestas describendi occurrunt, qui hodiè minis pudici aut inhonesti videntur. Hostes autem religionis simulant se offendi ejusmodi loquendi libertate, quâ sacri scriptores res exprimunt, quas non hodiè nonnisi sub velamine honestissimorum verborum proponere audeamus. An, inquit, Deus qui etiam solas cogitationes inhonestas prohibet, scriptoribus hagiographis verba aut res scribendas tam aptas ad excitanda impudica phantasmata inspirare potuit? Ut hunc scrupulum impii, hypocritis eximamus, dicimus cum Cl. Bullet, verba illa, et locutiones in S. Scripturâ occurrentes, quæ hominibus nostrorum temporum ab honestate alienæ apparent, tales non erant eo tempore quo à Prophetis ad Judæos prolatae sunt; id quod sequenti argumento ostendo. Viri, qui hæc dicta proferebant, asseverabant se loqui ex inspiratione divinâ, et Judæi, ad quos oracula sua dirigebant, credebant illos reverè divinitus esse inspiratos. Jam verò si verba protulissent, quæ audien-

(1) Verba hujus S. Patris Comment. in hunc locum sunt : *Dedit eis* (Judæis) *dispersis in gentibus præcepta non bona* : hoc est, *dimisit eos cogitationibus et desideris suis, ut facerent quæ non conveniunt.*

(2) Paraphrasis chaldaica citatum versum 25 c. 20 Ezech. his verbis exponit : *Ego quoque, quia prævaricati sunt in verbum meum... projecit eos, et tradidi eos in manum concupiscentiæ eorum insipientis, etc.*

(3) Post illa verba Ezech. 20, 25 : *Et ego eis dedi præcepta non bona, et judicium in quibus non vivent*; Deus, v. 26, statim addit : *Et pollui eos in muneribus suis, cum efferrent omne quod aperit vulvam, etc.* : hoc est, pollui eos permisi sacrificiis suis superstitionis et sceleratis, eùm idolo Moloch eromarent primogenita sua. Vide Tirinum, aliosve probatos interpretes Comment. in hunc versum.

(1) Scriptura S. contra incredulos propug. p. 5, sect. 4, quæst. 5, num. 53.

tibus meritò fuissent à scandalo, à suis auditoribus nequaquam in numero hominum à Deo missorum et ex divinà inspiratione loquentium fuissent habiti. Itaque concludendum quòd scriptores sacri, dum ejusmodi verbis et locutionibus usi sunt, nil dixerint aut scripserint, quòd sine scandalo dici scribere non poterit. Cæterùm Cl. Bullet, loc. cit., rectè observat, quòd etiàm in nostris linguis sæpè vocabula aut modos loquendi habeamus, quæ non semper et ubique, aut in omnium personarum ore honesta sunt, vel vicissim inhonesta; sed quòd honestas aut inhonestas verborum et locutionum pro varietate temporum, locorum et personarum variet; fermè sicut voces quantumvis lurice et respectu aliorum periculosæ, in ore tamen medici castæ sunt, quia ejus cor non afficiunt.

CAPUT IV.

De Daniele.

Daniel (דניאל, id est, *Judicium Dei*, ex דן *Dan*, et לן *El Deus*, vel, *Deus judæicus*), ex semine regum Juda natus, adhuc adolescens 20 annorum captivus à Nabuchodonosore, ductus est Babylonem unà cum rege et cognato suo Joakim, anno tertio regni ejusdem; ubi quarto post anno Susannam à morte liberavit, et Prophetam agere cepit. Is fuit et sanctissimus (ut colligitur ex Ezech. 14, 14) simul et sapientissimus, ut ex Ezech. 28, 3, infertur, ubi regi Tyrio, qui se sapientissimum reputabat, per sarcasum objicitur: *Ecce sapientior es tu Daniele*. Porro scopus Danielis in prophetià suà est, regnum Christi describere, quòd incipit facere c. 7, et proseguitur c. 9, 10, 12. Nam historia regum Babylonis, Medorum et Persarum, quæ primis sex capitibus præponuntur, et reliqua, quæ cap. 7, 8 et 11, de quatuor monarchiarum vicissitudinibus narrantur, eò pertinent, ut intelligamus omnia alia regna et imperia aliquando peritura, solum Christi regnum æternum futurum.

Scriptus est hic liber ab ipsomet Daniele, et quidem hebraicè ab initio usque ad capitis 2 versum 4; in medio autem hujus versùs, nimirum post illa verba: *Responderuntque Chaldaei regi syriacè* (1), incipit Daniel chaldaicè, et hæc lingua pergit usque ad finem capitis septimi. Reliqua quinque capita sunt hebraicè scripta; atque hucusque textum hebraicum libri Danielis habemus. Cætera quæ sequuntur usque ad finem libri, id est, ultima duo capita de Theodotionis græcæ editione translata sunt (2). Porro, si de versione græcæ

(1) Syriacè, id est, chaldaicè, quæ ipsorum matera lingua erat, quæque olim dicta est syriaca, ad distinctionem linguæ hebrææ. Erat tamen hæc lingua diversa ab eà quam nunc syriacam dicimus, non tam verbis et vocibus quàm dialecto, ut græca attica differat à doricæ. Dicit autem Daniel, eos locutos syriacè, ne quis miraretur, si eorum verba recitaret syriacè, ut ab eis prolata sunt, quòd facit, ut dixi, ab hoc versu, et deinceps usque ad initium capitis octavi.

(2) Equidem etiam hæc duo ultima capita haud dubiè olim lingua hebræa vel chaldaica exarata legebantur, quia Theodotion ea ex his linguis in græcum idioma transtulit, et quia antiquissimi Ecclesiæ Patres historiam Susannæ, item Belis et draconis (quæ in illis 2 ultimis capitibus recensentur) citant; verum incuriã

horum ultimorum duorum capitum, nimirum capitis 13 et 14, sermo sit, observandum, quòd eam (sicut et cæteram versionem græcam hujus libri) non habeamus à 70 Interpretibus, sed à Theodotione, qui aliquot seculis post septuaginta Senes vivebat.

Pro coronide hujus Præfationis observo, quòd Ecclesia in martyrologio suo 21 juli memoriam Danielis tanquam sancti celebret; quòdque huic Prophetæ laurea martyrii tam parùm deneganda sit, quam sociis ejus Ananæ, Azariæ et Misaeli: nam quàm fortiter illi in fornacem Babylonicam, tam generosè Daniel ob eximiam pietatem et zelum honoris Dei, se miti permisit in locum leonum, etsi miraculo inde illesus evaserit. Virginitatem autem illibatam ad mortem usque conservasse tam Danielem, quam dictos tres pueros, omnes Patres consentiunt; et eà de causâ hos ab igne Babylonico, illum à dentibus leonum intactos mansisse, affirmat Damascenus, lib. 4 de Fide, cap. 25.

114. Quæres I: *Quomodò confutanda assertio Porphyrii, Spinosæ, aliorumque incredulorum contententium, prophetiam Danielis de quatuor monarchiis sibi succedentibus, Dan. cap. 2, primum confictam esse tempore intermedio, quod ab Antiocho usque ad Jesum Christum effluxit? Antequàm hanc incredulorum assertionem, nullo prorsùs solido fundamento nixam, refutem, observo, quòd modò dicta Danielis prophetia incredulis (1) nimis clara et dilucida visa sit, adeò quidem ut post Porphyrium et Spinosam, ut Cl. Berger testatur, asserere non dubitaverint, hanc prophetiam post res, quas prædicere videtur, jam gestas, et illis primùm temporibus, quæ ab Antiocho usque ad Jesum Christum effluxerit, confictam fuisse. Imò auctor Examinis momentosi (2) censet, tam librum Danielis, quam libros Salomonis, Davidis, aliosque Alexandriæ compositos esse.*

Verùm resp. et dico: Temeritas, quæ recensiti increduli has suas suspiciones et vanissimas conjecturas effutunt, planè demonstrat eos in arte criticâ perparùm proficisse. Nam 1º si liber Danielis primùm post tempora Antiochi compositus fuisset, tunc, sicut aïtæ Paraphases Judaicæ, ita pariter liber Danielis idioma chaldaico exaratus esset, cum è contrario maximam partem hebraicè scriptus sit. Tempore autem Antiochi et postea lingua hebræa non amplius erat lingua vulgaris Judæorum, nec hebraicè tunc amplius libros scribere sciebant, aut certè non solebant. 2º De Daniele in vaticiniis Ezechielis, qui post illum captivus Babylonem abductus est, sermo ingeritur, ac de ejus-

Judæorum, aut injuriâ temporum, vel perfidiâ alicujus impostoris factum est, ut hodiè textum hebræum aut Chaldaicum dictorum 2 capitum non amplius ad manum habeamus. Similiter etiam hymnus trium puerorum, et ea quæ cap. 3 in hebræis voluminibus non reperiuntur, censenda sunt olim in hebræo vel chaldaico textu extitisse, sed injuriâ temporum, aut casu, etc., in hebræo vel chaldaico idiomate perperita esse.

(1) Opinions des anciens sur les Juifs, p. 117; Esprit du Judaïsme, pag. 149; Examen des Prophéties, p. 149, 152.

(2) Examen important, c. 10, p. 54.

dem sapientiâ et scientiâ rerum secretarum mentio fit his verbis ad arrogantem regem Tyri per sarcasum directis : *Ecce sapientior es tu Daniele; omne secretum non est absconditum à te*, Ezech. 28, 3. 5° Nehemias quoque, qui diu ante tempora Antiochi extitit, ad Deum orationem fudit, quæ ex libro Danielis (1) manifestè desumpta est. 4° Josephus Jud. (2) vaticinia Danielis tanquàm genuina et divinitus inspirata celebrat, ac narrat, quòd diu ante regnum Antiochi à Jaddo summo Judæorum pontifice ostensus sit Alexandro M. liber Danielis, et in eo propheta illa (3) de Græco quodam Persas debellaturo. 5° Tempore quoque Christi Domini persuasum erat Judæis, librum Danielis esse authenticum, et prophetias in eo contentas non esse seritis confictas, sed Danieli divinitus inspiratas, ut clarè colligitur ex illis Christi verbis ad discipulos : *Cum ergo videritis abominationem desolationis, quæ dicta est à Daniele propheta, stantem in loco sancto* (Dan. 9, 27), *qui legit, intelligat*, etc. 6° Etiamsi auctor libri qui dicitur Danielis, primùm tempore Antiochi vixisset, tamen illi spiritus propheticus non esset dene-gandus, quia regnum Christi primùm venturi, et Jerusolymam à Romanis devastandam ex revelatione intellexit (4).

Cæterùm, quòd nec liber Danielis, nec libri Salomonis, Davidis, etc., Alexandriæ compositi sint, ut auctor momentosi Examinis fabulatur, inde patet, quia, si hi libri Alexandriæ essent confecti, scripti fuissent græcè, cùm ad usum Alexandrinorum Judæorum, utpote qui linguam hebræam non callebant, græca horum librorum versio fieri debuerit, et liber Danielis æquè ac alii libri ita versi sunt. Certè anno 1772, Romæ græca 70 Interpretum versio libri Danielis, secundùm aliquod exemplar ex Tetraptis Origenis desumptum facta, in lucem prodiit.

115. Quæres II : *An Nabuchodonosor, Dan. cap. 4, verè in bovem mutatus sit.* — Resp. : Variæ sunt hæc de re sententiæ. Ac imprimis veterum quidam, teste

(1) Comparetur Esdr. 2, 5, cum Dan. 9, 4.
 (2) L. 10 Antiquit. Judaic. cap. 12, ubi Josephus ad hujus capituli finem, postquàm visionem Daniel. 8, 9, etc., de Antiochi Epiphaniæ potentia et impietate in Judæos recensuit, subiungit hæc verba : *Quæ quidem calamitas genti nostræ sub Antiocho Epiphane accidit, ita ut futurum Daniel ante multos annos scripserat. Eodem autem modo scripsit et de Romanorum imperio, et quantam vastitatem illaturus essent nostris hominibus. Hæc omnia divinitus sibi demonstrata scripto tradidit, et posteris legenda reliquit, ut videntes eventum non discrepare à prædictionibus, Danielem mirentur ob tam insignem honorem illi à Deo habitum... Quamobrem, dùm Danielis vaticinia considero, non possum non damnare istorum inscitiam, qui Deo negant curæ esse res mortalium. Qui enim fieri potuit ut prophetis ejus responderet eventus, si temerè in mundo gererentur omnia? Illicusque Josephus, qui insuper, .. 11 Antiq. Judaic. cap. 8, hæc habet : *Pontifici quoque (Jaddo) suam honorem exhibuit (rex Alexander M.), ostensusque sibi Danielis libro, in quo Græcum quemdam Persas debellaturum significat, hunc ipsum se esse interpretatus, letus dimisit multitudinem.*
 (3) Vide Josephum loc. cit., nempe l. 11 Antiq. Judaic. cap. 8.*

(4) Daniel. 7, 13, 14, 27. Item Daniel. 9, 24, usque ad finem. Confer etiam Josephum supra citatum, l. 10 Antiq. Jud. cap. 12.

D. Hieronymo, Comment. in Daniel, nomine Nabuchodonosor hoc loco intelligebant Luciferum è cælo lapsum. Putabant nempe historico sensu vix posse constare ea, quæ cit. loc. de mutatione Nabuchodonosoris in bovem à propheta dicuntur. Unde censebant in Nabuchodonosore hic casum describi Luciferi, qui de cælo, quasi de imperio lapsus, in belluinam degenerasse naturam visus est. Verùm constans est, communisque Patrum et interpretum (1) tam nostrorum quàm hebræorum sententia, veram esse hanc de Nabuchodonosore in bovem mutato historiam, non allegoriam tantùm aut parabolam. Probat autem id Hieronymus ex eo, quia eodem filo ac modo hæc sunt à Daniele descripta, quo præcedentia; atque idè si ista fidem habent historicam, non est, cur illis historicam fidem denegemus. Præterè Daniel ipsi sequenti cap. 5, 20 et 21, Baltha sari filio Nabuchodonosoris hæc eadem parenti ipsius contigisse dicit, et hæc omnia sigillatim dinumerat his verbis : *Quando autem elevatum est cor ejus* (i. e., Nabuchodonosoris regis), *et spiritus illius obfirmatus est ad superbiam, depositus est de solio regni sui... et à filiis hominum ejectus est; sed et cor ejus cum bestiis positum est... fœnum quoque ut bos comedit, et rore cæli corpus ejus infectum est, donec cognosceret quòd potestatem haberet Altissimus in regno hominum.* Atqui Daniel hæc tam distinctè non narrasset, si non vera essent et reapè contigissent, neque conclusisset vers. 22, dicens : *Tu quoque filius ejus Balthasar non humiliasti cor tuum, cum scires hæc omnia; sed adversum dominatorem cæli elevatus es.* Sed audiamus quid veteres illi, teste Hieronymo loc. cit., contra veritatem historiæ de Nabuchodonosore in bovem mutato opposuerint, aut opponere possint.

Oppon. I : Sicut in rege Tyri Ezech. cap. 28, v. 4, etc., et sub rege Babylonis, Isa. 14, 12, etc., casus Luciferi descriptus est; sic etiam in rege Nabuchodonosore Daniel. cap. 4, idem casus diaboli adumbratus fuit. — Resp. : Nego paritatem. Nam varia sunt in Dan. capite 4 de Nabuchodonosore dicta, quæ in Luciferi casum convenire nullatenus possunt, ut quòd post vitam diu cum bestiis actam reversus sit sensus ad Nabuchodonosorem, quòd Deum laudaverit, quòd ad regnum post ignominiosum ac sordidum statum revocatus sit, quòd Danielem suum appellarit collegam; quæ omnia quomodò aut quo sensu de diabolo dici potuerint, non apparet. Neque exempla regis Tyri ac Babylonis in objectione adducta adversariis suffragantur; nam reverà historicè tam quæ de Tyrio quàm quæ de Babylonio rege cit. loc. Ezech. et Isa. narrantur, contigerunt; per accommodationem tamen sunt ad Luciferum translata, ut iis locis docent interpretes. At quomodò, quæ Dan. cap. 4 de Nabuchodonosore dicuntur, ad Luciferum accommodari possint, nequaquàm, ut paulò ante diximus, apparet.

Oppon. II : Res tauta, tamque prodigiosa, qualem fortassè nulla vidit ætas (scilicet mutatio Nabuchodo-

(1) Hieron., Theodoret., Augustin., Maldon.; Perer., Cornel., Sanct., aliique.

nosoris in bovem) non fuisset omiſſa ab historicis qui de rebus ſcripſere chaldaicis, ſi ea reapſe contigisset. Atqui fuit omiſſa. Reſp.: Quòd res tanta à nullo ex profanis ſcriptoribus prodita ſit annalibus, aut ſaltem ſic prodita, hodiè non extet, non una ratio eſt. Prima, quia illa ſecula fuerunt illitterata; undè pauca admodum, quæ Cyri ætatem antecederunt, in antiquis habemus monumentis. Deinde quia, licet illa ſcripta fuerint, injurià longiſſimi temporis, et artis typographicæ defectu perierunt. Certè monumenta Chaldæorum penè omnia interièrè. Habemus quidem fragmenta quædam ſcriptorum, qui res olim chaldaicas historià perſecuti ſunt, apud Joſephum ac Eusebium, quæ et ipſa quoque interièſſent, niſi eſſent poſteriorum induſtrià renovata. Sanè teſte Joſepho (1) Berosus et Megasthenes non pauca de Nabuchodonosoris prodiderunt historiis; ſed illa omnia præter admodum pauca interciderunt, in quibus fortasſe ſcriptum erat id quòd hic apud Danieleſ ſacra prodit historia. Multi Hieronymi ætate ſcriptores legebantur, ex quibus Hieronymus docet illa ſumenda eſſe, quæ aliquid lucis Danielis prophetiæ ſunt allatura; at illorum nihil reliquum præter obſcuram memoriam. Quis modò legit Suctorium Callinicum, Poſſidonium, Theonem, Andronicum et alios ejusdem ordinis historicos, at horum lectionem commendat Hieronymus (2) illi qui abdita Danielis arcana ſcrutari voluerit. Sic puto illorum ſcripta, ſi qua fuerunt, interièſſe, in quibus olim admirabilis illa Nabuchodonosoris tragedia ſeu mutatio in bovem legebatur. Neque omninò deest tenuè ſaltem aliquod hujus rei veſtigium apud profanum quemdam ſcriptorem in aliquo fragmento, quòd ex historià fortasſis longà olim ſcriptū relicto eſt. Hic eſt Alphæus, de quo Eusebius (3) inquit: *Alphæus de Aſſyriis et Nabuchodonosor hoc modo ſcribit. Megasthenes, inquit, vir præſicus, Nabuchodonosorem Hercule robuſtorem dicit fuiſſe, univerſamque Lybiam, cæteramque Aſiam uſque ad Armenios domuiſſe, quem Chaldaei dicunt, cùm in regnum ſuum rediſſet, furore divinitus captum, magnà exclamâſſe voce: Futuram, ô Babylonii, vobis ego calamitatem prænuntio, etc. His aliisque hujusmodi dictis ſubito evanuit. Hæc Alphæus ex Megasthene. Denique, cùm monumenta Chaldæorum, ut diximus, penè omnia interièrunt, ſufficiat ſolus Daniel, non æqualis modò, ſed etiam rei geſtæ teſtis omni exceptione major; quia vir illuſtris ac juſtus, favore regio pollens, et, ut ex totâ ejus vitâ conſtat, extra omnem ſuſpicionem doli, aſſentationis, corruptionisque poſitus.*

Oppon. III: Multa cap. 4 Daniel. ſupra vires naturæ, multa contra fidem historicam de Nabuchodonosore dicta ſunt, quæ, ſi in ſenſu reali ſeu historico ſumantur, præter incredibilia videntur. Ut quòd mutatus dicatur in belluam; quòd ſeptem annos homo priùs in regiis deliciis enutritus, nudus hyemes ætatesque

tranſegerit, paſtus ſeno, et cœleſti rore madidus. Quòd poſt ſtatum illum ignobilem et ſordidum non ſolùm iterùm admiſſus fuerit, ſed etiam quaſitus ab optimatibus in regnum, et plura ejusmodi, quæ nemo prudens faciliè credit. — Reſp.: Hæc omnia non evertunt veritatem historiae de mutatione Nabuchodonosoris in bovem; prout infrâ, num. 117, diſtinctè exponemus, ubi noſtram hæc de re ſententiam protulerimus.

116. Stabilità igitur ſententiâ, quòd mutatio dicti regis in bovem reapſe contigerit, ulterius quaeretur, quo modo aut ſenſu ea contigerit. Quatuor potiſſimum circa hanc rem ſunt diverſæ ſententiæ. 1° Bodinus, Dæmonolog., lib. 2, c. 6, rebus exoticis ac maximè dæmoniacis, quàmplurimum tribuens, ſomnia vit, Nabuchodonosorem ita mutatum, ut hominis et formâ, et mente exutâ, merus, meriſſimus taurus eſſet. Verùm hæc opinio ab omnibus rejicitur, nec ulla neceſſitas eſt ſic intelligendi S. Scripturam Dan. c. 4, prout mox infrâ videbimus. 2° Alii cenſent, regem Nabuchodonosorem, retentâ hominis animâ, externam tantum bovis ſpeciem induiſſe; uti S. Auguſtinus, lib. 18 de Civit. cap. 18, accidisse narrat quibusdam Italis, qui cùm guſtâſſent caſeum, arte magicâ paratum, formam equi aſſumpſerint, ita quidem ut id ipſi ſentirent, dolerentque; coacti enim erant hæc externâ ſpecie magis certo quodam tempore ſervire; quo evoluto, jure poſtliminii propriam formam recipiebant. Sed neque hoc de Nabuchodonosore aſſerere neceſſe eſt, ut pariter ex infra dicendis patebit; neque veſtigium magicæ ſcincini hic intercedentis in ſacris literis deprehenditur, ſed totum id, quidquid eſt, divinæ potentæ tributur, deprimere factum ſuperbi regis valenti. 3° Rabbiniſ nonnulli aliter viſum eſt. Dicebant autem (1), animam Nabuchodonosoris metempsychosis repentinâ in aliud corpus traductam, locumque ejus diſceſſu fuiſſe factum, ut bovis anima ſubſtitueretur, ex quâ bovini mores indolesque, quantum tamen hominis figura, quæ ſemper manebat, pateretur. Evoluto ſeptennio repetiſſe animam Nabuchodonosoris aiebant contubernium ſuum, et animam bovinam migrare coegiſſe vel invitam, contraque mugientem quàm fortiſſimè. Equidem noſtra ætas, quæ ineptias antiquorum non rarè recoquit, hominibus præſertim militariſ perſuadere cupit, animas ex uno corpore in aliud tranſire; quò fortiùs ſcilicet ruant in mortem, atque è gregariis duces fortasſis evadant; aut ex aliis rationibus, quas hic commemorare ſuperſedeo. Præterea negari non poteſt Phariſæos metempsychosis cujuſdam genus admiſſiſſe, juſtorum animas (2) de uno in aliud corpus tranſmigrare autumantes, cùm interim impij tenebriſo carcere perpetuò damnentur. Taceo plures alios, qui tranſmigrationem animarum docuere aut docent. Cæterùm, omiſſâ refutatione hujus ſtultitiæ, quam

(1) L. 10 Antiq. Jud. cap. 11; et lib. 1 contra Apionem.

(2) Præfat. in Commentar. Danielis.

(3) L. 9 de Præparatione evangel. cap. ultimo.

(1) Ita refert Calmetus in Diſſertatione de Metempsychosis Nabuchodonosoris.

(2) Vide Joſephum, i. 2 de bello Judaico, cap. 7, ad finem.

Cl. Weissenbach (1) brevier assert, id solum denuo observo, ad explicandam Nabuchodonosoris mutationem in bovem nullâ transmigratione animarum opus esse, ut ex eum dicendis patebit. 4° Denique, recepta communi suffragio et maximè probata sententia, quam etiam nos amplectimur, tenet (2) Nabuchodonosorem percussum ultrice manu Omnipotentis in phrenesin incidisse; in illud nempe morbi genus, cujus species lycanthropiam, aut æluranthropiam appellant; cujus vi turbata phantasia, atque morbo ardore effervescentis lupi, felis, vel canis, etc., mores indolentique sibi adsciscit, ita ut talis æger, quæ illum belluarum propria sunt, cogitet, illa amet, querat, imitetur, etc., quin tamen ideò forma externa hominis in speciem bruti mutetur. Neque id morbi genus ignotum est medicis scriptisque de medicinâ libris, in videre est in Dictionario medico, Basilee an. 1564 typis Henrici Stephani impresso, vocabulo *Λυκανθρωπία*. Sic igitur rex Nabuchodonosor semel bovem se esse persuasus, cepit curvato dorso manibus pedibusque reptare, herbas carpere, mugire, veluti cornu petere, fugere homines, comas unguesque ferino more negligere, etc. Quod stupentes Babylonii furentem vixerunt, ut inquit propheta Daniel, cap. 4, v. 12, his verbis: *Alligetur vinculo ferro et æreo*. Tandem verò tanquam insanus ejectus est consortio hominum, communem cum belluis habitationem nactus, juxta illud, ibid. 22: *Ejicient te ab hominibus, et cum bestiis ferisque erit habitatio tua, et fœnum ut bos comedes, et toro cœli insunderis*.

117. Porro in hac nostrâ sententiâ de mutatione *Nabuchodonosoris* in bovem, facilè jam solvuntur et ea quæ supra num. 115 objecta sunt, aut quorum explicatio à lectore sciendi avido hic fortassis expectatur. Nam 1° in nostrâ sententiâ aptè explicatur, quomodo aut quo sensu *Nabuchodonosor* in bovem mutatus, ut ex dictis priore numero satis liquet. 2° Explicatur quomodo potuerit rex ille delicatissimè ab ortu suo educatus, summisque deliciis innutritus, toto septennio, nudus et sub dño, solumque herbarum pastu vivere. Certè illud de nudo corpore difficultatis nihil habet, si consideremus et cœli naturam, et loci proprietatem in Babyloniâ. Est enim locus ille calidissimus et ejusmodi, ut mirari quis debeat potius, cur homines ibi vestiti, quàm cur incedant nudi. Vide *Plinium*, lib. 2, c. 105, *Strabonem* 1 lib. 16, *Plutarchum*, quorum ultimus in vitâ Alexandri ad medium, de Babylonicæ regionis temperamento ait: *Incolæ (illius)... per æstus immensos super plenis aquâ utribus somnos capiunt*; testaturque, hederam in tellure Babylonicâ non crescere, addens hanc rationem: *Illâ nanque (nempe Babylonicâ) fervida regio est; hæc (hedera) verò locis amica frigidis*. Sanè æstus Babylonicus in proverbium abierat, ita ut

impossibile judicaretur æstum Babyloni defuturum Undè Ovidius hoc inter impossibilia posuit, canens:

Nec Babylon æstum, nec frigora Pontus habebit, etc.

In tali regionis temperie, quid mireremur regem Nabuchodonosorem vixisse nudum? Vixere in aliis regionibus, in quibus minus est benigna cœli temperies, complures alii nudi, ut gymnosophistæ; et quotidie in regionibus trans Oceanum, nunc ab Europæis detectis, populi reperiantur frequentes, qui nudi vivunt; neque tamen ideò minus est diuturna atque robusta eorum vita. Legimus item in sanctorum Patrum historiis, complures eorum, qui morabantur in eremo, et fuisse nudos, et herbarum duntaxat pastu vitam sustinuisse. Narrat quoque Aben Esra audisse se de quodam (quod et ego, ait Maldonatus, audire aut legere memini), qui in insulâ Sardinia in montes secesserit, seque cervis aggregârit, longoque tempore cum illis herbâ victitârît. Præterea non esse talem victum simpliciter impossibile homini, inde patet, quòd *Plinius*, lib. 6, c. 50., narret quendam esse gentem *Æthiopum*, quæ solis locustis crudis vivat; alius tantum herbis pasci; quosdam omnia mandere, et obvis quibuslibet rebus vesci, ob idque panphagos, id est, omnia edentes appellari. Plurimum quoque conducebat ad illud vitæ genus tolerandum, vehemens Nabuchodonosoris imaginatio. Cùm enim imaginaretur se bovem esse, cibum bovium tanquam sibi convenientem expellebat. Plurimum autem facere in hujusmodi rebus imaginationem, præsertim in amentibus et furiosis, quotidianis experimentis discimus. Vidimus enim inter sanos et amentes magnum esse discrimen, et multa ab amentibus appeti, et cum voluptate fieri, quæ sanâ mente præditi avertantur et herrent. Adde, quòd cum *Pererio*, lib. 5 in Daniel., dici possit, temperamentum corporis ejus regis divinâ vi et potentia adeò fuisse immutatum et effertatum, ut similis esset temperamento bestie quàm hominis. Quapropter cibus bestiarum, qui humano temperamento est noxius, non erat temperamento illius regis alienus, sed quodam modo conveniens et utilis. 3° Quando it, qui veritatem hujus historie de mutatione dieti regis in bovem elevare volunt, quaerunt: *Quisnam illo septennii tempore regnum Chaldæorum tenuerit; aut num credibile sit, eum, qui illo tempore intermedio imperium tenuit, respicienti et ad priorem vitæ statum redeunti regi regno cedere, aut sponte vovisse, aut coactum esse? faciliis est responsio.* Potest enim responderi, ut *Pererius* ibid. ait, eo intermedio tempore, regis Nabuchodonosor filium, nomine *Evilmerodach*, patris vice, imperium rexisse. Nam huic et successisse ipsi Nabuchodonosori expressè traditur, et *Jerem.* 52, 31. Si autem *Evilmerodach* non erat eo tempore per ætatem, tanto imperio regendo maturus et atque idoneus, responderi potest optimates regni, et consensu populi, quoad rex ad sanam mentem rediit, gubernacula imperii tractasse. Ut autem postea et Nabuchodonosor sine ullâ contradictione et difficultate, ab omnibus reciperetur ad imperium, perfecerat Daniel suâ auctoritate et sapientiâ; quippe prædixerat regem post septennium ad integritatem sen-

(1) Nova Forma Theol. Bibl. tom. 2, l. 3, quæst. 45, pag. 255.

(2) Hieron., Theodoret., Maldon., Perer., Cornelius à Lap., Sanctius: D. Thomas de regimine princip. l. 2, c. ult.; Ruper. de Frim. l. 6 de Vict. Verb. c. 29, August. l. 18 de Civit., atque.

« suum mentisque sanitatem rediturum, eumque post
 « id temporis, regem futurum modestissimum, etc...
 « Chaldei autem, qui sæpè aliàs Danielis prædicta fuisse
 « vera experti fuerant, in hoc pariter vera fore, non du-
 « bitabant. Itaque summo illius regis desiderio tene-
 « bantur, ut mirum non sit, statim ut ad se reversus
 « est rex, fuisse eum ab omnibus non modò sine diffi-
 « cultate, sed summà etiam gratulatione lætitiàque re-
 « ceptum. Atque hoc ipsum indicant verba ipsa Nabu-
 « chodonosor Dan. 4, 33: *Optimates, inquit, et magi-
 « stratus mei requisierunt me, et in regno meo restitutus
 « sum, et magnificentia amplior addita est mihi.* » Vide
 etiam hæc de re Cl. Weitenauer (1). 4° Haud incredi-
 bile est, quòd illo septenni capilli Nabuchodonosoris
 in similitudinem aquilarum creverint, et unguis ejus quasi
 avium, Dan. 4, 30. Sensus nimirum horum verborum
 est: Rex ille in belluinam speciem sic degenerasse vi-
 sus est, ut capilli ejus corpus eum in modum operi-
 rent, quo plumis vestitur aquilarum corpus; et unguis
 se excreverunt vehementer, ut avium dicerent, non ho-
 minis unguis. Cùm enim ejus capilli multo tempore
 intonsi incultique manerent, mirum in modum creve-
 runt, eumque ita operuerunt, ut illis esset tectus ve-
 lut aquila plumis. Porro, sicut neglectus et intonsus
 ejusdem regis capillus in aquilarum similitudinem dif-
 fusus est, sic etiam septennali spatio unguis nunquam
 resecti, tantoperè excreverunt, ut avis putares, non
 hominis unguis. Hujusmodi prælongos unguis in de-
 crepito sene vidit Bartholinus cent. 2, epist. ult.; imò
 quivis experiri potest in semetipso, si quidem crescere
 sinat unguis, ad exemplum Sinensium, quorum non-
 nulli, teste Sanctio, manus habent ad plurimas func-
 tiones inutiles, quia unguis non resecant, atque idèd
 in pugnam manus complicare non possunt. 5° Deni-
 que, in nostrà sententià, commodè explicatur, quo-
 modò aut quo sensu Nabuchodonosor restitutus sanæ
 menti et regno dicere poterit Dan. 4, 23: *Et figura
 reversa est ad me;* quæ verba indicant, priùs alienam
 ab humanà figurà habuisse. Sed nempe, ut Sanctius
 in hunc locum observat, vox *figura* omnium gentium
 consensu significat multa et varia, ac præter alia etiam
 speciem seu habitum corporis. Sic, si propter morbum
 et incediam aut vitam rusticam in eo qui urbanam priùs
 et delicatam egerat, vultus mutatur, et fit macilentus
 et luridus, niger aut horridus, impexus, intonsus, etc.,
 tum mutasse dicitur figuram seu formam priorem. Sanè
 figuram amisisse dici poterant illi, de quibus Jeremias
 Thren. 4, v. 7, 8: *Candidiores Nazarevi ejus nive, ni-
 tidiores lacte, etc. Denigrata est super carbones facies eor-
 um, et non sunt cogniti in plateis; adhesit cutis eorum
 ossibus, aruit et facta est quasi lignum.* Cùm ergo Nabu-
 chodonosor regia deposuisset insignia, nempe figuram
 regis; et promissà atque neglectà comà; et exrescens-
 tibus deformiter unguibus, et toto corpore æstu ac rore
 deformato nihil retineret dignitatis antiquæ, et longè di-
 versam à priore præ se ferret formam, verè dici potuit
 amisisse priorem figuram, et tunc resumpsisse novam

(1) In notà, quam in suà Bibliorum versione germa-
 nicà Dan. cap. 4, v. 30, addidit.

seu priorem, quando iterùm in antiquam munditiæ
 regni dignitatem restitutus est. Quod ipse videtur si-
 gnificasse Nabuchodonosor; tunc enim dixit: *Et figura
 mea reversa est ad me;* cùm dixisset immediatè antea:
Ad honorem regni mei decoremque perveni. Plura in con-
 firmationem hujus nostræ explanationis eruditus lector
 inveniet apud Sanctium et Pererium.

Corollarium. D. de Voltaire Christianos ridet, qui
 crederent Nabuchodonosorem abiisse in verum bovem.
 Sed frivole omninò ac ineptè. Excepto enim Bodino,
 et fortassis paucissimis aliis, nemo Christianorum su-
 pra plebem sapientium hoc credidit, ut ex supra dictis
 abundè patet. Cæterùm de mutatione illius regis in bo-
 vem, præter auctores jam citatos, et complures alios,
 etiam scripsit auctor Epistolarum Judaicarum ad do-
 minum de Voltaire, et Augustinus Calmet, Disserta-
 tione præmissà Commentario in Daniele, et in Di-
 ctionario Biblico, vocabulo *Nabuchodonosor*.

118. Quæres III: *An non lepidè sonare videatur, dum
 rex Nabuchodonosor, Dan. 4, 5, Danielelem vocat COLLE-
 GAM suam.* — Resp.: Nil in hoc dicto lepidum, aut
 non verisimile continetur. Nam rex Danielelem partici-
 pem fecerat imperii sui, cùm præfecit eum admini-
 strationi totius Babylonis; Dan. 2, 48, et, ut valde
 verisimile est, ejus consiliis in quibusque gravibus
 usus sit, adèd ut reverè socium habuerit, in admini-
 strando regno: unde honoris gratià suum appellavit
 consortem et collegam. Itaque paraphrasis horum ver-
 borum Nabuchodonosoris loc. cit.: *Donec collegam ingres-
 sus est in conspectu meo Daniel.... qui habet spiritum
 deorum sanctorum in semetipso; et somnium coram ipso
 locutus sum,* sic fieri potest: « Hæsi itaque dudùm
 « perplexus et dubius, donec assiduus mihi socius
 « et collega, cui ego occulta consilia et publicas regni
 « curas impertior, Daniel..., quem divinus afflat et
 « illustrat Spiritus, ingressus est ad me, quem ego in
 « hunc modum allocutus sum. » Jam, quæso, quid in
 hoc lepidi aut absurdi? Taceo alias aliorum respon-
 siones.

119. Quæres IV: *Quomodò Nabuchodonosor, Dan.
 4, 27, se jactare poterit velut Babylonis fundatorem,
 dicens: « Nonne hæc est Babylon civitas magna, quam
 ego ædificavi? » cum tamen notum sit Nemrodum
 Babylonem molitum esse.* — Resp.: Babylon longè
 aliam ac multò augustiorem faciem sub Nabuchodo-
 nosore induit, ac sub Nemrodo habebat. Hanc sibi
 deberi Nabuchodonosor loc. cit. gloriatur.

120. Quæres V: *Quomodò concordent hæc duo, dum
 (Dan. 6, 16, 24) Daniel dicitur fuisse in lacu leonum
 unà dumtaxat nocte; sed (Dan. 14, 39) legitur, usque
 ad diem septimum ibi fuisse.* — Resp.: Optimè con-
 cordant. Nam Daniel bis in lacum leonum missus est.
 Primà vice à Babyloniis, quia Belem draconem inter-
 fecit, et tunc in lacu mansit 6 diebus, ut Dan. cap. 14
 describitur. Secundà vice sub Dario Medo, quia contra
 edictum regis preces fudit ad Deum, et tunc unà dum-
 taxat nocte in lacu mansit, ut Dan. cap. 6 narratur.

121. Quæres VI: *Quomodò Daniel (Dan. 8, 2) po-
 tuerit dicere: CUM ESSEM IN SISIS CASTRO; cum tamen*

*Susæ in historia etiam profanâ describantur tanquàm urbs magna et metropolis Susianæ regionis? — Resp. : Urbs hæc castrum dicitur, quia munitissima et castrum habuit expugnata valdè difficile, à quo nomen illud sortita est, in quo persicæ servabantur gazæ. Audiamus Q. Curtium, lib. 5, de hac civitate et ejus arce ita loquentem : *Ubi verò (Alexander M.) urbem (Susam) intravit, incredibilem ex thesauris summani pecunie egessit, quinquaginta millia talentorum argenti non signati formâ, sed rudi ponderè.... Rex (Alexander M.) Persidis fines aditurus, Susam urbem Archilao, et præsidium trium millium tradidit; Xenophilo arcis cura mandata est; Macedones ætate graves præsidere arcis custodiâ jussit.* Quàm verò arx illa Susiana fuerit munita, docet Polybius lib. 5, narrans Molonem, cum multas Antiocho M. urbes abstulisset, venisse Susam, et urbem cepisse non magno negotio; arcem verò diu multumque tentatam expugnatione capere non potuisse.*

122. Quæres VII c 1° An ex septuaginta hebdomadibus Danielis (Dan. 9, 22, etc.) contra Judæos, non obstantibus difficultatibus chronologicis, invictè demonstrari possit, quòd Messias jam venerit? 2° An e per abominationem desolationis, de qua angelus ad Danielem cit. loc. loquitur, intelligenda sit desolatio Judæorum sub Antiocho Epiphane, vel desolatio universalis in fine mundi. — Antequàm respondeam, inprimis observo, quòd tam Judæi quàm alii increduli (1) ex multiplici varietate sententiarum, quâ Christiani initium septuaginta hebdomadarum Danielis, et earumdem finem in morte Christi chronologicè computare adlaborant, inferant, ex hæc prophetia in libro Danielis contentâ nequaquàm evinci posse, Messiam jam venisse, ita argumentantes : *Inter ipsos Christianos est maxima dissensio de initio et chronologicâ computatione septuaginta hebdomadarum Danielis, diu alii harum exordium ducunt ab edicto Cyri, alii ab anno septimo regni Artaxerxis Longimani, iterum alii ab anno ejusdem vigesimo, etc.; ergo ex his hebdomadis contra Judæos nil certi pro adventu Messie jam facto concludi potest.* Verùm nos Christiani hujus enthymematis antecedens faciliè concedimus Judæis; negamus autem consequentiam, et ostendimus, quòd non obstante tantâ diversitate opinionum circa exordium et chronologicam computationem dictarum hebdomadarum, tamen ex cit. loc. Danielis invictè evincatur, Messiam jam venisse. Ut autem hoc clarè et distinctè ostendamus, aliqua sunt præmittenda.

Notandum 1°: Revelatio de septuaginta illis hebdomadis Danieli facta est anno primo Darii Medi (2), prout ipsemet Daniel testatur cap. 9 (3). Porrò, Darius Medus, de quo hic loquimur, est ille ipse qui, oppugnata Babylone, Balthasarem postremum Assyriorum

et Chaldæorum regem interfecit, et monarchiam ab Assyriis ad Medos et Persas transtulit, cui tamen non nisi uno alterove anno præfuisse dicitur. Successit ei Cyrus, qui in S. Scripturâ tanquàm liberator populi hebraici, utpote quem primo regiminis sui in monarchiâ persicâ annò e captivitate Babylonicâ liberum dimisit, ut l. 1 Esdræ cap. 1 narratur.

Notand. 2°: Hebdomades est vox græca, latinè significans septenarium. Undè sicut variarum rerum et temporum septenarii dari possunt, ita variè dari possunt hebdomades, nempe hebdomades dierum, quo sensu nos ordinariè accipimus hebdomadem, nimirum pro tempore 7 dierum, vel hebdomades annorum seu pro tempore 7 annorum, vel hebdomades jubilæorum, aut seculorum, etc. Advertendum tamen, quòd neque in S. Scripturâ, neque à scriptoribus profanis aut illâ gente alius hebdomadarum usus occurrat, nisi dierum vel annorum. Pro 7 diebus hebdomas accipitur Lev. 23, 13 et 10; item Dan. 10, 2, ubi propheta de se ait : *Lugebam trium hebdomadarum diebus*, i. e., 21 diebus. Pro 7 annis verò hebdomas sumitur Lev. 25, 8, ubi dicitur : *Numerabis quoque tibi septem hebdomades annorum, id est, septies septem, quæ simul faciunt annos quadraginta novem*, quibus explicitis succedet annus quinquagesimus tanquàm jubilæus, prout subjungitur v. 10, his verbis : *Sanctificabisque annum quinquagesimum... ipse enim est jubilæus.* Porrò in septuaginta hebdomadis Danielis sermo est non de hebdomadis dierum, sed annorum. Septuaginta enim hebdomades dierum, id est, 490 dies, non sufficissent de novo ædificandis templo urbeque Jerosolymæ cum muris propugnaculis, ædibus, etc., quæ tamen juxta dictam prophetiam intra illas hebdomadas perfici oportuit : *Ab exitu sermonis, ut iterum ædificetur Jerusalem usque ad Christum ducent, hebdomades septem et hebdomades sexaginta duæ erunt; et rursus ædificabitur platea et muri in angustiâ temporum.* Septuaginta autem hebdomades, seu septuaginta septenarii annorum conficiunt 490 annos. Si enim 70 multiples per 7, prodit factum — 490.

Notand. 3°: Initium septuaginta illarum hebdomadarum angelus ducendum esse monuit *ab exitu sermonis, ut iterum ædificetur Jerusalem* : id est (ut omnes, aut ferè omnes interpretes hæc verba intelligunt) ab eo tempore, quo à rege Persarum exhibit messio seu edictum, quo Judæis permittit facultatem rursus ædificandi Jerusalem 70 abhinc annis à Nabuchodonosore antepenultimo Assyriorum rege destructam. *Ezire* enim *sermonem* idem est. ac emanare decretum sive edictum principis; sicut Luc. 2, 1, dicitur : *Exiit edictum à Cæsare Augusto, ut describeretur universus orbis.* Porrò quatuor ejusmodi edicta à diversis persicæ monarchiæ regibus in favorem Judæorum data sunt : Primum à Cyro anno regni ejus in persicâ monarchiâ primo, 1 Esdræ, cap. 1. Secundum à Dario Hystaspe anno regni ejus secundo, 1 Esdræ, cap. 6. Tertium ab Artaxerxe Longimano anno regni sui septimo, 1 Esdræ cap. 7. Quartum ab eodem Artaxerxe Longimano, anno regni sui vigesimo, 2 Esdræ, cap. 2. Jam

(1) Munimen Fidei, sect. 4, c. 42; Amica collatio, p. 161; Bible expliqûee, pag. 467; Du Marsais, cujus verba refert et refutat. Cl. Nonnotte in Philosophi. Lexico Relig. t. 5, art. *Propheciæ*, p. 380, edit. 1818.

(2) Darius Medus non erat ille Darius qui ab Alexandro M. victus est. Ille enim vocabatur Darius Colomannus, et diu post Darium Medum regnavit.

(3) Dan. 9, 1, 21, etc.

verò à quocumque ex his quatuor edictis regum Persarum exordium illarum septuaginta hebdomadarum ducatur, patet, illas jamdiu esse elapsas, consequenter Messiam jamdiu venisse, ut max infra paulò enucleatius demonstrabo. Scio quidem, aliquos non ab uno illorum quatuor edictorum initium septuaginta hebdomadarum Danielis ducere, sed *ab exitu*, h. e., à fine templi Salomonici à Nabuchodonosore eversis, vel *ab exitu sermonis Jeremiae*, de solutione captivitatis Judæorum Babylonicæ; vel *ab exitu sermonis*, id est, à revelatione Danieli ab Angelo factà de rebus intra illas septuaginta hebdomadas gerendis. Verùm, quæcumque ex his positionibus assumatur, tamen semper verum manet, quòd illæ septuaginta hebdomadæ jamdiu sint elapsæ, ut partim ex dictis, partim ex infra dicendis facillè cuilibet patebit.

Notand. 4°: Is qui intra spatium temporis harum septuaginta hebdomadarum venturus, et in hebdomadà septuagesimà seu ultimà occidendus dicitur, est Messias. Nam qui in hac prophetià pronuntitur venturus, simpliciter et sine addito vocatur *Christus*, i. e., *unctus*, seu Messias (1); dicitur *Sanctus sanctorum*, qui *impleat prophetiam*, qui *deleat iniquitatem*, qui *adducat justitiam sempiternam*, qui *confirmet pactum* seu fœdus cum hominibus, Dan. 9, 7. Hæc autem attributa in neminem alium quadrant, nisi in Messiam. Confirm. Ipsi Rabbinii veteres plerique, præcipuè illi qui ante Jerosolymæ et templi excidium per Titum factum vivebant, dictam prophetiam simpliciter et bonâ fide interpretati sunt de Messia venturo. Hinc Judæi ante ultimam illam cladem expectabant Messiam venturum. Imò illi ipsi Rabbinii, qui fuerunt auctores libri Talmud, nempe Rab. Moses Gerundensis, Rab. Ozia in Seder Olam, Rab. Josue ibidem, Rab. Barachias, Rab. David, Rab. Abraham, etc., omnes uno ore asserunt, in fine septuaginta hebdomadarum Danielis venturum Messiam, eumque intelligunt per justitiam sempiternam, de quâ Dan. 9, 24, sermo est. Vide Cornel. à Lap.

His præmissis, breviter contra Judæos, Messiam jam venisse, sic demonstro: Is qui intra spatium temporis illarum septuaginta hebdomadarum venturus et occidendus prædicitur, est Messias juxta annotationem 4, seu ultimam, modò recensitam; sed septuaginta ille hebdomadæ jamdiu sunt elapsæ; ergo Messias jam venit. Prob. min. Septuaginta illæ hebdomadæ conficiunt 490 annos juxta præcedentem annotationem 3, seu penultimam; et harum hebdomadam exordium duci debet vel ab edicto Cyri, vel Darii Hyastaspis, vel ab anno septimo aut vigesimo regni Artaxerxis Longimani; vel ab eversione templi Salomonici; vel ab exitu sermonis Jeremiae de solutione captivitatis Babylonicæ; vel à revelatione Danieli ab Angelo factà de rebus intra illas septuaginta hebdomadas gerendis ut pariter præcedente annotatione 3 jam ostendimus; atqui à quocumque ex his initium septuaginta illarum hebdomadarum ducatur, eæ (id est, 490 anni) jamdiu

sunt elapsæ; ergo. Prob. min.: A Christo nato jam ultra mille septingentos anni sunt elapsi; ergo multò magis 490 anni ab edicto Cyri, etc., totidem anni elapsi sunt. Verùm audiamus effugia quorumdam Rabbinorum, quibus hanc demonstrationem enervare conantur.

123. Opponent I: Per hebdomades Danielis non intelliguntur hebdomades annorum, sed jubileorum, vel seculorum, sed hæc nondum sunt elapsæ; ergò Messias nondum venit. Prob. min.: Septuaginta hebdomades jubileorum conficiunt annos 24500; septuaginta verò hebdomades seculorum conficiunt annos 49000; atqui tot anni nondum sunt elapsi *ab exitu sermonis, ut iterum ædificetur Jerusalem.* — Resp.: Neg. maj. Ratio negandi est, 1° quia nec in S. Scripturâ, nec apud profanos scriptores ulla fit mentio de hebdomadis jubileorum aut seculorum, sed tantùm de hebdomadis dierum vel annorum. 2° Quia templum Jerosolymitanum secundum, seu solutâ captivitate Babylonicâ à Judæis de novo ædificatum jampridem à Tito eversum est; atqui hujus templi devastatio juxta illam prophetiam Dan. cap. 9, v. 26, non præcedere, sed potius sequi debet septuagesimam illam hebdomadam, in quâ occidendus erat Christus, juxta illud: *Et post hebdomadas sexaginta duas* (additis nempe primis septem hebdomadis, vel post sexaginta duas à completâ ædificatione templi et urbis) *occidetur Christus...* *Et civitatem et sanctuarium dissipabit populus cum duce venturo*, etc.; ergo septuaginta hebdomades illæ jam sunt elapsæ; sed non essent elapsæ, si essent hebdomades jubileorum vel seculorum, ut objectio rectè probat; ergo non sunt hebdomades jubileorum vel seculorum, sed duntaxat annorum. 3° Talmud, cui Judæi omnes credunt, in Tract. Sanhedrin, c. *chelec*, ex Rab. Saadiâ et aliis Rabbiniis docet, septuaginta hebdomadas conficere duntaxat 490 annos, ut testatur Cornelius à Lap.

Opponent II: Illæ septuaginta hebdomades ponuntur ab Angelo tanquàm numerus certus pro incerto; fermè sicut Apoc. cap. 7, v. 8, 9, numerus determinatus pro indeterminato ponitur his verbis: *Ex tribu Juda duodecim millia signati, ex tribu Ruben duodecim millia signati*, et sic percurrendo singulas tribus; ergo ex illo vaticinio Dan. cap. 9 de adventu Messia, non potest certum tempus, quo Messias veniet, determinari. — Resp.: Quamvis S. Scriptura numerum certum pro incerto non uno tantùm in loco ponat (1); multò tamen frequentius per numerum certum significat numerum determinatum, ut variis exemplis ostendi posset. Et quidem Dan. c. 9, per septuaginta hebdomadas designari hunc numerum hebdomadam tanquàm certum ac determinatum, manifestè colligitur ex circumstantiis. Nam 1° Daniel et omnes Judæi jam aliunde sciebant, Messiam aliquando seu tempore aliquo indeterminatè sumpto venturum. Ergo si Angelus Danieli solummodò indicare voluisset, Messiam ali-

(1) Vox hebræa, מְסֻמָּנִים, *Messias*, et Græca, Κρίστος, *Christus*, latine significat, *Unctus*.

(1) Quid autem de citato ex Apocalypsi loco sit sciendum quoad explicationem numeri, vide apud Cornelium à Lap., aut alios interpretes Commentar. in hunc locum.

quando venturum, nihil sanè novi eidem indicasset, neque inde tam Daniel, quàm totus populus Judaicus novum singulare solatium hâuissent. 2° Daniel adventum Messie ardentissimè desideravit, ut ex eo colligitur, quia ab Angelo Gabriele appellatus est *Vir desideriorum*. Hoc desiderium idem Angelus leniturus ad Danielelem ait: *Ut docerem te et intelligeres... ut indicarem tibi... Tu ergo animadvertè sermonem, et intellige visionem, non utique de aliquo, quod Daniel jam antea sciebat; ergo septuaginta hebdomades significant fixum ac determinatum tempus, quo venit Messias; aliàs Daniel nullum singulare solatium ex hæc Angeli revelatione percepisset, nec aliquid, quod non jam antea scierat, didicisset.*

Opponunt III: Promissio divina de Messia intra spatium septuaginta hebdomadarum venturo facta duntaxat est *sub conditione*, si scilicet intra hoc spatium temporis Judæi respiciant, ac seriàm penitentiam agant; quam cum non egerint, elapsis licet septuaginta illis hebdomadis dilatus est adventus Messie. — Resp.: Neg. ant. Nullum enim hujus conditionis vel tacitum vel expressum vestigium in illà prophetià Danielis invenitur; ergo gratis id fingitur à Judæis; aliàs dicere quis etiàm posset, Messiam fors nunquàm esse venturum, eò quòd is non absolutè, sed sub conditione quòdam forsitan nunquàm implendà, fuerit promissus. Accedit, quòd Angelus Gabriel cit. loc. ob hunc ipsam finem Messiam dixerit venturum, *ut finem accipiat peccata et deleatur iniquitas*; ergo peccata non erant causa dilati ultra septuaginta illas hebdomadas adventus Messie, sed potius Messias advenit eam ob causam, ut peccata deleantur, et finem accipiant.

Dices: Nondùm deleta est iniquitas, nec finis impositus peccatis; ergo Messias nondùm venit. — Resp.: Neg. cons. Messias in illà prophetià Danielis non eo sensu dicitur peccatis finem imponere, quasi post ipsius adventum homines non amplius essent peccaturi. Neque enim Judæi Messiam expectare debent, qui ipsos impeccabiles reddat; sed eo sensu delevit iniquitatem et finem imposuit peccatis, quòd hominum peccata, quæ antea lex vetus seu Mosaica taurorum sanguine abstergere non poterat, Christi sanguis gratiam internam conferens eluat, modò homines eo velint abluì, et gratià Christi uti. Boni enim medici partes non sunt, ut nemo moriatur et pereat, etiàm qui perire voluerit; sed ut nullus illorum intereat, qui salutaria ejus consilia amplecti voluerit. Igitur Christus finem peccatis imposuit, quia pro peccatis hominum verè satisfecit, et sic omnibus nostris debitis, si ejus satisfactione nobis applicemus, finem imposuit: item quia sacramenta in nostram salutem instituit, et gratias nobis promeruit, quibus, si ritè utamur, omne peccatum superare possimus.

124. Scholion. Messiam jam venisse, idque ex septuaginta hebdomadis Danielis, invictè demonstrari, etiàm agnovit, et sincerè fassus est Rab. Samuel, qui in Epistolà ab Rab. Isaac datà (quam in Commentariis Dionysii Carthusiani et apud Natalem Alexandrum (1)

(1) Tom. 2 Histor. Eccles. in 6 mundi ætatem describit, 2, prop. 2, ad finem.

legere est) ita scribit: « Videtur, domine mi, Danielis propheta, quæ scribitur non capite, jam completa esse; ubi sic dicitur: *Post sexaginta duas hebdomadas occidetur Christus; et veniet populus cum principe venturo, destruetque civitatem et domum, et erit consummata destructio desolationis perpetuæ. Et non est, domine mi, dubium, quin destructio perpetuæ desolationis sit hæc captivitas, in quâ sumus. Nam jam sunt mille anni, et apertè dicit Dominus per Prophetam, quòd erit desolatio perpetua propter occisionem Christi... Et si voluerimus dicere, quòd ante occisionem Christi fuerimus in desolatione, respondent nobis Christiani, quòd ante illam mortem non fuit desolatio nisi septuaginta annis; et post hoc finimus reducti in terram promissionis, et finimus apud Deum in gratià et honore. Certè, domine mi, non video evasionem. De factò enim probatur nobis, quòd postquam à reedificatione templi completæ fuerunt septuaginta hebdomades annorum, tunc fuit Jesus occisus à Patribus nostris; et postea venit dux, scilicet Titus, et populus, scilicet Romani, et fecerunt nobis secundùm prophetiam istam. Hodie sunt mille anni, et nihilominus in irâ Dei sumus; et tamen nos in ipso speramus, expectantes adhuc venturum Messiam, et reversuros nos in terram promissionis, et civitatem atque templum restauratos... nec desolationem hanc fore perpetuam, sed temporalem. Heu, mi domine, non est ista excusatio, et evasio consona; et vana videtur talis expectatio. » En sincera confessio, quam Rab. Samueli vis veritatis expressit.*

125. Quæres VIII: « Quomodò Danieli anno tertio Cyri potuerit aliquid revelari, juxta illud, cap. 10, v. 1: *Anno tertio Cyri regis Persarum verbum revelatum est Danieli*; cum tamen primo jam anno ejusdem regis Daniel obierit, quia, Dan. 1, v. 21, expressè dicitur: *Fuit autem Daniel usque ad annum primum Cyri regis*: Quod Dan. 6, 28, iterùm repetitur? » et dico, vocem fuit, Dan. 1, 21, non tempus mortis innuere, sed tempus quo Daniel regiam aulam deseruit. Fuit enim Daniel in magnà apud reges Babylonis glorià et auctoritate, vixitque in aulà regià, Nabuchodonosori ejusque posteris clarus et familiaris; idque constanter et semper, donec Balthasar à Cyro et regno vitâ spoliatus est. *Daniel*, inquit S. Hieronymus (1), *usque ad primum annum Cyri, qui Chaldaeorum destruxit imperium, potens fuit in Chaldæa; postea verò à Dario in Medos translatus est.* Ita et Theodoretus. Addit Sanctius et ait Danielelem, licet ad Medos translatus fuerit, atque ibi aliquandiu vixerit, rediisse tamen Babylonem, atque ibi tandem nobili sepulcro conditum esse, ita omnes penè affirmare aucto-

(1) Comment. in Dan. 6, 8, ubi totus hæc de re contextus S. Patris ita habet: « Quod supra legimus Dan. 1, 21: *Fuit autem Daniel usque ad annum primum Cyri regis*, non vitâ illius tempus accipiendum est... sed hoc significatur, quòd usque ad primum annum Cyri regis, qui Chaldaeorum destruxit imperium, potens fuit in Chaldæa; postea verò à Dario in Medos translatus est. »

res, quorum de Daniele aliquid scriptum extat, Ephrasium, Isidorum, Dorotheum, Chronicum Alexandrinum, et ipsum etiam Martyrologium romanum ad diem 22 Julii.

125. Scholion. Textum illum Dan. 1, 21, Calvinus (prout refert Cornelius à Lap. Comment. in hunc locum) perperam sic exponit: *Fuit, id est, prophetavit Daniel usque ad primum annum Cyri*. Perperam, inquam, Calvinus sic exponit. Nam et tertio anno Cyri prophetavit, ut ex supra citatis verbis Dan. 10, 1, patet.

127. Quæres IX: *An addimenta Danielis habeant auctoritatem canonicam.*—Resp. affirmativè. Ut autem hoc ritè declarem, inprimis sciendum est, addimenta Danielis vocari partem capituli tertii in libro Danielis à versu 24 usque ad versum 90 inclusivè sumptum, in quâ recensetur Oratio Azariæ et Hymnus trium puerorum; item duo ultima capita Danielis, nimirum 13 et 14, in quibus narratur historia Susannæ, et Beli ac draconis, quem Daniel interfecit. Porrò hæc addimenta tempore S. Hieronymi et aliorum antiquorum PP. non ampliùs in codicibus hebraeis extabant, sed ex græcâ versione Theodotionis in nostram Vulgatam latinam translata sunt, prout etiam in Bibliis nostris expressè annotatur. Rejeciebant autem hæc omnia addimenta Judæi, et ex paganis Porphyrius tanquàm fabulosa, quorum errorem secuti sunt posteriorum temporum sectarii Lutherus, Kemnitius, Wittacherus, et hodiè Protestantes passim; imò etiam ex Catholicis quidam antiquitùs, cum hæc res ab Ecclesiâ nondum definita erat, illa addimenta respuebant, inter quos fuit Julius Africanus, historiam Susannæ tanquàm confictam repudians.

Verùm, post concilii Tridentini decretum, non licet ulterius ambigere de authenticâ et canonicâ auctoritate predictorum additamentorum. Præcipit enim hæc sacra œcumenica synodus (1), libros Vulgatæ latinæ tanquàm canonicos cum omnibus suis partibus recipi, prout in Ecclesiâ catholicâ legi consueverunt; leguntur autem illa addimenta in Ecclesiâ; Oratio Azariæ quidem in Epistolâ feriæ V hebdomadis Passionis; Hymnus trium puerorum in laudibus Dominicarum et Sanctorum Breviarii romani, et in missâ sabbati quatuor temporum adventùs; historia Susannæ sabbato ante Dominicam 4 quadragesimæ; historia Beli destructi et draconis intercepti feriâ III Dominicæ Passionis. Præterea plurimi Patres tam græci, quàm latini (2), quorum longum catalogum Herman Goldhagen (3) enumerat, sententias ex iisdem additamentis depromptas, tanquàm sacras et divinas usurpârunt et citârunt. Denique argumenta (3), quæ pro Canone catholico sacrorum librorum pugnant, etiam auctoritatem canonicam additamentorum Danielis evincunt.

128. Neque obstat I, quòd hæc addimenta Danielis non extent in codicibus Hebraeis. Quamvis enim

hodiè et tempore S. Hieronymi non ampliùs ibi extiterint, in illis tamen aliquando et ab initio extiterunt. Nisi enim in hebraico olim codice extitissent, unde nam eadem accepissent versio græca 70 Interpretum, versio Aquilæ et Theodotionis? Causa autem, cur in hebræo non ampliùs extent, duplex assignari potest. Primam, ait Huclius (1), fuisse multitudinem græcorum exemplarium, quæ de historiis hæc lectu jucundis in Judæorum, præsertim Hellenistarum (2) et Alexandrinorum gratiam confecta fuissent, quâ inundante copiâ, ut fieri assolet, primigenia archetypa hebræa jacuerint neglecta, ac sensim denique penitus intercederint. Alteram affert Origenes in epist. ad Africanum, dicens, id tribuendum malitiæ Judæorum, maximè circa suppressam historiam Susannæ. Cùm enim viderent, hæc historiam in seniorum et iudicum suorum (cùm horum quidam castissimam Susannam falsò adulterii accusârunt) dedecus redundare, mirum non est, inquit Origenes, si veram historiam hanc suffurati sunt, et subtraxerunt à Scripturis. Porrò, quamvis hæc epistola Origenis ad Africanum in aliquibus ipsius editionibus desideretur, reperitur tamen Africani epistola ad Origenem de historiâ Susannæ cum responso Origenis inter hujus opera Lutetiæ edita.

129. Neque obstat II, quòd de additamentis Danielis dubitatum aliquandò fuerit in particularibus quibusdam Ecclesiis. Nam ex hoc plus non sequitur, quàm additamenta illa esse duntaxat deuterocanonica, sicut sunt plures alii libri S. Scripturæ, de quorum auctoritate olim dubitatum est. Cæterum, licet de iisdem additamentis aliquandò quædam Ecclesiæ particulares dubitârint, à potiori tamen Ecclesiæ parte et majori cœtu PP. semper fuere habita pro canonicis, ut constat ex serie PP., quorum ex Hermanno Goldhagen paulò ante meminimus.

130. Neque obstat III, quòd hæc additamenta non expressè et distinctè in Catalogis sacrorum librorum, à S. Augustino, concilio Carthaginiensi III, Innocentio I et Gelasio exhibitis, nominentur. Hoc, inquam, non obstat, quia sub nomine Danielis, qui in illis catalogis ponitur, intelliguntur etiam illa additamenta utpote partes libri Danielis. Qui enim approbat totum nullâ factâ exceptione, approbat etiam illius partes. Præterea ex Origene ibidem et Rufino, lib. 2 advers. Hieronymum, constat additamenta Danielis jam tum in Ecclesiis fuisse lecta; atqui in memoratis catalogis recensentur libri prout illis temporibus in Ecclesiis legabantur; ergo rectè concludimus, in illis sub nomine Danielis intellecta quoque fuisse ejusdem additamenta.

Nota. Reliqua Protestantium aut aliorum argumenta, quæ contra Danielis additamenta afferre solent, in sequentibus quæstionibus confutabimus. Unicum adhuc afferro.

(1) Demonstr. Evang., propositio 4 in Dan.

(2) Quinam fuerint Hellenistæ, et quid de ipsorum canone sacrorum librorum notandum, explicavit p. 4 Scripturæ sacræ contra incredulos propug. sect. 1, quæst. 1, num. 5.

(1) Sess. 4 in Decreto de canonicis Scripturis.

(2) Introd. in S. Scripturam, p. 2, num. 242.

(3) Vide nostram part. 4 Scripturæ sacræ contra incredulos propugn. sect. 1, quæst. 1.

131. Dices : 1° Si additamenta Danielis canonicam auctoritatem habent, cur S. Hieronymus. (Præfat. in Danielis librum) illa appellat *Fabulas*? 2° Cur ibidem dicit, se has fabulas *anteposito veru jugulante subjecisse*? 3° Cur alibi (nempe in proœmio Commentarii in Danielis librum) de his additamentis loquens, aperte dicit, se non debere respondere Porphyrio pro his quæ nullam S. Scripturæ auctoritatem habent? 4° Cur in eodem proœmio Danielem Prophetam distinguit à Daniele Susannæ vindicæ, et (sicut Eusebius et Apollinarius fecere) illa additamenta alteri cuidam Danieli, qui à Daniele Propheta diversus fuerit, adscribit? — Resp. 1° generatim, et dico : Etiamsi tempore S. Hieronymi additamenta Danielis nondum agnita fuissent ut canonica, tamen hodiè ab universâ Ecclesiâ catholica pro talibus habentur et agnoscentur. Quare ex objectâ S. Hieronymi auctoritate ad summum sequitur, hæc additamenta non esse proto, sed duntaxat deutero-canonica, quod ultrò fatemur, et jam supra fassi sumus. Resp. 2° spectatim ad singula. Et ad primum quidem dico, D. Hieronymum dicta additamenta vocare fabulas, non quòd sint narrationes fictæ et falsæ, sed hoc tantum sensu, quòd sint historię lectu jucundæ et mirabiliter implexæ; fermè sicut epist. ad Castrutium, idem S. Pater ait : *Brevem tibi fabulam referam, quæ infantiæ meæ temporibus accidit*. Profectò, si accidit, non fuit conficta narratio, sed vera historia; nec fabulas fictas narrabant duo discipuli cuntes in Emmaus; et tamen de illis dicitur Luc. 24, 15 : *Et factum est, dum fabularentur*; ergo vox *fabula*, vel *fabulari*, non semper significat, falsas narrationes proferre. Præterea S. Hieronymus in objecto nobis loco non fuit locutus ex propriâ sententiâ, sed duntaxat indicavit quid Judæi dicerent, prout ipsemet in alio loco (1) expressè testatur his verbis : *De Daniele autem breviter respondebo, non me negasse eum Prophetam, quem statim in fronte Prologi (id est, in proœmio Commentarii in Danielis librum) Prophetam esse confessus sum; sed quid Hebræi dicerent et quibus argumentis suam niterentur probare sententiam, voluisse monstrare... Quòd autem refero, quid adversus Susannæ historiam, et hymnum trium puerorum, et Belis draconis fabulas, quæ in volumine hebraico non habentur, Hebræi soleant dicere : qui me eriminatur, stultum se sycophantam probat. Non enim, quid ipse sentirem, sed quid illi contra nos dicere soleant, explicavi.*

Ad secundum dico, S. Hieronymum additamenta illa veru transfixisse, non tanquam signo narrationis falsæ, sed tanquam signo, has partes in hebraico textu deesse. Hanc enim ipsam rationem affert S. Hieronymus (2) dicens : *Nos ante annos plurimos cum verteremus Danielem, has visiones obelo prænotavimus significante, eas in Hebræo non haberi*. Per visiones autem additamenta Danielis intelligit.

Ad tertium dico, Hieronymum ibi tantum velle, quòd illa additamenta tunc temporis non fuerint ab universâ Ecclesiâ tanquam canonica recepta; quod

utique verissimum est; imò hoc dicit non tam ex mente suâ, quam aliorum, quia ibi tantum refert, quid Origenes, Apollinarius, Eusebius, alique de his additamentis senserint. Nam post illa verba in proœmio commentarii in Danielem à nobis in responsione ad secundum citata : *Significante, eas in hebraico non haberi, immediatè addit : Et miror... quosdam indignari mihi, quasi ego decurtaverim librum, sicut et Origenes et Eusebius, et Apollinarius aliique Ecclesiastici viri... has, ut dixi, visiones non haberi apud Hebræos fateantur : nec se debere respondere Porphyrio pro his quæ nullam Scripturæ sanctæ auctoritatem præberent.*

Ad quartum pariter dico, S. Hieronymum ibi referre non tam sententiam suam, quam Eusebii et Apollinarii prout legenti locum illum patebit. Certè alibi (1) S. Hieronymus liberationem Susannæ, sicut interpretationem somniorum Danieli prophete attribuit. Eusebio autem et Apollinario opponit communem PP., quos Hermann. Goldhagen (2) copiosè citat, et ipsius Ecclesiæ sensum, ad unum eundemque Danielem prophetam totum librum Danielis cum suis additamentis pertinere judicantium. Cæterum, quòd unus idemque Daniel et propheta et vindex Susannæ et Beli eversor fuerit, ex instituto ostendit Cl. Widenhofer Præfat. in Commentar. Danielis, pag. 751, 754.

132. Quæres X : « An non historia Susannæ ab alio quo græco homine sit conficta, quia Daniel seniores adulteros alloquens (Dan. 13, 54 et 58) utitur allusione verborum de *schino* (græcè *σχίνο*) et actione scindendi (græcè *σχίζω*); item de *prino* (græcè *πρίνο*) et actione secandi (græcè *πέφτεω*), quæ tantum in sermone græco, non verò in hebræo, quò Daniel hanc historiam conscripisse dicitur, locum habent? »

—Resp. ad hanc objectionem, quam olim Porphyrius contra librum Danielis, et doctus quidam Judæus contra historiam Susannæ, teste D. Hieronymo (3), protulit, imò quam Wittacherus et Hunnius putarunt esse insolubilem, duplex potissimum dari potest responsio. Nam 1° tempore Danielis in hebræo et chaldæo sermone potuit esse similis paronomasia seu alusio verborum circa illas arbores, qualis hodiè est in græco textu; sicut in illo Christi ad Petrum effato Matth. 16, 18 : *Tu es Petrus, et super hanc petram œdificabo Ecclesiam meam*, tam in syriacâ, quam in græcâ et latinâ linguâ, eadem servatur allusio ad petram (4). Quomodò ergo Judæi et Protestantes probare poterunt, in historiâ Susannæ non fuisse similem ver-

(1) L. 4 contra Jovinianum.

(2) P. 2 introduct. in S. Scriptur. num. 24.

(3) Præfat. in Danielem; item in proœmio Commentar. in Danielem.

(4) Sicut in latino textu dicitur : *Tu es Petrus, et super hanc petram*, et in græco : *ὄσ ἐ πέτρος καὶ ἐπὶ ταύτης ᾠσὶ πέτρα*, sic in syriaco habetur : *Tu es Cepha, et super hanc Cepham*, etc., servatâ ubique allusione nominis *Petri* ad *Petram*, etc. Vide nostram dissertationem de primatu et infallibilitate R. pontificis, positione 3, pag. 9 et 10; aut interpretes in Matth. 16, 20.

(1) L. 2 Apolog. adversus Rufinum. c. 9.

(2) In proœmio Commentar. in Danielem.

horum allusionem in hebræo textu (qui hodiè non amplius exstat) circa *schinum* et *prinum*, præsertim cum olim plures fuerint voces hebræicæ quàm nunc sint, et ipsi Hebræi, teste Origène in Epist. ad Africanum, responderint, se nescire, quomodò duæ illæ arbores hebræicè vocarentur, cum ipsi non jam haberent alias hebræas voces, quàm illas, quæ in Scripturâ exstant; arbores verò illæ in nullo alio Scripturæ loco nominarentur. Verùm Cl. Widenhofer (1), ut ostendat hæc paronomasiam seu allusionem etiam in linguâ hebræico-chaldaicâ servari, ulterius ita respondet: « Dico verba *schin* et *prin* hebræico-chaldaicæ esse, quæ græcus interpres retinuit, ac græcâ terminatione donavit, uti et latinus (interpres) fecit. Quæsierat Daniel v. 54, unum (ex illis senioribus) sub quâ arbore vidisset eos; qui respondit sub *sgin* שגין, h. e., sub... senticeto, sepâ, à *sach*, sepivit; *sgin* enim significat sepimenta, quæ vox sine punctis modernis lecta cum terminatione chaldaicâ legitur, *sgin*, שגין, aut, si mavis, dixit: *sgingu*, שגין, i. e., fuit dumetum; cui aptè respondet verbum iisdem litteris consonantibus *sggin*, cultus, שגגין, et *sagan*, scidit; ideòque dixit Daniel v. 55: *Angelus Dei scindit te medium*, nempe separando animam à corpore. Alterseorsim interrogatus respondit genericè, se vidisse eos sub *fructiferâ arbore à pri, fructiferâ*, Gen. 1, 11, addito *nun* chaldaico, vel heemantico: « sub *prin*, פרין, cui iisdem primis consonantibus aptè respondet verbum *parar*, פאר, comminuit, fregit et minutim, contrivit (Jobi cap. 16, 12, in Vulgatâ c. v. 15), græcè παρεισο, aut, si mavis, *param*, פארם, scidit: « *Manet angelus ut secet te*, v. 59. »

Secunda responsio, quam etiam Cornelius à Lap. et Tirinus approbant, est ista. Tametsi dicta allusio vocum in Hebræo nunquam fuisset, uti nec jam est in Latino inter *prinum* et *secare*; potuit tamen græcus interpres hebræa fideliter et ad verbum convertens, ejusmodi paronomasiam seu allusionem in græcis vocabulis invenire, uti invenit latinus interpres in *schino* et *scindet*. Igitur haud adeò difficulter nodus solvitur quem adversarii insolubilem putârunt; nec opus est alias adhuc responsiones, quæ ad euodandam hanc difficultatem inventæ sunt, opponere.

135. Quæres XI: 1° *An verisimile sit, quòd Joahim maritus Susannæ in captivitate Babylonica adeò dives et conspicuus fuerit, ut amplas ædes habuerit, ut* (Dan. cap. 15) *dicitur? 2° Aut quòd rex Babylonis captivis Judæis permisisset erigere tribunal, et iudicium sanguinis in Susannam exercere.* — Resp. ad utrumque affirmativè. Nam rex Nabuchodonosor videns Hebræos non rebelles, sed morigeros esse, ipsis facillè multa indulisit, nec eos multum afflixit; præsertim autem benè habebantur illi Judæi qui penitentes ac spontè cum Joachim rege Juda se Nabuchodonosori tradiderunt; quin et tres pueros, quorum socius erat Daniel, voluit idem rex nutrirî de mensâ regiâ tanquàm nobiles. Præterea alios quoque captivos legitimus hono-

ratos ac divites fuisse, ut Mardocheum et Tobiam, qui Gabelo decem talenta argenti mutuò dedit.

Præterea non mirandum, cum Judæi plurimi essent, concessum illis à rege Babylonis fuisse, suis legibus et iudicio uti; sicut rectè observat Origènes loc. cit. ita loquens: « Dicendum est autem, non esse mirandum et incredibile, cum magnæ gentes fuerint et subjectæ, à rege (Babylonis) fuisse concessum, et ut captivi (Judæi) uterentur legibus suis et iudiciis. Nam nunc quoque Romanis regnantibus, et Judæis didrachma eis pendentibus, quænam concedente Cæsare possit gentis præfectus, ut nihil differat ab eo qui regnum obtinet in gentem, scimus quî sumus experti. Fiant enim latentè iudicia convenienter legibus, et damnantur quidam capitibus, neque cum plenâ omni ex parte libertate, neque regem omninò ignorante; idque in regione gentis longo tempore versati didicimus, et pro certo accepimus; quanquàm sub Romanis duæ solæ relate sunt esse tribus, nempe tribus Juda, et tribus Benjamin. Esto etiam levitica; Israel autem præter populum Juda (in captivitate Babylonica detentum) erant decem tribus. » Ecce his verbis Origènes contendit, mirum non esse, si Judæi à rege Babylonis potestatem obtinuerint vivendi sub propriis legibus et iudiciis; cum suo tempore videat, eosdem à Romanis imperatoribus, sub quorum captivitate degunt, jus vitæ ac necis accepisse in suos.

134. Quæres XII: « Quomodò illud Dan. 13, 45: « *Suscitavit Dominus Spiritum sanctum pueri junioris, cujus nomen Daniel*: cum illo (Dan. 13, 50) senum dicto ad Daniele: *Tibi Deus dedit honorem senectutis, concordet? Num Daniel simul fuit puer junior, et honorem senectutis adeptus? Resp.* — Fuit tunc Daniel juvenis annorum circiter duodecim; vel, ut Tirinus vult, annorum 24; dicitur tamen ei Deus dedisse *honorem senectutis*, id est, dignitatem iudicandi, quæ senibus propriè convenit.

Dices: Daniel jamdiù antea (Dan. cap. 6) super sastrapas regni à rege Dario Medo constitutus fuerat; quomodò ergo postea (nempe Dan. 13, 45) potuit appellari *puer junior*.

Resp. et observo, in nostrâ Vulgatâ in serie capitum Danielis rationem temporis servatam non fuisse. Nam S. Hieronymus historiam Susannæ, propterea quòd eam in hebræo non invenit, ad calcem libri Danielis collocavit; reverà autem pertinet ad frontem ejusdem libri; quo loco etiam in antiquissimis editionibus 70 Interpretum et Theodotionis visebatur Eadem de causâ Belis quoque et draconis historia ad finem libri posita fuit; factumque id pariter esset circa *orationem Azariæ et hyphantum trium puerorum*, nisi abstracta è nexu capitibus 3 (ubi de factis existunt) et translata ad finem libri, hiulcam historiam atque imperfectam constituisset.

135. Quæres XIII: « An verisimile sit Prophetam « *Habacuc* (Dan. 14, 35, 39) *capillo capitis sui portatum fuisse ab angelo Domini* ex Judæâ in Babylonem ad afferendum pradium Danieli in lacu leonum de-

(1) Comment. in lib. Danielis, in Præfatione, pag. 753, 756.

«tento?» Resp. affirmativè. Quamvis enim deiste allive increduli rideant Prophetam per prandium sublatum, et capillo tentum, iter facere per aërem, et Babylonem ad lacum leonum ferri, velocitate tam mirabili, ut dapes etiamnum calerent, cum venit ad Danielem inter leones sedentem; tamen et hæc, et innumera alia nobis captu difficilia, imò spheram limitati nostri intellectus superantia Omnipotenti, qui Angelum illum ad Danielem misit, haud dubiè possibilitia sunt. Ceterum, ut deistis, qui putant, Danieli per Angelum capillo capitis sui in Babylonem translato, evelli crines debuisse, omnis scrupulus eximatur, observo cum illustris. Calmeto verba illa: *Et apprehendit Angelus Domini in vertice ejus, et portavit eum capillo capitis sui*, ita intelligenda esse, ut Angelus infra simul sustineret corporis ejus pondus, quòd crines convellere potuisset; sive, ut Hector Pintus, Comment. in Daniel., eleganter ait: *Manus Angeli (is enim, ut Glossa rectè observat, apparebat in corpore assumpto, et ideo dicitur apprehendisse caput, quia posuit manum super caput Prophetæ) tenuit capillum Habacuc, sed virtus angelica totum illum tetigit, et admirabili ac rapidissimo motu in Chaldaeam suavitè adduxit. Capillus non tulit corporis gravitatem, sed Dei potentia illud per Angelum effecit.* Idem etiã affirmat Glossa his verbis: *Et portavit eum capillo capitis sui. Non est sic intelligendum, quòd virtus Angeli solummodo tangeret capillos ejus, sed totum corpus.*

Corollarium. Translatio Prophetæ Habacuc per Angelum facta tam parùm est incredibilis, quàm parùm translatio Henoch et Eliæ. U. de Iulius erat ejusdem de præceptoribus Judæorum objectio, qui teste D. Hieronymo raptum Prophetæ Habacuc in Chaldaeam expodens, querebat exemplum, ubi legissemus in toto veteri Testamento quomquam sanctorum gravi corpore volâsse, et in puncto horæ tanta terrarum spatia transivisse.

156. Quæres XIV: *An Habacuc ferens prandium Danieli in lacu leonum detento juerit idem cum Habacuc uno e duodecim minoribus Prophetis?* Resp.: Duplex hic est diversa sententia. Prima sententia affirmat, unum eundemque esse Habacuc, qui translatus est ab Angelo ad Danielem in lacu leonum pascendum, et qui octavus est ex 12 Prophetis minoribus. Ita Hector Pintus, loc. cit., Tirinus, et alii plures. Sed est id valdè durum, atque difficile. Nam Habacuc fater Prophetas minores octavus jam ante captivitatem Babylonicam prophetavit; ut ex eo patet, quia prædixit, ob injustitias Judæorum Chaldaeos venturos cum Nabuchodonosore: historia autem Prophetæ Habacuc per Angelum translati ad Danielem, qui ob everum Bel et occisum Draconem in lacu leonum missus erat, hæc, inquam, historia contigit post solutam captivitatem Babylonicam 70 annis durantem, jam Cyro apud Babylonicos regnante; quo tempore ille Prophetæ Habacuc non amplius erat in vivis (1), aut certè tam gran-

dævâ fuisset ætate, ut prandium ad messorum ferre non poterit. Unde altera sententia est Riberre (1) et aliorum, quam Cornelius à Lap. veriorum appellat, statuentium duos Prophetas Habacuc; priorem, qui inter Prophetas minores octavus ponitur, et cujus prophetiæ ad hunc diem in nostris Bibliis extant; alterum disciphorum, ut vocant, seu ferentem prandium ad Danielem, qui illo priore fuit ætate posterior. Et profectò, cum duo fuerint Michææ et uterque Prophetæ, alter filius Jemla, de quo 3 Reg. cap. ult.; alter, qui est unus è duodecim Prophetis minoribus; imò et tertius Michæas, de quo 2 Paral. cap. 17, quem Eusebius, teste Liberà, etiam Prophetam appellavit; cur veremur dicere duos quoque fuisse Habacuc Prophetas, quandoquidem unum dicere ratio temporis commode non patitur?

SECTIO III.

DE XII PROPHETIS MINORIBUS.

Prophetæ minores sic dicti ob scripturam suorum brevitate, numero sunt duodecim; et, sicut quatuor Prophetæ majores; ita etiam ipsi invehuntur in idololatriam, aliaque scelera Israelitarum, comminando ipsis captivitatem vel Assyriacam, vel Babylonicam, inspersis hinc inde latis vaticiniis de Christo, de Ecclesiâ Christi, et ad eam pertinentibus, omnique felicitate per Christum mundo obtenturâ.

CAPUT I.

De Oseâ.

Hosæas sive Osee, hebraicè זשוא , græcè apud 70 Interpretes, Ωσα , latinè *Salvatorem* significat. Optat enim hic Prophetæ ubique oraque Dominum pro salute populi. Igitur non solis oraculis, gestis et vite sanctitate, sed et nomine suo Christum præfigurât Osee. Prophetavit autem jam sub Ozîâ seu Azariâ, Joathan, Achaz, Ezechiâ, regibus Juda, ut patet ex vers. 1, et sub Jeroboamo II, rege Israel, eratque Prophetæ Isaïæ synchronus; undè prophetavit circiter per 80 aut 90 annos, ut constat computanti annis memoratorum regum. Vixit facilè 110 vel 120 annis. Colitur ut sanctus ab Ecclesiâ 4 Julii. Argumentum ipsius prophetiæ est, peccantibus Israelitis excidium, aliasque plagas; poenitentibus clementiam et gloriam promittit.

157. Quæres I: «An Spinoza, prophetiam Oseæ in nostris Bibliis extantem jure censet mutilam et inane esse, cum hic Prophetæ per tot annos prophetando plura haud dubiè ediderit vaticinia?» Resp. eum Cl. Goldhagen: «Propheta non alia consistebat scripto, ac que Deus posteritati servari voluit ad Ecclesiæ utilitatem; ut nec Evangelistæ omnia Christi dicta et gesta scripserunt, teste Joanne Evang. 21, 45 (1). Potuit igitur Oseas diu Prophetæ

Babylonicâ redire. Ita Calmetus in suo Dictionario Bibl. v^o *Habacuc*; idem Sanctius (Prolegom. 8, in l. Danielis) citans pro hac sententiâ Epiphanium, Dorotheum, Isidorum, et chroniæm Alexandrinum.

(1) Præclud. 2 in Exposit. 12 Prophetarum, num. 19 et 20.

(2) Introduct. in S. Scriptur. p. 2, sect. 4, num. 246, Oppon. II.

(1) Habacuc, qui inter duodecim Prophetas minores numeratur, mortuus est in Judæâ biennio, antequàm populus Judaicus sub Zorobabele ex captivitate

« munus concionando ad populum ohire, scripto tamen nonnisi paucas prophetias ad consilium Dei opportunas complecti. » Unde Spinosa libellum Osee immeritò censet mutilum et mancum. Satis enim perfectus et integer ille liber est, qui secundum divinam voluntatem et ad finem à Deo præstitutum conscriptus est.

138. Quæres II : « An mandatum Dei, Prophetae Osee (cap. 1, 2) datum : *Sume tibi uxorem fornicatorem, et fac tibi filios fornicationum, verisimile sit?* » Negant id, teste Cl. Bullet (1), Deistæ, ac dicunt hoc mandatum non sine horrore legi posse. Negavit id etiam jam olim Faustus Manichæus (2), idèò à M. Augustino ex instituto refutatus (3); et meritò quidem. Nam sensus citati textûs sacri non est, Deum jussisse Prophetae, ut fornicetur, seu ut accedat ad meretricem manentem in vitâ suâ sceleratâ; sed (quemadmodum interpretes (4) communiter exponunt) ut ducat famosas illam meretricem, eamque legitimum sibi matrimonio copulet, et filios ex eâ procreet, qui vocantur *filii fornicationum*, non quòd ex fornicatione nati sint, sed quòd ex legitimo quidem conjugio, altamen ex matre, quæ ante hoc matrimonium tota fornicationibus dedita fuit, fuerint procreati. Neque enim Deus ad Prophetam ait : *Sume tibi mulierem ad fornicandum*, sed : *Sume tibi uxorem fornicationum*, h. e., quæ ante erat scortum, seu tota fornicationibus dedita.

Honestum autem est, mulierem, quæ vitioso hoc questu vitam tolerat, ducere uxorem, modò cesset à seelere; ut meretrix illa *Gomer* dicta fecit, post initium cum Propheta Osee matrimonium (5). Unde S. Hieronymus (6) rectè de Osee ait : *Nec culpandus Propheta, si meretricem converterit ad pudicitiam; sed potius laudandus, quòd ex mala bonam fecerit.* Et S. Augustinus, lib. 22 contr. Faustum : *Quid inimicum fidei christianæ, si meretrix relicta fornicatione in castum conjugium commutatur?..... Itaque cum meretricem Propheta fecit uxorem, et ad vitam corrigendam mulieri consultum est, et figuræ sacramentum (de quo mox loquimur) expressum.*

Corollarium. Immeritò offenduntur lectores indocti, quòd uxorem Osee audiant uxorem fornicationum nominari, non attendentes, quòd Scriptura ex indole hebraicæ lingue, inò altarum quoque, tam in rebus, quam personis nominandis semel magis respiciat

(1) Réponses critiques, tom. 1, num. 42.

(2) Vetus Testamentum (adcoque etiam Osee prophetiam) rejiciebant Manichæi, Deum, qui per Moysen legem dedit, et in Prophetis locutus est, non esse verum Deum, sed unum ex tenebrarum principibus, asserentes, ut refert Natalis Alexander, tom. 4 histor. Eccles. seculi 3, cap. 3, art. 9, § 2.

(3) Vide D. Augustini operum tom. 6 contra Faustum Manich. l. 22, cap. 6, 80 et 89.

(4) Ita S. Hieronymus, Cornelius à Lap., Tirinus, Calnet, alique.

(5) An autem Gomer post conjugium cum Osee, troque proles ex eo suspectas, adulteris denno se miscuerit, vide Cornelium à Lap. Comment. in Osee cap. 5, 1.

(6) Comment. in cap. 1 Osee.

ad illud, quod ante, quam quòd post fuerunt. Sic virga Moysis dicitur virga (1), etsi in anguem esset conversa. Sic in Evangelio Math. 11, 8, appellantur surdi, claudique, qui antea erant tales, sed hic et nunc sive auditum, sive gressum jam receperunt.

139. Si autem petas, cur Deus tam durum præceptum ducendi mulierem fornicationibus infamem Prophetae Osee injunxerit? — Resp. : Voluit Deus hoc facto (2) Osee designare et reprehendere infidelitatem et idololatriam populi Israelitici; nam Propheta Osee Deum hic representat, uxor verò fornicaria populum Israel. Fornicatio enim et hoc loco et passim apud Prophetas significat peccata, præsertim idololatriæ, quâ Israelite relicto Deo sponso suo, idolis voluptatibusque illicitis quasi amasiis adhaerebant. Unde Deus loc. cit. ad Oseam ait : *Sume tibi uxorem fornicationum... quia fornicans fornicabitur terra à Domino*, h. e., quia Israelitæ à Deo prono impetu se convertent ad colenda idola.

Scholium. Cùm unus idemque textus S. Scripturæ non semel habeat plures sensus literales vel mysticos (3), mirandum non est, quòd factum illud Prophetae Osee juxta Patres et interpretes non solum fuerit typus et figura spiritualis connubii Dei cum populo Israelitico, sed etiam gemini alterius conjugii Christi, nimirum cum carne nostrâ per Incarnationem. Caro enim nostra erat fornicaria, id est, caro peccati, quam Filius Dei de puratam (quamvis veram et realem) sibi univit et desponsavit per Incarnationem; dein cum Ecclesiâ ex gentibus priùs idololatriæ deditis congregatâ. Verùm de his plura vide apud Cornelium à Lap.

140. Quæres III : « An Increduli meritò negent, « Prophetam Oseam his verbis (Osee, 11, 1) : *Ex Ægypto vocavi filium meum, vaticinatum esse de eo reditu Christi pueri (Math. 2, 15) ex Ægypto?* » — Resp. negativè. Priusquam autem meam responsionem probem, refero incrdulorum quorundam sensa circa hanc rem. Unus eorum est famosus ille Horus, de quo jam alibi (4). Is de citato Osee loco ita ait (5) : *Hunc locum nemo mortalium credet esse vaticinium; Mathæus autem (Evangelista) fingit eum esse tale, et idèò parentes Jesu cum suo filio in Ægyptum fugisse asserit, ut Deus filium suum ex Ægypto vocare, et ita Scripturam (scilicet citatum Osee oraculum) implere possit.* Simili modo de hac prophetiâ Osee disserit Du Marsais (6).

Verùm nil novi effutiunt hi increduli. Idem enim

(1) Exod. 7, 12. Sed devertavit virga Aaron virgas eorum, i. e., magorum ægyptiacorum.

(2) Propheta non rarò à Deo jussi sunt ipsis factis et actionibus prophetare, ut supra sect. 4, quæst. 4, num. 1, ostendimus.

(3) Vide Salmeronem, proleg. 8; Serarium, Proleg. cap. 21, quæst. 12 et 15; Bonfrerium, Prælog. in totam Scriptur. sacr. cap. 19, sect. 5.

(4) Vide supra, sect. 1, quæst. 4, num. 5.

(5) De Prophetis Messiam prædicentibus, pag. 306 et 307.

(6) In Anatom. Christian. Religion. pag. 53. Vid

jun olim Julianus Apost. teste S. Hieronymo objiciebat Christianis, ut S. Mathæum vel falsitatis vel inscitiae argueret. Sed ut ad rem ipsam et objectionem hanc incredulorum confutandam propius accedamus, observo omnibus, qui in lectione ac intelligentiâ S. Scripturæ non omnino peregrini sunt, exploratum esse, quòd in scriptis Prophetarum res occurrant, quæ vel puræ et simplices prophetiæ sunt; aliæ verò, quæ sunt typus seu figura aliarum rerum futurarum. Sic in veteri Testamento permulti dabuntur mystici ritus, facta, aut personæ, quæ typus erant et figura venturi Messias, aut eventuum eidem occurrentium. Sic etiam S. Paulus, qui certè optimam notitiâ antiquæ legis habuit, expressè ait, eæ, quæ Hebræis in veteri Testamento contingebant, fuisse figuram eorum quæ nobismetipsis sunt ventura: *Hæc omnia in figurâ contingebant illis.*

Simili itaque modo verba illa Osee 11, 1: *Ex Ægypto vocavi filium meum*, ad litteram quidem impleta sunt in populo Israel per Moysem educto ex Ægypto; allegoricè verò et typicè in puero Christo reducto ex Ægypto; licet autem hic sensus sit allegoricus, tamen est priorè litterali dignior, potior, et magis intentus à Spiritu S. Populus enim Israel in hoc reditu ex Ægypto gessit typum Christi, præsertim quia Christus illius populi fuit pars et propago, eaque nobilissima. Hæc de causâ, ut Cornelius à Lap. sciè observat, Deus cit. loc. ait *filium meum*, non filios meos, ut primario denotet Christum.

Corollarium. Infrimè et fuilissè est objectio Osiantri, dùm in cap. 2 Math. ita ait: Fieri nequit, ut populus Israel innumerabilis, unius hominis (nempe Christi) sit figura; ergo in sensu allegorico citatus locus Osee 11, 1, nequit accipi de Christo. — Nam Resp. negando antec deus. Si enim unus homo potest representare totum populum ex se generandum; sicut de Jacob et Esau dicitur Rebecca matri, Gen. 25, 23: *Duæ gentes sunt in utero tuo*, etc., vel si unus homo (nempe rex) potest representare totum populum sibi subditum, sive totum regnum, cur vice versâ unus populus (nempe Israeliticus) unum hominem quasi patriarcham et regem, ac præsertim Christum Dominum, representare non possit? Ita Patres passim et doctores. Porò quâ ratione populus Israel fuerit figura Christi peregrinantis in Ægypto, et inde redeuntis, pluribus explicat Rupertus, Comment in Oseam.

141. Quæres IV: « An ex verbis illis, Osee 14, 1: *« Pereat Samaria, quoniam ad amaritudinem concitavit Deum suum; in gladio pereant, parvuli eorum, et illiduntur, et fœtæ ejus discendantur*, Scriptor de « Spiritu Judaismi (1) rectè concludat, Oseam à demone inspiratum hæc dixisse? » — Resp. Pessimè sic concludit. Potius ex infanti hoc scriptore

querimus, quo spiritu ipse ductus, versum immediatè sequentem, qui omne scandalum tollit, omiserit, ita sonantem: *Convertete, Israel, ad Dominum Deum tuum: quoniam corruiisti in iniquitate tuâ.* Quæso, an spiritus malus, sive demon stimulat ad seriâ conversionem seu penitentiam? Igitur falsissimum est, quòd citata verba Osee Prophetæ à spiritu malo profecta sint. Possunt autem eadem duplici modo inspirata fuisse à Spiritu S.: 1ª ita ut sint verba verè imperantis, aut optantis, quo modo hunc locum S. Hieronymus interpretatur. *Imperat igitur, inquit, Propheta, et ut verius dicam, optativo modo loquitur, ut Samaria pereat.* Licet enim hoc est sanctis, vel virtute divinâ imperare, vel etiam optare, quo peccatores respiciant, aut eorum supplicii alii corrigantur, aut certè Dei justitia et potentia demonstraretur, ut optimè docet S. Thomas 2-2, q. 25, art. 6, ad 3. Itaque, si hanc responsionem assumamus, Propheta Oseeas verba illa non ex spiritu malo aut peccaminosâ voluntate protulit, sed conformavit se voluntati Dei vindicis, et ex zelo justitiæ justæque vindictæ, ad sarciendum Dei honorem à Samariâ violatum, et terrorem ac emendationem peccatorum optavit, ut ipsa dispercat. 2^a Et, ut Cornelius à Lap. censet, melius cit. loc. accipitur optativum pro futuro, scilicet *pereat pro peribit*, ita ut non sit optatio, sed predictio prophetica. Sic enim etiam alibi in Scripturâ optationes extremorum malorum, pro prophetiis et predictionibus eorumdem accipiuntur, ut Psalm. 68, 29: *Deleantur*, id est, delebuntur de libro viventium, et *cum justis non scribantur*, id est, non scribentur. Sic quoque S. Hieronymus verba illa Psalm. 11, 4: *Disperdat Dominus universa lubia dolosa, et linguam magniloquam*, et S. Augustinus verba illa Psalm. 78, 6: *Effunde iram tuam in gentes, quæ te non noverunt*, docent, non esse verba optantis, sed tantum futura prædicentis. Igitur pariter verba illa Osee Prophetæ: *Pereat Samaria, etc.* meritò dici possunt, esse verba prædicentis futura mala. Et profectò omnes isti imperativi, *Pereat Samaria, etc.*, et *in gladio pereant, etc.*, tam in textu hebræo, quàm in græco apud 70 Interpretes (1), item in paraphrasi chaldaicâ (2), non sunt imperativi, sed futura. Ex quo planè intelligimus, citata Osee verba esse prophetiam. Certè ipse S. Hieronymus ait, universa illa mala Israelitis accidisse *tempore captivitatis et angustie, quando suam patriam perdididerunt... et in servitutem perpetuam sunt abducti*: hoc est, aliosis esse parvulos ad muros, et ad saxa, et prægnantes sectas fuisse, atque disruptas. Imò talem barbaricum quidam ex regno Samariæ seu Israel etiam experti sunt sub Manahem truculento rege Israelis, ut patet ex his S. Scripture verbis, 4 Reg. 15, 16: *Tunc percussit Manahem Thapsam, et omnes qui erant in eâ, et*

ejusdem refutationem apud Cl. Nonotte Philosoph. Lexic. Religiom. art. *Prophéties*, pag. 530, § 8, tom. 3, edit. 1818.

(1) Esprit du Judaïsme, c. 9, p. 131. Quest. sur l'Encyclop. supplém. Osee.

(1) Versio 70 Interpretum ita habet: *ἀφανισθήσονται Σαμαρείται, ὅτι ἀντίστα πρὸς τὸ θεὸν αὐτῶν, Disperdetur Samaria, quoniam resistit contra Deum suum.*

(2) Paraphrasis chaldaica ita sonat: *Peccati rea est Samaria: gladio occidentur, juvenes eorum alliduntur, et prægnantes eorum scinduntur.*

terminos ejus de Thersâ; noluerant enim aperire ei; et interfecit omnes prægnantes ejus, et scidit eas. Erat autem Manahem post Jeroboamum II (sub quo Oseas prophetavit), et post Zachariam dicti Jeroboamifilium, et Sellum, rex in Israel.

Corollarium. Alastor stygius nec aliis, quos Ecclesia tanquam sanctos à Deo inspiratos Prophetas veneratur, vaticinia sua inspiravit; sæpè autem calumniatoribus Prophetarum convicia adversus hos, et blasphemias contra S. Scripturam suggerit.

CAPUT II.

De Joele.

Joel *נבא* volens; græcè *ἠνά* voluit, juxta communem sententiam Osee synchronus fuit, ita tamen ut Oseas jam ante deportationem decem tribuum in exilium Prophetam egerit; Joel verò non nisi post deportationem et excisam Samariam vaticinari cœperit; ac proinde ad solas tribus Juda et Benjamin in regno Jude residuas. Argumentum prophetiæ Joelis est excidium Jerosolymæ totiusque Judææ per Chaldaeos. Deinde regni Christi felicitatem delineat, missionem Spiritus S. pollicetur, extremum judicii diem et locum prædicit. Stylo utitur magifico et figurato; res vividis coloribus ita pingit, ut non descriptæ, sed ipsis oculis subjectæ videantur. Memoria ejus ut sancti in martyrologio romano 13 Julii recensetur.

142. Quæres I: « Quomodo illud Joelis Judæos ad pœnitentiam adhortantis (Joel, 2, 14) : *Quis scit, si (Deus) convertatur (lectatur) et ignoscat?* concordet cum verbis Ezechielis 18, 21 : *Si impius egerit pœnitentiam... vitâ vivet et non morietur, ubi venia verè pœnitentibus, non dubitanter, sed absolutè promittitur?* » Resp. : Quamvis Joel certò sciverit Deum verè pœnitentibus remittere culpam et pœnam æternam; tamen sciebat pariter, Deum isdem non semper simul remittere pœnam temporalem, qualis hic erat excidium Judææ per Chaldaeos inferendum. De istâ igitur pœnâ remittendâ dubitans Propheta ait : *Quis scit, etc.*; quasi diceret : *Spero eum ignosciturum; at asserere et promittere non audeo.* Sic Deus Davidi pœnitenti culpam homicidii et adulterii remisit, non pœnam temporalem; nam eum punivit morte filii, et rebellionem Absalonis. Ita D. Hieronymus, Theodoretus, Rupertus et alii.

143. Quæres II : *Quid sentiendum de interpretatione, quâ auctor libri Horus dicit caput 2 Joelis, à versu 28 usque ad finem ejusdem capituli exponit?* Resp. : Hæc expositio quoad eam partem, quam mox recensebo, impia ac detestanda est. Antequam autem hoc ostendam, prius lectori ob oculos pono citatum textum sacrum, et notas seu commentationem in eundem textum ab Horo factas. Verba Prophetæ Joelis cit. loc. sunt hæc : *Et erit post hæc : Effundam spiritum meum super omnem carnem; et prophetabunt filii vestri, et filiae vestrae; senes vestri somnia somniabunt, et juvenes vestri visiones videbunt. Sed et super servos meos et ancillas in diebus illis effundam spiritum meum. Omnis qui invocaverit nomen Domini, salvus erit, quia in monte*

Sion et in Jerusalem erit salvatio. Jam verò post hunc recensitum textum Horus exclamat sequentibus verbis, quæ ex germanico in latinum idioma translata : *Deus nos custodiat ab hoc spiritu! utique somniatoribus jam nimio plus abundamus. Quid fieret, si ipsi etiam... senes nostri, juvenes, nostri servi et ancillæ in medium prodirent et vaticinarentur?* Dein quoddam immiscet delirium suum de duodecim signis zodiaci, aliisque sideribus (1), quæ in civitate cœlesti, tanquam firma petra, illæsa conservanda sint; atque hunc et non alium sensum esse ait illorum Joelis verborum : *In monte Sion et in Jerusalem erit salvatio.* In quâ expositione denuò se prodit impietas et fanaticus ridiculus Hori, ac similis illi, quem jam supra, num. 57, refutavimus.

Verùm ut longiores ambages vitemus, statim aperte enuntiemus, quid ergo Propheta Joel toto cit. loc. dicere voluerit. Inprimis sciendum, quòd eundem Prophetæ locum citârit S. Petrus Actor, 2, 16, 22, in primâ suâ concione post effusum super discipulos Spiritum S. in die Pentecostes habita, et inde ostenderit, minimè mirandum esse, quòd ipse et alii discipuli Christi, in quos Spiritus S. effusus est, peregrinis linguis loquantur. Nihil enim aliud hic factum esse, nisi quod Propheta Joel jamdudum prædixit his verbis, Joel, 2, 28 : *Et erit post hæc : Effundam spiritum meum super omnem carnem; et prophetabunt filii vestri et filiae vestrae; senes vestri somnia somniabunt, et juvenes vestri visiones videbunt. Sed et super servos meos et ancillas in diebus illis effundam spiritum meum.*

Quæritur jam, utrum S. Petrus Apostolus hunc locum Joelis Prophetæ sic explicando errarit? Utique erravit, si fides adhibeatur Horo. Hic enim in fine impie suæ expositionis hujus loci Joelis conqueritur his verbis : *Et tamen Apostoli hanc effusionem spiritus somniatorum et stulticorum interpretabantur de effusione Spiritus S.*

Verùm, si ostendi potest, quòd ille Spiritus, de quo Propheta Joel et Apostolus Petrus citatis locis locuti sunt, nequaquam spiritus somniatorum et fanaticorum hominum fuerit, tunc stolidâ hæc Hori assertio profectò manifeste falsitatis convincitur. Jam verò quid, quæso, in inspiratione Petri et aliorum Christi discipulorum in die Pentecostes, et primorum fidelium deinceps facta, quandò super eos cecidit Spiritus S. (ut in primâ Ecclesiâ fieri solebat) quid, inquam, in hac inspiratione fanatici continebatur? Horus certè id nec verbulo probat, nec probare potest; S. Paulus verò de effusione Spiritus S. secundum citatam Joelis prædictionem factâ, et communicatione variarum gratiarum primis Christianis factâ, tanquam de re per vulgatâ loquitur, 1 Cor. 12, 4, 12, his verbis : *Divisiones verò gratiarum sunt, idem autem Spiritus... Unicuique autem datur manifestatio Spiritus ad utilitatem. Alii quidem per Spiritum datur sermo sapientiæ...*

(1) Verba Hori, pag. 508, sunt hæc : *In monte Sion et in Jerusalem erit salvatio, nihil aliud significat, quàm quod duodecim signa zodiaci aliæque sidera in cœlesti civitate, tanquam firmâ rupe, illæsa conservantur.*

alii gratia sanctorum in uno Spiritu: alii operatio virtutum, alii prophetia, alii discretio spirituum, alii genera linguarum, alii interpretatio sermonum. Hæc autem omnia operatur unus atque idem Spiritus, dividens singulis, prout vult. Ex quibus verbis, et ex acubus Apostolorum, cap. 21, v. 8, 12, intelligimus, plenè impletam esse illam Joëlis de effusione Spiritus S. super omnem carnem prophetiam post Domini ascensionem, et varia in variis Spiritus S. dona extitisse. Quidam enim prophetabant ut Agabus et filix Philippi, et alii qui ex Corinthiis, item erat... in Ecclesiâ, quæ erat Antiochiæ, Prophetæ et doctores, Act. 13, 1. Quidam primis illis Ecclesiæ temporibus visiones videbant, ut Joannes in Apocalypsi, et Petrus Act. 10, 10, 13, paucis tota historia primævæ Ecclesiæ Christi de effusis ejusmodi charismatis Spiritus S. in primos fideles apertè testatur.

144. Sed transeamus ad alteram partem memoratæ prophetiæ Joëlis, in quâ, versu 52, de salute eorum qui invocaverint nomen Domini, et habitaverint in monte Sion et in Jerusalem sermo est: *Omnes qui invocaverint nomen Domini, salvus erit, quia in monte Sion et in Jerusalem erit salvatio.* Sensus nimirum horum verborum non est ridiculus ille, et prorsus gratis confectus, quem Horus assignat, quemque præcedente numero jam exposuimus, sed amplectendus ille sensus, quem orthodoxi interpretes (1) asserre solent, et est hic: *In die illâ magnâ et terribili extremi judicii salvabuntur veri Dei cultores, qui scilicet in hac vitâ Deum puro corde, in verâ fide, spe et charitate invocaverint, quique (loquendo de hominibus tempore legis christianæ viventibus) in Ecclesiâ Christi, cujus typus fuit Jerusalem et Sion, fidem ac pietatem sectati fuerint.*

145. Quæres III: *An vallis Josaphat (Joel. 3, 2 et 12) sit certus et determinatus aliquis locus, vel tantum significet locum judicii à Domino instituenti, quicumque demùm ille locus erit? Resp.*: Est locus certus et determinatus. Hæc assertio nostra est imprimis contra Calmetum et alios quosdam, qui, teste Riberâ, nullam credunt fuisse vallem quæ diceretur Josaphat, sed contendunt, locum judicii, quicumque ille erit, ab eventu dici *vallem Josaphat*, quoniam ibi Dominus judicaturus sit; nomen enim Josaphat significat *Judicium Domini*. Atque ideo Chaldaens loc. cit. non vertit: *In vallem Josaphat*, sed: *In vallem divisionis judicii*. Est etiam assertio nostra contra Lutherum, qui (2) pariter

(1) Vide Cornelium à Lap., Menochium, Tirinm, et cum aliis præcipuè Riberam in hunc locum.

(2) Verba Lutheri, Præfat. in Prophetam Joel in suis Bibliis germanicis. edit. Wittenberg. anno 1607, sunt ista: *Dass über (Joel) vom Thal Josaphat spricht, wie der Herr alle Heiden daselbst für Gericht fodern wolle, welches die alten Väter vom jüngsten Gericht verstehen, und ich solchen Verstand nicht verdamme. Hält aber dennoch, das Joels Meinung sey, gleichwie er das ewige Jerusalem, die christliche Kirche heisst, also hei sie er auch die selbige, das Thal Josaphat, darumb, dass alle Welt zur christlichen Kirchen durchs Wort gefodert, und in derselben gerichtet und durch die Predigt gestrafft wird, wie sie altzamt Sünder für Gott sind... d. n. Josaphathal, heisst Gerichtthal. Gleichwie auch Hoseas im 2. cap. vers. 15 die christliche Kirche, das*

negat, per vallem Josaphat cit. loc. intelligi certum aliquem locum prope Jerusalem situm: imò omninò negat contra sensum SS. Patrum, quòd cit. loc. de judicio extremo sermo sit, sed vult citata verba Joëlis intelligenda esse de Ecclesiâ Christi, quam putat vocari vallem Josaphat, quia ad eam omnis orbis per prædicationem verbi divini vocatus, per conciones arguitur, quodam modo judicatur et convulsitur quòd omnes sint peccatores eorum Deo.

Verùm contra omnes hos adversarios ostendo, vallem Josaphat, de quâ Prophetæ Joel cit. loc. loquitur, esse locum certum, determinatum, et vocem Josaphat hic non sumi appellativè pro quocumque loco, ubi erit judicium Domini, nec hic accipi pro Ecclesiâ Christi, sed esse nomen proprium significans vallem inter Jerusalem et montem Oliveti sitam. Omnes enim qui de Jerosolymâ et locis circumjacentibus scripserunt, quique terram sanctam oculis pedibusque lustraverunt, teste Riberâ affirmant, inter templum et montem Oliveti esse vallem Josaphat, atque eam hodiè indigenæ ita appellant; cur nos negeamus, nisi velimus morte Scepticorum in dubium omnia vocare? Certè Adrichomius in Descriptione Terre sanctæ distinctè ait: *Vallis Josaphat, quæ et vallis Cedron, et vallis montium vocatur, vallis est lata, profunda, inter Jerusalem et montem Oliveti interjecta, totam ab Oriente cingens urbem, quam torrens Cedron transiens suis aquis egregiè fecundat... In hac valle pii ac religiosi reges Juda, Asa, Ezechias, et Josias... combusserunt idola eorumque cineres in torrentem Cedron projecerunt, etc.* Similiter vener. Beda (1) ita de hac valle scribit: *Juxta murum templi vel Jerusalem, Gehennon occurrit, quæ est vallis Josaphat à septentrionali plagâ in Austrum porrecta, per quam torrens Cedron, si, quandò pluviarum aquas recipit, decurrit. Hæc vallis et parva campis planities, irrigua et memorosa, plenaque delicis, locum in se quodam Baali sacrum habuit. In hac turris regis Josaphat, sepulcrum ejus continens (2); cujus ad dextram de rupe montis Oliveti,*

Thal Achor nemet. Quæ verba Lutheri germanica latine significat: *Quòd autem (Joel) ait, Dominum congregaturum omnes gentes in vallem Josaphat ad judicandum eas, quod antiqui Patres de extremo judicio intelligunt, neque ego hunc sensum reprobo. Censeo tamen, Joëlin, quemadmodum Ecclesiam christianam nomine Jerusalem... denotat, ita eandem etiam nomine vallis Josaphat designet, re quòd totus mundus ad Ecclesiam Christi per prædicationem verbi divini vocatus, in eâ judicatur, seu per conciones arguitur ac convulsitur, quòd omnes sint peccatores eorum Deo... Nam Vallis Josaphat significat vallem judicii: sicut etiam Oseas cap. 2, v. 15, christianam Ecclesiam appellat Vallem Achor.*

(1) In libello de locis sanctis, cap. 6, qui in tom. 3 Operum Ven. Bede continetur, mibi pag. 490 et 491.

(2) Notandum tamen, quòd quamvis extet adhuc sepulcrum in eâ valle quòd vulgus indigenarum Josaphat existimat; id tamen quibusdam non probatur, quoniam 5 Reg. 22, 51, et 2 Paral. 21, 1, sepulcrum dicitur Josaphat in civitate David, nisi fortè casu aliquo postea in turrim illam et vallem translata sint ossa Josaphat. Unde Cornelius à Lap. Comment. in Joel. 3, 2, ita ait: *Porrò vallis hæc nomen accepit à*

excisa et separata domus, duo cavata habet sepulera. hoc est, Simeonis senis, et Joseph sanctæ Mariæ sponsi in eadem valle S. Maria rotunda est Ecclesia, lapideo tabulato discreta, cujus in superioribus quatuor altaria, in inferioribus unum habetur in orientali plagâ, etc. Præterea Rabbi David, tamen chaldæi interpretis interpretationem de nomine Josaphat, quod interpretatur *judicium Domini*, non rejiciat, de valle tamen sic nominatâ in hæc verba scribit: « Hæc porrò vallis erat regis Josaphat, et fortassè ibi ædificarat, aut aliquid opus gesserat, ut propterea nomen ejus retinuerit, vicinque est urbi Jerusalem. » Certum ergo ex his auctoribus vallem aliquam fuisse, quæ dicebatur Josaphat, quamvis non sit prorsus certa causa hujus nominis. Accedit, quòd, quamvis interpres chaldæus cit. loc. vocem Josaphat int. preteritur in sua versione, *judicium Domini*, tamen S. Hieronymus in sua versione latinâ, et 70 interpretes in sua versione græcâ loc. cit. retinere vocem Josaphat immutatam, satis manifesto indicio, quòd judicaria, eum hic esse nomen proprium, et vallem Josaphat esse locum certum et definitum, tamen vox Jo ap. ad secundum versionem litteralem significet *judicium Domini*; sicut multa nomina propria in quâvis linguâ possunt aliquid aliud latius patens, genericum aut specificum significare. Sic nomen hebræum Jonas significat columba; nomen David significat dilectus, etc. Denique adde, quòd ii qui hebræicè scriunt, ex ipsâ compositione et terminatione norunt, Josaphat esse nomen proprium, æquè ac Josias, Joannes, Josue, etc., prout etiam Cornelius à Lap. observat.

146. Corollarium. Ex dictis etiam patet, rejiciendam esse doctrinam Lutheri numero præced. recensitam, dùm ait, vallem Josaphat Joel. 3, 2 et 12, significare Ecclesiam christianam. Neque id evincit Lutherus ex paritate, quam asserit, de valle Achior, ita argumentando: Vallis Achior Osæe 2, 15, Ecclesiam significat; ergo etiam vallis Josaphat loc. cit. apud Prophetam Joëlem significat Ecclesiam christianam. Nam negamus suppositum, quòd vallis Achior Ecclesiam significet. Ut enim Cl. Widenhofer ostendit, vallis Achior in hebræo idiomate significat *vallem perturbationis*, ab *achar*, juxta nomenclationem à Josue cap. 7, 24 et 25, impositam. Quòd si Lutherus eum suis sequacibus velit, Ecclesiam suam esse talem vallem Achior, libenter annuimus; sed quòd hæc vallis veram Christi Ecclesiam significet, negamus et pernegamus. Cæterum, etiamsi vallis Achior cit. loc. Ecclesiam significet, nouddm tamen indesequeretur, quòd etiam vallis Josaphat, Joel. 3, 2 et 12, secundùm sensum litteralem Ecclesiam Christi significet, et non locum seu vallem certam et definitam, quæ erit locus extremi judicii. Contrarium enim contextûs clarè indicat, et à

nobis partim jam ostensum est, partim in sequentibus duabus questionibus amplius demonstrabitur.

147. Quæres IV: *Utrum in valle Josaphat, quæ jacet ad pedem montis Oliveti præp. urbem Jerusalem, futurum sit extremum judicium?* Resp. affirmativè. Quamvis enim hæc res non sit dogma fidei, tamen, ut S. Thomas (1) cum Dominico Soto (2) et aliis docet, probabile aut probabilis est, in nominato loco seu valle extremum judicium futurum. Ratio est, 1° quia planè is videtur esse sensus litteralis verborum Joel. 3, 2 et 12. Cum enim Propheta Joel ibi de die extremi judicii loquatur (ut est certum juxta sensum PP.), et locum judicii signet nomine noto vallis Josaphat, quod nec 70 interpretes, nec Hieronymus in suis versionibus mutare voluerant, aut interpretari, cur negemus verè in eo loco futurum illud judicium? Cur sensum rejiciamus verbis ipsis optimè conformem, ex quo nihil incomm. di sequitur? Imò addit Ribera et ait: *Quâ fronte (hunc sensum) rejicere possumus? Cum enim sensus hujusmodi occurrit, ille est sine dubio historicus; quod nisi tenemus, nihil ferè certum aut exploratum habebimus in Scripturis.* 2° Præterea locum aliquem judicii extremi futurum esse, nemo orthodoxorum est, qui ambigat, nec potest ullâ probabilitate fingi, hunc futurum extra Judæam. Si autem in Judæâ locus ille erit, cur ergo alibi potius, quàm in valle Josaphat, quæ est ad radices montis Oliveti, ex quo Dominus in cælum ascendit, et in quem locum Angeli eum redituros ad judicium satis clarè indicârunt, act. 1, 11, dicentes: *Viri Galilæi, quid statis aspicientes in cælum? Ille Jesus, qui assumptus est à vobis in cælum, sine veniet, quemadmodum vidistis eum euntem in cælum.* 3° Vallis Josaphat, ut jam sæpius diximus, est juxta Jerusalem; judicium autem extremum erit in loco vicino Jerosolymæ, ut colligitur ex eo, quia Propheta Joel cap. 3, loquens de hoc judicio, vers. 16, subdit: *Dominus de Sion rugiet, et de Jerusalem dabit vocem suam.* Et profectò, cum Christus Hierosolymis vixerit, docuerit, miracula fecerit, judicatus et occisus sit; ac in monte Oliveti, qui valli Josaphat imminet, gloriam et majestatem suam ascendens in cælum ostenderit; decet omninò et convenit, ut in vicinâ Jerosolymæ judicet incredulos, et inobedientes sibi, qui tantæ ejus charitati, doctrinæ et miraculis, quibus doctrinam suam cælestem esse, seque à Deo missum Messiam, et Salvatorem probavit, credere et obedire noluissent. Justum enim est, ut ibi Christus judex suæ gloriæ majestatem ostendat, ubi summam ignominiam sustinuit;

(1) Verba doctoris Angelici in 4, dist. 48, q. 1, art. 4, questioneculâ 4. sunt hæc: *Ad quartam questionem dicendum, quòd qualiter illud judicium sit futurum, et quomodo homines ad judicium conveniant, non potest multum per certitudinem sciri, tamen probabiliter potest colligi ex Scripturis, quòd circa locum montis Oliveti descendet, sicut et inde ascendit, ut idem ostendatur qui ascendit, et qui descendit.*

(2) Verba Dominici Soto in 4, dist. 47, q. 1, art. 4, sunt ista: *Hæc tamen non obstante opinio, tanquam longe probabilior sit, ut in valle illâ Josaphat, quæ jacet ad pedem montis Oliveti versus urbem, scilicet Jerusalem.*

Josaphat rege, quòd eam ipse insigni titulo et fabricâ, v. g., arcu triumphali post victoriam de Ammonitis et Idumæis ornavit; vel quòd in eâ mausolæum illi erectum sit, pulehrâ pyramide insignitum, ut tradunt Bedæ et Salignianus; licet enim Josaphat sepultus sit in Sion, ut dicitur 2 Paral. 21, 1, tamen mausolæum ei erigi potuit in hæc valle, in quam fortè ejus ossa translata sunt.

utque ibi iudicet, ubi iudicatus est, et vindictam sumat de suis persecutoribus, aliisque omnibus qui suo sanguine uti noluerunt. Ita cum S. Thomâ loc. cit. Lyranus, Vatab., Mariana, Dominiic. Soto, Paludanus, et passim alii scholastici, ac nominatim Suarez (1).

148. Dices : Si locus ille aptior Christi glorie, iudicioque videtur, in quo ipse accusatus et damnatus est, tunc iudicium extremum non in valle Josaphat, sed in prætorio Pilati, vel in monte Calvarie, aut saltem in Jerusalem esset instituendum ; quia in prætorio Pilati fuit esset adjudicatus, et in Calvarie loco sententia iniusti hujus iudicii fuit executioni data. Resp. 1° : Sive Christus in extremo iudicio sedeat supra urbem Jerusalem, sive supra montem Oliveti aut Calvarie, sive, quod probabilis est, supra vallem ipsam Josaphat, in æstimatione morali semper verum erit, quod ibi, ubi injustè condemnatus et morti addictus est, orbem sit iudicaturus ; nam loca ita urbi vicina quasi ejusdem urbis suburbana existimantur. Audiamus Riberam ad allatam objectionem his verbis respondentem : « Mibi ita videtur respondendum. Sive « Dominus supra ipsam urbem sedeat, sive supra « montem Oliveti, sive, quod magis arbitrator, supra « vallem ipsam Josaphat.... supra Jerusalem sedet ; « nam loca ita urbi vicina quasi ejusdem urbis subur- « bana existimantur. Quare rectè postea ait : *Dominus « de Sion rugiet, et de Jerusalem Dabit vocem suam.* Sed « aptissimus locus est vallis Josaphat, » etc. Resp. 2° cum S. Thomâ et aliis, rationem, cur Christus orbem iudicaturus non in prætorio Pilati, aut urbem Jerusalem, vel montem Calvarie descensus sit, sed potiùs supra montem Oliveti et adjacentem vallem Josaphat, esse hanc, quia Christus, quamvis passus sit in formâ passibili et humili, venturus tamen est cum majestate et glorie splendore ; et ideò non descendet in locum quo passus est et condemnatus, sed ad illum unde gloriosus ascendit. « Ad secundum, dicendum, « inquit doctor Angelicus loc. cit., quod, quamvis « Christus per hoc, quod injustè iudicatus est, ju- « dicariam potestatem meruerit, non tamen iudicabit « in formâ infirmitatis, in quâ injustè iudicatus est, « sed in formâ gloriosâ, in quâ ad Patrem ascendit ; « unde locus ascensionis magis competit iudicio, quàm « locus ubi condemnatus est. »

Sed ais : Mons Oliveti et vallis Josaphat non sunt idem locus ; ergo si Christus iudex descendet supra montem Oliveti, iudicium extremum non erit in valle Josaphat. — R. verbis Dominiic. Soto (2) ita hanc objectionem diluents : « Respondetur, quod cum val- « lis ad pedem monticuli (i. e., montis Oliveti) ex- « tendatur, conjicitur, quod Christus in latere, vel in « cacumine montis in aere sedebit, unde à cunctis « electis conspici possit : qui itidem circa ipsum in « aere sublimes erunt ; et in valle subtis erunt dam- « nati in terrâ. »

Instabis : Vallis Josaphat non potest capere multitudinem omnium hominum ultimâ illâ die iudican-

dorum ; ergo manet argumentum. — Resp. : Ad hanc instantiam inæquenter questione mox respondebimus.

149. Quæres V : *An veri speciem habeat, aut alicui verisimile fieri queat, quòd vallis Josaphat capere possit multitudinem omnium hominum iudicandorum ?* Resp. : Etiam si extremum iudicium in valle Josaphat futurum sit, necesse tamen non est asserere, hanc vallem esse tam spatiosam, ut omnes homines iudicandos capere valeat, prout S. Thomas (1) cum aliis jam pridem observavit. Nam, ut Dominicus Soto doctrinam doctoris Angelici secutus, rectè ait loc. cit. : « Quoad electos nulla est difficultas. Cum enim « per dotem agilitatis sint in aërem sublevandi, po- « terunt alii aliis subtiliùs elevari. Quâ utique ra- « tione in parvo spatio respectu terre possunt omnes « aërem replentes existere. Damnatos verò non est « necesse omnes intra vallis spatium intercludi, sed « erit vallis plena, et circumjacentia loca, quanta illis « capiendis sufficiant. Nam etsi humanitatem Chri- « sti visuri sint omnes, tantus tamen erit splendor « supernaturalis Christi, ut à quàm maximâ distantia « videri possit. »

150. Dices : Ipse Petrus Lombardus episcopus Parisiensis (alio nomine Magister Sententiarum dictus) opinionem illorum qui verba Joëlis cap. 3, v. 2, sic intelligunt, quòd Christus in valle Josaphat descensus sit ad iudicium, appellat puerilem (2) ; ergo hæc opinio deferenda est. — Resp. 1° : Nostram sententiam de loco iudicii extremi expressè tenent S. Thomas et hujus sectator Dominicus Soto, et quidem ibi, ubi citatum textum Magistri Sententiarum explicant, ut ex dictis manifestum est ; ergo nostra hæc sententia non est contraria Magistro Sententiarum. 2° Magister Sententiarum loc. cit. illorum tantum opinionem appellat puerilem, qui citatum textum Joëlis hoc sensu accipiunt, quòd Christus in ipsam vallem Josaphat descensus sit, et non tantum in aërem supra hanc vallem. Vult nimirum Magister Sentent. et rectè quidem (3), quòd Christus iudex non descensus sit in ipsam vallem Josaphat, sic enim à tot hominum millionibus in personâ suâ videri non posset, sed descendet in aërem huius valli et monti Oliveti incumbentem et vicinum. Sedebit enim in nube lucidâ et gloriosâ. In velle verò locisque ei vicinis consistent homines iudicandi, circumstantibus angelis ; sed electi et beati *rapientur in nubibus obviam Christo in aera*, ut ait Apostolus. Atque hæc ipsissimam doctrinam etiam Magister Sentent. nobiscum tenet ; audiamus propria ipsius verbo loc. cit. ita loquentis : « Putant quidam Dominum descen-

(1) In 4, dist. 48, quæst. 1, art. 4, quæstiunculâ 4 ; ubi doctor Angelicus ita ait : *Ad primum ergo dicendum, quod magna multitudo in parvo spatio comprehendî potest : sufficit autem ponere quantumcumque spatium circa locum illum ad capiendum multitudinem iudicandorum, dummodo ab illo spatio Christus videre po sit, qui in aere eminet, et maximi claritate respiciens à longinquo inspicî poterit.*

(2) L. 4 Sententiarum, dist. 48, artic. *de loco iudicii.*

(3) Vide Cornelium à Lap. Comment. in Joel 3, 2.

(1) 3 p. quæst. 57, a. 6, disp. 53, sect. 3.

(2) In 4, dist. 47, quæst. 1, art. 4.

« suram in vallem Josaphat in judicio, eò quòd ipse
 « per Jochem prophetam sic loquitur : *Congregabo om-*
 « *nes gentes, et deducam eas in vallem Josaphat, et*
 « *disceptabo ibi cum eis* In cujus capituli expositione
 « ita reperi. Hoc quidam pueriliter intelligunt, quòd
 « in valle, quæ est in latere montis Oliveti, descen-
 « surus sit Dominus ad judicium, quod frivolum est.
 « Quia non in terrâ, sed in spatio hujus aeris sedebit
 « contra locum montis Oliveti, ex quo ascendit...
 « Josaphat autem interpretatur judicium Domini. In
 « vallem ergo Josaphat, id est, judicii Domini congre-
 « gabuntur omnes impii. Justi verò non descendent
 « in vallem judicii, id est, damnationem; sed in nubi-
 « bus elevabuntur obviam Christo. » Ex quibus verbis
 Magistri Sentent. manifestè patet, quòd eandem no-
 biscum sententiam docuerit de loco extremi judicii,
 quam dein S. Thomas, et alii theologi et interpretes
 Scripturæ communiter secuti sunt.

151. Corollarium I. Ii qui universale judicium in
 valle Josaphat futurum docuere, aut cum D. Thomâ
 et communi aliorum doctore, hanc suam assertionem
 nunquam eo sensu intellexerunt, quòd vallis Josaphat
 omnes judicandos homines ambitu suo conclusura
 sit, sed solum, quòd hæc vallis sit veluti centrum
 futurum immensæ illius multitudinis hominum con-
 gregandorum, juxta illud Joel. 3, 12 : *Consurgunt et*
ascendant gentes in vallem Josaphat; quia ibi sedebo ut
judicem omnes gentes IN CIRCUITU, sive, ut paraphra-
 sis chaldaica habet, *ut judicem omnes gentes CIRCUMVI-*
CINAS.

Corollarium II. Hoc sensu intellecta nostra senten-
 tia faciliè explicatur, quomodò omnes gentes congre-
 gande sint coram Christo iudice in valle Josaphat
 universale judicium instituente; ut ex dictis abundè
 liquet, et ex eo, quia Cl. De Feller (1) contra regium
 architectum castrensem (ingénieur) et geographum
 D. Joulain (2) facto calculo demonstrat, quòd spatium
 quadratum 100 italicorum milliarium (seu circiter
 50 gallicorum aut 25 germanicorum milliarium) sufficiat
 capiendis omnibus hominibus, qui ab Adamo usque ad
 annum mundi 6000 seu per sex millia annorum existere
 et existunt.

Corollarium III. Non est necesse ut amplectatur
 sententiam Origenis, et aliorum, qui teste Calmeto
 negant, gentes in valle Josaphat congregandas ad
 judicium, et censent, populos potius super univer-
 sam terram congregandos, et fulgorem Filii Dei si-
 milem futurum splendori fulminis, qui temporis mo-
 mento eodem in omnes emicat terras. Non est, inquam,
 necessarium, hanc sententiam adoptare. Communior
 enim altera sententia de loco judicii, nimirum de

(1) In Philosoph. Catechismo, n. 468 et 469, tom. 3, pag. 91, 99, edit. Leod. an. 1805.

(2) D. Joulain demonstrare (sed frustra) conatus est, quòd universalis resurrectio mortuorum in nostro orbe terrarum possibilis non sit, sed longè major seu spatiosior globus terræstris creandus sit, si omnes omnium seculorum homines resurrecturos capere deberet. Hujus auctoris hæc de re dissertatio, seu putiditia demonstratio, extat in Encyclopedico Diario (Journal), sept. 1770, pag. 267.

judicio in valle Josaphat instituendo, quam hactenus propugnavimus, nihil absurdum aut impliciter continet, si eo modo, quo supra diximus, explicetur.

CAPUT III

De Amos.

Amos, hebr. אָמוֹס, h. e., *oneratus* (1), alius ab illo Amos אָמוֹס, qui fuit pater Isaia: prophete, erat de tribu Juda, unus in *pastoribus de Thecue*; quod oppidum sex millibus, ad meridiam plagam à Bethel abest, ut ait S. Hieronymus; et quidem armentarius, h. e., opilio, ut pariter ait Hieronymus. Prophetavit ad regnum Israel, seu ad decem tribus; obiter tamen etiam ad Judam, et ad alias gentes. Israeli captivitatem prænuntiat assyriacam, Judæ Babylonicam; mixtis hinc indè lætis prænuntiis de Messia, qui libertatem, pacem, omnemque prosperitatem, et quasi aureum seculum in orbem invehat. Dùm in Samariâ et Bethel idololatrias increpat, ab Anasiâ sacerdote idololatrâ variè afflictus, tandem per filium ejus Osee tempora vecte transfusus est, ac semivivus in Thecue dejectus, post pauculos dies ex vulnere occubuit (2). Sanctorum Catalogo adscriptus legitur martyrologio romano, 31 martii.

152. Queres I: « Quomodò verum sit illud Amos
 « 5, 25 et 26: *Namquid hostias et sacrificium obtu-*
 « *listis in deserto quadraginta annis domus Israel? h.*
 « *e., non obtulistis: Et portastis tabernaculum Moloch*
 « *vestro et imaginem idolorum vestrorum, etc.; cum*
 « *tamen nemo negare possit, in deserto ab Israelitis*
 « *(Exod. 24, 5, item Levit. 8, 1, 2 et seq.) Domino*
 « *oblata fuisse sacrificia?* » Resp.: Dist.: Nemo negare
 potest, in deserto ab Israelitis Domino oblata fuisse
 sacrificia primis duobus annis, conc.; residuo
 tempore peregrinationis per desertum, nego. Nam
 post caput 10 Levitici, toto reliquo Levitico, Nume-
 ris et Deuteronomio nusquam legitur Israelitis sa-
 crificasse; adeoque post erectionem tabernaculi, et
 consecrationem Aaronis et filiorum ejus, sacerdotes
 nunquam vel rarò obtulerunt Deo sacrificium in deserto
 per 38 annos et ferè undecim menses (3); sicut in eodem
 deserto nec circumcisi fuerunt, ut constat ex Josue c. 5,
 v. 7. Ratio utriusque potuit esse, quia semper incerti,
 quandùm subsistere liceret, ad omnem columnæ nu-
 bis motum movere castra debebant; vel id non fe-
 cerunt ob continua murmura, molestias itinerum,

(1) Nominis hebraici Amos non una omnium est interpretatio. Nam juxta S. Hieronymum (Præfat. in Amos) et Tirinum (Præfat. in Amos) hoc nomen significat *Populus amarus*; juxta Xav. Widenhofer (Præfat. in Amos) et Franc. Haselbauer (in Lexico hebraico-chaldaico), significat, *oneratus*, et quidem juxta Haselbaurianam expositionem, *oneratus lingua*, sive *blasus*.

(2) Ita de mortis genere, quo Amos Propheta obierit, testantur Epiphanius de Vitâ pro. c. 12; Isi. de Vitâ et Morie SS. c. 43; Dorothei. Synops. cap. 2; Chronic. Paschal. p. 147; Martyrol. roman. ad diem 31 martii. Alii tamen aliter loquuntur de genere mortis, quo licet S. propheta obierit.

(3) Vide Tirinum Comment. in Amos 5, 23; item in ejusdem interpretis Chronico. c. 19 et 20.

defectum pecorum, etc., quod inde colligimus, quia Deus apud prophetam Amos cit. loc. Israelitis neglectum veri cultus divini exprobrat, et ut Tirinus (1) exponit, ad eos ipsa intendit dicere: « Vos, o Israelite! per 40 annos in deserto non sacrificastis; interim tamen sat otii, sat animi, vobis tum erat ad portandum tabernaculum idoli Moloch, et victimis eidem instruendum, » etc.

Dices: Juxta modò dicta, Israelit in deserto tantum per 38 annos et ferè undecim menses à sacrificiis Domino offerendis abstinerunt; non autem per integros 40 annos, prout tamen apud prophetam Amos cit. loc. dicitur; ergo veritas hujus loci non salvatur. — Resp.: Conc. ant., neg. cons. Nam, ut Tirinus, Cornelius à Lap. aliique interpretès, Comment. in hunc locum, rectè obscurant, mos est tam nobis, quam ipsi etiam S. Scripturæ usitatus, quo numerum integrum ac rotundum solet ponere, levem excessum vel defectum ferè negligendo. Sic Judic. 9, 5, dicitur Abimelech occidisse septuaginta fratres, filios Gedeonis, cum fuerint tantum sexaginta novem; nam unus, puta Joathan, fugâ elapsus evasit. Sic passim dicimus 70 Interpretes, item 70 discipulos Christi, cum fuerint septuaginta duo. Similiter ergo apud Prophetam Amos loc. cit. vocantur 40 anni, cum fuerint tantum 38 et ferè undecim menses. Ita Tirinus. Cornelius à Lap., aliique in cit. locum dicti prophete.

153. Corollarium. Errant Tindalius et Voltairius, quibus in cit. loco prophete Amos non videtur alius subesse sensus, quam Israelitas toto 40 annorum tempore in deserto, Deo nunquam sacrificasse. Contrarium constat ex dictis. Scripsit etiam de cit. loc. prophete Amos auctor Epistolarum Judaicarum ad dominum de Voltaire, paginâ 206, affirmasse se omnia, que hæc de re fusè exequitur, à Lelando alisque Anglis hausisse, qui impium Tindalium confutassent.

154. Quæres II: « Quomodo Amos (cap. 7, v. 14) cum veritate dicerè pònerit: *Non sum propheta; et cum mox vers. 15 addat: Dominus dixit ad me: Vade, propheta, ad populum?* An non esse propheta, et tamen prophetare, nullam involvit contradictionem? » Resp.: Septuaginta Interpretes habent: *Ὁὐκ ἔφηνα προφήτης εἶδὲ ὄψος προφῆτου, ἀλλ' αἰτιολοῖς ἔφηνα, καὶ κείνου ἐνείκαθεν.* Non eram propheta, neque filius Prophete; sed caprarius eram, et vellicans sycamoros. Cæterum allati in præsent. questione textus sensus est: *Non sum propheta*, scilicet ex primâ meâ institutione et professione, q. d.: Ordinarium officium meum non est prophetarè; sed pascere armenta; Dominus tamen ab h. s. me advocavit, ut prophetem populo Israël, qui peracto rursùm rediturus sum ad mea armenta, ita Cornelius à Lap., Tirinus, Menochius, et alii.

155. Quæres III: « Quid de expositione Amos cap. 8, v. 11, ubi dicitur: *In die illâ suscitabo tabernaculum David, quod cecidit; et reedificabo aperturas murorum ejus, et ea quæ corruerant, instaurabo; et reedificabo illud sicut in diebus antiquis;* quid, inquam,

de expositione horum verborum, quam famosus auctor libri *Horus* dicti pag. 368 et 369 adfert, sentiendum sit. — Resp.: Hæc expositio, seu potius reflexiones ab impio isto auctore in citata verba prophete Amos factæ sunt labulosæ, impie, falsæ, et gratis confectæ, quæ ex germanico idiomate in latinum translate, ita sonant: « Etiam hoc effatum (prophete Amos) Apostoli de erectione regni Magistri sui interpretabantur, quamvis illud Amos more aliorum vatum (vult, ut reor, dicere, aliorum prophetarum V. T.) mutuaverit ab ethnicis astrologis, qui dum David minimè curabant, sed potius restaurationem donorum cælestium... quæ à profanis planetarum diis destructæ fuerant. E contrario Amos existimabat, cælestes seu regias domos esse tabernaculum David, et inde protulit supra citatum vaticinium, quod tamen nunquam impletum est, quia ipsius (i. e., prophete Amos) natio (nempe Judæi) à tempore captivitatis Babylonice fermè semper sub jugo incircumcisorum oppressi detinebantur. » Verum quis non videt, auctorem libri *Horus* dicti, hic more suo asseverare id, quod nec verbo probat, scilicet prophetam Amos suam prophetiam, cap. 9, v. 11, ab ethnicis astrologis mutuam sumpsisse? Præterea falsò supponit, quod citatum vaticinium Prophete Amos intelligendum sit in sensu carnali Judæorum de restauratione regni terreni domus David: cum tamen ipse S. Jacobus, Act. 15, 13, 18, illud explicet de regno spiritali Christi sine Ecclesiæ christianæ, in concilio Hierosolymitano dicens: « Viri fratres, audite me. Si non narravit (nempe S. Petrus), quemadmodum primùm Deus visitavit sumere ex gentibus populum nomini suo. Et huic concordant verba prophetarum, sicut scriptum est (nimirum Amos 9, 11 et 12): *Post hæc revertar, et reedificabo tabernaculum David, quod cecidit; et diruta ejus reedificabo, et erigam illud; ut requirant cæteri hominum Dominum, et omnes gentes, super quas invocatum est nomen meum, dicit Dominus faciens hæc.* » Porro notissimum est, Jacobum his verbis Petri sententiam confirmare voluisse, nempe gentiles ad Evangelium fuisse vocandos, ut in unum Ecclesiæ corpus cum electis Judæis coalescerent. Sententia enim Petri in concilio Hierosolymitano, ibid. 7, 10, hæc fuit: *Viri fratres, vos scitis quoniam ab antiquis diebus Deus in nobis elegit per os meum audire gentes verbum Evangelii, et credere. Et qui norit cordata Deus testimonium perhibuit, dans illis Spiritum sanctum, sicut et nobis, et nihil discrevit inter nos et illos, fide purificans corda eorum.* Ad quod effatum Petri Apostoli Jacobus cit. loc. provocat, dum allegatum prophetam Amos de spiritali regno Christi, i. e., de Ecclesiâ Christi ex Judæis et gentibus congregandâ interpretatur. Rectissimè ergo hic scripsit Hieronymus: *Ubi Apostolorum processit auctoritas, maxime Petri et Jacobi, quos columnas Ecclesiæ vas electionis vocat, Galat. 2, 9; ibi omnis verbe explanationis tollenda suspicio est, et quod à tantis viris exponitur, hoc sequendum.* Certè necio non auctorem mentis videt, expositionem citatæ prophetiæ Amos, quam S. Jacobus cit. loc. facit, esse se-

(1) Vide supra, num. 5, 57, 84, 143, 144.

plentiorum et magis fundatam, quam vanam illam, deliram et impiam suspicionem, nullis argumentis probatam, quod Amos ex ethnicorum astrologorum fabulis suam illam prophetiam consarcinaverit.

Cæterum, si memoratum vaticinium prophetae Amos non in sensu carnali seu Judaico de restauratione terreni regni, sed in sensu sublimiore de spirituali Christi regno intelligatur, prout intelligendum esse, et S. Jacobus Apostolus loc. cit., et interpretes (1) docent; tunc Horo probandum restat, quod idem vaticinium non sit impletum. Certò regnum Christi, seu Ecclesia de facto existit, et aeternum triumphans in cælo existet.

CAPUT IV.

De Abdiâ.

Abdias hebr. אַבְדִּיָּהוּ, h. e., *servus Dei*, ex Idumæa oriundus erat, inquit Rabbi Salomon et Rabbi David, incertum quo tempore. Sed alii omnes tradunt fuisse Judæum, et quidem Sichimitam (2). Argumentum prophetiæ ipsius est: 1° Prædicat Idumæis affligentibus Judam excidium; 2° Salutem in Sion. Habet caput unicum. Quamvis autem brevissimus sit omni um prophetarum numero verborum, gratiâ tamen mysteriorum cuius æqualis est: Unde S. Hieronymus, Comment. in Abdiâ, de eo ait: *Propheta parvus supputatione versuum, non sensuum*. Porrò vitæ sanctitate claruit, et sanctorum Catalogo in Martyrologio romano adscriptus est 19 novembris.

156. Quæres: « Quid Abdias (vers. 20) his verbis: « *Et transmigratio Jerusalem, quæ in Bosphoro est, possidebit civitates austri, significare voluerit. Qualis est ille Bosphorus? ubi illæ civitates Austri?* » Resp. et dico, sensum esse hunc: *Judæi, qui in captivitate Babylonicâ in Bosphorum translati sunt, inde cum cæteris Judæis Babylone redeuntibus revertentur, et possidebunt civitates Austri, puta Judææ captivæ patriæ suæ, quæ respectu Babylonis est australis*. Porrò Bosphorus, in quem à Nabuchodonosore captivi Judæi translati sunt, vel fuit Bosphorus Thracicus, ut S. Hieronymus, Sâ et Mariana volunt; vel, ut quidam alii censent, Bosphorus Cimmerius in introitu Macotidis paludis, ubi finis seu terminus erat imperii chaldaici, et horrida atque aspera regio, et secundum Homerum poetam sedes inferni. Plurimi enim eò relegabantur (quidni et Judæi?) ad metalli et marmorâ effodienda. Sive denique Bosphorus Hispanicus, sive Gades ad fretum Herculeum, ut vult Chaldaeus, Syrus, et uterque Arabicus, et plurimi Rabbinii; item Lyranus, Pagninus, Arias, Vatablus, Cornelius à Lap. pluresque alii; favetque Josephus lib. 11 Antiq. cap. 11, asserens Nabuchodonosorem post excisam Jerosolimam subjugâsse Hispaniam; unde non vanâ conjectura est, plures Judæorum eò translatos fuisse. Certè Rabbinii

(1) Vide Riberam, Cornelium à Lap., Xav. Widenhofer, aliosve interpretes, Comment. in Amos 9, 11 et 12.

(2) Plura de hoc propheta vide apud Tirinum aliosque interpretes, Praef. in Commentarium ejusdem prophetae.

ubicumque sint, Hispaniam vocant, TED, *sepharad*, quæ vox hebræica loc. cit. Abdiæ loco Bosphorus (1) posita est.

CAPUT V.

De Jonâ.

Jonas, hebr. יוֹנָתָן *columba*, ex Geth oriundus, non illâ Philistinorum, sed aliâ, quæ est in Opher, ut ait Scriptura, 4 Reg. 14, 25, et pertinet ad tribum Zabulon, Jos. 19, 13, synchronus erat Osee, Joeli, Amos et Abdiæ. Eodem etiam tempore paulò ante initia urbis Romæ, vixit Sardapanalus, Assyriorum rex ultimis in Ninive, totus effeminatus, ad cuius metropolim Jonas missus, incolas ad penitentiam ita convertit, ut Deus pœnam distulerit; quam tamen ingravescentibus iterum vitiis, tandem inflixit, ut etiam Tobias, cap. 14, v. 6, prædixit: *Propè est interitus Ninive, non enim excidit verbum Domini*. Fuit quoque Jonas typus Christi sepulti ac resurgentis, ut Christus ipse, 1 Matth. 12, 39, 40, ait. Colitur ut sanctus in Martyrologio romano 21 septembris.

157. Quæres I: « Quomodò explicetur illud (Jonæ 1, 3): *Et surrexit Jonas, ut fugeret in Tharsis à facie Domini*; cum tamen Jonas, utpote propheta, seiverit, Deum ubique esse, adeoque neminem à facie Domini fugere posse? » Resp.: *Propheta Jonas utique non potuit fugere ab omni presentia Dei, et probè sciebat Deum, qui fecit mare et aridam, Jon. 1, 9, ubique esse; at tamen fugit à ministerio et imperio Dei. Renuit nempe ire in Ninivem, timens, nè Deus infirmitate clemens ad Ninivitarum penitentiam reconciliatus, pœnam intentatam remitteret, ut ait ipsimet (2), sicque quasi falsus propheta irideretur. Fugit ergo Jonas à facie Domini in dissitas regiones, non quasi putaret, se ibi Deum latere posse; erat enim propheta. Sciebat ergo Deum esse ubique, et omniscium; sed quòd speraret, Deum se ita profugum et remitentem, ex remotissimis illis regionibus non revocaturum, nec remissurum in Ninivem (3).*

158. Quæres II: « 1° Qualis fuerit ille piscis tam grandis, ut Jonam (Jon. 2, 1 et 11) deglutiret, ac postea evomeret in aridam? An fuerit balæna, vel aliud monstrum marinum? 2° An verisimile sit, quòd piscis tam grandis littori adeò appropinquaverit, ut hominem in aridam evomere potuerit? » Resp. ad primum: *Licet permulti putent, piscem hunc, qui glutivit Jonam, fuisse balænam, negant tamen id Rondeletius (4), Aldrovandus (5), Pineda (6),*

(1) Vide Cornelium à Lap., Comment. in hunc locum Abdiæ.

(2) Jon. 4, 2, ubi afflicto Jonas, quia vaticinium suum adversus Ninivem videbat non impleri, ita ad Deum oravit: « *Obsecro, Domine, nunquid non hoc est verbum meum, cum adhuc essem in terra meâ? et propter hoc proceperavi, ut fugerem in Tharsis.* » Scio enim, quia tu Deus clemens et misericors es, et patiens et multæ misericordibus, et ignoscens super malitiâ.

(3) Vide Cornel. à Lap., Comment. in Jonæ 1, 3.

(4) L. 13. de Piscibus, cap. 12.

(5) L. 3. de Piscibus, c. 32.

(6) L. 4. de Rebus Salom., c. 12.

et alii complures, praesertim recentiores, eâ maximè de causâ, quòd balena arctiori sit gutture, nec facillè hominem integrum deglutire possit. Verùm id intelligendum est de parvis et communibus balenis. *Nam majores*, ait Cornelius à Lap., *sunt instar montium, quæ facillè homines et boves integros deglutiant*. Et tales tam proceræ balenæ, licet rariores, dantur etiam in mari Mediterraneo, in quo Jonas navigavit. Certè S. Augustinus (1) agens de ore ceti Jonam deglutientis, et hanc historiam contra Porphyrium, qui eam ut fabulosam irrisit, defendens testatur, Carthagine (quæ urbs mari Mediterraneo adiacebat) ingentis ejusmodi balenæ scelerem aspectu terribile suo tempore publico spectatum fuisse. Verba S. doctoris loco citato sunt: *Ut enim omitam commemorare, quanta magnitudo belluarum ab eis qui experti sunt, indicetur, venter, quem costæ illæ muniebant, quæ Carthagine in publico fixæ populo notæ sunt, quot homines in spatio suo capere possent, quis non conjiciat, quanto hiatus patebat os illud, quod velut jenua speluncæ illius fuit?* Præterea, teste Lexico Universali Lipsiensi (2), Georg. Fournier, in suâ Hydrographiâ, narrat quòd duo homines in ventre illius balenæ inventi fuerint, quæ in mari Mediterraneo in littus hispanicum Valentiaë ejecta est. Quare nulla est necessitas negandi, piscem, qui Jonam deglutivit, fuisse balenam; prout etiam memoratum Lexicon Univers. Lips. ibidem apertè fatetur.

Nolim tamen idèò rejicere sententiam Rondeletii, Aldrovandi, aliorumque supra citatorum, in quibus etiam Cl. Bullet (3) accedit, contententium, belluam marinam, quæ Jonam deglutit, non fuisse balenam, sed carchariam seu lamiam, i. e., canem marinum, germanicè Hayfisch, Seehund, Seewolf, de quo Lexicon Universal. Lips., loc. cit., multa narrat. « Censent ergo ipsi, ait Cornelius à Lap., de modò citatis auctoribus loquens, piscem hunc (qui Jonam deglutivit) fuisse illum, qui carcharias... atque ab Italis et Nicandro alisque vocatur lamia, qui ingens est, voracissimus et anthropophagus, rictumque oris et guttur habet immane, prout ea depingit, et in imagine spectanda exhibet Aldrovandus, lib. 3 de Piscibus, c. 32. Carcharias enim sive canis, est galeonum omnium maximus, magnitudine thyuonos ipsos vincens, et in tantum aliquando excrescens, ait Rondetius, ut currui impositus, vix à duobus equis vehi possit.... Addit Rondeletius, vidisse se medicum, qui mille libras ponderabat; Nicenses verò sibi testatos esse, refert Gillius, sese istiusmodi piscem ad quatuor millia librarum accedentem cepisse, et in ejusdem ventre solidum hominem reperisse, et simile quiddam Massilienses sibi narrasse; comprehendisse, inquam, se canem, in quo loricatum hominem invenissent. Vidit insuper Rondeletius in Santonico littore alium, cujus os et gula

tantà erat vastitate, ut hominem etiam obesum comè modè capere potuisset; in.ò verò si os canis marini ita hians conservetur.... canes terrestres illud ingredi, et ventriculum subire, ut piscium reliquias devorent. Hæc de causâ carcharias à nonnullis vocatur lamia, παρά τῷ λαίμου, id est, à gulâ et gutture, eò quòd magnam et quasi immane guttur habeat, sitque voracissimus. »

Porrò, si his auctoribus, eorumque sequacibus obijcias, piscem, qui Jonam deglutivit, vocari cetum, Matth. 12, 40, hoc autem vocabulum convenire balenæ, non verò carchariæ seu cani marino, respondent, à S. Scripturâ non exprimi, qualis fuerit piscis ille grandis. Nam hebraicum *dag gadol*, græcum *ὄγκος, ketos*, et latinum *cetus*, generaliter significant quemvis grandem piscem. Undè ceti nomen commune est ad balenas, physeteres, orcas, pristæ, lamias, thyuonos, omnesque pisces prægrandes, maximè si ad deglutandos homines capacitatem habeant. Hinc non mirum, quòd carcharias à Galeno, Aliano et Oppiano, aliisque inter cetæ recensetur.

159. Ad secundum facilis est responsio, si piscis, qui Jonam deglutivit, fuit carcharias seu canis marinus; is enim, ut Cl. Bullet, loc. cit., observat, potest haud difficulter ad litus maris pervenire. Ceterum etiam balena, quamvis ut plurimum in majore maris profunditate moretur, tamen jussu divino facillè adigè potuit, ut in aridam prophetam evomeret; fermè sicut, Gen. 2, 19, Deus animantia adduxit ad Adam, ut videret quid vocaret ea; aut sicut ibid. 7, 9, ea ingressa sunt arcam Noe vel insito illis occulto motu, ut spontè accederent, vel adducta angelorum mysterio. Unde infirma et futilis est illa incredulorum objectio, dum aiunt, balenam non potuisse Jonam evomere in aridam; cum tam grandis piscis non potuerit littori ita appropinquare, ut hominem in aridam evomeret. Ceterum, etiamsi ad hoc opus fuisset miraculo, id veritati historie non obesset.

160. Scholion I. Juvat hæc annexere quoddam factum lectu non injucundum, quod cum historiâ Jonæ à monstro marino devorati, et iterum in aridam incolumis ejecti, aliquam analogiam habet. Narratur illud ab auctore anonymo (viro in naturalium rerum historia perquam erudito, et medicinae doctore) in libro recens edito, cui titulus: *Versuch einiger Unterhaltungs-Stunden*, etc. Edit. Augustan. 1792. Narratio autem ex D. Møllero desumpta, refertur in memorato libro (1) his verbis, quæ ex germanico in latinum translata, sic habent: « De Møller narrat de eo (i. e., de carchariâ seu cane marino) sequentem memorabilem historiam: Nauticus quidam anno 1758, procellosâ tempestate ex navi in mare Mediterraneum (in quo etiam Jonas navigavit) miserè decedit. Illicò hic piscis (nempe canis marinus) aderat, et virum altâ voce opem inclamantem vasto oris sui hiatus exceperat, ac aliorum adspectui subdixerat.

(1) Epist. 49, quest. 6.

(2) Tom. 12, artic. *Hay, See-Wolf, See-Hund*, pag. 956.

(3) Réponses critiques, tom. 2, pag. 202, edit. an. 1819.

(1) Pag. 506 et 507: Allwo von den Hayfischen (unter welchen auch carcharias oder der Seehund ist), abgehandelt wird.

« Sed quidam sociorum sine morâ in navigiolum de-
 « siliebant, misero opem latari, et navarchus ipse, qui
 « hunc casum propriis oculis viderat, mox tormen-
 « tum bellicum adversis monstrum illud marinum
 « explodi jussit, quod globo tormentario tam feliciter
 « percussus est, ut nauticum illum humani hiatu oris
 « sui devoratum evomeret adhuc viventem et medicè
 « læsum, quem appropereus navigium excepit; bellua
 « verò illa marina laqueis irretita captaque est. Porrò
 « ejusdem monstri longitudo decem cubitorum, lati-
 « tudo quatuor cubitorum, pondus trium millium du-
 « centarum et viginti quatuor librarum erat... Igitur
 « haud mirum, quòd hujus generis anthropophagus
 « piscis olim etiam prophetam Jonam deglutierit. » Ita
 memoratus auctor anonymus ex D. Müllero, hoc fac-
 tum in suâ versione systematis naturæ à Linnæo
 conscripti narrat part. 3, p. 268 et 269. Cæterum,
 Hollandi memoratum piscem seu hay-fisch appellant
 Jonas-Haay. Plura de hoc referuntur etiam in Historia
 naturali Ruffii, pag. 269 et 270.

161. Scholion II. Veritas tamgrandis miraculi Jonæ
 à pisce devorati, et post triduum incolumis in aridam
 ejecti statim per totum Orientem divulgata est, viden-
 turque gentiles inde sumpsisse fabulam sui Herculis.
 Teste enim Theophylacto (1) sixerunt, quòd Hercules
 à balæ: à sit devoratus, et ex eâ incolumis redierit,
 nisi quòd depilatus fuerit ob interitum belluæ calo-
 rem. Et Lycophon, in tragœdiâ Herculis, tradit,
 Herculem, cum rediret ex Colchide cum Argonautis,
 invento vellere aereo, tempestatem passum, et in
 mare lapsam à pisce devoratum fuisse, ac post triduum
 salvum ex eo in mare projectum. Audiamus Salmeronem
 (2) hæc de re ita scribentem: « Jo as teste Jo-
 « sepho (l. 9 Antiq. Judaic. cap. 11) à ceto ejectus
 « fuit in aridam in Ponto Euxino (qui cum mari Me-
 « diterranæo communicat), terrâ longè dissità ab
 « Joppe, ubi navem conscenderat, ut inde commodè
 « posset pedestri itinere pervenire in Ninive metro-
 « polim Assyriæ... Quod verò Lycophron tragædus in
 « Herculis tragœdiâ tradit, Herculem, cum rediret ex
 « Colchide cum Argonautis, invento vellere aereo
 « tempestatem passum, et in mare projectum; arbi-
 « tror eum illud ex traditione Jonæ in ponto Euxino
 « emovit à pisce accepisse, et in Herculis personam
 « transulisse; cum navigatio Argonautarum in ponto
 « Euxino fuerit. » Ita celeberrimus ille S. Scripturæ
 interpres Salmeron.

162. Quæres III : 1° An verisimile sit, quòd ceti ven-

(1) Comment. in Jon. cap. 2, ubi Theophylactus ait: *Devoratur ergo à ceto Jonas, tresque dies ac totidem noctes in eo permanet vates; quæ res omnem accedere fidem audientibus videtur, maxime iis, qui ex Græcorum scholis... ad hanc historiam accedunt. Quos æquidem non satis denirari possum, quæ fiat, ut hæc non intelligant, cum suis ipsorum alii captantur. Apud ipsos enim non nihil tale de Hercule narratur, nempe quod et ipse à balæni devoratus, incolumis renanserit, nisi quòd tantummodo depilatus redierit, idque ob ingenitum et interitum belluæ caliditatem. Aut igitur nostra suscipiant, aut sua rejiciant.*

(2) Tom. 8. tractat. 17, pag. 153, edit. Colon. an. 1602.

ter calidissimus Jonam, ut alios cibos, non consumpserit? 2° Quòd respirationem et aeris frigidi attractionem huic Propheta permiserit? 3° Quòd nidore ac factore suo olidissimo eundem non exanimavit? 4° Quòd non vitæ tantum, sed et mentis compotem reliquerit, ita ut is in hoc angustissimo et incommodissimo carcere, spiritu Dei afflatus, insigne et pium carmen (Jon. 2, 2, 11) Deo cecinerit? — Resp. : Fatemur cum Cornelio à Lap., Tirino aliisque, omnesque fateri debent, hæc multa intercurrisse prodigiosa, ac communes naturæ leges superantia. Eadem nempe potentia, quæ tres pueros in fornace Babylonicâ, et omnes infantes in materno utero tot mensibus sine esu, sine frigida respiratione illatos fovet, etiam Prophetam Jonam in ventre ceti sanum integrumque servavit, inquit S. Hieron. et Theophylactus. Malim ego sanè cum Ecclesiæ Patribus, et orthodoxis interpretibus, sincerè fateri, hæc miracula intercessisse, quàm novatorum nostrorum aliquem imitari, quem audio, eò ineptiæ prolapsum, ut Jonam per triduum non in ventre ceti, sed in hospitio divertis-e dixerit, quod insigne ceti præulerit, sicut alia nostra hospitia seu canonice insigne aquila, agni, leonis, etc., præ se ferre solent. En ad quæ fabularum potentia confugiant, qui, ne cogantur admittere miraculum, omnia, quæ in sacris Scripturis prodigiosa occurrunt, naturali ratione explicare nituntur.

163. Scholion. Nulla est narratio apud Prophetas, quæ magis rideatur à novis philosophis, quàm historia Jonæ à pisce devorati. Tot enim dieteris (1) hæc utuntur, tot absurda in illius lectione se deprehendisse arbitrantur, ut planè conclamatione putent de libris divinis, totamque historiam pro fabulâ venditum. Imitantur in hoc patriarchas suos, gentiles philosophos, aliosque veteres incredulos, qui pariter factum illud Jonæ tanquàm fabulam explodebant. *Hoc genus questionis* (a. I. S. Augustinus Epist. 102 in questione 6, quæ est de Jonâ, num 30) *multo cachinnis à paganis graviter irrisum animalaverti.* Hinc etiam Theophylactus, cujus verba supra retulimus, et S. Hieronymus, cujus verba mox referemus, ejusmodi incredulos jam suo tempore vehementer redarguebant. « Nec ignoro, inquit modò laudatus S. Pater, quosdam fore, quibus incredibile videatur tribus diebus ac noctibus, in utero ceti, in quo naufragia digerebantur, hominem potuisse servari. Qui utique, aut fideles erunt, et aut infideles; si fideles, multò credere majora cogentur: Quomodò (Dan. c. 3) tres pueri missi in caminum æstantis incendii, in tantum illiesi fuerint, et ut ne vestimenta quidem eorum odor ignis attingerit. Quomodò (Exod. cap. 14) recesserit mare, et ad instar murorum hinc inde rigidum steterit, ut præberet viam populo trausuenti. Quomodò (Dan. cap. 6) Luca manâ ratione, auctâ fame leonum rabies prædum et suam timens aspexerit, nec tetigerit; et multa hu-

(1) Hæc dietera et objectiones incredulorum egregiè ac fuse refellit Cl. Weiss. b. ch. in novâ formâ Theologicæ Bibl. Tom. 2, lib. 4, quæst. 50, pag. 271-278.

« juscemodi. Sin autem infideles erunt, legant quin-
« decim libros Nasonis metamorphoseos, et omnem
« græcam latinamque historiam; ibique erunt, vel
« Daphnem in laurum, vel Phaetontis sorores in po-
« pulos arbores fuisse conversas; quomodo Jupiter,
« eorum sublimissimus Deus, sit mutatus in cygnum...
« et cætera, in quibus ipsa turpitudine fabularum di-
« vinitatis denegat sanctitatem; illis credunt, et di-
« cunt Deo cuncta possibilis. Et cum turpibus cre-
« dant, potentiæque Dei universa defendant, eandem
« virtutem non tribuunt honestis. » Ita S. Hiero-
nymus.

164. Quæres IV : *Cur ad evitandas memoratas diffi-
cultates non dicatur, Jonam in ventre ceti mortuum, et
post triduum denudò ad vitam resuscitatum esse.* —
Resp. : Equidem sic quidam autumârunt, sed malè.
Hæc enim explicatio vim infert Scripture, quæ planè
innuit Jonam prodigio in ventre ceti servatum.

Sed instas, ac dicis : Si Jonas in ventre ceti non
esset mortuus, qui potuit exhibere figuram mortis
Jesu Christi? Resp. : Non mors Servatoris cum obitu
Jonæ comparatur, sed simile spatium temporis, quo
Christus sub terrâ, Jonas sub aquis in ventre ceti est
detentus, juxta illud Matth. 12, 40 : *Sicut enim fuit
Jonas in ventre ceti tribus diebus et tribus noctibus, sic
erit Filius hominis in corac terræ tribus diebus et tribus
noctibus.*

165. Quæres V : *An verisimile sit, quòd gentilis rex
Ninivitarum, et moribus corruptissimus ad adventum
Jonæ (Jon. cap. 3) hominis exteri, peregrini, et alienæ
religionis, statim se cum toto populo ad penitentiam
converterit? Et profectò, si nostris temporibus vir, cæte-
roquâ pietate, doctrinâ, altisque prærogativis præditus,
ac alicui civitati, ni respiceret, interitum brevi et deter-
minato tempore eventurum prædiceret, num fidem inve-
niret, aut potius silere juberetur?* — Resp. : Non est
comparatio instituenda inter nostra et illa antiqua
tempora, in quibus homines audiendi oraculis assueti
erant, sibi que persuasum habebant, quòd Deus vel
dii non rarò alicui homini sua decreta de rebus futuris
manifestet; in quibus etiam servis Dei, nimirum Pro-
phetis, aut apud ethnicos vatibus longo usu et tradi-
tione jus concedebatur, ipsis ad cò principibus et regi-
bus molestissimas veritates nomine Dei aut deorum
annuntiandi, cum istiusmodi fatidicorum personam
mortales magis Deum vel deos, quàm hominem lo-
quentem suspicerent. Præterea, tametsi rex et po-
pulus Ninivitarum perditissimis esset moribus, totus-
que luxu difflueret, motus tamen est ad credendum
Jonæ per miraculum liberationis hujus Prophetæ à
ventre ceti, quod idem Propheta eis narravit, quodque
per nautas aut alios jam sparsum erat per totum
Orientem; ut ex supra dictis facile colligi potest. Ac-
cessit (id quod caput rei est) interna Dei illustratio
et inspiratio, que animos Ninivitarum movit ad cre-
dendum Jonæ et penitentium. Persuasit id ipsis etiam
gravitas, prudentia, pietas, abstinentia et sanctitas
Jonæ, que planè ostendebant, eum non esse fatuum,

non levem, non mendacem, sed virum serium, pru-
dentem, pium ac fide dignum. Quibus omnibu-
perpensis nemo sapiens velicari poterit, omninò verisi-
mille esse, quòd rex Ninivitarum cum suo populo Jonæ
ad penitentiam adhortandi fidem adhibuerit, ac ob-
temperaverit.

166. Quæres VI : *« Quomodò veritas illius prophetiæ
(Jon. 3, 4) : Adhuc quadraginta dies, et Ninive sub-
vertetur, salva consistere valet, cum tamen Deus
eidem civitati (ibid. 10) pepererit. »* — Resp. illam
Jonæ prophetiam de eversione urbis Ninive fuisse
conditionatam, nimirum, ut Ninivitarum penitentiam ege-
rint; quæ conditio cum non impleta fuerit, sed Nini-
vitæ ecelere penitentiam egerint, mirum non est,
quòd Deus ipsis et eorum civitati pepererit; prout
jam alibi (1) explicavimus. Undè sensus illius commi-
natorie prophetiæ à Deo per os Jonæ ad Ninivitas pro-
latæ erat. *Adhuc quadraginta dies expectabo vos, num
sitis penitentiam acturi, et ni intra hoc temporis spatium
resipueritis, urbs vestra subvertetur.*

167. Quæres VII : *« Quomodò conservatio urbis
Ninive ob Ninivitarum penitentiam à Deo indulta,
et concordet cum prophetiâ Tobiæ morientis, qui illis
suis mandabat, ut ex Ninive fugerent, addens hæc
rationem (Tob. 14, 15) : Video enim quia iniquitas
ejus finem dabit ei, seu, ut 70 Interpretes habent,
et tunc, fili, abi à Ninive, quoniam omninò erunt
quæ locutus est propheta Jonas : vel, ut S. Hierony-
mus (in Proæmio commentar. in Jonam) exponit :
« Scio enim, quæ locutus est Jonas propheta de Ninive,
quoniam subvertetur? An, inquires, conservatio et sub-
versio ejusdem urbis simul stare possunt? »* —
Resp. et dico, sententiam Dei de Ninivitarum excidio
à Jonâ prænuntiata, Ninivitis penitentiam agenti-
bus, non fuisse penitus abolitam, sed suspensam
duntaxat; ipsis enim ad scelera sua redeuntibus,
divina justitia laxavit manum suam, et exitum à Jonâ
Ninivitis intentatum, et à Tobîâ prædictum, eisdem
influxit.

Ut autem hoc magis intelligatur, sciendum est quòd
Jonas à Deo Niniven missus fuerit regnante Sardanapa-
lo, vel reguante Phul patre Sardanapali. Regis
autem civiumque penitentia feralem divinæ ultionis
in urbem Ninivem sententiam distulit. Verùm, cum
hæc urbs iterum in pristina prouisset flagitia, Deo or-
dinante factum est, ut ab Arbace Medorum prefecto,
atque à Beleso Babylonio, anno Sardanapali vigesimo
ab orbe condito 3257, caperetur, qui in regni suis
ædibus semet cum opibus, pellicibus et eunuclis suis
concremavit, videns se jamjam in Arbacis et Belesi,
à quibus obsidebatur, manus esse lapsurum. At urbi
Ninive major adhuc imminet calamitas, quam præ-
ter Tobiam etiam propheta Nahum, cap. 3, v. 4 et seqq.,
et Sophonias, prænuntiârunt, quæque tandem
decimo tertio Josiæ regis Juda anno, ab orbe condito
378, detonuit, cum Nabopolassar, et Astyages (qui
juxta Calmetum in textu Græco Tob. cap. ult. vers.

(1) Vide supra, sect. 1, quæst. 18, num. 42.

ult. Nabuchodonosor et Assnerus dicuntur) ceperunt Niniven, cum ibi Chinaladan rex Assyriæ (1) imperaret. Ea verò ita eversa fuit, ut Luciani ævo nullum ejusdem reliquum esset vestigium (2). Vide de hâc questione Calmetum (3), et ejusdem auctoris Dictionarium Bibl. vocabulo *Ninive* et *Sardanapalus*.

CAPUT VI.

De Michæâ.

Michæas, hebraicè *Michaiahu*, id est, *Quis sicut Deus?* è Morasthi viculo tribus Juda juxta Eleutheropolim oriundus, ætate suppar præcedentibus prophetis, ac nominatim Isaie, quem subinde (4) ad verbum citat, invehitur in idololatriam, et in alia inde enata scelera, tam duarum, quàm decem tribuum; unde utrisque excidium et captivitatè prænnuntiat. Tandem tamen lætum reditum è Babyloniâ per Cyrum promittit, et lætiorem ex servitute peccati mortis et diaboli per Christum, quem in Bethlehem nasciturum prædicat. Ut martyr occubuisse dicitur. Sanctorum catalogo adscribitur in martyrologio, 15 januarii, et corpus ejus divini revelatione (5) sub Theodosio seniore, unâ cum corpore S. Habacuc prophete, reperit fuit haud procul Eleutheropoli, ubi sepulchrum fuerat. Ita ferè Remigius, Haymo, Rupertus, Hugo, Adrichomius et alii. Ex quibus patet, Michæam hunc esse alium ab illo Michæâ, filio Jemæ, qui, 3 Reg. 22, 14, Achabo stragem et necem prædixit. Iste enim non ex Judâ, sed ex Ephraim ortus fuit, et centum quinquaginta annis ante alterum Michæam, de quo hic agimus, prophetavit.

163. Quæres I : « An Michæas, cap. 2, v. 11, dicens : *Utinam non essem vir habens spiritum, et mendacium potius loquerer, dignum prophetâ dictum protulerit.* » — Resp. affirmativè. Sensus enim horum verborum est : « Utinam non egerem ad infamiam sta portendere populo meo! utinam quæ prænnuntio non sint ex spiritu prophético, qui fallere non potest, sed vano timore vel melancholiâ, uti vos opinamini, mihi suggesta! sed, heu! nimis vera sunt hæc mea oracula. » Non igitur optat Michæas formaliter seu scienter mentiri (hoc enim optare est peccatum), sed materialiter tantum, hoc est, optat, ut id, quod seriò et sincerè prædicat, falsum sit, et reapse non eveniat, sive, ut Kibera ait : *Non optat... propheta mentiri, id est, consultò fallere auditores.... sed vulgare mendacium vocat, quiquid aliter evenit, quàm prædictum est, etiamsi non sit dictum animo fallendi; quomodo nos, cum tamen ita fore putemus, ut divinamus, olemus dicere : Utinam e, o mentiar, quia nollemus id venire, quod eventurum putamus.* Ea quoque hæc rem explicat Calmet, Cornelius à Lap., aliique interpretes in hunc locum.

169. Quæres II : « Quomodò Michæas (idem est de

(1) Vide Usserium ad annum M. 5378.

(2) Lucian. in Charon.

(3) Commentar. in Tob. cap. 14, v. 6; et in Jonam cap. 5, v. 6 et 10.

(4) Vide Michææ cap. 1, v. 3, et Isa. cap. 26, v. 21; item Michææ cap. 4, v. 1, et Isa. cap. 2, v. 2.

(5) Vide Sozom. l. 7, capite ultimo; Cassiodor. in

vaticiniis aliorum prophetarum, Isa. 11, 13, 27, 12, 15. Jerem. 3, 18, 51, 7, 50, 4, 19, 20, Amos 9, 14, Abdi. 18, 20, zachar. 9, 13, 20, 6, 10), quomodò, in quies, Michæas (cap. 2, v. 12) solvendam decem tribuum captivitatè his verbis prænnuntiare p. ut : « *Congregatione congregabo Jacob totum te; in unum conducam reliquias Israel; pariter ponam illum quasi gregem in ovili, etc.* » cum tamen nullibi legamus decem tribus in suas sedes amplius restitutas fuisse; imò Osee his verbis (cap. 1, v. 6) : *Non addam ultra misericordiam domui Israel, sed oblivioni obliviscar eorum*, Israelitarum captivitatè absque ullâ spe reditùs fore vaticinetur. — Resp. : Non una omnium est ad propositam hâc questionem responsio. Aliqui enim cum Tirino cit. locum Michææ non de solâ decem tribuum captivitate, sed potius de actibus et molestiâ captivitatis exponunt, ita ut sensus sit : « *Congregatione congregabo, id est, exactissimè, et ad unum per Assyrios et Chaldæos congregabo Jacob totum populum, omnesque ejus reliquias, prioribus cladibus superstitès. Captos autem compingam in circum, in carceres, sicut oves compinguntur in canas. Porrò tanta erit multitudo et compressio captorum, ut præ loci rerumque necessariorum penuriâ tumultuanti, et ingentem stragem, ut solent bacantes oves, edituri sint suis singulilibus, querelis ac lamentis, etc.* » Verùm alii meliùs et communius tam hunc locum Michææ, quàm alios textus prophetarum de reditu et libertate Israelitarum vaticinantium intelligunt, non tam de reditu et libertate corporali quàm spirituali, quam multi ex Israelitis, æquè ac ex Judæis, adepti sunt per fidem in Christum. Quamvis enim S. Cyrillus in Osee 11, Theodoratus et Theoph. in Osee 3, consentiunt, decem tribus, quæ ante duas tribus Juda et Benjamin adductæ erant in Assyriam, inde rediisse in Sumeriam; contrarium tamen, scilicet hæc ex Assyriâ nunquàm rediisse, patet ex S. Scripturâ Osee 1, 3, et ex Josepho, lib. Antiq. 11, c. 5, estque communis S. Hieronymi (1), Catholicorum æquè ac Hebræorum sententia (2). Fatemur tamen, non paucos ex Israelitis fugisse, aut reversos fuisse in Judæam (3); verùm hæc reversio fuit privata respectivè paucorum fugientium aut redeuntium, non communis et publica; quia nec auctoritate publicâ Assyriorum vel Chaldæorum, aut Ægyptiorum nec communi concilio et conspiratione peracta est (uti Judæorum reversio è Babylone facta est auctoritate Cyri, et communi populi consensu, duce Nehemiâ et Esdrâ), sed quisque vel mansit inter gentes, vel rediit in Judæam, vel aliò migravit, prout cuique libuit, vel commodius fuit. Plura de totâ hâc questione vide apud citatos interpretes (4) et apud Riberam (5).

Histor. Tripart. lb. 1, c. 49. Nephcor. lib. 12, c. 48.

(1) Commentar. in Osee 1, 6.

(2) Vide Cornelium à Lap. Comment. in Osee 1, 7, Tirinum Comment. in Osee 1, 6.

(3) Vide Cornelium à Lap. loc. cit.; item Comment. in Osee 11, 11.

(4) Comment. in Osee 1, 6, et cap. 11, v. 11, et in Michææ cap. 2, v. 12, 15.

(5) Comment. in Osee cap. 1, v. 6, num. 93, 104.

Corollarium. Redierunt quidem in Judæam non pauci Israelitarum ex captivitate aut dispersione inter gentes; sed non auctoritate publicâ, nec communi consensu et conspiratione, prout reversio geminæ tribus Juda et Benjamin ex captivitate Babiloniâ facta est. Unde nulla est contradictio inter illos textus Scripturæ, quorum alii negant, alii affirmant Israelitarum ex captivitate reditum et liberationem; ut consideranti facile patet.

170. Quæres III : « Quomodo illud (Michææ 5, 2) : *Tu, Bethlehem Ephrata, parvulus es in millibus Juda*, concordet cum effato sacerdotum et scribarum hunc Michææ locum his verbis : *Et tu, Bethlehem terra Juda, nequaquam minima es in principibus Juda* (Matth. 2, 6), citantium? An Bethlehem simul erat *parvula et nequaquam minima*, seu magna? »
Resp. : Apparens hæc antilogia facile diluitur, dicendo, evangelistam Matthæum, locum citatum cum particulâ negante, licet ea nunc exciderit, adhuc in Michæâ legisse hoc modo : *Tu Bethlehem Ephrata, nequaquam parvulus es in millibus Juda*. Certè cum eâ particulâ negante Michæam suis etiamnum temporibus legerunt Origenes, Cyprianus, Eusebius, Ambrosius, Augustinus, etc. Cæterum, etiamsi citatus Michææ locus omissâ illâ particulâ negante originaliter lectus fuisset, tamen nulla hic realis contradictio est, sed utraque lectio (tam illa apud Michæam, quàm altera apud Matthæum) in eundem sensum facile conciliari potest. Michæas nimirum de civitate Bethlehem ait : *Parvulus es viculus in millibus Juda*, nempe si oculis corporeis aspiciatur ejus species exterior, spatium, divitiæ, etc.; Matthæus verò, et sacerdotes ac scribe, Matth. loc. cit., illum viculum oculis spiritualibus contemplantes, ob dignitatem à nascituro Messia contrahendam aiunt : *Nequaquam minima es in principibus Juda* urbibus, quæ hanc prerogativam non habent. Mox enim Matth. loc. cit. additur hæc ratio : *Ex te enim exiet dux, qui regat populum meum Israel*. Et Michææ loc. cit. dicitur : *Ex te mihi egredietur, qui sit dominator in Israel; et egressus ejus ab initio, à diebus æternitatis*.

Denique alii (1) volunt, hebraicam lectionem citati loci Michææ per interrogationem sumendam esse, ita ut sensus sit : *Esne tu, ô Bethlehem, ex parentis oppidis Juda, cum tamen ex te egredietur, qui sit dominator in Israel*, etc.? Ubi denuò nulla est realis contradictio inter citatum locum Michææ et Evangelistæ Matthæi, ut ex dictis cuivis patet.

Scholion. Michæas loc. cit. habet : *Et tu, Bethlehem Ephrata!* Evangelista verò Matthæus inquit : *Et tu, Bethlehem terra Juda*; nempe ut hæc Bethlehem, Christi nascituri locus, distingueretur claris ab alterâ quæ, sita in Galilæâ, è portione tribus Zabulon erat, ut dicitur Josue 19, 12. Illa autem in tribu Juda, à sui conditore Ephrata sic dicta, Davidis patria fuit : unde David, 1 Reg. 17, 12, vocatur *filius viri Ephratæ de Bethlehem Juda*.

(1) Vide Calmet Commentar. in citatum locum Michææ et Matthæi.

CAPUT VII.

De Nahum.

Nahum, hebraicè נְחֻמַּי *consolator*, græcè Νασόμ, patriâ Elcesæus, ex viculo Galilææ, ut Hieronymus in Præfat. hujus prophetiæ ait, post Jonam, qui Ninivem converterat, prophetans; eisdem civitati relapsæ in scelera, interitum prædicit, quæ tandem, ut Cornelius à Lap. ostendit, 158 annis ab hæc prophetiâ à Chaldæis excisa est. Cæterum sanctè et vixisse et obiisse Nahum Prophetam, sepultumque in Begabar tradont Epiphanius, Dorotheus, alique scriptores; ejusque memoria inter sanctos celebratur in martyrologio romano, primâ die decembris.

171. Quæres I : « Quid (Nahum 1, 4) in his verbis : *Onus Ninive : Liber visionis Nahum Elcesæi*, voce *onus* significetur? » Resp. : Vox *onus* apud Prophetas significat prophetiam, quæ afflictionem et punitonem prænuntiat. Sic cit. loc. dicitur : *Onus Ninive*, etc., hoc est, tristis et minax prophetia contra Ninive; *Liber prophetiæ Nahum* oriundi ex Elcesæo viculo Galilææ. Item apud Prophetam Habacuc, cap. 1, v. 4, dicitur : *Onus quod vidit Habacuc*, h. e., tristis et minax prophetia Habacuc.

172. Quæres II : « Quale est illud diluvium, quo Propheta Nahum (cap. 1, v. 8) dicens : *Et in diluvio prætereunte, consummationem faciet loci ejus, urbem Niniven devastandam prædixit?* » Resp. : Ille textus duplicem potissimum potest habere sensum genuinum, unum litteralem improprium seu metaphoricum, ita ut nomine diluvii hic designetur exercitus Medorum et Babiloniorum, qui instar diluvii ingenti celeritate et impetu invaserunt Assyrios, eorumque locum, id est, regiam Niniven vastârunt. Nam in S. Scripturâ non rarò diluvii aut inundationis et fluctuum nomine (1) exercitus hostiles intelligitur, regio, em aliquam torrentis more depopulati, uti Theodoretus, Vatablus, Arias alique observant. Alterum sensum, et quidem litteralem proprium citatus textus juxta Tiriium et Cornelium à Lap. habet hunc, quòd nomine *diluvii prætereantis* intelligatur exundatio fluvii Tigris, qui urbs Ninive adsita erat. Hanc exundationem significare videtur Propheta Nahum et hoc loco, et cap. 2, v. 6, dicens : *Portæ fluviorum apertæ sunt*, etc., et v. 8 : *Ninive quasi piscina aquarum, aquæ ejus; ipsi verò fugerunt*. Quasi diceret Deus nimbos coget in Tigrim, ut in exæstuet, et cataclysmo Niniven obruat; fermè sicut sub Sardanapalo contigisse narrat Diodorus Siculus, lib. 5 Histor; imò Cornelius à Lap. suspicatur Diodorum in personâ et tempore errasse, ac eluvionem illam contigisse, non tempore Sardanapali, sed in ultimâ Ninive devastatione (2). Cæterum Niniven inundatione aquarum fuisse perditam, testantur etiam Dorotheus et S. Epiphanius in vitâ Nahum. Plura de hæc re vide apud Tiriium et Cornelium à Lap. Comment. in Nahum.

(1) Isa. 8, 7; 17, 12 et 15; Ezech. 26, 10.

(2) Vide supra, num. 167, quæst. 7.

CAPUT VIII.

De Habacuc.

Habacuc, hebr. *amplexator* vel *luctator*, græcè *Ἀμεικτοῦρ* de quo, præterquam quòd Propheta sit, omnia ferè incerta sunt, patria, tempus prophetiæ, ætas, mortis genus, etc. Aliqui oriundum faciunt de tribu Simeon ex agro Betscher; alii ex tribu Levi, etc. Alii eum asserunt tempore Ezechiae prophetasse, alii post excidium Jerosolymæ. Alii eum cum illo Habacuc, qui Danieli prandium portavit, confundunt; alii distinguunt. Quæ dubia ex parte solvuntur, si duos Habacucos Prophetas admittamus, sicut duos prophetas Michæas admisimus (1). Cæterùm Propheta Habacuc, de quo hic agimus, prædixit excidium Jerosolymæ et Judæarum per Chaldæos, ac deinde Chaldæorum eversionem, et Judæorum liberationem per Cyrum et Persas; et totius humani generis per Christum, cujus nativitatem, passionem, etc., insigni carmine pangit ac depingit. Vitâ sanctè peractâ sanctorum Catalogo adscriptus legitur 15 januarii; corpus ejus sub Theodosio seniore divinâ revelatione repertum fuit, ut diximus in præmio Michææ.

175. Quæres I : « Quomodò intelligendum illud « Habacuc 3, 3 : *Deus ab Austro veniet et sanctus de monte Pharan*? Quando aut quomodò Deus venit ab « Austro, aut de monte Pharan? » Resp. : Duplex hujus loci est expositio. S. Hieronymus, Theodoretus, et Theophylactus hunc locum de primo Christi adventu ita explicant : *Deus ab Austro veniet*, id est, à *Bethleem*, quæ ad Austrum est respectu Jerosolymæ; *rursus ab Austro*, id est, ex calore charitatis. Charitas enim fecit eum incarnari. Item *veniet... de monte Pharan*, id est, Deus se ostendit in carne, ille idem qui in montibus Seir, Pharan et Sinâ olim Patribus apparuit. Alludit nimirum Propheta ad illud Deut. 23, 2 : *Domînus de Sinâ venit, et de Seir ortus est nobis, apparuit de monte Pharan, et cum eo sanctorum millia*.

Altera expositio est : *Deus ab Austro veniet*, putâ à Perside et Mediâ, quæ australes sunt respectu Chaldææ; adducit Cyrum et Darium, qui Babylone vastatâ, inde Judæos liberent, ut in patriam redire possint Deo duce, qui in montibus Seir, Pharan et Sinâ, in deserto Arabiæ sitis, olim Patribus eorum apparuit.

174. Quæres II : *Quomodò Angelus Prophetam Habacuc, prout in L. Danielis narratur, capillis capitis apprehensum potuerit transferre ad Danielem in lacu leonum detentum?* Resp. : Propheta Habacuc, qui est unus è Prophetis minoribus, et de quo hic agimus, probabilius non fuit ille Habacuc, qui prandium Danieli attulit; prout in præfatione ad hunc Prophetam paulò ante diximus. Cæterùm, quòd Propheta Habacuc, quicumque is fuerit, ministerio Angeli eum ad Danielem transferentis, id potuerit, jam alibi (2) ostendimus.

(1) Vide supra, num. 156, et in præmio Michææ.

(2) Vide supra, de L. Danielis quæst. 13, num. 156.

175. Quæres III : « An illa Propheta Habacuc « (cap. 3, v. 17) conminatio : *Ficus non florebit*, etc., « non sit ridicula, cum ficus arbor nunquam et nulli « libi locorum floreat, id est, nullos flores (ut alia « plantæ), sed tantùm fructus ipsos seu ficos proferat; « adeoque carentia florum non sit pœna, sed ipsa na- « tura hujus arboris? » Resp. : Hoc est novum specimen maligni incredulorum animi adversus S. Scripturam, quo omnia corradunt, quæ quocumque demùm modo servire putant ad ingenerandum rudibus et indoctis contemptum S. Scripturæ. Quare, dùm teste Cl. Bullet (1) in Opere cui titulus : *Doutes manuscrits sur la Religion*, id est, *Dubia manuscripta super Religionem*, in quâdam objectione verba illa Habacuc Prophetae : *Ficus non florebit*, deridentur; potiùs protervia et inciticia incredulorum, talia objicentium, se manifestè prodit. Nam, ubi Vulgata nostra loc. cit. habet vocem latinam, *florebit*, ibi in textu hebræo ponitur vox *Pharack*, quæ tam *florere*, *blühen*, quàm *pullulare* sive *germinare*, *ausschlagen*, seu *germen proferre* significat (2). Ipse autem sacer contextus innuit, dictam vocem hebræam hoc loco ipsam *germinum* seu *ficum* protuberationem significare. Sermo enim ibi est de ipsis plantarum fructibus. *Non erit german in vineis* (loc. cit. Habacuc ait), *mentietur opus olivæ*; i. e., olea non feret olivas, *et arva non afferent cibum*; ergo pariter, quando ibi, cap. 3, v. 17, ait : *Ficus non florebit*, sermo est de ipsis fructibus *germinantibus*. Certè 70 Interpretes hoc loco clarè dicunt : *Δάρι εὐχὴ ἢ καρποφορῆσαι, Quoniam ficus non afferet fructum*. Sic etiam habent textus syriacus, arabicus, et vetus Vulgata. Sic quoque hunc locum citat S. Cyprianus, tractatu contra Demetrianum his verbis : *Ficus non afferet fructum*. Item S. August. L. 18 de Civitate Dei, c. 32, Theodoretus in cap. 3 Habacuc. Ipse quoque S. Hieronymus Comment. in hunc locum, hæc verba : *Ficus non florebit*, fermè coincidere, inquit, seu non multùm distare à translatione 70 Interpretum, qui verterunt : *Ficus non afferet fructum*.

176. Corollarium. Nostram Vulgatam ineptè aliquis argueret erroris, quòd loc. cit. dicat : *Ficus non florebit*, cum potiùs cum 70 Interpretibus dicere deberet : *Ficus non afferet fructum*. Ineptè, inquam, id contra Vulgatam objiceretur. Ambæ enim hæc versiones, tam illa latina Vulgatæ nostræ, quàm altera græca 70 Interpretum quoad substantiam consentiunt. Nam vox *florebit* in nostrâ Vulgatâ hic non est strictè et propriè accipienda, in eo scilicet sensu, ac si *ficus* instar aliarum plantarum flores exterius proferre solet, sed sumenda est (uti etiam à profanis scriptoribus sæpè sumitur) in sensu minùs proprio seu metaphorico, id est ut vox, *florere*, idem significet ac, *irrescere*, ac, *fructum proferre*. Undè sensus est : *Ficus exarescet, non virebit, fructum non proferet* (3).

(1) Réponses critiques, tom. 3, pag. 230, edit. an. 1819.

(2) Vide Franc. Haselbauer Lexicum hebraico-chaldaicum litteræ 2^æ pe, columnâ 61.

(3) Cl. Weitenauer ad vitandas tricas ab incredulis contra citatum locum Vulgatæ nostræ motas, hunc

Scholion. Dixi arborem ficum non florere *exterius*, seu flores instar aliarum arborum exterius non proferre. Teste tamen Universali Lexico Lipsiensi multi botanici asserunt etiam ficum arborem flores suos ipsis fructibus inclusos habere, nempe certa quædam filamenta similiâ staminibus quæ in ipsis ficibus reperiuntur.

Cæterum, etiamsi poneretur, arborem ficum nullos prorsus flores, seu exterius prolatos, seu ipsis fructibus inclusos habere, tamen, ut supra ostensum est, ficus dici potest, *florere*, id est, virescere et fructus proferre. Sic, quod à Latinis cum Horatio l. 1. Epistoliarum, Epist. 7, versu 5, vocatur *ficus prima*, id Itali appellant, *fico flore*, hoc est, *fici flos*; prout videre est in tom. 1 *Observationi intorno ad Oratio del Cav. Clementino Vauueti Academico fiorentino*. Edit. Roveret. 1792, pag. 166 et 167.

Accipitur nimirum vox latina, *florere* (ut pariter supra jam monui), sæpè in sensu improprio et metaphorico; sicut etiam Virgilius, Georg. l. 2, vers. 5 et 6, canit: *Pampineo gravidus autumnno floret ager*; et tamen vites autumnum non florent: adeoque hic, *florere*, non proprium, sed metaphoricum est. Similiter Lucret., l. 5, in sensu metaphorico ait: *Floret mare navibus*, id est, abundat, gaudet, etc. Vide Virgillii Maronis Opera ex fide Nicolai Heinssii... cum notis integris Ruæi. Coloniae Munatiane, 1782, tom. 1, pag. 161.

CAPUT IX.

De Sophonia.

Sophonias, græcè, *Σοφίας*, hebr. *ספיה*, quod Lutherus in suis Bibliis recentiorum puncta secutus, reddit, *Zephania*, latinè, juxta S. Hieronymum ad Paulinum, significat *speculator Dei*, vel *absconditus Domini*. Prophetavit autem Sophonias in diebus Josiæ regis Juda, Sophon. 1, 1, et convixit Jeremiæ, cui perquam similis est, etiam in stylo, ut videatur quasi abbreviator illius esse, quemadmodum Isidorus in ejus vitâ ait. Hortatur Judæos (quamvis et aliis quibusdam gentibus, Ammonitis, Moabitibus, Æthiopiis, etc., ultricem divinam justitiam cap. 2 prædicet), ut, relicta idololatriâ aliisque sceleribus, ad pœnitentiam et veri Dei cultum redeant; ni faxint, inevitabile per Chaldæos excidium ipsis prædicet. Solatur tamen eos spe liberationis è servitute diaboli sub Christo et per Christum futuræ. Vitâ sanctè transactâ, idem propheta in agro proprio sepultus est; ut Isidorus cum aliis ait. In martyrologio romano catalogo sanctorum, die 5 decemb. adscribitur.

177. Quæres: « Quid Sophonias significare velit « his verbis cap. 2, v. 5: *Væ qui habitatis funiculum « maris, gens perditionum*. Quis est iste funiculus maris? quæ fuit illa *gens perditionum*, hebraicè *gens « Cerethim*? » — Resp.: Propheta *funiculum maris* vo-

textum in germanicis Bibliis suis non vertit, prout alia germanica Biblia solent habere: *Der Feigenbaum wird nicht blihen; sed, der Feigenbaum wird nicht grünen*. Eruditè quoque ad retinendos incredulorum cavillos hæc de re disserit in suorum Bibliorum germanicorum præfatione ad Pentateuchum § 41.

cat partem vel oram maritimam, quam ut hæreditariam incolebat gens Cerethim, id est, *gens perditionis*, seu perditioni destinata. Erat autem hæc gens, provincia quædam Philisthorum præ cæteris bellicosa, ex quâ David duas legiones prætorianas et fortissimas ad corporis sui custodiam olim sublegit (Joseph. lib. Antiq. 7, c. 11), fermè sicut hodiè sunt, et ab antiquis temporibus apud regem Gallie Helvetii erant corporis custodes. Videur autem (ut Cornelius à Lap. existimat) David, cum à Saule ad Philisthæos, puta ad Achis regem Geth profugeret; inde eos adduxisse. Porrò hæc duæ legiones dictæ sunt Cerethi, i. e., perditores seu interfectores, et Phlethi, i. e., liberatores; quia regem ejusque asseclat ab omni periculo hostium liberabant, et ad hostes ejus interficiendos destinati erant. Hinc, quando David à facie filii sui Absalonis fugiebat, *universi servi ejus ambulabant juxta eum, et legiones Cerethi et Phlethi*, 2 Reg. 15, 18. Et 1 Paral. 18, 17, dicitur: *Banaïus filius Joiadæ super legiones Cerethi et Phlethi*.

CAPUT X.

De Aggæo.

Aggæus, græcè, *ἄγγαιος*, hebr. *festivus*, cum Judæis sub Cyro è Babiloniâ, ubi natus est, redux Jerusalem, primus ibidem post captivitatem Babilonicam prophetavit. In decursu prophetiæ suæ elidit frivolas Judæorum excusationes de fabricâ templi reædificandi diutius differendâ; promittitque, cum Christus Dominus venerit, se impleturum gloriâ domum illam, majoremque futuram gloriam domus posterioris seu templi hujus secundi, quam prioris, id est, templi Salomonici. Porrò aliqui, teste S. Hieronymo, putârunt Aggæum non fuisse purum hominem, sed angelum incarnatum. Verùm hic est error (1); ex eo tamen colligimus Aggæum prophetam extimâ fuisse morum vitæque innocentia ac puritate. Catalogo sanctorum adscriptus legitur in Martyrologio rom. die 4 julii.

178. Quæres I: « Quomodò Aggæus (cap. 2, v. 7) « dicere potuerit: *Adhuc modicum est, et veniet Desideratus cunctis gentibus*; cum tamen ab anno 2 Darii « Hystaspidis, quo hæc prophetia facta est, usque ad « Christi adventum fluxerit anni plusquam quinque « genti? » — Resp.: Ni anni modicum quid sunt respectu temporis elapsi ab orbe condito. Addit Arias idem tempus esse modicum respectu legis christianæ ad finem usque mundi duraturæ, quæ tamen et ipsa in sacris litteris hora vocatur Joan. 2, 18: *Filii, novissima hora est*.

179. Quæres II: « An ex Aggæi vaticinio (cap. 2, « v. 7, 8 et 10) de brevi venturo *Desiderato cunctis « gentibus* solidè contra Judæos ostendi possit, Mes- « sias iam venisse? » — Resp. affirmativè. Antequàm autem id ostendam, observo, quòd cum Judæorum seniores, qui templi primi seu Salomonici magnificentiam et opulentiam olim (nempe ante captivitatem babilonicam) viderant, postea templi secundi, quod

(1) Vid. Tirinum, Comment. in Agg. 1, 13.

solutâ à Cyro captivitate babilonicâ ædificare cœperant Judæi, angustiam et paupertatem videntes, amarè flevierint, 1 Esdr. 3, 12, 13; Deus autem solaturus populum, et incitaturus in inceptæ fabricæ templi secundi insistat, per Aggæum prænuñtaverit prærogativas templi secundi præ primo seu Salomonico, eò quòd ad templum hoc secundum Messias ipse venturus esset. Ita enim Aggæus loc. cit. inquit: *Quia hæc dicit Dominus exercituum: Adhuc unum modicum est, et ego commovebo cælum et terram, et mare et aridam. Et movebo omnes gentes; et veniet Desideratus cunctis gentibus; et implebo domum istam gloria... Magna erit gloria domûs istius novissimæ plus quàm primæ; et in loco isto dabo pacem.*

Jam ex hoc vaticinio Messiam pridem advenisse, manifestè evincitur; quòd sic ostendo: Vi hujus vaticinii Messias ad templum secundum venire debuit; ergo venit stante adhuc templo secundo. Subs. Atqui templum secundum pridem à Tito sub Vespasiano Augusto, funditus eversum est; ergo pridem, et ante factam à Tito eversionem illam Messias advenit. Prob. ant. quoad primum, quòd nimirum, qui in templum secundum venturus hic prænuñtavit, Messias sit. Nam 1° solus Messias dici propriè potest *Desideratus cunctis gentibus*; sicque vocatur Genesis 49, 10. Nec obstat, quòd paulò aliter legatur in textu hebraico, et apud 70; in hebraico quidem: *Veniet desiderium cunctæ gentes*; apud 70 verò: *Kai êstai tã êllectã pántων τών êθών: Veniet electa omnium gentium*; non enim hæc lectiones differunt à Vulgatâ latinâ quoad sensum; nam in hebraico in verbo *בָּחַן* bau, est enallage numeri Hebræis usitata; dùm verbum duobus additum substantivis, quorum unum regitur ab altero (ut hic fit) convenit cum posteriore: exempla habes Gen. 4, 10: *Vox sanguinum fratris tui clamant ad me*. Job. 15, 20, 32, 7. Sicque in hebraico sensus est: *Veniet desiderium cunctarum gentium*, quòd idem est, ac dices: *Veniet desideratus cunctis gentibus*. Vide hæc de re Cl. Widenhofer. Apud 70 verò *τὴ, electa*, idem est ac desideria; rectè autem Messias sic dicitur, *gentium desideria*, quia hic completurus erat eorum desideria. 2° Solus Messias promissam illam in memorato Aggæi vaticinio pacem, scilicet Dëum inter et homines, de facto dedit. 3° Item ab illo solo major templi secundi gloria desumi potuit; cùm quoad cætera templum secundum templo Salomonico esset longè inferius. 4° Ipsi veteres rabbinii consentiunt in eo, quòd memoratum Aggæi vaticinium de adventu Messia intelligendum sit. Sic in L. Sanhedrim c. *Helec*, R. Akibha, illud ita exponit: *Adhuc unum modicum... et adducam desiderium cunctarum gentium, de diebus Messia et de rege Messia, et de tempore, quod fuit post destructionem primæ domûs*. Ibidem alia exstat expositio hoc modo: *Adhuc modicum, et commovebo cælum et terram, et postea veniet Messias*. Adde R. Isaac, qui in Munimine fidei, c. 34, vaticinium illud Aggæi de Messia explicat, etsi per *τὴ, modicum*, intelligat finem mundi.

Prob. etiam antec. quoad alterum; scilicet in eodem vaticinio Messiam venturum prædici ad templum secundum.

Nam 1° hoc patet ex particulâ demonstrativâ *istam; implebo domum istam gloria*; et ne esset ulla aliter interpretandi libertas, in hebraico energicè ponitur, *hanc istam*. 2° De illo templo hic sermo est, quòd respectu primi Salomonici multò erat vilius et angustius, ut ferebant etiam Judæi seniores, 1 Esdr. 3, 12, 13; ad quorum proindè animos erigendos Aggæus à Deo missus est; sed templum hoc erat templum secundum post captivitatem babilonicam sub duce Zorobabele restaurari cœptum, ut supra jam observavimus. 3° Quia Aggæus ait, hæc à se prædicta post modicum eventura: *adhuc unum modicum*, etc. Si autem de templo alio, post templi secundi destructionem futuro, sermo esset, falsum Aggæus locutus fuisset, cùm jam ultra 17 secula destructum sit templum secundum, quin spes ulla affulgeat à longè, excitandi templi tertii. Imò hoc nunquam futurum est juxta illud Dan. 9, 27: *Usque ad consummationem et finem perseverabit desolatio*. Hinc corrui Barbanellæ Judæi recentioris interpretatio, vaticinium Aggæi allatum de templo tertio explicantis.

Quæ autem adhuc alia argumenta contra nostram demonstrationem de adventu Messia jam facta, ex allato Aggæi vaticinio petitam Barbanella, aliive afferunt, solidè soluta invenies apud theologos (1) passim, et apud Xaverium Widenhofer. Unde iis ulterius recensendis ac refutandis supersedeo; cùm mihi ad finem presentis operis proferendum sit.

CAPUT XI.

De Zachariâ.

Zacharias, hebr. *memoria Dei*, verè memoria mirabilium Dei, synchronus seu cœvus fuit Aggæo. Laudat in prophetiâ suâ et urget instaurationem templi jerosolymitani; simulque monet Judæos, ne idola et vitia majorum imitentur. Prædicit varios eventus usque ad Christum, maxime quatuor monarchiarum successiones; Christi autem vitam et passionem, penè instar evangelistæ recenset, ejusque regiam dignitatem et potentiam insigniter commendat. Porrò virtutibus et senectâ gravem Zachariam decessisse in Judæâ, et juxta Aggæum Prophetam humatum esse, scribit Epiphanius et Dorotheus in eja vitâ; ac in Martyrologio romano adscribitur sanctorum Catalogo die sextâ septembris. Ad hæc creditur hic Zacharias esse ille, qui Matth. 23, 35, et Lucâ 11, 51, dicitur occisus à Judæis *inter templum et altare*: quâ de re plura invenies apud Cl. Weitenauer (2), Caesar Calino (3), Bollandistas (4), aliosque.

180. Queres I: *Quo sensu Zacharias, cap. 12, c. v. 2, prædixerit: Sed et Juda erit in obsidione contra*

(1) Vide tractatum de Verbo Incarnato Cl. Holtzclau, dissert. 4, art. 5, pag. 71, 74, aut alios theologos in tractatu de Incarnatione.

(2) In suâ versione germanicâ Bibliorum, Præfat. in Zachariam Prophetam.

(3) In Historia V. T. part. 6, cap. 1

(4) In commentario historico critico mensis septembris de S. Zachariâ Prophetâ §§ 2 et 3, tom. 2, mensis septembris ad diem 6 ejusdem mensis.

« *Jerusalem*. Quomodo, aut quâ occasione tribus Juda (Jerosolymam, Judææ metropolim, obsidere potuit?) Resp. : Hujus vaticinii sensus non est, quòd tota tribus Juda Jerosolymam obsessura sit, sed duntaxat Judæi perferri et transfugæ. Tales fuerunt Jason et Menelaüs, qui profugi ad Antiochum, Jerosolymam obsederunt et vastarunt (1). Item alii permulti, qui minarum et tormentorum Antiochi metu, à Judaismo ad gentilismum teste Josepho, lib. 12 Antiq. c. 6, et ipso S. codice (2) apostatarunt.

181. Quæres II : *Quid sentiendum de expositionibus quibus auctor libri Horus dicti (3) quædam vaticinia Zachariæ à se citata exponit?* Resp. : Idem sentiendum, quod de aliis ejus expositionibus scripturasticis, quas esse fabulosas, impias, et prorsus gratis ac sine omni solidâ ratione confictas, jam alibi (4) iteratò ostendimus. Addo unicum exemplum de Zachariæ cap. 14, v. 9, ubi dicitur : *Et erit Dominus rex super omnem terram; in die illâ erit Dominus unus, et erit nomen ejus unum*, quem textum famosus auctor libri Horus dicti his verbis exponit : *Hic est ille locus, qui ad novum regnum puræ æternæ lucis Persarum alludit, quod in exordio futuri mundi, quando omnes planetæ suas revolutiones peregerint, inchoandum erit, ut jam sæpius ostendimus*. Dehisset idem auctor potius dicere : *Ut jam sæpius commentiti sumus*. Quis enim non videt, modò allatam hujus auctoris expositionem citati textûs esse putidam fabulam, ac impium ethnice superstitionis partum? Numquid rationi, fidei, ac ipsi experientie longè conformior est interpretatio, si cum S. Hieronymo, Ruperto, Haymone, Vatablo, etc., dicamus, sensum citati versûs 9 esse, quòd *Dominus rex super omnem terram*, à Zachariâ prædictus sit Christus, quem ut Deum mundi Dominum per prædicationem apostolorum agnoverunt et coluerunt omnes gentes. Et quanvis olim multi habiti sint et nominati dii, ut Jupiter, Apollo, Mars, etc., tamen fundatâ Christi religione unus ab omnibus christianis gentibus colebatur et nominabatur Deus, puta Christus, qui solus verus est Deus, idemque cum Patre et Spiritu sancto. Tunc ergo, eversâ idololatriâ seu cultu plurium deorum, nomen unius Dei à gentibus orbis terrarum invocatum est : *Et erit nomen ejus unum*. Certè hic sensus omninò conformis est sanctitati et zelo Zachariæ Judæo à vitiiis, ab idololatriâ, inobedientiâ, apostasiâ tantoperè dehortantis; minimè verò prior ille sensus ridiculus et supersticiosus de futuro novo regimine puræ æternæ lucis Persarum. Recole etiam, quæ jam alibi contra fictitias Hori interpretationes librorum propheticorum auimus.

Taceo similes alias fuitiles expositiones, quibus quædam Zachariæ Prophetæ vaticinia larvatus ille Horus in perversum et impium sensum detorquere studet. Easdem pridem exposuit et refutavit Cl. Sandbüchler in noto suo opere contra Horum edito.

- (1) 2 Mach. cap. 4. Vide etiam cap. 5, v. 6 et 15.
 (2) 1 Mach. 1, 55.
 (3) Vide supra, num. 5, 57, 84 et 143.
 (4) Ibidem.

CAPUT VII.

De Malachiâ.

Malachias, hebraicè *Malachi*, *nuntius* vel *angelus Domini*, è tribu Zabulon post reditum populi è Babyloniâ, natus in Sophâ, adhuc juvenis fato functus, juxta majores suos in proprio agello repositus est, inquit S. Epiphanius, Dorotheus et Isidorus in ejus Vitâ. Porrò is 1° arguit in suâ prophetiâ Judæos ingratitude in Deum tantorum bonorum auctorem. 2° Sacerdotes taxat negligentia, socordia et impietatis. 3° Prædicat abolendum sacerdotium et sacrificium Aaronicum, eique substituendum aliud purissimum et augustissimum, puta sacrificium corporis et sanguinis Christi sub speciebus panis et vini, in Eucharistiâ. 4° Judæos reprehendit, quòd, repudiatis legitimis uxoribus, inducant alienigenas. 5° Promittit adventum Christi ejusque præcursorem Joannem Baptistam. 6° Culpat Judæos, quòd Deum offendant fraudando, sibique arrogando ejus decimas et primitias. 7° Denuntiat extremi judicii diem, ejusque prodromum, Eliam, qui reliquias Judæorum convertet ad Christum. Catalogo sanctorum in romano Martyrologio adscriptus est Malachias Propheta die 14 Januarii.

182. Quæres I : « Quomodo Malachias in tempora præsentî dicere potuerit (cap. 1, v. 11) : *In omni loco sacrificatur nomini meo oblatio munda*, id est, « ut catholici volunt, sacrificium missæ; cum hoc nonnisi post quadringentos et plures annos post hanc prophetiam à Christo in ultimâ cœnâ ante passionem suam institutum fuerit? » Resp. sensum hujus prophetiæ esse : *Sacrificatur*, id est, sacrificabitur, et offeretur brevi (1) per Christum et apostolos. Malachias enim inter 12 Prophetas minores ultimus, *propheticè* hic loquitur, et vaticinatur de futuro. Solent enim Prophetæ de futuris loqui velut præsentibus; quia illa, etiam longo tempore post futura, divino tamen lumine velut præsentia vident (2).

Corollarium. Turpiter errat Voltairius, dùm in tractatu de Tolerantiâ Prophetam Malachiam falsitatis accusat, quòd cit. loc. (nempe cap. 1, v. 11) illo tempore, ubi omnes gentes idolis serviebant, Deo vero affirmet ubique terrarum mundas hostias offerri. Non enim Propheta loquitur de illo tempore, quo hoc vaticinium edidit, et quo idololatriâ adhuc in orbe terrarum dominabatur, sed de tempore futuro legis evangelicæ, quo cultus unius veri Dei, et purissimum ac augustissimum sacrificium missæ apud gentes orbis terrarum introductum est, ut ex dictis constat.

Aliam adhuc responsonem ad confutandam illam Voltairii objectionem, teste Cl. Weissenbach, affert auctor Epistolarum Judaicarum, paginâ 288, his ver-

(1) Vide præcedentem num. 178, quæstio 1, de Aggei prophetiâ.

(2) Vide supra, num. 27, quæst. 41, de Prophetis generatim spectatis. Item in eandem rem consulere poteris Cornelium à Lap. Commentar. in Prophetas majores, canon. 4 et 13, inter canones Prophetis faciem præferentes, quos hic auctor ante hoc suum Commentarium posuit.

bis : *Hæc ratio loquendi* (Prophete Malachiæ loc. cit.) *ob eandem causam non potest nisi vaticinium esse rei future. Si quis hebraicè sciat, ut dominus de Voltaire haud dubiè scit, etiam hoc sciat necessum est, ex indole sermonis ejus idipsum TEMPUS, quod significat FUTURUM, adhiberi etiam ad præsens indicandum, et vicissim.*

183. Quæres II : « An excitato loco (Malach. 1, 11) : *Ab ortu enim solis usque ad occasum, magnum est nomen meum in gentibus; et in omni loco sacrificatur et offertur nomini meo oblatio munda, contra Judæos, et catholicos efficaciter probari possit, quòd in N. T. ædetur verum ac proprium sacrificium, quod est incruentum Missæ sacrificium?* » Resp. affirmativè. Id enim non solum patet ex concilio Tridentino, sess. 22, cap. 1, de sacrificio missæ ita loquens : *Hæc illa munda oblatio est quæ nullâ indignitate aut malitiâ offerentium inquinari potest; quam Dominus per Malachiam nomini suo quod magnum futurum esset in gentibus, in omni loco mundam offerendam prædixit*; sed etiam ex doctrinâ Patrum græcorum et latinorum, Justini M., Irenæi, Eusebii Cæsariensis, Chrysostomi, Augustini, Theodoretî, Damasceni, et ex aliis argumentis; uti scripturistæ Comment. in Malach. cap. 1, v. 11, ac theologi in tractatu de SS. Eucharistiæ sacramento et missæ sacrificio passim ostendere solent. Præcipuè de hæc polemicâ questione legi meretur Cl. Widenhofer, Commentario in Malach. cap. 1, v. 11, ubi contra Judæos, R. Abarbenel, R. Jarchi, R. Jonathan, item contra catholicos, præsertim contra Christophorum Mat. Pfaff. ejusque dissertationem Tubingæ an. 1749 editam, ac subinde germanicè recoctam, antixè et solidè ostendit, in N. T. dari verum ac proprium sacrificium, nempe incruentum Missæ sacrificium.

184. Quæres III : « An ex illis verbis (Malach. 4, 5 et 6) : *Ecce ego mittam vobis Eliam Prophetam, antequàm veniat dies Domini magnus et horribilis; et convertet cor patrum ad filios, et cor filiorum ad patres eorum*, solidè probetur, quòd Elias Propheta, qui (4 Reg. 2, 11) ascendit... per turbinem in cælum, ante diem extremi judicii venturus sit? » Resp. affirmativè. Id enim jam alibi (1) solidis argumentis ostendimus. Juvat tamen hic tanquam in loco proprio argumentum ex Malachiæ citato vaticinio desumptum paulò distinctius evolvere. Itaque sic argumentor. In citato loco Malachiæ agitur de die extremi judicii; simulque asseritur, quòd ante hanc diem venturus sit Elias Propheta; ergo. Prob. antecedens primum membrum ex contextu. Cùm enim Judæi, Malach. 2, vers. ult., interrogassent : *Ubi est Deus judicii?* Deus, Malach. cap. 3, promittit Messiam judicem, qui reddet unicuique juxta opera sua : *Et tunc videbitis Malach. 3, ult., quid sit inter justum et impium, et interscriventem Deo et non servientem ei.* At quando videbunt? Respondet Deus, Malach. cap. 4, v. 1 (quod in hebraico est versus 19 capitis 3 continuati) : *Ecce enim dies venti, succensa quasi caminus* (quo cæli ardentes,

et elementa ignis ardore solventur, ut ait S. Petrus in suâ Epist. 2, c. 3, v. 12) : *Et erunt omnes superbi et omnes facientes impietatem, stipula; et inflammabit eos dies veniens, dicit Dominus exercituum, quæ non derelinquet eis radicem et germen.* Sed hoc in extremo judicio fiet; ante quod semper remanebunt radices et germina impietatis; ergo. Confirmatur ex citato Malach. cap. 4, v. 5, ubi Elias venturus dicitur, *antequàm veniat dies Domini magnus et horribilis.* Sed sic describitur dies extremi judicii; ergo.

Prob. jam antecedens secundum membrum, quòd idem Elias, qui *per turbinem in cælum ascendit*, ante diem judicii rediturus sit, 1° quia textus Malach. 4, 5, eum proprio nomine compellat Eliaem, et quidem ab officio notum Prophetam; 70 Interpretes in vaticano exemplari eum à patriâ vocant *Θεσβίτην, Thesbitem*; cui consentit versio arabica; ergo. Confirmatur ex Ecclesiastici c. 48, v. 10, ubi idem, qui v. 9 *receptus est in turbine ignis*, dicitur *scriptus esse in judicis temporum lenire iracundiam Domini; conciliare cor patris ad filium, et restituere Christo, à quo apostataverant, tribus Jacob*, quem textum repetens Malachias cap. 4, ait v. 6 : *Et convertet cor patrum ad filios, et cor filiorum ad patres eorum.* Et tum *veniet Messias secundò, et percutiet terram anathemate*, ut Malachias ibidem addit.

Dices I : Christus discipulis Math. c. 17, v. 10, dicentibus : *Scribæ dicunt, quòd Eliam oporteat primum venire*, id est, priusquàm veniat Messias, respondens, v. 12, ait : *Elias jam venit; et intellexerunt discipuli*, v. 13, *quia de Joanne Baptistâ dixisset eis*; ergo verba Malach. 4, 5 : *Ecce ego mittam vobis Eliam, antequàm veniat dies Domini*, etc., id est, antequàm veniat Messias, intelligenda sunt non de Eliâ Thesbite, sed de Joanne Baptistâ. Resp. : Christus apud S. Mathæum loc. cit. non negat, Eliam Thesbitem ante extremum judicium venturum, et de hoc Malachiam Prophetam verbis illis : *Ecce ego mittam vobis Eliam*, etc., loqui; sed potius asserit, Eliam Thesbitem quidem venturum in fine mundi; eum verò, qui spiritu et simili zelo erat Elias, nempe Joannem Baptistam jam venisse. Christus enim duos ibi distinguit Elias, unum imitatione et zelo, qui fuit Joannes Baptista, præcurrens primum adventum Christi; alterum Eliam in personâ propriâ, seu Eliam Thesbitem, cujus adventum, ut dixi, non negat loc. cit., sed confirmat vers. 11, dicens : *Elias quidem venturus est, et restituet omnia*, etc. Ubi facit distinctionem inter Eliam, qui v. 12 *jam venit*, et inter Eliam, qui v. 11 *venturus est et restituet omnia*. Totus enim contextus ita habet : *Et interrogaverunt eum discipuli dicentes : Quid ergo scribæ dicunt, quòd Eliam oporteat primum venire? At ille respondens, ait eis : Elias quidem venturus est, et restituet omnia. Dico autem vobis, quia Elias jam venit, et non cognoverunt eum, sed fecerunt in eo, quæcumque voluerunt.* Quibus ultimis verbis Christus Herodem, qui S. Joannem Bapt. occidit, hujusque persecutores indicat.

Cæterum, quòd S. Joannes Bapt. fuerit *spiritus et virtute*, h. e., imitatione et zelo Elias, clarè dixit Angelus ad Zachariam ejus patrem, Luc. 1, 17, his verâ

(1) Part. 3 S. Scrip. contra incredulos propugn. sect. 1, de quatuor libris Reg., quæst. 58.

bis : *Et ipse præcedet ante illum* (i. e., Christum) *in spiritu et virtute Eliæ.*

185. Dices II : Ipse S. Hieronymus in citato textu Malachiæ cap. 4, v. 5, per Eliam intelligit *chorum Prophetarum*; ergo non est necesse, eundem textum intelligere de Eliâ Thesbite. Confirmatur. Brücknerus ait citatum versum 5 sic verti posse : *Antequam veniat dies Domini magni et terribilis*; ergo hic textus non est necessariò intelligendus de *die terribili*, i. e., extremi iudicii. Resp. : Dist. ant. : S. Hieronymus cit. loc. per Eliam intelligit *chorum Prophetarum* in sensu mystico, conc.; in sensu literali, neg. Nam Eliam in propria personâ sumptum cit. loc. intelligendum esse in sensu literali, clarè ibi docet S. Hieronymus, ut patet ex contextu, qui ita habet : « *Ecce ego mittam Eliam prophetam*, etc. Post Moysen... Eliam dicit esse mittendum. In Moysè legem, in Eliâ prophetiam significans... Lex enim et omnis Prophetarum chorus Christi prædicat passionem. Igitur antequam veniat dies iudicii, et percutiat Dominus terram athenate... mittet Dominus in Eliâ — omnem Prophetarum chorum, qui convertat cor patrum ad filios, Abraham videlicet et Isaac et Jacob, et omnium Patriarcharum; ut credant posteri eorum in Dominum Salvatorem, in quem illi crediderunt. » Ex quibus verbis S. Hieronymi manifestum est, eundem in sensu quidem mystico per Eliam hic intelligere omnem Prophetarum chorum, minimè autem negare, sed positivè asserere Eliam in personâ mittendum, antequam veniat dies extremi iudicii, adeoque citatum versum 9 Malachiæ in sensu naturali intelligendum esse de ipso Eliâ in personâ propriâ spectato.

Ad confirmationem, resp. et dico Brücknerum in suâ illâ versione citati versus 9, non solum menti Patrum et interpretum orthodoxorum, sed ipsi etiam Luthero suo contrariari, qui sic vertit : *Siehe, ich will euch senden den Propheten Elia, ehe denn da komme der grosse und schreckliche Tag des Herrn*. Similiter contrariatur versioni 70 Interpretum, quæ cit. loc. habet : *Ἰσὺ ἐγὼ ἀποστέλλω ἔμπροσθεν τοῦ προφήτην, πρὶν εἶδεν ἡμέραν Κυρίου τὴν μεγάλην καὶ ἐπιφανῆ* : *Ecce ego mitto vobis Iliam Prophetam, antequam veniat dies Domini magna et illustris.*

Item contrariatur Paraphrasi chaldaicæ, quæ citatum versum ita proponit : *Ecce ego mittam vobis Eliam Prophetam, ante adventum diei, qui venturus est à conspectu Domini, magnus et terribilis.*

SECTIO IV.

DE LIBRIS MACHABEORUM.

Appellantur hi libri Machabeorum à præcipuo religionis vindice, sacrorumque bellorum duce Iudâ, qui primus dictus est Machabæus, quod cognomen etiam aliis postea adhæsit. Quid autem hæc vox *Machabæus* significet, aut unde derivetur, incertum est. Alii ejus originem repetunt à voce hebræâ *Mechabe*, *extinctor*, ut significetur Iudam illum fuisse exterminum in extinctis hostibus; alii aliunde (1). Cæterum libri Ma-

(1) Vide Cl. Wicdenhofer, aut Cl. Goldhagen, aliove in præfat. Commentarii in lib. Machab.

chabæorum circumferuntur numero quatuor, sed soli duo priores canonici sunt, reliqui adhuc apocryphi, id est, occultæ et incertæ auctoritatis. Explicant autem, quis status fuerit Ecclesiæ Judaicæ sub tertâ monarchiâ quæ fuit Græcorum. Sicut ergo libri Esdræ et Estheris exponunt varios casus Synagoga tempore secundæ monarchiæ, Persarum et Medorum; ita libri Machabeorum recensent ejusdem casus tam adversos, quam felices tempore terticæ monarchiæ sub regibus Syriæ et Ægypti. Hinc ad intelligendos hos libros apprimè serviunt tabulæ chronologicæ regum Syriæ et Ægypti; item summorum pontificum Judaicorum eodem tempore viventium, quas præter alios exhibet Fullonius (1); tabulam autem chronologicam omnium rerum gestarum, quæ in 4 libris Machabeorum narrantur, Commentario suo in duos lib. Machab. præfixit illustriss. Calmet. Porrò, si temporis, quo res gestæ sunt, habenda esset ratio, primum locum inter quatuor libros Machabeorum obtineret tertius, cum ea, quæ quarti Ægyptiorum regis Ptolomæi Philopatris et Antiochi M. tempore Judæis contingerunt, enarret. Secundus locus debetur ei qui nunc quoque secundus liber Machab. est, et continet acta Antiochi Epiphanis et Judæ Machabæi. Tertio loco esset, qui nunc liber primus Machab. vocatur, et præter acta Judæ Machabæi, insuper etiam fratrum illius Jonathæ et Simonis victorias prosequitur. Quarto loco maneret, qui nunc quartus est, quæ gesta recenset Joannis Hyrcani, filii Simonis. Sed horum quatuor librorum sic ordine temporis digestorum primus et ultimus (ut dixi) apocryphi sunt, quòd à nullo probato concilio, nullisque Patribus in sacrorum librorum Canone recenseantur; duo verò medii, qui soli in S. Bibliis exstant, sunt canonici, ut mox dicemus. Duorum istorum librorum duos esse diversos scriptores à Spiritu S. inspiratos, patet 1° ex materiâ; quia posterior liber eadem, quæ prior, prosequitur, sed prorsus aliter, nec tamen meminit unquam alter alterius; 2° ex chronologiâ, seu annorum supputatione. Quamvis enim tam auctor prioris, quam auctor posterioris libri æram Seleucidarum, seu regni Græcorum sequatur, prior tamen assumpsit æram Seleucidarum Judaicam, quæ annos inchoat à mense nisan, qui ferè martio nostro respondet; posterior verò æram Seleucidarum Antiochenam seu Alexandream, quæ annos toto semestri seriùs inchoat à mense tisri, qui in septembrem nostrum (2) incidit; 3° ex stylo et phrasi, quæ in 1 libro Machabeorum hebræum idioma redolet; in 2 libro idioma græcum. Qui tamen fuerint isti duo scriptores agiographi, non liquet (3). Id solum certum et manifestum est, quòd scriptor libri posterioris ea quæ hoc volumine descripsit, ex Jasonis cuiusdam Cyrenæi quinque libris, quasi Historiæ epitomen descripsit.

(1) Ante suum Commentarium in lib. Machab.

(2) Vide Hermann. Goldhagen, *Introduc. in S. Scriptur.* p. 2, num. 288; et præcipuè Fulloniam, *Comment. in 1 Machab.* 1, 11.

(3) Verosimiliùs scriptor 1. 1 Machab. fuit unus de primariis Hierosolymitanis sacerdotibus, et (ut Bellarminus, Sanctus, et Nierenbergius existimant) Joannes Hircanus filius Simonis; scriptor verò 1. 2 Ma-

CAPUT PRIMUM

De Libro 1 Machabæorum.

186. Quæres I : An duo primi libri Machabæorum ab Ecclesiâ catholicâ merito in Canonem divinarum librorum admitti sint? — Resp. affirmative propter rationes jam alibi (1) allegatas. Videri etiam de hæc quæstione polemici præter alios polemicos et scripturistas merentur Fullonius (2), Widenhofer (3), et Goldhagen (4), quorum ultimus omnia Protestantium argumenta, tam communia, quam ex historiâ et chronologiâ petita eruditè refellit. Nos in decursu sequentium quæstionum saltem præcipua horum argumentorum cum additâ eorundem solutione afferemus, nisi jam alibi (5) à nobis soluta sint.

Scholion. Quid de tertio et quarto Machab. libris apocryphis sentiendum sit, exponit illustr. Calmet in suo Commentario in lib. Machab. ad finem.

187. Quæres II : Quomodò (1 Machab. 1, 1), « Alexander Philippi Macedo... primus regnavit in Græciâ; cum tamen ante ipsum, ejusque patrem Philippum in Græciâ regnaverint principes et reges Athenædemoniorum, Macedonum, Corinthiorum et Lacedæmonium? » — Resp. et dico: Alexander M. non regnavit primus in Græciâ ut rex, sed ut monarcha et fundator monarchiæ græcæ. Igitur Alexander M. primus regnavit in Græciâ, non hoc sensu, quòd alii ante ipsum reges aut principes in Græciâ non existerint; sed quia ipse primus fuit, qui solus in totâ, vel ferè totâ Græciâ imperavit, adeoque quia ipse fuit primus totius Græciæ monarcha, et ab illo incepit Græcorum monarchia.

188. Quæres III : Quomodò Alexander M., qui erat natione græcus, dici possit (1 Mach. 1, 1): « Egressus de terrâ Cethim, quæ est Italia, juxta illud (Num. 24, 24): Venient in trieribus de Italiâ, hebraicè de Cethim? » — Resp. et dico sensum esse: Egressus est de terrâ Cethim, i. e., ex occidentalibus insulis, seu regionibus maritimis, quales respectu Judæorum in Palestinâ degentium erant Græciâ, Macedonia, Cyprus, Italia, etc. Hebræi enim populos omnes mari Mediterraneo à se discretos vocabant Cethim seu Insulanos, eò quòd nonnisi navibus ad se in continente commorantes pervenirent; uti nunc Itali Germanos, Gallos, Belgas, Anglos, cæterosque omnes trans Alpes habitantes, vocant uno nomine Transalpinos vel Transmontanos. Ita rem hanc explicant Theodoretus, Comment. in Ezech. c. 27, et Josephus l. 1 Antiq. c. 6. S. Hieronymus quoque l. 5 in Isa. c. 25, et S. Epiphanius Hæresi 50, aiunt, per Cethim hic intelligi Macedoniam.

chab. verosimilè fuit Judas Essenus virtute et vaticiniis clarus. Vide hæc de re Fullonium, loc. cit. Prolegom., sectio 2.

(1) Vide part. 4. S. Scriptur. contra incredulos propugn. sect. 1, quæst. 1, num. 1, 16.

(2) In Prolegom. lib. Machab. sect. 3.

(3) In Præfat. Commentarii in lib. Machabæorum.

(4) Introduct. in S. Scriptur. part. 2, num. 281 et seqq.

(5) Nimirum part. 4. S. Scriptur. contra incredul. propugn. loco supra citato.

189. Quæres IV : Quo sensu (1 Mach. 1, 7) dici possit, quòd Alexander M. in ultimo verbo ministris suis regis regnum divisisset, cum adhuc viveret; cum tamen contrarium testetur Q. Curtius, Diodorus, Justinus et Orosius, affirmantes ministros regis primum post Alexandri mortem præfecturas inter se partitas, et denique ex præfectis factos fuisse reges? — Resp. : Alexander M. divisit illis regnum suum cum adhuc viveret, i. e., dividendum innuit sive condito testamento, sive alio quodam modo, ut S. Thomas, Comment. in hunc locum censet; imò potest dici divisisse, quia Perdicæ annulum suum dedit, et unâ potestatem dividendi, quod et post mortem Alexandri ab eo factum narrant Justinus, Diodorus, Curtius. Insuper, etiamsi cum horum auctorum narratione verba S. Scripturæ conciliari non possent, plus tamen credendum scriptori libri Machabæorum, utpote antiquiori et temporibus illis viciniore, quam citatis illis scriptoribus. Nam si vel ad solâ sanæ critices regulam attendamus, in rebus historicis plus credendum auctoribus cœvis, aut antiquioribus, quam scriptoribus ætate longè posterioribus, qui à rebus illis gestis sunt remotiores, et paucioribus subsidiis instructi. Accedit, quòd ipse Q. Curtius fateatur Alexandrum M. ex quorundam auctorum (à quibus quidem ipse recedit) sententiâ, regnum suum ante mortem facto testamento fuisse partitum.

190. Quæres V : Quomodò Antiochus Epiphanes (1 Mach. 1, 57) poterit in templo edificare « idolum desolationis, quod juxta prophetiam Danielis (Daniel. 9, 27) in templo primum ponetur in fine mundi, ut ex Christi prædicatione (Matth. 24, 15) patet? » — Resp. 1° : Meritò dici potest citata prophetia Danielis habere duplicem sensum litteralem (1), unum principaliter intantum de Anti-Christo et ejus tempore, alterum minùs principalem de Antiocho Epiphane et persecutione ejus. Iste enim fuit Anti-Christi figura, et ab aliquibus Patribus (2) vocatur Anti-Christus veteris Testamenti. Potest igitur dici, hoc vaticinium Danielis, qui diu ante Antiochum Epiphane vaticinatus est, ex parte impletum fuisse in Antiocho, et ex toto implendum in fine mundi. 2° Dico cum Bellarmino, negari posse suppositum, quòd in l. 1 Machab. loc. cit. sermo sit de eodem idolo, de quo Daniel loquitur; nam in l. 1 Machab. nulla fit mentio prophetiæ Danielis. Solummodò idolum Antiochi vocatur abominandum idolum desolationis, quo modo loquendi etiam usus est Daniel; potuit autem auctor l. 1 Machab. per sensum accommodatium idolo Antiochi applicare

(1) Eiusdem loci in S. Scripturâ esse aliquando plures sensus litterales, est vera et certa sententia theologorum et interpretum, S. Thomæ 1 p. q. 4, art. 10; et q. 4, de potentia, art. 1; et in 2 Sententiarum, dub. 12, art. 2, ad 7; Bellarmini, tom. 1, controvers. 4, l. 3, cap. 3; Salmeronis, Prolegom. 8 in S. Scriptur.; Bonfrerii, in Præloquio in totum S. Scripturam; Serarii in Prolegom. Bibl. cap. 21, quæstionculâ 12; Melchioris Cauti, l. 1 de Locis theol. cap. 11, in 7 argumento principali, ad 3 rationem. Hermanni Goldhagen, Introduct. in S. Scriptur. p. 4, sect. 1, quæst. 6, num. 140 et seqq., etc.

(2) Vide Bellarminum de Anti-Christo.

verba Danielis, licet de eodem idolo non esset utro-
bique sermo.

191. Quæres VI : *Quomodo liber 1 Machab. cum libro 2, et hic secum ipso concilietur in narrandâ morte Antiochi Epiphanis, cum (1 Mach. 6, 4 et seqq.) narretur ejus mors contigisse in Babiloniâ ex tristitiâ ob auditam suorum in Judæâ cædem; è contrario (1 Mach. 1, 15) dicatur evenisse in Perside in templo Nanneæ, quod expulsi sunt advenerat; at (2 Mach. 9, 3 et 28) eadem mors narretur accidisse in Mediâ haud procul urbem Ecbatana in montibus? — Resp. : Varia est ad hanc quæstionem variorum responsio. Multi cum Bellarmino putant, in omnibus tribus citatis Scripturæ locis describi mortem ejusdem Antiochi, nempe Epiphanis seu illustri. Alii, ut tria hæc loca concilient, aiunt, non de uno eodemque, sed de tribus diversis Antiochis ibi sermonem esse. Hæc alii condeunt, non triplicem, sed duntaxat duplicem Antiochum hic memorari, nempe 1 Mach. 6, 4, 17, et 2 Mach. 9, 3, 29, narrari mortem Antiochi Epiphanis; ast 2 Machab. 1, 15, mortem Antiochi Sedetis. Hæc ultima sententia, quam cum Michaelæ Medinâ (1), Fullonio et Menochio (2), multisque aliis tenet Ignat. Weitenauer (3), cæteris est præferenda, omnemque apparentem antilogiam citatorum locorum facili dispellit. Nimirum 1 Mach. cap. 6, et 2 Mach. cap. 9, Antiochus Epiphanes opulentam Persiæ urbem ac templum diripere cupiebat, sed fugatus, iter Babilonem hectere coactus est. Cùm verò propè Ecbatanam Mediæ urbem pervenisset, intellectâ suorum ducum Nicanoris et Timothei acceptâ clade, Judæos ad interfectionem perdere meditatur, sed viscerum doloribus à Deo percussus, peregrè in montibus miserè mortuus est. At 2 Mach. cap. 1, Antiochus alius posterior (4), Sedetes aut Sotor dictus, de quo etiam 1 Mach. 15, 1 et seqq. sermo est (5), Nanneæ ex templo gazam ad se avertere dotis nomine, aggressus, ut à sacerdotibus, lapidatur et perit. Quòd si Antiochi Sedetis exitium aliter aliiarrant, mirum non est. Cùm enim morte clandestinâ sublatus fuerit, diversi rumores à diversis excepti, etiam in libros manarunt.*

Dices : Antiochus, 1 Mach. 6, 4, dicitur fugatus ab urbe Elymaide; ast 2 Mach. 9, 2, dicitur ejectus urbe Persepoli. Dein, 1 Mach. 6, 5, dicitur, cladem suorum intellexisse in Perside; sed 2 Mach. 9, 3, dicitur eandem cognovisse circa Ecbatanam urbem in Mediâ sitam. Quomodo hæc conciliantur?

Ad primum : Vox hebræa *Elymais* idem significat ac vox græca *Persepolis*; עילם *Elam* enim hebraicè Persiam significat. Igitur nomine hebræo usus est auctor libri primi Machabæorum; nomine græco auctor libri 2 (6), uterque pro linguâ quâ scripsit. Nam

(1) L. 6 de rectâ in Denm Fide, cap. 15.

(2) Comment. in citatos tres lib. Mach. textus.

(3) Vide in hujus auctoris Bibliis germanicis notas in 2 Mach. 1, 14, et in 2 Mach. 9, 2.

(4) Vide ante Calmeti Commentarium positam tabulam chronologicam quatuor librorum Machabæorum.

(5) Vide Ignat. Weitenauer notam in 1 Mach. 48, 1.

(6) Vide Fullonio in 1 Mach. 6, 1.

auctor libri 1 scripsit hebraicè (1), et S. Hieronymus, in Prolego Galeato testatur, librum 1 Machab. linguâ hebraicâ conscriptum, à se visum fuisse; auctor verò libri 2 scripsit linguâ græcâ.

Ad secundum : Tam mediâ, cujus metropolis Ecbatana erat, quàm Babilonia continerintque omnes regiones communi Persidis nomine appellari solebant ab eo tempore, ex quo Persis parnerant. Probatur id ipsum etiam ex 2 Mach. 1, 19, ubi dicitur : *Cùm in Persidem (h. e., in Babiloniam) ducerentur patres nostri.* Tempore enim auctoris libri 2 Mach. hæc scribentis, Persidis nomine comprehendebatur omnis regio trans Euphratem, teste Calmeto, Comment. in 2 Mach.

192. Quæres VII : « An id quod (1 Mach. 6, 37) de elephantis in exercitu Antiochi Eupatoris narratur (his verbis : *Sed et turres lignæ... super singulas bestias; et super eas machinæ; et super singulas viri virtutis triginta duo, qui pugnabant desuper, et Indus magister bestiarum, verisimile sit, quemvis nimirum illum elephantorum suffecisse tanto oneri gestando.*)

— Resp. : Increduli, quorum alii verisimilitudinem hujus rei negant, crassam ignorantiam suam manifestè produnt. Id enim non tantùm est verisimile, sed usitatum. De turritis elephantis, tanquàm de re notâ, Juvenalis, satirâ 12, canit : *Et dorso ferre cohortes, partem aliquam belli, et euntem in prælia turrim.* Similiter Philostratus in Vitâ Apollonii, de elephantis, quales communiter in Indiâ dantur, ait turrigeros eos esse, et quindecim milites ex unâ tali bestiâ pugnare posse. Si id de elephantis communiter et ordinariè verum est, quid dicemus de indicis majoribus, quos teste Plinio lib. 8, c. 14, Livio, decad. 4, lib. 7, et Gesnero lib. 1 de Quadruped., constat, Africanis longè majores et robustiores esse. Atqui elephantos Antiochi Eupatoris indicos fuisse, clarè colligitur ex eo, quòd Indus esset magister bestiarum. Dùm autem Thevenotus testatur elephantum indicum ultra 3200 libras ferre non posse, non loquitur de elephantis robustissimis (quales haud dubiè Antiochus Eupator ad bella gerenda selegerit), sed solum de robustis, ut eruditissimus vir Joseph Khellius, opere in lib. Machab., monet. Aptissimè hanc in rem Calmetus ait : *Certum est elephantum gestare posse quinque vel etiam sex millia librarum pondus; at triginta duo levis armaturæ homines, quales erant sagittarii, nequaquam quinque mille librarum pondus efficiebant. Si enim singulos dixeris centum et quinquaginta libras appendisse, triginta duo viri libras reddiderunt 4800. Adde testimonium unius ex hodiernis, ejusque celeberrimi naturæ cognitoris. Est autem Cl. Bonnetus, qui in Contemplatione Naturæ tom. 2, p. 12, toto capite 46, elephantum considerat. Hic inter alia ait : *Proboscide (elephantus) suâ arbores radicibus evellit... solus machinas ingentes agit, et onera auferit quæ multi equi vix moverent, et cum turri militibus armisque plenâ progreditur, quin succumbat.* Et infra, in notis subjectis : *Onus quatuor et quinque millium pondi**

(1) Vide quæ supra in fine Præfationis ad libros Machabæorum diximus.

parum est elephanto majoris formæ. Quidam viatorum asserit, se vidisse aliquem, qui duo tormenta bellica ad pedes quingentos detulerit solis dentibus, etsi singula tercentum pondò appenderint. Ita iste scriptor de elephanto majoris formæ. Quid jam de omnium maximis atque immanibus illis, qui integris provinciis perquisiti, ad bella erudiebantur? Horum quidam non solum triginta duos, sed etiam quadraginta, aut adhuc plures graviter armatos per aciem circumtulērunt. Hæc si profani auctores, omnibus vel plerisque assentientibus, referunt; quæ impudentiâ incredulî inficias eunt, si quando scriptores sacri non dico paria, verum minorâ narraverint? Vide Calmetum, Sanctium, Serarium, Cornelium à Lap., Ignat. Weitenauer, aliosve in 1 Machab. 6, 57. Quibus addendi scriptores naturalis historiæ, D. Buffon, abbas Pluche, Erxleben, Beckmann, Scoppii, Unzer.

193. Quæres VIII: Quomodò auctor 1. 4 Machab. dicere poterit (1 Machab. 8, 16), Romanos comittere uni homini magistratum suum per singulos annos; cum tamen omnibus notum sit, duos quotannis Romæ consules fuisse creatos. — Resp. et dico cum Menochio, citatum caput 8, non absolutè hoc asserere, sed tantum dicere, quòd hoc Judas Machabæus audiverit: *Et audivit Judas nomen Romanorum, quia sunt potentes viribus*, etc. Fides ergo sua constat scriptori libri primi Machabæorum, quamvis falsa fuissent, quæ nuntia Judæ Machab. de Romanis narrârunt. Neque enim ait, vera fuisse, quæ narrârunt, sed tantum narrata fuisse; fermè sicut in Evangeliiis multa de Christo dicta fuisse referuntur, potatorem vini fuisse, seductorem, Samaritanum, blasphemum; quæ quidem verum est, ab hostibus Christi dicta fuisse, etsi verâ non sint. Unde S. Augustinus, l. 9 contra Priscell. et Orig.: *In Evangelio, inquit, quamvis verum sit omnino quòd dicta sint, non tamen omnia, quæ dicta sunt, vera esse creduntur, quoniam multa à Judæis falsa et impia dicta esse vera, Evangelii Scriptura testatur*. Hæc sola responsio, ut Fullonius rectè observat, sufficeret ad omnes sectariorum cavillos seu objectiones, quas contra hoc caput 8 libri 4 Machabæorum effutiant, refutandas.

Ostendemus nihilominus, Deo propitio, ea non modò narrata Judæ Machab. fuisse, sed etiam aliquo certo sensu verè dici potuisse. Etsi enim duo quotannis Romæ consules essent, unus tamen homo in æstimatione morali dici possunt, et uni homini commissum fuisse magistratum, non tantum quòd unius instar essent, aut esse deberent, et unam haberent summam potestatem; sed quia imperium quidem penes duos, at insignia imperii (fascès) penes unum erant (vide Livium, lib. 2); item, quia, ubi uterque consul simul ad bellum exhibent, alternis diebus penes unum erat summa imperii. Testis evidens hujus rei fuit infelix illa dies, quæ contra Annibalem ad Cannas pugnatum à Romanis fuit, jubente Varrone consule, cui sors imperandi eâ die obtigerat, nihil consulto collegâ suo Paulo, penes quem pridè summa imperii fuerat, et postridè rursus futura erat (vide eundem, lib. 22). Hanc et

plures alias rationes, ob quas Romani uni commissæ magistratum dici possint, ut refert Fullonius.

194. Quæres IX: Quomodò auctor 1. 4 Machab. (cap. 8, v. 7) dicere poterit, Antiochum M. à Romanis vivum captum esse; cum tamen nemo unus profanorum historicorum (quales hæc de re erant Polybius, Appianus, Justinus, etc.) hanc regis Antiochi captivitatem memorent. — Resp. et contra hanc Wernsdorfii objectionem dico, transmissio etiam quòd de illâ captivitate regis Antiochi scriptores profani sileant, auctoritas *θεοπνευστον* unius auctoris prævalet profanis omnibus. Cæterum Appianus ait Antiochum ab hoste inclusum fuisse, et tandem per medios evasisse. Verba ejus sunt: *Hos quidem diffindens evasit*: ergo fuerat saltem ad tempus breve captus. Præterea non diffitentur historici profani, Antiochum à Scipione Asiatico ita pressum fuisse, ut nisi durissimis conditionibus subscripsisset, Romanorum manus haud effugisset. Ejusmodi verò statum testè Cicerone, lib. 8 Epist. ad Attic. Epist. 45, etiam optimi scriptores latini verbis *capere, capi* exprimere solent.

Dices: 1° Si Antiochus M. à Romanis captus fuisset, nunquam evasisset. 2° Aut certè Romani capti hujus regis effigiem pro more suo in triumpho circumtulissent; de quo neutro tamen aliquid constat. Ad primum, captum regem potuisse elabi; vel corruptendo custodes, vel eripi à suis, vel aliis innumeris modis. Certè ipsa conditio ejus, afflicta sanè, persuadet nobis, cum omnia imperata faceret, Scipione non invito elapsum; et eventum rei à Polybio, Scipionis amico, dissimulatum fuisse. Ad secundum dico, effigies captorum regum tum circumportatas in triumpho fuisse, cum capti, vel mortui, vel supplices veniam obtinissent, ut probant exempla Cleopatras, Mithridatis, Tigranis, etc., non eorum, qui capti, iterum elapsi, conditiones pacis acceperunt.

195. Quæres X: Quomodò Romani (1 Mach. 8, 8.) regionem Indorum et Medorum poterint regi Pergamorum Eumeni dono dare; cum tamen Romani neque Mediæ, neque Indiæ imperaverint. — Resp.: Quamvis Romani Indis et Medis non imperaverint, poterant tamen Antiochum compellere, ut non solum regiones minoris Asiæ, sed Mediæ quoque, et quicquid ad oram Indiæ annis possidebat, cederet Eumeni. Plures adhuc alias responsiones eruditorum ad hanc quæstionem recenset Calmetus, et inter alias etiam illam Menochii et aliorum, quam jam supra num. 193, quæst. 8, dedimus, dicentium, ad veritatem historiæ sacræ sufficere, Judam Machab. ita audivisse (videlicet Romanos Eumeni regionem Indorum, et Mediæ dedisse), etsi aliter res fortè se haberet.

Scholion. Quid in hoc loco Scripturas, nomine Indorum et Medorum intelligatur, inquire apud Calmetum aliosque interpretes ejusdem loci.

196. Quæres XI: Quomodò auctor 1. 4 Mach. (c. 8, v. 9) dicere poterit, ab iis, qui sunt circa Helladum, id est, ab Acheis bellum contra Romanos susceptum esse; cum tamen Achei, qui incolunt Helladum, nunquam in omni historiâ legantur Romanis bellum indicasse. — Resp.:

Apud Helladam, sive circa Helladam et Ætoli sunt, qui ab anno ab urbe conditâ 564, à Romanis ad Antiochum defeecerunt; postmodum verò à Glabrione devicti sunt.

Scholion. Quòd si his tricis geographicis et historicis te immiscere nolis, dic paucis, historicum sacrum tantum asserere, quòd Judas Machab. *audiverit* hæc, non quòd reverà ita se omnia habeant, prout 1 Machab. cap. 8, de Romanis narratur. Quam reflexionem jam supra iteratò fecimus, et hoc loco etiam Cl. Widenhofer facit.

197. Quæres XII: *Quomòdò ostendi possit, antilogias chronologicas in duobus libris Machabeorum occurrentes non esse reales, sed solum apparentes.* — Resp.: Non vacat his tricis chronologicis enodandis prolixità brevitàs modum plus nimio excedat. Duo solum hic monenda censeo. Primum est, quòd hæc difficultates chronologicæ distinctè recensitæ, et eruditè solutæ videri possint apud Hermannum Goldhagen et Fullonium. Secundum est, quòd ad dictas difficultates chronologicas solvendas permultum conferat id, quod jam supra in præfatione ad lib. Machab., monimus, nimirum alia esse in libro 1 Machab., alia in libro 2, annorum initia, totoque dimidiato anno inter se distare. Prior enim inchoat à mense nisan, qui ex parte martio nostro respondet; posterior autem à mense tisi, qui ferè incidit in septembrem. Unde necesse est, ut prior liber sex totis mensibus præcedat posteriorem: adeòque non est mirandum, rem gestam, que ab auctore 1. 1 Mach. refertur, ex. gr., ad annum 149, ab auctore 1. 2 Mach. referri ad annum 148. Sic 1 Mach. 6. 16, obitus Antiochi Epiphani figitur in annum Græcorum 149; sed 2 Mach. 11, 33, litteræ Antiochi Eupatoris ejus filii post patris obitum datæ referuntur ad annum 148. Vide præter Hermannum Goldhagen et Fullonium etiam Sallianum, ad annum 389, et Petavium, de Doctrinâ temporum, cap. 42, 43.

Dices: Juxta auctorem 1. 1 Mach. cap. 9, v. 18, Judas Machabeus occubuit anno æræ Seleucidarum 152; et tamen juxta auctorem 1. 2 Mach. cap. 1, 10, adhuc inducitur post 57 annos, scilicet anno 188 scribere epistolam; atqui hæc differentia chronologica inter auctorem primi, et auctorem secundi libri Mach. non tantum est dimidii aut unius anni, sed plurium annorum. — Resp.: Nego quòd in libro secundo Mach. loc. cit. sermo sit de Judâ Machabeo, sed solius Judæ nomen sine addito Machabæi ibi commemoratum verisimillimè designat Judam Essenum, virum ob prophetiæ donum magnæ apud Judæos auctoritatis quem in prædicandis futuris nunquam errasse perhibet Josephus, lib. 13 Antiq. cap. 19. Hunc igitur Judam virum sanctimonix ac vaticiniorum famâ celebratum Serarius, Sallianus, Fullonius, Calmetus alique plures eussent cit. loc. memorari in epistolâ Judæorum habitantium Jerosolymis datâ ad Judæos in Ægypto commorantes; tum quia multum momenti apud Ægyptiacos Judæos habitura erat hujus Judæ auctoritas, velut viri sancti et prophætæ; tum quia idem ipse

videtur brevior Jasonis (vide 2 Mach. 2, 24), adeòque scriptor et memoratæ epistolæ; et totius libri 2 Machab.; tum denique, quia non insolitum fuit, etiam exteris nationibus, virorum præcipuorum, virtuteque aut dignitate sacrâ insignium nomina publicis tabulis inscribere.

Scholion. Quamvis in libris Machabeorum varix difficultates historicæ et chronologicæ occurrant, eas tamen orthodoxi interpretes passim explicant et complanant. Præcipuè autem consulendus Cl. Josephus Khell in egregio opere, quòd scripsit de historiâ Machabæâ. Cùm enim vir clarissimus Erasmus Froelich emissis in lucem Annalibus regum Syriæ tam chronologiam, quàm res gestas, quæ spectant libros Machabeorum, ex ipsis nummis regum Syriæ firmasset mirificè, præter alios Protestantibus cum impugnavit Gottlieb. Wernsdorffius in Commentatione historico-criticâ de fidè historicâ librorum Machabeorum, Uratislavie, 1747. Ubi quidem omnem dat operam, ut libros Machabeorum non tantum divinâ, sed etiam humanâ auctoritate despoliet. Verùm Cl. Joseph. Khellius, qui tum erat Eras. Froelichii auditor, hujus scriptum de annalibus regum Syriæ vindicavit, edito anno 1749 opere ejus titulus: *Auctoritas utriusque libri Machabeorum canonico-historica adserta, et Froelichiani annales Syriæ defensi adversus Commentationem historico-criticam viri eruditii Gott. Wernsdorffii. Vien. Austr. ex typ. Tratt. 1749* Porro is ipse Josep. Khellius, qui olim laudati Froelichii auditor erat, postea ejusdem factus est successor in curâ Garrellianæ Bibliothecæ; sicut hodiè Josephi Khellii successor et præses memoratæ Bibliothecæ, est vir clariss. M. Denis (1).

CAPUT II.

De Libro 2 Machabeorum.

198. Quæres XIII: *Quomòdò Judæi habitantes Jerosolymis (2 Mach. 1, 9) Judæis in Ægypto commorantibus scribere poterint: Et nunc frequentate dies scenopægiæ mensis casleu; cum tamen dies scenopægiæ ex præcepto divino (Lev. 23, 34) non mense nono casleu, sed mense septimo tisi dicto, celebrandi fuerint.* — Resp. et dico cum Fullonio, Tirino, Calmeto et aliis, per dies scenopægiæ in libro 2 Machab. loc. cit. non intelligi illos menses septimi tisi, sed dies enconiorum mensis noni casleu, quando à Judâ Machabeo repurgatum fuit templum, et de novo dedicatum altare. Tunc enim, licet non occurrerent dies scenopægiæ seu tabernaculorum, tamen dies totos octo dedicationis illius peregerunt festivè Judæi in modum festi Tabernaculorum, ut 2 Mach. 10, 6, dicitur. Applicatur ergo hic Scenopægiæ appellatio enconien per Judam Machabeum indictis, non à temporis ratione, sed ex similitudine gaudii. Quemadmodum enim lætissimum erat festum tabernaculorum, et octo diebus agebatur sub contextis ex ramis frondibusque virentibus ten-

(1) Vide Merkwürdigkeiten der k. k. Garrellischen öffentlichen Bibliothek am Theresiano, von M. Denis. Wien 1780, in Präfatione, oder in der historischen Nachricht, p. 12, 16.

toris; ita diebus totidem pariter celebrabantur enecnia instaurati templi, ad quod proficiscebantur *thyrsis* et *ramis viridibus* et *palms* exornati 2 Mach. 10, 7. Neque mirum alicui videri debet, quòd in Judæa arbores cum foliis datæ fuerint mense casleu, videlicet novembrem inter et decembrem. Viatores enim asserunt, in Palestinâ menses hos esse adhuc satis amenos et florentes.

199. Quæres XIV: *Quomodo Jeremias* (2 Mach. 2, 3) *tabernaculum, et arcam, et altare incensi in monte abscondere potuerit tempore, quo urbs Jerusalem à Nabuchodonosore obsessa fuit; cum tamen hoc facere nequiverit durante obsidione, quia ipse tunc erat in carcere; nec postea, quia Chaldaei capti Jerosolymâ, omnia pretiosa templi* (Jerem. cap. ultim. c. 17 et seqq.; item 1 Esdræ 4, 9, 10 et 11) *abstulerunt.* — Resp. et dico cum citatis et aliis perisque interpretibus, arcam, tabernaculum et altare incensi à Jeremiâ verisimiliùs asportata fuisse captâ jam à Chaldeis Jerosolymâ, antequàm ab iisdem templum incenderetur. Facile enim hoc potuit à Nabuchodonosore, et ejus belliduce Nabuzardo impetrare Jeremias, cum illis percharus esset, et maximæ apud eosdem auctoritatis, eò quòd durante obsidione, multum pro tradendâ Chaldaeis civitate apud regem Sedeciam et primores Judæiæ populi æstulisset, affirmans, talem esse voluntatem Dei, ut civitas in manus Chaldeorum veniret, Jerem. 39. Certè Nabuchodonosore captâ jam Jerosolymâ ad Nabuzardanum magistrum militiæ dixit ibid. 12: *Tolle illum* (id est Jeremiam) *nihilque ei mali facias, sed, ut voluerit, sic facias ei.* Denique aliunde nempe Jerem. 52, 17, etc., item 1 Esdræ 4, 9, etc., constat, in vasis per Nabuchodonosorem è templo sublatis non numerari arcam, neque altare thymiamatis, nec tabernaculum; adeoque vel inde satis patet, hæc vel ante expugnatam Jerosolymam jam fuisse ablata aut post captam hanc urbem concessa alteri, Jeremiæ scilicet per Nabuchodonosorem. Vide de hæc re Ignat. Weitenauer (1), Fullonium (2), Calmetum (3), ubi etiam decisum invenies, an arca templo restituta sit post captivitatem Babylonicam.

200. Quæres XV: *Quomodo verisimile reddi possit, quòd Deus per continuos 40 dies publica prodigia ediderit prout* (2 Mach. 5, 2 et 3) *in verbis narratur: « Concigit autem per universam Jerosolymorum civitatem « videri diebus quadraginta per æra equites concurretes... et hastis, quasi cohortes armatos, et cursus equorum per ordines digestos, et congressiones fieri comites »* etc. *An non potius dicendum, hoc fuisse merum oculorum ludibrium, aut meteoron aliquod caeleste? Ita quidam ex incredulis, sed malè. Nam resp. et contrarium cum Lyrano et aliis sic ostendo. Inprimis citatus Scripturæ locus non ita intelligendus est, quasi diebus singulis facta fuerit ista apparitio; sed tantum, quòd intra 40 dies ea pluries data fuerit; sicut, dum dici-*

tur, Act. 1, 3, quòd Christus post resurrectionem suam per dies 40 apparuerit discipulis suis, non est sensus, quòd singulis diebus, sed quòd pluries intra illud tempus eis se videndum præbuerit. Porrò, quamvis non rarè ejusmodi spectacula in aere visa à vulgo falsò spargantur, aut merum sint oculorum ludibrium, aut meteoron seu lusum naturæ, negari tamen nequit, interdum ejusmodi ostenta reverè apparuisse, et quidem clarâ luce, palàm omnibus visa, et diu, ita ut nullum prudens sit dubium, quin ea fuerint speciali Dei jussu efformata, ad terrendos mortales, aut publicas calamitates præsignificandas. Neque enim solitus naturæ cursus, lusive, tot dies constanter tenuisse potuit, aut per intervalla rediisse, eadè specie ac situ; cum vapores et halitus, qui naturalium meteororum materia sunt, agitatione perpetuâ atterantur ac mutantur, et ordinariè brevi evanescent. Unde non credo, merè naturale fuisse illud ostentum, de quo Tertullianus. l. 3 contra Marcionem, prope finem, testatur his verbis: *Constat ethnicis quoque testibus, in Judæa per dies quadraginta matutinis momentis civitatem de celo pependisse, omni moriorum habitu evanescente de profectu diei, et aliàs de proximo nullam.* Quidni ergo pariter tanquam rem certam habeamus, etiam tempore Machabeorum illud ostentum vel per bonos genios, vel per malos in aere effictum fuisse; quanquàm per bonos malim, cum ad salutrem metum injiciendum, corrigendosque pravos mœurs, et vindictam divinam spectaret, quæ dæmonum mens et cogitatio non est.

Confirmatur nostra responsio ex pluribus aliis ejusmodi ostentis in aere visis tanquam prodromo fatalium calamitatum, quorum multa recenset Conradus Lycosthenes quamvis acatholicus, tractat. de Prodigis et Ostentis, aliisque. Sic, ut alia taceam, teste Spodano, an. 1494, visi in agro Aretino equites innumeri, cum terribili strepitu, tympanorum sonitu, et buccinarum clangore, per medium cœlum transire sub tempus expeditionis Neapolitanæ per Carolum VIII, Galliæ regem. Similiter ante Hierosolymorum supremum per Romanos exitum, vicesimâ primâ artemis mensis, qui aprilis nostro respondet, sub solis occasum visæ supra Hierosolymam acies discurrere, eamque obsidione cingere, teste Josepho Jud., lib. 7 de Bello judaico, c. 7, cujus etiam prodigii meminit Tacitus, Hist. lib. 4, his verbis: *Visæ per cœlum concurrere acies, rutilantia arma.* Potuit Josephus, qui tunc in Judæa degebat, oculatus testis seu spectator fuisse horribilis illius prodigii; nec mentiendi, fingendique causam habebat; imò, si firmisset, ridendum se et explodendum præbisset, superstitiis plurimis, per quos falsi argui potuisset. Idem de Tacito dixero.

201. Quæres XVI: *Quomodo confutanda sint noscatorum dieteria adversus libros Machab., dum hoc carpunt, quòd approbent, quæ admitti salvâ religione non possunt, e. g., dum de facto Razia se ipsum occidentis, cum ab hostibus jam se capientem videret, auctor libri 2 Machab. (c. 14, v. 42) dicit: *Eligens nobiliter mori potius, quam subditus fieri peccatoribus.* Aut dum factum Eleazar (1 Mach.*

(1) In notâ adjectâ in suis Bibliis germanicis 2 Machab. 2, 5.

(2) Comment. in 2 Mach. 2, 4, 5, 6.

(3) In Dissertat. uræmissâ Commentario in lib. Machab.

« 6, 43, 47), qui se ipsum ambitione ductus (*Ut.... acquireret sibi nomen eternum*, ibid. v. 44) elephantum acquirere subjecti, tanquam actus heroicis ab auctore libri primi Machab. describitur; cum tamen « ἀντροχηρία seu suicidium lege naturali et divinā positivā prohibeatur? » In neutro allegato Scripturæ loco ἀντροχηρία seu suicidium absque jussu aut speciali instinctu Dei Domini vitæ et mortis factum approbatur. Nam quod attinet factum Razizæ, duplex est sententia, utraque graves pro se citans auctores. Prima est SS. Augustini et Thomæ, quam etiam Calmetus amplectitur, quæque Raziam hoc factum malè egisse contendit. Sed hi negant suppositum, quòd auctor libri 2 Machab. illud approbet. Nam, quando Raziam ait, *nobiliter*, seu, ut textus græcus habet, *εὐγενῶς, generosè* egisse, tantum refert ejus animositatem, factum autem ipsum non approbat ut licitum, et multò minùs ut pium et sanctum. Quæ sententia, si vera est, per se patet, in libro 2 Machab. in facto Razizæ non approbati aliquid verè religioni contrarium. Secunda sententia, quæ non paucis, ac etiam mihi probabilior videtur, est, quòd Razias excusari possit, eò quòd sui occisionem in talibus circumstantiis putàrit esse Lætam sibi persuaserit, esse meliùs, ad legis divinæ honorem sic mori, quàm inter opprobria ejusdem tristissimam vitam extendere; vel (quod valdè verisimile est) quia divino instinctu, in variis N. T. martyribus non infrequenti ad hoc facinus se moveri senserit; certè et rationes antea vitæ Razizæ, et ejusdem vires supra modum in hoc facto auctæ, prolata verba et extrema ejus oratio, quæ plenus fide in resurrectionem futuram *invocavit dominatorem vitæ ac spiritus*, 2 Mach. 14, 46, et intestina cum vitâ projecti, benigniorem de hoc facinore sensum persuadere possunt. Plura in favorem Razizæ vide apud Tirinum, Comment. in 2 Mach. Lyranum, Serarium, aliosque, qui hanc secundam nostram sententiam sequuntur.

Neque nos abstertere debet auctoritas S. Augustini et D. Thomæ contrarium propugnantium. Nam S. præsul Hipponensis et alia quædam in genere morum scripsit, quæ nemo nunc admittit; et præterea singulares causas habuit, cur Razizæ factum improbare. Volebat enim Circumcellionibus hæreticis in Africâ effugium præcludere, qui cum sese vel flammis injicerent, vel mergerent aquis, vel præcipites è rupe darent, etc., ubique Raziam obtendebant amentie sæcæ. Ists igitur diversâ viâ occurrendum censuit S. Augustinus. S. Thomas verò, plerumque sequens S. Augustinum, non affert hic nova argumenta nobis contraria.

Denique etiam illud probè notandum, quòd falsum esset, nobiliter seu generosè egisse Raziam seipsum occidendo, nisi Spiritus S. instinctu id egisset; cum prorsus abjecti pusillique animi sit ἀντροχηρία, id est, sui ipsius occisio, testibus non solo Augustino, et Lactantio, aliisque Christianis, sed et Aristotele, Enripide, Virgilio, et aliis gentibus à Lipsio et Serario citatis; prout Tirinus loc. cit. rectè observat. Cum igitur S. Scriptura factum Razizæ laudet tanquam nobile et generosum, omninò dicendum videtur, illud ex inspi-

ratione divinâ contigisse. Ita etiam sentit Menochius dicens: « Impulsus fuisse (Raziam) à Spiritu S. ad mortem sibi ultrò inferendam, ex illo colligi videtur, quòd sacri textus factum non solum narrare, sed etiam commendare videtur. » Verùm satis de Razizæ.

202. In Eleazaro autem excusando, imò ob factum suum laudando nulla est difficultas. Licet enim Eleazaro utpote militi, se in hoc periculum conjicere; quia hæc non fuit directa sui occisio seu cum intentione incurrendi mortem tanquam finem, aut eam eligendi tanquam medium in ordine ad alium finem; sed fuit solùm indirecta sui occisio, quæ fit, quando mors neque intenditur tanquam finis, neque eligitur tanquam medium ad alium finem, ponitur tamen actio aliqua, ex quâ mors prævidetur esse secutura; quamvis ea, ut dixi, non intendatur, sed solùm permittatur. Jam autem ejusmodi indirectam sui occisionem quandoque gravi et ex justâ causâ esse licitam, theologi (1) passim docent et probant. Igitur Eleazarus licitè subit grave illud mortis periculum, *ut liberaret populum suum*, 1 Mach. 6, 44, *et acquireret sibi nomen eternum*, tum apud Deum tanquam præmium virtutis, tum apud homines, ita ut pro fine primario habuerit gloriam Dei et salutem populi sui, gloriam autem apud homines solùm pro auctario. Adde, quòd non fuerit omninò certus, elephantem vel illicè, vel ita corruturum, ut neutrum ad latus declinaret (2); adeoque potuit habere aliquam spem mortem evadendi, etiamsi bestiam occideret. Laudandus igitur omninò et æternâ memoriâ dignissimus Eleazarus; qui ex regis insignibus, elephanto ratus invelli regem puerum (Eupatorem), ejusque morte sperans se populo Dei stabilem pacem ac libertatem pariturum, simulque veram se apud Deum laudem inventurum, et gratam sui apud posteros memoriam; contempto vitæ periculo, per medios hostium cuneos apertâ cœdibus viâ, ardens et victor perrupit ad bellum, et sub hujus pedes subiens, defosso in intestina gladio, mole cadentis obrutus, tumulum sibi de victoriâ suâ fecit. Certè tantam animi virtutem summis laudibus celebrat S. Ambrosius (3); et Calmetus ait, non *citra temeritatis notam Eleazari factum tam magnanimum damnari posse*.

203. Quæres XVII: *An exemplo Razizæ* (2 Mach. 14, 41 et 42) *seipsum occidentis, furor mortalium, sibi ipsi violentas manus inferentium, meritò ne tucatur.* — Resp. negativè. Nam etsi Razias non peccasset (de quo disputant, ut præced. quæst. 16, num. 201, vi-

(1) Vide, ex. gr., Theologiam dogmatico-speculativ. Cl. Monschein, tract. 5 de Legibus, Jure et Justitiâ, num. 256, 259 et 260.

(2) Vide Calmeti Commentar. in 1 Mach. 6, 44.

(3) L. 1 Offic. cap. 40, ubi iste S. Pater de memorato Eleazari facto ita loquitur: « Quanta igitur ista virtus animi? Primò, ut mortem non timeret; dein de ut circumstantibus legionibus inimicorum in confectos raperetur hostes, medium penetraret agmen, et contemptâ morte ferocior, abjecto clypeo, utraq; manu vulnerata: molem bestie subiret, ac sustineret: post, infra ipsam succederet, quò pleniori ferret ictu: cujus ruinâ inclusus magis, quàm oppressus, suo sepulchro triumpho. »

dimus), an ideò sequeretur, etiam alios, qui se, nostrà præsertim ætate, frequenter perimunt, non peccare? Aut ubi sunt argumenta, quibus (quemadmodùm de Razâ) solidè probari possit, quòd id ex ignorantia invincibili, vel ex speciali Dei instinctu faciunt, aut fecerint?

204. Objicit auctor Commentarii in tractatum Becariæ de Delictis et Pœnis, Philadelphicæ, ut titulus habet, impressus; qui quidem non alius esse dicitur, quàm Voltairius, ac ita argumentatur: Licet sibi necem consciscere alterius causâ, videlicet principis, aut patriæ; igitur et sui causâ id licebit.—Resp.: Non licet sive principis, sive patriæ causâ se directè occidere; verùm periculo exponere se, cadendi manu alienâ, ut supra explicatum est. Sic docet jus naturæ; et dominus de Voltaire, legum positivarum contemptor, saltem hoc minime debebat ignorare.

Instat idem auctor, et addit, in bibliothecâ Regiâ Parisiis servari librum viri sancti, qui planè defendat, subimit illatam mortem posse variis de causis culpâ vacare.—Resp. et quæro: Quis est ille vir sanctus, quem antesignanus deistarum aris imponit? Respondet Cl. Weissenbach, et ait: Abbas Sancyranus. Verùm, quis abbas Sancyranus fuerit, et quàm parùm, imò nihil ex eo probari possit, eruditi Catholici omnes nôrunt. Objiciet alius: Si solus Deus est dominus vitæ, cur ergo princeps vel magistratus cuiquam vitam admittit?—Resp.: Quia potestas publica et legitima in suppliciis est à Deo, testante Apostolo, Rom. 13, 1, 4: *Non est potestas, nisi à Deo... Si autem malum feceris, time; non enim sine causâ* (princeps vel is qui potestatem publicam habet) *gladium portat. Dei enim minister est: vindex in tram ei qui malum agit.* E contrario, unde adversarii probant, Deum etiam concessisse homini potestatem, et licentiam seipsum directè occidendi?

205. Quæres XVIII: « Quomodò θεοπνευστα, seu inspiratio divina auctoris l. 2 Machab., conciliari possit cum sequentibus suis dictis aut factis. 1° Quòd (cap. 2, v. 27) dicat, se in conscribendo hoc libro « *suscipisse non facilem laborem, imò verò negotium et plenum vigiliarum et sudoris.* 2° Quòd (cap. ultim. v. 59) petat veniam suorum errorum, sin minus dignè scripserit. 3° Quòd sibi id adscribi velit, non alteri: « *Concedendum est mihi.* 4° Quòd sibi ipse diffidat, an semper verum scripserit, quia (ibidem) ait: *Si, ut et historiæ competit, minus dignè scripserim, concedendum est mihi;* atque veritas historiæ competit; ergo de hæc dubitat. 5° Quòd fateatur se non puram veritatem scripsisse; nam suam historiam (cap. ultim. v. 40) comparat nec puro vino, nec puræ aquæ, sed « *vino aquæ mixto, ut græcus textus habet οἶνος ὕδατι ἐμιχρασθεῖς, sed hoc mixtum non est purum vinum; ergo nec hæc historia est pura veritas.* Tandem 6° quia non habemus exemplum, alium scriptorem sacrum « sic veniam petisse, aut ignorasse se ex inspiratione « divinâ scribere, vel loqui. Quomodò ergo his omnibus non obstantibus θεοπνευστα auctoris libri 2 Machabæorum salvari poterit? — Resp.: Nihilominus salvari potest. Nam ad primum cum Xav. Widenho-

fer, Simonet, et aliis dicimus, auctorem hujus libri fuisse quidem verè θεοπνευστο, ut nobis ex definitione Ecclesiæ constat, id verò eum nescivisse; sicut nec Caiphas scivit, quando, Joan. 11, 51, à senetipso hoc non dixit; sed cum esset pontifex anni illius, prophetavit, quòd *Jesus moriturus erat pro gente.* Sic aliquibus videtur, nec S. Lucam scivisse se esse θεοπνευστο seu à Deo inspiratum, cum, cap. 1, v. 2, 3, ait se narraturum, sicut tradiderunt apostoli. Quò si autem auctor libri 2 Machab. id pariter nescivit, sine dubio, inspirante eodem S. Spiritu, ex humilitate veniam petere potuit, si minus dignè scripsisset. Quòd si tamen ejus verba rectè considerentur, maximè ex originali Græco, nequaquam petit veniam de erratis contra veritatem, sed tantùm, si minus eleganter scripserit. Nimirum hic notandum est Spiritum S. non semper verba singula, verborumque constructionem scriptoribus sacris inspirasse, sed sæpè tantùm sensum, qui est anima Scripturæ. Id patet tum ex diversissimo stylo Prophetarum, tum ex sententiis iisdem diverso in loco sæpè diversâ phrasi prolatis, maximè iis, quæ ex V. T. desumptæ, ac in N. T. repetitæ sunt. Deus nempe scriptoribus agiographis librorum V. et N. T., etiam iisdem non semper singula verba, et constructionem verborum dictaverit, tamen inspiravit sensum, eloquendi verò laborem eis reliquit, ita tamen ut eos non permitteret errare contra sensum à Spiritu S. intentum; sicut Apostoli in dicendo vel prædicando Evangelio laborabant, dum ex instinctu Spiritûs S. locuti sunt. Hoc supposito,

Ad secundum, dist.: Auctor L. 2 Machab. petit veniam, si minus dignè quoad elegantiam sermonis scripserit, conc.; si contra veritatem scripserit, neg. Ad tertium, sibi concedendum ait, si minus eleganter, non autem si minus verè scripserit. Ad quartum, pariter dico, horum verborum: *Si minus dignè, ut historiæ competit,* sensum esse, si minus eleganter. Rationem additam dist.: Veritas tantùm competit historiæ, neg.; etiam elegantia sermonis, conc. Ad quintum, similiter dist.: Suam historiam comparat nec puro vino, nec pure aquæ, sed vino aquæ mixto, comparat, inquam, quoad veritatem, neg.; quoad elegantiam sermonis, qui non semper exactus esse debet, conc. Ad sextum, neg. ant. Nam S. Paulus sermonis elegantiam à sensu divinitus inspirato clarè distinguit dicens 2 Cor. 11, 5, 6. Existimo, nihil me minus fecisse à magnis apostolis. Nam, etsi imperitus sermone (en defectum elegantia sermonis, sed non scientiâ, en sensum! Quòd autem scriptor l. 2 Machab. tantùm loquatur de phrasi seu elegantia sermonis, prob. I. Quia juxta textum græcum historiam suam vocat οἶνος ἐξ ὕδατος, compositionem: Et μὲν καλῶς καὶ εὐτάκτως τῆ συντάξει, τοῦτο καὶ αὐτὸς ἠέλω. Si quidem pulchrè et competenter syntacti, i. e. compositioni, hoc et ipse vēlim. Et δὲ εὐτελὸς καὶ μέτριος. Si autem exilliter et modicè, τοῦτο ἐρικύθη ἦν μοι, hoc attingibile fuit mihi. II. Quia comparisonem cum vino diluto non affert, nisi pro excusandâ elocutione, prout patet ex vers. 40, ubi Vulgata nostra habet: *Sicut enim vinum semper bibere, aut semper aquam contrarium est,*

alternis autem uti, delectabile, ita legentibus: Si SEMPER EXACTUS SIT SERMO, non erit gratus. Textus verò græcus eundem versus his verbis proponit: *Quo autem modo vinum aquæ mixtum dulcem ac delectabilem gratiam perficit, ita et PRÆPARATIO SERMONIS delectat auditus legentium historiam.* Quæ præparatio sermonis (sicut et accuratio, vel exacta ratio sermonis) certè pertinet ad elegantiam sermonis; ergo cum scriptor 1. 2 Machab. veniam petit, pro modo et stylo scriptiōnis veniam petit, non pro sensu divinitus inspirato.

Scholion. Sunt quidem adhuc alia, quæ Protestantes, aliive adversarii contra divinitatem 1 et 2 libri Machab. objiciunt. Sed cum ea passim apud theologos et polemicos (ubi de Purgatorio et suffragiis pro defunctis agunt), vel apud alios auctores (1) soluta reperiantur, et præsens volumen præfixum modum jam excesserit; benignus lector nobis ignoscat, si scribendi de veteri Testamento licet finem faciamus.

(1) Talis præter alios est Cl. Hermannus Goldhagen, p. 2 Introd. in S. Scripturam, sect. 4, pag. 546-574.

Partis vii

QUATUOR EVANGELIA.

Non sciunt illi nullâ intelligentiâ præditi, quòd unicuique Evangelistæ curæ fuit, ut consonè loqueretur, quæ ab aliis fuerunt dicta; imò ut ab aliis reficta, sic revelaret. Non enim erat ipsorum voluntas, sed ex Spiritu sancto doctrina ac consequentia.

(S. Epiphanius 1. 2, contra Hæreses, hæres. 51.)

SECTIO PRIMA.

PRÆNOTIONES DE QUATUOR JESU CHRISTI EVANGELIIS.

Explicari satis non potest, quanto furore ac impietate incredulorum nostræ ætatis (quamvis inter Christianos nati et educati) in sancta Jesu Christi Evangelia et evangelistas debaccherentur. Execranda illorum scripta Cl. Nonnotte (1) succinctè enumerat, addens sequentia verba, quæ ex gallico idiōmate in latinum translata, ita habent: « In his (incredulorum) operibus abominanda leguntur, quæ non nisi orcus inspirare potuit. Persona Jesu Christi divini legislatoris ibi magis vilipenditur, quàm abjectissimus quisque de facie plebis homuncio. Præcepta sanctitatis omni reverentiâ dignissima despiciuntur. Primi christianæ religionis præcones, tanquam nullius rationis homines ad omne evagationum genus projecti depinguntur. Sanctissima mysteria non risu solum, sed impiissimis adeò cachinnis excipiuntur; quidquid mendaciorum fraudumque potest excogitari, id omne in illis lubricationibus ab incredulis congeritur, ut absurdissimam Evangelii historiam et non nisi ignorantie imprudentiæve partem esse, confingant; et quod labem ætati nostræ non mediocrem inurit, libri ejusmodi flammis dignissimi nimiam et lectorum et patronorum multitudinem hodiè repererunt. » Hucusque laudatus auctor. Quare ut confutandis incredulorum contra Christum; et sancta quatuor Evangelia blasphemis planiorèq; viam sternam, juvat quasdam de iisdem Evangelii prænotiones præmittere, per eruditas aliquot quæstiones Biblicas distinctè dilucidandas.

1. Quæres I: *Quid EVANGELIUM secundum etymologiam suam significet; et quid, secundum rem consideratum, sit?* Resp.: Vox *Evangelium* ex etymo græco ab *eu* et *εγγηλιον* lætum *faustumque nuntium* significat;

(1) In suo Lexico Philos. Religion. artic. *Evangile*, tom. 2, pag. 253, edit. an. 1818.

Evangelium verò, secundum rem consideratum, est historia quatuor sacris scriptoribus seu Evangelistis divinitus inspirata de vitâ, miraculis et salutari doctrinâ Jesu Christi; ac proin est annuntiatio depulsionis summi mali, et adeptiōnis summi boni sive æternæ felicitatis. Et hæc quidem per summum mediatores Christum Deum et hominem effecta est; per summum item reconciliandi modum, quo nullus major ab intelligentiâ creatâ excogitari potest. Unde Evangelium jure optimo lætum *faustumque nuntium* appellatur. Quæ enim lætorum mundo annuntiatio obtingere poterat, quàm tam stupendi beneficii; de quo Angelus, Luc. 2, 10, ad pastores loquens ait: *Nolite timere, ecce evangelizo vobis gaudium magnum, quod erit omni populo, quia natus est vobis hodiè Salvator, qui est Christus Dominus in civitate David.*

Scholion. S. Marcus Evangelium suum orditur his verbis: *Initium Evangelii Jesu Christi Filii Dei.* Unde et usus in Ecclesiâ obtinuit, ut Evangelia non tam pressè dicerentur ab auctoribus, e. g., *Evangelium S. Matthæi, S. Marci, etc.*, sed pro more Græcorum, et ratione propositionis *κατα* communis nominarentur *Evangelium secundum Matthæum, secundum Marcum, etc.*; q. d.: Evangelium Jesu Christi secundum descriptionem S. Matthæi, Marci, etc.

2. Quæres II: *An sancta quatuor Evangelia iis auctoribus (nempe Mathæo, Marco, Luca et Joanni) tribui debeant, quibus vulgò tribuuntur, seu quorum nominibus, sunt inscripta? Item an jam inde à primis Ecclesiæ temporibus apud Christianos eadem Evangelia divinam auctoritatem habuerint?* Resp. affirmativè quoad utrumque membrum. Certè id infensissimorum inimicorum christianæ religionis quoad utramque partem manifestâ confessione constat; atque ideò testimonio eorundem, quod etiã deistis aliisque incredulis nostræ ætatis suspectum esse non potest, ad probandam nostram assertionem primo loco utimur. Nam Julianus

Apostata nomina quatuor Evangelistarum clarè exprimit, dicens (1) : *Jesum quippe illum neque Paulus Deum dicere ausus est, neque Matthæus, neque Lucas, neque Marcus, sed bonus ille Joannes.... primum id proderè ausus est.* Similiter Celsus, licet non minori, quàm Julianus, in religionem christianam odio flagraret, nunquàm in dubium revocare ausus est, nùm Matthæus, Marcus, Lucas, atque Joannes essent auctores quatuor Evangeliorum, et apud Christianos sui temporis uti opera divinitus inspirata haberentur; quemadmodùm libros Origenis contra Celsum, et præcipuè librum 2 legenti apertè constabit. Hinc verò est, quòd apologistæ christianæ religionis, cùm contra ethnicos disputarent, testimonia Evangeliorum et iis tribuerint, quorum nomine circumferuntur, et uti divina sæpè laudârunt, neque tamen ethnicos isdem exprobrâsse legimus, ipsos in eâ re decipi, hoc est, et Evangelia iis tribui non debere, quibus adscribebantur, aut uti divinitus inspirata à Christianis non admitti (2).

De hoc utroque ex apostolicorum quoque viròrum verbis constat, id est, eorum, qui Apostolis cœvè, aut Apostolorum temporibus proximi vivebant. Nam S. Clemens (3) testimonia Evangelistarum uti Dei verbum laudavit, idemque fecit etiam S. Polycarpus (4), ac S. Ignatius M. (5) et Papias (6). Nam testimonia Evangelistarum uti divina sæpè laudant, iisque tribuunt, quorum nomine circumferuntur.

Quæ autem apostolicorum, eadem et cæterorum Ecclesiæ Patrum sententia fuit; nonnullos tantùm inter eos antiquiores commemorabimus. Sic S. Irenæus, lib. 3 advers. Hæreses, cap. 1, num. 1, inquit : *Matthæus in Hebræis ipsorum lingua Scripturam edidit Evangelii, cùm Petrus et Paulus Romæ evangelizarent, et fundarent Ecclesiam. Post verò horum excessum, Marcus discipulus et interpres Petri, et ipse, quæ à Petro annuntiata erant, præscripta nobis tradidit. Postea et Joannes, discipulus Domini, qui et supra pectus ejus recubebat, et ipse edidit Evangelium, Ephesi Asiæ commorans.* Neque dubium est, quin S. Irenæus etiam Evangelium S. Lucæ admiserit. Nam in eodem l. 2 adversus Hæreses, cap. 11, ubi ex instituto ostendit, quòd neque plura, neque pauciora quàm quatuor sint authentica Jesu Christi Evangelia, inter hæc etiam Evangelium S. Lucæ ponit, dicens : *Id verò [Evangelium], quòd est secundum Lucam, quoniam quidem sacerdotatus characteris est, Zachariæ sacerdote sacrificante Deo inchoavit.... Matthæus verò eam, quæ est secundum hominem, generationem ejus enarrat, [Liber, et dicens, generationis Jesu Christi filii David, filii Abra-*

(1) Ita Julianus ait apud S. Cyrillum, lib. 10, in principio.

(2) Id patet ex eorum apologistarum operibus, quæ à Patribus Maurinis edita, atque in unum volumen collecta sunt.

(3) In suâ 1 Epist. ad Corinthios, num. 13, 27, 47, 49, 56, et in fragmento 2 Epist. num. 2, 3, 4, 5, 6, 8 et 9.

(4) In suâ Epistolâ ad Philippenses.

(5) In suis septem genuinis Epistolis.

(6) Apud Eusebium Hist. Ecclesiast. lib. 2, cap. 59.

ham.) Et iterum : « Christi autem generatio sic erat, » etc. Porro Irenæo addo Tertullianum, qui Marcionem Evangelio Lucæ tantùm adhaerentem ita, cap. 5, refellit : Eadem auctoritas Ecclesiarum apostolicarum cæteris quoque patrocnabitur Evangeliiis, quæ proinde per illas, et secundum illas habemus, Joannis dico et Matthæi, licet et Marcus quod edidit, Petri affirmetur, cujus interpres Marcus. Nam et Lucæ digestum Paulo adscribere solent; capit magistrorum videri, quæ discipuli promulgârunt, hoc est (ut Jacob. Pamelius in adnotat. ad hunc locum observat), possunt magistrorum videri ea quæ discipuli promulgârunt; sive, juxta Tertullianum, potest Paulo adscribi Evangelium, quod Lucas ejus in prædicatione comes promulgavit. Præterea Origenes apud Eusebium Hist. eccles. lib. 6, cap. 25, quatuor prædicta Evangelia ad sua usque tempora ex apostolicâ traditione pervenisse affirmat : Sic ut ex traditione, inquit, accepi de quatuor Evangeliiis, quæ sola in universâ Dei Ecclesiâ, quæ sub cælo est, citra controversiam admittuntur; primum scilicet Evangelium scriptum esse à Matthæo, prius quidem publicano, postea verò Apostolo Jesu Christi.... Secundum fuisse accepimus Evangelium Marci, qui, prout Petrus ipsi exposuerat, in litteras retulit.... Tertium Evangelium Lucæ, quod à Paulo commendatur in gratiam gentiliùm scriptum. Postremum verò Evangelium Joannis. Alibi verò idem Origenes ita habet homil. 1 in Lucam : Et ut sciatis non solum quatuor Evangelia, sed plurima esse conscripta, è quibus hæc quæ habemus, electa sunt et tradita Ecclesiis ex ipso præconio Lucæ (cap. 4, v. 1) cognoscamus : « Quoniam quidem multi conati sunt ordinare narrationem; » hoc, quod ait : CONATI SUNT, latentem habet accusationem eorum qui absque gratiâ Spiritus S. ad scribenda Evangelia prosilierunt; Matthæus quippe et Marcus, et Joannes, et Lucas non sunt conati scribere, sed Spiritu S. pleni scripserunt Evangelia.... Quatuor tantùm (nempe modo directorum Evangelistarum) Evangelia sunt probata, è quibus sub personâ Domini, et Salvatoris nostri proferenda sunt dogmata. Non solus autem Origenes ad traditionem appellavit, ut demonstraret, quatuor tantùm esse divina Evangelia, et quidem scripta ab iis, quorum nominibus inscripta sunt, sed etiam ex eodem traditionis augmento S. Augustinus (1) Faustum Manichæum S. Matthæi Evangelium rejicientem urgebat : Cùm cepero Matthæi Evangelium recitare,... continud dices, illam narrationem non esse Matthæi, quam Matthæi esse dicit universa Ecclesia ab Apostolicis sedibus usque ad presentes episcopos certâ successione perducta. Tu mihi quid contra lecturus es? Aliquem fortè librum esse Manichæi, ubi Jesus negatur esse natus ex Virgine. Sicut ego credo, librum illum esse Manichæi, quoniam ex ipso tempore, quo Manichæus vivebat in carne, per discipulos ejus certâ successione præpositorum vestrorum ad vestra usque tempora custoditus et perductus est, sic et istum librum credite esse Matthæi, cùm ex illo tempore, quo Matthæus ipse in carne vixit, non interruptâ serie tempo-

(1) Similia S. doctor habet l. 32 contra Faustum, cap. 21, et l. 33, cap. 6.

rum, *Ecclēsa certā conexionis successione usque ad tempora ista verduxi.* Quod autem S. Augustinus de *Matthæi Evangelio* affirmabat, idem quoque et de aliis tribus Evangelis Marci, Lucæ atque Joannis affirmari potest. *Isti igitur quatuor Evangelistæ*, ait idem S. doctor de *Consensu Evangelistarum*, lib. 1, num. 2, *universa terrarum orbe notissimi, et ob hoc fortasse quatuor; quoniam quatuor sunt partes orbis terrarum, per cujus universitatem Christi Ecclesiam dilatari, ipso sui numeri sacramento quodam modo declararunt, hoc ordine scripsisse perhibentur. Primus Matthæus, deinde Marcus, tertio Lucas, ultimo Joannes.* Ex hisce verò omnibus, quæ hucusque dicta sunt, satis manifestum est, quatuor Evangelia iis tribui debere, quorum nomine circumferuntur, et habuisse apud Christianos divinam auctoritatem jam inde à primis Ecclesiæ temporibus.

3. Quæres III: *Num sancta quatuor Evangelia corrupta, aut interpolata ad nos pervenerint?* Resp. negativè. Nam nemini unquam vel apparenter probabile videri potest, Deum permisisse, ut falso fictoque fundamento niteretur christiana religio, quam tum propter doctrinæ sanctitatem, tum propter excellentiam finis, tum propter ea quæ ad promulgationem ejus consecuta fuere, tum etiam propter plurima atque præclarissima miracula, et multiplicæ supernaturales prædictiones, quibus confirmata fuit, omnino divinam esse dubitari non potest, sicut theologi in tractatu de Fide et Religione (1) invictis argumentis ostendunt; atqui christiana religio falso confictoque fundamento inniteretur, si Deus permisisset ut perirent, vel ad nos corrupta aut interpolata transmittentur, quæ tum Evangelistæ, tum aliis scriptores divinitus inspirati scripserunt; ergo. Prob. min.: Fides Christianorum non soli traditioni modò innititur, sed etiam iis libris, quos uti divinitus inspiratos, sicuti reverè sunt, suscipiunt et venerantur; ergo, si ii libri, quos ut divinos modò habemus et veneramus, interpolati atque conficti essent, Deus permisisset ut christiana religio, de cujus divinitate nullo modo dubitari potest falso confictoque fundamento inniteretur; ergo, cum id idemque sapientiæ et providentiæ maxime contrarium sit, nemo vel levissimè suspicari potest Deum permisisse ut perirent, vel ad nos interpolata transmittentur, quæ tum Evangelistæ, tum alii scriptores agiographi seu divinitus inspirati scripserunt.

4. Equidem hoc solum argumentum sapienti ac cordato viro sufficere deberet; sed quia deistæ præcæcè negant Evangelia (2) incorrupta ad nos usque

(1) Vide præter alios Cl. Thomam Aquin. Mayer in *Prodomo theologiæ dogmatico-schol. Tractatu prævio de Religione*, q. 2, art. 2, num. 359-391. Consule etiam hanc in rein partem 4 *Scripturæ sacræ contra incredulos propug. sect. 1, q. 1, num. 1.*

(2) Sicut de Evangelis, ita etiam de aliis libris tam veteris quam novi Testamenti deistæ dicunt, eos esse interpolatos atque corruptos, ita ut sacræ literæ, quas modò habemus, non solum non sint eædem cum iis quæ initio fuerunt, sed neque cum iisdem comparari possint. Verùm contrarium solidè ac eruditè præ-

pervenisse, ideò hanc nostram assertionem pluribus argumentis stabilendam, et ab adversariorum objectionibus vindicandum censemus.

Igitur contra deistas aliosque incredulos ulterius sic argumentamur: Si S. Evangelia per aliquem interpolata aut depravata essent, tunc vel ethnicorum, vel Judæorum, vel Christianorum operà id contigisset; sed neque ethnici, neque Judæi, neque Christiani hoc fecerunt; ergo S. Evangelia sine ullà mutatione aut interpolatione ad nos pervenerunt, quia nemo fuit qui ea interpolaret, aut loco illorum falsa evangelia substitueret. Prob. major propositio. Nam sancta quatuor Evangelia, quæ modò habemus, nihil mutationis aliquando subisse, semper omnes pro certo habuerunt, atque totius Ecclesiæ quaquaversum diffusæ consensione constat, in quâ non solum omni tempore fuere multi, qui sanctitate, sed etiam plures, qui doctrinæ singularitate, supra cæteros eminent. Quapropter, cum adversarii tantorum virorum semper continuatam auctoritatem contra se habeant, istud superest, ne omnino irrationabiliter agere videantur, ut saltem aliquibus conjecturis indicent, qui Evangelia interpolarent aut corrumperent. Hoc autem adversarii nunquam præstiterunt, nec aliquando præstare poterunt; ut ex probatione minoris propositionis quoad singula membra explicandæ luculenter patebit.

Nam I. nullà aliâ profectò de causâ sacra Evangelia ethnici depravassent, nisi ut christiana fides amplius non propagaretur, atque sensim, in contemptum omnium deveniret; ergo ea delere debuissent, quæ ad doctrinæ sanctitatem pertinent, et interpolare, quæ divinitatem Christi, ejusque divinam virtutem et sapientiam apertè manifestant; sed nihil horum fecerunt cum in sacris Evangelis, quæ modò habemus simul cum doctrinæ sanctitate Christi divina virtus expressa sit, ut legenti hos sacros codices partim per se patet, partim à Cl. Thomâ Cerboni loc. cit. aliisque theologis solidè ostenditur; ergo ethnici neque depravarunt, neque interpolarent sacra Evangelia. Et profectò, quamvis ethnici hoc tentare voluissent, tamen quod volebant, nullo modo eis succedere poterat. Cum enim pro illâ fide, quæ in sacris quatuor Evangelis expressa continetur, plurima Christiani omni tempore pertulerint, nullatenus verisimile est, quòd iidem S. Evangelia aliosque sacros libros, in quibus depositum fidei continetur, ab ethnicis interpolari, aut depravari ter alios ostendit C. Thomas Maria Cerboni ex celeb. Ordine PP. Prædicatorum in insigni suo opere de Theologiâ revelatâ edit. romanæ an. 1768, et sacras quidem veteris Testamenti literas integras, atque incorruptas ad nos usque pervenisse, l. 2, quæst. 2, art. 2, contra deistas evincit: idem quoque præstat quoad novi Testamenti literas l. 3, quæst. 3, art. 1 et seqq.

Cæterum argumenta, quæ nos ex eodem Cl. auctore ad defendendam S. quatuor Evangeliorum, prout hodie extant, auctoritatem hic afforemus, applicari possunt ad ostendendum contra deistas aliosque incredulos, quòd etiam alii libri canonici tam veteris, quam novi Testamenti ad nos pervenerint non interpolati, sed incorrupti, prout sapiens ac eruditus lector facile perspiciet.

passi sint? Deinde, quomodo possibile fuisset, ut quotquot sacrorum codicum exemplaria existebant, ethnici in suam potestatem redigerent, ea depraverent et corrumpere? Profectò ab initio Ecclesiæ sacros codices, et præsertim sancta quatuor Evangelia multiplicata fuisse, atque illata in omnia loca, in quibus religio christiana celebratur, dubitari non potest.

II. Sicuti autem per ethnicos sacra Evangelia corrupta aut interpolata non fuerunt, ita neque etiam per Judæos. Nam Evangelia (idem est etiam de aliis libris novi Testamenti) corrumpere atque depravare nullâ aliâ de causâ Judæi in animum inducere sibi poterant, nisi ut christianam religionem deprimerent, Judaicam verò commendarent, atque supra omnes alias extollerent; ergo id omne ex quatuor Evangeliiis tollere debuissent, per quod christiana religio extolli, Judaica verò deprimi poterat; sed hoc non fecerunt, cum in sacris his codicibus et ea habeamus, per quæ commendatur divinitas christianæ religionis, et ea quoque occurrant, quibus Judaica perfidia convincitur; ergo. Prob. min.: Prodigiosa sunt, quæ Christi ortum præcessisse vel comitata atque subsecuta fuisse in Evangelio (1) legimus; ex eo quoque compertum, plura atque insignia miracula (2) Christum fecisse, quibus suam divinitatem divinamque missionem apertissime confirmavit; ea ergo in Evangelio superesse, quibus christiana religio mirificè commendatur, nullus dubitandi locus reliquus est. Quamvis autem hisce omnibus, quæ modò diximus, etiam perfidia atque obstinatio Judæorum simul perspecta fiat, tamen alia quoque multa legimus in Evangelio, quæ rem eandem demonstrant. Quid? nonne in Evangelio pharisæorum hypocrisis et superbia proditur, Judæorum vanæ traditiones deteguntur, ineptæ illorum superstitiones palam fiunt? Adde quòd eandem quàm ethnici, quemadmodum jam supra observavimus, in depravandis atque corrupendis sacrorum Evangeliorum exemplaribus, si id tentare ausi essent, etiam Judæi insuperabilem difficultatem experti fuissent.

III. Reliquum ergo est, ut si aliquam Evangelia corruptionem passa sint, per Christianos passa fuerint. Verùm nihil minus contingere potuit, quàm ut per Christianos illa corrumpere. Nam vel communi malitiâ omnium, vel aliquorum tantum Christianorum corrupta fuissent Evangelia; sed neutrum factum fuit; ergo. Non prius; quia non est verisimile, quòd gentes inter se longè dissitæ, et dispersæ ubique terrarum, genio differentes atque moribus, ad eos libros corrupendos conspiraverint, quos uti sanctos et divinos venerabant, quique suæ fidei, doctrinæ, legis atque religionis fundamentum erant. Profectò in hujusmodi re omnes homines inter se consentientes nemo unquam vidit, aut aliquandò videbit. Nam cum hominum ea conditio sit, ut vel in rebus levissimi momentî invi-

cem sibi contradicant, præcipuè si sub cælo diverso nati, diverso genio et moribus fuerint, potiori jure nullo modo verisimile est, quòd in depravatione illorum librorum, quos uti sacros atque divinos à suis majoribus cum summâ veneratione receperant, unanimiter consenserint.

Neque etiam alterum; nemo enim tam insanus esse poterat, quin suam fraudem statim detegendam esse videret, cum de iis libris ageretur, qui in omnium manibus versabantur, quicquid in cœlibus Christianorum publicè legi consueverant. Quamvis enim rudis populus fortassè tacuisset, anne etiam sancti Ecclesiæ præsules, qui gregi sibi commisso tantâ curâ invigilabant, id impunè tulissent, et non potius apertè fronte restitissent? Profectò ut non solum quoad substantiam, sed etiam quoad dicendi modum in sacris litteris aliquid non immutaretur, sancti Ecclesiæ præsules semper solliciti fuere. Hinc cum quidam Triphyllus coram multis episcopis verba faciens pro vulgari voce, quæ in Evangelio erat, alteram, quæ elegantior esse videbatur, substituisset, Spiridion rei novitatem ferre non potuit; sed, quamvis immutato levis momenti videretur, eum tamen publicè à se redarguendum esse censuit. (Sozomenus, Hist. eccles. lib. 1, cap. 41.)

Præterea notum est ac pervulgatum, Judæos æquè ac ethnicos primis Ecclesiæ temporibus nihil eorum omisisse, per quæ si non christiana religio deleri, saltem splendor illius obscurari posset; sed ad hunc finem assequendum perquam idoneum fuisset, si sacros codices quibus fides Christianorum innitebatur, ac nominatim Evangelia ab ipsis Christianis, ita corrupta atque mutata esse, ut non jam habeant genuina et incorrupta Evangelia, ostendere potuissent. Verùm nihil unquam tale vel ab ethnicis, vel à Judæis ostendi potuit; ergo manifestum est, nullam unquam sacras litteras talem mutationem seu corruptionem passas esse.

5. At dices I: Caiani quoddam Evangelium Judæi proditori attribuerunt, ut constat ex S. Irenæo (1). Ebionitæ autem solum Matthæi Evangelium admittent, rejiciebantque Apostolum Paulum uti apostatam legis, sicuti ex eodem Irenæo, *ibid.* cap. 26, num. 2, constat; Valentiniani *plura habere gloriantur, quàm sint ipsa Evangelia*, inquit idem Irenæus, lib. 3 contra Hæreses, cap. 14, num. 9, qui præterea testatur, *ibid.* cap. 27, n. 2, Marcionem Evangelium Lucæ, et Apostoli Pauli Epistolas mutilasse. Ex hisce verò omnibus clarè patet, à primis usque Ecclesiæ temporibus plura in Evangeliiis aliisque sacris litteris à aliis quibus mutata fuisse, indeque etiam facile contingere potuisse, ut ad nos mutata transmitterentur.

Resp. nos non negare diversis temporibus aliquos fuisse tam impios, atque audaces, ut sacris Evangeliiis, aut aliis scriptis canonicis nonnulla addere, aut ab iisdem subtrahere non dubitaverint. Verùm irritò

(1) Vide Matth. cap. 1, v. 18, 24; cap. 2, 1, 9; cap. 3, v. 16 et 17; cap. 4, v. 11; cap. 17, v. 1, 9; cap. 27, v. 45, 51, 52 et 55; cap. 28, v. 2, 6. Taceo alia.

(2) De miraculis Christi ex instituto infra agemus, *sect.* 5, cap. 2 et 3, num. 51, 157.

(1) Lib. 1 contra Hæreses, cap. 31, num. 4. Usus autem sum editione Operum S. Irenæi studio et labore PP. Maurianorum, Venetiis an. 1754. Notandum enim, quòd non omnes editiones Operum S. Irenæi in divisione capitula iuvicem consent.

omnino conatu tam impium facinus perpetrâsse, hoc verò est, quod modò contendimus. Nam antiquis Ecclesie Patribus doctoribus, atque præsulibus eos refellere, ac eorum fraudes detegere, sicut genuina et incorrupta Evangelia in Ecclesiâ Dei conservare facile fuit, cum appellare possent, sicuti reverà fecerunt, ad eas sacras litteras, quas ab Apostolis receperant. Hinc est, ut S. Irenæus, loc. cit., Valentinianos inde confutet, quia Evangelium quod ipsi continxerant, ab Evangelio Apostolorum omnino differerebat. *Siquidem, inquit, in tantum processerunt audaciæ, uti quod ab his non olim conscriptum est, veritatis Evangelium titulent, in nihilo conveniens Apostolorum Evangeliiis.* Quæ verò de Judâ Iscariote Caiani effutiebant, deque illius Evangelio predicabant, uti omnino absurda multis refellere sollicitus non est S. Irenæus, sed ad confutationem eorum satis esse dicit, ut quæ *proponerent, in medium proferantur.* « Quemadmodum, inquit, loc. cit. cap. 31, n. 4, bestia alicujus in silvâ abscondita, et inde impetum facientis, et multos vastantis, qui segregat et demudat silvam, et ad visionem adduxit feram, jam non elaboravit ad capiendum, videns quoniam ea fera est; ipsi enim adest videre et cavere impetus ejus, et ejaculari undique, et vulnerare, et interficere vastatricem illam bestiam. Sic et nobis, cum in manifestum redegerimus eorum abscondita et apud se tacita mysteria, jam non erit necessarium multis destruere eorum sententiam. Adest enim et tibi, et omnibus, qui tecum sunt... evertere nequam ipsorum doctrinas, et inconditas, et apta veritati ostendere dogmata. » Plura verò postquam S. Irenæus alio loco jam supra iteratò citato, cap. 11, n. 9, contra eos disseruit, qui vel plura vel pauciora, quam Apostoli atque Evangelistæ tradiderant, Evangelia recipiebant, ita rectè concludit : « His igitur sic se habentibus, vani omnes, et indocti, et insuper audaces, qui... vel plures, quam dicte sunt, vel rursus pauciores inferunt personas Evangelii (seu Evangelistas); quidam et plus videntur, quam est veritatis, adinvenisse; quidam verò ut reproberent dispositiones Dei. Etenim Marcion totum rejiciens Evangelium, imò verò se ipsum abscondens ab Evangelio, pariter gloriatur se habere Evangelium.... Hi verò qui sunt à Valentinio, iterùm existentes extra omnem timorem... plura habere gloriantur, quam sunt ipsa Evangelia. Siquidem in tantum processerunt audaciæ, ut quod ab his non olim conscriptum est, veritatis Evangelium titulent, in nihilo conveniens Apostolorum Evangeliiis... Si enim quod ab eis profertur, veritatis est Evangelium, dissimile est autem hoc illis quæ ab Apostolis nobis tradita sunt; qui volunt, possunt discere, quemadmodum ex ipsis Scripturis ostenditur, jam non esse id, quod ab Apostolis traditum est, veritatis Evangelium. Quoniam autem sola illa vera et firma, et non capit neque plura, præterquam prædicta sunt, neque pauciora esse Evangelia, et per tot et tanta ostendimus. » Ostendit autem Susé S. Irenæus eodem cap. 11, num. 8, quatuor tantum esse

Evangelia, nec plura, nec pauciora, nempe Matthæi, Marci, Lucæ et Joannis, dicens : *Neque autem plura numero quam hæc sunt, neque rursus pauciora capit esse Evangelia. Quoniam enim quatuor regiones mundi sunt, etc.* (1).

Ex quibus omnibus luculenter colligitur, tantum abesse, ut Evangelia aut aliæ sacræ literæ in Dei Ecclesiâ interpolatæ aut mutatæ sint, quia aliqui temerario ausu vel nonnullas earum rejicere, vel alias ab illis, quæ communi consensione recipiebantur, intrudere conati sunt, ut potius ex hoc quoque capite constet, quæ ab Apostolis et Evangelistis traditæ fuerant, vigiliantia Patrum ac sacrorum Præsulum incorruptas semper fuisse servatas, atque omnes Ecclesias præcipuam curam habuisse, ut sine corruptione atque mutatione integræ servarentur.

6. Dices II. 1.º Teste S. Augustino, Manichæi veris Christianis sæpè objecerunt, quòd apud ipsos (i. e., Catholicos) corruptæ sacræ literæ servarentur. 2.º Deinde Celsus apud Origenem, lib. 2 cont. Celsum, n. 27, quosdam ex fidelibus fuisse affirmat : *Qui similes illis, quos eò impellit ebrietas, ut sibi manus inferant, primum Evangelii contextum ter, quater, pluries mutant, pervertuntque, ut habeant, quo res sibi objectas inficiantur.* 3.º Præterea negari non potest, antiquitatis multos fuisse, qui libros aliquos uti sacros venditarent, qui reverà tales non erant : id in causâ fuit, cur non solum aliqui imperiti de plebe homines, sed etiam plures ecclesiastici viri decepti fuerint, eaque uti divinitus inspirata receperint, quæ postmodum partem S. Scripturæ non esse declaratum fuit; ergo facile fieri potuit, ut cum Evangeliiis aut aliis sacris libris simul permixta multa quoque hujus generis ad posteros et nos usque pervenerint.

Resp. ad primum, et dico, S. Augustinum in refellendis Manichæis, qui sacras litteras corruptas esse effutiebant, eandem rationem adhibuisse, ac Irenæus aliique Patres adhiberunt, dum Ebionitas, Marcionitas ac Valentinianos confutabant. Nam sicut illi ad doctrinam Ecclesiarum ab Apostolis traditam atque ad ea usque tempora ubique sine ullâ mutatione perseverantem recurrerunt, ita etiam S. Augustinus. Audiamus propria ejusdem verba. *Quisquis enim, inquit lib. 3.º contra Faustum Manichæum cap. 16, hoc primum ausus esset (hoc est, falsare sacros codices) multorum codicum veteriorum collatione confutaretur : maxime quia non unâ linguâ, sed multis eadem Scriptura contineretur.* Et in eodem libro, cap. 21, Manichæos ita alloquitur : « Hic jam si queratis à nobis, nos unde sciamus Apostolorum esse istas litteras? Breviter vobis respondemus, inde nos scire, unde et vos scitis illas litteras Manichæi esse (id est, Manetis auctoris Manichæorum, qui seu Manes, seu alio nomine Manichæus dicitur), quas miserabiliter huic auctoritati præponitis. Si enim et huic vobis aliquis moveat questionem.... dicens, libros quos profertis

(1) Plura hæc de re S. Irenæi aliorumque Patrum dicta attulimus supra, num. 2.

Manichæi, non esse Manichæi, quid facturi estis? Nonne potius ejus deliramenta ridebitis, qui contra rem tantâ connexionis et successione serie confirmatam, impudentiam hujus vocis emittat? Sicut ergo certum est, illos libros esse Manichæi, et omnino ridendos est, qui ex transverso veniens tantò post natus, litem vobis hujus contradictionis intendit; ita certum est, Manichæum aut. Manichæos esse ridendos aut etiam dolendos, qui tam fundatè auctoritatè à temporibus Apostolorum usque ad hæc tempora certis successione custodiè atque perductæ, audeant talè aliquid dicere, scilicet eas quas veri Christiani conservant et venerantur tantquam Apostolorum litteras, non esse tales. Et lib. 11 contra Faustum, cap. 2, idem S. doctor, Faustum aliosque Manichæos, qui sacras litteras, quibus convincebantur, corruptas esse asserabant, reprehendit his verbis: « O vocem à veritate fugacem, in amenità pertinacem! Usque adeò invicta sunt, quæ adversus vos de divinis codicibus proferuntur, ut non sit aliud, quod dicatis, nisi eos esse falsatos... vides (ita pergit S. doctor, Faustum objurgans) in hæc re quid Ecclesiæ catholicæ (hos codices esse divinos agnoscentis) valeat auctoritas, quæ ab ipsis fundatissimis Sedibus Apostolorum usque ad hodiernum diem succedentium sibi metepiscoporum serie et totè populorum consensione firmatur. »

Hic cum Cl. viro Thomâ Carboni, loc. cit. lib. 3, quæst. 3, art. 4, observandum esse censemus, ferè nihil ab ethnicis, aut etiam ab hæreticis quod contra christianam religionem facere quovis modo videretur, olim fuisse productum, cui increduli nostri temporis non adhererint, et veluti novum atque antea inauditum nobis opposuerint. Verùm suam ignorantiam manifestè inde produunt (quamvis omnium scientissimi atque à præconcepitis opinionibus liberi haberi velint), cum talia omnia prorsus inutilia, nulliusque momenti esse, ex iis quæ SS. Patres, aliique apologistæ hostibus verè Christi Ecclesiæ pridem responderunt, ipsi quoque cognoscere poterint.

Ad secundum, ipse Origenes loc. cit. Celso objicienti, sacras litteras per Christianos esse corruptas, ita respondet: « Equidem non alios novi, qui Evangelii contextum immutaverint, quàm Marcionis, Valentini, fortassè et Lucani sectatores. Id verò criminis nostræ doctrinæ imputandum non est; in culpâ sunt, qui Evangelia depravare audent. Nam, quemadmodum in Philosophiam malè conferres, quæ à sophistis, Epicureis, Peripateticis, aliisque falsæ excogitate sunt opiniones; sic quia nonnulli Evangelia corruperunt, novasque sectas à Jesu doctrinâ alienas induxerunt, non continuò in crimen vocari oportet verum Christianismum. » Quin imò tantùm abest, ut verus Christianismus in crimen vocari inde possit, ut potius ejus cura, diligentia atque constantia in conservandis sine mutatione aut corruptione sacris litteris magis magisque eluxerit, cum veri Christiani iis qui sacras litteras mutare et corrumpere attentârunt, nunquam non apertâ fronte resisterint, eorumque au-

daciam omnino represserint; prout ex operibus SS. Patrum ac historiâ ecclesiasticâ eruditè perspectum est.

Ad tertium, respondemus ecclesiasticos aliquos viros atque doctores deceptos quidem in eo fuisse, ut tantquam divinitus inspirata ea laudaverint, quæ talia non esse, Ecclesiæ unanimes consensione constitutum postea fuit. Verùm nihil ex hoc lucrantur deistæ; ut enim omitamus, ex hoc ipso inferri debere, semper ab Ecclesiâ diligentissimè cautum fuisse, ne, qui non debebant, in sacrum canonem libri reciperent, ita ut, non unius, aut alterius, etiam suorum doctorum fuerit contenta testimonio, sed rem ipsam diligentius expendit; illud quoque observandum modò est, apostolorum quidem Patrum neminem, ex iis autem qui postea in Ecclesiâ græcâ floruerunt, tantùm aliquos, qui verò in latinâ, ferè nullos velut canonica atque divinitus inspirata illa laudasse, quæ talia non esse Ecclesiâ professi sunt, et nunc quoque profitentur. Unde fieri non potuit, ut quæ divina non erant, cum divinis in Ecclesiâ verè Christi intermiscerentur, atque ita simul confusa ad nos pervenirent. Nam consensio Ecclesiarum ad id requirebatur, quæ nullo unquam tempore in libris canonicis recipiendis fuit, qui non essent. Atque profectò dubitari non potest, et ex dictis abundè constat, primos Ecclesiæ Patres omnem in eo diligentiam adhibuisse, ut scripta genuina à falsis, atque etiam ab incertis et dubiis distinguerentur. Hinc distinctio librorum, qui genuini, adulterini et incerti essent, apud eos frequenter occurrit (1).

7. Dices III: In Chronico Victoris episcopi Africani apud Eusebium in Thesaurò temporum ita legitur: « Messalâ consule, jubente Anastasio imperatore, sancta Evangelia, tantquam ab idiotis Evangelistis composita, reprehenduntur et emendantur. » Similia quoque sunt, quæ in suo Chronico, quintâ ætate seculi habet S. Isidorus Hispalensis: « Anastasius, inquit, Acephalorum errorem vindicans, episcopos Chalcedonensis synodi defensores exilio damnavit. Evangelia quoque tantquam ab idiotis Evangelistis composita, reprehendit atque emendat; » ergo seculo sexto sancta Evangelia universaliter fuisse corrupta, negari non potest (2).

Resp.: De re tanti momenti (nempe de immutatione et corruptione Evangeliorum jussu Anastasii Imperatoris factâ), de quâ nemo non valdè sollicitus esse debebat, nunc, aut alter tantùm mentionem fecit, aliis scriptoribus, e. g., Baronio ad annum Christi 501 et seq., Natale Alexandro Hist. eccles. seculo 5, cap. 3,

(1) Unde Eusebius, ecclesiast. Historiæ lib. 3, c. 31, inquit: « Expositis igitur hæcæntis quæcumque ad notitiam nostram pervenerunt, tum de Apostolis ipsis et de tempore obitûs singulorum, tum de sacris vocalibus, quæ nobis reliquerunt, ad hæc de iis libris, qui in dubium quidem revocantur, in plurimis tamen Ecclesiis leguntur, postmodò de illis qui planè spurii sunt, et à rectâ fide doctrinæque Apostolorum alieni, nunc ad sequentium rerum narrationem proceedamur. »

(2) Hic argumenti genere plurimùm se profecisse putat auctor libri inscripti: De la liberté de penser.

art. 16, et cap. 7, art. 8, etc., qui vitam et gesta dicti imperatoris ex instituto recensent, de hac corruptione altum silentibus. Ego saltem post diligentem inquisitionem nihil apud modò nominatos auctores hęc de re inveni. Ceterum, etiamsi daremus Anastasium illam Evangeliorum mutationem ac corruptionem attentasse, quid inde deistę aliique increduli pro se colligere possunt? An fortassę corruptionem, quę sacris litteris per Anastasium illata fuit, ubique propagatam, omnesque Ecclesias pervasisse? Verum jam supra, n. 4, abundę demonstravimus, tale quid fieri non potuisse, obstante curę et vigilantia pręsulum et doctorum catholicorum; id quod maximę locum habuit tempore Anastasii I, de quo episcopus catholicis constabat, quod sit heresi Eutychieńa perniciosę infectus, et Ecclesie persecutor. Pręterea dictam Evangeliorum mutationem sub Anastasio per omnes Ecclesias reverę factam non esse, etiam inde manifestę evincitur, quia eadem semper fuit Ecclesie fides, eademque Evangeliorum, aliarumque divinarum Scripturarum testimonia citata legitimis in conciliis, et a sanctis Patribus sequentium seculorum leguntur (1). Nullam ergo per Anastasium imperatorem mutationem aut corruptionem in sacris Evangelis aut aliis divinis Scripturis, quę universaliter propagata fuerit, indeluctam esse, evidentissimę constat. Adipsum etiam D. Leland Anglus epist. 6 demonstrat contra Collinsium in opere cui ex anglico in germanicum idioma translato titulus est: *D. John Leland's Abriss der vornehmsten deistischen Schriften*, etc., nebst Anmerkungen über dieselben, etc., Hannover, 1753.

8. Dices IV : Eos libros modò non habemus, quos sacri Scriptores exararunt, sed eorumdem exemplaria tantum apud nos extant; hæc autem integra et incorrupta non esse, pluribus argumentis probari potest. 1° Quia versionum est tanta multitudo, ut quenam alteri præferri debeat, meritò dubitetur. 2° Sacrorum librorum varię et diversę lectiones in pluribus codicibus sæpę occurrunt; quo fit, ut semper incertū hæere debeamus, quenam vera atque genuina sit. 3° Cùm a temporibus Apostolorum tam longę remoti simus, quomodò post tam longam vicissitudinem temporum, post tam multiplices, atque varias rerum mutationes non pariter hujusmodi libros mutatos ad nos usque pervenisse meritò suspicemur? 4° Denique de integritate Evangeliorum, aut aliorum sacrorum librorum, cujusnam tandem auctoritate nobis constare potest? fortassę Ecclesie? At in Ecclesie infallibilitatem consentire non possumus, nisi de auctoritate divinorum librorum antea nobis consiterit: necessariò ergo in scepticismum delabimur, ac nimis multa sunt, quę libros Evangelistarum aliorumque sacrorum scriptorum mutatos atque corruptos esse suadent (2).

(1) Nimis longum atque operosum esset, tum Patrum, tum conciliorum cujusvis seculi acta atatis afferre testimonia, ut eorum facta comparatione patefiat quod modò asseruimus. Quisquis eos, qui in operibus SS. Patrum et conciliorum annexi sunt, locupletissimos locorum S. Scripturę indices consuluerit, de veritate nostri asserti convictus erit.

(2) Hęc sunt, quę Tolandus in suo Nazarenò, c. 3, aliique incredulì opponunt.

9. Ad primum, et ex Tolando aliusque incredulis quaero, quã de causã Evangeliorum et aliorum sacrorum librorum tam multiplex versio facta fuerit? Profectò non aliã, nisi quia apud omnes nationes sacri libri tanto semper in pretio fuerunt, ut in iis suam fidem divinitus traditam contineri putaverint; ergo eos eodem esse, quos sancti viri divinitus inspirati scripserunt, et summã curã ab episcopis totius orbis christiani cautum esse, ne corruptę versiones tanquã genuinæ adoptarentur, inde concluditur; alioquin suam fidem divinitus in iisdem traditam esse, nationes omnes non putassent; ergo tantum abest, ut propter multipliciter versionum sacros libros mutatos fuisse colligi possit, ut potius contrarium inde evincatur. Imò nimis multę sunt utilitates, quę ex versionum varietate profluunt, et multum etiam servant, ut sacri libri incorrupti et genuini conserventur. « Utilissima sunt, ait « Morinus, exercit. biblic. lib. 1, exerc. 5, cap. 1, « num. 8, versiones istę præsertim à catholicis viris « elaborate multis de causis, quas passim doctores explicant. Exempli causã, ut... emphasis et genium « linguę, sine quorum cognitione sensus auctoris interdum obscurus est, et ferè ἀνεπίγνωτος καὶ ἀδιόγνωτος « variarum versionum comparatione sacre lectionis « studiosus percipiat et imbibat... Ut dissentientibus « ex utraq; parte variis Latinorum codicibus, fons « tunc velut arbiter consulatur. Ut manifestus error, « cui varii codices consulti non medentur, fontis auctoritate corrigatur. Ut archetypi corruptio ex tam insignis ectypis sinceritate cogoscatur, et plerumque « sanctur. »

Hęc eadem de re Brianus Waltonus, quamvis vir acatholicus, ad Bib. prolegom. 2, num. 3, ita rectę scripsit : « Mirus etiam versionum consensus in omnibus, « quę ad fidem et salutem necessaria sunt (nam in « aliis minutioribus omnis ferè varietas consistit) inter « omnes populos tantis terrę marisque intervallis dispersitos, solumque ejusdem fidei vinculo connexos, clarę « testatur, doctrinam horum codicum non in sapientiã « humanã fundatam esse, sed auctoritate divinã stabilitam; quorum conservatio contra Satane ejusque « satellitum furores, qui eos non tantum corrumpere, « sed penitus abolere totis viribus conati sunt, aperte « eorum originem divinam probat. Erroribus etiam, « qui ex librariorum incitiã, incuriã et audaciã, vel « hæreticorum fraude irrepere possunt, obviatur. Nam « quod in unã linguã fortę contingere potest, in tot « per orbem versionibus fieri non potest. Pręterea versionum antiquarum... collationem ad verum Scripturę sensum in dubiis et obscuris eliciendum, multum « lucis afferre nemo negaverit, qui animo perpendit, « verbum Dei in vero verborum sensu proprię consistere.... Si enim commentaria virorum doctorum « multum conferant ad Scripture intelligentiam, quæ « idcirco in locis dubiis et obscuris omnes solent consulere, quantò magis conferant versiones antiquę « ubique receptę, et ab Ecclesiã (1) approbatę, quę non

(1) Sed hic notandum, id duntaxat de verã Chri-

« unius, vel plurium privatorum hominum, sed totius
« Ecclesie sensum, et iudicium nobis exhibent! »
Hucusque Waltonus.

Et re quidem verè collationem diversorum codicum
et versionum ad veritatem genuinæ S. Scripturæ dig-
noscentiam plurimum prodesse posse, sensit etiam
S. Augustinus, lib. de Doctr. Christ. cap. 14, dicens :
« Plurimum hic quoque juvat interpretum numerositas
« collatis codicibus inspecta atque discussa... nam co-
« dicibus emendandis primitus debet invigilare soler-
« tia eorum qui Scripturas divinas nôsse desiderant,
« ut emendatis non emendati cedant, » etc. Quinam
autem sacrarum litterarum codices cæteris preferendi
sint, S. doctor ibidem, cap. 8, ita determinat : « In
« canonicis autem Scripturis Ecclesiarum catholica-
« rum quàm plurimum auctoritatem sequatur, inter
« quas sanè illæ sint, quæ apostolicas Sedes et
« epistolas habere meruerunt. Tenebit igitur hunc
« modum in Scripturis canonicis, ut eas, quæ ab
« omnibus accipiuntur Ecclesiis catholicis, præponat
« eis quas quædam accipiunt; in eis verò quæ non
« accipiuntur ab omnibus, præponat eas quas plures
« gravioresque accipiunt, eis quas pauciores minoris-
« que auctoritatis Ecclesiæ tenent. »

Ex hisce verò omnibus constat, multipliciter versionum
varias afferre utilitates, et facile intelligi,
quænam versio aliis præferenda sit; neque à tantâ
multiplicitate versionum timendam mutationem ac
corruptionem sacrarum librorum. Ex hoc ergo capite
contra integritatem Evangeliorum nihil deistæ aliive
increduli concludere possunt.

Ad secundum denuò juvat in medium proferre doc-
trinam Briani Waltoni, qui modum et media discernendi
inter variantes S. Scripturæ lectiones, et veram
ejusdem intelligentiam conservandi docet his verbis
loco supra citato : « Multum enim facit ad veram le-
« ctionem tum conservandam, tum restituendam,
« ejusque rectam intelligentiam, codicum innumero-
« rum consensus mirus in omnibus, quæ religionis
« substantiam spectant; veritatem divinam multum
« confirmat, Deique curam specialem circa hos libros
« demonstrat. » Et num. 6, ita pergit : « Præterea no-
« tandum est, dari media certa, quibus vera lectio,
« cum codices discrepant, stabiliri potest; scilicet ana-
« logia fidei, antiquorum scripta et commentaria, anti-
« quæ versiones, codicum antiquorum collatio, maximè
« verò ipsa Scriptura, in quâ antecedentium et conse-
« quentium consideratio, et locorum parallelorum, et
« similium observatio, multum ad veram lectionem
« conferunt. Nam illa lectio, quæ cum antecedentibus
« et consequentibus, et cum locis parallelis consentit,
« et analogie fidei consona est, vel cum aliis bonæ
« notæ codicibus concordat, et ex antiquis Patrum
« Ecclesiæ scriptis corroboratur, procul dubio pro
« verâ et genuinâ habenda est. »

Verùm etiam Bellarminum hæc de re disserentem
sti Ecclesiâ intelligendum esse, nempe de romano-
catholica.

audire præstat : « Cæterum, inquit lib. 2 de Verbo Dei,
« cap. 2, non tanti momenti sunt ejusmodi errores,
« ut in iis quæ ad fidem et bonos mores pertinent,
« Scripturæ sacræ integritas desideretur. Plerumque
« enim tota discrepantia variarum lectionum in dic-
« tionibus quibusdam posita est, quæ sensum aut pa-
« rum aut nihil mutant. » Porrò mirandum non
est, variantes esse lectiones in iis quæ neque fidem
neque mores concernunt. Cùm enim ista citra fidei
morumque variationem mutari potuerint, facile fuit
ut errata aliquorum in emendata permanserint, atque
ita contigerit, ut variae dein lectiones obtinuerint, quæ
tamen haud adeò difficulter corrigi possunt, ut constat
ex iis quæ ex Waltono paulò ante observavimus. In
aliis verò, quæ sunt morum atque fidei, lectio variari
non potuit, quin ipsa fides atque morum præcepta
mutarentur; hoc autem, cùm contra fidem et morum
institutionem, quam omnes semel receperant, ejusmodi
aut aliquorum suasionem fieri non posset, ideò quoad ea
quæ spectant fidem atque mores, nulla in lectionibus
Scripturæ ab Ecclesiâ catholicâ approbatæ variatio
introducenda est. Denique contra deistas aliosque incre-
dulos ita argumentamur : Vel libri Evangelistarum et
Apostolorum propter variationes quæ in rebus levis-
simi momenti irrepserunt, rejiciendi non sunt, vel re-
jiciendi sunt. Si primum, habemus quod volumus; si
alterum, ergo et profani scriptores, e. g., Livii, Suetonii,
etc., scripta rejici debent, cùm in eorumdem
libris non solum variae lectiones, sed etiam multa er-
rata, quæ ab amanuensis, vel librariis vendre, sæpè
occurrant. Cur ergo deistæ aliique increduli horum
testimonia tantâ confidentiâ citant atque celebrant?
Cur eisdem ad impugnanda dogmata christianæ religio-
nis tam sæpè abutuntur? Cæterum profanorum scri-
ptorum exemplum, quod adduximus, est valdè dispar.
Nam multò aliter invigilat Dei providentia, ut sacros
Scripturæ codices ab Ecclesiâ catholicâ approbatos ab
errore præset immunes, saltem in iis quæ fidem et
salutem spectant. Quare omnibus consideratis, incre-
duli ex multiplicitate lectionum variantium nihil con-
tra authenticam Evangeliorum aut aliarum divinarum
Scripturarum auctoritatem evincere possunt.

Ad tertium responsio facilè colligitur ex dictis
num. 4, et ex infra, num. 10, 9, 4, dicendis. Illud
hic tantum superaddo, seu potius repeto, quòd, præ-
scindendo etiam de divinâ peculiari providentiâ, quâ
integritati sacrarum librorum prospectum esse debuit,
et lucusque fuit, tamen semper iidem sacri libri re-
manere debuissent incorrupti; quandoquidem, ut jam
supra num. 4 monuimus, suæ fidei depositum in S.
Scripturâ contineri semper Christiani existimârunt,
notumque est toti orbi, qualia et quanta sint, quæ pro
defensione suæ fidei omni tempore passi fuerint, quan-
tamque diligentiam præsidēs Ecclesiarum, doctores
atque magistri semper adhibuerint, ut fides sine mu-
tatione pura et integra consisteret. Unde nullatenus
dubitandum est, quin præsidēs Ecclesiarum, doctores,
etc., atque Christiani omnes maximâ, quâ fieri potuit,

diligenti curarint, ne sacri libri mutarentur atque corrumperebantur; sicque semper integros et incorruptos conservaverint. Certè, si li quoque libri ad nos integri pervenire, qui ut servarentur, nullius hominis tantum interesse poterat, quantum Christianorum omnium unde quaque diffusorum intererat, ut sacra Scriptura integra atque incorrupta servaretur, propter diuturnitatem temporis variasque rerum vicissitudines dubitare nullus sanæ mentis potest, utrum Evangelia aliique libri sacri ad nostram usque ætatem incorrupti perseverint. Unde repeto argumentum, quo tanquam retorsione contra deistas aliosque incredulos supra jam usi sumus, et ex his quero: Cùm ab ætate veterum scriptorum ethnicorum tam longè remoti simus, quomodo post tam longam seriem temporum, post tam multiplices variasque rerum vicissitudines libri ethnicorum incorrupti ad nos pervenerint? Quomodo, licet quoad conservationem horum librorum ea peculiaris ratio non detur, quæ, juxta superius num. 8 dicta, quoad conservationem librorum sacrarum certa atque manifesta est, quomodo, inquam, adversarii tamen ipsi illorum scriptorum ethnicorum testimonia tanquam vera, integra atque incorrupta laudant, nobisque sapè opponunt? Numquid hæc agendi ratione se studio partium per summam iniquitatem abreptos demonstrant?

Ad quartum dico, necesse non esse, ut quoad rem istam in scepticismum delabamur, sicuti Cogitationum philosophicarum auctor (1) ineptè contendit. Ipse quidem est turpi scepticismo involutus, vel saltem quoad ea quoque, quæ evidentia sunt, involutum se esse præ se fert; quoad Christianos verò, saltem romano-catholicos, nihil tale confingi potest. Nam horum polemici et theologi dogmatici, antequam ex Scripturâ tanquam libro divino infallibilitatem Ecclesiæ proferant, prius ex motivis credibilitatis (uti vocant), hoc est, ex prophetiis jam impletis, ex evidentiâ miraculorum, etc., ostendunt, genuinam religionem christianam esse à Deo institutam, adeoque libros, quos asserit esse divinos, reverè esse tales, ac consequenter eosdem esse infallibilis auctoritatis. Tum primum ex infallibilitate Scripturæ sic demonstrat inferimus infallibilitatem Ecclesiæ, quæ in Scripturâ manifestè asseritur; sicque in nullum scepticismum incidimus, omnemque circumum, ut aiunt, vitiosum evitamus; proptè nostri theologi dogmatici et polemici (2) in trac-

(1) Ita arguitur auctor libelli: *Pensées philosophiques*.

(2) Cl. Carolus Sardagna, tom. 2 Theologiæ dogmaticæ polemiciæ, tract. 3, controvers. 2, num. 167. Aut Cl. Thomæ Aquin. Mayer Tractatus prævii de verâ Religione et Ecclesiâ partem alteram. Q. 4, art. 1, num. 956 et 958, ubi sic ait: « Nota, nos... infallibilitatem Ecclesiæ independentem à Scripturâ probavisse rationibus et argumentis, certitudinem salutem moralem parientibus. Unde nobis objici non potest... circuitus vitiosus, quasi Scripturam divinam unicè probemus ex infallibili Ecclesiæ judicio, et vicissim infallibile Ecclesiæ judicium unicè ex Scripturâ divinâ. Licet enim primum sit verum, tamen et secundum est falsum, ut patet ex modò dictis. » Quando igitur infallibilitatem Ecclesiæ etiam ex

latu de Fide vel Religione fusè et distinctè explicare solent, apud quos deista, aliique adversarii, si hujus rei diligentem accuratamque explanationem desiderant, uberiorem etiam et accuratorem invenient, quam ipsi putant.

Ex his satis constat, quàm ineptè hæc quoque in re, sicuti in cunctis aliis, auctor Cogitationum philosophicarum processerit, dum ad scepticismum provocavit. Equidem specioso philosophicarum Cogitationum nomine, quod suo impissimo libello apposuit, illudere imperitis ipse studuit, dum principia christianæ religionis evertere pessimè allaboravit; verum, ut Cl. Thomas Cerboni jam citatus ait, « irritò sanè conatu, cùm in ejus libello nihil occurrat, quod, non dicam, philosopho, sed ne sano quidem homini persuaderi possit. »

10. Quæres IV: « An historia evangelica propter successionem longi temporis à Christo in terris ambulante usque ad nos, nihil de suâ certitudine amisit. » — Resp. et dico: Nihil de suâ certitudine amisit. Nam, uti per se cuilibet patet, certitudo rei alienius pendet ab argumentis ipsius credibilitatis; ergo, si, quamvis longum tempus fluxerit, argumenta credibilitatis eadem perseverent, ipsa res eodem modo credibilis persistit; ergo successio temporum de certitudine rei alienius nihil detrahit. Unde contra apertam rationem insanierunt, qui propter successionem longam temporum certitudinem alienius facti, e.g., historiæ evangelicæ de gestis Domini minui, ac tandem evanescere, geometricâ methodo se demonstrare somniati sunt (1). Fanaticos hos somniiatores egregiè ac solidè confutat Cl. Thomas Cerboni, cujus hæc de re doctrinam et verba jam alibi (2) prolixè recitavimus, ex quibus manifestè patet, etiam historiam evangelicam ob longi temporis à Christo et Evangelistis usque ad nos successionem nihil de suâ certitudine amisisse; cùm testimonium quatuor Evangelistarum de vitâ gestisque Christi firmissimos veritates

« Scripturâ divinâ probamus, tunc imprimis hæc probatio est aliquod argumentum ad hominem, hæreticum nempe, vel alium, qui jam aliunde, et independentè ab infallibili Ecclesiæ declaratione, admitteret Scripturam divinam, tametsi talis homo id aliunde infallibiliter scire non possit. Deinde argumentum istud est etiam aliqua confirmatio assertionis nostræ (de infallibilitate Ecclesiæ). Nam primò ex motivis credibilitatis probamus, Ecclesiam romano-catholicam esse veram Christi Ecclesiam; ac proli omnia etiam dogmata illius esse vera. Secundò, ex... hoc principio ulterius inferimus, probamusque, S. Scripturam esse verbum Dei, quia nempe Ecclesia vera et infallibilis hoc docet. Tertio, ex Scripturâ autem divinâ, sic certò jam cognitâ, ipsa Ecclesiæ infallibilis, quæ jam prius aliunde erat primò probata, et ulterius, et quasi secundò probatur et confirmatur, et siue ullo vitioso circulo. »

(1) Hoc Traugius tentavit Theolog. Christ. Princip. Mathem. cap. 11, proposit. 17, qui etiam eò usque insipientie devenit, ut post ter mille quingentos à Christi ortu annos evangelicam historiam amplius probabilem futuram non esse, divinare non dubitaverit.

(2) Vide Scripturæ S. contra incredulos propugnatae part. 6, sect. 1, quæst. 15, num. 39.

characteres, quos ante annos plus quam mille septingentos habuit, etiamnum habeat.

11. Quæres V : *Unde sciamus, quòd ex variis et multis, quæ ab exordio Ecclesiæ in lucem prodierunt, Evangelii, hæc quatuor (Matthæi, Marci, Lucæ et Joannis) genuina sint; et cur hæc sola in Canonem sacrorum librorum fuerint recepta.* — Resp. : Hoc scimus ex antiquissimâ traditione Patrum et scriptorum ecclesiasticorum, Irenæi, Origenis, Tertulliani et Augustini, quorum verba jam supra, num. 2, attulimus; imò ex judicio summorum pontificum Innocentii I et Gelasii I, ac universæ Ecclesiæ ad finem concilii Florentini in decreto pro Armenis, et in Tridentino dicta quatuor Evangelia Canonis sacrorum librorum inserentium (1). Cæterum non diffitemur, ab exordio Ecclesiæ multa adhuc alia circumlata esse Evangelia, S. Petri, S. Thomæ, S. Bartholomæi, S. Matthiæ, etc. (2). Cur autem ex tot Evangelii sola illa quatuor S. Matthæi, S. Marci, S. Lucæ et S. Joannis, ab Ecclesiâ tanquam divina seu Deo dictante conscripta, sacrorum librorum Canonis inserta sint; ratio est, quia Ecclesiâ, quæ à Spiritu S. regitur, majorem certitudinem de horum quam de aliorum Evangeliorum divinitate habuit, ut S. Augustinus (3) rectè observavit, et nos alibi (4) ostendimus.

12. Quæres VI : *An quatuor Evangeliorum (Matthæi, Marci, Lucæ et Joannis) omnes partes canonicæ sint.* — Resp. : Omnes partes horum quatuor Evangeliorum, prout in nostrâ Vulgatâ latinâ continentur, canonicæ sunt, seu ab Ecclesiâ in Tridentino solemniter declaratæ, quòd sint Verbum Dei scriptum. Equidem fatemur, quasdam horum Evangeliorum partes esse duntaxat deuterocanonicas (5), hoc est, de illarum divinâ auctoritate aliquandiu inter ipsos orthodoxos fuisse dubitatum. Hæc partes sunt tres, nimirum Marci caput ultimum, historia de Christi sudore sanguineo, angelicæ apparitione et consolatione, Luc. cap. 22, et historia de muliere adulterâ, Joan. cap. 8. Verùm hodiè non amplius licet de harum partium divinâ auctoritate, postquam ab Ecclesiâ in Tridentino loc. cit. omnes libri Vulgatæ nostræ cum omnibus suis partibus sunt declarati canonici, et quidem meritò.

13. Oppones I : *Tempore S. Hieronymi (6), caput ultimum Marci non fuit ab omnibus receptum tanquam canonicum propter quedam verba huic capiti inserta (7), quæ satis aperte Manichæismum redolebant, et erant sequentis tenoris : Et illi satisfaciebant, dicentes :*

(1) Vide Scripturæ sacræ contra incredulos propugn. part. 6, sect. 1, num. 1, 5.

(2) Vide Calmeti Dissertationem de apocryphis Evangeliiis, aut ejusdem Dictionarium Biblicum, art. *Evangelium*.

(3) L. 1. de Consensu Evangelistarum, c. 1.

(4) Part. 4 Scriptur. S. contra incredulos propugn. sect. 1, num. 1.

(5) Vide Scripturæ S. contra incredulos propugn. part. 4 sect. 1, num. 1.

(6) Vide S. Hieronymi Epist. ad Hedibiam, quaestione 3.

(7) Vide S. Hieronymi lib. 2 contra Pelagianos, ante medium.

Seculum istud iniquitatis et incredulitatis substantia est, quæ non sinit per imundos spiritus veram Dei apprehendi virtutem, idcirco jam nunc revela justitiam tuam; ergo caput ultimum Marci immeritò postea insertum est Canonis S. Scripture. — Resp. : Conc. ant.; neg. cons. Nam rejectis illis verbis sacro textui assutis, ac, uti Michael Medina (1) ait, evangelicâ gravitate et spiritibus sancti timuit carentibus; rejectis, inquam, his verbis, caput ultimum Marci est retinendum, ac ab Ecclesiâ retentum, tanquam genuinum Verbum Dei scriptum. Tridentinum enim, sess. 4, jubet libros integros tanquam divinos recipi cum omnibus suis partibus, prout in Ecclesiâ catholicâ legi consueverunt. Legitur autem caput ultimum Marci in festis Resurrectionis et Ascensionis Christi, et idem exponitur à Bedâ et à S. Gregorio (2). S. Augustinus quoque (3) hoc caput ut verè Marci agnoscat. Denique incredibile est, Marci Evangelium ita mutilum et truncum esse, ut nihil de resurrectione Christi (de quâ in capite ultimo Marci sermo est) contineat. Accedit, quòd ipse Calvinus (4) ultimum hoc caput fateatur esse partem Evangelii S. Marci.

14. Oppon. II : *Historiam Luc. c. 22, de sudore Christi sanguineo, et angelicâ apparitione et consolatione, quidam, teste Hilario (5) et Hieronymo (6), in dubium revocabant, et quidem ex causâ, ut videtur, non vanâ, ne nimirum Christo infirmitatem et dolorem animi tribuere viderentur; ergo. — Resp. : Hæc causa nequam fuit sufficiens historiam illam excludendi Evangelio S. Lucæ. Nam si Christus, secundum naturam humanam assumptam potuit imminente passione pavere et lædere, ut S. Matthæus, cap. 26, v. 37, 38, et S. Marcus, cap. 14, v. 33, 34, in Evangelio suo testantur, cur non eadem ratione sudare, et angelicam consolationem admittere potuit? Mæror nimirum iste, sudor et agon voluntarius in Christo erat, qui eidem sese spontè tradidit, tum ad explandâ noxia gaudia nostra, tum ad ostendendam veritatem humanitatis suæ talia patientis; simulque ad nos docendos, quomodò in ejusmodi afflictionibus animi aut corporis nos gerere, nostramque cum divinâ voluntate conformare debeamus. Cæterum plura de sanguineo Christi sudore invenies in speciali hæc de re Dissertatione, quam Calmeti Commentario in Evangelium S. Lucæ præfixam reperies. Etsi igitur olim in nonnullis codicibus græcis et latinis ea historia de Christi sudore sanguineo, et apparitione ac consolatione angelicâ, erasa fuerit à quibusdam privata superstitionis hominibus; nihilominus tamen Ecclesiâ catholicâ illam ut genuinum Evangelii S. Lucæ partem semper ac optimo jure agnovit. Exstat enim hæc historia tum in plerisque græcis et latinis codicibus, tum in versionibus antiquioribus; commemoratur à præcipuis Patribus Ire-*

(1) L. 6 de rectâ in Deum fide, cap. 18.

(2) Homil. 29 in Evangelia.

(3) L. 3 de Consensu Evangelistarum, c. 24.

(4) Instit. c. 17, § 47.

(5) L. 10 de Trinitate.

(6) L. 2 contra Pelagianos.

meo (1), Justino (2), Augustino (3), et pluribus aliis. Neque Hilarius et Hieronymus locis supra in objectione citatis contrarium docent, sed tantum monent, historiam illam non in omnibus codicibus suo tempore fuisse, et propterea non ita certæ fidei habitam. Ex quo plus non sequitur, quam hanc partem Evangelii S. Lucae non esse proto-canoniam, quod ultra concedimus; non autem quod non sit deutero-canonica (4).

15. Oppon. III: Initium capituli 8 S. Joannis, quod historia adulteræ continetur, in variis veteribus codicibus desideratur, uti et in versione syriacâ et copticâ; ergo Canon sacrorum librorum non fuit inserenda. — Resp.: Conc. ant.; neg. cons. Nam nihilominus extra dubium est, quin ea et historia sit, et evangelicâ, cum legatur in Ecclesiâ in sabbato post Dominicam III quadragesimæ, eamque tanquam partem S. Scripturæ agnoscant gravissimi PP. Chrysostomus (5), Ambrosius (6), Hieronymus (7), Augustinus (8), qui etiam alibi (9) ait, eam historiam ab inimicis veræ fidei de nonnullis codicibus fuisse erasam. Præterea Tatianus et Hammonius, qui Ecclesiæ seculo 2 degabant, historiam hanc canonicam habendam esse censuerunt, eamque harmonice evangelicæ quam ipsi concinnarunt, inseruere; unde Eusebius in canonicis ex Hammonio congestis genuinam hanc pericopem prædicat. Quin et Beza, alioquin huic historiæ contrarius, in Annotationibus fatetur, et ait: *Ex vetustis nostris codicibus septemdecim, unus duntaxat illam non habet.* Prostant quoque plures codices græci antiquissimi à Millio Anglo allegati, et à Ricardo Simonio non dissimulati: item latina versio vulgata tam vetus, quam recentior à S. Hieronymo emendata, in quibus illa historia descripta legitur.

Porrò commoda reddi potest ratio, cur eadem historia de muliere adulterâ in multis codicibus, maxime in græcis ommissa sit. Monet enim S. Augustinus ibid. c. 7, Græcos judicasse, hanc historiam in cœtu publico legendam non esse, ne mulieribus peccandi licentia dari videretur. Alii timebant, ne gentiles inde occasionem caperent, Christianos, quasi crimina publica excusarent, traducendo, indeque censuerunt malè providi, præstare si hanc historiam in codicibus ommitterent, aut obelo notarent. Aliam adhuc rationem, quare tam hæc de muliere adulterâ in S. Joannis Evangelio, quam illa apud S. Lucam de sudore Christi sanguineo, etc., historia, item caput ultimum S. Marci, et alia quædam non in omnibus sacris codicibus reperiantur, affert Michael Medina loco supra citato, dicens, hujus omissionis « hoc fuisse in causâ « putâri, quod ea opera (ut scribentibus contingere

« solet) non uno eodemque calami impetu fuerint « scripta, sed iis, quæ prius auctores in vulgus emiserant, multa post deinde iidem sequentibus editionibus addiderint. Unde sequentes Christiani priores « illos codices cum posterioribus conferentes, corruptionum hæreticorum, quæ tunc, cum nondum satis « compertum fuisset, qui libri sacri habendi essent, « frequentissimæ erant, timore correpti, quousque res « ad plenum examinaretur, easdem additiones in aliarum « Scripturarum auctoritatem, non audebant admittere. Verum hujusmodi locos, cum nulli ejus « temporis hæresi ferrent patrocinium, facillè sacri « posteriorum seculorum doctores auctores, ad sanctas « Scripturas pertinere, potuerunt cognoscere. » Ita memoratus eruditiss. auctor.

Scholion. Sunt adhuc alii textus quatuor Evangeliorum, quos increduli negant, Deo dicente, conscriptos esse; sed de his alibi (1) sermo redibit.

16. Quæres VII: *Cur S. Augustinus (tract. 36 in Joan. et alibi) dicat unicum esse Evangelium, cum tamen quatuor sint.* — Resp.: Etiamsi centum vel mille essent evangelistæ, scribentes Evangelia, modò scribant eadem et consonantia, multa illa unicum essent Evangelium; quemadmodum ex adverso, si unus contraria commemoraret, non esset unum Evangelium. Utrum enim unum sit Evangelium, aut non unum, strictè loquendo æstimatur ex eo, eademne sint, an diversa, quæ scribuntur. Cum igitur quatuor Evangelistæ eadem loquantur, non est aliud atque aliud Evangelium ob personarum differentiam, sed unum ob eorum, qui loquuntur, consonantiam. Hoc sensu S. Augustinus loc. cit., et S. Chrysostomus, Comment. in cap. 1 Epist. ad Galatas, dicunt, quatuor Evangelia strictè loquendo esse unum Evangelium. Sic etiam Theophylactus, argumento in Evangel. Marc., alique veteres doctores asserunt, traditum nobis à Deo quadriforme Evangelium, uno tamen spiritu comprehensum.

17. Quæres VIII: « Cur Evangelistæ in modo et ordine « narrandi tantoperè inter se discrepent, et sæpè narret unus, quod reliqui tacent? Item, num hæc scribendi diversitas eos, eorumque scripta non reddat « suspecta de falsitate aut modicâ sinceritate. » — Resp. hanc discrepantiam et varietatem narrandi non ex defectu sinceritatis aut veritatis, sed ex diversitate occasionis vel scopi, quem quisque Evangelista in scribendo respexit, promanasse. Nam pro quo quisque scopo, et Spiritus S. impulsu ea duntaxat commemoravit, quæ ad illum videbantur conducere; neque de reliquis Christi gestis multum erat sollicitus, cum facta et vita Servatoris nostri, antequam evangelistæ ad scribendum se accingerent, palam nota et vulgata fuerint omnibus saltem in Judæâ et finitimis plagis. Hinc non ex historiæ legibus, ad quas Evangelistæ, si fuissent meri historiographi, adstricti fuissent, sed, ut dixi, ex peculiari ejusque scopo, et occasione scribendi suppediatâ judicium ferendum

(1) Id per decursum hujus operis variis in locis patet.

- (1) L. 3 contra Hæreses, cap. 22, num. 2.
- (2) In Dialogo cum Tryphone.
- (3) L. 3 de Consensu Evang. c. 4.
- (4) Vide Scriptur. S. contra incredulos propugn. part. 4, sect. 1, num. 1.
- (5) Homil. 60 in Joannem.
- (6) Epistolarum lib. 6, Epist. 52, ad Studium.
- (7) L. 2 contra Pelagianos.
- (8) Tract. 33 in Joan.
- (9) L. 2 de adulterinis Conjugiis, c.

est (1). Sic Matthæus, quia in gratiam Judæorum scripsit Evangelium suum, ostensurus Jesum esse Messiam à prophetis prædictum, narrat adorationem magorum, fugam in Ægyptum, infanticidium Herodis, etc., etc., quæ omnia jam in veteri lege à prophetis prænuntiata fuere. Idem Evangelista Evangelium suum ab humanâ Christi generatione incipit, et ostendit Jesum Christum de semine David ducere genus; quia, ut S. Chrysostomus homil. 1 in Matth. ait, nihil magis delectare Judæos poterat, quam si Christum Abraham et Davidis nepotem diceret. Lucas verò diverso ordine procedit; nam prius multa commemorat; et tunc deum, cap. 3, generationum catalogum texit. Et quia omnibus in commune loquebatur, ad ipsum usque Adam generationes retrorsum numerat. Marcus, quia ea, quæ ex Petri prædicantis ore audierat, in Evangelio suo collegit, scripsit quidem accuratè quæcumque tenebat memoriâ; sed tamen non eo ordine quo erant à Christo Domino dicta factæ, prout rectè observant S. Hieronymus, in præf. Comment. in Matth. et Eusebius, lib. 3 Hist. c. 33. Nam Marcus comes Petri fuit, qui quidem Domini sermones et præcepta, non eâ narrandi serie, quam Dominus in illis tradendis tenuisset, docebat, sed eam in prædicando rationem sequebatur, quam ad auditorum animos instituendos opportunam accommodatamque censuit. Idem etiam de Matthæo et Lucâ dici potest. Solus enim Joannes ex Evangelistis rerum à Christo gestarum ordinem in Evangelio suo servat, nec usquam ab hoc ordine recedit. Porrò S. Joannes, qui aliorum trium Evangelistarum Evangelia jam diu antea scripta viderat et approbârat, pauca eorum, quæ illi scripserant, in Evangelio suo attingit, sed eos maximè sermones proponit, in quibus Christus de suâ divinitate disserit. Nam juxta traditionem veterum Hieronymi de scriptoribus Ecclesiast. in Joanne, Theophylacti, Euthymii, etc., præcipua causa scribendi Evangelium S. Joanni fuit, ut suborientes hæreses Cerinthi, Ebionisque divinitatem Christi negantes revinceret. Cùm enim hic S. Evangelista videret, reliquos tres Evangelistas humanam quidem Christi naturam, et ex Virgine generationem sufficienter asseruisse; at verò de divinitate attingisse pauca; ex alterâ verò parte cognosceret, Cerinthi, Ebionis, aliorumque hæreticorum docentium, Christum esse purum hominem, hæreses serpere, cæque de causâ ab omnibus tunc Asiæ episcopis, ut de divinitate Christi scriberet, enixè rogaretur, statuit horum votis obsequi, et divinam Servatoris nostri generationem edicere, Evangelium suum ita exorsus: *In principio erat Verbum*. Cæterum idem S. Evangelista in Evangelio suo tempora etiam et annos, festaque præsertim paschalia diligenter annotat. Tres enim priores Evangelistæ non meminerunt festorum, quibus sæpè Dominus ivit Jerosolymam, nec ex eis deprehendi potest, quid post hoc aut illud festum sit gestum à Domino; aut quotannis publicè docuerit; quæ Joannes diligenter est persecutus. In ejusdem Evan-

gelistæ Evangelio etiam licet animadvertere Dominum maximè in festis paschalibus suam divinitatem, et profundissima mysteria proposuisse, adeò ut tertio paschate, cùm mansisset in Galilæâ Capharnai mysterium Eucharistiæ, Joan. 6, proposuerit. Denique solus Joannes præcipua acta primi anni prædicationis Christi describit. Teste enim S. Augustino, Præfat. in Evang. Joan., et Eusebio Litt. lib. 3, c. 18, amici S. Joannem rogabant, ut ex litteris consignet, quæ Christus in ipso prædicationis suæ initio gessit, ex. gr., miraculum in nuptiis in Cana Galilææ patratum, Joan. 2, Nicodemæ ad Jesum accessum de nocte, Joan. 3, aliaque, quæ Joanne Baptistâ adhuc in Ænon juxta Salim baptizante (ibidem) et necdum incarceratione acciderant (1); cùm reliqui tres Evangelistæ ea ferè sola scriptis fuerint prosequi, quæ à Christo post Joannem Bapt. in carcerem jam conjectum gesta fuere (2). En varias et diversas causas ac occasiones, quibus Evangelistæ inducebantur ad scribenda sua Evangelia: unde mirum non est, quòd non omnes omnia, sed unus narret quod reliqui tacent.

Cæterum, si quis distinctè scire cupit, in quibus locis sui Evangelii Evangelistæ rerum gestarum ordinem sequantur, et in quibus ab hoc recedant, legat harmoniam quatuor Evangeliorum, seu Synopsin vita Jesu Christi chronologico ordine deductam à Calmeto (3), aut Chronicon Tirini, cap. 49, vel de la Haye opus, cui titulus: *Triumphus veritatis*, seu *evangelicæ historie Dispositio*: in quo res D. N. J. C. eo ordine, quo gestæ sunt, ipsis Evangelistarum verbis sic distribuuntur, ut quid singulorum Evangelistarum propriam, quidve plurium commune sit, illic lectorum oculis pateat.

18. Quæres IX: *Quâ linguâ, seu quo idiomate quatuor Evangelistæ Evangelium suum scripserint?*—Resp.: Omnes tam veteres, quam recentiores conveniunt, Evangelia S. Lucæ et S. Joannis græco sermone originali er scripta esse. De S. Matthæi verò et S. Marci Evangeliiis inter eruditos disceptatur. Communis et longè probabilior sententia est, Evangelium S. Matthæi primitus scriptum esse linguâ hebraicâ tempore Christi et Apostolorum usitatâ, id est, mixtâ ex hebræo et chaldaico sermone, quæ alio nomine etiam vocatur syriaca, vel syro hierosolymitana (4). Major est diffi-

(1) Vide Tirini Chronicon, cap. 49, de primo anno prædicationis Christi.

(2) Vide Matth. 4, 12; Marc. 1, 14; Luc. 3, 20.

(3) Ad initium tomi 7 ante Commentarium in 4 Evangelistas.

(4) Notandum est, quòd alia lingua sit hebraica, alia chaldaica, et alia ex utrâque hæc mixta, quam syriacam, vel hierosolymitanam, appellant. Nam Judæi ante Babylonicam captivitatem usi sunt linguâ purè hebraicâ; tempore autem captivitatis ceperunt loqui chaldaicè non quidem perfectè, sed partim hebraicè, partim chaldaicè. Hinc orta est tertia lingua mixta, quâ Judæi post captivitatem Babylonicam usi sunt usque ad Christum, et deinceps, quæque usus est Christus ipse et apostoli tanquam vernaculâ. Et hæc tertia lingua vocatur syriaca, à regione, ubi ejus usus maximè viguit, vel hebræa in sensu latiore; prout quandoque etiam in S. Scripturâ (vide Joan. 5, 2. Item 19, 13 et 17) ap-

(1) Vide Hermannii Goldhagen Introduct. in S. Scriptur. p. 1, num. 47; item p. 3, num. 32, arg. 1.

cultas de Evangelio S. Marci, utrū originaliter scriptum græcè vel latinè? Verisimiliter videtur esse opinio, illud à D. Marco ab initio scriptum esse latinè; prout Syri constanter asserunt. Undè in fine syriaci Evangelii secundū Marcum in hunc modum habetur: *Absolutum est Evangelium sacrosanctum nuntium Marci, quod locutus est et annuntiavit in urbe Româ romanè.* Sic etiam Guilielmus Postellus se à Syris accepisse affirmat. Præterea Marcum primò latinè scripsisse Evangelium, asserunt, præter Albertum M., Baron., Seldenum, etiam Petrus de Natalibus (1), Jacobus de Voragine (2), de la Haye (3), et alii multi. Interim non negamus, S. Marcum brevi postea in Italiâ Evangelium suum græcè, priusquàm in Ægyptum iret, vertisse, uti plures affirmant. Fert nimirū antiqua traditio, quòd S. Marcus Evangelium à se Romæ latinè scriptum, postea, cum Aquileiæ moraretur, missus illuc à S. Petro ad erigendam sibi Ecclesiam in græcum idioma transulerit; et sic videtur aliquâ ratione conciliari posse opiniones auctorum, quorum multi dicunt, à S. Marco Evangelium scriptum esse latinè, alii verò græcè. An verò ipsum originale latinum Aquileiæ diutius asservatum, Venetiis demum sit translatum, ibique etiam asservetur, in sequenti questione 10, mox pluribus referemus.

Cæterū de linguâ, quâ quatuor Evangelistæ suum Evangelium scripsere, plura præter alios eruditè disserunt Calmetus (4) et agiographi Antwerpenses (5).

19. Quæres X: *An autographum seu originaliter scriptum Evangelium S. Marci Venetiis etiamnum extet? Aut an autographa reliquorum trium Evangelistarum alicubi etiamnum extant?* — Resp.: De reliquorum trium Evangelistarum (nempe S. Matthæi, Lucæ et Joannis) autographis Evangelii nobis nil constat, quòd alicubi etiamnum extant; de autographo autem Evangelio S. Marci, id est, ipsius hujus Evangelistæ manu exarato non pauci magni nominis auctores, inter quos est etiam Cornelius à Lap (6), asserunt illud Venetiis asservari, hæcque (teste eodem Cornelio) est apud Venetos antiqua traditio. Porrò modò memorati auctores ferunt, autographum hoc Evangelium Aquileiæ à S. Marco relictum (7), indeque Venetiis translatum esse. Cùm enim Attila, rex Hunnorum, Aquileiam per triennium obsessam cepit, vastavitque, tunc multi Aquileienses Attilam fugientes, concesserunt ad vicinas Adriatici maris paludes, ibique Venetiis admirabili opere condiderunt sub annum Christi 452, teste Baronio. Atque hæc occasione laudati auctores factum esse existimant, ut autographum Evangelium S. Marci

pellatur, vel hierosolymitana, aut syro-hierosolymitana à civitate Judæorum præcipuâ.

(1) In Catalogo sanctorum, lib. 4, c. 86.

(2) Serm. de S. Marco.

(3) In Apparatu Evang. cap. 54.

(4) Præfat. in libros novi Testamenti. Textus original. N. T. Item præfat. in Evang. S. Matthæi et S. Marci.

(5) Tom. 1, septembr. ad diem 21.

(6) Ad finem præfationis Commentarii in Evang. Marci.

(7) Vide præcedentem numerum 18.

Aquileiâ transferetur Venetiis. Porrò quidem, aiunt idem autographum, quod Venetiis asservatur, conscriptum esse latinè, alii verò græcè. Eruditissimus Montfauconius oculatus testis hujus pretiosissimi autographi duo de eo refert, silentio non prætereunda. Primò asserit, illud descriptum esse in papyro ægyptiaca, non verò in membranis, dein elementa in eo esse latina, censet tum ex proprio visu, tum ex historiâ hujus codicis scripti (1). Sed Maximilianus Missonus (2), qui pariter hoc Evangelium autographum S. Marci Venetiis inspexit et perperdit cum abbate Lithâ, Bibliothecæ S. Marci custode, observat, hujus codicis paginas ex membranis compactas esse, volumem autem græcis litteris esse compositum. Deprehendisse enim sibi visus est græcam litteram Δ et Σ, imò vocabulum *kata* græcis litteris exaratum. Verum Montfauconius hanc opinionem refutat, ostendens, litteras illas omnes latinas esse, et quod Missonus *kata* legit, re tamen scribi *bata*; itemque quod ille Δ græcum scriptus est, latinum esse A, cujus media linea evanuerit. Observavit etiam Montfauconius alicubi D. et R. Latinorum, quarum litterarum sanè alia est forma apud Græcos. Neque mirandum, quòd duo hi testes oculati in legendo illo codice tantoperè discrepârunt, cùm ob vetustatem in eo litteræ ita corrosæ et exesæ sint, ut satis distingui et expedite legi nequeant, prout Cornelius à Lapide loco citato alique testantur. Certè ipse Montfaucon fatetur, nullum se alium vetustiorum codicum unquàm vidisse, nullas habentem vocum distinctiones, agglutinari autem ad eum ejus folia humiditate et situ, ut ne separari quidem possint. Quadratum est manuscriptum hoc, cujus papyrus marcescentium foliorum colorem exhibet. Denique bombycinum esse hunc codicem, nemo ultra ambigit post sedulam illius inspectionem factam à D. Scipione Maffeo, teste eorum rerum maximè idoneo. Hæc eruditionis causâ commemoranda censui, ultimum iudicium erudito lectori relinquens. Plura de eodem codice referunt Calmetus (3) alique citati auctores.

Atque hæc de Evangelii generatim spectatis interim dicta sufficiant. Alias autem difficultates, aut incredulorum contra IV sancta Evangelia in communi considerata objectiones solvit Cl. Hermann Goldhagen (4), vel nos ipsi in decursu hujus operis discutimus.

SECTIO II.

DE DIVINITATE CHRISTI, EX EVANGELIO DEMONSTRATA.

Cùm Deistæ alique christianæ religionis hostes, negando et pernegando Christi divinitatem, totum christianismum subtruncare ac funditus evertere allaborent, opere pretium erit, primarium hoc dogma nostræ religionis in solutione sequentium questionum prius stabilire, antequàm ad confutanda alia incredulorum

(1) Montfauc. Diarium Italic. cap. 4, p. 55, etc.

(2) Epist. 16 Itineris sui Italic. editâ an. 1703.

(3) Præfat. in Comment. Evang. S. Marci.

(4) Introd. in S. Scriptur. p. 3, num. 6 et seqq.

dicteria et blasphemias contra sancta quatuor Evangelia progrediamur.

20. Quæres I : An historia evangelica de vitâ gestisque Christi Domini sit moraliter certa, ut adeo eam nemo prudenter in dubium vocare possit?—Resp. affirmativè. Nam ista argumentor (1) : Historia evangelica vitæ gestorumque Christi pares, imò firmiores veritatis characteres habet, quàm quævis alia profana historia, si consideremus quinam et quid scripserint de Christo, quando, et quo finè ac animo scripserint, et quo illis repugnante vel credente. Si ergo non possumus rejicere historias profanas pro indubitatis communiter habitas, v. g., annales Græcorum et Romanorum, multò minùs prudenter dubitare possumus de veritate historiae evangelicæ vitæ gestorumque Christi. Cons. patet. Antec. prob., dictos characteres enumerando. I. Scripserunt historiam Evang. vitæ gestorumque Christi testes, et alii quidem de visu, ut Matthæus et Joannes, alii autem de certo auditu, ut Marcus et Lucas; adæquè de rebus, quarum ipsimet fuerunt testes oculati et aures. II. Scripserunt, quæ palam gesta, et omnibus nota erant, etc. III. Scripserunt statim post mortem Christi, cum in recenti adhuc memoriâ versaretur vita illius : proinde si falsum dixissent, illicè potuissent de falsitate convinci. Ex gr., si ea, quæ S. Matthæus tribus vel quatuor annis post mortem Christi scripsit de Bethlemico infanticidio Herodis, et secutâ inde fugâ Christi in Ægyptum, ejusque reditu post Herodis mortem, et commorationem in Nazareth ex metu Archelæi, qui erat Herodis filius, etc.; si, inquam, S. Matthæus hæc confinxisset, numquid omnes Hierosolymitani, Bethlemite, Nazarei 50 aut 60 annos nati, præsertim pharisæi et scribæ, ex improbrâssent quòd mentiarer? IV. Scripserunt solo veritatis amore. Nulla enim hic potest esse suspicio de malitiâ, fallendi animo, aut commodi acquirendi spe, cum manifestè præviderent aliud se lucrum ex scriptiõne et predicatione suâ ab obstinatis Judæis et gentibus haud relatuuros, nisi supplicia et mortem. V. Scripserunt stylo simplici sine fuce, et tantum abfuit ut quidquam dissimularent, ut vel ipsas Christi infirmitates humanas, tædium, agoniam, mortem exprimerent. Sic, ex gr., S. Luc. cap. 25, v. 32, 33, simpliciter ait : *Dicebantur autem et alii duo nequam cum eo, ut interficerentur. Et postquam venerunt in locum qui vocatur Calvaria, ibi crucifixerunt eum; et latrones, unum à dextris et alterum à sinistris.* Non dissimulat Evangelista genus et circumstantias mortis Christi maximè probrosas, sed sincero et simplici stylo easdem narrat. Unde Eusebius Demonstr. evang. lib. 3, rectissimè inquit : *Si enim hoc illis (nempe Apostolis et Evangelistis)... propositum fuit, ut mendacis suum præceptorum ornarent, cur illi ea, quæ modo diximus, adscripserunt? (Dixerat autem antea Eusebius, quæ Evangelistæ de Christi*

passione tradiderunt), aut cur posteris indicârunt, et quòd tristes fuerit, et tædio affectus, et animo turbatus? aut quòd ipsi (discipuli) illum deseruerint atque abierint? aut quòd, qui omnibus ipsis præpositus fuerat, Apostolus illius, et Discipulus Petrus... ter illum abjuraverit? etc.

Et Origenes contra Celsum lib. 3, sinceritatem et simplicitatem styli, quæ Evangelistæ in scribendo usi sunt, dilaudat his verbis : *Opinor... Jesum idèò voluisse uti talibus dogmatum suorum doctoribus (E. angelistis), ne quem locum haberet suspicio, quasi artibus esset instructi sophisticis; sed evidenter intelligi possent, nihil fuci latuisse in animo tantâ simplicitate scribentium, etc.*

VI. Scripserunt nemine ipsis repugnante, seu reprehendente, quòd falsa scriberent. Imò ne ipsi quidem postea hæretici, dum argumentis ex Evangelio petitis refellerentur, eo secuto se defenderunt, quòd historia evangelica fide digna haud esset, sed relicta huic auctoritate ad alias responsiones et effugia sese converterunt; prout theologis, aliisque rerum polemicarum peritis notum est. VII. Scripserunt, quæ etiam consequentium deinceps ætatum auctoritate confirmata, nusquam interruptâ serie traditionis, ad nostra usque tempora promanârunt; nam his testimoniis Evangelistarum postea crediderunt innumeri viri, ac sapientissimi post summam diligentiam adhibitam (quales viri præcipuè fuere SS. Patres), multique illorum eam historiam fuso etiam sanguine consignârunt. Spectatis igitur tot ac tantis veritatis characteribus, historia Evangelica vitæ gestorumque Christi moraliter certa est, nullusque illam prudenter in dubium revocare potest.

21. ARGUMENTA CONTRARIA INCREDULORUM. — Quæ contra veritatem historicæ evangelicæ ex Spinosa, Blountii, Hobbesii, Tolandii, Collinsii atque Wolstoni, etc., operibus peti possunt, eò tendunt, ut lectoribus persuadeant, ab evangelistis Christum plus æquo laudari; ab eo miracula facta fuisse, confingi; sub nitore verborum occultari mendacia; ea quæ Evangelistæ contigisse tradunt ab iis minutè referri, iisdemque fidem adhibendam non esse, quia Christi amici erant; tandem historiam evangelicam ob nimis longam remotionem temporum quævis ea scripta esse, multùm de suâ verisimilitudine aut saltè certitudine perdidisse. Verùm, quamvis his omnibus necesse non sit, ut aliqua respondeamus, cum ex supra num. 20 dictis unicuique per se constare possit, solâ libidine calumniandi hæc ab incredulis contra veritatem evangelicæ historicæ nobis objici, prout Cl. Thomas Cerboni, Theolog. revelat. lib. 3, quæst 2, art. 3, rectè observat; tamen nonnulla alia nunc superaddere juvat, ut semper magis magisque pateat, quæ opponunt increduli nostri temporis, ferè omnia ab ethnicis priorum temporum fuisse mutatas. Hæc verò de causâ adhuc alia Eusebii et Origenis testimonia proferemus, quibus à primis jam Ecclesie seculis (1) confutata fuere, quæ istis nostri philosophi iterùm in medium proferre non

(1) Idem argumentum etiam alii theologi ad veritatem historicæ Evangel. de vitâ gestisque Christi demonstrandam adhibent, illudque Josephus Widman, tom. 1, Institut. Theol. cap. 1, art. 4, § 31, summam refert.

(1) Eusebius Cæsarensis, qui evangelicæ Demonstrationis opus composuit, erat scriptor seculi IV, sub

erubescunt. Refutans ergo Eusebio eos qui non credunt apostolis et evangelistis admirabiles Christi Domini res gestas narrantibus, inter alia ita ait, Demonstr. evang. lib. 5 : « Qui verò tales viros (puta apostolos et evangelistas) fictionibus usos ac mentitos putant, et tanquam impostores infamiâ probrisque notare conantur, cur non ipsi potius et ridiculi sunt, et odio invidiâque digni, tanquam omnis veritatis inimici habentur? qui quidem viros tam ab omni malitiâ alienos, tamque sine furo, verèque sincerum animum in suis scriptis præ se ferentes, malitiosos quosdam et callidos audent fingere sophistas, tanquam eos qui, quidquid scriperint, commenti sint, et suo præceptorum, quæ ille nunquam fecerit, ad gratiam tribuerint? Sane commodè mihi dictum videtur; aut prorsus credere oportet Jesu discipulis, si reliquis quoque scriptoribus; aut si non his, ne reliquis quidem. Cur enim, si solis his viris detrahenda sit fides, non etiam reliquis omnibus, quicumque unquam aut apud Græcos, aut apud barbaros, vitas aut orationes, aut commentaria conscripserunt eorum qui variis temporibus in aliquo genere virtutis atque officii præstiterint? Aut si diis aliis quidem credere æquum esse, at his solis non credere, cur non illos planè ad invidiam referatur? Quòd si demus hunc de præceptore fuisse mentitos, et quæ ille nunquam fecerit, scriptis suis complexos, num etiam de iis mentitos, quæ idem passus est, dare possumus? Dico autem de unius ex discipulis conditione... de contumeliis, de ictibus in facie, flagellisque in tergo; de coronâ spinæ... de arundine, quâ illius tempora percussère; de conviciis, quæ in illum à spectantibus jactata sunt? At enim et hæc, et quæcumque alia de illo his similia feruntur, aut ficta esse oportet ab illius discipulis, aut in his quidem tanquam verissimis, illis credendum est, in reliquis verò, quæ clariorum illum venerabilioremque reddunt, non credendum. Sed hæc de iisdem sibi ipsi contraria opinio unde confirmabitur? Dicere enim eosdem de eodem, et vera prodere, et mentiri, nihil aliud est, nisi contraria in eodem de iisdem rebus dicere. Quomodò hæc refellentur? »

Dùm verò increduli opponunt et aiunt, ab Evangelistis res gestas imperfectè dimittitque referri, satis produunt se amplius non habere quò confugiant. Quod enim Evangelistis propositum et à Deo inspiratum erat, integrè exponunt, omittunt verò ea quæ ad sui instituti rationem nihil intererant, aut à Deo, ut scriberent, inspirata non erant. Porrò falsum omninò est, quòd evangelistæ sub nitore verborum occultent mendaciâ. Ut enim supra abundè ostensum est, si non id sibi constituerunt, ut vel elegantia sermonis, vel ornatu figurarum, vel apparatu aut pompâ verborum legentium animos sibi conciliarent, quòd facilis eorum quæ referebant, fidem illis persuaderent, sed nudâ rei veritate contenti, cum summâ simplicitate res quas

Christus gessit, vel passus est, enarrârunt. Audiamus iterum Origenem hæc de re lib. 4 contra Celsum hunc in modum loquentem : « Qui prudenter et candidè res ab Apostolis (idem etiam de Evangelistis Marco et Lucâ intelligendum est) Jesu gestas possunt examinare, his manifestum fiet, hos divinâ virtute robatos fuisse oportere, ut edocerent Christianam religionem, et homines verbo Dei subjicerent. Non eis secundum artes Græcorum dialecticas, aut rhetoricas, dicendi facultas, et disserendi ratio inerat, quòd auditores sibi conciliarent... Si Jesus elegisset doctrinæ suæ ministros... qui multorum opinione sapientes haberent, aut cogitandi subtilitate, aut sermonis faciendi multitudinis plausus captare possunt, justa meo quidem iudicio suspicio fuisset, simili eum ratione atque viâ usum fuisse, quâ philosophi sectæ eujusquam auctores usi sunt, neque quod promissum est de doctrinâ ejus divinitate, videretur adimpletum... Nunc autem æquis est, qui, cum videat piscatores et publicanos, vel primorum electorum imperitos (et ipse Celsus hæc parte libenter credit de eorum imperitiâ) confidenter de fide Jesu adjungenda non modò apud Judæos disputare, sed etiam apud reliquas gentes prosperè Jesum annuntiare, non quæsierit, unde illis esset persuadendi facultas? neque enim erat vulgaris. Æquis non dixerit Jesum in Apostolis divinâ quâdam virtute consecutum fuisse, quod his promiserat verbis Matth. 4, 19 : *Venite post me, et faciam vos fieri piscatores hominum?* »

Licet ergo arctissimo amicitiae vinculo cum Christo essent Apostoli conjuncti, et similiter Marcus et Lucas Evangelistæ maximo in cum amore ferrentur, tamen idè iis fides nequaquam est deneganda. Nimis enim multa sunt ut modò etiam ex Eusebio et Origene audivimus, quæ ne levissimè quidem suscipari quemquam patiuntur, à sanctissimis viris (Apostolis nempe ac Evangelistis) nos fuisse deceptos.

Tandem ad id, quod increduli opponunt de remotione longi retrò temporis, quò gesta Christi contigisse dicuntur, et ab Evangelistis enarrata sunt, non est, cur hic aliqua contra reponamus; satis enim hæc de re supra diximus.

Scholion. Cæteras incredulorum objectiones contra veritatem historiæ evangelicæ solvemus tum in sequente quæst. 2, tum in variis aliis locis per decursum hujus operis.

22. Quæres II : *An, aut cur scriptores ethnici et Judæi de historiâ evangelicâ, et præsertim de vitâ gestisque Christi Domini sileant?* Antequàm respondeam, observo, hæc questione contineri præcipuam objectionem Voltairii aliorumque incredulorum contra veritatem historiæ evangelicæ. Nam hi ita opponunt : Si in Palestina, quæ tunc erat romani imperii provincia, Christus tot ac tanta patrasset mirabilia, prout Evangelistæ narrant, haud dubiè eorundem gestorum notitia ad imperatorem, senatum, Romanæque universam perlata fuisset; romanis scriptores, græci et latini de Christo ejusque stupendis operibus mentionem fecissent.

Constantino imperatore, et Constantio; Origenes verò jam seculo III scripsit.

idem etiam fecissent scriptores Judæi, Philo Alexandrinus, et Josephus Judeus, qui circa illa tempora floruerunt. Sed apud hos omnes, aut fermè omnes alium de Christo silentium notatur; ergo. Verùm respond. 1°, et inverte argumentum: Si Evangelistæ de Christo ejusque mirabilibus gestis tam enormia mendacia, ut increduli aiunt, sparsissent, haud dubiè alii illorum temporum scriptores (maximè gentiles et Judæi christianæ religionis acerrimi osores) eos falsitatis et mendaciorum arguissent; sed id factum non est, manifeste indicio, Evangelistas non falsa, sed vera scripsisse. Contin. : Nullus negare potest, apologistas christianæ religionis in iis scriptis quæ in defensionem ejus evulgârunt, gestorum Jesu Christi ab Evangelistis commemoratorum mentionem sæpè fecisse Ethnicis autem et Judæis tantum abfuit, ut ea falsa et ab Evangelistis conficta esse reposuerint, ut potiùs vel rei veritate convicti suo silentio isdem se assentiri demonstrarent, vel cum aliâ ratione se tueri non possent, mira illa Christi opera magicis artibus adscriberent. Hoc autem eò magis mirandum est, quò claritàs patet, ethnicos et Judæos completam supra suos adversarios (puta Christianos) victoriam reportatos fuisse, si eos de falsitate historiæ evangelicæ convincere potuissent. Quapropter cum silentium maximam vim ad persuadendum tunc habeat, quando gravis urgensque causa impellebat, ut aliqui eâ de re, quam omninò tacuerunt, verba facerent; cùmque juxta erroneam ethnicorum et pertinacium Judæorum persuasionem, vix gravior urgentiorque causa occurrere potuissent, ob quam falsa esse demonstrant, quæ ab Evangelistis de Christo prædicabantur; evidentissimo argumento est, ethnicos et Judæos de historiâ evangelicâ vitæ gestorumque Christi silentes, de horum veritate fuisse omninò convictos, adeoque ex illo ipso eorumdem silentio (siquidem illud daretur) evangelicæ historie veritatem apertissimè elucescere.

25. Resp 2°: Falsum est, quòd inter gentiles et Judæos nullus fuerit qui de Christo ejusque vitæ et gestis in Evangelio enarratis scripserit. Nam Chalcidius philosophus Platonicus (1) in suo Commentario ad Timæum Platonis hæc habet: *Est quoque sanctorum et venerabiliorum historia, quæ perhibet, ortu stellæ cujusdam non morbos, mortesque denuntiatas, sed descensum Iei venerabilis ad humanæ conversationis rerumque mortalium gratiam; quam stellam cum nocturno itinere insperassent Chaldaeorum profecto sapientes viri, et consideratione rerum caelestium satis exercitati, quæsiisse dicuntur recentem ortum Dei, repertâque illâ majestatem pueritii, veneratos esse, et vota Deo tantum convenientia nuncupasse.* Quæ ergo de stellâ præeunte Magos, eorumque adventu ad Deum infantem, seu Christum natum debito cultu prosequendum in evan-

gelicâ historiâ leguntur, Chalcidius, qui quarti seculi initio floruit, suo suffragio comprobavit; quamvis teste Lexico univers. Lips. (ut ante dixi) non omnes conveniant, quòd is fuerit ethnicus. Similiter Phlegon libertus Neronis seculo secundo post datum testimonium de Christo tanquam vero Prophetà, præsertim ob excidium Jerosolymæ ab ipso prædictum et jam impletum, meminit extraordinariæ eclipsis solaris anno quarto olympiadis ducentesimæ secundus qui annus respondet anno mortis Christi, et decimo octavo Tiberii imperantis. Verba Phlegontis (1) sunt: *Quarto autem anno 202 olympiadis maxima et excellens inter omnes, quæ ante eam acciderant defectio solis facta; dies horâ sextâ in tenebrosam noctem versus, ut stellæ in cælo visæ sint, terræque motus in Bythinia Nicææ urbis multas aedes subvertit.* Scio quidem à Baylio (2) multa opponi contra hoc testimonium Phlegontis; verùm cum iis alii abundè satisfecerint, aliundè verò narrationem Phlegontis veram esse constet, non est cur in isdem confutandis diutius nos detineamus. Nam idem eventus in annalibus quoque Romanis fuit consignatus, uti testatur Tertullianus, magistratui romano palàm affirmans Apologet. cap. 4, his verbis: *Eodem momento dies, medium orbem signante sole, subducta est... Eum mundi casum retatum in archivis vestris habetis.* Et Origenes, lib. 2 contra Celsum, n. 55, ait: *De solis autem defectione, quæ accidit sub Tiberio Cæsare, quo imperante Christum crucifixum esse constat, deque motibus, quæ tunc terra successa est, Phlegontem opinor in 15 vel 14 Chronicorum libro injecisse mentionem.* Unde et Lucianus presbyter atque martyr, uti Rufinus Hist. eccl. lib. 9, c. 6, tradit, ad suos judices dixit confidenter: *Consulte amales vestros; invenitis Pilati temporibus, dum pateretur Christus, mediâ die fugatum solem, et interruptam diem.* Præterea, quod de eade infantium, jubeante Herode, in evangelicâ historiâ legitur, est etiam Macrobii testimonio confirmatum, quia ita lib. 2. Saturnaliorum, cap. 4, inquit: *Cum audisset (imperator Augustus) inter pueros, quos in Syria rex Judæorum intra bimatam jussit interfici, filium quoque ejus occisum, ait: « Melius est Herodis porcum esse, quam filium. »* Quæ autem Collinsius contra hoc Macrobii testimonium opponit, solutu faciliâ sunt: Nam quod superaddit (Collinsius), ait Cl. Thomas Cerboni Theologiæ revelat. lib. 3, quæst. 2, art. 6, *Macrobius testem esse non posse, quæ quatuor seculis antea ipsum contigerant, et fortassè christianum fuisse, nullius momenti est, quandoquidem Macrobius non narrat quæ viderat, sed quæ legerat apud auctores. Ethnicum autem Macrobium fuisse constat, cum affirmet, se adorare Janum, et colere hunc.* Cæterùm, de infanticidio Herodis, et stellâ à Magis visâ, aliisque factis particularibus in historiâ evangelicâ contentis, alibi sermo redibit. Denique quod attinet ad Christi miracula ab

(1) Quamvis teste Lexico Universal. Lipsiens. tom. 5, pag. 1944, aliqui Chalcidium dicant fuisse archidiaconum Ecclesiæ Carthaginensis, et Cave, Hist. liter. pag. 106, indecum relinquat, utrùm Chalcidius fuerit ethnicus, an christianus; tamen alii, Thomas Cerboni, Hermann, Goldhagen, etc., cum simpliciter inter gentiles nunciant.

(1) L. 45 in celebri Historiâ Olympiadum cujus fragmenta restant.

(2) In suo Dictionario, artic. *Phlegon*, adnotatione 100.

Evangelistis commemorata, ea suffragio ethnicorum, quoque Porphyrii, Celsi, etc., confirmata fuisse, pariter alio loco indicabitur.

His gentiliū testimoniis addo omni jure etiam testimonium eorum qui olim ethnici philosophi postea autem ad Christum conversi sunt. Omissis aliis unicū audiamus Quadratum, qui, teste Eusebio eccl. Histor. lib. 4, cap. 3, et in eā oratione quam in defensionem christianæ religionis Adriano obtulit, ita ait: *Servatoris autem nostri opera semper conspicua erant, quippe quæ vera essent; ii scilicet, qui morbis liberati, aut qui ex morte ad vitam revocati fuerant. Quis quidem non solum, diu sanabantur, inspecti sunt ab omnibus, sed secuto deinceps tempore. Nec solum quamdiu in terris moratus est Servator noster, verum etiam post ejus discessum diu superstites fuerunt, adeo ut nonnulli eorum etiam ad nostra usque tempora pervenerint.* Huic verò Quadrato addi multi alii possunt, qui et philosophi præstantissimi, et omni genere eruditione imbuti erant, antequam christianam religionem amplecterentur. Horum verò testimonium, licet Christiani fuerint, etiam ab incredulis pluris faciendum est, quàm si ethnici permansissent. Quandoquidem primò ethnici erant, et philosophiæ studio diligentissimè dediti, postea autem rei veritate convicti, christianam religionem amplexi sunt, et in ejus defensionem apologias scripserunt, contrarios errores confutarunt, ac, quæ ab Evangelistis per Christum gesta esse referuntur, firmiter propugnârunt, totamque evangelicam historiam uti divinam et certissimam susceperunt; ergo res, quæ in religione christianâ proponerentur, prius seriò eos expendisse, deinde autem de veritate omninò convictos eisdem assensisse, dicendum est: ergo increduli testimonium horum philosophorum ex gentilitate ad Christum conversorum inde rejicere non possunt, quia Christiani fuere; quin potius idè potissimùm, quia religionem christianam amplexi sunt, ex testimonio eorum de evangelicæ historiæ veritate manifestius constat.

Præter ethnicos etiam Judæi testimonium perhibere veritati historiæ evangelicæ. Nam non solum miracula Christi nunquam negare ausi sunt, sed eadem in libris suis Talmudicis (1) apertè confitentur; et Josephus Judæus, sectâ phariseus, in suis scriptis (2) celeberrimum illud de Christo testimonium (3) posteritati reliquit, quod quidem à novarientibus qui-

(1) Tit. *Aboda Zara*.

(2) *Antiq. Judaic. lib. 18, cap. 4.*

(3) Hoc testimonium Josephi ex græco idiomate (quo originaliter scriptum est) in latinam linguam translatus, ita sonat: *Fuit autem hoc tempore JESUS, vir sapiens, si tamen virum illum oportet dicere. Erat enim mirabilium operum effector, magister hominum, qui vera libenter amplectantur. Et multos quidem ex Judæis, multos etiam ex gentilibus ad se pertraxit, cientes enim à primoribus gentis nostræ accusatum Pilatus ad crucem damndasset, ab eo diligendo non absterant, qui ab initio eum dilexerunt. Nam die tertio rediit eis apparuit; secundum quod divinitus inspirati Prophetæ hæc, aliaque plurima admiranda de eo prædixerunt. Sed et in hodiernum Christianorum, qui ab eo nuncupati sunt, et nomen perseverat, et genus.*

busdam intemperantiore criticæ scriptoribus, quibus Voltairius quoque hæc in re consensit, impugnatum, sed à compluribus eruditissimis viris, Natale Alexandro (1), Billuart (2), Huetio (3), aliisque tanquam authenticum agnitum, et ab adversariorum reflexionibus criticis solidè vindicatum est.

24. Resp. 5°: Haud esset mirandum, si scriptores gentiles nihil gloriosum de Christo scripsissent, cum legis christianæ fuerint inimici, et timerint odium suorum. Vita enim gesta que Christi erant romanis moribus, vitæque imperatorum aliorumque gentiliū mirum quantum contraria Christiane cultores habebantur sacrilegi, et quasi impij quotidie ultimo supplicio afficiebantur. Quid igitur mirum, si scriptores ethnici partim ex metu, partim ex odio christianæ religionis nolissent hujus fundamenta (inter quæ utique etiam est historia evangelica vitæ et ortumque Christi) futuris temporibus in suis scriptis relinquere. Exemplo sit miraculum celestis pluvie, quod sub Marco Aurelio divinitus christianis militibus concessum refert Tertullianus (4), quod tamen illustrissimum miraculum quidam gentiliū scriptorum in Julianum Chaldeum, quidam in Arnaphium philosophum Ægyptium, quidam in Marci Aurelij cum diis amicitiani, ne Christianos ejusdem miraculi impetratores faterentur, retulerunt (5). Præterea ethnici homines obæcæti, mirabilium Christi operum veritatem non intelligebant, sed potius ea illusiones magicas fuisse putantes, non tanti eadem faciebant, ut in historias referenda censerent.

Similiter minimè mirandum esset, si scriptores Judæi (qui pauci tunc temporis erant) nihil gloriosum de Christo scripsissent. Timebant nimirum primores suæ gentis, qui Christum usque ad mortem fuerant persecuti, et volebant famæ nationis suæ, quæ Christum innocentem, et tot ac tantorum mirabilium operum effectorem occidit, consulere. Cæterum, quòd Philonem Alexandrinum, Judæorum celeberrimè, et magni nominis scriptorem attinet, is ut Cl. Hermann. Goldhagen observat, « rectius in philosophis quàm in historicis est nominandus: peraque ejus scripta sunt « philologica aut theologica, antequàm Christi gesta « Judæam impleverant, edita; sunt de argumentis variis non connexis, in quibus historia de Christo aliena fuisset visa. Insuper vitam agebat Alexandriae « inter Judæos.... Mirum proinde non est, in scriptis « ejus desiderari mentionem de Christo et Christianis. »

Omnibus ergo perpensis, haud mirandum esset, si

(1) Tom. 2 Histor. Eccles. dissert. 10 in VI mundi ætatem.

(2) *Cursus Theol. tom. 11, Dissert. 2, art. 5, Digression. historic. 1.*

(3) *Demonstrat. Evang. propositione 3, num. 11, 19.*

(4) In libello supplicii ad Scapulam, Africae provincie præsidem, cap. 4. Item in Apologetico, cap. 5.

(5) Vide doctiss. Huetium in *Demonstrat. evang. Proposit. 3, num. 49*, ubi de hoc miraculo eruditissime disserit.

Scriptores ethnici et Judæi nihil de vitâ gestisque mirabilibus Christi Domini scripserunt, quamvis ne hoc quidem adversarii evincere possint, ut supra, num. 25, ostensum est.

25. Quæres III : *An demonstratâ veritate historia evangelicæ de vitâ gestisque Christi Domini pariter demonstrari possit, Christum esse verum Deum?* Resp. affirmative. Nam ita argumentor. Christus sapiens et palam dixit se esse naturalem (1) Dei Filium, ac proinde verum Deum; quod etiam Judæi hostes ejus infensissimi eidem non semel exprobant, idcirco ei tanquam blasphemico necem inferbant; ergo Christus est verus Deus. Antecedens suppositâ veritate historie evangelicæ negari non potest. Nam, cum Petrus 4, Math. 16, confessus esset, et ad Christum dixisset: *Tu es Christus Filius Dei vivi*, Christus ipse confessionem hanc approbavit, dicens: *Beatus es, Simon Bar-Jona, quia caro et sanguis non revelavit tibi (quod sim Filius Dei vivi), sed Pater meus, qui in cælis est.* Et iterum, dum Caiphas summus sacerdos Christum jam captum interrogasset his verbis Marc. 14: *Tu es Christus Filius Dei benedicti?* optimus Salvator hoc non negavit, sed affirmavit: *Jesus autem dixit illi (summo sacerdoti): Ego sum (Filius Dei benedicti): et videbitis Filium hominis sedentem à dextris virtutis Dei, et venientem cum nubibus cæli.* Neque Jesus hoc dixit eo sensu, quod sit Filius Dei adoptivus, sicut sunt omnes homines justî; sed quod sit Filius Dei naturalis, adeoque verus Deus; et hoc sensu etiam intellexit Caiphas. Unde statim subjunxit, quod Jesus blasphemaverit: *Summus autem sacerdos scindens vestimenta sua, ait: Quid adhuc desideramus testes? audistis blasphemiam, quid vobis videtur? Qui omnes condemnaverunt eum esse reum mortis.* Idipsum amplius patet ex Evangelio S. Joannis, cap. 10, v. 30, ubi Christus ait: *Ego et Pater unum sumus*, nempe non unitate tantum morali, seu concordia voluntatum, sicut sunt homines justî et sancti per conformitatem suæ voluntatis cum voluntate divinâ, sed unitate nature. Nam auditis verbis illis Christi, sustulerunt lapides Judæi, ut eum lapidarent tanquam blasphemum: *De bono opere, inquit, non lapidamus te, sed de blasphemâ, et quia tu, homo sum sis, facis te ipsum Deum;* sed, si Christus solum dixisset se esse Filium Dei adoptivum, sicut est quivis homo justus, Judæi cum neque tanquam blasphemum lapidare comminati essent, neque dixissent: *Tu, homo cum sis, facis te ipsum Deum.* Constat id ipsum ulterius ex his quæ Christus subjunxit: *Vos dicitis: Quia blasphemus: quia dixi, Filius Dei sum? Si non facio opera Patris mei, nolite credere mihi; si autem facio, et si mihi non vultis credere, operibus credite, ut cognoscatis et credatis, quia Pater in me est, et ego in Patre.* Ex quibus verbis aperte constat, Christum Dominum opera miraculosa edidisse, ut comprobaret se esse Filium Dei naturalem, ejusdemque nature cum Patre, quia ob identitatem nature verificatur, Patrem esse in Filio, et Filium in Patre per *circuminsessionem*, ut theologi loquuntur. Verum de miraculis Christi, quibus suam divinitatem, seque esse Filium Dei naturalem comprobavit, plura inferius.

26. Demonstratur jam consequens primi enthymematis, quod nimirum Christus, hoc ipso quod se Filium Dei naturalem dixerit, reverâ talis sit. Si enim se Filium Dei naturalem, adeoque verum Deum dicendo, dixisset falsum, fuisset aut homo insanus et emote mentis, aut nequissimus impostor. Probus enim sanæque mentis homo in ejusmodi gravissimum errorem (quod ipse sit Deus, cum non sit) totum mundum inducere nunquam conabitur; atqui neutrum prudenter suspicari licet, sive quod Christus fuerit homo insanus, sive quod fuerit sceleratus impostor. Ostenditur, præsertim suppositâ, ut jam demonstravimus, veritate historie evangelicæ de vitâ gestisque Christi Domini, ostenditur, inquam, minor quoad I membrum, quod Christus non fuerit homo insanus et emote mentis. Nam annos duodecim natus cum veteranis Judæorum doctoribus in templo sapientissimos sermones habuit; ita ut stupescerent omnes, qui eum audiebant, super prudentiâ et responsis ejus. Et postea, cum jam Evangelium turbis publicè prædicaret, veniens in patriam suam, docebat in synagogis... ita ut mirarentur, et dicerent: *Unde huic sapientiâ hæc, et virtutes? Nonne hic est fabri filius, Math. 13.* Sic etiam, cum aliquando quasi in occulto ad scenopægiæ festum in templum ascendisset, docebat. *Et mirabantur Judæi dicentes: Quomodo hic litteras scit, cum non didicerit?* Joan. 7. Præterea manifestavit secreta, et res cum primis occultas; quemadmodum conditionem Judæ, Math. 26: *Et edentibus illis (discipulis suis) dixit: Amen dico vobis, quia unus vestrum me traditurus est;* item libidinem mulieris Samaritanæ, quæcum colloquium instituit, et que ideò eum *Prophetam* (id est, hominem, ejusque mentis et presentia et præterita dicere, etiamsi occulta sint) nominavit: *Respondit mulier, et dixit: Non habeo virum. Dicit ei Jesus: Bene dixisti, quia non habeo virum: quinque enim viros habuisti; et nunc quem habes, non est tuus vir: hoc verè dixisti. Dicit ei mulier, video, quia Propheta es tu... Reliquit ergo hydriam suam mulier, et abiit in civitatem, et dicit illis hominibus: Venite, et videte hominem, qui dixit mihi omnia quæcumque feci; numquid ipse est Christus, sive Messias?... Ex civitate autem illâ multi crediderunt in eum Samaritanorum, propter verbum mulieris testimonium perhibentis: Quia dixit mihi omnia quæcumque feci. Cum venissent ergo*

(1) *Filius Dei naturalis* est Verbum, seu secunda in SS. Trinitate persona, quæ ratione æternæ generationis ex Patre est Filius Dei habens eandem naturam per identitatem, quam habet Pater. *Filius autem Dei adoptivus* est omnis purus homo justus, seu constitutus in gratiâ sanctificante, per quam à Deo adoptatur, seu fit Filius Dei adoptivus, et acquirit jus ad hereditatem cœlestem, juxta 1 Joan. 5, 1: *Videte, qualem charitatem dedit nobis Pater, ut filii Dei nominemur, et simus.* Et ad Rom. 8, 15: *Non enim accepistis spiritum servitutis... sed accepistis spiritum adoptionis, in quo clamamus, Abba (Pater).* Et 1 Petri 1, 3, 4: *Benedictus Deus... qui secundum misericordiam suam magnam regeneravit nos in spem vivam... in hereditatem incorruptibilem... conservatam in cælis in vobis.* Taceo alios textus, in quibus pariter de filiis Dei adoptivis sermo est.

ad illum Samaritani, rogaverunt eam, ut ibi maneret. Et mansit ibi duos dies. Et multo plures crederunt in eum propter sermonem ejus. Et mulieri dicebant: Quia jam non propter tuam loquelam credimus; ipsi enim audivimus, et scimus, quia hic est verè Salvator mundi (1). Prædixit etiam res futuras, nullà merè humanà sagacitate cognoscibiles, quemadmodùm Petri trinam negationem, antequàm gæuis canit; item subversioem templi Jerosolymitani: Et quibusdam dicentibus de templo, quòd bonis lapidibus et donis ornatum esset, dixit: Hæc quæ videtis, venient dies, in quibus non relinquetur lapis super lapidem, qui non destruetur, Luc. 21; passionem quoque, mortem et resurrectionem suam, juxta illud Luc. 18: Assumpsit autem Jesus duodecim, et ait illis: Ecce ascendimus Jerosolymam, et consummabuntur omnia, quæ scripta sunt per Prophetas de Filio hominis. Tradetur enim gentibus, et illudetur, et flagellabitur, et conspuetur; et postquam flagellaverint, occident eum et tertià die resurget. Et ipsi nihil horum intellexerunt, et erat verbum istud absconditum ab eis, et non intelligebant quæ dicebantur. Ad hæc admirandà dexterritate subdolos Sadducæorum et Phariseorum interrogationes solvit et confutavit. Sic, cum à Phariseis, ut caperet eum in sermone, tentaretur super censu dando Cæsari, et à Sadducæis super resurrectione, sapientissimè utrisque respondit: vicissim quoque inter-

(1) Joan. 4, 17, 18, 19, 28, 29, 39, 40, 41 et 42. Ex toto hoc contextu Evangelii S. Joannis patet, quàm inceptè Woolstonus (teste Cl. Thomæ Cerboni in Theologiae revelat. tom. 2, lib. 5, quæst. 1, art. 2, § 2, num. 4) de Christo effuliat, eum antea secreto comperisse, quæ mulier illa Samaritana egerat, eorumdemque notitià usum deinde fuisse, postquam in memorato colloquio animadvertit, à muliere se libenter audiri. Nam contra est 1°: Judæi (uti habetur Joan. 4, 9) cum Samaritanis non contebantur, et Samaritani à Judæis aversi erant, proindeque si simpliciter impossibile non erat, ut Christus à Samaritanis noscere potuerit, quæ illius mulieris vitæ ratio fuisset, saltem hoc valdè difficile erat, et difficultatibus plenum, nec ullum probabile argumentum id asserendi seu Woolstonus seu alii increduli afferre poterunt, aut poterunt. 2° Ipsa mulier à Christo audiens se habuisse quinque viros, et eum, quem habebat, non esse suum, maximo stupore capta fuit, atque ob id Christum Prophetam esse putavit. Hoc autem manifesto argumento esse debet, et rem illam (præsertim, quòd vir, quem mulier tunc habebat, non sit ipsius legitimus maritus) pervulgatam non fuisse, et ipsam hanc mulierem existimasse, fieri non potuisse, ut Christus rem istam percontando intellexisset. 3° Quando mulier illa Samaritanis dixit (citato cap. Joannis 5, 29): Venite, et videte hominem, qui dixit mihi omnia, quæcumque feci; nunquid ipse est Christus? Samaritani, quamvis Judæis infensi essent, non reposerunt (sicuti Woolstonus impudenter facit), omnia ei dicta ab hoc homine fuisse, quæ ipse prius secretò ex aliis comperire curarat: sed potius (ibidem v. 59 et seqq.) ex civitate... illà multi ergo dixerunt in eum Samaritanorum propter verbum mulieris testimonium perhibentis: Quia dixit mihi omnia quæcumque feci. Cum venissent ergo, etc. Si ergo Christus tam per ea quæ mulieri, quàm per alia quæ Samaritanis dixit, Samaritanorum in se fidem ac venerationem conciliavit, quamvis Samaritani Judæis infensi essent, dicendum omninò est, utraque in se habuisse argumenta manifesta plus quàm humanæ sapientiæ Christi Domini. Atque hæc ad refellendam putidissimam illam Woolstoni calumniam abundè sufficiunt.

rogavit Phariseos, cujus filius sit Christus, dicens: Quid vobis videtur de Christo? Cujus filius est? Dicunt ei: David. Ait illis: Quomodo ergo David in spiritu vocat eum Dominum, dicens: Dixit Dominus Domino meo: Sede à dextris meis... Si ergo David vocat eum Dominum, quomodo, filius ejus est? Et nemo poterat ei respondere verbum; neque ausus fuit quisquam ex illà die eum amplius interrogare, Matth. 22. His omnibus accedit, quòd ab ipso Josepho Judæo, quantumvis Phariseo, in testimonio supra citato appellatur vir sapiens, si tamen virum illum oportet dicere. Erat enim mirabilium operum effector, magister hominum qui vera libenter amplectuntur, etc. An hæc omnia hominem insanum et emotæ mentis arguant? An non potius admirabili et prorsus divinà sapientià plenum?

27. Ostenditur jam II membrum, quòd Christus non fuerit homo sceleratus et impostor, volens homines in re gravissimi momenti (nempe dicendo se esse Filium Dei naturalem) decipere. Demonstratur hoc, inquam, ex ejus sanctitate et vità innocentissimà, à qua nec hostes quidem ipsius infensissimi Judæi levissimum nævum deprehendere, vci cum fundamento asserere potuerunt, sed opus habuère coram Pilato taxam testes adducere, à quo tamen post exactum examen inventus est innocens, quemadmodùm testatur S. Matthæus Evangelista his verbis cap. 26: Principes autem sacerdotum, et omne concilium, querebant falsum testimonium contra Jesum, ut eum morti traderent; et non invenerunt, cum multi falsi testes accessissent. Novissimè autem venerunt, duo falsi testes, etc. Et sequenti capite 27, v. 22, 23: Dicit illis (Judæis) Pilatus: Quid igitur faciam de Jesu, qui dicitur Christus? Dicunt omnes: Crucifigatur. Videns autem Pilatus, quia nihil proficeret, sed magis tumultus fieret; acceptà aqua lavit manus coram populo, dicens: Innocens ego sum à sanguine justì hujus: vos videtis. Similiter S. Lucas, cap. 3, testatur his verbis: Pilatus autem convocatis principibus sacerdotum, et magistratibus et plebe, dixit ad illos: Obtulistis mihi hunc hominem (Jesum Nazarenum) quasi avertentem populum, et ecce ego coram vobis interrogans, nullam causam inveni in homine isto ex his in quibus eum accusatis. Præterea Christi sanctitas et innocentia elucet ex doctrinà ejus sanctissimà, de qua infra ex instituto agemus; item ex potestate patrandi miracula in confirmationem suæ doctrinæ et divinitatis, ut pariter infra demonstrabimus, et ex testimonio Josephi Judæi jam supra citati, etc.: ergo Christus non fuit homo sceleratus et impostor.

28. Verum opponit larvatus ille Horus, cujus deliria et blasphemias jam sapiens alibi refutavimus, ac ait, Jesum quidem neque hominem insipientem aut mento captum, neque sceleratum impostorem, sed potius ob excellentem intellectum ac sublimia sensa quæ fovit, simulque ob eximiam prorsus erga homines benignitatem maximè amandum ac venerandum fuisse; atamen obscuris persicorum magorum doctrinis, et astrologorum somniis, nec non Prophetarum suæ (id est, Judæicæ) nationis vaticiniis ita implicatum, ut sibi peranisissimum haberet se esse Messiam; sicque tur-

piet̄ deceptum, ex fantismo decepsisse alios; verba dicti famosi auctoris in impio opere suo germanicè edito sunt hæc: « Dass aber Jesus ein Mann von vor-
« trefflichen Geistesfähigkeiten, von dem besten Her-
« zen und von erhabenen Gesinnungen-gewesen sey.
« ist nicht zu læugnen: denn darin stimmen alle vier
« Evangelisten einmütig überein, ungeachtet sie sonst
« seine Geschichte auf verschiedene Art erzählten. »
Quæ verba in latinum translata significant: *Quòd au-
tem Jesus fuerit vir excellenti intellectu, et sublimibus
sensis, maximèque erga alios benignitate præditus, ne-
gari vix aut omninò non potest; nam in hoc omnes qua-
tuor Evangelistæ unanimiter consentiunt, quamvis aliàs
ipsius gesta diverso modo narrent.* Et iterùm: « Auf
« gleiche Art war auch Jesus kein Betrüger, sondern
« ein wahrer Menschenfreund, welcher sich aber
« ebenfalls in die dunklen Lehren der persischen Ma-
« gier sowohl, als in die Träume der Astrologen und
« die Weissagungen der Propheten seiner Nation
« dergestalt verwickelt hatte, dass er sich von der
« Gewissheit seines Messiasis voellig überzeugt fand. »
Seu latinè: *Similiter Jesus non erat impostor, sed verus
amicus humani generis, qui tamen pariter obscuris per-
sicorum magorum doctrinis, et astrologorum somniis,
neon vaticiniis Prophetarum suæ nationis tantoperè im-
plicatus est, ut se Messiam esse, certissimè sibi persua-
deret.* Ita Horus.

Sed hæc responsione nostrum argumentum præcedente numero contra hostes divinitatis Christi allatum non enervatur, nec nodus difficultatis solvitur, sed potius crassa Hori aliorumque cum ipso sententium incredulorum ignorantia, et seipsam evertens contradictio manifestè proditur. Quomodò enim Jesus dici potest vir excellentis intellectus, etc., et simul tam exigue ac debilis perspicacie, ut ne quidem fabulositatem mythologicè persicorum magorum, vanæque astrologorum doctrinæ agnosceret, sibi que vaticiniis Prophetarum malè intellectis (ut quidem Horus blasphemat) firmiter persuaderet, se esse Messiam et verum Filium Dei (1)? Quomodò dici potest verus ami-

(1) Ipse Horus loc. cit. pag. 449 et 420, videri posset quodam modo fateri, Christum se dixisse Filium Dei non tantùm adoptivum, sed naturalem. Verba Hori sunt: « Dass er (Christus) sich selbst für den
« Sohn Gottes ausgegeben habe, braucht nicht bewie-
« sen zu werden; denn... man kœnnte mehr als hun-
« dert Schriftstellen anführen, die es deutlich dar-
« thun. Nur darin ist man bis her ungewiss gewesen,
« ob er Gott bloss in sofern für seinen Vater gehalten
« habe, in wiefern ihn alle Menschen, besonders aber
« die Frommen, für ihren Vater halten, und sich mit
« Recht seine Kinder oder seine Söhne nennen, oder
« ob er vielmehr überzeugt gewesen sey, dass er von
« gar keinem Menschen, sondern unmittelbar von Gott
« gezeugt, aber doch von einem menschlichen Weibe
« geboren worden sey, und mithin zwei Naturen ge-
« habt habe, die eine von Gott seinem Vater, die an-
« dere von dem Weibe seiner Mutter. Allein diesen
« Streit will ich gar nicht entscheiden, sondern viel-
« mehr darthun, dass er nicht nur seinen leiblichen
« Vater, sondern sogar seine Mutter verlæugnet und
« fest geglaubt habe, Gott allein wäre sein Vater und
« seine Mutter. » Seu latinè: *Quòd Christus seipsam
Filium Dei esse, professus sit, probatione non indiget....*

cus humani generis, inmaximèque erga alios benignita-
tis, si fuit tam malitiosus, ut suos discipulos, totamque
nationem per miracula non vera, sed duntaxat appa-
renter talia decipere studuerit? Ex. gr., si ejus trans-
figuratio in monte tantùm fuit illusio optica translu-
centis per virgulta lænæ, prout Horus fabulatur, et nos
infra refutabimus; si, inquam, illa nonnisi oculorum
illusio fuit, cur Christus promissà suà erga discipu-
los benignitate hunc errorem eisdem non detexit, quòd
potius eundem confirmavit, et in eo discipulos reli-
quit, dicens: *Nemini dixeritis visionem (hanc), donec
Filius hominis à mortuis resurget?* Matth. 17.

29. Corollarium I. Quamvis ex incredulis aliqui
apertè dicant, Christum fuisse impostorem, quemad-
modùm patet ex blasphemò illo libro, cui titulus:
Moyses, Christus, Mahomet, tres maximi impostores;
Horus verò expressè neget, Christum fuisse decepto-
rem, et eundem solummodò tanquàm fanaticum, et
obscuris persicorum magorum doctrinis et astrologo-
rum somniis, et vaticiniis judaicorum prophetarum
malè intellectis deceptum hominem describat; tamen
omnes hostes christianæ religionis ex unâ parte Chri-
stum laudant, ex alterâ parte id quod veritatis evi-
dentia coacti adstruxère, iterùm destruunt, et reipsâ
negant; ut denique captiosus suis circuitionibus nil
aliud reverà inferre contendant, quàm Christum, qui
se Messiam et Filium Dei professus est, fuisse decepto-
rem. Hinc sedulò cavendum, ne adulatoriis laudi-
bus, quibus Horus, Rousseau (1) aliique increduli Je-
sum tanquàm amatorem humani generis, virum prorsus
eximium, et doctorem ethices, seu moralis scientiæ
excellentem extollere solent, fallamur. Reapse enim
perniciosissimum venenum in aureis calicibus propi-
nant ad incautos lectores decipiendos; et hùc quadrat
effatum illud S. Scripturæ, Ps. 54, ad fallacem amici-
tiam vivis coloribus exprimentand prolatum: *Molliti
sunt sermones ejus super oleum, et ipsi sunt jacula;* hoc
est, amicus fallax utitur verbis oleo mollioribus ad ho-
mines inescandos et fallendos, cum ipsi sermones sint
spiculis incantiores.

Corollarium II. Nec Horus, nec ullus alius incredulo-
rum suis scriptis prudentes et æquos historiæ evan-
gelicæ, rerumque à Christo gestarum actimatores un-

*Id enim posset ex centenis et amplius Scripturæ locis de-
monstrari. De eo solim hucusque dubitabatur, utrum
Christus eo duntaxat sensu, Deum esse Patrem suum
existimavit, quo omnes homines, præcipuè verò p̄i Deum
jure patrem suum, et se ipsius filios nominant, vel an po-
tius sibi persuasum habuerit, se à nullo homine, sed im-
mediatè à Deo genitum, attamen etiam ex humanâ matre
natum esse, ac proin duas naturas habuisse, unam ac-
ceptam à Deo Patre suo, alteram à muliere matre sua.
Verum hanc item dirimere nolo, sed potius ostendere,
quòd Christus non tantum suam patrem terrenum, sed
etiam matrem suam abnegaverit, firmiterque crediderit,
Deum solum esse Patrem suum et Matrem suam. Igitur
Christus (fatente ipso Hori) se non Filium Dei adop-
tivum qualis est omnis homo justus, sed potius Fi-
lium Dei naturalem, ac proin verum Deum esse, asse-
ruit. Quòd autem Matris suæ cognitionem non negave-
rit, sed duntaxat spirituales prætulit, infra, num. 72
et seqq., contra Horum ostendemus.*

(1) Vide infra, num. 137 et 138.

quàm inducet, ut credant, Christum, qui ad eò sapiens, mitis et humilis corde, et ab omni inordinatà animi affectione alienissimus semper fuit, eò insanici, fastis et superbia esse delapsum, ut se Deum esse diceret, idque sibi firmissimè persuaderet, etiam si (ut increduli blasphemant) Deus non esset. Certè jampridem Seraphicus doctor S. Bonaventura, divinitatem Christi ex ejusdem passione et morte his verbis (1) intulit: « Peto, an Deus erat iste, qui passus est, an non? Si sic, habeo propositum... Si autem dubitas, ostendo tibi ex ipsà passione, ipsum fuisse Deum. Nam si non erat Deus, et dicebat se Deum esse, erat superbissimus hominum, imò et dæmonum; quia Lucifer nunquam dixit se esse Deum, licet quantum ad aliud voluerit esse similis Altissimo. Sed sic superbum impossibile est, tantam dejectionem, illusionem, passionem, et ignominiosam mortem subire, tam voluntariè, tam humiliter, tam pacificè, et velle cum peccatoribus reputari. »

Scholion. Sunt equidem multa, quæ increduli contra sapientiam et sanctitatem Christi blasphemia effutiunt; sed ista alibi per decursum hujus operis commodius refutabimus.

30. Quæres IV: *An divinitas Christi etiam ex ejusdem miraculis in Evangelio recensitis demonstrari possit?* Resp. affirmativè, et ita argumentor: Christus patravit vera miracula in confirmationem suæ divinitatis; atqui est impossibile fieri miraculum in confirmationem doctrinæ falsæ: ergo Christus est verus Deus. Major demonstratur. Nam quòd Christus patravit vera miracula, ex instituto ostendemus infra: quòd autem in confirmationem suæ divinitatis miracula fecerit, patet in primis ex Evangelio S. Joannis, cap. 20, attestantibus: *Multa quidem et alia signa fecit Jesus... que non sunt scripta in libro hoc. Hæc autem scripta sunt, ut credatis, quia Jesus Christus est Filius Dei, et ut credentes vitam habeatis in nomine ejus.* Porrò, inter miracula quæ Christus edidit in confirmationem divinitatis suæ, unum ex præcipuis fuit resuscitatio Lazari, jam 4 dies in monumento habentis. Quòd enim Christus hoc miraculum præcipuè in confirmationem suæ divinitatis direxerit, constat ex verbis Christi Lazarum resuscitare volentis. Nam cum lapidem sepulchrali tulissent (2), *Jesus, elevatis sursum oculis, dixit: Pater, gratias ago tibi, quoniam audisti me. Ego autem sciebam, quia semper me audis, sed propter populum, qui circumstat, dixi, ut credat, quia tu me misisti.* Quasi diceret: « Causa propter quam, ó Pater! has tibi nunc publicè gratias ago, ea est, ut populus, qui adest, et eorum quo opus tam insigne melior, credat, me esse « Filium tuum, à te in hoc modum missum. » Similiter, quòd miracula in confirmationem suæ divinitatis à se facta sint, Christus clarè asseruit, dum Judæi ipsum, quia se Filium Dei dixit, lapidare volebant. Ait enim ad eos Joan. 10: *Si non facio opera Patris*

*mei, nolite credere mihi. Identem nimirum Christus appellat ad opera sua, id est, miracula, quæ faciebat jussu et potestate supernaturali Dei Patris; hæc enim utpote divina, evincebant, ipsum esse Dei Filium à Deo missum ad mundi salutem. Si autem facio, et si mihi non vultis credere, operibus credite, ut cognoscatis et credatis, quia Pater in me est, et ego in Patre, per eamdem deitatem et omnipotentiam, quam ab eo accepi. Vide de hoc Scripturæ loco plura hanc in rem supra, n. 25. Præterè unum ex celeberrimis etiam fuit miraculum illud, quod S. Joannes in suo Evangelio, cap. 9, narrat de illuminatione hominis à nativitate cæci. Hoc enim miraculum præcipuè destinatum fuisse ad manifestandam Christi divinitatem, luculenter ostenditur ex eo, quia Christus de hoc cæco ad discipulos suos ait: *Nec hic peccavit, nec parentes ejus, sed ut manifestetur opera Dei in illo.* Quasi diceret: « Causa, cur hic cæcus est, nec est peccatum aliquod ejus, nec parentum ipsius, sed ut opera divinitatis meæ in eà cæcitate expellendæ declarentur et mundo manifestentur. » Confirmatur idipsum ex eo, quia cum Judæi eiecissent hunc cæcum illuminatum è Synagoga, quia palàm prædicabat hoc miraculum. Christus ei obviam factus ait: *Tu credis in Filium Dei? Et cum ille respondisset: Quis est, Domine, ut credam in eum? Dixit ei Jesus: Et vidisti eum, et qui loquitur tecum, ipse est. At ille ait: Credo, Domine. Et prociens adoravit eum.* Ex quo denuò concludimus, quòd Christus, quando se dixit Filium Dei, voluerit indicare, se non adoptivum, sed naturalem Dei Filium, ac proin verum Deum esse, ut jam supra, num. 25, probavimus.*

31. Demonstravimus hucusque majorem nostri argumenti, videlicet, quòd Christus vera miracula patravit, et quidem in confirmationem suæ divinitatis. Restat demonstranda minor, quòd Deus in confirmationem falsæ doctrinæ non possit miracula patrare, nec homini tribuere facultatem patrandi miracula. Miracula enim ex se et ex naturà suà sunt sigillum Dei (ut à SS. Patribus appellantur) ordinatum ad confirmandam aliquam rem vel doctrinam; atqui Deo non solum repugnat falsum loqui, sed etiam falsam creaturæ locutionem suo testimonio confirmare, et suo quasi sigillo munire; ergo repugnat ut Deus faciat miraculum ad confirmandam assertionem seu doctrinam falsam, aut homini communicet potestatem faciendi miracula, et permittat, ut eà abutatur ad confirmandam doctrinam falsam. Hoc enim perinde esset, ac permittere, ut seductor consignaret mendacia sigillo illo, quo Deus ipse veritatem consignat, ut inquit Bellarminus, lib. 4 de Not. Ecclesiæ, c. 14, confirmans suum assertum illis Scripturæ verbis Hebr. 2, 4: *Contestante Deo signis... et variis virtutibus.*

Confirmatur. S. Augustinus Epist. 40, 9, 6, de miraculis loquens, expressè docet, quòd sicut homines verbis, ita divina potentia etiam factis loquatur: *Sicut humana consuetudo, inquit, verbis, ita divina potentia etiam factis loquitur.* Deus ergo loquitur operibus mi-

(1) In Opusculo, cui titulus: *Stimulus divini amoris*, p. 1, cap. 6.

(2) Joan. 11, 41 et 42. Porrò, quòd resuscitatio Lazari fuerit verum miraculum, ostendemus infra, sect. 3, num. 85, 97.

tribilibus. Unde sicut nequit falsum loqui, ita miraculis nequit falsum confirmare.

32. Scholion I. Equidem sunt præter hæc alia alata adhuc plura alia argumenta quibus solidè probatur divinitas Christi, ex. gr., ex prophetis V. T. in Jesu Nazar. tanquam vero Messia, et Filio Dei impletis, ex ejus gloriosâ resurrectione, etc., quæ singula Thyrsus Gonzales (1) doctissimè profert et stabilit. Verùm, ne præsens opus nostrum in nimium molem exerceat, priùs dicta sufficiant, et reverà sufficiunt. Alia potentissima argumenta pro divinitate Christi legi possunt apud laudatum auctorem, aut alios, qui de hoc dogmate scriperunt, quales, ex. gr., sunt Cl. Anton. Zeigler in dissertatione de Incarnatione Verbi In-golstadtii typis editâ, et publicè propugnata an. 1753, quæst. 3. Item Cl. Aloyf. Merz. in opusculo Augustæ an. 1786, germanicè edito, cui titulus: *Hat wohl die Horthetzigkeit und Verwegenheit der Naturalisten, der Freidenker, und aller Unchristen eine ihres Gleichen?* Latine sic verti posset: *Daturne pertinaciæ et audaciæ naturalistarum, incredulorum, et quorumcumque denum à religione christianâ alienorum?* In quo scripto ostenditur mira consensio inter vetus et novum Testamentum circa Christum tanquam Messiam, Redemptorem mundi, verumque Deum et hominem.

Scholion II. Objectiones, quas increduli contra nostra argumenta superiùs allata, nempe contra sapientiam, sanctitatem et miracula Christi in medium proferunt, sequenti sectione tertiâ commodiùs solvemus.

SECTIO III.

DE MIRACULIS CHRISTI IN S. EVANGELIO RECENSITIS.

Est hoc argumenti genus altiori indagine dignum, quia increduli nostræ ætatis, Voltairius, aliique cum spinosistis, naturalistis, cæterisque hujus furfuris philosophastis quævis miracula, aut certè eorum pleraque ceu inania, ridicula, aut omninò impossibilia, explodere solent. Horum itaque incredulorum inscientiam ac impudentiam demonstraturi, agemus primò de miraculis in genere; dein de miraculis Christi in specie, ac primò quidem de his universè spectatis: dein verò de eorum præcipuis particulatim consideratis.

CAPUT PRIMUM.

De miraculis in genere.

33. Quæres I: *Quid sit miraculum?* Resp.: Ex variis, quæ à theologis et philosophis traduntur, definitionibus, miraculi optimam censeo hanc: *Miraculum strictè tale est effectus supernaturalis, insolitus.* Addunt aliqui vocem, *sensibilis.* Dùm enim *miraculum* vocamus, rem quasi admiratione plenam designare volumus, quæ sensibus nostris patet et omnibus sit manifesta,

quæque Deus tanquam signo quodam extraordinario nobis suam voluntatem et gloriam manifestare vult. Itaque, si hoc sensu accipias miraculum, id definitum erit, quòd sit *effectus supernaturalis, insolitus, et sensibilis.* Dicitur 1° *Effectus supernaturalis*, id est, cujus ratio sufficiens existentie non est in natura creatâ (1). 2° *Insolitus*, quâ voce hic non significatur rarum quid aut infrequens, sed aliquid quod fit contra aut præter solitum seu communem naturæ vel gratiæ cursum et ordinem. Nam, etiamsi quis quotidie, ex. gr., mortuos resuscitaret, tamen miraculum esset, quia id præter communem naturæ cursum contingeret, ut S. Thomas (2) benè observat. 3° *Sensibilis*, ob rationem paulò ante allatam. Ex hæc definitione sequuntur hæc corollaria.

34. Corollarium I. Quidquid Angeli seu boni seu mali viribus suis naturalibus præter aut contra ordinem et leges naturæ communes faciunt, non est miraculum strictè et propriè tale; quia id non superat vires totius naturæ creatæ, nempe angelicæ: nihilominus multi id, quod Angeli ex speciali jussione Dei præter aut contra communem ordinem naturæ faciunt, vocant miraculum, scilicet in sensu latiore acceptum. Hî proin si miraculum tam strictè quàm latè tale unâ definitione complecti velint, dicere debent: *Miraculum est effectus insolitus immediatè à Deo vel à creaturâ ex speciali jussu ac voluntate Dei productus.*

Corollar. II. Cumplura in SS. Litteris, et sanctorum actis miracula recensentur, quæ Angelorum viribus naturalibus (quarum limites quidem nobis incognitæ sunt) evenire poterunt, et tamen pro veris miraculis, nempe in sensu latiore acceptis habentur, ut mutatio aquæ in vinum, sol consistens ad imperium Josue, etc. Ratio est: Deus angelicam inter et humanam naturam ordinem quemdam constituit, vi cujus certa beneficia per Angelos hominibus exhiberi pro suâ benignitate voluit; ita tamen, ut viribus suis præter aut contra ordinem naturæ consuetum nunquam utantur, nisi ad ejusmodi extraordinarium effectum prestandum speciatim mittantur à Deo, à cujus nutu semper plenissimè pendunt. Unde licet in rigore metaphysico hujusmodi operationes angelicæ miracula strictè dicta et effectus supernaturales non sint, quia vires naturæ angelicæ non superant, dici tamen possunt miracula in sensu quodam latiore, ac rectè admittuntur pro legitimis probationibus sanctitatis, et immiscentis se Numinis, præsertim ubi de hominis, cujus intercessionem ea patrantur, virtutibus per processum prævium beatificationis aut canonizationis jam aliunde satia constat.

Corollar. III. Creatio animæ rationalis, quamvis totius naturæ creatæ transcendat, non tamen est miraculum, quia non est effectus insolitus; sed fit à Deo juxta communem naturæ legem, factu humano in utero materno ritè disposito.

(1) Veteres alii verbis dixere: « Effectus supernaturalis est, qui vires et exigentiam totius naturæ creatæ superat. »

(2) In 2 dist. 18, quæst. 1, artic. 3, ad 2.

(1) In Manufactione ad conversionem Mahumetarum, p. 1, cap. 1 usque ad cap. 12. Edition. Diling. an. 1689.

Corollar. IV. Quavis omne miraculum (si strictè tale sit) effectus supernaturalis, seu superans vires et exigentiam totius naturæ create esse debeat, non tamen vicissim omnis effectus supernaturalis est miraculum. Nam justificatio impij, aliæque supernaturales operationes, quæ à Deo in nobis fiunt juxta stabilem quandam legem supernaturali fini nostro accommodatam, item confectio Eucharistiæ, aliorumque sacramentorum non recensentur inter miracula; quia non sunt effectus insolitus, sed fiunt juxta communem gratiæ ordinem, in hæc providentiâ à Deo statutum. Si tamen justificatio impij fiat subito et repente, Deo tam vehementer animam movente, ut statim quamvis justitiæ perfectionem assequatur (prout factum est à conversione D. Pauli) talis mutatio juxta D. Thomam (1) est, et rectè dici potest miraculum gratiæ. Sicut enim instantanea sanatio gravis morbi miraculosa est, quia præter communem naturæ ordinem est; ita repentina illa conversio censetur miraculosa, quia præter communem gratiæ ordinem fit.

Corollar. V. Mala est miraculi definitio, quam Spinoza statuit, qui miraculum vocat naturæ opus, ejus causam naturalem exemplo alterius rei solite explicare non possumus. Similiter alij ineptè philosophantur, qui quodvis mirabile cum miraculis miscent, quasi monstra quoque in numero miraculorum essent. Genuinus enim character, quo miraculum ab aliis naturæ operibus discernitur in eo consistit, ut effectus aliquis universæ naturæ create vires ac leges communes excedat, aut saltem, ut ex speciali Dei jussu et voluntate fiat contra vel præter consuetum ordinem naturæ et gratiæ.

33. Quæres II : *Quotuplicis generis miracula sint?* Resp. : Miraculum variè dividitur, et primò quidem in strictè et latè tale, ut præcedente numero 34, corollar. I, jam indicavimus. Nimirum Miraculum strictè tale est effectus insolitus (2) excedens vires totius naturæ create, ex. gr., resuscitatio mortui, prout infra, num. 93, ampliùs declarabitur. Miraculum latè tale est effectus insolitus, qui quidem excedit vires naturæ corporeæ et visibilis, non item spirituum creatorum, producitur ab his potest tanquam ministris Dei, ad hujus jussionem imperiumque; ut cum Angelus Domini descendit in fornacem Babylonicam et excussit flammam ignis, vel cum prophetaum Habacuc transtulit Babyloneum supra lacum, in quo erat Daniel, vel cum in castris Sennacherib interfecit centum octoginta quingque millia hominum. Hæc quidem et similia vires naturales Angelorum haud excedere videntur, et tamen in miraculis numerantur; quia extraordinariæ hæc operationes ab Angelis non fiebant, nisi speciali Dei jussu, et quidem præter communes leges et ordinem à divină Providentiâ Angelos inter et homines constitutum (3); unde etiam hæc effectus Deo

tanquam causæ principali, Angelis verò solum tanquam administratoris spiritibus tribuuntur. Cæterum, quod nos vocamus miraculum strictè tale, alio nomine appellatur miraculum primæ classis; et quod vocavimus miraculum latè tale, dicitur miraculum secundæ classis, prout Cl. Aloysius Merz. in concione polemicâ de Miraculis an. 1779, in festo S. Iulianæ habitâ, pag. 12, rectè observat. Benè tamen notandum, hanc divisionem in miracula primæ et secundæ classis solummodo respectu virium creaturarum, quas alia miracula transcendunt, locum habere; non autem respectu Dei, cui miraculum alterum præ altero haud difficilius est; cum Deo nihil difficile sit, juxta illud Genes. 18, 14 : *Nunquid Deo quidquam est difficile?* Et Jerem. 32, 17 : *Non erit tibi (Deo) difficile omne verbum.* Et v. 27 : *Eccce ego Domini universæ carnis; nunquid mihi difficile erit omne verbum?*

Secundò, miraculum dividitur in miraculum quoad substantiam, et miraculum quoad modum duntaxat. Miraculum quoad substantiam est, quod omnium creaturarum naturales vires exsuperat, uti resuscitatio mortui ad vitam. Miraculum quoad modum dicitur ille effectus qui in his quidem rerum adjunctis, in quibus producuntur, exsuperant totius naturæ vires, aut certè sunt contra aut præter communem naturæ ordinem, non tamen in omnibus universè circumstantiis. Talis est, ex. gr., momentanea lepræ sanatio, quæ tamen longiori tempore arte etiam humanâ obtineri posset. Neque audiendus hic est Roussau (1) dicens, instantaneam hominis sanationem tam parùm transcendere vires naturales, quam parùm mortem instantaneam. Sed turpiter errat. Quotidiè enim videmus, homines instantaneè mori, et medici ac chirurgi facilè nobis ostendunt causas repentinè ejusmodi facti. Vicissim videmus quotidiè morbos non aliter quam successivè et gradatim sanari. Certè humores penitus corrupti, aut organa destructa in momento nequeunt naturaliter, aut juxta communem naturæ ordinem renovari et in integrum restitui.

Tertiò miracula denique dividuntur in ea, quæ supra, præter, aut contra naturam sunt. Miraculum supra naturam est, quod semper et in quibuscumque circumstantiis excedit naturales vires totius naturæ create, ut resuscitatio mortui. Miraculum præter naturam dicitur effectus, quem quidem natura creata producere posset, sed non eo modo, quo hic et nunc fit, ex. gr., subito, sine adhibitâ mediis, etc. Talis est instantanea curatio morbi sine adhibitâ medicinâ. Miraculum contra naturam est, cum in naturâ datur dispositio contraria effectibus miraculosis, qui ponuntur, ex. gr., dum orante Isaiâ 4 Reg. c. 20, umbra solis decem lineas in horologio Achaz retrogrado cursu repetiit, ut rex Ezechias infirmus de futurâ intra tri-duum valetudine certior redderetur.

36. Scholion I. Qui plura de definitione miraculorum, et de aliis rebus ad miracula pertinentibus rem. 2, § 345, ubi hæc de re vaidè eruditè et doctè disserit.

(1) In Epist. La Montagne, v. 101.

(1) Vide sequenti numero 35, divisionem miraculi in strictè et latè tale.

(2) Vox *insolitus* hic sumenda est in sensu num. 35 explicato.

(3) Vide Clariss. Berthold. Hauser. Philosophie

scire cupit, legat celeberrimum opus Benedicti XIV, de servorum Dei Beatificatione et Canonizatione, vel saltem Synopsis Injus operis ab Emmanuele de Azavedo factam (1), et miram ibi vastamque eruditionem inveniet. Cæterum de miraculis etiam perquam eruditè scriperunt clariss. viri, Udalricus Reiss (2), et Andraas Spagnius, Florentinus (3).

Scholion II. Quamvis Deus in patrandis miraculis etiam dæmonem operà uti possit, quemadmodum accidit, cum homines sceleratos extra ordinem insigniter punit per dæmones divinæ justitiæ ministros; non tamen propterea ab angelis malis miracula fieri existimandum est. Nam, ut Benedictus XIV in laudato suo opere rectè observat, aliud est, Deum aliquandò uti operà dæmonis in patrandis miraculis; aliud, dæmonem facere miracula; cum juxta communem loquendi modum ille dicatur facere miraculum, qui opus extraordinarium supra, contra, aut præter communes naturæ leges et ordinem efficit pro confirmandâ veritate, quam prædicat, aut ille, ad cujus intercessionem Deus aliquod miraculum facit, ut ejus sanctitatem manifestet. Præterea vera miracula semper respiciunt divinam laudem et gloriam. Et hinc ea dici poterunt à bonis angelis fieri, si Deus eorum operà utatur, cum ipsi laudem et gloriam Dei semper intendunt; non tamen à malis angelis, etiamsi Deus his pariter non semel utatur; angeli quippe mali sive dæmones sunt divinæ justitiæ ministri reluctantes, et in malo obstinati, qui gloriæ Dei inviti servant, eamque nec exoptant, nec querunt. Vide Benedicti XIV citatum opus de Beatis et Canon. l. 4, p. 1, cap. 3, num. 13.

37. Quæres III : *An possibile sit miraculum strictè tale.* — Resp. affirmativè contra Spinosam, Voltairium, et alios incredulos. Ratio assertionis nostræ est, quia miraculum strictè tale est effectus totius naturæ creatæ vires excedens, et præter aut contra communes naturæ leges positus; atqui talis effectus possibilis est. Vel enim communes hæc leges à liberâ Conditoris voluntate pendent, et tunc, sicut Deus solâ voluntate suâ has leges primitivè determinavit, ita pro peculiariibus quibusdam circumstantiis exceptionem aliquam ab his legibus ab æterno ex altissimis rationibus statuere potuit. Vel illæ leges censentur, ex ipsâ mundanorum essentiâ profluere; at hoc etiam transmissio plus non sequitur, quam quòd natura mundanorum entium talis sit, ut secundum has leges necessariò contingant effectuum consecutiones, nisi mundana entia in operando à majore quâdam, aut infinitâ virtute impediuntur. Sic posito, quòd gravitas seu vis tendendi ad centrum terræ lapidi sit intrinseca, et ex ipsâ ejus essentiâ promanet; quis tamen ansit negare, Deum vel etiam angelum jussu Dei posse illum contra naturalem suum nisum à motu deorsum ad centrum terræ retinere, aut celerrimè in lunam transferre?

(1) In Synopsi libri quarti, parte 1, pag. 513, 431 Edit. Rom. an. 1757, typis Generosi Salomonii.

(2) In opere, cui titulus : *Synopsis doctrinæ christianæ de veris falsisque miraculis*, edit. August. an. 1780.

(3) In opere de miraculis, edit. Rom. an. 1785.

Certè vires, unde effectus pendent, etsi sint essentialis, tamen in ente mundano semper sunt limitatæ et finitæ; ergo à vi majore, præsertim à divinâ et infinitâ impediri et superari possunt. Præterea, fatentibus ipsis adversariis, effectus naturales nullam involvunt repugnantiam, sed possibles sunt; ergo neque eam involvunt effectus miraculosi. Aut num Deo difficilius est quinque panes in quinque millia virorum multiplicare, quam semina plantarum, totamque rerum mundanarum universitatem è nihilo creare? Et sic de aliis miraculis loquendo.

38. ARGUMENTA CONTRARIA INCREDULOREM. — Opponunt 4° : Miracula Dei imprudentiam, impotentiam, et mutabilitatem arguunt; ergo impossibilia sunt. Prob. ant. Nulla est ratio sufficiens, cur Deus miraculum patret; quasi verò per viam ordinis naturalis finem suum assequi non possit, ac ita tenderet : *Neque per totius naturæ leges, per æterna mea decreta et consilia finem meum obtinere; mutabo igitur mea consilia, et contra æternas meas leges aliquid efficiam ad obtinendum id, quod per illas obtinere non possum.* Atqui hic modus tendendi est Deo indignus, et in eo argueret imprudentiam, infirmitatem ac mutabilitatem, adeoque hoc ipso impossibilis est. Ita complures increduli (1). — Resp. : Neg. ant.; ad prob. negò majorem. Nam ratio sufficiens Deo patrandi miracula est, ut eò manifestiùs ostendat suam de re quâpiam voluntatem, aut ut confirmet veritates à se revelatas, eas maximè, quæ omnem humanam rationem superant, et ad quas amplectendas vis miraculorum potentissimè movere potest. Cæterum omnia consilia seu decreta Dei sunt infinitâ sapientiâ et potentiâ facta et prædita, nec ejus voluntati, siquidem absolutè aliquid statuatur, ulla creatura resistere potest. Falsissimum quoque est, quòd Deus, quando aliquid contra aut præter communes naturæ leges efficit, seu miraculum patrat, æternas suas leges mutet. Non mutatur Deus, aut ejus decreta, quia jam inde ab æterno eadem simplicissimâ et immutabili voluntate, quâ leges nature generatim observari voluit, simul certis temporibus contra illas leges agere decrevit; quemadmodum, si princeps eodem tempore, quo legem aliquam statuit, simul exceptionem addat, et in certis circumstantiis eam non obligare declarat. Quàm parùm igitur talis princeps ob hunc decernendi modum inconstantia vel mutationis alicujus argui potest; tam parùm, imò multò minùs, Deus notam inconstantiam, mutationis aut alicujus alterius imperfectionis contrahit, ab æterno decernendo, et in tempore efficiendo quidquam contra generalem naturæ ordinem; cum præsertim sapientissimos fines in miraculis æquè ac solito naturæ cursu decernendis habeat. Loquens hanc in rem S. Thomas (2), de miraculis loquens, ait : *Dicendum, quòd Deus non facit contra rationes naturales mutabili voluntate; nam Deus ab æterno*

(1) Dict. Philos. *Miracles*. Christian. dévoilé, c. 6, p. 69 et 75. Philos. de l'Hist. 33, 2. Lettre à Eugénie, p. 45. Le bon sens, § 129, etc., etc.

(2) Vide operum D. Thomæ tomum 8, completentem quæstiones quodlibetales, quæst. 6 de Miraculis, art. 1, ad 6.

previſit, et voluit se facturum, quæ in tempore facit. Sic ergo instituit naturæ cursum, ut tamen præordinaretur in æternâ suâ voluntate, quod præter cursum istum quandoque facturus erat. Id ipsum etiam alibi (1) doctor Angelicus docet.

39. Oppon. 2° : S. Augustinus, lib. 26 contr. Faustum, cap. 3, de miraculis loquens, ait : « Deus creator et conditor omnium creaturarum nihil contra naturam facit : id enim erit cuique rei naturale, quod ille fecerit, à quo omnis modus, numerus et ordo naturæ est ... Sed contra naturam non incongruè dicimus aliquid Deum facere, quod facit contra id quod novimus in naturâ : » ergo nunquam fit nec fieri potest miraculum propriè tale, seu effectus supra aut contra leges naturæ, sed id duntaxat miraculum dicitur, quod quidem fit juxta leges naturæ, sed nobis incognitas ; seu, ut Augustinus loquitur, quod fit *contra id quod novimus in naturâ*.—Resp. : Conc. ant., neg. cons. Nam S. Augustinus, dum ait, *Deum nihil contra naturam facere*, non vult, non fieri, nec posse fieri miracula propriè talia, id est, effectus communibus naturæ legibus non conformes, sed solum vult voluntatem Dei, quæ miracula decrevit et efficit, non esse contrariam voluntati Dei, quæ communem naturæ cursum seu communes naturæ leges decrevit, quia dum has ab æterno statuit, simul ab iisdem exceptionem pro certis circumstantiis facere decrevit ; exceptio autem à communi lege facta ab ipso legislatore, utique hujus voluntati contraria non est. Unde idem S. doctor alibi, l. 21 de Civ. Dei, cap. 8, ait : « Quomodo est contra naturam, quod fit Dei voluntate, cum voluntas tanti Conditoris conditæ rei cujusque natura est ? »

40. Corollarium I. Data nostra responsio et explicatio S. Augustini omninò conformis est doctrinæ D. Thomæ, qui citans pro se objectum, de quo agimus, locum S. Augustini, ita inquit loc. cit. : « Si ordo rerum consideretur, prout dependet à primâ causâ, sic contra ordinem rerum Deus facere non potest ; si enim sic faceret, faceret contra suam præscientiam, aut voluntatem, aut bonitatem. Si verò consideretur rerum ordo, prout dependet à quâlibet secundarum causarum ; sic Deus potest facere præter ordinem rerum, quia ordini causarum secundarum ipse non est subjectus, sed talis ordo ei subjicitur, quasi ab eo procedens... Unde et poterit præter hunc ordinem institutum agere, cum voluerit, puta, agendo effectus, secundarum causarum sine ipsis, vel producendo aliquos effectus ad quos causæ secundæ se non extendunt. Unde et Augustinus, 26 contra Faustum, cap. 3, ait, quod *Deus contra sortitum cursum naturæ facit, sed contra summam legem nullo modo facit, quia contra seipsum non facit.* » Hincque doctor Angelicus.

41. Coroll. II. Quandò S. Augustinus loc. cit. de miraculis loquens, ait, *Deum contra naturam facere* (seu miraculum patrare), quandò *facit contra id quod*

novimus in naturâ, verissimè id dicit ; nam, cum miracula sint contra se præter communem ordinem et leges naturæ, hoc ipso, dum miraculum Deus facit, facit aliquid contra vel præter id, quod novimus in naturâ. Nequaquam autem verba Augustini intelligenda sunt in sensu, quem adversarii fingunt, nempe effectus miraculosos esse quidem contra leges naturæ nobis cognitæ, non tamen contra aut præter totum ordinem, legesque naturæ communes etiam nobis incognitas. Mens enim S. doctoris dicentis : *Deum nihil contra naturam facere, sed tantum contra id quod novimus in naturâ*, duntaxat hæc est, quòd nihil faciat contrarium suæ voluntati, licet possit facere aliquid contra aut præter ordinem rerum communem à se statutum, uti supra, num. 39, 40, explicavimus, et auctoritate D. Thomæ confirmavimus. Et eodem sensu S. Augustinus etiam, lib. 6 de Gen. ad lit. c. 13, de miraculis aquæ in nuptiis Canæ Galilææ in vinum, et virgæ Aaronis prodigiòs in colubrum conversæ loquens, ait : *Nec ista cum fiunt, contra naturam fiunt, nisi nobis, quibus aliter naturæ cursus innouit, non autem Deo, cui hoc est natura, quod fecerit.* Cæterum S. Augustinus etiam l. 1 Retract. c. 15, et l. 22 de Civ. Dei, c. 8, existentiam, ac proin etiam possibilitatem miraculorum asserit.

42. Coroll. III. Meritò Cl. Bergier (1) reprehendit incredulos, quòd valde improprie loquantur, dum aiunt, per miracula leges communes naturæ violari, turbari, mutari, everti. Per miraculum enim solum fit exceptio eventûs cujusdam particularis à communibus legibus naturæ, salvo cursu naturæ et communi rerum ordine in aliis mundi partibus. Sic quandò Deus aquas maris Rubri prodigiòsè dividebat ad transitum Israelitis aperiendum, easque quasi murum à dexterâ illorum et levâ stare jubebat, Exodi 14, 21 et 22, aquæ in omnibus aliis orbis terrarum partibus suam fluiditatem non amittebant. Falsum itaque est, quòd Deus hoc miraculo ordinem communem rerum legesque naturæ turbârit, aut mutârit vel evertêrit. Omnes hi modi loquendi, quibus increduli utuntur, sunt damnabiles verborum abusus.

43. Dices : Leges naturæ morales absolutè necessariæ sunt, nullamque exceptionem patiuntur, ex. gr. lex non blasphemandi, lex Deum amandi, etc. : ergo etiam leges physice tales sunt, adeoque nullus præter aut contra has leges effectus, seu nullum miraculum produci potest. Resp. : Conc. ant., neg. cons. et paritatem. Disparitas inter leges naturæ morales et physicas est, tum quia vires rerum creaturarum physice semper limitatæ sunt, et vi majore, præsertim infinitâ seu divinâ superari possunt ; tum quia ordo ac cursus rerum physicarum ex ipsis divinis perfectionibus non necessariò profluit, quemadmodum tamen in perfectione divinâ leges naturæ morales fundari theologia demonstrat. Unde ineptè Spinoza leges naturæ physicas Dei decreta vocat ex ejus perfectione emanantia ;

(1) Traité historique et dogmatique de la vraie Religion, p. 5, c. 4, art. 1.

cum inter Dei perfectionem et leges determinatas motus nulla necessaria connexio concipi vel exhiberi possit (1).

44. Scholion. Quamvis complures aut plerique increduli possibilitatem et existentiam miraculorum propriè et strictè talium impugnent; unus tamen eorum primipilis, nimirum Jacob. Rousseau, possibilitatem miraculi apertè fatetur, et contrarium sentientes impietatis et amentiae arguere non dubitat. Nam postquam (2) questionem proposuit his verbis: *Potestne Deus miracula patrare, hoc est, leges, quas fecit, moderari?* Respondet et ait: *Hanc questionem serio discutere velle, esset impium, vel absurdum. Qui enim id negaret, in moritrophiū includendus esset.* Nihilominus, etsi idem famosus Genevensis philosophus possibilitatem miraculorum rectè defendat; tamen, ut mox videbimus, in eo turpiter errat, quòd contendat, nunquam nos esse certos de existentia alicujus miraculi determinatè sumpti.

45. Quæres IV: *An unquam satis certè esse possimus, aliquot miraculum determinatè sumptum dari, aut datum fuisse?* Resp. affirmativè. Nam nulla est ratio, de hoc prudenter dubitandi. Opponunt quidem Jacob. Rousseau (3) alique increduli, et aiunt, nos non habere omnes naturæ vires et leges perspectas, adeoque nunquam esse certos, utrùm aliquis effectus sit supra, contra, vel præter omnes naturæ leges tam nobis cognititas, quam incognitas. Sed resp. et dico: Etsi omnes particulares leges et vires naturæ nobis cognitæ non sint; tamen scimus, omnes rerum creatarum vires esse finitas, quæ potentiâ infinitâ facillè superentur. Dein ex constanti et uniformi experientiâ, vel ex ipsâ ratione naturali scimus saltem aliquas naturæ leges, ex. gr., quòd ignis ritè applicatus corpori combustibili urat, quòd verè mortuo vita mediis naturalibus reddi non possit, etc. Quòd si igitur contrarium fiat, vel quòd fieri debebat, non fiat, rectè concludimus effectum esse contra vel præter naturæ leges ac vires.

Neque dicas: Fortassis dantur aliæ leges nobis incognitæ, quibus iste effectus conformis est, licet legibus nobis notis non concordet, ne, inquam, hoc dicas; nam assertum hoc pro arbitrio fingitur, et pertinaciam, non veritatis studium indicat. Sic enim duplicis generis leges naturæ invicem pugnantes, notæ et incognitæ, duoque in naturâ oppositi ordines asseruntur, quod absurdissimum est, omnemque ordinem tollit. Præterea, quantumcumque nostra de legibus et viribus, naturæ cognitio limitata sit; tamen pro certo scimus, neminem pauculis verbis, ex. gr.: *Lazare, veni foras*, Joan. 11, aut solo voluntatis actu, vel solo tactu mortuos ad vitam suscitare, maris aquas dividere, etc., naturaliter posse, nullamque esse legem naturæ, quæ aliquem ad hos effectus producen-

dos capacem reddat. Certè omninò gratis, et sine omni sufficiente ratione talis lex naturæ fingeretur. Accedit quòd ejusmodi occulta, et vulgò incognita lex, quæ pro arbitrio hominis et ad solum voluntatis humanæ actum prompta esset operari, hoc ipso non esset lex naturæ, sed potiùs exceptio à reliquis communibus naturæ legibus, et præmeditata harum interruptio, uti Cl. Bergier, loc. cit. § 15, scitè observat.

Dices: Quodvis opus, quod dicitur miraculosum, est effectus finitus; ergo vires finitas seu creatas nunquam excedit. Resp.: Est quidem effectus finitus in se et ex objecto; illius tamen productio superat totius naturæ creatæ vires, saltem si sit miraculum strictè tale; sicut à pari mundus, licet effectus finitus sit, tamen ejus creatio omnes vires naturæ creatæ transcendit.

46. Instat Rousseau, et ex alio etiam capite (nempe ex falsibilitate testimonii humani certitudinem miraculorum impugnat, Emile, tom. 3, his verbis: *Ubi sunt miracula? Sunt scripta in libris. Quis hos libros scripsit? homines. Quis hæc miracula vidit? homines, qui id testantur. Sed quid continuè testimonia hominum aggerantur, qui milia narrant, quod ab aliis narrari adiverunt? Et inferiùs ibid., querit et ita ait: *Æquumne est, totum humanum genus obligare, ut credat Moysi aliqua mira operanti, quæ tantum in conspectu exigui ignobilis Hebræorum populi facta sunt, et de quibus totum reliquum humanum genus nihil scit, nisi quod de iis narrari audit?* Ita theista ille Genevensis. Verùm resp. et dico, ad has gerras refutandas alio opus non esse, quàm considerare rationem et modum, quo Deus usus est in religione suâ propaggandâ, eumque comparare cum modo, quo reges terreni utuntur in legibus suis promulgandis et introducendis. Isti profectò non immediatè per se ipsos singulis subditis leges promulgant, sed per officiales suos; et quando lex semel promulgata est, pergit obligare subditos, horumque nepotes et abnepotes, donec revocetur, etsi non iteratò de novo, multò minùs singulis illorum promulgetur, sed iisdem tantùm per continuam traditionem innotescat. Ita se gerunt reges terræ, et Rex regum non possit simili modo naturæ humanæ tam accommodatò uti, quando religionem suam promulgat, et miraculis confirmat? Quis es tu, miser philosophè! ut modum Deo præscribas, quo sua ipsum tibi ostendere magnalia et intimare jussa oporteat?*

Dein posito, quòd Deus totum genus humanum congregasset ad videnda miracula, quæ in conspectu Hebræorum aut primorum Christi discipulorum olim operatus est, num ideo nos aliunde, quàm ex solo auditu, et historicorum testimonio illa cognosceremus? Aut fortassis Rousseau censuit, Deum debere continuò eadem miracula coram singulis hominibus repetere, quæ olim ad introducendam religionem operatus est? At hoc petere, est insanire, et negare robur et fidem omnibus traditionibus et testimoniis historicorum. Deus non operatur miracula sine necessitate, aut singulari ac eximiâ utilitate. Postquam semel fundata et

(1) Vide Cl. Jacob. Zallinger philosophiæ t. 1, l. 2, sect. 2, cap. 6, § 48, pag. 226.

(2) In Epißt. La Montagne, p. 94.

(3) Emile, tome 3, page 132; 3^e Lettre, page 89 et 100.

propagata est religio, miracula ad ejus conservacionem non ampliùs sunt necessaria. Miracula autem Moysis et Jesu Christi ab initio legis Mosaicæ vel christianæ facta nobis sufficienter innotescunt per continuam legitimam traditionem, ut partim alibi sect. 4, cap. 2, q. 5, 6, jam ostendimus, partim infra, num. 51, 64, ostendemus.

47. Scholion. Sapienter et acutè observat Cl. Bergier, loc. cit., famosus theistam Jacob. Rousseau sibi metipso contradicere, dùm ex unâ parte miraculum definit mutationem sensibilem in ordine naturæ, tanquàm actualem et visibilem exceptionem à legibus naturæ communibus; simulque possibilitatem miraculi defendit, aitque, ex eo Dominum naturæ non posse non agnosci, et suspici; ex alterâ verò parte asserit, miraculum nunquàm à naturali effectu omninò certè discerni posse, adeòque esse sensibilem et visibilem exceptionem à communibus naturæ legibus, et simul non esse talem.

48. Quæres V: *An et quomodò vera miracula à falsis discerni possint?* Resp.: Dantur criteria, seu certa indicia et notæ, ex quibus vera miracula à falsis cum sufficiente certitudine discerni possunt, atque de his criteriis fusè, distinctè et solidè disserunt Benedictus XIV lib. 4, de Canoniz. SS. c. 4, Statlerus, in Demonstr. evang. § 173 et seqq. alique. Præcipua nimium indicia veri miraculi sunt. I. Diuturnitas effectus. Quæ enim factè aut phantasticè fiunt, citò evanescent: opera autem Dei per se loquendo solent esse durabilia, nisi ratio ulterioris existentie cesset. Sic ægri quos Christus sanavit, mortui quos resuscitavit, cæci quos illuminavit, vitam et sanitatem diutius retinebant. II. Invocatio divini Numinis; nam creatura, antequàm miraculum patret, debet per invocationem Dei, et confessionem insufficientiæ et infirmitatis propriæ extraordinarium divinum auxilium, quod expectat, promereri. Sic Elias, 2 Reg. 17, 21, invocavit Dominum suscitaturus ad vitam filium viduæ Sareptianæ; sic Petrus (Act. 3, 6) in nomine Jesu Christi jubet claudum ex utero matris suæ surgere et ambulare. III. Sanctitas aut probitas patrantis prodigium. Ordinariè enim Deus nonnisi per homines sanctos miracula patrat. IV. Honestas et veritas doctrinæ, in cujus confirmationem miraculum fit. Innc diabolica, vel à sacrificulis conficta erant prodigia, vel oracula, quæ pro asserendâ divinitate falsorum deorum allegabantur. V. Honestus et sanctus finis patrandi miraculum. Innc attendendum, utrum operans prodigiosum opus ponat ad quærendam gloriam Dei et salutem animarum, vel vicissim ad aucupandam suam vanam gloriam, ad obtinendum quæstum seu luerum temporale, ad nocendum proximo, etc. VI. Constantis et universalis doctorum simul et proborum integræ gentis vel plurium gentium sensus ac persuasio, aliquid pro vero miraculo habentium; maximè si id fiat aut factum sit in ordine ad gentem vel gentes ad certis dogmatis fidem adducendas. Nullo enim modo verisimile est, quòd Deus infinitè bonus, potens, sapiens, amansque veritatem, permittat, aut permittere possit in materiâ

religionis tam turpem ac perniciosum errorem, quin fraus à doctis et probis etiam hominibus morali industriâ detegi possit. Si enumerata hæc sex indicia in aliquo facto prodigioso concurrant (prout in prodigiis à Christo et Apostolis patris concurrent) non ampliùs de veritate miraculi prudenter dubitare possumus.

49. Corollarium. Ex dictis patet, famosum Rousseau crassè hallucinatum esse in sequentibus. 1° Dam ait, de miraculis homines nonnisi secundum sensus suos judicare posse, ac proin, cùm præstigiæ diabolicæ eodem modo sensus afficere possint, quo id faciunt vera miracula, nullum dari sufficiens discerniculum inter hæc, et illusiones magicas. Nam contra est: Miracula seu vera seu ficta faciunt quidem impressionem in sensus; at sola ratio verum miraculum à falso discernere valet, dùm utriusque circumstantias examinet, et ad criteria paulò ante à nobis allegata attendit. 2° Dùm ibidem inquit, magos Pharaonis virgas suas eodem modo in serpentes convertisse, sicut Aaron, quin miraculum verum à præstigiis magicis discerni potuerit. Sed contra est: Quamvis magi Pharaonis, ut sacer textus, Exod. 7, 11, ait, *fecerint similitur*, id est, similia (more hebraico adverbium ponendo loco adjectivi) seu res similes, nempe serpentes, tamen adjuncta hujus conversionis longè erant diversa. Virga enim Moysis conversa in serpentem devoravit virgas magorum in serpentes conversas, quin magi id impedire potuerint, quo prodigio Deus sat clarè ostendit, se per Moysen et Aaronem, non verò per magos ægyptiacos mira patrare, sed horum esse meras deceptiones. Hinc colliges 3°, quòd imperitè aut malignè Rousseau asserat, ex diversis eventibus prodigiis inter Moysen, et magos ægyptiacos variantibus Pharaonem fors nil aliud concludere potuisse, quàm Moysen esse artis magicæ magis peritum quàm magos suos. Sed contra est: Rex Pharaon non inferebat conclusionem, quam Rousseau intulit, sed longè prudentiùs philosopho Genevensi concludebat ac iteratò fatebatur, prodigia Moysis habere Deum auctorem. Unde statim post secundam plagam ad Moysen ac Aaronem dixit, Exod. 8, 8: *Orate Dominum, ut auferat ranas à me et populo meo; et dimittam populum, ut sacrificet Domino*. Similia repetit post plagam quartam, septimam, octavam; nonam, ac meritò. Nam Moyses tantùm in nomine Dei locutus est, summæque confidentiâ Deum invocavit in patrandis prodigiis. Profectò magus non est, vel veneficus, qui in omnibus suis operationibus nomen Domini invocet. Præterea ipsi magi ægyptiaci, postquàm tria prima Moysis prodigia imitari sunt, quartum non ampliùs patrare poterant, sed cogebantur de miraculosâ Moysis virtute fateri, ibid., v. 19: *Digitus Dei est hic*, seuut chaldaica versio habet: *Deus est plagæ istius causa*. Quid, quòd non potuerint sanare ulcera sua, quâ ipsi cum cæteris Ægyptiis affligebantur, Moysen imminente hanc plagam: Exod. 9, 11: *Nec poterant malefici stare coram Moysæ propter ulcera, quæ in illis erant, et in omni terrâ Ægypti*. Et ab illo tempore receptui canebant magi ægyptiaci, neque ampliùs coram Moysæ comparebant.

Omnibus ergo consideratis, falsum est Genevensis philosophi assertum, præstigiis illorum magorum à veris miraculis Moysis discerni non potuisse. Discernuntur sanè per invocationem divini Numinis et per suam excellentiam juxta modò dicta aliquid divinum spirantem.

50. Quæres VI : *An miracula vim probandi habeant in materiâ Religionis.* — Resp. affirmative. Ratio est, quia Deus est principalis causa omniis veri miraculi; et miraculum est ipsius vox, loquela et testimonium ad homines, ut pariter jam supra ostendimus. Cùm igitur Deus infinitè bonus, sapiens et verax non possit testari falsum, hoc ipso impossibile est, ab eo falsitatem confirmari miraculo tanquàm sigillo et testimonio suo; ac proin miraculum, quod in confirmationem religionis editur, infallibilem vim habet probandi, veram esse hanc religionem. Plura hæc de re disserunt Hermannus Goldbagen, et Benedict. Stattler, loc. supra cit., qui etiam opposita incredulorum argumenta solvunt.

CAPUT II.

De miraculis Christi universè spectatis.

Postquàm contra incredulos de miraculis in genere disputavimus, jam speciatim de miraculis Christi contra eosdem agemus; et in hoc quidem secundo articulo de iisdem universè spectatis sermo erit, in sequenti autem, seu tertio articulo de præcipuis quibusdam, quæ in Evangelio narrantur, Christi Domini miraculis sigillatim sumptis disseremus.

51. Quæres VII : *An Christus miracula patrârit.* — Resp. affirmative. Ac inprimis, quòd stupenda illa prodigia, quæ ab Evangelistis narrantur, fecerit, prudenter negari nequit, ut supra, num. 20 et 30 jam demonstravimus, et à permultis aliis (1) demonstratur. Evangelistæ enim sua Evangelia scripserunt paulò post mortem Christi, viventibus adhuc quàmplurimis etiam adversariis, quibus perspectæ erant res à Christo gestæ, nunquàm idcirco in jus vocati, aut mendacii vel fraudis alicujus convicti. Illi ipsi quoque, qui à suscepto christianismo iterùm defecerunt, et ad primævam superstitionem, vel ad hæreses doctrinæ apostolicæ oppositas conversi sunt, imò ipsi gentiles philosophi, Celsus, Porphyrius, alique omnes seu pagani, seu Judei, etsi Christianam religionem quâvis arte et subtilitate lacesserent, nunquàm tamen negare ausi sunt, christum ea prodigia, quæ ab Evangelistis narrantur, patrâsse; sed unicè in id incumbabant, ut hæc facta prodigiosa adscriberent arti magicæ, aut fraudibus vel viribus merè humanis. Inania autem esse hæc incredulorum tam veterum, quàm recentiorum effugia, ex solutione sequentium questionum patebit.

52. Quæres VIII : *An Christus mira, quæ in Evangelio narrantur, arte magicâ, seu ope dæmonis patrârit, prout propter Judæos, Celsus, Julianus Apostata, aliique impietatis heroes blasphemant.* — Resp. nega-

tivè. Nam nec dæmon, nec ullus magus potest facere miraculum strictè tale, ex. gr., resuscitare verè mortuos ad vitam, quod tamen Christus fecit. Præterea miracula Christi (sicut et apostolorum) nullum fraudis aut malæ artis indicium, sed potius manifestos characteres veri et divini miraculi, præ se ferebant; unde etiam plurimi ad amplectendam christianam religionem per hæc signa et prodigia movebantur. Nam personæ, quæ hæc mira patrabant, erant sanctæ, et vitæ prorsus inculpatae, prout de Christo supra, num. 27, ex instituto ostensum est; doctrina morum et dogmata ipsa christianæ religionis, ad quæ confirmanda hæc miracula patrabantur, nil nisi sanctitatem, et sublimitatem spirant, dæmoni tam invisæ, ac directè tendentia ad destructionem regni diabolici, ut, ubicumque religio christiana recepta fuit, collapsus sit dæmonum cultus, et unus Deus cum detestatione dæmonum coli cœptus. Præterea hæc Christi et Apostolorum miracula facta sunt inter preces et cum invocatione divini Numinis; nec unquàm aliis contrariis prodigiis fuere confutata: ergo prudenter dubitare non possumus, quin Christi et Apostolorum miracula fuerint vera et divina.

53. Quæres IX : *An Christus ope ineffabilis Dei nominis è templo Jerosolymitano furtivè subtracti miracula fecerit?* Resp. : Est hoc merum figmentum quorundam Rabbimorum, qui, teste Salmerone in quodam libello contra Christum scripto, sequentem fabulam divulgabant. Tempore Helene, inquebant, quæ universæ terræ Israel dominabatur, Jesus Nazareus venit in Jerusalem, invenitque in templo Domini lapidem, in quo sederat olim Arca Domini, et erat in eo scriptum: *Sem Ham Mephoras*, id est, *nomen Dei expositum*. Qui verò illius nominis litteras addiscebat et sciebat, poterat edere miracula, quæ vellet. Sapientes verò Israel cùm timent, ne populus disceret illud nomen, et virtute ejus abuteretur, fecerunt duos canes æreos supra duas columnas contra portam domus Sanctuarii; et si quis ingressus litteras illius nominis didicisset, exhibant canes illi ærei, et allatrabant, ita ut homo perterritus oblivisceretur nomen, et litteras illas, quas didicerat. Venit ergo Jesus Nazareus et cùm didicisset illas litteras, scripsit eas in membranâ, deinde incidit crus, et in incisione illam inclusit, et pronuntiato nomine, nullum sensit dolorem, et rediit cutis sicut prius erat. Egressum de templo allatrârunt canes ærei, et quàm primum nomen oblitus est. Veniens domum tamen, aperto crure extraxit membranam, et nomine illo prolato coram trecentis decem adolescentibus fecit stare claudum super pedes ad probandum se natum de Virgine; sanavit etiam leprosum. Et accusatus, et ductus ad reginam, coram eâ mortuum suscitavit per nomen Dei memoratum... volavitque in cælum coram reginâ, etc. Sed, ut ait Salmeron, certè crassa est et supina hæc Judæorum fabula. Nam si unquàm nomen datum est Judæis, per quod ederentur miracula, quæ vellet, cur non tempore obsesse civitatis à Tito et Vespasiano se illo nomine tutati sunt, ut non caperetur civitas, vel saltem ne captivarentur,

(1) Unus ex præcipuis horum est Cl. Thomas Cerboni theol. revelat. tom. 2, l. 3, quæst. 4, artic. 2, § 1.

vel occiderentur Judei, vel cur non omnes virtute hujus nominis evolarunt in cœlum, aut si non omnes, saltem alii? Deinde stultissimum est, et ab ignorantia historie profectum, quòd Christus vixerit tempore Helenæ matris Constantini, vel Helenæ Adiabænarum reginæ in Judeas beneficæ. Plura contra dictam Rabbiorum quorundam fabulam vide apud Salmeronem. Denique contra ejusdem fabulæ auctores Judeos, sic arguuntur: vel ad pronuntiationem divini nominis à Christo occultè factam Deus patravit illa miracula, vel daemon. Non daemon, ut precedente questione ostensum est. Ergo ea patravit Deus; atqui Deus non potest patrare miracula in confirmationem falsi; ergo divinitas Christi, in cujus confirmationem Christus miracula patravit, non potest esse falsa; adeòque neque religio christiana, quam Christus fundavit, falsa est.

54. Quæres X: *An miracula Christi fuerint effectus naturalis sui temperamenti, aut suæ imaginatricis virtutis et fortis imaginationis, etc.?* Resp. negativè. Quamvis enim, teste Salmerone, quidam recentiores apostatæ, qui de occultâ philosophiâ libros ediderunt, Christi miracula in optimum ejus temperamentum retulerint; alii verò, duce Avicennâ (1), contenderint, aut contendant, imaginatrice virtute et cogitatione valdè vehementi prodigia edi posse; tamen cuivis ratione humanâ utenti per se patet, nonnisi absurdissimè dici posse, Christum suo temperamento, aut forti in agitatione suscitasse ad vitam mortuos, aquam in vinum commutasse, paucis panibus, atque piscibus plura millia hominum in deserto saturasse, etc. Plura contra fabulosas illas assertiones incredulorum legi possunt apud Salmeronem, Spagium, vel alios. Vide etiam quæ infra num. 65 et 66, dicemus.

55. Quæres XI: *1º An sit paritas inter miracula Christi et prodigia ad tumbam archidiaconi Parisiensis, qui Paris dicebatur, patrata? 2º Aut inter historiam evangelicam miraculorum Christi et historiam vampiriorum?* Resp. negativè quoad utrumque membrum. Antequàm autem veritatem meæ responsionis demonstrarem, observo quòd huic quæstioni discutiendæ ansam præbeat Genevensis philosophus Jacob. Rousseau cum aliis incredulis, qui ausi sunt, et audent, inter miracula Christi Domini, et fictitia illa prodigia dicti archidiaconi Parisiensis paritatem instituere. Addit Rousseau, et ait, historiam Vampiriorum, quamvis plurimis medicorum, parochorum, judicum et magistratum testimoniis confirmata fuerit, insuper habitis his omnibus hodiè ab omnibus sapientibus rejici; ac proin idem de miraculis Christi, licet innumera pro se habeant testi-

(1) Docet Avicenna in quartâ Sexti, posse animam humanam per fortem imaginationem, sive per intensum affectum, non solum proprium corpus, sed extra seipsam, alienum transmutare; adeò ut fortis Socratis imaginatio corporis sanum Platonis, quo vellet morbo et languore possit conficere, vel agrum ad sanitatem reducere. Inò etiam credit, eadem intensâ imaginatione nubes, pluvias, grandines, nives, ventos et reliqua nature opera è cœlo posse deduci, vel coluberrita Avicennæ opinionem recenset Salmeron, loco mox citando.

monia, sentiendum. Sed, ô quàm infirmi, quàm inanes sunt hi conatus incredulorum adversus miracula Jesu Christi! Quis enim cruditorum ignorat, neminem hodiè prudentem esse, qui non prospectas habeat Appellantium sectæ in illis miraculis Parisii fingendis imposturas planè impias? Quis ignorat, hodiè à perisque sapientibus illas Vampiriorum apparitiones delirius adscribi? Et tamen increduli audent, ista cum Jesu Christi prodigiis comparare, quæ omnis ætatis atque locorum sapientes, etiam ex ejus juratis hostibus contestatissima esse, agnoverunt, ita ut aliud non haberent, quod opponerent, quàm ut magiæ et arti diabolicæ, aut furtivè sublato ex templo nomini Dei Tetragrammato ea tribuerent. Suffecerit ergo paucis animadversionibus ad propositam quæstionem respondere, ac incredulorum impiam comparisonem miraculorum Christi cum fanaticis prodigiis ad tumbam Parisii, aut cum fictis Vampiriorum apparitionibus refutare.

Itaque 1º: Prodigia ad tumulum Parisii facta in cœmeterio S. Medardi contestata quidem sunt à viginti duabus personis, sed sectæ Appellantium addictis. 2º Primum omnium illorum prodigium in virgine nobili Le Franc dictâ patratum, falsi convictum evidenter est coram constitutis judicibus per testium omninò 40 unanimes attestaciones, etsi non minùs antea ab illis appellantibus idem prodigium assertum fuerit. 3º Eodem tempore, quo Parisiù miraculorum fama crescebat, Senonensis archiepiscopus, doctrinâ et integritate fidei apprime clarus, viginti duo miracula Parisii studiosè examinata, publico judicio ut falsa, et dolis plena condemnavit. 4º Concluso semel auctoritate publicâ cœmeterio S. Medardi, miracula illa mox cessarunt, nec effectum ullum honestum habuere, nec apud prudentissimos quosque etiam qui de sectâ appellantium cæteroquin erant, fidem ullam, sed risum tantùm et indignationem retulerunt. Quanta ergo protervia et insaniam est, comparisonem instituere inter Convulsionarios illos ad tumulum Parisii prodigia simulates, et inter testimonia Evangelistarum de miraculis Christi Domini! Impostores illi, postquàm fraudes ipsorum deprehensa et cœmeterium S. Medardi muro septum fuit, ex metu, ne in manus potestatis publicæ incidant non amplius publicè comparere audebant. Elapsum jam est plus quàm dimidium seculum à gestis illis ad tumbam Parisii fanaticis prodigiis, et rarus de illis jam sermo est, inò æternæ oblivioni fuissent mandata, nisi annales illorum temporum eorum meminissent. E contrario, quæ potestas, quis tyrannus Apostolis silentium imponere potuit, ne publicè Christum, hujusque prodigia prædicarent? Quis unquàm hæc falsitatis convincere potuit? Quomodò factum est, ut Evangelistarum narrationes et scripta de Christo ejusque miraculis à tot persecutoribus non fuerint suppressa, sed potius à tot martyribus profuso etiam sanguine pro veris et divinis agnita? Præterea, sanationes ægrorum ad sepulcrum Parisii, nunquàm erant subitanæ et instantanæ, quales erant illæ à Christo factæ, sed aliquot aut plu-

rium dierum intervallum, ac diuturnæ præparationes requirebantur; intra quod tempus ægri ad sepulcrum Parisii sanandi, usum medicinarum aut remedium, quibus jam antea utebantur, continuabant. Porrò multi infirmi ad tumulum Parisii non solum sanitatem non obtinebant, sed exin pejus se habebant, quam antea, multaque prodigia, que ab initio tanquam indubitata, et ad tumulum Parisii, certò patrata divulgabantur, postea tanquam inania et nulla rejecta sunt. Paucis, fraudes horum fanaticorum prodigiorum in dies magis patebant; et complures ex ipsis Appellantibus ea non credebant. En manifestam et multiplicem disparitatem inter miracula Christi et spuria illa prodigia, quæ ad tumulum Parisii patrata fingebantur (1).

36. Porrò, quod pervulgatam illam Vampiriorum historiam attinet, ex cunctis contestationibus aliud demùm evinci ipsorum medicorum decretorio judicio haud potuit, quam commune phantasie morbum in Hungariæ (2) magnis caloribus sæpè æstuantibus tunc temporibus grassatum esse; à metu promotum eundem morbum, quo plures correpti, videbantur sibi videre mortuos de nocte ad se venientes, ad sanguinem ex ipsorum venis exsurgendum; cujus deinde morbi sequela fuerit lenta macies, et consecuta inde mors ipsa denique. Jam verò, an etiam fuit effectus phantasie tantùm, dum Christus cœcum à nativitate illuminavit, dum Lazarum quadriduam à mortuis suscitavit? etc. Cæterùm, etiãmsi Vampirii seu mortuorum corpora reverà surrexissent, et vivos dicta ratione infestassent (prout alicubi in Poloniã reapse factum esse aiunt), id minime inter miracula numerandum. Non enim fuit vera ad vitam resurrectio, seu reunitio animæ cum corpore (qualis erat, ex. gr., illa Lazari), sed dæmon corpus hominis mortui ita movit et impulit; id quod naturalibus suis viribus potest, sicut corpora energumenum movet. En quàm turpiter fallat, aut fallatur Genevensis ille philosophus dum cum verissimis Christi Domini miraculis inanissima ejusmodi sensuum ludibria, seu præstigias comparare audeat. Hodie vix aliqua Vampirismi memoria in urbibus Hungariæ, ubi olim maximè viguisse dicebatur, restat; et homines melius edocti mirantur, si hæc de re ipsis questiones proponantur, et nesciunt, quid interrogantes ex ipsis rescire cupiant. E contrario de miraculis Christi mundus hodièque perinde certior factus ac convictus est, ac erat, tempore Tiberii et Neronis, ut Cl. de Feller rectè ait.

57. Quæres XII: 1° An sit paritas inter miracula

(1) De fictitiis hisce prodigiis, quæ ad tumulum Parisii patrata dicebantur, eruditè scribit Cl. Bergier in opere, cui titulus: *Certitude des preuves du Christianisme*, part. 1, chap. 6. § 5, ubi etiam plures alios auctores, qui de isdem prodigiis annotationes scripsere, citat.

(2) Observat tamen eruditissimus de Feller in suo Philosoph. Cathedris. tom. 2, n° 315, pag. 210 edit. Leod. 1805, et ait, errare illos, qui putant, Vampirismum tantùm in Hungariã, Poloniã et Moraviã reperiri; singulare enim prorsus illius exemplum etiam narrati in itinere P. Labat in gallicis insulas sitas in America, t. 4, p. 137, edit. Haag. an. 1724.

Christi, et prodigia Apollonii Thyanaei, qui præter varia alia stupenda prodigia, etiam mortuam puellam resuscitavit ad vitam, teste Philostrato, sicut etiam alie mortuorum resuscitationes à gentilibus factæ sunt. 2° Aut inter miracula Christi, et miraculosam sanationem, quæ Vespasianus imperator (teste Tacito et Suetonio) Alexandriae cuidam gentili cæco visum, et alceri infirmæ manus usum restituit. 3° Aut inter miracula Christi, et prodigia Æsculapii. Resp.: 1° Valde absolum et paradoxum est, quòd increduli tam facile narrationi de prodigiis Apollonii Thyanaei, Vespasiani, Æsculapii, aliisque ejusmodi profanis historiis assensum præbeant, spiritus, inquam, illi fortes, qui miraculis Christi et Apostolorum tanto numero ac celebritate palàm editis, tanto presentium numero, et ipsorum scriptorum gentiliū et Judæorum testimonio roboratis præfractè fidem abnuunt. 2° Nulla prorsus est paritas inter miracula Christi, et prodigia illa, quæ adversarii à gentilibus patrata affirmant. Nam prodigia Apollonii Thyanaei sunt conficta, aut erant tantùm præstigie diabolicæ, prout ostendit Eusebius Cæsariensis adversus Hieroclem, et Huetius (1), qui tria luculenter demonstrat, 1° quòd Apollonius iste fuerit homo intolerabilis arrogantis, et impurissimæ idolatriæ doctor, unde facilè concludes, qualia fuerint ejus miracula (2); 2° quòd nulla Philostrati, nulla eorum, quæ de Apollonio scripsit, monumentorum auctoritas sit; 3° quòd tota Apollonii historia non nisi romanensis fabula sit, à Philostrato (qui integro seculo aut ultra post Apollonium vixit, et nullum historiae suæ vadem sistit, nec testem nominat) ingenii ostentandi, et ethnicis principibus gratificandi studio conficta, quò inavalescentem Christi fidem fictitio hoc simulacro sufflaminaaret. Cæterùm resuscitationem mortuæ puellæ ab Apollonio factam, Philostrato duntaxat ut dubiam narrat. Vapor enim ex vultu puellæ, quæ antea subito mori visa esset, surgebat, et ros de cœlo cadebat, quò facilè factum est, ut ex deliquo revocaretur. Vide etiam hæc de re infra, num. 94, in subjecta notâ. Porrò tam ad hanc, quàm ad alias mortuorum resuscitationes à gentilibus factas, generatim respondeo, et dico, eas vel esse fabulosas, vel non fuisse suscitationes verè mortui, sed homines illos tantùm fuisse apoplecticos, vel synopticos, aut alio simili morbo, qui ægros facit apparenter mortuos, laborantes, prout eruditè et solidè per varia exempla ostendunt Medina, et Salmeron. Aliud est de miraculis Christi Domini, ex. gr., de resuscitatione Lazari quadruidani, et jam fœctentis, ut infra, num. 85, 95, pluribus ostendemus.

58. Quod attinet factum Vespasiani imperatoris, non desunt, qui diligentius in rei veritatem inquirentes, ut Csapodius, plures fraudis characteres in totâ hæc narratione proferunt, nimirum adulationem ex parte Alexandrinorum ad obtinendam à dicto imperatore vectigalium immunitatem, indulgentiam ad hanc simulationem ex parte Vespasiani ad stabilendum

(1) In Demonstr. evangel. proposit. 9, cap. 147.

(2) Vide supra, num. 48, tibi notæ, quibus verà miracula à falsis discernuntur, recensentur.

imperium, quod recens adierat, mendacia sacerdotum, qui imperatori huic fictioni repugnanti persuadere conati sunt, ipsum Scrapidem (quem Ægyptii ut deum colebant) jussisse, ægros ab eo sanitatem postulare. Similiter Baronius ad annum Christi septuagesimum censet, illa Vespasiani miracula confecta fuisse vel studio Apollonii Thyaneæ, qui eo tempore Alexandria commorabatur, vel malitiâ Judæorum, quorum pariter magnus numerus in eadem urbe tunc erat, adulari Vespasianovolentium tanquam Messie qui jam advennerit, eidem applicando, quæ ex Scripturis noverant prædicta esse de Jesu Christo, et quæ viderant contigisse in vero Christo, quem ipsi pro suâ perfidiâ noluerunt recipere. Idem censuit Fleetwoodius apud Trevoltianos, ann. 1705, art. 189, et Huetius, cujus hæc de re verba sunt ista in Demonstr. Evang. prop. 9, cap. 59: « Mirifica illa quidem Vespasiani opera, quibus cæco cuidam visum restituisse, et alium manu ægrum sanasse fertur, à subdolis Ægyptiorum artibus videntur profecta, inter quos acta res est. « Fama acceperant illi fortassè à Judæis, quorum multitudo ingens erat Alexandriae, Josephum (nempe Judeum) sacra quadam oracula Vespasiano accommodasse..... quæ in Judæorum Messiam conveniebant. His ne in adulatoriâ arte concederent Ægyptii, Deum facere, divinæ virtutis opera ei affligendo, voluerunt, quem Judæi Messiam fecerant. Cum ergo inaudissent, Jesum cæcum illito oculis sputo sanasse, et claudos ac debiles morbo liberasse, duos..... subornant, quasi ille manu, hic oculis captus esset. Verum Vespasianus primò irridere, aspernari, verba eunt Taciti Hist. 4, cap. 81, quippe fraudem et palpum sentiens; tandem vocibus adulantium in spem induci; medicis præsertim rem fieri posse suadetibus, quippe doli fortassè conscis, cum dicerent, huic non esse excessum vim luminis, et redituram, si pellerentur obstantia; illi elapsos in pravum artus, si salubris vis adhibeatur, posse integrari. Agnoscis, lector, simulatos morbos, quales illi sunt mendicorum ærascalorum, qui ad movendam misericordiam ægrorum habitu sese componunt. Re intellectâ, Vespasianus falsis morbis falsam medicinam adhibuit et alterius calcatâ manu, insputatis alterius oculis. » Ita Huetius. Alii, ut Cl. Piehler, præstigiis demonis ibi intercessisse suspicantur, quatenus is organa oculorum, et manus cæteroquin integra, iterum reliquerit expedita ad suas actiones, ad quas, Deo permitte, eadem antea impediærat, quâ ratione nec cæcus, nec manu æger propriè sanati fuerunt, quasi alter visum jam perditum, alter nervos manûs jam dissolutos recuperaverint, sed liberati solum ab appositis per dæmonem impedimentis. Cæterum commemorare has qualescumque demùm Vespasiani miras operationes est novum argumentum pro veritate miraculorum Christi afferre. Ille enim cur nam ab ethnicis vel Judæis confecta sunt ab ipso primo Ecclesiæ seculo, nisi ad elevanda miracula Christi? ergo hæc erant communiter tunc cognita et admissa ut vera.

59. Denique Æsculapii miræ sanationes effectus

erant merè naturales. Sacerdotes enim Æsculapii omnes medicam callabant artem; unde meritò Arnobius seculi tertii scriptor, factus è gentili Christianus, vanitatem horum prodigiorum, lib. advers. Gentis ostendit, et inter alia ait: *Beneficia ista verum sunt, non sunt curantium potestates.* Dein multa in fictitiis Æsculapii prodigiis per fraudem et dolum gesta esse, adeò pervulgatum apud Græcos erat, ut Aristophanes in Pluto, actio. 5, scen. 2, easdem fraudes faceret traduxerit; idem exprobrant gentilibus Christiani apud auctorem Homil. Clement., et Origenes contra Celsum, lib. 3, graviter confirmat. Porrò nostram suspicionem quòd in Æsculapii prodigiis sanationibus fraus et dulus adfuerit, illud confirmat, quia in omnibus his curationibus legitur intercessisse oraculum, scilicet sacerdotum responsum, vel fictum aliquod somnium tanquam à Deo immissum, quo jussi fuerant ægri quædam peragere ad obtinendam sanitatem, quam quærebant.

60. Scholion. Quamvis prodigia Apollonii Thyaneæ, Vespasiani et Æsculapii ob alias rationes meritò negaverimus fuisse vera miracula; idèò tamen non universaliter negamus, ab homine gentili, aut hæretico unquam fieri posse miraculum. Potest enim etiam à tali infidei miraculum fieri in commendationem alienius virtutis, vel veri alicujus dogmatis. Sic vestalis quadam virgo, ut suam pudicitiam probaret, aquam eribro tulisse in Capitolium dicitur; de quo facto S. Thomas, de Potentiâ, q. 6, art. 5, ad 5, ita loquitur: *Non est remotum à veritate, quòd in commendationem castitatis Deus verus per suos Angelos bonos hujusmodi retentionem aquæ per miraculum fecisset.* Similiter miraculo Pauli episcopi Novatiani aqua baptismalis ad præsentiam Judæi baptismum irrisuri evanuisse legitur, quo miraculo confirmatus est verus fidei articulus de baptismò; si tamen credendum est Socrati, qui hoc factum narrat lib. 7, c. 17; sed ipsemet de hæresi novatianâ suspectus est.

61. Quæres XIII: *An Christus miracula in divinitatis suæ confirmationem patrârit?* — Respondeo affirmativè. Probationem hujus nostræ assertionis vide supra, num. 50.

62. Quæres XIV: *Si Christus tam manifesta miracula in confirmationem divinitatis suæ edidit, cur Judæi ea videntes, et Romani, aliique gentiles ea audientes, in Christum non crediderint. Item cur ipsi demones, Christum verum Deum esse, clavè, quamdiù Christus in terris degebat, non agnoverint.* — Resp. 1°, et quæro ex adversariis: Si tam manifesta est virtutis pulchritudo, tam justa ejusdem officia, cur non omnes homines, desertis vitis, eam junctis studiis sequuntur? nimirum ardua ad superos via est, facilis verò et præceps descensus averni. Idem dicendum ad questionem, cur non omnes ex Judæis et gentibus in Christum crediderint, ejusque religionem amplexi sint. 2° Inprimis dico, idèò plurimos ex Judæis in Christum non credidisse, quia ipsis obstitit voluntaria cæcitas, necnon invidia, et Christum calumniandi desiderium, aliaque præjudicia populi Judaici,

aut rationes politicae. Igitur non una erat causa pertinae iudeorum. Prima, et omnibus communis erat, quod verbis illis, Ps. 2, de Messia scriptis: *Dabo tibi gentes in hereditatem tuam, et possessionem tuam terminos terrae*, aliisque similibus male intellectis seducti, Messiam expectarent venturum eum regni maiestate, ac redempturum eos à iugo alienigenarum, sub quo à tempore captivitatis babilonicae ut plurimum premebantur. Hinc factum ut, etsi tempore adventus Jesu Christi omnes Iudaei Messiae expectatione reipsa suspensi essent ob propinquum maximè hebdomadam Danielis finem, nihilominus Jesum in quo caeteri characteres prophetici tanta luce refulgebant, hoc solo nomine non recipere, quod humilis is et abjecta secundum humanam aestimationem specie compareret. Altera causa erat arduum iter, quod Jesus ad caelum monstravit, multoque magis mirandum est, quod tot haberet sectatores, quam quod plures eum sequi noluerint. Praeterea principes iudeorum, sacerdotes atque literati ex multis aliis titulis ab amplectenda Christi doctrina abhorrebant; sacerdotes quidem, ne honorificis officiis et pinguibus templi redditibus destituerentur: principes, magistratus, ne innovatione religionis tranquillitas reipublicae et Romanorum animi politiciis suspicionibus turbarentur, literati, ne ipsorum doctrinis et superstitionibus despectis omnis magisterii auctoritas ab ipsis ad unum Jesum Christum transmigraret. Denique plebs etiam Iudaica tum auctoritate principum et sacerdotum (ut in morte Christi à Pilato expectanda patuit), tum summo in legem veterem studio et reverentia à sectenda novà Jesu Christi doctrina absterrebatur. En plures causas, cur Iudaei visis Christi miraculis, tamen non omnes in eum crediderint.

Quod autem plurimi ex Romanis, ac caeteris gentilibus, qui miracula Christi plerique non viderant, sed tantum audiverant, ad christianam religionem conversi non sint, nemo mirabitur, qui illorum extremam in idololatriâ pertinaciam, effreni vitæ licentia junctam, satis perspectam habuerit. Nota est paganorum, et nominatim Romanorum vitæ et theatri praesertim publici licentia, impurissimum nunquam cultus, fastus et ambitio summa. Quis veritati tam rigidae, qualem Christus praedicavit, accessus ad tales animos? Maxime dum illa à Iudeorum gente primum proficisceretur, quam Romani alique gentiles pridem ultimo despectui habebant.

Denique ex historia evangelicâ colligitur quidem, demonibus divinitatem Christi non omnino manifeste innotuisse: nam cum diabolus Christum tentans, eum super pinnaculum templi statuit, ad eundem non absolutè, sed tantum conditionatè et quasi dubitans dixit: *Si Filius Dei es, mitte te deorsum*. At tamen S. Augustinus, lib. 9, de Civ. Dei, cap. 21: *Magis magisque innotescerebat (Christus) demonibus, quantus esset*. Igitur demones divinitatem Christi non omnino certò cognoverunt, quia Deus altissimis ex causis impeditit quacunque denum ratione, ne hoc ipsis certò innotesceret. Unde S. Augustinus loc. cit. inquit:

Christus eis (demonibus) innotuit, quantum voluit; tantum autem voluit, quantum oportuit.

65. Quæres XV: *Cur Christus, si vera miracula in confirmationem suæ novæ religionis fecit, ea non raro, et quandoque etiam mirantibus (Matth. 9, 30, Marc. 1, 45) prohibuerit publicari?* — Resp.: Multoties hoc incredulorum (1) dicerium adversus Christum et christianam religionem faciliè refutatur, si ad sequentes observationes attendamus. Quamvis Christus non omnia sua miracula tunc, quando ea patravit, propalari voluerit, tamen certum est, quod sæpius divinitatem suam et divinam missionem suam miraculis publicè patris confirmavit, ut supra, sect. 2, num. 25, 30, jam ostendimus.

Quando autem quaedam miracula sua propalari vetuit, id factum est vel ad præbendum nobis modestiæ exemplum, vel ad declinandam initio predicationis hostium invidiam, vel ad divinam missionem suam paulatim et quasi per gradus demonstrandam, vel demum ob aliam aut alios peculiare fines à divino Servatore sapientissimè intentos. Sic Marc. cap. 1, v. 43 et 44, vetuit Christus leproso, ne sui sanationem manifestaret, priusquam secundum legem à sacerdotibus sanus fuisset pronuntiatus; quia Iudaici sacerdotes pro sua in Christum invidiâ faciliè potuissent eum à leprâ mandatum non esse, pronuntiare, si publica huius prodigiis sanationis fama hominem hunc antevertisset. Non igitur Christus leproso illi interdixit evaluationem huius miraculi in perpetuum, et pro omni tempore, sed vetuit tantum, ne id diceret, priusquam stetisset coram sacerdotibus, et ab ipsis secundum legem sanus fuisset recognitus et pronuntiatus. At illi Jesus: *Vide nemini dixeris, sed vade, ostende te principi sacerdotum*, Marc. 1, 44. Voluit scilicet Christus non solum legis Moisaicæ custos videri, sed intendebat etiam suo miraculo omnem conciliare fidem et auctoritatem ab ipsismet sacerdotibus, atque ita postea illud palam fieri.

Cum autem Matth. cap. 9, v. 30, Christus duobus caecis à se domum reverso illuminatis comminatus est, *videte ne quis sciat*; id fecisse censendus est, quia hoc silentio omnem calumniam et cavillationis ansam praecidere voluit. Cum enim hoc miraculum privatim et velut in occulto patratum fuerit, potuisset doli aliqua suspicio oriri, quasi duo illi homines subornati fuissent à Christo aut ejus discipulis, ut se et caecos et à Christo illuminatos simularent. Hanc suspicionem et calumniam declinaturus amatissimus Servator vetuit, miraculum hoc vulgari, certus, alia miracula, quæ in publico fecerat, et quotidie palam operabatur, abundè sufficere ad demonstrandam suam divinam missionem.

Porrò, dum Christi Marc. cap. 8, v. 26, caeco prope Bethsaidam sanato dixit: *Vade in domum tuam, et si in vicum introieris, nemini dixeris, specialis huius*

(1) Ex numero horum incredulorum, teste D. Leland, etiam est auctor scripti, cui titulus: *Religio christiana non fundata ratione. Das Christentum nicht gegründet auf Beweise.*

prohibitionis ratio colligitur tum ex ipsius miraculi circumstantiis, tum ex Bethsaitarum indole. Nam licet cæcus Christo in vico Bethsaida oblatu fuerit, eum tamen non sanavit, nisi extra vicum, et sanationem evulgari vetuit, quia hujus miraculi cognitione fraudare Bethsaitas voluit, ut pertinacem illorum animum plecteretur, juxta illud pridem antea à se de Bethsaitis dictum, Matth. 11, v. 21: *Vae tibi, Corozain, vae tibi, Bethsaida*, etc. Indigni enim erant Bethsaitæ, qui nova viderent miracula, quibus otiosa fuerant vetera. Nolebat enim eos testes hujus miraculi habere, quos parum fideles agnoverat, ut Salmeron ait, addens adhuc aliam rationem, cur Christus cæcum illum *extra vicum eduxerit*, eique sanato prodigiosam hanc sanationem populare in vico prohibuerit; quia nimirum idem miraculum coram paucis voluit facere, et jactantiae fugiendæ exemplum nobis præbere.

Demque Matth. 12, 15 et 16: *Secuti sunt eum multi, et curavit eos omnes, et præcepit eis, ne manifestum eum facerent*. Quæ ultima verba duplici modo intelligi possunt. Nam 1° prodigiosas has sanationes Christus evulgari prohibuit, ne scribas et pharisæos, quos jam in mortem suam conjurasse noverat, Matth. 12, 14, irritaret. Noluit enim momenta à Patre suo præstita prævertere, aut inimicis suis, odii augendi ansam præbere. Confirmatur hæc responsio ex eo, quia S. Mattheus, ibid., v. 17, addit verba Isaïæ, quibus Messias modestia et mansuetudo describitur: *Non contendet, neque clamabit*, etc. Itaque Christus moderationis causâ aufugit, et latere voluit. 2° Hæc verba: *Ne manifestum eum facerent*, etiam cadere possunt in personam Christi, et in locum, quò confugerat, ita, ut sensus sit: Ne manifestarent ejus personam et fugæ locum. Sic enim tota fert historica series. Pharisæi sabbatum violatum indignantes, consilium Christi perdendi inveniunt: eorum furori ut se subducat Christus, recessit; secuti autem sunt eum multi, quos curavit. Ex his pronum est concludere, Christum eisdem, et turbæ ipsam comitantî prohibuisse, nec locum proderent, in quem cesserat. En peculiare rationes, ob quas Servator optimus meritò ac sapienter quædam miracula sua evulgari, dicto modo et in recensitis circumstantiis prohibuit; quamvis cæteroquin publica et compremis illustria miracula in confirmationem suæ divinæ doctrinæ fecerit.

64. Quæres XVI: *Cur scriptores ethnici de miraculis Christi tant copiosis, publicis, et stupendis silcant?* Resp.: Falsum est, ethnicos de gestis et miraculis Christi penitus siluisse. Contrarium enim jam supra, sect. 2, q. 2, num. 22, 24, à nobis ostensum est: Ubi etiam rationes additæ sunt, cur non mirandum esset, etiamsi de illis siluissent.

65. Quæres XVII: *An miracula Christi ab Evangelistis enarrata, reapse facta sint, ac proin in sensu litterali intelligi debeant, vel an tantum sint narrationes allegoricæ, symbolicæ, atque propheticæ, ut Woolstonus contendit?* Resp.: Miracula Christi ab Evangelistis recensita, reapse patrata sunt, et contraria Woolstoni doctrina est impia ac detestabilis. Ut id claritù pateat,

notandum est, quòd Woolstonus in libro à se edito au. 1727, cujus inscriptio hæc est: *Discursus de miraculis Salvatoris nostri in ratione ad præsentem controversiam*, etc., asserere ausus sit, sensum litteralem miraculorum Christi, contradictionem involvere, et hæc de causâ au nullo modo, aut saltem non eâ ratione, quâ vulgò creduntur, illa patrata fuisse, sed esse narrationes allegoricas, symbolicas atque propheticas. Conatur autem hoc assertum duplici argumento evincere. Primum est, Patres antiquissimos et maximè venerandos negasse sensum litteralem miraculorum Christi, ab Evangelistis recensitorum; alterum est, eadem miracula Christi, si in sensu litterali accipiantur, absurda et contradictoria involvere. Quod attinet secundum argumentum, id alibi per decursum refutabimus; quod verò ad primum spectat, sciendum est, quòd Woolstonus copiosa testimonia antiquorum Patrum in medium proferat, ostensurus, eos negasse sensum litteralem miraculorum Christi; quia nimirum sensui litterali addebant abundantiorum et perfectentem sensum spirituales ac mysticum. Si Patres sequi velimus, inter alia Woolstonus ait, *evangelica historia non est habenda pro verâ reali historiâ... Historia vitæ Jesu est duntaxat emblematica seu symbolica representatio spiritualis vitæ Jesu in animabus hominum*. Verùm, teste D. Joan. Leland (1), certum est, atque à viris eruditissimis, qui Woolstonum refutarunt, luculenter demonstratum, quòd Patres illis sensum litteralem et historicam veritatem gestorum Christi præsupposuerint, et eidem dein tanquam fundamento allegoricas suas et mysticas expositiones inædificarint. Hæc autem de causâ affirmare, Patres veritatem historicam gestorum et miraculorum Christi voluisse inficiari, extremæ audaciæ et inverecundæ fraudulentæ assertum est. Id haud dubiè agnovit ipse Woolstonus, qui in compluribus Patrum citationibus commissæ fraudis convictus est. Ostensum enim est, teste eodem D. Leland loc. cit., quòd libros Patrum tanquam genuina horum opera citet, quæ tamen passim habentur pro spuris et supposititiis; quòd falsis interpretationibus et illicitis interpolationibus ac mixtionibus verborum omnia tentarit, ut genuinum sensum citatorum auctorum vitiaret; imò quòd interdum eorum textus in sensu iisdem omninò contrario exponat; id quod facile patuisset, si Woolstonus integros Patrum textus, et non mutilatos attulisset. Præterea, ut Cl. Udalcricus Reils (2) rectè ait: *S. S. Patres (de miraculis Christi loquentes) sensum litteralem manifestè adstruunt; tum quia fatentur, verâ à Christo facta esse miracula; tum quia ex illis divinitatem religionis christianæ commostrant. Sed et ratio evidens persuadet, allegata paulò ante Christi opera in sensu litterali accipi debere; ac*

(1) In opere suo ex anglico in germanicum verso, hoc titulo: *D. Jolan Lelands Abriss der vornehmsten Deistischen Schriftten*, etc., Hannoveræ 1755. Latine D. Joan. Lelandi recensio præcipuorum scriptorum à Deistis editorum. Hannoveræ, 1755. Epist. VII, seu artic. Woolstonus.

(2) De veris, falsisque miraculis, p. 2, sect. 4, cap. 1, § 136.

proin reverà fuisse gesta, prout ab Evangelistis referuntur. Nam neque mortuus vivere, neque paraliticus ambulare, neque cæcus videre, taleque in seipso mutationem experiri potest, nisi reapsè vivat, ambulet atque videat. Nec possibile est, ut alii convincantur, hoc factum esse, nisi ejusmodi homines vivere, ambulare, ac videre omninò perspectum habeant. Atqui tum ii, in quibus hæc miracula sunt producta, vivendi, ambulandi, atque videndi facultatem, longo experimento probârunt; tum etiam alii plurimi, ac vel maximè Christi hostes, de factis id genus mutationibus plenè convicti fuere. Præclarè hæc de re inter alios SS. Patres disseruit Arnobius l. 6 contra Gentes, qui proin jure optimo consulti meretur. Hucusque laudatus auctor. Vide etiam quæ nos alibi (1) hæc de re diximus.

66. Corollarium. Ex dictis patet, falsum quoque et impium esse assertum auctoris Cogitationum philosophicarum, § 50 et seq., ac aliorum incredulorum, qui dicunt, miracula Christi non fuisse facta realia, et physica, sed meras sensuum illusiones. Contrarium enim evidenter constat ex iis quæ numero 65 modò diximus, et ex auctoribus hoc numero citatis. Profectò impossibile est, ut illa omnia tam in iis qui sanati aut resuscitati sunt, quàm in illis, qui testes horum prodigiorum oculati erant, per meram sensuum illusionem evenerint. Certè, si vel minima deceptio locum habuisset, id Christo, ejusque discipulis Pharisæi aliique Judæi exprobrassent; neque necesse fuisset, ut ii ad calumniam confugerent, dicentes, Luc 11, 15: *In Beelzebub principe demoniorum eiecit demonia*. Præterea scrutentur increduli historiam evangelicam de resurrectione Christi, illuminatione cæci nati et Lazari resuscitatione; videbunt manifestè, in publicis hisce factis ne quidem potuisse ullam sensuum illusionem, aut aliam quancumque fraudem intervenire.

CAPUT III.

De miraculis Christi sigillatim consideratis.

67. Quæres. XVIII: *Quid ad incredulorum dicteria, quibus primum miraculum Jesu Christi mutationis aquæ in vinum, in nuptiis in Cana Galilææ, impugnant, respondendum sit?* Antequàm hæc quæstio distinctius resolvatur, notandum est quòd increduli contra narrationem evangelicam hujus primi miraculi à Christo patrati, varia opponant. Nam 1º Woolstonus (2) ait, sibi probabile non videri, Christum severis gravibusque moribus viventem nuptiis interfuisse, præsertim cum in nuptiarum celebritate apud Judæos magna fuerit morum licentia. 2º Auctor de l'histoire critique de J.-C., teste Cl. Bullet (3), miratur, quòd S. Joannes, cap. 2, v. 8, 9, in describendo hoc miraculo spon-

sis, qui indubitatè pauperes erant, attribuat architrachium seu præfectum convivii nuptialis, qui nonnisi in nuptiis nobilium aut divitum personarum constitui solet. 3º Iterum Woolstonus S. Chrysostomi nomine et auctoritate abusus, et impius Horus (1) negant, miraculosam fuisse aquæ conversionem, quia, inquit, non verum vinum productum fuit, sed Christus dumtaxat per immisionem alicujus liquoris secretà ratione effecit, ut aqua vini saporem indueret; in quo, ait Woolstonus, invitati faciliùs decipi poterant, quia à multo potu, atque satietate ciborum stomachum jam malè affectum habebant. 4º Voltarius (2) miraculum aquæ à Christo in vinum versæ evertere conatur, satyricè arguendo: *Miraculum, inquit, istud juxta narrationem Evangelistæ primum contigit sub finem convivii; tum scilicet, cum omnes convivæ jam mero incaluisset. Porrò ebriis testibus non creditur etiam naturalibus ac obvisis in rebus, quantò minùs, cum agitur de prodigio aliquo. 5º Increduli (3) Christum vituperant, quòd aquam in vinum converterit in gratiam couivarum jam inebriatorum, juxta illud architrachini effatum Joan. 2, 10: *Omnis homo primum bonum vinum bibit; et cum inebriati fuerint, tunc id, quod deterius est. 6º Denique denò Woolstonus Christum matri nimis acriter respondentem describi dicit in eo Evangelii loco, ubi miraculum aquæ in vinum versæ narratur Joan. 2, 4, ubi Christus ad matrem dixisse narratur: *Quid mihi et tibi est mulier? nondum venit hora mea.***

68. His prænotatis, dico, omnes aut fermè omnes hos incredulorum cavillos à SS. Patribus jam pridem fuisse præoccupatos, et refutatos, quorum vestigiis insistens, resp. ad primum, Christum ad nuptias invitatum fuisse, isque accubuisse, nullo modo improbabile est, ut Woolstonus blasphematur. Nam cum negari non possit, nullius eum notum in Galilæa fuisse, et ipsorum quoque publicanorum, peccatorumque consuetudinem aliquandò non vitaverit, mirum non est, quòd ad nuptias invitatus fuerit, de iisdem accubuerit. Unde rectè S. Chrysostomus, homil. 21 in Joan. n. 1, aliàs homil. 21, inquit: *Jam dixit, eum in Galilæa notiozem fuisse, quare vocant eum ad nuptias, ipseque adest. Non enim ad dignitatem suam respiciebat, sed erat ad beneficium nobis inferendum peratus. Nam qui non dignatus est formam servu accipere, multo minus dedignabitur ad nuptias servorum venire. Altera quoque causa fuit, cur Christus ad nuptias invitatus accesserit, quam S. Augustinus tract. 9 in cap. 2 Joan., assignat, dicens: *Quòd Dominus invitatus venit ad nuptias, etiam exceptà mysticà significatione,**

(1) Verba Hori in opere inscripto: *Horus, oder Astrognostisches Endurtheil... über Jesum und seine Jünger*, in 2 editione an. 1784, pag. 550, sunt hæc: *Auf der Hochzeit zu Kana bestand jener gute Wein, welcher Wasser gewesen seyn soll, wohl hauptsächlich nur aus dem Saft süßer Früchte, den Jesus in die Krüge goss, und dann Wasser hinzu gossen liess.*

(2) In suo Dictionario philosophico, artic. *Christianisme*.

(3) Vide *Bullet* opere citato, tom. 1, nova. 64.

(1) Vide supra sect. 2, num. 22 et 25, ubi præcipuè notandum testimonium Quadrati, qui ex philosopho ethico factus est christianus, et de veritate miraculorum Christi præclarè testatur. Item vide sect. 3, num. 51 et 52.

(2) Ita testatur Cerboni theol. revelat. tom. 2, l. 3, quæst. 4 art. 2, § 2, num. 6.

(3) Réponses critiques, tom. 2, pag. 293, édit. an. 1819.

confirmare voluit, quòd ipse fecit nuptias. Futuri enim erant de quibus dicit Apostolus, 1 Tim. 4, 5, prohibentes nubere, et dicentes, quòd natum essent nuptiæ, et quòd diabolus eas fecisset. Vide hæc de re etiam Salmcronem (1).

In celebratione autem nuptiarum apud Hebræos effrenem fuisse morum licentiam, videntiam tandem Woolstonus novit? Contrarium profectò ii testantur, qui de celebratione nuptiarum Judaicarum multum et copiosè scripserunt (2). Similiter S. Gaudentius Brixienensis episcopus (5) hæc ex traditione se comperisse scribit: *Nuptiæ apud Judæos cum fierent* (quantum traditione comperimus) *dabatur de sacerdotali ordine, qui morem disciplinæ legitimè gubernaret, pudorisque curam gereret conjugalis, simul etiam conviviorum apparatus ministros atque ordinem dispensaret, et pro hoc officio architriclinus, id est, triclinii præpositus dicebatur. Huic ergo gustum vini ex aquâ facti jubentur conviviorum ministri portare.* Deinde eo ipso quòd Christus erat homo gravis atque austerus, quemadmodum Woolstonus dicit, si qui fortassè convivio interfuisent, qui liberius loqui, aut petulante morum licentiâ uti vellent, eorum audaciam Servator castissimus præventiâ suâ reprimere facilè poterat.

69. Ad secundum responso patet ex verbis sancti Gaudentii modò citatis, ex quibus intelligimus, quòd vox græcæ, ἐπιτηδεύων, Architriclinus, Joan. cap. 2, non significat primum condum, seu œconomum, qualem divites et nobiles habere solent, sed unum de ordine sacerdotale, quo, ut omnia honestè et ordinatè fiant, nuptiis præest. Talem autem datum esse tam in nuptiis pauperum, quam divitum Judæorum, paritas rationis evincit, ut cuius finem instituti hujus officii expenditi facilè patet. Paulo aliam responsonem affert Cl. Bullet loc. cit. dicens, græcæ voce Architriclinus, propriè significari eum qui curam gerit instituendi convivii, seu qui omnia parat, ordinat et disponit ad instruendum convivium. Porro in nuptiis Cana Galilææ, inquit, hæc curam in se suscepit aliquis amicus aut cognatus sponsi, non verò quidam œconomus aut præfectus rei œconomicæ, quales tantum in palatiis aut domibus prædixitum aut illustrium personarum reperuntur.

70. Ad tertium et quartum respondemus: Hoc miraculum aque in vinum conversæ stupent quidem et negant tanquam falsum et fictitium Woolstonus, Horus, Voltairius, alique increduli, indeque cavillationes omninò ineptas configunt, quibus manifestam veritatem illius prodigii apud imbecilles et imperitos suspicant faciant. At (miraculum (uti loc. supra cit. S. Augustinus eleganter ait) Domini nostri Jesu Chri-

sti, quo de aquâ vinum fecit, non est mirum eis, qui noverunt, quia Deus facit. Ipse enim fecit vinum illo die in nuptiis in sex illis hydriis, quas impleri aquâ præcepit, qui omni anno facit hoc in vitibus. Sicut enim quod miserunt ministri in hydriis, in vinum conversum est opere Domini; sic et quod nubes fundunt, in vinum convertitur ejusdem operæ Domini. Porro rectè et ingeniosè observat S. Thomas, quòd ipsa vasa, seu sex ille hydriæ, quæ in patrato illo miraculo adhibite fuerunt, non obscurè probent, aquam tunc in vinum verè mutatam esse, et non solum à relicto, vel admixto aliquo liquore saporem vini induisse. « Vasa ista, inquit doctor Angelicus lectione 1 in cap. 2 Joan., deseruntur ad tollendam miraculi suspitionem propter eorum puritatem, ne possit aliquis suspicari, quòd aqua saporem vini sumpsisset ex fecibus vini prius in eis repositi (nam vasa illa erant secundum purificationem), et ideò purissima oportebat ea esse. » Ubi sciendum, quemadmodum idem S. doctor eodem loco ait, quòd... Judæi observabant multas abluiones corporales, et baptismata calicum et vasorum. Unde quia erant in Palæstinâ, in quâ est defectus aquarum; habebant vasa, in quibus servabatur aqua purissima, quæ se et vasa crebrò lavarent, et ideò (Evangelista) dicit, quòd erant ibi sex lapideæ hydriæ, id est, vasa ad conservandam aquam, ab hydros, quod est, aqua, et posite secundum purificationem Judæorum, id est, ad usum purificationis. »

Addit doctor Angelicus cit. loc. adhuc aliam rationem, ob quam vasa illa (nempe sex hydriæ... capientes singulæ metretas binas vel ternas) omnem suspitionem ficti miraculi removerint, nimirum non solum propter eorum puritatem, sed etiam propter eorum capacitatem sat amplam. Quis enim credat, Christum aut tantum alieni liquoris; quo aquæ in sex hydriis lapideis contentæ saporem vini induceret, secum ad nuptias attulisse, aut, etiamsi attulisset, eumque aquæ illi miscuisset, hæc fraudem nec ab architriclino, nec ab iis, qui hydriæ aquâ impleverunt et ad summam fuisse observandam? Hinc S. Thomas loc. cit. ait: « Vasa ista defruntur, ad tollendam miraculi suspitionem, tum propter eorum puritatem... tum etiam propter vasorum quantitatem, ut evidenter pateat, quòd aqua tot vasorum in vinum mutari non potuisset, nisi virtute divinâ. »

At apponit Woolstonus auctoritatem S. Chrysostomi, et malè fide tanquam sententias hujus S. Patris proponere non dubitat ea, quæ idem S. doctor expressè refutat. Nam S. Chrysostomus in verbis, ad quæ Woolstonus per summam fraudem respexit, non promittit, quid ipse sentiat, sed calumnias impiorum hominum confutandas in medium profert, et mox confutat. Illic rursus, inquit, S. Chrysostomus Homil. 22 in Joan., aliàs Homil. 21, quidam cavillantur dicentes, ebriosum cæcum fuisse, hebetem gustantium sentium, qui rem non possent capere, nec iudicium ferre, ita ut nescirent, an vinum, an aqua id esset,

(1) Tomo quarto, tractat. sexto, de miraculis Christi, pag. 55.

(2) Tales sunt Leone di Modena de Biti Ebraicæ, part. 4, cap. 3, Joannes Buxtorffii filius dissert. de Sponsalibus, § 45, et seqq. Seldenus uxor hebraica, seu de nuptiis et divortijs, lib. 2, cap. 11 et seqq., et Morosini liber inscriptus: Via della fede mostrata agli Ebrei. part. 2, cap. 60.

(3) De lectione Evangelii, tract. 9.

« nam quòd ebrii essent, ipse architrìcinus declaravit. » Sed mox hanc objectionem S. doctor refellit, subiungens hæc verba : « Ridiculum planè illud est ; verùm hanc illorum suspicionem jam subtulit evangelista. Non enim convivas ait de illa re sententiam tulisse, sed architrìcinum, qui sobrius adhuc nihil gustaverat. Scitis quippe omnes, quibus conviviorum cura committitur, esse omnium maximè sobrios unam hanc curam habentes, ut cum recto ordine omnia disponantur. Ideòque sensum illum vigilem et sobrium ad-rei gestæ testimonium evocavit. Non enim dixit : Infundite convivis vinum, sed : *Ferte architrìcino... Ut autem gustavit architrìcinus aquam et vinum factam,* » etc. Joan. 2, 8 et 9.

Ex hoc autem prodigioso Christi facto nequaquam consequitur, Christum vel intemperantiam illorum fovisse, qui invitati fuerant, vel ipsis bibendi, plus quàm par est, ansam ac incitamentum dedisse ; nam tanti miraculi admiratio cuiquam tandem Christi venerationem non conciliare, atque temperantiam inspirare non debet ?

71. Ad quintum respondeo cum Cl. Bullet, Salmone aliisque interpretibus S. Scripturæ, et dico vocem, *inebriare*, in S. Scripturâ non semper significare crapulam ; sed non semel habet aliam significationem minùs odiosam, solumque significat profusione lætitiæ, et moderatam satietatem ex rationabili fine intentam. Sic sponsus in Canticis, cap. 5, v. 4, ait ad amicos suos : *Comedite, amici, et bibite, et inebriamini, charissimi.* Neque tamen cogitare licet, quòd eos ad crapulam et intemperantiam invitet. Et in Psal. 64, v. 10, legimus : *Visitasti terram, et inebriasti eam*, id est, satiasti. Et in L. Genesis dicitur de convivio exhibitò à Joseph fratribus suis : *Biberuntque, et inebriati sunt cum eo.* In quem Scripturæ locum S. Augustinus ita commentatur : « Solent hinc ebriosi adhibere testimoniū patrociniū, non propter illos filios Israel (seu Jacobi Patriarchæ) sed propter Joseph, qui valdè sapiens commendatur : sed hoc verbum (*inebriati sunt*) et pro satietate solere poni in Scripturis, qui diligenter advertit, nullis in locis inveniet. » Unde est illud : *Visitasti terram et inebriasti eam...* eò quòd in laude benedictionis hoc positum est in donum Dei commemoratur, apparet hanc ebrietatem et satietatem significare. Nam ita inebriari, et inebriantur ebriosi, nec ipsi terræ utile est, quoniam (terra) majore quàm satietati sufficit, humore corrumptur, sicut vita ebriosorum, qui non satietate se replent, sed mergunt diluvio. » Itaque similiter dicendum, quòd vox *inebriati* Joan. 2, 10, non temulentiam, sed moderatam satietatem in sensu explicato significet ; prout interpretes hunc locum rectè exponunt. Audiamus Cornelium à Lapide, ita loquentem : « *Et cum inebriati* (id est, exhilarati) fuerint. Ebrietas enim sæpè in Scripturâ vocatur liberalior potus et mentem exhilarans, sed rationis usu eam non prius, si enim convivæ hi verè fuissent ebrii, utique eis Jesus aquam in vinum non mutasset ; fovisset enim et auxisset eorum ebrietatem ; sed potius po-

« tioni finem imposuisset, eosque domum amandasset. » Idem fecisset B. Virgo. »

Cæterum, quòd Christus miraculo illo in nuptiis Cana Galilææ patrato convivis non deberit incitamentum ad ebrietatem, jam diximus et probavimus supra in fine responsionis ad quartum.

72. Ad sextum ex variis responsionibus quas prolixè et perquam eruditè recenset Salméron, seligo illam, quam ipse hic auctor tanquàm unam ex melioribus, et Patrum auctoritate magnoperè unitam amplectitur. Ait nimirum, quòd Christus (si tenor verborum ipsius spectetur) asperius matrem sit allocutus, veluti repulsam dando, et tanquàm matrem eam non agnoscendo ; non ut matrem instrueret, quæ instructissima erat, et edocta à Deo ; sed ut instrueret circumstantes, et posteros omnes, quòd præsertim præcones evangelicæ et persone sacræ non propter gloriam carnis operari, sed in gloriam Dei omnia referre debeant. *Quid ergo mihi et tibi ?* id est, non debet maculari affectu carnis, quod propter Deum sincero et puro corde fieri debet ; ut instruat pontifices et episcopos, dñm rogantur à consanguineis, ut distribuunt episcopatus, aut sacerdotia, aut alia quævis ministeria, nihil carni tribuere, aut sanguini, sed potius intrepidè dicant : *Quid mihi, et tibi est, mater, aut frater, vel soror ?* etc. Et licet Christus asperè videatur locutus matri ; ipsa tamen intùs intellexit se esse exauditam. Et ita nullo modo verbì austeritate contristata, magnà cum prudentiâ et modestiâ ad ministros convivii conversa dixit : *Quodcumque dixerit vobis, facite.* Atque hunc sensum confirmant, imprimis quidem S. Justinus M., L. QQ. et Respons., quæst. 436 : « Illud, inquit, *quid mihi tecum est, mulier ?* non ad objurgationem dictum est matri à Servatore, sed quasi hoc demonstrare (seu ad matrem dicere) vellet : Non nos ii sumus, qui curam susceperimus vini, quod in noptiis consumitur ; tamen præ amore, si vis, ne deficiat eis vinum, dic ministris, ut faciant, quæ ego eis dixero, et videbis eis non deesse vinum ; id quod etiam accidit. Non ergo verbis matrem objurgavit, cum eam factis honoravit. » Similiter S. Bernardus, Sermone II in Dominic. II post Epiplian. ita eloquitur : « Sed manifestè jam video (ò Domine) quòd non velut indignans, aut confundere volens virginis matris verecundiam, dixeris : *Quid mihi et tibi ?* cum venientibus ad te (juxta matris præceptum) ministris, nihil cunctatus facias, quod illa suggestit. Ut quid ergo, fratres, ut quid (Dominus) sic respondeat prius ? Uti que propter nos, ut conversos ad Dominum jam non sollicitet carnalium cura parentum, et necessitudines illæ non impediunt exercitium spirituale. Quandiù enim de mundo sumus, debitores non constat esse parentibus, à postquam reliquimus nosmetipsos, multò magis ab eorum sollicitudine liberi sumus. » Et S. Gaudentius, Brixinensis episcopus S. Ambrosio cœvæ, dum memorata Christi ad matrem suam verba, *quid mihi et tibi, mulier ?* exponit, tract. 2 in Joan. : « Ipsa, inquit, beatissima Virgo, agnito responsionis hujus

« profundo mysterio, intellexit non suggestionem suam
 « presentem aspernantem acceptam, sed secundum
 « illam spiritalem rationem in mysterio tunc dilatam.
 « Cæterum nunquam mandaret ministris, *quocumque*
 « *dixerit vobis, facite*, nisi Spiritu sancto post partum
 « divinum plena non solum responsionis Christi virtute
 « rem cognovisset, verum etiam futuri ab eo tunc ex
 « aquâ vini ordinem universum prævidisset. Quid enim
 « lateret sapientiæ Dei matrem, capacem Dei, etc.? »
 Ubi notandum, quòd, quamvis S. Gaudentius illis
 Christi verbis, *quid mihi et tibi, mulier?* alium sensum
 mysteriosum assignet, quàm sit ille, quem nos assi-
 gnavimus; prout patebit legenti totum illum tractatum
 hujus S. Patris; tamen, ut ex modò citato ejus-
 dem discursu liquet, nobiscum in eo convenit, quòd
 illa Christi ad matrem verba non sint hujus objurgatio,
 sed latentis mysterii, quòd B. Virgo probè intellexe-
 rat, involuerum.

73. Instunt, teste Cl. Bullet, increduli, et aiunt: Si
 filius matrem suam compellaret nomine, *mulier*, mer-
 itò judicaremus, eum irreverenter et contemptim
 alloqui matrem suam, ergo à pari. — R.: Mala est
 argumentatio à significatione alicujus vocis in unâ lin-
 guâ, ad significationem ejusdem vocis in omnibus aliis
 linguis. Nam non omnia nomina eandem apud omnes
 populos significationem habent, et fieri potest, ut ali-
 qua vox diverso sensu sumatur. Ex. gr., vox tyran-
 nus, juxta idioma græcam, legitimum principem si-
 gnificat; apud nos verò pro illegitimo oppressore
 populi accipitur. Latro, juxta idioma latinum, olim
 significabat etiam militem, hodiè autem tantum poni-
 tur ad significandum hominem, qui furatur et prædas
 facit. Et sic de aliis ejusmodi exemplis loquendo.

Hoc prænotato, facillè concedimus, quòd, nomen
mulier, in nostrâ vulgari linguâ quandoque contemp-
 tum sonet; sed apud Hebræos sæpè non solum nul-
 lum contemptum, sed potiùs honoris titulum significat,
 qui voci Itale, *domna*, vel Gallicæ, *dame*, quoad signifi-
 cationem respondet. Et profectò non est ullo modo ver-
 risimile, quòd Jesùs Christus, dum in cruce pendens
 matrem suam dilecto discipulo Joanni tam tenero
 amoris affectu commendavit, illam contempserit; ap-
 pellabat autem eam tunc nomine, *mulier*. Porrò Græci
 et Romani nomine, *femina*, vel, *mulier* etiam personas
 principes, ipsasque reginas appellabant, dum eas al-
 loquebantur. Sic in L. 1 Æneidæ, versu 368, reginæ
 Dido nomen *feminae* tribuitur: *Dux femina facti*. Et
 in Cyropediâ Xenophontis ad initium libri 5, Ara-
 spas dux Cyri reginam Susorum nomine, *γυνή*, *mulier*,
 appellat, et paulò infra alius ætate grandior dux ca-
 ptivam hanc reginam solaturus, ad eam ait: *Θαυπέτα*
 & *γυνή*, *bòno animo esto, mulier*.

74. Scholion. Apud Cl. Bullettum (1) Rabbini quidam,
 qui contra catholicam religionem librum scrip-
 sisset, hoc titulo *Nizzachon, Tela ignea Satanae*, t. 2,
 p. 222, contendit, quòd Christus matrem suam appel-
 lando *mulierem*, hoc ipso indicaverit eam non per-

petuò mansisse virginem. Verùm, si hic Rabbini
 attentius S. Scripturam legisset, facillè suum errorem,
 quo putavit, nomen *mulier* semper significare femi-
 nam, quæ virginitatem amisit, correxisset. Nam Eva,
 Genes. 2, 22, in instanti quo formata est, adeòque
 dum adhuc erat virgo, dicitur mulier: *Et edificavit*
Dominus Deus costam, quam tulerat de Adam, in mu-
lierem: et adduxit eam ad Adam. Item filia adhuc in
 paternâ domo existens vocatur mulier, Num. 30, 4,
 ubi legitur: *Mulier si quâpiam fuerit, et se constrin-*
xerit juramento, quæ est in domo patris sui, et in ætate
adhuc puellari, etc. Taceo alia Scripturæ loca, quæ
 hanc in rem adduci possent. Unde Origenes, Homil. 8
 in Leviticum, prope initium, rectè ait: « Apostolus,
 « ad Galat. 4, 4, Mariam mulierem non pro corrump-
 « ptelâ integritatis, sed pro sexûs indicio nominavit...
 « Est porrò et ætatis istud vocabulum, ejus scilicet,
 « quâ femineo sexui de annis pubertatis exceditur,
 « et ad id tempus, quo habilis viro videatur transitus.
 « Sicut è contrario vir appellatur is qui adolescentiæ
 « tempus excesserit, etiam uxorem nundum habeat,
 « cujus vir esse dicitur; quo nomine appellari solent
 « etiam ii quos femineæ aduixtionis macula nulla
 « perstringit. Si ergo rectè dicitur vir ille pro solâ
 « temporis ætate, ... quomodò non eadem conse-
 « quentia etiam virgo, quæ interemerata permansit, pro
 « solâ ætatis maturitate mulier nominetur? » Et S.
 Gaudentius, tract. 2 in Joan., Mariam asserit *mulie-*
rem appellari veritate sexûs, non detrimento integritatis,
 ac paulò post addit hæc verba: *Hoc totum pro*
beatitudine Mariæ dixerim, cum illam Christus mulie-
rem nuncupaverit, quæ divino partu sic cœpit esse ma-
ter, ut virgo sacratior permaneret. Denique S. Hiero-
 nymus, Comment. in Galat. cap. 4, v. 4, pariter
 apertissimè ait: « Quòd Apostolus, sanctam et beatam
 « matrem Domini, mulierem, non virginem nomina-
 « vit, hoc idem et in Evangelio *κατὰ Ματθαίου* scri-
 « ptum est, quando uxor appellatur Joseph, et ab
 « ipso Domino quasi mulier increpatur. Non enim ne-
 « cesse erat semper quasi cautè et timidè virginem
 « dicere, cum mulier sexum magis significet, quàm
 « copulam viri, et secundum intelligentiam græcitatibus,
 « *γυνή* tam uxor quàm mulier valeat interpretari. »

Ex his igitur Patrum testimoniis, et rationibus, ac
 ex ipsis S. Scripturæ textibus supra adductis, patet
 quòd nomen *mulier* in S. Scriptura significet quidem
 sexum, vel (uti Origenes vult) etiam ætatem personæ
 de quâ sermo est, non autem semper feminam quæ
 non amplius virgo sit.

75. Quæres XIX: *Quid Woolstono paralytici mira-*
culosam curationem apud Probaticam piscinam (Joan.
 cap. 5) *irridenti respondendum*. — Resp.: Etsi mag-
 gnâ patientiâ opus sit tum nobis ad referendas, tum
 lectoribus ad audiendas tot impij hominis contra me-
 moratum Christi miraculum effusas blasphemias, ta-
 men ad ostendendam Woolstoni aliorumque ei simi-
 lium tum ignorantiam, tum petulantiam, operæ pre-
 tium est ad singula ejus diceria paulò distinctiùs
 respondere. Illud ergo 1° quærit Woolstonus, quâ de

(1) Loc. cit. pag. 445.

causâ Probaticæ piscinæ solus Joannes mentionem fecerit; Josephus autem, qui conscripsit historiam Judaicam, nihil de illâ traderit? Numquid hoc clarum indicium, quod piscina illa, et miraculum apud eandem patratum sint conficta? 2° Si Joannes suæ narrationi probabilitatem conciliare veluisset, profectò, inquit Woolstonus, innuere debuisset, quo tempore angelus descendebat, ut aquam moveret; indicare quot vicibus in singulos annos vel menses aut hebdomadas hoc fiebat, atque determinare cur unus tantum curabatur. Propter defectum itaque harum circumstantiarum miraculum istud, inquit, incredibile redditur. 3° Querit, ane languentes, caeci, claudi et aridi in aquam sese immittere possint? ane probabile sit, languidum, quem Christus sanasse dicitur, tantum frustra expectasse, ut aquæ ab angelo moverentur? 4° Querit, an dignum Christo ejusque charitate fuerit, ut ex tam multis languentibus, caecis, claudis, aridis, qui ibi jacebant, expectantes aquæ motum, unum duntaxat sanaret? 5° Unde ulterius inferit, illum languidum, quamvis triginta et octo annis infirmitate laboraverit, tamen tunc primò, quando Christus cum eo colloctus fuit, naturaliter ab illâ convalescere, et Christum, qui noverat statum hominis, absque intentione faciendi miraculum illi simpliciter dixisse, ut surgat, tollat grabatum suum, et ambulet. Equidem si Christus omnes sanasset, istum quoque, de quo hic sermo est, miraculosè sanatum fuisse, credi posset; at cum istum tantum sanatum fuisse legatur, non per miraculum, sed naturaliter id ei contigisse dici debet. Ita concludit Woolstonus. 6° Denique querit, quomodo per Jerosolymitanum magistratum factum fuerit, ut infirmiores tantum illarum aquarum beneficio fruerentur? Verùm impie hæ Woolstoni argutia hæc adeò difficulter refelli possunt.

76. Nam ad primum, quamvis solus Joannes, et præter ipsum nullus alius Evangelista (nam de Josepho postea dicemus) hujus miraculi mentionem fecerit, tamen Woolstonus, si historiæ et criticæ regulas attendamus, fidem ei detectare non potest. Sæpè enim unus historicus factum aliquid, ex. gr., alicujus regis aut personæ celebris narrat, quod alius, qui ejusdem regis aut personæ res gestas conscripsit, tacet. Modò ergo qui tale factum refert, vir gravis et fide dignus sit, modò ipsum factum nihil impossibile aut improbabile in se habeat, inde incredibile videri non debet, quia in eodem facto ab uno, et non ab aliis scriptoribus mentio facta fuit. Etenim cur unum, aut alterum ab aliquo scriptore omittatur, ab alio non item, multe rationes subesse possunt, nobis sæpè incognita, quin ideò de historicâ veritate talis facti, quod unus narrat, et alii omittunt, dubitare fas sit, saltem si scriptor in his que ab aliis omissa sunt, omnem prorsus fidem meretur, illaque non solum non repugnant, sed etiam ei, cui tribuantur, valde convenientia sunt. Quamvis ergo solus Joannes paralyticum illum apud Probaticam piscinam à Christo sanatum fuisse referat, tamen, cum et S. Evangelista etiam ut historicus omnem fidem mereatur, et non inconvenienter hæc

quoque sanatio, non secus ac aliæ multe, quæ apud Evangelistas leguntur, virtuti Christi conveniat, ineptè atque imperitè Woolstonus hujus rei veritatem impugnat.

Cum autem ad negandum istud Christi miraculum Josephi Judæi silentium de Probaticâ illâ piscinâ adduxit, imitatus est infelices Anabaptistas, qui pariter hanc de Probaticâ piscinâ historiam, teste Salmernio, è medio tollere conabuntur, eâ de causâ, quod Josephus, diligentissimus scriptor rerum Judaicarum, nullam de illâ mentionem faciat, et de eadem nihil in veteri Testamento dicatur, cum templum describitur. Sed nihil mirum est, si de piscinâ illâ Josephus nil scribat. Nam non omnia que ad Judaicam historiam pertinent, in suis scriptis commemorat. Sic, ex. gr., nil in illis invenitur de historiâ Judith, que tamen propria est gentis Judaicæ et veteris Testamenti. Sunt tamen nonnulli auctores, qui probabile autumant, Josephum Probaticæ piscinæ alicubi mentionem aliquam facere (1). Verùm, tametsi eam nullibi faceret, quidnam tandem inde pro se Woolstonus cum Anabaptistis colligere potest? An non sapienter fit, ut historici aliquando id omittant, quod nos observatione dignum putamus? Cæterum, transmissio quod Josephus de Probaticâ piscinâ sileat, non tamen de illâ silet Tertullianus, et quidem in lib. contra Judæos, ubi ita ait: *Lex et prophetæ usque ad Joannem fuerunt, et piscina Bethesda usque ad adventum Christi, curando invaluitudines ubi Israel; desit à beneficiis deinde, cum ex perseverantiâ furoris sui nomen Domini per ipsos blasphemaretur.* Quæ vera esse dubitandum non est, cum à Tertulliano ipsis Judæis tam confidenter objecta sint. Similiter S. Hieronymus, testis oculatus (2), de Probaticâ piscinâ hæc habet: *Piscina in Hierusalem, quæ vocatur *περὶ βαθσαι*, et à nobis interpretari potest pecualis. Hæc quinque quondam porticus habuit; ostendunturque gemini lacus, quorum unus hybernis pluvii adimpleri solet, alter mirum in modum rubeus, quasi cruentis aquis, antiqui in se operis signa testatur. Nam hostias in eo lavari à sacerdotibus solitas ferunt, unde et nomen accepit (3).* Ergo ex Josephi de hæc piscinâ silentio nec Woolstonus, nec Anabaptistæ aliquid efficaciter probare possunt.

Neque Anabaptistæ contra veritatem illius piscinæ quidpiam evincunt ex silentio veteris Testamenti de eadem piscinâ. Quamvis enim de hæc vetus Scriptura nihil apertè dicat, insinuat in piscinam hanc I. 2 Paralip. cap. 4, quando meminit maris ænei, ter et mille metretas sive batos continentis, et decem concharum quinque ad dexteram, et quinque ad sinistram positarum, in quibus lavabantur omnia sacri-

(1) Vide Cl. Thomam Cerboni, loc. cit. p. 102.

(2) De Locis hebraicis, v. *Bethseda*.

(3) Rectè dicit S. Hieronymus, quod *piscina Probatica* interpretari possit: *Piscina pecualis*. Nam, ut *Calmetus* in suo Dictionario Biblico eruditè observat, *piscina Probatica* lotioni ovium et hircorum ad usum sacrificiorum destinata erat; unde nomen *Probaticâ* ex græco, *περὶ βαθσαι*, *obis*, vel *pectus*.

ficia offerenda. Ideò enim opus erat conceptaculis aquarum: quæ per subterranea effunderentur loca, et apertè Aristæas, lib. de 70 Interp. ad Philocratam, horum conceptaculorum meminit, his verbis: « Aqua- rum verò receptacula, quæ plurima ad diluendum « jugularum hostiarum sanguinem funduntur, com- « modis locis occulantur... Sed mirabilis est, et ferè « inenarrabile, subterraneorum conceptaculorum ma- « gnitudo, quæ ad quinque usque stadia per circuitum « templi cuncta penetrat; plumbæ ad ea fistulæ quæ- « cumque per muros ac templi solium, quibus omnia « abluantur mundenturque, descendunt. Sunt et apud « aræ basim frequentes aperture, omnibus (nisi his « qui ministrant) incognitæ, quarum influxu ac im- « petu omnis ex hostiarum multitudine cruor purgetur. « Receptarum autem aquarum multitudinem per hunc « modum conjectavimus. Nam cum nos stadia quatuor « ultra urbem duxissent ad quemdam locum, jubent « nos subterfluentium undarum sonitum audire; qui « mihi quidem magnorum vasorum confluxus visus « est. » Hæc Aristæas. Ex cuius verbis, ut Salmeron rectè observat, conjicitur, facilè accidisse potuisse, ut aquæ illæ per occultas fistulas in piscinam Proba- ticam influerent, atque iterùm ex eâ per alios meatus extra urbem effunderentur.

77. Ad secundum, resp. Woolstonum ineptè con- queri, quòd circumstantiæ, quas ipse recenset, non fuerint à S. Joanne commemoratæ. Nam, ut Joehærus in examine Paralogismorum Thomæ Woolstoni de miraculis Christi, dissert. 3, num. 4, contra gene- ralem illam Woolstoni propositionem, *Evangelistas ninas diminutè nobis miracula Christi referre*, rectè observavit: « Sufficiens circumstantiarum comme- « moratio sit, è sine historiographi dijudicandum est. « Quòd si ille prolixos et completos commentarios mo- « ditur, prorsùs nihil prætermittere debet; ad quam « legem se neutiquàm astringit, qui modò compen- « dium meditatur. Justa de operibus Christi volumina « concedere, Apostolis non erat in animo, quippe qui- « bus capiendis mundus non suffecisset (Joan. 21, 23); « ad compendium autem nihil amplius requiritur, « cum primis si ea, quæ traduntur ad formandas de « rebus gestis notiones, satis sunt apta; quod de quovis « miraculo (Christi) speciatim evinci potest.... Si « Evangeliorum conditores sunt testes fide digni, suf- « ficit eos commemorare, claudos, cæcos et alios aliis « morbis vexatos homines, Christum adiisse. Si hanc « eis laudem denegamus, neque prolixior morborum « descriptio iisdem conciliatura est fidem. » Ita Joe- cherus. Igitur necesse non fuit ut Evangelista narrans prodigiosam sanationem paralytici ad Probaticam piscinam, illas, quas Woolstonus recenset, circumstan- tias commemoraret. Quandoquidem et veritate illius miraculi à Christo patrati necesse haud erat nôsse, quo determinato tempore, quove vicibus Angelus de- scenderet, ut aquas moveret, et num plures vel pau- ciores antea sanati essent. Expressit tamen S. Joannes ea quæ ad miraculum illud, quod ibi enarrare sibi proposuit, ritè describendum oppidò conducebant. Sic

diuturnam infirmitatem illius paralytici à Christo sanati refert, dicens Joan. 5, 5: *Erat autem quidam homo ibi, triginta et octo annos habens in infirmitate sua.* Et Probaticam piscinam cum omnibus circumstantiis accuratè describit: « Quæ quidem describitur, inquit « S. Thomas, Lectione 1 in Joan. cap. 5, ex quatuor, « scilicet ex nomine, ex dispositione, ex inhabita- « tione, et ex virtute. Ex nomine quidem, cum dixit: « *Probatica piscina.* Probation enim græcè ovis dicitur. « Probatica ergo piscina quasi ovivaria dicitur, ex eo « quòd sacerdotes cadavera bestiarum, et præcipuè « ovium, quæ ut plurimum in sacrificiis offerebantur, « ibi abluebant.... Ex dispositione autem describitur, « quia erat *quinque porticus habens*; scilicet per cir- « cuitum, ut multi sacerdotes absque impedimento « commodè starent ad lavandum cadavera bestiarum... « Ex inhabitatione autem describitur, quia in his, sci- « licet porticibus, *facebat multitudo magna.* Cujus lit- « teralis ratio est propter occursum omnium infirmo- « rum ad virtutem aquæ... Ex virtute verò describitur « piscina, quia sanat ab omni infirmitate corporali « virtute Angeli descendentes. Et ideò dicit: *Angelus « autem Domni descendebat secundùm tempus in pisci- « nam, et movebatur aqua.* »

78. Ad tertium, resp.: Si qui erant, qui hujusmodi infirmitate laborarent, ut per se in aquas intrare non valerent, aliorum ope hoc consequi poterant. Hinc languidus, quem Christi sanavit, hominem se non habere dolebat, à quo in piscinam mitteretur, quando aqua illius turbata foret, Joan. 5, 7. Extraordinarium autem patientiæ exemplum hunc languidum aliis præbuisse, dum per spatium triginta et octo annorum expectavit, ut sanaretur; negari quidem non potest; ideò tamen dici non debet, impossibile fuisse, ut tanto intervallo temporis patientia illius non frangeretur. Et reverà patienter se semper habuisse, inde quoque meritò conjici potest, quia per miraculum à Christo tam misericorditer ac statim sanatus est.

79. Ad quartum, resp. et dico, enormem prorsùs Woolstoni esse impudentiam, quâ rationem agendorum ipsi Christo præscribere ausus est. Verùm, quàm ineptè hunc paralyticum à Christo sanatum non esse, inde inferat, quia non omnes curati sunt, nunc expendamus. Ponamus, unum è multis, qui ad supplicium damnati sunt, regis clementià liberatum esse, quia, ex. gr., rex aliquid speciale in eo perspexit, quod ad misericordiam illum inclinaverit. Certè tunc mala es- set hæc argumentatio: Rex, licet posset, non omnes, qui ad supplicium damnati sunt, liberavit: ergo neque istum liberatum esse dici debet. Hujusmodi autem argumentatio illa est, quâ utitur Woolstonus. Sed quoniam charitatis Christi adversari assertit, unum duntaxat ad piscinam illam fuisse à Christo sanatum; beneficentiam regis tantam fuisse ponamus, sæpissimè etiam non rogatus miseris opem tulerit, rogatus verò omnium, qui se obtulerunt, indigentibus prospexerit; tamen aliquando unius tantum necessitati subvenerit, quia, ex. gr., suâ ope eum peculiariter dignum esse vidit, ceteros autem, ob certam aliquam causam, præ-

tererit. Quæro, an talis rex misericordiâ præditus non esse dicendus est? Bella sanè hæc foret illatio! Applicemus jam hanc paritatem ad Christi Domini gesta et beneficentiam. Christus fuit, qui, *dùm castella et civitates circumvit, ... curavit omnem languorem, et omnem infirmitatem*, Matth. 9, 35; *cujus fimbriam vestimenti... quicumque tetigerit, salvi facti sunt*, Matth. 14, 36; *ad quem accesserunt... turbæ multæ, habentes secum mutos, cæcos, claudos, debiles, et alios multos; et projecerunt eos ad pedes ejus et curavit eos*, Math. 15, 30; septem panibus, paucisque piscibus, quatuor millia hominum satiavit, *ibidem*, 58, aliaque beneficentissimæ suæ charitatis argumenta evidentissima exhibuit; attamen apud Probaticam piscinam unum tantum hominem ob aliquam rationem specialem, quam divinitus perspectam habuit, sanavit; ergo non fuit insigni charitate præditus. En Woolstoni illationem non minus impiam, quàm primis logicæ regulis repugnantem.

80. Ad quintum resp., nonnisi ab homine pertinacissimo aut emotæ mentis, negari posse, paralyticum illum à Christo prodigiosè sanatum esse. Quandoquidem per hoc, quod Jesus illi dixit: *Surge, tolle grabatum tuum, et ambula*, statim sanus factus est, quamvis infirmitas tam inveterata in illo esset, ut à triginta octo annis eandem sustineret. Tunc autem vidisse Christum, hominem naturaliter ab infirmitate convalescente, delirantis Woolstoni commentum est. Quis enim credat, quòd ex infirmitate triginta et octo annorum homo naturaliter, absque remediis, in ictu oculi repentè convalescerit, idque Christus (juxta Woolstonum purus homo) continuò senserit? Quis, inquam, hoc credat, præsertim cùm is ipse qui sanitatem acquisivit, non aliis mediis, sed virtute Christi sanitatem se acquisivisse palàm et coram omnibus professus fuerit, et nemo Judæorum extiterit qui contradiceret; imò ipsâ rei veritate convicti, cùm miraculum à Christo reverà factum fuisse negare non possent, arguendi illum occasionem inde accèpere, quòd hominem die sabbati curasset? Joan. 5, 16.

81. Ad sextum resp. et dico, non satis constare quid Woolstonus velit, quando querit quomodo per Jerosolymitanum magistratum factum fuerit, ut infirmiores tantum Probaticæ piscinæ beneficio fruenterent? Cæterim illud rationi conveniens esse dicimus, nihil hæc de re à Jerosolymitano magistratu fuisse constitutum, sed unicuique permissum, ut, prout vellet, atque indigeret, suam salutem per illas aquas recuperare conaretur; unde *ibi jacebat multitudo magna languentium, cæcorum, claudorum, aridorum, expectantium aquæ motum*, *ibid.* v. 5.

82. Quæres XX: *An illuminatio hominis à nativitate cæci à Christo facta* (Joan. cap. 9) *fuerit verum miraculum.*—Resp. affirmativè. Nam 1° certum est, quòd hoc Christi factum fuerit publicum, et universæ civitati notum. Hominem enim illum à nativitate cæcum fuisse, non solum testati sunt parentes ejus, Joan. 9, 20, sed omnibus id notum erat, cùm in publico loco sedere consuetus ille à quolibet transeunte tanquam

homo cæcus à nativitate eleemosynam peteret, *ibid.* v. 8. 2° Ipse adeò Pharisei audito hoc prodigio in admirationem rapti sunt, ita ut schisma inter eos oriretur, et aliqui ex illis dicerent, *ibid.* v. 16: *Quomodo potest homo peccator hæc signa facere?* 3° Post institutum etiam judiciale hujus facti cognitionem, Pharisei, et ipsius cæci et parentum ejus testimonio convicti, deprehenderunt, hunc hominem reverà fuisse à nativitate cæcum, et à Christo illuminatum. 4° Unde hi ipsi jurati hostes Christi veritatem miraculi negare non potuere; nihil enim aliud contra factum istud dicebant, quàm: *Non est hic homo à Deo, qui sabbatum non custodit*, *ibid.* Nam in die sabbati hunc cæcum Christus illuminavit. Cùm igitur de veritate alicujus facti certissime constat, quando illud non solum ex testimonio famæ publicæ, sed etiam ex confessione eorum qui id quàm maximè vellent non contigisse, reverà contigit, manifestè consequitur, illam miraculosam illuminationem hominis à nativitate cæci à Christo certissime fuisse peractam.

83. Sed audiamus quid increduli, præcipuè Woolstonus, contra hoc miraculum opponat, ejusque impias cavillationes refutemus. Igitur scriptor iste anglicanus disc. 1 et 4, *On the miracles*, sequentia opponit: 1° Oculi, inquit, multiplicibus morbis obnoxii sunt, quorum alii naturâ atque arte curari possunt, alii non item. Inde verè est, ut certò definiri non possit, num cæcus, cui facultatem videndi (Joan. cap. 9) Christum contulisse legitur, per miraculum sanatus fuerit; non enim certò constat, utrùm cæcitas illa oculorum naturâ vel arte depelli non poterit. 2° Equidem, si Jesus nullis adhibitis remediis fecisset ut homo ille statim videret, tunc miraculo locus esse posset; at cùm humanis usus sit remediis, atque ut oculos cæci aperiret, sputo atque luto limerit, et deinde aquâ ablutos curaverit, eo ipso dicendum est, nihil per miraculum ab eo fuisse gestum. 3° Aliunde autem res ista est omninò incredibilis, prout eam à Joanne peractam esse narratur; nam lutum sputo commixtum quomodo tandem pro oculis salutare remedium esse potest? 4° Unde dicendum est Christum ad remedia medicinæ secretò recurrisset, et cùm aliquid balsamicum aptum ad depellendam cæcitatem in ore teneret, salivâ eodem balsamico jam imbutâ oculos cæci linivit, ut sic operaretur, quod operatus per miraculum fuisse jactatur. Hucusque Woolstonus.

Verùm resp. ad primum. Etiam nos fatemur, nonnullos morbos oculorum naturâ atque arte curari posse, alios non item. At hunc, de quo loquimur, naturâ et arte curari potuisse, quomodo Woolstonus probabit? Profectò à seculo non est auditum, quia quis aperuit oculos cæci nati, Joan. 9, 32, uti etiam in arte medicâ peritiores consentiunt (1); ergo arte vel in dustrâ à cæcitate curari non potuit.

Ad secundum dicendum, adhibitis remediis tunc solum veritatem miraculi enervari, quando illa vim

(1) Ita Joecherus alterâ dissert. de Examine Paralogismorum Thomæ Woolstoni de Miraculis Christi, num. 2.

naturalem aut proportionem congenitam in se continent ad producendum effectum; fatente autem ipso Woolstono lutum sputo commixtum, quod Christus in curando hoc caeco adhibuit, depellenda cæcitati obest potius quam prodest. Ergo quamvis Christus memorata remedia adhibuerit, tamen curationem per miraculum factam fuisse dici debet.

Neque nobis opponant increduli (1) auctoritatem celeberrimi medici ocularii D. Gendron, qui ad depellendos morbos oculorum sæpius nullum aliud remedium præscripsit, quam usum communis balnei, aut lotionem; formè sicut Christus cæcum illum jussit lotionem uti: *Vade, lava in natatoria Siloe... Abiit ergo; et lavit, et venit videns*, Joan. 9, 7.—Resp. enim, et dico D. Gendron utique iis qui oculorum inflammatione laborabant, nil nisi usum frigida præscripsisse, sed cæcos à nativitate hoc remedio curare nunquam tentavit. Ceterum Christus cæcum à nativitate poterat quidem solo verbo curare, ut sanavit cæcum prope Jericho, Luc. 18, 42, 43, aut solo tactu visum restituere, ut fecit cum duobus cæcis, Matthæo teste, cap. 9; voluit autem pro sanctissimâ suâ voluntate, quando hominem à nativitate cæcum curavit, mediis quibusdam et instrumentis uti: *Fecit lutum ex sputo, et linitit lutum super oculos ejus, et dixit: Vade, lava in natatoria Siloe*, non quasi virtute naturali horum medicorum caeco restituendum esset lumen oculorum, sed ex aliis sapientissimis causis, quarum plures recenset Salmeron (2), et nominatim causam, cur cæcum illum ad natatoria Siloe miserit, cum D. Thomâ, lect. 4 in Joan. cap. 9, assignat istam, ut illustrior esset omnibus hujus cæci fides et obedientia, nihil detrectantis eorum quæ à Christo jubebantur, et ut novitas spectaculi, et mora longioris itinervis plures miraculi testes evocaret. D. Angelicus addit adhuc aliam causam, scilicet ut confutetur Judæorum durities: *nam oportebat, inquit, hunc cæcum vadentem ad natatoria Siloe transire civitatem, ut sic omnes viderent eundem cæcum euntem, lutum super oculos habentem, et redeuntem, visu suo restitutum.*

Ad tertium. Negari non potest, incredibile omnino videri debere Joannis narrationem, si ille mirabilem illum hominẽ à nativitate cæci curationem aut ad sputum luto commixtum, aut ad quaslibet alias vires naturales referret; sed sicut alia Christi prodigiosa facta, sic etiam hoc divine Jesu Christi virtutis adscribit, utpote quem non semel verum Deum esse præfatur, et divinitatem suam miraculis confirmasse, non uno in loco (3) testatur.

Ad quartum dico, Woolstonum sine omni ratione aliquid asserere, de quo nec minimum habere potest conjecturam; certè Pharisæi rem hanc examinarunt,

(1) Vide Cl. Bullet, Réponses critiques, tom. 3, pag. 357 edit. an. 1819.

(2) Tomo 6, tractatu 6 de Miraculis Christi, pag. 285 et 284.

(3) Sic Joan. 5, 86, Christus ad Judæos ait: *Ipsa opera, quæ ego facio, testimonium perhibent de me, quia Pater misit me.* Vide etiam Joan. cap. 14, v. 11 et 12, cap. 10, v. 37, 38; cap. 11, v. 4; cap. 15, v. 24.

quin ullum adhibiti arcani remedii vestigium vel à longè deprehenderint. Dein, numquid inveteratum adeò malum, quale est cæcitas à nativitate existens, unico balsami affricatu tam citò sanari potuisset? Aut cur demùm Christus balsamo opus habuisset, qui et absentem centurionis paralyticum puerum sanavit, et alios præsentem solâ voce in pristinam sanitatem restituit; ut in sequenti scholio mox videbimus.

84. Scholion. Quod singulari divinæ providentiæ consilio plerisque incredulis accidit, ut sibi frequenter contradicant, et sine coherentia doctrinæ loquantur, id et etiam in impugnantis Christi miraculis Woolstono contigit. Nam curationem hominis à nativitate cæci, Joan. cap. 9, negat fuisse verè miraculosam ex eâ ratione; quia Christus in sanatione hujus cæci humanis, ut ait, usus est remediis; et simul tamen ipse fatetur, lutum sputo commixtum potius ad inducendam quam ad depellendam cæcitatẽ conducere. Præterea, disertis verbis fatetur, quòd sanationis hominis à nativitate cæci ratio miraculi conveniret, si illa sine aliis remediis solâ Christi voce fuisset perfecta. Omnes igitur illos effectus (si consequentiam doctrinæ servare velit) tanquam verè miraculosos debet admittere, quos Christus solo vocis sue imperio produxit, ejusmodi non pauci ab Evangelistis recensentur (1). Quomodo verò Woolstonus poterit facultatem vera patrandi miraculi concedere Christo, hoc est, illi, quem ceu callidum impostorem in factis ab ipso editis toties et tam impudenter traducit? En turpes et manifestas contradictiones hominis increduli et impij.

85. Quæres XXI: *An resuscitatio Lazari mortui* (Joan. cap. 11) fuerit verè miraculosa. — Resp. affirmativè. Nam quidquid in contrarium opponunt Woolstonus, Horus, Rousseau, aliique increduli, sunt mera commenta, absque ullo probabili argumento conficta, prout ex dicendis patet.

1° Itaque larvatus Horus hanc resuscitationem nihil aliud fuisse comminiscitur, quam fraudulentam comediam à Lazaro ac hujus sororibus Mariâ et Martha ex condico adornatam, ut sic Christo specialem favorem exhiberent, aut eidem eximiam æstimationem et auctoritatem conciliarent tanquam viro thau-maturgo, qui hominem jam quatuor diebus mortuum ad vitam revocasset. Horo autem hæc in fabulâ construendâ Woolstonus faciem prætulit, qui pariter omnes circumstantias resuscitationis Lazari, prout à S. Joanne referuntur, de fraude et imposturâ suspectas habet. Verùm nullum prorsus est probabile funda-

(1) Sic Christus, 1° homini cæco atque muto, Matth. 12, 22, nullâ factâ mentione adhibitorum remediõrum, usum oculorum simul et linguæ contulit. 2° Apud eundem Matthæum cap. 8, v. 13, Christus absens paralyticum centurionis puerum sanavit, et ibidem v. 26, *imperavit ventis et mari, et facta est tranquillitas magna.* 3° Apud Marcum 10, 52, Christus solo verbo suo facultatem videndi cæco Bartimeo, tribuit. 4° Apud Lucam 6, 10, homini, qui manum habebat aridam dixit Christus: *Extende manum tuam, et extendit; et restituta est manus ejus.* 5° Apud Joannem 11, 43 et 44, Christus voce magna clamavit: *Lazare, veni foras; et statim prodii, qui fuerat mortuus.*

mentum hujus suspitionis. Quis enim credat Lazarum permisisse ligari pedes et manus suas insitis; faciem verò involvi sudario, sicque se in *splanxâ*, lapide superimposito per *quadrivium* includi (1), eâ de causâ, ut maliitosi impostoris aut fanatici hominibus auctoritatem tanquàm viri Ihaumaturgi promoveat?

86. Sed instant Woolstonus et Horus, ac questionem movent, cur Mattheus, Marcus, et Lucas, qui suum Evangelium antè Joannem scriperunt, de miraculo resuscitati à morte Lazari alium sileant, cum tamen hoc miraculum, si reverà factum fuisset, unum ex præclarissimis foret, et memoratè Evangelistæ sibi id proposerint, ut Christi gloria et potentia toti mundo manifestaretur? Numquid hic fraus latet, dum tacentibus prioribus Evangelistis de resurrectione Lazari, solus Joannes, et in extremâ senectute suâ, et post mortem eorum qui hujus resurrectionis testes esse potuerint, eandem publicavit? — R. : Falsum omninò est, ut num. 76 dixi, fidei alicujus auctoris eâ solùm de causâ suspectam reddi, quia aliqua facta commemorat, que alii eadem de re scribentes omiserunt; aliàs enim pauci admodùm scriptores; seu sacri, seu profani, darentur, qui omnem mereantur fidem. Tunc igitur suspitioni locus esse potest, si illi, qui de eadem re scriperunt, omnia exactè narrasse se testentur; hujusmodi autem assertionem in nullo ex tribus illis prioribus Evangelistis reperire est. Quamvis enim multa de Christo distinctè referant, non pauca tamen de factis ipsius generatim tantùm indicant, ut videre est in Evangelio Matthei, capitib. 8, 9, 14; Marci, capitib. 1, 3, 6; et Lucæ, capitib. 4, 7. Accedit, quòd Joannem peculiare rationes potuerint inducere, ut miraculum resuscitati Lazari, quod alii Evangelistæ omiserunt, specialiter referret. Atque probabiles ejusmodi rationes commemorat in Bibliothecâ Britannicâ auctor Observationum in caput undecimum S. Joannis, ubi hanc, de quâ agimus, Woolstoni objectionem refutat. Una ex his rationibus est, quia eo tempore, quo tres priores Evangelistæ scriperunt, erat certa et pervulgata hujus miraculi notitia apud omnes Judæos; illud enim patratum est Christo coram multis, qui etiam ex Jerosolymâ, à quâ Bethania non distabat nisi *quasi stadiis quindecim*, Joan. 11, 18, *venerunt ad Martham et Mariam, ut consolarentur eas*, et qui cum id viderint, *crediderunt in eum*, *ibid.*, et adhuc cum ipso Lazaro in vivis erant. Cum autem tempore S. Joannis jam senis, hujus miraculi, aut altem circumstantiarum id comitantium, memoria paulatim intercederet, illud cum adjunctis suis idem S. Evangelista divinitus inspiratus litteris consignavit. Altera ratio, cur alii Evangelistæ de hoc miraculo siterint, verisimiliter erat impotens furor principum sacerdotum et pharisæorum contra eos qui de hoc miraculo, quo divina missio Jesu Christi manifestè demonstrata est, cum admiratione loquebantur. Certè magnitudo hujus miraculi adeò perstrinxit lividos illorum Christi osorum oculos, ut *cogitaverint Jesum*

interficere (1); inò (2) *cogitaverunt... principes sacerdotum, ut et Lazarum interficerent*. Porrò additur adhuc alia ratio cur S. Joannes de miraculo Lazari specialem mentionem fecerit, quia nimirùm S. hic Evangelista ad conscribendum Evangelium suum ex eo potissimum motivo permotus est, ut hæreticos, qui suâ jam ætate divinitatem Christi negabant, confutaret; prout tum ea, quæ ab initio Evangelii sui exaravit, apertè demonstrant, tum etiam SS. Patres, S. Hieronymus, de Viris Illustr. cap. 9, S. Epiphanius, l. 2 adversùs Hæres. hæresi 51, et auctor præfationis ad tractat. 124 S. Augustini in Joannem, observant. Atqui nihil divinitatem Christi et divinam ejus missionem magis luculenter ostendit, quàm insignia illa ab eo patrata miracula, ad quæ ipse, ut divinitatem suam ac divinam missionem suam probaret, provocavit; sed inter hæc miracula indubitatè est etiam illud de resuscitato à mortuis Lazaro, ut jam supra, sect. 2, n. 50, ostendimus.

87. Sed instat ulterius Woolstonus, et in resuscitatione Lazari fraudem intercessisse suspicatur, quia Judæi, audito hoc miraculo, tanto furore contra Jesum et Lazarum insurrexerunt, ut eos occidere cogitarent, verisimiliter ob imposturam in hac resuscitatione detectam; que suspicio inde confirmatur, quia Christus post patratum hoc miraculum *jam non in palam ambulabat apud Judæos*, sed aufugit in Ephrem, et ibi morabatur cum discipulis suis. — Resp. et dico, vanam et impiam esse hæc Woolstoni suspensionem. Nam S. Chrysostomus, homil. 66, aliàs 65 in Joan., non unam duntaxat rationem offert, cur hoc miraculo non fietè, sed verè patrato, contra Lazarum atque Christum animi Judæorum tantoperè incitati fuerint. « Atqui, inquit laudatus S. Pater, multa signa fecerat Jesus, sed nullum eos (Judæos) ita efferverat, non paralyticus, non cæcus curati. Hoc enim (miraculum) Lazari (suscitati) naturâ admirabilis erat, et post multa factum, et mirandum erat mortuum quadrivium ambulantem et loquentem videre.... Præterea illic (ob paralyticum in die sabbati ad Probaticam piscinam, Joan. c. 5, sanatum, et ob cæcum à nativitate, Joan. c. 9, pariter sabbato illuminatum) de violato sabbato accusabant eum (Christum)..... Hic verò, quia nihil poterant criminis afferre, contra suscitatum machinantur. Neque poterant hic dicere, ipsum (Christum) esse Patri adversarium; præcatio enim (quam Joan. c. 11, 41 et 42, ante resuscitationem Lazari ad Patrem divinum fundebat) cohibebat illos. Quoniam igitur sublata erat assidua illa accusandi materia, signum conspicuum erat, ad cædem tractatus. » Verùm, ut utar S. Augustini verbis ad finem tractatùs 50 in Joan. cap. 12 : « O stulta cogitatio, et cæca sævitia! Dominus Christus, qui suscitare potuit mortuum, non posset occisum? Quando Lazaro inferebatis necem, numquid auferebatis Domino potestatem? »

Cùm autem tempus passionis nondùm advenisset,

(1) Vide Cl. Thomam Carboni Theol. revel. tom. 2, lib. 3, quæst. 1, art. 2, § 2, num. 10.

(1) Joan. 11, v. 55.

(2) Joan. 12, v. 10.

Idem mirandum non est, quòd Christus post patrum hoc miraculum à Judæis se subtraxerit, et abierit in regionem juxta desertum, in civitatem quæ dicitur Ephrem, ne à Judæis caperetur. Falsissimum autem est, quòd propter imposturam in resuscitando Lazaro commissam et detectam aufergerit, ut Woolstonus impiè suspicavit. Numquid enim Christus post non multos dies è civitate Ephrem Bethaniam rursus rediit, Joan. 12, 1, ubi Lazarus fuerat mortuus? Nonne ibi unà cum Lazaro simul cœnavit, ibid. v. 1? Nonne cognovit turba multa, quia illic est; et venerunt non propter Jesum tantum, sed ut Lazarum viderent, quem suscitavit à mortuis, ibid. v. 9? Nonne turba multa quæ venerat ad diem festum, cum audissent quia venit Jesus Jerusalem, acceperunt ramos palmarum et processerunt obviam ei, et clamabant: Hosanna, benedictus, qui venit in nomine Domini, rex Israel.... Testimonium ergo perhibebat turba, quæ erat cum eo quando Lazarum vocavit de monumento, et suscitavit eum à mortuis. Propterea et obviam ei venit turba, quia audierunt eum fecisse hoc signum. Solus ergo Woolstonus adeò impudens erat, ut affirmare auderet, Christum in civitate Ephrem aufergerisse eà de causâ, quòd impostura, quam in resuscitatione Lazari adhibuisset, detecta fuerit.

88. Corollarium. Causa, cur principes sacerdotum non crediderint in Christum, post patrata ab eo tanta miracula, ex. gr., illuminati hominis à nativitate cæci, Lazari à mortuis revocati, etc., non erat, quia horum miraculorum veritas merito erat suspecta, sed invidia Christi gloriâ propter hæc ipsa miracula, ex quâ sibi et rebus suis quàm maximè timebant. Unde post Lazarum à Christo resuscitatum dixere, Joan. 11, 47: Quid facimus, quia hic homo multa signa facit?

89. Postquàm Woolstonum et Horum, qui resuscitationem Lazari fuisse factum fraudulentum suspicantur, refutavimus, agendum jam contra famosum Rousseau, qui hoc miraculum alio ex capite impugnat. Contendit, in hoc prodigio apparenter tali omnia contigisse naturaliter. Lazarus, inquit, non erat quidem mortuus, sed tamen sensibus verè destitutus; Jesus autem, dum voce magnâ clamavit: Lazare, veni foras, hæc inclamatione illum ex deliquio excitavit, et ista excitatio habebatur à circumstantibus pro resuscitatione à mortuis. Verùm resp. et cum Cl. Bullet contra hanc commentitiâ explicationem memorati deistæ oppono sequentia. 1. Sorores Lazari Martha et Maria fratrem suum terrimè amabant; ergo non est verisimile, quòd eum vivum monumento includi permiserint, nondùm de ejus morte plenè certæ. Amor enim est valdè sollicitus et solers in indagando an amicus verè sit mortuus. 2. Post diuturnum deliquium, maximè si ex precedente morbo sit ortum, vires non nisi tardè recuperantur; sed Lazarus, quamprimum è monumento à Jesu evocatus est, statim prodiiit adhuc ligatus pedes et manus insiliis, ibid. v. 44. 3. Corpus Lazari, juxta testimonium Marthæ, jam fœtebat, ibid. v. 39, cum Jesus eum resuscitaret. At hic factor, qui ex inchoatâ putrefactione oritur, juxta confessionem om-

nium medicorum, est certum ac irrefragabile signum mortis. 4. Judæi, qui resuscitationem Lazari præsentibus spectârunt, erant convicti de veritate hujus miraculi. Certè nullus legitur dubitasse an Lazarus verè fuerit mortuus; nec ipsi pharisæi audito hoc miraculo ausi sunt illud negare, aut dubitandum in veritatem illius inquirere, sicut fecerant, Joan. cap. 9, in sanationem hominis à nativitate cæci callidè investigando.

90. Verùm instat Rousseau, et ait: « Fieri potest aliquem non verè, sed tantùm putativè esse mortuum. Vide hæc de re D. Bruhier. At Lazarus jam quatrîdò erat sepultus. Verùm essetne primus, qui vivens sepultus est?... Jam fœtebat; unde hoc scimus? Soror ipsius id dixit. Siccine hæc igitur tota probatio est? Sed nonne terror et consternatio eadem verba cuilibet feminæ suggerere potuissent, etiamsi non fuissent vera? Jesus clamat, et Lazarus prodit foras. Verùm attendite, ne malè concludatis; de physica enim impossibilitate hic agitur. » Necusque memoratus deïsta.

Resp. et dico, non domino Bruhier facilè concedere, quòd interdùm homines nondùm verè mortui sepulti fuerint; sed ipse D. Bruhier cum omnibus aliis artis medicæ peritis non diffitetur, quòd mortualis fœtor, qui exopte putredinis effectus est, certum mortis indicium sit. Jam verò talis erat conditio corporis Lazari, cum à Jesu resuscitaretur. Femina quidem erat, nimirùm Martha, soror Lazari, quæ hunc jam fœtere dixit; sed id dixit ad Jesum, in quem tanquàm verum Messiam et Filium Dei vivi credebat, ibid. v. 27; ac cui proin mentiri, aut rem dubiam indicare tanquàm certam minimè fuisset ansa. Præterea id dixit, presentibus multis Judæis, qui de veritate hujus assertionis ex propriâ experientiâ facilè convinci poterunt. Speluncæ enim, in quibus Judæi suos sepelire solebant, non erant hermetice (ut loquimur), seu arctissimè clausæ, sed solùm obvoluto quodam magno lapide obtectæ, per cujus tenues fissuras odor cadaverum facilè et saltem aliquantùm evaporare poterat. Quare Martha, quæ per intervalla temporis ad specum illam ibat, fratris sui obitum dæstetura, et Judæi eidem speluncæ appropinquantibus, mortualium odorem defuncti facilè advertere poterant.

Porrò Jesus clamat, et Lazarus prodit foras. Verùm attendite (monet Rousseau) ne malè concludatis; de physica enim impossibilitate agitur. Fatente igitur ipso hoc famoso deïstæ physico impossibile est, adeoque sine miraculo fieri nequit, ut homo, qui per quatuor aut quinque dies sensibus destitutus jacet, solis altâ voce prolatis tribus verbis ad se redeat. Unde idem deïsta etiam fateatur necesse est, resuscitationem Lazari solis his tribus verbis Jesu altâ voce clamantis: Lazare, veni foras, factam fuisse miraculosam.

91. Scholion I. Postquàm Lazarus à Christo ad vitam resuscitatus est, adhuc multos annos vixit. Sic ex antiquâ traditione testatur S. Epiphanius, l. 2 adversus Hæreses, hæresi 66, num. 34, dicens: Et ne quis

putet Lazarum (à Christo ad vitam resuscitatum) statim rursus mortuum esse; ostendit enim clarè sanctum Evangelium (Joan. 12, 2) quòd discubuit postea Jesus, et Lazarus discumbat cum ipso. Sed et in traditionibus invenimus, quòd triginta annorum tunc erat Lazarus, quando est suscitatus. Postquam verò suscitatus est, alios triginta annos vixit.

92. Scholion II. Sicut de miraculo resuscitati Lazari contra Woolstonum, aliosque incredulos multa diximus; ita similiter filii viduæ resuscitatio juxta portam civitatis Nain, Luc. cap. 7 et resuscitatio filie Jairi, Luc. cap. 8, à cavillis incredulorum modò vindicandæ essent. Verùm, ne præsens lucubratio nostra in nimiam molem excreseat, sufficiat nobis, auctores, qui hoc insigniter præstiterunt, indicasse. Tales sunt Thomas Carboni, et Udalric. Reiss. de veris falsisque Miraculis, part. 2, sect. 4, cap. 3, §§ 154, 160, scholion I et II.

93. Scholion III. Unus ex præcipuis Miraculorum Christi Domini impugnatoribus fuit Woolstonus, Scriptor Anglicanus, quem supra sæpius memoravimus. Is feralem denique exitum habuit. Postquam enim in pluribus scriptis plenis auciariæ, malâ fide, et impietate, maximè verò in sed à miraculis Christi sermonibus hæreseos, et incredulitatis suæ venenum effudit, eam ob causam anno 1721, expulsus fuit à Collegio Sidnæo, in quo ad gradum Doctoratus nunquam admittus fuerat, et à Londinensi Magistratu captus, judicatus, et condemnatus ut blasphemus, ac magnâ pecuniæ vi multatus: quam cum impar esset solvendo, nec vadem ullam invenerit, in carcerem conjectus anno 1729, ibidem obiit anno 1733, prout præter alios referunt Trevoltiani ad an. 1753, art. 10; et an. 1750, art. 24, et Andreas Spagnius florentinus de Miraculis, tom. 11, part. 5, cap. 6, num. 4087.

94. Quæres XXII: *An paritas sit inter resuscitationes mortuorum, quos Christus ad vitam revocavit, et inter resuscitationes illorum, quos ethnici scriptores narrant ope deorum, aut mediis naturalibus à morte ad vitam revocatos fuisse.* — Resp.: Nullam prorsus esse hanc paritatem. Nam Michael Medina Hispanus, et in synodo Tridentinâ theologus Regius l. 2 de rectâ in Deum Fide, cap. 7 ac Cl. Bullet, Réponses critiques, tom. 3, pag. 449, fusè et per varia exempla ostendunt, omnes illas resuscitationes ad invocationem falsorum deorum, aut sine ope supernaturali veri Numinis factas, quas scriptores ethnici referunt, fuisse (A), vel meras

(A) Sic, dùm Plato, L. 10 de Republicâ, narrat, Aerum genere Pamphylium post decem dies mortis suæ integrum, incorruptoque corpore repertum, repentè resumpto spiritu revivisse, et quæ interim viderat, retulisse, hanc narrationem à prudentiâ politicâ Platonis fuisse confictam, expressè asserit S. Justinus philosophus Platonicus, in Oratione paræneticâ ad Gentes; idque inde lit verisimile, quia similibus exemplis, quæ apud vulgus ipsâ solâ narrantium auctoritate vigorem obtinent, Plato uti solet frequenter quæ homines vulgari ejusmodi opinione in officio continet. Neque obest, quòd asserat se non apologum narrare, sed veram historiam. Ipse est enim, qui L. 4 de Republicâ nonnunquam utili mendacio populum decipere, licitum existimat. Simile exemplum de

fabulas et commenta, vel fuisse duntaxat phantasticas resuscitationes et illusiones diabolicas, vel denique fuisse suscitationes hominis solùm apparenter mortui, ex. gr., apoplexiâ, vel sincopâ affecti, in quo posteriori morbo plerumque non tantùm totius corporis et universorum sensuum stupor incurritur; sed etiam arteriarum pulsus cessat, ita ut talis æger nihil à mortuo differre videatur. Sunt etiam in feminis passiones, quas historicas, seu uterales appellant, quibus affectæ, mirâ quâdam ratione multum tempus quasi mortuæ jacent.

Neque dicant increduli, idipsam etiam de iis quos Christus ad vitam resuscitare videbatur, dici posse, videlicet eos non fuisse verè mortuos, sed duntaxat aliquo ex prædictis morbis stupefactos. Quæro enim ex adversariis: Si ita res se habuit, cur Pharisæi cæterique infensissimi hostes Christi hoc ipsum ejus miraculis non opposuere? Cur non apoplecticos, aut syncopticos, vel alio simili morbo correptum dixere Lazarum ant eos qui à Christo resuscitati fuere? Cur, inquam, nisi quia sciverunt se hæc ratione tanquam mendaces et proceces sycophantas, qui rem manifestam calumniarentur, ridendos esse à populo? An, qui in Beelzebub dæmonia fugare, et rem cum diabolo Christum habere vociferabantur, in mortuorum suscitatione ab ipso factâ, naturales morbos, si potuissent, fuissent causaturi? Adde, quòd naturalis morbi suspicionem omninò excludit, mortuorum suscitationes à Christo nullo adhibito medicamine, sed ad solum ejus imperium fuisse factas. Impudentissimum enim esset dicere, naturali virtute Lazarum, filium viduæ, aut Jairi puellam maligno humore consumptam ad se rediisse, Christo nil per opem supernaturalem conferente, nisi quis credat, optimum Servatorem cum morbis et humoribus iniisse pactum, ut tempus, quo essent discessuri, indicarent, atque ad eò non priùs illorum hominum suscitationem Christum fuisse aggressum, quàm consumptos esse humores, qui languorem effecerant, apertè cognosceret; sed et hoc non paruellâ Romæ ab Apollonio Thyasæ à morte ad vitam suscitâtâ narrat Philostratus scriptor ethnicus; sed ipsemet de veritate hujus rei dubitat, dicens: *An Apollonius in hæc puellâ adhuc signum aliquod vitæ deprehenderit, à medicis non observatum (aiunt enim ex ejus facie vaporem ascendisse), vel an eam verè à morte ad vitam suscitaverit, nec à me, nec ab iis qui præsentibus erant, faciliè decidi potest.* Inò ex totâ Philostrati descriptione, ejusque loquendi modo sat clarè patet eum hanc resurrectionem non credidisse fuisse veram. Ait enim: *Hæc puella εὐδαλει, videbatur, mortua, et Apollonius eandem ἀφ' ὀφθαλμοῦ, experγεσθαι, que vox nil aliud significat, quàm excitare à somno.* Addit, ex ejusdem puellæ, quæ videbatur mortua, facie, decidente pluvîâ, vaporem ascendisse, quòd fieri non solet, nisi frigidâ decedente in corpus adhuc calidum et animatum, ubi proin aqueus humor in evaporationem resolvitur. Denique, ut dixi, addit se non potuisse discernere, utrùm verè fuerit mortua, necne. Plura de hoc exemplo, in quo increduli multum confidunt, dissertit Cl. Bullet, loc. cit. pag. 439, et nos ipsi supra, num. 57. Taceo alia ejusmodi exempla, seu potius fabulas fictè resuscitatorum ad vitam ab ethnicis scriptoribus commemoratas, quas vide apud Medinam et Bulletum loc. cit. refutatas.

vum esset divinitatis indicium, non præmisso examine, nec applicatis prius medicinis scire exactè, quanta esset humorum periculus, et quando morbus finiretur.

93. Scholion I. Resuscitatio hominis verè mortui absque dubio miraculosa est. Id demonstratur ex sensu naturæ communi à Deo omnibus hominibus indito (quem etiam constans experientia confirmat) de morte cujusvis defuncti semper duraturâ, nisi nimirum miraculum seu miraculosa resurrectio superveniat. Imò resuscitatio hominis verè mortui juxta communem sensum doctorum est miraculum striè tale, superans vires totius naturæ creatæ, etiam angelicæ. Unde S. Ambrosius, L. 4 in Lucam, cap. 4, circa finem ait: « Liberare à dæmone homines sed in verbo Dei posunt; resurrectionem mortui imperare, diviniæ solius est potestatis. »

Neque dicas: Ut mortuus ad vitam revocetur, alio opus non est, quàm ut organa hominis destructa reficiantur, et anima in corpus ritè organizatum dennò reducatur; sed hoc utrumque angeli seu boni, seu mali virtute suâ naturali efficere possunt; ergo resuscitatio mortui non est miraculum striè tale. — Resp.: Dist. maj.: Alio opus non est, quàm ut anima in corpus reducatur quomodocumque, neg. ant.; ut reducatur ita, ut simul corpori verè et physicè uniatur, siquæ commercium inter corpus et animam restitatur, hæcque proximè expedita fiat ad vitaliter operandum in et dependenter à corpore, conc. maj., et sic dist. min., nego cons. Hanc autem physicam unionem, et mutuum commercium vitale inter duas substantias, essentialiter diversas, corpus et animam, juxta constantem doctorum consensum nemo efficere aut restituere potest, nisi ens habens supremum in utraque illam substantiam dominium, et utriusque perfectiones eminenter continens, id est, solus Deus; quippe talis conjunctionis et commercii restitutio instar novæ creationis est.

96. Scholion II. Sicut inter resuscitationes mortuorum à Christo factas, et inter prodigiosas suscitationes aliorum ab ethnicis scriptoribus enarratas nulla est paritas; sic neque comparatio institùenda est inter alia naturæ miracula, ex. gr., varias naturales sanationes motorum, cæcorum, paralyticorum, etc., ab ethnicis vel aliis profanis scriptoribus recensitas, et inter miracula Christi sanantis mutos, cæcos, paralyticos, etc.: prout Cl. Bulet fusè ostendit.

97. Scholion III. Quòd expulsio dæmonum ex energumenis à Christo facta, non fuerit naturalis, aut mera sanatio melancholicæ vel aliorum morborum, demonstrabitur infra, sect. 5, num. 493, 498.

98. Quæres XXIII: *Quasnam ineptias et blasphemias increduli contra Christum effutiant, quia dæmonibus in regione Gerasenorum permisit* (Marc. 5, 11, 14), *ut in gregem porcorum ingressi, illos in mare præcipitarent?* — Resp.: Duos solùm hæc de re disserentes incredulos in medium adducere juvat. Primus est dominus de Voltaire more solito ita jocatus: *Spectaculum jucundum sarè, videre diabolos, cornora porcorum inrossos;*

quos uno impetu, velut inequitantes in mare agunt! Fo autem majorem id parit admirationem, quòd in totâ regione Gerasenorum, utpote Judaicæ, nulli alerentur porci; et suillam gustare gravissimè interdictum huic genti esset. Rousseau verò ad hoc prodigium exclamat: *Et hæc sunt splendida argumenta pro missione Servatoris hominum! Superi! vertiginè agor, et nescio ubi sum!* Porro, ut ex dictis et dicendis constat, horum, aliorumque incredulorum contra præsentem, de quo agimus, Scripturæ locum argumenta sunt sequentia

99. Opponunt I. Apud Judeos non alebantur porci, cùm suillam gustare ipsis gravissimè interdictum esset. Quomodò ergo in regione Gerasenorum grex porcorum (ut Marc. 5, 13, dicitur) præcipitari potuit in mare ad duo millia, et suffocari? — Resp. cum Cornelio à Lap., Comment. in Luc. 8, 32, et aliis, atque hanc rem ita explico. Gadara (1) ubi hæc egit Christus, erat quædam Judæorum, vel potius Galilæorum civitas, quæ tamen, teste Josepho Jud. (2), à Cæsare data fuerat ad habitandum Syris et gentilibus, qui porcos alere poterant. Accedit, quòd Judæi, qui Syris et gentilibus ibi exiguo numero permixti erant, non quidem comedere, atfamen alere poterant porcos, ut eos gentilibus venderent comedendos, vel ad alios honestos usus, ut iis romanos milites pascerent, etc.

100. Oppon. II. Christus actum summæ injustitiæ commisisset, si ad duo millia porcorum ad Gerasenos pertinentium, in mare præcipitari à dæmonibus, et suffocari permisisset; ergo hæc narratio evangelica vel veritati repugnat, vel sanctitati et sapientiæ Christi. — Resp. et quæro ex adversariis, quomodò Jesus Christus Deus-Homo, in quo inhabitat omnis plenitudo Divinitatis, Coloss. 2, 9, et cujus sunt creaturæ omnes, quomodò, inquam, actum injustitiæ committere potuerit? Aut an non justissimas et sapientissimas causas habuit, brutorum illorum interitum permittendi? Sciebat se incensari conspirationis et commercii cum dæmonibus (Matth. 12, 24), quos ex corporibus energumenum expulsi; sciebat, quòd non pauci alii energumenos non à dæmone vel dæmonibus obsessos, sed duntaxat naturali morbo melancholicæ, perturbatæ imaginationis, aliove afflictos dicerent; volebat itaque tam his, quàm illis manifesto quodam prodigio, ad quod obmutescerent, pudorem incutere. Præterea non facit Creator injuriam possidenti, inquit S. Thomas 3 p., q. 41, art. 4, ad 2, si creaturâ suâ suo arbitrio utatur

(1) Gerasa et Gadara erat vel una civitas habens utrumque hæc nomen, vel potius (ut Salmeron contendit) erant due distinctæ civitates, amba: trans Jordanem non longè à se invicem distitæ; unde illa regio ab utraque hæc civitate verisimiliter nomen traxit, ut promiscuè et Gerasenorum et Gadarenorum regio diceretur.

(2) L. 17 Antiq. Judaicæ. c. 15, Josephus appellat Gazam, Gadaram et Hippon grecæcici instituti urbes, id est, gentiliùm urbes. Et l. 2 de Bello Judaicæ. c. 4, ubi civitates, quibus Archelaus imperaret, à Cæsare traditas memorat, id ipsum repetit, dicens: « Cæteras autem civitates Gazam, Gadaram, et Hippon, regno avulsas, Syriæ Cæsar adjecit. »

ad aliorum salutem. Hoc autem salutis studium Salmeron. Cornelius à Lap., alicque celeberrimi interpretes agnoscunt in subitâ et generali ruinâ immundi gregis factâ in regione Gerasenorum per invasionem dæmonum, ut scilicet Christus Dominus existentiam spirituum hoc modo sensibilem redderet Sadducæis, qui eam negabant (1), et quorum multi in Judæâ erant; solebant actiones unius aut alterius dæmoniaci, per vim morbi cujusdam particularis aut perturbatæ imaginationis, etc., explicare; hunc eventum eodem tempore in tam multis bestiis contingentem, nullo quesito effugio eludere poterant.

101. Scholion. Non tantùm una, sed multiplex sapientissima ratio seu causa à Salmerone et aliis doctissimis interpretibus, ipsisque SS. Patribus allegatur, ob quam Christus permisit dæmonibus, ut irent in porcos Gerasenos. 1° Ut ostenderet, se dæmonibus dominari, eosque sine suâ licentiâ nihil posse. Unde eos contemnendos esse velut invalidos dicebat S. Antonius. 2° Ut patefieret, quanta esset dæmonum copia, vis et malitia, et consequenter quanta esset Christi eos expellentis potestas et gloria. Ita S. Chrysostom., Theophylact., Euthymius. 3° Ut Sadducæorum (quemadmodum præced. num. dixi) negantium dæmones esse, errorem hoc facto convinceret et confutaret; uti etiam S. Hilarius in Matth. c. 8 observat. Addit Rupertus, teste Cornelio à Lap., Gerasenos fuisse Judæos, ac contra legem alluisse porcos, ac idcirco eorundem animalium suffocatione fuisse punitos. Sed hanc rationem paulò ante, n. 99, duce ipso Cornelio à Lap., rejecimus.

102. Corollarium. D. de Voltaire et Rousseau supra, n. 98, citati, cæterique increduli, dum memoratum Christi factum dæmonibus permittentis, ut in porcos Gerasenos irent, improbant tanquàm sanctitati et sapientiæ Dei-Hominis summè contrarium, apertè proponenti scitiam et malitiam suam, ut ex dictis abundè constat.

103. Quæres XXIV : *Quid respondendum deistis, Christum calumniantibus, quòd (Matth. 21, 19, Marc. 11, 12, 13, 14 et 20) ficulneam carentem fructibus, maledicto suo arefecerit; cum tamen, teste ipsomet Marco, (loc. cit., v. 13) tum non esset tempus ficorum.* — Resp. : Quamvis tum non esset consuetum tempus ficorum, tamen etiam illo tempore, nempe verno, in Palestinâ aliquot ficus pendere ex arboribus solebant; prout illustriss. Calmet eruditè ostendit. Unde Christus, cum vidisset à longè ficum habentem folia, venit si quid fortè inveniret in eâ. Videtur nimirum tum spectasse ad Michææ cap. 7, v. 1 et 2, locum, ubi propheta his verbis queritur : *Vae mihi, quia factus sum sicut quâ coligit in autumno racemos vindemiarum; non est botrus ad comedendum. Præcequoque ficus desideravit anima mea. Perit sanctus de terrâ, et rectus in hominibus non est.* Ita Jesus cum Judæis : hi similes erant arbori luxuriantem frondium pompam præferenti, sed bonis

fructibus carenti. Virtutem, pietatem, religionem in his quæsit; sed loco veræ virtutis et religionis nisi folia externi cultus et cæremoniârum reperit; et ideo illis maledixit, tanquàm frustra occupantibus pinguis terram, ac leges externum duntaxat apparatum ostentantibus.

Quare ad quæstionem ab incredulis, nominatim à Woolstono motam, cur Christus, cum sciret ficorum tempus non esse, eos tamen quæseriverit in ficulnâ, illicque carenti fructibus maledixerit et aridam reddiderit? Respondemus cum Patribus et interpretibus (1), *Domini, sicut parabolicè multa alia dixit, sic et parabolicè se figuratè hoc fecisse, ut aliquid aliud significaret; mysterium autem, quod significatur, hoc fuit, quòd cum Synagoga arbor esset à Deo in vineâ suâ plantata, fructumque in eâ sæpè quæsisset et non invenisset, merita sit ut areticeret, et veteri lege abrogatâ extingueretur.*

Scholion. Altè animo suo infigant deistæ alicque increduli illa S. Chrysostomi verba, homil. 68 in Matth., de ficulnâ à Christo maledictâ ita loquentis : « Ne curiosè inquiras, nec dicas : Quomodò justè exsiccata ficus est, si tempus fructuum non erat? Illa enim quæstio nugacissima est. Sed miraculum respice, mirare, et miraculorum patratori gloriam recer. »

104. At opponunt adversarii, nullam arboris culpam fuisse, utpote quæ animâ rationi carens, non egit voluntate, verùm necessitate naturali sterilis facta est. — Resp. : Sed neque arbori pœna illata est; sed solùm, ut dixi, symbolum et figura erat puniendæ Synagogæ. Aptè hanc in rem ait S. Thomas, 3 part., quæst. 44, art. 4, citans modò citatum locum S. Chrys. his verbis : « Ad secundum dicendum, quòd sicut Chrysostomus dicit super Matth. hom. 68 : *Cum in plantis vel brutis aliquid tale Dominus operatur, non quæras quæcquid liter justè siccata est ficus, si tempus fructuum non erat; hoc enim quærere est ultimæ dementiæ, quia scilicet in talibus non invenitur culpa et pœna; sed miraculum est inspicere, et admirare miraculi factorem.*

105. Instat Woolstonus, et quærit : Anne invito domino hujus arboris Christus potestatem habuerit, ficus ex eâ colligendi, aut eam omninò maledicendi? — Resp. : Inaud dubiè Dominus naturæ jus habet arborem destruendi, si voluerit, ad salutem et rectam institutionem hominum. Adhibitio enim talis mediæ ad prædictum finem omninò conveniens est divinæ bonitatis et sapientiæ. Enimverò discipuli Christi ex destructione illius arboris faciliè poterant et debebant concludere atque ita ratiocinari : Aridam reddidit Jesu uno maledicto arborem : quàm potens igitur et efficax erit ipsius maledictio in homines peccatores ! Ficus tantùm certis anni temporibus fructus ferre potest; homo divinâ gratiâ adjutus, omni tempore bonorum operum fructus proferre valet; quæ si gravi scordiciâ negligat, maledictionem divini Judicis incurret.

(1) Actor. 23, 8, ubi dicitur : *Sadducæi enim dicunt, non esse resurrectionem, neque angelum, neque spiritum.*

(1) August. l. 2 Quæst. evang. cap. 5. Origen., Hilar., Cary-ost., Euthym., Maldon., Menochius, etc.

Corollarium. Ineptè ac impiè Woolstonus querit, unde Christo permissum fuerit, ut fructus arboris alienæ colligeret? Anne is qui est verus Deus et dominus omnium, iis uti non potest, quæ in aliorum usum concessit? Audiatur S. Thomas, loco supra citato, ita pergens: « Nec facit Creator injuriam possidenti, si creaturâ suâ suo arbitrio utatur ad aliorum salutem, sed magis, ut Hilarius dicit super Matth. (cap. 21), *in hoc bonitatis Dominicæ argumentum reperimus; nam ubi offerri voluit procuratur per se salutis exemplum, virtutis suæ potestatem in humanis corporibus exercuit; ubi verò in contumaces formam severitatis constituebat, futuri speciem damnatio arboris indicavit.* »

106. Quæres XXV: *An Christi in monte transfigurationis fuerit tantum illusio optica, à reflectis radiis solaribus aut lunaribus proveniens.* — Resp. negativè. Antequàm autem nostram responsonem pluribus confirmem, observo, quòd è grege incredulorum inprimis Woolstonus eam transfigurationem miraculosam fuisse negat, quia, inquit, solum à radiis solaribus ea profuxit. Similiter Horus, in suo impio opere, eam à reflexo lumine lunæ repetit, ac ita ait: « Petrus et Jacobus et Joannes, qui tum (quando Christus transfigurabatur) præseutes, gravati erant somno, ut Lucas, cap. 9, v. 32, expressè ait. Fortassè illis semisopitis luna orta est, et non solum faciem Jesu, sed etiam aliquam nubem admirandum in modum illuminavit. Hunc reflexum, festivumque lunæ splendorem poterant discipuli è somno aliquantum evigilantes putare miraculosam Christi transfigurationem; par autem illuminatorum fructetorum putabant esse Moysen et Eliam.... Qui de nocte in montibus aliquando commorati sunt, et illos majestatem venerabiles lunæ splendoris, quos interdum in nubes, aliave objecta projicit, viderunt, simulque statum hominis semisopiti ritè considerant, facilè transfigurationem illam sine miraculo explicabunt. Equidem si Joannes tantùm oculatus testis in Evangelio suo hujus rei mentionem fecisset, non adeò de eâ dubitarem. At cum reliqui Evangelistæ tantùm ex auditu de eadem testentur, cur de hoc miraculo aliquot semisopitorum hominum illud narrantium dubitare non liceat? » Hucusque larvatus ille Horus.

Verùm, ut ad singula respondeamus, illud à Woolstono et Horo querimus, uduenam à radiis solaribus vel lunaribus transfigurationem, de quâ loquimur, dimanasse noverint. Profectò, quando aliquid auctoritate testium, qui omnem fidem mereantur, quales erant Evangelistæ, semel constitutum est, id ut falsum evincatur, non satis est quempiam ad arbitrium affirmare rem ita non evenisse, sed vel physicè, aut saltem moraliter eam impossibilem fuisse, vel testes aut illusos esse, aut aliis illudere voluisse, vel denum aliorum auctoritate testium, qui æqualem auctoritatem habeant, contrarium ostendere debet. Nihil verò tale sive Woolstonus, sive Horus præstitit; ergo non solum insipientissimos, sed etiam impudentissimos sese demonstrant. Quid enim impudentius fingi potest,

quàm sanctos Evangelistas, qui rem istam tantâ consensione narrant, aut illusos fuisse, aut nobis illudere voluisse? Neque obest, quòd S. Joannes quantumvis testis oculatus nullam hujus rei mentionem in Evangelio suo faciat. Ut enim jam alibi observavimus, sæpè unus historicus factum aliquod reticet, quòd alii narrant, varietate possunt esse cause, nobis non rarò incognite, cur unus scriptor de facto quopiam sileat, quòd alii referunt, quin idèò de historicâ veritate talis facti dubitare fas sit. Cæterùm, etiamsi S. Joannes de transfiguratione Christi in Evangelio suo sileat, de eadem tamen S. Petrus, qui pariter ejusdem miraculi oculatus testis erat, expressè testatur his verbis Epist. 2, cap. 1: « Non enim doctas fabulas secuti, notam fecimus vobis Domini nostri Jesu Christi virtutem et presentiam; sed speculatores facti illius magnitudinis. Accipiens enim à Deo Patre honorem et gloriam, voce delapsâ ad eum hujusemodi à magnificâ gloriâ: *Hic est Filius meus dilectus, in quo mihi complacuit; ipsum audite.* Et hanc vocem nos audivimus de cælo allatam, cum essemus cum ipso in monte sancto. » Imò ipse S. Joannes in Evangelio suo c. 1, v. 14, reipsâ indicat mysterium transfigurationis his verbis: *Et vidimus gloriam ejus, gloriam quasi unigeniti à Patre.* Vide interpretes.

Opponit quidem Horus, et loc. cit. ait, vocem illam non reapse cœlitis insonuisse, sed uni aut alteri semisopito et subito evigilanti discipulo duntaxat vitio decepte imaginationis visam fuisse de cælo insonare. Verùm id Horus more suo solito prorsus gratis et sine omni solidâ ratione dicit. Dicit, inquam, et non probat. Imò, si vel solâ sanæ rationis trutinâ rem expendamus, fortissima præsumptio stat contra ipsius commenta. Si enim vox illa fuit duntaxat imaginaria, et error decepte phantasiæ, si præterea ipsa Christi transfiguratio nil aliud fuit quàm illusio optica splendentis lunæ, cur hunc errorem Christus discipulis suis non exemit, sed potius eosdem in eo confirmavit? *Cur descendentibus illis de monte, præcepit eis... dicens: Nemini dixeritis visionem, donec Filius hominis à mortuis resurgat,* Matth. 17, 9? Nonne fatente ipso Horo (vide supra, sect. 2, num. 28), Jesus erat vir optimi et sinceri cordis, maximâque erga alios benignitate præditus? Cur ergo tam turpiter discipulos suos decepit, eos confirmando in errore, se divinâ virtute fuisse transfiguratum, cùm tamen hæc transfiguratio tantùm fuerit effectus naturalis radiorum solis et lunæ, accedente somnolentiâ suorum discipulorum, qui cum ipso in monte erant? Nonne hic patet manifesta Hori contradictio?

107. Scholion I. Cùm Woolstonus et Horus Celsum in impietate impudentissimè secuti sint, idèò mirandum non est, si sacra Christi transfiguratio tum Cælo, uti constat ex Origene contr. Cels., n. 16, tum Woolstono et Horo tantoperè odiosa fuit. Certè Woolstonus adhuc plura alia impia, futilia atque inepta congerit, quæ sine ullâ judicii ratione contra transfigurationem Domini congerit, quæque Cl. Thomas Cerboni recenset, et insigniter refutat Theol. revelat. l. 3, q. 4, art. 2,

§2. n. 1. Ac, ut cætera brevitatis studio sileam, etiam illud querit Woolstonus, cur hoc miraculum potius in monte, quam in planitie factum fuerit, putatque dici posse, id loci selectum fuisse ut ex nubibus, que sistant in cacuminibus montium, hoc phenomenon produceretur. Verùm longè alia et convenientior ac verisimilior ratio assignari potest, et à Cl. Cerboni loc. cit. assignatur dicente: *Montem veluti locum aptiorem ad transfigurationem habitum fuisse..... ut inter transfigurationem Christi, atque id, quod aliàs Moysi in monte Sina contigerat, quædam analogia esset. Ac si Christus tum oraturus, tum præcepta novæ legis discipulis traditurus, tum ex eorum numero duodecim Apostolos delecurus, secessit à turbis et frequentia hominum, et ascendit in montem; quantò magis decuit, ut nonnisi in monte, et longè ab humanarum rerum strepitu tribus electis discipulis suam divinitatem ostenderet?*

108. Scholion II. Qui plura ad convellendas incredulorum contra transfigurationem Christi cavillationes et calumnias peridonea nôsse cupit, consulat S. Tho. 3 part. q. 45, cardinales Lambertini et Gotli de hoc mysterio disertè loquentes et S. Thomæ vestigia sequentes, Gravesonium de Mysteriis et An. Christi, Salmeronem, de Miraculis Christi tract. 33 et seqq., aliosque interpretes passim. Ab istis enim ex instituto exponitur transfigurationis notio, modus, tempus, locus, causa et circumstantiæ.

109. Quæres XXVI: *Quid Horo respondendum neganti, ambulationem Jesu super mare* (Matth. cap. 14 Marc. cap. 6, Joan. cap. 6) *fuisse miraculosam?* Resp. hoc fuisse verum miraculum; impudentissimè negat Horus dicens, Jesum non reapse super mare, sed in ripâ oppositâ ambulasse, ita ut discipulis in navi existentibus per fallaciam optacam videretur super mare incedere et ad ipsos appropinquare, donec navis subitò ad litus appelleret, eamque Jesus ingrederetur; hæc autem omnia naturaliter, seu sine miraculo fieri potuisse. Verùm, si narratio ambulationis Christi super mare ab Evangelistis facta ritè consideretur, mox patebit, alteram illam narrationem Hori esse planè frivolam et confictam. Quis enim credat aciem oculorum in Apostolis tunc adeò fuisse obtusam et stupidam, ut non adverterint Jesum non super aquas, sed in littore fuisse, cum eum in navem reciperent? Præterea, sat temporis suppetebat Apostolis, ut se de veritate hujus rei certiores redderent. Nam cum Christum quartâ vigiliâ noctis eminùs super aquas ambulare conspicerent, turbati sunt, dicentes: *Quia phantasma est. Et præ timore clamaverunt. Statimque Jesus locutus est eis, dicens: Nubete fiduciam; ego sum; nolite timere. Respondens autem Petrus* (ex desiderio se citò et sine longiore morâ conjungendi magistro suo) *dixit: Domine, si tu es, jube me ad te venire super aquas. At ipse ait: Veni, et descendens Petrus de naviculâ, ambulabat super aquam, ut veniret ad Jesum. Videns verò ventum validum, timuit; et cum cæpisset mergi ciamavit dicens, Domine: salvum me fac. Et continuò extendens Jesus manum, apprehendit eum, et ait illi: Modicæ fidei, quare dubitasti? Et cum ascendissent in*

naviculam, cessavit ventus. Ex quâ totâ narratione S. Matthæi 14, 26, 33, luculenter patet, quòd navigantes Apostoli tunc, nimirum quartâ vigiliâ noctis (1), visu satis dignoscere potuerint, utrùm Christus reverà super mare ambulat. Certè S. Petrus de hoc miraculo ita convictus fuit, ut ipsemet, adjuvante divino magistro, idem attentare auderet.

Verùm opponit Horus loc. cit., et querit: Cur Marcus et Joannes de hæc ambulatione Petri super aquas ad Christum altim sileant? Sed ego vicissim ex adversario quero, cur nolit Matthæo credere, qui dictam Petri ambulationem super aquas adeò distinctè enarrat et testatur? Nonne Matthæus (a quæ ad Marcus et Joannes) erat oculatus testis dictæ ambulationis Petri super aquas ad Jesum, cujus auxilium imploravit? Sed piget ulterius rei tam demonstratæ immorari. Qui plura de ambulatione Jesu et Petri super aquas scire desiderat, consulat Salmeronem, loc. cit. tract. 28, aliosque interpretes S. Scripturæ.

110. Quæres XXVII: *An multiplicatio paucorum panum atque piscium ad cibanda plura millia hominum, à Christo* (Matth. 14, 20, et 15, 34) *facta fuerit, et quidem virtute miraculosâ?* Resp. affirmativè. Veritas hujus responsionis patebit ex solutione objectionum, quas increduli contra hoc miraculum Christi in medium proferunt. Ac imprimis jam olim Celsus, sicut alia Christi miracula, ita etiam istud inter præstigias, seu opera, qualia præstigiatores ad decipiendos homines faciunt, numeravit. Sed resp. et dico cum Origene ad hanc Celsi objectionem num. 68 ita respondente: *«* Essent (Christi prodigiosa opera præstigiis) similia, *«* si Jesus, uti qui magicas artes profitentur, nihil *«* præter vanam speciem ostendisset. Nunc verò nullus *«* præstigiator per ea que facit, spectatores ad morum emendationem excitat, aut Dei timorem docet, *«* qui spectaculis stupent, aut studet persuadere ut *«* vivant quasi Deo rationem redditori. Nihil horum *«* præstigiatores faciunt, quia non possunt, aut non *«* consilium habent, aut nolunt corrigendis hominibus *«* operam dare; quippe qui ipsi turpissimis et infandissimis vitis referti sunt. Hic verò (Christus), qui *«* miraculis suis spectatores eorum, quæ benè faciebat, *«* ad morum correctionem adducebat, quomodo non *«* erit existimandus, se præbuisse non solum illis qui *«* propriè discipuli ejus vocati sunt, sed etiam reliquis *«* omnibus exemplum optinæ vitæ?... Si autem Jesu *«* vita fuit eju'smodi, quo jure quis eum cum præstigiatoribus conferat, et non potius crediderit eum, cum Deus *«* esset, ut promissum fuerat, visum fuisse in humano *«* corpore, ut nostro generi prodesset? » Ita Origenes.

111. Alio ex capite miraculum Christi panes et pisces multiplicantis impugnat Woolstonus, ac ait, non esse probabile, tantam hominum multitudinem, quantam in Evangelio legimus, Christum docentem fuisse secutam extra civitatem; ac proin falsò

(1) Quarta vigilia noctis incipiebat horâ tertiâ post mediam noctem, et durabat usque ad sextam matutinam. Vide Lallemant, morales Expositiones in Matth. cap. 14 v 25.

dici, Christum effecisse, ut exigua portione panis et aliquot piscium tot hominum millia saturarentur. Verum resp. et cum Cl. Thomâ Cerboni, loc. cit. n. 11, ita arguenter: Vel de eo miraculo sermo est, quo Christus quinque panibus et duobus piscibus satiavit quinque millia virorum; vel de altero, quo Christus septem panibus paucisque piscibus quatuor millia virorum saturavit? Si de priori loquamur, turbas, postquam audierant Jesum in locum desertum secedere, eum secutas fuisse pedestres de civitatibus, quia videbant signa quae faciebat super his qui infirmabantur, et tunc Jesum miserum esse eis, et curâsse languidos eorum, atque cœpisse illos docere multa, ex Evangelistis novimus. Quare mirum non est, si quinque millia hominum Christum secuta fuerint; nam hæc multitudo ex vicinis civitatibus et convenire facile poterat, et conveniret, illius miracula et castestis doctrinæ pabulum divinique eloquii sui suavitas ac energia effecerant. Et profectò qui quotidianam experientiam attendit, probè novit frequentes plerumque confluvios populorum fieri, quotiescumque aliquis in publicum prodit, qui aut insolitas artes suas, aut nova spectacula exhibet. Quidni ergo major hominum multitudo concurreret, si quis aliud sanctitate vitæ conspicuus, mirabilia produceret opera, et gravissimas infirmitates vel solâ voce, vel manûs impositione sanaret? prout à Christo factum esse Evangelistæ concorditer attestantur. Si autem sermo sit de altero miraculo, quo Christus septem panibus paucisque piscibus quatuor millia virorum saturavit, pariter observandum est quòd tunc adductæ famâ miraculorum Christi, Matth. 15, 30, 31, accesserunt ad eum turbae multae, habentes secum mutos, caecos, claudos, debiles et alios multos; et proiecervnt eos ad pedes ejus, et curavit eos, ita ut turbae mirarentur, videntes mutos loquentes, claudos ambulantes, caecos videntes: et magnificabant Deum Israel. Unde iterum non mirandum est, quòd magno numero accesserint, et diutius Christum docentem patienter audierint. Plura contra fuit Woolstoni argutias, quibus memorata Christi miracula impugnare conatur, invenies apud Cl. Thomam Cerboni loco citato.

112 Porrò aliud effugium quærit incredulus auctor de l'Histoire critique de Jésus-Christ, qui miraculum, quo Christus paucis panibus atque piscibus quinque millia virorum satiavit, impugnat, et hanc rem naturaliter ita explicare conatur. Apostoli, inquit, per collectionem eleemosynæ magnam panum copiam obtinuerant; præterea, cum ascenderent in navim, et abierint in desertum locum seorsum, Matth. 6, 52, capturâ piscium delectabantur; hæc autem omnia sciente Jesu ex composito facta sunt, ita ut ingruente vespere tota preparatio ad faciendum illud fictitium miraculum multiplicationis panum et piscium facta fuerit, quin tamen populus, qui Christum secutas est, id adverterit, qui proin non per miraculosam panum ac piscium multiplicationem, sed panibus et piscibus jam ante collectis et præparatis, sine miraculo saturatus est. Ita ille incredulus.

Sed an quid magis ridiculum et inane fingi potest,

quàm sit iste modus miraculum, de quo agimus, eludendi, illudque in eventum merè naturalem deformandi? Quis enim prudens credat, tantam panum et piscium copiam, quæ quinque millibus virorum saturandis sufficeret, jam paratam effugisse populi oculos et observationem, dum Christus acceptis quinque panibus et duobus piscibus, aspiciens in caelum benedixit, et fregit, et dedit discipulis panes, discipuli autem turbis, Matth. 14, 19? Quis, inquam, credat, ingentem illam panum ac piscium multitudinem jam antea præparatam, nullo modo à turbis quæ Christum sequebantur, fuisse observatam? Imò potius contrarium manifestum erat omnibus, minimeque dobitabant, escas illas à Christo miraculose multiplicatas esse. Unde eum tanquam magnum prophetam venerabantur, volebantque ipsum facere regem: Illi ergo homines, cum viderent quòd Jesus fecerat signum, dicebant: Quia hic est verus propheta, qui venturus est in mundum. Jesus ergo cum cognovisset, quia venturi essent, ut raperent eum, et facerent eum regem, fugit iterum in montem ipse solus, Joan. 6, 14, 15.

Sch-lion. Haud absimilis et risu digna erat explicatio illius ducis bellici, de quo Cl. Bullet loc. cit. narrat, quòd in cœtu hominum protervè dixerit, manna ad cibandos Israelitas de caelo deciduum esse meram fabulam. Moyses enim, inquietabat incredulus ille miles, panes occultè apportari curabat, et rumorem in rudissimum Israelitarum populum spargebat, eos esse de caelo lapsos. Verum Bullets, qui in cœtu illo præsens aderat, respondit belli duci in hunc modum: « A duce bellico, qualem in te venero, quique pluribus expeditionibus bellicis, in quibus octoginta aut centum millia militum in aciem educabantur, interfuisti, talem dictæ rei explicationem nemo sapiens expectasset. Vidit enim haud dubie dominatio tua stupendam multitudinem eorum, qui ad convolvenda alimenta tot millium militum requirebantur; vidit longam eorum seriem unam alteramve milliæ viæ publicæ occupantium. Paucis: Estne possibile, tantam victualium copiam ad eum, aut apportari, quin id observetur? fuitne possibile, Moysen per 40 annorum tempus pro alenda duorum millionum hominum multitudine potuisse vitum accersere, quin id ab ullo Israelitarum unquam observatum fuerit? Quantumcumque rudes illi fuerint, ad id observandum non opus erat acri ingenio, sed solis oculis; oculos autem etiam Israelite habebant. » Ita Bullets, et rectè quidem ad obturandum os increduli hominis.

113. Quæres XXVIII: « Quomodo apparentes antilogie, alique incredulorum cavillationes contra miraculum resurrectionis Christi congestæ dissolvendæ sint? » — Antequàm respondeam, quædam benigne lectori præsignificanda aut in memoriam revocanda censeo. Ac imprimis observo, citra controversiam inter miracula Christi eminere gloriosam ejusdem anastasin, cum basin fidei nostræ, juxta illud D. Pauli, 1 Cor. 15, 14: Si autem Christus non resurrexit, inanis est prædicatio nostra; inanis est et fides

vestra. Unde etiam increduli omni virium contentione resurrectionem Christi impugnant. Inter antiquos scriptores, qui eam negabant, præcipui erant Celsus (vide Origen. contr. Cels. lib. 2), aliique nonnulli gentiles. Ex recentioribus Spinosa (1), Morgan, Tindal, larvatus Horus, aliique complures; sæpenumero autem refutati sunt non solum à scriptoribus catholicis, sed etiam à multis protestanticis. Cæterum historiam resurrectionis Christi omni ex parte certissimam esse, solidissimis argumentis demonstrant Hermann. Goldhagen (2), Thomas Carboni (3), De Feller (4). Gregorius Simon (5) aliique celeberrimi auctores. Supposita igitur invicta demonstratione de veritate resurrectionis Christi, nos solummodo apparentes antilogias seu contradictiones, aliæque incredulorum argumenta, seu potius cavillationes contra hoc miraculum Christi accumulatas, sigillatim dissolvemus.

§ 1. — *Antilogiæ apparenter tales.*

114. Antilogia I. Lucas, cap. 23, v. 54, ait: *Et dies erat parasceves, et illucescebat sabbatum... et revertentes* (mulieres de sepulcro Christi) *paraverunt aromata et unguenta.* Apud Marcum, cap. 26, v. 1, è contra legitur: *Et cum transisset sabbatum, Maria Magdalene et Maria Jacobi, et Salome emerunt aromata, ut venientes ungerent Jesum.* Quomodo hæc consentiunt? quomodo mulieres illucescente sabbato revertentes potuerunt parare aromata, quæ transacto sabbato primùm emerunt? — Resp. et dico, vel *paraverunt* apud S. Lucam idem esse, ac *parare cæperunt*, ita ut sensus sit: Cum sabbatum illucescebat, seu proximum esset ut inciperet, mulieres illæ aliqua aromata et unguenta parare cæperunt; sed sabbato ipso ut loc. cit. mox additur, *silauerunt secundum mandatum*, id est, quieverunt, nihil egerunt ob mandatum legis prohibentis omne opus. Cum autem transisset sabbatum, quod solis casu terminabatur, alia aromata vesperi emerunt, ut cum iis quæ prius paraverant, et sola satis non erant, ungerent proximo mane corpus Christi in sepulcro. Nulla igitur adest contradictio; Lucas enim de inchoatâ aliquorum unguentorum præparatione, Marcus è contra de ultimo eorumdem complemento loquitur. Vide Menochium, Commentar. in Marc. 26, 4, item antilogiæ 9 solutionem infra à nobis afferendam.

115. Antilog. II. Juxta Joannis Evangelium Josephus ab Arimathea, et Nicodemus more Judæorum Christi corpus sepeliunt, nec ulla occurrit mentio mulierum ad illud unguendum se præparantium; Marcus

autem et Lucas illarum expressam faciunt mentionem — Resp. et similiter dico nullam hic subesse contradictionem. Ex eo enim quòd Joannes de hæc præparatione mulierum sileat, non sequitur quòd eam neget; sed hoc unice infertur quòd aliquid omittat quod jam Marcus et Lucas retulerant. Neque talis omissio miranda est, quia scopus S. Joannis in describendo Evangelio suo non erat omnia repetere quæ alii Evangelistæ ante ipsum scripsere, sed potius supplere id quod, ab aliis omissum, et supplendum esse censuit, prout Eusebius, Hist. eccles. lib. 3, cap. 24, testatur, de S. Joanne Evangelistâ ita scribens: « Perlati jam in omnium, ipsiusque ad Joannis notitiam supradictis tribus Evangelii (Matthæi, Marci et Luca), approbavisse ea Joannes, et veritatem scriptorum suo testimonio confirmasse dicitur (adeoque etiam approbavit ea quæ Marcus et Lucas de illis mulieribus asserbant); solam verò narrationem earum rerum, quas Christus circa prædicationis initium gesserat, desiderâsse... His de causis aium, Joannem ab amicis rogatum, et tempus ipsum, quod superiores Evangelistæ silentio prætermiserant, et res tunc à Servatore gestas, eas videlicet quæ Joannis Baptistæ carcerem præcedebant, in Evangelium suum conjecisse. »

116. Antilogia III. Circa Angelos ad sepulcrum Christi conspicuos singuli Evangelistæ sibi contradicunt; sive dein eorum numerum, sive sermonem, sive locum situmque attendamus, prout cuiuslibet Evangelia legenti patet. Resp. nullam in his esse veram et realem contradictionem, ex instituto ostendunt orthodoxi interpretes, prout videre est in Breviario scripturistico in Dominicâliæ totius anni Evangelia (1), et apud Suarium (2), aliosque auctores mox citandos. Aliquis solummodo paulò difficiliores ex apparentibus his antilogiis hæc propono et dissolve, quas etiam larvatus ille Horus velut insolubiles nobis objicit, dum in detestabili suo opere ita inquit: « Juxta Matthæum et Marcum tantum unus Angelus apparuit mulieribus et quidem sedens super lapidem; juxta Lucam verò duo Angeli, et quidem stantes. Juxta Joannem Maria Magdalene stabat ad monumentum foris, et prospexit in monumentum; juxta Marcum verò eadem cum aliis mulieribus introivit in monumentum. Deique juxta Matthæum Angelus, ut paulò ante dictum est, sedit super lapidem revolutum, id est, extra sepulcrum; juxta Marcum verò mulieres non extra, sed introeuntes monumentum, id est, intra sepulcrum viderunt Angelum. » Itaque ex his Horus infert multiplicem dari inter Evangelistas contradictionem. 1° Inter unum apud Matthæum et Marcum, et duos Angelos apud Lucam. 2° Inter sedentes, et stantes Angelos ibidem. 3° Inter apparentem Angelum extra sepulcrum apud Matthæum, et intra sepulcrum apud Marcum.

Resp.: In his omnibus nulla est realis contradictio,

(1) In Dominicâ Paschæ § 2, pag. 422, 426, edit. Augustan. an. 1772.

(2) Tom. 2 in 3 part. D. Thomæ, disp. 49, sect. 2, 3 et 4.

(1) Spinosa, Epist. 22 et 24 ad Henricum Oldenburgium, resurrectionem Christi non literaliter, sed solum allegoricè accipit. Fatetur quidem Evangelistas credidisse Christum reverâ surrexisse, et ad cælum ascendisse, sed addit, in hoc Evangelistas, *salvâ Evangelii doctrinâ, potuisse decipi.*

(2) Part. 5. Introduct. in S. Scriptur. sect. 4, quaestione 6, § 2, num. 105.

(3) Theol. revelat. tom. 2, l. 3, quaest. 1, artic. 2, § 4, prop. 1, pag. 151, 163.

(4) Catechisme Phil. tom. 2, n. 324 et seq., p. 254 edit. Leod. an. 1805.

(5) Tom. 3 de Religione, artic. 2, Conclus. 7.

sed duntaxat apparenter talis. Neque Hōrus aliique increduli afferendo has antilogias novum quid proferunt; cum eisdem Suarez, loc. cit. sect. 5, Barradius. tom. 4 Comment. in Concordiam et Historiam 4 Evangelistarum, l. 8, cap. 3, Maldonatus, Comment. in Matth. 28, 3, aliique celeberrimi doctores et interpretes S. Scripturæ, præter Cæsarem Calino in Biblicâ historiâ l. 8, cap. 19, jam pridem luculenter dilucidarint. Certè, si et diversæ apparitiones, et diversi Angeli, et diversæ mulieres inter se probè discernantur, omnis illic antilogia seu contradictio evanescent, prout ex dicendis patebit. Cæterum non sine speciali divinæ Providentiæ consilio factum est, ut circa ejusmodi visiones nonnullæ apparentes antilogiæ occurrerent; ne scilicet Evangelistæ existimarentur ex condico hanc historiam confinxisse, id quod increduli hodie dūm asserunt. His prænotatis,

Ad primum, resp. et dico cum Suario, loc. cit., Tirino, Comment. in Luc. 24, 4, et aliis, *duos viros*, id est, Angelos formâ virili apparentes (de quibus apud S. Lucam loc. cit. sermo est), fuisse diversos ab illo Angelo, quem Matthæus et Marcus loc. cit. dicunt ante sepulcrum apparuisse. Duo enim illi viri non erant extra, sed intra sepulcrum, ut confirmat S. Joannes, cap. 20, 12, de Magdalenâ dicens: *Et vidit duos Angelos in albis, sedentes unum ad caput, et unum ad pedes, ubi positum fuerat corpus Jesu*. Verùm hæc magis elucescent infra in responsione ad tertium. Interim nobis sufficit, quòd juxta sententiam Suarii, Tirini, etc., modò recensitam, nulla contradictio detur inter Matthæum et Marcum loc. cit. loquentes de uno Angelo, et inter Lucam loc. cit. loquentem de duobus. Lucas enim loquitur de Angelis diversis ab illo Angelo de quo Matthæus et Marcus loc. cit. loquuntur.

Ad secundum, resp. et dico cum Maldonato, Cornelio à Lap., etc., vocem *stare* non semper significare rectum corporis vel personæ situm, sed solam ejus præsentiam, sive recto situ consistat, sive sedeat, sive jaceat. Sic de Magdalenâ ait Lucas, cap. 7, v. 58: *Stans retrò* (hoc est, jacens seu provoluta) *secus pedes ejus lacrymis cepit rigare; pedes ejus ex capillis capitis sui tergebat; et osculabatur pedes ejus*. Non enim erecta erat, sed ad Christi pedes provoluta, cum eos lacrymis rigaret, capillis tergeret, ungeret, oscularetur. Similiter ergo verba illa apud Lucam 24, 4: *Ecce duo viri steterunt secus illas*, solùm significant præsentiam, sive quòd duo Angeli præsentés fuerint, seu apparuerint illis mulieribus. Præterea illi *duo viri* (ut jam supra ad primum dixi) erant diversi ab illo Angelo quem Marcus dicit *sedisse super lapidem*; ergo nulla hic est contradictio. Taceo alias aliorum responsiones, quibus eandem antilogiam apparenter talem dissolvere student, et quas Maldonatus eruditè recenset.

Ad tertium, resp. cum Suario, loc. cit., et inprimis suppono ex S. Cyrillo Jerosolymitano, catechesi 4, et Buchardo, l. de Descriptione terræ sanctæ, in primâ parte, cap. 7, in sepulcro Domini duplicem fuisse speluncam, alteram anteriorem (quam S. Cyrillus appellat

vestibulum sepulcri), alteram posteriorem, in quâ excisum erat sepulcrum, atque ante hanc speluncam anteriorem ostium fuerat monumentum, ad quod lapis ille advolutus, quo sepulcrum Domini clausum dicitur in Evangelio. Hoc ergo supposito, facillè tollitur objecta nobis antilogia tertia. Angelus nimirum ille, de quo loquuntur Matthæus et Marcus loc. cit., qui lapidem removerat ab ostio interioris speluncæ, seditque super eum, positum ex parte exterioris speluncæ, sic erat *extra sepulcrum Domini* (hoc est, extra anteriorem partem speluncæ), ibique visus et locutus est mulieribus *introducibus in monumentum*, videlicet in primam partem speluncæ; cum verò mulieres, mox eodem Angelo, ingressæ fuissent sepulcrum, ibi, hoc est, *intra speluncam posteriorem* viderunt duos viros, seu duos Angelos in veste fulgenti, ut ex Lucæ et Joannis textibus supra citatis ostenditur; dūm enim Marcus de uno tantum Angelo mentionem facit, plures non excludit, neque duos fuisse negat.

Corollarium. Eadem est apparitio, idemque Angelus, de quo Matthæus et Marcus loc. cit. loquuntur, ut Suarez cum D. Augustino, l. 3 de Consensu Evangelistarum, cap. 24, Theophylacto, et aliis docet ac probat ex similitudine circumstantiarum. Uterque enim ille Evangelista describit Angelum sedentem, et indutum veste candidâ, et loquentem ad feminas eisdem ferè verbis. Neque ulla est dissonantia in eo, quòd Matthæus significet Angelum fuisse *extra sepulcrum* sedentem super lapidem, Marcus autem indicet Angelum visum fuisse *intra sepulcrum*, dūm ait: *Introducunt in monumentum, viderunt juvenem*, etc. Ut enim omitam alias expositiones, quas Suarez loc. cit. refert, sufficit jam data explicatio, quam etiam idem auctor optimam et facillimam censet, scilicet vocem *introducunt* significare, quòd ingressæ fuerint mulieres primam seu anteriorem speluncam, et ibi viderint Angelum sedentem super lapidem revolutum et positum ex parte dextrâ exterioris speluncæ, qui proin hac ratione mulieribus apparuit, eisque locutus est *extra sepulcrum*, hoc est, extra speluncam posteriorem, et tamen erat *intra sepulcrum* seu speluncam anteriorem *sedens in dextris*, seu dextro latere sepulcri. « Ex quâ loci descriptione, inquit Suarez loc. cit., intelligitur illam anteriorem partem speluncæ respectu diversorum dici posse esse extra et intra sepulcrum. Etenim si per sepulcrum intelligamus... interioriorem specum, ubi positum fuit corpus Domini, reliqua... pars dicitur exterior, et qui in illâ fuerit, dicitur esse extra sepulcrum; si autem per sepulcrum seu monumentum intelligamus totam illam speluncam, sic qui fuerit intra anteriorem (seu primam) partem ejus, dicitur esse intra sepulcrum. »

Aliam adhuc ex superabundanti responsionem addit Cornelius à Lap., negans omnino suppositum, quòd illa vox *introducunt* apud Marcum necessariò intelligenda sit de actu ipso perfecto introitus in monumentum, atque memoratam vocem posse intelligi de voluntate et actu inchoato introitus, ita ut mulieres adhuc extra monumentum fuerint, ibique Angelum

sedentem super lapidem viderint. Verba Cornelii sunt : « Quare quod Marcus ait, *Introentes monumentum*, sic accipe, quasi diceret : Cùm pararent vel inciperent ingredi monumentum ; necdum enim illud ingressæ erant, sed adhuc extra illud erant, ibique viderunt et audierunt Angelum, ut habet Matthæus. « *Introire* enim hic, ut et alibi, significat actum inchoatum, non perfectum. » Juxta hanc autem modò laudatè interpretis explicationem apparens contradictio inter Matthæum et Marcum loc. cit. omninò corruiti et evanescit, prout per se clarum est.

117. Antilogia IV. Apud Lucam, cap. ult. v. 10, Magdalena aliaque mulieres Petro atque cæteris discipulis Christi resurrectionem nuntiant ; apud Joannem verò, cap. 20, v. 18, sola Magdalena hoc nuntium discipulis attulit. Nullane in his contradictio? Resp. : Nulla realis, sed solùm apparenter talis. Nam S. Joannes non dicit quòd *sola* Magdalena hoc nuntium discipulis attulerit, sed tantùm ait : *Venit Maria Magdalene annuntians discipulis*, etc. Neutiquàm autem negat, quòd idem nuntium confirmatum fuerit à mulieribus reliquis, de quibus S. Lucas loc. cit. expressè ait : *Erat autem Maria Magdalene, et Joanna, et Maria Jacobi, et cæteræ, quæ cum eis erant, quæ dicebant ad Apostolos hæc*, scilicet Christum resurrexisse. Porrò integram Dominicæ resurrectionis historiam, sive totam rei seriem, quo ordine et modo Christus rediivus Mariæ Magdalene et aliis mulieribus apparuerit, et quomodò hæc resurrectionem Domini Apostolis annuntiârint, Suarez loc. cit. sect. 3 et 4, perquam eruditè recenset.

118. Antilogia V. Christus apud Matthæum, cap. 28, v. 9, permittit, ut pedes ipsius à mulieribus tangantur. Sola Magdalena apud Joannem, cap. 20, v. 17, Christum tangere prohibetur. Resp. : Omnis antilogia seu discordantia evanescit, si ritè distinguantur duæ apparitiones Christi, quas Magdalena habuit ; unam siquidem habuit communem cum aliis feminis in reditu ad urbem, uti Matthæus loc. cit. narrat ; alteram tempore priorem, quæ Magdalene soli obtigit, de quâ Joannes loc. cit. loquitur, et quam Marcus, cap. 16, v. 9, indigitat, eamque primam Christi apparitionem appellat. Jam verò hæc duæ apparitiones minime sibi contradicunt, prout interpretes passim ostendunt. Nam, dùm Christus in priore apparitione apud Joannem ad Magdalenam ait : *Noli me tangere, nondùm enim ascendi ad Patrem meum*, non simpliciter et omninò vetuit, ne ipsius pedes deoscularetur ac veneraretur ; sed solùm voluit significare, ut citò properaret ad annuntiandam suam resurrectionem discipulis. Sensus ergo est : *Noli me tangere*, id est, ne sis occupata in me tangendo, ac si non esses ampliùs me visura. *Nondùm enim ascendi*, etc. ; hoc est, nondùm enim ascendo, vel non ascendam tam citò ad cælum, sed adhuc 40 dies in terrâ versabor, ac me vobis videndum, tangendumque exhibebo. Idcirco propra ad alias mulieres, quæ à sepulcro reduces in Jerusalem revertuntur, ac cum iis illicò perge ad fratres meos Apostolos, de meâ morte tristes, atque de illis me

resurrexisse, etc. Ita hunc locum explicant Suarez, Dominicus, Bannes, de hæc explicatione his verbis pronuntians : *Qui sensus valdè literalis videtur, et eum omnibus modernis catholicis meritò placuisse video*. Eandem explicationem etiam approbant et tenent Ribera et Cornelius à lap., etc.

Porrò, ex hoc sensu facilè tollitur difficultas, quomodò Christus postea se tangi permiserit ab ipsâ Magdalenâ et hujus sociabus, cùm dixit eis : *Avete : illæ autem accesserunt, et tenuerunt pedes ejus*, Matth. 28. Respondetur enim hoc permisisse, quia Magdalena jam ex parte impleverat, quod Christus iusserat, et cum reliquis mulieribus, quas celeri passu esse consecuta, lætum nuntium de resurrectione Christi Apostolis afferre festinabat : neque jam morari volebat ad pedes Domini, sicut priùs ; sed tantùm simul cum aliis feminis eum adorare, et statim iter maturare suum. Ejusmodi autem brevis atactus pedum Christi in signum reverentiae et adorationis non erat contra præcedentem Servatoris prohibitionem : *Noli me tangere*. Ut enim jam supra monui, his verbis Christus Magdalene non vetuit, ne unquam, et solùm breviter in signum reverentiae ipsius pedes tangeret et veneraretur, sed ne moram faceret, et in hoc actu longiùs se detineret. Sicuti et quando discipulis dixit : *Neminem salutaveritis in viâ*, Luc. 10, 4, non interdixit eum salutandi modum, quem charitas atque urbanitas exigit, sed solummodò omnem vanam confabulationem et distractionem ac moram, ut Tirinus, aliique interpretes in hunc locum rectè observant.

Neque dicas : Ipsa hæc vox, *tenuerunt*, apud Matthæum 28, v. 9, videtur indicare, quòd Magdalena et reliquæ mulieres Christum longiùs detinuerint, et ejus pedes cum prolixiore morâ amplexatæ sint. Resp. : Nego illatum. Nam hæc phrasis, *tenere pedes alicujus et adorare*, perse loquendo non significat longiore illius, qui adoratur, detentionem, vel longiore adorantis apud eum, quem adorat, moram, sed solùm indicat exhibitionem seu signum reverentiae erga alterum. Ut enim Maldonatus eruditè ostendit, erat inter Judæos reverentia et adorationis genus, præsertim mulierum erga viros, pedes tangere ; sicut, Exod. 4, 25, Sephora pedes tetigit, quasi deprecabunda, et mulier illa Suaminitis, 4 Reg. 27, cùm ad Elisæum venisset, ejus pedes tetigit, orans ut veniret, et filium suum mortuum suscitaret. Quemadmodum etiam apud Græcos, teste Homero Iliad. lib. 1, v. 500, adoratori genua tangebant.

Και ἄ παρὰ αὐτοῦ καθίστα, καὶ λαβὴ γούνα,

Et ante ipsum sedit, et prehendit genua,

inquit Græcus ille poeta : de quâ consuetudine, et ejus origine multa Plinius, lib. 11, cap. 45, disserit. Certè Christus Matth. loc. cit., non legitur apud Magdalenam et reliquas mulieres, dùm eis in viâ apparuit, moram traxisse, sed potiùs mox eas dimisit, ut Apostolis nuntiant, quòd Dominum in Galilæa visuri sint : *Et ecce Jesus occurrit illis* (mulieribus) *dicens : Avete. Illæ autem accesserunt et tenuerunt pedes ejus* (textus syriacus habet : *Prehenderunt pedes ejus*), et ado-

raverunt eum. Propterea ergo tenuerunt set tetigerunt pedes ejus, ut adorarent.

119. Antilogia VI. Secundum Matthæum Christus rediit Magdalene redeunli in urbem; secundum Joannem autem eidem stanti ante fores sepulcri apparuit. Resp.: Jam supra in responsione ad antilogiam quintam statim ab initio ostendimus, omnem discordantiam inter citatos hic textus Matthæi et Joannis vanescere, si ritè distinguantur duæ apparitiones Christi, quas Magdalena habuit.

120. Antilogia VII. Juxta Matthæum et Marcum, Christus tum per Angelos, tum per mulieres moneri jubet Apostolos, ut in Galilæam abeant, ubi ipsum visuri essent; apud Lucam verò narratur, quòd Christus apparuerit Apostolis Hierosolymæ. Resp. cum Cornelio à Lap. et aliis, ac dico, nullam hic realem esse antilogiam seu contradictionem inter Evangelistas. Qui enim loquuntur de Christi in Galilæa apparitione, nulli negant eundem etiam Hierosolymis apparuisse; sed in hoc solummodo differunt, quòd Matthæus et Marcus de visione magis solemniter loquuntur, utpote quæ in Galilæa (1) plusquam quingentis discipulis facta est; Lucas verò aliam minus solemnem commemorat, quæ ipso resurrectionis Dominicæ die, congregatis Apostolis, et iis discipulis, qui tum Hierosolymis cum Apostolis commorabantur, obtigit.

121. Antilogia VIII. Juxta Matthæum, Marcum et Lucam plures mulieres, juxta Joannem verò sola Magdalena visendo sepulcrum Domini Angelos vidit. Resp. et quero similiter ego, cur Joannes solam Magdalenam ad monumentum venisse dicat, cum cæteri Evangelistæ plures mulieres venisse dixerint? Nimirum (ut jam supra in solutione secundæ antilogiæ apparenter talis de S. Joanne observavi) non fuit Evangelistis propositum, omnia penitus connumerare. Sic, e. g., plures juxta crucem Christi mulieres erant; multi etiam viri, ut Lucas indicavit: Matthæus verò tres tantum nominavit mulieres, virum nullum. Eadem ratione Joannes solum Magdalene mentionem facit, quòd venerit ad sepulcrum Domini, et Angelos viderit. Egit autem Magdalena haud dubiè in visendo sepulcro præcipuas officii partes, et omnium aliarum mulierum, ad illud venientium nobilissima. Quod vel ex eo intelligitur, quòd cæteri Evangelistæ, cum plures mulieres visentes sepulcrum Domini nominant, eam semper primo loco ponunt, ut videre est apud Matthæum, Marcum et Lucam.

Corollarium. Cesset impius Horus mirari diversitatem quatuor Evangelistarum in nominandis mulieribus sepulcrum Christi visentibus, dum in detestando suo opere sarcasticè ita ait. *Matthæus tantum duas mulieres ad sepulcrum accedentes novit, Mariam et Mariam Magdalenam. Marcus è contra loquitur de tribus illis venientibus Mariâ, Mariâ Magdalene et Salome. Lucas*

(1) 1 Cor. 15, v. 6, de Christi apparitione in monte Galilææ fusè disserit Barradius, tom. 4, in Concordiam et Historiam 4 Evangelistarum, l. 9. cap. 6.

rem adhuc melius novit, et narrat illas mulieres, quæ Domino in Galilæa inserviebant, et eum Hierosolymam euntem secutæ sunt, cum aliquot insuper aliis ad sepulcrum perrexisse. Joannes verò nullam aliam, quæ mane ad sepulcrum iret, novit, nisi unicam Mariam Magdalenam. Nimirum non attendit, aut attendere nolit incredulus ille blatero, quòd, dum unus Evangelista unam vel alteram mulierem ad sepulcrum Domini venientem nominat, idèo alias mulieres ab aliis Evangelistis nominatas non excludat, neque inficietur, has pariter ad sepulcrum venisse. Nulla igitur hic est contradictio, ut ex supra dictis satis constat.

122. Antilogia IX. Circa tempus adventus mulierum ad sepulcrum Domini manifesta inter Evangelistas videtur esse contradictio. Nam S. Matthæus, 28, 1, ait, quòd *vespere sabbati, quæ lucescit in primâ sabbati, venerit Maria Magdalena, et altera Maria videre sepulcrum.* E contra Marcus, 16, 2, ait de mulieribus: *Et valde manè unâ sabbatorum veniunt ad monumentum orto jam sole.* Porrò Joannes rem ita describit, cap. 20, v. 1: *Unâ autem sabbati Maria Magdalena venit mane, cum adhuc essent tenebræ, ad monumentum.* Ex quibus deest tale deductum argumentum: Omnes sciunt, mane opponi vesperi, ac tenebras orto jam soli; atqui sic loquuntur Evangelistæ: ergo manifestè sibi contradicunt. Resp., et omissis aliis responsionibus dico cum Cornelio à Lap., *vespere seu vesperam sabbati esse noctem, quæ sequebatur sabbatum, et quæ nox lucescit, id est, terminatur et desinit in lucem in primâ sabbati (1), id est, mane diei Dominicæ, quæ prima dies est in hebdomadâ. Ita Nyssenus Orat. 2 de Resurrectione, S. Augustinus, lib. 3 de Consensu Evang. cap. 24, Theophil. Euthymius, S. Thomas; et alii. Id etiam patet ex Marco, qui clarè ita rem explicat, cap. 16, v. 1, dicens: *Et cum transisset sabbatum... valde manè unâ sabbatorum (mulieres) veniunt ad monumentum, orto jam sole.* Item ex Lucâ, capit. lib. 23, 24, ita loquente: *Et revertentes (mulieres à Christo jam sepulto) paraverunt aromata et unguenta (id est, in fine**

(1) Hic observandum, quòd vox *sabbatum* in S. Scripturâ vario sensu accipitur. Non enim semper significat ultimam hebdomadæ diem, quæ Judæis specialiter sacra erat, et nostram diem Dominicam immediate præcedit, sed etiam sumitur pro totâ hebdomadâ seu septimanâ. Sic Luc. 13, 15, Phariseus ait: *Jejunio his in sabbato, id est, in hebdomadâ; à potiore enim die tota hebdomas vocabatur sabbatum.* Unde textus arabicus habet: *Jejunio duobus diebus in omni hebdomada.* Ob eandem rationem vox ista, *sabbatum* interdum pro quâvis die hebdomadæ seorsim spectatâ sumitur. Nam sicut septem dies hebdomadæ dicuntur feriæ hoc ordine prima, secunda, tertia, quarta, quinta, sexta, septima feriæ, sic ab Hebræis sabbata dicebantur hoc ordine, prima sabbati, vel sabbatorum, secunda sabbati, et sic de reliquis. Igitur, dum S. Matthæus ait, sanctas mulieres *vespere sabbati, quæ lucescit in primâ sabbati, venisse ad sepulcrum, primo loco intelligit vesperam feriæ septimæ, quæ etiam à nobis sabbatum diei solet; per primam sabbati verò designat Dominicam diem, quâ Christus resurrexit. Similiter, quando SS. Marcus, Lucas, et Joannes loc. cit. dicunt, illas mulieres unâ sabbati, vel unâ sabbatorum venisse ad monumentum, semper sensus est, eas venisse primâ die Dominicæ.*

paraceves seu feriæ sextæ statim post mortem et sepulturam Christi ad eum unguendum parare cœperunt aromata et unguenta); *et sabbato quidem siterunt* (hoc est, quieverunt) *secundum mandatum; unâ autem sabbati* (id est, primâ die post sabbatum, puta Dominicâ quâ Christus resurrexit) *valdè diluculo venerunt ad monumentum, portantes quæ paraverant, aromata.* Confer hæc cum iis, quæ supra ad dissolvendam primâ antilogiam diximus.

123. Instant. Marcus loc. cit. dicit, mulieres venisse ad monumentum, *orto jam sole*; è contra Joannes loc. cit. ait, eas venisse, *cùm adhuc tenebræ essent.* An ortus sol, et tenebræ inter se non pugnant? Resp.: Hæc neutiquam inter se pugnant. Venerunt enim sanctæ mulieres ad monumentum orto quidem jam sole, sed nondum plenè, adedòque cùm adhuc tenebræ aliquæ essent, quales sunt, quandò adhuc diluculum vel aurora est. Aurora enim est confinium lucis et tenebrarum, quandò necdum sole, sed radiis ejus ad nubes vel montes reflexis apparentibus, adhuc aliquæ in aere restant tenebræ. Unde illud apud Marcum, *orto jam sole*, non est sic accipiendum, quasi sol jam tum visus esset super terram, sed quòd radios suos et splendorem aliquem in terram reflexum spargere cœperit, prout S. Augustinus loc. cit. expressè docet. Item S. doctor ibidem S. Marci textum non his verbis citat, *orto jam sole*, sed, *oriante jam sole*, addens sensum esse, cùm cœlum ab orientis parte jam albesceret ob solis viciniam. Similiter, teste Calmeto, Complutensia græca exemplaria legunt: *Cùm jamjam sol ortus esset*, hoc est, orto vix sole. Imò hoc ipsum indicat ipse S. Marcus loc. cit., apponens particulas *valdè mane*; hoc modo: *Et valdè mane.... veniunt ad monumentum, orto jam sole.*

Præterea alia adhuc responsio dari potest cum Dionysio Alex., Epist. ad Basilidem, Calmeto Comment. in Matth. et Marc., et aliis, atque dici, tenebras adhuc fuisse dùm mulieres illæ domo et urbe egressæ sunt; lux autem et sol ortus, cùm ad monumentum venerunt; sicque faciliè memorati Evangelistæ Marcus et Joannes inter se conciliantur.

124. Antilogia X. Christus juxta Marcum, cap. 8, v. 31, prædixit, se post tres dies resurrecturum. Unde principes sacerdotum et Pharisei, teste Matthæo, cap. 27, v. 63, ad Pilatum dicebant: *Domine, recordati sumus, quia seductor ille dixit adhuc vivens: Post tres dies resurgam.* Sed juxta alium locum Matthæi, nempe cap. 16, v. 31, Christus prædixit se die tertiâ resurrecturum. An non est contradictio, prædicere: Christus *post tres dies resurget*, hoc est, post tres dies à morte suâ elapsos resurget, et: *Die tertiâ* (hoc est, non post completos tres dies) *resurget.* Præterea ex ipsâ historiâ evangelicâ liquet, Christum non resurrexisse *post* tres dies. Nam die Veneris mortuus est, et summo mane diei Dominicæ resurrexit. Resp.: Non solum nulla hic est contradictio, sed neque est magna difficultas, objectos textus inter se conciliandi. Tollitur enim duobus verbis, si dicamus, *Post tres dies*, nil aliud indicare. omniâ tertiâ die.

sumendo nimirum partem pro toto, seu partem diei pro totâ die, ut non rarè per figuram synecdoches, ex more numerandi apud Hebræos usitatum erat. Sic in libro Levitici, cap. 12, v. 3, Deus die octavâ jubet circumcindi puerum. Lucas verò de circumcissione Christi scribit, cap. 2, v. 21: *Postquàm consummati sunt dies octo, ut circumcideretur puer.* Atqui Servator non est circumciscus post diem octavum, verùm ipsâ die octavâ. Præterea ex ipso loco S. Matthæi cap. 27, qui est contra nos allegatus, nostra responsio poterit confirmari. Nam ibi principes sacerdotum et Pharisei, postquàm Pilato indicarunt, dixisse Jesum, post tres dies ad vitam se rediturum, nihil ampliùs à præside petebant, quàm ut sepulcrum juberet custodiri in tertium diem: *Jube ergo custodiri sepulcrum usque in diem tertium*, Matth. 27, 64. Non dixere: *Usque in diem quartum*, etc., sive *usque post diem tertium completum et finitum.* Ex quo patet, vulgari ratione loquendi inter hos modos loquendi non esse reale discrimen; et Christum à Scripturâ juxta modum loquendi Hebræorum rectè dici resurrexisse post tertium diem, etiamsi non primùm post exactum in sepulcro triduum, sed tertiâ die rediveri ad vitam. Sensus itaque horum verborum: *Post tres dies resurgam*, est iste: *Post tres dies*, non finitos, sed inchoatos, id est, intra tres dies, vel tertio post die. Quo sensu etiam Christus apud S. Joannem, cap. 2, v. 19, ait: *Solvite templum hoc, et in tribus diebus excitabo illud.*

125. Instant Matthæus, 12, 40, ait: *Sicut fuit Jonas in ventre ceti tribus diebus et tribus noctibus, sic erit Filius hominis in corde terre tribus diebus et tribus noctibus.* Sed Christus non tres, sed duntaxat duas noctes, nimirum nocte Veneris et sabbati in sepulcro fuit; die autem Dominicâ mane resurrexit, ut ipse Matthæus cum cæteris Evangelistis testatur. An hic non datur manifesta contradictio? Resp.: Nulla hic est realis, sed solum apparenter talis antilogia sive contradictio. Antequàm autem illi ostendam, priùs observo, Judæos diem non nostro more ab ortu solis, verùm à mediâ nocte ordiri consuevisse more Romanorum, qui illo tempore Judææ imperabant, atque in civilibus quoque suum calendarium induxerunt. Quòd autem Romani diem suum computarint à mediâ nocte in aliam proximè sequentem median noctem, Macrobius, lib. 1 Saturn. c. 3, Gellius, lib. 3, cap. 2, et Plinius, lib. 2, cap. 77, expressè testantur. Quòd verò Judæi, licet alios pariter dierum computus haberint, hoc Romanorum computu fuerint usi, deducitur partim ex jam dictis, partim ex eo, quia etiam ex castrensibus Romanorum horis atque vigiliis, quatuor noctis vigiliis distinxerunt, uti apud Matthæum, cap. 14, v. 25, legitur. Præterea notandum quòd quandò Christus loc. cit. dicitur, *tribus diebus et tribus noctibus* fuisse in sepulcro, non intelligendæ sint omnes tres dies ac noctes integræ, sed prima et tertiâ dies et nox duntaxat partialis per synecdochen, accipiendi partem pro toto, quæ figura in Scripturâ sæpè occurrit.

His præmissis, faciliè explicatur, quomodò Christus tribus diebus et tribus noctibus fuerit in sepulcro. Nam sepultus est die Veneris ante solis occasum mansitque in sepulcro usque ad mediam noctem, quæ pertinebat ad diem Veneris. Inde à mediâ nocte incipiebat sabbatum, quo toto permansit in sepulcro per integrum diem et integram noctem; successit dies Dominica pariter à mediâ nocte, quâ reliquâ per sex ferè horas permansit in sepulcro usque ad auroram, cum incoepit lux et dies, in quâ resurrexit, ita ut totâ mediâ nocte Dominicæ, et parte aliquâ auroræ, sive diei et diluculi Christus fuerit in sepulcro, donec aurorâ crescente, magisque illucescente resurrexit. Erat enim tunc Pascha circa æquinoctium, in quo dies æquales sunt noctibus, ac proinde noctes æquæ ac dies sunt duodecim horarum. Ita Cornelius à Lap., loc. cit., cum aliis.

Corollarium. Rectè contra incredulos Hermann. Goldhagen observat, Evangelistas, quandò Christum jam in tribus diebus, jam post tres dies, aut post tres dies et tres noctes, jam tertiâ die resurrexisse dicunt, omnes ad morem numerandi apud Judæos tum receptum respexisse, eundemque in sensum convenisse; id quod tum benè intellexerunt Judæi, ut nec minimo circa spatium temporis resurrectionis Dominicæ dubio vacillarent.

126. Scholion. Atque hæc antilogiæ toto hoc paragrapho 1 recensitæ et discussæ sunt contradictiones illæ, quas increduli tantoperè jactant; è quibus D. Lessingio plures videbantur inextricabiles. Verùm, ut ex hæctenus dictis abundè patet, leves admodùm, nec reales, sed apparentes duntaxat hæc antilogiæ sunt, quæ veritatem historiæ evangelicæ potiùs confirmant quàm labefaciunt. Nam si Evangelistæ ex fraude conducti factum resurrectionis Dominicæ confinxissent, id genus apparentes antilogias seu discrepantias non solum faciliè potuissent, sed et ad finem suum securiùs obtinendum debuissent evitare. Denique illud quoque notandum, quòd D. Lessing, vir à verâ fide alienus, cum memoratas modò Evangelistarum apparentes antilogias conciliare nequiret, admittere non reformidavit, veras et reales esse hujusmodi antilogias, sed scripsisse Evangelistas, tanquam homines fallibiles et divinitùs non inspiratos; per has autem minutias historiæ Christi resurgentis non labefactari. Verùm habuit D. Lessing in hæc suâ sententiâ, quam altero scripto sub nomine *duplice* firmavit, continuò plures antagonistas, ex ipsis DD. Protestantibus quamvis pariter à verâ fide alienis. Hos inter fuere auctor anonymus *Quelpherbyti* typis Brunswicensibus, anno 1777; D. Mascho, scholarum rector Rupini, in suâ Apologiâ pro veritate christianæ religionis Hamburgi 1778, et eodem anno D. Luderwald, superintendens *Quelpherbyti*, typis Helmstadiensibus.

§ II. *Alia argumenta, seu potiùs cavillationes incredulorum contra miraculum resurrectionis Dominicæ.*

127. Argum. I. Si resurrectio Christi verè evenit, cur non, ut publicè in cruce mortuus est, ita etiam

spectante populo è sepulcro prodit? cur non rectâ in Synagoga penetrans se principibus sacerdotum redivivum ostendit? Numquid hoc fuisset potentissimum remedium populum et principes ad fidem in Christum convertendi? Ita cum plurimis deistis etiam anonymus ille officialis bellicus, quem jam alibi (1) citavimus, in suo scripto arguitur. Verùm Resp. 1°: Deistæ hic præscribunt Deo certas condiciones, quibus denique ad fidem resurrectionis habendam paciscantur. Sed planè impium est, hominem velle Deo modum agendi præscribere; neque etiam in religione naturali quærimoniæ foret finis, si qui hæc licentiam sibi permissam prætenderent, uti Cl. Goldhagen contra deistas clarè ostendit. 2° Memoratæ condiciones requiri non possunt ut necessariæ ad probandam resurrectionem Christi. Nullo enim modo consequitur: *Christus in publico coram principibus sacerdotum et toto populo non comparuit; ergo nec verè resurrexit; non apparuit Judæis sibi inimicis; ergo neque Apostolis atque discipulis suis.* Has certè ratiocinationes nullas et ignas esse nemo non videt. 3° Præterea principes illi, et populus Judaicus tanto favore, ut Christus redivivus coram ipsis publicè compareret, se positive indignos reddiderunt, utpote qui tot jam divinæ Christi missionis-signa seu miracula (2) contempserunt, et factâ etiam tali apparitione nihilominus in ipsam verissimiliter non credidissent; cum tam malitiosi fuerint, ut post acceptam à militibus certam resurrectionis Christi notitiam, eos, ne veritatem rei panderent, pecuniis subornarint, Matth. 28, 14, 16. 4° Denique, ne nos in refutandâ vanâ cavillatione incredulorum longius detineamus, istâ ratione utor. Deus evidenter nullâ lege tenetur illa omnia, quæcumque potest, præstare, ut homines ad veritatem ac honestatem adducat. Quæro enim ex adversariis: Numquid justi plures in terrâ degerent, si Deus vel uno temporis momento sive gaudia cœli, sive supplicia damnatorum nobis manifestè ob oculos poneret? Labore nullo id posset. Cur ergo non facit, et istud maximum beneficium negat mortalibus? Quæro ulterius maximè ex deistis: An non Deo longè facillimum fuisset, clarè seipsum mundo manifestare, quin ullus hominum potuisset de ejusdem existentia dubitare, aut falsas sibi de ejus perfectionibus ideas formare, aut indignum supremæ ejus majestati cultum exhibere? Quantum boni fuisset inde natum, quantum mali impeditum? Cur autem non eâ se claritate manifestavit? Porrò quæri ex iisdem potest, cur Deus religionem naturalem non omni proposuerit claritate, cur aliquas in eâ obscuritates reliquerit, ex quibus hominum vitio absurdissima quæque sunt in mundo consecuta? Numquid et ipsi respondere debent, quòd nos ad ipsorum quæstionem suprâ propositam, cur Christus redivivus principibus sacerdotum

(1) Vide part. 3 Scripturæ sacræ contra incredulos propugnata, sect. 1, de 4 libris Regum cap. 1, de libro 1 Reg. quæst. 17, num. 47.

(2) Inter hæc miracula vitam erant resurrectiones aliæ aiorum à Christo ad vitam resuscitatorum, cæque publicæ, videlicet adolescentis apud Naim, filie Jairi et Lazari.

et toti populo publicè non apparuerit, respondimus, scilicet non nisi impiè hominem posse Deo modum agendi prescribere, aut quid deceat Deum agere vel non agere, curiosius investigare. *Incomprehensibilia enim sunt judicia ejus, et investigabiles viæ ejus*, Rom. 11, 33, et, *sicut exaltantur cæli à terrâ, sic exaltatæ sunt cogitationes ejus à cogitationibus nostris*, Isa. 55, 9.

128. Argum. II. Dicit nequit, quâ ratione Matthæus singulas Dominicæ resurrectionis circumstantias tam accuratè rescire potuerit; cum nec ipse nec discipulorum aliquis, nec quæpiam ex mulieribus sepulcrum visentibus tunc, quando Christus resurrexit, præsens fuerit. Ita deistarum multi. Resp. cum Cl. Udalrico Reiss, p. 2 de veris falsisque Miraculis, sect. 4, cap. 2, § 153, scholion 1, et dico, aliquos respondere, Matthæum per factam sibi divinitus revelationem ea omnia cognovisse. Verùm omisâ interim hæc responsione, meritò dici potest, Matthæum illa sigillatim ex ipsis sepulcri custodibus intelligere potuisse. Quamvis enim illis custodibus, qui *nuntiaverunt principibus sacerdotum omnia quæ facta fuerant*, Matth. 28, 11, 12, *copiosa pecunia* data sit, ut dicerent, discipulos Christi nocte venisse, et furatos esse corpus ejus; tamen non omnes illorum custodum, sed tantùm quidam ad principes sacerdotum venerant, prout Matthæus ibidem expressè testatur, dicens: *Ecce quidam de custodibus venerunt in civitatem, et nuntiaverunt principibus sacerdotum omnia quæ facta fuerant*. Nihil igitur illos milites sepulcri custodes, qui non venerunt ad principes sacerdotum, nec pecuniâ corrupti erant, prohibebat, ne pro salvando honore suo (1) rem, uti verè venerat, narrarent, totamque per urbem divulgarent, ita ut Matthæus singulas Dominicæ resurrectionis circumstantias faciliè intelligere potuerit.

129. Argum. III. Saltem ex visionibus redivivi Christi, quæ discipulis ejus, et nonnullis mulieribus factæ sunt, nullum solidum argumentum peti potest. Nam discipuli factæ rudes, ac vel ideò ad deceptionem proni; mulieres verò sunt passim illusionibus aptæ, et ob vivaciorem ac frequenter perturbatam phanta-

(1) Et sanè militum sepulcri custodum vel maximè intererat, rei tam stupendæ, quæ ipsos in fugam conjecerat, eventu se excusare, ne in gravissimas penas incidere, apud Romanos illis decretas militibus, qui statione suâ vel essent turpiter functi, vel eam ex ignavia deseruissent; de quibus poënis vide ff. de re milit. Unde dubitandum non est, quin milites à Pilato interrogati, veritatem rei candidè edixerint, ne si se dormisse faterentur, atrocibus illis poënis subicerentur. Quòd autem Pilatus veritatem resurrectionis Christi probè exploratam haberit testem præter Justinum et alios habemus, etiam Tertullianum in suo Apologetico adversus Gentes, ubi cap. 21, postquam de resurrectione Christi scripserat his verbis: *Sed ecce die tertiâ concessâ repente terrâ et mole revolutâ, quæ obstruxerat sepulcrum, et custodiâ pavore disjectâ, nullis apparentibus discipulis, nihil in sepulcro repertum est, præterquam exivisse sepulcri, post aliquod interval- lum subdit: Ea omnia super Christo Pilatus... Cæsari tunc Tiberio nuntiavit*. Neque audiendi sunt, qui auctoritate Tertulliani quoad hoc testimonium impugnant. Egregiè enim refutati sunt à Natale Alexandro, tom. 3 Histor. eccl. secul. 4, cap. 4, et ab aliis eruditissimis viris.

siam faciliè in fraudem inducuntur. Ita Edelmannus, Orabus, Dodwellus, alique hujus farinae homines obijciunt. Resp. cum Cl. Udalrico Reiss, et observo, duos incredulorum cavillos hic confutandos esse; nempe quòd visiones illæ fuerint non reales, sed duntaxat phantasticæ; dein quòd testimonium tam mulierum, quàm discipulorum nullius sit roboris. Primum quòd atinet, visio facta mulieribus ad sepulcrum Domini phantastica seu feminæ imaginationis fetus dici non potest; cum enim lapidem cernerent revolutum, existimabant corpus Christi furto esse sublatum, prout de Magdalena Scriptura Joan. 20, 15, clarè testatur: de visione autem Christi redivivi aut Angelorum cas tunc jam cogitasse non constat. Cum igitur in illis nullam ad ejusdem phantasiam excitandam præcessisse dispositionem, sciamus, ipsæque visio Angelica fuerit planè inexpectata, mulieres propter impetum phantasie fuisse deceptas, dici nequit. Sed neque apparitiones Apostolis factæ phantasticis imaginibus adscribendæ sunt; non enim ad fingendas deceptrices imagines dispositi, aut ad credendum nimis proni, sed potiùs ita increduli erant, ut mulierum relationi de viso Christo redivivo fidem adhibere renuerent, eandem deliramentis, Luc. 24, 11, accensentes. Neque incredulitatem suam priùs deposuerunt, quàm ubi ex visu, auditu, tactu et familiari cum Christo consuetudine clarissimè cognovèrè, se cum Christo à mortuis excitato conversari.

Quod alterum spectat, tam mulieres illæ, quàm discipuli hæc de re sufficienter et poterant, et volebant testari. Poterant; agebatur enim de quodam facto, ad quod ingenii acuminè opus non erat, sed de facto sensibili, et non uni tantùm feminæ, vel discipulo, sed pluribus noto; valebant autem et mulieres illæ et discipuli sanâ mente et integris sensibus. Volebant etiam; nam inculpatam viventes vitam, nullâ spe temporalis lucri, aut honoris mundani acquirendi ad id alliciebantur, sed potiùs pro rei hujus veritate odia et persecutiones inimicorum Christi constanter tolerârunt.

130. Argum. IV. Christi corpus ab ejus discipulis auferri occultè potuit, deinde verò spargi in vulgus, Christum à mortuis resurrexisse. Ita veteres et recentiores increduli passim. Sed resp., et dico, à deistis aliisque incredulis nihil est istà absurdius fingi posse. Nam illud primò ab iisdem querimus, undenam istud furtum à discipulis Christo commissum noverint? ane ex antiquis monumentis, vel aliunde? Proferant probabile aliquod rei hujus argumentum. Si autem tale proferre nequeunt (prout reverà id non possunt), quâ tandem impudentiâ huic suspitioni locum esse affirmare audent? Profectò hæc arbitrariâ atque ineptâ, sine ullâ causâ suspiciandâ temeritate humanam societatem perverti, ac rei ejuslibet veritatem confundi, nemo non videt. Nihil enim amplius in antiquitate certam occurret, omnia incerta esse oportebit, semel ac hujusmodi suspitionibus aures quispiam præbeat.

At positivis etiam argumentis cavillum ab adversariis allatum confutemus, et nun possibile fuerit, quod ipsi ineptè ac impiè suspicantur, primò quidem quoad

pertinaces Judæos, deinde quoad ipsos Christi discipulos, diligentius expendamus. Ne ergo Christi corpus furtim subriperetur, Judæi omnem præcautionem adhibuerunt, prout legitur apud S. Matthæum, c. 27, v. 62, et seq., his verbis: *Alterâ autem die, quæ est post Parasceven, convenerunt principes sacerdotum et Pharisei ad Pilatum dicentes: Domine, recordati sumus, quia seductor ille dixit adhuc vivens: Post tres dies resurram. Ne ergo custodiri sepulcrum usque in diem tertium, ne fortè veniant discipuli ejus, et furentur eum, et dicant plebi: Surrexit à mortuis; et erit novissimus error pejor priore. At illis Pilatus: Habetis custodiam, ite, custodite, sicut scitis. Illi autem abeuntes, munierunt sepulcrum, signantes lapidem cum custodiibus.* Christum ergo se à mortuis tertiâ die resurrecturum esse dixisse, Pilato indicârunt Judæi, ipsumque monuerunt, ut diligentia impediret, ne quia fraud hæc in ve per discipulos obreperet. Pilatus isdem annuit, atque ad omnem fraudem præcavendam permittit, ut militibus utantur, prout voluerit. Ipsi verò nihil morati ad Christi sepulcrum custodias apponunt; atque illud obsignant. Fieri ergo non potuit, quod Judæos spectat, ut Christi corpus furtim subriperetur. Et profectò nullam in hoc fraudem contigisse, etiam ipsi Judæi convicti fuere; non solum enim nihil tale Apostolis unquam exprobrârunt (quòd sanè, si potuissent, facere non omisissent); sed etiam, cum quidam militum, quoad ad custodiam sepulcri apposuerunt, eisdem nuntiâssent, Christum resurrexisse à mortuis Math. 28, v. 12, 15: *Congregati cum senioribus, consilio accepto, pecuniam copiosam dederunt militibus, dicentes: Dicite, quia discipuli ejus nocte venerunt, et furati sunt eum nobis dormientibus.* Suo ergo mendacio nihil fraudis ab Apostolis commissum esse, ipsi Judæorum principes atque sacerdotes confessi fuere; imò postero quoque eorum id ipsum confiteri debent, quia licet hæc, quæ retulimus, ab Evangelistis scripta sint, tamen Judæi falsitatis ea accusare nunquam poterunt.

Modò videamus, num quoad Christi discipulos possibile fuerit, ut Christi corpus ab isdem furtim subriperetur. Antequam autem impossibilitatem hujus rei demonstræm, observo, quòd incredulè possibilitatem illius ostensuri, diversimodè id evincere conentur. Aliqui enim eorum concedunt, milites sepulcri custodes ad discipulorum adventum et attentatum illud furtum reverà somno excitatos fuisse, sed pulsos fugatosque esse à prevalente discipulorum manu asseverant. Alii ex adverso negant, somno expergefatos fuisse milites; sed dicunt, quòd discipuli per cuniculos effossâ humo sepulcrum ingressi, corpus Christi furtim abstulerint. Sed præterquam quòd istæ assertiones sibi invicem manifestè contradicant, nemo non videt, quàm futilis sit utraque hæc conjectura. Nam quoad primam, quis credat discipulos, qui antea ex timiditate fugam arripuere, quorum unus ad vocem feminæ magistrum suum negavit, etc., quis, inquam, credat eos ausos fuisse, armatos milites vi aggredi et fugare? Quis credat, milites, si à discipulis Christi victi et superati essent, hoc celare voluisse, vel po-

tuisse, licet voluissent? Quis credat, Pilatum hæc injuriam militibus romanis illatam, quam haud dubiè intellexisset, non illicè uturum, etc.? Neque dicant adversarii, milites quidem à discipulis Christi non fuisse vi pulsos et fugatos, atamen pecuniâ corruptos, ut permitterent, corpus Christi subtrahi et auferri. Sed contra est: Apostoli post Christi mortem summo timore correpti remanserunt; quis ergo credat, eos ausos fuisse pecuniâ milites corrumpere, et ad permittendam corporis Christi ablationem inducere? Deinde probabilene est, milites mandata Pilati, et potentiam Judæorum, à quibus nihil non metuere poterant, tantoperè contempsisse, ut paucis quibusdam infamæ plebis, nulliusque existimationis hominibus, quales Apostoli tunc habebantur, rem gratam facerent?

Quoad alteram conjecturam, seu potius fabulam, notandum est, quòd monumentum, in quo Christi corpus positum est, fuerit in petrâ excisum (1), quò penetrare per cuniculos res fuisset laboris summè ardui et diuturni; neque ita silenter fieri potuisset, ut nihil inde strepitus ad dormientes milites perveniret vel ex instrumentis ferreis, quibus petrâ illa pulsari debuisset, atque excavari, vel si petrâ ipsa non fuisset perforata, saltem ex plurius hominum concursu, quoad ad revolvendum lapidem necessarii fuissent (*erat quippa magnus valdè*, Marc. 16, 4), et ex ipso revolvendî strepitu, quo milites haud dubiè ex somno expergefati fuissent. Cæterum, si res ita gesta est, ut adversarii volunt, cur à discipulis Christi relicta in sepulcro fuissent linteamina, et sudarium? Certè in re trepidâ, summiq; discriminis, ut Cl. Udalric. Reiss, loc. supra cit., benè observat, non solent fures sese diutius detinere, prout in tali casu discipuli debuissent facere, ut scilicet complicata circa corpus Christi linteamina, eique ob mixturam myrrhæ et aloes adhaerescencia evolverent. Quin potius debuissent hæc omnia non detrachere, utpote que portationem corporis furtim sublatis multò faciliorem reddidissent.

131. Corollarium. Omnibus igitur consideratis, nullam prorsus verisimilitudinis speciem habet, quòd corpus Christi à discipulis fuerit furto sublatum. Accedit, quòd omninò incredibile sit discipulos Christi antea timidos, imbecilles et modicæ fidei, ac apud omnes vulgari in pretio habitos, propter tam turpe mendacium, quod de resurrectione Christi confinxisse, ad adversariis dicuntur, tantum alacritatem, fortitudinem, atque firmitatem comparare subito sibi potuisse, ut unanimi consensione ad annuntiandam Christi resurrectionem palam prodirent, linguis omnibus loquerentur, miracula patrarent, omnes in sui admirationem converterent, multosque tum Judæorum, tum gentilium ad Christi religionem amplectendam inducerent, ac denique tot ac tantas persecutiones, ipsanique mortem

(1) Math. 27, 60. In quem locum hujus Evangelistæ S. Hieronymus ait: *Unde et in monumento novo, quod arcium fuerit in petram confitus est; ne si ex multis lapidibus edificatum esset, suffossis tumuli fundamentis, ablati curio diceretur.*

crudelissimam amore magistri sui sustinerent et contemnerent. Præterea, quæ ratione contingit, ut eadem fortitudo in ipsorum successoribus deinde perseveraverit, virtus permanserit, efficaciam perstiterit, atque ita omnes ubique gentium Christiani, nobiles et plebei, ineruditii et docti, ac ex ipsis gentilibus philosophis non pauci in Christi resurrectionem assensi fuerint? Profecto qui hæc omnia ad mendaciam consequi posse, affirmare non erubuerit, effrons et pertinacissimæ incredulitatis homo dici meretur. Adde insigne illud effatum D. Augustini, lib. 22 de Civit. cap. 5, dicentis : « Jam ergo tria sunt incredibilia, quæ tamen facta sunt. Incredibile est, Christum resurrexisse in carne; incredibile est, mundum rem tam incredibilem credidisse; incredibile est, homines ignobiles, infimos, paucissimos, imperitos, rem tam incredibilem, tam efficaciter mundo, et in illo etiam doctis persuadere potuisse. Horum trium incredibilium primum nolant isti, cum quibus aginus (nempe pagani seu ethnici, contra quos Augustinus libros de Civitate Dei scripsit), credere; secundum coguntur cernere, quod non inveniunt unde sit factum, si non credunt tertium. Resurrectio certè Christi, et in coelum cum carne, quæ resurrexit, ascensio; toto jam mundo predicatur, et creditur; si credibilis non est, unde toto terrarum orbe jam credita est? » Ita more suo eleganter et solidè Hippocrensis præsul.

152. Argum. V. Potest cum Horo, in detestabili suo libro, cujus jam sæpius mentionem fecimus, dici, Christum in cruce non reverà fuisse mortuum, sed tantum gravi deliquo affectum, et ita sepultum; aromatica autem involucra, quibus ejus corpus involutum fuerat, nervos ejusdem confortasse, et sanguinem prope stagnantem iterum ad vivaciorem circulationem determinasse, ita ut Christus sufficientes vires recuperarit, ex sepulcro prodeund, et in Bethaniam vulneratis pedibus saltitandi, ad curanda ibi vulnera sua; quod cum facere neglexisset, et testantibus ipsis Evangelistis instar hominis sani non solum Bethaniam, sed etiam Jerosolyam, ipsamque Galilæam obambulasset, febrim ex vulneribus ejus ortam esse, vel omnino gangrenam et sphakelos (germanicè *den heissen und kalten Brand*), ex quo morbi genere postea verè et modo ordinario, ut alii homines, mortuus fuerit. — Resp. : Hæc deliria Hori, utpote per sese absurdissima, nullà refutatione digna forent. Sed quia famosus ille Horus in his impium suum systema contra miraculum resurrectionis Christi fundat, saltem paucis illa confutanda statui. Itaque ex eodem quæro : An milites sepulcri custodes non potuerint Jesum, etiamsi iste non penitus extinctus fuisset, impedire, ne ob signatum lapidem valdè magnum semivivus revolveret, et fugâ dilaberetur? At quidem Horus, custodes illos sepulcri à solo Matthæo confictos fuisse, aliis Evangelistis de hæc custodia alium silentibus. Ast ulterius ex pertinace Horo quæro, an in scientiâ scripturistica sit adeo peregrinus, ut nesciat, non semper omnes Evangelistas referre omnes circumstantias vel omnia

facta, quæ refert alter (vid. supra, num. 76, 77, 86), salvâ tamen singulorum veritate historica? Dein cur hostes Jesu (principes sacerdotum) finxerunt, corpus sepulti à discipulis nocte venientibus furto fuisse ablatum, militibus dormientibus? annon aptius ad obtinendum finem suum dixissent, nullam custodiam fuisse appositam, et sic faciliè corpus Christi potuisse furtim auferri? Sed nempe historicè nimis certum erat, milites custodes, consentiente Pilato, fuisse sepulcro Christi appositos. Certè, si Matthæus, qui primus ex quatuor S. Evangelistis Evangelium scripsit, illas circumstantias de militum custodia confinxisset, Judæi et Gentiles morti Christi præsentés aut circa illa tempora viventes, Matthæum turpis mendaciæ arguissent.

Porrò, dum Horus ait, Christum in cruce non fuisse verè mortuum, sed tantum grave deliquum passum, à quo postea aromatibus, etc., confortatus, in sepulcro ad se redierit, et sufficientes ad prodeundum vires recuperarit, asserit aliqui omnino prorsus verisimilitudinis specie destitutum. Quæso enim, si ipse Horus post tam acerbos cruciatus, quales Jesus jam ante crucifixionem à Judæis et gentibus sustinuit, cruci affligeretur, et per tres horas inter summos dolores in eâ penderet, simulque lanceâ latus ipsius transfigeretur; dein verò à cruce depositus, aromatibus copiosè ungeretur, et sepulcro, grandi lapide superimposito; per plures horas, aut in tertiam usque diem includeretur, num verisimile homini sanæ mentis videri potest, Horum sic sepultum à suo lethali deliquo ad se reditum, tantasque recuperaturum vires, ut sepulcrum lapidem removeat, instar hominis sani et ab omni vulnere immunis è tumultu prodeat, et iter per diversa loca conficiat? At piget, ulterius rei per sese manifestæ demonstrandæ immorari. Id solum addo, eandem Hori fabulosam explicationem etiam à Cl. Bullet (Réponses critiques, tom. 2, pag. 386; refutatam esse.

Idem clarus auctor eodem tom. 2, pag. 399, insuper aliam prorsus commentitiam quorundam incredulorum assertionem, ad impugandum resurrectionis Christi mysterium excogitatum recenset et refellit. Ausi sunt hi scyphoantæ omnino negare, Christum fuisse crucifixum, ac dixere, Pilatum ad sedandum populi tumultum alium quemdam occiderat hominem loco Christi substituisse atque occidi jussisse, quia non potuit animum suum inducere, ut innocentem Christum furori populi traderet. Verum, quis sanæ mentis sibi persuadeat, hanc substitutionem alterius personæ loco Christi fuisse factam, aut fieri potuisse ad fallendum populum. Jesus in totâ Jerosolymâ erat notissimus; brevi antea eandem cum solemnî júbilo et triumpho, palmarum ramis ipsi substratis, ingressus est; sæpè ibi docebat in templo, ubi omnes Judæi conveniebant; magna miracula in hæc urbe patravit. Quanta hominum cupiditas, videndi virum thaumaturgum seu patratorem miraculorum? Ad hæc; cum Phariseis sæpius colloquia instituit; Jerosolymâ in pleno meridie cruci fuit affixus; pendebat in cruce in

conspectu totius ferocientis populi, et ante oculos principum sacerdotum, qui ei *illudentes cum scribis et senioribus dicebant: Alios salvos fecit, seipsum non potest salvum facere; si rex Israel est, descendat nunc de cruce, et credimus ei.* Math. 27, 41, 43. Nunc sapiens lector judicet, num præterea illa substitutio crucifixæ alterius personæ loco personæ Christi possibilis fuerit?

153. Corollarium. Tam inexpugnabile est mysterium resurrectionis Christi, ut illud vel admittere, vel in insana figmenta, qualia sunt illa Hori, aliorumque incredulorum deviare necesse sit. Stabilità autem semel veritate et certitudine resurrectionis Dominicæ, hoc ipso sequitur, Christum esse Deum, et religionem Christianam esse veram, ac proin Christum esse Messiam, patratorem miraculorum, et magistrum doctrinæ morum sapientissimum, sanctissimum. Hanc sequelam increduli optimè perspicunt, eaque de causâ resurrectionem Dominicam omnibus modis impugnare, et (siquidem possent) evertere conantur. At frustra, quia divina Providentia totæ tantis historicæ veritatis, ac indubiæ credibilitatis motivis hoc mysterium munivit, ut omnis adversariorum impugnatio non possit non esse vana et inanis, prout cum ex dictis, tum ex ritè perceptis argumentis auctorum supra, num. 113, citatorum cuivis sanæ mentis homini luculenter patebit; quibus adde *Succinctam diatribam de resurrectione Christi, evis nostri incredulis appositam, auctore Thomâ Hotzklau.* Wirzeburgi, an. 1780.

154. Quæres XXIX: *An miraculum ascensionis Christi in cælum sufficientes notas credibilitatis habeat ad refellendas incredulorum cavillationes?*—Resp. affirmativè. Nam Christum in cælum reverâ ascendisse, res facti est, quæ argumenta suæ credibilitatis evidentissima habet. Ant. quàm hoc ostendam, rem, quomodò gesta fuerit, paucis exponamus. Itaque Jesus discipulos suos congregatos eduxit foràs in *Bethaniam, et elevatis manibus suis benedixit eis. Et factum est, dum benediceret illis, recessit ab eis, et ferebatur in cælum. Et ipsi adorantes regressi sunt in Jerusalem cum gaudio magno.* Luc. 24, 50, 53. Jam verò multa sanè in hæc narratione quoad rem nostram observatione digna occurrunt. 1° Non unus, aut alter tantum, sed multi Christum in cælum ascendere viderunt. 2° Illi ipsi Christum in cælum ascendere viderunt, qui de veritate resurrectionis ejus antea dubitantes, postmodum de eadem per evidentia argumenta omninò convicti fuerant. 3° Discipuli non per somnium, aut imaginariam visionem, sed *videntibus illis, Act. 1, 9, et dum benediceret illis, Luc, ibid.,* Christum in cælum ascendere viderunt. 4° *Cumque intuerentur in cælum euntem illum, ecce duo viri astiterunt juxta illos in vestibus albis, qui et dixerunt: Viri Galilæi, quid statis aspicientes in cælum; hic Jesus, qui assumptus est a vobis in cælum, sic veniet, quemadmodum vidistis eum euntem in cælum, Act. 1, 10, 11.* 5° Tandem ab hæc visione omnes discipuli, *regressi sunt in Jerusalem cum gaudio magno, Luc. ibid., v. 52.*

Res ergo, de quâ agimus, non unus, aut alterius tantum, sed plurimum, et quidem simul, et eodem tempore est confirmata testimonio. Sensuque igitur

illud, aut phantasiæ deceptio hic nulla timenda, nec probabili ratione ostendi potest, ullam tunc adfuisse. Pluribus hoc nostrum ratiocinium confirmat Cl. Thomas Cerboni, loc. pluries citato, qui simul ostendit, deistas nullo verisimili argumento probare posse, Christi discipulos in enarrandâ magistri sui ascensione fuisse mentitos (1).

155. Sed opponit Horus: Ipsa ratio dictat, quòd æterna et immutabilis lex gravitatis corpus humanum prohibeat rectâ sursum in aera ascendere, etc.; ergo ascensio Christi in cælum est conficta, et in fanatico discipulorum Christi cerebro nata, qui cum magistrum suum reverâ à mortuis resurrexisse crederent, et quòd pervenerit, nescirent, sibi persuadebant, eum in cælum ascendisse. Resp.: Ut corpus miraculosè ascendat sursum in aera, non est opus, ut lex gravitatis à Deo auctore naturæ statuta mutetur; sed solum, ut quod ab æterno hanc legem tulit, fecerit exceptionem ejusmodi eventus miraculosi in tempore futuri, prout reverâ absque mutatione sui decreti facere potuit; quemadmodum supra, num. 37, 38, fusè ostendimus ubi de miraculis in genere egimus.

156. Scholion. Ad parcendum tempori taceo alias quasdam Hori cavillationes adversus historiam evangelicam ascensionis Christi prolatas, et publicis typis jam satis refutatas. Illud solum addo, mirabile factum ascensionis Christi in cælum invictissimè etiam confirmari per eventum eorum omnium, quæ Christus ante ascensionem prædixerat, ex. gr., circa missionem Spiritus S., circa prædicationem Apostolorum, Judæorum et gentium fidem, etc. Alia insuper argumenta ad confirmandam credibilitatem ac veritatem ejusdem mysterii Cl. Goldhagen, Introd. in S. Scriptur., p. 3, sec. 4, num. 106, more suo eruditè adducit.

SECTIO IV.

DE MORALI CHRISTI DOCTRINA, IN EVANGELIO CONTENTA.

157. Quæres I: « An et quomodò increduli circa « morale Christi Domini doctrinam sibi metipsis contradicant? » Resp.: Hæc contradictio non unâ tantum ex lucubratione horum hominum patet. Sic, ut alios taceam, auctor Epistolarum Judaicarum, Epist. 48, per Nazarenam (id est, christianam) religionem efficit homines inertes, quia ab eâ docetur contemptus divitiarum et venia acceptæ injuriæ, calumniarum. Ipse idem tamen, Epist. 142, christianam religionem laudat uti conformem æquitati, utilem societati, atque contententem ea præcepta quibus potissimum animus extollitur, concluditque verum Nazarenum perfectum esse philosophum. Sic etiam Rousseau in suo *Emili* (2) modò dicit, nihil esse sanctius evangelicis præceptis, modò ea ipsi rationi repugnare affirmat.

(1) Porrò de veritate historicæ evangelicæ de vitâ gestisque Christi Domini nos ipsi quoque supra, sect 2, quæst. 1, num. 20, 22, fusè egimus.

(2) Celebre est testimonium, quod Joan. Jacob. Rousseau (*Emile* t. 3, p. 179, Rép. à l'Arch. p. 108) de Christo, et hujus morali doctrinâ in Evangelio contentâ perhibet his verbis: « Fateor quòd majestas Scripturæ me in stuporem rapiat, sanctitas Evangelii

138. Scholion. Quandò increduli, ex. gr., Rousseau loc. cit., Morgan (1), Woolston (2), etc., Christum, aut hujus moralem doctrinam exquisitis laudibus celebrant, tamen ipsis non fidendum propter rationem jam supra, n. 29, contra Horum assignatam.

139. Quæres II : *An doctrina moralis Jesu Christi, seu lex evangelica legem naturæ magis dilucidet, et viam ad gradum perfectionis, ad quem omnis humana sapientia pertinere non potuit, ostendat ?* Resp. affirmativè. Nam per legem evangelicam homo rectissimè institutus est quoad officia erga Deum, proximum et seipsum, prout fusè et solidè ostendunt abbé Pey, canonicus ecclesiæ Parisiensis, in opere cui titulus : *Lex naturæ per legem evangelicam distinctius dilucidata*, etc. (3), Cl. Carboni, alicujus quorum hæc de re dissertationes in præsentem nostram lucubrationem transferre nimis longum foret ; objectiones autem quas deistæ et alii increduli in contrarium proferunt, in sequentibus quæstionibus dissolvimus.

140. Quæres III : *Si lex evangelica tantoperè (ut christiani dicunt) legem naturæ illustrat, ac homines perfecit, cur Messias seu Christus tam serò in mundum venerit ? Quàm multi enim milliones hominum interea temporis æternum periisse necessum est, hæc solâ de causâ, quòd usque eò Christus distulit adventum suum ?* Ita deistæ cum Porphyrio suo arguti pronum est. Sed resp., et dico, varias easque gravissimas fuisse causas adventus Dominiè differendi. Et prima quidem fuit, quòd vellet Deus, ut homines diuturnâ aliquot millium annorum experientiâ cognoscerent, quàm infirmi et debiles per se ipsi essent ; quantumque beneficium esset abundantior gratia Servatoris in carne jam præsentis. *Ægritudo superborum*, ait S. Augustinus, tract. 3 in Joan., *facta est confessio humilium*.

• *movet cor meum. Spectentur libri philosophorum in toto suo splendore et pompâ ; quàm exigui sunt in comparatione cum illo libro (scilicet Evangelio) ! Estne possibile, librum tam excellentem, simulque tam simplicem esse opus puri hominis ? estne possibile, eum, cujus historiam continet, esse purum hominem ? An is loquitur stylo fanatici deceptoris, aut ambitiosi sectarii ? Quanta mansuetudo, quanta puritas elucet ex ejus moribus ! Quàm suavis vis permovendi in ejus doctrinâ ! Quanta sublimitas in tradendis morum regulis ! Quanta sapientia in ejus sermonibus ! Quanta præsentia spiritûs in suis responsis ! Quàm perfectum dominium in suos animi affectus ! Ubi est homo, ubi sapiens, qui sine imbecillitate, et sine fastu (ut Jesus Christus) agere, pati et mori potest, etc. ?* Idem Rousseau testimonium prolixè exhibet de Feller in Philos. Catechismo, p. 2, n. 244 ; Cl. Nonnotte in Philos. Lexico Religion. tom. 2, art. *Evangile*, page 297.

(1) Teste Joan. Leland in suo opere de Scriptis deistarum, ipse adeò Morgan Christum, ejusque moralem doctrinam difaudit.

(2) Teste eodem Joan. Leland, etiam Woolston appellat Jesum sanctissimum et eum officio Messiaè verè functum esse dicit ; sed hæc, ut idem Cl. Leland observat, non consentiunt aliis Woolstoni scriptis, in quibus de Christo valdè contemptum loquitur.

(3) Idem liber ex gallico in germanicum idioma versus, et sumptibus Joan. Neponi. Styx Augustæ an. 1793, typoi impressus extat.

Jam consentientur ægroti, quia ægrotant. Veniat medicus et sanet ægrotos.

Dices : Vituperandus est medicus, qui, ut homines ante experiundum discant, quantum posset medicinis suis, illas adhibere differret tamdiù, donec major civitatis pars morte sublata esset. Resp. : Magna est disparitas inter talem medicum et Servatorem. Homines enim jam, ante adventum Christi accipiebant gratiam Christi, non quidem ita copiosam, sicut post ejusdem adventum neque intuitu meritorum Christi jam præsentis, verum venturi ; accipiebant, inquam, gratiam quâ salvari possent, si vellent, id est, si modò in animum inducerent, ut eâ vellent uti, seu eidem consentire. « Ante adventum Domini nostri Jesu Christi, ait D. Augustinus, tract. 45 in Joan. quo humilis venit in carne, præcesserunt justi sic in eum credentes futurum, quomodò nos credimus in eum qui venit. Tempora variata sunt, non fides... Eadem fides utrosque conjungit, et eos, qui venturum esse, et eos qui venisse crediderunt. Diversis quidem temporibus, sed utrosque per unum fidei ostium, hoc est, per Christum videmus ingressos. » Et adhuc clariùs loquitur S. Leo M. serm. 3 in Nativit. Domini, dicens : « Cesent ergo illorum querelæ, qui impio murmure divinis dispensationibus obloquentes, de Dominicæ incarnationis tarditate causantur, tanquam præteritis temporibus non sit impensum, quod in ultimarum mundi ætate est gestum. Verbi incarnatio hoc contulit faciendâ, quod facta ; et sacramentum salutis humanæ in nullâ unquam antiquitate cessavit. Quod prædicaverunt Apostoli, hoc annuntiant verunt Prophetae : nec serò est impletum, quod semper est creditum.... Non itaque novo concilio Deus rebus humanis, nec serò miseratione consulit ; sed à constitutione mundi unam eandemque omnibus causam salutis instituit. Gratia enim Dei, quâ semper est universitas justificata sanctorum, aucta est Christo nascente, non cepta ; et hoc magnæ pietatis sacramentum, quo totus jam mundus impletus est, tam potens etiam in suis significationibus fuit, ut non minùs adepti sint, qui in illud credidère promissum, quàm qui susceperè donatum. » Ita laudatus S. Pater.

Secunda causa, ob quam Christus suum adventum procrastinavit. — Ob hanc ipsam nimirum procrastinationem, agnitamque ineluctabilem in hæc providentiâ necessitatem gratiæ Christi volebat Deus, ut homines moverentur ad desiderandum diù, et enixè postulandum Redemptorem. Quod et factum legitur ab justis in veteri lege (1). Unde Augustinus, ad illud Psalm. 83, 8 : *Ostende nobis, Domine, misericordiam tuam, et salutare tuum da nobis*, ita ait : « Desiderabant hoc salutare antiqui justi, de quibus Dominus dicebat discipulis : *Multi voluerunt videre quæ vos videtis, et non poterunt.* »

Tertia causa. — Volebat Deus velut in anteces-

(1) Vide Genes 49, 18 ; Exod. 4, 13 ; Isa. 16, 4, Luca 2, 25 et 38.

sum ostendere quis et quantus esset futurus hic Servator, cuius gesta tot seculis Prophetae nuntiassent juxta illud, Act. 10, 43: *Haec omnes Prophetae testimoniavit perhibent*, etc. Unde rursus S. Augustinus, tract. 31 in Joan., ad illud ad Galat. 4, 4: *At ubi venit plenitudo temporis, misit Deus Filium suum*, subdi hæc verba: « Quare non ante venit Christus?... Quia nondum venerat plenitudo temporis, moderante illo, per quem facta sunt tempora. Sciebat enim quando venire deberet. Prius per multam seriem temporum et annorum prædicandus fuit. Non enim aliquid parvum venturum fuit. Diu fuerat prædicendus, semper tenendus. »

Quarta causa. — Volebat Deus, ut ipsi eventus mundi essent futurorum figura, ac velut viva, continuaque propheta. Sic enim illi, quos aliquando docturus esset Messias, in historiâ præteritorum præfiguratas res præsentis intelligebant, atque efficacius movebantur ad ejus doctrinam et religionem amplectendam. Quod ex Scripturâ constat, et Patres identidem observârunt.

Quinta causa. — Tempus hoc, quo Christus in mundum venit, opportunissimum fuit; non solum quod Principem pacis decebat venire, dum pax erat in universo mundo, sed etiam, quod prudentia civilis, studia litterarum, artes cætera jam passim flourerent, superstîtio verò ethnica ac impictas propediem destruenda, summum apicem attigisset.

Has quinque causas, pluraque alia præsentis quæstioni dissolvendæ perquam idonea offert Cl. Weisenbach, p. 3 Nov. Form. Theolog. Bibl. l. 1. quæst. 9, ex quo ista desumpsimus, citans hanc in rem S. Athanasium (1), S. Chrysostomum (2), S. Augustinum (3), et Theodoretum (4); item Dionysium Petavium (5) et Franciscum Amatium Pouget (6).

141. Quæres IV: « Quomodo illud Christi præceptum (Luc. 14, 26): *Si quis venit ad me, et non odit patrem suum et matrem, uxorem et filios*, etc..... non potest meus esse discipulus, cum jure naturæ parentum, uxoris et filiorum, etc., amorem præcipiente, conciliari possit? » Resp.: Si ad modum loquendi Scripturæ et Hebræorum attendatur, facile est ista inter se conciliare. Nam vox *odisse* in S. Scripturâ et apud Hebræos non semper significat odium positivum et strictè tale, sed duntaxat minorem amorem, ut non uno exemplo (7) ostendi potest.

(1) Oratione de Incarnatione Verbi.

(2) L. ad scandalum passos.

(3) Cùm aliàs, tum l. 2 QQ. V. ac N. T. quæst. 85, ac præcipue Epist. 49 ad Deo gratias. Q. 2.

(4) Sermone 6 adversus Græcos.

(5) Tom 4 Theolog. Dogmatum l. 2, cap. 6.

(6) In Institution. catholicis, tom. 1, cap. 5, et cap. 4, § 22.

(7) Sic Genes. 29, 31, dicitur: *Videns autem Dominus quod Jacob despiceret Liam*, seu ut textus græcus habet, *quod odio habetur Lia*, et textus chaldaicus, *quod odiosa est Lia*, id est, *quod Lia nimis amaretur à Jacobo, quam Rachel*, prout clarè colligitur ex versu 50, immediate præcedente, ubi Vulgata nostra habet: *Jacob amorem sequentis* (id est, Rachelis) *priori* (id est, Liæ) *vratulit*. Et textus chaldaicus, et græ-

Quando igitur Christus nobis præcipit *odisse parentes*, etc., sensus solummodò est: *Qui patrem et matrem, etc., non minùs, sed plus diligit, quam me, non potest meus esse discipulus*. Et ita objectum textum S. Lucæ aliis verbis apertè explicat S. Matthæus Matth. 10, 37, apud quem Christus ait: *Qui amat patrem aut matrem plus quam me, non est me dignus*, etc. Neutiquam ergo voluit Christus, ut parentes, filios atque propinquos odio haberemus, cùm etiam dilectionem inimicorum nobis præceperit, sed solum ut ne tanti eos faceremus, ut ob amorem illorum ea, quæ Dei sunt, a nobis negligantur, jique in amore ipsi Deo, divinisque legibus præponantur. Et profectò nullo modo verisimile est, quòd Christus, qui adolescenti inter alia mandata ad obtinendam vitam æternam servatu necessaria etiam honorationem necessariam esse dixit, qui publicè contestatus est, se non venisse *solvere legem, sed adimplere* Matth., 5, 17, qui Phariseos severè corrupuit, quòd illud mandatum divinum: *Honora patrem et matrem*, transgredereatur, Matth. 15, 3, 10, nullo, inquam, modo verisimile est, quòd idem Servator amatissimum præceperit, parentes positivo odio persequi, prout Cl. Bullet, loc. sæpiùs cit., contra incredulos optimè observat. Quare verba illa Christi Domini: *Si quis venit ad me, et non odit patrem suum et matrem*, etc., neutiquam de positivo parentum et propinquorum odio, sed solum de minore amore in sensu tantò ante explicato intelligenda sunt.

142. Quæres V: « Quomodo cum tanto Christi in humanum genus amore conciliari possit horribilis illa sententia (Matth. 10, 34 et 35): *Non veni pacem mittere, sed gladium*. Veni enim separare hominem adversus patrem suum, et filium adversus matrem suam, etc. Nonne hic prædicantur tot ac tante Christianorum dissensiones, et civilia ac intestina bella per tot secula ob christianam religionem exorta? » Resp.: Sic equidem increduli (1) calumniant, sed turpiter errant. Certè suum ex illis Christi verbis conceptum honorem facillè ponerent, si modò ea in vero, quem habent, sensu accipere vellent. Legant totum citatum caput decimum *Matthæi*, et intelligant, discipulos Christi à divino hoc Magistro non gladio armari ad vim aliis inferendam aut propulsandam, sed paterno vaticinio prædicti, quantæ occasione prædicatæ aut susceptæ fidei dissensiones et tribulationes ipsis etiam in familiis sint orituræ; sed in hoc quoque pugnantis quasi naturæ conflictu fidem semper præferendam, et adversa quæque constantissimè etiam à

cus habent: *Dilexit* (Jacob) *Rachel magis quam Liam*. Aliud exemplum hujus modì loquendi extat Malach. 1, 2 et 3, ubi Deus ait: *Dilexi Jacob, Esau autem odio habui*, id est, minùs amavi. Vide Cornelium à Lap., aliosve interpretes Commentar. in hos textus.

(1) Sic de incredulis referunt, eosque refutant Bergier in opusculo: *Réponse aux conseils raisonnables*, § 6, et Hermann Goldwagen Introduct. in S. Scriptur. p. 3, in præliminari compendiarîa Refutatione dicte-rorum à theistis contra religionem christianam prolatorum pag. 48. Item in ejusdem operis p. 4, num. 102.

cognatis et domesticis toleranda, prout Cornelius à Lap. cum aliis interpretibus optimè exponit, et clarè indicant illa Christi verba citato cap. 10. post versum 35 immediatè addita: *Et inimici hominis domestici ejus. Qui amat patrem aut matrem plus quam me, non est me dignus, et qui amat filium, aut filiam super me, non est me dignus.*

Cæterum, quòd Christus Apostolos aliosque sectatores suos non jusserit gladio pugnare et adversarios christianæ religionis occidere, etiam ex eo patet, quia cum Petrus divinum Magistrum suum contra milites, qui huic manus iniecerant, stricto gladio defenderet, id pacis amantissimus Servator prohibuit, Petro dicens, Matth. 26, 52: *Converte gladium tuum in locum suum; omnes enim qui acceperint gladium, gladio peribunt.* Contrarium quidem sensit, et docuit Lutherus, qui ex illis Christi verbis: *Non veni pacem mittere, sed gladium,* demonstrare voluit, de servo Arbitrio, novum suum systema religionis reformatæ, aut potius deformatæ gladio, seu armatâ vi introducendum esse; sed, ut supra ostendimus, longè alia est mens Christi Domini illa verba proferentis; imò eodem cap. 10 Matth. v. 16, 25, discipulos suos monet, quòd eos mittat sicut oves pacificas in medio luporum, quòd sint tradendi in conciliis, et in synagogis flagellandi, etc., nec aliam ipsius assistentiam promittit, nisi illam Spiritus S., nec alia arma, quàm verbum suum.

143. Quæres VI: *Quomodo cum injuriarum oblivione et amore inimicorum in Evangelio tantoperè commendatà conciliari possint tot objurgationes et insectationes, quibus Christus scribas et Phariseos exagitavit?* — Resp.: Si scirent aut vellent increduli zelum divinæ gloriæ, et curam aliorum salutis cum charitate conjugere, non defenderent Phariseos, quos hypocrisis, fallacia, arrogantia, et id genus vitia ævo Christi publicâ reprehensione dignissimos effecere. Judaicæ igitur religionis et reipublicæ intererat, ut hypocrisis larva detraheretur, et deceptorum auctoritas apud populum miserè ludificatum convelleretur, et Mosaicæ legis puritas vindicaretur contra eos, qui religione ipsâ ad superbiam suam et ambitionem fovendam abutebantur. Rebus ita comparatis, ordinata charitas per severam objurgationem Phariseorum minimè læsa, sed potius id, quod ea maximè urget, perfectum est. Quales porrò Phariseorum mores fuerint, non ex evangelicâ tantùm historiâ, sed etiam ex Josepho Judeo (1), qui ipsemet

sectâ Phariseus erat, discere possumus; summam verò charitatem, quâ Christus infensissimos quoque hostes suos complexus est, vel ab unâ ejus precatione, Luc. 25, 34, cognoscimus: *Pater, ignosce illis, neque enim sciunt quid faciunt.*

144. Instant et aiunt: Christus injustè accusat Phariseos (Matth. 23, 29, et Luc. 11, 47) his verbis: *Væ vobis... hypocritæ, qui edificatis sepulcra Prophetarum... et dicitis: Si fuissetis in diebus patrum nostrorum, non essemus socii eorum in sanguine Prophetarum... profectò testificamini, quòd consentitis operibus patrum vestrorum, quoniam ipsi quidem eos occiderunt, vos autem edificatis eorum sepulcra.* Hæc profectò actione Pharisei patrum suorum sævitiam in Prophetas exercitam retractabant, quantumque in ipsis erat, reparare studebant; indeque laudem potius, quàm reprehensionem merebantur. — Resp.: Si incedam ex communi S. Scripturæ interpretandi regulâ, hoc est, ex contextu, seu ex sensu antecedentium et consequentium obiecta nobis Christi verba examinarent, Christum nequamquam injustitiæ adversus Phariseos commissæ arguerent. Præcedit enim (Matth. 23, 27 et 28) reprehensio Phariseorum, quòd ob absconditam hypocrisis et iniquitatem essent similes sepulcris dealbatis, quæ speciosa exterius, interius omni spurcitiâ plena sunt; huic comparationi subjungit Christus (Matth. 23, 29 et 30, ac Luc. 11, 47 et 48) locum ab incredulis his objectum, mox (loc. cit. Matth. 32 et 34) addens: *Et vos implete mensuram patrum vestrorum... Ecce ego mitto ad vos Prophetas et sapientes... et ex illis occiditis,* etc. Vide etiam Lucam loc. cit. 48 et 49. Ex quo toto contextu satis liquet, quòd Christus actionem Phariseorum circa Prophetarum sepulcra jure merito reprehenderit, non sanè quòd illa instauraverint, atque ornârunt, sed quòd ejusmodi pietatis operibus populo persuadere voluerint, magnâ se in Prophetas reverentiâ ferri, et alieno prorsus animo à patrum suorum crudelitatis esse; eim tamen ipsâ animorum suorum comparatione, duritiâ, invidiâ et sævitâ, quâ Christum persequebantur, abundè ostenderent, veros se esse filios et imitatores patrum suorum Prophetas persequeantium. Videantur hæc de re Cornelius à Lap., aut alii S. Scripturæ interpretes.

145. Quæres VII: *An Christus (Joan. cap. 8) rectè fecerit et docuerit, dum mulierem in adulterio deprehensam commeritæ pœnæ subduxit, clam insinuando, judices ipsius etiam peccatores esse?* An idèò scelera societatem humanam turbantia maneat impunita, quia et judices peccatis coram Deo obnoxii sunt? — Resp.: Possimè in Christo hic vituperant increduli, quod potius tanquàm sapientissimè gestum admirari deberent. Pharisei enim venerant scilicet doloso consilio ad Christum sistentes adulteram, accusatori cum vel tanquàm inimicum legis Mosaicæ, si diceret, adulteram non esse lapidandam; si verò eam lapidandam assereret, ipsum apud populum traducturi quasi inhumarent et immittent, qui summè volebat haberi mansuetus et clemens. Sed Salvator eorum malitiam pudore suffudit, et mulierem liberavit sine legis læsione di-

(1) Josephus Judeus non uno in loco mentionem facit de vitiosâ Phariseorum agendi ratione. Nam l. 15 Antiq. Judaicæ. cap. 23, meminit invidiæ eorum. Et ibidem, cap. 24, crudelium turbarum ab iis excitatarum. Porrò l. 1 de Bello Judaico, cap. 4, describit, quales regnante Alexandrà Pharisei fuerint, his verbis: « Jungit autem se ejusdem mulieris (scilicet « Alexandræ) dominationi quædam Judeorum factio, « Pharisei, qui præter alios pietatem colere putarentur..... ob eamque causam magis eos suspiciebat « Alexandra..... Illi autem paulatim femine simplici insinuat, quosvis pro suâ libidine summovento, deponendo, itemque vinciendo ac solvendo, jam procuratores habebantur, prorsus ut ipsi quidem regiis commodis fruerentur, expensas verò et difficultates « Alexandra perferret. »

cens eis : *Qui sine peccato est vestrum, primus in illam lapidem mittat*; quibus verbis legem non correxit, nec penam in scelus statuere prohibuit, sed significavit Pharisæorum astutiam sibi non esse incognitam, eorumque pravam intentionem perstrinxit, se verò hæc ratione à præparatis insidiis mirabili sapientiâ expeditiv.

146. Quæres VIII : *Quomodo increduli refellendi, dum passim calumniantur, doctrinam moralem Christi in Evangelio contentam in multis articulis societati humanæ, et bono reipublicæ esse oppositam?*—Resp. : Eorum calumnias refellam in sequentibus punctis contrarium demonstrando. Nam 1° non nocet reipublicæ, sed potius prodest depressio et subjugatio passionum seu cupiditatum, quam lex evangelica præcipit. Scio quidem, quod auctor philosophiarum Cogitat. § 1, sum impium opusculum auspicetur dicendo, cum christiana religio præcipiat, ut passiones, quæ sunt incitamenta ad magna opera, deprimamus, inde futurum esse, ut et studium bonarum artium extinguatur, et præclara opera virtutum omnino deficiant, sique ingens damnum reipublicæ accrescat. Sed resp. : Contra experientiam omnium seculorum apertè loquitur, qui ita ratiocinatur. Numquid enim in Ecclesiâ Christi omni tempore fuere et sunt viri sapientes, atque omni genere doctrinarum et artium summo perit commendabiles? Certè multa opera eorum, quæ modò etiam leguntur, hæc de re dubitare non sinunt. Et profectò si literarum studium Christiani neglexissent, nulla causa fuisset, cur Julianus Apostata juberet : *Ut ne quis in scholis oratores, poetas et philosophos veteres Græcorum explicare auderet. Cum enim nata inde à Christianis peti videret, quibus ethnicorum superstitio everteretur, veritas, ne his subsidiis... societas christiana majores progressus faceret, suosque fines amplificaret, dejiciendos nostros ex eo præsidio judicavit.* Ita dissoritur Marnachius, Origenus et Antiquit. christian. l. 2, cap. 8, § 2, n. 11.

Quam præclara autem virtutum opera, reipublicæ bono maximè conducentia, à Christianis omni tempore gesta sint, nemo eruditorum ignorat. Quamvis enim nullum genus actionum fuerit, in quo non excellerint, tamen quoad eas potissimum, quæ in aliorum utilitatem cedere poterant, singulariter dilaudari merentur. Quid non fecerunt, ut aliorum infirmitati aut egestati prospicerent, erroribus occurrerent, saluti providerent, commodis consulerent, atque felicitatem hominum cum publicam, tum privatam promoverent? Contra verò quid per legem evangelicam univocè non prohibetur, quod alteri noxium esse possit? Verum quòd admirationem omnium commoveat oportet, illud est, quod per legem evangelicam non uni, aut alteri tantum, sed omnibus hominibus charitas exhibenda, et non ab unius, aut alterius tantum, sed ab injuriâ omnium prorsus abstinendum est. Quò fit, ut per legem christianam utilitati cunctarum gentium perfectissimè provisum sit.

Cæterum lege evangelicâ nobis non præcipitur, ut passiones extinguamus, sed ut rationi subjiciamus.

Semel autem ac rationi subjectæ fuerint, longè perfectius est bonum, quod operamur. *Cum enim bonum hominis, ut S. Thomas 1-2 quæst. 23, art. 3 eleganter ait, consistat in ratione, sicut in radice; tantò illud bonum erit perfectius, quanto ad plura, quæ homini conveniunt, derivari potest.... Unde cum appetitus sensitivus possit obedire rationi, ad perfectionem moralem, sive humani boni pertinet, quod etiam ipsæ passiones animæ sint regulatæ per rationem. Sicut igitur melius est, quòd homo et velit bonum, et faciat exteriori actu; ita etiam ad perfectionem boni moralem pertinet, quòd homo ad bonum moveatur, non solum secundum voluntatem, sed etiam secundum appetitum sensitivum.* Hucusque doctor Angelicus. Unde fit, ut per legem evangelicam nostræ passiones amittant quiddam vitii in se habere possunt, novamque perfectionem acquirant.

Corollarium. Quandò increduli legem christianam, quæ dominium passionum præcipit, impugnant, res ad quæstionem de nomine devolvitur. Si enim per passiones intelliguntur motus animi contra rationem insurgentes, eas merito lex christiana suppressi præcipit, ac insipientes foret, hæc legem improbare; si verò per illas intelliguntur fortes et vehementes animi motus, ex gravi causâ concepti, et per rationem regulati, ii à religione christianâ non solum non prohibentur, sed ab eadem excitantur et promoventur. Certè zelus gloriæ divinæ, et rectus ordo in omnibus actionibus, magnitudo animi, amor veræ laudis et decoris tanquam totidem præclaræ virtutes in sacris Litteris (1) commendantur.

147. 2° Mansuetudo, humanitas et patientia christiana non enervant bellicam fortitudinem defendendæ reipublicæ necessariam. Equidem Machiavellus testibus Petro Ribadeneirâ (2) et De Feller docuit contrarium; sed ab utroque hoc claro auctore fuit solidè refutatus. Et profectò christiana mansuetudo, humilitas et patientia optimè consociari possunt cum verâ fortitudine, et necessariâ suorum locorum ac jurium, totiusque reipublicæ defensione. Mansuetudo enim, humilitas et patientia, nobis à Christo tantoperè commendatæ virtutes, duntaxat excludunt odium proximi, et immoderatam ulciscendi studium; conservant autem et corroborant vincula societatis humanæ, neque repugnant veræ fortitudini, prout hæc virtus moralis

(1) Eccli. 33, 23 et 24 : *In omnibus operibus tuis præcellens esto. Ne dederis maculam in gloria tua.* Item. 3 Reg. 4, 29 : *Dedit quoque Deus sapientiam Salomoni, et prudentiam nullam nimis, et latitudinem cordis, quasi arenam quæ est in litore maris, id est, dedit ei Dominus latitudinem cordis, sive, ut Trinius exponit, magnanimitatem, quæ, quæ sapientia et prudentia suggererant, audebat confestim in opus conferre.* Eccli. 4, 28 : *Non abscondas sapientiam tuam in decore suo.* Joan. 2, 17 : *Scriptum est : Zelus domus tuæ comedit me, id est, ardens studium vindicandi templum tuum ab omni injuriâ; vel, si mavis, justo indignatio concepta ex profanatione templi, occupavit me totum, ut iterum interpretes exponunt.*

(2) In opere cui titulus : *Princeps christianus adversus Nicolæum Machiavellum.* L. 2, cap. 34 et 35.

est (1). Nam cum virtutes omnes ita junctæ sint, ut earum nulla à cæteris segregata perfecta reperiat, quemadmodum sapientes philosophi et sanctissimi Ecclesiæ doctores probant; hoc ipso sequitur, quod mansuetudo, patientia, cæteræque virtutes à lege evangelicâ nobis commendatæ non solum veram fortitudinem, prout hæc virtus est, non enervent, sed potius nemo verè fortis et magnanimus esse possit, nisi patiens simul sit et mansuetus; patiens in laboribus et doloribus, mansuetus et clemens in injuriis perferendis, fortis et animosus in aggrediendis rebus arduis, quæ etiam periculum vitæ secum trahunt, et in adversis ac difficultatibus propulsandis; quæ omnia subeat ob defensionem divinæ legis, reipublicæ, patriæ amorem, aut aliam actionem honestam, et à virtute profectam. Atque hoc cognoverunt et docuerunt ipsi etiam philosophi et scriptores ethnici, referuntque admiranda suorum principum exempla, qui cum leonum instar in hostes armatos irruerent, in subjectos ac humiles eximii benignitate, in ferendis injuriis admirabili patientiâ fuerunt, etsi hi actus ethnicorum reverâ imago tantum et umbra quedam virtutum essent. Romanorum etiam hoc erat insigne et ornamentum: *Parcere subjectis et debellare superbos*. Denique Plutarchus orat. 1 de fortit. Alex., Alexandrum M. laudans, dicit virtuti ejus militari humanitatem, et fortitudinî mansuetudinem adjunctam fuisse.

Fatentibus igitur ipsis ethnicis non repugnat fortitudinem bellicam stare cum mansuetudine et patientiâ. Dein quæro ex adversariis, an celeberrimus ille bellidux Skanderbg desiderit esse christianus, seu evangelicæ mansuetudinis et patientiæ studiosus, quia viginti duobus præliis Turcas devicit? Nonne milites christiani sæpenumerò præ cæteris bellicâ fortitudine claruerunt? Audiamus hæc de re scribentem et fatentem ipsum Voltairium incredulorum oraculum et antesignanum, qui de Marchione Fenelonio ad Rocovium (Rocourx) occiso ita (1) ait: *Ipsius extraordinaria pietas augebat ejus animositatem. Existimabat, se gratissimum*

(1) Ribadineira loc. cit. cap. 54, in hanc rem rectè ait: « Principio illud ponendum, est secundum Platonem, Aristotelis, Ciceronis, S. Ambrosii, aliorumque gravissimorum auctorum doctrinam et veram philosophiam, fortitudinem, de qua loquimur, non esse robur ac firmitatem corporis agrestem, vastam et immanem, quæ inest nonnullis robustis, nervosis, atque læcrotosis hominibus... Deinde non est animus audentem et temerarium, quem in aliquibus cernimus, qui non pendentes, an, quod attendant, æquum vel iniquum sil, honestum vel turpe... furioso quodam impetu insanoque abrepti, res labore periculoque plenissimas adoriuntur, et eam, quæ reverâ temeritas est fortitudinem putant, quæ si vera fortitudo et virtus esset eam æque, aut etiam meliùs leonibus, tigribus... ac hominibus concederemus... Sed nobis sermo est de fortitudine, quæ in virtutibus moralibus numeratur, et virum fortem munit, ut vano timori obsistat... et res difficillimas adeat, in quibus vitæ sit periculum, et dura adversaque forti constantique animo perferat. Hæc verò omnia faciat, quando et quomodo opus est pro Dei honore, pro religionis defensione, pro patriæ salute. Ejusmodi fortitudinem virtutem dicimus; quam verò depingit Machiavellus, necesse, nec vocari potest fortitudinis virtus, sed barbara potius et inhumana feritas. »

Deo præstare obsequium, si pro rege suo moveretur.

Profecto exercitus ex viris, talia sensa forentibus, congregatus, esset invincibilis. Sicut autem miles christianus pro bono patriæ, aut in defensionem veræ religionis pugnans ex spe immortalis præmii obtinendi augmentum magnanimitatis et fortitudinis bellicæ accipit; sic vicissim incredulus et nullius religionis homo, nisi sit prorsus stupidus et insanus, in periculis trepidare solet, prout iterum aliis ex primipilis pseudophilosophorum nostri seculi apertè fatetur. Est in Jacob. Rousseau (2) ita scribens: Irreligio, et universim philosophicus spiritus (3) animas amenti viæ affigit, emollit, deprimit, omnesque passiones non nisi propriis seu privatis commodis inservire facit... Ejusmodi philosophus parùm curat, qualiter omnia in mundo fiant, dummodo ipse in suo cubiculo pace fruatur.

148. 3° Increduli non minùs impiè, quàm omninò irrationabiliter moralem Christi doctrinam reipublicæ bono contrariam esse inde calumniant, quia Servator optimus præcipit (4), ut accepta injuria offendentî dimitatur. Hanc calumniam non pauci ex incredulis (5), tam veteribus, quàm recentioribus docent, quos tamen jam pridem refutârunt doctores christiani celeberrimi. Sic Arnobius lib. 1 advers. Gentes, contra ethnicos ita ait: « Nam, cum... magistris ejus accepimus, ac legibus, malum malo rependi non oportere, injuriam perpeti, quàm irrogare esse præstantius... habet à Christo beneficium orbis ingratum, per quem feritatis mollita est rabies, atque hostiles manus cohibere à sanguine cognati amantîs occæpît. » Et profectò, quidnam communi bono utilis fingi, aut excogitari potest, quàm ut inter se omnes consentiant, cunctiorumque animi mutuo amicitia vinculo inter se conjuncti atque colligati sint? Hoc verò obtinetur, si injuria accepta offendentibus dimitatur, quemadmodum in legè evangelicâ præcipitur. Quod sanè eò magis mirandum est, quia semel positâ observantiâ evangelicæ præcepti, non per unum aut alterum tantum, sed prorsus per omnes id utilitatis in commune bonum redundat, sicuti Athenagoras ipsis ethnicis exprobat his verbis in Legatione pro Christianis, num. 11: « Apud nos autem periculis imperitos homines, et opifices, et anus, si minùs verbis prestare possint eam, quæ ex doctrinâ nostrâ percipitur, utilitatem, at factis eam... demonstrare.

(1) Hist. de Louis XV, t. 1, p. 209.

(2) Emile, t. 3, p. 198.

(3) Loquitur Rousseau de pseudophilosophis nostri temporis.

(4) Matth. 5, 39, 42. Christus ait: *Ego autem dico vobis, non resistere malo; sed si quis te percusserit in dexteram maxillam tuam, præbe illi et alteram; et ei qui vult... tunicam tuam tollere, dimitte ei et pallium; et quicumque te angariaverit mille passus, vade cum illo et alia duo.*

(5) Per Nazarenam (id est, christianam) religionem effici homines inertes, quia ab eâ inspiratur venia acceptæ injuriæ, calumniator auctor *Epistolarum Inducarum*, Epist. 48. Etiam Celsus *Christianos* inde calumniabatur, quia apud illos erat *hujusmodi sententia, non ultiscendum esse qui inferi injuriam; si quis tibi maxillam alteram percusserit, præbe illi et alteram*, uti apud Orientem legere est. 1. contra Celsum, n. 58.

« Neque enim verba declamant, sed rectè facta exhibent, percutientem non repercutere, rapientem litem non scribere, petentibus dare, proximum ut seipsum diligere. » Similiter S. Augustinus, Epist. 158, aliàs Epist. 3 ad Marcellinum, eos, qui dicebant evangelicum præceptum de condonandâ injuriâ contrarium esse bono reipublicæ, prolixè confutat, et inter alia sic ait : « Quid enim est respublica, nisi res populi? Res ergo communis, res utique civitatis. Quid est autem civitas, nisi multitudo hominum in quoddam vinculum redacta concordia?... Divinâ auctoritate conscripta in Christi Ecclesiis lectitantur, quis vel ab illâ religione alienus, ita surdus est, ut ignoret? Ad hoc enim et illa pertinent, quæ malunt... alteram percutienti præbendam esse maxillam, volenti auferre tunicam dandum et pallium... Hoc quippe fit, ut vincatur bono malum, et homo libenter à malo, non exteriori et alieno, sed intimo et suo, quo gravius et perniciosius, quam cujusvis hostis extrinsecus immunitate vastatur. »

Cæterum ex memorato præcepto Christi de condonandâ acceptâ injuria minimè sequitur, nunquam licitè et justè bella geri, aut vim vi repelli posse, prout S. Augustinus, et S. Thomas, in expositione in cap. 5 Matthæi; item 2-2, quæst. 108, art. 4; item Cornelius à Lap., alique interpretes et doctores christiani distinctè explicant. Unicum doctoris Angelici textum audiamus. « Dicendum (inquit), quòd vindictio fit per aliquod pœnale malum inflictum peccanti. Est ergo in vindicatione considerandus vindicantis animus. Si enim intentio feratur principaliter in malum illius, de quo vindictam sumit, et tibi quiescit, est omninò illicitum, quia delectari in malo alterius pertinet ad odium, quod charitati repugnat, quæ omnes homines debemus diligere... Si verò intentio vindicantis feratur principaliter ad aliquod bonum, ad quod pervenitur per pœnam peccantis, puta, ad emendationem peccantis, vel saltem adhibitionem ejus, et quietem aliorum, et ad justitiæ conservationem et Dei honorem, potest esse vindictio licita, aliis debitis circumstantiis servatis. »

Ex hisce verò omnibus patet, incredulos impiè et prorsus irrationabiliter moralem Christi doctrinam reipublicæ bono contrariam esse inde calumniari, quia illatæ injuriæ condonationem præcipit. Verùm, sicut de quibusdam dicebat S. Augustinus, Epist. 157, aliàs Epist. 3, increduli illi, contra quos hic agimus, propterea putant, vel putari volunt, christianam doctrinam utilitati non convenire reipublicæ, quia nolunt stare reipublicæ firmitate virtutum, sed in punitate vitiorum.

149. At quæret aliquis, quomodò cit. loc. Matthæi illa Christi verba : *Ego autem dico vobis, non resistere malo, sed si quis te percusserit in dexteram maxillam tuam, præbe illi et alteram*, intelligenda sint; cum tamen neque Apostolus Paulus alteram maxillam præberet percutienti, Act. 23. 3, neque Christus ipse, Joan. 18, 23? — Resp. et dico, ex hoc ipso patere, quòd id, quod hoc loco Christus docet, non semper et in omnibus circumstantiis sit præceptum. Partim ergo

præcepti, partim consilii est. Præcepti hæc sunt. 1° Ut vindictam non quæramus; 2° ut potius alteram maxillam reipsa præbeamus, id est, alteram accipiamus injuriam, quam acceptum ulciscamur; 3° ut paratissimus ad remittendum de jure, quodcumque id charitas et Dei gloria videtur postulare. Consilii autem est, ut quamvis neque charitas, neque Dei gloria id à nobis exigit, mortificationis tamen nostræ causa, aliove sine bono, ad verbum hæc omnia faciamus, non quidem irritantes adversarium ad inferendam injuriam, sed eam repetitam patientes et christiano animo perferentes nos ipsos (si Dei gloria, vel prudentia id suaserit) vitæamus.

150. Despectus divitiarum in Evangelio tantoperè à Christo commendatus, negotiationem reipublicæ utilem vel necessariam non destruit, neque ex alio capite vituperandus est. Hæc assertio nostra est, non solum contra veteres ethnicos (1), sed etiam contra illos nostri temporis incredulos, qui contendunt, propter despectum divitiarum, quem christiana religio imperat, negotiationem destitui, humanæ societati adeò utilem. Ita inepti auctor inscripti operis *Examen de la Religion*, chap. 5. Idem effutiebatur etiam Baylius (2). Hos ut solidè refutemus, primò videamus, quæ in lege evangelicâ quoad divitias præcipiantur, postea verò talia esse ostendemus, ut communi societati neque magis consentanea, neque magis utilis esse possint. Inprimis ergo notandum est, quòd in evangelicâ lege duntaxat consulatur, non verò præcipiatur renuntiatio divitiarum, prout S. Augustinus Epist. 157 ad Hilarium, aliàs Epist. 89, allatis ex Evangelio S. Matthæi cap. 19, v. 21, illis Christi ad quendam juvenem verbis : *Vade, vende omnia que habes, da pauperibus... et veni, sequere me*, ita evincit; « Cui enim Dominus hæc præcepit? Profectò illi divitiæ, qui vitæ æternæ consequendæ consilium quærebat accipere. Hoc enim Domino dixerat : *Quid faciam, ut vitam æternam consequar?* Ille autem non ei respondit : *Si vis venire ad vitam, vade, vende omnia que habes*; sed : *Si vis venire ad vitam, serua mandata*. Quæ juvenis cum sibi à Domino ex lege commemorata se servasse dixisset, et quæsiisset, quid adhuc sibi deesset, responsum accepit : *Si vis perfectus esse, vade, vende omnia que habes, et da pauperibus...* Magister bonus mandata legis ab istâ

(1) Quod increduli nostri temporis quoad negotiationem nobis objiciunt, jam olim ethnici primis Christianis objecerunt, prout Tertullianus testatur in Apologetico cap. 42, ubi dicitis ethnicis respondet his verbis : « Sed alio quoque injuriam titulo postulamus, et infructuosus in negotiis dicimur... Meminimus gratiam debere nos Deo Domino Creatori. Nullum fructum operum ejus repudiamus; planè temperamus, ne ultra modum, aut perperam utamur. Itaque que non sine... tabernis, officinis... nundinis vestris, exterisque commerciis colabimur hoc seculum. Navigamus, et nos vobiscum, et militamus, et rusticamur, et mercatus proinde miscemus... Quomodo infructuosi videamur negotiis vestris cum quibus et de quibus vivimus, non scio. »

(2) Tom. 3 oper. part. 1, Continuation des Pensées diverses, § 197.

« excellentiori perfectione distinxit. Hic enim dixit : « Si vis venire ad vitam, serva mandata; hic autem : « Si vis perfectus esse, vade, vende omnia, » etc. Ita S. Augustinus. Quapropter in evangelicâ lego consiliâ tantum non verò præcipi, ut divitiis renuntiemus, apertissimum est.

151. Consilium autem, quod de renuntiandis divitiis in lege evangelicâ insinuat, tantum abest, ut ritè intellectum et executioni datum reipublicæ noceat, ut potius quàm maximè prosit. Certè nullum societati humanæ damnum inferitur, sed potius ejusdem bonum promovetur, si is, qui divitiis instructus est, nullamque ob conditionem sui statûs, aut aliâ de causâ peculiarem obligationem habet, easdem iis distribuat, qui magnâ necessitate laborant, vel in usum earum rerum impendat, quæ communi societati valdè prodesse possunt. Atqui hujusmodi opera virtutum peragenda ab iis qui divitiis renuntiant, proponuntur; consilium itaque, quod de relinquendis divitiis in lege evangelicâ insinuat, publicæ utilitati non obest, sed quàm maximè prodest.

152. Porro, quòd moralis doctrina Christi Domini, seu lex evangelica *negotiationem* non simpliciter prohibeat, jam supra proximè ex Tertulliano ostendimus. Ut autem ista res magis dilucidetur, advertendum est, quòd juxta D. Thomam 2-2, quæst. 77, art. 4, aliosque theologos, duplex genus negotiationis distingui possit, unum, quod exercetur vel per commutationem unius rei cum aliâ, vel per commutationem pecuniæ cum rebus ad subveniendum vitæ necessitatibus; hoc autem genus negotiationis non propriè pertinet ad negotiatores, sed magis ad œconomos, vel politicos, qui ex officio suo debent civitatis politicam, aut donis œconomicam curam gerere; alterum verò, quod consistit vel in commutatione pecuniæ cum pecuniâ, vel in commutatione quarumcumque rerum cum pecuniâ, non propter res necessarias vitæ, sed propter lucrum quærendum. Illud primum negotiationis genus laudabile est, quia deservit naturali necessitati. Secundum verò negotiationis genus, nisi alius bonus finis accedat, in se nihil habet, unde laudem mereatur, sed potius, quantum est ex sui naturâ, ad lucri cupiditatem deservit, quæ nunquam expletur. Lucrum tamen, quod est negotiationis finis, etsi in sui ratione non importet aliquid honestum, vel necessarium, nihil tamen importat præcisè de sui ratione vitiosum, vel virtuti contrarium. Quapropter potest illud referri ad aliquem necessarium finem, aut honestum; et tunc hujusmodi negotiatio etiam secundî generis erit licita, ex. gr., si aliquis lucrum moderatum, quod negotiando quærit, ordinat ad domus suæ sustentationem, vel etiam cum aliquis negotiationi intendit propter publicam utilitatem, ne scilicet res necessariæ ad vitam patriæ desint, aut ob alium honestum finem.

Scholion. Qui plura de negotiatione cum legis evangelicæ observatione compossibili legere cupit, consulat etiam S. Augustinum (1) de hac re præclare

(1) Enarrat in Psalm. 70, serm. 1, num. 17 et seq.

disserentem, et Thomam Cerboni (1). Paucis: Lex evangelica non vetat negotiationem debitis conditionibus paulò ante explicatis exercitam, sed solum interdicit inordinatum modum et affectum negotiandi; sicut non ipsas divitiis et earum possessionem, sed solum inordinatum anorem et pravum usum divitiarum damnat et prohibet.

153. Quæres IX: *Utrum ethnica sapientia veterum philosophorum cum morali doctrinâ Jesu Christi æquiparanda sit?* — Resp. negativè. Contrarium quidem famosus Horus cum aliis incredulis haud obscure insinuat, de morali Christi doctrinâ ita pronuntians: *Christus tanquam moralista (seu doctor morum) meretur, ut dictum est, maximam æstimationem et anorem hominum... Quòd autem plus quàm humanus, vel etiam solutmodò novas morales veritates docerit, probari nequit.* Et postquàm præcipuas quasdam veritates à Christo hominibus propositas et in Evangelio contentas recensuit, subjungit hæc verba: *Profectò melior doctrina moralis, quàm ista, non potest inveniri. Nihilominus nolim dicere, quòd hæc doctrinæ... ab hominibus non potuissent in medium proferri; erant enim bonis moralisibus Græcorum (alludit ad veteres Græcorum philosophos, quales erant Plato, Socrates, Pythagoras, etc.), qui jam ante Jesum vivebant, jam cognitæ.* Hæc in parte Horo etiam consentit auctor operis: *Examen Apologistarum Christianæ religionis (quod Freretio adscribitur), qui, quanvis non audeat directè sanctitatem, aut veritatem christianæ doctrinæ censurare, ejus tamen decus imminuere tentat asseverans, quòd homines non sint illustratores, et sapientiores ac erant ante Verbi incarnationem; addòque hujus (id est, Verbi incarnati) adventum ac prædicationem ad hocce opus supervacaneam omninò fuisse.* Sed hi, eorumque hæc in re sectatores jam satis refutantur tum per scripta Patrum, Lactantii instituit. Divinar. l. 3 de falsâ Sapientiâ, Origenis, l. 6 contra Celsum. S. Augustini (2), S. Chrysostomi (3), tum per doctissimas lucubrations recentiorum, præsertim Cl. Mourgues (4), Antonini Valsechii (5) et Hermanni Goldhagen (6), qui ex instituto ostendunt, ethnicam veterum philosophorum sapientiam nullo modo æquiparari posse morali Christi Domini doctrinæ. Mihi sufficit, generatim observare, quòd moralis doctrina Christi nihil nisi bonum jubeat, nihil nisi malum vetet; omnia erga Deum, proximum et seipsum officia complectatur; ac certissimum ad excellentem virtutis gradum atque perfectionem viam designet et doceat, prout legenti Evangelium, et modò citata testimonia Patrum, et auctorum catholicorum, quos citavimus, dissertationes expendenti ad oculum patebit. Certè

(1) Loc cit. § 1, proposition. 3, p. 24, 28.

(2) De Civ. Dei, l. 8, cap. 12; l. 10, cap. 30; l. 19, cap. 1 et 4, et in aliis locis.

(3) Homil. 19 ad populum Antiochenum.

(4) Parallèle de la morale chrétienne avec celle des anciens philosophes.

(5) In opere suo: Religio victrix, p. 2, cap. 6, de ethnica sapientia comparatione cum Christianâ.

(6) Introduct. in Sanctæ Scripturæ, p. 3, sec. 2, num. 364, pag. 580, 585.

nullum philosophia ethnica systema produxit, quod doctrinae morali Jesu Christi aequiparari, nedum praeferi valeat. Balbutire nonnulli veteres ethnici philosophi de summâ rei, aut de certis quibusdam officiis hominis ac virtutibus coeperunt disserere, sed à plebno evangelicæ perfectionis systemate longissimè erant remoti, variisque ac crassis erroribus doctrinam suam corruperant, prout paulò ante citati à nobis Patres, et auctores invictè demonstrant.

Quare, omissis ambagibus contra gentiles philosophos dico, ipsorum sapientiam nullatenus morali doctrinae Jesu Christi esse aequiparandam, et auream M. Augustini sententiam, quam hic S. Pater, rejecta veterum illorum philosophorum sapientiâ, in medium protulit, pariter ingemino: *Venit Dominus Christus, sapientia Dei; cælum tonat, rane* (id est, ethnici illi philosophi) *taceant*, serm. de Tempore, 139.

154. Quæres X: *Utrum Christus Dominus moralem suam doctrinam ex philosophiâ Græcorum, Socratis, Platonis, etc., hauserit.* — Resp.: Hoc quidem affirmare audet Horus, sed pro more suo sine omni solido fundamento, aut probatione. Ut enim hoc probaretur, deberet primò ostendi, quòd Jesus humilis fabri filius, qui juxta estatum ipsorum Judæorum, qui eum norant, ne quidem studio litterarum apud Judæos tunc usitato operam dederat (1), nec linguae græcæ usum exercuisse legitur, quòd, inquam, Jesus copiosa et vasta volumina græcorum philosophorum pervolverit, absurdos, crassosque horum errores à variis sententiis discreverit, atque ex his ita depuratis unum atque coherens totius doctrinae moralis systema efformarit; dein deberet ostendi, quòd philosophia Græcorum totum aliquid systema undequaque perfectum, quale Christus docuit, et in Evangelio nobis reliquit, complexa sit. Nam, ut verisimiliter quis affirmare possit. Christum suam moralem doctrinam ex græcis philosophis hausisse, non sufficit, unum duntaxat alterumve Platonis aut Socratis dictum, quòd cum Christi doctrinâ, ipsaque sanâ ratione consentit, in medium proferre; sed systema cum systemate, totum cum toto conferendum, simulque ostendendum est, quòd Christus non aliunde, quam ex philosophiâ græcorum illorum philosophorum suum systema acceperit. Hoc autem Horus nec ostendit nec ostendere potest; praesertim cum jam aibi à nobis demonstratum sit, Christum esse Verum Deum, adeoque ad proferendam tam perfectam doctrinam moralem, quam reverà docuit, nequaquam philosophiâ Græcorum indignuisse.

(1) Unde Joan. 7, 15, scriptum est: *Et mirabantur Judæi, dicentes: Quomodo hic (i. e., Christus) litteras scit, cum non didicerit?* Inde inferre debuissent Judæi (ut Cornelius à Lap. in hunc locum Scripturae benè observat), quòd tanta Jesu scientia et sapientia non sit studio acquisita, sed à Deo infusa; verùm odio cœci et stupidi in admiratione consistebant, nec uterius ad investigandam rei, quam admirabantur, originem pergebant, uti S. Chryostomus benè notat. Hæc enim de causâ Deus voluit Jesum non è scholis, sed ab arte fabrilis prosilire in cathedram, ut omnes agnoscerent doctrinam non esse humanitatis comparatam, sed divinitus inspiratam.

155. At instat Horus, et ait: *Ipsa Scriptura testatur, quòd Judæi de Christo Joan. 7, 15, dixerint: Numquid hic Jesus qd Græcos hinc indè dispersos iturus est, eos docturus?* Ergo socratica et platonica philosophia (sicut et ipsa lingua græca) tunc in Judæâ jam erat aliquibus cognita et usitata; adeoque Jesus, vir sapiens, auditis principiis tam exoticæ doctrinae moralis Græcorum, praesumendus est ad reformandam gentem suam, novum moralis doctrinae systema ex philosophiâ Græcorum efformasse. — Resp.: Hæc Hori opinio, aut potius suspicio prorsus frivola est, et non uno ex capite refutari potest. Nam 1.º allatum textum ex Evangelio S. Joannis ineptè adducit Horus. In Vulgatâ enim nostrâ loco vocis *Græcos* ponitur vox *gentes*, hoc modo: *Numquid in dispersionem gentium iturus est, et docturus gentes?* Equidem in græco textus est, τῶν Ἑλλήνων, id est, *Græcorum*; sed (quemadmodum Menochius in hunc locum rectè observat) Græcorum nomen, non minùs quam gentium accipitur pro quavis natione, qui modò non sint Judæi, prout ex D. Paulo manifestum est, qui frequenter totius mundi homines in Judæos et Græcos dividit. Quare cit. loc. S. Joannis sensus est: *Numquid in dispersionem gentium est iturus, et docturus gentes*, id est, praedicaturus infidelibus, qui Judæi non sunt. Malè ergo Horus in citato S. Joannis loco per *Græcos* determinatè intelligit solam nationem Græcorum. 2.º In sacro textu non dicitur: *Numquid in dispersionem gentium (seu Græcorum) iturus est*, ut discat à Græcis, nimirum horum philosophiam; sed potius ut Græcos doceat, *docturus gentes*, sive Græcos, id est, infideles, ut paulò ante cum Menochio diximus. 3.º Christus, dùm suam doctrinam moralem tradidit, eam nunquam confirmavit citando græcorum philosophorum principia, sed potius sacras Litteras V. T., ut omnes S. Scripturae non ignari sciunt. Vide Matth. cap. 5, v. 21; cap. 15, v. 4; cap. 19, v. 4, 9. Plura ejusmodi exempla reperies in Indice testimoniorum à Christo in novo Testamento citatorum ex veteri, qui appositus est ad finem Bibliorum; ergo Horus sine solidâ ratione ait, Christum ex philosophiâ Græcorum suam moralem doctrinam hausisse.

156. Quæres XI: *An apud Essenios, quidquid perfectionis moralis doctrina Christi continet, jam ante Christum fuerit in usu quotidianum deductum?* — Resp. et contra incredulos, qui ad imminuendam Christi, et evangelicæ moralis doctrinae excellentiam hoc objiciunt, dico cum Cl. Hermanno Goldhagen: que in Essenii seu Assæis Rechabitarum æmulis, et Judæorum anachoretis à Josepho copiosè laudantur; ex continuâ legis Mosaicæ meditatione profecta sunt: prælest illa legi evangelicæ, velut umbra veritati, et rudis delineatio perfectæ picturæ numeris omnibus absolutæ; quantumcumque autem hanc inter et illam tantùm interest inter perfectionem Esseniorum, et eam primorum Christianorum; illorum de moribus doctrina potissimum vitam solitariè degentium direxit; evangelica autem omnes hominum condiciones ad perfectionem informat: illorum doctrina manca erat,

et superstitionibus ac erroribus inquinata, prout præter alios testatur Abrahamus Colovius in sua Dissertatione de statu Judæorum ecclesiastico-politico ab anno primo natiuitatis Christi usque ad excidium Hierosolymæ. Ibi enim, num. 23, ait: *Essæi verò religionum sanctioniam omnem, paulò magis scrupulatim ad anxias quasdam superstitiones excegerunt.* Imò ipse Josephus Jud., qui Essæiorum sectam multà cum panegyri describit, tamen eorumdem superstitiones non dissimulat, fassus quòd vitaverint expuere in medios, vel in dexteram partem, quòd sabbati tanta fuerit penes illos religio, ut neque utensilia domùs vel parùm amovere, imò nec ventrem exonerare fas ducerent, item quòd à contactu seniorum ex inconsultà reverentiâ velut ab immundo refrigerint; animas de æthere subtilissimo commeantes, implicari corporibus, et vinculis corporis solutas, si quidem rectè egissent, in locum trans Oceanum campis Elysæis similem, prout etiam gentiles asseruere, migrare docuerint. Audiamus verba ipsius Josephi, lib. 2 de Bello Judaic., cap. 8 de Esseniis ita scribitis: « Cùm simul deniquè sederint decem, nullus unus novem loquitur inuis. Exspuere quoque in medium eorum, vel in dexteram sui partem, quisque devitat. Sabbatis quoque operationem aliquam contigisse omnibus Judæis diligentius eavent... Neque vas aliquod (die sabbati) transponere audent, imò nec alium purgant... Hi, qui iuniores sunt, inferiores præcedentibus astimantur, ut si aliquos eorum contigerint, quasi à contactu alienigenæ diluantur... Opinio... apud illos firmata consistit... animas... immortales semper manere, et de æthere subtilissimo commeantes, quasi carceribus, ita corporibus implicari... Cùm verò fuerint à carnalibus reserata vinculis... illicò lætari eas, sublimesque ferri. Et quidem bonas, concinentes in hoc Græcorum (i. e. gentium) sententiis, pronuntiant ultra Oceanum degere, ubi eis reposita sit perfruitio; illic quippe esse regionem, quæ neque imbribus, neque nivibus, neque æstibus aggravetur, sed quam Oceano oriens Zephyrus et leniter aspirans amœnet. » Ita Flavius Josephus. Præterea, eodem teste, lib. Antiq. 13, cap. 9, « Esseni... omnia in fati potestate esse affirmant, nec quidquam hominibus præter fati decretum accidere; » quamvis Ugolinius, in Thesaurò antiq. sacr. excuset hæc in re Essenios, et pluribus rationibus probet, eos fati nomine non fatum libertati humanæ inimicum intellexisse, sed constantem Dei legem, quæ omnia gubernaret secundùm naturæ, quam ille rebus indidisset, cuiusque conditionem, ita ut nulla hominum libero arbitrio vis inferretur. Denique teste Josepho, de Bello judaic. loc. cit., Esseni non jurant: *Ipsam autem jusjurandum quasi perjurio deterritus vitant.*

Quantùm ab his abest doctrina et vita Christi non, solum ab omni superstitione immunis, sed puritate et sanctitate undequaque conspicua! Quantùm quoque discriminis inter vitam, quam respectivè pauci Esseni eâ, quâ dictum est, ratione agebant, et vitam inte-

gerrimæ sanctitatis, quam innumerabiles sanctorum, sanctorumque chlori tot jam seculis ad evangelicæ perfectionis normam in omni populo et natione duxerunt!

157. Quæres XII: *An hodiernorum (uti sese appellant) philosophorum doctrina loco doctrinæ evangelicæ servire, aut huic æquipurari, aut omnino præferri jure debeat?* Resp. negativè. Contrarium ex omnibus hæcenus dictis et ex ipsâ quotidianâ experientiâ nostrorum maximè miserorum temporum facilè colligi potest. Si quis tamen hanc quæstionem ulterius ac fusiùs discussam legere cupit, adeat Cl. de Feller, Catech. philos., qui ex instituto eam discutit, et contra incredulos negativam nostram sententiam stabilìt. Id solum ex eodem auctore observo, optimè in illos pseudo-philosophos nostræ ætatis quadrare illa verba M. Augustini quæ is olim contra veteres ejusmodi philosophos in hunc modum, tract. 45 in Joan., protulit: *Pœrunt ergo quidam philosophi de virtutibus et vitiiis subtilia multa tractantes, dividentes, definitentes, ratiocinationes acutissimas concludentes, libros implentes, suam sapientiam buccis crepantibus ventilantes, qui etiam dicere audent hominibus: Nos sequimini, sectam nostram tenete, si vultis beatè vivere. Sed non intrabunt per ositum; perdere volebant, mactare et occidere.*

158. Scholion. Quanta porrò bona Christus per doctrinam suam moralem, seu legem evangelicam orbi præstiterit, et quidem præ omni philosophiâ veterum gentium (idem quoad potissimam partem etiam intelligendum est præ philosophiâ, id est, doctrinâ morali recentiorum incredulorum), perquam cruditè ostendi Cl. Nonnotte, in philosop. Lexico religion., p. 1, voce *Christianisme*, art. 7.

SECTIO V.

DE ANTILOGIS APPARENTER TALIBUS, ET ADHUC ALIIS DIFFICULTATIBUS, QUÆ IN QUATUOR EVANGELIIS OCCURRUNT.

Equidem quasdam anti-logias apparenter tales, variasque alias de quatuor Evangelis difficultates jam in præcedentibus sectionibus solvimus; restant tamen adhuc complures, quarum magnum numerum præcipuè ad refellendos incredulos, sequentibus duobus capitibus diluemus.

CAPUT PRIMUM.

De anti-logiis apparenter talibus, quæ apud quatuor Evangelistas occurrunt.

159. Antilogia I. S. Mathæus, cap. 1, v. 17, ait: *Omnes itaque generationes ab Abraham usque ad David, generationes quatuordecim; et David usque ad transmigrationem Babylonis, generationes quatuordecim; et à transmigratione Babylonis usque ad Christum, generationes quatuordecim.* Et tamen in primâ et secundâ tesseradecade (id est, ab Abraham usque ad David, et à Davide usque ad transmigrationem Babylonis) tantùm ter decies repetit verbum *genuit*, adeoque tantùm tredécim generationes in singulis harum duarum serierum enumerat. Nonne hoc est sibimet ipsi contradic-

cere? — Resp.: Nulla hoc loco realis antilogia, sive contradictio est. Nam ab Abraham usque ad David, propriè quidem sunt tredecim tantùm generationes, cum solùm terdecies in illà primà tesseradecade dicatur *genuit*, et generatio non sit, nisi cum unus alium genuit. Nihilominus meritò Evangelista quatuordecim dicit esse generationes, quia ab Abraham usque ad David inclusivè sumptum quatuordecim sunt personæ generantes et genitæ. Quare, ut Cornelius à Lap. rectè observat, per generationes accipiendæ et numerandæ sunt personæ omnes tam generantes, quàm genitæ; hæ enim, ut dixi, sunt quatuordecim. Id quoque confirmatur ex textu græco, in quo non est vox *γενεαις*, *generatio*; sed *γενεæ*, hoc est, *progenies, genus, familia*, etc., quasi diceret: *ab Abraham usque ad David progenies quatuordecim*, etc. Ex eadem causâ à David usque ad *transmigrationem Babylonis* erant generationes 14, non annumerando Davidem, utpotè qui jam ad primam tesseradecadem, seu quaterdecadem pertinet.

160. Dices: Saltem in secundâ aut terciâ tesseradecade non nisi tredecim generationes numerantur; nam si Jechoniæ generatio adnumeratur secundæ tesseradecadi, tunc in terciâ tesseradecade tantùm remanebunt tredecim generationes: si verò Jechoniæ generatio adnumeratur terciæ tesseradecadi, tunc in secundâ tantùm tredecim generationes erunt; uti rem hanc consideranti patebit. Hanc difficultatem teste Cornelio à Lap. Comment. in Math. 1, 12, olim Porphyrius Christi et Christianorum hostis, eis objectabat velut inextricabilem. Resp. et dico, à Davide usque ad Jekoniam, non verò usque ad Jechoniam inclusivè sumptum esse quatuordecim generationes. Verisimilior enim est sententia eorum, qui cum S. Epiphanio consentiunt, sacrum textum originaliter sic habuisse: *Josias autem genuit Joakim (seu Jekoniam)*; *Joakim verò genuit Jechoniam*; ac reverè Weigelius, teste Hermannio, Goldhagen, è vetusto græco exemplari hanc lectionem producit. Ratio hujus ulterior est, quia Jechonias non filius, sed nepos Josiæ fuit. Nam Josias genuit quatuor filios, Johanan, Joakim, Sedeciam et Sellum, 1. Paral. 3, 15. Horum secundus (nempe Joakim) genuit Jechoniam et alium Sedeciam, ibid., v. 16. Quapropter hoc loco errorem unius è primis et antiquissimis libris seu descriptoribus sacri textus agnoscere cogimur, à Josiâ ad Jechoniam, omissio Joakimo, ob similitudinem nominum transeuntis: Joakimus enim fratres habuit Johanan, Sedeciam, et Sellum, Jechonias verò non fratres, sed unum duntaxat fratrem, Sedeciam juniorem. Porrò Jechonias etiam dicitur Joachin nomine patri suo vicinus, sed ex eo dignoscendus, quòd Joakimus pater per *k* et *m*, Joachinus filius per *ch* et *n* tam in textu hebraico, quàm latino scribitur: à Josiâ igitur genitus fuit Jekonias seu Joakimus, et ab hoc Jechonias seu Joachinus. Hunc autem utrumque, id est, unum patrem quàm filium à D. Matthæo scriptum fuisse, illud argumento est, quòd omissio Jekoniâ seu Joakimo numerus sibi non constaret ab ipso Evangelistâ fixus, ut allata objectio observat;

nec enim generationes quatuordecim in quâlibet tesseradecade prodirent; prodeunt autem, si sic ponatur: Josias autem genuit Jekoniam; Jekonias verò genuit Jechoniam, ut è subjectâ tabellâ patet.

1. Abraham.	1. Salomon.	1. Jechonias, seu Joachin
2. Isaac.	2. Roboam.	2. Salathiel.
3. Jacob.	3. Abias.	3. Zorobabel.
4. Judas.	4. Asa.	4. Abiud.
5. Phares.	5. Josaphat.	5. Eliacim.
6. Esron.	6. Joram.	6. Azor.
7. Aram.	7. Ozias.	7. Sadoc.
8. Aminadab.	8. Joatham.	8. Achin.
9. Naasson.	9. Aclaz.	9. Eliud.
10. Salmon.	10. Ezechias.	10. Eleazar.
11. Booz.	11. Manasses.	11. Mathan.
12. Obed.	12. Amon.	12. Jacob.
13. Jesse.	13. Josias.	13. Joseph sponsus Ma- riæ, è quâ natus
14. David.	14. Jekonias, seu Joakim.	14. Jesus Christus.

Scholion. Eodem fere modo sed brevius objectam difficultatem solvit Cornelius à Lap., Comment. in Math. qui nihil de errore à primo aliquo librario in describendo sacro textu commisso dicens, id solùm observat, non esse unum eundemque Jechoniam, de quo sermo est Matth. 1, 11 et 12, sed illum priorem fuisse patrem posterioris, utrumque tamen dictum esse Jechoniam, licet prior seu pater propriè dicendus fuisset Jechonias per *k*; posterior verò, seu ejus filius, Jechonias per *ch*. Nimirùm, ut idem interpret ait, in nominibus propriis multa talia immutata videntur. Hoc autem supposito, salvantur 14 generationes à Salomone usque ad Jechoniam, id est, Joakimum patrem, et alie 14 generationes à Jechoniâ, id est, filio Joakimi usque ad Christum, ex Mariâ natum, prout consideranti patebit.

161. Antil. II. Matthæus in genealogiâ Christi (cap. 1, v. 8) dicens: *Joram autem genuit Oziam*, manifestè contradicit libris Paralipomenon, ex quibus habetur, tres inter Joram et Oziam intercessisse generationes, nempe Ochoziam, Joam, et Amasiam. Joram e. im genuit (1 Paralip. 3, 11 et 12) Ochoziam, Ochozias Joam, Joas Amasiam, Amasias verò Azariam, sive Oziam. Iste enim erat binomius. — Resp.: Turpiter errat Dumarsais (1), qui hæc nobis objicit. Nam S. Matthæus, absque crimine falsi, aut notâ contradictionis, tres illos reges omittere potuit. In factis enim publicè jam notitiâ divulgatis nihil dubitant historici medias quasdam circumstantias omittere, et in genealogiis extendendis necessarias duntaxat ad scopum suum personas commemorare. Sic plures ab Esdrâ omissos fuisse intelliges, si libri I, caput 2, conferas cum capite 7 libe 2. Hanc libertatem profanos quo-

(1) Vide Nonnotte, loc. cit. art. *Evangelium*, In responsione ad objectiones incredulorum contra veritatem Evangelii, num. 3.

que scriptores sibi sumpsisse in recensendis veterum monarchiarum regibus, testantur Grotius et Lightfoot apud Calmetum loc. cit.

Si autem causam, ob quam tres illi reges præmissi à S. Matthæo fuerint, quæres, verisimilliam petes ex peculiari maledictione à Deo in Aclabi posteritatem bis pronuntiata, 5 Reg. 21, et 4 Reg. 9, ob quam tres illi reges, qui erant nepotes ex Aihalâ ejusdem filiâ et Amri nepte geniti, quasi è numero regum deleti censebantur. Hinc etiam valdè probabile est, quòd hi reges, populo plurimum exosi, è monumentis regni erasi sint, et expuncti è publicis familiarum tabulis in templo asservari solitis, è quibus S. Matthæus genealogiam Christi exscripsit. Præterea ideam Evangelista, cum vellet servare numerum ter quatuordecim in recensione progenitrum Christi, debuit tres è regibus reticere, qui in eâ enumeratione abundabant, ut cum S. Hieronymo multi interpretes observant; rationem verò, cur tres istos potius omitteret, quam alios, sufficientem habuit modò assignatam.

Denique, si alterius quæras, cur S. Matthæus memoratum numerum elegerit, et genealogiam Christi in tres quaterdecades divisit, respondent passim Patres et interpretes, hanc rationem assignando, quia S. Evangelista voluit triplicem populi Judaici statum recensere, primum sub Patriarchis et iudicibus, alterum sub regibus, tertium sub ducibus et pontificibus; siquidem ab Abraham post Moysen et Josue usque ad Saül, cui primus ex stirpe Juda in regno successit David, populus gubernabatur à iudicibus, à Davide usque ad transmigracionem babilonicam erat sub regibus; post transmigracionem babilonicam usque ad Christum sub ducibus et pontificibus. Veniente autem Christo supremo iudice, rege, ac pontifice, cessavit dicta ratio, quæ debuit in Christo, qui regnum attulit æternum, terminari.

162. Antil. III. In genealogiâ Christi apud Lucam (cap. 3, v. 23 et seqq.) extant quindecim generationes plures à Davide usque ad Christum, quam apud Matthæum; quod iterùm fieri nequit sine contradictione inter Lucam et Matthæum. — Resp.: Etiam hic turpiter errat Dumarçais, istud obijciens. Nam omnis hæc apparens contradictio evanescit, si attendatur, quòd S. Matthæus genealogiam Christi à Davide textat descendendo per Salomonem usque ad Josephum sponsum Mariæ; S. Lucas verò ascendendo à Christo ad Davidem per Nathanem alterum Davidis filium, ut proin progenitores Christi ac generationes aliæ sint, pluresque esse possint à Davide per Nathanem usque ad Christum, quam per Salomonem usque ad Christum. Neque diversitas illa numeri generationum apud duos illos Evangelistas est nimia, quia apud S. Matthæum tres generationes (nempe Ochozias, Joas, et Amasias) omissæ sunt, ut numero præcedente diximus; proin differentia inter unam et alteram genealogiam consistit duntaxat in numero duodecim generationum; atqui non inusitatum; est intervallo undecim vel duodecim seculorum (quot fluxere à Davide usque ad Christum, ut videri potest in tabulâ chrono-

logicâ S. Scripturæ in fine Dictionarii biblici à Calmeto conscripti) unam familiam seu stirpem duodecim generationes pinnes numerare, quam familiam alteram. Sic enim differentia in uno seculo tantùm erit circiter una generatio. Præterea, ad ejusmodi differentiam inducendam alio opus non est, quam ut conjugia in unâ familiâ paulò longiorem remoram patiantur, quam in alterâ.

163. Antil. IV. Nec Matthæus (ait Bolingbrock in *der witzigen Untersuchung*, etc.), nec Lucas textit genealogiam Mariæ, sed Josephi, cum tamen dogma Christianorum sit, Christum ex solâ Mariâ, et non ex Josepho secundùm carnem descendere. Præterea, Matthæus pro patre Josephi assignat Jacobum, et pro patre Jacobi Mathan; Lucas verò Josephi patrem ait esse Heli, et hujus patrem Mathat. Paucis: Lucas cap. 3, longè aliam Christi genealogiam textit, quam Matthæus cap. 1. — Resp.: Eandem objectionem jam ante quatuordecim secula Julianus apostata Christianis opposuit, et Bolingbrock alique increduli nostrâ ætate tantùm recoquunt antiquam crambem diù D. Hieronymo, et interpretibus S. Scripturæ passim (1) confutata. Unde, ne longius me detineam, breviter respondeo, ac imprimis dico, quòd S. Matthæus, cum genealogiam S. Josephi ex Davide descendens directè ostendit, eo ipso etiam indirectè B. V. Mariæ et Christi ex Davide descensum secundùm carnem ostendit, ut SS. Patres nominatim Hieronymus, Chrysostomus, Hilarius scribentes in hunc locum S. Matthæi, rectè observant. Rationem afferunt, quia apud Hebræos lege, Num. 36, v. 7, 8, cautum erat, ne vir uxorem, aut femina virum ex aliâ tribu aut familiâ assumeret, quàm ex suâ; quæ lex illas præcipue feminas spectabat, quæ prolis masculæ defectu ex asse hæredes erant paternorum honorum, ut clarè indicat ratio legi subjecta: *Ut hæreditas permaneat in familiis, nec sibi misceantur tribus*, quam legem quin religiosè observârunt Mariâ et Joseph ejusdem sponsus, dubitari non potest. Cum igitur B. Virgo desponsa fuerit S. Josepho, de eadem tribu et familiâ fuere uterque, id est, S. Mariâ et Joseph; præsertim quòd B. Virgo dicatur fuisse proles unica Joachimi patris. Ergo, cum S. Matthæus recensuit genealogiam S. Josephi, hoc ipso indirectè ostendit progeniem B. Virginis et Christi ex domo David, ac de tribu Judâ. Quod autem attinet genealogiam Christi à S. Lucâ descriptam, ea juxta omnes est genealogia non S. Josephi, sed B. V. Mariæ, ut patebit legenti interpretes. Caterùm magnâ probabilitate non caret systema Cornelii à Lap., juxta quem non solùm S. Lucas, sed etiam S. Matthæus textit genealogiam Mariæ matris Jesu; S. Matthæus quidem per lineam B. Virginis maternam; Lucas verò per ejusdem lineam paternam. Sicut enim Mathat genuit Heli seu Joachim patrem B. Virginis; ita Mathan à S. Matthæo recensitus, genuit præter Jacobum

(1) Vide Calmetum dissert. ante Comment. in Evangel. S. Lucæ; Hermannum Goldberger, p. 11. 5 Introd. in S. Scriptur. num. 34 et 35; Bohandistas in Propylæo maii, etc

miserit illos, utpotè ortos ex Jezabele detestandâ feminâ gentili, ut S. Hilarius Comment. in Matth. censet.

Denique si quæras, quomodò Arphaxad 33 annos natus, Gen. 11, 12, poterit habere Sale filium, si quidem respectu hujus ille fuerit avus, et non pater. Resp. : Id fieri potuit, si cum Genebrardo in Chronico ad annum mundi 1659, dicatur, quòd Arphaxad anno ætatis suæ decimo octavo genuerit Caimanem, et quòd Caiman anno ætatis suæ decimo septimo genuerit Sale. Sic enim verum est, quòd Arphaxad anno ætatis suæ trigesimo quinto habuerit Sale filium, id est, nepotem.

166. Astit. VI. Evangelista Lucas (cap. 2, v. 2) Christum ait natum sub præside Syriæ Cyrino, censum ex Augusti Caesaris decreto exigente; cùm tamen ex historiâ certum sit, sub tempus Christi nascentis non Cyrinum, sed Saturninum, et post hunc Quintilium Varum fuisse Judææ presides, ut omnes eruditi nôrunt. Ita Bolingbrock, et Dumarsais incredulorum primores. Resp. : Variæ à variis auctoribus responsiones dantur ad hanc apparentem antiologiam dissolvendam. Mellior et communior videtur esse illa dicentium (1), Saturninum tunc fuisse quidem ordinarium Syriæ et Judææ presidem; Cyrinum tamen (alio nomine Cyrenum, vel Quirinum, aut Quirinum dictum, ut Cornelius à Lap. in cap. 2. S. Lucae observat) cum imperio extraordinario ad censum peragendum in Syriam missum esse eo tempore, quo ex edicto Caesaris pacatus orbis describi debebat, ut Caesar universorum, qui vel subditi, vel socii essent populi romani, numerum ac facultates nôsse posset. Cyrinus quippe, vir consularis, circa idem tempus agebat in Oriente, ac bellum contra Hamodanenses fecerit, confecerat (vid. Tacit. Annal. lib. 3), adeoque ob recentem victoriam celebris; unde licet Sentius Saturninus tunc Syriam administraret, Cyrino tamen tanquàm extraordinario procuratori et legato in executione rerum ad censum pertinentium subordinatus fuit; ita etiam Germanicus circa annum urbis 667 et 769 censui Galliarum intentus fuit, etiamsi non esset legatus ordinarius Galliarum, ut videre est apud Tacitum, ibid., lib. 1. Cæterum, quòd Cyrinus, quandò primam illam descriptionem, cujus S. Lucas meminit, non fuerit propriè præses Syriæ; sed duntaxat censor, seu Caesaris legatus ad censum illum in eundem specialiter constitutus, etiam inde colligitur, quia vox græca *ἡγεμονιστορος*, quâ S. Lucas hoc loco Cyrini munus significat, tum ordinariis, tum etiam aliis magistratibus dari solet. Sic enim eadem vox à S. Luca in Actis Apostolorum, cap. 24, Felici tribuitur, qui nominis procuratoris officium habuit. Hinc etiam S. Ju-

stinus, Apol. 2, memoratur Cyrinum seu Quirinum vocat *ἐπιτροπος*, id est, procuratorem, non presidem.

167. Instans. Si illa descriptio universalis totius orbis, quemadmodum Lucas tradit, facta fuisset, ethnici scriptores de eâ mentionem fecissent: sed nullam mentionem fecerunt; prob. min. Tacitus et Suetonius rerum romanorum historici exactissimi, nec verbulo mentionem faciunt (ut Dumarsais inquit) de illâ primâ descriptione Judææ factâ sub Cyrino; ergo est conficta. Resp. et cum Nonnotte dico, Dumarsium hic turpiter prodere inscitiam suam, ac palàm demonstrare, à se nec Tacitum, nec Suetonium fuisse lectos, aut saltem non ritè intellectos. Quis enim prudens descriptionem orbis, quæ sub Augusto contigit, in annalibus Taciti quærat; cùm hic scriptor dicti imperatoris gesta nequidem recenseat, sed pauca duntaxat de ultimis vite Augusti diebus commemoret? Suetonius verò vitam Caesarum quidem edidit, sed ita ut eorum genium et indolem potius quam seriem rerum durante imperio gestarum recenseret; unde pariter mirandum haud est, quòd illius censûs et descriptionis sub Cyrino factæ non minerit.

Cæterum de illâ universali descriptione totius orbis sub Cesare Augusto, cujus S. Lucas loc. cit. meminit, Grotius ita disserit: *Non ita (hoc) intelligo, quasi uno eodemque tempore factus esset census per totum orbem, quâ romanus erat; sed cùm Augustus omnem vim imperii romani per nôsse vellet, per omnia regna et provincias constituit censum agi, modò hic scilicet, modò illic, ut commodum erat.* Hoc autem pluribus monumentis ex antiquitate de promptis idem scriptor deinde confirmat. Juxta hujus ergo auctoris sententiam S. Lucas, priùs habitâ mentione descriptionis universalis, quam Augustus præceperat, quæque non simul omnis, sed modò in uno loco, modò in altero facta fuit, ad peculiarem descendit per Cyrinum in Judæâ peractam omnium primam. Hoc autem si ponatur, sicuti reverè æquo jure poni potest, nulli rursûs est admirationi locus, si ethnici de hâc descriptione mentionem non habuerint, cum ea sensim, et modò in uno, modò in alio loco peracta fuerit. Præterea alia adhuc causa esse potuit, cur hujus universalis descriptionis apud auctores ethnicos nulla mentio occurrat, quia, uti Tillemontius in vitâ Christi observavit, solus Dion accuratam historiam Augusti scripsit; hujus autem historiæ primi decem anni perierunt, intra quorum spatium jussu Augusti hic census peractus fuit.

168. Scholion I. Rectè contra deistas Cerboni observat, S. Luca loc. cit. id potissimum fuisse propositum, ut eam descriptionem narraret, quæ Cesare jubente, in Judæâ tempore nativitatæ Christi facta fuerat ut dubitari non potest. De hâc ergo si consistere etiam confessione eorum qui christianæ religioni adversabantur, habemus quod modò volumus. Atqui de hâc descriptione testati sunt ipsi etiam infensissimi Christianorum hostes, Judæi, et ethnici. Sic in dialogo cum Tryphone Judæo, num. 78, S. Justinus inquit: *Scâ cum census in Judæâ tunc primùm haberetur sub Cyrenio, ex oppido Nazareth, in quo debebat, Bethlehem,*

(1) Ita docent card. Norisius apud Pagium in apparatu chronol. ad annales Baronii pag. 51, numero marginali 129. Bollandistar., tom. 19, in Propileo ad Acta SS. May. pag. 21, num. 7, edit. Antwerp. Petavius Ration. Temp. l. 4, c. 2. et de doctrinâ Temp. l. 12, c. 8. Daude Histor. Univers. tom. 1, pag. 307. Joan. Bapt. Duhamel Comment. in Luc. 22, et in Act. 5, 36, pluresque alii.

undè erit oriundus, profectus est (S. Josephus), ut censetur. Nam ex tribu Juda hanc terram incolente genus ducebat. Cùm ergo S. Justino res esset cum Tryphone Judæo, à quo recessi facile poterat, si rem incertam, vel dubiam, ut certam, atque ab omnibus receptam, assumpsisset; evidentissimo argumento esse debet, quod de censu tempore natiuitatis Christi facti in Judæa per Cyrenium, S. Justinus tradidit, nemini Judæorum dubium fuisse. Similiter de censu Augusti, inquit Tertullianus antiquissimus scriptor, quem testem fidelissimum dominicæ natiuitatis romana archiua custodiunt. Neque solum Tertulliani, sed etiam S. Joannis Chrysostomi tempore ex archiuis romanis hæc de re constabat. Nam hic S. Pater explicans illa verba Luc. cap. 2: *Factum est enim in diebus illis, exiit edictum à Cæsare Augusto, ut describeretur uniuersus orbis, etc.*, ita habet: *Ex his liquet, primæ descriptionis tempore natum esse (Iesum). Et cui veteres historiarum codices, qui et Romæ publicè asservantur, lectitare libeat, perfacile etiam tempus hujus descriptionis accuratè discere poterit.* Iis ergo monumentis, quæ apud ethnicos asservantur, de hujus descriptionis veritate constabat, neque etiam ipsi ethnici de eâ dubitare poterant, et si dubitassent (quod sanè nullibi significarunt) ineptè imperitèque dubitassent. Quapropter, ut quod volumus, modò concludamus, quæcumque demùm ratione ea descriptio accipiat, quam S. Lucas tempore natiuitatis Dominicæ sub Cyrino factam fuisse narrat, tamen illud negari non potest, tum apud Judæos, tum apud ethnicos certum fuisse, quod legitur apud S. Lucam de descriptione factâ sub Cyrino per Judæam.

Scholion II. Si etiam modo solum humano res pendatur, præsumptio veritatis stat pro Evangelistâ Lucâ, quia erat scriptor synchronus, Antiochiæ metropoli Syriæ iisdem temporibus, quibus hæc gesta sunt, oriundus. Unde, ut Maldonatus alique observant, ei magis credendum, quam aliis historicis, qui tempore posteriores scripsère; quamvis etiam cum horum testimoniiis narratio D. Lucæ aptè conciliari possit, ut supra memorati auctores patroni nostræ sententiæ præstant. Accedit, quòd si narratio D. Lucæ falsa fuisset, eam coævi hostes christianæ religionis, Judæi ac ethnici illicè falsitatis arguissent; sed hoc non fecerunt, sed potius contrarium, ut in præcedente scholion I demonstravimus.

169. Antil. VII. « Juxta Evangelistam Matthæum (cap. 1, v. 23 et 25), Iesus natus est ex Virgine, quæ juxta Christianos etiam post partum Virgo permansit; et tamen (Matth. 12, 47) dixit quidam Christo: « *Eccæ mater tua, et fratres tui foris stant, querentes te.* Et (Matth. 13, 56) Christus dicitur habuisse sorores. Quomodò hæc concordant? Si enim Christus habuit fratres, ejus mater post natiuitatem Christi genuit alios filios, qui erant et dicebantur fratres Christi. » Ita anonymus ille, qui in scriptis suis ad D. Christoph. de Zabuesnig datis se officialem bellicum horum dicit, et ad cujus adjectiones ac dubia jam sæpius respondimus, et in quæstionibus Bibliæ novi Testamenti adhuc frequentius respondebimus. Ita que resp.

et dico, veterem esse hanc objectionem hæresiarchæ Helvidii negantis B. Virginem post Christi partum mansisse Virginem, quem S. Hieronymus fusè refutavit. Quare sciendum per fratres Domini intelligi in Evangelio non filios ex Josepho et Deiparâ genitos, sed Christi cognatos tantùm, pirasi Hebræis familiari. Sic, Gen. 13, 8, dixit Abram ad Loth nepotem suum: *Ne, queso, sit jurgium inter me et te... fratres enim sumus.* Et, Gen. 29, 15, Laban ad Jacob nepotem suum ait: *Num quia frater meus es, gravis serries mihi?* Fratres ergo Christi Domini in Evangelio dicuntur ii qui erant ipsius consanguinei ac consobrini; sicut per sorores ejus intelliguntur Christi cognatæ, non autem sorores strictè tales.

170. Instat 1° anonymus ille scriptor, et ait: Ipsa etiam nomina fratrum Christi sunt nota; vocabantur Jacob, Joseph, Simon et Judas, prout expressè habetur Matth. 13, 55. Sed eadem responsio, quam jam dedimus, redit. Erant nimirum illi et vocabantur fratres, id est, cognati Christi Domini, prout hunc locum Cornelius à Lap., cæterique interpretes orthodoxi rectè intelligunt et exponunt.

171. Instat 2° idem adversarius, et ait: Teste Lucâ Evangelistâ, cap. 2, v. 7, *Maria peperit filium suum primogenitum*, nempe Christum; sed imperceptibile est quomodò Christus sit primogenitus Mariæ, si hæc non etiam genitum alios, sive si non datur ejusdem secundo, vel tertio genitus, etc.; sicut imperceptibilis foret prima dies, primus mensis, si nulla alia dies, nullus alius mensis succederet. Ita anonymus ille se assertum suum liquidè demonstrasse somniat. Verùm miserè decipitur, nec ex eo, quòd Christus Mariæ primogenitus dicatur, per legitimam consequentiam inferri potest, quòd Maria habuerit alios præterea filios, aut filias. Nam primogenitus ille dicitur, ante quem nullus est genitus, sive dein post illum alius gignatur, sive non. Sic in veteri Testamento offerri Deo debuit primogenitus, et primo post partum mense redimi, ut habetur Num. 18, 46. At si primogenitus non esset, nisi is, post quem alius vel alii sunt geniti, oblatio ac redemptio primogeniti potuisset ultra primum mensem differri, usque diùm alius nasceretur; antea enim juxta objectionem adversarii nondùm constare potuisset, utrùm prior ille foret primogenitus. Hæc sequela cùm repugnet S. Scripture, ac proin falsa sit et rejicienda, hoc ipso patet, quòd primogenitus sit ac verè dici possit, qui primò gignatur, etiamsi nemo alius post eum ex ipsius matre gignatur. Talis enim gaudet iuribus et privilegiis primogenituræ. Unde quando S. Lucas de B. Virgine ait: *Peperit filium suum primogenitum*, non sequitur, Mariam post hunc alios peperisse filios, sed solum, eam ante hunc nullum alium genuisse.

Cæterùm paritas de primâ die, vel primo mense, quam adversarius in objectione assert, prorsus nihil probat. Quamvis enim de facto, ubi dies v.l. menses sibi succedunt, prima dies habeat plures dies sibi subsequentes, et primus mensis alios menses sibi subsequentes; et tamen id non est de essentiali primæ diei, vel primi mensis. Si enim Deus statim post primum

mensem totum universum destruxisset; adeoque nulla alia dies primam diem, vel nullus alius mensis primum mensem fuisset subsequutus; tamen illa dies, quæ destructionis mundi præcessisset, fuisset prima, vel ille mensis fuisset primus; cum ante illam diem vel mensem in hæc hypothesi non fuisset alia dies, vel alius mensis prior. Paritas ergo allata potius est pro nobis, quam contra nos.

172. Antil. VIII. Historia evangelica de stellâ magis in oriente visâ (Matth. 2, 2), et de infanticidio Herodis (ibidem v. 16) conciliari nequit cum historiâ Josephi Judæi, aliorumque profanoorum scriptorum, apud quos de utroque illo tam extraordinario ac publico facto altum est silentium. Resp. 1° et inverte argumentum: Nullatenus verisimile est, quod S. Mattheus hæc facto confinxerit, cum non potuerit Hierosolymitanis persuadere, omnem tum civitatem ad adventum magorum fuisse commotam dicentium, se vidisse stellam illam in Oriente; aut Herodem tam barbarè in Bethleemitas infantes sævisse, nisi hæc reipsâ ita contigissent. Resp. 2°: Nego assertum, scilicet quod nullus ex scriptoribus profanis de his factis scripserit. De stellâ enim à magis testatur Chalcedius philosophus platonius (vid. supra, num. 23).

173. Quod autem eadem infantium attinet, quæ jubente Herode, in evangelicâ historiâ facta legitur, eandem narrat Macrobius, lib. 2, Saturn. cap. 4, prout pariter et in eodem loco ostendimus. Quanta igitur incredulorum temeritas ac impudentia est, post octodecim fernè secula verisimilia non putare, quæ S. Mattheus synchronis et rei gestæ testibus citra contradictionem enarravit; quæ ipsi gentiles scriptores Chalcedius (an Chalcedius fuerit gentilis, vide supra num. 23) et Macrobius non ignorarunt; quæ denique mundus tot seculis credidit, et antiquissimâ festi celebritate quotannis recoluit, et etiamnum colit?

174. Neque obest, quod Josephus Judæus de illis duobus factis taceat. Nōrunt enim eruditi, eum plura alia omisisse, nec semper omnia historici munia exactè implēsse. Unde doctum et vigilem hæc in re censorem habet Jacobum Salianum in annalibus ecclesiasticis. Fors etiam illius silentii causa aliqua fuit ignavum pseudopoliticæ studium; cum enim indignâ adulatione Vespasiano Messieæ seu regis in lege veteri promissi nomen ac prærogativam tribuisset, fas fortè sibi esse haud putavit de Christo, qui Messias à Prophetis prædictus à Christianis celebrabatur, frequenter et diversis in locis mentionem facere (1).

175. Antil. IX. Varia de stellâ illâ magis visâ sunt astronomiæ contraria, dubia, et incredibilia. Nam 1° si tam extraordinarium sidus apparuisset, veteres astronomi haud dubiè illius in tabellis suis astronomicis meminissent: atqui de eâ nullam mentionem faciunt. 2° Non potest dici, qualis fuerit hæc stella, an fixa, an planeta, an cometa? An visa fuerit tantum à magis, vel etiam ab aliis hominibus? 3° Cur dicitur visa in

oriente, Matth. 2, 2? Quasi verò stellæ non in toto orbis hemisphaerio videantur. 4° Quomodo magi ex stellâ nativitatem Salvatoris cognoscere potuerint? 5° Quid factum est de hæc stellâ, postquam magos Bethleem perduxit? Resp.: Etiam si naturam et qualitates omnes hujus stellæ explicare non possemus, minimè sequeretur eam non apparuisse. Innumera enim potest Deus facere, et sæpè facit, quæ nos mortales sufficienter capere aut explicare non possumus, prout non solum ex effectibus supernaturalibus, sed etiam ex multis naturalibus, quorum distincta explicatio nos latet, abundè patet. Interim tamen ad propositas quæstiones et dubia aptè responderi potest, et ab interpretibus S. Scripturæ passim respondetur. Ac primò quidem aut mirum est, quod de hæc stellâ nihil legatur in scriptis aut tabulis veterum astronomorum; cum ex unâ parte omnibus mathematicis notum sit, quàm incurii fuerint veteres in annotandis observationibus astronomicis: ex alterâ parte stella illa respectivè paucis apparuerit; nec ab aliis hominibus in dissitis locis visa fuerit; quia hoc signum juxta concordem interpretum, et D. Thomæ, in 3 part., q. 36, a. 8, ac S. Damasceni, lib. de orthod. fide, c. 7, sententiam non fuit stella fixa, nec planeta, nec cometa, aut una ex his, quæ sub initium mundi creatæ sunt; sed fuit stella artificialis ministerio Angelorum ex materiâ sive cœlesti, sive terrestri de integro formata in aere infimo circa terram, adeoque tantum in locis vicinis visibilis. Porrò hoc meteorum, seu corpus, ex densis vaporibus vel aliâ materiâ constipatum, et propter sui rotunditatem et flammam, quas emittebat, stella vocatum, primò visum est in oriente, ubi scilicet magi degabant; quamvis probabiliùs etiam plures alii, in eadem cum magis regione degentes, eandem viderint. Quòd autem non omnes, qui in Oriente stellam illam viderant, ad Christum adorandum cum magis profecti sint, idèò contigit, quia vel mysterium non capiebant, vel aliis distenti curis ire volebant, vel etiam magorum reditum præstolabantur. Magi verò ortum Salvatoris ex signo illius stellæ cognoverunt ex vaticinio Balaam, Num. 24, 17, prædicentis: *Orietur stella ex Jacob*, cujus Balaami posteri ipsi fuere. Accessit continua majorum traditio; et huc etiam illustratio superna; prout cum aliis patribus, quos Suarez citat, docet S. Augustinus his verbis: *Hunc stellam admirati, cujus etiam esset, consequenti revelatione nosse meruerunt, regis videlicet Judæorum*. Cæterum hæc stella propè Jerosolymam se oculis magorum subtraxit; dimissis autem ab Herode ad Christum querendum iterum apparuit, eo-que adduxit in Bethleem; minimè verò eodem reduxit in Orientem, nec cepit lucere in firmamento cum sideribus reliquis, sed dissoluta est in vapores aut materiam, ex quâ erat composita; sicut columna nubis, quæ Israelitis per desertum duxit, disparuit, postquam pervenerunt ad Jordanem, licet ad id usque tempus prodigiis fuerit conservata. Plura de stellâ magorum doctè et eruditè præter alios disserunt Calmetus, Cornelius à Lap., Anton. Mayr, Suarez, et Salmeron.

(1) Cur autem insigne illud testimonium, cujus supra, num. 23, in fine mentionem fecimus, de Christo scripserit, speciales habuit rationes.

Corollarium. Imperitè prorsus quidam incredulus ad Bullettum (Réponses critiques, tom. I, pag. 268) dixit S. Matthæum non sine ingenti absurdo potuisse asserere, quòd stella magos Bethleem duxerit, cum stella ob enormem suam à nobis distantiam nec urbem, nec regionem ullam, multò minùs aliquam domum designare possint. Nimirum ignoravit, aut se ignorare fluxit incredulus ille, stellam illam non fuisse stellam fixam, sed duntaxat meteorum in aere infimo ornatam.

176. Antil. X : « Solus Matthæus narrat Christi egressum in Ægyptum; ex adverso Lucas post adorationem pastorum ad præsepe Domini, et finitam purificationis Mariæ historiam, ait : *Et ut perfecterunt omnia in templo secundum legem Domini, reversi sunt in Galilæam, in civitatem suam Nazareth. Puer autem crescebat, et confortabatur plenus sapientiâ, etc.* » En contradictionem! Christus infans à Mathæo in Ægyptum ducitur; à Lucâ constanter à tempore nativitatis suæ in Judæâ perstitisse dicitur. Ita petulans et larvatus scribillator opusculi : *Les questions de Zapata*. Sed resp. et dico : Apparens hæc antilogia ab orthodoxis interpretibus jampridem soluta est, quamvis variant in modo eam solvendi. Mihi præpaleat explicatio Calmeti, juxta quem (1) fuit hic rerum gestarum ordo : Christus infans octo diebus post natiuitatem suam, id est, primâ Januarii circuncisus est; B. Virgo verò, postquam Christum peperit, toto 40 dierum spatio Bethleemi substitit; legis enim præscripto Levit. 12, tempus hoc feminis puerperis ad purificationem destinabatur. Ad finem horum dierum venerunt magi ab Oriente, et divinum infantem adorabant. Succedente autem nocte ab Angelo admoniti, ne ad Herodem regrederentur, per aliam viam ad propria remeârunt : B. Virgo verò expletis jam 40 illis à puerperio diebus, ascendit ad templum ad purificationem cum S. Josepho et puero Jesu; dumque peractâ purificatione in Nazareth reverterentur, ab Angelo per quietem à S. Josepho viso jussi sunt fugere in Ægyptum.

Neque huic explicationi nostræ obest, quòd apud S. Lucam statim post purificationem referatur reditus sacre familiæ in Nazareth, et incrementum pueri Jesu in sapientiâ, etc. *Et ut perfecterunt omnia in templo, etc.* Nam jam alibi observavimus, non singulos Evangelistas singula Christi gesta referre, sed sæpè ab uno facto transire ad aliud, non commemorato facto, aut factis intermediis. Hinc enim, ut Salmeron ait, est familiaris mos S. Scripturæ, ut quæ non sunt simul continuata, quasi continuata essent, enarrentur. Quare, sicut solemus dicere : Mulier concepit et peperit, licet nonnisi novem mensibus expletis pepererit; item sicut S. Matthæus enarrato ad finem capitis primi reditu Christi ex Ægypto in Nazareth, statim incipit caput 3, his verbis : *In diebus autem illis venit Joannes Baptista prædicans in deserto Judææ; quamvis*

inter reditum Christi ex Ægypto et predicationem Joannis viginti et amplius anni intercesserint; ita ex illis Lucæ verbis : *Et ut perfecterunt omnia in templo... reversi sunt... in civitatem suam Nazareth. Puer autem crescebat, etc.*, neutiquàm sequitur, quòd inter purificationem et reditum in Nazareth, non intercesserit fuga et commoratio in Ægypto. S. Augustinus enim lib. 3 de Consens. Evang. c. 5, Jansenius Gandavensis, Comment. in concord. Evang. c. 10, et Franc. Lucas censent, eos ex Jerusalem immediatè fugisse in Ægyptum, indeque primum post statutum tempus re-ducere reversos fuisse in Nazareth, ut hic ait S. Lucas. Aut si cum Cornelio à Lap. Comment. in Luc. 2; 40, et aliis mavis dicere, eos post purificationem immediatè reversos esse in Nazareth, et indè primum fugisse in Ægyptum; non tamen sequitur, quòd inter hunc reditum in Nazareth et pueri Jesu incrementum in sapientiâ coram hominibus, etc., non intercesserit fuga in Ægyptum. Cæterùm, etiamsi sacra familia ante fugam fortassis redierit in Nazareth ad faciendam de domo suâ dispositionem, et paranda necessaria ad iter longum in Ægyptum, tamen tempus ad fugam abundè supp. tebat, quia à die 2 februarii, quâ facta est purificatio, usque ad Pascha, quo factum dicitur infanticidium Herodis, intercedunt circiter duo menses.

177. Antil. XI. *Jesus* (Joan. 3, 22) *baptizabat*. Sed (Joan. 4, 2) *non baptizabat, sed discipuli ejus*. Numquid hæc est contradictio? Deum ad quid tunc baptizatus, cum ante mortem Christi nondùm habuerit vim causandi gratiam ex meritis Christi Redemptoris? Resp. : Nulla hic est contradictio, nullum impossibile aut absurdum. Nam etiam Joan. 3, 22, sensus est, quòd Christus baptizârît, non tam per se, quàm per suos Apostolos, quorum tamen saltem aliquos ipse priùs baptizabat. Teste enim Euthymio, antiquorum Patrum sententia est, B. Virginem et Petrum à Christo ipso fuisse baptizatos. Et Evodius Petri in cathedrâ Antiochenâ successor (4) asserit, Christum suis manibus baptizâsse Andream, Joannem et Jacobum, et ab his alios Apostolos fuisse baptizatos. S. Augustinus quoque, epist. 108, docet Apostolos baptismo Christi fuisse baptizatos, antequàm ipsi eodem baptismo alios baptizarent. Igitur Jesus baptizavit non per se, nisi per paucos, sed per discipulos suos; fermè sicut postea Apostoli, quando gentibus predicabant, paucos baptizabant propriis manibus, ut indicat S. Paulus, 1 Cor. 1, 17, dicens : *Non enim misit me Christus baptizare, sed evangelizare.*

Porrò, licet Christus, quando Apostolos baptizavit, nondùm fuerit mortuus, certum tamen est, quòd baptismus eo tempore collatus jam habuerit vim justificandi; hanc enim trahebat à meritis Christi, tum præsentibus, tum futuris; ac præsertim à morte Christi, quam Christus jam acceptaverat, seque in victimam futuram, pro salute hominum Deo Patri jam sæpè obtulerat. Quocirca, sicut Eucharistia ante mortem Christi instituta, sanctificavit Apostolos, sic et

(1) Comment. in Matth. 2, 1 et 13. Item in Dissertat. de adventu magorum, prope finem. Item in Harmoniâ 4 Evang. positâ ante Commentarium in Matth.

(4) Epist. quæ inscribitur *τὸ πάς*, id est, *lumen*.

baptismus. Ita disertè docent S. Augustinus, tract. 15 in Joan., S. Thomas, S. Bonaventura, Cajetanus, cæterique doctores, quos citat et sequitur Vasquez 3 part., quæst. 66, a 3, disp. 140, cap. 3 et 4. Legi etiam hæc de re merentur Cornelius à Lap. et Calmet, Comment. in Joan., ubi contrariam quorundam sententiam recensent et refutant.

178. Antil. XII. « An non est contradictio, dùm Christus (Matth. 5, 22) illum æternæ gehennæ ignis reum declarat, qui proximum suum appellat fatuum; cum tamen ipsemet (Matth. 23, 17) scribas et pharisæos appellat stultos et cæcos? » Ita anonymus ille scriptor in suo MS. ad D. Christoph. de Zabuesuig dato, de quo supra egimus. Sed resp.: Futilis prorsus et inepta est hæc istius anonymi objectio. Qualis enim hæc est illatio! Ille qui ex inordinatâ irâ irascitur non vitii, sed personæ proximi sui, et ad eum ex gravi et deliberatâ irâ vel odio dixerit *fatue*, reus erit gehennæ ignis; ergo eundem culpæ et pœnæ etiam incurrit Deus-Homo, sive Christus, qui non ex malo aut iniquo affectu animi, sed ex justissimo zelo seductores populi scribas et pharisæos vocat stultos et cæcos, ut eorum stultam doctrinam corrigat, et vilem reddat; prout Cornelius à Lap., aliique interpretes in hunc locum passim observant, et demonstrant; vid. etiam supra, n. 143, 144. Nulla igitur hic est contradictio, qua in primo textu S. Matthæi sermo est de irâ vel odio graviter inordinato et injusto; in altero verò de sanctissimo et justissimo Christi zelo adversus scribas et pharisæos.

179. Antil. XIII. « Christus (Matth. 11, 14) de Joanne Baptistâ ait: *Ipse est Elias*. E contrario Joannes Baptistâ (Joan. 1, 21) sacerdotibus et levitis eum interrogantibus: *Quid ergo? Elias es tu?* respondit, et dixit: *Non eum*. Cui jam credendum? Christo, an Joanni? Porrò, si Joannes, qui filius Zachariæ et Elisabethæ erat, Elias fuit, sequitur, quòd Elias bis natus sit. Potestne hoc sana ratio admittere? » Ita denudè anonymus ille scriptor. Sed resp.: Credendum est utrique, id est, tam Christo asserenti, Joannem esse Eliam, quam Joanni id neganti, nec tamen ideò sequitur aliquid absurdum aut impossibile, vel Eliam bis esse natum. Nimirùm Joannes Baptistâ fuit Elias quoad spiritum et virtutem Eliæ; id quod Christus cit. loc. indicare voluit; non autem fuit Elias quoad ipsam personam Eliæ, quod solum negavit Joannes Bapt. Porrò, quòd Christus verbis illis: *Ipse est Elias*, tantùm indicare voluerit, Joannem Baptistam esse Eliam spiritu, virtute, et zelo, non verò personâ, patet non solum ex verbis Angeli Gabrielis de Joanne Bapt. prædicentis patri ejus Zachariæ, Luc. 1, 17: *Ipse præcedet ante illum (Christum) in spiritu et virtute Eliæ, ut convertat corda patrum in filios, etc.*, sed etiam ex verbis ipsius Christi alibi, Matth. 17, 11, 12, 13 dicentis: *Elias quidem venturus est, et restituet omnia. Dico autem vobis, quia Elias jam venit, et non cognoverunt eum.... Tunc intellexerunt discipuli, quia de Joanne Baptistâ dicitisset eis*. Eleganter quoque hanc in rem Hieronymus epist. 151 ad Algasiam, q. 1, ita scribit:

Ipse (Joannes Bapt.) est Elias... non quòd eadem anima, ut hæretici suspicantur, et in Eliâ et in Joanne fuerit, sed quòd eandem habuerint S. Spiritus gratiam; zonâ cinctus, ut Elias; vivens in eremo, ut Elias; persecutionem passus ab Herodiade, ut ille sustinuit à Jezabel; ut quo modo Elias secundi adventus præcursor est, ita et Joannes venturum in carne Dominum Salvatorem, non solum in eremo, sed etiam in matris utero salutârî, et exultatione corporis nuntiârî.

180. Antil. XIV. « Joannes Bapt. optimè scivit, se esse præcursorem Domini, et Jesum esse verum Messiam. Quomodò ergo (Matth. 11, 2 et 3) potuit duos de discipulis suis salvâ veracitate mittere ad Christum, ut eum interrogent, num ipse sit Messias, an verò alius sit expectandus? » Ita idem anonymus scriptor loc. cit. Sed resp. cum Hilario, Chrysostomo, Origene, Theophylacto, Maldonato, Grotio, aliisque plerisque tam antiquis quam recentioribus interpretibus, ac dico, S. Joannem Bapt. tunc in carcere detentum, cum ex discipulis suis intellexisset, quanta in omnem illam regionem miraculorum Christi fama percrebresceret, deprehendisse ex narrantium modo narrandi aliquam eorum invidiæ speciem in Jesum; quasi hujus gloria et celebritas obscuraret et imminueret nomen præceptoris sui, id est, Joannis Bapt., ideòque ut eorum animo mederetur, hos ad Christum ipsam misisse, ut propriis cernentes oculis ejus facta, hunc verè Messiam esse intelligerent. Nulla igitur Joanni oborta fuit de Jesu Christo, quem ad eò apertè, solemniterque prænuñtiaverat, dubitatio; sed tantùm prudens illius charitas hanc ipsi viam aperuit, ut omnem discipulis suis errorem et ambigendi locum auferret. Igitur Joannes Bapt. misit discipulos suos ad Jesum, eumque rogavit, an ipse sit ille, qui venturus est, id est, an ipse sit Messias, non quòd de eo dubitaret, sed quòd incarcerationis et mortis vicinus, discipulos de eo dubitantes voluerit ab ipso Christo institui et convinci, sicque ad Christum traduci.

181. Antil. XV. « Christus de extremâ judicii die, teste Marco Evangelistâ (cap. 13, v. 52), ait: *De die autem illo, vel horâ nemo scit, neque Angeli in cælo, neque Filius, nisi Pater*. At, quæso, non Filio Dei naturali potuit aliquid esse occultum? » Ita pariter querit jam sæpius memoratus anonymus scriptor. Sed resp. et dico, hanc non esse novam objectionem, sed jam olim ab Arianis contra Catholicos acriter motam, inde inferre aditentibus, Christum non esse verum Deum, eò quòd aliquid ignoraret. Verùm hoc Ariano-rum argumentum SS. Patres et interpretes orthodoxi jam pridem confutârunt. Dicendum nimirùm est, quòd, quamvis Christus reipsâ non ignoret diem extremi judicii, tamen eum sibi cognitum esse, illesâ veritate negare potuit; quia eum non sciebat eâ scientiâ, quâ ut Magister, et Doctor missus à Patre nû posset, ac deberet. Nolebat quippe divinus Pater, ut Christus hæc de re discipulos instrueret. Itaque Dominus eo loco locutus est restrictè ad circumstantias, in quibus interrogabatur. Discipuli enim cum interrogabant tantùm Magistram et Doctorem missum à Patre. At tan-

quàm magister et Doctor generis humani missus à Patre, non sciebat diem iudicii, videlicet scientià communicabam. U. de sicut legatus, si rogetur de secretis regis sui, quæ ab eo taceri rex vult, verè respondet, se ea nescire, quia illa nescit ut legatus; ut legatus enim tantùm refert illa, quæ illi à rege dierna commissa sunt; sic Christus rectè negavit se scire diem iudicii, nimirum ut Dei legatus erat ad nos, sive scientià communicabili, quia illud Revelare hominibus non habebat in mandatis à Patre. Ita communiter respondent Cornelius à Lap. aliique interpretes.

182. Antil. XVI. † S. Matthæus (cap. 10, v. 10) ait, † Christum prohibuisse discipulis *calceamenta gestare*; † S. Marcus verò (cap. 6, v. 9) inquit, Christum voluisse, eos esse *calceatos sandalis*. Porro S. Matth. (loc. cit.) ait, Christum prohibuisse ne possiderent *virgam*; S. Marcus verò (cap. 6, v. 8) contrarium † testatur his verbis: *Præcepit eis ne quid tollerent in viâ, nisi virgam tantum*. En evangelistas apertè sibi † contradicentes. † Ita Horus in detestando suo opere, pag. 435 et 436. Verim resp.: Sunt hæc quidem antilogiæ seu contradictiones, sed duntaxat apparenter tales. Nam ad primum respondet S. Augustinus, lib. 2 de Consensu Evang. cap. 30, ea tantum calceamenta discipulis fuisse prohibita, quæ totum pedem tegerent: sandalia verò concessa, quæ plantam quidem pedis defenderent ab occurrentibus viæ incommodis; at superiorem partem pedem sinerent nudam. Hæc quippe vocantur *sandalia*, iisque Dominus et Apostoli, ut pauperes illius regionis uterentur. Vel cum D. Thomà, Cajetano et aliis dici potest, apud Matthæum prohiberi duplicata seu duo paria calceamentorum pro more illius regionis, æquè ac tunicarum. Mos enim secum mutatoria deferendi calceamenta ex omni antiquitate probatur teste Calmeto.

Ad secundum similiter respondetur, tantùm prohiberi, ne discipuli plures habeant virgas, seu scipiones; non autem, ne baculo utantur, quo iter agentes suos gressus firment. Hinc apud Marcum Christus dicitur præcepisse, ne quid assumerent in viâ, nisi *virgam tantum*, nempe unicam. Tunc enim, ut Grotius in hunc locum cum aliis observat, moris erat, in itinere plures baculos gestari, vel ut illis inmitterent, vel sarcinulas suas ferrent, ubi qui primum assumptus fuerat, vel fractus esset, vel attritus. Hinc responsioni favet, quòd apud S. Matthæum loc. cit. hæc tria conjungantur: *Nolite possidere... neque duas tunicas, neque calceamenta, neque virgam*. Undè sicut tantum duæ (non autem unica tunica) prohibentur, ita etiam tantum vetantur duo paria calceamentorum, et duo vel plures virgæ. Accedit, quòd in plurimis græcis veteribus Ms. legatur *ἑξῆς*; virgæ numero plurali (1).

Alii respondent, Matthæum de aliâ virgâ loqui quàm Marcum. Est enim quadam virga, quam sustentandi lassi corporis causâ assumimus, seu virga vitoria, quæ Hebræis dicitur *mischan*, à verbo *schan*, quod est *imili*. Et alia est virga, quam vindicandi aut defendendi gratiâ, armorum loco gerimus, quali iudices

(1) Vide Calmetum, Comment. in Matth. 10, 10.

ad designandum potestatem iudiciale utuntur, quæ dicitur Hebræis *schobeth*. Hanc ergo posteriorem Apostolis apud Matthæum interdictam fuisse, modò dicti censent auctores (1); illam verò priorem his permisam. Non enim Christus voluit, præfectionem discipulis suis reddere onerosiorem, sed expeditiorem, et duntaxat prohibuit ne gladiis, aliive armorum genere nuntiantur, omnem confidentiam in Domino collocantes.

Corollarium. Quæcumque ex allatis responsionibus eligatur, patet Matthæum Marco non contradicere, sed antilogiam hic objectam esse præcise apparenter talem.

183. Antil. XVII. Matthæus (cap. 10, v. 9), Marcus (cap. 6, v. 8), Lucas (cap. 9, v. 3), testantur, quòd Christus mittens binos et binos Apostolos ad prædicandum, eis præcepit non deferre marsupium, nec pecunias. Joannes verò (cap. 12, v. 6) ait, *Judam Iscariotem... habuisse loculos*, et quidem, ut interpretes hunc locum exponunt, volente Christo. An hæc non est contradictio? Non est. Nam alia est ratio: licujus collegii vel multitudinis, quale fuit collegium apostolicum, et alia est ratio duorum. Quoniam enim facile fuit duobus invenire hospitem, qui asymbolos exciperet, cum mitteret Dominus Apostolos binos ad prædicandum, vetuit eos secum deferre pecuniam, quòd tamen præceptum non voluit illis esse perpetuum, sed temporale, ut mox dicam. Ac totam discipulorum multitudinem simul cum Jesu circumventurum recta ratio non sinebat carere marsupio, ne usquam gravaret hospitem; item ut Dominus haberet, undè cum suis sustentaretur, quando latitandum, vel secedendum erat. Præterea, sicut mittens discipulos sine marsupio declarare voluit, nihil unquam defuturum his qui, simpliciter fiducia à ipso pendentes, totos sese prædicationi et aliorum ædificationi impenderent; ita cum suis circumferendo loculos, ostendit, Ecclesiam licitè habituram loculos, nec derogari perfectioni vitæ, habere commune marsupium pro sumptu opportuno.

Unde præceptum illud non deferendi secum pecunias primitus datum Apostolis fuit solum temporale, quòd etiam ex eo colligitur, quia Christus ipse, postquam Luc. 22, 35, ad Apostolos ait: *Quando misi vos sine sacco et perâ, numquid aliquid defuit vobis*, immediatè v. 36, subiungit: *Sed nunc, qui habet saccutum, tollat similiter et peram; et qui non habet, vendat tunicam suam et emat gladium*, quibus verbis sat clarè indicatur præceptum illud duntaxat fuisse temporale. Hinc Apostoli in primâ illâ professione omnia, ut iussi erant, præstiterunt; postea autem cessante Domini jussione, relicti sua libertati sat habuerunt, præceptum Domini illo præcepto intentum scopum spectare, nimirum ut omnem sollicitudinem mundanam seponerent, et sobrietatis ac paupertatis exempla præberent, semper à divinâ Providentiâ in omnibus se pendere declararent, licet cæteroguin peculium aliquod in prædicatione apud gentes secum deferrent.

(1) Brugens, Piscal. Hammond.

184. Antil. XVIII. « Matthæus (cap. 27, v. 44), blasphemias in Christum crucifixum congestas tribuit utrique latroni, dicens: *Idipsum autem et latrones, qui crucifixi erant cum eo, improperebant ei.* Sic etiam Marcus (cap. 15, v. 32) ait: *Et qui cum eo crucifixi erant, conviciabantur ei.* E contrario Lucas (cap. 23, v. 39) tantum de uno latrone hoc affirmat his verbis: *Unus autem de his qui pendebant latronibus blasphemabat eum dicens: Si tu es Christus, etc.* Quomodo ista concordant? Ita querit anonymus ille scriptor in suo Ms. ad D. Christoph. de Zabuesnig dato, de quo jam supra sæpius mentionem fecimus. Item auctor libri *l'Histoire critique de Jésus-Christ*, p. 225. Sed duplex est via seu modus apparentem hanc anti-logiam diluendi. Nam Græci, Origenes, S. Chrysostomus, Theophylactus, Euthymius, ac ex Latinis S. Hilarius existimant, utrumque latronem initio Christum blasphemasse; sed alterum visâ Christi patientiâ, notaque ejus Innocentiâ, item visis tenebris, aliisque signis brevi resipuisse, ac pœnitentiâ ductum, in Christum credidisse.

Verum melius respondent S. Augustinus, loc. supra cit. cap. 16, cæterique Latini plerique, communiter docentes, unum tantum ex latronibus blasphemasse; Matthæum verò et Marcum more Hebræis usitato, seu per figuram synecdoches in S. Scripturâ frequentem possuisse numerum pluralem pro singulari: *latrones pro latro*; sicut in Epistolâ ad Hebræos, cap. 11, v. 57, de Prophetis legimus pluraliter dictum: *Secuti sunt*; cum id de solo Isaiâ tradatur. Voluere nimirum Matthæus et Marcus loc. cit. per pluralem numerum *latrones*, vel *qui cum eo crucifixi erant*, non singulis horum personis, sed certò statim hominum, nempe latronum crimen blasphemie in Christum tribuere, ut ostenderent, Christum in cruce ab omni hominum genere et conditione, etiam latronum convicia atrocita pertulisse, quasi dicent: Ad eò sævè et insolenter certatim omnes Christo conviciati sunt, ut etiam ex latronibus unus, qui cum eo crucifixi erant, junctam animam agens, impudenter in illum probra conjecerit.

Scholion. S. Hieronymus utramque responsionem hic allatam recenset, magis tamen in primam inclinat, dum Comment. in Matth. cap. 27, v. 44, ita ait: *Idipsum autem et latrones qui crucifixi erant cum eo, improperebant ei.* « Hic per tropum, qui appellatur « *συνδεδεγμενος* (id est, conjunctio), pro uno latrone uterque inducitur blasphemasse. Lucas verò asserit quòd altero blasphemante, alter confessus sit, et è contrario increpaverit blasphemantem. Non quòd diserepent Evangelia, sed quòd primum (id est, ab initio) uterque blasphemaverit; dehinc sole fugiente, terrâ commotâ, saxisque disruptis, et ingruentibus tenebris, unus crediderit in Jesum, et priorem negationem sequenti confessione emendaverit? »

185. Antil. XIX. « Evangelistæ valdè discordant, dum de potu, qui Christo in monte Calvarie oblatum est, loquuntur. Matthæus (cap. 27, v. 34) ait, fuisse vinum, vel ut græci codices habent, *acetum cum felle mixtum*, additque, *et cum gustasset, noluit bibere.*

« Marcus verò (cap. 15, v. 23) id vocat *vinum myrrhatum*, testaturque, *et non accepit.* Lucas (cap. 23, v. 36) id appellat *acetum*, sed nihil dicit, utrum Christus illud acceperit necne. Joannes demiquè (cap. 19, v. 29 et 30) narrat, *spongiam plenam aceto, hyssopo circumpositam, oblatam fuisse ori ejus, et accepisse Jesum hoc acetum.* » Has (inquit idem anonymus scriptor præced. num. 184 citatus) Germani appellant contradictiones. Verùm nullam in his contradictionem agnovère S. Augustinus, cæterique orthodoxi interpretes, qui ex instituto commentaria in 4 Evangel. scripsère. Et profectò apparens anti-logia, sive contradictio evanescit, si cum S. Augustino, Cornelio à Lap., aliisque dicatur, vinum Christo oblatum fuisse simul felle et myrrhâ mixtum, quò esset amarius, ut S. Matthæum felle posse pro amaritudine, ut myrrhâ ipsa felle dicatur ob amaritudinem.

Præterea notandum, hanc Christi potationem à Matthæo et Marco loc. cit. recensitam aliam et diversam esse ab illâ, de qua Matthæus alibi (nempe cap. 27, v. 48) et Lucas ac Joannes loc. cit. agunt. Prior enim ante crucifixionem oblata est Christo, et erat potatio vini; altera verò data est Christo jam crucifixo clamanti, *sitio*, et fuit aceti; quamvis græci codices etiam illum potum, qui Christo ante crucifixionem oblatum est, appellent *acetum*, quia pro *οίνος*, id est, *vinum*, corruptè (ut videtur) legunt *ἄξος*, id est, *acetum*; nisi dicas, vinum hoc vocari *ἄξος*, id est, *acetum*, quia erat acerbum et acetosum. Porrò utramque hæc potationem Christo oblatam distinctè prædixit Psalmista, Ps. 68, v. 22, in personâ Christi dicens: *Et dederunt in escam meam felle; et siti meâ potaverunt me aceto.* Ubi de primâ potatione ante crucifixionem ait: *Dederunt in escam meam felle*, de posteriore verò in cruce: *Et in siti meâ potaverunt me aceto.*

Neque contradictio est in eo, quòd Matthæus dicat, Christum, *cum gustasset, noluisse bibere*, adeoque potum primò acceperit; Marcus verò, *et non accepit.* Nam Marcus, dum ait, *et non accepit*, nihil aliud voluit dicere, quàm quòd Matthæus dixit, *cum gustasset, noluit bibere.* Gustavit enim, sed non bibit, nec accepit sic, ut intra se hunc potum in copiâ transmitteret, ut Tirmus ait. Noluit autem bibere, sive quòd aversaretur malitiam Judæorum, qui vinum felle corruperant, sive ex aliâ ratione, vel quòd volebat nobis indicare aliquod mysterium. Significatum est enim secundum Hieronymum, quòd gustaverit quidem pro nobis mortis amaritudinem sibi à Judæis propinatam, sed quòd ab eâ non fuerit detentus, resurgens teritiâ die. Significatum item, quòd deinceps aversaturus esset vinum Judæorum, quòd productura esset Synagoga vitis, à quâ cum expectaretur dulces uvæ, fecit tabulas, ut legitur Isa. 5, 4. Jam enim cum discipulis liberat de dulci calice novi Testamenti, seque non bibiturum de fructu vitis asseruit, donec illud biberet novum in regno Dei, Marc. 14, 25. Meritò igitur amarum Judæorum recusavit vinum. Cæterùm, si increduli ejusmodi spirituales ac mysticos sensus intelligant, aut irrideant, id inde est, quia animalis homo non percipit ea quæ

sunt spiritus Dei, 1 Cor. 2, 14. Et sicut exaltantur caeli à terrâ, sic exaltatæ sunt cogitationes Dei à cogitationibus hominum, 1-a. 55, 9.

186. Antil. XX. « Spiritus S., qui Evangelistam « Marcum dirigebat, Jesum (Marc. 15, 25) horâ « tertiâ id est, juxta nostrum computum horâ nonâ « matutinâ mortuum esse testatur; è contrario Spi- « ritus S., qui Joannem Evangelistam inspirabat, huic « dictavit (Joan. 19, 14), Jesum circa horam quasi « sextam, id est, circa meridiem expirasse. » Ita blasphemè jocatur auctor libri: *l'Histoire critique de Jésus-Christ*, pag. 225, volens ostendere contradictionem Evangelistarum. Sed in primis turpiter errat iste incredulus, in eo quod dicit, memoratos Evangelistas loc. cit. loqui de horâ mortis Christi; quod falsum est, non enim de horâ mortis, sed crucifixionis loquuntur (1); pendit autem in cruce adhuc vivens per tres horas; ut Suarius loco mox citando ostendit, et etiam ex communi sensu et traditione Ecclesie probat. Deinde duæ præcipuæ sunt explicationes, quibus objecta hæc apparens antilogia solvitur. Prima et communior est sententia Suarii (2), Anton. Mayr. (3), Menochii (4), et aliorum dicentium, ab Hebræis diem tam in hyeme quàm in æstate, aliisque anni temporibus fuisse à solis ortu usque ad hujus occasum divisam in duodecim partes æquales sive horas, et similiter noctem in duodecim partes æquales sive horas, incipiendo ab occasu solis usque ad ejus reditum seu ortum, ita ut dies in æstate quantumcumque longus non habuerit plures quàm duodecim, sed longiores, vicissim in hyeme non pauciores, quàm duodecim, sed breviores horas. Cùm autem Christus crucifixus sit circa æquinoctium vernum, quo dies et noctes sunt æquales, tunc horæ diei etiam juxta Judæos erant æquæ longæ ac horæ noctis. Horæ sic divisæ et computatæ vocantur horæ Judaicæ. Porrò prædictas duodecim horas diei dividèbant Judæi in quatuor partes, quæ vocabantur prima, tertia, sexta, et nona, ita ut quilibet ex his partibus complexa fuerit 3 horas; nimirum prima durabat per tres primas horas diei, ab ortu solis numerando usque ad initium tertiæ, hæc per alias tres horas subsequentes usque ad initium sextæ, et denique ista pariter per alias tres horas sequentes usque ad occasum solis. Ratio autem sic dividendi 12 horas communes in 4 prædictas partes majores erat, quia sacerdotes Judaici quatuor illis diei temporibus (nempe circa primam, tertiam, sextam et nonam) solebant suas preces et sacrificia, aliaque ad Judaicam religionem pertinentia peragere; unde hæc quatuor appellantur horæ sacræ. Cùm igitur quæ-

libet ex his quatuor partibus diei tres horas communes contineat, rectè adscribitur, ex gr., tertiæ, quidquid ad hujus initium, medium, aut finem gestum est, hoc est, quidquid juxta Germanici horologii computandi modum ab horâ nonâ matutinâ usque ad duodecimam, sive usque ad meridiem accidit, saltem tempore æquinoctii verni, quo etiam juxta Hebræos (ut dixi) horæ diei et noctis erant æquales sive æquæ longæ. Itaque dùm S. Marcus ait, Christum crucifixum esse horâ tertiâ, non dicit falsum, etiamsi crucifixio facta sit circa sextam, id est, juxta nostrum computandi horas modum circa duodecimam, sive meridiem, quia hora tertiâ Judæorum se extendebat usque ad initium horæ sextæ, id est, juxta nostrum computandi modum, duodecimam; præsertim, quia S. Joannes non absolutè dicit, Christum horâ sextâ crucifixum esse; sed inquit: *Erat autem... hora quasi sexta*. Hinc Menochius ait: *Communis responsio est (Christum) crucifixum fuisse inter tertiam et sextam. Cùm verò medium à quolibet extremo nomen sumere possit, hæc factum, ut alius ex Evangelistis tertiam, alius sextam dixerit.*

187. Altera sententia, quam Cl. Weitenauer optimam censet, et quæ etiam auctoritate B. Clementis. S. Ignatii M., et Telesphori papæ confirmatur, est explicatio Riberae et Bulleii, seu illorum, qui dicunt, rectè asserti à S. Marco, Christum horâ tertiâ fuisse crucifixum; quia tunc Pilatus ob clamores Judæorum, *crucifige*, Christum ad mortem crucis jam destinavit; et pariter tertiæ diei à S. Joanne, cum crucifixum esse circa horam sextam; quia tunc crucifixio rearsè peracta est. Marcus ergo originem et initium crucifixionis per horam tertiam indicavit; Joannes verò ejus executionem et complementum per horam sextam assignavit. Cæterum aliunde constat, quòd verbum activum juxta Hebræos non tantum ipsam actionem, sed etiam preparationem vel dispositionem ad actionem significet. Sic Deut. 16, 6, Hebræi dicuntur *vespere ad solis occasum egressi de Ægypto*; quia nimirum vespere manducabant agnum paschalem et convasabant; sed Exod. 12, 42, dicuntur *nocte* educti de Ægypto; quia scilicet illâ nocte percussis à Domino Ægyptiorum primogenitis, Pharaon jussit, ut Israelitæ surgerent, et ex Ægypto egredierentur; hi verò ad iter se proximè accinxere. Denique Num. 33, 3, reipsâ profecti sunt *alterâ die Phase.... videntibus cunctis Ægyptiis*. Ex quo exemplo patet, quòd præparatio et proxima dispositio ad exitum ex Ægypto, in primo et secundo citato loco dicatur egressus, sive exitus ex Ægypto. Similiter igitur Marc. 15, 25, dicitur, quòd Judæi horâ tertiâ Christum crucifixerint; quia tunc per suum clamorem et tumultum à Pilato destinationem Christi ad mortem crucis, quæ erat proxima dispositio ad crucifixionem, extorscrunt. Plura hanc in rem asserunt Ribera et Bulleius.

188. Antil. XXI. « S. Lucas, cap. ultim. v. 50 « et 54), ait Christum in Judæâ, prope Bethaniam, « quæ vicus erat ad radices montis Olivarum, « ascendisse in coelum coram discipulis: S. Mat- « theus verò (cap. ultim. v. 16) narrat, discipulos

(1) Nam S. Marcus loc. cit. ait: *Erat autem hora tertiâ: et crucifixerunt eum*. S. Joannes verò cap. 19, v. 14, 17, inquit: *Erat autem.... hora quasi sexta, et dixit Judæis: Ecce rex vester. Illi autem clamabant: Tolle, tolle, crucifige eum.... Tunc ergo tradidit eis illum, ut crucifigeretur.*

(2) Tom. II in part. disput. 40, sect. 6.

(3) De primâ et secundo Christi adventu, l. 3, cap. 14, et cap. 15, num. 654.

(4) Centur. G, quæst. 87. Item in suo Comment. in Matth. 27, 45.

« Christum ultimò vidisse in monte Galilææ. Nam ibi ait : *Undecim autem discipuli abierunt in Galilæam, ubi constituerat illis Jesus.* Numquid hæc est aperta « contradictio? » Ita incredulus ille Zapata, contra quem jam supra, n. 179, egimus. Resp. Apparens hæc contradictio faciliè solvitur, si ad sequentiâ attendatur : S. Matthæus loc. cit. non ait, Christum in monte illo in Galilæâ citò ascendisse in cœlum, aut apparitionem illam in Galilæâ fuisse apparitionem ultimam. Erat enim illa ordinè octava, post quam adhuc alia, nempe nona et ultima (de quâ S. Lucas loc. cit. loquitur) facta est Jerosolymis, ubi Christus iterum cum discipulis amicè egit et conservatus est. Porrò S. Lucas laudè dubiè legerat Evangelium S. Matthæi, qui omnium Evangelistarum primus Evangelium suum scripsit. Quis igitur prudens suspicetur, aut credat, S. Lucam, dum ascensionem Christi in Judæâ contigisse narrat, loqui de illâ ipsâ apparitione, quam S. Matthæus c. ultim. v. 16, in Galilæâ factam fuisse asserit, siquæ huic Evangelistæ voluisse manifestè contradicere? Non igitur S. Matthæus loc. cit. de illâ apparitione de quâ S. Lucas loquitur, agit, quod etiam ex eo confirmatur, quia S. Matthæus loc. cit. de ascensione Christi nec verbo mentionem facit, cum tamen S. Lucas in textu objecto hanc distinctè narret.

Si autem quæras cur S. Matthæus non (sicut S. Lucas) ultimam Christi apparitionem in monte Oliveti recensuerit, sed penultimam in monte Galilææ, quem fuisse montem Thabor S. Bonaventura, et alii censent? Resp. : Ratio est, quia Spiritus sanctus ad hanc et non ad illam apparitionem scribendam S. Matthæum incitavit. Aliunde enim constat, quòd non singuli Evangelistæ omnia Christi gesta, quæ ab aliis Evangelistis narrata sunt, recenseant.

Scholion. Sunt quidem insuper alie apparentes anti-logiæ in Evangelio; sed contenti sumus, eas, quas modò attulimus, dissolvere; præsertim quia easdem increduli nostrorum maximè temporum contra religionem christianam proferre solent, et quia non paucas alias ejusmodi apparentes anti-logias jam supra, n. 115, 127, solvimus, vel mox in sequenti cap. 2 dissolveremus, aut denique quia eæ apud scripturistas (1) dissolutæ passim legi possunt. Cæterùm id præterea benevolam lectorem monitum velim, quòd præsentè cap. 1 per anti-logias apparentes non eas solum intellexerim, quibus textus S. Scripturæ textui opponi, sed illas quoque, ubi textus cum hi toriâ profanâ, aut naturalis philosophiæ placitis convenire haud videtur.

(1) Tales sunt sanctus Augustinus, LL. de Consensu Evangelistarum; Jansenius Gandavensis episcopus, de Concordiâ Evang.; Tirinus, in Indice quarto ad finem sui Commentarii in S. Scripturam posito, ubi catalogum anti-logiarum seu apparentium contradictionum in utroque Testamento occurrentium recenset. Item Breviarium Scripturasticum in Dominicis totius anni Evangelia tomuli tres edit. Augustan. an. 1772. Taceo alios commentatores et interpretes S. Scripturæ, qui passim anti-logias apparentes S. Scripturæ solvunt et dilucidant.

CAPUT II.

De aliis adhuc difficultatibus, quas increduli contra historiam, aut doctrinam evangelicam objiciunt.

189. Quæres I : « 1° An Evangelistæ vera loquantur, dum ex veteri Testamento citant prophetias, quæ vel non sunt ad rem; sicut dum Matthæus (c. 2, v. 15) reditum Christi ex fugâ in Ægyptum ait, prænuntiatum esse ab Osè (c. 11, v. 1) his verbis : *Ex Ægypto vocavi filium meum*, ubi tamen sermo est de exitu Israel ex Ægypto? 2° Vel, dum idem Evangelista (loc. cit. v. 25) inquit, Jesum habitasse in Nazareth, ut adimpleretur propheta : *Nazareus vocabitur*, cum tamen hæc propheta nullibi in veteri Testamento reperitur? 3° Vel, dum idem ipse (c. 27, v. 9) pro *Zachariâ* prophetâ citat *Jeremiam*? 4° Vel, denique, dum Marcus (c. 1, v. 1, 2 et 3) pro *Malachiâ* citat *Isaiam*? » Resp. : In his omnibus Evangelistæ nullius falsitatis argui possunt. Nam ad primum dico, citatam Osè prophetiam esse maximè ad rem. Nam quis vel mediocriter versatus in S. Scripturâ debet scire, in prophetiis et aliis sacrarum litterarum locis, sæpè, præter sensum litteralem, simul dari alium sensum mysticum, hoc est, sæpè verba S. Scripturæ immediatè quidem significare aliquam rem, quæ tamen sit typos et figura alterius rei, vel mysterii, juxta illud S. Pauli effatum, 1 Cor. 10, 11 : *Hæc omnia in figura continebantur illis.* Sic igitur, dum Dominus per Prophetam Osèam loc. cit. ait : *Ex Ægypto vocavi filium meum*, in sensu quidem litterali et immediatè significatur populus Israeliticus exiens ex Ægypto, qui erat figura Christi ex Ægypto reducis; in sensu autem mystico et mediatè indicatur puer Jesus ex Ægypto redux, qui est figuratum. Et sanè apta est proportio et similitudo inter illam figuram et hoc figuratum. Israel enim profectus est in Ægyptum, famem evitaturus; et Jesus eò perrexit, sævitie Herodis se subducturus; Israelis populus suo tempore iterùm exiit ex Ægypto; et Jesus defuncto Herode reversus est in terram Israel.

Ad secundum, in primis observo, vocem *Nazareus* in hebraicâ lingua posse duplici modo legi, et scribi, nimirum vel cum litterâ *Ṣ Tsade* seu *Ts*, vel cum litterâ *Ṣ Zaïn* seu *z*. Si primo modo scribitur, significat *germen* seu *florulentum*; si autem altero modo scribitur, idem est ac *segregatus* seu à communi hominum grege *separatus*, hoc est, *Deo consecratus, sanctus, sanctificatus*. Jam verò utraque hæc expositio in Prophetis de Messia seu Christo scripta invenitur. Nam Messias ut sanctus à Prophetis passim celebratur; Isaias, cap. 11, v. 1, verò eum appellat *florem*, seu *germen* : *Et egredietur virga de radice Jesse, et flos de radice ejus ascendet*. Sic etiam Zacharias, cap. 6, v. 1, Christum vocat *Orientem sureculum* : *Ecce vir, Oriens nomen ejus*; quia nimirum ex emortuâ ferè Patriarcharum radice, tanquam novus sureculus prodiit, et in magnam arborem crevit, ut exponunt interpretes, Menochius, Cornel. à Lap., etc. Atque hæc nostra responsio, et vocis, *Nazareus*, in Prophetis fundatè expositio con-

formis est S. Hieronymo dicenti : « Nazareus sanctus » interpretatur. Sanctum autem Dominum futurum, « omnis Scriptura commemorat. Possumus et aliter « dicere, quod etiam eisdem verbis juxta hebraicam « veritatem in Isaiâ scriptum sit : *Exiet virga de radice « Jesse, et Nazareus* (id est, flos) *de radice ejus ascendet.* »

Cæterum Tirinus cum Maldonato et aliis contendit, et probat, Matth. 2, 23, Christum Nazarum dictum esse à flore seu germine, ac expressè ait : « Errant « igitur, qui nomen Christi Nazarenà à Nazir, id est, « separatum seu sanctum deductum putant. »

Ad tertium, dico, varios esse modos seu sententias, quibus S. Matthæus ab errore vindicari potest, et quas Calmetus fusè recenset. Ego duas solum, quæ objectam hic difficultatem satis diluunt, in medium profero. Prima igitur est eorum qui, cum Origene, Tertulliano, Eusebio, Serario, etc., dicunt, illam prophetiam Jeremiæ prædicentis : *Et acceperunt triginta argenteos pretium appetiati*, etc. (quæ propætia, quanquam mutatis verbis, reperitur Zachar. 11, 12) in Jeremiâ olim extitisse, sed intercidisse, vel à Judæis erasam fuisse. Confirmatur hæc responsio etiam ex eo, quia nonnulli Jeremiæ loci prater in lib. 2 Nachab. cap. 2, v. 1, leguntur, quos in prophetiâ Jeremiæ non habemus; item teste Origene, et D. Hieronymo liber aliquis Jeremiæ olim fuit, qui tamen vel ob nonnullas depravationes, vel ambiguas narrationes, quas Judæi fortè, in quorum hie manibus erat, addiderant (ut Serarius loc. cit. suspicatur), apocryphus habebatur. Accedit, quod multa olim servata fuerint apud hominum memoriam gesta dictaque Prophetarum, extra illorum libros, testibus Josepho, lib. 5 de Bell. jud. cap. 5, et Vitis Prophetarum, à pseudo-Epiphonio et Dorotheo conscriptis; prout Calmetus testatur. Igitur licet illa prophetia, de qua S. Matthæus, cap. 27, v. 9, ait : *Tunc impletum est quod dictum est per Jeremiam Prophetam, dicentem : Et acceperunt triginta argenteos, pretium appetiati*, etc., hæc facta in Jeremiæ libro non extet, non sequitur, eam non esse prophetiam Jeremiæ.

Secunda, et quidem complurium sententia est eorum, qui nomen Jeremiæ in cit. loco Matthæi incuriâ librorum irrepisse, arbitrantur. Ita teste Tirino censet S. Hieronymus, Rupertus, Liranus, Jansenius, Franc, Lucas, Baronius, Maldonatus, Suarez, cujus ultimi verba in 3 part., tom. II, disput. 54, sect. 1, in fine, sunt hæc : *Sed illud verisimiliter videtur, Evangelistam (Matthæum) non posuisse nomen Jeremiæ, sed simpliciter nomen Prophetæ; ab aliquo autem additum nomen Jeremiæ in margine, postea irrepisse in textum in aliquibus codicibus, non enim in omnibus habetur.* Et reverà sunt græci codices, latini, syriaci, arabici, persici, in quibus nomen Jeremiæ cit. loc. Matthæi minime legitur, prout testatur Calmetus citans var. lect. Mill. etc. Confirmatur secunda hæc sententia etiam ex eo, quia Matthæus sæpè non exprimit nomina Prophetarum, quos citat, ut patet Matth. cap. 1, v. 22, cap. 2, v. 25, et ex aliis hujus Evangelistæ locis. Porro eandem sententiam etiam non pauci ex recentioribus te-

nent, nominatim Ignat. Weitenauer, Nonnotte et Bullet, qui eandem fusè defendit.

Ad quartum, dico citatum S. Marci testimonium partim ex Isaiâ, partim ex Malachiâ depromptum esse, ac absque omni falsitate Isaiam et quidem solum à D. Marco, loc. cit., nominari potuisse. Verba enim laudati Evangelistæ loc. cit. sunt hæc; *Sicut scriptum est in Isaiâ Propheta : Ecce ego mitto Angelum meum ante faciem tuam, qui præparabit viam tuam ante te. Vox clamantis in deserto : Parate viam Domini, rectas facite semitas ejus.* In quo textu verba ista : *Ecce ego mitto Angelum meum ante faciem tuam, qui præparabit viam tuam ante te*, scripta sunt in Malachiâ, cap. 3, v. 1; verba autem sequentia : *Vox clamantis in deserto*, etc., extant in Isaiâ, cap. 40, v. 3. Nihilominus S. Marcus unius tantum Isaie nomen exprimit, utpotè vetustioris, et altero (nempe Malachiâ) celebrioris. Porro, ut Cornelius à Lap. rectè observat, idem reapse hoc loco dicit Malachias cum eo, quod dicit Isaias. Nam Angelus missus à Deo ad præparandam viam Christo non alius fuit quam Joannes, voce suâ clamans, predicansque penitentiam, quæ corda hominum præpararet ad Christi prædicationem et gratiam. Est ergo hoc unum duorum Prophetarum idemque oraculum, uno eodemque sensu de uno eodemque Joanne prolatum, licet aliis et aliis verbis, quæ se mutuò confirmant et explicant, atque in Isaiæ oraculo reipsa continetur oraculum Malachiæ; quod enim prædixit Malachias, idem clarius et pressius aliis verbis prædixit Isaias. Hæc igitur est causa, cur S. Marcus, cum duorum Prophetarum duas sententias citat, quasi unum idemque testimonium citet, et quidem sub uno nomine Isaiæ.

190. Quæres II : « Num verisimile sit, tempore « Christi in terrâ ambulantis ut energumenes in Juce « deâ datos fuisse, quot ab Evangelistis narratur? « 2° Vel, si dati sunt, verè fuisse possessores à demone, et non potius morbo aliquo epilepsie, aut insanie ejusdem specie, aut melancholie vitio, vel « anxietate peccaminose conscientie afflictos, præsertim, quia aliunde constat morbos à Judæis tum « nomine demoniorum fuisse appellatos? » Resp. ad primum contra deistas, et dico, id omnino verisimile esse. Nam speciales erant rationes, cur tempore Christi tot energumeni dati fuerint, præsertim in Judæâ. A pluribus enim jam seculis usurpaverant sibi demones in universorum terrarum orbe tenelbris idololatricæ immerso cultum soli Deo debitum, seque mundi ac nature dominos ferebant. Venerat autem Deus-Homo ad destruendum diaboli imperium, et vindicandum Deo vero cultum orbis; oportuit proin hominibus patefacere quàm improbis et miseris tamdiu dominis servierint, cumque ad finem demonibus permittere, ut crudelitatem in homines dirissimis modis exercere potuerint; ubi tamen experiri simul reprobi hi spiritus debuissent, verum Dominum ac Judicem sibi nunc instare, qui solo nutu et imperio eorum fastum comprimere, cosque usurpato tamdiu dominatu exuere, et pro libitu è corporibus hominum expel-

lere, ac, quò vellet, ablegare posset. Quibet proin energumenus ad Christum adductus et ab hoc liberatus, in luculentam tanti dogmatis confirmationem valebat.

Præterea hæc ratione adstruebatur fides contra incredulos, qui spiritus et angelos negabant, quales tempore Christi in synagogâ erant Sadducæi, abominabilis illa, et generi humano præ aliis exitialis secta. Hanc, cum omnes spiritus sive bonos, sive malos inficiaretur, Servator non solum verbis, sed etiam factis ipsis, dæmones ex multis energumenis expellendo, refellendam sumpsit.

Ad secundum, dico : Energumenos, de quibus in Evangelio mentio fit, non tantum morbo aliquo, aut vitio melancholiæ, etc., laborasse, sed verè fuisse à dæmone obsessos, evincunt verba Evangeliorum, et tota harum narrationum series. Talia quippe hæc sunt, quæ vera et realia dæmonia postulavit. Christus enim allocutus est dæmones; interrogavit, quodnam nomen haberent; imperavit, ut exirent ab homine; concessit, ut abirent in porcos, quod etiam factum legitimus. Aut an fortassis morbi horum hominum in porcos irruerunt, eosque in stagnum præcipitaverunt? Dein, quando principes Phariseorum de Jesu dixerunt, quòd in principe demoniorum eieciant dæmones, nunquid dicere voluerunt, quòd in principe morborum ab hominibus morbos eieciant? En in quantas absurditates et deliria insana Patribus, et obvio S. Scripturæ sensui contradiendi libido incredulos abripiat.

491. Verùm instant, et opponunt 1° Quòd Christus cum Geraseno egit tanquàm cum homine, qui habere dæmonium, à quo ejus nomen petiit, quod dixit esse Legionem; quando jussit, idem dæmonium ab eo exire, eidemque permisit in gregem porcorum, qui ibidem erat, intrare; hæc omnia considerari possunt tanquàm medicina delirantis imaginationis illius Geraseni, quam Christus ipsi adhibuit; nam cum stultis et melancholicis non rarò, teste Borello, Hist. cent. 3, observ. 19, profuit, si alius vel alii lingebant, se habere pro veris eorum deliramenta. Itaque Christus imperans imaginariis dæmonis egressum, persuasit Geraseno illi homini, ea aluisse per subitam illius gregis in mare præcipationem, quam ipse Christus vel directè effecit, vel mediante translatione delirii ejus hominis in gregem porcorum.

Resp.: Absit hæc interpretatio, quæ sensum obvium et à Patribus receptissimum S. Scripturæ contemnens, veritati Evangeliorum offecit, et fictionem tribuit Domino, et novum fugit prodigium, ut illud, quod Evangelium narrat, excludat, non aliâ de causâ, quàm ad tuendum hoc placitum, non dari verè energumenos, quod non solum est contra sacras literas acceptas in sensu obvio, sicuti debent, quòd nihil obstat, sicut hæc nihil obstat; sed etiam contra manifestam experientiam; prout variis exemplis invictè ostendunt Thyreus de Dæmon. cap. 23, Spondanus ad annum 1566, de conversione Florinundi Ræmondi, Fullonius excursio. I in librum 2 Machab. 8, 19, Jacob Fontaine (1), Hayus

(1) In gallico libello Aquis Sextiis edito anno 1611 :

(1), Augustinus Calmet (2), Colletus (3), Theophylus Raynaudus (4), Joseph Benvenutus (5), Jacob, Joseph Duguet (6), Benedictus XIV, (7), Martinus Gerbert (8), pluresque alii.

192. Oppon. 2° : Sola Evangelia exhibent ingentem dæmoniacorum numerum inter Hebræos; historiæ autem ethnicorum nihil simile habent, sed hæc conciliari non possunt, nisi revocando dæmoniacos Evangeliorum ad insanos et epilecticos, etc. — Resp. 1° : Nego maj. Nam dæmones possidentes dici possunt ethnicorum furie, quibus tam Græci, qui eas appellabant Eumenides, quàm Romani, putabant aliquos fuisse correptos. Unde ad effugiendam earum invasionem Athenienses, teste Cicerone (9) fanum, et Romani lucum in Latio, qui Furinæ dicebatur, consecraverunt. Hos pariter dæmones dicam significatos à Latinis per larvatos, et arvarum plenos, apud quos larvæ erant mali spiritus; per ceritos et lunaticos, quasi à Cere vel Dianâ agitato; item per Pythones et Pythias, à quibus oracula per inspirationem mali dæmonii sub nomine Appollinis, vel Latonæ, vel alterius ex innumeris Paganorum diis fundebantur. — Resp. 2° : Omisso maj. et neg. min. Nam dato apud ethnicos non fuisse tantam dæmoniacorum multitudinem, quanta apud Hebræos, quòd Christus jam advenit; ratio in promptu est, quia ut supra, n. 490, observavimus, volebat Dominus, ut omnes agnoscerent, se esse potentiores omnibus dæmonis utpotè verum Deum, sicque fortiter et suaviter obtineret excidium idololatriæ, seu diabolici supra terram regni.

193. Oppon. 3° : Qui dæmoniacos admittunt, faciunt Deum auctorem, vel saltem consortem dæmonis in obsessionibus hominum; nam dæmones non possunt agere in hominum humores et organa, nisi impetratâ in eam rem à Deo facultate; ergo qui dæmoniacos admittunt, sunt in Deum contumeliosi. Sic alii apud Calmetum, sed prorsus inceptè objiciunt. Nam quæro 1° ex ipsis, an Deus factus sit auctor, vel saltem consors dæmonis in affligendo S. Job, dùm Satanias obtentâ à Deo facultate percussit Job ulcere pessimo, cap. 2, v. 27? 2° Neg. maj. Nam, qui dæmoniacos admittunt, non asserunt Deum inire foedus aut pactum cum dæmone, nec faciunt Deum auctorem aut consortem malitiæ dæmonis in torquendis energumenis :

De signis Magorum et verâ possessione humanorum corporum per dæmonem, Dis. 2, pag. 42.

(1) Doct. of mirac. c. 2.

(2) In Dissertatione de obsessentibus et possidentibus corpora dæmonibus.

(3) Tom. 2, Tract. de Religione.

(4) In libro, cui titulus : *Anglus malus hominem colaphizans*, laudato à Benedicto XIV, l. 4 de Beatificat. p. 1, cap. 29, num. 3.

(5) In Dissertat. *Lucæ* editâ anno 1775, apud Ephemerides litterarias romanas ann. 1776, art. *Luca*.

(6) In Gallicâ dissertat. *sur les Exorcismes*.

(7) Lib. 4 de *Beatif. et Canonizatione SS.* P. 1, cap. 29.

(8) Part. 2, *Liturgiæ veteris Alemanicæ*, disquisitione 7 de Energumenis eorumque exorcismis.

(9) L. 2, de *Nat. Deor.*

quia Deus istam militiam non intendit, aut approbat, sed solum permittit, et quidem ex sapientissimis finibus, ex gr., ad exercendam hominum virtutem et patientiam, vel ad puniendos peccatores. Cæterum virtutem agendi in organa et corpora hominum dæmones jam ex naturâ suâ habent, et habuerunt ante lapsum suum, seu antequam facti sunt dæmones; Deus autem, ut dixi, ex sapientissimis finibus solum permittit, ut hanc suam naturalem vim exercere possint, sicut eam exercent in torquendis in inferno damnatis. In hoc autem nihil apparet, neque est, quod sit Deo indignum aut ei contumeliosum.

Scholion. Plura de eugentibus, præsertim tempore Christi in terrâ ambulantis, et primorum Christianorum, reperies contra incredulos solidè et eruditè scripta apud Bergier (1), De Feller (2), et Spagnium Florentium (3), quorum ultimus etiam illorum objectiones solvit, qui Christum operâ diaboli, aut mediis duntaxat naturalibus, et non virtute divinâ dæmones expulisse ex corporibus obsessorum blasphemant.

194. Quæres III: « Quis fuerit ille *Zacharias filius Barachie*, quem Christus (Matth. 23, 35) ait fuisse *occisum inter templum et altare*? » Antequam respondeam, observo, quod impius auctor Manualis lexicæ Philosoph. (4) hæc de re disserens, S. Evangelistam Matthæum velut impostorem, aut hominem stupidum proponat, qui Christo effatum illud velut de re jam præteritâ affliverit, quæ tamen primum post 40 annos à morte Christi elapsos contigit. Nam auctor ille loc. cit. ita pronuntiat: « Viri docti (in hoc Christi effato Matth. 23, 35) difficultatem inveniunt. In historiâ enim Hebræorum nullus reperitur Zacharias, qui ante adventum (Christi) aut hujus tempore in templo occisus fuerit. Sed in historiâ obsidionis Jerosolymæ apud Josephum invenitur Zacharias, filius Barachie, qui in medio templi interfectus est. Inde docti suspicantur S. Matthæum, non nisi post expugnatam à Tito Jerosolymam Evangelium scripsisse. »

Verum resp. et dico, doctos illos viros, quorum mentionem modò citatus auctor facit, aut esse confictos, aut certè (si qui sunt) non esse verè doctos, sed nimium quantum errasse. Nam Zacharias filius Barachie, de quo Christus (Matth. 23, 35) loquitur, non est ille Zacharias, qui paulò ante excidium Hierosolymæ per Romanos, à Zelotis interfectus legitur. Hic enim teste Josepho, lib. 5 de Bello jud. cap. 1, in medio templi occisus est: ille autem inter templum et altare, ut Christus loc. cit. expressè ait. Dein, etiamsi non pauci ex recentioribus interpretibus contendant, et horum sententiam etiam Calmetus amplectatur, videlicet Zachariam à Christo loc. cit. commemoratum,

(1) Certitude des preuves du Christianisme, p. 4, chap. 5.

(2) In cathéchismo Philosoph., p. II, n. 319, 320, et 322.

(3) De miraculis, tom. II., cap. 6, num. 1161, 1185.

(4) Artic. *Christianisme*.

esse illum ipsum, de quo Josephus, loc. cit., mentionem facit; non tamen idèò necesse est dicere, S. Matthæum aliquid falsi Christo affinxisse; sed, ut Calmetus ait, Christus spiritu prophético locutus est, ita ut ventura prædixerit, et præteritum pro futuro ponens, pium illum virum interfectum iri vaticinatus sit.

At verior certiorque, ut Cornelius à Lap. inquit, est sententia, Zachariam à Christo Matth. 23, 35, laudatum, fuisse filium Joiadæ pontificis, qui à Joas rege ingrato, 2 Parap. 24, 21 et 22, occisus est immani sacrilegio in atrio sacerdotum, quod erat inter templum, sive Sanctum, et altare holocaustorum. Ita S. Hieronymus, Beda, et passim alii cum Abulensi, Cornelio à Lap., et Maldonato.

195. Dices I. Zacharias hic fuit filius Joiadæ, non Barachie. — Resp. 1°: In hebræo S. Matthæi Evangelio, quo Nazaræi utebantur, loc. cit., nomen Joiadæ pro Barachiâ fuit; prout S. Hieronymus his verbis testatur: « In Evangelio, quo utuntur Nazaræi, pro filio Barachie filius Joiadæ reperimus scriptum. » 2° Idem S. Pater respondet, Joiadam alio nomine dictum fuisse Barachiam, id est, *benedictum Domini*. Nam usitatum apud Judæos fuit, unam eandemque personam duobus nominibus nuncupari: quorum exempla in Scripturis passim occurrunt, præsertim, si ambo nomina reapsè idem significent, aut quamdam inter se similitudinem habeant; prout Bullet pluribus exemplis demonstrat. Quare idem vir Barachie et Joiadæ nomina obtinere potuit, præsertim quia Barachias significat *Benedictus Domini*, et Joiada à voce hebræâ *Judad*, *dilectus*, significat *dilectus Domini*, adeoque reapsè idem, uti Bullet, loc. cit., observat. Adde quòd Joiadas, cum fuit vir sanctissimus, aptissimè etiam dici potuerit Barachias, seu *Benedictus Domini*.

Dices II. Zacharias Barachie filius à Christo cit. loc. Matth. innotuit tanquam justorum postremum, qui à Judæis interfectus est, quemadmodum Abel primus est sanctorum, violentâ morte sublatus. Hoc enim sibi volunt hæc Christi, Matth. 23, 34, 35, verba: *Ecce ego mitto ad vos Prophetas, et sapientes, et ex illis occidetis, et crucifigetis.... ut veniat super vos omnis sanguis justus à sanguine Abel justi, usque ad sanguinem Zacharie filii Barachie, quem occidistis inter templum et altare*; atqui Zacharias, Joiadæ filius, non fuit postremus justorum à Judæis interfectorum; post hunc enim multi alii innocentes occisi sunt, ut patet ex eo, quia rex Manasses, 4 Reg. 21, 16, *sanguinem innoxium fudit multum nimis*, et præter alios interfectos etiam Prophetam Isaiam (ut fertur) lignèâ serrâ dissecari jussit, ergo Zacharias filius Barachie, de quo Christus, loc. cit., Matth. loquitur, non est Zacharias, filius Joiadæ, quem rex Joas occidi jussit; sed vel Zacharias, quem Josephus tempore obsidionis Jerosol. occisum memorat, vel, ut alii volunt, Zacharias ille, qui inter duodecim Prophetas minores est penultimus, vel denique Zacharias, pater Joannis Baptistæ.

Respondet ad hanc objectionem Salmeron (1), et

(1) Tom. IV Comment. in Evang. histor., p. 3, tractat. 17, p. 525 edit. Colon. an. 1602.

ait, ideò, cit. loc. Matth., horum duorum (Abelis et Zachariæ filii Barachiæ, id est, Joiadæ) mentionem fieri, quia sunt primus et ultimus in S. Scripturâ nominatum pro religione à Judæis (1) interfecti; cum eorum, qui post hunc Zachariam à Manasse injustè occisi sunt, Scriptura loc. cit. tantum generatim meminerit. Accedit alia ratio cur Christus Zachariæ filii Joiadæ præ aliis innocenter occisis specialem mentionem faciat. Nam Zacharias ille, cum moreretur 2 Paral. 24, 22, ait: *Videat Dominus et requirat*, hoc est, videat Deus, quàm iniquè mecum agatis, et effusi sanguinis mei ultionem ac pœnam repositat, ad quæ verba Christus apud S. Lucam, cap. 11 (ubi idem, quod Matth. 23, 35, dicitur, habetur), clarè alludit, ad Judæos dicens: *Ut inquiratur sanguis omnium Prophetarum, qui effusus est à constitutione mundi à generatione istâ (Judæorum), à sanguine Abel, usque ad sanguinem Zachariæ, qui perit inter altare et œdem. Ita dico vobis, requiratur ab hac generatione.*

Dices III: Judæi, quos tunc alloquebatur Christus, non occiderunt illum Zachariam, aut Prophetas, qui à constitutione mundi usque ad eundem interfecti sunt; ergo à generatione illâ Judæorum non potuit omnis sanguis justus Prophetarum requiri. Resp. cum Salmerone, loc. cit., et aliis interpretibus, Christum locutum esse de Judæis sui temporis, tanquàm iis qui unus erant cum patribus suis populus. Ideò apud Matthæum, 23, 35, de Zachariâ jam sæpius à nobis memorato ad Judæos ait: *Quem occidistis inter templum et altare. Occidistis, inquit, non in vestrà personâ, sed in personâ patrum vestrorum. A Judæis ergo, aut potius à generatione Judæorum, quæ fuit tempore Christi et Apostolorum, tanquàm consummatrice peccatorum parentum suorum, et tanquàm unâ generatione cum parentibus præcedentibus requisita est ultio sanguinis Christi et omnium Prophetarum, quandò per Titum et Vespasianum succensa est civitas Jerusalem, et templum excisum, et gens Judæorum terribili excidio perditâ et reprobata.*

Si porrò quæras, quomodò filii patientur pro delicto parentum, cum tamen Deuterom. cap. 24 scriptum sit, non mortuiros filios pro patribus? Resp. et dico: Quia consentiunt paterno delicto, et adhuc affirmant, Jesum Nazarenum jure occisum, ideò peccatum ipsorum manet. Vide part. 6 S. Scripturæ contra Incredulos propugnat. sect. 2, cap. 3, num. 110.

196. Scholion. Circa præsentem quæstionem, quisnam fuerit ille Zacharias filius Barachiæ, qui occisus est inter templum et altare, est triplex potissimum sententiâ, quarum quælibet, ut Tirinus ait, probabilis est. Prima et communior est nostra, Zachariam illum

(1) Licet Cain, qui fratrem Abel occidit, non fuerit Iudeus gente et genere, fuit tamen Judæus malitiâ et malæ vitæ exemplo. Occidendo enim justum Abel, dedit exemplum Judæis ad hoc sequendum propensissimus, ut simili modo occiderent justos Prophetas. Sic ergo Cain fratricida, non quidem naturalis, sed moralis et symbolicus fuit pater Judæorum, suos fratres, scilicet Christum et Prophetas, occidentium. Ita Cornelius à Lap. comment. in Matth. 23, 35.

asserens esse filium Joiadæ, quem rex Joas interficere jussit. Secunda est S. Chrysostomi, Vatabli. Aria, Montani, Gasparis Sanchez, Ribera, Bollandistarum, et Ignatii Weitenauer, et Cæsaris Calino, qui contendunt Zachariam illum esse eum qui inter duodecim Prophetas minores est penultimus. Tertia est Epiphani, Basili, Petri Alex., Theophylact., Dionysii Carthus., Christoph. à Castro, etc., qui censent Zachariam illum esse patrem Joannis Baptistæ, quem tradunt occisum esse à Judæis, eò quòd Christi prædicarit adventum. Iis tribus sententiis à quibusdam recentioribus superaddita est quarta, quam etiam Calmetus approbat et sequitur, quæque defendit, à Christo apud Matthæum, cit. loc., designatum fuisse Zachariam filium Baruch, quem Josephus cit. loc. narrat, paulò ante excidium Jerosolymæ per Romanos, à Zelotis fuisse occisum. Verùm hanc sententiam jam supra, n. 194, impugnavimus. Cæterùm, quæcumque ex his quatuor sententiis teneatur, nunquàm increduli S. Matthæum falsitatis aut erroris jure incusare poterunt, ut ex num. 198 et omnibus hæc quæstione dicitis sapiens lector facile perspicit, de quâ præter alios etiam Bullet., loc. cit., fusè disserit.

197. Quæres IV: « Quid respondendum incredulis, qui sequentes Christi prædicationes in Evangelio contentas, falsas esse blasphemant: 1° Dùm Christus (Matth. 17, 19) ait: *Amen quippe dico vobis: Si hæueritis fidem, sicut granum sinapis, dicetis monti huic: Transi hinc illuc, et transit. 2° Dùm (Joan. 11, 26) ait: *Qui credit in me, non morietur in æternum. 3° Dùm (Matth. 16, 28) ait: *Sunt quidam de hæc stantibus, qui non gustabunt mortem, donec videant Fikum hominis venientem in regno suo. 4° Dùm Luc. 19, 44, civitati Jerusalem excidium prædicans, ait: *Non recedant hostes lapidem super lapidem?»****

Resp.: Cùm Christus manifestis signis se esse verum Deum, et multis prædictionibus rerum omni naturali sagacitate superiorum reipsâ impletis (1) se esse verum Prophetam demonstraverit, increduli, si sanam rationem sequi vellent, etiam illas, quas falsas esse blasphemant, Christi prædictiones tanquàm veras (non obstantibus quibusdam duntaxat apparentibus difficultatibus) venerari, iisque fidem adhibere debent. Dixi: *Non obstantibus duntaxat apparentibus difficultatibus.*

Nam ad primum dico, illam Christi prædictionem non solum esse veram, sed etiam exemplo non uno tantum ejus veritatem esse comprobata. Dixerat

(1) Sic Christus, Marc. 13, 9 et seq., discipulis suis clarè prædixit, quantæ persecutiones propter prædicationem Evangelii ipsis sustinendæ forent: *Tradent enim vos in conciliis, et in synagogis vapulabitis, et ante præsides et reges stabitis propter me, in testimonium illis. Quæ omnia impleta esse, nemo nisi historia omnino ignovus negat: prædixit distinctè excidium Hierosolymæ per Romanos, Luc. 19, 43 et 44: *Quia venient dies in te, et circumdabunt te inimici tui vallo... congestabunt te undique, et ad terram prosternent te, etc.*; prædixit Petro trinam negationem, postea reipsâ factam, Matth. 26, 34, 70, 72, 74. Taceo plures alias Christi prædictiones, reipsâ impletas.*

quidem quondam teste Cl. Bullet aliquis incredulus :
 « Si illa Christi predictio (Matth. 17, 19) vera est, se-
 quitur, haecenus nullum Christianorum, ne quidem
 « exceptis Apostolis, datum fuisse, qui habuerit *fidem*
 « *sicut granum sinapis* : nam hucusque nemo per suam
 « fidem montem transtulit. » Verum recte illi respon-
 « detur laudatus auctor, loc. cit., ipsum falli in rebus his-
 « toricis, et contrarium patere ex sequentibus exemplis.
 Nam 1° S. Gregorius, qui ob singularem gratiam,
 quam obtinuit, patranda miracula, nomen *Thaumaturgi*,
 id est, miraculorum officis accepit, translato
 per fidem suam ingenti saxo ethenicum antistitem ad
 christianam fidem amplectendam permovit, prout
 S. Gregorius Nyssenus, in ejus vita, testatur his ver-
 « bis : « Ibi verò id quod omnium maximè dictu incre-
 « dibile est, magnum illud fecisse magnus ille (Gre-
 « gorius) dicitur miraculum. Cùm enim postularet
 « antistes (seu sacerdos ethenicus), ut saxum quoddam
 « ingens, quod oculis eorum subjectum prospiceretur
 « et non moveretur, absque manu humanà moveretur,
 « ac per solam fidei virtutem, jussu Gregorii ad alte-
 « rum locum transferretur ad illum locum; nullà in-
 « terjectà morà magnus ille statim imperàsse dicitur
 « saxo, tanquàm animato, ut transiret ad illum locum,
 « quem designasset; quo facto, exemplò credidisse
 « sermoni dicitur antistes; ac relictis omnibus, co-
 « gnatione, familià, uxore, liberis, sacerdotio (ethni-
 « co), sede, possessionibus, loco omnium bonorum,
 « quibus abundaret, duxisse (id est, plus aestimàsse),
 « si magni illius (nempe Gregorii Thaumaturgi) con-
 « suetudine frui, et laborum, divinæque illius philo-
 « sophiæ atque eruditionis unà cum illo particeps sibi
 « esse liceret. » Porro de hoc miraculo translati à D.
 Gregorio Thaumaturgo ingentis illius saxi neque saga-
 cissimi et acerrimi critici Tillamont, Baillet, etc., du-
 bitant; et Bullus, unus è doctissimis Protestantibus,
 de eodem miraculo (Defens. fid. Nicæn.) dicit : « Ne-
 « que incredibile cuiquam videri debet, tale quidpiam
 « homini accidisse, ejus totam vitam revelationibus
 « et miraculis illustram fuisse, scriptores ecclesiastici
 « omnes, quotquot ejus meminissent, (et quis ferè non
 « meminuit?) uno ore testantur. » 2° Aliud simile mira-
 « culum vivâ fide venerabilis abbatis Nonnosi patra-
 « tum narrat S. Gregorius M., Dialog. lib. 1, cap. 7, di-
 « cens : « De vicino nunc loco... aliquid narabo, quod
 « è viri venerabilis Maximiani episcopi, et Laurionis...
 « veterani monachi, qui uterque nunc usque supe-
 « rest, relatione cognovi... Quia verò ejus (Nonnosi
 « prapositionis) monasterium in summo montis cacumine
 « situm est, ad quemlibet parvum horum fratribus
 « excolendum nulla patebat planities; unus autem
 « brevissimus locus in latere montis exereverat, quem
 « ingentis saxi moles naturaliter egrediens occupabat.
 « Quâdam verò die, dùm Nonnosus vir venerabilis
 « cogitaret, quòd saltem ad condimenta olerum nu-
 « trienda locus idem aptus potuisset existere, si hunc
 « moles saxi illius non teneret, occurrit animo, quòd
 « eandem molem quingenta hominum paria movere non
 « possent. Cùmque de humano labore facta esset de-

« speratio, ad divinum se solationem contulit, seque illic
 « nocturno silentio in orationem dedit. Cùmque manè
 « facto ad eundem locum fratres venirent, invenerunt
 « molem tantæ magnitudinis ab eodem loco longius
 « recessisse, suoque recessu largum fratribus spatium
 « ad excolendum hortum dedisse. » 3° Teste Cornelio
 à Lap. narrat Paulus Venetus in Tartariâ, montem
 apud Tartaros fuisse simili fide translatum, cùm ty-
 rannus id exigeret Christianis ex illo (Matth. 17, 19)
 Christi promisso. Idipsum teste Bullet etiam confirmat
 D. Jacob Le Fèvre disserens de illis Christi verbis :
 « *Si habueritis fidem, sicut granum sinapis*, etc. Nam
 inter alia ait : « Legi in quâdam historiâ Tartarorum,
 « in quâ sic habetur : Prope Baldaecem mens virtute
 « divinâ translatus est oratione ejusdam sancti viri,
 « cùm improperarent Tartari Christianis id Evangelii :
 « *Si habueritis fidem sicut granum sinapis*, etc.

Scholion. Etiamsi in historiâ ecclesiasticâ nullum
 ejusmodi exemplum translati miraculosè per fidem
 montis extaret, inde concludi non posset, nullum tale
 patratum esse. Neque enim omnia scripta sunt, quæ
 fuere gesta, præsertim primis Ecclesiæ et evangelicæ
 prædicationis temporibus. Certè ipse S. Joannes 21,
 25, fatetur, quòd *nulla, quæ fecit Jesus*, silentio præ-
 tereat. Denique, si etiam ab initio Ecclesiæ christianæ
 usque ad nostra tempora nullus unquam Christianus
 fide suâ montem transtulisset, an inde legitime inferri
 posset, quòd ne quidem ullus montem ita transferre
 poterit? aut nullum unquam habuisse fidem sicut
 granum sinapis? Nequaquam. Apostoli enim et alii
 sancti mortuos ad vitam suscitârunt. Resuscitatio au-
 tem mortui ad vitam est certè majus miraculum quàm
 translato montis è loco in locum. Ergo habuerunt
 fidem, quâ montem transferre potuissent, quia majus
 patrare miraculum, nempe mortuum ad vitam revo-
 care potuerunt. At fortassis dices : Si montem trans-
 ferre potuere, cur non actu transtulerunt? Respon-
 deo, quia non erant in talibus circumstantiis, ubi
 necessitas vel utilitas Ecclesiæ postulabat, ut hoc
 miraculum patrent. Extraordinariæ enim gratiæ dan-
 tur, ut S. Paulus 1 ad Cor. 12, 7, ait, ad *utilitatem*,
 non ad pompam seu ostentationem.

198. Ad secundum dico, turpiter falli et fallere illos
 incredulos, qui, teste Bullet, ita arguntur : Quotidianâ
 experientiâ dicimus, inquit, falsum esse illud Chris-
 ti effatum, Joan. 11, 26 : *Qui vivit et credit in me, non*
moriatur in æternum. Christiani enim æquè moriuntur
 ac alii homines. Verùm nego suppositum, quòd in hoc
 textu verba illa *in æternum*, hunc sensum, quem in-
 creduli ei affingunt, faciant : *Nunquam morietur morte*
corporali. Si enim Christus hoc dicere voluisset, su-
 perflue addidisset verba *in æternum*; quia id, quòd
 hæc verba significant, jam continetur in solis verbis :
Non morietur. Hæc enim ita illimitata prolata signifi-
 cant idem ac *nunquam morietur*. Accedit quòd si Chris-
 to affingitur sensus verborum modò dictus, scilicet
 quòd dicere voluerit : *Qui credit in me, nunquam mori-*
etur morte corporali, eidem absque ullo fundamento
 attribuitur manifesta contradictio, ejus nullus homo

probos et sanæ mentis capax est. Christus enim alibi (1) apertè Apostolis et fidelibus suis prædicit ipsos à persecutoribus suis occidendos. Igitur verba illa Christi: *Qui vivit et credit in me, non morietur in æternum*, non habent hunc sensum: Nunquam morietur, sed non morietur in *perpetuum*, hoc est, uti orthodoxi interpretes communiter (2) exponunt, non manebit in morte, sed suscitabitur ad vitam beatam, seu ad æternum in cælis vivendum. Agit enim, cit. loc., Christus de resuscitando Lazaro, et probat se esse resurrectionem et vitam, id est, causam resurrectionis et vitæ omnibus fidelibus et sanctis. Unde quasi dicit: Ego eos, qui in me credunt, et juxta hanc fidem piè vivunt, in vitâ æternâ conservabo, faciamque ut non moriantur in æternum; quia, licet ad modicum tempus ex debito naturæ moriantur, tamen suo tempore à morte eos suscitabo ad vitam æternam, ita ut non tam mortui fuisset, quàm dormissee videantur.

Scholion. Licet infideles et impij resurrecturi quoque sint ad vitam, tamen, quia resurgent ad tormenta gehennæ etiam in corpore æternum sustinenda, hinc vita eorum potius mors dicenda est quàm vita.

199. Ad tertium, observo quòd anonymus ille scriptor, de quo sæpiùs mentionem fecimus, in dubiis suis D. Chrystophoro de Zabuesnig propositis postquam illa Christi verba: *Sunt quidam de his stantibus qui non gustant mortem, donec videant Filium hominis in regno suo*, recitavit, impio sarcasmo dicit: « Daturne senecio tot æ annorum, qui septemdecim secula curriculo suæ vitæ te expleverit? Nonne alicui hic in mentem venire debet (der ewige Jude) Judæus perpetuo circuitu æ terram obambulans? » Quibus verbis innuit se citationi Christi effatum de secundo ejusdem eventui intelligere, et mirari quomodo de Christi discipulis tunc, quando Servator verba illa dixit, præsentibus, aliquis adhuc in vitâ superstes esse possit in fine mundi, quando Filius hominis in majestate suâ veniet, judicaturus orbem?

Sed hæc admiratio mox cessasset, si adversarius cogitasset (prout in orthodoxis interpretibus faciliè reperire poterat), quòd communis (5) et vera interpretatio citati textus sit de transfiguratione Domini, quam non omnes, sed soli Petrus, Jacobus et Joannes, antequàm morerentur, viderunt, et quam post illa Christi verba tam Matthæus, quàm Marcus et Lucas immediatè narrat, et post aliquot dies (4) ab illis Christi verbis

(1) Sic Matth. 10, 17 et seqq. ait: *Cavete autem ab hominibus. Tradent enim vos in conciliis, et in synagogis suis flagellabunt vos... Tradet autem frater fratrem in mortem, et pater filium; et insurgent filii in parentes, et morte eos afficient.* Et iterum Matth. 23, 34: *Idè ego mitto ad vos prophetas, et sapientes, et scribas, et ecce illis occident, et crucifigunt, etc.*

(2) S. Chrystostomus, Cyrill., Theophylact., Cornelius à Lap., Tirinus, etc.

(3) Sic enim hunc S. Scripturæ locum interpretantur S. Hilarius, S. Chrystostomus, S. Ambrosius, Theophylactus, Euthymius, Cornelius à Lap., Tirinus, Menochius, et alii passim.

(4) S. Matth., cap. 17, v. 1, inquit, *post dies sex ab illa promissione factam esse transfigurationem; S. Lucas verò cap. 9, v. 28, ait: Factum est autem post hæc*

seu promissione elapsos factam esse testantur. Igitur sensus hujus textus: *Sunt quidem de his stantibus, etc.*, est iste: *Sunt quidem ex iis qui hæc sunt, qui non morientur donec videant Filium hominis in regno suo*, sive (ut S. Leo M., Sermo 51 de Transfigurato. exponit) in regiâ claritate, nempe in transfiguratione. In hæc enim regnum Christi gloriosum quasi per transennam viderunt et prægustarunt prædicit tres Apostoli, eisque Christus tunc dedit speciem gloriæ, claritatis, magnificentiæ, gaudii et felicitatis, quam obtinebunt sancti in regno cœlesti, ut per illam animarentur ad labores et dolores evangelicos, ad crucem et martyrium, aliosque ad eadem hortarentur.

200. Ad quartum, resp. et dico, illa Christi verba: *Non relinquent (hostes) lapidem super lapidem*, non debere adeò strictè sumi, ac si singuli lapides à se invicem separati fuissent, sed et hyperbolè; quasi diceret: Jerusalem funditis excindetur et diruetur. Neque enim (ut Cornelius à Lap. in hunc locum rectè observat) tam curiosi vel otiosi fuere Romani milites in excidio Hierosolymæ et templi, ut singulos lapides à se invicem dissolvent; fuit tamen Jerusalem à Romanis iurensa et planè eversa, ac solo æquata, imò aratrum in cam immissum, teste Maimon. Tanith. c. 5, et alijs, et hoc est quod Christus significat his verbis: *Non relinquent lapidem super lapidem*. Verum ad præoccupandas incredulorum objectiones ex historiâ descriptionibus hodiernæ Hierosolymæ petitas, sequentia argumenta, quæ contrarium probare videntur, solvenda sunt.

201. Oppones I: Rabbini Benjamin Tudelensis, natione Hippanus, qui omnes tres partes veteris orbis peragravit, et omnia, quæ memoratu digna reperit, scripto annotavit, in suo Itineratio (1), quòd seculo 12 conscripsit, in descriptione Hierosolymæ testatur, quòd etiamnum reliquæ de turre David et templi, imò ipsius sanctuarii extant; ergo hæc ædificia veteris Hierosolymæ adhuc seculo duodecimo residua falsam demonstrant illam Christi prædictionem: *Non relinquetur lapis super lapidem*. Confirmatur. Ipse etiam Jose-

phus verba (promissionis) *ferè dies octo*; neque idèd contradictit SS. Matthæo et Marco. Ad hanc enim apparentem antilogiam S. Hieronymus, Comment. in Matth. 17, 1, respondet: *Facilis est solutio, quia hic (apud Matthæum et Marcum) medij ponuntur dies, ibi (apud Lucam) primus additur et extremus*. Igitur Matthæus et Marcus non numerant primum diem, quò Christus verbis illis, *sunt quidem de his stantibus, etc.* promissit transfigurationem, quia incipiendo à tempore illius promissionis non erat integer dies, nec ultimum seu octavum diem, quò transfiguratus est, sed tantum sex intermedios; Lucas verò omnes num rat tam plenos, quàm non plenos seu imperfectos dies; idèd non ait: *Post dies octo*, sed *ferè*, hoc modo: *Factum est autem post hæc verba ferè dies octo, et assumpsit Petrum et Jacobum et Joannem, etc.* Porro apparentem antilogiam Evangelistarum, quam modò solvimus, eundem in modum etiam solvunt SS. Chrystostomus, Euthymius, Theophylactus, et S. Augustinus, l. 2, de Consensu Evangel., cap. 56.

(1) Itinerarium R. Benjamin Tudelensis cum notis Constantini L'Empereur fuit Lugduni Batavorum, an. 1633, latino idiomate editum, et postea tomo 5 Theauri antiquitatum hebraicarum insertum.

plus, lib. 7 de Bello jud., c. 18, testatur Titum aliqua Hierosolymæ veteris ædificia reliquisse illæsa, his verbis : « Jubet eos (milites romanos) Cæsar (Titus) totam funditus jam eruerè civitatem ac templum ; relictis quidem turribus, quæ præter alias eminebant, Phaselo, et Hippico, et Mariamne; murique tantum quantum civitatem ab Occidente cingebant. Id quidem ut esset castrum illic custodiæ causâ relinquantis; turres autem, ut posteris indicarent, qualem civitatem, quamque munitissimam Romanorum virtus obtinisset. » Ergo.

Resp. : C. Barattier ob vastam suam eruditionem notissimus, teste Cl. Bullet (*Réponses critiques*), opus edidit, quo manifestè demonstrat, itinerarium illud R. Benjamin Tudelensis esse merè imaginarium, et fabulosis contradictionibus, et apertis contra geographiam ac historiam falsitatibus repletum. Idem testimonium de ejusdem Rabbini Itinerario perhibet Universale Lexicon Lipsiense his verbis : *De libro ipso* (nempe de Itinerario dicti Rabbini) *eruditi consentiunt, quòd plurima absurda, fabulosa et improbabilia in illo reperiantur. Perquam copiosa adduci possunt exempla, quæ vel nimiam credulitatem, vel aliis præjudiciis occupatum auctoris animum produunt.* Dein in memorato Lexico recensentur aliquot ejusmodi exempla. Quare increduli ex Itinerario dicti Rabbini nullum probabile argumentum contra prædictionem Christi Domini petere possunt. Ad confirmationem dico : Quamvis sub Tito aliqua ædificia, ut Josephus loc. cit. narrat, Hierosolymæ manserint illæsa, tamen brevi postea Ecclesiæ seculo 2 sub Adriano Cæsare fuere diruta, et sic vaticinium Christi de perfecto Hierosolymæ excidio fuit plenè impletum. Cùm enim Judæi sub Adriano imperatore contra Romanos seditionem excitarent (Dio, de Regn. Athen.), Adrianus, misso in Palestinam exercitu, multos Judæorum interfecit, eorum propugnacula et oppida devastavit, turres et reliquas muri, quas Titus non everit diruit; unde Appianus, synchronus Adriani, scripsit Hierosolymam suo tempore postremùm fuisse dirutam, his verbis (Hist. roman): *Quam (Hierosolymam) et Vespasianus rursùm munitam diruit; et postremùm Adrianus nostro tempore.* Nam nihil in hæc urbe diruendum restabat, nisi illæ turres, et reliquæ muri, quæ teste Josepho à Tito fuere in excidio hujus urbis conservatæ.

Corollarium. Ex hæc relatione excidii Hierosolymitani, quæ ex synchronis scriptoribus desumpta est, patet, non jam timendum esse, ne homo sanæ mentis ob auctoritatem R. Benjamin Tudelensis veritatem prædictionis Christi de omnimodâ devastatione Hierosolymæ impugquare ausit. Ille Rabbini, ut ostendimus, nullam fidem meretur, upotè qui plurimas fabulas, absurditates et contradictiones suo itinerario inseruit, et ædificia adhuc extare narrat, quæ tamen jam mille annis, antequàm ipse nasceretur, diruta sunt.

202. Oppon. II : Teste D. de Morison (*Voyage de Jérusalem*), etiamnum de veteri Hierosolymâ extat, et visitur porta aurea, per quam Christus Dominus in

die palmarum super asinam sedens, cum triumpho Jerusalem ingressus est. Habetur autem ex antiquâ traditione, Titum hanc solam portam ex omnibus portis urbis in excidio Hierosolymæ non destruxisse : ergo vetus Hierosolyma non fuit penitus devastata. Resp. et dico : Calmetus ex S. Scripturâ, et ex Josepho accuratè recenset singulas hujus urbis portas, nec tamen alicujus portæ inauratæ aut aureæ meminit, claro indicio, quòd nulla talis porta veterem Hierosolymam exornârit. Dein, etiâsi ea existisset, tamen in excidio hujus urbis per Romanos diruta fuisset, cùm Josephus synchronus testetur totam civitatem ab illis fuisse eversam, exceptis solùm tribus turribus, et aliquâ parte muri. Cæterùm, illa rudera, quæ dicuntur fuisse porta aurea veteris Jerusalem, solùm probant quòd sunt reliquæ non veteris, sed novæ Hierosolymæ ab Adriano vel Constantino ædificatæ in loco non procul distante à situ veteris Jerusalem. Plura de hæc totâ quæstione eruditè disserit Cl. Bullet, loc. cit.

203. Quæres V : « Num verisimile sit quòd diabolus (uti Matthæus cap. 4 narrat) Filium Dei naturalem variis tentationibus fuerit aggressus, eumdemque assumere in sanctam civitatem, et statuere super pinnaculum templi, aut in montem excelsum tollere poterit, omnia mundi regna spectaturum ? » Resp. : Hæc quidem Filio Dei indigna videntur deistis, et etiam illi scriptori anonymo, contra quem supra actum est; quique inter alia ait : *Sufficit hunc solum locum (Matthæi) adducere, ad horrorem excitandum.* Verùm horror iste cessabit, si adversarii ritè perpenderit, non ipsam Divinitatem seu naturam divinam, sed humanitatem Christi Verbo divino unitam fuisse tentatam, et è loco in locum à dæmone translata. Natura enim divina nec à dæmone tentatione affici, è loco in locum, cùm sit immensa, transferri potest. Sed humanitas Verbo unita, sicut pati et mori potuit, sic etiam tentari à dæmone per suggestionem externam; idque ex sapientissimis finibus, tum ut sic gloriosum de superato cædærone triumphum ageret, tum ut se reliquis hominibus similem, etiam in tentationum palestrâ, absque peccato tamen, et foemite peccati comprobaret; tum denique ut Augustinus ait, ut nos suo exemplo doceret, cum infernali hoste viriliter decertare. Eleganter hanc rem explicat, et hic allatam ab adversariis objectionem pridem præoccupavit S. Gregorius M. homil. 46 in Evang., his verbis : « Verè et absque ullâ quæstione convenienter accipitur, ut (Christus) à sancto Spiritu in desertum ductus credatur, ut illic eum suus spiritus duceret, ubi hunc ad tentandum malignus spiritus inveniret. Sed ecce, cùm dicitur, Deus homo vel in excelsum montem, vel in sanctam civitatem à diabolo assumptus, mens refugit credere, humana hoc audire aures expavescent. Qui tamen non esse incredibilia ista cognoscimus, si in illo et alia facta pensamus. Certè iniquorum omnium caput à diabolus est, hujus capitis membra sunt omnes iniqui. An non diaboli membrum fuit Pilatus ? An non

« diaboli membra Judæi persequentes, et milites crucifigentes Christum fuerunt? Quid ergo mirum, si se ab illo permisit in montem duci, qui se pertulit etiam a membris illius crucifigi? Non est ergo indignum Redemptori nostro, quòd tentari voluit, qui venerat occidi. Justum quippe erat, ut sic tentationes nostras suis tentationibus vinceret, sicut mortem nostram venerat sua morte superare. Sed sciendum nobis est, quia tribus modis tentatio agitur, suggestione, declaratione et consensu. Et nos cum tentamur, plerumque in delectationem aut etiam in consensum labimur; quia de carnis peccato propagati in nobis ipsis gerimus, unde certamina toleramus. Deus verò, qui in utero Virginis incarnatus, in mundum sine peccato venerat nihil contradictionis in semetipso tolerabat. Tentari ergo per suggestionem potuit, sed ejus mentem peccati delectatione non momordit. Atque ideò omnis diabolica illa tentatio foris, non intus fait.

Ex his verbis magni doctoris Ecclesie patet in omnem hanc tentationem Christi factam esse solum per vocem seu suggestionem externam, non verò per internam. In interiora enim (id est, in animum et phantasiam Christi Domini) diaboli nullam habuit potestatem. 2° Haud necesse esse, cum Cypriano, Maldonato, Cypriano et aliis realem Christi translationem à dæmone factam negare, et hunc locum Matthæi alio modo explicare. Non enim Deo indignum aut inconueniens erat, realem illam translationem promittere, ut ex S. Gregorio M. audivimus.

203. Instant I. Templum Jerosol., prout Josephus, loc. cit., lib. 6, c. 6, testatur, in summo (id est, in tecto) aureis veribus (seu cuspidibus) horrebat acutissimis, ac ab insidentibus avibus pollueretur: ergo diabolus non potuit Christum super pinnaculum templi statuere. Resp.: Nego suppositum, quòd pinnaculum templi fuerit ipsum templi tectum, de quo Josephus ait, illud aureis aculeis horruisse. Audiamus verba Calmeti hæc de re doctissimè (1) ita pronuntiantis: Pinnaculum hoc templi erat... lorica murorum regnans circa tectum (templi)... Constat enim in Palæstinâ aedes hâuisse areas superiores lorica murorum septas, ut lapsus prohiberent, quæ etiam cautio in lege præscripta est, Deut. 22, 8. Docet Josephus.... Templi culmen munitum fuisse cuspidibus aureis præaltis, quibus prohiberentur ab accessu aves, ne tectis illis insidentes fœditate aliquâ sanctitatem ædificii violarent. Non igitur super tectum illud constitutus fuit Jesus Christus, sed super lorica murorum circa regnantem.

204. Instant II, et irrisorio modo quærunť deistæ (2): Ubinam terrarum sit ille mons tam excelsus, ut ex ejus vertice (uti Matthæus loc. cit. ait), omnia regna mundi et gloria eorum videri possint? Resp.: Utiq; nullus mons in orbe terrarum adeò excelsus

est, ut ex ejus vertice omnia mundi regna, vel etiam solum nostram hemisphærium terrestre integrum videri possit. Cùm enim globus terreus sit rotundus, et radii visivi rectâ propagantur, non possunt tantoperè inflecti, ut nobis omnes terre partes infra horizontem positas representent. At diabolus alio modo omnia regna mundi et gloriam, splendorem et fastum eorum Christo ostendere potuit, nimirum in imagine, aerem sic contemperando et illustrando, ut omnia illa simul repræsentaret, et ob oculos poneret, sicut etiam nunc varia hominibus spectra dæmon, quâsi ante oculos depicta obijcit, ut Theophylactus ait, et sicut etiam Deus aliquandò totum mundum S. Benedicto objecit in globo, teste S. Gregorio M. (1). Atque hæc explicatio est communis interpretum.

205. Alii verò (2) dicunt, diabolum Christo ostendisse omnia regna mundi, non ita, ut eâ oculis conspicienda objecerit, sed cujusque regni mundi plagam digito designaverit, dicens: In hæc parte positum est regnum Romanorum, in istâ verò Persarum, et in illâ Assyriorum, et sic de cæteris; nec tamen omnia regna distinctè et seorsim ostendit, sed partem eorum majorem, que solet sæpissimè pro toto sumi.

Dices I: Solo digito intento non ostenditur gloria, sive, ut Lucas, cap. 4, v. 5, ait, potestas universa et gloria regnorum mundi. Respondet Cl. Weissenbach, part. 3. Nov. Form. Theol. Bibl., l. 2, quæst. 16, esse hebraismum, qui innuit, diabolum extulisse verbis, quâ maxime re quodvis illorum regnorum præstaret. Sic etiam Cl. Bullet, loc. cit., rem explicat, dùm contendit, diabolum Christo omnia regna mundi et gloriam eorum ostendisse oratorio modo, exponendo eorum gloriam splendorem et magnificentiam.

Dices II: Juxta Lucam ibidem dæmon ostendit Christo omnia regna orbis terræ in momento temporis; sed in momento non potuit à diabolo fieri oratoria descriptio omnium regnorum mundi. Respondit Bulletus vo-

(1) Visionem hanc S. Benedicti narrat S. Gregorius M. l. 2 Dial. cap. 33, his verbis: « Vir Dei Benedictus et quiescentibus adhuc fratribus instans vigiliis... ad fenestram stans, et omnipotentem Deum deprecans, subito intempestâ noctis horâ respiciens, vidit fuscâ lucem desuper cunctas noctis tenebras effugasse, tantoque splendore clarescere, ut diem vinceret lux illa quæ in tenebris radiasset. Mira autem res eade in hæc speculatione secuta est; quia, sicut post e ipse (S. Benedictus) narravit, omnis etiam mundus velut sub uno solis radio collectus, ante oculos ejus adductus est. Qui venerabilis Pater (Benedictus), dùm intentam oculorum aciem in hoc splendore coruscæ lucis indigret, vidit Germani Capuanî episcopi animum in spherâ igneâ ab angelis in caelum ferri. Ita S. Gregorius M., addens, postea S. Benedictum ex monacho, quem Capuanam in urbem illuc misit, veritatem rei indagatum, intellexisse quòd Germanus episcopus eodem momento obierit, quo ipse ejus ascensum in caelum cognovit. Porrò de hæc visione S. Benedicti plura eruditè scripta invenies apud Baradatum, tom. 2. Comment. in Concordiam et Historicam quatuor Evangel., l. 2, cap. 5.

(2) Nimirum D. Thomas in Matth. c. 4, et 3 parte Summæ theol. q. 41, art. 4, ad 7; Cajet. Carthus. Lyran., Albertus M., Abulens, q. 49, et alii.

(1) In Dictionario suo Bibl. v^o Pinnaculum. Eandem doctrinam etiam tradit Comment. in Matth. 4, 5.

(2) Ita testatur Bullet. Réponses critiques, tom. 3, num. 40.

cem *momentum* hic non significare punctum temporis, sed tempus modicum, seu perbreve. Favet huic responsioni textus syriacus, qui Luc. 4, 5, ita habet: *Ostendit ei omnia regna terræ modico tempore*. Præterea aliud constat, quòd vox *momentum* in Scripturâ non rarò significet tempus modicum quidem, sed tamen aliquantulum durans. Sic Thren. 4, 6, dicitur, quòd Sodoma fuerit in momento *subversa*; scimus autem ex Genes. 19, 24, quòd igne cælitus depluente cremata et subversa fuerit; atqui concrematio urbis non fit in puncto unico temporis. Hinc Cl. Weitenauer in Bibliis latinis à se editis citatum versum ita exponit: *Quæ (Sodoma) quasi momento eversa est*. Aliud exemplum habemus Isa. 26, 20, ubi dicitur: *Vade, populus meus, intra in cubicula tua, claudè ostia super te, abscondere modicum ad momentum, donec pertranseat indignatio*. Ubi textus græcus habet: *πάσης, λέως μου, εὐσεβῆς εἰς τὰ κρυπτά σου, ἀποκλείων τῆν θύραν σου, ἀποκρυπτί μικρον ὄσον ὄσον, (abscondere modicum aliquantulum) εὐς παρήγορη δόρη*. Κορινθ., id est, brevissimo temporis spatio, prout etiam Menochius illud Luc 4, 5: *Ostendit illi omnia regna... in momento temporis*, explicat.

Corollarium: Ex allatis responsionibus sat elucescit, deistas, aut alios incredulos ex tentationibus Christi à diabolo factis, nihil posse contra veritatem Evangelii evincere. Cæterum supponimus hic demonstratam diaboli existentiam et potestatem. Si quis autem plura de hoc argumento legere cupit, ad Cl. Weissenbach, loc cit., q. 15, aliosve recentiores auctores, qui Semlerianorum hæc de re objectiones exponunt et dissolvunt.

296. Quæres VI: « Cur Christus Judæis signum aliquod potentibus, tam obscure et ænigmaticè (Joan. 2, 19 et 21) responderit: *Solvite templum hoc, et in tribus diebus excitabo illud... Ille autem dicebat de templo corporis sui*; cum tamen in mundum venerit, tanquam orbis Magister ad illuminandum omnem hominem? » Hanc quæstionem proponit inter alia dubia sua anonymus ille scriptor, quem supra loco non uno ex instituto refutavimus. Verba ejusdem sunt ita quærentis: « Decetne, Deum obscure aut ambigüè loqui ad homines, qui jure veritatem ab eoquirebant, quia venit mundum docturus veritatem? » Resp.: Meritò Jesus coràm Judæis non clarè locutus est; quoniam eorum incredulitatem atque cordis nequitiam exploratam habebat. Malo enim animo Judæi illum interrogabant, et suo vitio indigni erant, quibus veritas clarè aperiretur. Unde quærit S. Chrysostomus, in caput 2 Joannis homil. 22, de hoc loco Scripturæ disserens: *Quare dubitantibus non aperuit, se templum carnem suam appellare?* ac respondet: *Quoniam ipsius verbis fidem non adhibuissent Judæi*. Cæterum illud Christi effatum propheticum fructu tamen caruit; nam ut Evangelista mox, cap. 2, v. 22, addit: *Cum ergo resurrexisset à mortuis, recordati sunt discipuli, quia hoc dicebat, et crediderunt Scripturæ, et sermoni, quem dixit Jesus*. Quod autem pertinentes Judæos attinet, licet coram eis divinus Magister

hoc loco non clarè locutus sit, tamen aliàs tot tanta que coram eis operatus est, ut ii prorsùs sint inexcusabiles. Unde Christus alibi, nempe Joan. 15, 24, ait: *Si opera non fecissem in eis, quæ nemo alius fecit, peccatum non haberent; nunc autem et viderunt, et oderunt et me et Patrem meum*.

207. Quæres VII: « An verisimile sit quòd, licet Christus (Matth. 16, 21, et Luc. 18, 32 et 33) discipulis suis claris verbis prædixit passionem et resurrectionem suam: *Exinde cepit Jesus ostendere discipulis suis, quia oportet eum... multa pati... et occidi, et tertià die resurgere*. Eum: *Tradetur enim gentibus, et illudetur, et flagellabitur, et conspuetur, et... occidetur eum, et tertià die resurget*; tamen (ut Lucas, loc. cit. v. 34, addit) discipuli Jesu nihil horum intellexerint? » Ita denuò objicit anonymus scriptor, contra quem quæst. 5, præcedente num. 199, et sæpiùs alibi egimus. Nam inter alia ad D. Christophorum de Zabuensig hunc in modum scripsit: « S. Mattheus ait, Jesus adhuc ante mortem suam Apostolos de sua passione, morte et resurrectione pluries edocuisse. Itaque hæc sciverunt Apostoli. Addit Evangelista, quòd iidem ideò valde fuerint contristati, et quòd Petrus responderit: *Absit à te, Domine; non erit tibi hoc*. Quod est patens argumentum, Apostolos illa magistri sui verba perbenè intellexisse. SS. Marcus et Lucas id ipsum (nempe quòd Christus Apostolos de sua passione, etc., edocuerit), testantur, sed addunt, *eos nihil horum intellexisse*. Profectò nescirem, unde me extricarem, si Evangelistæ hic sibi contradixissent. » Ita ille.

Sed resp. nullum prorsùs est periculum, ne Evangelistæ sibi metipsis contradixerint. Nam, ut Maldonatus optime observat, verba illa Lucæ cap. 18, v. 34: *Et ipsi nihil horum intellexerunt*, non ita accipienda sunt, quasi Christi verba non intellexerint, quibus significaverat, se ad passionem et mortem progredi; sed ita ut passionis et mortis ejus mysterium non comprehenderent, neque cognoverint, passione ac morte suâ Christum salutem universo hominum generi allaturum. Si enim verba illa non intellexissent, non mirum fuisset, Christum animo tam alacri et resoluti ire Jerosolymam ad instantem crucem et mortem, neque mortis periculum timeissent, prout tamen S. Marcus 10, 32, testatur his verbis: *Erant autem ascendentes Jerosolymam; et præcedebat illos Jesus, et stupebant, et sequentes timebant*. Quem textum interpretes, Cornel. à Lap., Tirin., Calmet, etc., hoc sensu exponunt, quòd discipuli stuperrint tantum animi fervorem in Christo, quo ipsos præcessit in viâ Jerosolymam ad crucem et mortem sustinendam, et timidi secuti sint, quia mementant sermonis ejus, quò se multa passurum dixerat à summis sacerdotibus et scribis, et occidendum, etc., metuentes ne ipsi cum Magistro suo eodem periculo involverentur. Igitur S. Lucas, dùm loc. cit. ait: *Nihil horum (Apostoli) intellexerunt*, non negat, illos intellexisse grammaticalem sensum verborum, quibus Christus ipsis passionem et mortem suam prædixerat, sed solum innuit, illos tunc necdùm intellexisse my-

sterium passionis et mortis Christi. Nequid enim tunc intelligebant, quomodo impassibilis et immortalis Divinitas Christi stare posset cum passione et morte unitæ humanitatis; nequid tunc sciebant, quod redemptio humani generis per divinum decretum alligata esset passioni et mortis Christi. Sic hoc ipsum mysterium ignotum erat Petro, dum dixit: *Absit à te, Domine; non erit tibi hoc*; quasi diceret: Passio et mors, quam prædicis, non accidit tuæ humanitati. Id enim non patietur tua Divinitas. Unde Christus increpans Petrum, subjunxit: *Vade post me, Satana; scandalum es mihi, quia non sapias ea quæ sunt Dei*, id est, nondum planè intelligis mysterium passionis et mortis mee, quod per eam redemptionem et salutem hominum meriturus et procuraturus sim.

Scholion: Scriptor anonymus, quem hic refutavimus, etiam in eo errat, quòd in suo scripto supra à nobis recitato dicat, tam Marcum, quam Lucam addere, Apostolos nihil horum intellexisse; cum tamen id addat solus Lucas, non verò Marcus.

208. Quæres VIII: « An Christus furtum aut rapinam commiserit, dum (Matth. 21, 1 et seqq.) duos à discipulis misit in castellum, ut asinam ibi alligatam, et pullum cum eâ solverent, et sibi adducerent? » Resp.: Affirmat id quidem auctor de *l'Histoire critique de Jésus-Christ*, pag. 206, ita scribens: *Ex jussu Jesu asina et pullus cum eâ subripiébatur*. Verùm, ut Cl. Bullet ait, memoratus auctor hanc blasphemiam ex alio quodam deistâ transcripsit, qui audacter asserit, Jesum Christum hæc occasione alienum bonum subduxisse, et discipulis suis exemplo fuisse, alienis bonis afferendi manus.

Verùm satis mirari nequeo horum incredulorum crassam ignorantiam, vel malitiam, aut utramque simul. Nam quis non omninò rudis nescit Messiam Deum et Dominum omnium hæc absque alicujus injuriâ facere potuisse? Dein, quis vel leviter juris aut morum scientiâ imbutus ignorat, nec furtum, nec rapinam esse, si quis alterius re, Domino non invito, imò hoc consentiente, utitur? Atqui Jesus, quamvis tanquam Messias, Filius Dei et Dominus omnium, jure summo asinâ illâ et pullo ejus uti potuisset, tamen, quia ejus providentiâ operatur uti fortiter, sic et suaviter, noluit invitis et non consentientibus iis, ad quos jumenta illa tanquam dominos aut possessores pertinebant, abduci; quare virtute Divinitatis suæ, eorum inflexit animos, ut solventibus Apostolis asinam cum pullo lubentes assentirentur, prout Marcus, 11, 4 et seqq., expressè testatur his verbis: *Et abeuntes (duo ex discipulis Christi) invenerunt pullum ligatum ante januam foris in vivo; et solvunt eum. Et quidam de illis stantibus (nempe domini hujus pulli, ut Lucas, 19, 35, distinctè ait) dicebant illis: Quid facitis solventes pullum? Qui dixerunt eis sicut præceperat illis Jesus; nimirum Domino esse necessarium hunc pullum; et dimiserunt eis, hoc est, permisérunt pullum cum asinâ abduci, prout Christus jam prævidit, et iisdem discipulis (1) claris verbis præ-*

dixit. Plura de præsentî questione inveniet studiosus lector apud Bulletin loc. cit.

209. Quæres IX: *An Christus, salvâ suâ sanctitate et sapientiâ, Judæ Iscarioti, sicut cæteris Apostolis, in carnâ ultimâ corpus et sanguinem suum dare potuerit?* Resp.: Christus non solum id potuit, sed utrumque Judæ actu dedit. Atque hæc sententiâ est communis, et in Ecclesiâ tam latinâ, quam græcâ teste Calaneo, recepta, ac ab Augustino, tract. 62 in Joan., Cyrilliano, sermone de Ablutione pedum, Cyrillo Jeros. catech. 13, Bernardo (1), Thomâ (2), aliisque quàm plurimis asserta. Porro, quòd hæc sententiâ sapientiæ et sanctitati Christi nequaquam contraria sit, sic ostendo. Christus dans Judæ Eucharistiam, malitiam hujus proditoris non intendit, sed duntaxat permisit; causas autem eam permittendi justissimas habuit, quales ab interpretibus communiter assignantur hæc duæ: 1° ut sacerdotibus exemplum daret, peccatores occultos; non esse à sumptione Eucharistiæ expellendos; 2° ut omnem occasionem Judæ auferret malè faciendi, quam assumere potuisset, si in aliquo ab aliis discipulis ante apertam ejus malitiam fuisset discretus, denegando ei Eucharistiam cæteris datam; et sic exasperatur. Et profectò hanc utramque rationem assignat D. Thomas, locis modò citatis, his verbis: *Dicendum.... quòd Christus corpus suum in carnâ cum aliis discipulis Judæ dedit, ut nobis exemplum daret, quòd peccatoribus occultis non essent sacramenta deneganda, et ut omnem occasionem ei auferret malè faciendi, quam assumere potuisset, si in aliquo ab aliis discipulis ante apertam malitiam fuisset discretus.*

210. At dicet I: Hæc duæ rationes solum valent ex supposito, quòd Christus noluerit Judam sub alio prætextu, vel alio quocumque demùm modo à sumptione Eucharistiæ renovare sine manifestatione ejus malitiæ; quod tamen facillimè facere potuisset, et, ut videtur, debuisset. Nam ut quidam ex adversariis inquit, *si aliquis sacerdos sciret, peccatorem aliquem occultum velle Eucharistiam accipere, possetque facillè illum à mensâ (eucharisticâ) sine ullo peccati indicio remove-re, id deberet facere, peccatoque gravi se obstringeret, si non removeret. Christus sciebat, Judam peccatorem esse occultum, et potuit eum facillimè à mensâ sine peccati ullâ manifestatione depellere;... ergo credendum est, id fecisse, quod quilibet sacerdos facere modò debet.* Verùm resp.: Magna est disparitas inter Christum et alium quemvis sacerdotem. Christus enim habuit rationes graves et justas permittendi indignam sumptionem Eucharistiæ in Judâ, quas non habent alii sacerdotes. Nam 1° hæc ipsa porrectio Eucharistiæ à Christo Judæ tam amorosè facta, haud dubiè erat inter alia bene scipulos ait: *Ite in castellum... et statim invenietis asinam alligatam, et pullum cum eâ; solveite et adducite mihi; et si qui vobis aliquid dixerit, dicite quia Dominus his opus habet; et confestim dimittet eos.* Vide etiam Marc. 11, 2 et 3.

(1) Sermone in Cœnâ, quæ incipit: *Panem Angelorum.*

(2) 3 p., q. 81, a. 2; et in 3, distinct. 11, q. 3, a. 2; et in c. 13 Joan. lect. 3 et 4.

(1) Sic Christus Matth. 21, 2 et 3, ad duos illos di-

ficia, media et monita, ut Judas suam malam voluntatem mutet et convertatur; simulque ut Christus nobis esset exemplo, quantâ charitate et longanimitate corrigendo proximo, etiâsi prævidemus, nostra monita et media alia nil profutura, debeamus insistere. Audiamus hæc de re loquentem, in Luc. c. 16, Chrysostomum: « Itaque cum (Christus) sciret, Judam non esse revocandum à prodicione, non tamen cessavit, assiduis consiliis, monitis, beneficiis, minis, demum omni doctrinæ specie à prodicione retrahere... Hoc autem fecit nos instituens, ut etiâsi præsciâmus futurum, ut fratres non obtemperent, tamen quidquid in nostrâ fuerit facultate, præstemus... Vide autem quantâ assiduitate, quantâque sapientiâ illum cohibuerit: *Unus vestrum me proditorus est* (Matth. 26, 21). Ac rursum: *Non de omnibus loquor, novi quos elegi* (Joan. 13, 18). Et: *Unus ex vobis diabolus est* (Joan. 6, 71). » 2° Addere poterat idem S. Pater etiam hoc beneficium, quod Christus Judæ cum cæteris discipulis dederit corpus et sanguinem suum; et reverâ id alibi, nempe serm. de Prodicione Judæ, addit, dicens: « *Cum manducarent... et biberent, accepit (Christus) panem et fregit, et dixit: Hoc est corpus meum... Et iterum: Accipit calicem, et dixit: Ille est sanguis meus...* Et præsens Judas erat, ista Christo dicente... O Christi misericordia, ô Judæ dementia! Ille cum triginta denariis paciscebatur, ut venderet, et Christus ei sanguinem, quem vendidit, offerebat, ut haberet remissionem peccatorum, si tamen impius existere nolisset; nam affuit Judas, et illius sacrificii communicationem meruit, » etc. 3° Christus etiam ex hæc ratione sacrilegium Judæ indignè sumentis Eucharistiâ permittere potuit, ut tam horrendum sacrilegium, et brevi post secuta miserriam Judæ mors omnibus posteris esset horrori et terrori, ne simile facinus unquam attentare audeant. Ob hæc igitur aut alias causas Deo-Homini cognitâs dictum Judæ sacrilegium permissi potuit, et permissum est.

211. Dices II: Deus non est causa alicui quod deterior fiat; sed si Judas Eucharistiâ à Christo accepisset, ex hoc factus esset deterior, qui sumendo peccasset; ergo Christus Eucharistiâ ei non dedit. Resp. cum S. Thomâ, loc. cit. ad 2, dicente: *Christus non dedit causam nec occasionem Judæ peccandi, sed (potius) peccatum evitandi ex mansuetudinis suæ ostensione ad ipsum; sed ipse (Judas ex propria malitiâ) ex vitâi medicinâ sumpsit periculum mortis.*

212. Dices III: Christus implevit quod mandavit; sed Matth. 7, 6, mandaverat *sanctum non esse dandum canibus* ergo ipse non dedit Judæ corpus suum sanctissimum. Resp. iterum cum S. Thomâ, loc. cit. ad 1, et dico quod, *quævis Judas in veritate canis esset, tamen non in manifesto, et ideo noluit (Christus) eum detegere coram discipulis, ne desperationem incurreret, et sic liberius peccaret.* Addo ego: Neque etiam voluit Judam à mensâ eucharisticâ sub alio prætextu, et non detectâ ejus malitiâ removere, sed ipsi dare Eucharistiâ ob rationes supra allegatas.

213. Dices IV: Christus prævidit Judam indignè

sumpturum Eucharistiâ; ergo hanc ei dare non potuit. Resp.: Conc. ant.; nego cons. Deus ab æterno prævidit Judam Iscar. et alios reprobos suâ libertate et etiam gratiâ supernaturali abusuros in suam ruinam, et tamen hæc dona illis dare potuit et dedit, ac salvâ suâ sanctitate et sapientiâ; ergo à pari. Item Christus Judam Iscariot. ad officium Apostolatûs elegit, etsi prævidit hanc electionem horrendam Judæ ingratitude, quæ Christum prodidit, consecuturam; ergo pariter salvâ suâ sanctitate et sapientiâ Eucharistiâ Judæ dare potuit, etiâsi Judam indignè hunc sacrum cibum sumpturum prævidit.

214. Quæres X: *Quomodò textus Scripturæ, in quibus Judas dicitur proditor* (Marc. 14, 10, et Luc. 6, 16) *Magistri sui, cum aliis textibus* (Isa. 53, 7; ad Galat 2, 20; Joan. 10, 18, et 17, 10), in quibus affirmatur *ultrò subisse mortem, et pro nobis oblatum fuisse, concitari possint?* Hanc questionem movet, et præter alia dubia contra S. Scripturam congesta proponit anonymus ille scriptor, quem jam sæpius supra refutavimus. Ita enim inter alia inquit: *Scriptura narrat Judam prodidisse magistrum suum. Sed nemo proditor, nisi qui se occultat. Verum, num Christus sese occultavit, aut mortem evitare studuit? Quomodò hoc concordat cum aliis Scripturæ locis, in quibus dicitur quod se spontè pro peccatis humani generis tanquam hostiam ad mortem obtulerit?*

Resp. et dico: Equidem Christus Joan. 11, 53, ab illo die quo Judæi cogitaverunt eum interficere, jam non in palam (id est, liberè, apertè, publicè) ambulabat apud Judæos. Quare? Non quasi detrectaret valentiam Patris divini exequi moriendo pro genere humano, sed quia necdum venerat hora mortis ejus à Patre decreta; sicut ob eandem rationem aliâs, cum Judæi *tulerunt lapides, Joan. 8, 59, ut jacerent in eum... abscondit se, et exivit de templo.* Præterea fecit hoc ut nobis exemplum daret, per fugam pericula vitæ devitandi. Non enim venit in mundum duntaxat ut pro nobis moreretur, sed etiam ut nos verbo et exemplo doceret, orbis Magister et Doctor humani generis. Ita Cyrillus, Theoph., Origenes, Beda, Rupertus, et Augustinus, qui, in fin. tract. 49 in Joan., inquit: « Non quia potentia ejus defecerat, in quâ utique si vellet, et palam Judæis conversatur, et nihil ei facerent; sed in hominis infirmitate vivendi exemplum discipulis monstrabat, in quo apparet, non esse peccatum, si fideles ejus, qui sunt membra ejus, oculis persecutorum latendo potius devitarent, quam se offerendo magis accenderent. »

215. Quæres XI: *An conveniens fuerit Deum majestatis incarnari, pati, et tam ignominiosè, prout Evangelistæ narrant, in cruce mori?* — Resp.: Est hæc tam veterum quam recentiorum incredulorum, maxime deistarum, objectio, jam centiâs à Patribus, interpresibus et theologis (1) refutata, quibuscum dico: In-

(1) Hermann Goldhagen, p. 3 Introd. in S. Scriptur. Weissenbach, p. 3 Nov. Form. Theol. Bibl.

carnatio, passio et mors Filii Dei naturalis non solum non fuit Deo inconueniens, sed potius *positivè conveniens* censenda est, nullumque ex vitæ, passionis et mortis Jesu Christi mysteriis ille obscurum et apparenter vile est, ut non aliquis inde Divinitatis radius traluceat. Sic, ut alia taceam, concipitur quidem in carne, sed de Spiritu sancto, sed de Virgine. In humili et obscuro loco nascitur; sed natum annuntiant Angeli, stellæ indicat, reges adorant, timet Herodes. Vivit pauper, per pagos et deserta circumiens; sed stupenda patrat miracula, inter quæ etiam erat cibatio plurium millium hominum in deserto. A militibus comprehenditur; sed eos unâ prius voce prosternit, et quasi fulminatos humi affligit. Crucifigitur; sed sol obscuratur, et velum templi scinditur medium. Moritur; sed insolitè terra motibus quatitur, petræ disiliunt, reserantur monumenta, et multa corpora sanctorum surgunt. Sepulcro conditur; at propriâ virtute resurgit, cœlumque mortis ac inferni victor conscendit. Atque ita ut se Deum simul ac hominem probaret, mutuis veluti vicibus et Divinitas splendore suo humanitatem illustrabat, et humanitas obducto quasi velo Divinitatem occultabat.

Cæterum positiva convenientia Incarnationis, passionis et mortis Christi ulterius ex eo evincitur, quia perfectiones divinæ, omnipotentia, sapientia, justitia et misericordia specialiter ex illis mysteriis elucet. Omnipotentia quidem, cùm duas naturas, perfectione infinitum distantes, divinam et humanam simul in unâ divini Verbi personâ, intimo nexu, sine ullâ tamen confusione ac permixtione, sed salvis utriusque proprietatibus ita conjunxit, ut *nec inferiorem consumat glorificatio*, verba sunt S. Leonis, serm. 1 de Nativ., *nec superiorem minuat assumptio*. Dein sapientia, quoniam illa modum planè divinum adinventum conciliandæ cùm justitiâ misericordiæ, salvis atque illæis utriusque juribus. Læsa enim per peccatum hominis erat Dei majestas: debitam pro offensâ satisfactionem exigebat Justitia, illam præstare de suo homo reus non potuit. Periret ergo universum humanum genus? Id misericordia noluit. Stupendo itaque divinæ sapientiæ consilio Deus carnem induit, ut, cùm Homo-Deus pro homine reo condignam exhiberet satisfactionem, et suam justitiæ jus servaretur, et suus misericordiæ locus remaneret. Atque ita factum est, inquit Ivo Carnotensis, serm. 6, *ut Deus nec peccatum hominis dimitteret impunitum, quia justus est, nec insanabile, quia misericors est*.

Præter rationes hucusque allegatas, dantur complures aliæ causæ, ob quas Deus Filium suum incarnari, pati et mori pro genere humano sapientissimè voluit. Multæ à SS. Patribus commemorantur; aliquas annotasse sufficiat: 1° Ut ostenderet infinitam charitatem suam erga nos, qui *etiam proprio Filio suo non pepercit; sed pro nobis omnibus tradidit illum*, Rom. 8, 32, et ut tanto amoris excessu ad recipiendum

amorem accenderemur. *Ambulavit in dilectione, sicut et Christus dilexit nos, et tradidit semetipsum pro nobis*, Ephes. 5, 2. 2° Ut ostenderet gravitatem peccati, ad quod delendum Deus tam gravem et inauditam satisfactionem exegit. 3° Ut Deus-Homo nobis esset exemplar profundissimæ humilitatis, patientiæ et cæterarum virtutum: *Christus passus est pro nobis, vobis relinquens exemplum, ut sequamini vestigia ejus*, 1 Petr. 2, 21, et desideremus, in omnibus adversis humiliter et heroicè pati. Neque enim divinus Servator venit in mundum duntaxat, ut nos à peccato et inferno redimeret, sed etiam ut nos verbo et exemplo doceret, rectamque ad cœlum viam, quæ non alia est, nisi viâ crucis, monstraret.

216. Quæres XII: « Quomodò blasphemia Calvinii dicentis, Christum quando (Math. 27, 46) in cruce clamavit... *voce magnâ... Deus meus, Deus meus, ut quid dereliquisti me?* desperasse, refutanda est? » Antequàm respondeam, observo quòd Calvinus hæc esse Christi in cruce desperantis verba, hoc argumento probet, quia, inquit, oportuit Christum, in quem ira Dei hominibus debita effundebatur, omnes damnatorum pœnas experiri, inter quas etiam est desperatio. Sed resp. 1°: Ut Christus offenso Deo peccatis nostris condignè et superabundanter satisficeret, necesse non erat, ut omnes damnatorum pœnas experiret; aliàs etiam æternitatem pœnarum, quæ damnatos continuè et tauteperè affligit et premit, experiri debuisset. Quin ne illud quidem fuit necessarium, ut Christus tam magnam subiret pœnam, quàm multi pro Christo martyres subierunt. Non enim magnitudo, vel multitudo pœnæ, sed conditio personæ satisfaciens placavit Deum. Quidquid enim Deus pateretur, tantum erat, ut offenso pro peccata hominum Deo satisficeret; ut theologii (1) in tractatu de Incarnatione ostendere solent. Resp. 2° et dico, blasphemiam Calvinii hic memoratam elidere seipsam. Si enim Christus in cruce desperavit, ergo peccavit peccato grandi; ergo iræ Dei non satisfecit, sed magis eam accendit. Et quomodò Christus dici potest desperasse in cruce, qui paulò post moriens clamavit: *Pater, in manus tuas commendo spiritum meum*, Luc. 23, 46. Quæ profectò verba non sunt desperantis. Quare etiam verba illa: *Deus, Deus meus, ut quid dereliquisti me?* non ex impatientiâ, aut abjectâ spe erant orta, neque Christi humanitatem à Divinitate et unione hypostaticâ Verbi, aut etiam à gratiâ et amicitia Dei separatam indicabant; sed solum declarabant, quòd Pater eum à morte jam instante non eripiat, nec consolatione ullâ tam diaram passionem, in carne et parte animæ inferiori mulceat, et mitiget, sed eum doloribus et tormentis meris cruciari permittat; ut ostendat, quàm amara et acerba sit illi in cruce mors, et animæ à corpore per tantos dolores extorsio, ac tam violenta partium amicarum separatio; sicut in Oliveto agonizans su-

1. 1, quæst. 2, l. 6, quæst. 11 et 13. Et præsertim Anton. Zeigler in Dissertat. de Incarnatione Verbi, quæst. 2, artic. 2, § 4, num. 47, 50.

(1) Vide Cl. Joseph. Widemann, tom. 3 Institut. theol. cap. 1, art. 4, §§ 48, 55. Vel quemvis alium orthodoxum theologum in tractat. de Incarnat.

dansque sanguinem, oravit : *Pater, si fieri potest, transeat à me calix iste.* Ita S. Hieronymus, Chrysost. Theophyl. Euthyrius, et passim cæteri. Vide etiam sermones 63 et 66 S. Leonis M., qui hinc faciunt egregiè. Jura igitur meritò Maldonatus, unus ex celeberrimis interpretibus, consultato illo inhumani errore Calvini exclamat hunc in modum : *Facessat igitur ista blasphemiam ! Satis blasphemiarum à Judæis in cruce pendens Christus accepit. Opus non est, ut ab hæreticis interpretibus ad dextram Patris sedens plures accipiat.* Adde, quòd dictam Calvini blasphemiam ipsi Hugo Grotius, et Gerardus Joannes Vossius, Calvinistarum doctissimi, avertentur.

Scholion. Cornelius à Lap. cum aliis interpretibus observat, quòd Christus in cruce continuè orans se sequere totum Deo in victimam offerens pro salute hominum, sub finem vitæ jam moriturus recitaverit psalmum 21, qui incipit : *Deus, Deus meus, respice in me ; quare me dereliquisti ?* quique totus est de passione Christi, ut nimirum (quemadmodum laudatus interpret ait) ostenderet, se esse illum ipsum, de quo psalmus ille agit, scilicet Messiam, ut scribæ et Judæi scrutentur et cognoscant causam, cur è cruce nolit descendere vel liberari, esse hanc, quòd ex Patris decreto moriendum illi erat in cruce pro salute hominum. Hoc enim David psalmo illo prædixit.

217. Quæres XIII : *An non sit paradoxum et absurdum, quòd Deus ab homine offensus, loco satisfactionis exegerit passionem et mortem Dei-Hominis seu Christi, hoc est, ut ab hominibus (Judæis nempe et gentibus, seu romanis militibus) contemneretur et crucifigeretur ?* — Resp. : Scriptor anonymus, qui hæc objicit, et jam æpius supra à nobis est refutatus, laborat falso supposito, ac si nos Christiani diceremus, quòd Deus ab homine in satisfactionem peccatorum exegerit, ut ab ipso contemneretur, et crucifigeretur. Hoc suppositum est falsum et blasphemum ; quia Deus nullum peccatum in satisfactionem offensæ aut offensarum sibi illatarum exigere potest. Jam verò deicidium est unum ex gravissimis peccatis. Non igitur Deus exitum ab homine aut præcepit, ut Filium Dei seu Christum occidat ; sed prævisâ Judæorum obstinatâ voluntate occidendi Christum, eam permisit, et voluit, ut Christus, cum pateretur et cruci affigeretur, suam passionem et mortem pro redemptione generis humani Deo offerret. Eleganter hanc in rem S. Leo, serm. 46 de Passione Domini, ait : *Diversum et contrarium est id, quòd in malignitate Judæorum est præcognitum, et quòd in Christi passione est dispositum. Non inde processit voluntas interficiendi, unde moriendi ; nec de uno extitit spiritu atrocitas sceleris, et tolerantia Redemptoris.* Aliud igitur est, quòd Deus offensus in satisfactionem ab homine offendente exegerit, ut Filium Dei contemnat, crucifigat et occidat ; et aliud, quòd ab ipso Filio suo divino loco satisfactionis exegerit, ut supposito aliud malitâ Judæorum volentium ipsum occidere, suam mortem et passionem, Deo offerret pro redimendo humano genere. Primum Pater divinus exigere non potuit, benè autem secundum, quia

sic Judæos ad deicidium non impulit, sed prævisâ illorum malâ voluntate, eam ex sapientissimis finibus permisit, eaque ad obtinendam condignam pro peccatis humani generis satisfactionem simulque ad manifestandas præstantissimo modo perfectiones suas, omnipotentiam, justitiam, misericordiam, etc., uti supra, num. 215, ostensum est, usus est.

218. Instat idem anonymus scriptor, et quarrit, an Deus non potuerit convenientiori modo opus redemptionis generis humani exequi, quàm ut una hominum pars eodem tempore, quo redemptio fiebat, peccaret ? Judæi enim arguuntur sceleris, quòd Christum crucifixerint. At nisi hoc fecissent, nullus fuisset redemptor generis humani ; quia Pater divinus non aliter in redemptionem generis humani consensit, nisi hæc conditione, ut Filius divinus in satisfactionem pro peccatis hominum supplicium crucis, mortemque ipsam perferat. Resp. : Equidem Judæi executi sunt, quæ divinus Pater æternò consilio decrevit fieri, nempe pati et mori Christum ad humani generis redemptionem et salutem, juxta illud Actor. 4, 27 et 28 : *Convenerunt Judæi in civitate istâ adversus sanctum puerum tuum Jesum... facere, quæ manus tua, et consilium tuum decreverunt fieri.* Nihilominus nec Judæi excusantur ab enormi scelere deicidii, nec Pater divinus fuit hujus auctor ; quia illud non positivè voluit, nec prædefiniit, aut Judæos ad hoc scelus impulit ; sed tantùm permisit, et illo permisso usus est ad opus redemptionis. Prævisis enim per præscientiam conditionatam perversis Judæorum voluntatibus et actibus, quòd scilicet Christum, si is vitia ipsorum carperet, occiderent, decrevit Deus hoc Judæorum scelus permittere, et passionem ac mortem Christi voluntariè se tanquàm hostiam pro peccatis totius mundi offerentis tanquàm condignam et superabundantem satisfactionem acceptare ; sicut redemptionis generis humani per passionem et mortem Christi sapientissimè et sanctissimè à Deo decreta fuit, et dum Judæorum Christum crucifigentium actio displicuit extremè Deo, Christi tamen passio et inde resultans mundi redemptio, grata fuit.

219. Quæres ultimò : *Quid demum ex omnibus hoc opusculo contra incredulos ad defendendam authenticam, divinitatem, et veritatem quatuor Evangeliorum dictis sit concludendum ?* Resp. : Id concludendum, quòd deploranda sit cæcitas et perversitas incredulorum, qui ob textus intellectu difficiles, aut apparenter solùm sibi oppositos sacra quatuor Evangelia antiquissimo universalis Ecclesie usu et judicio, tanquàm genuinum Dei verbum scriptum pridem recepta, nostris præcipuè temporibus protervè rejiciunt. Aiunt quidem magnam ærni diversitatem inter hæc Evangelia, et sæpè in uno de vitâ et gestis Jesu Christi aliquid legi, quòd ab altero Evangelistâ omittitur. Verùm quid veracitati Evangelistarum obsit, quòd alius brevius, alius copiosius vitam Christi describat ? Livius et Florus de eadem Romanorum historia scripserunt ; hic succentur, ille fusiùs ; habemus duo Dionis Cassii breviaria composita à Xiphilino et Theodosio ; uterque narrat eventus principales ; minùs principales refert alter, alter

omittit, nec inde veritas historica patitur. Cor ergo Evangelistis criminari datur, quòd alius plura, pauciora alius commemoret? quòd sileat qui scribendo alterum sequitur, quæ ab isto jam scripta intelligit? An non inde potius admirabile divini Spiritus consilium elucet, quo voluit ab istâ qualicumque Evangelistarum in scribendo diversitate orbi patere, eos neutiquam ex condico egisse, aut ad decipiendos lectores conspirasse; nam qui hoc propositum habent, sollicitè cavent, ne disjuncta, aut ab altero, quocumque conspirant, diversa loquantur. Cæterùm varietas in narrando Evangelistarum paulò ante memorata non ex defectu sinceritatis aut veritatis, sed ex diversitate occasionis vel scopi, quem quisque Evangelista in scribendo respexit, promanavit; ut jam supra, sect. I, nòm. 17, ostensum est.

220. Sed instant identidem increduli dicentes, à quatuor Evangelistis non tantùm diversa, sed omninò contradictoria scribi; plurimas enim in Evangeliiis occurrere antilogias sive contradictiones. Resp.: Equidem vetus et usitata hæc est incredulorum blasphemia, quibus, ut Cl. Weissenbach, loc. supra cit., refert, etiam accinit D. de Voltaire in gravibus Disquisitionibus, quas Bolingbrookio à se suppositas mirificè dilaudat ipsemet, ubi inter alia de antilogiis istis ita loquitur: *Debit denique liber harmonie, sive consensûs (Evangelistarum) scribi ad istam multitudinem adversantium sibi locorum utcumque conciliandam.* Verùm ex hoc ipso denuò manifesta est bona sinceræque SS. Evangelistarum fides; nunquàm enim vel ad speciem seu apparenter contraria protulissent, si factâ inter se conspiratione ad scribendam fictam historiam evangelicam se accinxissent. Noluerunt igitur fallere, nec ullum communis inter eos consilii aut conspirationis vestigium extat; sed potius singulari precellunt modestiâ, simplicitate et constanti sinceritate, non solum in narrandis iis, quæ ad gloriam magistri sui Christi, sed et ad ejusdem contemptum, aut ignominiam eederent, qualia sunt paupertas, opprobria, persecutiones, ipsumque, infame mortis genus ab eodem toleratum. Imò non poterunt fallere Evangelistæ; quia scripserunt ea, quæ non tantùm ipsi, sed et innumeri alii viderunt, vel audierunt, quæque coram ingenti hominum multitudine dicta et patrata sunt; scripserunt viventibus, et eorum scripta legentibus adhuc iis, qui à Christo sanitati restituti, dæmoniis liberati, à

mortuis suscitati sunt, nemine auso horum scriptorum veritatem impugnare; denique scripserunt facta talia, quæ solèter examinare Judæorum et paganorum plurimùm intererat. Agebatur enim de rebus summi ad ipsos momenti, nempe ut avitam religionem abjicerent, eamque cum novâ prorsùs stupendâ, vitianque castigatissimam poscente commutarent.

Quid igitur improbus incredulorum, quo singulas Evangeliorum mitatus excutiunt, ut contradictionem aut absurdum vel unicum conquirant, quid, inquam, prodit hic conatus, nisi quòd magno exoptent studio à religionis suis affectionibus tam adversæ vinculis semet expedire, nec tamen possint unquàm omni suo ingenio, nisi inanissimas argutias solidissimæ Evangeliorum veritati opponere; prout ex totâ hæc nostrâ lucubratione abundè elucet? Fatemur ultrò, complures locos intellectus difficiles in Evangeliiis (sicut et in cæteris S. Scripturæ libris) reperiri, qui explicatione opus habeant; at ausim sponsionem quancumque facere, si vel unicum ostendere increduli possint, qui aut scriptoris Evangelici malam fidem, aut Evangeliorum (vel aliarum sacrarum Scripturarum) secum ipsis realem oppositionem evincat. Sola autem dictorum obscuritas in monumentis tam antiquis hinc inde sese legentibus offendens eorum veritati officere nequaquam potest. Numquid enim documenta illa, ex quibus ab ævo in ævum profanæ historicæ ab omnibus receptæ series contexitur, apud sapientes omnes auctoritate indubitata pòllent; tametsi et ipsa plurimis obscuritatibus, et nobis quandoque vix solubilibus (1) implicentur, multùmque insuper ab eâ ingenuâ indole veritatis absint, cujus characteres tam manifestos Scriptura sacra Christianorum ex omni parte ostentat? ut ipse Jacob. Rousseau (Emile) theista famosissimus fatetur; quamvis brevi iterùm à sapienti hæc crisi, ob mysteriorum humanâ ratione aliorum horrorem, quæ in S. Scripturâ proponuntur, velut in phrenesin recidat, et inveterato incredulitatis malo abripiatur. Deus ab hoc malo nos preservet, et ut præservemur, ferventer et constanter orcmus. Fides enim est donum Dei et lumen, quod non viribus naturalibus, sed auxilio supernaturali à Patre luminum suppliciter obtinere debemus.

(1) Idcirco apud profanos quoque innumeri extant, Commentarii in Homerum, Lucretium, Horatium, Juvenalem, etc.

PARS VIII.

ACTA APOSTOLORUM ET EPISTOLÆ D. PAULI.

Isti (Apostoli) sunt LUX MUNDI, quia per ipsos lumen fidei et veræ scientiæ primum Dominus huic mundo tradidit, et ab errorum ac peccatorum tenebris gentes et populos eruit. (S. Augustinus, sermon. 42 de Sanctis.)

SECTIO PRIMA.

DE ACTIS APOSTOLORUM.

Acta Apostolorum capitibus viginti et octo Christi

in cælos ascensionem, visibilem Spiritus S. missionem, nascens Ecclesiæ christianæ primordia, gesta Apostolorum (præcipuè D. Pauli) describunt. Auctor

hujus libri est S. Lucas, qui eum græco sermone conscripsit.

1. Quæres 1. *Utrum Acta Apostolorum sint liber canonicus et divinæ auctoritatis?* — Resp. affirmativè. Id enim jam à nobis ostensum est P. 4. Scripturæ S. contra incredulos propugnata, sect. 1, Q. 1, ubi libros omnes, quos Tridentinum in Canone sacrorum librorum posuit, et inter quos etiam sunt Acta Apostolorum, canonicos atque divinos esse, probavimus. Porrò idipsum ulterius confirmatur ex eo, quia sancti Ecclesie Patres Actorum apostolorum textus uti divinitus inspiratos semper æquè laudaverunt, atque eandem semper auctoritatem his Actis, ac aliis S. Scripturæ libris tribuerunt. Ad Acta enim Apostolorum appellat S. Clemens (1) tanquam ad divinam Scripturam; et S. Polycarpus, Epist. ad Philipp. n. 1, uti divinum laudat testimonium desumptum ex cap. 2, v. 24, Actorum apostolorum. Apologistæ quoque Christianæ religionis ad Acta Apostolorum, uti ad Scripturam divinitus inspiratam recurrerunt, quod fecit etiam S. Irenæus (2), sicuti omnes alii Patres ejusdem ætatis, sequentiumque seculorum; quemadmodum ex S. Augustino nosse possumus, qui (3) de Actis Apostolorum inquit: *Actus Apostolorum testes sunt; ille liber canonicus omni anno in Ecclesiâ recitandus. Anniversaria solemnitate post passionem Domini nostri illum librum recitari, ubi scriptum est, quomodo conversus sit Apostolus, et ex persecutore prædicator factus.* Et alibi (4) ait: *Actus Apostolorum liber est de Canone Scripturarum. Ipse liber incipit legi à dominicâ Paschæ, sicut se habet consuetudo Ecclesiæ.* Accedit testimonium Eusebii, ecclesiast. Hist., l. 5, cap. 4, ita loquentis: *Lucas.... duos nobis libros divinitus inspiratos reliquit. Alter eorum Evangelium est, quod quidem ita se præmissis exarasse testatur, prout ab ipsis verbis divini ministris, et qui ab initio Christum viderant, acceperat.... Alter liber inscribitur ACTUS APOSTOLORUM, quos ille non jam auditione acceptos, sed oculis suis spectatos scriptis tradidit.* Et cap. 25 ejusdem libri, in quo agit de iis sacris Scripturis, quæ communi consensione omnium receptæ sunt, ita habet: *Primò igitur collocanda est sacra Evangeliorum quadriga, quam deinde consequuntur Actus Apostolorum.* Ex his omnibus non minùs competentum est, Acta Apostolorum habere Lucam auctorem, quam usque à primis Ecclesiæ seculis fuisse librum divinæ auctoritatis.

Scholion. Etiam Dominus Thomas Staekhouse, scriptor licet acatholicus (5) proluxè demonstrat hæc duo: 1° Quòd facta seu historia in Actis Apostolorum contenta sint certissimæ. 2° Quòd veritas Christianæ religionis ex certitudine historiæ in illis Actis contentæ invictè ostendatur. Primum demonstrat ex eo, quia Acta

(1) In suâ 1 Epist. ad Corinth. num. 8, et in fragmento 2 Epist. num. 1.

(2) L. 3 contra Hæreses, cap. 12, atque alibi sæpè.

(3) In Joan. cap. 1 tractatu 6, num. 18.

(4) Sermone 315, num. 1, aliàs serm. 93, de diversis.

(5) In Defensione Biblicæ historiæ, et in eâ fundatæ religionis, p. 8, cap. 5, § 50.

Apostolorum continent facta orbi notissima, quæ à viro (nempe à S. Lucâ), qui eorundem accuratissimam notitiam habere potuit, conscripta sunt, quique ipsemet rebus gestis, quæ scripsit, magnam partem præsens aderat, qui præterea hæc Acta à se scripto exarata, in lucem publicam edidit eo tempore, quo ubique plurimi testes superstites erant, qui ab eodem scriptam historiam ore tenus confirmare poterant. Ac denique, quia hic liber Actorum Apostolorum ab omnibus Ecclesiis christianis tanquam divinus receptus et agnitus est; unde historica veritas rerum gestarum, quæ in hoc libro describuntur, irrefragabilis est, et nullatenus negari potest. Secundum verò demonstrat, ceu necessarium consequens ex primo hunc in modum argumentans: Si res gestæ, quæ in Actis Apostolorum describuntur, veræ sint, prout verissimas esse modò demonstratum est, hoc ipso etiam demonstratum est, nec amplius negari potest, quòd Jesus, qui Jerosolymis crucifixus est, à mortuis resurrexerit, et ad cælos ascenderit; quòd effuso super discipulos Spiritu S. die Pentecostes, idem in Judæam, Samariam, etc., exierit, prædicaturi Evangelium; quòd ubique docuerint, Jesum Nazarenum esse Filium Dei et promissum Messiam; quòd doctrinam suam signis et miraculis, quæ nemo prudens negare potest, confirmaverint; ac proin quòd veritas institutæ à Christo religionis pariter sit certa, et demonstrata; utpotè cum in testimonium seu confirmationem falsæ religionis nullum verum miraculum fieri possit.

2. Quæres II: *Quomodo veritas ascensionis Christi in cælum (Actor. 1, 9), et descensus Spiritus S. in die Pentecostes super Apostolos, eâ ratione, quâ in Actis Apostolorum (cap. 4) legitur, contra incredulos ostendenda sit?* — Resp.: De virtute ascensionis Christi in cælum jam alibi, sect. 3, q. 19, n. 154, 157, à nobis actum est; veritas autem descensus Spiritus sancti super Apostolos in die Pentecostes sic ostenditur. Duo in illo eventu distingui debent, signa scilicet, quibus manifestum se præbuit Spiritus S., et donum linguarum; atque utrumque certum est.

Primò quidem signa, quibus Spiritus S. se manifestum exhibuit, certa sunt. Nam signa illa erant ventus vehemens, sonus, et dispersitæ linguæ tanquam ignis, juxta illud, Act. 2, 1, 4: *Et cum complerentur dies Pentecostes, erant omnes pariter in eodem loco; et factus est repente de cælo sonus, tanquam advenientis spiritus vehementis, et replevit totam domum, ubi erant sedentes. Et apparuerunt illis dispersitæ linguæ tanquam ignis, seditque super singulos eorum.* Atqui concipi non potest non modò Apostolos, sed multos alios in eodem loco congregatos (1) gratis sibi finxisse videre quod

(1) Tirinus, Comment. in Act. 2, 1, observat, tunc in eodem loco seu cruenulo congregatos fuisse centum et viginti Christianos, citatque hanc in rem SS. Cyprianum et Chrysostomum, aliosque Patres. Quare ineptè et imperitè Beza restringit ad solos Apostolos hunc Spiritus S. adventum, ac ab eo excludit B. Virginem, ridetque pictores, qui eam pingunt in medio Apostolorum recipientem Spiritum sanctum, prout pariter contra Bezam observant Tirinus et Cornelius à Lap., Comment. in Act. 2, 1.

non videbant, et audire, quod non audiebant. Quis enim credat, sonum et ignem simul in quocumque presentium cerebro efformatum et solâ imaginatione confictum fuisse, præsertim ignem tali formâ, tali situ et loco? ergo inprimis certa sunt signa, quibus Spiritus S. in die Pentecostes Apostolis, aliisque in eodem loco congregatis se manifestum exhibuit, neque ii à suâ imaginatione decepti sunt.

Neque dicas, Apostolos quidem imaginatione suâ non fuisse deceptos, sed ad ipsos deceptum esse populum, in vulgus spargentibus, se, cum simul congregati essent, sonum de caelo venientem audisse, et linguas igneas supra ipsorum capita descendisse, ac dona Spiritus S. sese recepisse. Ne, inquam, hoc dicas. Contrarium enim patet ex totâ Apostolorum agendi ratione, quam post diem Pentecostes ad mortem usque servaverunt, quæ talis fuerat, ut nihil eorum, quæ præstiterunt, præstare potuerint, nisi divino Spiritu animati fuissent. Certè mutatio, quæ in die Pentecostes in Apostolis repentè contigit, rem eadem manifestè suadet. Postquam enim sonum è caelo venientem audierunt, et ignis disperitæ linguæ supra capita singulorum ceciderunt, repentè alii ac antea evasère. Nam cum metu et timore percussis, simul in eadem domo uniti atque manerent, statim ab illorum signorum visione alacres facti palàm prodeunt, Christi resurrectionem omnibus confidenter annuntiant, et quæ adhortationibus, quæ suasionibus, etc., singulos adducere conantur ut in Christum credant. Tantùm verò suâ prædicatione per orbem terrarum proficiunt, ut licet qui christianam religionem amplecti voluerint, aliud omninò diversum vitæ genus, atque illud quidem illecebris sensuum omnino oppositum, sequi debuerint, tamen tum Judæorum, tum ethnicorum permulti eisdem assensi sint.

3. At verò, quòd discipuli Domini in die Pentecostes populum non fraudulenter deceperint, ulterius invictè demonstratur ex dono linguarum. Ut enim hoc dono populum decessissent, debuissent personæ adstantes sibi videri audire linguam, quam non audiebant, et quam discipuli Domini non loquebantur; atqui reputat sensuum tam universalis deceptio. Et certè hic agit de gentibus, genio et regione longè dissitis, de gentibus exteris et valdè remotis, ac consequenter, si discipuli eas decipere voluissent, multo tempore opus fuisset ad fraudem ordinandam; cum tamen illi in die Pentecostes subito in publicum prodierint, dono linguarum instructi; prout patet ex Actorum cap. 2, v. 4 et seqq., ubi ita legitur: *Et repleti sunt omnes Spiritu S., et ceperunt loqui variis linguis, prout Spiritus S. dabit eloqui illis. Erant autem in Jerusalem habitantes Judæi, viri religiosi ex omni natione, quæ sub caelo est..... Facta autem hæc voce, convenit multitudo, et mente confusa est, quoniam audiebat unusquisque linguam suam illos loquentes. Stupebant autem omnes et mirabantur dicentes: Nonne ecce omnes isti, qui loquuntur, Galilæi sunt, et quomodo nos audivimus unusquisque linguam nostram, in quâ nati sumus? Parthi et Medi, et Ælæmitæ, et qui habitant Mesopotamiam, Judæam et*

Cappadociam, Pontum et Asiam, Phrygiam et Pamphylia, Ægyptum et partes Lybiæ, quæ est circa Cyrenen, et advenæ Romani, Judæi quoque et proselyti, Cretes et Arabes, audivimus eos loquentes nostris linguis magnalia Dei. Stupebant autem omnes, et mirabantur ad invicem dicentes: Quidnam vult hoc esse? Ex hæc ergo narratione manifestè constat, Apostolos post acceptum in die Pentecostes Spiritum S. multiplicia genera linguarum fuisse locutos, et hujus rei testes integras habuisse nationes; adeoque verum esse donum illud linguarum, in die Pentecostes cœlitus datum Apostolis.

4. Quæres III: *¶ An verisimile sit, quod quidam Judæi, quî Apostolos in die Pentecostes peregrinis linguis loqui audiverunt, irridentes (Actor 2, 13) dixerint: Quia musto pleni sunt isti; cum tamen tempore Pentecostes, quod apud Judæos in mensem maium incidit, nullum adhuc mustum detur, sed vites primam florent?* Ita quidem testibus Cl. Bullet (Réponses critiques), et Weissenbach (Nov. Form. Theol. Bibl.), imperitè jocantur religionis hostes; sed ignorant, aut se ignorare simulat facilem, imò obvium ac naturalem illorum verborum sensum esse hunc: *Isti videntur haud secus agere et loqui, ac illi, qui musto se inebriarunt.* Ubi vides, ebrietatem hoc sensu respici, non verò tempus seu mensem, quando vites florent. Hinc S. Petrus convicium illud in Apostolos à quibusdam Judæis prolatum repellens, Act. 2, 15, admonuit: *Non enim sicut vos estimatis, hi ebrii sunt, cum sui hora tertiæ; q. d.: horâ tertiâ ab ortu solis, quæ respondet nostræ nonæ antimeridiane, non solent homines ebrii concursare. Hunc sensum objecto sacro textui, attribui posse facile potuissent increduli cognoscere ex orthodoxis interpretibus. Audiamus Cornelium à Lap. qui incredulorum objectionem, de quâ hic agimus, pridem solvit aut præoccupavit his verbis, Comment. in Act.: MUSTO PLENI SUNT ISTI. Hæc (illi irrisores) dixerunt in Pentecoste, puta in maio, cum non sunt uvæ, ut ex eis mustum vinumque recens exprimi possit. Verum irridendo et subsannando hoc dicunt. Unde non curant congruè, sed maledicè loqui, q. d.: Isti videntur ebrii et insanire, perinde ac si mustum bibissent.* Ita laudatus interpres. Tirinus verò, Comment. in hunc loc., adhuc aliam responsonem dat, dicens vocem græcam *γλαυκος* quæ hic in textu græco (1) ponitur, etiam omnem *succum dulcem* significare, adeoque haud esse necessarium, ut cit. loc. intelligatur mustum propriè tale, et ex uvis recens expressum, sed solùm aliquis liquor dulcis, et talem hic per vocem *mustum* in latinâ Vulgatâ significari. Sic quoque Bullet loc. cit. respondet cum Calmeto, Comment. in Act. observante, quòd veteres artem nôrint ita vinum parandi, ut dulcem potum anno toto præberet. Parabatur autem hic potus ex musto coacto, et ad certam quantitatem evaporatione redacto. Vel liquor erat ex urâ dulcissimâ, et solè adustâ, cujus expressus succus aquâ et melle admis-

(1) Notandum est, quòd Acta Apost. originaliter græcè scripta sint, prout ab initio hujus sectionis diximus.

cebat; vel denique vinum erat, quod ne ebulliret prohibuit, nativam dulcedinem retinebat. Vide Plinium, lib. 14, cap. 9.

5. Quæres IV : « Quomodò illud (Actor. 3, 21) : « *Oportet cælum suscipere Christum* (h. e., susceptum « retinere) usque in tempora restitutionis omnium, con- « corlat cum apparitione Christi D. Paulo (Actor 9, 5) « aut aliis sanctis hominibus in terris factâ jam ante « diem iudicii extremi ac finem mundi, quo omnia « restituerant? » — Resp. et dico, duplicem ac diver- « sam esse sententiam et responsum ad hanc propo- « sitam quæstionem. Aliqui enim propter illa ipsa Actor. 3, 21, modò citata verba Scripturæ simplici- « ter negant, Christum, postquam in cælum ascendit, unquam inde descendisse, putantque apparitiones illas Christi D. Paulo, aut aliis sanctis hominibus factas, non reales, sed solum secundum imaginationem videntium existisse; vel fuisse quidem reales, non tamen ipsius Christi, sed alicujus Angeli corpus aereum assumptis, quod repræsenteret Christum; sicut ante Incarnationem (1) Verbum divinum Patribus in veteri Testamento sæpè apparuit non immediate in se, sed operâ Angelorum Deum in corpore aereo repræsenta- « tum; vel denique admittunt, apparitiones illas fuisse reales ipsius Christi, cælum tamen non relin- « queatis, sed in diversis locis replicatis, sicut in Eu- « charistiâ sub diversis particulis consecratis simul existit.

Verùm probabilior est sententia S. Thomæ (2), Suarez (3), Cajet., Lorini, et Gasparis Sanctii, qui censent, Christum modico tempore quandoque cælum

(4) Hic notandum, quòd multorum veterum opinio fuerit, Verbum seu Filium divinum à multis visum esse in veteri Testamento, ex gr. ab Abrahamo, Moyse, etc., non hoc sensu, quòd Filius divinus non habeat eandem cum Patre naturam divinam, quæ ex se invisibilis est, sed quòd is, cum ab æterno destinatus fuit, ad humani generis reparationem, formam visibilem olim assumpsit, in quâ jam tum cum hominibus conversari incipiebat, non quidem alicui corpori aut omninò toti euidam naturæ humanæ (ut postea in incarnationem factum est) unitis unione verâ, physicâ et hypostaticâ, sed duntaxat in specie corporeâ se ad tempus visibilem præbens; prout de uirgine SS. Cyprilianus l. 2 contra Judæos, cap. 5; S. Hilarius l. 5 de Trinitate, et S. Gregorius Nazianz. tract. de Fide. Sed longè communior et priori preferenda est opposita sententia S. Hieronymi in cap. 4 ad Galatas, et S. Augustini l. 5 de Trinitate, ac aliorum, qui asserunt, illas in veteri Testamento apparitiones Dei factas esse per Angelos, qui corporibus assumptis Deum repræsenta- « bant, sicut erant Deus representativè et auctorita- « tive, non verò personaliter. Unde, qui apparuit Moysi in rubo ardente et incombusto, dixitque Exod. 5, 6 : *Ego sum Deus patris tui, Deus Abraham, etc.*, fuit Angelus juxta illud S. Stephani testimonium Actor. 7, 50 : *Apparuit illi (Moysi) in deserto montis Sina Angelus in igne flammæ rubi.* Item lex Moysis in monte Sina, teste D. Paulo ad Galatas 3, 19, *per Angelos est ordina- « ta*, seu nomine Dei tradita et promulgata. Vide Me- « nochiæ, Comment. in Exod. 20, 4; Calmeti, Com- « ment. in Galat. 3, 19, aut alios interpretes. Nimirum Angeli sunt administratorii spiritus, quorum ministe- « rius Deus in executione voluntatis suæ uti solet.

(2) In Summâ, p. 3, q. 57, a. 6 ad 3.

(3) Tom. 2, in p. 3 D. Thomæ, q. 58, sect. 4.

relinquere, ac reipsâ descendisse ad Saulum conver- « tendum, ad sanctissimam Matrem suam recipiendam in cælum, aut ad alios sanctos solatio afficiendos. Hinc juxta hanc istorum auctorem verisimiliorem sententiam verba illa : *Oportet cælum suscipere Christum usque in tempora restitutionis omnium*, solum indicant, quòd Christus thronum gloriæ suæ in cælo firmiter collocavit, ita ut ex eo publicè, visibiliter cor- « ram omnibus, et cum solenni pompâ non sit descen- « surus, nisi in die iudicii ultimi, neque ad longius tem- « pus inter homines familiariter versaturus; cui non repognat, quòd invisibiliter, aut secreto et modico tempore quandoque descendat. Quemadmodum enim, qui domicilium suum aliò transfert, ibi semper habitare et esse dicitur, etiamsi aliquoties animi gratiâ, aut alias ob causas egrediat, quia ibi fixam habet et stabilem sedem; sic Christus, etiamsi, ex. gr., Virgini in cælum assumende, vel Saulo in viâ versus Damascus occurrerit, non tamen ideò cælum reli- « quisse dicendus est; quia non è fixo in cælis domici- « lio in aliud stabile emigravit. Vide S. Thomam, Suarezium, aliosve auctores supra citatos.

6. Quæres V : *An æquum et christianæ charitatè conforme fuerit factum Petri (Actor. cap. 5.) adversus virum ceteroquì probum Ananiam, et Saphiram ejus uxorem, quos eâ solùm de causâ morte punivit, quòd ex agri venditi pretio aliquam partem retinuerint absque præ- « scita suo?* Ita querulantur increduli, quibuscum teste Cl. Weissenbach loc. cit. concinit Voltarius, Sed resp. : Increduli talia objicientes egregiè imitantur Porphy- « rium, philosophum Platonicum et acerrimum christi- « anæ religionis hostem, qui pariter olim accusabat D. Petrum seviticæ et cædis, quòd Ananiam injustè occiderit. Sed refutatus est à S. Hieronymo, epist. 8. Neque enim Apostolorum princeps, sed divina justitia Ananiam et Saphiram repentinâ morte percussit. Cur verò Deus tam horrendâ, tam inopinatâ morte illos è vivis sustulerit, non est nostrum curiosius in- « quirere. Communiter tamen Interpretes censent, id factum esse ad terrorem primivæ Ecclesiæ, et incul- « candam fidelibus debitam erga Apostolos sinceritatem et reverentiam; quamvis credibile sit, Ananiam et Saphiram tantum quoad vitam temporalem sic esse punitos, non verò fuisse æternum damnatos; sed ad reprehensionem Petri pœnitentes et contritos obiisse, prout Origenes, Pelus, aliique censent.

Corollarium. Increduli Deum ipsum eriminantur, si hujus poenæ, utpote divinitus (1) Ananiam et Saphiram

(1) Censet quidem Origenes, tract. 8 in Math. Ananiam jam gravi et inopinatâ Petri increpatione per- « cussum, ingenti pudore et mœnore animam exhalasse; sicut de multis aliis legimus, quòd nimia tristitiâ ex- « pirarint; quin et Plinius l. 7, cap. 53, testatur Diodo- « rum quemdam dialecticæ professorem pudore subito extinctum esse, eò quòd lusorium quæstionem non dissolvisset. At Cornelius à Lap. verius censet, Ananiam ad vocem Petri divinitus plagâ lethali percussum interisse. Fuit enim hæc ejus mors non natu- « ralis, sed peccati poenæ et plagâ à Deo inflicta. Unde Dionys. Carthus. ait, Ananiam et Saphiram secretò occisos ab Angelo.

inflicta æquitatem suggillant. Porrò justissimam (ut ex dictis faciliè colligitur) Deus causam habuit, tam terrificam mortis pœnam illis infligendi. Nam ambo reos se fecerant turpis avaritiæ, simulationis et fraudis, cum fingerent, totum agri venditii pretium pià liberalitate à se afferri. Quare hanc tam absurdam fictionem pessimo tum temporis exemplo futuram noluit Deus impunitam relinquere; agebatur enim de constitutione religionis recens à Christo fundate; agebatur de Apostolorum auctoritate; agebatur de salute Fidei-
 lium, qui in primâ illâ Ecclesiâ (ut communis interpretum sententia est) voto pauperum ultrò se obstringebant. Igitur ad commune religionis bonum maximè intererat Apostolorum auctoritatem et fidei-
 lium sinceritatem terribili etiã pœnæ exemplo in ipsis Ecclesiæ primordiis stabilire, ut novi Christiani misericordiam Dei simul et iustitiam discerent. Et factus est timor magnus in universâ Ecclesiâ, et in omnes qui audierunt hæc; prout Scriptura Act. 5, 11, enarrato illo terribili eventu, expressè testatur.

7. Quæres VI : Quomodò Gamaliel (Actor 5, 36) tumultum à Theodâ (ab aliis vocatur Theudas) excitatum narrare poterit; cum tamen teste Josepho (l. 20 Antiq. c. 2) Theudas primum post multos annos ab habito Gamalielis sermone tumultum excitaverit? Ita per ironiam quærent, et librum Actorum Apost. falsitatis arguere non verentur S. Scripturæ irrisores. Sed hunc incredulorum cavillum refutant Cornelius à Lap. Calmet, etc., Comment. in Actor. 5, 36. Quibuscum resp. et dico, incredulos ita obijcientes niti falso supposito, scilicet Theodam seu Theudam, de quo Gamaliel Actor. cap. 5, loquitur, et Theodam, cujus Josephus, loc. cit., meminit, esse unam eandemque personam. Ast oppositum inde patet, quia Theudas, de quo Josephus disserit, teste hoc ipso scriptore, loc. cit., extitit sub Cuspido Fado, præside Judææ, id est, anno quarto Claudii Cæsaris: Gamaliel autem suam illam orationem seu sermonem habuit anno 54 Christi, qui fuit annus 18 Tiberii Cæsaris; cui dein successit Caius Cægula, Caius Claudius, prout Cornelius à Lap. loc. cit. observat. Alius ergo fuit Theudas, de quo Josephus loquitur; ut Cornelius à Lap. Tirinus, Menochius, Calmet aliique interpretes passim docent. Fortè Josephi Theudas filius vel nepos fuit Theodæ Gamalielis, volens rebellionem patris vel avi sui sopitam resuscitare, simulque ejusdem necem ulcisci; prout Cornelius à Lap., Tirinus, et Menochius non vanè suspicantur.

Scholion I. Nostræ explanationi non obest, quòd juxta eam Josephus non meminerit Theodæ Gamalielis. Aliunde enim notum est, quòd Josephus non omnia facta, quæ usque ad sua tempora contigerunt, et in S. Scripturâ commemorantur, recenscat. Fors etiã ideò tumultum Theodæ, cujus Gamaliel meminit, silentio præterit, quia non nisi quadringentos circiter viros, ut Act. 5, 36, dicitur, secum traxit, sicque Josepho minor videbatur, quàm ut veniret in memoriam posteritatis; quam observationem etiã Calmetus loc. cit. facit.

Scholion II. Etiamsi testimonium Joseph. Jud. cum narratione S. Lucae in Actis Apost. loc. cit. conciliari non posset (quod tamen juxta dicta non ita est); reverentia tamen verbo Dei scripto debita postulata, ut potius credamus S. Scripturæ, quàm narrationi Josephi, hominis fallibilis, cujus scripta multis erroribus infecta sunt. Vide Henricum Schüz, et auctores ab eo citatos in Commentario critico de scriptis et scriptoribus historicis, verbo: *Josephus Flavius*, edit. Ingolst. et Monach. anno MDCCCLXI.

8. Quæres VII: Quomodò id quod (Actor. 7, 2) dicitur « Deus apparuit Abraham, cum esset in Mesopotamiâ, priusquàm moraretur in Charan, concordet cum v. 4 loc. cit., ubi dicitur, quòd Abraham non ex Mesopotamiâ, sed ex terrâ Chaldæorum eductus sit? » Resp. S. Stephanus, Actor. 7, 2; latè accipit Mesopotamiam pro omni regione, quæ est trans Euphratem. Opponit enim eam terræ Chanaan Judæis promissæ, quæ se extendebat usque ad Euphratem, juxta limites à Deo Deut. 11, 24, statutos; quare sub Mesopotamiâ hic comprehendit Chaldæam. Mesopotamia enim provincia quædam est inter duo flumina Tigrim et Euphratem. In eâ pars quædam ad Chaldæam pertinet, illa nempe, quæ spectat ad septentrionem; pars alia, quæ Syriæ vicinior est, et ad austrum vergit, extra Chaldæam est, quæ communiter in Scripturâ dicitur Mesopotamia Syriæ. Cùm igitur Abraham esset in terrâ nativitatis suæ, id est in Ur Chaldæorum, inde egredi jussus est: *Exi de terrâ tuâ..... et veni in terram quam monstravero tibi. Tunc exiit de terrâ Chaldæorum, et habitavit in Charan, Act. 7, 3 et 4.* Porrò Charan sive Haran sunt Charæ, quæ fuit urbs Parthorum, sita in finibus Mesopotamiæ versùs terram Chanaan, juxta quam casus est M. Grassus à Parthis, de quo Lucanus, lib. 1 de Bello civili:

Assyrias latro maculavit sanguine Charras.

9. Quæres VIII: « An S. Stephanus (Act. 7, 5) dicens: *Et non dedit* (Deus Abrahamo) *hereditatem in eâ* (h. e., in Chanaan), *nec passum pedis*, non contradicat libro Genesis (cap. 23, 17 et 18), ubi narratur, quòd Abraham in possessionem datus sit « Ager Ephronis enim speluncâ duplici, pro pretio « quadringentorum siclorum? » Resp.: Nulla hic est contradictio. Nam S. Stephanus tantum dicit, nullam ei hereditatem datam à Domino, eo scilicet modo, quo ejus posteris Deus dedit terram Chanaan juxta promissionem suam; atqui hoc omninò verum est. Agrum enim illum non dedit ei Deus, sed pretio suo eum comparavit Abraham. Dein non possedit agrum illum quasi hereditatem, scilicet, ut vivus eam quasi prædium coleret, sed ut sepulcrum, in quâ mortua uxor sua Sarâ quiesceret. Sepulcrum enim non est hereditas, nec domus vel ager vivorum, sed potius crypta subterranea mortuorum. Quomodò verò Abraham, Isaac, et Jacob, in terrâ promissionis habitaverint, tanquàm in regione peregrinâ in casulis suis, docet Paulus Hebr. c. 11.

10. Quæres IX: « (Act. 12, 8) Angelus ad D. Petrum dicit: *Calcea te caligas tuas*; cùm tamen homo

« caligas calceare solet? » Nego suppositum, quòd caliga hic tibialia aut femoralia significant. Veteres enim Hebræi, Græci et Romani tibialibus non utebantur, nec femoralibus, uti Cornelius à Lap., Comment. in Act. et in Habacuc observat. Non igitur tibialia aut femoralia, sed sandalia hic per caligas significantur. Imò textus græcus habet : *ὑποδήσασαι τὰ σανδάλια σου*, subliga sandalia tua, id est, indue et adstringe soles vel calceos tuos. Caliga enim à ligando calce sic dicta, quasi calciliga, Latinis olim calceum vel sandalium, seu soleam designabat, inquit Salmerson et omnes erudit.

11. Quæres X : « Quomodò illud (Actor. 12, 17) : « Nuntiate Jacobo, concilietur cum v. 2 (ibidem) ubi « dicitur, Jacobum fuisse occisum gladio? » Resp. : Facile est, concordiam inter hos duos versus ostendere. Nam primo loco sermo est de Jacobo Alphæi, qui etiam dicitur Jacobus Minor, eratque Jerosolymorum episcopus; alio loco intelligitur Jacobus Major, qui erat Zebedæi filius, fuitque gladio occisus.

12. Quæres XI : « An Paulus (Actor. 16, 3) licitè « circumciderit Timotheum, etiamsi (Actor. cap. 15) « Apostoli pleno concilio definerint, legem circumcisionsis non obligare gentes ad Christum conversas? » Apostoli cit. loc. tantùm definerunt, circumcisionem non esse necessariam, non autem declararunt eam jam esse illicitam. Cùm igitur circumcisio aliquæ legalia Mosaica tunc nondùm fuerint prohibita, quamvis non amplius fuerint necessaria (sive, ut theologi loquuntur, cùm nondùm fuerint *mortifera*, licet jam essent *mortua*), citra peccatum Paulus potuit circumcidere Timotheum, habuitque gravem causam id faciendi, ne offenderet Judæos, qui sciebant Timotheum nondùm esse circumcisum, eò quòd patrem gentilem haberet, licet et Judæa matre natus sit.

Dices : Paulus Galat. 2, 3, Titum pariter gentilem non voluit circumcidi, et alibi 1 Cor. 7, 18, expressè dicit . *In præputio aliquis vocatus est? non circumcidatur*, hoc est, si quis ex gentilismo ad Christianismum vocatur, non est circumcidendus; ergo dùm Timotheum circumcidit, sibimetipsi seu doctrina suæ contradixit. Resp. : Nulla hic est contradictio. Nam pro varietate circumstantiarum Paulus prudenter et rectè fecit, Timotheum circumcidendo, Titum verò non circumcidendo. Nimirum Timotheum circumcidit, quia, ut antea dixi, circumcisio tunc nondùm erat prohibita, et ex altera parte id ad Judæos sibi et socio suo Timotheo demerendos, sicque ad Christum facilius traducendos utile esse poterat. Titum verò, quem Judæi ad circumcisionem volebant compellere, noluit circumcidi, ne videretur eorum sententiæ falsæ subscribere, quæ docebant, circumcisionem esse omninò necessariam. Similiter, quando Paulus, loc. cit., ad Corinthios ait, gentilem non esse circumcidendum, tantùm vult circumcisionem gentiliùm non esse necessariam ad salutem, quamvis tunc adhuc fuerit licita. Loquitur nimirum Paulus de suo tempore, quo caeremonia judaica jam quidem mortua erant, hoc est, non amplius obligabant, sed necdùm erant mortifera seu

illicite, ut paulò post facte sunt, inquit S. Ambrosius et S. Anselmus, teste Tirino, Comment. in 1 Cor.

13. Quæres XII : « Quomodò sine contradictione « (Act. 18, 18) de Paulo dici possit : *Qui sibi totunde « rat in Cenchris caput : habebat enim votum*, nempe « Nazareatus; cùm tamen tali voto obligatis prohiberi « tum fuerit, tendere caput, sicut et vinum bibere? » Resp. : Duo erant genera Nazareorum. Quidam enim perpetuò se obligabant voto, ita ut nunquàm aut tonderent caput, aut vinum biberent, qualis erat Samson. Alii verò solùm temporario se obligabant voto, quo expleto ipsis liberum erat communem cum aliis vitam agere; debebant, tamen expleto hoc voto, adire templum Jerosolymitanum, tondere comam, Deoque sacrificia, Num. c. 6, statuta offerre. Tali ergo voto temporario se obstrinxit Paulus vel ante conversionem suam quo tempore fideles insectari cœpit, pro felici susceptæ provinciæ exitu, ut putat Gaspar Sanctius; vel probabiliùs post conversionem suam, ut Judæos et Judæo-Christianos sibi quasi legalia Mosaica contemnerent offensos delinret; uti censent Tirinus, Cornelius à Lap., alique. Quia autem tempus huic voto præscriptum finiebatur, cùm Sanctus Paulus procul esset à Palestina, in Cenchris prope Corinthum sibi capillos totondit, antequàm navem conscenderet, in Jerosolymitano templo absoluturus quidquid ad votum suum pertinebat, et sua sacrificia oblaturus. Cæterùm, denudò hic observandum, quòd S. Paulus hoc votum emittendo et implendo non peccaverit, quia legalia Mosaica tunc adhuc erant licita.

Scholion. Lex Mosaica fuit mortua seu cœpit abrogari, et desiit esse necessaria in die Pentecostes, quo lex nova seu evangelica cœpit obligare; quo autem determinato tempore lex illa vetus facta sit mortifera, est incertum; communiter tamen dicunt, cœpisse mortiferam esse quadragésimo circiter anno à Christi morte, id est, circa tempus excidii Jerosolymæ sub Tito et Vespasiano. Vide Cl. Joseph Monschein (A), aut alios theologos hæc de re agentes.

14. Quæres XIII : « An auctor de la Philosophie de « l'Histoire rectè dicat, à D. Paulo (Actor. 17, 28) « Aratum poetam ethnicum vocari prophetam? » Antequàm respondeam, observo, teste Cl. Bullet memoratum auctorem temerè, et absque ullo fundamento asserere, quòd D. Paulus loc. cit. Aratum poetam fecerit prophetam, dicens : *In ipso enim (nempe in Deo) vivimus, et movemur, et sumus; sicut et quidam vestrorum poetarum dixerunt : Ipsius enim et genus sumus*. Ubi notandum, quòd Aratus antiquus et celebris poeta, patriâ Solensis, non longè à Tarso, ac proinde Pauli penè concivis, cùm in suis versibus dixisset, à Jove principium omnium, et omnia Jovis plena esse, etc., subdit verba illa à Paulo hic citata. *Ipsius enim et genus sumus*.

Verùm falsissimum est, quòd Paulus hunc poetam appellet aut asserat fuisse prophetam. Nam tam in

(1) In Theol. dogmat. speculat. tract. 5 de Legibus, etc., num. 110 et 125.

Vulgatâ nostrâ latinâ, quàm in textu græco (1) loc. cit., solum dicitur, *quidam vestrorum poetarum*, non autem *quidam vestrorum prophetarum*.

Neque opponas alium quemdam auctorem, qui adversarii, contra quem hic agimus, errorem ex eo tueri conatus est, quia D. Paulus ad Tit. 1, 12, Epimenidem, qui pariter ethnicus poeta erat, expressè appellat prophetam, ne, inquam, hoc dicas; nam ibidem ex ipsis verbis Pauli patet, quòd non ex mente suâ, sed secundùm opinionem Cretenisium, quam de suo populari habebant, loquatur. Textus enim objectus ita sonat: *Dicit quidam ex illis, proprius ipsorum propheta: Cretenses semper mendaces*, etc. Sic Christianus, si de Turcis loquens, diceret: « Mahomet proprius ipsorum « propheta hoc docet, » idèd nequaquam crederet, nec assereret Mahometam esse verum prophetam.

Scholion. Juvat hic addere verba Menochi, qui de hoc ultimo loco Scripturæ (nempe ad Titum, cap. 1, v. 2) ita ait: *Vocat (Apostolus) Epimenidem προφητα, vel quia à suis habitus est propheta, teste Luertio; vel quia omnes poete vates appellantur; vel quia scripsit librum de Oraculis; vel tandem propheta dicitur, quia scripsit vitia naturalia gentis suæ, quod perinde est ac posterorum vitia prædicere, quia vitia nativa parentum ferè in posteros derivantur.*

15. Quæres XIV: « Quomodò illud (Actor. 19, 9 et 10): *Segregavit (Paulus) discipulos quotidie disputans in scholâ tyranni cujusdam. Hoc autem factum est per biennium*, conciliari possit cum alio Scripturæ loco (Actor. 20, 31), ubi innuitur id factum esse per *triennium*? Dein quid Paulo cum tyranno? Quid tyranno cum scholâ? » Dicitur Paulus disputasse in scholâ, hoc est, in aulâ, porticu vel loco honestiore, in quo otii seu quietis causâ secedi solebat. Nam σχολή, seu schola, teste Brissonio, lib. 17 de Verbor. Significat., derivatur à σχολάζω, id est, otior, quiesco; eò quòd litteræ otium poscant, et quidem, cùm studiosi et scholares cæteris rebus omissis, toti debeant vacare liberalibus studiis. Porrò, quod attinet illa sacri textûs verba addita: *Tyranni cujusdam*, non una est omnium expositio. Arias et Mariana volunt hoc esse nomen proprium viri cujusdam Ephesini, quibus favet textus syrus, qui ita habet: *In scholâ viri cujusdam nomine Tyrannus*. Sed alii vocem *Tyranni* ut appellativum accipiunt pro principe, primatè vel ex sanguine regio oriundo. Vox enim hæc primitivè regibus, dein iis qui potestate regiâ pollebant, denique illis qui hæc potestate abutentes in populum sæviabant, attribuebatur. Videtur autem Paulus domum talis principis delegisse, et ejusdem potentia et auctoritate contra Judæorum audaciam se suosque tueretur. Hæsit hic Apostolus toto biennio, cui si adjungas trimestre v. 8, reperies triennium incompletè. Unde Paulus cum veritate ad majores natu Ecclesiæ Ephesinæ dicere potuit: *Quoniam per triennium* (id est, in tertium an-

num, seu per triennium incompletum) *nocte et die non cessavi, cum lacrymis monens unamquemque vestram*. Eadè de causâ Baronius rectè docet Ephesinam Ecclesiam primitivè non à S. Joanne Evang., sed à S. Paulo fundatam esse.

16. Quæres XV: *An ex iis quæ (Actor. 19, 24 et seqq.) narrantur, incredulè meritò concludant, Paulum et Apostolos ex humano timore idololatricæ non restitisse?* Antequàm respondeam, observo Judæum Isaac Orobio, apud Phil. à Limborch in amicâ Collatione cum erudito Judæo, asserere, Paulum loc. cit. ex humano timore non fuisse asum, cuius imaginem falsorum deorum sese opponere. Et comes de *Schafesbury* (Charakteristika, vol. 3, pag. 86) innuit, *Paulum* ejusque socios saltem contentos fuisse seu acquievisse iis quæ scriba ethnicus de cultu *Dianæ*, à *Paulo* ejusque comitibus nullis blasphemis inhonorato, loc. cit. dixerat. Verùm, si factum *Pauli* et sociorum ejus. quod ibidem narratur, ritè expendatur, nulla inde idololatriæ approbatio, aut pusillanimitas, damnablemque neglectus defendendi causam verè religionis evincit potest. Excitavit nimirùm *Demetrius* argentarius gravem seditionem adversus *Paulum*, cum ineusans, quòd homines avertat à cultu deorum cum periculo, ne hæc ratione etiam cultus *Dianæ* Ephesinæ et ejus templi intereat. Ad sedandum autem hunc tumultum, quidam scriba (1) ad turbas dixit Act. 19, v. 35 et seq.: *Viri Ephesii, quis enim est hominum, qui nescit Ephesiorum civitatem cultricem esse magnæ Dianæ Jovisque protis? Cùm ergo his contradici non possit, oportet vos sedatos esse... Adduxistis enim homines istos, neque sacrilegos, neque blasphemantes deam vestram. Ex his tamen ultimis scribæ verbis inferri nequit, *Paulum* non fuisse asum, *Dianæ* aut aliorum falsorum deorum imagines et idola impugare. Contrarium enim satis clarè indicant ipsius *Demetrii* verba ibid., ad opifices, quos convocavit, dicentis: *Videtis et auditis, quia non solum Ephesii, sed penè totius Asiæ, Paulus hic suadens avertit multum turbam, dicens: Quoniam non sunt dii, qui manibus fiunt. Sic autem magnæ Dianæ templum in nihilum reputabitur, sed et destrui incipiet majestas ejus, quam tota Asia et orbis colit.**

Itaque cum S. Chrysostomo (2), Cornelio à Lap., aliisque interpretibus dico, scribam illum, quando ad tumultuantes Ephesios dixit, *Paulum* ejusque comites non blasphemasse Dianam Ephesiorum deam, fuisse officiosè mentium ad sedandum tumultum. *Paulus* enim, ut ex modò citatis verbis *Demetrii* argentarii

(1) Scriba hic fuit secretarius civitatis, vel consiliarius magistratus. Unde græcè vocatur γραμματεὺς, *legis doctor*, qui jura civitatis callet et tuctur, ac in ir-magistratum informat et dirigit. Textus syriacus vis ut *Princeps civitatis*. Cæterùm quavis is fuerit homo gentilis ut ex contextu facile colligitur, *Paulo* tamen favebat, eique fuit amicus et benevolus, ut *Cornelius* à Lap., Comment. in Actor. 19, 35, rectè observat.

(2) Homil. 42 in Acta Apost., ubi post citata illa verba Act. 19, 37: *Adduxistis enim homines istos... neque blasphemantes deam vestram*, S. Pater subdit: *Hoc igitur totum mendacium est. Ista autem ad populum sedandum (scriba) dicebat.*

(1) Textus græcus loc. cit. cum nostrâ Vulgatâ latinâ consentit, his verbis: *ὡς καὶ τινες τῶν καθ' ἑμὰς ποιῶντων ἐπηρεάζοντο*, hoc est, *sicut et quidam vestrorum poetarum dixerunt*, etc.

haud obscure colligitur, docuit Dianam non esse deam, sed idolum inane et fictum; quod apud Ephesios erat insignis blasphemia. Hoc tamen Cornelius à Lap. observat et admittit, quòd S. Paulus non eo sensu Dianam blasphemaverit, quasi eam conviciis et maledictis prosederit, sed pro insigni modestià suà nudam veritatem, quòd illa non sit dea, dixerit, et detexerit, sine additis aliis in falsum illud nomen maledictis, quibus Ephesiorum animos potius exacerbasset, quàm ad amplectendam Christi fidem disposuisset.

Dices : Hoc ipso, quòd Paulus, sedato tumultu, non perrexit idolorum, et præsertim Dianæ cultum publicè impugnaverit et detestari, sed Epheso discessit, et profectus est, ut iret in Macedoniam, Act. 20, 1, censendus est, id ex timore humano fecisse, nec ausum esse, Dei causam contra idololatrias Ephesios defendere; ergo manet argumentum. Resp. : Neg. ant., et dico Paulum non ex timore humano, sed sapienter omninò cessasse furori Demetrii et argentariorum, ne in Christianos omnes insurgent, eosque mactarent; sed verò aliis provinciis ac laboribus apostolicis hæc ratione reservavit; ferè sicut S. Athanasius, sciens se unum queri ab Arianis, ac in suo capite verti rem Christianam de *homousio*, prudenter ubique fugà se subduxit, vitamque penè omnem in exilio et latebris egit; ac fugiendo, hostium furorem frogit et se peravit. Et nunquid Christus ipse, Luc. 4, 50, cum vellent eum de monte precipitare, transiit per medium illorum? Numquid ad Apostolos suos, Math. 10, 14, ait : *Quicumque non receperit vos, neque audierit sermones vestros; exentes foras de domo, vel civitate, excutite pulverem de pedibus vestris?* Cæterum, quòd D. Paulus non ex humano timore, Epheso discesserit, aut ex pusillanimitate causam Dei prodiderit, satis inde liquet, quia exorto Ephesi memorato tumultu, *valuit intrare in populum*, hoc est, in populi furentis turbam, eam nimis vel sedaturus, vel pro Christo occubiturus. Sed non permisit discipuli. *Quidam autem et de Asia principibus, qui erant amici ejus, miserunt ad eum, rogantes, ne se daret in theatrum.* Atque hoc consilium sapienter omninò et laudabiliter secutus est Paulus, prout rectè observat S. Chrisostomus, homil. 7 de Laudibus S. Pauli. Postquam enim intrepidam Apostoli animi magnitudinem in exequendo munere suo apostolico præclaris laudibus extulit, subdit hæc verba : *Hoc verò majore quoque admiratione dignum est, quòd cum (Apostolus gentium) tam esset caudax, ac velut ad pugnam semper acinctus et ignem quemdam belli conspirans; ita rursus placibilem se præbebat magistris, ut nunquam in eo, vel in tanto illo impetu acritatis offenderet. Itaque..... suaserunt, ne in theatrum ingrederetur; et cessit.* Porrò hæc de re etiam videri possunt Lorus et Cornelius à Lap., Comment. in Act.

17. Quæres XVI : « Quomodò illud Pauli effatum (Act. 20, 22) : *Alligatus Spiritu* (id est, à Spiritu S. impulsus) *vado in Jerusalem*, consiliari possit cum illis verbis (Act. 21, 4) : *Discipuli per Spiritum dicebant Paulo, ne ascenderet Jerusalem.*

« Quomodò ista explicari possunt, quin admittat, « Spiritum S. sibimetipsi contradixisse? » Resp. : Haud difficulter hi duo textus explicari et inter se conciliari possunt. Nam sensus secundi textus non est, quòd discipuli ex impulsu Spiritus S. dissuaserint Paulo ascensum Jerusalem; sed quòd ex illustratione Spiritus S. agnoscentes, quòd si Paulus Jerusalem ascenderet, ibi persecutiones sustineret, eidem compassi fuerint, et ex compassione humanà ascensum hunc dissuaserint. Interdum enim Propheta prævidet quidem vera, sed fallitur in eo, quod inde deducit. Distingueda ergo sunt ea quæ per discipulos illos Spiritus S. dicebat, ab illis quæ ipsi spiritu suo humano assererant. Ita hunc locum explicavit Lorus, Calmet, et alii.

18. Quæres XVII : « Quis sit ille Evangelista, Philippus nomine, de quo (Act. 21, 8) dicitur : *Et intrantes domum Philippi Evangelistæ, qui erat unus de septem, manistinus apud eum; aut num iste sit quintus Evangelista?* » Philippus iste erat unus de septem diaconis primis, et obtinuit nomen *Evangelistæ*, non quòd Evangelium scripserit, sicut fecerunt Mattheus, Marcus, Lucas et Joannes, sed quòd illud primus in Samariâ predicaverit. Sic etiam S. Paulus; hortatur Timotheum, ut Evangelistæ munere fungatur, dicens : *Tu verò vigila, in omnibus labora, opus fac Evangelistæ ministerium tuum imple.*

19. Quæres XVIII : « An apud Romanos *tribunus cohortis*, prout (Act. 21, 31) legitur, datus fuerit? » Resp. affirmativè. Quamvis enim, teste Cl. Bullet, tom. 1, pag. 402; id negare audeat auctor *des Questions sur l'Encyclopédie*, part. 5, p. 67, tamen valdè mirandum est, quòd homines, qui pro doctis haberi volunt, ignorent, quod in libris, qui omnium manibus feruntur clarè asseritur, scilicet apud Romanos tribunos cohortium extitisse. Facile profectò memoratus auctor id reseire potuisset ex ipso Galepini Dictionario, vocabulo *Tribunus*, ubi ita legitur : *Tribuni cohortium* (erant), quos Cæsar, lib. 2 de Bello civili, *quod ante vocat tribunos militum.* Porrò verba Julii Cæsaris, loc. cit. c. 20, sunt hæc : *Litteræ à Gadibus redduntur, (nuntiantes) consensisse Gaditanos principes cum tribunis cohortium, quæ essent ibi (Gadibus) in præsidio, ut Gallionem ex oppido expellerent, urbem insulamque Cæsari servarent.*

20. Quæres XIX : *An hostes christianæ religionis merito S. Paulum mendacii arguant, quòd (Act. 22, 25) se civem romanum esse dixerit?* Resp. negativè. Antequàm autem S. Paulum ab hæc calumniâ vindicem, et eum dixisse verum ostendam, observo, incredulos (1) hunc in modum arguari. Pautus ipsemet fatetur, Act. 22, 3, se esse natum in Târso Ciliciæ; sed hæc civitas non nisi centum post Paulum anni romana colonia facta est, prout ex omni antiquitate

(1) Teste Cl. Weissenbach inter hos incredulos etiam est eques de Bolingbrook, qui ait se fidenter asseverare mentium Paulum, cum civem romanum se esse dixit. At nequaquam evincit, quod fidenter asseverat.

constat. Quomodo igitur Paulus jam potuit esse civis romanus? Dein Hieron., de Script. eccles., ait. Paulam ex parvo oppidulo Gischale, quod in Galileâ situm erat, ortum esse: Galilæi verò certissimè non erant Romani. Sed contra est. 1° Si Paulus non fuisset romanus civis, tot adversarii, lique potentes, et maximè tribunus, eum minimè velut talem tractassent. 2° Si Paulus se civem romanum esse falsò dixisset, numquid illi Judæi, qui erant ejus hostes infensissimi, eum falsitatis arguere, aut illum detegere, omni studio allaborassent? 3° Falsum est, ex omni antiquitate constare, Tarsum se civem romanum esse falsò dixisset, quæ ii hujus imperatoris partes strenuè secuti sunt, eorumque civitati etiam nomen Julio-polis (à Julio Cæsare derivatum) idèò impositum est.

Alii cum Calmeto censent, civitatis romanæ jus non ad omnes Tarsenses, sed tantùm ad quosdam privatos pertinuisse, inter quos etiam erat S. Pauli pater. Paulus igitur fuit civis romanus, et Tarsus in Ciliciâ oriundus; non verò natus in oppido Gischale, et postea Tarsum translatus. Quamvis enim S. Hieronymus in l. de Scriptoribus ecclesiasticis hanc opinionem secutus sit, eandem tamen in fine Commentarii Epist. ad Philemonem videtur retractasse, vel saltem non ut certam et absolutè suam, sed solùm ut aliorum sententiam referre, dicens: *Aliunt parentes Apostoli Pauli de Gischali regione fuisse Judææ, et eos, cum tota provincia romana vastaretur manu, et dispergerentur in orbem Judæi, in Tarsum urbem Ciliciæ fuisse translatos.* Plura de præsentî questione totâ vide apud Cl. Bullet.

21. Quæres XX: « Quomodò refutandi increduli, et dùm D. Paulum alterius cujusdam mendaciî incusant, quia (Act. 25, 5) dixit: *Nesciebam... quia princeps est sacerdotum*, is nempe, cui Apostolus in faciem maledixerat? » Antequàm respondeam, juvat priùs ipsa verba sacri textûs hâc de re proferre. Itaque cùm tribunus jussisset, *sacerdotes convenire et omne concilium, et producens Paulum, statuisset inter illos, intendens... in concilium Paulus ait: Viri fratres, ego omni conscientia bonâ conversatus sum ante Deum usque in hodiernam diem. Princeps autem sacerdotum Ananias præcepit asstantibus sibi percutere eo ejus. Tunc Paulus dixit ad eum: Percutiet te Deus, paries dealbate... Et qui stabant, dixerunt: Summum sacerdotem Dei maledicis? Dixit autem Paulus: Nesciebam, fratres, quia princeps est sacerdotum.* Jam ex his Pauli verbis hentes christianæ religionis D. Paulum mendaciî accusant. Potuitne, inquit, summus sacerdos homini Jerosolymis enutrito fuisse incognitus, an non ille et eminentiore dignitatis gradu, et ipso vestitu ab aliis sacerdotibus, omnibusque concilii membris distinguebatur?

Sed in primis observo quòd, si impossibile fuisset personam summî sacerdotis cupiam esse incognitam, certè Paulus dicens se eandem presentem non agnovisse, cum summo contemptu et irrisione fuisset

ab omnibus tanquàm mendax rejectus et obmutescere jussus. At contrarium contigit; nam in Actis Apost. loc. cit. non legimus, illum Pauli excusationem à concilio fuisse rejectam aut refutatam, sed potius Paulus ulterius profiri permissus est, Act. 25, 6.

Jam verò positivè ostendemus, non modò non impossibile fuisse, sed faciliè fieri potuisse, ut Paulus summî sacerdotis contra quem dictum illud protulit, personam non agnosceret. Nam quid mirum quòd Paulus, qui ab annis viginti vel ultra nunquàm nisi paucorum dierum spatio Jerosolymis moram traxerat, quin à triennio, vel fortè quadriennio, hâc urbe penitè abfuerat, ac denique nonnisi ante septem vel octo dies eò pervenerat, quid, inquam, his omnibus perpensis mirum est, quòd Paulus ignoraverit, quoniam tunc summum sacerdotium gereret aut etiamsi hujus nomen audierit, tamen ejusdem personam non noverit, præsertim quia jam diù ordo successiois inter summos pontifices cessârât, nec pontificatûs diuturnitas certa ampliùs erat, et ad status leges directa? Atque hunc modum solvendi objectam difficultatem, seu præsentem questionem Calmetus appellat *opinionem communiorem et æquiorè*, ac præcè citat. S. Chrysost., Lyran., Caj., Sanct., Cornèl., Menoch. et alios.

22. Quæres XXI: « Quomodò illud (Act. 25: 13): *Agrippa rex et Bernice descenderunt Cæsaream ad salutandum festum*, cum veritate consentiat; cum pridem antea (Act. 12, 25) Herodes (Agrippa) rex percussus fuerit ab Angelo, et *consumptus à vermibus exspiraverit?* » Resp.: Agrippa, de quo in primo textu sermo est, non fuit senior ille qui ab Angelo percussus interiit, sed ejus filius, Drusilla et Bernice frater. Agrippa enim senior habuit duos filios, Drusum et Arippam juniorem, ac tres filias, Drusillam, Bernicem et Mariamnen, teste Josepho Jud., lib. 18 Antiq. cap. 7. Vide Cornèlium à Lap.

23. Quæres XXII: « Quomodò intelligendum sit illud, quod Paulus (Act. 27, 53) ad eos, qui erant in navi, metu consertatos ait: *Quartadecim die hodiè expectantes jejuni permanetis, nihil accipientes?* » An possibile, ut quatuordecim diebus nullum cibum sumpserint? » Resp.: Hæ voces, *nihil accipientes*, intelligendæ sunt, non quòd nihil omninò comedisent, sed quòd perparùm et obiter et quasi nihil; vel nihil per modum justî prandiî aut cœnæ, sed carpitim libantes potius quàm comedentes. Ita Lorinus, alii-que probatî interpretes.

SECTIO II.

De Epistolis S. Pauli.

Ad chronologicum ordinem Epistolarum D. Pauli dignoscendum, opus est nôsse gesta, ærumnas et iudicia hujus Apostoli, quæ præter alios eruditè recensent Natalis Alex. tom. 3, secul. 1, cap. 7 et 8, Calmet, Praefat. in Epist. ad Rom., Goldhagen, p. 3 Introduct. in S. Scriptur. num. 129, quorum ultimus sequentem tabulam chronologicam Epistolarum D. Pauli exhibet.

Anno ævæ
Christi-
sitantæ.

TABULA CHRONOLOGICA

EPISTOLARUM D. PAULI.

52	I ^{ma} ad Thessal	—	scripta Corinthi.
53	II ^a ad Thessalonicenses	—	Corinthi.
55	ad Galatas	—	Ephesi.
56	I ^{ma} ad Corinthios	—	Ephesi.
57	I ^a ad Corinthios	—	in Maced.
57	ad Romanos	—	Corinthi.
61	ad Philemonem	—	Romæ.
62	ad Philppenses	—	Romæ.
62	ad Colossenses	—	Romæ.
65	ad Ephesios	—	Romæ.
65	ad Hebræos	—	Romæ.
64	I ^{ma} ad Timotheum	—	in Maced.
64	ad Titum	—	Nicopoli.
65	II ^a ad Timotheum	—	Romæ.

Ex hæc tabulâ patet, quod quatuordecim Epistolæ S. Pauli, quas Ecclesia ut canonicas recepit, in Bibliis non sint positæ secundum ordinem temporis, quo fuerant scriptæ; sed potius habita sit ratio tum eorum, ad quos scriptæ sunt, tum argumenti, in quo versantur. Patendum tamen, quod interpres non convenient in assignando harum Epistolarum ordine quoad tempus et locum scriptiois, ut patebit legenti proœmia Cornelii à Lap., Calmeti, Tirini, aliorumque in Epistolas Paulinas; illud tamen certum, quod omnes hæc Epistolæ idiomate græco scriptæ sint, exceptâ Epistolâ ad Hebræos, quæ Hebræicè, seu linguâ Hebræis tunc usitatâ scripta est, et Epistolâ ad Romanos, quam Salmeron et Harduinus contra plures alios putant scriptam esse latinè. Porrò subscriptiones, quæ in codice græco Paulinis Epistolis subiunguntur (ex. gr., Epistolæ ad Romanos hæc subscriptio: *ἔγραψεν ἐπὶ Κορινθίων*), seriùs creduntur adjecta fuisse, non ab ipso Paulo; unde nec in Vulgatâ latinâ leguntur, nec authentici valent.

CAPUT PRIMUM.

De Epistolâ B. Pauli ad Romanos.

In hæc epistolâ discutitur quæstio operum legis et gratiæ, an videlicet Judæis solis propter merita operum legis data sit justitia et salus, an verò omnibus omnino nationibus à Deo concessum sit, ut per fidem in Christum et gratiam ejusdem justificentur. Hæc enim de re Judæi cum gentibus contendebant, gentibus philosophiam et virtutes morales jactantibus pro suâ justitiâ; Judæis verò venditantibus opera legis, et quod essent posterî Abraham; quibus promissus erat Messias, et salus, ita ut, si eâ potiri velient gentes, deberent circumcidi, et fieri Judæi proselyti. Utrosque refellit in hæc Epistolâ Paulus, ostendens quod Judæi contra legem Moysi, gentes contra legem naturæ gravissimè peccârunt, et utrique indiguerint Redemptore, ac utrisque promissus sit Messias, ejus fide et gratiâ justificentur, et sic æternam salutem consequantur.

24. Quæres I: « An ex illis verbis (Epist. ad Rom. man. 1, 21): *Cum cognovissent Deum, non sicut Deum glorificaverunt, etc.*, aut aliunde probare possit, quod ethnici philosophi, vel alii gentiles ductu solius rationis naturalis absque religione et revelatâ ad æternam salutem pervenire possint? »
— Resp. negativè. Quamvis enim hodierni religio-

nis christianæ hostes cum Voltairio, et Marmontelio in libro quem inscripsit *Bélisaire*, cap. 13, fidenter affirmant homines absque religione revelatâ salvari posse, ideòque Socratem, Aristidem, Zoroastrum, Cætonem, Trajanum, Julianum Apostatam, etc., hoc est, paganos, aut Christianorum persecutores sanctorum fastis adscribere non vereantur; opponitur tamen, scilicet nec philosophos gentiles, nec ullum mortalium per solam religionem naturalem, sine fide supernaturali, hoc est, sine supernaturalium quarundam veritatum doctrinâ divinitus patefactâ et creditâ, æternam salutem consequi unquam potuisse, aut posse, sequentibus argumentis ostenditur.

I. *Sine fide impossibile est placere Deo*, ut S. Paulus Hebr. 11, 6, ait; loquitur autem Apostolus de fide supernaturali veritatum supernaturalium, ut patet ex definitione fidei, quam ibidem, v. 1, præmittit, dicens: *Fides est sperandarum substantiarum rerum, argumentum non apparentium*, et ex ratione, quam ibid., v. 6, adjicit his verbis: *Credere enim oportet accedentem ad Deum quia est, et inquirentibus se remunerator sit*, nempe dando beatitudinem supernaturalem consistentem in bonis non apparentibus, omnem humanam rationem excedentibus, quæ nec oculus vidit (1 Cor. 2, 9), nec auris audivit, etc.

II. Fides in Christum tanquam humani generis Salvatorem, omni tempore ad salutem fuit hominibus necessaria, juxta illud de Christo dictum, Act. 4, 12: *Nec est aliud nomen sub celo datum hominibus, in quo oporteat nos salvos fieri*. Et iterum Galat. 2, 16: *Scientes quod non justificatur homo, nisi per fidem Jesu Christi*. Unde S. Augustinus hanc in rem benè (Epist. 157 ad Optatum) ait: *Cum omnes justi, hoc est, veraces Dei cultores, sive ante incarnationem sive post incarnationem Christi, nec vixerint, nec vivant, nisi ex fide incarnationis, in quo est gratiæ plenitudo, profectò quod scriptum est, non esse aliud nomen sub celo, in quo oporteat nos salvos fieri, ex illo tempore valet ad salvandum genus humanum, ex quo in Adam vitiatum est; sicut enim « in Adam omnes moriuntur, ita et in Christo omnes vivificabuntur » (1 Cor. 15, 22), quia sicut per Adam omnes injusti, ita et per Christum omnes justii homines. Idem docet S. Augustinus etiam in aliis locis (1). Idem quoque asserunt alii Patres, inter quos primo statim Ecclesiæ seculo S. Ignatius M., Epist. ad Philadelph., ait Abrahamum, Isaacum, Jacobum et Prophetas salutem contentos esse, quia in Christum speraverunt, ipsum expectârunt, in eundem crediderunt, advens ipsum esse januam Patris, per quam omnes salvandi ingrediuntur. Unde Christus de seipso, Joan. 14, 6, dicit: *Nemo venit ad Patrem, nisi per me*. Igitur fides in Christum omni tempore fuit necessaria salutem implicita, hoc est, imperfecta saltem notitia de Reparatore ac Salvatore corrupti generis humani. Atque hanc notitiam habuisse existimandum est omnes gentes, ubicumque terrarum habitarent. Nam præter ea quæ Eu-*

(1) Epist. 89 ad Hilarium. Item lib. de Naturâ et Gratiâ. cau. 44.

sebius Cæsariensis et Lactantius Firmianus ex variis gentium auctoribus hæc de re in medium producant, quæque ex luculentis de Christo Sybillarum oraculis (1) proferri solent, hanc notitiam suis filiis et nepotibus primò generis humani parentes in ipso mundi primordio, quasi ad salutem necessariam, tradidisse, et eandem postea per omnes ætates devolutam fuisse ad posteròs, non est dubitandum. Sic, ut alta taceam, Job, quamvis non fuerit Judæus, sed inter gentiles educatus, vel ex traditione majorum, vel quòd in sui et in aliorum instructionem divinitus fuisset ita edoctus, scio, inquit, quòd Redemptor meus viri, et in novissimo die de terrâ surrecturus sum, Job. 19, 25. Plura hanc in rem eruditè disserit Michael Medina, lib. 4 de rectâ in Deum Fide, cap. 10.

25. Scholion. Etsi deistæ aliique increduli nec S. Scripturam nec SS. Patres curent, tamen ex ipsis gentium philosophorum crassis erroribus cum theoreticis, tum practicis, eorumque vitiosis moribus concludere deberent, solam naturalem de Deo et divinis rebus cognitionem sine fide et gratiâ supernaturali nemini sufficere ad obtinendam æternam salutem. Socrates, teste Tertulliano (2), obscæno in pueros amore

(1) Tres hodiè circumferuntur de Sybillarum oraculis diversæ sententiæ. Prima est veterum, qui usque ad seculum à Christo nato decimum solum crediderunt, octo libros Sybillinos reverè à Sybillis confectos fuisse ante Christi adventum. Secunda est Blondelli, scriptoris aetholici, qui ignominie ferens ea quæ in his libris de purgatorio dicuntur, primus ex Christianis fuit, qui asserere ausus est hos libros esse supposititios à Christiano quodam deceptore secundi seculi confectos, qui falsò sibi persuasisset, licere ad convincendos gentiles oracula hæc græcis carminibus conscribere, eaque Sybillarum nomine venditare. In hanc sententiam postea iverunt Dupinus aliique ex recentioribus criticis. Tertia sententia est Natalis Alexandri, Histor. eccl. secul. 1, dissert. 1, mediâ viâ inter duas præcedentes sententias incidentis, et negantis quidem Sybillarum oracula esse figmenta Christianorum; fatentis tamen non esse prorsus à corrupta Sybillarum carmina, quæ octo libris continentur in Bibliothecâ Patrum. Cæterùm illud saltem certum, Sybillas diu ante Christi adventum existisse, et de eo venturo tanquam vero Messî vaticinatas fuisse; cum præcipui PP., Justinus M., Clementis Alexandr., Origenes, Lactantius, Hieronymus, illorum oracula contra ethnicos citent. Neque enim credibile est, quòd præclarissimi PP. Sybillarum oracula fuissent adhibitori, sive ad expugnandum paganismum, sive ad confirmandam religionem christianam, nisi de authenticâ oraculorum istorum veritate argumenta ipsis validissima suppeticissent, etiamsi nobis hæc non omnia cognita sint, sicut antiquis illis Patribus, qui temporibus Sybillarum multò viciniores erant, perspecta fuere. Quis enim credat, sanctos illos et sapientissimos Patres tantoperè à regulis prudentiæ et probitatis defecisse, ut cum præstò essent ipsis miracula, vaticinia impleta Prophetarum V. T., aliæque manifesta credibilitatis motiva pro veritate religionis christianæ, adeò sui ipsius oblitos fuisse ut ad oracula mendacia, aut ab aliquo deceptore conficta, vel meritò suspecta confugerent? Verùm plura de oraculis Sybillinis vastâ eruditione disserit Honoratus à S. Mariâ, tom. 2, de Regulis et Usu criticis, lib. 2, dissert. 2, qui etiam opposita Blondelli argumenta fusè recenset et refellit.

(2) In Apologético adversus Gentes, cap. 45, ubi gentiles philosophos perstringens, ita de Socrate ait :

se inquinavit, et mortì proximus socios rogavit (1), ut gallam gallinaceam, quem Esculapio promiserat, suo nomine offerent. Plato (divinus ille Plato, ut vocabatur), telluri, astris, demonibus cultum exhibendum esse in Epinomie docet, et promiscuam inter utriusque sexûs personas, etiam inter fratres et sorores libidinem, dialogo 5 de Republicâ, permittit. Seneca sacrificia laudat, non quasi diis placida, sed quia legibus jussa, ut testatur S. Augustinus, lib. 6 de Civit. Dei c. 25. Porrò si Seneca aliquid veræ virtutis et Religionis habuit, id ex notitiâ legis evangelicæ et veritatum supernaturalium, quas ex conversatione cum Christianis, præsertim cum D. Paulo haurire potuit, acquisivit. Quamvis enim Epistolæ D. Pauli ad Senecam, et hujus ad illum, quæ hodiè extant, supposititiæ sint (2), negandum tamen non est, inter illos ambos aliquam consuetudinem intercessisse, eosque mutuum habuisse Epistolarum commercium. Trismegistus (3), Aristides, Zoroaster, etc. cum omni suâ humanâ sapientiâ in altissimis idololatriæ tenebris et divinarum rerum ignorantia jacerunt. Trajanus pariter ethnicus; ac præterea turpis cujusdam vitii contra naturam (4) arguitur. Julianus Apostata hoc ipso suo cognomine satis infamis, idololatriæ et superstitionis ethnicæ studio imperialem coronam debonestavit. Eant nunc increduli nostrorum temporum, et philosophos illos gentiles ac imperatores ethnicos ut viros probos prædicent, eosque ut sanctos et beatos canonizent, quòs detestanda superstitio excæcavit, aut infandè Veneris mancipia Asmodeus auctoravit, orcoque addixit. Enimverò de talibus verissimè dixit Paulus ad Rom. 1, 21 : *Cùm cognovissent Deum, non sicut Deum glorificaverunt, aut gratias egerunt; sed evanuerunt in cogitationibus suis; obscuratum est insipientis cor eorum.* Denique, si quis plura de gentium philosophorum vitiiis, aut de solius naturalis de Deo cognitionis insufficientiâ ad obtinendam æternam salutem nôsse cupit, legat hæc de re questionem Bibliocœ Polenicam Hermannî Goldhagen (5), Cornelium à Lap. (6), Petrum Halloix (7), Carolum Sanseverinum (8), Dominicum Viva, et Cardenas (9), item Calmetum (10), etc.

Idem et cùm aliquid de veritate sapiebat, deos negans, Esculapio tamen gallinacum proscari jam in fine (vite suæ) jubebat... Cæterùm, si de pudicitia (nos Christiani) provocemur, lego partem sententiæ atticæ in Socratem corruptorem adolescentium pronuntiatam.

(1) Vide Tertullianum loco modò citato, et Lactantium, de falsâ sapientiâ lib. 5, cap. 20.

(2) Vide Menochium, centur. 1, § 20.

(3) Vide S. Augustin. lib. 8 de Civ. Dei, cap. 25.

(4) Vide Natalem Alexandr. Histor. eccl. seculi II, dissert. 1, conclus., probatione 5.

(5) Part. 5 Introduct. in S. Scriptur. num. 133 et seqq.

(6) Comment. in Ep. ad Roman. 1, 25 et 26.

(7) In Animadversionibus ad vitam D. Justinî M.

(8) In libro edito Bolognæ in Italiâ an. 1764.

(9) In Trutinâ, vel Crisi in propositionem 25, ab Innocentio XI damnatam.

(10) In Dissert. ante Commentarium Epist. ad Romanos.

26. Quæres II : « Quomodò sequentia conciliantur, dùm (ad Rom. 3, 20) dicitur : *Ex operibus legis non justificatur omnis caro coram Domino*. Et (ad Rom. 4, 2) : *Si Abraham ex operibus justificatus est, habet gloriam, sed non apud Deum*. E contrario (in Epist. Jacobi 2, 21) dicitur : *Abraham nonne ex operibus justificatus est?* (Et ibid. v. 24) : *Quoniam ex operibus justificatur homo*. An non in his locis « S. Jacobus S. Paulo contradicit? » — Resp. : Nulla hæc est contradictio, nisi duntaxat apparens. Nam S. Paulus agit contra Judæos confidentes in operibus legis Mosaicæ, et contra gentiles gloriantes de suis virtutibus merè naturalibus, ac contendit, nec opera legis Mosaicæ, nec virtutes merè naturales sufficere ad veram justitiam et salutem, seclusâ fide in Christum. Unde ait : *Si Abraham* (idem est de quocumque alio homine) *justificatus est ex operibus legis vel naturæ seclusâ fide in Christum, justitia illius crit solum externa, politica, et humana, habens quidem laudem et gloriam apud homines, qui sola externa opera vident, suspiciunt et laudant, sed non apud Deum, qui interna respicit, et requirit, puta fidem, spem, charitatem, etc.* S. Jacobus verò loquitur de operibus conjunctis et oris ex fide, spe et charitate in Christum et Deum.

27. Quæres. III : « Quomodò illud (ad Rom. 4, 48) de Abrahamo dictum : *Contra spem in spem credidit, ut fieret pater multarum gentium*, explicandum sit? Si enim credidit in spem, quomodò contra spem? » — Resp. : Credidit Abraham *contra spem*, quia credidit futurum id, quod naturali viâ sperare non poterat. Nam quandò ei promissa est posteritas copiosissima, Gen. 15, 5, nondùm habuit liberos, et conclusa erat Saræ vulva. Nihiloscilicet spe omni humanâ destitutus, per fidem spem concepit divinam, et Deo imitaxat, *ut fieret pater*, etc. Credidit ergo *in spem*, id est, per fidem spem divinam concepit *contra spem* quæm humanam et naturalem. Ita Toletus cum aliis in hunc locum.

28. Quæres IV : « Quomodò intelligendum illud (ad Rom. 7, 7) : *Peccatum non cognovi nisi per legem*, nempe Mosaicam? An ergo ante hanc legem « nemo peccavit? Numquid (ad Rom. v. 12) hæc verba : *Quicumque sine lege peccaverunt, sine lege peribant*, clarè indicant, etiam ante legem data esse peccata? » — Resp. : S. Paulus tantùm vult dicere : Licet peccatum in mundo jam ante legem fuerit, et homines passim peccârint, tamen peccatum non cognoverunt, id est, vix estimârunt, vix repntârunt. *Usque ad legem enim peccatum erat in mundo; peccatum autem non imputabatur*, hoc est, non reputabatur, *cum lex non esset*, ait Paulus Rom. 5, 13. Igitur homines peccatum tunc non reputabant, solam naturam, et concupiscentiam suam sequentes, cum legem scriptam quæ peccati læditatem ostenderet, nondùm haberent; quamvis utique lumina rationis cognoscere potuerint, se malè agere, adeoque laborârint ignorantâ vincibili et culpabili. Ubi notandum, quòd Paulus loqua-

tur de lege per Moysen datâ, quæ moralia etiam præcepta complectebatur.

29. Quæres V : « Quomodò illud (ad Rom. 8, 16) : *Ipsè spiritus testimonium reddit spiritui nostro, quòd sumus filii Dei*; item illud (ibid., v. 38) Pauli dictum : *Certus sum, quis neque mors, neque vita... poterit nos separare à charitate Dei*; concordet cum illo (Ecclesiasticus 9, 1) : *Nescit homo, utrum amore an odio dignus sit*; item cum illo (1 Cor. 9, 27) : *Castigo corpus meum... ne forte, cum aliis prædicaverim, ipse reprobus efficiar*? Nonne hi posteriores textus reputant prioribus, cum duo priores textus indicent, et hominem posse esse et certum de suâ salute et prædestinatione, quod ambo posteriores negant? » — Resp. : Nulla in his Scripturæ locis est contradictio. Nam Spiritus S. in nobis habitans, reddit quidem testimonium spiritui nostro, id est, menti et cordi nostro, quòd sumus filii Dei; et hoc testimonium in se, et quatenus à Spiritu S. procedit, est certissimum et infallibile : quoad nos tamen non est certum certitudinè fidei divinæ, nisi Deus hoc alicui specialiter revelet. Nam sine ejusmodi extraordinariâ revelatione nunquam sumus absolutè certi, an illud testimonium quod hic et nunc sentimus, proficiscatur à Spiritu S., an verò à spiritu maligno transfigurante se in angelum lucis, 2 Cor. 11, 14. Unde monet S. Joannes, 1 Epist. 4, 1 : *Probate spiritus, utrum ex Deo sint*. Et Paulus, 1 Cor. 4, 4, ait : *Nihil mihi conscius sum, sed non in hoc justificatus sum*. Quare ordinariè non nisi conjecturalem, aut ut summum aliquam moralem habemus certitudinem de nostrâ justificatione, juxta illud supra citatum : *Nescit homo, utrum amore an odio dignus sit*, ninirùm id nescit ordinariè (1) seclusâ speciali revelatione divinâ, quæ mortalibus rarissimè conceditur. An verò D. Paulus specialem revelationem de suâ prædestinatione vel confirmatione in gratiâ habuerit, dubium est. Sunt qui affirmant propter Epist. ad Roman. cap. 8, v. 38, et propter Epist. 2 ad Timoth. cap. 4, v. 8. Sunt autem et alii qui id negant propter citatum 27 versum Epist. 1 ad Corinth. cap. 9. Hi proin illud ad Rom. cap. 8, v. 38 : *Certus sum*, etc., intelligunt non de absolutâ certitudine, sed de firmâ spe et confidentiâ, ita ut sensus sit : *Certam in Domino spem habeo, persuasum habeo, confido me à charitate Christi nunquam separandum*. Et hoc vult græcum *πεπιστευκα*, quod ex mente Pauli idem est, quòd *persuasum habeo, spero, confido*, ut hoc legit Hieronymus (2), Ambrosius, Vatablus, imò et Beza Tremellius, et plures alii etiam heterodoxi. Similiter, quandò Paulus, 2 ad Tim. 4, 8, ait : *In reliquo reposita est mihi corona justitiæ*, id solum asserit ex fiducia bonæ suæ conscientie, sicut ex eadem, non autem ex divinâ revelatione, vel certitudine fidei, dixit ibid., v. 7 : *Bonum certamen certavi, cursum consummavi, fidem servavi*. Ita Cornelius à Lap., Tirinus, aliique.

(1) Vide Tridentinum, sess. 6, cap. 9 et 12. Item ibid., canon. 14 et 16.

(2) Q. 4 ad Algasiam. Vide etiam Epist. ad Rom. 15, v. 14; et Hebr. 6, v. 9. Item 2 ad Timoth. 1, 5.

30. Quæres VI: « Quomodo illa (ad Rom. 8, 29) « verba: *Ipsè Spiritus postulat pro nobis, gemitibus inenarrabilibus*, intelligenda sint, aut quomodo Spiritus S. verus Deus postulet, et gemit? » — Resp. et dico, Spiritum S. in sacro hoc textu dici *postulare et gemere*, non in sua personâ, sed in nobis ipsis, qui tanquam animata et rationalia instrumenta ipsius sumus. Quod autem per instrumentum fit, ipsi moventi causæ primæ tribuitur. Ideo dicitur Spiritus S. loqui in nobis, et postulare non solum quia nos loqui et postulare facit, sed quia ipse per nos, tanquam per instrumenta operatur; sicut Matth. 10, 20, dicitur: *Non vos estis, qui loquimini, sed Spiritus Patris vestri, qui loquitur in vobis*. Gemitus autem, quos idem divinus Spiritus à nobis cecit *menarrabiles* vocantur, vel propter eorum vim et ardorem, vel quia satis exprimi non valent. Nam Spiritus S. subinde eos affectus, desideria et vota nobis inspirat, quæ nec ante cogitata, nec obvia fuerunt, nec scilicet, unde veniant, aut quò tendant, Joan. 3, 8. Imò ea quæ Spiritus S. per ejusmodi gemitus impetrare nos facit, sæpè sunt longè diversa ab his quæ nos petere intendimus, siquæ impetramus, quòd oportet, et nobis utile, etiam si ipsi ignari petamus aliquandò contraria. Vide *Toletum*, Comment. in Epist. ad Rom.

31. Quæres VII: « Quomodo illud (ad Rom. 10, 11): *Omnis qui credit in illum, non confundetur*, intelligendum? Numquid dæmones confunduntur, et etiam ipsi quoque (Jacob 2, 19) credant et contremiscant? » — Resp.: In citato loco ad Rom. 10, 11, cum Paulus ait: *Omnis qui credit* (subaudi, et qui ore confitetur Christum, qui quæ eidem obediunt, is non confundetur. *Corde enim creditur ad justitiam, ore autem confessio fit ad salutem*, ait Apostolus ibidem v. 10 immediatè præcedente. Non ergo fides sterilis, sed conjuncta cum professione fidei tum verbali, tum reali (et consequenter cum bonis operibus), in adultis necessariò requiritur ad justitiam et salutem. Talem autem fidem vivam non habent dæmones. Vide *Tirinum*, Comment. in hanc Epist.

32. Quæres VIII: « Quomodo illud (ad Rom. 12, 19): *Non vosmetipsos defendentes, charissimè, sed date locum iræ*, conveniat cum alio Pauli dicto (2 Timoth. 4, 16), ubi Apostolus ait se defendisse se ipsum. » — Resp.: Ubi vulgata nostra habet: *Non vosmetipsos defendentes*, in græco est *ἐδικαζομαι*, id est, *vindicantès*, uti etiam textus syrus habet, dicens: *Nec ulciscamini vosmetipsos, dilecti, sed date locum iræ*. Nam olim defendere idem erat, quòd ulcisci seu vindicare, ut rectè notat *Gellius*, lib. 1, cap. 9, et alii; sensus itaque primi textus est: Nolite sumere vindictam, sed cedite irato, neque repugnantè iræ illius contra iurgando vel repercutiendo, aut aliâ ratione ulciscendo. In altero verò textu Paulus ad Timotheum loquitur de justâ et licitâ defensione, sine spiritu vindictæ.

33. Quæres IX: « Quomodo illud (ad Rom. 12, 20): *Carbones ignis congeres super caput* (subintelligè, inimici tui), concordet cum illo (Ecclesiastici 8,

13): *Nau incendas carbones peccatorum, arguens episcopus*? Quomodo hæc duo effata consentiant? » — Resp.: Sensus primi textus est: Si benefeceris inimico tuo, *carbones ignis congeres super caput tuum, hoc est*, in illo extinctam charitatem accendes, ex inimico amicum faciens, et tanquam in ardentis charitatis tuæ igne ferream cordis: ejus duritiam emollies. Paucit hoc exemplo Saulis et Davidis, qui, cum bis Saul sibi infestissimum potuisset occidere, eidem pepercit; cuius tantâ humanitate et clementiâ adeò emollita est Saulis duritia, ut facti sui poenitens steterit, et injustum se confiteretur, 1 Reg. 24, 17, 18. Sensus verò alterius textus est: *Non incendas carbones peccatorum*, hoc est, ne peccatorem suis cupiditatibus afflixeris, et in æstu passionum incorrigibilem arguas: alioquin ejus bile velut carbonibus ignitis incenderis, et arripit te flamma peccatorum ejus, id est, ad similem iram, rixas, cædes inflammaberis. Hinc textus græcus habet: *Ne accendas carbones peccatorum, ne illorum flammis succendaris*. Et syrus: *Ne sis communicans cum impio consummato*, id est, simpliciter et absolute tali. Ita *Cornel. à Lap.* cum aliis interpretibus.

34. Quæres X: « Quomodo illud (ad Rom. 14, 23): *Omne, quod non est ex fide, peccatum est*, differat à propositione 23 Baianâ (à Sede apostolica damnatâ, et asserente omnia opera infidelium esse peccata)? » — Resp.: Sensus allati sacri textus non est, quòd omnis actus, qui non procedit ex fide supernaturali, peccatum sit, ad quæ quòd omnia opera infidelium sint peccata, sed quòd omnis actus, qui non est ex dictamine conscientie judicantis, cum hic et nunc esset situm, aut qui positivè est contra fidem theologicam, peccatum sit; uti hunc textum interpretes et theologi orthodoxi passim exponunt.

CAPUT II.

De Epistolâ B. Pauli primâ et secundâ ad Corinthios.

Apostolus primâ ad Corinthios Epistolâ, horum contentiones componit; concordiam commendat et humilitatem, abusus quosdam eorum arguens et corrigens, respondetque ipsorum quæsitis.

Secundâ verò ad eosdem Epistolâ, exponit causas, cur iteratò ad ipsos scribat, quas tres fuisse S. Chrysostonus observat. Prima, quòd variis adversitatibus retardatus, ad ipsos in personâ invisere non possit, ut proposuerat. Secunda, ne solatio destitueret, quos prius salutarî tristitiâ perreuerat. Tertia, ut se et ministerium suum tueretur contra criminatoris pseudoapostolos, quos Paulum variis dieteris læcessivè.

35. Quæres I: « Quomodo illud (1 Cor. 1, 17) « Pauli dicentis: *Non misit me Christus baptizare*, cum « verbis Christi (Matth. ult. v. 19) ad Apostolos dicentis: *Docete omnes gentes baptizantes eos*, etc., « concordet? » — Resp. cum *Cornelio à Lap.*, Calmeto et aliis, ac dico, sensum primi textus esse: *Non misit me Christus baptizare*, tanquam ex officio meo primario. Nam primarium apostolatûs seu legationis meæ munus est prædicare. Ex hoc autem non sequitur quòd Paulus non habuerit et exercuerit etiam

officium baptizandi, sed tantum quod administratio baptismi et aliorum sacramentorum parochis committi solitorum non fuerit ejus officium primarium, nec illam Paulus pro tali habuerit.

56. Quæres II: « Quomodo illud Pauli effatum (1 Cor. 5, 8): *Qui plantat et qui rigat, unum sunt, concordet cum alio ejusdem effato (ibid., v. 6): Ego plantavi, Apollo rigavit.* An Paulus et Apollo sunt « unus aut unum? » — Resp.: Nulla hic est contradictio. Nam sensus est: *Ego plantavi*, h. e., ego primus Corinthi semina jeci, primus evangelizavi, *Apollo rigavit*; quæ dem superveniens Apollo provexit. Sed tam ille *qui plantat*, quam ille *qui rigat, unum sunt*, officio scilicet et ministerio, h. e., æquæ omnes sunt ministri Christi, prout exponit S. Thomas, aliique passim. Licet enim qui plantat et qui rigat, in se diversi sint, omnes tamen unum idemque officium obeunt, unumque sunt in Christo, qui odit schismata, amat unionem; ergo unus præ alio, puta Paulus præ Apollone non est contemnendus aut extollendus. Ita Cornelius à Lap. aliique.

57. Quæres III: « Quomodo illud Pauli effatum (1 Cor. 7, 1): *Bonum est homini mulierem non tan- gere, cum illis Dei verbis (Genes. 2, 18): Non est « bonum hominem esse solum, consentiat? »* — Resp.: Neque hic est realis antilogia, seu contradictio. Nam S. Paulus cit. loc. matrimonium non simpliciter improbat (mox enim v. 2 addit: *Propter fornicationem autem unusquisque suam uxorem habeat*), sed tantum vult, per se loquendo, cœlibatum ab homine particulatim spectato præferendum matrimonio, propter plurimam incommoda et pericula quæ sunt in statu conjugali, quamvis sæpè per accidens expediat ei nubere ob incontinentiæ periculum. Silet autem hoc loco Paulus de rationibus communibus boni publici, propagationis generis humani et similibus ob quas optabile ac necessarium est matrimonium. Quare nulla est antilogia seu contradictio inter effatum Pauli, et citatum textum ex libro Genesis. Deus enim in Genesi loquitur de bono speciei humani, Paulus de bono individui; Deus tempore mundi adhuc hominibus vacui, Paulus pleni; Deus potissimum de bono temporali, Paulus de bono vite spiritualis. In hæc enim bonum est homini mulierem non tangere, saltem per se loquendo, si nempe Deus homini vim tribuit continentiam servandi; alioquin, ut Paulus ait, propter fornicationis periculum uxorem ducat.

58. Quæres IV: « Quomodo verba illa Pauli (1 Cor. 7, 8) de inuptis et viduis dicentis: *Bonum est illis, « si sic permaneant, sicut et ego, quibus clarè indicat « se fuisse inuptum, concilianda sint cum aliis ejusdem verbis (1 Cor. 9, 5), ubi ait: Numquid non « habemus potestatem, mulierem sororem circumducendi? Quibus verbis videtur innuere, se habuisse « mulierem uxorem. — Resp.: Nego suppositum, quod hæc ultima Pauli verba significant, eum fuisse inuptum, seu habuisse uxorem. Non enim ait se habere potestatem, mulierem uxorem circumducendi, sed mulierem sororem. Atqui mulier soror non signifi-*

cat mulierem uxorem, sed matronam aliquam christianam, quæ Paulo ex suis facultatibus necessaria subministraret, sicut tales matronas circumducebant et cæteri Apostoli, quin et ipse Apostolorum princeps Cephas seu Petrus: imò ipse Christus, cui ministrabant omnia necessaria mulieres de facultatibus suis, Luc. 8, 5. Inuptus ergo fuit Paulus.

Dices: Clemens Alex. lib. 3 Strom. et S. Ignatius M. Epist. ad Philadelph., asserunt Paulum fuisse uxoratum, imò Ambrosius Catharinus, Comment. in Epist. ad Philipp. 4, 2, refert, in Revelationibus S. Brigittæ haberi, Apostolum hunc fuisse conjugatum; ergo. — Resp.: Ex his omnibus nondum evincitur S. Paulum fuisse uxoratum. Nam Epistole Ignatii M ad Philadelph. à posterioribus græcis clericis nomen Pauli clam insertum est, ut benè notat Baronius ad ann. Christ. 57. In exemplaribus enim Vaticanis, Sfortianis, et aliis antiquioribus, nomen Pauli non reperitur. Clemens Alex. quidem ita sensit, ab aliis deceptus. Sed quid unus Clemens ad tot alios antiquos Patres, qui id absolutè negarunt? Et cur dissimulant novatores, Clementem disertè addere, Paulum etsi habuerit uxorem, tamen post conversionem non amplius habuisse ut uxorem? Cæterum, dum Ambrosius Catharinus affirmat, in revelationibus S. Brigittæ haberi, Paulum fuisse conjugatum, errat; nam ibi, lib. 2, c. 7, prorsus contrarium asseritur. Denique, quamvis fatente Bellarmino non sit omninò certum, qui ex Apostolis uxorem habuerint, qui non, tamen præter Petrum cujus socrum in Evangelio legitimus, nullum alium Apostolum fuisse conjugatum, Petrum quoque post vocationem ad sequelam Christi nunquam amplius usum uxore, docent expressè Tertullianus et Hieronymus, à Bellarmino lib. 4 de Clericis citati. Qui plura tum de cœlibatu Pauli, tum aliorum Apostolorum scire cupit, legat Cornelium à Lap., Tirinum, aliosve interpretes, item Pererium, Baronium, loc. cit.; ac denique Revelationes S. Brigittæ, loco citato, cum adjectâ notâ 2 Gonzalvi Durantii.

Scholion. Etiamsi aliquis cum Catharino assereret Paulum fuisse conjugatum, nulla tamen realis antilogia ex textibus (1 Cor. 7, 8, et 1 Cor. 9, 5) suprâ allatis sequeretur. Etsi enim uxorem habuisset, tamen potuisset esse continens, quod ipse Catharinus, Comment. in 1 Cor. 9, 5, expressè ait his verbis: *Vocat autem (Apostolus) sororem, quæ erit uxor (suâ), quia jam ut sorore, non ut conjugate utebatur.* Item repetit et inculcat Comment. in Epist. ad Philipp. 4, 5.

59. Quæres V: « Quomodo illud (1 Cor. 10, 2) « Pauli dicentis: *Omnes (Israelite) in Moyse baptizati « sunt in nube et in mari, concordet cum illo (Exod. « 14, 22): Ingressi sunt filii Israel per medium siccæ « maris? Quomodo hi baptizati sunt, si sicci transierunt vadum? » — R.: Apostolus hoc loco non vult, Israelitas reapsè fuisse baptizatos, aut aquâ maris ablutos, sed solum eos fuisse baptizatos spiritualiter et typicè; in quantum transeundo per mare divinum, typum gessere baptismi nostri. Sensus itaque est: *Omnes Israelitas in Moyse, id est, duce Moyse, et in**

confirmationem doctrinæ Mosaicæ baptizati sunt typicè, idque *in nube*, i. e., sub ducatu et protectione nubis præcæntis, *et in mari*, quia sequi nubem, et mire mare Rubrum, quod Ægyptios demersit, figura erat futuri baptismatis Christi, quo hostes nostri, i. e., peccata demerguntur, et nos caelestis rore gratiæ Spiritûs S. obumbramur, et sanguine Christi rubricamur, sicque à servitute diaboli transitis in regnum Christi. Ita Anselmus, Chrysostomus, Theophylactus, aliique.

40. Quæres VI : « Quomodò effatum Pauli (1 Cor. 10, 4) : *Petra erat Christus*, conveniat cum effato Christi ad Petrum (Math. 16, 18) dicentis : *Et ego dico tibi, quia tu es Petrus*, i. e., *Petra* ? » Resp. : Et Christus, et Petrus est petra. Hoc enim nomen Christus vicario suo indidit, quia est ipsius Christi nomen in S. Scripturâ non rarò decantatum (1). Nomen ergo suum cum dignitate et Petro communicavit. Audiamus S. Leonem, qui Christum ita ad Petrum loquentem serm. 2 in Natai. S. Petri inducit : Cùm ego « sim petra, ego lapis angularis ; quia facio utraque « unum ego fundamentum, præter quod nemo aliud « potest ponere ; tamen tu quoque Petra es, quia meâ « virtute solidaris, ut quæ mihi potestate sunt propria, « tua sint mecum participatione communia ; et *super « hanc petram ædificabo Ecclesiam meam.* » Hæc de re vide plura apud Cornelium à Lap., Comm. in Math.

41. Quæres VII : « Quomodò illud Pauli (1 Cor. 10) : « *Omne quod vobis apponitur* (etsi idolis immolatum « fuerit), *manducate*, concordet cum illâ Apostolorum « lege (Act. 15, 19) latâ : *Videte ut Spiritui S. et « nobis... ut abstineatis vos ab immolatis simulacrorum?* » Resp. : Nulla hic est contradictio inter effatum D. Pauli, et præceptum illud apostolicum, Act. cap. 15. Hoc enim præceptum non erat universale, neque extendebat se ad Corinthios aut omnes Christianos, sed ad solos Antiochenos et eorum vicinos, Act 15, 25, idque causâ concordiæ Iudeorum (qui Antiochiæ plurimi erant, et idola ac idolothya exercebantur) cum gentilibus. Fatendum tamen, quòd postea etiam aliæ gentes ab Antiochiâ remotissimæ illud præceptum apostolicum amplexæ sint spontè, ob reverentiam Apostolorum. Hæc et plura alia perquam eruditè observat Cornelius à Lap., Comment. in 1 Cor., ubi etiam expressè asserit, et cum S. Thomâ, 1-2, q. 103, a. 4, ad 5, ostendit idolothya comedere per se non fuisse peccatum, simulque per exempla declarat, in quibus circumstantiis sit aut fuerit peccaminosa illa comestio.

41. Quæres VIII : « Quomodò illud (1 Cor. 10, 35) : « *Per omnia omnibus placeo*, concordet cum effato Pauli (ad Galat. 1, 10) : *Si adhuc hominibus placeo rem, Christi servus non essem?* Quomodò hæc duo sine « contradictione explicantur ? » Resp. : Nulla hic est realis contradictio, sed duntaxat apparens. Nam studium placendi hominibus tunc tantum vitiosum seu Christi servum dedecens est, quandò quis ita homi-

num favorem et gloriam captat, ut paratus sit Dei legem violare, ne displiceat hominibus, atque hoc sensu loquitur Apostolus loc. cit. ad Galatas. Qui verò hominibus placere studet hoc modo et fine, ut eos ad Deum Deique cultum trahat, non tam hominibus, quàm Deo placere studet. Et hoc sensu Paulus loquitur ad Corinthios cit. loc., unde post illa verba : *Per omnia omnibus placeo*, immediatè addit : *Non querens, quod mihi utile est, sed quod multis, ut salvi fiant.*

42. Quæres IX : « Quomodò intelligendum illud (1 Cor. 11, 14) : *Vir quidem si comam nutriat, ignominia est illi* ; cùm tamen Samson (Judic. 16, 17), et omnes Nazaræi (Num. 6, 5), comam laudabiliter « nutriverint ? » Resp. : Nutrire comam vanitatis causâ, aut absque rationabili causâ (de quo ibi Paulus loquitur), probrisum esviro ; non verò si fiat ex pietate et religione, ut apud Nazaræos.

43. Quæres X : « Quomodò illud Pauli (1 Cor. 13, 7) : *Charitas omnia credit*, conveniat cum verbis (Eccli. 19, 4) : *Qui citò credit, levis est corde* ? » Resp. : Apostolus illo capite agit de officii charitatis erga proximum, ac inter alia dicit : *Charitas omnia credit*, hoc est, facilè proximo assentitur, ubi sine peccato assentire potest, non repugnat, non contendit aut contradicit, non est suspicax, omnia meliora de proximo credit, et sibi persuadet. Ecclesiasticus verò vult dicere : Qui credit quilibet cuiuslibet sine justâ causâ et auctoritate asserenti, præsertim proximo detrahenti, levis est corde. Vide Cornelium à Lap. aliosve, Comment. in Eccli.

44. Quæres XI : « Quomodò illud (1 Cor. 14, 31) : « *Potestis enim omnes per singulos prophetare*, concordet cum verbis (1 Cor. 12, 29) : *Numquid omnes Prophetæ? numquid omnes Doctores?* » Resp. : Sensus prioris textûs est : *Potestis omnes, quotquot prophetiæ donum habetis, per singulos prophetare*, id est, sigillatim, ordine quisque suo, quem jam præscripsi. Non verò Paulus ait, quòd omnes fideles habeant prophetiæ donum, ut patebit consideranti totum contextum illius prioris loci.

45. Quæres XII : « Quomodò intelligenda sint illa « verba (1 Cor. 15, 20) : *Nunc autem Christus resurrexit à mortuis, primitiæ dormientium*, hoc est, *primus resurgentium* ; cùm tamen jam in morte Christi ante hujus resurrectionem (Math. 27, 52) : *Monumenta aperta* sint, et multa corpora sanctorum, quæ dormierant, surrexerint ? » Resp. : Qui juxta Mattheum loc. cit. *surrexerunt*, non illâ præcisè die, quâ Christus in cruce mortuus est, sed primum die tertiâ cum Christo, imò post Christum (saltem posterioritate naturæ, licet non temporis), ad vitam immortalem resurrexerunt, prout colligitur ex vers. 53 immediatè sequenti : *Et exeuntes de monumentis post (non ante) resurrectionem ejus (Christi), venerunt in sanctam civitatem et apparuerunt multis.* Igitur horum sanctorum corpora non fuerunt ad vitam resuscitata ante resurrectionem Christi ; aliâs tribus diebus viva jacuissent in sepulcris, quod non est credibile. Dein sancti isti apparuerunt multis cum in finem, ut essen-

(1) Isa. 28, 16. Psalm. 117, 22. Matth. 21, 4, et in aliis Scripturæ locis.

testes resurrectionis Dominicæ. Igitur ante hanc factam non venerunt in civitatem sanctam, id est, Jerusalem. Neque enim prius Dominus resurrexisset, potuissent testari. Vide hæc de re Suarez, 3 part. q. 53, a. 3, et Anton. Mayr, de primo et secundo Adventu Christi, l. 4, cap. 17, num. 684. Dixi, quod ii qui juxta Matthæum loc. cit. resurrexerunt, saltem posterioritate naturæ, licet non temporis, post Christum resurrexerint; quia (ut Suarez loc. cit. ait) nulla est ratio ad fingendam inter eos temporis successione. Sufficit enim ordo naturæ et causalitatis. Christus enim resurgens fuit causa excitans alios, est autem causa perfecta, et alioqui effectus talis est, ut in instanti possit fieri; ergo simul incipit talis effectus cum suâ causâ. Neque hoc repugnat loco Pauli. Nam ut Christus dicatur PRIMITIE seu PRIMUS RESURGENTIUM, satis est quod nullus ante ipsum resurrexerit, et quod ipse prius naturâ resurrexerit quàm ceteri, ita ut licet ejus resurrectio de facto non antecesserit duratione resurrectiones aliorum: tamen de se sit independentis ab illis; aliæ verò ab ipso pendeant. Hucusque Suarez.

Potro, an ii qui juxta Matthæum cap. 27, v. 52, resurrexerunt, deinde iterum mortui sint, alii affirmant, alii negant, quod ultimum Suarez loc. cit. probabilis esse ostendit.

Dices: Aliqui jam ante adventum Christi suscitati fuere ad vitam (5 Reg. 17, 19; item 4 Reg. 13, 21); ergo Christus non est primus resurgentium. Resp.: Conc.) ant., neg. cons. Licet enim aliqui ante Christum suscitati resurrexerint, tamen illi surrexerunt tantum ad presentem vitam mortalem, rursùmque mortui sunt: Christus verò primus fuit qui resurrexit ad vitam beatam, gloriosam et immortalem. Ita Chrysostom., Theodor., Theophyl., Ambros., Anselm., et alii passim. Hoc igitur sensu Christus, 1 Cor. 15, 20, dicitur primitiæ dormientium, et alibi, nempe Apoc. 1, 5, primogenitus mortuorum, id est, autem omnes ad vitam immortalam resurgens, et quasi renascens à mortuis. Vide Cornelium à Lap. et Suarez loc. cit.

46. Quæres XIII: Qualis sit illa Pauli argumentatio (1 Cor. 15, 29): Alioquin quid facient, qui baptizantur pro mortuis si omnino mortui non resurgunt? Et quid hoc loco intelligatur per baptismum pro mortuis? Resp.: Nemo verè doctus et eruditus hanc Pauli argumentationem mirabitur, aut quid baptismus pro mortuis fuerit, ignorabit, si in Scriptis PP. ritè sit versatus. Nam S. Chrysostomus in 1 Cor. hom. 40, tradit, eum apud Marcionitas è catechumenis aliquis mortuus esset, incolumem alium sub ferili lecto occubuisse, tum ad mortuum accedentes interrogasse, num vellet tingi baptismate; quo non respondente, is, qui sub lecto erat, baptismum se admodum cupere respondebat; quare illum actione theatro potius quàm sanctissimo mysterio dignâ, mortui loco baptizabant. Similiter Epiphanius, hæres. 28, testatur, Marcionitas tradidisse baptizandos sese nomine eorum, qui illi decesserant; illos verò habuisse præ oculis Apostolum, eum dogma de resurrectione in priori ad Corinthios stabiliret.

Neque dicas: Tali modo Paulus mores et superstitionem Marcionitarum approbasset. Resp.: Nego illatum. Neque enim illud putandum est, mores illorum et superstitionem probasse Apostolum; sufficebat enim ad sumum intentum (scilicet ad futuræ resurrectionis mortuorum dogma adstruendum), si non deesse tunc demonstraret, qui se pro mortuis baptizandos esse, censerent. Ita enim fiebat, ut illos stringeret Apostolus argumento, quod vocat, ad hominem, sic argumentando: Quid facient, qui baptizantur pro mortuis? Quomodo morem illum sumum defendent, quâ causatione id à se prestitum excusabunt, si nulla est mortuorum resurrectio? Vide Calmeti Dictionarium Biblicum, verbo Baptismus. Item ejusdem auctoris dissertationem de Baptismo pro mortuis Epistolæ S. Pauli præfixam. Cæterùm varias alias expositiones hujus textus: Quid facient, qui baptizantur pro mortuis? recenset Cornelius à Lap. in hunc locum.

47. Quæres XIV: Quomodò intelligendum illud (1 Cor. 15, 51): Omnes resurgemus, sed non omnes immutabimur? An ergo non omnium, seu electorum seu reproborum corpora mutabuntur in perpetuo duratura? Resp.: Mutabuntur, sed non omnium ad gloriam. Nam non omnes pro animali corpore acquirunt spirituale, id est, gloriosum, de quo ibi (1) Paulus loquitur.

48. Quæres XV: Quomodò illud Pauli dictum (2 Cor. 1, 8): In Asiâ supra modum gravati sumus super virtutem, ita ut tæderet nos etiam vivere, cum aliis ejusdem verbis (1 Cor. 10, 13): Fidelis Deus qui non patietur vos tentari supra id, quod potestis, conveniat? Resp.: Nulla hic est Pauli contradictio. Nam primi textus sensus est: Gravati sumus supra virtutem, hoc est, supra vires nature, non gratiæ; nam opæ gratiæ Paulus invicto animo tribulationem hanc pertulit et superavit, ut patet ex verbis immediatè subjunctis: Sed ipsi in nobismetipsis responsum mortis habuimus ut non simus fidentes in nobis, sed in Deo, qui suscitavit mortuos: qui de tantis periculis nos eripuit et eruit; in quem speramus, quoniam et adhuc cripiet. Hæc omnino consentiunt cum posteriore textu: Fidelis Deus, etc., qui ita habet: Fidelis Deus, qui non patietur vos tentari supra id quod potestis, sed faciet etiam cum tentatione proventum, ut possitis sustinere.

49. Quæres XVI: Quomodò illud effatum Pauli (2 Cor. 11, 4): Si (pseudo-apostolus) alium Christum prædicat, quem non prædicavimus; aut alium spiritum accipitis, quem non accepistis; aut aliud Evangelium, quod non recepistis, rectè pateremini; cum verbis Apostoli (ad Galat. 1, 8): Licet... angelus de caelo evangelizet vobis, præterquam quod evangelizavimus vobis, anathema sit, concordet? Resp.: Neque in his Paulus sibi contradicit. Nam in utroque textu Apostolus vult Corinthios docere, falsum omnino esse, quod pseudo-apostoli meliorem Christum, aut melius Evan-

(1) Vide Chrysostomum, Theophylactum; vide etiam Bas. Pontii Quæst. expositiv. in primo vol. Cura. Compl. Script. Sacr.

gelum prædicent, quàm ipse prædicasset. Unde græci Patres à Calmeto citati, primum ex aliiis textibus ita explicant : *Si novi is i doctores vobis nuntiarent alium Christum sive Messiam, quem nuntiatum oporteret, nosque minimè nuntiassetis, aut aliam doctrinam prædicarent, quam ego non prædicavi, aut si alia excellentiora dona Spiritus S. quæ per me non accepistis, acciperetis à pseudo-apostolis istis, rectè PATEREMINI, id est, meritò ferretis tales concionatores, meritò illos audiretis. At nihil tale afferre possunt hujusmodi pseudo-apostoli. Si autem tale nihil afferunt, cur illos auditis?* Alii pariter à Calmeto citati verba illa primi textûs . *Rectè pateremini*, ironicè explicant, ita ut sensus sit : *Si quis alium Christum prædicat, quam eum quem nos prædicavimus, etc., rectè* (scilicet è contrario, seu nonnisi stultè) *talem concionatorem seu pseudo-apostolum toleraretis.* Sive autem hoc, sive priori modo primum ille textus, de quo loquimur, explicetur, nunquàm contradicit alteri textui ad Galat. 1, 8, prout consideranti facile patet.

50. Quæres XVII : « Quomodò illud (2 Cor. 11, 18) : « *Quoniam multi gloriantur secundum carnem, et ego glorior, cum effato ejusdem Apostoli (ad Galat. 6, 14) : Mihi autem absit gloriari nisi in cruce Domini Jesu Christi, conveniat?* Resp. : Nulla in his Pauli effatis est realis contradictio. Per verba enim ad Galatas solum excluditur gloriatio vana; ad Corinthios verò ait se gloriari in bonis externis, non ex spiritu vanitatis, sed ex fine sancto. Sensus enim citati textûs ad Corinthios est : Quoniam æmuli mei pseudo-apostoli *gloriantur secundum carnem*, id est, exteriores laudes quærunt ab origine generis, parentibus hebræis, etc., hinc et ego iisdem glorior, non ex spiritu vanitatis, sed charitatis, re et necessitate ita exigente. Voluit nimirum Paulus juxta monitum Spiritus S., Proverb. 26, 5, *stulto respondere juxta stultitiam suam*, et ostendere, se etiam in dotibus illis externis non esse inferiorem. Hinc versu præcedente seu decimo septimo ait : *Quod loquor, non loquor secundum Deum, sed quasi in insipientiâ, in hac substantiâ gloriæ*, id est, quod loqui propono et intendo, in hac materiâ gloriationis, non est *secundum Deum*, si nempe secundum se spectetur, sed videbitur *quasi in insipientiâ dictum*; erit tamen *secundum Deum*, si spectetur, prout procedit ex charitate et necessitate, quæ me sic loqui compellunt, ne vos, ô Corinthii, me velut vili homuncione contempto, seductoribus pseudo-apostolis adhæreatis.

51. Quæres XVIII : *Quodnam sid illud TERTIUM CŒLUM, in quod Paulus (2 Cor. 12, 2) rapus fuisse dicitur?* Antiquam respondeam, obscuro hanc objectionem à larvato illo Zapatâ, contra quem jam alibi, nempe sect. 5, antil. 10, egimus, et quem Statlerus in Demonstrat. evangelicâ, § 273, refutat, moveri, nobisque solvendam objici. Itaque resp. et cum Cornelio à Lap. et Calmeto (1) dico, per tertium cælum hic intelligi cœ-

lum empyreum. Veteres enim Hebræi, quibuscum hoc loco Paulus loquitur, tres tantum cœlos dari judicabant, nimirum atmospheram aeris, in quâ volitant aves, et pendunt nubes et vapores, quæ est cælum primum. Alterum cælum sublimius, quod planetas et sidera continet, et est cælum secundum. Tertium tandem cælum omnium sublimissimum seu empyreum, est sedes summi Numinis, ac beatorum, quò raptus Apostolus ineffabilia et arcana verba audivit. Primum illud in Scripturis cælum simpliciter appellatur, alteram firmamentum, tertium cælum cœlorum.

52. Quæres XIX : « Quomodò illud (2 Cor. 13, 7) : « *Oramus... ut vos, quod bonum est, faciatis; nos autem, ut reprobi simus; cum illo altero Pauli effato (1 Cor. 9, 27) : Castigo corpus meum, ne fortè, cum aliis prædicaverim, ipse reprobus efficiar, concordet?* Nonne in « his duobus effatis Paulus vult fieri reprobus et non « reprobus? » Resp. : Vult et non vult, sed sub diverso sensu. Nam in priore textu vox *reprobus* non sumitur prout accipitur in textu altero, id est, prout opponitur prædestinationi, sed prout opponitur probato, spectato, honorato. Totus enim versus septimus ita habet : *Oramus autem Deum, ut nihil mali faciatis, non ut nos probati appareamus, sed ut vos, quod bonum est, faciatis; nos autem, ut reprobi simus; hoc est, oramus, ut nil mali à vobis fiat, nec ambimus apparere probati, insignes, spectabiles, ostendendo nostram, quam habemus, potestatem et auctoritatem in puniendo illos qui inter vos delinquant; unum curamus, ut vos, quod bonum est, faciatis; nos autem, ut reprobi simus, id est, rejecti, ignobiles, et velut potestatem puniendi et vindicandi carentes reputemur, cum eam ostendere non possimus in vos, si obsequentes sitis, et quod bonum est, faciatis, quod unicè optamus.* Ita Cornelius à Lap. cum Theophylacto, Anselmo et aliis.

CAPUT III.

De Epistolis B. Pauli ad Galatas, ad Ephesios, ad Philippenses, ad Colossenses et ad Thessalonicenses.

Epistola ad Galatas apologia est, quâ S. Paulus contra pseudo-apostolos, qui ipsius ministerium in invidiam trahebant, eò quòd legis Mosaicæ caeremonias repudiaret, ostendit, legalium necessitatem jam nullam esse. In fine Epistolæ ad Galatas ad curam bonorum operum exstimulat.

In Epistolâ ad Ephesios, S. Paulus Ephesios in fide munit contra illos, qui vitam æternam solâ legis naturæ observatione obtineri posse dicebant; præterea varios hominum status sanctissimis morum regulis informant.

In Epistolâ ad Philippenses, Apostolus Philippenses laudat ob perseverantiam in fide, constantiam in persecutionibus, et contemptum pseudo-apostolorum, adhortans eos ad omnem virtutem, mutuam dilectionem et Dei timorem.

In Epistolâ ad Colossenses, declarat Paulus gaudium suum ob susceptam à Colossensibus Christi fidem, eosque hortatur, ut sibi caveant à superstitionibus circa discrimen ciborum, et dierum, ac falsum cultum

(1) Comment. in 2 Cor. 12, 2. Item in Dissert. de systemate mundi juxta veterum Hebræorum sententiam.

Aeuglorum, sed in fide constantes maneat; quem in finem potiores Christianæ vitæ regulas illis suppeditat.

In primâ parte Epistolæ ad Thessalonicenses, Apostolus Thessalonicensibus gratulatur de susceptâ felicitate fide, et inter plures persecutiones fortiter custoditâ; parte autem secundâ ejusdem quorundam particularium flagitia perstringit, quos ad æmulanda virtutum studia adhortatur. Epistolam II ad Thessalonicenses pariter Paulus à commendatione Thessalonicensium incipit; dein exponit secundum Christi adventum, et in exhortatione ad virtutis studium desinit.

53. Quæres I : Quomodò inter se concordant hæc duo narrationes, dicit Paulus (ad Galat. 1, 17) ait se statim post conversionem suam non venisse Jerosolyman, sed abisse in Arabiam; cum tamen (Actor. 9, 26) narretur, quomodò Paulus post conversiōnem suam Damasco fugiens, venerit Jerosolyman? Resp. : Ad apparentem hanc antilogiam sive contradictionem S. Scripturæ diluendam duplex potest dari responsio. Prima est S. Hieronymi et Lorini dicentium, Paulum mox à conversione suâ venisse Jerosolyman, necessitate fugæ compulsus, non autem ut Petrum videret, cum eoque Evangelium conferret; hoc enim tantum loc. cit. ad Galatas negatur, dum dicitur : *Neque veni Jerosolyman ad antecessores meos Apostolos; sed abii in Arabiam.* Aliter respondet Baronius, et alii, Actor. 9, 26, non dici, Paulum statim à conversione suâ venisse Jerosolyman, sed sensum esse, quod eò venerit post longius tempus : puta post triennium, partim in Arabiâ, partim Damasci exactum; cum scilicet eò venit videre Petrum, ut ad Galat. 1, 18, Paulus ait his verbis : *Deinde post annos tres veni Jerosolyman videre Petrum.* Tacuit autem S. Lucas, Actor. 9, 26, protectionem Pauli in Arabiam, quia in eâ nihil memorabile acciderat, inquit Cornelius à Lap., Comment. in hanc Epist.

Ceterum, teste eodem celeberrimo interprete, ibid., utraque responsio modo data, probabilis est, adeoque ex narrationibus Scripturæ supra recensitis nulla realis contradictio evinci potest.

54. Quæres II : Quomodò illius effati à Paulo (ad Galat. 2, 7) prolati. *Creditum est mihi Evangelium præputii, sicut Petro circumcisionis*, h. e. : Ego à Deo destinatus sum ad prædicandum Evangelium gentibus, sicut Petrus Judæis; quomodò, inquires, ejus effati veritas salvetur, cum tamen ex Actor. cap. 10, constet, Petrum etiam gentilibus, et ex Actor. cap. 13, Paulum etiam Judæis evangelizasse? Resp. cum S. Hieronymo, et dico : Initio Ecclesiæ, cum Judæi à gentilibus adhuc valde abhorrent (ut patet cap. 2 ad Galat. v. 12), Petrus et Paulus partiti sunt operas suas, ita ut Paulus, Judæis exosus, primò ac præcipuè gentibus prædicaret, Petrus Judæis. Hoc tamen non est ita intelligendum, ac si S. Petrus Judæis tantum, et S. Paulus gentilibus tantum prædicasset; sed, ut S. Hieronymus ait, *in commune hoc habebant propositi* hi duo Apostoli, *ut Christo ex cunctis gentibus Ecclesiam congregarent*; et quamvis uterque ejus præsertim populi quærelat conversio-

nem, cujus convertendi provinciam Spiritus S. illi specialiter crediderat, aliorum tamen salutem non negligebat.

55. Quæres III : Quomodò verificetur illud (ad Galat. 4, 25) : *Sina mons est in Arabiâ, qui conjunctus est ei quæ nunc est Jerusalem*; cum tamen mons Sina et Jerusalem non conjungantur, sed multis miliaribus dissideant? Resp. : Hæc Pauli verba juxta graves interpretes non significant montem Sinai cum Hierosolymâ conjunctionem quoad locum, sed quoad similitudinem. Vult nimirum Apostolus dicere : Sicut in monte Sinâ, ita et Hierosolymæ tanquam sede præcipuâ Judæorum traditur lex veteris servilis, utrobique generantur filii non liberi, sed servi veteris legis, non spirituales, sed carnales. Ita Theophyl., D. Thomas, Vatablus, Menochius, aliique interpretes, ac patet ex ipso contextu, qui ita sonat : *Quæ sunt per allegoriam dicta. Hæc enim sunt duo Testamenta. Unum quidem in monte Sinâ in servitute generans, quæ est Agar; Sina enim mons est in Arabiâ, qui conjunctus est ei, quæ nunc est Jerusalem, et servit cum filiis suis. Illa autem, quæ sursum est Jerusalem, libera est, quæ est mater nostra.*

56. Quæres IV : Quomodò illud (ad Galat. 6, 2) : *Alter alterius onera portate*, concordet cum illo (ibid., v. 5) : *Unusquisque onus suum portabit*? Resp. : Nulla hic est contradictio. Nam loco priore Apostolus loquitur de hoc seculo, in quo alter alterum suis consiliis et precibus adjuvet; posteriore autem loco de seculo futuro, in quo quisque operum suorum onus, id est, meritas operum pœnas aut præmia feret. Vide Calmetum, Comment. in hunc loc.

57. Quæres V : Quomodò illud (ad Ephes. 5, 18) : *Nolite inebriari vino, in quo est luxuria*, congruit cum verbis (Jud. 9, 13) : *Vinum... lætificat Deum et homines*? Resp. : Quamvis vinum immodicè sumptum, seu si eo quis inebriatur, solet excitare motus luxuriæ, tamen de se est creatura bona lætificans Deum, quia in libaminiibus V. T., et in sacrificio missæ N. T. adhiberi solita; et homines, quia in corde hominis lætitiâ excitat.

58. Quæres VI : Quomodò intelligendum illud (ad Ephes. 5, 25, 26 et 27) : *Christus dilexit Ecclesiam, et seipsum tradidit pro eâ, ut illam sanctificaret... ut exhiberet ipse sibi gloriosam Ecclesiam non habentem maculam aut rugam... sed ut sit sancta et immaculata*. Quomodò Ecclesia dici potest sancta et immaculata, cum certum sit, quod in eâ multi sint injusti, maculati, imò reprobi? Resp. : Si allatus textus de Ecclesiâ triumphante intelligitur (prout S. Augustinus, lib. 2 Retract. c. 18, eum intelligit), tunc absolutè verum est, quod sit sine maculâ et rugâ; si verò de militante, etiam hæc est sancta, spectando doctrinam, sacramenta, leges, et nobiliora ejus membra, puta justos, qui, licet peccatis venialibus non omnino careant, ornati tamen sunt gratiâ sanctificante.

Corollarium. Quamvis in Ecclesiâ militante multi sint injusti seu peccatores aut etiam reprobi, tamen à parte suâ nobiliora rectè vocatur sancta; 1° quia ca-

put Ecclesiæ Christus, et præcipua ejus membra (puta justi) sancta sunt. Sic dicitur, ex. gr., de Londino, quòd sit dives, scilicet propter mercatores et alios, qui in eà urbe sunt divites, cum alioqui non pauci in eà sint pauperes. 2° Ecclesia militans dicitur sancta, quia sancta habet sacramenta, sanctam doctrinam, sanctas leges; et Christus, quantum est ex parte suà, eam sanctificavit, et copiosa sanctitatis media ei dedit.

59. Quæres VII: « Quomodò effatum Pauli (ad Philipp. 2, 12): *Cum metu et tremore vestram salutem operamini*, cum effato Joannis (1 Joan. 4, 18): *Timor non est in charitate; sed perfecta charitas foras mittit timorem*, concordet? » Resp.: Optimè hi duo textus concordant, utpote de diverso timore loquentes. Nam primi textus sensus est: Cum metu reverentiali, et timore offendendi Deum, vestram salutem operamini. Sensus alterius: Timor anxius et scrupulosus, qui tristem reddit hominem et pusillanimum, aut ita servilis, ut quis non tam culpam, quam penam metuat, quique proin timor ex amore proprio oritur, non stat cum charitate perfectà.

60. Quæres VIII: « Quomodò intelligendum illud (ad Coloss. 1, 24): *Adimpleo ea quæ desunt passionum Christi*. An igitur passio Christi non fuit plena, et sufficiens? » Resp.: Fuit in se quidem plenissima, et mille mundis redimendis sufficiens; sed ei tamen aliquid deest in nobis tanquam in suis membris mysticis, nempe communicatio et participatio passionis ac meritum Christi; ut scilicet Christus non tantum in se, sed etiam in suis membris, id est, Apostolis aliisque fidelibus, similia patiat, hęcque passione propagaret et perficiat corpus ejus, quod est Ecclesia. Deus enim ab æterno decrevit, ut Christus non tantum in se, sed etiam in suo corpore et membris, puta in Ecclesià et fidelibus pateretur, et passione eorumdem hoc ipso Ecclesià perficeretur, dum nimirum fideles patiendo participes sunt et similes Christi patientis et crucifixi. Ita hunc Scripturæ locum eleganter explicat Cornelius à Lap. secutus doctrinam PP. Ambrosii, Augustini, Chrysost., Theophyl. et aliorum.

61. Quæres IX: « Quomodò illud (ad Coloss. 2, 11): *Circumcisi estis circumcissione non manufacta in expositione corporis carnis, sed in circumcissione Christi*, et intelligendum sit, cum tamen oppositum sit certum, et videlicet quòd Christi circumcisio fuerit manufacta, et seu secundum carnem? » Resp.: Equidem Christus circumcisus est secundum carnem; sed Paulus loc. cit. non loquitur de hęc circumcissione Christi, sed de illà quam Christus à nobis exigit, nempe de spirituali circumcissione ac refectione pravorum habituum et affectuum, prout ex contextu colligitur.

62. Quæres X: « An ex illis Pauli verbis (1 Thes. sal. 4, 16): *Nos qui vivimus, qui relinquitur, simul rapiemur in nubibus obviam Christo*, non sequatur, non omnes ante extremum generale judicium morituros; cum tamen idem Apostolus (ad Hebr. 9, 27) expressè dicat: *Statutum est hominibus semel mori*? » Resp.: In hęc re, et ad solvendam hanc quæstionem interpretes afferunt duas diversas sen-

tentias; prout Suarez, in 3 p. D. Thomæ, tom. 2, disput. 50, sect. 2, rectè recenset. Prior sententia est plerumque præsertim ex Latinis doctentium, eos, qui usque ad extremam judicii diem, inter vivos fuerint, omnes ad breve tempus morituros, et statim iterum ad vitam resuscitandos, ita ut ipsorum mors instar levis somni et brevissimi futura sit, longè diversa à vulgari morte, quæ in horrore atque corruptionis statum nos redigit. Juxtà hanc proin sententiam omnes Adæ posteri sine exceptione aliquandò morientur. Altera sententia PP., præcipuè Græcorum, est, illos homines justes, qui tum temporis vixerint, neque morituros neque resuscitandos; sed solùm immutandos, seu transformandos non gustatà morte eorumque corpora, quæ ex semet corruptioni et mort essent obnoxia, ab eadem præservanda, sicut illos repenti immortalitate inducendos, et ad gloriosum statum redituros. Cæterum, teste Suarez, loc. cit., neutram ex prædictis duabus sententiis hactenus Ecclesia definitivè. *Modestius ergo*, ut Suarez ait, loquitur, qui ab omni censurà absinentes sese, primam sententiam probabiliorem, ac simpliciter veram arbitrantur esse. Certè S. Augustinus, qui priùs l. 2 de Peccat. merit. c. 51, alteram Græcorum sententiam sequebatur, postea re meliùs discussà, eam retractavit, et primam Latinorum sententiam fusè stabilivit.

Qui autem oppositam Græcorum sententiam amplexi sunt, per consequentiam doctrinæ dicere debent, illud Scripturæ effatum: *Statutum est hominibus semel mori*, limitatè et cum exceptione hominum, de quibus supra diximus, intelligendum esse; sicut Scriptura etiam aliis in locis juxta regulam S. Augustini (1) et Hieronymi, lib. 4 Quæst. in Gen. quæst. 17, absque falsitate non semel tribuit omnibus, quod reapse tantum plerisque convenit.

63. Quæres XI: « Quomodò illud (2 Thessal. 2, 4) et de Antichristo dictum: *Adversatur et extollitur super omne, quod dicitur Deus, aut quod colitur*, concordet cum illà de Antichristo prædicatione (Daniel. 11, 38): *Deum autem Maozim in loco suo venerabitur; et et Deum, quem ignoraverunt patres ejus, colet auro et argento*. Nam Antichristus poterit simul se extollere supra omne quod dicitur Deus, et tamen colere ac adorare idolum Maozim? » Resp. et dico cum Cornelio à Lapide, aliisque interpretibus: Deus Maozim, id est, Deus fortis, de quo hic sermo est, vel denotat demonem Antichristo familiarem, quem ille privatim colet, licet cæteroquin seipsum Deum esse publicè jactabit, et super omne quod dicitur Deus, sese extollet; aut ex sententià Theodoretii erit idolum representans Antichristum, quod iste ab omnibus adorari præcipiet.

64. Quæres XII: « Quomodò illa Pauli de Antichristo prædictio (2 Thessal. 2, 8): *Quem Dominus*

(1) Vide Bollandistas, seu Acta SS. tom. 54, id est, tom. 6, mensis augusti die 28 de S. Augustino, pag. 556, num. 705, ubi patebit, libros de Civitate Dei diu post librum de Peccatorum meritis et remissione absolutos esse.

« *Jesus interficiet spiritum oris sui*, concilianda sit cum verbis (Apoc. 19, 20), ubi dicitur bestia, id est, Antichristus cum suo pseudopropheta, vivus mittendus in infernum? Quomodo Antichristus et interficietur a Christo, et tamen vivus in gehennam precipitabitur? Res-p.: Utrumque hoc fieri poterit. Errecipitabit enim Christus vel per se, vel potius per Michaelem archangelum suae sententiae executorem è sublimi aere Antichristum deorsum: unde terrâ debescente vivus corpore èt anorâ in tartara à demonibus abripietur, ac à Christo interficietur *solo spiritu oris sui*, id est, solo jussu et nutu suo, vel (ut Calmet ait) tantâ facilitate, ut satis futuram sit, ut Dominus oris sui flatum emittat ad eundem vincendum et defendendum. Sicut autem Core, Dathan, et Abiron, num. 16, 35, probabilis in ipso descensu ad infernum fuerunt mortui, antequam ad infernum pertingerent, ita probabilis in ipso descensu ad inferos occidetur Antichristus; dicitur tamen vivus mittendus in infernum, quia vivus eo demittit et descendere incipit; sed in viâ, antequam pertingat ad infernum, suffocabitur et interficietur. Vide Cornelium à Lap., Comment. in Num. 16, 35, aut alios interpretes in hunc locum.

CAPUT IV.

De Epistolis B. Pauli ad Timotheum, ad Titum et ad Philemonem

Duas Epistolas ad Timotheum à D. Paulo scriptas habemus. In Epistola I ad Timotheum, Apostolus hunc suum discipulum instituit circa munus episcopi. In Epistola II ad Timotheum, Apostolus idem ferè argumentum urget, quod in Epist. I ad eundem et in Epistola ad Titum. In Epistola ad Titum, D. Paulus hunc monet, quales esse debeant, quibus divini ministerii munus commissum est: quantâ curâ judicantes et hereticos reprimere, quibusque moribus reprimere debeant. In Epistola ad Philemonem, Apostolus Philemoni commendat Onesimum servum fugitivum, furtiveque fors reum, ut illum jam ad Christum conversum in gratiam rursus recipiat.

65. Quæres I: « Quomodo illud (1 Timoth. 1, 9): « *Lex justo non est posita*, concilietur cum verbis (ad Rom. 13, 5) præcipientibus observantiam legis: « *Subtili estate non solum propter iram, sed etiam propter conscientiam?* Quomodo justus potest esse liber à lege, et simul obligatus lege? » Resp.: Apostolus in primo textu non vult dicere, justos lege non obligari, sed solum justis legem oneri non esse, eò quod non terrore poenæ, sed ex charitate spontè faciant id quod lex Dei jubet. Sensus igitur horum verborum: *Lex justo non est posita*, iste est: Lex lata non est ad justos coercendos; justus enim sponte suâ se conformant legi, amore justitiæ et obedientiæ, non timore poenæ, quam lex transgressoribus minatur; sed lata est, ut minis suis et pœnis coerceat impios. Hinc ex verbis illis: *Lex justo non est posita*, malè inferunt libertini, justos non obligari lege etiam Decalogi; in lege enim sunt tria, obligare videlicet, dirigere, et

coercere sive punire. Duo priora lex exercit in omnes etiam justos; tertium solum in injustos. Unde S. Chrysost. in hunc locum pulchrè inquit: « Justus non est *sub lege, sed supra legem.* » Et Aug. Enarrat. in Psal. 1: *Justus, ait, non est sub lege, quia in lege Domini est voluntas ejus; qui enim in lege est, secundum legem ait. Qui sub lege est, secundum legem agitur. Ille ergo liber est, iste servus.*

66. Quæres II: « Quomodo illud effatum (1 Tim. 2, v. 14): *Adam non est seductus*, intelligendum sit, cum utique ab Evâ seductus fuerit? Resp. et cum S. Hieronymo, lib. 1 cont. Jovinian. Augustino, lib. 14 de Civ. Dei, c. 11, Ambrosio, Chrys. et alii dico: Adam propriè non est seductus, hoc est, à serpente, aliove aliquo volente decipere, deceptus. Licet enim ex inordinato conjugis amore, ei morem gesserit, hæc tamen eum decipere non intendebat, sed tantum allicere ad esum sui pomi. Hinc etiam Adam non se excusavit ut ab Evâ deceptum, sed tantum ut allectum ab eâ, tantumque ait se comedisse, ut illi quasi sociæ morem gereret: *Mulier, inquit, quam dedisti mihi sociam, dedit mihi de ligno et comedi.* E contrario Eva propriè fuit seducta, quia à serpente volente eam decipere fuit decepta. Unde et ab hoc deceptore se deceptam profitetur, dicens: *Serpens deceptit me*: Adam verò non fuit à serpente deceptus; serpens enim non ausus fuit virum aggredi, sed mulierem, quam facilius decepturum sciebat.

67. Quæres III: « Quomodo illud (1 Timoth. 1, 12): « *Docere autem mulieri non permitto*, concordet cum verbis Apostoli (ad Titum, 2, 3): *Anus similiter in habitu sancto, non criminalitricæ, non multo vino servientes, benè docentes, etc.*? Nullane inter hæc duo effata Pauli contradictio? Resp.: Nulla. Paulus enim solum non permittit mulieri, ut in publico, hoc est, in Ecclesiâ doceat; non autem prohibet, inò hortatur, ut privatum et domi suæ liberos ceterosque domesticos, in iis quæ ad salutem pertinent, sedulo erudiat.

68. Quæres IV: « Quomodo illud Pauli (1 Timoth. 4, 3): *Abstinere à cibis, quos Deus creavit, doctrina est demoniorum*, conciliari possit cum illo Apostolorum decreto (Act. 15, 20): *Visum est Spiritui S. et nobis, nihil ultra imponere vobis* (id est, gentibus « ad Christum conversis), *quàm... ut abstinereis vos ab immolatis simulacrorum et sanguine, et suffocato et fornicatione?* Quomodo hæc duo concordant? » Resp.: Optimè sibi concordant. Nam in primo textu solum daturatur doctrina prohibens comedere certos cibos quasi per se malos, et à malo deo, seu principio mali procreatos, ut olim Simoniani, Saturniani, Ebionitæ, Marcionitæ, Manichæi et Eucharistæ abstinentium docebant ab omni carne animalium. In altero vero textu jubentur Christiani Antiocheni abstinere à certis cibis, ne Christiani judaizantes, seu ex Judaismo ad legem Christi transcentes, offendantur; non quasi cibi illi per se mali essent, sed ob alias rationes (1). Nam

(1) Vid. supra, num. 41; item Menochium in Gen. 9, 4; et in Act. 15, 20.

Judæi propter antiquam consuetudinem abominabantur sanguinem et suffocatum; dein comestio eorum, quæ simulacris seu idolis fuerant immolata, poterat Judæis dare occasionem suspiciendi, quod gentiles, si talia comederent, vellent redire ad idololatriam.

69. Quæres V : Quomodo illa Pauli verba (1 Timoth. c. 5, 14) : *Volo juniores (viduas) nubere, concordent cum his (1 Cor. 7, 7) : Volo omnes vos sicut meipsum, nempe servare virginitatem ?* Resp. : Apostolus non dicit contraria. Nam in primo textu junioribus viduis duntaxat remedium incontinentiæ ostendit, scilicet ut nubant, cum est in eis periculum luxuriæ, prout patet ex contextu, et rectè advertit S. Augustinus, lib. de Bono viduitatis, c. 8, S. Ambros., S. Chrysost. aliique. In altero verò textu castibem vitam pariter non præcipit Apostolus, sed solùm suadet, nisi aliqui sint in propinquo periculo incontinentiæ : *Melius est enim nubere, quàm uri*, ait ibidem, v. 9.

70. Quæres VI : Quomodo intelligendum illud Pauli (ad Titum 1, 15) : *Omnia munda mundis; coïnquatis autem et infidelibus nihil est mundum ?* An ergo « omnia Christianorum opera sunt munda et sancta, infidelium verò opera omnia immunda seu peccata ? » Resp. : Nec omnia Christianorum opera sunt munda, nec omnia infidelium opera sunt immunda seu peccata. Sensus enim Paulini textus est longè alius. Loquitur nempe Apostolus ibi de delectu ciborum, quem judaizantes inducebant. Deis enim eorumque fabulis hic agi, patet ex vers. 10, 11 et 14. Nam (ut Cornelius à Lap. in hunc locum observat) judaizantium nonnulli dicebant cibos aliquos esse naturâ suâ immundos, uti postea eos secuti docuerunt Manichæi et Marcionite; alii verò censebant cibos quosdam esse immundos et Christianis vitandos, non in se, sed propter legem Moysis, Levit. cap. 21, eos vetantem. Hos refutat hoc loco Apostolus dicens : *Omnia munda mundis*, q. d. : Christianis, qui sanguine Christi in baptismo mundati sunt, nullus cibus, nulla res, vel naturâ suâ, vel propter legem Moysis, habenda est immunda; sed omnia eis sunt munda, ut omnibus vesci et uti sine scrupulo possint. *Coïnquatis autem et infidelibus nihil est mundum*, hoc est, judaizantibus et infidelibus nullus ejusmodi cibus est immundus, semperque peccant, sive comedant tales cibos quos putant prohibitos esse, sive eosdem non comedant. Si enim eos manducant, peccant ex conscientia culpabiliter erroneâ; quia putant se hæc comestione peccare, et tamen comedunt; si non manducant, peccant mente superstitiosâ, credentes cibos hosce esse prohibitos, cum tales non sint. Rectè S. Augustinus, l. 31 contra Faustum, cap. 4; hunc fermè in modum ait : *Infidelis sive comedat, sive abstineat, non sanctè vel justè comedit vel abstinet, quia prævâ opinione utrumque facit.*

71. Quæres VII : Quomodo verisimile redditur, quòd Paulus Epistolam ad Philemonem ex divinâ inspiratione scripserit; cum tamen hæc Epistola non ad totum Ecclesiam, sed duntaxat ad privatum aliquod negotium Pauli pertineret, solanque profugi servi (nempe Onesimi) Domino suo commendationem contineret ? Resp. :

Equidem non pauci ob rationes in hæc questione propositas olim dubitarunt, utrum Epistola ad Philemonem sit Deo inspirante scripta, prout in præfatione ad hanc Epistolam testantur Hieronymus, Chrysostomus, et Theophylactus. Verùm Patres, ut infirmas illas rationes everterent, et criticis ora obstruerent, ostenderunt, fidem ab Ecclesiâ huic Epistolæ, tanquam ab Apostolo ex Spiritûs S. inspiratione exarata, semper adhibitam, ipsamque Marcionem eam ab Epistolis Pauli nunquam exclusisse, non à libri magnitudine auctoritatem creari, cum Prophetarum quorundam, ex. gr., Abdiæ, Nabum, etc., vaticinia in veteri Testamento occurrant, spectatâ brevitate suâ quæ scripta extant, æqualia aut parùm diversa à brevitate Epistolæ ad Philemonem. Spiritum S. nonnihil sese præstò exhibuisse Apostolo, cum ad fideles scribit ea quæ comitatis aut gratianimi erant, quæm eum de sublimioribus mysteriis loqueretur; paucissimas certè Pauli Epistolas tanquam canonicas accipiendas, si earum singulæ, quæ res aliquas non ad totam Ecclesiam, sed ad Paulum peculiaritèr pertinentes attingerent, rejiciendæ essent; denique multa servis et dominiis, vel episcopis in suos subditos aut oves utilissima, et fidelibus omnibus ad sui solatium et utilitatem accommodata, in eadem ad Philemonem Epistolâ contineri, qualia sunt etiam vitium hominum, servorum et profugorum Christianis curam esse habendam, nulli homini, ac ne servo quidem fugitivo, aditum ad gratiam et vitam æternam esse præclusum, neque de ullius, quantumvis fraudulentè et perditè salute esse desperandum, etc.

CAPUT V.

De Epistolâ B. Pauli ad Hebræos.

Cùm Paulus hanc Epistolam ad Hebræos omnes toto orbe dispersos, sed maximè ad Hebræos in Judæa degentes scribit, eosque propter fidem Christi à suis vehementer vexatos, in fide confirmare, aliosque, qui non crederant, ad Christum adducere cupit, id in totâ Epistolâ agit, ut Christum majorem Moysæ, Evangelium præstantius lege Mosaicâ, sacerdotium Christi sacerdotio leuitico melius esse demonstrat. Deinde, ut eos ad viriliter perferenda omnia pro Christo exhortetur, ad permanendum in officio, ad Christi promissa fideliter expectanda.

Duplex autem controversia de hæc Epistolâ decidenda est, una de auctore, altera de auctoritate ejus, utrum nimirum eadem Epistola canonica sit, necne ? Responso ad hæc duo disceptationis capita ex solutione sequentium questionum patebit.

12. Quæres I : An D. Paulus Apostolus Epistolæ ad Hebræos auctor sit ? Resp. affirmative. Antequàm autem hanc sententiam, quam Ecclesia græca et latina uno ore et consensu amplectitur, stabiliam, observo, quòd de auctoritate hujus Epistolæ nonnulli olim dubitaverint. Nam ex antiquis sectariis (ut alios taceam) Marcion, teste S. Hieronymo, Præfat. in Epist. ad Tit., Epistolam ad Hebræos neque Pauli esse, neque sa-

cram docebat; ex recentioribus verò, teste Riberà (1), idem senserunt Anabaptistæ, Servetiani, et alii nonnulli Inter hos eminent Lutberus, qui in prologo Epistolæ ad Hebr. hanc Epistolam nec esse Pauli, nec ullius Apostoli contendit, utpote quæ quedam contineat contra evangelicam et apostolicam doctrinam. Luther subscripserunt Brentius (2), Kennitius, (5), et Magdeburgenses (4) cum aliis sectariis illorum temporum, exceptis Calvinistis; Calvinus (5) enim ait, hanc Epistolam esse verè apostolicam, et errare hæc in parte Lutberanos, an autem Pauli sit, an alterius Apostoli ut Barnabæ, aut Lucæ, dubitat Calvinus (6). Quocirca ministri Calvinistæ in eâ confessione quam obtulerunt Pissiaci, articulo 3, ponunt hanc Epistolam in numerum divinarum Scripturarum, sed tanquam auctoris incerti. Præterea, teste Thomà Cerboni (Theol. Revelat. lib. 5, quæst. 2, art. 2, § 5), deistæ quoque negant, Epistolam ad Hebræos auctorem habere Paulum.

Præter hos manifestos sectarios, Catholici etiam quidam, et præsertim latini de auctore hujus Epistolæ olim dubitarunt et propterea eam minoris fecerunt, uti testantur Eusebius, lib. 5 Hist. c. 3, et Hieronymus, in lib. de Viris illustribus, in Paulo, dicens, hanc Epistolam à quibusdam Latinorum negari esse Pauli, sed vel Barnabæ vel Lucæ, vel Clementis romani pontificis. Addit Sixtus Senensis, lib. 7 Biblioth. sanct. à quibusdam etiam attribui Tertulliano. Denique idem dubium, non D. Paulus sit auctor Epistolæ ad Hebræos, jam olim sopitum, iterum revocârunt in lucem teste Bellarmino, lib. 1 de Verbo Dei, c. 17, et renovârunt Erasmus (7) et Cajetanus (8).

Verùm hanc Epistolam Pauli Apostoli esse, facile probari potest, ex antiquissimo Ecclesiæ universæ sensu, et ex characteribus hujus Epistolæ, Paulum auctorem suum esse luculenter manifestantibus, ac demùm ex infirmitate argumentorum, alteri quàm Paulo hanc Epistolam tributantium.

75. Itaque assertio nostra ostenditur 1^a ex antiquissimo Ecclesiæ universæ sensu, quo Paulus illius Epistolæ auctor unâ voce statuitur. Apud græcam enim Ecclesiam (9) nulla unquam hæc de re ambiguitas fuit; Ecclesiæ verò latine, quamvis ab illâ inter Pauli Epistolam recensendam aliquandò abstinuerit, cum nullus ex latinis Patribus tribus primis Ecclesiæ sæculis occurrat, qui Epistolam ad Hebræos Pauli nomine apertè producat, maturè tamen satis cum græcis Patribus convenit; et à quarto seculo ad nostrum

(1) Comment. in Epist. B. Pauli Apost. ad Hebræos, in præfatio, cap. 1.

(2) In Confess. Wirtemberg. de S. Scripturâ.

(3) In Examine 4 sess. concil. Trident.

(4) Cent. 1, lib. 2, c. 4, col. 55.

(5) In Instit. impressa anno 1554, cap. 8, § 216.

(6) Loc. cit. cap. 10, § 85, et c. 16, § 25.

(7) Ad finem Annotationum in Epistolam ad Hebræos.

(8) Ad initium Commentariorum in eandem Epistolam.

(9) Vide Calmetum Proleg. in Epist. ad Hebræos, art. 4.

usque, nullum de hoc inter Ecclesiam Græcam et Latinam discrimen cernitur, prout præter alios Calmetus testatur et probat. Nam Hilarius, lib. 12 de Trinit., Ambrosius, lib. 2 de Cain. c. 2, Hieron. in Epist. ad Dardanum de Terrâ promissionis, Augustinus, lib. 2 de Doctr. christ. c. 8, et Rufinus, in Symbolum, et alii deinceps omnes Epistolam ad Hebræos ut Paulinam agnoscunt et frequentissimè citant. Philastrius verò in catalogo hæresum, inter hæreticos numerare non dubitavit, qui eam Epistolam rejiciunt, vel Pauli esse negant. Præterea nomine Apostoli Pauli hæc Epistola legitur in Ecclesiâ, in die Natalis Domini ad tertiam missam, et aliàs frequenter. Producta etiam in testimonium accepta est Pauli à multis antiquissimis pontificibus, ut Clemente I (1), Innocentio I (2), Gelasio I in concil. 70 episc. Ponitur quoque in Canone sacrarum Scripturarum nomine Pauli, à concilio Carthagin. III, can. 47, et Trident. sess. 4.

74. Ostenditur 2^a ex characteribus hujus Epistolæ, eam esse Pauli. Nam in hæc, sicut in aliis omnibus Epistolis suis, exceptis illis ad Galatas, ad Ephesios, et ad Titum, charissimi sui Timothei mentionem facit Paulus. Sic enim ad Hebr. 13, 25, scribit: *Cognoscite fratrem nostrum Timotheum dimissum; cum quo, si ceterius venerit, videbo vos.* Item Epistolam ad Hebræos eodem serè quo ceteras more concludit, nimirum *voto*, ad Hebr. 13, 20: *Deus autem pacis.... apert vos in omni bono. Salutatione*, ad Hebr. 13, 24: *Salutat. omnes præpositos vestros et omnes sanctos. Signaculo*, 2 Thessal. 3, 17, indicato his verbis: *Salutatio mea manu Pauli; quod est signum in omni epistola. Ita scribo. Gratia Domini nostri Jesu Christi cum omnibus vobis, amen.* Jam autem hoc signaculo auctor Epistolæ ad Hebræos clarè utitur, claudens Epistolam suam his verbis: *Gratia cum omnibus vobis. Amen*, ad Hebr. 13, 25. Insuper in Epistolâ ad Hebræos (sicut in Epistolâ ad Philip. cap. 1, v. 7 et 13, 14 et 17; item ad Coloss. cap. 4, v. 18, atque 2 Timoth. cap. 2, v. 9; et ad Philem. v. 10 et 15) fit mentio vincularum Pauli, ad Hebr. 10, 34: *Nam et vinculis (τῶν δεσποῦν μου, vinculis meis) compassi estis.* Præterea alia adhuc plura produnt, Epistolam hanc esse Pauli. Scriptor enim hujus Epistolæ voce *mediatoris* ad Christum designandum sæpè utitur: ad indicandum autem eundem Christum non solum S. Paulus hanc vocem etiam sibi (Timoth. 2, vers. 5, etc.) adhibet, sed etiam à nemine alio Apostolorum aliquandò eam adhibitam fuisse legitimus. Accedit, quod scriptor Epistolæ ad Hebræos cap. 13, v. 18, duo faciat: rogat primò eos, ad quos scribit, ut pro se ad Deum orent; deinde ad suam integritatem bonamque conscientiam appellat his verbis: *Orate pro nobis: confidimus enim quia bonam conscientiam habemus in omnibus benè volentes conversari.* Utrumque autem Paulus sæpius fecit etiam in aliis Epistolis. Nam orationibus aliorum sese commendat ad Roman.

(1) In Epist. ad Corinthios apud Eusebium, lib. 5, cap. 58.

(2) In Epist. 3 ad Exuperium.

15, 30, ad Ephes. 6, v. 19, ad Coloss. 4, v. 3; item 2 ad Thessal. 3, v. 1. A sua verò bonâ conscientia testimonium accipit ad Roman. 9, 4, item 2 ad Corinthios 1, 12, ac 2 ad Timotheum 1, 3. Insuper auctor Epistolæ ad Hebræos in fine capituli 15, v. 20, rogat *Deum pacis*, sicut etiam facit ad Roman. cap. 15, v. 33, et cap. 16, v. 20. Item 2 ad Corinthios 13, 11, ad Philipp. 4, 9, ac 1 ad Thessal. 5, 23. Tandem sic argumentor : auctorem Epistolæ ad Hebræos id sibi peculiariter proposuisse, ut demonstraret Christum Moysæ longè esse præcellentiorē, eundemque fuisse causam nostræ salutis, Christi sacerdotium levitico plurimum præstare; novam hostiam induci oportuisse propter imperfectionem hostiarum, quæ in veteri Testamento adhibebantur, ac præceptis novi Testamenti adhærendum; hunc, inquam, ejus Epistolæ auctoris scopum esse (ut jam in præmio ad hanc Epistolam observavi) nullus sanè negare potest, qui hanc Epistolam attentè perlegerit; sed hæc omnia nemini meliùs, quàm Paulo conveniunt; ergo Paulus est auctor hujus Epistolæ; prob. min. Paulus ille fuit, qui, ut ipse ad Galatas 2, 11, testatur, Cephæ, seu (ut communissima est sententia) Petro in faciem restitit, quia gentes cogebat judaizare : Paulus fuit, qui pariter ad Galatas, ibid. 16, scripsit : *Scientes autem quòd non justificatur homo ex operibus legis, nisi per fidem Jesu Christi; et nos in Jesu Christo credimus, ut justificemur ex fide Christi, et non ex operibus legis; propter quòd ex operibus legis non justificabitur omnis caro.* Et ad Romanos scribens idipsum, cap. 3, v. 20, apertè asseruit his verbis : *Quia ex operibus legis non justificabitur omnis caro* : coram illo. > Aliunde verò illud quoque constat, adversùs Paulum gravem persecutionem à Judæis excitatam fuisse, quia, inquebant, Act. 21, 28 : *Hic est homo, qui adversùs populum et legem, et locum hunc omnes ubique docens, insuper et gentiles inducit in templum, et violavit sanctum locum istum.* Ergo ea omnia, quæ traduntur in Epistolâ ad Hebræos, nemini meliùs, quàm Paulo conveniunt. Unde etiam spectatis characteribus hujus Epistolæ, luculenter patet eum esse ejusdem Epistolæ auctorem.

75. Ostenditur 3° ex infirmitate argumentorum contrariorum, quòd Epistolâ ad Hebræos auctorem habeat S. Paulum, uti patebit ex consequentibus.

Solvuntur argumenta contra Epistolâ ad Hebræos auctorem S. Paulum. — Argum. I. Prudens vetustas, uti Magdeburgenses aiunt, de hæc Epistolâ dubitavit, an ea sit Pauli; ergo non est adeò certum auctorem hujus Epistolæ esse Paulum. Resp. ineptè dici vetustatem de hæc Epistolâ dubitasse, cum adversarii paucos solum pro suâ sententia proferre possint; nos verò tot pontifices, tot concilia, imò antiquissimum universæ Ecclesiæ sensum pro nobis habeamus, ut supra n. 75, ostendimus, et præter alios Cl. Thomas Cerboni (1) fusè demonstrat.

Scholion. Has Erasmi propositiones : *De Epistolâ ad Hebræos auctore semper est dubitatum, et ut ipse in-*

(1) Theologie Revelatæ l. 3, quæst. 2, art. 2, § 3, pag. 228, 231. Item, pag. 234, 240.

genus fatear, adhuc dubito, has inquam, propositiones Facultas theologica Parisiensis censurâ statim restrinxit ita sonante : *Hæc duæ propositiones arroganter et schismaticè asseruntur contra usum et determinationem Ecclesiæ in multis conciliis, etc. Nec verum est, semper dubitatum esse de auctore hujus Epistolæ ad Hebræos, cum scribat Origenes, quòd ante tempora sua antiqui et majores eam ut Pauli Apostoli suscipiebant.*

76. Argum. II. Epistolâ ad Hebræos non habet adjectum initio nomen Pauli, ut habent omnes aliæ Paulinæ Epistolæ; ergo Paulus illius Epistolæ non est auctor. Resp. 1° : Ipsi Magdeburgenses, qui præter alia etiam hoc argumentum contra Epistolam ad Hebræos afferunt, fatentur, teste Bellarmino (1), hoc argumentum non esse usque adeò grave. Resp. 2° cum Hieronymo (2) : Si ideò Epistolâ ad Hebræos non est Pauli, qui non habet præfixum nomen Pauli; ea nullius esset, quia nullius habet nomen. Adde, quòd Epistolâ 1 S. Joannis pariter non habeat ejus nomen præfixum (reliquæ duæ autem solum nomen Senior) et tamen eamdem Joannis esse, minime dubitatur. E contrario, Evangelia quædam nomen Thomæ, Bartholomæi, Jacobi, Nicodemi præferunt, et ab omnibus tamen, nec immeritò rejiciuntur.

Adde præterea, justis de causis nomen suum Epistolæ ad Hebræos Paulum non addidisse. Vel enim id fecit, ut Hieronymus (3) docet, quia sciebat, nomen suum Hebræis invisum esse, quamvis ad Christi fidem jam conversis propterea quòd ipse præ cæteris legem veterem esse abrogatam acerrimè contenderet, cujus legis illi Hebræi adhuc æmulatores (4) erant. Vel, ut idem Hieronymus alibi (5) docet, quia in Epistolâ ad Hebræos, cap. 5, v. 1, dicitur erat, Christum esse Apostolum confessionis (id est, Religionis) nostræ: proin noluit initio se more solito Paulum Apostolum nominare, ne videretur, se cum Christo aliquâ ex parte conferre. Vel denique, ut Theodoretus (6) docet, quia Paulus non erat Apostolus Hebræorum, sed Gentium, ut ipsemet ad Galatas 2, v. 7 et 8, fatetur. Unde noluit more solito incipere Paulus Apostolus, sed nudam doctrinam exponere, non quasi Apostolus et magister, sed ut amicus et socius. Quocirca in fine Epistolæ ponit : *Rogo autem vos, fratres, ut sufferatis verbum solati, etenim perpaucas scripsi vobis*, etc., quasi dicere velit : Non agrè feratis, si ego, qui proprius Apostolus vester non sum, per litteras vos monere, et cohortari volui. Id enim feci, ut vos consolaret, non ut imperarem. Porrò has omnes rationes, teste Bellarmino loc. cit. etiam attingit Cl. Alexander. apud Euseb. Hist. lib. 6, ut explicaret, cur S. Paulus Epistolæ ad Hebræos nomen suum non præfixerit.

(1) L. 4 de Verbo Dei, cap. 17.

(2) Præfat. in Epist. B. Pauli.

(3) Catalog. Scriptor. Eccles. voce Paulus ita ait : *Quia Paulus scribebat ad Hebræos, propter invidiam sui apud eos nominis, titulum in principio salutatoris amputavit.*

(4) Actor. 21, v. 20.

(5) In cap. 4 ad Galatas.

(6) Præfat. Comment. in Epist. ad Hebræos.

77. Argum. III. Epistolæ ad Hebræos stylus est rōgè diversus à cæteris Pauli Epistolis. Dictio enim Epistolæ ad Hebræos longè gravior, copiosior et ornatio est, quàm cæterarum; ergo illius auctor non est Paulus. Resp. : Omitto ant., neg. cons., ac quero ex adversariis, an, quòd et nunc sæpè usu venit, stylum suum Paulus in Epistolâ ad Hebræos mutare non potuit? At non scriptores eûam profani interdum stylum mutant, et in aliquibus suis scriptis sublimi, in aliis mediocri, aut humili dicendi ratione utuntur? Præterea, annon Epistolâ, de quâ loquimur, potuit hebraicè primùm esse scripta, ac dein in græcum translata à Lucâ stylo politiore, prout reverâ factum esse existimant Eusebius, *ibid.*, lib. 3, cap. 38, et Clemens Alexandrinus apud Eusebium, lib. 6, cap. 11? Annon ipse D. Paulus (prout communior sententia cum D. Hieronymo docet) linguâ hebraicâ, quæ ipsi veracula et admodum elegans fuisse dicitur, potuit hæc Epistolam ad Hebræos scribere, cum cæteras Epistolas græcè exaraverit? Verùm de hoc infra, quest. 2, n. 81, plura dicemus.

Sic igitur concludimus Quamvis negari non possit, ob dicendi rationem ab eâ diversam, quâ quispiam aliàs uti consueverit, probabiliter conjici posse, aliqua scripta alicui tribuenda non esse, quandò et cur illâ usus fuerit, nulla causâ afferri potest, et multa suadent, ejus non esse illud opus, de quo disputatur; tamen si hujus diversitatis occurrat ratio idonea, et aliundè plura habeantur, quæ illud opus ei, cui vulgò tribuitur, tribuendum esse, dubitari non sinant, tunc propter diversam rationem dicendi de auctore alicujus operis rectè dubitari non posse contendimus; alioquin nimis multa essent, quæ à suis auctoribus abjudicari deberent. In Epistolâ ergo ad Hebræos, licet diversa à cæteris Pauli Epistolis dicendi ratio adhibeatur, quia tamen et hujus diversitatis causa valè idonea affertur potest, et multa sunt, ob quæ Paulo Apostolo tribuendam eam esse constat, non est, cur quispiam jure hæc de re dulitare possit.

Cæterùm, omisi antecedens argumenti hic objecti, scilicet quòd Epistolæ ad Hebræos stylus sit longè diversus ab aliis Paulinis Epistolis; quia non omnes id simpliciter concedunt, sed contendunt, hujus Epistolæ stylum à cæteris Pauli Epistolis non longissimè distare, plurimasque locutiones, quæ in cæteris occurrunt, eundemque ratiocinandi modum, eosdem Pauli hebraismos, rariores quidem et politiore, etiam Epistolæ ad Hebræos ita interseri, ut ejus auctor sicut et cæterarum, Paulus apertissimè dignoscatur.

78. Argum. IV. Auctor Epistolæ ad Hebræos cap. 2, v. 3 et 4, ponit se in numero eorum, qui ab Apostolis ad fidem conversi sunt, dicit enim : *Quomodo nos effugiemus, si tantam neglexerimus salutem? quam cum initium accepisset enarrari per Dominum ab eis, qui audierunt, in nos confirmata est, contestante Deo signis, et portentis, et variis virtutibus, etc.* At Paulus ad Galatas 1, 11 et 12, graviter affirmat se non ab homine, nec per hominem, sed à Christo per revelationem didicisse Evangelium; non igitur Paulus Epistolæ ad

Hebræos auctor est. Atque hoc argumento maximè nituntur Magdeburgenses, ut Bellarminus loc. cit. ait : — Resp. : Paulus meritò ponit se in numero eorum, qui ab Apostolis confirmati sunt in fide, contestante Deo signis et prodigiis. Quis enim negare potest Paulum, quandò conversus est, etsi Evangelium plenissimè didicerit per revelationem, tamen confirmatum esse in fide auditis miraculis Petri et aliorum Apostolorum, item ac præcipuè eo miraculo, quo ipse per manus Ananias lumen oculorum recepit? Dein quamvis quod evangelizaverat, à Christo acceperit Paulus, suam tamen prædicationem confirmatam per eos, qui audierant, id est, per Apostolos Paulus rectè affirmare potuit. Nam post tres à suâ prædicatione annos Jerosolymis Petrum viderat, tribusque diebus cum eo manserat, Galat. 1, 18; post quatuordecim verò annis simul cum Barnabâ ascendit iterum Jerosolymam, et tunc, ut ipse ait, *ibid.*, 2, 9 : *Jacobus et Cephas et Joannes, qui videbantur columnæ esse, dexteras dederunt mihi, et Barnabæ sociatis, ut nos in gentes, ipsi autem in circumcissionem.* Denique, si objectus textus (ut Cornelius à Lap., et Menochius volunt) hoc sensu accipiatur, quòd salus (id est, salutis Evangelium et annuntiatio) in nos (id est, usque ad nostra, nempe Pauli hæc dicentis, tempora) confirmata sit, contestante Deo signis et portentis, etc., si inquam, textus hoc sensu accipiatur, per se nihil probat pro sententiâ adversariorum, ut cuius rem hanc consideranti facile patet.

79. Argum. V ab Erasmo et Cajetano in medium productum. Auctor Epistolæ ad Hebræos, cap. 9, v. 20, loquens de Testamento propriè dicto, quòd morte testatoris confirmatur, allegat verba Exodi 24, 8, et sic ait : *Hic sanguis novi Testamenti, quod mandavit ad vos Deus; atqui in Exodo cit. loc. secundùm hebraicam veritatem nulla fit mentio Testamenti, sed pacti; illa enim verba Exod. 24, 8, non habent alium sensum, quàm istum : Ecce sanguis fœderis (seu pacti), quod pepigit Dominus vobiscum super omnibus verbis istis; ergo aut Paulus non callebat hebraicam linguam, aut Epistolæ ad Hebræos auctor non est.* Resp. eum Bellarmino, loc. cit., ita ratiocinante : « Vel est questio de re, vel de nomine; si de nomine, injustè Erasmus hunc auctorem (nempe Epistolæ ad Hebræos) accusat. Nam non solum iste auctor, sed etiam 70 Interpretes vocem בְּרִית perpetuò vertunt *διαθήκη*, id est, Testamentum, ut patet ex psalmis, quos ex versione 70 habemus, et ex Hieronymo in cap. 2 Malachie, ubi affirmat 70 semper ferè vertisse Testamentum. Et Apostolus Paulus Roman. 9, Gal. 3 et 4, et alibi, loquens de lege veteri, semper Testamentum vocat id quòd Hebræi dicunt בְּרִית, imò ad eò trita est in Ecclesiâ hæc vox Testamentum pro hebraicâ voce בְּרִית ut nihil frequentis dicamus, vel audiamus, quàm Testamentum vetus et Testamentum novum. Si autem non de nomine, sed de re questio est, quasi auctor hujus Epistolæ (ad Hebræos) ad Testamentum propriè dictum detorsit hunc locum Exodi, in quo agitur de fœdere; respondendum est pro missionem vitæ æternæ, de quâ per figuras in Te-

« stamento veteri, et apertè in novo agitur, esse simul
 « Testamentum, et pactum : Testamentum, quia con-
 « tinet dispositionem de hæreditate æternâ dandâ filiis
 « Dei, quæ non fuit rata ante mortem testatoris. Te-
 « stamentum enim est dispositio de hæreditate, quæ
 « non prius rata est, quàm testator moriatur; est au-
 « tem simul pactum illa Dei promissio, quia habet
 « annexam conditionem. Non enim vult testator Deus
 « dare hæreditatem æternam, nisi iis, qui leges suas
 « observaverint; et hæc ratione dicitur fœdus et pa-
 « ctum. Jam ergo de eadem re loquitur Moyses Exod.
 « 24, 8, et Paulus Hebr. 9, 20, et Moyses quidem vo-
 « cat pactum, sed intelligit non quodcumque pactum,
 « sed pactum de dandâ hæreditate post mortem testa-
 « toris, et propterea sanguinem aspersit in populum,
 « qui figura est sanguinis Christi pro nobis effundendi:
 « Paulus autem vocat Testamentum, sed intelligit de
 « Testamento non qualicumque, sed conditionato, id
 « est, quòd simul sit pactum. »

80. Argumentum VI. Epistola ad Hebræos scripta post mortem Pauli Apostoli videtur; ergo Paulus non est hujus Epistolæ auctor. Ant. prob. : Ad Hebr. 13, 23, mentio fit liberationis Timothei (1) et vinculis, ad quem tamen Paulus paucis ante mortem suam diebus secundam Epistolam dedit, quæ ultimum de Timothei captivitate mentionem ingerat; ergo et captivitas et liberatio Timothei primum post obitum Pauli contigit; proin hujus liberationis mentionem in Epistola ad Hebræos loc. cit. non Paulus, sed alius ejusdem Epistolæ scriptor fecit.

Resp. : Neg. ant.; ad probat. dico Epistolam ad Hebræos ex communiore calculo scriptam esse anno Christi 63, antequàm utraque ad Timotheum Epistola à Paulo scriberetur, quarum priorem anno Christi 64, posteriore anno 65 scriptam supra (2) diximus; unde et liberatio Timothei, de quâ Hebr. 13, 23, mentio fit, ante evenit, quàm vel primam ad Timotheum Epistolam Paulus daret; id quod confirmatur illis Apostoli verbis 1 ad Timoth. 6, 12 : *Certa bonum certamen fidei, apprehende vitam æternam, in quâ vocatus es, et confessus bonam confessionem coram multis testibus*, ubi manifestè præterlapsam Timothei calamitatem insinuat Paulus, nempe eam, à quâ illum liberatum scribit ad Hebr. loc. cit.

Cæterum, ex hoc ipso, quòd auctor Epistolæ ad Hebræos loc. cit. *fratris Timothei*, quocum Hebræos invisere promiserat his verbis : *Cognoscite fratrem nostrum Timotheum dimissum; cum quo (si celerius venerit) videbo vos*, mentionem faciat, ex hoc, inquam, haud obscurè elucet D. Paulum esse auctorem Epistolæ ad Hebræos; uti etiam Pearsonius, Dupinus, Tillemontius et Millius observant. Certè Paulus Timotheum itinerrum et laborum suorum socium assumpsit, nec solum

charissimi filii (1), sed *fratris* etiam nomine (2) appellavit.

81. Argumentum VII à nonnullis oppositum. Ab aliquibus Commentaria edita fuere in tredecim Epistolas Apostoli Pauli, et omiſſa, quæ inscribitur ad Hebræos; ergo hujus Epistolæ auctor non est Paulus. Resp. : Neg. cons. Plures enim aliæ hujus rei causæ subesse potuerunt, quas ne divinando quidem consequi possumus. Numquid enim ab expositione hujus Epistolæ ob ea ipsa dubia retrahi potuerunt, quæ de eâ apud nonnullos imperitos circumferbantur? an ipsa rei difficultate absterri non potuere? an demùm etiam contingere non potuit, ut hujus Epistolæ Commentaria ab aliquibus omiſſa fuerint, quia, cùm sit ultima omnium, interpretes illi viribus defecerint, vel aliter impediti fuerint, quando è exponenda manum imponere constituerant? Quàm multa enim opera ob varias multiplicesque causas imperfecta relinquuntur!

Cætera adversariorum argumenta quæ contra auctorem Epistolæ ad Hebræos D. Paulum afferre solent, commodiùs solvemus infra, num. 90, 103, acturi de eononicâ hujus Epistolæ auctoritate, et difficultatibus aut antilogiis apparenter talibus in eâ occurrentibus. Interim illud solum adhuc observo, adeò patenter constare, Epistolam ad Hebræos S. Pauli esse, ut in dubium id revocare non præsumperint Flaccius, Chytræus, Palladius, Gesnerus, Gerardus, Hornetus, Calixtus, aliique etiam recentiores à magistro suo Luthero quoad rem istam deficientes, prout refert et testatur Fridericus Sphanhemius, Miscellaneorum sac. Antiq. l. 2, part. 1, cap. 9, num. 3.

82. Quæres II : *Quâ linguâ Epistola ad Hebræos scripta fuerit?* — Resp. : Quo sermone, græcone, an hebraico, vel syriaco conscripta fuerit hæc Epistola, auctores non conveniunt, prout ex dicendis in hæc et sequenti questione patebit. Communior et verisimilior videtur esse sententia illorum, qui contendunt Paulum scripsisse hanc Epistolam hebraicè utpote hebræum Hebræis; hebraicè, inquam, non purè, sed corruptè, quia syriacè, uti locuti sunt Judæi post reditum è Babylone et tempore Christi. Et perfectò congruebat omninò, et Hebræorum maximè in Judæa (3), ad quos scribebat, conditio postulabat, ut S. Paulus dictam Epistolam hebraicè, h. e., syriacè, vernaculo apud ipsos sermone scriberet, quo Hebræi Epistolam legere et in usum convertere possent. Certè cùm Actor. cap. 21 et 22, S. Paulus libertatem nactus esset ad Hebræos Hierosolymitanos verba faciendi, cùm græcè loqui posset, hebraicè potiùs locutus est, probè gnarus, Judæos alio sermone rem non

(1) 2 Timoth. 1, 2 : *Timothee charissimo filio*, etc.

(2) 1 Thessal. 3, 2 : *Missimus Timotheum fratrem nostrum...* ad confirmandum vos, etc.

(3) Epistola ad Hebræos scripta est quasi circularis ad omnes Hebræos toto orbe dispersos, sed maximè ad Hebræos in Judæa degentes, ut per omnes eorum Ecclesias legeretur. Id faciliè colligitur ex cap. ult. v. 23, ubi Paulus se cum Timotheo propediem ad eos, scilicet in Judæam, venturum significat. Ita observat Cornelius à Lap. in præmio Epist. ad Hebr., quæritur quartò.

(1) Verba ad Hebr. 13, 23, sunt hæc : *Cognoscite fratrem nostrum Timotheum dimissum* (syrus vertit *vinculis solutum*); *cum quo (si celerius venerit) videbo vos*.

(2) Vide initio sectionis 2, Tabulam chronologicam Epistolarum D. Pauli, paulò ante numerum 24.

satis intellecturos. Sic enim Actor. cap. 21, v. 40, et cap. 22, v. 2, legimus: *Et cum ille (tribunus) permisisset, Paulus stans in gradibus, annuit manu ad plebem, et magno silentio facto, allocutus est linguâ hebræâ dicens.... cum audissent autem, quia hebræâ linguâ loqueretur ad illos, magis præsterunt silentium.*

Confirm. I ex sensu Patrum, Clementis Alex. (1), Eusebii (2), Theodoretii (3) Græci anonymi apud Œcumenium (4), et præcipuè S. Hieronymi, Catalde Script. eccl., quibus accedunt plurimi interpretes, non pauci etiam inter Protestantes, ut testatur Spanhemius; qui omnes defendunt, Epistolam ad Hebræos scriptam esse hebraicè. Hinc ipse Calmetus Proteg. in Epist. ad Heb. art. 2, quamvis sit contrariæ opinionis, et censeat, hanc Epistolam ab Apostolo scriptam esse græcè; tamen fatetur, suam sententiam esse pauciorum, nostram verò esse plerumque veterum.

Confirm. II ex styli diversitate Epistolæ ad Hebræos ab aliis Epistolis D. Pauli, eaque tam notabili, ut multi olim hanc Epistolam Paulo abjudicarent. Cessat autem difficultas omnis si cum S. Hieronymo dicamus, Paulum scripsisse quidem hanc Epistolam hebraicè (cum cæteras Epistolas suas græcè scripserit, sed à D. Lucâ hebræum archetypum brevi versum esse eloquentiori stylo in græcum, ex quâ versione græcæ desumpta est nostra versio latina, quam hodiè habemus. Verba S. Hieronymi loc. cit. sunt hæc: *Scripsit (D. Paulus hanc Epistolam) ut Hebræus Hebræis hebraicè, id est, suo eloquio disertissimè, ut ea, quæ eloquenter scripta fuerant in Hebræo, eloquentius vertentur in Græcum, et hanc causam esse, quòd à cæteris Pauli Epistolis discrepare videatur.*

83. Scholion I. Adversariis, qui negant Epistolam ad Hebræos à D. Paulo scriptam esse hebraicè, voluntque eam græcè (sicut cæteras Paulinas Epistolas) fuisse exaratum, his adversariis, inquam, multum negotii facessit diversitas styli in Epistolâ ad Hebr. præ aliis Paulinis Epistolis. Quòd si enim, ut ferè assolent, dicant, res et sententias in illâ Epistolâ contentas esse quidem Pauli, phrasin autem et constructionem alterius, v. g., Lucæ aut Clementis, qui jussu Pauli Epistolam hanc suâ eloquentiâ græcâ scripserat et exornârit, indeque ortam esse diversitatem styli hujus Epistolæ ab aliis Paulinis Epistolis; si, inquam, adversarii hoc dicant, præstare pariter deberent, Lucam vel Clementem in græcâ ejusdem Epistolæ elocutione fuisse theopneustos, simulque ostendere, quò nihilominus pacto hæc Epistola D. Paulo non secus ac alia ejusdem Epistolæ ex communi sensu adscribatur; cum tamen sic non tam Paulus quàm Lucas aut Clemens hujus Epistolæ esset scriptor agiographus, utpote scribens et concinnans singulas hujus Epistolæ sententias, non ex se, sed inspirante Spiritu sancto. Unde Cl. Hermannus Goldhagen laud immeritò ait: *Qui cum Calmeto secus arbitrantur (nempe Epistolam*

ad Hebræos originaliter non hebraicè, sed græcè scriptam esse) plerique Protestantes, cunctum satis validum contra hoc argumentum (de diversitate styli in Epistolâ ad Hebræos ab aliis Paulinis Epistolis) querant.

Scholion II. Quamvis Lucas aut Clemens Epistolam ad Hebræos non scripserint dicto modo ad jussum Pauli, tamen eam ab ipso D. Paulo hebraicè scriptam brevi S. Lucas in græcum vertit, ut cum Clemente Alexand. apud Eusebium censent Cornelius à Lap., aliique. Pauli enim archetypum hebræum dictæ Epistolæ brevi deperditum fuisse ferunt, cum ex veteribus nemo unus illud se vidisse meminerit. Quod mirum non est, cum etiam Matthæi Evangelium, plurimis in locis maximo in honore habitum, et ab Origene et Hieronymo prælectum, duodecim abhinc retrò seculis penitus intercederit.

Neque dicas Epistolam ad Hebræos hebraicè editam etiam nunc extare; nam hæc, quæ extat, non est archetypum hebræum D. Pauli, sed recentior quedam versio ex græco desumpta, ut omnes cum Calmeto, et Cornelio à Lap. consentiunt.

Similiter textus syriacus Epistolæ ad Hebræos, qui extat in Bibliis Regiis, non est ipsum Pauli autographum; quamvis multis id suadere conatus sit Albertus Widmonstadius, qui primus novum Testamentum syriacè in Europâ imprimi curavit, et Guido Fabricius, qui illud in latinum convertit. Nam ipse hic textus syriacus teste Calmeto plura suppeditat argumenta, quæ versionem hanc, licet valdè antiquam, ex græco depromptam esse, satis ostendunt. Accedit quòd S. Cyrillus, Clemens, Athanasius, Theodor. Damascenus et alii, qui in Syriâ vel Ægypto vixerunt vel scripserunt, hujus versionis syriacæ non meminerint. Rursùm hunc syrum textum non esse Pauli, nec præmi illius ævi christiani, patet ex eo, quòd hæc syriaca versio phrasi et idiotismo discrepet à syriâ linguâ, quâ loquebantur Judæi tempore Christi et Pauli; prout Cornelius à Lap. ostendit.

Scholion III. Quamvis græca Epistolæ ad Hebr. à D. Paulo hebraicè scriptæ translatio dicatur facta vel à S. Lucâ, vel à S. Clemente, verisimilius tamen S. Lucam auctorem habet, quàm S. Clementem. *Præterquam enim, inquit Cl. Goldhagen (1), quòd styli ratio in Epistolâ ad Hebræos cum stylo in Actis Apostolorum à B. Lucâ conscriptis mirificè consentiat, nullo etiam argumento ostendi posse videtur, S. Clementem, natione vel græcum vel romanum, tantâ hebraicæ sermonis peritiâ valuisse, ut tam elegantem (ex hebraico D. Pauli archetypo in græcum) versionem adornaret.* Porrò restant adhuc aliqua contra nostram assertionem, quòd D. Paulus dictam Epistolam hebraicè scripserit, solvenda.

ARGUMENTA CONTRARIA.

84. Argum. I. Si Paulus Epistolam ad Hebræos scripsit hebraicè, cur ergo citans Scripturam veteris Testamenti, non eam citat juxta textum hebræum, sed juxta

(1) Apud Eusebium Hist. eccl. l. 6, cap. 11.

(2) Hist. eccl. l. 3, cap. 38.

(3) Præfat. in Epist. ad Hebr.

(4) Præfat. in Epist. ad Hebr.

(1) Introduct. in S. Scriptur. p. 1, sect. 2, quæst. 2, § 11, scholion 2, pag. 252 et 253.

versionem Septuaginta? — Resp. et dico Paulum in autographo hebræo citasse Scripturam juxta textum hebræum, sed græcum interpretem (nempe juxta dicta D. Lucam) substituisse versionem Septuaginta, ut pote Græcis notioem. Nisi malis dicere cum Ribera et aliis, illo tempore versionem Septuaginta fuisse vulgatam apud omnes, tam Judæos quàm Græcos, et è græco in syrum idioma fuisse conversam, illudque citasse Paulum; unde et Josephus et Philo, Hebræi licet, Septuaginta tamen versionem citant potius, quàm hebræa ipsa autographa. Vide hæc de re Baronium (1).

85. Argum. II. Si Epistolam ad Hebræos Paulus hebraicè scripsit, cum hebræum nomen unum per aliud interpretatur, dicens cap. 7, v. 1 et 2: *Melchisedech.... qui interpretatur rex justitiæ, et rex Salem, quod est rex pacis.* — Resp. et dico Paulum hebræas hæc voces interpretatum esse per alias similes, vel per easdem, sed divulsas ut sensum in his latentem explicaret et perurgeret, dicendo v. 2: *Melchisedech idem est quod melch, id est, rex, sedec, id est, justitiæ;* sicut latinè quis rectè interpretatur dicens: *Anniger idem est quod arma gerens, ponifex idem est quod poma ferens.* Adde, Paulum hebræas voces non interpretari per hebræas antiquas, sed per syriacas, quibus tunc loquebantur Judæi; uti observat Cornelius à Lap.

86. Argum. III. S. Hieronymus, Præfatione in 4 Evangelia, ait, totum novum Testamentum græcè scriptum esse, excepto Evangelio S. Matthæi. Verba ejus sunt: *De novo nunc loquor Testamento, quod græcum esse non dubium est, excepto apostolo Matthæo, qui primus in Judæâ Evangelium Christi hebraicis litteris edidit.* Atqui si totum novum Testamentum græcè scriptum est, excepto solo S. Matthæi Evangelio, hoc ipso etiã Epistola ad Hebræos græcè scripta est. — Resp.: S. Hieronymus loc. cit. de novo Testamento non universè, sed speciatim de illo secundùm Evangelia spectato disserit, uti patet tum ex titulo, tum ex serie Prælationis, in quâ Epistolarum S. Pauli nullam prorsus mentionem facit.

87. Quæres III: *An Epistola ad Hebræos sit canonica?* — Resp. affirmativè. Nam, præterquam quòd hoc jam alibi, nempe part. 4, sect. 1, luculenter ostenderimus; idipsum ulterius cum Calmeto sequentibus argumentis confirmamus. Epistolam ad Hebræos à D. Paulo scriptam fuisse, satis apertè supra ostendimus; ergo eandem esse Deo inspirantè scriptam et canonicam, pariter facilè ostendi potest. Paulum enim Spiritùs S. Luminè perfusum fuisse, nemo unquam negavit; qui verò canonicam hujus Epistolæ auctoritatem impugnant, eò docentur, vel quòd eam Pauli esse negent, ut Ariani (2), vel quòd vitiatam et truncam asserant, ut Marcionitæ (3), vel denique quòd

(1) Tom. 1 Annal. Eccles. ad annum Christi 60, numero marginali 46. Et tom. 2, ad annum Christi 231, num. marg. 53.

(2) Vide Theodoret. præfat. in Epist. ad Hebræos.

(3) Vide Epiphani. Hæresi 42; Hieron. proem. in Epist. ad Titum.

falsa quadam aut verbo Dei indigna contineat, ut non pauci ex Lutheri assecclis contendunt. Si igitur hæc ad Hebræos Epistola à S. Paulo exarata est, uti luce clariùs supra ostendimus, neque ab adversariis ullà probabili ratione evinci queat, eam fuisse vitiatam et corruptam, aut erroribus et falsitatibus inquinatam, prout evinci non posse, ex solutione objectionum patebit, divinitùs dictata dicenda est, et divinæ auctoritatis habenda.

Sed hanc canonicam auctoritatem, quam veluti intrinsecam appellamus, maximè roborat et manifestat auctoritas extrinseca, sive Patrum testimonium, et unanimitas Ecclesiæ consensus. Nam Græci semper, Latini verò à quarto et quinto seculo, tanquàm canonicam susceperunt; prout præter alios Calmetus demonstrat. Sic ex Græcis Cl. Alex. apud Euseb. Hist. Eccl. lib. 6, c. 14, Origenes ibid. c. 23, Eusebius ibid. lib. 3, c. 32, Dionysii Alexandrini, et concilii Antiocheni ad Paulum Samosatenum Epistolæ, Alexandri Alexandrini ad Alexandrum Constantinopolitanum Epistola (1), S. Athanasius (2), S. Cyrillus Jerosolymitanus, catech. 4, concilii Laodicensi canon sexagesimus, et SS. Epiphanius, hæres. 42, 59, et Basilii (3), S. Gregorius Nazianzenus, carm. 34 et orat. 21, S. Gregorius Nysenus (4), S. Amphilochius (5), S. Gregorius Thaumaturgus (6), S. Ephrem (7), et alii, Epistolam ad Hebræos tanquàm canonicam ac divinam et acceperunt et allegarunt, et hæreticorum notà eandem rejicientes inusserunt. Theodoretus (8) quoque veteres arguit, quòd hanc Epistolam rejicerent, contra Ecclesiæ, quæ illam ipsius ætate tanquàm Pauli factum agnoverat, auctoritatem, et contra ipsam Eusebii testimonium, qui tanquàm à Paulo scriptam et canonicam eandem jam allegaverat; quamvis hunc suorum dogmatum patronum appellarent.

Confirmatur. Ipsi etiã SS. Hieronymus et Augustinus testantur, quòd Epistola ad Hebræos ab omnibus græcis Patribus semper tanquàm canonica recepta fuerit. Sic enim S. Hieronymus (9): *Dicendum est hanc Epistolam, quæ inscribitur ad Hebræos, non solum ab omnibus Ecclesiis orientalibus, sed ab omnibus retrò Ecclesiis et græci sermonis scriptoribus quasi Pauli Apostoli suscipi.* Et brevius (10): *Epistolam ad Hebræos omnes Græci recipiunt et nonnulli Latinorum.* Testimonium autem S. Augustini (11) hæc de re est istud: *Ad Hebræos quoque Epistola quanquàm nonnullis incerta sit... magis movet auctoritas orientalium Ecclesiarum, quæ hanc etiã in canonicis habent.* Unde idem S. Pater

(1) Apud Theodoret. Hist. eccl. 1. 1, c. 4.

(2) De Nicæn. Decret. de Synod. Epist. ad Serapion, etc.

(3) Constit. Mon. c. 22, et alibi.

(4) De Hypost. t. 3, p. 35.

(5) Apud Greg. Naz. car. 125.

(6) Exposit. fidei altera.

(7) De virtut. et vit. pag. 31, de torment. infern. pag. 204, et alibi.

(8) Præfat. in Ep. ad Hebr.

(9) Epist. 129 ad Dardanum.

(10) Epist. 126 ad Vagrum.

(11) L. 1 de Peccat. mer. et rem. cap. 27.

eandem Epistolam in canone sacrorum librorum recenset (1).

88. Porrò Epistolam ad Hebræos tanquam Pauli et canonicam saltem à quarto et quinto seculo ac ulterius etiam à latinis Patribus sæpissimè allegatam scimus, videlicet à S. Hilario (2), S. Ambrosio (3), S. Hieronymo loc. cit., S. Augustino ibid. Lucifero Calaritano (4), Rufino (5), Salviano (6), Cassiano, collat. 1, c. 14, Innocentio I, in Epistolâ ad Exuperium, Phæbadio, lib. 3 contr. Arian., Victorino (7), etc.

Imò Latini priorum etiam seculorum auctores quidam non defuere, qui Epistolam ad Hebræos tanquam divinam prodixerint. Clemens Papa in suis sæpè scriptis textus ex Epistolâ hæc citat. Similiter S. Irenæus in libris adversus Hæreses ejusdem Epistolæ auctoritatem adhibet (8). Tertullianus quoque (9) eandem allegat. Hieronymus, Epist. 129 ad Dardanum, etiam à veteribus Latinis eam receptam innuit, cum veterum auctoritatem secutus, quidquid dicant recentiores, illam se suscipere profiteatur, dicens : *Nequaquam hujus temporis consuetudinem, sed veterum scriptorum auctoritatem sequentes.*

Causam autem, cur latina Ecclesia usque ad quartum et quintum seculum ab hæc Epistolâ inter canonicas recensendâ abstinerit, Cl. Calmet censet fuisse Novationorum hæresim, quæ sub tertii seculi exitum gliscere cepit. Cum enim hæretici illi quibusdam hujus Epistolæ textibus (10) ad suos de penitentia errores comprobandos abuterentur, existimat memoratus auctor, Ecclesiam latinam censuisse, ei epistolæ auctoritatem adjuvandam non esse, quam nefarii in fidei perniciem detorquebant; ortisque deinde Arianis sub quarti seculi exordium, cum bi ad suos adversus consubstantialitatem et aternitatem Verbi errores confirmandos aliis ejusdem Epistolæ locis, nempe cap. 1, v. 3, cap. 3, v. 8 improbè uterentur, pariter è re fuisse, ejus auctoritatem silentio adhuc præterire. Quidquid fuerit, illud sanè ex hactenus dictis constat, quarto et quinto seculo de canonicâ Epistolâ ad Hebræos auctoritate latinam Ecclesiam cum Græcâ consensisse. Unde tredecim abhinc seculis S. Paulus sine discrimine ejusdem Epistolæ auctor habetur; eam denique eidem Apostolo vindicavit etiam Tridentinum concilium, à quo et inter canonicas et inter Pauli Epistolas enumerata est.

89. Denique confirmatur consensus Ecclesiæ latinæ cum græcâ de canonicâ auctoritate Epistolæ ad Hebræos etiam ex conciliis. Nam hæc Epistola in canone sacrarum Scripturarum nomine Pauli ponitur à concilio

Laodiceno, canone 60, his verbis : *Epistolæ Pauli quatuordecim, ad Romanos una.. ad Hebræos una.* Similiter à concilio Carthaginensi III, in canone sacrarum Scripturarum Epistolis Pauli distinctè additur Epistola ad Hebræos hoc modo : *Sunt autem canonicæ Scripturæ... Pauli Apostoli Epistolæ tredecim, ejusdem ad Hebræos una.* Præterea ab Ephesino I et Chalcedonensi concilio approbantur duodecim capitula seu anathematisi Cyrilli contra Nestorium, in quorum decimo dicta Epistola citatur tanquam divina Scriptura, his verbis : *Pontificem et apostolorum confessionis nostræ factum esse Christum divina Scriptura* (nempe ad Heb. cap. 3, v. 1) *cogit memorat, etc.* Ad hæc concilium Arausicanum II, can. ult. Epistolam ad Hebræos à Paulo scriptam luculenter indicat, dum ait : *Unde et Abel justo, et Noë, et Abraham, et Isaac, et Jacob, et omni antiquorum patrum multitudini illam præclaram fidem, quam in ipsorum laude prædicat Apostolus* (nempe ad Hebræos c. 11, v. 4 et seqq.) *non per bonum naturæ, sed per gratiam Dei credimus fuisse collatam.* Denique concilium Tridentinum, sess. IV, in Decreto de Canonicis Scripturis expressè etiam Epistolam ad Hebræos ponit, et *anathema* dicit ei, qui non omnes Scripturas in illo decreto enumeratas, *integras cum omnibus suis partibus, prout in Ecclesiâ catholicâ legi consueverunt... pro sacris et canonicis... susceperit.*

SOLVUNTUR ARGUMENTA CONTRARIA. Præter objectiones jam alibi, sect. 1, quæst. 1 partis 4, contra canonem divinarum Scripturarum à Tridentino statutum afferri solitas et solutas, restant non paucae, quas duce Lutero multi ex ejusdem asectis, aut alii adversarii specialiter contra canonicam Epistolæ ad Hebræos auctoritatem in medium adducunt. Hæc proin hic et sequentibus quæstionibus discutiendæ atque solvendæ sunt.

90. Argum. I. Prudens vetustas de auctore hujus Epistolæ et canonicâ ejusdem auctoritate dubitavit; ergo hæc auctoritas meritò est suspecta. Ita cum magistro suo Lutero Magdeburgenses. Sed resp. et dico ineptè dici vetustatem de hæc Epistolâ dubitasse, cum, ut Bellarminus, lib. 1 de Verb. Dei, c. 17, observat, unum solum Caium (1) ex Græcis et duos vel tres ex Latinis adversarii proferre possint; nos verbò omnes Græcos, uno excepto, et omnes Latinos, tribus vel quatuor exceptis, pro nobis habeamus, ut num. 86 et seqq. ostendimus.

Et si de antiquitate, non de multitudine agatur, antiquior est Clemens Romanus, et Dionysius Areopagita illo Caio, qui tertio ineunte seculo Epistolam ad He-

(1) Caius iste fuit omnium primus, qui tertio ineunte seculo, Epistolam ad Hebræos à cæteris Pauli Epistolis segregavit, eamque Pauli esse negavit, occasione cujusdam disputationis, quam habuit adversus quemdam Proculum propugnatorem hæresis Cataphrygarum, qui, quamvis falsò reponebant fundamentum sui erroris in Epistolâ ad Hebræos. Item hanc narrat Eusebius Eccles. Hist. l. 5, cap. 16, his verbis : *Veni ad nos etiam Caii cujusdam disertissimi viri disputatio adversum Proculum Cataphrygam, habita in urbe Româ præsente episcopo Zephyro. Qui cum argueret Cataphrygam, quòd novas quasdam Scripturas præmeret; ipse (nempe Caius) inter cætera Pauli Apostoli tredecim esse Epistolas asserit, eam, quæ ad Hebræos scripta est, non commemorans.*

(1) L. 2 de Doctr. Christ. cap. 8.

(2) L. 4 de Trinitate.

(3) De fide ad Gratian. l. 4, cap. 4.

(4) L. de non conveniendo cum hæreticis.

(5) Expos. Symboli apud Cyprian.

(6) L. 4 ad Eccl. Apud.

(7) Adversus Arium l. 1, 2, et tractat. de Hom.

(8) L. 2, c. 55, et l. 4, c. 21, 24.

(9) Contra Judæos c. 2, et contra Marcionem l. 2, c. 8, et de Pudicit. cap. 20.

(10) Vide Hebr. cap. 6, v. 4 et 6, cap. 10, v. 26 et 27, cap. 12, v. 16, 17.

bræos Pauli esse negavit. Clemens quoque Alexandrinus eodem Caio, si non antiquior, saltem coævus erat. Et tamen hi omnes textibus ex Epistolâ ad Hebræos desumptis utuntur. Sic Clemens Romanus, qui jam seculo 1 floruit, et Apostolis erat coævus; in suâ Epistolâ 1 ad Corinthios num. 17, 36 et 43, ad testimonia Epistolæ ad Hebræos appellat; prout videre est in præstanti opere Epistolarum romanorum pontificum, tom. 1, edit. Paris., anno 1721 operâ seu curâ Petri Constanti à Congregatione S. Mauri. Præterea, D. Dionysius Areopagita, qui pariter seculo tertio jam floruit, in Epistolâ suâ ad Titum pontificem datâ adducit testimonium Epistolæ ad Hebræos, et quidam Pauli, dum ait: *Arbitror itaque solidum cibum, intellectualis perseverantisque perfectionis... significationem præferre* (id est, ut Dionysius Carthusianus exponit: Reor, quòd solidus cibus significet doctrinam internæ ac constantis perfectionis), *per quam intellectuales illi sensus... divina participant* (id est, per quam doctrinam et perfectionem mentes illæ contemplativæ... superna charismata sortiuntur); *quibus* (spiritualibus mentibus) *beatissimus Paulus solidi veraciter cibi, à sapientiâ accepti, consortium et participium tradit* (id est, Apostolos communicat spiritualibus tanquàm dignis et capacibus participationem et communionem solidi cibi, quem ipse à sapientiâ æternâ accepit). Alludit nimirum, et appellat his illius verbis Dionysius Areopagita ad illum D. Pauli locum ad Hebræos cap. 5, v. ult.: *Perfectionum autem est solidus cibus: eorum, qui pro consuetudine exercitatos habent sensus ad discretionem boni et mali*. Vide Dionysium Carthusianum in elucidatione dictæ Epistolæ Dionysii Areopagite.

Quid porrò dicam de Clemente Alexandrino, qui saltem ad initium tertii seculi jam extitit? Numquid is (ut alia taceam) ad illa verba Epist. ad Hebræos cap. 11, v. 1 et seqq.: *Est autem fides sperandarum substantiarum rerum, argumentum non apparentium. In hæc enim testimonium secuti sunt senes... Fide plurimum hostium Abel, quàm Cain, obtulit Deo... Fide Henoch translatus est, ne videret mortem... Sine fide autem impossibile est placere Deo*, etc. Numquid, inquam, Clemens Alexandrinus ad hæc verba tanquàm ad essatum D. Pauli expressè appellat, dum l. 2 Stromatum, num. 2, ita scribit: *Fides autem, quam Græci calumniantur, existimantes inanem et barbaram, est voluntaria... pietatis assensio, verum que sperantur substantia, argumentum earum quæ non videntur, ut est sententia divini Apostoli. Per eam enim maximè testimonium acceperunt, qui sunt antiquiores: SINE FIDE AUTEM IMPOSSIBILE EST DEO PLACERE*, etc. Ita Clemens Alexandr. Verùm hæc sufficient. Satis enim hucusque ostensum est, et multitudinem et antiquitatem Patrum allegare Epistolam ad Hebræos tanquàm opus D. Pauli Deo inspirante scriptum.

91. Argum. II. Epistolâ ad Hebræos primis Ecclesiæ seculis apud graves quosdam auctoritate canonica non valuit; quin et apud S. Hieronymum, qui asserit in cap. 7 et 8 Isaïæ: *Latina consuetudo eam Epistolam inter canonicas Scripturas non recipit*. Et in Prologo galeato: *Paulus Apostolus ad septem scripsit*

Ecclesiæ; octava enim ad Hebræos à plerisque extra numerum ponitur. Ergo nec posterioribus seculis poterat canonicis Epistolis annumerari. — Resp. 1°: Negans. Nam etiamsi antecessens esset simpliciter verum, solum sequeretur, quòd Epistola ad Hebræos non sit protocanonica, id est, semper et ubique pro canonica habita; non autem quòd non sit deutero-canonica, seu quòd non potuerit posterioribus seculis canonicis Epistolis annumerari. Dantur enim tam in veteri, quàm in novo Testamento Scripturæ aliæ protocanonice, aliæ deutero-canonice, quæ posteriores non semper ab universali Ecclesiâ Canonis sacræ Scripturæ insertæ fuere, quasque jam alibi ex instituto enumeravimus. (Vid. part. 4, sect. 1, 9, 1.)

2° Quo loco habuerit primis seculis Ecclesia tam græca, quàm latina Epistolam ad Hebræos, ex præcedentibus numeris 87, 88, 89, 90, abundè constat. Quæ autem causa fuerit, cur nonnulli seculo III et IV, de hæc Epistolâ aliter senserint, satis exploratum non est; plures tamen, inter quos etiam Calmetus est, ortum id esse arbitrantur, quòd Novatiani seculo III, et Ariani sub initium seculi IV, quibusdam textibus ex Epistolâ ad Hebræos desumptis abusi fuerint: unde illo tempore hæc Epistola apud nonnullos in suspicionem venisset. Sed enim etiam eo tempore maxima et potior Ecclesiæ pars priorè in sententiâ stetit; ut ex dictis satis elucescit.

92. Argum. III. Auctor Epistolæ ad Hebræos pugnat cum doctrinâ evangelicâ vi cuius omnia peccata remitti possunt; ergo memorata Epistola non potest esse canonica. Prob. ant.: Auctor ejusdem Epistolæ, cap. 6, v. 4, 6 hæc habet: *Impossibile est enim, eos, qui semel illuminati sunt... et prolapsi sunt, rursus renovari ad penitentiam; et iterum, Hebr. 10, 26: Voluntariè enim peccantibus nobis post acceptam notitiam veritatis, jam non relinquitur pro peccatis hostia*. Ergo auctor Epistolæ ad Hebræos adstruit quædam esse irremissibilia. Ad istud Magdeburgensium argumentum solet duplex responsio dari. Nam primò peccata, de quibus in citatis verbis Epistolæ ad Hebræos sermo est, dicuntur irremissibilia, non hoc sensu, quòd absolute remitti non possint, sed tribus aliis de causis. 1° Quia ut plurimum ejusmodi homines non convertuntur; nec ejusmodi peccata remittuntur, etsi absolute contrarium potest accidere, et aliquando reipsâ accidit; sicut in morbis corporalibus, eos vocamus incurabiles, qui ut plurimum non curantur, etsi quandoque curentur; et eos vocamus curabiles, qui ut plurimum curantur, etsi quandoque non curentur; vel sicut Math. cap. 12, v. 32, Christus ait: *Qui autem dixerit (verbum) contra Spiritum Sanctum, non remittetur ei, neque in hoc seculo, neque in futuro*, hoc est, difficillime remittetur, ita ut hoc modo loquendi tantùm significet magna difficultas, non autem absoluta impossibilitas, prout theologi et interpretes hæc verba communiter exponere solent. 2° Quoniam qui semel illuminati sunt, et prolapsi sunt, ac post acceptam notitiam veritatis voluntariè peccant, directè resistunt gratiæ, quæ solâ curari possent; quem-

admodum, qui non potest sanari, nisi sectione venæ, et nullo modo admittit hoc remedium, recte medicus de eo pronuntiat, fieri non posse ut sanetur; nec tamen propterea negatur, quin possit aliquis sapientissimus medicus ægroto persuadere, ut admittat venæ sectionem. 3° Qui ex malitiâ peccat, nihil habet in se, unde remissionem mereatur, et propterea dicitur ejus peccatum irremissibile, quamvis absolutè remitti possit. Qui autem peccat ex ignorantia vel infirmitate, aliquid habet, unde misericordiam Dei provocet juxta illud Apostoli, 1 Tim. 1, 13: *Misericordiam consecutus sum, quia ignorans feci in incredulitate.*

93. Atque hæc quidem responsio satis esse videtur ad eam tollendam difficultatem quæ ex allatis in præsentibus objectione textibus Epistolæ ad Hebræos oriatur. Verum addo etiam aliam. Nam priorem locum qui habetur ad Hebr. cap. 6, v. 4 et 6, exponunt multi et ferme omnes (ut apud Cornelium à Lap. in expositione hujus loci videre est), ut Chrysostomus, Theodoretus, Theophyl., Œcumenius, Hieronymus, necnon Augustinus et alii de renovatione ad penitentiam, quæ fit in baptismo, non ad eam, quæ fit in reconciliatione post baptismum. Nam quod de baptismo loquatur cit. c. 6, S. Paulus satis indicant verba illa: *Non rursum jacentes fundamentum penitentiae... fidei... baptismatum*, etc.; et illa: *Fos qui semel sunt illuminati*. Nam apud Dionysium, Eccl. Hierach. c. 2, et alios veteres, baptismus dicitur illuminatio, quia est Sacramentum fidei. Et illa: *Rursum renovari*; nam (ut Augustinus in inchoatione Epist. ad Rom. docet) per baptismum propriè renovamur, per conciliationem curamur. Denique etiam illa, *iterum crucifigentes Filium Dei*; nam in baptismo representamus Christi mortem et sepulturam, ut dicitur Rom. cap. 6, et sicut semel tantum Christus mortuus est, ita et nos semel tantum baptizari possumus. S. Paulus igitur ad Hebr. cap. 6, adversus fidei desertores disputat, ac docet, neminem post baptismum in Ecclesiâ susceptum, alibi posse jacere fundamentum, et invenire aliud baptisma; nam id impossibile est, cum unum sit tantum verum baptisma, et illud reiterare grande peccatum sit. Eundem sensum habet secundus locus; *voluntariè enim peccantibus*, id est, recedentibus à jam cognitâ et susceptâ fidei veritate, *non relinquatur hostia pro peccato*; non quia non est locus penitentiae, sed quia nulla est verè efficax hostia, nisi mors Christi, quam illi apostasiâ suâ contemnunt.

94. Instant: Auctor Epistolæ ad Hebræos cap. 12, v. 17, de Esau ait: *Non enim invenit penitentiae locum, quanquam, cum lucrymis inquisisset eam*; ergo denuò confirmat doctrinam, quod quædam peccata sint irremissibilia. — Resp.: Conc. ant.; neg. cons. et suppositum, quòd hoc loco sermo sit de verâ penitentia et peccatum patratum. Neque enim *penitentia* hic significat dolorem ob peccatum commissum et Deum offensum; nam hunc non habuit Esau; sed potius indignans voluit fratrem occidere, et peccare, ut notat Theodor., Theophyl., Anselm. et alii. Igitur dolor seu penitentia Esau non fuit ob peccatum commis-

sum, et Deum offensum, sed ob benedictionem paternam amissam, et jus primogenituræ venditum. Perperam itaque et ineptè Novatianus ex hoc loco probare voluerunt, dari peccata per penitentiam irremissibilia. Esau enim penitentia non erat vera, et propter Deum offensum, sed humana ob memoratum damnum quod incurrit.

95. Argum. IV. Epistola ad Hebræos videtur favere Arianis, dum cap. 1, v. 3, de Filio Dei tanquam de creaturâ loquitur: *Figura substantiæ ejus*; et v. 4, Filium Dei factum, non genitum insinuat: *Tantò melior Angelis effectus*; ergo hæc Epistola non est canonica. Resp. dist. ant.: Videtur favere aut favet Arianis, si ritè intelligatur, neg. ant.; si perperam accipiatur, uti faciunt adversarii, conc. ant., et neg. cons. Auctor hujus Epistolæ citato cap. de Jesu Christo jam secundum humanam naturam, jam divinam considerato loquitur. Inducit v. 3 quædam ex creati similia, et quæ Dei Verbo accommodat; sed nemo sapiens ignorat, hæc similia, hoc ipso quòd creata sunt, imperfectione non carere, adeoque de Verbo divino non nisi dempto eò quòd imperfectionem importat, intelligenda esse. Itaque dum Verbum divinum ad Hebr. c. 1, v. 3, dicitur *figura*, græcè χαρακτήρ, *substantiæ ejus*; imperfectione, remotâ, intelligi caracterem substantialem, figuram permanentem, in quâ essentia Dei Patris veluti impressa cum omnimodâ identitate naturâ resplendet, uti explicant Chrysostomus, Augustinus, Theodoretus, et interpretes passim. Dum vero ibid. v. 4, Filius Dei dicitur *effectus*, vel juxta textum græcum, tantò superior Angelis factus (παρατὸν ἀγγέλων γενόμενος), id de naturâ humanâ Divinitati hypostaticè conjunctâ et sic super omnes Angelos melior, præstantior et excellentior factus accipiendum est.

96. Scholion. Vox *effectus vel factus* hoc loco non significat Christum antea fuisse minorem Angelis, ut deinde postea iis major sit effectus; sed significat, Christum hoc ipso quòd homo factus est, majorem factum esse Angelis. Nam hic homo seu Christus in ipsâ incarnatione factus est Dei Filius, cujus Angeli tantum ministri sunt. Igitur auctor Epistolæ ad Hebræos hic non significat, Christum antea fuisse minorem Angelis, et deinde iis majorem effectum, sed significat Christum, hoc ipso quòd homo factus est, majorem factum esse Angelis.

97. Argum. V. Auctor Epist. ad Hebr. c. 1, v. 5, Christum esse Angelis superiorem et naturalem Dei Filium, vel evincere his verbis 2 Reg. 7, 14: *Ego ero illi in Patrem, et ipse erit mihi in Filium*; quæ sanè verba secundum litteram ad solum Salomonem referri possunt. Unde potuissent Hebræi facilè respondere, quòd in citato loco L. 2 Reg. 7, 14, non de Filio Dei sed puro homine, et qui potuit peccare et peccavit, nempe de Salomone dicta sint verba illa. Neque juvat dicere, quòd ea in sensu quidem literali de Salomone in sensu autem mystico de Christo, cujus figura erat Salomon, dicta sint. Argumentum enim ex sensu mystico petitum fuisset minoris auctoritatis et roboris, in principio præsertim Epistolæ et apud Hebræos. Omni-

bus itaque consideratis auctor Epistolæ ad Hebræos hæc non scripsit Deo inspirante, nec ea inter canonicas Scripturas numeratur. Resp. : Ut huic argumento satisficiamus, illudque funditis evertamus et confutemus, duo sunt explicanda. Primum, quomodo citata verba ex libro secundo Reg. de Christo sint intelligenda. Alterum, quam vim habeat auctoris Epist. ad Hebr. argumentatio ex his verbis confecta. Itaque imprimis dico, hæc verba in sensu literali de Salomone, in sensu autem mystico de Christo intelligenda esse. Neque mirandum est, quòd S. Paulus, qui est auctor Epistolæ ad Hebræos, ex sensu mystico argumentetur; sæpè enim aliàs ita argumentari consuevit, et sciebat hoc probandi genus in Scripturâ et apud Hebræos usitatum et validum esse. Exemplâ habemus 1 Cor. c. 9, et 1 Timoth. c. 5, in bove triturante, 1 Cor. c. 10, in aube et mari, etc.; ad Galatas c. 4, in Sarâ et Agar significantibus duo Testamenta, novum scilicet et vetus. In Evangelio etiam hoc videre licet Matth. c. 2, v. 15, in verbis Osee Prophetæ: *Ex Ægypto vocavi filium meum*. Item Joan. c. 19, v. 36, in dicto Exodi: *Os non comminuetur ex eo*. Porro, quod in objectione dicitur, argumentationem è mystico sensu productam non valere, aut non esse permagni roboris, intelligi debet ut Ribera cum Michaele Medina rectè observat, de eo sensu, quem sibi quis voluntariè confinxit. Sed si educatur è sensu mystico recepto atque à Spiritu S. intento, non minùs valida est, quàm quæ à sensu literali seu historico educitur. Hæc autem argumentatio, quæ auctor Epistolæ ad Hebr. c. 1, v. 5, ulitur, supponit sensum mysticum apud Hebræos ex Judaismo ad fidem Christi conversos, ad quos hæc Epistolâ scripta est, receptissimum; his enim certò persuasum erat, Salomonem fuisse figuram Christi. Neque obstet, quòd Salomon fuerit peccator, seu graviter deliquerit. Ex hoc enim plus non sequitur, quàm quòd non fuerit figura Christi in peccatè suis; quia Christus non peccavit, nec habuit peccata propria, sicut Salomon; fuit tamen figura Christi quoad alia, nimirum in regno, et in pace, et in ædificatione templi, etc. Præterea etiam aliunde certum est, quòd homines mali et peccatores possint esse, et fuerint figura Christi. Sic, ut alia taceam, Cyrus fuit typos seu imago Christi Domini, qui à peccato et demonis captivitate liberavit genus humanum, præfiguratus à Cyro liberante Judæos ex Babylonicâ captivitate. Denique illud quoque repetendum est adhuc magis dilucidandum, sensum mysticum non minùs ad confirmationem etiam dogmatum valere, quàm litteralem. Etenim sensus literalis propterea valet ad confirmationem dogmatum, quòd cum intendit Spiritus Sanctus, sed idem intendit etiam sensum mysticum, quia per ea, quæ in veteri Testamento fiebant, significabat æquæ futura erant in Ecclesiâ Christi. Quare cum Paulus, qui, ut supra jam dixi, est auctor Epistolæ ad Hebræos, cum inquam, Paulus plenus Spiritu sancto videret Salomonem umbram et figuram fuisse Christi, et Deum Patrem, cum dixit: *Ego ero et in patrem, et ipse erit mihi in filium*, magis ad Christum, quàm ad Salomo-

nem respexisse, rectè de Christo loquens ea verba retulit, quæ de ipso dicta esse certò sciebat. Nec reprehendendi sunt Apostoli, dum hujusmodi argumentis utuntur, sed magnopèrè laudandi, quoniam, ut Ribera eleganter ait, non tam argumentari sæpè vulerunt, quàm ostendere nobis per spiritum, quo pleni erant, divina mysteria sub humili cortice latentia, et introducere nos ad thesaurum absconditum, ut et certior esset fides nostra, et major lætitia atque exultatio, dum novi Testamenti mysteria dictis et factis veterum Patrum prædicta, et ante multos annos quasi depicta videremus.

98. Scholion. Hæc occasione observare juvat, quinam sint illi, qui mysticum sensum nullum agnoscunt, aut minùs dignè de eo sentiunt. Solum sensum litteralem excluso omni mystico amplectantur recentiores Hebræi cum pluribus Lutheranis, item cum Socinianis et quibusdam criticis Socinianismo faventibus. Abulensis quoque, Comment. in c. 2 Matth. q. 57, et in c. 13, q. 28, nullum sensum mysticum, sed solum litteralem à Spiritu sancto intentum admittit; quamvis quoad substantiam à reliquis doctoribus Catholicis non dissentiat, hoc solo discrimine, quòd sensum, quem isti defendunt esse mysticum, ille contendat esse litteralem; uti patebit legenti modò citatas hujus auctoris quæstiones. Alii cum Grotio et Simonio sensum mysticum admittunt quidem, sed dicunt esse minùs proprium, et ad probandum vel nihil, vel parùm efficacem. Denique hæc de re ingens bellum scripturismicum excitârunt in Galliâ recentiores quidam scioli, asserentes nullum esse admittendum sensum mysticum, nisi in iis duntaxat locis, de quibus habemus alium Scripturæ locum, quo declaratur, in illis latere sensum mysticum. His prænotatis, cum communi doctorum catholicorum in compendio statuo sequentes conclusiones, ab iis auctoribus (1), qui ex instituto scripsêre de sensu mystico, fusiùs demonstratas.

I. Non in omni Scripturæ loco præter sensum litteralem datur mysticus. — II. In multis Scripturæ locis præter sensum litteralem debet admitti sensus mysticus, à Spiritu sancto etiam intentus. — III. Non tantum in veteri, sed etiam in novo Testamento non rarò præter sensum litteralem continetur mysticus. — IV. Non tantum unus, sed plures sensus mystici quandoque continentur in unâ voce vel loco Scripturæ. — V. Quando ex alio Scripturæ loco, aut aliunde certum est, aliquem verè esse sensum mysticum, à Spiritu S. sub cortice literæ intentum, tunc æquè efficax, et irrefragabile argumentum ex tali sensu mystico formaripotest, ac ex sensu literali.

Ratio hujus ultimæ assertionis est manifesta; quia talis sensus mysticus æquè ac literalis Spiritum S. habet auctorem, qui tam parum in uno quàm altero sensu fallere aut falli potest. Sola igitur quoad vim

(1) Tales, ex g., sunt Franc. Xav. Widenhofer S. Scripturæ dogmaticæ et polemiciæ explicatæ, tom. 1, in Prolegomenis S. Scripturæ, p. 43, 49; Herm. Goldhagen, Introduct. in S. Script. part. 1, sect. 1, q. 4 et 5, p. 148, 162; Michael Medina, l. 6 de rectâ in Deum Fide, c. 25, p. 222 et 223.

probandi hæc est inter litteralem et mysticum sensum differentia, quod de sensu litterali, utpote magis aperto et obvio, ordinariè facilitùs et certius scire potest, quòd sit verus Scripturæ sensus à Spiritu sancto intentus; ideòque ab eo communiter firmiora duci argumenta queant, quam à sensu mystico, de quo non ita facilè constat, an sit verè mysticus, seu à Spiritu S. sub cortice litteræ intentus. Litteralis enim sensus, seu verborum significatio, utpote pendens ex humana institutione vel consuetudine, cui Deus in SS. Scripturis se accommodare solet, est nobis plerùmque cognita; sectis verò sensus mysticus, seu rerum significatio, quæ ex arbitrio Spiritus S. pendet. Si tamen certò constat de sensu spirituali seu mystico, aquè (ut dixi) efficax erit ad probandum ac sensus litteralis; neque tantùm serviet ad mores instruendos, sed etiàm ad fidei dogmata probanda et defendenda. Sanè Christus ipse et Apostoli non rarò ex sensu mystico argumentati sunt ad doctrinam fidei declarandam et confirmandam. Sic Christus ex serpente æneo exaltato à Moysè infert se fore exaltandum in cruce; ex eo quòd Jonas tribus diebus et tribus noctibus fuerit in ventre ceti, infert, se fore simili tempore in corde terræ. S. Paulus. ex eo quòd Abraham habuit duos filios, Ismaëlem de ancillâ, et Isaacum de liberâ, allegoricè indicat Deum esse auctorem utriusque Testamenti veteris et novi, quorum figura erant Agar et Sara. S. Joannes ex eo, quòd de agno paschali dicitur Exod. 12, 46 : *Os non comminuetis ex eo*, arguit mysticè, Salvatori in cruce non fuisse frangenda crura. Igitur ex usu ipsius Christi et Apostolorum habemus, valere sensum mysticum etiàm ad res fidei probandas et confirmandas.

99. Argum. VI. Auctor Epistolæ ad Hebræos cap. 9, v. 4, dicit, in arcâ fœderis fuisse urnam continentem manna, et virgam Aaron, quæ fronderat, et tabulas legis; sed l. 5 Reg. cap. 8, v. 9, expressè dicitur : *In arcâ autem non erat aliud, nisi duæ tabulæ lapideæ, quas posuerat in eâ Moyses in Horeb*, ergo Epistola ad Hebr. non potest esse canonica, utpote apertè contradicens alteri textui S. Scripturæ.—Resp.: Ex variis variorum responsionibus, quas ad apparentem hanc antilogiam solvendam afferunt, mihi præplacet, et sufficit illa, quam Cornelius à Lap. cum multis aliis amplectitur. Dico itaque præpositionem *in*, dum ad Hebr. cap. 9, v. 4, dicitur, in arcâ fuisse urnam, et virgam Aaron, amplè sumi, et significare idem ac *juxta* arcam. In loco enim aliquo esse dicitur, quod in eo est, vel in loco contiguo est. Neque desunt in S. Scripturâ exempla, ubi præpositio in posteriori sensu adhibetur. Sic Joan. 10, 23, legimus : *Et ambulabat Jesus in templo, in porticu Salomonis*. Et tamen porticus non erat templum propriè loquendo, sed templum vocatur, quia adjuncta erat templo. Et Luc. 13, 35, Dominus de morte suâ ait : *Non capit Prophetam perire extra Jerusalem*, cum tamen ipse non fuerit mortuus in Jerusalem, sed prope illam, quia ut dicitur ad Hebr. 13, 12, et omninò certum est : *Jesus..... extra portam vassus est*. Unde etiàm illud Luc. 9, 34 :

Et dicebant excessum (græcè ἔξωθεν, exitum) ejus, quem completurus erat in Jerusalem, hunc sensum habet : Prope Jerusalem, in monte Calvarie. Imò etiàm in sermone quoque profano et vulgariè dicitur Augustæ, Monachii, Viennæ contigisse, quod juxta seu prope has urbes contigit. Dicit ergo auctor Epistolæ ad Hebræos (nempe D. Paulus) hæc omnia (puta urnam, virgam et tabulas Legis) fuisse in arcâ, id est, in arcâ, vel juxta arcam. Et hoc est quod jusserat Dominus Moysi de manâ dicens Exod. 16, 35 : *Repono illud coram Domino*, non dicit, in arcâ, sed *coram Domino*, id est, coram arcâ et propitiatorio in quo quasi throno suo residet Dominus. Similiter de virgâ Aaron scriptum est Num. 17, 10 : *Dixitque Dominus ad Moysen : Refer virgam Aaron in tabernaculum testimonii, ut servetur ibi, etc..... Fecitque Moyses sicut præceperat Dominus*. Ex quibus verbis cum Riberâ ita argumentamur : Cum Dominus ait : *Refer virgam Aaron in tabernaculum testimonii*, vult iterùm ferri ad locum, in quo erat priùs; non erat autem priùs in arcâ; ita enim legimus in eodem cap. : *Loquere ad filios Israel, et accipe ab eis virgas singulas per cognationes suas, à cunctis principibus tribuum... ponesque eas in tabernaculo fœderis coram testimonio, ubi loquar ad te*. En ait : *Coram testimonio*, id est, coram arcâ, in quâ erat testimonium sive lex. Erant igitur virgæ in tabernaculo fœderis coram arcâ, non intra, et ibidem quoque erat virga Aaron. E contrario nusquam tabulæ legis dicuntur esse coram Domino, quia non erant *juxta* arcam, sed in arcâ.

100. Argum. VII. Auctor Epistolæ ad Hebr. 9, 20, in voce *Testamentum*, græcè διαθήκη, inaniter ludit, vocem à proprio in improprium sensum detorquens; ergo, ut Joannes Clericus impiè cavillatur, scriptor Epistolæ ad Hebræos meros lusus hominis Hellenistæ protulit. Ant. prob. : Auctor Epist. ad Hebr. citato cap. 9, v. 15 et seqq. loquens de Testamento propriè dicto, quod morte testatoris confirmatur, vers. 20, allegat verba Exod. 24, 8 : *Hic sanguis Testamenti, quod mandavi ad vos Deus*; atqui in Exodo secundùm hebraicam veritatem nulla fit mentio Testamenti, sed pacti, seu fœderis. Illa enim verba Exod. 24, v. 8, in textu hebræo דגה האלח הדברים על עמכם עדה כות, דגה האלח הדברים עם, non habent alium sensum, quàm istum : *Hic est sanguis fœderis quod pepigit Dominus vobiscum super cunctis sermonibus his*; ergo auctor Epist. ad Hebr. adducens hunc textum libri Exodi malè posuit vocem *testamenti* loco vocis *fœderis*; quasi testamentum sit morientium, pactum verò viventium.—Resp.: Frivolum et prorsus nullum est hoc adversariorum argumentum. Nam vox hebræa ברית, *Berith*, quæ Exod. 24, 8, ponitur, non solùm *Fœdus*, sed et *testamentum*, sive genere ad speciem restricto *Fœdus testamentarium* significat (1). Hinc non solùm auctor Ep. ad Hebræos, sed etiàm 70 Interpretes vocem ברית

(1) Vide Cornelium à Lap. Comment. in Epist. ad Hebr. 9, 20. responsione, nota primò

Berith perpetuò vertunt *ברית*, id est, *Testamentum*, ut patet ex cit. loc. Exodi; item ex Psalmis, quos ex versione 70 habemus, et ex Hieronymo in cap. 2 Machiæ, ubi ait : *Notandum quòd ברית verbum hebraicum, Aquila *ברית* interpretatur, 70 semper *ברית*, id est, testamentum.* Et Apostolus Paulus ad Rom. 9, ad Galat. 3, 17, ac ibid. cap. 4, v. 24, et alibi, loquens de lege veterè, testamentum vocat id quod Hebræi dicunt *ברית*, imò adeò trita est in Ecclesiâ hæc vox *Testamentum* pro hebraicâ voce *ברית*, ut nihil frequentius dicamus, vel audiamus, quàm Testamentum vetus et Testamentum novum.

Quare falsum omninò est, quòd auctor Epistolæ ad Hebr. 9, 20, ad significationem *Testamenti* propriè dicti detorsit illum locum. Exod. 24, 8, in quo agitur de *federe*. Promissio enim vitæ æternæ, de quâ per figuras in Testamento veteri, et apertè in novo agitur, est simul *Testamentum* et *fedus* seu *factum*, scilicet inter Deum et homines; est Testamentum, quia continet dispositionem de hæreditate aternâ dandâ filiis Dei, quæ non fuit rata ante mortem testatoris. Testamentum enim est dispositio de hæreditate, quæ non prius rata, quàm testator moriatur; est autem simul factum illa Dei promissio, quia habet annexam conditionem. Non enim vult testator Deus dare hæreditatem æternam, nisi iis qui leges suas observaverint, et hæc ratione dicitur *fedus* et *factum*. Igitur de eadem re loquitur Moyses Exod. 24, 8, et Paulus ad Hebr. 9, 15 et seqq. et Moyses quidem vocat *factum*, sed intelligit non quodecumque factum, sed factum de dandâ hæreditate post mortem testatoris, et propterea sanguinem aspersit in populum (1), qui figura est sanguinis Christi pro nobis effundendi; Paulus autem vocat *Testamentum*, sed intelligit de testamento non qualicumque, sed conditionato, id est, quod simul sit factum. Nimirum, ut paulò ante dixi, utuntur quidem diversis vocabulis, sed rem tamen eandem Moyses et Paulus loc. cit. significant.

101. Corollarium. Cùm Moyses Exod. 24, 8, dixit : *Hic est sanguis fœderis*, intellexit *fedus testamentarium*, sive testamentum typicum jam dictum : idèquò rectè S. Paulus *fedus* illud Mosaicum citans ad Hebr. 9, 20, interpretatur per vocem *testamenti*, quia verè fuit Testamentum, scilicet typicum. Totum enim vetus Testamentum erat umbra et typus Christi, rerumque futurarum in novo Testamento. Cùm ergo novum Testamentum fuerit propriè dictum testamentum, quod morte testatoris, puta Christi confirmatum est, sequitur et vetus Testamentum fuisse typum novè Testamenti propriè dicti, ac consequenter ipsum quoque vetus Testamentum fuisse testamentum propriè dictum, scilicet typicum. Qualis enim est res in se, talis est et typus ejus in representatione. Cùm itaque novum Testamentum in se sit testamentum propriè dictum, sequitur et vetus Testamentum, quod novi fuit typus

(1) Sic enim Exod. 24, 8, de Moysè dicitur : *Ille verò sumptum sanguinem respersit in populum et ait : Hic est sanguis fœderis, quod pepigit Dominus vobiscum super cunctis sermonibus his.*

representatione, sive typicè, fuisse testamentum propriè dictum; ut pluribus à Cornelio à Lap. expli- catur.

102. Argum. VIII. In Epistolâ ad Hebræos quædam citantur ex V. T. quæ hodiè in Bibliis non leguntur; ergo videtur esse corrupta, vel saltem non canonica. Ant. prob. : Ad Hebr. 9, 19, dicitur quòd Moyses publicè prælecto volumine fœderis, *accipiens sanguinem vitulorum et hircorum, cum aquâ et lanâ coccineâ et hyssopo, ipsum quoque librum.... aspersit*; sed hæc non habentur Exod. 24, 8, ubi quid à Moysè in confirmationem fœderis cum Deo initi factum fuerit, narratur. Dein ad Hebr. 9, 21, dicitur : *Etiam tabernaculum et omnia vasa ministerii similiter aspersit*; quod iterum Exodi loc. cit. non exprimitur. Præterea ad Hebr. cap. 12, ubi de lego in monte Sina terribiliter latâ sermo est, vers. 21, legitur : *Moses dixit : Exterritus sum, et tremebundus, nec tamen hæc verba habentur in L. Exodi, ubi promulgatio legis in monte Sina describitur.* — Resp. : Ex objectis textibus neutiquàm probatur, Epistolam ad Hebræos esse vitiatam, aut saltem non canonicam.

Nam ad primum, resp. : Hæc ad Hebr. 9, 19, scripta et Exod. cap. 24, non expressa, omisit Moyses, Exod. cap. 24, quia succinetè hæc narrat : ea verò scriptor theopneustus Epistolæ ad Hebr. loc. cit. ex revelatione, vel ex traditione seu ex consuetudine ritus legalis, ac ipsâ praxi didicerat, atque eandem ex instinctu Spiritus S. supplevit et expressit (1). Nam aquam sanguine misceri solitam fuisse in sacris aspersioibus, patet Exod. 12, 22. Idem patet de cocco, sive lanâ coccineâ atque hyssopo, Num. 19, 6 et 18.

Rursum, cum vitulis oblatos quoque fuisse hircos, patet, quia hircus, utpote suo fœdere aptè peccatum representans, offerri solebat pro peccato Lev. 9, 3 et 15. Hirci ergo hi in fœdere et testamento Mosaico pro peccatis populi immolati significabant Christum in cruce pro peccatis totius mundi immolandum; quâ immolatione sancitum est novum Christi Testamentum.

Porrò *ipsum quoque librum* (fœderis)... *aspersit* sanguine (nimirum Moyses), siquidem lex imperfecta est, et nequit sanctitate dare, et ad eam rem præstandam eget sanguine Christi, cujus figura erat sanguis hic victimarum. Unde cùm hæc circumstantia de libri aspersione, sicut priores paulò ante memoratæ, non esset scripta in Exodo, auctor theopneustus Epistolæ Hebr. (nempe D. Paulus), quod prætermisissum erat, ex instinctu Spiritus S. supplevit, quoniam ad rem, quam agebat, pertinere vidit.

Ad secundum, resp. : Id, quod ad Hebr. 9, 21, de aspersione tabernaculi, omnium vasorum ministerii dicitur, factum est non eo tempore, quo Deus Exod. cap. 24, cum Hebræis fœdus iniiit : tunc enim necdum fabricatum erat tabernaculum, sed postea factò, erecto et dedicato tabernaculo.* Unde non mirum, quòd Exod. cap. 24 de aspersione tabernaculi et vasorum

(1) Quòd enim Epistolâ ad Hebr. Deo inspirante scripta sit et canonica, jam supra num. 87 et seqq. probavimus.

ministerii nihil legatur. Vide Riberam et Cornelium à Lap. Comment. in Ep. ad Heb. 9, 21. Quamvis autem Exod. cap. ultimo, ubi de primâ erectione et dedicatione tabernaculi agitur, non dicitur tabernaculum aspersum sanguine, sed unctum sacro oleo, intelligendum tamen est, ut sanguine quoque fuerit respersum; uti monet Cl. Bonfrerius, Comment. in Levit., et clarè testatur Josephus, lib 3 Antiq. c. 9, his verbis: *Deinde sanguine victimarum ornatum Aaronis et filiorum ejus aspersit... atque hoc modo per septem dies ipsos et vestes eorum curabat; tabernaculum item et ejus vasa unguento sicut jam dixi confecto, et sanguine tatorum et arietum alternis diebus juxta genus suum mactatorum.*

Ad tertium, resp. : Equidem hæc verba : *Moses dixit exterritus sum et tremebundus*, non leguntur in Exodo, ubi narrat Moyses ea quæ contingere cùm Deus legem ipsi ferret, neque aliis in locis huc pertinentibus. Quamobrem ex majorum narratione aut aliunde censendus est id didicisse scriptor theopneustus Epistolæ ad Hebræos.

105. Quæres IV : « Quomodo verba illa ad Hebr. 5, 7, de Christo scripta : *Qui in diebus carnis suæ preces... ad eum, qui possit illum salvum facere à morte, cum clamore valido et lacrymis offerens* (videlicet in monte Oliveti, et pendens in cruce) *exauditus est pro eâ monte reverentiâ, conciliari queant cum illis Christi verbis Matth. 27, 46, in cruce clamantis : Deus meus, Deus meus, ut quid dereliquisti me?* » — Resp. : Sensus primî textûs est, quòd Christus exauditus fuerit non in petitione et voluntate quasi naturalis, quæ petebat conditionatè, si fieri posset, mortem evadere (illam enim Christus ipse correxit, et impleri absolutè noluit, juxta illud : *Veruntamen non mea, sed tua voluntas fiat*, uti orabat in horto), sed in suâ petitione, et voluntate absolutâ atque efficaci, quâ oravit non pro fugâ crucis et mortis, sed pro implendâ Patris voluntate circa passionem suam hujusque fructum; scilicet ut suâ passione et morte mereretur sibi resurrectionem à morte; nobis autem salutem tam corporis quam animæ. Nihilominus cum veritate potuit in cruce dicere, se esse à Patre derelictum, non hoc sensu, quòd fuerit desertus et separatus à Deitate ac unione hypostatice Verbi, non etiam à gratiâ et amicitia Dei; sed eo sensu, quòd Pater eum à morte non eriperet, nec consolatione in carne et parte animæ inferiore afficeret, sed Filium suum doloribus et tormentis cruciari usque ad divisionem animæ à corpore permetteret. Præterea Tirinus et Cornelius à Lap. etiam addunt hanc rationem, et censent Christum in cruce recitasse psalmum vigesimum primum, qui est de passione et resurrectione Domini, et incipit : *Deus meus... quare me dereliquisti?* ut sic ostenderet se esse illum ipsum, de quo psalmus ille agit, scilicet Messiam. Cæterum impia et horrenda est Calvinii et Bezzæ blasphemiam asserentium, verba illa Christi fuisse desperantis in cruce. Vide Cornelium à Lap., et nostram hujus blasphemie refutationem, part. 7, sect. 5, cap. 2, q. 12.

104. Quæres V : « Quis ille Melchisedech, de quo ad

Hebr. 8, 3, dicitur, quòd fuerit *sine patre, sine matre, sine genealogiâ, neque initium dierum, neque finem vitæ habens?* — Resp. : Melchisedech ibi dicitur *sine patre et sine matre*, non quòd his caruerit, sed, quòd hi nobis ignoti sint, eò quòd ejus genealogia non per-textatur in S. Scripturâ, quæ solummodo Hebræorum genus recensere solet, non què genealogiam sive non Hebræorum, qualis erat Melchisedech, unus ex regibus Chananeorum. Similiter *neque initium dierum neque finem vitæ habens* is dicitur in Scripturâ, utpote quæ non meminit seu natiuitatis seu mortis Melchisedech, sicut tamen meminit natiuitatis, et mortis Aaronis, et consequenter nec meminit finis sacerdotii Melchisedechi, qui hoc ipso assimilatus est Filio Dei, et erat figura æterni sacerdotii Christi. Ita Chrysostomus, Theophylactus et Oecumenius.

Porrò variæ erant, aut sunt erroneæ opiniones de Melchisedech. Nam seculo secundo Ecclesiæ duce Theodoto Trapezitâ exorti sunt hæretici, qui Melchisedechum supernam quamdam virtutem majorem Christo asseruerunt (1), idè Melchisedechianii dicit. Hierax verò Ægyptius (à quo Hieracitæ (2) hæretici) hanc hæresin postcâ instauravit, et docuit, Melchisedechum esse Spiritum S.; idipsum etiam alii (3) propugnabant. Samaritani, testibus SS. Epiphania (4), et Hieronymo (5) Melchisedechum esse Sem filium Noe arbitrati sunt. Quidam ex Christianis antiquis putarunt Melchisedechum fuisse ipsum filium Dei, qui Abrahamo humanâ specie sese videndum obtulerit, ut refert S. Epiphanius loc. cit. hæresi 55. Hanc opinionem jam exoletam suscitârunt Petrus Molinæus, et Petrus Cunæus. Denique Origenes teste S. Hieronymo censuit Melchisedechum esse Angelum, qui Abrahamo apparuerit. Verùm omnes hos errores solidè refutant Calmetus (6) Natalis Alex. loc. cit., Xav. Widenhofer (7) alique demonstrantes Melchisedechum fuisse hominem purum; Chananeum, regem simul et sacerdotem.

105. Quæres VI : « Quomodo verba (ad Hebr. 13, 11) : *Quorum animalium inferatur sanguis pro peccato, in sancta per pontificem, horum corpora cremantur extra castra, cum verbis (Levit. 7, v. 6) : Omnis maculus de sacerdotali genere, in loco sancto vescetur his carnibus, quia sanctum sanctorum est*, concilianda est? » — Resp. : Hi duo textus facilè conciliantur. Nam posterior loquitur de victimis communibus, quas sacerdotes et levitæ ex Dei concessione comedebant; textus autem prior ad Hebr. loc. cit. non loquitur de victimis communibus, sed de hirco et vitulo, qui offe-

(1) Vide S. Epiphania opus de Hæresibus, hæresi 55.

(2) Ibidem, hæresi 67.

(3) Ita testatur Natalis Alex. tom. 1 Histor. Eccl. in 3 mundi ætatem, dissert. 5.

(4) Loc. cit. hæresi 55.

(5) In Epist. ad Evagrium.

(6) Tom. 3 Dissertationum pag. 171 et seqq.; vel dissertatione præfixâ ante hujus auctoris Commentarium in Epist. ad Hebræos.

(7) Tom. 1 S. Scripturæ dogmaticè explicatæ Commentar. in Genes. c. 14, v. 13.

rebantur pro peccatis pontificis et totius populi, maxime in festo Expiationis. Horum enim sanguine ex-
 piabantur sancta, idèque eorum cadavera non comedebantur à sacerdotibus, sed cremanda erant extra castra. Plura de hoc vide apud Cornelium à Lap., aliosve interpretes.

Pars ix.

SEPTEM EPIST. CATHOL. ET APOCALYPSIS.

BENEVOLE LECTOR! Clarissimi viri LUCRETI VEITH præsens hoc opusculum est. Propriâ illius manu conscriptum, post mortem inventum est in mensâ cum cæteris chartis Tu utere in salutem tuam; precare requiem mortuo; ante omnia dic laudem Deo, qui, quod se auctore coeptum est, pro suâ bonitate non voluit esse imperfectum.

Jacobus, Petrus, Joannes, Judas septem Epistolas ediderunt, tam mysticas, quàm succinctas, et breves pariter et longas; breves in verbis, longas in sententiis, ut rarus sit, qui non in earum lectione cæcutiat. (S. Hieronymus, epist. 103 ad Prulinum.)

Apocalypsis Joannis tot habet secreta, quot verba. Parùm dixi pro merito voluminis; laus omnis inferior est; in verbis singulis multiplices latent intelligentiæ. (Idem in eadem epist. c. 7.)

SECTIO I.

DE SEPTEM EPISTOLIS CATHOLICIS.

In vulgatâ editione sacrorum Bibliorum Epistolæ S. Pauli proximè sequuntur septem aliæ Epistolæ diversorum Apostolorum, scilicet Epistola una S. Jacobi, geminæ S. Petri, tres S. Joannis, una S. Judæ, quæ passim Catholicæ sive universales nominantur, tum quòd catholicam fidem, legem, Ecclesiam describant, et commendent Catholicis ubivis locorum ac temporum existentibus; tum quòd non ad unam personam, civitatem aut locum, ex. gr., ad Timotheum, ad Romanos, ad Corinthios, etc., sed ad omnes ubique variis in provinciis dispersos scriptæ sint, præter Epistolas secundam et tertiam S. Joannis ad personas particulares datas. Verùm id non obstat, quominus à majore parte sumatur denominatio, proindeque septem illæ epistolæ appellentur Catholicæ, vel etiam encyclicæ, orbiculares, aut circulares, ut eas Græci, quemadmodum Theodoretus et Oëcumenicus, vocant (1). Cæterum eadem septem Epistolæ alio quoque nomine etiam appellantur Canonice; quia scilicet fidelibus apostolicum canonem seu regulam, normam et formam rectè et christianè vivendi præscribunt; et quia canonicam S. Scripturæ, veritatisque à Deo revelatæ auctoritatem, dignitatemque obtinent.

CAPUT I.

De Epistolâ B. Jacobi.

Scopus et argumentum hujus epistolæ est, 1° amare fideles ad constantiam in persecutione, quam patebantur à Judæis et gentibus. Ita enim in exordio illius dicitur: *Omne gaudium existimate fratres, cum in varias tentationes incideritis*; ac deinceps graphicè invictæ patientiæ decus et majestas depingitur. 2° Commendantur in hac Epistolâ bona opera, quæ Simon

(1) Vide Cl. Hermann. Goldhagen part. 3 Introduct. in S. Scripturam, sect. 2, num. 291, pag. 445.

Magus et ejus asseclæ, S. Pauli doctrinam in parvum sensum detorquentes, ad salutem superflua esse volebant.

Quinam autem sit hujus epistolæ auctor, non una est omnium sententia. Negat Lutherus esse S. Jacobi, scilicet Apostoli, atque memoratæ epistolæ auctorem fuisse neque Apostolum, neque Domini discipulum, sed discipulorum discipulum, vel eo quid minus; bonum tamen virum. Similiter Erasmus, cum auctoritatè scriptoris hujus epistolæ multùm derogasset, subiungit: *Supervacuum arbitror, anaxi de auctore digladiari* (1). E contrario alii cum totâ Ecclesiâ eandem epistolam adscribunt S. Jacobo Apostolo; quamvis inter se certent, quisnam fuerit ille Jacobus. Nonnulli Hispani (2) eam tribuunt Jacobo filio Zebedæi, qui cognominatur Jacobus Major, et erat frater S. Joannis Evang., occisus ab Herode Aetor. 12, 2, ac celebratur ut patronus Hispaniæ. Verùm alii passim, et veteres et recentiores epistolam, de quâ agimus, tribuunt S. Jacobo Alphæi, qui Minor (sive ætate, sive vocatione, ut vult Lorinus, sive staturâ, ut vult Fevardentius, sive quo alio respectu) cognominatur. Alii denique distinguunt Jacobum Apostolum ab episcopo Hierosolymæ, tresque faciunt Jacobos, primum Zebedæi, secundum Alphæi, utrumque Apostolum, tertium fratrem Domini, qui fuerit episcopus dicitur (non Apostolus) Hierosolymæ, scripsitque hanc epistolam. Ita ex antiquis Epiphanius, hæres. 76, Dorotheus in Synopsi, Clemens, aliique à Cornelio à Lap. ibid. citati. Ex recentioribus verò Godefridus Henschenius in Actis sanctorum Bollandianis (3), et Ignat. Weitnauer (4) contendunt.

(1) Vide Cl. Hermann. Goldhagen loc. cit. num. 291.

(2) Vide Cornelium à Lap. in Proœmio Comment. in epist. S. Jacobi.

(3) Tom. 4 aprilis ad ejus diem nonam de S. Mariâ Cleophæ cap. 1, breviter, et tom. 4 maii die primâ, in Commentario prævio de genuino S. Jacobo, præsertim § 4.

(4) In Dictionario suo Biblico, art. *Jacobus*. Item in

scriptorem memoratæ epistolæ solummodò vocari Apostolum honoris causâ, non verò fuisse Apostolum ex duodecim unum. Neque contrarium, inquit, evincitur ex illis Pauli ad Galat. 1, 19 : *Alium autem Apostolorum vidi neminem, nisi Jacobum, fratrem Domini*, nempe eum ipsum, qui Hierosolymæ fuit episcopus, et Epistolam jam sæpiùs laudatam scripsit. Vocatur enim, aiunt, hoc loco Apostolus, sicut S. Paulus nomine Apostoli honoratur, licet non fuerit ex numero duodecim Apostolorum. « Sanè ipse S. Paulus, inquit Henschenius (1), quamvis non fuerit ex duodenario Apostolorum numero, seipsum tamen Apostoli titulo honorat, dum ita epistolæ suas auspicatur : *Paulus Apostolus Jesu Christi; Paulus, vocatus Apostolus; Paulus, servus Dei, Apostolus Jesu Christi; Paulus non ab hominibus, neque per hominem, sed per Jesum Christum*. En, sicut Paulus seipsum... Apostoli titulo honorat, ita et (ad Galat. loc. cit.) Jacobum fratrem Domini, quamvis et hic ex duodenario Apostolorum numero non fuerit. Verùm ipse Jacobus valdè modestè Epistolam suam canonicam (non nominando se Apostolum, sed servum Christi duntaxat) auspicatur his verbis : *Jacobus, Dei et Domini nostri Jesu Christi servus, duodecim tribubus, quæ sunt in dispersione, salutem*. » Ita Henschenius loc. citato.

Verùm his insuperhabitis fatendum, ut jam supra indicavimus, communem esse sententiam, non esse tres distinguendos Jacobos illos, et scriptorem epistolæ, de quâ hic agimus, esse unum è duodecim Apostolorum numero, nempe Jacobum Alphæi, episcopum Hierosolymæ. Ita præter plurimos alios teste Cl. Goldhagen (2), etiam sentit Benedictus XIV, in Hist. Apost. sic inquit : *Ego Chrysostomo, Augustino et Hieronymo plus quam illis credo; atque ut plus credam, D. Pauli facit auctoritas, qui scribens ad Galatas cap. 1, v. 19, Jacobum fratrem Domini in numero habet Apostolorum; siquidem affirmat, se præter hunc et Petrum ex Apostolis vidisse neminem*. Atque hæc loco præemii in exponendam epistolam S. Jacobi commemorasse sufficiat. Plura de triplici Jacobo disserunt Cl. Goldhagen, et Henschenius locis paulò ante citatis.

1. Quæres I : *An et qualis Jacobus Apostolus in Hispanias prædicandi Evangelii causâ profectus sit?* Antequàm ad hanc quæstionem inter eruditos valdè controversam respondeatur, notandum est, quòd præsens quæstio non de Jacobo Alphæi, qui alio nomine Jacobus Minor appellatur, neque de tertio quodam Jacobo, qui fuerit episcopus Hierosolymitanus, et juxta quosdam etiam auctor epistolæ canonice, quæ S. Jacobi dicitur, sed non Apostolus ex duodecim, instituat. Neuter enim horum in Hispanias ex causâ supra memoratâ profectus legitur. Sed quæstio solum est de Jacobo Zebedæi, qui etiam Jacobus Major dicitur. Quæ-

suo Comment. in epist. S. Jacobi cap. 1, v. 1, et in Evang. Marc. 13, 40.

(1) Tom. 1 loc. cit.

(2) Introd. in S. Script. P. 3 num. 294. Vide hæc in rem etiam num. 293.

ritur nimirum, utrùm Jacobus Major aliquando in Hispaniam profectus sit, atque in hanc regionem Christi fidem invexerit? Multi enim recentiores critici hoc negant, et inter hos quoque Natalis Alexander (1), statuens has duas propositiones. Propositio I. *Traditione constat, S. Paulum, in Hispanias profectum, ibi Ecclesiam fundasse*. Nam de D. Pauli ad Hispanos itinere testantur S. Athanasius, S. Cyrillus Hierosol., S. Epiphanius, S. Chrysostomus, Theodoretus, S. Hieronymus, S. Gregorius M. ab eodem auctore citati. Propositio II. *S. Jacobum nusquam in Hispaniam profectum, validis argumentis demonstrat*. In eandem Natalis Alexander sententiam propendet etiam Honoratus à S. Mariâ (2), quamvis alibi (3) pro oppositâ sententiâ citat de Marcâ epist. ad Henr. Valesium. Præterea Joan. Dominicus Mansi è Congregatione Matris Dei (4), ait, modò inter sapientes criticos exploratum esse, S. Jacobum in Hispaniam Christi fidem non invexisse.

Nilominus (prout idem Joan. Dom. Mansi loc. cit. advertit) hispanicam S. Jacobi prædicationem defendendam suscipere plures auctores magni nominis, quorum nomina usque ad ætatem suam recenset Joannes Albertus Fabricius (5), quibus addendi sunt Guilielmus Cuperus (6), Henschenius (7), Adrianus Daude (8), Cajetanus Cenni (9), aliique Hispani in Actis SS. Bollandianis (10) indicati.

Hæc de itinere S. Jacobi Apostoli in Hispaniam prædicandi Evangelii causâ suscepto breviter commemoranda duximus, studioso lectori ad augendam eruditionem servitura.

2. Quæres II : *An epistola catholica B. Jacobi Apostoli merito in canonem divinatorum librorum relata sit?* — Resp. affirmativè contra Lutherum (11) et hujus assecclas, quamvis hodiè Protestantes ab inconsultâ magistri sui opinione recedant. Porrò canonica dictæ epistolæ auctoritas ostenditur ex Patrum et universalis Ecclesie consensu. Nam Epistola B. Jacobi ponitur in catalogo divinatorum librorum à concilio Laodicen-

(1) Hist. Eccl. secul. 1, dissert. 15.

(2) De Regulis et usu criticis, tom 1, pag. 167.

(3) Ibid. pag. 295, in Notâ.

(4) Vide citatum locum Natalis Alex. in editione operâ et studio Constantini Roccegga Congregationis ejusdem cum notis Joannis Dom. Mansi Ferrariæ excusâ an. 1760, et Venetiis protestante apud Thomam Bettinelli.

(5) In salut. Luc. Evangelii cap. 16, § 2.

(6) In Actis SS. in Appendice ad tom. 6 juli.

(7) Ibidem in Diatribâ ad tom. 4 aprilis.

(8) In Historia universal. rom. imperii, l. 4 Hist. Eccl. § 3. Et in animadversione 5 ad cap. 2 libri 1.

(9) De Antiq. Eccles. Hispan. tom. 1, dissert. 1, c. 2.

(10) In Appendice tom. 7 juli.

(11) Dixi : *contra Lutherum*. Huic tamen istâ in re contrarius est Calvinus, teste Cl. Hermanno Goldhagen de Epistolâ S. Jacobi ita loquens : *Ego, quia nullam ejus repudiandæ causam satis justam video, libenter eum sine controversiâ amplector*. Cæterùm ipse etiam Lutherus, quamvis in præfatione epistolæ S. Jacobi neget, eam esse canonicam, eandem tamen ut bonam et utilem laudat, eique, qui volet, permittit, ut eam in canonicarum Scripturarum numero habeat.

si can. 59, Carthaginensi III, can. 47, Florentino et Tridentino : item ab Innocentio I et Gelasio summis pontificibus. Præterea hanc Epistolam ad probandum dogma ecclesiasticum auctore concilium Milevitanum can. 7. Eandem citant auctores operum sub nomine Dionysii, de div. Nom. c. 4, Origenes, homil. 7 in Jesue, Ephrem Syrus, serm. de penitentia, Cyprianus lib. ad Novatian., Augustinus, lib. 2 de Doctr. christ. et alibi, plurimique alii omnium à conditâ Ecclesiâ seculorum, de quibus vide Bellarminum.

3. SOLVUNTUR ARGUMENTA CONTRARIA. — Argum. I. Teste Eusebio, lib. 2 Hist. c. 25 Epistola Jacobi, et illa Judæ est adulterina; ergo. Ita obijciunt Centuriatores Magdeburgenses, centur. 1, lib. 2, c. 4. — Resp.: Nego ant. Nam Eusebius cit. loc. *Sciendum est, inquit, quod à nonnullis non recipiuntur; sed addit: Nos tamen scimus, etiam istas cum cæteris ab omnibus penè Ecclesiis recipi.*

Dices: Saltem Hieron., lib. de Vir. illustr. de Epistola Jacobi canonicâ auctoritate dubitavit, dicens: Unam scripsit (Jacobus) Epistolam, quæ de Septem Catholicis est; quæ et ipsa ab alio quodam sub nomine ejus assertur; licet paulatim, tempore procedente, obtinuerit auctoritatem. — Resp.: Ex his verbis S. Hieronymi non potest concludi, eum de authenticâ hujus Epistolæ dubitasse. Postrema enim verba solum ex aliorum mente refert; suam autem sententiam exprimit præcedentibus verbis: *Unam scripsit Epistolam, quæ de septem Catholicis est*, quo dicto satis refellit falsam illam opinionem putantium, eandem ab alio quodam sub nomine Jacobi esse editam.

At inquires: Si epistola S. Jacobi canonica est, cur de illâ plures vetores, ex gr., Clemens Romanus, Polycarpus, Justinus silent? — Resp.: Multa Patrum monumenta perierunt, in quibus, utrum hujus epistolæ meminerint, necne, ignoramus. Præterea silentium auctoris de re quâpiam sæpè non probat, rem ipsam eidem fuisse incognitam, aut ab eo improbatam. Denique, licet alii sileant, tamen de hac Epistola tanquam catholicâ et canonicâ mentionem faciunt Hieronymus, Origenes, Augustinus, aliique.

4. Argum. II. Epistola S. Jacobi contradicit aliis S. Scripturæ locis; ergo malè in Canonem divinarum librorum relata est. Prob. ant. Jacob, 1, 15, dicitur: *Deus... neminem tentat.* Sed Genes. 22, 1, Deus tentavit Abrahamum. Et Deut. 15, 3, dicitur: *Tentat vos Dominus vester.* — Resp. et textus apparenter sibi contradicentes explico. Deus neminem tentat tentatione, quæ ad peccatum invitat. Essentialis enim bonitas Dei non potest ad malum invitare. His non obstantibus, Deus tentavit Abrahamum, tentavit Hebræos; quia hæc tentatio non est seductionis, neque ad peccatum, sed est probationis et ad majus meritum, et ad majorem coronam. Ita S. Augustinus hanc objectionem solvit, dicens, Epist. 146 ad Consentium: *c De Deo Jacob 1, 15, Scriptura dicit: Ipse autem neminem tentat; nec contraria est ista sententia ei, quæ dicitur Deut. 15, 3: Tentat vos Dominus Deus vester; sed solvitur questio, cum vocabulum tentationis diversas intelli-*

gentias habeat, eò quòd alia sit tentatio deceptionis, alia tentatio probationis; secundùm illam non intelligitur, qui tentat, nisi diabolus, secundùm hanc verò tentat Deus. Hucusque doctor Hipponensis, qui idipsum confirmat lib. de Consensu Evang. cap. 30.

Dices I. Jacob. 1, 3, legitur: *Probatio patientiam operatur.* Contra S. Paulus ad Rom. 5, 3, ait: *Patientia probationem operatur.* Ergo Jacobus contradicit Paulo. — Resp.: Conc. ant. neg. cons. Nam duæ res sibi invicem sæpius causæ sunt, quin idèò contradictio sequatur. Sic calor producit ignem, et ignis calorem; vapor causat pluviam, et pluvia vaporem. Dein omnis contradictio abest, si cum Calmeto et aliis consideremus quòd in diverso sensu vox probatio in citatis locis adhibetur, ita ut apud Jacobum significet actualem probationem, quæ est tribulatio, quæ examinatur, probatur et exploratur hominis fides et virtus; apud Paulum verò ipsum effectum et terminum probationis, quia patientia, seu tribulationis sancta perpessio facit, ut homo patiens sit probatus et Deo charus. Jacobus igitur cum Paulo conciliatur, si allati textus exponantur hæc sensu: *Probatio*, hoc est, malorum et ærumnarum, quibus à Deo exercemur, *perpessio patientiam operatur*, nosque humiles magis, subjectos, patientes reddit (nam malorum perpessione habitum patientiæ acquirimus). Et *patientia*, scilicet malorum perpessio, *probationem operatur*, probatos efficit et Deo charos.

Dices II, et quæres: An S. Jacobum, dum in suâ Epistola, cap. 2, justificationem non soli fidei, sed operibus adscribit non contradicat S. Paulo ad Rom. cap. 3 docenti, hominem justificari ex fide sine operibus? — Resp. et cum Augustino Præfat. in Ps. 31, dico, Jacobum et Paulum cit. loc. non pugnare inter se. Nam Paulus loquitur de primâ justificatione, quæ homo fit justus ex injusto, et nomine *operum* intelligit opera, quæ fiunt sine fide et gratiâ, solis viribus liberi arbitrii: Jacobus autem loquitur de secundâ justificatione, quæ quis ex juxta fit justior, juxta illud Apoc. ult. v. 11: *Qui justus est, justificetur adhuc; et nomine operum* intelligit opera, quæ fiunt cum fide et auxilio gratiæ Dei. Quemadmodum enim non potest homo se ipsum procreare, vel à mortuis excitare, tamen posteaquàm natus est potest seipsum opere suo alere, et augere; ita non potest peccator seipsum justum facere; potest tamen, cum justus est, operibus suis augere justitiam.

Scholion. Quæ in Epistola catholica S. Jacobi leguntur, cuncta sunt omnino digna viro divinitus inspirato; id tamen sacer auctor sibi peculiariter in eâ proposuit, ut Simonis Magi hæresim refelleret, quæ Samaritæ, atque non longè à Jerosolymâ grassabatur. Solam autem fidem prærequiri ad salutem, non verò necessaria esse bona opera, Simoniani ex illis Pauli ad Rom. 3, 28, verbis malè intellectis: *Arbitramur enim: Justificari hominem per fidem sine operibus* perperam inferebant, prout S. Augustinus, lib. de

Fid. et Oper. c. 14, clarè testatur dicens : « Cùm ergo dicit Apostolus, arbitrari se justificari hominem per fidem sine operibus legis, non hoc agit, ut precepta et professa fide opera justitiæ contemnatur, sed ut sciat se quisque per fidem justificari, etiamsi legis opera non præcesserint. Sequuntur enim justificatum, non præcedunt justificandum.... Quoniam ergo hæc opinio (ad justificationem sufficere solum fidem sine operibus) tunc (nempe temporibus Apostolorum) fuerat exorta, aliæ Apostolicæ Epistolæ, Petri, Joannis, Jacobi, Judæ contra eam maximè dirigunt intentionem, ut vehementer adstruant, fidem sine operibus nihil prodesse; sicut etiam ipse Paulus, non quamlibet fidem, quâ in Deum creditur, sed eam salubrem planèque evangelicam definit, cujus opera ex dilectione procedunt. Sed fides, inquit, quæ per dilectionem operatur. » Ex quo loco S. Augustini denuò confirmatur et elucet veritas nostræ responsionis ad præsentem objectionem paulò antea datæ.

Dices III. Apostoli semper solent in suis epistolis aliquid inserere de fidei doctrinâ : Epistola verò Jacobi muta est de doctrinâ fidei, et solum de operibus concionatur; ergo non est apostolica aut divinitus inspirata. — Resp. : Scriptorem hujus Epistolæ de industria peculiariter commendare exercitium bonorum operum, quia, ut num. immediatè præcedente à nobis ostensum est, ii, adversus quos ipse scribit, doctrinam fidei nimis extollebant, et bona opera negligebant. Deinde, etsi Apostoli in scriptis suis soliti sint de doctrinâ fidei agere, non sequitur quòd Spiritus S. idem argumentum scribendum inspiraverit in Epistolâ Jacobi, præsertim quia hujus Epistolæ scribendæ scopus præcipuus, ut dixi, aliud postulabat. Neque adversarii habent jus aut potestatem Spiritui S. præscribendi regulas, quid et de quâ materiâ scribendâ Apostolis inspirare debuerit. Cæterum etiam illud falsum est, quòd Epistola Jacobi de doctrinâ fidei muta sit. Ut enim nihil dicam de dogmate extremæ unctionis, quod nos inter et Protestantes controversum est, quodque ex Epistolâ catholicâ S. Jacobi rectè probatur, numquid etiam ad doctrinam fidei pertinet, quòd *fides sine operibus mortua* sit Jacob 2, 26, quòd *coronam vitæ... repromisit Deus diligentibus se?* etc. Denique cum Bellarmino, lib. 4 de Verbo Dei, c. 18, observo, si idèd Epistola Jacobi adulterina judicanda est, quia tota ferè consumitur in operibus bonis commendandis, tunc Proverbia quoque, et Ecclesiastes adulterini libri existimari deberent, cùm in iis potissimam partem conciones de moribus legantur, vel si Proverbia, et Ecclesiastes inter sacros libros habendi sunt, adversariis ipsis consentientibus, nulla certè causa est, cur Jacobi Epistolam libris illis persimilem rejiciamus.

Dices IV. Auctor Epistolæ Jacobi cap. 1, v. 15, legem Testamenti veteris vocat legem libertatis, dicens : *Qui autem perspexerit in legem perfectam libertatis... hic beatus in facto suo erit.* At Apostolus Paulus ad Galat. 4, 24, illam vocat legem servitutis.

Non igitur utraque Epistola à Deo inspirata esse potest; constat autem epistolam ad Galatas à Deo inspiratam esse; igitur quæ fertur nomine Jacobi, non à Deo inspirata, sed à Deo inspiratæ contraria est. Resp. : Jacobum non loqui de lege veteri, sed de novâ, cùm eam legem libertatis appellat. Neque obest, quòd mentionem faciat observationis præceptorum, quæ jam in veteri lege in Decalogo erant proposita. Siquidem præcepta Decalogi non minùs ad Christianos, quàm ad Hebræos pertinent, ut ex 5 cap. Matthæi alisque locis colligitur: sed hoc interest inter novum et vetus Testamentum, quòd vetus leges adferbat, non autem vires ad eas leges implendas suppeditabat; proinde lex timoris ac servitutis et dicebatur et erat. Testamentum verò novum unâ cum legibus gratiam præbet, quâ homines adjuti faciliè et liberè, ac libenter implent ipsa præcepta, et propterea Christiani dicuntur non esse sub lege, et justis dicitur lex non esse posita; non quòd eam servare non debeant, sed quia lex eos non gravat, cùm eam adjuvante gratiâ perlibenter observent. Undè etiam S. Jacobus cit. loc. legem evangelicam meritò vocat *perfectam*, cùm lex Mosaiica fuerit imperfecta; quia lex evangelica dat perfecta vitæ et virtutis non tantùm documenta et præcepta, sed et auxilia gratiæ, eaque fortia et copiosa.

Sed et Augustinum hæc ipsa docentem, L. de Naturâ et Gratiâ, cap. 37, audiamus : *Si spiritu ducimini, inquit, non estis sub lege, utique lege, quæ timorem incutit, non tribuit charitatem, quæ charitas Dei diffusa est in cordibus nostris, non per litteram, sed per Spiritum sanctum, qui datus est nobis. Hæc est lex libertatis, non servitutis, quia charitatis utique, non timoris; de quâ et Jacobus Apostolus ait : « Qui autem perspexerit in legem perfectam libertatis. »*

5. Argum. III. Auctor Epistolæ Jacobi, cap. 2, v. 10, ita habet : *Quicumque autem totam legem servaverit, offendat autem in uno, factus est omnium reus.* Sed quomodò hoc est verum? Multi enim unam legem tantùm violant, cæteras observant. Ergo unius tantùm sunt rei, non autem cæterarum omnium. — Resp. : Omissis variis aliorum responsionibus, quas recenset et refellit Cornelius à Lap., Comment in hunc loc., observo, teste eodem interprete et aliis illo tempore, quò hæc Epistola scripta est, fuisse errorem et hæresim Phariseorum, qui, uti in explicandis præceptis Decalogi aliàs variè errabant; ita pariter censebant, unum aut alterum legis præceptum transgredi non esse grave peccatum, hominem iræ divinæ reum, et condemnationi obnoxium faciens; à potiore enim parte, quam servat, dicebant censendum esse justum potius quàm ab unâ violatâ injustum. Contra hos asserit. cit. loc. S. Jacobus, eum qui in uno offendit, fieri omnium reum, Deique offensam et iram incurere, utpote qui tam unum quàm alterum præceperit; qui enim universam legem condidit, singula quoque ejus præcepta condidit. Hinc vers. 11, hanc rationem addit : *Qui enim dixit : Non mæchaberis, dixit et non occides. Quod si non mæchaberis, occides autem, factus es transgressor legis.*

At iniques : Quâ ratione factus est omnium præceptorum reus, cum unum duntaxat, uti ponitur, violârit? Resp. : Tâ *omnium*, intelligendum est conjunctim, sive copulativum sumptorum. Omnes enim leges et præcepta integrant et constituunt unam legem totalem, sic decem præcepta integrant et conflant Decalogum. Quare sensus, ut paulò ante dixi, prodit iste : Qui unam legem violat, totam legis universitatem, quæ ex singulis legibus integratur, violat, spernendo legislatoris, puta Dei, majestatem. Violat ergo omnia, non singula, omnia, inquam, conjunctim sumpta, quatenus omnia conflant unum totum; violat totam legem seu universitatem legis, quia totum desinit esse totum, si una duntaxat pars ex eo dematur; esto cæteræ in eo remaneant, et sic toto violato omnes partes, quæ illud integrant, etiam violantur, quatenus illud integrant. Sic qui fornicatur, totum Decalogum, qui denominatur à denario mandatorum, ex iisque instar unius compositi coalescit, transgreditur. Esto enim cætera omnia servet, non tamen potest dici servasse et implisse Decalogum. Plura in hanc rem more suo solidè ac eruditè disserit *Cornelius à Lap.* loc. cit.

CAPUT II.

De duabus Epistolis B. Petri apostoli.

Epistola I. Petri, continet partim gratias, partim monita saluberrima pro cujusvis conditionis, et ætatis fidelibus ad innocentiam in baptismo acceptæ custodiam, ad orationem, mutuam dilectionem, temperantiam et obedientiam accommodata. Epistola II hortatur fideles, ut secundùm accepta à Deo dona ad virtutem nitantur, sicque cælestis regni participes fiant. Jubet ipsos vitare pseudo-prophetas, quibus graves minas intentat; agit etiam de secundo Christi adventu.

6. Quæres I : An epistola I Petri sit canonica? Resp. affirmativè. Nam hæc epistola est legitima S. Petri, ac Scriptura canonica confessione omnium Catholicorum, nullusque unquam de eo dubitavit, teste Eusebio, Hist. lib. 5, cap. 3. Undè concilia, pontifices et Patres, qui catalogum librorum canonicorum contexerunt, in eo indubitatè collocarunt hanc epistolam. Citat eos exactè et fusè Cocceus in *Thesaurò Cathol.*

7. Quæres II : « Quam sensum verba illa (1 Petri 3, 19 et 20) : *His, qui in carcere erant, spiritibus veniens prædicavit : qui increduli fuerant aliquando.... in diebus Noe*, etc. habeant? Num inde increduli merito inferre possent, prædicationem animæ Christi descendens ad inferos perlouisse damnatis, eosque salvasse? » Resp. negativè, simulque nego suppositum, quòd S. Petrus his verbis loquatur de damnatis, sed sensus est iste : « Anima Christi descendens à inferos adventum suum annuntiavit etiam animabus eorum, qui ante diluviùm credere noluerunt. » Noe ipsis proximum malum prædicenti. » Hoc tamen non prohibebat, quominus ii verum Deum metuerent, atque adorarent, et cum diluvii aquæ cœlo deciderent, pœnitentiâ ducti ad Deum confugerent, et salutaritèr contriti obirent; sicut in naufragio sæpè

etiam obstinati peccatores compunguntur et agunt pœnitentiam. Ita S. Hieronymus cum aliis, quos citat *Cornelius à Lap. Comment. in Genes. c. 6, v. 5.* Horum ergo animas Salvator, cum in limbum descenderet, inde cum antiquorum patriarcharum animabus eduxit.

Scholion. Inter diversas explicationes citati loci 1 Petri 3, 19 et 20, quos *Cornelius à Lap.*, et *Calmetus Comment. in hunc locum* recensent, una est aliquorum veterum, qui censelant, animam Christi descendentem ad inferos prædicasse etiam damnatis, eosque convertisse et liberasse ex inferno, saltem aliquos eorum, qui minis fuerant mali et increduli. Id dicere videtur ex Hermete sine Pastore *Clemens Alexandr.*, lib. 6, Strom., alique quidam Patres. Dubitasse etiam de hæc re videtur *Naz.*, Orat. 42. Idipsum disertè asseruit *Marcion hæresiarcha*. Docuit enim, ut ait *S. Epiphanius, hæres. 42, Christum.... in infernum descendisse, ut salvaret Cain, Core, et Abiron... et omnes gentes, quæ non noverant Deum Judæorum*, etc. Verùm hæc sententia pugnat cum Ecclesiæ fide, quæ docemur, nullam esse in inferno redemptionem, hominemque semel damnatum nunquam è damnatione evasurum. Quare Patres, qui contrarium videntur judicare, in bonam partem et benignè exponendi sunt; ut *Cornel. à Lap.* cum aliis observat, quem consule.

8. Quæres III : « Quomodò D. Petrus in sua primâ epistolâ cap. 5, v. 13, scribere potuerit : *Salutat vos Ecclesia quæ est in Babylone*; cum tamen hanc Epistolam D. Petrus Romæ scripserit? Quid Romæ commune cum Babylone? » Resp. Per Babylonen S. Petrus hoc loco intelligit Romam, inter quam et Babylonem tunc temporis permagna similitudo interessit. In utrâque enim civitate horrida errorum ac scelorum confusio regnabat; utraque hominibus sanctis ac justis infensa, et idololatriæ sedes erat. Dein S. Petrus sapienter Romam tropico nomine Babylonis textit, ne Christianorum hostes Romæ Ecclesiam novam residere audientes, oïa sua in S. Petrum et fideles Romæ degentes toto furore converterent; atque hæc inter cæteras fors causa fuerit, cur S. Paulus suis in Epistolis Româ scriptis mentionem de S. Petro nullam fecerit.

Scholion. Scio quidem, quosdam recentiores criticos docere, S. Petrum cit. loc. nomine Babylonis non intelligere Romam; sed Babylonem metropolim Chaldaeorum, et vult S. Inasius, Basnagius, Cavcus, et Elias du Pin; vel Babylonem in Ægypto olim sitam haud procul ab hodiernâ Cairo, ut suspicatur *Joannes Pearsonius*; vel denique Hierosolimam à vexatione Christianorum illo tempore famosam, ut vult *Lud. Capellus*. Verùm novellis his opinionibus recentiorum criticorum præferenda est antiquissima Patrum et ferè omnium Catholicorum sententia, per Babylonem hic à D. Petro intelligi Romam asserentem. Nec quisquam ante Calvinum fuit, qui hoc in dubium vocaret; præsertim quia etiam S. Joannes (1) Babylonis nomine

(1) Apoc. cap. 17, v. 5, et alibi; prout ostendit *Cornel. à Lap. in Apoc. cap. 17, v. 5, et cap. 18, v. 2.*

Romam gentilem denotat. Ratio autem, cur Calvinus à veteri illà Patrum sententià recesserit, dicitur et videtur esse ista, quia iter S. Petri Romam temerè negavit. Plura de præsentì questione vide apud Cl. Hermannum Goldhagen, qui hæc de re perquam solidè et eruditè scripsit.

9. QUÆRES IV : An epistola Petri reverè sit illius, atque canonica? Resp. affirmativè. Quæ nvis enim nonnulli olim de auctore et auctoritate hujus Epistolæ dubitaverint, teste Eusebio, Hist. lib. 5, et posterioribus temporibus teste Cornel. à Lap., Lutherus, Erasmus, Kennitius, ac Centuriatores : tamen hanc epistolam esse S. Petri, esseque canonicam Scripturam, invictè demonstratur ex sensu totius Ecclesiæ, ex concil. Carthaginensi III, c. 47, concil. Florent. et Trident. sess. 4 ; prout jam alibi ostendimus. Unde Didymus in hanc epistolam commentatus est ; et S. Hieron. ac S. Gregorius testantur, eam esse germanam S. Petri. Idem satis insinuat S. Judas, qui in suà Epistolà passim ad hanc alludit, imò multa ex eà deprompsit. Denique S. Athanasius, Greg. Naz., Cyrillus Jeros., Hilarius, cæterique Patres citant eam tanquam canonicam. Præterea in hæc Epistolà nomen Simonis Petri statim cap. 1, v. 1, inscriptum est his verbis : *Simon Petrus, servus et Apostolus Jesu Christi, in iis qui coæqualem nobiscum sortiti sunt fidem, etc.* Hoc autem nomine S. Petrum Apostolum in Evangelio sæpè designari certum est. Deinde auctor hujus epistolæ c. 1, v. 16, ita habet : *Non enim doctas fabulæ secuti, notam facimus vobis Domini nostri Jesu Christi virtutem et presentiam : sed speculatores facti illius magnitudinis.* S. autem Petrus fuit unus eorum, qui Jesu Christi transfigurationi interfuerant. Tandem auctor ejusdem Epistolæ, cap. 1, v. 4, appellat ad primam suam epistolam, quam ad eosdem dederat, hisce verbis : *Hanc ecce vobis, charissimi, secundam scribo epistolam, in quibus vestram excito in commotione sinceram fidem.* Utraque igitur à S. Petro scripta fuit, et utraque habet divinam et canonicam auctoritatem.

10. SOLVUNTUR ARGUMENTA CONTRARIA. — Argumentum I. Epistola secunda, quæ Petro tribuitur, dictione et stylo multum differt à primâ ejusdem Epistolâ, ob quam causam, teste S. Hieronymo (1), Petro adjudicata fuit ; ergo illa epistolâ 2 non est à D. Petro scripta. Resp. Taпта non est styli differentia, alium ut auctorem poscat ; uti fatentur ipsi Centuriatores. Dejn non est mirandum, pro rerum diversitate stylium variari, aut pro diversâ ætate aliud eidem auctori scribendi genus esse. S. Petrus autem 2 suam epistolam paulò ante mortem senio gravis scripsit. Certe diversitas styli ejusdem epistolæ S. Hieronymum olim non movit, ut S. Petro hanc epistolam adjudicaret, sed potius ut putaret, S. Petrum alio in hæc, quam in primâ

(1) Vide tom. 1 operum S. Hieronymi, l. de Viris illustribus vel de scriptoribus ecclesiasticis ad Dextrum, Prætorio prælectum in Simone (Petro), ubi ait : *Scripti duas epistolas, quæ catholicè nominantur ; quarum secundâ à plerisque ejus esse negatur propter styli cum priore dissonantiam.*

suâ Epistolâ interprete fuisse usum, qui proin aliâ phrasi et stylo sensa S. Petri conscripserit, quam interpres primæ Epistolæ. Primæ enim Epistolæ interpres fuisse videtur Silvanus seu Silas, vel Marcus ; secundæ autem Glaucias ; hunc enim S. Petri interpretem fuisse docet Clemens Alexandr. Denique S. Hieronymus loco in objectione citato disertis verbis enuntiat : *Scripti (Petrus) duas Epistolas, quæ Catholicè nominantur.* Et in Epistolâ 105 ad Paulinum ait : *Jacobus, Petrus, Joannes, Judas septem epistolas ediderunt*, nempe Jacobus unam, Petrus duas, Joannes tres, Judas unam. Ergo omnibus consideratis, non est dubitandum, quin S. Hieronymus etiam secundam Petri epistolam ut authenticam admitteret.

11. Argum. II. Multæ Ecclesiæ Epistolam 2 Petri non receperunt ; quod utique, si ejus auctorem Petrum nossent, minimè fecissent ; ergo hæc Epistola non est S. Petri. Ita objicit Grotius cum alijs. Resp. Esto, quòd ante concilium Laodicenum, in quo primum catalogus divinarum Scripturarum auctoritate publicâ constitutus fuit, non omnes omninò Ecclesiæ hanc Epistolam S. Petri receperint, quia apud eas, num reverè Petri esset, certò non consisterat ; tamen etiam ante concilium Laodicenum seculo IV, sub Damaso papâ celebratum à multis Ecclesiis tum in Oriente, tum in Occidente, uti canonicam fuisse receptam, constat ex testimonijs antiquiorum Patrum, S. Clementis Papæ, S. Irenæi, Origenis, S. Justinii M., etc., qui omnes ante seculum IV floruerunt. et secundam epistolam Petri vel citant tanquam Scripturam divinam, vel ad eam alludunt (1). Horum verò auctoritatem per se quidem gravissimam, cum deinde omnes Ecclesiæ secutæ fuerint, non video sanè cur Grotius cum alijs adversarijs sequi non debeat.

Scholion. Porrò, quæ ex Origene, Eusebio, et Dydimo contra canonicam auctoritatem Epistolæ secundæ Petri objiciuntur, solidè soluta in Cl. Hermanno Goldhagen studiosus lector inveniet.

Sed instat Grotius loc. cit., ac ait : Scriptor epistolæ quæ dicitur secunda Petri, eam scripsit post exilium Jerosolymæ ; ergo hujus Epistolæ auctor non potest esse S. Petrus ; cum iste jam Nerone imperante (adèoque diu ante excidium Jerosolymæ per Titum) supplicio crucis fuerit extinctus. Cons. pæct. Ant. verò à Grotio sic probatur. *Nemo enim christianus, inquit, ultimum mundi diem venturum credidit, nisi postquam evenisset eversio judæici status. Post eam verò brevi admodum futuram mundi ruinam multorum animo observabatur.* Hic verò scriptor (Epistolæ secundæ, quæ Petri dicitur) Christianus vult (cap. 5) patientes adhuc esse in illius diei expectatione, si fortè sperato tardius adveniat ; ergo idem scriptor hujus secundæ Epistolæ eam scripsit post excidium Jerosolymæ, dum Judæi erant in expectatione ultimæ mundi diei, post illud excidium proximè secuturæ. Resp. : Nego ant., ad prob. conc.

(1) Horum Patrum textus citatos etiam vide partim apud Cælestinum Prolegom. in secundam Epist. Petri. partim apud Thomam Cerboni in Theologiâ revelat. l. 3 quæst. 2, art. 2, § 4, p. 242.

ant., neg. cons. Futile hoc Grotii argumentum est; ut Natalis Alexander, aliique merito observant. An enim ita Judæos de die mundi ultimâ patienter expectandâ præmonere non potuit, licet excidium Jerosolymitanum nondum contigerit? An non potuit (cit. cap. v. 8 et 9) jam ante hoc excidium scribere: *Unum verò hoc non lateat vos, charissimi! quia unus dies apud Dominum sicut mille anni, et mille anni sicut dies unus. Non tardat Dominus promissionem suam, sicut quidam existimant; sed patienter agit propter vos, nolens aliquos perire, sed omnes ad penitentiam reverti.* An, inquam, non jam ante excidium Jerosol. ita scribere potuit, etiamsi finis mundi non ante, sed post illud eventurus sit? Profectò quàm multa sunt, quæ Apostoli spiritu prophætico prævidentes, nobis significarunt, licet eorum multa non jam evenissent, quæ præcedere debebant? Quid? ane spiritus Prophetarum eventui rerum ita alligatus fuit, ut nisi ea præcessissent, quæ præcedere debebant, futura prædicere non possent? Nonne ipse Christus de fine mundi multa prædixit, quamvis Jerosolyma nondum esset excisa? Grotii ergo conjectura inanis est ac contemnenda.

12. Argum. III. Syri veteres epistolam secundam Petri ut spuriam omiserunt in Canone sacrorum librorum, et recentiores licet eandem legant, nequaquam tamen ut Canonicam recipiunt; ergo. Resp. 1^a Etiamsi antecedens verum esset, tamen Syrorum particulare judicium tanti non est, ut universali Ecclesie opponatur. Dixi: *Etiamsi antecedens verum esset.* Multa enim contra hoc ulterius reponi possunt. Nam in primis teste Cornelio à Lap. constat ex Maronitiis, qui Romæ sunt, eos hanc Epistolam habere pro canonicâ. Unde quamvis ab aliquibus syriacis exemplaribus illa Epistola absit, quia de eâ olim ambigebatur, in aliis tamen Syrorum exemplaribus eadem recensetur. Certè S. Ephrem (1) et S. Joannes Damascenus (2), uterque syrus, eandem allegant; et Damascenus præterea inter canonicos libros enumerat. Denique eandem epistolam S. Petri syriacè exstare, et ex syriaco in latinum conversam esse à Balthasare Erzelio, testatur apud Cornelium à Lap., Possevinus in Apparatu.

13. Quæres V. « Quem sensum habeant illa (2 Petri 3, 7), verba: *Cæli autem, qui nunc sunt, et terra, e eodem verbo repositi sunt, igni reserui in diem judicii.* An in ipsâ die judicii ante vel post totus mundus « conflabit? » Resp.: Ignis ille non subsequetur ju-

(1) Sic Paranesi 9, ad Monachos, S. Ephrem allegat illum locum 2 Petri 2, 9: *Aspectu enim et audituustus erat (Loth): habitans apud eos, qui de die in diem animam justam iniquis operibus cruciabat.* Item Paranesi 41, locum 2 Petri 2, 17. Item in Sermone paraneitico de secundo adventu Domini allegat locum 2 Petri 3, 9, dicens: « Quod si Petrum quoque interrogas Corinþæum? et ipse tibi respondebit, ac dicit: « *Non tardat Dominus promissionem, sicut quidam existimant; sed patienter agit, nolens quemquam perire; sed est omnes ad penitentiam reverti.* »

(2) Parallelorum I. 1, cap. 6, citat D. Damascenus illud 2 Petri 2, 4: *Si Deus angelis peccantibus non pepercit, sed rudentibus inferni detractos in tartarum tradidit cruciandos, id judicium reservari.* Et sæpe alibi eandem 2 Petri Epistolam allegat.

dicium, ut Suarez, ex S. Augustino, Prospero et Anselmo vult; sed præcedet, ut SS. Patres communiter docent conformiter illis verbis: *Ignis ante ipsum præcedet, et inflammabit in circuitu inimicos ejus;* mundumque expiabit ab omnibus spurciis carnalibus et spiritualibus, quibus per tot secula inquinatus fuit. Ita Cornelius à Lap. et Tirinus. Legenda etiam celebris Dissertatio Calmeti de fine et mundi statu post judicium.

CAPUT III.

De tribus Epistolis canonicis B. Joannis Apostoli.

§ 1. Epistola 1 S. Joannis.

Versatur ea partim circa Divinitatem Christi contra Ebionem et Cerinthum, partim circa ejus humanitatem contra Basilidem adstruendam. Præterea mandatorum Dei observantiam, et bonorum operum, charitatis in primis necessitatem contra Simonem Magum fidelibus inculcat.

Quæstio I: *In hac epistolâ cap. 2, v. 7, mandatum diligendi proximum vocatur mandatum velus.* At v. 8, et in Evangelio Joan. c. 13, v. 34, hoc mandatum dicitur novum. Quomodo ista concordant? — Respondeo: Concordant optimè. Nam prædictum mandatum est vetus et novum, sed diverso sensu. Vetus quia datum fuit ab origine mundi Adæ et omnibus hominibus; cum sit mandatum legis naturæ. Novum ratione novi modi, quo illud Christus observari præcepit, nempe ut diligamus invicem, non quo modo scribæ et pharisei diligendos docebant, solos amicos, solos Israelitas, solo interu affectu; sed sicut Christus dilexit nos, nempe dilectione ferventissimâ et officiosissimâ erga omnes, etiam extraneos, etiam inimicos, promptâ etiam ad exponendam vitam pro illorum salute; qui sanè modus diligendi proximum, novus erat tum temporis in orbe, et ferè inauditus. Ita Chrysostom., Theophyl., Euthymius, Rupertus, et alii.

Quæstio II: *1 Joan. 2, 2, dicitur quòd Christus sit propitiatio pro peccatis totius mundi; et 2 Cor. 5, 16, pariter dicitur, quòd Christus sit propitiatio pro peccatis totius mundi.* Et 2 Cor. 5, 18, pariter dicitur, quòd Christus pro omnibus sit mortuus. Sed quomodo potuit mori, et pretium sanguinis sui offerre divino Patri pro iis qui ante ipsius adventum obierunt, et quorum plurimi jam erant ad gehennam damnati, antequàm Christus nasceretur? An pro illis Christus Patrem divinum rogavit hoc modo: *Rogo te, ut illis deæ gratias sufficientes ad salutem obtinendam? vel hoc: Rogo te, ut illis hæc gratias dederis? profectò utraq; hæc tendentia est absurda.* — Respondeo: Christus neque rogavit Patrem divinum ut dederit, neque ut det gratias illis, qui ante ejus adventum mortui sunt. Non enim illis impetrare potuit gratias jam datas, aut seriò petere, ut dentur jam damnatis. Sed solùm agnovit, sua merita ab æterno absolutè prævisa, fuisse motivum Patri suo divino ad dandas illis gratias, et de hoc gavisus est, et penitens acquievit in voluntate seu decreto isto Patris divini; adeoque hujus acquiescentiæ tendentia erat ista: « Sum contentissimus, quòd gratias meis progenitoribus aliisque ante adventum meum mor-

« tuis dederis. » Simul autem rogavit Christus, ut hæc gratiæ dæte habeant suum effectum respectu patrum in limbo detentorum, quos petit admitti ad visionem beatificam. Hoc enim primum erat futurum post mortem Christi. Atque in isto gaudio et acquiescentiâ voluntatis Christi in decreto Patris divini dantis progenitoribus suis aliisque gratias intuitu meritum Christi absolutè futurorum, et simul in oblatione suæ mortis et meritum ad impetrandam liberationem patrum è limbo consistebat oblatio sui sanguinis pro suis progenitoribus, aliisque ante adventum suum defunctis; pro iis verò, qui tunc jam erant in gehennâ, non obtulit strictè loquendo pretium sanguinis sui, sed tantum gavisus est, quòd Pater divinus intuitu meritum suorum absolutè prævisorum illis gratias sufficientes dederit. Cæterum hanc difficultatem et subtilem questionem nobis objicere quidem possunt theistæ, alique increduli, qui totum Christum negant, non autem Jansenistæ; quamvis hi defendant, Christum pro solis prædestinatis, non autem pro omnibus, etiam reprobis mortuum esse et sanguinem suum fusisse. Debent enim ipsimet questionem solve, si interrogentur, quomodo Christus pro iis, qui in veteri Testamento erant sancti et prædestinati (plurimi autem horum erant) potuerit Patri divino mortem suam offerre.

At dicas: Irmenium debet esse tale, ut, qui præmiatur, sit dignus et habeat jus ad præmium: sed per meritum suum futurum Christus nondum erat actu dignus, neque habuit jus ad præmium, sed solum erat habiturus aliquando jus, nimirum pro tempore, quo meritum erat actu extitutum: ergo Deus non decrevit gratias progenitoribus Christi concedere tanquam præmium propter merita aliquando futura. — Respondeo: Dist. maj.: Debet esse dignus, et habere jus vel actu, vel saltem pro illo tempore, pro quo elucet meritum, et in quod tendit præmians, ad quod debet esse dignus in intentione præmians, conc.; debet esse jam actu dignus et habere jus, nego. Quandocunque Deus dat præmium propter meritum, illud jam ab æterno decrevit dare propter meritum absolutè prævisum: ergo etiam potuit ab æterno decernere, dare gratias progenitoribus Christi propter hujus merita absolutè futura, et infallibiliter prævisa. Cur enim præmians non possit ita tendere: *Volo dare præmium, quia erit meritum*, maxime, si illud infallibiliter prævidet, prout Deus prævidet. Verum plura de his theologi (1) in tractatu de Incarnatione et meritis Christi.

Neque dicas: Beatitudo æterna non potest concedi ob meritum præcisè futurum; ergo neque gratiæ possunt dari tanquam præmium progenitoribus Christi ob merita Christi præcisè futura. Nam respondeo, disparitatem esse in eo, quia si daretur beatitudo, meritum illud sequi non posset, cum per beatitudinem in hæc providentiâ tollatur status merendi; talis sequela non erit ex eo quòd gratiæ progenitoribus Christi dentur in præmium ob merita Christi futura.

Questio III: « 1 Joan. 2, 18, dicitur: *Anti-christi*

(1) Vid. præter alios Josephum Monschein in Tract. de Incarn. num. 412, et seqq.

« *multi sunt*. Sed alibi Scriptura clarè docet, Thess. 2, « 3, 8, Anti-christum tantum esse unum. Quomodo hæc concordant? » — Respondeo: Est quidem unicuique tantum Anti-christus antonomasticè talis: sunt autem multi Anti-christi, hoc est, Anti-christo similes in spiritu contradicendi Christo, et ab eo discedendi; fermè, sicut Christus S. Joannem Baptistam vocavit Eliam, nempe quoad spiritum et virtutem, ut dicitur Luc. 1, 17. Verum plura tum de hæc questione, utrum Anti-christus in fine mundi venturus sit unus aliquis certus, ac determinatus homo, tum de aliis personam Anti-christi spectantibus invenies apud Bellarm. (1), Suarez (2), Calm. (5), Ant. Mayr (4), Malv. (3) et Gold. (6).

Idem auctores (7) plerique ostendunt, Anti-christum verum et purum hominem fore, non verò dæmonem apparentem in formâ humanâ, aut assumentem naturam humanam, id est, dæmonem incarnatum.

Questio IV: « An illa pericopa 1 Joan. 5, 7: *Tres sunt, qui testimonium dant in cælo, Pater, Verbum, et Spiritus S., est authentica et genuina S. Scriptura pars?* » — Respondeo: Quamvis id mordicè negent Sociniani, et cum illis nonnulli Protestantes, ac etiam alii quidam audaciores critici, quorum agmen hæc in re ducit Richardus Simonius; tamen Catholici et Protestantes communiter illud affirmant; præstantissimi quoque critici in prædictæ pericopæ authenticâ vindicandâ egregiè laborârunt, quales sunt præter alios Joannes de Rubéis Ordin. Prædic. (8), Bukentop (9), Selderus (10), Calmet (11), Goldhagen (12), Benedict. Stettler (13), qui etiam contra theistas, aliosque incredulos luculenter ostendit (14) mysterium SS. Trinitatis, quamvis sit supra rationem, tamen non esse contra rationem, seu nullam contradictionem aut implicantiâ involvere.

§ 2. Epistola 2 S. Joannis.

In hæc S. Joannes idem ferè argumentum, de quo in primâ suâ Epistolâ egerat, contra Basilidem prosequitur, simulque Electam, sub quâ voce aliqui certam quandam ecclesiam, alii nobilem matronam intelligunt, adhortatur, ut sibi cum suis filiis ab hæreticis, eorumque perversis dogmatibus sedulò caveat.

Questio I. « 2 Joan. 10, dicitur: *Nolite* (hæreticum) « *recipere in domum, nec ave ei dixeritis*. Sed numquid tenemur omnes, etiam inimicissimos diligere? » —

(1) Ferè toto l. 3 de Rom. Pontifice.

(2) Tom. 2 in 3 part. D. Thomæ, disput. 54.

(3) In Dissertat. ante Comment. in Ep. ad Galat.; et in Diction. Biblic.

(4) De primo et secundo adventu Christi l. 7, cap. 2, usque ad c. 6.

(5) De Anti-Christo.

(6) Part. 3, num. 326 et seqq.

(7) Vide Bellarm. loc. cit., cap. 42, et Suarez loc. cit., sect. 1, et Calmet.

(8) Vid. Zachariæ Thesaurum Theol. t. 3.

(9) Lux de Luce, l. 2.

(10) L. 2 de Synedriis, c. 4.

(11) Dissertat. ante Comment. in Epist. S. Jacobi.

(12) Intrad. in S. Script. part. 3, num. 306 et seqq.

(13) In Theol. Tract. 5 de SS. Trinit. § 528.

(14) Ibid. totâ sect. 1, præsertim § 350, usque ad § 358. Et in Demonstrat. Evang. § 425.

Respondeo : Tenemur. Sed exclusio hæretici hospitio, vel omissio salutationis hic non præcipitur ad ostendendum odium adversus proximum, sed ne videamur hæresi favere et applaudere, illamque fovere et promovere nostrâ auctoritate, favore, hospitio, facultatibus. Unde causam præcepti subdit S. Joannes dicens : *Qui enim illi dicit ave, communicat operibus ejus malis.* Cæterum, si absit perversionis et scandali periculum, ac expressa Ecclesie prohibitio, non vetatur communicatio cum hæreticis, præsertim si necessitas, pietas aut gravis utilitas eam suadet.

Quæstio II : « Illa, ad quam hæc Epistola scribitur, v. 1, vocatur *Electa Domina*. Sed v. 13 ad eandem S. Joannes scribit : *Salutant te filii sororis tuæ Electæ.* An ambæ hæ sorores habuerint idem nomen Electæ? » Respondeo 1° : Biblia gothica, teste Marianâ legunt : *Salutant te filii sororis tuæ, Electa*, id est, ð Electa, in vocativo casu. Resp. 2° Non est incredibile quòd ambæ sorores habuerint idem nomen. Nam sæpè duo fratres vel duæ sorores, præsertim si familia sit copiosa, habent idem nomen. Accedit, quòd τῆ *Electæ* non tam sit nomen proprium, quàm appellativum, quia scilicet est nomen dignitatis et officii, quòd pluribus personis idem officium obeuntibus tribuitur et congruit. Electa ergò videtur fuisse nomen commune matronæ, quæ Ecclesie ministros, orphanos, viduas et pauperes sustentabat quasi mater, et cæterarum feminarum instructioni et gubernationi in Ecclesia præerat instar diaconissæ. Sensus ergo est : O Electa, mater fidelium in Ecclesia, v. g., Corinthi, salutem te filii sororis tuæ, quæ pariter est Electa mater fidelium in Ecclesia Ephesi, unde hæc scribo. Responderi potest 3°, per *Dominam Electam* intelligi vel totam Ecclesiam, ad quam S. Joannes hanc Epistolam scripserit, vel quamdam Ecclesiam particularem, et per *ejus sororem Electam unâ cum filiis* Ecclesiam quamdam alteram; circumstantiæ enim temporum figuratas aliquando phrases adhiberi exposulant, ut illud lateat, quòd sciri non expedit; sicut sicut S. Petrus et ipse S. Joannes alibi Romam appellavit Babylonem, aut sicut S. Paulus Neronem appellavit Leogem. Prophætæ similinibus phrasibus sæpissimè utuntur. Vide Calmet, Præfat. in 2 Epist. S. Joannes.

§ 3.—Epistola 3 S. Joannis.

Fidem Cæi et charitatem in peregrinos extollit, eumque ad perseverantiam, non obstante prohibitione Diotrephitis, hortatur S. Joannes.

Quæstio : « Quis est ille senior, de quo S. Joannes, in hæc Epistola v. 1, scribit : *Senior Cæio charissimo, quem ego diligo in veritate?* » Respondeo : est ipse S. Joannes Evangelista, qui et hoc loco, et alibi se seniorem appellat, utpote qui omnibus Apostolis solus tunc superstes erat. *Senior, cui scilicet cygnea suppeteret quædam gratia senectutis*, S. Ambrosius in Ps. 26. Vel etiam, quia senior (græcè, πρεσβύτερος) idem denotat ac prelatus, episcopus, apostolus.

CAPUT IV.

Epistola S. Judæ.

Commendat necessitatem bonorum operum contra

quosdam pseudo-apostolos et hæreticos, fidem sine operibus sufficere contententes, à quibus ut fideles sibi cavere possint, eorum characteres adnotat, nimirum contemptum cuiusvis dominationis, libidinem blasphemandi omnia, quæ vel improbant, vel non capiunt, et lasciviam plus quàm brutalem.

Quæstio I : « In hæc Epi. tolâ, v. 5, dicitur : *Jesus et populum de terrâ Ægypti salvans.* Sed Jesus 1457 annis circiter post eductum ex Ægypto populum hebræum natus demùm est. Quomodo ergo tot annis antea potuit salvare hunc populum? » Respondet S. Hieronymus, lib. 1 contr. Jovinian. per Jesum hic intelligi Josue; hic enim à septuag. Interpretibus vocatur Jesus. Verùm obstat, quòd Josue, licet populum introduxerit in terram promissam, non tamen eundem eduxit de terrâ Ægypti. Hoc enim fecit Moyses. Hinc aliter respondeo et dico : Jesus non quæ homo, sed quæ Deus populum suum, nempe Hebræos ex Ægypto eduxit. Nam, ut S. Paulus Hebr. 15, 8, ait : *Jesus Christus heri et hodiè, ipse et in sæcula.* Adde, quòd pro *Jesus* multi græci codices habent Κριστός, id est, *Dominus*, et nonnulli addunt ὁ Θεός, id est, *Deus*. Unde Syrus et Clemens Alex. legunt *Dominus Deus* : qui titulus Jesu Christo quæ Deo, non verò duci Josue conveniunt. Ostendit nimirum his verbis S. Judas Christi Divinitatem contra Simonem, Ebionem aliosque hæreticos.

Quæstio II : « In eadem Epistolâ v. 9, dicitur : *Cum Michael archangelus cum diabolo disputans altercatu retur de Moysi corpore, non est ausus judicium inferre blasphemiam (diabolo). Sed cur non est ausus? num princeps angelorum timeat diabolum? Dein cur S. Michael de Moysi corpore altercatus est? » Respondeo : *Blasphemiam* seu convicium vel maledictum non est ausus *Michael* proferre, non quòd diabolum timeret, sed quòd maledictum verbum tanquàm rem indecoram, et se dedecentem proferre timeret. *Merebatur* *diabolum maledictum, sed per archangeli os blasphemiam exire non debuit*, ait S. Hieronymus ad Tit. 3. Respexit, ait Didymus, ad bonam diaboli naturam Michael, atque idcirco maledictis abstinuit, suoque exemplo docuit, quid nos facere oporteat, qui sæpè odio vel irâ inflammati non tam vitia, quàm homines ipsos insectamur et maledicimus. Hinc archangelus non protulit blasphemam sententiam, seu maledictum dicendo : *Facesse, maledicte Satan, abi perfide in gehennam, sed modestè et graviter illum conspexit, dicens : Imperet tibi Dominus, græcè increpet te Dominus*, id est, tuam, ð Satan! insolentiam ac nequitiam comprimat potenti suo imperio. Porrò verisimilior et communior opinio est, S. Michaelum cum diabolo de Moysi corpore altercatum esse, quia Satan voluit Moysen sepeliri loco cognito et publico, ut Hebræi in idololatram proni eum quasi Deum et nomen colerent; Michael verò ei obstitit, et curavit, ut secretò sepeliretur. Ita S. Chrysostomus, hom. 5 in Matth., S. Ambros., 2 Offic. c. 7, Cajet., Salmeron, Arias, et alii : unde Deuter. 34, 6, dicitur : *Et non cognovit homo sepulcrum ejus usque in præsentem diem.**

Flara hæc de re eruditissimè disseit præter alios Cornelius à Lap. in hæc loca. De ipso autem Moysis obitu et sepulturâ, seu sepulturâ loco insignem Dissertationem concinnavit Calmet.

SECTIO II.

DE APOCALYPSI TANQUAM LIBRO PROPHETICO NOVI TESTAMENTI.

CAPUT I.

Argumentum et obscuritas Apocalypsoes.

Illo liber è tribus partibus componitur, quarum prima tribus primis, ultima tribus postremis, secunda cæteris omnibus intermediis, nempe sexdecim capitibus contexitur. Pars prima et ultima facilis est intellectus; nam inter plerosque convenit, quemadmodum tria prima Apocalypsis capita ad septem Asiæ episcopos respiciunt, quos S. Joannes de suo officio commonet, sic ultimis tribus Christi victorius triumphum, extremumque judicium, et sempiternam beatorum gloriam celebrari. At reliqua sexdecim capita, quæ inter primam tertiamque partem interjacent, interpretum omnium solertiam et ingenium vehementer exercerent. Quamvis enim generatim agnoverint facili, ibi sermonem esse de calamitatibus et bellis Ecclesiæ Christi inferendis; de victoriis, quas Christus de illis esset relaturus; denique de ultione, quam ab hostibus propter occisos martyres Deus exacturus esset; tamen in particulari ostendere, quando et per quos hæc evenerint, aut eventura sint, difficillimum sanè est. Hinc geminas in classes divisi sunt interpretes, quarum altera potissimum ad morum documenta, altera ad historicam rerum seriem sexdecim illa capita revocavit. Primæ classis duces fuere SS. Patres et scriptores antiquissimi primorum Ecclesiæ Christi seculorum, qui, cum res in Apocalypsi prædictæ nondum evenissent, nec ab ipsis prævideri humano ingenio possent, necessariò remedium extra historiam quaesierunt. Potissimum ergo de temporibus Antichristi et extremo judicio mysteria hæc exposuere, sensuque allegorico vel tropologico singula exponentes ad morum doctrinam pro suo quisque arbitrio accommodavere. Secuti sunt hos, qui medio ævo Apocalypsin interpretati sunt; quod illis vitio dandum non est, propterea quòd historiæ et chronologiæ studium eorum temporibus nequaquam ita ut nostris excultum fuerit. Quamvis ergo permagna pars Apocalypsoes jam tum eventu comprobata et impleta erat, seculorum tamen caligo (ut Ignatius Weitenauer, præfat. in Apocal., rectè ait) impediabat oculos, ut passim crederetur, ante mundi finem arcana hæc evolvi non posse, et interim in sensu quodam accommodatio acquiescendum esse. At recentiores Ludovic. Alcasar, doctissimus Meldensis episcopus Bossuetus, celeberrimus abbas Augustin. Calmet, alique, cum per tot secula magnus rerum in Apocalypsi prædictarum numerus opere ipso completus jam esset, ex historiæ fide nomina hominum locorumque et annorum seriem pro viribus investigarunt, et ad historiam revocare singula in Apocalypsi scripta minutatim aggressi sunt; quo in

labore, etsi fortassis non in omnibus veritatem mysterii attigerint, in rei tamen summa ingens posteritati emolumentum pararunt: quos proin hæc de re evolvere (1) utilissimum aequè ac jucundissimum censeo.

Quæstio I: « An liber hic obscurissimus rectè vocatur ἀποκάλυψις, id est, revelatio, seu rei arcanae detectio? » Respondeo affirmativè. Nam magna mysteria reapse in hoc libro revelantur, quanvis obscurissimorum ænigmatum involucri oblecta, ita, ut liber hic in re sit *Apocalypsis* sive revelatio, in modo autem proponendi, et in phrasi sit *Epicalypsis* sive occultatio et velamen. Porrò latinus titulus ab Ecclesiâ appositus sic habet: *Apocalypsis B. Joannis Apostoli*. Ipse autem B. Joannes caput primum Apocalypsoes incepit his verbis: *Apocalypsis Jesu Christi, quam dedit illi Deus patam facere servis suis*, scilicet quam Deus Pater, qui clarè loquitur Filio suo, dedit Christo in suâ Incarnatione *patam facere servis suis*, h. e., ut ostenderet eam fidelibus eo modo, qui ipsius sapientiæ placeret. Christus autem revelationem à Patre acceptam non totam; sed partem Ecclesiæ magis profuturam revelavit S. Joanni, et per eam fidelibus, tectè tamen et arcane per ænigmata et symbola.

Quæstio II: « Cur liber Apocalypsoes tam obscurè est scriptus? » Respondeo: Equidem fortissimum contra Apocalypsin argumentum petitur ex ejus obscuritate. Si enim hic liber tanti momenti est ad Ecclesiæ christianæ institutionem et gloriam, ut communiter interpretes asserunt; cur non claro et perspicuo stylo fuit conscriptus, ita ut saltem à doctioribus Christianis posset faciliè intelligi et exponi? Verùm hoc dubium abundè solvitur, si ad causas obscuritatis S. Scripturæ generales jam supra à nobis assignatas, et præcipuè, si ad speciales septem sequentes tante obscuritatis causas animum advertamus, quas interpretes assignant, quamvis non singuli singulas.

Prima causa: Omnis prophetia, priusquam impleatur, inquit Irenæus, lib. 4, c. 44, ænigma est: postquam verò impleta fuerit, facilem habet intelligentiam et expositionem. Patet hoc ex prophetiis vet. Test. de venturo Messia; quæ, quoniam in Christo sunt jam impleta, nobis Christianis faciles sunt intellectu; Judæis autem, et qui præcesserant adventum Christi, erant perquam obscuræ. Sic etiam in exponendâ Apocalypsi, quæ prophetiis est undique referata, contigit Patribus primorum quatuor seculorum Ecclesiæ. Cùm enim tunc multa ex illis prophetiis nondum essent impleta, obscurissimus eis visus est hic liber. At hodiè, cùm septemdecim adhuc prope seculis Apocalypsis ab Joanne conscripta fuerit, ejusdem plurima vaticinia jam completa fuisse minimè dubitandum. Præterea Ecclesiæ et romani imperii historiæ nunc præ cæteris ætatibus clariùs patent; nosque majori præ

(1) Vide Alcasar in Apoc. l. 1, notatio 6, 7 et seq.; Calmet. Præfat. i. Apoc. artic. 1, 2 et 5; cornel. à Lap. in Apoc. questione præliminari secundâ, ubi varias opiniones variorum præsertim Alcasaris, acriter impugnat.

veteribus ope ad easdem dignoscendas instruimur. Quare facilius nobis quam Patribus et interpretibus antiquis Apocalypsis explicatio contingit.

Secunda causi: Vult Deus prophetias manere occultas, nec plenè cognitas usque ad id temporis, quo implentur. Quamobrem Danieli Angelus dixit: *Tu, Daniel, clande sermones, et signa librum usque ad tempus statutum*, Dan. 12, 4.

Tertia causa: Sicut Prophete alii varias, etiam de eadem re, vario tempore habuerunt revelationes, ac per consequens non servant semper ordinem temporum, locorum et rerum gestarum, sed frequentè usurpant antièpationes, et recapitulationes, id est, priora postponunt, et anteponunt posteriora; ita facit et S. Joannes subinde in Apocalypsi; verùm parcius et rariùs. Magis enim connexa, consequens et ordinata est Apocalypsis, quàm sit prophetia Isaie, Jeremie et aliorum Prophetarum; cujus ratio est, quòd Apocalypsis ferè tota versetur circa librum signatum, quem vidit S. Joannes cap. V, cum sigillis septem.

Quarta causa: Visionum, quæ narrantur in Apocalypsi, litteralis sensus non est, quem verba ipsa secundùm propriam suam significationem sumpta præ se ferunt; alioquin contineret res impossibiles et perabsurdas, uti sunt illa, animalia loqui, mulierem amictam sole, et pedibus suis calcare lunam et habere alas, et volare, et alia id genus per multa. Oportet igitur, imaginarias illas visiones esse figuras quarundam rerum, quæ per illas figurantur. Quæ autem sint res illæ, incertum est iudicium, dubia conjectatio, anceps et infirma ratio; quippe cum ille visiones atque imagines ad res multas et inter se admodùm diversas aptè commodèque applicari posse videantur; ut cernere licet in visione septem Angelorum tubis canentium, et aliorum septem phialas iræ Dei gestantium, et mulieris amictæ sole, et similiter in aliis. Interim tamen summam Apocalypseos perfectionem symbolicam demonstrat Aleazar, in præmio Commentar. in Apoc. notat. 15 et 16, ostendens, Apocalypseos symbola esse summè perfecta, et in iis licet obscuris magnam lucem delitescere spiritualis doctrinæ.

Quinta causa, ac præcipua: Quia non expediebat, Apocalypsin à quibuslibet intelligi; ne scilicet illi, contra quos multa per illas prophetias prædicuntur, vehementius irritarentur, et adversus Deo populum sævirent atrocius. Quocirca Joannes in hoc libro, cap. 17, multa sub imagine meretricis purpuratæ, et sub nomine Babylonis adversus imperatores romanos acerrimos religionis christianæ persecutores figuratè et tectè vaticinatur. Prædicat triumphum, quem Christi Ecclesia fuerat ex Romæ gentili reportatura; et ad quod deinde majestatis fastigium romanæ Ecclesiæ etiam in terris erat extollenda. Minimè autem expediebat, tunc cum Roma gentilis bellum gravissimum adversus christianos concitasset; eodem tempore prophetiam de Ecclesiæ romanæ victoriâ adversus Romam ita conscribi, ut ab ipsis hostibus posset intelligi. Cum verò hoc argumentum exterorum præcipuum

ad eò tectè et occultè scribi oporteret; cumque totius libri styllum unum eundemque esse conveniret; idcirco cæteræ quoque libri hujus partes ad præcipuam illius normam sapienter redactæ sunt.

Sexta causa: Tanta hæc libri obscuritas parit summam reverentiam ac venerationem erga fidei nostræ dogmata, quæ videmus à Deo tam sublimium aut abstrusorum ænigmatum velo occultari. Nullam enim aliam ad rem aptius et congruentius ænigma adhibetur, quàm ad ea, quæ valdè diligimus et æstimamus, ornanda et constituenda. Præterquàm quòd divini Spiritus sapientia in hoc libro duo hæc mirum in modum complexa est, et effecit; scilicet ut unâ ex parte hujus libri mysteria velata essent; ex aliâ verò in ipsâ ænigmatum obscuritate eadem veluti per tenuè filum interjectum mirâ luce tralucerent.

Denique septima causa: Tanta Apocalypseos obscuritas, et tot retrò seculis non satis percepta explicatio in maximam romanæ Ecclesiæ majestatem cedunt; cujus magnitudo et excellentia tam abditis et abstrusis mysteriis fuerat multò antea prædicta. Cedit etiam in ingentem divinæ longanimitatis et providentiæ admirationem; quæ statuit ita obscurè et ænigmatè hunc librum conscribi, et in mediâ hæc caligine et obscuritate eundem summâ fidelium veneratione conservari; et tot seculorum seriem expectavit, donec reconditū hujus arcani cognitio congruentissimo tempore patefiat. Hinc patet, quid respondendum theistis aliisque incredulis, obscuritatem Apocalypseos aliarumve revelationum divinarum hunc in modum impugnantibus: Deus, qui lux est ipsissima, teclarum esse amator non potest, nec ad eò auctor tam obscuræ revelationis. Verùm faciliè concedo, Deum ipsam esse lucem quoad se, nec uspiam tenebras in suâ scientiâ admittere; attamen nego, clarissimè idcirco veritates quasque nobis illum revelare debere. Contrarium enim constat ex causis de obscuritate Apocalypseos paulò ante assignatis. Profectò sapientissimos fines Deus habuit, hunc librum obscurè dictandi. Præterea Deum clarissimè veritates quasque nobis revelare, nec universè fieri potest, nec verò etiam conditionem nostram præsentem decet. Fieri, inquam, id universè non potest; quia ipsa curta intellectus nostri sphæra nec summæ claritatis, nec omnimodæ scientiæ omnium arcanorum Dei est capax. Sed idem ne expedit quidem, aut decet hunc vitæ nostræ præsentem statum, in quo mereri summum illud celestis gloriæ lumen modestè intellectus nostri erga divinam auctoritatem submissione primùm debemus. *Fides anitit meritum, ubi ratio præbet experimentum*, rectè ait S. Gregorius M., Hom. 26 in Evang. Item sentit S. Augustinus, tract. 40 in Joan. dicens: *Credimus, ut agnoscamus; non cognoscimus, ut credamus... Quid enim est fides? nisi credere, quod non vides*. Et alibi, tract. 79 in Joan.: *Hæc est lans fidei, si, quod creditur, non videtur; nam quid magnum est, si creditur, quod videtur* (1)? Ad hæc si vis objectioni inesset, ne luminis quidem illius,

(1) Legi hæc de re meretur Tournely Curs. Theol. tom. 4, disput. præviâ, quæst. 4, art. 4, de usu ra-

quo legem naturæ cognoscimus, Deus esse auctor posset. Quàm enim multa in hac lege Cimæriis tenebris involuta! quot controversiæ, quàmque difficiles et obscuræ circa jus naturæ quotidie oriuntur inter viros etiam doctissimos! utrùm hæc aut illa actio lege naturali licita sit, vel prohibita, utrùm hic vel ille contractus usurarius, necne, et quæ sunt mille ejusmodi.

Sed instant increduli, et querunt: Quorsùm obscura revelatio in Scripturâ, et præsertim in Apocalypsi contenta serviet, quæ reipsâ nihil revelet? Quæ inde ad praxim, quam unam religio fovet, quæ ad bonos mores utilitas? Quid opus est, mysteriorum nimis quàm obscurorum revelatione et obligatione credendi tam difficili impositâ novum innocentie humanæ laqueum parare? Verùm, quamvis ad hos cavillos jam ex supra dictis responsio pateat, tamen, ut increduli penitus profligentur, ulterius observo, falsum esse, quod obscura revelatio nihil omninò revelet. Contrarium ostendimus supra, quæst. 1 de Apocalypsi. Equidem Deus haud revelare solet, cur aut quomodò res ita sit; satis tamen est, quòd res ita sit, nos ab eo doceri; non quidem ut scientiam inde rei capiamus distinctam; at tamen, ut rem ita se habere, certissimè et sine erroris periculo credamus. Numquid enim multò plura scimus, quòd sint, quin, eadem cur ita sint, ritè sciamus? Aut num tu facta omnia, quæ in historiis narrantur, tibi demonstrari voles, cur et quomodò fieri potuerint, priusquàm fidem adhibeas? Quàm illum hominem à bonâ destitutum esse logicâ oportet, qui talia objicere non dubitet!

Porro falsum etiam est, obscuras de divinis mysteriis revelationes inutilis esse ad praxim, et bonos mores, seu exercitium virtutum. An enim tu altiorem de Deo, de ejus operibus, promissis et donis supernaturalibus notiã ad praxim planè est inutilem existimas? Nonne inde imbecillis humani intellectus, nihilque nostri cognitio, simul autem ingens de Deo existimatio, et excellentioris spei ac amoris in eum virtus nascitur? Nonne ipsa fides, magnâ demissione animi et proprii iudicii subjectione præstita, genus est cultus divini prorsus excellens, nec ulli alteri entì tam universè, tam integrè, quàm Deo soli debitum et conveniens? Nonne ejus exercitio nobilissima hominis pars, intellectus videlicet, cum ingenti merito divini, vumini venerandæ veracitati consecratur? An non liberum Deo erit altioris istud genus obsequii à rationibus suis exigere creaturis, et petere, sicut subjectionem voluntatis suis legibus præstandam, ita et sacrificium intellectus humani in obsequium fidei captivandi? Cæterùm, ut hoc sacrificium perfectius peragatur, expedit, tam nobis revelari mysteria nostro captu altiora, quàm ea non omninò pandi cum omni suâ luce. Non igitur revelationum divinarum obscuritas, sed sola mentis nostræ arrogantia in laqueum nobis cedit, siquidem Deo loquenti credere noluimus.

tionis et humanæ philosophiæ in rebus theologiacis. Item Benedicti Statler Demonstr. evang. § 84.

Corollarium. Præter rationes obscuritatis Apocalypsi proprias, dantur plures causæ communes tam Apocalypsi, quàm aliis libris divinis, ob quas Deus eos in multis obscurus esse voluit. Sunt autem sequentes, quarum plerasque quidem jam supra attingimus, sed easdem hic in pugnum contractas, ob oculos ponemus, additis quibusdam novis. Itaque prima causa, ob quam Deus S. Scripturam obscuram esse voluit, videtur esse hæc, quia non decebat verbum Dei scriptum, in quo cognitio divinæ traditur Majestatis, usque adeò planum esse et manifestum, ut passim intelligeretur ab omnibus. Nam *facilè investigata, plerumque vilescent*, ait S. Augustinus l. 2 de Doctrinâ christianâ, cap. 6, de obscuritate S. Scripture loquens. Altera causa est, ut eò suavior esset cognitio, quò inventu difficilior, ut iterùm indicat Hipponensis præsul. l. de Mor. eccles. cap. 1, eâque ratione sacris litteris magis delineremur, magisque illis afficeremur. Tertia causa ab eodem assignatur cit. l. 2 de doctrinâ christianâ, cap. 6, ut *edometur labore superbia* nostra, sicque humiliati ad Deum accurramus, qui docet omnem scientiam. Quarta est Epist. 57 ad Dardanum, ut fidem exerceamus, et *intelligentiæ perspicuitatem impetremus per fidei puritatem*; nam ut idem S. doctor alibi Epist. 5 ad Volusianum, ait: *Intellectui fides aditum aperit, infidelitas claudit*. Quinta causa est, quam Trithemius abbas Maximiliano I Cesari interroganti, cur Deus S. Scripturam non ediderit facilem intellectui, et omnia creditu necessaria explicitè continentem, olim (1) assignavit his verbis: *Duo sunt, quæ ad confirmationem fidei christianæ Altissimus providit credentibus, Ecclesiam videlicet, et S. Scripturam, ut, quod in alterâ non satis manifestè exprimitur, latius ab alterâ declaretur... Quoniam si omnia in Scripturis sanctis essent manifestè expressa, quæ pietatem fidei respiciunt, non videretur tantæ auctoritatis sancta mater Ecclesia, et evacuetur magnâ ex parte meritum obedientiæ salutaris.*

Sexta causa, cur nobis in multis videatur obscura S. Scriptura, est nostra ignorantia, quia non ritè intelligimus varios et peregrinos idiotismos linguarum orientalium, quibus libri sacri originaliter conscripti sunt, et postea in varias linguas versi; item quia ignoramus multa facta et res, tum, eùm libri sacri primitus conscripti sunt, omnibus notas; nunc verò post tot seculorum decursus et infinitas mutationes planè ignotas; sicut etiam ad diversitatem morum illius temporis à nostris, sæpè non satis attendimus. Et verò, annon ob has et similes difficultates in quovis scripto paulò antiquiore multa obscura nobis apparent? Nò runt id satis, qui editiones Homeri, Horatii, Ciceronis et vulgare, vel Commentaria in hos auctores scribere attentarunt. Septima denique causa sæpè est improbitas et vitium legentium S. Scripturam; prout laudatus abbas Trithemius pridem loc. cit. monuit his verbis:

(1) Vide opusculum, cui titulus *Curiositas Regia*, seu 8 quæstiones à Maximiliano Cesare Joanni Trithemio abbati propositæ et solutæ, quæst. 4, edit. Duac.

Quisquis caligine vitiorum est sordidus, quisquis mente tumida incedit superbus; quisquis de veritate Scripturarum Dei, vel in parte, vel in toto dubitat, nunquam ad earum intelligentiam se posse perungere confidat... Homo mente impurus, aut circa fidem infirmus, qui altitudinem Scripturarum divinarum rimari sine tradente magistro nititur, variis et periculosos erroribus vulneratur.... Nam sicut omnia munda mundis, ita profana videntur cuncta profanis. Posuit ergo Deus latibulum suum altitudinem Scripturarum, quæ sic inaccessibilis et clausa est reprobis, ut tamen semper manifesta pateat sanctis.

Quæstio III: *Quodnam est Apocalypseos argumentum? Et cur facilius nobis, quam Patribus et interpretibus antiquis ejusdem explicatio contingit? Item cur veteres, tam propinquum extremi judicii diem suspicabantur?* Respondeo: De Apocalypseos argumento jam supra in Præfatione nostrâ ad hunc librum egimus; id solum repeto, recentiores interpretes pro re satis certâ et fermè indubitâ habere, in Apocalypsi non tantum generaliter, sed particulatim describi sub variis ænigmatibus et symbolis futuros Ecclesie per varias ætates eventus, non quidem omnes, sed illustriores quosdam. Quinam autem hi eventus sint, ipsi interpretes (1) inter se variè discrepant. Omissis aliis solam Calmeti expositionem breviter recenseo. Antiquus dierum, ait hic auctor, Alpha et Omega, qui est, et qui erat, et qui venturus est, Deum Patrem; Agnus verò Deum Filium significat; per terram romanum imperium; per Bestiam septem capitum septem imperatores persecutores Ecclesie; per Draconem mulieri jam parituræ insidiantem, iidem Ecclesie persecutores designantur. Bestia cornibus instar agni instructa Julianum Apostatam refert; Meretrix magna, mystica Babylon, Romanam innuit. Babylonis eversio, bestia et meretricis interitus persecutorum et Romæ idololatræ excidium exhibent. Plaga, quibus Deus terram conficit, et ira suæ phiake, quas in orbem jubet effundi, eas præferunt calamitates, quibus romanum imperium, præsertim post Diocletiani persecutionem, obrutum fuit. Ita ille. Rationem autem, cur Apocalypsis nobis intellectu facilius, quàm antiquis Patribus existat, assignat hanc, quia vaticiniorum obscuritas tunc potissimum datur, cum eorum eventus vel procul absunt, vel actu perficiuntur; perspicua verò fiunt, quando re peractâ eventus cum iis, quæ prænuuntiata fuerant, conferuntur. Cum igitur plerique eventus in Apocalypsi prædicti, tempore illorum Patrum et Scriptorum, qui quatuor seu quinque primis Ecclesie seculis floruerunt, nondum fuerint impleti vel actu tunc perficerentur, haud mirandum, quòd Patribus et scriptoribus illis Apocalypsis obscurissima visa sit. Vicissim cum circiter mille septingentis abhinc annis S. Joannes Apocalypsin conscripserit, ejusdem plurima vaticinia jam completa fuisse minimè dubitandum est; præsertim

(1) Vide Cornel. à Lap. quæst. præfatoriali 2, in Apoc. Calmet. Præfat. in Apoc. art. 1, 2 et 5. Alcasar in Apoc. 1, notat. 6, 7. Golduagen, part. 3. Introduct. S. Script. num. 346.

quia Deus ipse Apocalypsin, quòd citò implenda esset, sigillo claudi prohibuit. Apoc. 22, 10: *Ne signaveris verba prophetiæ hujus; tempus enim prope est.* Præterea Ecclesie et romani imperii historice nunc præ cæteris ætatis clarior patent; nosque majori præ veteribus ope ad easdem dignoscendas instruimur. Quare facilius nobis, quàm Patribus et interpretibus illis antiquis Apocalypsis explicatio contingit. Porrò, cum veteres Patres et interpretes plerique ex imperfectâ Apocalypseos intelligentiâ vel omnia, vel fermè omnia hujus libri vaticinia de extremo judicio explicarent; simulque eadem non diu post adimplenda teste ipso S. Joanne Apoc. 22, 10, scirent, ac mundum senescere adverterent, aliquique eorum falsâ chronologiâ decepti sex millia annorum jam venè elapsâ crederent, mirum non est, quòd finem mundi jamjam instare, et per præsentis suorum temporum calamitates (in quibus obtutum omnem figebant, mentis acie longius non perspicientes) Apocalypsis vaticinia, aliaque S. Scripturæ effata finem mundi propinquum annuntiantia impleri, et extremum judicium appropinquare existimaverint.

Quæstio IV: *An nostris saltem temporibus finis mundi imminet, isque ultra 6000 annorum non est duraturus?* Antequam respondeam, observo, satis certum esse, quòd tempus durationis mundi jam ultra dimidium expletum sit, adedque mundus non tam diu duraturus sit, quàm duravit. Hoc enim apertè asserere videntur Apostoli, dum tempus post adventum Christi appellant *horam novissimam*, 1 Joan. 2, 18 *tempora novissima*, 1 Petr. 1, 20 *finis seculorum*. Nam per hos loquendi modos non tantum indicatur, quòd lex gratiæ, quæ legi naturæ, et legi mosaicæ successit, sit ultimus status religionis, cui alius non succedet, sed etiam, quòd tempus legis gratiæ sit magis vicinum excidio mundi; præsertim quia S. Petrus Epist. 2 expressè dicit: *Omnium autem finis appropinquavit. Estote itaque prudentes, et vigilate in orationibus.* Et S. Paulus, loc. cit. ad Cor. asserit, nos ad seculorum finem jam pervenisse: *Ad quos finis seculorum pervenerunt.*

At exactè determinare, quàm propinquus sit hodiè mundi finis, quantumque temporis adhuc restet, non est positum in nostrâ potestate; nihil enim certi hæc in re definire possumus, quæ pendet à secreto Dei decreto. Interim tamen Cornelius à Lapide in Apoc. 6, 8, et præcipuè in Apoc. 20, 5, multis ostendit, sententiam illam quæ defendit, mundum post sex millia annorum (non definiendo certum diem, nec annum) fore consummandum, conjecturam esse, ut communem, ita verè probabilem, contrarium tamen defendente Menochio cent. 4, quæst. 25; dicit autem Cornelius: *Non definiendo certum diem, nec annum.* Et hoc tantum videntur velle S. Augustinus Enarr. in Ps. 89, Beda l. de Ratione temp. c. 65, Pererius in Genes. l. 4, pag. 129, Suarez, 3 p., disput. 55, sect. 4, Joseph Acosta et alii alii, qui hunc computum sex millium annorum mundi respiciunt, nimirum si definitè et præcisè intelligatur. Inde enim sequeretur,

ut rectè ipsi argumentantur, nos posse scire et indicare præcisè annum et diem con-ummationis mundi, et extremi iudicii. Hoc autem repugnat Christo, Marc. 13, 32, dicenti : *De die autem illà vel horà nemo scit, neque angeli in cælo.* Id ipsum autem non sequitur, si hunc numerum sex millium annorum non arithmeticè et præcisè, sed geometricè et moraliter accipiamus, nimirum hoc sensu, quòd mundus duraturus sit tantum sex millenarius annorum, non plures, ac proinde non perveratur sit ad annum septies millesimum, sed ante eum desinat; an autem, et quot anni vel centenarii annorum, post annum sexies millesimum futuri sint usque ad finem mundi, hoc ignoramus; sufficit nosse, nos versari in ultimo millenario annorum mundi; an autem quid ei defuturum sit, an superfluum, nos latet.

Ex dictis liquet (pergit Cornelius à Lapid. loc. citat.), nos valdè accedere ad finem mundi, eumque non longè abesse. Et profectò rei huius multa sunt signa, et argumenta à laudato auctore aliisve scriptoribus fide dignis allata. Primum, quòd videamus Evangelium jam penè toto orbe prædicatum penetràsse ad extremos Sinas et Americanos. Christus autem apud Mattheum, cap. 24, v. 14, prædixit : *Et prædicabitur hoc Evangelium regni in universo orbe, in testimonium omnibus gentibus; et tunc veniet consummatio.* Secundum, quia sex diebus conditus est mundus; ergo totidem, puta sex millibus annorum consistet. Mille enim anni sunt apud Deum, sicut dies unus attestante S. Scripturà. Tertium, quia primus versus libri Geneseos, qui continet creationem et fabricam totius mundi, sexies habet litteram *Aleph*, que Hebræis denotat millenarium numerum, velut indicaturus, quòd Deus cælum et terram creárit ad sex *Aleph*, id est, et duret sex millia annorum. Quartum, quia tres in mundo successivè fuère leges sive statuta, nimirum lex naturæ, lex Moysis, et lex Christi. Atqui tempus Legis naturæ, quod fuit ab Adam usque ad Abraham, duravit circiter per bis mille annos. Rursùm tempus legis mosaicæ pariter duravit fermè per bis mille annos, tot enim sunt ad Abraham usque ad nativitatem Christi; ergo pariter tertia lex et status mundi, puta lex Evāgelica durabit totidem, id est, bis mille circiter annis. Quòd enim tempus legis Christi non sit multò majus tempore legis naturæ et legis mosaicæ, inde colligi videtur, quòd Apostoli illud appellent *novissimam horam, tempora novissima, fines seculorum.* Quintum, quia S. Joan. Apoc. c. 20, consignans ætatem et finem mundi sexies nominat mille annos, quasi innuens sex millibus annorum duraturum mundum. Nam ait : v. 2 : *Ligavit eum (Satanam) per annos mille;* v. 3 : *Donec consummentur mille anni;* v. 4 : *Regnaverunt cum Christo mille annis;* v. 5 : *Donec consummentur mille anni;* v. 6 : *Regnabunt cum illo mille annis;* v. 7 : *Cum consummati fuerint mille anni.* Ut quid enim præcisè repetit sexies *mille anni* sine necessitate, illudque sexies iterat et inculcat, nisi ut innuat, post sexies mille annos fore consummationem mundi? Sextum, quia mundus jam videtur senescere, et mutato clemen-

torum cursu tendere ad occasum et interitum. Nunc enim longè verus est id, quod de suo avo dixit S. Gregorius papa Homil. 1 in Evangelia : *Signa verò in sole, et lunà, et stellis adhuc aperitè minimè vidimus; sed quia et hæc non longè sint, ex ipsà jam aeris immutatione colligimus.* Et S. Cyprianus ad Demetrianum : *Scire debes sensuisse jam mundum non illis viribus stare, quibus prius steterat,* etc. Et S. Chrysostomus, homil. 33 in Joan. : *Non longè à fine absumus, sed jam mundus properat; hoc bella, hoc afflictiones, hoc terræ motus, hoc extincta charitas significat.* Septimum, quia nostris temporibus latè per orbem dominatur incredulitas et impietas, blasphemus S. Scripturæ, et omnis religionis revelatè contemptus, et ex illis ipsis, qui Dei beneficio ex christianis parentibus nati, et in Christianismo educati sunt, innumeri à Christo et lege christianà quam multi eorum verbis vel scriptis acerrimè impugnant, ad theismum et quendam gentilitium speciem deficiunt, de quibus S. Petrus 2 Epist. 3, 3, videtur prædixisse : *Hoc primum scientes, quòd venient in novissimis diebus in deceptione illusores, juxta proprias concupiscentias ambulantes, dicentes : Ubi est promissio aut adventus ejus? Ex quo enim Patres dormierunt, omnia sic perseverant ab initio creaturæ.* Apostolorum principi consentit S. Judas, v. 17, monens fideles his verbis : *Vos autem, charissimi, memores estote verborum, que prædicta sunt ab Apostolis Domini nostri Jesu Christi, qui dicebant vobis, quoniam in novissimo tempore venient illusores, secundum desideria sua ambulantes in impietatibus.* Similiter Paulus 1 Tim. 4, 1, vaticinatur : *Spiritus autem manifestè dicit, quia in novissimis temporibus discedent quidam à fide attendentes spiritibus erroris et doctrinis demoniorum et caerularum habentium suam concientiam.* Et alibi 2 Thessal. 2, 3, pro criterio novissimi temporis ponit *discessionem*, sive ut in græco legitur, *ἀποστάσις*, nempe à fide. Quamvis enim multi Patrum intelligant per apostasiam, populorum à romano imperio defectionem, et plures maximè Græci ipsum Anti-Christum metonymicè sunuendo *apostasiam* pro *apostatà*; juxta plerosque tamen interpretes (1) hic per apostasiam intelligitur maxima quædam et planè singularis apostasia, quam vel efficient omnes omninò hæretici et ficti catholici ad Anti-Christum deficientes, vel universalior. quædam populorum à fide christianà discessio. Cùmque ejusmodi apostasia hodiè imminere videatur, quod dolemus et sancto cum timore dolent plures Ecclesiarum presides (2) in suis epistolis pastoralibus; ex hac notà cognosci poterit, jam propiora esse tempora Anti-Christi. Denique ipse Christus incredulitatem hominum videtur indicare esse signum secundi sui adventus brevi futuri. *Verantamen*, inquit apud S. Lucam 18, 8, *Filius homini veniens, putas, inveniet fidem in terrà?* Quæ verba interpretes cum S. Ambrosio

(1) Vide Menochium, aliosve in hunc Pauli locum.

(2) Vide Lingonensis (de Langres) episcopi epistolam Pastoral. anno 1766 emanatam, cujus partes recenset Hermann. Goldhagen in *Religions-Journal* part. 1.

et *Euthymio* exponere solent, quòd ad finem mundi pauci fideles, et plurimi à Fide deficientes et increduli sint reperiendi, quorum numerus hodiè est maximus. Octavum, quia romanum imperium, quamvis adhuc vigeat in imperio germanico, maximè tamen est imminutum, atque infirmatum. Hoc autem durabit usque ad Anti-Christum, tibi erit totalis populorum ab illo defectio, ut colligitur ex *Daniele* propheta. Num, quia est communis et antiquissima traditio, mundum nōnisi sex millibus annorum duraturum. Nam in hanc sententiam conspirant Christiani, Hebræi, gentiles, Græci et Latini, quorum longum catalogum adducit, et accuratè citat *Cornelius à Lap.*, Comment. in Apoc. Sic ex *S. Patribus Hieronymus* ex illo versiculo, *quantum mille anni ante oculos tuos tanquam dies hesternæ*, quæ præterit, inferit omnem præsentis seculi durationem fore sex nullium annorum. *Ego*, inquit, *arbitror ex hoc loco mille annos pro una die solitos appellari, ut scilicet, quia mundus in sex diebus fabricatus, sex millibus tantum annorum credatur subsistere et postea venire septenarium et octonarum numerum, in quo verus exerceatur sabbatismus*. Idem docent *S. Justinus, S. Iræneus, Lactantius, Hilarius* quorum verba citat *Sixtus Senensis*, lib. 5 *Biblioth. annot.* 190.

Porrò, licet aliqui ex his fuerint chiliastæ seu millenarii, hæc tamen eorum opinio de sex millibus annorum mundi ad errorem chiliastarum impertinens est. Idem de sex millibus annorum docent *S. Gaudentius Brixianus, S. Germanus Constant. patriarcha, Bellarminus, Genebrardus, Picus Mirand., Petrus Bongus*, pluresque alii à *Cornelio à Lap.* loc. cit. exactè, ut dixi, citati. Ex ethnicis idem trahiderant *Ilydaspes, Mercurius Trismegistus et Sibyllæ* teste *Lactantio et Sixto Senensi*. Ex Hebræis ita censent *Moses Gerundensis, R. Isaac, et R. Elias* cujus ultimi hoc quasi oraculum celebratur à *Judeis*, in *Talmud tom. 4, tract. 4*, qui inscribitur *Sanhedrim* sive *Judicium*. *Sex millibus annorum erit mundus, et iterum destruetur; duo millia fuerunt inanitatis et vanitatis* (intelligit tempus legis naturæ); *duo millia legis Moisaicæ; et duo millia erunt dierum Messie*.

En novem signa mundi ad occasum properantis. Plura alia in hanc rem congerit *Cornelius à Lap.* loc. cit. concludens his verbis. *Hæc cogitemus, et ad diem Domini quasi instantem nos comparemus: cor terræ non affigamus.... Sed domos in cælis perpetuas per elemosynarum aliorumque virtutum opera, fabricemus. Totam mentem ad futurum ævum transferamus; studeamus, pingamus, vivamus æternitati*. Ita ille. Plura de totâ hæc questione disserunt auctores supra citati, et *Malvenda* .1 de *Antichristo*, cap. 26 et seq.

CAPUT II.

Error Chiliastarum, et antilogiæ Apocalypseos apparentes.

Quæstio I: *An error Chiliastarum seu Millenariorum fundamentum habeat in Apocalypsi? — Respondeo: Chiliastæ ex capite 20 Apocalypseos perperam intel-*

lecto suum errorem immeritò intulère, docentes, post sex millia annorum, quibus stabit hic mundus, devicto Anti-Christo justos resurrecturos, et cum Christo in terris regnatos mille annis in summis deliciis, vel corporalibus gælarum et luxuriarum, ut volebat impurus *Cerintus*, vel potibus spiritualibus, ut voluit *Irenæus* et alii. Hanc ergo aiebant esse resurrectionem primam, de quâ *Apoc. cap. 20*, agit *S. Joannes*; post quàm esset secutura resurrectio secunda, in quâ post transactum regnatum illud millenarium sancti è terrâ in cælum transferentur. Itaque caput 20 *Apocalypseos* sic exponebant: *Diabolus est ligatus per mille annos, v. 2*. Dein solvetur modico tempore, vers. 3. Erit resurrectio et judicium, justique dicuntur cum Christo regnâsse mille annis, v. 4. Cæteri vero mortuorum, nempe reprobi non vixerunt per hos mille annos. *Et resurrectio prima* justorum v. 5. Porrò, qui habent partem in resurrectione primâ, in his non habet potestatem mors secunda, sed, ut dictum est, regnabunt cum Christo mille annis, v. 6. Consummatis his mille annis, solvetur *Satanas*, et seducet gentes, v. 7; et punietur, v. 9. Tunc erit judicium universale, v. 11; et reprobi damnabuntur: *Et hæc est mors secunda*, v. 14; electi autem è terrâ in cælestem gloriam transferentur. Jam millenarii sic inferebant: Inter resurrectionem et gloriam cælestem justorum erit aliquod regnum Christi cum justis per mille annos; ergo dabitur regnum millenarium. Sed respondeo: *Nego* suppositum, quòd v. 4 sermo sit de resurrectione carnis et judicio universali; secus duplex erit ejusmodi judicium, primum ex v. 4, alterum ex v. 11. Igitur verba illa v. 4: *Et vidi sedes, et sederunt super eas, et judicium datum est illis; et animas decollatorum propter testimonium Jesu... et qui non adorerant bestiam; neque imaginem ejus... et vixerunt, et regnaverunt cum Christo mille annis*, longè alium habent sensum, nempe, ut *Cornelius à Lap.* exponit, probabilius hunc: *Vidi sedes beatorum, et præcipue martyrum in cælis quibus judicium datum est*, hoc est, qui à Deo destinati sunt iudices, ut cum Christo in die iudicii aliquando judicent orbem; interim regnârunt et regnatum cum Christo in cælo et in Ecclesiâ per mille annos, hoc est, toto eo temporis intervallo, quod à morte Christi usque ad universale iudicium intercedet. Usurpatur enim hic certus numerus *nulle annorum* pro incerto ac indeterminato, quod non adèò infrequens est in sacris Scripturis (1). Unde genuina interpretatio et analysis c. 20 *Apocalypseos* hæc est: *A Christi adventu ligatus est diabolus per mille annos, id est, usque ad ultima Anti-Christi tempora ex v. 2*. Circa hæc solvetur per aliquam moralem ex vers. 3. Qui interea post Christi mortem in statu gratiæ moriantur, assumuntur ad gloriam cælestem, et usque ad ultima tempora jam in cælo regnabunt ex v. 4. Et hæc est *animarum* prima resurrectio seu assumptio ad vitam æternam. In his aberit metus publicæ condemnationis in iudicio universali, sed regnabunt interim in cælis cum Christo ex

(1) *Psal. 104, 8. Psal. 80, 4. Eccl. 16, 3.*

v. 6. Cætera citati 20 capitibus Apocalypseos jam per se plana sunt, et difficultatem non faciunt, sed contra millenarios pugnant: quia, ut supra innuit, ex eorum sententiâ sequeretur duplex fore judicium extremum et millenarium illud Christi regnum desitutum ante universalem resurrectionem corporum, atque ultimum judicii diem v. 11 et sequent. descriptum; cum tamen Chiliasmæ omnes, præter S. Justinum, dial. cum Tryphon., illud regnum resurrectione corporum posterius velint. Cæterum illud adhuc notandum, et ex dictis colligendum, quòd historicè à v. 3 ad v. 7 sit pergendum; intermedii versus quasi per parenthesis sunt positi. Plura de systemate et resurrectione Chiliastarum invenies apud Natalem Alex., Hist. eccl., Cornelium à Lap. loc. cit. Sardagna, Theol. dogmatico-polem. t. 3, § 261, Card. Gotti Theol. schol. dogmatic. t. 1, tract. 3, q. 2, dub. 2, pluresque alios theologos et interpretes.

Questio II: *An liber Apocalypseos antilogias, seu contradictiones continet?* Respondeo: Apocalypsis non reapse, sed apparenter duntaxat sibi ipsi, aut aliis Scripturis sacris contradicit. Sunt autem ejusmodi apparentes antilogiæ præcipuè sequentes. 1° Apoc. 4, 7 et 8, dicitur: *Animal primum simile leoni, secundum simile vitulo; et singula habebant alas senas.* Sed Ezech. 1, 6, dicitur: *Quatuor facies uni, et quatuor pennæ uni.* Porrò hæc quatuor animalia visa à Joanne fuere eadem cum iis, quæ vidit Ezechiel, ut Cornelius à Lap. cum Pererio et Hieronymo Prado docet. Si autem fuere eadem, quare hæc Joannis animalia senas, Cherubini verò Ezechielis nominati quaternas habuere alas? Respondeo 1°: Non est certum, sed interpretes disputant, nun hæc animalia apud Joannem et Ezechielem fuerint eadem, et Alcasar in hunc locum absolutè negat fuisse eadem. Respondeo 2°: Illas visiones symbolicas fuisse, non res veras; unde non mirum, quòd hæc animalia, licet eadem fuerint quoad primariam ideam, non tamen eadem fuerint quoad accidentia omnia. Alludit ergo Joannes ad illa Ezechielis, non tamen illa ipsa quoad omnia representat. Sic, ut Cornelius à Lap. ibidem rectè advertit, sæpè S. Joannes et alii alludunt ad visiones Danielis, Ezechielis et aliorum, non tamen illa ipsius cum hisce sunt eadem omnino, sed potius aliis et aliis partibus vel ornamentis pro materie varietate vestitæ et intertinctæ. Cæterum S. Joannes non prodit, quinam esset animalibus illis senarum alarum usus, et cum extense essent omnes, an aliquæ contractæ. Denique cum Tirino dici potest, Cherubinos Ezechielis, quaternis duntaxat alis instructos apparuisse, non senis, uti animalia Joannis; quia illi non egebant, sicut ista, duabus superioribus alis ad faciem coram Deo velandam; pergebant enim ad bellum, puta ad excidium Hierosolymæ: unde vultum debebant detectum habere, ut hostem detegerent, et certo ictu ferirent.

2° Apoc. c. 4, prædicta quatuor animalia finguntur instar hominum vel angelorum dicentia: *Sanctus, sanctus, sanctus, etc.* Et c. 5, Agnus accipit librum, ejusque sigilla reserat. Cap. 8, Joannes narratur vidisse aquilam

volantem et clamantem: *Væ, væ, væ habitantibus in terrâ.* Apoc. c. 6: *Stellæ de cælo ceciderunt super terram.* Apoc. 9, 1: *Stellæ, quæ de cælo ceciderit, data est clavis abyssi, et aperuit puteum.* Sed quis credat hæc et plura alia monstrosa, et impossibilia Deum S. Joannem revelasse? nun animalia possunt loqui? quomòdò terra capiet stellas de cælo cadentes, quæ multò majores sunt globo terraqueo? An stella illa, quæ aperuit puteum, fuit animata? An non potius Christus de scipso ait Apoc. 1, 18: *Ego habeo claves mortis et inferni.* Respondeo: Jam supra monuimus, ejusmodi visiones S. Joannis fuisse symbolicas, nec in sensu litterali crasso, sed figuratè accipiendas. Igitur istæ visiones non erant monstra, sed symbola et hieroglyphica, qualia multa etiam viderunt Daniel aliique prophætæ. Cur autem Deus in Apocalypsi ad eòdè tectè, mysticè et obscurè loqui voluerit, rationem dedimus pariter jam supra. Cæterum, quando S. Joannes ait, stellas cecidisse de cælo, id est, sub finem mundi casuras de cælo, hoc juxta interpretes S. Scripturæ non intelligendum de vero casu stellarum, sed ut Calmet vult, hæc popularis est, atque hyperbolica loquendi ratio, quæ gravissimum rerum omnium in universo mundo innuit perturbationem, vel ut Pererius, Tirinus, Cornelius à Lap. existimant, id intelligendum est de fulgetris, ignibus cadentibus, aliisque meteoris igneis instar stellarum novæ et prodigiöse magnitudinis et formæ, quæ Deus in fine mundi quasi spicula vibrabit in terram, ut homines terrefaciat, et terribilem suum adventum velut prenuntiet. Neque obstat illud: *De cælo.* Scriptura enim universum hoc spatium à terrâ usque ad stellas fixas et ultra expansum solet appellare cælum; ut patet ex Cantico trium puerorum Dan. 3, 60, 80, ubi legitur: *Benedicite aquæ omnes, quæ super cælos sunt, Domino.* Item: *Benedicite omnes volucres cæli Domino.* In quibus duobus vultibus, ait Pererius, manifestè sumptum est nomen cæli pro spatio aereo, in quo pluvie generantur, et volant aves. Alii recentiori philosophicæ et mathesi addicti aiunt, stellas vero aliquo sensu posse cadere de cælo, nimirum cometas; quorum unus aut alter, si in fine mundi ad globum terraqueum nimium appropinquaret, aut aut in eum omnino in describendâ sua orbitâ incurreret (prout absolutè fieri posset) haud dubiè terram et terræ incolas terribili exitio destrueret.

Quod autem attinet stellam, cui dicitur *data clavis abyssi*, variæ sunt hujus textûs explicationes, quarum quælibet salvat textum. Inprimis posset dici, quòd non ipsi stellæ, sed cadente stellâ, data fuerit Angelo clavis abyssi. Totus enim versus primus ita habet: *Et quintus Angelus tubâ cecinit: et vidit stellam de cælo cecidisse in terram: et data est ei (Angelo) clavis putei abyssi.* Nam v. 11, qui appellatur *Angelus abyssi*, videtur esse idem, qui tubâ quintâ cecinit, atque fuisse ita vocatus, quòd eidem data sit clavis ad aperiendam abyssum. Quando verò Christus Apoc. c. 1, dicit, se *habere claves mortis et inferni*, sensus est, quòd habeat supremum dominium in mortem et infernum, quia, quoscumque vult, ab iis præservat; hoc tamen non

impedit, quominus angelo tanquam iustitiæ divinx ministro abyssi, sui infernalis carceris claves datæ sint. Denique, si quis velit stellæ ipsi de cælo cadenti hoc loco datas esse claves abyssi, poterit cum Tirino per stellam hanc intelligere Angelum unum è bonis, cœlesti descendente palatio, qui præsidet inferno; in quâ explicatione denuò absurdum nihil apparet aut impossibile.

III. Apoc. 5, 5 et 4, habetur: *Nemo poterat respicere librum... nec videre eum*. Sed vers. 1 Joannes ait, se vidisse hunc librum scriptum intus et foris. Respondeo cum Cornelio à Lap. versu primo esse hysterologiam, quæ figura in S. Scripturâ sæpius occurrit, quando nimirum factum aliquod narratur occurr, quod posterius contigit. Joannes enim non potuit vidisse librum hunc utrinque esse conscriptum, nisi post ejus resignationem, revolutionem et explicationem, quæ prius narratur cap. 5, v. 8, et cap. 6, v. 1 et sequent. Quod ergo dicit S. Joan., *scriptum intus et foris*, non jam, sed postea aperto et evoluto libro cognovit.

IV. Apoc. 5, 12: *Dignus est Agnus, qui occisus est, accipere divinitatem*. Sed Christus jam à primo instanti suæ conceptionis habuit divinitatem, ut docet communis et certa theologorum. Respondeo: Cum Agnus occisus seu Christus dicitur dignus esse accipere divinitatem, id non significat eam tanquam gratiam, quam antea non haberet, post passionem et mortem suam accepisse; sed sensus est: Dignus est Agnus, ut ob mortem suam ab omnibus adoretur et laudetur et glorificetur tanquam verus Deus. Nam, ut Apostolus ad Philip. 2 ait, *cum in formâ Dei esset... semetipsum exinanivit formam servi accipiens... humiliavit semetipsum factus obediens usque ad mortem, mortem autem crucis; propter quod et Deus exaltavit illum, et donavit illi nomen quod est super omne nomen*. Unde, quando Agnus dicitur dignus accipere divinitatem, virtutem, et sapientiam, et fortitudinem, sensus est, quòd dignus sit ista accipere, non in se considerata (utpote quæ jam prius habuit), sed in mente et ore hominum, seu quoad eorum manifestationem; ut scilicet omnes homines agnoscant et laudent Agni virtutem, sapientiam et fortitudinem, eumque tanquam verum Deum adorent, ut qui ejusdem cum Patre divino substantiæ est. Caterum textus græcus et versiones orientales pro *Divinitatem* habent *Divitias*, ita ut sensus videatur esse: Dignus est Agnus, ut ipse ostendat, omnes thesauros Dei suos esse. Potuit autem fieri, ut pro *Divitias*, festinans in transcribendo librarius poneret *Divinitas*, quod cum postea cerneatur non aptè coherere cum verbo *accipere*, mutatum fuerit in *Divinitatem*, sicut communiter in omnibus latinis exemplaribus legitur. Vide Kiberam et Calmetum in hunc locum.

V. Apoc. 7, 4, dicitur: *Centum quadraginta quatuor millia signati, ex omni tribu filiorum Israel*. Sed nulli hic enarrantur signati ex tribu Dan, neque ex tribu Ephraim. Respondeo: Quia ex tribu Dan non ita multi sunt futuri electi (plerisque Anti-Christo ex hac tribu orituro adherentibus), ideo tribus ista hic omittitur, et ejus loco tribus Levi substituitur. Ita Irenæus, Am-

brosius, Augustinus, et alii passim, quos citant Ribera, et Pererius. Tribus Ephraim verbo tendens duntaxat, non autem reverè hic prætermissa est: nominatur enim tribus Joseph. Atqui tribus Joseph non fuit alia, quam tribus Manasse, et tribus Ephraim, qui fuerunt filii Joseph, sed à Jacob patriarchâ in filios suos adoptati, et hæreditatis naturalium filiorum suorum participes facti. Quare cum hic præter tribum Manasse etiam nominetur tribus Joseph, hæc non alia est, quam tribus Ephraim. Sic verò eam appellavit S. Joannes, secutus morem loquendi aliorum Prophetarum, qui tribum Ephraim appellare solent vel præcisè sub nomine Joseph, vel cum addito *tabernaculum Joseph*(1). Vocatur autem nomine Joseph tribus Ephraim præ tribu Manasse ob majorem suam amplitudinem atque nobilitatem; et S. Joannes ob reverentiam et honorem tanti Patriarchæ, cum de electis et salvandis ex omni tribu prophetaret, maluit eam tribum nomine Joseph appellari, quam nomine Ephraim. Ita Perer.

VI. Apoc. 11, 19, legitur: *Apertum est templum Dei in cælo, et visa est arca testamenti*. Sed cap. 21, v. 22, Joannes ait: *In eâ (civitate) non vidit templum*. Respondeo: Nulla hic est contradictio realis, sed apparens tantum. Nam in primo textu *templum Dei* accipitur metaphoricè pro ipsâ beatitudine sanctorum, et sensus est: Ostensa mihi est beatitudo sanctorum, quanta futura sit. In altero verò textu negatur in cælo templum esse materiale, sive locus separatus, quo beati se recipiant ad orandum et cum Deo se unendum. Cum enim cœlestes Dei et Christi claritate manifestè fiantur, hæc claritas ipsa cor ad sese trahit et rapit, ac cum Deo perfectè unit. Quare ubi nihil potest mentem ab eâ perfectè unione et contemplatione distrahere, supervacaneus est quisvis alius locus, ad quem se quisque recipiat. *Dominus enim Deus omnipotens templum illius est et Agnus*. Ita Ribera, qui addit, per *arcam testamenti* in cælo visum denotari arcana mysteria à S. Joanne agnita, ut sensus sit, revelata fuisse huic Apostolo magna et recondita mysteria: nam arca erai in intimâ parte templi, que dicebatur Sancta sanctorum, et pariete ac velo magno tegebatur, neque à quocumque videri poterat, nisi à summo sacerdote, idque semel in anno. Aliter objectam hanc difficultatem solvunt et explicant Calmet et Aicasar, quilibet nempe conformiter systemati suo, quod tenet de argumento Apocalypseo.

VII. Apoc. 12, 1, ait S. Joannes: *Signum magnum in cælo, mulier clamabat parturiens et cruciabatur, ut pariat*. Sed c. 21, v. 4, legitur: *In cælo neque clamor, neque dolor erit ultra*. Respondeo: Signum hoc, seu ostentum et portentosa visio D. Joanni apparuit in cælo non empyreo, nec sidereo, sed aereo; inde enim mulier hæc, per quam figurabatur Ecclesia, volavit in desertum. Ita Tirinus et Cornel. à Lap.

VIII. Apoc 13, 8, de Agnoscendo Christo dicitur: *Qui occisus est ab origine mundi*. Sed Christus primùm natus est post 4 millia annorum à mundo condito; quomo-

(1) Vide psal. 77, et Ezech. cap. 37.

de ergo potuit esse occisus ab origine mundi? Resp.: Aliqui post verba *occisus est*, ponunt comma, et *ab origine mundi* non referunt ad *Agnum*, sed ad verba præcedentia, *non sunt scripta nomina*, hoc modo: *Quorum non sunt scripta nomina in libro vite Agni, qui occisus est, ab origine mundi*. Ita Ticonius, Ambrosius, Beda, Ribera, Alcasar, etc., tumque sensus est facilis, scilicet adorasse bestiam illos, qui ab origine mundi non sunt scripti in libro vite, id est, qui non sunt prædestinati, sed reprobi. Verùm cum Biblia romana et alia passim non habeant ejusmodi comma, alii *ab origine mundi* referunt ad *occisus est*, tumque sensus potest esse triplex. 1.º *Ab origine mundi*, i. e., ante omnia, ab omni ævo, puta ab æterno, Agnus occisus est, non realiter, sed habità ratione decreti divini, quo Deus ab æterno decrevit redemptionem generis humani per Christi mortem. Ita præter alios Gregor. de Valentia et Vasquez. 2.º Agnus occisus est *ab origine mundi*, i. e., ab initio mundi; quia ab initio mundi merita mortis Christi sanctis applicata fuere. 3.º Agnus occisus est ab origine seu initio mundi, non in se, sed in suis typis et figuris, puta in sanctis Patriarchis et Prophetis, qui fidei et pietatis causâ occisi, vel in victimis V. T., quæ Christi erant figura. Christus ergo occisus fuit in sacrificio Abelis, in ariete quem pro Isaac immolavit Abraham, in Agno paschali, in jugi sacrificio, seu in agno quotidie mane et vespere ab Hebræis in sacrificio oblato, denique in aliis ovibus et agnis, qui ex lege Dei omni festo offerendi erant. Ita Cornel. à Lap. plures pro se citans interpretes.

IX. Apoc. 20, 1 et 2: *Angelus habens clavem abyssi ligavit Satanam per annos mille, et clausit in abyso, ut non seducat amplius gentes*. Sed 1 Petri 5, 8, dicitur: *Adversarius vester diabolus, tanquam leo rugiens, circumversans quem devoret*. Respondet: Licet Lucifer ligatus sit in inferno, et ligatus maneat usque ad tempora Anti-Christi, habet tamen suos velut emissarios dæmones ubique, qui homines tentent et divexent, uti experientia et doctrinâ SS. Patrum constat; per hos ergo instar leonis sevientem totum orbem circuit et perambulat, quaerens quem devoret; fermè sicut Asmodeus libidinum rex ligatus erat à Raphaelè in deserto Ægypti, et ita ligatus mansit probabiliter quamdiù Sara et Tobias vivebant, vel adhuc longius; et tamen interim suos per orbem dæmones quasi gæones et cupidines undequaque emisit, et terram libidinibus et immunditiis contaminavit; quemadmodum etiam de ebriis lascivisque dæmonibus Andron proficiscentibus narrat in Iconibus Philostratus. Ita Cornel. à Lap. et Serarius. Aliter respondet Calmet, contendens verba illa, *ut non seducat amplius gentes*, minimè significare, dæmonem modo nemini insidiari neminemque seducere; sed duntaxat indicare, dæmonis potentiam teneri contractam et præpeditam, ut non amplius, ut olim, universam Ecclesiam perturbet et publico christianæ religionis exercitio obstet, prout fecit sub Romanis imperatoribus ethnicis, qui Ecclesiæ nefarium bellum indixerunt, atque Jesu Christi regnum evertere conati sunt. Idem sentit etiam Alcasar.

X. Apoc. 20, 11: *Fugit terra et cælum, et locus non est inventus in eis*. Sed apud Ecclesiasten 1, 4: *Terra in æternum sit*. Respondeo: *Fugit terra et cælum*, id est, pristina facies, forma, et status terræ ac cæli; quia scilicet in aliam pulchriorem formam et statum commutabuntur. Unde talis *locus* et status, qualis ante in illis fuerat, non amplius est *inventus in eis*, sed alius longè amoenior, splendidior et gloriosior. Ita Calmet, et Ribera, et alii interpretes passim, secuti S. Augustinum, l. 20 de Civit. cap. 14 (idem fusiùs repetit cap. 16) dicentem: *Peracto quippe iudicio tunc esse desinet hoc cælum, et hæc terra, quando incipiet esse cælum novum, et terra nova*. Mutatione namque rerum, non omni modo interitū, transit hic mundus. Aliam explicationem objecti textûs Apocalypseos affert Alcasar, sensu mystico eum exponens.

XI. Apoc. 20, 14: *Infernus et mors missi sunt in stagnum ignis*. Sed stagnum ignis est in ipso inferno. Quomodò ergo infernus in hoc stagnum mitti potuit? Respondeo: Per *infernum* hic non intelligitur locus inferni, sed diabolus, qui per peccatum, quod introduxit in mundum, erat auctor mortis et infernarum poenarum. Ita hunc locum exponit D. Augustinus, loc cit, dicens: *Illis nominibus (Scriptura) significat diabolum, quoniam mortis est auctor et infernarum poenarum, universamque simul dæmonum societatem*. Hoc est enim, quod supra evidentius præoccupando jam dixerat: *Et diabolus, qui seducebat eos, missus est in stagnum ignis et sulphuris*. Augustinum sequuntur Ribera et Calmet. At aliam expositionem objecti textûs dant Alcasar et Cornel. à Lap., qui censent, quòd, sicut præcedente versu 13: *Et mors et infernus dederunt mortuos suos*, inducantur mors et infernus tanquam duæ personæ tragicæ, atroces, quæ semper associantur (nam quos mors occidit, eosdem infernus in sepulchris seu specubus subterraneis sepeit), sic versu 14, eodem figurant eum damnatis ad ignitum inferorum carcerem velut descendere, non ut patiantur ab igne, sed ut æternum Dei inimicos exerceant. Mors enim eos semper occidet, infernus eos semper abscondet et vivos asservabit, quòd patiantur semper ac moriantur. Itaque infernus et mors in ignitum mittuntur stagnum, non in sensu proprio et litterali, sed in sensu improprio mox explicato, nempe non ut patiantur ab igne, sed ut æternum damnatos exerceant.

XII. Apoc. 21, 16: *Civitas, ait, in quadra posita est; et longitudo et altitudo et latitudo ejus æqualia sunt*. Sed imprimis altitudo non est æqualis longitudini aut latitudini. Nam longitudo et latitudo, v. 16, æquat *stadia duodecim millia*: altitudo verò muri, v. 17, nominis ad *centum quadraginta quatuor cubitos ascendit*, qui vix tertiam partem unius stadii exæquant. Deum non cælum empyreum rotundum potius est, quàm quadrum? Respondeo: Licet aliqui hoc quadrum ad litteram acceperint, ideòque cælum empyreum figuræ non rotundæ, sed quadratæ esse existimârunt; tamen alii passim, teste Cornelio à Lap., tam quadrum illud, quàm dimensionem longitudinis, latitudinis et altitudinis per stadia vel cubitos, uti et alia multa solum

symbolicè vel figuratè intelligenda esse aiunt, videlicet ut per civitatem in quadro positam adumbretur ingens capacitas civitatis cœlestis, in quam ex omnibus quatuor mundi plagis electi confluent, quæque instar urbis in quadro cum æquabili ex omni parte longitudine, latitudine, et altitudine positæ pulcherrimâ est. Dixi: Cum æquabilis longitudine, latitudine, et altitudine. Nam, quando sacer textus ait: *Longitudo, altitudo et latitudo ejus æqualia sunt*, non comparatur altitudo cum latitudine vel longitudine, sed quælibet ex his mensuris in se spectata dicitur æquabilis, hoc est, ex omni parte seu latere aquæ magna, ita rî, e. g., altitudo hujus civitatis in quadro positæ non sit major ex parte orientali, quàm ex parte occidentali, nec ejusdem longitudo major ex latere orientali quàm ex occidentali, nec ejusdem latitudo major à latere orientali ad latus occidentale, quàm à latere australi ad septentrionale. Ratio ita textum sumendi est, quia si altitudo comparatur cum latitudine et longitudine, adeoque murorum altitudo esset duodecim millium stadiorum, quemadmodum longitudo et latitudo vix tota civitatis area fundamentis et basi, quæ ad moles tantæ altitudinis sustinendas requiritur, sufficeret; ingens enim deberet esse crassitudo tam altorum murorum. Deinde, si textum ipsum attentè inspicimus, deprehendimus, quòd longitudo dicitur quidem æqualis latitudini, *longitudo ejus tanta est, quanta et latitudo*; sed cum in eodem versu mentio fit de altitudine, phrasim mutat, neque dicitur: *Altitudo tanta est, quanta et longitudo et latitudo*; sed: *Et longitudo et altitudo et latitudo æqualia sunt*, ut intelligeremus, à sacro textu non intendi, altitudinem esse tantam, quanta est longitudo et latitudo; sed omnia hæc tria esse æqualia, id est, in sensu explicato æquabilia. Ita Salazar et Cornel. à Lap.

Sunt quidem adhuc plures apparentes antilogiæ in libro Apocalypseo, sed quia eas in citatis interpretibus solutas sedulus lector facilè inveniet, his recensendis supersedeo.

CAPUT III.

De auctore Apocalypseo. De libro vitæ. De numero salvandorum, etc.

Quæstio I: An liber Apocalypseo auctorem habet S. Joannem Apostolum? Respondeo: Quamvis olim aliqui, inter quos erat Dionysius Alexandrinus, Apocalypsin tribuerint Joanni non Apostolo, sed alteri presbytero et Christi discipulo, qui hæc de causâ Theologus vocetur; hodiè tamen ex mente Ecclesiæ et SS. Patrum, quos sequenti quæstione citabimus, indubitatum est, Apocalypseo auctorem esse S. Joannem Apostolum ac Evangelistam. Nec obstat primò, quòd in codicibus graecis hic liber inscribatur Apocalypsis Joannis Theologi, quia cognomen Theologi appropriatum fuit S. Joanni ob sublimitatem ejus doctrine, quæ de Verbi divinitate altissimisque mysteriis profundissimè disseruit. Unde Theophyl., præfat. in Evang., Joannem vocat magnum Theologum. Idem Theologi nomen S. Joanni attribuit S. Cyrillus, S. Chrysostomus,

Origenes, S. Damascenus, qui, orat. de Transfigurat., S. Joannem vocat purissimum Theologiæ organum, et alii quos Baronius, ad ann. Christi 97, pag. 808, citat.

Secundò non obstat, quòd Apocalypsis stylo differre videatur ab Evangelio et Epistolis S. Joannis; quia prorsus alia in Apocalypsi est materia, scilicet prophetia, quæ alio stylo scribenda est, quàm historia vel ethica. Præterea observârunt eruditi, et multorum locorum inductione comprobârunt, styllum Apocalypsis omninò similem esse stylo S. Joannis, de quo Millius, Proleg. § 177, et Wolfius, in Curis philol. Ac valet præsertim hæc observatio, si in Apocalypsi verba et phrasæ ab Angelo in calamum dictatæ distinguantur ab aliis, quæ S. Joannes suis verbis enuntiavit; in his enim suam planè phrasin Evangelio et Epistolis simillimam retinet. Errat ergo Beza, dum temerè ex styli diversitate conjectat, librum Apocalypseo esse Joannis non Apostoli, sed ejus qui cognominatus est Marcus, Act. 12, 25. Certè levissimæ huic conjecturæ repugnant præter sensum SS. Patrum et totius Ecclesiæ argumenta plura ex ipso libro Apocalypseo deprompta. Nam primò scriptor hujus libri in Pathmo insulâ fuit propter testimonium de Jesu datum, Apoc. 1, 9, id quod de solo S. Joanne Apostolo tota veterum historia (1) refert. Secundò, mentio in Apocalypsi fit septem Ecclesiarum Asiæ Proconsularis, quæ curis S. Joannis Apostoli singulari modo creditæ fuerant. Tertio, styllus, ut supra dixi, est stylo S. Joannis similis, nihilque toto in libro occurrit, quod vel ætati, vel genio, vel aliis indubiis S. Joannis scriptis adversetur. Quartò, scriptor Apocalypseo ibi non uno in loco Joannes dicitur, et quidem ille ipse Joannes, qui Jesum ejusque facta vidit et annuntiavit (2).

Neque dicas: Proprii nominis commemoratio non fuit usitata S. Joanni Apostolo seu in Evangelio, seu in Epistolis suis; ergo potius frequens illa in Apocalypsi hujus nominis repetitio alium libri auctorem prodit. Respondeo: Nego cons.; nam diversitas argumenti alium scribendi modum induxit. Apocalypsis est liber propheticus. Usitatissimum autem Prophetis est, nomen suum repetere. Videbis id ab Isaia factum decies sexies, ab Jeremiâ plus quàm centies, bis ab Ezechiele, quater et centies à Daniele. Quin hæc ipsa nominis Joannes repetitio cum addito, *qui testimonium perhibuit verbo Dei et testimonium Jesu Christi, quæcumque vidit... sui in insulâ, quæ appellatur Pathmos*, de auctore Apocalypseo certos nos reddit, ut paulò ante observavimus.

Dices: Hi ipsi modi loquendi sunt conflicti ab impostore aliquo, nempe à Cerintho exeuntis primi seculi hæresiarchâ, ut in hoc libro à se composito et ficto S. Joannis nomine inscripto deliramentis suis auctoritatem conciliaret. Respondeo: Erant quidem olim etiam, qui Apocalypsim à Cerintho ob causam

(1) Vide S. Hieronymum de Scriptor. Eccles. v^o Joannes; et Sulpitium Severum, l. 2 Histor. c. 34.

(2) Ut patet ex Apoc. capite primo v. 2, collato cum Epist. 1 Joan. 1, 1 et 2.

mox indicatam exarâtam putârunt. Verùm, quamvis indubiâtum sit, Cerinthum suam (1) edidisse Apocalypsim, quam Baronius S. Joannis nomine ab eodem evulgatam arbitratur, diversam tamen fuisse à genuinâ S. Joannis Apocalypsi, à Patribus perspicuum prorsus (2) accipimus. Porrò rectè monet illust. Calmet. Præfat. in Apocalypsim, artic. 3, sententiam, quæ Apocalypsim nostrorum Bibliorum Cerintho adscribit, pluribus refellere supervacaneum esse, cum hujus heresiarellæ errores ab eâ validissimè oppugnentur.

Quæstio II : *An liber Apocalypseos est canonicus ?* Antequàm respondeam, observo, Marcionitas Clima et Alogianos, teste Epiphano, lib. 2, hæres. 51, et posterioribus seculis Erasmus et Lutherum, Apocalypsim à canone S. Scripturæ rejecisse. Dubitârunt etiam aliquando nonnulli catholici scriptores de auctoritate hujus libri, præsertim Caius vetus auctor sub Zephyrino papâ Romæ vivens, teste Eusebio, lib. 5, c. 28. Similiter teste Hieronymo, epist. 129 ad Dardan., *Græcorum Ecclesie Apocalypsim non suscipiant*. Sed hoc intelligendum de tempore S. Hieronymi, et de aliquibus duntaxat Ecclesiis, non de omnibus; nam de pluribus contrarium ostendunt cardinales Baronius et Bellarminus. Cæterùm etiam Amphylochius cœvus S. Basilio, Catal. lib. canon., de suo tempore loquens, ait : *Apocalypsin Joannis aliqui is (libris canonicis) inserunt ; sed longè plurimi adulterinam respiciunt*. Beza verò, cæterique Calvinistæ Apocalypsim inter canonicas Scripturas numerant, quibuscum etiam Magdeburgenses, centur. 1, lib. 2, c. 4, aliique hodiè Protestantés hæc in re sentiunt, strenuè pugnantés pro Apocalypsi adversùs Lutherum suum. Rationem autem, cur Calvinistæ, quia criores Ecclesiæ romanæ hostes videri volunt, jam olim censuerint sibi recipiendam esse Apocalypsim, Alcasar, in Proœmio ad Apocal. notatione 2, assignat istam; nempe ut obscuris hujus libri ænigmatibus abuterentur ad acerbitatis suæ virus in romanum pontificem evomendum. Verùm, quidquid de hoc sit, ad propositam quæstionem respondeo et dico : Liber Apocalypseos est canonicus. Patet id ex decreto concilii Romani sub Damaso, ac ex concilio Florentino et Tridentino. Item ex antiquissimo concilio Ancyrano, Carthaginensi III, et Toletano IV. Rursùm ex Innocentio I Epist. 3 ad Exuperium, Gelasio, Augustino, Isidoro et aliis, qui canonem liberum canonicorum pertextunt. Hi enim omnes in eo nominant et collocant Apocalypsim. Quocirca SS. Patres passim Apocalypsim citant ut librum canonicum, e. g., Ireneus (3), Justinus (4), Tertullianus (5), Origenes (6). Taceo alios, quos citat Pererius. Vide etiam card. Baronium (7) et Bellarminum (8).

(1) Vide Theodoretum hæret. fabul. l. 2, c. 5.

(2) Vide Tillemont, notâ 3 in Cerinthianos.

(3) L. 4, c. 37, et l. 5, c. 3.

(4) In Dial. cum Tryphon.

(5) L. 5 contra Marcio., c. 14, et l. 4, c. 5; de Præscript. c. 35.

(6) Homil. 7 in Josue.

(7) Ad ann. Christi 97.

(8) L. 1 de Verbo Dei, c. 49.

Porrò argumenta adversariorum jam præoccupavimus in quæstionibus præcedentibus (1); unum tamen aut alterum hic proponam aut repetam.

Argum. 1. Præter Caium scriptorem antiquissimum, S. Hieronymus testatur, Apocalypsim suâ ætate non fuisse à Græcis receptam. Insuper, eodem Hieronymo teste, viri quidam eruditissimi Apocalypsim tanquàm librum ab apostolicâ gravitate degenerem convitiabantur. Respondeo ad primum : unus alterve antiquus scriptor, cui plures etiam Græci sub ævum S. Hieronymi dicuntur adhæsisse, negligi potest, si comparatur ad communiorum PP. antiquorum sensum, et universalis demùm Ecclesiæ consensum, de quo supra. Caio opponuntur Ireneus, Justinus, Tertullianus, aliique supra indicati. Græcis sub ævum S. Hieronymi sæcis opinantibus opponuntur Græci primi, secundi ac tertii seculi, Apocalypsim S. Joanni Apostolo vindicantes, imò et plurimi sub ætatem S. Hieronymi : S. Epiphanius enim, hæres. 72, eodem seculo reprehendit omnes qui de Apocalypsi litem moverant. Ad secundum, gustum sanè depravatam habuerint, quicumque sunt viri isti eruditissimi, librum, in quo teste S. Hieronymo *tot sunt sacramenta quot verba*, conviciis insectari ausi. Ac sanè si nulla gravitatis Apostolicæ vestigia in eo deprehendissent, quo pacto tot SS. Patres, et tota demùm Ecclesia eundem S. Joanni vindicassent?

Argum. II. Apocalypsim nemo intelligit; ergo à canone librorum divinarum meritò excluditur. Respondeo : Dist. ant. : Nemo intelligit Apocalypsim quoad singula verba vel ænigmaticas quasvis visiones, esto; quoad cæta capita, sententias et vaticinia, nego. Sunt utique in Apocalypsi multa admodum obscura ac nonnisi conjecturis attingenda, cujus obscuritatis causas supra, quæst. 2, assignavimus; at sunt etiam ibi præcepta longè clarissima de constantiâ in persecutionibus, de hæreticis et pseudo-prophetis fugiendis. Satis etiam planæ doctrinæ habes in uno Apocalypseos eopopo, qui ex sententiâ Bellarmini alius non est, ac incitantium ad perseverantiam et patientiam tempore persecutionum. Absoum autem planè est, libraria ideò, quia obscurus est, à Canone excludere; plurima quippè sunt in sacris Scripturis, præsertim in libris prophetiis, quæ vel nemo, vel pauci intelligunt, num ideò rejicienda? Non ita olim sensit Dionysius Alexandrinus, qui apud Eusebium, lib. 7 Hist. c. 22, de Apocalypsi ita disserit : *Ego verò spernere aut obijcere scripturam libri hujus nullatenus audeo... sed hoc magis de eo judico, quòd... sit in eo arcanus quidem et reconditus atque admirandus omnibus sensus, quem et ego admiror ac veneror, etiam non intelligo. Et ita sentio, quòd divina aliqua sacramenta sermonibus contegantur humanis, non tam judicio meo discernens, quam fide credens; et ideò non reprobo quæ non intelligo, sed tantò magis admiror, quantò minus assequor*. Denique etiam illud observandum, quòd, licet antiquis Patribus Apocalypsis obscurissima visa sit, nobis tamen ejus intelligentia

(1) Vide supra, quæst. 1 et 2 de Apoc.

multo facilius reddatur ex causis alicui (1) assignatis.

Quaestio III: *Quid est liber vitae, et quid est in eo scribi, aut ex eo deleri?* Antequam respondeam, observo, saepius in Apocalypsi (2) et in aliis S. Scripturae locis (3) mentionem fieri de libro vitae. Sic, ut alia taceam, Apoc. 20, v. 15, dicitur: *Et qui non inventus est in libro vitae scriptus, missus est in stagnum ignis.* Hoc praenotato, ad propositam quaestionem respondeo cum D. Thomâ, 1 part. quaest. 24, art. 1, et aliis: Liber vitae est ipsa Dei notitia, quâ firmiter retinet seu scit, se aliquos praedestinasse ad vitam aeternam. Igitur haec dictio, *Liber vitae* est metaphorica secundum similitudinem à rebus humanis acceptam. Sicut enim inter homines fieri solet, ut illi, qui ad aliquid eliguntur, conscribantur in libro vel catalogo, e. g., milites, aut senatores qui idcirco olim dicebantur *Patres conscripti*; ita etiam conscriptio seu annotatio non externa et materialis, sed intelligibilis in ipsâ divinâ mente eorum, qui praedestinati sunt ad caelum, dicitur *Liber vitae*. Nam sicut liber seu scriptura libri est signum rerum in eâ descriptarum; ita etiam firma memoria, vel notitia alicujus rei est quasi quadam tabula, in quâ res descripta continetur, secundum illud, Prov. 3, 5: (*Describe misericordiam et veritatem in tabulis cordis tui.* Pari ratione notitia reproborum, quam Deus habet, dici posset *Liber mortis* (4); quia in Deo datur infallibilis praescientia damnandorum aequae salvandorum, et in republicâ benè ordinatâ non solum ii inscribuntur speciali libro, qui praemio, sed etiam, qui supplicio vel penâ mortis digni sunt. Sed S. Scriptura abstinet ab hoc loquendi modo, et quandoquaque loquitur de iis, qui à Deo inscripti sunt in libro, nunquam de libro mortis, sed semper de libro vitae, vel strictè, vel saltem latè tali in sensu nox explicando intelligenda est. At

Oppones I. In Ecclesiastico 24, 52, legimus; *Hæc omnia liber vitae, et testamentum Altissimi et agnitio veritatis.* Ubi glossa interlinearis ait, hoc est, *novum et vetus Testamentum.* Praeterea, S. Augustinus, l. 20 de Civit. Dei, cap. 14, ait, quòd liber vitae sit, *quædam vis divina, quâ fiet ut cuicumque opera sua bona vel mala in memoriam reducantur.* Sed neque hæc vis divina, neque novum et vetus Testamentum est notitia, quam Deus ab aeterno habet de praedestinis; ergo liber vitae est aliquid aliud, quàm praedicta notitia. Ad hanc objectionem respondet S. Thomas loc. cit. ad primum, his verbis: *Dicendum, quòd liber vitae potest dici dupliciter. Uno modo conscriptio eorum, qui sunt electi ad vitam; et sic loquimur nunc de libro vitae atque hoc sensu (librum vitae ordinariè sumit S. Scriptura), alio modo potest dici liber vitae conscriptio eorum, quæ ducunt ad vitam. Et hoc iterum dupliciter: vel sicut agendorum; et sic novum et vetus Testamentum dicitur liber vitae; vel sicut jam factorum; et sic illa vis divina,*

(1) Vide supra, præfatione in Apoc., et quaest. 2 et 3.

(2) Apoc. 3, 5. Et 17, 8. Et 20, 15. Et 21, 27.

(3) Psalm. 68, 29. Et ad Philipp. 4, 3. Et Daniel, 12, 1.

(4) Vide Suarez l. 1 de Praedest. cap. 20.

quâ fiet, ut cuilibet in memoriam reducantur facta sua, dicitur liber vitae. Sicut etiam liber militiæ potest dici, vel in quo scribuntur electi ad militiam, vel in quo traditur ars militaris, vel in quo recitantur facta militum. Illicusque doctor Angelicus.

Oppones II. Ex libro vitae deleri possunt, qui in eo scripti sunt: sed notitia Dei de aliquâ re non potest deleri aut mutari; ergo liber vitae non est ipsa Dei notitia, quam ab aeterno habet de praedestinis. Major patebit ex textibus S. Scripturae infra afferendis. Respondeo 1°: Dist. maj. Ex libro vitae simpliciter et strictè dicto aliqui deleri possunt, neg. maj. Ex libro vitae secundum quid et latè tali, subdist.: Itâ, ut deletio se teneat ex parte ipsius libri vitae, seu praescientiae divinae, quasi hæc esset mutabilis, nego; itâ ut deletio non referatur ad librum vitae ex parte praescientiae, sed ex parte rerum praescitarum, quæ sunt mutabiles, conc. S. Thomas, loc. cit. art. 3, et alii plures faciunt discrimen inter librum vitae simpliciter, et secundum quid talem; liber vitae simpliciter et strictè dictus est notitia Dei, quâ scit se aliquos praedestinasse ad vitam aeternam; liber autem vitae secundum quid et latè talis iuxta hos auctores est notitia Dei, quâ scit, quinam sint habituri gratiam justificantem tribuentem jus ad vitam aeternam. In primo libro inscripti sunt soli electi seu ad caelum praedestinati, et hi nunquam ex hoc libro delentur, nec deleri possunt potentia consequente, prout infra pluribus explicabimus. In secundo autem libro inscripti sunt etiam illi reprobi, qui ad tempus sunt justi seu obtinent gratiam sanctificantem, sed ante finem vitae suæ illam per peccatum mortale perdunt. Et tales possunt deleri et delentur de libro vitae, ita tamen, ut deletio non referatur ad notitiam Dei, quasi Deus aliquid praesciat, postea nesciat, aut aliud praescire incipiat; sed ad rem scitam, quia scilicet Deus scit, aliquem prius per gratiam obtinere jus ad vitam aeternam; et postea hoc jus perdere, cum deficit à gratiâ. Ita deletionem aliquorum de libro vitae explicant præter D. Thomam, S. Anselmus et alii passim. Satis hoc quidem probabiliter. Sed Ribera, Commentar. in Apoc. 3, 5, respondet 2°, et censet probabiliorem ac S. Scripturae sanctorumque Patrum dictis magis conformem esse sententiam eorum, qui dicunt reprobos (etiâmsi ad tempus justos, sed finaliter non perseverantes) nullo modo, nequidem secundum quid in libro vitae scriptos esse, nam Scriptura tantum de praedestinis dicit, quòd sint inscripti libro vitae; sicut vicissim de non praedestinis, etsi fortè ad tempus justis, simpliciter ait, quòd eorum nomina non sint in hoc libro; ut patet expendenti textus Apocalypseo et aliorum S. Scripturae locorum ad initium hujus quaestionis supra citatos. Ipsum etiam docet S. Augustinus, loco jam citato, c. 15, simpliciter dicens: *Liber vitae significat praedestinationem eorum, quibus aeterna dabitur vita.* Eadem cum S. Augustino est sententia Haymonis, Comment. in Apoc. et omnium, qui aliter, quàm S. Thomas deletionem de libro vitae explicant, quos statim nominabimus. Sed restat solvenda difficultas; quomodò aliqui

deleri dicantur de libro vitæ, si non scribantur in eo nisi prædestinati, quos constat deleri non posse. Hanc objectionem proponit et dissolvit S. Augustinus explicans illa verba Psalmi 68 : *Deleantur de libro viventium, et cum justis non scribantur*, in quæ ita commentatur : *Isti ergo quomodo inde delentur, ubi nunquam scripti sunt? Hoc dictum est secundum spem ipsorum, quia ibi se scriptos putabant. Quid est, deleantur de libro vitæ? Ut ipsi constet, non illos ibi esse. Et paulò post : Sic ergò et hic illi, qui se sperabant tanquam merito justitiæ suæ in libro scriptos Dei, cum perducta fuerit damnatio eorum etiam ad cognitionem eorum, debebantur de libro viventium, id est, non ibi se esse cognoscent. Nam versus qui sequitur, exponit quod dictum est ; « Et cum justis non scribentur. » Hucusque D. Augustinus. Eodem modo exponit Rupertus illud Moysis Exod. 32 : *Aut dimitte illis hanc noxam, aut dele me de libro tuo, quem scripsisti*. S. Ambrosius paulò aliter explicat quosdam deleri de libro vitæ, nimirum secundum opinionem hominum, in quantum homines opinantur eos in libro vitæ scriptos propter præsentem justitiam, quam in eis vident, sed quando apparet sive in hoc seculo, sive in futuro, quòd à justitiâ seu gratiâ sanctificante exciderint, dicuntur inde deleri. Hæc S. Ambrosii expositio cum S. Augustini explicatione aded non pugnat, ut una eademque planior ex eis fiat, atque ita eos deleri dicamus de libro vitæ, qui vel seipsos putabant in eo esse scriptos, vel homines ex operibus, quæ videbant, ita judicabant de illis, sed postea cum deprehendantur Dei judicio damnati, adedque in libro vitæ non inveniuntur scripti, dicuntur deleri. Non igitur delentur secundum rei veritatem, sed secundum suam vel aliorum hominum opinionem. Nam Scriptura sæpè loquitur, non ut res ipsæ sunt, sed ut ab hominibus judicantur, seu apparent. Sic Luc. 2, 48, legitur : *Ecce pater tuus et ego dolentes quærebamus te, et tamen S. Joseph non erat verus et naturalis Christi pater, sed tantum putativus, seu opinio hominum. Et Matth. 11, 25 : Quia abscondisti hæc à sapientibus et prudentibus, et revelasti ea parvulis*, id est, Apostolis et cæteris fidelibus simplicibus et humilibus, qui nempe juxta opinionem mundi parvuli et contemptibiles sunt. Quare merito quasi scripti in libro vitæ, aut ex eo delati dicuntur, qui se in eo scriptos putabant, aut scripti ab hominibus putabantur.*

Nihilominus notandum, quòd SS. Patres communiter et interpretes non hoc sensu cum Ruperto explicent verba illa Moysis : *Aut dimitte illis hanc noxam, aut dele me de libro tuo, quem scripsisti*, neque illud Pauli ad Rom. 9, 3 : *Optabam ego ipse anathema esse à Christo pro fratribus meis*, id est, deleri de libro vitæ pro fratribus meis; sed utrique huius textui assignant alium sensum. Nam juxta S. Hieronymum, epist. 151 ad Algasiam, in his duobus textibus Moyses et Paulus loquuntur de vitâ corporali, ita ut ordinatâ charitate parati fuerint pro spirituali hebræi populi, vel fratrum utilitate jacturam temporalis suæ vitæ pati; vel si Moyses loquitur de exitio animæ seu deletionem sui nominis ex numero prædestinatorum (ut cum S.

Chrysostoma et D. Thomâ interpretes communiter intelligunt) hæc verba profuturi ex ardenti zelo pro salute populi israelitici per quamdam exaggerationem. et hyperborem, probè gnarus, se non delendum è libro vitæ; idque modo Deum rogavit, quo amantes, qui, dum aliquid ab amico precibus extorquere volunt, condiciones adjiciunt, quas probè sciunt, nunquam implendas et moralitèr impossibiles esse, ut, v. g., aut occide me, quia nisi annueris, vivere non possum. Sic pariter Moyses et Paulus loquuntur in hypothesi impossibili, aut explicare volunt suum desiderium conditionatum, non absolutum, *mallem deleri da libro vitæ, aut esse anathema pro fratribus meis, si modo id fieri posset, et mihi fieret*. Similibus emphaticis et hyperbolicis loquendi formulis etiam usi sunt SS. Xaverius, Salesius, Theresia, alique; scilicet intelligendi sunt de conditione impossibili.

Oppones III. In Apocalypsi 3, 11, scriptum est : *Tene quod habes, ut nemo accipiat coronam tuam*, et Paulus 1 Cor. 9, 27, ait : *Castigo corpus meum, et in servitatem redigo, ne fortè, cum aliis prædicaverim, ipse reprobus efficiar*. Et Ecclesia die Cinerum rogat Deum, *ut omnium fidelium nomina beatæ prædestinationis liber adscripta retineat*; ergo ex prædestinato potest aliquis fieri reprobus, et vicissim ex reprobo prædestinatus, juxta illud D. Augustini effatum : *Si non es prædestinatus, fac ut prædestineris*; consequenter liber vitæ et prædestinatio esse mutabilis, proin non potest esse ipsa Dei notitia, vel decretum, quod habet de prædestinatis. Respondeo : Hæc omnia non probant, librum vitæ, aut prædestinationem esse mutabilem. Nam corona, de quâ S. Joannes in Apocalypsi loquitur, non est gloria cælestis voluntate Dei absolutè destinata electis, sed merces fidei, patientiæ, ceterisque virtutibus promissa et preparata non absolutè, sed conditionatè, nempe sub conditione perseverantiæ in bono, ita ut sensus sit : *Retine fidem, patientiam, ne quis coronam fidei et patientiæ dumtaxat conditionatè promissam, te non perseverante, sed cadente accipiat*. Ita Cornelius à Lap. alique hunc locum exponunt. Et dicto autem S. Pauli corpus suum castigantis id unum legitime inferri potest, hunc Apostolum eo tempore, quo ista scripsit, nondum habuisse revelationem plenamque certitudinem de æternâ suâ salute, ex quo quidem sequitur, prædestinationem seclusâ speciali revelatione esse incertam quoad nos, non autem esse incertam quoad se, aut mutabilem. Denique ad vulgatum illud, *si non es prædestinatus, fac ut prædestineris*, respondeo, hæc verba non inveniri in operibus S. Augustini, sed ista : (1) *Non traheris, ora ut traharis*. Illud autem effatum non est intelligendum de ipso prædesti-

(1) Tract. 26 in Joannem S. Augustinus in illa Christi verba Joan. 6, 44 : *Nemo potest venire ad me, nisi Pater, qui misit me, traxerit eum*, ita commentatur : « Magna gratiæ commendatio. Nemo venit, nisi tractus... Quare autem illum trahat, et illum non trahat, noli velle indagare, si non vis errare. Semel accipe et intellige, non traheris, ora ut traharis. »

nationis decreto divino, quasi Deus nondum decreverit nostram prædestinationem, et possit moveri nostris precibus; ut nunc eam decernat (absurda enim foret hæc expositio); sed intelligendum est de executione prædestinationis, ita ut sensus sit: Nondum percipis in te effectus prædestinationis, gratias efficaces, seriam salutis curam, etc., ora ut percipias. Cæterum, si quæras, an homo reprobus seu non prædestinatus non possit facere, ut sit prædestinatus et æternum salvetur, respondeo: potest hoc potentiâ antecedente seu in sensu diviso reprobationis, quem sensum divinum homo facere potest, servando mandata Dei; sed non potest hoc potentiâ consequente, seu in sensu composito reprobationis, hoc est, homo potest quidem facere, ut Deus ipsum ab æterno prævideat, finali gratiæ cooperaturum, sicque potest impedire sui reprobationem; quia Deus neminem reprobat, nisi quem prævidet finali gratiæ de sensurum; at si homo finali gratiæ dissentiat, sicque faciat, ut Deus eum ab æterno prævideat, huic gratiæ dissensurum, et in peccato moriturum, ac proin eundem reprobet, non potest simul facere, ut Deus hoc non prævideat, aut ipsum non reprobet; cum res, ex supposito quod sit, non possit non esse: potest tamen homo, ut paulò ante dixi, facere, ut nunquam data sit in Deo hæc prævisio, aut decretum reprobativum, sed potiùs prævisio de ejus cooperatione cum gratiâ finali, ac proin etiã decretum prædestinativum ad gloriam cœlestem tanquam mercedem et coronam meriturum; prout theologi pluribus explicare solent in tractatu de Deo, ubi de Dei præscientiâ et prædestinatione agunt.

Quæstio IV: An plures homines sunt salvandi, vel « damnandi? » Antequam respondeam, observo, quòd in Apocalypsi verbis illis cap. 7, v. 9: *Post hæc vidi turbam magnam, quam dinumerare nemo poterat... stantes ante thronum*, significatur innumerabilis multitudo prædestinatorum. Unde occasione hujus versus Apocalypseo, juvat examinare celebrem illam quæstionem, pluresne sint salvandi, quàm damnandi? Scio quidem, quòd Vasquez, part. 1, disp. 101, art. 7, censeat, hæc quæstionem esse fermè inutilem et parùm conducentem ad ædificationem fidelium; imò posset ea alicui videri temeraria, cum S. Scriptura non semel (1) testetur numerum electorum esse mysterium soli Deo cognitum, et Ecclesia cum D. Thomâ, part. 1, q. 23, art. 7, dicat, *numerum electorum esse soli Deo cognitum*. Verùm nec inutilis est hæc quæstio; servit enim maximè magnificandæ misericordiæ divinæ, vel vicissim justitiæ, fovendæ mortaliùm spei, vel salutari timori, et exaltandò cœlitum gaudio. Nam quot in cœlis socii, tot gaudia, gaudiumque invalescit proportione invalescentis beatorum hominum multitudinis. Neque est temeraria; Scriptura enim, Ecclesia, et D. Thomas citatis locis loquuntur de numero certo definito electorum; ab hoc autem investigando nos alieni sumus quàm qui maximè, id unum inquirentes, utrùm electi homines

numerosiores sint hominibus reprobis, nihilquè addimus de numero certo definito electorum, cujus scientia obsignata est sigillis septem ab ipso Christo solvendis Apoc. 5, 1, ut hunc locum plurimi interpretes exponunt apud Cornelium à Lap. Præterea, quando S. Thomas ait, soli Deo esse cognitum numerum electorum, loquitur de cognitione infallibili et scientificâ, ac vult, nihil certi hæc in re haberi; hoc autem non impedit, quominus studeamus rem hæc discutere cognitione quâdam conjecturali; quæ non nisi verisimilitudinem fundet.

His prænotatis, ad propositam quæstionem non tam respondeo, quàm varias variorum auctorum opiniones recenseo, apud quos hæc quæstio fusiùs discussa legi poterit. Ego tantùm paucis indicabo, quid de singulis hisce opinionibus sentiam, aut sentiendum sit.

Itaque I. Si sermo sit de hominibus absolutè omnibus, qui à principio mûndi usque ad finem mundi fuerunt, et futuri sunt, est communis doctorum catholicorum et vera sententiâ, numerum reproborum esse multò majorem numero salvandorum. Maxima enim pars hominum sunt ethnicis, aut Judæi, aut Mahumetani, aut hæretici, quibus nostrâ ætate accensendi sunt indifferentistæ, et theistæ numero plurimi; hi omnes æternum peribunt, nisi ad unitatem catholicam, et veram fidem revertantur. Unde verissimum est illud Christi effatum, Matth. 7, 14: *Arcta est via quæ ducit ad vitam, et pauci sunt qui inveniunt eam*.

Putat quidem Hieronymus Piazza, de Paradiso, part. 3, cap. 3, et prolixè conatur ostendere sententiã benignam de majore numero electorum, quàm reproborum, etiamsi universum hominum genus spectetur, esse saltem probabilem, nullaque censurâ theologicâ perstringendam. Verùm oppositam sententiã (majorem videlicet esse numerum reproborum, quàm prædestinatorum, si universum hominum genus, seu omnes ab origine usque ad finem mûndi existentes homines spectentur) de fide esse apud Henao (1) docent Alarcon, Montepilosus, Aravius. Certam eam vocat Ruiz de Montoya (2), communem et veram Suarez (3).

II. Si sermo sit de solis christianis, seu baptizatis (sive sint catholici, sive acatholici) tam adultis, quàm ante usum rationis morientibus simul computatis, videtur certa sententiã (ut Hieronymus Piazza, et Ruiz de Montoya advertunt) majorem esse numerum prædestinatorum, quàm reproborum. Adhibita enim omni diligentiâ, consullisque parochis medicisque, et exploratis libris infantium et adultorum, qui sepulti jacent in primariâ numerosissimâque parochiâ Hispalensis civitatis, et in quibusdam aliis parochialibus templis, subductâ ratione octo aut decem annorum laudatus Ruiz deprehendit, aliquando majorem, aliquando verò minorem resultare numerum infantium,

(1) Part. 2 Emyrrol. l. 6, exerc. 21, sect. 19, n. 142.

(2) De Prædestin. disp. 54, sect. 1, n. 3.

(3) De Deo uno, de Prædest. l. 6, cap. 3.

(1) Joan. 10, 27, Item. 2 Timot. 2, 9, et alibi.

quàm adutorum morientium; semper inæqualitatem esse exiguum. Unde, si his infantibus, quorum omnes aut plerique baptizati sunt, addas adulos catholicos, et etiam acatholicos illos, qui duntaxat materiales hæretici sunt, et in statu gratiæ decedunt, idem liberos hæreticorum ante amissam gratiam baptismalem morientes, haud dubiè major erit numerus electorum, quàm reproborum.

III. Si sermo sit de solis Christianis adultis, intelligendo nomine Christianorum non tantùm catholicos, sed etiam hæreticos, apostatas, et schismaticos fidem in Christum profitentes, in hæc, inquam, generalitate loquendo, probabilius mihi est, majorem esse numerum reproborum, quàm electorum. Nam hæretici, apostata et schismatici semper fuerunt in magno numero, qui adjuncto numero impiorum fidelium malè morientium, planè excedit numerum sanctè morientium. Ita etiam sentit Suarez loc. cit. alique.

IV. Si sermo sit de solis catholicis, attamen tam adultis, quàm ante usum rationis morientibus, iterùm indubitatum est, plures salvari, quàm damnari, ex ratione supra in assertionem 2 adductà. Sæpius enim observatum est (ut cum Ruiz de Montoya etiam Segneri in suo *Homine Christiano* p. 1, discurs. 5, advertebat), totidem ferè mori sacro fonte ablutos ante discretionis annos, quot adultos. Unde si illis infantibus addantur reliqui omnes catholici, qui adultè salutem consequuntur, obscurum non est, majorem eorum, quàm reliquorum numerum esse; plures proinde necesse est, esse catholicos salvos, quàm damnatos: maximè cum ad felicem hanc turbam pertineant, etiam liberi hæreticorum parentum, ante amissam gratiam baptismalem decedentes.

Si autem questio instituat de solis catholicis adultis, non adnumeratis infantibus, controversia est, in utramque partem probabilis. Multi defendunt, ex adultis catholicis plures dammandos, quàm salvandos, juxta illud Christi effatum, Matth. 20, 16 et 22, 14: *Multi sunt vocati, pauci verò electi*. Pro severiore hæc sententià non immeritò citantur S. Gregorius M., S. Augustinus et S. Chrysostomus. Nam S. Gregorius M., hom. 19 in Evang. ait: *Multi ad fidem perveniunt, et ad cæleste regnum pauci perducuntur. Ecce enim ad hodiernam festivitatem quàm multum convenimus; parietes Ecclesiæ implentur; sed tamen quis sciat, quàm pauci in illo electorum grege numerantur?* S. Augustinus verò, lib. 2 contr. Crescon. c. 66, inquit: *Ipsi boni verique Christiani, qui per seipsum multi sunt, in comparatione malorum falsorumque itidem pauci sunt. Sic multa grana, quibus horrea magna complentur, pauca dicimus in comparatione palearum.* Ergo sicut in arca major est palearum numerus, quàm tritici, ita et in Ecclesià plures sunt reprobi, quàm prædestinati. Nam verba illa S. doctor videtur de solis catholicis protulisse, non de hæreticis aut aliis christianis, qui Ecclesià exierunt. Dixerat enim paulò ante: *Imò non tantum hæreticis, verum etiam cæteris hominibus malis olens est orbis.* Denique S. Chrysostomus (1) in hæc

(1) Homil. 40 ad populum Antiochenum, et Ho-

verba pronuntiat: *Quot putatis esse in hæc civitate, qui salvi fiant? Non possunt inveniri in tot millibus centum, qui salventur. Quin et de his dubito. Quanta enim in juvenibus malitia! quantus in senibus tepor! Quod utinam non de singulis Christianorum civitatibus verè dici posset!*

Confirmatur hæc severior sententià etiam ratione. Nam pauci totà vità servant innocentiam, paucique post peccatum condignam agunt pœnitentiam. Et quamvis plurimi ante mortem suscipiant sacramenta, conversio tamen ad mortem usque dilata, rarè est vera, ac frequentissimè ad minimum dubia; adeoque talis non est, quæ spem satis firmam de plurimorum salute fundare queat. Ita Paulus Segneri (1), alique magni nominis, et concionatores ferè omnes, præcipuè de la Volpilière, part. 2, conc. 55, Lorioi, part. 1, conc. 41, Michael à S. Catharinà Ord. Eremit. Discal. S. Augustini volum. 1, tract. 25, ubi vehementer propendit in sententià, plures etiam ex sacerdotibus, religiosis, et monialibus damnari.

Nihilominus benignam hæc in re opinionem tantquam verè probabilem, et Dei clementiæ, Christi que Domini meritorum ac sacramentorum efficacitati magis consentaneam defendunt Calini (2), Suarez (3), Lorinus (4), Marin (5), Alarcon (6), alique. Nam, ut Suarez ait, licet major pars-adultorum sæpius mortaliter peccent, tamen sæpius resurgunt, et ita cadendo et resurgendo vitam transigunt. Tandem verò in fine pauci sunt, qui per sacramenta non præparentur ad mortem, et de peccatis doleant, saltem per attritionem; hoc autem sufficit, ut in eo tempore justificentur. Et postquam justificantur, facile solent illo parvo tempore perseverare sine novo peccato mortali; ergo pensatis omnibus, verisimiliter est plures ex adultis Catholicis salvari.

Neque obstant illa Christi verba: *Multi sunt vocati, pauci verò electi*. Variæ enim sunt et benè fundatæ explicationes horum verborum, faventes benignæ sententiæ. Memor solam duas. S. Hieronymus, Comment. in Isa. 24, 15, prædicta verba sic exponit, ut per paucos electos non intelligantur omnes prædestinati, sed duntaxat residui Catholici tempore Antichristi. Ratio ita exponendi textum est, quia ibi agitur de parabola vocatorum diversis diei horis; hæc autem diversæ horæ juxta S. Gregorium et alios, diversas mundi ætates significant; unde illud dictum de ultimis vocatis ad undecimam, loquitur de ultimis Catholicis sub finem mundi. Nimirum vocati per quinque sacras mundi ætates (ab Adamo ad Noe, à Noe ad Abraham,

mil. 24 in Acta Apost. Porro, licet Antiochiæ multi fuerint ethnici et infideles, tamen Constantinopoli, ubi homilias in Acta Apost. jam episcopus composuit, omnes aut plerique erant Christiani. Vide hom. 9 in Act. Ap.

(1) In *Homine Christiano*, part. 1, serm. 5.

(2) In *Samuele Eccles.* tom. 1, serm. 159.

(3) Loc. cit. nempe l. 6 de Prædest. c. 5.

(4) In *Psalmum* 158, 18.

(5) Tom. 4 Theol. tract. 5, de Prædest. D. 54, sect. 2, num. 12.

(6) *Disp.* 6, c. 2, num. 4.

ab Abraham ad Moysen, à Moysè usque ad adventum Christi, ab hujus adventu primo usque ad finem mundi) multi sunt; electi, qui residui erunt tempore Antichristi, pauci. Aliam expositionem affert Salmieron, tom. 7, tract. 33, n. 55, nomine vocatorum intelligens prædestinatos, nomine verò electorum illos, qui inter eosdem prædestinatos ad peculiare et extraordinarios favores, aut ministeria electi sunt. Hunc enim in modum laudatus interpres disserit: « Hæc conclusio: *« Multi sunt vocati, pauci verò electi*, multos terrere solet; sed meo judicio potiùs omnes consolatur.... *« Nam cum tam electi, quam vocati denarium beatitudinis accipiant, et omnes in celestem gloriam recipiantur, non est, quòd quemquam perterrefaciat hæc sententia. Multi enim sunt vocati, id est, omnes operarii ad vineam vocati sunt colendam; pauci verò electi; quia pauci sunt habentes prærogativas, et privilegia ministrorum novi Testamenti.* » Plura de expositione citati versùs, in favorem benignæ sententiæ vide apud Iguatium Weitenauer, in Matth. 20, 16. Et c. 22, v. 14. Calini, loc. cit. Hieronymum Piazza, loco quoque citato, aliosque.

Ad auctoritatem SS. Patrum Gregorii, Chrysostomi, et Augustini videtur responderi posse, civitates et populum, de quo illi locuti sunt, fuisse moribus valde corruptis, quod non de qualibet civitate Christianorum, aut villis et pagis omnibus præsumendum est, aut illos locutos esse hyperbolicè seu per exaggerationem, prout sæpè loqui solent viri sancti, quibus ardentissimo divini gloriæ zelo flagrantibus, semper nimium videntur pauci, qui Deum ament, eique sincerè serviant. Sic locutum esse arbitratur Calini S. Chrysostomum in homil. 40 ad populum Antioch., cum dixit, Antiochæ vix centum à peccato liberos esse; vix enim credibile videtur, in tam amplâ civitate, à sacro oratore suo tam zeloso, nempe à S. Chrysostomo excultâ, tam raris fuisse justos (1). Cæterùm in magnâ civitate, qualis eâ tempestate erat Antiochia, plena idololatriæ, arianis, pelagianis, et catholicis, sed pessimè moratis, meritò S. Chrysostomus auditores suos perterrefacere potuit illâ comminatione, quòd in simili vivendi ratione vix centum salvi forent. Idem fermè dici potest, si supponas hanc homiliam Constantinopoli urbe regiâ ad omnis statûs Christianos, quorum plurimi erant moribus corrupti, fuisse directam. Verùm, si attentè legatur hæc homilia, ait Calini, sensum S. doctoris longè alium habet, nempe non huic, quòd ex tot millibus hominum vix centum sint prædestinati et in cælum perventuri, sed istum, quòd vix centesimus sit, qui gratiam in baptismo acceptam constanter servet. Hinc in homil. 24 in Act. Apost. non ait: *Quot putatis esse in civitate nostrâ, qui salvantur*, sed qui *servantur*, nempe in statu innocentie? Atque respondet: *Non est in tot millibus centesimus invenire qui servetur; sed etiam de illis dubio*. Ubi ipsa vox ser-

(1) Idem à potiori dicendum, si cum Paulo Segneri supponas, hanc homiliam à S. Chrysostomo Constantinopoli, ubi tunc temporis fatente ipso Segneri nonnisi Christiani erant, fuisse è suggestu prolata.

vetur penitus convenit contextui, de conservandâ bonitate morum. Hinc, ut probet, paucissimos conservari bonos, ob oculos ponit, vitia juvenum atque senum, per quod confirmat assertum suum, quòd paucissimi in bonitate morum, et receptâ gratiâ baptismatis conserventur. Ex quo inferri nequit, etiam paucissimos fieri salvos. *Vix mundo si soli innocentes, qui nunquam peccaverint, salutem consequerentur!* Denique etiam illud notandum, quòd nec S. Chrysostomus, nec S. Gregorius illa effecta sua ex revelatione divinitus acceptâ protulerint; loquuntur enim non ex certâ scientiâ, sed tanquam de re dubiâ: *Quis sciat, quàm pauci*, etc.... *Quin et de his dubio*. Denique ad objectum S. Augustini textum etiam illud advertit Calini, Augustinum loqui non de solis Catholicis, sed de Christianis universim. Patres enim, ut hic auctor censet, nomine Christianorum et Ecclesiæ communiter non intelligunt solos catholicos, sed etiam illos omnes, qui Jesum Christum quoquo modo agnoscunt; quoniam verò inter istos magnus invenitur numerus apostatarum, hæreticorum et schismaticorum, sanè mirum non est, quòd isti unâ cum adjunctis malis catholicis in peccato morientibus, permagnam constituant numerum damnatorum.

Ex his etiam patet, quid respondendum ad visiones, quæ de ingenti numero reproborum habitæ dicuntur. Nam hæc, siquidem veræ sint (ab Ecclesiâ enim nec recipiuntur, nec proponuntur tanquam canonicæ) plus non evincunt, quàm homines instar nivium ad inferos decidere, quia videlicet maximus est numerus illorum, qui quotidie male moriuntur, idololatrarum, Turcarum, Judæorum, hæreticorum, isti quippe soli infideles ad confirmandam ejusmodi visionem sufficiunt. Ad hæc observanda vicissitudo temporis est; etenim die quâdam prælii inter Turcas et hæreticos, larga fuerit messis dæmonis; at verò dum unâ die viginti, triginti, vel plura martyrum millia trucidabantur, messis abundantior erat pro cælo.

Ista sunt argumenta de majori numero reproborum, vel electorum (spectando solos Catholicos adultos) in utramque partem à me proposita. Res est, et manet dubia. Eligat prudens ac pius lector illam ex alterutrâ optionem, quæ ipsi videbitur S. Scripturæ, SS. Patribus, et rationi conformior. Vehementer metuo, ne prima, id est, severior opinio vera sit.

Questio V: *Cujus naturæ et qualitatis est cælum empyreum?* Licet cælum empyreum, sui sedes beatorum non solum sensus nostros, sed etiam humanam rationem excedat, ut ex illo 1 Cor. 2, 9, *oculus non vidit, nec auris audivit, nec in cor hominis ascendit*, liquet, et D. Thomas in II Sent. quæst. 2, dist. 2, probat; tamen ex S. Scripturâ, præsertim ex cap. 21 et 22 Apocal. et ex fine, ob quem hoc cælum conditum à Deo fuit, illius naturam, conditionem et proprietates colligere et declarare aliquo modo possumus.

Et 1° quidem cælum empyreum probabilis non est totum solidum, prout quidam veteres, vide Suarez, l. 1 de Opere sex dierum, cap. 3, voluere; sed, quamvis in parte extimâ seu suprêmâ et convexâ, seu superficîe, itemque in parte infimâ, seu (ut ita loquar) in pavi-

mento solidum corpus sit, instar crystalli vel adamantis; in totâ tamen regione interiore et intermediâ fluidum est, atque spirabile instar aeris vel ætheris per immensa illa spatia undequaque diffuens, velut aura cœlestis; quemadmodum præter alios censent Lessius (1), Henao (2). Hieron. Piazza (3), quorum opinioni favent S. Ambrosius, S. Basilus et S. Damascenus, L. 2 de fide, c. 6, docentes cœlos non esse solidos, sed tenues et fluidos, ita, ut instar aquæ vel aeris secari et dividi possint. Si enim totum esset solidum, tam angeli, quàm homines beati, et hi quidem post resurrectionem in corporibus suis gloriosis habitare deberent in solido vitro, vel crystallo, aut aliâ materiâ naturaliter non permeabili; quod haud est credibile. Certè si empyreum spirabile non esset, et facilè permeabile, non possent corpora beatorum naturaliter se movere, neque loqui, neque olfacere; quare mille miracula absque necessitate, multiplicanda forent. Accedit, quòd dos subtilitatis, seu vis penetrandi corpora, quâ prædita erunt corpora gloriosa, illis divinitus concessa sint potius ob motum nullo obstaculo corporeo impediendum, quàm ob commorationem in corpore solido. Si autem quæras, quanta inter partem infimam et supremam cœli empyrei, quarum spatium intermedium aura illa cœlestis occupat, sit distantia? respondeo: Hoc nobis prorsus incognitum est; credibile tamen est, ut Lessius loc. cit. ait, distantiam fore longè majorem, quàm sit intervallum inter superficiem terræ et lunam, quæ juxta recentiores astronomos circiter 60 semidiametris terræ, seu 48000 milliariibus germanicis à nobis distat. 2° Cœlum empyreum est immotum, seu non volvitur in gyrum, sicuti moventur planetæ, et juxta veterum opinionem cœli inferiores. Nam motus iste circularis et supervacaneus est, et minus conveniens fini, ob quem cœlum empyreum à Deo creatum est. Videtur enim valdè indignum, quòd perpetuò cum illò rapiantur, et in gyrum volvantur beati et sanctissima Christi humanitas. 3° Cœlum empyreum lucidissimum est, splendet et oculos beatorum mirè recreat tum luce sibi propriâ, atque innatâ, non extrinsecus mutuâtâ, prout planetæ mutuum à sole lumen accipiunt, tum etiam splendore ineffabili corporum gloriosorum, præsertim Christi et B. Virginis, juxta multiplicia Scripturæ testimonia (4); lumen autem gloria non oculos corporeos, sed mentes beatorum illustrat et elevat ad Deum ipsum videndum. Nam hoc lumen est donum supernaturale, quo mens humana elevatur et juvatur, ut possit clarè et perfectè concipere ac intueri naturam divinam. 4° Cœlum empyreum est altitudinis et amplitudinis immensæ ac incredibilis, juxta illud Prophetæ Baruch 5, 24: *O Israel, quàm magna est domus Dei, et ingens locus possessionis ejus!* Perfectò, si orbis terræ universus punctum est exiguum respectu cœli

siderei, ut astronomi demonstrant, quid tandem erit respectu cœli empyrei longè magis expansi et sublimioris?

At inquires: Si tam ingens et immensa est cœli empyrei altitudo, et à terrâ distantia, qui fieri potest, ut Angeli, aut animæ sanctorum velut momento temporis inde et ad nos descendant, et illuc revertantur, aut assumptis suis corporibus post universalem resurrectionem in idem cœlum commigrent? Nam, ut S. Bernardus, sermon. 4 in festo omnium SS., in 6, ait: *Tanta futura credenda est corporum levitas, et agilitas beatorum, ut possint, si velint, absque omni morâ seu difficultate ipsam quoque cogitationem nostrarum sequi ad omnia velocitatem.* Idem affirmat S. Anselmus, Prolog. c. 23, et Honorius Augustodunensis l. de Cognit. veræ vitæ c. 43. Respondeo, hanc esse prerogativam, seu dotem corporis gloriosi, quæ vocatur agilitas, et vi cujus beati in suis corporibus possunt exercere motum velocissimum in remotissima spatia, ut fusiùs exponunt Hieronym. Piazza loc. cit. part. 3, c. 5, § 4, Lessius, loc. cit. cap. 6, n. 72, Petavius tom. 5, l. 1, cap. 13, Suarez, de Angelis l. 4, cap. 19, et tom. 5, in 3 p. disp. 43, et alii. Certè, si Conditor omnipotens tantam vim pulveri pyrio indere potuit, ut stupendâ celeritate propellere possit globum tormentarium, cur non poterit velocitatem multò majorem communicare spiritibus, aut corporibus gloriosis? Sciunt sanè omnes mathematici et philosophi, quòd, sicut tempus in infinitum divisibile est, ita etiam celeritas major et major sine fine possibilis sit.

CAPUT IV.

De arbore vitæ, deliciis sensuum, et aureolis in cœlo.

Quæstio I: *An in cœlo reapè et in sensu literali datur fluvius, et ex utràque fluvii parte dispositæ arbores vitæ, quas describit S. Joannis, Apoc. 22, 1 et 2.* Respondeo: Quamvis hic locus Apocalypseos ab Alvarez de Paz. lib. 3 de Perfectione, p. 2, c. 13 alibi que in sensu mystico de perfectione, vel de dotibus beatificis ac bonorum et gaudiorum cœlestium affluentia exponi solet; non desunt tamen graves auctores, nominatim Cornelius à Lap., et Tirinus, qui censent, citatum Apocalypseos locum præter sensum mysticum etiam habere sensum literalem, ac in cœlo ad litteram verum fore fluvium, veras arbores, vera poma, veros flores et res floridas, odoriferas, amœnas, quæ visum, odoratum et tactum corporalem sanctorum perpetuò pascant et continuâ voluptate perfundunt; prout etiam expressè docent S. Augustinus vel quiscumque est auctor libri Meditationum inter opera Augustini in Hymno de gloriâ cœlesti contenti, S. Anselmus l. de Similitudinibus, cap. 57, et Laurent. Justinianus de Disciplinâ monast. convers. cap. 23, pluresque alii. Id enim et facile Deo et conforme naturæ corporali et variis revelationibus est compertum (1). Si enim, ut quæstione præcedente probavimus, aura est in cœlo empyreo purissima et suavissima, quæ instar aeris

(1) L. 3 de summo Bono, cap. 8, n. 101.

(2) L. 4 Emphyreolog. Exercit. 14, sect. 1.

(3) Dissertat. de Paradiso. part. 1, cap. 4, § 5.

(4) Apoc. 21, 22, 23. Et Isai. 60, 19, 20. Et Matth. 43, 43.

(1) Videatur S. Gregorius, l. 4 Dialog. cap. 36. Item Vita S. Dorotheæ 6 februarii.

nostrî finditur et scinditur; quidni sit et aqua et horti et fructus, sed ætherei et cœlestes, quibus sensus omnes corporei beatorum etiam corporaliter delectentur, ut oblectandos mox ostendemus quæstione sequenti?

At dices: In citato loco Apocalypseos dicitur, quòd lignum vitæ ex utrâque parte fluminis situm, per singulos menses ferat novos fructus. Quis autem hoc credat verum esse in sensu litterali? Dein non est finis fructuum corporalium in cœlo, quia beati non esurient, neque sitient amplius, prout legimus Apoc. 7, 16. Respondeo hæc non obstande, quominus prædictus locus accipiatur in sensu litterali. Nam quid mirum, quòd arbores Paradisi cœlestis singulis mensibus fructum ferant, cum hoc faciant quædam arbores in loco exillii. Palma enim ad singulos lunæ ortus, singulos etiam ramos procreat, ita ut duodecim ramorum productione annus expleatur; quocirca *Ægyptii annuum indicantes pingebant palmam*, inquit apud Cornelium à Lap. Horus Apollo, Hierog. c. 5. Et in Vita Onuphrii, in Vitis Patrum, L. 6, libello 3, n. 14, legimus, eum fugientem in eremum consedis juxta fontem, et palmam, quæ singulis mensibus fructum, seu dactylum ei proferebat. Cæterum, ut Tirinus observat, arbores illæ cœlestes singulis mensibus proferentes fructum, Apoc. 22, 2, in sensu mystico significant, continuam in beatis esse voluptatum et beatitudinis renovationem, eamque semper completam atque perfectam. Quod autem attinet verba, Apoc. 7, 16, ex iis non probatur, nullas in cœlo futuras delicias sensuum, puta gustûs, sed tantum nihil beatis defuturum, quod pertinet ad ipsorum beatitatem, ut Ribera hunc locum rectè exponit, nullasque amplius ipsos à fame et siti passuros molestias. Cæterum neque nos dicimus, gustum beatorum recreandum per cibos corporeos, sed alio modo, id quod ex quæst. sequenti patebit.

Quæstio II: *An beati in cœlo habeant etiam delicias sensuum?* Respondeo: Inprimis certum est, gloriam animæ redundaturam in corpus beatorum, hocque ornandum dotibus gloriosis impassibilitatis, claritatis, agilitatis et subtilitatis iuxta effata S. Scripturæ et unanimum doctrinam catholicorum. Vide Lessium, L. 3 de summo Bono, cap. 3. At quæstio ulterior est, utrum præter prædictas quatuor dotes singuli sensus corporis gloriosi habituri sint suas proprias delectationes? Ad quod quæsitum Lessius, loc. cit. c. 8, cum aliis tum in præcedente quæstione citatis, tum in præsentî quæstione infra citandis respondet his verbis: « Non est dubitandum, quin sensus quoque externi in beatis suas functiones et congruas delectationes post resurrectionem habituri sint. Certum enim est beatorum corpora non fore sensibus destituta, sed perfectissimè instructa, cum perfectissimis organis ad usum eorum opportunis; ac proinde habitura sensuum usum, eumque perfectissimum. Et sanè frustra resumeretur corpus, si non foret ibi sensuum usus et oblectatio; cum corpus humanum non sit necessarium aut utile animæ, nisi propter sensuum usum. Confirmatur primò, quia singuli sensus capaces sunt summæ cujusdam perfectionis sui ordinis, quæ sin-

gulorum est beatitudo et vita beata, quam facillè et sine incommodo vel indecoro possunt in patriâ habere; cur ergo reipsâ non habeant? Confirmatur secundo, quia anima humana non solum est rationalis, sed etiam sensitiva; et in utrâque parte capax oblectationum et vitæ cujusdam beate; ergo non solum in parte rationali beari debet (quod fiet per visionem et fruitionem Dei), sed etiam in parte sentiente, quod fiet perceptione præstantissimorum oblectationum sensibilium, singulis sensibus accommodatorum. Confirmatur tertio: Sancti in sensibus habuerunt multas afflictiones et mortificationes propter Christum, ut patet ex tormentis martyrum et austeritate vitæ religiosorum. Ergo par est, ut in iisdem recipiant quoque consolationes et præmia singulis sensibus etiam externis accommodata. Quarto confirmatur à contrario. Dammati enim in omnibus sensibus recipient maxima tormenta, ergo beati in iisdem maxima solatia. Non enim est Deus severior in puniendo, quàm benignior in remunerando. »

Nunc singulorum sensuum oblectamenta consideremus. Ac primum visus habiturus est suam beatitudinem in aspectu corporum beatorum, maximè Christi Domini et beatissimæ Virginis (vide Suarez in 3 part. tom. 2, disp. 47, sect. 6, conclus. 6). « Cum unum civem cœlestem, ait Dionysius Carthus. de mutua Cogn. sanct. in patriâ, artic. 15, in suo decore et gloriâ cernere omne gaudium præsentis vitæ transcendat, quàm jucundum erit, tam innumerabilem supernorum civium multitudinem in suo decore et gloriâ feliciter sine fine inspicere! » Et von. Bellarminus, de æternâ Felicit. lib. 4, c. 5: « Quantum, ait, lætificat sol unus exortu suo universam terram! Quid igitur erit videre simul innumerabiles soles, non solâ luce illustres, sed membrorum varietate et venustate pulcherrimos? Neque in eo loco claudendi erunt oculi, ne fortè à nimio splendore lædantur; nam et ipsi oculi beati erunt, ac per hoc impassibiles, et immortales. » Et, ut Lessius, loc. cit. c. 8, ait: « Splendor corporum non turbabit spiritus oculorum in beatis, sicut splendor solis in hæc vitâ; sed suavissimè corroborabit... His accedet aspectus aliarum rerum pulcherrimarum, quæ ibi erunt. Si enim in hoc exilio et lacrymarum valle tanta est multitudo et pulchritudo rerum, et colorum, et formarum ad oblectandos oculos, quanta erit in patriâ! Quantum enim cœlum terræ, et status illius beate vitæ statu hujus vitæ est præstantior, tantò ibi omnia decet esse præstantiora et pulchriora. » Porrò de beatitate visûs in gloriosis corporibus etiam disserit S. Bernardinus Senensis.

Auditis beatitudinem suam obtinebit tum in perceptione suavissimi cantûs, quo beati omnes, teste S. Scripturâ, Deum laudabunt, tum in sermocinatione mutua sanctorum. De primo juxta Hugonem Cardinalem, Lyranum, Bellarminum, Lessium, pluresque alios, Psalmista loquitur in sensu anagogico, dicens Ps. 149, 5, 6: *Exultabunt sancti in gloriâ, letabuntur in cubilibus suis, exaltationes Dei in gutture eorum. Exaltationes Dei*

vocat laudes, quibus Deum extollent. Has ait fore *in giture eorum*, non ergo tantum in animo; nec solum cogitatione Deum laudabunt, sed etiam voce. Fore enim cantum vocalem, dubitandum non est, ut ait Lessius loc. cit. : « Ratio est, quia, cum homo corpore et animo constet, oportet, ut non solum animo, sed et etiam corpore Deo serviat, eumque honoret. Atqui nullum est opus externum, quo Deus magis honoratur, aut quod majorem honestioremque voluptatem contineat quam canticum laudis et gratiarum actionis. Unde sæpè in Psalmis et Apocalypsi Joannis mentio fit cantici novi, quod sancti in cælo Domino cantabunt. Et hoc est sacrificium laudis, quod illi in æternum offerent. Accedit, quòd ex magno amore et gaudio homo naturaliter inciditur ad cantandum, ut experientiâ constat. Intima enim suavitas mentis, dum ex parte superiore redundat in inferiorem, etiam per corporis instrumenta se prodit foris. Quare cum sancti toti sint amore divino accensi, et gaudio plenissimi, summè ab intrinseco ad divinas laudes cantu celebrandas incitantur. » Unde S. Gregorius lib. 8 Moral. c. 39, inquit : *In illâ æternâ patriâ cum iustorum mens in exultationem rapitur, lingua in cantum laudis elevatur.* De eadem re S. Augustinus, lib. Medit. c. 25, vel quicumque est piissimus auctor hujus libri, sic scribit : *Felix ego et verè in perpetuum felix, si post resolutionem hujus corpuseculi audire meruero illa cantica cælestis melodix, que cantantur ad laudem Regis æterni, ab illis supernæ patriæ civibus, beatorumque spirituum agnibus!* Idem S. doctor, lib. 22 de Civ. c. 50, et S. Irenæus, lib. 3, cap. 8, concedunt exultationis hymnum in beatîs; S. Laurentius Justinianus jam citatus melodica cantica civium supernorum mulcentia auditum; S. Anselmus in Elucidario dulcisona organa sanctorum; S. Bernardus Medit. c. 4, linguam et laudem indefessam. Nimirum quisque in cælo canit laudes divinas modo sibi accommodato; Angeli voce spiritali, homines post resurrectionem etiam corporali. Quanta verò sit futura voluptas cælestis illius musicæ, ex terreni cantus dulcedine conjectari potest, quæ interdum (cum, v. g., excellentissima vox jungitur citharæ, vel alteri congruo instrumentum) tanta est, ut animum quasi à corpore abducat, et natura mortalis vix ferre queat, ob nimiam cordis dilatationem.

Quod atinet ad idioma beatorum, varia est variorum sententia. Eos hebraicè locutores, defendunt Haymo, Viguierius (1), Galatinus (2), Menochius (3), aliique plures. Melchior Inkhofier (4) verò existimat latinam linguam in cælo fore communem. Alii apud Galatinum loc. cit. labium hoc electum aiunt græcam esse linguam. Barradius (5), Lorinus verisimilium putant, locutores beatos, quâcumque lingua liberit : siquidem notæ omnes omnibus erunt, poteruntque illis uti pro libito; quam opinionem etiam Salmeron, tom.

1, proleg. 14, vocat piam, ac probabilem; quamvis ipse propendat in illam sententiam, quòd cœlestes tantum hebraicè locuturi sint in supernâ patriâ. Salas (1), Nierenbergius (2), Cornelius à Lapide (3) censent novum quoddam idioma fore proprium aulæ cælestis, à Deo beatis infundendum, quod omni nostrâ lingua longè nobiliter sit et cæleste, summè suave et perspicuum. Huic opinioni quoque suffragantur Sanderus, Thyraeus, et Henna, qui tamen addit, cœlestes homines interdum illud usurpaturos idioma, quod eis fuerat municipale, dum viverent. Cornelius à Lap. verò monet, loc. cit., his propè verbis : « Præter hanc linguam cælesti patriæ propriam loquuntur beati, cum libuerit, aliis linguis; omnes enim habebunt donum linguarum, et scient omnia idioma revelatione divinâ. Nam in cælo Deus omnibus linguis erit celebrandus (ut censent Salmeron et alii) quia hoc videtur spectare ad majorem Dei gloriam, et ut omnis lingua confiteatur, quia Dominus Jesus Christus in gloriâ est Dei Patris. Et sic omnis lingua beatorum erit una, quia omnes unum idemque summâ concordia sentient et prædicabunt. » Hucusque Cornelius. Plura de lingua seu idiomate beatorum invenies apud citatos auctores.

Porrò sensus odoratus suam in cælo felicitatem habebit in suavitate odoris, quem corpora beatorum, et fortassis etiam locus ipse diffundet. Si enim in inferno futurus est odor terribissimus; et ipsa corpora damnatorum foetidissima; cur non credamus in cælo fore odorem suavissimum? Profectò nobis satis constat multa corpora sanctorum statim à morte odorem gratissimum spirare cœpisse, qualem alium nemo antea senserat. Hoc de corpore S. Hilarionis testatur S. Hieronymus in vitâ S. Hilarionis. Hoc idem de corpore S. Servuli paralytici testatur S. Gregorius in Dialogis, lib. 4, cap. 14. Nec desunt alia non pauca exempla similia, tum vetera, tum recentia. Ex quibus colligi potest, si corpora mortua sanctorum post animæ glorificationem suavem spirant odorem, multò magis corpora viva et glorificata sanctorum odorem suavissimum spiratura. Accedit, quod refert idem S. Gregorius in duplici loco (4) de Tarsilla sorore patris sui, his verbis : *Tunc sursim respiciens (Tarsilla virgo morti proxima) Jesum venientem vidit; tantique subito fragrantia miri odoris aspersa est, ut ipsa quoque suavitas cunctis ostenderet, illic auctorem suavitatis venisse.* Quòd si corpus Redemptoris glorificatum odorem tante suavitatis spirat, omninò credibile est, omnia corpora sanctorum in cælo spiratura miram odoris suavitatem; decet enim, ut membra capiti suo conformia sint, non solum in claritate, sed etiam in odoris suavitate.

Postremò etiam sensus gustûs et tactûs suam felicitatem obtinebunt, etsi S. Bonaventura (5) odoratum

(1) In Institut. cap. 9, § 1, v. 8.

(2) L. 12 de Arcanis Cathol. veritatis, cap. 4.

(3) Centar. 4, cap. 66. Et centur. 10, cap. 65.

(4) In Hist. Sac. Latinitatis, l. 5, cap. 2.

(5) Tom. 3 in Evang. l. 10, cap. 5, ad finem.

(1) In 1-2, tom. 4, quæst. 5, art. 5, tract. 2, disp. 14, sect. 14, num. 106.

(2) De Origine S. Scripturæ. l. 6, cap. 12.

(3) Comment. in 1 Epist. ad Corinth. cap. 13, v. 8.

(4) L. 4 Dialog. c. 16. Et homil. 38 in Evang.

(5) In 4 Dist. 49, a. 5, q. 1.

et gustum, et Valentia (1) saltem gustum in corpore glorioso esse neget, eò quòd non erit ibi nutritione opus, sicut nec generatione. Sed hæc ratio non obstat, nec præbet sufficiens fundamentum prædictos sensus in beatis negandi. Si enim damnati acerrimè in his sensibus punientur, ut luant illicitas voluptates, quas per hosce sensus in hæc vitâ per ceperunt, ut patet partim ex supra dictis de odoratu, partim in epulone illo, qui cruciabatur in linguâ, Luc. 16, 24; cur sancti, qui nulla acerba in his pro Christo pertulerunt, non recipiant in illis consolationem et voluptatem? Cæterùm sensus gustandi suam habebit voluptatem, non in perceptione cibi et potûs (2), sed humoris ejusmodi suavissimi, qui linguam, palatum et interiora imbuet. Hic proveniet partim ex optimo temperamento, (si enim homo boni temperamenti, et planè sanus suaviter afficitur linguâ et palato etiam jejunis; quantò suavius ibi afficietur, ubi temperamentum erit perfectissimum?) partim ex aliquo fortè cœlesti liquore divinitus infuso, quem credibile est etiam per stomachum cæteraque interiora diffundendum.

De sensu tangendi teste Bellarmino, loc. cit. c. 8, conveniunt omnes usum ejus non defuturum in cœlo, cum corpora beatorum sine dubio tangi possint, ut pote vera et viva corpora, dicente Domino, Luc. 24, 39: *Palpate et videte, quia spiritus carnem et ossa non habet, sicut me videtis habere.* Aberit tamen contactus omnis impurus à corporibus illis, quæ concupiscentiam generandi nullam habebunt, et ut Dominus ipse, Matth. 20, 30, loquitur, *in resurrectione neque nubent, neque nubentur, sed erunt sicut Angeli Dei in cœlo.* Nullæ igitur, ut S. Thomas, I. 4 contra gentes, cap. 83, rectè advertit, veneræ voluptates in corporibus gloriosis dabuntur, sed illæ tactûs delectationes erunt honestissimæ, et decentissimæ illis corporibus, neque contra aut præter rationem, sed potius admodum rationi consentaneæ; quia ut propter se erunt expectandæ, sed ut omnibus modis magis glorificetur Deus, ut observat Suarez. Idem auctor ait, in corpore glorioso fore spiritus vitales, et animales ad peragendas sensuum operationes necessarios; at incorruptibiles et alterationi non obnoxios, virtute animæ per diversas corporis partes ultrò citroque discurrentes.

Porrò sensus tangendi in beatis suam voluptatem percipiet tum ex aurâ cœlesti, et cœlestium corporum tactu, (si enim hic magna voluptas percipitur ex aurâ suavi, et aquarum tactu, quantò magis ibi ex aurâ cœlesti, et cœlestium corporum tactu?) tum ex intimo sensu optimi temperamenti; homo enim perfectè sanus ipsam corporis bonam constitutionem in se suaviter sentit. Erit autem in beatis perpetua et optima corporis constitutio ob dotes corporis gloriosi, præsertim immortalitatem, impassibilitatem et agilitatem, quæ ad sensum tangendi propriè pertinent. Nam quemadmodum, cum corpus gravatur morbis, plagis, vulneribus, quæ ad mortem ducunt,

sensus tangendi est, qui patitur et dolet; sic vicissim quando corpus bene valet, et sanum ac robustum est, sensus tangendi gaudet. Magno igitur gaudio sensus tangendi afficietur in cœlo, cum post resurrectionem corpora beatorum immortalitate et impassibilitate, atque ad eò optimâ valetudine in æternum fruentur. Similiter sensus tangendi beabitur dono agilitatis et subtilitatis. Nam, quemadmodum hic sensus malè habet et dolet, quando corpus grave cogitur sursum ascendere, aut velocius de loco in locum transire; sic è contrario gaudet et lætatur, cum corpus sine lassitudine et labore vel sursum ascendit, vel de loco ad locum velocissimè transit. Ita voluptatem tactûs in beatis explicat Bellarminus et Lessius, locis citatis. Singuli igitur quinque sensus corporum gloriosorum suas habebunt functiones et oblectationes.

De quibus omnibus ita scribit S. Laurentius Justinianus, L. de Disciplinâ monast. convers., cap. 23, c. : « Caro spiritualis effecta per omnes sensus suos multimodis exuberabit deliciis. Delectabitur oculus in amabili Redemptoris aspectu, cum videbit Regem in decore suo gloriâ ornatum.... Melodica cantica civium supernorum non mediocriter mulcebunt auditum. Fragens quoque suavitas cœlestium odoramentorum mirâ liquefactione resperget odoratum. Indicibilis etiam dulcedo omnium delectabilium mellifluâ quâdam et jucundâ suavitate oris saginabit palatum. Ipse demum tactus sibi congruis abundabit deliciis, quas experti narrant. Fas enim non est, ut in illâ cœlesti gloriâ quidquam vacet à Dei laude; quin potius justum, ut cuncta corporis membra suum proprio modo efferant Conditorum, quatenus sicut ab ipso sumpsere principium, ita et illum deducant suæ beatitudinis finem, ut sit Deus omnia in omnibus. » Hæc ille. Similiter S. Anselmus, lib. de Similitudinibus, c. 27, cum dixisset, quòd damnati in omnibus sensibus et membris habebunt maximos dolores, addit : « Eodem modo, sed contrariâ consideratione, in illâ futurâ vitâ delectatio quædam ineffabilis bonos inebriabit, et inestimabili dulcedine sui totos eos inenarrabili abundantia satietabit. Quid dixi totos? Oculi, aures, nares, os, manus, guttur, cor, jecur, pulmo, ossa, medullæ, exta etiam ipsa, et cuncta sigillatim membra eorum in communi, tam mirabili delectationis et dulcedinis sensu replebuntur, ut verè totus homo torrente voluptatis Dei potetur, et ab ubertate domûs ejus inebrietur. » Sic etiam passim alii sancti scriptores de sensuum oblectamentis in cœlo futuris loquuntur, ut patet legenti D. Thomam, S. Bernardinum Senensem, et S. Prosperum.

Nec, ut hujusmodi sensuum usum in beatis corporibus futurum esse defendamus, necesse videtur laborare multum in explicando, quomodò tunc fient illæ sensationes; poterit enim id fieri divinâ virtute, etsi nos nesciamus modum, quo id fiet. Nec sanè possumus plenè scire, quomodò immutationes istæ tunc fient juxta illud Augustini, lib. 22 de Civ. c. 30: Qui motus talium corporum (gloriosorum) sint futuri, te-

(1) Tom. 4, disp. 11, q. 5, punct. 4.

(2) Vide Dionysium Carthus. in 4 sentent. D. 44. art. 4. Et Dominicum Soto in 4. D. 49. q. 4, art. 5.

merè definire non audeo, quod excogitare non va-
leo. Tamen et motus et status, sicut et ipsa species
deceus erit, quicumque crit, ubi quod non decebit.
(non erit.)

At quæres, an aliquâ ratione ab iis, quæ prægu-
stârunt sancti viri in hæc mortali vitâ, vel visionibus
cælestibus, vel cælestibus canticis, odoramentis aut
saporibus vel fomentis, arguere possimus, quænam et
quanta sint futura illa sensuum oblectamenta in cælo ?
Respondeo, ne hoc quidem nos posse, nisi admodum
obscurè, imperfectè et perquam remotè ab indole ear-
um rerum, quæ sensus in cælo beant; idque ex eo,
quòd oblectamenta illa cælestia sint superioris ordi-
nis; nec conferti cum nostratibus ullâ ratione possint.
*Inde fit, ut mortales hisce de rebus disserant, non secus
ac cæcus a nativitate de luce et coloribus, aut surdus
a nativitate de voce et sonis; quos, si de his rebus
loquentes audiremus, moveremur ad risum, aut potiùs
ad commiserationem. Unde etiam ea, quæ hæc de
re totâ præsentî quæstione diximus, sunt duntaxat
subobscura descriptio eorum, quæ nobis in cælo expe-
ctanda sunt.

Quæstio III : *Quid sunt aureolæ beatorum, et cur duntaxat tres, martyrum, virginum, doctorum ?* Antequàm
respondeam, observo, juxta unanimitatem et certam theo-
logorum doctrinam duplex dari præmiû beatorum,
essentiale et accidentale. Ad essentialia sive primarium
pertinet visio beatifica, et omnes reliqui actus et orna-
menta, quæ ex visione consequuntur, et quæ ratione
visionis omnibus beatis debentur. Accidentalia sive ac-
cessoriorum præmiû est, quod præter primarium pec-
uliarî Dei munere, quibusdam operibus excellentibus
constitutum est. Hoc non omnibus datur, sed iis solis
quî opera illa præstiterunt. Inter varia autem acciden-
talia cœlitum præmia etiam sunt illa, quæ aureolæ dicuntur,
quasi parvæ coronæ auræ. Coronæ, quia sunt præmia
victoriæ; auræ, quia pretiosæ et excellentes, parvæ
tamen, respectu coronæ primariæ, seu primæ
essentialis. Hunc modum loquendi, seu vocem *aureola*
videntur accepisse se theologi ex libro Exodi, 25, 25, ubi
Dominus in circuitu mensæ propositionis, ad oram ejus
jubet fieri coronam auream..... *altam quatuor digitis :
et super illam alteram coronam auream.* Porrò nomen
aureolæ accipitur dupliciter, in sensu latiori seu magis
generali et in sensu strictiori et proprio. In sensu
latiori quodvis præmiû accidentale in cælo dici potest
aureola per diminutionem, quia est minor coronâ
auræ, nempe visione beatifica. Propriè tamen acci-
piendo *aureolam* (prout hic accipitur et ordinariè à
theologis accipi solet), ea est præmiû accidentale
non qualecumque, sed collatum beatis ob excellentem
aliquam victoriâ de hostibus Dei et animæ relatam.
Ex quo patet, quòd non omne præmiû beatorum ac-
cidentalitè sit *aureola* strictè et propriè talis. Unde D.
Thomas dicit, quòd *aureola* (puta in sensu stricto)
*est quoddam privilegiatum præmiû, privilegiatæ victori-
æ respondens.* Ibidem. S. doctor etiam rationem ad-
fert, cur tres statuuntur aureolæ, non plures, nec pau-
ciores; quia nimirum tres sunt victoriæ insignes in

militiâ vitæ humanæ, sicut sunt tres præcipui hostes
Christi et salutis nostræ; nempe caro, mundus et dia-
bolus. De carne triumphat virgo; de mundo triumphat
martyr, ab eo persecutionem usque ad mortem susti-
nens, contempto et postposito amore hujus vitæ; de
diabolo victoriam reportat doctor, qui verbo vel scripto
diabolum non solum à se, sed etiam à cordibus alio-
rum removet, et docendo vel prædicando hostem il-
lum teterrimum, qui solet homines captivos tenere per
errorem et mentis excitationem, superat.

Tres igitur speciales aureolæ dabantur in cælo, una
martyribus, altera virginibus, tertia doctoribus. Au-
reolam martyrum theologi colligunt ex illis verbis Apo-
calypseos, 7, 9 et 14: *Stantes ante thronum, et in conspectu Agni amici stolis albis et palmæ in manibus eorum..... Hi sunt, qui venerunt de tribulatione magnâ, et laudrunt stolas suas, et dealbaverunt eas in sanguine Agni.*
Aureola virginum desumitur ex illo Apocalypseos, 14,
5, 4: *Et cantabant quasi canticum novum ante sedem, et ante quatuor animalia, et cantores: et nemo poterat dicere canticum, nisi illa centum quadraginta quatuor milia. Hi sunt, qui cum mulieribus non sunt coinquinati; virgines enim sunt.* Ubi peculiare quoddam præmiû tribuitur virginibus. Aureola doctorum insinuat in libro Danielis, c. 12, v. 5, his verbis: *Qui ad justitiam erudiunt multos, tanquam stellæ firmamenti fulgebunt in perpetuas æternitates.*

Sec difficultas est, quidam sint hæc aureolæ. Multi cum D. Thomâ putant nihil fore aliud, quàm singulare gaudium, quod beati habituri sunt de hujusmodi victoriis, ita tamen, ut ex hæc gaudio resultet aliquis decor in corpore; quia scilicet ex illo anime gaudio redundabit ad corpus peculiaris quidam splendor, index et nota ejus gaudii; ferè sicut ex gaudio essentialis præmiû redundat quidam decor in corpore, quæ est gloria corporis. Et sic aureola principalitè est in mente, sed per quendam redundantiâ est in carne. Dominicus Soto, in dist. 49, q. 5, art. 2, probabile putat hanc claritatem gloriæ ex gaudio illo accidentali in corpus redundantem efformare in capite virginum coronulam albam, in capite martyrum purpuream, in capite doctorum subviridem. Alii existimant, aureolas consistere in signo quodam spirituali animæ impresso ad modum characteris, qui in susceptione quorundam sacramentorum imprimitur. Iterum alii dicunt aureolam esse specialem quendam dignitatem et eminentiam, quæ tribus illis victoribus tribuetur; quatenus hi præ cæteris erunt conformes Christo, in quo perfectissimè fuit totius virginitatis, martyrii, et doctrinæ excellentia; ferè sicut in oculis principum quendam peculiarem dignitatem obtinent, qui in bellis regem proximè sunt secuti, eique in omnibus periculis adfuerunt. Et hanc ultimam de aureolis sententiam Lessius veram esse existimat. Illud certum, quòd Deus habet plurima præmiorum genera, plurima ornamentorum et dignitatum, quæ nobis sunt incognita.

Denique, si quæras, quænam ex supra dictis tribus aureolis sit præcipua; respondeo cum D. Thoma supplem. q. 96, art. 12: Præminentia aureolæ ad aureo-

lam potest dupliciter considerari: Primò ex parte pugnae, ita, ut dicatur illa aureola potior, quæ fortiori pugnae debetur; et secundum hanc considerationem aureola martyrum aliis aureolis supereminet uno modo, aureola verò virginum alio modo; pugna enim martyrum fortissima est, vehementissimèque affligens; sed pugna carnis est periculosior, quia est diuturnior, et magis nobis imminet è vicinio. Secundò potest considerari ex parte eorum, de quibus est pugna, et sic aureola doctorum est inter omnes præcipua, quia huiusmodi pugna versatur circa intelligibilia, aliæ verò pugnae circa sensibiles passiones. Sed ista eminentia, quæ datur ratione ipsius pugnae secundum se spectatæ est aureolæ essentialior; quia aureola secundum propriam rationem respicit victoriam et pugnam. Difficultas etiã pugnae, quæ attenditur ex parte ipsius pugnae, est potior, quàm illa, quæ attenditur ex parte nostri, in quantum est nobis vicinior; et ideò simpliciter loquendo aureola martyrii inter omnes præeminet, deinde aureola virginitalis, postremo aureola doctrinae; sed quantum ad aliquid, nihil prohibet alias aureolas excellentiores esse aureolam martyrum.

Plura de aureolis beatorum invenies apud S. Thomam, Viguierium, de Valentia, et theologos passim in tractatu de Fine ultimo, et Beatitudine hominis.

CAPUT ULTIMUM.

Solvitur cavilatio ultima incredulorum contra Apocalypsim, et S. Scripturam universè.

Questio ultima: *An in Apocalypsi, vel aliis S. Scripturæ libris aliqua continentur falsa secundum rationem naturalem, quæ tamen sint vera secundum fidem, seu revelationem divinam? Sive an in S. Scripturâ ratio et fides aliquando inter se pugnant? Antequàm respondeam, explicandus est status questionis. Igitur sciendum, pridem explosam esse Petri Pomponatii, Mantuæ circa annum 1462 nati, sententiam, qui Patavii primùm, deinde Bononiæ docens asseruit, plura religionis christianæ mysteria contra rationem naturalem pugnare; posse autem aliquid verum esse philosophis, quod falsum sit Christianis, vel contra. Negans itaque mentis humanæ spiritualitatem et immortalitatem, mundumque esse æternum affirmans, cum atheismi palam accusaretur, eo uno sese excusabat, ex philosophiæ principis ratiocinari se, non ex principis religionis christianæ, idemque à christiano ut verum asseri debere ob revelationis divinæ auctoritatem, quod negandum philosopho philosophicæ demonstrationes persuaderent. Similem fermè excusationem reposuere Cartesius et Henricus Regius, cum multa in rebus philosophicis statuisse arguerentur, quæ cum dogmatibus christianæ fidei pugnarent; scilicet de rebus naturalibus ut philosophos se ex solius ductu naturæ luminis locutos esse, non ut Christianos ex lumine fidei divinitus accepto. Porrò Pomponatii opinionem pluribus post Benedictum Spinozam confirmare nititur Petrus Bayle (1), ast eà mente, ut mysteria fidei, sicut*

(1) In Diction. histor. et critic. Artic. Pomponatius.

rationi adversa, ita tanquam falsa et commentitia rejiciat. Damna est ea Pomponatii opinio anno 1313 in concilio Lateranensi V, sub Leone papâ X, sess. 8. Et meritò damnata est.

Nam nullum dogma veræ religionis revelatæ contrarium esse potest rationi naturali, sive, quod idem est, Deus nullo pacto nobis revelare potest veritatem, quæ verè repugnet alicui principio lumine naturæ evidenti ac demonstrato. Cum enim contradictoria nunquam simul vera esse possint, aut Deus filleret revelando, aut nature lumen evidentiã verè et secundum omnes rationes sufficientes proponendo, e. g., hanc, *bis duo sunt quatuor*. Atqui hoc atque illud juxta impossibile est. Equè enim fieri nequit, ut Deus omniscius non omnem rationem sufficientem ejusecumque veritatis perspectam habeat, atque ut in homine rationum verè sufficientium veritatis alicujus reipsa detur intuitus (id quod ad veram evidentiã requiri docet logica), quin tamen is veritatem reipsa cognoscat; ergo Deus nullo pacto nobis revelare potest veritatem, quæ verè repugnet alicui principio lumine naturæ evidenti ac demonstrato. Confirmatur I. Veritas falsitati est duntaxat contraria, non veritati; ergo fidei veritates veritatibus naturalibus opponi nequeunt. Conf. II. Contrariæ opiniones de uno eodemque objecto intellectui ita inesse nequeunt, ut intellectus utriusque opinioni assentiatur ut verè; ergo fieri nequit, ut Deus quidquam revelet, quod veritati naturaliter cognitæ sit contrarium; cum, si id revelet Deus, contrariis veritatibus intellectus assentiatur oporteat, alteri propter naturales demonstrationes, alteri propter divinam revelationem.

Ex dictis flunt sequentia corollaria. I. Nec in Apocalypsi, nec in aliis S. Scripturæ libris fides aut revelatio repugnat rationi, sed omnia in illis sunt vera, non solum secundum fidem, sed etiam secundum rationem, hoc sensu, quod nihil ibi contineatur repugnans rationi; quamvis multa sint supra rationem.

II. Cum Petro Pomponatio turpiter erravit Benedictus Spinoza impiè asserens, inter fidei dogmata plurima esse, quæ nec unbram veritatis habeant. Nullum enim est, nec esse potest fidei dogma, quod verissimum non sit. Et quamvis plurima solo naturæ lumine non innotescant, adeoque sint supra rationem; nullam tamen probari ullo modo potest rationi naturali contrarium, seu esse contra rationem.

III. Falsum est, quod quidam dicunt, philosophum ea omnia posse admittere, quæ post maturum rerum omnium examen ex ratione naturali admittenda esse videntur, quin attendat ad fidem vel revelationem, hoc est, quin animadvertat, num veritates naturales, quas defendit, cum fidei veritatibus conciliari possint. Cum enim ex unâ parte naturalis veritas revelata non opponatur, et ex alterâ parte revelata veritas certa ad eò sit, ut de eâ dubitare non liceat; quidquid divinæ revelationi adversatur, admitti omninò non potest ut verum. Ergo cum philosophi sit veritatem unicè querere, nihil is ut verum potest admittere, quod divinæ revelationi adversetur.

IV. Aliud est, esse supra, et aliud esse contra rationem. Nam plura sunt, non solum in revelata religionis mysteriis, sed etiam in ipsa natura, quae neque per se, neque ex ideis quas habemus, per naturales illusiones innotescunt, quin propterea claris et distinctis mentis nostrae ideis opponantur, aut sint contra rationem. Quare magnum est discrimen inter haec tria, esse positivè secundum rationem, esse supra rationem, esse contra rationem. Ea positivè secundum rationem dicuntur esse, quae vera aut probabilia esse intelligere possumus, eas duntaxat ideas examinantes, quas sensibus aut reflexione acquirimus, et quae vera aut probabilia esse per ratiocinium detegimus. Talis est, e. g., Dei existentia, aut infinita ejus perfectio. Ea verò supra vel præter rationem esse dicuntur, quorum veritas ex principiis naturaliter cognitis deduci minimè potest per naturalem illusionem ob ignorantiam humanæ mentis, et inaccessam mysteriorum fidei sublimitatem. Talis est Trinitas Personarum in Deo, vel alia multa religionis nostrae mysteria. Ea denique dicuntur esse contra rationem, quae cum claris et distinctis nostris ideis, seu cum evidenti lumine rationis stare omnino non possunt, sed eidem manifestè repugnant; ut, e. g., pluralitas deorum. Ex his facile solvi possunt sequentes theistæ argumenta.

Opponunt: Quod est supra rationem, eo ipso est contra rationem; sed religio revelata (idem est de S. Scripturâ, in qua plurimæ istarum revelationum continentur) plurima continet, quæ sunt supra rationem; ergo etiam, quæ sunt contra rationem. Respondeo: Nego majorem. Nam, ut ex dictis constat, supra rationem ea dicuntur esse, quæ inter prædicatum et subjectum enuntiant habitudinem, quam humana ratio ob imbecillitatem suam non percipit. E. g., dum fides dicit: Deus unus in essentiâ est trinus in personis. Contra rationem verò ea sunt, quæ inter prædicatum et subjectum enuntiant habitudinem omnino contrariam habitudini, quam inter illud utrumque clarè percipit humana ratio. E. g., in hæc propositio: Bis duo non sunt quatuor, vel, Deus non est unus, vel dantur plura entia infinita, perfectissima. Unde esse contra rationem dicit oppositionem cum principiis lumine naturæ notis. Sed ex eo, quòd Deus nobis aliqua revelet, quæ rationem nostram superant, non sequitur, ea principiis lumine naturæ notis adversari. Quisquis enim sobriè sapit, prudenter cogitat, in Deo infinito multa esse, et omnipotentem multa posse, ac omniscium multa scire, quæ limitatis noster intellectus capere nequeat. Porrò, quamvis homo conexione inter mysteria fidei et rationem naturalem non cognoscat, ob factam revelationem divinam ea firmissimè credendo nihil contra rationem admittit. Nam ipsa recta ratio docet, intellectum captivandum esse in obsequium fidei, quando revelatio divina de mysterio aliquo certò extat, prout infra magis declarabimus.

Dices I. Quæ sunt supra rationem, non sunt conformia rationi; sed quæ rationi non sunt conformia, sunt contra rationem; ergo, quæ sunt supra, sunt etiam contra rationem. Respondeo Dist. maj.: Quæ sunt

supra rationem, ipsi non sunt conformia positivè, ita ut conformitas mysteriorum fidei cum naturali ratione cognoscatur, conc. maj.; non sunt conformia, id est, difformia rationi, neg. maj. et dist. min.: Quæ non sunt conformia rationi ita ut eidem sint difformia, illa sunt contra rationem, conc. min.; quæ non sunt conformia rationi positivè, sive ita ut eorum conformitas cum ratione non cognoscatur, ea hoc ipso sunt contra rationem, neg. min. et cons. Si homo supernaturalia mysteria fidei solâ naturali suâ, quâ præditus est, ratione velit examinare, ea neque rationi conformia esse cognoscat, neque difformia. Non cognoscat ea esse conformia rationi, quia nullum est naturale principium, quocum ea mysteria connectatur, utpote rationem naturalem transcendentia; non difformia, quia, cum excedant sphaeram rationis humanæ, hoc ipso ex nullo naturali principio demonstrari potest ea esse falsa, aut rationi contraria. Quare in eo statu (videlicet consulendo solam rationem naturalem, et præscindendo à revelatione divinâ) intellectus omnino ignorat, utrum verâ, vel falsa sint fidei nostræ mysteria, cum neque eorum veritatem, neque eorum falsitatem naturalis ratio demonstrare possit. Quando autem accedit revelatio divina de his mysteriis, intellectus, quia ex naturali ratione jam novit, verissimum esse, quidquid Deus ipse revelat, ea mysteria admittit, non quidem contra rationem iisdem præstans assensum, sed ignorantiam deponens, ut divinæ revelationi assensum præstet.

Dices ultimò: Imprudenter, et contra rationem agit, qui aliqua credit, quæ superant rationem: ergo religio revelata est contra rationem. Respondeo: Neg. ant. Nam ipsa ratio naturalis dicit, quòd Deus sicut omnino jure à creatoris rationalibus exigit subjectionem voluntatis in aliis legibus suis servandis; ita etiam jure exigit intellectus subjectionem in credendis veritatibus revelatis, etiamsi has capere non possit. In hæc ipsa enim intellectus subjectione homo prudentissimè et rectè rationi omnino conformiter agit, quia ipsa sana ratio, quæ docet Deum esse omniscium, omnipotentem et infinitè perfectum, dicit etiam Deum plurima scire, posse et in se continere, quæ captum naturalis rationis excedunt; alioqui non foret infinitè sapiens, infinitè potens, infinitè perfectus, si à limitato suo finito intellectu capi posset. Præterea ratio docet omnia firmissimè credenda esse, quæ Deus revelavit, eò quòd impossibile sit ens perfectissimum falli aut fallere. Unde maximeperè hallucinantur theistæ, quòd postulent in mysterio credendo rem sibi prius explicari, quomodo aut quare ita sit; sic enim volunt ut mysterium amittat rationem mysterii, ut fiat ipsis in se credibile, seu potius perceptibile. Et quid aliud hoc est nisi libenter credere velle, dum nihil credendum supersit, et admittere velle mysteria, ubi nulla porrò sunt? Præclare in hanc rem respondit olim S. Bernardus, Epist. 190, Abelardo, volenti mysteria fidei per solam rationem explicare: *Dum paratus est, inquit, de omnibus reddere rationem, etiam quæ sunt supra rationem, et contra rationem præsumit, et contra fidem. Quid enim magis contra rationem, quam rationem conari*

transcendere? Et quid magis contra fidem, quam credere rolle quidquid non possit ratione attingere? Similiter S. Gregorius Magnus, hom. 26, in Evang., ait: Fides amittit meritum, ubi ratio præbet experimentum. Et S. Augustinus, tract. 79 in Joan., inquit: Hæc est laus fidei, si quod creditur non videtur: nam quid

magnum est creditur quod videtur? Denique idem S. doctor, Epist. 145 ad Marcellin., docet his verbis: Si ratio contra divinarum Scripturarum auctoritatem redditur, quamvis acuta sit, fallit verisimilitudine; nam vera esse non potest. Plura hæc de re vide apud Tournely, Sardagna et Bened. Stattler.

INDEX RERUM.

DUVOISIN VITA.	9-10
TUVACHE VITA.	<i>Ibid.</i>
STÄTLERII VITA.	11-12
DE AUCTORITATE SCRIPTURÆ SACRÆ.	<i>Ibid.</i>
Caput primum de authenticitate, integritate et veracitate librorum veteris Testamenti.	14
Articulus primus. De authenticitate Pentateuchi.	<i>Ibid.</i>
Propositio. Pentateuchus coævus est republicæ Hebræorum, genuinumque Moysis opus.	15
Art. II. De integritate Pentateuchi.	30
Propositio. Pentateuchus hodiernus ipsi Moysi codici autographo, in iis saltem quæ ad rei substantiam pertinent, similimus est.	<i>Ibid.</i>
Art. III. De veracitate Pentateuchi.	37
Assertio prima. Certa sunt facta quæ in Genesi narrantur.	<i>Ibid.</i>
Assert. II. Vera atque indubitata sunt facta quæ in Exodo aliisque Pentateuchi libris referuntur.	39
Art. IV. De libris veteris Fœderis Pentateucho posterioribus.	54
Assertio. Libris qui in canone Judæorum continentur, spectatum verò prophetiis, non minor debetur quam Pentateucho fides.	55
Cap. II. De authenticitate, integritate et veracitate librorum novi Testamenti.	59
Articulus primus. De authenticitate librorum novi Testamenti.	<i>Ibid.</i>
Propositio. Libri novi Testamenti æquales sunt apostolicorum temporum, et ab iis auctoribus exarati quorum nominibus inscribuntur.	60
Art. II. De integritate librorum novi Testamenti.	85
Propositio. Libri novi Testamenti integri et incorrupti ad nos venerunt, seu nullam in rebus saltem alicujus momenti interpolationem passi sunt.	84
Art. III. De veracitate librorum novi Testamenti.	94
Propositio prima. Vera ac certissima sunt miracula Christi cæteraque omnia facta historie evangelicæ.	95
Prop. II. Resurrectio Christi facta est certissimum.	109
Prop. III. Apostoli illa ediderunt miracula quæ in libro Actuum describuntur.	118
Cap. III. De divinitate, seu divinâ inspiratione librorum tum novi tum veteris Testamenti.	150
§ 1. Principia prævia.	<i>Ibid.</i>
§ 2. Argumenta varia Scripturæ totius divinitatem præstantia examinantur.	155
§ 3. Argumentum unicum convincens esse Ecclesiæ concors sententia ostenditur.	165
VEITH VITA.	185-186
SCRIPTURA SACRA CONTRA INCREDULOS PROPUGNATA.	187-188
PARS PRIMA. PENTATEUCHUS MOYSIS.	<i>Ibid.</i>
PREFATIO.	<i>Ibid.</i>
PENTATEUCHUS CONTRA INCREDULOS PROPUGNATUS.	
Sectio I. — De Moysæ, ejusque Pentateucho generatim spectato.	<i>Ibid.</i>
Caput I. De personâ Moysis.	189
Questio I. An Moyses persona vera, vel ficta sit? <i>Ibid.</i>	
Quest. II. An Moyses omnibus legislatoribus et scriptoribus gentilibus antiquior sit?	190

Corollarium I. Moyses suam doctrinam non ex gentium poetarum, philosophorum aut legislatorum libris, sed hi potius ex Moysi Pentateucho alisque S. Scripture libris magnâ ex parte hauserunt, quæ veritati consona acutè dixerunt, aut sapienter docuerunt.	191
Corollar. II. Turpiter errat Voltairius, dum ait multis ante Moysen seculis orientalium fabulas omnia illa mira attribuisse Baccho, quæ postea Judæi Moysi assignabant.	192
Quest. III. I. An Moyses sit auctor Pentateuchi? <i>Ibid.</i>	
2. Hæc questione etiam discutitur an Moyses linguâ Hebræicâ vel Ægyptiacâ Pentateuchum scripserit?	193
3. Cur Moyses in Pentateucho urbium meminerit quæ ipsius tempore nondum exiitisse videntur?	194
4. Cur Moyses in Pentateucho de se velut de tertiâ quâdam personâ loquatur?	195
5. Cur ibidem seipsum vocet <i>virum mitissimum, Deo maritæ familiarum?</i>	<i>Ibid.</i>
6. Quomodo Moyses res gestas ante diluvium aut res duo post obitum suum eventuras, quæ in Pentateucho narrantur, scire potuerit?	<i>Ibid.</i>
Caput II. — De Chronologiâ Mosaicâ, aliisque ad Pentateuchum generatim spectatum pertinentibus.	198
Quest. IV. An Mosaica chronologia de duratione Mundi præferenda sit chronologia Ægyptiorum, Chaldæorum, Sinensium, et Indorum?	<i>Ibid.</i>
Quest. V. An Moyses mira, quæ de ipso in Pentateucho narrantur, reipsâ patravit?	203
Quest. VI. An etiam veteres historici profani et gentiles de rebus, quæ in Pentateucho, vel aliis antiqui Testamenti libris referuntur, mentionem faciunt?	204
Quest. VII. An Pentateuchus usque ad nostra tempora integer conservatus sit?	206
Sectio II. — De quinque Pentateuchi speciatim sumptis.	280
Caput I. — De libro Genesis.	<i>Ibid.</i>
Quest. VIII. An Genes. 1, 1, legendum sit: <i>In principio creavit Deus cælum et terram, prout nostra Vulgata legit; vel potius: Fecerunt Dii cælum et terram, ut Voltairius vult.</i>	209
Quest. IX. Qualis fuerit illa lux, quam Deus, Genes. 1, 3, creavit? Item an tres primi dies sine sole dari potuerint, qui primum quarto die conditus est?	210
Quest. X. Quænam sint ille aquæ, quæ Genes. 1, 6, 7, dicuntur super firmamentum esse, et divise sunt ab aquis sub firmamento existentibus?	<i>Ibid.</i>
Quest. XI. Quomodo situs Paradisi terrestris, Genes. 2, 40 et seqq., descriptus, cum hodiernâ geographiâ conciliari queat?	211
Quest. XII. An ea, quæ Genes., cap. 3, de serpente Evam tentante narrantur fide digna sint? Nimium:	214
1. Quòd Eva cum serpente sermones miscerit? <i>Ibid.</i>	
2. Quòd Eva admiratione non sit capta super loquente bestia? Item quòd Eva adhuc tam innocens et sapiens accusationibus Dei à serpente prolatis sine indignatione auscultarit? <i>Ibid.</i>	
3. Quòd Deus, v. 14, serpenti maledixerit, etsi non serpens, sed diabolus, serpente tanquam organo	

- usus, hominum seduxerit? Item quòd serpenti de se innocenti in penam denuntiàrit: *Super pectus tuum gradieris et terram comedes*, etc.? Quasi verò serpens ante lapsum primorum parentum terram non comederit, et super pectus suum reptarit. 215
4. Quòd serpens loquendi facultatem habuerit? Ubi etiam quæstio oritur, quò idiomate hæc bestia locuta sit, hebraico, græco, an latino; germanico, gallico, an italo, etc.? *Ibid.*
- Quæst. XIII. An tentatio Evæ per serpentem duntaxat allegorice sumenda sit, intelligendo nomine serpentis nil aliud, quàm tentationem veneream, et nomine peccati primorum parentum consensum in hæc tentationem? Item, an Origenes tentationem Evæ per serpentem duntaxat allegorice exponat? 216
- Quæst. XIV. An de Arcâ Noe sequentia sint fide digna. 1. Quòd ingentem hujus Arcæ fabricam Noe cum tribus filiis suis perficere poterit? 2. Quòd omnes omnium animalium species cum suis alimentis in Arcâ sufficiens spatium et locum inveniunt? Ubi etiam quæstio oritur, quomodò tunc de carnibus per integrum annum, quò diluvium duravit, vescendis prospectum fuerit carnivoris animalibus, leonibus, ursis, aquilis, lupis, etc. 3. Quòd ex remotissimis terris, et ultimis Americæ plagis omnes omnium animalium species ad Arcam venerint? 4. Quòd manœdiata in Arcâ commorari tanto tempore potuerit, cum non nisi cœli rore nutriatur, et pedibus carens nullibi consistere valeat, sed in perpetuo volatu sit? 220
- Quæst. XV. Quid incredulis respondendum ad sequentia de diluvio dubia. 1. Sine credibile, quò diluvium fuerit universale, et totum globum terrestrem operuerit? 2. Unde tanta aquarum quantitas et abundantia? 3. Quem in finem aqua totum globum terrestrem operuerit, cum humanum genus tunc solem Asiam habitaret? 4. Unde columba finito diluvio, si hoc universale fuerit, oleam attulerit; præsertim cum olivæ in Armeniâ non crescant, nec eæ anno integro sub aquis virere poterint? 5. Quomodò verba illa Vulgata latine, Genes. 8, 6 et 7: *Noe... Dimisit corvum, qui egrediebatur, et non revertebatur*, conciliantur cum textu hebræo dicente: *Exiit (corvus) egrediendo et redando*, etc.? 6. Quomodò iris, Genes. 9, 12 et 12, post diluvium in nubibus poni poterit tanquàm signum fœderis inter Deum et homines; quasi verò ante diluvium nulla iris unquam apparuisset? 7. Quâ viâ homines et animalia post diluvium ex arcâ egressi pervenire poterint ultra lacus et maria in remotissimas insulas, ipsamque Americam à reliquis orbis partibus immenso mari sejanctam? 223
- Quæst. XVI. An auni primorum hominum et Patriarcharum ante diluvium viventium fuerint nostris annis pares? 252
- Corollarium. Crassè hallucinatur auctor impij libri *Horus* dicti, dum annos vitæ Adami, cæterorumque Patriarcharum ante diluvium existentium fuisse tantum totidem menses lunares affirmat. 253
- Quæst. XVII. An omnia, quæ de rebus post diluvium gestis in libro Genesis narrantur, credibilia sint? 1. Quòd Noe posteri volerint edificare *turrim cuius culmen peringat ad cælum*. Genes. 11, 4? 2. Quòd Loth uxor, Genes. 19, 26, verè in statuam salis conversa fuerit? 3. Quòd Jacob ad filium suum Joseph, Genes. 37, 10, dixerit: *Num et ego et mater tua adorabimus te super terram?* cum tamen Rachel mater Josephi tunc jam mortua fuerit? 4. Quòd Joseph de pistorum Pharaonis prefecto, Genes. 40, 19, cum veritate vaticinatus fuerit: *Pharaon auferet caput tuum, ac suspendet te in cruce*. An malefactores amputato capite suspendantur? 253
- Cap. II. — De libro Exodi. 256
- Quæst. XVIII. An virga magorum ægyptiacorum, Exod. 7, vers. 11 et 12, in veros serpentes versa sint? 257
- Quæst. XIX. An non sit contradictio inter Exod. 7
- 20 et 21, ubi dicitur quòd Moyses aquam in totâ terrâ Ægypti converterit in sanguinem, et v. 22, ubi dicitur, quòd magi ægyptiaci fecerint *similitier*. Quomodò enim hi fecerint similitier, cum non amplius fuerit in Ægypto aqua, quæ non jam priùs à Moysse fuerit in sanguinem conversa? 258
- Quæst. XX. An non sit contradictio inter Exod. 9, v. 6, ubi affirmatur, quòd mortua sint omnia animalia Ægyptiorum, et v. 9, ubi animalia ulceribus inflicenda prædicantur: *Erunt in hominibus et iumentis ulcera*. Quomodò enim in iumenta potuit plaga ulcerum deservire, si jam ante mortua fuere omnia animalia? 259
- Quæst. XXI. An Moyses fuerit dux Hebræorum arrogans et truculentus? *Ibid.*
- Quæst. XXII. Quare Moyses cum sexcentis militibus bellatorum, qui armati exierant ex Ægypto, fugerit coram Pharaone, et non potius expugnavit totam Ægyptum, recente primogenitorum morte consternatam? 260
- Quæst. XXIII. An in transitu Hebræorum per mare Rubrum miraculum intervenerit? *Ibid.*
- Ubi etiam controversa discutitur, utrùm Israelite totam latitudinem alvei maris Rubri transierint, vel solum descripto veluti semicirculo ad ejusdem littoris, per quò ingressi erant, superiora reflexo iinere evaserint? 264
- Ventilator etiam quæstio: Quomodò vitulus aureus, Exod. 32, v. 20, à Moysse conteri usque ad pulverem, et hic pulvis potabilis reddi potuerit? 266
- Quæst. XXIV. Cur Moyses Hebræos per desertum iinere 40 annorum duxerit, cum eos intra spatium aliquot dierum ex Ægypto in terram promissionis deducere potuisset? 268
- Caput III. — De libro Levitici. 269
- Quæst. XXV. Ad quòd profuerint innumere leges ceremoniales in libro Levitici et Deuteronomii contentæ, quibus populus Israeliticus onerabatur? *Ibid.*
- Quæst. XXVI. Quomodò leges ceremoniales de illicito esu quorundam animalium, salvâ veritate historica rerum naturalium, explicari possint, e. g. dum Lev. 11, v. 5, esus leporis ex hæc causâ prohibetur, quia lepus ruminat quidem, sed ungulum non dividit; quod falsum videtur esse utriusque. Item dum Lev. 11, v. 13, Israelitis prohibetur, ne gryphem comedant; cum tamen incertum sit, an gryphes dentur? 261
- Quæst. XXVII. An lex, Lev. 2, 1, dicens: *Animam cum obtulerit oblationem sacrificij Domino, similia erit ejus oblatio, fundetque super eam oleum, et ponet thas, non contradicat legi Lev. 3, v. 11*, quæ sic habet: *Offeret pro peccato suo similes partem Ephæ decimam. Non mittet in eam oleum, nec thuris aliquid imponet; quia pro peccato est. An præcipere, et prohibere idem (nimirum affusionem olei, et impositionem thuris) non sint leges sibi oppositæ?* 254
- Quæst. XXVIII. An circumcisio originaliter sit ex præcepto divino, quòd Deus Abrahamo, et Israelitis dedit, vel an hic ritus jam ante Abrahamum apud Ægyptios usitatus fuerit? *Ibid.*
- Caput IV. — De libro Numerorum. 257
- Quæst. XXIX. Utrùm verisimile sit, tam grandes uvas in Palestinâ crescere, ut duo viri exploratores unam earum ex palmitē pendente in vecte portaverint? *Ibid.*
- Quæst. XXX. Sine credibile, quòd asina Ba'ami locuta sit, cum tamen locutio rationem supponat? 258
- Quæst. XXXI. An credibile sit, quòd Deus (ut Num cap. 33 narratur) propter fornicationem alicujus Israelite cum scorto Madianite commissam, eadem 24000 Israelitarum præcepit aut approbavit? 259
- Quæst. XXXII. Utrùm verisimile sit, quòd à cæcis Madianitis ingens illa præda reportata fuerit, quæ Num. cap. 31 describitur? 260
- Quæst. XXXIII. An odium Hebræorum erga Chananaeos, quale Numer. 33, v. 50 et seqq., velut à Deo

- Israelitis præceptum describitur, fuerit justam et licitum? 264
- Caput V. — De libro Deuteronomii. 266
- Quæst. XXXIV. An non sit contradictio, dum Deut. 1, v. 1, dicitur: *Hæc sunt verba, quæ locutus est Moyses ad omnem Israel trans Jordanem*; cum tamen alibi, nempe Deut. 52, v. 50, dicitur, quod *Moses Jordanem nunquam sit transiurus*? *Ibid.*
- Quæst. XXXV. Quomodo explicentur verba Deut. 4, 2, ubi *Moses* dicit: *Non additis ad verbum, quod vobis loquor*; cum tamen postea plurima addiderint Josue, Judices, David, Salomon, et omnes Prophetae? 237
- Quæst. XXXVI. Quomodo hi duo textus, Deut. 12, 15: *Occidite comedæ, sive immundum fuerit sive mundum*. Et Deut. 14, 3: *Ne comedatis, quæ immunda sunt, intersæ concilientur*? *Ibid.*
- Quæst. XXXVII. An Deuteronomio, cap. 16, 2, dicens: *Immolabis phase de ovis et de bobus, non contradicat libro Exodi cap. 12, 41, ubi non nisi agnus pro phase immolari permittitur*? 268
- Quæst. XXXVIII. An omnia, quæ de Palestina in Pentateucho, vel in libro Josue dicuntur, sint verisimilia? Nimirum *Ibid.*
1. An Palestina mereatur dici spatiosa, aut latissima; prout Exodi 3, 8, et Josue 15, 1, dicitur; cum tamen S. Hieronymus ipsemet fateatur, eam esse regionem exiguam? *Ibid.*
  2. An verisimile sit, in regione tam exigua ante adventum Hebræorum regnasse triginta et unum reges; prout Josue cap. 12 narratur? *Ibid.*
  3. An tam fertilis et fecunda fuerit Palestina, quemadmodum Deut. 8, 7, 11, et cap. 52, v. 15 et 14, à Moysse describitur? *Ibid.*
- PARS SECUNDA. LIBRI JOSUE, JUDICUM ET RUTH. 271 272
- Secio I. De libro Josue. *Ibid.*
- Quæst. I. An transitus Jordanis (Josue 3, 16 et 17) fuerit miraculum. 275
- Quæst. II. An muri urbis Jericho (Josue 6) absque miraculo collapsi sint? 274
- Quæst. III. quid sentiendum sit de illâ quorundam sententiâ, qui putant, non omnes in toto ambitu urbis Jericho muros fuisse collapsos, sed eos præcipuè, qui Israelitico exercitui fuere oppositi? 276
- Quæst. IV. An sol ad imperium Josue verè steterit, ita, ut dies reapse prolongatus fuerit? *Ibid.*
- Hæc quæstione etiam discutitur, 1. an, vel cur scriptores profani veteres de grandi hoc miraculo sileant? 281
2. An Josue gloriâ miraculorum Moyssem superaverit? *Ibid.*
3. Quomodo stare possit veritas illius effati S. Scripturæ dicentis: *Non fuit antea, nec postea tam longa dies*; cum tamen tempore Ezechæ regis, quando sol decem gradibus retrocessit, dies videatur longior fuisse, quam tempore Josue? 282
4. An observationes astronomicæ omnes fallant, si ad imperium Josue dies prolongata est? 283
  5. Cur Josue non dixerit: *Sta terra, sed, Sta Sol*; cum tamen terra circa solem, et non sol circa terram moveatur? *Ibid.*
  6. An illa verba: *Steteruntque sol et luna, propriè et in sensu stricto, vel tantum improprie et in sensu poetico ac hyperbolico sumenda sint*? 284
- Quæst. V. Quomodo concilientur verba (Jos. 11, v. 21 et 22) *Josue interfecit Eucim... non reliquit unum de stirpe Enacim*, cum verbis (Jud. 1, v. 20) ubi dicitur: *Caleb delevit ex Hebron tres filios Enacim*? 285
- Quæst. VI. Quomodo liber Josue secum ipso concurret, dum urbem Jerusalem modò tribui Benjamin, modò tribui Juda assignat? 286
- Quæst. VII. Quomodo verba (Josue 11, v. 18, 19 et 23): *Ita percussit (Josue) omnes, ut nullus ex eis dimitteret reliquias... Omnes civitates bellando cepit... Cepit Josue omnem terram, sicut locutus est Dominus ad Moysen, quævitque terra à præliis, concordent cum capite 17, v. 12, et cap. 18, v. 2, quibus plurimos adhuc Chananeos, urbes, et arcès expugnandas superfuisse perhibetur*? *Ibid.*

- Quæst. VIII. Quomodo Josue Israëlitas in Sichem congregatos, poterit sistere in conspectu Domini, et ponere lapidem in sanctuario Domini (Josue 24, v. 1 et 26); cum sanctuarium et area tunc (Josue 18, v. 1) non fuerit in Sichem, sed in Sio? 287
- Sec. II. De libro Judicum. *Ibid.*
- Quæstio I. Quid nomine *Judicum* hic intelligatur? *Ibid.*
- Hæc quæstione etiam discutitur, 1. quodnam et quotuplex horum iudicum fuerit officium? 288
2. Utrum illi iudices etiam vocari possint *reges* populi Israelitici? *Ibid.*
  3. Quænam tempore iudicum fuerit forma Israeliticæ republicæ? An monarchica, vel aristocratica, vel democratica? 289
- Quæst. II. Utrum Israelitæ tempore iudicum certum ac definitum verè religionis systema habuerint? *Ib.*
- Hæc quæstione discutitur, 1. an Israelitæ tempore iudicum crediderint, tantum unicum verum Deum (nempe Israelis) dari, vel totidem deos esse, quot diversæ ditiones, aut regiones sunt? 291
2. Utrum Israelitæ in Palestina falcatos currus habere potuerint, cum in montosa illâ regione non alia iumenta, quam asiinos habuerint? 292
- Quæst. III. Quo sensu (Jud. 1, v. 8) Jerusalem dicitur ab Israelitis capta et tota exusta; cum tamen diripita (2 Reg. cap. 5) David eam, pulsus Jebuseis, primum expugnârit? 294
- Quæst. IV. Cur tribus *Dan* (Jud. 8, v. 4) quæsierit possessionem sibi, ut habitaret in eâ; etsi jam antea, Josue 19, v. 40, unâ cum aliis tribubus partem suam acceperit? *Ibid.*
- Quæst. V. An verisimilia sint, quæ de prælio, quod Barak comitante Deborah (Jud. cap. 4) inivit cum Sisarâ, ibidem narrantur? 295
- Hæc quæstione etiam discutitur, 1. utrum ad radicem montis Thabor, ubi hoc prælium commissum est, sit vasta planities? *Ibid.*
2. Utrum Azor, ubi Jabin rex Chananeus, cujus bellum dux erat Sisara, residebat, tantum fuerit vicus, vel potius urbs munita? 297
  3. Cur Sisara fugituros, curru suo desilierit, et pedibus fugerit? 298
  4. An Jabel caput Sisaræ clavo transgens peccârit? 299
- Quæst. VI. An S. Scriptura in voto Jephthæ abominabilem quorundam gentium morem, quæ homines velut victimas diis suis immolârunt, approbet? 300
- Quæst. VII. Quomodo historia de examine apum, et favo mellis in ore leonis à Samsonè occisi reperto (Jud. 14, v. 8) congruat cum experientiâ et unanimo testimonio Aristotelis, Yarronis, Plinii, aliorumque rerum naturalium investigatorum, assertentium apes procul à putredine fugere, nec unquam illuc accedere, ubi fœda sunt cadavera, vel sanguis, vel caro? 304
- Quæst. VIII. Quomodo verisimile reddi possit, quòd S; iritus Domini (Jud. 14, v. 6 et 19, item cap. 15, v. 14) in Samsonem irruerit, ac eidem insolitum illud corporis robur concesserit; etiamsi Samson contra legem Dei (Exod. 34, v. 12, et Deut. 7, v. 5) graviter videatur deliquisse, ducendo uxorem alienigenam, mulierem Philisthæam? 307
- Hæc quæstione etiam discutitur, utrum mulier Philisthæa, quam Samson uxorem duxit, fuerit Dalila? 308
- Quæst. IX. An non fabula potius, quam historia illud sit, quod Scriptura (Jud. cap. 15) de vulpibus Samsonis narrat? *Ibid.*
- Hæc quæstione discutitur, num verisimile sit, unum hominem, nempe Samsonem, trecentas vulpes cepisse? *Ibid.*
1. Item Samsonem caudas harum vulpium ad caudas jungere, et faces in medio ligare potuisse? *Ibid.*
  3. Cur non Samson ipsemet in segetes Philisthæorum ignem iniecerit, aut loco vulpium canes, feles aut lepores adhibuerit? 309
- Quæst. X. An verisimile sit, quod Samson (Jud. 15,

- v. 15) maxillâ asini mille viros interfecerit? Item, quòd ad levandum Samsonis sitim aqua de maxillâ asini scaturierit, et hic fons Samsonis per multa secula (ut interpretes communiter asseverant) fluxum suum continuaverit, et fortassis etiamnum continuet? 512
- Quæst. XI. An verisimile sit, quòd Philisthæi, cùm adisset (Jud. 16, v. 2) quòd Samson urbem Gazam ingressus sit, et ibidem apud mulierem meretricem divertat, hujus domum non invaserint, ut Samsonem ibi jaculis confoderent, vel cremarent unâ cum domo? Item an verisimile, quòd Samson ambas urbis Gaza fores (ibid. 5) cum postibus suis et serâ ad verticem montis portârit, ac tam latos humeros habuerit, ut isdem geminas porte imponere potuerit? Item an verisimile, quòd custodes, qui ad partem civitatis (Jud. 16, v. 2) totâ nocte cum silentio præstolabantur, ut facto mane exevantem occiderent, Samsonem ab egressu et violentâ ablatione forium porte urbis non impedierint? 515
- Quæst. XII. An credibile sit, quòd Deus Samsoni (Jud. 16, v. 28, 29 et 50) supernaturalis vires concesserit ad duas columnas domûs concutendas, et sic ulciscendum se de hostibus suis, et seipsam cum illis occidendum; cùm tamen odium inimicorum et occisio sui ipsius sint jure nature prohibita? 517
- Hæc questione etiam discutitur, Num Samson anime immortalitatem crediderit? 522
2. An dubia sit Samsonis æterna salus? *Ibid.*
3. Quid sentiendum sit de revelationibus, quæ dicuntur esse S. Machitidis? *Ibid.*
- Quæst. XIII. An non meliùs scriberetur, et diceretur Simson, quam Samson? Eadem questio instituitur de omnibus aliis nominibus propriis originaliter hebraicis in S. Scripturâ occurrentibus, et examinatur, utrûm scribi et pronuntiari hæc nomina debeant, prout in textu originali hebreo scripta sunt, et à novellis hebraizantibus pronuntiari solent; vel potius, prout in Vulgatâ nostrâ latinâ, et in græco textu septuaginta Interpretum scripta sunt, et à nobis vulgo pronuntiantur? 525
- Sec. III. De libro Ruth. 529
- Quæst. I. Cur liber Ruth medius ponitur inter librum Judicum, et libros Regum? 530
- Quæst. II. Cur Elimelech (Ruth. 1, 1) dicitur fuisse de Bethlehem Juda; cùm ejus filii (ibid. v. 2) appellerentur Ephrathæi, quasi de tribu Ephraim? *Ibid.*
- Quæst. III. An filii Elimelechi, natione Judæi, licet accepert (Ruth. 1, 4 et 15) uxores Moabitidas? *Ibid.*
- Hæc questione etiam discutitur: An Booz (Ruth. 4, v. 15) Israelita licet nuperit Ruth Moabitidam? *Ibid.*
- Quæst. IV. An ab suo in Judæam comitatu Rutham et Orphan dehortando (Ruth. 1, v. 8, etc.), non peccaverit Noemi? 532
- Quæst. V. An Noemi non peccârit, dando Ruthæ ridiculam, penèque lenionicum consilium (Ruth. 3, 4), et ostendens eidem modum invitandi Boozum ad matrimonium secum inendum? 534
- Hæc questione etiam discutitur, an non peccârit ipsa Ruth, exsequendo hoc consilium? *Ibid.*
- PARS TERTIA. LIBRI IV REGUM, II PARALIPOMENON, ET II ESDRÆ. 337-338
- Sec. I. — De quatuor libris Regum. *Ibid.*
- Caput I. — De libro I Regum. *Ibid.*
- Quæst. I. Quomodo Eleana (1 Reg. 4, 1) dici possit Ephrathæus, quasi ex tribu Ephraim oriundus; cùm tamen (1 Paralipom. 6, 56) dicatur fuisse ex tribu Levi. *Ibid.*
- Quæst. II. Quomodo illa domini verba ad Heli (1 Reg. 2, 25); *Videbis emulum tuum in templo, explicanda sint?* Nam iste emulus neque potuit esse Samuel, quia hic nunquam fuit sacerdos; hoc loco autem sermo est de remulo, qui sit sacerdos summus. Neque Sadoc (ut interpretes communiter censent); quia Heli diu ante Sadoc mortuus est, adeoque hunc in templo videre non potuit. *Ibid.*

- Quæst. III. An Samuel (1 Reg. 7, 17) licet ædificârit altare in Ramathâ, etsi tabernaculum fræderis tunc alibi fuerit? 538
- Quæst. IV. Quomodo Samuel inter indices populi Israelitici ponere potuerit Badan (1 Reg. 12, 11) dicens *Misit Dominus Jerobaal, et Badan, et Jephthæ, et Samuel, et eruit eos de manu inimicorum vestrorum*; cùm tamen nullus inter indices sciatur Badan nomine? 539
- Quæst. V. Num verisimile sit, quòd Saül tam enormem exercitum habuerit, qualis (1 Reg. 11, 8) his verbis: *Et recessit eos in Bezek; fueruntque filiorum Israel trecenta milia*, describitur? *Ibid.*
- Hæc occasione etiam discutitur questio: Quomodo aut quibus armis Saül et Jonathas Israelis hostes superare potuerint; cùm illo tempore in omni terrâ Israel non inventus fuerit *faber ferrarius*, qui Israelitis arma cuderet, nec in die prælii ensis aut lancea in manu totius populi, qui erat cum Saule et Jonathâ, inventa sit, excepto Saül et Jonathâ filio ejus; prout (1 Reg. 13, 19 et 22) dicitur? 540
- Quæst. VI. Quomodo solus Jonathas et armiger ejus (1 Reg. 14, 14) potuerint percutere viginti Philisthæos, cùm tamen hi eos (ibid. v. 11) viderint adventantes? 542
- Quæst. VII. An Samuel regimem despoticum tyrannorum solemniter approbârit, dum (1 Reg. 8, 11 et seq.) jus regis ita descripsit: *Hoc erit jus regis, qui imperaturus est vobis: Filios vestros tollet, et ponet in curribus suis, etc.* 549
- Quæst. VIII. An Samuel fuerit vir ambitiosus, et an ideo postulârit populi Israelitici regem petentis ipsi displicerit, quia prævidit, sic jus judicis super Israel sibi, filiisque suis adimendum? 544
- Quæst. IX. An fundata sit suspicio, quòd Samuel non ex instinctu divino, sed ex conventionie humanâ cum Saule intâ hunc regem elegerit ex spe, Saulem in regendo populo nihil nisi ex voluntate et jussu suo (i. e., Samuelis) acturum? Item an Samuel Saulem neo-electum regem domum redire jussert; ipse verò loco hujus neo-electi regis populum multis adhuc annis regere perrexit, novo rege Saule intrin vitam privatam ducente? 545
- Quæst. X. An Samuel (1 Reg. 15, 22, 35) ex laudabili zelo Saulem regem increpauerit, ac à Deo abjectum pronuntiârit, eò quòd capto regi Agag ex humanitate et misericordia perpererit? Item: An decuerit virum sanctum et Prophetam, qualis dicitur fuisse Samuel, miserum et captivum regem Agag (ibid. v. 35) immisericorditer in frusta concidere? 547
- Quæst. X. An Samuel fuerit vir seditiosus, et turbarum in regno Israel, ac dissidii inter regem Saül et Davidem auctor? 548
- Quæst. XII. Quomodo Deus (1 Reg. 15, v. 15) præparare, i. e., confirmare in æternum potuerit regnum Saül, qui erat ex tribu Benjamin; cùm tamen (Genes. 49, 10) jam multis ante seculis sceptrum Israel promissum fuerit tribui Juda? 550
- Quæst. XIII. Quomodo explicari possint verba illa (1 Reg. 15, 1): *Filius unius anni erat Saül, cùm regnare coepisset; duobus autem annis regnavit*; cùm tamen Saül neque unius duntaxat anni filius fuerit, quando regnare coepit, neque duobus tantum annis regnârit? *Ibid.*
- Quæst. XIV. Quomodo intelligenda verba illa (1 Reg. 16, v. ult.): *Quandocumque spiritus Domini malus arripiebat Saül David tollebat cytharam, et percutiebat manu suâ, et refocillabatur Saül et lenius lugebat*? Quis est iste spiritus Domini malus? Si fuit spiritus Domini, quomodo simul potuit esse malus? Item qualis est proportio aut vis musicæ ad fugandum spiritum? 552
- Quæst. XV. Quomodo intelligendum illud (1 Reg. 18, 10): *Invasit spiritus Dei malus Saül, et prophetabat in medio domus suæ, cùm tamen prophetare sit boni et non mali spiritus?* 553

- Quæst. XVI. Quomodo concordet hæc duo, dum (1 Reg. 15, v. 35) dicitur: *Non vidit Samuel ultra Saül usque in diem mortis suæ*, et tamen postea (1 Reg. 19, v. 24) Saül coram Samuele (adeoque hoc vidente) *tota die prophétasse* narratur? 554
- Quæst. XVII. Quorsum (1 Reg. 24, v. 4) narretur, quòd Saül ingressus fuerit speluncam, ut purgaret ventrem. An non hoc et plura alia similia in Scripturis sunt inutiliter dicta, inòd eloquio Dei indigna et indecentia? *Ibid.*
- Quæst. XVIII. Quomodo pythonissa in Endor (1 Reg. 28, 42) Samuelis animam ab inferis resuscitare potuerit? An anima etiam sanctæ, qualis fuit illa Samuelis, in suâ quiete arte magicâ turbari possit? Aut annon ipse Samuel, sed tantum dæmon illusor in formâ Samuelis apparuerit Saüli? 558
- Quæst. XIX. An Saül æternum damnatus sit. 564
- Quæst. XX. Num credibile sit, quòd David gladium Goliath tractare, eoque in secundo et pugnano uti potuerit, cum tamen Goliath ingens gygas altitudinis sex cubitorum et palmi (1 Reg. 17, v. 4): David autem tunc adhuc puer seu adolescens (*ibidem* v. 33 et 42) fuerit? *Ibid.*
- Quæst. XXI. Quomodo David (1 Reg. 15, v. 14. Et Actor. 15, v. 22) cum veritate dici possit *vir secundum cor Dei*; cum tamen præter adulterium cum Bethisabæ, et homicidium Uriæ, etiam alia delicta commiserit? 566
- Cap. II. — De libro 2 Regum. 570
- Quæst. XXII. Quomodo concordet sermo Amaleiticæ (2 Reg. 1, v. 40) narrantis se occidisse Saülum, cum illis Scripturæ (1 Reg. 31, v. 4 et 5) verbis: *Dixitque Saül ad armigerum suum: Evagina gladium tuum, et percutite me... Et noluit armiger ejus... arripuit itaque Saül gladium et irruit super eum, etc.* Nam si Saül seipsum occidit, quomodo ab Amaleicâ occidi potuit? *Ibid.*
- Hæc occasione etiam discutitur quæstio: An David peccaverit, aut crudelis fuerit, quòd Amaleiticum illum è vestigio, ut videtur, interficere jussisset, nullo ipsi relicto spatio temporis agendi penitentiam, et sese ad mortem disponendi? 571
- Quæst. XXIII. Quo sensu Deus (2 Reg. 7, v. 15) de Salomone dicit: *Misericordiam meam non auferam ab eo*; cum tamen Salomon probabiliter æternum perierit? 572
- Quæst. XXIV. Quo sensu (2 Reg. 8, 18) dici possit: *Fili David sacerdotes erant*; cum tamen sacerdotes non ex tribu Judâ (ex quâ David erat) sed tantum ex tribu Levi fuerint? *Ibid.*
- Quæst. XXV. Quomodo hæc verba (2 Reg. 10, 18): *Occidit David de Syris septingentos currus, et quadraginta milia equitum*, conciliari possint cum illis (1 Paral. 19, 28) verbis: *Et interfecit David de Syris septem milia curruum et quadraginta milia peditum*. An non aliud sunt septingenti currus, quam septem milia curruum, et aliud quadraginta milia equitum, quam quadraginta milia peditum? *Ibid.*
- Quæst. XXVI. An David dum (2 Reg. 12, 31; 1 Paral. 20, 3) super cives expugnatae orbis Rabbath ferrata carpenta circumegit, sicque eos serravit, et cultris divisit, à crudelitate excusari possit? 573
- Quæst. XXVII. Num credibile sit, quòd David (2 Reg. 12, 30; item 1 Paral. 20, 2) coronam regis ammonitarum tulerit de capite ejus, et eandem, licet tantum auri (i. e., 125 libras romanas) ponderaverit, imposuerit capiti suo? 574
- Quæst. XXVIII. Num credibile sit quòd Absalom quotannis (2 Reg. 14, 26) *ponderaverit capitulos capitis sui detonsos ducentis siclis*, i. e., octo libris romanis cum tricante; cum tamen capillis unius hominis non possit anniversariâ tonsione tantum ponderis messe? 575
- Quæst. XXIX. An non sit absurdum, et fabulæ proximum quòd Absalom (2 Reg. 18, 9, 45) propriis

- suis capillis in arbore suspensus fuerit, et quidem per aliquam temporis moram? 577
- Quæst. XXX. Quomodo Adeodatus filius Saltüs (2 Reg. 21, 19) Goliath Gethium percutere potuerit; cum iste (1 Reg. 17, 14) jam antea à Davide fuerit occisus? 578
- Quæst. XXXI. An verisimile sit, quòd in Palestinâ, regione tam exigua, tempore Davidis fuerint octingenta milia virorum fortium, et in solâ tribu Judâ quingenta milia pugnantium, ut Scriptura (2 Reg. 24, 9) dicit; aut quòd, factâjam divisione regni Israel à regno Judâ, in solo regno Judâ (2 Paral. 17, 13, 19) sub rege Josaphat fuerint viri bellatores et robusti (exceptis aliis, quos posuerat in urbilibus muratis in universo Judâ) ad undecies centena et sexaginta milia? 580
- Quæst. XXXII. An verisimile sit, quòd Deus optimus ob numeratum à Davide populum, 70 milia virorum (2 Reg. 24, 15; item 1 Paral. 21, 14) pestilentia occiderit; cum tamen neutiquam iniquum, sed potius officium principis sit, seire subditorum suorum, maximè militum, numerum? *Ibid.*
- Quæst. XXXIII. Quomodo verba illa (2 Reg. 24, 9): *Dedit ergo Joab numerum descriptionis populi regni, et inventa sunt de Israel octingenta milia virorum fortium, qui educerent gladium*, concordent cum illis (1 Paral. 21, 5): *Deditque David numerum eorum, quos circumierat: et inventus est omnis numerus Israel, mille milia* (i. e., millia) *et centum milia virorum educentium gladium*. An octingenta milia sunt idem, ac milio cum centum milibus? 582
- Cap. III. — De libro 3 Regum. 584
- Quæst. XXXV. An David sit reus perfidiæ, perjuri et genitricæ meditatae caedis, dum, propinquus morti, Salomoni jussit, ut Joabum et Semei interficeret (3 Reg. 2, 6 et 9), etiam si Joab in belligerando optime de Davide meritis; maledico autem Semei poena mortis jam pridem (*ibid.*, v. 8) à Davide condonata fuerit, et quidem jurato? *Ibid.*
- Quæst. XXXV. An Salomon (5 Reg. 2, 25) justè egerit, fratrem suum Adoniam occidendo? 585
- Quæst. XXXVI. An Salomon (5 Reg. 2, 26 et 27) Abiatharem summum Pontificem jure exactoraverit? 588
- Quæst. XXXVII. Quomodo verba illa (5 Reg. 3, 12) Dei ad Salomonem: *Dedi tibi cor sapiens, ut nullus ante te similis tui fuerit, nec post te sarrecurtus sit*, explicari valeant; cum tamen Adam, Moyses, B Virgo, sapientiores fuerint Salomone? 589
- Quæst. XXXVIII. An verisimile sit, quòd imp rium Salomonis tam amplum fuerit, ut *habuerit omnia regna à flumine terræ Philistinum usque ad terminum Ægypti*, etc., prout (5 Reg. 4, 21) dicitur? 591
- Quæst. XXXIX. An descriptio cibi Salomonis (5 Reg. 4, 22 et 23) his verbis: *Erat autem cibus Salomonis per dies singulos, triginta cori similæ, et sexaginta cori farina; decem boves pingues, et viginti boves paschuales, et centum arietes, excepta v. n. ditione cervorum, caprearum, atque bubulorum, et avium alitium, verisimilis sit?* 593
- Hæc occasione etiam discutitur, utrum verisimile sit, quòd (*ibidem* v. 26) dicitur: *Et habebat Salomon quadraginta milia presepia equorum currilium, et duodecim milia equestrium?* 595
- Quæst. XL. Num decens fuerit, Salomonem regem opulentissimum munera accipere à quâdam reginâ ex Arabiâ adventante, scilicet à reginâ Saba, prout (5 Reg. 10, 10) narratur? 598
- Quæst. XLI. An Salomon peccârit, habendo septingentas reginas, et trecentas concubinas, seu uxores secundarias (5 Reg. 11, 3); item *coaccervando sibi* (Ecclesiastis 2, 8) *argentum et aurum?* 599
- Quæst. XLII. Quomodo Salomonis templum (5 Reg. 6, 7) edificari potuerit, quin malleus, et securis, aut aliud instrumentum ferreum audiretur? 400

Quest. XLIII. An templum Salomonicum ob architectonicam (3 Reg. c. 6), ac majestatem suam laudari mereatur? *Ibid.*

Quest. XLIV. Quomodo locus Scripturæ (3 Reg. 7, 26), ubi de mari aneo dicitur: *Duo milia batos capiebat*, concilietur cum altero Scripturæ loco (2 Paralip. 4, 5, ubi de eodem mari dicitur: *Capiebat tria milia metretas*, i. e., batos? 402

Quest. XLV. An illud de mari aneo (3 Reg. 7, 25) a-sertum: *Fecit quoque mare fuisse decem cubitorum à labio usque ad labium. . . et reticula triginta cubitorum cingebat illud per circuitum, salva geometriâ defendi possit*; cum aliejus vasis, cujus diameter à labio ad labium est decem cubitorum, periphèria non tantum sit triginta, sed triginta et unus fernè cum dimidio cubitorum? 403

Quest. XLVI. Quomodo illud (3 Reg. 7, 24) pariter de mari aneo assertum: *Et scriptura subter labium circuibat illud decem cubitis ambiens mare*, cum geometriâ congruat, juxta quam ambitus seu periphèria aliejus vasis, cujus diameter decem cubitorum est, nequaquam potest esse totidem seu decem duntaxat cubitorum? 404

Quest. XLVII. Quid sentiendum sit de illâ Salomonis oratione (3 Reg. 8, 41): *Insuper et alienigena, qui non est de populo tuo Israel, cum venerit de terrâ longinquâ propter nomen tuum.... et oraverit in hoc loco (i. e., in templo Salomonicum), in exauditis in celo.... et facies omnia, pro quibus invocaverit te alienigena. An sapiens, pia et efficax fuerit hæc oratio? Sed quis credat, quod alienigenæ, i. e., gentiles idololatræ in templum venerint adoraturi Deum Israel, aut quod Deus, qui (Joan. 9, 31) peccatores non audit, alienigenarum preces in templo sancto suo exaudire paratus fuerit? *Ibid.**

Quest. XLVIII. An Salomon (3 Reg. 9, 11) licitè dederit regi Hiram riginti oppida in terrâ Gabaon; etsi in lege (Lev. 35, 25) prohibitum fuerit, aliquid de terrâ promissionis alienare? 406

Quest. XLIX. Quomodo illud (3 Reg. 8, 9): *In arcâ autem non erant aliud nisi duæ tabule laquæe, quas posuerat in eâ Moyses in Horib, conciliari possit cum verbis Pauli (ad Hebr. 9, 4): dicentis: In qua (arca) erat urna auea habens manna, et virga Aaron, quæ frondauerat, et tabule Testamenti. Nonne aperta contradictio videtur esse in his duabus propositionibus: In arcâ nil erat nisi duæ tabule Testamenti: In arcâ præter hæc duas tabulas erat urna cum manâ, et virga Aaron? 407*

Quest. L. An Salomon sit saluus? *Ibid.*

Quest. LI. Quomodo expitari possit illud (3 Reg. 15, 5): *David fecit rectum in oculo Domini, et non declinavit ab omnibus quæ preceperat ei, cunctis diebus vite suæ, excepto sermone Uriæ Heethæi*; cum tamen constet, David adhuc sæpius peccasse, nimirum numerando populum, decerendo mortem Nabal, innocenti Miphno eth mediâ partem facultatam adimendo, et crudelissimè sciendo in Ammonitas? 412

Quest. LII. An non sint contradictoria, dùm, 3 Reg. 15, 14, de rege Asâ dicitur: *Excelsa autem non abstulit*. Sed (2 Paralip. 14, 2) idem rex commendatur: *Subvertit altaria peregrini cultus et excelsa. Item dùm (3 Reg. 22, 44) de rege Josaphat dicitur: Verumtamen excelsa non abstulit*. Sed (2 Paralip. 17, 6) de eodem legitur: *Cumque সম্পisset cor ejus audaciam propter vias David, etiam excelsa et lucos de Judâ abstulit. An excelsa auferre, et non auferre non sint propositiones contradictoriæ? 415*

Quest. LIII. An corvi, à quibus Elias (3 Reg. 17, 4 et 6) pastus est, fuerint veri corvi, vel potius Angeli speciei corvorum, aut homines Arabes, vel mercatores? *Ibid.*

Quest. LIV. An sacrificium ad preces Eliæ suapte sponte succensum (3 Reg. 18, 38) fuerit verum miraculum? 415

Quest. LV. An cædes sacerdotum Baal (3 Reg. 18,

40) justè patratâ sit? 416

Quest. LVI. An Propheta Michas à mendacio et fraude excusari possit, dùm (3 Reg. 22, 15) regi Achab interroganti, num eundem sit in Ramoth Galaad præbandum, vel non, respondit: *Ascende et vade prosperè, et tradet eam (urbem) Dominus in manu regis*; cum tamen postea Achab in eo prælio occisus sit? 418

Quest. LVII. An non sit contradictio, dùm (3 Reg. 22, 34) dicitur: *Vir autem tetendit arcum, in incertum sagittam dirigens, et casu percussit regem Israel (i. e., Achab) inter pulmonem et stomachum*; contra (2 Paralip. 18, 35) idem rex Israel sagittâ inter cervicem et scapulum percussus scribitur? 419

Cap. IV. De libro 4 Regum. *Ibid.*

Quest. LVIII. An verisimile sit, quòd Elias (4 Reg. 2, 14) curru igneo et equis igneis in caelum raplus sit, sub finem mundi (ut Christiani volunt) rediturus? *Ibid.*

Quest. LIX. An non factum Eliæ (4 Reg. 2, 25 et 24) in pueros paruos sicut ob calvitium illudentes immitentes duos ursos, qui læceraverint ex eis quadraginta duos pueros, fuerit inhumanum et crudele? 421

Quest. LX. Num ex illis Scripturæ verbis (4 Reg. 5, 14 et 15) *Dixitque ad eum Eliscus.... Adducite mihi psaltem. Cumque coneret psalles, facta est super eum manus Domini*, Spinoza rectè probet, prophetas in prophetando variasse pro variâ et diversâ temperamenti corporis sui et imaginationis suæ dispositione? 423

Quest. LXI. An Eliscus ab errore et scelere excusari possit, dùm (4 Reg. 5, 18 et 19) Naaman syro concessit, ut comitatio domini sui regem eorum idolo Remmon adoraret? 426

Quest. LXII. Quomodo (4 Reg. 9, 27) Ochozias dici possit jussu Je'u percussus in ascensu Gazer, quæ sunt fauces non longè à Jerusalem sitæ; cum tamen (2 Paralip. 22, 9) Je'u dicitur *Ochoziam comprehensisse latitantem in Samaria, adductumque ad se occidisse?* 429

Quest. LXIII. Sitne credibile, unicum Angelum (4 Reg. 19, 35) una nocte interfecisse 185000 Assyriorum? Item, fuerit ne iste Angelus bonus, an maus? Et cur non ipsum quoque assyriaci exercitûs supremum ducem Sennacherib occiderit? Denique cur historici ethnici et profani de suspensâ hæc strage nil meminerint? *Ibid.*

Quest. LXIV. An omnia, quæ (4 Reg. 20, 8, 12) de horologio Achaz regis ægrotantis narratur, verisimilia sint? 431

Quest. LXV. Quomodo illud (4 Reg. 25, 7): *Vinxit (Nabuchodonosor rex Sedeciam) cæcis et odduxit in Babylonem*, concordet cum illo (Ezech. 12, 15): *Non videbis (Sedecias rex) terram Chaldaeorum. An Sedecias Babylonem adductus, terram Chaldaeorum non vidit? 436*

Sect. II. De duobus libris Paralipomenon. *Ibid.*

Caput I. De libro 1 Paralipomenon. 437

Quest. I. An chronotaxis regum Juda in LL. Regum et Paralipomenon ubique concordet; item an libris Paralipomenon etiam cum aliis V. T. libris consentiant? *Ibid.*

Quest. II. Ad quid prosit prolixi nominum catalogi, et longissime genælogie 1. 1 Paralip. primis 9 capitibus, et alibi frequenter in Scriptura contenta? 438

Quest. III. Quomodo (1 Paralip. 4, 36) Thama numerari possit inter filios Eliphaz; cum tamen Thama (Genes. 36, 12) dicitur fuisse concubina Eliphaz? 439

Quest. IV. Quâ ratione (1 Paralip. 1, 38) filii Seir, i. e., Esau, vocentur Lotan, Sobal, etc.; cum tamen Esau nullos horum nominum filios habuerit? *Ibid.*

Quest. V. Quomodo David (1 Paralip. 2, 15) dici possit septimus filius Isai; cum tamen (1 Reg. 16, 41) narretur, quòd inter septem filios, quos Isai Samuel

stitit. David non fuerit *Ibid.*
 Quæst. VI. Quomodo (1 Paral. 3, 5) Davidi de Bethsabee quatuor filios natos fuisse dici possit; cum tamen (Prov. 4, 3) Salomon se unigenitum coram matre sua vocet? 440
 Quæst. VII. Quomodo illud (1 Paral. 3, 19): *De Phadati orti suut Zorobabel, et Semei; Zorobabel genuit Nosollum*, concilietur cum verbis (Matth. 1, 12 et 13): *S Mathiel autem genuit Zorobabel; Zorobabel autem genuit Abiud*. Si enim Zorobabel natus est de Phadati, quomodo simul potuit esse genitus de Sathiele? *Ibid.*
 Quæst. VIII. An aut quomodo promissio divina Davidi (1 Paralip. 10, 11 et 12) facta: *Cumque impleveris dies tuos, ut vidas ad patres tuos, suscitabo semen tuum post te, quod erit de filiis tuis, et stabilium regnum ejus. Ipse edificabit mihi domum, et firmabo solium ejus usque in æternum, impleta fuerit; cum tamen Nabuchodonosor solium Salomonis in Sedaria penitus everterit? *Ibid.*
 Quæst. IX. Quomodo illud (1 Paral. 18, 12): *Abisai filius Sarvia percussit Edom in valle Saliinarum, decem et octo millia*, concilietur cum verbis in titulo Psalmi 59: *Et convertit Joab, et percussit Idumæam in valle Saliinarum duodecim millia*. Si enim Abisai Idumæam percussit; ergo non Joab. Si hæc victoria percussa sunt decem et octo millia, ergo non tantum duodecim millia. Aut quomodo ista concordant? 441
 Quæst. X. Num credibile sit, quod David Salomonis filio suo ad ædificandum templum (1 Paral. 22, 14) legaverit auri talenta centum millia, et argenti mille millia talentorum. Et præterea de cumulatis à se pecuniis reliquerit (1 Paral. 29, 4) tria millia talenta auri de auo Ophir, et septem millia talentorum argenti probatissimi, ad deaurandis parietes templi? Num, inquit multi ex hodiernis et philosophis et politicis, hæc credibilia sunt? *Ibid.*
 Quæst. XI. Quomodo *David* totam templi delineationem manu Dei scriptam acceperit, prout in Scripturâ (1 Paral. 18, 39) narratur? 446
 Quæst. XII. Quo sensu *David senex* (1 Paral. 29, 4) *Salomonem* filium suum jam adultum et regno naturum a pellari *adhuc puerum et tenellum? Ibid.*
 Cap. II. — De libro 2 Paralipomenon. *Ibid.*
 Quæst. XIII. Quomodo verba illa (2 Paral. 4, 15): *Venit ergo Salomon ab excelso Gaboon in Jerusalem coram tabernaculo fœderis*, concordent cum illis verbis (*ibid.*, v. 5): *In excelso Gaboon erat tabernaculum fœderis*? Si enim tabernaculum fœderis tunc fuit in excelso Gaboon, quomodo simul potuit esse in Jerusalem? *Ibid.*
 Quæst. XIV. Quomodo verba (2 Paral. 2, 2), ubi præpositi operariorum ad structuram templi dicuntur fuisse 5000 concordent cum verbis (3 Reg. 5, 1a), ubi tantum 550 præpositi hujus structure numerantur? 447
 Quæst. XV. Quomodo locus Scripturæ (2 Paral. 3, 4), ubi Salomon dicitur ædificasse domum Domini seu templum in monte Muriâ, concilietur cum alio Scripturæ loco (Psalm. 77, 68), ubi illud dicitur ædificatum in monte Sion? *Ibid.*
 Quæst. XVI. Quomodo locus Scripturæ (2 Paral. 3, 4), ubi de templo dicitur: *Porrò altitudo centum viginti cubitorum erat*, concilietur cum alio Scripturæ loco (3 Reg. 6, 2), ubi templum duntaxat *triginta cubitos in altitudine habuisse* legitur? *Ibid.*
 Quæst. XVII. Quomodo Hiram, rex Tyri (2 Paral. 8, 18), naves Salomonis in Asiongaber (*ibid.*, v. 17), quæ ad oram maris Rubri est, mittere potuerit? Aut an naves è portu Tyrio, qui ad mare Mætherræneum situs est, per intermedium terrarum continientem ad oram maris Rubri devehere potuerit? 448
 Quæst. XVIII. Quomodo Hebræi (2 Paral. 10, 4) contra Roboamo conjueri potuerint de tributorum excessu, sibi à Salomone impositorum: *Pater tuus durissimo jugo nos pressit*, etc.; cum tamen (ex 2*

Paral. 9, 20) constet, eam sub *Salomone* divitiarum affluentiam fuisse, ut *argentum in diebus illis pro nihilo reputaretur*?
 Quæst. XIX. Quomodo verba illa (2 Paral. 14, 6): *Nulla temporibus ejus (i. e., regis Asa) bella surrexerunt, pacem largiente Domino*, concordent cum illis verbis (*ibid.*, 9): *Egressus est contra eos (i. e., co tra Asæ exercitum) Zara æthiops cum exercitu suo decies centena millia, et curribus trecentis*. Numquid tali modo temporibus *Asæ* bella surrexerunt? *Ibid.*
 Quæst. XX. Quomodo (2 Paral. 15, 19) dici possit: *Bellum non fuit usque ad 35 annum regni Asa*, cum tamen certum sit, quod *Zara* multis antea annis bellum adversus Regem *Asa* moverit? Item quomodo (2 Paral. 16, 4), dici possit: *Anno trigesimo sexto regni ejus (i. e., Asæ regnantis) ascendit Baasa, rex Israel, in Judam, cum tamen Baasa jam ante annum 27 regis Asa (3 Reg. 16, 8), è vivis excesserit? *Ibid.*
 Quæst. XXI. Quomodo (2 Paral. 21, 12) Regi *Joramo* ab *Eliâ* litteræ afferri potuerint, cum hic *Propheta* sub *Jorami* patre, i. e., sub rege *Josaphat* (4 Reg. 2, 12), jam in coram raptus sit? *Ibid.*
 Quæst. XXII. Quomodo illa verba (2 Paral. 22, 2): *Quadragesima duorum annorum erat Ochozias, cum regnare cepisset*, cum his verbis (4 Reg. 8, 26) *Viginti duorum annorum erat Ochozias, cum regnare cepisset, conciliari possint? 450*
 Quæst. XXIII. Quomodo illud (2 Paral. 24, 14): *Cumque complisset omnia opera, detulerunt coram rege et Joiada reliquam partem pecunie, que quæ facta sunt vasa templi aurea, etc.*, concordet cum alio Scripturæ loco (4 Reg. 12, 13) ubi dicitur: *Non habent ex eadem pecunia hydriæ templi Domini et omne vasa aureum, etc.* *Ibid.*
 Quæst. XXIV. Quomodo illud (2 Paral. 36, 9): *Octo annorum erat Joachin, cum regnare cepisset*, concilietur cum verbis (4 Reg. 24, 8): *Decem et octo annorum erat Joachin, cum regnare cepisset? 451*
 Sect. III. — De duobus Libris Esdræ. *Ibid.*
 Cap. I. — De libro 1 Esdræ. *Ibid.*
 Quæst. I. An *Esdras* sit auctor Pentateuchi? *Ibid.*
 Quæst. II. An *Esdras* Libros sacros restauravit tantum, vel omnino recens è memoria dictaverit? 452
 Quæst. III. An *Esdras* veteribus characteribus Hebraicis characteres novos seu Chaldaicis substituerit? *Ibid.*
 Quæst. IV. An *Esdras* textui Hebraico addiderit puncta vocalia, quæ hodie in Bibliis Hebraicis habemus? Item, quante auctoritatis sint hæc puncta? 453
 Quæst. V. Quomodo Scripturæ locus (1 Esdr. 4, 9 et 10), ubi dicitur, vasa sacra, Judæis restituta, universim confecisse 2499, concilietur cum versu undecimo ibidem, ubi legitur, fuisse vasa 5400? 462
 Quæst. VI. Quomodo Scripturæ locus (1 Esdr. 2, 5), ubi *Esdras* numerat 775 filios *Aeræ*, qui cum *Zorobabele* è Babylone in Judæam redierunt, concilietur cum alio loco (2 Esdr. 7, 10), ubi solum 652 filii *Aeræ* cum *Zorobabele* rediisse dicuntur? *Ibid.*
 Quæst. VII. Quomodo (1 Esdr. 4, 8) *Sassabasar* dici possit Princeps *Juda*; cum tunc temporis (1 Esdr. 2, 2) *Zorobabel* fuerit Princeps *Juda*? *Ibid.*
 Quæst. VIII. An in catalogo *Judeorum* Babylone *Jerusalem* reverentium (1 Esdr. cap. 2 Et 2 Esdr. cap. 7), nulla sit contradictio; cum hi catalogi neque in summa personarum, neque in earum nominibus sibi consentiant? *Ibid.*
 Quæst. IX. Quomodo Scripturæ locus (1 Esdr. 2, 2), ubi *Mardochei* cum *Zorobabele* è Babyloniâ in Judæam redit, concordet cum libro *Esther* (cap. 2, 5), ubi *Mardocheum* in Persidis civitate *Susan* habitasse legitur? 463
 Quæst. X. Cur (1 Esdr. 2, 63) loco *Nehemiæ* ponatur vox *Athersata*? 464
 Quæst. XI. Quomodo locus Scripturæ (1 Esdr. 4, 6), ubi Samaritani *Judeos* apud regem *Assuerum* accu-*

sasse dicuntur, concilietur cum versu 7 subsequente, ubi legitur, quod præfecti regii similem accusationem Judæorum ad Artaxerxes regem Persarum scripserint; cum tamen tunc nec A-suerus, nec Artaxerxes, sed Cambyses, et post hujus mortem Ormpastes (aliò nomine Suerdis) rex Persarum fuerit? *Ibid.*

Quæst. XII. Quo sensu Zacharias (1 Esdr. 5, 1), dici possit *filius Addo*; cum tamen (ex Zachar. 1, 1) constat, Adm nem fuisse avum Zachariae, hujus verò patrem fuisse e Barachiam? *Ibid.*

Quæst. XIII. Quomodo (1 Esdr. 6, 5) dici possit: *Vasa, quæ tulerat Nabuchodonosor, posita sunt, in templo D; i*; cum tamen templum tunc nondum redificatum fuerit? 463

Quæst. XIV. Quomodo (1 Esdr. 6, 22), dici possit, quòd ad Judeos *Dominus converterit cor regis Assur*; cum tamen excisa jam à 20 circiter annis fuerit monarchia assyriaca, succedente persica? Quomodo rex Assur, qui non amplius dabatur, potuit cor sum ad Judeos convertere? *Ibid.*

Cap. II. — De libro 2 Esdræ. *Ibid.*

Quæst. XV. Num credibile sit, quòd Nehemias (2 Esdr. 1, 4) propter viros Jerusalem pridem evessos, et portas à Nabuchodonosore ante 140 circiter annos combustas, amare *floravit, et luxerit diebus multiis*? *Ibid.*

Quæst. XVI. Quomodo Nehemias (2 Esdr. 2, 1 et seq.) anno 20 regiminis Artaxerxis mense Nisan (qui partim Martio, partim Aprili nostro respondet) facultatem proficiendi Hierosolymam ab Artaxerxe petere poterit; cum tamen (ex 2 Esdr. 1, 4 et seq.) constat, Nehemiam primum in mense Gabele seu Novembri ejusdem anni 20, regiminis Artaxerxis, miserum urbis statum intellexisse, quo motus Hierosolymam proficiendi primum decrevit. Quomodo in mense Martio vel Aprili proficiendi potuit, qui in mense Novembri ejusdem anni se ad iter primum resolvit? *Ibid.*

Quæst. XVII. Quomodo Nehemias (2 Esdr. 5, 14) dici possit *Dux in terrâ Juda*; cum (ex 2 Machab. 1, 18 et 21) non fuerit *dux Juda, sed sacerdos*? 466

Quæst. XVIII. Quomodo (2 Esdr. 2, 16) dici possit, quòd Nehemias nihil de suo proposito indicaverit *his, qui faciebant opus, h. e., qui muros Hierosolymæ restaurabant*; cum tamen tunc nondum erat inchoata instauratio murorum? *Ibid.*

Quæst. XIX. An hæc verba (2 Esdr. 7, 4): *Civitas erat lata nimis... et nondum illa verba edificata, non contradicant illis (ibidem, v. 5) Nehemias verbis: Posui custodes de habitatoribus Jerusalem... unanquamque contra domum suam. Nuncquid hæc ultima verba supponunt, domus tunc jam fuisse edificatas*? *Ibid.*

Quæst. XX. Quomodo illa verba (2 Esdr. 9, 7): *Eduzisti Abram de igne Chaldaeorum*, intelligenda sint? Quomodo enim Abram de igne educi potuit, qui non fuit in ignem conjectus? *Ibid.*

Quæst. XXI. Quomodo intelligendum illud (2 Esdr. 12, 48): *Et omnis Israel... sanctificabant levitas, et levites sanctificabant filios Aaron*? Certè inferior non sanctificat superiores; ergo laici non levitas, nec hi sacerdotes. 468

PARS QUARTA. TOBIAS, JUDITH, ESTHER ET JOB. 467-468

Sectio I. — De libro Tobie. *Ibid.*

Quæst. I. Utrum liber Tobie, aliqui libri Deuteronomici, quos Tridentinum in canone sacrorum Librorum posuit, inter Canonicas Scripturas rectè à Catholicis censentur? *Ibid.*

Quæst. II. Quo sensu de amicis Job, qui cum consolandi causa (Job. 2, 11) accesserant, dici possit (Tob. 2, 15): *Beato Job insultabant reges*? An amici Job fuere reges? Et, an consolari est insultare? 485

Quæst. III. Quomodo (Tob. 1, 2) absque læsione veritatis dici possit, quòd senior *Tobias captus fuerit in diebus Salmanasar regis Assyriorum*; cum tamen alibi (4 Reg. 15, 29) expressè dicatur, quòd *The-*

glathphasar, qui illum in regno Assyriorum precessit, *ceperit universam terram Nephthali* (ex qua etiam erat Tobias juxta Tob. 1, 1), *et in Assyrios transtulerit*? 486

Quæst. IV. An non sit antilogia seu contradictio, hujus (Tob. 5, 7) Sara, quam in uxorem habiturus erat Tobias junior, dicitur habitasse in Rages civitate Medorum; cum tamen postea, quando Tobias cum angelo Raphaelè (Tob. 4, 21) pervenit ad locum, ubi erat Sara, inde miserit hunc angelum (Tob. 9, 3) ad Gabelum habitantem in Rages civitatem Medorum, in qua tam ipse, quam Tobias et Sara jam erant, potuit mitti in eandem civitatem ad Gabelum? *Ibid.*

Quæst. V. An non fabulam sapiat, quòd (Tob. 5, 8) narratur, scilicet Saram traditam fuisse septem viris, et demonium nomine Asmodem occidisse eos, mox ut ingressi sunt ad illum? Item, quòd in versione græcâ 70 Interpretum (Tob. 6, 15) dicitur, nimirum *Saram fuisse adamatam à demonio*? Quis enim credat, demonem, qui est spiritus prostris incorporeus, carnaliter dilexisse Saram, et ex zelotypiâ septem illos viros occidisse? 488

Quæst. VI. An à mendacio excusari possint, quæ angelus Raphael in libro Tobie dixisse legitur, e. g., dum (Tob. 5, 7) interrogatus à Tobia juniore, unde esset? respondit, se esse *ex filiis Israel* (2). Aut, dum de via in Median interrogatus (ibidem 8), ait: *Novi, et omnia itinera ejus frequenter ambulavi, et mansi apud Gabelum fratrem nostrum* (5). Aut, dum rogatus de familiâ sua (ibidem 18) inquit: *Ego sum Azarias, Ananiæ magni filius* (4). Aut, dum ad questionem Raguels, unde ipse et Tobias junior essent, (Tob. 7, 5), respondit: *Ex Tribu Nephthali sumus ex captivitate Ninive*. Nunc cum Witackerò Calvinistâ ex his meritis concludi potest librum Tobie non esse Canonicum, cum Angelum Dei mendacem exhibeat? 489

Quæst. VII. An non asiaticas fabulas sapiat, quæ in libro Tobie (cap. 6, v. 8 et 9) de pisce et fumo cordis ejus referuntur his verbis: *Cordis ejus (i. e., piscis) particulam si super carbones ponas, fumus ejus extrahit omne genus demoniorum, sive à viro, sive à muliere, ita ut ultra non accedat ad eos. Et iterum: Incenso jecore piscis, fugabitur demonium*. Si d quid demonio cum fumo piscis (2)? Item de demonio (Tob. 8, 5) *religito in deserto superioris Ægypti*. At quomodo spiritus ligari potuit (3)? de cane (Tob. 11, 9) *præcurreret, et reditum Tobie junioris blandimento caudæ suæ quasi prebentiante*? Nunquid hæc et similia in epistolis pie fabulæ ad consolandos in captivitate Judæos excogitata censeri possunt? 491

Quæst. VIII. Quomodo Tobias senior (Tob. 14, 7) de exustione templi Hierosolymitani tanquam de præterita loqui potuerit: *Dominus Dei, quæ... incensa est, redificabitur*; cum tamen hæc incensio diù post mortem Tobie contigerit? Nonne hæc ansam præbent suspicandi, quòd aliquis impostor primum post eversionem templi Salomonici et Hierosolymæ librum Tobie confinxerit? 494

Quæst. IX. Quomodo Tobias senior (Tob. 14, 6) eversionem urbis Ninive prædicare poterit his verbis: *Prope erit interitus Ninive*; cum tamen ex historiâ certum sit, quòd Ninive jam ante Tobie tempora diruta fuerit? *Ibid.*

Quæst. X. Cur Josephus Judæus gesta Tobie, si vera sunt, ne verbulo quidem attigerit, sive in suâ historiâ de Antiquitatibus Judæis, sive alibi? 495

Sect. II. — De libro Judith. *Ibid.*

Quæst. I. An liber Judith sit vera historia? *Ibid.*

Quæst. II. An historia Judithæ ante vel post captivitatem Babylonicam, aut quo tempore contigerit? 498

Quæst. III. Cur Josephus Judæus de historiâ Judithæ alium sileat? 503

Quæst. IV. An liber Judith sit Canonicus? *Ibid.*

Quæst. V. Quomodo absque errore in re historica (Ju-

- dith. 4, 1) dici possit: *Arphaxad... rex Medorum... edificavit civitatem potentissimam, quam appellavit Ecbataris*; cum tamen ex Diodoro constet, quod hæc civitatem jam ante regem Arphaxad edificaverit Dejeoces, Medorum rex? 509
- Quæst. VI. 1. Quomodo salvâ veritate (Judith. 1, 5) dici possit: *Nabuchodonosor rex Assyriorum, qui regnavit in Ninive civitate magna, pugnavit contra Arphaxad*; cum tamen tempore Nabuchodonosoris jam destructa fuerit Ninive? 2. Quis fuerit ille Nabuchodonosor? Certe Nabuchodonosor alias dicitur regnasse in Babylone, et non in Ninive civitate Assyriæ. *Ibid.*
- Quæst. VII. Quomodo illud (Judith 2, 7): *Tunc Holofernes dimiserunt viros in expeditionem...* 12000 equitum, concordet cum alio Scripturæ loco (Judith. 7, 2), ubi dicitur, quod omnino fuerint equites 22000? 511
- Quæst. VIII. Quomodo (Judith 3, 14) dici possit, quod *Holofernes pertransiit Syriam Sobat venerit ad Idumeam in terram Gabaa*; cum tamen Gabaa sit in tribu Benjamin propè Jerusalem, cui utique Holofernes non appropinquavit? *Ibid.*
- Quæst. IX. Quomodo in libro Judith cap. 4, v. 11 ubi sacerdos magnus illius temporis vocatur Eliachim, concilietur cum cap. 15, v. 9, ubi Joachim appellatur? 512
- Quæst. X. Num credibile sit, quod Holofernes dux Assyrius ignoraverit, qualis populus sint Hebræi, et principes Moab et duces Ammon interrogaverit (Judith 5, 3) his verbis: *Dicite mihi, quis sit populus iste... aut quæ et quales, et quantæ civitates eorum; quæ tamen sit virtus eorum, aut quæ sit multitudo eorum, vel quis rex militiæ illorum?* Quis enim credat, Assyrium ducem tantæ gentis hebrææ ignorance laborasse; cum tamen inter ipsos Assyrios in urbe Ninive non pauci gentis hebrææ degerent, et ipse Judæorum rex Manasses ante aliquot annos à ministris regis Assyriorum in Chaldaeam captivus abductus fuerit? *Ibid.*
- Quæst. XI. 1. Quomodo Achior dux Ammonitarum (Judith 5, 22 et 23) de Hebræis dicere potuerit. *Num et ante hos annos, cum recessissent à viâ (man datorum Dei), exterruiti sunt præliis à multis nationibus, et plurimi eorum captivi abducti sunt in terram non suam. Nuper autem reversi ad Dominum Deum suum ex dispersione quâ dispersi fuerant, adunati sunt et ascenderunt montana hæc omnia, et iterum possident Jerusalem, ubi sunt sancta eorum?* Quoniam hæc Hebræorum captivitas? Quis hic reditus eorum ex captivitate? Certe non ex captivitate Babylonica, cum historia Judithæ verisimilis ante illam captivitatem contigerit tempore regis Manassis. 2. Quomodo Achior (loc. cit. 16) juxta textum græcum dicere potuerit: *Templum Dei eorum* (Hebræorum) *factum est in pavimentum, i. e., solo æquatum, dirutum est*; cum tamen tunc templum adhuc steterit? An Achior hæc ignoravit, aut ignorare potuit? *Ibid.*
- Quæst. XII. Ubi sita fuerit Bethulia, de qua (Judith 7, 1) sermo est? 514
- Quæst. XIII. Quomodo Judith (Judith 8, 1) dici possit oriunda ex tribu Ruben; cum (ibid. 9, 2) originem suam referat ad tribum Simeon? *Ibid.*
- Quæst. XIV. (Cur Judith 8, 1) sedecim dimtaxat generationes usque ad Juditham recensetur; cum tamen (Matth. cap. 1) à Jacob communi Judæorum Patriarchâ usque ad captivitatem Babylonicam (quæ cum ævo Judithæ ferme coincidit) numerentur plus quam viginti generationes? *Ibid.*
- Quæst. XV. 1. An Juditha jure laudare (Judith cap. 9) potuerit facinus Simeonis, qui Sichemitas eo ipso te: pore, quo dolore circumcisions, optima fide admissa, cruciabantur, nec resistere illatæ vi poterant, miseratione nulla peremit? 2. Quomodo hic locus libri Judith conciliari possit cum aliis Scripturæ locis (Genes. 34, 30; et Genes. 49, 5), ubi hoc factum Simeonis vehementer improbat? 515
- Quæst. XVI. An Judith sine peccato potuerit (Judith 10, 30) omnibus ornamentis suis ornare se hunc in finem, ut Holofernes in ipsâ capitulæ laqueo oculorum suorum, prout (cap. 9, v. 13) ipsamet de se ait? 516
- Quæst. XVII. 1. An Judith mentita sit, dicendo (Judith 10, 13) ad exploratores Assyriorum, se venisse, ut Holoferni indicet secreta Judæorum, et faciliè diducendo ad capiendum Bethuliam? 2. An, si hoc dicendo mentita est, reapse peccaverit? 517
- Quæst. XVIII. An Judith licitè potuerit Holofernem vino et libidine ebrium in somno obruturcare (Judith cap. 15) certò prævidens ejus aeternam damnationem? 518
- Quæst. XIX. Quo sensu (Judith 15, 15) de civibus Bethulia, redeuntibus è castris Juditham cum gaudio excipientibus, dicitur: *Et concurrerunt ad eam omnes, à minimo usque ad maximum; quoniam sperabant, eam jam non esse venturam? Hocine sperarint miseri obsessi? Timuerint potius.* 519
- Quæst. XX. Quomodo Achior dux Ammonitarum (Judith 14, 6) per circumcisos omnem populo Hebræo associari potuerit; cum (Deut. 23, 3) lex divina prohibens expressè dicat: *Ammonites et Moabites etiam post decimam generationem non intrabunt Ecclesiam Domini in aeternum?* 520
- Quæst. XXI. Quomodo de Judithâ (Judith 16, 28) dici possit: *Defuncta est ac sepulta cum viro suo in Bethulia*; cum tamen textus græcus (Judith 8, 3) affirmet quod Manasses maritus Judithæ sepultus sit cum patribus suis in agro, qui est inter Dothaim et Balamo? 521
- Sect. III. — De libro Esther. *Ibid.*
- Quæst. I. An liber Esther sit vera historia vel potius drama quoddam, in quo primarias quasi personas sustinent Esther, Mardocheus et Aman? *Ibid.*
- Quæst. II. Quis fuerit ille rex Medorum vel Persarum, qui in libro Esther Assuerus vocatur? 522
- Quæst. III. An liber Esther sit Canonicus? 523
- Quæst. IV. Num adimenta libri Esther à vers. 4, cap. 10 usque ad finem hujus libri, Canonica polleant auctoritate? 524
- Quæst. V. An credibile sit, quod rex Assuerus (Esther 1, 5) ad convivium invitavit omnem populum, quæ inventus est in Susa, à maximo usque ad minimum, etc.? 526
- Quæst. VI. Quomodo verba illa (Esther 2, 16): *Ducta est itaque (Esther) ad cubiculum regis Assueri*, intelligenda sint, cum juxta legem divinam femina Judææ non liceret nubere alienigenæ, aut ejus concubinam agere? 521
- Quæst. VII. An non saltem peccaverit Esther concedendo cibos lege Moysis prohibitos, dum ei juxta mandatum regis Assueri (Esther 2, 9) dabatur *part s suæ*, h. e., demensa statutaque portio cibi et epularum de mensâ regiâ? 524
- Quæst. VIII. An non sit contradictio, dum, in capitibus posterioribus libri Esther, maritus Esther appellatur Artaxerxes; in capitibus verò prioribus Assuerus? 527
- Quæst. IX. Quomodo (Esther 2, 7) Edissa seu Esther dici possit filia fratris Mardochei, cum tamen Herodotus Estherem dicat, fuisse filiam regis Cyri? *Ibid.*
- Quæst. X. An sit contradictio, dum (Esther 2, 16 et 22) dicitur, conspirationem eunuchorum Bagathan et Tharax contra regem Assuerum detectam esse anno septimo regni ejus; cum tamen (ex Esther cap. 11, v. 2 et cap. 12, v. 1) manifestum videatur, quod hæc conspiratio anno regni ejus 2 detecta fuerit? 526
- Quæst. XI. Quomodo hæc duo concilientur, dum (Esther 3, 1) Aman dicitur de stirpe Agag, adeoque Amalecites; è contrario (Esther 16, 10 et 14) dicitur fuisse Macedo? 527
- Quæst. XII. Quomodo concordet hæc duo, dum

- (Esther cap. 3) dicitur. Amanum quesivisse maleficere Mardocheo et Israelitis, quia Mardocheus recusavit *genus flectere Amano*; sed (Esther 12, 6) legitur, quod Aman voluerit nocere Mardocheo et populo ejus propter interfectos duos eunuchos regis? 538
- Quaest. XIII. Quomodo conciliantur haec duo, dum (Esther 6, 3) Mardocheus nil mercedis ob detectam ditionum eunuchorum conspirationem recepisse scribitur; contra (Esther 12, 5) dicitur Assuerum dedisse Mardocheo munera ob delationem illam? *Ibid.*
- Quaest. XIV. Quomodo (Esther 6, 4) dici possit quod Aman *interius* atrium domus regiae intraverit; cum tamen (ex cap. 4, v. 11) constat, nemini prius non vocato, *interius* atrium regis intrare licuisse; nullibi autem Aman tunc vocatus esse legitur? *Ibid.*
- Quaest. XV. An vindicta à Judaeis de suis hostibus sumpta, eorumque interfectio (Esther cap. 9) licita fuerit, vel contra legem de non vindicandis inimicis? 539
- Quaest. XVI. Quomodo (Esther 11, 4) dici possit: Anno quarto repantibus Ptolomaeo et Cleopatra attulerunt... hanc epistolam plurim; cum tamen haec epistola jam diu ante regnantem Ptolomaeum et Cleopatram ad omnes Judaeos (Esther 9, 30) misa fuerit? 540
- Quaest. XVII. Quomodo (Esther 11, 2 et 3) dici possit, quod Mardocheus anno secundo regis Assueri fuerit *vir magnus et inter primos aulae regiae*; cum tamen (juxta Esther 6, 10) non nisi Amanio perente exaltatus fuerit? *Ibid.*
- Quaest. XVIII. Quomodo (Esther 12, 2) dici possit, quod Mardocheus *nuñtaverit super* eo negotio detectionis insidiarum regi; cum tamen (Esther 2, 22) id non regi, sed reginae Esther nuñtaverit? *Ibid.*
- Quaest. XIX. Quomodo concordent haec duo, dum (Esther 13, 6) pro exterminio Judaeorum in epistola Amani assignatur dies decima quarta mensis Adar; at (Esther 3, 12 et alibi) pro hoc exterminio constanter assignatur dies decima tertia dicti mensis? *Ibid.*
- Quaest. XX. Quomodo (Esther 13, 1) dici possit: *Die autem tertio deposuit (Esther) vestimenta ornatus sui, et circumdata est gloria sua*. Quomodo enim circumdata est gloria, si ornamenta vestium deposuit? Dein quomodo potuit deponere vestimenta ornatus sui, cum antea, nempe illo ipso triduo (juxta cap. 14, v. 2) *luctui apta indumenta suscepit*? 541
- Quaest. XXI. Quomodo verba illa (Esther 15, 9 et 10): *Ingressa (Esther) stetit ante regem... qui erat terribilis aspectu... cumque... ardentibus oculis furorem pectoris indicasset, regina corruit*; concordent cum altero textu (Esther 5, 2), ubi dicitur: *Cum (rex) vidisset Esther reginam stantem, placuit oculis ejus*. Quomodo ista conciliantur? *Ibid.*
- Quaest. XXII. Quomodo haec duo concordent, dum (Esther 16, 18) dicitur, quod jam ante promulgatum edictum de interficiendis Judaeorum hostibus Aman cum omni sua cognatione penas dederit; contra (Esther 9, 14) legatur, quod decem filii Amani primum post novem menses ab illo edicto elapsos suspensi fuerint? *Ibid.*
- Quaest. XXIII. An litterae Artaxerxis, seu Assueri (Esther cap. 16) recitatae, quibus priores litterae (cap. 8, 11 et seqq.) ad exidium Judaeorum date revocantur, sint authenticae; cum tamen et argumentum ab illis prioribus litteris, et forma à rescriptis regum Medorum et Persarum valde discrepent; neque Lilia rescripta unquam mutari licuerit? *Ibid.*
- Quaest. XXIV. Quomodo (Esther 16, 15) dici possit, ab Amanio expetitam fuisse reginam Esther cum tota ipsius gente ad interitum; cum tamen (Esther 2, 10 et 20) dicatur, ignotum fuisse aulae regiae, adeoque et regi et Amanio genus Esther et Mardochei, donec regina, die qua Aman suspensus est, id (Esther 7, 3 usque ad cap. 8) regi declaravit?

- Sect. IV. — De libro Job. 542
- Quaestio I. An Job vere extiterit, et res de eo in Scripturâ narratae reapse contigerint, vel tantum sint parabola ad patientiam exemplar conficta? 544
- Quaest. II. Cur liber Job adeo sit obscurus? 559
- Quaest. III. An liber Job sit Canonicus? 560
- Quaest. IV. An Job graviter peccarit labiis suis? 564
- Quaest. V. An Job saltem leviter peccarit labiis suis? 570
- Quaest. VI. Num credibile sit, quod tres amici Job (Job 2, 13) sederint cum eo septem diebus et septem noctibus, et nemo ei locutus sit verbum toto hoc temporis spatio? 575
- Quaest. VII. Quomodo Job (cap. 19, v. 17) cum veritate dicere potuerit: *Orabam filios ueri mei*, h. e., in miseris meis orare et supplex fieri debebam filiis meis; cum tamen (Job. 1, 19) omnes ejus filii et filii jam ante ruinâ domus obruti fuerint? *Ibid.*
- Quaest. VIII. Quomodo illud (Job. 27, 6): *Neque enim reprehendit me cor meum in omni vita mea*, conciliandum sit cum illo (Job. 7, 20): *Peccavi! quid faciam tibi, o custos hominum?* aut cum aliis textibus, in quibus Job fatetur se peccasse? 574
- Quaest. IX. 1. Cur Vulgata Latina (Job. 20, 18) hebraicum textum ita reddat: *In nidulo meo moriar*, et sicut *palmam multiplicabo dies*; cum tamen vox hebraea *חול*, in hebraeo hic posita, nusquam alibi in totâ Scripturâ *palman*, sed potius *avenam* significet? 2. Vel an non melius loco vocis *palmam* hic poneretur vox *phœnia* volucrum significans, prout in textu graeco 70 Interpretum ponitur? 3. Si autem haec vox ponitur, numquid Deiste quarent: Quomodo fabulosa haec avis congruat divino libro, qualis dicitur esse liber Job? *Ibid.*
- Quaest. X. Quomodo cum veritate (Job. 33, 14) dici possit: *Senex loquitur Deus*, et *secundo idipsum non repetit*; cum tamen saepe idem per Prophetas repetitur? 578
- Quaest. XI. Quisnam sit ille concentus caeli, de quo (Job. 38, 57) dicitur: *Concentus caeli quis dormire faciat?* Item an, aut in quo iste concentus à fabuloso concentu caeli à Pythagorâ adstructo differat? *Ibid.*
- Quaest. X. 1. Quis sit ille *Behemoth*, de quo Deus ad Jobum (Job. 40, 10) ait: *Ecce Behemoth, quem feci tecum, sicut quisi bos comedit*. 2. Cur de eodem animale (ibidem 14) dicatur: *Ipse est principium viarum Dei, qui fecit eum*, an ergo hoc animal ante omnes alias creaturas productum sit? 579
- Quaest. XIII. Quis sit ille *Leviathan*, de quo Deus ad Jobum (Job. 40, 20) ait: *An extrahere poteris Leviathan humo, et fane ligabis linguam ejus?* 580
- Quaest. XIV. Quomodo illud (Job. 41, 16) intelligendum sit: *Cum (Leviathan, h. e., cete vel crocodilus) sublatu fuerit (sui in aquis esse creverit), timebunt angeli, et terribi purgabuntur*, aut an angeli cetum et crocodillum timeant? 581
- Quaest. XV. Qualis fuerit Jobi morbus? 582
- PARS QUINTA. PSALMI. LIBER PROVERBIORUM. ECCLESIASTAS. CANTICUM CANTICORUM. LIBER SAPIENTIAE. ECCLESIASTICUS. 581-582
- Sectio I. De libro Psalmorum. *Ibid.*
- Quaest. I. Quisnam fecerit Psalmorum collectionem, qualis hodie extat? 583
- Quaest. II. An Psalmi in Bibliis sint secundum seriem rerum, de quibus agunt, gestarum, vel eo ordine dispositi, quo primitus ab auctore suo compositi fuerint? *Ibid.*
- Quaest. III. An ordo Psalmorum, qualis extat, sit merè casualis? 584
- Quaest. IV. An Psalmi originaliter sint metricè, seu ligatâ oratione compositi, et quali metro? *Ibid.*
- Quaest. V. Quid in textu Psalmorum hebraea vox *Selah*, vel in textu graeco vox *Diapsalma* significet. 586
- Quaest. VI. An liber Psalmorum Canonicus sit? *Ibid.*
- Quaest. VII. An dirae seu imprecationes in Psalmis contentae, obsint sanctitati et divinitati libri Psalmorum? 587

Quest. VIII. An tantum CL. Psalmi Canonici sint? 589

Quest. IX. An tituli Psalmorum perinde ac ipsi Psalmi Canonici sint, divinamque auctoritatem habeant? 590

Quest. X. Cur liber Psalmorum adeo sit obscurus? 592

Quest. XI. Quisnam sit precipuus Psalmorum scopus, à Spiritu S. intentus? 595

Quest. XII. Quomodo illud (Psalm. 15, 5): *Omnes declinaverunt, simul invidios facti sunt*, intelligendum sit, cum tamen multi in S. Scriptura nominentur iusti, et inter hos Zacharias et Elisabeth? 594

Quest. XIII. Quomodo illa (Psalm. 15, 5) Psalmista verba: *Quoniam tacui, inveteraverunt ossa meae; clamarem tota die, exponenda sint? Si enim tacuit, quomodo tota die clamavit? aut si tota die clamavit, quomodo maxime tunc tacuit?* 595

Quest. XIV. Quomodo veritati consentiat illud (Psalm. 36, 25): *Junior sum, et enim senui, et non vidi justum derelictum, nec senem ejus quærens panem*. Item illud (Prov. 10, 3): *Non affliget Dominus fame animam justi, cum tamen Lazarus mendicis et justus (Luc. 16, 20) mediâ laboraverit?* *Ibid.*

Quest. XV. Quomodo David (Psalm. 50, 6) cum veritate ad Deum dicere potuit: *Tibi soli peccavi*; quamvis etiam peccaverit adversus Uriam, Bethsabeam à se seductam, et populum suum, qui tantis sceleribus pessimum exemplum præbuit? 596

Quest. XVI. Quomodo illud (Psalm. 57, 5 et 6): *Furor illis secundum similitudinem serpentis: sicut aspides sordæ, obturantis aures suas, que non exaudiet vocem incantantium, et venefici incantantis sapienter*, conveniat cum hodiernorum philosophorum doctrinâ, qui inter fabulos numerant illam multorum opinionem, quod serpentes obstruant aures suas, ne vocem incantantis audire cogantur? 597

Quest. XVII. Quomodo Psalmista (Psalm. 68, 29) contra Judæos persecutores Christi Domini in sensu mystico orare potuit: *Delectantur de libro viventium, et cum iustis non scribantur*; cum tamen hi nunquam scripti fuerint in libro Vitæ? 599

Quest. XVIII. Quomodo David (Psalm. 75, 9) dicere potuerit: *Jam non est Propheta*; cum tamen tunc propheta fuerint Nathan, Gad, alique? *Ibid.*

Quest. XIX. Quomodo Psalmista (Psalm. 81, 5) sine contradictione dicere potuerit: *Moventur omnia fundamenta terre; et simul (Psalm. 165, 5): Fudasti terram super stabilitatem suam: non inclinabitur in seculum securi*. An nulla hic antilogia? 600

Quest. XX. Quomodo explicandum illud (Psalm. 124, 5): *Non vinciet Dominus virgum peccatorum super sortem justorum*; cum tamen experientia doceat, ab impiis sæpè opprimi justos, et illos his dominari? *Ibid.*

Questio XXI. Quomodo concordet illud (Psalm. 126, 2): *Vanum est vobis ante lucem surgere, cum illo (Sap. 16, 28): Oportet prævenire solem ad benedictionem tuam, et ad ortum lucis te adorare?* Nullane hic contradictio? 601

Quest. XX I. An David (Psalm. 131, 2, 6) jurare et vovere licite potuerit, se non intratum domum suam, nec in lectum ascensurum, imò neque extra lectum quietum ullam capturum, donec templum Domini extruxerit? Nunc absurdum et insipientem est, jurato promittere, quod implere non possis, quoadque nature vires superat? 602

Quest. XXII. Quomodo explicatur illud (Psalm. 152, 5): *Sicut ros Hermon qui descendit in montem Sion*. Quæ enim viâ aut canali ros montis Hermon, qui in tribu Issachar situs est, descendere potuerit in montem Sion, qui est Jerusalem? 603

Quest. XXIV. Quomodo intelligendum illud (Psalm. 138, 8): *Si ascendero in caelum, tu illic es: Si descendero in infernum, ades. Decetne Deum existere in inferno?* 605

Quest. XXV. An oratio vel cantus Psalmorum, si à

moniale aliâve personâ sensum verborum non intelligente sit, Deo tamen placet, et accepta sit? *Ibid.*

Hæc occasione phrases et modi loquendi intellectu difficiliiores, qui in Psalmis occurrunt, explicantur secundum seriem et ordinem Psalmorum. 606

sectio II. — De libro Proverborum. 614

Questio I. An liber Proverborum elega sit, vel delectus optimarum sententiarum ex plurimis, qui ante Salomonem floruerunt, scriptoribus, ut Grotius cum quibusdam B. tavis asserit? *Ibid.*

Quest. II. An liber Proverborum, si à Sa'omone post lapsum in scelera luxuria et idololatriæ scriptus esset, propterea è Canone S. Scripturæ eliminandus foret? 615

Quest. III. An veteres legislatores et philosophi leges suas et moralem scientiam ex libro Proverborum, cæterisque S. Scripturæ partibus hausierint? *Ibid.*

Quest. IV. Quomodo verba illa (Prov. 6, 1 et 2): *Fili mi, si sponderis pro amico tuo, defixisti apud æstrucum manum tuam; illequeus es verbis oris tui, et captus propriis s rmonibus, conveniat cum charitate proximo debita, quæ sæpè petit ut, ad juvandam amicum, vel alium, sponsonem faciamus?* 616

Quest. V. Quomodo illud (Prov. 6, 6, 9): *Vade ad formicam, ò piger, et considera vias ejus, et discè sapientiam: quæ... parat in æstate cibum sibi, et congregat in messe, quod comedat, cum illis Christi verbis (Matth. 6, 34): Nolite solliciti esse in crastinum, concordet?* *Ibid.*

Quest. VI. An verba illa (Prov. 6, 30): *Non grandis est culpa, cum quis furatus fuerit, præbeant illicium furandi?* *Ibid.*

Quest. VII. Quomodo illud (Prov. 10, 3): *Non affligit Dominus fame animam justi*, congruat cum experientia, juxta quam plurimos justos et pios reperire est, quibus domi res arcte sunt? *Ibid.*

Quest. VIII. Quomodo Salomon (Prov. 23, 31) scribere potuerit: *Ne intuearis vinum, quando flavet, cum splenduerit in vitro color ejus*; cum tamen Salomonis ætate vitrum nondum fuerit inventum? *Ibid.*

Quest. IX. An ex verbis illis (Prov. 24, 16): *Septies enim cadet justus, et resurget, anonyms quidam rectè inferat, religionem christianam tantoperè adversari naturæ humanæ, ut etiam, qui maxime sunt religiosi, fere singulis horis in peccatum labantur, fatente idipsum S. Scripturâ?* 617

Quest. X. Quomodo auctor I. Proverb. sine contradictione (Prov. 26, 4) dicere potuerit: *Ne respondeas stulto juxta stultitiam suam, ne efficiaris ei similis*; cum tamen (ibidem 5) mox addat: *Responde stulto juxta stultitiam suam, ne sibi sapiens esse videatur*. An respondere et non respondere stulto juxta stultitiam suam, non involvit contradictionem? 618

Quest. XI. Quomodo Salomon (Prov. 50, 2) de seipso dicere potuerit: *Stultissimus sum virorum, et sapientia hominum non est mecum*; cum tamen Deus (3 Reg. 3, 12) dicat Salomoni: *Dedi tibi cor sapiens et intelligens in tantum, ut nullus ante te similis fuerit, nec postea surrecturus sit*; quin et post lapsum suum Salomon (Ecli. 2, 9): *Sapientia quoque perseveravit mecum*, de seipso testetur? *Ibid.*

Quest. XII. Quomodo locus Scripture (Prov. 31, 22), ubi mulier valdè commendatur, quæ sibi *strugulatam vestem comperat*, et in *byssis et purpura* incedebat, conciliatur cum aliis Scripture locis (Luc. 16, 19), ubi vituperatur *homo dives, qui induebatur purpurâ et bysso*; item (1 Timoth. 2, 9) ubi *mulieres ornare se veste pretiosa* prohibetur? *Ibid.*

sectio III. De libro Ecclesiastæ. 619

Questio I. An liber Ecclesiastæ merito in Canonem S. Scripturæ relatus sit? *Ibid.*

Quest. II. An liber Ecclesiastæ Epicureis faveat? *Ibid.*

Quest. III. An duo auctores dissidentes librum Ecclesiastæ scripserint, vel unus quidem, sed scepticus, qui repugnantia loquitur, et modò ad vitam more

- belluino voluptuosam, modò ad virtutem et honestatem homines stimulât? 620
- Quæst. IV. 4. An Ecclesiastes (cap. 1, v. 4 et 9) dicens: *Generatio præterit, et generatio adventit; terra autem in æternam stat. Item: Quid est, quod fuit? Ipsum quod futurum est, retentiamem mundi asserat, prout impius Collinus censet?* 2. An non ex adverso Ecclesiastes vitam æternam atque immortalitatem animæ neget, dum (cap. 3, v. 18 et 19) ait: *Dixi in corde meo de filiis hominum, ut probaret eos Deus, et os eunderet similes esse bestiis. Idcirco unus est interitus hominis et jumentorum, et aqua utriusque conditio, etc.* Item (cap. 9, v. 5): *Viventes enim sciunt, se esse morituros; mortui vero nihil noverunt amplius nec habent ultra mercedem.* Si enim unus est interitus hominis et jumentorum; si mortui nihil noverunt amplius, nec ultra mercedem habent, quomodò anime immortalitas et vita æterna evincetur? 622
- Quæst. V. Quomodò verba illa (Eccles. 3, 1): *Omnia tempus habent, et sub spatio transeunt universa sub sole,* concilietur cum subsequenti 14 versu, ubi omnia opera, quæ fecit Deus perseverare in perpetuum dicuntur? 624
- Quæst. VI. Quomodò illud (Eccles. 7, 5): *Cor sapientium, ubi tristitia est, et cor stultorum, ubi lætitia, cum illo Apostoli (ad Philipp. 4, 4): Gaudete in Domino semper, concilietur?* 624
- Quæst. VII. Quomodò illud (Eccles. 7, v. 17): *Noli esse justus multum, cum illo (Apoç. ultimo, v. 11): Qui justus est, justificetur adhuc; qui in sordibus est, sordescat adhuc, concordetur?* 625
- Quæst. VIII. Quomodò Ecclesiastes (cap. 7, v. 29), dicens: *Virum (sapientem) de mille numm. reperit; mulierem ex omnibus non invenit, conciliari possit cum auctore I. Proverb. (cap. ult. v. 10 et seqq.) laudante mulierem fortem?* 625
- Quæst. IX. Quomodò Ecclesiastes (cap. 9, v. 1) dicens: *Nescit homo, utrum amore vel odio dignus sit, cum D. Paulo (2 Timoth. 4, 7 et 8) de seipso asserverante: Bonum certamen certavi... in reliquo reposita est mihi corona justitiæ, conciliari possit?* 626
- sectio IV. De Cantico canticorum.
- Quæst. I. An Canticum canticorum inter libros Canonicos meritò numeretur? 627
- Quæst. II. An Grotius de Canticò canticorum perperam scripserit? 628
- Quæst. III. An Salomon Canticum canticorum scripserit ante vel post lapsum suum in luxuriam et idololatricam? 629
- Quæst. IV. An Canticum canticorum habeat aliquem sensum litteralem proprium, vel tantum sensum spirituales? 629
- Quæst. V. An lectio Cantici canticorum omnibus promiscuè suadenda, aut permittenda sit? 631
- Quæst. VI. Quomodò sponsus sponsam (Cant. 1, 7) poterit vocare *pulcherrimam nuptiarum*; cum sponsa ipsa (ibid., v. 4) de se dicat: *Nigra sum. Et (v. 5): Fusca sum, quia decoloravit me sol.* Nullane hic contradictio? 632
- Quæstio VII. Quomodò (Cant. 4, 7) sub typo sponsæ de Ecclesiâ dici possit: *Tota pulchra es, amica mea, et macula non est in te;* cum tamen in Ecclesiâ tot mala, tot peccata et peccatores existant? 632
- Quæst. VIII. Quomodò (Cant. 5, 16) his verbis: *Surge, aquilo, et veni, auster, et perflu hortum meum, et fluant aronata illius, sponsus ventos adeo contrarios, maxime aquilone hortis tantoperè inimicum ad perflandum hortum invitare poterit?* 632
- Quæst. IX. Quomodò sponsus in Canticò canticorum sine contradictione modò rex, modò pastor, et sine sponsæ frater; sponsa verò simul ut filia principis, et vitivortis, et tamen ab exultatoribus percussa et vulnerata induci possit? 633
- sectio V. De libro Sapientiæ. 634
- Quæst. I. An liber Sapientiæ sit Canonicus? 634
- Quæst. II. Quomodò illud (Sap. 1, 13): *Deus mortem non fecit, cum illo (Eccl. 4, 14): Bona et mala, vita et mors, paupertas et honestas à Deo sunt, concilietur?* 635
- Quæst. III. An verisimile sit, auctorem I. Sapientiæ Deo inspirante hunc librum scripsisse; etiamsi (cap. 1, v. 14) inducat fabulam Plot. nis seu regni inferorum, et in textu Græco (cap. 17, v. 14, qui in Vulgata nostrâ est v. 13) fabulosum fluvium Lethe, ut quidam exponunt, indicet; item (cap. ult. v. 20) loco mannae fabulam ambrosiæ velut cibi deorum? 636
- Quæst. IV. Quomodò illud (Sap. 2, 4): *Non est, qui ignitus sit reversus ab inferis, cum res-citatione Samuëlis ab inferis (1 Reg. 18, v. 15) concordetur?* 636
- Quæst. V. An vaticiniæ de Christi passione (Sap. 2, 17, et seqq.) non sint conficta, et, ut Grotius suspicatur, ab aliquo christiano post mortem Servatoris huic libro inserta? 637
- Quæst. VI. Quomodò verba illa (Sap. 6, 8): *Æqualiter ei cura est de omnibus, cum illo (1 Cor. 9, 9): Numquid de bobus cura est Deo?* conciliari possint? 637
- Quæst. VII. An verba illa (Sap. 8, 19 et 20): *Sortitus sum animam bonam, et cum essem nugis bonus, veni ad corpus incoquinatum, non supponant præ-existentiam animarum, antequam corpora effingantur, ab Origene assertam? ut non oleant pelagianismum docentem adesse in animâ quâdam naturalia virtutis semina ad operandum salutariter sine auxilio divino supernaturali, etc.?* 637
- Quæst. VIII. Quomodò (Sap. 10, 3) dici possit, propter Cain terram diluvio Noeico deletam esse: *Propter quem (i. e., Cainum) cum aqua deleteret terram, etc.; cum tamen potius propter seclera gigantum id factum esse aibi, nempe Genes. 6, 4, 8, et Sap. 14, 6) indicetur?* 638
- Quæst. IX. Quomodò illud (Sap. 10, 14) de Josephò dictum, quòd in Ægypto obtinuerit sceptrum regni, explicetur, cum tamen non fuerit rex Ægypti, sed duntaxat minister regis? 638
- Quæst. X. Quo sensu Israelite sub Pharaone velut viri probi describi possint (Sap. 10, 15) his verbis: *Hæc Sapientia populum justum, et semen sine querela, liberavit à nationibus (ab Ægyptiis) quæ illum deprimebant; cum tamen Propheta: Israelitas ut idololatrias vituperent?* 638
- Quæst. XI. Quomodò veritati consentiat illud de Moysè dictum (Sap. 10, 16): *Stetit contra reges horrendos in portentis; etsi in libro Exodi non fiat mentio, nisi unius regis Ægypti?* 638
- Quæst. XII. Quomodo illud (Sap. 11, 25): *Diligis omnia quæ sunt, et nihil odisti eorum quæ fecisti, cum illo (ad Rom. 9, 13): Jacob dilexi, Esau autem odio habui, concilietur?* 639
- Quæst. XIII. An auctor I. Sap. in assignandâ idololatricæ origine (Sap. 14, 15, 22) erraverit, ut Calvinus contendit? 639
- Quæst. XIV. Quomodo illud (Sap. 16, 28): *Oportet prævenire solem, et ad ortum lucis te adorare, cum illis Jobi verbis (Job. 31, 26 et seqq.) dicens: Si vidi solem cum fulgeret, et lunam incedentem clarè; et osculatus sum manum meam, quæ est iniquitas maxima, etc., conciliari possit?* 641
- Quæst. XV. 1. An verisimilia sint ea, quæ (Sap. 16, 20) de manna dicuntur his verbis: *Angelorum escâ nutritivâ populum tuum, et paratum panem de celo præstitisti illis... omne delectamentum in se habentem, et omnis odoris suavitatem?* Quis enim credat, quòd manna fuerit esca in celo parata ad cibum Angelorum? 2. Aut quòd manna habuerit omnem saporem pro cuiusque desiderio et voluntate; cum tamen (ex Num. 21, 5) constet, quòd manna hæbreis fa-lidum moverit, etc.? 642
- Quæst. XVI. An liber Sapientiæ non faveat fabulosi gentium poetarum metamorphosisibus, dum (cap. 19, v. 18) ait: *Agræstia (animalia) in aquaticâ convertebantur; et quæcumque erant natantia, in terram*

- transibant. Aut an decet, librum divinum fictitias ejusmodi mutationes adstruere?* 643
- 1 Sectio VI. De libro Ecclesiastici. 644**
- Quaest. I. 1.** Quot fuerint in veteri Testamento celebriores viri compellati Jesus nomine? 2. Et quo seculo Jesus, filius Sirachi senioris, seu auctor Ecclesiastici extiterit? *Ibid.*
- Quaest. II.** Num credibile sit quod auctor Ecclesiastici fuerit à Deo inspiratus; cum potius videatur fuisse gentilis philosophus de secta Platonica. 645
- Quaest. III. An I. Ecclesiastici, ceteris quoque consideratis merito in Canonem librorum divinarum relatus sit? 646**
- Quaest. IV. An etiam Prologus I. Ecclesiastici Canonicus sit? 648**
- Quaest. V.** Quomodo illud (Eccli. 7, 15): *Non iteres verbum in oratione tua, cum illo (Matth. 23, 44): Oravit (Christus) tertio, eundem sermonem dicens, concordet?* *Ibid.*
- Quaest. VI.** An verba illa (Eccli. 18, 1): *Qui vixit in aeternum, creavit omnia simul*, non contradicant primo capiti I. Geneos, ubi disertis verbis narratur, Deum non simul et semel, verum successive, seu spatio sex dierum hujus mundi singula creasse? 649
- Quaest. VII.** Quomodo illud (Eccli. 49, 5): *Præter David, et Ezechiam, et Josiam, omnes peccatum commiserunt*, intelligendum sit? Nonne etiam David peccatum adulterii et homicidii commisit? Nonne Ezechias (4 Reg. 20, 13, etc.) exteriorum principum amicitia et divitiarum suarum copæ nimium confidit? 650
- Quaest. VIII.** Quomodo Siracides (Eccli. 49, 16 et 17) dicere potuerit: *Nemo natus est in terra, qualis Henoch, neque ut Joseph; cum tamen inter natos mulierum non surrexerit major Joanne Baptistâ, prout Christus ipse (Matth. 11, 11) testatur?* 651
- Quaest. IX.** Quid nomine *Sapientia* (Eccli. cap. 1) intelligatur? 652
- PARS SEXTA. PROPHETÆ IV MAJORES, XII MINORES, LIBRI DEO MACHABÆORUM.**
- Sectio I. — De Prophetis generatim spectatis. 651**
- Quaest. I.** Quid vox *Propheta* propriè significet? 662
- Quaest. II.** An notioni *Propheta* à nobis statuta non obstat, quod S. Scriptura hanc vocem *Propheta* aut *propheta* etiam in aliis significatibus minus propriè accipiat? 653
- Quaest. III.** An *Propheta* V. T. fuerint tantum concionatores et adhortatores populi? 654
- Quaest. IV.** An *Propheta* Hebræorum fuerint homines fanatici, et deceptores populi vel saltem (prout auctor d. testandi libri *Horus* dicti fugit) sua vaticinia de Christo ex malè intellectis Chaldæorum, Ægyptiorum et Persarum fabulis et hieroglyphicis symbolis velut venturi Messiae prognosticis consancinârunt? 656
- Quaest. V.** An ars prophetandi instar aliarum artium aut scientiarum apud Hebræos tradita fuerit; et quales illi abuerint *Scholæ prophetarum?* 657
- Quaest. VI.** An *Prophetae*, quando ad vaticinandum se accingebant, sese inebriarint, aut vehementes corporis agitationes ad caput suum infundendum exercent, quas populus ex supernaturali impulsu et divinâ inspiratione provenire putavit? 659
- Quaest. VII.** An ad prophetandum requiratur supernaturalè tamen à Deo infusum, vel an prophetia (prout Spinoza asserit) possit homini prophetanti esse naturalis, et varia pro varietate temperamenti, vel imaginationis, aut pro ratione opinionum, quas antea talis homo amplexus est? 662
- Quaest. VIII.** An exemplis brutorum, hominum, aut dæmonum probari possit, quod futura con ingentia absque lumine supernaturali prævideri possint? 668
- Quaest. IX.** Cur ex prophetis aliae elegantiores, aliae verò rudiore stylo seu leendi ratione scripte sint? Item cur aliae sint clariores, aliae obscuriores; cum tamen unus idemque Spiritus divinus omnium prophetiarum verè talium auctor sit? 671
- Quaest. X.** Cur prophetiae plerumque sint tam obscurae? 673
- Quaest. XI.** Cur in prophetiis nullus ordo servetur, quin potius temporibus et locis maxime dissita vel conjuncta exhibeantur, et susdeque omnia misceri videantur; cum tamen, quae à Deo sunt, debeant esse ordinata? 674
- Quaest. XII. 1.** An omnes prophetiae sint allegoricae? 2. An allegoria res sit inanis, eaque pendens à genio illius, qui ad allegoricam explicationem recurrit? 676
- Quaest. XIII.** An prophetiae sint efficax argumentum ad veritatem religionis christianæ demonstrandam? 679
- Quaest. XIV.** Utrum prophetiae alieni possint esse efficax argumentum ad amplectendam aut stabilendam religionem christianam, etiamsi propriis auribus non audiverit *Prophetas* vaticinantes, nec eventum prophetiis respondentem propriis oculis viderit? 681
- Quaest. XV.** An testimonium historicum de existentia *Prophetarum* et *prophetiarum* ab eis editarum, harumque adimpletione, nihil de certitudine suâ amittat ob longissimum, quibus ista contigisse dicuntur, temporum distantium et successione? 682
- Quaest. XVI.** An demonstrari possit, quod eventus à *Prophetis* prædicti, non mero casu, et fortuito acciderint? 684
- Quaest. XVII.** An *Prophetae* contraria enuntiârunt, sibi que contradixerint? 685
- Quaest. XVIII.** An prophetiae semper sint impletae, aut implende? *Ibid.*
- Quaest. XIX.** An prophetarum V. T. libri authentici sint, vel potius supposititii, seriè conficti, ac antiquis illis *Prophetis* falsè attributi? 689
- Quaest. XX.** An prophetiae etiam falsis sectis faveant? 690
- Quaest. XXI.** An etiam homines nequam et peccatores spiritum propheticum habere possint? *Ibid.*
- Quaest. XXII.** Quomodo ille textus (Deuter. 13, 4, 2 et 3): *Si surrexit in medio tuâ propheta... et prædixerit signum atque portentum, et venerit, quod locutus est, et dixerit tibi: Eamus et sequamur deos alienos... non audies verba prophetæ illius aut somniatoris, intelligendus sit? Aut, an spiritus propheticus alicui communicetur etiam ad confirmandam doctrinam falsam, ex gr., sequendi deos alienos?* 691
- Quaest. XXIII.** An et quomodo prophetiae veræ à falsis discerni possint? 692
- Quaest. XXIV.** An ab origine mundi usque ad ultima nostra tempora dati sint *Prophetae?* 693
- Quaest. XXV.** Quomodo intelligendum illud (Luc. 16, 16): *Lex et Propheta usque ad Joannem*; cum tamen usque ad ultima Ecclesiæ tempora aliqui dono prophetiae fuerint præditi? 694
- Quaest. XXVI.** Quam et quot numero dicantur *Prophetae* V. T. *maiores et minores?* *Ibid.*
- Quaest. XXVII.** Quo tempore, et an eo ordine, quo in S. Bibliis ponuntur, *Prophetae* maiores et minores prophetârunt? *Ibid.*
- Sect. II. de 4 Prophetis majoribus. 696**
- Caput primum. — De Isaiâ. Ibid.**
- Quaest. I.** Quid de vaticiniis (Isa. 7, 14, etc.): *Ecce virgo concipiet et pariet filium*, etc., expositione, quam auctor libri *Horus* dicti affert, sentiendum sit? *Ibid.*
- Quaest. II.** Quanam memorati vaticinii de Virgine paritura (Is. 7, 14, etc.) fuerit expositio Joan. Laurentii Isebiolii, et quam iuste ea sit condemnata? 698
- Quaest. III.** Quomodo *Judei* cum incredulis, multisque aliis novatoribus idem vaticinium perperam exponere soleant? 707
- Quaest. IV.** Quomodo interpretes catholici hoc vaticinium conciliant, aut conciliare possint cum Isa. cap. 8, v. 3 et 4, ac cum aliis ejusdem *Prophetae* effatis? 718

Quaest. V. Quo sensu (Isa. 48, 2) de rege Æthiopiae dicatur: *Mittit in mare legatos in vastis papyri*. An mare papyraceis navibus trajicitur, aut trajici potest? 726

Quaest. VI. Quo sensu (Isa. 19, 2) dicitur: *Concurrere faciam Ægyptios regnum adversus regnum*, cum tamen Ægyptus non sit nisi unicum regnum? *Ibid.*

Quaest. VII. Num verisimile sit, quod Deus (Isa. 20, 2) Isaiam jusserit, exitis vestibus nudum incedere, et an mandatum hoc, quod pudicitiae repugnare videtur, possit esse divinum? *Ibid.*

Quaest. VIII. Quomodo dictum Isaiae (cap. 23, v. 17): *Post 70 annos reducet Dominus Tyrann ad mercedem suam*, concordet cum effato Ezechielis (cap. 26, v. 14) de Tyro dicentis: *Non edificaberis ultra*. Et (v. 21): *Non invenientis ultra in sempiternum*: An hoc verba Ezechielis non contradicunt verbis Isaiae modo citatis? *Ibid.*

Quaest. IX. Quo sensu Isaías dicit (cap. 35, v. 7): *Angeli pacis amare stebunt*, cum tamen in celo neque luctus, neque dolor locum habeat? 727

Quaest. X. Quid sentiendum de expositione verborum Isaiae (cap. 40, v. 3, 4 et 5) dicentis: *Vox clamantis in deserto, parate viam Domini*, etc. Quid, inquires, sentiendum de expositione hujus loci, quam auctor famosi libri *Horus* dicit affert? *Ibid.*

Quaest. XI. Quomodo illud (Isa. 45, 15): *Ipsae nempe Cyrus adificabit civitatem meam*, quomodo, inquires, hic textus explicatur; cum tamen (2 Esdræ 2, 8) Nehemias anno vigesimo Artaxerxis Longiniani, adeoque primùm post mortem Cyri, licentiam adificandi Jerusalem impetraverit? 730

Quaest. XII. Quomodo Isaías (cap. 52, v. 1) his verbis: *Consurge..... Jerusalem, civitas Sancti: quia non adjiciet ultra ut pertransiet per te incircumcisus et immundus*, quomodo, inquires, Isaías, his verbis prædicere poterit, solutâ captivitate Babylonicâ per Jerusalem non ampliùs pertransiturum incircumcisum et immundum, cum tamen etiam post reditum Judaorum ex illâ captivitate nulla passa sit Jerosolyma ab Antiocho, Tito, et gentibus incircumcisus? *Ibid.*

Quaest. XIII. An verba illa (Isa. 53, 2, etc.): *Non est species ei neque decor; et vidimus eum, et non erat aspectus..... despectum et novissimum virorum, virum dolorum*, etc., intelligenda sint de Christo patiente, vel potius (in statu Judaei recentiores contemdat) de gente Judaicâ, (in qua hodiernæ humiliationis et afflictionis constituit)? 751

Cap. II. — De Jeremiâ. 755

Quaest. I. Num verisimile sit, quod Jeremiâs (ut cap. 1, 5, dicitur), *antiquam exierit de vulvâ, sanctificatus fuerit*; cum tamen diei nativitatibus suæ maledixerit (cap. 20, 14 et seqq.) exclamans: *Maledicta dies, in qua natus sum*, etc. Num maledicendum diei, in quo homo sanctificatus nascitur? 756

Quaest. II. An ex illis verbis (Jerem. 7, 22): *Non sum locutus cum patribus vestris, et non præcepi eis in die qua eduxi eos de Terrâ Ægypti, de verbo holocaustorum et victimarum*, an, inquires, D. de Voltaire inde rectè probet, Hebræos in deserto nullum Deo publicum cultum exhibuisse? 758

Quaest. III. Quomodo illud (Jerem. 20, 7): *Seturisti me, Domine, et seductus sum*, intelligendum sit? 759

Quaest. IV. Quomodo verba illa (Jerem. 22, 10): *No lite flere mortuum, neque lugeatis super eum fletu*, cum illis verbis (Ezech. 22, 10): *Supra mortuum plora; defecit enim lux ejus, concilianda sint*? 740

Quaest. V. Quomodo illa (Jerem. 22, 10) de rege Joakim prædictio: *Sepultura usini sepelietur, putrefactus et projectus extra portas Jerusalem*, concilietur cum narratione (4 Reg. 21, 6), ubi legitur, hunc regem dormivisse cum patribus suis; aut cum verbis (2 Paralip. 36, 6) ubi narratur, eundem in vincium cœnens ductum fuisse Babilonem? Quomodo tam diversæ narrationes inter se conciliantur? *Ibid.*

Quaest. VI. Quomodo Jeremiâs (cap. 22, v. 30) Jecho-

niam virum sterilem appellare poterit his verbis: *Scribe tiram istum sterilem, cum tamen Esdras (L. 1 Paral. cap. 3, v. 17 et 18) octo filios Jechozia recenseat*? 741

Quaest. VII. Quomodo explicetur illud Jerem. 27, 27): *Omnes gentes servient Nabuchodonosori, et filio ejus, et filio filii ejus*; cum, tamen Nabuchodonosori filio, id est, Balthasar, nullus hujus filius, sed (Dan. 5, 31) Darius Mædis successerit? *Ibid.*

Quaest. VIII. An Jeremiâs sacrè proditor patriæ suæ, et Jerosolymam in potestatem Assyriorum tradiderit? *Ibid.*

Quaest. IX. Quomodo vat cinium illud (Jerem. 34, 3) de rege Sede iâ prolatum: *Comprehensione capieris... et oculi tui oculos regis Babilonia videbunt... et Babilonem introibis, concilietur cum vaticinio Ezechiel. 12, 13, ubi de rege Sedecia dicitur: Et adducam eum in Babilonem in terram Chaldaeorum; et ipsam non videbit, ibique morietur*. Si enim Sedecias adductus est in Babilonem, vidique regem Babilonis, quomodo terram Chaldaeorum potuit non videre? 744

Quaest. X. Quomodo illud vaticinium (Jerem. 36, 30): *Non erit ex eo (i. e., ex Joakim rege) qui aedat super solium David, cum illo effato (4 Reg. 24, 8 et 6): Dormivi Joakim cum patribus suis, et regnavit Joakim filius ejus pro eo, concordet*? 745

Quaest. XI. An Jeremiâs cum Baruch (Jerem. 43, 5, 8) Judæos illos, qui contra prohibitionem Domini (Jerem. 42, 18) ex Judaâ in Ægyptum secesserant, licitè comitatus sit? *Ibid.*

Quaest. XII. Cur (Jerem. 46, 16) loco Nabuchodonosoris vox columba ponatur: *Revertamur à facie gladii columbae*, i. e., gladii Nabuchodonosoris et Chaldaeorum; cum tamen nulla sit mitis columbae similitudo cum tam formidando rege et gente? *Ibid.*

Quaest. XIII. Cur Jerem. 51, 26, de Babylone dicatur: *D serum furiam mare ejus et sicco venam ejus*; cum tamen urbs Babilou non mari, sed Euphratè adjaecerit: à mari verò longè fuerit dis-sita? 746

Quaest. XIV. An profetio in Threnos, seu lamentationibus Jeremiæ Canonica sit? 747

Quaest. XV. An liber Baruch libris canonicis S. Scripturæ merito accenseatur? *Ibid.*

Cap. III. — De Ezechiele. *Ibid.*

Quaest. I. Quomodo illud (Ezech. 4, 14): *Animalia ibant et revertabantur, in similitudinem fulguris coruscantis*, cum illo (Ezech. 1, 9 et 17): *Non revertentur, cum incederent, conciliandum sit*? 749

Quaest. II. An D. de Voltaire ex illo loco (Ezech. 3, 1, 4), ubi Propheta librum devorans jussus sentit illum *in ore sicut mel dulcem*, merito captaverit occasionem Prophetas tanquam amentes traducendi? *Ibid.*

Quaest. III. Quid sentiendum de Voltairio, qui in rationem (Ezech. 4, 9) de situ recubantis Ezechielis Prophetae deridiculo habet. 751

Quaest. IV. An credibile sit, quod Deus (Ezech. 4, 12 et 15) Ezechielî præceperit, ut ex stercore humano, aut bovino panem conficiat, et comodat? 752

Quaest. V. Quomodo illud (Ezech. 18, 20): *Filius non portabit iniquitatem patris, et pater non portabit iniquitatem filii*, conciliari possit cum illo (Deut. 5, 9): *Ubi Deus avultor, reddens iniquitatem patrum super filios in tertiam et quartam generationem dicitur*? 754

Quaest. VI. An his verbis (Ezech. 20, 25): *Ergo et ego dedi eis præcepta non bona, etc.*, sanctitatis legis Mosaicæ in dubium vocetur, prout Findahus et Voltairius, ad hunc locum animadvertunt? 755

Quaest. VII. Quomodo propheta Ezechiel (c. p. 25) sub parabola diurnum meretricium describens fornicationem, i. e., idololatriam tam Samaritæ, quam Jerusalem, à criminatione Voltairii vindicandus sit? *Ibid.*

Caput. IV. — De Daniele. 757

Quaest. I. Quomodo confundenda assertio Porphyrii, Spinosa, aliorumque incredulorum contententium prophetiam Danielis de quatuor monarchiis sibi suc-

- cedentibus (Dan. cap. 2) primum confictam esse tempore intermedio quod ab Antiocho usque ad Jesum Christum effluxit? 758
- Quaest. II. An Nabuchodonosor (Dan. cap. IV) verè in hoveum mutatus sit? 759
- Quaest. III. An lepidè sonet, dùm (Dan. 4, 5) rex Nabuchodonosor Danielem vocat collegam suum? 766
- Quaest. IV. Quomodo Nabuchodonosor (Dan. 4, 27) se jactare putaverit tanquam Babylonis fundatorem, dicens: *Nome hæc est Babylon civitas magna, quam ego edificavi?* cùm tamen notum sit Nemrodum Babylonem molitum esse? *Ibid.*
- Quaest. V. Quomodo (Dan. 6, 16, 24) dici possit, Danielem unà dumtaxat nocte in lacu leonum fuisse; cùm tamen (Dan. 14, 39) legatur usque ad diem septimum ibi fuisse? *Ibid.*
- Quaest. VI. Quomodo Daniel (cap. 8, 2) dicere poterit: *Cum essem in Saxis Castro;* cùm tamen Sossæ in historia etiam profana describantur tanquam urbs magna, et metropolis susianæ regionis? *Ibid.*
- Quaest. VII. 1. An ex 70 hebdomad. Danielis (Dan. 9, 22, etc.) contra Judæos invictè demonstrari possit, quòd Messias jam venerit? 2. An per *abominatorem desolationis* loc. et. intelligenda sit desolatio Judæorum sub Antiocho Epiphane, vel desolatio universalis in fine mundi? 767
- Quaest. VIII. Quomodo Danieli anno tertio Cyri (Dan. 10, 4) aliquid revelari poterit: *Anno tertio Cyri regis Persarum revelatum est Danieli;* cum tamen primo jam anno ejusdem regis Daniel obierit, juxta illud (Dan. 1, 21): *Fuit autem Daniel usque ad annum primum Cyri regis.* Quomodo ista combinantur? 772
- Quaest. IX. An additamenta Danielis habeant auctoritatem canonicam? 775
- Quaest. X. An historia Susannæ ab aliquo græco homine sit conficta, ob idiotismos græcos in illa historia contentos? 776
- Quaest. XI. 1. An verisimile sit, quòd Joakim maritus Susannæ in captivitate Babylonica ad eòdè dives et conspicuus fuerit, ut amplas aedes haberet, uti (Dan. cap. 15) dicitur? 2. An quòd rex Babylonis captivis Judæis permisit erigere tribunal, et iudicium sanguinis in Susannam exercere? 777
- Quaest. XII. Quomodo illud Scripturæ effatum (Dan. 15, 45): *Suscitavit Dominus spiritum sanctum pueri junioris, cujus nomen Daniel,* cum illo sententia dicta ad Danielem (Dan. 13, 50): *Tibi Deus dedit honorem senectutis,* concordet? 778
- Quaest. XIII. An verisimile sit, Prophetam Habacuc (Dan. 14, 5, 59) capillo capitis sui portatum fuisse ab Angelo Domini ex Judæa in Babylonem ad afferendum prandium Danieli in lacu leonum detento? *Ibid.*
- Quaest. XIV. An Habacuc ferens prandium Danieli in lacu leonum detento, fuerit idem cum Habacuc uno è duodecim minoribus Prophetis? 779
- Sept. III. — De 12 Prophetis minoribus. 780
- Cap. I. — De Oseæ. *Ibid.*
- Quaest. I. An Spinoza prophetiam Oseæ in nostris Bibliis extantem jure censet esse nullam et maneam; cùm hic propheta per tot annos prophetando plura haud dubiè ediderit vaticinia, quam que in nostris Bibliis extant? *Ibid.*
- Quaest. II. An mandatum Dei Oseæ datum (cap. 1, v. 2): *Sume tibi uxorem fornicatorem, et fac tibi filios fornicationum,* sit verisimile, aut Deo dignum? 781
- Quaest. III. An incredibili meritò negent, Oseam his verbis (cap. 11, v. 1): *Ex Egypto vocavi filium meum;* de reditu Christi pueri ex Egypto vaticinatum esse? 782
- Quaest. IV. An ex illis verbis (Oseæ 14, 1): *Pereat Samarita, quoniam ad amaritudinem contrivit Deum suum;* in gladio pereant, parvuli eorum elidantur, et fetæ ejus scindantur, scriptor de spiritu Judaismi rectè concludat, Oseam à demone inspiratum hæc scripsisse? 783

Cap. II. — De Joel.

785

Quaest. I. Quomodo illud Joelis, Judæos ad penitentiam adhortantis (Joel 2, 14): *Quis scit, si (Deus) converterit et ignoscet?* concordet cum verbis Ezechielis (Ezech. 18, 21): *Si impius egerit penitentiam.... vitâ vivet et non morietur,* ubi venia verè penitentibus non dubitatur, sed absolute pronuntitur? *Ibid.*

Quaest. II. Quid sentiendum de interpretatione, quâ auctor libri *Horas* dicti caput 2 Joelis à versu 58 usque ad finem ejusdem capituli exponit? *Ibid.*

Quaest. III. An vallis Josaphat (Joel. 3, 2 et 12): sit certus et determinatus aliquis locus, vel tantum significet locum iudicii à Domino instituti, quicumque demum ille erit? 787

Quaest. IV. Utrum in valle Josaphat, quæ adiacet monti Olivæi prope Jerusalem, futurum sit extremum iudicium? 771

Quaest. V. An verisimile sit, quòd dicta vallis Josaphat multitudinem omnium judicandorum capere possit? 790

Cap. III. — De Amos.

794

Quaest. I. Quomodo explicetur illud Amos 5, 25: *Numquid hostias et sacrificium obtulistis in deserto quadraginta annis, domus Israel?* h. e., non obtulistis, cùm tamen negari non possit, in deserto ab Israelitis Domino oblata fuisse sacrificia? *Ibid.*

Quaest. II. Quomodo Amos (cap. 7, 14) salvâ veritatè dicere poterit: *Non sum Propheta,* cùm inox vers. 15 addat: *Dominus dixit ad me: Vade, propheta ad populum.* An non esse Prophetam, et tamen prophettare ad populum nullam contradictionem involvit? 795

Quaest. III. Quid de expositione verborum Prophetæ Amos (cap. 9, 11) quam auctor libri *Horas* dicti affert, sentiendum sit? *Ibid.*

Cap. IV. — De Abdia.

797

Questio unica. Quid Abdias (vers. 20) his verbis: *Et transmigratione Jerusalem, quæ in Bosphoro est, possidebit civitates Austri.* significari voluerit? Qualis sit ille Bosphorus? Ubi illæ civitates Austri? *Ibid.*

Cap. V. — De Jonâ.

798

Quaest. I. Quomodo illud (Jon. 1, 5): *Et surrexit Jonâ, et surrexit in Tharsis à facie Domini.* intelligendum sit, cùm Jonas tanquam Pro-pheta utique sciverit, Deum esse ubique, adeoque neminem à facie Domini fugere posse? *Ibid.*

Quaest. II. 1. Qualis fuerit ille piscis tam grandis (Jon. 2, 4 et 11), *ut Jonam deglutiret,* ac postea emoveret in aridam? 2. An verisimile sit, quòd piscis tam grandis ad eòdè littori appropinquaverit ut hominem in aridam emere crederetur? *Ibid.*

Quaest. III. 1. An verisimile sit, quòd ceti venter calidissimus Jonam instar aliorum ciborum non consumperit? 2. Quòd respirationem et aeris frigidi attractionem eidem permisit? 3. Quòd nidore et fetore suo olidissimo eum non exanimavit? 4. Quòd non vitæ tantum, sed et mentis compotem reliquerit, ita ut is in hoc incommodissimo carcere insignite et pium fides carmen (Jon. 2, 11) cecinerit? 801

Quaest. IV. Cur ad evitandas modò recensitas difficultates non dicatur, Jonam in ventre ceti mortuum, sed post triduum denuò ad vitam resuscitatum fuisse? 805

Quaest. V. An verisimile sit, quòd gentilis rex Niniuitarum, et moribus corruptissimus ad adventum Jonæ hominis exteri, peregrini, et alienæ religionis statim se cum toto populo (vide Jon. cap. 5) ad penitentiam converterit? *Ibid.*

Quaest. VI. Quomodo veritas illius prophetiæ (Jon. 3, 4): *Adhuc quadraginta dies, et Ninive subvertetur,* salva consistere valeat: etsi Deus (ibidem, v. 10) eidem civitati pepererit? 804

Quaest. VII. Quomodo conservatio urbis Ninive ob Niivitarum penitentiam à Deo indulta, concordet cum prophetiâ Tobie morientis, interitum Ninive (Tob. 14, 15) absolute prædicentis? *Ibid.*

- Cap. VI. De Michæâ. 805
 Quæst. I. An Michæas (cap. 2, v. 14) dicens: *Utinam non essem vir habens spiritum, et mendacium potius loquerer*, dignum Propheta dictum protulerit? *Ibid.*
- Quæst. II. Quomodo Michæas, Jeremias, Amos, etc. solvendam decem tribum captivitatem prenuntiare poterit; cum tamen nullibi legamus, decem tribus in suas sedes amplius restitutos fuisse? *Ibid.*
- Quæst. III. Quomodo illud (Mich. 5, 2): *Tu, Bethlehem Ephrata, parvulus es in nullius Juda*, concordet cum effato sacerdotum et scribarum hunc Michææ locum (Matth. 2, 6) his verbis: *Et tu Bethlehem, terra Juda, nequaquam minima es in principibus Juda*, citantium? 807
- Cap. VII. De Nahum. 808
 Quæst. I. Quid (Nahum 1, 4) in his verbis: *Onus Niniw: Liber visionis Nahum Eleasai*, voce *onus* significetur? *Ibid.*
- Quæst. II. Quale sit illud ditium, quo Propheta Nahum (cap. 1, 8) dicens: *Et in ditibus prætereunte consummationem faciet loci ejus*, urbem Ninivem devastandam prædixit. *Ibid.*
- Cap. VIII. — De H. hacne. 809
 Quæst. I. Quomodo intelligendum illud (Habacuc 3, 5): *Deus ab austro venit, et sanctus de monte Pharan*. Quando aut quomodo Deus venit ab austro, aut de monte Pharan? *Ibid.*
- Quæst. II. Quomodo Angelus Prophetam Habacuc, prout in I. Danielis narratur, capillis capitis apprehensum poterit transferre ad Danielem in lacum leonum detentum? *Ibid.*
- Quæst. III. An illa Prophete Habacuc (cap. 3, v. 17) comminatio: *Ficus non florebit*, etc., sit ridicula, quia ficus arbor non floret, i. e., in illos flores instar alarum plantarum, sed tantum fructus ipsos seu ficos profert? 810
- Cap. IX. — De Sophonia. 811
 Quæst. unica. Quid Sophonia significare velit his verbis (cap. 2, v. 5): *Vae qui habitatis faniculum moris gens perditorum!* Quis est iste *faniculus maris*? Quenam illa *gus perditorum* fuit? *Ibid.*
- Cap. X. — De Aggeo. 812
 Quæst. I. Quomodo Aggeus (cap. 2, v. 7) dicere poterit: *Adhuc modicum est, et veniet Desideratus cunctis gentibus*; cum tamen ab anno 2 Darii Hystaspis, hæc propheta facta est, usque ad Christi adventum fluxerint anni plusquam quingenti? *Ibid.*
- Quæst. II. An ex Aggei vaticinio (cap. 2, v. 7, 8 et 10) de brevi venturo Desiderato cunctis gentibus, solidè contra Judeos ostendi possit, Messiam jam venisse? *Ibid.*
- Cap. XI. — De Zacharia. 814
 Quæst. I. Quo sensu Zacharias (cap. 12, v. 2) prædixerit: *Sed et Juda erit in obsidione contra Jerusalem*. Quomodo aut qui occasione tribus Juda Jerusalem obsedit? *Ibid.*
- Quæst. II. Quid sentiendum de expositionibus, quibus auctor libri *Horus* dicti quædam vaticinia Zachariæ exponit? 815
- Cap. XII. — De Malachiâ. 816
 Quæst. I. Quomodo Malachias in tempore presenti dicere poterit (cap. 1, v. 14): *In omni loco sacrificatur nomini meo oblatio munda*, i. e., ut Catholici volunt, sacrificium misse; cum hoc nominis post quadringentos et plures annos post hæc prophetiam à Christo in ultimâ cenâ institutum fuerit? *Ibid.*
- Quæst. II. An ex citato loco Malachiæ (cap. 1, v. 11) contra Judeos et Aethalicos efficaciter probari possit, quod in N. T. detur verum ac proprium sacrificium? 817
- Quæst. III. An ex illis verbis (Malach. 4, 5 et 6): *Ecce ego mitam vobis Eliam prophetam*, etc., solidè probetur, quod Elias, qui (4 Reg. 2, 11) *ascendit per turbem in caelum*, ante diem extremi iudicii venturus sit? *Ibid.*
- Sect. IV. — De duobus libris Machabæorum. 819
 Cap. I. — De libro I Machabæorum. 821
- Quæst. I. An duo primi Machabæorum libri ab Ecclesiâ catholicâ in Canonem divinatorum librorum meritò admissi sint? *Ibid.*
- Quæst. II. Quomodo (1 Mach. 4, 4) dici possit, quod Alexander Philippi Macedo... primus regnavit in Græciâ; cum tamen ante ipsum, ejusque patrem Philippum multi principes et reges in Græciâ regnaverint? *Ibid.*
- Quæst. III. Quomodo (1 Mach. 4, 4) Alexander M., qui erat natione Græcus, dici possit *egressus de terrâ Cethim*, que juxta Num. 24, 24, est Italia? *Ibid.*
- Quæst. IV. Quo sensu (1 Mach. 1) dici possit, quod Alexander M. in ultimo morbo ministris suis regis regnum divideret, cum adhuc viveret; cum tamen contrarium testentur *Q. Curtius* et alii affirmantes, ministros regis primum post Alexandri mortem regnum inter se partitos fuisse? 822
- Quæst. V. Quomodo Antiochus Epiphanes (1 Mach. 4, 57) poterit in templi *ædificare idolum desolationis*, quod juxta prphetiam Danielis (Dan. 9, 27) primum in fine mundi in templo ponetur, ut Christus (Matth. 24, 15) declaravit? *Ibid.*
- Quæst. VI. Quomodo liber I Mach. cum libro 2, et hic secum ipso conciliandus sit in narratione mortis Antiochi Epiphanis? 823
- Quæst. VII. An id, quod (1 Mach. 6, 57) de elephantis in exercitu Antiochi Eupatoris narratur verisimile sit? 824
- Quæst. VIII. Quomodo auctor libri I Mach. dicere poterit (1 Mach. 8, 16), *Romanos committere uni homini magistratum suum per singulos annos*; cum tamen omnibus notum sit, duos quotannis Romæ consules fuisse creatos? 825
- Quæst. IX. Quomodo auctor libri I Mach. (c. 8, v. 7) dicere poterit, Antiochum M. *Romanis vitum capulum esse*; cum nemo profanorum historicorum hujus captivitatis meminert? 826
- Quæst. X. Quomodo Romani (1 Mach. 8, 8), regionem Iudorum et Medorum poterint regi Pergamorum Eumeni dono dare; cum tamen Romani neque Mediæ, neque Indiæ imperaverint? *Ibid.*
- Quæst. XI. Quomodo auctor L. I Mach. c. 8, v. 9) dicere poterit, ab iis qui sunt circa *Helladam*, i. e., ab Achaïis bellum adversus Romanos susceptum esse, cum tamen Achaïi nusquam in omni historiâ legantur Romanis bellum iudixisse? *Ibid.*
- Quæst. XII. Quomodo ostendi possit, antilogias chronologicas in duobus libris Machab. occurrentes non esse reales, sed solum apparentes? 827
- Cap. II. De libro 2 Machabæorum. 828
 Quæst. XIII. Quomodo Judei habitantes Jerusalemis Judæis in Ægypto commemorantibus (2 Mach. 1, 9) scribere poterint: *Et nunc frequentate dies Scenopæge mensis caslem*; cum tamen Dies Scenopæge ex præcepto divino non mense nomen *cas em*, sed mense septimii *tsri* dicto, celebrandi fuerint? *Ibid.*
- Quæst. XIV. Quomodo Jeremias (2 Mach. 2, 5) Tabernaculum, Arcam et Altare incensi in monte abscondere poterit tempore, quo urbs Jerusalem à Nabuchodonosore obsessa fuit? 829
- Quæst. XV. Quomodo verisimile reddi possit, quod Deus per continuos 40 dies publica prodigia (2 Mach. 5, 2 et 3) enarrata ediderit? *Ibid.*
- Quæst. XVI. An in facto Eleazari (1 Mach. 6, 43, 47) et in facto Razie (2 Mach. 14, 42) aliquid peccaminosi approbatur? 830
- Quæst. XVII. An exemplo Razie (2 Mach. 14, 41 et 42) furor mortalium sibi ipsis violentas manus inferentium, se tueri possit? 832
- Quæst. XVIII. Quomodo *decelestria*, seu inspiratio divina auctoris libri secundi Mach. cum dictis libidem c. ultimo v. 27, 39 et 40, conciliari possit? 833
- PARS SEPTIMA. QUATOR EVANGELIA.
 Sectio I. — Prænotiones de quatuor Jesu Christi Evangelis. 835
 Quæst. I. Quid evangelium secundum etymologiam hujus nominis significet, et quid à parte rei sit? *Ibid.*

Quaest. II. An sancta quatuor Evangelia iis auctoribus tribui debeant, quorum nominibus sunt inscripta, et an eadem jam à primis Ecclesiae temporibus apud Christianos divinam auctoritatem habuerint? 856

Quaest. III. Num haec quatuor Evangelia corrupta, vel interpolata ad nos pervenerint? 859

Quaest. IV. An historia evangelica, propter successione longi temporis à Christo in terris ambulante usque ad nos, nihil de sua certitudine amiserit? 852

Quaest. V. Unde sciamus, quòd ex variis et multis, et quae ab exordio Ecclesiae in lucem prodierunt, Evangelis nostra quatuor genuina, et Deo dictante conscripta sint? 853

Quaest. VI. An omnes partes nostrorum quatuor Evangeliorum canonice sint? *Ibid.*

Quaest. VII. Cur S. Augustinus dicat, unicum esse Evangelium, cum tamen quatuor sint? 856

Quaest. VIII. Cur Evangelistae in modo et ordine narrandi tantoperè inter se discrepent, et non raro narret unus, quod reliqui tacent? Item an haec scribendi diversitas Evangelistarum scripta non reddat suspecta de falsitate? *Ibid.*

Quaest. IX. Quo idiomate, seu quâ linguâ suum quisque Evangelistarum Evangelium conscripserit? 858

Quaest. X. An autographum (seu originaliter scriptum) S. Marci Evangelium Venetiis etiamnum exiet, et an autographa reliquorum trium Evangelistarum alicubi etiamnum extant? 8:9

Sect. II.—De Divinitate Christi, ex Evangelio demonstrata. 860

Quaest. I. An historia evangelica de vitâ gestisque Christi Domini sit moraliter certa, ut adeò eam nemo praeponderet in dubium vocare possit? 861

Quaest. II. An, aut cur scriptores ethnici et Judaei de historia evangelicâ, et praesertim de vitâ gestisque Christi Domini sileant? 864

Quaest. III. An demonstratâ veritate historiae evangelicae, pariter demonstrari possit, Christum esse verum Deum? 869

Quaest. IV. An divinitas Christi etiam ex ejusdem miraculis demonstrari possit? 875

Sect. III.—De miraculis Christi in evangelio recensitis. 877

Caput. I.—De miraculis in genere. *Ibid.*

Quaest. I. Quid sit miraculum? *Ibid.*

Quaest. II. Quotuplicis generis miracula sint? 879

Quaest. III. An possibile sit miraculum strictè tale? 881

Quaest. IV. An unquam satis certi esse possimus, aliquod miraculum dari, aut datum fuisse? 885

Quaest. V. An et quomodo vera miracula à falsis discerni possint? 887

Quaest. VI. An miracula vim probandi habeant in materia religionis? 889

Cap. II.—De miraculis Christi universè spectatis. *Ibid.*

Quaest. VII. An Christus miracula patrârit? *Ibid.*

Quaest. VIII. An Christus mira, quae in Evangelio narratur, arte magica, sive ope demonis patrârit, prout Judaei, Celsus, Julianus Apostata, alique impieciatis heroes blasphemant? *Ibid.*

Quaest. IX. An Christus ope ineffabilis Dei nominis ex templo Jerosolymitano ablati, miracula fecerit? 890

Quaest. X. An miracula Christi fuerint effectus naturales sui temperamenti, aut suae imaginatricis virtutis, et fortis imaginationis, etc.? 891

Quaest. XI. An inter miracula Christi, et prodigia ad tumbarum archidiaconi Parisiensis, Paris dicti, patrâta; aut inter historiam evangelicam miraculorum Christi, et historiam Vampiriorum, institui paritas possit? *Ibid.*

Quaest. XII. An inter miracula Christi, et prodigia Apollonii Thyanaei, aut miraculosam sanationem.

quâ Vespasianus imperator cuidam gentili coecosum, et alteri induræ manûs usum restituit, aut prodigia Aesclapii, paritas instituenda sit? 893

Quaest. XIII. An Christus miracula in divinitatis suae et divinae suae doctrinae confirmationem patrârit? 896

Quaest. XIV. Cur Judaei miracula Christi videntes, et Romani, alivae gentiles ea audientes, in Christum non crederent? Item cur ipsi demones, Christum verum Deum esse, ex miraculis Christi clarè non cognoverint? *Ibid.*

Quaest. XV. Cur Christus, si vera miracula, et quidem in confirmationem suae novae religionis patravit, ea tolles, et quandoque etiam cum nimis prohibebit publicari? 898

Quaest. XVI. An aut cur scriptores ethnici de miraculis Christi sileant? 899

Quaest. XVII. An miracula Christi ab Evangelistis enarrata, in sensu historico et literali, vel tantum in sensu allegorico, symbolico, aut prophetico intelligi debeant? *Ibid.*

Cap. III.—De miraculis Christi sigillatim spectatis. 901

Quaest. XVIII. Quomodo refutanda incredulorum dicta, quibus primum Christi miraculum, convertentis a um in vinum in nuptiis Cana Galilaeae (Joan. 2) impugnant? *Ibid.*

Quaest. XIX. Quid Woolstono miraculosam paralytici curationem apud Probaticam piscinam (Joan. 5) irridendi respondendum? 908

Quaest. XX. An illuminatio hominis à nativitate caeci (Joan. cap. 9) à Christo facta, verum miraculum fuerit? 915

Quaest. XXI. An resuscitatio Lazari à mortuis (Joan. cap. 11) erè fuerit miraculosa? 916

Quaest. XXII. An inter resuscitationes mortuorum à Christo factas, et inter resuscitationes illorum quos ethnici scriptores ope deorum suorum aut medicis naturalibus effectas narrant, paritas sit? 921

Quaest. XXIII. Quasnam ineptias et blasphemias increduli contra Christum, demonibus in regione Gerarsenorum (Marc. 5, 11, 14) permittentis, ut gregem porcorum in mare precipitarent, effutiant? 925

Quaest. XXIV. Quid respondendum deistis, Christum calumniantibus, quòd (Matth. 21, 19) ficulneam earentem fructibus, maledicto suo arefecerit, cum tamen (juxta Marc. 11, 15), tum tempus ficorum non esset? 925

Quaest. XXV. An Christi in monte transfiguratio tantum illusio optica fuerit, à reflexis solaribus, aut lunaribus radiis proviens? 927

Quaest. XXVI. Quid Horo respondendum neganti, ambulationem Jesu super mare (Matth. cap. 14), fuisse miraculosam? 929

Quaest. XXVII. An multiplicatio paucorum panum, a que piscium ad cibanda plura millia hominum (Matth. cap. 14, v. 20, et cap. 15, v. 34), à Christo facta fuerit virtute miraculosa? 950

Quaest. XXVIII. Quomodo apparentes antilogiae, a haecque cavillationes incredulorum contra miraculum resurrectionis Christi accumulatae, dissolvantur? 952

Quaest. XXIX. An miraculum ascensionis Christi in caelum sufficientes notas credibilitatis ad refellenda incredulorum dicta habeat? 951

Sect. IV.—De morali Christi doctrinâ in Evangelio contentâ. 952

Quaest. I. An et quomodo increduli circa moraliter Christi Domini doctrinam sibi metipsis contradiant? *Ibid.*

Quaest. II. An lex evangelica legem naturae magis dilucidet, et ad gradum perfectionis, ad quem omnis humana sapientia pertingere non potuit, viam ostendat? 953

Quaest. III. Cur Messias seu Christus tam serò in mundum venerit, ad legem naturae per suam doctrinam illustrandam, et perficiendos homines? *Ibid.*

Quaest. IV. Quomodo illud Christi praeceptum (Luc.

14, 26) : *Si quis venit ad me, et non odit patrem suum, et matrem, et uxorem, et filios... non potest meus esse discipulus*, cum jure nature quod amorem parentum, uxoris, et filiorum præcipit, conciliari possit? 955

Quæst. V. Quomodo cum tanto Christi in humanum genus amore horribilis illa sententia (Math. 10, 34 et 35) : *Non veni pacem mittere, sed gladium. Veni enim separare hominem adversus patrem suum, et filium adversus matrem suam, etc.*, conciliari queat? 956

Quæst. VI. Quomodo cum injuriarum oblivione et amore inimicorum in Evangelio tantoperè commendatâ, conciliari possint tot et tam acerbæ objuraciones, quibus Christus Scribas et Phariseos exagitavit? 957

Quæst. VII. An Christus, dum adulteram mulierem (Joan. cap. 8) commentæ pœnæ subduxit, rectè fecerit et docuerit. 958

Quæst. VIII. An Christi doctrina moralis in sequentibus artificiali societati humanæ et bono reipublicæ opponatur?

1. An subjugatio passionum seu cupiditatum, quam lex evangelicæ præcipit, noceat reipublicæ?
2. An mansuetudo, humilitas et patientia christiana bellicam fortitudinem defendendæ reipublicæ necessariam enervet?
3. An præceptum Christi (Math. 5, 39 et seqq.), ut accepta injuria offendentis dimittatur, bono reipublicæ contrarium sit?

4. An despectus divitiarum in Evangelio plurimum commendatus, negotiationem reipublicæ tam utilem vel necessariam destruat, aut ex alio capite vituperandus sit? 959-966

Quæst. IX. Utrum ethnica veterum philosophorum sapientia cum morali doctrinâ Jesu Christi equiparanda sit? *Ibid.*

Quæst. X. Utrum Christus moralem doctrinam suam ex philosophiâ Græcorum, Socratis, Platonis, etc., hauserit? 967

Quæst. XI. An apud Essenios jam ante Christum in usum quotidianum deductum fuerit, quidquid perfectionis in morali doctrinâ Christi continetur? 968

Quæst. XII. An hodiernorum (uti sese appellant) philosophorum doctrina evangelicæ doctrinæ equiparanda, aut omninò preferenda sit? 970

Sect. V. De antilogiis apparenter talibus, et pluribus aliis difficultatibus, in Evangelio occurrentibus? *Ibid.*

Caput I. De antilogiis apparentibus. *Ibid.*

Antilogia I. S. Matthæus (cap. 1, v. 17) ait : *Omnes itaque generationes ab Abraham usque ad David, generationes quatuordecim; et à David usque ad trans migrationem Babylonis, generationes quatuordecim; et à transmigratione Babylonis usque ad Christum, generationes quatuordecim.* Et tamen in primâ et secundâ tessarâ decade tantum terdecies repetit verbum *genuit*, adeoque tantum terdecim generationes in singulis harum duarum serierum enumerat. Nonne, inquit increduli, hoc est sibimetipsi contradicere? *Ibid.*

Antilog. II. An Matthæus (cap. 1, v. 8) dicens, Joram autem genuit Oziam, non contradicit libro I Paralip. 3, 11 et 12, ubi inter Joram et Oziam tres generationes (nempe Ochozias, Joas, et Amasias) interponuntur? 972

Antilog. III. An Matthæus non contradicit Lucas (cap. 3, 23 et seqq.), dum quindecim generationes plures à Davide usque ad Christum enumerat, quam sint apud Matthæum? 973

Antilog. IV. An non datur alia multiplex contradicatio inter genealogiam Christi, quam Matthæus (cap. 1), et ilium, quam Lucas (cap. 3) textit? 974

Antilog. V. An Lucas (cap. 3, v. 35 et 36, in genealogiâ Christi inter Arphaxad et Sale ponens medium Cainan, non contradicit textui hebræo, et Vulgatæ nostræ latine, in quibus Cainan omninò

omittitur, nec intermedius inter Arphaxad et Sale ponitur? 976

Antilog. VI. Quomodo Lucas (cap. 2, v. 2) dicere potest, Christum natum esse sub præside Syria Cyrino, cum tamen ex historiâ certum sit, sub tempore Christi nascentis, non Cyrinum, sed Saturninum, et post hunc Quintilium Varum fuisse Judææ præsidem? 977

Antilog. VII. Quomodo Matthæus (cap. 1 v. 23 et 25) testari potest, Jesum natum esse ex Virgine, quæ juxta Christianos etiam post partum Virgo permansisse dicitur, cum tamen alibi (Math. 12, 47. Et Math. 13, 56) Christus habuisse fratres et sorores dicitur? 979

Antilog. VIII. Quomodo historia evangelicæ de stellâ magis in Oriente visâ, et de infanticidio Herodis cum historiâ Josephi Judæi, aliorumque profanorum scriptorum conciliari potest, apud quos de utroque illo tam extraordinario et publico facto altum silentium est? 981

Antilog. IX. An historia evangelicæ de stellâ à magis in Oriente visâ non involvit varia astronomiæ contraria, dubia, et incredibilia? *Ibid.*

Antilog. X. An Matthæus (cap. 2, v. 13, 16) narrans Christi fugam in Ægyptum, non contradicit Lucæ (cap. 2, v. 39 et 40), qui post finitam purificationis Mariæ historiam statim subjungit reditum sacræ familie in Nazareth, et incrementum pueri Jesu in sapientia, etc.? 985

Antilog. XI. An Joannes (cap. 3, v. 22) dicens : *Jesus baptizabat, non sibimetipsi contradicit, dum (cap. 4, v. 2) de Jesu ait : Non baptizabat, sed discipuli ejus.* Deia ad quid tunc baptismus, cum is ante mortem Christi vim causandi gratiam ex meritis Christi redemptoris nondum habuerit? 984

Antilog. XII. An non est contradicatio, dum Christus (Math. 5, 22), illum æternæ *gelennæ ignis reum* declarat, qui proximum suna appellat latuum; cum tamen ipsemet (Math. 23, 17) scribas et Phariseos appellet *stultos et cæcos*? 985

Antilog. XIII. An Christus (Math. 11, 14) de Joanne Bapt. dicens : *Ipse est Elias*, non contradicit ipsi Joanni Bapt., qui (Joan. 1, 21) sacerdotibus et levitis cum ininterrogantibus : *Quid ergo? Eius es tu?* respondit : *Non sum?* *Ibid.*

Antilog. XIV. Quomodo Joannes Bapt., qui optinè scivit se esse præcursorem Domini, et Jesum esse verum Messiam, tamen (Math. 11, 2 et 3) salvæ veracitatis sua potuit duos de discipulis suis mittere ad Christum, ut eum interrogent, num ipse sit Messias, an verò alius sit expectandus? 986

Antilog. XV. An dies extremi iudicii Filio Dei naturali potest esse occultus, prout tamen ipsemet (Marc. 13, 32) testatur? *Ibid.*

Antilog. XVI. An Matthæus (cap. 10, v. 40) dicens, Christum prohibuisse discipulis suis *calcœmenta* gestare, aut *possidere virgam*, non contradicit Marco (cap. 6, v. 8 et 9) asserenti, Christum voluisse esse *calcœtos sandaliis*, et gestare *virgam*? 987

Antilog. XVII. An Matthæus (cap. 10, v. 9), Marcus (cap. 6, v. 8), et Lucas (cap. 9, v. 5) dicentes, Christum prohibuisse Apostolis, ne marsupium aut pecunias darent, non contradicunt Joanni (cap. 12, v. 6) narranti, *Judam Iscariotem... habuisse loculos*, quod interpretes aiunt, volente Christo factum fuisse? 988

Antilog. XVIII. An Matthæus (cap. 27, v. 44), et Marcus (cap. 15, v. 32) dicentes, quod latrones, qui cum Christo crucifixi erant, convicia in Christum effuderunt, non contradicunt Lucæ, qui (c. 23, v. 34) id solum de uno ex illis latronibus asserit? 989

Antilog. XIX. An Evangelistæ sibi non contradicunt, circa potum Christum in monte Calvarie obtatum, dum unus dicit, fuisse *vinum*, alius *acetum*; item Marcus (cap. 15, v. 25) ait Jesum huic potum non accepisse, Joannes (cap. 19, v. 30) verò ait, eundem accepisse Joannes cap. 19, v. 30) verò ait, eundem

dem accepisse, etc.? 989
 Antilog. XX. An Marcus (cap. 15, v. 25) dicens, Jesum *aurâ tertîa*, id est, juxta nostrum computum hora nonâ manutina mortuum esse, non contradicit Joanni, qui (cap. 19, v. 14) ait, Jesum circa *horam quasi sextam*, id est, circa meridiem exprâsse? 991
 Antilog. XXI. An Lucas (cap. ultim., v. 50 et 51) dicens, Christum prope *Bethaniam*, nempe in monte Oliveti, ascendisse in celum, non contradicit Matthæo (cap. ultim., v. 16) attestanti discipulos Christum ultimò vidisse *in monte Galiatæ*? 992
 Cap. II. De reliquis difficultatibus, in Evangelio occurrentibus. 994
 Questio I. An Evangelistæ vera loquantur, dum ex veteri Testamento prophetias citant, quæ vel non esse ad rem, vel nullibi in veteri Testamento reperiri, vel pro uno Propheta nominare alium, asseruntur? *Ibid.*
 Quest. II. 1. An verisimile sit tempore Christi in terrâ ambulantis tot energumeno in Judæa datos fuisse, quot ab Evangelistis narrantur? 2. Vel, si dati sunt, verè fuisse à demone obsessos, et non potius morbo epileptice aut insanie, vel melancholicæ vitio, etc., afflictos? 996
 Quest. III. Quis fuerit ille Zacharias filius Barachia, quem Christus (Math. 23, 35) ait *inter templum et altare occisum fuisse*? 999
 Quest. IV. Quid incredulis respondendum, dum sequentes Christi predicationes in Evangelio contentas, falsas esse blasphemant?
 1. Christus Matth. (17, 19) ait: *Amen quippe dico vobis, si habueritis fidem, sicut granum sinapis, dicetis monti huic: Transi hinc illuc, et transibit.*
 2. Christus (Joan. 11, 26) ait: *Qui... credit in me non morietur in æternum.*
 3. Christus (Matth. 16, 28) ait: *Sunt quidam de hic stantibus, qui non gustabunt mortem, donec videant Filium hominis venientem in regno suo.*
 4. Christus (Luc. 19, 44) civitati Jerusalem excidium prædicens, ait: *Non relinquent (hostes) lapidem super lapidem.*
 Quomodo hæc predicationes, ut ipsarum veritas salvetur, explicanda? 1002-1008
 Quest. V. An verisimile sit, quòd diabolus (Matth. cap. 5) Filium Dei naturalem variis tentationibus aggredi, eumdemque super pinnaculum templi statueret, et in montem excelsum tolleret, etc., potuerit? 1008
 Quest. VI. Cur Christus, qui in mundum venit tantam orbis Magister ad illuminandum omnem hominem, Judæis signum aliquod petentibus, tam obscure et aigmaticè (Joan. 2, 19 et 21) responderit: *Scitote templum hoc, et in tribus diebus exarbita illud... ille autem dicebat de templo corporis sui*? 1011
 Quest. VII. An verisimile sit, quòd, licet Christus (Matth. 16, 21, Luc. 18, 32 et 33) discipulis suis clarè prædixit passionem et resurrectionem suam; tamen, (ut Lucas, loc. cit. v. 34, addit) discipuli Jesu nihil horum intellexerint? 1012
 Quest. VIII. An Christus, dum (Matth. 21, 4 et seq.) duos discipulos misit in castellum, ut asinum ibi alligatum, et pullum cum eò solverent, et sibi adducerent, furtum aut rapinam commiserit? 1013
 Quest. IX. An Christus prævidens Jüdæam Iscariot, Eucharistiam indignè sumpturum, tamen eidem cum cæteris Apostolis illam in cenâ ultimâ dare potuerit? 1014
 Quest. X. Quomodò Christus ultrò pro nobis mortuus esse dici possit? 1016
 Quest. XI. An conveniens fuerit, Deum majestatis incarnari, pati, et tam ignominiosè, prout Evangelistæ narrant, in cruce mori? *Ibid.*
 Quest. XII. Quomodò refutanda Calvinî blasphemonia dicentis, Christum, quando in cruce pendens (Matt. 27, 46) clamavit voce magna: *Deus, Deus meus, ut quid dereliquisti me?* desperasse? 1018
 Quest. XIII. An non sit paradoxum et absurdum quòd

Deus ab homine offensus, loco satisfactionis petierit passionem et mortem Christi, hoc est, ut ab hominibus (nempe à Judæis et gentilibus) contemneretur et crucifigeretur? 1019
 Quest. ultima. Quid demùm ex omnibus in hæc lucubratione contra incredulos dictis concludendum sit? 1020
 PARS OCTAVA. ACTA APOSTOLORUM ET EPISTOLÆ D. PAULI.
 Sectio I.—De Actis Apostolorum. 1021
 Questio I. Utrum Acta Apostolorum sint liber caenonicus et divinæ auctoritatis? 1022
 Quest. II. Quomodò veritas ascensionis Christi in celum (Actor. 1, 9), et descendens Spiritus S. in die Pentecostes super Apostolos, prout (Actor. cap. 2) legitur contra incredulos ostendi possit? 1024
 Quest. III. An verisimile sit, quòd quidam Judæi, qui Apostolos in die Pentecostes peregrinis linguis loqui audiverant, *tridentis* (Actor 2, 15) dixerint *Quia nusquam plebi sunt isti*; cum tamen in Pentecoste, quæ apud Judæos in tempus nostro mensi maio respondens incidit, nullum adhuc mustum detur, sed vites primum floreat? 1026
 Quest. IV. Quomodò illud (Actor. 3, 21): *Operet cælum suscipere Christum* (hoc est, susceptum retinere) usque in tempora *resurrectionis omnium*, concordet cum apparitione Christi D. Pauli facta (Actor. 9, 5), aut cum apparitionibus Christi aliis sanctis hominibus in terra factis jam ante diem judicii extremi ac finem mundi, quo omnia restituerent? 1027
 Quest. V. An æquum et christiana: charitati conforme fuerit factum Petri (Actor. cap. 5) adversus *Ananiam*, virum cæteroqui probum, et *Saphiram* ejus uxorem, quos eà solùm de causâ morte punivit, quòd ex agri venditi pretio aliquam partem absque præscitu suo retinuerant? 1028
 Quest. VI. Quomodò *Gamaliel* (Actor. 5, 36) tumultum à *Theudas* excitatum narrare potuerit; cum tamen, teste Josepho (l. 20 Antiq. Ju. laic. c. 2), *Theudas* primum post multos annos ab habito illo *Gamalielis* sermone tumultum excitaverit? 1029
 Quest. VII. Quomodò id, quod (Actor. 7, 2) dicitur: *Deus... apparuit Abraham*, cum esset in Mesopotamiâ, priusquam meraretur in Charran, concordet cum ve su. 4, loc. cit. ubi dicitur quòd Abraham ex terra *Chaldeenorum* exierit? 1050
 Quest. VIII. Quomodò S. *Stephanus* (Actor. 7, 5), dicens: *Et non dedit (Deus Abraham) hereditatem in eâ (h. e., in terrâ Chanaan) nec passum pedis, concordet cum Genesis* (cap. 23, v. 17 et 18), ubi narratur quòd *Abrahæ* in possessionem datus sit ager *Ephronis* cum spēnâ duplici, pro pretio quadringentorum siclorum? *Ibid.*
 Quest. IX. Quo sensu (Actor. 12, 8) Angelus ad *Petrum* in carcere dixerit: *Calceæ tuæ; cum tamen nemo caligæ calcæare soleat?* *Ibid.*
 Quest. X. Quomodò illud (Actor. 12 17): *Nuntiate Jacobo, concilietur cum 2, ubi dicitur, Jacobum fuisse occisum gladio?* 1031
 Quest. XI. An *Paulus* (Actor. 16, 5) Timotheum licitè circumciderit, etiamsi Apostoli (Actor. 16) pleno concilio delinierint legem circumcissionis non obligare gentes ad Christum conversas? *Ibid.*
 Quest. XII. Quomodò sine contradictione de Paulo (Actor. 18, 18) dici possit: *Qui sibi totonderat in Cenchris caput; habebat enim votum*, nempe nazareatus; cum tamen tali voto obligatis prohibuit fuerit, tondere caput, sicut et vinum bibere? 1032
 Quest. XIII. An auctor de la Philosophie de l'histoire rectè dicat, à D. Paulo (Actor. 17, 28) Aratum poetam ethnicum vocari Prophetam? *Ibid.*
 Quest. XIV. Quomodò illud (Actor. 19, 9 et 10): *Segregavit (Paulus) discipulos, quòtidè disputans in scholâ tyranni ephesdan; hoc autem factum est per biennium*, conciliari possit cum alio Scripture loco (Actor. 20, 31), ubi innuitur, id factum esse per triennium? 1033
 Quest. XV. An ex iis quæ (Actor. 19, 24 et seq.)

narrantur, meredum meriti concludant, Paulum et Apostolos ex humano timore idololatriæ non restitisse? 1034

Quæst. XVI. Quomodo illud Pauli effatum (Act. 20, 22): *Alligatus spiritu id est, à Spiritu S. impulsus*, vado in *Jerusalem*, cum illis veris (Act. 21, 4): *Discipuli per Spiritum dicebant Paulo, ne ascenderet Jerusalem, conciliari possit?* 1035

Quæst. XVII. Quis sit ille Evangelista, Philippus nomine, de quo (Act. 21, 8) dicitur: *Et intrantes domum Philippi Evangelistæ, qui erat unus de septem, mansimus apud eum*, aut an præter quatuor Evangelistas datur alius? 1036

Quæst. XVIII. An apud Romanos tribunus cohortis, prout (Act. 21, 51) legitur, datus fuerit? *Ibid.*

Quæst. XIX. An S. Paulus falsiloqui ut mendacii arguendus sit, quòd (Act. 22, 25) se civem romanum esse dixerit? *Ibid.*

Quæst. XX. An S. Paulus alterius cujusdam mendacii arguendus sit, quòd (Act. 23, 5) dixerit: *Nesciebam... quia princeps est sacerdotum*, is nempe, cui in faciem maledixerat idem Apostolus? 1037

Quæst. XXI. Quomodo illud (Act. 25, 15): *Agrippa rex et Bernice descendunt Cæsaream ad salutandum Festum, veritati consentiant*; cum Herodes Agrippa rex pridem antea (Act. 12, 25) percussus fuerit ab Angelo, et *consumptus à verminibus* expiraverit? 1038

Quæst. XXII. Quomodo intelligendum sit illud, quod Paulus (Act. 27, 53) ad eos qui erant in navi, metu consternatos ait: *Quarta decima die hodie expectantes jejuni permanetis, nihil accipietis*. An fuit possibile, aut an credibile est, quod quatuordecim diebus nihil cibi sumerent? *Ibid.*

Sect. II. — De Epistolis S. Pauli. *Ibid.*

Caput I. — De Epistola ad Romanos. 1039

Quæstio I. An (ex Epist. ad Roman. 1, 21), aut aliunde probari possit, quòd ethnicis philosophi, vel alii gentiles ducta solius rationis naturalis absque religione revelatâ ad æternam salutem pervenerint, aut pervenire possint? *Ibid.*

Quæst. II. Quomodo sequentes textus concilientur, dum (ad Rom. 3, 20) dicitur: *Ex operibus legis non justificatur omnis caro coram Domino*. Et (ad Rom. 24): *Si Abraham ex operibus justificatus est, habet gloriam, sed non apud Deum*. At (in Epist. S. Jacobi 2, 21) dicitur: *Abraham nonne ex operibus justificatus est?* Et (ibid. 24): *Quoniam ex operibus justificatur homo*. An non in his locis Jacobus contradicit Apostolo Paulo? 1043

Quæst. III. Quomodo illud (ad Rom. 4, 18) de Abrahamo dictum: *Contra spem in spem credidit, ut fieret pater multarum gentium*, explicandum sit? si enim credidit in spem, quomodo contra spem? *Ibid.*

Quæst. IV. Quomodo intelligendum illud (ad Roman. 7, 7): *Peccatum non cognovi, nisi per legem*, nempe Mosaicam; an ergo ante hanc legem nemo peccavit? Nunquid (ad Rom. 2, 12) hæc verba: *Qui cumque sine lege peccaverunt, sine lege peribunt*, clarè indicant, jam ante legem data esse peccata? *Ibid.*

Quæst. V. Quomodo illud (ad Rom. 8, 16): *Ipse Spiritus testimonium reddit spiritui nostro, quòd sumus filii Dei*. Item illud (ibid. 58) Pauli dictum: *Certus sum quia neque mors neque vita... poterit nos separare à charitate Dei*, concordet cum illo (Ecclesiasticus 9, 1): *Nescit homo, utrum amore an odio dignus sit*. Item cum illo (1 Cor. 9, 27): *Castigo corpus meum... ne forte, cum altis predicaverim ipse reprobus efficiar*. Nonne hi duo posteriores textus negant, hominem esse certum de suâ salute et prædestinatione, quod duo priores asserunt? 1044

Quæst. VI. Quomodo illa verba (ad Rom. 8, 26): *Ipse Spiritus postulat pro nobis, genitibus inenarrabilibus, intelligenda sint*, aut quomodo Spiritus S. verus Deus postulet et genat? 1045

Quæst. VII. Quomodo illud (ad Rom. 10, 11): *Omnis, qui credit in illum, non confundetur*, intelligendum;

cum tamen demones confundantur, etiamsi ipsi quoque (juxta effatum Jacobi cap. 2, v. 19) credant et contremiscant? pag. 47. *Ibid.*

Quæst. VIII. Quomodo illud (ad Rom. 12, 19): *Non vosmetipsos defendentes, charissimi, sed date locum ira*, conveniat cum alio Pauli effato (2 Timoth. 4, 16) dicentis, se defendisse seipsum. *Ibid.*

Quæst. IX. An illud (ad Rom. 12, 20): *Carbones ignis congreges super caput* (subintellige, inimici tui), concordet cum illo (Ecclesiasticus 8, 15): *Non incendas carbones peccatorum, arguens eos*. An hi duo textus sibi consentiunt? *Ibid.*

Quæst. X. Quomodo illud (ad Rom. 14, 23): *Omne, quod non est ex fide, peccatum est*, differat à propositione 23 Baianâ à Sede apostolica damnatâ, et asserente, omnia opera infidelium esse peccata? 1046

Cap. II. De Epistola 1 et 2 ad Corinthios. *Ibid.*

Quæst. I. Quomodo illud (1 Cor. 1, 17) Pauli dicentis: *Non misi me Christus baptizare, cum verbis Christi* (Matth. ult. v. 19) ad Apostolos dicentis: *Docete omnes gentes, baptizantes eos, etc.*, concordet? *Ibid.*

Quæst. II. Quomodo illud Pauli effatum (1 Cor. 5, 8): *Qui... plantat et qui rigat, unus sint*, cum alio ejusdem effato (ibid. v. 6): *Ego plantavi, Apollo rigavit, concordet?* An Paulus et Apollo sunt unus aut unum? 1047

Quæst. III. Quomodo illud Pauli effatum (1 Cor. 7, 4): *Bonum est homini, mulierem non tangere*, cum illis Dei verbis (Gen. s. 2, 18): *Non est bonum hominem esse solum, consentiat?* *Ibid.*

Quæst. IV. Quomodo verba illa Pauli (1 Cor. 7, 8) de inuptis et viduis dicentis: *Bonum est illis, si sic permaneant sicut et ego, concilianda sint cum aliis ejusdem verbis* (1 Cor. 9, 5): *Nunquid non habemus potestatem mulierem sororem circumducendi*. An hæc verba non innunt, Paulum habuisse uxorem? *Ibid.*

Quæst. V. Quomodo illud (1 Cor. 10, 2): *Omnes (Israelitæ transcentes per mare Rubrum) in Moyse baptizati sunt in nube et in mari, concordet cum illo (Exod. 14, 22): Ingressi sunt filii Israel per medium siccæ maris*. Quomodo hi baptizati sunt, si siccæ vadum transierunt. 1048

Quæst. VI. Quomodo effatum Pauli (1 Cor. 10, 4), *Petra erat Christus*, conveniat cum effato ipsius Servatoris ad Petrum (Matth. 16, 18) dicentis: *Et ego dico tibi, quia tu es Petrus, h. e., petra?* 1049

Quæst. VII. Quomodo illud Pauli (1 Cor. 10): *Omne quod vobis apponitur (etsi idolis immolatum fuerit) manducate*, concordet cum illo Apostolorum decreto (Act. 15, 29): *Visum est Spiritui S. et nobis... ut abstinere vos ab immolatis simulacrorum?* *Ibid.*

Quæst. VIII. Quomodo illud (1 Cor. 10, 35): *Per omnia omnibus placeo*, conveniat cum illis Pauli verbis (ad Galat. 4, 10): *Si adhuc hominibus placerem, Christi servus non essem?* *Ibid.*

Quæst. IX. Quomodo intelligendum illud (1 Cor. 11, 14): *Vir quidem sic comum nutriat, ignominia est illi*; cum tamen Samson (Judic. 16, 17), et omnes Nazaræi (Num. 6, 5) comam laudabiliter nutriverint? 1050

Quæst. X. Quomodo illud Pauli (1 Cor. 15, 7) *charitas omnia credit*, conveniat cum verbis (Eccl. 19, 4): *Qui cito credit, levis est corde?* *Ibid.*

Quæst. XI. Quomodo illud (1 Cor. 14, 51): *Potestas enim omnes per singulos prophetare*, concordet cum illis verbis (1 Cor. 15, 20): *Nunquid omnes Prophetæ? nunquid omnes doctores?* *Ibid.*

Quæst. XII. Quomodo exponenda sint illa verba (1 Cor. 15, 20): *Nunc autem Christus resurrexit à mortuis, primitiæ dormientium*, seu primus resurgentium; cum tamen jam in morte Christi ante hujus resurrectionem (Matth. 27, 52) monumenta aperta sint: et multa corpora sanctorum, qui dormierant, surrexerint? *Ibid.*

Quæst. XIII. An bona sit illa Pauli argumentatio (1 Cor. 15, 29): *Alioquin quid facient, qui baptizantur*

pro mortuis, si omnino mortui non resurgunt? Et quid hoc loco intelligatur per baptismum pro mortuis? 1054

Quaest. XIV. Quem sensum habeant verba illa (1 Cor. 15, 51): *Omnes resurgemus, sed non omnes immutabimur*. Numquid omnium, seu electorum, seu reproborum corpora mutabuntur in perpetuo duratura? 1052

Quaest. XV. Quomodò illa Pauli verba (2 Cor. 1, 8): *In Asia... supra modum gravati sumus supra virtutem, ita ut tæderet nos etiam vivere*, conveniant cum alio ejusdem effato (1 Cor. 10, 13): *Fidelis Deus, qui non patietur vos tentari supra id quod potestis?* *Ibid.*

Quaest. XVI. Quomodò illud Pauli (2 Cor. 11, 4): *Si (pseudo apostolus) alium Christum prædicat, quem non predicavimus; aut alium spiritum accipitis, quem non accepistis; aut aliud Evangelium, quod non recepistis, rectè pateremini*, cum alio Pauli dicto (ad Galat. 1, 8): *Licet... Angelus de caelo evangelizet vobis præterquam quod evangelizamus vobis, anathema sit, concordet?* *Ibid.*

Quaest. XVII. Quomodò hæc Pauli verba (2 Cor. 11, 18): *Quoniam multi gloriantur secundum carnem, et ego gloriabor; cum effato ejusdem Apostoli (ad Galat. 6, 14): Mihi autem obsit gloriari, nisi in cruce Domini nostri Jesu Christi, concordent?* 1053

Quaest. XVIII. Quodnam sit illud *reptum caelum*, in quod Paulus (2 Cor. 12, v. 2) raptus fuisse dicitur? *Ibid.*

Quaest. XIX. Quomodò illud (2 Cor. 13, 7): *Oramus, ut vos, quod bonum est, faciatis; nos autem, ut reprobi simus*, cum illis Apostolis verbis (1 Cor. 9, v. 27): *Castigo corpus meum, ne forte, cum abis prædicaverim, ipse reprobis efficiar*, conciliandum sit? 1054

Cap. III. — De Epistolis ad Galatas, ad Ephesios, ad Philippenses, ad Colosenses et ad Thessalonicenses. *Ibid.*

Quaest. I. Quomodò inter se consentiant hæc duæ narrationes, dùm Paulus (ad Galat. 1, 17) ait se statim post conversionem suam non venisse Jerusalem, sed abiisse in Arabiam; cum tamen (Act. 9, 26) narretur, quomodò Paulus post conversionem suam Damasco fugiens, venerit Jerusalem? 1055

Quaest. II. Quomodò illorum Pauli verborum (ad Galat. 2, 7): *Credidit est mihi Evangelium præputi sicut Petro circumcisions*, veritas salvetur, cum (ex Act. cap. 10) constet Petrum etiam gentilibus, et (ex Act. cap. 13) Paulum etiam Judæis evangelizasse? *Ibid.*

Quaest. III. Quomodò verificetur illud (ad Galat. 4, v. 25): *Sina mons est in Arabia, qui conjunctus est ei, quæ nunc est in Jerusalem*; cum tamen mons Sina et Jerusalem non conjungantur, sed multis milliariis disteant? 1056

Quaest. IV. Quomodò illud (ad Galat. 6, 2): *Alter alterius onera portate, cum illo (ibidem v. 5): Unusquisque onus suum portabit*, concordet? *Ibid.*

Quaest. V. Quomodò illud (ad Ephes. 5, v. 18): *Nolite inebriari vino, in quo est luxuria, cum verbis (Judic. 9, 13): Vinum... lificat Deum et homines, consentit?* *Ibid.*

Quaest. VI. Quem sensum habeant illa verba (ad Ephes. 5, 25 et 27): *Christus dilexit Ecclesiam... ut exhiberet ipse sibi gloriosam Ecclesiam, non habentem maculam aut rugam... sed ut sit sancta et immaculata*; cum tamen multi sint in Ecclesiâ peccatores, imò reprobi? *Ibid.*

Quaest. VII. Quomodò effatum Pauli (ad Philipp. 2, 12): *Cum meo et tremore vestram salutem operamini*, cum verbis (1 Joan. 4, 18): *Timor non est in charitate; sed perfecta charitas foras mittit timorem*, conciliandum? 1057

Quaest. VIII. Quomodò intelligendum illud (ad Coloss. 1, 24): *Adimpleo ea, quæ desunt passionum Christi*. An passio et satisfactio Christi fuit incompleta et insufficientis? *Ibid.*

Quaest. IX. Quomodò illud (ad Coloss. 2, 11): *Circumcisi estis circumcissione non manufactâ in expoliatione corporis carnis; sed in circumcissione Christi, intelligendum? An ergo circumcisio Christi non fuit manufacta, seu secundum carnem?* 1057

Quaest. X. An ex illis Pauli verbis (1 Thessal. 4, 16): *Nos qui vivimus, qui relinquimur, simul rapiemur in nubibus obviam Christo, sequatur nos omnes ante extremum generale judicium morituros; cum tamen idem Apostolus (ad Hebr. 9, v. 27) expressè dicat: Statutum est hominibus semel mori?* *Ibid.*

Quaest. XI. Quomodò illud de Antichristo dictum (2 Thessal. 2, v. 4): *Adversatur et tollitur supra omne, quod dicitur Deus, aut quod colitur*, concordet cum illâ de Antichristo prædicatione (Daniel. 11, 38): *Deum autem Moazim in loco suo venerabitur*. Num Antichristus poterit simul se extollere supra omne, quod dicitur Deus, et tamen colere et adorare idolum Moazim? 1058

Quaest. XII. Quomodò illa Pauli de Antichristo prædictio (2 Thessal. 2, 8): *Quem Dominus Jesus interficiet spiritu oris sui, concilianda sit cum verbis (Apoc. 19, 20), ubi dicitur bestia, id est, Antichristus vivus mittendus in infernum*. Quomodò Antichristus et interficietur à Christo, et tamen vivus in gehennam præcipitabitur? 1058

Cap. IV. — De Epistolis ad Timotheum, ad Titum et ad Philemonem. 1059

Quaest. I. Quomodò illud (1 Timoth. 1, 9): *Lex justo non est posita, congruit cum verbis (ad Rom. 13, v. 5): Subditi estote non solum propter iram, sed etiam propter conscientiam?* Quomodò justus potest esse liber à lege, et obligatus lege? *Ibid.*

Quaest. II. Quem sensum habet illud (1 Timoth. 2, v. 14): *Adam non est seductus; cum tamen ab Evâ fuerit seductus?* 1060

Quaest. III. Quomodò illud (1 Timoth. 2, 11): *Docere autem mulieres non permittit, concordet cum verbis Apostoli (ad Titum 2, 3): Anus similiter in habitu sancto... bene docentes, etc.*? *Ibid.*

Quaest. IV. Quomodò illud (1 Tim. 4, 3): *Abstinerè à cibis, quos Deus creavit, doctrinâ est demoniorum*, conciliari possit cum decreto Apostolorum (Act. 15, 28): *Vivum est Spiritus S. et nobis, nihil ultra imponere vobis (i. e., gentibus ad Christum conversis) quam ut abstinatis vos ab immolatis simulacrorum, et sanguine, et suffocato?* *Ibid.*

Quaest. V. Quomodò illa Pauli verba (1 Timoth. 5, v. 14): *Volo juniores (viduas) nubere, concordet cum his (1 Cor. 7, v. 7): Volo omnes vos esse sicut me ipsum, nempe servare virginitatem?* 1061

Quaest. VI. An ex hoc Pauli effato (ad Titum 1, 14): *Omnia munda mundis; coinquinatis autem et infidelibus nihil est mundum, sequatur, quod juxta doctrinam Pauli omnia infidelium opera sint peccata?* *Ibid.*

Quaest. VII. Quomodò verisimile reddatur, quod Paulus Epistolam ad Philemonem ex divinâ inspiratione scripserit; cum ea privatum negotium, nempe ad profugi servi (Onesimi) commendationem pertineret? *Ibid.*

Cap. V. — De Epistola ad Hebræos. 1062

Quaest. I. An D. Paulus Apostolus sit auctor Epistolæ ad Hebræos? *Ibid.*

Quaest. II. Quâ lingua Epistola ad Hebræos originaliter scripta sit? 1070

Quaest. III. An Epistola ad Hebræos sit canonica? 1075

Quaest. IV. Quomodò verba illa (ad Hebr. 5, v. 7) de Christo scripta: *Qui... preces... cum clamore valido et lacrymis offerens* (in Oliveto et pendens in cruce) exauditus est pro suâ reverentiâ, conciliari possunt cum illis Christi verbis (Math. 27, 46): *Deus meus, Deus meus, ut quid dereliquisti me?* 1087

Quaest. V. Quis fuerit Melchisedech, de quo (ad Hebr. 7, 3) dicitur, quod fuerit *sine patre, sine matre, sine genealogiâ, neque initium dierum, neque finem vitæ habens?* *Ibid.*

Quaest. VI. Quomodò verba (ad Hebr. 13, 11): *Quo-*

rum animalium inferret sanguis pro peccato in Sancta per pontificem, horum corpora cremantur extra castra, cum verbis (Lev. 7, 6): *Omnis masculus de sacerdotali genere in loco sancto vescetur his carnibus, quia Sanctum sanctorum est, concilianda sint?* 1088

PARS NONA. SEPTEM EPIST. CATHOL. ET APOCALYPSIS.

Secção I. De septem Epistolis catholicis. 1089

Caput I. — De Epistola B. Jacobi. *Ibid.*

Scopus, argumentum, auctor hujus Epistolæ. *Ibid.*

Questio I. An et qualis Jacobus sit profectus in Hispanias? 1091

Quest. II. An hæc Epistola sit canonica? 1092

Objicitur 1. Ex Eusebio, S. Hieronymo et silentio plurimum veterum.

2. Ex antilogiis apparentibus.

3. Ex textu illo: *Quicumque totam legem servaverit, offendat autem in uno, factus est omnium reus.* Jac. 2, 10. 1095-1097

Cap. II. — De duabus Epistolis B. Petri Apostoli. 1097

Argumentum Epistolæ utriusque.

Questio I. An Epistola 1 B. Petri est canonica? *Ibid.*

Quest. II. De sensu textûs: *Iis, qui in carcere erant, spiritibus veniens predicavit,* etc., 1 Petr. 3, 19 et 20. *Ibid.*

Quest. III. De sensu verborum: *Salutat vos Ecclesia, quæ est in Babylone.* 1 Petr. 5, 13. 1098

Quest. IV. An Epistola secunda B. Petri est canonica? Quis ejus auctor?

Difficultas 1, ex diversitate styli.

2. Ex defectu acceptionis omnium Ecclesiarum: 3. Ex cit constantia temporis, ut vult Grotius: 4. Eò quòd Syri veteres eam in canone suo non habebant. 1099-1101

Quest. V. De sensu verborum: *Casti autem, qui nunc sunt, et terra eodem verbo repositi sunt, igni reservati in diem judicii.* 2 Petr. 3, 7. *Ibid.*

Cap. III. — De tribus Epistolis B. Joan. Apostoli. 1102

§ 1. De Epistola B. Joannis Apostoli primâ. *Ibid.*

Questio I. Cur mandatum dilectionis proximi hæc epistola cap. 2, 7, vocata veta? *Ibid.*

Quest. II. Quomodò Christus est *proptiatio pro peccatis* etiam illorum, qui ante ipsum jam mortui erant, et quorum plurimi erant damnati? *Ibid.*

Quest. III. De sensu verborum 1 Joan. 2, 18: *Antichristi sunt multi.* An Joannes non contradicit Paulo, inveniendū, Antichristum esse unicum? 2 The. 2, 3 et 8. 1103

Quest. IV. Vindicatur periocha illa 1 Joan. 5, 7: *Tres sunt qui testimonium dant in cælo, Pater, Verbum et Spiritus sanctus.* 1104

2. Epistola 2 S. Joannis. *Ibid.*

Questio I. Quo sensu dicitur 2 Joan. 10: *Nolite recipere eum (hereticum) in domum?* *Ibid.*

Quest. II. Domina, ad quam scribit S. Joannes, vocatur ELECTA. Quomodò coheret, quòd postea eidem dicitur v. 15: *Salvum te filii sororis tuæ ELECTÆ?* 1105

§ 3. Epistola 3 S. Joannis. *Ibid.*

Questio unica. Quis est Sexton ille, de quo dicitur versu primo: *Senior Cæto charissimo?* *Ibid.*

Cap. IV. — Epistola S. Judæ.

Questio I. Quomodò v. 5, dicitur: *Jesus populum de terrâ Egypti salvans?* cum primum 1457 annis postea natus sit? 1106

Quest. II. V. 9, dicitur: *Cum Michael Archangelus cum diabolo disputans altercetur de Moysi corpore, non est ausus inferre judicium blasphemis,* etc.; quo sensu hæc intelligenda? *Ibid.*

Sect. II. De Apocalypsi. 1107

Cap. I. — Argumentum et obscuritas Apocalypseo. *Ib.*

Questio I. An hic liber rectè vocatur Apocalypsis? 1108

Quest. II. Cur est scriptus tantâ obscuritate?

1. Assignantur ejus rei causæ septem.
2. Refutantur increduli, quærentes ad quid serviat liber tam obscurus.
3. Judicantur adhuc aliæ septem causæ obscuritatis

communes tam Apocalypsi, quàm aliis libris divinis. 1108-1115

Quest. III. De argumento Apocalypseo. Cur ejus explicatio nobis facilius quàm interpretibus antiquis? Cur putabatur illi veteres tam vicinum mundi finem? 1115

Quest. IV. An saltem nobis mundi finis propinquus est? Quamdiu durabit? 1114

Cap. II. — Error Chiliastrum. Antilogiæ apparentes Apocalypseo. 1117

Quest. I. An Chiliastræ habent fundamentum in Apocalypsi?

1. Chiliastrum duæ sunt classes.
2. Male exponunt caput Apocalypseo vigesimum.
3. Ejus sensus genuinus indicatur, et ostenditur deceptio. 1117-1119

Quest. II. An Apocalypsis habet Antilogiæ: Habet tantum apparentes. Tales sunt:

1. Apoc. 4, 7 et 8, dicitur: *Animal primum simile leoni, secundum simile vitulo... Singula habebant alas sensus;* contra ac dicitur apud Ezechielem 1, 6.
2. Apoc. 4, inducuntur predicta animalia loquentia; dicitur agnus accepisse librum, et rescrâsse; dicitur aquila clamasse modo humano; dicuntur stellæ cecidisse de cælo; dicitur stellæ data clavis abyssi, quæ omnia videntur absurda.
3. Joannes videtur sibi contradicere. Cap. 5, v. 3 et 4, dicit: *Nemo poterat respicere librum;* cum versu primo dicat se vidisse eum scriptum intus et foris.
4. Apoc. 5, 12, dicitur: *Agnus, qui occisus est, dignus accipere divinitatem, cum eam Christus jam à primo instanti natalivitas habuerit.*
5. Apoc. 7, 4, dicitur recenserunt omnes tribus Israel, ommissa est tribus Dan.
6. Alii dicitur (Apoc. 11, 19): *Apertum esse in cælo templum Dei;* alii (Apoc. 21, 22) non esse templum in cælo.
7. Apoc. 20, 1, dicitur visa in cælo *Mulier clamans, et cruciata partibus doloribus;* cum c. 21, v. 4, legatur: *In cælo neque clamor, neque dolor erit ultra.*
8. Apoc. 13, 8, Christus dicitur occisus ab origine mundi.
9. Apoc. 20, 4, 2, Satanæ dicitur *ligatus et clausus in abyso, ut non seducat gentes;* contra 1 Petr. 5, 3, dicitur, *circuire, quærens quem deoret.*
10. Apoc. 20, 11, dicitur: *Fugit terra et cælum,* etc.; contra Ecclesiastes, cap. 1, v. 4, dicit: *Terra autem in æternum stat.*
11. Apoc. 20, 14, dicitur: *Infernus et mors missi sunt in stagnum ignis,* atqui hoc stagnum ignis est in inferno.
12. Apoc. 21, 16, dicitur: *Longitudo, et altitudo, et latitudo ejus (Hierosolymæ celestis) æqualia sunt,* postea v. 17, dicitur contrarium. 1119-1125

Cap. III. — De auctore Apocalypseo, de libro Vitæ, de numero salvandorum, etc. 1125

Questio I. An libri hujus auctor est S. Joannes Apostolus? Respondetur affirmative. Nec obstat

1. Quòd olim quidam de hoc dubitaverint.
2. Quòd stylus sit nominibus diversus.
3. Quòd aliàs S. Joanni non fuerit usitata proprii sui nominis commemoratio. 1125-1127

Quest. II. An hic liber est canonicus?

1. Marcionitæ Apocalypsim habuere pro Scripturâ non canonicâ.
2. Etiam quidam Catholici de hoc olim dubitabant.
3. Indubitatè nunc tenetur, et tenenda est pro Scripturâ canonicâ.
4. Argumenta in oppositum nullam habent vim. 1127-1129

Quest. III. Quid est liber Vitæ? Quid in eo scribi, ex eo deleri?

1. Liber Vitæ est ipsa Dei notitia, quæ scit infallibiliter et immutabiliter prædestinatos à se ad vitam æternam.
2. Non obstat, quòd apud Ecclesiasticum, cap. 14, v. 15, *lex Dei* dicitur liber Vitæ.

5. Neque quòd alibi dicantur deleri posse, qui scripti sunt in libro Vitæ.
4. Nec denique, quòd ore Ecclesia in missa: *Ut omnium fidelium nomina beatæ prædestinationis liber ad scripta retineat.* 1129-1133
- Quæst. IV. An plures homines sunt salvandi, an damnandi?
1. Numerus salvandorum absolutè consideratus est maximus.
  2. Sumptus *comparativè ad omnes homines* est minor numero non salvandorum.
  3. Si sermo est de solis Catholicis, tam adultis, quam parvulis ante usum rationis morientibus, numerus salvandorum est major.
  4. Sin de solis adultis, res est dubia.
  5. Argumenta pro et contra expendantur. 1133-1138
- Quæst. V. Cujus naturæ est cœlum empyreum?
1. Non est totum solidum, ut quidam veteres voluère.
  2. Est immotum, nec volvitur in gyrum.
  3. Est lucidissimum.
  4. Est altitudinis et amplitudinis plus quàm dici possit.
  5. Nec obstat, quòd Angeli et animæ beatæ veluti momento ad nos descendant è cœlo et illuc revertantur. 1138-1140
- Cap. IV. — De Arbore vitæ, deliciis sensuum, aureolis. 1140
- Quæstio I. An verè in cœlo datur fluvius, et utrinque positæ arbores, ut innuit S. Joannes Apoc. c. 22, v. 1 et 2. *Ibid.*
- Quæst. II. An beati in cœlo habent etiam sensuum delicias?
1. Beatorum corpora post resurrectionem habebunt quatuor dotes gloriosas.
  2. Habebunt etiam omnes sensus, modo summè perfecto.
  3. Etiam sensuum delicias, sed purissimas.
  4. *Visus* beabitur maximè aspectu corporum beatorum, præcipuè Christi domini
  5. *Auditus* percipiet suavissima cantica beatorum laudantium Deum.

6. Quoad idioma beatorum in cœlo, quale sit, variæ sunt variorum sententiæ, quæ referuntur hoc loco.
  7. *Odoratus* percipiet odorem suavissimum corporum gloriosorum.
  8. Etiam *gustus* habebit tibi suam voluptatem, etsi ac hoc sensu quidam dubitent.
  9. Demùm et *tactus* habebit multiplici ratione nullâ tamen impuritate aut fœditate pernixtam. 1141-1147
- Quæst. III. De aureolis.
1. Explicatur *nomen* aureolæ et *res*.
  2. Non omne præmium accidentale est aureola.
  3. Tantùm tres sunt, et cur?
  4. In quo consistant, variæ referuntur sententiæ.
  5. Quævis aureola sub aliquâ consideratione habet aliquam excellentiam præ alterâ.
  6. Simpliciter tamen eminet aureola martyrii. 1147-1149
- Caput ultimum. — Solvitur cavillatio ultima incredulorum contra Apocalypsin et S. Scripturam universè. 1149 et seq.
- Quæst. unica. An in Apocalypsi, vel quovis alio S. Scripture libro, aliqua continentur, quæ sunt vera *secundum fidem*, falsa *secundum rationem*?
1. Error circa hoc Petri Pomponatii.
  2. Nec in Apocalypsi, nec alibi in Scripturâ continetur dogma verum *secundum fidem*, falsum *secundum rationem*.
  3. Proin fœdissimè etiam erravit *Spinoza*, dicens plurima dogmata nec umbram veri habere.
  4. Similiter errant qui dicitant non debere philosophum ullo modo attendere ad fidem vel revelationem.
  5. Aliud tamen est esse *supra*, aliud *contra* rationem. Revelata possunt esse *supra*, non *contra* rationem.
  6. Increduli turpiter errant, cum dicunt quod est *supra* rationem, eo ipso jam esse et *contra* rationem;
  7. Aut saltem non esse conforme rationi.
  8. Aut illum imprudenter agere qui credit quod non capit.
  9. Quid responderit S. *Bernardus* Abælardo, volenti mysteria fidei per solam rationem explicare?